

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRECORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD TEMPORA INNOCENTII III (ANNO 1216) PRO LATINIS
ET CONCILII FLORENTINI (ANN. 1439) PRO GRECIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA; INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTIS SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS AUCTORUM SICUT ET OPERUM, ALPHABETICIS, CHRONOLOGICIS, STATISTICIS, SYNTHETICIS, ANALYTICIS, ANALOGICIS, IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM, DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ulla EXCEPTIONE; SED PRÆSENTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, NE UNO QUIDEM OMISSO, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULORUM LIBRORUM S. SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESIOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT:

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS, TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIHQVE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES LATINA,

IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE LATINÆ
A TERTULLIANO AD INNOCENTIUM III.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS LXIII.

ENNODIUS, HORMISDA PAPA, TRIFIOLIUS PRESBYTER, ELPIS, UXOR BOETII, BOETIUS

PARISIIS,

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES.

IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM, CHAUSSÉE DUMAINE 127.

Ex typis societatis dictae Societas impressionis et librariae administrationum viarumque ferratarum.
PAULO DUPONT. — Parisiis, in via dicta Jean-Jacques-Rousseau, 41. (Cl.) 104.10.82.

77766

BOETHII, ENNODII FELICIS,

TRIFOLII PRESBYTERI,

HORMISDÆ PAPÆ, ELPIDIS UXORIS BOETHII

OPERA OMNIA,

AD RECENSIONEM BOETIANARUM LUCUBRATIONUM FACEM PRÆFERENTIBUS EDITIONIBUS VARIIS
QUARUM UNA, LIBRORUM SCILICET DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ, AD USUM
DELPHINI ACCURATISSIME EXCUSA EST; ALTERA, INTER OMNES AMPLITUDE PRINCIPEM
LOCUM OBTINENS, MÉMORATISSIMO GLAREANI NOMINE PRÆSIGNATUR;
TERTIA; QUÆ EST OPUSCULORUM THEOLOGICORUM, ERUDITISSIMUM VALLINUM
AGNOSCIT AUCTOREM; QUARTA DEMUM, NONNULLA
MONUMENTA INEDITA EXHIBENS, ILLUSTRISSIMO CARDINALI
MAIO DEBETUR;
CÆTERORUM VERO AUCTORUM EXEMPLAR SUPPEDITANTIBUS GALLANDIO, MANSI NECNON
ET BREVIARIO ROMANO.

BOETHII TOMUS PRIOR.
CÆTERORUM TOMUS UNICUS.

PARISIIS

APUD GARNIER FRATRES, EDITORES ET J.-P. MIGNE SUCCESSORES,
IN VIA DICTA: AVENUE DU MAINE, 189, OLIM, CHAUSSÉE DU MAINE, 137.

1882

✓

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO LXIII CONTINETUR.

ENNODIUS.

Epistolarum libri novem.	<i>col.</i>	13
Opuscula decem.		167
Carminum libri duo.		309

HORMISDA PAPA.

Epistolæ et decreta.		363
------------------------------	--	-----

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Epistola ad B. Faustum senatorem.		533
---	--	-----

ELPIS UXOR BOETII.

Hymni duo in honorem SS. Petri et Pauli.		537
--	--	-----

BOETIUS. — OPERA PHILOSOPHICA.

De consolatione Philosophiæ libri quinque.		547
De unitate et uno.		1073
De Arithmetica libri duo.		1079
De Musica libri quinque.		1167

MAGNUS FELIX ENNODIUS,

EPISCOPUS TICINENSIS.

PROLEGOMENON.

(Ex Gallaud.)

I. Maguus Felix Ennodius Gallum prosapia (a), et quidem illustri admodum, natumque Arelate se fuisse testatur (b) : quæ est sententia virorum eruditorum, quibus Gallicam historiam litterariam acceptam referimus (c), licet Sirmondus (d), Sollerius (e) alique hac de re ambigere videantur. Ejus ortus anno Christi 473 illigandus comperitur, quippe qui anno 521, ætatis 48, e vivis excesserit, ut iuxta manifestum fiet. Litteris primum humanioribus Mediolani a puero excultus (f), deinceps vel ipsa studiorum liberalium nomina se fuisse detestatum profitetur (g). Postmodum anno 489, ætatis suæ 16, amittæ quæ ipsum aluerat solatio destitutus, nobilissimam ac prædivitem uxorem duxit (h). At paucis post annis sæculo nuntium remittens, ecclesiasticæ militiæ nomen dedit : atque ab Epiphano Ticinensi antistite diaconus ordinatus (i), religiosi propositi consertem quoque habuit uxorem (j). Clero addictus, Servilione magistro usus est, a quo sacris institutis fuit imbutus (k) : ut propterea minus recte censuerit Sollerius (l), Ennodium sub Servilione liberalibus disciplinis operam dedisse. Interea in legatione Burgundica quæ in annum incidit 494 comes additus episcopo suo Epiphano Ennodius perhibetur (m) ; et quidem dum diaconi munere fungeretur : eo enim in gradu dum ipsum constituisse illud suadet, quod anno 513 egregium Apologeticum pro synodo Palmari adhuc diaconus conscripserit : qua de re Pagium consulas velim (n). Quin etiam forte haud ultra eum gradum processerit usque ad annum 510 aut 511, quo, Epiphaniî successore Maximo II vita functo, ad Ecclesiæ Ticinensis episcopatum fuit vectus. Multa præclare gessit in cathedrali sede constitutus ; ejusque imprimis enituit spectata virtus et doctrina in gemina illa legatione ad Anastasium imperatorem, quam sub Hormisdâ papa orthodoxæ fidei causa suscepti annis 515 et 517, licet utraque veteratoris principis artibus ad irritum cesserit, ut ex ecclesiasticis Baronii Annalibus constat. Ad Ecclesiam suam reversus beatus antistes, haud multo post su-

perstes exstitit. Nam ex ejus epitaphio a Sirmondo (o) alisque relato, ipsum ex hac vita in cælum emigrasse intelligimus xvi cal. Augusti Valerio V. C. consule, quo die in Ecclesiæ tabulis ejus memoria quotannis recolitur ; adeoque anno Domini 521, annum jagentem 48. Hujusmodi autem chronica notatio ex eo desumitur, quod sanctus præsul annorum ferme 46 esset, ut ipsemet testatur (p), quo tempore in Italiam ingressus est Theodericus, anno scilicet 489, qui quidem ætatis annus si cum Valerii consulatu componatur, quo currente depositus fuisse describitur ; annus Ennodii postremus fuerit 48, Christi 521, ut recte arguit Sirmondus (q).

II. De sancti hujus præsulis Ticinensis litterarum monumentis plura erudite observant accurati Gallicæ Historiæ litterariæ scriptores (r), quos proinde consulere operæ pretium fuerit. Ne vero penitus officio nostro deesse videamur, huc afferre libet de iisdem doctissimi Sirmondi judicium (s) : « Si quid limi, ait, Ennodio sua ætas aspersit, non idcirco fluentem in ejus scriptis ingenii eloquentiæque fontem possumus non amare ; aut quia in ejus poematis claudicat interdum versus, rectam ubique sententiam et acumen non amplecti. Quid illa, propter quam infimæ quoque notæ auctores expeti solent, temporum notitia et illustratio? Quis enim est qui in epistolis Ennodii, Symmachos, Hormisdas, Cæsarios, Faustos, Boetios, Liberios, Aratores, Elpidios et reliqua ejus ætatis lumina non libenter recognoscat? aut quem in uno Theoderici Panegyrico, vel in una Vita Epiphaniî Ticinensis, varia rerum illo sæculo in Italia, Gallia, Germania, Græcia gestarum commemoratio non afficiat? Dictiones quippe declamationesque prætermitto ; quæ mea quidem sententia sunt ejusmodi, ut cum postrema omnium apud Latinos natæ videantur, cum primis mediisque conferri possint, et tanquam rosæ alienis mensibus ortæ cariores esse debeant. » Et alibi (t) : « Ennodius ea ingenii fama floruit et doctrinæ, ut non solum in pretio essent quæ sua

(a) Ennod. lib. I, epist. 2.

(b) Id. lib. VII, epist. 8.

(c) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 96.

(d) Sirm. Vit. Ennod. opp. ejus præm.

(e) Soller. Act. SS. tom. IV Aug., pag. 271, num. 5.

(f) Ennod. Euchar. infra, pag. 459, c.

(g) Id. lib. IX, epist. 1.

(h) Id. Euchar., pag. 160, e, a.

(i) Id. Vit. Epiph., pag. 196, b.

(j) Id. Euchar., pag. 160, d.

(k) Id. lib. V, epist. 14.

(l) Soller. l. c., pag. 272, num. 2.

(m) Ennod. Vit. Epiph., pag. 153, c.

(n) Pagi ad ann. 502, §§ 3 et 4.

(o) Sirm. Vit. Ennod.

(p) Ennod. Euchar., pag. 160, e.

(q) Sirm. ad Ennod. Euchar., l. c.

(r) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 100 seqq.

(s) Sirm. epist. ad opp. Ennod.

(t) Id. Vit. Ennod.

sponte scriberet, sed amicorum quoque suos impensissime coluit, rogatu in dictandis aliorum nomine orationibus, epistolis, epitaphiis ac diversarum rerum epigrammatis, assiduam operam dare cogeretur. Quo in genere multa sane ad gloriam Ennodio illustrata fuerunt; sed nihil illustrius Apogetico et Paeneyrico, quorum altero Theodericum regem publice laudavit; altero Symmachi papæ synodique Romanæ causam tanta cum approbatione defendit, ut a synodo univèrsa honorificentissimo elogio decretoque ornatus sit. » Hactenus V. C.

III. Porro his de opusculorum Ennodii præstantia delibatis, illud potissimum animadvertere præstat, non neminem exstitisse qui sanctum Ennodium de gratia et libero arbitrio disserentem Fausto Reicensi ac Massiliensibus accensere ausus fuerit (a). At iniquam criminationem viri docti solide propulsarunt (b). « Certe quidem, inquit eruditus Sirmondianorum editor (c), sententia episcopi doctissimi ac sanctissimi, et ingentibus erga Ecclesiam meritis clarissimi, qui fidem orthodoxam tum in Occidente tum in Oriente strenue propugnavit, quem illustri elegio ac decreto Romana synodus ornavit (d), quem pontifices summi, Hormisdas (e), Nicolaus I (f), Joannes VIII (g), Gregorius VII (h) magnis præconiis extulere, quem Ecclesia sanctis confessoribus ascriptum annuo cultu prosequitur; tanti, inquam, antistitis sententia (de arbitrii libertate) non potest magni apud omnes catholicos ponderis non esse: ut mirum, imo indignum prorsus ac minime ferendum sit, Ennodium ad Semipelagianos atque ad Pelagianos nostro sæculo a nonnullis ablegari. Quasi vero Pelagiana aut Semipelagiana, ac non potius his plane contraria, sint ista: (i) *Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiæ præstante, et ipse æquitatis hominibus callis aperitur. Dux enim bonorum et præcessor, gratia. Ergo debemus gratiæ quod vocamur, quod occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur.* Quam diserte ibi gratiæ, et quidem interioris, necessitas asseritur!... Attamen vir maximus a quibusdam velut hæreticæ doctrinæ defensor traducitur: cum contra ob illam ipsam causam orthodoxis omnibus debeat esse præcipuo jure commendatus; qui confutaverit pestiferum dogma, quo religionis omnis ac morum disciplinæ fundamenta convelluntur. » Ha-

Actenus ille. Hic vero recensitis, obiter a Baunio veterum pontificum de Ennodio testimoniis Sirmondi opera primum collectis, addere libet ex eodem Baunio et istud insigne auctoris, sæculo sexto circiter medio, Floriani scilicet ex monasterio Romano in epistola ad Nicetium Trevirensis episcopum, quod sic se habet. « Vide ergo quantis adiutoribus uteris, cum pro me cœperis obsecrare sanctæ memoriæ dominum Ennodium pontificem Ticinensis Ecclesiæ, [qui generosi sanguinis nobilitatem humilitate prævehit ad gloriam, ut in cœlestis patriæ senatu fieret et ibi senator; cujus incomparabilem doctrinæ facundiam non solum testatur Occidens, sed et Oriens instructa miratur. Nestorii fulmen, Eutycheis exstinctor gloriosam dominam meam inviolabilemque Mariam Christotocon et Theotocon, apostolica auctoritate perdocuit. Ipse ergo meus est pater ex lavacro, quem credo apud æternum Patrem per Filium intervenire pro filio. »

IV. Variæ circumferuntur scriptorum Ennodianorum editiones. Earum primam exhibuere anno 1569 Orthodoxographa Basiliensia, qua tamen nihil depravatus, nihil inquinatus in lucem exiisse censent eruditi. Porro, ut eas prætermittamus quæ deinceps bibliothecis Patrum, Coloniensi, Parisiensi et Lugdunensi fuerunt intextæ, sub initium sæculi superioris, uno et eodem anno 1611 gemina prodiit Ennodii *ἔκδοσις*, altera Tornaci curante Andrea Schotto, Lutetiæ altera quam Jacobus Sirmondus ad duo spectatæ fidei exemplaria, Vaticanum et Nicolai Fabri, diligentè exegit, eorumque ope lacunas quæ multe et maximæ erant implere, ac prave detorta et trajecta suis locis reponere studuit; omniaque demum opera, ex pristina perturbatione in certos ordines et quasi classes digesta, ut ex ipso intelligimus, exquisitis adnotationibus illustravit. De his autem duabus editionibus adis viros eruditos subinde laudatos (j). Præclaram itaque hanc Sirmondi editionem prelo committendam consignavimus. Notis V. C. animadversiones Barthii subjecimus quas ex ejusdem Adversariorum libris excerptas ad calcem voluminis primi Sirmondianorum rejecit Baunius: atque appendicem adjecimus ex novo Thesauri Anecdotorum Marteniano (k), Ennodii scilicet Dictionem in natali Laurentii Mediolanensis episcopi, una cum ejusdem Epistola Venantio cuidam inscripta.

(a) Du Pin Bibl. tom. VI, pag. 27.

(b) Soller. l. c., pag. 275, num. 13, 14.

(c) Baun. præfat. ad tom. I Sirmond., § 12.

(d) Concil. tom. V, pag. 501 edit. Ven.-Labb. 1.

(e) Hormisd. epist. ad Anast. imp.

(f) Nicol. I, epist. 8 ad Michael. Aug.

(g) Joan. viii, epist. ad Bercar. abb.

(h) Greg. vii, in Dictatu.

(i) Ennod. lib. ii, epist. 19.

(j) Hist. littéraire de la France, tom. III, pag. 401, not. 1.

(k) Marten. Thes. Anecd. tom. V, pag. 61.

MAGNI FELICIS ENNODII EPISTOLARUM LIBRI IX.

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS JOANNI.

Dum salum quæris verbis in statione compositis, et incerta liquentis elementis placida oratione describis : dum sermonum cymbam inter loquelæ scopulos rector diligens frenas, et cursum artificem fabricatus trutinator expendis, pelagus oculis meis, quod aquarum simulabas, eloquii demonstrasti. Deus bone, ^a in quantos se usus dives lingua dispergit! Cum voluerit, sævit ut bestia, currit ut fluvius, fluctuat ut profundum : et fit avara gloriæ, dum pudori parcere se ostendit, peregrinam mentita formidinem. Ago atque habeo gratias, quod nobilia rudimenta facultiæ tuæ in amici, ^b quantum æstimas, præconiis consecrasti. Et licet non agnoscam mea esse quæ loqueris; religionem tamen narrantis amplector, diligentiam pectoris laudo, quam gratiæ per sudum rutilantis luce dedicasti. Tibi fax ista prætenditur, quam in opinione mea blandus elocutor accendis : ego noctem conscientiæ meæ, etsi non fngi, ^c novi tamen æstimare. Graves hiatus patitur alienæ gratiæ commissa credulitas : quamquam omne crimen transeat, qui vult decipere confidentem. Gaudia tamen mea de te epistolaris alloqui dotibus adimplesti; dum novitatem sensuum monstras serenitate sermonum, et veteris decora prosopiæ novelli vincis nitore colloqui. Sat fuerat parentum tuorum desideriis, seniores te familiæ orna-

A menta æmulari : vincere posse, sicut nemo credidit, ita nullus optavit. Vides quantum ad unguem polita conversatio pretiis bene nascentis adjungat? Quod jubar sanguinis præstitit, superavit industria castigantis. Credidi votorum summam fatigari, si te natalibus reddidisses; illud non expendens, quid claritati tuæ cohaborator infuderet. ^d Sit forte in æstimatione arbitrii mei defraudata cognitio. Neminem credidi ad Olybrium pervenire : quem vicinis calcibus pernix insecurator adjunges ; beatum facturus nempe, si vicaris. Deum precor, ut adolescentia in te, quæ (perfectionem) primordiis monstrant, bonæ frugis germina convalescant. Domi habes, unde exhortationis meæ viva sumas exempla. Te pater morum tranquillitate, socer eloquentia similem producat. Si me voti reum ^B facere cœlestia regna dignentur, unum precor, ut mei meminisse digneris : ne illius, cujus perfectionem inter dicendi simulacra meditaris, oblivionis quoque par esse contendas. Sed ad epistolæ morem revertar, quam affectio tua in longum produxit. Salve, mi domine, et amantem tui frequentibus cole munis litterarum ; ne amoris contestatio sola sicut solet in quibusdam esse, ^e prævii in te putetur existitisse sermonis.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FLORO.

Novi me duram cepisse provinciam, et gravem sardinam humeris infirmis atollere, qui sublimitatem tuam, quantum ad me, quietam verborum stimulus excitavi. Sic minaces dentes bestias invalida lacessit ^C adolescentia : et dum majora viribus provocat, quod evenire optat, spectaculum putat esse, non prælium.

modo in titulis omnibus librorum, in marmoribus, aliisque illorum temporum monumentis, quando plura unius hominis nomina occurrunt, dubium non est quin verum ac proprium id ejus nomen sit, quod ultimum collocatur. Quæ nunc paucis admouisse sit satis : quia justam huic rei diatribam ^a alio, si Deus volet, loco destinamus.

^a *In quantos se usus?* Leg. *in quantos se visus*. Nam velut ob oculos poni res ipsas descriptas ait : quod omnino poscunt quæ sequuntur. *Barthius, Adversar.* pag. 945.

^b *Quantum æst.* *Quem æst.* Id., ibid.

^c *Novi tamen æstimare* Omnino reducendum est, quod in veteri editione est *æstimare*, quasi sejungere a nimis præconiis, ne pluris sibi videatur quam sit. Id., ibid.

^d *Sit forte in æstimatione* Non debuit mutari veterum editionum lectio *æstimatione*, hoc est sequestratione. Et potest legi debere : *Sit, fero, in æstimatione*, etc. Id., ibid.

^e *Prævii in te putetur* *Prævii sine re put.* Id., ibid.

* Habes in edit. Sidonii *post præfat.*

¹ *Magni Felicis Ennodii*] Tria hæc nomina Ennodii, quæ in antiquis exemplaribus leguntur, non quidem in fronte operis, neque passim per omnes titulos, sed in eo duntaxat qui præfixus est Vitæ beati Antonii. In cæteris satis habuerunt antiquarii prioribus omissis tertium, quod verum et proprium auctoris nomen erat, adnotare. Proprium inquam. Nam Ennodii adhuc ævo mos durabat, qui apud Latini quondam oris gentes, atque adeo in Urbe tandem ipsa post eversam remp. obtinuit, ut cum tribus fere quatuorve nominibus nobiliores uterentur, proprium tamen unum ejusque nomen esset, quod postremo semper loco post cætera stantebat, et quo unico, si pluribus abstinere placuisset, singulos designabant. Verbi gratia, M. JUNIANI JUSTINI (sic enim breviatorem Trogi Pompeii appellat codex Vaticanus) proprium nomen fuit Justinus, et FABII LAURENTII MARII VICTORINI, quæ integra est nomenclatio clarissimi rhetoris, qui in Ciceronis libros de Arte rhetorica scripti, proprium item nomen quod postremum. Id ipsum in Avieno, Liberio, Symmacho, et aliis ad quos Ennodius scribit, suis locis ostendemus. Eodemque

Sic mens congressionis ignara certaminibus ante periculum debet affectum. Leonis rabiem, et quam Libya alit bestiam, quam te, lingua censeo mitiorem. Quæ me præcipitavit inscitia? qui animi fervor a cognitione tui peregrinantem duxit in devium, ut nescirem quid intentioni lacessitus deberet, qui semper contumelias primus incipit, qui injurias gymnasiis nunquam meruit posthaberi? Clericorum certe exercitissimus maledictor; qui ad eos semper novelli et scuti dentis morsus exhibuit, quem evadere ad unguem ducta vita non meruit; cui cessit omnis eruditio; et quasi cometem sidus religiosorum fugit universitas. Hunc ergo improbus et fronte debilis excitavi. Hac fiducia provocassem ventos ad flandum, ad cursum flumina, Faustum meum ad faciendam, qua te ad garrulitatem loquendi parcus ferratis verborum calcibus animavi. Ignosce, quæso, et quod in aliis vitium putas, taciturnitatem amantis sperne: abstine a responsis, provocantem damna contemptu. Tecum decertet de mediis curiæ finibus eductus, circa Gallum prosapia conticesce, silentii tui, si prævalet, talione mulcemur. Cave, mi domine, ne incipias minorem loquacitate provocando humilis aestimari. Quid enim laboris est, jacentem in ea parte superare, et triumphum de eo ducere, qui se ante conflictum imparem conlitetur? Esto mihi tamen apud dominum Faustum amoris mei fibula, si querelas, quamvis angustas, et rusticas, studes evadere.

EPISTOLA III.

ENNODIUS ¹ FAUSTO.

Acta est causa desiderii mei beneficio querelarum: meruit impudentia, quod negabat urbanitas. Diligentiam sancti pectoris quam artifex silentium tegebat, elieui; taciturnitatem quæ ad fomenta ardoris mei parata fuerat, terminavi: prorogando viles paginas, pretium vincentis accepi. Sic usuram cultori vexatis reddit terra conspitibus, et feturam nobilem de singularibus parturit gleba germinibus: sic ad vocem unius hominis montium secreta respondent, et dum angustus clamor vincitur, valitudinem suam elementa manifestant. Evangelicis (*Luc. xi, 9*) tali facto obsecutus oraculis, fructum de præcepti sum veritate sortitus; cujus declarat instructio, quod pulsanti sepe surgat Deus, et tribuat, si non propter meritum, vel propter importunitatem. Facessat posthac inlidelinum male cauta discussio: integritati sententiæ periculis presentibus idoneus mihi testis astipulor. Frequenti oratione optata promerui: concessum est precum assiduitati quod negabatur examini. Debeo vobis amicitiam, querimoniam meam: quas, dum votis effectum tribuistis, plus amabo. Fuerit licet origo vestra a justo dolore veniens; frequenter a vobis, postquam præ-

stitistis, etiam illæsus incipiam. Delenificam allegationem amplexus epistolarius eloquii, ago atque habeo gratias, quod me diu tristimum noluistis esse participem: fecistis hoc forsitan voto et studio consulenti. Sed ascribo peccatis meis, quod majoribus, dum temperatis alloquio, sum jactatus angoribus. Mihi uni in adversum provisum contingunt, dum graviora semper in mœrore aestimo, quæ tacentur: quia credo quod de mediocribus sæpe communicentur verba languoribus, cum proximitas funeris imperet silentia cito rumpenda. Deo gratias, qui ea quæ dura aestimantur, clementia bene vertit, et quæ ex merito nostro ventura collegimus, ex sua facit miseratione transferri. Voloissem tamen, talem circa parvitatem meam dignatio vestra tenuisset affectum, ut quem comitem sæpe gaudiis adhibuisti, cum eo elegissetis etiam adversa partiri. An putatis tale beneficium in acceptum me esse relaturum, si ab æstibus pectoris vestri, tanquam male fidelis excludar? Non est, ut video, apud vos mei ratio dispensata consilii. Ego mihi perire gratiam puto, nisi eam rerum omnium vobiscum communicatione nutriatis. Desinite, quæso, in hac mihi parte consulere, vestra impendio verba cupienti. Cui si voti negentur affatus, faticam, ut terra cui cælo nihil liquitur, nec venas suas succo bibuli humoris infundit, unde innatis alimenta culmis exhibeat, et ad falcem gravidas aristas adducat. Ut piscis aqua abstractus vitalibus indumentis privatus exstinguitur, sic ego subductis alloquii vestri fluentis intermor.

Quærant alii quod delectet: ego res ad animam pertinetes expostulo: mihi non tam delicias verba vestra pariunt, quam salutem. Rem fateor nullis coloratam fucis, nullis nebularum depictam mendaciis, quia non sum simulandi artifex: decerpunt aliquid vitæ meæ censui, dum tacetis. Male vos fideles asseritis, si ad aures meas generaliter defendenda per vos deferantur incommoda: quasi nescire alicui Christiano liceat ² malum, cui Roma succumbit. Barbaras nationes, et a nostro limite toto pene orbe divisas, continuis hæc conjiciolamentis ingemiscere, et ad solatium nostrum lacrymas commodare. Hujus rei magnitudo vestra adhibere se indicem fugit, ut in perniciem meam fallacium nuntiorum diabolica cum securitate vota mentiantur: ut non sit, ad cujus veritatem post fabulas redeam, nec qui animum meum veri demonstratione sustentet. Cave faxis, mi domine: vobiscum mihi alia res est: aliud fori jus, aliud triclinii. Audiat te quæ in conversatione publica didiceris, familia domestica retexentem. Subjectorum animos, et fideles, ut putatis, mentes relationum vestrarum cibus alite, ne jejuna amicorum corda talibus ferculis impasta moriantur.

Christi 483. Qui Agniantus Faustus dicitur in tumultu Mandrosæ. Alter Fl. Faustus junior: hic fortasse, de quo agimus, qui septimo post superiorem anno consul fuit cum Longino.

² *Malum cui Roma succumbit*] Ob factionem videlicet schismatis Laurentiani, gravesque contentiones, pugnas, cædes ex ea natas, de quibus in Symmachi Vita idem Anastasius, et Ennodius ipse in Apologetico.

¹ *Fausto*] Nullius nomen in operibus Ennodii sæpius occurrit quam Fausti: cujus consulatum, quaesturam, prefecturam, patriciatum variis locis commemorat. Is est Faustus exconsul, quem pro Symmacho papa in Laurentii schismate stetitisse, atque adversus Festum et Albinum item exconsules, qui Laurentio favebant, fortiter pugnas, auctor est Anastasius. Sed Fausti consulares hoc tempore duo fuerunt. Unus consulatu sine collega functus anno

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO.

¹ Anagnostici lidem secutus, et suavis orationis sapore provocatus, pene vitium ² credidi rem esse virtutis; et dum plus sermonum diademata credo valere quam conscientiam, culpam quam mens non agnoscebat, incurri. Non sic ³ servis sibilo artificibus insidiis blandus venator illudit: non ita pinnarum mentia formidinem discoloribus fucis ultro expectanda retia manus magistra componit: quemadmodum me captum, et sponte capistris ora porrigentem magnitudinis vestræ tenere sermones. Commissi nec scius, vobis impugnantibus, diu utrum essem innocens inquisivi. Aliud sentiebam de epistola vestra, aliud de proposito meo. Quis rogo fuit patrandi sceleris tam venustus admissor, qui purgationem crederet, si alieno se fateretur præcepto suo militare flagitio, cum nemo de se confesso juste credere possit crimen alienum? Sed credo juris et legum expertem fuisse personam, et sola calliditate compositam: cui etiam imitandi in scriptioe aliena imaginem veritatis (usus) indulget et proprietatis simulacrum lenocinia pudentia conciliant. Nolo cujusquam nomen incessere, nec contra conscientiam accusantis subire personam: sufficit pudorem meum in statione constitui: alios jacent incerta ventorum. Ego tamen, et si imperare talia calcariibus armatæ lectionis adigeret, patriarcharum me imitatione defenderem. Furto Jacob primogeuiti fratris vicat ætatem (*Gen. xxvii*): cujus beneficio principatum obtinuit, quem natura non dederat. David dum lustraret (*I Reg. xxi*, 6) devia studio fugæ et angusta terrarum, propositionis panibus famem depulit; et contra legis vitia quæ minores habet aculeos, esuriam corporis effugavit. Ego inedia[m] quam de divinis Libris anima impastus conceperam, marcentibus diu debui tolerare visceribus, donec concepta lues ad vitalia secreta percurreret. Daniel propheta divina dogmata regiis subduxit penetratibus; quæ ad instructionem suam pudicus et imitandus raptor adunxit. Quid juvat ire per singula, cum ad munimen impugnatæ una sufficiat de numeratis persona conscientia? Quæ tamen verecundiæ suæ, et naturali ut ita dixerim debilitati, ante necessaria petitione prospexit. Nam et si sum post negationem qui me reum fecerim, æstimate. Doctorem Libycum asseritis sublata a se ⁵ pyri poma flevisse. Merito lamentis expiandum est,

¹ *Anagnostici*] Epistolæ tuæ. Lib. viii. epist. 5, Faust. idem, *de anagnostici prolixitate fastidium*. Αναγνωστικῶν Græcis id omne est quod legitur aut recitatur; sicut ἀρχαία et ἀκουσία, quod auditur. Itaque ut acroama etiam Latini usurparunt pro dicto, seu re alia quæ auribus excipitur; sic anagnosticum, pro epistola aut scripto quocunque. Dici etiam posset anagnoisma.

² *Credidi rem*] Male libri omnes *crediderim*.

³ *Pyri poma*] Sic restitui pro *peripoma*, quod in antiquis etiam libris legebatur. Emendationis auctor Augustinus ipse de quo hic sermo, quem Libycum doctorem appellat, lib. ii Confessionum, cap. 4: *Arbor erat pyrus in vicinia vineæ nostræ pomis onusta, nec forma nec sapore illecebrosis. Ad hanc excutiendam atque asportandam nequissimi adolescentuli perrexi-mus nocte intempesta.*

A quod cum pudoris dispendio venter acquirit. Vilia fuerint forte quæ sustulit, aut negligentia, aut usn, aut tempestate peritura: non fuit culpa vacuus tamen, juxta Apostolum (*Rom. ii*, 21), raptor: carnem quam animam plus amavit. Tobias propheta hujusmodi commissoribus occurrit, et divina voce testatur diceas: *Non licet nobis atiquid manducare furtivum* (*Tob. ii*, 21). Cum dixisset, manducare, non dixit, Non licet nobis aliquid lecitare furtivum. Josiam, ut narrat historia (*IV Reg. xxii*, 11), subrepta papyrus instruxit. Ego homuncio hoc non facerem, quem vos contra ingenii vires ad scientiam diligendam verborum stimulis feditis? Sed revertor ad virum optimum, præfati, quantum scribitis, sceleris admissorem: qui in utraque parte fidem violans, nec vos securitate, nec me facti, si scripsi, perfectione donavit. Contingat mihi, salva magnitudine vestra, coramposito secundum mandata Dei, tanti viri, prout habet animus meus, terga multare.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

⁴ Abundantem Dei misericordiam precatus commendo ipsi anni felicitis auspicia; et beneficiorum ejus muneribus sublimis jam consularem virum quasi æqualis aggredior. Hactenus trabecalis cothurni pompam familiæ nostræ peregrina ornamenta tribuebant, et pertinere nos ad eum magis affinitate quam genere gaudebamus, qui anno nomen imposuit. Munus erat non debitum, quod inter curulum possessores diligentium fabulis addebatur. Quoties nos obnoxios sibi fecit lingua, quæ apud alios exaltavit, ut commutato conditionis ordine alienis nostræ nobilitatis insignia deberentur stipendiis? At nunc facessat invidia, vetustorum reparator fascium novellus consul illuxit, et dignitatum nostrarum cariosas fores robustus reseravit impulsor. Ad redivivam valetudinem tremebunda marcescentium cardinum limina juvenescunt: quæ nullis credo, Deo auspice, quia posthæc obicibus claudenda patuissent. Nam Avieni mei non unus, sed primus est consulatus. Stirpis suæ gestatura aquilas agmina prævius antecessit, et ad principalem militiam iter virtutis ostendit. Si qua est sæcularium reverentia dignitatum, si quis honos est hominem vivere post sepulchra, si quid providit astutia veterum, per quod ab hominibus anni vicantur adulti: jure fastos hujuscemodi putantur invenisse

⁴ *Abundantem*] Et sibi et Fausto gratulatur ob Avieni ejus filii consulatum. Fausto quidem, quod fasces pro filium in ejus familia continentur: sibi vero, quod suæ per eundem postliminio reddantur. Ennodii enim consanguinea erat mater Avieni: quare ad Ennodii domum pertinere Avienus videbatur. In Fausti ergo familia interpolatus consulatus ordo non fuerat. Nam et consulatum Faustus ipse gesserat, ut dictum est, et ante ipsum pater Gennadius Avienus, Valentiniani principis collega anno Christi 450 et ante Avienum alii non intercessa serie. At in familia Ennodii series interpolata et abrupta, nec ullus fortasse consul fuerat post Magnum Ennodii, ut nostra est conjectura, proptarum; qui collegam habuit Apollonium anno 460.

⁵ *Servis*] An cervis?

consilia, quorum longævitas et senectutem refutat et terminum. Deus bone! quantum est, unius vocabulum hominis impensum¹ in dictandis legibus laborem vel stabilire posse, vel solvere? Macte insignium adolescentens virtutum, qui obliteratam materai stemmatis callem vitales honorum securas attulisti, quibus anonas, ne posteritatem tuam reliaerent, splendidissimi itineris obices amputares. Cedant huic priscorum laudes, quibus nobilitatem doctorum commenta pepererunt, quæ phaleratis verborum superciliis meritum a relatore mercantur. Necessè enim est exilitatem thematis narrantis opibus ampliari, ut dos quæ in materia non invenitur, styli processionibus inseratur. Ut laceam Fabios, Torquatos, Camillos, Decios fuisse superatos; te ipsum, mi domine, qui universos vicisti, ejus primordiis existimo votive cessisse. Tu per duratum proavorum avorumque² scipionum tramitem jam grandior, pene præcedentium connexus lateribus ambulasti; ita ut sub conjunctione nunquam interpolatæ felicitatis incederes. Ad Avieni mei adhuc teneri virtutes pertinet, et tuo generi continuare fascès, et nostro reddere. Ago gratias intentioni in commune augmentum profuturæ: per quam cum Dei beneficio natalium honorum claritas hactenus interclusa resplenduit: per quam diem suum lucidus sanguis agnovit. Quam voluissem votorum meorum summam coram positus intueri, si non peccatorum magnitudo munus cœlestè, quod non potuit desideris, denegaret aspectibus, et nefas sit hominem uno eodemque tempore universa optata promereri! Illud tamen inter maximas Redemptoris nostri remunerationes credo numerandum, quod limen felicis infantie consul meus cum honore senis ingressus est. Sed præcipio quid paretur laboribus, cum talia primordiis exhibentur. Inauspicatis successibus illi prospectu incrementa ventura sunt, quem cepisse videmus a fascibus. Minus est quod sibi de prosperitatis eventu in antiquiorum præconiis vetus fama blanditur. Quod attrita pulvere canities, quod vita sub fasce acta vix meruit, quod grandævus de impetratione nuquam certus optavit, hoc memoratu sæpius adolescenti meo supernum munus ingessit. Ad dicitur, quod in principio vite disciplinis optimis institutus, videtur meruisse quod adeptus est: nec dignatur totum in se felicitati, in quo possunt etiam dari plura virtuti. Naturæ in decus scholas et litterarum studia consecutus, paternæ perfectionis æmulator, talem se industria sua filium reddidit, qualem alter vix potuit legisse. Quidquid Attica, quidquid Romana præcipuum habet lingua cognovit: aurum Demosthenis, et ferrum Ciceronis expendit, utramque dicendi seriem Latinus relator implevit. Grammaticæ instructionis repagula, et illas dicendi legales angustias pro libertate complexus est. Oratoriam pompam

A sectando masculæ dictionis brachiis æquales ad certamen exduxit. Sed quo me rapiat processus affectionis terminum refutantis, agnosco: divisus proposito consulem eruditum ingenio impar appello. Ad vos revertor, cum quibus mihi commune gaudium, par desiderium, æqualis supplicatio est. Oremus Deum, quia vota nostra modum refutat, ut ipse faciat perenne esse quod tribuit: nec unquam circa nos muneribus suis terminum ponat, qui largiendo damna non sentit. Vos gaudete tamen vestro tam excellenti bono, quibus fas est post trabes suas habere filium in obsequio consularem. Si tamen in sententia mea cœlestis vigor operatur, et tota mens humanis delictis inclinata non subjacet, fidelium orationum vestrarum retributio est circa sobolem dignitas impetrata. Urb
B sufficienter quantos habet domus una precatores. Felix mater tot imperatorum domina; vos apud Deum precibus suis matrona fortis atollit: per tantos regnum cœlestè vim patitur, quorum meritis a divina clementia quod postulatur, exigitur. Scriptum enim meminimus, dicente Domino discipulis: *Si convenerit duobus aut tribus vestrum quidquid petieritis impetrabitur* (Matth. xviii, 19). Credo Redemptorem, justorum raritate prospecta, pro mundi salute petitorum duos dixisse sufficere: licet conjectura perpendi, si possit tribus aliquid denegari pro suorum utilitate poscentibus. His ergo spebus animatus, et justorum cognatione sublimis, confido de superna benignitate etiam me ad optatæ copiam gratiæ perventurum. Si
C Abraham meritis (Gen. xii) Loth sanctorum turbis ascribitur: si hi qui carere propriis, propinquoarum ad celsa perducì meruere virtutibus; annus iste familiæ vestræ pariet dignitates. Nam si vobis cordi sunt, facile ad cœlestem gratiam optata impetratione perducor. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, veniam postulo de prolixitate sermonis; quia difficile est magna gaudentem parva loqui esse contentum.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS FAUSTO.

Deus bone, quam nihil est arduum magna curantibus, et qua quiete divinæ mentes visa describunt! quibus ornatur dotibus loca, quæ lingua dives, et
D dicendi peritus aspexerit, si religioso liceat sine discrimine confessionis enarrare proposito! Quasdam mundi artifex Deus provinciis felicitatis stupenda secreti sui largitate concessit: alias uberior, melius alias vinum jussit effundere: aliis contulit triticeæ segetis ope gratulari: multas pomorum varietate vel utilitate donavit. Quibus hæc tamen ipsius naturæ repugnantis merita non dederunt, fecit eas relatore sublimes. Non est unde jejuna cautibus gleba desperet, nec unde non respondentia cultori arva subjaçant. Linguarum genio terris merita tribuuntur: et

¹ In dictandis legibus] Quia nimirum edicta et constitutiones sine die et consule auctoritate carent, ex lege 1 codicis Theodosiani.

² Scipionum tramitem] Sceptorum, aquilarumque consularium; ut in panegyrico, *Serranum scipionibus aratra pepererunt*: et in Parænesi, *ante scipiones et*

trabes pomposa est recitatio. Quo minus de Scipionum familia interpreter, ut magno viro visum est, facit Sidonius, qui Gennadii Avieni quem Fausti patrem fuisse docuimus, originem non ad Scipionum, sed ad Corvinoarum familiam refert lib. 1, epist. 9.

qualiter quis loqui potuerit, taliter rem de qua fuerit locutus, attollit. Crescitis provinciae cultura sermonum : oris est, quidquid in vobis lector stupuit. Ubi solum, et divitibus quæ te jactas terra palmitibus, quæ per modicos sulcos scalpentem dorsa pascis agricolam, quæ venas divites in ipso proscissionis pandis exordio, quæ suscepta germina multiplicata messe restituis; nihil tibi commune cum maximis, si ad te domus Faustus Romani status eloquii non serenius accesserit. ¹ Ecce Comus pullæ quodam pene in silentium missa conditio, quæ nulla se hactenus commo- ditate, nulla, ut aiunt, formositate jactavit, quanto gaudet ingenii privilegio? Quæ per prærupta conval- lia, et patulos cohærentium hiatus montium æstivis nivibus miseram scit exhibere concordiam : cui per pericula pendientium cum via cultorum ante terram per scopulos opus est seminare, quam germina : cui calamitatis genus est, riparum Larii confinia canis ornasse nemoribus, ut subridens illecebrosa visione dominantibus blanda fecunditatem fronte mentiat, et in perniciem possessoris pulchritudinem nutriat exsecrandam. Ubi primum fabricis suis per prætoria domini tributa dissolvunt, dum antiquorum lacunas parca nituntur frugalitate reparare, et profligantia patrimonium fulcire culmina. Indigenarum copia ad hoc tantum servata, ut functioni publicæ ² peræquat- oribus etiam vota transcendens numerus non deesset. Piscium populos non ad delicias, sed ad horrorem nutriens : per quos discimus, quid laudis captorum alibi sapor mereatur. Ubi aer pluvius perenniter, et minax cælum, et quædam vitæ sine tota luce trans- actio. Dulcia Larii oculis fluenta transeuntibus, et ad natatum quos perdat invitantia. Quis ferat decorum gurgitem sub hac deceptione fallentem? Quid dicam insulam relatione factam habitabilem? quis non hoc miretur? in qua minus amator vita servata? in qua portio fuit evasisse discriminis? circa quam piscibus hominum miostriat esca cadaveribus? Nulli enim præter aquas Larii defuncti ibidem sepulcra meruerunt. Maria, fluvium ³ Adduanque laudastis, quod per confusos ductus discrimen lacum tumoris osten-

A dit : qui agnoscitur in eo nunquam, nisi per turbida fluenta, potuerunt. Tanti fuit divitiarum faciundæ in rebus laude carentibus ostentare, quanti non fuerant hæc omnia naturæ beneficia, si dedisset. Cælorum tamen Dominus qui hoc vobis posse concessit, man- nera sua sub perennitate tueatur. Quia hæc ego non quasi a vobis diversa sentiens scripsi : sed ut ex istis lector agnoscat, Comum per styllum vestrum melius esse legere quam videre.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantus est fasces invidiæ, quam facilis nocendi via, quotiens præcedenti opinione laborat impetus! Nemo quid factum sit, ut video, quidve infectum respicit : ad impugnationis lidem solum advocatur pro- teste propositum. Deus omnipotens mutatas ordinum vices vertat in melius, et rerum statum qui labe tem- poris aut meritum nostrorum nebulis obsolevit, aurei sæculi candore perfundat. Quando non homi- num obsecrissima crimina innocentis officii textit um- braculum, et quidquid a morum nube descendit, cælestis militiæ serenitas excusavit? At nunc in aucupium trahitur male creduli interpretis clericatus, et quod ante religiosam professionem admisisse non decuit, hoc postquam per titulum ecclesiasticum cul- pis renuntiavimus, sine honesti credimur considera- tione peragere. Qua me tempestate procella imma- nium peccatorum ire ad famosum officium compu- listi? In quo omnes errorum rami magistra vivendi solent falce truncari, in eo de me facinus credi facis omnes fallentibus. Ille mancipia sua a me sublata dellexit, et contra potentiam ecclesiastici militis ad- vocandam credidit regiam defensionem. Rogo, quis hoc commentator vel in scena proponat? quis poe- tarum fabellam facis similibus aut commentitiis per- sonis instrueret? Novit Dominus, qui manu valida in adjutorio vestro mei propugnator assurgat, totius me esse technæ hujusmodi ignarum. Ante aliquid tem- poris pueri duo, qui sibi a præfato asserabant inferri violentiam ⁴ ad opem se Ecclesiæ sub interpellatione publica contulerunt. Preces adhibuisse memini, ut

millium transitu hospitalis suastantum, nec largiores quam intulere, aquas evehentes.

⁴ *Ad opem Ecclesiæ* Hinc liquet, servos ad ecclesias confugere solitos non solum declinandæ pœnæ causa, si quid peccarant, sed juris etiam obtinendi gratia, si vim paterentur. Pro his ergo intercedebat Ecclesia : nec ante abduci illos fas erat, quam de impunitate aut justitia sacramento a dominis cautum esset. Dato sacramento, servi, ne cum dominorum fraude retineri viderentur, ad obsequium, ut est in concilio Aurelianensi can. 5, redire jubebantur. Neque hoc reme- dio servis duntaxat subveniebant, sed miseris omni- bus et afflictis, qui potentiorum injuriis oppressi ad Ecclesiæ opem refugissent : quod docet Gregorii mag- ni epist. 38, lib. viii, ad Januarium episcopum Cal- larii. In quo nescias pietatem cum æquitate veteris Ecclesiæ mirare magis, an majorum erga Eccle- siam fidem ac reverentiam. Has intercessionem appellabant. Ennodius in Vita Epiphaniï : *Interces- sionum tantam sibi proposuit curam, ut ipsam se mise- ris inferre crederet molestiam, quam per negligentiam a quibuscunque permisisset inferri.* De quibus etiam ibi- dem paulo superius in Epiphaniï diaconatu.

¹ *Ecce Comus* Comus Ennodius, quod aliis Comum, τὸ Κόμος Græcis, nota planæ Liguriæ civitas ad Larium lacum, per quem delapsus ex Alpibus Addua fluvius ita decurrit, ut aquarum discrimen appareat. Ilujus laudes scripserat Faustus. Ennodius contra im- parem illam suis laudibus affirmat. Sed re vera joca- tur. Nam Comensis agri urbisque tanta erat pulchri- tudo, ut ad delicias instituta videretur : quod de Como inter cætera prædicat Cassiodorus lib. xi. epist. 14. Ubi pluribus eam describit, et nonnulla habet quæ faciunt ad Eonodum.

² *Peræquatōris* Tributorum moderatoris, ἕξιστοῦ. Nota est Gregorii Theologioratio εἰς Ἰουλιανὸν ἕξιστοῦν, id est peræquatōrem : et munus ipsum peræquatōre dicitur nov. 16 Theod., de quo genere officii tituli exstant in utroque codice. Nam et in aliis etiam rebus fuerunt, ut peræquatōres rerum victualium apud Cassiod. in Formula magisteriæ inter dignitates.

³ *Adduanque laudastis* Hoc Plinius inter aquarum miracula recenset lib. ii, cap. 103 : *Quædam vero et dulces inter se superneant alias ut in Fucino lacu invec- tus annis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Savino Ollius, in Lemano Rhoda- nus. Hic trans Alpes, superiores in Italia multorum*

circa eos, quod defunctus voluit, servaretur: auditum se deceptios et blandis promisit illecebris. Ut ad obsequium revertentur ad quod deputati fuerant, sancto episcopo patre vestro præsente qui eidem præbebat auxilium, sub notitia civitatis hortatus sum. Quid postea evenit, ignoravi, nisi postquam male ¹ retentatoris nomen accepi. Hæc mentior, nisi impugnatoris mei attestatio constiterint: cui tamen gratias refero, quia sub quavis occasione votivas exegit epistolas: quæ mihi nutum doloris jussionis vestræ dubitatione pepererunt. De me enim deliberatum esse video, si vos, utrum audiam quæ jubetis, in incipiti esse cognosco. Nulla me tamen nec magnitudinem vestram ex ea parte apud Deum culpa respiciet, quia præfatos mox ad servitium illius boni viri sine alicujus audientia libra ire compuli. Domine mi, salutationem largissimam dicens, quam vellem, si istis negotiis paginas non negetis, aut accusatores meos ipse componere, aut quod est familiaris frequenter errare!

EPISTOLA VIII.

² FIRMINO ENNODIUS.

Jucunda sunt commercia litterarum docto auctore concepta: illa, in quibus ad unguem potiti sermonis splendor effulgorat, ubi oratio dives frenis peritiæ continetur. Quando abundantem loquelæ venam la boriosus in lucem scrutator adduxerit, tunc procedunt officia suscipientis desideris paritura. At ubi scaber sermo angustiam pauperis signat ingenii, nec conceptum suum in ordinem digerendo noctem studio elocutionis interserit, et nebulosæ narrationis ambiguo quamdam generat de ipsa explanatione cæcitate; quis non personæ talis in eloquentiæ arce constitutus spernat affectum? Gravata conscientiam perfectorum amor infecto. Sed vis caritatis internæ necessitudinis vinculis adjuncta non fertur. Nescit experiri quid possit, quem caritas stimulis suis exagitat. Solent tamen dignos veniam judicare perfecti, quos inter epistolares vias nutantia deseruere vestigia. Soletis quid dicere volumus attendere, quotiens non eloquuntur vota sermones. Idoneæ tamen perlatricis viaticum prægravavi: et quæ me præsentare vivis potuisset affatibus, ea epistolam comitante per duxi: minus nobis periculi esse confidens, sub intercessoris boni me præsentia deliquisse. Vale ergo, mi domine, et amantem vestri peculiariibus fovete beneficis. Sic apicem vestrum, si est quod crescat adhuc divinus favor attollat.

EPISTOLA IX.

³ OLYBRIO ENNODIUS.

Dum favos loqueris, et per domos cereas eloquentiæ

¹ *Retentatoris*] Alienorum scilicet mancipiorum, ut in lege Valentiniani cod. Theod. de annona et tributis, qui vagos servos penes se retentant: quanquam et in omni re aliena dicitur retentator. Cod. eodem leg. 12. Qui bonis ex lege Julia cedere possint, et apud Ennodium in Vita Epiphani, et in Panegyrico. Item apud Cassiod. lib. 1, epist. 22.

² *Firmino*] Lib. 11, epist. 8.

³ *Olybrio*] Causidico ejus ævi disertissimo, de quo epist. 1, quæ ad Joannem Olybrii generum scripta est: *Neminem credidi ad Olybrium pervenire*. Ejusdem elo-

nectare liquentis elementi mella componis, peregrinum labiis meis saporem epuli divitis infudisti, Herculi certaminis et triumphalium Antæi casuum faciens mentionem. Sic se equidem exercita litterarum gymnasiis ⁴ palestra dilucidant, sic madefacta studiorum oleo loquenti artificibus oris membra submitunt. Sed notuisses, fateor, illius, ut aiunt, pugna commemorazione morderi. Antæum fabula senior, ne elisus vinceret, matris solatium, postquam cœpit non cadere, loquitur perdidisse. Qui per callidi hostis fabricam fertur stando esse superatus, et in pectoris animam possuisse certantem. Res scilicet digna memoratu, sed amicitiarum indigna proposito. Nos nempe nemini fœderis certamina suscepisse, sed per quæ mutua vincamus caritatis officia: ut dum inter hujusmodi luctamina nitimur, et vinci ambo optemus et vincere. Nobis per communia peccatorum secreta vivendum potius, quam obundum est: matris Ecclesiæ ope sociata, quæ utroque, ut vera loquamur, fidei ubere lacte pascit altrici. Cessent animum commenta poetarum: fabulosa repudiatur antiquitas: status innocens ruinæ nequaquam miscetur alterius. Nobis, si placet in novellum usum majorum exempla revocare, potius Pythidis et Orestis, Nisi et Euryali, Pollucis et Castoris si nihil his clandestinorum actuum decerpit obscenitas, convenit gratiæ meminisse vel fidei. Quos inter se ita concors animorum devinxit æqualitas, ut horum duos expectitus cum amicis jvaret interitus, alter amico vitam pretio suæ mortis afferret. Ista sunt digna memoria, quotiens inter novos concordia nexus, ideo, ut ita dixerim, animorum libro, cespitibus validis fetura nobilis juncta maritatur. Illæ mentes promittunt bona concordia, quæ quid in cultura sudoris sitopus agnoscent. Gaudeo tamen, quod jam indissolubilis societate moribus jungimur, et ab ostio affectionis per examinis lancem caritatis incrementa pensamus.

EPISTOLA X.

ENNODIUS JOANNI.

Vicem redderem, nisi oneraret diligentiam amici pectoris restituta laudatio: ne dum in præconiis mutuum videmur scabere, adulationis suspicione polluat affectio; et amor currat in vitium, dum illud quod apud alios debemus facere, nobis incompetenter ingerimus. Amantium enim ornamenta inter familiares paginas retineunda sunt, non loquenda; ne tantum conscientias nostras vacuis sensibus relatione laudis honoremus. Sunt ubi bona tua, ut apud te propter affectum taceam, amice concelebrem. In his quæ de profectu tuo sentio, religiosam tibi tantum deo taciturnitatem. Possem quidem, vitia temporis

quantiam celebrat lib. 11, epist. 9 et 13, et peculiari opere carm. 8. Cassiodorus vero magnum Olybrium propterea vocat lib. viii, epist. 19.

⁴ *Palestra dilucidant*] Basiliensis editio, *dilucidat*: hoc nimirum postulabat usus, et origo vocis *παλαιστρα*. Sed Ennodius τὴν *palestra* tanquam plurale usurpavit etiam lib. 11, epist. ad Pomerium, et in præfatione dicta Aratori: et creber est in simili enallage, ut cum τὸ *æther* dicit, τὸ *epitoma*; et hæc lampada, thoraca, et alia id genus permulta.

secutus, laudes tuas nunc inexhausta prædicatione A humilitate persolvens, precor, ut tandem aliquando non immemores admonitionis et fœderis, rescribatis. Sed absit hoc a proposito, facessat a moribus, ut quem mente teneo, ista tantum velim esse remuneratione contentum. Tibi non delenciam orationem, sed vocem debeo castigantis. Non tibi pictis verborum illudens artificijs, sed totum profunda mente te retinens, possem dicere: Ad arcem scientiæ, sine teneræ ætatis præjudicio, pervenisti: summam perfectionis adeptus es: nulla debes cura distingui, sed bonis tuis tanquam locuples possessor ornari. Sed hæc, sicut prædixi, a me aliena sunt: ore te parentis stimulo; dico: sint licet grandia, quæ in cano eloquentiæ flore polliceris, ego tamen nisi de messe non gratulor: ut solet avarus agricola, qui ubertatem anni nisi in horreis non metitur. Jam in te et si non gravidas aristas, multo tamen videmus lacte turgentes. Jam prope ad aream vota perveniunt. Sed plus timendum est, quotiens desideria nostra spes vicina succendit. Labora circa studia, lucem in colloquijs dilige, lectioni devotus insiste, ut fructus eloquentiæ multiplicium auctorum ventilatione purgetur. Pulchra sunt floribus; sed ego amo plus fortia: redimita sunt floribus; sed poma plus diligo. Salve, mi domine, et hæc ea qua insinuavi sinceritate complectere, et amorem meum in admonitionis fide perpende. Scito epistolas tuas nullis doctorum a me esse denegandas, ut quod me per inscitiam fugerit, per eos qui ad unguem docti nisi emendetur: et ideo ad scriptionis culturam multo sudore te præpara: ut vota quæ circa te pro venerandi patris tui meritis amore concepi, ad effectum sub hac claritatis tuæ intentione perveniant.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS CASTORIO ET FLORO.

Amantem vestri gratia deberetis relevare colloqui, et amicam diligentiam testimonio reserare sermonis: quia muta caritas pene obtinet vices ingrati, et per paginarum abstinendam interciperit vis amoris. Absentium animis sola litterarum medetur oblatio, quæ quodam mentis artificio pingit scriptione quod loquitur. Hæc apud vos supervacuum; putamus asserere, quos instituta nobilia acunt, quibus præsto est sanguis, doctrina, consortium. Nihil est bonarum artium, quod nescire sine negligentia culpa positis quos post lucem natalium Romanorum decus Faustus institui. Ergo magis fatendum est, me non mereri quod postulo, quam vos nescire quid debeatis offerre. Domini ¹ mihi, salutationis debita effusissima

non immemores admonitionis et fœderis, rescribatis. Circa quæ opera pigros vos esse non convenit, quia nec conversationi vestræ sancta conscientia, nec uber sermo potest deesse colloquijs.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ² AVIENO.

Si quærās, cur a silentio vestro multata non retinet prodiga frons pudoris, et male interpretando impudentia vocetur affectio: si garrulitatem meam fructu dicas cessante debuisse compesci: ego te, illustrissime hominum, illa quæ in familia tua domestica est sinceritate convenio, ego fœderatam promissionem quasi obsidem mentis amplector. Doleo quidem procuratas longi causas silentii: dum et caritas et necessitudo negligitur. Sed quia metotum sibi amor tuus vindicat, adhuc credo excusationem posse recipere quod fecisti, et purgationis tuæ in hac parte causas æstimo esse, quas invenire non possum. In bona te valetudine degere, voti compos semper adivi: sudorem tuum circa ornamentum generis sæpe epistolaris alloqui luce tersisti. Nihil præter contemptum monstrat, quotiens taciturnitas non habet necessitatem. Ego tamen spem de responso capiens semper scripsi, et sub quadam claritatis tuæ præsentia legenda dictavi: visa est mihi, dum loquor, pagina mea te reddidisse, te sapere, et tuis picta imaginibus verba conferre. Quid esset in epistola tua dulcedinis, si eam daretur accipere, quæso diligenter expende quando, licet a nobis procedentia, tamen quæ ad te veniunt, verba complectimur. Jam rogo ad affectum scriptionis erigere, et ariditatem meam colloqui illentis infunde, ut quid ministerium meum a Deo valeat impetrare, cognoseam, si epistolas tuas æmulas paternæ perfectionis accepero. Nolo metuas, quod illum formidandum doctissimis loquor, et quasi ante oculos tuos in exemplum elocutionis adduco. Peritorum mos est medicorum, in venis deprehendere vires corporum, et de successu hominis digitos interrogare. Nec aliter incipientium possunt iogenia cognosci, nisi ut quoniam debent teneræ adhuc ætati robustas declamationes, inquirentes de futura ubertate lætificent et messem peritiæ in radice manifestent. Domine ut supra, salutationis honore, reverentia solita, spero, ut mei te esse memorem si meritum non ostendit, saltem importunitas mea quæ est indefessa significet.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS ³ AGAPITO.

Male est animo, postquam magnitudo tua æqui

Fideli, Avito, Opilioni, Joanni, Silverio, Clementino et Ampelio.

³ *Agapito* Viro illustri: cui post palatinum honorem Ravennatem, quem illi hoc loco gratulatur Ennodius et de quo iterum lib. iv, epist. 6, delata est etiam a Theoderico rege præfectura Urbana, ut aliquot ejus epistolæ ostendunt apud Cassiodorum lib. i, tum patriciatu, et legato in Orientem, sub annum, ut reor, 510, de qua lib. ii, epist. 6 Cassiodori. Denique ordinarius consulatus anno 517, cujus non solum testes sunt Fausti, sed etiam synodus Epauensis, quam Agapito consule convocatam fuisse docent vetera exemplaria.

¹ In edit. Schotti, *mei*.

² *Avieno* Fausti filio, de cujus consulatu vidimus epist. 5. Idem in quarta synodo Romana Symmachi, et in Theodorici regis ad eandem synodum litteris Rufius Magnus Faustus Avienus omnibus suis nominibus appellatur. Errant enim, qui duorum ibi consulum nomina exponi putant: cum unus sint Avieni: cui a patre Fausti, a materna cognatione Magni cognomen inditum. Ad hunc ipsum, opinor, tum inter senatores primarium multis post annis scriptas exstat dogmatica Joannis papæ II epistola, cujus hæc inscriptio: *Joannes episcopus Romanus illustribus ac magnificentis viris Avieno, Senatori, Liberio, Severino,*

observantissima et amicitiarum tenax, in hanc meam oblivionis se vertit incuriam, ut diligentiam immemor, bona melioris sæculi, quæ accesserunt de profectu honorum tuorum, fama potius quam felici epistola nuntiasset. Ubi sunt illa sanctæ conscientiam tuam in conversatione veneranda penetralia? Quando invenire potuisset relatu digniora animus de amantissimilitate sollicitus? Sed quæro, nemaliguorum quispiam austrum fontibus, aut petulcum animal rosetis immiserit. Nunquam enim sine offensa amicis prosper eventus absconditur: a commotione evenit longe de gentibus tacere quod gaudeas. Procul a moribus vestris malitia facessat obscenitas; puto bona vestra me meruisse nescire. Qua sermonis frequentia pensabitur tale silentium? Decedentem a desideriis amicum nulla delinire potest cultura caritatis. Hæc quantavis, mi domine, nobilissimæ scientiam tuam verborum piugas imaginibus, raro curantur malefacta colloquiis, et dolor qui a te descenderit, sanari non poterit per loquelam. Vix erit, ut scribendo deleas quod scribere contempsisti. Sed revertor ad propositum, a quo nunquam est, si miseretur divinitas, discedendum. Deo debeo, quod prospera tua, te silentium procurante, in Liguria primus agnovi. Perdidisti fructum studiosæ taciturnitatis: honorum felicitas mundi lingua celebratur. Ignorari non potest quod summis accesserit. In honoribus, illa magis amplectenda sunt quæ redduntur. Male ad fasnes attollitur, cujus mens inter curiam sidera lucis suffragia non agnoscit in titulis. Venit ad vos cana dignitas sera, sed debita. Vocavit eam lingua, quam sequitur: exegit innocentia, quam habuit quondam ætate conjunctam. Sed jam redeo ad gratiam familiaris alloqui etiam post offensam. Salve, mi domine, et quod in damno promissis fœderis neglexisti, restitue ubertate sermonis.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Nolle, fateor, morarum causas aperire, ne aui-mus mens sera in pacem cum lætitia reductus, mœsta iterum relatione turbetur, et habeam tristitiam meam redivivum in narratione principium. Pene enim sibi debet angustias suas, qui earum relegere transacta non refugit. Quis ad calcem perductas anxietate suas reparat intempestivi necessitate sermonis? Sed vobiscum mihi et cum proposito rerum fides est, quibus debetur in replicatione ex quacunque causa sinceritas. Patior libens aculeos revocati mœroris, dummodo veritati nil pereat: et ne per vitium teneram mentis paginam falsitate dehonestem, sponte fero quod refero. Sancti episcopi patris vestri prope in dubium salus deducta me tennit: in cujus ægritudine quamvis cuncta illacrymaret Ecclesia, me tamen specialis mœror afflixit, qui ejus debeo plus amori. Vidi pacem civitatis urgente discordia urbis nostræ limina transcendente, et ab oculis nostris quasi incertum aliquod aut vagum numen elapsam. Sed sufficiat tristibus stricta narratio. Jam ad bonam valetudinem sancti Patris salus optanda et diligenda respirat. Nam ubi mens mea ad stationem rediit, statim

A jussa respexit. Pueros destinavi, qui fideles me de prosperitate culminis vestri, vel totius sanctæ domus relatione perdoceant. Pendeo rursus, et inter spem et metum dubia æstimatione distringor, cui necesse est de alterius parentis esse prosperitate sollicitum. Quis ad curas meas se porrigat? quis æstus æquiparare valeat tali divisione distracti? Sed hæc ad Deum justius reportantur; cujus clementiam est vota vincere supplicatum, et fluctuantibus portum parare desideriiis. Interim ad usum revertor querelarum. Paginas vestras illico me suggero subsequi debuisse, et ad solatium meum, vel propter recentem petitionem, scripta prorogare, ne in ancipiti de protectione vestra animus meus pependisset auditu. Sed hanc credo culpam scriptiois emendari posse frequentia. Superest ut divinitas a vobis ea indicari faciat, quæ jval agnoscit. Domine mi, effusam salutem reverentiam vestram dicens, precor, ut quæ mundavi suggerenda adipiscantur effectum.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FLORIANO.

Idem est, terminum in arrogancia non tenere, quod in humilitate transcendere. Supercilii affectus est, justo amplius esse subjectum. Familiare est graviter hiantibus, novas invenire blanditias, et grandis cothurnus, in eloquentia simulare formidinem, vel examen metuere de laude securum. Ego vero diligentiam proposito impenderem, si sanguini non deberem. Suscepi epistolam tuam Romana dote locupletem, et stylum Latiarem in ipsa principiorum luce monstrantem. Cui me respondere, opponente manus incititia, coegit affectio: cum diu esset, quod antiquaverat apud me scribendi studium spes tacendi, et in locum gloriæ silentium computabat. Sed nisi respondissem, nescires te esse prehensum, quod minus fabricatis ingeniis artificii facundia, et succo Romuleæ calliditatis illuseris. Non æqua ad secundam virtus est politæ laminæ, et ejus quam rubigo possederit: nec parem conflictum usus potest et torpor assumere. Nunc epistolæ brevitatis contentus ad salutationis debita me convertito: quod eloquio non potui, gratia pensaturus, reddendo amicitiam pro schemate et pompa sermonum. Ecce quantum occupationi subducere potui, celer scripsi. Dabit Deus, ut si responsa desideras D vacuum curis pulsati pectus invenias.

EPISTOLA XVI

ENNODIUS FLORIANO.

Illud fraternitas tua amori meo potuisset impendere, quod vera liberalitate cum tribuentis compendio proficeret et pudori. In ea scilicet parte, ut cum indicis studii mei litteras jam teneres, ab inscriptionis te cura suspenderes. Quisquam ne coloratis frontem pingit illecebris, et famam valida impugnatione labefactat; nec manifesta excusatione contentus, male credulæ conscientiam sufficere non æstimat quod probavit? Qui vario sapore colloqui edacium amicorum fauces irritat, ut dum blanda subjicit, definita permutet. Nam postquam me silentium amare scripse-

¹ Floriano] Viro s. etabili, si modo is est ad quem Theodericus rex scribit apud Cassiodorum, lib. 1, ep. 5.

ram, quasi pro allegationis responso, prolixiores paginae impetravi, et diu forte repositum post negotiationem meam eloqui uberi elici. Quid faceres, si certamina promississem, si studiorum tuorum fervorem quocunque dente incautus attingerem, nec mei idoneus aëstimator penetralia tua servarem? Adhibita, credo, adversus me fuisset Tulliani profunditas gurgitis, Chryssippi proprietates, Varronis elegantia: nec in ulla invenissem parte subsidium, cui nec illud profuit, quod scribendi contentiones nec, cum reticerem lacessitus, effugi. Me etsi peritiam conscientia, et dicendi vigor attolleret; post diversa scribentium discrimina, laudem quam multo sudore vos petitis, formidarem. Huc accedit, quod rhetoricam in me dixisti esse versutiam: cum diu sit quod oratorium schema affectus a me orationis absciderit, et nequeam occupari verborum floribus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii. Delenifica ergo et malesuada compece colloquia. Si ficta sunt quæ scribis, et peniculo decorata mendacii, muta propositum, vel postea quam vides (mentem) innotuisse quæ feceris. Si vera sunt, et a iudicii lance descendunt, profundo ea pectoris include secreto, ut reverentiam diligentiam, dum amico res integras servas, exhibeas. Mihi immutabile cor custodiens, alios demulce colloquiis. Ecce epistolæ modum, dum productæ pagine cupio respondere, transcendendi. Sed non est culpa speciali plectenda supplicio, quæ in erratis habet auctorem. Domine mi, salutationem debendam restituens, precor, ut si desideris meis quæ de amore taciturnitatis concepisti, pernix te scrutator interseris, saltem occupationibus quibus impeditur, ignoscas.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS FAUSTO.

Si a consuetudine officiorum temperet mens amantissimam ipsam cessationem sinistrum esse putat auspiciis: mœroris enim ipse sibi causa est, qui non semper in vicinis aëstimat habitare quod diligit. Quisquam ne digressus ad longinqua censeat, quem mente continet? Nam si spiritus res est divinitatis in homine, prolixarum sentire usu potest damna terrarum. Dixi causam, quæ me faciat scripta porrigere. Reddo salutationis obsequia, propter quæ promulgantur epistolæ: Deo supplicans ut cœlestis dispensatione beneficii, in bona valetudine degenti presentia magnitudini vestræ verba reddantur. Quod recipiat tamen portitor, qui alloquii occasionem præstitit, a me pro vicissitudine commendatur.

¹ *Avum nomine, patrem doctrina*] Avieni avus fuit Gennadius Avienus, Fausti pater, quem anno 450 consulens fuisse monuimus, de quo Sidonius lib. 1, epist. 9. Et patrem et avum nomine referre videbatur Avienus, nam Faustus Avienus vocabatur. Sed quia unum, ut docuimus, verum cuiusque ac proprium nomen erat quod ultimum, ideoque avi tantum Avieni nomen reddebatur.

² *Deuterio*] V. S. Grammatico, ut est in epigraphæ carminis 2. Hoc igitur est, quod doctorem optimum.

* Petrus Burmannus ad *Henrici Valesii* lib. 1 de *Critica*, pag. 181, admittenda esse arbitratur correctionem Petri Nannii *Miscellan.* lib. x cap. 4. ubi ex vestigiis scripturæ veteris compendiarie codicis bibliothecæ Egmondianæ, in quo hunc eundem titulum Martiano præfixum se invenisse tradit, legendum conjicit: *Felix Asper, comes Consistorii,*

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVIENO.

Quam bene quod verecunde renuis, feliciter imitaris, et dum difficilibus magnitudinem tuam exemplis quaeris incitari, narrandi pompam quam assertor idoneus refugis, ostendisti! Amplector amabilem allegationem formidinis, quam in te ingenii divitis vena commendat. Nolo colendum bonis patrem in adhortationis tuæ positum pavescas exemplis: ab ipso veniunt ista quæ loqueris. Scio quæ aurum patriæ terra nobilior: cuius soli nutrita sinibus metalla plus rutilent. Sæpe mihi labor efficax inquirenti alitrica terga fulvi ostendit elementi. Scio quæ conchæ superbas pretio gemmas includant: unde veniat lapis imperiis genium collaturus. Non imperitiæ quod feci applies, non errori. Viri fortis progenies armorum faciem inter patris agnoscit amplexus, et dum naturæ obsequitur, discit amare terrorem. Doctorum radix Maro, vestri formator eloqui, sic animatum verbis patris filium memorat, ut dicat: *Disce, puer, virtutem ex me*: et alibi, *Et pater Æneas*. Nunquid ille jam fortibus ad certamina brachiis assurgebat, aut virili valetudine imminente putabatur bella gesturus? Sed melius virtus recentibus exemplis animala, quam monitis, profectum corporis expectabat. Scientes rerum aquilas ferunt pullos suos in ipso vitæ limine, quo ovorum tunicis exuunt, ad solis [ponere radios et lucem seminis sui immensi splendoris objectione cognoscere. Nunquid est in districta probatione impietas, cum recta sit iudicii in electione sententia? Nolunt quemquam perire de fetibus, sed suos esse qui cesserint, non agnoscunt. Recte enim illa inter aves sublimitas, genitrix putatur esse victorum. Nunc ergo tu, dulce meum, bene cœpta persequare; et favente Deo, ut¹ avum nomine, ita patrem redde doctrina. Non aëstimes grave esse quod moneo. Et quia ego te de germine censeo, tu de primordiis non pavescas: fuit ille incipiens qui timeatur: et quotiens scalente terram digito ductus aquæ per pulverem trahitur, turbidum fluit omne quod primum est. De reliquo vale, mi domine, et amantem tui frequentibus cole munis litterarum: circa quæ studia, si mei memor es, pigrum te esse non convenit.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS² DEUTERIO

Quam velim sæpe officium visitationis omittere, si

appellat, et in epigrammatis magistrum. Felicis rhetori Romani fuerat auditor. Is enim videtur cuius in Parmensi codice Martiani Capellæ fit mentio his verbis: *SECURUS MEMOR FELIX V. SP. COM. CONSIST.* Rhetor R. ex mendosissimis exemplaribus emendabam, contralegente *DEUTERIO scholastico, discipulo meo.* Romæ ad portam Rapernam, cos. Paulini v. c. sub D. non. Martiarum Christo adjuvante.

rhetor urbis Romanæ, etc., contra legente Eleuterio. Recte etiam eruditissimus Fontanini lib. 1 de *Antiq. Hortæ*, cap. 3 pag. 231, prodixit hunc in modum: *Securus Melior Felix Asper, etc., nam pereram Sirmundus exhibet: Securus Memor Felix V. Sp. quasi Vir spectabilis.*

dulcem tribuit culpa mercedem : et cœlestis mandati A
sententiam sciens prudensque negligere, si deside-
riis copiam vindicanda conciliant! Mihi uni contigit
de offensionis merito evenisse quod gaudeam : didici
nunc tali remuneratione errata sectari. Non sunt
adversa, doctor optime, amicitiarum religioni, quæ
profero coactus in medium. Imo propter confessio-
nem dignam proposito valetudinis tuæ dubia, nunquam
velut ingratus optavi : quin etiam, quantum in me
fuit, contra ingruentes tibi inæqualitates precum
manus opposui. Sed ecce quam alacer sensus est,
non in prospera membrorum salute fundata ostendit
pagina, in qua utraque luce falsisti. Tua, quæso,
lumina nube doloris hebetantur, cujus tam clara
sunt carmina? et qui lucem loqueris, de visione cau-
saris? Quam timeo, ne parcus in meritis tuis lauda-
tor inveniat. Tibi recte ascribitur, cunctis dare
oculos, et obscura mentium peregrino splendore
radiare. Ergo putas tibi validum non esse quod tri-
buis? Pelle, quæso, animo curas superfluas, forsitan
sollicitudine aut cautione conceptas. Dabit Deus, ut
quidquid corporalis accessit incommodi, vice animæ
tuæ per sudum rutilanti nitore mundeletur.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Vere gratias Trinitati quam veneramur et colim-
us, Deo nostro, quæ sub personarum distinctione
et æqualitate mirabili, unam nos pie jussit sentire
et adorare substantiam; quæ planctum nostrum ver-
tit in gaudium; quæ dolorum comites ad obsequium
lætitia lacrymas commutavit : ut vere cum Propheta
dicam : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis
fontem fletuum (Jerem. ix, 1)?* ut beneficiorum cœ-
lestium magnitudini sub hac devotione respondeam :
cui contigit ante accipere cœlestia dona, quam po-
scere, et prius quid boni evenissent legere, quam quid
mali minarentur peccata sentire. Tuum est, dispen-
sator omnipotens, quod de serenis pignoribus, et
futuræ innocentia hæreditate, in illa quæ præcessit
anxietate non timui : qui reductæ etiam statum va-
letudinis quasi stupefactus accepi, in confusivis
similitudine collocatus, quæ supra meritum meum
collocata sunt prospera evenisse vix credidi. Vere
supernæ remunerationis divitias humana mens nescit
expendere. Sic animo fragiles temperantur, ut prius
stationem videant quam periculorum incerta depre-
hendant. Deus bone! in quo abrupto pependimus
tunc, cum potentia cœlestis, ut plenum esset parvulorum
in reducta salute (testimonium, plus est no-
strum labefactata per meritum? Dico integre, et
voce quam proposito debeo, nulla meodacii nube
concludo (confundo verba singultibus, ut sub solida
gratulatione, uberioribus in fletum oculis) sæpe me
respicere quod evasi. Ubinam gentium fuimus? de
qua nos ad humanam conversationem ruina clemencia
superna restituit? Referamus ergo strictioribus
verbis hujus boni largitori prolixis gemitibus quod
debemus : invitemus ad custodiam munerum suorum,

quem in dubiitullisse probamus auxilium : rogemus
eum, qui scit nempe servare quod præstitit, et vir-
tutum suarum viva testimonia in longum producere.
Talia sunt mecum circa vos venerandi vota collegii
per totam Liguriam consistentium servorum et ami-
corum Dei. Tali nititur domus sancta suffragio : pre-
ces pro serenis pignoribus sine cessatione funduntur.
Verum me dicere, testis est divinitas, quæ quod ipsa
esse, veritatem diligit; omnibus qui de vitæ possunt
innocentia et integritate confidere, vestram nimis
amaram esse moestitiam. Sed nunc ad epistolæ usum
revertor. Salve, mi domine, et gerulum præsentium
Bassum V. C. illa qua caros meos soletis, dignatione
suscipite : quia inter omnes quibus affectus est meam
propter vos amicitiam custodire, quamdam prædi-
ctus arcem puritatis ascendit. Juvate ergo petitiones
ejus, ut fructum de impensis capiens ad potiora præ-
paretur.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Diu super adventu amplitudinis vestræ ancipiti
mens mea pependit indicio. Sed postquam me divina
misericordia ab hujusmodi anxietate laxavit, statim
ad consueta officia me contuli : quanquam paginarum
obsequia nec digresso ad longinqua suppresserim.
His ergo valetudinem meam indicans, ægritudinem
animi refero, quam de mœrore contraxi. De luminum
nostrorum salute sollicitor, in eo loci constitutus ad
quem difficile nuntius expectatus allabitur. Quod
C in solatio est, Deum precor, ut nulla servum suum
patiatur amplius cura macerari; sed de reducta
meorum in solidum prosperitate æstibus meis celeri
medula subveniat. Salutans debita servitute, precor,
ut cognitis his de quibus animus meus varia æstima-
tione jactatur, sedulo mihi hilaritatem deferentium
litterarum beneficio succurrat.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS ¹ OPILIONI.

Cœperat parvitatem meam magnoitudo vestra spe
quæ vota transiret, dignationis attollere, et cœlestis
iustitiam more, clariora facere beneficia sua, dum
mea merita nulla judicii lance pensabat; vel censuræ
negligens dare pretium muneribus, quæ esse mon-
strabat indebita : quoniam affectio quæ circa humiles
exhibetur, non habet necessitatem, et speciem suam
per sudum rutilanti splendore significat. Diu ergo
tali fultus post Deum præsumptione, non timui quid-
quid obloquentium (toxicæ promittebant. Ast ubi me
ad antiquum pulverem vestri reduxit oblivio quod in
solatio debet nudatis defensore contingere, quasi
querelarum perlatrices litteras prorogavi, promittens
mibi de earum importunitate (responsum. Sed per
occupationum forsitan amplitudo vestra præpedien-
tium incrementa significat ad hæc vos officia non
venire. Replicabo, quia idem status fuit culminis
vestri dudum paginas destinantis. Ad morem tamen
scriptionis epistolariæ me reduco, ne addat prolixitas
ingesta fastidium, et denegari paginas faciat ma-

¹ *Opilioni*] Lib. v epist. 3.

gis allegatio quæ poposcit. Domine mi, salutationis obsequium solvo, et de valetudine vestra ut animo obligatus interrogo, cupiens relationis indicio ad gemina desideria pervenire.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS ¹ SENARIO.

Perdit affectio valetudinem silentii debilitata torpore : nec ad usum suum diligentia cursus exuberat, si nudetur communiore colloqui. Muta caritas pene repræsentat speciem non amantis, et odiorum simulacrum est non aperire quod diligas contestatione sermonis. Ista sublimitati tuæ coram positus intimavi, cum ad solatium absentie mee litteras promittebas. At nunc quæ animum vestrum mei invasit oblivio, ut nullas per tanta temporum spatia, quæ bonam valetudinem vestram significarent, litteras suscepissem? ne de amoris, credo, testimonio animorum indices epistolas convenirem. Irreligiosum ergo circa amantem tui in meliorem partem verte propositum, et ad memoriam promissæ fidei scripta trans mitte. Domine mi, salutationis debita solvens, precor, ut si vos in antiquæ circa me dignationis statu pagina directa reperit, responsa mereatur : quia puto inter nos gemina vincula dirumpi non posse, caritatis et sanguinis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS ² ASTURIO.

Quæ, malum! ratio est, ut ita sis parvus in gratia, prodigus in querela, et exigas frequentiam litterarum quam ipse non tribuis, viperinis oculis illud quod alter deliquit inspicies, tuas culpas nulla falce reseccando? Anni plures sunt, ex quo Alpibus vicinam habitationem delegisti, senator et doctus. Ubi ibi, dum pruinosa respicis juga, apparuit, inauspicata nisi capitis : ubi etiam glande te vesci scriptione signasti. Cujus rei fidem litterarum tuarum decora fecerunt, cum sibi hujus significantia in ractu turgidi pectoris, et Alpini sermonis [apparuit. Miror

¹Senario] De quo lib. III, epist. 11.

²Asturio] Diversus videtur ab Asturio consule collega Præsidi anno 494, cujus antiquæ pietatis monumentum hodieque apud Leodicis servari dicitur in eburneo sacri Evangeliorum libri operculo, cum hac inscriptione : FL. ASTURIUS V. C. ET INL. COM. ET MAG. UTRICUSO. MIL. CONS. ORD. Nam Ennodius senatorem hunc tantum vocat, non consularem. Sed non minore, me quidem sententia, in errore versantur, qui Turcium Rulium Asterium V. C. et ipsum consulem ordinarium atque patricium, qui Sedulii poete versus post ejus mortem ex ejus scriniis collectos recensuisse dicitur, cum Asturio Præsidi collega confundunt; cum ad illum Asterium hæc pertineat videantur, qui consul fuit cum Protegene anno 449, tum quia hæc illi nomina potius congruunt, tum quia id tempus cum Sedulii obitu cohæret, quem ex integris Gennadii exemplaribus Theodosio Juniore, cui opus suum dedicavit, et Valentiniano regnantibus vita functum didicimus. Denique omnem dubitationem admittit ipsius Asterii epigramma, quod

* *Veracita dicta poete*] Ex scheda vetustissima, *veracita dicta poete* BARTH., *Adversar.* pag. 703.

** *Edita*] Didida. Id., ibid.

*** *Celebrent per sæcula Fasti*] *Fastus* vero disertissime in nostra scheda editum est. *Fastibus* pro *fastis* dixisse notat, ni fallor coryphæus grammaticorum Priscianus. Locus

A tamen quod inter loci illius frenata glacie flumina, et sine successione frigus, tui jecoris flamma plus æstuat, nec aliquam sortitur pectus de mansione temperiem. Ætas defervescit in senium : est domus quæ lymphas in metalla convertit, et contra naturam gurgitibus sua lege dominatur : tu tamen inter ista sic vivere diceris, quasi ignis tuus algeris pabulis irriteret. Ego te oro parentis stimulo, quia tibi et proposito meo debeo vocem castigantis. Vestrum est post hæc, si eligitis litteras meas accipere, [de admonitione gratulari. Ego autem præter ista cum honore salutari, quæ scribere possim illa carnis quam tu diligis, ellubris viventibus, non inveni.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS OLYBRIO ET EUGENETI.

B Desiderio paginarum vestrarum facta est mihi prodiga fons pudoris; et dum tabula promittit promulgata responsum, intra verecundum penetrare annosam continere nescit infantiam. Deberem quidem sanguini et proposito silentii venustatem, postquam spei meæ fructum prima negavere colloquia. Sed nescio utrum male pertinax judicetur intentio, quæ sine alterius dispendiis sollicitæ per amorem experientie pericula multiplicat. Valete, ³ mi domini, et ad scriptionis mecum remeate concordiam, ne contra Evangelii faciatis monita, si et importunitati denegatis, quod justè forsitan impetrasset affectio.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS FAUSTO.

C Votis et desideris satisfacit pagina, quæ apud amantem vestri necessitatibus alienis præstat obsequium. Quam vellem, si propositum non veteret, multorum sæpe quieti titubare, ut dum dubiis vocem tribuo, debitum obnoxie caritatis exsolvam! Domini mei, patris vestri jussionibus impendo præsentis scriptionis officium : ejus animus dum omnium securitati providet, suam quietem sub hac intentione contemnit. Qui dum mala Ligurum ⁴ post Mauricelli

in cod. Remensi post epistolam Sedulii ad eundem Macedonium scriptionem legitimus his versus :

Sume, sacer meritis, * veracita dicta poeta,

Quæ sine figmenti condita sunt vitio.

Quo caret alma fides, quo sancti gratia Christi,

Per quam justus ait talia Sedulius.

Asterisque tui semper meminisse jubeto,

Cujus ope et cura ** edita sunt populus,

Quem quamvis summi *** celebrent per sæcula fasti,

Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

Epigrammati vero præmittitur hæc adnotatio : *Hoc opus Sedulius inter chartulas dispersum reliquit. Quod recollectum adnotatumque ad omnem elegantiam divulgatum est a Turcio Rufio Asterio V. C. consule ordinario atque patricio.*

n edit. Schotti. mei.

⁴ *Post Mauricelli obitum*] Qui advocacione fisci fungens Liguria provinciam fisci columnis oppresserat : contra officii videlicet moderationem legibus præscriptam. Qua de re gratissima et elegantissima sunt Theodorici regis præcepta ad Marcellum advocatum fisci, apud Cassiodorum lib. I, epist. 22.

est lib. x, ubi loquitur Cæsar :

Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus

Porro inscriptio Sedulii ita in me concepta est : *Domina meo sanctissimo ac beatissimo patri Macedonio presbyt. Sedulius in Christo salutem.* Id., ibid.

obitum nondum vidit occidisse, confunditur. Recidivis enim provincia nostra, quasi præfatam sepulcra non tenent, laborat insidiis. Advocacionem fisci dum aliqui per iniquos homines nituntur obtinere, ante votorum copiam quid in ea meditentur ostendunt. Ego quidem deliberationem magnitudinis vestrae de bono publico non celavi, asserens vos præfatam dignitatem nulli vobiscum Deo adnente, committere. Sed anxietas provincialium totum credit. A evenire posse quod metuit. Hanc a domno meo episcopo allegacionis suscepi provinciam, ut conscientiam vestram obsequio paginæ convenirem, ne cuius subrepto ad hujus rei perducatur effectum. Vos fidissimam pollicitacionem solliciti custodite integritate propositi. Ego salutationis officia dependens que susceperam alleganda, testatus sum. Spero tamen ut, quid de ea parte deliberatum sit, instruar officio litterarum.

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA PRIMA.

¹ ENNODIUS ARMENIO CONSOLATORIAM.

Diu, frater carissime, festinante voto consolatoriam ad te paginam dum misi, ne putarer vel mihi subducere fletus, non verba compono, et in lamentationis dispendiis facere de gemitibus decora sermonum, debitum planctum per loquelæ schemata dissipare: cum contra amicitiarum religionem et consanguinitatis vincula, secretum conscientie patescat hostilis, si cum possis dupliciter defunctum flere, non facias: id est, si oculorum ministerio nequaquam jungas oris officium. Ubi, dum lumina stimulis acta doloris illacrymant, feriata sunt verba plangentis? Sed ego, hominum sincerissime, qui tristitiæ tuæ obsequium in omni deo parte quod valeo, mœrorum meum in quo tibi comes sum, volui scriptione testari: ne in una ætate effusarum interciperetur memoria lacrymarum, vel æstimaret posteritas me in filii tui morte hoc solum debuisse quod solvi: habens in hac via venerandorum exempla pontificum, quorum imitatione nobilitantur, quos in umbram merita concluderunt. Ambrosius noster ² decedentem germanum teste afflictionis suæ libello præsentem est. Quem cum recenset secuta proles, et scriptoris bene meminit, et si Satyri fratris ejus obitu lamenta conjungit: quia ejus provisione contigit recentem dolorem ostentare dum loquitur, et ante legentium oculos semper exhalantia spiritum jam diu defuncti membra monstrare; nec unquam pati veterescere relationis fide funus, quod anni potuerunt sepelire transacti. His ita se habentibus, oculorum lumina refræna, et animum, si placet, ad

¹ *Ennodius Armenio consolatoriam*] Ita in antiquis concipitur hic titulus, verbo suppresso. Qui mos illum non infrequens in epistolarum inscriptionibus, in quibus etiam ipsum argumenti genus indicabant. Talis est inscriptio carminis Sidoniani ad Thaliam, quod insertum est epistolæ II lib. viii.

Dilectæ nimis et peculiari
Phœbus commonitorum Thaliæ

Verum in Sidonii vulgatis editiõibus hi versus cum reliquis inepte coherent, cum sejungi debeant, quia titulum faciunt, similem illius apud Gregorium lib. III Dialog., cap. 10: *Sabinus Domini Jesu Christi servus commonitorum Pado*; et hujus Zosimi papæ: *Zosimus episcopus commonitorum presbyteris et diaconibus qui Ravennæ sunt.*

² Lib. de obitu Satyri fratris.

³ *Abraham unicum*] Iisdem Abraham et Davidis

ejus verba converte, qui tibi flens consolator occurrat. Amisisse te filium pene unicum et bonæ indolis, quod patria non minus requirit affectio, provincie ululatus ostendit, cum ad solatium gemituum tuorum suos jungens, quid de eo censeret, testatur universitas. Tu tamen inter ista quasi specialis mali pressus nece concluderis, nesciens temperandum quod per multorum dispersum corda commune est. Quare ergo propriam æstimes anxietatem, quam suam per affectum tuum fecere quamplurimi? Tecum, ut de cognata gente taceam, Gothus affligitur; et tu adhuc, quasi solus propriis æstibus subjacens inclinaris? Instruant te, quæso, veterum ornamenta majorum: et a mœroris ad bonam valetudinem intentione restituant. ³ Abraham unicum filium morti quasipius pater, quod majus est, lætus exhibuit, et ad necem filii mucronem genitor misericos præparavit. Tu translatum cœlesti judicio, quasi orbatu, inquiris: et quem non obtulisse sacrilegium fuit, hunc oneras fletibus evocatum. In qua causa Davidicum tibi occurrit exemplum, qui feretrum filii ovans, et Deo referens gratias antecessit, quod dignatio superna de venerandi prophætæ semine, quem forte muneraretur, acciverat. Tu si ejus æmulator non prumpsis in gaudium, certe tempera sub aliqua prædicti imitatione mœstitiam. Replicabis forsitan, vix ista ægris animo posse suaderi, et in gravi tribulatione locum non habere consilia: orbatum non respicere quidquid hortatur ad vitam: unicum desolatos habere in evocanda morte subsidium. His addas, quod frugi sobolem, et quo teneram ætatem viaceret, morum modestia perdidisti: allegans juvenem tuum immaturos annos, qui peccatis amici sunt, ⁴ glorioso sine clau-

exemplis utitur Commodianus antiquus scriptor, cujus meminit Gennadius, lib. II Instructionum, in ea quæ inscribitur Filios non lugendos.

Non pudet infrenem gentiliter plangere natos?

Os laceras, laudis pectus, vestimenta deducis.

Nec metuis Dominum, cujus optas regnum videre?

Et post alia:

Nec dolore duxit pater filium mactandum ad aram,

Dolore nec vates filium duxit defunctum.

⁴ *Glorioso sine*] Ob actam pœnitentiam, de qua mox, et in carmine 34, ubi tabula describitur in qua angeli hunc Armenii filium qui pœnitentiam egit Christo offerabant. Nec enim dubitabant quin ad beatam vitam evolarent qui pœnitentiæ sacris expiati excederent. Unde sicut de neophytis recens baptizatis, ita de iis qui post pœnitentiam obibant, hoc sæpe usurpabant, ut iisse aut migrasse ad Dominum

sisse, et in ætatis naufragio ab eo de portu animæ A plum sanctæ conversationis in longum producere, et
fuisse tractatum. Quibus ego dolorum tuorum fove-
tis licet mœstus, opponam. Minus peccavit, quod
immaturus abruptus est. Junxit ad vitam perpetuam
melioris sæculi quod in ista servavit: pœnitentia
quam eum egisse loqueris, etiam si in ipso non in-
venisset quod dilueret, invenerat quod ornaret: quæ
quoties innocentiis datur, coronam pro humilitatis
affectione conciliat. Ad hæc respondeas: Quo me
vertam, frater, qui præter lacrymas in præsentii luce
nihil habeo? Adjiciam, Dei proximitatem invenire
posse hominem, qui de homine non lætatur. In loco
filii succedere posse conscientiam, quæ sanctos ejus
hæredes inveniat. Non unam ergo viam, si audire
digneris, vita melioris ostendam: licet tua non egeat
monitore perfectio; nec magistro opus sit ei quem
fecerunt actuum suorum emendationes et honesta-
menta conspicuum: nisi tantum ut adhortationis
quam consilio tuo et prudentiæ debes, fidem diligen-
ter expendas; et ad cœlestium munerum affectum te
revoques, unde vitales auras et accipimus et amamus;
et gratum nobis sit beneficium, cujus colimus te
veneramur auctorem. Ista sunt, quæ brevi sermone
dolens magna contexui; ruptam singultibus conte-
stationem pro styli ubertate dirigens, dum muto la-
menta colloquiss.

EPISTOLA II.

ENNODIUS¹ SPECIOSÆ.

Silentium meum dolor exigit, qui passus est cre-
scere, dum de vindicta cogitat, dispendia caritatis.
Quid enim fieri potuit, nisi ut tacendo vicem resti-
tuerem literas deneganti; ut contemptus circa me,
qui per abstinentiam venerandi sermonis innotuit,
dum subduco colloquia, pari mucrone feriretur? Dicas
forsitam, vindictam inimicam esse propositum. Sed
omnia errata ita computo, quasi legis obsequium, in
quibus vos esse contingit auctores. Quisquam
culpam putet facere quod fecisti, et plectendum
iudicio divino censeat, quod a te processisse cog-
noscat? Equo ergo animo sustine quod deliqui: dum
ea in re præcedis, lux Ecclesiæ, ipsa voluisti. Ego
servo animum, quem pronisi, ut in universis, si
mereor, æmulator existam. Cujus rei fidem, dum
tacentibus vobis taceo, et quod et loquentibus loquor
ostendit. Ad descriptionis ergo officium, postquam vi-
sus sum, me reduxi; qui hactenus intra verecundum
penetrare, quæ non amabantur, verba continui; si-
mili in paginis pariturus obsequio. Salve, mi domina,
bonæ splendor sine nube conscientiæ, et ad exem-

dicerent. In arca sepulcrali Romæ, JUN. BASSUS V. C. QUI VIXIT ANNIS XLII. MENS. II. IN IPSA PREFECTURA URBIS NEPOTIS ITI AD DEUM VIII KAL. SEPTEMBR. EUSEBIO ET HYPATIO COSS. Et altera inscriptio Aquis Sextiis: *Heic in pace quiescit Adjutor, qui post acceptam pœnitentiam migravit ad Dominum: vixit annos LXV. MENS. VII. DIES XV. Depositus s. d. VIII. KAL. JANUAR. Anastasio V. C. consule.* Cæterum D. Augustini sententia fuit, ut Possidius in ejus Vita scribit, etiam laudatos Christianos et sacerdotes absque digna et competenti pœnitentia exire de corpore non debere.

¹ *Speciosæ*] Religiosæ feminæ Ticinensi, ut docet

EPISTOLA III.

ENNODIUS SPECIOSÆ.

Quanto deprimentur peccatores suorum fasce fac-
torum, quibus ab oculis tollitur quidquid offertur,
et ne in oblivionem desideria mittantur, vicinum sit,
nec contingi licet, omne quod cupiunt? Ad Ticinen-
sem urbem votivam susceperam necessitatem, et
molesti itineris universa transieram; æstimans hoc
sacerdotem credere suis imperiis impendi, quod meo
militabat affectui: cum subito contra metas votorum
summo labore petitus jam de area fructus effugit.
B Proh dolor! qui me de epistolari alloquio ad tra-
gœdiam vocas! Muros venerandæ, post religionis
loca, propter te civitatis aspereram: jam grati pa-
rabam verba colloquii, vereor dicere, quod reman-
sit; ne loquendo cogar denuo sustinere transacta.
C Illustrem virum Erduic quem me tu, Ecclesiæ
decus, desiderare feceras, improvisus oculis casus
ingessit: ibi comites mei videre, quid peterem, ibi
animi mei æstus innotuit, quem ante sub prædictæ
clauderam umbra personæ. Nescivi occultare per
caritatis tormenta quod volui, nec facis aliquibus
colorare conscientiam. Mœrentem me ad domum
reduxit, qui prolixioris itineris causas incidit. Fati-
gationis meæ, fateor, compendia non amavi. Ecce
testationem diligentiam meæ et mentis asserui.
Vestrum est, si vera dixerim, vos interrogate, et
animum meum affectionis vestræ æstimatione cogno-
scere. Domina mihi, saluto et deprecor, ut libens,
per præsentium portitorem suggerenda cognoscas.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS OLYBRIO.

Nulli dubium est inter prudentes sacræ fidem pro-
missionis impleri, et amicitiam quæ fertilibus est
maritata fomitibus, fructum nobilitate gaudere. Ego
conscientiam vestram appello jam statutis fidelibus
obligatam. Ego tanquam de bonæ arboris reditu, ita
de caritate mutua idoneus carpo poma possessor:
nulla partium in aucupio discessionis quod fieri vo-
luit neget impletum. Apud Deum votis aut supplicium
debetur, aut præmium. Ego in me religiosi, in vobis
D nobilissimi consideratione propositi, ad effectum inter
nos concordiam æstimo pervenisse quæ cœpta sunt: nec
adolescentibus gratiæ et in novam lucem erumpen-
tibus frugibus verborum potuit negare commercium;

proxima epistola: cujus ac sororum mentio epist.
12: *Sed quæ injunxistis de religiosiæ feminis Speciosæ
et germanis ejus, male est animo meo quod implere
non potui.*

² *Illustrem virum Erduic*] Nomen restitui ex Vati-
cano, nisi quod in eo *Erdui* tantum detracta littera
legebatur. Sed Erduic appellatur, atque inter Gothorum
nobilissimos numeratur in panegyrico. Ticinum
ergo ab episcopo Med iolanensi ad Erduicum missus
Ennodius, gaudebat sibi oblatam occasionem visendæ
Speciosæ; sed contra votum accidit, ut Erduicum
in via offenderit, priusquam Ticinum esset ingressus,
ac domum cum eo spe frustratus redire coactus sit.

cum culpa dignus sit, qui in vicinitate positus noluit primus incipere. In hac ergo parte pudoris volens vitare dispendium, nolo evadere opinionem temerarii, dummodo ad effectum me ostendam pervenisse perfecti. Opportunissimum portitorem sarcina imperiti sermonis oneravi, affectu delinquens, per quem qui peccaverit, et veniam meretur et gratiam. Rogo ergo salutationis effusissimam debitum solvens, ut si me cordi habetis, de uberrimi ostendatis directione colloqui: quia sicut amoris elocutor et copiosus assertor es, ita nescis alicui blanda sermonum fucatione deludere.

EPISTOLA V.

ENNODIUS ¹ LACONIO.

Nunquam inter amantes silentio bene multatur offensa. Gravius inventorem percutit vindictæ novitas, quam errantem. Nefas est pro emendatione culpæ parum culpas adhiberi; dum studio curationis, qui medetur ægrescit. Volui taciturnitatem quam circa me hactenus, mei immemores servastis, imitari. Sed homo levis animum fortium non potui æquare contemptum. Victus sum naturæ fragilitate, confiteor; et quod vos credo computare inter vitia plus amando styli abstinentiam effusa loquacitate pensavi, et longi dolorem silentii sermonis ubertate composui. Expectans quidem a vobis prævium munus in litteris: sed nolui mihi ipse, dum diu taceo, negare responsum; æstimans, quod loquendo, formam dare, nisi loquendo, non possem: proinde, domine mi, salutationis debendæ obsequium solvens, perlatores presentium ad vos specialiter destinatum solita dignatione suscipite, et sublaturam de consuetudine scribendi usum reparate, ne in damnum gratiæ paritas contingat ista verborum.

[EPISTOLA VI.

ENNODIUS ² POMERIO.

Quousque tantum licebit absentia? quousque fama nobilis epistolariis destituta commerciis veterascet? Nolo evadere opinionem temerarii, dummodo ad notitiam possim pervenire perfecti. Volo esse paginarum prævius destinatur, ut Galliarum bona ad Italiam migrent, sine ullo formæ suæ translata dispendio. An forsitan putabas te in quocunque loci delitescere, quem scientiæ lux longe positorum monstrabat aspectui? Et nisi me in laudibus tuis, domestica quid relatio, sed per imperitiam sui pauper angustet, et amplissima meritorum tuorum præconia perlatoris arcet exilitas; utriusque bibliothecæ fibula perfectionis ex gemino latere venientis partes maximas momordisti, procurando ut tali ingenium

¹ *Laconio*] Lib. III, epist. 16.

² *Pomerio*] Arelatensis. Cyprianus in vita S. Cæsarii episcopi: *Erat autem illis admodum familiaris Pomerius quidam professione rhetor, Afer genere; quem ipsis singulariter carum grammaticæ artis doctrina reddebat.* In catalogo seu appendice Gennadii, ubi Pomerii opuscula recensentur, natione Maurus dicitur ac presbyter in Gallia ordinatus. Ennodius Græce Latineque doctum, nec sæcularibus tantum litteris eruditum, sed sacrarum etiam peritum fuisse significat, Rhodaniam alumnus vocat, quia Arelate versabatur. Huricii quoque exstant epistolæ duæ ad Pomerium et ipsum Arelatensem: quandoquidem ad

A tuum saturitate pinguesceret. Taceo summam cælestis collatam beneficii, et dotibus sine humano adjutorio supernis instructum. Recte enim hoc æstimatur venire de superis quod inter homines nullo constat exemplo. Sed hæc melius securitatis, vita comite, censeo reservanda temporibus: ad illud venio, in quo me sejunctissimum instruxisti. Quantum habui presentium portitoris sancti Felicis assertio, in epistolis meis sine cura dictatis Romanam æqualitatem, et Latiaris undæ venam alumnus Rhodani perquirebas. Sollicitus, credo, scrutator et diligens, quid lima poliret, invenit, dum per infabricata verba discurreret. Nescimus quia quid qua mente homo legerit. quod hac profert deliberatione sententiam? maxime cum scriptum sit:

B Ipse parens vatium, princeps Heliconis Homerus.

Judicis exceptit tela severa notæ ³.

Rogo et si indigenas, et si inter studiorum suorum palestra versatos fulget Latinitas, mirum dictu, si amat extraneos. Periculum facere de eloquentiæ pompa non debeo, nec præsumo, qualiter quis valeat experiri; cum professionem meam simplici sufficere studere doctrinæ. Si me tamen quondam studiorum liberalium adhuc nobilitate gaudentem aliquis tali dente tetigisset, parasset vel quod ad excusationem esset idoneum, vel quod non puderet obiectum. Nunc vale, mi domine, et circa me ecclesiasticæ magis disciplinæ exerce fauorem. Scribe vel manda, Melchisedech parentes quos habuerit, explanationem arcæ, circumcisionis secretum, et quæ prophetis mysteriis includuntur. Ista quæ sunt secularium schemata, respuantur, caducis intenta persuasionibus, telæ similia Penelopæ.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS ⁴ FIRMINO.

Exigat licet artem, quod non potest implere perfectio et impetret caritas, ut per loquelæ audaciam quæ ornare poterat, pereat spes tacendi: maxime cum sit dicendi, ut Tullius refert ⁵, nisi cum necessaria, nimis inepta conditio. Sed inter narrationum vias et itinera aperienda falce doctrinæ, teneri nescius virum consideratione regnat affectus. Imperatoris loco dominatur semel penetrabilibus cordis infixæ dilectio; credens quod non de verborum pondere vel pompa capiatur, qui de absentis propinqui est salute sollicitus: nec existimat quod nasci possit offensa de gratia: hoc ad lætitiæ satis esse conjiciens, si optatum nuntiet epistola sospitatum. Sed

Æonio Arelatensium episcopo petit uti Pomerium ad se venire jubeat, lib. II, epist. 8. Sed abbatem appellat, ut queri jam possit plures ne hoc nomine fuerint, an unus idem, quod mihi facile persuaserim.

³ Claudianus, epig. ad Alethium.

⁴ *Firmino*] Propinquum suum vocat Ennodius. Itaque Arelatensem illum puto quem laudat Cyprianus idem in Casario. *Erat tum, inquit, in ea urbe Firminus, vir illustris et timens Deum, ejusque propinqua Gregoria clarissima materfamilias: quorum studio, cura et benignitate erga clericum et monachos, erga cives et pauperes urbs illa illustrior reddebatur.*

⁵ Lib. I. de Orat.

vos, quos libra peritiæ in eloqui lance pensabit, quibus ubertas linguæ, castigatus sermo, Latiaris ductus quadrata constat elocutio; queritis nimirum in aliis quod exercetis, quæritis quod amatis: nos ab scholarum gymnasiis sequestrati, arenis ingenii guttis quædam oceani fluentia provocamus, quasi ¹ *lychnis* contra solis radios pugnatari. Mei macies longe se monstrat studii; et nisi excusetur pietate garrulitas, dispendium proprii pudoris est quod amavi. Vena quidem linguæ a generis fonte trahitur; et fervore genuino solet fetura nobilis incitari. Ego mea sum impar prosapia: me dotibus vestris quasi peregrinum scientiæ plenitudo non tetigit: ego vos tantum laudare magis quam imitari valeo. Et quamvis nondum in me ad florem venerit matura faciundia, et pressus onere gratiæ solvendi deserar facultate; committo tamen cymbam tenuem placido mari; quia parum ab ingratitude differt muta gratulatio. Unde nascitur ut prospera quæ de vobis perlatoris relatione cognovi, inter cœlestia mihi beneficia computentur. Et quamvis deberem reddere sermonis officium: sed quia portitorum negligentia fecit ut directæ a vobis aut retinerentur aut perderentur epistolæ: ego tamen verecundiam meam in statione degentem ad incerta deduxi, et totum me legendum saporis vestro committo. Salve, mi domine, et amantem vestri frequentibus colite munis litterarum. Circa quæ studia pigrum esse nec diligentem convenit, nec faciendum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS APOLLINARI.

Pro voto militans desideriis propriis necessitates alienæ, dum in gaudium nostrum aliquorum precibus exhibemus obsequium. Quis non pretio propter se quæreret quod alteri sub hac occasione præstatur? Debeat mihi nunc perlatores præsentium debita mea, et non solum me ad solutionem non pertrahunt, sed se fatentur obnoxios. Non est incuriæ, quod raro a me scripta prorogantur: similia frequenter, ut nunc reperi, bona subtrahunt. Inveniant ergo hujus beneficii fructum, si me diligitis, portitores. Qui sicut a me ea quæ erant offerenda, exegerunt; ita ad vos, ut opinor, scriptationis obsequio optata perducunt. Domine mi, salutationis commercia restituens, Deum precor ut hæc vobis in bona valetudine porrigantur, et reddatur illico pagina, quæ meam quærat, vestram nuntiet sospitatem.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS OLYBRI.

Vix aliquando mihi ea quæ diu capita sunt ex sententia successerunt, ut sitim quam ex litterarum vestrarum ardore conceperam, eloquentiæ divitis unda satiaret, et æstus quo expectatio longa genuerant, ardentia labii fluentia restinguerent. Sed cur me ad votorum asseram summam fuisse perductum, cui majus nascitur de impetratione desiderium, dum de sermonum vestrorum flumine pectus ardescit?

¹ *Lychnis contra solis radios*] Facilis fuit emendatio pro *lychnis* quod in omnibus exemplaribus vitiose legebatur. Apologia pro synodo: *Nescitis stolidi solem*

A Ostenditur mihi liquido, quam sit rerum nescia mens humana, quæ, dum pretium propriæ ambitionis intelligit, assuescit plus amare ad quod tarde pervenit; et dum abundat in præsentia quo delectetur, magis sperest quod requirat. Nunc confiteor, in litteris vestris superforaneam cautionem mei æstimator expavi: ubi dum secundis in altum loquelæ vestræ portarentur vela proventibus, et in obsequio militaret quidquid spirat; remigium vestris dicitis deesse colloquiis. Non est licita, veri diligentia sequestrata quam pingunt verba, formido: remis opus est, quotiens nullo flaminum puppes juvantur impulsu: his non eget, qui secundam navigationem fecit conspiciendo devota ventorum. Sol facibus non juvatur; nec lunaris globi claritudinem minorum siderum aliquando illustrare collegit. Domine, ut supra, honorem salutati exhibens, precor, ut apud magnitudinem vestram studiorum meorum fructu non caream: postquam vobis quid cuperem non celavi, ut scriptiois operam quam hactenus protulistis, styli frequentia vel ubertate pensetis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Meritum meum regnator cœlestis si attenderet, aut exigua bona adipisceretur, aut magna supplicia; et mei idoneus æstimator, quo meritis pervenire non poteram, voto non tenderem. Sed gratias illi, qui delicta nostra sic ne extollamur resecat, ut spem ad latiora perducet. Domini Avieni dictionibus a me
C debentur ista præloquia: qui necdum ad bonam valetudinem reductus, animum meum sollicitudinis catena laxaverat, dum adhuc inter spem et metum auxilii vota penderent, naturam respiciens indicavit quo tonaret eloquio. Judicio quidem ista præceperam, et altricem nobilis metalli venam in thesauris quos pepererat agoosebam. Sed etiam in hoc peccator evenire vix credidi, quod assequi non merebar. Verum dico, teste divina elementia, si sunt aliqui in Liguria, qui de litterarum possunt genio et splendore judicare: vos crediderunt in illa dictione laborasse, quam ætati præjudicans canis jam in puero sensus excoluit. Sed ista magis illis cum lacrymoso gaudio dixi, quos aut effusus sanguis albo curiæ cœlestis ascripsit, aut clara confessio: qui secundis confirmat primordia nostra successibus. Vos famuli humilitate et obsequio salutans, opto inter quævis, dum istis animum relaxatis, adversariorum mala gaudere. Nihil est enim in quo possimus inimicorum damna sentire. Hoc nobis Deus contulit, quod invidia terrena non subtrahat.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Quid faciam, quando rescribenda vos scribitis, et pro bono præsentia cœlo vobis obsequente concessæ, quidquid alienum pectus potuit investigare, narratis? Liqueat supra hominem esse, duorum sic implere personas. Sed ad illum referantur ista, qui

facibus non juvari, nec ad præsidium diurnæ lucis lychnos accendi.

præstitit. Ego tamen remittere me orationem, per quam in umbram antiquus Tullius truderetur, non promisi. Quippe qui acceptum quaternionem sub majori, quam ingenio meo commodabat, celeritate reddideram; dum fidei serviens, quæ ad profectum poterant pertinere contempsit. Nihil apud me de veneranda tunc dictione remanserat, nisi quod ad fructum, quantum æstimo, bonæ opinionis repositenti memoria furante subdixeram. Nolo dicere, quale fuerit quod invitus restitui, quale etiam quod amavi: ne manifesto credatis vos alleganda sine sui dispendio prædixisse. Curis meis iam super hac parte, serenæ lucis meæ domni Avieni miseratio, licet incipientis, tamen jam probata succurrit, quamdam schedulam quæ ipsi remanere potuit, ostrum mihi nobilitatis ingressit: hanc hæcenus habui: inde sum et locutus, et sapui. Sed postquam et aliena beneficia jussus sum pendere, perlatore eam sequente destinabo: non eam in me pro peccatis meis intelligens benevolentiam, ut quod externorum muniret ingenia, bene credulus non negarem; sciens me hominibus, quod impugnat propositum, cautione misereri. Verum dico, illo teste cui nota sunt omnia, a me illas mundi ore celebratas dictiones vestras, quod credo inscitia mea fieri, cuiquam dari nec tormenta compellunt. Domine mi, salutationem reverentia: vestræ exhibens, contestor quia negligentia iudicium meum, nec adulatione impugnat affectum.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ASTYRIO.

Propheticis oraculis sublimitas tua præstat obsequium, et ad fidem veterum sanctionum militat novellis excessibus. Providisti ne signior admonitio remaneret valetudine substracta neglectui. Scriptum enim est per Dei cultores, quorum aures prudentium debeat doctrina transire, quos falsi sermonis sapore pertrahere; allegans perire monita, quæ in alia constitutis deliberatione præstantur. Ego tamen loco humilis, lingua mendicis, solis antea necessitudinis stimulis verba concessi, et ad contestationem diligentia, prioribus litteris exhibui¹ sub sanguinis libertate responsum. Nunc male est animo, quod injuriarum fructu carens, suscipisti forsitan mentia apud te urbanitate jactantiam: nesciens quod auctorem repetunt tela, quæ indocilis adversus alterum manus emiserit. Quis putet contumeliam, quæ solam conscientiam destinantis affligit? Improborum natura est, hoc sentire de omnibus quod merentur, et in malis solatium nusquam videre innocentiam. Tor-

menta sunt maculatæ conversationis non sibi credere esse participes. Hæc illa mente descripti, qua memor propositi odium compellor debere criminibus. Nullum dens meus, nisi de se tetigit contentem: dum vitia incessimus, reum ira manifestat. Nam injuriosus sim, si styli loco vomerem sentiam, aut mihi scripta compute, quæ relegens non agnosco. Scit enim Dominus, quia si non nostro nomine notata fuisset epistola, ad quem fuisset directa nescirem. Tili habe facetias tuas: aut illis reservam cum tibi vobis sine oris officio, per clandestinæ familiaritatis communionem clamor est actuum. Ecce salutationis honorificentiam solvens deprecor, ut in dirigendis epistolæ loca, tempora, personas attendas: ne quod ego ad me scriptum non computo, alterum forsitan lædal. Quia æstimo te hujus epistolæ formulam ad plurimos destinasse, et sola nominum commutatione, eam per singulos sine meritorum consideratione transmittere.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS OLYBIO.

Ut tradit quædam eloquentiæ persona sublimis, lex est in epistolis negligentia, et auctorem genii artifex se præbet incuria. In quo opere illud subducit gratia, quod cruci tuum testis andor invenit. Caminus excocta fabrilibus verba non flagitat salutis suæ nuntius, et quæsitur alienæ. Melius si in his commerciis pura elocutionum fronte congregimur: diademata simplex colloquii cultus abjurat: epistolæ communico, si quando affectatum decorem fugit, obtinuit. Sed magnitudinis vestræ dives et elucubrata narratio mendicis limitibus nescit includi; nec oris thesaurum quibuscumque aretare confiniis: magnorum more fluminum riparum freua contemnit. Non dum compositum velamen occupationis locuples lingua transgreditur, his tantum se studiis militare significat, ad quæ vel occasione producta est. Et nisi vobis, quietis nostræ testimonia, reipublicæ gubernacula sentiremus fuisse commissa, et rem laboris vestri esse, quidquid ubique disponitur, vel Italiæ curam didicissemus unum pectus ingressam: pene vos sola putarem paginalis styli cura et assiduitate macerari. Deo debentur hæc munera, qui et amatorem scientiæ sensum contulit, et limam studiorum ad oris fabricam non negavit. Non sic pernix² æther acta nervis arundo præscindit: quemadmodum inventa ingenii vestri sermo describit. Nulla languescit obice, nullis tardatur obstaculis: fit pervia quæcumque se illi difficultas obtulerit: et mirum in modum

¹ *Sub sanguinis libertate*] Quia Ennodius Astyrii consanguineus erat, sive parens, ut scripsit lib. i, epist. 21, cujus libertate offensum illius animum placare hac epistola conatur.

² *Ut ait quædam eloquentia*] Symmachus. Assentior enim Fr. Jureto, qui alludi censet ad ejus epist. 9, lib. vii, in qua filio de epistolæ stylo præcipit his verbis: *Nam ut in vestitu hominum, cateroque vitæ cultu, loco ac temporis apta sumuntur: ita ingentiorum varietas in familiaribus scriptis negligentiam quamdam debet imitari; in forensibus vero quætere arma faciundia.* Eadem est Ciceronis sententia lib. ix, epist. 21 ad Pætum, ubi quotidianis a se verbis epistolæ texti

solere scribit: quod de suis quoque affirmat Seneca epist. 73: *Qualis, inquit, sermo meus esset, si una sederemus aut ambularem, illaboratus et facilis, tales esse epistolæ meas volo, quæ nihil habeant accersitum, nihil fictum.* Artem sane apud Demetrium Phalerum eodem modo epistolam, quo dialogum scribi oportere ait; ad Demetrium paulo magis quam dialogum elaborandam docet.

³ *Æther arundo præscindit*] Non æthera. Sic enim solet interdum Ennodius, ut æther vacuum lib. vii, epist. 38, et pro synodo, *Videbant æther tantum directis a se jaculis verberari.*

per allegantis peritiam mutatam natura causarum : A hoc facis in merito negotium habuisse, quod cupias; veritas est, quodcumque pro veritate narratis. Hinc cantis iudicibus non licet repugnare : minutissimi discussores opinionibus lucrum aestimant, si sequantur quo pertrahit oratio imperiosa captivos. Huic ergo linguae, his opibus reverentiam, fateor, ad quam primus cucurri, deo singulari. Et opto esse plurima, quae tibi ad caritatis fibulam agenda manderentur. Sed quae in iunxistis de religiosis feminis, Speciosa et germanis ejus, male est animo quod implere non potui. Nihil enim nunc mihi cum illis residuum est familiaritatis aut pignoris; maxime quia in disjunctis civitatibus degunt. Ad quas tamen missas ad me litteras mox direxi; quae responsum usque ad illa quibus se viderent, tempora protulerunt. Ego, ne magnitudinem vestram suspensam tenerem, scripta prorogavi : mox ad vos perveniet, si quid mandaverint, quod libeat indicari. Nunc honorificentiam salutationis impertiens, rogo, ut mihi magis cum Ecclesia sublimitas vestra si quae sunt agenda, committat : quia puto me in affilium vestrarum causa, vel matronae, amici circa vos diligentiam pectoris non celsae.

EPISTOLA XIV.

4 APRIS.

Lucrum forsitan putaret inimicus, si inter pericula quae Christianis indixit, credentium animos subegisset, et per diversa Domini grege disperso, non superasset vel inter paucos, a quibus possit fide perseverante calcari. Regnat adhuc ille in numero vestro, qui sibi non tam in multitudine, quam in devotione complacuit. Scriptum enim est, datam Satanæ potestatem, ut servos Christi cribraret : ut quod de tritico inveniri posset, horreis jungeretur; quod de paleis, ad ignem alimenta transiret. Ad vos specialiter dictum est : *Nolite timere, pusillus grex : complacuit Patri vestro dare vobis regnum* (Luc. xii, 32). Venit inter vos gladius perfidorum, qui marcida Ecclesiae membra resecaret, et ad caelestem gloriam sana perduceret. Quod habeat Christus milites, certamen ostendit : qui triumphum mereantur, per bella cognoscitur. Nolite metuere, quod pontificalis a vobis apicis infulus abstulerunt. Vobiscum est sacerdos ille, vel hostia, qui non tam honoribus consuevit gaudere, quam mentibus. Majora sunt confessionis praemia, quam nominatae munera dignitatis. Ad illa plerumque etiam minoris meriti personas favor humanus adducit : ista nisi gratia superna non tribuit. Ipse enim in vobis et pugnavit et vicit, quem fides meretur et inter hominum tormenta sociari.

¹ *Afris* Exsulibus episcopis Africae, quos Trasamundus rex Vandalorum fidei causa in Sardiniam relegarat, numero 220. Hinc quotidiana subsidia ministrare solitum Symmachum papam auctor est Paulus diaconus *Historiae Miscellae* lib. xv. Nunc illos hac epistola consolatur, et sacras martyrum reliquias mittit, quas postulat. Scripta enim est ab Ennodio quidem, sed pro Symmacho : cuius etiam nomine inter alias ejus epistolas legitur in antiquis collectionibus.

Prolix non est opus fervorem in vobis caelestem animare colloquiis. Habet incrementa sua divinae virtutis incendium. Nec opus est eos in tropaeo jam positos attoniti laudibus, qui sine monitore vicerunt. Gravata conscientiam Christiani quidquid afferunt blandimenta praecoonii. Res quidem virtutis est, quam fecistis : sed summi praemii restitutione superanda. Quod tamen directis ad liliam nostrum ² H. diaconum litteris sperastis, beatorum martyrum Nazarii et Romanibenedictionem poscentes, lidelibus nonnegamus. Accipite veneranda patrocinia invictorum militum : et quia vestram jam fidem in praesiliis imperator agnovit, feliciter confessionis munera consummate. Dabit Deus, cum ipsi plaecerit, reducem Ecclesiae quietem : ut moerorem quem indixit adversitas, pacis dulcedine consoletur.

EPISTOLA XV.

ENNOIDIUS ³ EUPREPIS.

Caelestis dispensatione mysterii, uno tempore mihi sororis Lupicino refusus est matris affectus, et geminae copula necessitudinis peregrinante recipere meruit post intervalla pietatis. Revixisti apud nos post dilectionis quem procuraveras obitum, beneficio litterarum : vidimus amorem quasi de quadam sepultura surgentem. Inauspicato nobis incolunitatis vestrae nuntius accessit auditu, quam credebamus per contemptum nostrum viventem busta complexisse. Credimus te dura perpassam : sed confitemur irrogasse durissima. Quod sustinuvistis, commune cum bonis est : cum crudelibus, quod fecistis. Ubinam gentium materna hactenus cura delituit? ubi quod fratri debebatur, erravit? ad longiora animus tuus quam corpus abscesserat. Si te ad ultima terrarum confinia peregrinationi socia dispulisset adversitas, illuc sequi debuit germanae fides, et sollicitudo genitricis. Sed in occasu solis cui proxima fuisse narraris, frigidum pii amoris pectus habuisti. Imitata fuisses aetherei sideris circa debitam diligentiam defectum feliciter renascentem, et feriatum a gratia non perpetuo animum gessisses. Suscepisti mentem provincialium, quos adisti : mutasti regionem, et propositum pietatis abdicasti. Nam abjurans Italiae communionem, non solum circa amicos, sed etiam circa interna pignora repulisti. Postremo animae tibi mutatio accessit commutatione telluris. Quam timeo quod longis incuriam tuam incesso colloquiis! quid offensa faciet, quae illaesa contempsit? Dedisti justum dolorem studiis non amantis : quae te innocentem faciant, causas iogessi. Sed exprobratio ista, si per se respicitur, aspera est; si origo ejus inquiritur, omni dulcedinis melle condita. Gra-

² *H. diaconum*] Hormisdam, opinor, qui diaconus erat Ecclesiae Romanae : qui de Ennodio interpretantur, ut caetera omittam, a monogrammo discedunt.

³ *Euprepiae*] Sorori suae, matri Lupicini : quae tum in provincia Narbonensi, patrio nimirum solo, peregrinabatur, id est Arclate, ut docebit epist. 7, lib. vii. Ad Euprepiam sunt epistolae complures : de Lupicino autem aget tum aliis saepe locis, tum maxime Dictione 2 Scholastica.

viter fert circa caritatem negligentiam, qui parentis silentium liber accusat. Poteris errata corrigere, si presentia non vales, scriptioe multiplici. Salutis ergo gratiam presentans, quæso, ut mei memineris, qui preces tuas circa communem filium et vota præcessi. Ante enim quid debuisset consideravi, quam quid velles agnoscerem. Tu Deum religione placa, et precum circa nos assiduitate compone: qui intentionem meam in ejus profectum et cordis secreta respiciat, ut quod ego labore polliceor, ille præstet auxilio.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS FAUSTO.

Par quidem causas habeo, quibus unanimitatem vestram styli mei morsu, quamvis rubigine sordentis, incessam: quas, cum sis abundans naturæ bonis et ingenii facultatibus locuples, purgare non possis. Ego unquam credidi ad alium reditus vestri citius indicia posse perferri? Ego curam mei inter quasvis occupationes, illud amicis censui consecratum pectus excedere? Ecce ante oculos meos redduntur aliis paginæ, et amica expectatio sub omni credulitatis meæ despectione frustratur. Nolo litteras majori objurgationis felle complere. Sufficit tristibus stricta narratio. In eo adhuc animus meus, quod magnitudinem tuam discedentem monuit, persistit statu: vestrum est, si temporum mala contemnit, promissam servare concordiam. Salve, mi domine, et amantem deleas dolorem, quem vides amico per scriptonis abstinentiam contigisse.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS JOANNI.

Probabiles causas habeo, quibus unanimitatem vestram styli mei morsu, quamvis rubigine sordentis, incessam: quas, cum sis abundans naturæ bonis et ingenii facultatibus locuples, purgare non possis. Ego unquam credidi ad alium reditus vestri citius indicia posse perferri? Ego curam mei inter quasvis occupationes, illud amicis censui consecratum pectus excedere? Ecce ante oculos meos redduntur aliis paginæ, et amica expectatio sub omni credulitatis meæ despectione frustratur. Nolo litteras majori objurgationis felle complere. Sufficit tristibus stricta narratio. In eo adhuc animus meus, quod magnitudinem tuam discedentem monuit, persistit statu: vestrum est, si temporum mala contemnit, promissam servare concordiam. Salve, mi domine, et amantem deleas dolorem, quem vides amico per scriptonis abstinentiam contigisse.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Abundo gaudio, nec clauda lætitiæ meæ fides est, ideo aliqua per diabolicam inspirationem nasci certamina, ut tu, qui te ultra emendationem omnium protulisti, triumpho honore gratuleris. Non est, ut video, effeta Liguria: nobilitatem pariendi nec in temporum extremitate deposuit. Inimicum vitii adhuc et in cineribus nutrit incendium: in cujus favillis ultrix criminum flamma non moritur, nec hostis errorum ignis operitur. Quam timui ne velut exhausta cessaret, dum epistolæ vestræ frontem alienis fuscata præstigiis sollicitus trutinator aspicerem! more parentis attoniti, qui cum carum pignus ad bella transmittit, nec de explorata esse patitur virtute securus. Ad incrementa sollicitudinum triumphos filii numerat, non quietis: plus experte metuit felicitati, qui formidinem ministrat affecto: quia ignara cautionis est mens instituta victoriis: et in acie amor laudis salutis oblivio; tropæi gustus abdicari imperat lucis affectum. Sapor vitæ illos tantum possidet, qui de conflictibus venientia bona nulla didicerunt: semper ad gloriam jungitur, quod de incolunitatis propriæ cura decesserit. Sed mihi in presentiarum supersedendum est hujusmodi scri-

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS¹ CONSTANTIO.

Nemo peritiam pomposa elocutione condemnat; nec spernendum cum pudore dicit esse quod sequitur. Sui impugator est, quisquis elucubratis sermonibus linguæ cultum prædicat abjurari. Ego tamen in epistolis magnitudinis vestræ diligentiam semper, non verba pensavi: nec adjutricem malitiæ faciundiam majus pretium habere censui quam simplicitatem, quæ infucata fronte secretum mentis euantiat. Hoc in sanctis hominibus et amari semper et colui. Ago nunc atque habeo gratias, quod parvitatem

¹ Constantio] Virum illustrem appellat lib. iv, epist. 13. Et patria Mediolanum, et eloquentiæ pietatisque laus quæ Constantio huic tribuitur, epithetia admonent Constantii togati Mediolanensis, quod non abhorret ab ævo, nec a stylo Ennodiano. Quare hoc loco subjiciam, ut legitur in monumentis sacris veterum inscriptionum.

Igenii tegumque potens Constantius atra

Mortis sorte jacens conditur his tumulis.
Hinc genat hunc probitas, tristis suspiret honestas],
Et comitis funus plangat amica fides.
Quis per bella fori totiens de jure triumphum
Retulit, sævos percudit ore reos?
Ornavit proprio semper fulgore togatas
Eloquio mores, moribus eloquium.
Non multum mors dira nocens in fuere justi:
Nil tua tela gravant: possidet astra pius.

ptione. Non sunt militis nostri plus prædicanda, quamasserenda certamina. Ubi jaculis opus est, verba nil conferunt. Licet promulgasse meam sententiam fuerit, dum vestram prædico, et hoc sit respondere, quod responsa laudare : Dei tamen opem precatus, obsecrata fidei verba subjungo; ad illum convertens styli mei cultum, qui quotiens scribenda est infelix curvis terra vomeribus, se famulis suis germina collaturum promittit esse, quæ jacent, dicendo : *Nè cogiletis quid loquamini : Pater enim vester est, qui loquitur in vobis (Matth. x, 20)*. Ipse ergo ad faciendam promissi veritatem venit : ipse oris mei labantem confirmet infantiam, ut hallucinationis nostræ concinnatio inbumana videatur. Sed quid diu replicanda circumloquor? unum rogo ut pro modulo meo rescripta taxentur : nec putetur aut legi aut defensionem deesse, quod nescio. Ergo, ut scripture testamini, inventus est homo, qui servos Christi, quemadmodum ipse promissit esse faciendum, sub hac occasione cribraret, afferens de ¹ arbitrii libertate homini in una tantum parte quæ deterior est, eligendi datam esse licentiam? O schismaticam propositionem, quæ juxta Apocalypsin scriptas habet in fronte blasphemias (*Apoc. xvii, 3*)! Quæ ista libertas est, si valet, edisserat, ubi hoc datur solum velle, quod punit; aut quare electionem nominet, ubi unam tantum partem asserit fuisse concessam? Quod si veritate subsisteret, locum divina judicia non haberent. Quid enim boni a nobis Deus noster recte quæreret, qui appetitiam ejus de voluntate subtraxerat? Sed juxta Apostolum, *Nunquid iniquus Deus? Absit (Gal. ii, 17)*. Inter homines a recti discordat affectu, qui a subjectis exigit, quod in potestate non tribuit : hoc de Deo qua conscientia sentiatur, advertite. Ubi est illud Apostoli clamantis, et pro arbitrii libertate testantis, *Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio (Rom. vii, 18)*? quid est aliud, nisi dicere, Novi dextrum iter eligere; sed nisi ingredientem juberit gratia superna, lassabor? Nemo dubitat, nemo condemnat, quod auctore gratiæ præstante et ipse æquitatis hominibus callis aperitur. Dux enim bonorum et præcessor est gratia, quando cælitus multiplici ad requiem invitatur hortatu : quando nobis dicitur : *Venite, filii, audite me (Psal. xxxiii, 14)*; *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum (Matth. xxv, 31)*; *Ubi ego sum, ibi erit et minister meus (Joan. xii, 26)*. Sed nisi talibus moniti, et voluntas nostra quæ libera est, et

A labor præstet obsequium, ad periculum et gehennam non imperio aliquo, sed sponte devolvimur. Itaque aut præmium devotio, aut pœnam contemptus operatur. Alioquin non erit justa retributio, quæ aut per supplicia refertur necessitate peccantibus, aut bonam mercedem offert operi, ad quod trahuntur invitati. Ergo debemus gratiæ quod vocamur : debemus gratiæ, quod occultis itineribus, nisi resistamus, sapor nobis vitalis infunditur : nostræ tamen electionis est, quod beneficia demonstrata sectamur. Via enim scelerum non imperatrix nostra esse legitur sed famula, cum de peccatis dicitur : *Sub te erit appetitus eorum (Gen. iv, 7)*. Quid enim sibi vult universa propheta, quasi sertis redimita elocutio : *Noli æmulari inter malignantes (Psal. xxxvii, 1)*; *Nolite confidere in principibus (Psal. cxlv, 3)*; *Nolite fieri sicut equus et mulus (Psal. xxxi, 9)*; et Apostolus : *Nolite fieri servi hominum (I Cor. vii, 23)*? Toties *Noli* in superna admonitione, quo respicit, si aliud velle non licuit? Deinde quamvis in persona Christi, tamen pro arbitrii astipulatur ejusdem propheta nobis libertate testimonium : *Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui (Psal. xxxix, 9)*, Et alibi : *Voluntarie sacrificabo tibi. Et : Vota mea Domino reddam. Et iterum : Vocete et reddite. Illud autem beati Apostoli quo se muniri credit, exemplum, nobiscum facit, si quæ sequuntur advertat. cum inimicus arrogantiae dixit : Gratia Dei sum, quod sum (I Cor. xv, 10). Mox enim, ne sic fugax gloria crederetur, ut longo intervallo veritate descisceret, sapiens architectus adjunxit : *Abundantius omnibus laboravi, et gratia Dei in me egena non fuit (Ibid.)*, quod dixisse est : Christus in me, quem digne aut abundanter muneraretur, invenit. Non enim pauper est divina gratia : sed meritorum nostrorum putatur quadam macie aut exilitate tenuari. Quæ tunc non suis æstimatur meatibus fluere, quando de ejus cursibus ariditatis nostræ vena nil recipit. O si epistolaris pateretur angustia sacrorum voluminum arcana reserari! Sed timeo ne qui nullam poterit, Deo inspirante, in fide nostra invenire calumniam, de paginæ prolixitate causetur. Quid illud, qua mente suscipit : *Ecce aquam et ignem, ad quodvis porrigere manum (Eccl. xv, 17)*? quid alia quæ copiosus assertor ipse replicasti? Credo more aspidis clausa, ut aiunt, aure transivit. Video quæ se toxica Libyæ pestis extendant : arenosus coluber non hæc sola habet perniciosa, quæ reserat : ad æstimatio-*

¹ De arbitrii libertate] Tacito nomine quemdam refellit, qui liberum arbitrium, quod ut lib. de Correctione et Gratia docet D. Augustinus, et ad malum et ad bonum faciendum confutendum est nos habere, deteriorum tantum in partem datum affirmabat. Quam hæresim cum aptissime redarguit Ennodius, revincaturque ab universa schola theologorum, tum veterum, tum recentiorum, qui de libero arbitrio disserunt, mihi satis est Græca Irenæi verba e lib. iv, cap. 72, quæ Ennodianis argumentis favent, et vulgo obvia non sunt, in medium proponere. Et φύσει οι μὲν καθόλου, οι δὲ ἀγαθοὶ γέγονασιν, οὐδ' οὗτοι ἐπαυτοί, οὐτὲς ἀγαθοὶ τοιοῦτοι γὰρ κατασκευάσθησαν οὐδ' ἐκείνοι μὲν ποιοῦσι, οὕτως γεγονότες. Ἄλλ' ἐπειδὴ οι πάντες τῆς αὐτῆς εἰσι φύσεως, θυνάμενοι κατασκευῆν και πράξαι τοῦ

ἀγαθοῦ, και θυνάμενοι πάλιν ἀποβαλεῖν αὐτό, και μὴ ποιῆσαι, δικαιοῦς και παρ' ἀθρώποις τοῖς ἐθνοισυμένοις, και ποῦν πρότερον παρὰ Θεοῦ οι μὲν ἐπαυνοῦνται, και ἄξις τυγχάνουσι μαρτυρίας τῆς τοῦ καλοῦ καθόλου ἐλογίας και ἐπιμονῆς, οι δὲ κατατινώνται, και ἄξις τυγχάνουσι ζηκίας τῆς τοῦ καλοῦ και ἀγαθοῦ ἀποβολῆς. Καὶ διὰ τοῦτο οι προήται παρῶν τον τῶς ἀθρώποις δικαιοπραγεῖν, και τὸ ἀγαθόν ἐξεργάζεσθαι, ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ τοιοῦτου και διὰ τὴν πολλὴν ἀμέλειαν εἰς λήθην ἐπέπετωκότων, και γνοίμας δεομένων ἀγαθῆς, ἦν ὁ ἀγαθὸς Θεὸς παρέσχε γινώσκων διὰ τῶν προφητῶν. Ταῦτα γὰρ πάντα το αὐτεξούσιον ἐπιδείκνυσι τοῦ ἀθρώπου, και τὸ συμβουλευτικὸν τοῦ Θεοῦ ἀποτρέποντος μὲν τοῦ ἀπειθεῖν αὐτό, ἀλλὰ μὴ βιαζομένου.

nem occultorum facinorum ferenda sunt quæ fatetur. Vult enim ad illud pertingere. Neminem suo vitio aut negligentia perire, si homo utriusque rei boni et mali per potestatem concessa electione privatur. Hos tantum jactat potuisse salvari sine labore ullo, sine mandatorum amicitia, quos peregrinantes a merito favor tantum cœlestis eripuit. Proinde, quod in ipsum referatur, illos perisse intelligit, quos gratia noluit divina liberare. Tu mi domine, salve dicto, fac apud te ut sies : et si sanari mancipium mortis non potest, a contentione desiste : ne cum te fidei radice fultus valida niteris, ille sub occasione hujus controversiæ, ante editionis tempus, divini seminis ab aliorum utero partus excutiat.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Dabis veniam quod celer rescripsi, qui ætati adhuc deo indocilem festinationem. Vos maturitas et pondus decet. Proinde credentem fovete, et nugas meas a publico rigore subducite : quia si pagina nostra¹ res crepera atque anceps est, jussionis vestræ se tuetur patrocinio, ab hoc quod nemo imperata fastidit. Vale ergo dicens, legenda commendo : fiet etenim ut posthac bene accepti ad parendum delecticæ obedientiæ stimulis incitemur.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS² ALBINO.

Quater ad magnitudinem vestram scripta prorogavi, et adhuc tanquam deses accusor : lingua militavit affectui, assiduitas diligentiam non meretur. Credo portitoris aut negligentia aut invidia, ad hanc me offensam fuisse perductum. Ecce tamen scripta multiplico, et pro voto vestro prosperitatis meæ indicia faciens, de vestra cupio felicitate gaudere. Salve, mi domine, et amantem vestri sub omni dignatione relevate : quia Deo proximam rem facitis, patrocinio vestro credentem plena fide et communione relevare.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Supervacuis ad beneficia laborat impendiis, qui solem certat facibus adjuvare : gratiæ plenitudo adjectione non indiget : nec ulla requirit commendationis augmenta, quem ad amicitiarum cumulum merita pertulerunt. Illustrem et patricium virum Albinum parentem³ vestrum styli mei cura prosequitur : cui per paginam non impendo necessaria, sed votiva :

¹ *Res crepera atque anceps*] Symmachus epist. 1 : *Ita res crepera atque anceps dubium me habet. Vox antiqua, pro dubio et incerto. Itaque Martianus Capella lib. 1 opponit perspicuo. Ne tu, inquit, desipis, admodumque perspicui operis ἐπιρουνημίον, noscens creperum sapias; nec liquet Hymenæob præstante dispositas nuptias resultare. Inde et crepusculum dictum voluit, quia in lucis noctisque confinio. Symmachus idem epist. 7 Ausonio : Prius quam manifestus dies creperum absolveret.*

² *Albino*] V. I. patricio, quod docet non solum proxima epistola Ennodii, verum etiam epistolæ aliquot Theodorici apud Cassiodorum. Item consulari. Nam consul fuerat anno 493 hoc est triennio post Faustum. Itaque Albinum consulem vocat Boëtius

A et quamvis utilitati ejus nihil adjiciam, amorem tamen mereor, quod prædicti jussa complevi. Venerabili ergo domino salutationis obsequium impertiens, precor, ut circa diligentiam suam prædictus vir magnificus recipiat, quod mihi, dum vos colit, exhibuit. Novi enim cito amplissimum virum ad cordis vestri esse penetralia perducendum, quem innocens propositum suis erit apud vos dotibus adjuturum.

EPISTOLA XXIII.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

Sine dispendio tutelæ orbantur, quos ad vos pertinere contigerit : non desunt illis paterna subsidia, quos fovetis. Lupicino⁵ Euprepiae nostræ filium loquor : ad ipsum pertinet præfata generalitas : de B cujus substantia sublimis vir, venerator vester⁴ comes Tancila dixit mihi, a⁵ domno nostro rege, quod referri grave sit, impotratum. Nam universas matris ejus facultatas a Torisa, vel aliis asserit fuisse competitas. Aliud quod infelicitati pupilli potuissem præstare, non habui, nisi ut vestram notitiam instruerem, et veri fangerer relatoris officio. Vestrum est, inspirante Deo, circa miserum providere quod adjuvet : ad me respexit, quæ mihi resignata sunt, indicare. Domini vere mei salutationis obsequia præstans, de clementia divina postulo, ut laborem vestrum juvenem cœleste comitetur.

EPISTOLA XXIV.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS DIACONUS.

C Dispendium credo esse diligentiae, nullas commendantium manus litterarum dote muerari, quæ solent lectione etiam vultus ad longinqua portare, et rarorum imagines officio presentare sermonis. Ad ista jungitur etiam bene de utriusque meritis sublimissimi Luminosi portitoris occasio, qui ad religionem meritorum vestrorum suæ quoque gratiæ fructus adjungit. Quis geminus patiatur ut sub quacunque negligentia haberetur affectus, si a paginis temperem, quae dignatio vestra exegit, et si illas nominatus non accipiat perferendas? Deo gratias, quod in fronte epistolæ locandum fuit, quia felicitas vestra votivis erigitur aucta successibus; quod tumida inimicorum cervix Christo Deo non gravata succumbit. Spe præceperam quod affectus ostendit. Bene enim sententiæ cœlestis finem prænoscit, qui novit qualitatem D ejus de actuum humanorum serenitate colligere. Vale ergo longum, mi domine, et amantem vestri

lib. 1 de Consolatione, de accusatione agens, qua majestatis apud Theodoricum falso delatus est. Sed ex Ennodii verbis hoc præterea discimus, Albinum Fausti parentem, hoc est propinquum et consanguineum fuisse.

³ *Euprepiae nostræ*] Sororis Ennodii. Supra epist. 13, et lib. III, epist. 13 ac 28 et aliis.

⁴ *Comes Tancila*] Locus antea mire depravatus. Tancila nomen restitui ex libris antiquis, et ex Cassiodoro : is enim est Tancila, vir spectabilis, ad quem de perquirenda aenea statua quæ e Comensi civitate furto sublata fuerat, scribit Theodoricus lib. II Va-riar., epist. 35.

⁵ *Domno nostro rege*] Theodorico : atque ita perpetuo, cum aut regem nominat, aut rerum dominum.

styli usu relevate; ut quidquid subtrahunt intervalla A
 terrarum, tabellaria compenset oblatio.

EPISTOLA XXV.

¹ FAUSTO QUÆSTORI ENNODIUS DIACONUS.

Pro cœlesti dispositione reditus mei indicia fieri
 nullo magis quam amico Ravennam propeperante con-
 venit: cujus fidelis relatio etiam pagina cessante
 sullecerat. Sed usu abstinere non potui: quo si sub
 quocunque neglectu temperem, videor damnasse
 styli frequentiam quam amavi. Jungitur, quod præ-
 dicto obvias in negatione manus exhibere non potui,
 qui scit ab amantibus sui securus exigere, quod eis
 pro religione conscientia novit fideliter exhibere.

² Ravennam ergo digressus, quæ quidquid in præ-
 senti vita habeo dulce complectitur, Mediolanum B
 salva corporis valetudine, Christo prosequente, per-
 veni; male ferens quam in redeundo, hieme impel-
 lente, optavi forsitan contra desideria celeritatem.
 Sed ad Deum cuncta referenda sunt, cui adiacet hu-
 mana facta componere, et diligentiam corporalem
 æterni amoris sapore mutare. Nunc ad scriptonem
 causam dicta humili salutatione et commendatione
 me confero perlatioris: qui si pro mentis vestrae se-
 renitate gratuletur beneficiis, agnoscat se aut rece-
 pisse quod vestris præstitit, aut qualiter amare de-
 beat, incitari. Quem si vel nolit, festinum redire
 compellite: quia et affectui meo presentia ejus est
 necessaria; et si Deus promissionem statuerit, cum
 ipse jusserit, utilitati expectatur accommoda.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS ³ LIBERIO.

Aut alitur, aut sustentatur scriptioe diligentia:
 ministra affectionis est epistolaris confabulatio: muta
 caritas simulacrum representat ingrati: deprecat
 genium suum, quæ in vocem non prorumpit, amicitia.
 Bene secretum pectoris reseratur clave sermonis:
 dignationem vestram jam patior. Hæc pro ingenii
 viribus paginalis commercii libamenta dedicavi,
 per quæ usurpo vindicare mihi meritum plus aman-
 tus. Nemo enim taciturnitatis repagulo ora porrigit,
 quam decisi fœderis memorem proditor mentis lo-
 quela non deserit. Principem ergo locum in litteraria
 communione possideo, et majori cultura dignus sum,
 qui prior quid gestirem, patefecit linguæ testimonio.
 Ecce religionem dirigendæ paginæ sine nube disse-

¹ *Fausto quæstorij*] Summas omnes dignitates
 Faustus ordine consecutus est. Nam magister officio-
 rum ante aliquot annos fuerat, Albino consule; in
 eoque honore legatus a Theodorico rege missus ad
 Anastasium Aug., ut constat ex Gelasio papæ com-
 munitorio ad Faustum magistrum legationis officio
 Constantinopoli fungentem. Nunc quæstura sacri pa-
 latii fungitur. Post hanc præfecturæ prætorianæ cin-
 gulum adeptus est. Epigram. 142 et lib. ix. epist. 18
 ad Stephaniam Fausti sororem: *Nempe illius domni
 Fausti germana es, in cuius præfectura quod monachos
 insituit invenitur*: et passim in Variis Cassiodori:
 etsi in his vitiose ubique *Fausto præposito* scriptum
 est, pro *præfecto prætorio*. Denique patriciatu ornatus
 est: cujus testis Ennodius ad Agapitum lib. v, epist. 26.
 Ante omnia autem consulatum jam grandior gesserat,
 ut dictum est ad epist. 5, lib. i.

ru. Vestrum est in me fovere quod recepistis; ne
 judicia culminis vestri, me jacentem, patiantur examen.
 Exponit enim censuræ sententiam suam quisquis
 quod elegit non tuetur. Domine mi, salutationis re-
 verentiam pleno dependens obsequio, Deum rogo, ut
 beneficiorum circa vos suorum incrementa multipli-
 cet: quia solus census est meorum plenissima com-
 modorum, qui celsitudinem vestram ad fastigia quæ
 debentur extulerit.

EPISTOLA

⁴ HONORATO ENNODIUS.

In vicinitate vos degere moderna scriptioe signa-
 stis, jungentes ad dispendia gaudiorum, statum ves-
 træ valetudinis immittunt. Non nego, sic mereor, ut
 semper mihi cum dulcibus amara socientur. Hactenus
 vos Ravennatibus occupatos excubiis adversa tenuerunt.
 Unde quia laxari contigit, corporis in vobis est
 labefactata substantia, ne in totum liceret optata
 promereri. Quom dura est humanarum rerum conditio,
 quæ quotiens desideris aliquo sopore responderit,
 mox et in foribus concessa permutat. Expavi tamen
 calumniam, quam oratoria et nimis Dædala provi-
 sione litteris indidisti, ut injuncta pro utilitate tua
 nolle me credas, si efficere non potuisse signavero. O
 artificis ingenii secretum, quod plus commoditati
 prospicit, quam de amore confidat! Deus testis est
 me tibi non negaturum esse quod valeo. Tu Deum
 roga, ut actionem meam infeliciam, quas diligit, literarum
 non patiatur calamitatibus impediri. Nihil
 C enim est, quod magis pro obice metuum actionis
 impositæ, quam illud quod novi, accipere scholasticum
 nil mereri. Confer magis ingenium tuum ad squa-
 lentia jura: per quæ quidquid scabrida poposcit lin-
 gua, mox meruit; aut si non meruit, mox avulsit.
 Domine, salutationis gratiam solvens spero, ut effusis
 laborem meum precibus juves: quia cum non habeam
 docti aut eruditi meritum, sæpe in causis sustineo
 facta perfecti.

EPISTOLA XXVIII.

⁵ AVIENO ENNODIUS.

Deo gratias, quod principis loco ponendum est
 qui magnitudinem tuam, quæ a me erant offensa, fecit
 exigere. Dedisti pretium garrulitati, quam vix
 hactenus intra verecundum penetrale continui: elicit
 ulor styli genio, quem doriter ad importuna scrip-
 tione revocavi: meritum coactæ vocis inusitata lo-

² In edit. Schotti, *Ravenna*.

³ *Liberio*] De quo ad epist. 1. lib.

⁴ *Honorato*] Patri Decorati, cui etiam novo exem-
 plo in quæstura honore successit, ut est apud Cassiodo-
 rum lib. v, epist. 3 et 4, verum hæc postea. Nunc
 excubiis Ravennatibus, hoc est alio quodam aulico
 munere nuper defunctus erat.

⁵ *Avieno*] Multa sunt in hac epistola quæ ostendunt
 alium esse hunc Avienum a Fausti filio, de
 cujus consulatu actum est lib. 1. epist. 3. Et tamen
 hunc etiam consulem appellat. Quo adducor ut cre-
 dam ex duobus Avienis, quorum unus anno Christi
 501 consul fuit, collega Pompeio; alter anno 502
 cum Probo; priorem Fausti filium fuisse, posterio-
 rem hunc alterum de quo hic sermo, qui Avienus
 junior in Fastis aliisque monumentis dicitur, non æ-
 tate, sed ordine consulatus.

quacitate possideo. Nam postquam me jussisti paginas destinare, animo meo, quod iacueram, commendasti. Euge, frons diu prodiga : aliquando mihi contigit ad affectionis copiam sine tui dispendio pervenire. Discamus non odisse quod adjuvat. Silentii gratia fecit, ut te libera jam loquamur : expectantur a nobis sæpe fastidita colloquia. Non ibo longius : asseritur, ut video, linguæ officium raritate sermonum. In qua parte non clauda lætitiæ meæ fides est : sententia nostra veri astipulatione fulcitur. Esse ille qui doctorum epistolas grandi dotatas messe colloqui summis labiis vix libabat, tabellæ nostræ culmos non dedigna-

tur accipere. Gemina, pudor, mihi hilaritate profuisti : cum tu in statione certus, et cum frequenter contenti desiderantur afflatus, facta est ecce melior ejus sententia quem amamus. Nobis ergo verecundia, consuli nostro emendatione prospeximus. Sed ne in longum procedat pagina transcendens terminos præfinitos, et loquendo multa, quod tacuimus, demonstremus non fuisse consilii : vale, mi domine, et amantes tui hac communionem dignare : quia præcelsi honorum inorum apices hæc sola recipiunt argumenta, quæ de humilitate nascuntur.

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA.

SENATORI EPISCOPO ENNODIUS.

Prima res est sancto conveniens sine dubitatione proposito, sponte pro justitia facere, quidquid alii solent monti exhibere : sed honestati proxima vel secunda, rectis suggestionibus non gravari. In qua parte et si principem locum non possidet qui monet, habet tamen Dei gratiam, quod veritatis insinuationibus non repugnat. Causam ergo præfationis insinuo, ne et ego utilitatem meam differre videar prolixitate sermonum. Dudum per me suppliciter postulavi, ut de mancipiis quæ de casa mea a vestris sollicitata constabat, unum mihi quod remanserat, redderetur. Dedistis precibus meis sancta promissione responsum, ut etiam si vobis puer ipse jure competeret, vos tamen gratiam commodis antefereat. Regresso me de Ravenna (quod dictu nefas est) pro peccatis meis effectum sacerdotalis definitio habere non potuit. Ascribo meritis meis. quod cujus ore damnatur mendacium, statuta violavit. Ecce iterum me ad conscientiam vestram refero : ecce, quod filium decet, exhibeo, ut per sublimem et magnificum virum dominum Victorem ad humilitatem conferam, quidquid mihi poterat legum sæcularium auctoritate

B præstari. Videte si reus sum, qui elegi virum antistitum moribus congruentem : qui vel contra æquitatem repugnantium indomita posset corda mollire. Effectum mihi negotii jam promisi, qui legati meritum comprobavi. Providete, si religionem deceat, si a pontifice dignum sit, illum qui potest cautibus imperare, contemni. Duo sunt quæ mecum faciunt, negotii sinceritas, et genus supplicantis : quidquid contra hoc obstiterit, bonorum sententiam mox metur.

EPISTOLA II.

EUGENETI ENNODIUS.

Quamvis commercia litterarum magis sunt lætitiæ quam mœroris ; nec secretum pectoris aut amicitia diligentiam bene in lucem digerat clauda recenti confusione elocutio : videro tamen, utrum pendendum caritati inferat sermo rarior ; monstrat tamen, si nullus prorogetur, infantiam : testem divinitus gratiæ linguæ dedit officium. Sed dicas, mi domine, hæc aliena esse ab eo quem noverim maximis doloribus occupatum : pressum pectus angoribus, ad amoris verba non erigi : nec quidquam delentificum lamenta sentire : res quæ mentem premit, repudiat quod oblectat auditum : quæ major animæ fuit portio

¹ *Senatori episcopo*] Cujus sedis fuerit episcopus, incertum. Neque enim de Senatore Mediolanensi episcopo intelligi potest, in quem scriptum est epigramma 87. Is enim haud paulo antiquior : cum Mediolanensem cathedram post Senatorem rexerit Theodoros, post Theodorum Laurentius, qui Ennodio hæc scribente florebat. Senatoris sane nomen illo sæculo gessere complures. Inter quos notissimus, et scriptis honoribusque clarissimus Variarum auctor, quem Cassiodorum innotuit, si decere licet, errore appellamus. Audiendi quippe non sunt, qui Senatorem *αρχιεπίσκοπος* dictum putant, quasi proprium ejus nomen fuerit Cassiodorus. Nun verum ac proprium ejus nomen fuit Senator ; quod ipse suis omnibus epistolis prefixit lib. XI et XII Variarum, et quod unum suis ipse Fastis indidit anno 513, cum de suo ageret consulu. Tam igitur hoc ei verum nomen fuit, quam verum fuerat alteri Senatori, qui anno 436 consul fuit cum Fl. Anthemio Isidoro. Sed invaluit error ex ea quam dixi opinione natus, quasi Senator epithetum esset, non nomen, ut Cassiodorus tanquam proprio nomine vocitetur, cum id cognomen re vera fuerit, a patris nomine ductum. Patri enim Senatoris nomen

fuit Cassiodorus, a quo filius Cassiodorus Senator et omnibus nominibus Magnus Aurelius Cassiodorus Senator dictus est, sicut a Fausto patre Faustus Avenus. In quo rursus refellendi sunt, qui Cassiodorum, cui patriciatus post prefecturam a Theodero rege defertur, et de quo, ejusque avo et patre, multa lib. I, epist. 3 et 4, ipsum auctorem Variarum esse credunt, cum de ipsius patre accipi omnia debeant ; ad quem etiam scripta est epist. 28, lib. III. Senatori siquidem filio prefecturam, ac deinde patriciatum detulit non Theodericus, sed Athalaricus ejus nepos lib. IX, epist. 24 et 25, in quibus recto nomine Senator nuncupatur : *Cumularimus*, inquit, *P. C. beneficiis nostris copiosum virtutibus, dicitem moribus, plenum magis honoribus Senatorem.*

² *Eugeneti*] De quo ad epist. 24 lib. IV. Doctum Eugeneti fratrem cujus obitum hic deplorat, suspicor fuisse magnum Olybrium, de quo dictum est epist. 9 lib. I. Illic est fortasse quod una junguntur in epist. 25 (jussdem libri Olybri et Eugeneti : et in epistola Athalarici lib. VII Variarum IV et quod Olybri deinceps nulla apud Ennodium mentio.

frater in superis, hanc transtulit ad sepulcra: quid exigendum ab illo sit, cujus dimidium salutis busta clausurunt? in summis afflictionibus quaeri non posse vocem, gemitibus subjugatam: lacrymarum tempore dicatur importuna narratio. Respondebo, quod par quoque meum pectus acerbi casus mœror intraverit: nec dividi me posse ab ejus tristitia, quem mihi pro voluntatum similitudine nonnunquam læta junxerunt. Ostendo tamen sæpe gravioris mali in luctibus indicem fuisse sermonem, et intercepta taciturnitatis remedia proditore colloquio. Dicam, qui lamentationi suæ paginas denegat, in una ætate vult perire quod deflet: non meretur recordatio fratris et docti, ut nobiscum quid de ipso senserimus, occumbat: a feriato ore in plauctibus parvus est animus: amati commemoratio quæ mandat tabellis, viscera carorum aculeis violenter irrupit: nunquam patitur obitum veterascere relatio funeris digesta per litteras. Hoc studio magnitudinem tuam flens consolator appello, ut vicarii sermonis beneficio, et promissus sub invocatione Dei inter nos nutriatur affectus, et persona faciundæ quæ meritis suis occasum non patitur, nostra quoque confabulatione reviviscat.

EPISTOLA III.

DOMNO SUO FAUSTO ENNODIUS.

Cum scribendi occasio, et domestica et amica suppeditet, quare a paginis temperem, tanquam indignus perlatoris: maxime cum sedulitas litterarum responsa mihi soleat sæpe præstare? Huic se studio comitem dedit honorabilis viri, veneratoris vestri fratris Constantii postulatio, qui industriam suam qua apud vos Domus, ut efficacem decet, innotuit, meis desiderat beneficiis subjugare. Transcribit enim ad aliena jura sudorem suum, qui debere vult commendatitiis quod meretur. Dedi tamen manus precibus, et pro ejus desiderio sub occasione exhibendæ humilitatis scripta prorogavi, Deum rogans, ut sub omni celeritate nuntius me vestræ valetudinis et prosperitatis attollat. Nominatum tamen pro mei consideratione magnitudo vestra gemino, si indignus precator non sum, favore comitetur.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ¹ ABBATI STEPHANO.

Litterarum vestrarum quam dulce negotium est, quod mihi spirituale munus exhibuit! quam votiva perlatoris necessitas, quæ remedii nisi studio desiderii medetur alienis! Confiteor, nisi repugnare proposito, inimica pene ad turbandam aliquorum securitatem vota conciperem. Ecce præstanti, adversa, quod secunda non tribuunt. Sanctorum litteras tranquillis rebus unde peccator acciperem, quas nunquam meritorum meorum nitor exegit? Ecce quantum mihi contulerunt suffragium, qui a vobis obtinuisse se confitentur. Divinam æstimo providentiam illa tribuere: multum jam credo, quod de malæ conversationis fasce deposui. Proximus est innocen-

tiæ, qui sanctorum meretur colloquia. Quare dum me sæcularis licentia immunda possedit, nunquam tanti viri apices merui: post etiam per longa intervalla, nunquam hujusmodi bona suscepi. Deus magne, quam dignitatem servientibus tibi tribuis, ut quos respicere cœperis, etiam amicis tuis reddas acceptos! Vere semper vos singulari cultura suscepi: semper venerandis moribus gravata peccatis colla submissi. Ecce jam quasi æqualis appello: erexit me diu custodita subjectio. Fove me ergo orationibus tuis: ostendis enim paginis, fragile a vobis non exhiberi patrocinium. Nam et isti suscepti sunt, qui mihi bona de quibus gestio, contulerunt. Ad rem redeo. Perditus ille clericus expavit causam dicere apud episcopum, postquam defendi a me vidit eos quibus meum deputastis obsequium. Suggero, si jubetis, et unus de ipsis Ravenam ambule cum vestris ad filium vestrum domnum Faustum commendatis, ne in præjudicio ipsorum venalis iudicium qui Mediolani exuberat, sententia depromatur.

EPISTOLA V.

ENNODIUS MAXIMO.

Grandes hiatus paterer litterarum vestrarum elevatus alloquio, si non mei conscius imperitiam pudore comprimerem, et iudicii lancem tenerem, etiam cum laudor immeritus. Vos dignatio censuræ fecit immemores: me propositum intra verecundum degere penetrare compellit: vos scripta mea tanquam amantes attollitis: me necesse est illos metuere, qui raucido despicientes cuncta neglecto, etiam edecimata condemnat. Ago tamen gratias quod apud domnum Patricium talem me judicare scribitis, qualem vestro testimonio reddidistis. Insinuationi ergo amor debetur iste, non paginæ, quam scaber stylus sine eloquentiæ dote signavit. Salutationem tamen magnitudini vestræ dignam referens, Deo gratias ago, quod votivis vos auctos successibus reduxit ad propria, quos mens mea pro connexionem caritatis nunquam sentit absentes.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS LAURENTIO.

Dandæ sunt manus amoris imperio: victum me tenet affectio: cui verba concessi, ut quod ad salve debitum pertinet non tacerem. Domestici perlatoris occasio mihi perire non potuit, nisi ad diligentie testimonium scripta transmitterem. Salutans ergo reverentia debita, precor ut vicario me relevetis affatu; quia promitto mihi litterarum prorogatione responsum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS ² ADEODATO PRESBYTERO.

Quis vestræ affectionis immemor, nisi qui est inhumanus, existat? quis totius religionis personam apud Deum nolit habere suffragium? Ego maxime, qui et gravibus peccatorum sarcinis premor, et vestram gratiam obtinui: quæ res mihi absolutio-

bit his verbis: *Adeodatus presbyter S. Martini Tit. Equitii*. Ne prorsus affirmem, facit, quod in synodo iv duo ejusdem nominis et gradus Adeodati presbyteri numerantur.

¹ *Abbati Stephano*] Ad quem iterum epist. 12.² *Adeodato presbytero*] Ecclesiæ Romanæ, ut declarat quæ ad eundem scribit lib. vii, epist. 27. Is est fertasse, qui in synodo prima Symmachi subscri-

nem integram pollicetur. Salutans ergo veneranter et debite, spero, ut pro me per omnia sanctorum loca vota facias : quæ consecutus, Dei beneficia sine mora dissolvam ; quia compertum mihi est, quod mereris audiri.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si offensa præstat, ut magnitudinis tuæ scripta gementur, quam vellem sæpe illa sereni pectoris tui tranquilla turbari ? et nisi adversaretur proposito, causas indignationis ingererem : quando quod amor non meretur obtinui per culpas. Ego tamen errore vacare me nuntio in ea causa in qua, dum accusatis¹ negligentiam, præmium contulisti. Puerum turbatus direxi, per quem nihil aliud, quam quod opus esset ostendi. Libero pectore lingua vacat officiis : mens confusa gratiam salutationis abjurat. Ecce Deo in utroque gratias, quia nec ego reus sum, et vos me reum esse credidistis. Beneficium mihi commotio vestra contulit, quod vix dedisset affectio. Ego quid tibi debeam, explicare non possum : pauper est caritas in cujus narratione sermo non deficit. Domine mi, salutem debitam dicens, Deum rogo, ut quolibet animo gesseris, semper scribas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Scio magnitudinem tuam grandibus Dei beneficiis abundare, et promissam circa amicos servare constantiam. Nescit animus vester incerta polliceri, amorem sine aliqua immutatione custodiens : et ideo securum me post Deum vestris trado et commendo manibus, et Dei beneficia in quibuscunque negotiis per vos mihi venire non ambigo. Domine, ut supra, salutationis honorificentiam solvens, rogo, ut frequenti me epistolarumstrarum relevetis alioquin : quia summum mihi a Deo munus conceditur, si de vestra meruero sospitate gaudere : quia fides et integritas omnibus qui Deum timent, facit acceptos.

EPISTOLA X.

ENNODIUS¹ LUMINOSO.

Posset amicitiarum religio, et adultæ inter nos planta gratiæ nulla discretarum sentire damna regionem, si quod negatur aspectui, pensaretur alioquin : ut pigro corporum onere divisi, per illam quam e celo sumpsimus partem, animis jangere

¹ *Luminoso*] Veteri amico, et ab ineunte ætate sodali. Sublimissimum superiore libro appellavit, epist. 24 ad Faustum. Quo tempore Symmachi papæ causa adversus schismaticos Ravennæ tractabatur, episcopus Mediolanensis opinor, illius nomine quadringentos solidos sponsore Ennodio, erogarat. Eos cum reposceret episcopus a Luminoso petit Ennodius, uti cum Symmacho agat, ut refundantur. Qua de re iterum eidem Luminoso scribit lib. vi, epist. 16, et epist. 33 ad Ilormisdam.

² *Redhibitionem pensaretur*] Restitueretur : ut lib. vi, epist. 16 de hac ipsa re, *me ei redhibitionem promittente*. Hoc enim plerumque est redhibere, reddere quod debeas, quoque titulo debeas. Sed latinus interdum sumitur, ut in redhibitoris actione apud jurisconsultos, quibus redhibere est, ut Glossæ no-

A mur. Index meræ affectionis voto pectorum lingua signaret, si ad desiderii copiam militaret oris officium, et penetrale mentis resignatum teneretur in litteris. Tunc nullo caritas neglectu veterasceret : tunc diligenti mutæ devinctionis usu polita fulgeret, nec scabro memoria vestri torpore læderetur. Sed quid faciam quod mihi meritorum meorum nebula serenitatem bene amantis obducant, et obliuionem mei peccata mea conciliant ? Facessat a proposito meo, imitari quod factum doleo, et per silentium sumere de vestra taciturnitate vindictam. Geminis ergo stimulis verba concessi. Negare non potui commercium epistolæ, quod et causa poposcit et gratia. Scitis optime quæ a vobis, et per me

B et ore proprio sanctus pater vester dominus episcopus postulavit, ut expensa quæ pro necessitatibus domni papæ Ravennæ facta est, ² redhibitione pensaretur. Certis enim potentibus quorum nomina tutum non est scripto signari, novit Dominus, quia plus quam quadringentos auri solidos erogavit. Hos me fidem dicente concessit : frons mea apud ipsum libera esse non potest, donec per vos, sicut confido, pollicitatio compleatur. Idcirco direxi præsentium perlatores, hominem religionis et fidei, ut ab hac me quam præfatus sum, conventionem et injuria sublevetis. Unde salutationis honorem tota humilitate persolvens, rogo, per illum contestans qui communia circa sanctum papam vota respexit, ut ordinetis qualiter ab hujusmodi inquietudine relever. Tamen, C si verendum esse non creditis, indicate, et de propria facultate restituo, quidquid me sponte a sancto episcopo constat expensum : quia litteras sancti papæ habeo, quibus jussit, quidquid opus esset fieri, cum mea debere securitate compleri. Si mereor laborare, vestræ erit provisionis expendere.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS³ SENARIO.

Si diligentia memoria circa personam meam animus vester non exueretur, si reverti eum ad judicium sublimitas tua non cogeret post favorem, frequentia scripta prorogares. Sed quid faciam, quia non validis radicibus nititur amor indebitus, et cito ad examen reducitur, quidquid gratiæ aura subripuit ? Me solum novi prius debuisse diligi quam probari : hunc tantum fructum de caritate possedi quem incognitus provisione subtraxi. Sed vos conueverat

stræ interpretantur, τὸ ποιῆσαι εἶχαι τὸν πρότερον ὄπαρ εἶχε πρότερον : et cum redhibere rationem dicit Avitus Viennensis episcopus in epistola ad Apollinarem episcopum fratrem : *Si pro omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, rationem redhibere cogentur*. Denique redhibere ἀπλῶς usurpabant pro reddere.

³ *Senario*] Propinquo et amico singulari : unde geminum sibi cum illo, caritatis et sanguinis, vinculum esse dixit lib. i, epist. 27. Comitum patrimonii creatum a Theodorico Senario anno 511 docent epist. 3 et 4 lib. iv. Variarum : etsi male tertia inscribitur Comiti privatarum. Antea vero, ut eadem testantur, in ejusdem regis aula diu inter exceptores militarat : quem honorem hoc loco fortasse intelligit Ennodius.

non cito ab eo cui imposuistis amici nomen, abscedere; ne non semper ad meam culpam redeat, quod promissa mihi non tenetur affectio. Solet enim esse ignara districtionis devincti conscientia, et opus est ut perpetuo teneat quidquid semel fidum pectus acceperit. Salutem ergo debitam dicens, spero, ut desipientes rancida potentum fastidia, honorem vestrum, et quam Deus tribuit possibilitatem, ¹ humilitatis fascibus sublimetis. Cujus rei fidem interpretes animorum lingua confirmet, et testimonium fidei mentibus deferat caritas monstrata per litteras.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS ABBATI STEPHANO.

Geminantur Dei dona sperantibus, et duplici exuberat superna gratia beneficio. Largis meatibus caelestium munerum unda procurrat: transeat haurientis ambitum, quæ a Christo veniunt fluentia donorum. Sola vena est quæ maciem nescit et defectus abjurat, tantum cursibus suis suggerens, quantum meretur pectus sitiens accipere. Cui advertite quid occultus sapor infundat, quando ardorem lymphæ conciliat, et siccitatem labiis æstuante animo irriguitas vivi fluminis gignit. Talis est vestrum ratio litterarum: quæ quantum afferunt desideriis satietatem, tanta pariunt et augmenta: quarum profunditas et bibitur et optatur: et ita puro ditant gurgite, ut occulto ab eis viscera suffundantur incendio. In quibus cognatas video flammæ, et pocula, et diversitatem naturæ in peregrinam coisse concordiam. Domine mihi, longum terris, Deo nostro tribuere, vitæ beatissimæ exemplum præsta, et per religionis sanctæ philosophiam non in hac vita tantum sperandum esse, contemptu sæculi præsentis ostende.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS ² APOLLINARI.

Quantum cura mea, quæ affectui vestro per necessitudinem militat, in dies suggerit, nulla commendantur essent damna contemptus, nisi ad unicum illud solamen absentium quod in litteris invenit providentia superna, concurrerent. Sed quid faciam, quando tanta est venientium confusio, ut nescias qui potissimum deligendum sit, cui reddenda sanctæ conscientie vestræ possent scripta committi? Trahunt enim in occasionem compendii sui viliores, quidquid nos præstatum affectui; et grave est, ut serviat cupiditati quod exigit vis amoris. Idcirco animum usque ad domestici perlatoris opportunitatem ab scriptione suspendi: ne diligentia ratio sparsa per immeritos perlatores aliena importunitate ranciscat, et ad me culpa redeat quæ a me non sumpsit exordium. Necessitatem ergo procurati silentii

¹ *Humilitatis fascibus* } hæc propria laus Senarii. Cassiodorus epist. 4: *Sed hæc amplius commendabat humilitas, quæ tam clara quam rara est. Novum est enim sub amore principis custodire modestiam.*

² *Apollinari*] Sex epistolæ sequentes hactenus avēdovci nunc primum in lucem dantur ex manuscriptis. Ad Apollinarem jam scripsit lib. I. epist. 8, scribetque iterum lib. IV, epist. 19, in qua fratrem eum amoris et ætatis causa vocat.

³ *Euprepia*] Expostulat cum sorore, quod ad Lupi-

A breviter explicans, ad usum me paginalem converto, per quod magnitudinis vestræ mihi præsentiam secretis animum itineribus expectata per paginas verba concedunt. Vale ergo, mi domine, et illa quam debes generi, serenitate frequentibus amantem fove colloquis: quia nullum est tam venerabile munus sollicito, quam si sæpe vos agnoscam vestram nuntiare, meam quærere sospitatem.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS PROMOTO.

B Frequentia et necessitudini et amori exhiberet colloquia pectus obnoxium, nisi desideriis remedia subduceret discretarum consideratio sine medela terrarum. Quidquid enim caritate junctum est quidquid sanguinis catena sociatur, hoc distractum vix respirat per intervalla regionum. Quæ enim possit habere subsidia, cui frequens denegatur copia et paginalis alloqui! muta inter absentes diligentia quo teste pandatur? Aut enim opportunitas commendantur expectata subtrahitur, aut inveniuntur tales, quibus non possint reddenda caris scripta committi. Vix tamen usque ad domesticum perlatorem diu anxia vota suspendi: per quem honorem salutati exhibens, optata vobis patefaciam meæ prosperitatis indicia, et litterarum mihi spondeam promulgatione responsum, quibus, si in portu est sanitas vestra, amplectendis reseretur affatibus.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS ³ EUPREPÆ.

C Rarum est ut necessitati amor fultus necessitudine colla submittat: vix contingit ut serviat qui imperator est: semper et suo jure dominatus affectus. Quo unquam regium diligentia nomen impeditur obstaculo? cui libera caritas mancipatur obsequio? Excusationem de aliquo timore non adhibet, nisi qui animum devinctiois abiecit. Mens quæ pietate militat, etsi sint dura principum jussa, non metuit. Nulla sunt tam barbara jussa populorum, quæ non reddi filio debita materna patientur: quidquid in orbe genitum est, ab humanitate non discrepat: quidquid in mundana luce gignitur, fructus uteri requirit et seminis: sola nobis cum cunctis animalibus causa et sollicitudo communis est. Cujus æstimabitur esse mens illa feritatis, quæ erga curam sobolis posterior D ab irrationabilibus invenitur? Germanitatem tuam respicit præfata concinnatio. Tu unci oblita pignoris, et miserationem orbat, et felicitatem ejus cui mater superest, abstulisti. Vere fateor sub libertate propositi, modo maxime quando ei a te et colloquia denegantur, pace Deo propitio inter regionum nostrarum dominos omni radice solidata, tigridem te

cinum filium nihil scribat, tunc maxime, quando pace inter regionum dominos, hoc est inter Italia unde scribebat Ennodius, et provinciæ Arelatensis in qua degebat Euprepia, principes firmata, libera erant et sine suspitione litterarum commercia. Regionum ergo dominos interpretor Theodericum Italiae et Gundobadum Burgundionem regem, qui Provinciæ in magna ex parte domiabantur, vel Alaricum cui parebat Arelate.

immanitate superasse. Quando inveniri potuit, aut quod plus amare possis a filio, aut propter filium quod timere? facultatum cura debuit posthaberi: quia nunquam bene hæreditas quæsitæ est hæredæ contempto. Ecce dico, ni Deus per sollicitudinem meam servi sui malivolis obstitisset, omnis generis tui fuerat planta succisa. Læanæ catulus tutis silvarum aut eremi commendant penetrabilibus, ne partus earum præda sit hominum. Dicas forsitan, quod hæc exprobratio graviter me ferre impactam de adolescente sarcinam monstret. Novit Deus hoc solum me acerbe perpeti, quod et præsentia tua careo, et totius te per silentium immemorem affectionis esse cognosco. Beneficio tamen Dei paterna puero nostro non deregatur instantia. Imbuendus liberalibus disciplinæ limen nobilitatis ingressus est. Ipsam quoque ad te ¹ dictionem qua commendatus est, destinavi: in qua non eloquentiam, sed vota cognosceas. Vale ergo, mi domina, et si fieri potest, nostris te cum Dei ordinatione redde conspectibus.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ² LACONIO.

Diu est quod animus meus illa quia solebat relevari, expectatione torquetur. In longum traxistis silentia, nulla necessitate compulsi. Non fui hujus imitator negligentia, ut mea ego scripta prorogarem: sed ad dies conticui, superventuri spe illusos alloqui. Nunc tamen vicit deliberationem meam jam matura amplitudinis vestrae taciturnitas. Debet evelli silentium, quod duriter in quadam radice convaluit. Geminis ergo prospiciunt scripta nostra compendiis: et perlatores ³ Benenatum hominem ⁴ propter fugaces suos venientem commendo, et desideriorum bona non differo. Ergo vale, mi domine, et pro voto tuo circa me geri prospera cognoscens, paribus me attolle sermonibus: quatinus et perlator de beneficio gaudeat, et ego sublever de responso.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS ⁵ STEPHANO EPISCOPO.

Postquam meritis vestris dignitas vestra restituta est, et honor quem exigit vita, collatus, nulla beatitudinis vestrae pro peccatis meis scripta suscepi. Aliena est a proposito vel a moribus vestris circa supplices, quæ in me servatur oblivio. Temeritatem

¹ *Dictionem qua commendatus*] Prafationem dictam Lupicino, quæ secundum locum obtinet inter dictiones scholasticas.

² *Laconio*] Gundobadi regis consiliario, et velut quæstori, viro nobili ac pio. In Vita Epiphani: *At ille, Gundobadus, vocato Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tuto mandata est: quem et prærogativa natalium, et avorum curules per magistræ probitatis insignia sublimarunt cum quo conferi, quoties pia et sicut non est cum vitis sociata nobilitas, nec astringitur ad illecebras lux naturæ, si quid ille benigne facere valuerit, iste hortatur adhibitus.*

³ *Benenatum*] De quo et epist. sequenti, et fortasse apud Cassiod. lib. iv epist. 15. Ad eam formam nomen effictum, quæ Seronatus apud Sidonium, Citonatus apud Gregorium Magnum, et alia passim. Epitaphium Romæ *δὲ γλωττων* Lupicino et Jovino coss. cuius hæc portio:

EN EIPHNH ANEHAH BENENATOC
ΘΕΘΙΑΑ * ΕΠΟΙΚΑ ΤΥΜΒΙΩ.

meam pontificalis non accuset auctoritas: vix est, ut diligentia quid juris possit habere respiciat. Numquam se metitor, quem stimulat caritatis imperium. Adidit quod perlatori præsentium obvias manus adhibere non potui, nisi ut ⁶ Benenatum, hominem Gallias pro certis negotiis expetentem, ad coronæ vestrae notitiam mei perducerem sermonis officio: quem tota humilitate commendans, rogo ut per eum vicariis relevari procurer alloquiis. Domine mi, salutationis servitutum tota devotione persolvens spero principe loco, ut precum vestrarum serenitas mea quoque mentionem non omittat facere, cum divinitati supplicat sine intermissione, personæ.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS ⁶ EULALIO EPISCOPO.

Ad quantum me fastigium perduxerit donum ritualis alloqui, angustia testaretur. si sermone varet ambiri. Ad quod enarrantum idonea non est mentis exilitas, nec sufficit oris egestas. Vos enim mei memores existitis quid aliud computabo, quam peccata superari? Memoria vestri omne quod actuum obscenitas potuit ministrare, jam depulit, et per sudum respicere supernum munus indulsit. Domine mi, salutationis obsequia decenter impertiens, Deum rogo, ut circa parvitem meam illa anima in qua omne quod Deus mandat, exuberat, dignationem pollicitam sine aliqua procuret immutatione servare. Quam rem ex arbitrio mihi contingere, frequentium declarate testimonio litterarum.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Deo gratias, qui iuxta desideria, ne aliquando ab scriptione temperem, negotiosa facit esse colloquia: potest enim et utilitati prodesse, quod exigit jus amoris. Proinde, domine, indicia neæ valetudinis faciens, fugacem puerum vestrum, Germanum vocabulo, qui ante triennium lapsus est, me suspicor invenisse; de quo indiculum destinaavi: qui si vere vester est, mature sequenda cognoscam.

EPISTOLA XX.

FAUSTO ENNODIUS.

Multiplicibus veneratoris vestri ⁷ affinis mei, Juliani negotium Marcellini laborat insidiis: qui ad querelam tantummodo paratus, de iudicii integritate

D BENENATO THEOFILA FECIT UXOR EJUS.

⁴ *Propter fugaces suos*] Servos fuga elapsos Epist. 19: *fugacem servum vestrum, qui antè triennium lapsus est*, Fugacem servum pro fugitivo dixit etiam Honorius imp. leg. 8 cod. Theod. de jurisdictione, et Gregor. Turon. lib. vi, cap. 31.

⁵ *Stephano episcopo*] Haud dubium, quin Ecclesie Lugdunensis, ubi et Laconius, ad quem de eadem re scripsit. Hanc igitur gratiam Ennodio Lugdunenses debent, quod episcopi sui memoriam, quæ tenuis apud ipsos et obscura restabat, hæc epistola conservatam vident.

⁶ *Eulalio episcopo*] Vide an Syracusano, qui synodus aliquot Symmachi papæ interfuit: et multis laudibus ornatur in Vita S. Fulgentii. Sed fieri potest, ut alios etiam haberet ætas illa ejusdem nominis episcopos.

⁷ *Affinis mei Juliani*] Ad quem lib. iv, epist. 7 * OEOO] Sic editio Sirm. Forte rescribendum OEOΦ.

diffidit : vitat quæ optat examina. Nam postquam nescio quod præceptum ad Gevicam exhibuisse perhibetur, prædictus supplex vester ad Mediolanensis fori audientiam mox occurrit, et per triginta aut quadraginta dies presentiam suam publico, sicut oportebat, ingressit iudicis. Contestatus est ipsum Gevicam, qui ordinatus asserebatur impulsor : ut susceptum suum ad iudicia destinaret, admonuit. Domnum quoque Trasemundum, sicut ex litteris ipsius poteritis agnoscere, fecit scire. Sed nihil apud eum profuit, cui solæ latebræ in causa misera possunt esse remedio. Pro quo rogo, quamquam apud vos precibus opus non est, ubicunque veritas innotescit, quia omnia hujus rei instrumenta transmisit, ut ordinatione vestra ab hujusmodi molestiis efficiatur alienus. Domine, salutationis obsequia deferens spero, ut a prædicto inquietudinem removeri, qua soletis cura faciatis, et meam sollicitudinem de prosperitatis vestræ statu litteris sublevetis.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

Paucis asserendus est, quem et notitia senior, et opinionis bonæ lingua commendat : non indiget prolixitate sermonum, qui suis apud magnitudinem vestram dotibus adjuvatur. Sublimem virum Vitalem loquitur præfata concinnatio, quem os vestrum fecit sacri consortio gaudere collegii. Ergo extraneis muniatur epistolis, qui orationis vestræ beneficio curiam non peregrinus ingreditur ? et cui reseratis libertatis penetralia, illi pectoris arcana clauduntur ? Ego autem gaudeo scriptione multiplici : qui etsi parum tribuam perlatori, nulla proprii desiderii damna sustineo. Domine, salutationem restituens, quam debeo, precor, ut et circa præfatum gratia se culminis vestri propius manifestet, et mihi prospiciat restitutione alloqui.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Illud mihi spes, quæ exigit frequentiam litterarum. Hac enim fretus, inefficacibus animum pasco colloquiis. Diu est, quod sine intermissione scripta prorogans, silentium quod expugnatum esse credidi, confirmatur. Sed quid faciam, quando vix ad consilium reducitur pio amore pectus obsessum ? putat remedia et quæ comperit nihil iuvisse. Salutati ergo obsequium reverentia exhibens consueta, commendo presentium perlatorem ipsum Constantinum, cui suffragium honestas et pudor est : cui quamvis plura per affectum debeam, majora tamen coactus solvo per iudicium.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MARCELLIANO.

Apud amantes et honore pollentes beneficiorum affectus in promptu est : nec illa preces, cui præ-

¹ *Ordinatus asserebatur impulsor*] Instigator, qui insisteret ut his iudicio decerneretur ; ut contra moratores apud Ciceronem in Divinatione, advocatorum genus, qui ad moram faciendam adhibebant.

² *Ecclesiasticam humilitatem*] Cui rhetoricos flores et schemata miame convenire iudicabant. Lib. 1,

A standi mos est, tarditate depretiat. Virgilius sublimis vir, tam sanguine quam honestate præcipuus, imponi sibi ab illustri viro sacrarum comite Ravennam excurrendi necessitate plurimum deflet : cuius si hoc habere desideria, obvias manus ætas afferret. Qui apud vos me precatore utitur, ut ab eo hujusmodi sarcina fiat aliena : relationibus frequenter, quid egerit instructam prædicti suggerit potestatem. Domine, honorem salutandi exhibens precor, ut consideratione mei in testimonium diligentiae postulatis detur effectus.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS MASCATORI.

Novo me genio infucata pectoris vestri ornavit diligentia : elicitur ut styli testimonio, qui doctis supra incitiam garrulitate displiceo. Coactus sermo pretium quod non habet ex eloquentia, ab impacta necessitate subripui. Nunquam fuit digna oblatione contumelia, quam jussus exhibuit. Nemo obedientem juste condemnat : sibi debet illatas injurias de eloquio rusticante, qui provocat imperitum. Supercilium est, celsioribus non parere : majus, si quæ noveris descendisse ab obsequente, despicias. Improbi desiderii putatur assertio, non amare quod exigit. Astipulatur iudicio suo, qui censuram de obtemperante suspendit. Male pertioax districtio est, quæ meritum in parente considerat. Pudorem ab statione non expulit, qui quod loquitur debet imperio. Itaque in nobis quod sordet eloquentia, commendatur obsequiis. Vos videritis quale sit quod jussistis offerri : ergo vos sine frontis meæ dispendio meruisse æstimo quod desiderastis accipere. Taceo inter ista quæ principe fuerant loco narranda ;² ecclesiasticam humilitatem, quod placere poterat, abjurasse ; orationum pompam, qui orationem diligit, non secutum : propositi consideratione et illud me fugere quod ducit ad gloriam : quasi vitium declinare quidquid attollit : culpam putare, quod erigit aut sublimat : perdere justæ laudationis meritum favoris affectu. Excusationem veritatis coloratam peniculo non præterendam : dum replico, quod illud, quidquid studiorum dederat cura liberalium, jam reliqui : quod alveo quondam copiosi fluminis vix arentis gutta fundatur eloqui. Taceo, quod linguam quam usus mobilem fecerat, alter usus hebetavit : esse pro facundia silentium, abjectionem a nobis diligi pro cothurno. Ad illud redeo : quia mihi non licuit intra verecundum penetrare delitescere, nec debilitatem ingenii tegere taciturnitatis indumento ; hoc ad defensionem integram, quod prætulit, computabo. Sed amore provocatus epistolares terminos inconsiderata loquacitate transcendendi. Vale, mi domine : cui honorem exhibens salutantis, probabo quid de epi-

epist. 16 ad Florianum : *Rheticam in me dixisti esse versutiam : cum diu sit quod oratorium schema affectus orationis a me absciderit ; et nequam occupari verborum flutibus, quem ad gemitus et preces evocat clamor officii.*

stola mea sentias, aut taciturnitate aut scriptione A tum, ut nec benefacta ipsorum justa interpretatione pensare; nec excessus debita tantum reprehensione corripes. Sed quid opus est doloris epistolam fieri longiorem? ingenium vestrum nulla eloquii poterit mutare affluentia. Quod restat, vale, mi domina, et prout expedit, ordinem vitæ animique compone. Me tamen Lupicino noveris, non quod tibi debeo, sed quod animæ meæ conveniat, impensurum; quia sola est, quæ majorem a Deo retributionem meretur, affectio, cum nullis hominum dotibus provocata conceditur.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS EUGENETI.

In statione apud vos non esse gratiam potest, qui fide claudus est, æstimare: volo tamen ad diligentiae testimonium prorogari frequentiam litterarum: ne animus de amantibus prosperitate sollicitus, dum salus in valetudine est, suspicionibus ventiletur. Ecce habes, mi domine, unde serenitatem pectoris mei ex desiderii prodicione cognoscas. Adesto partibus tuis, et sicut me impetrati muneri prærogativa sublimat, ita vos exhibiti gratia sermonis attollat. Ergo salutem debendam restituens, precor ut quid promoveat in me desiderium tuum, sub cujuscumque B significationis nube diluicdes. Vale.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVIENO.

Adest magnitudo tua partibus suis, et asseruit splendorem sanguinis testimonio puritatis. Caritatem nesciunt pia corda deserere; religiosam diligentiam mens generosa custodit, Gemina ergo luce fulgentia scripta suscepi. dum quod pectus sanctum reperit, dextera serena signavit. Deum precor, ut piam in vobis indolem, si Romam diligit, sub perennitate conservet; et hujusmodi circa me studia sub ea qua promisistis cura multiplicet.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS AVIENO.

Nescio utrum magnitudini vestræ grata sint crebra colloquia: ego tamen semper quod exspecto ab amantibus, exhibebo. Patior aliis aliud esse propositum: mihi meo vivendum est more, ut amoris plenitudo reseretur clave sermonis. Ego in affectione cariosam subrepere taciturnitatem usu fugiente non perfero. Nunc si culmini tuo par cura est, monstretur assiduitate colloqui: pateat frequentia litterarum. Sin aliis haetenus præoccupatus studiis, in meam modo concesseris diligentia imperante sententiam; quantum de tuo jure submiseris, tantum de meis obsequiis possidebis. Ergo vale, mi domine, et munusculum suscipe, non vilitate sui, sed taxatum pretio destinantis.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS EUPREPÆ.

Quamvis caritatis vestræ paginam solemnibus tantum munis accepissem obsecutam, nec affectui, nec necessitudini congruentem: res tamen postulavit, me vicariis per styli similitudinem peregrinante diligentia respondere colloquiis: ne subtracti sermonis officium non vestram mihi innotuisse astutiam, sed nestram revelaret infantiam. Nolo, soror Euprepia, quidquam de provinciarum malis, vel sicut dixisti, hominum immissionis causeris. Quocumque abcesseris, quantum res docet, mentem male credulam non omittis: vitia nostra regionum mutatione non fugimus. Circa propinquos tibi fuit tale proposi-

¹ *Ullum* An *nullum*?

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS EUGENETI.

Quotiens sensuum pignoribus verba famulantur, quasi in quodam speculo, ita in paginis sermo sibi amicam pingit effigiem, cum qua viva voce colloquitur, et dulci simulacro desiderii obsequente gratulatur. Nulla quidem conceptum fœderati pectoris eloquitur oris affluentia: et cum sint faciliora verba beneficiis, nec existat quod crescere nequeat ambitione dicendi; ego in explicanda circa vos diligentia arentem testor infantiam. Unanimitatem tamen vestram taciturnitatis incesso, quod gemina scriptione donatus nihil de vicaria relatione cogitasti. Ecce iterum paginas mitto, sciens tribuere, quod exspecto. Vale, mi domine, et amantem tui alloquere nitore quo clarus es, fove integritate qua prævalet.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVIENO.

Miror favis magnitudinis tuæ injucunda copulari, et C serenitatem conscientiae verborum austeritate maculatam, dum scribis imperare me potius paginas, quam diligentia exactrice promereri: putans¹ ullum genus dominandi esse sublimius, quam illud, quod amori nos subjicit. Nulla sunt, domne Aviene, culmina a jugo caritatis immunia: quidquid in orbe libertatis est, tali non subtrahitur servituti. Ecce ego loco humilis, ignotus honoribus, vestris fascibus sic jubebo, parili contentus ordine subjacere. Nunc vale, et quantum tribui tibi senseris, tantum mihi, sicut fidelis restitutor, affectionis impende.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS AVIENO.

Quamvis epistolarum qualitas pro ingenio componatur, et sæpe solemnitati militet, nonnunquam affectionis testetur indicia: quas aliquando dietat sinceritas: plerumque fuci similis concinnatio; quæ candorem imaginata diligentiae, urbanitate qua tegitur innotescit, dum fabricatis nudata tegminibus intra velamen aperitur. Ego tamen in paginis speculum puto esse conscientiae, per quas amicitiam discernere absentia vix præsumit. Clarum est tamen, quid in illis simplex, quid artifex sermo deferat. Scindit nubes eloquii mens dictationis interpres: cito ad intellectum pervenit falceibus suis verborum calle reserato. Ergo his valde delector officiis quibus panditur sinceritas, nec occasio se interserit securæ fallendi. Gaudeo tamen mihi vel causas scribendi, vel perlaturos accidere: ut sub hæc frequentia meo voto satisfaciam, et pudorem vestrum onerem nisi a vobis

suscepta reddantur. Salve, domine, et in sententiam A
meam affectu imperante concede. Vale.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS PASSIVO.

Si ad exsequendam sufficeret sermo caritatem, si totum infantia explanaret affectum; cui magis quam vobis paginarum frequentiam præstaremus? et nisi arctaret meritum pectoris, nulli dignius militaret sermonis officium. Alii affectum quem mente nesciunt, ore testantur, et pingunt illecebrosis epistolarum momenta commerciis, quando feriatis penetralibus amor lotus in lingua est, nec aliud ad interiora perducitur, nisi quantum in scriptioe confertur. At meus erga vos animus, eloquii pressus macie, amicitiae ubertate conticuit. Metuo enim, ne gratiae terminum ponat mendica confabulatio: ne idem modus putetur esse sermonis et fœderis. Melius est plus æstimationi per silentium dimittere, quam monstrare, diligentiae damna per litteras. Ecce savioris colloquia causas asserui, credens apud vos a sinceritate debita facundiam posthaberi. Quod superest, salvete, mi domine, et divinis usi beneficiis, procedente vita in longum, cœlestia mandata complete. Invenit enim apud vos, cum a cumulo cœperit benignitas, incrementum. Vale.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Proposito obsequuntur pagine, quibus commenda-
tio præstatur afflictis. In his enim clara est religionis integritas, quæ nullo potentioribus furo blanditiæ as-

serunt lacrymas submissorum. Sed hinc alias: cum perlatorem videritis, votum dictantis agnosceatis. Uti-
nam illo apud magnitudinem vestram supplicationis eventu alleganda conciliet, quo a me litteras impe-
travit. Mulierem religiosam, pauperem, de bono ne-
gotio præsentem sermo præfatus insinuat: æsti-
mate si fragilitati, si justitiæ oportuit verba subdici:
si convenit me vel officio deesse, vel moribus. Ecce
ego reverentiam salutis impendens, quid partibus
meis deberem contestatus sum: vobis quid reman-
serit, attendite: quia sicut personam meam pro su-
pra dictæ voluntate petito, ita vestram affectus aspi-
ciet. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS SENARIO.

B Nihil est equidem quod non a veritate in altum
ambitioso tollatur eloquio. Sed ego ad diligentiam
circa vos patior meam sermonis infantiam. Nunquam
par fui lingua caritati: semper subjacuit oris offi-
cium bonæ conscientiae. Ob hoc utor securitate mo-
nitoris. Non credidi, tanto tempore amplitudinem
tuam mei immemorem sic futuram, et etiam solemnibus
colloquiis abstinere: ut illæ quæ solent affectio-
nem imaginata fronte simulare, negarentur inter per-
sonas catenis fœderis obligatas. Hæc si valerem nar-
rare, poteram sustinere. Ecce iterum scribo, et quæ
verbis assero, sequenda testor exemplis. Vos videri-
tis quale sit posthac desideria honesta negligere: ego
dolori patientiam usu institutus adhibeo. Vale.

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ SYMMACHO PAPAË.

Boni imperatoris est probatum in acie militis ani-
mare virtutem; ut fortitudo laudis pabulis invitata,
in secundis congressibus dediscat lucis affectum.
Cujus robur ducis præconio non nutritur? quibus se
denegent etiam minus valida tironis membra confi-
ctibus, quando rectoris testimonio videt sibi non
perire quod gesserit? Sola via est qua ad præliandum
crescat intentio, quotiens bene gesta non delet obli-
vio. Utinam divinitas vestris mota precibus² diabo-
licum certamen interimat! utinam devotionem meam
in pace manifestet! ut cujus studium resignavit ad-
versitas, illius concordia commendet obsequium. Ad

¹ *Symmacho papaë*] Papæ nomen uni Romano pontifici tanquam proprium et peculiare, primus, ut videtur, asseruit Ennodius. Nam cum episcopos omnes papas cæteri fere qui ejus ævo proximi fuerant, appellare soleant, ut Sidoiius, Faustus, Ruricius; ipse perpetuo discrimine antistites reliquarum Ecclesiarum episcopos vocat, papam solum Romanæ sedis pontificem, sive cum illi scribit, ut Symmacho papaë, et domno papaë, sive cum de illo apud alios agit, ut lib. III, epist. 10, lib. VI, epist. 33 et passim. Pari modo Ennodium discrimine in ejus vocis usurpationem usus est Cassiodorus: qui cum Bonifacium, Agapetum et Joannem Romanæ sedis pontifices papas nominet, Eustorgium et Datium Mediolanensis,

C³ Marcellianum episcopum directa est a fratre vestro instructa legatio: sed quid promoverit ipse rescripsit. Quod restat, porrectis salutationis precor officii, ut quidquid ægrum est medica oratione curetis: et inter latentium secreta morborum, qui in generale necem servatur, ferro spiritali reseceatis errorem. Vale.

EPISTOLA II.

ENNODIUS ALICONI.

Venerabilis Amantius presbyter, dum ad vos paginas exigit, rem devotionis mæ sui esse fecit imperii. Felix necessitas, quæ votis præstat obsequium: libera præeminentis jussio, quæ servit affectui. Debet mihi coactor, quod mæ præstitit voluntati: prospera est scriptio, quæ testimonium tribnit bis amori: dum

D et alios aliarum civitatum præules, non aliter quam episcopos vocat. Neque omnes tamen hoc ita exemptum postea secuti sunt, quin permulti diversarum gentium, præsertim extra Italiam, scriptores papæ nomen reliquis item episcopis tribuerint, usque ad tempora Gregorii VII, qui in synodo Romana primus, ut a Baronio cardinale observatum est, edixit, ut *papaë* nomen unius sit in orbe Christiano.

² *Diabolicum certamen*] Laurentianæ factionis schismaticæ, quæ Symmachum variis modis oppugnavit.

³ *Marcellinum episcopum*] Aquileiensem. Ad hunc pro Symmacho scripsit Laurentius episcopos Mediolanensis, quem ab Ennodio designari puto.

et novum in jus diligentiae attrahit, et amici senioris pectus obligat. Qui dum magnitudinis tuae fidelis praeco est, prius vos per astipulationem suam fecit eligi, quam agnoscere. Raro notitiam praecessit affectio: cui contigit ante placere, quam inspicere? Quantum apud me pondus est perlatoris, advertite, ad cuius nutum iudicia nostra flectuntur: vidimus quem didicit: quem laudat amplectimur. Saepe in solido constituta mens propria amico creditur examini. Merito ergo suspicimus, quos probatus extollit. Nunc si ubertatem gratiae ingenii macies explicaret; si ad fontem foederis aridi sermonis non lassaretur infantia; si epistolae qualitas quae etiam copiosa eloquentia frenos imponit, progredi me ad longiora permitteret: assererem quanta nobilitas tua mihi debeat, quod ad epistolae commercium primus accessi, et januum diligentiae reservari clave sermonis. Bajulus tamen precor ut pro his quae tribuit redametur. Ecclesiae causas insinuo: quia quod spei meae impenditur, vobis crescit ad meritum. Domine mi, effusissimae salutationis munus impendens, quaeso ut si vobis cordi est oblationem meam de libamine caritatis accipere, religionem amicae conscientiae reseratis alloquio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EULALIO EPISCOPO.

Trinitati gratias Deo nostro, qui fascem quo deprimor peccatorum, fortis apud se viri alacritate sustentat: qui memoriam mei in illo sancto pectoris tui templo quo gaudet Christus, subtilis fabricator interserit: ut quod propriae conservationis nube fuscavi, splendida conscientiae serenitate detergeat. Jam novi quia non inefficaciter funduntur lamenta peccantium. Hoc mihi principe loco oratio mea, hoc lacrymae contulerunt, ut robustus pro me peccator exurgeres, ut labantibus humeris caelesti munitam auxilio dexteram subrogares. Verum est quia sola apud Deum desperatio perdit errantem. Ecce jam liliolum nostrum, spinae vel tribuli, hordea, triticum, vineas pollicentur. Age, electe Dei, pro me humili quod coepisti; et partibus tuis adesto, dum precum in me assiduitate diluis, quod ego collegi ubertate culparum. Frequentibus etiam susceptum pasce colloquiis: ut insulsum pectus, nec ulla virtutum stabilitate subnixum, admonitionis sale confortes. Ad obsequia salutationis revertor, et epistolarum transgressus terminum, unum velut garrulus, sed pro necessitatibus importunus adjungo, ut me sine cessatione tantum juves precibus, quantum confirmas colloquiis. Vale.

EPISTOLA IV.

EXEMPLAR EPISTOLE QUAM IPSE DICTAVIT.
FRATRI SOROR.

Quamvis summatim gratiam aliqui debeant etiam malis in affectione pignoribus, nec illud quod posteritati tributur beneficium, putetur esse debitum: cum malignus interpres iudicium cordis naturae subdit imperiis, et tollens saporem diligentiae, sola vivendum putet objectione pariendi: quando plus creditur filii vocabulum valere quam obsequium, et non

A quaeritur qui in amoris lance promoveas, sed quale ad praedictum aestimanti nomen opponas: cum apud prudentes frustra sobolem dicimus, nisi exhibet quod vocatur. Nam qui in prole censuram negligit, conceptum magis designat sibi placere, quam meritum. Facessat in posteris hoc solum nos cogitare quod libuit. Etenim fructus uteri, nisi honestate respondeat, plus in testimonio lasciviae videtur evenisse quam gratiae. Fas enim est germanitatis semper fidele consortium etiam partibus anteferri: datur participem originis sic haberi, ut nec consideratio sanguinis negligatur, et descendens a merito laudetur examen. Et ideo ne sinuosis in longum procedant verba praeloquiis, et quod re angustum est, crescat affatu; dono in fraternitatem tuam confero, et juri tuo perpetua liberalitate transfundo mancipium juris mei illud, et caetera. Vale.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

Sublimis vir Dalmatius, animae meae portio non defraudata, sed solida, cui ad praerogativam sanguinis morum splendor accessit, hoc negotio suo creditur convenire, si meis apud culmen vestrum juvaretur alloquiis. Quod supersedendum ejus conscius non putavi, faciens urbanitate quadam personae tribui, quod vos novi debere justitiae. In Sicilia enim praedicti praedium, bono hactenus jure possessum: a consortibus perhibetur invasum. Nunc ad juvenem civilitatis impenditur, quidquid ego promovero supplicando. Domine mi, salutationis obsequia plena humilitate persolvens, deprecor ut circa memorati nobilis viri compendia pudorem, leges, ac reliqua quae per conscientiam vestram subsistunt, reipublicae ornamenta muniatis. Vale.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS AGAPITO.

Credidi, postquam magnitudo vestra bonis est impensa generalibus, et otium migravit in gloriam; postquam Ravennatibus exenbiis occupati, dum quietem vestram negligitis, nostram omni soliditate firmatis; et privatus genius ad regni decora transivit; quando novam lucem, de domesticis abstractam sinibus, Palatinis sibi fulgor adjecit; et angustiorum fuisse regni sui pompam rerum dominus cum vos non habuit, recte metitus est, pro vicinitate regionum, crebris me relevandum esse colloquiis. Sed inefficacibus spei meae luserunt peccata consiliis; nullas paginas ad diligentiae testimonium mens serena transmittit. Grave est, si amorem non merui: gravior, si quem exegeram forte turbavi. Scio tamen haec congruentibus veritatis excusationum nubibus esse claudenda. In privatis inveniri munera litterarum: non recte ab occupatis ista disquiri. Sed novi firmam in affectione conscientiam inter quaevix pondera et adversa districtam debita sua gratiae non negare. Nunc nolo esse prodigus in querelis. Salutationis reverentiam solvens, deprecor, ut suggestionem quam apud vos deposuerit praesentium portitor, ad votivum perducatis effectum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS ¹ JULIANO V. I. C. P.

Susepi litteras gemino splendore radiantes : qui-
bus purpura dictatoris vestræ juncta dignationis crevit
in pretium : gratias omnipotenti Deo restituens, qui
volorum maciem beneficii ubertate transgreditur : ut
quando in desideris, meritorum conscii, sectamur
angustiam, divitis indulgentiæ copias non refrenet.
Credidi satis esse, si me feceritis amplissima scri-
ptione sublimem. Sed vos non hoc, tantum contenti
præstare, quod habet mendica postulatio, linguæ
idoneas et laude locupletes paginas destinatis : ma-
gni more fluminis, qui quotiens ab alveis, ut ariditate
linitimam temperet, ad obliqua invitatur, optanti
tenuem rivulum totus illabitur, et marcida profundo
squalore terga per ebrietatem undæ salutaris infundit.
Fortium tamen servans consuetudinem personarum,
magnitudo tua circa exiguitatem meam bene cœpta
non deserat : ut in testimonio diligentis cura paginalis
habeatur, et puri amoris astipulationem deferant
blandimenta colloqui. Occasum nesciat caritas, quam
ante culmina promisistis : tantum circa me crescat
gratia, quantum vobis inviata sunt fastigia dignita-
tum : ne amicitiam quam fovit mediocritas, videatur
abjurasse potentia. Nam qui fastum in sublimitate
castigat, docet se mernisse quod adeptus est. Resi-
gnate per probitatem conscientis, felicitatem submitti
posse amoris imperiis. Illa libera procerum colla,
dum formam tribuitis, subjungate diligentis. Fas sit
de vobis assuesci, ut amplissimus in societate reti-
neat, quem minor acquirit. Ludit de illis casus, qui-
bus oblivionem suorum indicet, quos ad celsa perdu-
cit. Apud scientem rerum relegere bona, non est
admonitionis necessitas, sed laudis occasio. Novi fa-
bricatam ad bona studia ingenii vestri tranquillita-
tem : quam ideo speciatim commemoro, ut osten-
dam, ubi affectio solida est honoribus nil licere. Sed
epistolarem transcendit terminum, dum commenda-
tioni meæ multus inhæreo : redeo ad officia paginalis
alloqui, et valere me nuntians, prosperitatis vestræ
acutum secunda disquiro.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SYMMACHO P. P. E.

Usque ad temeritatem me apostolica dignatione
promovistis : fiducia concessa exstitit mater audaciæ.
Sed qui me humilitatis putat ignarum, obedientem
probat, si jussa consideret. Præsumptio est, si do-
minorum beneficia famuli non sequantur obsequium
æstimandum puto, quod pariturus impendo. Ecce
causam scriptiois asserti, quia veritus sum ne post
imperatam styli curam tacens præcepta respoerem.
Huc accessit quod in causa venerabilis memoriæ
Marii, dum apud Urbem essem, spem meis precibus

A vos dedistis. Cujus negotium cum sancta Ecclesia
vestra legitima pactione decisum est : sed hæreses
ejus per annos plurimos, debitos sibi fructus deflent
fuisse substractos. Pro quibus vestri conscius preator
accedo : quia cui mos est pia jugiter facere, justa
non despiciet ; et qui largitur proprium, aliena non
subtrahet. Errat qui Deo proximam conscientiam
commodis credit invitari : detrimentum est sanctæ
voluntati non exhibere beneficium. Sola putatis lu-
era, quæ vobis de liberalitate nascentur ; qui divitias
dum tribuitis, accipitis. Avara est dispensatio sancto-
rum, quæ nil reservando, universa proprium reducit
ad meritum : nulla sunt potiora, quam quæ vobis
eveniunt de largitate compendia. Ergo securus com-
prehensi sperius, hæredibus laboris promisi vestra
contemplatione jacturam ; vos pollicitationem meam
benigna dispositione complete : et illos effecta, me
relevate colloquio.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solet epistolaris concinnatio, quodo favore rapi-
tur, judicia non amare, et copiosius facere beneficium
dum attollit immeritos. Ille enim debet amplius asse-
renti, qui quod moribus non exigit, gratia scriptoris
suffragante consequitur : quia nullis adjutus conscien-
tiæ dotibus, jure ad allegantem reportat, si quid ad-
piscitur. Aliud est in eo qui commendatur, tanquam
nobile germen, ita peregrinantia bona verbis inse-
rere ; aliud innata vulgare : quemadmodum si rusti-
cum pecus Tyria confirmes purpura sponte vestiri ;
et virus generosum, quod vellus aheni inebriante
non sorbuit, dicas rura diffundere. Tinguunt alii lin-
guæ murice, quæ nullus ad regalem usum fucus exhi-
bit, et discreti maris ignota cohibeis lana solam lu-
cem bibit eloqui : redditur dignum principalibus
indumentis, quidquid in vili munere telatorum verba
coloraverint. Sed ab hujusmodi me urbanitate vires
pariter et vota subducunt. Nulla clarioris foci flamina
per me splendore rutilabant : nemo dictum de aliquo
inveniet, quod in ejus actibus non agnoscat. Hinc
pudori meo vel proposito manum porrigo, quod illi
prævium impendo oris officium, qui ad notitiam ves-
tram rebus bene gestis occurrit. Venantium V. C.
loquor idcirco a me paginale impetrasse obsequium,
ut in se oculos vestræ magnitudinis invitaret ; ne eum
inter curarum moles contingeret ignorari. Sunt illi
suffragia sua, per quæ inter susceptos vestros merear
tuleri ascribi. Exhibuit vobis modestiam, religionem,
innocentiam, quibus penetralia serenæ mentis comi-
tibus introiret. Exuberant, mihi credite, apud eum
insignia quæ fovetis : non laudatorem me continuo in
eo probatis fuisse, sed testem. Vos, mi domine,
perlatori dignationem principe loco tribuite, ne vir
docet in ejus formula lib. vi idem Cassiodorus, et
Glossæ juris nostræ, quæ primum ejus dignitatis
auctorem faciunt Anastasium Aug. Sic enim habent :
Ἡατριμονιαλα δακα δακατος βασιλεὺς εαυτοῦ κταται ὑπο
βασιλέως Ἀναστασιου αὐτός γάρ εστιν ὁ ἐξουρὸν και τήν
προσηρησθαι τούτων, και τήν ἀρχήν τοῦ κόμματος τοῦ πα-
τριμονίου.

¹ *Juliano V. I. C. P.* Id est, viro illustri, comiti
patrimonii. Hæc monogramma cum Basilienses non
intelligerent, *Juliano episcopo* inscripserunt. Sed vera
lectio, quam reddidi ex Vaticano. Eius enim est Ju-
lianus comes patrimonii, ad quem exstat Theodorici
regis rescriptum lib. i Vartarum. epist. 13, eoque
alludit Ennodius, cum purpuram ejus nominat. Quod-
nam autem munus fuerit Comitivæ sacri patrimonii,

hæc novitate turbetur: liquido aderit partibus suis, A
et vitæ opibus pensabit damna verborum.

EPISTOLA X.

ENNODIUS ¹ TRASIMUNDO V. I.

Non temeritas me ad paginale duxit officium, quando ad omnem communionem subditum suum regie stirpis germen invitat. Est enim hæc claritas dominorum inserta natalibus, ut culmina sua dignatione sublimet. Vultis quasi æquales tractare famulos, ut ab ipsa vobis per amorem conditione plus debeant. Unde, piissime domine, obsequium exhibens cum generalitate solvendum, significo me ad aliqua suggerenda perlatorem presentium destinasse: vos effectu donate supplicem, quia spe fultus precator accessi.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Qui amicam conscientiam manifestis pandit indicis, tollit otium, quibus gratiæ præstiterit dignitatem. Vix enim feriata sint ora ejus, qui consuevit audiri: quia magnum dispendium pudoris est, verborum retinere beneficium, ut dum linguæ parcimus, honestatis prodiga frons laboret. Vos me garrulum fecistis, qui preces meas consuestis admittere. Sed ne præstanda circumloquar, et epistolæ prolixitate impetranda suspendam, ad rem redeo. Sublimis vir Laurentius reditus sibi debitos, quos Romana Ecclesia facta cum auctore ejus est pactione pollicita, a domno papa assertit sub nescio qua oppositione denegari. In quo negotio favorem per me vestræ defensionis implorat: ut rem quam debetis legibus, videamini exhibere diligentia, et illud crescat affectui, quod denegari non licet æquitati. Vos hanc rem juxta desideria mea tribuite: ut quantum nominato viro commoditatis accesserit, tantum me muneris accepisse conlítear. Salutem ergo dicens, spero, ut circa munia litterarum, nec sincerus amor vacationem accipiat, nec faciundia totius orbis celebrata testimonio conticescat.

EPISTOLA [XII.]

ENNODIUS JOANNI.

Natura partum est, ut cura migret in gaudium, et mutetur querela præconiis, quotiens cupita tribuuntur. Incertus animi fui quid sibi vellet sublimitatis tam longa cessatio: sed cum potiri datur opiato, ipse pro partibus suis honestum excusationis

¹ *Trasimundo V. I.*] Regi Vandalorum in Africa. Illustrem virum regem vocat, quia Illustratus titulo in Romano imperio nullus honorificentior: propterea hunc regibus tribuebant. Manent hodie prisæ moris vestigia in diplomatis pontificum, in quibus reges viros illustres appellant. Quin et reges ipsi hunc sibi titulum addebant. Nam in antiquis regum nostrorum præceptis et constitutionibus nihil usitatius, quam Childebertus, Clotarius, Pippinus, Carolus rex, vir illustre. Cæterum Vandalici hujus regis qui Hunerico fratri successit, nomen varie scribitur a diversis. *THRASAMUNDUS* dicitur in acrostichide veteris epigrammatis a P. Pitheco editi lib. II, quod quidem est antiquariorum vitio depravatam subjicere non gravabor, tum ob ejus artificium haecenus minime depre-

quasi totum mihi ex sententia fluxerit, ita simplici munere placatus, errata concessi. Habes unde pii amoris formam possis assumere, et circa amicitiam constantiæ exempla muluari. Me si sequeris, nec plura te a conjunctione peccata retrahunt, et unum benefactum sodalis tui culpas absolvet. Me silentii, frater, me oblivionis inaccessis? Ubi erat iste animus, quando nec promulgata colloquia meruere responsum; nec ad styli imperandam sollicitudinem prævius existebas? ubi fuit inabstinentia tabellarum non circa omnes in Liguria custodia? Multis a desiderio tuo peregrinantibus, in solatio doloris paginas exhibendo, et mihi taciturnitatem continuasti, et illis præbui contra vota colloquium: quia est ista humanarum rerum ratio, ut pro magna cognatione par studium semper exstat. Cujus ordinis immemor, voluisti sociare quædam imperita cum litteris; putans coire posse in affectum toto calle distantia. Quid promovit suada oratio tua, elucubratis concinnata sermonibus, quando bonarum artium nequos appellabat amante posthabito? Sed hinc alias; nolo excessum multitudinem relegere, qui brevi satisfactione delinitus sum. Nam parcite in eloquendis illis usus fueram, nisi nosse vos crederem, de offensis illud remanere quod tegitur, et quod in vocem erumpit amoveri. Domine mi, precor, ut posthac ad ea quæ male haberi didicisti, non tanquam emendationis contemptor aspirem, sed crebro mihi dulces paginas

C dirige, ut crescat dos facundo, dum servat sacramento concordia.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS CONSTANTIO V. I.

Servat magitudo tua circa amicos et sæculares proprios illud quod sibi jungit ad gloriam. Dum enim nos memoria dignos ducitis, vos probatis. Nam diu in consolationem scripta suscipiens, absentia vestrae damna suspiro. O artificem scientiam bonis cælestibus institutam! ne liceat aliquid prolixæ sequestratione affectu decerpere, præsentantes sacram imaginem litteras promulgatis. Novit Deus discussor sensuum, me culminis vestri recordatione macerari, et nullum invenire de optimi viri peregrinatione subsidium. Reddo tamen epistolari cura salutationis obsequium, et dignationi vestrae gratiam referens, fratrem quoque meum Joannem per vos mihi resti-

hensum, tum quia cum ipsius regis nomine scriptum, scribisque ab eo conditis appositum sit, quo modo scribi hoc nomen tum soleret certius indicare videatur. Id vero est hujusmodi:

Tranquillo, nymphæ, decurrite fluminis ortu.
Hic proba flagranti succedit vimine flebo,
Rupibus excelsis ubi nunc fastigia surgunt,
Æquanturque polo tectis præcelsa lavacra.
Sedibus hic magis exardent marmora signis,
Ardua sublimis præviacunt culmina thernæ.
Muneraque extimis tanti dat luminis auctor.
Uni continuæ prænosecens præmia famæ
Non hic flamma nocebo lumen discite carmen,
Discite vel quanta vlvat sub gurgite lympha.
Vandalicum hic renovat clarum de semine nomen
Sub cuius titulo meritis stat gratia factis.

tutum esse confiteor. Cujus hactenus in oblivionem A
mei silentium quid gereret non adcebat : is nunc vestro mihi reformatus affectu ad adjuratam styli curam revertit. Rogo tamen vos ut maturetis reditum; aut si felix mora detinet, dilectionem manifestetis alloquio.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Quæ sæpe mediocriter gratis impensa sunt, quotiens exhibentur verba conjunctis, quidquid favori obsecutum est, sereno mancipetur affectui. Non depictis amorem mentitur alloquiis, qui perlatori caro reddenda dominis scripta committit. In sublimis et magnifici viri Panfronii mei commendatione, ore feriatio mens dictat epistolam. Nescio enim in quale culmen merita apud me viri, quam sum præfatus, extollam : in quo linguæ macies debitum pectoris nequit exprimere. Sed abdicandum esset mihi, etiam si suppeteret, facnidiæ lenocinium : quia pauper sermo uberem diligentiam rectius confitetur : et si elevamus per effusas paginas illos, quos arcana nesciunt, jure tribuenda amantibus in artum tabella concluditur. Causam ergo modici sermonis elocutus, fœderatum fratrem quanquam paucis verbis insinuo : tamen multis obsequiis : ut jutus magnitudine vestra, in negotio suo circumstrepentium aliquando videatur superasse commenta. Quod restat, famulantem salutationem exhibens, me valere significo ; si tamen prospera vestra certis iudiciis mihi dispensatio superna concedat.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Proclivior ad impetrandum via est, quotiens a religioso aliquid exigit abjectio deprecantis : coactus enim præstat affectum, qui miseris supplicis invitatur : non potest afferre obvia manus, cui imperat propositum afflicto audire. Perlator præsentium avito se cespite deflet abjectum, qui spei suæ residuum in vestro ponit examine : ne adversarii ejus potentia de lucro et securitate grateletur. Vos legum sacramenta, vos defensionem respicit submissorum. Ego partes meas commendatione munivi. Venerabile ergo nomen augete beneficiis : quia dum justa tribuitis, nec illa quæ ad misericordiam pertinent posthabebitis. Domine mi, reverentiam salutati accipiens, ita precibus meis effectum tribue, ut proprium desiderium, dum honestas asserit, possit impleri.

¹ *Decorato*] Major hic natu frater Honorati, ut dictum est ad epist. 28 lib. n. Nobile par fratrum advocatorum et ex advocatis quæstorum. De quorum utriusque laudibus multa Theodericus rex lib. v Variarum epist. 3 et 4 Honorato. Tu inquit, *Decoratus ex illo esse, ille Honoratus ex te est.* Item de quaestura Decorati : *Tali igitur omne Decoratus evaluit : evaluit, inquam, ac se honoribus palatinis iudicio nostro laudatus immiscuit, dignitate sumens, quam solemnis dare prudentibus.* Sed quaestor cum ad eum scripsit Ennodius, nondum erat. Humili conditum sepulchro fuisse testatur ejus epitaphium, quod inter Christiana monumenta legitur his verbis :

Hanc Decoratus opem subducta luce petivit,
Conderet exiguo ut sua membra loco,

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS AGAPITO.

Jure responsum multiplicibus posceretur alloquiis, si non ingratas existisse paginas meas magitudinis tuæ silentium testaretur. Clama enim taciturnitas vestra, garrulum displicere ; et novum vindictæ genus, ut opinor, inquit, quando se non videt promovisse quod siluit. Agitis epistolari abstinentia, ne ab imperitis ad vos scripta mittantur. Ademptus tamen est effectus : providentiæ vestræ profutura tractate : crebrior factus sum, in scriptioe contemptus. Sed brevem sermonem decet cōhibere eum, qui magna doluerit. Cultorem vestrum fratrem meum Panfronium, epistolari apud culmen vestrum cura comitatur : cui quidquid gratiæ concessum fuerit, me quoque B
pensorum vinculis obligabit : cui etiam aliqua de vicariæ dignitate suggerenda commisi. Vos petitionem meam ad effectum perducite ; quia adsum partibus meis quotiens apud emendatissimos hominum cogor subire testimonium, dum certis exhibeo.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS ¹ DECORATO.

Recte creditur enuntiatrix lingua esse penetralium, quæ latentis secreta animæ ad lucem vocat eloquio : nesciretur amor pectorum, nisi illum proditor indicaret. Jure veterum sapientia epistolæ usa, quasi clavibus, repositum per eas vulgare affectum. Tracta est in testimonium scriptionis mens testata diligentiam : mutari caritatem non licuit, quam desiderans C
pagina interveniente promississet. Huic me ego consuetudini vel legi potius mancipavi, assersens litterarum fide, quod de magnitudine tua sensibus inolevit. Vos si mecum pari cura in devinctionem convenientes, si fida interpres amicitia se æstimans votum videt alterius, responsum deferens tabella significet. Ego munera salutationis impartiens, deliberationem meam non tanquam verborum avarus ocului.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

In asserendis quibus suum non denegat honestas plena suffragium, multiplicibus non utor alloquiis : ne prolixus sermo tanquam a negaturo videatur impetrasse beneficium : soletis enim quæ poscenda sunt, precibus anteferre. Ad sublimem et magnificum virum Opilionem, parentes ejus in Africa consistentes direxerunt certam diligentia inspirante personam : qua ad patrium solum remeante, hoc mihi muneris præfatus injunxit, ut ad magnificum virum ² Agnel-

Hinc, Spolethane, gemis ; pateris hinc damna, viator,

Incessum quærens quis ferat auxiliium.

Nam fessis tribuit requiem, miserose levavit.

Justitiæ cultor, largus et hospes erat.

Fascibus insignis, generis nec stemmate pejor.

Hic tamen patriæ, hic decus omne fuit.

Fascies intelligit, quam diximus quaesturam. Spolethinorum meminit quia in eorum tribunali causas egerat, ut post ipsum Honoratus, auctore ibidem Cassiodoro.

² *Agnellum*] Patricium, qui in Africa versabatur. Theodericus rex Festo patricio : *Idcirco decernimus ut domus patricii Agnelli ad Africam discedentis, qui regnum petens alterius nostris est utilitatibus serviturus, salcis legibus tua tuitione cœletur.* Lib. i Var. 15.

lum pro commendatione suorum a vobis scripta me-
reatur. Quam rem emendatissimi hominum non ne-
gabit, non contenti benignitatem vestram solos in
Italia positos agnovisse. Nunc obsequia mea litteris
reddens, causam scriptionis verborum compendiis
indicavi. Vos dicenti pauca præstate præcipua.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS APOLLINARI.

Producendo circa amantem vestri silentia ad ab-
sentiam corporalem animum transmisistis: retinendo
paginas, in immensum crevit, quæ hæctenus divisio
nil valebat. Res eo reddit per abstinentiam tabella-
rum, ut veteris ævi providentia conferat nil amori.
Rancessit caritas, quam verborum avarus despicit
ventilare: sine cultura est diligentia in usum non
reducta per paginas: styli frequentia vivaci pabulo
insitam pectoribus nutrit amicitiam. Facilius, frater,
fuerat desideris meis te nullo tempore cupita tri-
buisse, quam sæpe indulta subtrahere: quia corda
nesciunt, quæ cibis dulcibus pastor artifex irritasti.
Aliquanto enim tempore continuando scriptionem,
immemorem me sequestrationis effecerat, dum effi-
giem venerabilem placido inserebas alloquio: at
nunc commeanitum vacuas manus nudus inquisitor,
inspicio. Ego tamen nolo errore meo alienas culpas
asserere, ut quod factum doleo, admisisse convincar.
Accipe ergo, emendatissime hominum, desideriorum
solatia, per cœlestem gratiam absentibus attributa,
et perlatores, si mei estis memores, sublevate; ut
nesciant peregrinationis incommoda, dum nominatis
patriam commendatio amica contulerit. Quibus re-
meantibus, nuntio me vestræ valetudinis sublevate.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS JULIANO V. I.

Exercetur diligentia bonum scriptione multiplici:
linguæ enim indicio animorum secreta panduntur.
Assiduis curam impendit eloquiis, qui otium amore
commutat. Hæc sunt officia, per quæ tacitus innotescit
affectus. Familiaris perlator, nisi reddendas cul-
mini vestro paginas accepisset, me oblitum reveren-
tiæ vestræ testaretur. Nescio enim caritatis esse ne-
gligens, nec partam labore gratiam quieti serviens
effugare. Multa debeco verba fœderi: sed ad brevita-
tem cogit epistola. Vale, mi domine, honorem salu-
tati accipiens, et circa me adultam serva dignatio-
nem. Sic bono in medium ascitus reipublicæ, de fel-
licitatis tuæ diuturnitate gratuleris.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS CONSTANTIO EPISCOPO.

Vigilius subdiaconus vester experiri voluit quanta
mihî a vobis caritas redderetur; et ad occasionem
profectus sui conjunctionem nostram conatus addu-
cere, statum inter nos amicitie, dum augetur hono-
ribus, vult metiri: quatenus ad ipsum fructus redeat,
quem ex diligentia messe condidimus. Hunc si me-
reor, ad diaconii sacramenta perducite: ut dignitas
præfati ad spem mihî proficiat majora poscendi. Sed

ne petitionem negatus frustretur effectus, sic conces-
sum meritis vestris locum per longa temporum inter-
valla teneatis.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS SYMMACHO PAPÆ.

Quamvis sublimi viro Laurentio assistat pro pi-
gnorum commendatione probitas sua, et patris pru-
dentia causas sobolis exsequatur: attamen sollicitu-
dine genitili ad ampliora procedit, et vix credit pro
filiis sufficere quod meretur. Adjutricem in astipula-
tione germinis paginam quærit: et trepidante dili-
gentia patrum ardorem nititur cum universitate parti-
cipare. Cogitate si viro optimo negari effectus potuit, et
pia et justa poscenti. Tribuat divinitas effectum præ-
cipue ejus, et hunc beatitudinis vestræ nominatis con-
ciliare dignetur affectum, ut erigat parvulos implo-
rata coronæ vestræ miseratio: quatenus anxii circa
ipsum genitoris vota superentur. Domine mi, spero
ut promissa dudum benignitas in ea parte testimo-
nium ferat, si comprehensis superius geminatam im-
pendi gratiam, qui per me precatur, intelligat.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS DOMINATORI.

Oportuerat quidem desideria vestra, quæ fratris
Agnelli patefecit allegatio, ut tabella reseraret, et ad
elicienda colloquia formam sermo prævius exhibe-
ret: quia potuit tibi restitui quod debebis: nec ullo
me colore defenderem, te loquente, a paginis absti-
nendo. In tuo jure fuit, linguæ nostræ ferias exerci-
tio commutare, et rubiginem rusticantibus eloquii fa-
brilibus studiis amovere: quia sicut damnum caritatis
est primum cupienti non dedicare sermonem: ita pro-
mulgata scriptioni silentium reddere, nec amicitie
suadet memoria nec pudoris. Nunc tamen accessit ad
genium meum, quod paginas imperasti; et si subtra-
hitur testimonio, quod nunquam in amore vires in-
terrogo. Facessat ab ingenii liberalibus, ut credas
fascem esse intolerabilem, quem amicus imponit. Tu
tantum exacta complectere, et censuram castigans
rancida judicantium deponere fastidia. Absit a te eum
non fovere qui paruit. In spem alioris meriti trahit-
ur, etiamsi veniat a moneta triviali, qui tibi im-
positum oris mancipavit obsequium. Ergo vale, mi do-
mine, quia nolo fieri proluxa, quæ non sunt ad per-
pendiculum fabricata colloquia. Tu messem gratiæ
juxta fiduciam meam, tanquam uber solum restitue:
quia in tuo posthac erit arbitrio, si crebro epistolas
meas accipere voleris, his me munis invitare.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Eger animus sicut silentia non patitur, ita proces-
sum narrationis abjurat: contestationi mœroris nec
taciturnitas, nec colloquia proluxa conveniunt: arcta-
tur pagina, cui vix inter gemitus verba tribuuntur.
Sed quid assero linguæ ferias plus loquendo, et coac-
tæ necessariis epistolam terminis garrullitate polli-
ceor? Deum quæso, ut anxietati meæ de manifesto
prosperitati vestræ succurrat indicio. Ille admittat
lacrymas meas, cui clausa ora fabulantur: cui ad
plenam legationem sufficit ex compunctione defluens

imber oculorum. Ego labefactam non solum quietem meam, sed et salutem, inimicorum valetudine et rumorum procellis agnosco. Potens est divinitas immensae tempestatis incerta bono serenitatis amovere. Vos, si de Deo mereor, salvete: et amanti in vobis conscientiam, non Ravennates excubias, tabellarum promulgatione consulite.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS ¹ BASSO.

Si vetus diligentia quæ a parentibus meis erga amplitudinem tuam fructus uberes de gratiæ messe condebat, circa personam meam pro fidei memoria servaretur, monstraret frequentia litterarum, et insuppulata caritatem testis pectoris sermo recluderet. At nunc oblitum mei te sentio; nec aliquam melioris sæculi retinere concordiam; quando nulla quæ sollicitudinem tuam resignet, scripta diriguntur. Sed ego desiderii impatientiam ad verba converti: qui scio tunc novellam amicitiam habere dulcedinem, si anosa servetur; et illud esse in affectione purius, quod nostri examinare majores: sciens quia ² si Camillum mente retines, Ennodium non omittes. Qua de re salutationis munera epistolari cura persolvens, precor ut bajulum præsentium, clericum meum, quem ad Gallias et suæ utilitatis et meæ jussionis causa perduxit, susceptum habere digneris. Quo remeante prospera vestra scriptio signate: ut si quid in amore damni fecit oblivio, epistolaris sollicitudo restituat.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS ³ EUGENETI V. I.

Faustum cælo omen adveniens auspacia vestra corroborat, et tirocinia canæ dignitatis suis muniant divina consiliis. Per vos supernus favor regat dominum libertatis: ut ex pectoris vestri fonte ad aures

¹ Basso] Callo V. C. Sie enim appellavit epist. 20, lib. 1. cui cum Ennodii parentibus vetus fuerat necessitudo,

² Si Camillum mente retines] Qui patrem amasti, filium non spernes. Ennodii ergo pater Camillus. Jam Ennodii parentes Gallos fuisse scimus et provincia Narbonensi, Iaremque in ea habuisse totam ejus ferme cognationem. Quibus sane argumentis, ac duorum simul Ennodii prænomine conjectura dæcor, ut augurer Camillum ejus patrem illum ipsum fuisse, quem Sidonius carmine ad Felicem, summum ipsius patrumque vocat. Felix siquidem filius fuit Magni: pater Camilli, ejusdem Magni frater. Sidonius idem in descriptione convivii Arelatensis lib. 1, epist. 11: *Recumbente post se, post Magnum scilicet exconsule, Camillo filio fratris, qui duabus dignitatibus et ipse decursu pariter ornaverat proconsulatum patris, patru consulum.* Quare Felix et Camillus fratres erant patruetres, fratribus prognati. Camilli autem, ut conjicio, filius Ennodius noster, qui Magni Felicis prænomina a propatruo ejusque filio derivavit. Verum hæc nostra tantum est divinatio.

³ Eugeneti V. I.] Quæstori palatii Theoderici regis. Hanc enim illi dignitatem gratulatur: quam etiam expressit carmine 2, quod de Eugenetæ ipso scriptum est:

Vox justæ quæstor, legum substantia, nobis

Ceu Phœbus mittit carmina, plectra, lyram.

Fuit etiam postea magister officiorum, ut videre

* Hoc est ad litteram: *Inexplete inferne, quare me juniorem rapuisti subito? Quid festinas? Non tibi omnes debe-*

A principis defluat, quod in vobis æternus imber infuderit. Ecce quæ debui vota rudimentis, licet coactis in artum sermonibus, enarravi. Vos mementote promissi amoris et fœderis, ut sine mutationis dispendio debitum mihi quæstura dissolvat. Tenete circa me ⁴ animum decessoris: dignitatis vestræ pollicitio non frangatur variata personis. Domini mei, salvete pro desiderio supplicis, et in magna beneficiorum promulgatione suscipite parca colloquia. Talis enim est usus felicitum et natura meliorum, ut lingue copias rebus et præstitis antecellant.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

B Festinatior perlatoris in artum cogit epistolam, dolentem magna fecit pauca dictare. Apud eum tamen ista non gravant, qui inter sermonum angustias interpres et opinioinum varietate discrucior. Vos post Deum anxietati meæ celeri descriptione succurrite: quia deterius est incerta macerari spe, quam manifestam desperationem indicio amanti agnoscere. Valet, mi domini, et advertentes quid cupiam, votiva vel necessaria promulgate colloquia.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPITO.

C Si mihi ex sententia dies fluerent, non negotiosis operam paginis potius quam obsequentibus exhiberem; nec minus caritatis ad officia peregrina transducerem. Sed coactus rem diligentie necessariis commutavi. Sublimis enim et magnificus vir pro dolosis inimicorum laborat insidiis: qui per me equitatis vestræ implorat patrocinium; ne prava concinnatio opinioinem ejus permittat incessere, et fabricati rumoris ferat forte compendium. Domine mi, salutationem largissimam dicens deprecor, ut ille qui

est lib. 1 Variar., epist. 12 et 13, in quibus Eugenetis doctrina cum eloquentia singulari præconio celebratur. Itemque ab Ennodio ibidem. Etenim principes fori Romani inter advocatos fuerat Olybrius et Eugenius: unde Athalaricus apud Cassiodorum lib. VII, epist. 19 de Felicis ad quæsturam promotione scribens ad Senatam: *Advocationis, inquit, laudem inter primarios eloquentiæ frequenter meruit invenire. Is contra magnum Olybrium stetit, is palmarum Eugenetis linguæ ubertate suffecit; et illis par fuit quos singulares Roma cognovit.* Porro Eugenetis pro Eugeni mutata declinatione eo genere metaplasmis dictum est, quo Eutychem, Diogenem, Eusebetem, Niciatem, pro Eutychem, Diogenem, Ensehem, Niciam apud inferiores ævi scriptores nonnunquam offendentis, et in antiquis inscriptionibus sæpissime, ut in hac Romana:

D. M. S.
T. I. CLAUDI
EUGENETIS
VIX. AN. XI. D. IX.
T. I. CLAUDIUS
ANICETUS
PATER. FEC.

⁴ Ἀπλήρωται ἄδελφ, τί με νήπιον ἤρπασας ἄφρων; Τί σπείδεις; οὐ σοι πάντες θεοειδέμεθα.

* Animum decessoris] Fausti, opinor: quem supra quæstorem vidimus lib. II, epist. 25.

mor aut forte potius cum puncto interroganti, non tibi omnes debemus? Edit.

in vobis notus est vigor assurgat, et quod a patribus A vestris poscitur mei sermonis obsequio, ad impetrationem congruam perducat.

EPISTOLA XXIX.

¹ ENNODIUS PAPÆ.

Cœlestis utilitatem sequacum cura disponit. ² Inauspicata bene de Deo merentibus dona tribuuntur. Ingerit superna dispensatio etiam quod supplicare humanitas non præsunit. Agnoverunt adversarii sedis vestræ, quo propugnante vincantur : quod proxime de Aquileiensi redemptor noster persona reseravit. Et ideo inter excellentia munerum divinarum peto, ut mei corona vestra meminisse non abnuat. Invitat enim ad famulandum plurimos, qui quamvis longe positum diligit obsequentem. Vale.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS EUGENETI V. I.

Postquam prima spei mæ effectum dedere colloquia, ad usum sermonis ora diu feriata laxavi. Animatur enim successibus, etiam cui per conscientiam non suppetit Latiaris eruditio. Cessantibus studiis sæpe faciundum gaudia reddiderunt : mœroris nebula hilaritas depellit, mox rutilantia per sulum verba discunt. Itaque aut perfectos nos lætitia monstrat, aut infantes facit adversitas. Hæc, mi domine, vobis etiam astipulantibus confirmantur. Ergo tempus prosperitatis amplexus, reddo debendæ salutationis affectum ; sperans ut circa me nobilis promissio quæ a plenitudine gratiæ sumpsit exordium, quasi incrementis egena geminetur. Vale.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVITO.

Licet multam nobis per litteras magnitudinis tuæ occasionem gaudii elementa pepererunt, cum ad hilaritatis obsequium index funeris sermo militasset, non tamen par lacrymis jucunditas contigit, nec mœroris turbidum ex toto colloquii serena depulerunt. Retinet afflictionem mens de tanti ³ decessione pontificis, etiam post desiderata colloquia : ab hoc, quia natura rerum est, ut quælibet lætitia vel modici angoris collatione superetur. Sed quid nova commemorationis facimus, quæ animum clandestina hactenus jactatione domuerunt? Votis vestris cum Dei adiutorio comitem me promitto : dummodo salva domni papæ nostri incolunitate, talem vos elegisse cognoscam, quem eum cui animæ cura est, laudare non

A pudeat. Nefas est enim credentem ad obliqua provocare, et quem affectu obligastis, per incerta deducere. Vale.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Non æstimo rem obsequii frequentia posse raucessere : nec culturam diligentia vitio garrulitatis ascribi. Suppetat forte de abstinentia tabellarum excusatio illis, qui publicæ utilitatis munis occupantur : veniam non meretur, si a scriptiois assiduitate temperent absolutos. Liquidum confitetur amoris negligentiam, qui cum possit, epistolas in quibus est affectionis pabulum, non ministrat : error otiosi est, si bene comperta mens per linguæ ferias desiderata attenuetur impasta colloquiis. Sed sicut nos religionem gratiæ fovere convenit, curis sæcularibus nil debentes : ita nisi magnitudo vestra partibus suis adfuerit promulgatione responsi, damnatis probe facta reticendo : quia si tollatur virtutibus præmia, quem laborasse non pudeat? Ecce quantum, æstimo, brevi elocutus utrorumque propositum; animo meo male esse confiteor, quod remeante Montanario, cum dedissem paginas, non recepi : quod debitum posco lege restitui, pudore geminari. Nunc vale, mi domine, et vestram querens, propriam nuntians sospitatem, Deum precor, ut si mei memor est, prospera vestra multiplicet.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS SENARIO.

C Si amor pudori acquiesceret, si caritatis impatentia verecundiæ lege teneretur, a paginalibus officiis temperarem, et silentii formam vestri imitator assumerem : non improvidus æstimator conjiciens, illa quibus remuneratio a vobis subtrahitur, non amari : nec suaderi facilius tabellarum abstinentiam, quam tacendo : ⁴ viros comitatensis exercitii per linguæ ferias clamare, quid respuant. Sed non ita est magnitudo tua lineis quadrata fabrilibus, ut quolibet tecta velamine amantis oculos possit effugere quia sine obstaculo vestium penetralia respicit meus amici. Nemo æstimet, quod latentis interna consilii apud caros aulicis excocta fornacibus velet urbanitas. Sed credo, quateris meis illud ordinis vestri aptum excusationibus genus opponas : Non recte ab occupatis otiosorum munia postulari ; vix ad hæc officia posse descendere obsequiis principalibus adherentes. Au-

¹ *Ennodius papæ*] Symmachio : quem papæ nomine perpetuo significat : omnes siquidem epistolas aut pene omnes illo superstitie scripsit.

² *Inauspicata*] Nova significatio inauspicatum meliorem in partem posuit pro improvise et insperato bono, quod præter spem et expectationem eveniat. Sic lib. 1, epist. 5 : *Inauspicatis successibus illi provectuum incrementa ventura sunt, quem cœpisse videmus a fascibus*. Item lib. ix ad Cæsarium episcopum : *Unde parentibus meis inauspicata sublimitas?* et alius quoque locus : cum inauspicatum, contra id dici soleat, quod sinistrum et infaustum, ut Plinio lib. xxviii, cap. 2.

³ *Decessione pontificis*] Aquileiensi. Ibi enim verba dicitur Avitus lib. v, epist. 20.

⁴ *Viros comitatensis exercitii*] Quod munus comitatense dicitur leg. 38 cod. Theod. de Decurionibus.

Comitatenses, sicut Palatini, generaliter interdum vocantur omnes qui in sacro palatio militant in principibus comitatu. Quo sensu comitatensis jure dicitur Senarius, quem in regis obsequio inter exceptores meruisse ostensum est ad epist. II, lib. iii. Interdum Palatini peculiariter appellati, qui in officio erant utriusque comitis largitionum. Quorum ex numero, ut antiquæ juris glossæ docent, qui in palatio subsistebant, comitatenses nominabantur ; qui in provinciis dirigebantur, mittendarii. Sic enim distinguunt : Παλατινός ὁ παλατιανός ὑπηρετής. Παλατινοὶ γὰρ κοινῷ ὀνόματι πάντες ἐκάλουντο οἱ ἐν τοῖς κατὰ τὸ πάλαιον θησαυροῦς ὑπηρετοῦντες ταξέωσι· ἀλλ' οἱ μὲν ἀεὶ τῷ παλατιῷ προσᾶρθεύοντες, ἐλέγοντο κομμητίσιοι κομμητίσιοι γὰρ ὁ τόπος ἐν ᾧ διέγει ὁ βασιλεὺς· οἱ δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας πεμπόμενοι, μιτενεῖριοι· Μίτω γὰρ τὸ Ἀποστῆλλω.

divi quidem sæpe talia : sed confiteor, non recepi : quia frequentes necessitates desideria transcendunt, et sine intermissione timor cedit affectui. Voluntas in culpa est, quæ concinnata excusatione defenditur. Ecce, mi domine, quam magna doleam, cum officio salutationis asserui ; perlatores utriusque carum, pro fide sua et nobilitate commendans, ut beneficio culminis vestri inimicorum insolentia technis suis opprimis subjaceat. Vale.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS ¹ HORMISDÆ.

Postquam votiva mihi necessitas vestra beneficio proximitatis desiderii cœpit spondere effectum, animo ad longiora transiisti ; et cum Liguriam pene manu contingitis, linguam feriis deputastis. Minus licuit absentia dum sanctitatem vestram proluxa viarum intervalla tenuerunt : sensabat confabulatio dispendia visionis, et in remediis provisæ diligentia litterarum commercia præstabantur : per quæ officia inter habitatione discretos nil peribat affectui. Sed, credo, eligitis amicis difficiliora tribuere : non putantes beneficium, si pascat in tanta vicinitate colloquii. At ergo casum meum versa æstimatione suspiro, ne beatitudo tua reuterit ad iudicium, quod exhibuit blandimentis ; dum quod præcessit, ascribit tempori, non amori. Facessat a nostro in amicitia

¹ *Hormisdæ*] Diacono. Lib. VIII, epist. 33.² *Aproniano*] V. I. comiti rei privatæ. Cassiodorus lib. VIII, epist. ultima : *Aproniano viro illustri comiti*

A frons picta proposito : nos ad hanc fabricam nulla præcedentium studiorum lima composuit : nudam scimus ad conjunctionem afferre concordiam : urbanitatem inter caros ut venena respicimus. Ergo, mi domine, salutationem accipiens, amantem tui in hac potius parte sectare, et ut culturam fidei per frequentiam sermonis impendas, et ex secreto pectoris infucata expectanti verba concedas. Vale.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS ² APRONIANO.

In usu est viris morum claritate fulgentibus religionem amicitia per culturam nutrire colloquii : ut dum gratia germina foto confabulationis animantur, ad messem eonjuncto federata perveniat. Per hæc enim munia voluit senior providentia absentia nil licere. Merito de vobis emendatissimus hominum domus Faustus prædicat singulare testimonium. Sine nube datur agnoscere, nihil de eo dubitandum, quem probatus attollit. Sed nunc ad epistolæ angustias me reducens, secretis debitam laudem claudo penetralibus, ne quod apud externos faciendum est, apud vos importunitate rancescat. Vale, mi domine, salutationem obsequentissimam accipiens : Deum precor, ut prospera vestra in longum producat, mihi quoque secundis amicorum successibus spondeat actionem. Vale.

privatarum. Sed nondum opinor, hoc honore fungebatur.

LIBER QUINTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ LIBERIO PATRICIO.

Dum pro venerandæ religionis conscientia verba dirigitis in Aquileiensis electione pontificis, et divinis initiata lingua cultibus militat consecrando, in ignoti nos diligentia sermonum vincula tenuerunt : quia nihil superat iudiciis, quotiens aliquid probatus extulerit. Quid enim sententia sequacium derelinquat, quando iustitiæ obsequitur, cujus in examen definitio non vocatur? Agitis bono conscientia: quod vestro vix negaretur imperio. Exhibuit ² inter arbitros Marcellini venerabilis collegam maximus hominum, humilitate sublimior : et ne potestati favor per obliquo ascriberetur interpretes, quod de proprio decerpit genio, laudati junxit ad pretium. Egistis

¹ *Liberio patricio*] In synodo Arausicana 11 omnibus suis nominibus subscribit : PATRUS MARCELLUS FELIX LIBERIUS V. C. ET INL. PREFECTUS PRÆTORIO GALLIARUM ATQUE PATRICIUS CONSENTIENS SUBSCRIPSI. Nihil habuit ætas illa Liberii nomine illustris. Primum enim pro Odoacre adversus Theodericum fideliter stetit : post illo devicto sub Theoderico, quando in is regnavit, summis togæ militiæque honoribus perfunctus, multa in Italia et Gallia præclara cum laude gessit : itemque sub Athalarico. Theodati etiam regis legatus ad Justinianum imperat. delectus : a Justiniano denique ipso militariibus copiis adversus Gothos in Italia et Sicilia præpositus, *ἀρχή*, ut Procopius. testatur, *καθὸς τε καὶ ἀρχὸς διακροῦντος, ἰσχυρὸς τὸ τοῦ ἀρχοῦ ἐπιμενεῖσθαι ἐξουσιασμένου*. Quorum omnium

C mediocrem, ne præcelsi esset suspecta prædicatione. Clarissimorum testimonia ut vires accipiant, culmina castigantur. Felix sacerdotium, cui facem prætulit plena mens luminis. Beata conversatio, quæ ideo in discussionem deducta est, ut tanto viro astipulante superaret : quæ non didicis et sapore victoria, nisi subjacuisset incertis. Semper innocentibus gloriam adversa pepererunt ; providet defensores fortissimos mediocris impugnatione. Sed quid epistolæ terminos loquacitate produxi, coactas lege paginas in humana concinnatione transgressus? Jungo et ego, amplissimi, partibus vestris pro modulo exiguitatis propriæ, cælo vobis obsequente, consensum : et quod mirabile inter homines habetur, consideratione vestri attrahor ad amorem. Inspirata mihi per alterum placet af-

D auctores nobis Cassiodorus lib. II Variar. II et 13 ; lib. VIII, epist. 6. et lib. XI, epist. 1. Procopius idem lib. I et 11 de Bello Gothico : et Ennodius ipse lib. IX, epist. 23 et 29, ubi plura de Liberio. Hanc porro epistolam tanquam Symmachi nomine scriptam ab Ennodio inter Symmachi epistolas collocarunt.

² *Inter arbitros Marcellini*] Honoratos videlicet, quorum arbitrium in antiquis episcoporum electionibus ac testimonium exquirebatur. Leo episcopis provincie Viennensis epistola 89 : *Exspectantur certe vota civium, testimonia populorum : quæretur honoratum arbitrium electio clericorum, quæ in sacerdotum solent ordinationibus ab his qui norunt Patrum regulas custodiri.*

fectio; dum manet caritas imis inserta visceribus A peregrinante persona. Comitem se tamen cœlestis gratia desiderii jungat: et dum cupitis datur effectus, aut inveniat bonum pontificatus, aut faciat. (1 Valet, mi domine, et amantem vestri crebris relevale colloquiis: ut si non exigit negotiosas frequentia paginas, præstetur affectui.)

EPISTOLA II.

ENNODIUS ² MARCIANO.

Dum inter spem et metum animus meus de te anxio jactaretur incerto, solida profectus tui indicia colloqui melle reserasti: quia domesticam origini tuæ faciundum fidelis doctrinæ hæres insequeris. Non degerat, ut video, vena linguarum; et peritiæ successio illo quo patrimonia jure discurrit. Putabam scientiæ dotes rem tantum ingeniorum esse, non familiaris, nec duci per stemmata quod labor continuus et indefessus sudor adipiscitur. Sed, quantum apparet, ordines suos servat eloquentia, et oris pompa quæ exundavit in veteribus, migrat ad posteros: concordat scientiæ cursus et fluminum: per consuetos alveos et dicendi uada prælabitur. Venit ad te cum censu patris eruditio; et hono sobolis Asterium sepulchra restituit. Invidi, fateor, haectenus annis senioribus. Et ætatem cui ille concessus fuerat suspiravi. Beneficiorum cœlestium negligens æstimator, quando potui desperare de togæ fructibus, radices manente substantia? Sed superna dispensatio, ut det genium beneficiis, improvisum facit esse quod tribuit: et dum vota transgreditur, potentiam suam liberalitate manifestat. Non est bonis partibus infucunda Liguria: nutrit foro germina, quæ liberent amplectatur et curia, Nota proximitate sociantur ³ caudiceus et senator: his qui bene toga usi fuerint, fœseratis susceptura sinibus palmata blanditur. Vale dulcissime, et ad hæc decora multus incumbere: totum te studia honesta suscipiant: festina, ut ad messem patriam venias, linguam lectionis sarculo, mores honorum imitatione purgando.

¹ *Valet*] Omissis quæ sequuntur, codices Symmachiani epistolam ita concludunt: *Data xviii calend. Novembr. die, indictione viii*, hoc est anno, ut dixi, cxcix. Ex quo patet epistolam Ennodii ordinem suum non retinere. Alioquin hæc quæ de Marcellini electione agunt, superioribus præponi deberent.

² *Marciano*] Advocato, Asterii filio.

³ *Caudiceus et senator*] Ad curiam et senatum aditus per honores patebat: ad honores autem gradus erat advocatio. Unde Valentinianus novella de postulando, quæ est 34 inter Theodosianas, advocacionem appellat SEMINARIUM DIGNITATUM. Vel quia ex primoribus advocatis plerumque hebant quaestores, consulares, presides et alii litterati magistratus: quod in Decorato et Honorato vidimus; passimque exstant exempla apud Marcellinum et Cassiodorum: quo quidem sensu locutum hoc loco arbitror Ennodium. Vel quia qui prælixum legibus numerum annorum in advocacione expleverat, diversarum deinceps dignitatum privilegiis ornabantur. Quo spectans Sidonius lib. 1, epist. 11, advocatorum dignitates tum incipere dixit, cum actiones finiuntur.

⁴ *Opilioni V. I.*] Sublimem et magnificum virum dixit lib. iv, epist. 18. Illum puto, qui postremis Theoderici temporibus consulatum cum Justino Aug.

EPISTOLA III.

ENNODIUS ⁴ OPILIONI V. I.

Debeo equidem prioribus responsa colloquiis, et in obsequio propositi vel pudoris, nisi pagina rusticante displiceam, ac epta geminare; ne potioris dignatio ad pœnitentiam redeat de abjuracione fastidii. Nostro enim vitio in culmine constituti supercilii memoria: non amittunt, si illud male genus sectarii et humiles suspicentur. Cum enim eminentissimos attollat castigatio sua, et honorum plenitudo sæcularium hoc solo artificio patiat augmenta, considerandum est quid abjectis detrimenti pariat status angustia non metiti. Ergo sufficiat [magnitudini vestræ quod post duplicem scriptionem sentio quid per silentium erroris incurrerim. Sed timui, confiteor, ne ad vitium me duceret fuga culpæ; et sermo deputatus ad gratiam, dum nulla peritiæ lima comeretur, inveniret offensam. Refugi horrorem, qui ignaris de parendi occasione generatur. Ecce asserui habuisse me et animam depositum confitentis, et bene de viribus conscii in restitutione verecundiam. Restat autem, emendatissimi hominum, et illud placere vobis allegationis meæ inspectione cognoscam, quod haectenus accepta non reddidi. Fida enim index est possibilitatis nostræ consideratio; et sicut in omnibus præcipua, ita fama muniens circa linguæ maciem custodia, quasi crescit eloquentium dos pudore: facile prudentiæ nomen adipiscitur, cum per ipsum conticescat infantia. Causæ tamen quam injunxistis, C jacturam frontis exhibeo, et dum imperata exsequor, opinionem ad incerta transmittito. Agnellus de casis per varias permissionum mihi illudit effigies, volens a nobis summam pretii designari. Sed mali hominis ardorem insatiabilem esse didicistis, qui nisi contemptu pecuniæ non sanetur. Domine mi, saluto et rogo ut religio circa me pii amoris servetur et fœderis.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ⁵ HELISEÆ.

Dio quæsitus desideriiis meis evenit effectus: ut

gessit anno 524 cujusque nomen concilio Carpentoratiensi præfixum est, quod eo anno celebratum constat. Quod eam perperam ibi a sciolo quodam antiquario Opilioni consuli adjectus est collega Vincomalus, quia Opilionem alterum quem eodem credebatur, cum Vincomalo consulere anno 463 fuisse meminere; id mirum videri minime debet: cum pari audacia in epistolas Hormisdæ fapæ ad Possessorem, quæ Rustici consulis, cui collega fuit Vitalianus anno 520 subnotatum nomen habet in antiquis exemplaribus; cum Rustico Olybrium, qui cum Rustico altero ante annos sex et quinquaginta consul fuerat, in perlisque editionibus suppositum videamus. Sed ut ad Opilionem redeamus, diversus a consulari eadem ætate fuit Opilio Boetii delator, quem prestringit lib. 1, de Consolatione. Is nimirum, quem Altharicus postea, ut est apud Cassiod. lib. viii, epist. 16, comitem sacrarum largitionum fecit indict. vi, hoc est anno 528, triennio postquam a Theoderico eadem comitiva ornatus fuerat Cyprianus ejus frater, delator et ipse, ut scribit Boetius, Albi consularis. Quin et horum quoque fratrum pater Opilio alius, qui comes item sacrarum largitionum fuerat sub Odoacre lib. Variar. x, 61.

⁵ *Helisæ*] Matri Aviti, Eunodii propinque, epist. 5.

detur genius beneficiis, transmissa in longum expectatione tribuantur. Vivit in quacunq; terrarum parte proximitas : sequestratione corporum sanguinis catena non rumpitur : per discretam regionum caritas damna non sentit; quando inter eos qui habitatione separantur, presentiae vice tenetur affectio. Deo omnipotenti gratias refero, quia vos memores fecit esse pietatis, et prosapiae sub religiosa occasione reminisci. Teste Deo, postquam mihi domina Cynegia meritum vestrae conversationis exposuit, visionem vestram speciali ardore requisivi, si votis copiam dedisset optata occasio. Domina, salutationis reverentiam dicens, in designato litteris vestris negotio ministerium devotionis spondeo : quia tantum praestatur animae, quantum sanctis exhibetur studiis. Vere dico me nunquam dilexisse quem detestamini; et veritum ne ad diri hominis profectum vester quoque inclinaretur assensus. Adsit Deus, ne ad ecclesiasticam dignitatem veniat nulla bonae institutionis incende formatus.

EPISTOLA V.

ENNODIUS AVITO.

Vellem produci causam, si propositum non gravem, per quam frequentia amantis scripta, promerui. Dum enim negotiosas paginas destinatis, ministerium praebetis affectui. Sed apud prudentes et animorum conscios sufficienter parca colloquia. Urbanus in promissionibus esse non sapio : nec eis quibus animam debeo, fucata fronte blandiri. Vos tantum coeptis insistite, et mandatis caelestibus obsequentes, malum hominem quem dicitis, a desideriiis deducatis. Me convenit plus rebus ostendere, quam sermone polliceri : quia quod tribuo, hoc mihi restitui inexcusanter exspecto. Domine mi, salutationem plenissimam dicens rogo, ut domnae Helisae communi matri pro me gratias agas; quae dignata est litteris suis vincula proximitatis ostendere.

EPISTOLA VI.

¹ LEONTIO ABBATI ENNODIUS

Supra meritum meum summa circa me beneficii caelestis adolevit, dum qui poena dignus sum, justorum praemia consecutus exulto. Frustra delinquentes periculi mater desperatio ad extrema praecipitat. In errore maximo constituti, meo ad solidam spem reparentur exemplo. Nescio de quo opere mihi, de qua innocentia epistolarum vestrarum fructus accesserit; et animam peccati ubertate locupletem caelestis boni melle satiavit : nisi quia ille qui vulnera nostra suscepit et pro nobis doluit, mutata meritorum conditione, quos flagellis dignos viderit, castigat muneribus : et versa vice noxiorum animas, dum secundis

¹ *Leontio abbati*] Cujus hortatu vitam beati Antonii scripsit, quam eidem nuncupavit.

² *Cynegiae epitaphium*] Fausti uxoris. Hoc enim docet alterum ejus epitaphium, quod subjicitur ep. 29 lib. vii.

³ *Mens cui clara*] Ita libri antiqui. Basilenses *mens tua clara*, inepte. Sed movebat illos vocula *cui* dieresis et dimensio : quae tamen veterum poetarum exemplis nititur : et Paulini Nolani in epithalamio Juliae : *Uti ei vertex vir, cui Christus apex*. Nec ignoravit Goteschalci monachus Orbacensis, cujus sunt versiculi quos subjiciam in proemio carminis

A replet, pudore meliorat. Superai ergo secreti dignatione confabulationis vestrae fruges elicui. Vos de corporis mei sanitate sollicitos ille reddidit, quia animae meae curam per spiritalis medicos ad statum indute valetudinis redire compellit. Quae sit in me substantia membrorum, religiosae sollicitudinis investigatione perquiritis : quorum status animae partem negligens, toto mundi istius gravatur imperio. Agite me talem oratione fieri, qualem asseritis blandimentis : quia fuci caecia propositi vestri claritudo, quem bonum esse praedicat ante tempus innocentiae, annuntiat mox futurum. Fratribus meis et conservis quos direxistis, quantum exhibere solatii potui, voto potius quam re idoneus, non negavi. Superest, ut accipientes obsequia mea cum universo cui praestis concilio, per Dei omnipotentis misericordiam conjurati, Deo pro parvitate mea precibus insistatis, ut cui deest per actiones suas fiducia, honorum per suffragia vestra contingat.

EPISTOLA VII.

EUPREPIE ENNODIUS.

Quamvis saepe ingenii mei maciem cognovisses, periclitari tamen jejunia oris olim probati jussiois celeritate voluisti. Sed ego non abnuo obedire diligenti, ut si facundiae deest meritum, gratia veniat obsequendi. Variæ sunt donorum caelestium, licet ab uno auctore progrediantur, species. Alium commendat perfectio, alterum insinuat quod sine tarditate aliqua vult parere. Dominae meae Cynegiae epitaphium vix una hora habens tractandi spatium inelimita velocitate composui. Vide necessitatem, ut illam tantorum meritorum feminae verborum saltibus explicarem. Pareat sterilitati meae venerabilis anima, suscipiens pro schemate dictionis studium sine nube dictoris. Tu, domina, epistolam presentiae meae vice complectens, ora ut spiritus illius scabridis nequam laedatur officii.

² EPITAPHIUM CYNEGIAE.

Nil sexus, nec busta nocent, nil fila sororum

Ultima, fallaci pollice quae tenuat.

Mixa Deo mulier vivit post funera factis,

Mascula femineo tramite gesta fereus.

Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, vultus.

Vicerant tantis exitium pretiis.

Moribus asseruit magnorum stemma parentum,

Judicium generis ³ mensu cui clara fuit.

Instiuit natos vitam servare serenam,

Dum docet exemplis semper amare Deum.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS ⁴ PETRO.

Postquam venerabilis iudicium principis, periclitatis moribus magnitudinis tuae, donavit te honorum germine pro messe virtutum, per linguae ferias fovens irreligiosa silentia, et in eloquentia tua et in ad Ratramnum :

Age, quaeso, perge Clio,

Propera celer virago,

Repeda sagax propago,

Cui frater est Apollo.

Fer amico ovans Ratramno.

Domino, patri, magistro,

Calamo metrum impolito,

Quod ei libens remitto.

⁴ *Petro*] Ili fortasse qui postea consulatu ordinario functus est anno 516, qui nunc aliam quampiam dignitatem adepto gratulatur Ennodius.

meo amore peccasti. Quia naturalibus adolescit elo-
 cutio munita superciliis, quotiens prosperum famula-
 tur indicio : copiosior facundia honorum militat incre-
 mentis : profectus suos non imparibus significant per-
 ritorum ora successibus. Ecce inamabilis taciturnitas, et
 vobis dicendi abstulit genium, et mihi lætitiæ in-
 vidit effectum. Referatis forsitan : Posse me, amice,
 de ignoratione culpæ. si quid tibi de apice meo pro-
 miscuis dedicata nuntiis fama suppressit. Sed ego
 agnoscere carorum culmina rumore non patior : et
 manifesta gaudii colligere de opinionis inconstantia.
 Noveram quam mihi devinctionis spem simplex eru-
 diti dudum fecisset allegatio : credebam frustra me
 in illa parte serenis animum auribus committere,
 unde tu me hilarem esse non jubebas. Illam ipsam
 mille alarum fabricatam remigis scriptiois tæ
 aestimabam pedibus potuisse superari, ne amanti ex-
 spectata bona tibi fructum præripiens alter ingereret.
 Ecce, mi domine, honorem salutati accipiens, agnitis
 dolorum causis, remedia præparata non deneges :
 quia, quantum præsumo, nec fides in diligentia, nec
 ad unquam ductus sermo vos deserit in loquela. Non
 contentus tamen uno dicendi genere displicere, car-
 men adjecti : ut post epulas Antenoræ gurgitis, quas
 1 Lavacra Aponi, coacta in artum] carnis lege, castigan-
 t, dum illud quod aquarum fetibus distenditur,
 aqua desecat; ego quoque qui Heliconis fluenta non
 tetigi, poeta novus admiscear. Accipe ergo risum
 motura poemata; et 2 Glouidenum tum te solum
 agnovisse contentus, a publico rigore me subtrahere :
 quia si est quod forte placeat, sententia mihi vestra
 sufficit : si quod morsu dignum sit, secretum puto
 quod de amici culpis agnoveris. Dabis etiam veniam,
 quia oculorum pressus angore poemata forsasse clauda
 composui. Non enim possunt esse versuum solidata
 vestigia, luminis officio destituta. Lege ergo aquas
 calidas, quas invises.

VERSUS.

3 Tollitur adclivi tellus subnixâ tumore,
 Leuiter elato fulva superfluo,
 Verticibus nullis caput admovet illa superbum,
 Nec similitis pressis vallibus ima petit.
 Fumiger hic patulis Aponus fluit undique venis.
 Pacificus mixtis igitur aubelat aquis
 Unda fons servat, non sorbet flamma liquorem;
 Infuso crepitat fons sacer inde rogo.
 Ebrius hic cunctis medicinam suggerit ardor.
 Corpora desiccæus rore vaporifero.

1 Lavacra Aponi] Corruptum hic nomen erat nobil-
 lissimi fontis, qui hodieque propter salubres aquas
 magna hominum frequentia celebratur in agro Pata-
 vino quæ Apona tellus ab hoc fonte dicta Martiali,
 ut Antenoræ Ennodio et aliis, ab eo quam Trojanæ
 colonæ auctorem ferunt. In Aponi aquas ludit etiam
 peculiari carmine Claudianus : et Cassiodorus suo
 more in epistola quam Theoderici regis nomine dicta-
 vit ad Aloysium architectum, ut Patavinarum ther-
 marum ædificia instaret, totam Aponi naturam, vim
 atque usum scitissime atque ingeniosissime describit,
 lib. 11, epist. 39.

2 Glouidenum tum] In præfatione carminis ad Fau-
 stum: Ad Camanalem tamen ignominiam, quibus nun-
 quam glouidinus deest, versus adjecti. Satis apparet
 glouidenum ab Ennodio sæculi sui voce eo fere sensu
 poni quo gurdonicum a Sulpicio Severo, pro rudi et
 imperito. Vereor, inquit, ne offendant vestras nimum
 urbanas aures sermo rusticior. Audielis tamen, ut gur-

4 Hic pyra gurgitibus, scintillis fluctuat humor :
 Vivitur alteræ mortis amicitia.
 Ne pareat, nymphis Vulcanus mergitur illis,
 Fœdera naturæ rupit concordia pugnax.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Secundet desideria honesta divinitas : felix ansipi-
 cium bonis non negetur studiis : ingennæ intentiones
 prosperorum fructibus convalescant. Votorum obsi-
 dem tradidit honestati, qui ad liberales aspirat, su-
 peris faventibus, disciplinam. Bonarum affectus artium
 dirum dedignatur ingenium, ad eloquentiæ ornamenta
 non tendunt nisi moribus instituti. His 5 Parthenius
 noster, germanæ filius, incitatus stimulus Romam in
 qua est naturalis eruditio, festinat invisere : cui
 magnitudinis vestræ suffragia sum pateram pollicitus.
 Datur culmini vestro par supplicentem genium, dum
 quod usus exigit, precibus imploramus : ceu si quis
 credat se ortum solis, cursum fluminis oratione pro-
 mereri. Non est beneficium, ubi ordo servatur : mori
 obsequitur, quod obligat universos. Ego tamen supra
 cursum a quo nequaquam disceditis, aliquid acceptu-
 rum occurro. Direxi personam, in qua meritum
 meorum status æstimetur. Alios forsitan commenda-
 tio juvet indebita : parentibus minus est quidquid
 superare non possumus. Domiæ mi, servitiæ saluta-
 tionis repræsentans, portitorem paucis ejusque ne-
 gotium elocutus, restat ut agnoscam quid mereatur
 persona, causa, proximitas.

EPISTOLA X.

SYMMACHO PAPE ENNODIUS.

Dum sedem apostolicam coronæ vestræ cura mo-
 deratur, et cælestis imperii apicem regitis, blanditur
 profectibus parentum, quod 6 meis promissum tenetur
 officium. Spem sine labore obtinet apud constan-
 tem virum fideliter obsecutus. Gaudis est pompa
 præstantis, quotiens quod unus meruit pluribus re-
 pensatur. Superiorum instituta sectantur, per quos
 generatio recipit quod persona canderit. Sic Israe-
 litici delicta populi propter David poena non tetigit,
 dum genti opitulata est præcessoris integritas, et fides
 hominis aut eripuit de errore populum, aut juxit
 in gratia. Parthenius igitur præsentium portitor, ger-
 manæ filius, hac ad coronam vertram fiducia ani-
 mante directus est ; quem sollicitudo liberalis Romam

D donicum hominem, nihil cum fuco aut coturno loquen-
 tem. Sed gurdonicum a gurdo deduci, hoc est lento
 et inuulti, ut interpretatur Isidorus, facilis est con-
 jectura : glouideni quænam sit origo, non item.

3 Tollitur adclivi] Claudianus de Aponi balneis :

Alto colle minor, parvis erectior arvis,
 Conspecto clivus molliter orbe nitet.
 Ardentes fecundus aquæ, quinque cavernas
 Perforat, offenso traditur igne latex.

4 Hic pyra gurgitibus] Sic legendum pro pera, quod
 est in antiqua, nota litteræ mutatione : ut lib. 1,
 epist. 4, perpompa ut pyrrompa. Paribus antithetis
 de eadem rescribens utitur Cassiodorus : Juvat videre
 secretum, lathces vapores igneos exhalantes, amicum
 undis indesinentem ardorem, et calorem venire de cursu
 rivi, unde usualiter solebat extinguî.

5 Parthenius noster] De quo lib. vi, epist. 1.

6 Meis officijs] Quæ in Symmachica causa præstiterat,
 tum cæteris in rebus, tum maxime in Apologia pro syn-
 nodo, cujus defensione Symmachi innocentia nitetur.

coegit expetere. Sancta sunt studia litterarum in quibus ante incrementa peritiae vitia dediscuntur. Hoc itinere caua ad annos pueriles solent venire consilia : dum quod aetas refugit norunt instituta praestare. Fovete ergo :¹ veniendi causas patefacta consanguinitate didicistis. Habetis obseidem, in quo dilucide meritorum apud vos meorum qualitas innotescat. Domine, ut supra, salutationis reverentiam obsequiorum devotione restituens, precor ut perlator praesentium famulus vestri felici sorte peregrini apud vos nomen excipiat : quia quod attributum fuerit precibus meis, vestrum supra dotes suas ornat officium.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Videor apud quos plurimis asserendus est, quem instituti liberalis cura sollicitat : vos patronos meruit causa communis. Non ignari peregrinos suscipitis, nec erudiendos animatis. Expertis manus necessitatibus frequenter adhibetur, dum ad eloquentiae palmam feriato ere eos qui titubant invitatis. Exemplis hortatur ex peregrino potens, ex insipiente perfectus. Utraque Parthenio, germanae meae filio, pars convenit : cui ad venerabiles disciplinas Romam petenti, pro ferratis calcaribus sufficit vos videre. Si ab humanitate nou discrepat, sublimitatem tuam gerens ante oculos, rebus ad virtutem potius quam monitis excitatur. Magistra laboris est laudis ambitio, praecipue quando in illo exuberat, quem similis retineas fuisse fortunae. Sed si vobis cordi sum, circa memoratum patrem reddite, ut amor mutuus de vicaria impensione gratuletur : ut quidquid in magnitudine tua dudum laboris exhibui, mihi per alterum reformetur. Domine, ut supra, salutationis obsequia dependens, satis esse ad commendationem credidi, si qui esset portitor non lateret. Precum prolixitate utitur de impetratione diffidens : argumentum est nil merentis, diu rogare. Facessat a moribus tuis, ut perdas beneficiorum genium, dum longa supplicatione producitur de effectu celeri sublevandus.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FAUSTO JUNIORI.

Deo gratias praefatus, qui oculorum meorum quas inexplicabilis dolor pepererat nubes abstersit : jure ad ipsum beneficia suareferens, qui lumen dedit et reddidit. Vix enim post innumerous dies sanitatis fiducia animante respiro. Et hoc ad sententiam culminis vestri prolixiorum respicit, ut quem genius suus de vicinitate deseruit, nil videret : sed potens est ille qui corporis tollit nebulas, rerum serenitate mutare tristitiam. Post elocutionem necessitatis, ad negotium redeo quod coactum impetravit alloquimur. Amabitur, ut spero, bajulum quem asserit causa veniendi. Par-

A thenius, sororis meae filius, per liberalis studii disciplinas ingenius vult videri : optat, ni fallor, peculii vestri habere testimonium. Magnitudo igitur vestra praeteritorum tenax, memor praesentium, prudens futuri, perlatores pro mea commendatione suscipiat : et qui erit per visionem vestram scribente felicior, peregrinationis non patiaturs adversa sentire. Domine mi, debitum servitium reddens precor ut vel per hanc occasionem qua illine Parthenius susceptus poterit paginas destinare, desiderati multiplicetur forma colloquii.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS HORMISDAE.

Scimus religiosi sacramenta propositi ab obnoxia B peccatis multitudine, innocentia et fide separari, et titulos venerabilis officii mores potius insignire quam corpora. Quis bonum conscientiae inter homines quaeratur, si mundi adhibenda est circa pontificum statuta necessitas, si sacerdotum promissio circumspecta cautione servabitur? Nunquam habuit in affectu constantiam, cui facere aliud de pollicitatione non licuit. Saeculi conversatio legum metu retinetur : Dei famulos quod bonum est exhibere convenit non formidini, sed amoris. Dudum dum nobis metus instaret, et de clementia pii regis dubio meritorum aestimatione penderemus incerto, camelos tot dandos² domno papae tali reverentiae vestrae conditione tradidimus, ut si nobis animalia ipsa non essent necessaria, justum pro ipsis pretium mitteretur. Et quia novit optime³ sanctitas vestra, nos, dum potuimus, per allegationem tuam utilitates sanctae Romanae Ecclesiae sublevasse, nunc pro vicissitudine facite de veritate beneficium. Quaesumus etiam, salutatione praefata, ut quid super hac parte deliberatio vestra habeat, indicetis : quia credimus nec praefatum sedis apostolicae praesidem, nec vos qui mediatores existiis, aliud cogitare, nisi quod et propositum et justitiae sine dubitatione conveniat.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS⁴ SERVILIONI.

De perfectione confidunt discipuli, quotiens magistrorum praesentiam praestolantur. Spes eruditionis manifesta est, ut fruatur genio suo, invitare doctorem : clara sunt ingenia, quae instrumentum agitantur desideris : monitorem requirunt, qui felici sorte didicerint. Sic ergo sanctitatis tuae affectione possessus, quanquam me de peritiae jactare non audeam, vultum tamen praceptoris exspecto : ne degeneri te credas ecclesiasticum germen filio commisisse : quia quamvis memoria mea ad centenos se non valeat fructus extollere ; scit tamen semina multiplicata redhibere cultori. Veni ergo, ut coram positus segetem tuam boni agricolae vice respicias. Deus procul avertat in-

¹ *φωσπις*. Attamen eundem Hormisdam diaconum tacito nomine sanctissimum etiam vocat lib. vii, epist. 28 ad Maximum : *Habes quae cum diacono sanctissimo de institutis morum nota diceunt ubertate communicentis.*

² *Servilioni*] Ennodii magistro, a quo ecclesiasticis institutis fuerat imbutus.

¹ In edit. Schottii, *cujus veniendi*, etc.

² *Donno papae*] Symmacho : et hoc igitur inter Ennodii erga Symmachum beneficia numerandum.

³ *Sanctitas vestra*] *Ut Beatitude tua*, supra lib. iv, epist. 34 Hormisdæ eidem. Rata compellatio in allocutione diaconi, cujus ordiois erat Hormisda. Est enim episcoporum potius vel presbyterorum *προσ-*

vidiam. Ita vomeribus tuis ecclesiasticæ fecunditatis A
 planta convulvit, ut nulla sævientis procellæ possit
 impulsione subverti. Nolo præiudicio laudi sanctitatis
 tuæ gravare conscientiam: inspicies quæ litterarum
 testimonio declarantur. Superest, salutatione prælata,
 ut ad gaudia tua jam properes: quia divina beneficia
 gradibus semper accedunt, et quibus bona conferunt,
 meliora pollicentur.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS SENARIO.

Nunquam apud Deum fusa deprecatio votivo
 datur effectu, apud quem hilaritas lacrymis obtine-
 tur, et mœror transit in lætitiã. Adfuit Divinitatis
 auxilium desideris meis, et te, animæ meæ major
 portio, ¹ de prolixis gentium fioibus gratia duce revo-
 cavit. Vere non possum epistolam in multa verba
 diffundere, impeditus, fletibus, quos gaudia in cumu-
 lum adducta pepererunt. Fac, mi domine, parvitati
 meæ celestis doni plenitudinem non perire. Unum
 uterque habeamus hospitium: nec de parietum angustia
 sollicitudo generetur; quando unum pectus
 sufficiens animabus nostris præstat habitaculum.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ² PANFRONIO.

Magna sunt gaudiorum imperia: expers est con-
 tinentiæ hilaritas, et in vocem gestit erumpere. Venit
 optatis desideris dies, et ille quem nunquam de me-
 ritis meis, sed semper de superna pietate postulavi,
 magnitudini tuæ splendor accessit: redditus est
 generi et moribus tuis apex, per quem conscientia fide-
 lis in lucem prodire non formidet integritas. Deus
 bone, indulta custodi: auge successibus quod dedi-
 sti: fac circa servum tuum primum esse gradum, qui
 summus est. Præcipio spe futura, quæ deprecor: ne-
 sciunt in foribus hæerere, quæ cœlo auctore tribuuntur.
 Semper incrementis ad culmen ascenditur, ubi
 supernus favor præstat exordium. Quis hoc in vita
 hominum vel eorum qui conversationem suam nulla
 custodiunt nube sordentem, accessisse sibi die una
 gratuletur; te honorum auspicia ingressum, et dulce
 meum Senarium ab ultimis terrarum partibus resti-
 tutum? Brevis horarum cursus interfuit, ut et tu pa-
 latio natus, et ille sit redditus. In veritate dico, et
 de Dei misericordia mihi securus spondeo, fragilitati
 D
 meæ præsidia cœlo obsequente concedi. Spondetur
 mihi, quod vobis est præstitum. Domine mi, saluta-
 tionis obsequia suscipiens, rogo ut si quid amori meo
 tribuis, dominum animæ meæ Senarium, et apud me
 maneat, exorare pleniter non omittas. Quod nisi
 obtinneris, multum mihi de hilaritatis cumulo decer-
 pisti.

¹ De prolixis gentium finibus] Epist. sequenti: *Senarium ab ultimis terrarum partibus restitutum*: ex legatione nimirum aliqua. Frequenter enim delectum in legationis honorem fuisse constat. Cassiodorus lib. iv, epist. 3 Senario: *Subisti sæpe arduæ legationis officium: restitisti regibus non impar assertor, coactus iustitiam nostram et illis ostendere, qui rationem viæ poterant cruda obstinatione sentire. Non te terruit contentionibus inflammata auclorilas: subjugati quinimo*

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVIENO.

Bene magnitudo vestra, dum origini et moribus
 præstat obsequium, emendationem sine intervallo
 conjungit errori: et quod peccatum sapienter intel-
 ligit, priusquam altero denuntietur, avertit. Quis
 credat deliquisse in correctione velocissimum? pene
 non vocandus est sectator excessum, qui obviam
 manum ponit in subreptione culparum. Hæc, mi do-
 mine, ad ea quæ dignatus es scribere, gratia vestra
 duce respondeo. Cæterum humiliorem me proposito
 actuum meorum pondera reddiderunt: vix miseria
 remansi idoneus reformare colloquia. Domine mi,
 salutationis obsequia præsentans, Deum rogo, qui
 culminibus vestris fructum pro hac qua humilem non
 spernitis, consideratione restituat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Vix est ut intentus rebus felicibus adversa præno-
 scat: velut sinistrum enim animi omen repudiat, si
 quid de austeritate futurorum intellectu præcedente
 respexerit: certe ne et alieno tempore amaræ se
 misceant, ipsa molestiarum horret agnitio. Nullo cre-
 dabam intervallo nunc inamabilem Ravennam, dum
 erat thesauris meis plena, distare: non me sic sitien-
 tem fons, æstantem aura, ut illa ad se non lassum
 requies invitabat. At nunc ipsa Roma puto ad lon-
 giora, pro peccatorum meorum fasce, translata est.
 Ubi est illa, quæ rara putabatur, frequentia littera-
 rum? ubi crebra visio? ubi tot solatia diligentia?
 Vere pro meis partibus loquor: detestor vitam, quæ
 nec in ærumna constitutus est, odio. Allegat forsitan
 culmen suum, sibi pro superna dispensatione cupita
 contigisse. Non est plena felicitas, quando nostrorum
 aliquis miseris duræ sequestrationis affligitur. Deo
 credite, non sunt fucata quæ defleo; nec ad expli-
 candam cordis tragœdiam, aut epistolaris conciun-
 natio sufficit, aut sermonis angustia. Christe, rerum
 arbiter, propria succurre necessitati; ne humana
 fragilitas, ad immensi fasces doloris non sufficiens,
 pressa succumbat. Domine mi, salutationis servitia
 dependens, rogo, ut paginalis circa me cura servetur:
 ut vel hoc remedio inter æstus mens constituta
 respiret.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS PARTHENIO.

Non in te admiro sermonis abstinence: quia
 qui exigua corderit, nil producit. Credis sub hac
 occasione profectus tui latere substantiam? et taci-
 turnitatis imperitiam prodit, et infabricata confabu-
 latio manifestat infantiam. Interea ante inops gratiæ

audaciam veritati, et obsecutus ordinationibus nostris in conscientiam suam barbaros coegisti.

² Panfronio] Sublimem et magnificentem virum appellavit lib. ii, epist. 16, et lib. vi, epist. 14, quibus illum Fausto commendat. Pro eodem scribit et Agapito epist. 16, ubi aliquid insinuat de Vicariæ dignitate, quam illi fortasse hoc loco gratulatur. Illustrem virum dicit lib. vii, epist. 1.

non fuisti, sciens quid diligentia, quid amantis sollicitudo flagitare: factus es honorum rerum nescius, postquam te ad obtinenda quæ putantur maxima, transmisimus. Quod restat, vale, et accipiens monitoris verba, melioratum te scriptio assiduitate divulga.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AVITO.

Dum remedia sua quærit affectio, et æstum sollicitudinis colloquio cupit mediante relevari, ardescit animus provisionis beneficio: unde exstingui creditur, geminatum diligentia surgit incendium. Sæpe mihi bajulorum copiam perquirenti inde ægrescere contigit, unde opinabar quod prodesset accidere. Ecce medetur desideriis meis, qui suorum ad vos causa properavit: fit adjumentum necessitatis alienæ, quod propriæ consideratione suscipitur. Videro quid commendatione mea Bonifacius promoveat: interim opitulatur studiis meis, quod prolixis a me precibus impetravit. Ilunc bonis ortum natalibus testis sanguinis mens designat. Germanum suum præfatus in vicinitate Aquileiensis civitatis asserit esse captivum: qui ut a vobis juvetur, exposcit, Sanctæ domus vestræ consuetudo vulgata est: talem vitam honorum actuum obsidem jam dedistis, a qua velut debitum poseat, qui calamitate deprimitur. Domine mi, accipientes plenæ salutationis obsequium, facite exorari, quod sponte consuevistis, ut qui vestris supplex est, alteri eum esse non liceat.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS AVITO.

A stipulatorem me opinionis suæ magnitudo vestra ita supplicatione postulat, quasi ad amicitias recenti adhuc sim incude formatus: aut non genio suo defraudet, qui propositum diligentia sub quacunque occasione commutat. Facessat a Christianis moribus varia de amante sententia: qui officium oris sui dedicaverit laudibus, liberum non habet inchoata deserere, ne devenustet præfati mella præconii vilitate sequentium. Videro qui ¹ ingenium credat esse sectari novitatem; ego ut tarde amicos eligo, ita in his indemutabiliter persevero. Mihi adsum, quotiens opinionem vestram astris æquavero: quia apud quos ignoti verus moribus nostris, de sodalibus æstimamur. Vere fateor splendorem conscientia vestræ, famæ vice, copiosius ² effudi. Ante adventum culminis tui, obsequio sermonis mei in Liguria, quanti essetis, innotuit. Deo gratias, qui cum sententia mea * generalitatem fecit habere concordiam. Utinam me non humiliaret paupertas eloquii! plus habent vota de meritis tuis, quam proferat lingua de laudibus: inops facundia per quoscunque strepitus quæ gloriae tuæ poterunt convenire, non tacui. Facta est lux genii vestri conscientia meae demonstratio. Procul

¹ In edit. Schotti, *ingenuum*.

² In edit. Schotti, *effundi*.

* *Venantio* Viro clarissimo, lib. 1v, epist. 9. Duos hujus ævi Venantios commemorat Cassiodorus. Unum virum spectabilem, correctorem Lucaniae et Bruttiorum lib. 111, epist. 8 et 46, quem quidem eundem

A avertat divinitas, ne unquam testimonio meo fragilitas claris moribus inimica subripiat. Nulla est, quam opime texuistis, in vobis erroris causa quam recolam: et si pro meritis meis exstitisset, bonorum veterum recordatione sopiretur. Quod restat, valete, mi domine, et iter meum votorum benignitate prosecuti, caritatis recordatione absentia meae damna pensate.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS ³ VENANTIO.

Si proximitas sanguinis ad diligentiam mentes invitat, pii amoris obsecutus imperiis, gestio me prævium præstitisse sermonem, et orditum paginas amplectendis viam reserasse colloquii. Diu quidem cassa expectatione maceratus, dum operior paginas, non emisi. Sed calcaribus suis animum meum fodit B affectio, et ad tabellarum munia priorem fecit accedere. ⁴ Habes prærogativam, si bene conjicio, plus amantis: qui et post productum silentii vestri studium loquor, et debeo verecundia commendare quod tacui. Nunc tamen, ne epistolaris concinnatio transgressa terminum devenustet auctorem, salutationis servitia deponendo, etsi mereor, dignationi vestræ conciliandus occuro: quia potiorum sublimitas communiore geminatur, et facem præfert eminentissimo gratia concessa subjectis.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS CONSTANTIO.

Si liceret cum magnitudine vestra æqua sorte contendere: si honores, ætas, meritum quod vobis facem C prætulit, nos non in umbram cogeret, ego potius culmen vestrum de tabellarum absentia jure culparem; qui postquam ad urbem Romam profecti estis, nulla me recordationis fruge sublevastis. Sed vide, per rerum providentiam quam cauta est seniorum dispensatio, et fabricatis plena sermonibus: prævenitur querelis innocentia: et ne dolorem suum in lucem producat, arguitur: fit rea, ne faciat. Ergo hæc mihi digrediens promissa contuleras? hæc deosculatum fiducia sublevasti, ut crederem mei immemores vos futuros? an ad aliud attributæ sunt paginae, nisi ut secreta pectorum oris clave manifestent? Sed abstineo prolixitate paginali, ne grandiore generet confabulatio producta rancorem. Ad salutationis obsequia me reduco, rogans ut pro me apud apostolos D Dei preces effundas, ut eorum beneficiis mortalis angustia superetur obscenitas, et de puro mandatorum cœlestium tramite mens serena gratuletur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS LACONIO.

Bene cupitis superna dispensatio dedit effectum, et de negotiosi occasione colloqui fraternam refovens diligentiam, quod putabatur necessarium, fecit optabile. Hinc cœlestis cura nepti meæ procul non omnino a sanguine nostro peregrinantem jussit accedere:

fuisse cum Ennodiano nihil vetat. Alterum Liberi filium, virum illustrem, qui comes domesticorum vacans, creatur a Theodoro lib. 11, epist. 13, et Venantius patricius dicitur lib. 1v, epist. 36.

⁴ In edit. Schotti, *Habeo*.

* *Generalitatem*? An *generalem*? Sed nihil muto.

ut dum consulendi instat opportunitas, sancto amori pabula præstarentur. Vix sustinebam, fateor, procurati studia longa silentii : sed interpres mitior putabam applicandum timori quod subducebatur affectui. Deo gratias qui ad usum styli fraternitatem vestram reduxit et gratiæ. ¹ Divinis tamen legibus cognationem indiculo comprehensam in matrimonio licere sociari, sine dubitatione noveritis. Sed continuo ad urbem Romam homines meos dirigo, exacturus a venerabili papa super hac parte responsum, ut animum vestrum potioris præcepti firmet auctoritas. Domine, ut supra, salutationem plenissimam accipientes, sanctum quoque et communem patrem parilis noveritis esse sententiæ : cujus ad vos per hominem meum, si divinus favor annuerit, cum sedis apostolicæ apicibus litteras destinabo.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS AVITO.

Quam sæpe aliena peccata nos ingravant, et quod a nobis non oritur, jure nostro imputatur excessui ! Ex me didici fidem veterum non perire, dum per negotia novella caeca poetarum reparatur annuntiatio. De me dictum æstimo, *Decidit infelix alieno vulnere* (*Æneid.* x). Super exspectandæ memoriæ viri Sabini ² filio exhibetur præfata concinatio : qui haectenus ægritudinis tentus obstaculis, sine vitio suo constituta violavit. Fateor, pene animum meum reum fecerat magnitudinis vestræ dives assertio, et credebam culpam esse propriam, quam conscientia non habebat. Ecce, ut primum in bonam valetudinem reductus est, Mediolanum cum summa prope ratione comieavit. Cætera apud vos alleganda esse non credidi : quia qui commendat magnis viris justitiam, oblivionem videtur æquitatis opponere. Domine mi, salutationis plenissimæ munus exhibeo : et quod superest, quæso ut status circa me gratiæ vestræ, quamvis sit plenissimus, adhuc tamen recipere cogatur augmenta.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGAPITO.

Resistent peccata desideris, et ut meritorum status delinquentibus innotescat, a laborum proximitate capita subtrahantur. Acris affligit oblata, cum

¹ *Divinis tamen legibus*] Cognati generis matrimonia et divinæ leges coercuerunt et humanæ, tum civiles tum canonicæ. Ac sacris quidem Litteris apud Hebræos de paucis iisque proximis cautum fuit : nec longius fere processit interdictum, quam ne cui fratris sororisve filia copularetur. Imperatores Christiani etiam consobrias jungi vetuerunt, ut Theodosius, *tantum*, ut Sex. Victoris verbis utar, *pudori tribuens et continentia, ut consobrinarum nuptias vetuerit tanquam sororum*. Quare sine principis venia ducti non licebat : quod declarat Cassiodori *Formula qua consobrina legitima fiat uxor*. Ecclesiasticæ vero leges, quæ iucestas hodie nuptias quarto gradu definiunt, ad septimum usque gradum aliquando provectæ sunt. At Ennodii sæculo mos adhuc indulgentior. Qui enim de ea re canones erant, intra vetitos sacris

A pereunt : potior sitis est, quam undarum gustus exaggerat : non urunt memoriam prima fronte negata beneficia : quis ferat ingestam oculis æquo animo se perdidisse dulcedinem ? Sed recte ista ad supernam remittuntur providentiam : quæ cœlestis dispensatio mysterii idcirco humanis dispositionibus manus opponit, ut votorum præset effectum. Sanctus pater vester libenter se pariturum jussioni magnitudinis vestræ fuerat de mea occasione pollicitus : sed animum ejus in diversam partem pro utilitate, quantum dicit, Ecclesiæ supervenientia rapere consilia ; sicut præfati pagina ad vos directa declaravit. Præstolatur tamen super negotio designato magnitudinis vestræ secunda colloquia : quo manifestius in fratris vestri Fausti patricii utilitate me esse necessarium reseretur : cuius gratiæ nihil sibi æstimat liberum derogare. Quod restat, obsequii mei humilitate suscepta precor, ut opifex qui culmini * vestræ parvitatæ meæ curam est dignatus infundere, ipse per vos sequenda disponat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS EUGENETI.

Supra modum me sollicitant procurati studia infessa silentii : et licet animus in statione sit positus, contristat sermonis abstinencia, quæ visis imaginibus secretum pectoris oris clave manifestat. Patior quidem interdum caritatem sub paginarum promulgatione simulari : nunquam tamen credo his munitis abstinere qui diligunt. Referat forte magnitudo vestra publicæ occupationis curam locum scriptis familiaribus non dedisse. Sed idem status erat, cum præcedente tempore colloquia cœnæ vestrum crebra præstabat : nec ³ aulicis deputatus ita premebatur excubiis, ut promissi amoris memoriam non haberet. Quis favis toxica, quis cœnum fontibus clandestinus susurrator admiscuit ? aut forte quod fnerat de affectione subreptum ad iudicium retulisti ? Sed ego occupare vos paginarum promulgatione non differo : ut ad usum veterem, cessantibus promissæ dignationis stimulis, vel garrulitatæ meæ provocati fruge redeatis. Domine mi, salutationis obsequium plena humilitate persolvens, indico me vestris cupidum esse aspectibus præsentari ; si tamen faciendum, perpensis quæ vobis cordi esse non dubito, rescribatis.

D Litteris ac principum legibus gradus fere consistebant, ut synodus Agathensis c. 61, Epaucensis c. 30, Aurelianensis 111, c. 10. Sive ergo divinas leges hoc loco interpretare quæ sacris Litteris continentur, sive sacros canones ita vocet, quo modo Græci *θεϊοῦ κανόνες*, et divinas regulas passim Latini ; parvum erat illo tempore discrimen.

² *Sabini filio*] Pro eodem scribit etiam epist. 13 et 14 libri sequentis ad Avitum emdem.

³ *Aulicis excubiis*] Quæsturæ palatinæ quaungebatur, ut dictum est ad epist. 26 lib. IV.

* *Culmini vestræ*] Malim equidem, c. *vestro*. Sed *ἀπείξω*.

** Est in opusculis Sirmondi, ea de re *quæstio triplex*.

LIBER SEXTUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ PARTHENIO.

Nisi te efflictim diligerem, et pii cordis soliditas indemutabili radice constaret, posset injuriarum dolore provocatus, vel cum pueriliter irasceris, vel cum arroganter supplicas, commoveri. Nihil enim invenio, quod sit fabricata humilitate superbius. Profero contumelias fucatæ frontis obsequiis: transit amaritudinem dulcedo simulata. Non opus est deprecationibus, si quæ te catena nectat intelligis, Poscant pro excessibus veniam, quibus est liberum non parere. Ita famulos nobis cœlestis judicii claritudo deputavit, ut in quacunque mens parte dellexerit, illorum necessitas inclinetur. Ille expectat clemens, qui dstrictum, si velit, refutare possit imperium. Haud procul te ab hoc ordine evagari potestas mihi a Deo attributa patietur. Optare te convenit ne mansuetudinem quam in me prædicas meritorum tuorum consideratio justa devenustet, et pietatis trahem culparum multitudinem depretiet. Licet, ni fallor, misericorditer vindicta comitatur errantem, nec ulla est potior patientia nisi quæ vitiiis aditum non recludit, a te tamen facessat indignatio nostra: quia quod deliqueris, non inclusus dolor et gratia fallente servatus, sed verbera castigabunt. Nunc uno modo in cicatricem cogere vulnera intemperatis sermonibus, ingesta prævalebis, si te per culmina liberalis studii ingenium doctrina monstraverit. Veniam, nisi peritia suffragante, non exiges: mutata, qua notus sum lege parcendi, circa desidem sævitiam sub perennitate servavo. Quod restat, Deum precor, ut valeas, et de versibus tuis, cœlesti favore comitatus, spem augeas quam dedisti.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Summa gaudiorum est opportunitas perlatoris, qui minister diligentæ per necessitates suas desideris obsequium præstat alienis. Hunc quidem honestas commendat, et peregrinus ab officio mercatoris pudor insinuat: jungitur, quod ei notitia culminis vestri ad fidem probitatis accessit. Nam scriptiois venerandæ frugibus ipso commeanente satiatus sum. Refundo ergo depositum, officii lege constrictus: et quem in Liguria positum pro virium mediocritate suscepi, ad potissima patrocinia tabella prosequente

A transmitto. Quod superest, reverentiæ vestræ quidquid habet humilitas devotionis offerimus, supplicans ut litteras vestras vel pro mearum assiduitate jam merear.

EPISTOLA III.

ENNODIUS EUPREPIÆ.

Rerum omnium cursus obsequiis corporis, animarum constat imperio: aliud nobilitat cœlestis affinitas, aliud abjectio terrena submittit. Nec liberum est ut quo mens Deo parente collata dellexerit, quod de ultimis assumptum est non sequatur: nec licet militem obviam manum decretis imperatoris afferre. Hinc Crispus asseruit aliud nobis cum diis, aliud cum belluis esse commune. ² Illius secreti ratione cum absentibus peregrinamur, et salva membrorum valetudine, amantium febribus aestuamus: per hæc vincula nulla itinerum interjectione dividimur, et segregati habitaculis, in unum studiis convenimus. Nosti, soror venerabilis, et omnem apud me transgressa dulcedinem, quæ præfationem egisset occasio. Nunc aperta tecum et prodiga pudoris fronte congrediar. Vix quæ ante direxeras blandimenta sustinui: post admonitionem meam duplicia in litteris mella fudisti, quæ tota pectoris secreta concuterent et ad desiderium tui captivam animam relicta corporis sede transferrent. Quam timeo ne rursus ad incertum remittatur affectio; et cum tota mens diligentæ vela laxaverit, subducta periculum statione patiatur! Animus meus quia fuci sit nescius cognovisti; nec detestabilem inter amantes urbanitatem possit assumere. Tua rursus diversum sexus et natura pollicetur, ut dicit sapientissimus Salomon: *Anima* ³ *quæ in saturitate est, favis illudit* (*Prov. xxvii, 7*). Scit verborum meorum testis et iudex, disposuisse me (nisi forte subdolo gratiæ sapore decipiar, et degustatæ caritatis sitiienti pocula oblata submoveris) spiritalis conjugii non simulacrum, sed ipsam implere veritatem. Ut dum inter nos unum velle, et unum nolle constiterit, vel quod bonos ad imitationem stimulet, vel quod malos aficiat, omnium oculis et mentibus exhibere. Tu tantum, Deo medio, adversus omnem quæ ex invidia noscitur impugnationem, firmam promitte et indemutabilem servandam esse constantiam. Quocirca vale, mi domina, et brevi pro maximis admonitione contenta,

¹ *Parthenio*] Germanæ Ennodii sororis filium fuisse docuerunt nos aliquot superiore libro epistolæ, quibus Parthenium Romam studiorum causa proficiscentem commendatione sua prosecutus est. Sed sorori nomen quod fuerit, nusquam indicat. Euprepiam enim non esse id ostendit, quod Euprepia filium quem unicum habuit, Lupicinum, non Parthenium vocabatur. Deinde Euprepia vidua erat: Parthenii vero pater superstes lib. viii, epist. 30 et 31. Parthenii porro nobilitatem et felicia eruditionis auspacia celebrat in Dictione 4 scholastica, qua gratias egit grammatico, quando Parthenius bene recitavit: item libri

hujus epist. 23. Quibus argumentis dncor, ut de Parthenio illo conijciam. qui magister officiorum ac patricius tandem fuit: ad quem exstat elegiacum carmen Aratoris, quod lib. ix producemus, in quo singularem ejus eruditionem cum generis nobilitate conjunctam, ac diversas legationes commemorat.

² Sallust. in Catil.

³ *Anima quæ in saturitate est, favis illudit*. Ea est lectio interpretum LXX: *Ψυχὴ ἐν πλησμονῇ ὄσκα κηρίους ἐμπαιζει*. Nec multum discrepat Vulgata, *Anima saturata calcabit favum*.

quia nec epistolaris concinnatio plura patitur, nec ratio penetrantium paginis debere committi, si ad hæc quæ indicata sunt voto et fide respondes, proprie scriptiōnis testimoniū pollicere.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS FAUSTO.

Non scripsi, ut amaro incommoditatis meæ indicio vos gravarem; sed ut sollicitudinem vestram, quatenus insistat orationibus, convenirem. Male oculos meos ante reaptæ valetudinis substantiam impositus labor accepit, omne a me vobiscum lumen abscessit. Satis sit significasse quod patior. Vestrum est prosperitatem meam a Deo quem precibus placatis exigere, et reseranti litterarum fores crebris opem ferre colloquiis. Domine mi, Deum quæso, ut illud a vobis indicari faciat quod me delectet agnoscere.

EPISTOLA V.

ENNODIUS AURELIANO.

Non est fiducia mea præcognitis nudata successibus. Validus in affectione est, quem animo meo diligentiae memorem justa sum æstimatione pollicitus. Gratias tibi, superna dispensatio, quæ humanis rebus prosperorum fructum de adversitatis occasione largiris, nec pateris in ordine suo tristia permanere. Nescio quid magnitudini vestræ hostilis malitia de patrimonii ubertate decerpserit; tamen sub hoc titulo invictissimi domini multum locupletem gratiam comparavit. Bona est jactura substantiæ, si inelyti notitia principis dispendiis invenitur. Non est facultatum formidanda decessio, si per eum qui omnes vincat divitiis, summi Domini amor acquiritur. Ille accedit quod nec illa imminutio, dum facta est lucri mater et honorum via, impactæ humilitatis potuit tenere substantiam. Sic reparata sunt quæ inimicus eripuit, ut adhuc gaudium cumulum præstoleris. Supersunt quæ in spe habeantur, cum culmini tuo contigerit maxima jam tenere. Illis beneficiis, colo auctore collatis, notitiæ et communionis nostræ bona jungamus. Quando mihi tantum virum, nisi per illa quæ præfatus sum, contigisset agnoscere? Sed arguant superna quæ tribuunt; et ad quæ desideria porriguntur, divina nos cura perducant. Quod restat, vale, mi domine, et amantem tui crebris fove colloquiis; quia nisi epistolaris concinnatio teneret terminum lege præscriptum, gaudia me in multa verba diffunderent.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS ¹ BOETIO.

Par quidem fuerat unis litteris magnitudinis tuæ respondisse simpliciter, nec geminare debere colloquia semel obnoxium; sed cautione ad hoc, non inciscitia devolutus sum. De utriusque enim epistolis,

¹ Boetio] Hæc secunda Ennodii ad Boetium est epistola: et contra prima videtur quæ sequentis libri est duodecima. Adeo verum est quod monuimus, epistolarum Ennodii seriem ubique rectam non esse. Jam in nominis scriptura variant codices. Nam alii Boetium scribunt, alii Boethium; quod quidem, si Græcæ vocis origo spectetur, rectius erat. Sed usus obtinuit, ut Boetium potius dicamus. Et jam olim va-

A una obsequitur debito, altera præstatur affectui. Credite, nefas putavi non cum fenore suo restituere quod mens venerabilis prima contulerat. Dulciora sunt ante exemplum bona diligentia: nec tantum habet virium aut genii qui amicitiarum callem fecundus ingreditur. Summatim sibi gratiam non potest vindicare, cui in amore forma præstatur: impudentia est non respondere caritati, cum manifestet res bene orta virtutem. Hæc in festinatione perlatoris eceler scripsi. Latius posthac verba diffundam: nec maciem ingenii mei, dum merita vestra respiciuntur, aspiciam: si tamen desiderii meis tabellarum frequentiam commodetis. Domoni mi, salutationis uberimæ servitia dependens, quæso, ut memoriam proximitatis vos habere signent promulgata sine intermissione colloquia.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Diu est quod desideris veracibus suspensus solo litterarum pascor officio: dum enim magnitudinem vestram alloquor, votivo me æstimo non deesse conspectui. Sed remediis suis animus ægrescit afflicti; et quod diligentia pabulum invenitur, hoc magis macerat de amoris fruge jejunium. Vere, domine, sic vos lumina mea Deus servet incolumes; quia si aut vires corporis mei sivistent, aut festinatio domni, Ravennam totis intentionibus meæ viribus expetissem. Sed si Deus voluerit, salva vita domni mei patris vestri, et domnæ matris, post Pascha cum adjutorio superno veniam, ut vobis visis ad opem vite revalescam. Domine mi, salutationem uberissimam dicens precor, ut omnes sanctos orare pro me instantissime procuretis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS SENARIO.

Quamvis pro peccatis meis etiam litterarum vestrarum solatia subducantur, ego tamen memor debiti quo me per gratiam vestram, ut Dei memores, obligastis, [scribere non omitto: sperans, domine Senario, ut Deum quem in me cogitasti, semper attendas et frequenter mihi litterarum vestrarum munus imperpetuas. Domine mi, saluto plurimum reverentia consuetæ, et imploro ut per omnes sanctorum basilicas pro afflictione mea Deum rogare non desinas.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis ad tutelam pontificis innocentia officii ejus comes assistat; nec opus sit humanis solatiis ei qui humanitatem professione superavit, scit tamen omnipotens Deus, me sancti episcopi portitoris præsentium jussioni exactum impendisse colloquium.

riabant sculpti lapides, ut Romanus hic in æde beate Agnes suburbana.

VALENS V. D. COMIT. DEPOSITUS
KAL. JUL. CONS. BOETHI V. C.
Et aliter in D. Laurentii tetra stylo extra muros.
GENEROSUS EUNUCHUS DEPOSITUS
IN. PACE VII. ID. OCTOB. BOETIO V. C. CONS.

Diu enim renisus som, ne arrogans videretur, ¹ si minister antistitem, et apud sanctissimam conscientiam potissimum vix mediocri assereret. Sed perfecta obedientia est, quidquid summus exigit, non negari. Et ideo praelato debite salutationis obsequio, precor, ut ad consolationem multis impugnationibus prægravati subsidium conferatis: quatenus singularis boni rem facientes, non patiamini immeritum sacerdotem diuturnæ subjacere molestiæ.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FAUSTO.

Deus, qui bonorum operum animo vestro inseruit affectum, ipse obsequentem sibi longa felicissimum ætate tueatur: quia quamvis innocentia quam fovetis, indesinentes pro vobis ducat excubias; obligati tamen beneficiis vestris non possunt quæ pro vobis Deo debent vota comprimere: quia pro vobis gratias non referre et Deus in carne constitutus exhorruit. Utinam tantum valerem pro rebus verborum tribuere, quantum sentio me debere! His tamen, quod ad aliam mercedem vestram pertineat, suggerere non omitto, ut chartam quam in causa Laurentii tabularii comensis fecistis, impletam mihi transmitti jubeatis; et pro illa cæca muliere quam Martinus conductor ² de Moditia opprimit, comitis patrimonii litteras tollatis, quibus jubeatur, quod ei abstulit mancipium, sine dilatione reformare: quia quod in præsentem in mandatis accepit, facere pro rustica temeritate contemnit.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AVIENO.

Digressio de Mediolanensi urbe ³ communi domino, sola in consolatione remanserunt solatia litterarum: quia dum sermo ad vos dirigitur, aliqua præsentis vestræ desideris meis imago blanditur. Quod et a vobis dominis meis, ut crebro faciatis, exposco; cogitantes absentiam vestram hac sola posse assiduitate sustineri. Habeant felicissimi votivam præsentiam: mihi delicta mea cogitanti epistolaris cura sufficiet. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor, ut per sanctos Domini pro me preces fundere minime desistatis, et Domino gratias referte, cujus circa me beneficia etiam insperata tribuuntur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS LIBERIO, EUGENETI, AGAPITO, SENARIO, ALBINO.

Uberioribus opus est paginis, ubi fides claudicat perlatoris: per amantem mei cultorem vestrum Stephanum diaconum, sufficit parca collocutio: qui transgressus epistolas in multa verba diffusas, præfert affluentibus necessaria, dum compendio fidelis arcani

A alleganda non supprimit. Quod restat, valere me, Deo auspice, nuntians, prosperitatis vestræ bona disquiro, et plenum reddo salutationis obsequium, deprecatum, ut fiduciam meam incorrupta dignationis vestræ non denudet integritas.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AVITO.

Importunum me facit aliena necessitas, quia deo pro deprecatæ sermonem. Lex propositi intercessionis refutat avaritiam. Nam ad conscientiam meam sarcinam jungitur, si respuam supplicantem. Exspectandæ memoriæ Sabini filius ad diem constitutum sententiam præstolaturus occurrit: sed agellum suum utilitatis ratione est coactus expetere; quia et fide-
B jussor et executor defunctæ die defuerunt. Abjurantem me de præfati negotio ultra vilescere bajulus impulit, ut ad eum nuntios, quatenus rursus occurreret, destinaarem: quod me fecisse significo. Nunc salutationis meæ dicens obsequia, in potestate est culminis vestri, in prædicti causa, quid justitia quam fovetis, quid fiducia quam dedistis mereatur ostendere.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS AVITO.

Scio mea apud vos clamare silentia; nec quidquam fieri, quod non secreta interpretatione teneatur. Ego tamen a scriptione non destiti; nec sublimis memoriæ viri Sabini filium fabricato ingenio a judicatione contraxi, qui violentias in agello suo perpessus, hactenus operam dicitur navasse cum barbaris. Credite mihi, aderit secutus examini, et disceptationem vestram sine aliqua formidine veniet ingressurum. Domine mi, salutati reverentiam dicens, precor ut personam meam tanti habeatis insitæ dudum affectionis recordatione fulcire.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS FAUSTO.

Bene providentia superna disponit, ut dum a me beneficia postulantur, sic sollicitudo mea votivos inveniat perlatores. Facessat negare aliis quod mihi tribuo: et illud avaritia sordente continere, quod sublevat largientem. Simplicianus præsentium bajulus, adolescens nobilissimus, natalem scientiæ sedem Romam conatus expetere, hoc sibi credidit pro singulari evenire compendio, si ad notitiam culminis vestri duce pagina perveniret. Cui ego nequaquam volui cupita subtrahere, sciens consuetudinis vestræ esse quod reliqui faciunt exorati. Nunc, mi domine, servitia salutationis accipientes, facite ut præfatum peregrinationis dura non onerent: meque crebra

¹ Si minister antistitem] Diaconus episcopus. *Διάκονος*; est minister. Quos ergo diaconos Græca voce in Ecclesia nuncupamus, ministros etiam simpliciter appellabant. Commodianus:

MINISTRIS.

* Ministerium Christi, Zacones, exercete caste.

Idcirco ministri facite præcepta magistri.

Nolite fugere personam judicis æqui.

Integrate locum vestrum, per omnia docti.

Sorsum intendentes, semper Deo summo devoti.

13 Titulo Deo reddite inlæsa sacra ministeria aræ.

Fortasse *mysterium*.

Rebus in diversis exemplum date parati.

—Inclinate caput vestrum pastoribus ipsi.

—Sic fiet ut Christi populo sitis probati.

² De moditia] Modoetia: quod notum est Liguria oppidum haud procul Mediolano, ubi Longobardorum et Italiae reges olim coronati. Moditia pro Modoetia pari antiquariorum licentia scriptum, ac mira pro mœra, id est *μόρα* apud Sidonium, et metici pro metoeci *μέτοικοι*, in vetere Galli auctoris panegyrico.

³ Communi domino] Fausto, patre Avieni.

scriptionis vestræ per hanc impetratam frequentiam A dignetur; quatenus sub confabulatione votiva pia revelare munia non desistant.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS LUMINOSO.

Non deberent esse negotiosa colloquia quæ pro remedio sibi amor invenit, nec religionis stipendium ad necessaria nos oportet evocare commercia: quia dulce esset epistolarum munia soli militare concordia, nec rem diligentia in acupia transferre compendii. Sed res ad hoc rediit, ut nisi senior caritas quæ inter nos ab ipso vitæ lumine sumpsit exordium, et per varias profectuum vires messem gratiæ perduxit ad aream, compulsa pro meis partibus stimulo scriptionis assurgat, grandi ingratiitudinis et detrimentorum sterilitate percutiar. ¹ Meminit amplitudo vestra, quæ de expensis quæ apud Ravennam episcopus meus fecerat, me ei redditionem promittente, pro sedis apostolicæ utilitate, vobiscum fuerit collocutus. De qua restituenda celerem promiseratis effectum: sed pro peccatis meis nescio qui casus opposuit manus. De qua ad me prædicti antistitis se convertit intentio, ut vix inducias ad sacratissimam urbem tribuerit destinandi. Nunc post Deum in vobis causa est; qui potestis et personam meam offensione pontificis mei et detrimentis eripere; ne officium fidei mihi uni peperisse videatur adversa. Domine mi, salutationis munera persolvens, Dominum precor, ut animum vestrum ad utilitatis meæ considerationem incunctanter invitet. Ego quid amplius facerem invenire non potui, nisi ut cum allegatione manifesta fidum mihi dirigerem perlatorem.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS MARCELLINO EPISCOPO.

Magnifici viri domni Stephanioni filii vestri facit dignatio ut beatitudini vestræ legendus occurram, cujus beneficio itineris caritas detrimenta non patitur, et quod præsentia non valet, sermone compensat. His ergo servitia apostolatus vestro debita representans, quæro ut me orationum suffragio sublevetis: quatenus insertus venerabili conscientia, de omni merear dignationis vestræ fruge gratulari; quia fiducia: meæ coronam vestram non ambigo responsuram.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS DOMINICÆ.

Fecit magnitudo vestra quod et sanctis moribus suis debet et sanguini, ut propinquitatis memoriam silentii non patiat torpore languescere. In quacunque terrarum parte vivit affinitas, nec separantur regionibus parentelæ catena sociati. Credite mihi, dilectio sancta non deperit, nec ullum patitur per divisionis itinera natura dispendium. Nam generum vestrum tantum mihi noveritis caritatis impendere, quantum ad vicissitudinem nulla satisfactio existat idonea. Quod superest, domina mi, accipientes debite salutationis affectum, Deum precor, ut in bono mutuo felicitatis videndi vos occasionem conferre

dignetur; quatenus sub confabulatione votiva pia desideria sublevantur.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Postquam desideris meis videndi vos facultas elapsa est, iterum ad litteras mens revertitur: cogitur abjuratum poscere paginale subsidium, et institutum melioribus copiis animam, quasi vilioris cibi alere aut sustentare commercio. O quam grave est, quotiens variis necessitatibus obsequentem fugitiva libertas ad nova instituta transducit! Quæ dura sunt, continuatione franguntur: multum de gravitate oneris usus incidit; flebilis conditio ad optata quæ non sunt mansura perducit; levior sors est curis jugibus occupati. Iloc sum infeliciter peccatorum fascie, quod de bonarum rerum sapore gustavi. Sed hinc alias. Deo relinquenda sunt, quæ humano remedium nesciunt habere consilio. Vobis interim reverentiam salutationis impendens, reditus mei facere indicia non omisi, cupiens pari scriptionis vestræ hilaritate relevari.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS FAUSTO.

Ignoratur bonorum sapor in prosperis; vix dignoscitur superni qualitas beneficii, dum tenetur; post migrationem cupita dulcescunt; desiderii pretia in manibus constituta nescimus. Vere fateor, quandiu Ravenna vos habuit, sinistrum omen credidi cogitare quæ patior; nec inter res secundas, quasi malignis propriæ felicitatis interpres, quæ per absentiam vestram venire poterant suspiravi. Non debui merita mea, si ab homine non separarer, agnoscere, nec intelligere fugitivum esse, quod sectanti peccata blanditur. Sed quid epistolaris concinnatio castigatæ terminum dictionis excedit? Ferat his rebus medelam, cujus imperio universa famulantur. Ego tamen propter quod attributæ sunt paginae, valeo substantia corporali; et per hæc munia, sub Dei ope, ut prosperitas vestra nuntietur expecto. Accipite ergo obsequia mea; et si quid inter hæc quæ mecum geri didicistis, eventus dexter attulerit, sine dissimulationis obstaculo nuntiate.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS FAUSTO.

In occasione rapui solvendæ humilitatis personam domesticum perlatoris. Desideris meis militabit, quod in aliorum negotiorum efficacia providistis. Fateor, durum credidi vicinior litteras denegare, qui nunquam potui in longinquo constitutus abstinere colloquiis. Visum enim mihi sum, Ravennatibus occupatus exubiis, magnitudinem vestram quadam mentis dextera contigisse. Idcirco ad lavamen desiderii scripta rogavi, ut quod vivis subtrahebatur affatibus, lectione pensarem. Ego honorem salutati exhibens, rogo, ut me hujusmodi, quotiens opportunitas ingesta fuerit, remediis sublevetis, in quibus absentia unicum habet divina provisione subsidium. Agnovistis quæ sit curatio affectione languenti: vestrum est medelam ægris animis non negare.

¹ Inf. epist. 33.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS EUGENETI.

Diligentia est multiplicium causa paginarum. Reverentia vestræ debetur, quod a scriptione non tempero: testis gaudii non patitur vox defectum, quia statim valetudinis vestræ lætus excepi. Valet.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS PARTHENO.

Deo auspice dilectionis tuæ primordia convalescant: adsit desideris communibus, per quem vires studia sortiuntur. Declarasti te scriptiois luce urbem amicam liberalibus studiis jam tenere: prænisiisti in foribus quod avara parentum vota superaret. Non sum dictionis tuæ rigidus æstimator, nec respuo tenuitatem præsentium, cui secutura blandiuntur. Quotiens vomeribus terram scribimus, animus de spe venturæ frugis elevatur: semper de herbis aristarum divitias amicus¹ rationis intelligit: diligens rusticandi adhuc in cano flore pomorum populos jam metitur. Facessat liberalitas, et quidquid pariunt peccata discedat. Ductus mihi oratiuncule tuæ et si eloquentiæ nitore non subsistit, Latiaris tamen venæ sapore radiavit. Fluxit sermo non absodus; lectionis tamen opibus ampliandus. Sed quid ego post tantum iudicem, cujus oribus operis tui concinnationem placare signasti, quasi post olores anser, strepui? Illi quicunque placuit, examen securus ingreditur, facundia ab illo prædicata prævalet favorem etiam ab inimicis exigere. Labora ergo, ut felix bene cœpta eventus extollat: honestorum te obsequiis indesinenter imitari; eos qui consortio se suo polluant, debens monitis nostris reverentiam, velut veneni poculum fuge; profectum tuum paginis scire cupido semper annuntia. Quod superest, vale, et orationibus superni favoris adjunctis auxiliis, familiæ tuæ de peritiæ messe responde.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS² ARCHOTAMIÆ.

Quamvis jus affectionis, consanguinitatis lege restrictum, regionum prolixitate non pereat, nec catena generis, quæ animas necit, terrarum separatione dividatur, attamen pabulum caritatis est, aut videre, aut officio sermonis appellare quem diligas: nescirentur secreta mentium, nisi prodicione linguarum. Hæc in usu vocavit antiquitas, ut illa quæ pectoribus clausa sunt, non laterent. Ego Gallias quæ totum me propter vos sibi vindicant, si oculis non inspicio, affectione non desero. Gratias tamen præsentium perlatori, qui necessitatis suæ occasione desiderii meis præstitit, ut inter æstus animarum quibus hajulus deerat, optatum præberet officium. Salutans ergo servitio debito, precor ut portitor beneficii sui vicem recipiat, et qui in gaudio meo opitulatus est, suis votis restitutum per me credat effectum.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Scit magnitudo vestra quo me honoret præiudicio studiorum liberalium sectatores, tanquam rem sibi debitam commendationis meæ scripta poscentes. In

¹ Forte *sationis*.

A usu est, vos beneficia, me verba conferre, et magnitudinem rerum desiderium vincere postulantis. Si ab his muniis temperem, salvo munere vestrorum generio, ego votum benevoli non habebō. Perlator præsentium Pertinax teste apud vos natalium suorum pudore vulgabitur: qui in astipulatione stemmatis usus est bono verecundiæ, per quem, iudiciis valetudinis meæ pro vestro desiderio factis, precor ut fiduciæ suæ fructum capiat ex dignationis vestræ messe locupletem: et quotiens votivis commentum cursus accesserit, ad sublevandum me, quas in amoris solatio accipitis, paginas destituate.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS EUPREPIÆ.

B Debentur quidem necessitati silentia, sed scripta diligentia. Exigit metus abstinentiam tabellarum; sed interdum cedit affectui. Vix aliquibus acquiescit obstaculis mens amantis, servet ad redhibenda gratiæ stipendia potius cum vetatur. Ecce prælocutus quæ me causa ab his muniis suspenderet; relinquo conscientiæ vestræ quæ faciat obsequentem. Deum tamen precatus, in bona me valetudine, vel Lupicinium nostrum esse significo: hoc de vobis cupiens, quæ a me sunt prorogata cognoscere. Nolo tamen curam sequestrati pignoris fasce deprimatis: credite conscientiæ meæ; plus illi per studium debeo, quam ipsa exhibere poterat per naturam. Utinam ingenium illius beneficia superna meliorent! Vere dico, vobis ad longiora digredientibus, utriusque parentis sollicitudo me respicit, quam potuimus in unum positi cum ambitione partiri. Domina mi, salutationem plenissimam dicens, precor ut tantum mihi caritatis et orationis suffragium concedatis, quantum me ad desiderii vestri effectum tendere comprobastis.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS SENARIO.

Uber conscientiam vestram pro superna dispensatione vicissitudo comitetur; reddat pro parvitate mea Altissimum quod agnoscit a vobis, qui semper amantibus fideles exististis, fuisse collatum. Certus portus est, pectoris vestri invenisse diligentiam: estis hac conversatione præditi, ut amicorum spem beneficii collatione vincatis. Secundam admonitionem desidero, ut inunctum iter arripiam. Date felicem dexteram humilitati meæ, et prospera mecum vestra dividite. Domine mi, salutationis obsequia præstans, queso, ut si rerum dominus apud Ravennam feliciter commorabitur, iudicetis quatenus sine ambiguo præcepta vestra perficiam.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS GUDILEVO.

Solent quibus felicitas et potentia, Deo ordinante, conceditur, humiles consolari officio litterarum, et prospera sua paginarum promulgatione partiri. Ego multo tempore ut his subleverer muniis, expectavi. Sed cessantibus vobis necessarium credidi non tacere, ut quod amor non exigit, iuxta evangelicam lectionem mereatur importunitas. Domine mi, salu-

² *Archotamiæ*] Arelatensi consanguineæ, lib. vii, 14

tationem plenissimam dicens, quæso, ut me antiquum cultorem vestrum illo foveatis quo olim promissis affectu : et prospera vestra paginarum me faciatis directione cognoscere.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis sublimi viro et omni integritate prædito, ¹ Sabino Romam properante, tute paginarum officia commisisset, ut resignanda per litteras fidelis relator assereret, attamen sollicitudini meæ debui duplicibus magnitudinem vestram iudicis informare, ut perlator ex litteris secutus principium narrationis assumat. Hæc scripto degustata sufficiant : ad illud revertor, propter quod epistolæ destinantur. Valere me corpore nuntio ; Deo supplicans, ut statum animæ de vestra faciat prosperitate reparari.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Non potest doloris magnitudinem eloqui oris infantia, qui mihi de illa re contigit, quod harum perlatoribus ad Liguriam destinatis a scriptione temperastis : quorum commationem vos ignorasse non credidi, et præsentiam magnitudinis vestræ a petitionis qualitate deprehendi : datur enim inveniri a dispositis tractatorem. Me tamen urunt epistolarum feriæ, quas ad levamen mœroris mei etiam occupatissimi repulistis. Nunc ad vota redeo. Valet, * mi domini, et cœlestem circa vos gratiam multiplici resignate colloquio. Partum est enim actibus vestris, quietis tempore de ea quæ in laboribus sata est, innocentie messe gaudere.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS DOMNO PAPA.

Pervigil beatitudinis vestræ cura, quasi coram positus, in quocunque loci sint, obsequentes attendit, et sine ullis feriis, dum gratiæ suffragium præstat expertis, invitat extraneos. Etenim plures de spectaculo fructus capiuntur laboris alieni : quia discit operam navare in cuius oculis redduntur præmia sudoris et fidei. Atque utinam par votis esset effectus ! et quod didici pro religione, cuperem daretur implere. Domine mi, famulatus mei humilitatem exhibens, parca in maximis elocutione contentus, quid dominus episcopus frater vester super directa legatione senserit, patefaciendum præfati litteris derelinquo.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS AVIENO.

Cum semper sint litterarum inter amantes jucunda commercia, et ex his muniis, etiam si spartana adhibeat brevitas, gaudia proluxa nascentur ; sintque huiusmodi officia remedio absentibus, votiva sollicitis : attamen æger animus super eorum de quibus pendet, prosperitate jactatur, et hac tantum curatione respi-

¹ S. V. Sabino] Huiusce nominis præfectum annonæ Roma paucis post annis habuit, cuius hoc restat in basilica Ostiensi epitaphium, sed mendosissime exaratum :

HIC REQUIESCIT IN PACE. SABINUS V. S.
PRÆF. ANN. QUI VIXIT ANNOS LIII ET

A rat ; quam cum negat anxii is qui nullo labascit incerto, resignat se diligentia non teneri. Paverunt diu animum meum a magnitudine vestra destinata colloquia, et hilaritati congrua pabula præstiterunt. Quorum nunc abstinentiam non affert tristitiam, sed cogit ad exitum. Potuit enim saluti opem tribuere, quod ante militavit affectui ; abjurata est caritatis religio, quando profutura meæ valetudini verba denegantur. Agnovistis quid fecerunt silentia vestra ; quibus emendatione succurrite : nam apud vos si mei non dominatur oblivio, scripture mutantur. Domine mi, salutem largissimam referens, Deum deprecor, ut æstibus meis superni dispositio favoris occurrat, et in solatio mœrorum meorum illa a vobis indicari faciat, quæ delectat agnoscere.

B

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS HORMISDÆ ET DIOSCORO.

Scio conscientiam religiosas grande æstimare compendium, si præstandi nascatur occasio, his maxime quos devotos exstitisse meminerunt. Ergo quamvis prima reverentiæ vestræ causa sit scripta mittendi, et utilitatis allegatio sit subiucienda diligentæ, attamen anxius animus sæpe necessaria præponit affectui. Retinet fraternitas vestra domnum papam de expensa, quam episcopus meus apud Ravennam pro ejus utilitate me sponte fecerat, restitutionem fruisse pollicitum. Sed actum est ut vix ad vos dirigendi præstaret inducias, et de mea sibi satisfaciendum esse substantia protestatur. Nunc quia C grandis summa non est quæ reposcitur, et summum esse beneficium me ab ingratitude ejus quæ videtur justa, subtrahere, ordinate quod vobis retributio superna compenset, Domine mi, salutem abundantissimam reddens, Deum quæso, quo animis vestris, quod me sublevare possit, inspiret. Ego autem adfui partibus meis, qui cum contestatione mœroris per paginas indicati direxi fidelissimum perlatores, qui nobis perferenda sine imminutione suscipiat.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS FAUSTO ALBO.

Quamvis magnitudo vestra per longum silentium oblivionem mei fuerit contestata, et dum ab epistolaribus muniis temperat, memoriam obsequentis abjecerit, attamen providentia cœlestis desideriiis meis prospera vestra non patitur occultari, et variis indicis successum circa vos resignat optatum. Nunc tamen animus meus usque ad hoc devinatione productus est, ut proprium ad vos dirigerem perlatores, qui vivis pastus aspectibus, bona ad me manifesta perducat. Credite, domini, magna me vobis esse obligatione constructum, nec ulla pectori meo ferias dari, quibus visionem vestram non plena intentione disquiram. Superest ut, ² reducta in Ecclesia Ro-

DIES XXIV. DP. XV. KAL. AUG. SYMM.
ET BOETIO W. CC. CONSS. .

² Reducta Ecclesiæ concordia] Sedatis motibus schismatis Laurentiaui.

* Mi domini] Forte, mi domine, ut alibi sæpe.

mana concordia, occurrendi vobis contingat occasio. A
Domine mi, salutationem reverentiæ vestræ plenissimam dicens, deprecor ut suggestionem portitoris, hominis mei, grato suscipiatis auditu, et de felicitate vestra vel totius domus statu recurrenti nos instruat alioquo.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS DOMINÆ.

Inter curas et molestias quibus pro peccatorum fasce subjicior, elegi singulare subsidium, ut ad vos domnas meas litteras destinarem; quarum precibus omnia mihi secunda contingerent, et ad serena lætitiæ, depositis angustiarum nubibus, reformarer. Prima enim mœroris causa est, quod prospera vestra, dum in longinquo degitis, vix datur agnosci: ex qua nascitur circa personam meam omnis adversitas. Adeste ergo supplici precibus vestris, ut per sanctorum Dei snuffragia ægro animo medela tribuatur. Domina mi, servitium salutationis impendens, deprecor, et per Deum vos, quem colitis, obtestor, ut continis me postulationibus et lacrymis, quibus regnum cœlestis vim patitur, Domino commendetis: quia hoc munus speciale computo, et omnibus commodis antepono.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Cœlestis dispensatio religiosis desideriis nunquam negat effectum: nam quod pie cupimus, maturo præstat studio. Desideranti enim mihi per litteras orationum vestrarum postulare suffragia, perlatores domesticum vota pepererunt; ut stimulo scriptionis admoniti, pro suscepti anima supplicetis, quia¹ doctor gentium clamat, *Orate pro invicem* (Jac. v, 16). Nihil enim est quod Deum ditigens, etiam pro delinquentibus obtinere non possit. Laborate ergo promissis dudum patrociniis, et gaudia mihi per lacrymas comparate. Veniat ad me fructus innocentie meritis ignoratus. Hæc sunt de quibus sanctum Dei admonere præsumpsi. Timeo enim facere proluxa colloquia, quia res necessaria strictis est postulanda sermonibus. Nunc in Christo valete, mi domine, et sentire me deprecationis vestræ munera prosperis dicite.

¹ *Doctor gentium*] Paulo tribuit, quod est Jacobi apostoli cap. v. Epistolæ catholicæ.

² *De Alphis Cottii*] Hoc iter quod describit in iti-

EPISTOLA XXXVII.

ENNODIUS JOANNI.

Ergo falso creditur amorem reddi diligentie, et tacitis animas se interrogare colloquiis, fidem mentium sensus asserere, ut quod impendimus vicaria nobis relatione debeatur? Vocem montium secreta restituunt, et in obsequio humanitatis muta famulantur: sed magnitudinem tuam in contemptu mei contigit silentium pro scriptione reddere; et in astipulatione artificis genii, temperando a paginis, pertinciam garrulitatis opprimere, natræ lege calcata. Facessat a moribus meis, sequi quod admissum doteo, et sublevare culpas imitando. Ecce iterum appello linguæ ferias foventem, et in longioribus persequor, habens promissæ caritatis memoriam. Domine, ut supra, salutationem largissimam offerens, quæso, ut debitum gratiæ vel nunc exigat importunitas, dum providetur quatenus ardorem desiderii prolis satietis alloquiis.

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS FIRMINÆ.

Quotiens votiva res repente contigerit, pretinm de ipsa temporis brevitate sortitur. Cœlestis enim ut crescat beneficii genius, subitum facit esse quod tribuit, ne devenisset sperantum proluxitas misericordiam largitoris; quis enim affectum desiderii repente suscipiens non avidius impetrata veneretur? Sic litteras magnitudinis vestræ sitiens, tempore profectio nis accepi. Dolebam, fateor, et vehementer angebar, dum nec obsequiorum meorum perlator existeret, nec sospitatis vestræ digressurus bona cognoscerem. Ecce utrumque frons bona concessit: accepi pariter indicia optata quæ refero, et uno eodemque tempore regressum me² de Alphis Cottii, et Ravennate significo iter arrepturum. Orate ut variis laborum jactato incommodis patientiam supernæ benedictionis munus infundat. Me autem quod ad custodiam gratiæ culminis vestri splendor hortatur, facilius credo cursus flumium in diversa revocari, et relictis fluentorum alimoniis æther vacuum [piscis expetere, quam tantorum me immemorem delicta restituant. Quod superest, valete, mi domina, et redemptori nostro pro persona suscepti incessabiliter supplicate.

nerario Brigantionis. De Firminæ autem annulo est epigramma 93.

LIBER SEPTIMUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS¹ JULIANO.

Præceptis magnitudinis vestræ ministerium devotionis exsolvimus; quia fit æquitati proximus, qui justii viri monitis obsecundat. Negotiorum qua-

¹ *Juliano*] Comiti patrimonii, lib. iv, epist. 7.

² *Regiæ domus conductorem*] Qui fiscale aliquod prædium conduxerant, hi conductores domus Augustæ dicebantur, de quibus est titulus in codice, et lex Valentiniani III, qua illos nullius militiæ dignitatis privilegii frui docet. Domus Augusta, quando

D litas quæ ab amico veritatis agnoscenda committitur, cautione instruit animum cognitoris integri: affectionem infudisset nobis magnitudinis vestræ consideratio, si studia non dedissent. In negotio igitur quod inter Bautonem², regiæ domus conductorem, et imperatores erant, vocabatur; nunc domus regiæ, regnante Theoderico, et conductores domus regiæ, Cassiodorus lib. v, epist. 39. Eorum cognitio ad comitem patrimonii pertinebat, qua comitiva Julianus fungebatur. Theodericus Juliano eidem C. P. *Conductores Apuli deplorata nobis aditione conquesti sunt,*

Epiphanium chartarium vertitur, dum anceps in disceptatione nostra eventus nutaret, et alterna se partes intentione colliderent, asserente Bautone se sexaginta et quatuor solidos publicos, quos de reliqua indictio- nis istius chirographo fuerat debere confessus, idcirco non posse restituere, quia per manus sublimis viri Projecti quadraginta solidos Epiphanio suffragii nomine contulisset, pro quibus nullum beneficium secutum fuisse doceretur; et replicaret ipse Epiphanius, se si quid accepisset, labore meruisse, nec frustra sibi a Bautone quidquam fuisse collatum, vel prolati testis fidem laudibus incessanter attolleret; statuimus ut sub iurejurando mihi nominatus superior vir nobilis Projectus et sperati genus declararet beneficii, et effectum, si ita esset, assereret non secutum: quod cum fuisset impletum, Epiphanius acceptam pecuniam refunderet quantitatem. Nunc in potestate est culminis vestri decisionem nostram, si placet, auctoritate fucire.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Quantum ad faciem mororis adjungit interrupta tribulatio, quando ut acrius urat adversitas, prosperorum mutatione blanditur! Ad cujus unquam onus accessit, quod continuatæ sarcinam calamitatis abjecit? Quam bene me ad patientiam absentiae vestrae longus temporum usus aptaverat; dum hoc quod felicitas non habebat, didicerant nec vota præsumere! Ecce iterum de inveteratis doloribus passio novella me lacerat, et obductam cicatricem rescindit ictus acutior. Imploraveram a discedente misericordiam, ut quod de presenti confabulatione perdebam, literis pensaretur; nec hanc frugem omnibus desideriis jejunos emerui. Ego consuetudinis meae non negligens inter laceymas scripta concinno: quibus de afflictione mea credidi nil potius indicandum, illustris viri domni Pamfronii relatione contentus. Nunc, mi domine, obsequia famuli vestri dignanter accipite, et animæ in angustiis constitutæ remedia consueta præstate.

EPISTOLA III.

ENNODIUS AVIENO.

Quibus magnitudinem tuam discedentem precibus imploravi, merito retexerem, nisi memorie vestrae irrogare contumelias devitarem. Nam qui amantem de his quæ recens sunt acta convenerit, fugiendam bonis oblivionem importunus opponit: cum hoc sit peculiare conjunctis, ut sub quadam præsciencia mutuo sibi cupita sufficiant; et ad substantiam caritatis efficaci dispensatione, quod votis poseandam est, effectu seniore concilient. Cœlestis dispensatio facienda suggerit, si quid amor optat, inquiras. Illis jungitur quod æstuanti animæ, dum iter arripes,

frumenta sibi inimicorum subreptionibus concrenata: postulantem ne cogantur ad integram præstationem, quibus commerciorum sunt incommoda diminuta, etc.

¹ *Epiphanium chartarium* [Lapis sepulchralis Romæ, LOCUS VALERIANI CHARTARI. Sed chartarius hoc loco non chartæ opifex, aut negotiator, sed chartularis comitis patrimonii: quomodo accipi etiam videtur

A multis in promissionibus subvenisti; diceudo sustentandum me esse paginis, qui propriæ lucis privarer absentia. Ecce et pollicitatio fide claudicat, et spe irritatus ardesco. Egit veniens de remedii præsumptione fiducia, ut difficilium dura tolerentur. Sed nunc, mi domine, honorem salutationis accipiens, postquam apud vos, quod male est animo, declaravi, curatio properata succurrat: ut qui salutis vestrae status est vel gratia principalis, expectatis reseretur alloquiis.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS AGNELLO.

B Semper famulantes diligentiae paginas nunc in proditione sui dolor exigit, et gaudiorum ministras in vocem reserandæ taxit injuriæ; nec contenta fuco dissimulationis urbanæ secreta pectoris aut taciturnitate vestivit, ut in partem aliam transtulit blaudimento. Novi quidem fabricata, sed fugio: et simplicitate contentus, cum amantibus sereni animi fronte congredior. Ubi gentium fuit sub obstaculo Dei inter nos promissa deviatio, ut proficiscentes insalutatum me, velut incognitum linqueretis, nec potestatem ramanens sortirer necessaria suggerendi? Credo providistis ut imbecillis oculis totum vobiscum lumen amitteret, nec diem meum sub amici præsentia clausis orbitibus iatuere. Hæc si per negligentiam contigerunt, æstimationi relinquitis quem apud vos locum obtineam: fereada sunt acerbius, si intelliguntur accidisse pro studium. Nunc vale, mi domine, et animo meo quem in statione consistere suadet innocentia, origo, propositum, potiorem gratiæ partem qua vobis sinceritate patuit invite.

EPISTOLA V.

ENNODIUS SENARIO.

D Quamvis te dominum meum per intemeratæ documenta fidei ² principalis sibi cura conjungat, et morum claritudo ita publicis rebus misceat, ut amabilis a te sapore quietis excludat, credo tamen ita religionem amicitiae posthaberi, ut non satisfaciens, Deo adjuvante, regnantis imperiis debita sua refundas affectui. Nostis quid poscat aula, quid gratia: uno eodemque tempore nec rerum deestis domino, nec amoris, quando Christianæ mentis integritas per has partes divisa solidatur. His ergo sollicitudinem meam credo relevari, quibus venerabilis consuetudo servatur studiis. Tantum est, tu Dei nostri solatiis magnitudo vestra adjuncta gratuletur. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, spero ut de vestro vel amici vestri domni Fausti statu hilarem me fieri votivo litterarum contingat indicio.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

Permisi hactenus magnitudinem vestram mobilita-

ab Athalarico lib. viii Variarum, epist. 22, ubi chartarios nominat sedis Burgantini comitis patrimonii.

² *Principatis sibi cura conjungat* Vel propter legationes ad quæ sæpe adhibitus Senarius, vel propter exceptoris officium, quo in regis aula fungebatur, lib. iii, epist. 14, et lib. v, epist. 15.

tem Ligurum urbanæ fuce disputationis incessere, A quia et me origo reddebat alienum, et vos ab eorum culpis constantia promissa sejunxerat. Sed cum una sorte ab oculis vestris et mente discessi, præconis voce contester, neminem damnuare posse quod sequitur, nec salvo pudore sententiam excessibus dicere peccantem. Fas est liberos a reatu detestari; quis æquo anima ferat monitorem quod verbis destruit actibus non veritate? Evangelii sententia est, *Qui fecerit et docuerit sic* (Matth. v, 19) dignum Dei gratia posse judicari. Vobis copiosus sermo est, quotiens error arguitur, et sub conversationis negligentia puritas amplectenda verborum. Perdidistis lacrymarum mearum memoriam, quam discedentibus gemini doloris ictus effudit. Ecce quanti dies sunt, in quibus sub tanta frequentia commentantur nulla neque domini mei, amici vestri, neque vestra, quæ de illo rem voti indicent, scripta suscipio. Absolvistis imitatione culpabiles: non quod Liguribus venerit propositum, quantum vos dicitis, infidelitatis amittere, sed quod eos contingerit invenisse in his quæ sunt vitanda consortes. Rogo tamen, servitio salutationis exhibitio, ut tandem aliquando, tanquam boni domini precum mearum memores, prosperitatem vestram, vel domi mei, amatoris vestri, reseretis muniis litterarum.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS ¹ ELPIDIO DIACONO.

Perfecta caritas corporalis absentiae damna non patitur, nec animorum serena conjunctio itinerum sequestratione mollatur: quorum animæ Christo in caritate sociante conveniunt, nulla possunt separari interjectione terrarum. Hac ego spe vel securitate, de conscientia vestra securus, amantem mei alloquor, tanquam in amplexibus constitutum. Fove, domne Elpidi, quem Deo medio suscepisti. Habeat suas mundus astutias, et urbanitatem fallendi prudentiam damnandus appellet. Tu illi dulcedini quam probavi, nihil admisceas, nisi quod gradibus ad perfectæ caritatis nos bona perducatur. Domine, ut supra, salutationem plenissimam reddens, quaeso ut prosperitatem vestram vel eorum qui nos diligunt frequentibus mihi indicetis alloquiis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS EUPREPIÆ.

Quam bene animum meum ad patientiam sequestrationis absentiae vestre usus aptaverat, dum prolixa silentia contemptum dulcedinis rerum suarum necessitate pariebant! rescissa est cicatrix quæ ad medicinam pii amoris accesserat. Confiteor, soror venerabilis, ad antiquum me desiderium litteræ tuæ nimis noto conditæ sapore revocarunt. Ecce vide qua

¹ *Helpidio diacono* Lib. viii, epist. 8. Sic jam olim scribebant, pro Elpidio quod est *Ἐλπίδιος*; ut Helpis, Eubelpistus, et alia id genus. Quare ita quoque scriptum ab Ennodio verisimile est.

² *Compulsoris officio* Fiscalium onerum exactoris, qui publicis functionibus obnoxius ad solutionem compellit. Leg. 7 cod. de Exsecutoribus, et leg. 4.

arte contendis, cui nec satietatem de præsentia tua, nec oblivionem de silentio pateris subvenire. Scit mentium discussor altissimus, lectione apicum tuorum animam meam intra penetralia sua non potuisse consistere, et ad præsentiam tuam diligentiae evolasse melle compulsam. Habuit Arelatensis habitatio, cum Mediolanensibus muris includeret: et dum ad dulcem sedem libertas mentis excurreret, intra Italiam me corporis captivitas includebat. O si suppleret sermonis abundantia ad ea quæ cupit animus exponenda, aut ad illa ad quæ lingua sufficit, non pudor eriperet! Parvus amor est, qui oris testimonio sufficienter aperitur. Fessio est tepidæ caritatis, quotiens in ea non cedit eloquium. Quod restat, Deum precor, ut valeas et ad sublevandum mœrorem meum quem scriptioe tua nimis dædala arte geminasti, bono prosperitatis mularæ reserveris.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS AVIENO.

Pompam quam in litteris fugitis obtinetis; nec aliud est loqui vestrum, nisi declamationum insignia custodire: hoc in vobis natura, hoc peritæ mater idelicens lectionis cura congescit. Sed miseris meis evenire nulla consolatio potest, quando ante oculos sunt locata, quæ merui, et quantum prælati indignior exstiterit, tantum in aperto fiunt peccata superati. Quid animum meum, illustrissime hominum, conaris attollere? quid in vita quæ plena mœroris est, reservare liceat tribulationibus meis? pro bono dispensationis coelestis finem vel cum vita constitui. Vobis tamen insufficientes refero gratias, qui illam circa me servatis diligentiam, qua potior nec dignissimis præstaretis. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, spero ut orare pro me minime desistatis, et ad calamitatum solatia ferentia opem scripta mittatis.

EPISTOLA X.

ENNODIUS FLORO ET DECORATO.

² *Compulsoris functus officio*, ad redhibitionem missionis suæ vix advocatum coegi, ut quod advocatis debebat exsolveret. Genus duræ professionis, ut a vobis dicenda præveniam, ad verecundiam clericus inclinavi. Quale sit quo molliuntur obstinatissimi, et quid sibi velit qui raptores spoliatur, aestimate. Argenti libram quam frater Epiphanius dedit, fratri Gaiano ad vos perferendam tradidi, pactis tamen adhuc apud me quæ suscepi constituitis. Restat ut, si tradere debeam, designetis. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, rogo ut primum pro me sanctos orare dignemini. Deinde dominis amatoribus nostris obsequia mea sub illa qua me cupere scitis humilitate reddatis.

Ne collationis translatio postuleretur: et apud Cassiodorum lib. vii, 43; lib. ix, 4; lib. xii, 8. Editio Basilienensis hic etiam mutila erat. Priori enim hujus epistolæ membro alterum attenuit, quod epistolæ 13 debebatur. Tres igitur epistolas sequentes ad Agnellum, Hormisdam et Boetium ex manuscriptis supplevimus.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS AGNELLO.

Male est animo meo, quod de facultatē suā dotibus mihi abundantia vestra nihil tribuit: et ita eloquentiæ opibus incubat, ut partem ex eis facere, sacrilegium computetur. Turpis est equidem universarum rerum avaritia: contigit tamen, si verba deneges, plus pendenda. Sæpe etiam evenit ut frequenter scribentes minus diligant; nunquam tamen accessit ut aliquid caritati reservet, qui in perpetua taciturnitate perdurat. Potest nasci de epistolaribus blandimentis ambiguitas: certa fides est ab eo qui servat silentium non amari. Hæc sunt quæ in festinatione perlatoris celer scripsi, geminis stimulis incitatus, vel properationis bajuli vel doloris. Ergo tædio animi mei remedia incunctanter adhibete: ut quamvis defuerit hactenus affectioni pabula sua, in statione esse tamen promissa caritas innotescat. Domine mi, salutem plenissimam dicens, quæso ut expectationi meæ quod sufficit loquendi peritissimo non negetur.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Nullus remaneret imperitis locus veniæ, si plura loquerentur: sola brevitatis commendat indoctos. Supra errorem est proluxa narratio rusticantis: quando ab ignaro extortum fuerit quod diu legatur, sibi rancorem suum debet exactor. Quisquamne hominum in longum vult fastidienda procedere, et nullo sapore condita breves terminos non habere? Romana hoc, frater, et nimium artificis subtilitate flagitasti. Sed nos contra fabricatos munit simpliciter nullis colorata præstigiis. Etenim quamvis me de lenifica epistolæ tuæ oratione produxeris, mei immemorem non fecisti. Scio arare paginam, cujus pretium promulgator intelligo. Noveris me tamen meis partibus non deesse, quamvis vocet in medium et urbanus et clericus. Sed quid produco paginam, cujus superius angustiam pollicebar? Hæc mihi cum amante concertatio: talis fructus est litterarum. Domine mi, salutem uberrimam dicens, precor ut Dei nostri tribuente misericordia crebro salutem vestram votivis mihi, dum meam quæritis, nuntietis affatibus.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS BOETIO.

Si liberum esset imperata differri, concederetur adhuc mihi ornamenta silentii non perire. Nam taciturnitatis munus est, quod non inhumanum loqui me posse credidistis. Videte quantum linguæ genium vox pressa contulerit. Sed res est vacui pectoris periclitata remedia non tenere. Agit sermonis cura, ne promulganti celetur inscitia, quando otii labor gloriam intercepti. Ecce ego ille ante probationem laudatus subdolor examini, et ferias meas, ne videar prædicatione dignus, irumpo. Nam dnm humilitas reddidit obsequium, impetrata par silentium non habemus. Tu in me, emendatissime hominum, dignaris

A prædicare virtutes, quem in annis puerilibus, sine ætatis præiudicio, industria fecit antiquum; qui per diligentiam imple omnem quod cogitur; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduitas, et deliciæ sudor alienus; in cujus manibus duplicato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quæ vix majoribus circa extremitatem vitæ contigit, hoc tibi abundat in limine. Vere dedisti pretium loquacitati meæ, dum desiderantem colloquia primus aggredieris. Contigit nova res garrulo, ut usque adeo produceretur, donec exigerent scripta responsum. Deo gratias, qui occultis itineribus de propinqui vos necessaria affectione commovit. Ecce geminæ causas injuriæ jam tenetis: nam postquam agrestis innotui, præsumo me dicere parentem. Domine mi, salutis officium dicens, spero ut circa litterarum munia frequentiam commodetis: in quo opere assiduitatem et amans exhibet et facundus.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ARCHOTAMIE.

Ita supra claritatem generis morum luce profecistis, ut quos etiam vobis non necit propinquitas, actuum vestrorum bona subjiciant. Quis enim non perfectam reverentiam sit paratus impendere animæ in Dei cultura sublimi? quia peregrinum se facit a Redemptoris gratiâ, qui Deo non suscipit obsequentes. Indicium enim est conversationis præcipuæ, Christi nostri amare cultores, proximus est emendatissimis, qui diligit jam probatos, testimonium dabit bonorum sine dubitatione meritorem, si studeas laudibus prosequi sub debita continuatione perfectos, lit sanctis proximus, qui in illis sine fuce prædicat sanctitatem, quemcunque diligentia hortante prætuleris, dispendium pudoris est, ni sequaris. Quis salva verecundia per spinosa gradiens purgatum iter attollat, et viam salutis aspiciens calles eligat noxiorum? professio cæcitatatis est, bona ante oculos in exemplum locata respicere, et unde imitatione proficias non tenere. Hæc, mi domina, de te non incertis fama nuntiavit iudiciis, non loquax vulgus per ignara iudicii ora jactavit; cui mos est de humanis actibus, dum scintillas in rogos animat, amplificatas fidelium flammam extinguere. Hoc nostrorum relatione propinquorum, præcipue tamen domna et sorore Euprepria referente, percubuit; non solum vos dignas esse præconiis, sed instituisse celebrandum, et venerabili filio cum prosapientie radiis facem conversationis ingerere. Habet, quantum comperi, Lirinensis habitator quod de sancta matre disceat, etiam quæ urbana domicilio non reliquit. Si mihi credit pietas tua, plus est in acie vicisse sæculum, quam vitasse; resignat timorem fuga certaminis; nec spes est ulla virtutis, quando ante congressionem declinat adversarius. Conscientia roboris paucis acquiescet ad latebram: hoc est secretum eligere, quod ostendisse formidinem. Hæc ego non dominum meam, esse possit. Archotonia mendose scribitur apud Cassiodorum lib. iv, 42. Nam de eadem ibi sermo est, ut ostendimus ad epistolam 33 lib. viii.

¹ Archotamiæ] Nobili viduæ Arelatensi, Ennodii consanguineæ: cuius pietatem tantam esse ostendit, ut filio presbytero, qui religionis studio ad Lirinensem eremum se receperat, exemplo atque iucitamento

et familiæ nostræ jubar, presbyterum larguens scribo : cui nec ibi credo impugnationes deesse, quas superer ; in quo loci visus est declinasse conflictum. Tunc enim universa sæculi blandimenta calcavit, quando ætatis, opum, natalium perfectionem ejus retinere catena non valuit. Sed vobis quantum sexus infirmior, tantum debetur potissima de palmæ adeptione laudatio. Prope est ut etiam illius tu sis tutela propositi : quæ mala viduitatis et orbitatis patiens, de venerabilis filii meritis solatii tui occasione patens nil perire. Ecce ubi femina, fragilitatis oblita, castelli vice, et virum et juvenem ab hostili impugnatione subducit. Hujus facta dux gloriosa perdures, et usque ad illud in sæculo perseveres, quo illum, si ita res poposcerit, jam maturum mundi illius campus accipiat. Vellem, confiteor, si epistolaris pateretur concinnatio, in longum verba producere, et de actuum vestrorum ornamentis pauca sub loquendi ubertate narrare. Sed hæc ad alios scribenda reserventur. Sufficit vos scire, quia quamvis a me nunquam sis visa, cognosceris, et adorandis inserta monumentis radice animi jam teneris. Scriptum est, meministi : *Laudent te proximi tui* (Prov. XXVII, 2). Vere sola mihi vellem causa existeret Gallias expediendi, ut cum domno meo presbytero, utriusque osequentes manus et oculos tuos, beatam te in quavis afflictione temporis redderemus. Domina mihi, propter quod mittuntur epistolæ, corpore me valere significans, prosperitatis vestræ statum requiro : deprecans et per Deum conjurans ne unquam mihi orationum vestrarum adjumenta denegentis.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS AGNELLO.

Deo gratias, qui circa magnitudinem vestram licet protulerit cupita, non repulit. Etiam ne fides claudicat supplicantis desideria differuntur, quia devotustat securitæ hilaritatis genium velox impetratio. Et vos quidem honores meruisse, non optasse, manifestum est, sed præcedens concinnatio eloquitur vota diligentium. Novit omnipotens, et generis vestri luce permotus, et gratiæ quam polliciti estis invitata fiducia, præcessit in prosperis vestris quidquid vos disciplina aut ratione cohibetis. Sufficiant in floribus stricta colloquia : respondete de prosperitate vestra sollicito, quamvis de amore non dubio. Domine mi, salutationis plenissimæ obsequia dependent, litterarum portitorem commendo, quia mihi fide et honestate compertus est, volens universis quid dignationis vestræ habeam non taceri, ut sperantes de communis gratiæ messe pascantur.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Solet prosperorum indicia dispergere sermonis jucunda festivitas : dum quidquid boni facundis accesserit, germana gaudiorum per populos voce discurrit. Facilius est ignem in pyras animatum lingua comprimere, quam silentium inter optata servare.

¹ *Simpliciano* Is est de quo ad Faustum lib. vi, epist. 15 : *Simplicianus præsentium bajulus, adolescens nobilissimus, natam scientiæ sedem Romam co-*

A Humanitatis lex est et nature imperium, hilaritatem mentis opibus scriptiõnes effluere. Emanant enim vel si arceatur secunda conclavibus. Sed in magnitudine vestra, sicut ætas cana est, pudoris et scientiæ dote maturescens, ita lætitiæ frenis moderationis astringit. Sed nunquid in damnum gratiæ disciplina debet excurrere ; et hoc minui amiciorum diligentie, quod ad morum ornamenta sociatur ? Quamvis monetam Latiaris eloquentiæ teneas, non potes tamen invenire quemadmodum jure factum asseras quod expectanti mihi verba non tribuis. Decet ergo beneficentia superna sola amantibus opinione nuntiare, et de solida gratulatione trepidare gaudiis jam potitum ? Hac ergo necessitate puerum direxi, qui non repositat scripta, sed exigit. Nostis quæ sit fiducia simpliciter amantum, eorum præcipue quorum spem retinetis gratiæ promissione firmatam. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, quæso ut frequentes et non in arctum coactas epistolæ destinatis. Videte animi mei securitatem : prolixas posco paginas, qui adhuc nullas accepi.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS AVIENO.

Si vobis de parvitate mea fuisset ulla curatio, tanti temporis silentium non maneret : maxime cum inæqualitas domnæ meæ, matris vestræ, per varios rumores sine remedio affligat absentem. Scio enim hoc solo sanctam feminam fasce prægravari, quia immodicam pietatem exhibet non merenti. Quia quid produco verba catenis obligata tristitiæ ? si bonam valetudinem ejus cœlestis favor refudit, properato litteris nuntiare. Expecto enim ut tunc mecum prospera concilientur, quando cum illa esse comperero. Didicistis causam mœroris indifferenter post Deum date remedii. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, Domino pro me, supplice vestro, obsequia digna porrigite.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS AVIENO.

Si judex vilium personarum laboret injuriis, nescio utrum possit ab hoc onere alios sublevare, cui ipse succumbit. Gravibus medica manus est adhibenda vulneribus, ne impunitate morbus adolescat. Sublimis virvicarius [sic] hæc a me, quamvis pro justitiae consideratione deberentur, tamen extorsit alloquia : quid pertulerit, ipse manifestet. Unum scio, quia nisi succurrisset, generale futurum malum, cui ipse est disciplinae tutor expositus. Hoc non est alienum a Christianitate, cum defero, quia impium est rerum ordinem sub hac permixtione confundi. Domine mi, salutationis honore prælato, vos vocem supplicis gratanter accipite, ut qui tanti fascem laboris arripuit, convalescat effectu.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS SIMPLICIANO.

Divini favoris adjumento adolescentiæ tuæ rudi-

natus expetere : cui nunc felicia eloquentiæ primordia gratulatur. Fit ejusdem præterea mentio epist. 29 hujus libri.

menta solidentur. Ipse det successum frugibus, qui contulit ornamenta principiis; ut quod in cano flore præmisisti, in pomorum maturitate non subtrahas. Est propositi nostri prima curatio, ut de incipientis laude solliciti ad Deum vota mittamus; quatenus quod in bonæ indolis eruditione præsumptum est, de superna ope matureseat. Ille ingenii segetem perducat ad horrea, qui atricem hominum herbam exegit e cespite; ipse de terreno lacte expressam in tritico formet effigiem, cujus imbre soli facies maritata fecundatur. Tibi autem, erudite puer, habeo gratias, quod quamvis dicendi splendore nituisses, et in illa orbe litterarum scientia astipulante laudaris, mei quoque desideras adjumenta præconii. Accessit tibi fructus diligentiae meae, et si nulla tribuuntur rusticantibus ornamenta testimonii. Libens dicta tua cum facundissimis prædico, cum quibus sententiam meam, ut honorum discas societate, conjungo. Proximum est ut non dividantur meritis, qui in qualibet judicatione consentiunt. Unus est, nec enim procul evagatus ab arce sublimium, qui ad hoc quod illi prænotant, non dispari admiratione concordat. Ad epistolæ tuæ tamen dictionisque mella me refero: cui sic est blanda de præsentis et tenera ætate præfatio, ut non subtrahatur virtus et genius de futura. ¹ Constitit concavatis Latiaris eloquio, dum per alveum suum Romanæ eloquentiæ unda prælabitur. Ad quæ se porrigat, vix comprehendit æstimatio, qui maximus appareat in foribus. In matutina luce meridiano fulgore rutilasti. Tæcatur circa te cœlestis gratia munus suum, et ut frequentibus amantem epistolarum colas munitis, salus nostra Christus inspiret.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS ² MAXIMO.

Dum prelorum famuli autumnii dotem complerent, et teneras uvarum tunicas properata calce disrumperent, ego ad summam virum parentem fratremque meum et oculos et verba revocavi: justum esse conciciens, dum vineta uberem tribuunt liquorem, me sobriam alloqui cum jucunda hilaritate personam, Solve ergo Pythagoricam facituroitatem, et mecum peritiæ et faciundiae tuæ bona partire: sit inter nos felicium vindemiarum vice colloquium; currant dulcia musta sermonum. Habes quæ ³ cum diacono sanctissimo de institutis morum nota dieendi ubertate communices. Nam qui ecclesiastica, ut vos, probitate subsistent, silentii apud illos justa vitatio est. Scribite qua aurea castitas districtione teneatur, per quem callem obscena fugiatur avaritia, quibus modis turpis fallendi declinetur obscuritas. In somnia, sine dissimulatione docete quæ geritis. Illud præcipue scire cupidum dignanter instruite qua sponse

¹ *Constitit concavatis*] Ita omnes libri antiqui: quid autem sibi velit, sequens alvei commemoratio declarat.

² *Maximo*] Viro spectabili: cujus epithalamium scripsit Ennodius: atque his etiam epistolis ad ejus nuptias alludens subinde jocatur. Postea consul fuit

A vel blandimenta sæculi religionis districtione respiciantur. Domine, ut supra, salutationis munera præsentans, precor ut gratanter accipias quod inter curarum moles exigit fieri jocosum non respuesta subreptio.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS MAXIMO.

Ubi est fides splendentis periclitata conscientiae, quam in annis puerilibus cana reverentia non relinquit, quam per ævi præjudicium observantia honestatis irradiat, quæ in tempore juventutis actibus maturescens infantiam ingressa prælabitur? Nunquid æquum fuit amantis paginis tantum mandata restitui, aut par fides est liberæ scriptiois et famuli? Nunquid dignum probatis moribus censuistis provocantem ad officia religiosa non subsequi, vel nefas putastis epistolas reddere quas vobis inter excessus contigit non cepisse? Hæc igitur est tua disciplina? Non talem te probitas olim manifestata disseminat. Ego tamen loquacitate qua notus sum indurata nitor mutare silentia. Nunquid impar est tibi lingua natalibus? aut non testimonium generis annuntias flore sermonis? nunquid ostrum loquendi deseret pectoris fecunda dictatio? Nihil nisi malitiam designat, qui cum possit, desideranti verba non tribuit. Ecce inter ructationes Lyæo debitas qualia Silenus alter verba compono. Scribendum sciatis nomen vestrum ad genii mei purpuram, et libellis propriis inserendum: ut etiam si nihil tribues de responso, ego tamen arcem teneam, quod ad doctos viros dirigo sine trepidatione aliqua quod legatur. Domine mi, accipie nostræ salutationis obsequia, reddens debita litterarum.

Sic tibi virginitas mansuro constet in ævo:

Nec pereat quidquid vita beata dedit.

Sic tua non maculent nigrantes membra puellæ;

Nec propter jaceas Tartaream faciem.

Ut cupidum sanctis relevet per scripta loquelis;

Deque tuis fratri fontibus unda fluat.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS MAXIMO.

Fidelius a sublimitate tua vocem suscipiunt aut interrupta montium, aut secreta silvarum. Præbent hominibus naturæ institutione et muta responsum; ^D redit ad mortales vicissitudo clamoræ solitudinis; non perit quod linguæ acceperint vel lustra beneficium: quare istud in magnitudine tua laudis et philosophiæ genus est, nihil dicere, et silentii tenere inter declamantium incerta cautionem? Homo, quem nec infecundum natura protulit, nec infabricatum doctriua dereliquit. Sed, credo, me dedignari affatu; ⁴ opicis nolens pretiosa dare verba iudicio. Quid quod signum est divitis eloquentia viri, nec in-

ordinarius anno 523, hoc est biennio post mortem Ennodii. Ad eum enim consulens scripta exstat epistola Theoderici de ludorum pompa quam daturus erat, lib. v Variarum 42.

³ *Cum diacono sanctissimo*] Hormisda.

⁴ *Opicis nolens*] Veteres omnes obicis mendose.

doctis sermonum cupita subtrahere? mendicis fluminum cursus est, qui tantum nobilissimorum satiare putatur ardorem; ubertas imbrium et nihil paritura saxa perfundit. Liquidæ rationis ordo est, ut paupertatem resignet qui damna formidat; quidquid non procurrit, exile est. De volucris tamen munus singula destinavi, quod cepit accipiter. Nam progressi ad Bromium et Bacchi orgia, ⁴ inter aves bella commisimus: profuit questui nostro certamen sociale pennarum. Memento quod solam anatem direximus: scientes quia *numero Deus impare gaudet*. Dona nostra institutio est: sume, si diligis, pro dogmate quod jocamur. Fac meam frugiferam esse lætitiā. Si tibi perpetuam diligentiam castitatis indixerit, laborabit in laudibus suis lingua, quæ modo exercebitur in monitis. Vale, domine, et amanti, ut doctus, si mereor, sequestrata dissimulatione responde.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS MAXIMO.

² Producit magnitudo tua nuptiarum festa temporibus; dum rem ad quam coactus es, sub diurnitate prosequeris, subito necessitas tua facta est desiderium. Aliquis negotio illi perenniter incumbat, ad quod descendit invitus? Sic recessisti a custodiendæ beatitudinis diligentia, quasi prolixis temporibus didicisses qualiter institueretur uxorius. Triginta feliciter dies abierunt, et te civitati adhuc meis oculis longa me macerans expectatione subducit. Vere quidquid vis facias, si vixero, qui tibi dicenda texui, non tacebo: tamen honore salutationis accepto, gustum

Mihi certa visa est castigatio, ut *opici* legamus, hoc est, ut mox declarati, rudis et indocti; quo sensu et opica translatio dicta Sidonio lib. viii, epist. 3, ab *Opicorum* gente deducta significatio, cujus sermo incultus et barbarus. *ὀπικῶν φωνή*, apud Suidam in voce *Εἰδῶ*.

¹ *Inter aves bella commisimus*] Sidonium idem in panegyrico Aviti:

Quid volucrum studium, dat quas natura rapaces
In vulgus prope cognatum? quis doctior isto
Instituit varias per nebula jungere lites?
Alite vincit aves, celeritate per aethera plausu
Hoc nulli melius pugnator militat unguis.

Avium igitur venatio illis temporibus frequens, nec clericis ignota: quibus eam tamen postea canones veterauerunt, ut in illa ipsa Liguria synodus Ticinensis anno 830, can. 4: *Ut episcopus omnes affectiones quæ in sancta conversatione a sacerdotali abhorrent officio, penitus repudiet, et non canibus aut accipitribus vel capis, quos vulgus falcones vocat, per se ipsum venationes exerceat.*

² *Producit magnitudo*] Septem quæ sequuntur epistolæ desiderantur in exemplaribus quibus usi sumus.

³ *Symmacho*] Non patre, sed patricio, socero Boetii: qui illius hoc ornat elogio lib. 11 de Consolatione: *Atqui viget incolumis illud pretiosissimum generis humani decus, Symmachus socer, et quod vitæ pretio non segnīs emerēs, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, suorum securus tuis ingemiscit injuriis*. Item lib. 1: *Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus*. Ennodius originariam Symmachorum familiæ eloquentiam, nobilitatemque esse ait: nec frustra, quia docti fere omnes fuerunt, et summis dignitatibus illustres. Quo loco non abs re facturus videor si, quoniam Symmachos, qui Ennodii ætate et superiore sæculo floruerunt, plerique confundunt, suis singu-

A de guttulis ut fratrem decet a fratre, directa suscipite. Erubescere tu, quia nec ægrum requiris, nec de nuptialibus deliciis quæ possent fastidium relevare transmittis.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS STEPHANO.

Exigit a me filii communis Marcelli adhortatio, quem natura vobis, mihi dedit affectus, ut ad scriptio-nem mania præviis aspirarem, et solatium litterarum per quod vetustas voluit absentia nil licere, amore victus impenderem. Jam debes mihi duplicem gratiam, et si responsa restitueris, ob hoc quod primus incepti. Ille dilectionis januam pandit, qui in colloquiis præstat exemplum: propositam custodiunt formulam, qui scripta restitunt. Ergo, auctore Deo, nuntiam prosperitatis nostræ epistolam destinamus. Illud ad gaudium vestrum, quo uberius paterna mens exultet, adjungimus, filium vestrum in studiis liberalibus ingenuitatis testimonium jam tenere, et talem se in hac cura præstare, ut avara suorum vota transcendat. Spes perfectionis est, honesta in adulescente inchoatio, nec ab erudito distat, qui inter exordia boni gloriam occupat instituti. Salutans ergo affectione qua debeo, spero ut reparata opportunitate de bono me faciat vestræ prosperitatis attolli.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS ³ SYMMACHO.

Lex desiderii scripta vix creditur. Impatiens rigidioris præcepti diligentia, non jugiter dignum facit C reprehensione quod libera est. Redditur sæpe ama-

los notis distinguam ducto a patre Symmachi oratoris exordio. Is fuit.

¹ L. AURELIUS AVIANUS SYMMACHUS præfectus urbi anno 364. Cujus meritorum series auctoritatique, prædantia et eloquentia testimonium in statuæ inscriptione continetur, quam illi duplicem, Romæ scilicet ac Constantinopoli, principes poni jusserunt. Virum doctum et modestum appellat Marcellinus Rerum gestarum lib. xxvii. Sed ejus exstat unica epistola ad Symmachum filium cum paucis epigrammatibus, quæ supersunt ex iis quæ in octoginta illustres sui sæculi viros conscripserat.

² Q. AURELIUS SYMMACHUS L. F. orator; cujus Epistolarum lib. ix ac decimus Relationum quas in præfectura urbana scripsit: in quibus et famosa relatio de ara Victoria legitur, cui S. Ambrosius et Prudentius responderunt. Proconsul enim Africæ fuit anno 370, præfectus Urbi anno 384, consul denique ordinarius cum Tatiano anno 391. Exor illi Rusticana Orfili filia: mater Aeyndini consulis, quem avunculum propterea vocat, germana. Is est qui apud Macrobiū disputat in Saturnalibus; cui Grippum mittit Ausonius: de quo loquitur Augustinus, cum a Symmacho P. V. Mediolanum ad rhetoricam professionem missum se scribit lib. v Confess., cap. 13. De quo item Prosper lib. 111 de Promiss. cap. 38, Sidonius epist. 4 et aliis locis; Socrates lib. v, cap. 14; Cassiodorus lib. xi, 2.

³ Q. FLAVIANUS MEMMIUS SYMMACHUS, unicus oratoris filius, a quo et patris epistolæ post ejus mortem digestæ et editæ. Proconsul itidem Africæ anno 415, præfectus Urbi anno 420. Hujus siquidem sunt Relationes quæ de Enlali adversus Bonifacium papam contentione ad Honorium Aug. scriptæ Annalibus ecclesiasticis sunt insertæ. Quæstor etiam candidatus, et prætor ineunte ætate fuerat. Nam utriusque filii sui honoris crebra mentio in epistolis Symma-

bilior de reatu, cum per effrenationem sortitur genium plus placendi: nam delictum suum quodam ipsius præsumptionis melle commendat. Ego a præfatione me tueor, quia ad epistolam primus aspiro. Restat in potestate celsitudinis vestrae, si sustinere eligetis garrulum, non tacere, et de originario Symmachiani fontis lacte me pascere. Vale in Christo nostro, Romanæ gentis nobilitas, et me jam ut clientem et famulum pro morum et naturæ luce dignare.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AGNELLO.

Pro voto meo productixit epistolam, dum res nulla fuscata nube purgatis. Felicissima defensionis sorte adsumus innocentia, et dextro semper omine per se splendentibus usuram vocis impendimus. Facile ejus lucem qui nitet affirmas: nec deest sermo qui commodetur absolutis. Sic de caballo promisso processistis affatibus, quasi vobis aliquando obscena mentendi fuisset affectio. Vere per animam meam facilius sacros crederem labi in hanc foveam posse pontifices. Vitia maturos nesciunt, nisi quos primavos imbuerint. Infinitio in hominibus nova non germinat: quidquid in moribus nostris est, et sequitur et præcessit. Proinde valete, ostrum Latiaris eloqui, et mihi vicissitudinem amando restituite: illud providentes, ut pro compensatione tarditatis dignus mihi munere vestro equus succurrat.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS¹ PROBO.

Eligo jacturam pudoris, ne subeam dedecus non amantis, sciens facilius sarciri posse frontis damna quam fidei. Indoctum esse infelicitatis est; virtutes familie vestre odisse, res criminis. Potuimus disciplinis liberalibus defuisse non delinquentes; nulli sufficit, unde mores excussit. Ego in amplitudine vestra tot coæcervata epistolari sermone bona non vincerer? ego non illud generis lumen amplifica-

chi: et sumptuum ejus præture meminit Olympiodorus Thebeus apud Plotium, Symmachos inter Romanæ urbis ditissimos numerans.

⁴⁰ Q. AURELIUS SYMMACHUS. Sic enim appellatur novella⁴ Valentiniani. Consul ordinarius cum Aetio III consule anno 446, avus, opinor, Gallæ viduæ in epistola Fulgentii, quia Gallam Symmachii patricii filiam sic affatur: *Et licet avo, patre, socero, marito consulibus pridem fueris inter sæculares illustri.*

⁵⁰ Symmachus patricius, cui hoc loco scribit Ennodius, cujus meminit lib. viii, epist. 28, hoc est Q. AURELIUS MEMMIUS SYMMACHUS EXCONS. ORD. ET PATRICIUS, ut legere memini in antiquis exemplaribus Boetii generi, qui aliquot ei opuscula sua inscribit, Consul fuit sine collega sub Odoacre, anno 483 a Theodorico rege iudex in causa Basilii et Prætextati, qui magicarum artium accusabantur, inter alios delectus: epist. 29 lib. II, apud Cassiodorum, apud quem et alia sunt Theoderici ejusdem ad Symmachum epistolæ. De eodem Hormisdæ pontifex epist. 28 et 66. Cæterum ab eodem Theodorico impiis delatorum criminacionibus incitato crudeliter una cum Boetio genero cæsus est, ut narrat Procopius lib. I de Bello Gothico. Hujus filiae duæ memorantur, Rusticana uxor Boetii et Galla, de qua, præter Fulgentium, Gregorius Magnus IV, dialog. 13. Filium nullum reliquit. Nam qui sequitur.

⁶⁰ SYMMACHUS collega Boetii in consulatu anni 522,

tum studiis et probitate suspiciam? Videtur mihi non longe ab honestate desciscere, qui colit emendatos; dum creditur quicumque sectari posse quod diligit. Proinde vale per gratiam Dei, et studium meum approbans amantem tui amplifica munus litterarum.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Voto meo obsequitur, quæ ministra ad vos scriptio existit occasio. Nam et præsentia vice blanditur alloquium, et promittit sibi de paginarum promulgatione quod exhibet: quia emendatissimi homines, sicut derogari virtutibus suis æstantim, aliquos in diligentia testimonio prævious exstitisse; ita ignominiam reputant, exempla negligere. Vixit inter sanctos viros ista communio, ut per intimi hominis providentiam nil noceret terrena sequestratio. Par est, domine, ut et votum meum sequaris et formam. Ergo salutans principe loco, ut mei memor sis deprecor; ut quod mihi per negligentiam subtrahitur, divinæ gratiæ per vos suffragio conferatur. Indico ergo non mentiens nocte tertia² a protectione mea, ingratham mihi dominam meam Cynegiam apparuisse in ipso lucis exordio, et multum ab ea me de itineris properatione culpatum, quare etiam nullis verbis sepulcrum ejus esset honoratum. Hæc quidem ego non ad imaginem propheticae veritatis accepi; nec nocturnis forte illusionibus operis mei sudore litavi. Sed quia facile suadetur amantibus, debitum opus non laboravit exigere qui monebat. Salva est dominæ reverentia. Versus quos direxi, per diem iudicii te conjuro ut in pariete supra ad pedes scribi mox facias. Gratum noveris et filio tuo futurum, vult enim merita illius multorum eorum celebrari, sed in eo modo quo illos hic invenit. Domnam meam Stephaniam et domnam Sabianam, sed et domnam Fadillam pro me saluta. Si scripti fuerint, mox rescribe.

non Symmachi patricii filius, sed nepos fuit, ex filia Rusticana et Boetio prognatus, ut dicitur ad epist. I lib. VIII. Ex annis autem quos in singulari descripsimus, facile erit de principum rescriptis ad Symmachos quæ in codice utroque leguntur, ad quos referenda sint, judicare.

¹ Probo¹ Viro illustri: quem inter alios proceres urbis laudat in Parenesi. Item lib. viii, epist. 21 ad Beatum: *Tu feceras quod sapiens, qui soli domno Probo, artem (forte arcem) tenenti inter doctos, versus meos relegeras.* Et poeticae igitur facultatis, et nobilitatis in hac epistola mentio facit, quod inter Christiana monumenta editum est his verbis:

Spes generis clari, maguorum gloria patrum,
Sollers ingenio, carmine doctiloquus,
Industria, sapiens, humilis moderatus, honestus,
Communis, gratus, plus bonitate plus.
Ante annos animumque generis ætatis avitæ,
Clarius in patria nobilitate Probus,
Nil tibi mors nocuit: cum hec vivis laude perenni,
Et Christi in regno dum sine fine manes.
Hæc tibi quæ cœli, non sunt præcœvia falsa:
Pro meritis fama est testis ubique tua.

² A protectione mea² Dum ab urbe rediret. Epitaphium Cynegiæ alia vidimus lib. v, epist. 7. Illud Euprepie sororis rogatu scriptis: hoc a Cynegia ipsa nocturno viso admonitis composuit, et Romanam misit, ut parieti ad tumulum inligatur.

Domno papæ dignare dicere ut aliquid ¹ per secun- A
 dia Hoscorum de mea causa ordinet. Quantum in
 festinatione veredarii potui, scripsi : dominum et
 fratrem Hormisdam satis pro me saluta, cui dicite
 ut clavem illam mittat.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non ego epistolam meam intra breves terminos,
 Spartane memor concinnationis, includo; nec for-
 mam tuam studio coacti sermonis irrideo : abest a
 me loqui pauca cum medicis. Urbanorum est exiguis
 producta subtrahere, et sine aliqua necessitate pagi-
 nas, quales poscit hominum mensura, formare. Quod
 in me de his quæ præfatus sum subtile putaveris,
 festinatio non semper amica artis et casus exhibuit. B
 Magnum mihi est, si dederunt fortuita quod mireris.
 Ergo causam scriptionis insinuo, quam tibi prælata
 salutatione commendo. Digressio mihi urbe procul
 domnæ meæ Cynegie occurrit admonitio, quare se-
 pulcrum ejus non honorassem laude ducti in carmen
 eloqui. Quod, quamvis reverentia viri ipsius facerem,
 tractavi, quia quod radiat luce meritorum, styli uber-
 tate celebrandum est. Nam nec Deus officium respuit
 imperiti, et contentus ipse quod tribuit, a rusticanti-
 bus verborum diademata non requirit. His ergo ver-
 sibus scribendum epitaphium destinavi. De quo quid
 sentiat, sic pater tuus vivat, et Roma te, quantum
 ad illa quæ in ipsa reprehenduntur, non suum faciat,
 ut simpliciter et pure indices; nec auribus meis aut
 sensui fucio mentitæ gratiæ blandiaris. Non erubescas, C
 et etiam aliquibus, præcipue tamen dominæ, et me-
 rito dominæ Barbaræ paginam meam recensere; quia
 tecum locatur. Opto tamen ut tantum tabella mea
 quantum spes tua sapiat, quæ in cano flore, et mea
 et parentum suorum, quamvis sint avara, et vota
 transgreditur. Dominum Cethegum et dominam Ble-
 sillam sororem ejus, pro me saluta. ² Fidelem, Mar-
 cellum, Georgium, Solutium, Simplicianum pro me
 saluta : quibus dic : Si vobis cordi est disciplina dom-
 næ Barbaræ, dominum, vel patres, aut fratres ejus,
 frequentate; quia est casta luxuque carens : qui
 aliud fecerit, ad me non sperat se esse rediturum.

EPITAPHIUM CYNEGIE.

Obtinni pretium votorum munere Christi :
 Quæ mihi vita fuit crux, dedit hanc tumulus.
 Dissolvens carni sobolem sine vulnere mentis,
 Quod Fausto felix conjuge præmorior :
 Disjecit lacrymas medela cordis.
 Quæ servat meritis torum fidelem.
 Exoplet similem matrona sortem.

¹ Per secundiam Hoscorum] Quia deserunt nos hic
 codices, ut dixi, et conjectura utendum est, non aliena,
 ut opinor, fuerit emendatio si per sanctum Dio-
 scorum legamus. Dioscorus enim is est ad quem et
 Hormisdam de hoc ipso negotio suo cum papa tractan-
 do scripsit lib. vi, epist. 33.

² Fidelem] Mediolanensem. Huic inter cæteros sena-
 tores scribit Joannes papa, ut observatum est ad
 epist. 7, lib. 1. Sed illo tempore quæstor Athalarici
 jam fuerat. Postea vero præfectura etiam prætoriana
 functus est, ut testatur Procopius lib. 1 Belli Gothici :
 a quo præterea Mediolanensem patria Fidelem fuisse

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS FAUSTO.

Solida est spes adolescentium, quam magnorum
 cultura prosequitur : si cessat curatio, ubertas tritici
 transit in lolium. Parthenium, sororis meæ filium,
 diu circa diligentiam litterarum, quantum patris
 ipsius reseravit allegatio, culminis vestri metus at-
 traxerat. Sed nunc per absentiam vestram veneran-
 da solutus lego formidinis, molitur obscena : ætas
 illa peccatis amior multos reperit ad errata ducto-
 res. Implorat fidem propositi mei pater, et incolu-
 mem filium loco deflet extincti. Sic faciunt, quibus
 de profectu suorum fiducia nulla responderit. Nihil
 mihi residuum fuit, quod remedii loco precibus victis
 ingererem; nisi ut eminentiæ vestræ conscientiam
 de excessibus ante dicti juvenis festinus instruerem.
 Vos medicam manum, vos opem præstate consueta-
 tam, ne vitionum profectus universa in eo quæ boni
 aliquid potuerunt ferre succidat. Commendate ami-
 cis quæ agantur; insinuate doctori, et quidquid potest
 subvenire, concedite : quia hæc sunt quæ, præfatis
 salutationis obsequiis, consanguineo possim, profes-
 sionis meæ memor, sine dissimulatione præstare.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS PARTHENIO.

Par quidem fuerat silensium degeneri vicem faci-
 tunitatis opponi, ut per ipsam callem vindicta per
 quem venerat error exiret. Nunquid æquum est ut
 in excessibus tuis vox, quid deliqueris, et non mutus
 dolor ostendat? Crede mihi, manifestatæ indignationi
 vicina curatio est. Te per longum ferire debuit in-
 clusa commotio, si tamen non ex toto ab humanitate
 discessisti. Quid deliqueram, postquam ³ primoribus
 litteris veniam fabricata humilitate poposceras, hæc
 est correctionis fida promissio, ut postquam deleni-
 fica oratione conceptam iram extorseris, erubescas
 te minora peccasse? Quantum video, post conteste-
 tam verecundiam, solas errorum vitas angustias, nu-
 fas astimas circa parentem et nutritorem tuum non
 in tantum extolli supercilium quanta debuisti pro
 tot beneficiis communique submitti. Aut forte putas
 quod me puerilis ira sollicitet, aut ulla necessitas
 maturum expugnare possit affectum? nunquid geni-
 tori natorum non grata sunt verbera? aut creatores
 reptantium parvulorum non et mulcentur injuriis? D
 Nihil amarum putant, quibus inter desideria quod
 votis pro parte adversetur effertur. Invenimus inter
 triticeas segetes spinas et lolium; et dum frugiferam
 herbam carpinus, infecunda suggeruntur. Nunquid

didicimus, legatumque a Romanis missum ut Belisa-
 rium in Urbem evocaret. Verum hæc omnia multo
 post Ennodium : nunc juvenis erat. Procopii autem
 de illo verba hæc sunt : φιδελίου τε πέμψαντες, ἄνδρα
 ἐκ Μεθολώνων ἀρμύρανον, ἢ ἐν Λαγοῦροις κείτα (ὅς δὲ
 Ἰταλιότητα παρήδρανε πρότερον, — κοιμιστορα δὲ τῶν
 ἀρχῶν τῶν τε καὶ κλοῦσι Ρωμαίων. —), Βελισάριον ἔξ Ῥώμης
 ἐπέλασον, ἀναρχοῦ τὴν πόλιν παραδόντων ὑποστράμνοντι.

³ Primoribus litteris veniam] Ad quas rescripsit En-
 nodius epist. 1 lib. vi.

⁴ Et vota] Conjunctio hic redundare videtur.

ideo culturæ respuenda diligentia est, aut cessandum est a vomeribus, si non in toto satisfecerit terra cultori? Deum precor, ut a te quod detestatur excludat: ego tamen nunquam, si credis, deseram monitoris officium. Audivi te, patris tui relatione, circa studia jam remissum, et quasi arcem scientiæ adeptus sis, ita nullatenus esse de lectionis instructione sollicitum. Nosti, fili, istius rei summam, nisi assidue tantum niam non teneri. Non profuit in hoc opere laborasse

A aliquando hominem, qui a laboris intentione destitit: pernicibus alis negligentes fugit scientia et quiddid mora et sudore partum est, sub celeritate transferatur. Tu salutatum et vigilem volo, ut profectus tui messem quotidianæ catenis lectionis astringas. Ad me vel nune, si quid te deceat cogitas, rescribe: quia si credis, nunquam similem dictionum tuarum invenies in qualibet orbis parte fautorem.

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ BOETIO.

Optimæ spei plenus, cui factum (*an* faustum) cupio, ad curam officii epistolaris aspiro. Decet enim vestris fascibus hac præfatione delibari; et inter purpuræ possessoris luce crescentes, qualicumque non abstinere colloquio. Nunquid solius doctrinæ beneficiis amor agnoscutur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis? simplicibus innatascent vota nullo peritiæ velata præstigio. Ergo nos hoc sumus ore, quod pectore: non amara præcordiorum delenfificis possumus mutare sermonibus; pudens laudator est, cui in concinnatione blandimentis dicenda mens sugerit. Deo ergo omnipotenti gratias, qui in vobis, dum vetera familiæ vestræ bona custodit, nova multiplicat, et quod plus est apice dignitatis dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestræ gloria ista origini, sed, quod est clarius, merito imperante personæ. Fuerit in morem veteribus curulium celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere; sed aliud genus virtutis quæratur, postquam præmium facta est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Iudicio exigit laureas, et congregi non necessarium duxit armatis. Inter Ciceronis gladios

¹ Boetio] Consuli ordinario ejus anni, hoc est 510. Hic nimirum ANICIUS MANLIUS SEVERINUS BOETIUS, philosophus et orator: cujus laus præconio non eget: quod si desideretur, nullum hac Ennodii epistola esse possit illustrius. Onufrius Panvinus iterum consulem cum Symmacho socio fuisse censet anno 522. Sed ut omitam, Boetium, si secundum consulem illo anno fuisset, collegæ Symmacho præponi debuisset, cum in Fastis et antiquis omnibus lapidibus postponatur: mihi certum est Symmachum et Boetium consules anni 522 Boetii ipsius filios fuisse: illos inquam, de quorum ipse copulato consula lib. u de Consolatione scribit his verbis: *Cum duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti. Et: Quid dicam liberos consules, quorum jam ut in id ætatis pueris vel paterni vel avi specimen elucet ingenii?* Sicut aliter visum auctori Vita Boetii, qui filios ejus consules facit Patricium et Hypatium, qui anno Christi 500 consulatum una gesserunt. Verum hæc profecto nimia est affluencia. Præterquam enim quod meminisse oportebat Græcos et Orientales illos consules fuisse, et ad Boetii familiam nihil pertinere, revincere poterant quæ modo citata sunt verba Boetii, ex quibus liquet hosce ejus filios consulares ætate adhuc pueros fuisse, cum exsiliis sui Consolationem scriberet: quod sane dici non

et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acumina quasi natus in ipsa artium pace collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuat et Romanæ, nec præcipua gentium bona societatem dubitet convenire. Unus es ² qui utrumque complecteris, et quiddid viritum distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas, dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia! Dicatis forsitan: Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem, quia non est proprium, quod quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli. Sed, si mihi creditis, plus erigor de genio et studiis sublimati. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scriptionem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculio est, Latiaris scientia et vena purpurarum. O si mihi non styli epistolaris sedicatorio in longum equidem producta manus opponeret! quod alii relatione dictant, ego crudum, et si confusis ordinibus explicarem. Redeo ad tabellarum fidem. Valere me nuntio, et utrum valeatis implo: ad summam beneficii postulans ut dignatio me reci-

poterat, si ante 20 eoque plures annos consules fuissent. Boetii ergo filii fuerunt Symmachus et Boetius; quorum uni nomen a socio, filii avo, alteri suum imposuit. Multa sunt horum consulatu notata monumenta: unicum proferam, quod propter ascriptam exeuntis indictionis notam memorabile videtur. Vidimus id Romæ in æde suburbana S. Pancratii. Sic autem habet:

HIC REQUIESCIT MAXIMUS PARVULUS
QUI VIXIT ANNOS VI. MENS. VII. DIES X.
DEPOSITUS EST SUB D. III. ID. AUGUSTAR.
SYMMACHIO ET BOETIO VII. CC. CONS.
IN FINE IND. XV.

² Qui utrumque complecteris] Græcam simul Latinamque eruditionem, quod omnia ejus opera testantur, et epitaphium Ticini.

Mæonia et Latia lingua clarissimus et qui Consul eram, heic perii missus in exsilium. Gerbertus item nostras lib. ii Epigrammatum Pithæcorum:

Tu pater et patriæ lumen, Severine Boethi,
Consulis officio rerum disponis habenas.
Infundis lumen studiis, et cedere nescis
Græcorum ingenis.

proci sermonis attollat : hoc quoque deprecans, ¹ ut domum quam in Mediolanensi civitate et abundantia vestra et neglectus propemodum jam reliquit, mihi quo vultis genere concedatis. Justum est enim ut parentes vestri habeant quod de patrimonio mole descendit. Credite mihi, Deo teste, quia si impetrare sine detrimento census vestri meruero, quasi dono obligatus, obsequiis potioribus respondebo. De qua parte, sic vobis feliciter universa contingant, si securus esse debeo, plenarii mihi documenti dirigite firmitatem.

EPISTOLA II.

ENNODIUS AVIENO.

Par erat magnitudinem vestram ingenii sui opulentiam, dum sancti patris sectatur instituta, deprimere, et multo acquisitam sudore doctrinam pro diligentiae testimonio ventilare. Gemina vobis contingit antefata concinnatione laudatio; quando crescente susceptorum devotione fertur in medium palma sermonis, res quae nobis amorem vestrum reserat, vos extollit. Uno eodemque usu et oris pompa multiplicatur et fidei. In pace constituti illam subjectis affectionem putantur impendere, quam loquuntur. Haec, mi domine, ille occupatissimus pater et in humana locatus arce custodit. Nam contemptum manifestat, qui in otio degens verba non tribuit. Legisse me memini, *Sermonis avari nullus honor*. Nunc ergo servitiis salutationis adhibitis, indico me valere. Superest ut suggestio mea elicit gaudeat ubertate colloqui.

EPISTOLA III.

ENNODIUS ² MESSALÆ.

Post unam epistolam quam victus crebris scriptio- nibus emisisti, in continua taciturnitate perduras : et credo necessitate, non studio, servas ³ philosophiam nil dicendi; non respiciens veteres, ut loquerentur melius, in praesentia nil locutos, et illam silentii curam nutricem fuisse sermonis. Tu videris mihi ⁴ disciplinas Atticas in muta fideliter parte sectari, nolens silentio acquisita vulgare : ostende post oris ferias quae tibi per aurium callem divitiarum commearunt. Destinasti mihi dictiones tuas; in quibus et si non fuit optanda sublimitas, non tamen deprehensa est quae sorderet abjectio. Egi Deo gratias, quia jam te de vinculo in quo negligentia constringeris, exemeras. Promisi sequentibus potiore successum aestimatione principii. Sed vos inchoationem, quantum ad me cui nihil dirigitis, cum extremitate junxistis. Domine Messala, quotidie cujus sis filius, habere ante oculos cordis Dei nostri dispensatione contingat. Sed nolo prolixa esse, quae aspera sunt.

¹ *Domum in Mediolanensi civitate*] De hac rursus epist. 30, 38 et 40 hujus libri.

² *Messalæ*] Adolescenti, Avienni fratri, Fausti filio : quod docet lib. ix, epist. 12 et 26. Is eloquentiae operam Romae dabat. Ideo ejus dictiones laudat, ut hoc stimulo incitetur. Aliae praeterea sunt ad eumdem epistolae hoc libro et sequenti. Rursus Messala hic videtur de cujus consulatu, qui incidit in annum 506, epigrammate lusit Ennodius. Ita pueros consules

A Vale, officio salutationis accepto, et correctum te suggestionibus meis frequentibus resigna muniis litterarum.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS ⁵ ARATORI.

Ad longinqua digrediens caritatis immemor extitisti, non lieuit tecum piam diligentiam muros exire. Dum urbis habitator es, fabricatas blanditias, non sine daedala arte custodis, at ubi rus petendum esse decreveris, quasi graves sarcinas amicorum memoriam derelinquis. Tu villares delicias expetisti, et nos apud te inter mœnium mala remansimus. Non habuit radicem affectio, quam velut curarum tormenta separasti. Dicas, unde tam velox exprobratio? nec aequum esse parari ante delicta tortorem. Scripturum te, mox fuisses ad optata pervectus, sine cunctatione promissisti: quantum pater tuus semper culparum tuarum vulgator exposuit, jam a te pueri paginis vacui commearunt. Timeo ne ista taciturnitas diuturnitate convalescat; et in usum silentii turpis crescat incuria. Domine mi, saluto ego, et promissi te memorare debere esse convenio, quatenus inter cana nemora redimitis hederis efferaris.

EPISTOLA V.

ENNODIUS FAUSTO.

Directos a sancto episcopo artifices prosequi commendatione non opus est. Res enim plus suo placitura genio, de devotione laudatoris abjurat injuriam. Familia est quam, cum videritis, non possitis ambigere ab Ecclesia destinatum, et de ejus thesauris et gremio suo hoc studio processisse, ut tractata liberaliter pariat vobis in illa melioris saeculi commutatione mercedem. In quibus mancipiis, juxta annuntiationem beatissimi Laurentii martyris, opes esse maximas quis negabit? Sunt enim femine, quae quamvis exterioris hominis lumina perdidissent, mentium splendore radiabant: quidquid enim corporibus de prosperitate subducitur, ad frugem crescit animarum. Nolite male accipere, quod nec videre poterunt, nec videri: procul a maturitate vestra illiciens decore formositas. Qui vitam suam, sicut vos in hoc inno- centiae calle desuperavit, si tales pascat, in caelis est: crede mihi, quamvis vobis gaudia parata fusa ad Deum ubertas illa lacrymarum, contenti eritis possidere sub continuatione plangentes. Inter ista bona quae praefatus sum, licet magno vobis labore et pretio constitissent, adicio quae sequuntur. Una inter ipsas, et ingenua, et sine liliis, et puto, quod fit sanctis viciniam desideris, nec habebit. Est enim in Christianis hominibus fecunda sterilitas, et maximum solatium saeculi adjutoria non habere. Sed ne forte ani-

ercare mos fuit hoc ævo non infrequens.

³ *Philosophiam nil dicendi*] Pythagoricam *ἐχρησθίαν*.

⁴ *Disciplinas Atticas*] Sacrorum Eleusiniorum, quae in Attica religiosissimo silentio colebantur. Unde taciti Cereris mystæ Papinio; et proverbium *ἄτακτοι ἑλευσίνια* de iis qui arcana sua silentio tegunt: quia Cereris mysteria non initiatis evulgare nefas erat.

⁵ *Aratori*] Lib. ix, epist. 1.

mus vester in occupationes publicas debeat de ¹ anagnostici prolixitate fastidium; quamvis bona in principibus locata vos aiment, et quemlibet rancorem detergeat in exordio, juxta oratoriam disciplinam, locata dulcedo; tamen ne desideria vestra fabricata dissimulatione suspendam, nulla ex illis documenta promerui. Quia commemorationem mularum facerem, episcopo durum videtur: et quamvis famuli vestri fratris Gaiani iustitisset efficacia, et supra modum nos pressisset importunitas, nihil communi actione profecimus. Hoc tantum volunt inseri, multis sanctum patrem vestrum beneficiis vestris et gratia invitatum, muneris vobis vicissitudinem prospexisse: quod genus documenti si placet, sine cunctatione rescribite, aut quæ ejus forma esse debeat intimare. Nunc ego ille periclitatæ utilitatis et in obsequiis vestris annis pluribus jam probatus, quantum egerim, quod vix alter per infinita chartæ damna narrasset, pernicibus sum verborum saltibus elocutus.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS AVIENO.

Credo ad justitiam pertinere, ut quod a vobis exspecto, primum exhibeam. Decet enim ut qui bona opera præstolatur, invitet exemplo. Pugnat calcaribus tarditatem, qui formam ministrat officii. His ergo salutationis munus impertiens, sanum me esse, post inæqualitatem quam pro peccatis sum passus, enuntio; et statum vestræ prosperitatis inquirō, sperans ut in hujus rei solutione multos incumbas.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS SENARIO.

Apud sanctas conscientias non negat caritati debita sua gratiæ principalis occupatio, nec eliminat pii amoris aula fervorem. Testimonium dat solidæ affectioni, qui eam inter impedimenta oblivione non obruit. Commendat mihi scriptione culmina vestra, quæ voto importunus emerui: custodia communionis, honor est dignitatum. His ergo obsequentissime salutans, epistolæ brevitate constringo, sciens posse productas horreri: faciens ut pro me Domino gratias referatis, qui molestiam quam pertuli, antequam ea discere potuissetis, abstersit.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS ² ELPIDIO DIACONO.

Quibus modis fraternitatem tuam ad scribendum, quave arte sollicitem, quando homo verborum locuplet in me sollicita peregrina custodis? Elegi ut te

¹ *Anagnostici*] Dictum lib. i, epist. 4.

² *Elpidio diacono*] Medicum fuisse extrema epistola significat. Itaque dubium non est quin hic sit Elpidius medicus Theoderici regis: cuius ad ipsum extat epistola quæ Helpidio item diacono inscribitur, lib. iv Variarum: in qua cum impensè ab eo servitii sedulitatem commendat, hoc ipsum medicinæ obsequium intelligit. Procopius lib. i Belli Gothici: Μετὰ δὲ, ἀπαντα εἰς Ἐλπίδιον τὸν ἱατρὸν τὰ ἑυμπεσόντα ἔξευερῶν, τὴν εἰς Σύμμαχον τε καὶ Βοϊτῶν ἀμαρτάνη ἔλαυν. Postea vero, inquit, *Elpidio cuncta quæ acciderant commemorans, admissum in Symmachum ac Boetium facinus delere cepit.* Mediolorensem fuisse indicat epist. 21, lib. ix. Sunt qui pulent eundem esse cum

A loqui loquendo faciam, et illam Atticam ernditionem ad epistolæ alia garrulitate producam. Justum fuit ut tot diebus a promissione desisteres, et qualiter pervenisses, nulla paginæ directione signares? aut forte contra me illam tuam cautelitatem æstimas esse servandam? Dedicariis colloquio, quorum gratiam multa sudore quæsisti? Crede mihi, nisi ab hoc te vitio sub ea qua ambulare soles velocitate suspenderis, necesse est ut ad alios nostra patrocinia transferamus, qui memores constituti amorem munerentur obsequiis. His ergo salutans, amico et medico indico me gravi corporis inæqualitate laborare: quam nisi te dictante pagina jocos exhibitura curaverit, distensam per tormenta ranulam longis hominibuscœquabo.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS MESSALE.

Si jam te favor divinus a proposito negligentiae ad votiva ducit studia, si quo te vena, quo te domnu: Faustus vocat, attendis, optata non taceas scriptione. Sed timeo, ne dum officiosum desidero, sustineam rusticantem, et incipiat hoc desiderii meis resistere quod cupivi. Cœlestes divitiæ illam inertiam stimulo pietatis exsuscitent, et mendicitatem oris tui superna ope locupletent. Ecce injuriis provocatus scribe. Salutem ergo dicens, rogo ut quid circa te agatur tabularum promulgatione cognoscam.

EPISTOLA X.

ENNODIUS MAXIMO V. S.

C Bene disponantur superna vota nostra judicio. Ipse ad nuptias tuas veniat, qui primo parenti, dum adhuc nativa immortalitate gauderet, supernæ benedictionis munus indulsit. Faciat tibi Christus noster nec custodiæ integritatis fructum perire, nec munera nuptiarum. Sic virginitas prosit ad sobolem, ut castitati tuæ fecunditas nihil decerpit: et miro dispensationis arcano, nec sæculo, dum pater es, peras, nec Dei gratiæ, dum pudicus. Veniat super te quod Isaac juniore filio pie inductus optavit (*Gen. xxvii, 28*). Illis domum socrus auspiciis uxor introeat, quibus ad Tobie penetrata nurus accessit (*Tob. vi*). Sit tibi causa perfectæ dilectionis in conjugio, in te virginitas custodita. Solam illam deputatam tibi noveris, cui te quasi non esses, ex mundi facie servasti. Ecce quia venire non potui, oratione non desum. Domine mi, spero ut, honore salutationis accepto ³ quæ a me directa sunt, dignanter accipias.

Rustico Helpidio V. et INL. ex quæstore, cujus carmina leguntur in Collectione sacrorum poetarum. Cæterum vel hoc exemplo patet clericis a medicinæ usu primis illis sæculis non abstinuisse. Quod ipsum etiam testatur Dionysii alterius diaconi et medici, qui Romæ urbe a Gothis capta floruit, epitaphium inter Christiana monumenta, cujus hoc est initium:

Heic Levita jacet Dionysius, artis honestæ
Functus et officio, quod medicina dedit.

³ *Quæ a me directa sunt*] Epithalamium, opinor: quod Maximo scriptum in antiquis exemplaribus proximiæ ad Aratorem epistolæ qua illum ad idem argumentum hortatur subijci solet: nos inter cætera Ennodii poematia rejecimus.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS ARATORI.

Miror cur devenustes turpi silentio ad Romanum decorem politū in te bona colloqui, et coactas multo sudore divitias fugiens dispensationem taciturnitate consumas. Quidquid dignis collatum fuerit, dum in usu est, ornat auctorem : ingeniorum elegantiam qui concludit, extenuat, unus error est, prodire rusticantem, et dignum laudis honore delitescere. Nunquid non habuisti digna memorata, aut ego tibi visus sum non colendus eloquio? Fuit aliquando materia, quæ sic omnium linguis et litteris celebranda sit, quando ad nuptialem copulam perductus homo est, cui cum magna sit lux natalium, abundantia facultatum, disciplina et pudor utrumque transgreditur? qui vitia carnis abjurnat, pro blandimento turpi respuebat quidquid leges dedere pro remedio : et nolens uxoris corpus deputare servitū, putavit se addicere, si quidquam mundo impenderet liberam castitatem? Hæc et si non diligis, debes tamen pro ingenii tui ostentatione laudare. Possumus credere te bonum fieri, si audiamus quæ honesta sunt prædicantem. Nunc salutem largissimum dicens, ut rescribas admoneo : et non me de epistola mea aestimes ; quam, Deus testis est, dum de basilica remearem, transcurso dictavi.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS FLORO.

Qua de devinctione teneam, qua diligentia completar, ex animi tui potes qualitate colligere. Vix enim amari continget, nisi quos sinceriter amare constiterit. Congreditur inter se cœlestis vigor animarum, et studia sua mutis sibi pandit affatibus : et ideo vicissitudinem mihi reddere disponis. ¹ Insiste domno ut suburbanum illud, si dignatur, dato a me pretio comparari jubeat quod dum in Liguria fuero, feliciter habebam, et post obitum meum ipse sui que possideant. Mihi tamen post Deum, libertatem, substantiam videtur ipse conferre, si hoc beneficii pro ipsum fuero consecutus. Sed sic filia tua vivat ; sic de illa quates optas filios teneas ; sic Deus animam tuam sanctis suis faciat cœquari ; et frater tuus vivat, ut insistas suppliciter, importune, quatenus ad effectum petitionem meam perducas. Cogites Deum, cogites necessitates meas ; quia nihil est quod potentia ipsius, quod affectus circa me majus possit præstare.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS AURELIANO PRESEYTERO.

Affectionem mentior, si ² vobiscum digrediens non remansi, et beatitudinem vestram mecum quamvis locatam in statione, non detuli : et quia animus in me, ut in cæteris, imperator est corporis, ipse circa

³ *Insiste domno*] Fausto præfecto prætorio : ad quem epist. 49 ita scribit : *Spero, ut petitionem meam quam per confamilium meum fratrem Florum destinavi, solita benignitate dignemini.* Nec spes fœellit : nam obtinuit, ut ostendunt epistolæ 21 et 22 lib. ix.

² *Vobiscum digrediens remansi*] Ruricius lib. ii, epist. 1 ac 9 : *Nam postquam a vestra germanitate discessi, divisum esse ne sentio, partemque mei vobiscum*

A diligentiam vestram est tota intentione captivus. Ergo salutationis honorificentiam debita humilitate persolvens, nihil valetudini meæ de itineris confractione indico decessisse. Ecce qua sollicitudinem vestram benigni studii cura remuneror : facite quod scriptum est, accepta restituentes, de prosperitatibus vestræ me significatione gratulari.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Tacerem molestias meas, nisi intellexissem quod sollicitudo vestra me sublevar. Nam dum cognoscitis, quam variis morborum fatigor incommodis, pro peccatis meis febribus frequenter addicor, et vires quæ videbantur restitutæ, franguntur. Ergo vos remedia consueta præstate, et usum illum sanctæ conversationis impendite : ut quidquid medicina mortalium non valet, fuis ad Deum nostrum precibus impetretis.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS EDASIO.

Ante experimentum amicorum fides occulta est : postquam in lucem processerit, eorum qui aliquid saporis habuerint, sibi mentes obligat. Est tamen minus libera servitus, quæ caris exhibetur. Confiteor magnitudini tuæ : latebat me ante relationem hominis mei, quid in sublimitate tua, et saporis et gratiæ, sub nobili humilitate delitesceret : didici hominem, qui canam in fide beatitudinem, dum amicorum absentiam bene tractat, exsuperat. Plura quidem discedens promiseras : sed ad genium conscientiæ tuæ majora præstitisti. Domini filii, salutationis effusissimæ munus impartiens, aghi atque insufficientes gratias de his quæ mihi in prima ³ potitiæ fronte collata sunt. Quod restat, deprecor ut residua illa mancipia teneri jam facias. Ecce fiduciam de bonis præcedentibus descendentem : qui ante ignoto preces metuebat offerre, jam non dubitat imperare.

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ⁴ BARBARÆ.

Non ego debiti immemor ab officiis temperavi ; nec constituta despiciens garrulitatem meam ab obsequii exhibitione suspendi. Sed postquam ab urbe regressus sum, continuo me variæ ægritudines, et quidquid ad mortem vocat, aretavit. Vere donna mea, sic vobis vestrisque læta contingant, quia ad testimonium veteris mysterii Christus noster iterum quantum vis peccatorem, nec ut illum qui amicus dici meruit, sed rursus vocavit Lazarum de sepulcro (*Juan. xi, 44*). Est facti unitas in distantia personarum : et nunc amplior magnitudo divini operis, quia quod ille meruit, mihi cessit indebitè. Hæc causa me ab officii promulgatione revocavit. Postquam tamen ad vitam reductus sum, continuo me ad servitia vobis solvenda converti ; rogans Deum, ut vos vestrosque superno

resedissee cognosco. Nec absentibus vobis integer esse mihi videor: et cum me in me non inveniam, apud vos me ad vos reversus inquiri: atque ibidem quantum mei vobis reliquisse, tantum vestri mecum abstulisse, conspicio.

³ *Potitiæ*] Fabri liber, *potentiæ*, Basiliensis editio, *pueritiæ*.

⁴ *Barbaræ*] Cujus cum laude mentio ep. 29, l. vii, ad quam iterum scribet epist. 27.

tueatur auxilio. Promitto mihi etiam et desideris meis quod cum felicitate vestra et gaudio, ad comitatenses excubias, quæ vobis meis satisfaciatur, dignitas adepta vos evocet. Noli, domna, huic te labori, huic oneri submovere. Videant bona Romanæ civitatis provincie, et quæ monitis vix instituantur, per bona quæ vobis Deus contulit, formentur exemplis. Rogo tamen, reverentia salutationis exhibita, ut expectatissimo me relevetis alloquio : sed nec alterum dictare patiamini, quæ ad me scribetis : sic nunquam ab impetratione oratio vestra pellatur.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS ¹ STEPHANIE.

Credo vos et ignorantem meis periculis subvenisse : aut quare confidam nescire quidquam, quos per Deum contingit universa prænoscere? Postquam enim ab urbe redii, reparata sunt in me divina mysteria : et quod senerat temporibus, novellis resurrexit exemplis. Iterum vocatus est Lazarus de sepulcro : non quidem illius par merito qui amici Redemptoris nomen emeruit, sed in diversitate actuum unius convenit forma mysterii. Deductus per ægritudines multiplices ad sepulera ; sed cœlestis voce revocatus, ad hæc primum quæ vobis solvuntur officia me converti : credens placere Deo, si cultoribus ejus per linguam quam ipse reddidit principi loco exhibeantur obsequia. Ergo reverentia salutationis impensa, deprecor ut pro me, sicut poposci, orare attentius procuratis, ut per meritum vestrum divina clementia dignetur confirmare quod tribuit : et frequenter me pia litterarum vestrarum promulgatione sublevetis. Rogo ut nullum alium dictare facias, per domni Asterii animam et professionem tuam. Sic ei nitor quem optas, usque ad consummationis tempus assistat.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS FAUSTO.

Coegit me ad studia mea portitor presentium litterarum, et quod volebam, prope importunus exegit. Sic contulit beneficium, qui exigebat. Iste in negotio suo probatum mundo justitiæ vestræ poscit examen : nec ab aliquo veritatem causæ suæ discerni æstimat, si cessetis. Pro hoc peccator accedo, ut dum adestis mandatis cœlestibus et veritatem tota intentione perquiritis, afflicti hominis necessitatibus succurratis. Spero etiam, salutationis officio impenso, ut indicio me prosperitatis vestræ, non neglectis quæ frequenter se ingerunt occasionebus, sublevetis.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS FAUSTO.

Quamvis omnis frequentia litterarum videatur rara sollicitis nec sufficiat providentia pro pietate sus-

¹ *Stephanie*] Supra lib. vii, epist. 29, soror erat Fausti præfecti. Lib. ix, epist. 18, Asterii uxor, ut ad calcem epistolæ innuere videtur : ac proinde Marciani mater ; quia Asterii filius Marcianus, lib. v, epist. 2.

² *Si possem delere*] In Cynegiæ epitaphio, quod superiorem libro epist. 29 vidimus, primam in MATRONA syllabam extremo versu corripuerat Ennodius. Hac de re admonitus a Probo Beatus, cum aliis indicasset, ad aures pervenit Ennodii : qui Terentiani, ut sibi videbatur, auctoritate nixus, cum nulla in eo versu

A penso : tamen pars ista cui impenditur, nisi responderit, ab humanitate sejungitur. Ergo salutationis officia præfatus, Deo tribuente indico mecum sanctorum suffragiis et vestris precibus jam melius agi, et illam desperationis et febrium intepuisse valetudinem. Nunc, quod restat, spero ut petitionem meam quam per confamilum meum fratrem Florum destinaui, suscipere solita benignitate dignemini : quia etsi mihi ad præsens res videtur esse compendii, vobis quibus magis futura cordi sunt, utilitas ex hac parte summa respondet.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS AGNELLO.

Si valerem corpore prosequi, verbis abstermerem : at cum illa res valetudini deficiat, ista succurrit. Scit secretorum discussor, me et divisum præsentia a vobis abesse non posse. Proinde sollicitudinem vestram nuntio meæ prosperitatis relevo : et propter quod concessum est epistolare commercium, vestrum requiro, indicans, honore salutationis impenso, puerum me ad suscipiendum caballum direxisse. Tantum est ut talem mittatis, quem et vos dedisse clareat, et ego pro honoris summa me gaudeam suscepisse.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS BEATO.

² Si possem scribendo delere paginam meam, multiplices hoc facere intentione procurarem. Sed quia non est fas hominem non errare ; ego ille canus, sed pater tuus, ne unquam prioris epistolæ meæ sis memor, exposeo. Sic te pater et patria talem, qualem per singulos dies omnibus protestor, excipiat. Alienis scriptis credidi, ut styli mei importuna festinatione morderem. Tu feceras quod sapiens ; qui soli domno Probo, a artem tenenti inter doctos, versus meos relegeras : quod facere decuit. Ego importunus, qui alteri credere non debuissim, quantum video, frustra commotus sum. Vade ergo ad domnum Probum (sic pater tuus vivat : sic me, quem semper amasti, viventem audias, quia ista pene mortuus dictavi) et osculare illi genua pro me, et dic illi de extremo versu, Terentianus me induxit in illo exemplo,

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.

Æneid., vi, 1.

D Omnia tamen quæ fuerunt digna correctione, prævidit. Saluto, amore quo debeo. Si evasero, versus ipsos emendo, et sic drigo. Nam litteras tuas quas per infantem Ruñnum direxisti, Julio mense suscepi. Unde me contingit nescire quod actum fuerat, ut taliter moverer.

culpam putaret, objurgatorias ad Beatum litteras dedit. Nunc agnito errore Beatum excusat, prioresque illas litteras deletas cupit. Ea est epistola 29 hujus libri. Quare et hic præposterus est ordo, ut de aliis ante monuimus.

² *Artem tenenti inter doctos*] Leg. *arcem tenentis*. Idem Ennodius Parænesi ad Beatum et Ambrosium : *Ergo ad disciplinarem arcem properantes*. BARTH., *Adversar.* pag. 975.

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FLORO.

Qui iustius prosperitatis meae cognoscit indicia, nisi qui sinceriter et indesinenter optavit, nec convenit prius alterum desideria aliena cognoscere? Ergo servitio salutationis exhibito, indico me, caelesti beneficio postquam cessavit humana curatio, mox sanatum: revocavit ad spem prosperitatis res illa, quia medici destiterunt. Nunc gaudia vestra, sicut de me aestimo, cognoscentes, mecum laudibus prosequimini tanti beneficii largitorem: et si adhuc vos longior mora detineat, quam bene valeatis, litteris intimare.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS FLORO.

Spectabilis vir Eleutherius in negotio suo, quod a domno praefecto audiendum Vicarius susceperat, ad amplitudinem vestram a me commendatitias speravit: credens, salva iustitia, opem sibi integram posse suppetere, si meis apud vos juvaretur alloquiis. Rogo ergo honore salutationis exhibito, ut, ei, si vere contra aequitatem laborat, manum medicam porrigatis: quia nefas est, ut in praedictio bonae causae prodesse sibi calliditas videat, quod molitur.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS FAUSTO.

Usus suum benignitas vestra supra homines locata custodit. Vere medicina est cura sanctissimi; nam venerabilis conscientia Deo semper insinuat quod requirit. Digressis vobis, acrior me calor exussit, et ad omnem desperationem praecipitante diabolo vela patuerunt. Venit ad me medicus, et dixit se quod faceret non habere. Hinc mihi major spes, quando homo cessaverit. Continuo me cum lacrymis ad caelestis medici auxilia converti; et domni Victoris oleo totum corpus, quod jam sepulcro parabatur, contra febres armavi. Scit Deus meus: mox adfuit magni militis imperator, et quod per testem ejus idoneum poposci, inexpectanter obtinui. Mox fervor ille aeterni frigoris procurator intepuit, et hora nona, sicut legitur, Domino meo mandante discessit (Joan. iv). Scio orationis vestrae tempora; scio lacrymarum copiam in illo quoque momento juisse laborantem. Ecce indicia votiva non tacui: sed portitorum raritas desiderium commune suspendit. Nam me multum juvat relevatio vestra, quae a vobis minime, qui laeta respuistis, optetur.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS FAUSTO.

Mox ubi me gratia superna respexit, et animam de iudiciis caelestis vicinitate trepidantem, concessio, ut melioraretur, vivendi laxavit spatium, magnitudini vestrae beneficia per litteras divina non tacui. Vere, cessantibus medicis, illius qui innocentia et lacrymis emitur, medicina non defuit. Credite, nisi mihi subvenisset destitutio curantium, nil valerem. Nam quia aegrescebam hominum studiis, caepi ne-

A gligentia jam sanari. Haec quidem prioribus intimata sunt: sed ne occasio praeteriretur, adjecti: sperans, obsequio salutationis oblato, ut me de prosperitatis vestrae de qua pendeo, sublevetis alloquiis.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS AVIENO.

Necesse est ut qui desiderat scripta vestra non taceat: nec silentii exemplum tribuat, qui cupit alloquium. Juxta orationum vestrarum suffragia, quos innocentia et devotio Deo nostro fecit acceptos, meliorem me esse jam sentio: desiderans honorificentia salutationis impensa, quam bene valeatis agnoscere: quia post receptam salutem, unicum est solatium bono vestrae prosperitatis attolli.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS BARBARAE.

Quamvis adhuc inter extrema sim positus, et pro peccatorum meorum mole, somni mei beneficia, dum mereor in longum conteri, non sequantur: reverentiae tamen vestrae obsequiis quod debet pendens anima non omisit. Pene jam vocatur ad iudicium, et adhuc suspicit in hac luce quos coluit. Quam vera est illa sententia, quod sanctus affectus nec morte pereat! Ergo, domna mea, servitiis vos debita salutationis prosequens, rogo ut, agnitis quae circa me geruntur, pro illo quo omnibus eminetis et sanguinis vitore et conversationis radiis, domno meo apostolo et ceteris ejus fratribus supplicetis: ut per vos exorata Dei potentia, clementiae suae quae tarda esse non solent, beneficia non refrenet.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS BEATO.]

Qua mihi vicissitudinis, qua obsequiorum cura pensabitur, quod te et in frequentibus paginis alloquor et officio sermonis tui in lucem exire publicam non detestor? Non me aetas tua, non ingenio meo potest revocare par formula. Eligo benignis plus credere, quam peritis; ut bona originis anteferat studiis: quod fidelis es, divini est muneris: in natura eruditio; per Deum veniet res secunda. Necesse est ut totum tibi amor integritatis exhibeat, primarum partium insignia jam tenenti. Ergo honore salutationis accepto, noveris me, juxta petitionem vestram, epistolam ² ad vos admonitionis, quamvis sub festinatione, dictasse: quam ad domnum patricium Symmachum idcirco dirigere procuravi, ut quod in ea emendatione dignum est, corrigatur. Sed propter surreptionem negligentiae, te quoque ejus exemplaribus informavi. Qua de re tu apud te esto: et cave ne tibi ad te perlatam manifestes comprehensio superius eminentissimo viro, ceu rem novam postulas: quia si ejus eam magisterio placuisse cognoveris, ad notitiam eorum perferre qui sapiunt non timebis.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS BEATO.

Non mihi tuus error illusit, nec retroversa deceptit

¹ Domni Victoris] Martyris Mediolanensis. [De hac mirabili curatione copiosius] aget in Eucharistico vito suae.

² Epistolam ad vos admonitionis] Parænesim didascalicam Beato et Ambrosio scriptam, cui locum dedimus inter opuscula miscella.

affectio: tu ætatis, naturæ, propositi ordinem custo
 disti: ergo deliqui aliter de te quam posebat veritas,
 judicando. Ad hoc redeunt, quos diligentia insulsa
 captivavit: proinde jam sine circutione loquendum
 est. Quo te immemorem tui duxit insana præsumptio,
 ut ¹ sancto presbytero dices, in versibus illis, quamvis
 in temporis momento compositis, aliis quibus
 videri affectum conjugalis gratiæ non expressum?
 Aut ego diffamare volui quod scripseram? aut
 epitaphia hoc posebant, aut ratio? Quis hoc imperit
 us, quis tecum sanitate vacuus dixit, ut carnem
 quod in summam gratiam dominus Faustus excepit,
 te et participibus tuis rodentibus læderetur? Forte ² de
 tertio Phaleucio, qui Terentianum nesciunt, habuerint,
 quod de una syllaba quærentes occasionem loquerentur.
 Vere dignus fui ista quæ pertuli, quia ^B
 scriptum est (*Matth.* vii, 6), margaritas ante imunda
 animalia non esse mittendas. Quamvis dictionum
 et imperitiæ meæ bene sim conscius, te tamen
 nec scire aliquid, nec scitutum ante didiceram. Vale,
 et ad alios te quibus debeas loqui, converte.

EPISTOLA XXX.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Acerbo ægritudinis impetu et valida febrium
 nimitate contritus, cum ut fidem veteris testimonii
 Christus noster in me, quod in Lazaro fecerat, ostendisset,
 et Evangelii fidem præsentibus declararet exemplis:
 litteras vestras accepi. Ordinavit ille qui potuit,
 ut diebus quibus vitam restituerat, amicorum quoque
 suorum eam et confirmaret et fulciret alloquiis. De
 versibus unde tibi portentum illud dixit, risum mihi
 stulta judicia fecerunt. Scias illos in summo pretio
 apud dominum habitos, quamvis in temporis angustia
 et viridarii transcurione conscriptos. Sed si
 eos non scripsisti, nec facias. Mihi sufficit, dum feci,
 vota complekse. Nunc ad eam partem me confero,
 quæ specialiter a sanctis poscenda est; ut pro
 ægro et amante attentius ores; si mereor, crebra
 mihi et instructionis et consolationis præstes alloquia.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS BOETIO.

Consideratio magnitudinis vestræ exegit epistolare
 commercium; sed festinatior portitoris epistolam
 brevitate conclusit. Non potui morari properantem: sed
 nec his vacuum munis propter res necessarias emisi.
 Crebras super domo quam poposci, litteras destina-
 vi. Si possibile est cupita tribui, jam referre, quia
 omnia ædificia ejus sub negligentia consenscunt.
 Domine mi, salutationis obsequia dependens, rogo
 ut vos juvenis sine vestro dispendio supplicentem.

¹ Sancto presbytero] Adeodato, epist. seq.

² De tertio Phaleucio] Id est, *Exoptet similem matrona sortem*: quo versu clauserat epitaphium Cynegiæ lib. vii, epist. 29. Hæc igitur est epistola quam paulo ante retractavit, epist. 21.

³ Hormisdæ diacono] Ejus nomen inter Ecclesiæ Romanæ diaconos in synodo Symmachi, quæ Avieni junioris consulatu coacta est. Jamque apud Ennodium sæpius occurrit: nunc illi pontificatum non obscure præsigit: iterumque epistola 39, *Esto*, inquit, *specialis tutor; omnium mox futurus*. Nec vanum fuit au-

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAPÆ).

Rem necessariam providet, qui parenti omnium
 orbatos et peregrinos insinuat: unica via est aposto-
 latus vestri solatium, quæ medetur externis. Absit
 afflictos dicere, quos ad vos contigerit pervenisse:
 creatoris patriam, opes alibi non requirunt, quos
 coronæ vestræ cura suscepit. Præsentium bajulus,
 ortus nobiliter, profutura ad testimonium ingenuita-
 tis studia Romana requirit. Nunc beatitudini vestræ
 mea supplicis vestri commendat assertio, ut saluta-
 tionis servitiis dignanter acceptis, quod usu facitis,
 pro mei consideratione geminetur.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ⁵ HORMISDÆ DIACONO.

Et quod es, miseratione ornatur; et quod futurus
 es, pietate conquiritur: et diaconum his studiis ex-
 tulisti, cujus rei promittit cura pontificem. Præsen-
 tium bajulus, honestus moribus, natura sublimis,
 gemini solatii orbatu præsidio, Romam pro honestis
 artibus, licet peregrinaturus, expetiti. Vide si merean-
 tur a religioso, bene nato, locupleti, juvari ista quæ
 prætuli. Nunc officio salutationis exhibito, rogo ut
 si me, si bonam quam coemisti] opinionem diligis,
 impensis portitor adulescat auxiliis.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS ⁴ PORTIANO ABBATI.

Divinis declaratur exemplis, nisi per Dei gratiam
 visitationem hominum cœlestium non venire. Quæ
 enim recordatio potest esse peccantium, nisi occultis
 itineribus favor cœlestis operetur, et per viam men-
 terat inspiratum quæ propter peccata] surrepere po-
 terat, eliminatur oblivio? Impetratæ jam divinæ mi-
 sericordiæ fiducia est, cultorum Dei animis non de-
 esse. Ergo gratias refero Trinitati Deo nostro, qui ut
 me reverentia vestra alloquiis visitaret, exegit. Sus-
 cipio obedientiam vestram: nec enim exiguus cultus
 debetur obsequentibus, cum Christi gloria maneat
 imperantem. Orate pro me, qui humanitatis imbe-
 cilla, dum adhuc estis homines, evitastis: quos conti-
 git, necdum corpore sequestrato, ponderibus carnis ab-
 solvi; et servitiis salutationis acceptis, frugem circa
 me gratiæ, dum sermonis adolescit cultura, concedite.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS ⁵ AURELIANO PRESBYTERO.

Inamabilis quidem desideriis meis militavit occa-
 sio, et votis aditum necessitas vix ferenda patefecit:
 amplexus paginam præfatione blandientem, sequenti
 ejus elocutione confusus sum. Nam dulce principium
 et sereni mella colloqui, relata calamitas, quasi

gurium, quia Symmacho papæ successit.

⁴ Portiano abbati] Etsi tempora non discrepant,
 affirmare tamen non ausim, hunc nostrum esse S.
 Portianum qui Candidobrensis apud Arvernos mon-
 asterii abbas fuit, eique et oppido non ignobili no-
 men reliquit. SANPORTIANUM enim appellamus. Fuit
 et Porcianus episcopus in provincia qui synodus Car-
 pentoratensis et Vasensis interfuit paucis annis post
 Ennodium.

⁵ Aureliano presbytero] Arelatensis: quod sequentia
 declarant.

veste noctis, obnubit. Vere loquentibus vobis ingesta sunt oculis, quæ legebam. Nam dum absentiae felicitatem pagina sapientis intercepti, coactus sum ¹ illam Ætheriam nimis vidisse terrenam, et a sublimitate vocabuli in Tartarum duce culpa depositam. Taceo quid debuerit parentibus, quid pudori: ex qua domo infelix processit ad scelus: quod secuta est, relictis Dei cultoribus, lupanaris vice conjugium. Credite mihi, ultionem criminis, dum admittit crimen, exsecuta est: et turpi mersa contubernio, et flagitium et poenam flagitii reperit in marito. Secum rei personam portavit: et iudicis mulier, dum elegit indignum. Producerem litteras, nisi memoriam infaustæ feminae desiderarem oblivione sepeliri. Vos, ut Galliae expulsionem illorum subleverent, eligetis nos, ne Italia coinquinetur. Expetant potius Libycas syrtis: et ab humanitatis consortio dividantur: quia si inde domnum Aurelianum fugerint, hinc Ennodium, ad quæ loca declinant? ² Domno præfecto quæ jussistis, pressius intimavi: qui ³ præcepta regia mox exegit, per quæ credimus viros bonos et amicos occasionem invenisse præstandi: et vos tamen animum ab anxietate remove: quia celestis sufficit ad ultionem malorum vigor examinis. Domine mi, salutationis obsequia præsentans, precor ut crebro me prosperitatis vestræ, quia commentium opportunitas ingerit, relevetis alloquii.

EPISTOLA XXXVI.

ENNODIUS BOETIO.

Perdiderat eruditionis pretium lingua, dum retices: quia dum venustatem eloquentiæ taciturnitas includebat, credebatur non esse quod nuper effebuit. Produxisti in lucem novum jubar eloquii: et dum diem in epistola facis, splendorem recens adeptus crederis jam maturum. Gratias ago, quod me ad amicitia custodiam paginæ tuæ flore compellis. Sed si fidei meæ esses conscius, dubitationem de rebus constantibus non haberes. Timeo ne ambi-

¹ *Illam Ætheriam*] Nurum Archotamiae, de qua lib. vii, epist. 14. Sed tota hujus epistolæ interpretatio ex Cassiodoro petenda est, apud quem Theodericus de hac Ætheria Merabaudio comiti sic scribit lib. iv, epist. 12: *Archotamia itaque illustris femina flebiliter ingemiscens nepotis sui calamitatem tali conclamatione deploravit, dum semper aviæ cura tenacior est suorum, asserens Ætheriam nurum suam, mariti postposita ditione, cuidam se Liberio jugali fœdere sociasse: et cum ornator cupit novis thalamis apparere, studuerit prioris viri facultates evertere: allegans dictatam florum spoliis, quibus magis decuit congregari.*

² *Domno præfecto*] Fausto.

³ *Præcepta regia*] Illa nimirum quæ proxima quam laudavimus Cassiodori epistola continentur, ubi Archotamiae adversus Ætheriam nurum causam Theodericus Merabaudio committit. *Sublimitatis vestræ iudicio hanc causam legibus committimus audiendam: ut omni incivilitate submota, mediis sacrosanctis Evangeliiis, cum tribus honoratis quos partium consensus elegerit, qui legum possint habere notitiam, quidquid prisci juris forma constituit, inter eos considerata disciplina nostri temporis præferatis.* Prolata sententia, cum prægravatam conjugem suam questus esset Liberius, Theodericus epist. 46 iterum rescripsit, ut causa per arbitros retractaretur.

⁴ *Domine ut supra*] Sic lib. i, epist. 12, lib. ii, ep.

guitatem quam credis exhibeas; et dum amantis teporem metuis, in affectionem frigescas. ⁴ Domine, ut supra, salutationis gratiam persolvens, spero ut crebro ad me epistolarem commercia dirigas, quia in his munis et diligentia te admonet et perfectio ut multus incumbas.

EPISTOLA XXXVII.

ENNODIUS BOETIO.

Quamvis tenui effectu petitionis surgit eloquium, et conciliant et dotant facundiam res secundæ, in qualibet verborum saturitate pagina: si repudientur, ab impetratione jejunant: plus felicibus epistolis debetur laudatio quam peritis. Jure loquitur verbis nitore sublimibus, qui summates viros dicendi venustate captivat: quodvis oratorum schema sinistra sors dissipat: ditescit enim lingua nutrita beneficiis. Dudum ad eminentiam vestram direxi qualicumque audacia producente colloquium; quod ita responsi genio sublevastis, ut crederem me perdidisse digni favoris tempora per quietem, quando modicus sudor iudicium arcem tenentis illexerat. Promiseratis etiam domum quam poposceram, non negandam. Geminis elevatus successibus incedebam; si et opinio perfecti astipulatione, et census locupletissimi crevisset impendio. Sed detestor moram, quam sterilia quidem peccata pepererunt. Nam et homo culminis vestri quem præstolar advenit: et nihil sibi mandatum esse, quod desideris meis prodesse posset, asseruit. Vide meritorum meorum fusca commercia: quorum contra me nitentia fidem frangere nequeunt, exigunt tarditatem. Absit a conscientia mea, de vestra claritate diffidere: obscenæ mentis est, putare constituti memoriam non manere. Sed rogo ut dum propositi vestri lucem asseritis, eorum quæ mihi debentur, obscura superetis. Ergo præstationi vestræ genium dono celeritatis infundite. Domine mi, cultum salutationis impertiens, preces adjicio, ut ⁵ consularem sportulam cum responso præfatæ petitionis accipiam.

9 et aliis locis. In conscribendis enim epistolis quibus honorum titulis initio epistolæ singulos appellarant, eosdem sub finem iterare mos erat. Verbi gratia, Volusiani ad sanctum Augustinum epistola sic incipit: *Domino vere sancto ac merito venerabili patri Augustino Valusiano.* Eadem sic clauditur: *Incolunem venerationem tuam divinitas summa teatur, domine vere sancte ac merito venerabilis Pater.* Rursus Augustini epistola qua Volusiano respondet, hoc habet initium: *Domino illustri et merito insigni et præstantissimo filio Volusiano Augustino.* Sub finem vero: *Incolunem feliciterque temisericordissima Dei omnipotentia teatur, domine illustris et merito insignis et præstantissimo fili.* Eademque in peris quæ Augustini et aliorum epistolis cernitur repetitio. Quam ut viderent librarii, compendio utebantur, præfixis verbis, ut supra, hoc est, ut initio epistolæ scriptum fuit. Quanquam apud Ennodium tituli omnes epistolaram, nudis tantum nominibus relictis, omisi sunt. Quod item accidit rescriptis Principum [in codice ac novellis: eoque factum ut illa: *Hæc Tatiane carissime nobis, et Albine Parens Karissime Augustorum,* ac similia quæ bis, ex more quem dixi, repeti solebant, semel tantum, quia integra rescripta non sunt, nunc in fronte, nunc ad calcem ascripta videamus.

⁵ *Consularem sportulam*] Quia consul erat Boetius, epist. 1 hujus libri. Sportulæ autem amicis novis

EPISTOLA XXXVIII.

ENNODIUS SYMMACHO (PAPÆ).

Non inefficaciter poscit, qui parenti omnium peregrinos insinuat : nobilibus generalis debetur assertio, maxime apud eos qui beneficia tribuunt non rogati. Beatum sublimem adolescentem, presentium bajulum, si corona vestra dignanter accipiat, præclarum juxta morem pontificis ornat officium. Est enim qui gratiam vestram et natalibus et moribus mereatur : sufficit dignis stricta laudatio. Nunc servitiis salutationis exhibitus, rogo, ut me amantem vestri crebri relevetis promulgatione colloquii.

EPISTOLA XXXIX.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Si dignatio circa me promissa duraret, assereretur frequentia litterarum : vix respiciunt humiles, quos ad arcem eventus prosper exeverit : grave est, si spes secundarum rerum caritatis nexus incidat : non debet præjudicare diligentiae, cui secundum vota blanditur. Si tamen aliquid circa me gratiæ custoditis ; si vivit amoris polliciti scintilla, Beatum commendo nobilissimum adolescentem presentium portitorem ; cui justum est ut consideratione mei, et parentem beatitudo vestra impendat, et patriam. Esto specialis tutor, omnium mox futurus. Domine frater, salutationis humilitate depensa, rogo ut sub celeritate quam bene valeatis, scriptioe signetis.

EPISTOLA XL.

ENNODIUS BOETIO.

Precum iteratio bonam conscientiam oblivionis accusat. Sed facessat stimulare currentem, et constantem virum ad memoriam promissionis impellere. Hæc de his quæ a me dudum culmini vestro sunt scripta, perstrinxi ; ut domum de qua jam paginali judicio voluntas vestra est patefacta, perficiam. Reliqua epistolæ salutationis nuntio mancipavi ; ut sicut apud nos valetudo in statione est, ita de culmine vestro cœlestis faciat favor agnoscere.

EPISTOLA XLI.

ENNODIUS AGAPITO.

Insolabiliter amantum ferretur absentia, nisi opem darent remedia litterarum, quæ jejunas desiderant honoris causa debebantur. Symmachus *epist. ultima lib. ix : Sportulam consulatus mei et amicitiae nostræ et honori tuo debeo.*

¹ *Vice remedii obitus*] Qui diuturno morbo languet, mortem optat, ut remedium. Vetus epitaphium,

Ἦλθες ἐμῆς ζωῆς ἡλικιωτέρως, ὅς μ' ἀπέλυσας
Νουσῶν, καὶ καμῶν καὶ μογήρας ποδάγρας.

A tum animas pascunt esca colloquii. Bene enim per stylum dilectio amicam sibi pingit effugiem ; cum qua sine laboris patientia misceat mella sermonum. Ad hoc magnitudo tua artifex ne impastam gratiam linqueres, scripsisti. Debeo vicissitudinem, quia memorem mei te esse cognovi. Honore ergo salutationis exhibitio, rogo ut quod scis apud caros et affectione præditos esse pretiosum sub continuatione facere non omittas.

EPISTOLA XLII.

ENNODIUS AVIENO.

Ægritudinis vestræ iudicium in meæ contingit incrementum. Nam talis semper et usus et pene natura solliciti, ut vix credat transisse quod metuit ; et quæ fecit Redemptor noster cœlesti benignitate præterita, quasi sint in occultis locata suspirat. Vere domne Avieno, jam in me nihil de usura lucis istius, nisi vestra tantum, post amorem Dei, remansit affectio : quando melius mecum agitur, talis sum, qualem me in desperatione dimisistis. Superest ut precibus vestris et peccatorum remissio concedatur, et si ita Deo videtur, pro ¹ vice remedii obitus celer eveniat, ne amarius sit morte quod vivo. Domine mi, salutationem debitam tota humilitate persolvens, rogo ut per vos, quid in causa vestra de Roma nuntietur, agnoscam.

EPISTOLA XLIII.

ENNODIUS MESSALÆ.

C Nunquid aliquando ab effectu destitit, qui Deo cum fiducia supplicavit ? Si animus in fide non claudicat, et vota et votorum copia conjunguntur. Ecce egit apud vos silentium meum, quod tanti temporis non valuit obtinere loquacitas. Quantum video, scripta vestra nisi taciturnitas non meretur : quos multos putatis, alloquimini : ab his quibus lingua esse creditur, abstinete. Fecistis tamen quod decuit dominum et, ut ipsi dicitis, parentem ; ut me gravi ægritudine depressum dignum putetis alloquio. Rogo ut hoc sub continuatione faciatis. Domine mi, salutationis reverentiam solvens posco ut pro me per omnes Dei sanctos supplicare non desinas, quatenus vitæ redditus, de visione vestra gaudeam.

ΛΥΡ. ΑΜΦΙΚΤΥΟΝ

ἄγιον ἔτος 0

*Venisti tandem vita mihi dulcior, et me
Solvisti morbis tristibus, et podagra.*

AUR. AMPHICTYO

annum agens LXX.

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA.

ENNODIUS ¹ ARATORI.

Velim ita labori meo faveas, ut jejuno veniam

¹ *Aratori*] Libens accedo ad conjecturam doctissimi cardinalis, Aratorem hunc esse qui apostolorum Actus versibus exposuit. Verum is hoc tempore adolescens adhuc erat, et Musarum tamen in castris miles

D præstes ingenio, quia nefas est in devotionibus despici amabilem discendi cupiditatem : quando quod gratus obtulerit, durus rerum interpret evacuat.

non ignotus, ut præter hanc binæ superioris libri epistolæ ostendunt. Ligurem patria fuisse, facundo patre natum, atque in Liguria ipsa eruditum, et caudicis officio functum : legationem etiam pro Dalma-

Laudandus est in studiis, vel qui faciendum æquare non putatur eloquio. Inter benignos et eruditos, quid eligatur incertum est, cum pars utraque det pretium. Ergo crede diligentem, et amaritudinem temporibus legitimi amoris amollire. Nolo rem voti facias necessitatem : et desideria quibus humanum genus natura peperit, digeris in mœrorem. Non habiturus continentiam, nisi nuptias optet, in culpa est : conjugalis copulæ vitans remedium, electurus est aut virtutes, aut crimina. Tu te ut metiaris, imploro, ut nec supra hominem plenum casibus iter arripas, nec intra hominem quæ sunt plectenda mediteris. Vix delinquit, qui a natura et lege non deviat. Ergo post Musarum castra, et inanes ætate nostra cantilenas, ad enram te serendæ sobolis muta : vita quod viluit, quia inter imperitorum exercitus furor est nolle rusticari : juvat sapientem, hoc esse quod plurimos. Facessat philosophia in nostrorum nota conventibus : ego donasse curis cupio, quotiens infelicem incipientiam sequitur qui præcedit. Ergo honorem salutati accipiens, rescribe mihi quid cum animo tuo pagina mea egerit. Nam si quæ mihi sit sententia flagites, ego ipsa studiorum liberalium nomina jam detestor.

EPISTOLA II.

ENNODIUS FAUSTO.

Stat apud conscientiam culmius vestri quid sublimis viri Faustini voto debeam et generi : et ideo quamvis apud vos credat sufficere quod pro filio pater rogavit, per me tamen quia parum putat ejus sollicitudo quod egerit, preces frequentat, sperans ut noster adolescens ad maturos, Deo auspice, mores erigatur : vos detis præcepta, quid sequi debeat, quid cavere, vos apud quos necessarium crederetis scriptatione prosequamini. Hoc scio culmen veritum, etiam si taceam, esse facturum : sed nec debui tanti viri precibus deesse, nec potui : qua dere permotus lacrymis superius comprehensi, et ego flens. supplico per illam quæ vobis a Deo concessa est, conscientiam (sic petitiones vestras pia martyrum Salvatori nostro commendat assertio), ut efficaciter apud vos et creator pro filio et dominus Faustinus pro Ambrosio supplicet : et ordinate prædictum juvenem, et orate pro ipso, ut adolescentem Roma nec vitiis possit, nec moribus extinguere. Scio vos plura apud homines, sed majora apud Deum prævalere. Et ideo securus jam effectum illis polliceor quos commendo. Ergo reverentiam salutationis exsolvens, paucis multa

tis ad Theodericum regem cum laude obiisse testatur Athalaricus, lib. viii Variar., epist. 12, qua comitivam domesticorum Aratorum decernit. Postquam comitiva etiam rerum privatarum, priusquam aula relicta Ecclesie manciparetur, ornatum fuisse, docet nos vetus adnotatio, quæ in plerisque exemplaribus Aratoris libris præfixa est. Qua ratione Vigilio oblatus et suscepti ab eo fuerint. Ejus enim in codice Remensi monachorum S. Remigii hoc est exordium : *Beato domno Petro adjuvante, oblatus hic codex ab Aratore illustri, ex comite domesticorum, ex comite privatarum, viro religioso, subdiacono S. E. R. sedis apostolicæ, sancto atque apostolico viro papæ Vigilio, susceptus ab eo die viii id. Aprilium : et quæ sequun-*

A contexui, Sufficit Deo placentis viri instructam] esse pietatem : et causa et persona, cum Dei solatio, vestro disponatur studio.

EPISTOLA III.

ENNODIUS MERIBAUDO.

Quasi solem facibus adjuvet, et mare exiguo humore locupletet, ita superfluis laborat impendiis, qui per se placitura commendat. Sed stultum est perire occasionem beneficii, quando auxilium fortis implorat ; opum largus supra copias ditatus est, si credit subsidium quod pauper obtulerit. Regale munus lit, cui insigne pretium præstat accipiens. Domnus Faustinus de prolis suæ profectu supra quam poscit paterna cura, sollicitus, Ambrosium nostrum hac apud B vos credidit prosecutione communiri : æstimans quod sanguis ejus, quod prudentia, quod census, intra Liguriæ angusta delitesceret, et quod artis fama nobilis arctaretur obstaculis : alieno præsidio claritatem suam in Romanam lucem putat erumpere. Facessat ab studiis meis negare testimonium quod plus opitulatur auctori : qui enim bonos asserit, approbatur. Videte quæ de vobis fiducia sit, cui quidquid præcipuum habet nobilis terra commisit. Nolo putet apud nos quod hac sit familia potius inveniri. Sufficit honorum cupidis sic plures vincere, ut potissimis comparentur. Honestatem juvenis vulgatus natalium pudor ostendit : faciat divinitatis dispensatio ut per vos principia ejus hic bene locata solidentur. Ergo honorem salutationis accipite, et petitioni meæ paterna, sicut præceptores vocavit antiquitas, pietate respondete.

EPISTOLA IV.

ENNODIUS PROBINO.

Si apud eminentium vestram supplicatio mearecordatione subsisteret, crebra scriptio patuisset : nec quos apud Liguriam vestros dignatione vocabatis, sepeliret oblivio. Sed quia loco et opibus divisi, nec diligentia lege comparantur ; ideo perfectam subjectis caritatem, si digni sint allocutione, præstatis : hac in amicitiam discretione coeuntes, ut vos cogamini tantum respicere, nos amare. Erit vilium superba conditio, si plus a potentibus quam verba præstolantur. Ad querelam descendi caritatis imperio : debuistis me post periculum quod videratis, dignum putare colloquio, vel quia recentis mysterii reviviscentem commendabat assertio : puto quod digni sint honorum gratia de sepulcris Redemptoris

tur. Pengendi sacri carminis, hoc est Musæ ad divina convertendæ auctor Aratori olim fuerat Parthenius Ennodianus. Idcirco cum apostolorum Actus cecinisset, opusque suum Vigilio, ut dictum est, obtulisset, id ipsum in Galliam misit ad Parthenium, ut ibi ejus opera ederetur. Qua de re præclara in eodem codice Remensi exstat Aratoris ad Parthenium ipsum elegis versibus epistola : quam quia nondum vulgata est, si velut peregrinum emblema his notis inseram, neque ingratum, neque inutile παράρρησι fore confido.

¹ Probino] Viro illustri, patricio, ut patet ex Theoderici ad illum epist. ii Variar. 14, et Parænesi autoribus ab Beato et Ambrosium hunc ipsum Faustini filium quem Probino commendat.

nostri potentia restituti. Ego tamen, quamvis sim prodigus frontis et garrulus, nec dum de me fiduciam gerens, propinquos insinuo. Præsentium portitor, domni Faustini filius, sufficienter bona pollicetur merita de parente : huic ut vos foveatis, imploro : quia bene nostis qua sit creator ejus morum luce conspicuus : nec debet ad alios festinare, nisi ad vos, quemcunque vitæ auctoritas armat et generis. Ergo, domne mi, obsequio salutationis impenso, rogo ut prosperitatem vestram epistolaris cura manifestet.

EPISTOLA V.

ENNODIUS HORMISDÆ DIACONO.

Cœlestis dispensatio epistolaribus beneficiis junctos caritate consociat : dum quos discernit itinerum prolixitas, in remedio sollicitudinis jungit affectio, si sit cura sermonis. Silentium tamen vestrum nimis admiror, quod post depositæ sarcinas ægritudinis nulla me allocutione sublevastis. Sed quia loquendo opportune cogimus, ut loquaris, vel garruli imitatione responde. Bene enim res desiderii et poscitur, et impetratur exemplis. Ergo honorem salutationis impendens, indico me, Deo propitio, jam valere, supplicans, ut vicaria mihi styli promulgatione benedicas.

EPISTOLA VI.

ENNODIUS BEATO.

Si proferenda temporibus de eruditionis messe peccatoris horreo condidisses, jejuna ab epistolis tuis commecantium dexteræ non venirent. Sed quia negligentiam et sterilitatem tuam sermonis prodit abstinentia, nos necesse est iterum ad culturam admonitionis assurgere, et terga jactis infecunda seminibus recidivis ad ubertatem sulcis urgere. Ubi sunt monita quæ apud te asserebas esse victura? ubi studium colloquendi, per quod et scientia patescat et caritas? Clamant silentia tua, te non assecutum quod boni dignum possit esse iudicio. Nam sicut rara doctos, ita continua prodit taciturnitas imperitos. Ergo erubescere, et tandem aliquando rumpe vincula, et impedimenta sermonum. Ostende quid valeas, ostende quid promoveris, si tamen te juxta votum nostrum gratia superna non deserit. Nunc salutationis honorem accipe, et brevi contentus epistola, agnosce patri tuo quæ longa correptione reserentur fuisse mandata.

EPISTOLA VII.

ENNODIUS AVIENO.

Benedico Dei nostri triplicem in majestatis unitatem quæ me intri augustias meas, perfectæ sanitatis loco, de conjunctionis vestræ munere suble-

¹ Domno Liberio] Patricio item : de quo lib. v, epist. 1. Aliud hoc suburbanum ab eo quod a Fausto superius per Florum postulabat epist. 12, lib. viii.

² Schot., *vestra*.

³ Camillæ] Viduæ consanguineæ in Gallia, id est Arelate. Infra epist. 29 : *Camilla parens mea intra Gallias et viduitatis miseria, et gemina etiam captivitatibus succubuisse fertur incommodis*. Parentem dicit, non matrem, sed sanguine conjunctam, militari olim et barbara, sed Ennodii ætate recepta, significatione

A vil. Venit ad me sera quidem relatio, sed votiva : adsit Redemptor noster, et impleat quod inclinatus supplicatione concessit. Domine mi, salutationis reverentiam solvens, rogo ut actionis vestræ summam de suburbano illo cum parente vestro¹ domno Liberio, Christo vobiscum adnente, compleatis : quatenus si evenit commutatio, pretium dignetur accipere, ne diutius sub permissionis nutemus ambiguo, quia vos nostis nihil plus esse quod in hac supplicii vestro mundi conversatione præstetis.

EPISTOLA VIII.

ENNODIUS VICTORI.

Dum inscitiam sublimitas tua præloquitur, eruditionis secreta patefecit : impugnas perfectione quod asseris. Nam dum te salvo pudore illiteratum esse confirmas, quid naturæ vigor, quid studiorum lima contulerit, declarasti. Credat mihi sublimitas tua, imbuendum liberalibus disciplinis jam suis bonis ditavit. Si talis lingua prosequitur fratris Pauli filium, facunda astipulatio et commendat et edocet. Nihil longe degentibus magistris opus est, quando digna laude loquitur, qui dirigit ad docentem. Erubesco insinuatum minus invenisse quam detulit : Deum rogans ut quod de me per affectionem præsumitis, ingenii valeam virtute complere. Vos tamen, honore salutationis accepto, quibus libet officium sermonis impendite ; dummodo sollicitudini meæ de prosperitate² multiplex scriptiois cura respondeat.

EPISTOLA IX.

ENNODIUS³ CAMILLE.

Intercepisti nostrum, nescio quem sencta, consilium. Nam parvulum tonam quem studiorum liberalium debuit cura suscipere, ante iudicii convenientis tempora, religionis titulis insignisti. Veneranda quidem ecclesiastici forma servitii, sed quæ ad duas partes animum non relaxet : unum et difficile iter est quo itur ad Christum, nec occupatos multipliciter aliquando vita arcta suscipit. Properantes ad se de disciplinis sæcularibus salutis opifex non refutat ; sed ire ad illas quemquam de suo nitore non patitur. Jam si eum mundo subtraxeras, mundi in eo schemata non requiras : erubescere ecclesiastica profitentem ornamentis secularibus expolire. Annueram quod per Patricium diaconum, quantum ipse asseruit, postulasti : quid oportuit eum aliter ad me, quam diebus ipsis inventus est, destinari? Si iudicium meum consulis, volo ad me pertinentes magis merito sanctos esse quam titulo. Vere animum meum de quietis statione ad cogitationum pelagus expulisti. Suscepi tamen, Deo auspice, sanguinis mei⁴ vernulam. Nunc

vocabuli. Ideo Patricium diaconum Camillæ filium, non fratrem, sed sanguinis sui vernulam vocat.

⁴ Vernulam] Nic. Fabri libri, *venulam*, quod probari posset : quia venam sanguinis recte diceret, ut venam familiæ Symmachus libro nono, epist. 65, nisi *vernulam* præferrent alii codices : quod rectius est ; confirmaturque glossemate Basiliensis editionis, quod expunximus, in quo vernula exponitur servitialis, hoc est servo editus : vernulæ enim primum dicti, qui ex ancillis domi nati essent.

restat ut conatibus meis favor cœlestis arribeat, et negligentias hominum piæ moderationis ubertate componat. Domina, ut supra, salutem debitam dicens, precor ut nunc genium sollicitudinem pro utrisque suscipias, et Deo nostro commendare assiduis precibus non omittas.

EPISTOLA X.

ENNODIUS ⁴ CELSO.

Lenocinium est, non gratiæ sacramentum, quod tantum præsentibus exhibetur : amicitia sinceritas et longe positos non relinquit. Quid possit vera fides, intelligat qui tunc adipiscitur beneficia, quando desinit supplicare ; ego mihi debeo quod ad stationem precum trans Gargara positus pervenisti. Tu luce conscientia amicos et litteras uno a te tempore divisisti, sectans non solum longinqua, sed abdita, ita ut nusquam te sagacis boni persecutor inveniatur. Semper et hic quidem latentia inter lepores cubilia diligebas ; sed sæpe latebram tuam, qui presso ore vestigia rimatus est invenit. Nunc altiori consilio, credo, ut majores ² accenderis, te hominum coetibus submovisti. Ergo solam pueritiam debuisti Mediolanensibus tuis ? et virum te tenere debeuerat, qui puerum possederunt ; et quos lætificatis de amplexibus, debuisti juvare consiliis. Sed hinc alias ; tu tibi provisionum tuarum aut gaudia debebis aut lacrymas. Ego interim salutationem præfatus, memore debiti, donationem de puero destinavi ; hoc apud me reputans, ut nec importunus in tempore diffidentia suæ vinceret, et cessans inter desperationis mala gauderet.

EPISTOLA XI.

ENNODIUS FAUSTO.

Suscepi litteras multiplici gaudiorum dote locupletes, et gratiam circa vos Dei quam noveram nuntiantes. Protinus testibus Christi nostri, cum lacrymis quas suggerebat hilaritas, indicata patefeci : et quod per ipsos impetratum fuerat, gratias referens, quasi novus relator asserui. Vere, domne Fauste, simpliciter in hac causa vulgatum est, quid haberet meriti, quid virium in precibus illa sancta anima quæ præcessit. Nam etsi sit spes nostra adhuc cæca mundi luce vestita ; sed quod conveniens esse noverat sine nostræ actionis labore promeruit ; cum a nobis divideret res in manibus collocatas, obtulit longa statione distantes, felicis tribuens necessaria quam cupita. Ergo mundus iste veri aliquid habet ; aut si non habet, non de ejus ditone mox rapitur. Mentiti sunt homines qui se jurabant accipere beneficia, si dedissent : etiam superna dispensatione conjuncti sunt, a quibus nec accepimus blandimenta, nec dedimus : certa ne desperatione confidentia, et nebu-

losum de publicata promissione constitutum. Vere dicebam, si doleret ista discussio quod tales homines nec illa quam dicitis nutricem mendacium esse, Liguria potuisset mittere. Quid arguam prius in illis ; fallaciae, aut fatuitatis obscena ? perdididerunt duos, qui inter se sanctorum impetratione sociantur, per quos potuisset diu jaentis et in umbram coactæ familiæ scintilla reparari. Memores estis, domnum Avienum vobis in ecclesia dixisse, Deum se de illa puella specialiter non rogare. Vide progeniem sanctis creatoribus ad usuram vitæ procedentem. Intelligebat plus se parentum fletibus quam actione promotorum. Gratias tibi, omnipotens Deus, gratias, rector fidelium, qui ancillæ tuæ vota respiciens, prophetiæ in ea pollicitationes implesti, dicens : *Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hæreditabit terram* (Psal. xxiv, 13). Perfice, pie arbiter, quod remansit, et ³ in alterius servi tui copula serenus aspira. Mihi si hæc videnda morbus qui jam vitalem præoccupavit substantiam, non relinquit, videat de illis bona pater, et avi proavique ante transitum suum nomen accipiat. Me tamen, quamvis peccatorem, adhuc gratia superna non deserit, qui admonitionem cautione prævenio. Nam desideria meane ⁴ legati provincialis nomen acciperem, licet cum dolore, suspendi. Timui ne aut rerum dominus, vobis disponentibus, hæc a se exigi crederet, quæ cogit necessitas postulari ; et ego redderet officiis onerosus et actionibus infecundus, quamvis nec exsequi nec injunctis par esse sufficerem. Rogo ut supplicetis Deo, ut me vel usque ad votorum communium tempora in mundi istius servet incerto.

EPISTOLA XII.

ENNODIUS MESSALÆ.

Fero vestrarum absentiam litterarum, si sic ad incrementa gaudii mei pertinet quod tacetis. Non est molesta paginalis intermissio, si cum splendidis dictionibus junguntur rara colloquia. Quod de gratia circa vos Dei, quod de sanctis parentibus præsumatur accipio. Jam suffragiis amicorum Dei qui tibi pater et frater est, agnovisti. Vere dictionem tuam sine lacrymis quas dabant gaudia, non relegi. Nolo apud te quæ de sentio verborum importunitate producere. Labora ut quod suggerente in sensibus vena invenis, componas eloquentia. Nihil tibi a domni Fausti et domne meæ matris tuæ filio minus est, nisi quod ⁵ ipse studiosè subtraxerit. Pareat tibi tamen Deus, ut credas me immemorem esse tui, dum impediens morbis frequenti te scripture non venero : debes nosse dignum esse veniam quidquid necessitate delinquitur. Domine mi, salutationem plenissimam dicens, benedicere me Deum in non a tota provincia, sed a civitate tantum aliqua mittebantur, ut *Hierapolitana civitatis*, cod. eod. lege 8 de Censoribus, et *legatio Alexandrina*, leg. 42 de Episcopis, etc. Oblatum sibi ad Theodericum legationem subire propterea cunctatur Ennodius, ne ob summam cum Fausto necessitudinem, suspitionem regi moveat, quæ Ligurum nomine postulanda erant, ea Fausti suggestionem postulari.

⁵ Schot., *ista*.⁴ Celso] Mediolanensi.² Schot., *accenderes*.³ *In alterius servi tui copula*] Nuptiis Avieni, de quibus epistola sequenti ad Messalam, et supra epist. 7, itemque ad ipsum Avienum. Ergo puella cujus obitus hic describitur, Avieni soror, filia Fausti.⁴ *Legati provincialis*] Provinciae Liguria: ut *legatio Proconsularis provincia*: lege 186 cod. Theod. de Decurionibus. Nam alii erant legati civitatum, qui

operibus ejus de domni Avieni conjunctione signi- A
fico; et de te quod ejus pietas pollicetur, exspecto.

EPISTOLA XIII.

ENNODIUS PANFRONIO.

Peregrinari me in solo patrio vobis absentibus
credere, etiamsi valerem. At cum ægritudo mihi
et quorundam insistas infirmitas, inter utraque
quid faciam? quis uno tempore, et morbos ferat, et
perfidus? Scias nulla cautione, nulla innocentia, in
civitate nostra, quæ Deo medio promissa sunt, cus-
todiri: totum felicitati tribuitur, nil amoris: circa
humiles rara dignatio; optimus ille, qui celsior. Sed
hæc ego non pro mei, cui nihil superest quod sperem,
consideratione suspiro, dolet mihi illos perire quos
diligo. Plenius vobis rem omnem, et quam propter
studium vestrum invidiam contraxerim, homo vester
insinuabit. Ego honorem salutationis impertiens, B
rogo ut scripta mea, et domno Avieno, et domno
Liberio protinus contradatis; et per ipsum qui vobis
Pamfronium nostram sanam contribuat, conjuro, ut
vos me quid responsi dederint instruatis; quia si
regius occupatione aliqua negatur adventus, ego ad
vos, Deo meo suffragante, sub quavis membrorum
meorum fragilitate venire festino.

EPISTOLA XIV.

ENNODIUS ELPIDIO DIACONO.

Deus sanctitatem tuam misericordiæ suæ et gratiæ
prosequatur insignibus; qui de humilitate mea, rem
amici faciens, dignaris esse sollicitus, et me meosque
promittis peculiari affectione te colere. Scio quia C
Deus propitius tibi sic gratiam invicti principis con-
tulit, ut humilitas ecclesiastica non periret. Vere,
domne Elpidi, si dignatur pius rex de servo suo esse
sollicitus, tu fecisti, cujus animo nullus amicorum
vicem poterit repensare. Scias me tamen quotidie
diversa affligi qualitate morborum, ita ut de vita de-
sperem. Rogo tamen, honore salutationis accepto, ut
domnum Faustum et filios ipsius, memor animæ tuæ,
sinceriter diligas; et pro anima mea, quantum præ-
vales, orare non cesses: quia non remansit in luce
quod sperem. Rogo etiam ut me frequenter digneris
alloquio, et si domnus noster ad Liguriam venturus
est, intimare procures.

EPISTOLA XV.

ENNODIUS STEPHANIÆ.

Bene est animo meo, quod gravatum peccati fasce
meministis; et inter illas secreta pectoris curas, quan-
tum epistolæ ad domnum Avienum destinatæ mani-
festant, personæ meæ non emergit oblivio. Deo
gratias ago, qui per indebitam delinquentibus cle-
mentiam solita miseratione succurrit, dum eos san-
ctarum aimarum intercessione sustentat. Non credo
quod inter orationes deserat, quem nobilitatis
alloquio. Saluto ergo humilitate qua diguum est, et
rogo ut illi assidua orationum donetis suffragia,
quem commemorationis passis ubertate.

¹ *Lænam et racanas*] Ita distincte Vaticanus: reli-
qui *Læna metra canas*: quod eodem recidit. *Racana*
autem quod genus vestimenti fuerit, non liquet,
ad calceamenta referendæ videntur, ut et rogæ et

EPISTOLA XVI.

ENNODIUS ADEODATO.

Olim ad beatitudinis tuæ scripta responderam, si
facile fuisset Romam pergendum itinera deprehendi.
Ecclesiastica humilitas a mundi potentibus quasi res
peregrina transitur. Ut primum tamen domnus Dio-
scorus Romam perfunctus pii laboris remeavit offi-
cio, ad restitutionem debiti, reverentiam vestram
suspicens, aspiravi. Illos filios vestros, domnum
Paulum, vel sanctam progeniem ipsius redire Ro-
mam cupitis, nos manere: dispar sententia ad unum
affectioniscallam sine errore revertitur. Deus tamen
optimus dispensator, quod felicitati ejus scit conve-
nire, disponat. Mihi domni Fausti, suorumque pro-
speritas præsentis vice blanditur. Domine mi, salu-
tationis cultum pleno amore dissolvens, codicem
quem dedistis, filio vestro domno præfecto remeante,
transmitto: vos meum, aut illum quem promisistis,
si placuerit, destinate. Illud tamen specialiter con-
ferentes, ut orationum vestrarum nunquam me propu-
gnatione nudetis, quia nullus mihi murus potior
esse adversus peccati arietem poterit, quam si illa-
rum me tutela defenderit.

EPISTOLA XVII.

ENNODIUS APODEMIÆ.

Non clauda fides opinionis antiquæ, quæ perhibet
quod propinquitas generis non defraudetur longinqui-
tate regionis. Manent familiarum suis jura cardini-
bus; nec quæ sunt divisa habitaculis, dissociantur
animabus: percurrit ætherius vigor, ubicunque car-
nis cognatione producit; et illa cælestis portio
unius patriæ non continetur angustiis. Sic tu, domna
mea, longe a corpore degentem Ennodium perquisi-
sti, efferendo desideratis nobile munus aspectibus.
Accepi cucullam qualem debuit dirigere, religionem
profitenti. Sanctissima, ora, ut dignum me humilium
indumentis, et si non invenerunt dona vestra, tamen
meriti sui nobilitate perficiant. Domina mi, salutem
largissimam dicens, rogo, ut crebro venerandis re-
levetis alloquiis. ¹ *Lænam et racanas*, cujus vos vo-
lueritis coloris rubei aut fusci, mihi sub celeritate
dirigite.

EPISTOLA XVIII.

ENNODIUS STEPHANIÆ.

Sufficeret equidem pro epistolari commercio me-
ritum portitoris, cui et vena sua quod loquendum
est et pura circa me ministrat affectio. Sed animus
meus ad duplicatum festinat obsequium; nec simplici
quam reverentia vestra exigit humilitate conten-
tentus, domno Avieno scripta conjungit, illi quem
de stirpe vestra procreatum et vita prodit et oratio.
Graviter tamen fero quod rusticas voces nimis urba-
na et subtili elocutione narratis. Non ita circa fa-
miliam vestram gratia cælestis innotuit, ut aliquem
in ea liceat majoribus suis aut lingua esse aut
actione dissimilem, nisi forte quod vos supra clari-

tzangæ lege 3 cod. Theod. de Habitum quod uti oportet
intra urbem. *Intra urbem Romam nemo velrogis,
veltzancus utatur.*

* Videsis le St. Moine Vat. Sacr. tom. II, p. 287.

tatem seniorum sanctæ viduitatis in vobis fulgor irradiat. Neque illius domni Fausti germaus es, in cuius præfectura quod monachos instituit, invenitur, quem plus est actione venerabilem esse, quam titulo. Rogo vos, servitio salutationis exhibito, ut nunquam scholasticorum indociles compositiones sanctis dictationibus miscatis: sufficit mihi quod admirer, quod si mereor sequi debeam, in vestris sensibus invenire.

EPISTOLA XIX.

ENNODIUS AGNELLO.

Longo animus meus pendit incerto, utrum pro diligentia notitiæ vestræ januam scriptiōnis amabili præsumptione pulsarem, et excellentissimi hominis per hunc callem pectus ingrederer, an per homines vestros, vaga salutatione contentus, secreta quibus obsidebar irrumperem, quia visum mihi est non esse in hominum numero computandum, quem hominum potissimum ignoraret. Et plane illi nec mores suggerunt fiduciam, nec natura, qui in arce locatis absconditur: vobis præcipue, quos uterque orbis amica et socia diversitate complectitur, quod Dei timor gratiæ suæ comitate firmatos fecit jam honorum sublima largiri, et ad quod vix præcipui perducuntur ad opinionis gloriam dare subjectis. Laudandi sunt apices, sed ad eos sudore maximo vii veniunt. Quod tamen feliciter dictum sit, et inter munera vestra sunt culmina. Ergo salutans reverenter, epistolam brevitate concludo, ne ante dignationem vestram videatur importuna laudatio. Latius post responsum paginale, quod moribus, quod potentiæ vestræ convenit, eritis mundo mecum attestante lecturi.

EPISTOLA XX.

ENNODIUS MASCATORI.

Et me sperare quod pium est, et vos decet annuere. Nam disparibus viis ad unum finem remeunda tendit intentio. Vos solatia rebus impenditis, a me tenui sermonis præstolatur auxilium. Sic fit ut cui incumbit per officii considerationem præstare potiora, vix possit exigua. Reddat ingenuitatem homo palatii, quia Ecclesiæ nihil amplius sufficit quam precari. Scitis¹ pro ascinis a quo veniat retributio, si juventur. Succurrite his quos et patria terra captivat, quibus et invidia est cum originariis et conditio dolenda cum profugis. Pluribus Christianum et sapientem non decet admoneri, ne longa de-

¹ *Pro ascinis*] Qui laribus et tecto carent. *Ἀσκησι* enim asceni dicti, qui sine tabernaculis sub dio vivunt. Hos ergo clientes domo sua vi forsan ejectos Mascatori commendat, ut ejus ope postliminio restituantur.

² *Exhibuisse documenta*] De suburbano Mediolanensi, quod Faustus Ennodio concesserat. Epistola præced.

³ *Liberio*] Certat hæc epistola Liberii laudibus cum ejus epitaphio, quod patri olim a filiis Arimii positum est his verbis:

Humano generi legem natura creatrix
Hæc dedit, ut tumuli membra sepulta tegant.
Liberii soboles matricæ patrique superstes
Triste ministerium mente dedere pia.
Hæc sunt membra quidem, sed famam non tenet urna.

A præcatio fructum sibi videatur ascribere laboris alieni. Saluto ergo humilitate qua dignum est, et ut præfatos cum gaudio ad me remittatis, imploro.

EPISTOLA XXI.

ENNODIUS ELPIDIO.

Etsi te immemorem mei Pontica facit inhumanitas, me tamen imitari non decet quod accuso. Sic de civitate Mediolanensi quasi Icarus avolasti, et nec mandati me salutatione dignatus es. Sic faciunt quos potentium lateribus jungit inopinata sodalitas. Musca moritura justum est, ut si per naturam non potes, ad effectum meo inviteris exemplo: possunt tibi alii pro abundantia facultatum utiliores existere, esse tamen non valent dulciores. Sed redeo ad considerationem patriæ, cuij debes honorum oblivionem et miseriam qua laboras. Nunc ergo, honore salutationis impenso, servum tuum ad hoc direxi, ut filio tuo domno præfecto et tibi nuntiaret in Christi nomine, me de suburbano illo documenta legitima suscepisse, ut vos cum filio vestro domno Triggua, quod necessarium videris, agere non omittas [sic].

EPISTOLA XXII.

ENNODIUS FAUSTO.

Spero in Trinitate Deo nostro, per suffragia veneranda sanctorum, quod servos in quocunque loco positos, quemadmodum munitur oculi pupilla, custodiat, et ad bonam valetudinem reducat quidquid inimica fregit inæqualitas. Ego tamen, etsi corpore nequeo, sequor officii. Nam imperio sollicitudinis verba congesi, deprecans ut quam sani sitis edocceat. Ecce vix fero brevem, absentia longa fatigandus: sed potentes sunt et amici domni, quibus vos anima sancta commisit. Ego memores, ut depositum servent, sine cessatione convenio: aderunt partibus suis, et quod ab eis susceptum est, sine imminutione servabunt. His addo, præstante omnipotentis Dei misericordia, servos vestros de Venetiis jam regressos² exhibuisse documenta confirmata de legibus, hic introductionem solemnem illico fuisse confectam. Nunc utrum amico a vobis dici aliquid debeat, illa qua soletis maturitate consulite.

EPISTOLA XXIII.

ENNODIUS³ LIBERIO.

Datum est mihi, cœlestis infusione mysterii, libera habere judicia, etiam cum sim beneficiis obligatus. Est enim superni muneris ut ingenuam sententiam ferat obnoxius, nec delectetur immanitate

Nam durat titulus nescia fama mori.
Rexit Romuleos fasces currentibus annis,
Successu parii Gallica jura tenens.
Hos non iambelli pretio mercatus honores,
Sed pretio majus detulit alma fides.
Ausoniis populis gentiles rite cohortes
Disposuit, sauxit fœdera, jura dedit.
Cunctis mente pater, toto venerabilis ævo
Ter densis lustris proximus occubuit.
O quantum bene gesta valent! cum membra recedunt,
Nescit fama mori, lucida vita manet.

Hoc epitaphium primum in lucem edidit Pithœus: post illum Baronius, exemplar nostrum secutus, in quo *superstes* versu tertio legitur: quod rectius videtur, quod *sepulcrum*, quod erat in Pithœano: cum unius tantum Liberii sit epitaphium.

gratiæ vigor examinis. Divinum est, quando sine corruptione de te loquitur cui mala contuleris, nec iniquum ponit aliquid in lance veritatis donorum tuorum opibus subjugatus. Nam ubi de potissimis sermo est, et in aures mundi itura formantur, publicum testimonium privata actio cur obumbret? Debeo quidem celsitudini vestræ plus quam universitatis; sed nolo majus aliquid quam universitatis possunt ora depromere: et epistolaris angustia lege contentus, satis modicum de illa meritorum messe prælibo. Felicissime hominum, hoc totis hostilitas virium suarum laborat impendiis, ut per totum orbem tu solus dissipata componas. Æstimationi remanet qualis sit ille cui militas, quando lapsa, exusta, perditâ, cum te aspexerint, convalescunt. ¹ Vix pascebatur Italia publici sudore dispendii, quando tu e sine intervallo temporis, et ad spem reparationis, et ad præhibitionem tributariam commutasti. Læti cœpimus te moderante inferre ærariis publicis quod cum maximo dolore solebamus accipere. Fuit semper ubertas nostra dispensatio tua. Juventer venerabile superna consilium. Nam vires vegetalium tu vel nutriti pro bono publico, vel dedisti. Culminibus omnibus sublimior, tu primus fecisti regales copias sine malo privatae concussionis affluere. Tibi post Deum debetur, quod apud potentissimum dominum et ubique victorem, securi divitiis confitemur: tuta enim est subjectorum opulentia, quando non indiget. ² Quid quod illas innumeras ³ Gothorum cætervas, vix scientibus Romanis, larga prædiorum collatione distasti? nihil enim amplius victores cupiunt, et nulla senserunt damna superati. Taceo, consideratione paginalis eloqui, communionis et blandimentorum tuorum mella præceptis cœlestibus instituta, non minus rebus nobilitata quam verbis: orationem meam ad ea quæ eminentiæ tuæ debentur, vota transduco, quia mecum ⁴ Galliæ in hac astipulatione conveniunt, ut, Christo Deo vivo disponente, ordinatis illis quibus civilitatem post multos annorum ⁵ curriculos intulisti, quos ante te non contigit saporem de Romana libertate gustare, ad Italiam tuam, et poscentibus nobis, et illis tenentibus, reducaris. Sic utriusque orbis per sanctas actiones indigna, venerabilem domum et summates filios cum universis Italiam possidens videntibus, felicitis præsentia tuæ dote sublimes. Ego autem, servitiis salu-

tationis exhibitis, valere me nuntio, et de vobis quod voto meo satisfacere possit, exspecto.

EPISTOLA XXIV.

ENNODIUS AVIENO.

Bene erat animo meo, si vel ad scriptionem frequens portitorum suggereretur occasio, quia in remedio desiderii senior providentia munus litterarum comparavit, in quo ad vicem presentia formatæ æstuantibus blanditur alloquio: et licet de ipsis remediis mens ægrescat absentium, et de medicina sollicitudinis cura geminentur, attamen non sunt deserenda quæ sola sunt. Ergo infante Valentino Romam petente, quantum sub celeritate potui, de his quæ erant loquenda subripui, breviter significans valetudinem corporis mei fuisse turbatam. Satis est tamen, si nuntio prosperitatis vestræ, dum fit hilaris anima, convescam. Domine mi, salutationis muniis, sicut reverentia vestra postulat, exsolutis, rogo ut jam me de votorum effectu et de bonis vestris epistolaris prevetitis promulgatione colloqui.

EPISTOLA XXV.

ENNODIUS AGNELLE.

Gratum mihi est ad magnitudinem vestram litterarum munera promulgare, quia et generi et conscientia vestræ, non tam exhibetur honor iste, quam redditur. Justum est ut religiosi homo propositi sanctam viduam et nobilem veneretur ingenuus. Ago Deo meo gratias, quia bonus opinionis vestræ, ad nos odor emanavit. Ille usque ad consumptionem vitæ fructus tribuat, qui bonam radicem in hac sæculi conversatione plantavit. Bene fecisti, domina Agnella, mundi istius blandimenta respuere: et dum celsiora sequeris, etiam quæ poterunt venire a legitimis remediis, non habere: scisti non solum veniam quærere, sed coronam. Gaudeant de medicina languentes: prope est ut proximior sit integritati, cui conceditur ut feliciter dedicas illecebras. Ergo, domina mi, salutationis gratiam honorificentiamque persolvens, rogo ut pro me amico et parente tuo apostolorum liminibus non desinas supplicare, ut merear servare quod prædico, et quod in aliis extollo ipse non negligam.

EPISTOLA XXVI.

ENNODIUS MESSALE.

Scio equidem vos pro desiderio meo fuisse subtractos: sed aliud spei de sollicitudine vestra præceperam. Nam et qualiter dominus Deo præstante

assignari jussit Theodericus: hoc est *τηρικηβριον* quod suis antea largitus fuerat Odoacer, ut auctor est Procopius initio belli Gothici.

⁴ *Galliæ* Præfecturam etiam prætorii Galliarum gessit et sub finem regni Theoderici, sub ejus successore Athalarico: cujus exstat apud Cassiodorum epistola ad Liberium P.P. Galliarum lib. viii. Var., 6. Verum hanc Ennodius non vidit. Quare quæ hoc loco commemorat ad superiora tempora pertinent, cum primum in Gallia missus est: in qua perdidit, nec una tantum in administratione versatus est. Nam militares etiam copias duxit: ut auctor est Jornandes in rebus Geticis.

⁵ Forte *circulos*.

⁶ Schot., *geminetur*.

¹ *Vix pascebatur Italia*] Pertinent hæc omnia ad Romuleos fasces epitaphii, hoc est ad præfecturam prætorii Italiae, qua functus est Liberius primis annis Theoderici, quem de ea sic loquentem facit Cassiodorus lib. ii. epist. 16: *Sensimus auctas illationes, vos addita tribula nescitis. Ita utrumque sub admiratione perfectum est, ut et fiscus cresceret, et privata utilitas damna non sentiret.*

² Schot., *imperator*.

³ *Gothorum cætervas*] Epitaphium, *Ausonis populis gentilis rite cohortes disposuit*. Cassiodorus ibidem: *Juvat referre, quemadmodum in tertiarum depultatione Gothorum Romanorumque possessiones junxerit et animos. Nam cum se homines soleant de vicinitate collidere, istis prædiorum communio causam noscitur præstitisse concordia.* Tertium agrorum partem Gothiis

valedixerit, et qui vobis itineris ordo fuerit, si mei memor esses, agnoveram. Sed quid facio, qui negligentiam vestram, nec suggerendo formam affectioris expugno? Ergo si te, Christo Deo nostro tribuente, spes nuptialis afflaverit, Ennodii memoriam non fugabis: quando nulla sic cessit major diligentia, et pius amor exclusus est, tantum a pectore tuo, quantum ab oculis submovebor. Sanus esto, salva vita patris et fratris tui, Deus vobis benefaciat: agnoscent quod pascat auditum, quale vultis circa me exhibete propositum. Unum te rogo, honore salutationis exhibito, ut apud dominos apostolos pro me digneris preces offerre; ut ipsi miserias meas medicinaliter curent, nec patiantur me quidquam velle quod non decet: castigant presumptiones mentis et corporis. Quod si facias, credo pro innocentia et puritate tua te melius pro me, quam si essem coram positus, audiendum.

EPISTOLA XXVII.

ENNODIUS ¹ AURELIANO EPISCOPO.

Debeo equidem dolori meo vocem, sed reverentiae taciturnitatem. Et forte melius mororem de abstinentia sermonis vestri sequeretur muta dissimulatio: urbanum enim et subtile erat ut eisdem lineis quibus in me delinquitur potiorum delicta ferirentur, ut secum haberet culpa vindictam. Sed quo me veritam qui immemorem mei, et humilium notitiam respondentem, pertinacia amoris insequi non desisto? Nunquid non repudiati importunitas mater horroris est, cum placendi per assiduitatem desiderium materiam exigit displicendi? Nam quidquid mente fugimus, ingestum oculis vix videmus. O si mihi liceret adhuc æquali cum beatitudine tua sorte contendere! sed dormiunt apud coronam tuam propinquitatis privilegia, postquam pater esse meruisti. Retinet quisquam hominum perire suis jura necessitudinis incrementis, et accessione piæ dignitatis, et generis et diligentiae vincla dissolvi? Ergo decuit evocationem meriti vestri instabili mihi esse rumore, compertam, et de communibus gaudiis adhuc pendere opinionem contentum? Electus sum cui bonum generale taceretur, ut rem auri sæculi solus pro conscientiae meae obscuritate nescirem. Nobilis vita et genere apicem ecclesiastici honoris ascendit, et me dedignatur alloquio. Vere tale factum, aut studio aut negligentia evenerit, non probatur. Ego tamen servitia salutationis impendo, et Italica simplicitate, unde tristitiam habuerim, sine dissimulatione manifesto.

EPISTOLA XXVIII.

ENNODIUS AGAPIO.

Duriter officium gestientis animi ad memoriam tristium mens recordatione stimulanda revocavit.

¹ Aureliano episcopo.] Cujus cathedræ, libri non indicant. Cave putes Arelatensem. Nam qui hoc nomine episcopus fuit Arelati, 30 ut minus annis post Ennodii obitum eam sedem sortitus est. Hoc vero tempore Arelatensis antistes erat Cæsarius. Non abnumerim tamen, novam hunc cujuscuque civitatis episcopum Aurelianum illum videri presbyterum Arelatensem, ad quem rescriptis epist. 35 lib. viii.

A Nam semper remedium oblivio doloris est; quia quod ratione non possumus, temporum prolixitate sepelimus. Bene est, quia diuturnitate senescit afflictio, et magni doloris consolatio per silentium procuratur. Nam in hujusmodi negotiis plus agitur nil agendo. Sed quid facio, quia epistolæ lectio jam obducta cicatricis penetralia rescindit, et sepulchri immaturi funeris recordationem amara sorte vivificat? Ergo ego communi fratri consolationem [dare poteram, cum si quid humanitatis in me esse creditur, sic dolerem? aut unquam flens placuit consolator? ergo expectatere medicina de morbidis? Non de me, domine Agapi, bene judicas, si et in germani tui mororibus, et in ohitu spiritualis filii, ego quasi opinionum tuarum disputator occuro. Sana pectora iter curationis inveniunt, nemo alterum unde ipse laborat absolvit. Sed hinc alias: potens est Deus, qui solus ad ista valet occurrere et communis mali sublevare pressuram. Vos tamen honorificæ cultu salutationis impertiens, rogo, ut crebro mihi epistolaris commercii munera conferatis, ad quæ studia pigrum esse nec amantem convenit, nec faciendum.

EPISTOLA XXIX.

ENNODIUS LIBERIO.

C Si poetarum spiritus disciplina paginalis admitteret, centena ora, et vox ferrea vix quod celsitudini vestræ a me debetur verborum uberitate reseraret. Sed quia magnis obnoxius vix ad pauca sufficio, providi post Dei misericordiam vestræ gratiæ repensorem. Nam frater vester domnus Faustus, dum debere se beneficium quod mihi tribuistis eloquitur, ab imbecillis cervicibus gravis oneris sarcinas amovitur. Sunt inter duos præcelsos ista communia: vos vobis et dare digna nostis, et reddere; me sub fasce vestri muneris constitutum sola manet de obnoxietate confessio, dum præventum gratiæ vestræ mole quod voti compotem fecit, hoc imparem. Adsum tamen partibus meis, et inter orandum, quamvis peccator, Deum, ut pro me quoque vobis reddat, imploro. Ecce duo ista sufficiunt: nam et de cælo pro me expectatis quod vos exhibuisse meministis: et est æqualis, qui se debere fateatur in terris. Expecto tamen beneficii vestri celeriter supplementum, ut litteras, quales per sublimem virum Tranquillinum sum precatus, accipiam. Hi tamen aliam vobis miserendiviam bene morum vestrorum consensus exhibebo. Camilla parens mea intra Gallias, et viduitatis miseria et geminæ jam captivitatis succubuisse fertur incommodis. Nemo est qui tam multiplices necessitates præter celsitudinem vestram possit avertere, generis mei patronus quod in Italia positus præstitit, non neget in Gallia, ut² de casellulis ipsius, or-

² De casellulis] Cassiodorus lib. vii, 45: *Formula qua census relevetur ei qui unam casam possidet prægravalam.* Cui enim gravior æquo canon impositus erat, a peræquatore minuebatur. Id revelationis seu peræquationis beneficium dicebatur. Glossæ nostræ, Relevatus ager, ἀνακεκομισμένος, ἐλαφροβής τοῦ δημοσίου βάρους.

dinatione vestra, dum ab eis fisci onera derivantur, ad præfata alimenta sufficiant. Domine mi, salutacionis servitia dependens, rogo ut portitorem præsentium, hominem meum quem ad hæc exsequenda destinavi, Deo vobis inspirante, meum effectum eminentia vestra jubeat commeari. Nunquid dubitare de postulacionibus suis eum convenit, qui senovit et illa quæ non poposcerat, impetrasse?

EPISTOLA XXX.

(¹ SYMMACHO PAPÆ.)

Natura rerum est ut etiam idoneus ore vel pectore possit de præsumptione culpári, quia omnis verborum commoditas humilitatis terminis egressa calcatur : et sicut habenda sunt quæ exiguntur in pretio, ita ingesta vilescent. Importunitas cum facundos opinionis nobilitate dispoliet, dedecore vestit indoctos. Sed hac me ratiocinatione sustento, quia est quidem audax, sed amabile prævium præstitisse sermonem : et sicut vicinum temeritatis, ita proximum diligentiam ad caritatem pertinens iter aperire. Inter Ecclesiarum homines nunquid reatus est, si pari amori contenderit dispares dignitate? aut excedunt modici honoris angustiam, qui desiderant suffragio gratiæ summatis comparari? Non habet superbi conscientiam, qui se tantum in affectionis munis non metitur. Præsumo dicere, subditorum error est, qui in hac re præcedentem antevenit. Ecce sic partes meas quasi voluntariæ allocutionis fuscatas nube purgavi. Sed dico quod ad defensionem spectat uberrimam. Filius vester domnus Rhodanus cogit a me in usum styli præsentis erumpere. Fateor tamen, in studio meo fuisse quod jussit : quia qui volentem coegerit, non laborat. DEO GRATIAS principe loco, et tota epistole concinnatione referamus, quia in societatem capitis sui aliquando Romana membra coherunt. Justum erat ut et beatus Petrus apostolus sedi suæ Ecclesias et senatus liberiori per Dominum partes debitas reformaret. Dignus regnator, dignus in quo cum ætate votorum summa contigerit. Nam etsi itura ad posteros felicitas perseveret, litandum illi est laudatione præcipua a quibus sumpsit exordium. Deo efficaciter supplicastis, ut illius vos virtus erueret, cujus potest servare clementia. Didicistis ejus eventus prosperos, quem videtis dum mandatum secutum bella victoriam. Parum superest, ut mansuetudinem mentis illiusita profundam teneatis, quasi sit ignara procinctuum. Deo tribuente, nec pax ejus turbari dubiis potest, nec fortitudo qualibet objectione confringi. Nihil apud illum tutius supplicante : solus evasit præliares acies, qui rogavit : vicit armorum impetus qui obtulit devotus obsequium. Quod vix veteres principes præsentis sæe sudore potiti sunt, hoc, semper regis nostri brevis procuravit epistola. Per excursus dirigitur felix

A exercitus ad triumphum. Quis credat militem ejus in labore et perfectione habere quidem superantis gloriam, sed continentiam subjugati? Consummatis congressionibus de iræ hæreditate nil remanet : uno tempore, quos perniciosos adversarii viderint, blandos sentiunt tributa pendentes. Et hæc quidem cælosti præparantur pro hac repensione suffragio : quia fides nostra apud eum, (cum) aliud ipse sectetur, in portu est. Mirabilis patientia, quando tenax propositi sui, claritatem non obumbrat alieni : nam et Ecclesiarum nostrarum patrimonium relabi, nisi aucta fuerint, ingemiscit. Sic factum est, ut et statum suum locupletes pauperum substantiæ teneant, et mediocres ad supremam opulentiam convalescant. In sacerdotibus virtutes et innatas colit, et non repertas inspirat. Sed cur beatitudinem vestram præjudicio diffusi sermonis anticipem? Continuo experientia vestra et spiritalis illa perfectio jejunum me fuisse in filii vestri laudibus accusabit : et cum soleant ampliificari facta colloquiis, sterilem me relatores de virtutum ejus messe causabitur. Jam sæculares apices, curules et trabes, patricias etiam dignitates qualiter aut nature reddat aut moribus, domestici perlatoris astipulatione vulgetur. Nam et veteres in antiqua generis luce durare fecit, et novos splendore inopinati fulgoris irradiat. Facilius respublica ejus bono dispensationis in privatam migrat opulentiam, quam famulantum census in palatina lucra commutetur. Nunc quod superest, meæ servitiis salutacionis acceptis, prospicite ut Christus Redemptor noster qui in præfato clementissimo rege servientibus sibi contulit, longa ætate conservet. Det etiam regni de ejus germine successorem : ne bona tanti hominis in una ætate veterescant, et antiquata temporibus pro sola aurei sæculi eommemoracione nominentur.

EPISTOLA XXXI.

ENNODIUS AVIENO.

Dum jucundis adhuc, Deo dispensante, fruerer de præsentis vestræ vicinitate conspectibus, et amabilia colloquiorum mella venerabili mendacio retineret auditus, occasio mihi scriptiõis oblata est. Fateor, diu notui medicinam desiderii, dum altera procuratur, irrumperet. Delectabat series animo meo pia Iudificatione blandita, nolebam, conscius deprehendere quæ pascebat in amore fallaciam. Bene enim sapit studiis nostris obsecuta seductio, et pro vero libenter admittimus dulcium imagines nuntiorum : grata, somnia quoties fugantur vigiliis, ingemiscimus, et illud mortis simulacrum de placidis deceptionibus plus amatur. Ergo nunc mihi, quia illud quod præfatus sum stare non licuit, exsequendum est quod remansit. Aliquis hominum pro peccati sui onere sic laborat? affligeret nisi vos viderem : ad capita ductus maceror, quia quæ posecebamus, Deo tribuente, conschismatis reliquias, membris omnibus, ut Ennodius ipse loquitur, in capitis sui societatem Theoderici regis quem propterea laudat, opera revocatis.

¹ *Symmacho papæ*] Titulum adjecimus, cujus vice in antiquis exemplaribus scriptum erat *In Christi signo*. Sed perspicuum est epistolam esse ad Symmachum papam, et quidem scriptam post extinctas

cessa sunt. Nunquid alicui accessit de lætitiæ occasione quod torqueat, aut de messe gaudiorum egressa est planta tristitiæ? Gratias inseparabili Trinitati, Deo vero, qui ut vota impleat, aliquotiens vota contemnit. Ipse ergo conjunctionis tuæ copulam respiciat: ipse unum faciat ex duobus, inprimi hominis corpore, dum adhuc nativa et interemerata immortalitate gauderet, utrosque formavit. Jangatur tibi uxor, ut Abrahæ Sarra, ut Isaac Rebecca, ut Jacob Rachel cœlesti benedictione sociata est. Habeas continentis præviam frugem, et dulcedinem conjugati: legi Dei pareat solutio virginalis, dum quod in se subtrahit, reddit in sobole. Nesciat externam diligentiam bene in vobis solidata communio: illa matrem tuam moribus et conversatione restituit, tu parentem. Non pareat mundo majorum tuorum, dum in te renascitur, amplectenda formatio. Nequaquam peregrina vitæ exempla, nec non adventitia postulantur: in oculis locata sectamini. Ecce ego, qui hymenæis tuis interesse non potui, hæc tæ precum mearum prosecutione convenio: vos ad vicissitudinem exhibete crebra colloquia. Salutationis amorem et reverentiam persolvens, rogo ut si memoriam mei de illa locupleti recordatione non truditis, et orationibus me et colloquiis sublevetis.

EPISTOLA XXXII.

ENNODIUS ADEODATO PRESBYTERO.

Quantum a me merito, quantum actione sis clarior, orationum tuarum reserabit effectus. Ecce domni Fausti filii tui abstractam de solatio meo partem maximam tu tenebis. Ego quidem sanctis et legalibus desideriiis precum impedimenta non attuli: sed tanta me domni Avieni percussit pro ejus caritate discessio, ut lacrymis prosequeretur et ad optata tendentem. Patuit humanarum rerum in hac causa de diversitate formatio. Illum evocant, Christo duce, votiva; me feriunt. Illi blanditur de conjunctione vicinitas, me de sequestratione compungit. Ecce de precum mearum fruge sollicitor: et adeptos nos, si quid in hac parte postulatum est, quod cum Christi pace dici liceat, ingemisco. Sed inter hæc tali diligentia curatione sustentor, quia domnum Avienum superantem vota reddidimus. Habet de origine ejus Roma jactantiam, Liguria de profectu: ibi domno Fausto filius naturæ lege concessus est, hic eruditione patefactus. Minus fuit cum generalitate hominem nasci, quam quod inimitabile videbatur, Fausti sobolem comprobari. Referamus ad Deum: beneficia sua, et ipsi pro illo redhibeamus gratias, a quo poposcimus

¹ *Cæsario episcopo*] Arelatensi. Episcoporum sui sæculi, ut jure vocat Ennodius, nobilissimo, doctrina, eloquentia, vitæ sanctitate clarissimo. Is ergo conflictata criminatione ad Theodericum delatus, Ravennamque sub custodia pertractus, angelici vultus aspectu, et innocentie securitate regem ita permovit, ut non solum pacate humaniter que illum exceperit, sed oblati etiam muneribus honestarit. Nec dispari ante aliquot annos evento, cum Visigothis adhuc pareret Arelate, falsaque conditionis accusatus apud Alaricum fuisset, cum honore postea dimissus est. Utramque historiam (de priore hic sermo est Ennodio) lib. I Vitæ Cæsarii complexus est Cyprianus. Cujus etiam librum II qui

A quæ tenemus. Vos salutationis meæ obsequia pro sancti pectoris vestri puritate suscipite; et codicem recipientes meum, cum illo qui a vobis promissus est, destinate.

EPISTOLA XXXIII.

ENNODIUS ¹ CÆSARIO EPISCOPO.

Quod spe præceperam, litteris indicastis Nam venerandi promulgatione colloqui, quid cœlestis imperator domnum regem circa vos facere compulsisset, agnovi: ego sum, cui postquam meritum vestrum patuit, nequaquam se felicitas actionis abscondit. Qui hominum nobilissimo in Christi servitute pontifici terrenas dominationes nesciat esse subjectas, et minacem reis potentiam innocentie objectione superari, quando principis purpura aut cilicia dexpere, aut pallium; quando libertas illa potissima credidit, sibi ante Christianam humilitatem licere quod voluit; aut quando ei licuit velle quod læderet? Quod si inter hæc canæ ætatis exempla recolantur, et sævitiam circa cultores Dei tyrannicam reducas in medium, scimus quia ab illis nostri dogmatis sectatores, ne unquam morentur, occisi sunt. Tunc militibus suis vitam, æternitatem, obsequente gladio perpetuus ille dux contulit. Illi inimicorum suorum ministerio perdidit originarium vilitatem. Te, mi domine, in orbe jam Christiano diva lex peperit, et apostolici uberis lacte nutritiv: tu cæteros velut solis magnitudo astris minoribus comparata transgrederis: te qui interioris hominis oculis inspexit, instructus est. Nam et cum facie ipsa foveas puritatem, delinquentes feriat ore castigas. Boni de conversatione tua, quocumque processeris, imitanda inveniunt: malis fugienda demonstrantur. Beatus tu, cui a Deo trinitum est ut monitis doceas et exemplis: qui ad pii itineris directum semper existens prævius invitasti: quis non optet, te loquente, ut sciat plura, non legere? Tu dum libris genium relatione concilias, et magistros informas: tibi debet quicumque ille scriptorum maximus, quod eum dote elocutionis amplificas. In te lux convenit sermonis et operis. Unde hæc prærogativa Transalpinis? unde parentibus meis inauspicata sublimitas, ut talem virum miserint? Sed cur inter terrena quæruntur res cœlestis? Potuit ergo ante te quodibet palatii supercilium non jacere? potuit tibi cupita subtrahere, quem mitiorem ovis sola faciunt errata pugnacem? Latius me et meritum vestrum vocat et diligentia: sed loquacitatem meam lex epistolaris includit. Quod superest, benigni servitutis meæ munus accipite, et me Deo

in Suriî editione desideratur, in S. Martini cœnobio Parisiensi vidimus, de miraculis S. Cæsarii ejusque obitu compositum: in quo præter alia Liberium patricium narrat, lethali lanceæ vulnere confossum ac penè exanimem, admota Cæsarii veste curatum fuisse. Variæ præterea exstant pontificum Romanorum epistolæ ad Cæsarium. In quibus et illa Felicis, quæ viros doctos frustra exercuit ob depravatæ subscriptionis suspensionem, quasi P. C. Boetii scripta dicatur: cum Arelatensis codex ex quo depremta est, diserte habeat. P. C. MABERTI, seu Mavortii, qui annus erat Christi 528 Felicis IV papæ secundus.

nostro orationum suffragiis intimate, frequenter de his quæ vobiscum aguntur vel acta sunt, informantes. Deprecor etiam ut quid apud vos promovit Rustici supplicatio, qui, quantum audio, fornicationes suas nomine vestit uxorum, et vocabulo legis putat excusari posse rem criminis, mihi manifestes ministerio litterarum.

EPISTOLA XXXIV.

ENNODIUS AVIENO.

Ubi sunt, qui dicunt inter habitatione discretos diligentiam non durare, et affectionis calorem terrarum divisione tepescere, nec longius procedere mentes posse, quam oculos? Ecce amoris mei plenitudo violentia sequestrationis exæstuat, et colloquii medicina languidior corporis sedibus non tenetur. Deum tamen qui, circa vos respexit vota nostra, benedico, qui vos non solum nobili, sed, quantum fama nuntiat, sancta moribus uxore donavit. Cultores Christi perfecta omnia promerentur, ipsis solis in conjunctione, opum, mentium et sanguinis claritas non negatur. Ipse præcipiebam quod possit talis effici, qualem ad te audio jam venisse. Transit estimationem meam quid de ejus hominis profectu sentiam, quem audio ab optimis inchoasse. Domine mi, gratiam salutationis impertiens, spero ut petitionem sancti episcopi patris vestri dignemini incunctanter

A efficere, et homini ipsius classici illum de quo securus sum, grate animum condonare.

EPISTOLA XXXV.

ENNODIUS MESSALÆ.

Solent inauspicata felicitate superbarum mentium colla mollescere, et rigidioris propositi novo gaudio supercilia temperari. Nam benignitatem seminat quidquid votis obsequitur, nec plus aliquid humiliat potissimos quam optata sublimitas. Indicium communionis et obsequii est, ad apicem pervenisse. Tu postquam ad cupita provectus es, ignorato hactenus tumore me despicias: et quid in melle tuo respicias oblitus, de sola amicis veteres futura uxoris opulentia contemnis, nesciens sarcinam venire unde æstimas commere rem præmii: primum quod inobumbrat: deinde, quia unde despicio, vindicabor. Ergo ad usum promissionis benigne revertere, ne videar manifesta suspicatus. Ego, quia hactenus ab descriptionis munere temperasti, in hæc verba propropi: vos aut factum diluere, aut affirmare innocentiam convenit nobilitate sermonis. Domine mi, salutationis plenissimæ officia persolvens, spero ut qui diligentem neglexisti, saltem alloquiis facias dignum arguentem.

⁴ Schot., *gratiæ*.

MAGNI FELICIS ENNODII OPUSCULA MISCELLA X.

OPUSCULUM PRIMUM.

¹ PANEGRICUS DICTUS GLEMENTISSIMO REGI ² THEODERICO.

Illum, princeps venerabilis, in laudibus tuis proscribat professio, illum a præconiis propositi repellat consideratio, quem a defensione tua aliquod subtraxit officium. Refundat tibi generalitas rebus obligata sermonem, dum inæqualis vicissitudo compensat laudibus quod adeptæ est de sudore. Armis tuis libertas obnoxia, quod solum potest, hilaritatem [didicit] annuntiare præconiis. Tuum est, inelyte, devotioni pretium dare, quam intelligis vires subditorum non

C posse transcendere: erit dispensationis sacræ de famulis æstimare quid exigas, in quibus cognoscis totum tibi militare quod prævalent. Propriis majestas tua oblationem litterariam dignetur altaribus: quia ne senescat claritudo operum, advocata sunt linguarum exercitia: quid egeris, ne vetustas sibi vindicet, obliget catena referentum: disciplinarum enim quietem vos tribuetis, per quas vobis continget æternitas. Nihil amplius cœlestis dispensator arcani

¹ *Panegyricus*] Panegyricus ubi aut quando dictus sit ab Ennodio, æque incertum est. Hoc constat, Romæ dictum non fuisse, cum Romanam ut absentem alloqueretur. Mediolani crediderim, aut Ravennæ. Si ergo Mediolani dictum placet, exceptum hac laudatione adventantem Theodericum dicendum est, quo more Lugduni a Sidonio exceptus est poeticopanegyrico Majorianus. Sin Ravennæ, in legatione aliqua pronuntiatum, qualem his fortasse verbis indicat Ennodius, *Nunc ecclesia dirigit laudatorem*. De tempore hoc modo affirmare licet, ante Cethegum consulens, hoc est annum Christi 504, dici non potuisse, cum de recepto Sirmio disserat, quod Cethegi receptum est consulatus. Sed et alia sunt quæ posteriore ostendant. Quod si quis ordo est in serie operum

Ennodii qua in antiquis exemplaribus digesta sunt, facilis est conjectura panegyricum hunc in annum 507 vel 508 conjici oportere.

² *Theoderico*] Regi Italiæ. Ostrogothorum, dum adhuc in Pannoniis versarentur, reges ex Amala stirpe germani tres fuerunt, Valamer, Theodemer et Widemer. Theodemeris ex concubina filius fuit hic Theodericus, consul ordinarius, et magister militum in Thracia sub Zenone, ac tandem rex Italiæ: cui Valameris cognomentum tribuit Marcellinus comes in Chronico. Malchus vero Sophista Philadelphensis in Ilistoria Byzantina, Valameris filium, sed perperam, nominat, cum Theodemerem illi patrem multis locis asserat Jornandes in rebus Geticis, Valameremque illius patrum vocet.

ab humanis poscit ingenii, nisi ut intelligant, quo veniat auctore quod sapiunt. Inter Deo proximis agnovisse qui præstitit, reddidisse est beneficium: quod descendit a superis, sola hymnorum licet mercede taxari: fabricator mundi ad potiora munera modulatus invitatur eloquiis. Dicite, si non præmii loco opifici vos lingua blanditur. Jungitur, quod de sacratio mundi pectoris laudatio debet principalis effluere: nec solum linguæ nitorem postulat commemoratio numinis tui, bono asserenda conscientiæ. In divinis obsequiis feriato ore peragit mens serena sacrificium: actum munitur claritate, in ætherio cultu etiam mutus obsequitur. Ergo et me titulus qui obstare putabatur, invitat; utinam mundior professio habeat concordiam cum secretis, ne dissentiat splendor cordis a corpore.

Salve nunc, regum maxime, in cujus dominio saporem suum ingenuitatis vigor agnovit. Salve, status reipublicæ: nam nefas est, separatim a te simul collata narrare, et unius bona temporis verborum divisione discernere. Si bella regis mei numerem, tot invenio, quot triumphos: congressui tuo nullus hostium, nisi qui laudibus adderetur, occurrit: militavit tropæis, qui restitit voluntati: nam semper aut pietati tuæ peperit subjectos gloriam, aut qui præsumpsit tela, virtuti. Qui te in acie conspexit, superatus est; qui in pace, nil timuit: nec promissio venerabilis claudicavit inter prospera; nec passus est moram vigor in præliis. Callis tuis multo vallatus obstaculo, et quotidianas victorias vidit, et profectio- nis detrimenta non attulit: sic inimicorum interclusus agminibus, ut negaret accessum: sic tuo patefactus impulsu, quasi hostium providentia nil noceret. Hæc si felicitati tuæ ascribenda sunt, est plena dos principis: omni honore angustior, si labori. Prima dextris omnibus contra naturam certamina suscipiens, ne resistendi spes relinquere tur inimicis, varias tibi loco principe cæli leges, terrarum munimina, fluminum ¹ superbia subdidisti. Mentior, si unquam dispositus tui impedimentum exhibuit ardor, aut frigus: si tumore gurgitum, si bibendi necessitate constrictus es: si Alpium juga, ² connexis poli sublimitate sociata, cursibus tuis attulere tarditatem. Nescierunt resistere, quos devictis locorum munitionibus invenisti: quia securos faciunt interrupta, quos protegunt; et laxatis in otio animis vivunt, qui tutiora possederint. Adversus te nec campestris habitatio pares protulit; nec quos amplexa sunt invidia, nisi exstiterunt supplices, a deprædatione subduxit. In possessione tua positus sine formidine divitias indicavit: nec rebellem jovit, si pauper innotuit:

¹ Editiones aliquæ, *superba*.

² Editiones aliquæ, *convezi*.

³ *Educavit te Græcia*] Constantinopolis. Obses enim a patre Leoni Augusto datus, cum annum ætatis septimum vix excederet, in ejus aula educatus est, principisque, ut Jornandes eodem libro scribit, gratiam meruit: a quo post decem tandem annos ad patrem remissus est.

⁴ *Pulsa est principalis urbe*] Zeno Augustus Verinæ socrus fraude circumventus, Constantinopoli relicta

A nemo indignationi tuæ nisi humilitate subtractus est; cum in sociorum profecisset numero, qui rogavit. Non tibi ignotus est algor Scythiæ: non Meroen, aut anhelum æstibus Cancrum, ut alterius possessor orbis, ignoras: didicisti universa subigendo, quæ nobis vix audita patuerunt. Hæc quidem majora sunt homine: sed qui ad mundi paratur gubernacula, necesse est ut universis veniat cardinibus institutus. Nimis velociter tempus maturæ laudis arripui: et quasi non in primordiis fluvius etiam torrentis fatiscat ingenii, sic per narrationis famem fruges perfectæ ætatis invasi. Laurearum ordines quærit, qui et celeritate earum superatur et numero. Citius a te, invictissime, insignia quæ reteximus impleta sunt, quam dicantur. Quis ferat in gestorum suorum elocutione torporem, quem in actione non pertulit?

³ Educavit te in gremio civilitatis Græcia, præsaga venturi: quem ita ingressum vitæ limen erodivit, ut dum adhuc de puero haberet hilaritatem, mox eam sequeretur securitas de tutore. Adhuc in cano flore degebas adolescentiæ, nec virtutum messem lacteus ante experimentum culmus attulerat: adhuc blanda erat imago pubescentis, nec cingens faciem lanugo vestibat: quando ævi purpura et flosculus supervenientis imperii promittebat sollicitis de gratiæ commutatione terrorem, cum in probationem roboris et clementiæ tuæ ruptis vinculis furor emicuit: et evisceratas diuturna quiete mentes occasionis pabulo subjugavit. ⁴ Pulsa est extemplo principalis urbe reverentia, et in vacuum possessionem nullo ascitus sanguine tyrannus accessit: qui aula potius, defini- vit, postquam metu hostes suos debellaverat, nihil superesse quod gereret: cum animos tuos sine annorum suffragio impulit lux naturæ, ne aut causa melior te coramposito subjaceret: aut non beneficium necessitatis tempore redderes, quod pacis acceperas. In ipsis congressionis tuæ foribus cessit invasor, cum profugo per te sceptrum redderentur de salute dubitanti. Ventilemus historias, interrogentur annales: apud quos constitit, refusum exsuli quem cruore suo rex genitus emerat, principatum? Castrensis gloria turmarum participatione dispergitur: nec ad unum referri potest quod venerit collatione multorum. Singularis boni fructus est ambitionis refrigeratio: illo maxime tempore, quo sine opinionis damno possis acquisita retinere. Par te, inclyte domine, laus respicit donati diadematis et defensi. Si te illarum rector partium non amavit, percussus præfuit reipublicæ: si dilexit, obnoxius: usus es in tuorum fide meritorum teste purpurato.

Jam tunc in jus tuum se palatia ipsa contulerant.

In Isauriam profugit. Vacua aula biennii ferme spatio potius est Basiliscus, Zenone ipso n. consule, anno Christi 475. Illic igitur est quem tyrannum vocat. Post hæc Zeno collecto exercitu, cedente Basilisco, imperium recepit. In eaque expeditione Zenoni auxiliatum oportet Theodericum, quando integram ei laudem restituit Zenonis tribuit Ennodius: et si nulla ejus hac in parte mentio, neque in excerptis Candidi apud Photium, neque apud alios qui de Zenonis rebus scriperunt.

nermo credit, non te posse ad quem voluisses transferre, quod reddideras. Sed parvus in exigendis premiis, quasi sufficerent ad vicissitudinem operum tuorum, ¹ fasces accepisti: non quo tibi accederet genus de curuli, sed ut de te pretium palmata mereretur. Quis hanc civilitatem credat inter familiares tibi vivere plena executione virtutis? Ille annus habuit consulem, qui rempublicam non tam sollicitudine, quam opinione tueretur: ² quo in segmentisposito, quæ ab hostibus sumpta fuerunt arma, tremuerunt. Quando talis contigit sorte lictoris, qualem dedit ab ipsa mundi infantia regum examinata claritudo? Nolo per casum errare dominatum: in tuo stemmate probatis sunt, qui reperti. Serranum scipionibus aratrapepererunt: qui dum grandia sulcis semina commendaret, honorum ei messis oborta est. Sed minus diligo prospera, quæ sumunt a desperatione principium: vix paucos contigit degenerare nobiliter, cum familiæ tuæ debeas actus generis nobiliter custodire. Quid mihi, vetustas objicias agrestia membra paludamentis decorata? Ego tibi, quod admirationem vincat, oppono principem meum, ita ornatum, ut eum non liceat improbari: ita agere, quasi inter imperatores adluce precetur adjungi.

Sed quid faciam, cui fecunda actuum tuorum seges occurrit, ubi universa eligentem superant? nescio quas aristas horreis inferam, quas relinquam. Stat ante oculos meos ³ Bulgarum ductor ⁴ Libertem dextera tua asserente prostratus; nec extinctus, ne periret monumentis; nec intactus, ne viveret arrogantia: in gente indomita domesticus astipulator superfuturus roboris tui: qui si sufficiens letho vulnus excepisset, personam viceras: quod in luce substitit, submisit originem. Hæc est natiō, cujus ante te fuit omne quod voluit: in qua titulos obtinuit, qui emit adversariorum sanguine dignitatem: apud quam campus est vulgatar natalium. Nam cujus plūs rubuerunt tela luctamine, ille putatus est sine ambage sublimior: quam ante dimicationem tuam non contigit

¹ *Fasces accepisti*] Consul a Zenone designatus in annum 484 Marcellinus comes. *Theodericus rex Gothorum Zenonis Aug. munificentis pene pacatus, magisterque presentis militiæ factus, consul quoque designatus, creditam sibi Ripensis Daciæ partem, Mæsiæque inferiorem cum suis satellitibus pro tempore tenuit.* Consul fuit Orientalis, collega Romæ Venantio. Casiodori Fasti eo anno, *D. N. Theodericus et Venantius.*

² *Quo in segmentisposito*] Quamdiu consul fuit in toga picta seu palmata veste consulari, quæ segmentis aureis ornari solebat, Sidonius de Asterii consulatu lib. viii epist. 6: *Et illam Sarranis ebrim succis inter creptantia segmenta palmatum plus pietate plus aurea oratione concenstavit.* Hoc igitur certa videtur emendatio, pro *segmentis*, quod in omnibus libris legebatur.

³ *Bulgarum ductor Libertem*] De hoc bello, ni fallor, Athalaricus lib. viii Variarum, 21 ad Cyprianum patricium, qui in ea expeditione sub Theoderico meruerat: *Itabitis sub dixæ memoria domno avo nostro in utraque parte laudatus semper excubitis. Vidit te adhuc gentilis Danubius bellatorem: non te terruit Bulgarum globus, qui etiam nostris erat præsumptione certaminis obstaturus. Peculiare tibi fuit et renitentes barbaros aggredi et conversos terrore sectari. Sic vi-*

A agnovisse resistentem: quæ prolixis temporibus solo bella consummavit excursu. Hos non montanæ strues, non fluminum objectio, non negati egestas alimenti in artum necessitatis lege continuit; dum credunt satis esse ad delicias equini pecoris lac potare. Quis ferat adversarium, qui pernicis jumentis beneficio currit et pascitur? Quid quod et illis animalibus indignant studiosæ famis patientiam, per quæ esuriam vitare didicerunt? quemadmodum fit, ut jejuna cornipedis sensor visceribus cibos extrahat, quos illa ne conderet, diligentia instruente prospexit? His ante mundus pervius esse credebatur: nunc illam sibi tantum orbis partem interclusam amant, quam tuæ. Cursum multa transcendit; ne pigrioris ⁵ stellæ vitio serus advenias: ne Romanæ fax curiæ diu in umbram coacta tardius elucescat. Inter vitæ tirocinia et triumphorum maturitatem, pectori sacro affectum nostri celestis favor infudit. Jam diuturnæ quietis dispendio, per gubernantium vilitatem potens terra consenuerat: jam attulerat publicis opibus pax intemerata defectum: cum apud nos quotidianæ depredationis auctus successibus ⁶ intestinus egeret populator: qui suorum prodigus, incrementa ærarii non tam posebat surgere vectigalibus, quam rapinis: ⁷ sævientem ambitu pauper dominum odia effusione contraxerat: sed nec defrudatis viribus, quod minuebat opulentia, jungebatur affectu. Tunc enim aulæ angustia in artum res privatas agitabat: nec micare usquam scintillas famulantium extinctos tyranni fomes indulserat. Metuebat parentes exercitus, quem meminisse originis suæ admonebat honor alienus: nam ire ad nutum suum legiones, et remeare pavore algidas imperabat. Suspecta enim est obedientia, quæ famulatur indignis; et quotiens prælatos convenit conscientia stirpis ultimæ; et illud metuunt, quod timentur. ⁸ Nata est felicis inter vos causa discordiæ, dum perducelles animos in propinquo tuorum necem Romana prosperitas invitavit. Generata est ab invalidis causa certandi, et ne vel a ne-

cloriam Gothorum non tam numero, quam labore juvisti. Idem epist. 10 Bulgares toto orbe terribiles fuisse dicit.

⁴ *Forte Libertatem.*

⁵ *Schot., styli.*

⁶ *Intestinus populator*] Odoacer, qui mox tyrannus. **D** Is Momylo Augusto ultimo Romanorum imperatori in exilium pulso regnum eripuit anno 476, jamque annos pene 14 regnarat, cum Italiam sibi a Zenone Aug. concessam, ut Odoacrum debellaret, ingressus est Theodericus. Hinc omnia in Eunnodii verbis perspicua. Potens enim terra, gubernantium, hoc est postremorum principum, vilitate attrita est Italia: cujus affectum desideriumque apud Zenonem professus est Theodericus. Quod præter cæteros copiose describit Jordanes in Geticis.

⁷ *Edit. aliq., sævientem ambitum pauper dominus odiosa effusione contraxerat.*

⁸ *Nata est causa discordiæ*] Ne injuria bello appetitus videatur Odoacer, lacessitus ab eo dicit Theodericum, stimulatumque eadē propinquo: hoc est, ut conjuncto, Rugorum, quo bello casus afflixerat Odoacer, Phæba rege capto Friderico ejus filio cui aperte favebat Theodericus, semel atque iterum acie fugato, ut in S. Severini Vita narrat Eugippius.

gotio perituris veiret fiducia, pars fugacium praelia concitavit. Tunc a te commonitis longe lateque viribus, innumeros diffusa per populos gens una contrahitur migrante tecum ad Ausoniam munda, nullus præter parentem iter arripuit. Sumpta sunt plastra vice tectorum, et in domos instabiles confluerunt omnia servitura necessitati. Tunc arma Cereris et solventia frumentum bobus saxa trahebantur: oneratae fetibus matres inter familias tuas oblitæ sexus et ponderis, parandi victus cura¹ laborant. Tunc in campo hiems et jugi pruinarum candore velata cæsaries, barbam stiriis implicuit crine possesso. Nam quod diligentius indumentum matrona neverat, durante gelu, ut adhereret corpori, frangebatur. Pastum agminibus tuis aut indevotæ nationes, aut educata lustris fera suggestit.

Inter hæc, quæ tibi cum glacie aut ardore cesserunt, unam certaminis tui lineam summotenus libet attingere.² Ulca fluvius est tutela Gepidarum, quæ vice aggerum munit audeces, et in jugorum morem latus provinciæ quibusdam muris amplectitur, nullo ariete frustrandis. Ad hunc te callis tui rigor adduxit: ubi pro legatis et gratiæ postulatione, obsistendi animo gens diu invicta preperavit: cum pene cohortes tuas aut inimicos famis necessitas obsideret. Dic quæso, clementissime domine, quid præter te spei erat residuum in populo arenæ aut sideribus comparando? Instantibus Gepidis, amne, pestilentia, iter quod declinasset fugiens, contra nudatos vagiua gladios transvolasti: nullus inscui mersa cœno hæsero vestigia: nullus vitæ prodigus periculum ignarus incurrit. Vincitur humanæ mentis auctoritas prævisione discriminis: labascit fortium conscientia, quotiens formidanda oculis ingeruntur. Stetit ante indomitam juvenutem certa de mortibus optio, cum nulla videretur securitas de salute. Quid Catonem extulisti prisca monumenta, quod per Libycas Syrtis duxit exercitum, dum humanas neces ludibria faceret esse serpentis: vel cum sine virtutis pretio educatum cœli vaporibus veneni frigus expertus est? Neminem contigit chelydros ante videre, quam exitium: dum per flamen prodigiosum et corporis fabrica, ut assolent animæ, in auras evolare. Non cum viri fortis laude perimitur, qui unde venit nescit occasus. Nec illius militis cuneis tuis fortitudo comparanda est; nec par est in duce sapientia. Illum civilis belli furor agitabat: te orbis domina ad status sui reparationem Roma posebat. Sed quid differo, quod tibi eventus dexter exhibuit? Cesserunt confertissimis hostium tuorum turmis, quos ulterior ripa susceperat. Urgebantur telis, quos vorago aut irruptio non tenebat:

¹ Schot., laborabant.

² *Ulca fluvius est Gepidarum*] Theoderici regia hoc tempore, ut Engippinus idem et Marcellinus in Chronico docent, Novensis erat civitas in Mœsia inferiore. *Νούζης*, Novas appellat Ptolemæus. Inde orsus Italianæ expeditionem, Sirmium recta contendit. Eo in tractu qui interjectus est, in Dacia Gepidæ Gundaritho rege habitabant: quos iter impedire ausos Theodericus ad Ulcam fluvium prodigavit.

³ *Tibi Odovacar occurro*] Prima Theoderici cum

A jejunas pectorum crates acta validioribus lacertis lancea transmeabat: cum inter naufragia terrena, et cruroris undas, invictissimus ductor apparuit, tali muniens astantes alloquio: « Qui in hostili acie viam desiderat, me sequatur: non respiciat alterum, qui dimicandi poscit exemplum. Virtus multitudinem non requirit: ad paucos vadunt bella; bellorum fructus ad plurimos. De me æstimabitur exercitus: et in his quæ gesserō, gens triumphat. Attollite signa per quæ ne laeam, providetur: noverint quem petant aut ejus jugulis acquirescant. Qui congressu meo occurrerint, nobilitentur exitio. » His dictis, poculum causa poposcit auspicii, et laxatis in prælium habenis, ellusus est. Ut torrens sata, ut leo armenta, vastasti: nec concurrentis quisquam substitit, nec evadere potuit

B insequentem. Portabaris per universa, jam deficientibus telis, adhuc ira crescente. Extemplo Gepidarum versa conditio est: palantes visi sunt mutata sorte victores. Nam tu, venerabilis, qui incomitatus gustum luctaminis arripueras, vallatus millibus incedebas. Cæsa est multitudo adversaria, donec paucos eriperet nox vicina: dum ad vaga horrea copiis urbium referta veniretur: quæ non solum satisfacerent necessitati, sed sublevarent inter deliciarum secunda fastidium. Ita prosperis tuis militavit adversitas: et contra famem tuorum esuries pugnavit hostilis: vicit inedia inimica congressio: nec redisses ad valetudinem, si certamina defuissent. Hæc de innumeris actibus in ordinem digesta sufficiant. Transeo Sarmatas cum statione migrantes, et plebem conflictuum numeratam sileo de tropæis.

C

³ Tibi cum rectore meo, Odovacar, occurro qui universas contra eum nationes, quasi orbis concussor, exciveras. Tot reges tecum ad bella convenerant, quot sustinere generalitas milites vix valeret: deprehensum est varias esse mentes coæservatæ multitudinis, nec spem victoriæ venire de numero. Adhuc tuorum dextræ de præcedenti tabe titubant: nec peragebat votivos impetus membrorum imbecillitas: sufficit tamen unum velle pro viribus, et indiscretum consilium de inimicis loco roboris attulit ultionem. Non te castra longo munita tempore: non fluminis profunda tenuerunt: datum est hostibus tuis vallum construere, non tueri. Repente æquora fugacium discursus obnubit, per quæ superandam domesticam tempestatem abeuntibus indixisti: interea acies tuæ aspectu consummant prælia, non labore. Illic tibi fores reseravit felicitas, manifesto detegens, quod qui primore loco cesserant, secunda eos luctamina non manerent. Sed instruxit rursus in deceptione

D

Odoacre congressio ad Sontium Venetæ provinciæ fluvium facta, Probino et Eusebio cons. anno Christi 489, in qua Odoacer, ut Cassiodorus in Chronico notat, cum suis omnibus fugatus est. Flumen ergo cujus meminit Ennodius, est Sontius, sive ut in Cassiodori Chronico scriptum est, Isonthus. Sed Sontius item est Jorandis, et Cassiodoro ipsi lib. 1 Variar., 18, verbis Theoderici, *Ex quo, ait, Deo propitio Sontii fluenta transmisimus, ubi primum Italiæ nos suscepit imperium.*

sui mens vaga conflictum : ¹ dum apud Veronam tuam apparatus nubeli laxis manibus pugna instruebatur impendisti. Nihil fortius adversariis tuis ante aciem : sed cum belli cecinerunt classica, nihil infirmius : maxima in luctaminis promissione virtus, et si sufficeret lingua pro dexteris, copia summa verborum. Electus est locorum situs, non tam congressui utilis, quam pavori : providentes ne ascriberetur casui prima etiam discessio perfugarum, et tamen reipublicæ candida fortuna perurgebat, ne cæpto disesisteres. Itineris tui permensus intervalla, conspexisti ignes hostium astrorum more rutilantes : ut si aliquando tibi fuissent nota formido, in abruptum te pendere didicisses. Nunquam animi tui status, aut secundarum rerum tumore elatus est, aut dubiis acquievit. Instabat certandi dies multas tenebras allatura. Cum primum aurora bigis in creceis ortum jubaris indicavit ; cum de oceani lymplis solis flamma surrexit : jam raucum buccinæ concinebant, jam te sui oblitus quærebatur exercitus. Qui dum munimentis chalybis pectus includeres, dum creceis armarere, dum lateri tuo vindicæ libertatis gladius aptaretur, sanctam matrem et venerabilem sororem, quæ ad te diligentis causa convenerant ; dum inter spem et metum feminea sollicitudo penderet, dum de eventu attonitæ vultus tui sidere pascerentur, talibus alloquiis confirmasti : « Seis, genitrix, partus tui honore universis nota nationibus, quod natalis mei tempore virum fecunda genuisti : dies est, quo filii tui sexum campus annuntiet : telis agendum est, ut avorum per me decora non pereant : sine causa parentum titulus nititur, nisi propriis adjuvemur. Stat ante oculos meos genitor, de quo nunquam fecit in certamine fortuna ludibrium : qui dextros sibi ipse peperit valetudine exigente successus : hoc oportet duce contendere, qui omnia incerta non timuit, sed ipse sibi secunda concevit. Vos tamen elaboratas vestes, et liciorum tormenta devehite : cultiorem me acies suscipiat, quam festa consuerunt : qui me de impetu non cognoverit, æstimet de nitore. Invitet cupidorum oculos honor indumenti : pretiosior species feriendo exhibeat : habeat laboris solatium, cui jugulum meum fortunæ præstiterit : inhiet jaenti splendori, quos non contigerit videre pugnantem. » Ilis dictis, exceptit te tergo sonipes, lituorum desiderii inquietus. Sed dum indulxisti affatibus, inimica legiones tuæ premebantur instantia. Deditisti inertibus fiduciam, dum moraris : et hoc credo provisione cælicolum, ne deberetur multitudini, quod vicisti. Protinus adventum tuum indicavit hostibus populus occisorum : executorem prodidit cædis enormitas. Sed nec illis remedia defuere consueta. Continuo alas quas tribuit formido, sumperunt : cursu præpeti interitum mortis eligentes. Qui me veritati nescit obsecutum, Athesis undas videat tua vice opulenta extitisse cadaveribus : et

A dum tumefaceres gurgites de cruore, in parte alia sistebatur impetus fluentorum. Itaque ne ensibus non sufficeret, pro te et lympha militavit. Salve fluviorum splendidissime, qui ex majore parte sordes Italiae deluisti, mundi fœcem suscipiens sine dispendio puritatis. Ecce ille tectus armatis campus enituit humanorum ossium candore nobilissimus ; habemus, quotiens vetusti doloris urgemur memoria, quod tueri. Scenam pulcherrimam servet terra. Sublimes tandiu maneat quod passi sunt, quandiu deleat oblivio quod fecerunt. O utinam voracibus abripere aliquid bestiis non liceret ! Perit desiderabili spectaculo, quod acquisiverint furta belluarum.

B Illic vellem ut ætatis immemor, Roma, commeares. Si venires lapsantibus tremebunda vestigiis, ævum gaudia commutarent. Quid semper delubris immersa concluderis ? Illic actum est, ut plures habeas consules, quam ante videris candidatos. Agnosce clementiam domini tui : saporem te voluit haurire triumphorum, quam dubia elegerit nescire certaminum.

C Ecce iterum ad deditionem sibi cognitam hostium letho debita pars occurrit : et cum excessissent occumbentes numerum, ad servitium tamen armis instructa radiantibus agmina convenerunt. Flexus est animus tuus pronus semper ad veniam. Credidisti quod fidem assuescerent magisteria necessitatis, quam nunquam exhibuerant studio conciliante principibus. Servavit te, regum præcipue, quod abjecisti sacramenti confidentia cautionem. Pependimus anxie ne mererentur, quos de hostibus tuis receperas, non perire. Gratias tibi, mundi arbiter Deus, qui conscientias veterno errore possessas ad ultores gladios impulisti. Puderet me recensere levitatem originariam, nisi eam viderem tuis laudibus obsequentem. Quid dissimulo gesta persequi ? Libuit eus rorsus tendenti inermem dexteram ² Odovacri regna polliceri. Innotuit illico rebus in luce deprehensis hostilium error animorum. Advocasti providentiam actuum tuorum comitem : et ne impunita esset libido discurrentium, ultionis vexilla concutis, fecisti consilio participem in secretis populum jam probatum. Neminem adversarium agnovisse contigit, quod tecum pars mundi potior disponebat. Mandata est per regiones disjunctissimas nœ vota. Quis hæc præter supernam voluntatem præstitit, et unius ictu temporis effunderetur Romani nominis clades longa temporum improbitate collecta ? Hic quo me vertam nescio. Gradum referam, qui suscepi officium laudatoris ; an arreptum præconiorum tuorum iter ingrediar ? Consumpta res est prospero fatalique bello : succisa est fallacia non juvari. Quid Herulorum agmina fusa commemorem ? Qui ideo adversus te deducti sunt, ut hic agnoscerent, etiam in propriis sedibus quem timerent : egit causas longæ quietis tuæ furor alienus.

¹ Dum apud Veronam] Eodem anno, inquit Cassiodorus, repetito conflictu vincitur Odovacer. Jornandes : Quem ille Odoacer Theodericus, ad campos Veronenses occurrens magna strage delet.

² Odovacri regna polliceri] Tusa duce atque auctore : qui cum dedititio exercitu ad Odoacris partes iterum defect : nude secuta est obsidio Ticinensis, quo se Theodericus receperat : ut est in Vita Epiphani.

Taceo ubi ⁴ tibi injuncta est pax diuturna, Burgundio: quando sic fœderibus obsecutus es, ut deputetur, quod vivis feriatu, constantiæ, non pavori. Illud quoque quis patiatur notitiæ perire, quod bono felicitatis tuæ concurrentia inter se vidimus tela perfidorum, et inimicas acies te occupatum in aliis pia congressione cecidisse? Quotiens tibi vicit qui contra te sumpserat vota pugnandi? ² Dicit Fridericus, qui postquam fidem læsit, hostes tuos interitu comitatus est; contra illos arma concutiens, quibus fuerat errore sociatus; quando nata est inter sceleratos de hoc quod intelligebant se unum velle discordia. Adsit Divinitas, et beneficia sua in ævum producat: qua disponente votiva inter reos evenere litigia. Nam Fridericus, postquam tibi de adversariis tuis peregit triumphum, de se præbuit.

Trahit me ad aliam partem venerabilium pars magna meritorum. Video inspiratum decorem urbium cineribus evenisse, et sub civilitatis plenitudine ⁵ palatina ubique tecta rutilare. Video ante perfecta edificia, quam me contigisset, disposita. Illa ipsa mater civitatum Roma juvenescit, marcia senectutis membra rescendo. Date veniam, Lupercalis genii sacra rudimenta: plus est occasum repellere, quam dedisse principia. Huc accedit, quod coronam curiæ innumero flore velasti. Nullum de honoribus tetigit desperatio, quem juverunt deprecantem bona conscientia: nescit de effectu petitionis dubitare, qui splendidis inops meritis non rogavit. Aut boni sumus proposito nostro, aut tuo informamur exemplo. Creverunt reipublicæ opes cum privatorum profectibus: nusquam in aula tua ambitus et opum ubique diffusio est: nemo indonatus abscedit, et nullus incommoda proscriptionis ingemiscit. Legationibus tuis inest vigor immortalis; mandatorum ordinem digeris, priusquam legatos aspicias: nec replicationibus tuis reperiuntur contraria; nec objectionibus facilis occurrit resolutio. Excubat pro armis opinio principalis: otia nostra magni regis sollicitudo custodit: nec tamen

¹ *Tibi pax diuturna Burgundio*] Pacem intelligit cum Burgundionum rege Gundobado ictam, atque Ostrogothiæ Theoderici filia cum Sigismundo Gundobadi filio nuptiis copulatam, de qua rex ipse Burgundio ad Epiphanium episcopum Theoderici legatum: *Concedat tamen divinitus assensus, ut solidatum inter nos fœdus longa ætate servetur.*

² *Dicit Fridericus*] Fæbani Rugorum regis filius. Is pro Theodorico primum hoc bello militavit: postea fidem fregit, et hostibus sociatus est. Tum orta inter hostes ipsos discordia, collatis signis, Fridericus victus est. Ita qui Theodorico triumphum de adversariis suis ante pepererat, de se ipso iisdem præbuit, quando ab eis prostratus est.

³ *Palatina ubique tecta*] Cassiodorus Patricio et Hyatio cons. de Theodorico: *Sub cuius felici imperio plurimæ renovantur urbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque ejus operibus antiqua miracula superantur.* Idem inter cæteras ejus fabricas formam laudat Ravennatem instauratam.

⁴ *Sirmiensem civitatem*] Sirmium caput Pannoniæ inferioris, quæ proinde Sirmiensis Pannonia dicitur lib. iii Variar., 23. In ea regnabat hoc tempore Trasariensis rex Gepidarum. Quem Theodericus propter

A desistis castella propagare, curas tuas in longum producens: nec viri fortis in te deest securitas, nec cautela metuentis. O geminam in uno principe virtutum plenitudinem! quæ Dominum resignat auctorem: quia non habet inter homines, a quo videatur sumpsisse quod exhibet.

Sed ecce rursus post quietem solidam ad acies verba revocamus: iterum ad se tuba vocat eloquium. ⁴ Sirmiensem civitatem olim limes Italiæ fuit: in qua seniores domini excubabant, ne coæcervata illinc finitimarum vulnera gentium in Romanum corpus excurrerent. Hæc postea per regentium neglectum in Gepidarum jura concessit: hinc quotidiana insultatio, et incomposita legationum frequentia mittebatur. Urebat animum principis dolosi blandimenta commenti; et circa alios Gepidas quorum duxerit Gundarith, intempestiva Trasarici familiaritas. Credebas in tua injuria perire, quia diu licebat Italiæ possessionem te dominante retineri. Nec sufficebat consolatio, quod eam tu non perdideras: cum immensus esset dolor, cur illam retentator non inter dominationis tuæ exordia reddidisset: minui æstimas quod non crescit imperium. Postquam tamen liquido Trasarici patuere commenta, Gothorum nobilissimos Pitzia, Herduic, et pubem nullis adhuc dedicatam præliis destinasti: ut si oblati pactionibus acquiesceret, semel invaso locorum potiretur arbitrio. Sed usus inconstantis felicitati tuæ obsecutus est: fugit sponte aliena, et sine impulsu exercitus tui deseruit quod debebat. Continuo Pitzia, qui et de te eventus utiles sumpserat, et consiliorum momenta librabat, non acquisitam esse terram credidit, sed refusus: nec rapinis ut lucrativa populatus est; sed dispendia tionibus servavit ut propria. Quibus ibi ordinationem moderantibus, ⁵ per fœderati Mundonis attractionem Græcia est professa discordiam, secum Bulgares suos in tutela deducendo; quibus inter Martios conflictus castelli vice usa minuitur. Tunc Mundo credens ad præsidium sufficere, si cohortes tuæ quid

occultam, ut Ennodio placet, cum aliis Gepidis, quibus Gundarith præerat, conspiracy, per Pitziam comitem devicit, et Sirmium Italiæ regno restituit, Cethego consule, ut Cassiodori notat Chronicum, anno Christi 504. Jornandes de Rebus Geticis: *Suum comitem inter primos electum ad obviandam Sirmiensem direxit civitatem. Quam ille expulso rege ejus Trasarico filio Trastilæ, retenta ejus matre obtinuit.* De hac ipsa expeditione et sequenti, Athalaricus lib. viii Variar., 10. Pitzia vero comitis celebrata opinio viri meminit Theodericus lib. v, epist. 29.

⁵ *Per fœderati Mundonis attractionem*] Hoc est, Mundonem aggressa, qui fœdere junctus erat Theodorico. Mundoni igitur, qui collecta latronum et abactorum manu, Hætiacæ munitione ad Danubium occupata, illinc agresti ritu circumquaque prædas agens impetibat, cum illum oppugnare adjunctis sibi Bulgaribus aggressus esset Sabinianus, militum per Illyricum magister Anastasii Aug. jam pene desperato, ac dedicationem meditantem opem tulit Pitzia, Sabinianique copiis ingenti strage ad Margum deletis, Mundonem eripuit, ac Theodorico regi volentem subjecti, Sabiniano ipso ac Theodoro cons. anno 505, ut fusiis narrat Marcellinus comes, et Jornandes in Rebus Geticis.

pateretur agnoscerent, pernicibus nuntiis periculi fidem commisit: qui ante defensoris inire pro partibus suis conspexit certamina, quam moliri didicisset: tamen eminens Pitzia indomitam Bulgarum iuventutem speculatus est, arduentes adolescentium impetus potioribus verborum armavit incendiis: « Meministi, socii, cujus ad hæc loca comeastis imperio: nemo absentes credat regis nostri oculos, pro cuius fama dicanandum est: si cælum lancearum imber obtineret, qui fortius telum jaceret, non lateret. Ferro pectora immergit, ut veniat de horrore vitæ spes manifesta victoriæ. Credo regii testem roboris jam defunctum; nec superesse qui illis quem habemus dominum, conseruere indicare: aut forte gentem nostram dedignantur astimare de principe. Intelligent ab eo fluxisse quod gerimus: nec liceat illis, quod rector noster transmisit ad originem, uni tantum debere personæ. » Hæc eloquia litius commutavit: continuo ut assolet ater nitibus tectis crepitantibus procellarum mugire discursum: sic se præcipitem plebs Martis immisit. Incerta diu conflictus lance titubavit: dum par ex utroque latere pugnandi surraxisset asperitas. Concurrabant duæ nationes, quibus nunquam inter gladius fuga subvenerat: miratæ sunt mutuo sui similes inveniri, et in humano genere vel Gothus resistenter audere, vel Bulgares. Interea dum anceps esset fortuna certaminis, et pennatæ mortes sibi æthera vindicarent, superavit nostri memoria principis, dum agerent, ut singulorum apud eum merita campus assereret. Versa est in fugam natio punita gravior, quod evasit: tellus excita tremuit concussione cornipedum: cum ingenti lamentatione properabant, postquam viderunt non esse se dubios de salute. Cæli arbiter Deus, munera collata multiplicata. Illi nunquam dubii de triumphis: illi quos suspexit universitas, perditis bellorum signis, et percussis incolumitate discidunt; terque beatos esse clamitant, quos oppetere contigisset. Quid strages militum revolvas, et Sabiniani ducis abidionem turpissimam? cum a ratione dividatur, retexere exterminatis patrociniis quid e venerit indefenso. Tunc ne videretur celebrandus sæculis Pitzia non tam militasse gloriæ quam cupiditati, liquit feris aut avibus campi laborem, cum jejunum militem opulentis detrahere cadaveribus nihil iuberet. Sed hæc quibus linguis sufficienter explicanda sunt? qua poterunt facultiæ dote reserari? Diu tu vicisti in universis congressibus tuis, nunc incipiens in obsequio habere victores. Interea ad limitem suum Romana regna

A remearunt: dicta more veterum præcepta Sirmiensibus: de suis per vicinitatem tuam dubitant, qui hactenus nostra tenuerunt.

Quid ¹ castigatas Vandalorum ventis parentibus eloquar deprædationes, quibus pro annua pensione satis est amicitia tua? Evagari ultra possibilitatem nesciunt, duce sapientia: ² affines esse meruerunt, quia obedire non abnuunt.

Hæc de gestorum tuorum cumulis, major voto quam eloquentia, strictim digesta replicavi, melioribus intacta derelinquens. Videro quis me vincat facundia, nemo circa te transcendere valebit affectu. Habes hanc, Deo inspirante, mansuetudinem, ut te plus credas posse diligentia quam timore. Excellentia bona sunt gloriæ tuæ inserta monumentis, ut cum te reges metuant, famuli ament: nam quæcumque tibi, metitis subjectorum viribus, dari imperas, credis posse denegari. O regem omni tranquillitate compositum, qui devotioni nostræ imputat, quod impendimus servituti!

Quid quod a te ³ Alamanniæ generalitas intra Italiæ terminos sine detrimento Romanæ possessionis inclusa est? cui eventit habere regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam: nam sic adepta est soli nostri opulentiam. Acquisistis quæ noverit lignonibus tellus acquiescere, quamvis non contigerit dama nescire. Sub te vidimus eventus optimos de adversitate generari; et fieri secundorum matrem, occasione periculi. Ulvis liberata gratulatur, terram incolens quæ hactenus debiscensibus domiciliis solidiori ⁴ chænicensi mergebat beneficio.

Par fuit etiam, ut eloquentiam landis præmiis incitares; ne adreatas tuas silentio perderemus. Nullarum artium cessat industria: solers ubicunque latet inquiritur: magistratum, etiam si longe deguerit, exigit qui meretur: nunquam absconditur, quem prodiderit innocentia: dum subtilis arbiter non placaris voce, sed actibus. Parentum nostrorum qui occubuerunt, apud te bene acta servantur: cuius mansuetudini tuæ fides innotuerit, hæreditatis jure quod auctori debueris, soboli mox refundes. Habemus de majorum obsequiis fructum; et tamen de excessibus supplicia non timemus. Finitur indignatio moderata cum homine; cum propter retributionem quærat tua pietas successorem. Restant adhuc multa quæ dicerem; sed inter plures actuum tuorum præcones convenit illibatum aliquid reservari. Debent

rege nostro subacti fuissent, rege amisso, ad Theodericum confugerunt. Sic enim apud Cassiodorum scribit Theodericus ipse Clodovæo lib. II, epist. 41: *Alamannicus populus, causis fortioribus inclinat, victrici subdidit. Sed motus vestros in fessas reliquias temperate: qui jure gratiæ merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitur confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus ceulantur externis.* Illis ergo profligati Alamannorum exercitus reliquias sedes in Italia datas a Theoderico, docet Ennodius.

⁴ Chænicensi ¹ Unus, Schemiem: ex aliorum vestigiis Chænicensi collegimus.

¹ *Castigatas Vandalorum deprædationes*] Cassiodorus Olybrio Jun. cos.: *Tum etiam Vandali, pace suppliciter postulata, a Siciliæ deprædatione cessarunt.* Antea enim per Siciliam et Italiæ omnes oras, quo ventus impulerat, continuo prædabantur.

² *Affines esse meruerunt*] Per Amalafredam Theoderici sororem, quæ Thrasamundo regi nupsit. Jorandus: *Et ut ad plenum progeniem suam dilataret, Amalafredum germanam suam, matrem Theodabati qui postea rex fuit, in Africam regi Vandalorum conjugem dirigit Thrasamundo.*

³ *Alamanniæ generalitas intra Italiæ terminos*] Alamanni Suevis in Germania finitimi, cum a Clodovæo

tibi veneranda studia, quod loquuntur. Amaverunt præcessores tui inscitiam, quia nunquam laudanda gesserunt. Sordebat inter aratra facundissimus, et quod peritia dederat, vis negabat: muto mœrebant auctore tribunalia; nec ulla concedebatur palma decenti. In casum negotiorum nutabat eventus, quando litteris genius non dabatur: unus ubique ingenia mœror oppresserat; quia atterebant otia eloquentium facultates: pompam seniorum edax negligentia pessidebat; nec accendebatur tiro æmulatione sectanda. Vide divitias sæculi tui: tunc vix fora habuere perfectos: nunc Ecclesia dirigit laudatorem.

Eat nunc, et cothurnatis relationibus Alexandrum jactet antiquitas, cui famæ opulentiam peperit dos loquentium; ut per adjutricem facundiam videatur crescere rebus mendica laudatio. Regis nostri merita solatium non postulatum asserentis: minoræ sunt ejus veris actibus, quamvis aucta sint veterum gesta mendacis. Simulastis, poete, grandia; sed fateri vos convenit præsentem dominum gessisse potiora. Pel-læus ductor præconiorum suorum summam Cicerili voluit constare beneficio: ne fallendi votum multitudo deprehenderet; et fieret testis impudentiæ, qui adscisceretur in astipulatione victoriæ. Nihil detracto senioribus, quos præcipuos habuisset antiquitas, nisi Romani nominis erectio te dedisset. Illum verè religionis ignarum obtinuit erroris mater inscitia: te summi Dei cultorem ab ipso lucis lumine instructio vitalis instituit. Nunquam applicas laboribus tuis, quod eventus dexter obtulerit. Scis in te curam penes Deum perfectionis esse substantiam: agis ut prospera merearis adipisci: sed potius universa ascribis auctori: exhibes robore, vigilantia, prosperitate principem, mansuetudine sacerdotem. Quid frustra majores nostri divos et pontifices vocarunt, quibus scepra collata sunt? Singulare est, actibus implere sanctissimum, et veneranda nomina non habere. Rex meus sit jure Alamannicus; dicatur alienus. Ut divus vitam agat ex fructu conscientiæ: nec requirat pompasæ vocabula nuda jactantiæ, in cuius moribus veritati militant blandimenta majorum.

Vellem, fateor, ad orationis terminum, victus gestorum tuorum enormitate, descendere, et novellas adeas hebetatus priscorum luce transire. Quem admodum si ætherii axis in numerum redigere ornamenta voluisses, et Trionum fulgure comprehenso, cœli decorem impotenti lingua describerem, cederet divino splendori mortalis obscuritas; jubaris lampadi non sufficeret humilium scintilla sermonum: hæc me conditio resignat imparem, quæ testata est obsequentem.

Nam illud quo ore celebrandum est, quod Getici instrumenta roboris, dum provides ne interpellentur otia nostra, custodis; et pubem indomitam sub oculis tuis inter bona tranquillitatis facis bella proludere? Adhuc manent in soliditate virium victricia agmina, et alia jam creverunt: durantur lacerti missilibus,

A et implent actionem fortium, dum jocantur: agitur vice spectaculi, quod sequenti tempore poterit satis esse virtuti. Dum amentis puerilibus hastilia lenta torquentur: dum arcus quotidianæ capitum neces dirigunt. Urbis omne pomerium simulacro congressionis atteritur: agit figura certaminum, ne cum periculo vero nascentur. Ad hæc quis credat unum petus posse sufficere, ut per prociuctus indemitos vincat in preliis, et agat consilio, ne dimicandi causa contingat? Rutilium et Manlium comperimus gladiatorum conflictum magistrante populis providentia contulisse, ut inter theatrales caveas plebs diuturna pace possessa, quid in acie gereretur, agnosceret. Sed tunc feratis manibus frustra sociæ mortes ingerebantur aspectui. Nunquam bona sunt, quæ a crudelitate veniunt instituta: ut armarentur contra inimicos animi, prius videre exitia suorum. Interea illa congressio (quod docuit exitus) non tam peperit incrementa robori quam pavori: inter secundas res didicit imbellium animus, quid timeret. Vide adventionum diversitates pleno calle distantes: illis vera cruoris effusio animos a dimicatione submovit: hic adolescentium vigor de imagine mentitæ concertationis incanduit: quos præcox ætas tot mortes adversariorum repositas docuit habere, quot spicula: non per exotics discursus assueti pharetrarum dispendia negligenter effundere; nec in auras exitia manifesta torquere, tot exacturi animas, quot tela vibraverint.

C Sed inter præliæros forte successus, quibus omnes instruis, et concilias omina fecunda vincendi, civilitatis dulcedini nil reservas. Quis credat heros tuos peregrinam non respuere, dum sint tranquilla, formidinem? Nam indomita inter acies ingenia lex coercet: submittit præceptis colla post laureas; et caleatis hostium cuneis, quibus arma cesserint, decreta dominantur. Solus es meritis et natura compositus, cujus magnanimi jussa sectentur. Origo te quidem dedit dominum, sed virtus asseruit. Scepra tibi conciliavit splendor generis: cuius si deessent insipientia, eligi te in principem mens fecisset.

D Sed nec formæ tuæ decus inter postrema numerandum est, quando regii vultus purpura ostrum dignitatis irradiat. Exhibete, Seres, indumenta, pretioso murice quæ fucatis, et non uno alieno bibentia nobilitatem tegmina prorogate: discoloribus gemmis sertum taxatur; et quem vehementior viperæ custodit, lapis adveniat. Quæcunque ornamenta mundo obsequente transmissa fuerint, decorata venerandi genio corporis plus lucebunt. Statuta est, quæ resigneat prolixitate regnantem: nix genarum habet concordiam cum rubore: vernant lumina serenitate continua: dignæ manus quæ exitia rebellibus tribuant, honorum vota subjectis. Nullus intempestive positum jactet: quia quod agunt in aliis dominis diamata, hoc in rege meo operata est, Deo fabricante, natura. Illos faciunt tot divitiarum adjumenta con-

¹ Non per exotics] Libri omnes, non te rezolicus, ex quo germanam, ut reor, lectionem eruimus.

spicuos : sed hunc edidit simplex, et indemutabilis A buta perfectos. Sed utinam aurei bona sæculi purpuratum ex te germen amplifiet! utinam hæres regni in tuis sinibus ludat! ut hæc quæ tibi offerimus verborum libamina, sacer parvulus a nobis exigat similitum attestatione gaudiorum. Ecce satisfaciens debito et obsecutus officio, orationem meam oratione conclusi.

OPUSCULUM SECUNDUM.

Libellus adversus eos qui¹ contra synodum scribere præsumpserunt.

PRÆFATIO.

Solet dicendi affectum rerum ardor exigere : si avarus laudis est animus et favorem desiderat sudore mercari; et per blandimenta gloriæ crucem narrantis ignorat: aut lucri compedibus, linguæ vendit obsequium, ut dum animus habendi cupidine subjungatus præsumptum æstimat jam tenere compendium, sic ingruentia per styli exercitium nescit timere discrimina: aut necessitate conclusus, profert eloquium sine quacunque lima captivum, et nesciam pudoris frontem monstrat in medium, ut dum intentioni famulatur, diligentiam decoris abjuret : quia dicendi ornamenta non sunt negotii, sed quietis; nec nullitiæ sunt picta verba, sed otii : campus fortem postulat, pax profunda redimitur: qui profutura assertit, loquelam quæ penniculo artis est colorata, contemnit. His ergo ita se habentibus, causam narratiōnis insinuo, et coactam vocem pravorum latratu religiosi mentibus commendo : scriptum esse reminiscens, *Tempus tacendi, tempus loquendi* (Ecclesi. iii, 8) : vel post fidem prophetici oraculi² cujusdam oratoris exemplum, qui refert, nisi cum necessarii, dicendi nimis ineptam esse conditionem. Oris ergo ministerium pro ingenii validudine sacerdotibus dedo, adversus quos sibilantium effusa sunt venena liguarum: licet scuto munita fidei spiculatorum imbrementia patientia religiosa non timeat, et ad auctorem redeant tela quæ sine bellandi arte diriguntur. Quibus enim pro lorica Christus est, vim non metuunt, et inimicos longa expectatione prosternunt. Quisquamne tamen in hac acie prælium putet esse formidini, in qua Deo et pontificibus infertur sine viurum æstimatione certamen? quisquamne fluxum et lacessentem hostem videat, et præliorum causis

¹ *Contra synodum scribere præsumpserunt*] Synodus quam hoc libello defendit Ennodius ea est quæ inter Romanas Symmachi papæ quarta numerari debet, x cal. Novembris Rulio Magno Fausto Avieno v. c. consule peracta, quæ et palmaris cognominata est. In qua cum absolutus fuisset Symmachus a criminibus quibus impetebatur ab adversariis, reperti sunt inter schismaticos, qui contra illam scribere auderent, titulumque operi suo indere, *ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUÆ*. Quibus Ennodius, ex synodi mandato atque auctoritate, hoc Apologeticum respondit, et singula eorum argumenta refellens, universam Symmachi synodique causam diligenter accuratèque tutatus est. Quo nomine adeo episcopus omnibus probatus est liber, ut eum synodus altera quæ post

adversarium debilem expavescat? Invidet sibi ipse victoriam, qui conscientia vulneratum aggredi cessat B inimicum. Ad lucrum hostis sui procedit, qui in conflictibus non prius causas, quam aliud expendit : dat vires jaculis innocentia, et mucronem acunt ex æquo venientia vota bellandi : percutiendi impetum plus justum dolorem scimus dedisse quam brachia. Inde paucorum telis multitudo non substitit. Dicente ergo mecum propheta : *Plures nobiscum sunt, quam cum illis* (IV Reg. vi, 16); placitum bonis, quantum æstimo, opus incipiam.

Sufficeret quidem schismaticam imperitiam propositione cecidisse : maxime cum secum habeant objecta responsum, et mereatur titulus sine lectionis discussione cum auctore damnari : cum in prænotatione ipsa significantia operis innotescat immundi, dicentium *ADVERSUS SYNODUM ABSOLUTIONIS INCONGRUÆ*. Ego tamen nunc si agam, quasi opus sit alicui esse perire mala proponentem. Istud præloquium potest, dementissimi hominum, tantum inscientiæ ascribi? Estne aliquis præter vos, sic inter oves ulcerosas deputandus et erraticas, qui magnum regem potuisset lacessere pastorum? dicente propheta : *Filios nutritivi et exallari, ipsi autem spreverunt me* (Isai. i, 2) : et Domino de apostolis, *Qui vos spernit, me spernit* (Luc. x, 16) : quos episcopos fuisse propheta testatur, de Juda dicendo : *Et episcopatum ejus accipiat alter* (Psal. ciii, 8). Apostolo æque Paulo proclamante, *Obedite præpositis vestris, quoniam ipsi exorabunt pro vobis* (Hebr. xiii, 17).

D Sed redeamus ad gravem et venerabilem non solum³ ex ala productam, sed mysticam propositionem. « Non omnes, inquit, sacerdotes regis ad conci-

consulatum Avieni habita est, suffragio suo confirmat, atque inter quartam et quintam synodos Symmachianas collocari, decretique vim obtinere jussurit. Hodie tamen perperam post synodum Avieno juniore coactam ponitur libellus Ennodii, cum alteri quæ Fausto Avieno, ut dixi, consule habita est, subjici debeat. Hæc enim, non illa, synodus fuit absolutionis, et quarta, et palmaris, a Symmachi æmulis oppugata, ab Ennodio defensa.

² *Cujusdam oratoris*] Ciceronis dialogo I de Oratore, ubi Crassus sic loquentem inducit : *Nam quid est ineptius quam de dicendo dicere, cum id ipsum dicere nunquam sit non ineptum, nisi cum est necessarium?*

³ *Ex ala productam*] Sic libri omnes, quo sensu,

lium adscivit auctoritas : ¹ nec omnes in judicatione A
 senserunt. » Mancipia Tartari, et liquido Satanae
 ministri, quoscumque non evocavit scriptum princi-
 pis, novis quibus, et actum vestrorum spiris causa
 pertraxit. Nolo dicere in quo fuerint voto, in qua de-
 liberatione discedentes : quibus tedium illa peperit
 expectatio, cum viderent venerabilem papam longas
 in vita contra fas suum inducias accepisse. Videbant
 aether tantum directis a se jaculis verberari. Illis ne
 liceret infelicibus in malorum actuum consolatione
 secreto delitescere, libris vestris nudantur abscon-
 diti, et per vos in turpi facto habere solitudinem non
 sinuntur; dicente Domino in Evangeliiis: *Omnis ma-
 lus odit lucem* (Joan. III, 20).

« Post hæc asseritis, ² adversarios papæ Romani
 dici non debuisse, qui prædictum prolatis petitioni-
 bus accusabant. » ³ Dolose videlicet hoc agentes, eo
 quod adversarios suspectosque, canonica synodalibus
 clamante in decretis auctoritate, in suam recipi acu-
 sationem episcopos minime oportuisse, vos non la-
 luisset: « ad assertionis fidem jungentes, quod eos
 isto nomine præcepta regia non vocasset. » O ho-
 mines omni artis lima compositos, et caminis fabrilibus
 excoctos, qui ad stipulationem dictorum desudata
 invenere testimonia! Amamus, reverendi viri, sen-
 tentiam vestram, et ut aiunt, in ipsam pedibus imus;
 cognoscimus errata, quæ dicitis. Inimicum vocet ali-
 quis accusantem, et tragico nomine appellet contumeliam
 non merentem? Dehinc subjunctam quæstionem
 rhetorica fibula momordistis, allegando: « Tes-
 tis est Romana civitas, si omnes episcopi senes et
 debiles convenerunt. » Ecce orationem viri nervis
 nitentem, et ⁴ ipsi Cepasio præferendam nitore ser-
 monum. Ergo quia se ætate valentes et corpore im-
 becilles esse dixerunt, ipsi se ineptos judicio esse
 testantur, quoniam membrorum se dixerunt jam
 sustinere dispendia: maxime si hoc ingerere clemen-
 tissimi domini auribus præsumperunt. Vos putatis,
 ab universis Dei conspectibus pulsî, illo vestrorum
 more congressum ubique narranda confundi, et
 apud principem de collectione pontificum alios pro-
 tulisse sermonem, nisi quos ætatis maturitas ordien-
 dæ loquelæ fecit auctores; quibus anni veteres re-
 non apparet. Sed alinsit Ennodius ad locum alterum
 Ciceronis in Pisonem: *Confer nunc, Epicure noster,
 ex hara producte, non ex schola.* Quare legendum
 censeo *ex hara productam.* Non solum, inquit, non
 ex hara productam, sed mysticam et divinam. Dictum
 ironice, et *non solum* positum pro *non modo* non: ut
 alias sæpe.

¹ *Nec omnes in judicatione senserunt* Quia nonnulli
 episcopi moræ tædio, post primum aut secundum
 synodi conventum ab Urbe discesserant.

² *Adversarios dici non debuisse* Male habebat schi-
 smaticos, quod Theodericus Symmachi accusatores,
 tanquam adversarios, e judicium numero repulerat.
 Infra: *In electione enim venerandorum judicium ipse
 accusantes extra ordinem reputit, et ad spem retulit
 accusatum.*

³ *Dolose videlicet* Hanc periodum, tametsi neces-
 sariam, nec ignotam Surianæ editioni conciliorum,
 nusquam in manuscriptis offendi, præterquam in co-
 dice bibliothecæ Tilianæ.

⁴ *Ipsi Cepasio præferendam* Et hoc etiam est Ci-

verentiam contulerunt, qui putabantur bonorum
 meritorum suffragio in longum servati: ipsos
 ergo de gravidæ ætatis fatigationibus queri decuit,
 quos ætas jussisset allegare. « Viri optimi, subdi-
 distis, ex præceptis regis evocationis causam fuisse
 jam cognitam, et Italiæ summa moderantem non
 fuisse, quasi de novo negotio consulendum: plus
 chartæ et scriptioni religionis debitum, quam præsen-
 tiæ principali. » Nullus ergo in prædicto negotio
 titulus remanserat, ad cujus inquisitionem pergentes
 illud jure præloquerentur exordium. « Ex hinc di-
 gressi bonarum rerum in rege laudatis affectum, et
 colitis verbis innocentiam, quam actibus ignoratis. »
 Si tamen cultus est in loquela vestra: quam scabro
 vomere, velut agentes per devium atrata, proscin-
 ditis, marcenti solo lolia commendantes, recepturi
 pro tali impendio paleas, quibus gehennæ in perni-
 ciam vestram ignis animetur.

Sed nunc, ut quidam fertur dixisse, *quæ quibus
 anteferam?* « Contra Apostolum dicitis impugnatores
 summi pontificis non auditos, qui celestis mandati
 memores partem suam ⁶ a consortio adulteri subdu-
 xerunt. » Hic non incesso ignorantiam: rimosam
 memoriam non accuso. Nolo dicere quod propheta
 verba Apostolo contulistis; qui novi et ipsos aposto-
 los recte vocitari, quos missos esse non nescio. Da-
 vid enim dicit: *Furem videbas et currebas cum eo, et
 cum adulteris portionem tuam ponebas* (Psal. XLIX, 18).

C « Deinde quis se de illa vestra enodem faciat quæ-
 stione, qua dicitis: In criminibus objectis, quod non
 excluditur, approbatur? » En vocem Romanæ Ecclē-
 siæ militibus congruentem, in qua nescias ntrum
 prius nitorem prædices, an saporem. Putasne, au-
 distis legi: *Quod justum est, juste exsequeris* (Deut.
 XVI, 20)? Audistis de malefactis hominum, si tamen
 aliquando conversatio humana vos tenuit, quidquid
 non suis ordinibus approbatur, excludi? Ubi est illud
 propheta: *Dominus ad judicium veniet cum senibus
 populi sui* (Isai. III, 14). Et de vobis dictum: *Peccatum
 suum quasi Sodoma prædicaverunt: væ animabus eorum*
 (Ibid., 9)? Sed quid facto opus est, quotiens nulla
 desperatis medela succurrit, nisi implorandus es

ceronianum, atque ironicum. Cepasi enim duo fra-
 tres fuerunt, oratores deterrimi atque ineptissimi:
 quorum alterius, hoc est majoris Cepasi, verba quæ-
 dam profert ac deridet Cicerio in oratione pro
 Cluentio.

⁵ Virg. IV Æneid., vers. 371.

⁶ *A consortio adulteri* Symmachi. Satis aperte de-
 clarat quodnam crimen fuerit, cujus insinulabatur
 ab adversariis. Sed et in Præcepto de Cellularis eodē
 spectat, quod recenti perstricti Romani pontifi-
 cis exemplo vitandam clericis docet flagitiosi con-
 tubernii suspicionem: et hoc ipso libro in prosopo-
 pœia beati Pauli: *Docetis, inquit fornificantibus nem-
 nem esse miscendum, adulteri Laurentii aut sequaces,
 aut prævii.* Itaque quod Xysto III ante annos fere 70
 contigerat, ut fœdi criminis infamia pulsaretur a
 Basso exconsule; id ipsam Symmacho, Festi excon-
 sulis item ac principis senatus potissimum instiga-
 tionem accidit, nec dispare eventu: nam uterque ab
 infami labe synodi, cujus se judicio sua sponte sub-
 diderant, sententia purgatus est.

Dominus, qui promisit per prophetam (*Isai.* ii, 12), futurum se super omnem superbum et excelsum, et super omnem arrogantem, ut humilietur? Sed fetidum opus vestigiis insequar et ferrata, si valeo, calce contundam. Ut vere dicam, res cum re, causa cum causa, ratio cum ea quam putant, ratione pugnabit. Oblocutos sacerdotes præceptionibus regis allegatis, et quoddam sacrilegium creditis, mali aliquid, cum celestem nesciatis, de terreni domini iussione sentiri: opponendo, quis regi debuit dicere; ¹ papam oportuisse synodum convocare? certe quod in hac parte constat exemplum? Illum præcipue, qui criminosis multorum propositionibus jam jacebat, quem hoc fuerat damnare, quod argui; cui prærogativam coelitus ascriptam hostium suorum oblocutio jam tullisset? Ad hanc vos demerentiam malorum actuum per gradus suos incrementa traxerunt, ut hoc credatis esse lacessere, quod convincere? nec apud vos habeant a veritate differentiam odia, quæ plerumque contra meritum impetiti, studiis, non rationi obsequenti vota concinnant? Ubi est illud, *Priusquam agnoscas, ne adjuces quemquam* (*Eccli.* xi, 7), *sec. LXX*? Olim vos accepit grex positus in sinistra collegas: apud quos ex præjudicio excepisse sententiam creditur, qui meruit ad examen adduci, et hoc est rem existere, quod libram disceptationis intrare.

Prælocutioni tamen optime divinum subdidisti exemplum: quod ita quadratis constat alloquiis, ut ipsum in eo ² Archisippum tenere lineam putes. Peccatori dicit Deus: *Quare tu enarras justitias meas* (*Psal.* xlix, 16)? Huic dicto consententes, quasi ad sacerdotes apostrophen, quia beati Petri apostoli vicarius aestimatur. ³ Prohibetis archiarium ejus corpori afferre medicinam: quomodo vos animæ ejus curationem exhibere renetis? Magnum per divina ridiculum, an maxima lamenta sint nescio. Vos alienæ febri curam quaeritis, vos fatiscenti animæ medelam adhiberi cupitis, et in lethi proximitate positi, vestri immemores de alterius salute tractatis. Quid si illud vere vobis a propheta dictum: *Nunquid parum est quod molesti estis hominibus, molesti estis et Deo meo* (*Isai.* vii, 13). Et iterum: *Medice, cura te ipsum* (*Luc.* iv, 23)? Sed hinc alias. Novimus, quia sanari non potest conclamatus, et (*Prov.* xviii, 3) improbus in profundum deveniens mira temeritate contemnit. Sed credo vivit in istis, et in malæ conversationis suæ morte, consilium; et potest optare

¹ *Papam oportuisse synodum convocare*] Hoc Theoderico Ravennæ, ut est in actis synodi palmaris, opposuerunt episcopi, cum ipsius mandato evocati Romam ad synodum proflicerentur. Sed hanc episcoporum libertatem, tanquam regi scilicet contumeliosam, taxarant schismatici. At non iniqua visa est Theoderico, qui non abs re id causari episcopos sentiens, ipsum quoque papam in colligenda synodo voluntatem suam litteris demonstrasse testatus est.

² *Archisippum*] Colniensis editio, *Chrysippum*.

³ *Fortè probetis*.

⁴ *Ille perennem meritum dotem*] Synodus palmaris. Maxime cum illa quæ præmissimus inter alia de auctoritate sedis obstarent, quia quod possessor ejus quondam beatus Petrus meruit, in nobilitatem possessionis

A quis alteri, quod ipse jam perdidit. Nunc recte vobis cum propheta dicam: *Omnia quæ loquitur populus iste conjuratio est, et timorem ejus ne timeatis nec formidatis* (*Isai.* viii, 12). Facessat a nobis, qui in vobis est, pruritus iste linguarum: quos vere idem propheta arguit: *Scrībentes injūstītiām scripsistis* (*Isai.* x, 4). « Non nos beatum Petrum, sicut dicitis, a Domino cum sedis privilegiis, vel successores ejus, peccandi judicamus licentiam suscepisse. » ⁴ Ille perennem meritum dotem cum hæreditate innocentie misi: ad posteros: quod illi concessum est pro actu luce, ad illos pertinet quos par conversationis splendor illuminat. Quis enim sanctum esse dubitet, quem apex tanta dignitatis attollit; in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficienti quæ a loci decessore præstantur? aut enim claros ad hæc fastigia erigit; aut qui eriguntur illustrat. Præscit enim quid Ecclesiarum fundamento sit habile, super quem ipsa moles innititur. « Sed hinc actibus vestris coelestem potentiam putatis esse suffragio, quod ad præsidium beati apostoli adjutricem, ut dicitis, dexteram commodatis. « Nescitis, stolidi, solem facibus non juvari, nec ad præsidium diurnæ lucis lychnos accendi? Scriptum enim est: *Scrutatur corda et renes Deus* (*Psal.* vii, 10; *Jer.* xvii, 10).

Sed in illa parte quis audeat argumentis vestris respondere, nisi quia sine arte dicitur verum, et fides mendacis sermonum technis assuitur? « Cur, inquit, ad principem convenistis, si audiri non licebat impetitur? » Sic vos in stuporem pecualem peccati nebula aut divinus horror oblimat, ut verecundam excusationem aut fraude mens vestra transeat, aut belluarum pressa hebetudine non agnoscat? An forte aliud putatis fuisse, quod dictum est, ipsum debuisse synodum convocare, cujus opus erat officio? ut vos videlicet per pontificale examen sententia percelleret, quos a capitis sui compage in salutis detrimento insanus fervor abscederet.

Post, Esau mentionem operi vestro, nescio verbis, an latratibus indidistis, ⁵ comparantes ei antistitem nostrum, qui senioris naturæ beneficium unius cibi commutatione perdidit, et primogeniti canam dignitatem amiserit faucibus obsequendo (*Gen.* xxv). Ad ista quid referam, qui ex omni objectorum parte concludor? Quis, rogo, vestrum Symmacho benedictionem, dum patri plus deservit, eripuit? cui tantorum munerum Jacob vice est collata nobilitas? quis ex *accessit, et claritatem veterem novis dat de Christi dote rectoribus*. Sic enim postrema hæc verba legenda sunt. Quod ergo de sedis auctoritate dictum a synodo fuerat, ad sanctimoniam quoque transtulit Ennodius cujus ex hoc loco sententiam laudant Joannes VIII in epistola ad Bercharium abbatem, et Gregorius VII in Dictato.

⁵ *Comparantes ei antistitem nostrum*] Plerique vestrum legunt; sed res exigit ut nostrum legamus, quod sequentia declarant. Schismatici enim cum Esau Symmachum comparabant, cum Jacob Laurentium, per quem Symmacho pontificatum, tanquam benedictionem eripere conabantur. Paulo post, in illis verbis, *Præterea tunc Jacob, Isaac legendum videtur*.

vobis cæci parentis desiderii pariturus occurrit? A vobis vestrum devotione sua genitorem venerabilem captum oculis nulla fecit lucis damna sentire? Nōne collatione tenebrarumstrarum nox putatur? per studium rutilans jubar ostendere, et omnis obcuritas, actibus vestris collata, decorem solis assumit? Præterea tunc Jacob, quamvis congruentem moribus filii, benedictionem tamen contulit jam promissam (Gen. XLVIII). Nunc qui his longius immoramur, cum decendi non sint, qui calces stimulis intulerunt? Credite mihi, pacis inimica sunt, impugnationi non sunt idonea, quæ profertis.

Sed sequitur vinculum cum ænigmate, quod nescio qua replicationis arte solvamus. [Tullianæ enim profunditatis pelagus ingressi cymbulam nostram quæstionum flatibus per littoræ incerta transmittunt. In qua tamen, Christo clavum tenente, portum ingrediari, et sigillatim de turbinibus vestris universa discutiam, habituros in ductu illorum facultatem non meam. Aiunt enim: « Vera est episcoporum assertio, sedis apostolicæ præsulæ minoram nonquam subjacuisse sententiæ; cur ad iudicium districta conventionē productus est? » Multum quidem annosa hic in nobis laborat infantia: cui ille advocandus est, qui ineluctatè nobiscum semper pondus propositionis exsuperat: cum manifeste pro sacerdotibus eum propheta clamitem: *Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum qui trahit eam (Isai. x, 15)?* ut sit mihi illud suffragio divinum oraculum: *Quomodo si cessavit exactor, tributum quiescit; ita contrivit Dominus baculum impiorum (Isai. XIV, 4).* Tribue, Domine, quod prædixisti in illis: ut sicut errat ebrius et vomens, ita pereat incredulus qui infideliter agit. Propter hoc, propheta vobis insultans vociferat: *Audite verbum Domini, viri illorum (Isai. XXVIII, 14).* Quisquamne causarum ex præcognitione sancit eventum, et rabidis terminum positura conflictibus sic metitur, ut pernix decisio, dum inquisitione esse senior innotescit, favorem censitis accuset? Nunc paulisper ore, actibus, annis indignus, pontificali voce vos arguam. Nos, qui statuta nostra non una apud vos volumus lance constare, quibus de impugnationum qualitate lati sunt canones, apud quos nefas est cana patrum difinita transcendere, quibus scriptum est in Carthaginiensi concilio, quod apostolicæ sedis per Faustinum episcopum qui tunc ab ea missus interfuit, approbativè auctoritas, Accusatoribus de inimici modo prodeun-

tibus non credendum; [in quibus odio successa vicinitas per nutrimenta arida flammam persecutionis exsuscitat, et universam doli fabricam sumpto et machinis coherentibus secreta dispositione componit; istos quæ domus evomeret, qui scire potuissent nostra collectio, nisi præsentem? et impugnationis qualitatem unde nisi ex scripta propositione didicisset? in quibus sententiam criminum, dum simulato ferunt persecutionem se debere criminibus, agnovisse?

Post illa quæ de accusatoribus prolata sunt, addidistis: « ² Cur personæ jussæ sint præsentari, quas sæpe imperialis flagitasset auctoritas, ad defraudationem genii pertinere? eus, qui nunc in sede apostolica, quasi in quadam arce consistit. » Vere vobis dicit Sapientia; *Homo infirmus et exigui temporis ad intellectum non pervenit, sed laborat, ut sciat quid acceptum sit apud Dominum (Sap. IX, 5).* Et iterum dicunt Proverbia: *Odit³ se qui negligit studia, imperitis enim obviat mors (Prov. XV, 32, et X, 21).* Quid enim illam quæ ex viperina scientia descendit, ignorantiam lingitis? quid adhibetis mira latrociandi arte præstigia, simplicitatem fronte monstrando? De vobis vere dictum est: *Qui loquitur mendacium, ex propriis loquitur (Joan. VIII, 44).* Istam lætitiæ faciem, ex iudiciorum censura venientem, vestra provisione sacerdotis nostri oculis abstulistis; ut eum talibus adversus acies vestras instructum munitionibus, et innocentia in testimonio orbis tela deferentem. Ab ipsis iudiciorum adytis pelleretis: providentes ut nec sine

C impugnatione insons viveret, nec haberet solatium de incorrupta iudicium inquisitione pulsatus. Vos præfate et dedistis et invidistis examen, uno eodemque itinere a vobis disceptationum dubia subire et prohibetur, et cogitur; et per singularem callem ad causam arcendus evocatur; ne manifestam salutem aut non læcessitus obtineret, aut subriperet absolutus. Adolescentiæ meæ memini me legisse temporibus ⁴ de quodam dictum: *Exsuli exsilium imperas, nec das. Vos impetit Propheta: sententia: Isti sicut viri qui conturbaverunt terram, et qui concusserunt regna (Isai. XIV, 16).* Et iterum: *Excidentur ramusculi eorum falcibus, et quæ derelicta fuerint, abscedentur (Isai. XVIII, 5).* Et rursus: *Dum non speratis, veniet contritio vestra, et comminuetur multitudo vestra, sicut lagena figuli (Isai. XXX, 14).* Nec non propheta ad hanc causam specialiter locutus intonuit: *Dominus inclinabit manum suam, et corruet qui fert malis auxiliium, et cadet cui præstatur auxiliium, simulque omnes*

terrogari juberunt. Quare et illa tradit per libellum a synodo postularunt.

³ *Odit se qui negligit studia*] Quod in Vulgata nostra scriptum est Prov. XV, 32: *Qui abiecit disciplinam, despiciet animam suam:* apud LXX interpretes sic legitur: *Ὁς ἀποστρέφει τὴν παιδείαν, μισῶ ἑαυτὸν. Qui repellit disciplinam, odit se ipsum.* Quod sine dubio prius est comma Ennodii. Posterior est ex CX, 21, sumptum videtur: ubi quod Græcis est, *Οἱ δὲ ἀπρόνοοι ἐν παιδείᾳ τεινύονται*, nos legimus, *Qui autem indocti sunt, in cordis egestate moriuntur.*

⁴ *De quodam dictum*] Jasonæ. Medæ enim ad Jasonem verba sunt e Senecæ Medæ.

¹ *Carthaginiensi concilio*] Septimo, quod in secretario basilicæ restitutæ P. C. Honorii XI et Theodosii VII celebratum est, cui et Faustinus Potentinæ in Piceno Ecclesiæ episcopus, Bonifacii papæ legatus interfuit. Alludit autem ad canonem 4 concilii.

² *Cur personæ jussæ sint*] Symmachi principia: infra, *Quæro a vobis, cujus conditionis fuerint ista mancipia, quæ postulata scriptis principalibus intinastis.* Item ubi de Visitatore dixerit: *Ibique papam ab eo salutatum suo ore jussit affari, ut traderet coepiscopo mancipia, nullis subdenda tormentis, servanda ad disceptationem synodalis examinis.* De his enim a Theodoro impetrant adversarii, ut repræsentari, et quod leges et canones vetant, contra dominum in-

consumentur (Isai. xxxi, 3). Redeo tamen, post vestusta exemplorum suffugia, ad novellas canonum definitiones. Clamat in alio loco Carthaginense concilium: Quascunque ad accusationem personas leges publicæ non admittunt, his impugnandi alicuius et nos licentiam submovemus: et, Nullæ accusationes a iudicibus audiantur ecclesiasticis, quæ legibus sæculi prohibentur. Quæro a vobis, viri quibus indita est ad unguem polita perfectio, cuius conditionis fuerint ista mancipia, quæ postulata scriptis principalibus intimastis? Si ea servilis adhuc in potestate alterius catena retinebat, et nulla ad obscenæ obligationis compedibus vestigia in libertatem missa laxabant, vel vobis disceptantibus fidem aliquam prædicantem verba portassent. Sed, credo, replicabitis: veritatem quam sponte prolata in illis vox habere non poterat, hanc diversis cruciatibus et latebris suis religiosus tortor exegerat: ut dum pœnis corpora solverentur, quæ gesta fuisse noverat anima non celaret. Sed quæso, primum ad leges publicas, deinde ad iudices ora convertite: qui possunt in defensione sua sic eloqui: Nos quos Dei servitium post istarum rerum abjectionem fecit ingenuos; qui servulorum insultantium contumelias aut despiciamus, aut ridemus; quibus scriptum est de famulis per Apostolum: *Mementote quia vester et illorum in cœlis est Dominus* (Ephes. vi, 9), ad hæc sæculi mala revocabimur? faciendum a nobis est, quod facientem alterum profanum esse contendimus? quod per ministerium iusionis et manus alienæ incestaret aspectum, nostro peragetur imperio? Nolite hanc ad universas Ecclesias mentem rapacium luporum more et natura servare: quia postquam nos maculasset forte pro desiderii vestris cruenta discussio, effectum in his, quo tenditis, non haberet. Sed dicente vobis propheta: *Ponamus circum in naribus vestris, et frenum in labiis, et reducamus vos in viam qua venistis* (Isai. xxxvii, 29; IV Reg. xix, 28): qui eodem propheta asserente impugnari, qui dicit: *Erunt quasi non sint, et pebriunt viri, qui contradicunt vobis* (Isai. xli, 11).

Hoc etiam novo adversus nos subdidistis invento, ipsum Dominum et Redemptorem nostrum, servorum subisse iudicia; et cœli operatorem particulae cuidam sponte subjacuisse terrenæ: dum testatur, et loquitur, *Homo Juda, et qui habitas Jerusalem, iudicate inter me et vineam meam* (Isai. v, 3): hoc etiam beatum Petrum; hoc Paulum apostolum non horruisse narratis, et illam vestram elegantiam ad jus pertrahitis exemplorum nexibus præcedentem: quasi vobis in hac parte remanserit cum renitente contentio, et validis faciundæ vestræ digitis exigantur oblata. Sa-

¹ *Ille præsto fuit iudicibus*] In synodo quæ contra ipsum Tyri fuerat convocata: ad quam etsi propter apertam vim et conjurationem adversariorum, aliquandiu, ut Sozomenus lib. ii, cap. 24, scribit, an vocatus veniret, cuicatus est, postea tamen innocentia fretus, et ne iudicium declinare videretur, profectus est.

² *Concilio auctoritatem*] Synodus ipsa de Symmacho, cum synodum quæ ipsius causa ad basilicam Julii convenerat, esset ingressus: *Auctoritatem*, in-

A muellem etiam prophetam mirificum de conscientia suæ serenitate vulgi dicitis implorasse testimonium. Quid enim Samuel dixit? scire Dominum, quos nullius unquam substantiam, nullius pecus abegisset, adversatum se muneribus, et quod est supra hominem, sponte venientia dona vitasse: providens scilicet, ne per suspicionem præiudicia, opinionis dama pateretur. Postremum sub divina attestazione patefecit innocentiam, ne humanum subiret examen. Redemptor noster iudicium, quod inter se et vineam suam optat evenire, dum vestra in præsentii negotio mala respicit, magis implorat. S. Athanasius Alexandrinæ urbis episcopus, dum participum vestrorum argueret invidia, agnoscens sibi per contumeliarum multitudinem exercitium contingere, non timorem, vere ad coronæ pretium junxit, quod de dignitate submisit: et ante cœlestem de absolute sententiam, personam rei innocentia bonus æstimator implevit. Sic enim Christi milites sudore suo honorum sibi incrementa parturiunt, dum concessa fastigia celsiore humilitate castigant: inde laudum cumulos mercatori, unde indepta culmina sublimi paritate moderantur. Sed quamvis beatum Athanasium Romano antistiti, quantum nosse datur, imparem locus ostendat; factio tamen in negotiis comparantur. ¹ Ille præsto fuit iudicibus: iste quantum et vos dicitis, advocavit. Ille intentatam discussionem ut Dei famulus non refugit: iste triumpho sui spem in discussorum collectione constituit. Sed quid his longius collationibus immoremur? Iudicia et iste voluit, amavit, atraxit, ingressus est: et quod posset fidei corda doloris iusti aculeis excitare, venerando ² concilio auctoritatem etiam contra se, si mereretur, indulsit. Quis in hac allegationis ipsius fronte nesciret factum ad coepiscopos puritatis testimoniis convenisse, qui hoc quod restrictionem eorum minus licebat, exhorruit, æstimans illud magis quolibet modo labefactandum, quod statuisset censor invalidus? Quid præfatum incessitis canina loquacitate? quid leditis non merentem? Votum ejus est quod vestrum putatis esse terrorem: sed astutior in vobis, quam in Athanasii adversariis novelli virus serpentis insibilat. Illi nescierunt quod vos optime calletis, qualiter triumphus tolleretur impedito. Illi provocatum, hæc audientis non occurreret, formidabant: vos moram quam habebant examina non ferentes, ³ venientem jaculis repulistis; et tædium vobis de sententia præparatum armorum ultricium assumptione commutastis. O malorum commemoratio, quæ vocem et præstat et subruit; dum illos quos in clamorem coegerit, eorum etiam gravitate facti verba confundit.

quit, ordinis corrigendî, sicut posebant ecclesiastica statuta, in omnium qui ibidem convenerant episcoporum præsentia se dare professus est.

³ *Venientem jaculis repulistis*] Symmachum papam, cum ad alterum synodi conventum pergeret, qui in basilica Sessoriana coactus erat. Tum enim, ut synodi acta narant, ab irruentibus æmulorum turbis ita tractatus est, ut cæcis qui cum ipso erant presbyteris, ægre ad beati Petri septa, unde egressus fuerat, incolomis a comite Aligerno reductus sit.

Quis patiat vos æquo animo garrientes? Ergo nos secundum assertionem vestram, novellæ utilitatis commoda non amamus, dum defuitis senioribus præstantibus obsequium? Hic tota ingenii vela suspenditis: hic resupinæ cervicis ex secessu pectoris quidquid habuit flammis ructus emovit. « Aiunt enim: Moysi a vobis jejunia, et Elisæi miracula quæ egit dum mortuum suscitavit, si annosa tantum sectamini, condemnantur. » Quid hic rationis invenit scrutator idoneus? non si auri pallidus inquisitor occurrat, in sensibus vestris latentium venarum motus inveniat, et insuetis lucem latebris sermonum fossor admittat. Idcirco ergo cana miracula non probamus, si juvenilibus consensum non præbemus excessibus? Si servum Domino discipulum magistro Evangelii memores subjungamus (*Matth. x, 24; Luc. vi, 40; Joan. vi, 40, et xxv, 20*), quidquid potuit prodesse negligimus? Alia sunt, improbissimi hominum, quæ ad usum recentem sine injuria vetustatis adhibemus.

Novam deinde culpam, et quam investigatio nostra transierat, reclusistis: « Quare papa, sine exempli instituto præcedentis, synodum convocavit, ut de crimine ejus objectione cognosceret? » Post hæc nos falsitatis arguitis, cur a principe, quæ in præfato negotio scripta sunt, dicimus postulata. « Præsta, Domine, ut labyrinthi hujus sine errore sinuosos superemus anfractus: » dirige semitam, quam flexilis coluber juxta fabricam proprii corporis aut mentis operator, ut vere dicamus: *Dominus virtutum nobiscum, adjutor Deus Jacob (Psal. xlv, 8)*. Et cum Salomone exultemus dicente: *Equus paratur in die belli; apud Dominum est autem omne præsidium (Prov. xxi, 31)*. Superforaneum quidem est absurdis respondere propositionibus, dicente propheta: *Ne respondeas imprudenti ad imprudentiam ejus (Prov. xxvi, 4)*. Sed si quid contemptus transierit, vereor ne quasi validum putetur non tetigisse formido. Melius est nobis cum beato Paulo insultationis causas incidere, et plena voce testari: *Factus sum insipientis, vos me coegistis (II Cor. xii, 11)*. Hoccine ergo nullo constabat exemplo, ut sacerdotum papa concilium coadvocaret, cujus arbitrium est collectio synodalis? aut parva erant, quæ de vestris cum hac multitudine facinoribus damnarentur? ¹ Nonne directa verba sunt canonum: ² Quicumque clericorum ab episcopo suo, ante sententiæ tempus, pro dubia suspitione discesserit, manifestam in eum remanere censuram? Ad hujus rei ministerium devotum Deo oportuit agmen occurrere, ut perditum et profligatum gregis ulceribus

A medicorum exercitus subveniret: quia quotiens morborum violentia celeri gressu ad animæ secreta festinat, obvias manus afferre non potest salutare consilium, nisi ex collatione multorum. Nam et hoc a rege nostrâ³ poposcit allegatio, ut abscessis clericorum præjudiciis de accusatorum papæ merito per humanum os supernum judicaret imperium. Videamus tamen si placet, et illas ³ didascalici libelli vestri relegamus argutias: habentibus etiam nobis ante oculos patrum sanctiones, quibus excessuum vestrorum sentina ponderetur. Lex ecclesiastica pontificem ab aliis accusatum, priusquam sub lucem objecta constiterint, exigit non relinqui. Vos vero divini, ut puto, juris memores, qui levia errata despiciatis, qui peccati nobilitate gaudetis, ne qua vos ex desertione sacerdotis culpa respiceret, accusatis cum incrementis delictorum. Ad hanc vos validitudinem ille qui est prævius vester, adduxit, ut post desolatam, post impetuum pontificem, sine ullius vigore sententiæ, totius pene Italiæ improbandam antistitum crederetis esse censuram: quomodo quidam dixit de cohorte vestra: *Festinantem animam morti non credidit uni*. Potestne mens indocilis, criminum jam ditata successibus, a detestabili proposito, velut effeta feriari? Ille vos locupletes malis effecit, cui elationum copiarum angelicæ sustulerunt (*Isai. xiv, 12*) et divinum censum nocendi quo exuberat, thesaurus invidit.

Sed promissi memores universa quæ operi ipsorum recolimus inserta, tangamus. « Arguitur stylo splendidiſſimo papa Symmachus, quare conventionem preveniens, cum populorum cœtibus examen intravit, et postea judicia, ⁴ cum evocatus quater fuisset, sprexit. » Sic a vobis veri discessit affectio, ut mendaciorum nebulis urbis testimonium putetis involvi, et fallacie perniculo depicta verba plus virium credatis habere, quam veritatem Roma quam retinet? Ergone ille disceptionem vel importunus adit, vel expectatus aufugit? Ergone illam multitudinem devotæ Deo plebis, non pro fidei diligentia Christiana magis expectatio, quam furor evocavit? Quisquamne ad inferendam violentiam currens lacrymas comites habet, et qui studet esse formidini, vultum timentis ostendit? Multitudo illa juncti sacerdotis officiis attulit ad nos lamenta, non jacula: nec venit telis minax, sed fletibus miserabilis: una tantum intentionem vestram ostentatione gravatura; quia uberibus oculorum fluminibus demonstrabat, quam esset per acerbitatem vestram conditio dolenda pulsati, et in sobrietate venerandi examinis afflictione propria

¹ Nonne directa verba sunt canonum] Symmachi nomine, non Ennodii citatur hic locus a Gratiano VIII, q. 6, quia cum libellus Ennodii synodis Symmachianis, ut paulo ante dictum est, cum pari auctoritatis prærogativa insertus esset, quæ in eo erant, pro Symmachi ipsius decretis aut sententiis haberi cœperunt. Percellebant autem canones illi schismaticos, qui criminum obtentu quibus Symmachum impetebant, discessionem ab eo ante judicii, nedum sententiæ tempus fecerant.

² Dist. 8, quæst. 4.

³ Didascalici libelli] Ironice. Nam διδασκαλικοί λόγοι.

didascalicæ disputationes dicuntur accuratæ et ad docendum idoneæ: unde ab Aristotele una copulantur τὸ ἀκριβέστερον καὶ διδασκαλικώτερον.

⁴ Cum evocatus quater fuisset] Ingressus est synodum Symmachus primo conventu, qui in basilica Julii actus est; ad alterum item Sessorianum proficiscatur, cum ab adversariis in via circumventus ac cæsis suis pene oppressus est: quod utrumque jam supra commemoravimus. Post eam eadem communitus an rursus ad synodi judicium exire vellet, compelli se jure posse negavit.

commendabat, quem voce non poterat. Sed habetis manifestum ex hac re qui bilem furor accendat: quia pene absolutus ad iudicia venit, pro quo orbis illacrymat, et dum rebus extraneam in prædictum invidiam sermone colligitis, paulisper reverentiae nostræ diu cervix superba submittitur. Sacram enim congregationem tunc vocatis, quando extinctorem nostrum Symmachum vultis asserere: et crudelis pietate honori nostro putatis accrescere, quod residens in Ecclesiarum arce perdidit. Nisi ista non solum non sensimus, sed diversa sentimus: ad alios magis tutelæ vestræ venena convertite. Non habet testimonium defensoris, qui repugnantimpedit oris obsequium: perdit quam esse putat beneficii gratiam, qui aliquid præstat invito: quia non est munus nisi quod velis accipere.

Nunc longa non opus est admonitione jam perditis; odium debemus operi, de cuius jam non superest quod damnetur auctoribus. « Mulierum turbas asseritis urbanis coloribus cum præfato ad iudicia convenisse: et illa subtilitate ostendit sexus, qui majorem antistiti debuisse affectum. » Profanissimi hominum, scriptum retineo: *Aliud est male dicere, aliud accusare*. Et prophetam dixisse: *Reprobantes verbum sperastis in calumnia et in tumultu, et estis in eo: propterea erit vobis iniquitas hæc sicut interruptio* (Isai. xxx, 12). Quia pro nobis dicit Dominus: *Eos qui iudicant vos, ego iudicabo* (Isai. xlix, 25). Et iterum ad servos suos dicit: *Nolite timere opprobrium hominum, et blasphemias eorum ne metuat* (Isai. li, 7). Rursus etiam vobis clamat: *Accedite huc semen adulteri et fornicarii: super quem iustitias, super quem dilatatis os et eiecistis linguam? nunquid non vos filii scelesti estis, semen mendax* (Isai. lvi, 3)?

Quæ quibus copulatis advertite, dicentes: Indicta causa, derelictis defensoribus, papa decessit: fori nobis in negotio præsentis, et platearum quarum estis hypocritæ, exempla proponentes: Nobis scriptum est per Paulum apostolum (Gal. 1, 14): quibus crucifixus est mundus, quid illis cum foro? sed ista nescitis, eut quod est gravius, nota contemnitis. ² Peregrinum credo aliquid, et a ratione separatam postulans papa decessit. Nonne hoc speravit pro statu labentis Ecclesiæ pastoralis cura constrictus, quod et religiosa providentia, et causæ ipsius ordo flagitabat? Quæ enim iudiciorum forma præcesserat, ut vobis hostiliter disruptis, etiam per suggestionem vestram sublatis Ecclesiæ opibus, qui diu fuerat cibus esurientium, famis mancipium videretur effectus:

¹ *Aliud est male dicere, aliud accusare*] Verba sunt, Ciceronis in oratione pro M. Cœlio cum ea refellit quæ adversus Cœlii pudicitiam sine probatione obijciabantur. Quare aptissime ab Ennodio in re simili usurpantur, ut tacitum schismaticorum convicium retundat, quod ex mulierum Symmachum officii causa prosequendum turba captabant.

² *Peregrinum credo aliquid*] Duo, ut ex actis patet, a synodo postularat Symmachus: unum ut cederet visitator, de quo postea; alterum ut omnia quæ per suggestionem inimicorum suorum amiserat, ante iudicium ipsi redintegrentur. Quod etsi neque alienum neque iniquum videri poterat, cum spoliatos ante omnia restituï, ecclesiasticæ leges jubeant;

dum alimentis distributor egebat, ut fieret in dominatu servitus, et in servitute dominatus? Quæ hoc qualitas præcedentis ævi per memoriam in medium transacta reddebat? Qualis habuit effici ex censura convictus, in quo causam adjudicatio præcedebat? Non fuit privilegium, quo spoliari potuit jam nudatus. Unum vobis putastis residere in sacra collectione subsidium: ut ad tuendorum immanitatem criminum sacerdotes vobis comites jungeretis, et fieret impunitum facinus pollutione multorum. Nunquam convenienti tempore censor adsciscitur, qui ad decimum pene negotium convocatur; criminosi etsi est meritum, tollit accusator, qui eo plus furori suo vult licere, quam iudici. Dicit enim vos impetens propheta: *Hæc est pars eorum, qui vastaverunt nos, et sors diripiunt nos. Ite, angeli veloces, ad gregem convulsam et dilaceratam, et populum terribilem* (Isai. xvii, 14, et xviii, 2). Ad vos angelus missus est, scilicet per sacerdotes, quorum voce atque merito perferenda Christo dona suscipiunt, et placato dominante impetrata mortalibus vota concedunt, per quos vobis oblata sunt munera repudiata concordie: qui pœnam merentibus dilectionis præmia detulerunt, qui dum se considerant, in nullo quod merebamini, respexerunt.

Quis eum, inquit, vidit cum accusatoribus suis aperta, ut aiunt, pugna conflare? Impudentissimi hominum, quem cum quibus vultis decertare, respicite: et utriusque partis, si quid salutis in vobis resedit, loca, tempora, personas attendite: et si vos nefarie congesta cordis adhuc pravi non subegit opulentia, oculos ad Deum paulisper attollite, et vel brevi tempore sinistri monitoris iussa contemnite. Agnoscitis summi ³ regis præceptionibus vos in his quæ merito plectenda sunt, non muniri. Quia quamvis responsi qualitatem dicitur dogmata postulati, et petitio dum existit prævia quæ sint secutura, describat: nunquam tamen casibus vestris libera regnantis verba cepistis: nunquam desideris per aucupia calliditatis imperialia vobis scripta militarunt. Quotiens vanis biatibus nocendi inefficax morsus increpuit? quotiens de accusato quidquid spe tenuistis, effugit, et vacuos imago præsumptione occupata deseruit? Deo gratias, qui hanc providentiam indidit ei, cui rerum humanarum summa commisit. ⁴ Spes certa quietis est, et salutis perfecta in gubernatore sapientia. Puppis cujus magister ad clavi regimen intellectus dote præparatur, ubique stationem, ubique

regi tamen, cum synodus ad eum retulisset, placuit ut Symmacho ante restitutionem iudicium subiret. Quod ille pro modestia sua minime detrectavit.

³ *Regis præceptionibus vos non muniri*] Etsi multa quæ Symmacho adversari videbantur, a Theoderico præcepta ac rescripta expresserant schismatici, ut de visitatore, et quod modo de intercepta redintegratione recitatum est, atque alia id genus: irrita tamen omnia et inania fuerunt. Neque unquam his præsidis assequi potuerunt, quod moliebatur, ut Symmachus damnaretur. Nam ubi synodo tandem a rege integra permissa res est, illum protinus absolvit.

portum habet in fluctibus. Certa est generalitatis securitas, quando rempublicam nobilibus regit artibus institutus. Scit imperatoris nostri cœlo infusa dispensatio obviam manum famosis in fallendum ingenis exhibere. Labore apud eum non opus est, quem sortita est olim nuda veritas defensorem. Cesent impij commentitia apud illum simplicitatem fraude mentiri : quidquid se adversus iustitiam moverit, mox tenetur : nihil apud prædictum tutius innocentia est : legatioe valida utitur, qui æquitati res congruentes insinuat : quæ gravis est plerumque principibus impugnatio, minus fidelium blanditiis non legatur. Sed hæc Deo minus narrantur, a quo frugis hujus planta descendit.

Ad vos me reduxit propositi operis non amica conditio, qui melioribus, hæcenus operam volui navare sermonibus, dum captivam orationem exigit imperiosa necessitas. Dixistis enim : « Quomodo de causa vel qualitate ejus primitus tractabitis, cum necdum haberet synodus firmitatem ? » O frontem dictionis immundæ, et faciem libelli, quam non sola maculavit imperitia. Tractatus nostri provinciam et narratis et quæritis. Hinc eramus nempe dubii, quia quemadmodum loquimini non habebat synodus firmitatem : sibat negotii qualitas audituros, et plus adhuc remanserat in reverentia pulsati, quam esset in nostri integritate collegii.

« Deinde pro quæstionum tormentis venerabilem Laurentium et Petrum episcopos, a communione papæ se suspendisse replicatis, et quidquid providit cautio convocatorum, ducitis ad crimen impetiti. » Ullone ergo tempore, dum celebrarentur ab his sacra missarum, a nominis ejus commemoratione cessatum est ? Unquam pro desideriis vestris sine ritu catholico et cano more, seimplenas nominati antistites hostias obtulerunt ? Aliquando, quod capiti vestro ascribatur, facta est apud Deum offensa per gratiam, et existit nutrix veniæ, peccati mater oblatio ? Fuerunt quidem corporis tantum conventionem separati, quos loqueris ; animarum tamen præsentiam non vitarunt. Si eos putas a consortio mutuo dissociatos quos fibula religionis pio mordens dente conjungit, procul te ab æstimatione catholica culpæ duxit affectus. Mandati cœlestis habitatio nos aut miscet, aut separat : non interest quæ intervalla nos

¹ *Necdum haberet synodus firmitatem*] Cum adhuc incerti penderent episcopi an Symmachus illam approbasset. Quod ubi coram ab eo confirmatum fuit, Tum, ut est in actis synodi, *causa de sacerdotum animis quæ de concilio nondum firmato tristitiam ministrabat, abscessa est.* Sentiebant nimirum episcopi concilium hoc sine pontificis assensu ratum esse non posse. Quod ipsum tamen, sed frustra, improbabant schismatici.

² *Laurentium et Petrum episcopos*] Quorum hic Ravennas, ille Mediolanensis, synodi ambo moderatores ac præsides : quod declarant synodi ipsius subscriptiones, et Theoderici regis ad synodum præceptio quæ Laurentio, Marcelliano, Petro ac reliquis episcopis inscripta est. Sed Marcellianus Palmari conventui non interfuit. Quod vero studio egerant Laurentius et Petrus, ut a Symmachi consuetudine autè judicii disceptationem absternerent, ne præjudi-

A segregent, si uno in supera mansione conclave retinemur. Vere hinc conjicimus esse vos servos ventris et corporis, et per hanc sententiæ vestræ vilitatem declaratis mancipia vos esse terrena. Scriptum est enim : *Animatis homo non percipit ea quæ sunt spiritalis* (I Cor. II, 14).

Post hæc, versis in fugam ordinibus, lymphatici more sermonis addidistis : « Ergo concilia sacerdotum ecclesiasticis legibus quot annis decreta per provincias, quia præsentiam papæ non habent, validitatem perdiderunt ? » Legite, insanissimi, aliquando in illis præter apostolici apicis sanctionem aliquid constitutum, et non de majoribus negotiis, ad collationem si quid occurrit, præfatæ sedis arbitrio fuisse servatum. Sic enim habet ³ : Si quis episcoporum judicio provinciali depositus fuerit, Romanum papam, si placet, rursus appellit ; et ipse, si videtur, reparat judicia in opulatione damnati. Ecce eode est, quod ad laqueum præparastis : nisi forte artissimis in illa parte nexibus astringamur, et replicationum nobis itinera non patescant ; dum callis ante pervius dumetis novella interclusionione vestitur.

« His enim nos eloquij veribus, dum gradimur per plana, retinetis, cum dicitis, læsum principem, quare ⁴ attributum visitatorem, contra ecclesiasticas regulas, prima volumus fronte discedere : » et nihil amplius liceret hunc vitii, ne duresseret lolium, ne profana messis, nulla disciplinæ ante maturitatem succisa falce decumberet. et putaretur licere quod C judices non vetabant. Unde ex aperto constat, nulla vos, extra præstantiam piissimi regis, quam frustra desideratis, noxæ copulari, exemplorum auctoritate fulciri. Superest, ut et ipsum doceam in his excessibus, quod bono universitatis concegit non teneri : quia directum non occasionem litis, nec fomentum jurgii, sed causam voluit esse concordia : prævidens scilicet, quos nisi simplicem jussionem suarum tutela vallaret, cito in escam dissidiis toxica vestra subreperent. Scriptum est enim : *Vir simplex credit omni verbo* (Prov. XIV, 45). Idcirco mandati limitem fixit, quem nulla liceret transgressione violari. Præfatum ad beati Petri basilicam, mox Romam perductus fuisset, mandavit occurrere, faciens de sacerdotis voto regis imperium. Quis enim non putaret pontificem sponte pariturum in ea parte quam licere sibi D

cium aliquid facere viderentur, id adversarii aliam in partem rapiabant, quasi de objectis Symmacho criminibus compertum ipsis exploratumque jam esset.

³ Sya. Sardiæ. cap. 3.

⁴ *Attributum visitatorem*] Petrum episcopum Altinate qui a Theoderico rege, flagitantibus schismaticis Ecclesiæ Romanæ præter fas moremque datus fuerat visitator, quem propterea submovent, ut ante dictum est, postulabat Symmachus. Acta synodi : *Sperans ut visitator qui contra religionem, contra statuta veterum, contra regulas majorum, a parte cleri vel aliquibus laicis fuerat postulatus, ex ordinatione antistitum, sicut decebat sanctum propositum, prima fronte cederet.* At Ennodius non solum Symmachi desiderium, ut æquissimum defendit : sed Theoderici etiam factum, quasi Symmacho ipsi visitatoris præsentia consulere voluerit, excusare conatur.

princeps non credit, etiam si vetaret? Ibi que papam ab eo salutatum suo ore jussit affari, ut traderet coepiscopo mancipia, ¹ nullis subdenda tormentis; servanda profecto ad disceptationem synodalis examinis. O castitatem præcepti, quæ dum facem præsentibus præfert temporibus, in umbram cogit antiqua! quæ rapit lumen veteribus inauspicato splendore novitatis! Quis taliter commentitibus laudibus locupletavit fama dominum actuum suorum veritate mendicum? Non derogabo vobis de scriptoribus, quorum beneficio contigit ornata ad nos majorum gesta perduci: sed Dei beneficia non tacebo: quia princeps noster rebus superat decora sermonum. Obnoxiam linguis gloriam venerabilis causarum trutinator inspexit: ut cum petitioni vestræ effectus artifex præstaretur, in omnibus tamen jura ecclesiastica custodiret. Quæ ad hanc æstimationem, quamvis acutiora cæteris corda, sufficiunt? uno tempore, una scriptione, sine æquitatis detrimento, desideria vestra supplentur, et eadem charta ad ministerium religionis, et vestrum destinatur ad gaudium. Boni enim principis prævidit inquisitio, servilem assertionem innocenti examine non probandam. In electione enim venerandorum judicium ipse accusantes extra ordinem repulit, ipse ad spem retulit accusatum.

Videamus tamen ista si facta sunt: si Dei inimici, etiam terreni domini non fuitis, dum Christum et regem parili temeritate despicitis, et unus vobis ad utramque contumeliam ductus est criminum. Destinatus antistes ab ipso complendæ jussionis confinio oris vestri spiris adripitur, et ad incentivam confusionis aptatur, qui paci militaturus advenerat. Invisis beati Apostoli liminibus ad usum furoris vestri jam nescius sui advocatur; et illud quod ex omnibus orbis cardinibus devotos attrahit, positum in vicinitate transitur. Ecclesiarum fundamentum adire non permittitur structura mediocris: tunc spem bonorum fructuum perdidit a radice separatus. ² Dicatis forsitan, Apostoli genio decerpi, si putatur cæli civis terrarum locis includi. Tamen quamvis benedictio poscentibus ubique præstetur, et exigat præsentiam martyris fides et devotio supplicantis: negari non postest, diligentia natali solo plus tribui, et majorem affectum loca impetrare, de quibus ad superna transitur. Quam fidem allegationi curationum multitudine jam præstitit? et utimur post obsidionem diabolicam testibus jam sanatis. Hæc licet per Redemptorem nostrum in toto orbe celebrentur: est tamen non modica monumenti illius per frequentiam comparata nobilitas: quia per eum qui hominem mutavit in angelum, illustrari potuit natura telluris. Hanc visitatori vestro invidistis gratiam, æstimantes quia

¹ *Nullis tormentis subdenda*] Ac proinde Symmacho, et si contra ipsum testarentur, nihil obfutura: quia non ignorabat, ut mox dicet, Theodericus, *servilem assertionem innocenti examine non probandam*. Ita regi præcepti invidiam hac etiam in parte amolitur.

² *Dicatis forsitan*] Locus insignis ad eos revincen-

A errorum vestrorum sectator esse desisteret, si reverendæ passionis penetralia contigisset. Ecce non habetis in regia auctoritate subsidium: ecce post cœlestem commotionem juste vos et principalis quam sperni fecistis, censura percellit.

Videamus si superest aliqua de regulari propositione defensio. « Visitatores, inquit, et aliis episcopis ipse dedi, et justum est, ut facti suo lege teneatur. » Non vos in hoc titulo falsitatis incesso: diu mendacis adhærentia verba non arguo. Dico tamen, latorem juris definitionis suæ, nisi velit, terminis non includi; et nisi princeps fastigii summa moderetur, frustra ad illud quod dederit, jus vocatur. Lex prohibitis et mentis est, quæ hominem viventem sine lege castigat: proprie moribus impendit, qui necessitati non debet disciplinam. ³ Aliorum forte hominum causas Deus voluerit per [homines terminare: sed istius præsumens suo, sine quaestione, reservavit arbitrio. Voluit beati Petri apostoli successores cœlo tantum debere innocentiam, et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhibere conscientiam. Nolite æstimare eas animas de inquisitoribus non habere formidinem, quas Deus præ cæteris suo reservavit examini. Non habet apud illum reus de allegationis nitore subsidium, quando ipso factorum utitur teste, quo iudice. Dicis forsitan, omnium animarum talis erit in illa disceptatione conditio. Replicabo uni dictum: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi, 18); et, *Quæcumque solveris super terram, erunt soluta et in cælo* (Ibid., 19); et rursus sanctorum voce pontificum dignitatem sedis ejus factam toto orbe venerabilem, dum illi quidquid fidelium est, ubique submittitur, dum totius corporis caput esse designatur: de qua mihi videtur dictum per prophetam: *Si hæc humiliatur, ad cujus fugietis auxilium, et ubi relinquetis gloriam vestram* (Isai. x, 3)?

Quid si immunda mihi labia habenti, et nullis succens carbonis, ut Isaia concessum est, undis abluta, ipsum ad possessionis suæ tuenda privilegia Petrum apostolum liceret evocare, et quod agit precibus, humana voce loqueretur? quem si audiretis, hoc diceret: *Filii hominum, usquequo graves corde? ut quid diligitis vanitatem et queritis mendacium? Scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum* (Psal. iv, 3).

Quid stabilita Christi manibus cupitis fundamenta subruere? quid canum possessionis genium illius qua per culpas juvenescit, ariete pulsatis, et divisione ecclesiastici gregis novis me et post [carnem passionibus subjugatis? Inauditum sacrilegii genus est, quod mentis religionis honore coloratis: de honestate venerandi reverentiam nominis, qui adiutorem se in his quæ in Deum jactat commissa, pollicetur. Con-

dos quibus sacrorum hodie locorum, neque ad vota et preces concipiendas, neque ad cœlestia beneficia consequenda, nullum est discrimen.

³ *Aliorum forte hominum causas*] Et hic quoque illustris est locus de primatu summi pontificis, et prærogativa sedis apostolicæ.

tumeliæ genus est, quasi in solatio adesse sublimi, A juxta Apostolum: *Tu quis es, qui judicas alienum servum* (Rom. xiv, 4)? Quid auribus imperitis illaditis, et graviorem vindictæ speciem facitis esse, quam culpæ? Si odium debetis excessibus, vos mundate: cur liberius condemnatis scelera quam vitatis? Sui impugator est, qui fornicationis officio urget adulteria, et per animarum supra carnis accusat. Scriptum nempe retinetis: *Maledicti omnes qui fornicantur abs te* (Psal. lxxii, 27). Fœdera ergo a nitore Domini sui obligatione dissolvitur, qui status celestis minus mera fide dependit officia. Possessionis nostræ vobis, ut video, claritas movit invidiam; quam simulata in mali possessoris indignatione transfertis, dum desudatis impediis. Arcem qua fuistis conspici, crebris labefactam ictibus, nisi obsisterem, proposuistis obruere; et cœlo stabilitam machinam, quanta sit, ostendere per ruinam. Nolite præstolari de clade vestra victoriam: nolite triumphum superando perdere, meis laboribus, meo sudore quæsitum. Quidquid ad tropæum ducit, obtinui: quidquid, vos illustres faceret, in sede congressi: vobis tribuit claritatem fax ista quam viperino liquare putatis exstingui. In perniciem propriam accenditur, qui sic sævit in gratiæ suæ germina, ut plantas abscidat: liberior justo iracundia plus quam alios lacessit auctorem. Symmachi quos vocatis excessus, si sunt illa qua et vos, expectatione sustineo: nefas est, peccantem patientiam iudicis non amare. Quid nisi ullionem flagitat, qui dum reus et ipse sit, vindictæ in altero moras accusat? Hæc illis a me vox debetur studiis: quia Deum dixisse teneo, pronum esse hominem in malitia, et omnem carnem amicam esse peccatis. Nolo occasione personæ innumeris datura dignitatem, fiat in abjectione possessio: ne dum homo incessitur, lex divina frangatur. Mihi credite, si sunt ista quæ dicitis, respicio: quia et in illis quibus nihil tale dicebatur, quid fuisset in speci. Errat, qui falli Deo proximum credit: *Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus* (Deut. xxxii, 35; Eccli. xxxviii, 1; Rom. xii, 19; Hebr. x, 30). Vos potius olim lili, de quibus spiritalis ventrem partus onerabat, ad abjuratam redite concordiam: pio vos sinu, sicut habuit hactenus, Ecclesia mater accipiat. Nunquam est sera correctio: scit diu exspectare immodico labore quæsitos: nescit pro vilibus despiciere magno pretio comparatos. Multis gradibus recursus est ad salutem: præter desperantem nullus excluditur: fructus veniæ proximus est coronæ. Nolite Symmachum papam pressuris vestris juvare: si reus est, mihi credite, cum cessaverit humanæ impugnationis ministerium, divinum mox succedit arbitrium. Nonne in splendidissimi cognitoris lance prædicto aut pœna debetur, aut præmium? Syllogismos a me sermonum, et schemata non quæritis. Antiquo adhuc utor reti

post hominem; et irrisam a sapientibus sæculi cymbalam non reliqui. Illa me per mundi freta sustentat: ditat probatum in captione hominum rete, quod cernitis. Redite ergo, quia fuga vos nec dum essetis agrestes eripuit: currite ad ovile, ne luporum vos exponatis insidiis: ne per moram amittatis gratiam sponte venientem: quia contempnam invitationem gehenna subsequitur. Ego, si quid dulcedinis ut pater debui; si quid districtionis, ut attributus a Deo magister, implevi. Providete ne diutius qualemcunque crucis meæ angulum rara Levitarum corona circumdet: ne dolenda etiam extraneis in longum solitudo dominetur: ne labor uteri mei sterilitatis vice hostilem peperisse familiam, et numerosa proles per sinistros actus infecunditatem parentis ostendat. Pauca sunt quæ asservi, sed quanta ex his pendeant, estimate. *Venite, filii, audite me: timorem Domini docui vos* (Psal. xxxiii, 12). Romam respicite, quam ab idolorum servitute sine auri, sine argenti pretio liberam sanguinis Christi fecit effusio: cui etiam meam servuli sui mortem jussit impendi. Quæ per multa tempora famosis cultum delubris exhibuit: quæ diu venerata est in imaginibus dæmonum, quem laborante censu indiderat magistra terrorem: quæ suspexit potestatem numinum emptam pretio metallorum: cui sublimiores deos peperit exercitatorum manus artificis: et divinitatem quam homo per fabricam contulit, apud homines Dei habuit formam majorem. Ecce jam, Christo propitio, ad novas fornaces simulacra redierunt: ecce jam de obsoleta superstitione usus vester accipit, quod lætetur: dum de veteri Tonante nova merito vascula præparantur. Quid hanc adnitimini interrumpere quietem? quid ludere vanis intentionibus felicitatem? excusationem non habet furor iste, si creditis: non interest quibus itineribus ad mundi principem currat, qui a sancta unitate desciscit: pingues hostias litat diabolo, qui constrictat Ecclesiam. Vanas ergo repudiate tendiculas: simplicem habet defensionem pacis affectus: nimis armatus est, qui illa quæ adversarius concordia ministrat, tela contemnit: sufficit contra omnia jacula jurgiorum fidei nuda oppositio. ¹ Quid Eulalii et Bonifacii tempora, dum malorum solatium quæritis, revocatis in medium? quid incrementis excessuum præsentatis vetusta contagia, et per iniquam voluntatem senectuti in operiendis delictis facitis nil licere? Alia tunc fuit causa discordiæ: et nisi narrando cogerer sustinere transacta, ostenderem vobis nullum evenire solatium de comparatione factorum: quia illos quos ad pontificale fastigium intentioni obsequens fervor evexerat, utrosque repuli; hunc elegi: quia de illis, teste exitu, nemo mihi placuit: de istis, contra regulas nitentem profugum feci; provectum legitime mundo impugnante servavi. Scitis ista, non nova sunt: quia dum ille truditur, iste firmatur;

¹ Quid Eulalii et Bonifacii? In schismate quod post Zosimi papæ mortem inter hos duos diviso in partes clero exortum est, cum propter factionum studia, utrius legitima fuisset electio, decerni vix posset, longiusque protraheretur disceptatio, Honorius

utrumque ab urbe interim jussit abscedere. Itaque Bonifacius ad S. Hagnes basilicam, Eulalius Antium secessit. Quod exemplum in Symmacho renovari voluissent adversarii, ut una cum Laurentio pelletteretur. Sed dispar fuit ratio.

vester mihi militavit assensus. Deinde cur in perniciem vestram læditis sacerdotale concilium? cur laeceratis sententiam in qua inspirante Christo oracula superna patuerunt, et inter Deum atque homines interpres extitit lingua pontificum? quid generalis Ecclesiae dolorem facitis, quamvis in principali, tamen in una commissum? Illa enim cœli curia, variarum dotibus aucta curulum, et multo Redemptoris nostri auro ostroque decorata, nihil in illa discussione auctore se protulit: sed per humanæ linguae ministerium divino militavit imperio. Intellexit non esse suum, quidquid impulsa constituit: nihil habet in illa sententia, nisi unde de sola devotione gratulatur: peregrinum stylus sensit eloquium, inde sumens solum gloriam, quod infusa sibi servavit et coluit. Cuius his de exemplis evangelicis præparastis calumniam? sicut de vobis scriptum est: *Erraverunt in ebrietate, nescierunt videntem, ignoraverunt iudicium* (Isai. xxviii, 7). Nam dum profanis memoratos verbis cæditis, et inscitiam proditis et livorem. Isti ergo resurrectionem corporis quam prædicant, non credentes, hæreticis se miscere contagiis? Isti quod abjurant linguâ, corde sectantur? Ergo quia dixerunt, eum timendum esse qui potest corpus occidere et animam mittere in gehennam; ideo a fide aliena texerunt? ecce profundam imperitiam. En beatum Lucam cujus potestatis assertione convinci, qui clamat: *Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem animam mittere in gehennam* (Luc. ii, 3). Quis hic locus erroris, ubi congruentia pari ductu exempli et historiae verba concurrunt; nec diversum est ab intellectu catholico, et lectionibus quod profertur? Nunquam bene nodus in scirpo quæritur: non involvit nebula prædictæ lucis auctores. Resurrectionem ergo carnis non credunt, quia posse corpus confiteri occidi? quia peccatricem animam gehennæ mancipari? Densis cor vestrum vepribus suffocatur, et interna vitia aliis certat ascribere. 2 Joannis etiam apostoli jactatis scripta violari, quia ex verbis ejus dictum est: *Si dicamus quia peccatum non habemus, mendaces sumus, et veritas in nobis non est* (I Joan. i, 8). De codicum diversitate nil queror. Ideo ergo corrupta sunt apostoli monita, quia non junxerunt. *Nos ipsos decipimus, et quia junxerunt mendaces sumus?* Non solum divinæ, sed etiam humanæ rationis ignari, qui veritatem non habet, mendax recte censetur: nec alia re nisi falsitate plenus est, qui integritate vacuus innotescit. Sed hæc in vobis non curanda sunt linguae oratione, sed gemituum: nec magis sunt vobis exhibenda verba, quam lacrymæ: quia liquido nocens est, qui insontibus aut meritum culpabilis, aut nomen opponit. Reliqua objectionum vestrarum capita non revolvam: præstat silentio damuanda sepeliri. Nobilitatem dat facinori-

A bus, qui ventilationem ipsorum multiplici ad aures posteras relatione transmittit. Beati Pauli est sequenda sententia, qui monet per discipulum cunctos et clamat: *Inanes quæstiones evita* (II Tim. ii, 23). Multa enim sunt in propositionibus vestris, quæ ita feculentis ulnis peccandi amor amplectitur, ut fiant indigna memoratu: plura levitas dehonestat, dum subductis eviscerantur verba vestra ponderibus, et de religionis causis elocutio ventosa componitur, auris congruam sortita gravitatem: quæ in palearum abundantia nihil est horreis illatura de tritico, dum infecundam frugibus culmorum parturit ubertatem, et spem de herbæ luxuria mentitur agricolis: de quibus nihil lucri ventilabra reperiunt, igni debita, incendioque peritura: de his scriptum est: *Dormierunt viri somnum suum, et nihil invenerunt* (Psal. lxxxv, 6). Nihil est, carissimi, pace dulcius, si tamen saporem ejus non plenum amaritudinæ pectus excludat. Breviorem quidem admonitionem debueram, quam prolixam non parva vestri consideratio, et diu in vobis jurgiis exercitata frons protulit. Usus est multa peccantium, stricta allocutione non corrigi: et effusionem plurimi, quam in delictis habuerunt, in monitoris sermonibus hanc requirunt. Me satis est et diligentiae vestrae, et jussis cœlestibus obsecutum. In his quæ secutura sunt, locum sermonibus non relinquam: quia hæc refero; mundi caput Romam per vestras intutiones esse prostratum, et nutricem pontificii cathedram, quasi ultimum videre sedile despectam.

Cujus vocem beatus Paulus excepit, et illa qua seniper usus est eloquii intonuit libertate: apostolorum principem lenitatis incessens, quod fluxis et profligatis mentibus parentis adhuc servare affectum: nec in profundum ductis ulceribus ferro medicante succurreret rescindenda docens lanienis secreta morborum, et manifestæ desperationi salutiferum esse vulnus adhibendum: ne dum manus medici per pietatem a sectione carnis corruptæ suspenditur, de abstinentia teli invitetur exitium: quia dum parciat ægris dextera, curandos interficit; nec grandis est differentia, utrum lethum inferas, an admittas: mortem languentibus, qui cum possit non excludit, inflixit. His ergo adversus eos oris januam patefecit D alloquii.

Omnis qui iudicas, in quo alium iudicas, te ipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Scimus autem quia iudicium Dei est secundum veritatem in eos, qui talia agunt (Rom. ii, 1). Et iterum: *Beatus qui non iudicat, in quo probat seipsum* (Rom. xiv, 22). Quæ malum ratio est, ut prædicet non furandum, qui furatur: et prodigum verecundiæ frontem nube vestiati impugnationis alienæ? Nemo recte monitoris personam suscipit, nisi qui actibus suis errata con-

impii erant.

2 Joannis apostoli scripta violari] Non tam verba ipsa Joannis citarat synodus, quam ex verbis sententiam. Sic enim habet: *Quamvis nullus est, qui delicto careat, sicut Joannes testatur apostolus, Si dicam, quia peccatum non habeo, mendax sum.*

1 Ergo quia dixerunt] Verba synodi: *Senatum amplissimum monentes et instruentes causas Dei ipsius iudicio esse committendas, qui valet corpus occidere et animam mittere in gehennam.* Qui in his verbis hæresin astruebant, non in beatum Lucam injurii, sed in Christum ipsum qui apud Lucam loquitur,

demnat, et amorem innocentiae conversatione demonstrat. Nam adjaacet etiam publicanis, amica moribus vitia damnare sermone, et sceleratioribus linguæ officii punire quod diligant. Quasi non quoddam genus sit majorum excessuum, dare rei affectum labiis, quam mente despicias, et ingenii virus colloqui melle vestire. Hæc sic ago, quasi si vobis esset pudor, pudicitia, venustas affectui; liceret accusare doctorem, et adversus electum oris lividi morsus aptare: cum ante futuri præcius per epistolam ad vos datam plena voce monuissem: *Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: quis est qui condemnet (Rom. viii, 33)? Et iterum: O homo, qui iudicas eos qui talia agunt, et facis illa, putas quoniam effugas iudicium Dei? An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis (Rom. ii, 3)? Accusatis malitiam repleti iniquitate, fornicatione, avaritia, nequitia, invidia, homicidiis, condemnatione, dolo, malignitate, superbi, elati, inventores malorum, parenti non obedientes, insipientes, incompositi, sine misericordiâ (Rom. i, 29). Docetis fornicantibus neminem esse miscendum, adulteri Laurentii aut sequaces, aut prævi: per quos ille aut exseruit quæ habebat toxica, aut quæ effundens monstravit, accepit. Post illam illecebrosæ communionis maculam, et pestem toto orbe execrabilem, sacerdotes Dei, quasi obsoleta comparatos communionem, culpatis: reos putatis esse, qui subiere consortium nullo teste convicti: et sectamini hominem toto ecclesiasticæ inscriptionis, non dicam stylo, sed ense perfossum. Quod licet, non licet; et quod non licet, licet. Quem admodum Jamnes et Mambres restiterunt veritati; sic et vos mente reprobi, circa fidem proditores, protervi, inflati, amantes voluptatem magis quam Deum; habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ipsius abnegantes (II Tim. ii, 8, et iv). O vim doloris interni qui nequit expedire quod concepit; qui profundis ingestum visceribus loquendi affectum quem imperavit, irrupit. Nihil vobis ultra plus eloquar: quod de oratione remanet, lamenta supplebunt.*

Post hæc si inter manus medicorum curatione aegrescitis, nec aliqua a cepto salutis consideratio vos reducit; saltem orbis parentem urbem vestram respicite: ipsa vos post defensores suos apostolos mœrens aggreditur, ipsa compellat; et si quid est pietatis in reliquum, orditur impetratura sermonem.

Me, quam Dei summi templa, repudiatis fanorum cultibus, et novæ lucis nitore gaudentem, fecerunt esse conspicuam: quam post sacella sordentia, et multo pecudum tabo polluta, ab hostiarum cruore, dominici et apostolici sanguinis effusio purgavit: quam reducta post longum sanitas febrium fecit delubra contemnere; quam a victimis liberavit oblatio; quæ pacem Christi per idolorum inimicitias acquisivi; cui non fuerunt pene numerosiora dona, quam nu-

A mina; quam religiosus reddebat varia devotione mendicam, quam egestas oppresserat frequentia a diis suis beneficia postulantem: quæ Curios, Torquatos, Camillos, quos Ecclesia non regeneravit, et reliquos nisi plurimæ proles infecunda mater ad Tartarum, dum exhaustis emarcai male feta visceribus: quia Fabios servata patria non redemit, Decius multo sudore gloria parta nil præstitit: profligata est operum sine fide innocentia: criminosis junctus est æqui observantissimus, quia Christum ignoravit, Scipio. Per totam vellem styllum ducere, si orbate pectus pateretur, infantiam. Sed quisquis lamentationis transacta relegit, lacrymarum tempora videtur optare. Nemo creditur non odisse, quorum relatione non læditur: qui sicam faciem de filiorum funeribus B referens servat, certo teste crudelitatis arguitur, Illa posteritas puls mœroris attulit perdita, quam juvenitatis acquisita. Relegamus tamen quibus mutata sint ista successibus. Ecce jam in illo sacrario libertatis nihil servile de idolorum cultibus invenitur: ecce honorum corona, orbis genius flos Romanus, quæ diu venerata est plena sanctitate calcata altaria. Ecce jam curia mea ad cælum vocatur, laudatur, accipitur: nec possum dicere, perdidisse me sobolem post gratiam baptismi, quam vel repentina mors abstulit. Multos trabearum vel curulium possessores supremus regnator sine dispendio cultus, aut dignitatis amplectitur. Pene jam terreni munificentia triumphi divitum mercatur affectum; et hoc ad Christi gratiam proficit, quod mundo studeat esse venerabile.

C Mentior, nisi egena agmina consulatus vestri in subsidio miseriarum præstolantur adventum. Etenim purpure vestra qua anni vocabulum nobilitatis, subripientem miseris vestimentorum largitate pellit algorem. Prope jam iterum necessitatibus fuerunt auxilium decora factorum; et veteri infidelitate deposita, in tali præparatione census dispendia efficiuntur lucra animarum. Ecce nunc ad gestatoriam sellam apostolicæ confessionis uda mittunt limina candidatos, et uberibus gaudio exactore fetibus collata Dei beneficio dona geminantur. Quis tempore quo pretiosis siccam ubera partibus, quo prolem nostram æterna genitrix rursus paritura nunc suscipit, cujus post primam nativitatem grandævis fetibus alvus impletur, quæ mihi prolem regenerando dulcem facit esse, quam peperit, quæ ad se venientes senium facit exuere, et ad vitæ principia redire contractos, quis hanc felicitatem, rogo, interpellatione commutat? Quis per discordiam viperina mente compositam auri mihi sæculi jubet perire beneficia? quis in renovatione mea occasum clandestinus inspirat, et per blandæ frontis speciem inimicitias vires acquirit? Generosam in tali negotio prosapiem non agnosco. Si qui sunt tamen nummorum, quos vilibus tempestatis hujus procella sociavit, aliis auctoribus facino-

¹ Prope jam iterum] Consulum olim mos fuerat pecunias in populum spargere, cum procedebant: cum morem abrogarat Marcianus, lege 2 cod. de Consulibus. Itaque Euzodii tempore non spargebantur.

Sed quia ejus ævi consules, in honoris sui auspiciis multa in pauperes erogare solebant, pristinum morem quodammodo, sed felici liberalitate, renovare videbantur.

rum participatione maculantur. Splendor sanguinis, et si communionem criminis incurrit, nescit tamen duces se præbere peccantibus. Habet forsitan reatum de neglecta cautione, non habet dignum supplicium de scelerum principatu. Sub quadam verecundia jungitur delinquentibus, qui ad adulta jurgia convocatur: non meretur desperationem perdit, in quo facilis crudelitas improbat. Vos potius video, triviorum germina, vos agnosco: in quibus uaturæ vilitas convenientes sibi mores peperit; quos degenerasse claritas fuerat: qui per mentis titulum reli-

Agionis gaudetis impunitate vitiorum: quorum labia nunquam aut honorum sapor tetigit, aut quietis: qui fas omne origini parendo violatis, quos de latebris et specubus productos præsens causa monstravit. Quis ante concinnationem mali hujus, qui essetis, agnovit? diu fovistis secreta, quibus vos nox generationis abdidit. Redite potius ad amicam cæcitatem: nobis serenam et diuturnam lucem relinquite: concordiam Ecclesiæ, aut absentia, aut correptione præstate. Si tamen vultis vos numerari inter splendidas prosapias, actuum emendatione cognoscam.

OPUSCULUM TERTIUM.

¹ Vita beatissimi viri epiphani episcopi ticinensis ecclesiæ.

Quamvis me urgeat suscipiendi operis anceps necessitas, et e regione impositus sit, nec meo labore vacuus, nec maledicorum disceptatione tractatus; in quo gemina cautio dictionis, hinc ubertatem expectet ingenii, inde etiam lingua divitibus narrandi frenos imponat; cum ipsas eminentissimas, ut putentur, in sæculo vana inflatione personas si quis ventoso nimium studuerit elevare præconio, aut intra gestorum terminum inopia eloquii continere, utrumque apud eas judicet ingratum. In laudibus enim ipsis turpe est illa cudere, quæ nec ille de quo narrantur, agnoscat: sic injuriosum et dolore dignum putatur, illud præterire silentio, quod relatio vera possit attollere. Etenim res bene gestæ veterum nostrorum pro referentis apud nos accipiunt facultate virtutem. Nam veræ aut perit notitiæ, aut attenuatum transit ad posterum quod ad explicandum pauper verborum vena susceperit: et illa haud justo ² liberior laudatio tantum decerpit gloriæ, quantum falsitatis adjecerit. Fit vero plerumque, ut fide carens cumulus minuatur probe facta multorum; et sit vana narratio quæ crescit ex mendaciis: intempestiva et mendica nimium, quæ non pertransit ad terminum. Quocirca vitam beatissimi Epiphaniæ Ticinensis antistitis narrantur, invito Spiritum sanctum testem actuum ejus et comitem, ut ipsius auxilio gloriam conscientie serenissimæ quam eidem concessit, tradam chartis victuris in sæculo; ut exemplum præbitorum virtutum nunquam fama moriatur. In quo tamen opere, si me angustia non coarctaverit eloquentiæ sub certa lege currentis, ut saltem cruda per ordinem digeram facta meritorum: nihil tamen de laboribus ejus tam mediocre vel humile inveniam, ut necessariis illud bullis,

B ut plerique solent, vividi sermonis amplificem. Testes etenim calentium citabo negotiorum, et tropea illius adhuc fumantia, et exornata de manubiis diabolicæ nuditatis ostendam. Nemo enim sub oculis præsentia pene et nimium nota commemorat, nisi qui de veritate confidit: ut quos forsitan ficta dicitur, velut impudentiæ meæ conscius, evitarem, eorum auribus relegam illa quæ cognovit aspectus.

Igitur præfatus vir insignis Epiphanius oriundo Ticinensis oppidi indigena fuit, patre Mauro generatus et matre Focaria editus, quæ ³ sancti etiam Mirocletis confessoris et episcopi tangebatur prosapiem hominibus ex liquido ingenitatis fonte venientibus. Sed quid illorum retexam sanguinis prærogativam, quorum familiæ et nobilitatis caput est filius? Qui sub decessore suo viro integerrimo ⁴ Crispino pontifice cælestis militiæ tirocinium sortitus, annorum ferme octo lectoris ecclesiastici suscepit officium, signo ante cœlitus demonstrato. Nam dum esset in crepundiis lactentis infantie, fulsisse ejus cunabula superno lumine videns complurimi: ut futuram mentis claritatem lustrans eum et præcedens fulgor ostenderet, secutorumque splendorum in moribus jam tunc typica luce signaret. Notarum in scribendo compendia, et figuras varias verborum multitudinem comprehendentes brevi assecutus, in Exceptorum numero dedicatus enituit, cœpitque jam talis excipere, qualis possit sine honorum oblocutione dictare. Igitur processu temporis et laboris ad sextum et decimum ⁵ ætatis annum divino favore perductus, cana consilia in annis puerilibus meditabatur. Vernabat in illo præ cæteris mater honorum operum verecundia. Ita famulabatur antistiti libens, ut si quid operis gereretur ab

¹ Vita beatissimi Epiphaniæ Hujus Vitæ vix tertia pars erat in editione Basiliensi: nos reliqua supplivimus ex manuscriptis. Ac sane intererat publici juris fieri totum hoc opusculum, quod inter Ennodiana, ut maximum, ita optimum videtur, et variam ac multiplicem illorum temporum historiam complectitur.

² In edit. Schotti, *liberalior*, Bollandus, *illa justo liberior*. Forte *illa justo liberalior*.

³ S. Mirocletis Episcopi Mediolanensis, qui iudex inter alios sedit in causa Cæciliani, temporibus Constantini, ut narrat Optatus lib. I. Mirocletis sæculi vitio dictum, pro Miroclis, quo usus est Mirocles ipse

in epigrammate, quod beato Anatholoni episcopo prædecessori suo posuit, clausitque hoc disticho:

Hic titulum, et picto venerandos pariete vultus
Miroclis reddit Præstitis alma fides.
MIROCLES EPISCOPUS.

⁴ Crispino pontifice] Ticinensi, cujus nomen exstat inter cæteros illius provincie episcopos, qui synodice Eusebii episcopi Mediolanensis ad Leonem Magnum epistolæ subscripserunt. Meminit eiusdem Ennodius carmine 9, eique acceptum fert quiddam laudis fuit in ejus discipulo et successore Epiphaniæ.

altero, graviter ferret subreptum sibi fuisse servitium. Accipiebat senes graviter, juvenes comiter, et coercerat jam tunc facinorosos audacter : erat primis subjectus, prioribus sancta injungentibus obsecundans, æqualibus blandus atque officiosus, sequentibus mera caritate communis : nulli se præferens, cum religioso cursu per cœlestem tramitem omnibus anteiret, laudationis amore vacuus, cum quotidie in eo laudanda adolescerent : cumque res gloriæ dignas per horarum momenta consummaret, perire fructum gloriæ opinabatur atque mercedem, si prætulissent homines, quod soli Deo exhibebat abscondite. In summa, apostolici memor oraculi, assentationes respuens, in semetipso, teste conscientia, pro boni operis recognitione plaudebat.

Illud vero libandum esse non abnuo, quod formositas in illo lucis corporeæ index animæ fuit, et tantum contra studium illius formæ decus enituit, ut nec forti viro posset oppugnante subverti. Ridebant genæ, etiam cum animus mœstitudine torpuisset : nitida simul labia commendabant dupliciter mella sermonum : nec non quocumque vertisset oculos, serenitatem mentis nuntiabat aspectus : frons cereæ pulchritudinis, et candoris illius quæ solis passa radios colorem traxit ab æthere : nares in tanto naturaliter splendore formatae, ut illas nequiret imaginibus corpora representans pictor æmulari : manus teretes, prolixi digiti, de quibus aliquid et alienigena gauderet accipere. Staturæ proceritas decens, quæ eminentiam securæ dignitatis præfiguraret in membris ; nec tamen modum ornatissimæ prolixitatis excederet.

Sed ne quis forsitan malitiosus interpres intemptive positum jactet, in viro tantarum virtutum de lepore carnis factam esse mentionem, cum in illa veteri mandatorum cœlestium radice sit insitum, sacerdotum corpora sagaci debere insinuatione lustrari : ne quid debile, vel de forme, ne quid plus minusve esse contingat, neve inolitam maculis cutem superficies fœda dedecoret (*Lev.* xviii, 2t *seq.*) ; ne fractura manus, aut fractura pedis aut gibbus indignum altaribus reddat antistitem : et clamet doctor gentium et electionis vas (*Rom.* xiv, 2), hominem mundum ad ejusmodi debere officium pervenire : quod non solum de animæ, sed etiam de corporis creditur nitore dixisse. Qui deformem ac debilem a libaminibus suis mandat arceri, invenitur eos qui multipliciter grati sunt, admittere libenter : præsertim in quo lucem membrorum animæ fulgor exsuperat ; nec naturaliter illud terrenum decus aliquibus artificiiis adjuvatur.

Præstrictis ergo his quæ oportuit non omitti, ut cui innosceret opere vir immensus, præsentaretur et vultu : transeam ad illa quæ de cultoribus Dei non mediocriter laudanda fronte narratur. Erat in eodem sermo ad doctrinam congruus, fabricatus ad blanditias, ⁴ ad intercessionem jam tunc artifex, ad

A corripandos singulos auctoritate plenus, ad exhortandos quosque necessario lepore dulcissimus : vox sonora, succo virilis elegantia condita, nec tamen agrestis ac rustica, nec infracta gradatimque a parvula soliditate deposita. Illum quicumque vidit, cum necdum dignitatum aliquid limen intrasset, omnia eum transisse credidit, quæ sequebantur insignia.

Talis jam ad decimum octavum ætatis suæ pervenit annum. In quo, secundo a levitis numero dedicatus, senum cœtibus puer adjunctus est. Stupuerunt plurimi, sed externi, qui mores illius cum ætatis immaturitate jungebant : seram credebant dignitatem hanc redditam esse ; qui noverant. At ille venerabilis Crispinus episcopus, favoris nescius, pertinaci tenens districtione censuram, et quem nunquam nisi bona conscientia duxit ad gratiam, sic eum mulcebat sensibus, ut morderet obtutu ; et sub specie frontis rigidæ clandestinum circa discipulum nutritæ affectum. Pasebatur alumni sui optabili conversatione pater, et omnibus ejus actibus oculos amœnabat. In quo tamen ille subdiaconi ordine nihil amplius quam biennio commoratus, meritorum suorum saltibus evectus exsiluit, nec se diu intra angustias modici honoris anima est dives passa refrenari. Festinabat ad leviticam dignitatem conscientia, quam nunquam vota præsumperant : exigebat conversatio, quod desideria penitus ignorabant.

Circa metas tamen præfati honoris et terminum, unum ejus opusculum summo tenus libet attingere. C² : Summius vocitatur ager, qui in eo loci situs est, in quo terrenum marginem gulosus Padaani gurgitis morus arrodit, et flexuose serpens fluvius largitur in compendio alterius, quod furatur ab altero ; simulque fit lucrum finitimi aliena calamitas. De hujus prædii finibus antiqua cum clericis Burco quidam lite certabat : ad quod jurgium dirimendum senile nimis, et præter quam conjici possit annosum, adhuc puer iste digigitur. Electus est enim, qui et fortiter² illas intentiones exciperet, et maturitate consilii inferendas temperaret. Attulit tamen, quod solet omnium mater intentio. Nam processu sermonis, et scandali, ipse Burco qui malitia suæ sordido lenocinaretur assensu, summum facinus sine aliquo timore commisit : nam sanctum virum ita fuste percussit, ut sanguis protinus ebulliret. At illis paratissimus iram repressit, nec vindictæ spe provocatus efferbuit : turbatumque potius et attonitum percussorem blandissimo delinibat affatu. Illico miseram se clamans, et orbatam filio ob atrocitatem facti, Capraria Burconis mater occurrit. Credere eam circa funus pignoris sui illa qua fugatur omne consilium in carorum mortibus, lamentatione jactari. Lambebat vestigia sanctissimi juvenis ejulans mater, et, Parce, clamabat, illi, quem nunquam ad indignationem vis ulla compulerat. At ille supplicentem prohibebat, ne sibi invidiam roscite describit : de quibus et Lucanus :

Illos terra fugit dominos, his rura colouis
Accedunt donante Pado.

³ Schottus et Bollandus, *illatas*.

⁴ *Ad intercessionem jam artifex*] Ad deprecationes quas pro miseris et oppressis apud potentiores adhibere solebat Ecclesia, ut dictum est lib. 1, epist. 7, de quibus semel atque iterum paulo inferius.

² *Summius ager*] Ticine vicinus. Padi alluviones

gando concitaret, ne se non merentem delati honoris sarcinis impediret. Turbata est repente civitas: omnium Christianorum in furore versæ mentes. Burco ad exilium posebatur, et in tanta hominum multitudine nemo placidus, nisi qui injuriam fuerat passus, inventus est. Flebat egregius pontifex, de infirmitibus suis et molestis gaudente discipulo. Nam ita satisfaciebat pro eo qui putabatur inimicus, singulis, ut nec gloriam parcendo jaclanter quæreret, nec vindicando mandata cœlestia præteriret.

Brevi post ad diaconii vectus infulus, vicesimum annum ætatis ascendit, facie nec dum bene barbata. Turbatur suscepti honoris tirocinio homo, qui jam duces poterat implere Christianum: singulorum pro pudore declinabat aspectus, quem universa civitas, quasi salutis signum aliquod attendebat. Interea supra dictus antistes omnem ecclesiasticæ conversationis substantiam et divitias pauperum suorum in ejus potestate committit, volens ante episcopatum cognoscere, qualem futuris temporibus præpararet episcopum. Et cum vix sit, ut ab eorum personis, de quibus successiois seritur quantalacumque suspicio, invidia temperetur; in istius gratia sibi credebatur perire sanctus pater, quidquid fuisset minus exhibitum: quædam in illo sua, quædam volebat esse majora. At iste quotidianis profectibus, etiam cupidissimi in oratione genitoris voto transcenderat. Erat enim genitor, cujus eum per Evangelium conceptum verbi cœlestis semine feta alvus effuderat. Nam de pudicitia juvenis mei quid loquar? in quo domum sibi statuerat castitas, et continentia radices fixerat in profundum? Virum se esse, nisi per laboris patientiam, ignorabat: carnem habere, nisi cum moriturum se esse meminerat, nesciebat. Quoties tamen illum corporeus appetitus, sicut ab ipso didici, ludebat imaginibus somniorum, illico ad vigilias sanctas, continuata jejunia, standi diutissime necessitatem plena aviditate currebat; talemque bellatrix dextera animæ suis certaminibus reddebat carnem, ut illi opus esset postea pro necessitate succurri. Nec tamen refecto corpusculo indulgebat otio: utebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens: memoriter semel transcurra reddebat: et ne crederetur Scripturarum divinarum tramitem verborum tantummodo celeritate transvolasse, pingebat actibus suis paginam quam legisset. Si propheta fuisset in manibus, prophetantem videres codice amisso lectorem: si Testamenti Veteris recensisset volumina, Moysi dignus æmulator incedebat: taliter ac si illum Israëlita per desertum agmina sequerentur. Si apostolicum lac verborum et mel dominicæ passionis severitatem legis condians

¹ Sanctus pater] Basilienses sanctus papa, quod etsi in aliis ferri posset, quia papæ nomen quibusvis episcopis plerique tribuebant, Ennodio tamen non convenit, qui ut ad epistolas docuimus, unicum Romanæ sedis pontificem papam vocat. Nam quod obici posset, Epiphanium quoque papam infra in hoc opusculo appellari, id nihil efficit, quia Eurici verbo sunt quæ eo loco recitantur, non Ennodii. Idemque judicium de Vitæ titulo, ubi papa dicitur Epiphanius: nam ascititium videtur. Itaque patris

A Scriptura index revelasset, continuo ex ore ipsius dulciora favis verba fluxerunt. Postremo quid libri docuissent, vita signabatur.

B Domum taliter regebat Ecclesiæ, ut nec profusione immoderata commissam penum exhauriret, nec odia sordenti parcitate contraheret. Intercessionum etiam tunc certamina proludebat. Nam ubicunque pro remediis miserorum episcopi mittebatur imperio, tanta exigebat beneficium arte supplicandi, ut sentirent sibi in causis profuisse complurimi, ipsum per se episcopum non venisse. Augebatur circa eum per dies singulos popularis affectus et magnis successibus cumulabatur amor, qui ex judicio descendebat. Desiderabatur in eo sacerdotium, cum nemo nutritoris sibi optaret interitum. Ipsum tamen ne odor quidem hujus opinionis afflaverat: arbitrabatur ad profectum suum sufficere, si cum bona semper æstimatione serviret. Postquam tamen invalida senectus, et semper de infirmitatibus querula venerabilem virum Crispinum pontificem occupavit, istius sustentabatur manibus, in hujus nitens erigebatur amplexus, pes illius erat, oculus, dextera; cujus ministerio, quidquid optasset fieri, ante jussionem suam videbat impletum. Præsentiant enim bonæ mentes eorum desideria, quibus cum integritate famulantur. Talis in diaconatu, a vigesimo incipiens, octo annos explevit: et quidem tunc status Ecclesiæ Ticinensis bona clericorum fruge pollebat. Erant cœlestes viri, quos iste a perfectione incipiens amabat: fuit Silvester archidiaconus ea tempestate, homo in vetusta disciplinarum instructione probatissimus; Bonus presbyter, tam nobilis sanctitate quam sanguine; Gallus quidem prosapia, sed cœlestis indigena: fuere alii et numero plures et virtute præstantes, quorum idcirco facio mentionem, quia parva laude dignus est, qui tantum miseris antefertur.

C Circa finem tamen vitæ quem spiritu prævidebat sanctus antistes, Mediolanum vicinam expetit civitatem, ubi nobilium germina messe quadam mundæ ingenuitatis excreverant. Quos visitationis gratia requisitos, talibus viri Dei sermonibus appellavit. « Ecce, filii, jam me ætas compellit ad transitum. Jam originariam ad jus suum revocat terra particulam. Commendo civitatem, commendo Ecclesiam, commendo hunc, cujus labori et gratiæ debeo, quod usque ad hoc tempus vixi, et grandævus et debilis. Corporea soliditas et virtus animæ imbecillitatem meam portavit sine fastidio: cujus ambulavi pedibus, tenui aliquid manibus, vidi oculis, ordinavi sermone: duo videbamur intentibus, cum unus per concordiam fieret ex duobus. » Hæc, Rustico illustri viro dicta penitus inderunt, qui in omni dicendi genere exercen-

nomen hoc loco reddidimus: quod asserunt vetera exemplaria, et quæ mox sequuntur, satis confirmant, ubi genitor nuncupatur.

² Bollandus, anteibat.

³ Schott. et Bol., cujus corporea.

⁴ Rustico I. V.] Illi, opinor, qui paucis ante annis consul fuerat cum Olybrio, anno scilicet 462. Hic Rusticus Mediolanensis, alter eodem tempore in Gallia Rusticus Burdigalensis, ad quem scribit Sidonius lib. II, et de quod item lib. VII, epist. 11: Satis

citatissimus, tali est orsus eloquio. « Scimus, sancte Pater, scimus, et profunda consideratione perspeximus, juvenem istum non oportere pro ætatis immaturitate censi, nec debere gravis concilii hominibus teneros pro quadam obice annos afferri: vir namque cana morum integritate probabilis geminata laude dignus est, si illi ad venerabile mentis imperium puerile corpus obtemperet. Vive tu tamen, vive, exemplum et forma bonorum operum, et uberior es in eo, si adhuc possunt crescere, lucidæ conversationis fructus adjunge. » His dictis conticuit. At ille piissimus pontifex benevolentia ejus impendens gratias, quod secum pari de discipulo exstimatione sentiret, dicto vale, discessit; atque Ticinum quasi ad sepulcrum festinans regressus est: qui aliquantis diebus emensis morbo regio peresus, lucem sæculi nostri superna habitatione commutavit.

Exemplo in istum bonorum omnium consensum adducitur: magnus illico in tota urbe concursus: rapitur a lamentatione funebri in gaudium populi consecrandus antistes. Flebat iste intemperanter dolore mortis paternæ, cui reddi debitas aliquas lacrymas promiscuæ multitudinis lætitia non sinebat. Resistebat in quantum poterat, et indignum se jam apostolica imitatione clamitabat: sed tantum magis surgebat in eo dilectio cunctorum, quantum in multitudine magna solus erat, qui se vocitaret indignum. Nunc quid pluribus utar, qui omnia explicare non valeo? Finitimarum civitatum junguntur studia, et attrahitur tanta collectio, ac si initiandus esset totius orbis episcopus. Ducitur Mediolanum adhuc reluctans, et magna si dimitteretur mœnera promittens, qui ut fieret, noluit spondere vel minima. Consecratur cum omni celebritate cunctorum. Exsultabat mundus de tam sanctæ ordinationis insignibus. Extranearum habitatores urbium tanto se tripudio jactabant, quasi ipsis proprie profuturus infulus sacerdotales exceperit. Aliquos tamen magnarum urbium incolas edax consumebat invidia, quod tantum oppidi Ticinensis angustia habere meruisset antistitem, cum apud ipsos sola pontifices metropolitanae jactantia vocabula tuerentur.

Exacto ergo dedicationis suæ die, Ticinum rediit, convocatisque universis presbyteris ac ministris, talibus eos instruxit et confortavit alloquis. « Quamvis me, fratres carissimi, inter primordia immatura titubantem iudicii vestri et susceptæ dignitatis pondus oppresserit, memini tamen quid gratiæ vestræ debeam, cui maxima contulisti. Et licet parendi vobis magis quam jubendi habuerim voluntatem, mutavi tamen per officium personam serviendi, animum non amisi. Estote pacifici, estote unanimis; onus meum mecum dividite: fit enim ad portandum facilis sarcina, quam multorum colla sustentant: meam

factum, Solo et nomine Rusticum videto. Verum præcipue notæ codices hoc loco Rusticum legunt.

¹ *Ad aures Ricimeris* Ricimer Anthemii Aug. filiam uxorem duxit anno 467, ut docet nos Sidonius, qui sub ejus anni finem Romam ingressus nuptiis intervenit, lib. 1, epist. 5. Idem Anthemium socerum ci-

vobis communionem servandam cum omni humilitate pollicetur; neque futurum esse quemquam, qui me, nisi cum Deo nostro, possit offendere: auctorem bonorum omnium servate pudicitiam, et ne injuriosum putetis quod grandævos et presbyteros de continentia et integritate servanda puer appellat: conversatio, non anni, aut adolescentiam aperit, aut senectam. Speculamini meæ conversationis interna, et si indignum aliquid agnoscit, coercete. Nemo ut Ecclesiæ principem admonere timeat, si probat errantem. » His ita dictis, conticuit. Surrexerunt omnes, et consona, quasi ex pristina meditatione, sub momentanea tamen voce dixerunt: « Ave, Pater probatissime, ave pontifex singularis: bonum te quidem universorum sensit electio; sed optimum etiam tua testantur alloquia. Crescis sanctis meritis apud conscientiam nostram, et aperis lucem operum, supra quem porrigebatur opinio. » Quibus breviter perstrictis, suscepto omnes munere discesserunt.

Mox sibi beatus antistes proprio ore leges quibus se posset tenere, dictavit. Primum statuit non lavandum, ne nitorem animæ et interioris hominis fortitudinem balnea magis sordibus amica confringerent. Deinde decreverat nunquam esse prandendum; sed ne propositi sententiam supervenientium vis ulla temeraret, et aut jactantiæ nebulis, aut avaritiæ fama læderetur, diffinivit nunquam sibi cœnandum; ut commutatio horarum, ac per hoc semel in die reficiendi tempus afferret. Cibos jussit sibi placere viliores, nihilque in apparatione ferculorum nares saporemque suum posse offendere, nisi quod aromatibus condiretur. Olerum et leguminis pascebatur epulis; sed neutrum horum usque ad satietatem capiens: vini quiddam parum, quam tamen exiguitatem apostolicæ admonitionis memor sumebat ob stomachi cavendam debilitatem. Procedendum censuit omnibus in quolibet aeris terrore maturius: ita ut vigiliarium formam lectoribus antecedens ad ecclesiam præberet episcopus. Postquam vero ad altaris confinia pervenisset, nullam deliberavit futuram esse necessitatem, qua inde nisi impletis solemnibus posset abduci. Junctis pedibus usque ad consummationem mystici operis stare se debere constituit: ita ut humore vestigiorum locum suum depingeret, et longe aspicientibus indicaret. Intercessionum tantam sibi proposuit curam, ut ipsum se miseris inferre crederet molestiam, quam per negligentiam a quibuscunque permisisset inferri. Ad patientiam laboris tempore otii, necessitati ut sufficeret, corpus aptavit. Hoc sibi vivendi pragmaticum vel disciplinæ dogma proposuit, aggressus est, servavit, implevit.

Mox vero per uniuersum mundum sanctam illius conversationem illa, quæ licet in gloriosis actibus tardior esse solet, fama non tacuit. Sed ¹ ad aures

vili bello adortus interemit anno 472. Nec posterior igitur hoc anno, nec prior illo potuit esse legatio, qua Ricimeris nomine functus est ad Anthemium. Sigonius, et abi partim ad annum 471 referunt, partim ad sequentem, perspicuo anachronismo. Novus enim adhuc episcopus erat Epiphanius, ad Ticinensis urbis

Ricemeris, qui tunc secundis ab Anthemio principe A parcus, ad Ricenerem patricium perrexit: a quo simul visus et electus est.

Mandato ergo sibi legationis ordine, Romam pe-
tiit. In quo itinere quid molestiarum sustinuerit,
quidve virtutum gesserit, festinans ad majora præ-
tere. Mox tamen ut supra dictæ urbis portas in-
gressus est, fama quæ absentem illum notum fecerat,
digito cœpit ostendere. Conversi illico omnium
oculi, stupuerunt mentes attonitæ, quod tantam sibi
exhiberi reverentiam imago ejus index sanctitatis
requireret. ³ Inexplicabilis se culpæ reum fatebatur
quilibet potentum, si tantum genua ejus amplexus
est: tollebatur clamor in cœlum: nemo illum in
mortalium numero computabat, cui omnia cœlestis
gratiæ videbant bona constare. Perferunt ad princi-
pem Anthemium, studio legationis episcopum venisse
Liguria, hominem quem nullus possit etiam dives
eloquio sufficienter exponere. At ille, « Calida mecum
Ricemer et in legationibus suis arte decertat: tales
dirigit, qui supplicatione expugnent, quos ille læces-
sit injuriis: perducite tamen ad me hominem Dei:
qui si possibilia precatur, admittam; si difficilia,
supplicatio æ excusationem meam gravetur accipere.
Dubito tamen an Ricemer apud me, quod possit, ob-
tineat: cujus scio votorum intemperantem esse per-
sonam, et in conditionibus proponendis rationis
terminum non tenere. Sed veniat directus autistes,
et laudatam jampridem præsentet effigiem. » Egre-
diuntur officia urbe tota palatina. Jube, rogaris
audiebatur episcopus.

At venerabilis et sæculis omnibus probatus ponti-
fex, posteaquam introgressus est, et proferendi ser-
monis donatus licentia, quamvis fugitivæ potestatis
insignia, ostrum gemmasque rutilantes reverende
imaginis fulgore compresserit (etenim quasi absente
imperatore, ita in se oculos traxerat singulorum)
tali narratione incipiens, januam oris reseravit:
« Summa cœlestis Domini, venerande princeps, est
ordinatione dispositum, ut cui tantæ reipublicæ cura
mandabatur, per catholicæ fidei dogma Deum et au-
ctorem et amatorem pietatis agnosceret; per quem
bellorum furorem pacis arma costringunt, et calcans
colla superbæ concordia superat, quod fortitudo non
prævalet. Sic namque David prædicabilem parcendi
magis inimico animus reddidit, quam intento vindica-
re. Sic perfecti sæculorum reges et domini, sup-
plicantibus indulgere cœlesti arte didicerunt. Supernæ
namque dominationis instar possidet, qui imperium
suum pietate sublimat. Hoc ergo Italia vestra freta
judicio, vel Ricemer patricius, parvitem meam
⁴ oratu direxit: indubitanter conjiciens, quod Ro-
manus ⁵ Deo munus tribuat, quam precatur et bar-
barus. Erit enim triumphus vestris proprie profuturus

cathedram nuper adscitus. Quare cum octavus ejus
annus, ut postea dicitur, incidit in tempora Nepo-
tis, primam hanc legationem sub annum 468 conti-
gisse necesse est.

¹ *Galatam concitatum*] Anthemium quem Græculum
mox vocat. Sidonius item de Arvando scribens,
ejusque litteris ad Euricum lib. 1, epist. 7: *Hæc ad
regem Gothorum charta videbatur emitti, pacem cum*

² Bolland., *submittant*.

³ Schot. et Bolland., *Inexplicabilis*.

⁴ Schot. et Bolland., *oratum*.

⁵ *Iidem. Dominus*.

annalibus, si sine sanguine viceritis. Simul nescio quæ species fortior possit esse bellorum, quam dimicare contra iracundiam, et ferocissimi Getæ pudorem onerare beneficiis. Gravius enim percillitur, si postulata impetret, quem puduit hactenus supplicare. Tractandus deinde anceps bellandi eventus: in quo tamen si ita prævaluerint peccata certamine, vestro regno defraudabitur, quod partes utraque perdidit. Nam quæcumque apud Ricimerem, si amicus est, salva sunt, cum ipso a vobis Patricio possidentur. Cogitate pariter, quia bene causæ suæ ordinem dirigit, qui pacem primus obtulerit.

Hactenus admirandus pontifex prosecutus, loquendi finem fecit. Tunc princeps erigens oculos, desertum se omnium vidit aspectibus, atque in eum inviatos vultus esse cunctorum: quem admirari nec ipse desinebat. Tunc alto trahens verba suspitio, ita orsus est: « Quavis inexplicabilis mihi, sancte antistes, adversus Ricimerem causa doloris sit, et nihil profuerit maximis eum a nobis donatum fuisse beneficiis, quem etiam (quod non sine pudore et regni et sanguinis nostri dicendum est) in familiæ stemma copulavimus, dum indulisimus amoris reipublicæ quod videretur ad nostrorum odium pertinere: quis hoc namque veterum retro principum fecit unquam, ut inter munera quæ ¹ pellito Getæ dare necesse erat, pro quiete communi filia poneretur? Nescivimus parcere sanguini nostro, dum servamus alienum. Nemo tamen hoc credat propriæ causa factum esse formidinis: nam in tanta circumspectione salutis omnium, solum pro nobis timere non novimus. Bene enim apud nos compertum est, perire imperatori laudem suæ virtutis, qui pro aliorum cautela non meruit. Sed ut tuæ venerationi ad liquidum conatus illius aperiatis: quotiens a nobis maioribus donis cumulatus est Ricimer, totiens gravior inimicus apparuit. Quanta contra rempublicam bella præparavit? quantas externarum gentium per illum vires furor accepit? Postremo etiam, ubi nocere non potuit, nocendi tamen fomenta suggestit. Huic nos pacem dabimus? hunc intestinum sub indumento amicitiarum inimicum sustinebimus, quem ad fœdus concordiae nec affinitatis vincula tenuerunt? Grandis cautio est, adversarii animum cognovisse: etenim hostem protinus sensisse, superasse est; perdunt semper deprehensa odia stimulos, quos occultata conceperant. Sed si in his omnibus reverentia tua, et vadis et mediator accedit, qui potes spiritali indagine consilia nefanda invenire, et inventa corrigere; pacem quam et tu poscis, negare non audeo. Postremo si solite calliditatis astutia etiam te fefellerit, certamen jam vulneratus assumat: me tamen, statumque reipublicæ tuis committo et commiendo manibus, et gratiam quam supplicanti et profuso per se Ricimeri negare

A disposueram, per te primus exhibeo. Profunda enim deliberatione compendiis nostris in hac parte consumimus, si in incertis procellarum erroribus navem ex veri gubernatoris ordinatione flectamus. Quis enim tibi excusare præsumat beneficium postulanti, cui oportuerat ante preces offerri? » Hæc imperator. At venerabilis sacerdos: « Gratias, inquit, omnipotenti Deo, qui pacem suam principis menti iuseruit: quem ad iustar superni dominatus vicarium suæ potestatis voluit esse mortalibus. »

Quibus breviter narratis, accepto etiam pro concordia firmitate ab Anthemio sacramento, discessit, festinans ad Liguriam reverti, quando resurrectionis dominiæ tempus instabat: per quod maceratis jejuniorum cruce corporibus, carne frigida spiritus hilaris recalesceret; dum a Redemptore nostro moriendo mors vincitur, et fidelis spei cibi anima saginatur. Vicesimo a se, cum Romam egressus est, futurum Pascha dies promittebat: tanta tamen iter celeritate confecit, ut quarto decimo die improvisi et famam præveniens, Ticinum ingrederetur, comitibus sane plurimis in via derelictis, quia nec abstinentiam ejus sustinere poterant, nec laborem. Ecce concursus præstantium tanti antistitis adventum, domi positum videre, quem nondum Romam egressum fuisse cognoverant. Lætæ urbis tripudia attonito Ricimeri indicantur: pacem factam consono omnes ore clamitabant. Exultatio inflinita provinciarum: et sicut hominum mos est, gratius habere quod redditur, quam si omnino non pereat; dulcior erat concordia quæ post litem revocabatur, et pax quæ jam pene desperata contigerat. Et vocabatur reverendus pontifex, ut diu exspectatum Mediolanensibus præsentaret aspectum. At ille, ne velut debitas gratiarum actiones præsens videretur exigere, visitationes eorum sub colorata specie declinabat. Igitur processu temporis et laboris, quotidianis successibus vitæ in eum meritum geminabatur. Erat illi germana natu minor, religiose non impar, ² Honorata nomine ejus vitam per singula virtutum genera longum est eloqui. Sufficit tamen ad laudum ejus cumulum, dignam tanti viri sororem dixisse. Hanc in ipso quo de legatione rediit, consecravit anno quam tamen imbuendam disciplinis cœlestibus, quasi sancta illi natura non sufficeret, Luminosâ cuidam femine stupendæ sanctitatis et singularis exempli commisit: ejus oporteret fortassis natalium culmina relegi, nisi insignior fuisset vita quam sanguine. Hæc enim fuit talis, de qua se crederet habere et ipse quod disceret, qui erudiendam consortem uteri committebat. Nam brevi apud hanc depositum antistitis pignus effloruit, et ad maturitatem bonæ frugis plantaria onusta perduxit. Interea per propositum sibi callem vitæ cursu præpeti sacerdos venerabilis incedebat,

¹ *Pellito Getæ filia*] Filiae Anthemii, quæ Ricimeri nupsit, nomen incertum. Nam quod Ascilam nonnulli dictam putarunt, error est. Scripserat e consularibus antiquis Gregorius Turonensis lib. II Hist. ex Ricimere et Ascila natum Theodemere regem Francorum. Hi unum eundemque Ricimerem natum, cum

eos et temporum intervalla distinguant, et patriæ Gregorianus enim Francus fuit; hic noster Suevo patre, Getica matre natus, teste Sidonio.

² *Honorata*] Hujus Deo devota virginis Ticinenses memoriam quotannis agunt III idus Januarias.

eleemosynis sine retractatione operam dans: quod munus accipientibus vultu et animo blandissimo commendabat: ita ut quicumque sermonis solius gratiam prætstitisset, nequam se indonatum putaret abscedere: erat enim summum præmium, talem saltem vidisse pontificem. Crescebat in dies singulos fama gloriosus successibus, et totum pene mundum illius prædicatione complebat.

¹ Defuncto tunc Ricemere vel Anthemio, successit Olybrius: qui in ipsis exordiis diem clausit extremum. Post hunc Glycerius ad regimen accitus est: apud quem quanta pro salute multorum gesserit, studio brevitatis incido. Nam sancto viro, inlatam matri a ditiosis suæ hominibus concessit injuriam: cum apud illum reverentia præfati sacerdotis esset etiam decessore sublimior. Post quem ad regnum Nepos accessit. Tunc inter eum et ² Tolosæ alumnos Gelas quos ferrea Euricus rex dominatione gubernabat, orta dissensio est: dum illi Italici fines imperii quos trans Gallicanas Alpes porrexerat, novitatem spernentes non desinerent incessere: e diverso Nepos, ne in usum præsumptio malesuada duceretur, districtius cuperet commissum sibi a Deo regnandi terminum vindicare. Hinc utrinque litium ceperunt fomenta consurgere. Et dum neutræ partes conceptum tumorem vincendi studio deponunt, sic exsuperabat causa discordiæ.

Attingerat jam beatissimus vir octavum in sacerdotio annum, cum repente Nepotis animum summoventæ dissensionis amor infudit: ut repulso simulatis veneno servaret inter reges caritas, quod tueri arma vix poterant. Evocantur ad consilium Liguriæ lumina, viri maturitatis, quorum possit deliberatione labans republicæ status reviviscere, et in antiquum columen soliditas desperata restitui: tantique ad tractatum colere ex jussu principis, quanti poterant esse rectores. Seritur de ordinanda legatione sermo: in beatissimum virum Epiphanium mentes omnium et oculi diriguntur: fiunt cunctorum sententiæ, quasi unus et ore prouferrentur et pectore. Quid plura? cum lætitia Christi miles occasionem laboris amplectitur, et spe effectum præcipit; de negotii estimatione confidens, agendi speciem melioraturus inquiri: actionem pene conclamata et valde difficilem cælestis præsidii præsidio percunctatus est, suscepit, implevit. Cujus itineris molestias necessi-

¹ Defuncto Ricemere vel Anthemio] Anno 472. Ricemer enim Anthemium, creato jam in ejus locum Olybrius, interemit: ipse 40 post dies, et Cassiodorus in Fastis notat, defunctus est, xv. cal. Septembris. Post hæc Olybrius septimo imperii mense decessit Romæ x. cal. Novemb. Sequenti anno 473 vacuum anlam Ravennæ occupavit Glycerius in nonas Martias. Idem proximo dehinc anno imperio dejectus est, levatusque imperator Julius Nepos viii. cal. Julias.

² Tolosæ alumnos Gelas] Vesogothos. quorum rex hoc tempore fuit Euricus, Alarici pater: qui ex crebris principum Romanorum mutationibus occasione nactus, ut Jornandes quoque in Rebus Geticis notat, Arvernos oppugnabat, et regni sui limitem per Romanum imperii fines promovibat. Sidonius lib. vii. epist. 6: *Evaxix rex Gothorum, quod limitem regni sui, rupto dissolutoque fœdere antiquo, vel tutatur*

A tatesque non valeam per ordinem digerere; nec si mihi centum linguarum fluminibus per meatus irriguosa verba fundantur. Nam egressus Ticinensis oppido, donec ad destinata loca pertingeret, tali viasæ fatigationem arte geminavit, ut si temperius, jumentorum defectum considerantes, in futuramansionis diversoria successerunt, præter psalmodiam continuationem, præter lectionis perseverantiam, quorum nihil nisi stando faciebat, eligebat secessum memorosa fronde conclusum, ubi connexis arborum brachiis nox domestica teleretur: quod solum refugus per umbracula opaca sol nesciret, et torum viridanti cespite gratia naturalis sterneret. Ibi profusus in oratione continuis letibus exsortem pluviarum terram oculorum imbribus irrigabat. Reddeban-

D tur arva illa fecunda orationum copia, quæ frugum esse non poterant.

Tali exercitio se macerans, Tolosanam in qua Euricus tunc rex debebat, urbem ingressus est, quem jam prævia opinio Gallorum auribus, qualis esset, intimaverat: sacerdotibus præcipue ejusdem regionis, quos attonitos de advenientibus inquisitio profunda sollicita. Erat præterea ea tempestate consilio- rum principis et moderator et arbiter ³ Leo nomine, quem per eloquentiæ meritum non una jam declamationum palma susceperat: qui cum summo gaudio adventum pontificis indicavit notitiæ publicæ. Evocatur ex tempore regi præsentandum antistes, ad quem illico ut ingressus vidit, salutavit, aggressus est.

C « Quamvis te, slupende terrarum princeps, multorum auribus reddat virtutis fama terribilem, et gladii quibus fluitimos continua vastitate premis, segetem quamdam inimici germinis metant: nullam tibi tamen superni gratiam numinis diura bellandi præstat ambitio: nec ferrum fines tætur imperii, si cælestis Dominus offendatur. Regem te habere memento, cui oportet considerare quid placeat: qui cum susceptum hominem portare ad cælum, pro immensæ hæreditatis munere pacem discipulis iterata sæpius admonitione commendat. Cujus nos præcepti necesse est esse custodes: præcipue cum noverimus virum fortem dici non posse quem vicerit indignatio. Deinde pendere nos convenit, quod nemo diligentius propria tætur, quam qui aliena non appetit. Quocirca Nepos, cui regimen Italiæ ordinatio divina commisit, D ad hæc nos impetranda destinavit; ut reductis ad

armorum jure vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permittimus est. Hæc igitur Nepoti Aug. causa cur Epiphanium legatum mitteret ad Euricum, ut antiqui fœderis jura renovarent.

³ Leo nomine] Ad quem Sidonius idem lib. viii. ep. 3. his verbis: *Sepono paxillulum conclamatissimas declamationes, quas oris regii vice conficis.* Erat enim velut quæstor Eurici. Sed aliis etiam locis doctrinæ nomine laudatur a Sidonio, ut lib. iv. ep. 22, et in Narbone.

Sive ad doctiloqui Leonis hæc des Quo bis sex tabulas docente juris Ultra Claudius Appius lateret Claro obscurior iu decemviratu At si dicat opes, metrumque rhythmic Fleetat commaticis tonante plectro Mordacem faciat silere Flaccum.

fidem mentibus, terræ sibi convenæ dilectionis jure A sociantur. Qui licet certamina non formidet, concordiam prius exoptat. Nostis in communi, quo sit dominorum antiquitas limitata confinio : qua sustinuerint partes istæ illarum rectores famulandi patientia. Sufficiat quod elegit, aut certe ¹ patitur amicus dici, qui meruit dominus appellari. » Hæc vir insignissimus Epiphanius.

At Euricus, gentile nescio quod murmur infruigenes, mollitum se adhortationibus ejus vultus sui serenitate significat. Leo vero nominatus superius tunc allocutionis ipsius tenebatur miraculo, ut crederet verbis hujusmodi expugnari posse mentes, si fas est dici, et quæ a se diriguntur, ad ² cædis penetrabilia destinare. Facio ergo, venerande papa, quæ poscis : quia grandior est apud me legati persona, quam potentia destinantis. Accipe nunc fidem et pro Nepote pollicere, quod servet intemeratam concordiam, quando te promississe, jurasse est. » His dictis, inito etiam pactionis vinculo, verendus pontifex vale dicto discessit. Ad quem statim precatorum turba dirigitur, ut securo die regis epulis interesset; quem ille jam compererat jugiter per sacerdotes suos polluta habere convivia : cui excusavit, dixitque sibi non esse in more positum alienis aliquid prandiis vesci : perinde se magis velle proficisci ; quod constitutum maturavit implere, et Tolosam tantis conitantibus egressus est, ut pene deserta urbs discedente nostro pontifice cerneretur. Tantos enim in brevi devinxerat sibi caritate sincera, ut captivitatem flerent, quod apud patriam remanere necessitas constringebat. Inde tamen regrediens singula sanctorum habitationum loca visitavit. Medianas ³ insulas, Stœchadas, Lerum, ipsamque nutricem summorum montium planam Lerinum adiit. Unde singulos vitæ flosculos decerpit ex omnibus, quos in se boni germinis fames insereret, et ad maturitatis tempus grava pomis cœlestibus arbor adduceret. Interea expectatum Italis lumen redditur, et revertente singulari sacerdote per sudum rutilans jubar aperitur. Ticinum diu desideratus ingreditur : Nepoti effectum peractæ legationis insinuat : et crescente laudum

¹ Schot., *patiatur*.

² Schot. et Bolland., *cordis*.

³ *Insulas Stœchadas* Sic legendum censui, non *Cycladas*; quod habent manuscripti. Stœchada Plinius lib. III, cap. 4, et geographi in ora Massiliensi locant, docentque propter ordinem quo sitæ sunt id nomen esse sortitas. *Στοχάδες* Ptolemæo. Qui Stœchadas insulas ignorabat antiquarius, Cycladas scripsit, quia notiores erant : quemadmodum in panegyrico Cyrillum item scripserunt pro Cochirilo, et Cylindros pro Chelydris. Sunt autem, ut dixi, Stœchades in ora Massiliensi : at Lerus et Lerinus e regione Anti-

cumulo, humilitas in eo pariter sentiebat augmentum.

Igitur dum talibus se disciplinis et laboribus Christi et Dei nostri operarius exercet, ecce ille quietis nescius et scelorum patratore inimicus, magna dolorum incrementa conglutinat, et inquiri quibus virum integerrimum passionibus laceraret. Exercitum adversus ⁴ Orestem patricium erigit, et discordiæ crimina clandestinus supplantator interserit. Spe novarum rerum perditorum animos inquietat : Odovacrem ad regnandi ambitum extollit. Et ut hæc perniciēs in Ticinensi civitate contingeret, Orestem ad eam fiducia munitionis invitat. Episcopus cum omnibus ad se pertinentibus presens invenitur : fit maximus in urbe concursus, prædandi rabies inardescit : ubique, luctus, pavor ubique, et mortis imago plurima discurrebat. Ille sollicitus posecebat ad penam, cujus substantiam notiozem fecerat amicitiarum fides antiquior. Alii flammam ruituris ædibus supponebant : alii ad exitium posecebat dominum, pro cujus convenerat salute pugnari. Currunt ad ecclesiæ domum, totis direptionis incendiis æstnantes, dum quem videbant erogare plurima, perimensa suspicabatur abscondere. Proh nefas ! thesauros cruda barbaries quærebat in terra, quos ille ad cœlestia secreta transmisserat. Diripitur etiam sancta ejus germana, et seorsum ab eo captivitatis sorte deducitur : omnes nobilium a suis familiæ sequestrantur : Luminosa, gloriosissima femina parili necessitatis conditione constringitur. O dolor ! utræque ecclesiæ flammis hostilibus concremantur : tota civitas, quasi unus rogas, effulgorat. Cunctorum voces sacerdotem requirementi audiuntur : nemo periculi sui meminerat, dum major ab illis salutis portio divideretur. Cui quamvis confusa in singulorum exitium turba fremeret, honor tamen et inter gladios impendebatur. Nam illico non fuerunt, quos potuit videre captivos : ⁵ venerabilem germanam suam, priusquam in vesperam diei illius lux funesta laberetur, eripuit. Purimos etiam civium absolvit precatu suo, antequam durissimæ conditionis vincula sentirent : matres familias præcipue, quas immaniter in hac necessitate poterat manere commoratio. Postremo status civitatis quem multitudo barbarica succedebat, unius fortissimæ columnæ sustentatus resurgebat auxilio : nec tantum ad delendum sufficiebat exercitus, quantum ad reparandum unius persona pontificis. Sablato tamen Oreste et propter Placentiam urbem exstincto, deprædationis impetus conquievit.

polis. Omnes olim refertæ cœnobiis ac cellulis monachorum, quod Cassiani collationes testantur : ex quibus septem postremæ ad sanctos qui in Stœchadibus erant insulis, emissæ sunt, totidem ad Honoratum et Eucherium, quorum alter auctor, alter alumnus monasterii Lerinensis.

⁴ *Orestem patricium* Anno 476. Hic superiore anno Augustulo filio imperium, fugato Nepote, dederat. Hoc anno arma in illos movit Odoacer et Orestem, quod Eonodius docet, Ticini obsedit, captumque cum oppido Placentiæ tandem occidit.

Post quem ¹ adscitus in regnum Odovacris tanto cultu insignem virum cœpit honorare, ut omnium decessorum suorum circa eum officia præcederet. Interea ne diu favillis domicilia divina premerentur, ante gloriosus antistes reâdificandi sumpsit animam, quam expensas aut substantiam præparandi. Ingentis pretii fabricas sine nummiorum attollere condito non expavit, apostolicæ admonitionis haud inscius, quod cœlestia regna quærentibus infidelicis jugiter census exaberet, et de pleno semper impietati quem non opprimit in largiendi voluntate paupertas. Dicebat enim : Vix est ut animum divitem possibilitas deserat, et difficillimum ut sequatur abundantia hominem mente mendicum. Jam jamque tamen fastigia perfectionis majoris ecclesiæ opus attigerat, ædificio et dedicationis insignibus adornato. Extemplo alterius ecclesiæ tum columnatus repente paries impulsu callidi serpentis ejectus est. Voluit experiri si multiplici ejus possit vexatione subverti. At ille violentior, ne malis ejus cederet, assurgebat, et continuo, sine alicujus passionis indicio, ad reparationem ipsius plena se aviditate succinxit. Nimio tamen universitas tenebatur miraculo ; quod ab ipso templi tholo artifices cum ingenti machina corruerunt : nullus tamen eorum aut crure debilis factus igitur, aut aliqua membrorum parte truncatus. Quod orationibus episcopi contigisse cunctorum sensibus patuit ; ut molem propriam ruina sustineret, et a casu suo lapides suspenderentur. Stupendo tamen ordinationis ejus cursu, supra dicti operis perfectionem labor accepit. Jam consummato majoris ecclesiæ ² præparationem orditus, raptim ad fastigia prisce incolunitatis surrexisset conplexit domum Dei, qui needum compererat inchoatam. Quibus tamen ab eo celeriter exactis, mox se in illum divinus favor ostendit. Nam in ejusdem anni curriculo summa dæmonum turba de obsessis cœperunt clamare corporibus, flagris se et cruciatibus nimis, ut fugerent, sacerdote Epiphania imperante compelli. Quos ille modica cum fletu oratione profusa, ad extima terrarum continia transmittibat, ac diversis vocibus ejulantes meritorum suorum urgebat imperio. Sed cum talia per Christi gratiam jugiter faceret, nihil sibi de præsumptionum flatibus assumebat. Tollit enim illis boni meriti potentiam, quibus supercilium fiducia benignitatis attulerit.

¹ *Adscitus in regnum Odovacer*] Regnum ait, non imperium : quia Odoacer ejecto in exilium Augusto, deletoque Romanorum imperio, regis tantum sine purpura et insignibus, non Augusti nomen assumpsit, eoque contentus Italiæ præfuit annos ferme 14. Vetus Chronicum consulare levatum regem prodit x cal. Septembris, et quinto post die Orestem interfectum.

² Schott, et Boll., *reparationem*.

³ *Quinquennii vacationem*] Bonorum principum mos est, attritis bello vel alia calamitate civitatibus ac provinciis, onerum fiscalium vacatione aut indulgentia subvenire. Sic olim Constantinus Æduæ civitati graviter afflictæ quinquennii reliqua remisit. Eumenius rhetor : *Quinque annorum nobis reliqua remisisti. O lustrum omnibus lustris felicius!* Et Theodericus

A Interea ne solis civitalem temporum ædibus videretur ornasse, fessis ejusdem urbis habitatoribus remedium utilitate prospexit. Nam directa legatione ad Odovacrem, ³ quinquennii vacationem fiscalium tributorum impetravit : ad quæ beneficia per singulos disperdienda, tanta se castitate continuit, ut nemo ex his minus acciperet, quam is quo fuerant impetrante concessa. Dum hæc tamen gererentur, in perniciem Liguriæ possessorum ⁴ Pelagii qui ea tempestate prætorio præfectus erat, repositus malitiæ ardor efferbuit. Nam coemptionum enormitate gravissima tributa duplicabat, reddebatque onus geminum, quod simplex sustinere non poterat. Unde mox ad sanctum virum oppressorum turba confluit ; qui lætus succurrendi occasiones amplectitur, et pro cunctorum necessitate alacer ambulavit, poposcit, obtinuit. Sed quid frustra gestio singularum species laborum ejus vel formas eloqui, dum quod non explicat possibilitas, præsumit affectus, datque terminum latiora opinantibus sermonis angustia? Fuerunt tamen ista sacratissimi vatis desideria, ut cum innumerabilia faceret, optaret de laudibus suis aut nulla aut pauca perstringi. Unde si quid minus lingua pauper aperui, audientium et legentium sensibus derelinquo.

Post multas tamen quas apud Odovacrem regem legationes violentia supplicationis exegit, dispositione cœlestis imperii ad Italiam ⁵ Theodericus rex cum immensa roboris sui multitudine comæavit, ad quem vir integerrimus, dum Mediolani jam positus esset, excurrit. Quem cum ille regum præstantissimus cordis oculis inspexisset, et solita iudicii sui sacerdotem nostrum libra pensaret, invenit in eo pondus omnium constare virtutum, cujus integritatem velut fabrilibus lineis ad perpendicularum mentis emensus est : qui tali apud suos de illo sermone usus est : « Ecce hominem, cui totus Oriens similem non habet : quem vidisse, præmium est ; cum quo habitare, securitas. Fortissimo muro Ticinensis civitas incolumi isto vallatur, quos impugnantum nulla vis possit obruere, quos nequaquam Balearis fundæ transcendant excursus. Si qua necessitas inter undas certaminum accesserit, tutum est apud istum matrem familias deponere, et expeditum excursibus D militare bellorum. »

Interea perduelles animos dedititii exercitus mu-

provincia Alpium Cottiarum, quia exercitus per illam transierat, tertiæ indictionis tributa relaxavit. Cassiod. lib. iv, epist. 36.

⁴ *Pelagii qui prætorio præfectus*] Præfectorum enim prætorii erat tributa exigere, τῶν ἀπανταγοῦ φόρων διὰ ὑπερπεσομένων αὐτοῖς εισπράττειν ut loquitur Zozimus lib. iv. Cæterum Pelagio huic ætate suppar Pelagius alter patricius, vir eximius et poetica laude clarus, quem Zeno Augustus anno 490 necavit. Marcellinus comes, Longino II et Fausto coss., *Zeno imp. Pelagii gulam in insula quæ Panormum dicitur, frangi præcipit.*

⁵ *Theodericus rex*] Anno 489 Cassiodorus, *Probindo et Eusebio coss. felicissimus atque fortissimus D. N. rex Theodericus intravit Italiam.*

tationum incendii ambitio: quorum caput¹ Tufa fuit, homo in perfugarum infamio notitia veteri pollutus: qui concepit mente, ut se desperatis partibus cum ingenti multitudine redderet: quod dum Theodericus rex principali sollicitudine cognovisset, continuo omnem illam quam totus Oriens vix sustinuit, contraxit manum, atque ad Ticinensis civitatis angustiam contulit. Videres urbem familiarum cœtibus scatenam: domorum immanium culmina in angustissimis resecata tuguriis: cerneres a fundamentis ædificia immensa migrare; nec ad recipiendam habitantium densitatem solum ipsum posse sufficere.

Inter hæc ille in bonis vir exercitissimus, in quo animorum amplitudo cunctis pandebat accessum, opportunum sibi conciens tempus offerri, quo benignitatis suæ pleno austro vela laxaret, et portum gloriæ per variarum notitiam gentium et actuum celebritatem secunda navigatione pertingeret: primore in loco, quod nullæ chartæ veterum, nulli librorum de quocunque loquuntur annales, quod cum stupore relator affirmet, vel cum admiratione lector admittat, ut cum sagacissima gente habitans, et quam nulla suspitionum aura prætervolat, in rebus dubiis, quando metus periculi etiam mitia contra quoslibet corda sollicitat, sic illis fidelissimus exstitit, ut inimicos eorum toto devinctos teneret affectu, et² inter dissidentes principes solus esset qui pace frueretur amborum. Applicabat enim ad compendium unius, quidquid præstatur ab altero: et reverentia personæ suæ atque dulcedine sic largientis temperabat animum, ut nullatenus accenderetur, si aliquid a se beneficii per episcopum et inimicus acciperet. Ille fuit, circa quem concordiam et pugnantem servarent, et cuius quietem bella non læderent, Jam si ad illud veniamus, quod quotidiana et ipsos pasebat humanitate raptores, et illis intra civitatem sumptuum necessaria ministrabat, qui foris prædia illius continua vastitate deleverant. Nam tot millia hominum uno eodemque tempore, cum diversa poscerent, reficiebat blanditiis, humiliatque alloquio, pasebat numeribus. Si cuius liberi uxorque, inimicis a qualibet parte fuissent intercipientibus occupati, illico supplicationis illius pretio reddebantur suis, quos auri redimere non potuisset effusio. Regi aptissimus, et præ sanctis omnibus venerabilis existebat, ut quoscunque Romanorum bellandi licentia hominum ejus fecisset esse captivos, mox illi restitueret, quem sola intelligebat aliorum libertate ditari. Deinde enumerare nequeam quanta ille subjuratorum agmina solo proprio reddidit; quanta, ne vexarentur, imposuit. Jam si illa retexam, quas inimicorum sustinuit insolentias, quibus laboravit immissionibus, quali procellas pessimorum virtute contempsit, ad hæc

A enarranda lingua non sufficet. Juvat enim certa quæque decerpere, ubi sunt omnia admiranda quæ referas. Sub tali cruce triennium duxit, soli Deo dolorum suorum secreta manifestans, a quo ministrari sibi clandestinum posebat auxilium.

Post hinc digressis Gothis, ³ civitas Ticinensis Rugis est tradita, hominibus omni feritate immanibus, quos atrox et acerba vis animorum ad quotidiana scelera sollicitabat: diem putabant perisse, qui illos sine facinore casu aliquo interveniente fugisset. Quos tamen beatissimus antistes sermonum suorum melle delinibat, ut effera corda auctoritati submitterent sacerdotis, et amare discerent quorum pectora odiis semper fuisse dedicata cognovimus. Mutata est per meritum illius perversitas naturalis, dum inhonoris mentibus radix peregrinæ apud illos affectibus inseritur. Quis sine grandi stupore credat dilexisse et timuisse Rugos episcopum, et catholicum et Romanum, qui parcere regibus vix dignantur? Cum quibus tamen integrum pene biennium exegit taliter, ut ab eo flentes discederent, etiam ad parentes et familias regressuri.

Postquam vero perfuncta res est misero exitiæ bello, et vicit is cuius post triumphum spoliatum vagina gladium nullus aspicit; qui præsumptionem exercitus sui cum prælio terminavit: illico aggressus est venerandus pontifex de urbis suæ reparatione tractare: quam ut primum dignis completeret habitatoribus, spiritalis prospexit deliberatione consilii. Et licet eam, precatu illius faciente, nullus in vastitatem temporalis procellæ turbo dispuleret; parum tamen credebat posse sufficere, si post ruinam omnium Liguriæ civitatum Ticinus suis tantum contenta indigenis exsularet. Cœpit vicinarum urbium finitimos quosque de civibus flosculos legere, atque ad suos hortos cultor⁴ diligenter plantaria jam probata portare, de quibus frugi et idoneus aptissima caperet poma possessor.

Interea subita animum præstantissimi regis Theoderici deliberatio occupavit, ut illis tantum Romanæ libertatis jus tribueret, quos partibus ipsius fides examinata junxisset: illos vero quos aliqua necessitas dividerat, ab omni jussit et testandi et ordinatum suarum ac voluntatum licentia submoveri. Qua sententia promulgata, et legibus circa plurimos tali lege calcatis, universa Italia lamentabili justitia subjacebat.⁵ Itur rursus ad illum qui manu medica publicis consueverat subvenire vulneribus: cuius fonte ærurnarum sæpe fuerat ardor extinctus. Qui dum se diceret solum ad tantam sarcinam sustinendam non posse sufficere, rogatur pariter venerabilis Laurentius Mediolanensis episcopus: qui profecti una Ravennam etiam pariter pervenerunt, suscepti reverenter. Postquam illis agendi aditus reclusus est,

¹ Tufa] Liguriæ atque Æmiliæ consularis, ut nonnulli tradunt. Incidit ejus defectio in annum 490.

² Inter dissidentes principes] Odoacrem et Theodericum.

³ Civitas Ticinensis Rugis est tradita] Anno 493.

⁴ Schott. et Bolland., diligens.

⁵ Itur rursus ad illum] Tertia hæc Epiphanii legatio, in qua collegam habuit Laurentium episcopum Mediolanensem, ad Theodericum, de abroganda lege quam adversus eos tulerat qui steterant a partibus Odoacris.

beatus Laurentius necessarium duxit illi potissimum A
 perorandi copiam dari, cujus vestigia frequentium
 legationum laboriosus callis attriverat, et per tra-
 mitem hujuscemodi itineris cursitantem non semel
 hispidum castrensis pulvis effecerat: qui tali publicas
 petitiones est orditus eloquio. « Quantus, invictis-
 sime princeps, per innumerabiles successus felicitatem
 tuam favor divinus exeverit, si per ordinem
 relegam, ¹ agnosce te votorum parcum, majora
 semper a Deo nostro beneficia accepisse quam optasse
 memineris. Sufficit tamen hoc unum narrare, sed
 maximum, quod apud te principem ibi servorum
 tuorum causas agimus, ubi solebat inimicus tuus
 hujus solii possessione gaudere. Habes plurimum
 Christo Redemptori nostro quod debeas: pro quibus
 rogamus, ipse largitus est. Cavendum nobis est, ne
 offendatur auctor muneris, si quod praestitum non
 amemus. Diu suspendo fiduciam meam: placet ire
 per singula, quae fando comperi, quaeque perspexi
 accessisse tibi Divinitatis ² auxilia. Scis quae te pol-
 licebaris acturum, quando confertissimis inimicorum
 cuneis urgebaris. et circa muros Ticinensis civita-
 tulae ³ hostis tuis clangor streperet, quando armis
 numero adversarii praestantioribus subsistere, sola
 tecum dimicante coelitu, invisibili virtute, non poterant.
 Audebat te aggredi, qui exercitus tuos nuda
 aestimatione pensabat; solatiorum tuorum pondus
 omnis bellandi apparatus sustinere non valuit: Quo-
 ties utilitatibus tuis aer ipse servierit, si recenses,
 tibi caeli serena militaverunt, tibi convexa pluvias
 pro voto fuderunt. Quis resistere dextrae tuae ausus
 fuit, et cum gratia superna pugnanti? quoties inimici
 tui ceciderunt mucronibus sodalium suorum? quoties
 tibi vicit, qui pro hostium tuorum utilitate certabat?
 His ergo donis caelestibus vicissitudinem impensa
 circa homines pietate restitue. Mysticae oblationis
 holocausta sunt supplicantium lacrymas non sperni.
 Illud certe perpende, qualibus in regno successeris:
 quos si, ut liquet, malitia expulsi, casus illorum ne-
 cesse est, ut sequentes informet. Ruina praecedentium
 posteros docet: cautio esse semper in reliquum
 lapsus anterior. Non sine exemplo militat, qui respicit
 qua causa decessor ejectus est. His freta Li-
 guria vestra nobiscum profusa supplicat, ut legum
 strarum beneficia sic tribuatis innocentibus, ut
 noxios absolvatis. Exigua est apud Deum nostrum
 misericordia, si illos tantum laesio non sequatur, qui
 reatu carent: culpas dimittere caeleste est; vindicare
 terrenum. » Post haec siluit.

At eminentissimus rex inquit: quo loquente, attonita
 de voluntate ejus corda pavor arcebat. « Quamvis te,
 venerabilis episcopo, pro meritorum tuorum luce sus-
 cipiam, et multa apud me confusionis tempore repos-
 uisses beneficia, quibus frui te convenit tranquillitate
 revocata; regnandi tamen necessitas qua concludimur,
 misericordiae quam suades, non ubique pandit

accessum: et inter res ⁴ duas nascentis imperii, pie-
 tatis dulcedinem censurae pellit utilitas. Exemplorum
 caelestium testimonio ⁵ affectio mea nititur. Offendisse
 legimus principem, qui caelestium destinatum nec
 inimicum subdixit exitio: poenam meruit lenitas,
 quam potuit intulisse districtio: ultionem suscepit,
 qui detrectat inferre. Vim divini iudicii aut attenuat
 aut contemnit, qui hosti suo, cum potitur, indulget.
 Justitia coercedunt sui, quos constat gratiam non se-
 cutos. Vitia transmittit ad posteros, qui praesentibus
 culpis ignoscit. Nam quod de Redemptoris nostri
 patientia loqueris, illos vere amplectitur lac gratiae,
 quos austeritas legis informat. Nunquam a medico
 ad plenissimam enervationem aeger adductus est, nisi
 ab illo qui primum patria ferro membra desecuit, et
 B latenter penitus e sine viscerum produxit illuviem.
 Qui criminosis patitur impunitate transire, ad crimina
 hortatur insontes. Tamen quia precibus vestris qui-
 bus superna assentiunt, obistere terrena non possunt,
 omnibus generaliter errorem dimittemus. Nullius
 caput noxa prosternet, quoniam potestis et apud
 Deum nostrum agere, ut sceleratae mentes a propo-
 siti sui perversitate discedant. Paucos tamen quos
 malorum incoerentes fuisse cognovi, locorum suorum
 tantum habitatione privabo; ne forte exurgens ne-
 cessitas vicinos inveniat nutritores, et malorum ad-
 juta successibus bella consurgant. » His praecellentis-
 simus rex dictis, ⁶ virum illustrissimum Urbicum
 acciri jubet, qui universa palatii ejus onera susten-
 C tans, Ciceronem eloquentia, Catonem aequitate praec-
 cesserat: cui praecipit ut generaliter indulgentiae
 pragmaticum promulgaret: quod ille ad omnem be-
 nignitatem paratissimus illico tanta brevitate et luce
 contexit, ut et illa culparum genera cognoscerentur
 abolita, quae putabantur fuisse reservata.

Interea secretius rex praestantissimus sacerdotem
 venerandum Epiphanium imperat evocari: quem tali
 compellat affatu: « Iudicii nostri ex ipsa sententia,
 gloriose antistes, pondus intellige, ut cum tot in regni
 circulo pontifices esse videantur, tu potissimum in
 tanta re quasi unicus eligaris: nec enervata per me-
 ritum tuum hujusmodi aestimatores illudit opinio.
 Solus esse juste crederis, cujus splendore, tanquam
 globis lunaribus minorum siderum lumen obtunditur,
 D et medicae lucis radii praefulgida conscientiae tuae
 luce fuscantur. Quis quaerat noctis lampadam, ubi
 solis jubar effulgorat? quis candelae praesidium, ubi
 caminis indesinentibus fidei pyra succenditur? Pos-
 tremo talem a me oportet dirigi, qualem suscipiens
 libenter auscultet. Vides universa Italiae loca origina-
 riis viduata cultoribus. In tristitia meam segetum
 ferax spinas atque injussa plantaria campus appor-
 tat: et illa mater humanae messis Liguria, cui nume-
 rosa agricolarum solebat constare progenies, orbata
 atque sterilis jejunum cespitem nostris monstrat ob-
 tultibus. Interpellat me terra quocumque respicio ube-

¹ Bolland., *agnosces.*

² Schot. et Bolland., *auxilio.*

³ Idem, *hostilis litui.*

⁴ Schot. et Boll., *duras.*

⁵ Idem, *assertio.*

⁶ *V. I. Urbicum*] Quaestorem sacri palatii, aut in-
 star quaestoris. Quod Eurico erat Leo: quod Gundo-
 bado Laconius, hoc Urbicus Theoderico.

rem vinctis faciem, cum aratris impexa contristat. O dolor! nullus humor illorum labris infunditur, quos a vini copia Oenotrios vocavit antiquitas. Hæc quamvis ¹ Burgundio immitis exercuit, nos tamen, si non emendamus, admisimus. Populate patriæ cessamus succurrere, et aurum apud nos habetur in conditis? Quid interest, pecuniis an ferro adversariorum animos inclinemus? obtulisse quod mentes capiat hosti, vicisse est: occultuisse, superari. Suscipe ergo, Christo adjuvante, hujus laboris sarcinam, ex qua communem habeamus in cœlesti reprimissione mercedem: quia novus iste propriis insignibus titulus laudis accrescit, per manus tuas de ² oppugnationibus nostris sine sanguine triumphare. Princeps eorum Gundobadus est, cui reverentiam tui vetustas inseruit, quem videndi te nimia cupido stimulat. Mihi crede, pretium captivitatis Italice erit vester aspectus: redemptos esse putabo quos cupio, si ad terras illas talis redemptor accesserit. Quam magno suffragio vincuntur oculi quibus te offerimus! Sed quid demoratur manus arva poscentia? polliceor tibi redivivum statum Liguriæ: polliceor soli lætitiâ, et post Transalpinam peregrinationem reducem fecunditatem: ex accidenti aurum tibi commodatur, pro qua talis legatus acturus est. »

Ad hæc episcoporum lux Epiphanius: « Quanto, venerabilis princeps, pectus meum tripudio repleveris, si sermone posset ambiri pro divitiis meritorum tuorum immeditata et continua verba profunderem. Sed quam sermone meo interceptus denegerat successus, monstrant lacrymæ gaudiorum, quas dolorum alumnos nunc parturit exsultatio. Proinde intellige, ad referendas regi tam pro nobis, quam pro se ipso gratias, plus me sentire posse quam eloqui. Justitia prius an bellorum exercitatione, an quod his præstantius est, omnes retro imperatores te pietate superasse commemorem? Habes unde gentis nostræ rectores accuses: tu redimis, quos illi persæpe aut permiserunt fieri, aut fecerunt ipsi captivos. David legitimus, pro singularis laudationis exemplo, idcirco maxime colorum proximitates indeptum, quod oblato manibus suis Sauli pepercit ininico, et in testem concessæ potestatis exuviarum ejus particulam rapuit: per quam et licentiam probaret et votum. Deus bone! in quanta remuneratione hujus factum suscipis, pro tot millibus oppressorum libertate tractantis, qui illum pro unius servati hominis sanguine sublimasti. Perage ergo cœpta festinus, et felicitatis tuæ oblationem letus apporta, meque, quamvis sim paratus, stimula, ne in offerendo tam odorato sacrificio tarditatis obice refreris. Christi Redemptoris nostri erit concedere, sicut ex operibus futurum conjicimus, ut vere holocausta tua per manus meas possis offerre.

A Precor tamen, ut indultu clementiæ tuæ Victor, Taurinatis urbis episcopus, comes mihi et particeps hujus itineris adjungatur, in quo clarum est epitoma omnium virtutum: quo socio adhibito, de Deo nostro securus respondeo, nullum effectum propriis petitionibus abnegandum. » Quibus auditis, rex eminentissimus annuit. At tremendus pontifex, dicto vale, discessit.

Ex tempore portandæ pro redemptione pecuniæ destinantur, suscipiuntur: egreditur, Ticinum impiger venit. Et quamvis adhuc hiemali tempore Martius mensis glaciales fluminibus frenos imponeret, et cana nivibus juga Alpium transituris minarentur exitium: sed mortiferum frigus et concretas algore glebas fidei ardor exsuperat: nunquam in gelu delatur, cujus fundamentum petra solidavit. Ordinato ergo itineris sui viatico, profectus est: diceres quod universa impelleret, quæ poterat retinere necessitas: nec cibi ipsius capiendi mora sustinebatur: et cum singulos cum ipso positos ille plenus discriminibus callis turbaret, solus inter pericula timere non noverat; quam spes vitæ certa comitabatur. Iuterea illa quæ itineris ejus fuit semper prævia, et in apparatu diligens, præcessit fama; et tanta Gallos insignium ejus relatione complevit, ut quasi superni nominis adventu præsentia turbarentur. Concurrerat omnis ætas et sexus; et quos a vicinitate viæ ipsius longa intervalla sejunxerant, ardor animi proximabat. Quidquid habuit quisque pretiosum obtulit; et si non habuit, aliunde C ³ mercatus est: ⁴ patria ubique opulenta diffusio. Inemptis dapibus mensæ cumulabantur peregrinorum: et illis quis nisi comparatas incolæ habere non poterant, escis sine pretio utebantur externi. Tunc quoscunque indigentium reperit, illis quæ erant donata dispersit. Domi, forisque pascebat miseros: neque fieri potuit, ut quod ad ipsum delatum est pauperum usibus subtraheretur.

Hoc ordine mira celeritate Lugdunum ingressus est, ubi ⁵ Rusticus tunc episcopalem cathedram possidebat, homo qui et in sæcularis tituli præfiguratione sacerdotem semper exhibuit, et sub prætexta fori gubernatorem gessit Ecclesiæ: qui trans Rhodanum fluvium adventui ipsius spiritualis lætitiæ copia repletur occurrit, causam commotionis inquiri, quæ essent astutiæ regis, edocuit. Quem ne inopinantem objectionum aut responsionis calliditas inveniret, intra penetrare pectoris certaminum se prolusione formabat. Quem postquam Gundobadus terræ illius dominus venisse cognovit, « Ite, inquit ad suos, et videte hominem quem et meritis et vultu semper ego Laurentii martyris personæ conjunxi: qui quando nos velit videre inquirite, et cum jusserit invitate. » Mox ad eum omnes Christianorum principis assisten-

¹ *Burgundio immitis*] Gundobadus Burgundionum rex Liguriam hostiliter populatus, multa captivorum millia Lugdunum abduxerat, agrosque colonis pene vacuum reliquerat. Ad hos redimendos quarta legatio imponitur Epiphanio, adjecto ipsius rogatu collega Victore episcopo Taurinate anno 494.

² Schot. et Boll., *oppugnationibus*.

³ Bolland., *mercatus est patri*.

⁴ Schot., *patria ubique, ubique, etc.*

⁵ *Rusticus tunc episcopalem*] Successor Patientis ad quem exstat epistola Sidonii, decessor Stephani cui scripsit Ennodius lib. III, epist. 17.

* Vide Sirmondi adnotationem primam in Avili epist. 24.

tium turba confluit: qui affatim admiratione ca-
piebantur, quod illa tot linguarum fama tam mino-
rem se in isto, quamvis esset ampla, monstraret: cui
nunquam sufficeret paupertate sermonum, quamvis
ditior justo esset in reliquis. Constitutus ergo videndi
regem dies: ad quem cum ingressus est, salutavit,
et sua uterque visione lætati sunt. Dedit summo viro
Victori licentiam, et illuberet ipse, principium lega-
tionis ordini: qui ad jubem omne pondus retulit, ut
fuit ad cunctam humilitatem paratissimus.

E vestigio decus Italiæ antistes noster talibus ver-
bis regem cœpit affari: « Inexplicabilis mihi jam du-
dim, probatissime princeps, vestri amor impositus,
per iter istud contra naturam et tempus bella susci-
pere, et crustati montis pericula non timere: quibus
dum in metallum aquas arctaverit, coagulationem ex
liquore minatur exitum. Transcendi alienis mensi-
bus ninguídos saltus: posui gressus quos in suis locis
vis frigidus obligabat. Postremo mortem non timui,
ut tibi celer præmium æternæ lucis afferrem. Inter
duos optimos reges testimonium in cœlestibus dictu-
rus adhibeor, si quod ille misericorditer postulat, tu
clementer commodes. Munus reppromissionis domi-
nicæ æqua lance dividite: et cumambo amplius ha-
bueritis, damna nemo lugebit. Certate, duces invi-
ctissimi, et alterutrum vos exsequendo præcepta
mystica superate. In qua conflictatione sic bravium
victor accipiet, ut victus præmium non amittat. Se-
quimini consilium meum, etambo superiores, ambo
pares exstabit. Redimere cupit ille captivos: tu
sine pretio redde genitalibus glebis. Mihi credite,
nemo uberius in hac causa, nemo majus accipiet,
quam qui nihil acceperit: defraudabitur præmium
partis illius, atque ad tua compendia lucrum transit
alterius, si quos et vendere gloriosum est, donare
disponas. Pro quantum dispendii de pollicitatione di-
vina offerenti aurum in hoc negotio, si remittatur,
indiget; vel quantam pauperiem, si suscipiatur, ap-
portat! Divites exercitus tuos faciet contempta pecu-
nia, acquisita mendicos. Audi Italorum supplicium
voce, et de te præsentum preces serenus admitte.
Audi Italiam nunquam a te divisam, et multum de
animi tui clementia confidentem: quæ si una voce
uteretur, hæc diceret. Quoties pro me, si reminisce-
ris, ferratur pectus hostibus obtulisti? quoties pu-
gnasti consilio, ne bella subriperent? ne aliquis
eorum duceretur in quacunque orbis parte captivus?
Quos nunc detines, tu nutriti: dolose mihi virtus
tua beneficium præstitit, si quos ab extraneis tutatus
est custos, invasit. Quis catenarum nexibus impeditus
duræ sorti non uberiores lacrymas exhiberet, cum se
ad conditionem liberator impelleret? quis se subdu-
ceret, cum armorum tuorum crepitus audiretur, in
quo in necessitatibus tutissimum habuere præsidium?
Elisis collo manibus matrona sublimis, cum traher-
etur ad vincula, promisit sibi vindicem te futurum.
Virgo ab stupratoris insidiis pudorem suum tibi cre-

A debat displicere posse, si perderet. In summam capti
sunt, quos nemo fugientes invenit. Agricolarum labo-
riosæ stirpes, et duris exercitæ ligonibus soboles,
quos per terram suam pascit infabricata simplicitas,
cum loris colla necterant, et palmas vinceret arcta
connexio, nihil pro defensione sua aliud clamitabant:
Scimus, et evidenter agnosimus: nonne vos estis
Burgundiones nostri? Videte, ne ante pium regem
quæ facitis, excusetis; et illa urbanorum consuetudine
crimina suppressatis. Quoties quas ligare præsum-
mitis, manus domino communi tributa solverunt?
Novimus quia ille fieri ista non jussit. Hæc auctori-
tate miseri pro solatiis utebantur. Multos tamen inte-
gritatis tuæ fiducia fecit interim, dum capti super-
bibus responderunt. Redde ergo residuos patriæ;
redde origini, redde gloriæ tuæ. Antiquus dominus
provinciam diligit, quam et modernus amplectitur.
Remitte quamvis ad alienam ditionem, qui se et ibi
positi tuos esse cognoscant. Parum enim gratiæ im-
pendimus illius imperio, cujus misericordiæ nihil de-
bemus. Vacua sentibus illam quam bene nosti Ligu-
riam, et reple culturis. Quantum obnoxia sit mune-
ribus tuis intelligit, si faciem suam aliquando cogno-
verit. Domesticum tibi semper est indulgere suppli-
cibus, sicut superbos opprimere. Sic in utroque
fortissimos, ibi per gladium, hic per temperantiam
triumphos acquires. Nostris nostrorum commovere
fletibus. Sic in successione regni istius legitimum tibi
hæres accrescat, et per spem adultæ progenies ad
Burgundionum gubernacula reviviscas: et licet hoc
Deo tribuas, adice et illud; quod nec hominibus
externis istud impendis. Jam tibi Italiæ dominus et
necessitudinis affinitate conjungitur: sit filii tui spon-
sa Latia largitas, absolutio captivorum: offerat pactæ
suæ munus, quod et Christus accipiat. » Hæc cum
dixisset, communito sancto collega Victore surrexit,
et usque ad pectus regium lacrymantes, et cum om-
nibus propter astantibus capita submiserunt.

Tunc rex probatissimus, ut erat fando locuples,
et ex eloquentiæ dives opibus, et facundus assertor,
verbis taliter verba reposuit: « Belli jura pacis sua-
sor ignoras, et conditiones gladio decisas concordiæ
auctor evisceras: lex est certantium quem putas er-
rore: frenum nesciunt inimicitiae, quem tu, Chri-
stianæ lucis jubar, ostendis. Præliis temperantiam
nullus annectit, quæ oris tui nitore, egregie moder-
ator, attollitur. Statuta sunt dimicantium, quidquid
non licet, tunc licere. Ista forte quies vindicet, quæ
rarrasti: hostem suum qui non læsit, adjuvat. Pau-
latim adversarius a regni sui mole succiditur, cujus
imperii radices viribus amputantur. Reposui regi
partium illarum contumeliam, quam putas illatam.
Ludificatus specie fœderis nihil egi studiosius, nisi
ut quod est cautelæ, apertos inimicos agnoscerem.
Concedat tamen divinitatis assensus, ut solidatum
inter nos fœdus longa ætate servetur: invenient par-
tes illæ constantem in amicitia, quem senserunt sibi

¹ Bolland., *subreperent*.

² Schot. et Boll., *nostrorumque movere*.

³ *Idem, progentei*.

⁴ *Idem, etiam*.

⁵ Bolland., *vicibus*.

perniciosum fuisse dum litigatur. Vos tamen, sancti viri, ad domos in quibus manetis sine tribulatione discedite : dum ego animæ meæ et regni utilitate discussa, quæ me conveniat præstare pronuntiem. » His auditis pontifices abscesserunt.

At ille vocato ¹ Laconio, cui et rerum et verborum fides ab illo semper tute mandata est, quem et prærogativa natalium, et avorum crules per magistræ prohibitatis insignia sublimavere, cum quo confert quoties et pia et religiosa meditatur; et sicut non est cum vitis sociata nobilitas, nec astringitur ad illecebras lux naturæ; si quid ille benigne facere voluerit, duplicari iste hortatur adhibuit. « Cui princeps, Vade, inquit, Laconio, et tota votorum tuorum vela suspende. Et sacerdos a nobis et beatus Epiphanius libenter auditus est : cujus te precibus fuisse permotum, cum apud nos verba faceret, animorum indices lacrymæ testabantur. Vade, pleno pectore dicta sententias, per quas pactionis illius durissime nexus irrumpas. Liceat Italis omnibus, quoscunque Burgundionum nostrorum metus captivitatis fecit esse captivos, quos famis necessitas, quos periculorum timor advexit, postremo quoscunque concessit aut addixit consensus principis sui, noster absolvat : at paucos, quos quasi ardore prælandi tunc ab adversariorum suorum dominatione rapuerunt, pro illis pretii quantumcumque percipiant, ne detestabiles apud illos fiant certaminum casus, quorum cum discrimina sustinerint, lucra non sentiant. »

¹ *Laconio*] Ad quem ternas vidimus epistolas Ennodii.

² *Singulas urbes Sapaudiae*] Sapaudia jam dudum Burgundionibus concessa fuerat, post memorabilem illum cladem, et victoriam Aetii. Tiro Prosper in Chronico, *Sapaudia Burgundionum reliquis datur cum indigenis dividenda*. Quæ hodie Sabaudia dicitur, veteris Sapaudiae partem tantum retinet. Nam longius olim porrigebatur, cum in Notitia imperii occidentalis Ehedunum Alpium maritimarum caput in Sapaudia collocebat, itemque Cularo Allobrogum, quæ est Gratianopolis.

³ *Avitus Viennensis episcopus*] Doctrina et pietate clarissimus, Alcinus Ecdicius Avitus omnibus nominibus appellatur in sua ipsius epistola, qua poemata sua quibus in codice S. Victoris præfigitur, Apollinari fratri suo, Valentiae episcopo dedicat his verbis :

* *Domino sancto in Christo piissimo ac beatissimo Apollinari episcopo Alcinus Ecdicius Avitus frater.*

Nuper quidem paucis homiliarum mearum in unum corpus redactis, hortatu a micorum discrimen editionis intraxi. Sed adhuc te majora suadente, in cithurnum petulantioris audaciæ durata fronte procedo. Injungis namque, ut si quidquam de quibusque causis metri lege conscriptum est, sub professione opusculi vestro nomini dedicetur. Recolo equidem nonnulla me versu dixisse, adeo ut si ordinarentur non minimo volumine stringi poterit epigrammatum multitudo. Quoddam facere, servato causarum et temporum ordine, meditarer, omnia pene in illa notissima perurbationis necessitate dispersa sunt. Quæ quoniam sigillatim aut requiri difficile, aut inveniri impossibile foret, abjeci ea de animo meo, quorum mihi vel ordinatio salvorum, vel dispersorum reparatio videretur. Aliquis sane libellos apud quemdam familiarum meum postea reperit: qui licet nominibus propriis titulisque respondeant, et alias tamen causas inventa materiam opportunitate perstringunt. Hier-

A Post præceptum venerandi regis impiger ille verborum saltibus indulgentiæ species aut formas exposuit, et chartas ad insignem antistitem detulit : quas ille cum expectatissima devotione suscepit, et portitorem tanti doni ambieret amplexus est. Qui postquam rumor innotuit, tanta istius jam liberæ multitudinis frequentia subito astitit, ut desolata crederes esse etiam incolis rura Gallorum : nam testis hujus rei ego sum, per cujus manus pecticia ad clausuras jussio sacerdotis elicit, quadringentos homines die una de sola Lugdunensi civitate redituros ad Italiam fuisse dimissos. Identidem per ² singulas urbes Sapaudiae, vel aliarum provinciarum factum indubitanter agnovimus. Ita ut istorum quos solæ preces beatissimi viriliberantur, plus quam sex millia animarum terris propriis redderentur. Eorum vero qui redempti auro sunt, numerum ad liquidum agnovisse non potui : quia inter eos etiam multos fuga eripuit. Sic factum est, ut tunc ad liberationem omnium suljugatorum transeundi occasio concessa fuisset. Postquam tamen pecuniarum ille cumulus effusus est, continua ad expensas redemptionis suggestit necessaria illa, quæ ibi est thesaurus Ecclesiæ, Syagria : cujus prolixam querit via narrationem : sufficit tamen ut ex operibus agnoscat, quam verba transcendunt. Dedit etiam præstantissimus inter Gallos ³ Avitus Viennensis episcopus, in quo se petita, velut in diversorio lucidæ domus inclusit. Quid pluribus? auro illorum ex maxima parte actum est, ne Gallis

C *go, quia jubes, etsi obscuri sunt, tuo saltim nomine illustrabuntur : quanquam quilibet acer ille doctusque sit, si religionis propositæ styllum non minus fidei quam metri lege servaverit, vix aptus esse poemati queat. Quippe cum licentia mentiendi, quæ pictoribus ac poetis æque conceditur, satis procul de causarum serietate petenda sit. In sæculari namque versuum opere condendo tanto quis peritior appellatur, quanto elegantius, imo, ut vere dicamus, ineptius falsa tæxerit. Taceo jam verba illa vel nomina, quæ nobis nec in alienis quidem operibus frequentare, ne dicam in nostris conscribere licet : quæ ad compendia poetarum aliud ex alio significantia plurimum valent. Quocirca sæcularium judicio, qui aut imperitiæ aut ignaviæ dabant non uti nos licentia poetarum, plus arduum quam fructuosum opus aggressi, divinam longe discrevimus ab humana existimatione censuram : quoniam in asserendis quibusque rebus, vel etiam prout suppedit explicandis, si quancunque ex parte peccandum est, salubrius dicente clerico non impletur pompa quam regula, et tutius artis pede quam veritatis vestigio claudicatur. Non enim est excusata perpetratione peccati libertas eloqui. Nam si pro omni verbo otioso quod locuti fuerint homines rationem reddere cogentur, agnoscunt in promptu est, illud periculosos lædere, quod tractatum atque meditatum et antepositum vivendi legibus loquendi lege præsumitur.*

Ex hac epistola docemur, homilias etiam ab Avito editas fuisse. Et quidem sola una restat de Rogationibus a Mamerto ejus prædecessore institutis. Sed plussularum fragmenta in antiquissimi libri reliquiis V. I. Jac. Augusti Thuani amplissimi senatus præsidis vidimus : unam in conversione dictam domini Segisrici Lugduni, postridie quam soror ipsius ex Ariana hærese est recepta; alteram in basilica sanctorum Agapennium, in innovatione monasterii ip-

* Hanc epistolam Sirmondus postea edidit inter opera S. Aviti aliquanto emendatiorum.

diutius servitium pubes Ligurum duceretur. Nec in uno loco summus vir in illa regione se continuit, ne forsitan in longinquo degentes dominorum feritas impedit. Fuit Genavæ, ubi ¹ Godigisclus germanus regis larem staturat: qui ² famam fraternæ deliberationis secutus, bonis operibus ejus se socium dedit. Srevi tamen tantæ laboratorum phalanges emissæ sunt, ut videres longe lateque agminibus ferventia itinera cum laude Dei, tum etiam splendidissimi sacerdotis Epiphani, ejus ministerio atque labore erepti fuerant, redeuntium. Et ne tanti lux nostra thæpæ muneris privaretur, atque ab oculis ipsorum pulcherrimum spectaculum tolleretur, ipse cum his remavit. Videres duci in triumphis cœlestibus vulgus liberum, et pro mactandorum sanguine terram maderiferi lacrymis exultantium: cum Eliæ cnrnum istarum cohortium ductor scanderet, et quadrijugum ad cœlestia pro merito suo reperetur excursu. Non sic Pelæus princeps Alexander, quem pacatorem orbis vocavit vana laudatio, captum gentium duxit examen, ut iste revocavit. Ecce hinc comperimus armatorum mentes sanctitate superatas, et cecisse precibus electi principem, qui obvium verborum, quam ferri lamina, hinc lector agnosce: expugnavit sermo, cui se gladii subdixerant. Dum ergo tertio mense cum tali thæpæ Ticinum remearet antistes, ut ³ Tarantasiam venit (sic enim vocitatur oppidum Alpibus vicinum), ibi quædam mulier gravi immundi spiritus vexatione laborabat: quæ continuo percepta benedictione absoluta discessit. Ipse tamen suis inopinatus nec suspicantium oculis astitit. Visus est subito, de quo vix credebatur aliquis posse rumor audiri.

Mox tamen ut rediit, curis ex more animum fatigat, ne forte quibus absolutionem Deus per illum dederat, proprii census possessione turbarentur; præcipue ob nobilium considerationem personarum; quibus immanior apud suos poterat constare calamitas, si vitam inopem reduces sustinerent, et de peregrinationis incommodis sola misericordiæ solatia perdidissent. Ad regem invictissimum Theodericum per se mox ire noluit: ne forte laboris sui vicissitudinem in relatione gratiarum, aut in exhibitione munerum coram positus videretur exigere: flagitat enim quasi debitam retributionem, qui profligatis principum jussionibus, ipse quid actum sit auctor annuntiat. Hoc ergo ille totius acuminis vir prospiciens declinare gestiebat. Scripsit tamen, et quæ gesta sunt, loqui commisit epistolis; ne aut tacendo contempserit, aut occurrendo per arrogantiam pronuntiaretur intemperans. Quantum tunc admirande pon-

sus; tertiam in restauratione baptisterii in civitate sua Vienna; quartam in basilica S. Petri, quam sanctus episcopus Tarantasiæ condidit; quintam in dedicatione basilicæ Genavæ, quam hostes incenderant; et alias quæ vel inscriptionibus ipsis nimum quantum sui desiderium excitant, reliquorumque beati Aviti operum quæ recensent Isidorus et Ado Viennensis.

¹ Godigisclus] Ita scribunt libri omnes, non Godigisium, ut vulgatae habent editiones Gregorii Turonensis aliorumque.

² Schot. et Bolland., *formam*.

tifex, tua plus egit absentia, quantum ⁴ imperavit humilitas deprehensa; dicant illi, quos de exsiliis ditissimos reddidisti. Igitur omnia quæ a piissimo rege pro miseris per paginam petiti singularis antistes, incunctanter obtinuit. Serenus præstitit copiam supplicanti, cui pro compensatione laboris sui hoc credebatur posse sufficere, quidquid per illum beneficii redemptus et pauper acciperet.

Postquam tamen omnes qui revocati fuerant, indultu præferendi principis jure suo donati sunt, perfunctam molestiarum suarum molem admirabilis censebat episcopus: cum necdum biennio exacto, a deliberatæ quietis gremio, tanquam a portu cymba aliis inlata tempestate propellitur. Nam infirmis Ligurum et labantibus humeris vix ferenda tributorum sarcina mandabatur. Rursus ad te, afflictiorum consolator, accurritur. ⁵ Doceres frustra reddidisse patriæ cives, si illis in solo avito periclitantibus non adesses. Et quia apud te nunquam fatigatus est qui rogavit, suscepisti causas infelicium, et te protinus ad recidiva onera præparasti. Ravennam pro nobis regem rogaturus excurris; quam ne te ibi quisquam post Gallicana insignia laudaret, effugerat. Minas cœli, procellarumque discrimina, adhuc quasi ævi integer, aut valentia corporis munitus, exsuperas. Nunquam tibi ad officium animum se membra quæ tavis invalida subdixerunt: frigus, pluvie, Padus, jejunia, navigatio, periculum, tonitrua, sine tecto mansio in ripis fluminis, incerti pene sine terra portus, virtuti tuæ dulcia fuerunt, et grata successui.

⁶ Contristatus est de præsentia tui et ille eminentissimus rex, qui te videre ambienter optabat. Exposuisti necessitates nostras adventu tuo, antequam diceret, et quales tecum habitantium lacrymæ te compulerint, docuerunt superata discrimina.

Ast ubi ad principem tamen ingressus est, ita loqui cœpit. « Solita, rex venerabilis, mentis tranquillitate famulorum preces intellige: et me ad postulanda necessaria, et vos ad tribuenda usus informat. Lex tua est, dactor invicte, misereri jugiter: tu semper nutriti spem intercessionis in posterum, dum præsentibus non resistis: viam supplicationi nostræ patefecit ad reliqua, semper apud vos beneficii fides impetrati. Liguribus tuis largire quod proferas: tribue quod reponas: futurorum quæstus est, temporalis indulgentia. Boni principis mos est, cum virtutibus amare famam; et regnum ita ordinare, tanquam ad stirpis suæ posteris transiturum. Nutantes domini hæc tantum quæ accipiunt, diligunt: firmissimi illa potius, quæ dimittunt. Sic terris semina parva committimus, ut multiplicata capiamus: fenus sine cri-

³ Tarantasiam] Tarantasia olim oppidi nomen, Alpium Graiarum caput. Sic enim et in veteri lünaratio Ethici, et in Aviti homilia quam modo commemoravimus. Hodie Tarantasiam vocitant non oppidum, sed pagum ipsam, tractumque totius Centronum civitatis. Itaque contra illi accidit quam plerisque aliis Gallia locis, ut princeps oppidum regioni nomen daret, non regio sine civitas oppido.

⁴ Bolland., *impetravit*.

⁵ Idem, *doceris*.

⁶ Baronius ex Vat. cod. *consolatus*.

mine fit triplicatum: boni imperatoris est possessoris opulentia. Concede immunitatem anni presentis Liguriæ, qui eos externis qui supplicant, reduxisti. Quam uberem presentem nativitatem habuerimus, clementia vestra astantes interroget. Nemo illi mentitur, cui serviunt qui convincant. » Ad hæc princeps: « Licet nos immanium expensarum pondus illicitet, et pro ipsorum quiete legatis indesinenter munere largiamur, tamen vis meritorum tuorum tractatibus nostris reverenter intervenit. Opus est, fieri quicquid injunxeris: juvat omne quod præcipis: æstimamus enim compendiis nostris adjici, quod ipse decerpseris. Nihil tu quasi ex accidenti deprecaris, qui habes a nobis plurima quæ reposesas. » Duas tamen presentis indictionis fiscalis calculi partes cedemus; tertiam tantummodo suscepturi, ne aut ærarii nostri angustia Romanis pariat majora dispendia, aut supplicatio tua expectata patriæ gaudia non reportet. » Taliter præfatio regi egit gratias summus antistes: a quo vale dicens abscessit. Heu dolor atque gemitus? omnibus quasi supremi officii vel ultimæ visitationis studio impiger occurrebat. Et cum domus ipsius Christianæ multitudinis turbas evomeret, ipse tamen omnium penetralia adibat: nullum humanæ mentis crassitudine hebetatum tangebatur tam funesta suspicio, quod instaret transitus ejus quem ille spiritus relevatione cernebat. Ninguendo aere, et quali solent homines ad tecta confugere, Ravennam egressus est, et per omnes Æmilie civitates celer venit, tanquam ad sepulchri receptaculum properans: omnibus sacerdotibus in itinere positus munificus, communis, affabilis, et quasi ¹ exagellam relinquens, se ipso præstantior. Ut Parmam tamen, ejusdem viæ ingressus est civitatem, continuo eum coagulatus in vitalibus humor infudit, quem catharrum medici vocant: qui se medullitus inserens in ruinam publicam serviebat. Sed quid formidas oratio? quid velut ² navis fragos scopulos perhorrescis? Velis, nolis, et si strictim, ejus vita dicta est, narrandus est obitus: quoniam nulla protensione libelli, nullis dilatationibus, promulgatæ laudis, transitus ipsius poterit occultari. Et quamvis velut Scyllæos canes et patulas Charybdis fauces, fragosa discrimina murmure minitantes velificans carina diffugiatur, obitus ejus naufragium non omittit. Quid fletus narrare metuo, quos continua semper necesse est ut monstret effusio? Ergo dum se oppido Ticinensi, nunc misero, propinquavit quasi alacer et sanus apparuit: quod licet cum ³ omnibus exultationibus ob reditum suum introisset, illico gaudia vertit in lacrymas, ægrum se esse ipsa die significans, altera graviorem. Et cum grandior per dies singulos appareret infirmitas, adjuta est imperitia me-

A dicorum. Stabant mussitantes et attoniti populi, casum in uno homine totius provinciæ considerantes, et funus mundi metuentes. Septimo tamen die inopinatum scelus, ineffabilis calamitas, inexplicabilis luctus accessit. Sed cum beatissimus cerneret pontifex, sarcina carnis abjecta maturius se ad purum aetheris evolare fulgorem: cujus vox illa semper fuit, *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum* (Philip. 1, 21), læto animo ac vultu sereno illos versiculos Davidicos sæpius repetebat: *Misericordias tuas, Domine, in æternum cantabo. In generatione et; progenie pronuntiabo veritatem tuam in ore meo* (Psal. LXXXVIII, 1). Et illud: *In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum* (Psal. xxx, 6). Nec non adiciebat de perfectione securus: *Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo salutaris meo* (1 Reg. II, 1): ut hymnis et canticis et in morte resonans ad sedem suam celestis anima remearet: quæ quinquagesimum ⁴ octavum ætatis annum duxit ad tumulum: triginta in hac sacerdotali, qualem, et si excerptim lector attendis sculptam, conversatione exemi.

Illud namque silentio præterire non debeo, quod ejus sanctæ reliquiæ usque in diem tertium, quo cum summa veneratione reconditæ dinoscuntur, tanto lumine ac decore vestitæ cunctorum visæ sunt oculis ut splendorem vitæ vultus signaret defuncti, et depositam gloriam jam nunc percepisse gloriosum vas crederetur, in quo vere fuit thesaurus magni regis inclusus. Quæ tibi fuerunt flumina lacrymarum, quanti planctus, silebo, ne post annos ac curricula novellum dolorem scriptor incutiam. Quæcunque ibi mater venit, liberatum clamavit ab illo filium; quæcunque uxor, maritum; quæcunque soror, fratrem; qui cælebs, se ipsum. Postremo in illa tanta hominum multitudine et conventu, ut audenter dicam, totius orbis nemo fuit qui beneficiis illius aliquid non deberet.

Sed quæso jam temperemus a luctibus: contractam tristitia resolvamus frontem. Excelsa cum Deo possidet, ob cujus obitum moreremur in terris. Sed quid faciam, quod remediatoris vestri singultus verba deficient? lacrymæ ora profundunt? mugitum resonant omne quod eloquor? et intelligo quod nunquam ad flentem flens bene veniat consolator. Hæc sancto Patri et doctori peritissimo idoneus affectu non scientia impendi, ut aliquos de conversatione illius flosculos relegerem; ut est longum iter agentibus in usu positum, qui non omnes obvios consulunt. Tu mihi, anima apud Redemptorem nostrum præpotens, tribue, ut cura vacuus et pectore liber, munda tibi sicut debentur præconia mundus exsolvam. De cætero ha-

gium facere est ponderare: trulina qua ponderamus, exagella.

² Alii, *navifragos*.

³ Alii, *omnium*.

⁴ *Quinquagesimum octavum*] Decessit beatus Epiphanius XII cal. Februar. anni 497, anno ætatis duodecagesimo nondum expleto. Quare natus videtur an. 439, creatus epi 400 pns anno 467.

¹ *Exagellam relinquens*] Hoc est, ut interpretor, normam et exemplum. Exagellam enim appellasse videtur libram seu trutinam, ab eo scilicet fonte a quo et aginam et exagium. In antiqua inscriptione quæ continet edictum Aproniani P. V. sub exagio pecora vendere, est appensa vendere. Zeno item sermone 6 ad neophytos, *Habetis*, inquit, *aginam: exagium facile, quemadmodum vultis ponderare*. Exa-

bentem in te post Deum fiduciam non relinquant, et a vinam repromissionem recte participem. quem religionis titulis insignisti, religiosorum in di-

OPUSCULUM QUARTUM.

¹ De vita Beati Antonii monachi Lerinensis ².

PRÆFATIO.

Ut præliantes assurgunt buccinis; ut equorum celebritas ad potiorem cursum ferrata calce provocatur: ita dum majorum virtus sollicitat, ingenia novella confortat. Qui cana exercitia et veterum gesta relegit, ad disciplinarum frugem propositis laudum præmiis inardescit. Imago præcedentis gloriæ, ut ad posterum veniat, linguarum catena retinetur: non licet per ætates perire, si quid lectio serenis acilibus amica susceperit. [Itaque eloquentiæ durturitas, mortalis naturæ sine congressionis periculo vincit angustiam, per quam optimorum conversatio, ipsis decidentibus, noscit occasum. Restituetur quidem corpus origini, et destinatus a superis spiritus ad proprium recurrit auctorem: quorum tamen probitas libris mandata fuerit, eorum vitalis est obitus. Dicit forsitan interpres austerior: Abjurat prædicationis dulcedinem perfuncta mens sæculo, et carnis vinculis absolutus non desiderat quæ inter incerta mundi gessit, agnoscitur: sed illos humanus carcer, sine libertatis dispendio, refudit opifici: dum inter polluta gradiens, nitorem suum anima Deo nostro intenta geminavit; et per mandatorum cœlestium lineas lenocinantem hujus lucis non sensit errorem. Nobis vero ista reviviscant, nobis profutura serventur; quibus si a studio deest sectari meliora, de illorum qui faciem conversationis suæ præferunt, venire debet exemplo. Tu autem, venerabilis abbas Leonti, quid mihi operis injunxisti, adjuva oratione titubantem, et siccitatem styli sauctarum precum imbre locopleta: facies enim, ut confido, meritis præcipuum, quod aggressi me ipse jussisti. Pronum est, beatitudinui tuæ jejunam eloquentiam fecundis innocentiae ferculis ampliare: credite mihi, vos respiciet extortæ aut culpa, aut genius dictionis: cujus nisi substantiam religiosa auctoritate firmaveris, videbitur iudicii tui clauda fides delegisse minus idoneum, cui venerandi laboris provinciam commisit.]

Igitur beati Antonii narraturus insignia, primum Spiritus sancti mihi majestas invocanda est, ut qui illum rebus divitem facit, me in his explicandis per linguæ freno moderetur, et laborum sordes prophetici carbonis diluere maturet incendio, ne conscientiae nebulis lucem conversationis illius, aut amplissimis pauperem faciam laudibus, aut infantia arente devestem. Benedicatur indivisa Trinitas Deus noster,

¹ De vita beati Antonii] Beatum hunc virum, quem paucis post obitum annis primus omnium celebravit Ennodius, jure quodam sibi vindicant tres provinciae: ortum Pannonia, potiorem vitæ partem Italia, obitum et sacras corporis exuvias Gallia. Natus quippe in Valeria Pannoniæ, atque a beato Severino primum abbate, deinde a Constantio episcopo Laureacensi patruo suo institutus, inde in Italiam profectus est: atque in valle Tellina, qua Abdua fluvius, priusquam

qui servum suum Antonium, tanta virtutum dote sublimem, circa Danubii fluminis ripas in civitate Valeria, Secundo patre lucis hujus janam jussit intrare. Qui quamvis de splendore natalium conscientiæ jubar hauserit, tamen fulgorem stirpis præcipuæ morum radiis obumbravit, vincens decorem sanguinis ingenii claritate; dum coruscantem germinis sui lampadam actuum serenitate transcendit; et factus est victor stemmatis sui, per quod universos nascendo superavit. Qui dum adhuc de matris penderet uberibus, quem præscivit Dei gratia, non reliquit: nec passa est inopem favoris existere dispensatio cœlestis, quem remunerandis plenum studiis approbavit. Qui ne sancti instituta propositi per parentum blandimento frangeret, annorum ferme octo genitoris tutela nudatus est: mox tamen ad illustrissimum virum Severinum ignara fuci ætas evolavit: qui dum eum mulceret oculis, futura in puero bona quasi transacta relegebant. Fuit enim, cujus meritis nihil esset absconditum. Ille hunc sibi futurum participem, pia ubique voce prædicabat: credo, ut incipientis tirocinia spes annuntiata solidaret.

Sed postquam beatus vir humanis rebus exemptus est, Constantii antistitis ea tempestate florentissimi, junctus obsequiis, gloriosis operibus vitæ rudimenta dedicavit: qui eum inter ecclesiasticos exceptores cœlestem militiam jussit ordiri: erat enim venerabilis sacerdos Antonii nostri patruus. Sed nunquam ille magisterii rigorem consanguinitatis lege molliovit: nec fecit securum de necessitudine discipulum non timere, qui gratiam doctoris nisi censura non præstitit. Quantum fuit circa sectatorem diligentiae modus, quantum judicia contulerunt: meritum suum in facie monitoris agnovit. Sed jam peccatorum summatio Pannoniis minabatur excidium. Nam succisa radice substantiæ regionis illius status in primum deflexerat. Per incursum enim variarum gentium quotidiana gladiatorum seges messem nobilitatis abscederat, et fecundas humani generis terras ira populata desolabat. Jam Franci, Heruli, Saxones, multiplices crudelitatum species belluarum more paragebant: quæ nationum diversitas superstitiosis mancipata culturis, deos suos humana credebant cæde mulceri: nec unquam propitia se habere numina, nisi cum ea æqualium cruore placassent: cessare confidebant

Lartum subeat, decurrit, cum Mario presbytero aliquandiu versatus, inde rursus emigrans, ad Larium lacum, haud procul a sancti Felicis Comensis martyris sepulcro sedem fixit, clarissimamque nominis famam adeptus est. Quam ut declinaret, Lerinensem denique maris nostri insulam petiit, in eaque vitæ cursum inter sanctissimos ejus ævi monachos biennio peregit.

² In martyrologio Romano die 28 Decembris.

iram cœlicolam innocentis effusione sanguinis, qui ut in gratiam redirent cum superis suis, propinquorum conserant mortes offerre: quosunque tamen religiosi titulus declarabat officii, hos quasi sereniore hostias immolabant, æstimantes, quod piorum jugulis divinitatis cessaret indignatio, et fieret materia gratiæ locus offensæ. Inter quas temporum procellas Constantius pontifex, ne quid in mundo haberet subsidii, terra¹ hostilibus deputata, humana lege liberatus est.

Post ejus resolutionem, Antonium nostrum famulum ad Italiæ partes quibus cœlitus fuerat deputatus, Christo duce perducunt. Principe loco Tellinæ vallis, quæ id sortita est vocabuli, limen ingreditur: quam montium ex utroque latere brachiis fabricata naturæ ditat amœnitatis, et de verticibus fecundis annuum plebe locupletat uber solum: quod avaris respondet juxta desideria immoderata cultoribus, non tamen ita aristis prægravidum aut dotatum pascuis, aut arbutis compositum, aut fluminibus lætum, ut non plus supervenientis personæ gratia præstaret, quam ipsius originis variata et distincta formositas. Illic Mario presbytero qui spiritibus immundis dominabatur, adjunctus est: quia hæc est rerum conditio, ut novi hominis mores divulgat inventa sodalitas: et qui ignoratur per originem, similibus clarescat affectu. Deprehenditur mens secreta per socios, et cui non licet ad liquidum supervenientis æstimare conscientiam, conceditur ut de suis deprehendat externos. Nam cum eum beatus Marius illis oculis quibus mentes videntur, inspiceret, et interioris decorem hominis absconditis percontaretur olutibus, voluit eum clericorum sociare collegio, et inter ecclesiasticos cœtus præstantem meritis dedicare personam. Sed fugit honorem, velut veneni poculum, qui semper potentiam credidit subjacere, et servire patienter prætulit regali dominatu.

Ne tamen diu humanæ conversationis mixtus illecebris, societatem contagionis hauriret, elegit secesum haud procul a beati martyris Felicis sepulchro, ubi Larius Jonii marmoris minas deponit: quando ne evagetur longius, objectis ripsis resistunt frena telluris. Illic insertio nubibus vertice mons coruscat, qui sublimitate sua vincit aspectum. Sed quam superbus est magnitudine, tam difficilis ascensu. Nam nullis ante monachum nostrum patuit gressibus: nec per prærupta saxorum humani generis admisit, formidine repugante, vestigium. In præcis cauitibus tuta feris longum præbuit nullo exterrente cubilia: eo bestii blandior, quo terribilius agricolarum minatur excursui. In hoc Dei famulus sedem diligit, in quo sola fuit placendi causa, quia nequaquam lenocinabatur aspectibus. Nihil secum amplius, nisi parum leguminis et lignonem quo terram sollicitaret, de mundi beneficiis assumens: dedicavit callem subjecta asperitate nescitum. Juga illa indomitam naturæ legem Antonio congregante perdidit: reserata itinera post ingressum ejus patuere cupientibus. In-

A venit illic tamen duos senes, quos jam ita inter lustra belluarum habitatio longa miscuerat, ut nihil de illis mundo fama nuntiaret: quorum vitam scientiamque plene videor elocutus, cum expetiam pro Dei timore habitationem sine nube vulgavi. Brevi post, horum unus assumptus est, et terreni carceris mole deposita, ætheriam valetudinem felix anima resumpsit: nam absolutiois ejus tempore columna ignea beati Antonii oculis est ingesta, ad cœlum usque pertingens: credo, ut venerabilis viri fides, et ardor ille vitiorum decoctor typico monstraretur incendio. Tunc dum ibi Deo cultor tota disciplinis cœlestibus virium suarum vela laxaret, et per sinus animæ corporisque extrudentia paleas flabra susciperet: cujus vigiliis, jejuniis, lectionis assiduitatem jure replicarem, nisi haberem digniora memoratu. Nunquam ille cibum sumpsit, nisi fatiscente corpusculo, nunquam nisi exemptis officii muniis, sollicitudinem quiete laxavit. Sed quid retexam, quæ perfectionis habuerit instrumenta perfectus, aut per quos gradus ad celsa conscenderit, quem liquido declaratum est obtinere sublimia? Scivit ille sic per labores varios disciplinarum lineamenta sectari, ut nunquam assumeret arrogantiam de labore: et cum omnia essent digna præconis quæ gerebat, dispendium virtutis credidit fuisse laudatum. Sic totum de ejus actibus opinionis luce radiabat, ut nihil præberetur ostentui: præminebat censura mentis in corpore. et iracundiam quam contra culpas anima ejus susceperat, facies infucata C pingebat. Videres adversus flagitia mundana torvos oculos, et indefessa contra sæculi blanditias Christi militem bella tractare. Quando illa imago statum suum resolvit in risum, et ab ordinis proprii rigore lætitiæ debilitate contracta est? Interea dum velut obsignatum monachi in universis implet officium, vir quidam quem sponsæ suæ amor in facinus impulerat, et ad effusionem humani sanguinis affectu et indignatione provocarat: dum conscientiam se credidit fugere mutatione terrarum, et in aliis provinciæ partibus innocentiam reperiri quam furore duce perdidit, velatum simplicitate ad secreta eremi portavit homicidiam, putans in Dei obsequio constitutus de actibus suis præter effigiem nil patere. Artifici humilem simulavit obtutu: et per dolosi D commenta consilii, fabricata subjectione compositus, cautiorebus scelerum sordes textit obstaculis. Difficile est præter Deum deprehendere, quidquid obsequendi argumentis involvitur: proinde legitimum celat abjectio: raro in lucem erumpunt crimina, quæ auctor obtemperandi scierit fuco sepelire. Protinus tamen adfuit ille index consuetus, et latentis secreta conscientie divinæ vocis clave reseravit: in his sermonibus adorsus Antonium, quando eum plus quam homo possit docuit cognovisse, illum denudans, qui crasso indumento latronem tegebat: « Cave, inquit, ne tanti criminis reum sancto velis miscere collegio: ne lupum ovibus, agnis viperam negligens æstimator adjungas. Iste animam Dei manibus con-

¹ Schot., *hostibus*.

cessam per ensi fragmenta gutturis effugavit, et inter necivo fratris furore constricti vitam e sedibus suis, dum infert faucibus vincula, dissolvit: hunc debitum exitum sequitur, nec a jugo supplicii erit alienus qui humano sanguini non peperit: misericordia est, circa facinorosos servata districtio. Ergo sopori terminum ponens, mandatorum cœlestium hostem depelle, ne candida conversatio tecum habitantem fusca supervenientis contagione violeat. » Illico divinis obsecutus imperiis hominem vocat, mentientem convincit, feriato ore male conscii omnia ejus gesta persequitur. Expavit deprehensus, cum flagitia sua recenseri videret ab homine, quæ sine teste humani generis commiserat: viaticum poposcit, fugam tremens apparavit: continuo tamen pedissequa reum ultio comprehendit, et expiatum scelus patris mortis nuntiavit. Ita sermo justis viribus carere non potuit. Interea sanctus vir per regiones finitimas insidiatricis famæ linguis innotuit: quæ ne pareret de celebritate jactantiam, ante provisa sunt remedia, quam morbus adolesceret. Qui enim grandævus aut debilis, duce diligentia, non itineris illius transmeabat abrupta, cum dantibus valetudinem desideris etiam ægritudines corpora non teneret? Hac perterritus frequentia; ad secretiora eremi beatus Antonius credidit evolandum, ne singulorum devotio inamabilis arrogantis mater existeret, et de multiformi gratia rigidioris propositi ruina nasceretur. Mox tamen recessus quem pendula rupes commendabat, electus est: in quo annis pluribus solus, et vere monachus vitam sine humani generis consorte transegit. Dabat feras pro sodalibus montana solitudo: mugitus ursi aliarumque belluarum minax immurmuratio, pro blandæ confabulationis communionem ponebatur. Denique ea tempestate ursus petulantior, gloriæ plus daturus, canes ipsius puberibus foliis lætiores, et quadam domino hilaritate gestientes, immani ingrediens contritione vastavit, ita ut nusquam de simplici fruge spes residua linqueretur: quem ille baculo mulectum districtius abire præcipiens, testem virtutis suæ, et nuntium passionis ad alias ire bestias mox coegit: ut impleretur Domini fidelis pollicitatio, quæ sectatoribus suis totius veneni et omnium ferarum promissis obsequium. Rursus tamen gradienti ei per destinatum callem rugiens se fera suggestit: quam ille sola jussione turbatum iter fecit aperire; et occupata viæ claustra deserere. Sed ecce iterum alis pernicious, per conditionis suæ ordinem, Dei servum in quo loco degeret fama vulgavit; aliud de ipso, pro sententiarum varietate, diversis opinantibus. Tunc liquido patuit per occursum multiplices nihil obstore cupientibus; planari ardua, solidari scissa, pendentia non timeri. Sed potioribus insidiis, ne per arrogantiam hostis subriperet, fortiori consilio manus opposuit, ne jam grandævus perderet, quod inter tirocinia virtute servasset: acrius enim circa robustos diaboli certamen est, et majoribus copiis illos aggreditur, qui conflictus ejus experti roboris sudore domuerunt. Universa tamen secum

A ipse pertractans, brevi animum suum allocutione firmavit. « Quid agimus, mens adhuc mundani oneris fasce depressa, quam nondum ad auctorem suum corporeus carcer evomuit? non tibi certa est de perfectione fiducia, dum adhuc includeris fragilitate carnali: periculis plena sunt, quæ videntur esse tutissima: lenocinia hostis tui intelligis, dum universorum voce laudaris. Vide quantis laboribus insidiis: absconditum esse non licet, quod adimus: latebram nostram persecutio manifestat hostilis. Sanctorum petamus exercitum, et illam Lirinensis insulæ cohortem irriguo inquiramus ardore: quem solum hactenus pulsavit adversarius, timebit inter inimicam sibi multitudinem constitutum. Instructa præliis acies illa semper invigilat, et variis perfossam ictibus abigit infantem: quot bella illis diabolus intulit, numerant tot triumphos: non metunt quotiens strident Satanam, ut dimicantes acuant, classico fuerit stridente nuntiata: semper eruditos et fortes reddidit quotidiana decertatio, quomodo prolixior pax solutos. » His dictis, dimissa fratribus cellula, quos ibidem prædicti amor congregaverat, apud Lirinum improvisus apparuit. Nuntiavit virum insignium meritorum facies jejunii pallore decorata. Num dum secreti nitorem hominis splendidissima macies indicaret non defuit actuum ejus præco consuetus: immaculatam conversationis ipsius speciem sub verborum abundantia et relationis ubertate describens. Mixtas grandævus et præcipuis gestorum suorum lampadam non minori intellexit igna rutilare: metitus est fontis sui lucem, dum vidit alieni. Quasi inter ornamenta cœli et sidera pleno fulgore micantia, supervenientis astri claritudo societetur: certant sine invidia: geminare radios, et per augmenta luminis speciem superare novitatis. Alia prolixiori crine facem suam stella commendat: alia puriore: unam ditat potior flamma, nobilitat alteram per spatia nocturna sincerior. Sic Antonium nostrum per universas locorum mutationes a Christo veniens disciplina comitata est. Providit tamen, ne cui in illa nutritrice sanctorum insula, cum præstaret meritis præferri videretur honoribus: sciens in humilitatis radice plantatum ad centenos fructus assurgere. Blandus juvenibus, gravis maturis, doctus peritis, D submissus existendo simplicibus, totam illam domini gregis legionem distinctam actu, variatam gentibus, quasi unam animam in sua affectione collegit, ibi biennio, se ipso potior, mundi istius sarcinam deponens, victor insidiarum quas antiqui serpentis parat astutia, diem nostrum et lucem presentis sæculi perpetui luminis adptione commutavit. Taceo qualiter vitam ipsius mortis claritudo signaverit, ne universa digerens, non tam veritatem narrasse, quam prædicti laudibus videar immoratus. Veluti si quis consuitum lucem frondium densitate repererit; ex quo coronam ferro stringente subripiens, genium silvæ, dum præsumit parva, non amovet; melioribus equidem de Antonii nostri factis, quæ stylo non attigi, narranda servavi. Vincat forte eloquentiæ flu-

mine : nemo me circa illum superabit affectu. Habeat A gratiam beati hominis nemo præripit, qui ad expli-
qui secutus fuerit, de peritiæ messe jactantiam : mihi canda ejus bona primus accessi.

OPUSCULUM QUINTUM.

¹ Eucharisticum de vita sua.

In nomine Patri et Filii et Spiritus sancti.

Oraculum est scientissimi doctoris gentium (II
Cor. xii, 9) quod pariat infirmitas nostra potentiam,
et quod terrena contritione anima convalescat : cum
virtus quæ de substantia carnis fluxerit, currat ad
spiritum; et dum labefactio nostra cœlestem homi-
ninem, et in divina locandum æra componit ad frugem
spiritus; si quando sine cultura aut messe sunt
corpora, dulce est, et cum accesserit propter aug-
menta diminutio : ad divitem Dei gratiam pervenitur
jejuna et sterili paupertate membrorum. Ergo tibi de-
betur post Deum, imbecillitas nostra, quod de rerum
sublimium affectione surreximus. Votiva febris meæ
necessitas, et exustio amplectenda medullarum, de-
derunt mihi et timere Deum de abitione sospitatis,
et in ipso gaudere de reditu. Lætatur nunc in auctore
nostro mentis sanitas procurata languoribus. Ubi est
superbia divinæ salutis quesita ludibrio? ubi super-
cilium, per quod omnium munus credebam esse rem
propriam? Repente deseruit te constantia roboris tui,
et ægritudinis subjecta ponderibus elisa cervice jacuisti
: postquam fugit prosperitas tua, seram medita-
tata pœnitentiam, quod prævalueras, Dei nostri fuisse
cognoscis. Gratias tibi, cœli moderator et conditor,
qui dispensatione subtili, et occultis miserendi itin-
eribus, vias nostras et de afflictione componis, et ad
virtutem perfectam pia laceratione nos reparas. Ad
medicinam tuam venire, nisi suffragio vulneris, non
valemus : cum duritiam cordis assuescimus te percu-
tiente mollire, et suggestionem terrenæ vilitatis nobili
et dulcissima molestiarum nostrarum passione com-
primere. Ecce ego ille, qui in loogum ducta mihi
alacritate plaudebam; qua dum perpeti fruerer, quasi
nulla intermissione solveretur, quærebam qualiter
peccati stipendium mors veniret. Nam elevatus insani-
sum successibus, poetarum me gregi, ignarus vene-
randæ professionis, indideram : delectabant carmina
quadratis fabricata particulis, et ordinata pedum
varietate solidata. Angelorum choris me fluxum aut
tenorem poema miscebat : et si evenisset, ut essem
clarorum versuum servata lege formator, sub pedi-
bus meis subjectum, quidquid cœli tegitur axe, cerne-
bam. Ineptum diu volutavit vita mortalis, et certa
miseriarum cœcitas de falsa dicendi felicitate perex-
tulit. Quotiens acclamantium flatibus propter reli-
gionem vertex nudatus intumuit, et mendacibus labi-
orum Iesus illecebris, credidit amorem sui habentium
pectoribus imperari? Tu autem qui in cœlis
habitas, irridebas me (Psal. ii, 4) : tu quem non

deliniunt verba, sed puritas : tu apud quem sæpe
muli loquimur, et clamantes tacemus. Sic dum me
concinnationis superflua in rhetoricis et poeticis
campis lepos agitarei, a vera sapientia mentitam se-
cutus abscesseram, nihil aliud cupiens, nisi auris
vanæ laudationes aucupari. Erat orandi fastidium,
dum perorandi tenebre cupiditate mercari. Infelix
ego homo! qui me separaret de corpore mortis
hujus (Rom. vi, 24)? gratia Dei, medicabilis morbi
concessa ministerio. Nam ecce repente ad sedem
animæ formidantis dolor ingressus, et secreta cordis
hostili pavit incendio : tunc quidquid homo est jugi
consenescebat ardore, et per aditus naturales cœtio
se interna reserbat. Nam dum e latebris suis pelle-
retur arrogantia, quamvis adhuc aliqua de supersti-
tioso, tamen jam de superstite nihil habebam. Hoc
solum remanserat de conscientia viventis, quod a te,
Deus meus, sanari me posse confidebam, quem ad
commotionem errore perduxeram. Nec tamen vasta-
trix illa et magistra pestis latebat, viscerum immissa
conclavibus : nec contenta velamine, totum me luridi
coloris nube vestierat; ut quidquid in cœteris pas-
sionibus medicorum quæritur digitis, hoc propositum
pro correptione sui vulgus videret. Urebat amantes
mei longa calamitas; urebat inimicos; alios desper-
atio obitus mei, alios angebat instantia, concurs
erat civitatis in studii divisione sententia. Interea
me edax ignis interno vastabant officio, et continuis
curantium nutriebatur studiis. Nam quasi morbos
aleret, ita quidquid contra ipsos providebatur, ac-
cessit. Tunc illa sæcularis pompæ philosophia, Hip-
pocratis et Galeni contrita subsidiis, ad adjutorium
fidele se transtulit, aliquando sentiens mundi blandi-
menta vanescere, et humanis hominem præsiidiis
non juvari. Jam duorum ferme mensium curricula
cladis hujus me sibi pressura submiserat. Jam reme-
dii vice transitum præstolabar, et nihil suave de
usura lucis istius recolens, abruptere moras, etsi cum
peccati iturus fasce cupiebam. Expendite legentes quæ
hic flagella, quæ tormenta me manserit : ut suppli-
ciorum præsentium metu gehennæ penas expetere,
et ut ad illa immortalis camini et dirum anhelantis
piacula festinarem. Sed non defuit mihi Dominus,
qui mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit
(I Reg. ii, 5), majestate sua ille, cujus est promissio.
Adhuc verba in ore tuo, *Et ecce adsum, dicit Domi-
nus* (Isai. lxi, 6, et lviii, 9). Nam cum unus se ex
his qui assidebant mihi, et per singulos dies ditabant
inæqualitatem meam dispendio facultatum, lassatum

¹ Eucharisticum] Liberatus gravi morbo Ennodius,
gratias Deo, tum de reddita salute, tum de cæteris
quæ in reliqua vita acceperat beneficiis, hoc egit
opusculo : cui cum anepigraphum esset, nisi quod

in uno codice *Relatio cursus vitæ suæ* inscribatur,
Eucharistici nomen indidimus, Paulini Burdegalensis
exemplo, qui ejusdem argumenti ac tituli carmen
composuit.

se fuisse testaretur, nec aliquid remansisse quod A fieret; illico mihi spem vitæ detulit desperatio curatoris. Nam illic promptiora sunt cœlestis bona juvenis, ubi se subtraxerit obsequia infauſta languentibus. Continuo me ad ¹ beati Victoris martyris præſidia sæpe experta tranſvexi, et opem fortissimi precatus, Deo per ipsum cum lacrymis alleganda commisi. Satis esse ad promerendam clementiam ejus, si semper ante oculos suos statum, unde nos sumperit; nec facile ad sublimitatem mandatorum illius cum velocitate extremam migrare posse materiam. Quamvis per secundam pii naturam baptismatis ablutum sit quidquid de limo parente sordiuimus: tamen quia dum inimicus salutis nostræ inclusum blandimentis fucat interitum, dulci vitia sapore condidit; et dum pruritu aurium, dum gustandi oblectatione producitur, mors per fenestras ingreditur (*Jer. ix, 21*); quo fugiendum est ab ira ipsius, nisi ad misericordiam ejus, qui reducem filium et concessæ prodigum portionis, quem postquam cum porcis per obsecrum siliquarum cibum addidit immunda communio, ad stolam candidam, ad anulum pretiosum, ad divitias illas paternæ possessionis, quasi semper servasset jussa, revocavit (*Luc. xv, 12*)? Precatus sum per electum ejus, ut debita mihi plura dimitteret, ut plus diligentia absolutos exhiberem. Et hoc eum promissionis suæ chirographo et casta sponse conveniens, poposci, ut daret etiam per præcepta sua amabili devotione me currere: quia cum sit illius, quod vocamur, illius quod vocati acquiescimus, a nobis tanquam sint orta munerantur: et velle recta, et perficere ipse suggerit: tamen ceu pro nostra obnoxius devotione dat præmium. Promisi etiam, si clarioris studii me per gratiam suam donaret affectum, de manu linguæ meæ confessio ista procederet, de muneribus ipsius ingenio mei eidem adipem litarem; ut nunquam styli cura de secularium rerum ventosa executione lassaretur: reliquas etiam quibus suggillabar fœditates abnuere; si tamen ipse, quod loqui inspiravit, velle me faciat. Supplicavi ut adesset in me beneficis suis, nec averteret se ab eo, quem genuini præsidii tutela destitutum fovisset misericorditer, et illis qui parentum lætabantur defensione, prætulisset: et ut hæc tribuerentur non vicem innocentia meæ reddidit, sed quantum gratiæ ejus deberet felix et eruditus peccator, ostendit. Nam si recti custodiam pietatem secutus non linq̄ueret, et nos terreret ut arbiter, et non ut pater foveret; nusquam via salutis, nusquam eva-

dendi aditus pateret. Deus meus, redemptio mea, quæ mihi occurrunt de his quæ fecisti mecum: quæ de illis quæ gessi adversum me: quæ si conferantur, nullum tempus aut ope tua, aut delicto meo sit vacuum. Libet ex innocens in me collationibus tuis unam libere, et prætereundo populos largitionum tuarum, singularem summo tenus attingere. Tempore quo Italiani optatissimus Theoderici regis reususcitavit ingressus, cum omnia ab inimicis ejus inexplicabili clade vastarentur, et quod supereset gladiis, fames necaret: cum excelsa montium castrorumque arces penuria perrumperet; et in culminibus locatos armis sævior egestas obsideret: ² ego annorum ferme sedecim, amittæ quæ me aluerat, ea tempestate solatio privatus sum: remansi solus, inops re et consilio destitutus, cui sola remedium tribuere possit adversitas. Ne inter parentes, quod est captivitatibus sorte amarior, subsidia vivendi liber poscerem, extemplo porrexisti consuetam dexteram, defensio mea; et domum censu et religione prædivitem, ut solatium meum non respueret, compulisti. Poposci in matrimonium ejusdam nobilissimæ et tibi bene compertæ parvulam filiolum: protinus, te ut ad te veniret procurante, quasi hoc a me sperari debuisset, exceptus: contulit mihi placentium tibi consortium, et ut alimentis affluerem, et ad culturam tuam fugiens infidelitatis obscura commearum, pene ante agnitionem desolationis meæ, cœperunt mihi largienda suppetere. Tunc primum ex mendico in regem mutatus, afflictorum orditus sum mala deridere, et quasi debita mihi fuisset prosperitas, sic illorum negligere auctorem. Non tamen perduellis animus et duræ cervicis continuo a te tumor elusus est: produxisti ultionis tempora, ne forte compungerer, et hoc tantum, quis esset præstitor, sanatus sentirem. Sed quia homo non corrigit ex injusto, nec facile ad candidum post maculas sedetur; steti in sententia mea illa qua caderem, vici patientiam tuam continuatione peccati. Et quia, cum sis clementissimus, non semper justitiam reponis, nudatus præsidio tuo, vocem illam quæ directa est ad anres primi parentis, accepi, *Adam ubi es* (*Gen. iii, 9*)? In confusione mea, quantum amiserim clementia tuæ thesauros, et qua nudatus sis dote, numeravi: rerum a te collatarum æstimatio tunc concessa est, cum mihi periret: redii ad me atque ad ærumnas meas, et propter gaudia producta lacrymavi. Statim quidem alio itinere, non tamen impare, subvenisti. Ordinasti, ut per officium

¹ *Beati Victoris* Martyris Mediolanensis, ubi domus et sedes Ennodii. De hac ipsa curatione sua quam infuso beati Victoris oleo consecutus est, vidimus lib. viii, epist. 24. Alterum ejusdem martyris, etsi re ac modo dispar, in Apollinariem nostratrem præter usitatum morem collatum beneficium narrat Gregorius Turon. lib. i Mirac., c. 43.

² *Ego annorum ferme sedecim* Hinc petenda epoche annorum Ennodii. Nam si sedecim annorum erat, cum Theodericus Italiani ingressus est, nempe anno 489, consequens est ut, Valerio consule, qui fuit annus Christi 521 et Ennodio postremus, annorum fuerit non amplius 48. Itaque hunc numerum non

excessit. Nam dissimili argumento ætatem suam, et quo anno suos libros ederet, prodidit Prudentius, consulem indicans quo natus erat, in Cathemerinon præfatione, quam vetera exemplaria, ut totius operis Prudentiani præmium, in prima ejus fronte merito locant.

Irrepsit subito canities seni, Oblitum veteris me Salia arguens, Sub quo prima dies mihi.

Salia consul cum Pbilippo fuit anno 348. His adde annos 37 quos egerat Prudentius: reliquum est ut hæc scripserit anno 405.

levitarum coactus sanares, et impacti honoris sarcina quod premebat a me pondus amoveret. Sed postquam venerandæ me pressura dignitatis absolvit, habui de titulo genium, non de actionis nitore conscientiam. O mens rigore inebriata venefico, nec exemplis instructa, nec monitis! Si desunt tibi venarabilium magisteria librorum ad profectum, informare supplicis: et nisi te cœno perditionis immergis, habere potes de pœna doctrinam. Sed hæc faciat in nobis ille qui præcepit, et ut pares ejus existamus imperiis, ipse nobiscum quod injungit, operetur. Hæc et alia plura, sicut præfatus sum, per testem probatissimum beatum Victorem intimanda suggesti: nec requies, nec mora procuranda lentavit: petitionem meam suscepit, replicavit, obtinuit. Hoc amplius suffragator meus emeruit, quam poposci, ut [illa quæ mecum matrimonii habuit pa-

¹ *Religiosæ mecum*] Simile quiddam Ruricio accidisse scribit Faustus Reiensis epist. 7, ut cum ipso

rilitatem, religiosæ mecum habitudinis decora paritaretur, et fieret præclari dux femina tituli. Sed utinam sexum fragilem in animi virtute sequeremur, et actione nobili non tantum excelleret merito, quantum femineæ imbecillitati sequi videretur obtentu. Illa pretiosæ vigore constantiæ mala carnis vota perdomuit, et affectuosam servavit pudicitiam, non coactam. Illa recti observantiam, dum obstinate diligit, ire compulsi in naturam. Utinam non mihi in illa districti proponatur hora judicii; et dum in infirmitate sua fortis apparuerit, ego in naturali virtute sim fragilis! Ecce, Domine, recensui ipsa quæ noveras, et in ea tantum fui fidelis parte, ut non rapere quod tenebas. Adesto, rex gloriæ, adesto supplicanti, et secundum benignitatis tuæ consuetudinem, secutura dispone. GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITUI SANCTO.

fidelissima Sarra, id est conjux sua, sub uno Christi jugo ad communem tenderet coronam.

OPUSCULUM SEXTUM.

Parænesis didascalica ad Ambrosium et Beatum.

Deo obsequimur, dnm ejus convenientia monitis imperamus: nam quod petitioni vestræ studio caritatis acquiescimus, mystica sunt præcepta. Multis etenim supplicationibus exegistis, ut pagina vobis concinnationis didascalice fingeretur. Volens me in multorum jura submissi: quia videbo, quid in verbis adhibeatur examinis; sufficit si me in voto prædicentis. Ego tamen in foribus scriptionis quod vivificat non facebo. Deum tota mentis intentione mundis tenete visceribus, et circa vos precum frequentatione mulcete, nullis ab eo animarum fornicationibus, nulla transactione deducti. Fovete etiam proximos, quos facit naturale collegium; et ne quod vobis factum dolori esset, vos fecisse gaudeatis. Hujus boni fructus est, quidquid optatur. Me tamen diu tenuerunt anxium deliberationis incerta, utrum ad vos per carmen, an epistolari lege verba promulgarem. Elegi affectionem meam circa vos utroque dicendi calle patefacere: quia et præcipientem decet fortis elocutio, et pressis admonitione mentibus mollioris styli cura subvenitur. Ergo benigne exacta suscipite.

LAUS VERSUUM.

Quamvis sit tenerum madore mellis,
Quodcumque strepuit parens Camœna,
Et fictum lepido nitore carmen
Captivet docilis momenta cordis:
Nec semper deceat poema virtus,
Quod lex præcipiens tenere fluxum

¹ *Parænesis didascalica*] Auctor ipse sub initium concinnationem didascalicam vocat, et lib. viii, epist. 28, epistolam admonitionis: dignam sane quæ adolescentibus omnibus, qui ad virtutem et litteras informantur, legenda ac pedagogi loco sectanda proponatur. Beatus et Ambrosius ad quos ea missa est, ex epistolis noti sunt. Ambrosium enim Faustini filium fuisse docuit lib. ix, epist. 2 et 3. Bea-

Resolvat studio jubente fortes:
At nos Pieriæ modum loquelæ
In tantum sequimur, momente cura,
Quantum dat genius, vigorque veri
Christi militis usitum rigorem
Elumbem patimur cavere ductum.

Ergo dictorum aliquotiens amœna fugientes, materiam solidam suo ore celebremus, ne sentiat virilitas operis enervati damna sermonis. Non refugit professionem meam monitoris officium, quia decet præcedentes emendatio: et sicut post tergum relictis par est facem de innocentia proferri; ita ratio flagitii, ut etiam verbis iter quod sequatur ostendas: cum divini voce constet hortamini, *Argue sapientem et amabit te* (*Prov. ix, 8*): et non reticeat secularis assertor. Qui præceptorem sancti voluere parentis esse loco. Jure enim in affectionis supercilio collocatur, quem benignitas corrigendi promptius assertit quam ipsa natura generis. Genuisse etenim libidinis testimonium est erudisse pietatis. Ergo ad disciplinarum arcem properantes, matrem bonorum operum amate verecundiam: quæ ita ex se variarum species virtutum fecunda et virgo parturit, ut impudentia procax et corrupta vitiorum. Hæc vos hac voce, ut ad eam tendatis, hortetur.

VERECUNDIA.

Tingite candentes roseo de murice vultus,
Atque fidem morum pandite de facie.
In nive spargens maculas sis pulchrior ore,

tum, etsi patris ejus nomen non prodit, nobilissimum et sublimem adolescentem appellat lib. viii, epist. 38 et 39. Ad eundem etiam aliquot sunt epistolæ Ennodii, et Ambrosii nomine controversia⁶ in aleatorem. Ambrosius vero is videtur qui postea quæstor fuit Athalarici regis, apud Cassiodorum lib. viii, epist. 13 et 14.

Cum sudaus tenerum roscida colla feras. A
 Nil tibi plus lingua tribuas, quam schemate
 [frontis.

Quidquid amare libet, hinc tibi concilia.

Nefas est huic tam sacro manus negare consilio,
 quando et ipsa quæ loquitur, quæstnosi decoris dote
 redimita, nobilitatis vel amplificat bona vel suggerit.
 Pudori ergo cogantem semper sociate pudicitiam : quæ
 ætatis præjudicium cana moderatione temperans,
 annis fervore tumentibus peregrinæ frigus dispensa-
 tionis admisceat : et edomita erroris appetentia, car-
 nem sapore sanctæ conversationis illiciens, recti
 diligentiam studiosam in vobis videri faciat, non
 coactam. Hæc tamen ventris castigatione procure-
 tur, nec inimica ejus ferculorum populosis nutriatur
 erroribus. Exigit enim comessatio, magno quæsitâ
 dispendio, etiam honorum damna meritorum, et
 uno calle morum veniant detrimenta vel censuum.
 Hæc si ad vos gressum protenderit, his eam tonare
 oportet eloquiis.

CASTITAS.

Nil moror afflictos constanter prodere vultus,
 Dum mihi præriteant casti monumenta decoris.
 Pinguis nam tenuem suffocant corpora sensum,
 Et male farta suas conculcant viscera mentes.

At mihi crux cuspis, crux scutum, ¹ cruxque
 [thoraca :

Hæc tegar, hæc feriam, hæc pacis fœdera fir-
 [mem.

Hæc mihi dux belli est, quo victrix lubrica C
 [calcans,

Dira cupidinei detestor mella veneni.
 Ad me currentes puerum seponite factis,
 Deque meo juvenes canam præsumite vitam.

Hanc admittentes fidei ornate consortio : quia si-
 cut in emendatis moribus principem locum obtinet,
 ita suis spoliata dotibus non tenetur : nec fas est
 quasi singulare occupari ; quod constat ex pluribus.
 Nobilia sarta nisi multiplicibus pratorum non com-
 ponuntur spoliis : ex variis gemmis una diadematis
 solet constare formatio. Semper admirabilis electri
 corpus numerosa metallorum membra pepererunt.
 Proinde, quia nihil est quod fidem possit anteire,
 foveatur, et ita in diligentia messe coalescat, ne
 lacteus alimenti divitis culmus importuna demessus D
 falce moriatur. Ergo recedat ab instituto vestro clauda
 pollicitatio, et per usum in naturam transeat res
 sequenda. Hæc tamen his vos convenire putetur af-
 fatibus.

FIDES

Qui cupit cœlo sociare terram,
 Linqere et luxæ vitium parentis,
 Me petat, certum decus, et coronam
 Muneris alti.

Ille nec dirum meluit tribunal,

¹ *Cruisque thoraca*] Pro *thoraca*, hoc est lorica, Basilienses ut labanti metro subvenirent, ediderant *corona*. Sed nos fidem veterum librorum sequi maluerimus, quam seduli nimium emendatores videri : præsertim cum hujus generis exemplis abundet En-

Nec per urbanos volitat potentes :
 Conscius recti tenet inter undas
 Stagna salutis.

Barbarum quamvis tumeat Gelonus,
 Parthica et latret Morinus figura,
 Omne quod mundi rabies insurrat
 Despicit, arcet.

Intrat excelsi penetralis regis,
 Divitum tutis manet in ruinis.
 Ille nec legem patitur sepulcri,
 Nec mala vitæ.

De præfatis virtutibus facessat studiorum libera-
 lium deesse diligentiam, perquam divinarum bona
 rerum quasi pretiosi monilis luce sublimentur : quia
 non multum a fœditate sejungitur imperfecta formo-
 sitas : et qui non sufficienter magnorum tetendit ad
 culmina, miserorum infirma vix reliquit. Istæ tamen
 præ foribus quasi nutricem cæterarum anteponunt
 grammaticam, quæ adolescentium mentes sapore
 artillcis et planæ locutionis illiciat, et ad Tullianum
 calorem scintillas præfigurati vaporis adducat. Fab-
 ricatum Martius campus militem suscipit, quem si-
 mulacrum mentis dimicationis animavit : nec pe-
 dem retorquet a classicis, cui buccinarum clangor
 et misteria belli inter pacis blandimenta crepue-
 runt. Usu enim virtus nutrita grandescit, et de in-
 stitutione nascitur periculorum tolerantia : consum-
 mati roboris viros principia viderunt limentes. Bene
 est, si rhetorum dextera, et libertas illa linguarum
 C formatos grammaticorum fornace enses accipiat : qui
 ne manifestis cedant ictibus, frequens contulit imago
 feriendi. In hæc cautione opus est, ut supra ætatis
 immaturæ naturalem pene licentiam artis creseat
 affectio : et de continua per pædagogos, et indicta
 necessitate clari operis spontanea cura prosiliat :
 ostendit tamen ad bonam voluntatem se tendere,
 qui ut cogatur acquiescit. Jam pene in studio habet
 honestatem, quem non offendit sollicitudo monitoris.
 Tamen sectatoribus ista sic loquitur :

GRAMMATICA.

Mentibus damus saporem, dum polimus fa-
 [bulas.

Judicem tenemus æquum, si quid errat par-
 [vulus.

Abstinent manu, pudorem aure et ore verbero.
 Quidquid ars habet pavendum, ars loquendi
 [temperat.

Cum pnsillis/et jocamur inter ipsa dogmata.
 Nam jubet rigor magister, ne per omne terreas.
 Nos parentes dixit ætas illa major optimos.
 Quod favore computamus esse nostra pignora,
 Quæ dedit venter tumescens literati seminis,
 Nec libido subjugavit jura clari pectoris.

Hoc vos digredientes jam instituto, rhetoricis lituis

nodius, thoraca igitur, pro eo quod est thorax : ut
 lampada passim pro eo quod lampas. Sed primam
 præterea syllabam corripuit, cum in *θώρας* produ-
 catur.

evoeat Mavors eloquentiæ; et quasi lorica hamis, A ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curiæ principatus : quos vidisse, erudiri est. Non apud eos sermo de ludieris, nec pantomimorum vix ignoscenda commemoratio. Illi auram popularem per pudoris detrimenta non capiunt : contenti rectis magis placere quam plurimis, sortiuntur de innocenti actione testimonium. Istorum quamvis in omnibus jussa sequenda sint, est tamen in illis et magistra taciturnitas, et eruditi forma silentii. Est etiam Probinus patricius, placidi germinis examinata claritudo: quem eruditorum familiæ mores ad uiguem ducti contulerunt : qui et de patris et de soceri hausit fonte, quod mundus est. Est patricius Cethegus, ejus filius vir consularis, qui canam prudentiam minor transgrediens, sine ætatis præjudicio habet et provectorum soporem et mella pueritiæ. Est Boetius patricius, in quo vix descendendi annos respicis, et intelligentis pueritiam sufficere jam docendi : de quo emendatorum judicavit electio. Est Agapitus patricius, et honestate dives et scientia. Est probus V. I. quem si sequamini, illum Faustum et Avienum quos prædixistis præsentis, etiam cum desunt habebitis. Cæteros claros viros quos tantum ad me opinio detulit, silentio relinquo : per vos, si vobis jam cordi est maturitas, aut per eos quos sum præfatus, agnoscite : manifestis enim patet indicis amicus bonorum : nec in altero mores quisquam hominum, nisi quos in se formavit, amplectitur. Jam si matronarum delectat aditio, habetis domnam Barbaram, Romani flos geni, quæ testimonio vultus patefaciat lucem sanguinis et saporis : in qua invenietis et verecundam securitatem, et de bono actionis confidentem verecundiam : sermonem naturali et artificio simplicitate conditum, ut nec lepos devenustet alloqui, nec duris splendor feminarum rigescat affatus, in qua sic in naturam transiit honestatis diligentia, ut si vel mentiri velit, non possit errorem. Sonat pudicam lingua dulcedinem, nec mentis nubium tecto sereni sermonis operitur : hoc est pectoris, quod loquelæ. Det veniam feminarum diadema præsumenti, quod ejus invideo : quieti : velim illam omnibus Italiæ partibus imitationem præferri, ut quæ non acquiescunt monitis, formarentur exemplis. Est illie etiam Stephanía, splendidissimum catholice lumen Ecclesiæ, cuius natales ita majore luce fuscantur, si mores intelligas, ac si faciem mundi oculus sol obumbret : si ingenitæ conversationis radios seponas, plus ejus sanguine nil lucebit. Istorum, quoscunque præfatus sum, celestis vos dispensatio jungat obsequiis. Ecce habetis gratiæ meæ obsidem paginam, quam velut pædagogum sectamini. Det autem vobis Deus quod decet et velle semper et facere. Ergo si pomposa oratione non valui, oratione vos, memor professionis, adjuvi.

RHETORICA.

Sit noster tantum, non stringunt carmina quem-
[quam.

Nos vitæ maculas tergimus artis ope.

Si niveo constat merito quis, teste senatu,

Cogimus hunc omnes dicere nocte satum.

Et reus, et sanctus de nostro nascitur ore :

Dum loquimur, captam ducitur arbitrium.

Lana Tarentinæ laus urbis, gemma, potestas,

Quid sunt ad nostrum juncta supercilium?

Qui nostris servit studiis, mox imperat orbi.

Nil dubium metuens ars mihi regna dedit.

Hæc ergo, dulcissimi, et assequi contendite, et hæpta custodite. Sed replicetis, quibus ad ista magistris, quibus utamur institutoribus, quorum erigamur exemplis; cum Faustum et Avienum, sæculi nostri beatitudinem, et Latiaris flumen eloquii, aulicis districtum teneat sors secunda consiliis? quos dum manet cura, a generalitate nescitur : quorum tentare præconia idem esse ac si lucem solis et potentiam velis divinitatis asserere. Sed istis in bono publico desudantibus, patricii ¹ Festus et Symmachus, omnium disciplinarum materias et constantes forma sapientiæ,

¹ Festus et Symmachus] In hoc illustrium virorum catalogo dignitatum ordinem secutus est. Festus enim hoc tempore, ut Anastasius in Symmacho notat, caput senatus erat, consularium antiquissimus: ex anno videlicet 472. Symmachus eundem hono-

rem adeptus anno 475. Probinus anno 489. Cethegus Probinus filius anno 504. Boetius anno, ut monuimus, 510. Agapitus nondum quidem consul, cum scriberet Ennodius, sed postea futurus anno 517. Probus fortasse anno 525.

Per te, ¹ per qui te talem genuere parentes, A
 Symmache, ne nostram maneat sors dura ta-
 bellam,
 Da dextram tenui, et tecum me tolle per undas.
 Non facit ad mores credentem fallere sanctos.
 Nihil moror, en supplex venio : miserere pre-
 [canti,

Vilia divitibus commendans dicta patronis.
 Germina clara
 Sumite sicci
 Verba parentis.
 Nobile dictum est,
 Quod bona monstrat.

¹ *Per te, per qui te*] Miserat Ennodius Parænesis exemplum ad Symmachum patricium, ut eam corrigere, lib. viii, epist. 28. Propterea hi versus paræ-

nesi subjiciuntur. Adonii vero ad Ambrosium et Beatum referendi.

OPUSCULUM SEPTIMUM.

Præceptum, quando jussi sumi omnes episcopi ¹ cellulosos habere.

Nulli dubium est, hominem qui carnalis concupiscentiæ illecebras sacri amatori instituti, magistra vivendi arte domuerit, et præceptorum falce cœlestium erraticos palmites de conversationis suæ radice sustulerit, vitali traditurus incendio, fructuosa plantaria ad supernum fovere valitura compendium, unde annuas divina jussa capiunt pensiones, et eum sicut sinceritate innocentiæ, ita opinionis luce gratulari, Neehonorum facem meritorum maledicentis credendum est extingui posse conflatu : quomodo et si dente tangatur invidi splendor vitæ, umbram venenatæ oblocutionis excludit. Auctorem repetunt tenebræ, quæ ad involvendum jubar aptantur : nitorem siderum nox infusa non obruit : ad genium claritatis proficit cum obscuritate conflictus : lunaris globi ministerium die recedente plus rutilat, et placet suo lumine, dum fugat alienum. Sub externum jus non mittitur, qui lucem facere, ut auctor, assumit. Sed quomodo noxiæ mentes definitis se æstimant senioribus non teneri, putantes prophetarum præcepta dicentium : Os detraherentis eradicabitur, cum ætate veterescere, et valetudinem non habere per tempora ? quasi novellis tantum timor debeat statutis, et ad penam reos lex annosa non teneat : cum temporum operator Deus, prophetæ usus officio, et antiqua jusserit, et moderna disponat : et unus atque idem boni fabricator instituti, circa homines quod præmisit in parentibus, servet in posteris. Sed ad propositum revertamur. Exercentur quidem sanctæ animæ sermonibus æmulationum, et ad gloriæ augmenta deputant, quidquid contra earum meritum accusator ingesserit : sicut doctor gentium clamat, homines oblocutionibus exerceri. Ut solent arbores quæ ad terræ penetralia validis radicibus pervenerunt, despiciere flabra ventorum, et certaminis procellarum stabilitate propria animante contemnere : sic illi repudiantes supersticiosi quæ impacta fuerit caligo figmenti, per sudum radios bonæ conversationis ostendunt. Nam dum quis illorum objectis, conscientia teste, congreditur, ad triumphum spem interna

Bæstimatione percurrit. Nos tamen quos pastoralis cura constringit, quibus tuendarum commissa est animarum diligentia, ne summorum quispiam minorumque dispareat ; maxime cum mali ipsius recens oculis offeratur exemplum, cum apostolicæ sedis præsulæ, et omnium pene Ecclesiarum gubernacula tractantem, per proximi tumultus incendium inimicorum rabies tali ore momordisset, et in ruinam suam aliquorum furor sine justa indignatione surrexerint. Hanc ergo volentes morborum desecare perniciem, ne in locum iniquæ assertionis nostrorum aliquis negligentias aucupetur, et similitudine veritatis ad impugnationem fultus occurrat : qui, ut aiunt, viva hominum testimonia non formidant, dum quod nefas dictum est, convicti loco deputatur incautus, et fecisse scelus creditur, qui potuisse facere perhibetur. Nemo Dei oculos, quam hominis, judicat plus timeri : errorem creditur fovere solitudo, et profundam nequitiam incommittatis admittere : quasi cœlo facinora penetralibus inclusa non pateant, et vindicari malum non queat, quod homo non respicit : credentes quod rem studii possint deputare necessitati : et dum homo homini custos est, alio maledicendi ordine, pudicitiam valeant accommodare formidini. Nos quidem vel ex una parte carpenti occasiones incidimus : nos supernæ memores disciplinæ, qualemcunque sacerdotalem dexteram volentibus perire porrigimus ; et a ruinæ præcipitio diabolicis actos stimulis retardamus : ut discant D loquaces, vel post decreta præsentia religiosum amare silentium.

Nullum ergo sacerdotum, antiquis et modernis legibus obsequentem, nullumque levitarum, sine bene probata volumus in quocunque loci manere persona : vel quem substantiæ exilitas non permiserit habere consortem, ipse concellaneus fiat alterius. Publicum sit apud religiosos omne quod geritur : clandestina repudiatur obscuritas ; multos habeat actum conscios, qui Deo debet innocentiam. Videant æmuli, quia qui testes adhibet, vult probari :

¹ *Cellulosos habere*] Scriptam est ab Ennodio episcopi sui nomine. Cumenim jussit essent a papa aut synodo (neque enim proditum est), episcopi omnes, contubernales clericos habere vitæ suæ actuumque testes, ad amolendas maledicorum calumnias quibus

vexatus nuper fuerat Symmachus : episcopi, ut par erat, exemplum secuti, presbyteris item ac diaconis suarum diocesium id ipsum præceperunt, ut ipsi quoque sine aliorum contubernio non essent. Cellulosos itaque interpretatur concellaneos, συγγελλοσος.

male deprehensa judicetur conversatio, quæ non a Petri, vel præsulis ejus auctoritate papæ subnixi, optat agnosci. Certe vel si mens sit recti conscientia, vindicta dignus est, qui alii existit causa periculi: dum enim suspicionibus patefacit accessum, fit fraterni origo discriminis: et qui peccandi fomenta tribuit, ipse jugulum mortis impingit, ut ait divinus et beatus præco: *Noli detrahare ne eradiceris* Confessor Ambrosius: Multi non dederunt errori locum, et dederunt suspicioni. Suspicio ista est interitus suspicantis, et quam non caret peccato qui dedit. Unde mansuro cum Dei et Redemptoris nostri ordinatione constituto sancimus, apostolicæ sedis beati

¹ *Mulieres canonibus designatas*] Gregorius Magnus lib. vii, epist. 39: *Si qui episcoporum cum mulieribus degunt, nullo modo patiaris, exceptis eis quas*

quæ vitia desiderat radicibus amputari, ut nullus religiosorum de memoratis ordinibus, aliter quam præfati sumus, audeat conversari; vel quicumque præsumperint, cum amissione pudoris honorum damna sustineant Quomodo grande malum est; dicatam Deo personam salutaribus monitis non parere. Nullus secum extraneas habeat mulieres, præter personas canonibus designatas; ne agendo taliter, etiamsi vita sit innocens, damnum opinionis incurrat.

sacrorum canonum censura permittit: id est matre, amita, germana et aliis hujusmodi, de quibus prava non possit esse suspicio.

OPUSCULUM OCTAVUM.

¹ *Petitorium quo absolutus est Gerontius puer Agapiti.*

Deus arbiter universalis et conditor illa res humana lance dispensat, ut et fideles præmium et pœnam rebelles accipiant. Lassis enim devotorum obsequiis valetudinem tribuit: dum muneris oblatione succurrit: perdit laboris memoriam mens terrenis obligata carceribus, quotiens illi vicissitudine subvenitur: in antiquum sudoris juvenescit affectum, qui necessitatem gratiæ melle commutat. Sanctorum pœnæ, dum corona quæritur, ahjurantur. Cui dubium est, quod nec ad cœlum sine fiducia remunerationis acceditur? Imitanda sunt mortalibus de sapientia illa, quibus æternus ordo componitur: securus est animus actibus, unde sumpsit originem, dum Deo devote famulantes quod præstolamur, offerimus. A superna enim conversatione non discrepat, qui talem obsequentibus impendit domini, qualem sibi vult esse salutis auctorem. Gerontium itaque, cujus a me comperta fides, pudor, integritas, et exigit libertatem, et suis dotibus innotescit, per præsens petitorium a beatitudine vestra Romanæ deprecor

B civitatis gaudere consortio: cujus ego absolutio non tam largitor, quam testis existo: abjecta enim esset natura designati, nisi moribus vulgaretur. Hunc quidem sum dudum interveniente commutatione mercatus: sed quia nullum est majus commodum quam illud quod serenum examen assequitur; elegi palmam judicii, quam de acquisito habere compendium: ostendit mihi justa prædicti servitus personam non esse servitem. Ergo nominato non tam cupio ingenuitatem tribui, quam refundi: scio quod recte vile nomen expulerit, qui ante ingenuus credi meruit, quam vocari. Remisso ergo ab eo, quod mihi debebatur, obsequio, quam suam esse conversatione docuit, eidem restituo libertatem: supplicans coronæ vestræ, ut gestis ecclesiasticis ex omni obnoxietate solvatur; ut perpetuo Romanæ urbis possit exsultare collegio, omni peculio suo sine aliqua imminutione concessio: nec fas est enim de acquisitis quidquam minui, quem polliceor donis etiam potioribus subsequendum.

¹ *Petitorium quo absolutus est Gerontius*] Manumissiones olim in Ecclesia fiebant, beneficio Constantini Magni, cujus exstat lex ad Protogenem episcopum Sardiensem, quæ formulam declarat. cod. De his qui in Ecclesia manumittuntur. *Jamdudum placuit ut in Ecclesia catholica libertatem domini suis famulis præstare possint, si sub aspectu plebis assistentibus Christianorum antistitibus faciant ut propter facti memoriam vice actorum interponatur qualiscunque scriptura, in qua ipsi vice testium signent* Augustinus in sermone nondum edito, sed qui a Nic. Fabro brevi lucem cum aliis exspectat: *Servum tuum manumitten-* D

dum ducis in ecclesiam: recitatur libellus, aut fit desiderii tui prosecutio. Dicis te servum tuum manumittere, qui tibi in omnibus servaverit fidem Ejus antiqui moris præclarum hic exemplum in Gerontio servo, quem dominus apud episcopum manumittit. Alterius ergo nomine scriptum hoc etiam opusculum ab Ennodio, Agapiti nimirum, cujus nomen titulo apposuit: quia in veteribus libris GERONTIUS PUER ss. dicitur, hoc est suprascripti. Subjicitur autem epistolæ ad Agapitum, quæ est 6 lib. iv.

Editus postea cum aliis 39 ab ipso Sirmondo.

OPUSCULUM NONUM.

¹ *Benedictio cerei.*

I. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, ut quod a te, Domine, accepimus, prece saltem

¹ *Benedictio cerei*] Harum alteram, quæ posteriore loco posita est, nunc primum edimus. Pertinent au-

et voce solvamus. Et licet nostra lingua auctoris sui beneficiis digno nequaquam respondere possit affatu:

tem ad priscam et solemnem in ecclesia cerei paschalis consuetudinem, cujus auctorem Zosimum pa-

vult tamen divino mysterio profecisse, quod facta est. A Nam cum cæteris animalibus hebetata caligantium crassitudo sit sensuum, veruat in hoc dispositione dominica hominum factura præstantior, quod sola uberius potest sentire factorem: quæ tamen cernuis est socianda recte pecudibus, si cœlestis ignara muneris, velut elinguis, beneficia divinitus concessa concludat. Nam ut absolvit a crimine in holocaustis mysticis, non habere quod offeras: ita digna piaculo res est, offerenda subtrahere. Parili namque iudicio censendum est, et qui nunquam loquitur per naturam, et qui quod loquitur, non reddit auctori. Idcirco, Domine, stupendi hujus opifex elementi, aliquam tibi a nobis reddi credimus humilii satisfactione particulam, quod totum cognoscimus non debere. Quis enim alius præter te mundi fabricam perpendiculo repentinae jussionis exactam bifida auctoritate solidavit; cum primum præcepti tui miraculo terra coagularetur in pelagus, et deductis deinde aquarum impressionibus illa naufraga post sitret? Cujus etiam, nisi tuæ investigabilis fotu jussionis suscepta germina nutriuntur? qui calorem gignit infusus, qui humorem stillat arentibus? qui, nisi Deus noster, succidua jungit temporibus tempora, quorum terræ fetus nunc igne ferverescant, nunc glacie temperentur, nunc tempore animentur, nunc bibulo liquore conspergantur? Quis hæc omnia et fecit ex nihilo, et per lucis januam a perpetuæ noctis furva densitate discrevit, fecitque perenniter laudanda dispositione piissimus, post lucis claritatem non horri tenebras revertentes per diem dies? Quis te vel dignus aut facundus laudator eloquitur, ejus terminata distributio succedente varietate sit gratior: quo jubente dulcior lux est, quæ aliquando desinit, quam si jugiter permaneret? Ecce illa nox, quæ mundum hactenus joco crudelissimæ deditiois oppresserat, populos a nexibus violentæ conditionis absolvit, et fit libertatis alitrix, quæ mater fuerat servitutis. In hujus tibi, Domine, sanctissimæ noctis ministerio hoc cereum lumen offerimus, per quod caligo vetusta pellatur: in quo species trino compaginata consortio, societatis propemodum mysticæ glutino conjungatur; quarum ceram paravit nectareis partubus feta virginitas papyrum ad alimenta ignium lympham transmisit, lumen adhibetur e cælo. Nihil hic habet vox humana quod consecret, ubi totum dirigit superna cognitio.

pam faciunt ritualium librorum scriptores Alcuinus, et * Amalarius, non episcopus Trevirensis, ut vulgo nuncupatur, sed diaconus, qui episcopo ætate suppar Ludovici imperatoris jussu id opus contexit.

† Si quis hinc sumpserit! Mos enim erat quem iidem auctores tradunt, ut ex cereo paschali qui sabbato sancto conceptis precibus sacratus fuerat, particulæ decerperentur, ac populo die dominica in Albis, post sacram communionem distribuarentur, unde suffitum in ædibus suis facerent, vel agros vineasque munirent adversus dæmonum præstigias, aut contra fulgura et tonitrua, Quo etiam spectant illa Ennodii Bened. II: *Sumptam ex hoc contra procel-*

Agnosce hic odorem suum salutiferæ virginis filius, ubi sine coitu nascitur quidquid offertur. Non enim hic turicem Panchæus adoleter ignis altaribus: non ad triste ministerium extremum mugiens bos percussa litatur: non bidentum fetus carnificis potius, quam sacerdotis mucro desecuit. Sufficit ad reparationem æternitatis perditæ, quod non a nobis, sed pro nobis, Agnus occisus est. Procul hinc aberit lanista Judaicus, qui per cicatrices inguinum animas sibi acquisitas tot solet numerare quot vulnerat. Christi nostri libamina infucata simplicitate complentur. Peragit dedicationem corporis nostri, crux, unda, confessio. Te ergo quæsumus, Domine, ut sicut typico prisea mysterio, ita renovanda agmina ducat hæc columna trans gurgites: æstuet nobis semita præparata per maria, et siliat callis pulverulentus in fluctibus. Nihil hic est in quo discrepent antiqua novis aut moderna veteribus. Tu semper idem Dominus et sacerdos memoratus per prophetas. Hic est ad ejus precatum fluenta siccentur, ut Hebræus transeat, Ægyptius deprimatur, et mersis in aqua corporibus, sola sentiat culpa naufragium. Hoc autem tibi, Domine, castæ operatricis munus, et hæc intactæ matris sobolem commendamus; per quam meretur habere terra quod cæli est: quæ per domos cereas divino stipant mella compendio: quibus causa est numerosæ progeniei necesse conjugium: ne dum copularum nexibus occupantur, laborandi tempus effugiant, et expectent ut prolem suam turgida alvus effundat, quam herbarum lucro diligentius possunt ore profligare quam semine. In hujus autem cerei luminis corpore te, Domine, postulamus ut supernæ benedictionis munus accomodes: et † si quis hinc sumpserit, adversus flabra ventorum, adversus spiritus procellarum, tua jussa faciens, sit illi singularæ profugium: sit murus ab hoste fidelibus. Simul etiam quæsumus te ut quia ad vernantis anni faciem passionis ac resurrectionis tuæ tempus aptatis, cum post concretas hiemali torpore glebas et infrenata glacie flumina, novellas frondium tunicas gemma conscendit, et cum auctore germinum Domino nobis omnia reviviscant: da multiplices fructus in terris, nostrum effice quod ostendis, et sacerdotis nostri, vel totius cleri incolumitate servata, ubertatem temporum sine adversa tempestate concede.

las vel omnes incursus fac dimicare particulam. Cæterum hic mos olim extra urbem duntaxat. Romæ enim cerei paschalis vice ceram oleo perfusam benedicebat archidiaconus: inde particulam in agnorum effligem expressas asservabat, populo similiter die qua dictum est, dividendas. Quæ res nimirum originem dedit cereis agni cœlestis imaginibus, quæ a pontificibus ipsis augustiore postea ritu consecrari cœperunt.

* Vide inter Sirmondi ipsius opuscula, de duobus Amalariis epistolam ad Constantium Cajetanum abbatem Sancti Baronti.

OPUSCULUM DECIMUM.

Benedictio cerei.

II. Dignum et justum est. Vere dignum et justum est, ut principe loco fores beatæ noctis, adhibito præsentî ministerio, digno quasi clave reserentur: ut nobilis nuntius vitæ testetur adventum, ut præconis merito secentura ponderentur, sacris fidem mysteriis venerandus præcessor accommodet. Justum est ut proximitatem salutaris aquæ flamma manifestet: elementorum diversitas in peregrina pace conveniat: lympharum in promptu esse remedia sacer ignis ostendat: agnoscat non esse naturæ, sed redemptionis, quod concordat unda cum lumine. Lætetur in operibus suis fabricator ille cœlestis, cum benedicit ipse quod tribuit: cum illud quod secreti sui producit origine, nobilitat sacramento. Intellegat linguæ nostræ ministerio specialem quam nobis concessit distantiam. Mancipetur laudibus ejus quidquid a cæteris animalibus jussit in homine esse præstantius. Quia optimi conditoris aperta sunt beneficia; et ira a pietate non discrepat, quando et artem nos supplicandi docuit, et suis mueribus vult placari. Ipse enim hominem sibi templi vice dædala provisione formavit. Ipse penetralia cordis nostri sancto erudera pandit introitu, nisi per propositum libertatis fædo obstruantur interna contagio. Quare, universis rerum liquet arcanis, vitalem per sapientiam factoris machinam, nisi per suum studium, non perire. Qui nos et ad meliora formavit, et quibus itineribus salus peteretur ostendit. Cum enim ex humo hominem fingeret; cum terra victuram migraret in formam; cum putre solum novam transiret in faciem; cum insufflatione spiritus sui moverentur arva vestigiis, et tellus respiceret possessorem ex propriis abstractum sinibus inopina dote præstantem, habentem quod ipsa quæ mater putabatur esse, non dederat; cum referret gloriam nobilitata per sobolem; imperfectio erat, si actuum callem non suo jure disponderet. Quotidianus tamen, Domine, beneficiorum tuorum successus munera seniore transcendit, et æstimatione sequentium vetusta superantur. Ille enim perpetuam destinatus ad vitam, ille de parente limo cœli civis effectus, ad originem voluntario errore detrusus est. Et qui dum liceret, noluit sectari meliora, sublimitatem perdidit quam feliciter degenerans dono conditoris acceperat, et ad prospiciem

A duce culpa revocatus exsilium flevit. Hunc nisi omnipotentia tua, Domine, regeneraret perditum, parum posset prodesse quod feceras; et nisi opem ferret et numero et prosperitate fecunda nativitas, prima in qua mortem error peperit, non juvaret. Postremo, nihil esset quod ad fabricam nostram materiam humus præbuit, nisi unda succurreret: unicum nobis sacramenti hujus solatium contulisti, quod aquæ diluunt peccata telluris. Ergo jam typus recedat; et qui imaginibus annuntiaverunt sequentia, conticescant. In veritate tenemus quidquid colorata legis umbra promiserat. Tempus est quo corpora nostra, vel animæ Redemptori Christo feriato mucrone dedicentur; quo salus per vulnera non quærat: quo sacerdotis dextera lanistæ opus abjuret: quo consecrationem impleat fides, lymphæ, signaculum: quo humanum genus unde decidit, fons reducat. In hujus ergo suspiciendæ noctis officio, venerandis compactam elementis facem tibi, Domine, mancipamus: in qua trium copula munerum primum de impari numero complacebit: quæ quod gratis Deo veniat auctoribus, non habetur incertum: unum, quod de fetibus fluminum accedunt nutrimenta flammarum: aliud quod apum tribuit intemerata fecunditas, in quarum partibus nulla patitur damna virginitas: ignis etiam cœlo infusus adhibetur. Redemptor enim proprio aquas dedicavit baptismate: integritatem diligit quam et nascendo in matre servavit: ut a propheta nosset inspicere, innocui corpus suscepit incendii, cum frondibus in rubo crepitantibus nulla frutex detrimenta sentiret; cum arida pabulum flammis, dum lamberentur, ligna non fierent. Ergo proprium tibi est, Domine, quidquid in hoc cereo servorum tuorum præparavit obsequium. Serenis in isto respice oculis, quod contulit cœlum, fluentia, pudicitia. Tu ad tribuendam benedictionem evocatus ministerio humani sermonis, inlabere. Tu resurrectionis tuæ tempore, quo vernat anni reviviscentis infantia, sumptam ex hoc contra procellas vel omnes incursum, fac dimicare particulam: ut sacerdotis nostri votiva omnibus, vel totius cleri ejus incolumitate concessa, ubertatem terrarum cum actuum innocentia et prosperitate concedas.

1 DITIONES.

DICTIO PRIMA.

2 In natali Laurentii Mediolanensis episcopi.

SACRA PRIMA.

Quousque me iners diffidentia intra angustum patuit penetrare delitescere? quousque nimia cautio: terminos honesti pudoris exsuperans, dispensia opinionis quæ evitat, incurret? Usu enim rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Non enim debet notari velut avaræ laudis assumptor, non ei ascribi cupido affectatæ devotionis ostentui: apud quem res obnoxia pudoris stimulis adacta completur: quia sicut in umbram cogit gloriæ appetitus, oratione dum quæritur; ita non reddere quod deberi noveris, proximitatem noctis indicit. Superflua scribere, res jactantiæ est: necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis nostræ mater est doctoris occultata laudatio. Dicat forsitan aliquis animo consulendi, quod operis pressa magnitudine exhausti macies arescat ingenii, et destituta dicendi valetudine garrulitas defectum mereatur ex copia: ceu si in alveum magni fluminis stillantis guttam fundas eloquii, nequaquam ad cursum proficis liquoris impendio, et vix humorem parturit, quod ad undas aptatur. Sed æstimans animo quæ dicantur ad pretium meritum dictionis: et vena quæ est per naturam torrida, frequenter currit a themate: eloquentiæ exilitas propositione pinguescit. Sæpe pro eorum meritis quibus se manciperit oratio, dicenda tribuuntur; maxime si mera affectione laudando militet narraturus: tunc verborum abundantiam transmittit affectus: tunc amor suggerit, quod negat ingenium. Sancti Laurentii aliquatenus pro mea mediocritate bona dicturus, plenum quidem laboris opus aggredior, sed plenum caritatis. Facessat ergo formido venerando inimica proposito: fugitiva est gloriæ mens subjecta terrori, clamante Paulo apostolo: *Perfecta caritas foras mittit timorem* (I Joan. iv, 18);

1 *Dictiones*] Dictio interdum est cujusvis generis oratio seu vera seu ficta. Itaque Cicero pro vera usurpat cum scribit in Bruto malle se unam L. Crassi pro M. Curio dictionem quam castellanos triumphos duos. Ennodius pro ficta in epistolis passim, cum Avieni, Messalæ, Parthenii adolescentium declamationculas dictiones vocat: suis etiam tum veris tum fictis idem nomen imponit. Quas quidem in unum collectas quatuor in classes digessimus. Duae primæ veras laudationes continent, pertinentque aut ad res personasque ecclesiasticas, aut ad scholam et auditorium: unde illas ab argumento sacras diximus, has scholasticas. In tertio ordine sunt controversiæ: in postremo quas Græci *ἠθροποιᾶς καὶ ἠθροῦ λόγους* nuncupant, quæ alienos mores et verba imitantur, nos ethicas dictiones appellavimus, Sidonium nostrum secuti, qui de Lampridio rhetore Burdegalensi lib.

A hoc est dicere et indicio certo monstrare, quia non diligit, qui pavescit. Sine culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam et si impar, tamen devotus occurrit. Illis ita se habentibus, festa nascentis anni cur non votivo sermone concelebrem? cur lucidi natalis exordia silentii fœditate dehonestem? Manca est sine sermone hilaritas, et simulacrum mœroris est, occultare quod gaudeas; et afflictionis imitatio, vocem in lætitia non habere. Ergo tibi, sancte pater, officii conscius verba non tribuam? Libet tamen dicendi principia consecrationis tuæ derivare de tempore, et cum anoi renascentis infantia, flurulentia, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terre succus per venas arentium virgultorum currit in germina, et alvus sicci fomitibus humore maritata turgescit: cum in blandam lucem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectura diffunditur, vel quæ intra tunicam natura arctaverat frondium decora solvuntur: cum avium cantilena comitur sapore modulato: cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus, quasi algoris repagulo emissa et tepore fota concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum metitur agricola, cum mutuis palmium branchiis vinearum textitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus vultum frugiferum cultura componit, dans venustatem falce domitrice, et luxuriam infecundam ferro fructificante compescens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervata tepore ventorum ferocitas migrat C in delicias navigantis; dum tutum est cymbam salo laxare, et anchorarum morsus absolvere: dum fractura procellarum quæ nautas haecenus terrebant, invitat, et per uda æquoris spatia somnum gubernantis admittit, cum colore distincta geminato verni opibus prata ditescunt; et in ordinatione summi pontificis

viii, epist. 14, inter alia sic scribit: *Hic, ut arreptum suaserat opus, ethicam dictionem pro personæ, temporis et loci qualitate variabat; vulgo male, et hic additionem: nam certa est emendatio.*

2 *In natali Laurentii Mediolanensis episcopi*] Natilem intellige non vitam, sed cathedræ et episcopatus. Hunc enim festum quotannis agebant episcopi, sicut imperatores natalem seu ortum imperii sui, lege 2 cod. Theod. de Feriis, et quod vel ex hac Ennodii dictione discimus, quemadmodum principes natali suo panegyrici orationibus laudari mos erat: ut testantur panegyrici dicti in quinquennialibus, decennialibus et alii: ita etiam episcopos anniversario die suscepti episcopatus: quod confirmat altera Ennodii dictio, quæ dicta in natali Epiphaniæ episcopi tricesimo, et sermo in Petrum episcopum, qui est 107 inter Chrysologianos.

naturæ gaudium elementa testatur. Tibi ergo, antistes, nunc non reddam quod aliis præstare jam didici; quem ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustus adduxit; qui tot dotibus velut in acervum coactis, canam dignitatem præsentis officii suscepisti, habens tantarum honestamentis virtutum, quantarum singulæ probatum facerent species sacerdotum? Taceo universitatis in electione tua consonantiam, et discretarum nationum concordem sententiam non revolo: statuat ista loco laudis, cui non suppetit quod possit prædicare de moribus. Momentis enim plerumque incerti favoris aura popularis impellitur, et nescia examinis turba Quiritum, dum studiis rapitur, amat incognitos. Tu te libram tenuit, qui petitionis tuæ aut socium se præstitit aut auctorem. Imperitæ cætus multitudinis meritum tuum expendit lance perfecti: et dum in te ornamentorum varietas placet, quasi unus hæres diversissimi fueris instituti; sic singuli hoc de claritate tua censebant sufficere quod probabant: quia bona omnia nequam omnibus nota esse potuerunt: et speciatim ad favorem sideris tui universos illexeras, alteri ostendendo quod pius es, alteri quod severus, alteri quod bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod scires recte parta servare. Id studii sumpsit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vince-ret, collatione tamen in præconiis tuis melioris tituli ab altero vinceretur. Nolo istis diutius immorari. Veniendum est ad laboris tui exercitia; quia ego, qui non sum in laudatione tui idoneus maximis, nescio esse ¹ parva contentus. ² Novellis te adhuc impositæ dignitatis labentem vestigiis ineluctati temporis suscepit adversitas, et tironem pontificii exercitissimum militem adversus libertatem impacta bella redderunt. Tu prædonis nescisti timere sævitiam; tu blandimentorum quod in malitiosis nocentius telum est, scuto constantiæ venena respuisti. Quotiens te qui certamine non potuit, insidiosa honorificentia laccessivit? Quotiens in damno bonæ opinionis servitii sui te credidit figmenta suscipere, hoc a te postulans, ut adhibito hostem colludio intra urbis muros concluderes, et ovium tuarum dissipanda lupis membra præstares? paris facti, quod dictu nefas est multorum exempla suggerens. Quæ quidem tu vitanda despiciens, et ad vindictam sereni temporis servans memoria commisit, detestabilia retinens, ne per oblivionem impune transirent, et majorem horrorem excessibus debens, dum ruinam metuis aliorum. Sed remotis dicendi obstaculis, veniamus ad illa quæ religioso sunt digna memoratu. Cum hostilis irruptio more pecorum Christianum populum per diversa distraheret, ut variorum generibus cruciatum capiebaris in omnibus, tu paterna conventus pietate

A sustinebas tormenta multorum, ut ait Apostolus: *Quis vestrum cruciatur, et non ego (II Cor. xi, 19)?* Inter ista tamen fractum te non vidit adversitas: hoc triumphis suis decerpi sensit inimicus, quod capti sacerdotis animum non subegit. Pugnabas adhuc pro absoluteque plurimorum, et tibi nihil metuens, de plebis tuæ anxietate pendebas. Nolo diutius tristibus immorari; nolo tragediam maligni temporis aperire, libens de illustri conservatione tua aliquanta prætervolo, ne te narrando cogam denuo sustinere quæ passus es: quanquam doctor gentium in tribulatione exercitum se fuisse commemoret vociferans: *Cum infirmor, tum potens sum (II Cor. xii, 10)*. Taceo inedia, frigus, et injurias, et illa quæ tibi inimici animus providit augmenta morborum. Sed, credo, hæc puerilia, et succo antiquæ valetudinis robusta membra tolerabant. Nonne emortuis per compages artibus, et a possibilitate propria longa jam ætate distractis, sola anima flecti nescia sustinebat, et imitanda intentione adversus impugnantem muro constantiæ stabilitas certabat? Post hæc ad redivivum statum libertatis optatæ nunquam pia vota despiciens Christus Redemptor noster occurrit, et fractas Romani nominis vires artificii medela solidata in vigorem saluiferum res contrita remeavit. Cum ex alto benignis oculis cœlestis dominator aspexit, Mediolanensium urbi lux est proprii redditæ sacerdotis. Tunc cum rarus habitator, tunc cum error in domibus, et per dulcia cubicularum limina confusa discursio; tunc cum ubique pavor et luctus, et Dei templa ferarum habitacioni deputata sordebant: cum marcens incuria, splendidissima dudum atria situ vetusti humoris obnuberat, lætitiæ cæteris tuo dedisti de reditu, tu regressus ad lacrymas. Tunc more avium, quibus, dum terra nivibus vestitur, et alienjus loci in spem cibi spoliatur angustia, videres quæ remanere potuerunt plebis reliquias confluxisse, et ad boni pastoris præsentiam undique fatigatis balatu memoribus greges accurere. Alios tunc, multiplices sustentandi genere, mulcebas affatu; alios reficiebas impendio; alios hortabaris exemplo. Brevi post in antiquum statum qui tibi post Deum debetur, urbs jam sepulta revaluit; et quæ non credebat in se reparari posse quod fuerat, cæpit jam meliora æmulari. Tunc qui vitæ usus est jam cernere erat omnia ad latiore profectum bonis successibus invitari. Carro per singula, strictim referendo quibus opus est larga narratio; ad agonem vitæ tuæ, ad summi celebritatem propositi perventurus. ³ Secunda post dubium temporis nata est in Ecclesia Romana captivitas, quæ te quasi jam diu desidem, et laboris fugacem de longa siu quietis abstraheret; cum vix spe pacis laboris tui arma deposita resumuntur. Deberetur quidem,

reduit, urbemque ex pristinis ærumnis recreavit.

³ *Secunda in Ecclesia Romana captivitas* Obschmaticorum machinationes adversus Symmachum; qua de causa Romæ diu versatus est Laurentius, et synodo absolutiois præfuit, quam senatum curiæ cœlestis nominat, impugnantiumque odiis et furori constanti animo restitit.

¹ Schot., parvo.

² *Novellis te adhuc* Successit Laurentius in cathedra Mediolanensi Theodoro episcopo, in quem exstat Ennodii epigramma 88. Paulo post secuta est direptio urbis Mediolanensis et exsilium Laurentii, per Odoacrem opinor, quando Tufa due, ut in Epiphaniî Vita dictum est, adversus Theodericum rebellavit. Theoderico victoria potito Laurentius Mediolanum

nisi me laudis tuæ censura pertraheret, in lugenda causa silentium, ut in una ætate memoriæ pereat res nefanda. Senatus ille curiæ cœlestis accitus est: ubi ex variis provinciis episcoporum turba confluit: ubi cœtus ille, quod hominum genera, tot sententiarum varietates adexit. Sed quibus inerat spiritualis sapor intelligentiæ, quasi ducem te principalis deliberationis caritate tenuerunt. Tunc quo minantium impetus blandimentorum melle domasti, qua superbarum corda veneranda humilitatis erectione fregisti, qua labantium animos consilii radice fundasti, explicare non valeo. Rei gestæ notitiam scire cupidum ex facti contemplatione compello. Unum te secuti sunt tot electi, et in sententiam tuam reciderunt tantarum principes civitatum. Coquitur lamentationis æstibus, qui a te cruda obstinatione descivit; et nihil habet in solatium præter calamitatis lacrymas, qui divisus est. Dicat aliquis forsitan, rerum gestarum malignus interpret, quam sortita est de huiusmodi constantia præsens causa decisionem: quærat, qui fines de laudato sudore contigerunt. Huic ego fides replicabo; te præsule factum, ne sacerdotes ministros acciperet furor alienus: ne cruentæ indignationi pontificum sententia militaret; ne in usum male commoti traherent evenire posse quod vellent. Postremo improborum loquacitas obmutescat, huius saltem æstimatione secreti; quia odiorum incendia quæ non ex impugnatu merito, sed ex studiorum fomentis arserunt, nec sanctæ deliberationis potuerunt fonte restinguï. Tibi ergo debetur venerabilium custodia canonum. Tibi quod sine episcopali nota contigerit, quidquid in præsentia sævit improbitas. Tibi patuit quod aliis accusantes clandestina fraude tulerunt: apud te compertum fuit, non satisfaciendum odiis, quotiens fide deseritur qui læcessit. Sed melius aliis servantur narranda temporibus. Salve, [Ecclesiarum] accedes, et ad senectutem bonam Abrahæ æmulator accede; quia testimonium probitatis est, diu hominem in ecclesiastica arce servari, ut scriptum est: *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* [Psal. LXIV, 24]. Tu ævo maturus, et ad religiosum sudorem primævus exsuperas. Tu pietate laudabili bonis disciplinis exempla suggere; malos severitate compesce; et boni utriusque fibula operis in testimonio summæ gloriæ sine labe perdura.

DICTIO II.

¹ *Missæ Honorato episcopo Novariensi, in dedicatione basilicæ Apostolorum, ubi templum fuit idolorum.*

SACRA SECUNDA.

Credo ego vos, fratres earissimi, tota mentis cura venerari, quod in loco hoc, manente templi nominæ, vetus perierit pro religione cultura: quod delubri re-

¹ *Dictio missæ Honorato*] Scripta hæc quidem ab Ennodio, sed in gratiam Honorati Novariæ Insubrum episcopi, qui eam recitavit, ut suam. Sic etiam quæ proxime sequitur ab Ennodio composita est, a Stephano vicario pronuntiata. Sunt et aliæ idæi generis nonnullæ, quas pro diversis composuit: quo more Salvanum Massiliensem presbyterum homilias episcopis fecisse auctor est Gennadius in catalogo.

² *Victor antistes*] Episcopus Novariensis, decessor

A vorentia fugatis instituat libaminibus; quod sacramentum apelletur merito, postquam seniores hostias abjuravit, et in adolendi mutatione sacrificii divinæ ædis nomen assumpserit; postremo quod in alium statum inconcussis migraverunt fundamenta culminibus: et cum ad structuram parum humanus sudor adjecit, quæcunque fuerunt innovata sint, dum persistunt. In summa, cuius æstimandum est miraculi, ubi dum modum teneat machina, adhuc non desistit ascendere, et in antiquis constituta vestigiis attollitur incremento? Requirendum sane quis huius operis, quis innovationis auctor exstiterit: prædecessor nempe parvitas meæ ² Victor antistes. ³ Futuræ annuntiatrix innocentie divinitas nomen imposuit: nam qui de his quæ suscipiuntur adversus vitia mundana, certaminibus prædicto eventus accesserit, cum vocabulum didiceris, gesta cognoscis. Iste per spiritalæ dimicationem, ut victorem deicit, de criminibus triumphavit: et quidquid portio sinistra mortalibus ingerit, de eo casum non requiras, cum nominatum intelligas fuisse quod dictus est. Cuius merita orationis campum postulant, si me ad latiora progredi aut ingenii macies pateretur, aut meriti: quædam enim actuum nobilitas est, dignum inveniri laude magnorum. Hunc mediocritas nostra in ædificationis cura dum sequitur, ad consummationem, Deo auspice, vota perduxit. Nemo æstimet arrogantie esse quod dixi: fas est cum eo vota conjungere, cui par esse nequeas actione: quia assertio conscientie est meliorem in quacunque parte sectari: nunquam tenebrosam callem, sicut æstimamus, incurrit, qui eum quem novit præteredere vitæ lumen insequitur. Luculentius tamen gestarum fidem rerum sermonis pandamus officio. Hic ante fallacibus dedicata prestigiis, et turpi pecudum cruore perfusa veteres simulacra coluerunt: hic in divinitatis injuria, pro altare infaustis cumulatum muneribus, res cœlo debitas demoniis obtulerunt: hic juncium exta semivivis palpitantia motibus misero inquisitori futura cecinerunt: hinc fumus sordidus aerem ipsum polluit sparsus per multa contagiis. Ad ultima, hinc mactata pro lanistas hostiarum multitudo, quidquid Deus est effugavit, dum farra, sanguis, iura, vervinæ idolis exhibentur: dum simplicem ritum ætas Christo inimica non recipit, et multifariis⁴ censura laborante oblationibus supernam mercator offensam. Liberet ire per singula, et funestorum secreta linguæ clave reserare, ni merito æstimemus oris injuriam narrare sordentia, et quod illos actione perculit, nos loquela contaminaret. Explicemus interim, quibus sint ista mutata successibus, quanto præventa nox splendore fugerit. Ubi sunt sigilla numium votis imaginata facientium?

Honorati, cuius epitaphium scripsit Ennodius epigram. 95. At epigrammate 11 de hac eadem re:

Di, quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
Addidit ad cultum merito successor et actis
Quid futurum nomen hinc Honorate geris.

³ Schot., *Cui futuræ.*

⁴ Schot., *censu.*

quorum: facies in potestate pendit artificis? quibus pretium aut sollicitudo peperit operantis, aut metallum? Ubi sunt dii quibus potentiam dederunt homines fulgore gemmarum? En video, omnia ista, ut credo, fugerunt: Christus ingressus est: respiciamus quibus fultus auxiliis. Venerunt cum eo cælorum radii, apostolorum diademata. Petrus et Paulus. Qui enim in restauratione ædis essent necessarii, nisi architectus et petra? nisi lapis et superædificans? nisi fundamentum et opifex? Quid trepidatis pericula mortalium? quid anxio fingam paratis excursus? ille est, cui nullus versutiam vestram lapsus abscondit: qui cum loco non moveatur, quocunque abieritis insequitur. Veni ergo, piissime Domine, et ad consecrationem operis tui plenus illabere; vice humani per baptismi pectoris purgentur hæc templa turpi haecenus dedicata patrocinio. Inscribe, Domine, vertendo sacrificia; et dum puris cumulamur altaria sancta donari is, præsentiam tuæ majestatis intersere, evocatus sanctorum merito sacerdotum, electi seorsum præsentis Patris nostri Laurentii conscientia: qui tot plenus dotibus ad Ecclesiæ fastigia crevit, duot fecissent summum singula quæque pontificem. in quo verna princeps boni operis et mater honestatis verecundia, religionis sanctæ nutrix patientia, Deum semper placatura pietas, qui ecclesiasticis membris non sermone vitæ instituta tribuit, sed exemplis: qui omnem callem quo ad Deum itur, dum prævius incedit, ostendit: adjuvante se Domino nostro Jesu Christo, cum Patre regnante in sæcula sæculorum. Amen.

DICTIO III.

² *Data Stephano* ³ *V. S. vicario dicenda Maximo episcopo*

SACRA TERTIA.

Prodit religiosæ votum conscientiam mens laudibus devota pontificum: assertio ingenii est, Deo obsequentibus mancipare quod loquimur. In quorum præconis forte augustus sermo vulget imperitiam: mandicant tamen, si absterneat, infantiam. Quis mendicam narrationem æstimet, quam vota locupletant? Sæpe in facultiæ dotibus pauper invenitur vena prædicantis, et e diverso thesaurus cordis irradiat in egestate verborum. Qui vice Dei iudicat, non desiderat piela colloquia, sed quæ infucatus commendat

¹ *Patris nostri Laurentii* Episcopi Mediolanensis, quem proinde ut metropolitanum suum patris loco habebat Novarienses. Quod vero in ejus laudes digreditur, specimen habet prisæ episcoporum inter se observantiæ: quorum concionibus si quando aderant aliarum sedium antistes, aliquam eorum laudationem intexere solebant. Cujus rei obvia sunt apud Græcos et Latinos exempla. Sed illustre Petri Chrysologi sermone 136 in Adeiphum episcopum.

² *Dictio data Stephano* Dictionem hanc Cresconius et alia quædam antiquæ collectiones inter Symmachii papæ epistolâs numerant, cum inscriptione, tanquam ad Laurentium episcopum Mediolanensem scriptas sit: quo etiam factum, ut in nuperâ editione Conciliorum cæteris Symmachii epistolis inserta sit, errore manifestum: cum Symmacho minime congruat, et epistola non sit, sed oratio: quam quidem ad Laurentium referri non patitur allusio ad Maximi vocabulum, quam

A nitor ingenii: quia in his etiam sine amore blanditur eloquentia, in illis splendorem suum veritas nuda commendat. Sine phaleris est omne quod dictat affectio: ad unguem fabricantur illa, quæ volumus non tam speciem recti habere, quam similitudinem. Ad te, venerabilis mihi antistes Maxime, sermo est: cui in meritorum testimonio virtus cœpita vocabulo, in quo actus eloquitur, qui nomen appellat: provida parentum tuorum diligentia prius te eligi voluit quam probari. Te olim sæcularibus inhærentem titulis castrensium sudor excoluit, et ad Ecclesiæ gubernacula pars adversa solidavit: sicut Deus loquitur per prophetam, *Qui in modico fidelis, et in magno fidelis est* (Luc. xvi, 10). ⁴ Te sacrarum iudex et consilii comitem meruit et laboris. Bene venerandis initiandus altaribus, et in laica conversatione quod sacrum esset elegisti. Tu pudicitiam in illa ætate custos inventus es, in qua et lex obsequitur desideriis. Satis enim est pueritiæ ambitum quem licentia fulcit, horreri. Christus milites suos quos in personam ducis attollat, inter acies quærit hostiles. Adscitis Ecclesiæ, pontificem actibus implesti ante tempora dignitatis. Non fuit advena benignitas, quæ naturæ innixa radicibus, de cano flore germen ostendit. Temporale est omne quod fingitur: perpetuum quod cum ætate maturescit. Non tibi sacerdotium rem doni credimus evenisse, sed præmii. Alius vulgi aura, gratia lenocinante, commendatur: tibi rigida circa culpabiles districtio dedit affectum. Manet te singularis sapientia: quæ licet generaliter optanda est, tamen existit in magistro necessaria. Frustra monitoris personam suscipit, qui impacti non prævalet æstimare pondus officii: vilissimis comparandus est, nisi præcellat scientia, qui est honore præstantior. Dedit tibi apicem res iudicii, non favoris; dignus pontifice amor est, quem censura conciliat: devenustat institutionis genium, qui per solam gratiam vult placere. Tu his conditus et formatus cæli beneficiis, plus agendo populum instituis, quam loquendo. Illa monita discipulorum conscientiam eruderant, quæ præbentur exemplo: sine pudore invitât ad innocentiam, qui illam non fuerit ipse sectatus. Te inter secreta penetrantium quasi testem metuunt, qui peccare disponunt: nascentibus culpis metus, et reverentia tua negat effectum. Qui inter exordia occurrit vitii, et occasio-

B
C
D

continet. Dicta igitur est Maximo episcopo Ticinensi, Epiphaniî in ea sede successorî, cui postea successit noster Eudodius.

³ *V. S. vicario* Viri spectabilis notas adjecti ex manuscriptis. Hinc enim vicariæ præfecturæ et jam olim proprius fuerat titulus, et adhuc erat ævo Eudodii. Cassiodorus lib. iii, epist. 17: *Spectabilem virum Gemellum, vicarium præfectorum, fide nobis et industria compertum.*

⁴ *Te sacrarum iudex* Comes sacrarum largitionum. Hujus assessor fuerat Maximus, ut olim Alypius item ante episcopatum. Sic enim de Alypio scribit D. Augustinus lib. vi Confessionum, cap. 10: *Romæ assidebat comiti largitionum Italicarum;* et lib. viii, cap. 6: *Mecum erat Alypius otiosus ab opere juris peritorum post assensionem tertiam, et expectans quibus iterum consilia venderet.*

nem lapsus adimit, et concupiscentiæ purgat auctorem. Hæc beatitudini tuæ quasi strictim pro linguæ meæ commendatione dedicavi. Si precibus tuis vitæ successus arriserit, gestorum tuorum plena me relatione consecrabo : ut quæ universis nota sunt, mansuris in posterum litteris, quatenus gaudeat ætas secutura, serventur.

DICTIO IV.

¹ *In dedicatione missa Maximo episcopo.*

SACRA QUARTA.

Nunquam pauper vena timeatur ingenii, ubi dives est causa dicendi. Transit hominem, quotiens cælestibus militat mens nostra culturis; nec in angustum redigitur narrationis exilitas, si opifici suo obsequium referat narraturus. Potest enim linguam faciendæ doctibus ornare qui contulit, et dare verbis genium quem fatemur dedisse sermonem. Nam prophetici dudum maciem juit eloquii, dum ad perfectam magistri eloquentiam et fortissimi monitoris tubam imbecilla Moysi erigeretur infantia : qui nullis gradibus dum peritiam meditatur, effloruit, nec per ætatis alicujus scientiam ad messem perfectionis ascendit : qui diu militem fabricato portavit ingenio : officium ducis jussu arripere, quia verecunde renuit, constanter implevit. Sic nos dedicationis festa celebrantes, inter spiritualis lætitiæ bona præstolamur gratiam, dum paremus. Absit formido debilis : removeatur fiducia inaniter concepta per studium. Nos de humanæ perfectionis schemate nec præsumimus aliquid, nec timeamus. Deinde quis in beati Joannis prophetæ ejus templum hoc sanctificavit ingressus, vel muta dubitet ora laxari? ejus senior gratia, quam natura, dum ante lucis ingressum pii vatis implesset officium, limen vitæ hujus virtute signavit. Nam uno eodemque tempore, et matrem fecunditate nobilem fecit et inofficiosa genitoris labia in loquelam pristinam usu remeante commovit. Nemo Joannem nominans, post exempli præcedentis miracula, pristinam linguæ habiturum se suspicietur imperitiam. Post sacratissimum Zachariam ejus faucibus eliminata per istud vocabulum remeavit humanitas, ab universis jure creditur Joannes apostolus clavis esse verborum. In hujus comitatu Antoninus, vetusti heros sæculi, et beatissimi Cassiani juncta claritudo, faciunt de æde sacramentum, de terrena habitatione cæleste colle-

gium, de manu factis quod nulla possit senectute violari. Occasum enim Deo oblata non sentiunt : nec ad vetustatem tremulam pietate fulta mittuntur : stat soliditas machinæ, quam Christus ingreditur : et originariæ oblita fragilitatis, adipiscitur de possessore virtutem. Tecta vilia de consecrantis nobilitate decorantur, dum rei caducæ pretium tribuitur habere de Domino. Tu autem, frater sanctissime, hujus oblator ædificii, de mercedis retributione gratulare. Nescit spes titubare, cui bonæ fructus promittitur actionis : ab exercitio descendit retributionum fiducia, nec ullo nutat incerto qui laudanda meditat.

DICTIO V.

² *Incipientis episcopi.*

SACRA QUINTA.

Par quidem discipulis incipientis magister est, et inter exordia doctor nulla est ab auditoribus sorte sublimior : experitis honor debetur ingenii : vix medioerem cultum exigunt non probati. Illa sunt vera præconia, quæ longus sudor elicit : blandimentum est, non judicium, quotiens laborem gloria ingesta præcesserit. Inter maculas numeret, quoscunque triumphos ante discussionem campi miles acquirit. Qui properatis subeunt Olympica bella vestigiis. Nunquid eis ante consummationem certaminum suppetit spes coronæ? dicente Apostolo : *Non coronatur, nisi qui legitime certaverit (11 Tim. 11, 3)*. Ecce nec illos decet ante meritum prædicatio, a quibus vitæ positur post laborem. Nostra e diverso prolixo distat calle conditio : quibus tantum decerpitur de fruge innocentiae, quantum accesserit de favore. Nam sicut positi in tirocinii æstimamus, plenum necessitatis et periculi iter est, in quo et sectanda est vita laudabilis, et sit probris nherrima, si desideret ab humanitate laudari. Actio nostra, si de bonis suis fuerit elata, sordescit, protestantibus divinis eloquiis : *Qui vos laudant, seducunt vos, et subvertunt semitas pedum vestrorum (Isai. 11, 12)*. Splendorem pontificis res, non lingua testetur : plus lucet claritas hujus officii veritatis indicio quam loquelæ. Ecce cernitis quam tuta sit causa subjecti, et quamtis discriminibus sociata præpositi. Munia mea plus poteritis fulcire gemitibus, quam clamore. Nemo quod auribus lenocinatur, credat eximium : sermo noster, nisi animæ medetur, abjectus est. Illum præferete, qui spiritali

Dictio in dedicatione missa Maximo Eidem episcopo Ticinensi, qui synodo absolutionis Symmachi cum cæteris interfuit et subscripsit. Superior oratio Maximo dicta fuit : hæc a Maximo, cum dedicaretur basilica S. Joannis Baptistæ, quem novo exemplo apostolum quoque nominat : ut prodromum nempe, missumque ante Christi Domini adventum : quo modo et prophetas in Apologetico dixit, quia et ipsi missi sunt, apostolos posse nunciari. Verum sedes illa non solum Joannis Baptistæ, sed Antonini etiam et Cassiani titulo dedicata.

² *Dictio incipientis episcopi?* Incertum est an conicione hæc usus sit Ennodius ipse, cum episcopus creatus est, an, quod potius reor, formulam alii scripserit qui in episcopatus auspiciis uterentur. Cæterum de Ennodii cathedra longa refutatione non eget, quod a Bernado Sacco in Historia Ticinensi

lib. viii, cap. 4, scriptum est, Ennodium anno Christi 490 sedere cœpisse. Qui enim potuit illo anno episcopus creari, qui anno proxime antecedente quo Italiam ingressus est Theodericus, sedecim tantum erit annorum? aut quomodo imponi tum potuit cathedræ Ticinensi, quam adhuc regerebat aliquot post annis rexit Epiphanius, ac post Epiphanium Maximus quem synodo palmari interfuisse monuimus? Certe et in Apologia pro synodo, et in omnibus epistolis quas toto Symmachi pontificatu scripsit, non amplius se quam diaconum appellat knodius. Quare certius videtur, quod alii censent, Hormisdæ temporibus ad eam dignitatem evehctum fuisse. Sed cum de anno initi episcopatus non liqueat, de line constat ex consule qui Ennodii epitaphio ascriptus est, incidisse in annum 521.

falce sentibus purgat interna. Tunc pretiosum pastoris diadema est, quando suasioni ejus grex ecclesiasticus, dum ad probitatem graditur, non repugnat. Ille sine fuce monitorem et feriatore ore diligit, qui ejus instituta seclatur. Additur quod imperitia nostra justam sustinet de ipsa novitate formidinem: qui nuper de ovilibus ad custodiam præparati, assnescimus de universorum fieri necessitate suspecti; et cui vix fuit pro se fida cautio, suscipit officium cuncta metuentis. Scimus quantum erit humilior famulantibus, qui ad religiosum vocatur imperium. Necesse est ut etiam extremæ conditionis personis obtemperet. cui imminet sic jubere. At enim doctor gentium: *Omnibus omnia factus sum, ut omnes acquirerem* (I Cor. ix, 22). Modo Divinitatis operatio adsit muneri suo, et quem dignum apice tanto non invenit, efficiat.

PRECATIO MISSARUM.

Dignum et justum est. Vere dignum est, ut inter exordia dignitatis tibi principiorum Domino supplicemus, qui mundi ipsi in novam lucem prodeuntis infantiam, quanto bonorum tuorum secreto orditus es, tanta potentia virtute solidasti. Stabat in admiratione sui tenera orbis inchoatio, et pene decoris proprii concussa stupore titubabat; ante agnitionem ordiois solam sortita de auctore substantiam; requirens quo esset rotanda lux attributa moderamine; qualem finem dei tempus exiperet, si per assiduos semper renasceret occasus: si nox mundum fuscis ambitura complexibus, quasi ree originariam perenniter non teneret. In hoc ambiguo, ut certis famularentur perlongum confusa temporibus, Dei nostri exstitit lex voluntas. Omnis dispensatio statutis præfixa limitibus tantum potuit, quantum præstitit qui creavit. Sic nos, pie opifex, inter sacerdotalis tituli auspicia, sole conversationis irradiat: per sudum de meritis nostris fulgeat dies officii: nulla subreptione, nullis diaboli blandimentis pereat quod vocatur: non liceat admisisse, quod non decet: recti studium, temperante, transeat in naturam: adsit munis nostris æqualis operatio: composita servitute beatum crescat imperium, nec subjaceat moribus, qui præminet dignitate: per Dominum nostrum Jesum Christum.

ORATIO ANTE MISSAM.

Collator bonorum Deus, cui effectus in voto est: qui de medio populi Moysen in propheta persona dedicasti: nam dum queritur de imbecillitate, te auctore convalluit: sumpsit meritum pontificis, dum justus sui arbiter se vociferat nil mereri, qui apicem actione sublimem conciliavit humilitas: da parem nostris exordiis gratiam, quia propensioem debere actibus declaramus offensam. Non sunt inusitata quæ poscimus: benignitas tua testimonio tenetur exem-

pli; eo circa nos eris honorum largitione clementior, quo substantia nostra facta est de peccati fasce proclivior. Da, bone imperator, dignam tua electione virtutem: quia sub pio principe nulla militem decorat abjectio: per Dominum nostrum Jesum Christum.

DICTIO VI.

¹ De hæreticis et synodo.

SACRA SEXTA.

Pro ratione solvendum est quod pro ratione tacuimus: nam ut pateat et linguæ nostræ officia et silentium ordinatis servisse temporibus, fide hortante in officium sermonis erumpimus. Idem enim est supervacue loqui quod necessarie non locutum, dicente enim Apostolo: *Væ mihi est, si non evangelizavero* (I Cor. xi, 16); et alibi: *Tempus tacendi* (Eccl. iii, 7); nos præcipue quos prælati cæteris hortatur pondus obsequii, decet aut bona facientes elevare, aut mala comprimere. Et quidem vos docere non aliud est quam stimulus admoveisse calcaribus: nam quod ex proposito facitis, superbi sumus, si nostris debendum credimus institutis: sed qui bona studia probat, amplificat. Stat apud conscientias vestras quanta Nestorius et Eutyches, gemina diabolice informationis ostenta, diu castam Ecclesiarum Orientalium disciplinam perfidia fornicatione corruperint, qui juxta Apostoli sententiam: *Dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent et ideo misit illis Deus operationem erroris, ut crederent mendacio* (I Thess. ii, 10):

dum per subripientem scandali occasionem Christi milites ille contentioem campus examinat: sicut scriptum est: *Oportet esse certamina ut probati manifesti fiant* (I Cor. ix, 19). Apud quem [Chalcedonensis non vivit commemoratio veneranda concilii, in quo Dioscorus cum sectatoribus suis stylo piæ restrictionis adductus est, et sanctæ memoriæ Flaviani adoranda monumenta exsultans Constantinopolitana civitas recepit, cujus jam pridem firmaverant cælestia decreta sententiam? ² Ubi gentium Timotheus ignoratur, qui propter suscipiendæ (an suscipiendæ) recordationis Proterii cædem fieri plus quam patri-cida non horruit? Nam sacri persecutione pontificis, et genera criminum vicit et nomina. ³ Scitur Petrus, et Cyrus, et Timotheus, qui dum jacenti manum Dioscoro porrigunt, corruerunt: hi de præcessore suo et studiorum hæreditatem adepti sunt et ruinæ. Proinde, fratres, manentem in supernis patrum, et adhærentem beato Petro tenete sententiam: quia nos mundæ Ecclesiæ et non habentis maculam optamus unitatem (Ephes. v, 27). Patienter sufferre non possumus vana in Christum nostrum et blasphemata rucantes: scimus qui in putribus membris non utitur

¹ *Dictio de hæresibus Orientalium*] Lemma dictionis non est Ennodii: nam in veteribus libris est anepigrapha, præfixis tantum his verbis, IN CHRISTI NOMINE. In ea porro nihil apparet unde ab Ennodio potius quam ab alio quopiam episcopo dicta suspiciatur. Sed digna est prorsus optium conjuncte antistitis studio, ut suos ab hæresum contagione avocet, atque in orthodoxa et Petro seu sedi apostolicæ adhærente doctrina contineat.

² *Ubi gentium Timotheus*] Ælurus cognomento, Alexandriæ sedis, cæso Proterio qui in Dioscori locum suffectus fuerat, inessor: de quo Liberatus diac. cap. 13 Breviarii.

³ *Scitur Petrus*] Petrus Moggus Æluri successor, et Dioscoriæ factionis præcipuus inceptor ac signifer: qui expuncto ex diptychis nomine Proterii et Timothei catholici, Dioscori et Æluri nomen inseripit. ut narrat idem Liberatus cap. 18.

ferri medicina, serpentibus morbis præstat obsequia : nisi secentur tabefacta, contaminant. Pacifica est cum his qui rectum nituntur impugnare, congressio : quis a bellis talibus timoris revocetur obstaculo, de quibus vitali possit morte gaudere ? quibus mundi hujus potentibus, vel si minentur, acquiescendum credimus, quando aliud imperat qui regna moderatur ? dicente Apostolo : *Non sunt condignæ passionēs hujus mundi ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom., viii, 18). Fluxa ecclesiasticorum corda aut turbant quæ in præsentī vita sunt, aut delectant : quibus ¹ Acacius qui diro diaboli a sententia sua motus imperio, erubuit diu propugnatorem se fuisse veritatis ; et clari deserens ornamenta certaminis, triumphum suum quem sub Basilisco pio sudore meruerat, debellavit : qui solis præmiis suis pene tempore adeptionis invidet, spem bonorum fructuum perfidiæ falce succidens. Gravius enim est, degustata bona quam intacta cateasse. Nihil defensionis superest homini, post dulcem justitiæ saporem, ad mortifera schismatum venena redeunt. De his quæ præfati sumus natum est, quod in Constantinopolitana nuper Ecclesia fertur admissum. Inde patimur sine vocis usura tristitiam : qui enim oblatiis remediis non obediunt, merito nihil consolationis tempore quo premuntur, habuerunt.

DICTIO VII.

In dedicatione auditorii quando ad forum translatio facta est.

SCHOLASTICA PRIMA.

Ut campus militem, mare navitas, fora causidicum, sollicitant incerta raptorem, ita auditoria linguas exercent. Nam quæ malum ratio suadebit silentium in loco in quo sunt præmia constituta verborum ? ubi orationis palma, si hic gratia taciturnitatis ? Bene solvuntur sudoris pretia, ubi sunt templa victoriæ : bene effugatur servitus inter atria libertatis. Vincta hic ora teneat mens captiva : non agnoscit forum Romani populi, non liberalis eruditionis gymnasium, qui adhuc quasi in recessibus conticescit. Sint muta forte diversoria : hic nihil est tam familiare quam pompa dicendi. Fescenninos sales hymenæis dare genium consuetae professionis plausus hortatur : eriguntur lituis bellatores : virtute debiles gravis buccinarum cantus attollit : data sunt universis amica incitamenta propositis. Quid ego faciam, doctorum optime, te loquente ? si infabricata verba intra verecundum penetrale contineam, instituti me esse similis non agnoscas. Amicitiarum religionem in gratia parvus offendam, si nec translationis festa, nec debite tibi laudis munus exsolvero. Salve er-

go, nutritor profectuum, fax et splendor ingenuitatis : qui nobilia germina laboriosis purgando sarculis in fructibus facis agnosci : qui in cano flore novellæ posteritatis, quantum horreis paretur, ostendis : qui de ferarum cubilibus et bubonum habitaculis ad fora nos revocas, unde majores pene jam longa ætate discesserant. Non enim patent eruditio loca ista, quibus scientiam non primoribus labris ipsa contulerint. Cujus enim tuba cognoscitur eloquii, nisi ejus puerilia innotuerint rudimenta sermonum ? Tibi ergo debentur hæc beneficia, quod citaturus reum causidicus inter atria jam probata dictionem metuendus incipiet. Tibi spes unica honestæ professionis ascribenda, quod nobilitas decursis brevi temporibus liberali sudore placitura est. Sed quo me ignarum virium tui rapit affectio, narrationis pelagus non pendente ? sufficit in loci amici et diei celebritate vota testatam. Ad vos revertor, quibus paternæ conventus affectione vocem debeo commendentis. Reddite vos studendo origini, reddite natalibus lectione : naturæ lucem jubar dictionis ostendat : multiplicatæ suffectu scientiæ parentum titulos : ornate eruditione decora majorum. Fulvi nobilitatem metalli nisi ad unguem manus ducat artificis, maternis pene hebetatur tenebris : et si non magistra politione venustetur, nihil ei prodest sublimitas quam vena concesserit. Adjuvatur quidem doctoris instantia dotibus sanguinis mundioris ; sed nisi limata non rutilant illa quæ se erigunt prærogativa nascendi.

Incrementum rusticum matris mammæ inter sulcos evacuat ; et per pascuæ pecus agere, dum ab uberibus pendet, assuescit : patris brachiis, dum juvenco fatigat, adjungitur : prenat dexteram grandia terris semina committentem ; et sudorem gloriae suæ in ipso lucis limine meditatur. Quid vos facialis quos liberalibus pepererunt matres optimæ disciplinæ ? peregrinandum vobis est a germine ditiori, nisi vos nobile instituta monstraverint. Habetis prævium eloquentiæ morumque doctorem : currite prosapiæ stimulis incitati, et cum vos ad agonem præmia promissa perduxerint, mei meminisse dignamini : quia sunt quæ a vobis post cælestem retributionem suffragia hortator accipiat. Hæc sunt, quæ vos nostris licuit vocibus admoneri. Vos diligentiam pectoris mei expendite consideratione verborum : non phalaratus sermo, non illecebrosa tantum et depicta fucis narratio delectet : quarite apud me non blanda, sed necessaria ; non deliciosa, sed fortia. Nunquid juvat pompam texere præcepta daturum ? qui probari non magis sensibus quam sermone disponit, affectum monitoris evacuat. Ponderibus ornatur dictio casti-

¹ Acacius] Episcopus Constantinopolitanus, qui primus quidem pro synodi defensione adversus Petrum Moggum stetit, auctorque Basilisco fuit, ut edictum quod adversus illam scripserat, revocaret, ut ex Zacharia rhetore tradit Evagrius lib. in Hist. ecclesiasticæ, cap. 7. Post hæc, mutato levissima, ut Liberatus cap. 17 notat, ex causa consilio, Petro Moggo, quem antea damnarat, favere cepit, gravissimæque et molestissimæ in Ecclesia perturbationis auctor fuit, quæ post ipsius etiam mortem diutissime desævit.

² In dedicatione auditorii] De Romanæ scholæ auditorio sermo est. Translationis festa vocat, cum ex pristinis sedibus ad forum schola migravit, ut ibi ludicræ exercitationes fierent, ubi seriæ causæ agebantur. Sed quodnam in forum fuerit non explicat, cum in diversis olim declamasse rhetores legantur. De Trajano licet conjicere ex iis quæ Fortunatus scribit de poematis illic ipsius ætate recitatis lib. iii. epist. 21.

gantis : lanceam in exhortatione teneat, qui gessit A
audiri. Instituatur virtutis plausus excludat : bene
morata oratio imperat quod suadet. Hæc si explicare
neque facultate dicendi, amare tamen didici consi-
deratione propositi et lectione consilii. Pars quædam
probabilitatis est, si implere nequeas, nosse meliora.
Sequitur examinatam intentionem effectus operis :
proximum magistro est, qui diligit ornamenta doctri-
næ. Deus tamen voti se comitem jungat : et quod
novellis præceptor commendo cespitibus, in pomis
tanquam de hæreditaria possessione decerpam.

DICTIO VIII.

Præfatio ¹ dicta Lupicino, quando in auditorio tradi-
tus est Deuterio V. S.

SCHOLASTICA SECUNDA.

Quotiens amoni flosculus, aut messis cassiæ per
deprædationem lascivi pollicis videntur, et ad do-
tem manuum humanarum nobile germen adjungitur,
meritum cespitis odore significat, et naturæ genium
prima visione testatur: occultari se non patitur fe-
tura sublimis : decus clari sanguinis non tenetur abs-
condito : vox mundæ originis licet in recessibus,
humanitatis interest, non tacere quod gestias : pa-
rum suscipit oneris, qui quod scit amore dignum
esse, commendat : feritatis maculam non evitat, qui
non festinat asserere, quod meritis novit esse placi-
turum. Diem laudare abnuat? attollere solis ra-
dios quis metuat qualibet uoce sermonum? si the-
mati obsequium præstat oratio, ab ipso suscipit di-
gnitatem. Proprii ergo macie non turberis ingenii,
quando eloqui vilitas pretio susceptæ dictionis eleva-
tur : erigere mens fasce depressa imperitiæ : dex-
tera impacti oneris sublevaris. Sed cur longis invol-
vimur? Præsentii adolescentulo militat præfata narra-
tio, quem rediturum ad proavos, non denuntiatione
augurum, sed post Deum fultus spe mihi vestræ per-
fectionis spondeo : nec futurum ambigo, splendorem
te iste suorum posse reddere, quem aliis contulisti.
Potest enim facile veterum decora suscitare, cui fas
est nova construere. Non credas hæc esse solius in-
citantem facultati. Tibi uni concessum est, clarita-
tem aut dare, aut reparare majorum. Stant ante
oculos tuos non aunosæ pueri monumenta, sed re-
centia. Peritiam tuam Firminus et Licinius, ætatis
sue sidera, hæc voce conveniunt. Suscipe, doctis-
sime hominum, utriusque plautam familiæ, et cul-
mum in quo gravidas aristas prias secundus at-
tende. Scalpe sarculis uberem terram, quæ si nostri
est germinis fibula, fit tuis profecto laboribus re-
sponsura. Docendo libro adolescere maritata planta-
ra : novelli dentibus virgulti fructum sarculi melio-
ris accommoda : veniat pomorum successus, dum
ore tenero sublimior ab illo te docente planta mor-
detur : quia nisi edomitam terram terque et quater

A agricolæ lignonibus scripserint, triticam messem pa-
liurus superabit et lolium. Munus Palladium et cana
nemora baccis plurimis cultura locupletat. India
multo sudore quo se jactat hebenum nutrit. Sabæi
virga cespitis manu cessante non proficit. Industria
fecit, quod Præstaneis rosas dumeta pepererunt ;
quas de spinis, ceu terræ sidera, labor exigit. Felix
est operantis instantia, quotiens glebis uberibus man-
nus adhibetur. Tuoc fessa brachia succo effusæ vale-
tudinis intumescunt, quando integrum fenus rurico-
lis arva dissolvunt : nascitur exercitii desiderium de
fertilitate telluris : vomeribus agendum est, ut per
palmites exhiberet dos autumnii. Nunquam spuman-
tia labris musta meruit, nisi qui vitium luxuriam
curva falce resecavit : et in diversis cultibus plus
B quam vini acciperet, liquoris effudit. Talis est na-
tura mortalium : rite comparatur arbutus rudi-
menta parvulorum. Quos postquam parentum solli-
citudine a matris radice decerpit, providendum est
cui solo juxta vota commendet. Post deliberationem
doctoribus jura nostra transcribimus. Tunc fitur in-
stitutione vestri, quos nobis natura concesserit :
tunc incipit sibi tantum studiorum lima vindicare :
quantum origo vis prævalat. Pene enim non inju-
rium est, vinci prosapientem collatione doctrinæ ; quia
patris officium habet luxuriam comitem ; præceptoris,
sollicitudinem : genitor fit deliciis, institutor labo-
ribus : libertatem origo tribuit, dignum libertate
monitor facit. Ergo magis vestrum est, quod lauda-
C tur in homine : nec enim, si desit testimonium
facundiæ, poterit prædicare quod nascitur. Splen-
dorem familiæ prodit lingua, quam tribuitis : fit
præco generis, magistri beneficium : ineruditata no-
bilitatis cœleste munus abjurat. Adstringite ergo ar-
cioribus vinculis per ætatem erratici palmitis lapsus
sine sobole ramos ferro castiga : novellum cespitem
fotu quo cuncta fructificare soles, attolle. Habet
adolescens noster, quodcumque de suis respexit,
quod sequatur : nobis crede, actus tot stimulus per-
volat, quolibet scientiæ fuerit æquor ingressus : fo-
diatur prosapiæ suæ calcaribus : per tot ordines ni-
hil nisi quod ad litteras invitat, invenit. Stat ecce
ante te parvulus noster felicibus initiandus auspiciis :
et sicut justi hostia devotionem sacerdotis ex-
postulat. Paternam convenit ore pietatem, ut quali-
D bet oratione constitutam in vitæ limine commendet
infantiam, quam de parentibus non sermone exigit,
sed quid desideret error ostendit ; cogimur subve-
nire in necessitate parvuli, quam formido manife-
stat. Spondeo tuis adolescentule ² digne primordiis :
spem solidam de tua perfectione concipimus : bonum
ingenium doctori optimo mancipamus. Sacri jam ru-
dimenta venerare collegii : ad Latiaris curiæ profici-
ciunt sidera, quos vides scintillis modicis futurum
lumen ostendere. Hoc avos dixisse sufficiat : mihi

¹ *Præfatio dicta Lupicino* Lupicinum Ennepriæ sororis Ennodii filium fuisse nos epistolæ docuerunt : hic utrumque ejus avum prodit, Firminum et Licinium a quibus et cognomina de more sumpsit : nam Flavius Licinius Firminus Lupicinus appellatus est :

quod quidem ex Vaticano codice Commentariorum Julii Cæsaris didicimus, in quo ad libri calcem ascriptum erat : *Julius Celsus Constantinus legi. Flavius Licinius Firminus Lupicinus legi.*

² Forte digna.

remanet stricta insinuatō. Propinquum ad te sanguineus, orbem parentibus religiosus exhibui. Quæ res mihi affectum pueri faciunt, jam tenctis. Si necessitudo respicitur, liber ab amore esse non possum: si pietas amica proposito, nostri sunt filii qui parentum suorum præsidio denudantur. Unum ergo vinculum, venit a prosapie: alto nos adstringit officium. Respice, venerabilis magister, tot pro isto supplices manus, et in spe parvuli majores ejus, me teque considera. Genus est singulare laudis in doctoribus, discipuli eruditio. Achillis lingua Chiron innotuit; fecit sequacis meritum opinionem illius plus amari, cujus per se forte facundia in lucem non potuisset exire. Maro vester tantis institutoribus suos commendavit, quantis ipse notus est: et certe illos per merita sua fama non prodidit. Hieronymus noster, nisi præceptorem suum Gregorium diceret, illo melior censeretur: sed illi applicanda sunt bona nominati, a quo sumpsisse videntur originem. In summa, ut dixi, cælum pulsat magistri opinio perfectione discipuli. Apud scientem rerum non obijcio oblivionem, quia nota commemoro: avara sunt vota diligendum. Deum precor, ut studiis vestris gratiam suam comitem jungat, ut quos a me limandos accepisti, doctissimos reddas: et illorum eruditio vestra quidem gloria, sed meum efficiatur obsequium.

DICTIO IX.

Præfatio quando Arator auditorium ingressus est.

SCHOLASTICA TERTIA.

Notum cunctis bene mortalibus, quod dicendi laborem negotiorum feriæ pariant, et eliminatis curarum procellis orationum serena plus rutilent. Diem suum ingenia, nisi occupationem nebulis fuscata, non perdunt: sententiarum jubar cura vacuos respicit, et expeditus animus declamationum pompam commendat. Qui cæca remis tenerarius freta proscindit, nudum sollicitudine gubernaculis pectus accommodat: et clavi regimen sola qua magistrum navis convenit, inquisitione perpendit. Tunc stupea in ventos ex voto frena laxantur: tunc rudentum vinculis diu libera maria vincuntur, et imperiosis undarum cumulis homo dominaturus ingreditur, viarum incerta astris recludentibus agniturus. Tunc Phosphorum, Pleiadas, Cynosuram, et quidquid iter monstrat inspiciens, ad cæli ductum callis hominis ordinatur; si tamen mens nullo extraneæ occupationis mordeatur ambiguo; nec peregrinantem notitiam magister inertiae moror affligat. Quod si aut pigro torpore hebetatus animus dormiat, aut diversis excitans stimulis per devia distrahat, nescit ad propositum suum totus occurrere, cujus membra prudentiæ lausta animarum cura discerpit. Inefficax semper est, et a molis suæ valetudine dissociatus ostenditur, qui non potest, quantus est, una tractatum forma monstrare. Est tamen boni doctoris

A expendere origine serpentis rivuli, qui scalpente ad ipsam terram ungue perducitur, quid sit ejus in unum collectus alveus, quid si ubi nascitur aestimare, et vires fluminis non de his quæ accepit. sed de illis quæ potuit accepisse, colligere. Quorsum, venerabilis magister, libertatis index, boni testimonium sanguinis, ingeniorum lima, fabricator sensuum, hæc verba præmiserim, si requiras; me me locutus sum, fateor, me digessi: quem inter inscitæ dormientis infantiam occupationes variæ et tristitia fortis imperitiæ mater oppressit: cui non datur duris solvere colla laboribus, ut studiorum lupatis ora decorentur. Meus sermo quod scaber est, et nullo splendescens dictionis attritu, intelligentiæ est et exercitii quod dedisco. Te inter palæstra tua originaria linguæ C palma sollicitat: teinter cives, mei immemor, superba Delus annumerat. Tu Castalii gurgitis lautus possessor incedis; et ego vix arenibus labiis stillantem guttam marcidis liquoris infando. Te sudore continuo, nulla diversitate interpellante, nptote colonum suum, doctrinæ messis amplificat. At mihi vix de magnorum horreis pauper fasci esca porrigitur. Tu in sustentationem ruituræ libertatis felix dextera subrogaris: me Ecclesiæ angulus etiam bona metuentem sæculi presentis includit. Quid, rogo, visum est dudum insigniæ eloquentiæ tuæ: in me tam longe positum oculos destinare? Fuerunt magis alii, quos dictionis tuæ ornamenta componerent, quibus verborum phalæx per Latiales elegantias acquisitæ victurum et apud posteros nomen afferrent. Me tacito teneri tantum convenit affectu dictis imparem et officiis sequestratum. Quid erigeris animos quos alter jam sibi vitæ ordo subdiderat? Quid ad te revocaris per longa iterum intervalla distans tem hominem, apud quem sicut nefas est non meruisse laudari, ita crimen fuisse laudatum? Tua sunt, tua, ne dubita, aut eorum, si tamen inveniri potuerint qui sequuntur. Ad adolescentulum tamen, quem presentis diei auditoris tuis auspiciis dedicarent, cum quo mihi parili infantia convenit, si venia me donatis, verba converto. Cujus primordia quamvis infabricato sermone commendem, imperiis amoris excusor. Sub jugum militiur dilectionis necessitate constricti: et dum caris prospicimus, quid non deceat non videmus. Hunc licet paterna debnisset oratio prosequi: non est tamen a patre aliena quam porrigo. Debit tibi, macte, orationem professio et mea. Felix istud nominis apud doctos auspicium, ditando scientiæ frugibus laborem circa studia necessarium promittit et nomine. Finde, adolescens egregie, pinguini dorsa terrarum: imprime dentem vomeris novella adhuc incude formatum: exerce in studiorum solo quidquid optimum convenit aratorem. Si scrutatus penitus fueris latentium secreta camporum, invenies illic Deuterium, qui ubertate

¹ *Præfatio quando Arator auditorium]* Hæc tota nunc primum in lucem eruta ex manuscriptis: scripta in gratiam Aratoris, cum Deuterii grammatici Mediolani disciplinæ traderetur. Mediolani inquam,

quia ut ad epistolas observatum est, Arator extra Liguriam non studuit: et quæ de Deuterio passim scribuntur, ad Mediolanum, ubi scholam habebat, referenda sunt.

linguarum germina tibi multiplicatis seminibus, et sudorem remuneretur impensum. Disce jam nunc verborum luxuriam artis falce truncare; ut novellus cespes sub ferri disciplina proficiat. Resecetur quidquid infeunda palmitum umbra transmiserit: ad solam uvarum spem vitæ ramos extendant. Talis ad genus tuum redeas necesse est: talis ad vota nostra respicias: et cum te gravidis scientiæ culmis ornaveris, tunc te magnum dici convenit Aratorem. Quocirca spe in te præmii nutriat laudis ardorem. Legi quia non est fortunæ lusus, si quando inter frequentes quorundem ego primus sum, imperitorum greges profecerit litteratus. Non metuas presuram, qua gravantur instructi: magis laudis habet jacens peritia, quam culmina rusticantum. Erigit doctos conscientia sua; et si quando incertis temporum flatibus opponuntur, sustinent mala, quæ sæculis magis sunt ascribenda, quam meritis.

Prosecutionem meam quam vere rusticam in Aratoris commendatione contexui, felici tantum dicunt aliqui personæ blanditam; cui favorem de patris ipse conciliet dilectionem mentita necessitas. In cuius laudis ministerio vivis et præsentibus tantum serviens, temporalem exhibet lingua famulatum. Quæ quoties in aliquorum præconio fucatis verborum imaginibus ludit, fortiori studio conceptum mentis abscondit. Nonnunquam enim doctis tribuit stylus profundiorum cogitationum latebram, si dulcibus aures non bene merentium fomentis illexerit. Sed sequentur a nostro talia instituta proposito. Nos et scire hæc convenit, et odisse. Cautius enim a prudentibus nota quam inopinata fugiuntur. Mihi ad laudationes amicorum nisi amor verbo transmiserit quæ in penetralibus conscientiæ caritate magistra dictantur, inter relationum vias sub fasce suscepti oneris palpitabo. Ergo¹ classico meo, cui proprium sine fraude servit ingenium, indices animi mei dictiones attuli; quia sine adulationis suspitione est inter æquales amicitia personarum; et tunc fida diligentum sinceritas approbatur, quotiens non venit a potestate quod metuas. Mihi classicus non meretur imperiis, quidquid non imponit obsequio. Ferunt tamen aliqui, orbo parentibus fidei, auspicio gymnasia litterarum, personam religiosam debuisse magis verba præsentare. Orbum parentibus dixi, cui per felicia naturæ damna communis pater et episcopus factus est proprius. Ille afflictorum consolatio, jejunorum cibus, cæcorum oculus, pes claudorum, tot pietatis suæ species, tot misericordiarum gradus ad hujus convertit personæ profectum. Et illud domni Laurentii, quid mundi necessitatibus succurrit, ingenium, in ministerio hujus exerceret infantuli. Cui talis non sit, ut vere dixerim, gratiosa calamitas?

¹ *Classico meo*] Mox infra, *classicus non meretur imperiis*, nempe Arator. Nova significatione classicum dixit auditorem scholasticum, quasi jam tum scholarum ordines in quos scholastici distinguuntur, classes appellarent: usus porro eadem est voce lib. ix, epistola penultima.

² *Gratiarum actio grammatico, quando Parthenius*]

A quem non juvet amisisse patrem, sub lucrosa commutatione si talem conceditur invenisse? Tanti viri insignia, quæ implere nequeo, per profana verba non temero. Ipse est, cujus est dulcis auctoritas, aut horrida dulcedo qui magistrum in ecclesia, magistrum in domo, magistrum in convivio, magistrum implet in jocis: qui nunquam facit quod sequentes nolit imitari. Cujus ad unguem polita conversatio celeste iter discipulis, dum incedit, ostendit: minor enim laus est docere bene, nisi opere docenda monstraveris. Hujus viri suscepto adolescenti quid mea præstitisset oratio; quem eventus dexter de institutoris meritis manet, et de orbitatis prosperitate perfectio? Huic sufficienti patroni preces: per quas merebitur institutis optimis imbutus degenerare sublimiter.

DICTIO X.

² *Gratiarum actio grammatico, quando Parthenius bene recitavit.*

SCHOLASTICA QUARTA.

Quando debitas beneficiis reddimus gratias, credo quod abjuramus jactantiam necessariis obsequendo: nullo enim arrogantiae tumor honestatis velatur indumento, cum non gloriæ militant verba, sed sanguini. Aliud est enim ut lauderis dicere, aliud dicere ne carparis. Ibi mens avara famæ est subjecta jactantiæ, hic servata ratione jure in locum gloriæ redigit, quod ex dictionis sudore contigerit. Justis namque et superfluis declamationibus, et si pari favore sermone, discretis tamen mentibus exhibetur: uno quidem tyranni laudationes, et honorum principum ore celebrantur, nec est aliqua inter ejus qui meretur præconia, diversitas, et illius qui usurpat. Quod nisi gravia judicantur ingenia dicendi causas expendere, nullum daret hæc quæ etiam indignis contingit, acclamantium aura disserimen. Susceptarum secreta dictionum ab audientibus non examinantur lingua, sed pectore. In summa, aliud est recitantem blande et libenter audire, aliud affectum quo recites approbare. Sed jam omissis thematis commendationibus, rem potius mediocratis nostræ eloquatur. Parthenium quondam ad studia tua properantem, optime magister, sub orationiculæ meæ insinuatione perduxi, tunc cum liberalium disciplinarum limen intraret, tunc cum incertum esset, utrum prosapiæ nitorem eruditione loqueretur; nullo enim teste nobilitatis nititur, cujus sanguinem non prodit instructio. Tunc ergo prædictum prosecutus sumus eloquio, quando fas non erat sermone nostro, qualis esset natus, ostendi: quia honorum semper meritum labes est habere lucem sanguinis, et nocte rusticitalis includi: prodi stemmatum vocibus, et imperitia fuscante delitescere. Aurum nihil fæst, nisi manu

De Parthenio alterius Ennodii sororis filio dictum est suo loco in epistolis. Nunc olim, cum studia auspicaretur, alia dictione prosecutus fuerat Ennodius quæ non exstat: nunc ejus doctori, Deuterio, ut opinor, gratias agit, cum spectem profectus sui declamando dedisset. Sic pro Aratore duæ sunt dictiones, una cum ad scholam deductus est, altera cum ad laudem profectus.

componatur artificis, et fulvo pretium metallo lima A fabricante jungatur : cessante industria, exigua est claritas quæ venerit a natura. Fabrilibus debet studiis, quod in partu suo terra laudatur : fornacis beneficio et latentium facibus venarum quod in solidi traxit speciem ferro ¹ dominatur; et effera hominum corda, domitrice affectione captiva, victum, nisi exerceantur, mortalibus non præberent. Artis est, quod liquidum maris elementum homo securus ingreditur; et parvo discrimine per ingenia iter mortis exsuperat. Magistra agricolarum simplicitas telluris faciem dumbrachiis distinguit, vineta componit, et de prole arborum liquorem quo salus nutriatur, extorquet. Multis manifestatur indicis, operantium diligentia, aut infundit quod origo non tribuit, aut quod bona tribuit custodiri. Et si talis est rerum A universa conditio, quanto, doctor eruditissime, sollicitudo tua est elevanda præconio, per cujus dexteram libertas jamjamque ruitura relevatur? per cujus peritiam aut instituuntur novella, aut servantur decora majorum? Vere fateor, nisi esses, brevi succumberet, quidquid monstrat ingenium. Sed quid obliquor maximis, qui sustinere parva non valeo, et generalem facio gratiarum relationem, qui vix pro persona sufficio? Uberes tibi coram multis, emendatissime hominum, grates refero, quia agnoscit a me Parthenium institutione fecisci. Tu de ejus pectore scientiam sarculo paliurum et lolium submovisti : tu triticeam messem qua propinquos pascat, elevasti, felici in eo eventu per familiarum dissonantiam, unum C quod sequeretur, et aliud quod fugeret, demonstrando! O laudanda supra hominem tui virtus ingenii! In una eademque persona, qua arte, quod utrumque descendebat a sanguine, quid disceret, et quid dedicaret, indicasti. Læto Deus gaudia nostra disponat eventum : procul sit quodcumque minator adversitas : plus in te laudandum est, quia discipulus tuus scit prosapiem vitare, quam quod prosapiem certat imitari. Ecce Parthenium propinquitas sua ex utroque generis calle descendens, alia agnoscit feliciter, alia feliciter non agnoscit. Quam timui ne præfata permissio dum ipsa diversitate discordat, in deterioris jura meliora vita concederet, et pro vilitate temporum facilius in ipso pars indocta reguaret! Sed ostendisti mihi, ætatis tuæ ornamentum, quia plus in consanguineo obtinui quam poposci. Cœlestia imitatus es ubertate beneficii, quando imperatione multiplici commendantis vota vicisti. Ecce jam hiemali pectore et corde algido dictionum flosculi vernant, et ridentia verborum germina depingunt calathos exhibentis : ecce post gentile murmur de ore ejus, quæ humanitatem significant, verba funduntur. His ergo muneribus tuis nisi reddam vicissitudinem, præstitisse te æstimes non merenti. Quisquis enim feriata lingua successus meliores susceperit, ostendit se quod attulit prosperitas non amare.

DICTIO XI.

Quæ dicta est, quando Eusebii filius traditus est ad studia.

SCHOLASTICA QUINTA.

Licet sicut novitas, ita habeant intermissa formidinem, et hoc sit cum de ¹ attrito favoris publici frons refugit, quod fuit ante quam disceret; dum ad eluctatam reducitur usu dicendi pereunte senectus infantiam. Exercitus Olympicis certaminibus de palma confidit eculeus; et si non otio debilitetur, in suo jure credit esse victoriam : semper ei coronam blandimentis efficacibus spes promittit, nisi velocitati præmium desidia languor excutiat. Artifex jaculandi de triumphis securus optat incerta : et cui occurrit semper in acie gloria, longa pace superatur. A poetarum hederas nobilioribus corymbis et viridanti specie nutrix ingenii comit assiduitas : cessante frequenti probatione mutescunt ora caudicis : educatus in puppibus æquor liquidum sine terrore nauta perlustrat : qui si ad terrenam vitam ducat officia, nec itinera astris, nec eventus deprehendit auspiciis. Agricola si aliquando vomerem illectus urbanitate contemnat, in devium bobus dum scribit terga, rapietur. Ergo sicut artium in suo quæque opere invenitur mater instantia; ita novæ eruditionis est negligentia. Talis est nostræ, quam post temporum intervalla producimus, conditio dictionis : non notum schema deferens, non pompam quam ætate mercari debuisset ostendit : totam fiduciam de auditorum benignitate concipiens, sufficere credit veniam pro favore; satis esse pia vota pro merito. Absiste proci, debilis timor : insinuandum orbitatis miseratio, orationem religiosam commendat officium. Quid faciat sermo peritiam splendore dotatus, ubi causa etiam sine insinuatricis linguæ placet officio? res impetravit gratiam : sufficit ut verba mereantur affectum : utraque secundis ad audientiam vestram omnibus convenerunt. Dicam sane quod restat, quia tantum defrudo laudibus meis, quantum remanserit in præsentī causa silentiis. Huic Eusebius nobilissimus genitor, par moribus quam natura, dum extremis pressus, humanitatis sortem profuturo in longum velit superare consilio : dum vitalis animæ vigore terreni carceris angustia calcaret, ac se spiritalibus habitaculis, cum a Deo vocaretur, refunderet; nihilque in mente ejus esset de homine residuum, nisi immaculata filii diligentia, illud, quod nec inter cœlestia ulla delet oblitio : hunc mihi quasi bene conscius foveendum, prout vires tribunt, dereliquit : confusa sunt supremis deponentis verba suspiriis. Videro quid aliis reliquerit, mihi sub Dei obstinatione dimisit hæredem. Cui saporem vitæ labris primoribus contingenti gustum deprecor ubertatis infundi : ut provocatus disciplinarum melle et favis scientiæ, de domibus cereis sibi liquentis elementi nectar assumat. Habet, doctor venerabilis, laus tua per hunc ad cumululum perducta, quod capiat : ex talium profecto, meritum tuorum pleni-

¹ Schot., *donatur*.

² Forte *attritu*.

tudo non refutat augmenta : quia discipuli elegantia assertio est sine labe doctoris ; ejus maxime, cujus prosapiam splendidam tempus postulat scientiæ radiis adornare, ut decus originis in diem serenissimum procedat, quando oris in ipso jubar effulserit.

DICTIO XII.

Data Aratori quando ad laudem propectus est.

SCHOLASTICA SEXTA.

Thema, laus litterarum.

PRÆFATIO.

Littera de proprio laudetur splendida censu,

Advena nam cultus nil tribuet genii.

Ebria vestito plus lucent vellera Sere :

Persica candentes colla decent lapides.

Nil juvat externo componere membra nitore :

Lux naturalis sidera nobilitat.

NARRATIO.

Omnibus rebus quæ æstimantur præconiis, exhibenda est pro dicendi facultate laudatio : ab eloquentiæ dote radiantibus reddenda sunt litteris quæ debentur : quia sicut gratuitum munus, et opes et animum indicat largitoris ; ita accepta denegari, avaritiam et impudentiam reserat suppressantis. Libemus litterarum nummi quod de ipsarum fluxit altaribus : quantivis enim materia ista copiis prædicationis honoretur, qualibet effluat ubertate dictorum, de possessionis suæ frugibus pasta satiatur : quia dum inter vireta quæ disposuit, propria oculos amœnitæ captivat, habet quidem ipsa jucunditatem de graminibus suis, sed majora capiunt messes ingeniorum incrementa per dominam. Itaque qui fenus litteris solverit, plus ditescit : dum per secretiores meatus, quasi per magnos alveos, quæ ad illas directæ sunt fluentia, reducuntur : nec quod per guttas amiseris, aliter quam si relabentis Jonii jus habeas, possidebis. Quis peritiæ depositum neget, nisi qui desiderat mendicis efflicci dum reservat ? Istius rei fructus (quod mirum dictu est) in abundantiam refusus exæstuat, dum jejunos faciat incubantes. Ergo post opem cœlestem, post superni favoris auxilium, ministra quibus utaris, ars veneranda, præconiis ; et inventionis tuæ bono de his quæ a te fuerint directæ, gratulare. A te orta in usu laudis amplectere : nos nihil manet in hac parte, quod dignum sit ultione vel præmio. Fidei oris nostris famulatu si parum in elevatione meritorum tuorum suggerimus, hoc dedisti : nos horum annuum fistule sumus, nec quidquam de copiis commissi liquoris ebibimus : tu ut per nos meritis tuis satisfacias, quasi Ægæum pelagus, ut Pegaseus gurgis illabere. Ante oculos vestros sunt morum vestrorum, si bene exempla retinetis. Salvæ sunt quascunque de censu vestro ad usuram gemmas admovemus. Ecce verticem meum coruscans luce vestra diadema nobilitat, et pretiosorum lapidum fulgore variato, crescit ex genio, dum competenter ostenditur. A vobis radicem sumunt instituta sapientiæ ; per vos informata proferuntur. Nullus sine vobis pectori sapor est, nec libertas eloquio : vos ingenui testimonium sanguinis, vos materia pudoris,

A per vos, quod cor bene dictaverit, lingua proloquitur : ad investigandam inter justitiam vos præbetis, dum oppressum callem dumetis quo expetitur superna, purgastis : vos triticeam de loliis setetem, vos fecundas de sterilitate ingeniorum glebas efficitis, et gravidas aristas ad scientiæ horrea, ne fames infantiæ possit prævalere, portatis. Mundæ nitorem familiæ servando, obscenam prosapiem peregrina luce perfunditis. Deo proxima res est vero infusa beneficio, dum per cursus elucubrationis traditæ, ne optimi degenerent, et ut mali degenerent, salva stemmatur veritate præstatur. Per vos de innocentum actibus, quæ ad instructionem sequentium pertinebat, gesta non pereunt : vestris in medium catenis transacta reducuntur, et sepulta reviscunt : vos instrumenta

B memoriæ, vos causa pietatis : vestris vomeribus humani pectoris tellus ad fecunditatem præparata describitur : vos religionis auctores, vos hostes criminum : vobis ducibus quæ per usum subripiunt, dediscuntur scelera, per quas bona discuntur : aut ad directum homines augetis propositum, aut mutatis obliquum. Vestro exulsu ornantur indicio, et mundi culminibus sejunctos vos cœlo sociatis : malas conscientias aut intrare contemnitis, aut in sacrarium ingressæ dedicatis. Facessat a litteris vel mutare quod dignum est, vel non mutare quod noxium : vestris vulneribus nulla per chalybem vestitos subducit instructio : ad penetralia illorum, et quos ferrum texerit, pervenitis, vestris umbonibus directæ aut adversariis tela repelluntur : nec speculis peritiæ vestræ ulla clypeorum crates opponitur. Vos in afflictione constitutos erigitis : vos positos in corporum cruce mulcetis : sic gaudii augmenta tribuentes, ut modum hilaritas et producta custodiat : si a vobis veniant blandimenta, dulcescunt. Non licet contra imperium vestrum vel defunctum flere quem diligas : vos nuptiis, et vos aptæ funeribus : scientiæ istius studium diversissima in concordiam tenet, et utramque partem amplexa gratulatur : utinam vos longioribus coli liceret affatibus. et non vestris legibus deberet brevitas, a quibus copia vota suggeritur ! Per litterarum species in longum itura vox tuto committitur, et sine imminutione sui relegente solidatur. Ante vos ignara ordinis vixit humanitas, et ructantia glandem pectora sine modis verba vomuerunt : vos inter unius naturæ homines distantiam factis, dum cœlestibus notiâ vestri, pecudibus similes reddit ignoratio. In propatulo est, qualis ante hanc frugem fuerit mortalium deserta prosapiæ : cum illis enim quibus nobiscum par adventus in luce est, per discretionem vestram non est conditio una sapiendi. Valet, ornamenta melioris sæculi, et mundum quem eruderastis concessæ a Deo, in temporum remedio possidete.

DICTIO XIII.

Quando Paterius et Severus traditi sunt ad studia.

SCHOLASTICA SEPTIMA.

Si nauta secundis flatibus feliciter humidi directum transit itineris : si bellatorem ducit successus melior ad triumphum : si per rhetoricos campos litterarum

miles iudicis sit favore sublimior: nostrum est hodierno die momentis paribus gaudere de themate. Quid mihi est cum ingenii mei publicata et degeneri paupertate? ecce de susceptæ dictionis messe ditescimus jucunda sorte, quando relatorum meritum relationis amplificat, et actorem causa commendat. Ubi est pavor, qui nos sibi propter imperitiæ conscientiam subjugabat? ubi frontis trepidatio, usu et exercitatione fragilior? obliviscimur meriti nostri, dum claritatem loquimur alieni. Nunc discimus potentes et alios esse, vos facere, quando tantum et fama nobilis dat præconi. Nihil mihi cum dubiis: splendor laudantes illuminat: et immersos tenebris, si ejus meminerint, sol recludit. Sed rursus hilaritas jungitur cum pavore, et fit socia exultationis trepidatio. Quando impar in modicis, sufficit in supremis? Nam qui claritudinem non styli luce commendat, obnubilat: et sicut ingenio facundorum crescent modica, ita siccitate devenustantur amplissima; et nisi æstimatis viribus aggrediari sarcinam, subjacebis. Ecce Paterius et Severus ornamenta curulium, et parentiva vocabula purpurarum, eruditionem originariam in ipsis vitæ præstolantur exordiis: dedignant non studiorum diligentiam cum sapore haurire lucis, quos indiscretis temporibus Dei natura donavit et litteris. Pro quibus, quid parentum decora, quid insignia vetusta novo mentibus relator insinuem? Levabor hoc onere, si fastos pro me, auditor, interroges: mecum campi solemniss illa vociferator, mecum Severus et Paterium et aula veneratur et curia: quorum quamvis familia meruit scipiones et trabeas; seposita tamen ad tempus dote sanguinis, quod occasum per dignitates et post sepulcra nesciunt, moribus exegerunt. Mentior, nisi vivit Paterius in opinione doctorum, et perenni ære formatus, illam eloquentiæ palmis nobilem inter peritos præsentat effligem. Horum prosapiæ adhuc quidem parva, jam maxima, gemmata pubescens flosculi ora præferens, vocis præsidium quod exhibebit, implorat, hoc taciti poscens allegatione colloquii. Juvate parvulos, quos habebitis patriæ mox parentes: impendite præsidia defensoribus, et pugnatæ pro teneris, ne maturiores ævo succumbamus pro universitate bellantes. Scitis quæ domus pro generali calamitate desudet, cui debeat pro communi securitate litatio: a qua fluxerit quod inter adversa inter vos civilitas non vacillat. Debet vobis origo nostra hanc tributariam functionem, ut semper nutriat patriæ suæ sine intermissione custodes. Ergo si nota sunt vobis bona germinis nostri, inserenda suggerite: ut quod nitet in semine, cultura melioret: habeat cespes radici obsecundans poma, quæ tribuat. Non sunt peregrina, non fugitiva quæ poscimus. Si Eleis et Olympicis conflictibus nutritur cœleus de parentibus æstimatus, nos adhuc proficientium creatorum muniamur exemplis. Vobis tantum præbuerunt obsequii

A res secundæ, quando propugnatorum vestrorum et adolescit posteritas, et adhuc patris avique tutela non deficit. Ergo his stimulis incitatum, doctor venerabilis, suscipe universorum voces afferentem, et elevatus consideratione meriti parem te multorum forma sententiæ: labora ut munitio nostra te sustinente solidetur, et ne inimica arietum vincat impugnatio, tu muris patriæ studiorum arma conjunge. Scimus quorum tibi soboles committatur, ut quod natura validum peperit, confortet industria. Ducis erit, non originis, si de viri fortis stirpe editus habeat inter bella formidinem. Sufficit te sic instructionis tuæ sudore crescere, ut præsentem pueros formam veterum facias obtinere. Sed dicas forsitan: licet te professio sanctorum urgeat, me in istis non habet cura postremum. Ego sum cui Paterium filium mater et virgo sacri fontis alvus effudit: ego in animæ ejus secunda nativitate aut recreatione sum genitor: ergo peculiaris eruditionis ejus me provisio respicit, cujus pater et inter cœlestia sum vocatus.

LECTIO XIV.

In legatum, qui patriam hostibus prodidit.

CONTROVERSIA PRIMA.

Si excellentissimum crimen est, quod digna veneratione persona commiserit, habetis, iudices, in uno homine duo diversissima, et proditoris meritum, et sacramentum legali. Sed vincitur in ipsis vox superata primordiis: facinus vix credo, quod arguo: quis astimet in vocabulo integritatis consummatam cecidisse perfidiam. Cogimur dicere, quia nil mali aut proditor metuat, aut verus legatus admittat. Quid accusationi meæ pro innocentia nomen opponis? insequentem posses effugere, si esses meritum quod vocaris. Nemo cautius malus est quam qui absconditur sub appellatione pietatis: tutum est iniquitatis exercitium, quod honestatis tegitur indumento. Facessat propositum præstigiis potius quam mente constare: enervata defensio est, quæ nudi honoris nititur nihil valitura testimonio. Ut nocentior contra patriam existeres, viam tibi consilia nostra pepere-runt: nos egimus, ut fortior hostis, dum propugnato-rem quærimus, appareres: non sentiremus quæ irrogasti patriæ inimicitiarum pondera, nisi sump-psisset ab amicitiarum religione principium. Externis adversariis siæ labore congregimur: inermes pe-ctus invenit, qui de gratiæ fruge in affectum prorumpit inimici: egimus fœderis tempore, ut generalem adversarium, quid gravaret patriam, non lateret. Iste enim, cognitorum splendidissimi, si negligentius in suscepto functus officio, per animi tædium socio-rum commodis institisset, capitale mereretur exitium: quale est enuntiasse hostibus interna patriæ, pro quibus certasse sacilegium fuit? quibus sunt expianda tortoribus, quando illud perdidideris, quod nefas est non juvisse? quantis colorum varietatibus et urbanitate lethali ad hoc perductus æstimatur, ut

Vivil Paterius] Petronii Maximi u consulis collega anno 442 et aule consulum præfectus prætorio, ut testatur Valentianiani Aug. novella ad eum missa. Ennodius æream quoque statuam doctrinæ nomine

Paterio positam fuisse significat, in foro nimirum Trajano, ubi mos erat, Sidonius:

Ulpia quod rutit porticus ære neo

legati personam putaretur implere? Solet virtus quæ innata non fuerit, cura et nutrimentis institui, et transire in affectum, quod feceris studio falsitatis: usu honestatis robur adipiscitur, qui bonum sub diuturnitate mentitur. Servasse adhuc benevolentiam captiosam, nisi insepis lædendi callem legationis clave reseratum. Tale est, ac si ægris sub februm jactatione languentibus allaturus salutem curator adveniat, et animam in penetrabilibus suis medicinali specie exclusurus inquirat: quis, rogo, huic non pandat secreta vitalium, et in quibus adhuc locis vigor subsistat, annuntiet? facilis extinguendi ministratur occasio illi a quo sanitas postulatur. Sic te, impurissime hominum, adversus nos intimorem reseratione munivimus. Ex vestro nunc, cognitores, pendet arbitrio, si qui peccatis vicit universos, non debet omnes reos superare supplicii. Nascituras in posterum culpas incidite: eveniet ex unius cruciatu generalitatis emendatio. Genus pietatis est, circa hostem patriæ esse districtum, ne dum personæ parcellis, ad incrementum vitia provocetis.

DICTIO XV.

In novercam, quæ cum marito privigni odia suadere non possel, utrisque venena porrexit.

CONTRVERSIA SECUNDA.

Adest, iudices, noverca, quæ ut satisfaciat odiis, non parcat affectibus: quam ne privignus evaderet, elegit miscere ejus casibus, quem dilexit: quæ sævissimarum more belluarum, de confusis mortibus tesseram fecit, dignos lethi forte æstimans, quicumque cum inimico illius potuere trucidari. Ruptis repagulis accepit furor ejus exercitium, quasi neci deputatum perimens quidquid occurrit. Generalitati perniciosa esse desiderans, nisi defecissent toxica, adhuc ira crescebat: hausta sunt a duobus venena, quæ reperit: quod in aliorum servaretur exitio, non remansit. Heu! quemadmodum genuit defectum poculi, cum cadavera pauca conspiceret, indignata sibi quod de funesto liquore plus defunctis, quam quod occideret, dedit. Quæsitivæ de extinctorum visceribus pretium mortis alienæ, si licuisset, abstrahere: ut plurimis per guttas fata dispergeret, ut animarum penetralia virus nobile possideret. Ante experimentum perniciosus effundebatur humor in poculum: fecit eam quid perdidisset, agnoscere, postquam de succis abundantibus paucos extinxit. Ubina gentium fuit animus conjugalis diligentis? ubi maritalis sacramentum copulæ? Plus egit privigni, quam tori recordatio: dum immanitati obsequitur, effugatus est viri præsentis affectus: credit in quocunque vivente privigni remanere posse substantiam. Lucem voluit profana confundere, et humani generis messem mundo labente succidi: quidquid in occasum potuit ire præcipitans veterinis Erebi legibus diem nostrum cupiens scelerata submittere: ne illam vel post inferna odiosus inspiceret. Quantis gradibus et profectu scelerum ad venena descendit? Din exitium distulit, quod aliquando in tormentis constituto ingressit vice beneficii. Ante flagris, fame, frigore inimicum cor-

A pus afflixit: postrema est in novercali indignatione necis executio. Vellem in accusatione, iudices, diutius immorari, nisi facinorosæ pœnam prolixior lingua differret. Nolumus quas peroranti conceditis, ut addicenda in luce mereatur inducias. Quotiens, scelestissima feminarum, subdolis privignum fovisti complexibus matrem mentita? quotiens innoxii potionibus egisti, ut de manu tua mortem securus acciperet? Captata sitis, tempus et bibendi necessitatem forte ut citius lethum porrigeres, exorabat: habuisti misericordis opinionem privigni desiderii: obsequendo: quotiens matrum loca tenuisti, ut novercam totius exhiberes? Solet, libertatis præsentis, in conjugali consortio unius sobolis in commune pignus attendi, dum affectio quam pater obtinuit transit ad filium: de decedentibus matronis, virorum providentia, dum ad educandam posteritatem curarum participes quærunt, sic novercas inveniunt. Sæpe tamen sub hoc vocabulo mater accedit, eo cautior circa germen alienum, quo sollicitius nomen tragicum vult vincere. Genitricem munit securitas, et sacramentum nominis sui: quæ etiam misericorditer creduntur irasci. Vestras, infausta, blanditias jure respicimus, quibus per focum malitiæ interna vestitis. Erubesco, cognitores sanctissimi, damnatam meritis suis diuturna impugnatione sustentare: non est anceps sententia, quam labore suspendo. Utinam exquisitis effugetur de luce cruciatibus, et lentis secta vulneribus existat superstes corpori suo! non uno tempore de propriis seclibus noceus anima vellatur. In affectum reducitur puritas, quotiens generalitatis oculos expiaveris cruce noxiorum.

DICTIO XVI.

In eum qui præmii nomine vestalis virginis nuptias postulavit.

CONTRVERSIA TERTIA.

Creditis, iudices, per hunc victoriis lamenta misceri et triumphorum saporem displicere de præmio? æstimatis offendi deos in effectu rerum, et deduci ad penitentiam nomina, quæ vota junverunt? Adest homo nequissimus, qui gemere nos imperat, quod patriæ nostræ vicit inimicos: qui consummatis præliis, dum laboris pretium flagitat, et hostes et bella commendat: qui exhausta putat laboris esse suffragia, nisi quæ iratis cœlicolis conferuntur: ut possit civitas ejus perdere, quod per ipsum creditor acquisisse. Confidit genium bellatoris pictis tabulis et imaginibus non teneri; nec requirit ut servetur sæculis ære formatus: sola opinatur esse gaudia, quibus evenit munus adulterii. Si ad hoc te casibus obtulisti, ut pro sudore tuo nominari pudeat quod requiris, nos non possumus sortis debere quod vicimus. Non pro amore bella gessisti, qui post adversarios in civitatis medio cum pudore congrederis: sine causa hostes depulisti, qui eorum vicibus fingeris in triumpho. Habuimus statum honestatis liberum, dum casibus subjacemus: fugienda est virorum fortium felicitas, per quam jungimur miseris subditorum. Etenim, curiæ lumina, per minutias scelerum hunc opinamur

ad immania vota perductum? quantis gradibus exercitulum facinus pervenit ad hoc ut vitia laudibus mercaretur? Credebamus eum, dum vitam in tentoriis ageret, et ad insignia roboris duris corpus successibus invitaret, civico amore constringi; ut per militiam ejus, nec incendium urbis, nec sacras corruptela virgines possideret. Iste enim emit tot vulneribus, ne alter facinorum fruge potiretur. Quid tibi debeam, crudelissime hominum, datur intelligi, per cuius beneficia superati exitum victor ingemisco. Dicite, præsules libertatis, quem potius habuimus qui animos nostros possedit, in tubarum clangore terrorem, dum ferri seges equorum fremitu minaretur exitum? Credo, ne libera patrum colla catenarum rigor astringeret: ne inviolabilis matribus pudor civitatis excidio deperiret: ne votiva virginitas sacris mancipata culturis prædonis igne raperetur: ne famula castitas hosti pretium fieret insultanti: ne corporibus ex humana conditione liberatis, vis inimica subriperet, et adversaria pudicitia libidini ad ultimum deducta serviret. Quæro a te ¹ heros magnanime, quid de patria tua mali depuleris, si hæc quæ timui victor optasti, dum mortes hostium ictibus tuis numium favor addiceret. Percunctor utrum poposceris superos in illa necessitate fautores? Si fecisti, perfunctus periculis sacerdotibus eorum pro debita oblatione minitaris? si non adhibuisti pia vota certamini, quid tibi debeo, quem sine precibus suis generalis prosperitas comitata liberavit? Si intelligis, multum est quod debes numinibus, si studuerunt supplicii: majus, si dederunt victoriam non petenti. Credo, digressus e prælio, loco principe delubra veneratus es, et ibi gratiam retulisti, unde prædam ferrialis manibus certas abripere. Vereor ne templis nulla face consumptis, ducat vestalem virginem sors secunda captivam.

DICTIO XVII.

In eum qui seni patri cibos subtrahit.

Data Aratori.

CONTROVERSIA QUARTA.¹

Nescio, iudices, utrum inveniatur pœna, quæ criminibus satisfaciat impetiti. Interim deest lingue copia, quando facinoris novitas superat argumentum. Iste est filius qui grandævo patri, cum posset præbere alimenta, denegavit: id genii sceleribus suis associans, ut esset patre incolumi parricida. Putas evasisse te debitum de non illata genitorum morte supplicium? ut esses ² innocentior, pepercisti. Potuisses cruciatus quos intuleras, ultimo, patris fine concludere, si manum jugulo medicam præstitisses: prima est malorum tuorum adinventio, creatoris proprii exitium nec remove ut pium filium, nec ut crudelem decet, inferre. Quid est quod inter utramque viam, exquisiti iuventor periculi, neutram sectatus pasceres promulgata tæbe genitoris? vixit, te procurante, eo infelicior pater, quod mori te procurante non meruit. Nemo, sanctissimi, dubitat mundi istius mala advocata nece sepeliri; et communem sortem votum esse

A inter adversa constitutus: necesse est optari, quod modum ponit amaritudinis. Rogo, quibus est belluis comparandus, qui procuratione sua infert dura sine termino? cujus doli, dum manus abstinet ab auctore lucis, letho commutanda pepererunt? Jam erat genitor istius annorum fasce contritus: jam per tremenda senis membra ævi depopulatio vestigia olim robusta subverterat: jam diuturnitatis morsibus in rugas quæ declarabat hominem, forma vergebat: non tamen sine spe subsidii ad maturitatem pervenerat, cui jam major soboles arridebat. Potiori fiducia ad victum congregata dispersit, quem semper seimus horrea sua in pignoris alacritate possuisse. Omen putavit cogitare de substantia, cui existebat natus incolumis: ad gelidam canitiem hoc putans posse sufficere, quod reparatus in prosapie annis viridioribus non peribat: cum repente egregius juvenis tali patrem securitate nudavit. Vellem paulisper, venerandi cogitatores, ad hanc verba convertere: sed reor perire monita, quæ profligatis moribus exhibentur. Putamus, venerandi hominum, ad hos usus prolem cuiuspiam magisterio pervenire; sufficit germi institutio naturæ; quando quod solent facere doctores, infundit eorum pectoribus lex humana. Non est exaccidenti bonum, debita complere: nec deesse potest ratione præditis, quod avibus probamus insertum. Versa vice, aquilas legimus fetum ministerio pasci: et beneficium parentum, quod implumes nati, quando ovorum lunicis exuunt, indepti sunt, quamdam districti æquitate restituunt. Non putant volucres esse liberum accepta denegare: quale est ingenium quod circa diligentiam suorum alites nescit imitari? Transeo multiplicibus exemplis luporum rapacitates, jejuno escas parentibus ore deferunt, et impasta visceribus fera ad creatores suos currit ore locupleti. Vos perpendite conscientiam rei, quali pœna digna sit, quæ inusitata commisit: quia propagantur impunitate vitia, et nisi judicantium censura succurreret, peccandi vis per generale corpus exiret.

DICTIO XVIII.

In tyrannum, qui præmii nomine parricidæ statuam inter viros fortes dedit.

Data Aratori V. C.

CONTROVERSIA QUINTA.

D Quamvis, iudices, virorum fortium effigies mansuro perenniter ære serventur, et per hæc simulacra nesciant obitum vel sepulchrum: quamvis in æternitatem migret per has artes imago mortalium, et angustam humanæ naturæ legem vincat industria: tamen virtutis pretium nec parricida aliquando meruit, nec tyrannus exsolvit. Quando minus innocentem aut sceleratum elicit, aut oppressor libertatis ingessit? Statua, venerandi præsules, sordis fructus est, iudicio reddenda præmissi: ut in utroque congruus nitor nec suscipientem devenustet, si indigno auctori provenerit, nec, si conferatur immerito, maculet largientem. Si libera adversus tyrannum vox est vitia detestantis, si licet sub tutore criminum culpas urgeri,

¹ Heros vet. cod. apud Schot.

² Schot., *nocentior*.

dicam quod sentio. Inter duos nefarios res honesta volitavit, et neutro munita præsidiis, nec a quo procederet, nec ad quem deflueret, cognoscebat. Res dudum decreta sortibus, et sanguinis comparanda suffragiis, ad quorum pervenerit jura, respicite : ut eam triquo usurpator imperii, et accipiat patris extincior. Quo me verum, nescio : inter virtutum tuarum, venerande princeps, deprehensus abrupta, nescio utrum accensem quod tyrannus es, an quod honoras præmio parricidæ. Utrique digni crucibus, et de præsentis vite culleis effugandi. Non creditis sufficere, vos debitum vitæ supplicium, nisi et tu quod non licet, tribuas, et ille quod non meretur acceperit. Jam dudum a ista per audaciam præsumpta sunt, cum arcem justitiæ profligator intrasti, his ad dominatum evectus suffragiis, quibus in altero statuam contulisti. Necesse est, amplissimi hominum, universos fovere quod fuerit : nec utiliter, nisi ab emendatis, corriguntur excessus. Prodigus frontis est, qui punitorem mali credit facinorum sectatorem. Judicis conscientia stringitur necessitate secreti, et non putat liberum condemnare in subjectis, quod ipsa non dubitavit admittere. Quautis successibus aut quam variis incrementis ad hæc sentina criminum pervenisti, ut tibi liceret ad sublimia pervenienti in tantum peccare, cum velles, ut probrosos ad potiora status invitares? Tu libertatis saporem felle servitii commutasti : ille obsequia patri debita vertit ad gladios. Quantum laudanda sunt quæ læsisis, advertite : et feriato ore accusantis quid mereatur pater, et ingenitas æstimat. Tu absoluta colla jugo miserimæ conditionis astringis : apud illum nihil prævaluit lex naturæ : hoc tu circa patriam geris, quod intulit hic parenti : in eo fortasse crudelior tu credendus, quod dura imperia sub vitali quadam morte dispensas : nec illis quibus est desiderabilis obitus, quasi medica manu præstas exitum : ille non passus genitorem in mundo subsistere, pernici ictu eripuit vitam lucis auctori. Nescio qua sunt criminum diversitate discreti : interim si liceat, pœna jungendi sunt. Si te circa cives alicujus supercilii tumor elevasset, reum te designaret læsa communitio, et privatæ abjuratorem dulcedinis immoderata nuntiaret erectio. Si ille creatorem torvo lustrasset aspectu genitore incolumi, habuisset meritum parricidæ. Videte quid dignum his sit, qui ad delictorum fastigia pervenerunt. Nihil est quod residuum, aut afflicta credat patria, aut pater existinetus. Facessat a nobis, præcipies viri, argumentis acerbare commissum. Sufficiens nuda reorum vocabula, nullo defensionis munienda privilegio. Addam sane delicto quædam quæ sunt præcelsa reatum, ne ulla res videatur, actione substracta, quam sagacibus, ut æstimo, vestigiis invenistis. Ambitor parricidæ statua, fortium vallata lateribus, et simulacrum, quod aut¹ litteraris cura peperit, aut Martius campus refudit, hujus imaginem posthabetur. Duriter, si creditis, ferunt tot evecti titulis, nulla ab effusore se paterni sanguinis retributione distare : et

A si qui animabus reliquus vigor est, deflent præmia sua, quæ annis roboris exegerunt. Ubi honestes, ubi studii liberalis efficacia, ubi munus pro patria dimicantis, si æreas formas artis possessor exi-
bet, et qui genitoris fons procurat, obtineat? Vos tantum digna meritis exhibete tormenta : ne si impar pœna impetitus addiderit, nec vobis debeatur laudatio directa censendi. Uno itaque vita pellantur, quibus pene par extitit sors delicti.

DICTIO XIX.

Data Ambrosio, in aleatorem qui agrum in quo parentes ejus erant positi, pro ludi pretio dedit.

CONTROVERSIA SEXTA.

Postquam, iudices, deforme aleatoris studium deductus ad exilitatem census evaserat, et crescentem certandi curam facultatum defectus addidit, cœperunt a turpi præmio nec parentam sepulcra subdici : cœperunt expectari dubia casuum de favillis, et ridenda proponi contentionum momenta de lacrymis. Ubi sunt, qui dicant perfunctas luce animas nihil cum hujus mundi cultoribus habere commune, et post sæculi segregationem diem suum habere translatos? Ecce jam majores istius prope quæ obtinuerant sepulcra senuerunt, et de ipsis per diuturnitatem fiunt busta jam tumulis : et tamen apud commensatorem improbissimum adhuc creduntur in illis intentionis pretia non perisse. Post longam vitæ curricula fortuito nil debentes, eventum manes jubeatur expectare de tesseriis : post profligatas, quas parentes tui per longam parcimoniam opes collegerant : post multa argenti anrique pondera, quæ jutura hæredem parcitas sub dimensione servavit : urnas veterum, ut essent in præmio tabulæ, sterilitate deterior proles honorasti. Si mausolea præcedentium minor posterius cultus oruaret, esset plectenda negligentia, et spectaret de illis pœnam judicibus, qui filiorum suorum mores in alienis cupiunt emendare commissis. Pro festivitate certa temporum lege redeunte, pro sertis, et quibus animæ pascuntur muaribus, credidisti nefas si genitorum tuorum sepulcra dominos non mutarent. Non tibi licuisse domos ultimas pro abducta ab hostibus pignoris tui redemptione distrahere : quæro quæ sit necessitas quod alienum video in parentum tuorum cineribus possessorem : et nihil mihi aliud nisi ludus opponitur. O misera mortalis conditio, et cum denegantur desideria, et cum infelicis conceduntur! Quotiens creatores tui sollicitis Deum movere suspiriis, ne de hujus usura lucis, quod infauatissimum creditur, et sine legitimo hærede transiret? Edibus, institutus, eruditus, ad hanc messem, iudices, jejuna pudoris mente pervenit, ne in jure suo patiatur esse, postquam universa perdidit, patrimonio largiores. Damnamus in scelurato voluntatem turpissimam : nam contigit forsitan, ut ad probos dominos priorum tuorum ossa beneficio levitatis emiseris. Communis est universis defunctorum reverentia, et circa religionem sorte ultima conditorum dignam poscit humanitas universa culturam : excellentius tamen

¹ Schot., *litteraria*.

majoribus nostris debita suprema redduntur, quos ita sibi veneratio proponit ante oculos, ut diis credamus exhibitum in quibus defunctorum mandata peraguntur. Servamus universa quæ jusserint; non credentes impune contingere, quod de eorum fuerit præceptione violatum. Non invenio, novum facinoris genus qua explicem novitate sermonum. Quibus fuit sacrilegium non parere, quale est eorum suprema domicilia pro ludicris vendidisse? Credite, cognitores, stare ante oculos vestros tot istius atavos vindictæ tempora præstolantes, quorum placatione mansura in posterum circa parentes diligentia poterit sine labe sanciri.

DICTIO XX.

In eum qui 'in lupanari statuum Minervæ locavit.

CONTROVERSIA SEPTIMA

Semper venerandorum judicum ancipitem credimus fuisse sententiam de confusione peccati. Ibi cognitoris, quo potissimum vergeret, hæsit deliberatio, ubi dubia exstitit sors delicti: nam definitionem æquitali congruam sicut vitia manifesta exigunt ita obscura suspendunt. Quando in luce est facinus, quid spei remanet addicendo? Percipite, quæso, animis, et interna æstimatione tractate, qualis sit, qui et virginitatis oculos, et lupanaris secreta violavit: et in utroque sacrilegus, nec flagitia veneratur quibus inimicam testem adhibuit, et castitatis profligat ruborem quam indignis associat. Expostulo a te, humani generis ostentum, qui levitatem tuam ad erigendum Minervæ simulacrum religionis cultus adduxerit, dum integritatis hostem illata de loci fœditate monstret injuria: nec reverentiam te exhibere Veneriæ pollutioni clamat publicata corruptio. Nesciunt peccandi terminos, qui ad transgressionem sceleris excessuum amore provocantur: modum in erroribus ignorant, qui crimina excelsa moliti sunt. Dum Dionem et Palladem, diversissima numina, peregrinantibus mancipata sententiis, in unum fabricata deridens arte conjungis, fecisti religione tua acerbius quod delinquis. Res summo digna piaculo, miscere discordantiam, et in unum colligere, quibus nisi secretum præstiteris, contumelias irrogasti. Creditis inveniri hominem de hac mundi gemina conversatione neutrum tenentem, et nec amicum virtutibus existere, nec fidem vitii inveniri? Solent aliquos erigere ad respectum boni operis patrocinia culparum, et qui de sapore laudis alieni sunt, de licentiæ frage gratulari. At te quæ istarum rerum invenit seclatorem? meliori ordini contrarias manus attulisti: nec improbis sinceriter obsecutus colla submitteris. Odi, principes viri, morum suorum remissos iudices: condemnio, qui per negligentiam serenorum actuum in dubium trahuntur: execrabilibus tamen detestor qui

A in utroque deprehensi, nulli exhibent stabilem conscientiam. Pollicentur enim poenitentiam tempore honestatis affectum, quos fidem veridice exhibere peccatis. Si te, sceleratissime hominum ante Veneris delubra positum stimulasset Minervæ recordatio, utramque potestatem male diligens ingenii tui memoria læsisset? fugisses illius domicilium, cujus adversariam mente retinebas: qui honor est ibi ejus statuum collocasse, ubi dea pudicitiam potuisset commemoratio violari? Nesciendo, infautissime, gradibus ad fastigia execerandi erroris accedere, pene postliminio bellum inter cœlicolas excitasti. Vident illi oculi semper turpia, detestati junctos quadam obscenitatis lege complexus. Dum procurante te interest lupanaribus captivum nomen; solus es qui ostendisti servire humanæ libidinis superiorum potentiam: et illis eos constringi locis, quibus fuerint a mortalibus deputati. Quam dissona erit in adolendis impensa sacrificiis? unius oblatio numinis alteri dabit injuriam. Nam dum per providentiam tuam simplex pulvinar gemina superiorum potestas obtinuit, et in una æde pudor et luxuria convenit, neuter devotionem nostram favor aspiciet: quas tu habitatione miscuisti, nos propriis habebimus offensas sacrificiis: qualia erunt muera quæ gregatim portanda sunt per incestas et virgines? una offendenda est hilaritate, et lascivia placanda altera. Inter verbenas et thura hostiarum erit causa certamen, et inde efficienda irata numina, unde mulcentur¹. Submovero sacrilegis prolixam narrationem: moras quas in luce reus accipiet, inter supplicia consumat: quia devenusta referentem et alienorum actuum turpitudine.

DICTIO XXI.

In patrem quemdam, qui cum filium a pirata captum redimere non dignatus esset, ab eo tamen ali petebat.

CONTROVERSIA OCTAVA.

Thema. Lex. Liberi parentes alant, aut vinciantur: cuidam duo filii, frugi et luxuriosus: piratas utrique incidere: scripserunt patri de redemptione. Pater vero venditis facultatibus piratas expetit: cui optio data est, quem vellet, redimeret, quia parum pretii detulisset. Ille elegit luxuriosum, quia eger erat, redimere: qui cum reverteret in via mortuus est: frugi piratas evasit: pater petit ut alat: ille contradicit. Actio contra Quintilianum suscepta. Ille enim patrem tuetur, nos filium. Rogo ne arrogantiam putes, qui legeris.

*Præfatio.*² Nunquid fas est adversus Quintilianum nisi pro veritate dicere? aut immemorem sui loquendi facit aviditas, qui tribuit verba justitiæ? Fallentes decet urbanitas, dum peniculo fucata mendacii peregrinum decorem laudanda verbo tenus sumit eloquentio. Sane solatio oratorie artis æquitas asse-

¹ Schot., *Submovero.*

² *Nunquid fas adversus Quintilianum?* Quem acutissimum Romani generis declamatorem appellat Trebellius Pollio in Postumio juniore. Ausonius de Professoribus

Seu liceat fictis ludorum evolvere, lites,

Ancipitem palmam Quintilianum habet.

Quinta est Quintiliani declamatio *ÆGER REDEMPTEUS*, cui contradicit Ennodius. Thema autem controversiæ, quod apud Quintilianum iisdem pene verbis legitur, et principium, quorum utrumque in vulgatis libris desiderabatur, ex antiquis adjecimus.

ratur : eligo pompam, quam probitas defenza parturiet. Procedat contra eloquentissimum virum celestium favore munita simplicitas : de fiducia partium nostrarum oritur quod audemus. Vos tantum, principes viri, benignitatem vestram, salva aurium animorumque cautione præstate : ne cothurnus ille sublimior, oris facultate qua prævalet, in possessione sua credat esse victoriam. Quid est aliud adversus ejus impetus nos juvare, nisi peregrinantem reducere post intervalia justitiam ?

Principium. Gauderem, cognitores amplissimi, evasisse me pedorem carceris, vincla piratarum, nisi regresso mihi myoparonum loco pater existeret. Querit a me alimenta, quem nec auro ab hostibus, nec lacrymis liberavit. Putat quod illi debeat regressus ejus proficere, quem cum potuit non redemit. Frustra pastum beneficio legis imploras, qui factis tuis naturæ jura solvisti. Exhiberi victum patribus jus decernit : non est tantummodo sacramentum istud in nomine. Dicat vel pirata, si pater es. Meliorem me fuisse mortuo sæpe cum loqueris, nunquam ostendis esse, cum judicas. Viam culpæ germani decedentis attendite : ipse magis genitoris moribus paruit, qui prælatus est ; ego quo omne vitam meam per extraneos ab istis actus exegerim, declaratum est cum me pater prædionibus sponte dereliquit. Valida sibi videtur adversus sobolem argumenta proponere, cum propensioem gratiam meruisse jactet culpabilem filium, et proximum sepulturæ. Quæso, judices, pronuntiate quid debeam. Interim clarum est me et cineribus viliosi fuisse postpositum. Non erubescit quidquam ab eo auctoritate parentis exigere, in quo esse noluit quod vocatur. Utinam mihi ad hos usus valetudinem piratarum eatena reservasset ! facerem præbitione indebiti alimenti patrem meum pudore captivum, ut injustas arbitri de propriâ emeret iniquitate sententiæ. Cibis enim qui ab illo præstatur, cui nihil boni mereris, exhaurit : jejuna sunt saturitate sua viscera, quæ non habent conscientiam beneficii ante collati. Nescio quid de duobus filiis homo ille spei suæ residuum putet, qui unum terræ reddidit, alterum passus est in perpetua raptorum dominatione servari. Accipiat, nisi confunditur, quidquid exhausta supplicis membra genuerunt. Non novi quid senex a debilitato flagitet : interea quod adverte, sumus ambo pascendi. Quid mihi rationem modicæ facultatis adducis in medium : qui unum redimere voluit, sic substantiam suam vendidit, ne pretium pro utroque sufficeret : quis infelicitatem meam, quis miseriam possit exponere ? cui post Cilicas et ipsa quam resumpsit esse fertur libertas obnoxia ? Dicite quæsumus, judices, si et in patria mea debitorum pronuntiabimur, quid evasi ? Addidit creator sanctissimus dolere me quod emisissent vincla germanum. Quasi vero tantum a nobis exigat natura servitium, ut compenset erepti fratris hilaritas quod remansit. Amorem debemus carnis sociis absoluti : credite dicenti manifesta : nesciunt intrare de altero gaudia hominem pro se timentem. Illud enim improbatum more

A clamat examinis, ditioem esse quodammodo a quo aliquid poscitur. Talem technam in supplicationibus fucata servat urbanitas, ut utatur composita humilitate pro jaculis : quateus commanto superbæ abjectionis nihil ei relinquat liberum, qui rogatur. Licitatum pro ambobus censum testatur, quem pro uno constat expensum ; expectat geminam gratiam de beneficio singulari. Nescio utrum quærendum sit quid cogitaverit, cum apud universos liqueat quid fecerit. Exhausit partium tuarum defensiones pirata, qui de nobis præstitit optionem : teneat quæ sola desideravit sepulera de filio pater, qui tantum mortuorum redemit ; nam qui sauo languentem præpo suit, denuntiavit se horruisse victurum : quid de superstite posses, nescio, habens in consolatione lacrymas quas emisti.

B *Narratio.* Perpetuo, judices, honestatis culturam et in ætate peccatis amica servavi : subtrahens impensas desideriis puerilibus, unde posset ævi gaudere maturitas. Hojus rei frugalitate fecimus ut remaneret patri quod pro luxurioso filio posset offerre. Quid de patrimonio exillitate causeris ? si par moribus exstitissem, usque eo perducta res fuerat, ut neuter potuisset absolvi. Inæqualis est arbiter, qui proficere voluit alteri quod nostro pudore condidimus. Quantum asserit paterna districtio, causa nobis diuturnæ captivitatis probitas fuit. Sanus diligens, patri fratrique sedulus, talis reduci non meretur in patriam : et nisi exstitissemus una sorte C captivi, sorduisset suspicione nostra regressio : æquales calamitate fuimus ; sed patris amore distantes. Felix luxuriæ suffragio juvenis, et ante magnam partem communis exhausit substantiæ, et ipsi profuit quod remansit. Me miserum, et semper paternam judicatione captivum ! Prolusi in pace ante quod pertuli ; et dum recti iter teneo, indicio parcimoniæ, qualiter inter hostes viveretur, agnovi ! Hinc est quod, cibo quem ministravit feritas illa contentus, vixi inter ultimam solatio consuetudinis, non humanitate raptoris. Quæro qui me servavit usus ille frugalior, si æqui observantia patrum mereret offensas ?

D *Objectio.* Quid quod barbarus dixisse se perhibet, Unius pretium pertulisti ? debiti semper accipiunt objecta responsum. De nulla pendisti auctione sollicitus : aurum quod exhiberas ante preces inimicorum oculis obtulisti. Dum sic tibi universa procederent, a nullo potuit ambigi quo sufficeret desideris tuis unius liberatio. Mox tamen ut illa intra repleta squalore mortis intrasti, quid esses seleturus, antequam optionem tribueret pirata, cognovit : non descendit ista de amore trepidatio ; nihil ostendit ambiguum, qui de duobus filiis per omnia signa diligentiam, quasi ad unum venisset, annuntiat. Post egressum tuum fortiores me arctavere custodiæ : divinitati gratias, si libertatem meam et hic tulaverit, quod evasi. Tua interim ad inimicos vocem meum videtur emisisse sententia, nisi studioso quem relinquo servetur, elapsurus est. Diis ducibus fuga nostra ante oculos hostium locata efficax fuit.

Excessus. Præterea, ut est fandi locuples pater, et vivendi diuturnitate didicit præsentare quod loquitur, callens impendere necessitatem mentibus per auditum, dicit omnibus in humanitate degentibus cibum esse communem, et ab uno flagitat quod non licet quemquam negare, generaliter alegans deberi universis quidquid terra produxerit. Sed quando in communem usum seges triticeam sobolem et liquorem vineta fundebant, nec viritum tellus erat distributa cultoribus: nullus inter hostes filium sic reliquit, ut crederetur gemitus prætulisse servitiis. gnoro, iudices, postquam elegerit lacrymas, de superstitie quid requirat. Sed metum nobis legis objectat, et quod inter parentes et liberos scriptum est, sibi deberi vult, qui nihil exhibuit de parente. Voluntatem nostram, dum cogimur, quærit; et desiderat hoc nos exhibere pietati, quod ipse professus est excusantem non posse negare formidini. Nunquid misericordiæ locus est ubi instat imperium? quod non licet subtrahi, non possumus dicere liberalitate conferri; clementia nisi ingenua non vocatur: quidquid non dare prævaleat, eum inter munus computa, si dedisti. At frequens nobis nature iteratio et sanctum creatoris nomen obsistet, quasi usura lucis, dono parta celestium, inter illa quæ ab hominibus tribuuntur possit ascribi: sacrilegium est superorum indulgentiam semen dixisse mortalium, de sola habet libidine testimonium pater crudelis. Jungit etiam oneribus meis, dum reposcit solatia destituti, dicens sibi civitatem potuisse succurrere, ni redissent. Quid alii voluntas ista manifestat, nisi ut rursum me pirata suscipiat: si gravis est inempta visio prolis tuæ; certe, vel quod soles magno comparare, meum bustum sine pretio possidebis: ætas quidem pollicetur vitam, sed tormentorum magnitudo, quam acerbiorum te digresso pertuli, promittit exitium.

Exempla. Deinde protulisti exempla paterno digna proposito: sed interpretatione viluerunt: quasi ætas cana desideris tuis formam, et non imitationem sanctis præstiterit institutis. Quid magni Æneæ humeri ponderis de creatoris facie senserunt? aut pressit filium corpore, cujus ipse fuit sæpe bajulus actione? Vis scire quia eripi de hostibus meruit? ante oculos locatum est quod noluit, ne gravaret, credens sibi sepulcrum procumbentis Ilii ruina præstari: et ne procedentem natum vita digniore senilia membra retinerent, occasum civitatis dixit satis esse pro tumulo. Ille prædonibus evadente filio remanere voluit: remeasti ad patriam tu relicto. Quid nobilia Scipionis pro genitore suo facta commemoras? cum ille pro auctore sedulo dum se obtulit, totum dedit, sed non consumpsit universa quæ debuit. Semper votorum bonorum est causa consimilis, nec discreta sunt studia benignitatis. Pronuntiat quid de filio mereatur, qui eum ad officia nature, nisi coactum, æstimat non venire. Vincla, nisi paream, lex minatur: quid refert? Ad hanc me consuetudinem suppliciorum a te procurata formavit diuturnitas, quamvis longa pœnarum tolerantia non faciat contu-

A macem. Miror tamen, nisi quod effugi de barbaris pater intulerit: nihil est uude declinentur prædones, si sors ipsa sequatur in patriam, una est, quantum video, genitalis soli et peregrinationis adversitas, nec dispar amaritudo redeuntibus et captivis. Nequaquam tamen quid interest invenio, nec quæ potissimum cervices meas catena nectat inquiri: rigentis ferri nexus incurram, aut gulæ vectigal exhibeam, una conditio est. Jejuus epulas portabo satiato, et, quod est deterius, non amanti. Quantis oblata a me projiciet alimenta fastidiis? quo devotionem meam rancore calcabit? homo quem misericordem habere, et dum essem inter extrema, non potui. Ex æquo me et germanum meum redemptione litteris poposcisse denuntiat, paribus absolutionem implorasse lacrymis, in simili epistolæ constitutos sorte dictasse. Non renuo, non refuto, habeat de hac objectione victoriam. Illud tamen flagito, quæ causa fecerit ut quod duo poposcerunt, duobus est debitum, unus acceperit? Pro utrisque maria intrasti, et liquentes elementi mivas, quantum asseris, pietate duce transisti. Quis de gemina caritate credat homini cum uno redeunti? Nunquam misericordia nisi periclitata laudatur; quo pudore cessante effectu prædicatur affectio? Nunquid semper secretum pectoris innotescit veraciter clave sermonis? pietas quæ non etiam muta rebus tenetur, ostentum est. Inter omnes homines inconvulsa amor radice subsistet, si valet ista jactatio. Lex dicit: *Aut alai, aut vinciatu.* Clamat pater: *Pastus iste parenti, vel si non redimat, jam debetur.* Ad has te equidem partes, cum ab officio cui eras per naturam obnoxius cessaris, armasti; proficit ventoso munimui, quod genuinæ negatum est turpiter puritati. Crede mihi, lex cum parentem locuta est, non tacuit redemptorem: hortata est, jussit, extorsit universa sufficienter impleri religiosi operis sacramenta per nomina. Calamitas mea sensus tuos ad hujus rei intellectus obnubuit: redemptio filii quæ est in diligentia necessitudinis, esse non potuit in præceptis. Impietatem meam, et in liberatione fratris invidiam, dum Ledæa pignora laudas, accusas. Nescis quia si inter illos tuæ distributionis processisset æquatio, generasset errorem: nam unum in perpetuo decore lucis, alterum in jugi noctis possessione dammasset. Mentior, si alia judicia tua extilere de filiis. Quidnam esse censuisti, cum unum nunquam habituros pirata dimitteret, alium nunquam relicturus quasi patre tradente retineret? quidquid post oculos tuos in illa ferai terra sustinui, a te processisse non dubito. Spes mihi universa consumpta est, postquam inerme de solo barbarico redemptor abscessit. Quas nares ad littora inhumana tendentes non primus insexpi, et quidquid vanaescente visione non sequebantur oculi, mente comprehendi? quia sagacius inscipient aliquid, qui promptius præstolantur. Quotiens ante adventum tuum, si quando nos lustrare aerem pirata permisit, in extraneis mihi personis pater occurrat, et vidi has quas sibi amor sine mentiendi dedecore pingit effigies? His imagini-

THEMA LEX.

De captâ cicitate hostium sacerdoles et Vestales virgines liberi dimittantur.

Post secundos hellici certaminis eventus, inter triumphos et laurea vires habere non potest lex ad resistendum recitata victoribus. Quid gladiis per affectionem mortis egimus, si erit quod post prælia formidemos? Jacet ante oculos meos quidquid hactenus minabatur exanimam, et postquam fusa est inimica congressio, nescio quid nobis afferunt defunctorum principum decreta terroris. Nescit probatæ qualitate virtutis expendere, qui de chartarum freno superbit armatis. Acquiescant istis inertia corda repagulis; ego quidquid mihi licentiam tollebat, ense dispersi. Illud tantum potest nobis quisque negare, quod nolumus. Illud contentus sum habere terminum, ad cuius me transgressionem desideria non vocarunt. Mihi quidquid prævaluerit habere lex tribuit. Otium et toga denegantes aliquid ferant: mihi totum natura peperit, quidquid in procinctu constitutus extorsero. Sola nobis scripta jura sunt, nil timere. Et hæc quidem auribus vestris, quasi bona esset formula quæ objectabatur, asserui. Nutrix tamen virorum fortium lex, vindex libertatis, patriæ munimentum, jubet post certamen heroas suos reci divam intentionem habere de præmio; et gestis non contenta felicibus, dum tollit sudoris pretium, frangit studia dimicandi. Ergo ne bona sunt præcepta quæ ne boni efficiamur occurrunt? Quæcumque fructum adimunt laborum, censores prudentissimi, de aliena nos facultate castigant. Nunquid æquum est habere valetudinem sanctiones de externo jure conscriptas? aut videtur rationi vicinum spem de futura possessione præcidere? Quid nobis religionis in sacerdotum personis opponitis? Deo duce, quem in illis veneraris, obtinui. Cujus intuitu desideras eos de jugo nostræ servitutis evadere, ipsos noveris teneri illo imperante captivos. Contra superos nititur qui quoscunque illorum sententia prosternit extulerit: quos festinas eripere, nequaquam fuerant effecti hominum, si meruissent ministri esse cælestium. Ecce tecum de sapore legis, quasi non habeam quæ responsi loco objiciam tela, contendo. Quam justitiam putas in illa jussione, quæ ut hostem fulciat socio imperia propagantes addicit? Tolle spem prædæ, tulisti vota certaminis; et si defrudatur genius laureati, ad pœnitentiam rediet quidquid contempto lucis expetiit. Facessat a prudentibus æquitatem hujusmodi non dico lege, sed tyrannica inscriptione requirere, quæ ingrata numinibus, inimica virtuti, contra fas et justitiam pugnat mentito colore pietatis. Nescis, loquacissime hominum, quam justus dolor de amissa laboris fruge nascatur. Hoc est dicere, quidquid diis ducibus acquisistis, eripimus. Vidi urbem inimicam quasi uo incendio senescentem, et illas cœlicolum sedes desertas, et spoliatas divinitate prosterni: et putas remansisse quidquam quod non debeat esse victoris? Quid quod ipsa frivola et iuanis constituto obscuretate confunditur? Dicit enim, sacerdotes vel Vestales virgines debere libertate gaudere. Credo

bus diu sollicitata corda feriuntur. Heu! quotiens A
rennenti mihi cibos quo pirata præstabat, hac barbarus consolatione subvenit. Nil metuas, nil de hac afflictione suspires: si creator tuus superest, parum a libertatis statione sejungeris. Ecce aliquando adfuit sors cupitis, alacer mihi adventum istius et prædo nuntiavit. Non longe fuit ab integræ amore clementiæ, qui redemptorem lætus exceperit. Non habuimus, judices, dominos inhumanos: fuerunt qui potuissent et prece moliri: si auri inopiam compensassent lacrymæ, uno tempore utrosque reduxerat; testatus est noluisse fieri, quod non est magno precatus impendio. Expendite, quæso, quid a me jure postulet, qui mihi in ultimis nec supplicatione subvenit. Adjecisti quod privilegiis naturæ munitus sis, et quod in me deliquisti non liceat vindicare. Sed non habet A
innocentiæ prærogativam, qui defensionem suam locat in apice. Insons actionis luce niteat: citra dissimulationem crimina confitetur, qui in hoc tutelam suam æstimat quod præcedit: reos nulla defendit auctoritas; in facinorosis sacramenta nominis evanesunt.

Epilogus. Et hoc, sanctissimi cogitores, ita post custodias latronum alio labore pectoris allegavi, quasi, etsi essem debitor, valerem exhibere quod poscitur. Non considerat spoliata carnibus ossa, domiuorum inhumanitate sordentia, et patefacta per carnifices naturæ secreta non respicit. In corpore meo in lucem quidquid homo est protulerunt tormenta, et penetralia viscerum instante cruciatibus barbaro, cum pater mihi dedignaretur adesse, vulgata sunt. Modum transit atrocitas, quæ vel in debitis exigendis non præcipe loco vires interrogat. Tu cum videas ætatis in me valetudinem miseriarum fascæ mollitam, cum ævi robur multiplicium calamitatum varietate contritum, cum et necessitate senectæ habeam et invidiam juventutis, non a me desistis poscere quod et hostis remisisset exhausto. Tu accipies tributariam functionem, et adhuc me magnitudine nominis, et genio parentis inaccessis, cum miserationem quam debes cuiunque homini, despicias exhibere vel pignori. Superna dispensatio hac intentionem tuam mercede locupletet, ut rursus proliis tuæ funera votiva respicias; et qui gravaris de vivaci præsentia, desideriorum summam capias de sepulcris.

DICTIO XXII.

CONTROVERSIA NONA.

Præfatio.

Copiose quidem egregius adolescens inventorum suorum divitias in ordinem digerens, verborum quodque ubertate ditavit, et quæ pro religione esse credit, digno reverentia ore deprospicit. Sed procul opinionis insidias cessent malignorum commenta tractatum. Nos contra Aratorem dictionis pectus opponimus. Sed nec erumpentem in lucem laudis palmitem inimica falce truncamus; sed quem verborum callem sequi debeat demonstrantes, scimus in illo nobis clarius, si eom præferri contigerit, triumphandum quia de nostris hausit quidquid Deo amplificante de scientia opum largius effuderit.

illos nominat in quibus domicilium suum esse cœli habitat ostenderit, quos majores esse hominibus ætherius favor sua luce signaverit. Indicit eorum reverentiam quos agnoscere volunt divina pontifices. Vidimus miseros quos tuctur iste inter favillas lapsæ urbis de sola expectantibus lamentatione præsidium, et, nihil habentes fiduciæ de proposito, inter turbas captivitate pressas errare. Non illis erat divinus splendor in vultibus, non quæ officium nuntiaret hilaritas. Nesciunt inter adversa turbari, quibus in sæculi tempestatibus de innocenti conscientia portus occurrit. Vidimus afflictiores cæteris trepidantibus, quibus nuda nomina lex ridenda concedit. Quis remansit locus in meritis, si sacramentum istud solo restat in titulo? Dici credo aliud esse pontificem. Vidi sæpe ante confectas jejuniis facies directa in jugulum tela cecidisse, et retusos ab inermibus gladios rigentem perdidisse naturam. Si creditis religiosa dicturo, non fuit templorum minister, qui inter quælibet discrimina humano eget auxilio. Scit supremus arbiter possessionem suam nova luce vestire. Non latet celestis illa permistio; et quamvis humane fragilitatis tunica vestiatur, efulgorat. Quid quod ipsi parati ad famulandum veniunt, qui trahi ad servitiam non merentur? Hac extremitate qui indignus est, non rebellat. Occurrunt ad obsequia, quorum mens est digna culminibus; et pervicaciam mortalitatis eliminant, quos nefas est ad inhonesta constringi. Isti tui pericula, si nequaquam absolvi mereantur, intendunt. Non possunt subtrahi hominibus, quos non intelligimus quidquam amplius habere de hominibus. Juvate me, socii, juvate consortes: et garrulitatem impugnatoris mei auxiliante veritate comprimate. Agitur res de qua quid senserit superuorum sententia jam tenemus. Adiciantur immeriti, ut bonos possimus habere antistites. Instituantur per istos quos suos esse non conciliatrix fabula, non incerta defensio, sed ipse summi Dei fulgor enuntiet.

DICTIO XXIII.

¹ *In abdicatum, qui, patre necato, matri quoque insidiabatur.*

CONTRORSARIA DECIMA.

Postquam, iudices, abdicatus filius, in justis executionem doloris, patris factum, matris consensum, gladio vindicavit, turbare se æstimat innocentiam cognitorum, et aliquid de manifesti facinoris absolute subripere. Nescimus quæ in defensione sui verba commentitia sceleratus inveniat, ad ejus nos confectionem vulnus ostendimus. Malo perseverantiæ

¹ *In abdicatum*] Titulo caret in duobus antiquis: in tertio, qui recentior est, inscribitur: *Invectiva in Orestem qui occidit Clytemnestram matrem*. Sed deceptus est quisquis hujus inscriptionis auctor fuit, argumenti similitudine. Nam Orestes matrem occidit, non patrem: hic autem patrem necavit, matrem non potuit. Quare indefinite scripta est in filium abdicatum: cujusmodi aliæ complures sunt apud Senecam, Libanium et alios in abdicantes vel abdicatos, ἀποκρύντοντας ἢ ἀποκρύντοντες.

² *Allocutio*] Quam ethopœiam a Græcis dici monui-

A perditus filius, postquam necavit patrem, opinionem matris contendit extinguere: dolens quod evasimus pugionem, telo famam insequitur, cui pro sexu verecundia plus timemus, Non ruptum patri, non scelerati iter ostendimus. Ille contra verba non pœnitet. Ne quod nobis fidum videatur existitisse subsidium ad sententiam suam traxit parvulum nostrum, quem fuci nescium fabricata verborum arte subvertit, faciens et illum perire, qui putabatur esse residuus. Quid præstigiis nudam desideras velare justitiam? nec odiosus parcere potuit, nec quem mentiris amasse, percutere. Nunquid argumentis opus est, ubi factum suum propria voce veritas testatur? perdidisti spem defensionis, cum genitricis ferro membra describeres. Sed licet procurator formosus et nitidus, nos ad hæc B inspicienda oculos non habemus.

DICTIO XXIV.

Ex tempore, quam ipse Deuterius injunxit.

ETHICA PRIMA.

THEMA.

Perfunctus pelago Diomedes, tutus et arvis Naufragium dellet, quod sine lympha fuit. Quam propter varios contendens vicerat æstus, Uxor ad alterius transierat copulam. Causa querelarum simulato nomine vera est. Hujus verba, precor, comite vos placidi.

² ALLOCUTIO.

O numina, si vobis non eveniunt cuncta dispoentibus, divisa potestas est, aut et malorum estis auctores. Quod si humanarum rerum quemquam ex numero vestro cura sollicitat, felicitatem mihi redeuntis tribuite, ut errorem quem finistis ingrati. Si cœlum vocanda piorum possessio, si propter momenta lætitiæ mortalibus orata tribuantur, nolite beneficiis vestris sociare vindictam. Cur taliter ad effectum vota tendimus, ut pararetur cœlitum suffragio de occasione prosperitatis adversitas? Reddite, quæso, propitii incommoda quæ tulistis; restituatur pelagus, ne terreno pereat fama naufragio. Secundis rebus proximum est quæcunque accesserint mala nesciri. Ignominia quæ me in facie perculit, non tetigisset absentem. Uxorem, pro nefas! nisi ad eam redidissem, amisisse non crederet: inflexit statum membra abjurata calamitas. Stationi proprior fuit liquentis error D elementis: portum in genitali solo perdidit, quem sæpe in vasti gurgitis sinibus acquisivi. Hæcine est domus optata, ejus desiderio periculorum promittebatur oblivio, cum spe sequentis gaudii præsens malorum poterat forma nesciri? Cui unquam de miserarum terminis sunt nata principia, aut de perfun-

mus, eam Latini sæculo Ennodii allocutionem vocarunt. Sic enim et Priscianus in Præexercitamentis rhetorica: *Allocutio est imitatio sermonis ad mores et suppositas personas accomodata, ut, Quibus verbis uti potuisset Andromache Hectore mortuo: quod est apud Libanium, τινὰς ἂν εἶποι λόγους Ἀνδρoμάχη κειμένην ἐπ' Ἑκτορι*. Hoc enim modo Græci ethnicarum dictionum themata proponebant. Latini in hunc fere modum, Verba Diomedis, cum Ægiales uxoris adulteria cognovit.

etis casibus evenit exordium? Aliquando optata contigit non amari? aut accessit ut hominem læderet fuga discriminis? Me novis semper pessima icibus fortuna perculit: cuius si in deterius vergit mutatio, simplicem nocendi fervet speciem, ne successionebus insolescat. Uxorem, malorum comites, habui ad pudicitiam naturæ luce transmissam, cui splendor oriendi creverat institutis, ut gemino defensa propugnaculo nullateus facinorum crederetur icibus subjacere, nec dura castimonie obscenitatis evisceratione mollire. Illa nunquam fulvum metalli quæsitivum ornatum, nec pretiosorum candore lapidum nivem corporis imitata est, non ulla habuit decoris adjuncta, dum placuit, scivit conjugalis jura sacramenti fucatis studiis non juvari, nec obligatum tenuisse conjugem, quando alium præter eum qui descendit a moribus quæsitivum nupta fulgorem. Mansit illa educandorum pignorum servitus libera, dum talem se præbuit, quæ et desiderari meruerit, et virum nunquam putaret absentem. Illa sexum mentis firmitate duraverat, dum illa muliebris imbecilla consilii de virili ceperant auctoritate substantiam. Jam lapsibus ordinis sui doctrina medicante repugnabat, et translata in usus alteros feminarum ridebat excessus. In summa, talis periiit, quales solent a meritis lacrymas impetrare. Circeæ, ut aiunt, poculo a se translata est, et in votum migravit adulteri. Sed quid agamus inter anxiam et incertam deprehensi? Recipiat nos pro remediis exosa navigatio, lassatæ manus rudentibus stupea rursus vincula meditentur; hæreat clavis dextera, ut frenatæ puppis per gubernaculum jura moderetur; depictus sideribus axis reddatur aspectui; dispositionis nostræ itinera noctium dirigantur indicibus. Sit solatium luminibus meis, si profanati non videatur terra conjugii: fugiamus patriam, in qua tale effectum est matrimonium nostrum, quod et amisisse pudeat, nec audeant vota recipere.

DICTIO XXV.

Verba Thetidis, cum Achillem videret extinctum.
ETHICA SECUNDA.

Intercepta est pio quæsitæ fraus materna consilio. Jovenerunt Achillem nostrum fata et ab alia natura subreptum, nec profuit quod sexum quem ei origo dederat astutia committavit; feminam diuturnitate non didicit, et viri fortis animum mollis consuetudo servavit. Quis credat inefficacem fuisse provisionem, quam et dea et mater invenit? Non est præmium immortalitas, quam nec genitrix transmittit ad sobolem, nec per eam quod filium casibus foretur occurrat. Ut nunquam doloribus subducamur, numina sumus. Quæ est ista conditio, quando de penetralibus viscerum nostrorum quod letho serviat exhibemus? Cœlicolum potentiam aut liceret posteritati conferre quod possidet, aut caris descendentibus pro lamentationis termino daretur occumbere. Inferiores hominibus sumus quibus similes paremus: in hoc deterius Parcarum ludibrio subjacentes, quia nescimus exitia pignorum obligatæ. Superiorum maxime, aut prosapiem nostram subduc fortuitis, aut nos pro beneficii collatione submitte. Liceat pro caro, si non

A vincimus interitum, vel subire. Stat ante oculos meos orbitas, idcirco deterior, quia illam pro æternitatis meæ sublimitate præscivi. O lugendam numinum felicitatem, cum illud quod de adversis ignorari non licet, non donatur avertere! Recordor præteriti sollicitudinem temporis, et curas multis quibus nequidquam invigilavi reminiscor. Quid profuit Stygiæ paludis auxilio nati corpus armatum, dum illud quod a nobis somere debuit quæreremus a gurgite? In membris prolis nostræ, quem dea tenuit, locus est vulneris. Cur non laxioribus digitis lympha se miscuit, ut ex toto exclusisset ictus superis unda sublimior? quid etiam juvit Chironis elegisse magistrum, qui ætatis lubricum doctrina solidaret? Credo diversis institutionum callibus, ut bellum filio placeat, invenimus: apud monitorem fortissimum actum est ut vires quæ sequebantur consilia non haberent. Quis miscendum feminarum latebris virum saporem vellet haurire certaminis, et inde provideat pignori, unde facit perire quod providet? Jam duratas spiculis manus ad calathos frangebamus, et illos humeros quos spoliati leonis terga calefecerant, auro distincta vel murice palla clauderat. Non facilis transitus fuit, juvenem nostrum puellam post gustum laudis imitari: nec astute componitur, quod non in teneris ætatis primordiis imperavi. Sed quid transacta recolo, cum animum futuræ calamitatis pulset immanitas? Video Trojæ fumantis excidia, et statu eam manente subversam; video Hectoris prælia acerba Grajagenis, qui idcirco crevit opinionibus, ut soboli meæ, dum occumberet, triumphus crescat; ad pretium; raptulum quadrigis adhuc bellaturi corpus agnosco, et Achillis mei minui commodis, quod de pondere decrevit extincti; video, quod iræ proficit, perire compendio. Sed quid his laudibus pascor orbanda? reliqua silentio tegam, ne ante doloris tempus narratione conficiar. Habeat consolationem de faciturnitate æternitas nostra, quam non habet de natura.

DICTIO XXVI.

Verba Menelæi cum Trojam videret exustam.

ETHICA TERTIA.

Etsi gravibus dolorem meum raptor inflammavit incendiis, etsi pertulimus faces injuriæ, debito tamen rogo immensi auctor sceleris cum conjuncta sibi universitate consensui. Pene felix contumelia est quæ talem meretur, etsi cum maximo sudore, vindictam. Quis respuat suscipere necessitatem triumphum terminum concludendam? sapor sequentium amaritudinem rei præcedentis excludit: dulce sit quod doluimus, quia doloris nostri poenitet provocantes. Abductæ mulieris turpiter occasio nostri existit mater augmenti; peperit a nobis sequestrata uxor imperium, et de adulteri complexibus nobis edidit patriam quam tenemus; qui riserunt cælibem, videant superba hostium colla calcantem. Habuimus conjugem honestis per longum moribus institutum, alieni ignam contubernii, quæ non optaret desiderare quod non licet. Non illam usus præcipitavit in vitia; sed scelerati prædonis impulsu secuta est Paridem voluntate ca-

ptiva. Nunquam ad hoc illam erexit forma conscientiae, ut se crederet ad amari: quia, ut confidimus, turpissimis sunt moribus quae pulchras se esse meminerunt. Talis ultio decuit magna peccantem; funditus procluit, qui sibi venerandae suppexit culmen uxoris. Talibus utere, adulter, hymenæis. His te Alecto pronubum sectatur insignibus; et placari nos sic convenit, et Paridem sic perire. Dictavimus matrimoniorum jura non sermone, sed gladiis, praesumptionum segetem ultrici falce vastantes. Multis ad conservationem proderit, nos perdidisse conjugium. Dicit, quae ubicunque accepistis nomen uxoris, si non, quotiens vitia subriperunt, Menelai et nomen et virtus occurret. Quibus non est in studio pudicitia, erit, ni fallimur, in necessitate; et par per omnes disciplina servabitur, ubi unam formam et volentes custodiunt et coactae.

LECTIO XXVII.

Verba Junonis cum Antæum videret parem viribus Herculis exstitisse.

ETHICA QUARTA.

Tandem aliquando qui iudicio nostro responderet inventus est, qui de inimico nostro, et dum vincitur, triumpharet. Herculeae vires, nisi eliserint, non jacebant: quem providimus, et de casibus est superbus. Stat propriis magnus viribus, sed erit maximus per ruinam. Nescio utrum Hercules valeat par esse, vel si Antæum non liceat ulla ratione prosterni: at si hosti nostro blanditur adversitas, nos ad laureas pervenimus. Scimus futura, sed convenit superos loqui quasi humana mortalibus. Provideat Hercules quid eligat esse faciendum. Vincendus est congregante inimico, vincendus est et jacente. Qui venena ludit in cunis, qui pacavit Erimanthi memora, qui cervam velocitate praecessit, optionem habeat quid sequatur: aut hostem peritus dejiciet, aut si certamen metuerit, cum suis cautibus jam sepultus. Lernæum periculum, nisi fallor, orietur de consummatione certaminis. Quis non credat nihil superesse quod peragat, cum humifusus aspicitur? At nostrae partis intento de oppressione suscitabitur, et augmentandi roboris causam feliciter pro inimico perfuncta res suggeret.

LECTIO XXVIII.

Verba Didonis cum abeuntem videret Æneam.

¹ Nec tibi diva parens generis.

ETHICA QUINTA.

Quantum docet inclementia, perdidisti testimonium

¹ *Nec tibi diva parens* Hos locos Virgilianos appellabant, cum Virgilius versus pro declamationum themate sumebantur. Talis est metrica exercitatio quam in vetusto codice Pithœano vidimus, Coronati V. C. hoc titulo et principio:

THEMA, LOCUS VIRGILIANUS.

Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco;

V. C. CORONATI.

Aspera diverso laxatur vita dolore,
Et morti vicinus eo, vivitque dolori
Ægra salus: nostras cruciant dum flamma mentes,
Vitæ flatus abit: quantos post Pergama casus

A generis, quod opinione mentiris. Constat Veneris non esse filium nil amantem: ordo rerum est ut prosapiam mores annuntient, et quo quis auctore in lucem venerit, ejus facta sectetur. Diva Idaliæ nescientem respondere beneficiis non agnoscit. Non fama filios, sed conversationis monstrat aequalitas: si diversa sit conscientia, vix credenda est esse soboles quae vocatur. Te potius Caucasae rigoris praerupta genuerunt, aut conceptum in recessibus montium saxea alvus effudit: et ne dira nutrimentis natura mollesceret, a eripientes² salutem Cytheris Hyrcanae tigrides alimenta praebuerunt: nutriti te illa feritas quae trucidat. Nam quid mihi dissimulatione pollicetur? aut quid sperando meliora sustentor? Non reddidit fletibus lacrymas, quas ejus amore torta fundebam: non gemitus meos propriis mens cruenta est consolata suspiriis. In doloribus meis, quod unicum est remedium, non exhibuit pari dolore collegam, quia pene³ solus est in ætate terminus invenisse participem. Sed quae eloquar nescio, quae relinquam. Hæc nec dexter Junonis oculus, nec summi Tonantis patitur aspectus, ut pro tot impensis sequestratione consumar, nec aliud pietate promoverim, nisi ut merear non amari. Heu fides ab universis proturbata mortalibus, et quod haecenus numinibus homines jungebat, expulsum! Susepsi⁴ miseranda naufragium, et ejus ditioni reginam subdidi manente felicitatis sorte captivam: feci ut ageret dominum profugus imperator. Nunc furore succensa discredior, quare possessor me deserat, ingemisco. Ergo Apollinis vocatus auguriis abscedis, et sortis Lyciae casum certis et apud te jam manentis praepionis imperiis? Scilicet caelestibus crudelitas ista procuratur auctoribus, et interpres superiorum ad hos hominem compellit excessus, ut diligentis littora quasi solum hos ille diffugiat; ut per tempestates salutem prodant, qui solum fugit affectum. Vade, ulterius non morabor. Habet vindictam mei via qua deseror, habebit pelagus in furore iudicium; raucos tumentium procellarum æstus exaudiam; vocabis inter pericula Didonis nomen, quæ et fuit portus, et praebuit: aut certe, quod timeo, ne dum vindicor me vivente moriaris, eventum expetita, navigationis post usuram lucis agnoscam. Vide sceleribus indebitam mercedem: perire innocens aetate cupio quam merentem.

D Durus et indomitus Veneris se semine cretum
Jactat, et abjurans collaudat stemmata divæ.
Edidit ergo Venus fugientem nomen amoris,
Pectoris et rabidi fudit clementia virus.

Vidit item prædata manus: quos sæpe dolores
Pertulit, atque iterum, quas sensit Troja ruinas?

et quæ sequuntur. Nam vitiosi codicis mendæ progredu vetant.

² *Salutem Cytheris*] Fortasse, *cæteris*.

³ *Eripientes salutem Cytheris*] Veram esse lectionem *cæteris* sequentia docent: Nutrivit te illa feritas quæ trucidat. BARTH. *Adversar.* pag. 932.

⁴ *Solus est in ætate terminus*] Rectissime V. C. Schottus, *in anxietate*. Id., ibid.

⁵ *Susepsi miseranda naufragium*] Leg. *naufragum*. Id., ibidem.

CARMINA.

LIBER PRIMUS.

I.

¹ ITINERARIUM BRIGANTIONIS CASTELLI.

Celsior astrigerum Titan conscenderat axem,
Lampade cum plena totus in orbe patet.
Flammiger ardentis sorbebat flumina Cancro,
Cum segetem messor falce domat propriam.
Siccatur dum fonte bibens, dum mundus anhelat:
Jussus in occursum Gallica lustra sequi,
Torrida non timui quæ vincunt arva Syenem.
Pulvis, flamma, sitis, dos fuit obsequio.
Quid jubar, et validos renovas mihi, Musa, vapores?

Plus erit algentes me superasse vias.

Quidquid plana calent; quidquid sublimia rigent
Frigoribus, passum dic sine lege poli,
Bellum naturæ, quod discors fecerat annus,
Æstatem atque hiemem detulit una dies,
Indutum nebulis canas superare pruinas
Edocuit ² Vates fervidus imperio.
Presserat æstivo corpus sub fasce lacerna,
Vestitus tenui tegmine nudus eram.
Cum fugit ex oculis constanti tempore tempus.
Lampada nam Phœbi dux fuit ad glaciem.
Optanti brumam devoto contigit horror,
Quæsitusque calor nil dedit indicii.
Matronas ³ taceo, scopulos atque invia dictas,
In foribus blandas, cætera difficiles.
Illexit miseros facies depicta viantes,
Calcate diras mox peperere neees.
Nominibus propriis nil fallit sacra vetustas,

A

Tot leti formas sic vocitare volens.

Scrupea dedecissis pendebat semita plantis,
Nec visu facilis, credite, callis erat.
Quid labyrinthæos prisorum fama recessus
Involvis linguis, quod timeat relegens?
Illic artificis laudandus constitit error,
Cum torsit rectum Dædalus ingenio.
Illic natura homines persumum portat Olympi,
Quo liquidum tranans ire columba valet.
Parcite, Pierides, pelagus fluviale silendo,
Ne reparat sermo, fors bona quod pepulit.
Duria ⁴ nam Sessis, torrens vel Stura, vel Orgus
Marmoris loniæ sevitiæ superant.
Dulcia cum variis succedunt læta periculis,
Effectus rerum cor solidare solet.
Nil mihi cum cubiis persumum oblivia tristi:
Ebria lethæo pectora fonte fero.
Limina sanctorum prestat lustrasse trementem,
Martyribus lacrymas exhibuisse meas.
Ecce Saturnius, Crispinus, Daria, Maurus,
Eusebius, Quintus gaudia magna parant.
Octavi meritis da, Adventor; ⁵ redde, Sutor,
Candida ne pullis vita cadat maculis.
Hostiles laqueos scindat meus concaus recti:
Hoc semper placeat quod decet, hoc liceat.

B

II.

DICTIO ⁶ DATA DEUTERIO V. S. GRAMMATICO, NOMINE
IPSIUS EUGENETI V. I. MITTENDA.

Gaudia transcendunt vires, vox læta superbit,
Ingenii maciem prospera non metuunt.

C

*vocabulum casus femine nobilis dedit: unde declive
quidem iter, sed expeditius ad usque castellum Virgantiam
patet.* Matronam Marcellinum cis Brigantium
cum Ennodio locat. Itinerarii auctor, quia iter orditur
et Galliis, post Brigantium Genevæ montis pars
est, ut dixi.

⁴ *Duria nam Sessis*] Hunc versum ex conjectura
restituimus, nam in antiquis etiam codicibus depravatis-
simum erat. Sturam, Orgum, Durias duas, Sessitem
Plinius lib. III, cap. 16, in fluvii numerat, qui
ex Alpibus in Padum lævo latere decurrunt. Et vero
prisca adhuc vocabula nuncupantur, nisi quod Sessitem
Sessiam vocant, et Orgum Orcum: ex quo
patet non recte apud Plinium Morgum legi.

⁵ *Redde Sutor*] Octavius, Sutor et Adventor
martyres tres e legione Thebæa: quorum sacræ
reliquiæ in honore sunt Augustæ Taurinorum: ex-
statque in eos sermo Maximi episcopi Taurinensis.

⁶ *Dictio data Deuterio mittenda Eugeneti*] Uterque
ex epistolis notus est. Nam de Deuterio grammatico
dictum est ad epist. 19 lib. 1; de Eugenetæ quæstione
lib. IV, epist. 26. Ab Eugenetæ igitur hortali partem
petit Deuterius, cujus nomine carmen hoc scriptum
ab Ennodio.

⁷ *Quid jubar, et calidos*] Sic legit Barthius An-
madv. ad Papinii Statii 1, Thebaid. pag. 114, atque
his verbis ab Ennodio exprimi *serenitatem, lucem,
diem, solem.*

¹ *Itinerarium Brigantionis*] Brigantium Delphinatus
nostri oppidum est in faucibus Alpium Cottiarum.
Briansonem hodie vocant, quod Βριγαντιον, Brigantium
Straboni et Ptolemæo: quo modo etiam scripserat
Amnianus Marcellinus, ubi Virgantiam legimus
lib. XV Rerum gestarum. Eo igitur episcopi sui
jussu tendebat Ennodius Mediolano digressus. Medio-
lano Brigantionem petentibus occurrunt flavii et alia,
quæ describit.

² *Edocuit Vates*] Episcopus. Familiare est Ennodio
vatem ponere pro episcopo, ut vatis Cypriani, Ambrosii,
Laurentii, Eustorgii vatis, passim. Sic in epitaphio
ipsius Ennodii: item Petri episcopi Ticinensis:

Hic vates Domini, mundo quia corpore vixit.
Admixtus gaudet cælibus angelicis.

³ *Matronas taceo*] Præcelsi verticis nomen haud
procul Brigantione: qua parte Galliam spectat qui
hodie mons Genevæ nuncupatur. Itinerarium Hiero-
sol: *Mansio Ebreduno. Inde incipiunt Alpes Cottiae;
mutatio Rame, M. XVII, mansio Brigantium. M. XVII.
Inde ascendit Matronam.* Amnianus Marcellinus: *In
Alpibus Cottis, quarum initium a Segusione est, præ-
celsum erigitur jugum. A summitate latus Italici clivi
planities ad usque stationem nomine Martis per septem
extenditur millia: et hinc alia celsitudo erectior ægre-
que superabilis ad Matronæ porrigitur verticem: cujus*

D

Dulcia temporibus famulantur fila secundis :
 Quod felix meruit, nobile carmen erit.
 Vox justi quæstor, legum substantia, nobis
 Ceu Phœbus mittit tympana, plectra, lyram.

Docta Camœnarum coeat pia turba sororum,
 Offerat arguto pollice quod loquitur.
 Turgida fatidici vix possint pectora vatis
 Virtutum species enumerare tuas.

Tu decus Italiæ, spes tu fidissima recti,
 Fax, tuba casuarum, purpura nostra, vale.
 Luminibus locuples solem te Roma vocavit
 Celsa, Quirinali suscipiens gremio.

Eloquio lyncem, tu subdes voce leonem,
 Melle tuo serpens gutturis arma premet.
 Fetibus orbata ferrent tibi munera tigres,
 Quæ dolor ei feritas aure pavente daret.

Te pene demessum ceu florem dextera fati
 Dum lacerat, Christus percolit exitium.
 Reddita se melius nunc vincit vita beati,
 Actibus asseritur quod venit a superis.

Hic fretus, non legatos, nec verba precantum,
 Callida fucatis artibus eliciui.

Ipse ego, mendicæ transmittens verba Thaliæ,
 Donum more Dei te precor ut tribuas.

Hortulus exigua sociatus parte retardat
 Spem solidam, fieri ne merear dominus.

Hanc mihi largiri non spernas, lumen honorum,
 Sic voti compos sæcula nostra colas,

Sic ¹ te regnantis sublimet celsa potestas :
 Sic currant meritis aurea fata tuis.

Amphion Dirceus tetigit quod pectine, vixit ;
 Nulla mori rerum tunc animata potest.

Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis ;
 Affectu pretii quas mihi concilia.

III.

PRÆFATIO ² NEPOTIBUS PROCULI DICTA SUB DIE XV
 CAL. MAII.

Exprimit in spicam tellus jam feta papillas,
 Lacte maritatis turgida cespitibus.

Stringitur in prolem sparsus per gramina succus.
 De guttis faciens progeniem solidam.

Vestitus gemmis protendit brachia palmes,
 De gremio ligni pampinus ecce viret.

Jussa per augmentum nunc silvam perdere vites
 Frugibus ut crescat, vulnera conciliant.

Evocat, inquirit gaudens infantia mundi
 Nutricem, tepidi quam dedit aura poli.

A Ludit per faciem camporum rustica pubes,
 Respicens duri dulce laboris onus.
 Annus reptat ovans tractus per murmura veris,
 Fracta locuturis mella ferens labiis.
 Cum rebus noster balbutit carmina sensus,
 Aurea principis dextera portet opem.
 Blandior ad falcem messor perducit aristas,
 Si rastris segetem pectere continuet.
 Nunc stirpem Proculi dans vernum suscipe, doctor :
 Ne fervor teneros decoquat immodicus.
 Serventur leges ; ceu census littera currat.
 Horum Pindareus flumina vicit avus.
 Docta Camœnali cecinit qui carmina plectro :
 Cujus Apollinei nil tacuere chori,
 Phœbus in auxilio repetat mox fortior illum,
 Artis nobilitas Marsya si veniat.

IV.

⁴ EPITHALAMIUM DICTUM MAXIMO V. S.
 Præfatio.

Annus sole novo teneras dum format aristas,
^a Natura in thalamis, orbe tepente, sedet.
 Pingitur et vario mundus discrimine florum ;
 Una soli facies, gratia, cultus, amor,
 Arbusta vitali coalescunt uda vapore ;
 Ignea concretus semina succus alit.
 Erigitur genio tellus tumefacta marito ;
 Torrida lascivis silva viret spoliis.
 Lactans cespitibus in nodum truditur herba,
 Vitea gemmatos brachia dant digitos.
 In rerum cultu lex jungit pronuba tedas ;
 Aura poli ut sponsum germina cuncta facit.
 Ergo pari voto lux, cœlum, flumina, Nereus,
 Montes, prata, feræ gaudia concipiunt.
 De te quod vernat sortitur, Maxime, mandus,
 Et naturalem dos tua comit opem.
 Cui sanguis, census, genius, mens, vota superstat.
 Musarum primo fulta supercilio.
 Sæcula de fidei monumentum nostra dederunt,
 Corporis et cordis virginitate parem.
 Vincentem meritis sponsam dat candida vita :
 Quæ cum te superat, sic tibi palma venit.
 Huic niveis concors arridet flamma labellis,
 Alba verecundas spargit in ora notas.
 Adsit oro fons loquelæ, voce, mente, pectine ;
 Ars, natura, Musa, Phœbus qua tumet faciundia.
 Vile nil decet sonare in Maximorum laudibus :
 Conterunt Phœbeia celsum sæpe dicta verticem.

¹ Sic te regnantis] Theoderici regis, cujus quæstor erat.

² Nepotibus Proculi] Liguris poetæ: quem Sidonius inter eximios, et utraque lingua præstantes ætatis suæ poetas numerat lib. ix epist. 15:

Potuisset ista semper efficacius
 Humo atque gente cretus in Ligustide
 Proculus melodis insonare pulsibus,
 Linnæus faceta quæque sic poemata,
 Venetam læcessat ut favore Mantuam.
 Homericæque par et ipse gloriæ
 Rotas Maronis arte sectans compari.

³ Marsya si veniat] Hoc est, si Phœbo iterum cum Marsya subeundum sit certamen, Proculum adiutorem ac socium habere velit.

⁴ Epithalamium Martino] Ad Maximum aliquot vidimus epistolas lib. vii et viii, atque in iis epithalamium: quod fœdis hæctenus, ut cætera fere poemata Ennodii, versuum trajectionibus interpolatum, ordini nitorique suo reddidimus. Vario metrorum genere constat exemplo Claudiani, qui diversis numeris luit in nuptias Honorii et Mariæ. Nam Sidonius in epithalamio Polemii et Araneolæ beroico tantum usus est, Paulinus elegiaco in epithalamio Juliani Memorii episcopi F. et læ clarissimæ femine

^a Natura in thal.] Id est, prægnans est, mox superventura partioni intenta. Admodum eleganter, Barth. Animadv. ad Papirii Statii i Achilleid., pag. 1682.

Orbe captivo Venus alma fusis
Dotibus florum per amœna ludens,
Dum facit verum pretio et micantis
Sidere formæ;

Sprevit aurati decus omne pepeli,
Adeoæ pompam noluit metalli
Ditior culta stetit effugato,
Sparsa capillos.

Nobilis si quod bibit arte virus
Lana, mentito potior colore,
Dic a et argenti pelagi lapillos,
Nuda superstat.

Fulserant raro sub hiante filo
Pectoris gemmæ in roseis papillis.
Ividum membris abigens amictum
Altera lux est.

Proditum risit sine nube corpus,
b Carcere irrupto nituit serenum;
Quodque servabat male tata vestis,
Proditur arte.

Aliger laxo remeabat arcu,
Marcidam damnans otii pharetram,
c Sanguine in nullo mædæfacta lætus
Spicula gestans.

Tunc sic alloquitur matrem fluitantibus armis :
Perdidimus, genitrix, virtutis præmia nostræ.
Jam nusquam Cytherea sonat, ridetur Amor
Fabula, nec proles nascenti sufficit ævo.
Frigida consumens mitorum possidet artus
Virginitas fervore novo : sublimia carnem
Vota domant : mundus tenui vix nomine constat,
Primævi tremulos fractis imitantur ephœbis.
Rara per immensos sæclorum, respice, campos
Conjugii messis : per flores sola vetustas
Exserit albentes jejuna et pallida canos,
Una fides rerum nulla dulcedine flecti,
Et si quid teneros potuit transducere mœros,
Præceptis calcare malis : servatur ubique
Justitium ; culpa est thalamos nominasse pudice :
Tu remissa jaces, et tanti nescia juris
Nuda per effusos respectas membra capillos.
Surge, age, et obstantem properanter discente som-

[num.

Nec te, quod turpe est, captivum numen [habere
Jura pudicitæ, vel lex malesuada putetur.

Talibus arsisent dictis et viscera ponto.
Colligit in nodum passos lux aurea crines,
Et naturalem concludens veste decorem,
Mutavit formam. Tunc quidquid fulget inaspis.

¹ *Pasturæ ficta smaragdus*] Pastura est *σμάχ.* Ut ergo *σμάχ* dicitur interdum de pascuis ipsis, ut quando *σμάχ* καὶ *λευκώνας* copulantur, sic pastura hoc loco pro pascuis virentibus : et epigrammate 10 : *Herbida pasturam superantia saxa virentem.* Jam smaragdi laus et pretium est viror. Pliuius lib. xxxviii, cap. 5 : *Herbas virentes frondesque avidè spectamus : smaragdoso vero tanto libentius, quoniam nihil omnino viridius comparatum illis viret.* Tertullianus de Judicio : *Herbosaque viret prægrandis luce smaragdus.* Martian. Capella lib. 1 de Jove : *Calceos autem smaragdineæ flectu viriditatis herbosos vestigiis ejus tellus innexuit.*

a *Dic et argenti, pelagi lapillos*] *Cedit argenti, etc.*

A Quæ viret in pretio ¹ pasturæ ficta smaragdus,
Et latet in conchis melior custode veneno
Alba venit, niveum sumptura ex corpore lumen.
Palla per accinctos decrescit splendida lumbos,
Et zona teneras compressit dura papillas.
Affatur natum, Quem, spes mea, figere tentas?
Quem sequimur? quove ire jubes? post otia major
Flamma deest : discant populi tunc crescere divam,
Cum neglecta jacet. Superos nil perdere somno
Ostendant geminis reparata incendia curis.
Maximus ecce, vides, generis spes unica summi,
Dulcibus illudat per longa oblivia tædis.
Sectatur matrem, quæ cœlo purior ipso est
Femina, quam seimus mulierem vincere mente.
Hic domuit puerum, mores sortitur avorum,
B Quod pudet heu, longo nobis nescitus in ævo est.
Hujus ad abstrusas veniat mea lampada fibras :
Suspiret, cupiat, discurrat, ferveat, oret.

Hæc ait : et sobolem fotu complexa benigno,
Mollia mellitis arctavit ad oscula labris.
Ille volat celeri tranans per nubila vento,
Omuia lascivo socians elementa furore.
Ut stetit, et juvenem formæ conspexit in ostro,
Tunc Dionæum tumefactus despicias? inquit.
Huc Venerem culture veni : qui tardius arsit,
In multum calet ille rogus, celeresque favillas
Restituit quæcunque pyræ subducitur arbor.
Deprompsit jaculum, quo divos fixerat omnes.
Tum pulcher tereten flexuram percussit arcus :
C Singula diverso traxerunt brachia calle.
Pennigeri vultus præsentet dextera fatum.
Moxque ferit, læto factum clamore salutans.
Ille ego, qui trepida semper contemptus adhæsi
Visceribus fugitive tuis, hac victima matri
Litamus, multis quam tu non suspicis affinis.
Ecce iterum magno rinatus sanguine eretam
Quam thalamis jungat, cernit sublime puellæ
Sidus, et attonitus ad matrem lumina flexit,
Germanam credens collaudat nobile furtum.
Sed teneram levioere ferit puer ille sagitta,
Inque virum totos contorsit fortior ictus.
Post hæc digrediens permulcet pectora dictis.
Nostra tuas, juvenis, confortent vulnera viros.
Nam quicumque mea est percussus ensipide, crescit.
Hæc faciunt multos, si credis, bella nepotes.
D Sis felix, semperque feras mea vulnera tecum.
Nunc me Pierio favore jutum
In læta, proceres, locate fronte.
Sustentent gracilem per omne carmen.

Totidem litteræ sunt transpositæ solnm. Sed rectius fortasse, *Sic et argenti*, etc. BARTH. *Adversar.* pag. 479.

^b *Carcere irrupto nituit*] In veteribus scriptis et editis *carcere irrupto*. Optime : non enim rupit tegmen quod cohibebat, etc. lb., ibid.

^c *Sanguine in nullo mædæfacta lætus Spicula gestans*] *Anime lætus* videtur Cupido adesse : id quod arguit etiam allocutio Veneris. Legendum igitur *lentus* : ut, velat tristi, lentum gradum ascribat. In editionibus priscais vox illa plane omisa est, et versus ultimus velut in hexametrum formatus : quod augeat nobis de vitio suspicionem. lb., ibid.

Qui doctum faciunt benignitate.
 Quod nunc ingenium premunt pruinae.
 Distendat refovens decore vernum.

V.

ITINERARIUM PADI.]

Ingenii cultor, fons oris, copia linguae,
 Humor Castalius veniat, quo Thracius Orpheus
 Naufraga diffuso succendat pectora fluxu.
 Adsit, et arentis conjungat cordis hiatus.
 Eridani dicturus aquas, nisi flumine largo
 Sicca Pegasæo perfundam membra liquore,¹
 Torrida jejuno vix stillant verba relatu.
 Undarum cumulos ut narrem, suggere lympha.
 Quam bene pandit aquas, cui blandus murmurat

[amnis?]

Anni tempus erat, quo vernal mitibus uvis²
 Palmes, et autumnii proponit dotes in orbe.
 Imbribus externis madida cum veste Lyæus
 Distendit tunicas uvarum carcere musti.
 Uberibus pluuiis³ petrarum lege subacta
 Tunc sibi forte Padus captivos tlexerat agros,
 Canebant spumis et turgida dorsa minaci.
 Currebant stantes per fluctas culmina villæ.
 Servavit raptum pelagus tunc littore tectum,
 Et mutans terras mansit fortuna casarum.
 Respiceres silvas stationem perdere jussas
 Ad flammam properare Pado ducente voraces.
 Tunc ego ferventi germanæ tractus amore,
 Cui natum Parcæ demessum pollice diro
 Sustulerant, viduamque domum constante marito
 Reddebant,⁴ urbis peperit quæ semper Averni.
 Hanc ut solarem vel vitam prodere legi.
 Regnator Ligurum fluviorum maximus ille
 Sub juga transmissus genuit sub pondere cymbæ.
 Intumuit, rursusque minas flatusque remisit,
 Quique polos vicit, soli mihi cedere jussus.
 Sic pietas elementa domat, sic cuncta coerces
 Cujus grata Deo tenuit miseratio mentem.
 Ecce iterum madidis contactus nubibus æther
 Hausit aquas, quibus omne ruens submergeret arvom.
 Non cæli faciem conspexit naufraga tellus,
 Et stellis viduæ micauerunt dira tenebræ.
 Erravit piscis sed non captivus in aedes,
 Et populus flavii per mensas lambuit escam.
 Evomuit pelagus hominum penetrare profundum,
 Hamida pulveribus clausurunt æquora campos.
 Perfunctus primis recidiva pericula vidi.
 Ille triumphator tiro ad certamina Nerei
 Frigida per liquidas gestabam pectora lymphas,

¹ *Itinerarium Padi*] Padi nomen argumenti vice adjectum est. Navigationem enim describit, qua æstuante Pado jectatus est, cum sororem suam unico filio nuper orbatam officii causa inviseret.

² *Petrarum lege subacta*] Ruptis aggeribus. Variant codices : unus *parcarum* legit, alter *parumper* : tertius *parum*. Sed nihil mutandum censeo, aut si quid mutandum, *riparum* ex tertio, hoc est Vaticani exemplaris vestigium legendum : ut epigr. 133. Hoc enim vult quod Virgilius lib. II *Aeneidos* :

Non sic aggeribus ruptis cum spumeis amnis
 Exiit, oppositasque evicit gurgite motes.

A Nec sicis oculis respexi marmoris iras.
 Cum subito absorptum vidit vetus accola pontum,
 Risit et objecti restantia signa pavoris.
 Ditia permixto fulgebant arva metallo :
 Eridanus claris radiabat comptus arenis.
 Navita me lætus suscepit protinus alno,
 Sarcina cui felix dudum concesserat omen.
 Indoctus clavum rexit de pondere tutus.
 Et me festivis, Christo duce, pertulit oris.

VI.

⁴ DICTIO ENNODII DIACONI QUANDO ROMA REDIIIT.

Amica est homini ad genitalesolum revertentes semper hilaritas, dum metus quoscunque ei peregrinanti mens anxia peperit, quasi profinitos et cælo gravante dispositos se evasisse confidit. Debetur ergo vox serena lætitiæ, ne muta gaudia mœroris imaginem sortiantur. Cui enim pateat exultantes animi secretum, nisi oris clave reseratum? Reduces etiam cynos alis ludere Mantuanus asseruit. Quid ego faciam in medio reprehensus abrupto, qui et regressui meo debeo dicendi fidem, et propositio tacendi necessitatem? Secede, quæso, ad tempus officii censura gravioris, nunquam te opportune gaudiis miscuisti. Prophetarum insignissimi sub legem versum verba redigentes carmine desideria sua et vota' cecinerunt : divino pectora dedicatocolloquio plectris ecclesiastica per populos jura dividerunt. Cur ego in ordinis et meriti constitutus infantia æmulari summorum facta non studeam, maxime cum narrandi simulacrum altaris militem ad excipiendam quæ contra fidem eveniunt bella corroboret? Nec dubitabo dicere quod præsentis constat exemplo. Didicimus jam quo turbine pro amore fidei hasta jacienda sit, neque nos virtutis pretio vel titulis mediocris conflictus elevavit. Dicam ergo libens musico stylo gaudia mea : quorum perfectionem maximis promitto me, Deo aditante, eloquii litteris nuntiaturum. Pulsabunt me oblatrantium venena linguarum, sed professionis et ingenii exercitiis aggregabo quidquid contra accusati meritum maledictor ingesserit. Usus iste est bene nitentis conscientia, opinionis lucro jungere morsus æmulo- rum, et famæ compendia de invidia aucupari. Male pertinax dens livoris infringere; et qui oblocutionis fomitem de loco gloriæ quaeris, obmutescere. Dic unde D fructus eveniat meritis, si jactantia deputas quod sudori nostro placeamus. Labor est disciplina amicus, et religioni quadam cognatione sociatus. Velut uda præsegmina peregrinis maritata fomibus nobilitatem fructuum ramis tribuant, quam parturientia diu

³ *Urbis Averni*] Ita omnes, fortasse *urnis*, ut urnas Averni dicat urnas sepulcrales, sororem significans alios quidem antea liberos sustulisse, sed vitæ brevis omnes atque immatura et acerba morte rapta.

⁴ *Dictio in reditum ex Urbe*] Huic poematio, et aliis nonnullis præfationes soluta oratione præfiguntur : que licet interdum longiores sint, quia tamen ad poemata referuntur in eorum potius classem conjiciendas duximus. Reditum autem ex urbe describit, quando post synodum palmarem et Apogeticum regressus est.

nesciere plantaria : ita dotatus liberalibus institutis A
 bona mentem cura gravidam ad spem germinis me-
 lioris attollit. Pelluntur animo consiliorum toxica
 humanis præparata necibus, humor succus lethalis
 aboletur, quotiens hujusmodi occupationibus ingenia
 se submittant. Hinc ad clariora digredientibus divi-
 norum pulsant secreta librorum : quorum januam
 sensu pulsante dum reserat, populis se duce pervium
 facit iter ignoratum, dum fastidiosos eloquii splen-
 dore, parum doctos fabricata Latinitate, et, ut aiunt,
 artificii rusticitate perducit. Quis talem salutis non
 diligit indicem, non sequatur, qui necessariis dulcia
 dulcibus severa miscendo amare vitæ dogmata, et
 velle cogit invitos? Sed istinc alias cepti compleantur
 honesta vota propositi. Apud scientes rerum lo-
 quimur : res virtutis est, gaudium continere ; se-
 cundæ diligentia per elaboratum tramitem luculentæ
 dictionis ostendere : hodie maxime, cum mei portio
 limen ingressa facundia dat parenti exultatione elo-
 quentiam quam negat ingenium, cum donat causa
 quod natura non præstitit. Macte insignium adole-
 scens virtutum, qui in cauo flore pomorum numerum
 monstras. Das pelere afflictionis glaciem, et ad ver-
 num me dictionis invitas. Nam dum quod tu debes
 studiis, ego impendo lætitiæ, puto ambo proficimus.
 Simile est enim, rudem instituire, et ad declamatio-
 nis affectum revocare jam desidem.

Post canas hiemes, gelidi post damna profundi,
 Tranquillum quotiens navita carpit iter,
 Mæret, et infidi desperat prospera ponti,
 Quamque videt faciem non putat esse salis.
 Sibilat aura levis, validas timet ille procellas
 Fluctibus et blandas æstimat esse minas.
 Lintea si crispant Zephyri pendientia malo,
 Et dulci ludit spiritus obsequio ;
 Confusam ventis naturam perdere leges
 Jurat, et antiquum credit adesse chaos.
 Gandia sic tollunt placidis discrimina rebus ;
 Nulla fides lætis integra, nec dubiis.
 Non aliter variis tennit quos Roma periclis,
 Littoris optati reddidit ad gremium.
 Permulcent pelagi numen venerabile cantu,
 Anchora quod proprium mordet obunca solum.
 Flamina sed lassis tenerum factura soporem
 Perturbant mentem militis æquorei.
 Arma ratis subigit, remos et lintea vibrat :
 Sic mens naufragium suspicionis habet,
 Adveniat siccis qui pressit cæcula plantis :
 Nam portus felix ille salutis erit.
 Qui latices vinxit fundens in pocula saxum,
 Qui lapides solvit, qui solidavit aquas.
 Quem genitrix fudit sæclis sine semine feta,

¹ *Tristia nil capiunt pectora versiloqui* Sidonius
 Lampridio *Nosti probe lætitiæ poetarum, quorum
 sic ingenia maroribus, ut pisciculi rebus amiciuntur.*
 Versiloquum itaque vocat non vafrum aut versutilo-
 quum, sed poetam qui versus pangit.

² *Ad Faustum* Occasione carminis cujusdam quod
 a Fausto acceperat, poeticam ejus facultatem miris
 laudibus extollit. Quo scilicet Ennodii præconio per-

Ad matrem jungens virginitatis onus.
 Qui mortem propria superavit munere mortis,
 Dans vitam mundo, funere quem peperit.
 Ille per excelsum videat me dexter Olympum.
 Tunc patriam teneam, tunc stationis opem.
 Nubila laxati verraot licet æquora venti,
 Rimosam puppim nil nocitura petunt.
 Dulcica compositis quatiam tunc tympana chordis :
 Floribus et pingam carmina nostra novis.
 Ut fatear, dictis constat bene dicere lætum ;
⁴ Tristia nil capiunt pectora versiloqui.
 Sed redeat vernum, cesset jam bruma timoris :
 Stringite quæ neetant frondeaserta comas.
 Cantem quæ solitus, dum plebem pasceret ore,
 Ambrosius vates carmina pulchra loqui.

VII.

AD ² FAUSTUM DE CARMINIBUS EJUS.*Præfatio.*

Nisi didicissem quod serenitas conscientia vestra
 hujus mali scabiem abjureret, iuvium mihi eloquii
 uber astruerem. Facessat a bonis actibus res amica
 perfidia. Me tamen nocitum cautela vestra denuntio.
 Suspensistis hactenus ab ingenioli mei ariditate im-
 brem fructuum nutritorem. Deus bone ! quam pere-
 grinas in me et ex vestri oris divitiis acquisitas di-
 cendi opes intelligo ! Adjacet dictis locupletibus,
 quantum sentio, rubiginosos lingua et sensu hebetes
 peritia lima componere. Est vobis quoddam cum ho-
 minum factore collegium. Ille fluxit ex nihilo, vos
 reparatis in melius. Gratias ego refero de suscepto
 carmine, cum de dilato meream beneficio. Ad Cam-
 mœnalem ignominiam, quibus nunquam ³ Gluvidenus
 deest, versus adjeci ; et periture, ut dictum est,
 chartæ prodigium non peperci. Legite jocunditatem
 motura poemata, et familiari stupenda, ut aiunt, de-
 cora comprimate.

Fluminis in medio succendis viscera, Fauste,
 Cujus alit magnam carminis unda situm.
 Quis ferat ardorem laticum, flammisque fluentis
 Cognatas siccò sorbeat ore potas ?
 Fonte vaporiferum pariuot tua verba calorem :
 Æstuat unde jecur, pocula prospiciunt.
 Ingenii quisquis festinus tendit ad amnem,
 Non putet ambiguum, sic bibit, ut sitiât,
 Nobilis occultum condivit lymphæ saporem.
 Computat et damnum, si minus inde feram.
 Lubrica Cecropio confidens lingua cothurno
 Ni jactet priscos nobilitate senes.
 In veterum morem pangit nova carmina Faustus,
 Qui per membra suum desecat arte melos.
 Coctus ad incudem verba infabricata referre ;
 Quosque facit versus, terque quaterque probat.

moti Petrus Crinitus, et Lilius Giraldu Faustum hunc
 inter illustres hujus sæculi poetas collocarunt. Ne-
 que enim ulla, opinor, ejus carmina viderant, quæ
 nulla exstant præter distichum quod Ennodius epi-
 grammatis suis inseruit de vino Ligustico :

In Ligurum terris potorem qui vocat, errat.

Nunquid vina bibit vina bibens Ligurum ?

³ *Gluvidenus* Lib. v, epist. 8.

Ætas cana refert digitis animasse Maronem
 Quod fingebat opus vivificante manu,
 Tu verbis faciem tribuis, modulamine membra.
 Quod natura Deo, hoc tibi dant studia.
 In vetulum dexter si vertas plectra cadaver,
 Primævum facias ædificante lyra.
 Si flores similes gelidi per plaustra Bootis,
 Mox Helicem vernis sibilat aura modis.
 Ninguida lustra rosas, fundant tibi frigora mustum,
 Ferventi Pallas sidere dona ferat.
 Piscis in æthereo quem portas vertice tranet:
 Si jubeas versu, marmora cervus amat.
 Faucibus e mediis impasto viscere prædam
 Ore potens tollas, quam tenet ore leo.
 Jam scio Castalii quo me traxistis amores;
 Accedunt culpæ munera vestra meis.
 Sutilis ad tumidas rapitur mea cymba procellas,
 Hibernos passura Notos: quam navita pauper
 Rimosam tenui fingens de cortice puppim
 Composuit, nomenque dedit sine laude phaseli.
 Illa nec Ægeum pelagus, nec littora Phryxi,
 Nec quæcunque valet trux æquora verrere fundo.
 Æolus, agnovit: placidos sed gurgitis alti
 Prælegit bene cauta situs, ubi serviat Auster,
 Non ubi regna petat: quotiens ibi remige lento
 Sibilat in tremula discurrens aura carina.
 Lintea nam summis dum crispant¹ nexa ceruchis,
 Quæ portant mortes, præstant mihi flaminas omnes.
 Huc vertam puppim, certis mea carbasæ ventis
 Commendans, cursus artis opisque meæ.
 Flecte viam velis, clavumque ad littora, Phœbe.
 Anchora proscissum mordeat unca solum.
 Musa dictorum caput optimorum.
 Herbidam fingens hederis coronam,
 Quam per exsectos numeres poetas,
 Necte capillos.
 Sulcat immensum pelagus carina,
 Nescit ad clavum manus apta ferri.
 Quo vocat dextrum regimen per undas
 Artis amicus.
 Pergis ad Faustum trutinam loquelæ,
 Ore qui vastum valet ut profundum.

¹ *Nexa ceruchis*] Antennis. *Κερουχος* Græcis est carniger. Inde in navibus antennas, quia cornuum instar habent, unde et *κεραχας* dicuntur, cerachos appellarunt Lucanus, Flaccus, Apuleius et alii. Sunt qui antennarum funes interpretentur. Isidorus in Glossis, *Ceruchi navium funes*.

² *Meos thyrambos*] Meos versus. Duplex in una voce licentia. Nam simplex pro composito, vel anciam potius dictionem pro integra, thyrambos pro dithyrambis, et speciem pro genere: dithyrambos pro quovis genere carminum. Sic rursus epigrammate 408:

Nunquam frugiferis per sæcula longa thyrambis
 In me fluxerunt commoda Castalii.

Id est, nullum unquam ex versibus meis quæstum feci: ut supra carm. 2:

Commoda de Musis nunquam fluxere tot annis.

³ *Ad Olybrium*] De Olybrii eloquentia dictum ad epistolam 9 lib. 1. Nunc auctarii loco, alterius Romani caudicis qui eadem ætate vixit, memoriam

Luce quem mundus veneratur ipsa
 Dexteriolem.
 Aurium libram tenet in Camœnis:
 Illius ferrum secat omne vulnus,
 Quod quod internis latet in medullis
 Carminis ægri.
 Si² meos vellet modicos thyrambos
 Mente qua cunctum moderatur orbem,
 Inter infantum triviale murmur
 Pendere, laus est.
 Lux mea, Fauste,
 Spesque salutæque,
 Litterularum
 Munera parva
 Suscipe lætus.
 Sic tua summus
 Germina Christus
 Lucida servet.
 Porrige dextram
 Nominis almi.
 Grata Tonanti
 Farra piorum.

VIII.

AD³ OLYBRIUM, DE EJUS ELOQUENTIA.

Præfatio.

Non canit fistula, quotiens rusticum pecus agrestis pastor inspexerit. Muta nemora formidolosam solitudinem pariunt; et ubique metus est, quando nullus in solatium deserti sonus auditur. Sed si aværnum sibilis arborum comæ linguæ speciem mentiantur, et ridente frondium motu appellet hominem jucunda concussio, putabitur ambientibus latera cœtibus interesse: nec aliquam ærumnam gemit, quem inter secreta sua ipsa natura quibuslibet alloquitur. Juvat tunc exsulationis comitem fistulam labiis admovere, et flatibus per testudinis rimosâ dispersis quamdam de spiritu et aura componere rationem. Tunc Pælæmonem suum rudis et infabricata lingua compellat, tunc numerat quantis servare caulas sit opus excubiis, tunc multiplices luporum insidias quas acuit fames magistra spirat, tunc in sermonem cadit quidquid efflaverit; hujus se solari, hujus nititur

vindicabimus. Is est Petilius Processus V. S. sedis prætorianæ togatus, quem Probo juniore consule, hoc est anno 513, diem clausisse docet elegans ejus epitaphium, quod in beati Pauli basilica marmoreo tumulo incisum legimus his verbis:

Post mortem si vivit amor, si gratia prisea
 Durat in arearum mentis adacta bonum:
 Quamvis luctifera, fratris tamen accipe carmen,
 Ne mala sit tumulis externa lingua tuis.
 Te natura parens omni depinxerat arte,
 Moribus, ingenio, corpore, mente, fide.
 Purus amicitie cultor, servator honesti,
 Eloquio miseros vel pietate fovens.
 Hic est quod toto semper te flebimus ævo.
 Quod fuerit juveni vis tibi multa senis.
 Te genitrix, fratresque simul, te compare luctu
 Perpetuis lacrymis plauget amata domus.

HIC REQUIESCIT IN PACE B. M. PETILIUS
 PROCESSUS V. S. TOGATUS INL. P. P. QUI VIXIT
 PL. M. ANN. XXXVIII. DEP. E. SUB DIE KAL. JUL.
 PROBO JUN. V. C. COS.

mulcere collegio. Cui talia agenti si quis sermocinante fidibus citharam doctus admoveat, et loquacia illa irrisor urbaucus apportet, in incipiti est quid eligat nuda simplicitas, dum lyræ tactus, liceterrantibus digitis, dulcem et qui animam frangat crepitum reddit: nefas tamen putat, si alieni tractus amore propositi, avitam discat scientiam non amare; ut dum infrenis ambitus rusticantis doctrinæ terminum non metitur, superiorum affectu, et ipsa se possibilia intelligat perditurum: cum nescientem quid valeat inapalium alumnus ipsa paternæ institutionis mediocritas quasi externa contemnat. Non aliter me, vir amplissime, inter maxima curiæ sidera computande, jubar facundiæ, ingeniorum flamma, splendor eloquentiæ, dictionum census, per memorum in via ad instar pastoralis fistulæ quæ viliter narrantur, oblectant, metuentem citharam tuam, laudantem plectra, quæ, ut superius texui, agrestibus digitis meis urbanus adjungis. Amove, quæso, quam adhibes ad invitandum me, elucubrati sermonis illecebram. Absint quibus etiam apud peritos uteris vincula colloquii. Compesce verborum digitos, quibus soletis renitentium animas ad desideria vestra compellere. Liceat me aut silentio inscitiam tegere, aut per stridentem stipulam aliis triviale carmen afferre; vobiscum fabulari, res est meriti veteris, et novæ felicitatis. Quod si mei immemor ego tentavero, adeptus contra utilitatem propriam solis currus, juste subeo Phaethontis exemplum. De quo quia sermo contigit, et forma cautionis accessit, quid facto opus sit, subjectum carmen ostendit.

Fama refert, veterem quæ nescit perdere gesta,

Quæ loquitur semper quidquid in orbe fuit.

Germina dum lucis Titan dispergit in axem,

Et diat mundum nobilibus radiis:

Uda vaporiferas cohibeat dum lora quadrigas,

Et nitidum gurgis mittit ubique diem.

Undantes doctis manibus sol flexit habenas,

Artificem dominum lux bene nota tulit.

Sed Phaethontæo postquam dare regna precatu

Non exploratis viribus instituit:

Degenerem primis rectorem motibus astrum

Sensit, et excussis currere cœpit equis.

Tunc totam sonipes lucem de naribus efflans

Non tenuit legis tempora certa suæ.

In flammam cessit splendor, quod luminat ussit,

Quodque animat terras exitium peperit.

Tunc et Hyperboreas dum frangit lampade crustas

Epotis Tanais siccus abibat aquis.

Crystallum fluxit, sed cursus fluminis arsit:

Quod lapides solvit, nexuit Eridanum.

Sic ego rhetoricum tentans transcurrere callem,

Aggredior currus solis et imperium.

Nescio quid variis impendam sideris oris,

Nescio quid teneam, cuncta calor superat.

Curia te pollens teretem formavit ad unguem,

Et patribus jussit lumina ferretuis.

¹ *In natali Epiphani] Cum tricesimum annum intraret cathedræ seu episcopatus Ticinensis. Inciderunt*

A Tu Phœbum reddis: fumat tibi victima pinguis,

Pro qua cessissent fulmine cœlicolæ.

At mihi vix illud transmittunt pauperes horti,

Rubra quod acceptum testa refutat olus.

Sum, fateor, cujus distillent verba relatu,

Quæ maciem nonstrent pauperis ingenii.

Carmina nulla cauo, nec me modulante Camœnas

Mansurum dabitur pollicis ore sophos.

Quidquid Apollineo loquebamur pectine, cessi

Oblitus linguæ, quam mihi illa dabant.

Rustica per teneras errat mihi dextera chordas,

Confringunt dulces barbara plectra modos.

Ah quotiens vitreis Helicon mihi fluxit in herbis,

Arridens labiis quæ facit unda sitim!

Ah quotiens heredis redimitus tempora duxi,

B Aonium mulcens carmine concilium!

At nunc per silvas, inter spelæa ferarum,

Agrestem certus ducere militiam,

Grandia per validos commendo semina sulcos,

Ut germen vitæ destituant lolia.

Lactea ne mentem denudent verba solutam,

Et dictis mollis dicar et ingenio,

Non mihi per campos discurrat lingua patentes,

Mascula nec lituis dicta feram gravibus.

Ne mea grandisono flammantur corda cothurno;

Et timidus scriptis moribus esse puter.

Qui mihi tunc portus faræam petiit undique, lector.

Sed stabilis pudor est, si taceam, proprius.

Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,

C Qui solum novi, quod bene nil didici.

IX.

DICTIO QUÆ HABITA EST ¹ IN NATALI SANCTI AC BEATISSIMI PAPÆ EPIPHANII, IN ANNUM XXX SACERDOTII.

Præfatio.

Sentio quid perlique taciti loquantur in sensibus, et apposita cordis aure vocem cordis intelligo. Clamant enim ista silentia tibi sibi aliene professionis homo quærat ex themate, quid insignitus humilitatis titulis per crepantes ex more vulgi cuneos vocem planus expectat, quos tumescentibus fautorum bullis aura popularis exsusciat. Olim talia dicunt debuisse componi, cum adulantibus adolescentiæ floribus et pueritiæ adhuc in reboant, et secularis licentiæ verna rident, cum in illantibus efferrî decuit acclamationibus, tunc cum capi potuit etiam fucata voluptatis specie: nunc cur recitet publice, quem laus nec decet publica, nec delectat? Hi meminerint quod ego rem nostri muneris ago, quem in sacerdotis præconiis constat sentire quæ debeam. Cui quamvis nunc intempestivis laudibus reddam modica, tamen maxima post debeo, in cuius ministerio quidquid valeo præstat impendi. Simul etiam percepi animo quod si reddenda est de otioso sermone ratio, non minus de otioso silentio. Erant enim otiosa silentia, si lætantibus circumfusis omnigenum mentibus solus, cum dare possem, verba subtraherem. Quippe cum etiam in obsequiis cœlestibus hymnos deceat

autem Epiphani tricennalia in annum 496. Illo igitur anno dictus est panegyricus ab Ennodio.

adhiberi, et credamus exsortem humanitatis Domini hominum meris laudibus demulceri, et hoc ab his speciali quodam jure quos donavit lingua reposcere. Quid antistes faciat, qui propriis orationibus egit ut possim? ⁴ Scriptum est enim : *Dominus dedit mihi linguam eruditionis, quando oportet sermonem dicere* (Isai. I. 4). Oportet nunc, ut censeo; et ad loquendi tempus ostium cordis aperitur. Sed nunc non ego in poeticis laudibus ora laxabo. Absit a me sentina carminum, quæ sicut vera non laudat, sic nec vere laudatur. Nunc favete mentibus certa dicturo. In quo opere si minora pro ingenii exiguitate non dixerò, pro jactantia majora non linguam.

Vatibus antiquis dicendi maxima virtus Illa fuit, doctis si scirent fallere verbis. Laus erat in laudem mentitum pangere carmen. Tunc operi fraus apta fuit : nam more poetæ Servantes quod crimen habet, vetuere pudore Vera loqui, carmenque fides despexit ubique. Ars placuit, quam culpa decet : nam doctior error Extorsit certis metuenda poemata linguis. Lex docuit sine lege loqui, cum vindicari arte Quidquid jura negat fandum : retinacula inorum Numina fallaci fixerunt sordida cantu. Phœbum, et ter ternas dixerunt esse sorores, Castalium laticem, varias quoque Palladis artes. Tum laurus, tripodas, cortinam, tympana, plectrum Narrabant : illos a veri tramite fugit Sensus, et errantes visus delusit imago.

Nunc linguam citharæ, quæ cantat pollicis ore, Sperne fides : magis ille veni nunc Spiritus, oro, Cujus inexhausto reviviscit semper in anno Quidquid terra creat, gignit mare, parturit æther. Qui freta diffundit, solidum dat corpus in arvis, Saxa ciet jussu, metuit quem cautibus horrens Caucasus, aurito famuli cum fortia sensu Corda domat : qui cuncta videt, quem cuncta tre-

[miscunt;

Fons, via, dextra, lapis, vitulus, leo, lucifer, agnus, Janua, spes, virtus, verbum, sapientia, vates, Hostia, virgultum, pastor, mons, rete, columba, Flamma, gigas, aquila, sponsus, patientia, vermis, Filius excelsus, Dominus, Deus, omnia Christus. Nunc precor ut dictis adsit : qui pectora prisci Vatis ut ingressus, Pharaonis tempore regis, Adjuvit gracili locuturum voce prophetam. Se stupuit tunc ipse, reor, bene conscius oris. Murmuris et soliti, completem principis aures Pondere, voce, sono, sensu, probitate, pudore. Tu famulum, tu, sancte, mone : da solvere grates, Quas debere juvat : sanctum complectimur omnes Ecce diem, voluit quo se jubar indere terris, Promptius et radiis animas animare propinquis. Quo gaudet mundus, cum non sint gaudia mundi : Cernis adorantem pavidos submittere vultus

⁴ Scriptum est enim] Isaia cap. I, juxta editionem LXX interpretum : Κύριος διδωσι μοι γλώσσαν παιδείας, τοῦ ᾠκάνει ἡνίκαι δεῖ εἰπεν λόγον, quos etiam secutus est Tertullianus lib. IV adversus Marcionem, 29 : *Domini mihi dat linguam disciplinæ, quando debeam*

A Vatis in obstequium? Natalis tempora sentit Festa, nec admissis contemnit tristicis alumnis.

Iste dies cunctis vitæ, cunctisque salutis Causa fuit, veteris dissolvens vincula noxæ. Christus in hoc tribuit decus et tamen in arvis Ausoniis, parili populos qui mente gubernet, Et gentes pietate regat : quibus auctor Olympi Pollicitus simili regem probitate paravit, Dexter et ipse Deus solio dat jura corusco.

Proximus hic celo, cui recti conscia mens est, Semper erit, quem justa probant, quem judice mundo Publica vota legunt : faleor, suffragia magna Contulit, ut sedis gremio fruere inemptæ. Libera te dominum posuit sibi turba perennem, Servitio laudanda suo. Proh quantus ubique Fervor erat ! sancto mundi plaudente tumultu, Omnibus idem animus, turbis vox omnibus una. Sic tamen alterutrum certabant vincere votis, Ceu sibi cum diro bellandi cominus hoste Causa foret : vulgus proprio tunc sanguine vici, Pollicitum quotiens fuerit sufferre pericla. Caspia non aliter cum tigris feta Niphatem Circuit, aut catulos rapiendi format ad usus, Ardet in absentes, sævis mortalia mandat Membra animis, hominumque necem petit ore

[cruento.

Alter in hoc senium teneris miratus in annis, Alter in antiqua jactabat stirpe parentes : Alterius contenta parum de sanguine mens est, C Digna referre viri virtutum stemmata mille Commemorat : quanta tituli tunc claude superstant, Vincuntur quotiens, et morum gloria victis Parturit insignem per sæcula longa triumphum ? Ille pudicitiam, quæ pulchro in corpore vernat Pulchrior, et casta ridentem luce figuram Laudibus ad cælum portat : decus illa profecto Attulit huic facies, quæ multis causa periculi Saepe fuit : pulchrum satis est mansisse pudicum. Hæc nisi de summo non dantur culmine Olympi. Sic ubi contingant, vel formæ comoda sanctis Mentibus accrescant, bello se vincere certant Tunc homines, funditque decus vel munera terra Dextra animæ, vivitque sibi, dum deperit illi.

Hæc cum multiplici populus narraret ab ore, D Una fuit cunctis sententia fixa catervis. Turba sacerdotum, veneranda curia sæclis Elegit, voluit, meruit, suscepit, amavit.

Ecce aliud dictuque novum, mirabile cunctis Transieram, quod quisque pavet, quod suspicis orbis. Vix primævus erat, tremulis cum limina lucis Calcantur plantis, cum matris ab ubere raptis Blandior a teoero succus subducitur haustu : Callida mentium genitrix cum forte saporem Herbarum querulis infundit dura labellis, Nesciat ut natus gustu cognoscere matrem.

profferre sermonem. Item adversus Praxeam cap. 22 : *Dominus dat mihi linguam disciplinæ ad cognoscendum quando oportet dicere sermonem.* Nam vulgata lectio nostra in posteriore membro diversa est.

Unde subornatum sorbetur, lacte negato, ^A
 Faucibus insuetis ridenda fraude venenum.
 Istius illa fuit, cum signum contigit, ætas.
 Lilia fulsisse ferunt hujus canabua magno
 Lumine, cum tantus micuisset splendor in illo,
 Quantus in obsequium potuit tum fuogier æther :
 Cum jussus servire viro, mortalia raptim
 Membra levat lapsu gradiens celer ignis Olympi,
 Cornipedum pernix cursus imitatus equorum.
 Prospera non aliter puerum tunc flamma pererrans
 Circuit, illustrat, veneratur, suspicit, ambit.

Tum pavidus genitor submisso lumine fatur :
 Summe Deum, sancti custos qui culmine cæli
 Omnia dextra facis, quæ cernis lumine dextro :
 Inunc tibi de primis et adhuc reptantibus annis,
 Sancte pater, voveo, quem necdum cassibus arctis ^B
 Lubrica terrenis innectunt sæcula culpæ,
 Nec faciant : sit, summe Deus, tibi munus opimum.
 Hæc ait, et lacrymas quas promunt grandia fundit.

Crispinum petit inde libens, quem dicere digno
 Non datur eloquio, nec si modo surgat Averno,
 Qui potuit rigidas de rupibus Apennini,
 Flumina cum starent, ad plectrum ducere silvas.
 Helias fuit hic mage : nam qui Helisæum
 Linqueret in terris, duplicato munere palmæ.
 Nutrivit quem lacte pio, quod ab ubere Paulus
 Pressit, evangelicis plena est cui dextra papillis.
 Salve, sancte parens, semper salvete, recepti
 Crispini cineres, ad cujus jura redundat

Quidquid in hoc Christi miramur dogmate dignum. ^C
 Tu bene transmissum tibi census possides hæres.
 Res non parva docet triplicatis juæta talentis.
 Monstrat ab occidui revocatum partibus orbis
 Quod supplex captum transmisit Gallia vulgus.
 Effera te vis didicerunt pectora flecti,
 Armatum precibus superasti, maxime, regem.
 Sic pugnax gladios obtundit verbere lingua,
 Sic ferrum expugnat verborum lamina fortis.

Nam si fanda ferunt, sociant qui maxima parvis,
 Sic Dominum expectat domitatis villicus arvis.
 Cum bene mollitos incurvi dente ligonis
 Scribit agros, faciemque soli sic pectit aratris,
 Ut spumet plenis currens vindemia labris.
 Inserit externas peregrino in cespite plantas,
 Advena conjunctis sociatur nexibus arbor,
 Truncantur stirpes, demessum falce maritat ^D
 Virgultum, tenero lignum mordetur hiatu,
 Germine nobilitas consurgit non sua parvo,
 Sureulus ignoto coalescit munere dives,

¹ *Lilia pro nitida funduntur lumine calcis*] Pictores tabulis quas picture aptant, colorem primo aliquem illinunt, quem campum vocant. In rusticanis vero picturis quæ parietibus inducuntur, calx ipsa et tectorium est pro campo. Hoc igitur est quod in horto suo lingit Ennodius, pro tectorio et picture campo fuisse lilia; pro colorum pigmentis reliquos diversorum generum colorumque flores.

² *Hymnus vespertinus*] Qui Prudentio est ad incensum lucernæ. Sic enim in optimis exemplaribus inscribitur hymnus 6 Cathemerinon, qui ejusdem est argumenti : non ut vulgatum est, *Ad incensum cerei paschalis*. Unde et Lucernarium dicebant vespertina-

Dum madefacta novo jungit plantaria libro.
 Pæstanis pariter depingit terga rosetis,
 Regius agresti vestitur murice campus.
 Lilia ' pro nitida funduntur lumine calcis :
 Tunc pingit violas, cythisos, colocasia, calthas.
 Cinnama, serpillum, narcissos, balsama, costos.
 Tunc rediviva serit quæ portat germina 'phœnix.
 Inunc jubet adveniens dominus discumbere servum :
 Surgit, et ipse suis manibus dat fercula mensæ.

Sic tua ter denis, animarum cultor, in annis
 Halant rura rosas, interpellata nec ullis
 Frigoribus marcescit humus, quam vere perenni
 Servat odorato meritum cespite doctor.
 Arbusta siccantur quotiens tua rore negato,
 Infundis lacrymis, copinum quoque congeris illic
 Stercoris immundi : tunc ramis surgit opimis,
 Tum fecunda Deo nascendi jura superstat.

Suscipe nunc dexter, vitæ lux aurea nostræ,
 Gaudia quæ faciunt modicum tibi promere carmen.
 Cum mea vota Deus proderit ordine cepto,
 Fulserit et docilis quem plantat dextera palmes ;
 Debita post eunt reddam tibi fortius annos.
 En statui quodcumque tibi nunc scalpere carmen ;
 Nodoso sub jure, pater, quod nexuit arctis
 Diversa sub fronte modis lex proxima pœnæ,
 Usquam ne fallax mutaret syllaba. Dixi.

X.

² HYMNUS VESPERTINUS.

Nigrante tectam pallio
 Jam terra noctem suscipit.
 Ut viva dulci funere
 Reconvalescant corpora.
 Mortis figura blandior
 Bustum soporis admovet,
 Anhela visis æstibus
 Dum mens tepescit otio.
 Lux, Christe, vita, veritas,
 Ne fusca somni tempora.
 Tetrus parata umbraeulis,
 Nos ad tenebras evocent.
 Nox nulla nos subdat sibi,
 In noctis atræ tegmine,
 Sed nec caloris ebrui
 Mentita pingat corpora,
 Verum reatum nesciis
 Falsi ministrans criminis.
 Tu per quietis munera
 Assiste custos pervigil.
 Hostis procul sit callidus :

rum precum officium, quod vesperæ et quando lucernas accendi mos est, occaso nimirum sole, peragi solet. HORAM INCENSI appellat S. Ambrosius lib. III de Virginibus : *Certe solennes orationes cum gratiarum actione sunt deferendæ, cum e somno surgimus, cum proximis, cum cibum sumimus, cum sumpserimus, et hora incensi : cum denique cubitum pervigilamus*. De hymnis porro qui sequuntur, etsi stylo et genio auctorem satis produunt Ennodium, aberant tamen a manuscriptis, quorum ope nixi sumus. Quare cum reliqua esset conjecturæ divinatio, qui parcius uti libuit, pauca eaque aperta et obvia mutavimus.

Quod lædit, illud dormiat.
 Qui dente sævo mandere
 Certat cubantes lectulis,
 Hic membra vinctus lugeat
 Putsære sese quos foves.
 Madente carne spiritus
 Non enecetur naufragus.
 Osmet cubile castitas,
 Quæ prima virtutum micat:
 Vivat fides in pectore,
 Quæ luce vernat perpeti.

XI.

HYMNUS II. IN TEMPORE TRISTITIÆ.

Deus perenne gaudium,
 Pax, Christe, cordis anxii,
 Portusque fluctuantium.
 Quem nec procella, turbidis
 Si verrat ima motibus,
 Potest fugare a pectore.
 Qui mersa ponto sublevas,
 Qui subjugata sarcinis,
 Qui dux prophetæ naufragi,
 Dum vivit esca belluæ,
 Dum nescit æquor quod tenet,
 Tutum ferino gutture
 Exactor abrupte cibum.
 Diro reductus remige,
 Custode salvus pessimo,
 Vates locutus te Deum
 Tunc jussa gessit fortior.
 Immuuda lymphis sobriam
 Per busta terris vixerat
 Vivens sepulera pertulit,
 Viventis ornet prandium.
 Secreta ceti prodidit
 Testis verendus intimi.
 Sic nos precamur, rex Deus,
 Mœrore fractos ut cibum
 De ventre curarum rape.
 Vivit medullis quod uecat,
 Turbantur alta viscerum,
 In fonte carnis ardor est,
 Qui mergit, urit, afficit:
 Sed si serenus aspicias,
 Pressura gignet gaudium.

XII.

HYMNUS III. DE S. CYPRIANO.

Vatis Cypriani et martyris
 Cor, lingua, sensus, dignitas
 Mortem ferendo proferant.
 Vitalis ictum nox dedit,
 Mucrone parta lux micat,
 Dictis fuit præfulgidus,

A Et ore dives unico,
 Torrentis unda gurgitis,
 Impacta cornu spicula
 Sermone vincens promulo.
 Opes verendi pectoris
 Qui jure Christo reddidit.
 Nunc munus implet pristinum,
 Orator orat, obtinet,
 Et dura causis temperat.
 Facit beatos ex reis,
 Peccata rumpens carmine.
 Non flamma, carcer, vinculum
 Potest nocere quos juvat,
 Mactare jussus hostias,
 Legenda risit numina.
 B Instante mox periculo,
 Fugit pericla funere.
 Parvas loquendi schemate
 Moras remisit ictibus,
 Accivit enses lætior,
 Currente letho plus celer.
 Proconsul ¹ esse sævior
 Nequivit ille Maximus.
 Dum quod minatur munus est:
 Nec tardat ira lenior
 Christum volentes visere.

XIII.

HYMNUS IV. DE PENTECOSTE.

C Et hoc supernum munus est,
 Quod linguis lingua militat.
 Quis non tonantis prænia
 Per dona ejusdem proferat?
 Facit loquendo qui sapit,
 Dignum loquatur ut Deo.
 Infundit ecce Spiritus,
 Et ora rursus instruit.
 Intrat ² veterno pectora
 Eviscerata nubilo.
 In hoc apostolis die
 Dum verba Verbum dividit,
 Sermone mundi præpotens
 Et corda mundi contulit.
 Summi feratur laudibus
 Homo, habet ora gentium.
 Thrax, Gallus, Indus tuus est.
 D Quod blanda ludit Græcia,
 Quod sævit atrox barbarum
 Stridor Canopi murmuris,
 Quod ³ lingua latrat Parthica,
 Pectus replevit hospitum.
 Mundi ad salutem curritur
 Nolente mundo tot viis.
 Quod sacra nunc remissio
 Paschalis instar gratiæ

¹ *Procul Maximus*] Galerius Maximus, qui Aspasio Paterno in proconsulatu Africae successerat: cujus audita Cyprianus sententia qua morti adicebatur, hoc solum respondit: DEO GRATIAS; quin et ligatis per manus suas oculis, ut Pontius diaconus scribit, moram carnificis urgere tentabat. Eo spectat Ennodius cum ait Cyprianum enses accivisse, mo-

ramque loquendo miuimam attulisse.

² *Veterno nubilo*] *Veterno* adjective, pro veterano et vetusto: ut in panegyrico, *conscientias veterno errore possessas*, et dictione in Novercam, *veterni Erebi legibus*.

³ *Lingua latrat Parthica*] In Parænesi, *Parthica et latret Morinus figura*.

Dum mysticam septemplici
Ornat coronam munere.
Augmenta plenitudinis
Opes ministrant diviti.
Nunc mente, voce psallite,
Hoc nostra vox et mens Deo.

XIV.

HYMNUS V. DE S. STEPHANO.

Quid Stephano potentius
Dicas coronam, martyr est.
Hoc est homo, quod præmium.
Fractus laboris nomen est.
Laus hæc brevis proluxa sit.
Sic evocantur inelyti.
Necis minister, aspice,
De morte vitam conferens.
Hoc dat salutem, quod necat.
Felix sub istis ictibus
Fit sempiternus exita.
Cruore lucem præparat,
Cælum sepulcri munere,
Hostem ut triumphus effugat
Ceu palma sic congregitur.
Hic primus intravit viam
Nullis subactam gressibus.
Secreta lustravit poli,
In veste carnis abditus
Clamavit, Ecce Filius
Consistit in dextra Patris.
Dum saxa ferrent impiï,
Dum ille lethi machinas,
Solutus honorum conscius,
Orabat ex fide loquens,
Ne nescientes noxios
Cælestis ira perderet.
Insans erat vesania,
Reum furor provexerat,
Per vota currebat labor :
Crucem gemebat carnifex,
Crescente quem subegerat.

XV.

HYMNUS VI. DE S. AMBROSIO.

Cælo ferunt Ambrosium
Nomen, honor, vel actio.
Nil debet hic faciundia,
Dus omnis est a moribus.
Fortis juvantem non cupit
Umbone munitus suo.
In carne carnis nil agit
Regina mens in corpore.
Confregit omne lubricum.
Sic vixit ille non sibi,
Sed totus auctori Deo.

¹ *Justina vires perdidit*] Mater Valentiani junioris Augusti, quæ Ambrosium Ecclesiamque Mediolanensem, utpote Ariana, diris modis vexavit. Itaque de ea loquitur Gaudentius in præfatione ad Benivolam ex magistrum memorie: *Nostri namque temporis regina Jesabel. Arianae perfidia patrona simul ac socia, cum beatissimum persequeretur Ambrosium, Ecclesia*

A Adjectus bine apostolis,
Reduxit expulsam fidem,
Dixit triumphos martyrum
Linguae virentis laureis.
Hic ore prædam sustulit
De fauce serpentis feri.
Qui bella Christi militat,
Nudus timetur ensibus.
Vivit sepultus et juvat.
Clavum tenens Ecclesiae.
Justina¹ vires perdidit,
Dat pœna Vati præmium.
Sedis memento lux tuæ,
Exorna, sancte, posteros.
Auctore fultus nobili
B Ne dux sereni culminis
In nube tectus horreat.
Qui² pastor est antistitum,
Quod fucat, omne submovet :
Gregem gubernat principum,
Magister est doctentium.

XVI.

HYMNUS VII. DE ASCENSIONE DOMINI.

Jam Christus ascendit polum
Necavit ante funera,
Lethum sepultus expulit,
Mors mortis impulsu ruit.
Cantate factum sæcula,
Fumus subegit Tartarum,
Vicit peremptus exitum :
Mors inde luget pallida,
Præsumpsit unde gaudium.
Escis vorator captus est.
Est præda raptor omnium.
Jam rete victum ducitur,
Jacet catena in nexibus.
Serpens venena protulit,
Mitis terit superbiam,
Agnus leonem evicerat.
Plus istud est potentiae,
Quod nostra, Christe, suscipis,
Et veste servi absconditis
C Nos ad triumphum provehis :
D Quam si e coruscis sedibus
Fulgore terreres reos.
Deus patet per omnia,
Nullo remotus tegmine :
Sed ut jacentes erigat
Dignatus esse quod sumus,
Redemit ipse jus suum.
Ovem revexit perditam
Pastoris ad custodiam.
Levate portas, angeli,

Mediolanensis antislitem, te quoque ea tempestate magistrum memoriam, oblitum satularis fidei arbitrata, contra catholicas doctrine Ecclesias compellebat.

² *Pastor est antistitum*] Mediolanensis antistes : qui metropolitani jure multis hodieque præest episcopis, sed multo pluribus olim præsidebat. Orat ergo pro Laurentio episcopo Mediolanensi.

Intrat tremendus arbiter,
Major tropæis hostium.

XVII.

HYMNUS VIII. DE S. EUPHEMIA.

Quæ lingua possit, quis valeat stylus,
Tantæ triumphos virginis eloqui?
Nunc mente molles discite masculi:
Exempla præstat, sumite desides,
Puella fortis cum superat viros.
Virtus teneri nescia semper est,
Nec jura sexus, fractaque mens ei,
Quæ corde Christum conciperet semel.

Solvunt caducis pectora vinculis,
Quibus repostus mentibus est Deus.
Tormenta torsit fortia corpore:
Lassante pœna crevit amor crucis.
Sic scire posses vincere martyrem,
Vesane tortor, parcere disceres.
Flammas, flagellum, carnifices, rotas,
Cui crux sequenda est, non metuit nimis.
Hanc crux caminis igne crepantibus
Jussisse fertur præcipitem dari
Priscus ¹, veneni fonte nocentior
(Nam sic feralem tempore sordido
Dixere sanctæ virginis arbitrum)
Hujus ministri dum cuperent nimis
Fornacis escæ tradere martyram,
Lux tunc Olympi luce serenior
Opus removit sæva volentium;
Cum voce monstrant qui gladium simul.
Nos hinc precamur dirige Tartaro,
Nam nostra sanctam non violat manus.
Turgescit illi felle jecur calens:
Mox saxa, fossas, verbera, bestias;
Majus venenum blanditias parat,
Quibus virago fortiter obstitit.

XVIII.

HYMNUS IX. ² DE S. NAZARIO.

Angusta vitæ tempora,
Parvis coacta terminis,
Mors sancta donat crescere,
Æterna fines præparat.
De fruge casuum venit,
Quo surgat humanum genus:
In stirpe Nazarius bona

¹ Priscus] Asiæ præconsul; quo judice S. Euphemia martyr Chalcedone atrocissimis suppliciis excruciatæ est.

² De S. Nazario] Martyre Mediolanensi, de quo exstat sermo S. Ambrosii, multa iis quæ hoc hymno scribuntur, simillima continens. Sed quod Nerone imperante passus dicitur S. Nazarius, id post Ambrosii mortem compertum est, quia suo tempore ignotum adhuc fuisse, auctor est Paulinus presbyter in Vita S. Ambrosii.

³ Vatem monel] Ambrosium episcopum, qui, ut Paulinus idem narrat, iuventas in horto S. Nazarii reliquias transtulit in basilicam Apostolorum. Qua de re Ambrosii ipsius versus leguntur in monumentis Christianis, quos titulum apposuit:

Condidit Ambrosius templum, Dominoque sacravit
Nomine apostolico, munere, reliquias.
Forma crucis templum est, templum victoria Christi.

A De morte lumen addidit.
Nerone felix principe
Diversa perpressus mala,
Lustravit orbem non gravi
Pavore cordis algidus:
Sed ut profanis inderet
Quo calle descendant polos,
Verus magister actibus
Exempla, non verbis dedit.
Nam ductor ille fortis est,
Qui bella viribus docet.
Quem dicta militem trahunt,
Si dux gerendis abstinet?
Ventosa linguæ hortatio,
Quod forma præstat, non habet.
B Sed magna postquam semina,
Scribente terram saculo,
Glebis refudit optimis,
Mediolanum mox peti,
In qua triumpho nobili
Carnis ruinam reppulit.
Qui cæde non digna jacens,
Vatem ⁵ tremendus mox monet,
Ut clara rursus mœra
Mundo refusus adderet.

XIX.

HYMNUS X. DE S. MARIA.

Ut virginem fetam loquar
Quid laude dignum Mariæ?
C Det partus, ornent, exigat
Quod clausa porta, quod patens
Exposcit, ipsa suggerat.
Sint verba cœu miraculum.
Quid mens requiras ordinem?
Natura totum perdidit.
Hoc est salus, quod vincimur.
Cum sola virgo degeret,
Concepit aure filium:
Stupente factum corpore,
Turgescit alvus spiritu.
Quod lingua jecit semen est.
In carne Verbum stringitur.
De matre cunctus noster est,
De Patre nil distans Deus:
D Utrisque partus integer,

Sæcra triumphalis signat imago locum.

In capite est templi vitæ Nazarius atmæ,
Etsublime solum martyris exuviis.

CruX ubi sacratum caput extulit orbe reflexo,

Hoc caput est templo Nazarioque donus.

Qui fovet æternam victor pietate quietem,

CruX cui palma fuit, cruX etiam sinus est.

Sunt et alii versus, qui indicant eam basilicæ partem, qua Nazarii conditæ sunt reliquiæ, a Serena Stiliconis conjuge, Libycis marmoribus ornata ex voto fuisse.

Qua sinuata cavo consurgunt tecta regresso,

Sacratæque crucis flecitur orbe caput,

Nazarius vitæ immaculabilis, integer artus

Conditor, exsultans hunc tumuli esse locum.

Quem pius Ambrosius signavit imagine Christi,

Marmoribus Libycis fida Serena polit.

Conjugis ut reditu Stiliconis læta fruatur,

Germanis:que suis pigooribus propriis.

Quæ gignit et qui præcipit.
 Nil major ille servulis,
 Sed nec minor creante fit.
 Fons dicta clausus accipit.
 Fons membra clausus accipit.
 Nec rima cessit arector,
 Et vera proles emicat.
 Dic, mater et virgo, precor,
 Quisquamne claudit exiens
 Arcantur exta fetibus,
 Vinculum pudoris natus est.

XX.

HYMNUS XI. DE S. MARTINO.

Cum gesta Martini loquor,
 Nil laude dignum transeo :
 Divisa virtus omnibus
 Unum coacta prætulit.
 Labore magno martyr est,
 Victore carnis spiritu :
 Hoc est triumphis proximum,
 Si bella calcent intima.
 Perdente vires corpore,
 Res fixa constat laureis.
 Sublimat hostem mentium,
 Qui vota membrorum fecit.
 Illic fontis ignem nesciens,
 Calore fervebat Dei :
 Undis vapore junctus est,
 Christo dicatus actibus.
 Qua veste ludum texerat ;
 Illic rex nitebat ætheris :
 Sordente panno acquiritur,
 Quo fulget astrorum globus.
 Quam justa commutatio !
 Astrum rependit indigens :
 Et regna mendicus parat,
 Mox sacra vitæ contigit,
 De plebe ludit dæmonum.
 Jussit favillis surgere :
 Vivere tactu funera,

A Flagella passus est libens.
 Quibus coronam nexuit.
 Compulsus ad antistitem
 Votum repugnans induit,
 Quod sancta complevit fides.
 XXI.

HYMNUS XII. ¹ DE S. DIONYSIO.

Dionysio Christus dedit
 Quot bella, tot victorias.
 Exsul piorum civis est,
 Urbis supernæ particeps.
 Constantius valem loco
 Quondam tyrannus expulit.
 Non cessit iste turbido,
 Crevit periculis fides.
 B Hoc sancta dic professio :
 Te pœna tradit prosperis.
 Optata mercaris malo.
 Persiste tortor adjuvans,
 Lux hæc negando ceditur.
 O quam beata adversitas,
 Si sic triumphant exsules !
 Nihil verendo martyre
 Confessor ille destitit.
 Dispersa mors quos afficit,
 Ad vota mortis evolant.
 Nil lenta perdit coectio :
 Intrat latenter abdita.
 Vitale funus mœror est,
 Velox medela transitus.
 C Risit furorem principis,
 Fide manente cursitans :
 Fixus per orbem ducitur,
 Qua sol coruscat acrior,
 Negans bibendi copiam,
 A te, tremende, sumimus
 Ceu nostra, quæ remoneras
 Tu mitte sanctum poscere,
 Quod ipse nobis conferas.

¹ De S. Dionysio] Episcopo Mediolanensi, viro sanctissimo, qui pro fide orthoza in exsilium a

Constantio Aug. relatus in eo vitam posuit, ut docet S. Ambrosius epist. 25 ad Vercellenses.

LIBER SECUNDUS

EPIGRAMMATA.

I.

EPITAPHIUM HOMINIS BONI.

Mente bonus, probitate nitens, et ¹ nominis auctor
 Sic jacet angusto dic dolor in tumulto?
 Spes domus immensæ modico contacta sepulcro est
 Artantur parvis culmina cespitibus.
 Quid decus in pueris, quid præstant limina vitæ?

¹ Nominis auctor] Φερώνυμος, vere homo bonus, et nomini respondens. Creber est his allusionibus, ut epigr. 11 de Honorato, et dictione 3 de Maximo. Athalaricus Felici quæstori lib. viii Variarum, 18: *Sumpsisti nomen ex moribus: custodi ut semper lateris*

D

Non expectatis mors venit ordinibus.
 Quid juvathunc, teneris senium quod prætulitannis
 Funeribus junxit fanera multa suis.
 Occidit, heu, juvenis, qui texit crimina vitæ
 Tempore calparum vivificante Deo.
 Aspice, primævos metuis qui forsitan annos,
 Etas vincentem non tenuit puerum.

veritate vocabuli. Nam cum omnis appellatio ad declarandas res videatur imposita, nimis absurdum est portare nomen alienum, et aliud dici quam possit in moribus inveniri.

Exemplum terris linquens, ad sidera raptus
 Confessis rectum quam bene monstrat iter!
 Bis denas hiemes, totidem transcendit aristas,
 Quem subito ex oculis sors inimica tulit.

II.

EPITAPHIUM HABUNDANTII V. I.

Nunquam morte perit meritis post busta superstes,
 Funera sublimem non capiunt animam.
 Sanguis, honor, genius, probitas, constantia, census
 Interimunt multis dotibus exitium.

In commune bonus non sentit damna sepulcri:
 Fila legunt Parcæ quæ dederat miseris.
 Pendula lassantur quæ plebem stamina portant,
 Fortia contingunt licia nobilibus.

Canæ venerandi renovabant sæcula mores:
 Inque vicem templi pectora munda tulit.

III.

DE EPIGRAMMATIS PER ARMARIA DOMNI FAUSTI FACTIS.

Consona diversis finxisti carmina libris,
 Suscipiat gaudens littera quod tribuit
 Nescio qui tantum non laudet, Fauste, pudorem,
 Cum reddis si quid lecta dedere tibi.

Depositum perdit mens recti nescia semper,
 Ad mores redeunt hæc documenta probos.
 Si tamen admittis dexter mea verba, fatebor,
 Qui pollet magnis parvula jure fugat.

Laudentur tereti quos pingis carmine vates,
 Mascula⁴ rhetorico schemate lingua tonet.

Ceu Paulus Christum docuit hominemque Deumque,
 Quo præstat cunctis gaudeat eloquio.

Attica per Graios ditentur dogmata sensus,
 Et nostrum stupeat Græcia docta decus.

Moralis strictis, narretur physica certis,
 Historiam monstrans indicet historia.

Comica per limam numerentur, fortia plausu,
 Conveniunt operi lucida dicta tuo.

Non valet hæc alter: sed Faustum dicere summa
 Ludus erit semper, si bene nota loquor.

IV.

DE PLAUSTRO QUOD EPISCOPUS DONARAT.

Antistes summus Plaustro te nobile donat.
 Pandit iter magnis, omnia dextra facit.

V.

² EPITAPHIUM RUSTICÆ.

Rustica, perpetuæ non te sors pallida vitæ
 Sustulit, interitum nec tibi morte dedit.

Purior ætherias graderis sine carne per arces:
 Sic vitam castæ funera nobilitant.

⁴ *Rhetorico schemate*] Schema, *σχήμα*, est figura, cultus, habitus. Schemata igitur rhetorica dicere, est ornare et qua pompa rhetores solent, dicere. Schema oratorum, et schema ac pompa sermonum lib. 1, epist. 15 et 16. Sic mundi schemata sunt ornamenta sæculi lib. ix, epist. 9, et humanæ perfectionis schema dictione 4. At pro schemate perperam hoc loco antiquarii stemmate scripserant, itemque in hymno in Cyprianum, et epigram. 87.

² *Epitaphium Rusticæ*] Superest adhuc Mediolani hoc epitaphium insculptum in lapide, qui nunc incertus est ecclesiæ S. Francisci

³ *Serpens venena fugat*] Prudentius in Enchiridio, sed prudens ære politum

Dux cruce suspendit qui virus temperet anguem.

A Quid mirum, viduata tibi sat constitit ætas,
 Conjugis ad natum cum bene ductus amor.

VI.

EPITAPHIUM MELISSÆ.

Corpore devicto moritur quicumque, superstat:
 • Donat lethi legem crimina sola homini.
 Nil tibi, virgo, perit: carnem mens pura refudit
 Quæ nunquam mundi vixit in obsequiis.
 Funera, busta, rogi, scelerum stipendia cessent:
 De vita ad vitam transitus iste placet.

VII.

(SERPENS ÆNEUS IN CRUCE.)

Occisor mortis, dux vitæ, planta salutis,
 Aspice, nunc³ serpens ecce venena fugat.

B Et quod supplicii species et mortis imago
 Jam fuerat miseris, est mihi certa salus.

VIII.

VERSUS IN BASILICA SANCTI XYSTI EPISCOPI FACTI ET
 SCRIPTI, QUAM⁴ LAURENTIUS EPISCOPUS FECIT.

Antistes genio pollens, probitate, pudore,
 Ornavit doum meritis, et lumina vitæ
 Ad pretium jungens operis, hæc templa locavit.
 Lapsa per incertos non spargit fama recessus;
 Sed veteris facti vivit lex aucta per ævum,
 Quam dexter capiat Laurenti munera Xystus.
 Sic manet officium, quod sanctis contigit olim,
 Oblatit hic templum, veniens quod consecrat ille.

IX.

C ITEM IN BASILICA SS. QUIA ARSERANT ÆDIFICIA QUÆ
 PRIUS IBI FUERANT, ET SIC FACTA EST.

Vilia tecta prius facibus cessere beatiss.
 Sic splendor per damna venit, sic culmina flammis,
 Consurgunt habitura Deum. Si perditæ crescent
 Ignibus innocuis, si dant dispendia cultum;
 Qualis erit reparans crepitanibus aucta ruinis?
 Laurenti tua bella gerens incendia vince.
 Sordida marcenti latuisset terra recessu,
 Si status faciem tenuissent antra vetusta.
 Sed postquam superi flammam misere secundas,
 Ad lumen cineres traxerunt ista colendum.
 Huc oculos converte pios, qui cuncta vapore
 Prædicis mundanda, pater, resbusque docendos
 Instrue, ne verbis titubet mens nescia recti.

X.

⁵ IN DOMO MEDIOLANI.

D .Edibus ad genium duo sunt concessa per ævum,
 Si niteant crustis, aut domini merito.

Pari elegantia et antithesi Severianus Gabalorum episcopus serpente illo, quia symbolum erat crucis Christi, salutem, και απο του επικταρατου ελογιαν, a maledicto benedictionem, fluxisse ait in oratione 2 e decem quas Chrysostomi nomine in lucem dedit card. Sirletus. Sed Severianus hanc asserunt, quam dixi, Damasenus et Hadrianus papa cum synodo Parisiensi.

⁴ *Laurentius episcopus*] Mediolanensis: ab eo Mediolani extracta basilica S. Xysti: Ennodius parietes præco Ecclesiæ more versus inscripsit.

⁵ *In domo Mediolani*] Domo ecclesiæ seu basilicæ episcopalis: quam Laurentius idem variis rebus exornarat.

* *Dant lege dum videtur juxta leges metri.* EDIT.

Herbida ¹ pasturam simulantia saxa virentem
 Illicitis oculos nobiliorē dolo.
 Pellat opus tamen arte, regat natura figuras,
 Viscera dum lapidum flugit imaginibus.
 Candorem roseo perfundat doctor ab ore,
 Depingat sparsis congrua membra notis.
 Aurum, culmen, ebur, tabulas, laquearia, gemmas
 Non datur humanis plus rutilare bonis.
 In pretio cautis fors et sine lege jocatur.
 Moribus ut constes, crede, laboris erit.

XI.

(IN ² BASILICA APOSTOLORUM NOVARIÆ.)

Antiquum ecce nitet templum, quod sorduit ante,
 Cui faciem veterem lux nova composuit.
 Perdidit antiquum quis religione sacellum,
 Numinibus pulsus quod bene numen habes?
 Di quibus hoc patuit, possessas linquite sedes.
 Quod fecit Victor, victor ubique tenet.
 Addidit ad cultum merito successor et actis,
 Qui morum nomen hinc, Honorate, geris.
 Nubila viperei qui gestat corda veneni,
 Non datur ut faciat culmina pulchra Deo.

XII.

(ITEM IN DOMO MEDIOLANI.)

Aspice de cuius biberit dumtaxat arcata fluentis,
 Atria quod superat portibus modicis.
 Pontificis summi studio constructa renidet,
 Laureati proprium possidet ista diem.
 Splendida per census consurgunt tecta ruinam,
 Occasum nescit quod venit a Domino.
 Vix caries senium comitata hoc deterit unquam,
 Gloria factoris quod bene condiderit.
 Fabula de magis nunquam tacitura reservat,
 Quod vincens ævum nomen ad astra ferat.

XIII.

Ille fuit rigidi semper servator honesti,
 Terribilis culpis, supplicibusque pius.
 Quem nunquam flexit vitium, miseratio semper,
 Judicium facie certus ubique dedit.
 Crimina corripuit vultu, compuncta refovit,
 Conscia secreti detulit ora tui.
 Illic utero genitrix cœlestem fudit in aulam,
 Ubera subducens tradidit uberibus.
 Cana venerandum stupuerunt sæcula vatem:
 Moribus ante fuit, quod gerit officio.

XIV.

Qui possessa diu felix habitacula liquit,
 Quæ crevit Domino sic viduata domus.

¹ *Herbida saxa*] Marmor Lacedæmonium, viridi colore. Prudentius: *Qua viridis Lacedæmon habet*. Sidenius in Burgo:

Herbosis quæ vernant marmora venis.

² *In basilica Apostolorum*] In omnibus libris titulus hic erat, VERSUS IBIDEM, quod falsum est. Itaque alium fecimus ex Dictione 2, quæ ejusdem est argumenti. Rursum in codice Vaticano primus versus quinam tantum est pedum: abest enim τὸ antiquum: pro quo in Fabri libro scriptum est iu fine τὸ lavacrum, hoc modo: *Ecce nitet templum, quod sorduit ante lavacrum: in tertio, ante vetustum.*

³ *Super regiam Triclinii*] Portam maximam, mediam, βασιλικήν, ideo postes et valvas interpretatur. Sic fores et regias in basilicis appellabant. Gre-

A Anlica suscipiens moderamina raptus inemptum
 Quod pretio mentis quæritur, obtinuit.
 Nunc locus irriguo retinet quod sorbitu haustu,
 Prospera custodians faucibus acta semel.
 Extemplo quisquis successit mansor et hæres,
 Ingresso dextrum contulit ista pedem.
 Quid præstet consors ad sanctam discite vitam,
 Si reddunt mundos tecta dicata viros.

XV.

Da, Pater omnipotens, per sæcula longa, precamur,
 Spes et certa piis hospitibus venia.
 Candida ne meritis fuscantur stamina nostris,
 Nen metis sistat palma parata meis.
 Surgat qui propriæ genitricis fatus in alvo
 Ad gustum vitæ per tua dona venit.
 B Tu mea vel tenui perfundis corda sapore,
 Tu testem linguam sanguinis esse facis.
 Celsa tenebrosi frondescunt arbusta luxu,
 Quæ nullis strinxit falcibus agricola.

XVI.

Eloquium certus naturæ constitit index,
 Perfecti fontem quærare qui sitiit.
 Libertas semper studiis reseratur honestis,
 Infabricata latet nobilitas studiis.
 Captivum venis servasset terra metallum,
 Ni daret inventor quod vocat in medium.
 Scrutator fulvum concessit pallidus aurum,
 Qui polli, ingenium sic facit esse suum.
 Hactenus Jonium perlustrans remige pauco
 C Ad portum cymbam flecte, Thalia, meam.

XVII.

SUPER ³ REGIAM TRICLINII IN DOMO.

Navita per postes suspendit munera ponti,
 In foribus propriis flumine parta gerens.
 Venator portis opponit missile ferrum,
 Vestibulum galea comitur armigeri.
 Discitur in valvis ars, virtus, nomen, origo.
 Nos frontis signo credimur esse Dei.
 Sic nostrum pande studium dux littera recti,
 Ut domus ingenium non taceat Domini.
 Qui gestas Latium satiatius pectora rorem,
 Aspice serpentes hic Heliconis aquas.

XVIII.

IN ⁴ MISSORIO, QUOD HABET LORICATUM JUVENEM SUPER
 EQUUM, TENENTEM VICTORIAM IN MANU.

D Ecce tenet victrix pennatum dextera numen:
 Venit, et ad reditum non habet arma viæ.

gorius Turon. lib. iv, cap. 12: *Dum deambulabant per ecclesiam, ad regias ædis sacræ quæ tunc reserata fuerant, appropinquant. Anastasius Biblioth. in Honorio. Investit regias in ingressu ecclesie majores, quæ appellantur medianæ, ex argenteo.* Item in Conone: *Qui missi fuerant de exercitu ad custodiendas regias basilicæ clausas observabant.* Græci βασιλικὰς vocant.

⁴ *In missorio*] In lance seu disco: ut epigram. 92. Missorium inter vasa escaria numerat Isidorus Originum xx, dictumque a mensa putat, quasi mensarium: ego a missu ductum malim, ut gustatorium a gustatione. Glossæ Isidori, lancibus missorium. Vetus aliud Glossarium, discum missorium. Græci, μισσῶριον. Atque ut missorium hoc equitem habet cum Victoria, et alterum infra imaginem ipsius Ennodii: sic Anthologiae lib. iv μισσῶριον duplex describitur, unum

Pugnacem gestans sonipes per terga minatur,

Advena cui terror ridet in arte bonus..

Discat Hyperboreis famosum germen in arvis

Naturæ genium, cum simulacra videt.

XIX.

DE LEONE MARMOREO, QUI AQUAM MITTIT IN DOMO.

Aspice deposita blandum feritate leonem :

Ore vomit lymphas pectoris obsequio.

Unda fluit rostro, dens mortis pocula mandit,

Naturam perdens bellua nos satiat.

Efferat dum vitreos effundit guttura fontes,

Dira salutariferis corda lavantur aquis.

XX.

IN BAPTISTERIO AGELLO UBI PICTI SUNT MARTYRES,

QUORUM RELIQUIE CONDITE SUNT IBI.

Conditor ¹ Armenius, supero qui dignus honore est

Hic peperit fontem vivificantis aquæ.

Plena salutariferis gestemur viscera lymphis.

Ne siciat potans contulit unda semel.

Rapta sepulturis animavit corpora pictor :

Fuñera viva videns mors eat in tumulos.

Illosum tamen iste locus complectitur artus,

Quos paries facie, mens tenet alma fide.

XXI.

DE ² SCUTELLIS SEPTEM HABENTIBUS FERAS VEL

DIANAM.

Delia, cervus, aper, tigris, leo, bucula, pardus

Apportat mensis fercula, docte, tuis.

XXII.

DE ³ COMPOSTILE HABENTE SEPTEM GAVATAS.

Diversis dapibus confinia proxima servat,

Dum claudit variis fercula multa viis.

in quo τὰ θώδεκα ζώδια, alterum ἔχον ἀρροδίτην καὶ ἔρωτα. Idacius orbiculum vocat, cum de aureo quinquecentarum librarum missorio scribit, quod Aetius patricius Thorismundo Gothorum regi ob navatam adversus Attilam operam dedit : pro quo numerata a Sisenando, quia directum a Góthis fuerat, cum ad Dagobertum regem mitteretur, solidorum millia ducenta, tradit vetus auctor Vitæ Dagoberti cap. 29. De altero item aureo Chilperici regis missorio meminit Gregorius Turon. lib. vii, cap. 5. De utroque Aimoinus lib. iii et iv. De aliis duobus, sed argenteis, Flodoardus presbyter in testamento S. Remigii et Souauii, præsulum Remensium.

¹ Conditor Armenius] Ad quem epist. I lib. ii.

² De scutellis septem] Ut in repositorio Petronii Arbitrii duodecim signa zodiaci pro scutellis sunt et lancibus, ita hic septem scutellæ in Dianam et sex feras efficit, aut illas certe insculptas habent.

³ De compostile habente septem gavatas] Quod aliis repositorium dicitur, id Ennodio est compostile a compositis in eo lancibus obsoniorum. Gavata, ut Martialis et Fortunatus docent, lancis est genus. Isidorus lib. xx : *Lancis gavata, quasi cavata*. Et in Glossario : *Paropsis gavata vel celinus* : sic enim utrobique legendum. Compostile ergo Ennodii septem gavatas habebat, id est septem lancis, vel quasi lancis inter se distinctas, diversisque dapibus accommodas. In repositorio enim missus untes epulæ diversis lancibus a structore compositæ (quas struces patinarias Plautus vocat) mensæ inferebantur. Et quidem Petronio repositorium id proprie, cui gravior cœna, ut gustatorum Martialis ac Plinio Cæcilio, cui gustatio imponebatur. Ita nimirum fiebat, ut non singulas lancis apponerent, sed multas simul in uno compostile seu repositorio congestas. Atque hinc

A Limitibus certis quod junctus dividit ordo,

Unus in argento quam bene venter habet?

XXIII.

DE ⁴ EO QUI UT FILIUM MATRI RECONCILIARET, FURTUM

FECIT.

Quis rogo per facinus crimen comescuit unquam?

Amplector sanctas, quæ dant bona semina, fraudes,

Augmento rumpunt dum jurgia sæva perito.

Qui natum matris per culpam reddit amori,

Hunc odiis constat missuram semina pacis.

Ordine perverso fallax concordia pugna est,

Cum belli facies tribuat mentita quietem.

XXIV.

DE EO QUI DICEBATUR MERETRICIS FILIUS ET ASELLIONIS

ESSE.

Di, prohibete minas, quas partus nuntiat horrens.

Quem lupa sordenti conceptum fudit asello,

Conjugis illicibus salivavit viscera prole,

Edidit et pecori sobolem fera prodiga legis.

Quid faciat rumpens naturam convena discors?

Unde sequenda petat natus, quis dicere possit?

Quem stultum genitor, forem dedit improba mater,

Nobile degenerans tenuisset colmen ab istis.

Sed vitii proprium te norunt, crede, parentes,

Elinguem, trepidum, jactantem, fraudibus aptum,

Gutturis immensis, sorbentem quidquid ubique est.

Qui semel assuetus humano sanguine fauces

Pandit, et ad viles non vertit terga juvencos.

XXV.

C DE ⁵ CAUCO CUJUSDAM HABENTE PASIPHAEN ET TAURUM.

EX TEMPORE.

Pasiphae niveum linques nec in arde juvencom,

fortasse labor ille gestantium ministrorum quem antiqui scriptores significant. Sidorius lib. 1, epist. 2 : *Non ibi impolitam congeriem licentis argenti mensis cedentibus suspiriosis minister imponit* ; et lib. ix, epist. 10 : *Geruli caput pilicantes Anaglypticometallo Epulas superiores Humeris ferunt onusis*. Interdum etiam Compositilis sen repositorii non unica facies erat, sed multiplex, alia aliis imposita : quod videre est in Petroniano : *Repositorium*, inquit, *rotundum 12 habebat signa in orbem disposita, superque proprio convenientemque materiae structor imposuerat cibum : super arietem cicer arietinum, super laurum, bubale frustum* ; et post alia : *Ad symphoniam quatuor tripudiantis procuraverunt, superioresque partem repositorii abstulerunt : quo facto videmus infra, in altero scilicet ferculo, allilia et sumina, leporeque in medio pennis subornatum, ut Pegasus sequitur*.

⁴ De eo qui ut filium] Sex que sequuntur epigrammata in lucem nunc primum exeunt.

⁵ De cauco] Caucus oculi genus. Hieronymus lib. ii in Jonianum de Diogene : *Quodam tempore habens ad potandum caucum ligneum, vidit puerim manu concava bibere, et elisisse fertur ad terram dicens, Nesciebam quod natura haberet poculum*. Spartianus in Pescennio : *Tanta fuit severitatis, ut cum milites quosdam in cauco argenteo expeditionis tempore bibere vidisset, jussisset omne argentum submovi de usu expeditionali, addito eo ut ligneis vasis uterentur*. Apud Trebellium quoque Pollionem in epistola Valeriani cavei et scyphi una junguntur. Sed fecit insolentia vocabuli, ut passim corrumperetur. Nam apud Spartianum et Pollionem *caveos* editum est, *cavum* apud Hieronymum : apud Ennodium epigrammate 29, DE CAUCO. At veteres libri recte ibidem et hoc loco, DE CAUCO.

Diffusis collo manibus pelis oscula supplex.
Pulehrior et certis illudis ficta puellis:
Candidus argentum superat bos luce coloris,
Vivit amor, taurus, mulier, sine corpore vero.

XXVI.

DE EO QUI NUNQUAM NISI IN DEPOSITIONE FILII PAVIT.
Præparat in fletu qui feracula lauta vocatis,
Annua per lacrymas celebret sollemnia magnas.

XXVII.

ALITER.

Nunquam stante domo pascit, mihi credite, tantos,
Qui tumultos natis, et mensas complet amicis.

XXVIII.

ALITER.

Convivæ miseri luctus deposcite multos:
Prandia tot venient, funera quot fuerint.

XXIX.

ITEM DE CAUCO¹ HABENTE PASIPHAEN ET TAURUM.
Blanditur mulier, sentit bos, membra moventur.
Attulit ars formas: quis dedit hic animas?

XXX.

ALITER.

Et fictus rigidam servat, Venus improba, mentem
Taurus, ut admotis suspendat rostra labellis.

XXXI.

ALITER.

Si tibi sunt animæ, pictor, quibus inseris artem,
Mollior in tauri claudatur spiritus ore,
Fortia si miseræ non dantur corda puellæ.

XXXII.

DE ² EO QUOD MESSALA CONSUL ENNODIUS IN COGNOMINE
DICTUS EST.

Consulis ad genium nomen pro stemmate junxit:
Dans lucem fastis, sum trabeis potior,
Quid palmata tuo tantum de murice vernas?

Plus faciente dedit ³ purpura nostra tibi.

XXXIII.

DE OBLOQUENTE SIBI ADVOCATO.

Improbe, quid fractis confundis singula verbis?
Depingit mores obruta lingua tuos.

Accipis, exposcis, præsumis, renuis, ardes.

Tristio, blanda simul, fortia, fluxa facis.

¹ *Habente Pasiphaen*] Cælatam aut insculptam. Hoc nimirum est quod suggillat Plinius in proœmio lib. xxxiii: *In poculis libidines cælare iuvat, ac per obscenitates bibere.*

² *De eo quod Messala consul*] Messala consul fuit anno Christi 506. In eo consulatu novum sibi cognomen Ennodii fastis ascripsit, ut Ennodius Messala diceretur. Cognomen ergo illis sæculis appellabant, quod vero nomini, hoc est ultimo, præponebatur. Ita enim Cæcilius Cypriani Hieronymus, et Sulpicii Severi Gennadius, cognomen fuisse scribunt, quæ priore loco ponuntur. Alta mens fuit doctissimo Panvinio, qui prisicum Romanorum morem jam diu exoletam secutus in fastis scriptum fuisse putat MESSALA ENNODIUS. Sed hoc modo Ennodius Messalæ proprium nomen fuisse, non cognomen. De Messala Faustii filio Avieni fratre, dictum est in epistolis.

³ *Purpura nostra*] Nomen nostrum minio fastis inscriptum: ab hoc enim scripturæ colore purpurei

A Ira, pavor, rabies, patientia tempore in uno,
Tot facies gestas pectoribus vacuis.

XXXIV.

VERSUS SCRIPTI AGELLO UBI ⁴ FILIUM ARMENI ANGELI
CHRISTO OFFERUNT, QUI POENITENTIAM EGIT.
Suscipit oblatum veniam cui contulit Iesus.
Post culpas animæ sunt holocausta Dei.

Perge, puer, teneros superans bene conscius an-
[nos.

Victores juvi candida vita pios.

XXXV.

DE ⁵ EO QUI GALLIS IPSO PRESENTE OBLOCUTUS EST,
CUM ESSET DETRACTOR VENETUS.

Illudis Gallis, Veneti male tincta propago.

B Nil candoris habes, mens tibi quod genus est
Despicis insontes maculatæ vernula terræ:
Sed natos Rhodani nix probitatis habet.

XXXVI.

EPIGRAMMA ⁶ IN SUBSCRIPTO.

Quod tibi naturæ dederit lex germen amice,
Hoc mihi fons tradat vivificantis aquæ.

XXXVII.

IN DOMO ANTE ORATORIUM.

Commoda de damnis mercaris, gaudia planctu,
Si tibi de Christo est indubitata fides.

XXXVIII.

ANTE OLEARIUM.

C Hoc est quod nitido membrum completur olivo:
Nil potius sanctas convenit ante fores.

XXXIX.

ANTE HORREUM.

Horrea parva licet, sed mens est largior illis.
Non parcens opibus divitias merui.

XL.

ANTE SCALAS.

Adveniant animum reserante teste figura,
Quo semper votum proditur indicio.

XLI.

ANTE CELLARIUM.

Nulla penum laxat mentis pressura sinistra:
Effluit expensis quod spatium latitat.

D fasti Martialis, et purpurissati Sidonio. Non minus, inquit, Messalam consullem ornat nomen meum, quam ipsa palmata.

⁴ *Filium Armenii*] Lib. II, epist. I.

⁵ *De eo qui Gallis*] Transalpinis scilicet, unde ipsi origo. Nam et Veneti quoque Cisalpini sunt Galli. Venetus præterea coloris genus est. Hinc Venetos male tinctos, et maculatæ terræ vernulas vocat, vel quia fusiore sunt ore, quam Galli.

⁶ *In subscripto*] De competente, baptismi candidato. Qui baptismum postulabat, scripto nomen edere jubebantur. Concil. IV Caribag., can. 25. Ferrandus diac. in epist. nondum edita ad Fulgentium de quodam Athiopo baptizando: *Propinquante solemnitate paschali inter competentes offertur, scribitur, eruditur.* Cyrillus in prologo Catecheson, εὐαγγέλιος, κατηχητικός, εὐαγγέλιον σου ἐνεργήσαν. Ede eo tempore competentes et subscripti dicebantur.

XLII.

ANTE COQUINAM.

Non mihi diffusæ dant prandia celsa coquina :
Nec plures venter concutit artifices.
Fercula pauca damus numerum vincencia cultu,
Gloria nec mensæ damna salutis habet.

XLIII.

¹ ANTE CANAVAM.

Sobria cella cadis vinum quod servat onustis,
Corpora confirmat gressibus acta suis.
Infundunt multis irarum poeula flammæ :
Mitescunt nostro hellica corda mero.

XLIV.

IN INGRESSU HORTI.

Respice, qui gressum sinusæ per amœna vireta, B
Ut discas cultis lucem præferre disertis,
Arridet germen, quod linguæ pinguis ostro,
Ver habet in bruma, qui flores carmine gignit,
Per glaciem zephyros exhalant verba tepentes,
Ebria fulgenti maderuunt murice dicta,
Omnibus in rebus sermonum purpura regnat,
Oris ad imperium submitunt colla chelydri.
Algida cum roseo juvenescunt sanguine corda,
Primævos gelidis ostendit littera membris.
Vertit ad obsequium naturæ munera doctus,
Ætates, species, mensuras, tempora, formas.

XLV.

INTRA HORTUM SUPRA LIMEN.

Collaudet spatii hortorum commoda lautis,
Plurima cui satiant jugera culta famem.
Ditior extentos superat dos larga minorum :
Nobilitas vera est, quæ nitet in medicis.
Venit ad inclusum postponens gratia campos,
Prodidit angustis quid faciat studium.
Vernat in ingressu viridanti porticus umbra,
Cui fudit genium vitifer ipse Deus.
Exornans magnis foliorum texta racemis
Æstivis junget commoda frigoribus.
Lilia nam, laurus, oleas, commista rosetis
De cultu proprium fecit avere diem.
Serta triumphantis frondem quæ monstret ami-
[cum.

Contulit affectus aurea terra suos.

Largus opum poscat majoris præmia voli :
Hoc satis est nobis, quod sine fraude libet.

XLVI.

² DE MURENA INL. F. QUÆ ³ IN SEPTICIO CLAUDITUR.

ITA TENUIS EST.

Spiritus exhausto velut prælubricus anbro.

¹ *Ante canavam*] Cellam vinariam, S. Augustinus sermone 61 de Tempore: *Multa sunt quæ de horreo, canava, vel cellarario aliquoties proferre non possumus, Isidorus in Glossis, Canava, camera post canaculum. Canevaros hodieque Itali vocant pincernas vel canavæ præpositos.*

² *De Murena inl. f.*] Hoc est *illustris femina*: fortasse Firmina: in cuius anulum latus epigram. 97, nunc in ejus aureolam, hoc est catenulam auream, cui similitudo piscis nomen fecit: eam describit Hieronymus ad Marcellam epist. 15. Murena pro murenulis frequenter iterat Anastasius in Gregorio IV: *Murenam in qua pendet gemmæ hyacinthica* 13; item *murenas prasinales, et murenam triplem, murenam*

A Candida læssatum vix tangit membra metallum.
Afflixit pondus pretium fornacis anhelæ.

XLVII.

ALITER.

Aurea per nebulas dissolvit fila magister :
Luserunt dociles flamina fulva manus.

XLVIII.

ALITER.

Contulit hic ventus pretiosi membra metalli.
Quod fluxere timent, nec capiunt oculi.

XLIX.

ALITER.

Est nihil, et teneo, convincit dextera visum.
Stringitur arcetis digitorum nexibus aura.

L.

DE EO QUI FIGUS MUNERE ET TESSERAM SIMUL MISIT.
Damnati ⁴ fructus mittit tua dextera ligni.
Hæc hominem ⁵ dira spoliarunt pabula primæ.
Et nudis, serpens, post fraudem sorte minaris.
Parce, precor, donis: casus et damna reserva.
Quid nocitura putas insontis poma saluti?
Ante ferax lethi tunc mortem depulit ardor,
Fixa triumphigeris enim ramis vita pependit.

LI.

DE ADULTERO ET MOLLE.

Omnia memphitis retinentur sæcula textis.
Servivit nunquam Laurentius ante Neroni,
Nec timuit validas vicit qui corpore flammæ.

LII.

ALITER.

C Vir facie, mulier gestu, sed crure quod ambo,
Jurgia naturæ nullo discrimine solvens,
Es lepus, et tanti conculcas colla leonis.

LIII.

ALITER.

Exige mendaces populorum uxoreula barbas,
Ne minuant quæstum mascula labra tuum.

LIV.

ALITER.

Respice portentum permixto jure creatum,
Communis generis, satius sed dicitur omnis.

LV.

ALITER.

Ludit in ancipiti constans fallacia sexu :
Femina cum patitur, peragit cum turpia, mas

LVI.

D IN BAPTISTERIO MEDIOLANENSI.

Mundior excocti fulgescat luce metalli,
Munera disponit qui dare digna Deo.
Ante vaporatis Laurenti vita caminis.

llatam.

³ *In septicio*] Basilienses, *septicia*.

⁴ *Damnati fructus ligni*] Ex eorum sententiâ qui arborem A tamo vititam ficum fuisse existimant: in quibus Theodoretus quest. 28 in Genesis. Tesseram autem cum ficibus missam, hospitalalem dicit.

⁵ *Dira spoliarunt*] Hic nulla est in metro licentia: quia veteres grammatici docent brevem naturam syllabam ancipitem fieri, quam in sequenti dictione due consonantes excipiunt, quarum prior sit S. Ita epigram. 17. *Pande studium*; et Virgilius, *dale tela, scandite muros*. Martialis lib. viii, epigr. Pauca Jovem, *Nondum tazula stulte, negatu putas?* Sic enim eum versus legunt probatissimæ fidei exemplaria.

Constitit, ut blandum nobilitaret opus.
Marmora, picturas, tabulas, sublime lacunar
Ipse dedit templo, qui probitate nitet.
Ædibus ad pretium sic mores conditor addit,
Vellera cœu Seram nutrice tincta feras.
Qualiter inclusus comit lux hospita gemmas.
Nix lapidis quotiens pulchrior arte rubet.

LVII.

DE JOVINIANO, QUI CUM HABERET BARBAM GOTHICAM LACERNA VESTITUS PROCESSIT EX TEMPORE.
Barbaricam faciem Romanos sumere cultus
Miror, et in modico distinctas corpore gentes.

LVIII.

ALITER.

Romuleam tegetem nox oris nubila fuscet :
Oppressit vestes tenebroso tegmine vultus.

LIX.

ALITER.

Nobilibus tollis genium, male compe, lacernis,
Discordes miscens inimico fœdere proles.

LX.

IN BASILICA ¹ S. CALEMERI QUANDO REPARATA EST.

Libera captivum meruerunt culmina lumen ;
Arridet facies nubila nulla gerens.

Hic nuper astrigeri dos proxima venit Olympi,
Laurenti vatis ducta ministerio.

Ædibus et vitæ cujus nunc una figura est ;
Cœu solis radiis forma, color similis.

Euge vetustorum reparator, perge novorum
Conditor, et vultu clarus et ingenio.

Abjurant priscam, te præsule, tecta figuram,
Advena casuris porrigitur genius.

LXI.

DE QUODAM VETERI INIMICO STULTO ET BENE PASCENTE.

Prandia lauta paras, sed lingua sordibus horres.
Si desis pastor, fercula concilias.

Ambitiosa fames, lassato prodiga cœnsu,
Cornibus insultat, si taceat dominus.

LXII.

DE EO QUIA PAUPERUM OPES VORABAT.

Visceribus miserorum et sanguine pauperis aucte,
Tantorum mortes cur tibi sunt epulæ ?

Tubera, perdicæ, grus, turdus, turtur, echinus,
Non explent uterum corpora mille tuum.

Infaustus multis, tibi felix diceris uni,
Hæres quod misero venter erit proprius.

LXIII.

DE EODEM.

Artubus humanis Polyphemus vixit, et atro

¹ S. Calemeri] Episcopi et martyris Mediolanensis, cujus Natalem agunt prid. cal. Augusti. Calemerus ut Evemerus reclusi est Καλήμερος Ἐβήμερος. Usus inlexit ut Calimerus dicatur, sicut Calocerus pro Calocæro, quod Græcis est Καλόκαιρος.

² De defensore callido] Epigrammate 76, De callido, qui Defensor dicebatur. Defensor itaque hoc loco non est ἔδοικος, ut cum dicitur defensor civitatis, sed nomen proprium viri, ut apud Sulpicium Severum Defensor, qui obstitit S. Martino, et in antiquis Notitiis Defensor primus episcopus Andegavensium.

³ Niliaci biblis] Chartis e biblo seu papyro. Aldel-

A Sanguine oïstentos delicias habuit.
Tu reddis similem, scena redeunte, furorem ;
Cui pastum tribuunt agmina debilium.

LXIV.

DE EO QUI UT AMICOS EJUS AD SE TOLLERET, PASCENAO.

Mergeret ut divos in mortem, pabula serpens
Contulit, et vitam manere dira tulit.

Sic quicunque meos paradisi vere labores
Demulcet, casses convivii patitur,

Illic discedit quem pectore gessit amicus :
Fit domium cari gutturis hospitium.

LXV.

DE DEFENSORE CALLIDO.

C Nesciris votis, et cordis nube recedens,
Ex oculis præsens quæreris in facie.

Tuque per ambages nulli spectabilis esse
Calles, mellifluis toxicæ dans labiis.

Hoc volo quod non vis jurans, te nolle quod optas,
Concutis et variis pectora sæva modis.

Hydræ verticibus, formis superare Prometheus
Doctus, ut ad prisca fabula non redeat :

Bella cies, spoliis crescit, defensor, adeptis.
Ad nomen currit præda superba tuum.

LXVI.

PRÆFATIO TOTIUS OPERIS POETICI QUOD FECIT.

Dum mea multiplices mens anxia sustinet æstus
Et reddor vitrei mancipium pelagi.

Cumque procellosus relictus portitor undæ
Africæ ut captas me rotat exuvias.

Pierius menti calor incidit : indiga serti
Tempora mox cinxit laurus Apollinea.

Tunc hedere viridis rubuerunt fronte corymbi,
Castalii mellis murmura blanda bibi.

Continuo ponens marcentes pectore curas
Complexor laudem, carmina, lætitiæ.

LXVII.

DE EO QUOD VINDEMIARUM TEMPORE SCRIPSIT.

Musta cadis famuli dum condunt nostra fideles,
Et ludunt prelo calcibus intrepidus ;

Dum tingunt rosei plantas de sanguine Bacchi,
Scinditur et teneras uva gerens tunicas ;

D Otia ⁵ Niliaci non passus carmina biblis
Sulcavi, tumulo ne teneat moriens.

Ebria lapsantis confessus verba Thalææ,
Sum vacuus culpa, si pedibus titubet.

Jejunus deceat lex artis, ⁶ syllaba rhythmos :
Nulla Camœnarum jungitur ad Bromium.

mus de Nycticorace, Romuleis scribor biblis, sed voce Pelasga. Unde et Biblinæ epistolæ Isaie xviii apud interpretes LXX quod noster ait : In vasis papyri. Niliacæ autem, quia papyrus in Ægypto nascitur in Nili palustribus. Plinius lib. xii, c. 11. Cassiodorus lib. xi, epist. 38. Inde et Capella chartas Niloticæ fruticis collemata vocat lib. iii.

⁵ Syllaba, rhythmos] Male in vulgatis et antiquis remmus. Simili joco ænigmata sua etaudit Symposius :

Insanos inter sanum non esse necesse est.
Da veniam, lector, quod non sapit ebría Musa.

LXVIII.

DE QUODAM GLUTONE, QUI OPUS EJUS IMPERITUS
CARPEBAT.

Nescio cur sancto non parcas, stulte, labori,
Dum morem servas dentibus insiliens.
Mandere nos pergis : sed venter commoda nescit.
Flamina nam vacuis stringis imaginibus.
Escarum gurges nil ruptis murmure buccis
Suscipit, aut castis motibus exuberat.
Phasiacam volucrum, pisces vel sumina captans,
Uda vaporatis guttura pasce cibus,
Me jejuna juvat sine ructu pangere dicta :
Regifico luxu fercula te satient.

LXIX.

DE EUNUCHO TRIBUNO, NOMINE, PEREGRINO, OMNIA
PERAMBULANTE.

Testibus asseritur gens, census, vita, Tribune,
Antiquum quotiens linquimus hospitium.
Tu, quem lustratis transmisit gentibus error,
Nulla domus pleno nec tenet ampla die :
Vis dici locuples, sublimis, pulcher, amicus,
Æstibus ignoti missus ab Oceani.
Irrita dicta volant, assertor non venit ullus,
Nulla fides sexum detegit, aut patriam.
Mendicus, vetulus, timidus, confusus, anhelus,
His, verum perdens, utere nominibus.

LXX.

DE EODEM.

Tulus falsa loqui poteris sine teste, Tribune :
Ventus habet linguam ponderibus vacui.

LXXI.

ALITER DE IPSO, QUIA NUSQUAM STAT.

Instabilem faciunt naturæ damna Tribunalum :
Avolat hinc rursus, vincula ni teneant.
Tolle miser modicam zephyro veniente saburram :
Radix nulla tuo est utilis auxilio.

LXXII.

ALITER DE IPSO.

Eunuchus turpem poscit per compita victum :
Semina telluri non habet unde ferat.
Gaudia proscissis rus servat germina membris,
Fetibus et messis multiplicata redit.
In cassum sectus proscindit vomere terga,
Ni findens spargat triticeam sobolem.

LXXIII.

DE EO QUOD CUM IPSE GALLOS PARENTES HABERET,
ANSERES AMABAT COMEDERE.

Hic volucrum pugna est, ubi Gallo cæditur anser :
Dat pœnas ¹ veteris proditiōnis axis.
Mactatus quondam vocis capis, improbe, quæstum.
Romanis vitam qui dederit, moritur.

LXXIV.

DE VARIETATE CLERICORUM

Qui ponti facies, numerum qui novit arenæ,

¹Veteris proditiōnis] Cum anseres Gallos Capito-
lium obsidentes, Romanis voce sua excitatis, prodi-
derunt.

²Umbræ lacessitas] Seneca lib. iii de Ira, cap. 3 :
Taurus color rubicundus excitat, ad umbram aspis ex-
surgit : ursos leonesque mappa proritat : omnia quæ

A Femina quem jurans fallere nulla potest ;
Astrorum plebem, qui calles spectat amantum,
Cynthia qui certis cornibus innotuit ;
Non valet hic vultus retinere, et nomina, mores,
Quos mutat clerus tempus in exiguum.

LXXV.

DE MALO HOMINE, QUI EQUOS AMABAT.

Gaudet equis recti dissuasor, et indignus æqui,
Nomina qui dignis studio superante callidis
Subtrahit, opponens ad sancta vocabula clunem.
Sed procul est pecudis quod censet mentis iniquæ,
Propositum perstat generis, quod stemmata fun-
[dunt.

LXXVI.

B DE CALLIDO, QUI DEFENSOR DICEBATUR.

Aspidas ut capiat testis fraus hospita technis,
Sub ludi specie mortis imago latet.
Umbræ ² lacessitas producit callida pestes,
Et bellum blandis principis geritur.
Credite, non aliter defensor prælia tractat,
Qui accusat ridens, qui perimit placidus.

LXXVII.

DE ³ VITA ET ACTIBUS S. AMBROSII EPISCOPI.

Egit quod docuit meritis et honore superstes
Ambrosius vates moribus, ingenio.

Roscida regifico cui fulsit murice lingua,
Vere suo pingens germina quæ voluit.

Serta redimitus gestabat lucida fronte,
C Distinctum gemmis ore parabat opus.

Instituit populos gestu, probitate, pudore,
Fovit respiciens, perculit, admonuit.

Vocis ut officium postrema pericula poseunt,
Sic teneras culpas qui tacet insequitur.

Succinctus gladiis, clypei de pondere tutus,
Pectora claudebat textilibus chalybis.

Ensis habet vires vitiorum sector et hostis :
Vipera non tangit squamea terga viri.

LXXVIII.

DE S. SIMPLICIANO EPISCOPO SUCCESSORE EJUS.

Ambrosius linquens viduatæ munia plebis
Transtulit ad curam, Simpliciane, tuam.

Succesoris opes spoliati viscera regni
Creverunt merito temporis alterius.

D Ac velut annosam zephyris parentibus ornum,
Ne metuat bellum, longa quies solidat.

Tiro tamen felix cana ad rudimenta vocalus
Non flexit prisceum degenerans apicem.

Nil timuit gelidis anima fervente medullis.
Pontificis virtus floris habet senium.

Æquora qui tecto pressit terreua patenti,
Moribus et culta sidera cum tetigit.

natura fera ac rabida sunt, consternantur ad vana.

³De vita S. Ambrosii] Quæ sequuntur duodecim
epigrammata laudes continent duodecim antistitum
Mediolanensium, quo ordine sedem episcopalem te-
nuerunt ab Ambrosio ad Laurentium.

LXXX.

DE B. VENERIO SEQUENTE.

Forma pudicitiae juvenis sectanda Veneri
 Venit, ¹ nominibus nil famulata suis.
 Fortia marcebant vetulo sub iudice membra,
 Aetas praesentem perdidit puerum.
 Sublimis postquam conscendit fulcra cathedrae,
 Cana tener populi dogmata disseruit.
 Aurea fluxerunt locupletis schemata linguae,
 Sol vitae nitidum reddidit eloquium.
 Alvus ut Ecclesiae tumuisset semine verbi,
 Non deerat pastus lactis apostolici.

LXXXI.

DE VENERABILIS MAROLI SUCCESSIONE.

Marolus extremae potator Tigridis ore,
 Qui jubar in madidis videtur hospitium.
 Quem labor in proprio Syriae solidaverat axe,
 Orditor vatem dotibus innumeris.
 Pervigil, intentus, jejunos, providus, ardens :
 Quod morem tenuit sat fuit officio.
 Os tenerum quotiens gustus contingit honesti,
 Transit ad affectum quod fuit imperii.
 Terra potens olim Patribus fundata beatis,
 Nobilibus mundum portubus irradiat.

LXXXII.

DE CULTORE DEI MARTINIANO EPISCOPO.

Mens nivei lactis, species manifestacolumbae,
 Astutia serpens, Martiniane, vale.
 Lubrica te dubium poseunt flamina vulgi,
 Inveniunt pavidum ne mereare legi.
 Unus erat mundo contraria iudice narrans,
 Qui ut caperet regnum vincere non meruit.
 Protinus ad magni perductus limen honoris
 Exsul celorum civibus inseritur.
 Post geminas sanctis construxit mundior aedes,
 Lumine quas clauso jussit habere diem.

LXXXIII.

DE VENERABILI GLYCERIO EPISCOPO.

Suffusus minio, perque optima facta rubescens
 Virginei vultus Glycerius sequitur.
 Puram sanguineo maculat dum rore figuram,
 Picta genas facies simpliciter placuit.
 Candentem crocea gestans aspergine frontem
 Laeta verecundis tinxerat ora notis.

¹ *Nominibus nil famulata visis*] Quia pudicus erat, cum Venerius vocaretur. Simile est quod Archontae puellae nomen, quia militare quoddam imperium sapere videbatur, non satis aptum virgini fuisse dicitur in ejus epitaphio : quod quidem etsi ad Ennodium parum facit, propter elegantiam tamen, et quia ad Gallus pertinet, huic loco intexi placuit, ut a nobis ex marmorea tabula paucos ante annos ad Urbem haud procul a Constantinae mausoleo effossa descriptum est. Sic igitur habet :

EPITAPHIUM REMO ET ARCONTILE,

Quinazione Galta germani fratres adulti una die mortui et pariter tumulati sunt.

Haec tenet urna duos sexu sed dispere fratres,
 Quos uno Lachesis mersit acerba die.
 Ora puer dubie signans laugine vestis,
 Vix hienes lieuit cui genuinasse novem.
 Nec thalamis longinqua soror trieterice quinta
 Tanarias redo funere vidit aquas.

A Indeptus sceptrum, tributis quod testis imago,
 Purpura quem mentis prodidit imperio.
 Hunc ² habuit et populus parvo vix tempore felix,
 Sed rursus magni missus ad obsequium.

LXXXIII.

DE S. LAZARO ANTISTITE.

Lazarus ut diri premeret pede culmina mundi,
 Vocibus accitus trux venit in medium.
 Quem frons laeta parum vitii depinxerat hostem,
 Mulcantem culpas luminibus tactis.
 Respicens lapsus detersit nubila vitae :
 Curam saepe dedit vuloeris obsequio.
 Non latuit tectis facinus qui gessit in antris,
 Absens criminibus tortor ubique fuit.
 B Innocuis placida venabat luce sereneus,
 Ceu speculum noxis injicieas faciem.

LXXXIV.

DE AMICO ³ DEI EUSEBIO PONTIFICE.

Eusebius Ligurum successit finibus hospes,
 Iguote tractus plebis amicitia.
 Grajus erat, socio Titan quos respicit ortu
 Flammigero lymphas vertice decutiens.
 Mitis, compositus, largus, pius, integer, audax,
 Crederet ut damnum non dare, perpetuum.
 Flevit pauperiem miserans, arsisit habenti,
 Gaudia cum cunctis tristitiamque gerens,
 Hunc index operis locuturo nuntiat orbi
 Fama virum, gentes de statione trahens.

LXXXV.

DE GERONTIO EPISCOPO.

C Ecclesiae postquam parta est tibi sella, Geronti,
 Funera decessor non timuit moriens.
 Te reparante redit, patitur sors pallida lethum,
 Vivit post obitum discipuli pretio.
 Agricolis junctus coluisti germina vitae,
 Nec serpeas lolium pabula laeta tulit.
 Qui dedit in medium quem lex jubet optima victum
 Emit terrenis fructibus ille polum.
 Errorem mentis pressisiti lege laborum :
 Otia non passus virtutibus verheris.

LXXXVI.

DE VENERABILI BENIGNO EPISCOPO.

Exsere quae posuit mens nomina certa, Benigne,
 Quem quisquis vocitat testis erit meriti.

D Ille Remi Latio fictum de sanguine vomen,
 Sed Gallos claro germine traxit avos.
 Ast haec Grajugenam resonans Arcontia linguam
 Nomina virgineo non tulit apta choro.

DEPOSITI *Nonis Novemb. consul. Dioscori V. C.*

² In edit. Schot., *Hincavo et populus. Forte hunc habuit populus, absque et.*

³ *De Eusebio pontifice*] Hujus exstat syuodica ad Leonem Magnum epistola, cujus ante facta est mentio, cum de Crispino Ticinensi episcopo ageretur. Exstant et versus, qui ecclesiam beatae Theclae Mediolani ab Eusebio post incendium renovatam testantur : nam in illa olim ecclesia inscripti visebantur.

Prisca redivivis consurgunt culmina templis,
 In formam rediere suam quae flamma crearat,
 Reddidit haec votis Christi qui templa ⁴novavit,
 Eusebii meritis noxia flamma perit.

Causa fides hominem dum narrat, detegit actus,

Nil loquitur casu pignoris attonitus.

Præscia venturi non errant vota parentum,

In veram vertunt blanditias sobolem.

Ante patres censens sedit plaudente senatu,

Prælatum sanctis extulit ille caput.

Pollice sed diro ceu flos nucisus aratro est.

Spes, decus, et genius de foribus cecidit.

LXXXVII.

DE BEATISSIMO VIRO SENATORE EPISCOPO.

Qui vincit trabeas, solum, cinctumque Gabinum

Consulibus præstans ecce senator adest.

Ingenium velox, sermonis cura rotundi,

Virtutum pretium, forma pudicitiae.

Abdita librorum mysteria clausa prophætæ

Qui dedit in lucem schemate quo voluit.

Orbis ad extremi missus secreta verendis

Curavit studiis quod fuerat lacerum.

Tunc oriens victum peregrino lumine fassus,

Hæsit ad aspectum lampadis alterius.

LXXXVIII.

DE DOMNO THEODORO VIRTUTUM OMNIUM EPISCOPO.

Tu lux certa tuis, spes tu fidissima rerum,

Vatis apostolici tu, Theodore, vigor.

Virtutum cumulus, substantia lucida veri,

Monstrat acervatis quam labor in studiis.

Præscius, accinctus, foris, tranquillus, amicus,

Compositus, simplex, tu bonus et sapiens.

Fatidicus semper tu conscia corda futuri.

Deprensam fluxit te reserante malum.

Quem timere feri calcantis culmina mundi,

Dilexit spernens dura supercilii.

LXXXIX.

Hæstat¹, quem longo servet rex inclutus ævo...

XC.

(AD DEUTERIUM.)

Imperii custos² vocali pollice chordas

Per numeros animans, tibi fila loquentia carmen

Verberibus plectri, doctor, servire coegi.

Cyrrha potens Phœbo, laticis pia turba sereni

Tu mihi semper eris, qui pectora clausa remotis

Inseris officiis, et dextro numine complēs.

Deprecor, exactam fauturus suscipe vocem,

Extorsis pretium donans te iudice dictis.

¹ *Restat quem longo*] Laurentius episcopus adhuc superstes, cum hæc scriberet Ennodius.

² *Imperii custos*] Ad Deuterium scriptum conieci, tum quia doctorem appellare solet Deuterium, tum maxime quia in antiquis libris subditur allocutioni Diomedis, quam Deuterio petente scripsit.

³ *De marmoribus opere sarsorio*] Gregorius Turonensis lib. II Historiæ, cap. 16, de ecclesia quam Namatius episcopus Arvernorum in civitate sua edificavit: *Paretēs, inquit, ad altarium opere sarsorio ex multo marmorum genere exornatos habet. Ex Ennodii verbis satis patet sarsorium opus dici, cum variae discolorum marmorum crustæ committuntur, ut unum corpus et unam quasi picturam efficiant, quod genus scite a Cassiodoro describitur lib. I, epist. 6: De urbe nobis marmorarios peritissimos destinatis, qui eximie divisa conjungant, et venis colludentibus illigata naturalem faciem laudabiliter mentiantur: de arte ve-*

A

XCI.

DE³ MARMORIBUS OPERE SARSORIO.

Visceribus lapidum permixta lege coactis

Naturam faciunt artificum studia.

In solidum fractis riguerunt marmora membris,

Partibus in crustam colligitur genius.

Unam de variis speciem componere frustis

Qui potuit, saxum duxit in obsequium.

XCI.

DE MISSORIO UBI IMAGO IPSIUS EST.

Divitibus pretium est Ennodii forma metallis.

XCIH.

IN CONCHA IPSIUS.

Parturit unda sitim, quam splendens concha ministrat.

B

XCIV.

DE⁴ EQUO QUEM ACCEPTIT HUNISCO.

Belliger argenti onipes nutritæ sub axe,

Per Tanais medium pectora siccæ ferens.

Cana pruinosi mandentem gramina lustris

Virtus lege poli quem sibi percoluit.

Post domitas gentes, post flumina tanta cruoris,

Alter te dominus, sed manet ipse labor.

Linqe precor lituum, cantus passure beatos,

Captivus pacis mitteris obsequis.

Nil tibi cum bellis: commendat buccina lethum:

Quid juvat expertas semper amare neces?

XCIV.

EPITAPHIUM S. VICTORIS EPISCOPI NOVARIENSIS.

C Nomine, proposito, meritis, certamine Victor,

Nespice oppressas maculato semine terras.

Tu carnis vitii possessor corporis expers,

Lubrica subjectis domuisti sæcula membris,

Tranquillus, patiens, correptor, providus, acer.

Hic reddens tumulis cineres, ad celsa vocatus

Spiritus ætherea congaudet lucibus arce.

Busta supercilio miseratus cernit Olympi.

Unde triumphati respectans funera mundi,

Cassibus exutis concedes præmia membris.

XCVI.

DE QUODAM ROMANO QUI VOLUIT MAGISTER ESSE.

Index naturæ studium tibi non venit ullum,

Littera nulla colit brutæ commercia linguæ,

Nunquam discipulus valeas, dic unde magister?

D

niat, quod vincat naturam: discolor a crusta marmorum gratissima picturarum varietate texantur. Inde et sarsor, ejus opilicis artifex marmorarius. In actis Græcensibus Numatii Felicis, cum sacri codices sub Diocletiano quaererentur: Et dum ventum esset ad domum Felicis sarsoris, protulit codices quinque.

⁴ *De equo quem accepit Hunisco*] Huniscum dixit qua forma Diaciscum Aurelianus in epist. apud Vopiscum. Hunnorum gens semper in armis, et nunquam sine equis. Inde Sidonius argute, ut solet, cæteras gentes eorum tergo ferri, Hunnos habitare ait in panegyrico Anthemii.

Ita semper equo ceu fixus adhæret
Rector, Cornipedum tergo genus altera fertur,
Hæc habitat: teretes arcus et spicula cordi.

Locum ut emendari debet exscripsi, quia ut editus est multiplici menda scætat.

XCVII.

DE ANU QUADAM.

Algidus in vivo moritur dum corpore sanguis,
 Annorum glacies cum seccat pabula vulvæ,
 Seminis et custos refugit eruoer utilis inguen,
 Marcida cur juveni sociaris, Galla, marito?
 Pignoris in thalamis pariet fiducia juncto.
 Nam sobolem laxis mendacem vivere rugis
 Insimulans, epulis das prolem feta cloacæ.
 Attulit hoc venter, quod conjunx jungat ad ora.
 XCVIII.

DE ANULO FIRMINÆ INL. FEMINÆ.

Nil fallit simulans, quod finxit dextera verum est.
 Immobilis stantem fugitat lepus arte molossum,
 Insertus rabidis ridet furor aureus ursoris,
 Gestandus manibus sævit leo blandior ira.
 Cognoscit dominam genium famulante metallo.
 Mitigat illa feras, dum plebem pascit egentum.
 XCIX.

(DE ALBINO.)

Aspicias Albinum titulos post busta dedisse,
 Funera qui meritis vivacibus jugulat.
 Inclyte cui princeps dum subdis jura magistri,
 Vere sepulturæ contigit ille locus.

C.

(DE CANE VENATICO ET AGNA.)

Cretius hic sollers quidam vocitatur homullus,
 Narius argutus, gressus celer, ore timidus,
 Impavidus presso signans vestigia rostro,
 Quo cervus, capræ, lepores, lupus, ursa vagatur, C
 Iuvenit, et tepido capitur fera provida lecto.
 Luditur agnellæ post prælia tanta volatu,
 Molle pecus voluerem prævertit fraude molossum.
 CI.

DE SCUTELLIS.

Tot Jovis illecebras, tot crimina viva figuris
 Dum bene depingit, vitiosa est dextera fabri.
 Argenti pretium est facinus retinere vetustum,
 Ne purum superet quod furtis Juppiter egit.
 Nil licet ætati, scelерum monumenta resurgunt.
 Admonet exemplis, qui culpas format avitas.

CII.

AIUD.

Si tantas facies tunc sumpsit divus adulter,
 Se primum falsis lusit imaginibus.
 Quid non mentito violasset corpore numen,
 Cujus forma suo gaudet adulterio?

CIII.

(DE PASIPHÆ ET MINOTAURO.)

Læsa Venus non est: naturæ vincula constant:
 Bucle Dædalei cessat mentita laboris.
 Ingenio vivens nil mugit vacca biformis.
 Fictaque nec verum coitum dant ligna juvencæ.
 Ecce iterum tauro mulier submittitur uxor,
 Humanas pecudum suspirant pectora flammæ.
 Vasta jugum cervix, cursus capit area colli,
 Qualiter astricto sudavit marcida loro.

A

CIV.

(DE DEUTERIO GRAMMATICO.)

Forma, caput, facies, deuteri cuncta magister,
 Innumeris doctor Dotibus ille cluit.
 Excussit linguam genium perfectus ubique.
 Quod fari nescit, displicet inde malis.
 Grammaticam jactant artem nescire magistrum:
 Hoc melius simplex moribus instituit.
 Oratoris opus, lapidosaque culmina Tulli
 Non tetigit: celsum rhetora nullus amat.
 Discipulis satis est vultus, tacitique verenda
 Cavities, Phœbe luminia plena vident.

CV.

IN NATALEM INFANTIS ARATORIS.

Ex tempore.

Jure colis proprium natalem pulcher Arator.
 Qui si non coleres, 2 nunquam Arator eras.
 CVI.

DE QUODAM INCERTI PROPOSITI VITÆ TURPIS.

Tot rebus fallax quid garris pica biformis,
 Semivir et tremulo qui vevas turpia lumbo?
 Quod tibi propositum, qui sexus contigit unquam?
 Quid non mentiris, vir, femina, sancte, profane?
 CVII.

VERSUS MISSI AGNELLO VIRO SUBLIMI.

Ex tempore.

Lucidum tinxit maculante fœco
 Quisquis affectum, ferat inde linguam
 Judicis Christi facibus perustam
 Ore sepultus.
 Scindit urgens fœdus omne fraude vivax perpeti,
 Ægre portans quidquid ordo flagitat serenior.
 Linque, quæso, amice, mores plebe dignos ultima,
 Sanguinis callem secutus serva quod depectus es.

ENNODIUS AGNELLO.

Ante imperium diligentius vestræ valetudinem suam
 injuncta tenuerunt. Nam ne cui hæc darentur vel le-
 genda vel transcribenda præmonitus, obvias poscen-
 tibus manus opposui. Nunc victus tui caritate trans-
 misi. Facies meum pudorem in statione esse si rele-
 gas, in profligatione maxima, si transcribas.

CVIII.

Vincula solvit amor, quæ quondam nexuit alter:
 Non nisi per legem cedit lex prisca sequentem.

CIX.

(DE VERSIBUS SUIS.)

Nunquam frugiferis per sæcula longa tyrambis
 In me fluxerunt commoda Castalii.
 Tristia jejunis spargentem carmina labris
 Spes nova quid stimulas gurgitis Aonii?
 Sed si mutato Parcarum stamine gaudes,
 Exhibe cornipedem nunc Pegasæa mihi.
 Qui ferat aligerum per gramina roscida corpus,
 Nec teneras flectat vestigis segetes.
 Sublimem, validum, formosum, passibus aptum-
 Qui si contingat, mox mihi, Musa, places.

D

¹ De scutellis] Ut caucum supra fabula Pasiphæas, in nunc scutellas Jovis adulteris celatas describit,

et morem pudori noxium merito castigat.

² Schot. legit *numquid*.

Mitteris ad largum locopletem poscere parva : A
Ni gaudens redeas, dic mihi, Musa, vate.

CX.

DE ¹ CASTELLO HONORATI EPISCOPI.

Pontificis castrum spes est fidissima vite.
Cui tutor sanctus, quæ nocitura petant ?
Ilic clypeus votum est, procul hinc Bellona recede
Quod meritis constat, prælia nulla gravant.
Conditor hic muros solidat, munimina factor.
Nil metuat quisquis huc properat metuens.

CXI.

DE ² HORTO REGIS.

Dextera bellipotens vulgatis plena triumphis,
Qua cecidit quidquid fugit ab obsequio :
Disperso celsam solidas qui sanguine famam,
Cui peperit laudem mitis et arma tenens.
Postquam prælaro rubuisti scammate campi,
Arva colis pingens germine purpureo.
Virgultis proprio dispensas murice poma,
Das plantis fructum nobilitate tua.
Vilior in cespes jactat se divite ramo,
Dum ligni morsus semina clara fovet.
Demessus ferro floret tibi surculus alter :

Nuda maritatis dos nitet arboribus.
Gramina cultorem prænescunt, muta loquuntur :
Quod tetigit princeps, ver habet in glacie.

Gestu terra potens, monstrat cui creverit arbor
Fetibus et genio panditur hic dominus.

Pervigil Hesperidum quæ servas jugera serpens,
Aurea jejunis munera ³ dans epulis.
Quis silvæ sobolem carpat custode veneno ?
Morte nemus tutum, credite, nullus adit.

Hic commune facis, pietas quod sola parasti.
Visceribus plenis nescit abire fames.

CXII.

DE CÆCO QUODAM LUXURIOSO.

Orbe pereffoso fluidum de lumine vulnus
Pestifer ostentans ora sepulta geris.

Cæca per innumeros facies portatur amicos,
Qui te conspiciunt jure dolent oculis.

Ehria marcenti locupletas flumine menta,
Circumfers crasso sordida labra fimo.

Oscula nulla petas, madidam suspende Mephitim :
Te propter cupiam perdere quod video,

Quis putet ex oculis flammæ coalescere turpes ? D
Nil videt, et rectum servat iter scelerum.

CXIII.

DE EQUO SUO SENE.

Flexior annoso sonipes moderamine noster

¹ De castello Honorati] Episcopi Novariensis, ut docuit nos Dietio 2. Jam tum igitur ob militum prædonumque infestationes castella ædificare cogebantur episcopi. Tale enim fuit Nicetii episcopi Trevirensis castellum supra Mosellam, quod suis versibus ornat Fortunatus lib. iii, et quæ ab episcopis Remensibus conditam multis locis narrat Flodoardus.

² De horto regis] Theoderici; nam hic unus Italiae rex tempore Ennodii. In quinto versu pro stemmate, scammate repusui ex vestigiis manuscripti.

³ Schot., dant.

⁴ Captivo stultus congaudet stemmate vates] Scribendum arbitrer captivo. BARTH. Adversar. pag. 1335.

Nunc juvenem blando sustinet obsequio.

Mollia grandævus summittit terga sedenti :

Ætas constantem gressibus esse facit.

CXIV.

DE FLAGELLO INFANTIS ARATORIS.

Quæ capiunt mundum junxit mens docta flagello,
Exornans censu nobilitante plagas.

CXV.

ALITER.

Argenti atque auri vapulat quicumque metallis,
Gaudia cum fletu miscet avara suo.

CXVI.

ALITER.

Dentibus argenti fulvum concluditur aurum,
Contemnat nullus verbera pulchra pati.

CXVII.

EPITAPHIUM DOMNÆ MELISSÆ INL. FEMINÆ.

Sanguine, mente, opibus, facie, virtute, pudore,
Optatur qualis femina, sola fui.

Hoc tantum mundi quod lex est corpore gessi,
Exornans casta prole pudicitiam.

Quæ victrix fortem tenui per blanda maritum,
Melle meo vertens jura, Severe, tua.

Quos genui, celsa conjunctos stirpe reliqui,
Quod votum est sanctis, conjuge præmorior.

Nil mihi decessit, maneo post busta superstes :
Felices nunquam mors nocitura petit.

Et nomen dulce est, de factis Melissa dicor.
Moribus hoc fluxit jure datum propriis.

CXVIII.

DE QUODAM STULTO, QUI VIRGILIUS DICEBATUR.

In tantum prisca deluxit fama Maronis,
Ut te Virgilium sæcula nostra darent.

CXIX.

ALITER.

Si fatuo dabitur tam sanctum nomen homullo,
Gloria majorum curret in opprobrium.

CXX.

ALITER.

Captivo a stultus congaudet stemmate vates.
Non est Virgilius, dicitur iste tamen.

CXXI.

ALITER.

Externo quotiens vocitaris nomine demens,
Si tibi sunt sensus, b prospice ne venias.

CXXII.

ALITER.

Cur te Virgilium mentiris, pessime, nostram ?

^c Non potes esse Maro, sed poles esse moro.

^b Prospice ne venias] Magis est ut legas, ne veneas, hoc est, ne vendaris et ducaris in servitutem. Alluditur vero mos veterum, qui mancipiis emptis pro lubitu suo nomina imponebant. Non obest huic lectioni syllaba natura longa, correpta: cum eum Ennodii morem notaverit jam ante multa sæcula Arnulfus Lexoviensis; et demonstrant scripta Felicis nostri, hac in parte perquam infelicia. Id., ibid.

^c Non potes esse Maro, sed poles esse moro] Vitiōsus ille moro exigendus videtur, et substitucndus baro, qui sonum prioris magis æmulat, ucc contractione ulla conturbatus, hominem sonat stupidum, bardum, etc. Id., ibid., pag. 1336.

CXXIII.

IN CUBICULO SUPER CODICES IN ORDINE POSITOS.
Iste callis est, supernam qui parat potentiam,
Lux pudoris, esca mentis, fax, medela, claritas,
Mundi faece qui fucantur hunc tenere nesciunt.
Liber exstat, hoc quicumque colla loro vinxerit.
Sanguinis venam nitentis comit iste sarculus.

CXXIV.

ADVERSUS ¹ CLAUDIANUM DE MULABUS.
Hic volucrum Rhodani torrentis respice natam
Sermōnem frenis subdere colla tuis.
Jussa volat verbis, et verbis jussa quiescit,
Cujus captivum est auribus arbitrium.
Viucula nesciret, ni vocis stricta lupatis
Perderet auditu luxuriam generis.
Cum stimulos clamor mentitur, clamor habenas,
Obsequium linguæ libera membra ferunt.
Non opus est loris, sed nexus certa loquendi
Dura catenati rostra ligat pecudis.

CXXV.

DE ASINO ET EQUA.

Visceribus propriis externos fundere partus
Cogitur, et generis sobolem lactare ferini.
Jurgia naturæ magno distantia calle.

CXXVI.

ALITER.

Edidit ignotum genitrix male conscia partum,
Naturæ fraudes, nobiliore dolo.

CXXVII.

ALITER.

Discrimen generis junxerunt fœdera partus,
Iogenii stirpem permixta lege coacti.
Hic mulus geminum pecus est, sed corpore simplex.

CXXVIII.

DE VECTIONE SUA NOCTE IN ÆSTATE.

Astrorum ² populus necdum de lumine solis
Perdiderat lucem: gremio sed noctis adultæ
Fundebat rutilos madefacta aspergine crines.
Cynthia per eroceas fulgebat lactea bigas,
Rescindens quidquid descriperat orbita fratris.
Vernabat tacitas splendor de munere noctis,
Torrida frigidibus confringens tempora Cancri:
Cum me curarum cupientem spernere fasces,
Ruris amœnati facies depicta vocavit.

¹ *Adversus Claudianum*] Exstat Claudiani epigramma de mulabus Gallicis duplo longius quam Ennodianum, sed utriusque eadem sententia. Quare *adversus* hoc loco non oppositionem, sed imitationem significat.

² *Astrorum populus*] Phrasis Ennodii, cum magnum copiam et numerum dicere vult, populum aut plebem appellare. Sic *populus piscinum* dicit lib. i, epist. 6; *populum occisorum* in panegyrico. Item alibi, *populus largitionum*, et *populosus ferculorum errores*. Rursus *plebem annuum* in Vita S. Antonii, *plebem confictuum* in panegyrico, *plebem astrorum* in epigr. 74.

³ *De spatha in fuste*] Cui fustis pro vagina: quo genere utuntur etiam nunc in Gallia pedites nonnulli, dum iter faciunt. In proximo epigrammate titulum corruentis, ubi *spathacinotus* legebatur. Est autem spatha cinctus, qui barbaris una voce spatliatus, *σπαθλιτος*.

A Cornipedem scandi, qualem vix Cyllarus æquat,
Mollibus æthereas qui vincit cursibus auras.
Immobilis currit cœjus per devia sessor,
In statione volans pedibus constanter adactis.

CXXIX.

IN BASTERNA UXORIS BASSI VIOLÆ.

Quam vaga constantem retinent hæc tecta decorem!
Mittitur a domina quidquid habent pretii.
Nam rutilat fulvum Violæ de luce metallum:
Possessor radios spargit ubique suos.

CXXX.

EPITAPHIUM EUPHEMIÆ.

Obruit hæc tumulos, vivit post funera factis,
Quæ mortale nihil moribus inseruit,
Euphemia tuos tellus complectitur artus,

B Sed mens est niveis quam bene juncta choris!
Occidit exitium: sors tunc durissima servit,
Cum superat fatum nescia vita mali.
Hæc thalamis fecunda fuit, viduata pudori
Exemplis natam fecit amare Deum.

CXXXI.

DE ³ SPATHA IN FUSTE.

Utimur incluso per fraudes ense bacillo,
Mors ligni tunicis quam bene tecta latet!
Subsidium portas; quod cunctis terror haberis
Pacificum est nobis quod necat obsequium.

CXXXII.

DE BOETIO SPATHA CINCTO.

Languescit rigidi tecum substantia ferri,
C Solvitur atque chalybs more fluentis aquæ.
Emollit gladios imbellis dextra Boeti:
Ensis erat dudum, credite, nunc colus est
In thyrsum migrat quod gestas, improbe, pilum.
In Venerem constans linque Mavortis opem.

CXXXIII.

DE ⁴ STOMATIO EBURNEO.

Sollicitata levi marcescunt corda virorum
Tormento: fas est ludere virginibus.
Frangunt Marmaricis elephas quod misit ab arvis,
Per micas sparsum mox solidatur opus.
De pœna teneræ discunt cum fraude jocari.
Nam ridere necis munere, femineum est.
Angusta norunt res mille includere capsam,
Omne ebur hic, mulier, pectoris arca tui est.

D

⁴ *De stomatio eburneo*] Oscillo. Glossarium vetus *Oscillum*, *στούματιον*. Ludicri genus, quod graphice ab Ausonio describitur in præfatione Gentonius nuptialis. *Simile ut dicas ludrico, quod Græci στούματιον vocaverunt: oscilla ea sunt, ad summum quatuordecim. Harum verticalium varis coagmentis simulantur species mille formarum: Elephas bellua, aut aper bestia, anser volans, et mirmillo in armis, subsidens venator et latrans canis: quin et lurris et cantharus, et alia hujusmodi mirabilem figurarum, quæ aliis alio scientius variegant. Sed peritorum concinnatio miraculum est: imperitorum junctura ridiculum. Hac arte puellæ res mille, ut ait Ennodius, angusta capsam includebant, quia paucis oscillis quæ ex capsula promebant, res innumeras concinnabant. Eodem spectat larva argentea Petronii Arbitri, cujus catenatio mobilis diversas figuras exprimebat.*

CXXXIV.

DE AVE PER PADUM SUPER SPUMAS SEDENTE ET
TRANSEUNTE.

Riparum frenos naturæ vincula surgens
Forte Padus tumido gurgite transierat.
In spumam fluxas cogens durescere lymphas,
Squamea prævalidis dorsa ferebat aquis.
Ales ut in tenero fidenstunc constitit orbe,
Otia dans pennis, tuta premebat aquas.
De proprio pelagus calcanti suggerit alium,
Humida cum siccam cymbula portat avem.

CXXXV.

DE SEPULCRO MAJORIANI IMPERATORIS.

Cum perstat gravior, bustum fortuna petiturum
Contulit exuviis, Majoriane, tuis.
Nunc indignis pyramidam (fors) prospice moles,
Vilia principibus linque sepulcra piis.

CXXXVI.

DE EQUO PADANO.

Cornipedes cuncti quos gignunt bellica rura,
Quosque cruentatis diluit unda toris ;
Algida qui Tanais domuistis dorsa profundi
Quorum prævalidas ungula calcataquas :
Ecce Padanus adest sonipes, cui iudice recto
Cedant Æmonii quos fovet aura poli.
Ille pruinosis qui mandat gramina lustris,
Et merito et forma dispar utroque venit.
Molliter incedit membris formosus honestis,
Oblectat visum dulcis in obsequio.
Nil jam Phasiacam collaudetfabula prolem :
Nec peregrina ferant nomina celsa caput.

CXXXVII.

DE ¹ PRINCIPE P. P. EBRIOSO, QUI VITEM TENEBAT.

Verus honor vitem tribuit, sed munera vitis
Jejuno non dant ligna ministerio.

CXXXVIII.

ALITER.

Ut sceptrum princeps, sic gestat dextera vitem,
Utribus exornet diva corona caput.

CXXXIX.

ALITER.

Vitifer hic siccus matrem complexor herilis
Uberibus pressis quæ mihi vina negat.

CXL.

ALITER.

Ille quotiens calidis vites sine fruge labellis
Illusit nudo nomine me refovens !

¹ De principe P. P.] Id est præfecti prætorio, princeps P. P. erat primus inter officiales sedis prætorianæ. Notitia imperii: *Officium V. I. præfecti prætorio, princeps, cornicularius, adiutor*, etc. Eodemque modo in officio præfecti urbis, et magistrorum utriusque militiæ, et aliarum dignitatum principes erant : qui omnes et schola agentium in rebus ad gubernanda officia mittebantur. Leg. 6, cod. Theod. de Principibus agentium in rebus. Glossæ juris, *Πρίγκιψ ὁ πρόεδρος των πολιτικῶν ταξιστῶν*. Erat et princeps officii imper. Theodericus rex Variarum lib. II, epist. 28, *Stephano V. S. comiti primi ordinis, ex principe officii nostri*. Et in lapide Romano : *Neritus princeps officii imp. Claudii*. Horum ergo insigne fuit vitis seu

A

CXLJ

ENNODIUS HONORATO PRINCIPI.

Terrarum culpis vitium potator obumbras,
Ebrius esse nequis vina vomens Ligurum.
Dum replet madidus ferventia pectora Bacchus,
Indicunt validam pocula nostra sitim.

CXLII

DE ² EPISTOLA DOMNI AMBROSII CONTRA SYMMACHUM DE
ARA VICTORIÆ, QUANDO PETENS CULTUM IPSIUS VI-
CTUS EST SYMMACHUS : FACTUM SUBITO, ET MISSUM
DOMNO FAUSTO PREF. PRET.

Dicendi palmam Victoria tollit amico.

Transit ad Ambrosium : plus favet ira Deæ.

CXLIII.

VERSUS DOMNI FAUSTI.

B In Ligurum terris potorem qui vocat, errat :
Nunquid vina bibit, vina bibens Ligurum ?

CXLIV.

VERSUS MESSALE.

Suscipe versiculos, Ennodi proxime, nostros,
Ut librum nobis reddere non desinas.
Ne fœdes cultum, dum reddere maxime non vis,
Quæ pridem nobis es quoque pollicitus.

CXLV.

DOMNI ENNODII.

Si te Messalam studiis mihi pandere velles,
Non deerant libri, quos tibi dulce darem.
Mens injusta nimis quod spernat tollit amanti.
Nec gratum est munus, quod fugit ingenium.

C

CXLVI.

DOMNI ENNODII.

Artis Grammaticæ librum ^a de carmine facti
Qui poscit, ^b solidos certat habere pedes.
O utinam Masis contingant munere nostro
³ De te quandoque gaudia certa puer !
Vitant loripedem, nisi fallor, pangere versum,
Vel quos in somnis respiciunt studia.

CXLVII.

DE HONORATO.

Uxor Flasconis cupis dotata Falerni,
Semper inexhausto pectus repleta Lyæo,
Quæ Bacchum madidis colui venerata labellis,
Turgida ructato permulcens numina musto,
Concludor siccis bene conscia tegmine busti,
D) Est tamen ad superos conjunx mihi nobilis euvæ.
Pocula quem nunquam possint transire beata.
Quem si fata virum servant, tibi vivimus ambo.

virga, ut centurionum : unde jocum captat Ennodius in temulentum principem Honoratum : de quo iterum epigrammate sequenti, et 144.

² De epistola domni Ambrosii] Ea est 12 lib. II epistolarum S. Ambrosii, cui preposita est Symmachi præfecti urbis relatio quam refellit.

³ De te quandoque gaudia certa puer] Lego quondam neque gaudia certa, etc. In, ibid.

^a De carmine facti] Veteres editiones melius *fractio* referre puto. BARTH. *Adversar.* pag. 405.

^b Solidos certat habere pedes] Legitur in prisca certat cavere pedes. Scribendum puto *certat attere*, hoc est, solidos firmosque carminum pedes valere vult. Id., ibid.

CXLVIII.

EPITAPHIUM DOMNÆ DALMATIÆ.

Fumus obit virgo quotiens in busta refertur.

Unum iter est mortis criminis obsequium.

Dalmatiæ meritis victa est natura rebellis,

Degeneri cælum nobilitate tenet.

Hoc satis est mundum calcesse in corpore mundi,

De vitio sumptam cedere nil vitium.

Stemmatæ hæc lucem transcendit sole pudoris,

Mens cum proposito consociata fuit.

CXLIX.

DE FONTE BAPTISTERII S. STEPHANI, ET AQUA QUÆ
PER COLUMNAS VENIT.

En sine nube pluit sub tectis imbre sereno,

Et cœli facies pura ministrat aquas.

Proflua marmoribus decurrunt flumina sacris,

Atque iterum rorem parturit ecce lapis.

Arida nam liquidos effundit pergula fontes,

Et rursus natis unda superna venit.

Sancta per æthereos emanat lymphæ recessus,

Eustorgi vatis ducta ministerio.

CL.

EXCUSATIO ENNODII DE LAUDIBUS.

Qui miratur officii terminos in amicorum me lau-

Eustorgi vatis] Episcopi Mediolanensis, qui Laurentio successit: ad quem exstat epistola Theoderici regis, hoc titulo: *Eustorgio viro venerabili Mediolanensi episcopo*. Nunc ut umbilicum notis aliena potius manu quam meis verbis addam, epigrammati Ennodii consimilis argumenti octastichum apponam de fonte quem Leo Magnus ante Ostiensem D. Pauli basilicam condidit:

A dibus egressum recolat quam imperiosa est semper affectio, nec parens propositi legibus vis amoris. Et profecto si facti mei rationem quærat, religionem vocat quod mentiebatur excessum.

Ut valeant aquilæ formatos prodere fetus,
Vitalis tenerum frangit tepor insitus ovum.
Tuuc pius artatam lacerat pater impiger ædem,
Ut pariat rursus studio, quos edidit alvo.
Mox generis testem Phœbum ciet arbiteridem,
Invenit internam rimatus lumine lucem.
Non aliter celsi pueros de stemmate cretos
Doctrinæ radiis opponit cura parentis.
Quæ bene flammæ constanter, respice, bella
Excipiunt teneri, vincentes fulgura visu.

B

CLI.

(DE DUABUS DOMIBUS CONJUNCTIS.)

Un geminis simplex radiat pia gloria tectis,
Et dedivis consociatur honos.
Ne procul, aut ibidem sacros confunderet usus,
Constanti numerum sors dedit amplaloco.
Una domus duplici discretâ jungitur æde,
Partiturque suum quod bene necit opus.

Unda lavat carnis maculas, sed crimina purgat,
Purificatque animas mundior anme fides.
Quisque suis meritis veneranda sacraria Pauli
Ingræderis supplex, abque fonte manus.
Perdiderat laticum longæva incuria cursus,
Quos tibi nunc pleno cantharus ore vomit.
Provida pastoris per totum cura Leonis,
Hæc ovibus Christi largita fluentia dedit.

APPENDIX

EX NOVO THESAURO ANECDOTORUM

P. EDMUNDI MARTENE

TOM. V, PAG. 61.

DICTIO ENNODII

IN NATALI LAURENTII,

MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

(Ex ms. S. Remigii Rhemensis.)

Usu rerum venit inter homines, ut quantum famæ decerpitur per audaciam, superfluum non minus pereat per timorem. Superflua scribere, res jactantiæ est; necessaria reticere, contemptus. Sæpe vituperationis mater est, doctoris occulti laudatio. Verborum abundantiam transmittit affectio, amor suggerit quod negat ingenium. Facessat formido venerando proposito inimica. Fugitiva gloria est mens subjecta errori. Sive culpa vincitur oneris immensitate, qui ad portandam sarcinam etsi impar, tamen devotus occurrit. Marcida est sine sermone hilaritas et simulacrum mœroris occultare quod gaudeas, et afflictionis imitatio vocem in lætitia non habere.

Liber dicendi principia derivare de tempore, cum anni renascentis infantia florulenta, si valeo, dictione vernare. Nunc cum terræ succus per venas arentium

virgultorum currit in gramina, et alvus sicci fomitis humori maritatus turgescit, cum in blandam lucem novelli præseminis comæ explicantur arboreæ, et omnis ramorum plectura diffunditur, vel quæ intra tunicam natura frondium decora solvuntur. Cum avium cantilena comitur sapore modulato, cum vita segetum glebis sepulta hiemalibus quasi algoris repagulo emissa et tepore feta concipitur. Nunc in cano flore spem fructuum melitur agricola, cum mutuis palmitum brachiis vinearum textitur aprica formositas, et ante maturitatis tempus frugiferum vultum cultura componit, dans venustatem falce domitricæ, et luxuriam infecundam ferro fructificante compeccens. Cum profundi gurgitis rabies blandum transit in sibilum, et enervata tepore ventorum ferocitas migrat in deliciis navigantis. Cum tutum est cym-

ham salo laxare et anchoram in morsus absolvere. A Tu prædonis nescisti timere sævitiam, tu blandimentorum quod in malitiosis nocentius telum est, scuto constantiæ venena respuisti.

4 VENANTIO ENNODIUS.

Te ad pontificalem apicem gravitas, pudor, pudicitia, venustas adduxit, statuat ista loco laudes, cui nunc suppetit, quod possit prædicare de moribus. Momentis enim aura popularis impellitur, et nescia examinis turba dum studiis rapitur amat incognitos. Alteri quod pius es ostendit, alteri quod severus, alteri quod bene acquisiti distributor patrimonii, alteri quod seis recte parta servare. Id studii sumit universitas, ut cum de proposita laude unusquisque vinceret, vel collatione, vel colloctione, tamen in præconiis tuis melioris tituli ab altero vinceretur.

1 Venantio] Idem fortasse cum Venantio cui Ennodius inscribit epistolam 22 lib. v, ad quem locum vide notam Sirmondi. Venantii quoque meminit

idem Ennodius epist. 9 lib. iv, eumque appellat *virum clar.*

ANNO DOMINI DXIV-DXXIII.

* HORMISDAS PAPA.

NOTITIA.

(Ex Libro pontificali.)

* Hormisda natione Campanus, ex patre Justo de

* Variantes sive notas quæ ad utramque paginæ oram post Labbeum Mansi exscripserat, nos plerum-

* Symmacho ex hac vita ad sempiternam gloriam perducto, summa totius Romani cleri concordia, schismate sublato, post dies septem ab ejus obitu vii calendis Augusti, anno Christi 514, Anastasii imperatoris 24, et Theodorici regis Italiæ 22. Hormisda S. R. E. diaconus, pontifex est creatus. Quod cum toti orbi innotuisset, Clodoveus rex Christianissimus cunctorum obsequium prævenit, et officia superavit. Nam suggerente Remigio, coronam auream cum gemmis, quæ regnum appellari solet, B. Petro donavit: qua re a Deo consecutus est mercedem eam, ut Francorum regni corona hæctenus perseveret. Hujus temporibus Anastasius imperator Eutyelianus multa ad opprimendum Chalcedonense concilium molitus fuit. Bina legatione a pontifice monitus, ut ad unieandam Orientalem cum Occidentali Ecclesiam nomen Acacii curaret expungi; non modo non obtemperavit, sed potius majore cum furore eandem persequi cœpit; maxime tunc, quando per fidei orthodoxæ simulationem favorem populi Constantinopolitani consecutus esset, Vitalianique præsertim rebellantis metum excussisset. Post multa scelera in Ecclesiam Dei patrata, apparuit ei per visum *viræ candidi species in hæc verba ipsius compellantis: Ecce propter perfidiam tuam deleo tibi quatuordecim:* quibus in illo codice expunctis, tertio post die tonitruum fragore exanimatus est. Justinus ex armentario et subulco imperator catholicus, fideique orthodoxæ singularis patronus, Anastasio Acephalorum defensori a senatu simul et exercitu universo subrogatus est: tunc in omnes hæreticos anathema est proclamatum; tunc quatuor œcumenica concilia approbata, eaque omnia gesta fuerunt quæ in actis concilii Constantinopoli-

civitate Frusinona (Frusione),^b sedit annos (a) 8 que intra parentheses in textu posuimus, aliquoties ad calcem paginarum, asterisco præfixo. Edr.

tani sub Hormisda celebrati infra describuntur. Rogatus Hormisda ut decretum concilii confirmet, prævia synodali consultatione respondit, petitam ab Orientali Ecclesia pacem, et communionem ita esse concedendam, si nomina Acacii, Euphemii et Macedonii, quos sacris tabulis restituerant, penitus delerent et expungerent. Quam ut et citius et facilius obtineret, legationem quandam ad Justium et Constantinopolitanum episcopum ablegavit, quæ magna cura et industria singulari efficeret, ut Zenonis et Anastasii hæreticorum imperatorum memoria damnetur, fidei formula subscriptione episcoporum firmaretur, ac denique ut nomen Acacii aliorumque quos sacris diplychis restituerant plane delerent et omnino extinguerent. Successit res pro voto sanctissimi pontificis. Ad communionem Occidentalis Ecclesiæ recepti fuerunt hoc tempore Orientales, qui annis plus minus octoginta ab Ecclesiæ unitate per schisma sese diviserant, idque accidit sanctissimo festo Resurrectionis dominicæ absque ulla seditione et tumultu: tantaque cum admiratione, gratiarum actione et lætitia, quantum vix lingua ulla explicare valet. Hæc ex epistolis Hormisdæ Baronius: ex notis epistolarum et conciliorum infra subsequentium plura rerum sub Hormisda gestarum cognosces.

Restituta fides catholica, nexibusque schismatis liberata, hoc bonum secum attulit, ut Lazorum regem et populum, hæctenus veræ religionis divinæque legis expertem, ad Christianam fidem amplectendam induxerit. Auctor Miscell. lib. xv. Sev. BINUS.

^b Annis novem, diebus decem, a consulatu Cassiodori ad Maximum sedisse, Marcellinus in Chron. et Vaticani indices attestantur: imo ipse Anastasius

(a) Cod. Luc. 490, 9.

* *Childebertus Clodoveus rex donat B. Petro coronam auream.*

dies 17. Fuit autem temporibus Theodorici regis et Anastasii Augusti, a consulatu Senatoris usque ad consulatum Symmachii et Boetii. Ille composuit elearum, et psalmis erudit. Ille fecit basilicam in territorio Albanensi, in possessione (a) Mesontis. b Eodem tempore ex constituto synodi misit in Græciam, humanitatem ostendens sedis apostolicæ (et reconciliavit Græcos), quia Græci obligati erant sub vinculo anathematis propter Petrum Alexandrinum et Acacium Constantinopolitanum episcopum. Sub Joanne episcopo Constantinopolitano, cum consilio Theodorici regis (Ille papa perrexit ad regem Theodoricum Ravennam, et ex consilio regis), direxit Ennodium episcopum Ticinensem, et Fortunatum episcopum (b) Catanensem, et Venantium presbyterum urbis Romæ, et Vitalem diaconum sedis apostolicæ, et (c) Hilarium notarium ad Anastasium Augustum: sed nihil egerunt. e Item secundo misit Ennodium (d) episcopum, et Peregrinum Misenaem episcopum (et Polutionem subdiaconum urbis), portantes epistolas confortatorias fidei, et contestationes secretas numero 19, d textum libelli (et libellum per quem redirent; quod si nolissent epistolas suscipere, contestationes per civitates spargerent). In quo libello noluit assentire Anastasius Augustus, quia et ipse in hæresi Eutylichiana communicaverat (erat consentiens). Voluit itaque eos legatos per remunerationem corrumpere (e). Legati vero sedis apostolicæ, contempto Anastasio Augusto, nullatenus consenserunt accipere pecunias, nisi satisfactionem sedis apostolicæ operaretur. Tunc imperator repletus furore, ejecit eos per posterulam (locum periculosum), et imposuit eos in navi periculosa (sub periculo mortis) cum militibus, et magistris, et præfectis nomine Heliodoro et Demetrio.

sibi ipsi contrarius hic in fine obitum et sepulturam Hormisdæ, ingressumque Joannis successoris Hormisdæ sub Maximi consulatu collocat. Quare erroneum est quod hoc loco de tempore pontificatus Hormisdæ scribit Anastasius, Sev. BINIUS.

a Errat Anastasius ut ex præcedentibus patet supra. Sev. BINIUS.

b Prima legatio pontificis ad imperatorem, de qua plura vide apud Baron. anno 515. Item notas epistolarum Hormisdæ infra. Sev. BINIUS.

c Secunda legatio, quam anno Christi 517, pontificatus sui 4, misit ad imperatorem. De qua plura in notis epistolarum, Sev. BINIUS.

d Exstat infra inter epistolas Hormisdæ, cujus initium tale est: *Prima salus est*, etc.

Inter alia sacra sua hoc scripsit: *Nos jubere volumus, non nobis juberi*. Exstat epistola hæc inter epistolas Hormisdæ post epistolam 22, infra, cujus initium tale est: *Etsi magnum aliquid*. Circa finem hujus epistolæ ait: *Injurari et annulari sustinere possumus, juberi non possumus*. Hæc imperator hæreticus Pharaoni similissimus, qui ut exertum contra se Vitaliani gladium vitaret, et instantia Dei flagella subterfugeret, astute simulaverat se velle Romano pontifici parere, atque adeo non nisi per speciem ferream cervicem inclinavit: quando vero hæc pericula amota vidit, Moysen cum Deo, pontificem cum Christo obfirmata obstinatione contempsit. Quid post hæc acci-

Quibus hoc dedit in mandatis imperator Anastasius, ut nullam civitatem ingrederentur. Legati vero sedis apostolicæ secretius superscriptas epistolas fidei 19 per manus monachorum et orthodoxorum exposuerunt per omnes civitates. Quas tamen episcopi civitatum, qui erant complices Anastasii Augusti, omnes eas epistolas timore pro crimine Constantinopolim direxerunt. Tunc furore repletus Anastasius Augustus contra papam Hormisdam inter alia sacra sua hoc scripsit, dicens: Nos jubere volumus, non nobis juberi. e Eodem tempore nutu divinitatis percussus est fulmine (ictu) divino imperator Anastasius, et obiit. Sumpsit itaque imperium f Justinus orthodoxus, et direxit auctoritatem suam ad papam Hormisdam sedis apostolicæ per Gratum, Illustrum nomine: (f) petens a sede apostolica ut redintegraretur pax ecclesiarum. g Tunc Hormisda episcopus cum consilio regis Theodorici direxit a sede apostolica Germanum (h) Capuanum episcopum, et Joannem (episcopum) et Blandum presbyteros, et Felicem et Dioscorum diaconos sedis apostolicæ, et Petrum notarium, munitis ex omni parte fide et textu libelli pœnitentiæ (una cum libello quomodo redirent Græci ad communionem sedis apostolicæ), Qui venientes juxta Constantinopolim, tanta gratia fidei (h) illis refulsit; ut multitudo monachorum orthodoxorum et illustrium virorum maxima multitudo occurreret: in quibus et Justinus imperator et Vitalianus consul (magister militum) simul occurrerunt ad castellum rotundum, quod dicitur (dicitur) usque in civitatem Constantinopolim, qui ingressi una cum Grato Illustri, suscepti sunt a Justino orthodoxo Augusto cum gloria. Omnis itaque clerus una cum episcopo Joanne Constantinopolitano, (i) sensit, quod granter suscepti sunt. Sensit in Oriente, videtur est ex relatione archimandritarum et monachorum secundæ Syriæ, quæ exstat infra inter epistolas Hormisdæ post vigesimam secundam. Sev. BINIUS.

e Anno nimirum Christi 518. Postquam annis 27, mensibus tribus et 29 diebus imperium Orientale tenuisset. Quæ insomnia ante obitum percussus fuerit, ex Zonara retuli supra. Vide Baron., anno 518, num. 16 et sequentibus. Sev. BINIUS.

f Decreto et concilio synodi Constantinopolitanæ, ut patet ex notis ejusdem synodi, et ex epistolis Justiniani, Joannis Constantinopolitani et Justiniani ad Hormisdam scriptis. Sev. BINIUS.

g Hæc legatione Orientales ad unionem et communionem Ecclesiæ Romanæ recepti fuerunt, postquam jussu Romani pontificis obtemperantes, nomina Acacii, Euphemii et Macedonii et diptychis sacris expunxissent, fidem catholicam integre professi fuissent, et memoriam Zenonis atque Anastasii hæreticorum e numero imperatorum abstulissent. Horum nomina in codice Justiniano diversis legibus alibi prefixa adhuc inveniuntur, ideo quod Tribonianus homo gentilis et impius eundem codicem compilavit, ut dicemus infra in notis ad Vitam Felicis IV. Contigit hæc conciliatio Orientalis Ecclesiæ cum Romana sub consulatu Justiniani anno Domini 519, Hormisdæ pontificatus anno sexto.

h Hæc legatione Orientales ad unionem et communionem Ecclesiæ Romanæ recepti fuerunt, postquam jussu Romani pontificis obtemperantes, nomina Acacii, Euphemii et Macedonii et diptychis sacris expunxissent, fidem catholicam integre professi fuissent, et memoriam Zenonis atque Anastasii hæreticorum e numero imperatorum abstulissent. Horum nomina in codice Justiniano diversis legibus alibi prefixa adhuc inveniuntur, ideo quod Tribonianus homo gentilis et impius eundem codicem compilavit, ut dicemus infra in notis ad Vitam Felicis IV. Contigit hæc conciliatio Orientalis Ecclesiæ cum Romana sub consulatu Justiniani anno Domini 519, Hormisdæ pontificatus anno sexto.

i In cod. Luc. 490 deest illis.

(a) Idem cod., *Mesontis*.

(b) Idem cod., *Catinensem*.

(c) Idem cod., *Hilarium*.

(d) Item cod., *ipsum*.

(e) In ms. additur *sed non potuit*.

(f) Cod. Luc. 490, *sperans*.

(g) Deest in ms. *Capuanum*.

(h) In cod. Luc. 490 deest *illis*.

(i) Cod. Luc. 490, *sensiens*.

tientes quoque hoc, qui erant complices Acacii, incluserunt se in ecclesia majori, quæ vocatur Sancta Sophia, et consilio facto, mandaverunt imperatori, dicentes: Nisi nobis reddita fuerit ratio, quare damnatus est episcopus noster (civitatis nostræ) Acacius, nullatenus consentimus sedi apostolicæ. Hic papa Hormisda perrexit ad regem Theodoricum Ravennam, et cum ejus consilio misit auctoritatem ad Justinum, et cum vinculo chirographi, et textum libelli redintegavit ad unitatem sedis apostolicæ, damnans Petrum et Acacium, vel omnes hæreses. Hic invenit Manichæos, quos etiam discussos cum examinatione plagarum exsilio deportavit. Quorum codices ante fores basilicæ Constantinæ incendio concremavit. Hujus temporibus episcopatus in Africa post annos 74 revocatus est, qui (reordinatur, quod) ab hæreticis fuerat exterminatus. Eodem tempore venit regium donum cum gemmis pretiosis a rege Francorum * Clodoveo Christiano B. Petro apostolo. Sub hujus episcopatu multa vasa aurea vel argentea venerunt de Græciâ, et evangelia cum tabulis aureis, cum gemmis pretiosis pensantibus lib. 15; patena aurea cum hyacinthis, quæ pensat libras 20; patene argenteæ duæ, pensantes singulæ libras 25; scyphus aureus cum gemmis, pensans lib. 8; scyphus aureus circumdatus regno, pensans libras 8; scyphi argentei deanrati 2, pensantes singuli lib. 5; gabata (a) electrina, pensans lib. 2; thecæ cereæ aureæ 2, pensantes lib. 6; palliolum (b) oloforum lateum cum tabulis auro testis de chlamyde vel de stola imperiali, (c) succinctorium super confessionem beati Petri apostoli. Hæc omnia a Justino Augusto (d) orthodoxa votorum gratia oblata

* Auctoritate quorundam regum Vandalorum constitutum fuerat, ut supra vidimus, ne catholici in Africa in locum defunctorum alios episcopos ordina-rent: verum Hildericus Hunerici filius, post obitum Trasamundi regis regno potitus anno nono Hormisdæ pontificis, qui est Christi 522, præcepit (teste Isidoro in Chron.) ut sacerdotes catholici ab exsilio reducerentur, et ecclesiæ aperirentur: idque priusquam regnaret, ne violaret religionem juramenti, quo Trasamundo prædecessori jam morituro promiserat, se catholicis in suo regno nullas ecclesias aperturam, nullaque privilegia restitutum esse. Voluit Deus beatissimum pontificem etiam hac benedictione au-

(a) Cod. Luc. 490, *yltelina*.

(b) Idem cod., *alobrya blattea*.

(c) Idem cod., *suffictorium*.

(d) Idem cod., *orthodozo*.

(e) In ms. additur *singula*.

(f) Cod. Luc. 490, *cxXL*.

(g) In eodem cod., *Item ad B, Paulum..... libras 6, desunt omnia.*

A sunt. Eodem tempore Theodoricus rex obtulit beato Petro apostolo cerostrota argentea duo, pensantia (e) libras 70. Eodem tempore fecit papa Hormisda apud B. Petrum apostolum trabem, quam ex argento cooperuit, pensantem libras (f) mille et 40. Hic fecit in basilica Constantiniana arcum argenteum ante altare, qui pensat libras 20; canthara argentea 16, quæ pensant singula libras 12. (g) Item ad beatum Paulum fecit arcs argenteos duos pensantes singulos libras 20; canthara argentea 16, pensantia singula libras 15; amas argenteas 3, pensantes libras 3; scyphos argenteos stationales 6 cum ducibus, pensantes singulos libras 6. (h) Hic fecit ordinationes in urbe Roma per mensem Decembrem, presbyteros 21, episcopos per diversa loca numero 55. Qui etiam sepultus est in basilica B. Petri apostoli, VIII idus Augusti, ** consulu Maximi. Et cessavit episcopatus dies 7 (i).

B *Ex cod. Hardy.* Et facto simul concilio cum Justino agitatum in conspectu omnium illustrium. Tunc legati sedis apostolicæ elegerunt ex suis Dioscorum diaconum ad reddendam rationem, qui tunc exposuit eis culpas Acacii, ut etiam omnes simul cum Justino agitates acclamarent dicentes, et hic et in ævum damnatur Acacius. Eodem tempore jussit Justinus rex accepta veritate ut sine aliqua dilatione facerent libellos omnes episcopi qui in regno Justini erant, et rediret ad communionem sedis apostolicæ: quod etiam factum est et concordaverunt ab Oriente usque ad Occidentem, et cœnrrit pax Ecclesiæ. Qui textus libelli hodie in archivo Ecclesiæ reconditus tenetur.

gere, ut post restitutam Orientalem Ecclesiam catholicæ communioni, Africanam quoque longa persecutione vexatam, atque novissime a Trasamundo rege omnibus ejectis episcopis proculcatam, pristino splendori restitutum videret. His itaque aliisque muneribus a Deo locupletatus, tandem victoriæ coronam accepturus, sequenti anno ad superna est evocatus; quasi senis Simeonis instar jam responsum a Domino accepisset, non visurum se mortem, nisi videret Christum Dominum; nempe dissoluto schismate Orientalem Ecclesiam Occidentali unitam, et Occidentalem in Africa, sublato persecutore tyranno, in integrum restitutam. Sev. Binius.

(h) Idem cod., *quatvor*.

D (i) Idem cod., 6.

Hoc nomen abest a c. II in quo hæc leguntur: Eodem et tempore venit corona aurea cum gemmis pretiosissimis donum a rege Francorum, *Recte.*

** Abest a v. c. manusc. v. c. Hardy, quo hactenus usi sumus in recensendis Vitis pontificum Romanorum.

HORMISDÆ PAPE EPISTOLÆ ET DECRETA.

EPISTOLA PRIMA

HORMISDÆ PAPE AD S. REMIGIUM RENSEM EPISCOPUM.
Post acceptas ab eo gratulatorius litteras, eidem, ob præclarum meritum excellentiam, et nobilissimam sedis prærogativam, vicariam sedis apostolicæ præfecturam in Gallia delegavit.

Dilectissimo fratri Remigio Hormisda.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuæ lætificarum indicio corporali cum spiritualibus officiis incolumitas subnixâ; congruum esse perspeximus

hanc ipsam, quam mente gerimus, verbis aperire lætitiā. Agis enim summi documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs. Prærogativam igitur de nostri sumpsimus electione iudicii quando id operatum te esse didicimus, quod cæteris agendum obnixius imperamus; ut in provinciis tanta longinquitate disjunctis, et apostolicæ sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per omne regnum dilecti et spiritualis filii nostri Ludovici (Jam ab anno 311 obierat), quem nuper, adminiculante superna gratia, plurimis et apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis prædicationem salutiferam comitantibus, cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitanis deerevit antiquitas, præsentī auctoritate committimus: augentes studii hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius universe servari; gratius tamen esse solet, si ituris trames ostenditur, et laboraturis injuncti operis forma monstratur.

Paternis igitur regulas et decreta sanctissimis definita conciliis ab omnibus servanda mandamus. In iis vigilantiam tuam, in his curam et fraternæ monita exhortationis ostendimus. Illis ea (quantum digoum est) reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ observationis obstaculum; ibi fas nefasque præscriptum est: ibi prohibitum, ad quod nullus audeat aspirare: ibi concessum, quod debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universale poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres evocante conveniant: et si quos eorum specialis negotii pulsant intentio, jurgia inter eos oborta pescesse, discussa sacra lege determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam nostram instructa relationis attestazione perveniat. Eo fit ut et noster animus officii caritate dati et tuus securitate perfruat accepti. Deus te incolumem custodiat, frater carissime (anno Domini 314).

a EPISTOLA

ANASTASII AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Pontificem precatur, ut in ad componenda in Scythiæ partibus orta dissidia concilium congregari velit.

Victor Anastasius, pius, felix, inclytus, triumphans

* Adversus Anastasium imperatorem, exturbatorem orthodoxorum episcoporum, excitavit Deus Vitalianum Scythiam magistrum equitum, qui occupatis aliquot provinciis, prædando Constantiopolim usque processit, profitens, teste Marcellino in Chron., se pro orthodoxorum fide et revocando Macedonio episcopo Constantiopolitano (quem relegaverat imperator) omnia agere. Res suas deploratas esse videns Anastasius, pacem petit, jurans cum senatu se legatos revocaturum: Macedonio et Flaviano suos episcopatus redditorum, concilium Heracleæ acturum, et ad illud Romanum pontificem evocaturum. Indicto igitur Heracleæ concilio, 25 Decembris anno Domini

A tor, semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo ac religiosissimo archiepiscopo et patriarchæ.

Beatitudini vestræ non putamus ignotum, quod pro temporis qualitate loquendum atque tacendum, etiam divinæ Scripturæ provida est admonitione dispositum. Exactum proinde silentii tempus incitamenta nobis loquendi concessit. Atque ideo opportunum esse perspeximus, quæ apud nos sub religionis specie commoventur, additui vestro committere. Ante hoc siquidem duritia eorum quibus episcopatus, quem nunc geritis, erat sollicitudo commissa, temperare nos a transmittendis faciebat epistolis. Nunc autem currens de vobis suavis opinio, ad memoriam nostram bonitatem paternæ affectionis adduxit, ut illa requiramus quæ Deus et Salvator noster sanctos apostolos divino sermone docuit, ac maxime beatum Petrum, in quo fortitudinem Ecclesiæ suæ constituit. His igitur præfatis initiis, hortamur ut ad ea quæ de Scythiæ partibus mota sunt, unde et concilium fieri convenire perspeximus, mediatorem se apostolatus vester faciat, ut contentionibus amputatis, unitas sanctæ restituitur Ecclesiæ. Nobis autem omnia optata præstantur, si orationibus vestris et frequenti pagiuarum allocutione nostri memores fueritis. Data pridie idus Januarii Constantinopoli, et accepta Anthemio et Florentio VV. CC. consulibus v. cal. Aprilis per Patricium (Data et accepta anno Domini 315).

EPISTOLA II.

C RESPONSORIA AD ANASTASII IMPERATOREM.

Laudat eum quod Ecclesiæ paci studeat, et cum causam cur concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum daturum.

Hormisdæ episcopus Anastasio Augusto.

Gratias supernæ virtuti, quæ per vestræ pietatis affatus diuturnum dignata est terminare silentium, tale præstans colloquutionis exordium, ut et de vestræ clementiæ prosperitate lætemur, et ad unitatem, Deo donante, reverti posse sanctam confidamus Ecclesiam. Hoc opus supernæ clementiæ, hæc et descessorum nostrorum fuit semper oratio; quosetiam rerum actus paternæ traditionis ministros, et rectæ fidei declarant fuisse custodes. Pax est enim totius bonitatis initium, qua nihil, quantum ad catholicæ fidei cultum, validius, nihil æstimari oportet excelsius: pro hæc scilicet facere et cuncta sustinere convenit, qui sanctarum Scripturarum probabilis cupit esse discipulus. Hanc omnium honorum matrem et nutricem Christum Dominum nostrum suis constat prædicasse

314 ad Romanum pontificem dat epistolam infra post tertiam Hormisdæ exstantem, de futura synodo eum certiore reddens, ac rogans ut ad concilianda Ecclesiam suam exhiberet adventum. Ut id facilius impetrarent, cum rei præstandæ summam potestatem apud Romanum pontificem esse scirent, Vitalianus et Anastasius Patricium virum clarissimum cum hac epistola legatum miserunt ad Hormisdam papam; cum Dorotheus Thessalonicensis episcopus suas infra exstantes adjunxit, ejusdem fere argumenti. Quid pontifex responderit, ex tribus sequentibus epistoli constat. SEV. BINIUS.

discipulis, dicentem : *Pacem meam do vobis, pacem A* *relinquo vobis* (Joan. xiv). Quam vos religiosi cura propositi, Domino aspirante, providentes, de orthodoxæ concordia cogitatis Ecclesiæ in beati apostoli Petri reverentia, divina specialiter præcepta servantes. Quæ res majorem superui favoris defensionem vestro procurat imperio. Recte enim ohlata Deo veneratio inexpugnabilem devotis mentibus murum defensionis indulget. Proinde omnipotentem Deum fuis precibus exoramus, ut qui vobis studium quaerendæ Ecclesiarum pacis induisit, ipse quoque sub conservatione catholicæ fidei, desiderio vestro super hac parte præstet effectum. Præterea directis ad nos sacris affatibus commemorationem sancti concilii facere pietas vestra dignata est. De qua re tunc plenissimum poterimus præbere responsum, cum causam congregationis nos voluerit evidenter agnoscere. Nunc vero quia, præstante Domino nostro, data est facultas alloquio, congrua veneratione debiti præbebimus sermonis officia. Data pridie nonas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA

DOROTHEI THESSALONICENSIS EPISCOPI AD HORMISDAM
PONTIFICEM.

Pontificem laudat, quod Ecclesiæ curel unitatem, sequere cupere ait, ut hæreticis damnatis, Romanæ Ecclesiæ debitus honor præstetur.

Sacro, beatissimo et comministro papæ Hormisdæ Dorotheus episcopus Thessalonicensis in Domino salutem.

Ait quodam loco cuncta beatissimus divinorum præceptorum promens miracula Salomon : *Sicut aqua frigida animæ sitienti suavis est, sic benignum nuntium longinquis ex terris* (Prov. xxv). Et sacer David spiritualem pulsans lyram psallit : *Quam speciosi pedes eorum qui evangelizant bona* (Rom. x), sic equidem et nos cunctos docens. Quidquid autem est ita animæ hominis suave, aut ita impinguat ossa, quam specioso nuntio cognoscere veræ pacis nuntiatorem ; et rectæ nunquam errantes propugnatores fidei ad Ecclesiarum sanctorum transire gubernacula ; et tanquam ex arce quadam ad consensum Dei congregare dispersa, et continuo quidem ad principatum tuæ sedis festinantes, venerandi fratris supplicationibus annuentes, et membra Ecclesiæ, quæ vobis Christus et Deus noster credidit, contemnentia prius concordiam, ad unitatem venire ; et præcedentem (præcedentem) divisionem, atque invidiam vestræ tantum ordinationis perimere calculo (clanculo), et nunc in concordiam atque societatem confluere (conflare, vel constare) omnem terminum sanctæ illius Ecclesiæ ?

Hæc didicimus, non ante multa spatia temporis : sperabamus autem et antiquam consuetudinem cognoscentes Ecclesiæ, et vestrum audientes socialem et irreprehensibilem morem, ex vestris litteris firmiora atque manifestiora cognoscere. Sed quia tempus hiemis ad hæc vos implenda retinuisse consideratur, et aptum, et debitum fuit, plenam et Dei amatricem ariditatem etiam scabra (scrupulosa) transire : scribo

et alloquor beatum vestræ sanctitatis caput, significans collæteri nos beatæ sedi sacratissimi Petri apostoli, quod tali regitur manu quæ suscepti non qui honorem raperet, sed qui raperetur ab eo, et (sicut sermo multiplex tradit, et nos ita se habere credimus) nutritorem pacis, et rectæ fidei certatorem, et humilitate (humanitate) mentis et caritate quæ circa cunctos est tanquam pretiosis lapidibus coronatum.

Etenim cuncta te volo, venerande pater, agnoscere, quod ex antiquis sanctis et venerandis Patribus suscipiens illius beatæ sedis affectum : (*al. add. et*) ad hanc tanquam paternam sortem custodiens, addere hoc opto atque festino : ut veniat in hoc studio terminus utilis humanitate, quidem Domini et Dei nostri Jesu Christi, intercessionibus autem in cunctis beatissimi apostoli Petri, et in omnibus sapientissimi Pauli ; ut venerandæ eorum sedi et tuæ beatitudini juste debilius honos custodiatur atque reddatur (addatur), ut nostris temporibus, velut secundum principatum sedis apostolicæ honorem congruentem suscipiat, omnis discordia recedat, et Ecclesiæ omnium vestram catholica voluntate, Domini etiam et Dei nostri Jesu Christi, et Nestoriorum et Eutychemet impios, et horum servantes dogmata, et qui istorum fuere sectatores aut exstant, et omnem hæresim anathematizent semper, et rectam atque incontaminabilem fidem inconcussam, tanquam anchoram certam atque firmam teneant, et parent jam pacem, nullo (quod absit) impediante ; præsertim venerando capite vestro (sicut didicimus) homines contentiosos horrende, quibus et vita et esca est sacerdotum Dei inter se altercantium separatio : qui non ab omnibus velociter cogniti, tanquam lupi in vestimentis ovium, facile ab apostolica Ecclesia repellantur.

Ista nunc scripsi beato capiti vestro per Patricium vestrum spectabilem, communem filium, et consuetudinis affectu superans rationem, et circa illam beatam sedem caritate devinctus, et omni die videre desiderans congruentem atque debitam venerationem ei servari. Scribe igitur, in cunctis beate, tanquam unanimi et optanti animam quoque offerre pro fide orthodoxa et Ecclesiarum pace sanctorum, et ut custodiantur venerandæ sedi in omnibus beati Petri convenientia : quod facile fiet, ordinata unitate cunctorum, et omnium ad vos tanquam ad firmum festinantium portum. Divisiones etenim contra contemnere consueverunt, et ordini decencia non servant. Omnem fraternitatem quæ est vestræ sanctitati conjuncta, et ego, et qui mecum sunt, multum in Domino salutamus. *Et alia manu* : Salvari me in Domino orate, sanctissimi et beatissimi Patres. Accepta epistola Dorothei episcopi Thessalonicensis Ecclesiæ missa per Patricium V. C. sub data (die) quinto calendas Aprilis (anno Domini 515), Florentio viro clarissimo consule.

EPISTOLA III.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPIUM
Laetat ejus pietatem et studium in Romanam sedem.

Dilectissimo fratri Dorotheo episcopo Hormisdæ episcopus.

Ubi caritatis interest servare præcepta, etiamsi aliquid tale eveniat quod cujuslibet possit animos commovere, tamen ut ea quæ concordie conversatione prædiximus debeant custodiri, oportet æquanimitè prætermitti, quia utique si quid ignorantia tale proveniat, excusationem potest de ipsa simplicitate recipere. Snam Deus noster Ecclesiam propria ordinatione constituit, quod divinis præceptis nescitur esse dispositum, nullatenus poterit præteriri, ejus notitiam, vel scientiam, te non convenit ignorare. In faciendis namque bona laudamus, et tunc verborum cultus ornatur, quando sibi convenientia rite conjungit. Litteras siquidem per Patricium filium nostrum spectabilem virum tuæ suscepimus caritatis, in quibus speramus opus plenum et probabile reperire, ut nihil esset quod ab integritate unitatis secerneret. Sed quia in his ipsis hunc promittis affectum, qui nos ad hoc quod prædiximus possit specialiter provocare, Domino nostro preces effundimus, ut ipse ejus et causa tractatur, abstersis vel amputatis universis scandalis, et Ecclesia sua sub uno consensu et parili faciat fide connexos: nec in sacerdotibus suis quidquam reperiri patiatur, quod cujuslibet aut odiis propriis, aut inanibus intertionibus, aut hominibus in injuriam Dei, quod nefas est, velle placere; et non magis universa, secundum beatum apostolum, secularia continentem a spe non possit exorbitare futura. Hortor propter commune remedium, invito pro salute fidelium, propter generalem suadeo medicinam. Quis namque contentus est hos videre divisos, quorum potest unitate gloriarì! Unde opus est labore communi, ut hoc quod a Patribus nostris accepimus, conservantes secunde nisi in illo, possimus divino astare judicio.

EPISTOLA

ANASTASII AUGUSTI AD HORMISDAM PONTIFICEM.

Concilium Heraclææ ad componendas in Scythia de fide ortas questiones esse congregandum, ipsunquæ pontificem, ut ad illud accedat, precatur.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Omnibus negotiis divinæ res præponendæ sunt: Deo etenim omnipotente, propitio, rempublicam et conservandam et meliorandam esse confidimus. Quia igitur dubitationes quædam de orthodoxa religione in Scythiæ partibus videntur esse commotæ, id specialiter clementiæ nostræ placuit, ut venerabilis synodus in Heraclæotana civitate provinciæ Europæ celebretur, quatenus concordantibus animis, et omni veritate discussa vera fides nostra omni orbi terrarum manifestius innotescat, ut deinceps nulla possit esse dubitatio, vel discordia. Quapropter sanctitas tua cum quibus sibi placuerit reverendissimis episcopis, quod de Ecclesie sub sui sacerdotii cura constituit idoneos et instructos erga orthodoxam reli-

gionem esse probaverit, ad præfatam Heraclæotanam civitatem intra diem calendarum Juliarum venire dignetur. Data v cal. Januarii Constantinopoli, Senatore V. C. consule. Accepta pridie idus Maii, Florentio V. C. consule (Data anno Domini 514, accepta sequenti).

EPISTOLA IV.

Æ ANASTASII IMPERATOREM AUGUSTUM.

Imperatoris zelum commendat: quoad concilium, per legatos se responsurum pollicetur.

Hormisdæ Anastasio Augusto per Severianum.

Bene clementia vestra confidit, sicut datis ad me gloriosis designavit affatibus, quod reipublicæ vestræ specialiter proficit, si negotiis omnibus orthodoxæ fidei causa præponatur. Hæc est enim, venerabilis imperator, de suscepto moderamine rectoris cura salubrior, ut ejus sibi favorem per opera bona conciliet, qui universum et tribuit, et regit imperium. Proinde me quoque et Domino nostro Jesu Christo convenit supplicare, ut qui de Ecclesiæ suæ concordia vestram pietatem cogitare voluit, hunc super hac parte concedere dignetur effectum; quatenus temporibus vestris orthodoxa fide præditus universus terrarum orbis exsultet. De his vero quæ pro synodali congregatione præcepistis, quid fieri oporteat, per fratres et coepiscopos meos, qui prope subsequuntur, gloriæ vestræ insinuanda mandavi: quorum suggestionem, si divinus favor mea vota prosequitur, competentius poteritis universa cognoscere. Data VII idus Julii (anno Domini 515), Florentio consule.

INDICULUS

QUI DATUS EST ENNODIO ET FORTUNATO EPISCOPIS, VERNANTIO PRESBYTERO, VITALI DIACONO, ET HILARO NOTARIO, LEGATIS APOSTOLICÆ SEDIS CONSTANTINOPOLIM, AB HORMISDA PAPA.

Cum Dei adjutorio et orationibus apostolorum venientes in partes Græciarum, si episcopi voluerint occurrere, in qua dece eos veneratione suscipite. Et si voluerint secessionem parare, nolite spernere, ne judicetur a laicis nullam vos cum illis velle habere concordiam. Si vero vos ad convivium rogare voluerint, blanda excusatione eos declinate, dicentes: Orate, ut primur: mysticam illam mensam mereamur habere communem, et tunc erit nobis ista jucundior. Victualia vero et quæ alia offerre voluerint, excepta tamen subvectione, si causa poscitur, nolite suscipere: sed taliter excusate, nihil deesse dicentes, sperantes etiam ut animos suos vobis accommodent, ubi sunt dona et divitiæ, et caritas et unitas, et quidquid ad gaudium religiosum certum est pertinere.

Cum ista ordinatione, Deo propitio, Constantinopolim pervenientes, ibi sededite, ubi ordinaverit clementissimus imperator: et antequam ipsum videam-

magestas sedis apostolicæ eluderetur ab ipso, dum non ad fidem catholicam stabilendam, sed ad regnum confirmandum, Vitalianumque avertendum pontificia auctoritate abuteretur. Quoniam modo apud imperatorem se gerere debent, sequens indiculus et commonitorium refert. SEV. BINIUS.

^a Quatuor legatos in sequenti indiculi inscriptione nominatos misit, non ad concilium celebrandum, sed tantum ad explorandum qua intentione synodum fieri postulasset; an fidem catholicam, prout promiserat, profiteri, epistolam sancti Leonis recipere, et hæreticos anathematizare paratus esset; ne scilicet

tis, nulli detis ad vos veniendi licentiam, præter A quos pietas ejus miserit. Postea tamen quam principem videritis, si qui orthodoxi et nostræ communio- nis, aut zelum habentes unitatis vos videre voluerint, eos sub omni cautela suscipite; per quos forte et quid agitur deprehendere poteritis. Præsentati itaque imperatori litteras porrigite cum tali allocutione: Salutem vos pater vester; Deum quotidie rogans, et intercessionibus sanctorum apostolorum Petri et Pauli vestrum regnum commendans, ut Deus, qui vobis tale desiderium dedit, ut pro causa Ecclesiæ mittit et consulere beatitudinem ipsius eligeretis, ipse et perfectionem tribuat voluntatis.

Et si voluerit, antequam chartas suscipiat, ordi- nem legationis agnoscere, his verbis utimini: Juhete scripta suscipere. Si dixerit: Quid habent chartæ? B Respondete: Salutes ad pietatem vestram continent, et Deo gratias agunt, quod vos sollicitos de unitate cognoscunt Ecclesiæ: legite, et agnoscetis. Et nullius causæ mentionem penitus faciatis, nisi prius acceptæ litteræ relegantur. Et post susceptas litteras et relectas, adjicite: Nam et ad Vitalianum famulum vestrum misit litteras qui accepta a pietate vestra (sicut ipse scripsit) licentia, suos ad patrem vestrum sanctum papam homines destinavit. Sed quia justum erat ut prius ad clementiam vestram dirigeret, hoc fecit, ut vobis jubentibus atque ordinantibus, ad eum scripta, quæ detulimus, Deo propitio perferamus.

Si imperator petierit epistolas a nobis ad Vitalia- num directas, sic respondendum est: Non hoc nobis pater vester sanctus papa præcepit: nec sine jus- sione illius aliquid possumus facere. Tamen ut scia- tis simplicitatem litterarum, quia nihil aliud habent nisi preces ad pietatem vestram directas, ut accom- modetis animum vestrum pro unitate Ecclesiæ; jun- gite nobiscum personam, qua præsentem tradite a nobis litteræ relegantur. Si vero dixerit imperator eas se debere legere, respondebitis: jam vos sugges- sisse, jussum non fuisse a sancto papa. Si dixerit: Hoc tantum est quod in litteris continetur: pos- sunt enim et mandatis alia nuntiari. Tunc responde- bitis: Absit a conscientia nostra: Nobis non est con- suetudo: Nos pro Dei causa venimus, et in Deum commissuri sumus? Simplex est sancti papæ legatio, et omnibus nota ipsa ejus petitio, ipsæ preces: ut constituta Patrum non corrumpantur: ut hæretici de Ecclesiis removeantur: præter ista, legatio nostra nihil continet.

Si dixerit: Inde et ad synodum invitavi sanctum pa- pam, ut si quid est ambiguum, tollatur de medio. Respondendum est: Agimus Deo gratias, et petitioni (ad pietatem) vestræ, quia hunc vos affectum et ani- mum habere cognoscimus, ut ea quæ a Patribus con- stituta sunt generalitas servet: quia tunc vera et sancta unitas potest esse inter Ecclesias Christi, si Deo adjuvante, hoc quod prædecessores vestri Mar- cianus et Leo custodierunt, elegeritis esse servan- dum. Si ille dixerit: Quæ sunt ista quæ dicitis? Re-

spondete: Ut synodus Chalcedonensis et epistolæ sancti Leonis papæ quæ scriptæ sunt contra hæreti- cos Nestorium et Eutychetum et Dioscorum, nullatenus corrumpantur. Si dixerit: Nos synodum Chal- cedonensem et epistolas papæ Leonis et recepimus et tenemus. Vos mox gratias agite, et pectus ejus oscu- lamini, dicentes: Modo cognovimus Deum esse vobis propitium, quando facere talia festinatis: quia ista est fides catholica, ista est quam prædicaverunt apostoli, sine qua nullus potest esse orthodoxus: istam debet sacerdotum generalitas tenere, et prædi- cando servare.

Si dixerit: Orthodoxi sunt episcopi: de constitutis Patrum non recedunt. Respondebitis: Ergo si con- stituta Patrum servantur, et in nullo corrumpitur quod in sancta Chalcedonensi synodo firmatum est: quæ causa est, tantum inter Ecclesias partium ista- rum esse discordiæ? Vel quæ causa facit, in uno Orientis episcopos non consentire? Si dixerit: Quietum erant episcopi, nulla inter ipsos discordia versaba- tur: prædecessor sancti papæ animos eorum missis litteris excitavit, et ad confusionem excitandam per- duxit. Respondendum: Litteras quas sanctæ memo- riæ Symmachus destinavit, præ manibus habemus. Si extra hæc quæ pietas vestra dixit, hoc est, Chal- cedonense concilium sequor, epistolas papæ Leonis admitto, aliud nequidquam continet nisi exhortatio- nem ut ista servantur; quomodo verum est quod per ipsum est generata confusio? At si hoc continet- ur in litteris, quod et pater vester sperat, et pietas vestra consentit; quid ille fecit? quid enim in eo videatur esse culpabile? His adjicite preces et lacry- mas: rogantes: Domine imperator, considerate Deum: ponite ante oculos vestros futuram ejus judicium. Sancti Patres, qui ista constituerunt, beati apostoli fidem secuti sunt, per quam ædificata est Ecclesia Christi.

Si imperator dixerit: Quod me vultis (a) per locutionem (prosecutionem, per solutionem) facere, habete: Ecce mihi communicate, qui synodum Chal- cedonensem recipio, et epistolas papæ Leonis am- plector: Nunc communicate mihi. Respondendum est: Quo ordine pietas vestra communicari sibi con- siderat? Nec nos prædicantem ista pietatem vestram vitamus, quod scimus Deum timere, et gaudemus quia gratum vobis est Patrum constituta servare. D Fiducialiter ergo rogamus, ut per vos in unitatem revertatur Ecclesia. Sciant omnes episcopi volunta- tem vestram, et quia synodum Chalcedonensem et epistolas papæ Leonis servatis, vel apostolica consti- tuta. Si dixerit: Quo ordine faciendæ sunt hæc osten- dere oportere: Iterum preces adhibete cum humili- tate, dicentes: Pater vester scripsit episcopis gene- raliter. Jungite his litteris sacras vestras, signifi- cantes hoc vos vindicare (iudicare vel judicare) quod sedes apostolica prædicat: et tunc qui sunt ortho- doxi, de unitate sedis apostolicæ minime separentur, et qui his sunt contrarii cognoscantur. Quibus ordi-

(a) Edit. Rom., *persequutionem facere ab eo?*

natis, paratus est pater vester etiam, si opus fuerit, A
 suam accommodare præsentiam, et quidquid expedi-
 dit, servatis Patrum constitutis, pro integritate Ec-
 clesie non negare.

Si dixerit imperator : Bene ista, suscipite interim
 nostræ civitatis episcopum. Iterum preces jungite,
 humiliter dicentes : Domine imperator, pacem veni-
 mus cum Dei adiutorio, vobis adnitentibus et præ-
 stantibus, facere, et contentionem (intentionem)
 sopire in civitate vestra. De duabus est personis in-
 tentio : ista causa proprium cursum habet : Genera-
 litas episcoporum prius ordinetur : fiat una commu-
 nis catholica : et sequenti loco de istis, vel si qui
 sunt alii extra Ecclesias suas, tunc diligentius [potest
 causa cognosci. Si dixerit imperator : De Macedo-
 nio dicitis : intelligitatem vestram : hæreticus
 est : nulla ratione revocari potest. Respondetis :
 Nos, domine imperator, nullum personaliter indica-
 mus. Et si pietas vestra consideret, magis pro ani-
 ma vestra et opinione loquimur, ut sit discussio,
 et si hæreticus est, iudicio cognoscatur, ut non
 sub opinione orthodoxi injuste dicatur oppressus.

Si dixerit imperator : Quid vultis ? modo dicitis de
 synodo Chalcedonensi, dicitis et de epistolis papæ
 Leonis : Ecce qui ille est istius civitatis episcopus ad
 ista consentit. Respondendum est : Si ita custodit,
 in examinatione causæ eum juvare plus poterunt : et
 quia servo vestro Vitaliano magistro militum talem
 dedistis licentiam, ut si speraret a beatissimo papa,
 ut pro causis talibus apud eum discussione causæ his
 personis, quibus de loco potest esse intentio, integra
 universa serventur. Si imperator dixerit : Sine epi-
 scopo debet esse civitas mea ? Hoc vobis placet, ut
 ubi ego maneo, episcopus non sit ? Respondendum :
 Prædiximus duarum personarum intentionem esse
 in ista civitate. Quod ad canones pertinet, jam ante
 suggestimus : canones solvere, irreligionem com-
 mittere est. Multa sunt remedia, multa inventa, per
 quæ pietas vestra sine communiōne esse non possit,
 et integra iudiciorum forma servetur. Si dixerit :
 Quæ sunt ista remedia ? Respondetis : Non a nobis
 noviter inventa : Suspecta causa de aliis episcopis,
 persona quæ consentit confessioni pietatis vestræ et
 constitutis sedis apostolicæ, interim usque ad even-
 tum cognitionis, teneat locum Constantinopolitani
 sacerdotis, si cum Dei adiutorio episcopi voluerint
 se accommodare sedi apostolicæ. Habetis textum
 libelli in seriis Ecclesiæ editum, juxta quem de-
 beat profiteri.

Si tamen contra alios episcopos catholicos fuerint
 datæ petitiones, magnopere contra illos, qui sine
 reverendia Chalcedonensem synodum anathematizant,
 et epistolas non recipiunt sancti Leonis papæ,
 petitiones suscipite, causam tamen in sedis apostolicæ
 reservate iudicio ; ut et spem de audientia detis, et
 tamen nobis debita reservetur auctoritas. Si tamen
 imperator serenissimus totum se promiserit esse
 facturum, tantum ut nostram præsentiam accommo-
 demus, modis omnibus prius sacram ipsius per episco-
 pos et per (Ed. Rom. *vel per*) epistolam vestram, uno

de vestris perferente per provincias, una cum perso-
 nis quas imperator deputaverit destinate : ut sic eum
 servare Chalcedonense concilium et epistolas S.
 Leonis papæ omnibus innocescat. Quibus ita proced-
 entibus, ad nos in Christi signo, ut adventum procu-
 remus, scripta dirigite.

Præterea est consuetudo per episcopum Constan-
 tinopolitanum omnes imperatori episcopos præsen-
 tari : si hoc illorum callidus tractatus invenierit,
 volentium formam legationis agnoscere, ut cum
 Timotheo, qui modo videtur Constantinopolitanam
 gubernare Ecclesiam, imperatorem videatis ; sic facite,
 ut si ante agnovieritis, quam ad imperatorem
 ingrediamini, ista disponi per aliquos, necdum præ-
 sentati, dicitis : Mandata talia nobis dedit et præ-
 cepta pater pietatis vestræ, ut sine aliquo episcopo-
 rum vestram clementiam videamus. Ergo agite, do-
 nec se ab hac consuetudine ipse removerit.

Quod si omnino noluerit, aut si captiose contigerit
 ut ante imperatorem inopinate Timotheum videatis,
 ita suggerite : Præcipiat pietas vestra nobis dare se-
 cretum, ut causas pro quibus missi sumus, expona-
 mus. Si dixerit : Dicitis, ecce ante ipsum, respondetis :
 Non injuriam facimus : sed quod ad causas pertinet,
 etiam ipsius continet legatio nostra personam, et
 suggestionibus nostris præsens esse non potest. Et
 nulla ratione eo præsentem aliquid allegetis, sed egres-
 so, delegationis textum exherite. *Haec lenus indiculus,
 sive quod dicunt communitorium : sequuntur post eum
 C assertiones singularum, in hunc modum.*

Capitula singularum causarum.

Ut synodus Chalcedonensis et epistolæ S. Leonis
 papæ serventur. Utque clementissimus imperator
 consentiens debeat pietatis suæ sacra generalia ad
 universos episcopos destinare, in quibus significet
 prædicta se et credere et vindicare.

Consentientes etiam episcopi, in Ecclesia, præ-
 sente plebe Christiana, hæc prædicare debeant :
 Amplecti se sanctam fidem Chalcedonensem, et epi-
 stolas S. Leonis papæ, quas scripsit contra hæreticos
 Nestorium et Eutychem et Dioscorum, sed et contra
 sequaces eorum, Timotheum Elurum, Petrum,
 vel contra eos qui in ipsa causa tenentur obnoxii,
 simul etiam et Acacium, qui quondam Constantino-
 politanæ Ecclesiæ fuit episcopus, sed et Petrum etiam
 Antiochenum anathematizantes cum sociis eorum.
 Hæc manu propria, presentibus electis venerabilibus
 viris, scribentes, faciant secundum textum libelli
 quem per notarium nostrum edidimus.

In exilium deportatos pro causa ecclesiastica ad
 audientiam sedis apostolicæ revocandos, ut iudicium
 et vera examinatio de his possit haberi : ita ut causa
 eorum inquisitione integre reservetur,

Si qui vero sacræ sedi apostolicæ communicantes,
 catholicam fidem prædicantes atque sequentes fugati
 sunt, vel in exilio detinentur, hos justum est ante
 omnia revocari.

Præterea quæ legatis inter reliqua iunximus, ut
 si contingerit libellos porrigi adversus episcopos qui
 persecuti sunt catholicos, de his iudicium sedi apo-

stolicæ reservatur, ut circa eos venerandorum Patrum possint constituta servari, per quæ ædificatio generalitati proveniat.

EPISTOLA V.

AD ANASTASIUM IMPERATOREM AUGUSTUM.

Novum esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari, setamen iturum, si Chalcedonensis concilii decreta non revocentur in dubium.

Hormisda episcopus Anastasio Augusto.

Bene atque utiliter serenitas vestra curam principalis acuminis, non tantum in administrando reipublicæ exercet officio, sed melioribus eam nobilitat institutis, et per curam redintegrandæ unitatis auctorem venerandi placet imperii. Certi sunt enim de tutela regnante, si ulla iisdem præsentibus Ecclesiæ castitas importuna diaboli commixtione maculetur. Unde enim potest fieri, ut nitidas pro principibus ad Deum nostrum preces dirigat, si sit lethaliter populus perfidia corruptus? Nam sicut ante bona omnia est perfecta juxta Deum in imperatoribus sapientia, ita de sacrario mundorum pectorum pro his supplicatio debet et fidei animarum ubertate procedere. Nulla vobis, sublimissime domine, triumphorum materia poterit esse jucundior, quam de subjugatione perfidiæ.

Hoc etiam fiducialiter, et pro commissi nobis officii prærogativa suggerimus; quia prope est ut suum splendorem aliena patiatur nube fuscari, qui cum Deo tribuente amovere possit, in subditis tenebras manere permittit errorum. Ergo quia mansuetudo vestra futuram synodum scriptis sacratissimis indixit, cui nos interesse debere iisdem paginis Deo, ut credimus, sibi imperante commonuit, gaudemus, scientes quoniam directarum mentium est, venerabilis Ecclesiæ magistros expetere. Soli enim declinant examen conscientiæ, qui vitæ sunt non continentis. Nam et feriato ore splendorem bonæ voluntatis enuntiat, qui per apostolicam immaculatamque fidem et per competentes prædicatores aut confirmari se optat, aut corrigi. Verumtamen licet in his nullum sæculi præcedentis existat exemplum, neque senioris facti qualitas aut commissa libris, aut memoriis inserta teneatur; nihil ad nos, quibus dulce est beneficio Dei, pietate vestra invitante, inchoare meliora, et hoc quod non accepimus a parentibus tam clari operis institutum nobis ipsis imponere; quia totum pro redintegratione fidei et Ecclesiarum pace facere, libenter amplectimur: si tamen majorum nostrorum diffinitio, et sanctorum Patrum in suis radicibus inconcussa permaneat: si anathematizetur Nestorius cum participibus suis, qui evacuans divinæ sacramenta naturæ, beatam virginem Mariam nudi hominis mentitur esse genitricem; oblitus angelicæ annuntiationis, per quam mundo innotuit, quia quod ex ea nasceretur vocandum esset sanctum, Filius Dei. Facessat impiorum tam contumeliosa in Deo honorificutia: quoniam sic est in utero virginis operata divinitas, ut ex ea unitas ibi procederet carnis, animæque humanæ; increata quidem, sed non confusa

A connexione substantiæ; et si in utrisque naturis pro nostræ redemptionis dilectione Christi Jesu Domini nostri persona una est, ædificante mysterio..... restitutione mortem subire potuisset naturæ..... fragilitatem cœlestis imperii valuerit virtute reparare, vel ita pro unitate personæ et Dominus majestatis crucifixus, et Filius hominis credatur descendisse de cœlo. Eutychetis quoque ignorantia diviorum honorum omnium, et ipso cum sociis detestando jam nomine abdicetur hebetudo, qui Deum et Dominum nostrum Jesum Christum figuram tantum carnis habuisse testatus est, et nostræ veritatem non habuisse substantiæ, nesciens de quo promissum sit: quia videbunt persecutores ejus in quem pugnaverunt.

B Ita enim in una eademque persona persistit utraque natura, ut Deus atque homo unus Dei Filius Jesus Christus fidelium cordibus apparet. Quid enim quadraginta dierum post resurrectionem Domini cum hominibus conviventis et convescentis egit præsentia? Nisi in istis negotiis illorum, qui veritatem carnis negaturi erant, seniore faceret ætatem curationis esse quam vulneris. Sic enim dixit ad discipulos: *Quid cogitatis in cordibus vestris? Palpate et videte quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere* (Luc. xxiv, Joan. xx). Neque fuisse mysterium, quod ostiis ad eos clausus ingressus est, si integritatem humani corporis non habebat. Possumus ex hoc dono verbi præcedentem longius proferre sermonem: sed satis esse credimus pro Dominum nostrum eruditæ clementiæ vestræ strictis supplicare suggestionibus, sperantes ut laborem curamque pastoralis officii, venerabilium prædecessorum vestrorum Marciani et Leonis formam secuti, etiam principali potentiæ participatione fulciatis. Habebitis Deo propitiæ spem de victoriis non jacentem, si pontificali contra diaboli subreptiones congressione pacifica ad decertaudum instructionem muniat. Nunquam in sanctarum Ecclesiarum memoria Dioscori participis Eutychetis, Timothei et Petri, parricidarum commemoratio reviviscat: servetur ab omnibus suscipiendæ Chalcedonensis synodi, Deo per vos operante, diffinitio. Acacius Petri tenebrarum filii communione pollutus habeat participes, quos delegit: qui etiam inter suos excessus, nec de Petro Antiocheno, et complicitus ejus nitidum se esse permissus est. Cessent maledicti piis sanctæ recordationis papæ Leonis ingesta dogmatibus, quæ solos quidem illo in suis manente puniant irrogantes. In his quæ præfati sumus, sollicitudinem vestri advocamus imperii: poterit enim pietas vestra, hoc custodiens, apices et sceptrum sua post multos annos ad aliud sæculum possidere translata. Suscipite preces nostras per Ennodium atque Fortunatum fratres et coepiscopos nostros, nec non Venantium presbyterum, atque Vitalem diaconum, vel Hilarum notarium, filios nostros, quorum apud nos fides in Dei timore studiumque perclaruit, pro vestro amore transmissas, et placidam vice nostra supplicationibus conscientiam accommodatæ. Speramus enim, et de Deo habentes fiduciam, pollicemur

studia, quæ a vobis veræ religioni impensa fuerint, sine retributione et præmio non futura. Data in idus Augusti, Florentio V. D. consule.

Æ EPISTOLA

ANASTASII IMPERATORIS AD HORMISDAM PER LEGATOS
SEDIS APOSTOLICÆ MISSA.

Catholicam fidem profitetur: Chalcedonensis concilii decreta servanda: Acacium ad tollenda scandala non damnandum, et de pace cogitandum.

Exemplum sacræ Anastasii Augusti Hormisdæ papæ per Ennodium et Fortunatum episcopos, Venantium presbyterum, Vitalem diaconum et Hilarum notarium.

Gratias omnipotenti Deo referimus, quod sanctitas vestra disciplinæ celestibus instituta, sicut poposcimus, legatos fidei, Ennodium et Fortunatum venerabiles episcopos, sed etiam viros religiosos Venantium presbyterum, Vitalem diaconum, et Hilarum notarium, quales posebat causæ sublimitas, destinavit; qui negotii magnitudinem implere possent, ecclesiastici luce sermonis, quique operante Deo omnia subtiliter requirentes quæ ad rectam et veram Christianorum pertinent fidem, et ipsi, sicut deuit, declararunt, et a nobis, sicut oportuit, agnoverunt: quia una est Ecclesia Dei, apostolicis ubique firmata doctrinis. Unde quis audeat de Domini nostri Jesu Christi incarnatione aliter quam habet veritas ipsa sentire, nisi ut confiteatur æqualem et consubstantialiam Patris Filium, salutis nostræ causa, juxta annuntiationem archangeli, in utero virginis, carnem ex eadem assumendo, hominem factum? et sicut ait Apostolus, in servili forma, ut crucem pro nobis carnis susciperet. De quo beatus Petrus apostolus Judæis dicit: *Vos petistis vobis dimitti virum homicidam, auctorem vero vitæ interfecistis.* De quo etiam legitur in Paulo apostolo: *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Confitemur enim quod genitrix Dei beata virgo Maria in vera carne et anima rationali et intelligibili nobis Deum peperit salvatorem, quem hominibus Deo Patri et Spiritui sancto, ante sæcula eundem nobis quoque hominibus, propter peccata nostra in fine temporum credimus et probamus fuisse progenitum, sicut propheta David dicit: *De ventre matris meæ Deus meus es tu (Psal., xxi).* Quæ tamen ita sine defectu vel confusione nostri corporis est assumpta nostra substantia, ut in eadem carne Dei Filius mundum examinaturus adveniat, oculis omnium vulnerum: et clarorum indicia representans, sicut scriptum est: *Et videbunt in quem puererunt (Apoc. i).* Cum omnibus etiam orthodoxis

Æ Hæc epistola cum quibusdam sequentibus scripta est ab Anastasio imperatore anno Domini 516, quando edita catholicæ fidei professione se catholicum esse simulavit, ut scilicet hac arte, populi favore captato, metum Vitaliani excuteret. Addidit reverentibus sedis apostolicæ legatis Theopompum et Severianum, homines laicos, quibuscum de rebus ecclesiasticis ageretur. Anastasium his litteris catholicam fidem veterarie et per summam calliditatem profectum esse, eademque fallendi arte Chalcedonense concilium approbasse, ex his quæ superius de ipso scripta ha-

Impiissimos Nestorium atque Eutychem vitam pariter et horremus. Eorum condemnantes et anathematizantes et personas et dogmata, detestabilibus sacrilegiis comparanda, qui dispensationem divinam et humanæ remedia infirmitatis, similiter aut nescire voluerunt, aut cognita blasphemare. Tale agitur circa fidem clementiæ nostræ propositum summus Deus ab exordio vitæ sensibus nostris immisit: unde et imperium nostrum credimus custodiri. Miramur autem quomobrem de beatissimis Patribus, qui in Chalcedone convenerunt, aliqua nobis scribere voluistis, dum ea quæ ab his fuerant constituta prædecessorum nostrorum multiplicibus decretis confirmata monstrantur. Et cum nec alia synodus facta fuerit, per quam quæ ab illa disposita sunt redderent infirma, nec lex a nobis processerit, cujus novitate statuta præfati episcopalis concilii solverentur, maxime cum ipsa synodus dixerit anathema esse debere, quicunque aliam fidem quam apud Nicæam trecenti decem et octo venerabiles Patres constituerunt docere vel immutare voluerit, ad hoc etiam eos, quos superius comprehendimus, id est Nestorium et Eutychem damnaverunt, quos nos quoque damnamus. Nam pro hac causa attestantur nobis etiam divinæ litteræ ad Alexandriam, non semel, sed multoties destinatæ. Per quas objurgavimus, cur sibi non arbitrentur posse sufficere directam fidei doctrinam, recedentes ab anathemate Chalcedonensis synodi vel venerandæ memoriæ Leonis episcopi. Unde non parvum studium apud nos, et intentio in præsentī quoque perdurat, quatenus a superfluo anathemate eodem possimus abstrahere, et sanctæ Ecclesiæ universali conjungere. De capitulo vero quod solum videtur esse residuum, nostra voluntas petitioni vestræ fortasse propter unitatem Ecclesiarum convenerat, nisi alia venerabilibus Ecclesiis ex hoc removeri scandala crederemus. Nunc universa quæ sint faciendæ perpendite, quia grave esse clementia nostra judicat de Ecclesia venerabili propter mortuos vivos expelli, nec sine multa effusione humani sanguinis scimus posse ea quæ super hoc scribitis ordinari: omnia tamen a Deo sperantes, per concilium melius agere poteritis, quam ab his hominibus, qui propter errores suos provincias percurrentes, inimicam Evangelii sanctis et Ecclesiis volunt esse discordiam. Ergo ut sit placens supernæ majestati Ecclesiarum unitas, providete: quia quid nobis in eis quæ præfati sumus obsistit, ignoramus, si bene nos arguit. Per omnia tamen voluntatis nostræ puritatem legatorum nostrorum poteritis narratione cognoscere. Petimus autem ut

benent, et quæ de eodem scribentur infra manifeste demonstratur. Legati quos misit fuerunt alieni a catholica religione, defensoresque hæresis Eutychiænæ; ideoque præcipue Romam venerunt, ut (si fieri potuisset) ipsum Hormisdam ad suas ipsorum partes adducerent. At ubi hæc adeo inexpectata Hormisda comperit, legatos re infecta ad imperatorem redire jussit; jam de Anastasii perfidia, diu piorum verborum involuero velata, certior factus. Hæc constant infra ex epistola Hormisdæ ad Avitum. SEV. B. N. IX. T.

pro nobis apostolatus vester orare dignetur: quod vos libenti animo facere, hac poterimus maxime ratione cognoscere, si perfectam nobis unitatem Ecclesiarum dignatus fuerit Deus, vobis disponentibus, condonare: illam enim vox Dei magnam benedictionem diligentibus se mandavit atque donavit, qua declaravit: *Pacem meam do vobis, pacem meam dimitto vobis* (Joan. XIV).

EPISTOLA

ANASTASII IMPERATORIS AD HORMISDAM PAPAM.
Theopompum et Severianum homines laicos, legatos pontifici ad salutationis officium, et pacem conciliandam mittit.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ per Theopompum et Severianum viros clarissimos.

Omnia quæ benignitas conceperit animorum, dulci ambitu et festinatione laudabili propagantur; nec sibi requiem putant posse præstari, donec ad affectum saluberrimum desiderata perduxerint. Et tunc quædam ipsius festinationis fit requies, dum contigerit spes votorum. Quod in præsentem nos certa ratione pertulimus, donec cælestis favor et nostræ petitioni auditum, et vestræ promissionis serenum donet effectum. Ergo quia vel maxima itineris longitudo, et ultra solitum morem hiemalis asperitas, quod optabamus, nobis fecit incertum, interim intra animas desiderata compressimus, beneficia divina captantes, quæ bonæ exitus rei sua interpositione decidunt. Agnoscentes igitur quod ejus primam nobis gratiam condonavit, ut missa ad nos legato ad beatitudinem tuam feliciter remearet, ad secundam processimus, ut dirigeretur a nobis promissa legato, per quam et commemoratio fieret eorum quæ cum sanctissimis viris longa deliberatione contulimus, et inde, Deo auspice, tam nostræ petitionis, quam vestræ gratiæ, ad integrum lux serena resplendet, et toti orbi gaudia expectata donentur. Commemorationis itaque loco, et salutationis honorem reddendo, Theopompum virum illustrem, comitem domesticorum, agentem sacri nostri palatii scholam, fidelem nobis vel pro suis moribus, vel pro ipsa affectione genitali nostræ provinciæ, sed et Severianum virum clarissimum comitem sacri nostri consistorii ad vestram direximus sanctitatem, qui ordinem litterarum propria voce testantes, ad celeritatem expectata provocent, quæ etiam cælesti misericordiæ credimus placuisse. Data xvii cal. Augustas Constantinopoli, Petro viro clarissimo consule (anno Domini 516).

EPISTOLA VI.

AD ANASTASIUM AUGUSTUM.

Fraude Anastasii imperatoris nondum detecta, laudat ejus studium de pace consilianda, monetque ut tandem damnatis hæresibus Ecclesiæ unitas sortitur effectum.

Hormisdæ Anastasio Augusto per Theopompum et Severianum.

Sollicitari animum tuum, clementissime imperator ambitiosa aviditate commemoras, donec speratæ unitatis redintegratio optata contingat. Bona sunt desideria salutis, et laudabilis quæ se hujusmodi Deo

A commendat intentio. Prudentiæ siquidem speciale documentum est, cum id quod sibi utile credit, impatienter inquirat. Nam si in corporum morbis noxia est tarda curatio, quanto magis in salute animæ gravius est ferendus remediorum fidelium serior appetitus? cum moveamur spiritualibus institutis, ne quæ prodesse possunt in diem posterum differantur, clamante sapientissimo Salomone: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (Eccli. v): quia sicut in incerto vitæ tempora, ita in tuto animæ convenit esse remedia, ut intret in gaudium domini sui, quem veniens dominus ea quæ sibi placuerit invenerit operari. Unde et fateor me fuisse miratum, cur tandiu legato promissa tardaverit, cum facienda ista sint, ut regna cælestia raperentur. Verumtamen instinctus ipse, quem mansuetudinis vestræ declarat alloquium, spem supernæ misericordiæ pollicetur. Desuper est enim et ipsum velle quod bonum est. Confido autem quoniam qui cœpit in vobis opus bonum perficiet usque in finem. Ergo viæ cui cœpistis insistite, et spretis errantium lubricis, nobiscum supra petram solidam tenete vestigia. Tali crevit Ecclesia sancta consensu, quod his verbis apostolicorum actuum testatur historia: *Multi tudinis credentium erat cor unum, et anima una* (Act. iv) Nam quemadmodum connecti poterunt gratiæ vinculis, quorum distant corda sententiis? Fac, domine imperator, effectum rerum fidem probare verborum. Non enim sermonibus cognoscuntur hominum corda, sed effectibus. Cum et Abraham pater noster non nuda Deo fide, sed opere fidem commendante placuerit. Unde vel pro dispensatione mihi credita, vel pietatis vestræ circa me benignitate perpensa, domine filii, hortor et supplico, ut studium paciis, quod per scripta præfertis, ad componenda nobiscum, ad jutore Deo, ea in his, quibus laborant Ecclesiæ, dirigatis, quia secundum prophetam: *Pax multa diligentibus nomen tuum, et non est illis scandalum* (Psal. cxviii). Non sunt incognita apud mansuetudinem vestram quæ nos ab ea, quam redintegrare cupimus, unitate discernant. Date operam, ut laudando quæ profitemini, compleantur effectum. Et apostoli, cuius communionem creditis expetendam, totis viribus sequimini disciplinam. In totum perditâ noxiorum declinate contagia; scientes non habere cum religiosis impios portionem, nec ullum fidei cum perfidia esse consortium. Consequens est ut qui errorum detestatur principiis, oderit sectatores. Exsecrabile habeatur in flore, quod damnatur in semine. Offerte hoc munus Deo, pro vestris, precor, offerte temporibus: jam diu hanc a vobis hostiam pro tantis quæ vobis contulit Christus beneficiis expectat. Quid opus est apud illum preces adhibere, qui supplicat? Vos senatui urbis Romæ, ut me ad pacem hortaretur, injungitis. Ego non solum cum his ad vos supplicationis verba converto, sed vestigiis vestris pro universali advolvor Ecclesia. Audite me pro Christo legatione fungentem: non patiamini ab improbis canibus Christi membra discerni: quæ insanabilia videtis, abscon-

dite, et quæ ægra, curate. Cur quæ sana sunt invalidis conjuucta quantuntur? Servate ordinem quem unitas ipsa præfinit, et pacem mundo, quam poscitis, reddite. Hæc et sub præsentī occasione depono, et rursum ac sæpius supplicare curabo, sperans importunitatem hanc meam et Deo esse placituram, et apud vos quoque per assiduas petitiones, quoniam id nos Dominus docuit, vacuam non futuram. Data Romæ (anno Domini 516).

EPISTOLA

ANASTASII AD SENATUM URBIS ROMÆ, PER THEOPOMPUM ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.

Pontificem et regem ad pacem hortandos.

Imperator Cæsar Flavius Anastasius pius, felix, victor, semper augustus, Germanus inclytus, Franciscus inclytus, Sarmaticus inclytus, pater patriæ, proconsulibus, consulibus, prætoribus, tribunis plebis, senatuique suo salutem dicit.

Si vos liberique vestri valetis, bene est: ego exercitusque meus valeamus. Quotiens utrisque publicis rebus prospera voluntate consulitur, non solum exhortatio, sed postulatio quoque creditur conveniens, ut duabus in unum concurrentibus causis animus incitatus, quod felix et bonum partibus sit, valeat adipisci. Si etenim Christus Deus et Dominus noster, et per mitissimam voluntatem, et quamdam dispensationis petitionem nos revocavit ad se, et redempto proprio sanguine libertati restituit, ut salutem mortalitati præstaret, non videtur absurdum, tam apud gloriosissimum regem, quam apud beatissimum papam almæ urbis Romæ, patres conscriptos imperiali petitioni conjunctos, ea sperare, quæ et nobis et sibi Deo annuente in commune proficiant; hoc est, ne fugitivorum audiant concinnatos sermones, mendacio solo compositos, sed satisfactione suscepta, quam et veritas et legatorum qui directi sunt inquisitio patefecit, ad desideratam pacem acceptabili Deo voluptate concurrat. Indubitatum siquidem est ex longa annorum serie, multam partem reipublicæ vestram vindicare constantiam. Proinde oportet sanctissimum cætum vestrum solerti studio ac provido labore contendere; tam apud excelsum regem, cui regendi vos potestas et sollicitudo commissa est, quam apud venerabilem papam, cui intercedendi apud Deum facultas est præstita, ut in ea parte animi sui bonitatem diguenter impendere, in qua utriusque reipublicæ membra sperata sanitate salventur. Implebitis enim veterem consuetudinem, et nimis consilio vestro notissimam, si ea quæ publicæ utilitati conveniunt, tractando, sperando, postulando, effectum adipisci Deo auspice feceritis. Data V kalendas Augusti (anno Domini 516), Chalcedone, Petro viro clarissimo consule.

RESCRIPTUM

SENATUS URBIS ROMÆ AD ANASTASII AUGUSTUM PER THEOPOMPUM ET SEVERIANUM VIROS CLARISSIMOS.

Pontificem semper pacis fuisse studiosum, quam pendere ab Acacii damnatione fulerunt.

Si prima semper est, imperator invicte, a regentibus supplicium spectata devotio, si sola gratia dominorum conciliatur obsequio; indubitaeter agnosces sacræ jussionis oracula quanta senatus vestri fuerint gratulatione suscepta, maxime cum ad hos et animus domini nostri invictissimi regis Theodorici filii vestri mandatorum vestrorum obedientiam præcipientis accederet, et sciamus super omnia beneficia vestra tunc magis nos erigi, cum dignos creditis, quibus debeat imperari. Mox igitur sacræ studio jussionis implende, beatissimum papam Hormisdas credidimus deprecandum: de quo parum est dicere, quia vota supplicatum benignitate præcessit; sed et nobiscum suas preces, ut quod hortamini fiat, adjunxit, evangelicis voluntatem suam testimoniis asserendo, ostendens mundum supra multitudinem peccatorum suorum scandalis plus gravatum, dum vox sit ista dominica: *Væ mundo a scandalis* (Math. xviii). Et idem, oportere homines scandalizantium partes membrorum abscondere, quam ut in ignem, non renuntiando scandalis, mittantur æternum. Sed et post hæc divinæ lectionis exemplis, quam boni sint fructus pacis, ostendit cum diceret: Et apostolum Paulum gratia Dei plenum, nihil tamen quibus bene cupiebat, quod optaret melius, invenisse; nisi ut pax Dei, quæ est supra omnem excellentiam, in eorum sensibus abundaret; quodque in Evangelio Domini sit vox ista dicentis: *Quoniam pacifici filii Dei vocantur* (Math. v): et iterum ad ipsum Scripturarum omnium revertendo doctorem, quanto ipsa vel fide, qua et cælestia regna præsumimus, a peccatorum cruciatibus credendo salvamur, caritas sit major, ostendit, testimonium tale subjiciens: *Spes, fides, caritas, major autem omnium caritas* (I Cor. xiii): id est Spiritus, gratia donante divina, caritatem virtutibus omnibus exaltat. Non habentes ergo, si et propter pœnam scandala declinamus, et pacem propter pacis bona sectamur, et ad caritatem nos qui est caritas Christus hortatur; quid est enim quod retinet catholico ardore festinos? quid est quod delinquentis Acacii impedit volentes Christum videre persona? quid est quod a suo liberi, alieno graventur errore? Hæc cum venerabilis papæ latius fuerint expedita rescriptis pro nostræ tamen obsequio credidimus devotionis indenda, ne non rogasse putaramur recondendo responsum, quod accepimus deprecantes. Proinde, piissime imperator, hæc suo nomine senatus serenitatis tuæ clementiæ provocatus adjunxit, ut qui animo quambenigno in utraque republica concordanda fuisti, tam esse pio in Ecclesiæ redintegrandâ unitate noscaris. Nam ut pax illa regnorum tantum scitur prodesse subjectis, sic hæc religionis

* In editione Rom. epist. Pontif. Romanorum hi tituli ita enuntiantur: *Imperator Cæsar Flavius Anastasius pontifex inclytus, Germanicus inclytus, Alama-*

nicus inclytus, Franciscus inclytus Tribunic. Pot. XXXV cos. iii pius, felix, victor, ac triumphator semper augustus, pater patriæ, consulis, etc.

cum populo suo proficit imperanti. Etenim quis non hæresum perfidarum sequens plus quam ipso deliquisse putet auctores? Qui non post patibulum crucis dividentes iterum Christi membra condemnet? Utinam hæc jam vobis regnantibus causa cœpisset, ut facilius mala reprimerentur nascentia, quam provecta. Nam quis ambigat non potuisse ejus existere, cujus corrigi temporibus videret errorem? Per Ennodium et Fortunatum episcopos, a Venantium presbyterum, Vitalem diaconum et Hilarum notarium.

EPISTOLA

SIVE EXEMPLUM RELATIONIS JOANNIS EPISCOPI NICOPOLITANI, PER RUFINUM DIACONUM EIUSDEM, AD HORMISDAM.

Catholicam fidem profitetur et, quæ vitanda, quæve servanda, moneri cupit.

Domino meo per cuncta sanctissimo ac beatissimo patri patrum, comministro ac principi episcoporum Hormisdæ, Joanne in Domino salutem.

Cura mihi exstitit semper nihil amplius quærere, nisi agere propriam et familiarem conversationem vacam sollicitudinis et anxietatis mundanæ: [sed quia *Dei judicia abyssus nulla est* (Psal. xxxv), sicut et vestram cognosco docere beatitudinem, patre nostro quondam atque archiepiscopo Alcyone a Christo ad supernas mansiones evocato, ea ratione qua ipse cognoscit, qui est possibilium dominus, in me sancta synodus honorum actuum, ac clerus pastorum transtulit sortem. Ego autem cuncta referens Deo, qui balbutientium linguas liberas facit, decenter ad vestras orationes concurro; ut juxta consuetudinem apostolicæ sedis vestræ, quæ cunctarum Ecclesiarum curam habet, et Nicopolitanorum habere dignemini, secundum antiquam spiritualem dispositionem vestram. Petenti etenim mihi dari spiritum ad apertionem oris, sicut docuit Apostolus (Ephes. vi), atque ipse etiam Dominus præcepit, mecum petite horum datorem, et cum quærente pariter quærite, et pulsantem spiritualem manu vestra suscipite. Hoc enim vobis facientibus, potero, sanctissime, et accipere, et invenire, et aperiens Christo recta per verbum veritatis incedere. Quoniam vero quidam dissimulantes nobiscum credere, atque sectari sanctas synodos quæ Nicææ, Constantinopoli atque Ephesi congregatæ sunt, in qua principes exstiterunt sanctissimæ memoriæ episcopi Cælestinus apostolicæ sedis vestræ, et Cyrillus Alexandrinæ; insuper etiam quæ Chaledone adversus Eutychem impium congregata est, quæ omnes prædictas veritates orthodoxa in se ratione firmavit. Tamen audent nos impugnare, tanquam vinculum concordiae sine ratione vitantes. Votum autem mihi, est vestram sequi doctrinam sicut inter sanctos prædecessor meus Alcyon exstiterat, et anathematizo Dioscorum, Timotheum appellatione Alurum et Petrum horum successorem; et Petri communionem cum his pernixtum Acacium, et Petrum qui Antiochenam perturbavit Ecclesiam, sequens in omnibus synodicas et apostolicas epistolas scriptas

a a vero præsule Romanæ Ecclesiæ Leone. Rogo autem plenius atque perfectius, quæ servari oportet, commonete, et a quibus abstinere debeam, vestris custodibus litteris intimare: ut si fortassis adhuc inexercitatus ordini deutor lectionum, seu dixi, sive egi apostolicis doctrinis vestris incongruum, vestris imbutus sermonibus possim hæreticorum obistere machinis. Hoc enim faciente, sanctissime, firmiores nostræ sanctæ synodi invenietis episcopos, et honorum actuum clerum ac populum confirmabit, tanquam familiarem vobis reddentes sanctam Nicopolitanorum Ecclesiam. Venerabilem vero diaconum Rufinum ad tam necessariam causam directum, pacifice, sicut vos decet, rogati suspicite; et fiduciam tribuentes, celerem ejus recursum ad nos præstare dignemini, portantem spiritualia atque apostolica constituta. Cunctam, sanctissime, omnem in Christo fraternitatem vestræ beatitudinis ego et qui mecum sunt plurimum salutamus in Domino.

EPISTOLA VII.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Commendat illius religionem: Nestorium et Eutychem damnandum, et quomodo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per indiculum se significaturum scribit.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano per Rufinum diaconum.

Gavisi sumus in Domino valde, frater carissime, acceptis litteris tuis, in quibus te profiteris sacerdotium Dei gratia suscepisse. Hæc est fides certa, hæc spes sine ambiguitate secunda, qua creditur totius boni causa in superna dispensatione consistere. Cujus rei scientiam habens, frater carissime, beneficiorum quæ a Deo nostro consecutus es, religioso animo gratiam confiteris; licet hoc quoque de eodem clementiæ forte descendat, ut se auctori suo humana submittat humilitas. Aitenim: *Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, et quietum, et trementem sermones meos* (Num. xi)? In his ergo, in quibus hujusmodi probaris, clarius elucescet aliis etiam virtutis hujus futurum exemplum; quando ad hoc etiam Deo institute perductus es, ut et de te catholicorum gloriaretur Ecclesia. Nam sicut divinis testimoniis eruditus, et juxta Apostolum sacrum Litterarum institutione formatus, hoc auspiciam tuæ ordinationis edidisti, ut adversus deviantes cum sedis apostolicæ sententiis convenires. Neque enim remunerare aliter tantorum beneficiorum poteras largire, nisi adversus inimicos ejus evidentem zelum apostolicæ confessionis ostenderes.

Notum est enim eos extra religiosa septa consistere, qui et ipsi profitentur conscientiam fidei atque fiduciam, sed infructuosa est apud eos, quamvis cum religiosis congrua sanctæ communionis æqualitas, quia procul dubio qui ea quam meruit libertate non utitur, subjectum se iniquitatibus confitetur. Quid gloriemur his quas non sequimur disciplinis? Falso appellat magistrum, qui se institutionibus ejus non

a In edit. Romana est *Hilarianum*.

probat esse discipulum. Sed quia nobis nunc omnia in confessione similia, et libertatis propriæ resumpsistis affectum; paternæ rursus hæreditatis cupientes esse consortes, amplectimini gratiam traditionis antiquæ; et in illius inconcussi fundamenti stabilitate persistite, non cum temporibus corda mutantes; inconstans enim mutabilitas ista solet esse propositi: atque ideo bene fundatis oportet inhærere; quando hujusmodi studia clementia scit fovere divini, ut fidei vestræ firmitas vobis de aliorum salute fructificet, et fervore vestri studii aliorum quoque animus ad resurrectionem bonorum suorum possit accendi; quatenus et de vobis quoque sanctus apostolus dixisse credatur: *Æmulatio vestra provocavit plurimos (II Cor. ix)*. Ergo Nestorii et Eutychetis impietatibus juxta synodalia constituta damnatis, sectatores quoque eorum similiter execrantes, cum exsultatione dicamus: *Exite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis, dicit Dominus (Levit. xv)*. Quemadmodum enim quis malarum inventionum detestabitur principes, si non declinat sequaces? aut quemadmodum odit originem, qui non execratur et sobolem? In discipulis prædicatur fama doctentium, et donec male jactorum seminum radix per succedentes cuncta floruert, tandiu auctorum memoria non peribit. Addatur perditio Eutycheti et Acacius discipulus sub communionem Petri, omniumque damnatorum mixtus error: quos vestra dilectio litteris suis, dum fidem suam asserit, evidenter expressit. Ad instructionem vestræ fidei plenior, quo ordine ad communionem nostram suscipi deceat revertentes, indiculum subter adjecimus, sperantes in Deum bonorum omnium largitorem, quod laudabili cura fidem vestræ devotionis instantia, non solum hoc eorum qui vobis vicinitate junguntur saluti prosit, sed eorum quoque, ad quos fidei vestræ et religiosæ voluntatis velox fama pervenerit. Rufinum siquidem diaconum, qui nobis litteras vestras obtulit, in Christi caritate suscepimus, quem apostolorum orationibus commendantes cum pace remittimus, hortantes litteras, a nobis tam ad caritatem tuam quam ad synodum directas populo relegatis, quod et nos pro fidei vestræ commendatione fecisse cognosce. Data xvii calendæ Decembris, Petro v. c. consule.

EPISTOLA SYNODICA,

SIVE EXEMPLAR RELATIONIS SYNODI EPIRI VETERIS AD
HORMISDAM PAPAM.

Joannis in Nicopolitanum episcopum electi postulanti confirmationem, et in fide catholica instrui cupient.

Dominio nostro per cuncta sanctissimo ac beatissimo patri patrum, comministro ac principi episcoporum Hormisdæ, synodus veteris Epiri, Joannes, Mattheus, Constantinus, Christodorus (Christophorus), Hilarus, Philippus, Julianus et Chrysippus.

Si dignis præmiis uti tentemus, necesse est multis fletibus horum depromptiones efficere. Plurimi nam-

que ex nobis in regnante fuere Constantiopolis; cum vestri sanctissimi vicarii Ennodius et Fortunatus episcopi, Venantius presbyter, Vitalis diaconus, et Hilarus notarius degerent, pietatis agonem susceptum tenentes. Nobiscum autem fuit, inter sanctos factus, pater atque archiepiscopus noster Alecyon, qui cum omni præsumptione supplicibus utens libellis, apud vestram beatitudinem dignus effectus est apostolicæ sedis vestræ commuicare nobiscum. Sed quia repte qui cunctorum retinet potestatem hunc ad se evocavit; nos irrefrenabili fletu detenti pervenimus tamen ad patriam, nullo modo errorem propter Dei gratiam sustinentes, sed ubique vestra decreta sectantes.

Fletibus autem nobis atque lamentantibus cum his qui nobiscum relecti sunt in parœcia ministris, qui possit de orthodoxis recte Christi oves transigere; qui consolatur humiles, consolatus est etiam nos per vestras orationes, demonstrans metropolitanæ civitatis in cunctis sanctissimum Joannem, qui a pueritia in Ecclesia sine culpa nutritus imo laudabiliter in ea degeus; ita ut neque eum in his quisquam temporibus antecellat; zelo autem circa orthodoxa, juxta apostolicas admonitiones vestras, nulli omnino cedens. Hunc ergo Dei providentia ordinavimus præsulem Nicopolitanorum sanctissimæ Ecclesiæ: et rogamus ut juxta antiquam consuetudinem hunc quoque complectamini paternis visceribus vestris, nobisque aut ipsi, Dei gratia, efficiamini arma in expugnabilibus comminationibus vestris atque doctrinis: et deprecantibus nobis inclinetis aurem, et pietatem concordiæ reperiat, juxta inspiratam vobis divinitus apostolicam providentiam, ut in pace, quæ est ei amabilis, cunctæ sanctissimæ Ecclesiæ cooptatæ immarcescibilem vobis coronam necentes, in omni pietate atque humilitate comprehendatur in Christo. Venerabilem vero diaconum Rufinum, propter hanc tam necessariam causam directum, libenter rogati respicite, et ad nos sub velocitate remittite portantem doctrinas vestras apostolicas. *Et alia manu: Incolumem me ora, sanctissime pater patrum.*

^a Ego Joannes episcopus rursus retuli: Incolumem me ora in Domino, sanctissime ac beatissime pater patrum.

^b Ego Mattheus episcopus Butroti retuli.

Ego Constantinus episcopus Hancanopoleos (Hadrianopoleos) retuli: Incolumem in Domino me ora, sanctissime ac beatissime pater patrum.

Ego Christodorus (Christophorus) episcopus Anchiassmi retuli.

Ego Hilarus episcopus Photices retuli.

Ego Philippus episcopus Phœnices retuli.

Ego Julianus episcopus Dodones retuli.

Ego Chrysippus episcopus Congræ retuli.

^a Eadem hic nomina sedium atque in epistola 59, 3 part. Concil. Chalced., unde nonnulla emendavimus. HARDUNUS.

EPISTOLA VIII.

AD SYNODUM EPIRI VETERIS.

Eutychetis errorum sectatores damnat: episcopus Epiri veteris, ut nominatim hæreticos anathematizent, hortatur.

Hormisda synodo Epiri veteris.

Benedictus Deus Ecclesiæ suæ membra consocians. Benedictus Deus, qui maligno instigante divisos, sub eadem qua olim fuerunt, facit soliditate conjunctos. Etsi enim diu periculis modo vociferavit inimicis, et eos quos non genuit, sicut asseruit propheta, collegit: tamen abyssina ambiguitate desolabitur. Neque enim oves dominicæ sequuntur alienum, aut alterius vocem pastoris exaudient. Unde nec vos ad salutis iter rediisse miramur, cum tarditatem magis in hac redintegratione culpemus. Debemus, carissimi fratres, domesticis uti ad hanc quam querimus stabilitatem documentis; siquidem tunc Timotheus Chersonensis gravis cum disceret, gravior cum doceret. Nam Dioscori sectator, et idem Petri nihilominus institutor, adversus beatæ recordationis Proterium sævitiam suæ temeritatis exeruit, et totius finem crudelitatis excessit, religiosi viri cædem inter ipsa operatus altaria, vix faucibus suis ab illo pio crimine suspensus. Tunc excitata universalis Ecclesia, in odium parricidæ, auctorem facinoris tanti non solum communionem, verum etiam ipso quoque Christiano nomine spoliavit, et omnium mentes nova quadam admiratione stupuerunt tantæ præsumptionis audaciam. Tunc beatus Eugenius parociæ vestræ obtinens principatum, cum subjecta sibi sancta synodo, zelum quemdam, quali fide esse, Deo commendatus ostendit. Cujus rei memoriam non solum non potest tempus abscondere, verum etiam de die in diem magna apud orthodoxos fama multiplicat. Horum studia sic probata negligere, et sententias non amare idem est in ipsa Domini nostri confessione delinquere. Et nobis quidem nunc post professionem ac litteras vestras, omnia fidei dogmata, Deo suos conjungente, similia orandum est, ut in ea voluntas vestra, qua nostros animos relevavit, confessione permaneat. Sed opus est citra respectum timoris insectari eorum rabiem qui fide diversa nituntur. Quanto enim infidelium error exæstuat, tanto magis se, si resistat, securitas nostra commendat. Neque enim hæc sunt per patientiam negligenda; quando malum hoc vitio prævæ consuetudinis animatum apud plures sub quodam colore legis inolevit, dum aut prava studia in nunm congruant, aut recta se subtrahunt. Nam ut eam quæ imminet rem loquamur, Eutyches ut nefandæ hæresis inventor excluditur etiam ab his a quibus ejus dogmata diliguntur, apud eos ipsos ita exosus atque fugiendus, ut nominis quoque ipsius oderint mentionem. Sed perversi religiosarum institutionum ministri, quem sicut verum detestantur hæreticum, hunc alia via tanquam verum amplexantur orthodoxum. Siquidem in sancta Chalcedonensi synodo Dioscorus eadem sentiens pari ratione damnatus est: et cum una persecuta (al. *prosecuta*. HARD.)

A sit utrumque sententia, horum riterum si quis sequatur et diligit, dicat aliquis quemadmodum se ea sententia, quæ designatos damnavit, excipiat; cum eos, quos transgressionis aut impietatis connectit æqualitas, sine dubio unum quoque vinculum damnationis astringat. Timotheus et Petrus horum sequaces, homines mente corrupti, et pestis quædam nominis detestanda catholici, quorum communionem in Petro complexus Acacius, similiter (al. *similem*. HARD.) quoque meruit subire sententiam, qui tantum malum quasi parvi æstimans, et propositum nunquam ad meliora convertens, ne ab illis quidem se quæ in Antiochia detestamur abstinuit; ibi quoque transgressori Petro communionem connexus in Apameam nihilominus hostiliter versatus, Ecclesiam Tyriam quoque non ea qua decuit integritate disponens. Propter quæ, dilectissimi fratres, ab eorum innodatione solventes, velut religionem quamdam pestiferam relinquentes, servemus apostolicam disciplinam, salutem nostræ omni diligentia et sollicitudine providentes, ea cura nefandi Nestorii declinemus errores, qua Eutychetis impia inventa persequimur.

Maxime enim nunc religiosa fidei dogmata diverso incursu horum qui prædicti sunt incursantur insidiis, scelestis pro ratione temporis sua argumenta nectantibus, quomodo possint innocentium viis fraudem suæ impietatis inserere. Atque ideo sicut docti numularii, et prudenter instructi, ab improbandis laudanda separantes, talenti vobis crediti poteritis multiplicare substantiam. Hæc, dilectissimi fratres, scripsimus plenæ caritatis impulsu, quia spem fidei vestræ primum Dei dono, deinde et fratris nostri Joannis, qui vobis præsidet, professione præsumpsimus; qua nominatim omnes, quæ apostolica ac generalis catholicorum condemnat Ecclesia, execrables sibi esse declaravit; quos vos quoque in litteris vestris oportuit evidenter exprimere, nec arbitrari posse sufficere sibi, tantis præsertim insidiis callidorum, quos viritum et singulos insectari convenit, atque damnare, sub quadam eos generali damnationecludere. Diligentem quærunt vulnera antiqua medicinam; nec abundans esse creditur quidquid pro integritate fidei et stabilitate religionis adhibetur. Unde libellum cum litteris misimus, cui vos subscriptiones proprias inserite, ut fides vestra, quam directa per Rufinum discomum scripta testantur, apud nos fiat hujus quoque repetitionis adjectione manifestior. Dat. xiii cal. Dec. (anno Domini 516) Petro v. c. consule.

EPISTOLA IX.

AD JOANNEM NICOPOLITANUM EPISCOPUM.

Cum per litteras Epiri veteris episcopi nominatim hæreticos non damnasset, mittitur libellus, cui debeant subscribere.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano per Pulationem.

Litterarum quas direxisti series, et expositio tuæ fidei conveniens sedis apostolicæ judiciis, nostros

animos relevavit. Tot incitati gaudiis contenti non fuimus, nisi per Pulionem (Polionem), subdiaconum Ecclesiæ Romanæ, quid plenius circa vos ageretur cuperemus agnoscere; magnopere quia in relatione episcoporum sub ordinatione caritatis tuæ degentium, non universa quæ ad ecclesiastica constituta pertinent, sicut in vestra, leguntur evidenter expressa. Unde et pro nostra sollicitudine, et illorum integra nobiscum conjunctione, a libellum direximus, in quo eos oportet debere subscribere, quia et omnes sacerdotes vestrarum partium, qui ad sedis apostolicæ communionem reversi sunt, in eadem professione subscripserunt. Ista caritas, ista communis salutis excitavit ambitio, quod credo et fraternitatem vestram gratanter accipere, quia ubi de animarum salute res agitur, studii tui vel intentionis debes operam commodare, ut antecedendo fructum de tali possis laude percipere. Pulionem prædictum cum rescriptis caritatis vestræ ad nos, juvante Deo, sub celeritate remittite, quatenus desideria nostra diu suspensa esse non possint. Data XIII cal. Decemb. (anno Domini 316), Petro viro clarissimo consule.

REGULA FIDEI.

Prima salus est regulam rectæ fidei custodire, et a constitutis Patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, etc., hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica immaculata est semper servata religio. Ab hæc ergo spe et fide separari minime cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes hæreticos, præcipue Nestorium hæreticum, qui quondam Constantinopolitanæ fuit urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a Coelestino papa urbis Romæ, et a sancto Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite. Una cum ipso anathematizantes Eutychem et Dioscorum Alexandrinum, in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, Chalcedonensi damnatos. His Timotheum adicientes parricidam, Ælurum cognomento, et discipulum quoque ejus atque sequacem Petrum, vel Acacium, qui in eorum communionis societate permansit; quia quorum se communioni miscuit, illorum similem meruit in damnatione sententiam. Petrum nihitominus Antiochenum damnantes cum sequacibus suis, et omnium supra-scriptorum.

Quapropter suscipimus et approbamus omnes epistolas Leonis papæ, universas quas de religione Christiana conscripsit. Unde, sicut prædiximus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et prædicantes ejus omnia constituta, spero ut in una communione vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et verax Christianæ religionis soliditas. Promittens etiam sequestratos a communione Ecclesiæ catholicæ, id est, non consen-

^a Hunc libellum qui his litteris jungebatur, eundem esse putamus quem xv calendis Aprilis datum

PATROL. LXIII.

atientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra non esse recitanda mysteria, hanc autem professionem meam manu propria subscripsi, et tibi Hormisdæ sancto et venerabili papæ urbis Romæ obtuli. Data xv cal. Aprilis (anno Domini 517), Agapito viro clarissimo consule.

INDICULUS

PER PULIONEM SUBDIACONUM.

Quid in Nicopolitana Ecclesia sit agendum.

Cum Dei adjutorio et orationibus sanctorum apostolorum Petri et Pauli veniens Nicopolim, sic debes agere, ut postquam episcopus Nicopolitanus acceperit litteras nostras, episcopos, quos in sua parœcia habet, colligat, et faciat subscribere libellum quem in epistolis suis habet annexum. Si tamen dixerit prædictus episcopus esse laboriosum episcopos colligere, dirigat tecum personas per singulos episcopos, ut te præsentem subscribant prædictum libellum. Sic tamen cum Dei misericordia facere debes, ut epistolæ quæ a nobis missæ sunt publice legantur; aut si videris præ timore hoc episcopos facere nolle, saltem clericis suis hæc relegant: quæ tamen in ipsorum dimitte potestatem, et scripta episcoporum, et illius episcopi, hoc est Joannis metropolitani, ad nos cum Dei misericordia reporta. Post hæc factum nullas moras te volumus ibidem facere, propter insidias et calliditates inimicorum. *Per Joannem diaconum ejus.*

EPISTOLA

CAVITI EPISCOPI VIENNENSIS AD HORMISDAM PAPAM. *Gratulatur de conversione provinciarum Dardaniæ et Illyrici, petitque ut certior fiat de successu legationis Constantinopolim missæ.*

Domino sanctis meritis præcellentissimo, in Christo gloriosissimo et apostolica sede dignissimo papæ Hormisdæ Avitus.

Dum religionis (habetur ord. 87 in edit. Sirm. anno 1613) statui et plenis catholicæ fidei regulis perspicuis convenire, ut gregem per tota vobis universalis Ecclesiæ membra commissum pervigil cura vestræ adhortationis informet, etc. (Hanc epistolam legere est tomo LIX, col. 288, nostræ Patrologiæ, inter opera Aviti episcopi Viennensis.)

EPISTOLA X.

AD AVITUM VIENNENSEM EPISCOPUM.

Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesiæ Orientalis, a legatis autem ob perfidiam Græcorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare.

Hormisdæ episcopus Avito episcopo et universis episcopis provinciæ Viennensis, vel sub tua diœcesi consistentibus.

Qui de his quæ ad disciplinam catholicam pertinent maxime sciens instrui cupit, quid studii circa mandata divina habeat evidenter ostendit. Non enim potest esse hujusmodi cura, nisi ubi fides fuerit in-

ex codice Vaticano hic tibi exhibemus. SEV. BINUS

fucata. Atque ideo exsultamus in Domino de sinceritate propositi tui, dilectissime frater, dum te secundum directas per Alexiam presbyterum atque Venantium diaconum litteras intuemur, et de impiis transgressoribus Eutychem et Nestorio sedis apostolicæ constituta recolere, et si quid adversus eos admonitio nostra promoverit, per quos Orientales Ecclesiæ confunduntur, inquirere. Digna plane sollicitudo fidelibus, ut de miserorum lapsibus ingemiscant, et ipsi ne aliena polluantur contagione provideant. Sed ne nos quidem hoc supersedissee credatis, ut ad notitiam vestram, si quid actum fuisset, competens ferretur instructio. Verum breviter silentium nostrum, quod dilectio mordet vestra, purgamus. Nam quod non sæpius nostra admonitio vos frequentet, de conscientia vestra et fidei stabilitate confidimus. Sollicitudo impendenda fortasse sit dubiis; satis est vitanda indicasse perfectis. Legationis vero nostræ, quam semel, non secundo, sicut scribitis, misimus, si votivus contigisset eventus, alacres illico vobiscum fueramus desiderata partituri; scientes hoc rationi, hoc nostro proposito convenire, ut quos participes sollicitudinis fecimus, cum his de integritate unitatis gaudia jungeremus. Sed quantum ad Græcos, ore potius præferunt pacis vota, quam pectore, et loquuntur magis justa, quam faciunt: verbis velle se jactant, quod operibus nolle declarant: quæ fuerint professi, negligunt; et quæ dannaverint, hæc sequuntur. Nam unde est quod, cum per Ennodium fratrem et coepiscopum nostrum sacerdotales viros ad confirmanda ea quæ sedes apostolica poposcerat directuros se esse promississent, multa quoque quæ ad correctionem pravitatis suæ a nobis quæsitâ fuerant pollicentes, non solum non religiosos viros, penes quos causæ illius plena esse posset instructio, secundum constituta propria non miserunt; verum etiam, quasi res parva gereretur, laicos et alienos ab ecclesiastico corpore destinantes (Theopompum comitem domesticorum et Severianum comitem sacri consistorii) non se studuerunt de cœno, quo immersi tenentur, evolvere, verum etiam catholicæ fidei claritatem fulgentem suam, quod absit, se posse crediderunt obscuritatem fuscare? Hæc fuit nostri causa silentii, quam vos quoque spiritali vobis prudentia revelante vidistis. Quid enim de hac causa poteram directis litteris indicare, quam in statu suo videham duram pertinaciter custodire perfidiam? Novi exitus sollicitæ diligentiam relationis inquirunt. Qui de rebus cognitis nihil indicat, abunde in statu suo manere priora declarat. Quapropter, dilectissime frater, et vos præsentibus hortamur alloquii, et per vos quoque, quia occasio data est, alios per Gallias, quos fides eadem nobiscum amplectitur, admonemus, promissam et amabilem Deo fidei servare constantiam, et transgressorum societate declinata, constantiam vestram uni viro virginem castam, sicut spondidistis, exhibere Christo. Et cavete ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita sensu aliquorum corrumpantur a simplicitate et casti-

A tate quæ est in Christo Jesu. Perniciosa sunt blandimenta nocentium, atque ideo vigilare vos convenit, quia adversarius salutis humanæ, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide: quia hoc speciale habent patris sui de cœli arce dejecti, qui vestigia ejus sequuntur et diligunt, ut illaveritatis luce privati, et alios gaudeant sua avaritate fuscari; et cum perversitatis suæ pœnas luituros esse se scient, exsultent si miseris cum sua damnatione conjungant. Nam unde est quod cum pro magna parte a conterminis suis Thracibus, Dardanis, Illyricis, cognita eorum perversitate deserantur, procul positos ignorantia spe, fraudibus et variis artibus nituntur allicere, nisi ut lucem, quam ipsi non habent, in aliis quoque impia contagione commaculent? Ut autem quæ sint partium earum studia possitis agnoscere; plures Thracum, licet persequentium incursibus atterantur, in nostra tamen communione persistunt, scientes fieri fidem per adversa clariorem. Dardania et Illyricus vicina Pannoniæ a nobis, quod jam fecimus ubi necessarium fuit, ut sibi episcopi ordinarentur expetiti; in tantum se a communione perditorum separare gaudentes, ut remedia quærent, dummodo commune cum transgressoribus nihil haberent. Epiri metropolitanus, hoc est Nicopolitanus episcopus, cum synodo sua nuper segregatus ab impiis, ad apostolicam communionem deprompta quæ efficeret professione se contulit. Quæ ideo scriptis æstimavimus indenda præsentibus, ut sicut sortem nos convenit dolere pereuntibus, ita lætemur pariter de salute remeantibus; et ut fideles constituti ab eis longius instruantur, qua virus eorum sollicitudine debeat effugi, quos et a suis videant tam justa detestatione vitari. Et nos quidem dispensationis nostræ memores, necesse est eos repetite legationis officio convenire: quo affectu salvationis suæ, si respectu Dei, si rationis intuitu non moventur, saltem pulsantibus importune et pertinaciter acquiescant; et aut ad rectam viam declinatis erroribus revertantur, aut propter impoenitens cor ab omnibus inexcusabiles judicentur, qui et moniti toties in perfidia obstinatione persistunt. Vos orate, et nobiscum ad Deum preces et vota conjungite, ut per opem misericordiæ, ejus nostra actio laborans pro catholicæ fidei stabilitate promoveat, immaculatos vos et integros ab omni transgressorum societate servantes; ut aut cum correctis sensus et corda jungamus, aut ab eorum venenis intacti esse mereamur. Nam qui, sicut vos quoque conscientiam vestram non latere testamini, novimus Eutychem atque Nestorium apostolicæ, id est catholicæ sententiæ auctoritate damnatos; quemadmodum salvi esse poterimus, si eorum sectatoribus ac posteris qualibet parte communionis hæreamus, cum Belial cum Christo nostro portionem habere non possit? Instructionis autem vestræ interesse credimus, ut ea quæ apud nos Nicopolitanis vel Dardanis acta sunt, vel quo in communionem ordine sunt recepti, vobis

nota faceremus ipsarum lectione chartarum. Data xv kalendas Martias, Agapito consule.

EPISTOLA XI.

AD ANASTASIAM AUGUSTUM, PER ENNODIUM TICINENSEM, ET PEREGRINUM MISENATIS ECCLESIE IN CAMPANIA EPISCOPOS, SECUNDE LEGATIONIS AD ANASTASIAM DESTINATÆ MUNERE FUNGENTES, TRANSMISSA.

Pacem Ecclesiæ non nisi damnato Acacio posse restitui.

Hormisda Anastasio Augusto per Ennodium et Peregrinum episcopos.

Dum legatis mansuetudinis vestræ remeantibus, ad litteras vestras et mandata respondi, non quidem universa plene, sicut magnitudo rei postulabat, expediens, et tamen pro tempore certa perstringens. Verum etsi sufficienter me allegare omnia contigisset; nunquid agens apud clementiam vestram causam fidei, poteram repetitis precibus importunitatis incesse? Timeant notam hujus ingratitudeis, quibus cura est studium negotiis navare mundanis. Opus non implet Evangelii, qui a prædicatione ejus venialiter putat posse cessari. Pervigilem pastorum oportet esse custodiam, et lumbos sine relaxatione præcinctos. Bonæ admonitionis sicut constat dulcem fructum, ita ejus non decet esse fastidium. Et alias, cur postulationis meæ molestam mansuetudini vestræ quisquam dicat esse frequentiam, cum per ea quæ fiunt ex officio meo, per remedia fidei vestro consulatur imperio? Etenim quæ me onerat, cura, vos relevat: mihi incumbit, sed vobis proficiet; licet ex diverso semine unus fructus amborum est. Nam si ut cuncta est nec dicere Deo accepta, nec facere, ita certa remuneratio vel illi qui spiritalia prædicaverit, vel illi qui audita non sperverit. Dedit quidem clementia vestra veluti obsidem propositi sui sub testimonio imperialis alloqui, et se quasi pignore quodam bonæ voluntatis astrinxit; sed opus est ceptis adicere firmitatem: sumant plenum decorem facta fundamini: non remittantur propugnantes pro Dei Ecclesiis manus. Toties Israeliticus hostis intercedit, quoties Moyses brachia non remisit. Effectus opera, finis commendat initia. Non prodest cœpisse deserentem, quia sola perseverantia fidei dat salutem. Benedicimus Deum, cujus zelo pietas vestra transgressores impios Nestorium et Eutychetem, vel eos persequitur, qui cum nefandis et sacrilegis dogmatibus profiterentur. Probat odisse se vitia, qui condemnat errantes, nec relinquit sibi locum deviandi, qui non pepercit excedenti. Primus innocentie gradus est, odisse culpanda: sed veritatis interest, domine filii, et catholicæ disciplina, ut sectatores etiam eorum atque participes oderitis, quorum execrandos principes judicatis. Non in damnandis sola, id est certa nomina, sed in his etiam qui damnatos sequuntur, sunt crimina persequenda. Frustra aversari se plures asserit, qui unum de his qui detestatione digni judicantur exceperit: non enim numerus errantium hominum, sed meritum considerat errorum. Illoc ideo, ne facile putet vestra clementia Acacii prætereundam esse personam. Nonne ille est

Acacius, qui cœno Petri, Dioscori et Eutychetis dogmate et communione pollutus, dum copulatur, immersus est? Illius sustinens in condemnatione supplicium, cujus elegit in communione consortium? Qui viritum propter impietates suas horum singulos odit, et in illis Acacium necesse est oderit, et omnes in Acacio non amarit. Ab illo per Orientales Ecclesiis fermentum nefandi erroris inolevit. Inde Alexandrinæ perfidiæ eousque nutrita superbia, ut non acquiescat, sicut scripsistis, mandatis salutariibus, cujus famulatur imperiis; et in errore declinando, non sequatur admonitionem, cujus in agendis rebus experitur sibi utilem potestatem. Unde et majore hujusmodi homines convenit detestatione vitari, quia quæ docere debuerunt, nec dum ab aliis instruuntur, assumunt; spernentes in his imperantis monita, in quibus tantum non timeri jubentur imperia; et immemores devotionis contra salutem animæ, quos contumaces esse oportuit pro salute. Hos mentibus perditis ausus nutritiv Acacii cum perfidis juncta communio: atque ideo æstimandus est auctoris loco, cujus gravius peccatur exemplo. Nihil enim vitia magis quam imitatio fovet, dum creduntur non improbanda esse; ad quæ alii quoque videntur accedere. Fragilis est et caduca mortalitas: vix nefariæ cogitationes dum comprimuntur intereunt. Jacet semen noxium sub errore, nec deficit: latum pandit derelinquentibus aditum qui jungit cum improbitate consensum. Utinam, invictissime imperator, inter ipsa apostolica districtioris initia Orientales Ecclesiæ Acacii contagia nefanda vitasset: non per multos error ille noxia venena diffunderet; ipsa quoque erecta tunc fortassis Alexandrinæ Ecclesiæ tunc colla cecidissent, dum percussam perfidiam suam in damnatione imitatoris agnoscerent, et displicere in complicitibus se viderent. Sed dum male nutriti foventur errores, et pravorum consensus inutilis æquitate corrigenda dissimulatur, pro impunitatem sequacium mala dogmata multiplicavit auctorum. Et vos quidem, si placet, a Deo (adeo) efficaciter impetretis, ut condemnetis vestrum de alieno errore propositum. Sed cogitandum est, clementissime imperator, si ei apud Deum sufficit errata culpassæ, cui dedit posse corrigere: non est differenda curatio: admoveantur medicæ profundis vulneribus manus. Sola ante Acacium Alexandrinæ perfidiæ sæpe feditate sordebat. Respiciet quantas jam partes emendatio neglecta polluerit. Quousque peteris, domine filii, Ecclesiam Dei divisionem suorum mœrere membrorum? anticipet beneficia tua ad Deum perventura suspiria: assume fidei curam: et vexillum salutis attollens. ad errores ab Israel removens velut Ezechias alter exsurge: fas tibi laude novorum operum titulos æquare priscorum. Ille dissipavit excelsa, tu superbiam erectæ impietatis inclina: ille simulacra contrivit, tu dura infidelium corda confringe: ille memoriam serpentis ænei sustulit, tu virus præsentis effunde. Offer Deo recta quæ fecit; et spera dona quæ meruit. *Fidelis est enim Dominus, qui reddit singulis secundum opera eorum (Matth. xvi).*

In aperto est quanta sit expectatio fidelium, quanta A
 trepidatio perfidorum. Illi ambiunt gaudere cum angelis de receptis : fisti metuunt, ne ab his quos de-
 ceperant destituti, penis remaneant preparatis. Pend-
 ent anxia corda cunctorum. Ab ultimis ad nos Gallii directa legatio, si quid de unitate redintegrati-
 onis sollicitudo nostra promovisset, fama secuta, consuluit. Nec difficile opus clementiæ tuæ. Scit Deus
 suorum laboribus subvenire. In usu est ad principes suos convertere colla subjectos. Dat specie maximum signum recens religiosæ memoriæ Marciani imperatoris exemplum. Quid egit tunc vulgus, aut populus? Non opus nota revolvere. Adulta est perfidia ista per devios, sopita per justos. Imitare religiosi integritatem propositi, quam studio civilitatis æquasti. [Ad hæc nostris lacrymis, nostris precibus alleganda, B
 Ennodium atque Peregrinum fratres et coepiscopos nostros vice nostra pro exhibenda etiam honorifica salutatione direximus; ideo maxime designato viro facie secundæ legationis imposito, ut qui nobis spei bonæ detulit initium, nunc adjutore Deo plenum reportet effectum. Acquiscite, precamur, fidelibus monitis, cujus vos delectatos dudum legimus institutis. Data in nomas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XII.

AD TIMOTHEUM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM HÆRETICUM COMMOMITORIA PER SUPRADICTOS LEGATOS.

Pro unitate Ecclesiæ laborandum.

Hormisda Timotheo episcopo Constantinopolitano. C

Non mirabitur dilectio tua rationem præteriti silentii mei, si quæ præcesserint universa consideret : non mirabitur præsens alloquium, si quæ sit vis caritatis expendat. Sustinere enim omnia caritatem, magistro gentium docente (*I Cor. xii*), cognovimus; quæ si sua, sicut continet doctrina ipsa, non quærit, an incongrue abusus privilegio meo, quid tibi potius prodesse possit, exhibeo? Expectare enim me de-
 cuit ab errantium conjunctione te liberum, et sic amare correctum : videre ab improbandis dividi, atque ita litterario sermone complecti. Sed quem optem reduceam, cur differam vocare tardantem? Cur non detur locus moderationi, cum nihil detrahatur æquitati? Impendenda sunt quæ laborantibus præsent, si nos societatis contagione non polluant. Hæc causa mihi fuit præsentium litterarum, ut hortor, ut moneam, ne terram nostram jacere patiamur negligentium infecundam. Non diu infructuosam arborem occupare solum diligens permittit agricola : patienter expectat; sed nunquid sub continuatione perdurat? Vocatus ad salutaria, non moreris. Prope ab innocentia non recedit, qui ad eam sine tarditate revertit. Movere Patrum monitis, et insistentibus fidelibus sine lapsu aut errore vestigiis, præcedentia dilue per futura. Adjacet tibi modo ad justa populos incitando, modo pro fide principalibus vestigiis supplicando, dirigere quod devium est, solidare quod dubium : magno te convenit labore providere, ut causas trans-

acti temporis rectæ legat sedulitas actionis. Præstat quidem animæ suæ, per quem universali aliquid confert Ecclesiæ. Et ita se res habet, ut si studiosus, si indefessus instileris, fiet tibi utilis causa communis. Data ut supra (anno Domini 517).

EPISTOLA XIII.

COMMOMITORIA AD UNIVERSOS HÆRETICOS EPISCOPOS ORIENTIS PER SECUNDAM LEGATIONEM TRANSMISSA.

Unitas catholicæ fidei custodienda.

Hormisda universis episcopis in Orientis partibus constitutis.

Etsi admonitionis meæ cura desideret, vos tamen proprii memores conveniret officii, non negligenter omittere quæ enixe omnes decet pro animæ suæ salute servare, ut mandatorum cœlestium disciplina, non alieno studio, sed ipso vobis claret inesse proposito. Nam licet laude non careat qui bonis consiliis obsecundat, tanto est tamen potior in honore sapientiæ qui prævenit recta, quam qui sequitur instituta, quanto est illustrius docere quam discere. Recordetur unusquisque in qua vocatione a Domino sit vocatus, et quid ab eo expectetur advertat. Miserum est intra meritum jacere propositi, cum id quod præfertur nomine, non ostenditur actione. Magna meruimus, si quod indulta (indicta) postulanti impleamus. Qui se ad pascentes dominici gregis oves gaudet adscitum, cogitet de commissa sibi gubernatione judicium. Pervigil adhibenda tutela est, continuanda custodia : non dandus lupis rapacibus locus, non ullius casibus relinquendus : quia neglectus error ovium, culpa pastorum est. Veniet qui rationes creditæ dispensationis examinet. Omnium quidem constat esse justitiam, nec ulli impunitam licentiam patere peccandi. Sed qui gradus nesciat esse meritorum, et sicut non æque præmia, ita diversa esse supplicia? Multiplicantur scientibus plagæ : pauca flagella leguntur inscitiæ. Quod si ita est, sicuti esse non dubium est, existimandum quid in eo deceat esse propositi, cui alienos quoque errores necesse est imputari. Clamat sanctus Spiritus per prophetam : *O pastores Israel : nunquid semetipsos pascunt pastores (Ezech. xxxiii)*? Certum est plus ab eo, cui plus creditur, exigendum; et tanto magis nos obnoxios fieri, quanto effusiore gratia contigerit honorari. Magister bonus, et docens per obscura lucem, per similitudinum ænigmata veritatem, servum talenti a se traditi, præter augmenta, custodem non arguit infidelem, sed condemnavit inutilem (*Matth. xxv*). Unde in aperto est in quo metu esse deceat eum qui dominicum numisma perdidit, si culpatus est ille qui acceptum sine imminutione servavit (*Luc. xix*). Nullus contentus sit innocentia sua, quia Deo nostro universa cernenti, per prædicationem assiduitatem, rationem quoque propositi debemus alieni. Largam scientiam decet esse doctorum. Non amat fides Christiana secretum; quam quisquis in aure tantum effundit, abscondit. Per universas gentes verbi prædicatio mandatur apostolis, et quam inexcusabiliter hoc quisquam potest sibi tacere commissum. Quid

prodest cuilibet paternarum reverentiam servare regularum, si concuti hæc ab aliis, si sine honore tractari patienter accipiat? Infirmum ostendit affectum, qui quod diligit non tuetur. Incursantur passim sancta a perfidis constituta, et rediviva subinde de compressis excessibus resurgit improbitas. Quemadmodum, rogo, pietatem in Deum probat, qui nefanda dissimulat? Recordemur qua catholicorum frequentia sacerdotum illa quibus nitimur celebrata didicerimus esse concilia : quantos nec debilitas impedivit, nec senectus oerosa tardavit. Exigua visa sunt spatiosarum intervalla regionum, et labores ipsi pro quadam consolatione jucundi, dum spiritu sanctorum congregationum regente sapientiam, sera ætas quod servaret acciperet. Et hæc insectantibus impiis post damnatam in radice perfidiam, tacet, qui scit sibi esse mandatam : *Exalta vocem tuam qui evangelizas Jerusalem : exalta, noli timere (Psal. xl)*. Nonne hoc ante oculos habens, discipulum ita gentium doctor instituit, ut opportune evangelizare non cesset? admonens : *Attende tibi et doctrinæ : insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum saluum facies, et eos qui te audiunt (II Thess. iv)*. Ergo, vel propheticeis stimulis excitati, vel normis apostolicæ institutionis instructi, curam salutaris prædicationis assumite. Diligite et vindicate sententias probatas piis, infidelibus inimicas. Et ad petram, supra quam est fundata Ecclesia, revertentes, apud illorum etiam vos Patrum spiritus, quorum veneranda constituta improbe labefactantur, absolvite; æstimantes, cum Dominus ad illud quod expectatur examen advenerit; qualis apostolis creditus, qualis aliquorum tentantium dubitatione compertus, qualis angelo prænuntiante promissus : utrum ab illis melius sit argui, an cum eorum cohorte conjungi? utrum talis qualis videbitur, aut qualis ab impiis negatur, Dominum confiteri? Nil vos retrahat a salute: velocibus ad viam redite vestigiis. Lapsus ruentem non gravat, si resurgat, Larga est dominicæ doctrinæ clementiæ : noxia sunt erroris vincula, dum retinent. Odit justitia pertinaces, fovet clementia corrigentes. Data iii nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (anno Domini 317).

EPISTOLA XIV.

AD EPISCOPOS ORIENTALES ORTHODOXOS EADEM
SECUNDA LEGATIONE TRANSMISSA.

Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denuo Constantinopolim missos esse sibi.

Hormisda episcopis orthodoxis.

Est quidem fidelium speciale solatium Deus, nec unquam inter quælibet dura deficiunt, qui se ad eum toto mentis studio contulerunt. Verumtamen hoc votum proposito vestro debere me fateor, ut sicut exultate de sinceritate fidei vestræ, ita de firmitate merear gaudere constantiæ. Unde et aspectu interiore vos intuens, ad desiderium colloquendi vobiscum promptus assurgo, ut et dilectionem circa Deum vestram litterario sermone remuneret. Et spem pagi-

nali adhortatione confirmem; atque ita his cum quibus mihi est consortium sanctæ communionis, jucundum reddam testimonium caritatis. Non enim sufficit animo meo de nobis esse securum, nisi ostendero illum quoque, quo vos complector, affectum. Siquidem declarat se non ex judicio odisse a Dei dilectione divisos, qui potest non amare conjunctos. Inter procellas varias, tempestatum adversa considero. Vos quoque, ut super his pietatem ejus glorificetis, uberiore exultatione suadeo; quijectorum suorum mentes quo acceptiores sibi reddat, examinat; et licet cognitos sibi, quibusdam tamen difficultatibus probat, ut justitiam quoque inesse dono quod largitur ostendat. Atque ideo pertinaciter bono vos convenit imminere proposito, nec in via quæ ducit ad cæli regna deficere. Qui intuetur dominicæ munera non æstimanda promissa, nullius potest respectum habere periculi. Non enim frangit consideratio presentium malorum, nisi futurorum honorum vincat oblivio: quando omnem amaritudinem laboris excludit, qui dulcedinem spei, quæ expectatur, amiserit. Quæ enim difficultas beatitudini par est? aut quæ condignæ præmiis passiones ad futuram scilicet gloriam, quæ in nobis Apostolo annuntiante revelabitur (*Rom. viii*)? Absit ne quidquam a Christi caritate nos separet. Quanta est tribulatio, si gloriam parit? Materia prosperorum est quæ putatur adversitas. Dum inclinamur, erigimur. Nemo haberet futu-

ram remunerationem, nisi necessitates presentium sustineret. Videte quanto opere hominum terrena messis assurgat. Quanto est igitur labore procurandum, ut cælestia dona non pereant? Quæ est negligentium vita, sed non voti opulenta substantia: *Dignus est operarius, ut fructum mercedis accipiat (Luc. x)*. Indiscrete passim pietas cum impietate langueret, si examinatio bonos a malis divisura cessaret. Gratum admodum spectaculum Domino in agone justorum: nec quidquam ita supernam gratiam conciliat homini, sicut adversorum impetus patienter excepti. Quis milites sub pacis securitate miretur (a)? Non est arduum in sicco secunda fixisse vestigia; nec artem gubernatoris ostendit marina tranquillitas.

Satis est interpidum inter bella procedere, inter lubrica non labare, fluctus in tempestate contemnere. Sæviant, et motus suos exerceat mundana tentatio, dum manifesti appareant qui probantur. Hæc scientes, carissimos fratres, fidei vestræ tenete constantiam, et ipsa etiam, si inciderint, militantiæ meritis vestris amate pericula. Annuntiate quæ colitis, et participate etiam per universum orbem mandata evangelica quæ tenetis: supra stipendia vestra, correctio quoque vobis ascribatur aliena: inter cæterorum enumerationem, quibus sibi divinam gratiam plenus spiritu Dei propheta conciliat (*Psal. l*), inter ea quibus misericordiam, qua conservetur, exorat: docere si iniquos vias Domini, et conversionem per se fieri prædicat impiorum. Beati quibus vita innocenter

(a) Edit. Rom. habet: *Quis miles sub pacis securitate meretur.*

acta dat præmium. Beati per quos aliis quoque præstat exemplum. Et nos quidem, quantum in nobis est, nec sollicitudine, nec labore cessamus, ut humilitatem, quam nos Dominus noster docuit, imitati, quæ salutem eorum conveniunt postulemus: ut dispensationis mihi credite, dum agnoscutur cura, probentur officia. Nam repetita vice Ennodium atque Peregrinum fratres et cœpiscopos nostros, mandata legatione, direximus, rationem, adhortationes, preces, lacrymas ingerentes, ut ab impiorum contagione separati, ad veram fidem iisdem quibus vos modis, et apostolice scit sedes, se conferant, aut certe non nos defuisse prædicationi, sed illos propriæ salutis mundus agnoscat (a). Data Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XV.

^a AD POSSESSOREM EPISCOPUM.

In fide catholica perseverandum.

Hormisda Possessori episcopo.

Optimam vestræ caritatis audientes instantiam, et cognoscentes rectæ (b) vitæ tramitem, quem sine strepitu vindicatis, Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus: ut et in ea dispositione persistas, et cæteris quod sequantur tribuere possis exemplum. Ista sunt dona cœlestia: ista sunt divinæ retributionis indicia: ista sunt Dei iudicia, quæ te a catholico sacerdotum noluerunt separari consortio. Unde, frater carissime, præsentibus hortamur alloquiis, ut in ea constantia, qua electus es, perseveres, et augmenta probabilibus initiis subministres: quia bonum opus, præcipue quod ad doctrinam fidei pertinet, nisi semper creverit, videtur imminui. Et si tribulatio mundana contigerit, ante oculos vestros, futura præmia ponentes, apostolica vos admonitione consulimus, dicentes: *Non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis II Cor. x.* Meliora tamen speramus, quia Deus, qui per beatum Apostolum dixit: *Qui vos non dimisit tentari super quod potestis (Rom. viii)*; ipse pro sua pietate, quos suos elegit esse, et de laqueis adversariorum, sicut semper, eripiet. Libellum dilectionis tuæ de confessione rectæ fidei per legatos nostros remeantes accepimus, et in eos sinceritatem tuæ fraternitatis agnovimus: quia quod recte credit, sub attestatione publica prædicare non distulit. Data III nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

^b EPISTOLA XVI.

AD POPULUM ET MONACHOS CONSTANTINOPOLITANOS, PER EOSDEM LEGATOS DIRECTA.

Abstinendum a consortio hæreticorum, et in catholica fide perseverandum.

Hormisda clero, populo et monachis orthodoxis Constantinopoli consistentibus.

^a Possessor episcopus Africanus pro fide catholica Constantinopoli exsulabat, fidei catholicæ professionem ibidem edidit coram prima legatione. Magno cum fructu et comodo omnium catholicorum Constantinopoli hoc tempore morabatur. Baronius anno 517, num. 26. SEV. BINIUS.

(a) Deest data in edit. Rom.

A Si is qui calicem aquæ frigidæ, mandata evangelicæ secutus, obtulerit, mercedem boni propositi, ipso Domino, qui hoc docuit, restituente, consequitur; nonne qui tanto populo fidelium veritatem annuntiare distulerit, juste pœnam damnationis incurrit? Hinc est quod interminationem mandati cœlestis effugiens, (quod deceat loquendum est in his quæ ad Deum pertinent, nec tacendum) habens quoque vestræ salutis affectum, admonitionem eorum quæ præsens necessitas poscit assumpsit; omnes, quibus curæ est fide integra Christianam religionem servare, contestans, ut eos qui sanctam Chalcedonensem synodum et beati Leonis de fide catholica conscriptas epistolas declinant, quibus possunt viribus avertentur et fugiant; quando ipsi sunt, qui Entychetis et Dioscori Alexandrini, vel potius nefanda Manichæorum contagione polluti, verbo quidem adversus constituta Patrum videntur habere certamen, rebus autem contra incarnationem Domini nostri Jesu Christi evidenter insurgunt. Recordamini, carissimi, quæ fuerunt Basilisco palatina aulæ incubante tentata; et temporum illorum acta vel visa vel audita recolite. Quam scelerata tunc fuerit Timothei cognomeno Æluri, quam impudens et monstruosa præsumptio: quantus etiam per universum orbem fidei se vestræ fervor ostenderit. Probavit tunc Constantinopolitanus populus, quam pure deceat credentes Christiana servare mysteria. Sed transacta utinam studia fuissent, et non nunc similia tempus expeteret. Rursum enim iidem C hæretici caput improbum de profundo, quo immersi tenebantur, attollunt. Atque ideo rogo, hortor, admoneo dilectionem vestram, ab eorum vos conciliis et communionem discernite. Recordamini zeli prioris, et vivere in vobis lucem, scintillam ignis spiritualis ostendite, ne simplicem in vobis veritatis affectum perditorum astutia expugnasse se gaudeat. Et hæc quidem, quantum ad præsentem necessitatem, et assumentam contra impios cautionem, dixisse sufficiat. Spero tamen quod si admonitio ista promoverit, et mihi et vobis utilis erit; quando et Deus in vestra salute glorificabitur, et fructus nostræ sollicitudinis apparebit. Data in nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XVII.

D AD ENNODIUM ET PEREGRINUM EPISCOPOS.

Joanne Nicopolitano, quæ contra eum Thessalonicensis lentaverit, se cognovisse scribit, novamque causam sedis apostolicæ ingestam, iisdem cognoscendam per litteras hasce commisit.

Hormisda Ennodio et Peregrino episcopis.

Posteaquam profecta est caritas vestra, Nicopolitanus diaconus, qui vobis etiam occurrit in itinere, Romanus venit; quem præter moram vidimus, cogitantes

^b His omnibus litteris datis adjecit pontifex libellum confessionis catholicæ, quæ contra eum Thessalonicensis, cui subscribendo, quisque se vere catholicum esse probare, Romanæque Ecclesiæ catholicam communionem consequi posset. SEV. BINIUS.

(b) Ibid., fidei.

ne forte esset quod ad instructionem mandatæ vobis A negotiationis adjicere deberemus : quod et rationabiliter factum ipsa res evidenter ostendit. Obtulit enim nobis epistolam Joannis episcopi sui, et aliam synodi sibi subjacentis Ecclesiæ Nicopolitanæ, qua quæruatur ab episcopo Thessalonicensis excitatas adversum se tam principales quam judicarias potestates : concussionibus et dispendiis se vehementer affligi propter hoc, quia de ordinatione sua ad episcopum relationem secundum prisca exempla non miserit. Pro qua causa speraverunt, ut de remedio cogitare deberemus, consulentes etiam nos, ut daremus eis licentiam relationem ad designatum episcopum secundum consuetudinem destinandi. Unde tractavimus, et episcopum quidem Nicopolitanum admonuimus, ne tale aliquid audere tentaret, si nobiscum velit in communione persistere ; ne per illum, si ab eo qui a communione nostra alienus est, confirmationem petisset, nostra quoque communi contagium sustineret. Hæc vos, ut omnia secretis, instruximus. Quid autem proptio Deo vobis de hac (a) agendum sit, subjecta declarant. Data pridie idus Aprilis, Agapito consule.

EPISTOLA XVIII.

AD EOSDEM.

Quid in causa Nicopolitana cum Thessalonicensi agendum sit præscribit.

Hormisda Ennodio et Peregrino episcopis.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, intercedentibus et adiuvantibus sanctis, quid agendum sit de causa Nicopolitanæ Ecclesiæ. Primum ubi Thessalonicam, Deo juvante, veneritis, epistolas nostras, quas in hac causa misimus, episcopo Thessalonicensi tradite, illum quidem ordinem in ejus salutatione servantes, quem scitis a nobis esse mandatum circa eos qui cum sede apostolica, hoc est Ecclesia catholica non communicant. Traditis autem epistolis, instanter agere debetis ut se ab ejus Ecclesiæ concussionem suspendat : rationem reddentes, quia non potuit reversus ad communionem et ad corpus Ecclesiæ cum illis qui necdum reversi sunt quidquam habere conjunctum, nos non solvere a prædecessoribus nostris concessa privilegia, si ipse ecclesiastica instituta non deserat. Certe redeat ad unitatem, et nos cum eo insistemus, ut omnia privilegia quæcunque consecuta est a sede apostolica Ecclesia ejus, inviolata D serventur. Dicit etiam aperte illum ostendere inimicum se esse fidei, si insequitur quos viderit ad catholicam communionem reverti. Quod poteritis causam ibi Deo propitio componere, scriptis ad episcopum Nicopolitanum litteris, quid vestra promovet opera nuntiare. Si vero obstinatus fuerit, nec ab insecutione ejus cessare voluerit, secundum litteras quas ad clementissimum imperatorem misimus, apud principem causam Ecclesiæ Nicopolitanæ sic agite, ut dicatis : Alcyon episcopus Nicopolitanus satisfecit Ecclesiæ catholice, susceptus est, et ad communionem reductus : hujus successor Joannes episcopus et Deum ante oculos habens, et de salute sua cogitans,

et prædecessoris sui bonum exemplum sequens, condemnatis hæreticis vel transgressoribus ad sedem B. Petri apostoli misit, et susceptus est : huic nunc Thessalonicensis episcopus insidiatur, et eum concutit ; contraria his quæ fecit ab eo exigere volens. Hinc pater vester, et omnes orthodoxi rogant ut jurisdictionibus vestris removeatur ab eo ista molestia ; ne videatur hominibus propter hoc illum persecutionem pati, quia ad communionem sedis apostolicæ rediit ; et qui expectant per vos unitatem fieri, aliud incipiant credere, si pietatem vestram viderint hoc dissimulare, hoc negligenter accipere. Visum est nobis expedire, ut litteras quas ad Thessalonicensem in causa Nicopolitana direximus, quolibet ordine prudentia vestra diversis in locis faciat publicari, magno B tamen in civitate Thessalonicensium, quia hoc factum, et a persecutione nostrorum potest cessari, et ad ipsius, si se correxerit, credimus pertinere salutem.

EPISTOLA XIX.

AD ANASTASIVM AUGUSTVM.

Joannem Nicopolitanum ei commendat.

Hormisda Anastasio Augusto, per Ennodium et Peregrinum episcopos.

Dum sapientiæ vestræ, clementissime imperator, profunda considero, providentes salutis propriæ, vobis displicere non æstimo. Neque enim aut divina monita, aut humana continent instituta, ut qui consultit bonæ spei, qualibet debeat reprehensione culpari : cum maxime pietas quoque vestra affectu se unitatis C et pacis flagrare fateatur. Quæ res me quoque vel pro fiducia conscientie vestræ, vel pro creditæ quoque mihi dispensationis officio, emergente compulsi non supersedere negotio. Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitane civitatis antistes, prædecessoris sui sanctæ recordationis Alcyonis secutus exemplum, beati Petri apostoli communionem cum synodo sua, damnatis his quos Ecclesia detestatur, expetiit. Is nunc gravibus fatigatur insidiis. Precor mansuetudinem vestram, iniqua molientibus obviate, et remove te molestias, et correctum fovete, cui, ut corrigetur, debuisset insisti. Scient enim qui tardaverint, se reos futuros, cum a vobis foveri viderint jam reversos. Fateor, clementissime imperator, miror insidiantium pertinaciam neque Dei neque vestro intuitu permoveri. Nam qui oderunt in homine studium desiderii boni, quod de se æstimant judicari, insequuntur, ad recta reduces ; jure culpandi, si non converterint deviantes. Date fidei vestræ clara documenta, si adfore cunctis ad unitatem reductis et officio omni et adhortatione cogitetis.

EPISTOLA XX.

AD JOANNEM EPISCOPVM NICOPOLITANVM.

Æquo animo ærumnas pro fide sustinendas, et ideo provinciales episcopos ad fidei unitatem ab eo confirmandos.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano.

Remeante Pulione subdiacono nostro, litteras caritatis vestræ suscepimus, de constantia fidei, vel de

intentione, quam circa communionem sedis apostolicæ geritis, gratulantes: sed contristati sumus, quod vos aliquas sustinere molestias perhibetis. Ista tamen diuturnam non possunt habere substantiam; quia ubi Deus pure colitur, etsi adversa contigerint, in prospera commutantur, secundum Apostolum dicentem: *Spes non decipit* (Rom. v). Dubitans apostolorum princeps incedens per pelagus laboravit (*Matth. xiv*): mox tamen invocato Domino suo, paratum habuit qui eum porrecta manu non pateretur sustinere delictum. Ergo auctorum nostrorum sequentes exempla, et in ipsorum fide permanentes, illius poscimus auxilium, de quo scriptum est: *Qui nos non dimittit tentari supra quæ possumus* (I Cor. x). Igitur salutantes caritatem tuam hortamur ut, quemadmodum prædiximus, in his quæ bene inchoata sunt perseveres: quia *qui perstiterit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth. x*). Frequenter alloquitis tuis nostram sollicitudinem relevare non desinas. Paroïciales quoque sacerdotes tuos competenti adhortatione confirma, quia ista faciendo, talentum tibi creditum poteris multiplicare quotidie. De illa quoque parte, quam dilectio tua postulat, cogitamus, ut ad imperatorem clementissimum pro generalitatis quiete preces nostræ perveniant. Tantum est ut votum studiumque nostrum congruis orationibus juvare non cesses, quia nos in his Deo auctore perficiendis vacare minime potuerimus. Data v nonas Martias, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXI.

AD EUMDEM JOANNEM.

Hormisda Joanni episcopo Nicopolitano cum synodo.

Optaremus, dilectissimi fratres, ab omnibus vos molestiarum fluctibus alienos, vitam sub tranquillitatis serenitate transigere, et Deo nostro, remota mundanarum tempestatum mentis perturbatione..... moverant: quia quæ fieri nolumus, necesse est, ut facta doleamus. Sed abundat mundus incommodis et tentationibus: sæculum istud, in quo peregrinamur, expositum est passim, veluti magna moles, ventorum procellis. Ita fidelium mentes diabolicis pulsantur insidiis, et, sicut dictum est, *qui volunt pie vivere in Christo, persecutiones patientur* (II Tim. iii). Sed consolatur spes a justo retributore promissa: *quia beatus est qui non fuerit scandalizatus in Domino* (*Matth. xi*). Non dejiciant milites Dei impetus fragiles et caduci. Qui assistit strenuus, non delectatur ignavis. Facile contemnuntur ista quæ transeunt, si illa quæ sunt mansura cogitentur. Amplectenda est probationis occasio: quia licet sint dura onera laborum, præmia tamen majora virtutum. Quemadmodum par erit ei remuneratio, qui se imparem monstrat examini?

Non simus segnes ad fortia, si pervenire cupimus ad promissa. Quis super hoc expectet vocem hominis, qui quotidie nobis insonet sententia veritatis: *Beati qui passiones patientur propter justitiam* (*Matth. v*)? Sed ne me, fratres carissimi, (licet apud fideles magna sint) spiritualia tantum vestræ exhibere creditis confirmationis solatia; providendis enim pro

vestra tribulatione remediis, quantum in homine esse potuit, non quievit. Nam per legatos ad Orientis principem destinatos, et Thessalonicensem episcopum, ut ab infestatione vestra cessaret, admonui; et prorogatis paginis, ut imperatori supplicaretur, adjuxi.

Hæc quantum ad præsentia sunt provisæ: sed illa quæ ad spem futuram pertinent, hæc sunt potius mentibus intuenda. Sane hoc me fateor fuisse miratum, quod inter allegationes angustarum religiosæ prudentiæ vestræ hæc potuit cura subreperere, ut a me sub consolationis colore dirigendi ad Thessalonicensem episcopum solidas litteras licentia posceretur. Egone hujus rei auctor existerem, quam si inscio me cognoscerem factam esse, culparem? Absit ista perversitas. Audite apostolicam vocem, sed personæ meæ convenienter aptandam. *Si quæ destruxi hæc iterum œdifico, prævaricatorum me constituo* (*Gal. ii*). Nolite, obsecro, ad evitata vix redire contagia; nec pedes luto, quo tenebantur, avulsos, patiamini male rursus immergi. Sinite obliterata esse transacta. *Nemo mittens manum suam in aratrum, et aspiciens retro aptus est regno Dei* (*Luc. ix*). Impediuntur a processu propositi itineris, qui reflexis oculis respiciunt quod relinquunt. Non amant ecclesiasticæ disciplinæ eos in quibus remanet memoria illa perfidiæ: totos ab errantibus oportet abscindi: quia in tantum detestabiles existimantur ad spreta redeuntes, ut B. apostolus Petrus (II Petr. ii) melius illis esse prædicaverit, ut non cognoscerent viam justitiæ, quam cognoscentes retrorsum reflecti in tradito sibi sancto mandato. In aperto est qua pertinacia traditæ fidei debeat constantia custodiri, si tolerabilius est in errore persistere, quam coinquinationibus rursus, quas quis fugerit, implicari. Data pridie idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

EPISTOLA XXII.

AD DOROTHEUM EPISCOPUM THESSALONICENSEM.

Hormisda episcopus Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

Joannes frater et coepiscopus meus Nicopolitanæ urbis antistes cum synodo sua variis se concussionibus atque dispendiis graviter causatur affligi; quod a transgressorum societate divisus, postquam communionem sedis apostolicæ emeruit, ad Thessalonicensium Ecclesiam ordinationis suæ initia non direxit. Potuisset neglectus esse culpabilis, si unum esset inter omnes mysterium caritatis. At cum multi se a petræ illius, quæ Christus est, soliditate diviserint; quis non velit ab errantium conjunctione dirimi, ut mereatur cum his qui consistunt in veritate conjugari? Non igitur consuetudo est neglecta, sed vitata contagia. Ergo objicere quis possit errorem, ubi cogitatum salubriter intelligit cautionem? At nos, quod debueras primus assumere, credebamus te sequi saltem post aliena exempla potuisse. Non sufficit in lapsibus mora, nisi ad reprehensionis cumulum, circospectos quoque qui ad viam redeunt accedat invidia. Quid aliud, quam beati Petri (quod sine impietate dici non potest) ipsum quod a Domino datum est nomen

oderunt, qui eos qui ad sedis ipsius altaria confugiunt insequuntur?

Quo pudore, rogo, privilegia circa te illorum manere desideras, quorum mandata non servas? et reverentiam quam non exhibes fidei, cupis tibi ecclesiastica potestate deferri? Si in iisdem vestigiis, quibus catholici nituntur, insisteres, insectationem tamen proximi vitare deberes; sciens secundum Domini nostri et Salvatoris, quem colimus, instituta, eum qui scandalizaverit unum de minimis, obnoxium magnis esse peccatis (*Marc. ix*). Ubi est, Domine, humilitas, quam sub occasione discipulorum tuorum certantium de loci qualitate docuisti? Tu ostendis illum esse maximum, qui exhibere studuerit se pusillum, *Respice de cælo, vide: visita vineam istam te cultore plantatam (Psal. lxxix)*: intende circa mandata tua minimos, et circa ambitum honoris elatos.

Cur recentia cupitis, et prisca deseritis, circa summa desides et parva curantes? Nonne hoc est rerum vilia decimare; et legis præcepta contemnere? Serva illa quæ Deo congruunt; et facile ea quæ sunt ab hominibus subsequuntur. Quin potius curam salutis assume: et cur te alius prævenit in veritate, suspiras: ne si insectari eos qui ad Ecclesiam revertuntur membra perstiteris, tu quoque cum his quos nominatum condemnat apostolica sententia, copuleris. Data pridie idus Aprilis, Agapito viro clarissimo consule.

^a EPISTOLA

ANASTASII AD HORMISDAM.

Suggillat Hormisdæ nimiam duritiam.

Anastasius Augustus Hormisdæ papæ.

Etsi magnum aliquid taciturnitas iudicatur, tamen necessarium est admirantes Dei misericordiam assidue frequentare sermonem. Et quia initium fidei, quam nos Dominus et Deus Salvator noster Jesus Christus docuit, in remissione peccatorum præcellit, nulli habetur ignotum. Ipse enim per propriam passionem omnia Adam peccata mundavit: et hæc fuit negotiatio humilitatis ipsius, ut et præfatum et omnes fratres liberaret ex servitute peccati, voluntarie personam servi suscipiens. Nam beatus Paulus apostolus docuit nos scribens ad Romanos: *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, et in eos qui non peccaverunt (Rom. v)*: ex quo est universitati quodammodo declaratum ex generali dispositione, sive mirabilibus, specialia quæque exempla debere (a) semel (b) tam magnæ legis (c) iussiones, et tam pia bonitate (d) firmatæ, ut omnis doctrina, quam discipulis suis tradidit, in hoc firmamento consistit. Fugavit ægritudines, sive multifaria genera passionum: nodum peccati propria, sicut dictum est, passione resolvit; et agens, ad implenda similia discipulis factis et sermonibus instruebat. Verum, si sicut aliqui nituntur ostendere, certi ex ipsius apostolis tam piam doctri-

^a Hoc tempore contigerunt ea quæ scribit Anastasius Bibliothecarius in Vita Hormisdæ, his verbis: *Item secundo misit Ennodium, etc.* Quibus peractis,

(a) Edit. Rom. addit *suscipere*.

(b) Al. *tantæ*.

(c) Al. *iussione*.

A nam per inobedientiam implere dissimulant; ignoramus ubi magisterium misericordis Domini et magni Dei nobis possit occurrere. Nos autem non ea credimus ratione, [ut immisericordes esse putemus, qui misericordiam didicerunt: sed postulationem nostram a præsentis tempore taciturnitate comprimimus, irrationabile iudicantes illis precum adhibere bonitatem, qui rogari se nolint, contumaciter respuentes: injuriari enim et annullari sustinere possumus, juberi non possumus. Data v idus Julii Constantinopoli, Anastasio Augusto iv et Agapito viro clarissimo consulis (anno Domini 517)

EXEMPLUM RELATIONIS

MINORUM ARCHIMANDRITARUM ET CÆTERORUM MONACHORUM SECUNDÆ SYRIÆ

B *Scribunt quæ pro fide catholica ab Eutychianistis, quos imperator minime coercendos curaverat, patiantur, et quod ab imperatore non auditi, Romanum pontificem tanquam communem patrem interpellent.*

Sanctissimo et beatissimo universæ orbis terræ patriarchæ Hormisdæ, continenti sedem principis apostolorum Petri, deprecatio et supplicatio minimorum archimandritarum et cæterorum monachorum secundæ Syriæ provincie.

Gratia Salvatoris omnium nostrum Christi nos ad vestram beatitudinem refugere velut de hieme et tempestate ad portum traquillicitatis admoniti, minime circumvallantibus (e) teneri jam credimus. Nam etsi patimur, gaudentes sustinemus scientes,

C *quia non sunt dignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis (Rom. viii)*

Quoniam vero Christus Deus noster principem pastorem et doctorem et medicum animarum constituit vos et vestrum sanctum angelum, dignum est passionibus, quæ nobis contigerunt, exponere, et immisericordes ostendere lupos, qui dissipant gregem Christi: ut auctoritatis baculo eos expellat de medio ovium, verbo autem doctrinæ animam sanet, et orationis medicamentis mitiget. Qui autem isti, et qui hos adversum nos armaverint, audistis utique, beatissime: Severus ille et Petrus, qui nunquam in Christiano numero reputati sunt, qui per singulos dies sanctam Chalcedonensem synodum, sanctissimum patrem nostrum Leonem publico anathemate impetentes, qui iudicium Dei nihil æstimantes, et colendos canones sanctorum Patrum conculcantes, episcopos quidem principali potentia facientes exhiberi, et nos cogentes illudere prædictam sanctam synodum, supplicis inestimabilibus affligentes.

D Unde et quidam eorum injectas plagas minime sustinentes, de hoc sæculo transierunt, et nostrorum vero non exigua multitudo perempta est. Euntibus namque nobis ad mandram domini Simeonis pro causa Ecclesiæ, insidiati sunt nobis in itinere præ-

quas cædes quasve injurias orthodoxis Severus Autiochenus, cæterique Acephali intulerint in Syria, sequens epistola indicat. SEV. BINIUS.

(d) Al. *firmata*.

(e) Al. *ad nos calamitatibus*.

dicti coinquinati, et supervenientes occiderunt ex nobis trecentos quinquaginta viros, quosdam autem vulneraverunt; alios vero, qui potuerunt ad colenda altaria confugere, ibidem peremerunt et monasteria incendunt, per noctem mittentes multitudinem inquietorum hominum redemptorumque omnem paupertatem ecclesiasticam hujusmodi pestiferi homines consumentes. Ad singula autem delatae ad vestram beatitudinem instruunt chartæ a venerabilibus fratribus Joanne et Sergio, quos miseramus Constantinopolim, sperantes vindictam fieri de his quæ commissa sunt. Sed eos nec verbo dignatus est imperator, sed etiam cum grandi contumelia expulit, comminatus eis qui ista porrigereut. Unde hinc est nos vel sero cognoscere, quoniam tanta parvitas et audacia talium malorum adversus Ecclesias facta, ipsius immissione composita est. Deprecamur ergo, beatissime pater, supplicantes et rogantes, ut exurgatis, cum fervore et zelo, et condoleatis juste pro corpore laniato (nam caput estis omnium) et vindicetis fidem contemptam, canones conculcatis, Patres blasphematos, et talem synodum anathemate impetitam. Vobis a Deo data est potestas et auctoritas ligare et solvere. *Non opus habent qui sani sunt medicis, sed male habentes (Matth. xvi).* Exurgite, Patres sancti, venientes ad salvandos nos; imitatores estote Domini nostri, qui de cælo super terram advenit quærere errantem ovem: Petrum illum respicite principem apostolorum, cujus sedem ornatis, et Paulum qui est vas electionis, qui circumeuntes orbem terrarum illuminaverint: nam magna vulnera majoribus indigent adjumentis. Mercenarii videntes lupos venientes adversus oves dimittunt eas dissipari ab illis: vobis autem veris pastoribus et doctoribus, quibus cura pro salute ovium commissa est, occurrit ipse brest cognoscere suum pastorem, ab immittissimis bestiis liberatus, et vocem sequens pastoris, sicut Dominus ait: *Oves meæ vocem meam audiunt. et ego cognosco eas, et sequuntur me (Joan. x).* Non ergo despiciatis nos, sanctissime, qui a bestiis ferocibus quotidie vulneramur. Ad perfectam autem notitiam vestri sancti angeli, anathematizamus in eadem nostra deprecatione virtutem habente libelli omnes projectos et excommunicatos a vestra apostolica sede. Dicimus autem Nestorium, qui fuit Constantinopolitamus episcopus, Eutychem, Dioscorum, et Petrum Alexandrinum, qui cognominatus est Babus, et Petrum, qui dicebatur Fullo, Antiochenum nihilominus et Acacium, qui fuit Constantinopolitanus episcopus, eorum communicatorem, et omnes qui unum illorum hæreticorum defendunt.

SUBSCRIPTIONES.

Ego Alexander misericordia Dei presbyter et archimandrita sancti Maronis deprecatus sum.

Simeon misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Joannes misericordia Dei diaconus et dispensator ut supra.

Procopius misericordia Dei presbyter et archimandrita ut supra.

Petrus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Eugenius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Geladius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Bassus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Romulus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Eusealius misericordia Dei presbyter ut supra.
 Malchus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Leontius misericordia Dei diaconus ut supra.
 Stephanus misericordia Dei presbyter ut supra.
 Carufas diaconus ut supra.
 Thomas presbyter ut supra
 Samuel diaconus ut supra.
 Theodorus presbyter ut supra.
 Joannes misericordia Dei presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra,
 Joannes diaconus ut supra.
 Simeonius diaconus ut supra.
 Salinus archimandrita ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Mucymus presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Paulus presbyter ut supra.
 Priscus presbyter ut supra.
 Antonius presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Julianus presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Zachæus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Paulus presbyter ut supra,
 Joannes presbyter ut supra.
 Sergius diaconus ut supra.
 Item Sergius diaconus ut supra.
 Julianus presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Ammonius diaconus ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Lucas presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Flavianus archimandrita ut supra.
 Monimus diaconus ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Antonius diaconus ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.

Eliseus presbyter ut supra.
 Sergius diaconus ut supra.
 Isaacius presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Philippus diaconus ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Zenobius presbyter ut supra.
 Moras diaconus ut supra.
 Isaacius presbyter ut supra.
 Ananias presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Simeon presbyter ut supra.
 David thos diaconus ut supra.
 Thomas diaconus ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Lamueus presbyter ut supra.
 Daniel archimandrita ut supra.
 Simeon archimandrita ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 David presbyter ut supra.
 Dorotheus presbyter ut supra.
 Antoninus presbyter ut supra.
 Darsus presbyter ut supra.
 Darsumas (Forte *Barsumas*. ΠΑΡΟ.) presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Eusebius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Marcellus presbyter ut supra.
 Priscus presbyter ut supra.
 Maras presbyter ut supra.
 Sergius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Item Thomas presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Salinus presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Varasaldas presbyter ut supra.
 Joannes diaconus ut supra.
 Marcellus diaconus ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Gennadius presbyter ut supra.
 Thomas presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Abramius presbyter ut supra.
 Simeonius presbyter ut supra.
 Jacobus presbyter ut supra.
 Joannes presbyter ut supra.
 Isidorus archimandrita.

- A Julianus presbyter ut supra.
 Joannes et Romanus et Thomas presbyteri ut supra.
 Antoninus diaconus ut supra.
 Abraham presbyter, Maras diaconus et Abraham presbyter ut supra.
 Zenobius et Stephanus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Demetrius presbyteri ut supra.
 Thomas et Domnus presbyteri ut supra.
 Simeonius et Elias presbyteri ut supra.
 Abramius et Pelagianus presbyteri ut supra.
 Romanus et Abram presbyteri ut supra.
 Simeonius presbyter et Carufas diaconus ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Simeonius et Julianus presbyteri ut supra.
 Eutyechianus et Joannes diaconus ut supra.
- B Thomas et item Thomas presbyteri ut supra.
 Romanus diaconus et Joannes presbyter ut supra.
 Eusebius archimandrita et Eustasius presbyteri ut supra.
 Jacobus et Eusebius presbyteri ut supra.
 Sergius et Maras presbyteri ut supra.
 Joannes et Julianus presbyteri ut supra.
 Paulus et Isacius presbyteri ut supra.
 Thomas et Dasianus presbyteri ut supra.
 Joannes et Daniel presbyteri ut supra.
 Jevenas presbyter et Azizos diaconus et archimandrita ut supra.
 Antonius diaconus et archimandrita et Cyrillus presbyter ut supra.
- C Job presbyter et Stephanus diaconus et archimandrita ut supra.
 Bassus diaconus et Basilius presbyter ut supra.
 Simeonius et Joannes presbyteri ut supra.
 Jacobus presbyter et Julianus diaconus et archimandrita ut supra.
 Simeonius et Alpheus presbyteri ut supra.
 Joannes presbyter et Petrus diaconus ut supra.
 Daniel diaconus et Eunus diaconus archimandrita ut supra.
 Alexander et Epiphanius presbyteri ut supra.
 Zoilus et Abramius presbyteri ut supra.
 Julianus presbyter et Joannes diaconus et archimandrita ut supra.
 Carufas et Simeonius presbyteri ut supra.
- D Timotheus diaconus et Petrus presbyteri ut supra.
 Macedonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Dionysius archimandrita ut supra.
 Joannes archimandrita ut supra.
 Simeonius presbyter et archimandrita ut supra.
 Menas diaconus et archimandrita et Darabsabas presbyter ut supra.
 Sergius presbyter et Theodorus archimandrita ut supra.
 Benjamin archimandrita et Isacius presbyteri ut supra.
 Daniel presbyter et archimandrita et Abraham archimandrita ut supra.
 Simeonius archimandrita ut supra.

EPISTOLA XXIII.

AD ARCHIMANDRITAS SYRIÆ.

Illos solatur hortaturque ut in fide catholica perseverent.

Ὁρμισδάς ἐπίσκοπος, πρεσβυτέρους, καὶ ἀρχιμανδρί-
ταις τοῖς ἐν δευτέρᾳ Συρίᾳ οὖσι, καὶ λοιποῖς ὀρθοδόξοις
ἐν οἰοῦντάς τε ἀνατολικῷ κλίματι διάγειν, καὶ ἐν τῇ τῆς
Ἀποστολικῆς καθέδρας κοινῶνι διαμένουσιν.

Ἀναγρωσθέντων γραμμῶν τῶν ὑμετέρας ἀγάπης δι'
ὧν τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ ἀρροσύνη ἐφανερώθη, καὶ τῶν
ἀπίστων ἢ ἐπίμονος μακρία λυπηρῶς δῆλη γέγονεν, οἵτινες
ἐπειδὴ τῶ κακῶς ζῶντι πνεύματι ἐμίσησαν τὸν Κύριον,
τὰ μέλη ἐκείνου ἀσεβῶς διώκουσιν, ὅσον ἀπὸ τῆς ὑμετέ-
ρας βεβαιότητος ἐστὶ γυνάϊ, ἠλλόλογησεν τὸν Κύριον, τὸν
τὴν πίστιν τῶν ἑαυτοῦ στρατιωτῶν μεταξὺ τῶν ἐναντιῶν
φυλάττοντα. Καὶ πάλιν τῶν ἐκκλησιῶν τὸν σῶλον, καὶ τῶν
δούλων τοῦ Θεοῦ τὰς ἐπαχθείας, καὶ τοὺς κόπους κατω-
πύσσας στενάχων κατὰ τὸν προφήτην, ἐξέκραξεν· « Ἀνάστα,
Κύριε, δικάσον τὴν δίκην σου, μνήσθητι τῶν οὐνειδισμῶν
σου, τῶν ὑπὸ ἀρροσύνης ἔλην τὴν ἡμέραν. » Ἦδώς καὶ τὰ
ἐξῆς ὁμοίως ἐπάγω, « Μὴ ἐπιλάβῃ τῆς φωνῆς τῶν ζητούν-
των σε, ἢ υπερφρόνεια τῶν μισούντων σε ἀνεῖθι διαπαντός
πρὸς σέ. » Καὶ γὰρ ὡσπερ χρεὶ ἡμᾶς τὸ ἐδραῖον τῆς
πίστεως φυλάττειν, οὕτως οὐχ ἀρμόζει περὶ τῆς δικαιο-
σύνης τῆς θείας κρίσεως ἀπιστεῖν. Οὐκ ἐστὶ νέος, ἀδελφοί,
τῆς ἐκκλησίας οὗτος ὁ κόπος ὅμως ἐν αὐτῷ τῶ ταπεινοῦ-
σθαι, ὑψοῦται, καὶ δι' ἐκείνων, δι' ὧν πτωχεύειν δοκεῖ,
πλουτίζεται. Ἐν πείρᾳ ἐστὶ τοῖς πιστοῖς τοῦ Θεοῦ τὸ διὰ
τοῦ θανάτου τῶν σωμάτων τὴν ζωὴν κερδαίνειν τῶν ψυ-
χῶν ἀποβάλλονται μὲν τὰ βέροντα, ἀλλ' ἐμπαροῦνται ἐν τῇ
αἰῶνι, καὶ ἐν τῷ τὸν διωγμὸν ὁδοποιοῦν τῇ δοκιμῇ, αἰτία
γίνεται τῆς ἀξίας ἡ δοκιμὴ· ἀνήκει καὶ ἐν τῇ τυφλώσει
μαρμόνευοι ἀγνοοῦσιν, ὅτι οὗς ἐκ τῆς τῶν ἀνθρώπων
ἀναστροφῆς χωρίζει δύνασθαι νομίζουσι, τοῦθους εἰς
τὴν βασιλείαν ἀγοῦσι τοῦ Θεοῦ· ἐντέθεν ἐν αὐτοῖς τοῖς
μυθῶνι οἱ ἀφροσύνας, καὶ ἡ περὶ τὸ πάσχειν σπουδῆ·
ἐνδέχεται γὰρ τὸν τῶν ἀγῶνων τῶν ἰδίων, ὁ τῶν μεγάλων
θαρσύνων ἀνταποδοθῆναι. Τίς γὰρ οὐκ ἀνάλαιος ἐν τοῖς
κακοῖς, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐπάθλων παραμυθηθεῖ τὰ ἐναντία;
ἐκείνη ἐστὶν ἡ ἐλπίς ἢ μὴ συγχωροῦσα ἐν τῇ ἀνεπιπέτῃ
ἡμᾶς ἀπονεῖ ἀποκλείει τῶν θλίψεων τὸ περὶ τὴν γλυκείαν
γεύσιν τῶν ἀρετῶν. Τίς γὰρ οὐκ οἰσθῆναι τὰ παρόντα με-
γάλα, ἐνοῶν τὰ μέλλοντα; τίς τὸν θάνατον ἀπαρνεῖται,
εἰ τῶν μελλόντων τὴν ἀντίθεσιν κατανοήσεται; Ἐυστοῖτε,
ἀγαπητοί μου, καὶ ἀσάλευτον τὴν πίστιν Βεβαίᾳ λογισμῶ
φύλαττοντες, τῆς ὑπομονῆς τὸν πικρῶν, ἐς ᾧ ἐστὶν ἡ
σωτηρία, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων τὸ βραβεῖον, καρπῶ-
σατε. Μεγάλα εἰσὶν εἰς ἃ καλούμεθα οἱ ἀνάγει. Μὴ βρα-
δυνάτω ἡ ἀσθένεια, ὅτι ὁ καλῶν ἀνταποδοτῆς πιστός,
καὶ δυνατὸς βοηθός ἐστι· μὴ τῇ τῶν καταθῶμενων ἐπιπέδι
ἀπατηθῶμεν, μήτε τῶν ἡδῶν, μήτε προκρίνωμεν τὰ
εὐχερῆ· οὐ τρυφήλα ἡμεῖς ὁ Κύριος ἡμῶν, οὐ κολικευτικῶ
ἐπηγγελῆσθαι ἐκείνος ἐπαθλα ὑπέσχετο, οὐκ ἀργίας. Οὐ
συμβαίνουσιν ἐπαινος καὶ βλάβη. Τίς τῆς ἀνταμείψεως
ἔσται τόπος, εἰ οὐδέμια ἐστὶ φροντίς τῆς ἀρετῆς; στενὴ
ἢ πύλο, ἀλλὰ πλάται τὰ βασιλεία· ὄλησις ἢ εἰσόδος,
ἀλλὰ τοῖς δοκίμοις. Οὐχ οὗτοι εἰσὶν οἱ πρώτοι λόγοι πρὸς
ἐκείνους οὗς ἐδίδοξε, ἃ δεῶξουσι, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς

Hormisdas * episcopus presbyteris, diaconis et ar-
chimandritis secundæ Syriæ, et reliquis orthodoxis
in quocunq; Orientali climate degentibus, et in
apostolicæ sedis comunione permanentibus.

1 Lecis literis dilectionis vestræ, quibus inimi-
corum Dei patefacta vesania est, et infidelium per-
tinax furor dolenter expositus, qui dum redivivo
spiritu oderunt Dominum, membra illius impie per-
sequuntur, quantum ad constantiæ vestræ agnitio-
nem benedixi Deum, fidem militum suorum inter
adversa servantem. Sed rursum Ecclesiarum concus-
sionem et servorum Dei molestias, laboresque
considerans, propheta gemitus meos adjuvante cla-
mavi : *Exsurge, Domine, judica causam tuam, me-
mor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insi-
piente sunt tota die (Psal. LXXII) : libenter ea quoque
quæ sequuntur adjungens : Ne obliviscaris vocem
querentium te : superbia eorum, qui te oderunt, ascen-
dit semper ad te.* Nam sicut oportet nos stabilitatem
fidei custodire, ita non convenit de divini iudicii
æquitate diffidere. Non novus hic, fratres, Ecclesiæ
labor, et tamen dum humiliatur, erigitur, ac per ea
quibus atteri creditur, damna vitantur. Ex usu est
fidelibus Dei, ut per mortes corporum [vitas lucrentur
animarum : amittunt quidem caduca, sed mer-
cantur æterna, et dum persecutio viam facit proba-
tioni, probatio causa fit meriti : stulti et in cæcitate
savientes nesciunt, quia quos conversationi homi-
num subtrahere se posse credunt, ad Dei regna pro-
ducunt : hinc in ipsis periculis gaudia, et ambitus
passionum : expectat enim agones suorum qui ma-
gnorum retributor est munerum. Nam quis non
frangeretur malis, nisi consolarentur adversa de
premiis? Spes illa est, quæ non sinit in despera-
tione deficere : excludit siquidem amaritudinem tri-
bulationum dulcis sapor virtutum. Quis enim magni
habeat (magna ducit) præsentia, sciens æstimare
ventura? Quis dispandia vitæ renuat, si quæ sunt
recipienda considerat? Persistite, carissimi mihi, et
inconcussam fidem fixa animi virtute servantem, per-
severantiæ laudem, in qua est salus et honorum homi-
num palma, præsumite. Magna sunt ad quæ vocamur
indigni : non retardet infirmitas, quia qui vocat retri-
butor fidelis, et fortis adiutor est. Non prosperorum
spe decipiatur aut nobilis : nec facilia proponam-
us non delicioiosa nobis Dominus noster non est
blanda pollicitus : præmia promisit ille, non otia.
Non bene laudi convenit et quieti. Quis locus erit re-
munerandi, si nulla est cura virtutis? Angusta por-
ta, sed regna diffusa : paucis aditus sed probatis.
Nonne hæc sunt ad eos prævia verba, quos docuit :
*Persequentur, et in synagogis flagellabunt vos (Matth.
xv) ?* Per patientiam, sicut scriptum est, posside-
mus animas nostras, ne eas per impatientiam dolea-

1 Ex alia Latinitate legitur apud Harduinum.

Ex veteri codicæ Vaticano, expressa in editione

Roman. 1591, epist. 21, ad deinceps in aliis.

μαστιγώσουσι ὑμᾶς; ἢ διὰ τῆς ὑπομονῆς, καθὼς γέγραπται, κτισάμεθα τὰς ἐαυτῶν ψυχὰς, μήποτε ταύτας διὰ τῆς οὐχ' ὑπομονῆς ἀγλήσωμεν ἀπολέσαντες. Πρῶτος εἰς τὸν σταυρὸν ὁ Κύριος ἡμῶν, καὶ τῆς ὑπομονῆς ἐαυτοῦ διδάσκαλος, ἀνήλθεν ἐν τῷ ἰδίῳ τυπῶν ὑποδείγματι ἐκείνους, οἱς ἐμελλε βοασθῆναι. Αὐτὸς μεταξὺ τῶν ἀρετῶν, καὶ τῶν κόπων, τὸν ζυγὸν κατέχει, ἰσάμενος μετὰ τῶν διηληθῶν τῶν μεμνησμένων, ἵνα κατὰ τῆς ὑπομονῆς τοῦ διωγμοῦ, αὐτὸς, καὶ τῆς αἰωνίου βασιλείας τοῦ στεφάνου παρὰ τῆς ἁγίας. Ἀναλογίσασθε, ποῖα τῶν Μακαρίων ἢ ἔξοδος, τοῖς καρτερικοῖς ἢ πάλιν, ἱστορία τῶν ἑπαίνων ἐφέπεται, ποῖα Ἰουδαῖα, κίκεναι τῶν ἀδελφῶν ἢ φάλαξ, θανάτου τιμὴ ἀναγορεύεται; ἐν ποίαις ἐστὶ στόμασιν ὁ λαὸς ὁ ἐν τῷ ὄρει ἀναλωθεὶς; καὶ αὐταὶ πάσαι αἱ δυνάμεις ὑπὲρ τῆς τοῦ νόμου φυλακῆς, ἐπαυμάματα, καὶ σισί τῶν μελλόντων ὄσπου, ἐξελύθησαν παραδειγμάτων σουούτων, ἡμέτεροι ἐν τοῖς πατράσιν ἐωράκαμεν, ἐψηλαφήσαμεν, ἐδοκιμάσαμεν ἐν τίνι ἀκολουθήσομεν. Τί οὐκ ἐφαρμόζει τῇ ὑποθέσει; τί ἀπάθει τῆς ἀληθείας; τί οὐκ ἀρετίζεται τῷ λυτρώτῃ; καταδυόμενοι κοινοῦσθαι ἐν τοῖς ὑμῶν δόγμασι. Δέγει γὰρ ποῦ ὁ σοφώτατος Σολομῶν, « Μακάριος ὁ κερύσσων λόγον εἰς ἀκοὴν ὑπακούοντος » εὐφροσύνη μὲν οὐν ἐστὶ τὸ διαλεγέσθαι τοῖς θέλουσιν, καὶ πρὸς τὴν ὁρβὴν ἰδοῦν τοὺς μὴ ὑπετακτικῶντας προτρέποντα. Κοτῆζομεν γὰρ ἐνεχυρῶν τῆς πίστεως τῆς ὑμετέρας, τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων ὁμολογηθεῖσαν ἔνστατον, δι' ἧς ἐν τῆς τῶν παρθατῶν λύμης χωρισθέντες εἰς τὰ τῆς Ἀποστολικῆς καθέδρας δόγματα, καὶ ἐντολὰς ἐπαυέρεστε, ὅψῃ μὲν οὖν ἐπιβάτες τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας; ἀλλ' εὐλογητός ὁ Θεὸς οὗ ἐἰς τέλος ἐπιλαμβάνεται, ὃς παιδεύει, καὶ ἰάται, καὶ οὐδὲ τῆς ἡνωμένης αὐτοῦ ποιήμης τὰ πρόβατα καρτερεῖ τῶν ἐπιουλενῶντων λύκων τῆ ἀρχαῖῃ διασπᾶσθαι, ὃς διὰ τῆς κεραμμένης αὐστηρίας οὐδὲ τῆς ἀσφαλείας τῶν ἰδίων ὑπεροχῆ, οὐδὲ τῆς σωτηρίας. Ἀλλὰ τί θαυμαστόν, εἰ τὰ πρόβατα καταλειφθέντος ἐκείνου τοῦ ἐνός καὶ ἀληθινοῦ ποιήματος διασκορπισθέντα ὁ πανούργος, ὁ αἵμασι πεφυρμένος, καὶ ἀρπαξ, ταῖς ἐνεδραῖς ἐτάραξεν; Οἱ τὴν ἀσφάλειαν τῆν ἰδίαν καταλιμπάνοντες, αὐτοὶ ἐαυτοὺς τοῖς κινδύνους τοῦ ὄν σπαράττονται ἐμβάλλουσιν. Ὅστε καὶ νῦν γοῦν σπέρροισ βήμασιν ἐν τῇ ὁδῷ τῶν πατέρων πρὸς ἡν ἀνεδράματε, ἐσστητε· θύναται γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔλεος καὶ τὴν τῶν ἄλλων ὁμοίως διέθρῳσεν τῷ ὑμέτερω μισθῷ, εἰ παρ' ὑμῶν πρὸς τὸ εὐθὲς ὁδηγηθεῖν, λογίσασθαι. Ἀλλ' ἐαυτοὺς καθόλου, ἀπὸ τοῦ βορβόρου, ἐν ᾧ οἱ αἰρετικοὶ καταποθίντες κευράττονται, ὑποστάτατε, καὶ ἐκτινάζοντες τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ κοινοῦ τοῦ κολληθέντος, γένικῶς ἀπαντας τοὺς ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν δογματικῶν ἀποκλιναστας, εὐσεβεῖ ἀποκηρῆξει κατακράντα. Ὁ οὐδέμια τῆς ἀκίτης πρὸς τὸ φῶς κοινωνίας, ἢ οὗτε οἱ διὰ τῶν εὐθειῶν ὁδῶν βαδίζοντες τὰ ἐαυτῶν ἔχρη μετὰ τῶν ἀποκλινῶντων πλάνης συνάπτουσι. Καταχερῆσθε ἐστὶ τῆς πίστῆως σύνδεσμος, καὶ παρατητῆα ἢ ἐκ τῆς ἀπίστου κοινωνίας λύμα, ὅτι κατὰ τὸν Ἀπόστολον, « ὅν τρόπον ὁ ἐαυτῶν προσκλιῶν τῷ Κυρίῳ ἐν πνευμά ἔστιν, ὅπως ὁ κολλῶμενος τῇ πόρῃ ἐν γίνεται σώμα » ἀγαπάσιν αἱ ἀρεταὶ τὰς ἀλλήλων κοινωνίας, καὶ τοὺς κολλημένους αὐτῇ μετ' ἐαυτῆς ἢ ἀσβείαι ἐν τῷ βυθῷ καταποτίζει. Ἐν ὀφθαλμοῖς, ἐν τῷ στόματι, ἐν αὐταῖς ταῖς χερσίν εἰσι τῶν πατέρων τὰ δόγματα, ἃ φυλάττετε ἐντελλόμεθα καθ' ἑκάστην πρὸς

amus amissas. Primus crucem Dominus noster et patientiæ ipsius magister ascendit, suo informaturus exemplo, quos erat adiutorum auxilio. Ipse inter virtutes lancem retinet et labores, stans contra venena furentium, ut secundum persecutionis iras, illis æterni imperii det coronas. Revolvite, quas Machabæorum exitus pertinaces vetus historia laudes persequitur: quo Judas et illa suprema fidelium phalaex mortis honore referatur: in quanto ore sit constans populus in monte consumptus: et hæc omnes pro custodienda lege virtutis species et umbra futurorum tanta exempla meruerunt: nos in Patribus vidimus, palpavimus, probavimus quem sequamur. Quid non referendum est rei, quod denegandum est veritati: quid non debitum Redemptoris? libenter communicavimus dogmata ista vobiscum. Dicit enim sapientissimus Salomon, *Beatus qui prædicat verbum in aurem obedientis (Eccli. xxv)*: gaudium est siquidem volentes alloqui, et ad rectam viam eos, qui non reluctentur, hortari. Tenemus enim obsidem fidei vestræ, sub litterarum professione constantium, qua a transgressorum contagione recurritis, sero quidem viam veritatis ingressi; sed benedictus Deus, qui non in finem obliviscitur, qui corripit, et medetur, nec continue gregis sui oves patitur insidiantium luporum rapacitate discerpi, qui per districtiōnis temperantiam, neccoercitionem suorum negligit, nec salutem. Sed quid mirum si oves relicto illi uno, et vero pastore dispersas, calidus, cruentus et rapax turbavit insidiis? Qui tutelam suam deserunt, ipsi se periculis, quibus lanientur, exponunt. Ergo nunc saltim solidis passibus in viam Patrum, ad quam recurristis, insisite: potens erit misericordia Dei, aliorum quoque correctionem mercedi vestræ, si a vobis ad rectum deducantur, ascribere. Sed in totum vos a cæno, quo immersi hæretici tenentur, avellite, et excutientes immunditiam pulveris inhaerentis, generaliter universos ab apostolicis dogmatibus declinantes religiosa delestatione damnate. *Nulla tenebris cum luce communio (I Cor. vi)*; nec qui per recta itinera gradiuntur, vestigia sua cum deviantium errore conjungunt. Tenendum est fidei vinculum, et vitandum de perfida societate contigium: quia secundum Apostolum, quemadmodum *qui adhæret Domino unus spiritus est: ita qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur (Ibid.)*: amant virtutes collegia sua: at adhærentes sibi secum impietas in profunda demergit: in conspectu, in oculis, in ore, in ipsis manibus sunt Patrum dogmata quæ custodienda mandamus: quotidie nos ad conservationem sui concilia veneranda constringunt. Longum est sigillatim universa retexere: Chalcedonensem synodum, in qua omnium reverentia continetur, seu et venerandi Leonis prolata de ipsis apostolorum præcordiis instituta et nosse nos convenit, et tueri in his vexillum fidei, in his propugnaculum veritatis: in his Christus agnoscitur; in his redemptionis nostræ spes et causa servatur. Hoc

τὴν φυλακὴν ἑαυτῶν αἰ σεβάσμαι σὺνδοιο περιστρέφουσι. Μακροχρόνια ἐστὶ καθ' ἑκάστον πάντα φανεροῦν τὰ τῆς ἐν Χαλικηδῶν συνόδου, ἐν ἧ πασῶν τὸ σέβας περιέχεται, ἀλλὰ, καὶ τὰ παρὰ τοῦ σεβασμωτάτου Λεόντος προσηχθέντα ἐξ αὐτῆς τῶν Ἀποστόλων τῆς καρδίας ὀρίσματα, καὶ γινώσκωσι ἡμᾶς πρᾶττει, καὶ τηρεῖν. Ἐν τούτοις τὸ σεβάσμιον τῆς πίστεως, ἐν τούτοις οἱ προμαχῶνες τῆς ἀλήθειας, ἐν τούτοις ὁ Χριστὸς γινώσκεται, ἐν τούτοις τῆς λυτρώσεως τῆς ἡμετέρας ἡ ἐλπίς, καὶ ὑπόθεσις φυλάττεται. Οὗτός ἐστιν ἐκεῖνος, ὃν ἐν τῷ Ἀποστόλῳ ἀνεύρωμεν, θεμιλός, ἐν ᾧ ἑαυτὸν τις παραλογίζεται, εἰ τις ἐξέλα, χόρητος, καλέμεν καταναλισκόμενα τῷ πυρὶ ἐποικδομηταί πειρασθῆ· ἐν ταύταις ἀνηρήθη τὰ Εὐτυχοῦς καὶ Νεστορίου ταῖς συνόδοις δηλητήρια, οὐτως ἐξ ἐναντίας τῆς δεσποτικῆς τοῦ σωτηρίου μυστηρίου οἰκονομίας, ἐν ὅσῳ ἐναντῶν μεταξὺ ἑαυτῶν συλλογιμαῖ φιλονεικοῦσιν, ὑπὸ τινι τῆς ἐροσουλίας ἰσότητι συμφωνοῦσιν, αἰσιν ταῖς γνώμασι, καὶ ὁμοψυχῶι τῆ ἀσέβεια· ὧν ὁ ἕτερος μὴ θέλων τὴν παρθένον Μαρίαν Θεοῦ εἶναι γεννήτριαν, ἄπερ ἐν τῷ κυρῷ ἡμῶν εἰσι ἡνωμένα διαιρεῖ, ὁ δὲ ἕτερος, ἐν ὅσῳ ἴδια τῶν συνελευσῶν φύσιν, καὶ τὰ ἀληθῆ συγγῆ, τὸ μυστήριον τῆς ἡμετέρας λυτρώσεως σέβουσιν· ἄλλος Φωτιστὸν τὴν θρασκίαν, ἕτερος τοῦ Μάνου τὸν ἀροσύναν ἀσέβει συγγενεῖ συνάπτει. Κατὰ τούτων, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, προσηχθέντα ἱαρεῖαι, ἐκεῖνας τῆ τοῦ λογισμοῦ δύναμι διειδικήσατε, ἐπειδὴ εἰς ἀνατροπὴν αὐτῶν ὄρατε τοῦς αἰρετικούς διὰ τῆς ἀσέβειας μαχομένους. Μὴ ἔστω ἐν ὄνῳ τῆς διδασκαλίας ἡ ἀλήθεια· ποία χρῆ σπουδῆ τὴν σωτηρίαν ἀγαπᾶσθαι, ὅποτε ὄρατε τὴν θανάτερόν ἀπώλειαν οὕτω στεργόμενῳ; Λιδεσθῶμεν νοχελῶς σαφηνέσθαι τῆς ἀλήθειας τοῦς νόμους, ὅποτε ἐπιμῶνες δικαιοῦνται αἱ πλάναι. Καὶ τοῦς ἀρχηγούς μὲν τῶν κακῶν ἐφιούρῶσαν, ἀ προέτοιμον συνοδικὰ θεσπισματα, δικαίως κατακριθεῖσι μετέροχου· ἄλλ' ἡμεῖς καὶ τούτων τοῦς ἀκολούθους ὅπως ἐκλήνχτε, ὁμοίως ὑπομαρτυροῦμεν, οὐς ἡ Ἀποστολικὴ καθέδρα, καὶ κατέλαβε παραπλήσιους ὄντας τοῖς ἐνῶν διδασκάλους, καὶ τοῖς κατακριθεῖσι συνεζῶσε Τιμόθεον τὸν πατραλίαν, καὶ Διδάκτορον, καὶ Πέτρον, τοῦς Ἀλεξανδρεῖς, Διάκονον τὸν Κωνσταντινουπόλιτον, πετὰ τῶν ἑαυτῶ ἀκολούθων, ὡσαύτως Πέτρον τὸν Ἀντιοχείας, τῷ προλεχθέντι ὁμοιον τῆ τε πλάνῃ, καὶ τῷ ὄνοματι, ἀλλὰ καὶ Σευῆρον τοῦ αὐτοῦ τόπου οὐδὲν ἕττον καὶ τοῦ ἰοῦ, Σεῆνον τὸν Ἱερουπόλιτον, Κύρον τὸν Ἐδέσσης, Πέτρον τὸν Ἀπαμείας, οὐ μόνον ὑπὲρ τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν ἄλλων ὁμοίως ἀπώλειας, κατακριτέους, οἱ τινες ἐν ὅσῳ ἐκντοῦς τοῖς ῥύποις τῆς ἰδίας δόξης ἀπαύστως ἐφυλιούσιν, ἄλλους ὁμοίως ἐν τῷ διδασκῶν, τοῦς κακῶς αὐτοῖς ἀκολούθησαντας ἐμύλων, διὰ γενικῆς σωτηριώδους ἐντολῆς ἡμῶν παραινῶ. Πᾶν ὅτι οὐν ἐξεναντίας τῶν πατρικῶν κανόνων, ἐξ οἰωνδῆποτε ὑποσημαῶν προσηχθεῖ, ἀπάσατε. Μηδεὶς ὑμῶν ὑπισταρῶς πρᾶτάγματι, ἡ νεωτέροις ὀρίσμασι καινίσάτω. εἰ μὲν γάρ εἰσι κοσμικοὶ, καὶ οὐ θύναται τὰς ἐκκλησίας κατέχειν, ἐπειδὴ τούτοις ἀρμόζει τὸ διδάσκεισθαι, μᾶλλον ἢ διδάσκων· ἀθέμιτον γάρ τοῖς σεβασμῶσι θυσιαστέροις ἔστας προσφέρειν σπονδάς, ἐπειδὴ σικρεῖς εὐσεβῆσιν ἐπιστήμας ὄρους ἐν αὐτοῖς ὁμοίως τῆς ἰδίας τιμῆς τρεῖς προσιμῶς

A est illud quod in Apostolo (*I Cor. v*) legimus fundamentum, in quo seipsum decipit, quisquis ligna, fenum, stipulas consumendas ignibus superædificare tentaverit. His interfecta sunt Eutychetis et Nestorii venena conciliis : quia adversum dominicæ dispensationis salubre mysterium, dum contraria inter se disputatione nitantur, sub quadam sacrilegii æqualitate consentiunt, sentiētiis dispares, et impietate concordēs : quorum alter nolens beatam Mariam virginem Dei esse genitricem, in Domino nostro quæ unita sunt, dividit, alter dum convenientium naturarum propria et certa confundit, mysterium nostræ redemptionis extinguit : alter Photini sectam, alter Manetis insaniam impia contagione contingens. Adversum hos, dilectissimi fratres, provisā remedia illa animi virtute defendite, quæ in labefactionem eorum videtis hæreticos impietate pugnare. Non sit pigra veritatis assertio. Quo studio oportet salutem diligi, cum videatis perditionem mortiferam sic amari? pudeat segniter asserti veritatis leges : cum tam pertinaciter defendantur errores. Et auctores quidem inventionum malarum, quæ prædiximus synodica constituta justis condemnationibus insequuntur : sed vos etiam sequaces eorum ut declinetis, pariter admonemus, quos apostolica sedes et deprehendit pares auctoribus suis, et conjunct additis (damnatis) Timotheum parricidam, et Dioscorum et Petrum Alexandrinos, Acacium Constantinopolitanum, cum sequacibus suis. Antiochenum quoque Petrum prædicto similem sicut errore sic nomine : sed et Severum ejusdem loci, nihilominus [et veneni, Xenaiam (Xeneam) item Hieropolitem, ¹ Cyrum Eladensem (Edessenum), Petrum Apameæ, non jam pro sua tantum, sed pro aliorum quoque damnatione damnandos : qui cum se opulionum suarum sordibus indesinenter involvunt, alios quoque docendo, quæ male assecuti sunt, polluerunt, generalis mandati salubritate vos moneo : Quidquid adversus regulas Patrum de quibuslibet commentariis profertur, abjicite. Nullus vos incongruentibus præceptis, aut novis moveat institutis. Si enim mundani sunt, et Ecclesias tenere non possunt : quia eis convenit magis discere, quam docere. Nefas enim altaribus piis peregrina inferre libamina : quia certos religiosi disciplinis terminos Deus inter ipsa quoque cultus sui præscripsit initia ; inter levitas et populum suum divisit officium. Alia est potestas hominum, alia ministeria sacerdotum (*Luc. x*) : incitavit potius Dominum, quam placavit, qui externum ignem divinis adytis sacrorum temeror invexit. Quis est qui sibi in alienis institutis jubendi auctoritatem possit assumere, cum non sit ambiguum offerentis honorem debitum pro sola officii præsumptione puniunt? In regia Ozias reverentia et administratione permansisset (*II Par. xxvi*), si monitus tantæ destructionis exemplo ac religiosi institutis, timendo quam hæc assumendo meliora temperasset (*melius imperasset*) :

¹ Facundus, pag. 105, meminit hujus Cyri, et Nestorianum facit. Meminit et Ennodius distinct. 6

Victor Tun. et Evagr. lib. iii, cap. 31.

προέγραψε, μεταξὺ Λευιτῶν, καὶ τοῦ ἰδίου λαοῦ διετέλεσεν λειτουργίαν. Ἄλλη ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων ἐξουσία, ἀλλὰ αἱ τῶν ἱερέων ὑπηρεσίαι· παροῦστος μᾶλλον τὸν Κύριον, ἢ περ ἐξελκώσατο, ὅς ἄλλοτρίον πῦρ ἐν ταῖς θείαις ἀδύταις τὰ ἱερὰ μολύναι ἐπειράσθαι ἐν τῷ ναῷ. Ὅζεις ἐν ἄλλοτρίοις θεσπίσασιν τοῦ κελύειν τὴν αὐθεντίαν δύναται προσλαθεῖν; καὶ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀμφιβολία τι προσφρόντα τιμὴν κερχρωσθημένην ὑπὲρ μόνης τῆς ἐγγεγραμμένης τῆς λειτουργίας τιμωρηθῆναι ἐν τῷ ναῷ. Ὅζεις ἐν τῇ εὐλαθείᾳ, καὶ τῇ ὑπερηστῆ διαμένειν, εἰ δὲ νοουτεθηθεὶς τῷ ὑποδείγματι τῆς τοσαύτης ἐπιπλήξεως ἀπὸ τῶν ἱερέων διατάξεων ἐφοβήθη μᾶλλον ἢ κατετόλμας τούτων, ἀμείνων αὐ ἐκατελευσεν· ἀλλ' ἐπειθὴ μὴδὲ κολούτων των ἐπιμειλητων τοῦ ναοῦ ὁ ἐπίμονος παραβάτης ἀπέστη. Ἐν αὐτοῖς βδελύγματι λέπρος πλεγείς τοῖς θυσιαστηρίοις τῆν λειτουργίαν τῆς βασιλείας ἀπολέτας, τῇ ὑπερηστῆ τοῦ ἱερέως ἐπιλήθων Γιωσκίτουσιν τοιγαροῦν μὴ εἶναι Θεῷ προσδεκτὰ, ἄπερ ἐκ τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν παρὰ τῶν τοιμηκῶν ὑφαρπάζεται, ὅπότε ἐνα πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀποφάσεως τῇ τῆς μεγάλῃς ἀκοσμίας τιμωρίᾳ ἐφυλάξεν, ἀλλόως ταχινή φλόξ κατανάλωσε. Διὸ δὴ ἦπερ τινα εἰσὶ τινι σχήματι θρησκείας δεδογμένα, ἰσχυρὸν ἔχων οὐ δύναται τοσαύταις αὐθεντίας καταπαλαιώμενα. Βοῶ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος· « κήνημαί, ἢ ἀγγέλως ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελιζήσεται ὑμᾶς, παρ' ὁ εὐαγγελιστῆμαί, ἀνάθεμα ἔστω » οὐχ ἵπταξ ἐιρηκῶς τοῦτο ἠρέσθη· ἐπαυδαθε δὲ τὴν ὑγειαιουσαν ἐντολήν, ἡ ὡς προσέπομεν, καὶ ἄρτι πάλιν λέγει, εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελισται, παρ' ὁ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. » Φυλάττει γὰρ τὴν προσνεχθείσαν ὑπὸ τῆς φυλακῆς τῆς πίστεως ἀτίρατιν, εἰ τις τῇ Ἀποστολικῇ ἀκολουθεῖ διδασκαλίᾳ· καὶ ἡμῖν μὲν οὐν φροντίς ἐνετέψε. Καὶ γὰρ τῇ τῆς θεοῦ διπλῆς ὑπερηστῆς πρὸςθείας, εἰ τις ἐν ταῖς θεήσεσι ταπεινὸν, εἰ τις ἐν ταῖς δικαιολογίαις εὐλογοῦν, εἰ τίεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηνέγκμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειλητέα ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης; ἐπειθὴ τὰς ἰδίας πλάνας ἀγαπᾷ μὴ ἀπονοίας ἢ ἀπιστίας, οὐκ ἔστι συναρπασθαι μετὰ τοῦ τῶν πίπτόντων ὀλισθήματος, ἀνεκ τῆς ἡμετέρας λύμης ἀπολύθωσαν οἱ ἀπὸ τῶν αἰκείων ἀσθενῶν μὴδὲ μαστιγομῆνης τῆς πλάνης ἐκκλινοῦτες. Καὶ ἑτέρα χειρὶ Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ὑγαίνοντας διαφυλάξῃ, τέκνα ἀγαπατά.

Ἐδόθη προτσαπῶρον εἰδὼν Φευροναρίων μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀγαπητοῦ τοῦ λαμπροτάτου.

Ἀ EPISTOLA XXIV.

AD JOANNEM TARRACONENSEM EPISCOPUM.

Liberet de ejus in Italiam adventu audivisse, litteras ad Hispanienses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, eique vices suas committit.

Dilectissimo fratri Joanni Hormisdæ.

Fecit dilectio tua rem caritati et fidei congruentem, ut adventum tuum ad Italiam nobis directis litteris indicaret, et quæ in te sit summa religiosæ voluntatis ostenderet. Atque utinam ad plenioris affectus satietatem presentie tue nobis gaudia contigissent, ut gratulemur nos et colloquio et presentia frui, quam sumus ante per scripta complexi. Verumtamen probasti, dilectissime frater, quo Christianam fidem veneraris affectu, dum ea quæ ad regulas Pa-

* Has sequentes epistolas collector decretalium epistolarum, Surium imitatus, retulit ad consulum Agapitū secundum, et ad annum Domini 541. Quod si verum esset, oporteret Hormisdam viginti et pluribus annis pontificatum administrasse, qui communi omnium scriptorum sententia, non ultra novem annos sedem apostolicam tenuit. Quamobrem lectori pergratum me facturum judicavi, si hæc epistolas Hormisdæ, consulat Agapiti consignatas, præcedentibus eadem nota consulari insignitis subjunge-

rum nec prohibeantibus cultoribus templi pertinentem abstitit, inter ipsam lepræ abominatorem percussus, altaria et officia regni perdidit, dum ministeria sacerdotis invadit. Sciant ergo non esse accepta a Deo, quæ de mandatis ejus a presumptoribus assumuntur, quando unum ad ostensionem sententiae vivacis dedecoris (magnæ deformitatis) pœna servavit, alios velox flamma consumpsit. Quod si sunt, quæ religionis aliquo colore cuncta sint, vires habere nequeunt, quæ tantis auctoribus reluctantur. Clamat Paulus apostolus, *Licet nos, aut angelus de cælo evangetizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit* (Gal. 1). Nec semel hoc dixisse sufficit, repetit salubre mandatum: *Sicut prædiximus et nunc iterum dico, Si quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis, anathema sit*. Servet ergo latam pro fidei conservatione sententiam, quisquis apostolicam sequitur disciplinam: et quidem nobis cura non deficit; nam gemino legislationis officio quidquid in precibus humile, quidquid in allegationibus rationale, quidquid in mandatis salubre detulimus. Sed nunquid ideo negligenda est justitia via? Qui errores suos diligit (quoniam infidelitas suos errores amat, etc.) cum obstinatione perfidia, non sunt jungendi cum cadentibus lapsus. Sine nostra contagione pereant, qui ab impietatibus suis nec castigatio errore declinant. Et alia manu: *Deus vos sanos custodiat, filii dilectissimi*. DATA IV idus Feb. (anno Christi 518) post consulatum Agapeti V. C.

presbiteris, εἰ τις ἐν ταῖς θεήσεσι ταπεινὸν, εἰ τις ἐν ταῖς δικαιολογίαις εὐλογοῦν, εἰ τίεν ταῖς ἐντολαῖς ὑπηνέγκμεν. Ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦτο ἀμειλητέα ἐστὶν ἡ ὁδὸς τῆς δικαιοσύνης; ἐπειθὴ τὰς ἰδίας πλάνας ἀγαπᾷ μὴ ἀπονοίας ἢ ἀπιστίας, οὐκ ἔστι συναρπασθαι μετὰ τοῦ τῶν πίπτόντων ὀλισθήματος, ἀνεκ τῆς ἡμετέρας λύμης ἀπολύθωσαν οἱ ἀπὸ τῶν αἰκείων ἀσθενῶν μὴδὲ μαστιγομῆνης τῆς πλάνης ἐκκλινοῦτες. Καὶ ἑτέρα χειρὶ Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ὑγαίνοντας διαφυλάξῃ, τέκνα ἀγαπατά.

Ἐδόθη προτσαπῶρον εἰδὼν Φευροναρίων μετὰ τὴν ὑπατείαν Ἀγαπητοῦ τοῦ λαμπροτάτου.

trum pertinent, et ad mandata catholica, sine alia cupis transgressione servare; sperans, ut prorogatis generalibus ad Hispanienses Ecclesias constitutis, quæ aut negligentius aut irreligiosius fiunt, ecclesiasticis disciplinis congruentia * sanciamus: quod amplexi sumus, captata istius desiderii facultate. Quid enim aut vobis dulcius, quam cum fidelibus loqui (aut Deo aptius (beatius), quam deviantes ab errore revocare?

D Salutantes igitur caritatem qua jungimur, per Cassianum diaconum tuum significamus, nos direxisse generalia constituta, quibus vel ea quæ juxta canones servari debeant competenter ediximus, vel circa eos qui ex clero Græcorum veniunt, quam habere oporteat cautionem, sufficienter instruximus. Sen et causæ ipsius ordinem instructionemque

rem. SEV. BINIUS.

Erravit Binius cum errasse credidit collectorem decretalium, qui hæc epistolas ad annum 521 referre voluit, quod nempe consulatum ordinarium gerebant Valerius et Justinianus, extraordinarium vero Agapitus, ut ipsemet collector annotat. Mendum itaque fuit in editione, cum, pro anno 521, 541 in margine positus est inquit R. C.

* Sentiamus amplexi sumus capitam istius desiderii facultatem.

abunde decretis ecclesiasticis vos docebuunt, ut agnoscentes et impiorum transgressionem, et apostolicæ sedis curam, pro Patrum regulis exubantem, ostendatis vos perosos (perosa habere) damnatorum consortia, et amare fidelium. Et quia per insinuationem dilectionis tuæ hujus nobis est viæ patefacta providentia (al. prudentia. HARD.), remuneramus sollicitudinem tuam, et servatis privilegiis metropolitanorum vices tuas apostolicæ sedis eatenus delegamus, ut inspectis istis, sive ea quæ ad canones pertinent, sive ea quæ a nobis sunt nuper mandata, serventur, sive ea quæ de ecclesiasticis causis tuæ revolationi contigerint, sub tua nobis insinuatione pendantur. Erit hoc studii ac sollicitudinis tuæ, ut talem te in his quæ injunguntur exhibeas, ut fidem integritatemque ejus, cujus curam suscepisti, imiteris. Data IV nonas Aprilis, Agapito V. C. consule (Æra DLV. Anno Chr. 517 in ms. codice).

EPISTOLA XXV.

AD UNIVERSOS EPISCOPOS HISPANIÆ.

I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis.

II. Ut pro episcopatu præmium non accipiatur.

III. De concilio per annos singulos celebrando.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisdæ.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui per misericordiam suam Romanæ reipublicæ per universas partes suæ pacis tranquillitate diffusa, nobis quoque viam demonstrandæ circa nos invicem caritatis indulsit, ut qui coheremus firmitate fidei, jungamur dumque votiva jucunditate colloqui, quo facilius, dum per litterarum ministeria ad vos usque pertendimus, etiam corda vestra ad religiosum cultum apostolicis admonitionibus incitemus: et dum dilectionis nostræ pignus reddimus velut quoddam debitum, plenum circa Deum monstremus affectum. Jungamus igitur, dilectissimi fratres, continuas et humiles preces, et Dominum nostrum oris et cordis lacrymis supplicantes jugi deprecatione poscamus, et institutione et opere illi cujus esse membra cupimus hæreamus: nec unquam ab illa via quæ Christus est devio tramite declinemus, ne ab eo juste quem nos impie relinquimus deseramus. Quod cum superni favoris auxilio ea nobis potest ratione contingere, si apostolica dogmata, si Patrum mandata servemus. Dicit enim Dominus noster: *Qui diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum, faciemus* (Joan. xiv). Et licet hæc possint generaliter dicta sufficere ut vel declinemus errata, vel custodiamus catholica constituta, tamen quia Joannis fratris et coepiscopi nostri nobis insinuatione vulgatum est, contra canonum reverentiam nonnulla præsumi, periculum, quod doctoribus imminet de taciturnitate declinans, et prophetica voce compunctus, qua dicitur: *Loquere ne laceas* (Isai. xviii), generalibus edicendum credidi constitutis.

I.

Ut in sacerdotibus ordinandis, quæ sunt a Patribus præscripta et definita cogitetis: quia sicut est ca-

A put Ecclesiæ Christus, Christi autem vicarii sacerdotes, sic et in eligendis his curam oportet esse perspicuam. Irreprehensibiles enim esse convenit, quos præesse necesse est corrigendis: nec quidquid illi deesse personæ, penes quam est religio summa et substantia disciplinæ. Æstimet quis pretium dominici gregis, ut sciat quod meritum constituendi deceat esse pastoris. Hoc ita fiet, si non sacerdotii gradus saltu quodam passim laicis transferantur. Longa debet vitam suam probatione monstrare, cui gubernacula committuntur Ecclesiæ. Non negamus esse in laicis Deo placitos mores, sed milites suos probatos sibi quærunt instituta fidelia. Discere prius quisque debet antequam doceat; et exemplum religiosæ conversationis de se potius aliis præstare, quam sumere.

B Emendationem esse convenit populo, quam necesse est orare pro populo. Longa observatione religiosus cultus tradatur, ut luceat, et clericalibus obsequiis erudiendus inserviat, ut ad venerandi gradus summa perductus, qui sit fructus humilitatis ostendat. Nec leve nec vacuum fuit, quod nec apud veteres quidem, nisi Levitici generis viri, ad sancta admittebantur altaria, ne pessime, meritis contemptis, aut pretio, aut presumptione ad sacros cultus impar accederet. Tunc migrabant per illam prærogativam familiarum ad instituta cultorum: nunc est doctrina pro genere. Quod illis fuit nasci, hoc nobis imbuvi. Illos tabernaculo dabat natura, nos altaribus parturit disciplina. Nec tantum de laicis consecrari inhiemus, sed nec de penitentibus quidem quisquam ad hujusmodi gradum profanus temerator aspiret. Satis illi postulanti sit venia. Qua conscientia absolvat reum, qui se peccata sua populo scit teste confessum? Quis (cum) enim, quem paulo ante vidit jacentem, veneretur antistitem? Præferens (perferens) miserandi criminis labem, non habet lucidam sacerdotii dignitatem.

II.

Hoc quoque ad præmissa adjungimus, ne benedictionem, quæ divina esse creditur per impositionem manus, quis pretio comparet: quoniam ante oculos esse convenit, quod Simon Spiritum sanctum volens redemptionem mercari, apostoli fuerit detestatione percussus (Act. viii). Tunc deinde quis non vile putat esse quod venditur? Istam sacerdotibus ordinandis reverentiam servet electio, ut in gravi murmure populorum divinum credatur esse judicium. Ibi enim Deus, ubi simplex sine pravitate consensus. Verum nec hanc quidem partem sollicitudinis et admonitionis omitimus, ne vel ille se a culpa æstimet alienum, qui, etsi ipse quidem a redemptione liber, initiaverit benedictionem mystica sacerdotem, et tamen ad alterius redempti voluntatem vel sponte in hoc vel necessitate consenserit. Quid prodest illi suo errore non pollui, qui consensus præstat erranti? Procul dubio contra mandata committit et qui habet peccatum proprium, et qui peccatum sequitur alienum. Incassum animus resistit cupiditati, si non resistit et timori. Adversus hæc facilius, Deo adjuvante, providebitur, si circa metropolitanos privilegia a

sanctis Patribus constituta permaneat: si metropolitani circa parochias suas ordinem suum ea qua deest veneratione custodiant, ut nec electio præsulis empta detur pretiis, et nec obsequentiis sit quæsitæ operibus, sed ita fixa habeantur in cordibus, quemadmodum releguntur in Scripturis. Si nulla sint in templis emptio semina, nulla erunt fomenta discordiæ; sed, regnante caritate, sub illa quam nobis promisit Deus et retribuit pace vivatur.

III.

Ob hoc Patres Providentiâ qua Spiritus sanctus cultores suos compungere dignatus est incitati, bis in anno per parochias singulas concilia haberi debere docuerunt, ut in unum juxta salubris institutionis dogmata congregati, pro ecclesiasticis causis tractandis libere convenirent, ut si juxta votum universa consistant, Deum junctis vocibus, qui præstat desiderata, collaudent. Difficile est enim ut cujusquam cor pravis sic cogitationibus induretur, ut a se patiantur culpanda fieri, cum noverat (sibi subeundum) se judicium subiturum esse concilii. Præcinctos ad hanc viam semper lumbos habeant, scientes rationem actuum suorum esse reddendam. Suspendantur ab illicitis per formidinem, et qui nequiverint per pudorem. De conveniendo bis in anno notum est canones sanctos constituisse; et præfinitum quidem, si possibile est, inviolabiliter convenit custodiri. Sed si aut temporum necessitates, aut emergentes cause hoc non patiuntur impleri, semel saltem (quamvis non licuerit) sine ulla excusatione præcipimus convenire. Hæc, fratres carissimi, et alia quæ Patrum regulis continentur, in labiis et in cordibus nostris invisa retractatione meditemur; et, sicut scriptum est, *narremus ea filiis nostris, ut ea meditentur in cordibus suis, sedentes in domo, ambulantes in itinere, dormientes atque surgentes (Deut. vi): quia beatus in Domino, qui in lege ejus meditabitur die ac nocte (Psal. i)*. Hoc et magister gentium, discipulum suum secutus instituit, admonens: *Hæc meditare, in his esto (I Thess. iii)*: et subjiciens plenitudinem, *Attende tibi et doctrinæ*, inquit, quia si fidelibus sine intermissione incumbimus institutis, separamur a vitiis dum impensa cura divino operi humano locum non relinquunt errori. Dat iv nonas Aprilis, Agapito viro clarissimo consule (anno Domini 517).

EPISTOLA XXVI.

AD SALLUSTIUM*.

Sallustius apostolicæ sedis vicarius constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias).

Carissimo (Dilectissimo) fratri Sallustio Hormisdæ. Nescientes plena fraternitatis tuæ votiva gratulatione colloquia, quæ nos geminæ salutis tuæ lætificaverunt indicio (siquidem retulerunt te corporali cum spiritualibus officiis incoluntate subnixum), congruum esse perspeximus nos ipsam quam mente gerimus (a) expedire (aperire) lætitiâ. Edi-

A disti enim boni documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea suadere non differs. Prærogativam de nostri sumpsimus electione judicii, quando id te sponte amplecti (operari) didicimus quod cæteris imperamus. Oramus siquidem divinam clementiam (divina beneficia), cunctos et hæc ad studia ecclesiasticæ pacis instrumenta transmisimus. Tu vota nostra et fidei intelligentia percepisti, et officii protinus devotione complesti, cunctis fratribus innotescens quæ per cœlestem gratiam cunctis profutura cognoveras. Suffragantibus igitur tibi tot meritis piæ sollicitudinis et laboris, certe jam delectat injungere quæ ad nostri curam constat officii pertinere, ut provinciis tanta longinquitate disjunctis, et nostram possis exhibere personam, et Patrum regulis adhibere custodiam. Vices itaque nostras per Bæticam Lusitaniamque provincias, salvis privilegiis quæ metropolitanis episcopis decrevit antiquitas, præsentî tibi auctoritate committimus, argentes tuam hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, quem jam probavimus cautius universa servare, gratius tamen esse solet, si iterum trames ostendatur, et laboris injunctio superius formata monstretur. Paternas igitur regulas et decreta a sanctis delinita concilii omnibus servanda mandamus. In hic vigilantiam tuam, in his curam fraternæ monitu exhortationis extendimus. Hic ea qua dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum, nec sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quid debeat mens Deo placitura præsumere. Quoties universalis poscit religionis causa, ad concilium te cuncti fratres evocante conveniant: et si quos eorum specialis negotii pulsat contentio (intentio), jurgia inter eos oborta compece, discussa sacris legibus determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veteribus constitutis vel provida dispositione præcipies, vel personæ nostræ auctoritate formabis (firmabis), totum ad scientiam nostram instructæ relationis attestatione perveniat, ut ** noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruatur accepti. Deus te incolumem custodiat, D frater carissime.

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMSDAM.

Se imperatorem electum esse significat.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Dei beneficia licet multis, maxime tamen summis pontificibus convenit indicari. Proinde sanctitati vestræ per has (b) declaramus epistolas quod primum quidem, inseparabilis Trinitatis favore, deinde amplissimorum procerum sacri nostri palatii et sanctis simi senatus, nec non electione firmissimi exercitus, ad imperium nos, licet nolentes ac recusantes, ele-

** Voluntarie tuus animus officiis caritate datis et ex hujus decreti securitate perfruatur acceptis.

(a) Edit. Romana, *verbis expedire*.(b) Edit. Rom. addit *sacras*.

* Spalensem episc.: ita ms. c. Just.

ctos fuisse atque firmatos. Precamur proinde ut sanctis orationibus vestris divinæ potentiae supplicetis, quatenus initia nostri roborentur imperii. Hoc enim et nos sperare, et vos decet implere. Data calend. Augusti, Constantinopoli, Magno viro clarissimo consule (anno Domini 518).

EPISTOLA XXVII.

AD JUSTINUM.

Illo imperante sperat fore ut Ecclesiæ pax restitatur.

Hormisda Justino Augusto.

Venerabilis regni vestri primitiis, filii gloriosissime, loco muneris gratulationem suam catholica transmittit Ecclesia, per quas se post tantam discordiæ fatigationem requiem pacis invenire confidit. Nec est dubium ideo ad rerum summam cœlesti vos providentia pervenisse, ut vestris temporibus impacta religioni in Orientis partibus aboleatur injuria. Debitas beato Petro apostolo imperii vestri primitias reddidistis, quas hac ratione devoti suscepimus, quia Ecclesiarum per vos proxime futuram credimus sine dubitatione concordiam. Deus qui pietatis vestræ sensibus alloquendi nos vota concessit, ipse circa sincerum religionis suæ cultum præstabit, sicut optamus, effectum. Significastis nolentibus et recusantibus vobis imperii pondus impositum, qua ratione electos vos cœlesti constat esse iudicio, secundum Apostolum dicentem: *Non est potestas nisi a Deo: quæ aulem sunt, a Deo ordinata sunt* (Rom. xii). Superest ut a Deo electi, sicut et credimus, Ecclesiæ, quam laborare cernitis, manus vestræ solatia porrigatis. Cessent qui paci ejus obsistunt, obmutescant qui in forma pastorum conantur gregem Christi disperdere. Istorum correctio vires vestri firmat imperii: quia ubi Deus recolitur, adversitas non habet effectum. Hanc gratulationis paginam per Alexandrum virum clarissimum non omisimus destinare, sperantes cum Dei nostri adiutorio per (Ed. Rom. ad Gratum) virum clarissimum filium nostrum de singulis quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinent nos clementiæ vestræ præbituros esse responsum (anno Domini 518).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Ad petiti mem concilii Constantinopolitani Justinus per Gratum comitem petit, ut pontifex ad pacem Orientali Ecclesiæ reconciliandam, et ad lapsos recipiendos legatos Constantinopolim mittere dignetur.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Joannes vir beatissimus, hujus regiæ urbis antistes, et cæteri viri religiosi episcopi de diversis locis et civitatibus hic reperti, nostram serenitatem docuerunt pro concordia veram et orthodoxam fidem

Postquam præcedente epistola Justinus imperator, antiquum morem orthodoxorum imperatorum imitatus, de sui electione ad Romanum pontificem, quem ut parentem venerabatur, litteras dedisset, ea intentione, ut aperte profiteretur nulla fortiore potentia, quam communcione cum totius Ecclesiæ primario antistite, populorum fidelium voluntatem con-

colentium, proque unitate venerabilium ejus Ecclesiarum litteras tuæ sanctitati offerendas confecisse, ac magnopere postularunt, nostras etiam epistolares paginas super hoc ad eam emauare. Quorum petitiones, utpote semper unitatis amatores, libenter amplexi, hos divinos apices ad tuam beatitudinem censuimus prorogandos. Quibus scriptis, desiderii supradictorum reverendissimorum antistitum subvenire, proque nobis et republica, cujus gubernatio nostræ pietati cœlitus credita est, supernam majestatem suis orationibus placare dignetur. Ut autem tuæ sanctitatis pacis et unitatis atque concordie jura plenius patefiant, quosdam religiosissimos sacerdotes pacem amplectentes et desiderantes ad sacratissimum nostrum pervenire disponat comitatum. Ob hanc enim causam Gratum virum clarissimum sacri nostri consistorii comitem, et magistrum scrinii et memoriæ direximus, cujus præclaram opinionem multis antea notam habemus temporibus. Data vii idus Septembris, Constantinopoli, Magno viro clarissimo consule (anno Domini 518).

EPISTOLA XXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM RESPONSORIA.

Commendat ejus de concilianda pace sollicitudinem, et cæptis monet insistendum, nomenque Acacii abolendum esse.

Hormisda Justino Augusto.

Sumptam de imperii vestri ortu lætitiâ, quamvis apud nos pollentem merito præcedenti, quoque geminastis alloquio, reciproca devotione testati. Jam tunc secutura prævidimus, quæ nunc de ecclesiasticæ unitatis affectu cœlestis gratiæ inspiratione significastis. Habes ergo, clementissime imperator, præsentem de tali voto jam gloriam, sed expectatur de perfectione perpetua. Hæc sunt validissima imperii vestri fundamenta, quæ in ipso nascentis regni principio divinam universis præferunt sancta dispositione culturam. Tenete itaque hanc piæ sollicitudinis curam, et pro catholicorum pace, sicut cæpistis, insistite; quia Deus noster, qui vobis hæc tribuit animum, elegit etiam per quos præstet effectum. Nam et episcoporum vota precesque nobis effusas gratanter amplectimur: qui tamen loci sui consideratione commoiti, ea desiderant quæ dudum ut sequi vellent sedis apostolicæ exhortatio crebra non defuit. Et quoniam clementiam vestram id cupere, illos etiam hæc didicimus postulare, quæ res hactenus Ecclesiarum pacem sub contentiosa obstinatione diviserit, nec pietatis vestræ, nec illorum refugit, velut latentis causa, notitiam. Quid igitur facere debeant, et litteris nostris, et libelli, quem direximus, serie continetur. Hæc si, Deo nostro et clementia vestra adjuvante, suscipiant et sequuntur, poterit ad eam quam maxi-

ciliari posse, respondit illi Hormisda pontifex præstitum esse id ad quod omnes orthodoxi imperatores jure sunt obligati. Unde vides antiquius observatum fuisse ut de electo imperatore Romanus pontifex certior reddatur, electique consecratio et confirmatio petatur. SEV. BINUS.

mo desideramus ardore perveniri concordiam. F. A
lius præterea noster vir clarissimus Gratus sacri consistorii comes et magister serinii memoriæ ostendit in se vestrum allegationis suæ maturitate judicium : cujus mora sensibus vestris, eo referente, melius asseretur (anno Domini 518).

EXEMPLUM RELATIONIS

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLI PER GRATUM

MISSÆ.

Ut communionem Romanæ Ecclesiæ impetret mittit libellum quo fidem catholicam profitetur; et vpsius pontificis a se nomen in diptychis descriptum esse; legatos per quos pax constituatur destinandos.

Domino et per omnia Dei amatori sanctissimo fratri et comministro Hormisdæ Joannes in Domino salutem. B

Saluto vestram sanctitatem, carissime in Christo frater, et salutans prædico, quoniam recta fides salva est, caritas fraternitatis firmata est. Hoc Deus solus potens per studium Christianorum et piissimum imperatorem fieri voluit. Scribere igitur apostolice et rescripta suscipere fraterne Dei amore dignemini. Ego enim inquisibili ratione doctrinam sanctissimorum apostolorum secundum traditionem sanctorum Patrum tenens, similiter honorem consubstantiali et per omnia sanctæ Trinitati offero, sicut in Nicea cccxviii cætus promulgavit, et in Constantinopoli cl conventus firmavit, et in Ephesina cc firmavit, et in Chalcedone conventus dcxxx Patrum firmavit. Hanc ergo fidem usque ad ultimum anhelitum per gratiam C Dei custodiens, spiritualibus amplexibus, tam vestram sanctitatem quam etiam orthodoxas Ecclesias ex animo amplector, una tecum in veritate sentiens, et una tecum sperans illo die per hanc fidem salvari bona voluntate Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Consubstantiali enim Trinitati omnis gloria debetur nunc et in sæcula sæculorum. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego et qui mecum plurimum in Domino salutamus. Tantum ad satisfaciendum scripsimus, ut et venerabile nomen sanctæ recordationis Leonis, quondam urbis Romæ archiepiscopi, in sacris diptychis tempore consecrationis propter concordiam affigeretur, et vestrum benedictum nomen similiter in diptychis prædicetur. Ut de omnibus autem satisfiat vestræ sanctitati (quoniam pacem vestram amplectimur, et de unitate sanctarum Dei Ecclesiarum curamus), rogamus vos pacificos viros destinare, et vestræ dignos apostolicæ sedis, qui debeant satisfacere, et satisfactionem nostram suscipere, ut et in hac parte Christus Deus noster glorificetur, qui per vos pacem hanc mundo servavit. Accepta xiii kalendas Januarii (anno Domini 518), post consulatum Agapiti.

EPISTOLA XXIX.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM
RESPONSORIA.

Commendat Joannem episcopum, et gaudet concilium Chalcedonense et divi Leonis epistolam ab eo completas. Ad Ecclesiæ communionem admittendum pol-

licetur, si nomen Acacii et diptychis sacris expunxerit.
Hormisdæ Joanni episcopo Constantinopolitano.

Spirituale gaudium directæ caritas tua significavit affatibus, docendo ut catholicæ religionis disciplinam ordine suo vestri pastores, Deo nostro juvante, receperint. Hæc esse beneficiæ misericordiæ supernæ quis dubitet? Hæc quis dubitet venerabilis principis tropæis adjungi? Qui ambigat quia major ei de hæc pace quam de quibuslibet præliis triumphus acquiritur? Istius laboris gloria nescit occasum : quia ubi Deus recte labori, nunquam adversariorum crescit iniquitas. Dilectionis tuæ confessionem grate accepimus, per quam sanctæ synodi comprobantur, inter quas instauratione constitutorum omnium Chalcedonense concilium prædicatur, et catholicorum numero adjungi desiderans sancti papæ Leonis in diptychis nomen asseverat scriptum. Ista laudanda sunt, si perfectionis subsequatur effectus : qui recipere Chalcedonense concilium, et sequi sancti Leonis epistolam, et adhuc nomen Acacii defendere, hoc est inter se discrepantia vindicare. Quis Dioscorum et Eutychetem condemnans, innocentem ostendere possit Acacium? Quis Timotheum et Petrum Alexandrinum, et alium Petrum Antiochenum, et sequaces eorum declinans, sicut diximus, non abominetur Acacium, qui eorum communionem secutus est? De caritate siquidem tua meliora Dei omnipotentis expectamus auxilio, habentes optimæ promissionis spem, sicut ad nos quæ direxisti tua scripta ostendunt, tecum in veritate sentiens, et ipsa defendens, sperans in illo iudicio per ipsa te posse salvari. Post hæc quid restat, nisi ut sedis apostolicæ, cujus fidem te dicis amplecti, sequaris etiam sine trepidatione iudicia? Igitur partibus Orientalibus ostende per te quod sequantur exemplum, ut omnium laus, qui correcti fuerint, tuis laboribus applicetur. Ergo cum magna denunties, et fidem beati apostoli Petri te amplecti significes, recte credens in ea salutem nostram posse subsistere, libellum, cujus contentia subter annexa est, a caritate tua subscriptum ad nos dirige, ut sine conscientie formidine unam communionem, sicut oramus, habere possimus. Pro persona quoque filii nostri Grati viri clarissimi Deo nostro gratias sine cessatione persolvimus, cujus fides et recta credulitas nostrum circa se excitavit affectum; dignus re vera qui tantæ curam susceperet actionis, et maximi principis ad nos mandata perferret.

EPISTOLA

JUSTINIANI AD HORMISDAM MISSA PER EUMDEM GRATUM
IMPERATORIS LEGATUM.

Pro pace et unitate Orientalis Ecclesiæ pontificem rogat, ut si minus se Constantinopolim velit conferre, legatos mittat.

Justinianus comes Hormisdæ papæ.

Desiderabile tempus, quod summis votis optavimus, divina clementia, dolores generis humani respiciens, largiri dignata est, quo omnes catholici et Deo perfecti fideles majestati ejus se valent commendare. Idcirco has ad apostolatum vestrum, libera licentia jam mihi

beneficio cœlesti indulta, direxi. Dominus etenim noster invictissimus imperator orthodoxam religionem semper amplectens ardentissima fide, cupiensque sacrosanctas Ecclesias ad concordiam revocare; mox ut adeptus est cœlesti iudicio infulas principales, sacerdotibus hic positus denuntiavit ut pro regulis apostolicis unirentur Ecclesiæ: et magna quidem pars fidei est composita Deo auctore. De nomine tantummodo Acacii vestræ beatitudinis convenit audire consensum. Quam ob causam dominus noster serenissimus princeps Gratum virum sublimem, unanimum mihi amicum, cum paginis Augustis ad sanctitatem tuam transmisit, ut modis omnibus dignetur Constantinopolim ad reliqua concordie componenda venire: sed absque quadam dilatione vestrum expectamus adventum, quem si qua tarditas, quod fieri non debet, forsitan retinuerit, interim vel sacerdotes idoneos destinare festinet; quia totus mundus partium nostrarum conversus ad unitatem moras non patitur. Accelerate ergo, domine sanctissime, ne vobis absentibus, quæ debent præsidentibus, ordinari... Scimus etenim litteras vestræ beatitudinis et antecessorum vestrorum ad Orientem directas quid super hac eadem causa contineant. Ut autem nihil prætermittatur, propter causam sæpius memoratam, ab invictissimo rege religionis quoque negotium filio vestro viro sublimi Grato est injunctum, favente Domino nostro Jesu Christo.

EPISTOLA XXX.

AD CÆSARIUM ARELATENSEM.

Docet Dardaniæ et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem, Eutylichiana hæresi damnata, rediisse, et de legatione in Orientem missa.

Dilectissimo fratri Cæsario, vel his qui sub dilectionis tuæ ordinatione consistant, Hormisda.

Iustum est ut qui catholica communione lætamini, nobiscum de Ecclesiæ, si qua provenit, concordia gaudeatis; ut quemadmodum unus nobis consensus est fidei, ita sit individua gratulatio prosperorum. Nostis qualiter detestabilis Eutylichiana hæresis per Orientales serpat Ecclesias, et quoties præfatæ superstitionis virus synodus generalis exstinxerit, vel quoties ejus sequaces salubria monita apostolicæ sedis spreverint, et, quasi erubescentes manus dare veritati, aut apostolicæ sedis prædicationibus obedire, in hac tamen obstinatione persistenterunt. Elatio enim semper affert salutis periculum, per quam ipseus inventor diabolus angelica potestate privatus est. Pro his nobiscum sæpissime fraternitas vestra condoluit, apostolicæ non immemor lectionis, qua monstratur: *Si patitur unum membrum, compatiantur omnia membra (I Cor. xii)*. Sed Dominus, qui vult omnes homines salvos fieri et ad cognitionem veritatis venire, nunc multorum sensus illuminans, eis desiderium apostolicæ communionis infundit, ut quod dudum intentione prædicabant, hoc nunc correctionis professione condemnent. Quorum reditum ideo absque suspicionis morsu recipimus, quia dum peccatum sine aliquo excusationis velamine confitentur,

A manifestum desiderium correctionis ostendunt. Ergo episcopi tam Dardani, quam Illyrici pene omnes, ne sint errore condemnandi præterito, petentes beati Petri apostolorum principis communionem, et scriptis et legationibus destinatis se apostolicæ sedis regulis obedire confirmant. Pro quibus quantum nos oporteat gratulari, soli quorum fides fervet intelligunt. Sciendum vobis est igitur anathematizari nunc ab ipsis quoque Nestorium, qui dividit incarnationem Domini nostri Jesu Christi, et per hoc duos filios conatur asserere. Eutyches, carnis negans veritatem, et duas naturas in una persona non prædicans, ut Manichæam phantasmam Ecclesiis Christi quemadmodum putavit insereret, simili ratione damnatur. B His adjungitur Dioscorus Alexandrinus, qui malitie præfatæ consentiens, in sancto Chalcedonensi concilio particeps damnationis effectus, et malorum seminum æquales fructus inveniens, in eam cecidit foveam quam fidelibus parabat. Facti sunt istorum successores Timotheus Elurus et Petrus: quorum sibi ubique consensus iniquitas, et mentientes magistros in nullo deserunt, sed in omnibus pravitatibus anteceduunt. Hi approbati sunt generalis materia læsionis, quorum et manus sacerdotalis sanguinis maculavit effusio, et vitam innocentium peremit interitus. Habent per universum mundum a catholicis infixa æternæ damnationis stigmata, quos orthodoxi non solum fecerunt communionis expertes, verum etiam eos Christianorum spoliare vocabulo. C Petrum Antiochenum cum suis, sicuti ab his de quibus ne sermonum polixitas nasceretur hoc tantum dixisse sufficiat, Petrum et ejus socios in nullo ab eorum qui damnati sunt dogmate discrepere. Quos Acacius aliquando condemnans, in laudes suas omnium Christianorum ora converterat, et eos impugnans qui Eutylichianam hæresim vindicabant, fidem colentibus gratissimus apparuerat. Sed huic solitis insidiator fraudibus quod fraudabatur invidit. Nam postea hos suos complices habere desiderans, et in catholicos arma convertens, cum ipsis invenit sortem quos optavit habere participes. Longum est epistolæ brevitate per universa discurrere. Unde ex totius summa negotii partem aliquam pro instructione direximus, judicantes quod tanta res vestram D non possit latere notitiam; præcipue cum hoc per prædecessorum nostrorum litteras vestris fuerit regionibus nuntiatum. Quod et nos pro his quæ nuper acciderunt fraternitatem vestram curavimus instruendam, ne alicubi per ignorantiam fidelium locum invenire possit subreptio prædictorum (perditorum); sed qui utuntur talia vindicare sacræ consortio communionis arcendi evidenter innotescant. Igitur ubi interest fidei, quicquid ad gratiam hujus pertinet sæculi respuatur: cum nec naturalis affectio rebus debeat celestibus anteponi, ut illud præceptum Domini compleatur: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus (Math. x)*. De cæteris quæ in religionis causa, confidentes divinis beneficiis, præsentī tempore iterum de Orientis partibus

speramus, et legatos direximus Domino Jesu Christo supplicare [F. supplicato], ut ipse qui pro pietate sua prosperum donavit initium, similem concedere dignetur effectum. Urbanum sedis apostolicæ defensorem, etiam huic aptum negotio, ad caritatem tuam direximus; per quem de universarum effectuum causarum responso congruo cupimus quæ sunt vota cognoscere. Deus vos incolumes custodiat, fratres carissimi. Data vi idus Septembres, Florentio viro clarissimo consule.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD ANNUM CHRISTI 515, N. 3.

Ad annum Christi 515 revocandæ litteræ Hormisdæ ad Cæsarium Arelatensem episcopum scriptæ, in quibus docet Hormisdæ Dardaniæ et Illyriæ episcopos ad sedis apostolicæ communionem rediisse, significatque se legatos in Orientem misisse. Ea enim epistola dicitur data vi idus Septembres, Florentio V. C. cos. Baronius et collectores conciliorum autumantes annum Christi 518 Magni et Florentii consulationi notatum fuisse, easdem retulere ad eum Christi annum. Verum eo anno Magnus solus consul processit, ideoque hæc litteræ, cum quibus aliqua annis sequentibus datæ connexionem habent, ad annum 515 omnino retrahendæ, et in nova Conciliorum editione in suum ordinem restituendæ erunt.

* EPISTOLA XXXI.

AD JUSTINIANUM AUGUSTUM.

Ad pacem assequendam Acacium, damnandum, legatos mitti significat.

Hormisdæ episcopus Justiniano Augusto.

Litterarum vestrarum serie religionis ope pollente, devotionis optatissima gratulatione suscepta, gratias divinitati retulimus, quia dedistis indicium facile a vobis fieri quod potuissemus hortari. Hinc est quod quia sponte laudabilia cupitis, digne ad principatus apicem generis vestri stemmata pervenerunt. Quapropter insistite et religiose vivacitatis animis imminete, ut quemadmodum pro bonæ voluntatis initio genus vestrum meruit culmen imperii, in æterna vobis de perfectione gloria sint triumphus. Videte quo desiderio ad pacis gaudia ludificatus diu mundus exhortet (exsulet). Respicite generalitatis animos, vestri præsumptione beneficii, certa spe quietis attolli; non est quod se dubietas inserat, non est quod aliquid ambiguitatis accedat, cum testamini, quod et nos quidem bene novimus, accedere ad Ecclesiarum concordiam religionis (religiosi) principis vota. Quapropter tantæ magnanimitatis gratias agentes, quanta possumus petitione deprecamur ut Acacii nomen cum sequacibus suis, quod plene unitatis Ecclesiarum impedit gaudium, damnationis ordine sit remotum. Nos enim convenientes causæ qualitati direximus legatos, quibus præsentibus initium quod dediti gaudii possit secundum quæ mandatis continetur impleri (anno Domini 517).

INDICULES

QUEM ACCEPERUNT LEGATI APOSTOLICÆ SEDIS.

Legatos instruit.

Cum Deo propitio partes Orientales fueritis ingressi,

* Hanc epistolam cum novem sequentibus de pace unitate Orientalis Ecclesiæ scripsit Hormisdæ pontifex anno Domini 519. Curavit eas deferri per legationem sedi apostolicæ, qua Germanus et Joannes

A si qui episcopi vobis occurrerint, et libellum, ejus continentiam percepistis, a se subscriptum offerre voluerint, suscipite, eisquæ præbebe sanctæ communionis consortium. Si vero occurrentes ipsi eo quo superius diximus ordine profiteri noluerint, a vobis eisdem sub sacerdotali affectione tractentur: sed neque vobis sit cum his mensa communis, neque ab his vel victualia præsumptim accipere, nisi tantum subscriptionem, si causa poposierit, et hospitalitatem, ne credant se omnino fastidiosè despectos. Cum autem Constantinopolim Deo adjuvante veneritis, in eam secedite quam imperator præbuerit mansionem; et nullum ad salutationem vestram prius permittatis accedere, exceptis his quos ipse miserit imperator, aut quos nostræ communionis esse cognoscitis, donec ipsum principem videatis; cui præsentati, salutantes, litteras nostras offerte, suggerentes magnum nos de ejus imperio gaudium percepisse, et nimium gratulari quod eum Deus omnipotens ad hoc evexit, juxta ejus sacras litteras, ut secundum ea quæ sunt ab apostolicæ sedis constituta præsulibus, Deo auctore et regno ejus adnitente, Ecclesiarum et pax et unitas his temporibus desiderata proveniat. Qui si vos hortatus fuerit ut Constantinopolitanum videatis episcopum, intimate vos præfinita habere, quæ etiam ab eis sæpe sunt cognita, quæ ab universis episcopis catholicam communionem amplectentibus professio debeat celebrari. Hæc si episcopus Constantinopolitanus implere paratus est, ei gratanter occurrimus; si vero sedis apostolicæ adhortationem sequi contemnit, quid necesse est ut ad occasionem contentionis salutatio nostra proficiat, quibus non est disputationis aut certaminis causa in mandatis? Si vero imperator sibi aperiri voluerit quid sit quod ab episcopo fieri postuletis, formam libelli quam portatis ostendite. Quod si de anathemate Acacii consentiens, successores ejus dixerit recitandos, ob hoc quod propter defensionem Chalcedonensis synodi aliqui eorum (nempe Euphemius et Macedonius) fuerint exilio denotati, insinuabitis nihil vos de libelli posse forma decerpere, in qua sequaces damnatorum pariter continentur. Sed si eos ab hæc non potueritis intentione deflectere; saltem hoc acquiescite, ut anathematizato specialiter per libellum, quem vobis dedimus, Acacio, de prædecessorum ejus nominibus taceatur, abrais eorum de diptychorum inscriptione vocabulis. Quo facto episcopum Constantinopolitanum in vestram communionem accipite. Libellum vero vel episcopi Constantinopolitani, vel aliorum, quos vos suscipere Deo volente contigerit, primo agite, ut præseunte populo recitetur. Quod si hoc fieri non poterit, saltem in secretario præsentibus clericis et archimandritis relegatur. Hæc omnia si Deo fuerint volente completa, imperatorem rogatu [F. imperator rogatur], ut destinatis sacris per metropolitanos episcopos, adjunctis ipsius episcopi Constantinopolitani litteris, in episcopi, Blandus presbyter, Felix et Dioscorus diaconi fungebantur, quæ sequentem indiculum rerum agendarum a pontifice acceperunt. SEV. BIXIUS.

notescat episcopum Constantinopolitanum, suo quoque consensu celebrata professione quam sedes apostolica destinavit, in unitatem communionis fuisse susceptum, quibus litteris etiam ipsos hortetur similia profiteri, Quod si in hac parte imperator aliquid difficultatis attulerit, episcopus Constantinopolitanus, directis præceptionibus episcopis suis paræcialibus, vel cæteris metropolitanis, eis præsentibus qui a vobis pariter directi fuerint, quid ipse fecerit, innotescat : quod ab eo modis omnibus vos oportet exigere, ut facti hujus testimonio peragrante, etiam universos, vel qui longe sunt positi, latere non possit.

EPISTOLA XXXII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ab iis qui, admissis Chalcedonensis concilii decretis Acacium damnare recusabunt, cavendum; legatosque ob pacem et unitatem Orientalis Ecclesiæ missos commendat.

Hormisda Justino Augusto.

In tantum pro gratia Divinitatis gloriæ vestræ famam constat extensam, et ita vos suffragante vitæ merito laudabiliter mundo contigit innotescere, probatissimorum hominum opinione vulgante, ut super vos potius credatur delatum culmen imperii, quam per imperium vos aliquis dicat agnosci. Certum est quidem hujusmodi profectione vestra pristino splendore accessisse decoris cumulum; sed sicut tenuistis olim moribus principatum, sic cum vos per orationum impatiens secreti magnitudo detulerit, ad nos quoque, sicut mystice loquuntur Scripturæ, testimonium suavitatis vestræ odor advenit. Et certe cum late prudentium hominum sententia religiosæ vitæ vestræ fuerint instituta dispersa, habere non potuimus incognitum quidquid de vobis fuerat mundi attestazione vulgata: quia sicut mediocri laude digna in immensum sibi nequeunt vindicare præconia, ita sine fine prædicandum rapitur in populum quidquid bono fuerit admirationis ornatum. Vindicat enim sibi quantitatis suæ jure magnitudo famæ testimonia, quia nesciunt latere miranda. Hinc est quod principatus vobis ac honores (*Ed. Rom. adreas*) publica jura commiserunt: nam quod meritorum insignia generalitatis facta sunt vota, nemo ita rerum arbiter iniquus extitit, qui passim vos æstimet arches inclytæ accepisse titulos, cum negari nequeat digne vos meruisse imperii culmen, quorum prohibitam mundus agnovit. Sed parum est, quamvis judicio universitatis, suscipere loco præmii jura regnandi. Illud magis est admirabile quod ita vos hominum laudabilitate firmatos suscipiunt imperia, ut judicia sint divina. Non est dubium electos suos venerabili prædestinatione Divinitatis ad tantæ potestatis ornamenta venire, quos sinceræ fidei documenta circumvallant. Vere vobis prophetici spiritus convenire verba dixerimus: *Priusquam te formarem in utero, novi te (Jer. 1)*. Ad hanc vos gloriam, incomprehensibili supernæ majestatis dispositione procurante, obsequium naturæ mundo protulit, sub custodia fidei transactæ vitæ probitas instituit, atque ad imperia

A clementia divina provexit; ob hoc scilicet ut tandem aliquando divisores dominici corporis fidei vestræ executione compressi, Ecclesiarum concordia diabolica impedimenta succideret, et universitas de adunatione gauderet. Hoc religioni, hoc fidei, hoc serenitati vestræ specialiter cœlitus mandatur officium, quibus et posse omnia, et perficere videmus indultum. Itaque sicut institulistis facere, navate suscepti operis munus quod superna vobis Providentia videtis injunctum. Et vere sic decuit ut per principem pax debeat fieri, quam reverentia Divinitatis exposcit. Date has assumpti Deo nostro vestri oblationis imperii, ut per vos possit pacis fructus impleri. Sine dubio quidquid tali facto animæ vestræ fuerit præstitum, a vobis mundo judicatur impensum. Magnam et inestimabile est, venerabile imperator, propter quod adsciti estis judicio Divinitatis: extenduntur ecce vota pacem desiderantium; diuturni temporis tractu mœret Ecclesiarum indivisibilis discissa communio; est in gemitu discerpta fraternitas, cum circa Patrum dogmata varia sit voluntas. Accingite ergo lumbos viribus fidei, videte cui vos regi Divinitas velit obsequi, quantum sit quod per vos procurat impleri. Ecclesiæ venerandæ corpus, quod propria Christus noster passione fundavit, gloriæ vestræ adunare factis instituit. Non est quo magis circa vos gratia supernæ majestatis eluceat, quam si Ecclesiæ corpus per vestrum reparetur officium, sanguinis Domini redemptione formatum. Est quidem causa hujus vetustissima calmitas, sed pro immanitate sui recentissimus dolor, et tanto Christianis animis fortior gemitus, quanto temporibus est dilatus. Videndum vobis est in quantum quotidie antiqui hostis ferveret insaniam, et, cum olim causa sit decisa sine sententiæ, pacis faciat tarditatem: et cum Chalcedonensis synodus, et B. papæ Leonis constituta placeant, quo ad caritatem reverti volumus a certamine non desistas. Sequuntur quæ dogmatibus prædictis ascripta sunt, et eorum sequacibus, quos prædicta auctoritate damnatos intelligunt, non recedunt. Tenent adhuc in complexibus nomen Acacii, quem vident judicio sedis apostolicæ merito pœnam subjecisse damnari. Quis non intelligat simulate dici: Sanctorum Patrum sequimur dogmata, sed non diligimus facta? Quæ a sancta synodo Chalcedonensi constituta sunt, et quæ beati Leonis epistola continet, fovemus, veneramus, amplectimur, sed Acacium, qui damnatorum communionem secutus est, impendimus vota. Sed quoniam opus est de judicatis rebus verba facere, cum nos hortari tantummodo deceat ut, expressa superius simulatione submota, sub omni puritate pacem debeant a quibus hæc dicuntur optare. Apud vos mihi est omnis deprecationis causa, imperator egregie: vos hic ac talibus religiosi operis resistite viva caritate; vobis imminet, ut qui ecclesiasticæ concordie habuistis sub privata vita desiderium, sub principatu delis effectum. Non fuit quo magis gratiæ vestræ cumulus accederet, quam quod vobis divinitus datum est, ut quod semper voluistis fieri, per vos ad terminum possit adduci. Nec breve specimen circa

vos gratiæ Divinitatis effulsit, quibus datur posse facere quod semper oplastis. Quapropter quoniam vobis tantæ causæ titulum videtis esse servatum, removete quidquid anbiguum remansisse creditur ad plenitudinem gaudiorum. Nos enim qua decuit affectione per Gratum virum clarissimum, cui pro moderatione sui congrue sensimus officium legationis in-junctum, litteris vestri principatus acceptis, causæ magnitudinem convenientes, ^a destinavimus viros Germanum et Joannem episcopos, et Blandum presbyterum, nec non et Felicem diaconum, per quos si, quemadmodum præsumimus, serenitatis vestræ favor arriserit, secundum quæ mandata sunt, Ecclesiarum adunatione generalitatis possit vota firmari (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIII.

^b AD EUPHEMIAM AUGUSTAM.

Augustam ad pacem Ecclesiæ restituendam cohortandum.

Hormisda Euphemie Augustæ.

Ecclesiarum pax jam cœlesti ordinatione componitur, cum vos ad imperium Deus elegit, apud quos esse integrum semper religionis tuæ cognovit affectum. Nam sicut in privata vita Deum semper recto dogmate coluistis, ut de religionis concordia cogitaretis, et multa quidem inter ipsa imperii vestri primordia facta sunt, quæ spem nobis correctionis integræ pollicentur. Unde quia in vobis amorem fervere fidei gratulamur, agentes Deo gratias, quotidie pro vobis beato Petro apostolo supplicamus, ut votis vestris apud Dominum suffragetur, et cursum bonæ voluntatis adimpleat. Nec dubium est divinis vos auxiliis adjuvari, quia tanto religionis studio mandatis cœlestibus obeditis. Hinc est quod quia sanctum conjugii vestri constat esse propositum, has fiducia-liter ad vestram clementiam litteras destinamus, ut per vos ad perficiendam Ecclesiæ pacem mariti vestri pietas amplius incitetur. Magnum opus arripuistis, magna vobis causa commissa est. Per vos etiam populos Christus vult ad Ecclesiæ fœdera revocare, quos per se voluit a morte redimere. Magna etiam vestro sexui parata est laudis occasio, si vobis instantibus Ecclesiæ suæ Christus quæ divisa fuerant membra conjungat. Nec ejus major est gloria, quæ humanæ salutis ligum scrutata est, et solam crucem quam omnis venerat mundus invenit ^a. Superabit quinimo illius merita, quia Ecclesiæ unitas per illum suum invenit signum, per vos est habitura remedium. Agat igitur jugalis vestri religiosa clementia, ut fratres et coepiscopi nostri sub eo libelli tenere, quem dudum misimus, fidem suam dignentur asserere; quatenus perfecta possit esse quæ est inchoata cor-

^a Hoc loco desideratur nomen Dioscori diaconi, quod in epistolis sequentibus expressum invenitur, licet non hoc ordine. Nam in ipsis post nomina episcoporum legatorum mox nominati reperiuntur ambo legati diaconi et novissime Blandus presbyter. Sed hujus epistolæ auctoritate dici potest errore librorum accidisse quod ibi series nominum sit inversa, et diaconi ante presbyterum positi reperiuntur.

SEV. BINIUS.

A rectio: quia irrita est quælibet in cultura Dei confessio, cui deest fidei plenitudo. Hoc enim quod a reliquis fieri poposcimus, a multis jam sacerdotibus constat effectum: et unitas esse justa in communione non poterit, si non fuerit in reversione servata (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIV.

AD JOANNEM CONSTANTINOPOLITANUM EPISCOPUM.

Acacium damnandum, et in legatorum manibus fidei professionem emittendam.

Hormisda Joanni episcopo Constantinopolitano.

Redditus quidem, frater, congruum litteris tuis sub ecclesiastica libertate responsum; et quid in his congratulati fuimus insertum, qui taciturnitate præteritum, evidenter expressimus. Ac licet cuncta sensibus tuis nunc crebra legatio, nunc usu in Ecclesia diuturnæ conversationis tuæ vetustas infuderit, juvat tamen adhuc latius aperire nostrum repetita ratione consilium: quia tunc bene de fidei firmitate disseritur, quando simplicibus verbis conciliandæ pacis cupiditas explicatur. Desideria quippe tua, quibus te ad ecclesiasticam testaris festinare concordiam, ut habent partes illæ semper optavimus; nec sola votorum ambitione contenti, usi etiam precibus sumus. Vestro sunt hæc et mundi testimonio roborata quæ loquimur: quia ut catholicæ unitatis reparatio fit, auctoritatem nostram integritate submitimus. Inclinet orationibus nostris aurem suam divina miseratio, ut quod creditis postulandum, sequamini, et ametis oblatum. Nobis una causæ sollicitudo, una custodia est, ita pacem cupere, ut sic religionis, sic venerabilium Patrum constituta serventur: quoniam quæ inter se consona credulitate non discrepant, æquum est ut simili observatione subsistant. Sed cur diutius immoramur? Scis ipse unitatis causa quid exigit, scis ipse qua via ad beati Petri apostoli debeas venire consortium. Habes itineris tui ducem, quem te jam sequi asseris, Chalcedone habitum pro religione conventum. Jam te quoque, quod idem amplecti testatus es, beati Leonis redeuntem dogma comitabitur. Hæc si placeant, Acacii defensio damnati non placeat: hoc est quod boni studii a perfectione vota suspendit. Si sunt enim illa adversum Dei et legis ejus inimicos venerabilium Patrum congregatione disposita, ut quisquis eos in communione sequeretur, jam tunc latam subiret in sua damnatione sententiam; non sunt igitur nova quæ constanter exsequimur, sed temporibus illis facta judicia justa Patrum constitutione servamus. Hortamur itaque, frater, mentem tuam Dei nostri misericordia adjuvante pulsamus, ut ab omni te hæreticorum contagione, Acacium cum sequacibus suis condemnando,

^b Euphemia, conjux Justinii imperatoris, insignis pietatis femina, antea Lupicina nominata fuit. Quando vero Justinus imperator factus est, nomine Euphemie illustris martyris, in ejus basilica Chalcedonense concilium celebratum fuerat, conjugem suam pietatis ergo appellari voluit, antequam illam Augustæ titulo decoraret. Zonaras et Cedrenus in Justinio. SEV. BINIUS.

* Helena, Constantini mater, Christi crucem invenit.

fidei catholicæ minime tacere possimus, tamen ad hanc partem serenissimus princeps magnopere directis affatibus nostrum incitavit studium, pro ejus legatos voluntate direximus. Et quia hujusmodi causa filiorum Ecclesiæ sublevari debeat auxilio, salutantes vos cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut pro ecclesiastica pace allegationes eorum qui dicti sunt apud animos serenissimorum principis adjuvetis: siquidem vestræ celsitudinis laborem non parva retributio subsequitur, cum omnipotenti Deo nos gratias persolvere de vestris operibus feceritis (anno Domini 519).

EPISTOLA XXXIX.

AD PRECEPTUM PRÆTORIO THESSALONICENSIS.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda præfecto prætorio Thessalonicensi et cæteris illustribus a pari.

Licet pro causa ecclesiastica nunquam sollicitudo nostra cessaverit, tamen imperatoris serenissimi sacris affatibus promptius incitatus, legatos cum cœlestis misericordie favore direximus; quorum officio bona, quæ de principis mente præsumimus, implantur. Et ideo salutantes amplitudinem vestram, cultu et honore quo dignum est, poscimus ut pro redintegratione fidei vestrum commodetis studium, nec tantis fidelium tardari vota temporibus permittatis: quia non est dubium celsitudinem vestram fructum tantæ laudis acquirere, si per eam quæ ab omnibus bonis optantur, Dei nostri misericordia operante, prove-niant (anno Domini 519).

EPISTOLA XL.

AD ANASTASIAM ET PALMATIAM CLARISSIMAS FEMINAS SENATORIAS, QUÆ TEMPORE PERSECUTIONIS ANASTASII PRO FIDE CATHOLICA INCONCUSSE STETERANT.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Anastasiæ et Palmatiæ a pari.

Bonæ voluntatis studium divinæ semper comitatur prosperitatis effectus. Dei nostri providentia temporis facultas oblata est, in qua pro fidei vestræ præmio debeatis anniti. De superna primitus misericordia, deinceps de conscientia clementissimi principis præsumentes, legatos pro religionis catholicæ causa direximus, per quos amplitudinem vestram debitæ venerationis salutamus officio; postulantes ut pro ecclesiasticæ redintegratione concordie vestrum laborem atque operam non negetis, quatenus cum, repulsis remotisque iis quos apostolicæ sedis damnavit auctoritas, ad unam, quæ recta est, communionem plebs Christiana redierit, beatum Petrum apostolum, pro ejus fide nitimur, in vestris possitis habere actibus adiutorem (anno Domini 519).

EXEMPLUM SUGGESTIONIS SECUNDÆ

GERMANI ET JOANNIS, EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI
DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.*Quanto cum honore Scampi fuerint accepti.*

In civitate Auloniana quo ordine cum Dei adjutorio pervenimus, et quomodo sumus suscepti ab episcopo civitatis ipsius, et quid est actum, vel quale responsum dederunt, et quia hæc promisit, ut cum metropolitano suo faceret libellum, in alia epistola

A beatitudini vestræ significavimus: quod in Scampina civitate factum est vestris orationibus tacere non permisimus. Antequam nos ingrederemur in civitatem ipsam, venerabilis Trojus (Troilus) episcopus cum suo clero vel plebe in occursum nobis egressus est. Et quomodo Deus in ipsa die benedictus est, et quæ festivitas per ipsius pietatem est subsecuta, ad notitiam apostolatibus vestri referimus. Nobis presentibus, vel suo clero et nobilibus viris ipsius civitatis, libellum subscripsit, porrexit: susceptum, et præ-sente omni clero vel plebe, in gradu suo a servo vestro Petro notario sanctæ Ecclesiæ Romanæ est reiectus. Erat conventus in basilica Sancti Petri. Confitemur beatitudini vestræ, tantam devotionem, tantas Deo laudes, tantas lacrymas, tanta gaudia difficile in alio populo vidimus. Prope omnes cum cæ-reis, viri cum mulieribus, milites cum crucibus in civitate nos susceperunt. Celebratæ sunt missæ, nullius nomen obnoxium religionis est recitatum, nisi tantum beatitudinis vestræ. Noster episcopus venerabilis Germanus missam celebravit. Et promiserunt nec postea recitari, nisi quos sedes apostolica suscepit. Quanta a nobis operata sunt, Deus propitius in vobis conservet. Istam epistolam ante triginta millia-ria a Lignido fecimus, sperantes ipsa die in eadem civitate cum Dei adjutorio pervenire. Et quomodo ad nos pervenit Scampinus episcopus, speramus et ipsis civitatis Lignidi episcopum similia facere. Quod si factum fuerit, data occasione rescribemus. Scampis nobis positis, post missas, hora cœnatoria, Stephanus et Leontius vv. cc. ab imperatore missi in occursum nobis venerunt, adhuc nescientes nos in partibus Greciarum positos, quia talia mandata fuerunt comiti Stephano data, ut ad partes Italiæ transirent in occursum nostrum. Est Stephanus iste, qui modo dicitur, de parentela filii vestri magistri militum Vitaliani. Hi nobis nuntiaverunt Patricium senatorem proscriptum et in exilium missum. Pro qua tamen causa, nisi quomodo ad nos pervenerit, non possumus dicere, quia non est de talibus rebus facile delibere. Dicitur tamen et apocrisiarios Thessalonicensis Ecclesiæ teneri, apud quos dicunt epistolæ inventas; pro qua causa, nescimus: cum ipsis et Philumenum, Demetrium, Magistrum, et alias personas, quarum nomina ignoramus. Ista sunt, quomodo prædiximus, quæ audivimus. De causa tamen ecclesiasticæ cum Dei misericordia prospera nuntiantur. Cosmatem tamen medicum pro qua causa in Italia venit, penitus intelligere non potuimus, nisi hoc, quia fortiter quæritur, de quo debetis esse solliciti, ut sciatis, pro qua causa ibidem venit.

B
C

D

ITEM TERTIA SUGGESTIO

LEGATORUM SUPRANOMINATORUM.

Lignidum pervenisse, et juxta ejus mandata omnia peracta.

In alia epistola significavimus beatitudini vestræ de Scampina civitate de venerabili Trojo episcopo, quo ordine libellum dedit, et qualis festivitas est celebrata in ipsa civitate. Cum Dei misericordia venimus Li-

gnidum, Theodoritus episcopus venerabilis vir ipsius civitatis similiter libellum dedit, qui libellus in Ecclesia est relectus, et omnia secundum constitutionem vestram sunt facta. Rogate Deum; sperate ab apostolis ejus beatissimo Petro et Paulo, ut Deus, qui initia talia donavit orationibus vestris, similiter sequantur [sic] et prospera, ut tempora coronæ vestræ in correctione Ecclesiarum semper prædicentur. Quam epistolam ad apostolatam vestrum direximus die nonarum Martiarum.

EXEMPLUM RELATIONIS

ANDRÆ EPISCOPI PRÆVALITANI.

Continet simulationem episcoporum in synodo Epiri novi, et quæ Scampis et Lignidi in adventu legato- rum acta sunt.

Domino semper meo beatissimo, et apostolica sede intima veneratione præferendo, atque angelicis meritis cœquando patri patrum papæ Hormisdæ Andreas.

Commendans me humillime vestigiis vestris piissimis, indico propter synodum Epiri novi, quoniam finxerunt anathematizare intra semetipsos aliquas personas. Hoc tantummodo ingenio usi sunt, ut os in sua malitia caperent: quibus restitit divina Trinitas per vestras sanctas preces; et cum deprehensi fuissent in sua malitia, nunquam potuimus archiepiscopo suadere ut ad viam veritatis et ad vestra præcepta verteretur. Sed modo cum advennerint beatissimi atque sanctissimi domini episcopi vel diaconi directi a sancta corona vestras, occurrerunt illa Scampinus episcopus vir beatissimus Trojus cum omni gaudio et luminaribus: et, porrecto libello secundum vestram præceptionem, statim recepti sunt in pace Christi, et missas celebrare cum episcopo in Scampina civitate. Et videntes Lignidonenses quod fecit Scampinus, simili modo et ipsi secuti sunt. Nunc dum istas litteras ordinarem, supervenit Magistrianus de urbe Constantinopolitana, qui nuntiavit quia Deo propitio precibus sanctis vestris et Constantinopolitani miserunt anathema Acacio, et cum pace Pascha celebraverunt. Jam quod sequatur, vestra intercessio apud Deum laboret, ut ad perfectum servi sedis apostolicæ inveniamur. Epistolas vero quas destinaverunt ad meam humilitatem supra memorati viri beatissimi episcopi pietati vestræ junctas transmissi. Accepta die quo supra.

* EXEMPLUM LIBELLI

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Catholicam fidem profitemur. Hæreticos omnes et præcipue Acacium detestatur.

Domino meo per omnia sanctissimo et beatissimo fratri et comministro Hormisdæ Joannes episcopus in Domino salutem.

Redditis mihi litteris vestræ sanctitatis, in Christo frater carissime, per Gratum clarissimum comitem, et nunc per Germanum et Joannem reverendissimos episcopos, Felicem et Dioscorum sanctissimos diaconos, et Blandum presbyterum, lætatus sum de spi-

A rituali caritate vestræ sanctitatis, quod unitatem sanctissimarum Dei Ecclesiarum secundum veterem Patrum requiris traditionem, et laceratores rationalis gregis Christi animo repulsare (amore pulsare) festinas. Certus igitur scito, per omnia sanctissime, quia, secundum quod vobis scripsi, una tecum cum veritate sentiens, omnes a te repudiatos hæreticos renuo et ego, pacem diligens. Sanctissimas enim Dei Ecclesias, id est superioris vestræ et novellæ istius Romæ unam esse accipio illam sedem apostoli Petri, et istius Augustæ civitatis unam esse definio. Omnibus actis a sanctis illis quatuor synodis, id est Nicæna, Constantinopolitana, Ephesina, et Chalcedonensi, et de confirmatione fidei et statu Ecclesiæ assentior, et nihil titubare de bene judicatis patior:

B sed et conantes aut ** enixos (scissos) usque ad unum apicem placitorum perturbare, lapsos esse a sancta Dei generali et apostolica Ecclesia scio, et tuis verbis recte dictis evidenter utens, per præsentia scripta hæc dico: Prima salus est, rectæ fidei regulam custodire, et a Patrum traditione nullatenus deviare; quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia, dicentis: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xxvi). Hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus: quia in sede apostolica inviolabilis semper catholica custoditur religio. De hac igitur fide non cadere cupientes, et Patrum sequentes in omnibus constituta, anathematizamus omnes hæreses, præcipue vero Nestorium hæreticum, qui, quondam Constantinopolitanæ urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Coelestino papa urbis Romæ, et a venerabili viro Cyrillo episcopo Alexandrinæ civitatis: et una cum illo anathematizamus Eutychem et Dioscorum Alexandrinæ civitatis episcopum, damnatos in sancta synodo Chalcedonensi, quam venerantes sequimur et amplectimur, quæ sequens sanctam synodum Nicænam, apostolicam fidem prædicavit: his conjungentes Timotheum parricidam, Ælurum cognominatum, anathematizamus, et hujus discipulum et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum similiter condemnantes.

C Anathematizamus similiter Acacium quondam Constantinopolitanæ urbis episcopum complicem eorum, et sequacem factum, nec non et perseverantes eorum communioni et participationi: quorum enim quis communionem complectitur, eorum et similem adjudicationem in condemnatione consequitur. Simili modo et Petrum Antiochenum condemnantes, anathematizamus cum sequacibus suis, et in omnibus suis (omnibus supradictis). Unde probamus et amplectimur epistolas omnes B. Leonis papæ urbis Romæ, quas conscripsit de recta fide. Quapropter, sicut prædiximus, sequentes in omnibus sedem apostolicam, et prædicamus omnia quæ ab ipsa decreta sunt, et propterea spero in una communione vobiscum, quam apostolica sedes prædicat, ne futurum, in qua est integra Christianæ religionis et perfecta soliditas. Promittentes in sequenti tempore se-

D

* Epistola sive libellus.

** Al. *nixos* HARD.

questratos a communione Ecclesiæ catholicæ, id est in omnibus non consentientes sedis apostolicæ, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a professione mea dubitare tentavero, his quos condemnavi, per condemnationem propriam consortem me esse profiteor. Huic vero professioni subscripsi mea manu, et direxi per scripta tibi Hormisdæ sancto et beatissimo fratri et papæ magnæ Romæ, per suprascriptos Germanum et Joannem venerabiles episcopos, et Felicem et Dioscorum diaconos, et Blandum presbyterum. *Et alia manu*: Joannes misericordia Dei episcopus Constantinopolitanæ novellæ Romæ hac mea professione consentiens, omnibus supradictis subscripsi sanus in Domino, Data mense Martio die 27 (28), indictione duodecima, (consulibus domino Justino imperatore Augusto et Eraclio [Eutharico] v. c. æra DLVII), consensu domini Justini imperatoris Augusti, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

ITEM SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI, DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.

Quanto cum honore ab imperatore sint accepti: a Joanne episcopo fidei (Ed. Rom. addit libellum) subscripulum, et Acacio cælerisque sectatoribus damnantis pacem Ecclesiæ redditam.

Non miramur apostolatus vestri precibus cuncta nobis prospera successisse, scientes quod amplius nostro ministerio vestra pro nobis elaboraret oratio. Ita enim totus se ecclesiastici negotii tulit eventus, ut dubitari non possit beati Petri per singula provenisse miraculum; et primum quod tantum in ipsis qui dignitate funguntur invenimus religionis ardorem, ut Vitalianus, Pompeius et Justinianus nobis occurrerent in decem millibus, et de adventu nostro cum vestra gratiarum actione gloriarum non arbitrarentur indignum. Deinde quod tanta fuit etiam in plebe devotio, ut pars maxima populorum cum cereis simul et laudibus vestris nostrum præstolaretur adventum. Snb hac itaque celebritate secunda feria hebdomadæ majoris Constantinopolim sospites hilaresque convenimus: posteroque die pissimo principi præsentati, tanto ejus relevati sumus affectu, ut si alia minime præcederent, sola nobis ad solatium piissimi principis gratia sufficisset: sed orationibus vestris majora secuta sunt. Nam eo die snb senatus cuncti præsentia episcopi quoque quatuor adfuerunt, quos Joannes Constantinopolitanus antistes pro partis suæ defensione transmiserat, quibus apostolicæ sedis libellum ostendimus, omniaque in eo recta canonicæ esse probavimus. Postremo quinta feria, hoc est, in cœna Domini ad palatium in generali conventu venit episcopus, et perfecto libello consentiens, cum summa devotione subscripsit. Quis explicet quanta illic principis pariter ac senatus lætitia fuerit, quas ibi lacrymas gaudia pepererint, quas voces vel in laudem principis, vel in sedis vestræ, totius cœtus et cleri favor emisit? Explicari hæc relatione non possunt, sed

A considerationi vestræ portitorique reliquimus quod eloqui non valeamus. A palatio in ecclesiam summa cum celebritate pervenimus, ut fidei animorumque concordiam (a) solemnibus quoque celebritatibus roboraret. Vix credi potest quis fletus lætantium, quæ immensitas fuerit exundatioque populorum: ipsa suam lætitiæ turba mirabitur: nec dubitari poterat manum adfuisse cœlestem, quæ talem mundo contulit unitatem. Acacii prævaricatoris anathematizati nomen de diptychis ecclesiasticis, sed et cæterorum episcoporum, qui eum in communione secuti sunt, sub nostro conspectu significamus erasos. Anastasii quoque ac Zenonis nomina similiter ab altaris recitatione submota: pax est orationibus vestris Christianorum mentibus reddita: una totius et Ecclesiæ anima, una lætitia: solus luget humani generis inimicus, vestræ precis expugnatione collisus. Orate ut Aotiochenam quoque similis felicitas illustret Ecclesiam, de cujus antistite adhuc tractatus nutare conspicitur; quoniam inter diversa vota populorum de personæ electione non constat. Credimus tamen quod precibus beatitudinis vestræ de ipsa quoque velociter ordinatio digna proveniat, ut cœpta pax temporibus vestris per omnem mundum pariter dirigatur, et cunctis in apostolicam partibus communionem fidemque convenientibus perfecte, sicut pridem fuerat, omnibus membris capiti suo connectatur Ecclesiæ.

SUGGESTIO.

DIOSCORI DIACONI PER PULLONEM (Pollianem) SUBDIACONUM.

C *Nuntiat quæ Thessalonicæ et Constantinopoli acta fuerant.*

Ineffabilis Dei omnipotentis misericordia, et pietas ejus, quam super humanum genus clementer effundit, humanis viribus æstimari non potest, nec sermonibus explicari; sed sufficitejus tantum consilia devotis sensibus admirari, et scire omnia bona de ejus tantum gratiæ pendere remediis. Est ista quotidiana probatio: audacter tamen præsumo dicere, domine meus beatissime papa, quia præsens causa præterita cuncta transcendit, quam Deus vestris temporibus et meritis reservavit. Quid in Aulone sit actum, quid Scampis, quid Lignidi fuerit subsecutum. anteriore significatione suggesti. Ad Thessalonicam pervenimus; quas intentiones (contentiones) habuerimus cum episcopo Thessalicensi, et quæ dicta fuerint vel etiam constituta, harum portitoris viva insinuatione discitis. Quod tamen non oportet præterire silentio, insinuare non differo. Post multa certamina præfatus episcopus ratione convictus libellum subscribere voluit: sed quia episcopi qui sub ejus sunt ordinatione constituti omnes non aderant, in præsentem hoc convenit, hoc promisit, ut post dies sanctos, uno ex nobis a sede Constantinopolitanæ urbis directo, episcopis congregatis, qui in ejus sunt diocesi constituti, libellum subscriberent: quod cum Dei adjutorio credimus esse complendum. Hæc sunt Thessalonicæ constituta. Vestris orationibus commendati ad Constantinopolitanam pervenimus civitatem feria secunda hebdomadis authenticæ. Decimo ab urbe prædicta

(a) Edit. Rom. addit *communio*nis.

milliario sublimes et magnifici viri nobis occurrerunt, inter quos sunt magister militum Vitalianus, Pompeius et Justinianus, et alii senatores, cunctique (multique) catholicæ fidei ardore ac desiderio redintegrandæ pacis ardebant. Quid plura? Cum summis pene omnium gaudiis ingredimur civitatem. Alia die, quæ est tertia feria, piissimi principis præsentatur aspectibus: cunctus illic aderat senatus, in quo conventu erant et episcopi quatuor, quos episcopus Constantinopolitanus pro sua persona direxerat. Obtulimus beatitudinis vestræ litteras, quas clementissimus princeps cum grandi reverentia suscepit. Dicta sunt quæ ante examinationem causæ oportuit intimare: mox causa cœpta est. Hortabatur nos clementissimus imperator, hoc dicens: Videte civitatis hujus episcopum, et invicem vobis pacifico ordine redite rationem. Nos e contra respondimus: Quid imus ad episcopum certamina facere? dominus noster beatissimus papa Hormisdæ, qui nos direxit, non nobis præcepit certare: sed præ manibus habemus libellum quem omnes episcopi volentes sedi apostolicæ reconciliari fecerunt; si præcipit pietas vestra, legatur; et si est in ipso quod ignoretur, aut verum esse non credatur, dicant, et tunc ostendemus nihil extra iudicium ecclesiasticum in eadem libello esse conscriptum; aut si illi possunt docere quia non convenit religioni catholicæ, tunc nobis incumbit probare. Relectus est libellus sub conspectu principis et senatus. Nos statim subjunximus: Dicant præsentibus quatuor episcopi qui adsunt pro persona Constantinopolitani episcopi si hæc quæ in libello leguntur gestis ecclesiasticis minime continentur? Responderunt omnia vera esse. Post quæ nos subjunximus: Domine imperator, et nobis grandem laborem episcopi abstulerunt, et sibi convenientem rem fecerunt dicere veritatem. Mox clementissimus imperator his qui aderant dixit episcopis: Et si vera sunt, quare non facitis? Similiter et aliquanti de ordine senatorio dixerunt: Nos laici sumus; dicitis hæc vera esse: facite, et nos sequemur. Intermissa quarta feria episcopus Constantinopolitanus in palatio suscepit a nobis libellum, et imprimis quasi tentavit epistolam potius facere quam libellum. Sed non post multa certamina hoc convenit, procœmium modicum facere, et subungere mox libellum, quemadmodum vestra beatitudo dictavit. Subscriptio ab eodem facta est, libello conveniens, similiter et datarum, eujus exemplaria et Græce et Latine apostolatui vestro direximus. Post factum libellum nomen Acacii de diptychis est deletum, similiter et Phravitæ, Euphemii, Macedonii et Timothei: et non solum hoc in ipsa sola ecclesia, in qua episcopus mauret, verum etiam per omnes ecclesias cum grandi diligentia, Deo adiutore, suggerimus fuisse factum. Similiter deleta sunt de diptychis Zenonis et Anastasii nomina. Episcopi diversarum civitatum, quanti inventi sunt, libellum similiter obtulerunt: et cum grandi cautela suggerimus custoditum, ne quis nobiscum commu-

* Sacra imperialoris.

niciaret episcopus, qui libellum primitus non dedissent. Pari modo et omnes archimandritæ fecerunt: apud quos archimandritas et certamina nos habuisse suggerimus, dicentibus illis: Sufficit quia archiepiscopus noster fecit; nos factum ejus sequimur. Quid amplius? Post multa certamina, ipsi quoque ratione convicti, libellos modis omnibus obtulerunt. Post hæc omnia, Deo juvante, in ecclesiam processimus: et qualia gaudia facta sint unitatis, et quemadmodum Deus benedictus sit, quæ laudes quoque beato Petro apostolo, et vobis relatæ sunt, ipsius actionis consideratione perspiciatis, quod mea lingua non valet explicare. Nihil est subsecutum secundum vota inimicorum, non seditio, non effusio sanguinis, non tumultus, quod veluti terrentes inimici antea prædicebant. Ipsi quoque ecclesiastici Constantinopolitani admirantes, et Deo gratias referentes, dicunt nunquam se meminisse ullis temporibus tantam populi multitudinem communicasse. His adimpletis etiam clementissimus imperator ad beatitudinem vestram sua scripta subjunxit, ordinem rei gestæ significans, similiter et vir reverendissimus Joannes Constantinopolitanæ civitatis antistes. Noveris etiam et sacra generalia esse edita, atque credimus Deo propitio et vestris sanctis orationibus per universas provincias quantocius destinari. Hæc Constantinopoli gesta sunt, et nunc de Antiochena Ecclesia tractatur; et ideo adhuc laboratur, quia nondum persona congrua est electa. Oret ergo beatitudo vestra intentius, ut Deus, qui vestris precibus exoratus Constantinopolitanam Ecclesiam apostolicæ sedi restituit, ipse et dignam personam donet in Antiochia ordinandam, et assiduam adunet Ecclesias. Rescribite episcopo Constantinopolitano. Si videtur beatitudini vestræ facite mentionem damnationum Severi et illorum quos nominastis in epistola illa quam scripsistis ad secundam Syriam per Joannem et Sergium monachos, hoc ipsum det ad imperatorem rescribentes. Si feceritis, videtur mihi necessarium esse.

* EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Joannem episcopum catholicam fidem amplectum hæreticos anathematizasse, atque nomen Acacii, cum aliorum schismaticorum nominibus, e sacris tabulis expunctum esse.

D Victor Justinus, pius, felix, inclytus, triumphator semper Augustus, Hormisdæ sanctissimo (sacratissimo) ac beatissimo archiepiscopo et patriarchæ (almæ urbis Romæ).

Scias effectum nobis, pater religiosissime, et quod diu summis studiis quærebatur, noveris, patefactum, et antequam adveniret qui a vobis destinati sunt: quod Joannes vir beatissimus antistes novæ vestræ (nostræ) Romæ una cum clero ejus vobiscum sentiunt, nullis variantes ambiguitatibus, nullis divisi discordiis; scias libellum ab eo subscriptum, quem offerendum indicaveras, sanctissimorum Patrum concilio congruentem. Omnes concurrunt alacri opere ad suscipienda vota tam vestra quam Constantino-

politanae sedis, quos veritatis coruscus fulgor illuminat; omnes accelerat libentissime, quos oblectat via dilucida; sequuntur scita Patrum sanctissima, leges probatissimas: et conciliis quorundam firmatis qui rectum tenebant tramitem, aliorum correctis qui vagabantur incerti, in eo res colligitur, ut unitatem individuae Trinitatis ipsi quoque unitate colant mentium. Negatum est inter divina mysteria memoriam in posterum fieri (pro tenore libelli quem diximus) Acacii prævaricatoris quondam hujus (regiæ) urbis episcopi, nec non aliorum sacerdotum, qui vel primi contra constituta venerunt apostolica, vel successores erroris facti sunt, nulla usque ad ultimum diem suum pœnitentia correcti. Et quoniam omnes nostræ regiones admonendæ (religionis admonendi) sunt, ut exemplum imitentur civitatis regiæ, destinanda ubique principalia præcepta duximus, tanto flagramus religionis officio, tanto affectamus studio pacem catholicæ fidei pro remuneranda cœlis pace nostræ reipublicæ, pro conciliando subjectis meis superno presidio. Quid autem (enim) gratius reperiri potest? quid justius? quid illustrius? quam quos idem regnum continet, ejusdemque fidei cultus irradiat, eos non diversa contendere, sed collectis in eodem sensibus, instituta venerari non humana mente lata, sed divini prudentia Spiritus? Oret igitur vestræ religionis sanctitas, ut quod pervigili studio pro concordia Ecclesiarum catholicæ fidei procuratur divini muneris opitulatio, jugi perpetuitate servari a-nuat.

Datum x cal. Maii Constantinopoli *.

EXEMPLUM RELATIONIS

EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI AD HORMISDAM.

Ecclesiæ pacem initam esse nuntiati, ideoque plurimum eum gaudere monet.

Domino meo per omnia sancto et Deo amabili fratri et comministro Hormisdæ Joannes in Domino salutem.

Quando Deus propria mirabilia in suis operatur, tunc oportet ea quæ divinis litteris continentur ipsis Scripturæ vocibus fiducialiter exclamare: *Quis loquetur potentias Domini aut auditas faciet omnes laudes ejus in omni tempore (Psal. cv)?* Ecce enim talem pium principem Romanæ reipublicæ suscitavit, quali mundo ante et catholica indigebat Ecclesia, et omne genus hominum videre cupiebat. Ideoque ita etiam cornu (coronam) gratiæ super eum cœlitus declinavit, ut affluenter in sacrum ejus caput misericordia funderetur: omnique annuntiationis ejus tempore cum magna voce Deum omnium principem glorificaverunt, quoniam talem verticem meis manibus tali corona decoravit. Is vero maximus imperator primam suorum certaminum palmam, devicto inimico, evidenter ostendit; secundum virtutis ejus meritum, adunationem sanctissimis Ecclesiis sapientissime comparavit: regnum ejus tertium bonum, dissipata conjunxit, et pacem mundi sapientissime

A procuravit. Idcirco in omnibus Deo magno gratias referens cuncta sapientissime gubernanti, annuntiare tibi pacem pacis filio nuntiavi, in omnibus Deo amatissime; ut illud gaudium salias, quo David quidem secundum legem in arcæ Dei revocatione figuratiter exsultabat (*II Reg. viii*), apostoli vero per gratiam veraciter lætabantur. Gaude itaque in Domino gaudium tuæ conveniens sanctitati, et scribe ea quæ vestrum benignum animum decent, homo Dei: nam quæ fuerant divisa conjuncta sunt, et dispersa collecta sunt; et quæ longe erant sibi invicem adunata sunt; et, sicut oportet dicere et olim scripsi, utrasque Ecclesias, tam senioris quam novæ Romæ, unam esse evidenter intelligens, et utriusque earum unam sedem recte esse diffiniens, indivisibilem adunationem, et utriusque nostrorum consonam confirmationem cum judicii integritate cognosco. Unde rogo Deum semper eam inseparabilem permanere orationibus sanctorum apostolorum et tuæ precibus sanctitatis, per quas donari nobis et universo mundo clementissimum et Christianissimum principem Justinum, et piissimam ejus conjugem, nostram autem filiam Euphemiã, in pace multis temporibus precatur, per omnia beatissime frater. Gavisus igitur de præsentia reverendissimorum episcoporum, nec non et clericorum vestrorum, gratias agimus, quoniam secundum petitionem nostram tales pacificos viros et vestræ dignos sedis apostolicæ destinastis, regulam Patrum sine confusione servantes, fidemque C indivisam custodientes. Quorum amplectentes in omnibus mentem, cuncta per eos ad satisfactionem vestræ egimus sanctitatis. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego quoque et mei plurimum salutamus **.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM, CUI DE PROSTRATA PERFIDIA ET INITA PACE CONGRATULATUR.

Cum jam Ecclesia pace fruatur, pro imperatore ad Deum preces fundendæ.

Domino meo sanctissimo Hormisdæ primo archipontifici et papæ urbis Romæ Justinianus comes salutem.

Venerandæ sanctitatis vestræ prædicatio regularem, quæ Christo Deo pro Ecclesiarum pace et pro plebis concordia jugiter supplicat, quidquid nunc per beatissimos snos sacerdotes annuit peragendum, propitia divinitate cuncta effectui sociata sunt, nulla prorsus quorumdam valente discordia. Igitur vestris sacris orationibus ac præceptionibus orthodoxorum fide muniti, supplices petimus ut hic pro sanctissimo Augusto nostro, totius fidei fautore, proque ejus reipublica, pro nobis quoque mandatorum vestrorum custodibus, æterno Regi consueti impetrabiles preces offerre dignemini, nosque vobis fideliter supplices vestris salutiferis rescriptionibus visitare (anno Domini 519).

* Anno Domini 519, cum legati essent adhuc Constantinopoli.

** Anno Domini 519. Huc refer relationem Joannis supra recensitam.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

POMPEII AD HORMISDAM.

De prostrata perfidia, et pace Orientalis Ecclesiæ inita, pontifici congratulatur.

Domino meo beatissimo et apostolico patri Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiæ Pompeius. Sanctis beatitudinis vestræ precibus omnipotentis Dei pietas exorata tantæ nobis fidei principem condonare dignata est, ut religiosissimis clementiæ ejus meritis redintegratio pacis ecclesiasticæ, quæ votis omnium fidelium posecebatur, jure videatur esse collata; in cuius regis proventu solidissima principatus sui fundamenta sancti Spiritus operatione constituit, quæ tantum robar obtinent stabilitatis invictæ, quantum actionis excellentia unica et admirabilis æstimatur. Et ideo reverendam vestri pontificatus beatitudinem cultu reciprocantis alloqui salutantes, quæsumus ut magis magisque pro clementissimi atque invictissimi domini nostri principis prosperitate orare dignemini, quatenus ineffabilis omnipotentis Dei pietas sua dona, in quibus etiam fructus vestræ agriculturalionis exuberat, justis gratiæ opitulatione custodiat; nobis quoque filiis vestris spirituali vobis conglutinatis affectu, quos hujus operis maxime semper sollicitudo perstrinxit, suffragatrix intercessio sanctimoniam pontificalis assistat (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JULIANÆ ANICIÆ HORMISDAM.

Præsentia legatorum omnes Ecclesiæ dissensiones compositas esse nuntiat; hos non nisi firmata pace discedere permittendum.

Domino beatissimo patri Hormisdæ Juliana Anicia. Precibus vestræ beatitudinis, adventu legatorum principalis sedis apostolicæ elisis erroribus hæreticorum, in unitatem fidei catholicæ convenimus congregati simul ad ubera materna Ecclesiæ in die sanctæ resurrectionis. Quapropter stylo venerationis alloquentes sanctitatem vestram, admonemus ut intimetis, destinatis a vobis reverendissimis viris, nullo modo abscedere, antequam sicut previderitis, ut oportet, firmentur ea quæ bene disposita sunt ab eis: ut, amputatis omnibus reliquiis transacti erroris, impediis vestræ beatitudinis roborata unitas ad effectum perpetuum deducatur (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

ANASTASIE AD HORMISDAM

Ul pro piissimæ imperatoris salute preces ad Deum fundat, precatur.

Domino sancto et beatissimo patri patrum Hormisdæ archiepiscopo universalis Ecclesiæ Anastasia.

Divini luminis illuxisse nobis gratiam merito profitemur, apostolatus vestri reverentiam in sancto corde nostri tenere memoriam paginali assertionem noscentes; veraci namque spe confidimus supernæ misericordiæ propitiationem de pontificali intercessione subsistere, domine beatissime et apostolice honore suscipiente pater. Pervigiles vestrarum orationum excubiæ, et miranda victoriosissimi principis fides splendore catholico semper irradians, diu

A expectatam sacrosanctis Ecclesiis concordiam pacis restituit, quam omnibus triumphis suis solidissime firmatis invictum jure exsulat præcoluisse vexillum. Ideoque illibata vestræ paternitatis sanctimonia proincolumitate atque prosperitate prædicti domini nostri Augusti vota precesque omnipotenti Deo offerre indesinenti continuatione persistat, ut ineffabilem tantorum honorum gratiam, quam ipse piis ejus sensibus inspiravit, ad futuræ quoque beatitudinis profectum conservare dignetur. Domino etiam jugali filio vestro, et mihi peculiari cultrici vestræ, cum sobole, quam nobis Dominus donare dignatus est, a vestro pontificatu oratio benigniter impendatur, cujus suffragio divini favoris protectio nobis elementer aspi-ret (anno Domini 519).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

THEODORITI EPSKOPI LIGNIDENSIS AD HORMISDAM PAPAM.

Gratulatur pontifici de unione Ecclesiarum.

Domino sancto beato prædicabili et adorando apostolico patri Hormisdæ papæ urbis Romæ humilis famulus tuus Theodorus.

Meæ quidem exiguitatis non esse tam magna præsumere, et ad vestrum pium sanctum apostolatum pusilli sermone præsentem parvulas destinare paginas. Sed quia, pro insita vobis humanitate, pio propitiæ animo omnia nutu Divinitatis protegere consuevistis, lucidum diem et totius festivitatis repletum omni reddidistis mundo, et vestris prædicandis precibus ad pristinum veritatis (unitatis) revocastis statum, et in unum concordare vel subjungere vestris prædicabilibus et adorandis meritis annuistis. Ideoque etsi meis obrutus iniquitatis, et ab eis undique oppressus, ex ipsis [F. ipsis] recreatus infernis, recurrente ad religiosa vestigia vestra famulo tuo viro religioso Pulione (Pollione), usurpavi me tam per eum, quam etiam his parvulis et exiguis chartis vestris prædicandis et adorandis præsentare vestigiis, divinum omnibus viribus exhortans favorem, et clara voce cum omnibus omnino canens: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II), qui pro sua incomprehensibili pietate vestris mirificis operibus omnia illuminavit et liberavit, et lucidum et totius festivitatis repletum diem in toto orbe vestris Deo dignis precibus præstitit, et ab omni iniquitate eripuit, et omnem nodum colligationis absolvit, et omnem semitam aperuit. Hanc itaque gratulationis repletam pio vestro pronius offerens apostolatus, deprecor uti pro meæ flebilis-tatis exiguitate vestris piis precibus memores esse dignemini, domine sancte beate apostolice pater. Accepta XIII calendas Julii, domino Euthario viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLI.

AD GERMANUM CÆTEROSQUE LEGATOS.

De eorum inculpitate et rebus gestis certior fieri cupit.

Hormisda Germano et (ad Joanni) episcopis, Felici et Dioscuro diaconis, et Blando presbytero.

Opinionum diversitas diu nos facit de prosperitate vestra vel de susceptæ actionis qualitate sollicitos:

præcipue cum nihil certum tam diuturno tempore vestræ dilectionis potuissimus rescriptione cognoscere. Nos tamen reperta lateris occasione hæc ipsa significare maluimus. Quapropter salutantes cum Dei omnipotentis auxilio incolumes nos esse cognoscite, quod et de vobis audire desideramus. Sed ut de omnibus quæ gesta sunt nostram plenius possitis instruere notionem, a quibus personis, vel in quibus locis bene, sicut credimus, suscepti fueritis, vel ubi, aut sub qua festivitate resurrectionis dominicæ caritas vestra tenuerit diem. Et quid deinceps egeritis, per omnia rescriptis currentibus declarete, quatenus vestram [F. nostram] cogitationem de vestra et actuum prosperitate relevare possitis, et si quid instructioni quam suscepistis causæ defuerit, subjungere cum Dei nostri solatio valeamus. Data VII calendis Maias Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLII.

AD EOSDEM LEGATOS.

Dolet illos non scribere : se Paulinum ad imperatorem misisse ail.

Hormisda quibus supra.

Animus noster diuturna redditur expectatione sollicitus : præcipue ad tantum principem destinati, sub celeritate nos certiores debuissis efficere. Nam ante diem Ascensionis dominicæ litteras vestras credebamus nos posse suscipere. Idcirco tam vestræ sospitatis indicia, quam profectum causæ, quam peragendam cum Dei nostri iuvamine suscepistis, desideramus agnoscere. Paulinum Ecclesiæ Romanæ defensorem cum scriptis præsentibus destinare curavimus, tam principi litteras, quam singulis, quibus oportuit, dirigentes. Quapropter Deum nostrum congruis precibus oramus, ut ipse salutem vestram sua propitiatione custodiat, et causæ quamalem desideramus concedere dignetur effectum. Qui [F. quia] nihil majus inter titulos optimi imperatoris ascribitur, quam si eum Ecclesia Græca, præsens et futura, prædicare mereatur pacis auctorem. Data III calendis Maias, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIII.

AD EOSDEM LEGATOS

De his quæ agant vult se moneri : Stephanum commendat.

Hormisda legatis nostris quibus supra.

Necesse est ut vel de injunctæ actionis statu vel de vestræ dilectionis cogitemus absentia, et pro his rebus sollicitudo nostra non patitur scribendi quasi hæc occasiones omittere. Antehac per Magistranium, qui in Symmachi patricii remeavit obsequium, litteras caritati vestræ direximus, hortantes ut nos de universis quæ in causa ecclesiastica gesta sunt vel geruntur non omitteretis instruere, quod et facere pro nostræ cogitationis revelatione debetis. Nostri enim voti est ut labori vestro Deus omnipotens desideratum concedere dignetur effectum. Stephanum negotiatorem per quem vobis nostra contradentur

A alloquia, in quo ratio poposcerit, competentibus solatiis adjuvate, quia hunc semper nostrum fuisse recollitis. Data eodem die (anno Domini 519).

* EPISTOLA XLIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Gratulatur cum ejus opera Constantinopoli pax vigeat, hoc ipsum Antiochiæ et Alexandriae faciendum curet.

Hormisda episcopus Justino Augusto.

Lectis clementiæ vestræ paginis, quæ restitutam fidei concordiam nuntiabant, in divinæ laudis canticum mens totius Ecclesiæ læta prorupit, quo canitur : *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (Luc. II). Hujus igitur fiducia hymni dignam fidelibus meritis gloriam felicitatemque præsumite. Neque enim te ita Deo placium principem ad imperii verticem humanus tantum consensus evexit, te sibi divinus favor ante formaverat. Tradidit enim tibi Orientis imperium ut ejus operum fieres instrumentum; atque ideo ut hoc in te propheticum dictum jure conveniat efficiatis : *Constitues eos principes super omnem terram; memores erunt nominis tui, Domine, in omni progenie et generatione* (Psal. XLIV). Etenim cum tibi sit Christianam pacem servare propositum, quis te dubitet a Christo esse dilectum (delectum)? Hæc prima sunt vestri fundamenta principatus, Deum placasse justitiâ, et acivisse vobis excellentissimæ majestatis auxilia, dum adversarios ejus velut proprios comprimitis inimicos. Hæc nimirum maxima reipublicæ fundamenta sunt, hoc solidum invictumque robur. Neque enim humanis ictibus potest esse pervium quod est divinæ gratiæ firmitate vallatum. Testis est, huic prophetica Scriptura; ait enim : *Elegi David servum meum, oleo sancto meo unxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum* (Psal. LXXXVIII). Contra autem frustra arma, frustra sibi copias quærit, quem gratia superna destituit. Etenim veraciter scriptum est : *Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam* (Psal. CXXVI). Bellabis tu quidem divino tutus auxilio, excellentissime princeps, et tuæ reipublicæ jago ferocissimarum gentium colla submittes; sed nulla victoria potest esse præstantior, quam quod humani generis hostem post quæsitam tam longi temporis firmamenta subvertis. Enimvero cæterorum natura præliorum distincta gentibus, regionibus terminata, cruore polluta; hæc omne genus humanum palma complectitur, hunc omnibus regionibus imputabis (importabis) triumphum; et quod divinæ proximam pietatis est, qui paulo ante ductu diaboli grassabatur, nunc ad propriæ salutis effectum sine sanguinis effusione vincuntur. Durabit igitur hujus Christianæ victoriæ per ævum triumphus. Neque enim poterunt labe temporis aboleri, quæ in sempiterna fidei stabilitate fundata sunt. Permanebit longe lateque vestrorum fama factorum, et sicut divinis designatur eloquiis, *in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines*

* Hæc epistola cum quinque sequentibus scripta est post pacem nuntiatam, anno Domini 519.

terræ verba eorum (Psal. xviii). Et cæteris quidem bellis agros, urbes, oppida et, quod supremum est, subjectorum libertatem tueris, quæ, mortalium usus comparata, simili quadam mortalitate solvenda sunt. In hoc certamine vita ipsa defenditur, et quodammodo pro sempiternæ beatitudinis arce pugnatur. Quocirca continuam tanti operis apparatus clementiæ vestræ intentionem requirit. Facite ut nulum prorsus receptaculum eo quo rursus immanissimus hostis emergeat inveniat; cunctis enim nudate præsidii, et si quid usquam vestigiorum ejus reliquum est, id omne elementi remedio purgate: omne nequitia germen funditus eruatur: adversa Deo stirps ad vivum usque reseceat, ne minus compressa (quod absit) iniquitatis radix venenata latius iterum virgulta diffundat. Quorsum hæc? Quia superest adhuc vobis Alexandrinæ atque Antiochenæ et aliarum Ecclesiarum nullo modo negligenda correctio, in qua si suam curam clementia vestra immiserit, spes est quo auctore bona cuncta credimus incipi, eodem celeriter auxiliatore compleri. Commendamus præterea legatos ab apostolica sede directos, et apud vestram fidem religionemque deponimus; quos ita perfectis omnibus pietas vestra dimittat, ut divinis vestrisque beneficiis ad apostolicam sedem plenam referant de Ecclesiarum omnium pace lætitiarum. Quæ scripta per Paulinum Romanæ Ecclesiæ defensorem famulum vestræ pietatis inge-renda transmisisimus. Data vii idus Julii, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA XLV.

AD JOANNEM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Laudat Joannem ad unitatem Ecclesiæ rediisse; hortatur ut Alexandrinæ et Antiochenæ Ecclesiæ unionem procuret, legatosque ei commendat.

Hormisda Jonni episcopo Constantinopolitano.

Consideranti mihi tuæ, scripta caritatis, in quibus cum sede beati apostoli Petri unam tibi esse fidem professus es; prophetica libet exclamare licentia: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum (Psal. xxxiii).* Neque enim refert quam longinquis locorum spatii dividamur, quando jam Deo auctore una fidei cohabitatione conjungimur; nunc enim misericordia procurante divina in unius corporis vultum dissipata olim Christi membra conveniunt, et ab iniquissimis direpta latronibus annuntiata a propheticiis vocibus Domini nostri redintegratæ hæreditas, et vere in hujus petræ fide, id est apostolorum principis firmitate, Orientalis Ecclesiæ fundamenta solidantur, quæ, cum facta tuis litteris indicentur, tempestiva exultatione dicendum est: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona (Rom. x).* Gratias igitur excellentissimæ Trinitati, quæ consentientis in Christum Ecclesiæ ac republicæ dedit esse rectores: enimvero rerum salus est, quotiens in fidei catholicæ veritate sacerdotes ac principes mens una connectit. Hoc firimum pacis vinculum est, hæc cælitus dimissa societas; neque fas est enim in quo vident concordari præpositos, aliud sentire subjectos. An dubium est

A cuncta hæc providentiam disposuisse divinam? Primum eum principem esse delectum, qui cum se hominum suscepisse videret imperium, non se oblitus est Deo esse subjectum. Dehinc quod talem fraternitatem tuam Ecclesiæ suæ præselem dedit, quem non esset ambiguum cum sede nostra, id est apostolica, certam mausuramque fidei subiturum esse concordiam. Etenim libello a nobis fidei libenter accepto, cum redintegrationis in Christo fueris avidus, nunquam in prædestinatione divina fuisse a nobis cognosceris alienus. Itaque, dilectissime frater, Dei nostri sponte currentibus iustate beneficiis, sparsi olim gregis plenius membra colligite, et custodite collecta. Memento nunc clementer assignatæ a Christo navis esse te rectorem: fac cogites diabolicæ contumaciæ B spiritus, quietem itineris et curam turbantes; nec te latent fluctus tempestatis incertæ, quos evigilante prospicias, et jerecitate in Deum ratione compenses. Nulla tibi commissi negotii negligentia clavum dominicæ retis extorqueat. Illud unicum recti itineris signum fixis semper obtutibus intueri, quo certius perflantibus diaboli turbata contemnas, et ad promissi portus tranquilla pervenias. Hæc est Christiani palæstra certaminis, tali Christi militiæ sempiternæ vitæ palma proponitur. Hæc tibi rectissime cogitanti non deerit suo militi præsidium ducis; et quanto hostium multiplicatur insidiæ, tanto summi gratia rectoris adversantis venena misericordiæ suæ facit esse materiam, sicut sermo apostolicæ veritatis C asseruit, dicens: *Ubi abundavit iniquitas, superabundavit et gratia (Rom. v).* Tu tantum divinis rectissimisque inhærens institutus, ecclesiasticam fovendo concordiam, veluti quodam pacificæ voluntatis signatus indicio, illius esse discipulum approberis qui ait: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis (Joan. xiv).* Hortare etiam, quanquam sponte ad recta tendentem, filium nostrum clementissimum principem Justinum, Christiano sæculo divinitus comparatum, ea perficere quæ regalibus litteris dignatus est polliceri, ut missis ad eos edictis quos ab Ecclesiæ matris uberibus etiam nunc devius error abducit, diabolicam fraudem et auctoritate religionis et moderata potestate compescat imperii, eamque sibi contra communem totius humanitatis hostem maximam ducat esse victoriam, si supernæ auxilio Divinitatis vetusti serpentis venena compresserit. De Antiochenæ quoque atque Alexandrinæ Ecclesiarum statu non supersedeas esse sollicitus, et clementissimo subinde supplicato ut in his quoque pacem religiosa ordinatione restituit, quatenus bonis cæptis plenæ cumulum perfectionis adjuvat. Frustra enim bonum opus incipitur, si non in totum perfectio subsequatur. Commendamus præterea legatos a sede apostolica destinatos, quos ita faciat ad nos tua dilectio remeare, ut nobis plenam referre queant de restituta universis Ecclesiis pace lætitiarum. Data vii idus Julii (anno Domini 519), Eutharico v. c. consule.

EPISTOLA XLVI.

AD JUSTINIANUM.

Commendat eum, quod Justino adjumento fuerit in pace Ecclesiarum reddenda ad quam perfecte inuendam hortatur.

Hormisda illustri viro Justiniano.

Benedicimus ineffabile Divinitatis auxilium, quia de Ecclesiarum pace universitatis desiderium sub tranquillitate agnovimus fuisse completum. Quod quidem non præter opinionem nostram contigit fieri : quia religiosissimi Augusti præsumpti genere spem semper gessimus de quiete, et quod credidimus facieodum sub principe Christiano de adunatione, erat in votum. Quare habebit gloriosus imperator de hac causa triumphorum titulos, non quibus se oblivio mortalitatis interserat, sed quos Divinitatis gratia super perpetuitate confirmet : et vobis quoque cælestis remunerationis non deerit præmium, qui adjuvistis boni principis institutum, atque obsequio convenienti desiderio horrorem segregationis fecistis excludi. *Benedictus Dominus Deus noster, qui visitavit et fecit redemptionem plebis suæ (Luc. 1).* Superest nunc ut, quia vobis hujusmodi officium certum est providentia Divinitatis iunctum, accingatis, ut ait, lumbos, et pacificæ adhortationis viribus persequamini, a quibus pacem non videtis agnoscere, maxime quia gratiæ gloriæ vestræ detrahitur, si quid in hac causa fuerit minus impletum. Circumspicite omnia fide qua vivitis, et diligentia qua vigetis occurrere omnibus incursibus quibus religionis Christianæ reverentiam videtis esse vexatam, ut instantiæ vestræ bene possimus cum exultatione dicere : *Reminiscantur, et convertentur ad Dominum omnes fines terræ (Psal. xxi).* Quæ cum ita sint, vos qui Ecclesiæ catholicæ tranquillitati fecistis initium, procurare decet effectum : non deerit Salvatoris nostri favor in perfectione, qui vobis hoc opus inspiravit incipere. Data consule suprascripto (anno Domini 519.)

(Post hanc epistolam in collectione Avellana altera hæc succedit quam ex eadem collectione vulgarunt Ballerini oper. S. Leonis, tom. III, pag. 466).

Hormisda.

Cum necesse fuerit scripta domino filio nostro clementissimo principi destinari, amplitudinem vestram silentio præterire uequivimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes eos qui in rem destinati sunt commendamus, postulantes ut domino nostro auctore sub vestra dispositione celeriter ut (*leg. ad*) destinata perveniant, ut sacratissimum et religiosissimum imperator meritorum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.

EPISTOLA XLVII.

AD POMPEIUM.

Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit : hortatur ad operam navandam, ut perfecta Ecclesiæ tranquillitas reddatur.

Hormisda Pompeio.

Ita devotionis nostræ animus gaudio concordiaefatemur impletum, ut nulla credamus verba sufficere quibus fidei vestræ puritatem valeamus explere.

A Magna profecto memoria felicitatis transibitis ad posteros, quia vos in facienda pace sollicitudine certum est fuisse constrictos. Habetis apud Divinitatem meritum, cujus religioni persolvitis affectum. Operati quidem estis generalitatis desideria, sed et vestra pariter completa sunt vota; et cum animæ vestræ paraveritis præmium, universitas sibi gaudet beneficium impensum. Quapropter debita honorificentia salutantes hortamur, et petimus, ut vivacitate qua quietis ecclesiasticæ cœpistis initium, procreatis effectum; et quocunque contentiosis alicujus videritis remansisse vestigia, curetis modis omnibus insequenda. Adeste Ecclesiarum Dei plenissimæ tranquillitati, insistite labori, quem fidei vestræ munere Domino curatis offerre. Facitis enim, ut majore a vobis fiducia exigamus plenitudinem, quos gratulamur desideratæ dulcissimæ adunationis initia vota fundasse. Data consule suprascripto (anno Domini 519).

EPISTOLA XLVIII.

AD JULIANAM ANICIAM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Julianæ Aniciæ.

Litteris amplitudinis vestræ perceptis, gratias Deo nostro de catholicæ fidei redintegratione persolvimus; optantes ut ipse vestris sensibus, pro religione sua, quod concessit longa ætate conservare dignetur studium : ut sicut personam vestram imperialis sanguinis vena nobilitat, ita conscientiæ bonorum meritorum luce præfulgeat. Unde salutantes cultu atque honorificentia competenti, poscimus ut in eo quo cœpistis permanere proposito debeatis, et dare operam, ut ad effectum conatus tantæ causæ perveniat, ne aliquid in posterum semen hujus mali remaneat, unde posthac sub qualibet occasione inimicus quilibet fidei revirescat (anno Domini 519).

EPISTOLA XLIX.

AD ANASTASIAM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Anastasiæ.

D Postquam Deus noster Ecclesiæ suæ membra in pacem pristinam redeuntis solidavit, diu vos desiderasse certamina... Quod provenisse gaudentes, et nos quidem indesinenter divinam clementiam deprecamur ut, sicut has regni primitias gratanter accepit, ita fidem boni principis omni semper adjuvet prosperitatis affectu, et tam ipsum quam vos omnes in sacrosancto religionis amore custodiat, ut quorum fides errorem pessimæ dissensionis abjecit, et tu ita in terris floreas, ut æternæ salutis remuneratio subsequatur. Nunc igitur vos quoque vota nobis conjungite, et omnibus a Deo viribus implorate: ut hujus correctionis exemplum omnes sequantur Ecclesiæ, ut nihil sibi diabolus remansisse gaudeat, quem in totum pene nostra concordia gratulatur excludum (anno Domini 519).

EPISTOLA L.

AD GRATUM.

Gratum salutat, ab eoque melior fieri de ejus salute postulat.

(a) Hormisdæ Grato viro sublimi.

Contrastavit nos amplitudinis vestræ silentium, quia inter quaslibet occupationes nostri esse non debuistis immemores. Et ideo ne quod in vobis reprehendimus incurrere videamur, necesse fuit operam styli præsentis assumere, per quam nobilitatem nam honorifice salutamus, postulantes ut sollicitudinem nostram de bono vestræ prosperitatis non desinat efficere certior, quia incolumitatis vestræ bona quibuslibet iudiciis Deo nostro cupimus propitiante cognoscere.

EPISTOLA LI.

AD OMNES HISPANIÆ EPISCOPOS.

Joannis Constantinopolitani episcopi professionem dirigil, propter orientales episcopos (clericos), qui eorum communionem poposcerint.

Dilectissimis fratribus universis episcopis per Hispaniam constitutis Hormisdæ.

Inter ea quæ notiæ nostræ Joannes frater et coepiscopus noster studio ecclesiasticæ utilitatis ingressit, hoc quoque pro affectu catholice fidei et apostolicæ sedis veneratione consulit, quo ordine ex clero Græcorum venientibus tribui deberet sancta communicio, propter causam scilicet Acacii, a prædecessoribus nostris pro hæreticorum communione damnati, in qua, qui se ab ejus contagione non dividunt, a nostra communione habeantur excepti. Laudo propositum viri hoc zelo circa fidem et apostolica instituta ferventis, ut nec per ignorantiam quidem quemquam cæno erroris alieni pateretur immergi. Digna hæc cura fidelibus, ut sollicito studio semper invigilet, et inculpatos se ab omni perversitate conservent. Ipsa est enim fidei innocentia, ut prævideat, ne vel casu possit errare (prævidere vel cavere possit errores). Satisfacientes igitur et laudabilibus desideriis memorati viri, et memores nostri (sicut oportet) officii, documenta queque de Ecclesie scribitis assumentes, ad concilium vestrum pro generalitatis instructione direximus, ut ex illis plenius quæ sunt acta discentes, ab omni vos errantium communione (contagione) separatis. Neque enim est personalis odii causa in impios transgressores dicta (Deo inspirante) sententia, in qua quidem causa nequaquam (neque) a prædicatione cessavimus, et principi supplicando, et sacerdotes et populos admonendo, ut transgressores absoluti, ad rectam se fidem et affectu Dei et iudicii timore converterent. Sed obstinatio miseranda eo perduxerat illos, ut nullis modis mortifera venena vincantur, sed mala semina fixis in deterius pullentem radicibus. Ergo, dilectissimi fratres, ad omnia competenter instructi, servate vos et Ecclesiam Dei apostoli exhortatione compuncti (Act. xx). Nos autem libellum misimus, sub quo si quis communionem vestram de Orientalibus clericis po-

A poscerit, ad eam possit admitti, secundum quam et de Thraciæ et Scythiæ, Illyriciæque partibus, vel Epiri veteris, sed et secundum quod (quam) de Syria multos jam constat esse susceptos, gaudentes ad recta confluere, et devia declinasse. Unde pro subreptione mandamus, ut omnis cura et sollicitudo omnis invigilet, et ut jam nullus sit ignorantæ locus, nullus utatur simplicitatis excusatione præterita (præteritis). Scienti peccare necessaria confessio est. Necesse (Et necesse) est ut errorem sibi scribat, qui monstratur instituisse pravo itineri. Bonifacius notarius sanctæ Ecclesiæ Romanæ ex scrinio editi exemplaria libelli exsequitur.

Prima salus est, rectæ fidei regulam custodire et a constantibus Patrum nullatenus deviare. Et quia non potest Domini nostri Jesu Christi prætermitti sententia dicentis: *Tues Petrus et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Math. xvi), etc., hæc quæ dicta sunt rerum probantur effectibus, quia in sede apostolica extra maculam semper est catholica servata religio. De qua spe et fide minime separari cupientes, et Patrum sequentes constituta, anathematizamus omnes hæreses, et præcipue Nestorium hæreticum, qui quondam Constantinopolitanæ fuit urbis episcopus, damnatus in concilio Ephesino a beato Cælestino papa urbis Romæ, et a venerabili viro Cyrillo Alexandrinæ civitatis antistite. Similiter et anathematizamus Eulychen et Dioscorum Alexandrinum in sancta synodo, quam sequimur et amplectimur, Chalcedonensi damnatos, quæ secuta sanctum concilium Nicænum fidem apostolicam prædicavit. Detestamur et Timotheum parricidam, Alerum cognomento, discipulum quoque ipsius, et sequacem in omnibus Petrum Alexandrinum condemnamus. Et etiam anathematizamus Acacium Constantinopolitanum quondam episcopum ab apostolica sede damnatum, eorum complicem et sequacem, vel qui in eorum communione aut societate permanserint. Qui Acacius quorum se communioni miscuit, ipsorum similem habere meruit in damnatione sententiam. Petrum nihilominus Antiochenum damnamus cum sequacibus suis et omnibus suprascriptis. Suscipimus autem et probamus epistolam beati Leonis papæ universas, quas de religione Christiana conscripsit, sicut prædiximus, sequentes in omnibus apostolicam sedem, et prædicantes ejus omnia constituta. Et per omnia spero, ut in una communio se vobiscum, quam sedes apostolica prædicat, esse merear, in qua est integra et vera Christianæ religionis et perfecta soliditas: promittens in sequenti tempore sequestratos a communione Ecclesiæ catholice, id est non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra non recitanda esse mysteria. Quod si in aliquo a mea professione deviare tentavero, his quos damnavi complicem me meam (hac) sententia esse profiteor. Hanc autem professionem meam ego manu mea conscripsi, et tibi Hormisdæ sancto ac venerabili papæ urbis Romæ direxi.

(a) In Collectione Avellana Cod. Vatic. 4064 iste titulus sic enuntiatur: *a Grato in l. Hormisdæ.*

EPISTOLA LII.

AD GERMANUM CÆTEROSQUE LEGATOS.

Monet ut cum imperatore versaque conjuge agant, ut omnes Ecclesiæ, præcipue vero Alexandrinæ et Antiochena, ad apostolicæ sedis communionem revocentur

Hormisda Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

De his quæ acta caritatis vestræ relatio comprehendit, gratias Deo nostro referimus, qui laborem vestrum juvare dignatus est, et hortamus ut clementissimum principi et piissimæ Augustæ conjugii ejus officiis imminere competentibus debeatis, et agere, auxiliante Christo nostro universis sub ecclesiastica observatione dispositis, ut omnes Ecclesiæ, quæ in qualibet mundi parte sunt positæ, ad communionem sedis apostolicæ revocentur. De Alexandrina vero atque Antiochena Ecclesiis laborate ut nostræ fidei sub observatione rationabili connectantur, quia tantæ rei perfectio, tam clementissimo principi, quam vobis, gratiam divinæ propitiationis acquirit. Data Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LIII.

AD DIOSCORUM DIACONUM.

Ut cogitet quomodo ii qui Chalcedonense concilium scripto damnaverunt, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thomam, Nicostratum et Joannem episcopos ei commendat.

Hormisda Dioscoro diacono.

De laboris tui, quem cum Dei omnipotentis juvenine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectû; et indicamus ut quemadmodum revocandi sunt hi qui ex scripto Chalcedonensis concilii constituta damnaverunt debeas cogitare. Forsitan tales non schismatici, sed magis hæretici videantur. An certe una sit causa tam eorum qui sermonibus quam eorum qui convincuntur scripto damnasse, quia per hanc distantiam filius noster vir illustris Albinus religiosus videtur facere questionem, et cogita utrum et scribentes contra Chalcedonense concilium, per illum generalem libellum tantum suscipi debeant, an certe aliquid amplius addicere. De Alexandrina et Antiochena Ecclesiis solatio Dei nostri adjutus enitere, ut omnibus recte dispositis communioni catholicæ societur. Thomæ quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio nos longa contristat; et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debebit caritas sublevare, agendo quatenus optata consequendo mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem niuntur generare calumniam: quem dilectioni tuæ commendamus, hortantes, ut elabores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolicæ nolumus suscipere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit

A quæreremus, et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quem libellum solemniter oblatum, et nostræ offerentem communioni significamus adjunctum. Data consule supra-scripto (anno Domini 519).

EPISTOLA LIV.

AD EUMDEM.

Laudat ejus de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturum, ut eum Alexandrinæ Ecclesiæ præficiendum curet. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro reditus festinatione quidquam indispositum relinquat.

Hormisda Dioscoro diacono.

De laboris tui quidem, quem Dei omnipotentis juvenine suscepisti, pro ea parte quæ acta est, gratulamur effectû; et indicantes omnibus Italiæ populis quæ auctore Deo * (per te acta sunt placuisse; et gratias Deo) nostro sine cessatione persolvimus, qui te fecit agnoscere, quia non pro odio, sed pro causæ magis fueris amplitudine destinatus. Unde quoniam supplicem et puram cogitationem nostram per te misericordia divinæ propitiationis adjuvit, necesse est ut de industriæ vel fatigationis tuæ præmio et vicissitudine cogitemus. Nam sequenti tempore scribere domino et filio nostro imperatori disponimus ut te Alexandrinum episcopum debeat ordinare. Justum est enim ut ea doctrina et moderatione tua corrigatur Ecclesia, in qua præcipue ab ipsis ætatis tuæ principibus militasti; nam displicuit nobis quod caritatem tuam amplissimus imperator Antiochena præponere nitentur Ecclesiæ. Melius enim in solo patriæ tanti accipies sacerdotii dignitatem, ut Ægyptios populos doceas, quam inter Syros, novos et incognitos homines, in alia orbis parte progenitos errare videaris. Thomæ quoque et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum observatio longa nos contristat, et miramur cur apud catholicum principem rectæ fidei laborare videantur episcopi, quorum desideria tua debebit caritas sublevare, agendo quatenus optata consequendo mœror converti possit in gaudium. Joannes Nicopolitanus episcopus per Ammonium diaconum nobis scripsit, quod ei aliqui malevoli apud principem niuntur generare calumniam: quem dilectioni tuæ commendamus, hortantes, ut elabores ne ejus quieti inimicorum possit nocere subreptio. Quem Ammonium diaconum ad nos venientem in sedis apostolicæ nolumus suscipere, tandiu donec, habito cum Sergio diacono tractatu, quid ordinari debuerit quæreremus; et hoc deliberatio nostra de supradicto diacono probabilis invenit, ut per testimonium libelli communioni catholicæ jungeretur; quo libello solemniter oblato nostræ offerentem communioni significamus adjunctum. Paulinum Ecclesiæ Romanæ defensorem commendamus et hortamur, ut nihil indispositum pro festinatione vestri reditus relinquatis: quia melius cuncta sub prolixitate temporis cum Dei nostri juvenine disponuntur, et gratus est, ut sub mora omnium Ecclesia-

* Ansulis inclusa supplevimus ex editione Romana per incuriam in Labbeo ommissa.

rum ordinetur status, quam cum per festinationem A aliquid imperfectum remaneat, unde iterum et labor nobis generetur et nostris afferatur ordinationibus difficultas. Data supradicto consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LV.

AD THOMAM ET NICOSTRATUM.

Se de eorum salute esse sollicitum. Joanni et Dioscoro per litteras eos commendasse.

Hormisda Thomæ et Nicostrato episcopis.

Animum nostrum pro negotio vestro otiosum aut desidem non putetis, nam non aliter de vestra fatigatione quam de propria cogitamus. Mena siquidem Ecclesiæ nostræ notario insinuante, cognovimus caritatem vestram adhuc observationum molestias sus- B tinere : et ideo in istis adversitatibus Deus omnipotens dignetur præstare remedium, tam ad Joannem fratrem et coepiscopum nostrum scripta direximus, quam dilectissimo filio nostro Dioscoro diacono per litteras nostras injunximus, ut domino et filio nostro Justino principi necessitatem et causam nostræ dilectionis insinuet, et instanter agat, quatenus desiderii vestris dominus noster congruum dignetur præstare effectum : cum quo Dioscoro diacono debet loqui vestra fraternitas, quia necesse est ut intentioni vestræ, vel intuitu catholice communionis vel consideratione nostræ adhortationis, studeat. Data quo supra consule (anno Domini 519.)

EPISTOLA LVI.

AD JOANNEM ET DIOSCORUM LEGATOS.

Thomam et Nicostratum Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos.

Hormisda Joanni episcopo et Dioscoro diacono.

Reperimus Thomatem et Nicostratum fratres et coepiscopos nostros Constantinopolim non ita susceptos sicuti nostra fuere desideria, et ipsi semper optabant : non solum enim loca eis debita dicuntur ablata, sed a communione quoque eos cognovimus fuisse suspensos. Quod quam acerbè ferat animus noster, etiam fraternitatem et dilectionem tuam credimus æstimare : et ideo quantam diligentiam causæ videtis magnitudinem poscere, tantum vos efficaciam debetis sine mora præstare ; et agere, ne nos magis, apud quos fuerunt, videamur esse contempti, cum illis, contra quam desiderium commune D habuit, sollicitudinis molestia fuerit indecenter injecta, in tantum ut nec de facultatibus eorum (quæ eis dicuntur invasæ a fratre et coepiscopo nostro Joanne) dicatur aliquid ordinatum, nec litteras nostras, quas per eos misimus, fuisse susceptas. De quibus omnibus ita vos agere desideramus instanter, ut ad nos caritas vestra de effectu hujus causæ valeat sub celeritate rescribere. Data quo supra consule. (anno Domini 519).

EPISTOLA LVII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ul suis sedibus Heliam, Thomatem et Nicostratum restituendos curet.

Hormisda Justo Augusto.

Gloriosis clementiæ vestræ laboribus ecclesiasticæ palma concordiæ et orbis pacati votiva tranquillitas generali prædicatione respondent. Quæ res nostrum parcum reddit ac retinet ad agendas gratias sermonis officium. Illud tamen, quod pro vobis indesinenter Domino nostro preces effundimus, non taceamus, quia in votis infinitus affectus est, finitum esse potest in prædicatione judicium. Verum inter hæc pietatis vestræ beneficia, uno [F. una] nos quæ etiam vehementer afficit, cura non deserit, quod Heliam, Thomatem, atque Nicostratum fratres et coepiscopos meos, qui primi ecclesiasticam festina secuti sunt devotione concordiam, non solum magni frustrator palma principii, verum etiam mali miseria comitatur exempli. Quare clementiam vestram, mixto etiam precibus fletu, deprecamur, ne gaudia nostra, quæ de hæreticorum quotidie conversione præstatis, præfatorum abjectio intoleranda conturbet, quia non sola personarum nos causa sollicitat, quibus et boni facti simul sufficere gloria posset et meriti : sed quod venerabilium constituta canonum contemnuntur, et quod non parvam eorum abjectio apostolicæ sedis tangit injuriam, nec Christianitatis vestræ sinceritas, quia et magnum patrocinium veteribus constitutis impenditis, et sedis apostolicæ principatum acta noviter veneratione sancitis, uno inexpugnabilem relinquit posteris negotio quæstionem.

EPISTOLA LVIII.

AD EUPHEMIAM AUGUSTAM

Perpetuas pro Euphemie et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat.

Hormisda Euphemie Auguste.

Orare nos et pro vestra incolumitate Deo nostro vota persolvere, cum catholicorum etiam cœta sine cessatione pontificum, non vestre studium exorationis invitat, sed devotum atque persistens in ecclesiastica stimulat reconciliatione propositum. Quis enim ab hæretica segregatus conspiratione se teneat, quis aliis in sua utatur deprecatione principii, nisi ut vobis serenissimoque principi jugali vestro et vita sit longior, et ad prosperitatis augmentum gratia divina proximior, qui initia felicis imperii plectendi execrationibus consecratis erroris, et amicam diabolo pacifica expulstis intentione discordiam? Unde nunc decet vos laudabilibus cœptis insistere, et per totum orbem perfectam spargere medicinam; quia Christo major numerus gregis oblatum mercedem confidenter exigit largiorem; inter quæ curæ vestræ sit ut nullum Satanas jamdudum prostratus vulnus efficiat, sed communionis unitas magnum sit justitiæ impetrandæ suffragium. Quæsumus namque ut tandem de venerabilibus fratribus et coepiscopis nostris, Helia, Thomate atque Nicostrato, quod sacratissimorum canonum dictat autoritas vobis decernentibus impleatur, ne videantur, ut auctores alicujus mali, quod primi ad unitatem sedis apostolicæ festinarunt, in communi omnium gaudio soli meruisse percelli, et in facto laudabili victam personali odio cessisse justitiam. Nostris ergo precibus apud clementissi-

num Augustum vestras adjungite, ut fructum, quem illis Patrum regulæ tribui et conservari præcipiunt, inimica tergiversatio auferre non possit.

EPISTOLA LIX.

AD JUSTINIANUM.

Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomam et Nicostratum episcopos commendat.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Studium vestrum erga ecclesiasticam pacem et damnatos hæreticæ contentionis errores, ipsis rerum effectibus approbamus; cujus vos operis magna immensaque sine dubio merces expectat. Hinc est quod quicquid pro canonum firmitate et pro apostolicæ sedis reverentia necessarium duxerimus, magnitudini vestræ secura peragendum protinus præsumptione mandamus, quia cum magno vos gaudio pro causis talibus sperata suscipere, multiplicia hujusmodi exempla testantur. Quare omissis in longa circuitione principiis, ad rem ipsam præsentis paginæ verba convertimus. Mæret Ecclesia, et magno votivæ unitatis exordio frui præstita non potest pro unius causæ afflictione lætitia: hanc ut nobis sollicitudinem beneficia vestra submoveant, non parvis precibus exoramus. Angit nos enim et præsens dolor, et futurorum occasio procurata certaminum, per quam et venerabilium Patrum regulæ negliguntur, et apostolicæ sedis putatur auctoritas posse contemni. Nam cum divino clementissimique principis beneficio, sed et vestro simul adnixi hi soli credantur esse pontifices, et jure Ecclesias continere, qui ad communionem nostram damnatis erroribus redire consentiant; Helie, Thomæ atque Nicostrato fratribus et coepiscopis nostris, qui bonum causæ etiam sub adverso imperatore dedere principium non solum nihil ad profectum bona studia profuerunt, verum etiam collatæ sibi a domino obtinere nequeunt officia dignitatis, et extorres a commissis sibi gregibus subire coguntur miserias damnatorum. Quapropter quæsumus et per divinam vos misericordiam obtestamur ut eorum causæ (quæ justa est) summum patrocinium et probatæ vivacitatis, impendatis affectum, piissimi principis hærendo vestigiis, quatenus eos tandem suis Ecclesiis et pietatis intuitu et justitiæ contemplatione restituat; quia in illorum contumeliam ab inimicis asseritur optatum nostræ communionis displicuisse consortium.

EPISTOLA LX.

AD GERMANUM VIRUM ILLUSTREM.

Eadem quæ in superiori.

Hormisda Germano viro illustrissimo.

Excubantibus vobis probabilis pro ecclesiastica pace proposito, et tanto hîdei calore ferventibus gratiarum actio sola non sufficit; quia nec vos humanæ laudis prærogativa sollicitat, sed divinæ expectatio retributionis inflammat. Quod igitur maxime debemus exsolvimus, et Deum nostrum, cujus vos causis impenditis, pro incolumitate vestra quotidie deprecamur, rogantes ut studium vestrum in omni pro ec-

clesiasticæ unitatis affectu parte sic ferveat, ut nullus boni relinquatur locus officii, ubi non paternis regulis vestræ patrocinium defensionis assistat. Præcipue tamen Helie, Thomæ atque Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum causa nos commovet, qui primo mundo [*sic*] necessariam secuti concordiam, Ecclesiarum suarum privatione perculti, cum venerabilium quoque canonum contumelia deprimentur, fitque illis propriæ reconciliationis gloria causa difficilis, quasi ipsi magis pertinaci mente restiterint, et aliis ad sedis apostolicæ redeuntibus unitatem ipsi Ecclesiæ magis membra discerperint; quod quam nobis durum sit, quamque clementissimi temporibus imperatoris indignum, prudentiam vestram convenit æstimare, et tandem præstare remedium, quo et illorum labores, et nostram grato possit solamine auferre mæstitiam.

(In collectione Avellana post hanc epistolam subditur et alia primo vulgata a Ballerinis oper. S. Leonis, tom. III, pag. 167).

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus animo non pro honore tantum qui debetur sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestræ sanctitudinis. Nam quicumque tuo comprobatus judicio fuerit est apud nos etiam judicatus probatissimus. De opera tamen et favore qui sacrosanctis inferendus est Ecclesiis tunc demum opportunus statuatur cum legati quos nuper ad regem magnificum Trasamundum destinasse noscimus reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supremum nobis præsidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data xv cal. Decembris Constantino- poli domino Justino perpetuo Augusto. Accepta xi cal. Junii Rustico eos.

EPISTOLA LXI.

AD HELIAM, THOMAM ET NICOSTRATUM.

Ad imperatorem et alios se pro illorum causa scripsisse significat.

Hormisda Helie, Thomæ et Nicostrato episcopis.

Quanto mens nostra doloris vestri participatione fatigaret supervacuum est apud probantes mutuum caritatem verbis asruere: sed ille qui et nostrum animum et vestros labores scrutator præsciis intuetur, mororem nostrum vestra in gaudium prosperitate convertat. Verum ne unquam pro vestro negotio sub allegatione justissima et blanda intercessionem cessemus, noveritis nos tam ad clementissimum principem, quam ad præcellentissimum Augustam, nec non ad illustres et magnificos viros Justinianum atque Germanum filios nostros litteras destinasse, vestrum specialiter negotium continentes, quas viros sublîmi Eulogio ita tradidimus, ut in vestro primum ponat arbitrio utrum per vos eas eligatis offerre, an per ipsum potius perlatorem tam principi porrigantur quam cæteris, quas designavimus supra, personis.

EPISTOLA LXII.

AD LEGATOS.

De iis quæ Theodorico ab Eutychiâni gesta per fe-

nam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romam A ascribi. Data III idus Octobris, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 319).

SUGGESTIO

Hormisda Germano et Joanni episcopis, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET
BLANDI PRESBYTERI.

Quæ Thessalonicæa Dorotheo contra Joannem episcopum acta fuerint.

Cum nos ecclesiasticæ prosperitatis gaudia sublevent, et prope plenum laboris vestri fructum quotidie carperemus, repente nos inimica universi, quæ repente successerat, fama confundit: cujus opinionis ordinem, etsi vobis needum referentibus suspicamur incertum, pro ipsius rei tamen magnitudine credimus non tacendum. Itaque perlatum est fratrem et coepiscopum nostrum Joannem, dum ad Thessalonicam pro suscipiendis tantum libellis qui promittebantur accederet, ita plebis irrationabili seditione concussum. ut extincto primum eo qui hospitium venienti præbuerat, ipse quoque non dissimili cæde mactatus, et vix sacrosancti fontis reverentia vindicatus evaserit: cujus seditionis initium, sub interrogationis dolosæ commento ab Aristide presbytero narratur exortum. Verum nos, si hæc manifesta sunt, adeo de plebe non querimur. Erit in potestate venerandi principis, temporis sui et catholici sacerdotis injuriam, qua jubet rescire censura. Sed quod ad nos attinet, cura pervigili per vos (Deo propitio) desideramus impleri, quia nullum volumus, aut non reddita ratione converti, aut sic reclam viam fidei profiteri, ut sibi a principe aliquid sine doctrinæ remedio causetur imponi. Hæc igitur suggestiones vestre supplicationis peragite, ut Thessalonicensis episcopus, qui sub interrogationis obtentu ecclesiasticam pacem protrahendo in longum nititur dissipare negotio, quoniam a vobis suscipere noluit a principe ad urbem directus, ab apostolica percipiat sede doctrinam, et quidquid sibi dubium putet, huc veniens præsentia a nobis inquisitione condiscat: sic enim probare potest se catholice professionis servare cautelam, non malitiose concepta vindicare certamina. Sciat nos paratos esse, et bene inquirentes instruere, et errantes ad fidei retum tramitem scientia duce revocare: quia si dubitans paratam non vult experiri doctrinam, nec rursus in simplicitate cordis quæ pacis et religionis causa jubentur admittere, in aperto est qua mente vel Dei nostri præceptis obsistat, vel orthodoxi principis exempla contemnat. In hac ergo parte totus suggestionis vestræ actus imminet, quia nec illi alia possunt ratione salvari, et iucitæ plebis sub hoc melius moderamine causa sedatur; cum quotiesam Aristidem presbyterum clementissimum principem ad nos venire præcipiat, quia, sicuti præfati sumus, omnes quorum pax ecclesiastica ambiguitate dividitur, simul ad communionem nostram, depulsa mali erroris ægritudine, catholice scientiæ cupimus sentire medicinam. Præterea mox ut præsentia vos contigerit scripta suscipere, debetis ad nos de vestris aliquem destinare cum relatione quæ universa contineat, unde his quæ gesta sunt vel geruntur sollicitudinem nostram relevare debeatis. Datarium quoque litteris vestris adjungite, ne vobis portitoris tarditas possit

Magna misericordia Dei est, et inestimabilia ejus judicia, qui nihil occultum dimittit, ut probetur uniuscujusque conscientia. Dorotheus Thessalonicensis episcopus non novus apparuit, nec ad præsens factus, sed se demonstravit quem olim vera prædicabat opinio. Iste semper in malis desideriis suis involutus, data occasione exercuit quod contra fidem catholicam semper parturiebat scelus. In aliis litteris significavimus beatitudini vestræ quo ordine transientes Thessalonica libellos non potuimus suscipere. Erat tamen constitutum post ordinationem sanctæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ unum ex nobis ad ipsum dirigere, quia hoc sperabat prædictus, ut unus ex nobis post susceptos libellos cum ipso missas celebraret, quasi testimonio habens in generalitate se ad unitatem sedis apostolicæ esse conjunctum. Etsi tarde, factum est tamen: et venerabilem Joannem episcopum ad ipsum dirigentes, directus est cum ipso ex communi electione Epiphanius presbyter. Germanus venerabilis, et illustris episcopus erat cum eis, et Licinius comes scholæ ex ordinatione clementissimi imperatoris. Qui Licinius tamen cum prius pro alia causa esset Thessalonicam directus, congregata synodo de parocciæ Ecclesiæ Thessalonicensis, ibi est inventus, expectans secundum promissionem unum ex nobis. Voluerunt ipso præsentem libellos facere et subscribere: quod factum est; signavit ipsos libellos prædictus vir, et veniens Constantinopolim, factum nuntiavit. Dicebatur nobis ab apocrisario Dorothei: Jubete dirigere qui libellos suscipiat. Deliberatum est, sicut prædiximus, venerabilem Joannem episcopum ambulare, ut haberet testimonium subscriptionis illorum. Rogavimus pissimum imperatorem ut comes Licinius ambularet cum eo: quod et factum est. Et quia pervenerunt in civitatem, nuntiatum est Dorotheo per comitem Licinium præsentiam adesse nostrorum. Qui direxit Aristidem presbyterum cum aliis duobus episcopis, quos solos sciebat adversarios esse negotii, ut nostros videret: cum quibus voluerunt facere primum certamen de libellis, dicentes: Sunt capitula quæ debent emendari. Dixerunt nostri non esse in potestate ipsorum hoc facere, venimus, salutavimus vos, perambulavimus. Discesserunt post ista verba. Ad aliam diem convenerunt, iterum ista loquentes; et antequam propositionem verborum fecissent, ibi non est intentio generata, non injuria secuta est: subito populus insanus irruit super ipsum, et duos pueros occiderunt episcopi, caput etiam fregerunt episcopo in duabus partibus, et renes ejus dissipaverunt, et nisi misericordia Dei, et defensio Sancti Marci basilicæ eruisset

eos de manibus eorum, ibi perierant: liberati sunt tamen, quomodo dicitur, quia manus publica super-venit, quæ eos erueret potuit. Ista et istorum concinnamenta Dorothei malitia fabricavit, qui ante biduum quam pervenirent nostri Thessalonicam super duo millia baptizavit: * sacramenta tanta erogavit in populo, quæ possint ipsis ad tempora sufficere, significans plebi quia fides recta mutatur. Ista quomodo non habuerant excitare populum? Ista quem non invitabant ad seditionem? Post hoc ipsum libellum quem fecerat cum episcopis ante populum scidit, dicens: Ego istud usque ad mortem meam nunquam facio, nec facientibus consentio. Occiderunt et hominem (Joannem) venerabilem catholicum, qui nos venientes susceperat in domo sua, qui semper separatus fuit a communione Dorothei propter synodum Chalcedonensem: in quo talem mortem exercuerunt, qualem illi qui sanctum Proterium occiderunt. Ista ad clementissimum imperatorem pervenerunt, et prope in tota civitate catholicis luctus est propter talia quæ contigerunt scelera. Promittit sancta clementia vindicare et citare Dorotheum, quia nos contestati sumus pietatem ejus, dicentes: Nulla ratione Dorotheum inter episcopos aut in communione sedis apostolicæ potest beatissimus papa recipere, et contra qui voluerint eum in sua communione recipere, scire se esse reos auctoritate ecclesiastica. Ista ad notitiam beatitudinis vestræ festinavimus referre, ut nihil vos lateat, quod in istis partibus agitur. Accepta IV calendis Decembris, Eutharico consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LXIII.

AD LEGATOS,

Dolet Joannem occisum: et Dorotheo ab episcopatu remoto. alium, Aristide excepto, in ejus locum substitui præcipit. Thomam et Nicostratum suis Ecclesiis restituendos. Monachos Scythas Romæ usque ad legatorum adventum detineri.

Hormisda Germano et Joanni episcopis et Blando presbytero.

Graviter nos Joannis catholici afflixit interitus, quem hæretici Dorothei vasania perhibetis extinctum. Nam eundem Dorotheum Constantinopolim jussu principis didicimus evocatum. Adversus quem domino et filio nostro clementissimo principi debetis insistere, ne in eandem civitatem denuo revertatur: sed, episcopatus, quem nunquam bene gessit, honore deposito, ab eodem loco ac Ecclesia longius relegatur, vel certe huc ad urbem sub prosecutione congrua dirigatur. Ad hanc etiam partem evigilare debetis, ne in locum ejus Aristides totius mali incensor et conscius quibuslibet subreptionibus ordinetur: nam nulli prodest mutari personam, si ejusdem forma nequitia perseveret: sed talem virum debetis eligere, ut de judicio vestro cuncta catholico congregatio gratuletur. His igitur observatis, pro Thomæ et Nicostrati fratrum et coepiscoporum nostrorum per-

* Forte Malacitano, in Hispania. Nam et sequens epistola est ad Hispanos episcopos. HARDUINUS.

* Frumenta, minus bene, ut ex seq. indiculo patet.

A sonis intentio dilectionis vestræ vehementer debet incumbere, Nam quid prodest Ecclesiam redintegrasse, si ab ejus corpore sacerdotes videamus extraneos, quos in nostram communionem vos caute aut rationabiliter non ignorastis esse susceptos? Unde non leviter nos res ista contristat, si ab his qui sedis apostolicæ prædicationem sequuntur, negligantur qui in ejus fide et consensu recepti sunt. Ideo, sicut hortati sumus, pro eorum communione atque loco, serenissimo principi vehementer insistere: nam in eadem causa domino et filio nostro clementissimo principi et viro illustri Justiniano filio nostro scripta direximus, hortantes eum ut cum vestra, quantum ad Ecclesiarum suarum receptionem pertinet, debeant caritate tractare. De eo vos articulo nostræ admonitionis suspicamur non immemores. Diximus enim quemadmodum, exclusis occupatoribus, hi, de quibus loquimur, ad proprias revertantur Ecclesias, ut illi alibi (si tamen rectæ sunt fidei) ordinentur. De personis Scytharum monachorum Justinianus vir illustris nobis scripsit, quarum exemplaria litterarum fraternitati vestræ direximus, qui cum nollet sustinere vestræ dilectionis adventum, et observationum moras se dicerent ferre non posse, tentaverunt clam de urbe discedere; quos tum nos faciemus sollicitus custodiri, ea quæ de vobis contraria dixerunt volentes agnoscere, ut cum reversi, Deo propitio, fueritis, eorum error rationabilibus adhortationibus corrigatur. Data III nonas Decembris, Eutharico viro clarissimo consule (anno Domini 519).

EPISTOLA LXIV.

AD JOANNEM MELICITANUM (MILITANÆ ECCLESIE)
EPISCOPUM.

*** Constantinopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolicæ communionem rediisse.*

Hormisda Joanni episcopo Melicitano (Nileopolitano).

Vota nostra caritatem tuam latere nolumus, ne qui particeps fuit sollicitudinis, gaudiorum fructu reddatur extorris. Et ideo Constantinopolitanam Ecclesiam ad communionem nostram rediisse, Domino propitiante, tradentibus significamus alloquiis; et mandatorum, quæ legatis nostris dedimus, in omnibus seriem fuisse completam. De qua parte, ut ad dilectionem tuam plenius perfectum gaudium perveniret, libelli Joannis fratris et consecratoris nostri episcopi Constantinopolitani, et Justini clementissimi principis Orientis sacrarum litterarum exemplaria pariter credidimus destinanda; indicantes nihilominus per Orientis partes plurimos episcopos sic fecisse. Superest ut a nobis competentibus precibus Divinitas exorata concedat quatenus de aliarum quoque Ecclesiarum redintegratione gratulemur. Ea vero quæ significare curavimus in eorum sacerdotum qui fraternitati tuæ vicini sunt curabis perferre notitiam, ut et ipsi de effectu tantæ rei gratias nobiscum cœlestis

* Ubi communioni Constantinopolitanæ Ecclesie subscribens ei gratulatur.

misericordiæ beneficiis referre non cessent. Deus te A fieri. Nunc, etsi post labores, etsi post intentiones plures, Antiochena Ecclesia ordinata est: electus est quidam Paulus nomine presbyter Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quem huic honori applissimum imperatoris testimonio comprobatur voluerunt et tentaverunt hic ordinare. Ego jussionis vestræ non immemor contradixi, dicens: Jussit dominus noster beatissimus papa, secundum antiquam consuetudinem, ibi eum episcopum ordinari. Hoc obtinuit quod præcepistis. Orate ut Deus precibus apostoli Petri et ipsam civitatem cum pace faciat electum suscipere sacerdotem. Et quia ista aguntur, et in his quotidie proficit Ecclesia, insidiator antiquus suscitavit monachos de Scythia, qui de domo magistri militum Vitaliani sunt, omnium Christianorum votis adversarii, quorum in-

EPISTOLA LXV.

AD EPISCOPOS HISPANIÆ (BÆTICÆ PROVINCIÆ).

Gratulatur de pace Orientalis Ecclesiæ.

Fratribus dilectissimis universis episcopis per Bæticam provinciam constitutis Hormisda episcopus.

* Quid tam dulce sollicito quam quod (quum) mihi de vobis innotescant illa quæ cupio? Quid tam religiosis conveniens institutis quam ut inter sacerdotes pacem, quam eos necesse est aliis pro officio annuntiare, conservent? Plena, fateor, gratulatione suscepi, quod votiva mihi caritate (quæ inter vos est) Ecclesiarum et pace litteris indicastis. Sponte mihi, quidquid hortari poteram, quidquid monere, delatum est. *Confirmet hoc Deus, quod operatus est in nobis (Psal. LXVII):* et quæ præcepit pro animarum salute facienda, hæc ipse qui præcepit, pro ea qua nos redemit pietate faciat. Et his tam bonis nuntiis nos quoque religiosorum vicem reddimus nuntiorum. Quidquid cum Orientalibus, quos ad Ecclesiæ corpus unitatemque revocatos dudum Dei nostri ope litteris significavimus destinatis, denuo, cum aptum fuerit, repetitis vobiscum participabimus indicis. Mox post nostrorum reditum (pro nostro edicto) ab Orientalibus missa legatio est. Certa speravit, certa consuluit. Sed facimus de his quæ fuerant dicenda compendium, ipsi potius, ad instruendam notitiam vestram, quæ a nobis sunt responsa dirigentes, ne quid sibi sub spatio prolixiore terrarum aut opinio vindicet, aut error assumat, cum ad rerum fidem ipsam teneri sufficit veritatem. Quod autem ad continentiam vestrarum pertinet litterarum, oportuit quidem desideria plenius expedire, ut æstimationis omnibus responsum rationi congruum redderetur. Sed quia privilegiorum veterum et statutorum paternorum indidistis iisdem litteris mentionem, ad Pallastium fratrem et coepiscopum nostrum sub hæc parte rescripsimus, vobis quoque strictim quæ dicta sunt illis latius indicantes, ne privilegia nobis (a nobis) indulta convellerent, et nihil tam conveniens fidei iudicare, quam ut in honore suo a Patribus decreta serventur. Deus autem vos incolumes custodiat, fratres carissimi (anno Domini 519).

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI.

Paulum Antiochiæ episcopum ordinatum. Scythas monachos tumultus excitasse, dicentes unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Verum est nulla esse gaudia magnopere spiritualia, quibus ex toto tribulatio possit esse separata. Gaudemus de unitate Constantinopolitanæ Ecclesiæ, quæ facta est cum sede apostolica: lætamur quotidie diversorum episcoporum libellos nobis satisfactionis offerri. Modicum in Ephesina civitate contigit scandalum, ubi contempta est et injuriata synodus Chalcedonensis. Est invocatus clementissimus imperator hoc corrigere, quod et sperat cum Dei adiutorio

B quietudo non parvas moras generavit unitati Ecclesiarum, et magnopere de prædictæ Ecclesiæ Antiochene ordinatione. Isti monachi, inter quos est Leontius, qui se dicit esse parentem magistri militum, Romam festinant, sperantes aliqua capitula a beatitudine vestra confirmari. Est in ipsis inter cætera ubi volunt dicere unum de Trinitate crucifixum: quod est nec in sanctis synodis dictum, nec in epistolis sancti papæ Leonis, nec in consuetudine ecclesiastica. Quod si permittuntur fieri, mihi videtur dissensionis et scandala non mediocria nasci inter Ecclesias. Istud Anastasius imperator magnopere catholicis imponere festinavit: istud et Eutychetis discipuli in synodo Chalcedonensi proposuerunt. Quia quotiescunque Patres de Dei Filio Domino nostro Jesu Christo disputaverunt, Filium Dei Verbum, consubstantialem Patris, homousion Patri dixerunt. Iste autem sermo ideo nunquam est in synodis a Patribus introductus, quia procul dubio catholica fidei minime poterat convenire. Cujus sermonis si subtiliter attendatur intentio, ad quantas hæreses pateat, et quæ mala per eum possint disputationibus ecclesiasticis introduci, quoniam longum est per presentes insinuare, præterimus. Unde sanum mihi videtur et utile, et ad pacem Ecclesiarum conveniens, nihil aliud responsum dari, nisi: Sufficit sanctum Chalcedonense concilium, in quo et aliæ synodi continentur: sufficiunt epistolæ papæ Leonis, quas synodus confirmavit: novitatem in Ecclesia introducere nec volumus, nec debemus. Est in propositione eorum callida D et hæc dicere. Nos synodum Chalcedonensem suscepimus: hoc speramus, ut jubeatis nobis eam exponere, quia non sufficit sic quomodo est exposita contra hæresim Nestorianam: non quasi non intelligentes, nisi conantes per subtilitatem ad hoc nos adducere, ut disputetur de synodo Chalcedonensi. Quod si factum fuerit, dubia et infirma ostenditur, et hæreticorum omnium patuit error. Inter alia si post synodum Chalcedonensem, si post epistolas papæ Leonis, si post libellos quos dederunt et dant episcopi, et per ipsos satisfecerunt sedi apostolicæ, iterum aliquid novum addatur, sic mihi videtur, quia quidquid factum est destruitur. Data in calendis Junias, Constantinopoli.

* Eadem fere est Marcellini papæ epistola.

SUGGESTIO

GERMANI ET JOANNIS EPISCOPORUM, FELICIS ET DIOSCORI
DIACONORUM, ET BLANDI PRESBYTERI.*Eadem quæ in superiori.*

Cum Dei misericordia, quo ordine et qua cautela communicavimus in Ecclesia Constantinopolitana, jam aliis litteris per servum vestrum Pollionem directis vestra beatitudo cognovit. Et similiter in aliis litteris non semel, sed secundo, qualia æmuli homines religionis tentant significare curavimus : ut nihil sit actum, aut cogitatum faciendum, quod lateat beatitudinem vestram. Stat nobiscum cum Dei adjutorio quidquid in Constantinopolitana Ecclesia est ordinatum. Non titubant gaudia spiritualia, quæ celebrantur et celebrant catholici. Causa Antiochenæ Ecclesiæ ordinationis non solum nobis labores fecit, sed grandes tribulationes : quia homines festinantes impedimentum facere generali unitati, diversis modis diversa impedimenta fecerunt. Nostra erat propositio de his qui se suspendantur de anathemate in prædicta Ecclesia ordinare sacerdotem. Non proposuerunt ante oculos suos futurum judicium palam dicentes : Omnes qui sedi apostolicæ communicabant Nestoriani sunt. et magis illis non debere credere, qui modo videntur ad communionem sedis apostolicæ revocati. Post multas afflictiones, et pene in tres menses a Patribus protracta certamina, piissimus imperator sua auctoritate Paulum nomine presbyterum de Ecclesia Constantinopolitana elegit episcopum fieri in Ecclesia Antiochena, dicens inter alia et hoc testimonium de ipso, quia duobus annis in Antiochia positus non mediocriter resistebat Severo hæretico : similia et omnes catholici consonabant. Et omnia ista de persona prædicti imperator se promisit ad vestram beatitudinem relaturum. Harum tamen tribulationum provisors et socii et unitati Ecclesiarum impedimento monachi de Scythia fuerunt, qui postea hic defecerunt (hinc discesserunt), assignati ab omnibus nihil pacificum cogitare, ad beatitudinem vestram cucurrerunt, sperantes subrepere, et per litteras vestræ sedis suas intentiones confirmare. Isti de sua provincia episcopos accusant, inter quos est Paternus Tomitanæ civitatis antistes. Petitiones obtulerunt, et coacti piissimi principis et domini Vitaliani magistri militum jussione, frequenter ad audientiam causæ convenimus, non quasi volentes nos in his negotiis occupare : quia nobis sunt ante oculos beatitudinis vestræ præcepta, quibus præcepistis ut causæ tantum cui veneramus intenti nullis aliis negotiis misceremur, sed sperantes posse intentione eorum pacari, ad hoc descendimus. Et quia nulis diu laborantibus, et illis nullam suscipientibus rationem, nihil proficiebat in eo quo tenebamus, clementissimus imperator in conventu publico, ubi et nos interfuimus, Paternum, prædictum episcopum, et magnificum virum Vitalianum reduxit ad gratiam : accusatores quoque ejus suo præcepto episcopo supplicare. Monachi vero cum similiter ad concordiam quærentur, fuga lapsi maluerunt de civitate disce-

dere, quam ad concordiam pervenire. Prædicti monachi ad Italiam venientes, aliquanta capitula proponere habent, inter quæ et unum de Trinitate crucifixum continentur, sperantes ita confirmari ex auctoritate beatitudinis vestræ, sicut et in aliis litteris significavimus, et modo hoc dicimus, ut nulla novitas a sede apostolica scribatur : quia et nos ante imperatorem, et ante senatum hæc indicavimus, dicentes : Extra synodos quatuor, extra epistolas papæ Leonis, nec dicimus nec admittimus quidquid non continetur in prædictis synodis, aut quod non est scriptum a papa Leone non suscipimus : quia si voluerit dominus noster qualemvis novitatem scribere, pejus erit istud initium (vitium) quam illud quod factum est per Eutychetem. Sufficere debet Ecclesiæ quod per sexaginta annos ab Eutychete usque modo sustinuit. Nobis quod visum est scripsimus : in vestra potestate est deliberare quod vobis Deus imperaverit : quoniam hæc illi nituntur asserere, eo modo sibi satisfacere cupientes, ita ut profiteamur et dicamus unum de Trinitate passum esse ; quod nec Patres nec synodi dixerunt. Ista ideo per singula exposuimus, ne illorum subtilitas glorietur in nostra simplicitate propter istas novas suas intentiones. Vitaliano magnifico viro subreperunt, ut et talia vindicare pro talibus rebus, et contra nos quæcunque potuit impedimenta afferret : cujus immutationem omnis nobiscum deflet Ecclesia. Quapropter rogamus, ut consueta cautela, et qua solet dominus noster vigilantia, cogitetis, et quomodo suspendendi sunt, qui a nobis taliter recesserunt, et a nostra communione fuerunt sejuncti ; et quid eis respondeatur, vel quomodo eorum capitula repellantur ; quia eos omnes Constantinopolitana catholica exhorret Ecclesia. Data in calendas Julias, Constantinopoli.

SUGGESTIO

LEGATORUM AD HORMISDAM PAPAM.

Reliquias S. Laurentii et sanctuarium apostolorum Justiniano concedi petunt, qui illa in basilica Apostolorum collocare cupiebat.

Filius vester magnificus vir Justinianus, res convenientes fidei suæ faciens, basilicam sanctorum Apostolorum, in qua desiderat et beati Laurentii martyris reliquias esse, constituit, sperat per parvitatem nostram, ut prædictorum sanctorum reliquias celeriter concedatis. Habuit quidem petitio prædicti viri secundum morem Græcorum, et nos contra consuetudinem sedis apostolicæ exposuimus. Accepit rationem. Et quia talis est fervor fidei ejus, qui meretur quidquid de apostolica sede depoposcerit, et talis est qui sperat unde et salus animæ et fidei effectus accrescat, talibus desideriis postulata competit non negare. Unde si et beatitudini vestræ videretur, sanctuarium beatorum apostolorum Petri et Pauli, secundum morem, ei largiri præcipite ; et si fieri potest, ad secundam cataractam ipsa sanctuarium sanctorum apostolorum, si possibile est, et de craticula beati Laurentii martyris. Ista sunt desideria

prædicti viri : in hoc fides ipsius est incitata. Propter hoc in urbem vestram virum spectabilem Eulogium magistriarium direxit, hoc sibi satisfacere iudicans, si de ipso fonte, quo per omnem terram sanctuaria apostolorum sunt data, inde et ipse reliquias suscipere mereatur. Et bene factis cousam ecclesiasticam magnopere in contestatione Dei tali homini commendare, cuius sinceritas et integritas circa religionem catholicam nota est omnibus hominibus. Hic voluerunt capsellas argenteas facere et dirigere ; sed postea cogitaverunt ut et hoc quoque a vestra sede pro benedictione suscipiat. Singulas tamen capsellas per singulorum apostolorum reliquias fieri debere suggerimus. Data in calendis Julias, Constantinopoli.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Dissensiones a monachis Scythis excitatas ab eo com-pescendas. Apostolorum reliquias se cupere.

Domino sancto meritis beatissimo et apostolico domino patri papæ Hormisdæ Justinianus vir clarissimus.

Propitia Divinitate, quæ semper Ecclesiam catholicam per incrementa fidei instituit, unitas sanctarum Ecclesiarum per doctrinam et auctoritatem apostolatus vestri provenit. Sed quoniam comperimus quosdam nomine monachos, quibus magis discordia in studio est quam caritas et pax Dei, cupientes quædam perturbare, ad angelum vestrum hinc discedentes iter arripuisse : quos beatitudo vestra, præsentibus scriptis causam livoris eorum cognoscens, ita ut merentur, suscipere et a se longe pellere dignetur : quoniam vaniloquia ipsorum festinantium novitates introducere in Ecclesia, quod neque quatuor synodi venerabiles, neque sancti Leonis papæ epistolæ continere noscuntur, in omni loco turbas excitare videntur. Quamobrem etiam et a viris reverendissimis episcopis et diaconibus directis ab apostolatu vestro ad nos angelus vester destinare dignetur, et ipsos digna correctione percultos, ut superius dictum est, pellere jubeat. Ergo hæc petimus ut (sicut supra dictum est) ipsas hujusmodi litteras per eundem portitorem ad nos dirigere magnopere festinet. Sunt autem nomina eorum, Achilles, Joannes, Leontius et Mauritius (Maxentius). Hæc nostra est maxims sollicitudinis causa, ne unitas, quam vester labor oratione perfecit, per inquietos homines dissipetur, sperantes in Domino Deo, quia si quid est quod adhuc a totius orbis pace dissentiat, hoc quoque orationibus vestris apostolicæ sedis communioni societur. Præsumentes autem de beatitudinis vestræ benevolentia, paternam dilectionem nimium petimus, quatenus reliquias sanctorum apostolorum tam nos quam basilicam eorum hic in domo nostra sub nomine prædictorum venerabilium constructam illustrare et illuminare large dignemini ; cognoscentes quod nullum nobis majus beneficium nec munus præstare potestis, domine beatissime pater, quam si hæc nostram petitionem adimpleveritis. Subito autem iter arripiente

prædicto agente in rebus, etiam duo pallia serica ad ornamentum altaris sanctorum apostolorum direximus, quæ suscipientes, efficacissimis precibus vestris, nostri jubete jugiter facere memoriam.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI PER FRATREM PROEMPTORIS AD HORMISDAM PAPAM.

Petit ut expedito monachorum negotio Joannem et Leontium ad se remittat.

Quidquid est cautius, quidquid firmissimum, ut pro sancta fide et concordia sacrarum Ecclesiarum geratur, optamus. Unde ad beatitudinem vestram et fratrem noster gloriosissimus Vitalianus per Paulinum virum sublimem defensorem vestræ Ecclesiæ rescripsit, et nos per eundem significare curavimus illa debere beatitudinem vestram perficere, quæ pacem et concordiam sanctis concedat Ecclesiis. Subinde tamen, qui certius responsum ad sanctitatem vestram referat, cum litteris piissimi nostri imperatoris destinavimus. Nam quanta quæstio in partibus nostris orta est, potest etiam antelatus vir religiosus defensor sanctitatem vestram instruere. Unde petimus ut, si est possibile, celerrimo dato responso et satisfactis religiosis monachis, Joannem et Leontium ad nos remittatis : nisi enim precibus et diligentia vestra ista quæstio soluta fuerit, veremur ne non possit Ecclesiarum sanctarum pax provenire. Ergo cognoscentes quia et merces et periculum hujus rei vobis servatur, diligenter tractate, et firmissimum responsum per antelatos religiosos monachos, si est possibile, antequam legatus noster ad beatitudinem vestram perveniat, nobis remittite ; in hoc enim solo omnis pendet intentio.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI AD HORMISDAM.

Ad dicendum sit unum de Trinitate fuisse crucifixum.

Ut plenissima fidei perfectio doctrina beatitudinis vestræ nobis proveniat, iterum Eulogium virum strenuum agentem in rebus juxta alias causas, etiam hanc propter direximus, per quem valde petimus ut per omnia responso apostolatus vestri circumspecto et cautissimo in confessione catholicæ fidei confirmetur. Post semel enim divina misericordia donatam Ecclesiæ catholicæ unitatem, quidam asserunt Christum Filium Dei Dominum nostrum pro nostra salute carne crucifixum unum de Trinitate debere prædicari : quod suscipiendum sit, paterna provisione reverentia vestra cautissimo suo rescripto, quid sequi, quidve super hoc evitare debeamus, nos certiorare dignetur : quoniam verba videntur facere dissensionem : nam sensus inter catholicos omnes unus esse probatur. Imponite igitur vobis semel susceptum laborem, sancte ac venerabilis Pater, etiam in hoc prædecessores vestros sequentes, quorum memoriam et amplectimini, et consortio pontificatus ornatis, et de hac intentione liberos nos properate reddere et securos. Hoc enim credimus esse catholicum, quod vestro religioso responso nobis fuerit intimum. Quia vero dictum est Scythicos monachos hac ratione

ad sedem vestram accessisse pro traditione Patrum et ordine regularum, præbito eis responso, nihil formidante, ad nos cum vestris litteris jubete remittere. Quarum etiam exemplaria consignata prædicto viro strenuo Eulogio dari præcipite. Hæc enim omnia ideo petimus vos disponere cautius, ut ne locus mendacio vel insidiis detur: quoniam summo cum desiderio fidem catholicam amplectentes, vestra doctrina unitatem universo orbi petimus condonare.

EPISTOLA LXVI.

AD JUSTINIANUM.

Monachos Scythas ante legatorum adventum Romanon discessuros. Apostolorum sanctuaria transmittit.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Ita magnificentiæ vestræ animus vigere novimus religionis affectu, ut beneficium a vobis in perfectione pacis Ecclesiæ velitis magis exigi quam rogari, judicantes meritis excellentiæ vestræ proficere, quod vos generalitatis desiderio contingit offerre. Unde et nos a vobis præsumpte quærimus tanquam debitum quod meritis vestris novimus esse profuturum: et ideo, domine filii, sub omni caritate salutante, speramus ut immineatis operi quod Domino adjuvante fundastis, memores divini testimonii: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x). Præterea monachos, quos venisse Romam significastis litteris vestris, ad propria mox volumus reverti. Sed quia sub testificatione potentiæ divinæ dicebant per insidias in itinere paratas vitæ sustinere se posse discrimen, volentes redire Constantinopolim, passi non sumus violenter expelli. Quapropter necesse habuimus venientibus legatis nostris inquirere qua revera faciente causa inter eos fuerit commota discordia. Beatissimorum vero apostolorum Petri et Pauli sanctuaria, sicut religiosissimo quæsistis affectu, per harum portitorem sub omni veneratione transmisisimus; optantes orationibus eorum ut mentis vestræ oblatio et desideria gratiæ sint Divinitatis accepta. Petimus itaque ut tam de his quæ geruntur pro concordia quam etiam de incolumitatis vestræ bono nuntiatis sollicitudini nostræ gaudium, currente pagina litterarum. Data iv nonas Septembris, Eutharico viro clarissimo (anno Domini 120).

EPISTOLA LXVII.

AD EUMDEM.

Scythas monachos ante legatorum adventum Romanon discessuros.

Hormisda Justiniano illustri.

Eulogio viro clarissimo filio nostro deferente, litteras celsitudinis vestræ suscepimus, eoque remeante, debitum persolventes salutationis officium, significamus Scythas monachos allegasse plurima quæ nos relinquere indiscussa non possumus: sed legatorum nostrorum Deo juvante festinemus adventum: pro qua re eos in Urbe credimus retinendos, a qua nec ipsi ordinatione dissentiant. Amplitudinem vestram tamen retinere confidimus, quod de ipsis nobis præterito tempore litteris destinatis scripserint. In quo-

rum allegationibus cum legatis remeantibus competenter fuerimus instructi, si quid reprehensione dignum cognitio nostra repererit, necesse est ut circa eos teneamus ecclesiasticam disciplinam. Victorem præterea, qui diaconi habere prohibetur officium, cujus fidem hi ipsi monachi vehementer accusant, vel alios qui perversas forsitan objiciunt questiones, ordinatione domini filii nostri clementissimi imperatoris ad urbem vobis suggerentibus dirigantur [sic], ut universas allegationes de quibus contendunt nos possimus agnoscere.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORMISDAM PAPAM.

Ab hæreticorum se consortio cavere. Victorem diaconum catholicam fidem professum. Scythas monachos Chalcedonense concilium damnasse. Suam fidem exponit, quam pontificis judicio submittit.

Per Eulogium (a) virum sublimem litteras beatitudinis vestræ suscepimus, in quibus significastis intentionem monachorum Scytharum, et quomodo visum fuerit apostolato viro episcopo Constantinopolitano causam delegare, ut ipse inter eos, et qui ab eis impetuntur audiret: mihi quidem non displicuerat, quia ubi conscientia cum Dei adjutorio nulla formidine terretur, a nullo debet declinare; imo magis festinare, ut per examen quod verum est omnibus manifestetur. Significastis mihi ab illis contestationem datam, ut non mihi hæretici jungerentur. Quos dicunt hæreticos ego ignoro, nisi illos forte qui synodum Chalcedonensem suscipiunt, quos ego catholicos dico. Victor diaconus dicitur: quidam cum isto, antequam nos Constantinopolim ingrederemur, habuerunt intentionem (contentionem) de uno de Trinitate crucifixo, et de Christo composito, et de aliis capitulis (b) nobis hic positis: obtulerunt contra ipsum libellum tam nobis quam episcopo Constantinopolitano. Convenimus in domum episcopi, ut inter eos intentionem, quæ vertebatur, agnosceremus. Prædictus episcopus synodum Chalcedonensem protulit: legit ante omnes omnia quæ sunt in eodem concilio constituta, dicens: Præter ista nihil mihi aliud dicatur. Qui sequitur ista potest inter catholicos esse. Victor respondit: Suscipio similiter et epistolas papæ Leonis, et sancti Cyrilli epistolæ synodales, quæ sunt in Chalcedonensi concilio allegatæ: et manu subscribo, et sacramentis confirmo ista me suscipere, et præter ista nihil aliud prædicare: etsi inventus fuero aliquando extra ista aliud prædicans, nullam circa me peto misericordiam. Scythæ e contra inchoaverunt dicere: Addatur et unus de Trinitate. Nos e contra diximus: Quod non est in quatuor conciliis definitum, nec in epistolis beati papæ Leonis, nos nec dicere possumus nec addere. Dispicuit hoc dictum. Victor autem utrum sincero animo hæc diceret an dolose, quæ nosse potest nisi qui corda cognoscit? Verba ista nos audivimus; Dei est animum judicare. Postea sine nobis, magnificus vir Vitalianus magister militum inter se et episcopum Constantino-

(a) V. C. Ita legit Collectio Avellana ms.

(b) Edit. Rom., nobis hinc positus.

politianum vocaverunt prædictum Victorem, locuti sunt cum eo: quid definiierint inter se, nescimus. Postea nec Victor ad nos venit, nec est causa dicta. Isti tamen Seythæ (sciat beatitudo vestra) omnes qui accipiunt synodum Chalcedonensem Nestorianos dicunt, dicentes: Non sufficit synodus contra Nestorium, et sic debere synodum suscipere quo modo ipsi exposuerint: qui homines quales sunt, et quales intentiones habent, et quid volunt in fide catholica introducere, cum Dei adjutorio manifestatum est omnibus catholicis: nec indiget causa meo labore, quam pro sua misericordia Deus produxit ad lucem. Ego quod a Patribus didici, quod semper Ecclesia catholica servavit, non tacui, non abscondi. Unus est Deus, de quo Moyses loquitur, dicens: *Audi, Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est* (Deut. vi); et in alio loco ait: *Dominus solus docebat eos*. Unius substantiæ credimus Trinitatem, quomodo prædixi unam deitatem; tres personas, quia nec plures deos dicimus, credentes unum Deum esse, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nec tres personas negamus, ne Sabellii dogma videamur sequi. Verum est personam Filii, id est Verbi Dei, consubstantialiam Patri, et ipsa caro facta est; ipsa in utero Mariæ habitavit; ipsa naturam humanam suscepit sine peccato; ipse Filius Dei homo factus natus est de virgine Maria: propter quod eam Dei genitricem dicimus et credimus, quia unitas divinitatis et humanitatis, quæ fieri cœpta est ex quo Mariæ angelus Gabriel annuntiauit dicens: *Ave, Maria, gratia plena, Spiritus sanctus superveniet in te* (Luc i), etc., non tantum in utero non est divisa, sed nec in partu, nec in nutrimentis, nec in passione, nec in sepulcro, nec in resurrectione, nec in cœlo separata est: quia unus est Filius Dei Dominus noster Jesus Christus, non in personis divisus, non in naturis separatus, neque in potentia diversus. Idem est namque et sustinens passionem, quia omnes homines, aut dividens quemadmodum Nestorius, aut negans quomodo Eutyches, aut minus incarnationem credens quomodo Apollinaris, aut phantasiam introducens quomodo Manes, a fide catholica sunt incisi, homines operarii iniquitatis, et hostes doctrinæ apostolorum. Ista didici, ista audivi a majoribus nostris: et si forte extra ista quid debeamus sequi ignoro, exponente beatitudinis vestra necesse est me sequi. Maxentius tamen, qui sub abbatis vocabulo dixit se congregationem habere, si interrogetur, aut cum quibus monachis vixit, aut in quo monasterio, aut sub quo abbate monachus factus est, dicere non potest. Similiter et si de Achille dicere voluero, rem facio supervacua: cui sufficit semper latere propter conscientiam suam ab omnibus catholicis damnatam. Data idibus Octobris Eutharico consule (anno Domini 519). Accepta xv kalendas Decembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Preces de fide quæstiones continentes sibi oblatis, eas

Dioscorum non probasse. Se aliquem ad pontificem destinatum ut quæstiones terminet.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Quanto flagramus studio pro colligendis concordia sacratissimis Ecclesiis, jamdudum nos palam fecisse dignoscitur: qui et ineunte nostro imperio sanctitudinem vestram admonendam duximus, quo certos dirigeret, ut interventu eorum remedium aliquod his rebus inveniri possit. Et antequam adveniret qui destinati sunt, cuncta præparavimus, quo facilius transigerentur quæ per hanc florentissimam urbem disponenda fuerant. Verum quoniam preces nostro numini correctæ sunt ex diversis Eois provinciis, certa quædam disserentibus pro fide catholica, secretaque suæ mentis declarantibus, quæ apud se pro individua Trinitate constituta testantur, quæque firmiter sese recepturos ostendunt (ostendunt): hisque relectis, Dioscorus aliqua asseruit non convenienti ordine inserta fuisse: merito duximus aperienda vobis ea quæ sumus edocti. Non multo itaque post a nobis quidam destinabitur ad certiorum faciendam beatitudinem tuam super omnibus, et insinuandas vobis supplicationes quæ nobis oblatae sunt, et responsionum pietatis vestræ referendum, quo possint resecari tandem dubitationes incongruæ. Securi igitur de nostro concilio, sollicitis orationibus placere nobis Divinitatem summam dignemini. Data xiv kalendas Februarii, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno Domini 520).

RELATIO

JOANNIS EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Instantem dominicæ passionis diem recte celebrari xii kalendas Maias.

Domini per omnia amabili Deo, sanctissimoque fratri comministratori Hormisdæ, in Domino salutem.

Quemadmodum puro corde et caritate spirituali apud nosmetipsos habemus te, frater carissime, et quemadmodum te per omnia ducimus venerandum, ex operibus his satisfactum esse vestræ reverentiæ judicamus, dominicæ obsequentes voci manifeste clamanti: *Quæ vultis ut faciant vobis homines: sic et vos facite eis* (Matth. vi), et apostolicam doctrinam amplectentes docentem: *Vos invicem honore prævenientes* (Rom. xii). Hæc operibus ostendere festinamus, vinculum insolubile spirituali caritate ad unionem (adunionem) sanctarum Ecclesiarum continentis, quo nec contratriorum spirituum ictibus, nec fluctuationibus malorum principis, vel veritatis inimici turbare possimus, auxiliante nobis sancta et consubstantiali Trinitate, intercessione gloriosæ et veræ Dei genitricis Mariæ: per quæ præcipue nobis, domine atque sanctissime, immobilem permanere oramus nostrarum vestrarumque sanctarum Ecclesiarum statum, nihilominus et inseparabilem custodire fidei unionem: potens est enim Deus victoria palmam sperantibus in eum sine certamine condonare. Instantis autem dominicæ passionis numerum, qui vestris continetur litteris, ex repositis apud nos diei pascha-

lis annalibus recte habere significamus * (et aote quidem scientes), et tunc scrupulosius requirentes, sine dubitatione mundi festivitatem incolumes nos celebrare xiii calendarum Maiarum die optamus : qui est proprie nonus decimus dies futuri mensis Aprilis. Orate igitur, et circa nostram memoriam nullam oblivionem vester animus, sanctissimæ, habere dignetur. Omnem quæ cum vestra est sanctitate in Christo fraternitatem eoque quoque et meiplurimum salutamus. *Alia manu* : Incolomis in Domio ora pro nobis, amabilis Dei et sanctissimæ frater. Data Constantinopoli, xiv calendas Februarii, Vitaliano et Rustico vv. cc. consulibus (anno Domini 520).

SUGGESTIO

GERMANI EPISCOPI, FELICIS ET DIOSCORI DIACONORUM, ET
BLANDI PRESBYTERI.

Dorotheum Heracleam fuisse perductum, nec imperatorem permisisse ut Romam duceretur : inde autem a quibus fuerit dimissus ignorari. De paschali die Orientalem Ecclesiam cum Romana convenire.

Reverenda vestri apostolatus alloquia per filios vestros Leonem atque Eulogium desiderabili hilaritate suscepimus; quorum prius præceptum, cur quæ Thessalonica contigerunt non insinuavimus, arguebat. Sed longe ante ejus adventum, occasione comparata, curavimus significare quæcunque rumore venientium, vel eorum qui pertulerant scriptis, quorum exempla subter adjunximus, vel piissimi principis narratione comperimus. Secuta est vindictæ promissio : adeo ut Dorotheus Thessalonicensis episcopus ad Heracleam deduceretur civitatem, donec causa terminum reperiret. Inter hæc, secundum ea quæ præcepistis, fautoritatem apostolatus vestri principi insinuare curavimus, ut ad percipiendam doctrinam catholicæ puritatis Romam præfatus Dorotheus una cum Aristide mitteretur. Qui respondit causam non esse pro qua Romam delegarentur audiendi, ubi sine accusatorum controversia se possent liberius excusare. Sed repente, dum hæc geruntur, ab Heraciensi, quantum agnovimus, in qua tenebatur, dimissus est civitate : quam ob causam, vel qua ratione, aut conditione, vel quibus agentibus ignoramus. De paschali die vestra beatitudo cognoscat concordare Orientalium cum apostolica sede sententiam, ut xiii calendarum Maiarum die festivas celebranda speretur, sicut Joannis quoque Constantinopolitani antistitis relatione clarebit. Superest ut orationis beatitudinis vestræ admixtione celeriter sicut cupimus, vestris mereamur præsentari vestigiis.

INDICULUS

QUI DIRECTUS EST A JOANNE, EPISCOPO, VEL AB EPIPHANIO
PRESBYTERO DE THESSALONICA.

Thessalonicensium crimina narrantur.

Si pro peccatis [nostris isti qui hinc adducti sunt episcopi Constantinopolim fuerint ingressi, non dicamus quod imperatorem visuri sunt modis omnibus, sed quod et suis locis restituentur. Tantas enim pecunias secum detulerunt, ut non homines, sed possint angelos excæcare. Si ergo (quod absit) ingressi

A fuerint, tanta falsa per nostram absentiam dicturi sunt, quanta potest diabolus invenire. Nam si hic in conspectu nostro plura tentaverunt, et domino nobiscum stante confusi sunt, quanta facient per absentiam nostri? Ut ergo eorum possit dispari malignitas, jubete nobis præsentibus, si ad audientiam pro peccatis ventum fuerit, ut constet apud homines nos immerito mortuos esse, et illos patrocinio pecuniarum laborare. Nos enim eos in omnibus in conspectu senatus convincere possumus, quod hæretici perfecti sunt; tunc demum eorum potest monstrari fallacia. Item dicendum : Si hæretici non sunt, quomodo ante duas hebdomadas quam nos venissemus statuerunt omnes in unum episcopi ne quis missas foras civitatem teneret. Sed hinc omnes, et et multitudo esset futuræ seditioni congregata, et doceri possit secundum errores eorum. Qui postquam senserunt nos venisse publicaverunt, festinandum esse cum parvulis, ne persecutione veniente pagani morderentur infantes : et tunc velut ad alterum Pascha tantos baptizaverunt, ut consuetam festivitatem superarent. Item dicendum : Si hæretici non sunt, quomodo tanta sacramenta confecerunt, ut canistra plena omnibus erogarent, ne imminente (sicut dicebant) persecutione communicare non possent? Item si hæretici non sunt, postea quare accusati sunt gestis a Candido, viro sublimi, vicario magistri militum prætorianorum in judicio præfectorum? Et si maturo periculum cognoscent adfuturum, quare denuo, C tanquam damnandi, velint subvenire iterum parvulis cupientes; tanta rursus et confutati exercuerunt baptismata, ut vere cunctis se hæreticos ostendissent : ad quam rem satis et magnifica potestas præfectorum gravissime indignata est. Item si hæretici non sunt, quomodo cum in baptisterio absconditii essemus, consilium inter se habitum per noctem, veluti de periculo liberare nos volentes, in navi mittere voluerunt, ut hac occasione mari præcipites darentur? Cumque nos repondissemus per Demetrium et Andream diaconos : Omnes nos apud vos esse cognoscunt; quomodo per noctem navigare possumus; sed si vos vere pro nostra salute consulistis, crastina die secreta quinque vel sex senatores, qui periculum substantiæ vel salutis suæ metuunt, una cum D magistris militum et vicario Candido comite jubete advocare; cognoscant et ipsi ubi transferimur, et facimus quod jubent; sin autem soli secretum, hoc non facimus; tunc illi non inveniētes effectum, ad horam tacuerunt, et alia die iterum seditionem populi commoverunt : unde vix, Deo volente evasimus.

SUGGESTIO

DIOSCORI DIACONI AD HORMISDÆ PAPAM.

Epiphanium in locum Joannis Constantinopolitani suffectum.

Erat optabile et voto nostro conveniens consonantia præteritis annuntiare, scilicet pontificem Constantinopolitanæ Ecclesiæ Joannem esse superstitem, et confessionem libello editam; cujus merita non est dubium Deo placere, qui inter catholicos et

* Annullis inclusa in Labbeo ommissa supplēvimus ex edit. Rom.

communicatores sedis apostolicæ meruit ad aliam ex hac vita discedere. In cujus locum Epiphanius quidam presbyter quondam syncellus ejus successit, cujus initia bona videntur: nam rationabilia loquitur, et promittit Patrum se regulas servaturum, pacem unitatemque ordinatam non dissipare, sed magis augere. Ista sunt quæ promittit. Quid tamen opere possit implere, adhuc ignoramus. Has siquidem litteras, quarta post ordinationem ejusdem die, reperta occasione transmisimus: necdum cum eo communicavimus; non quasi resistentes, sed quia adhuc ab eo non sumus invitati. Superest ut beatitudinis vestræ insistant oratio, quatenus divinæ gratiæ adjutorio talis erumpat, per quem de perfecta possimus unitate gaudere. Accepta VII idus Aprilis, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

RELATIO

SYNODI CONSTANTINOPOLITANÆ DE ORDINATIONE EPIPHANII
EPISCOPI.

Epiphanium episcopum electum significat.

Domino nostro sancto ac beatissimo patri patrum archiepiscopo et patriarchæ Hormisdæ Theophilus, Basilisus, Isaias, Anastasius, Paternus, Martianus et cætera, sancta synodus quæ in Constantinopolitana est civitate congregata.

Innumerablem et ininvestigatam magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi sapientiam, quantum hominibus datur intelligi, considerantes, caritatem ejus immensam juste miramur, et cum magna clamamus voce: *Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus (Psal. cv)?* Ecce enim per bonam voluntatem sanctæ et unius essentiæ Trinitatis, et intercessione gloriosæ Mariæ virginis, studio quoque et vigilantia Christianissimi et fidelissimi imperatoris et piissimæ reginæ, olim quæ fuerant membra divisa, per Spiritus sancti gratiam ad unitatem et caritatem perfectam sunt redacta: et sicut Moyses et Aaron duces Dei vere culturæ Israeliicæ nominati, nunc ita et nos gaudentes clamamus: *Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est. Adjutor et protector factus est mihi in salutem (Exod. xv).* Et hæc sentire et prædicare cum fiducia sumus edocti. Considerantes autem caritatem et Deo amabilem vestræ beatitudinis vitam etiam ex his qui a vobis sunt destinati reverendissimi legati, similiter et pacem sanctarum Dei Ecclesiarum tam senioris quam novellæ Romæ, cui nos ipsi participes fuisse monstramur, bono pastori et principi omnium Christo Deo nostro consuete gratias referimus. Nam post obitum sanctæ recordationis quondam archiepiscopi et patriarchæ Joannis Constantinopolitanæ civitatis, Deus, qui propriam sanctam Ecclesiam in petra rectæ fidei incorruptam fundavit, et portas inferni non prævalere ei decrevit (*Matth. xvi*), dedit nobis sanctum pastorem et patriarcham Epiphanium, virtutibus, et correctionibus, et meditatione divinarum florentem Scripturarum, rectam quoque tenentem fidem, et orbatorum paternam regentem sollicitudinem: et, quid amplius

A dicam? omnem præconiorum fontem transcendentem. His ergo virtutibus pollens, non immerito proprias et creditas sibimet maximas Ecclesiæ curas sapienter et honorifice gessisse dignoscitur, habens in mente illud quod a sacri cantici auctore relatum est: *Os meum loquetur sapientiam, et meditatio cordis mei prudentiam (Psal. LXXXVIII)*. Unde secundum rectam et probabilem fidelissimi et Christianissimi nostri principis, et piissimæ reginæ, et gloriosissimorum communis reipublicæ procerum sententiam, nostra quoque etiam omnium in hac urbe habitantium testificatione, iudicium Pauli mirabilis communis Ecclesiæ doctoris non est in eo fraudatum, qui irreprehensibilem debere esse episcopum denuntiavit (*I Tim. III*): ita et nostrum pontificem virtutibus undique coronatum esse videmus. Igitur ecclesiasticam legem implentes, apostolatui vestro salutationis debitum persolventes officium, speramus ut amplius caritatis vinculum et paternum affectum circa nos caritas vestra custodire dignetur, et sapienter gubernatione et humilitate, quæ Christianum decet, et mansuetudine, quæ ad rationabilis traditi vobis ovilis salutem pertinet, peragatis, commune lucrum existimantes, quo per vos et vestrum germanum et ministratorem, nostrum autem dominum et patriarcham, pacem totius orbis Ecclesiarum esse provisam. *Frater enim a fratre adjuvari spiritualiter, murus est inexpugnabilis, et civitas munita*, ex divinis est accipere Scripturis. Nam (a) in intercessionibus vestræ beatitudinis generalis tranquillitas Ecclesiis orthodoxorum fuerit redonata, gloria quidem in excelsis Deo omnium Salvatori per angelos cum lætitia referetur, pax vero in terra confirmabitur: bona autem voluntas fidelibus (in fidelibus) communis Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi servis fundetur. Adjicient igitur nostris supplicationibus, quod minus dictum est Joannes, sanctissimus episcopus Claudiopolitanæ civitatis noster ministrator; et Heraclianus reverendissimus presbyter Sanctæ Majoris ecclesiæ et cohabitator prædicti sanctissimi archiepiscopi et patriarchæ Epiphanii, et Constantinus vir reverendissimus diaconus ejusdem sanctæ ecclesiæ, qui probationem suæ rectæ fidei, et bonæ voluntatis olim his, qui a vestra apostolica sede fuerant directi, dedisse cognoscuntur: digni autem et vestræ sanctitatis, et administratione [F. administrationis] pacis, et gratiæ Domini nostri Jesu Christi Dei nostri, et unitatis sanctarum Ecclesiarum monstrabuntur. Quos speramus lætantes in Domino, et pacem desideratam nuntiantes, ad nos citius vestris Deo amabilibus correctionibus edoctos remeare dignemini. Omnem in Christo fraternitatem nos quoque et qui nobiscum sunt plurimum salutamus (anno Domini 519).

SUBSCRIPTIONIS.

Theophilus misericordia Dei episcopus Heraclien-sis civitatis, metropolitanus subscribens in synodali-bus, saluto vos in Domino, domine.

(a) Edit. Rom., si quæ intercess.

Basiliscus misericordia Dei episcopus, qui ¹ Zicicentium metropolitanus ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus Nicomedien-
sium metropolitanus ut supra.

Isaias misericordia Dei episcopus Rhodiæ civitatis
metropolitanus ut supra.

Anastasius misericordia Dei episcopus Nicæensis
metropolitanus ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Claudiopoli-
tanæ civitatis provincie Isaurie ut supra.

Paternus misericordia Dei episcopus provincie
Scythiæ metropolitanus ut supra.

Martianus misericordia Dei episcopus Chalcedo-
nensis civitatis metropolitanus ut supra.

Patricius misericordia Dei episcopus Eudoxiopo-
litana civitatis metropolitanus ut supra.

Polydeucius misericordia Dei episcopus Antiochenæ
civitatis metropolitanus ut supra.

Eulogius misericordia Dei episcopus Melitenæ civi-
tatis metropolitanus ut supra.

Stephanus misericordia Dei episcopus (a) Philo-
mediensis civitatis provincie Pisidiæ ut supra.

Christodorus misericordia Dei episcopus Methym-
nensis civitatis ut supra.

Palmantius minimus episcopus Oenandæ civitatis
provincie Lyciæ ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Attaliensis
civitatis ut supra.

Joannes misericordia Dei episcopus Olympinæ civi-
tatis provincie Lyciæ ut supra.

Martianus minimus episcopus Martianæ civitatis
provincie Lyciæ ut supra.

Phocas minimus episcopus Dardanæ civitatis pro-
vincie Hellesponti ut supra.

Zoticus misericordia Dei episcopus Carpatiensis
civitatis provincie Insularum ut supra.

Sabbatius misericordia Dei episcopus Stratoniciæ
civitatis provincie Lyciæ ut supra.

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

*Eliam Ecclesiæ suæ non posse restitui vivente eo qui
in illius locum successit fuerat. Thomam, et Nico-
stratum pace firmata suis sedibus se restitutum.*

Justinianus Augustus Hormisdæ papæ.

Cum in animo nobis sit, pater religiosissime, ut in
omni re nostra inter se concurrant consilia, tum et
in Elia viro reverendissimo episcopo id constituen-
dum credimus, legatis admonentibus vestris, quod
inter varias utrasque rationes expeditius esse per-
spectum est. Nam et in presenti pontificem Cæsa-
riensium urbis favor tutatur omnium, quem ob insti-
tuta pulcherrima non solum incolæ validissime reti-
nendum arbitrantur, sed prope cunctus Oriens sine
dubio venerantur, et qui prior in eodem fuit sacerdo-
tio, injuria esse remotum queritur. Visum est] itaque
convenire ut nec faciamus impetum contra infinita-
rum voto multitudinum, aut homo integritate nobilis

A sede deiciatur, qua se dignum exhibet, nec anteriori
spem prorsus adimi patiamur, repetendi locum de-
nuo, quo se spoliatum sine causa confirmat; sed in
re dubia temperantius versemur, ita ut interim qui-
dem hic idem Elias vir reverendissimus episcopus
in quiete permaneat; verum postquam successor ejus
vitam deposuerit, tum demum ad sedem revertatur,
quia destitit adhibendis prius omnibus quæ ad im-
petrandam restitutionem licentiam sacratissimarum
regularum postulant definita, interponendo etiam con-
sensu tam tuæ sedis apostolicæ, quam florentissimæ
hujus urbis, nec non aliarum quarum hoc interest.
De Thoma etiam et Nicostrato viris religiosissimis
episcopis omnia mancipabuntur effectui. Postquam
cæteræ etiam vobis copulatæ fuerint; sed et ad uni-
tatem venerabilis Ecclesiæ, quæ præcedente superno
præsidio statuenda duxerimus pro sacratissimarum
regularum itidem ordine. Quoniam itaque vestræ
quoque sanctitudini deliberationem nostram oportuerat
declarare, ut ex hac etiam patefieri desiderium
in quo omnem operam intendimus ad compescendas
atque temperandas controversias, et optatam inter
omnes concordiam prorogandam, præsentibus quoque
litteras duximus destinandas, moventes præcipue ut
pro incolumi statu reipublicæ nomen supernum vestris
exoretur precibus. Data VII idus Junias, Con-
stantinopoli, Vitaliano et Rustico consulibus (anno
Domini 519).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

C *Diligentia legatorum Constantinopoli et aliis civitati-
bus pacem restitutam. In damnandis episcoporum
nomnibus mitius agendum.*

Justinus Augustus Hormisdæ papæ per legatos
Germanum et Joannem episcopos, Felicem et Dio-
scorum diaconos, et Blandum presbyterum.

Summa quidem habenda vobis est gratia, quod
alacrem operam non dubitatis impendere ad colli-
gendas adunandasque venerabiles ecclesias, verum
in ea præluet maxime perfecta solertia, quod homi-
nes adoptatis qui voto benevolæ sanctitudinis
sincero et integro possint animo deservire. Germanus
siquidem reverendissimus episcopus, nec non Felix,
et Dioscorus, et Blandus viri religiosissimi tanta semet
præbuerunt attentos industria, ac in tanta sapientia
versati sunt, ut quantum ad officium eorum pertinet,
transactis in plenum et elaboratis omnibus, nihil
alterationis superesset ulterius; sed cum ea condi-
tione sit mortalis fragilitas, ut remissius circa se agi
desideret, et interrogationibus suis planum præberi
responsum, maxime cum aliqua causa in immensa
hominum fuerit multitudo devoluta, factum est ut
in hac quidem urbe florentissima quidquid ordinatum
est de causa religionis, deque unitate celebranda
cum apostolica sede sub temporibus Joannis religio-
sissimæ memoriæ, cum in sacerdotio regni esset
hujus urbis, id favente Deo servetur immobile; quin
et in aliis compluribus civitatibus probata sit vestra

¹ Lege *Cizicensium*. Sic in mss. sæpe *Quiriacus* pro
Cyriacus. HARR.

(a) Al. *Philomelensis*

ordinatio atque suscepta. Cætera vero clementiore quodam ideagente moderamine in nominibus antistitem, non eorum qui specialiter numerati sunt in epistola quam sanctitudo tua nobis destinasse noscitur, sed aliorum quorum memoriam maximæ civitates diligunt, in quibus floruisse noscuntur superstites. Quapropter legatis quidem tuæ sanctitudinis nulla fuit licentia mandati tenorem egrediendi, cum quo directi sunt. Omnis autem finis negotii vestro jam tantum pendet arbitrio, ut solus pacem concludere debeat qui prima rei commovit exordia : sed ea quidem, nec non quædam, commemorabuntur apertius per legatum nostrum, qui paulo post destinabitur. In præsentibus vero redeuntibus viris religiosissimis, tam appellandam vestram reverentiam credidimus, quam commonendam, ut suis orationibus pro nostro utatur imperio, proque incolumistatu reipublicæ. Data VII idus Julii, Constantinopoli, Vitaliano et Rustico viris clarissimis consulibus (anno Domini 519).

EPISTOLA

EUPHEMIE AUGUSTÆ AD HORMISDAM.

Sanctissimi pontificis orationibus se et virum suum commendat.

Euphemia Augusta Hormisdæ papæ.

Beatitudinis vestræ litteras grato jucundoque suscepimus animo : quem etenim non solum apostolicæ sedis auctoritas celebrat, sed vitæ quoque commendat integritas, et studiosa rectæ fidei solertia, hujus verba quis non libentissimis suscipiet auribus ? Igitur poscimus ac monemus ut orationibus vestris nunquam excedat nomen meum, ac præcipue serenissimi conjugis nostri, sed tam utrique nostrorum, quam reipublicæ supernum precibus vestris placetur præsidium.

EPISTOLA

CELERIS AD HORMISDAM.

Legatorum opera Constantinopoli omnes pacifice vivere, quod et in aliis civitatibus brevi futurum sperat.

Domino beatissimo et apostolico patri Hormisdæ Celer vir illustris.

Maxima nobis gratulationis causa præstat, quotiens ad apostolatam vestrum scribendi tempus emerit. Nunc igitur remeante beatissimo Germano episcopo, vel reverendissimis viris, qui a vobis pro conjugendis sanctis Ecclesiis fuerunt destinati, necessarium duximus sanctitatem vestram debere venerari, indicantes antedictos habuisse quidem studium ut voluntatem vestram plenus sequeretur effectus ; sed quia totum corpus erat infirmum, interim caput, quod prius necessarium judicatur, adhibito medicamine vestro sanatum est, et dissensio quæ erat inter venerabiles Ecclesias Romanam et Constantinopolitanam unitate interveniente sepulta est, et alia non parva membra similis Divinitatis gratia purgata atque conjuncta. Hanc etiam spem gerimus universi, quod gratia Dei, quæ semper sedi vestræ permansit et permanet, hujusmodi vobis inspirationem bonitatis præbeat, et mansuetudine et dispensatione vestra reliquum adhuc corpus, quod habetur infirmum (sicut superius, a nobis dictum), vestro medicamine

A unitate recepta jungatur. Specialiter autem deprecamur pontificium vestrum ut pro nobis benigno patris animo orare jubeatis.

EPISTOLA

JULIANÆ AD HORMISDAM.

Pontificem salutat.

Domino beatissimo atque apostolicæ sedis probatissimo pontifici Hormisdæ papæ patri Juliana Anicia.

Quæ prima sunt tuæ beatitudinis salutatione obsequia persolvimus, optantes ut hanc paginam tuis venerandis obtutibus Divinitas faciat recenteri, et pro suæ Ecclesiæ vigore augmenta salutaria vestræ vitæ suffragari dignetur, quatenus te pervigili possit contra adversos et rabidos canes status Ecclesiæ vindicari. Etenim, venerabilis pater, quod de nostræ fidei integritate curam geris, vicariis gloriosi Petri apostoli ista conveniunt, cui Domiaus pascendarum ovium injunxit officium. Cognoscat ergo tua pro nobis sancta sollicitudo, nos firmiter tenere rectæ fidei firmitatem immobilem : pro qua ne ejus violaretur sanctimoniam lactenus repugnavimus. Quod vero tuus apostolatus pro tantæ pietatis causa curam ferre præcepit, in quantum potuimus pro nostris viribus non desivimus spiritu lenitatis adversos admonere, et Dei nobis gratia cooperante..... deest reliquum.

EPISTOLA LXVIII.

AD LEGATOS SUOS.

De eorum salute et rebus gestis certior fieri cupit.

C Hormisda legatis suis.

Ita nos incolunitatis et actuum vestrorum cura sollicitat, ut quamvis frequentibus occasionibus non prætermittamus hortari, certiores nos de his quæ circa vos aguntur fieri litteris destinatis. Nam et cum per hominem illustris viri atque magnifici patricii filii nostri Agapiti desiderii vestris congruus miserimus affatus, et nunc quoque anxietatis vestræ credidimus solatium, si ad vos præsentia scripta mitteremus : tantum est ut de actibus atque sospitate vestra, necnon et de mora per quam vos detineri plurimum dolemus, relevetis nos alloquiis sub occasione idonea portitoris. Data IV idus Julias, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA LXIX.

AD EOSDEM.

Cum eorum litteras non acceperit, monet ut scribant.

Hormisda Germano episcopo, Felici et Dioscoro diaconis, et Blando presbytero.

Animos nostros tam diuturnam dilectionis vestræ silentium, ut tantorum temporum contristat absentia, præcipue cum vir magnificus patricius Symmachus, et vir illustris Romanus magister militum filii nostri reditum apud nos caritatis vestræ sine dilatione promiserint, et ignoramus utrum illic causarum qualitas, an certe fraus aliqua simulata sub necessitate detineat ; quia nobis sollicitudinem sine cessatione gorentibus, et pene universos homines illarum partium percunctantibus, diversa et dissimilia nuntiantur : et ideo, quoniam vos causas tantæ tarditatis

melius deprehendere et intelligere potestis atque cognoscere, significare nobis ista, de quibus noster cruciatur animus, debuistis; vel si est causa dilatationis idonea, sicut constitutum est, aliquem de vestris ad nos oportuerat destinari, unde ne forsitan per versutias, aut aliquam concinnationem vobis dilatio et impedimenta generentur, sub celeritate nobis scribite, ut sub rationabili ordinatione pro vestra repetitione ad filium nostrum clementissimum imperatorem dirigamus. Ergo tam circa personas quam de causa fidei, pro qua diu moramini, quid geratur instruite, atque plenissime nobis universa rescribite, ut omnibus cognitis, Deo nostro favente, tractemus quemadmodum personis vestris et causæ ipsius cuius res agitur possit misericordia subvenire. Data idibus Julii, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 320).

RELATIO

POSSESSORIS EPISCOPI AFRICI PER JUSTINUM DIACONUM EIUS.

Consulit pontificem de Fausti episcopi libro.

Domino beatissimo et ineffabiliter mirabili, et in Christi gratia præferendo papæ Hormisdæ Possessor episcopus in Domino æternam salutem.

Decet et expedit ad capitulis recurrere medicamentum, quoties agitur de sanitate membrorum. Qui enim majorem circa subjectos sollicitudinem gerit, aut a quo magis est nutantis fidei stabilitas expectanda, quam ab ejus sedis præside, cujus primus a Christo rector audivit: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* (Matth. xvi)? Arbitror vestram beatitudinem non latere quantis in Constantinopolitana urbe Ecclesia laboret insidiis, et ad morem veteris morbi in saniem vulnus iterum querat erumpere, quod obductum creditur cicatrice. Unde cum quorundam fratrum animus de codice Fausti cujusdam natione Galli** Reginæ civitatis episcopi, qui de diversis rebus et frequentius de gratia Dei diserte visus est disputare, in scandalum moveretur,

a Joannes Maxentius hæreticus et mendax scriptor primus est qui hanc epistolam Hormisdæ esse negavit; quam ipsa tamen connexio rerum gestarum, sententiarum atque verborum proprietates, ipse denique stylus Hormisdæ manifeste adjudicant. Joannem Cochleam, virum fama celebrem, et hæreticorum nostri temporis acerrimum impugnatorem, idem cum Maxentio sensisse fatemur, sed errore et boni opinionis lapsus fuit. Apologiam enim Maxentii in quam incidit, a catholico scriptam esse putavit, quam hæreticus pestilentissimus ediderat. Caruit vir doctus harum epistolarum Hormisdæ nunc recens editarum subsidio. Quo si instructus fuisset, fraudem et dolum hæretici animadvertere potuisset. Vide Baronium anno 320, numero vigesimo secundo et sequentibus; Possevinum in Apparatu sacro, verbo *Joannes Maxentius*. SEV. BINIUS. — Vaferrimi hujusce hæretici, atque ut minimum loquar, Eutychniana fulgine tincti, patrocini nuper susceperunt proceres quidam atque infrumti novatores Jansenii assectæ, sed infelici plane atque irrito successu, ut pluribus alias docebimus. Neque enim iu questionem vocatur, utrum tolerari possit hæc assertio, *Unus de Trinitate passus est*, sed quo sensu, quibusve adblandentis vulpeculæ subdolis artibus subtiliorum hæreticorum more eam protulerit defenderitque cum suis Scythis monachis Joannes Maxentius, hoc uno patrocini Janseniano-

A aliis (ut se habent humana studia) in contrarium remittentibus, me crediderunt de hoc ambiguo consulendum. Dixi quidem ea quæ a tractatoribus pro captu proprii ingenii disputantur, non ut canonica recipi, aut ad synodalium vicem pro lege servari; sed habere nos certa scilicet, quæ veteri lege vel nova conscripta, et generalibus Patrum sunt decreta iudicis ad fundamentum fidei, ac religionis integram firmitatem; hæc autem, quæ antistes diversi conscripserunt, pro qualitate sui sine præjudicio fidei solere censi. Sed cum hæc (quantum in eorum frequenti postulatione pensavimus) magis eis excusatio videretur: vel pro eorum prece, vel pro obsequii occasione reddendi apostolatui vestro, per Justinum diaconum meum præsumpsi apices parvitas meæ B ingerere; quibus principaliter orationum vestrarum munimen exposcens, quæso ut consulentes quid de præfati auctoris dictis videatur, auctoritate apostolica responsionis agnoscant: maxime quod filii quoque vestri magistri militum Vitalianus et Justinianus præcipue super hac re rescripto beatitudinis vestræ similiter informari desiderant. Codicem quoque tractandum (tractatum) antehac direxisse memini, continentem beati Pauli apostoli epistoliarum explanationes; pro quo rescripto gratulari non merui. Unde simili prece depono ut prærogativam benedictionis vestræ competenti responsione merear adipisci. Accepta xv. calendas Augusti, Rustico viro clarissimo consule.

a EPISTOLA LXX.

AD POSSESSOREM EPISCOPUM.

Scythas monachos, suos errores damnare nolentes, ut hæreticos ab urbe expulsos. Fausti librum a Romana Ecclesia non recipi.

Hormisda Possessori episcopo.

Sicut rationi congruit ut consulant ambigentes, ita par est respondere consultos, quia ipse impellit in errorem qui non instruit ignorantem; nec quidquam rite promeritus, quod, in apostolicam sedem injuriis, et in Hormisdam Romanum pontificem impudentissimum calumniator, illorum in eamdem sedem conviciis et in summos Ecclesiæ antistes calumniis præluserit. Hæremus en calumniis Joannis Maxentii ac ne evagetur latius, unam ex omnibus seligamus: D Dixerat Hormisdas: *Proficiemus inter adversantes propriis bonis, si erroribus non involvamus alienis*: quo nihil sanius, nihil verius dici potuit. Quid ad hæc perditissimus sycophanta? *Callide*, inquit, *tuam nitentis occultare perfidiam*, etc. *Pelagianæ perfidiæ involutum erroribus cunctorum oculis anteponit, qui inter adversantes non Dei munere, sed propriis bonis proficere le posse tumida elatione confidit*, etc. Calumniaris, impudens nebulo, dum Chrstu vicarium hæreticum et inimicum veritatis blasphemio ore deblateras, et egregius defensoribus tuis magnifico præles. Propria bona, non Dei donis, sanctissimus pontifex Hormisdas, sed bonis opponit alienis. Cætera non patiuntur hujus observationis angustiae: recte enim monuit vir eruditus, suspensus pede et acri iudicio hæretici hujus, eo perniciosioris quo cultioris, legenda esse tironibus scripta, ne impingant. PHILIP. LABBE, S. J.

* Errat: commoratione quidem Gallus, ad natione Britannus fuit, ut vel ipsemet testatur pluribus locis.

** Reiens in Narbonensi II.

aptius est studioso religionis, quam imposito (*Edit. Rom.*, inquisitio) veritatis; [quando facilius devium vitat, qui iter per quod graditur rogat. Sed priusquam respondendi curam de his quæ dilectio tua percunctatur aggrediar, libenter in litteris tuis fidei tuæ me fateor invenisse fervorem, cuius calore succensus, redvivam in illis partibus infidelium perversitatem vigere suspiras. Dignissimus dolor, qui dedita Deo corda contristat: nec enim est apud eos lapsus inlamentabilis, quibus est igniculus caritatis; quia unum spiritualium votum est salus inconcussa cunctorum. Sed non est ignota Ecclesiæ Dei de huiusmodi procellis aut insueta tempestas: et quamvis rectoris sui gubernaculo inconcussa persistat, variis tamen insurgentium fluctuum laborat vexata turbinibus. Nam unde est psalmdici vox prophete, qui ipsius Ecclesiæ personam spiritu quo impellebatur assumens: *Sæpe, inquit, expugnaverunt me a juventute mea: etenim non potuerunt mihi* ? Concutiunt, sed in nihilo prævalebunt: adhuc in area sumus, mixta sunt frumenta cum paleis, gemunt boni consortia malorum, sed superest flamma non necessaris, et parata sunt horrea jam probatis. Ubi terrarum non est ista permixtio? Nos fixis decet instare (insistere) vestigiis: proficiemus inter adversantes* propriis bonis, si erroribus non involvamar alienis. Probat enim virtutis suæ validum robor, qui cum impellitur non movetur.

Ubi non variæ tentationis aculei? Quales per hunc fere jugem annum quorundam Scytharum, qui monachos præ se ferebant specie, non veritate; professione, non opere, subtili tectas calliditate versutias, et sub religionis obtentu famulantia odiis suis venena pertulimus, studentes eos ab interno vulnere medicabilis patientiæ moderamine sanare, beati Pauli monitâ non tacentes: *Noli verbis contendere; ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium* (*II Tim. 11*). Sed quando virus quod viscera penetravit evellit? Quando corda male sibi credula veritatis obtemperant institutis? Quando induit obedientiæ humilitatem opinionibus suis vallata superbia? Quando acquiescunt paci contentionum studiis assueti, sola certamina amantes de religione captare, et mandata negligere? Nunquam apud eos caritas novo commendata præcepto, nunquam pax dominico relicta discessu; una pertinacis cura propositi, rationi velle imperare, non credere; contemptores auctoritatum veterum, novarum cupidi quæstionum; solam putantes scientiæ rectam viam, qualibet concepta facilitate sententiam: eousque tumoris elati, ut arbitrium suum utriusque orbis putent inclinandum esse iudicium: nec in numero fidelium deputantes sequaces traditionis paternæ, si suæ viderint cedere nolle sententiæ: docti crimina serere, obreptationum venena componere, integrum Ecclesiæ corpus odisse, seditiones instruere, invidiam concitare, et pro obedientia, quæ in cœnobii principatum regularis obtinet

disciplinæ, obstinationem pertinacis amare superbiam. Non illos potuimus monitis, non mansuetudine, non auctoritate comprimere. In publicum usque prodire conventum, adursionem quietis circa regum etiam status inclamantes: et nisi fidelis populi constantia restitisset, per diabolicæ semina nefanda zizaniam apud illos dissensionem et discordiam commovissent (*I Tim. 11*), per quos adiutorio Dei de religione eorum est pulsa dissensio. De eis sero probavimus prophetica apostolorum voce dixisse, in novissimis diebus instare tempora periculosa, et fore homines sui tantum amatores, habentes formam pietatis, virtutem autem ejus abnegantes; itaque esse vitandos. Hæc ideo dilectionis vestræ indicanda sub occasione credidimus, ne, si illuc fuerint forte delati, ignorantem quemadmodum se in urbe Romana tracterent, sub aliqua verborum simulatione deciperent.

Ili vero, quos vos de Fausti cujusdam** Galli antistitis, dictis consuluisse, litteris indicastis, id sibi responsum habeant. Neque illum (a) recipi, neque quemquam, quos in auctoritate Patrum necipit examen catholicæ fidei, aut ecclesiasticæ disciplinæ ambiguitatem posse gignere, aut religiosi præiudicium comparare. Fixa sunt a Patribus quæ fideles sectari debeant instituta: sive interpretatio, sive prædicatio, seu verbum populi ædificatione compositum, si cum fide recta et doctrina sana concordat, admittitur, si discordat, aboletur.

Unum est fundamentum extra quod qualibet fabrica si consurgit, infirma est, super illud quisquis ædificat, sive vilia, sive pretiosa, consideret. Errat autem a via, qui ab eo quod Patrum electio monstravit exorbitat, nec tamen, improbatum diligentia per multa discurrens, sed animus a veritate declinans. Sæpe de his necessaria providetur, de quibus ipsi æmulis convincantur, instructio. Nec vitio dari potest nosse quod fugias, atque ideo non legentes incongrua in culpam veniunt, sed sequentes. Quod si ita non esset, nunquam doctor ille gentium acquiesset nulliæ fidelibus: *Omnia probate; quod bonum est tenete* (*I Thess. v*). Non abs re est, et si mundanum, non tamen a ratione discretum miscere sermonem. Fertur quidam nobilis arte pingendi, cum D equum penicillo vellet explicare perfectum, asellum sibi (b) proposuisse pingenti, asserens non ut iumentum imitaretur informe, sed ne in alicujus informis lineamenti similitudinem lapsus incideret.

Non improvide veneranda Patrum sapientia fidei potestati quæ essent catholica dogmata definiit; certa librorum etiam veterum in auctoritatem recipienda, sancto Spiritu instruente, præfigens: ne opinioni suæ lector indulgens, non quod ædificationi ecclesiasticæ conveniret, sed quod voluptas sua concepisset, assereret. Quid ergo calumniantibus opus erat extra constitutos Ecclesiæ terminos porrigere quæstiones, et

(a) Deest *recipi* in edit. Rom.

(b) Al. *profuisse*.

* Super hæc verba calumniam struxit Hormisdæ

Joan. Maxentius,

** In Gallia Reiensis episc.

de his quæ habentur dicta, quasi dicta non sint, movere certamina, cum Christiana fides canonicis libris, et synodalibus præceptis, et Patrum regularibus constitutis stabili et inconcusso termino (tramite) limitetur?

De arbitrio tamen libero, et gratia Dei, quod Romana (hoc est catholica) sequatur et asseveret Ecclesia, licet in variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum, possit cognosci, tamen in scriptis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quæ si tibi desunt, et necessaria creditis, destinabimus, quanquam qui diligenter apostoli dicta considerat, quid sequi debeat evidenter cognoscat. Data idibus Augusti.

EPISTOLA LXXI.

AD EPIPHANIAM CONSTANTINOPOLITANAM EPISCOPUM.

Epiphanium episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat.

Hormisda Epiphanio Constantinopolitano episcopo. Diu nos non nuntiata tuæ primordia dignitatis tenere suspensos, et in ipsa communis gratulatione lætitiæ, mirati admodum sumus morem pristinum fuisse neglectum; quia reparata Ecclesiarum, Deo annuente, concordia, plenum fraternæ pacis id flagitabat officium: præsertim quod illud sibi non arrogantia personalis, sed regularum observantia vindicabat. Decuerat siquidem, frater carissime, te legatos ad apostolicam sedem inter ipsa tui pontificatus initia destinasse*, ut et quem tibi debeamus affectum bene cognosceres, et vetustæ consuetudinis formam rite compleres. Sed licet his omissis, paginalia tantum sufficere iudicasses ex occasione colloquia: nos tamen gratia stipulante (stimulante) compulsi, interim juste constantiam expectationis abruptimus, reciproca mutæ caritatis verba reddentes; quia et noster animus amoris impatiens, et legatorum nostrorum votiva relatio exclusum quod imperabat causa silentium ad officia benigna traxerunt, quibus ad præsens gaudii nostri signa monstramus, et privatæ quodammodo amicitia vota persolvimus. Legationem autem tuam et ea quæ dudum gratia sustinemus, et fulti veteribus constitutis exigimus, ut quantum gaudii fructum, vel de tui pontificatus honore capiamus, vel quæ tibi gratias referri conveniat pro impensis in negotio propagandæ unitatis officis (sicut nostrorum multipliciter astruxit legatorum narratio) evidentiùs exprimamus.

EPISTOLA LXXII.

AD EUNDEM.

Queritur Eliam, Thomam et Nicostratum suis sedibus non restitutos: ad Epiphanium spectare ut hæc executioni mandentur.

Hormisda Epiphanio episcopo Constantinopolitano. Oportuerat quidem fraternitatem tuam divini contemplatione iudicii, atque caritatis nostræ respectu, Eliam, Thomam atque Nicostratum fratres et coepiscopos nostros, postquam in consortium communionis

A nostræ recepimus, ad divina (a) mysteria incunctanter admittere, atque ad Ecclesias suas, a quibus eos discordiæ error excluserat, pro pacis nostræ plenitudine revocare; ut unitas, quam post annorum multa curricula per totum orbem suis Deus restauravit Ecclesiis, nulla voluntatum nostrarum distantia læderetur. Sed quia rem tam gratam, et Patrum statutis venerabilibus congruentem quibusdam tarditatibus contigit nunc usque differri, unde etiam ad decessorem fraternitatis tuæ nos scripsisse meminimus; hortamur ut lætitiæ, quam de damnato præteritæ dissensionis errore percipimus: in nullo iterum discrepantium animorum causa contristet. Etenim nulli videtur vos nobiscum pleno communicare mentis affectu, si eos qui nobiscum communicant a vestro consortio segregatis. Incassum certe videntur pacem recipere qui pacis differunt præcepta complere. Quidquid enim in illorum suscipienda communione moramini, quodammodo de nostra reconciliatione detrahitis. Et providendum est, frater carissime, ne si Ecclesiarum nostrarum tandem desuper indulta concordia ab his exordium sumat exemplis, et religionis veneranda regula, et apostolicæ sedis auctoritas imminuta (quod absit) per Orientem potius (b) divulgata quam restituta videatur.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

De sua electione. Fidem catholicam profitetur, et de omnibus cum Ecclesia Romana sentit.

C Sanctissimo ac beatissimo domino fratri et comministratori Hormisda Epiphanium episcopus in Domino salutem.

Deus qui in alto habitat, et humilia respicit (Psal. CXII), et omnia pro salute hominum affluenter providet, pro sua bonitate et misericordia meam respexit parvitatem, et post obitum sanctæ memoriæ quondam archiepiscopi et patriarchæ Joannis sedem sacerdotalem sanctæ Ecclesiæ catholicæ regiæ urbis mihi conferre dignatus est, sententia, et electione Christianissimi et justissimi principis nostri Justiniani, et piissimæ regiæ, quæ ei ad omne studium communicat divinum, sequentiumque eorum his quibus est bona conversatio, et qui regis honoribus sunt sublimiores, simul et sacerdotum, et monachorum, et fidelissimæ plebis consensus accessit. Quapropter necessarium duxi hoc primum iudicium meis (c) inferre litteris, ut ostendam quam circa vestram apostolicam sedem habeo voluntatem. Est mihi oratio (ratio) magnopere, beatissime, uniri me vobis, et divina amplecti dogmata quæ ex beatis et sanctis discipulis et apostolis Dei præcipue summi Petri apostolorum sedi sanctæ vestræ sunt tradita, et nihil eis pretiosius existimare. Neque enim extra aliunde veniens sanctæ Ecclesiæ constituta ignoro, sed nutritus per Dei voluntatem ex teneris unguibus in sancta catholica Ecclesia, parui per tempora sanctissimis sacer-

(a) Edit. Rom. addit *tecum*.

(b) Al. deest *divulgata*.

(c) Al. *inserere*.

* Episcopus Constantinopolitanus initio sui episcopatus legatos Romam mittebat.

dotibus et patriarchis. Nam sæpius præposita his qui per sacratissimum et ineffabile baptismum sua exuunt peccata, et veram unius essentiæ Trinitatis docui fidem, quam (sicut præfatus sum) ex discipulis Dei magni et Salvatoris nostri Jesu Christi procedentem omnium sacerdotum et omnium laicorum amplectitur cœtus. Divinum enim revera sanctum et a Deo datum symbolum trecentorum decem et octo sanctorum Patrum in Nicæa congregatorum adoro et prædico, et Christiani splendoris manifestum iudicium esse annuntio: et quinquaginta et centum sanctorum sacerdotum in hac urbe regia factam venerabilem synodum: similiter et ducentorum Dei amatorum Patrum conventum in Ephesia factum: triginta et sexcentorum reverendissimorum Patrum et sacerdotum synodum factam Chalcedone unam (veram) esse et convenientem, et compaginatam prædictis sanctis conciliis, ipse ego didici, aliosque docere cognovi. In his ergo quatuor synodis sanctis et sacris magnum pietatis prædicatum mysterium, et omnium hominum est reposita salus. Eos enim qui fuerunt vel sunt ejusdem sententiæ et suscipio et amplector, et unire me eis diligo. E contra autem eos qui præter istas quid sentiunt aut prædicant, præterito tempore aliquid conati sunt, a cœtu orthodoxorum extorres esse existimo. Similiter rectas et revera religiosissimas epistolas venerabilis papæ Leonis pro recta fide conscriptas circumamplector et suscipio. Habeat igitur hanc sententiam circa me vestræ beatitudinis sancta fraternitas. Vobis enim manifestum feci, et sub me Ecclesiis hæc prædico, festinas per omnia eas mihi que vestræ beatitudini vinculo caritatis adunari, quas omnino oportet esse unitas et inviolabiles, et corpus unum communis apostolicæ Ecclesiæ idemque perpetuo custodire. Quantum enim circa vestram venerabilem fraternitatem in omnibus sit amor jubete perpendere; quia vos vestra apostolica sedes condemnans in sacris diptychis non recitare jussit, eos nec ego inter sacra facio nominari mysteria. Hoc autem et his notum est qui a nobis sunt directi viri reverendissimi, id est Germano sanctissimo et (a) Joanni episcopo, Felici et Dioscuro diaconibus, et Blando presbytero, qui efficaciter secuti sunt ea quæ eis sunt a vobis injuncta. Oret igitur vestra sanctitas tam pro me quam pro subjectis meis sacerdotibus ut perpetue custodiamur, rectam Dei tenentes confessionem; similiter et pro serenissimo principe nostro, et pro Christianissima Augusta, quia eorum salus communis sanctorum ubique est Ecclesiarum profuturum firmamentum. Istam igitur vobis habentibus intentionem nullo modo jam licebit sanctam Dei dilacerari Ecclesiam, per gratiam sancti Spiritus, et intercessionem sanctæ gloriosæ Dei genitricis virginis Mariæ. Omnem quamcumque vestram fraternitatem ego quoque et mei plurimum salutamus. *Alia manu*: Incolumis in Domino ora pro nobis, Dei amator sanctissime frater. Accepta xv kalendas Octobris, Ru-

A stico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI VIRI ILLUSTRIS AD HORMISDAM PAPAM.

Acacio damnato Constantinopoli pacem vigere: cum Orientalibus pacem quoquo modo ineundam: et de sanctissima Trinitate.

Domino N. Jesu Christo favente regnat in sæculo qui sacra religione suam fundat imperium; quoniam bene gubernat humana, cui prius divina placuerint: quod præsentibus evenisse temporibus gratulamur. Filius etenim vester elementissimus imperator æternitatis beneficio sceptra sortitus, fidei causas arripuit explicandas, et ad tuam sanctitatem missa legatione sedis apostolicæ promeruimus sacerdotes, quorum adventu non mediocriter adolevit Ecclesiarum concordia sacrosanctarum, vobis instantibus, ut decebat. Acacii namque, quod dissidium gerebat, nomine sturpitu amputato, pro tenore libellorum quos direxisti, in hac urbe regia multisque civitatibus unitas optata provenit, quam summis inventam laboribus venerari convenit: in perpetuumque custodiri necesse est. Hæc quibuslibet argumentis retractari quispiam patietur, quæ sempiterna majestas rite composuit? Sed quia prospero cursu frequenter impedire festinat humani generis inimicus, pars Orientalium non (b) exilis, nec ferro flammisque compelli potest, ut episcoporum nomina post Acacium defunctorum condemnent: quæ difficultas generali concordiæ moras necit. Sanctitas itaque vestra cœlitus inspirata, temporum rerumque qualitatem consideret, et condemnatis hujus erroris auctoribus, id est Acacio Constantinopolitano, Petro, et Timotheo Eluro, et Dioscuro Alexandrinis, Petroque Antiocheno, liore dignetur inveteratum certamen, de cæterorum nominibus quæstione sopita: ut redimatis plebem de sanguine, quam Deus noster regendam commisit, ac non persecutionibus ac cruore, sed patientia sacerdotali populum Domino nostro concilietis: nec, dum volumus animas lucrari, et corpora multorum perdamus et animas. Errores etenim diuturnos lenitate clementiæ convenit emendari, præcipue quia vestræ beatitudinis prædecessores sæpissime voluerunt reipublicæ nostræ antistites ad suam revocare communionem, si tantummodo taceretur Acacius cæterique prædicti. Non est ergo grave quod suasit vestra sedes ut prestet: illud etiam magis magisque deprecemur, ut tua sanctitas concepta gratia cœlesti quæ prætendunt Orientales episcopi tractare dignetur, eorumque fidei competentem præbere consensum. Nobis etenim videtur, quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virginæ Mariæ natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spirituque sancto regnare: sicut enim videtur ambiguum dicere simpliciter unum de Trinitate, non præmisso nomine Domini nostri Jesu Christi; sic ejus personam in Trinitate cum Patris Spiritusque sancti personis non dubitamus esse: sino Christi namque persona nec

(a) In edit. Rom. deest *Joanni*, et pro *episcopis* est *episcopo*.

(b) *Al. exiliis.*

credi Trinitas religiose potest, nec adorari fideliter, quemadmodum S. Augustinus ait : An aliqua ex Trinitate persona ; et alio loco : Solus in Trinitate corpus accepit : et iterum : Unus trium. Rogamus igitur, reverendissime salutantes, ut futuri iudicii memores, causam taliter ordinatis, ne quid dubitationis relinquatur in posterum, quatenus omni scrupulo discordiarum sublato, pacis desideratæ per orbem totum vincula renoventur, et venerandarum floreat Ecclesiarum concordia, corporisque unius in pristinum statum membra recolligantur. Ille namque medicus jure laudatur, qui veteres ægritudines ita sanare deproperat, ut ex his nova vulnera non nascantur. Specialiter ergo cognoscat vester apostolatus, compositis eisdem duobus capitulis, universos sacerdotes istius reipublicæ libenter amplecti vestram communionem. Accepta xv kalendas Octobris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 320).

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Imperatoris ejusque conjugis, suamque de Ecclesiarum unione animi alacritatem demonstrat. Ponti et Asiæ, et maxime Orientis sacerdotes suorum episcoporum nomina damnare volentes in unionem admittendos. Calicem et alia pontifici munera mittit.

Domino per omnia sancto ac beatissimo fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus in Domino salutem.

Quantam habuimus alacritatem nos quoque et piissimus et Christianissimus imperator una cum fidelissima et in omnibus bonis florente conjuge sua circa rectam et puram sanctorum Ecclesiarum unionem, et quemadmodum cum caritate Dei qua nos decebat destinatos a vobis sanctos episcopos et religiosos suscepimus, et venerandos habuimus clericos, existimamus quidem et ante ex his quæ acta sunt satisfactum vestræ beatitudini : credidimus tamen quod si Dominus Salvator Jesus Christus Deus noster idem ipsos reverendissimos comministratores nostro incolumes vestris obtutibus præsentavit, omnia quæ excitata sunt vobis sanctissimis manifesta fieri, et laborem, quem potuimus sustinere, per hos ipsos manifestius cognosceretis. Quemadmodum per Dei gratiam et fidelissimorum principum nostrorum, Constantinopolitanæ civitatis nostra Ecclesia pacifice est gubernata : et nomina eorum inter sacra non sunt recitata mysteria, quæ sedi vestræ profana cognovimus, sed quatuor conciliorum pro recta fide consonantia prædicatur et hoc ipsum omnibus sacrorum diptychorum recitatione manifestum est. Annuntient igitur vobis quia non pauci nobis subjecti sacerdotes, nec rursus sub eorum ordinatione episcoporum parva est subdita multitudo, quæ bonum hujus cæptæ unionis amplectitur : vestra etiam sanctitas cognoscat istius se generalis boni et principem et inceptorem nihilominus constitutum. Unde fortiter ad vigilandum beatitudo vestra laudum est stimulis excitanda, ne id quod divina in honorem vestri cœperat ordinare misericordia, non ad plenum ita ut concedet

A communis unitas pervenire videatur. Diligentius autem de his fidelissimi et piissimi nostri principes de sanctorum Dei Ecclesiarum unitate et concordia gaudentes, ad vestram mandaverunt beatitudinem supplicationes a plurimis sanctis sacerdotibus suscipientes, tam Ponti quam Asiæ provinciæ, et maxime Orientis, apud quos nomina quondam sacerdotum suorum tacere difficile et impossibile esse videtur, tantaque eorum obstinatio est, ut omnes periculum pro tali facto parati sint sustinere. Igitur præcedentes omnes circa pacis studium necessarium causas considerantes, quia per solam istam humilitatis viam communem omnibus unionem et salutem invenimus interrogantes sicut dictum est, et satisfaciendes vobis ab illis qui a nobis in hoc negotio sunt destinati, causam cum pacifica, qua vos decet, gubernatione dispensetis : nam dum una utraque sit Ecclesia, procul dubio et bona, quæ per vigilantiam eveniunt, communis exinde laudis gloria utriusque patriarchalibus sedibus rimatur, ut consuevit omnium Dominus et conditor Christus verus Deus noster magnificetur. De his autem omnibus summo vobis supplicentur affectu Joannes sanctissimus episcopus, multos nobiscum sudores in præsentem deponens certamine, et Heraclianus reverendissimus presbyter sanctæ nostræ majoris ecclesiæ, et cohabitator noster, et Constantinus reverendissimus diaconus ejusdem majoris ecclesiæ, per quos et nostra synodalia secundum ecclesiasticæ vestræ beatitudinis destinavimus leges. Nunc igitur piissimi nostri imperatoris studium circa sanctorum Ecclesiarum unionem ostendentis, pacificis ad vestram beatitudinem de his causis utendo litteris, et oblatas sibi et ab Hierosolymitanis et Orientalibus petitiones destinavit. Nos ergo occasionem salutationis invenire volentes, hanc ad vos fecimus epistolam, per quam supplicamus, proponentes vobis sanctissimis hanc vocem divinam : *Ecce tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (11 Cor. vi)*. Ecce credidit nobis omnium Dominus talentum, quod augmentatum possit restitui boni operis fructu, et salvari per laudabilem vestram dispensationem tantas quidem sanctas Ecclesias, tantosque eorum sacerdotes, et multitudinem innumerabilem, nunc quidem unitam sanctæ Ecclesiæ, periclitantem autem et errantem : si vestræ beatitudinis gubernaculum commoretur (commemoretur), et maxime his, qui in sanctis locis habitant Christi Dei nostri, ita ubique sanctis adhærentes ecclesiis, ut eorum respui non debeat multitudo. Nam omnes per suggestionem eorum ita in obstinationis suæ malo perdurant, ut velint ante e vita recedere, quam exogitata relinquere : ut si Deus hos, per vestram beatitudinem adunari præceperit, vestræ laudis meritum, et præsentibus, et futuris ascribatur temporibus. Oret igitur vestra sanctitas tam pro piissimis et Christianissimis principibus, quam pro nostra parvitate et universali unionem, ut gratia sanctæ et unius essentiæ Trinitatis, et intercessionibus dominæ nostræ sanctæ et gloriosæ virginis et Dei genitricis Mariæ, omnia

ad unitatem indivisam conveniat, et fundamentum A
 inconcussum catholicæ fidei confirmetur, per omnia,
 sanctissime frater. Iudicia autem nostræ secundum
 Christum Dominum nostrum caritatis per viros re-
 verendissimos destinavimus, ad administrationem
 divinæ culturæ, et sanctæ apostolicæ vestræ Eccle-
 siæ, calicem autem gemmis circumdatum, patenam
 auream, et alium calicem argenteum, vela serica
 duo; quæ suscipere vestram beatitudinem supplica-
 mus cum illa caritate quam vos habere secundum
 Deum non dubitamus. Omnem in Christo fraternita-
 tem, quæ cum vestra est sanctitate nos quoque et
 qui nobiscum sunt plurimum salutamus. Accepta pridie
 calendis Decembris, Rustico viro clarissimo
 consule (anno Domini 520).

SACRA

JUSTINI AUGUSTI.

Joannem episcopum ad tractandam Ecclesiæ pacem de-
stinatum, quamprimum convalescit, profecturum.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ.

Dum beatissimum Germanum episcopum, vel eos
 qui cum eo a vobis fuerant destinati, de hac dimi-
 teremus regia civitate, hujusmodi illis mandata tradi-
 didimus, quod capitula quæ ad perfectam unitatem
 Ecclesiarum pertinebant apostolatui vestro per reve-
 rendissimum Joannem episcopum sequenter manife-
 sta faceremus; quæ tamen ipsi hic præsentibus
 fuerant declarata. Sed evenit præfatum Joannem an-
 tistitem longa ægritudine detineri. Ne qua igitur ve-
 stram reverentiam ingrediatur adversa sententia,
 quasi vobis promissa nostra desidia quadam ultronea
 minus ad effectum perducentibus, necessarium esse
 perspeximus dilationis causam vobis exponere per
 Eulogium V. S. tribunum et notarium, quem ad præ-
 celsum regem Theodoricum super negotiis quibus-
 dam transmisimus: hoc quoque adjicientes quod
 dum propitia Domini et Dei nostri majestas eundem
 virum religiosissimum Joannem pristinæ voluerit
 reddere sanitati, sicut semel promiseramus, statim
 illum ad tuam sanctitatem transmittemus. Superest
 ut sanctitudo tua divinum nobis præsidium orationi-
 bus suis dignetur acquirere. Data pridie calendis
 Septembris, Constantinopoli. Accepta Romæ calen-
 dis Octobris, Rustico viro clarissimo consule (anno
 Domini 520).

RELATIO

DOROTHEI EPISCOPI THESSALONICENSIS.

Objectum sibi crimen refellit.

Sanctissimo ac beatissimo patri ac administra-
 tori Hormisdæ Dorotheus in Domino salutem.

Propositi nostri et orationis est summum studium,
 per omnia beatissime et ter beate Pater, et scribere
 frequenter ad vos sanctissimos, et mutua mereri collo-
 quia: et nullo tempore extorem me ab hujusmodi
 lætitia esse concedet. Quoniam igitur manifeste co-
 gnovi quosdam sanctas aures vestras perturbare, et
 scio procul dubio vos in omnibus esse perfectos, et
 quia nihil sine iudicio audire possitis, nec ulli peni-
 tus vestrum animum commodare, et ut non amplius

per taciturnitatem largiri tempus videar illis qui ni-
 hil quidem a nobis læsi sunt, sed sine causa et su-
 perflue adversus nos armati sunt: Deo tamen et ve-
 stræ satisfacio sanctitati, quia pro Joanne viro re-
 verendissimo episcopo, qui paulo ante a vestra
 venerabili corona directus est, prædestinavi me pe-
 riculis, et mortem sustinui, et meam pro ejus scio
 me objecisse animam: et hoc ostenditur gestis: et
 ex his, qui quamquam per meam absentiam acer-
 rime videantur esse discussi. Et quid longo sermone
 opus est uti? cum vobis omnia Dominus Deus noster
 Jesus Christus patefacere et satisfacere possit; quia
 et quando cognovi vos ad apostolicæ sedis præsula-
 tum advocari, commune gaudium totius mundi esse
 judicavi. Ab illo enim tempore, hoc ipsum scribens
 ad vos, quantum ad me, quidquid ad honorem et
 satisfactionem vobis et apostolicæ sedi pertinet, ni-
 hil prætermisi, sed nec prætermitto. Paulo post au-
 tem scietis per venerabiles, annuente Domino Jesu
 Christo, quia hæc ab exordio mihi sunt excogitata,
 et quando Dominus Deus tempus dedit ad effectum
 hæc sunt producta. Omnem cum vestra sanctitate in
 Christo fraternitatem ego quoque et mei plurimum
 salutamus.

EPISTOLA LXXIII.

AD DOROTHEUM THESSALONICENSEM EPISCOPIUM
Romam ei veniendum, ut catholicam doctrinam perci-
piat, et objectum crimen punget.

Hormisda Dorotheo episcopo Thessalonicensi.

Considerantes tuæ fraternitatis Ecclesiam ante
 prætereuntis mala discordiæ olim cum sede apostoli-
 ca præcipua fuisse caritate conjunctam, te nuper
 pacis redditæ esse credebamus auctorem, sed quia
 nos prævenire debueras, sequi etiam remoraris,
 non leviter pro fraternitatis tuæ dilata correctionis
 ingemisimus tarditate; scribis enim aures nostras
 cujusdam sceleris atrocitate turbatas. Utinam usque
 ad nos tantum detestabilis fama percurreret, et non
 toto orbe Christianis mentibus tam dolendum, tam
 execrabile facinus nuntiaret? ut qui te innocentem
 nesciunt, a Christianitatis simul credant tramite de-
 viasse. In qua enim mundi parte immanitatis hujus
 invidia non et catholicas contristat Ecclesias, et
 hæreticorum prava vota lætificat? quæ nos a dile-
 ctionis tuæ conscientia, sicut litteris intimas, ostendi
 cupimus, aliena: quid enim votis nostris magis con-
 venit, nisi ut redire ad pacem catholicam volentes
 episcopos, a crudelitate et criminibus contingat sem-
 per innoxios comprobari. Expectamus igitur, si non
 desunt fraternitatis tuæ veritatis Deo nota præsidia,
 ut et tanti sceleris a te repellas invidiam, et in re-
 conciliatione fidei tandem eorum qui reversi sunt
 sequaris exempla. Data iv calendis Novembris, Rus-
 tico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA LXXIV.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Accepisse ejus litteras, et de ejus fide et pietate nun-
quam dubitatum.

Hormisda Justino Augusto.

Benedicta Trinitas Deus noster, qui vobis guber-

naacula commisit mundani imperii, quibus non solum pro jure regni veneratio deberetur, verum etiam pro gloriosi modestia et integritate propositi. Vere enim glorificamus Deum, lectis vestræ pietatis epistolis, quibus promissæ legationis moram pro infirmitate ejus, qui dirigendum fuerat excusando, luce clarius reddidisti quam curam fidei et pudoris haberetis, ostendentes rerum summam regentibus non sufficere ad dominationis apicem quam obtinent potestatem, nisi ornamenta morum pretiosiora faciant principatum. Servet circa vos, clementissime imperator, Deus noster beneficia sua, et respiciens bona vestra, largiatur æterna. Nec nos tamen momordit ulla suspicio aut implendi tarditatem promissi; nec mutatione credimus evenisse consilii. Nefas enim erat de ejus verbis qualibet sollicitudine dubitari; cujus fidem in magnis rebus datum est tam evidenter agnosci. Redeunte igitur filio nostro spectabili viro Eulogio tribuno et notario cultum debite salutationis exsolvimus, Deo magno continuis precibus supplicantes, ut qui vestro studio per infideles vulnera impacta caravit, ævo vobis per longiora tempora propagato, unitatem Ecclesiæ redditam ex omni quoque faciat parte securam. Data iv calendas Novembris, Rustico viro clarissimo consule (anno Domini 520).

EPISTOLA

JUSTINI AD HORMISDAM.

Gratum ad pontificem mittit, suadetque ut Asianis et præcipue Orientalibus suorum episcoporum nomina damnare nolentibus Anastasii exemplo indulgeat: ab eisdem preces pro Ecclesiarum unione oblatas transmittit.

Justinus Augustus Hormisdæ papæ (a).

Quo tuimus semper, et quo sumus studio pro conciliandis sententiis catholicam fidem colentium, ut eodem animo cuncti venerentur numen individuum Trinitatis, palam fecisse dignoscimur: nunc legatum ad vestram beatitudinem ultro ob hoc ipsum dirigentes Gratum virum (b) sublinem magistrum serinii, quo remedium tandem reperitur discordiis varia (c) cunctantium, nunc prono libentique suspicientes affectu viros religiosissimos, quos interventores unitatis vestra sedes apostolica credidit destinandos. Profecto enim tanquam ipsam pacem, et jucundis eos oculis aspeximus, et extensis manibus duximus amplectendos. Quin etiam omni intentione ordinavimus, ut venerabilis Ecclesia Constantinopolitana, nec non complures aliæ vota suscipiant, vestra, non solum in cæteris, sed in auferendis etiam nominibus ex sacris diptychis, quæ removenda maxime postulatis. Verum nonnullæ fuerunt urbes et Ecclesiæ tum Ponticæ, tum Asianæ, præcipue Orientales, quarum clerici vel populi omnibus pertentati minis

A et persuasionibus, tamen nequaquam flexi sunt ut tollant antistitum et repellant nomina quorum apud eos opinio floruit, sed morte vitam duriorum æstimant, si mortuos condemnaverint, quorum gloria-bantur vita superstitem. Quid igitur faciamus hujusmodi pertinaciæ, quæ nec dicto audiens existit, et tormenta in tantum despicit, ut amplum sibi ac festivum judicet, si corpore prius quam religioso desistat consilio? Nobis quidem videtur opus esse mollius agendi et clementius: quæ si uno in tua (d) sanctitate, jam nec in alio poterunt inveniri, nam neque sanguinis et suppliciorum cupidi (quod dictum etiam grave est) libellum susceperunt, neque ut pravo discrimine remaneant imperfecta concordiæ desideria, sed ad propagandam quo possumus ordine conjunctionem membrorum Ecclesiæ. Utrum itaque præstantius erit minorum gratia in totum esse nobis (e) adjectas tantas multitudines, an, concessis exiguis et remissis, majora et omni ratione quærenda corrigi, ut quæ non licuit (f) per omnia, saltem ex necessariis partibus allegerent? Veniam itaque nomen postulamus, non Acacii, non utriusque Petri, non Dioscori, vel Timothei, quorum vocabula ad nos datæ tuæ sanctitatis epistolæ continebant, sed quos in aliis celebravit civitatibus episcopalis reverentia, et hoc exceptis urbibus, ubi vestræ beatitudinis libellus jam in plenum admissus est, nisi hanc quoque partem benevolentia statuerit vestra mitius corrigendam. Verum nec judicio (g) caret sedis apostolicæ, ut non magis venia dicenda sit quam deliberata jam ac perspecta diffinitio. Anastasius quidem religiosissimæ memoriæ vestræ culmen Ecclesiæ palam aperteque constituit, cum hoc idem scriberet negotium prædecessori nostro, satis esse pacem affectantibus, si nomen tantum reticeatur Acacii. Ergo priora vestræ sedis constituta sequitur qui non omnes memorias mortuorum iudicat contemnendas, ut indignum habeatur et incongruum, si non placidior omnibus non solum defunctis, sed etiam superstitionibus vestra divulgetur in omni fine terrarum lenitas. Et hoc quidem non dubitaverimus ita gratiosum vobis futurum, ut pacifico statim responso lætior mundus reddatur. Retinet autem vestra sanctitas, quod dudum scripsimus, ex Oriente supplicationes nobis esse destinatas, voluntatem ipsorum continentes et arbitrium, in quo sese duraturos ostendunt firmiter, et quo nulla ratione desistendum existimant. Hanc itaque chartulam secundum nostra promissa per Joannem virum reverendissimum episcopum dirigendam vobis in præsentem merito credidimus, ut a vestra sede etiam teor ejus admissus ad colligendas proficiat et adunandas ubique venerabiles Ecclesias, et Hierosolymitanam

(a) Cod. Luc. 123, *Sacratissimo ac beatissimo archiepiscopo almæ urbis Romæ ac patriarchæ Hormisdæ*. Hæc tamen inscriptio apposita est ab altera manu fere ejusdem antiquitatis, cum prius esset ut hic in textu.

(b) Idem cod., *expectabilem*.

(c) Idem cod., *certantium*.

(d) Idem cod., *sanctitudine*.

(e) Idem cod., *abspectas*.

(f) In eodem cod. ita primæva manus; sed altera fere ejusdem antiquitatis ita emendat: *ut quæ non licuit missis, majora per omnia saltem, etc.*

(g) Idem cod., *res caret et sedis, etc.*

præcipue; cui tamen omnes favorem impendunt quasi matri Christiani nominis, ut nemo audeat ab ea sese discernere: consensum itaque propitium tuam sanctitudinem epistolari quoque pagina convenit declarare; ut, cognito omnibus atque patefacto, tenorem ejusdem chartulæ a vobis etiam laudari, et tenaciter custodiri lætior mundum existat. Data (a) idibus Sept. Chalcedone, Rustico viro clarissimo consule. Accepta pridie calendæ Decembris, consule suprascripto (anno Domini 520).

EXEMPLUM PRÆCUM.

Ejus opera ad Ecclesiæ unitatem admitti rogant. Catholicam fidem profitentur.

Deo amabili ac piissimo imperatori ex Deo Augusto et principi Justino Christianissimo deprecatio et supplicatio ab Hierosolymitanis, et Antiochenis, et secundæ Syriæ clericis et abbatibus et possessoribus Syriæ provinciæ.

Haurite aquam cum lætitiâ ex fontibus salutis (Isai. xii), vociferator (b) Isaias propheta exclamat, fontes salutis (c) evangelicæ veritatis prædicationes manifeste ostendens, ex quibus beati Apostoli et eorum qui per ordinem fuerunt discipuli et sapientes Ecclesiæ doctores, salutarem aquam fidei haurientes, omnem sanctam Dei Ecclesiam irrigaverunt, quæ in petra summi apostolorum subnixâ rectam et inflexibilem confessionem custodiens, fiducialiter cum eo ad unigenitum Filium Dei exclamat omni tempore, dicens: *Tu es Christus Filius Dei vivi* (Matth. xvi). Hanc salutarem confessionem (d) a sanctis quatuor synodis, quæ evangelicis præceptis sunt honoratæ, suscipientes, nunquam per Christi gratiam a traditis nobis rectis dogmatibus deviamus, sicut rerum testatur probatio, et tempore necessitatis fidei constantia demonstrat. Si igitur ut Christiani rationis fidei sumus participes, domine piissime, et ad communem pacem et unitatem festinamus, nostram fidem, quam ab initio suscepimus, per hanc satisfactionem nostram manifestam vestræ facimus pietati; ut notum sit quia et paci concurrimus, et a recta cum Dei juvamine non divertimus fide, sed omnem ex æquo hæresim execramur, non solum Eutychnistas et Acephalos, sed et Nestorianos, et hominem colentes toto animo (e) audentes anathematizamus. Nos autem, domine (f) carissime imperator, sicut supra dictum est, in Patrem et Filium et Spiritum sanctum, ab initio baptizati quoque et credentes (g) essentiam Dei in tribus (h) subsistentiis, adoramus: secundum sanctorum Patrum symbolum credentes in unum Deum Patrem omnipotentem, et in unum Dominum nostrum Jesum Christum unigenitum (i) Deum Verbum, similiter et in unum Spiritum sanctum; et secundum hoc divinum * mathema, defini-

tionem a sancta Chalcedonensi synodo promulgatam intelligimus quoque et suscipimus, confidentes et credentes, quia unam substantiam vel personam, quod idem est, ipsa sancta synodus in duabus naturis, id est in deitate et humanitate indivise et inconfuse prædixit Deum Verbum. Dominus noster Jesus Christus unus est ex sancta et unius essentia Trinitate; si enim unum Deum in tribus subsistentiis, sicut dictum est, accipimus, Pater autem non est incarnatus, nec Spiritus sanctus; Deus Verbum incarnatus est, et homo factus est unus ex sancta et unius essentia Trinitate, secundum filiationis proprietatem. Sic ita secundum prædictas quatuor synodos credentes, (j) et secundam Dei Verbi natiuitatem secundum carnem confiteri non renuimus. Unde proprie Dei (k) virgo genitrix esse creditur, tanquam quæ natura et veritate unius essentia Patris Filium Deum Verbum, natura immutabilem, ex ipsa factum hominem, enixa est, et duas naturas in Christo per essentiam vel substantiam unitas confiteutes sicut in unius persona, vel substantia. Neque harum diversitatem vel proprietatem post unionem auferimus, nec eas dividere in duabus personis et substantiis per unionem sumus edocti; eumque scimus unigenitum Filium Dei, et ante incarnationem ejus, et post: eundem Deum quidem simul et hominem; passibilem carne, impassibilem deitate; circumscriptum corpore, non circumscriptum spiritu, eundem terrenum et cœlestem, quem mundus ut hominem cepit, et ut Deum continere non potuit, mortalem et immortalem, nusquam naturarum diversitate ejus ablata, neque dividentes per essentiam unionem. Hoc enim veræ maguum pietatis mysterium, quia unus ex sancta unius essentia Trinitatis incarnatus, et homo factus Deus Verbum in utraque natura deitatis et humanitatis indivise et inconfuse cognoscitur et adoratur, non conversionem vel mutationem sustinens, sed proprietatem utriusque naturæ in una persona in semetipso conservans. Ob hanc igitur fidem prædictas sanctas synodos suscipientes et custodientes anathematizamus omnes qui adversus eas quocunque tempore vel modo aliquid conscripserunt, præcipue Joannem Egeotam, qui adversus memoratam sanctam Chalcedonensem synodum multas ut Nestorianus blasphemias evomuit; similiter et condemnantes Timotheum, Ælurum cognominatum, sicut Eutychnistas, adversus eam cum suis latrantem sequacibus. Ita ergo cum Dei juvamine semper sensimus, et jam nunc sentimus. Quapropter hanc satisfactionem vestræ obtulimus pietati: et ut jubere dignata est, nos proprium intellectum, et quemadmodum de sana fide sentimus exponere: quia quidam hæretici, dum suam malam

(a) Idem cod., *quinto iduum.*

(b) Idem cod., *Isaiæ propheta.*

(c) Idem cod., *evangelicæ veritates.*

(d) Idem cod., *inserti custodiens fiducialiter.*

(e) Idem cod., *odientes.*

(f) Idem cod., *christianissime.*

(g) Idem cod., *unam essentiam.*

(h) In eodem cod. ita emendat manus antiqua; sed prior posuerat *substantiis.*

(i) Idem cod., *Dei.*

(j) In eodem cod. deest et *secundam.*

(k) Idem cod., *genitrix sancta Virgo, etc.*

* Hoc est symbolum, vel doctrinam. HARD.

fidem occultare festinant, nostram in Christo libertatem et rectam vestram detrectare conantur. Supplicamus igitur vestram clementiam, sollicitudinem perfectam in Ecclesiarum unitione sanctorum habere debere; ut unitas quæ cum Dei fuerit iuvamine, nec ullo deinceps rationabili aut irrationabili occasione fomite inquietari pax possit. Deus autem omnium vestrum pium adimpleat desiderium in gloriam sui et reipublicæ disciplinam.

EPISTOLA LXXV.

AD SYNODUM CONSTANTINOPOLITANAM.

Gratulatur Epiphanium pontificem electum.

Hormisda synodo Constantinopolitana.

Fratrem et coepiscopum nostrum Epiphanium, apud felicissimam (Deo favente) Constantinopolim ad officium muneris sacerdotalis assumptum pervenisse ad nos, fraternitate vestra referente, gaudemus, quia gratius quodammodo suscipiuntur indicia, quæ significaverit amata persona, et tanto majus pro auctoritate nuntii nascitur gaudium, quanto non est quod de testimonio disputetur. Sic erat congruum, carissimi nobis, sic se circa proximum patefacere decebat affectum, ut per vos sedi apostolicæ innotescat quod moribus et sanctitate fulgeret; quod usque adeo se omnium bonis (sicut et vos asseritis) imbuat institutis, ut non sit fortius meritis testimonium, quam in honorem sacerdotis adscitum. Quid est enim quod de eo habeatur ambiguum, in quo de bonis moribus sub probatione factæ concordie præsuscepta sunt divina. Quapropter facitis sancte, facitis religiose, facitis pie, quod veritatis testimonium libenter impenditis, quod præmium bene meritis non negatis. Quia idem error est tacere veritatem, qui est falsis assistere; et eadem injustitia est si negetur honor moribus placitis, quæ est si concedatur indignis. Certum est, amantissimi, participari vos cum sacerdotis laudibus intimatis, quia omni fraternitatis vestræ ordini transcribitur, quod in uno, quem ex vobis elegistis, esse laudatur. Deus omnipotens fidei suæ pacem sub perpetuitate conservans electionem ordinationemque vestram, quam insinuandum sedi apostolicæ per Joannem fratrem et coepiscopum nostrum, nec non et Heraclianum presbyterum, atque Constantinum diaconum filios nostros religiose credidistis, tanta firmitate corfortet, ita et omnium discordantium luctamina disjiciat, ita dissidentium corda compescat; et quemadmodum sub fratre et coepiscopo nostro Epiphanio pacificationis datum est indicium, gratulemur effectum. Data vii kalendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

Gesta in causa Abundantii episcopi Trajanopolitani in scrinio habemus.

EPISTOLA LXXVI

AD EPIPHANIUM EPISCOPUM CONSTANTINOPOLITANUM.

Quod qua decuit via ad sacerdotium pervenerit. In unione Ecclesiæ perseverandum. Et de acceptis muneribus.

Hormisda Epiphanio episcopo Constantinopolitano.

A Benedicimus Dominum fraternæ caritatis affectu, quia non solum synodica relatione ad sacerdotium digne pervenisse cognovimus, sed factis atque moribus comprobamus: et ita se meriti sui gradus patefecit affectibus, ut ante fratrum et coepiscoporum nostrorum testimonium cuncta crederemus. Quod enim illi te promittunt posse omnia agere, nos videmus implisse; et tanquam fidei tuæ servata pacis fuerit gratia, sic unitatis hactenus dilata sunt vota divina. Eorum prædestinationi caritatis tuæ vocabulum quo nuncuparis accessit, sub quo spiritus apparente concordia, factum est ut dicamus: *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum* (Psal. CXXXI). Quapropter in Christo Domino nostro reddentes officia salutationis, hortamur ut boni operis initium laudabile continuet institutum, secundum sanctum Evangelium, quo monemur: *Qui perseveraverit in fine, hic salvus erit* (Math. x). Adhortamini igitur reliquos, invitate monitis, colligite blandimentis: quia talenti crediti multiplicata compendia sacrificia sunt divina. Præterea gratissime tulimus quod Joanni fratri et coepiscopo nostro, necnon Heracliano presbytero, atque Constantino filiis nostris internuntiis promotionem caritatis tuæ cognovimus, qua esse aliquid dulcius non putamus. Et cum te prædicti viri, etsi pro obsequio suscepto facerent, non tantam ratione laudarent, beati omnium sumus, quod dignæ rei nuntius relator dignus exstabat, ut tibi absolutissime de legatorum meritis probatio sit honoris. *Manu papæ*: Suscepimus calicem aureum gemmatum, patenam argenteam, et alium calicem argenteum, et vela duo ministerio basilicæ beati Petri apostoli profutura, a caritate tua directa. Data vii kalendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

EPISTOLA

EPIPHANII AD HORMISDAM.

Ab Orientalibus imperatori preces oblatas se ad eum misisse.

Domino meo per omnia amabili Deo sanctissimoque fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus in Domino salutem.

Quantam alacritatem aut quale desiderium piissimum et Christianissimum imperator caram perfectam unionem universarum Ecclesiarum habeat, non voluntate tantum, sed operibus ipsis habitantibus, in hac regia urbe, et aotequam ad regnum a Deo sibi datum perveniret, ostendit. Sanctitati autem vestræ ex correctis ab initio regni ejus, et usque nunc laboribus maxime manifestavit, per quos omnia catholica Ecclesiæ membra in unum Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi corpus cum prompto nititur animo conjungere: et quid opus est verbis uti prolixis, qui rebus ipsis, quanquam nos veri testes, existere valeamus. Habet tamen et vestra sanctitas experimentum quod et per scripta cognovit: confirmat quidem hæc quod nunc additur. Nam quidam qui sub potentissima ejus manu sunt, religiosissimorum sacerdotum ex Orientalium partium regionibus, preces porrexerunt, docentes de his quæ voluerunt. Nec hoc

latere vestram volens sanctitatem, bene deliberavit ut quod jam factum est in præsentî nuntiaret vestræ sanctitati. Paulo post de ea his manifestius significare; ut, communi concilio præcedente omnino, Domino et Salvatori nostro Jesu Christo ea quæ ad utilitatem communcem conveniunt, et undique sunt irreprensibilia, catholicæ fidei correctionibus, clarescant. Opportune igitur existimantes fraternis litteris vestram sanctitatem et carissimis alloquiis rogamus ut majus et instantius pro piissimo principe nostro omnium Dominum Deum orare dignemini. Omnem in Christo fraternitatem quæ cum vestra est sanctitate ego quoque et mei plurimum salutamus *Alia manu*. Incolumus in Domino ora pro nobis, amabilis Deo et sanctissime pater.

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Paulini sollicitudinem laudat.

Domino meo per omnia amabili Deo sanctissimoque fratri et comministratori Hormisdæ Epiphanius in Domino salutem.

Paulinus vestræ sedis defensor, qui vestram retulit epistolam, vestræque sanctitatis virtutem in se ostendens, cum gaudio nobiscum conversatus, suam sollicitudinem communibus consiliis actibusque contulit. Sed quoniam ad vos festinantem non oportebat eum prolixiore tempore remorari, ideoque reciprocis alloquentes vestram sanctitatem, protegi præfatum virum et nostri dignum amoris fidelem servum subsistentem commendamus. Erit autem de his quæ a nobis gesta sunt pro vestro animo, et circa sanctas Ecclesias sollicitudinem quam gerimus, vigilare nobis dignus fide enarrator. Nam nos orationibus vestræ sanctitatis, ut naturalem bonitatem hujus rei respicientes, vigilantissimum habentem studium, et Deo cooperante in plurimis verbum gratiæ decurrens sine aliqua obsistentia ad effectum nostrum ducit et intentionem. Sed quia difficultates aliquæ accesserunt, gubernatione utique et inniti dispositione ea quæ hic movetur oportet, et competenter exponi, sicut et vestra cognoscit super omnia sanctitas. Et quemadmodum oportet eos qui Dei greges pascere sortiti sunt universa ad gloriam Dei et agere et moliri, spem salutis in eum habentes: et sicut scriptum est: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum* (Rom. viii). Ea enim quæ vobis placeant, sicut dictum est, sentire quoque et agere nitimur, sanctissime. Omnem in Christo fraternitatem, quæ cum vestra est sanctitate, ego quoque et mei plurimum salutamus.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI VIRI CLARISSIMI AD HORMISDAM.

Petit ut pro Ecclesiarum unione laboret, et sibi ad ea respondeat quæ per legatos scripserat.

Domino beatissimo atque apostolico patri Hormisdæ papæ urbis Romæ Justinianus.

Quanta reverentia vestram beatitudinem veneremur, multis epistolis, ex quo serenissimus imperator

A filius vester regnavit, cognoscitis. In præsentî quoque debito pudore salutantes tuam sanctitatem, postulamus enixius ut assiduis precibus et frequentissimis orationibus pro concordia laboretis Ecclesiarum (a) vestrarum, nobisque (sicut per legatos etiam vestros post omnia scripsimus) tam de sermone de quo vertitur controversia, quam de nominibus episcoporum sub Acacio defunctorum, per Eulogium virum sublimem tribunum et notarium dignetur apostolatus vester integrum indubitatumque destinare responsum; omnibus videlicet quæ presentibus legatis vestris ordinata sunt in perpetuo firmiter duraturis. Vir namque religiosus Joannes episcopus, qui venturus est Romam, detinetur ægritudine corporali: nihil enim prohibet ante ejus quoque adventum concordiam prævenire, sublata dubitatione religionis, et eum tamen mox dimitemus favente divinitate, quia jam melius habet: quoniam nec difficulta sunt quæ ceciderunt in ambiguitate; nec expedit diutius causam vitæ protrahi sempiternæ, ne dilatis temporibus aliquid nascatur incertius. Eternitatis igitur supernæ tremendique iudicii non immemor sanctitas vestra, quæ sibi commissa sunt efficaciter tradi deproperet, (b) ut intelligant cuncti recte vos apostolicæ sedis esse primatum sortitos. Hæc igitur quæ scribuntur a nobis affectu paterno jubete quantocius adimpleri. Scitis namque quam sit admirabilis gloriæ tantorum errores annorum vestri pontificatus tempore stirpitus aboleri.

EXEMPLUM EPISTOLÆ

JUSTINIANI COS. AD HORMISDAM

Confitemur Christum Dominum recte unum in Trinitate dici, secus unum ex Trinitate. In nominibus episcoporum damnandis non ita severe agendum.

Domino viro beatissimo sanctoque patri Hormisdæ urbis Romæ pontifici Justinianus cos.

Quantum venerationem religionis habeamus, quamque solliciti semper fuerimus propter uniendas sanctas Ecclesias, testis est quoque vestra beatitudo. Postquam regnavit enim dominus noster inelytus imperator per omnes ad Italiam venientes direximus litteras, apostolatam tuam rogantes sicut decebat. Nunc etiam ne quid eorum quæ fieri convenit prætermittatur, Joannes vir reverentissimus antistes, Heraclianus presbyter, et Constantius diaconus sacrosanctæ Ecclesiæ hujus inelytæ civitatis destinati sunt ad urbem feliciter, ut super omnibus quæ scripsit filius vester serenissimus imperator integrum responsum accipiant. Dignetur ergo sanctitas tua suscipere memoratos viros religiosissimos libenter, et habitis orationibus, placataque Divinitate, sic omnia debeat ordinare venerabiliter, ut nihil ultra remaneat in ambiguum. Nobis etenim videtur quoniam Filius Dei vivi Dominus noster Jesus Christus ex virgine Maria natus, quem prædicat summus apostolorum carne passum, recte dicitur unus in Trinitate cum Patre Spirituque sancto regnare, majestatisque ejus personam in Trinitate, et ex Trinitate non infideliter credimus.

(a) Edit. Rom., *venerandarum*.(b) Al. *filii*.* Ita legitur in collect. Avellana, cum antea in editis haberetur, *vir clarissimus*.

De nominibus autem defunctorum episcoporum clementer, et ut decet pacificum patrem disponite: quia vester quoque prædecessor beatæ recordationis ad memoriæ principalis Anastasium scripsit, ut si nomen Acacii tantummodo tolleretur, una nobis esset communio. Nonne igitur suasit vestra sedes, ut præstet imitari beatissimum et sanctissimum Leonem Romanum pontificem, ac sicut ille scripsit Leoui, ita et vos omnibus amputatis dubitationibus perfectas pacificasque paginas ad invictissimum principem filium vestrum rescribere Ecclesiæ, ut ante tribunal venturi iudicis participes eorum sitis quorum sedem jure sacerdotali tenetis. Ostendat ergo tuus apostolatus quod Petro successit apostolo; quoniam Dominus a vobis utpote summis pastoribus exacturus est universorum salutem, qui poterunt esse salvi firmata concordia. Nos etenim finitulis capitulis, de quibus scripta suscepistis, ultra non patiemur a quoquam controversiam religionis in republica nostra moveri, nec vestram sanctitatem convenit audire superflua concertantes.

EPISTOLA LXXVII.

AD JUSTINIANUM.

Commendat Justinianum de reverentia sibi exhibita. Promissam legationem se expectare. Sanctissimæ Trinitatis mysteria explicat.

Hormisda Justiniano viro illustri.

Quod celsitudo vestra animi circa me sui benevolentia dignatur ostendere, facitis rem Deo placitam, et rectæ conscientie congruentem; sed non parva sunt nobis hujus emolumenta propositi. Major in vos fructus de tali bonitate revertitur, neque enim vacua honorificentia est quæ defertur antistiti. Indubitatum siquidem est quia honor ministri cultus est domini, et qui personam sacerdotis magni habet, majorem remunerationem ab eo cui sacerdos famulatur accipiet, dicente Domino Jesu iis qui prophetas in honore suscipiunt, suam mercedem esse reddendam; et apud me quidem magni est gratia vestra momenti, eo tamen pretiosior, quia quidquid mihi gratiæ dignanter impenditis, in Ecclesiarum defensione monstratis. Sed ut ad id quod celsitudo vestra desiderat noster sermo dirigatur, quanquam et clementissimus imperator, et vos promittatis legationem esse venturam, et id cum ratione convenerit, ut eorum qui dirigendi sunt super omnibus nos decuerit expectare præsentiam; tamen quia gratum nobis est studium quod circa religionem vos habere declarastis, non gravat prælibare, dicendo non opus ut stabilitatem fidei vestræ intentionis (contentionis) potius quam rationis sequaces procaci verborum novitate confundant. Sancta Trinitas Pater, et Filius, et Spiritus sanctus unus est Deus; hanc Israel jussus adorare, cujus inseparabilis et indiscreta distinctio separari, servata tamen proprietate sua unicuique personæ. Hæc interim commendanda fidei vestræ, epistolaris styli terminum cogitantes, congrua credi-

(a) Hoc epistolæ argumentum ex editione Romana desumptum eidem epistolæ plane non respondet;

mus brevitate sufficere, plenus disserenda cum florente imperio clementissimi principis, si promissam legationem et nos suscipere Deo propitiante, contigerit, et cognitis omnibus cum adiutorio Dei nostri responso reddito pro universitatis informatione remittere.

EPISTOLA

JUSTINIANI VIRI ILLUSTRIS AD HORMISDAM.
Petit ut legatos rebus bene questis redire quamprimum curet (a).

Diligenter apostolatus vester cognovit quanto fidei calore filius vester serenissimus imperator nosque fuimus ab iuitio. Nunquam cessavimus agere quæ pertinebant ad firmamentum religionis divinæ. Pro qua re nuper etiam reverendissimos sacerdotes Romanam direximus, ut integrum componeretur de capitulis, quibus ad ea dubietas vertebatur. Sed ignoramus quæ difficultas provenerit ut minime sopirentur hactenus ea quæ videntur esse levissima. Salutantes ergo vestram reverentiam petimus ut nulla præbeatur occasio, qua de tua quisquam possit ambigere voluntate; sed habentes præ oculis iudicium majestatis supernæ, modis omnibus festinare digemini.

EPISTOLA LXXVIII.

AD JUSTINUM AUGUSTUM.

Ad evitandam discordiam nihil innovandum: et de his qui ad communionem admitti possunt Epiphanio scriptum.

Hormisda Justino Augusto.

Scio quidem, venerabilis imperator, clementiam tuam conscientia boni operis tantum esse contentam; nec in his quæ pro catholica Ecclesiæ unitate disponitis, humanis laudibus indigere, et (ne) magni studii gloria non digna remuneratione vilesceat. Quanta est enim circa eum humani summa præconii, cui contigit terrarum regna committi? Cum eo noxia sint blandimenta adulationis suspitioni, quæ humilitas detulerit imperanti. Et alias secundum evangelicam traditionem necesse est ut fructu supernæ remunerationis careat, qui retributionis laudem expectat. Hinc mansuetudinem vestram omni bonitatis perfectione pollentem, ad Deum universa quæ memorabiliter factis referre non ambigo, nec caduca cogitantes, ab illo expectatis pro actuum vestrorum retributione mercedem, quam honorum omnium constat auctorem. Et tamen ego divinis, quibus obsecundo, convenio institutis, ne religiose conscientie vestræ beneficia conferta dissimulem, ne taciturnitas mea, quæ vobis crescit ad gloriam, mihi, quod absit, vertatur in culpam. Novi enim de illis decem Dominum et Salvatoris nostri pietate mundatis, quia et novem sunt nota ingratitude improbat, et unus testimonium fidei et merita receptæ salutis retulit, qui gratiarum actionem sanatus exsolvit. Exsequar exempla quæ didici, et quod per officii mihi crediti materiam prædico, sub occasione literarii sermonis exhibeo. Ago gratias quanto (a) amplius possum, et si quantas debeo non possum: sed solatium mihi est quod de

ego istud substituerem: *Quod capitulis propositis nondum congruo responso satisfecerit, modeste queritur.*

beneficiis mecum vestris mundus exsultat, et lacerratae hactenus Ecclesiae membra ad compagem suam revocata gloriantur. Reduxisti populum fidem, persecutus errorem, inclinata est superbia inimicorum Ecclesiae Dei, et humilitas erecta fidelium. Magna res tibi contigit, imperator: magna in te emolumenta cum potestate coierunt, quae merearis intellige. Non exiguum in te partem boni operis illius quod vadens ad caelos Dominus noster Jesus Christus contulit transtulisti: nam pacem quam ille discipulis dedit per te mundus invenit: non dubium congratulari tibi angelos caeli: nam si juxta assertionem evangelicam laetitia est eis super uno peccatore salvato, quae potest esse populo? Salve Ezechias praesentis aetatis. Nam etsi fuerunt ante eum reges Juda (b) bonum qui facerent, nullus tamen eorum dissipavit excelsa; tu quoque schismatum et superbiae dissipator, et cultus veteris restitutor, praesume tibi similitudine illius annorum augenda curricula, qui operum ejus imitaris exempla. Haec omnia, quae ad majus gloriae tuae spectant augmentum, non stimulo adhortationis alienae, non ullis precibus excitatus aggredieris: solus tibi in consilio Deus: non est qui se ad participationem tanti operis tentet inserere: tibi debes actionis hujus studium, tibi bonae actionis effectum. Tu me venerabilis imperator, Ecclesiae vulnera tam longa moerentem ad spem reddende salutis animasti. Tu me post tam continuos turbines jam pene desperatione cessantem ad novam tranquillitatem directus ultro fpiis litteris excitasti: hoc quoque procul dubio divina intelligentia conferente, ut inter ipsa tui principatus exordia fidei ejus dicares obsequium, cui acceptum debebas imperium, sed qui te ad incipiendam haec non potui primus impellere; nunc majore fiducia tantis beneficiis compellor provocatus orare, ne patiaris in re tam boni operis esse defectum; ne manus, quas ad Deum erigis, accepti operis perfectione suspendas. Negare non possum pro domini nostri haec me affectu et unitatis exposcere: sed fateor et salutis tuae pro tanta mansuetudinis gratia haec studia me debere. Scriptum est enim *quia qui perseveraverit usque ad finem salvus erit* (Matth. x). Nec vos aliorum obstinato reddat a proposito pigriores. Durum est, ut efficacior sit eorum pertinacia qui dividunt pacem, quam eorum qui asserunt unitatem. Amentur vulnera cum provideantur pro salute remedia, et praepotabile.... putetur se.... mortuis quam inhærere cum vivis. An non aequum est, ut religiosi principis subdantur imperio qui non moventur exemplo? Non omnis aeger remediis salubribus acquiescit, et medendi studium saepe ipsis quibus adhibetur ingratum est: et tamen grata est pro salute necessitas, nec ipsi post respirationem non sunt beneficiis obnoxii qui curantur inviti. Cavenda est subtilium magna circumspectio calliditas, qui ingerunt difficilia, dum nituntur labefactare composita. Et quis

A hoc possit admittere, ut ad illa per pacem credamur adduci, ad quae non potuimus discordiae necessitate compelli? Ad putetur aequum, ut contra salutem principis subjectorum voluntatem sequatur, quam pro sua salute subjecti, principis non famulentur imperio? Ipsam tibi mecum, venerabilis fili, crede Ecclesiam Dei supplicare, ut eam sine macula et ruga, sicut scis Domino placere, custodias; nec in eam oculus ille qui pervigilat naevum aliquem quem aversetur aspiciat. Ama quod a Deo compunctus elegisti, et intermeratum serva illud cujus pars esse voluisti. Fuerit ante sollicitudo tantum mea, nunc unam nobis causam tua fecit esse clementia. Nec anteriorem me quisquam dicat esse prioribus, nec adhortatio alicujus pro sententiae auctoritate teneatur. Diligentior me non pertinaciae studium, sed scandalosa secuta fecerunt. Forte inter initia locus esse potuit lenitati: male (sicut notum est) per accessus praecedentium temporum errorum augmenta creverunt. Non parvi habeas, fili sanctissime, quod curasti, ubi sancta Chalcedonensis synodus, et inter sanctos venerandi papae Leonis religiosissima constituta locum alicujus honoris habuerunt? Ubi non adversum tanta fidei fundamenta quasi quodam bellicum hostium Dei insonuit exercitus? Quanto acrioribus haec impetita sunt jaculis, tanto validioribus sunt munienda subsidiis. Rogo, clementissime imperator, ne me aut ad delenda (*Edit. Rom. deserenda*) haec quae dudum beneplacita sunt, aut mutanda compellas. Vox enim illa auribus meis indesinenter immurmurat: Quia *nemo manum ad aratum mittens, et post se respiciens aptus est regno* (*Dei Luc. ix*), cum in evidenti sit, quia poenitentia malorum est operum, non bonorum. Sed quanquam his urgemur angustiis, tamen propter mansuetudinis tuae considerationem, et venerabilium legatorum Joannis episcopi, Heracliani presbyteri, et Constantini diaconi allegatio nos non inhumana permovet, qui innocentibus aut ignaris causae remedia credidit esse poscenda: ad fratrem et coepiscopum nostrum Epiphanium scripta transmisimus, ut memor fidei, memor religionis, quos digno susceptione esse crederet, et alienos a communione quam respicimus, sicut asserit, innocentes eos ad societatem suae communionis admittat, libelli tamen qui a nobis interpositus est tenore servato. Melius est enim et magis Deo placitum, si salva fide ecclesiastico corpori jungantur abscissi, quam in abscissos transeat, qui in beati Petri immaculata communione manserunt. Data septimo calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

EPISTOLA LXXIX.

AD JUSTINUM AUGUSTINUM.

Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur.

(c) Hormisda Justino Augusto.

Inter ea quae ad unitatem Ecclesiae pertinentia (pertinent), propter quam Deus clementiae vestrae

(a) Al. *humilius*.

(b) Al. *deest bonum*.

(c) Cod. Luc. 423, *Gloriosissimo atque clementissimo filio Justino Augusto*.

elegit imperium, in litteras contulisti : hæc quoque, venerabilis imperator, cura fidei, cui multipliciter vos studere declaratis, adiecit, ut aliquorum preces perferendæ ad humilitatis (a) notitiam jungerentur, quibus vel quid questionis oriretur agnoscerem; vel ad submovendum propositæ consultationis ambiguum responsum a me religiosæ (b) scientiæ conveniens redderetur. Legi omnia sollicitudine qua decebat : et licet ad responsi plenitudinem sufficere potuisset si illa tantum quæ a veteribus (ab auctoribus) sunt diffinita rescriberem, tamen ut religiosi propositi vestri remunerarem affectum, non subtrahendum credidi mei quoque sermonis obsequium. Quid enim est quod emergentibus Nestorii et Eutychetis venenis paterna omisit instructio? Pene omnes impietates cum inventoribus tam nefandorum dogmatum conventientia in unum synodica decreta peresserunt : nec ulterius remansit locus ullus tam diris perfidiæ seminibus amputatis, aut Christum Dominum nostrum credere sine carnis fuisse veritate, aut eundem non Deum et hominem de materni uteri intemerata fecunditate prodiisse, cum alter eorum dispensationem, qua salvati sumus negando, quantum in se est, irritam faceret; alter opinione contraria, sed impietate consimili, in eodem Domino nostro Jesu Christo potestatem divinam a vera humanitate secluderet : neque ille recordatus quia palpandam carnem suam Christus ostendit nec ille Evangelii memor Verbum carnem factum esse dicentis (Joan.) cui vox Domini infideliter insonare debuerat, qua dixit et docuit : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit Filius hominis qui est in cælo* (Joan. iii). Sæpe hæc et multis præcedentium sunt comprehensa sententiis; sed nec clementia vestra [licet jam dicta sint, fastidiose poterit repetita cognoscere: nec nobis pudor est ea quæ sunt a decessoribus nostris prædicta prædicata] revolvère. Neque enim possibile est ut sit diversitas prædicationis, ubi una est forma veritatis; nec abire judicabitur alienum, si cum his, cum quibus conveniemus [fide, congruamus et dogmate. Revolvantur piis mansuetudinis vestræ auribus decreta synodica, et beati papæ Leonis convenientia sacræ fidei constituta : eadem invenietis in illis quæ recensueritis (invenieritis) in nostris. Quid ergo est post illum fontem fidelium statutorum (statutum)? quid amplius (si tamen fidei terminum servat) quamlibet curiosus scrutator inquirat, (c) aut opere aut institutione perfectius (non opus aut adiectione plenius aut institutione perfectius)? nisi forte mavult quisquam dubitare quam credere, certare quam nosse, sequi dubia quam servare decreta. Nam si Trinitas Deus, hoc est Pater et Filius et Spiritus sanctus, Deus autem unus specialiter legislatore dicente : *Audi, Israël, Dominus Deus tuus Deus unus est* (Deut. vi), qui aliter

(a) Idem cod., *mæx.*

(b) Idem cod., *sententiæ.*

(c) Idem cod., *Non opus aut adiectione plebis, aut institutione perfectis nisi, etc.*

(d) In eodem cod. primigenia manus ita hunc textum ferebat : *Notum etiam quod sit proprium Spiritus S. proprium autem Filii Dei ut juxta id, etc.;*

A habet, necesse est aut divinitatem in multa dividendam (dividat), aut specialiter passionem ipsi essentiæ Trinitatis impingat, et (quod absit a fidelium mentibus) hoc est, aut plures deos more profano gentilitatis inducere, aut sensibilem penam ad eam naturam quæ aliena est ab omni passione transferre. Unum est, sancta Trinitas non multiplicatur numero, non crescit augmento; nec potest aut intelligentia comprehendendi, aut hoc quod Deus est discretione se jungi. Quis ergo illi secreto æternæ impenetrabilisque substantiæ, quod nulla vel (neque ulla visibilium, vel) invisibilium naturarum potuit investigare natura, profanam divisionem tentet ingerere, et divini arcana mysterii (arcani ministerium) revocare ad calculum moris humani? Adoremus Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, indistinctam (indivisam) distincte (Dionys. *indistincta*. HARD.), incomprehensibilem et inenarrabilem substantiam Trinitatis, ubi etsi admittit numerum ratio personarum, unitas tamen non admittit essentiæ separationem, ita tamen ut servemus divinæ propriam naturam, servemus propria unicuique personæ, nec personis divinitatis singularitas denegetur nec ad essentialiam hoc quod est proprium nominum transferatur. Magnum est sanctæ et incomprehensibile mysterium Trinitatis, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, Trinitas indivisa : et tamen notum est quia proprium est Patris ut generaret Filium, proprium Filii Dei ut ex Patre Patri nasceretur æqualis, (d) proprium Spiritus sancti ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii Dei, ut juxta id quod scriptum est : *In novissimis temporibus Verbum caro fieret, et habitaret in nobis* (Joan. i) : ita intra viscera sanctæ Mariæ Virginis genitricis Dei unitis utriusque sine aliqua confusione naturis, ut qui ante tempora erat Filius Dei, fieret filius hominis; et nasceretur ex (in) tempore hominis more, matris vulvam natus non aperiens, et virginitatem matris deitatis virtute non solvens. Dignum plane Deo nascente mysterium, ut servaret partum sine corruptione, qui conceptum fecit esse sine semine, servans quod ex Patre erat, et representans quod ex matre suscepit. Nam jacens in præsepio videbatur in cælo, involutus pannis adorabatur a magis, inter animalia editus ab angelis (e) nuntiabatur, vix egressus infantiam, et annuntians mysticam sine institute doctrinam, inter rudimenta annorum puerilium edens cælestia signa virtutum. Idem enim Deus et homo, non (ut ab infidelibus dicitur) sub quartæ introductione personæ : sed ipse Dei Filius Deus et homo, (f) id est virtus et infirmitas, humilitas et majestas, redimens et venditus, in cruce positus et cæli regna largitus; ita nostræ infirmitatis particeps, ut posset interimi, ita ingenitæ potentia dominus, ne posset morte consumi : sepultus est juxta id quod homo voluit nasci, et juxta id

quam lectionem ita reformat manus antiqua et fere æqualis : *notum etiam quod sit proprium Spiritus S. ut de Patre et Filio procederet sub una substantia Deitatis. Proprium quoque Filii, etc.*

(e) Idem cod., *nuntiatus.*

(f) Idem cod., *idem.*

quod Patri erat similis resurrexit, patiens vulnerum, et salvator ægrorum, unus defunctorum, et vivificator, obeuntium; ad inferna descendens et a Patris gremio non recedens : unde et animam, quam pro communi conditione posuit, pro singulari virtute et admirabili (a) patientia mox resumpsit. Hæc ita esse, nec ullam dubitationem oportere recipere, (b) idem Dominus noster Jesus Christus ne inter corporis passiones Deus non esse crederetur, aut ne Deus tantum, et non homo inter opera mirabilium stupenda virtutum, proposito nos duorum apostolorum informavit exemplo, Deum esse Christum Dominum nostrum Petri fide; hominem Thomæ dubitatione declarans. Quid enim intererat, ut quem se homines dicerent, discipulos suos vellet inquirere, nisi ut respondente Petro : *Tues Christus Filius Deivivi* (*Matth. xvi*), notum faceret hoc non de carne et sanguine proditum, sed a Patre Deo inspirante revelatum, et per testimonium laudatæ responsonis fides patefactæ fieret veritatis? Quid intererat, ut apparente post resurrectionem Domino, Thomas tamen aut desset cæteris aut solus ambigeret, nisi ut mundus crederet, quod ambigus discipulum exploraret (explorasset), ut dum unius manibus se pateretur tangi, ad universitatem (ab universitate) fidelium quid esset, possit (posset) agnosci? Non ergo ad (c) improbandum discipulum interposita est dubitatio, sed quasita posteritatis instructio. Anne ad aliud spectat (aliud exspectat), quod se idem Dominus Cleophæ cum alio discipulo, cum ad Emmaus tendentes de se loquerentur, inserunt; et quanquam de resurrectione Domini per mulieres, quæ primæ ad monumentum convenerant, agnovissent; tamen ut per eorum dubitationem daret credenti futuris sæculis firmitatem, incipiens a Moysæ

EPISTOLA LXXX.

HORMISDÆ AD EPIPHANIAM.

Ipsiviciariam sedis apostolica præfecturam in recipiendis lapsis delegat.

Hormisda Epiphanio episcopo Constantinopolitano.

Multo gaudio sum repletus, quod circa Ecclesiæ pacem, et sanctissimi imperatoris, et dilectionis tuæ tale studium, quale litteris indicasti, legatorum quoque meorum assertionem cognovi. Manifesta enim hinc supernæ misericordiæ documenta produuntur, quando et humani principes causam fidei cum reipublicæ ordinatione conjungunt, Ecclesiarum præsules, quod ad dispensationem suam pertinet, officii memores exsequuntur. Talibus indigebat post discordiâ procellas religio Christiana rectoribus, qui compressis provida dispensatione turbinibus, diu peregrinatam pacem, depulsa tempestate reducerent, et in futura sæcula propositi sui exempla tendentes, sibi ascribendum indubitanter ostenderent, quidquid Deo

(a) Idem cod., *potentia*.

(d) Idem cod., *id est ne Dominus noster Jesus Christus aut inter*, etc.

(c) Idem cod., *explorandum*.

(b) Idem cod., *Multiplicibus hæc sanctarum Scri-*

et omnibus prophetis, oportuisse pati Christum, et ita intrare in gloriam suam, interpretatus Scripturas ostendit, et per passionem humanam naturam, et divinam in eo esse per gloriam, (d) multipliciter hæc sanctarum Scripturarum testificatus exemplis. Hæc apud religiosam conscientiam tuam, venerabilis imperator, tanquam ignota dicuntur. Fides enim ipsa, quæ a te constanter assertitur, tibi reddidit hoc munus, ut sensibus tuis et affectum sui (e) miserat, et scientiam, per quam diligentius asseratur, infundat. Et tantum interest dispensationis mihi credite, ut ego quoque vel apud scientes nota non taceam; ut succedente sibi per vices temporum catholicorum prædicatione sensuum quod indeficienter asseritur sine fide credatur. Latius hæc quæ ad deitatem humanitatemque Domini nostri Jesu Christi pertinent, et in eo unitas duas sine confusione naturas potui secundum veterum definita disserere, si esset adversum eos qui his dissentiant disputandum; sed cum in manibus omnium sint et synodica constituta et beati papæ Leonis dogmata, perstrinxisse potius pauca quam evolvere credidi convenientius universa. Nunc vero agnoscere satis est, et cavere proprietatem, et essentiam cogitandam, ut sciatur quid persone, quid nos oporteat deferre substantiæ: quæ qui indecenter (indigenter) ignorant, aut callida impietate dissimulant; dum omittunt quid sit proprium filii, trinæ (*al.* in Trinitate. *HARD.*) tendunt insidias unitati (divinitati). Sed si quæ prædicta sunt, validis teneantur fixa radicibus, nec a paterna traditione receditur, et constanter quæstionibus obviatur. Data (f) vii calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule (anno Domini 521).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π'.

Ὁρμισδοῦ πρὸς Ἐπιφάνιον

Ὁρμισδὸς Ἐπιφάνιῳ ἐπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως. Πόλλης ἐπλήσθη χαρᾶς, ὅτι περὶ τὴν εἰρήνην τῆς ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ἀγιοτάτου βασιλείως, καὶ τῆς σῆς ἀγάπης τοιαύτη σπουδὴ, ὡς καὶ τῶν γραμμάτων ἐμήνυσται, καὶ διὰ τῆς τῶν ἐμῶν πρεσβῶν καταθέσεως ἔγνων. Σαφῆς γὰρ ἐντέθεν τῆς οὐρανοῦ εὐσπλαγχνίας ἀπόδειξις πρόεσις, ὅταν καὶ οἱ τοῦ κόσμου βασιλεῖς τὰς ὑποθέσεις τὰς περὶ τῆς πίστεως μετὰ τῆς διοικήσεως τῆς πολιτείας συζενῶνται, καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν ἡγούμενοι τὰ συντείνοντα εἰς τὴν ἰδίαν οἰκονομίαν μεμνημένοι τοῦ καθήκοντος ἐκτελέωσι. Τοιοῦτον ἔργησε μετὰ τὰς τῆς διχονοίας καταγέλασας ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἰδυντήρων, οἱ τινες κατεναρξασάντων προηγουμένη διαταρτάσει τῶν βυελῶν, τὴν ἐπιπολὴ ζενωθεῖσαν εἰρήνην, ἐξωσθέντος τοῦ χειμῶνος ἐπανίστασι, καὶ εἰς τοὺς μέλλοντας μετὰ ταῦτα αἰῶνας τῆς ἰδίας προθέσεως τὰ ὑποδείγματα ἐπεκτείνουσι, ἐαυτοὺς ἐπιγεγράφαι ἀναμνηθῶναι διαιδεῖξουσιν, εἰ τι τῷ Θεῷ ἀρέσκον οἱ μεταγενέστεροι ἀπὸ τῆς αὐτῶν μιμήσεως

plurarum insinuantur, etc. Nec...

(e) Idem cod., *inferat*.

(f) Idem cod., *viii*.

Ex vet. cod. Vatic. in editione Rom. an. 1491, epist. 77.

placitum posteri pro sua imitatione fecissent. Benedicamus Deum, frater carissime, nostris hoc diebus fuisse concessum, et totis orationum et curarum viribus annitamar, ut quæ per Dei nostri opem bene correctæ sunt, ipso adjuvante per omnia compleantur. Sperandum enim est ut ad compagem corporis sui reliqua quoque quæ adhuc divisa sunt membra festinent, et a potioribus minorâ non discrepent : ad quod cum dilectio tua Christianæ studio caritatis hortetur, debet id ad quod incitat sequi, et quod amandum suadet amplecti. Similem enim jam fidei curam gerentes, per religiosos patientiam, par etiam præmium de boni operis speramus effectu : neque enim difficultatibus est cedendum. Non fatigatur asperis fides : nec ad cælorum ardua per proclive contenditur : nec remunerationem circa laboris exercitia quis meretur. Unde ne facientes bona, deficiamus, specialiter admonemur : *Beati etiam, teste Psalmista, qui custodiunt iudicium, et faciunt iustitiam in omni tempore (Psal. cv) : quia non initium laboris remunerationem præmii consuevit invenire, sed terminus. Ergo par studium sollicitudinis assumentes, quibus est una in communione et credulitate societas, quemadmodum de adunata sedî apostolicæ Constantinopolitana Ecclesia pariter exultamus in Domino : ita de reliquarum quoque (sicut affectuose admones) reintegratione euremum primum, ut fidem integritatemque nostram immaculatam ab omni contagione servemus. Nosti enim, frater sanctissime, quæ ecclesiasticam servant vincula concordiam, quæ nos ab hæreticorum tueantur insidiis, per quæ etiam canonum custodiatur auctoritas. His in robore suo omni circumspectione servatis, remedia sperantibus conferentur. Habet enim et ecclesiasticarum ordo regularum, et ipsius forma iustitiæ, ut medicina rationalis benigne et fideliter sperantibus non negetur : nec quisquam ita est ab humanitate discretus, quem non a rigore discretionis inclinet incauta simplicitas. Sed ut caute hoc citra querelam, aut erroris alicujus nævum valeat expediri, dilectissime frater, personam meam te in hoc oportet induere, scientem in hujusmodi causis, sicut prædicatum est, quid faciendum sit, quid cavendum : ita omnia providenda, ut non ambigas rationem dispensationis hujus Deo esse reddendam : ita tamen ut eos qui vobis fuerunt communione sociati, vel per vos sedî apostolicæ vestra nobis scripta declarant, quibus etiam continentia libellorum, quos obtulerint, inseratur. Sic enim et Severi, ¹ et complurum ejus, aut similibus absolvemus errores, nec eorum qui sanari poterint, dispendia patiemur. Quod ideo vobis specialiter credimus imponendum, ad diligentiam vestram nostra onera transferentes, quia non prava jam documenta resistentes hæreticis edidistis, nec debet de eo ambigi quem bene contigerit explorari. Simul assume remedia medicinæ, simul accingere auctoritate iustitiæ, et sic circa supplices*

A ποιήσουσιν. Εὐλόγησωμεν τὸν Θεόν, ἀδελφοί, ταῖς ἡμῶν τοῦτο ἡμέραις συγκεχωρημένον γεγονέναι, καὶ πάσαις εὐχῶν καὶ μεριμνῶν δυνάμεισι ἐπερυσθῆμεν, ἵνα ἄπερ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συνεργίας καλῶς ἤρχῃται, αὐτοῦ βοηθοῦντος ἐν πάσι πληρωθῶσιν. Ἐπιτίς γὰρ ἔστιν, ὅτι περ εἰς τὴν ἀρμονίαν τοῦ οἰκείου σώματος καὶ τὰ λοιπὰ καὶ ἐτι νῦν διεργαζόμενα μετὰ σπουδᾶσται, καὶ ἀπὸ τῶν κρεισσόνων τὰ ἤττονα οὐ διαφρονήσουσιν εἰς ὃ ἐπίπερ με ἢ πᾶ διάθεσις τῆ σπουδῆς τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης προτρέπεται, ὁρῶμεν εἰς ὃ διεργάζεσθαι ἀκολουθήσαι, καὶ ὅπερ ἀγαπάσθαι συμβουλεύει, περιπτύξασθαι. Ὁμοίον γὰρ λοιπὸν τῆς πιστέως φροντίδα χειρίζεσθαι, διὰ τῆς εὐσεβῶς ὑπομονῆς, ἴσον καὶ τὸ ἐπαλοῦν τοῦ ἀλασοῦ ἔργου ἐκβάσει ἐπιπίξομεν. Ὅτε γὰρ ταῖς δυσχεραῖαις ἐστὶ παραχωρητέον· οὐ καταπονέεται τοῖς τραχέισι ἡ πίστις, οὐδὲ εἰς τὰ τῶν οὐρανῶν ὑψώματα διὰ καταπερσοῦς τις ἐπεκτείνεται, ὅτε τῆς ἀνταμίψεως, ἄνευ τῆς τοῦ καμάτου γυμνασίας τις ἄξιούται. Διὸ ἵνα μὴ ἐκκακῶμεν τὸ ἀγαθὸν ποιῶντες, ἰδικῶς ὑπομιμησιασώμεθα. Καὶ γὰρ μακάριοι, ὡς μαρτυροῦν ὁ ψαλμωδῶς, οἱ φυλάττοντες κρίνουν καὶ ποιούντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ, ὅτι οὐχὶ ἀρχῆ τοῦ καμάτου τὴν ἀνταμίψιν τοῦ ἐπάλοου εἶδον εὐρίσκουσιν, ἀλλὰ τὸ τέλος. Τοιγαροῦν ἴσον σπουδῆν τῆς μερίμνης ἀναλαβόμενοι, οἷς ἐστὶ μία ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῆ πίστει ἡ ἐταιρία· ὃν τρόπον περὶ τῆς ἐνωθείσης περὶ τῷ Ἀποστολικῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησίας, ἐπίσης ἀγαλλώμενοι ἐν κυρίῳ· οὕτω καὶ περὶ τῶν λοιπῶν, καθὼς ἐνδιαθέτως παραινέει, ἀποκαταστάτους προτίσωμεν πρῶτον, ἵνα τὴν πίστιν καὶ τὴν τελειότητα ἡμῶν, C ἀσπίλον ἀπὸ παντὸς μάκατος φυλάξωμεν. Καὶ γὰρ οἶσθα, ἀδελφοί τιμιώτατε, ποιοῦ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνόμιον φυλάττουσι ἀπὸ παντὸς, τίνα ἡμῶς ἀπὸ τῶν ἀντιεπιτιμῶν φυλάττουσιν ἐπιβουλοῦν, καὶ διὰ ποίων ἢ τῶν κανόνων φυλάττεται αὐθεντία. Τοῦτον ἐν τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ πάσῃ προσοχῇ φυλακτομένον, ἵασις τοῖς ἐπιτίξουσιν προτενευθήσεται· Ἐχει γὰρ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κανόνων ἡ τάξις, καὶ αὐτῆς τῆς δικαιοσύνης ὁ τύπος, ὅπως εὐλογος θεράπειαι τοῖς καλοθελοῖς καὶ πιστῶς ἐπιπίξουσι, μα ἀνευθεῖται. Οὐδὲ τίς ἐστὶν οὕτως ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας διεργαζόμενος; ὃν οὐχὶ ἀπὸ τῆς σκληρότητας τοῦ δεσμοῦ ἐπικαμίψει ἢ ἀπάνουργος, ἀπλότης, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλῶς τοῦτο καὶ χωρὶς μέμψεως, ἢ τινὸς νεφώδους πλάνης ἰσχύστες προσέλθῃν, ἀγαπητὲ ἀδελφοί, τὸ ἐξὸν πρόσωπον σε ἐν τούτῳ D χρῆ ὑπέλθῃν ἐπιστάμενον ἐν ταῖς τοιαύταις ὑποθέσει, καθὼς προερίεται, τί ποιητέον εἶναι, τί φυλακτέον, οὕτω πάντων προνοούμενον, ὡς μὴ ἀμυβῆλλοντα λόγον ταύτης τῆς διακυπέσεως τῷ θεῷ ἀποδώσεται, οὕτω μέντοι, ἵνα τούτους οἱ τινες ὑμῶν τῇ κοινωνίᾳ συναρθεῖν, καὶ δι' ὑμῶν τῷ Ἀποστολικῷ θρόνῳ, τὰ ὑμέτερα γράμματα ἡμῶν δηλώσουσιν, οἷς καὶ τὰ περιεχόμενα τοῖς λαβέλλοις, οὗς ἂν προσενέγκουσιν, ἐμπερῆσθω. Ὅτω γὰρ τοῦ Σενήρου, καὶ τῶν τούτῳ συμπελασσομένων, καὶ τῶν ὁμοίων ἀπολυθήσονται πλάνης, καὶ οὐδὲ τούτων, οἱ τινες λαβῆναι δύνασονται τὴν ζημίαν ὑπομείνωμεν. Ὅπερ διὰ τοῦτο ὑμῶν ἰδικῶς ἠθήθημεν ἐπιθεῖναι πρὸς τὴν ὑμέτερον ἐπιμελείαν, τὰ ἡμέτερα μεταφέροντες βάρη, ἐπειτέρ οὐ μικρὰς ἤδη ἀποδείξει τις ἀρετικῶς ἀνησυχῆσαι δεινῶτατες, καὶ οὐ χρῆ περι τούτων διαστάζειν, ὃν καλῶς συνθεῖ δόκιμον

¹Hic ms. addit *vel Supplicii* pro *Sulpicii* Sorensis : sed utrumlibet ridiculo errore. HARD.

humanitate mollire, ut in hæreticorum contagione perdurantes, aut eos qui innocentiam simulant, et cum nostris sola voce consentiant, ab his quibus pro Ecclesie redintegratione consulitur et providetur, excludas : nec enim expedit circa hos ecclesiasticam temperare censuram. Non enim erunt miseracionis bona pro eorum, quibus consuli oportet, necessitate collata, si indiscrete fuerint bonis malisque communia. Et quia Hierosolymitanorum quoque faciebat in tuis litteris tua dilectio mentionem, quorum etiam ad nos quædam delata professio, necessarium duximus vel recensere quæ scripta sunt, vel respondere quæ congrua. Qui si sanctorum Patrum constituta custodiunt, si illa fidei fundamenta venerantur ab his quæ per eos sancto Spiritu compungente definita sunt, non recedent. Aut enim perfecta sunt, ita ut sunt, et adjectione non indigent : aut bene valida, et ideo non mutanda : quando per ea omnia hæreticorum venena compressa sunt. Nec quidquam Chalcedonensis synodus, quod ntile quælibet diligentia potuisset excogitare præterit : quæ præcedentium quoque dogmata vel clarius manifestavit, vel repelita auctoritate firmavit, speciale quoddam adversus Nestorium et Eulychem aggressa certamen, alierum deitatem Dei nostri Jesu Christi a carne separantem, et ideo sanctam Mariam Dei genitricem pronuntiare vitantem : alterum veritatem carnis in Domino renuentem. Quando Dominus noster Jesus Christus idem Filius Dei, idem filius hominis, una in duabus persona naturis divinitatis et humanitatis carnis, nec naturis adunatione confusus, non velut quarta persona addita Trinitati, sed ipse Filius Dei *exinaniens semetipsum, et formam servi accipiens* (Philip. 1). propter quod et unam nec divisibilem profitemur essentiam Trinitatis, et proprietatem tamen suam scimus inesse personis, unam Filii Dei cum assumpta carne, unam Spiritus sancti : et personarum proprietatibus designantes, et per unitatem essentiae inseparabile Trinitatis mysterium confirmantes. Neque enim ambigi potest Verbum Dei intra matris viscera per carnem, humanam assumpsisse naturam, nec post a se factam intra vulvam naturarum unitonem divisum. Nam ut humanitas sine Deo non est edita, sic in cruce non est impassibilis divinitas a carnis passione divisa : quod virginis partus et intemerata fecunditas, et singularis a mortuis resurrectio, et ad cælos declarat ascensio. Hæc si quemadmodum a Patribus constituta sunt servant, credant, nec definita transcendant : a quo tramite qui declinant, ipsi sibi nebulam dubitationis offundunt. Nobis autem illud apostolicum contentiosius respondere necesse est, *nos hanc consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei* (I Cor. 11). Hæc ideo breviter, quia nec ambigi convenit de rebus juxta fidem sæpius definitis : et pene supervacua est allegatio, quæ adhibetur instructis, cum super hac re et ad elementissimum principem filium nostrum non pauca perstrinxerim. Et quia de Hierosolymitanorum propositione respondimus, hoc quoque æstimavimus,

A ἀποδειχθῆναι. Ἅμα προσλαβῆσθαι τὰς θεραπείας τῆς λάτωσης, ἀνυψώσασθαι τὴν αὐθεντίαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ οὕτω περὶ τοὺς ἐκτάς τῆς φιλανθρωπίας ἀπαλύνεσθαι, ἵνα τοὺς ἐν τῇ τῶν αἰρετικῶν μάκρῃ ἐπιμείνετας, ἢ τούτους, οἱ τὸ ἀνεύθυνον ἀποκρίνονται, καὶ μετὰ τῶν ἡμετέρων μὴ τῇ φωνῇ συμφωνοῦνται ἀπὸ τούτων, ὧν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησίας φρονεῖς καὶ πρόνοιᾳ ἔστιν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας. Οὐδὲ γὰρ συνητέως περὶ τούτους ἐκκλησιαστικῆν κερᾶσαι αὐστηρίαν. Οὐ γὰρ ἔσται λοιπὸν τοῦ ἔλεους τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν τῶν προσηθῆναι ὀρελιόντων ἀνάγκην συναχθέντα, ἵαν διακρίτως ἔσονται κοινὰ καλοῖς καὶ κακοῖς. Καὶ ἐπειδὴ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ὁμοίως διαίχασθαι ὥσθη ἐν τοῖς οἰκείαις γράμμασι μνήμην ἢ σὴ ἀγάπη, ὧν καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀνεχθη τίς ὁμολογία, ἀναγκάσιον ἡγήσαμεθα καὶ ἀναγγῆσαι τὰ γραφέντα, καὶ ἀποκρίνασθαι τὰ προσφρασα. Οἱ τινες εἰ τὰς τῶν ἁγίων πατέρων διαυπάσεις φυλάττουσιν, οἱ ἐκείνης τῆς πίστεως τοὺς θεμελίους σέβονται, καὶ ἀπὸ τούτων τῶν δι' αὐτῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος κατανοήσαντες ὀρισθέντων, οὐκ ἀναχωρήσουσιν. Εἰ γὰρ εἴτι τέλεια, ὡσπερ εἴτι, καὶ προσθήκας οὐ δέονται, ἢ καλῶς βέβαια, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀναμαιπτεῖα, ὅποτε δι' αὐτῶν πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν θλητήρια καταπεισθῆ, οὐδέ τι ἢ ἐν Χαλικῶνδῶν συνόδοις, ὅπερ χερίσμιον, οἰαδῆποτε ἐπιμείλει ἡδύνατο ἐπινοήσαι, παρόδραμει, ἢ τις τῶν προλαβοῦσῶν ὁμοίως τὰ δόγματα, ἢ τηλανγέστερον ἐφανέρωσεν, ἢ ἐπακαλήφθεια τῇ αὐθεντίᾳ ἐθεβίωσεν ἰδικῶν τινα κατὰ Νεστορίον, καὶ Εὐτυχοῦς ἀνοδεξαμένη ἁγῶνα, τοῦ μὲν ἑτέρου τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ θεότητα ἀπὸ τῆς σαρκὸς χωρίζοντος, καὶ διὰ

C τοῦτο τὴν ἁγίαν Μαρίαν Θεοτόκον ἐξαγγελῆσαι ἐκλιόντος, τοῦ δὲ ἑτέρου τὴν ἀλήθειαν τῆς σαρκὸς ἐν τῇ κυρίᾳ ἀπανουμένον, ὅποτε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός οὗτος υἱὸς Θεοῦ, ὁ αὐτός ἄνθρωπος, ἐν πρόσωπον ἐν δύο φύσει, καὶ θεότοκος καὶ σαρκὸς, οὐδὲ τῶν φύσεων ἐν τῇ ἐνώσει συγχυσιθεῖσῶν, οὐχ ὡς τετάρτου προσώπου προστεθέντος τῇ τριάδι, ἀλλ' αὐτός ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐκείνουσιν ἐαυτὸν καὶ μορφήν δούλου ἔλαβε. Διὸ καὶ μίαν καὶ οὐδὲ διακρετὴν ὁμολογοῦμεν οὐσίαν τῆς τριάδος, καὶ τὴν ἰδίαν ὁμοίως ἰδιότητα ἴσμεν ἐν εἶναι τοῖς προσώποις. Ἐν γὰρ τοῦ πατρὸς ὁμολογούμεν εἶναι πρόσωπον, ἐν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, μετὰ τῆς προσληφθεῖσης σαρκὸς, ἐν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ τὰ πρόσωπα ταῖς ἰδιότησι σηματοῦσῶν, καὶ διὰ τῆς ἐνότητος τῆς οὐσίας, τὸ ἀχώριστον τῆς τριάδος μυστήριον ὁμολογούντες. Οὗτε γὰρ δυνατὸν ἀμφιβάλῃσθαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν τοῖς τῆς μητρὸς σπλάγγχοις διὰ τῆς σαρκὸς, τὴν ἄνθρωπιαν προσληφθέντα φύσιν. Καὶ μὴ μετὰ τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην ἐν τῇ μητρᾷ τῶν φύσεων ἐνωσιν διτηρημένον. Καθάπερ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ ἀνθρωπότης ἀνευ Θεοῦ γεννηθεῖσα, οὕτως ἐν τῷ σταυρῷ ἢ ἀπαθῆς θεότης, οὐκ ἔστιν ἀπὸ τοῦ τῆς σαρκὸς παθῶν διτηρημένη, ὅπερ ὁ τῆς παρθένου τόκος, καὶ ἡ ἄχραντος γονιότης, καὶ ἡ ἐκκρέτος ἐξ νεκρῶν ἀνάστασις, καὶ ἡ εἰς οὐρανούς τε δεικνυστι ἀνοδος, ταῦτα εἰ καθὼς παρὰ τῶν πατέρων ὠρίσθη, φυλάττουσι, πιστευέωσιν, καὶ μὴδὲ τὰ ὠρισμένα παραβιάσωσιν, ἀφ' ἧς τρέβου οἱ ἐκκλιόντες, αὐτοῖ ἐαυτοῖς νέφος ἀμφιβολίας περιχέουσι. Ἡμεῖν δὲ ἐκείνο τὸ Ἀποστολικὸν, τοῖς φιλονεικοῖς, ἀποκρίνασθαι ἀνάγκη ἔστιν. « Ἡμεῖς τοιαῦτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν, οὐδέ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. » Ταῦτα διὰ τοῦτο διὰ βραχέων, ἐπειδὴ οὗτε ἀμφιβάλῃσθαι προσήκει περὶ πραγμάτων

salutis eorum causa competenter addendum, ut si communionis apostolicæ desiderant unitatem, professionem suam scripto inditam, quam legatis nostris apud Constantinopolim positis obtulerunt, aut per suos ad nos dirigant, aut fraternitati vestræ tradant, eodem tamen, sicut diximus, tenore conscriptam, quæ ad nos modis omnibus sub vestra ordinatione deferatur. Nam de Thessalonicensibus quorum ad nos legati sub clementissimi et fidelissimi principis filii nostri ordinatione venerunt, ne quid omissemus credamur, nosse vos volumus, secundum hoc quod Domino nostro inspirante placuerit, causam omnem nostri (vestra) dispositione tractandam, et si quod oportet impleverint, ordinanda hæc per fratrem nostrum et coepiscopum venerabilem virum Joannem, sed et filios nostros Heraclianum presbyterum et Constantium diaconum, ecclesiastico honore dignissimos; ad causam pertinentia conscripsisse contenti, gratulati sumus in viro ordinis nostri par meritum et religiosum nos invenisse propositum, et cum legatione mandata sapientie et moribus congruentia. Votiva enim res et plena gaudii est, ut sint justa æstimatione probabiles, quos communionis et officii contingerit esse consortes. *Et alia manu*: Deus te sanum custodiat, frater venerabilis. (Data septimo calendas Aprilis, Valerio viro clarissimo consule [anno Christi 521].)

Sanctissimus archiepiscopus dixit: Nunc venerabilissimi notarii sanctissimæ Ecclesiæ nostræ, si quæ sunt chartæ apud eos præsentem causam concernentes, ipsas nobis manifestas faciant. Et productis chartis per venerabilem Cosmam diaconum, notarium et chartophylacem, Macarius venerabilis diaconus et notarius, libellum ex persona clericorum Theopolis, et relationem synodi ibidem in regia urbe congregatæ, utrumque ad Joannem inter sanctos archiepiscopum ipsius regis urbis, legit, Et Calonymus, venerabilis diaconus et notarius, ex codice epistolam ad Joannem sanctæ memoriæ archiepiscopum Hierosolymorum, et ad Epiphanium piæ memoriæ Tyriorum episcopum, legit. Insuper etiam epistolam missam ab ipso Joanne Hierosolymorum episcopo et synodo sua ad sanctum Joannem legit. Et Stephanus, venerabilis notarius et diaconus, relationem missam ab Epiphanio Tyrio et synodo sub eo congregata legit. Et paulus venerabilis notarius et diaconus relationem cum gestis destinatam ab episcopo secundæ Syriæ ad sanctissimum Joannem archiepiscopum regis urbis; quæ omnia inserta fuere.

νοτάριος, καὶ διάκονος, τὴν σταλείσαν ἀναφορὰν παρὰ τοῦ συνόδου ἀνέγνω, καὶ Παῦλος ὁ θεοσεβέστατος νοτάριος ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων Συρίας δευτέρως, πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις ἄ τινα σύμματα καὶ ἐντέτακται.

EPISTOLA

JUSTINI IMPERATORIS AD HORMISDAM.

Paulum Antiochenum de quibusdam accusatum episcopatu se abdicasse significat.

Justinus Augustinus Hormisdæ pape.

PATROL. LXIII.

τῶν περὶ τῆς πίστεως πολλὰ καὶ ὀρθοῦσθέντων, καὶ παντελῶς περιττὴ ἔστιν ἡ δικαιολογία ἢ προσφερομένη τοῖς παρασκευασμένοις, ὅποτε περὶ τούτου τοῦ πράγματος, καὶ πρὸς τὸν ἐνδοξότατον, καὶ φιλανθρωπώτατον βασιλεῦα τὸν ἡμέτερον υἱόν, οὐκ ὀλίγα ἐπαγγέλαται. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐκ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἡμολογίας ἀπεκρινάμεθα, καὶ τοῦτο ὑπελάβωμεν τῆς τούτων σωτηρίας γάρην ἁρμοδίως προσθεῖναι, ἵνα ἐν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐπιποθῶσι τὸν ἑαυτοῦ, τῆς ἰδίας ἡμολογίας τὸ ὕψος ἐγγράφως μνησθῆται, ἢ τοῖς ἡμετέροις ποιεῖσθαι ἐν Κωνσταντινουπόλει διάγρουσι προσήνεγκεν, διὰ τῶν ἰδίων πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλασιν, ἢ τῇ ἡμετέρῃ ἀδελφότητι δώσουσι, τῇ αὐτῇ μέντοι, καθὼς εἶπον, δυνάμει συγγραμμένην, ἢ τὴς πρὸς ἡμᾶς πᾶσι τοῖς τρόποις δι' ἡμετέρας διατυπώσας, κομισθήσεται.

Παμὶ γὰρ Θεσσαλονικίων, ὧν πρὸς ἡμᾶς οἱ πρόσβεις διὰ τῆς τοῦ πιστοτάτου, καὶ ἐνδοξοτάτου βασιλείας τοῦ ἡμετέρου υἱοῦ διατυπώσας ἦλλον, ἵνα μὴ τι παραλειπομένη δόξωμεν, γινώσκων ἡμᾶς βουλόμεθα κατὰ ταῦτα, ἅπερ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐμπνεύματος ἤρρασαν, τὴν ὑπόθεσιν πᾶσαν τῇ ἡμετέρῃ διακρίσει ψηλαφῆται, καὶ εἰ ἅπερ χρὴ πληρώσασθαι διατυπώται. Ταῦτα διὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ συνπιστοῦ ἡμῶν τοῦ σεβασμιωτάτου ἀνδρὸς Ἰωάννου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν υἱῶν ἡμῶν, Πρακλειανὸ τοῦ πρεσβυτέρου, καὶ Κωνσταντίνου τοῦ διακόνου, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ἄξιον, τὰ πρὸς τὴν ὑπόθεσιν ἀνεκόντα ἀρκεσθέντες ἀντιγράψαι, ἤσθημεν ἐν ἀνδρὶ τῆς ἡμετέρας τάξεως Ἰσὴν ἄξιον καὶ εὐλαθεῖ πρόθεσιν ἡμᾶς εὐρακίνας, καὶ μετὰ τῶν τῆς πρεσβείας ἐντολῶν, τῇ φρονήσει καὶ τοῖς τρόποις συνάδοντα. Εὐκαίριον γὰρ πρῶγμα, καὶ πλήρες χαρᾶς, ἵνα ὡς κεκριμένοι δοκίμοι, ὅς τῆς κοινωσίας καὶ τῆς τάξεως συνθεῖν εἶναι συγλήρους. Καὶ ἄλλη χειρὶ, « Ὁ Θεὸς σε ἡμῖν διαφυλάττει, ἀδελφεῖ τιμωτάτη. »

Ὁ ὑμῶντος ἀρχιεπίσκοπος εἶπε· Νῦν καὶ οἱ θεοσεβέστατοι νοτάριοι τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν ἐκκλησίας, εἰ τινὲς εἶσι παρ' αὐτοῖς χάρται τὴν παρούσαν ὀρώντας ὑπόθεσιν, δόλους ἡμῖν τούτων ποιεῖσθαι. » Καὶ προκομισθέντων τῶν γαρτῶν διὰ Κορηλὸ τοῦ θεοσεβέστατου δικάνου νοταρίου, καὶ γαρτοφύλακος, Μακάριος, ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ νοτάριος τὴν ἐκ προσώπου τῶν Θεουπόλειος κληρικῶν libellon, καὶ τὴν ἀναφορὰν τῆς ἐπιδημοσίας τετακίῃ τῇ βασιλεῖ πῶλε συνόδου ἡμετέρα πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Ἰωάννην ἀρχιεπίσκοπον γενόμενον τῆς αὐτῆς βασιλείδος πῶλεως ἀνέγνω, καὶ Καλώνυμος ὁ θεοσεβέστατος διάκονος καὶ νοτάριος ἀπὸ καθύπερθε τῆς πρὸς Ἰωάννην τὸν τῆς ὁσίας μνημῆς ἀρχιεπίσκοπου γενόμενον Ἱεροσολυμιτῶν ἐπιστολὴν, καὶ τὴν πρὸς Ἐπιφάνιον τὸν τῆς θεοφιλοῦς πῆμης, τῆς Tyriorum γενόμενον ἐπίσκοπον ἀνέγνω, εἶ τι μὴ καὶ τῶν περιφθίσαν ὑπὸ τε αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐπισκόπου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ συνόδου, πρὸς τὸν ἁγίον Ἰωάννην ἐπιστολῶν ἀνέγνω, καὶ Στέφανος ὁ θεοσεβέστατος Ἐπιφανίου ἐπισκόπου γενόμενον Τύρου, καὶ τῆς ὑπ' αὐτῶν

δικάνου, τὴν σταλείσαν ἀναφορὰν σὺν τοῖς περιγραφμένοις Ἰωάννην γενόμενον ἀρχιεπίσκοπου τῆς βασιλείδος πῶλεως,

Ut quod in Paulo viro reverentissimo contigit apostolatu vestro pateat; qui sacerdotio præditus Antiochenæ civitatis, ita versatus esse dicitur in multis causis quæ religiosis alienæ sunt episcopis, ut clericorum suorum proditione, habitatorum etiam

dictæ civitatis, aliorum insuper frequentium incusaretur, non tantum legis vestræ sanctitudinis in hac regia positis urbe (ut ipsos quoque retinere censemus), verum post eorum recessum; qui malæ conscientiæ suæ testimonio veritus insuper ne, quæstione habita, graviorem formam exitus rei posceret recusatores libellos obtulit, ut liceret ei secedere a suscepto (sicut dictum est) episcopatus officio; quoniam igitur cordi nobis est et fuit ut semper civitatum antistites in amore sint omnium communi, quorum regendas acceperunt animas, Paulus autem reverendissimus ultro se de suo (prout memoravimus) abdicavit sacerdotio, præsentem epistolam duximus dirigendam, ut vobis præteratur, et orationibus propriis cœlesti nobis præsidium dignetur acquirere. Data calendis Maiis, Constantinopoli, Justiniano et Valerio viris clarissimis consulibus (anno Domini 521).

RELATIO

EPIPHANII EPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

Eadem quæ in superiori epistola.

Per omnia sanctissimo ac beatissimo domino fratri et conministratori Hormisdæ Epiphanius episcopus.

Frequentiores quidem litteras facere ad vestram beatitudinem et frui affectu fraternæ caritatis optamus. Nunc autem ea quæ evenerunt cupientes vestram sanctimoniam non latere, præsentibus usi sumus scriptis. Multis enim et non parvo spatio temporis perturbationibus Antiochiæ maximam civitatem, quæ est in diœcesi Orientali prima, circumstantibus, sub occasione quia Paulus amabilis Deo episcopatum memoratæ habuit civitatis, et multis urbis ipsius habitatoribus, sicut dixerunt aliqui, a catholica sese separatibus, et assiduas interpellationes tranquillissimo et fidelissimo principi nostro ingerentibus, et eorum quæ in accusationem ducebantur inquisitionem supplicantibus fieri manifestam. Quæ quidem initium olim sumpserunt, sicut nec directos a vestra sanctitate Deo amabiles legatos latuit, cum in regia degerent civitate, agnoscentes super his omnia, Memoratus ergo amabilis Deo Paulus prodesse sibi hoc existimans, per libellos proprios designatæ civitatis desertionem et episcopatus Elegit, et universalem quietem, et a causis alienationem se præferre monstravit. Quæ omnia et amabilem Christo principem nostrum manifesta reverentiæ vestræ fecisse novimus: sed nunc omnibus nobis pretiosius, et de quo maxime noctibus et diebus bonum nuntium de his qui ab amantissimo principe et a nobis directi sunt ad vestram beatitudinem Deo amabiles legati, amicam Deo pacem nuntiantes, et omnia pulchritudine, decora unitatem sanctarum Ecclesiarum annuotian-

a OBSERVATIO P. ANTONII PAGI AD ANN. CHRISTI 514, NUM. 3.

Hincmarus in Vita sancti Remigii episcopi Remensis, postquam bellum Visigothicum, missamque ab Anastasio Augusto legationem in Franciam enarravit, agit de vicariatu seu de Primatu hujus præsulis per universum regnum Clodovei Francorum regis, quem ipsemet primus ex archibus Ecclesiæ suæ eruit, illiusque originem Hormisdæ, qui hoc anno pontifi-

tes, quam cito ad nos destinare dignemini, ut præsentis causæ (sicut sæpe scripsimus) sit cœlestis lacrum his qui in celeritate sunt bonæ correctionis auctores, beatissime et sanctissimo frater, Omnem quæ est cum tua beatitudine in Christo fraternitatem nos et qui nobiscum sint multis salutamus annis.

* EPISTOLA LXXXI.

AD ^a REMIGIUM REMORUM EPISCOPIUM.

Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum regis nuper ad fidem conversi

Dilectissimo fratri Remigio, Hormisda.

Suscipientes plena fraternitatis tuæ congratulatione colloquia, quibus nos germanæ salutis tuæ lætificavit indicio, corporali cum spiritualibus officiis incolumitate subnixi, congruum esse perspeximus hanc ipsam quam mente gerimus verbis aperire lætiam. Agis enim summi documenta pontificis, dum et prædicanda facis, et ea insinuare non differs.

Prærogativam igitur de nostri sumpsimus electione judicii, quando id operatum te esse didicimus, quod cæteris agendum obnixius imperamus, ut in provinciam tanta longinquitate disjunctis, et apostolicæ sedis vigorem, et Patrum regulis studeas adhibere custodiam. Vices itaque nostras per regnum dilecti et spiritualis filii nostri Clodovei, quem nuper, adminiculante superna gratia, plurimis et apostolorum temporibus æquiparandis signorum miraculis prædicationem salutiferam concomitantibus, ad fidem cum gente integra convertisti, et sacri dono baptismatis consecrasti, salvis privilegiis quæ metropolitani

decrevit antiquitas, præsentis auctoritate committimus: augeules studii hujus participatione ministerii dignitatem, relevantes nostras ejusdem remedio dispensationis excubias. Et licet de singulis non indigeas edoceri, a quo jam probavimus acutius universa servari, gratius tamen esse solet, si ituris trames ostenditur, et laboraturis inuncti operis forma monstratur. Paternas igitur regulas et decreta sanctissimis diffinita concilis ab omnibus servanda mandamus. In his vigilantiam tuam, in his curam et fraternæ monita exhortationis ostendimus. His ea quanta dignum est reverentia custoditis, nullum relinquit culpæ locum sanctæ observationis obstaculum. Ibi fas nefasque præscriptum est, ibi prohibitum ad quod nullus audeat aspirare, ibi concessum quod debeat Deo placitura præsumere. Quotiens universe

poscit religionis causa concilium, te cuncti fratres evocante, convenienti, et si quos eorum specialis negotii pulsat intentio, jurgia inter eos oborta compesce, discussa sacra lege determinando certamina. Quidquid autem illis pro fide et veritate constitutum, vel provida dispensatione præceptum, vel personæ caturum Romanum suscepit, acceptam refert. At cum certum sit Clodoveum ad Hormisdæ tempora non pervenisse, sumpta inde ab aliquibus viris doctis ansa existimandi eam historiam commentitiam esse, indeque varia scripta hinc inde prodire. Sirmundus epistolam illam Hormisdæ ad Remigium a concilis Gallicanis rejecti, nullamque ejus rationem habuit.

Ex Labbei Append., tom. IV.

nostræ auctoritate fuerit confirmatum, totum ad scientiam nostram instructa relationis attestazione perveniat. Eo fiet ut et noster animus officii caritate dati, et tuus securitate perfruat accepti. Deus te incolumem custodiat, frater carissime.

(Geminas sequentes epistolas nondum editas in collectione Avellana quæ continetur in codice Vaticano 4961 nacti Ballerini eas dederunt in dissertatione præmissa tom. III operum sancti Leonis Magni, pag. CLXVI, etc. Ex his ergo huc transferuntur.)

Hormisdæ.

Cum necesse fuerit scripta domino filio clementissimo principi destinari, amplitudinem vestram silentio præterire nequimus. Et ideo salutationis honorificentiam præloquentes eos qui in rem destinati sunt, commendamus, postulantes ut, domino nostro auctore, sub vestra dispositione celeriter ut (*leg. ad*) destinata perveniant, ut sacratissimus et

A religiosissimus imperator meritorum suorum gloriam possit sine dilatione cognoscere.

Justinus Augustus Hormisdæ.

Illustrem virum episcopum R. grato suscepimus animo non pro honore tantum qui debetur sacerdotibus, verum etiam pro affectu vestre sanctitudinis. Nam quicumque tuo comprobatus iudicio fuerit, est apud nos etiam iudicatus probatissimus. De opera tamen et favore, qui sacrosanctis inferendus est ecclesiis, tunc demum opportunius statuetur, eum legati, quos nuper ad regem magnificum Trasamundum destinasse noscimus, reversi propitia Divinitate responsum nobis detulerint. Vestra autem beatitudo supernum nobis præsidium indefessis orationibus postulare dignetur. Data xv cal. Decembris, Constantinopoli, domino Justino perpetuo Augusto (*supple* cos., id est anno 219), accepta xi cal. Junii Rustica cos., id est an. 520.

DECRETA HORMISDÆ PAPÆ

EX GRATIANO DESUMPTA.

DECRETUM PRIMUM

Qui ad penitentiam agendam in monasterio recluditur, presbyter non ordinetur.

Si ille qui ultro petit penitentiam, quamvis eam perfecte agat, non potest episcopum aut presbyter ordinari, ita ut etiam si per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea convincitur penitentiam accepisse, deiciatur: ille ergo qui invitatus ad penitentiam agendam mittitur in monasterium (qui utique nihil aliud quam penitens dicendus est), qua conscientia ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi talia quælibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, vel contra trecentorum decem et octo episcoporum et reliquorum canonum constituta objiciat: quia quidquid contra illorum definitionem, in quibus Spiritum sanctum credimus locutum, dictum fuerit, recipere, non solum temerarium, sed etiam periculosum esse non dubito (*Dist. 50, Si ille qui*).

DECRETUM II.

Nuptias occultas celebrare non licet.

Nullus fidelis, cujuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote, publice nubat in Domino (30, *quæst. 5, Nullus fidelis*).

DECRETUM III.

Palea. Idem Eusebio episcopo.

Tua sanctitas requisivit nobis, frater venerande, de filio adultero [*F. adulto*] quem pater matrimonium contrahere vult, si sine voluntate filii adulti facere potest; ad quoddicimus: Si aliquo modo non consentit filius, fieri non posse. Potest autem de filio nondum adulto, voluntas cujus nondum discerni potest, pater eum cui vult in matrimonium tradere, et postquam filius pervenerit ad perfectam ætatem, omnino observare et adimplere debet. Hoc ab omnibus orthodoxæ fidei

cultoribus, sancitum a nobis, tenendum mandamus (31, *quæst. 2, Tua sanctitas*).

DECRETUM IV.

Absque episcopi permisso in ecclesia consecrata non erigatur altare.

Nullus presbyter in ecclesia consecrata [aliud altare erigat, nisi quod ab episcopo loci fuerit sanctificatum (*a*)] vel permissum, ut sit discretio inter sacrum et non sacrum; nec dedicationem fingat, nisi sit. Quod si fecerit, degradetur, si clericus est; si vero laicus, anathematizetur.

EX DOCTRINA HORMISDÆ PAPÆ

CAP. IV.

Burch. lib. IV, cap. 57.

Si quis baptizatus, aut aliquod divinum officium exercuerit per temeritatem, non ordinatur [*F. ordinatus*], abiciatur ab Ecclesia, et nunquam ordinetur.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Certo certius visum semper fuit viris hactenus eruditissimis a Gelasio summo pontifice in synodo Romana 70 episcoporum scriptum fuisse decretum sive notitiam de libris sacris et apocryphis: cujus, ut omittam innumerabiles codices manuscriptorum vetustissimos ac præcipue dignationis, et ipse Nicolaus I papa meminisset epistola 42 ad omnes Galliarum episcopos missa, his verbis: *Consonat autem huic beatissimo papæ Leonis sanctus et facundissimus in decretis suis papa Gelasius ita inquisiens: Decretales epistolæ, quas beatissimi papæ diversis temporibus de urbe Roma pro diversorum Patrum consultatione dederunt, venerabiliter suscipiendas decernimus, etc.* Multisque post illum annis Gratianus retulit in suam discordantium canonum Concordiam parte prima, distinctione 13, cap. *Sancta Romana Ecclesia*. Verum non defuerunt qui ex codicibus antiqua manuscriptorum: præsertim Jurensi ex monasterio S. Eugendi, sive, ut eum vulgo loquar, S. Claudii et antiquissimo optime notæ Urgellensi, ut qui vidit Stephanus Baluzius mihi testis est, tribuere voluerint Hormisdæ papæ, qui a Gelasio tertius Romanam rexit Ecclesiam. Vide quæ

(a) Burchardus, lib. III, cap. 18, in meo cod. ms. *missu sanctificatum est*. MANSI.

sic legit, et quantum arbitrator, melius: *vel illius per-*

Chiffletius noster (cum sub prelo pareraret ad metam tomus hic noster quartus) Divione emisit in lucem, pag. 149 notarum in Vigilium Tapsensem episcopum, hoc initio:

Incipit decretale in urbe Roma ab Hormisdæ papa editum.

De Scripturis divinis quod universaliter catholica recipiat Ecclesia, vel post hæc quid vitare debeat.

TITULI.

I. *De ordine librorum canonicorum Veteris et Novi Testamenti.*

APPENDIX

AD EPISTOLAS HORMISDÆ.

ADMONITIO COLLECTORIS.

Cum laudabili consilio ad genuinas pontificum epistolâs spurias etiam illis affectas vir cl. Labbeus in sua collectione adiciendas censuerit, ego pariter ejus exemplo spurias, si quas forte offendi pontificum litteras dandas proposui. Equi igitur bonique facient lectores, si hoc loco epistolam Hormisdæ papæ legerint, quam suppositionis suæ expressos characteres præferre constat, cum Joannem papam laudet, qui sane pontifex Hormisdæ posterior fuit. Desumpta est ex Penitentiali Hailgarii episcopi Cameracensis ante annos 900 collecto, vulgatoque a Canisio Veter. Lect. tom. II, part. 2, pag. 143 edit. Basnag. (a).

INCIPIT EPISTOLA

HORMISDÆ PAPÆ PER UNIVERSAS PROVINCIAS.

Ece manifestissime constat, quia secundum titulos antiquorum Patrum a sancto Joanne papa transmissos, et trecentorum decem et octo episcoporum sententias, sed et canones Gallicani concilii continere videntur.

Clerici in adulterio deprehensi, et aut ipsi confessi, aut ab iis convicti, ad honorem redire non possunt. Et quia forte non desunt, quibus vel pro nimia pietate superscripta sanctorum Patrum severitas minime placet, sciant se trecentorum decem et octo episcoporum, et qui reliquos canones statuerunt, sententias reprehendere vel damnare. Sed forte major est in illis pietas, quam in supradictis 348 episcopis, major in illis misericordia quam in sancto Joanne apostolico papa, major caritas quam in reliquis sacerdotibus, qui hoc per exempla vel remedia Ecclesiarum suis diffinitionibus deliberaverunt. Et ideo aut per promptam voluntatem præceptis illorum consentiant; aut si non fecerint, omnibus contrarios se, et inimicos esse cognoscant. Quæ est ista inimica benignitas, palpare criminosos, et vulnera eorum usque ad diem iudicii incurata servare? Quod si etiam eos durissima penitentia per plures annos agere viderint, sic idipsum et saluti eorum consulere, et canonum debemus statuta servare. Cum vero in aliquibus nec compunctio humilitatis, nec instantia orandi vel plangendi appareat, nec beatum David imitentur, qui dixit: *Læzabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis stratum meum rigabo (Psal. vi); et illud: Cinerem tanquam panem manducabam, et potum meum cum fetu miscebo (Ps. x), nec eos jejuniis vel lectioni vacare videmus, possi-*

(a) Hanc ipsam epistolam iisdem fere verbis descripsit, si pauculas quasdam variantes exceperis, vulgavit Jacobus Petit in tom. I Penitential. Theodori Cantuar. inter excerpta canonum ex antiqua collectione cod. Herovalliani desumpta. Ibi vero inscriptionem hanc fere testatur Petit: *Epistola Hormisdæ papæ in universas provincias, quam tamen inscriptionem posteriore manu additam idem Petit*

A II. *De numero apostolicarum sedium.*

III. *De constitutionibus sanctorum conciliorum.*

IV. *De opusculis sanctorum Patrum quæ recipiantur.*

V. *De opusculis apocryphorum quæ recipienda non sunt.*

I. *Ordo de Veteri Testamento quem sancta, etc. Quæ non est opus hoc loco iterare, cum supra edita sint. Si quæ occurrant aliquis momenti variantes lectiones a nostris distinctæ, in notis ad Gelasii decretum non omittentur. (Vide nostræ Patrologiæ tom. LIX, col. 166.)*

B mus agnoscere si ad honorem pristinum redirent, cum quanta negligentia, et cum quanto tepore, et inimica animæ securitate permaneant, credentes quod sic eis non acta penitentia digna dimiserit Deus, quomodo sacerdotes indulsisse vident. Vero dico, quia illi ipsi, quibus cum periculosa et falsa misericordia indulgere videmur, cum ante tribunal Christi pro tantis peccatis damnandi adveniant, contra nos ipsas causas dicturi sunt, dicentes: quod dum aut asperitatem linguæ eorum expavimus, aut falsa blandimenta et periculosas adulationes ipsorum libenter accepimus, nos eos dum illis inutilitatem indulgemus in peccatis permanere, aut ipsa peccata etiam augere permiserimus: nec recordantes illud quod in Veteri Testamento scriptum est: Quia per unum peccantem contra omnes ira Dei desævit. O pietas! O misericordia! Uni parcere, et omnes per exemplum malum in discrimen adducere! Non ita suadet sanctus et beatissimus Cyprianus martyr dicens: Qui peccantem verbis adulantibus palpat, peccandi fomitem subministrat. Nec perimit delicta illi, sed fovet iterum, imperitus medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parcente contrectat; et absconditum in profundis secessibus virus, dum servat, exaggerat. Unde et sanctus Joannes Constantinopolitanus episcopus arguit dicens: *Imperitus medicus est qui indigesta putredine superducit vulneri cicatricem.*

Et ideo diligenter perpendite, si aut potest, aut debet fieri, aut tantorum, aut talium, quod supra memoravimus, sacerdotum canones contemntes, aliter quod illa statuerunt observare vel agere præsumentis: præcipue tum illorum trecentorum decem et octo episcoporum, qui per omnes Ecclesias concilia fieri præceperunt, tam sancta decreta negleximus, non illos solos despiciamus, sed et, sicut supra dictum est, et Africanos, et omnes reliquos qui ipsis ordinantibus per totum mundum per ecclesiasticam disciplinam aliquid statuerunt, cum peccato animæ nostræ contemnimus. Ego me in hoc periculo immittere non audeo, quia nec talia sunt merita mea, et aliorum peccata in me excipere præsumam. Nec tantam eloquentiam habeo, ut ante tribunal Christi contra tantos ac tales sanctos sacerdotes, qui canones statuerunt, causas dicere possim. Videat unusquisque qualiter sentire vel observare disponit, qualiter possit in die iudicii reddere rationem. Ego in quantum vires Deus dignatur dare, studere volo eorum

fateatur. Animadvertisse etiam juvat Gratianeos canones 29 et 59, dist. 50, ex hac apocrypha epistola desumptos fuisse. Porro epistola apud Petit legendâ nonnulla in exordio præfert, quæ in Canisiana desiderantur; incipit enim: *Si quis diaconus vel presbyter post acceptam benedictionem leviticam cum uxore sua incontincens invenitur, incontincens abjiciatur. Ecce manifestissimè, etc.*

præceptionibus et obaudire: quia cum talibus non rixas, sed pacem ex quacunque parte habere desidero. Et hoc diligenter attendendum est. Quod si secundum quod scriptum est, illi clerici qui ad uxores proprias redeunt, ab integro ab officio suspendantur. Quod si etiam dicam et interrupturam mariti; qui utique rem licitam faciunt, clerici tamen ordinari non possunt: aut si ordinati fuerint, deiciantur. De quibus sanctus Faustus episcopus in epistola sua dixit: *Perdidit gratiam consecrati, qui ad officium vult exercitari mariti*. Cum hæc ita sint, qua conscientia quisque dicere poterit quod ille qui adulterium commiserit iterum ad honorem venire poterit? Hoc loco, si aliquis fuerit qui dicat: Ergo negas misericordiam Dei, qui dixit: *Nolo mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat*; et illud: *Nunquid qui cadit, non adjuvabit et resurgat*; et illud: *Peccator in quacunque die conversus fuerit, omnes iniquitates eius oblivioni tradentur*? Sed ad hæc voce libera responde, et possumus, et debemus. Absit nobis ut de istis sententiis videamur vel leviter dubitare. Diffinitissime enim credimus quod quisque ad finem vite sue penitentiam egerit, non solum indulgentiam accipiet, sed etiam ad præmia æterna perveniet. Propter regulam tamen ecclesiasticam et propter antiquorum Patrum instituta, quod absit a nobis, aut reprehendere, aut discutere audiamus. Cumque credimus ad vitam æternam post beatam penitentiam venire, ad honorem clericatus secundum tantorum Patrum præcepta novimus non debere reverti, in tantum, ut in canonibus scriptum est, ne ultus unquam penitens clericus ordinetur. Et si ille qui ultro petit penitentiam, quamvis eam perfecte egit, non potest episcopus aut presbyter ordinari, ita ut etiam si per ignorantiam ordinatus fuerit, et postea convinctus penitentiam accepisse, deiciatur ille: qui invitatus ad penitentiam agendam in monasterium mittitur, et utique quid aliud quam penitentiam dicendus est, qua conscientia ad sacerdotium pervenire permittitur? Nemo mihi alia quamlibet contra auctoritatem sedis apostolicæ, vel contra trecentorum decem et octo episcoporum præcepta, vel reliquorum canonum statuta objiciat: quia quidquid contra illorum diffinitionem in quibus Spiritum sanctum locutum esse credimus, dictum fuerit, recipere non solum temerarium, sed etiam periculosum esse, non dubito. Valde enim metuo et contremisco illam damnationem quam ille sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit, qui pro eo quod filios suos nec negligeret castigavit, et eos nec edere [F. cedere], excommunicare voluerit, ipsi filii una die occisi sunt, et xxx milia de populo interfecti sunt, et arca testamenti capta est, et ipse retro cadens Iracis cervicibus mortuus est, et nomen ipsius de libro vite deletum est, etc. Contra Phinees, qui, pro eo quod, zelo Dei commotus, duos adulteros propter interfecit, totum populum de Dei iracundia liberavit. Nec hoc ideo dico, ut, sicut ille fecit, etiam nunc per mortem corporum sacerdotes Domini debeant vindicare; sed quia melius est unusquisque parvo tempore, donec vivit in hoc mundo, verendam vel confusionem sustineat, quam postea ad supplicia æterna perveniat. Et multum ei utilis est propter aliorum exemplum, quando vivit, remotas ab honore penitentiam agat, et remedium sibi in die necessitatis acquirat. Quicunque parvitati meæ in hac causa voluerit onerosus existere, aliud responsum dare non delibero, nisi quod supradicti canones continere videntur.

* EPISTOLA PRIMA

JOANNIS PAPÆ I AD ZACHARIAM ARCHIEPISCOPUM.

D' non accusantis episcopis.

Joannes urbis Romæ episcopus, Zachariæ archiepiscopo salutem.

* Hanc cum sequenti supposititiam multa evincunt.

A Exigit dilectio tua, frater carissime, præceptum (*Zachar. epist. 1*) apostolicæ sedis, in quo Patrum decreta consentiunt, quod nec tibi, nec ulli recte videntium et credentium sacerdotum, negare fas esse credimus. Et licet tibi pro merito (*Anac. epist. 2*) et honore sacerdotii, quo plurimum polles, vivendi et docendi ecclesiasticæ regulæ nota sint omnia (notæ sint per omnia), tamen quia Romanæ Ecclesiæ normam atque auctoritatem magnopere postulasti, scriptis tuis breviter respondere curavimus (non denegavimus). De occultis (*Prosperi sent. 21*) enim cordis alieni temere judicare iniquum est, et cum, ejus non videntur opera nisi bona, peccatum est ex suspitione reprehendere. Oves ergo, quæ pastori suo commissæ fuerint, eum nec reprehendere, nisi a recta fide exorbitaverit, debent, et nullatenus accusare possunt: quia facta pastorum oris gladio ferienda non sunt, quanquam recte reprehendenda videantur. Ideo ista dicimus, quia in scriptis vestris reperimus quosdam episcopos vestris in partibus a propriis ovibus accusatos, aliquos videlicet ex suspitione, et aliquos ex certa ratione, et ideo quosdam suis esse rebus expoliatos, quosdam vero a propria sede pulsos. Quos scias nec ad synodum comprovincialem, nec ad generalem, posse convocari, nec in aliquo diducari, antequam cuncta quæ eis ablata sunt legibus potestati eorum redintegrentur. Prius ergo oportet omnia illis legibus redintegrari, et Ecclesiæ quæ eis sublata sunt cum omni privilegio suo restitui, et postmodum non sub angusti (angusto) temporis spatio, sed tantum temporis spatium eis indulgeatur, quantum expoliati vel expulsi esse videntur, antequam ad synodum convocentur, et ab omnibus quisque suæ provinciæ episcopis audiatur.

Nam nec convocari ad causam, nec diducari potest expoliatus vel expulsi (*In decr. Ivo. lib. IV*), quia non est privilegium quo expoliari possit jam nudatus. Unde et antiquus decretum est: Omnes possessiones, et omnia sibi sublata, atque fructus cunctos ante litem contestatam (constitutam), ** perceptor vel primas possessori restituat. Et alibi scriptum habetur: Ille qui violentiam perituli, universa in statu quo fuerant recipiat, et quæ possidet (possedit), securus teneat. Et alibi in synodalibus Patrum decretis, et regum edictis legitur statutum: Redintegranda sunt omnia expoliatis vel ejectis episcopis presentiarum ordinatione pontificum, et in eorum, unde abcesserunt, potestatem (dominium) funditus revocanda, quacunque conditione temporis, aut dolo, aut captivitate, aut virtute majorum, aut per quascunque injustas causas, res Ecclesiæ vel proprias, aut substantias suas perdidisse noscuntur ante censuram, aut regularem ad synodum vocationem (convocationem) eorum, et reliqua. Est etiam in antiquis Ecclesiæ statuti decretum (*In decr. Ivo. lib. IV*); ut D qui aliena invadit non exeat impunitus, sed cum multiplicatione omnia restituat. Unde et in Evangelio scriptum est: *Quod si aliquis defrauda- vi, reddo quadruplum* (*Luc. XIX*). Et in legibus sæculi cautum habetur: Qui rem subripit alienam, illi ejus res dirpta est in undecuplum quæ sublata sunt restituat. Et in lege divina legitur: *Maledictus omnis qui transfert terminos proximis suis. Et dicit omnis populus, Amen* (*Deut. XXV*).

Talia ergo non presumantur absque ultione, nec exerceantur absque sua damnatione. Tu vero, frater carissime, hæc vide ne transgrediaris, et reliquos episcopos tam tuæ curiæ commissos quam et alios firmiter tenere doceto, quia transgredi apostolica statuta absque transgressoris gradus periculo nullatenus possunt. Inimicus vero (*Verba concil. v sub Symmacho*), accusatoribus, vel de inimici dono [F. domo] predeuntibus, seu qui cum inimicis morantur, non credatur:

* Perceptos legendum arbitror, non vero, ut habet c. Just., præceptor.

nec irati nocere cupiant, ne læsi se velint ulcisci. Hi quoque rejiciendi sunt, non approbandi. Hæc, carissime, tene, et prohibita semper cave. Illud adimplere stude, quod bene ad Jesum filium Sirach dictum est: *Usque ad mortem certa pro veritate, et semper Dominus Deus tuus pugnat pro te* (Ecl. iv). Illius ergo rei gratia vobis et nobis sancta commissa est Ecclesia, ut pro omnibus laboribus (laboremus) et cunctis operam ferre non negligamus: quoniam *dum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet* (Luc. x). Ideoque tanta urgente necessitate, summo- pere vestra apostolicaque auctoritate, et reliquos episcopos oportet reprimere infestos, relevare oppres- sos, ut absque gravi (Domino auxiliante) difficultate ipsi grantiter omni tempore sacrificare mereamur (mereatur) illæsi. Ad vos (Ennodius in apol. pro eodem Symmacho) quoque me reverti cogit propositi operis amica conditio, qui melioribus hæctenus ope- ram volui navare (opera volui narrare) sermonibus, dum talem rationem exigit toxicata necessitas. Maudati celestis habitatio non aut miscet, aut separat. Nec interest quæ intervalla nos segregent, si una in supernæ mansionis (superna mansione) clave retineantur. Nec vobis tales nocere valebunt, si invicem adiutorium ferre non distuleritis. Inauditum autem genus sacrilegii est, quod mentitæ religionis hono- rem (honore) præfixi æmuli colorat. Dehonestat enim venerandi reverentiam nominis, qui adiutorem se in his quæ in Deum jactat commissa pollicetur. Contumeliæ genus est, quasi in solatio ædes sublimes (sublimis), juxta Apostolum: *Tu qui es, qui judicas alienum servum* (Rom. xiv) ? Quid auribus imperitis illu- dum, et graviorem vindictæ speciem faciunt esse quam culpæ? Si odium habent, excessibus emendent (emundent). Cur ergo liberius condemnant scelera quam vitant? Sui profecto impugnatorem est omnis qui Patres insequitur, aut detrahente non formidat. Nihil est enim in quo inimicorum tela, Domino opem fe- rente, superare non valeatis, si juxta veritatis vo- cem, talem qualem Dominus præceptum habueritis di- lectionem ad invicem (Joan. xiii). Data xv calendis Novembris, a Maximo (anno Domini 523) et Olybrio (526) viris clarissimis consulibus.

b EPISTOLA II.

AD EPISCOPOS ITALIÆ.

De Theodorico rege, atque de fide catholica adversus Arianos defendenda, deque ecclesiis eorum sacro ritu consecrandis, et divino cultui reconciliandis.

Joannes episcopus omnibus per provincias Italiæ constitutis episcopis in Domino salutem.

Sapissime multo (S. Leo, epist. 70) jam experi- mento didici sanctum pictatis vestræ studium circa religionem Christianam gloriosis crescere et dilatari augmentis, et fides recta, quæ non solum me, sed omnes Domini sacerdotes consolatur et roborat, vestris in mentibus et operibus per sacerdotale agnos- citur opus et dilatatur.

Quapropter, fratres, hortor vos et moneo, contra Arianam perniciam, quæ olim non semel, sed sæpe damnata est, et modo in quibusdam reviviscit, arma gladio Spiritus sancti, ut eam ita (adminiculante divina gratia) opprimere et extirpare valeamus, ut nec radix ejus in posterum inveniat. Ecclesias vero Arianorum ubicunque inveniatis, catholice eas divinis precibus et operibus absque ulla mora conse- crate: quia et nos, quando fuimus Constantinopoli, tam pro religione catholica, quam et pro regis Theo- doricæ causa et negotiis, suadente atque hortante, Arianosque extirpante piissimo atque Christianissimo

A Justino orthodoxo imperatore, quæcumque illis in partibus eorum * Ecclesias reperire potuimus catho- licas eas Domino opem ferente consecravimus. Et quanquam prædictus Theodoricus rex, eorum peste tactus intrinsecus, et obvolutus extrinsecus, nos et omnem regionem nostram (vestrum) perdere, et gladio et igne consumere minetur, nolite tamen propterea deficere, sed viriliter in agro dominico elaborare studete, et (juxta Veritatis vocem) Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius eum timeate, qui potest et animam et corpus mittere in gehemam (Matth. x, 28). Et egregius gentium apostolos inquit: *Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Domi- num nostrum, nos autem servos vestros per Jesum: quoniam Deus, qui dicit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in faciem Christi Jesu. Habemus*

B *autem thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ea vobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur: avariamur, sed non destituimur: persecutionem patimur, et non derelinquimur: dericimur, et (sed) non perimus: semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circum- ferentes, ut et vita Jesu in corporibus nostris mani- festetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est: Credi, propter quod locutus sum; et nos credimus, propter quod et loquimur: scientes quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit et constituat vobiscum. Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multas gratiarum actiones (multos in gratiarum actione), abundet in gloriam Dei. Propter quod non defecimus. Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est renovatur de die in diem. Id enim, quod in præsentibus est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ videntur enim, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt (II Cor. iv, 5-18). Scimus enim, quoniam si terrestrius domus nostra hujus habitacionis dissolvatur, quod ex Dec vilificationem habemus, domum non manufactam, æternam in celis. Nam et in hoc ingeniosissimam, habitacionem nostram, quæ de celo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingeniosissimus gravati, eo quod nolimus spoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsam, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur semper, et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, et non per speciem): audemus autem, et bonam*

C *voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Deum: et ideo contentidimus, sive absentes, sive præsentem, placere ei. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Scientes ergo timorem Domini, hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus, spero autem et conscientis vestris manifestos nos esse. Non iterum nos commendamus vobis, sed occasione damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente excidimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis. Caritas enim Christi arguet nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omni-*

* Hæc consularis nota mendosa est, ut patebit ex iis quæ infra dicemus. Poto hanc referendam esse ad consularium Maximi sine collega, qui incidit in annum Domini 523. SEV. BIXIUS.

b Hanc epistolam Joannes pontifex, jussu Theodorici ab Urbe relegatus, scripsit ex carcere illo, in

quo non multo post hæc tempora pædore fameque consumptus exspiravit. Hortatur episcopos Italiæ ut fidem catholicam contra Arianos defendant, eccle- siasque ab iis usurpatas sacro ritu catholicas reddant.

* Gregor. Turonensis eadem ferme habet c. 40 libri de Gloria martyrum.

bus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem jam novimus secundum carnem: et si agnovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Omnia autem ex Deo, qui reconciliavit nos sibi per Christum, et dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis, verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso (II Cor. v, 1-21). Adjuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Nemini dantes ullam

^a Erroreum est hoc et mendosum. Si enim vigesima septima Maii, et habet Martyrol. Romanum, idem Joannes anno Domini 526. sub consulatu Olybrii mortuus esse ponitur, nequaquam sustineri potest, eundem tertio idus Junii, eodem anno et sub eodem consulatu Olybrii, hanc epistolam scripsisse.

^b Consulatus Maximi hoc loco superadditus est, adeoque expungendus: uterque enim diversis annis consulatum gesserunt: ille anno Christi 523, hic 526. Accedit quod neque in idus Junii sub consulatu

^A *offensionem, ut non viluperetur ministerium nostrum, sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suavitate, in Spiritu sancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma justitiæ a dextris et a sinistris, per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonam famam; ut seductores et veraces, sicut qui ignoti et cogniti: quasi morientes, et ecce vivimus: ut castigati et non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, et omnia possidentes (II Cor. vi, 1-10). De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, pacem habete, ut Deus pacis et dilectionis sit semper vobiscum. Amen (II Cor. xiii, 11, 13).*

^a Data in idus Junii, ^b Maximo * et Olybrii viris clarissimis consulibus.

Maximi hanc epistolam datam esse concedi possit. Nam eo tempore Joannes nondum erat pontifex, qui mense Augusti ejusdem anni sedere cœpit. Dicendum ergo hanc epistolam scriptam esse tempore consulatus Olybrii absque collega anno Domini 526. Hinc patet cur supra dixerim epistolam præcedentem referendam esse ad consulatum Maximi sine collega.

Mendosa hæc quoque temporis annotatio, cum anno 526 die 27 Maii obiit Joannes.

EODEM TEMPORE.

TRIFOLIUS PRESBYTER.

NOTITIA.

(Ex Cave.)

Trifolius, dignitate presbyter, cujusnam vero loci cum nobis divinabit? Claruit anno 520. Quæsierat ab eo Faustus, senator Romanus et prætorio præfectus, si quid in scriptis Patrum de doctrina Scytharum monachorum reperiri posset. Fausto respondit per epistolam Trifolius, qua ex quatuor concilio-

^C rum generalium decretis contra Joannem Scytham, ejusque monachos qui Romam nuper advenerant, agit. Hanc epistolam in fine quidem mutilam, ex schedis Sirmondianis eruit Labbeus, et in lucem emisit Concil. tom. IV, pag. 1540.

TRIFOLII PRESBYTERI

EPISTOLA

AD BEATUM FAUSTUM * SENATOREM

CONTRA JOHANNEM SCYTHAM MONACHUM.

OBSERVATIO PHILIPPI LABBE, S. J.

Qui Dioscori diaconi missam ad Romanum papam Hormisdam ab urbe CP. relationem de monachis Scythis, qui unum de Trinitate passum et crucifixum affirmabant, itemque Germani et Joannis episcoporum sequentes suggestionem, tum Hormisdæ papæ 66 aliasque multas deinceps ejusdem eam in re epistolam attente perpendit, is haud dubie non invidus leget ineditam hactenus Trifolii presbyteri de eodem argumento epistolam ad Faustum senatorem, quam inter schedas Sirmondi nostri delitescentem

^D reperi, tibi que nunc, lector, repræsentō, ut de tota hæc controversia certius judicium feras.

Mandare mihi dignatus es monachos Scythas a Constantinopoli advenisse, qui unum de Trinitate prædicant crucifixum, sperans a parvitate mea, si tale aliquid in doctrina Patrum repererim. Ista doctrina de fonte Arii prodivit, et est conveniens omnibus hæresibus. Vita quidquid quatuor synodi in definitione fidei non posuerunt, id est Nicæna, Con-

* Is videtur Faustus ad quem præf. prætorio exstant plures epistolæ apud Cassiodorum, lib. VI Variarum.

stantinopolitana, Ephesina prima, et Chalcedonensis A de hoc quomodo confitemini? Dorotheus archimandrita dixit, in nomine Patris et Spiritus sancti baptizati sumus, confitentes Salvatorem nostrum Jesum Christum, qui descendit et incarnatus est a sancta Virgine Maria et hominem indutus est, et crucifixus, unum de Trinitate esse passum. Talia dicentes suprascripti archimandrita acceperunt damnationem cum Eutychete, et omnes hæretici. In epistola, inquit, Procli scriptum est, unus de Trinitate passus est. Si epistolæ Patrum Athanasii, Cyrilli, et Leonis, quæ per universales sanctas synodos relectæ et confirmatæ sunt, hæretici fraudaverunt, quanto magis epistolæ Procli quæ nec in unius synodi definitione posita est? Semper hæretici male interpretando dicta Patrum hæreses suas confirmare conantur, sicut dicit S. Cyrillus episcopus Alexandrinus ad Joannem Antiochenum inter alia : Quando autem quidam eorum qui recta pervertere solent, meas voces in sibimet placitum mutant, non admiretur hoc tua sanctitas, sciens quoniam omnes hæretici de Scripturis divinitus inspiratis sui colligant erroris occasiones. Et post pauca : Quoniam vero adjuvamus quod epistolam opinabilis patris nostri Athanasii, ad beatissimum Epictetum destinatam, recte habentem corruptentes quidam ediderunt, ut per hoc plurimi nocerentur. Item papa Leo ad Marcianum imperatorem (Epist. 75), inter alia : Quia vero quorundam hæreticorum versuta nequitia, ad conturbandam nostrorum simplicitatem, epistolam meam, quam ad beatæ memoriæ Flavianum dedi, falsasse perhibetur, ut commutatis quibusdam verbis vel syllabis, receptorem me Nestoriani erroris assereret. Si quid tale in dictis sanctorum Patrum invenitur, quod non convenit sanctis epistolis aut definitioni synodi Chalcedonensis, apparet illud ab hæreticis fraudatum esse. Iniquitas semper dicitur, et nunquam cedit. Quid est dicere unum de Trinitate passum, nisi ostendere et alterum de Trinitate impassibilem, sicut Arius? aut quid est dicere unum de Trinitate passum carne, nisi ostendere et alterum impassibilem, sicut Nestorius? Sedes vero apostolica Romana super fidem synodi Chalcedonensis nunquam permisit unam syllabam aut unum apicem addi aut minui. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam. Suprascripta fides synodi ipsa est quæ convenit Evangelio et apostolis, dicente Salvatore : Sic oportebat Christum pati et resurgere secundum Scripturas (Luc. xxiv, 46). Ait Petrus apostolus : Christo igitur passo carne, et vos igitur eadem cogitatione armamini (I P. ct. iv, 1). Paulus apostolus dicit : Nos Christum prædicamus et hunc crucifixum (I Cor. 1, 19). Et iterum dicit : Quicumque vobis aliquid prædicaverit præter quod a nobis prædicatum est, anathema sit..... Cætera videntur in ms. desiderari.

OBSERVATIO P. ANTONI PAGI

AD ANN. CHRISTI 533, NUM. 4.

Cum propositio hæc, Unus de Trinitate passus carne, in varios sensus distrahi possit, de qua agit Lupus in notis ad synodum Ephesinam, inde eandem tot tragædiæ excitatæ. Trifolius presbyter in epistola ad Faustum senatorem, eam sinistro presens interpretamento ex cepit, atque : Ista doctrina de fonte Arii proditit, et est conveniens omnibus hæreticis, etc. Verum is error presbytero isti condonandus

duſ, qui a Fausto ſenatore de hac propoſitione interrogatus per epistolam, nec certior factus de fide et doctrina Scytharum monachorum : sed de turbis dantaxat ab ipsis Constantinopoli et Romæ excitatis, facile sibi persuasit eos propoſitionem illam hæretico ſensu aſſerere, maxime cum et legatos Hormisdæ pontificis Romani aduersarios haberent, et ipsūm pontificem. Præterea nec ipsa propoſitio Scytharum

A fideliter ad Trifolium relata est, ut liquet ex epistolæ ejus initio. Quæſiuit enim ab eo Faustus ſenator, quid de illa propoſitione sentiret : *Unus de Trinitate crucifixus est* : et tamen propoſitio monachorum Scytharum hæc erat : *Unus de Trinitate crucifixus est carne*. Omnia Trifolii dubia resoluit Natalis Alex. in Diss. sæculi sexti Ecclesiæ, diss. 1.

ANNO DOMINI DXXV.

ELPIS UXOR BOETII.

H Y M N I

IN HONOREM SS. APOSTOLORUM PETRI ET PAULI

H Y M N U S I.

Decora lux æternitatis auream
Diem beatis irrigavit ignibus,
Apostolorum quæ coronat Principes,
Reisque in astra liberam pandit viam.
Mundi magister, atque cœli Janitor,
Romæ Parentes, Arbitrique Gentium,
Per ensis ille, Hæc per Crucis victor necem
Vitæ Senatū laureati possident.

O Roma felix, quæ duorum Principum
Es consecrata glorioso sanguine :
florum cruce purpurata, ceteras
Excellit orbis uua pulchritudines.

Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,

In unitate, quæ gubernat omnia,
Per uniuersa sæculorum sæcula. Amen.

H Y M N U S II.

Beate Pastor Petre, clemens accipe
Voces precantum, criminumque vincula
Verbo resolve, cui potestas tradita
Aperire terris cœlum, apertum claudere.
Egregie doctor, Paule, mores instrue,
Et nostra tecum pectora in cœlum trahere :
Velata dum meridiem cernat Fides,
Et solis instar sola regnet Charitas.

Sit Trinitati sempiterna gloria,
Honor, potestas, atque jubilatio,
In unitate, quæ gubernat omnia
Per uniuersa æternitatis sæcula. Amen.

ANNIS DOMINI CCCLXXV-DXXV.

A. M. SEV. BOETIUS

SENATOR.

PROLEGOMENA GENERALIA.

IN DIVI ANICII MANLI SEVERINI BOETII OPERA,

AD MAGNIFICUM VIRUM D. ANTONIUM FUGGERUM,
INVICTISSIMORUM IMP. CAROLI ET CÆSAR. FERDINANDI FRATRUM A CONSILIO,
HENRICI LORITI GLAREANI.

P R Æ F A T I O.

Cum in celeberrimum ac eruditissimum hunc auctorem præfari vellem, generose D. Antoni, multa sane mihi vel antequam in manus ipsam desumpsissem, perpennenda, ac lynceis (ut dicitur) oculis conspicienda occurrerant, quippe quem sciam ab aliquot jam annis a multis male audire, nec dignum qui inter classicos numeretur scriptores. Aliis scilicet dictio non placet, phrasin atque duram, stylum diuersum. Alii eruditionem nimis proletariam culpant, quædam etiam ambigua, ac vix doctis auribus digna. Quibus omnibus respondere, certe difficile videtur. Porro quoties ad doctissimos nonnunquam de eo iudicium inquireremus, dii boni quam sæpe in mentem venit illud Flacci :

Tres mihi conviuiæ prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diuersa palato.

Laurentius Valla, argutissimus linguæ Latinæ iudex, Boetium eruditorum ultimum nominare non dubitavit, nimis, quantum ego iudico, propensus in ejus viri reprehensionem. Vallam quidem exagitationem eo quo vixit tempore existimo ab iniquis tan iudicibus, qui Boetium nulla alia ratione magnum iudicabant, quam quod proxime

ad sophisticen, qua illi excellabant, accedebat. Ut verum sit, quod vulgo dicitur, Tantum quisque probat, quantum se assequi putat. Accedit etiam hoc cur magis hic auctor, aliis eximius auctoribus prope exsultantibus, in barbarorum manibus hæserit, quod tanta docet diligentia, ut nimia ejus in docendo sedulitas propemodum lectori, paululum fastidioso, sit lædio. Idque in philosophicis potissimum, et in mathematicis. Eam tamen sedulitatem in musicis rei difficultas ita vitat, ut ibi intactus multis annis fuerit, donec veniret nunquam satis laudatus vir Franchinus Lauden., qui in eo illustratent magnum operæ pretium fecit. Fuit hercle ante annos aliquot ut multi, qui Musicen profiterentur, non dubitarent palam dicere impossibile esse quemquam Boetii Musicen intelligere, quod insignis quidam Phonascus Coloniae Agrippinæ ante annos 30, cum ibi philosophiæ operam navarem, mihi objecit. Quod ei ita visum, quoniam præter cantuum usum, nihil alioqui, quod ad ejus disciplinæ majestatem attinet, habebat. Et qui tales sunt, majore per Jovem supercilio nonnunquam de auctoribus judicant, quam qui sunt eximie docti, quod proh dolor! non in hac tantum contigit scientia, sed passim in aliis, maxime hac nostra tempestate. Sed ad auctorem ipsum redeo. Scripsit multa hic quorum copiose meminuit Trithemius abbas. Quæ hodie quidem exstant logica et mathematica, ea præcipua pulo, nec phrasi diversa, nec stylo dissidentia, ut liceat haud obscure videre ea omnia ex una exisse officina, utraque docta, erudita, ac doctrinæ fidelissimæ. De quibus logica, quod multum de iis varia prodiderint, indicata ac intacta relinquitur. Mathematica vero, quæ ille nobis reliquit, omni encomio celebranda videntur, sunt enim multo dignissima. E quibus duo illi eruditissimi de Arithmetica libri principem locum merito tenent, absolutum omnino opus, quantum ad theorien attinet, cui nihil demi, nihil addi potest, omni parte teres ac rotundum. Quamquam Georgius Valla in portentoso illo volumine de rebus fugiendis et expetendis, ex Martiano Capella, memorabile quiddam (si diis placeat) adjicere visus sit. Sed ille idem Georgius cum reconditiора omnia in arithmeticis ex hoc auctore habuisset, ne semel quidem eum cum dignitate nominare voluit. De musicis idem dico. Ibi enim vero habuit Guilielmus, Bryennios, et nescio quas alios auctores, non admodum celebres, Boetius in merita nomenclatura locum apud eum non habuit, cum quidquid solidæ eruditionis in musicis Geor. Valla prodit, acceptum Boetio debuit, reliqua collectanea sunt inania, nec caelum, nec terram attingentia, in utroque tamen quæsitâ, jucunda magis quam necessaria subtilitate, ut Plinius de siderum musica prodidit. Quidquid hic noster auctor in arithmeticis ac musicis protulit, id in totum solidum est, ac discussum, fundatumque ex intimis matheseos principijs, inconsumsumque in sæcula manebit,

Quam si dura silex, aut stet Marpesia cautes.

Quintus tamen liber de Musicis mihi quidem non videtur absolutus, tametsi scio aliter visum eximio viro Julio Martiano Rotæ, qui nuper in hunc auctorem præfatus est. Quicum mihi pleraque de hoc auctore conveniunt. De duobus tantummodo voluminibus magna dubitatio videtur, nec adhuc plane apud me discussa, quantumvis mecum lucter, omnem moveam lapidem, rationes omnes mecum mitem, versem, voltam, ignorans

Quo teneam vultus mutantem Protea nodo.

Ut est apud eundem Flaccum. Nam si id opus de duabus Christi Servatoris nostri naturis, ac idem de sanctissima Trinitate ejus sunt, ut titulus præfert, nec stylus repugnat, qui factum est ut in opere illo de philosophiæ Consolatione, quod ultimum ejus existimant, cum toties occasio esset, ne semel quidem Christi mentio fiat? Erat in carcere optimus ille vir, dubius de vita. Tyrannus truculentus imminebat, tractabat de divina providentia negotium arduum. Ibi de hujus sæculi malitia, de fortunæ instabilitate, de malorum hominum in hoc mundo imperio, per totum opus conquestus. Et scilicet, non erat in his Christus, homini tam docto, viro tam honorato ac pio vel semel nominandum? Christus, inquam, omni patientiæ exemplum, longe majores injurias ab inimicis passus. Deus, Dominus, Creator a creatura cruci affixus, non erat ille, inquam, in hoc tam splendido, ut videri volunt, opere nominandum? Ego igitur, ut ingenue fatear id quod res est (etsi scio quam magnani mihi moveam hac opinione invidiam, et plus quam Camarinam, dicendum tamen est, quod animo sedet meo), mihi quidem magis philosophicum opus videtur quam Christianum, nec tamen indignum quod a Christiano homine legatur, sed indignum ut ab eo scriptum credatur, qui ipsi Christo dato in sacro baptismate nomine, ipsum antescriptis professus. Nec ob ipsius professionem (non rariâ numerantur captivitalis causâ) in carcerem detrusus, ne semel quidem Christi faciat mentionem. Non exaggerabo pro dignitate negotium, satis est lectori indicasse quid me potissimum moveat. Sed enim de stylo, quam is quadret cum alijs Boetii præfationibus judicium aliorum esto. Multis sane (e quorum numero me facile dixero) prosa illa cum carmine non unius hominis esse videntur, longe majorem gratiam habet carmen quam jejuna illa prosa. Quod simul atque quas secum diligentius perpendere, videbit me non temere opinatum esse. At quid dicemus de tot ante nos doctorum virorum judicio? Quis unquam ea de re dubitavit? omnes exæcutierunt? Non aio. Quid tum? Non cogitarunt, inquam. Si cogitassent, si judicassent, si discussissent, melius nobis ea æstimare potuissent: sed non venit in mentem, alijs occupatis cogitatibus. Quemadmodum et nostra ætate, nemo paulo eruditioris judicij homo, eruditissimos absolutissimosque illos Rhetorices ad Herennium libros Ciceronis existimabit, sed alterius cuspium docti viri ea tempestate, quæ maxime tunc magnis ingenijs floruit. Atqui Laurentius Valla, Angelusque Politianus, eloquentiæ Romanæ lumina, ac exactissimi judicij duo viri ubique, ut Ciceronis, allegant. Non erat, inquis, illis nasus? erat utique, sed non cogitarunt, alioqui ex styli diversitate, ac ex multis alijs argumentis colligere facile poterant non esse ea Ciceronis, quamvis et docta et pura et elaborata, quamvis inævertata hominum opinio reclamet, denique quantumvis et Georgius Valla et Antonius Mancinellus et quidam alij luctati sint, ut id hominibus persuaderent, omnes id lucrati, ut apud eruditiores vel stupidi vel per-

tinaces dicimereantur. Sed ad philosophiæ consolationem illam redeundum. Si Musas recte meretriculas vocal philosophia, ut sophistæ garrunt, quod nihil solidæ consolationis, nihil medicinæ afflicto afferant animo, sed ipsa sil vera ejus medela, quidni et nos, quibus Christus veram fidem fecit, rubebimus vicissim jejunam illam philosophiam, vxi sîς κόραξξς hinc facere jubebimus, quæ in hoc mundo felicitatem tot philosophis mentita, tanto fortius deceptis hominibus, quanto matrona adultera fortius meretricula fallit, infirme Boetio adesse ab nescio quo facta initio hujus operis. Nihil enim plus firmatis habet philosophia, quam Musæ, ut criticis placet, meretriculæ, gentili homini elegans, Christiano ridiculum inventum. Atqui si quæras quem auctorem ejus operis putem, haud facile dixerim; conjectura tamen haud exigua colligitur, fuisse aliquem non inductum, aut aliquos potius doctos, qui in gratiam optimi iri hujusmodi lamentationem instituerint, velut funebre solatium injuste casu. Nam Boetium haudquaquam tam stupidum fuisse putandum est, cum in carcere detineretur, ut tyrannicæ injuriæ meminisse tam inopportune voluerit. Verum de hoc opere plus quam satis. Egregie vero impudens fuisse riletur, quisquis de disciplina scholastica sub hujus auctoris titulo librum emisit, stultiores autem qui Boetii opus credidere. Geometriam inceperit eum juvenis esset, ut quibusdam visum est, ac omiserit, alio delentus studio, an senex post Arithmetices ac Musicos libros non perfecerit, haud equidem scire possum. Certum est eam ad nos absolutam non pervenisse. Sed nunc de typographo ac operis castigatione dicendum.

Joannes Waldner Figurinus, vir de optimis auctoribus cum Latinis, tum Græcis, cum rei etiam familiaris factura summe meritis. Boetii opera ante aliquot annos ex eudere prelo suo orsus, morte præventus tam pium opus perficere nequivit, idem tamen occasionem dedit Henrico Petri, summo amico nostro, et de bonis litteris non minus merito, ac quotidie bene merenti: qui omissum, Parcarum invidia, opus feliciter perficit, adjuvatore nactus tum viros doctores, tum multos, hoc est et eximii juliciti viros, et veteres codices. Adfuit enim huic editioni D. Seb. Munsterus ad hujusmodi honesta negotiatus, infatigabilis cura ac diligentia. Codex etiam pervetustus ex Dei Opt. Max. munere obtigit nobis, quem habuit reverendus in Christo pater ac dominus D. Jcannes Kern abbas cenobii Dixi Georgii in Hercynia sylva. Qui pro suo in sacras litteras et optimos auctores amore, hunc codicem mittere per multa millia non dubitavit. Ex quo codice multa in Musicis restituta sunt. Adfuit et D. D. Bonifitii Amorbachii codex ex bibliotheca ipsius, qua vix est in tota Germania instructor altera. Nec defuit meus codex, multis notatus locis. Hoc lectorem scire volui, ne temere præcipitulum opus crederet, quemadmodum nostra ætate fieri solet ob pecuniæ potius aucupibus quam solidæ gloriæ petitoribus. Hocce igitur opus, magnifice D. Antoni, sub nominis sui patrocinio in lucem ire voluimus, quem constat de honestis disciplinis, nec minus de disciplinarum professoribus sui meritum, ut vix alium hac ætate liceat justius, et suo merito, sæculi hujus Mecænatem vocare. Quod testimonium præter cæteros multos eximios viros locupletissimum duo mihi eruditissimi ac nobis amicissimii viri dedere, D. Otmarus Luceinius, jam falo feliciter functus, et D. Christophorus Seld. reip. Augustinæ advocatus, utque a te amatus, adutus, evelctus. Tua benignitas audaciam meam boni consulat. Friburgi Brisgovæ anno a Jesu Christi natali 1546 calendis Martiis.

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

Jul. Martianus Rota Georgio Cornelio pontifici Tarvisino designato, salutem.

Primum rebus in omnibus semper fuit novi aliquid promere, secundum, ubi consequi illud nequeas, ab aliis deprompta meliora reddere, utrumque tibi præstare, pontifex Corneli, cum vellem, divi sas bibliothecas excutere cæpi, sperans me et hoc et illud effecturum. Sed alterum quidem assequi nimine potui, libros enim quos in physicis auscultationes Severius emisit, quamvis eos existare non pauci sciant, dependere tamen adhuc non valui. Alterum autem abunde, puto, consecutus sum, nam meliora quam fuerant hactenus impressa multo reddidimus ejus commentaria, quæ partim varia transcriptione labefacta stabiliri, partim longa vestutate collapsa reparari multis in locis desiderabant. Neque vero quisquam a nobis hanc provinciam frustra susceptam opinetur, fuit enim Boetius non solum magna facundia vir et eruditione singulari, verum etiam juvenandi plurimos incredibili studio tenebatur, atque ideo cum Barbaris armis ab Italia prohibere non posset, barbariam ab Europa disciplinis ejicere doctus non dubitavit. Aristotelem enim dialecticæ et utriusque philosophiæ, hoc est humanæ felicitatis, magistrum, primus et Latinitate donavit et exposuit, id quod Lucii Syllæ dignitatem non æquavit modo, sed plurimum etiam excelluit, opibus enim et potentia fretus Cornelius Sylla, inventos Athenis Aristotelis libros Romam portavit. Eloquentiæ et eruditioni fidens Manlius Severinus eosdem et Græco sermone in Romanam linguam translulit, et ex obscuris adeo ut vix a paucis intelligerentur, cuius mediocriter erudito pervios luculentis expositionibus effecit. Quæ utilitas non tantum illius ætatis homines plurimum juvit, sed ad posteros quoque redundans in nos usque peruenit. Ilanc ejus egregiam animi voluntatem cum inter legendum animadvertissem, libuit mihi quædam ad ipsius cognitionem pertinentia in unum colligere, ut et illi quamvis mortuo gratiam, si possem, aliquam referrem, et tibi sapientiæ callem acrius insistenti, multis e floribus coronam darem, neque enim arbitror ingratum tibi fuerit eum lanquam de facie noscere, per quem in dies magis ac magis proficis, et ejus opera legendo mirum in modum delectaris. Quod tamen dum facio, me velim nullus existimet complures nostri temporis homines imitaturum, qui partim omnia in majus tollunt, partim quædam, ac si redargui nequeant, commiscuntur: horum neutrum in præsentia facturum me recipio, quamvis probe intelligam non esse facile suæ quoque tempestatis facta

describere, nedum ullius qui mille abhinc annis vita decesserit, in tanto præsertim scriptorum illius et succedentis ævi silentio, qui ne publica quidem litteris commiserunt. Quamobrem a nobis plura nullus ex præteritis etiam ex ejus aliorumque libris cognosci potuerunt, aut evidenti conjectura saltem comprehendi. Er tu, Georgi nobilissime, quatiencunque in unum opus redacta, libenti, sicut omnia mea soles, animo percurrere, et quam pridem nondum satis expolitam asportaras, nunc denique perfectam Boetii historiam accipe.

Anicius Severinus Boetius, Romanus, et nobilitate majorum et animi dotibus clarus, in ea tempora incidit quibus Italia a barbaris oppressa tenebatur. Natus est enim non ita multis post annis quam ab Alarico Roma caperetur. Floruitque Theodorici regis tempestate. Theodoricus hic a Zenone cum ingentibus copiis missus, ereptam Odavacri Italiam sibi vindicaverat, Ravennæque regni sede locata, cuncta pro tibiine administrabat; quod videns Boetius honestis disciplinis animum applicuit, id sibi tantum superesse intelligens quod homine libero dignum foret. Eruditus itaque Græcis et Latinis litteris ab adolescentia cum esset, quædam primum ex Euclide transtulit, atque ita transtulit, ut et dimittendi rationes, et alia quædam de suo adjungeret, ac quod nondum Aristotelis ætate repertum fuerat æquale circulo quadratum astruere docuerit. Arithmeticam postea, Nicomachum, non ut interpretis, secutus, sed suo usus judicio, Latinis verbis reddidit. Et inde musicam perpleam et involutam disciplinam ex optimis quibusque collegit, qua in re Aristozenis copiam, et Pythagoræ judicium expressit. Exstat Theodorici regis ad Boetium epistola, quæ et Ptolemei Syntaxin, et Archimedis Mechanicæ ab eo Latinitate donatam affirmat. Verum præludia hæc fuisse crediderim eorum quæ vir tantus mente agitabat. Philosophiam enim Latinis litteris illustrare constituerat, non ut Varro stoicam, nec ut Tullius academicam, sed eam quæ cæteras obscuravit ab Aristotele innotam, et a tot præstantibus ingenio viris, ætate tam longa celebratam. Id ipse his verbis significat. Ego omne Aristotelis opus quodcunque in manus venerit, in Romanum stylium vertens, eorum omnium commentaria Latina oratione prescribam, ut si quid ex logicæ artis subtilitate, et ex moralis gravitate periret, et ex naturalis acuminis veritatis ab Aristotele perscriptum est, ad omne ordinatum transferam, atque id quodam lumine commentationis illustrem. Igitur Porphyrium, quem Victorinus Afer compendio transtulerat, explanavit, et eundem a se mox interpretatum novis rursus expositionibus illustravit. Prædicamentis manum admoveat, cum ecce consul Romæ creatur, hoc ipse suis verbis significat: Etsi nos curæ officii consularis impediunt, quo minus in his studiis omne otium plenamque operam consumimus pertinere tamen videtur ad aliquam reipublicæ curam, elucubratur rei doctrina cives instruere. Nec male de civibus meis merear, si, cum prisca hominum virtus urbium cæterarum ad hanc unam rempublicam imperium transtulerit, ego, ad id saltem quod reliquum est, Græcæ sapientiæ artibus mores nostræ civilitatis instruero. Quare ne hoc quidem ipsum consulis vocat officio, cum Romani moris semper fuerit, quod ubicunque gentium pulcherrimum esset atque laudabile, id magis ac magis imitatione honestare. Hæc ille: ex quibus illud etiam falsum esse convincitur quod aliqui memoriæ proderunt, Boetium omnia, non pleraque, relegatum scripsisse. Ad consulatum autem juvenis pervenit favore principum vitalis. Puerum enim a patre relictum curandum susceperat, quod et antiqua Manlii Torquati familia prognatum sciverit, et novam Anicii proavi indolem perspectam in ipso haberent. Primo ejus consulatu rex Hunnorum et Italiæ Odovacer Phæba, Rugorum duce victo captoque, potitus est, sicuti Cassiodorus tradit, quibus solum, cum Symmacho semel, ipsum in consulibus nominat. Non solum autem dignitatem hanc ipse adeptus est, sed duos etiam filios suos, quod nunquam antea contigerat, consules eodem tempore vidit, Patricium et Hypatium. Anno illo Boetius in curia Theodoricum tum primum Roman accersitum, S. P. Q. R. nomine, magna facultia laudavit et in circo duorum consulum mediis triumphale convivium multitudinè exhibuit. Collegam in ultimo consulatu Symmachum socerum habuit, cum quo magistratum ita gessit, ut commune bonum privatis amicitias præferret. Accidit ut Paulini consularis opes regis satellites appeterent. Hominem ingenue tutatus est. Albinum falso Coeprianus accusavit, innocentem consularem virum ostendit. Acerba fames Campaniam urgebat, et acerbiorum coemptionem tyranni procuratores indicerant, eam exigi consul non sustinuit. Triguicentam quoque regis domus præpositum multoties ab injuria dejecit, et Conigastum fortunas optimi cuiusque insectantem compescuit. Hisce rebus factum est ut regis indignationem incurreret, perditiorumque delationibus in exsilium pelleretur. Accusationis summa hæc fuit; quod senatum læsæ majestatis accusaturum prohibuerit; quod ad Anastasium imperatorem litteras miserit de recuperanda libertate. Delatores perditis moribus homines tres exstiterunt, Gaudentius et Optio tunc ob innumeras fraudes exsilio damnati, Basiliusque pridem a procuratore domus regis defectus obætatusque plurimum. Purgasset facile Severinus objecta crimina, si coram delatores arguendi facultas sibi a Theodorico data fuisset. Sed vel iratus oblatam sibi ultionis occasionem amittere, vel improbus a se excitatam calumniam dissolvere noluit. Absens itaque vir et innocens et grandis natu Boetius malorum conspiratione relegatus est, nec a bonis in patria retentus, Ticinum secessit, urbem in Insubriam positam, et sibi a tyranno præscriptam, in quam simul atque venit, quo posteris etiam innocentiam suam cognitam faceret, pulcherrimum illud de Consolatione volumen, Ciceronem imitatus, conscripsit. Nam sicut ille quo fixæ desiderium levaret, de animorum immortalitate disceptans Tulliam supervivere monstrat, ita Severinus de falso et vero bono, deque providentia disputat, et omnia voluntate divina mortalibus evenire declarat. Verum in eo opere Ciceronis carmen non attigit. Boetius utramque orationem admiscet atque ita admiscet ut facile unicuique ostendat ingenium sibi quidquid tentasset nunquam defuisse. Sed quid naturalis philosophia difficilior? quid dialectica spinosior? At utrumque disciplinam sic oratione sua pervagatus est, ut abdi-

tissima quæque cuius prompta reddiderit. Neque vero selectum unum aliquod argumentum oratione consecutur est, sed philosophiæ penetratitia ingressus, ea Latinis hominibus primus reservavit, quæ princeps Aristoteles de industria pluribus occultaverat. Qua in re optimos quosque consuluit, Theophrastum dico, Eudemum, Andronicum, Aspasium, Herminum, Alexandrum, Syrianum, Porphyrium, Themistium, de quorum sententiis, tanquam honorarius arbiter, dijudicat. Attestatur hoc expositio in librum Aristotelis de Enuntiatione tam prima duobus quam secunda sex libris absoluta, in quorum tertio cum de tribus contingentium modis se melius scripsisse dicat in libris physicis, suspicandum reliquit se naturalem quoque philosophiam enucleasse, verum hactenus tam hi desiderantur commentarii, licet fuerint Tarsivium hinc nuper asportati, quam illico in Analyticen et Topicen emisit. Si quidem et hos ipse citat, et in topicam Ciceronis septem libros a se confectos profertur, opus varium, difficile, eruditum, nec a quatuor antea quam a Victorino frustra tentatum. Platonis dialogos ipse Latinos facturum se recepit, factos Cassiodorus asseverat, mirarer quomodo tanta prestare potuerit, nisi divina illa in librum Aristotelis de Interpretatione commentaria biennio scirem ab eo confecta, quod tempus vix evolvendis tot expositivis satis fuisse videtur, nedum eorum sententiis plerumque contrariis et dijudicandis, et eligendis, et accommodandis. Inter Peripateticos enim celebris est ferme nullus qui in hunc librum non scripserit, quod et magno opere quidem necessarius sit, et multa doctrina refertur, sed acumine sententiarum et verborum brevitate probo obscurus; commentabatur autem hæc quo tempore Theodoricus superâlis Alpibus Clodoveum socerum Francorum regem ingenti prælio profugavit. Cæterum Severinus non tantum in interpretando et exponendo Aristotele versatus est, sed pleraque etiam ipse veluti procreavit, harum in numero, sunt pulcherrimi illi quatuor de Differentiis topicis libri quibus dialecticos locos a rhetoricis dirimit, et totidem alii de utroque syllogismo, item de divisione et definitione singuli. Nam qui ad syllogismos categoricos introductorius inscribitur, titulum subornatum habet, cum libri Aristotelis de Enuntiatione, vel breviarium sit, ut ipse appellat, vel certe idem quod primus de categoricis syllogismis. Opus quoque de scholastica disciplina, non titulum modo, sed et elocutionem et inventionem mentitur, aliter enim Boetius scripsisset, si ea de re scribere voluisset. Sed ipsum mittamus, ac de hebdomadibus aliquid potius in medium afferamus. Sunt autem hebdomades opera septem partibus distributa, sicuti decem libris decades, et novem eneades. Hebdomades Varro primus inscripsit, deinde hic ipse, ex quibus libellus de substantiâ bono, et alius de unitate et uno sumptus est, reliqua aut edita non sunt, quod ea sibi, ut significare videtur, commentatus esset, aut ad nos usque non pervenerunt. Hebdomades juvenis composuit, velut et de duabus naturis et una persona Christi, hoc ut ita existimem ejus verba faciunt. Episcopus, inquit scriptor epistolæ, tanquam valde necessarius cum præterire noluisset, e duabus naturis Christum consistere, et in duabus æqualiter catholicis credere, novitate dicti percussus, meditabar omnes animo quæstiones. Decretum hoc fuerat concilio Chalcedone celebrato, illucque Leo Romanus episcopus venerat, cujus epistola Romæ missa cum postea, nihilentibus Acephalis condemnatum jam dogma revocare, pluribus convocatis Romæ legerent, nec satis jam quid decerneret intelligerent, ansam Boetio dedit eum librum componendi contra Nestorium, qui duabus naturis personas totidem adijungebat, et Eutychem, qui unicam naturam et personam tuebatur. Ergo si quis ab imperatore Leone, qui rejectam sub Martino Nestorii et Eutyches opinionem fovebat, ad Justinum usque suppetet annos, paulo minus quinquaginta deprendet, quibus de Boetii vita detractis, prima juvenibus tempora relinquuntur. Verum hæc ut liberis quisque accipiat, illud certo non admittendum contenditur, Boetium morte præventum Musicam non absolvisse. Nam quod obijciunt aliqui titulos eorum quæ desunt adhuc superesse, id nos in contrariam sententiam potius trahit, absurdum esse existimantes nondum descriptis rebus velle nomen imponere. Quod si quid imperfectum Severinum reliquit, id ipse theologiam fuisse censuerit. Satis enim superque Philosophiam illustraverat, itaque divina restabant, et jam multum processerat Augustinum secutus, ut ipse de Trinitate ad Symmachum scribens affirmat: Vobis, inquit, inspiciendum est an ex beati Augustini scriptis semina rationum in nos venientia fructus aliquos intulerint. Ex quibus illud etiam conjicere possumus, cur non demum anno Theodoricus Severinum et Symmachum necarit, an quia senex in opinione Ariæ defecit, et in inimicis adeo catholicis evasit, ut eorum templa diruere in Italia voluerit, si Justinus Arianos in Asia non restitueret. Propugnatores autem sani dogmatis cum alias semper, tum præcipue eo tempore Boetius et Symmachus existiterunt. Quamobrem tyrannus coniectos in carcerem obtruncari jussit. Ticini incolæ semper a majoribus traditum constanter asseverant, Severinum, cum regius spiculator lethale vulnus intulisset, utraque manu divulsam capul sustinuisse, interrogatumque a quonam se percussum existimaret, ab impiis respondisse, atque ita cum in vicinum templum venisset, et flexis genibus ante altare sacra percepisset, post paulum exspirasse. Extinctus divinos honores a nostris consecutus est, quod pro catholicis contra perfidiam Arii mortem sustinuerit. Sunt qui scribant ipsum antea Ravennam accersitum, prætorioque regis præpositum, mox cum aliquot senatoribus occisum, quod Symmacho potius convenire videtur. Tarris enim lateritio lapide fabricata etiamnum Ticini monstratur, Boetii carcer sepulcrumque ejus in æde beati Augustini visitur, qua parte in adytum templi ascensus incipit, hoc epitaphio incisum:

Mæonia et in Latia lingua clarissimus, et qui
 Consul eram hic, perii missus in exilium.
 Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
 En nunc fama viget maxima, vivit opus.

Circumfertur et aliud elogium, quod sepulcrum ejus exornabatur anteaquam illic a Luithprando Longobardorum lege collocaretur. Ipsum quia paucis multa continet ad ejus vitam facientia subjungimus:

Ecce Boethus adest in caelo magnus, et omni
 Perspectus mundo, mirus habendus homo.
 Qui Theodorico regi delatus iniquo
 Ticini senium duxit in exsilio.
 In qua se mœstum solans dedit urbe libellum,
 Post ictus gladio, exiit e medio.

Hic finis viri clarissimi fuit qui facundia, probitate, doctrina, plurimum excelluit, ultimus omnium qui ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecrarint, primus omnium qui Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare cœperint, tantæ apud posteros auctoritatis, ut ab ejus sententiis nulla ferme sit provocatio. Hujus morte magnam rem amisimus, et frustra a multis postea tentatum, Platonis et Aristotelis concordiam, quam utriusque philosophiæ peritissimus et pollicitus fuerat, et nisi vitam eripuissent improbi, præstare solus potuisset. Ultio tamen paulo post insecuta est divinitus: cœnanti Theodorico cum piscis caput illatum esset, visus est sibi rex in eo videre Symmachi faciem inferius labrum mordicus apprehendentem, torvisque oculis subinde minitantem, eo spectaculo consternatus tyrannus in morbum incidit, et simul atque quod viderat id se vidisse confessus est, exspiravit. Ictu sanguinis mortuum sui divulgavit, verum Amalasiunta rei conscia cum in regno successisset, patris acta contra jus et fas decreta rescidit, et Severini ac Symmachi bona in fiscum redacta eorum liberis restituit, paucis annis antea quam Belisarius a Justiniano missus Italia Gothos omnes expulit. Porro Boetii multi fuerunt: primus Sloicus, de quo mentionem facit Diogenes in Zenonis Vita; secundus Epicureus, quem Plutarchus in Conviviis introducit; tertius Cretensis Aristotelis studiosus et vir consularis a Galeno celebratus. Præter hos alii fuerunt et philosophi ambo et Peripatetici, unus hic ipse de quo satis jam dictum est, Patricius Romanus, alter Græcus et antiquior, quem et hic ipse in Porphyrio et Ammonius atque Simplicius ut Aristotelis interpretem agnoscunt. Fuerunt itidem et duo Symmachi magnæ in litteris existimationis uterque: primus Gratiani et Valentiniiani temporibus; secundus Zenonis et Anastasii: illius epistole circumferuntur crebraque de eo in Macrobio Saurnalibus mentio habetur. Hujus nihil quidem exstat; sed, ut Boetii testimonium præteream, Priscianus Cæsariensis de ponderibus scribens, sic eum laudat, ut omnes omnium disciplinarum apices consecutus videretur.

OPERUM PARS PRIMA.

OPERA PHILOSOPHICA.

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

LIBRI V.

(Ex editione ad usum Delphini.)

PROLEGOMENA.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Serenissimo Delphino Petrus Callyus.

Quidquid Ludovicus Magnus, augustus pater tuus molitur, SERENISSIME DELPHINE, id omne magnum est; seu populos regit; seu hostes expugnat; seu utrisque concessa pace gratificatur. Sed indoles et institutio tua regionum operum opera sunt maxima. Tu quidem, velut nobile speculum, regales cum animi, tum corporis dotes ab ipso acceptas sic reddis, nihil ut in te desideretur quod imperatoris majestatis esse possit: tuam vero institutionem, quam rex ille sapientissimis suis consiliis exorsus est, selectissimisque viris corroboravit, magnificentissimo librorum apparatu ita perficit, ut ineffabili quadam necessitudine, quantum filius parente, tantum pater filio regum omnium præstantiam vincat. Ecce, continuato illius jussu, inter antiquos auctores emicat SEVERINUS BOETIUS, seque tibi sistit, ut meliori quodam jure, sic majori spe fructuum uberrimorum.

Omnium certe ejusmodi auctorum meritissimo BOETIUS tibi se sistit. Illi enim advenæ Galliarumque institutorum penitus ignari, præcone indigebant, qui, prædicata eorum dignitate, aliquam in aula iisdem compararet existimationem: hic pridem a Phulippo Pulchro Galliarum rege, litterarum litteratorumque amantissimo principe, honorificentissime exceptus, prope

domesticus est, aulicorumque morum tam gnarus, quam ab aulicis notus. Illi profani, nulla, nisi quam forte a novis interpretibus acceperunt, pietate commendantur; hic sacer, Christiana martyris splendidius quam Romana patricii micat purpura. Illi in uno duntaxat dicendi genere versati, aut solutam sine stricta, aut strictam sine soluta orationem habent: hic utriusque sermonis scientissimus, ut persuadet orator eloquens, sic poeta suavis delectat. Illi Musis mollioribus inspirati, suis sentiis si non lædunt, læsan ostendunt mentem, quam sanare nequeunt; hic, docente severiori philosophia, perturbaciones, errorum vitiorumque causas, ita detegit, ut ad mentis salutem multum conferre posse videatur.

Si vero auctor ille faciles ad te habuerit aditus, SERENISSIME DELPHINE, majorem doctrinæ virtutisque accessionem se sperabit facturum, non solum in te; sed in omnibus etiam adolescentibus, ad quos, velut a capite ad membra, regię tuę institutionis forma derivatur.

Magnum quidem est, te geographiam, chronologiam, historiam tam profanam quam sacram, eximia Latinitate cumulatus, perfectissime callere; sed longe majus, illius, quam insitam habes cum de te, tum de Deo, notitiæ philosophicum, quod BOETIUS hic suggerit, accipere incrementum: illę etenim priores disciplinę huic posteriori, non secus ac mancipia dominę, famulantur. Hac informatione principis tanto altius populos supereminet, quanto sui conscius. Conditorisque intelligens, divitiis, honoribus, voluptatumque illecebris, quibus regale solium circumfundi solet, contemptis, et humiliores de semetipso et sublimiores de divina majestate concipit sensus. Non omittendę erant eę quę animo tuo vere regio impressę sunt, artes ingenuę; sed illa quam BOETIUS inspirat, humanę divinęque naturę notitia tibi omnino necessaria videtur; suis etiam sceptri non carent miseris, quibus philosophicum illud consulis Romani remedium utiliter potest adhiberi.

Quamvis autem augustum tuum genus et præstantissima tua eruditio te adeo exexissent, ut aureus hic liber magno tibi deinceps usui esse non posset, grande tamen tuum DELPHINI decus id a te videtur postulare, illum ut librum tibi legi cures, cum alias ob causas, tum maxime ut BOETIUS Gallicis academiis, a quibus pari qua olim a Romanis mænibus injustitia dudum exsulavit, tuo regali exemplo restituitur; turpe nimirum regno Christianissimo sacrum hunc doctorem Virgilio, Ciceroni, Aristoteli, cæterisque religionis Christianę hostibus post poni, eoque magis quod, ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor et magister nostras Christianorum scholas affluentibus doctrinarum omnium copiis ditaverit, Grammaticam, fugata barbarie, sanctos fabularum usus docuit; rhetoricam lectissimis verbis verissimisque sentiis ornavit, philosophiam obscuritate liberatam ita excoluit, ut quicumque huic parere voluerit, is omne ætatis tempus possit sine molestia transigere.

Patere ergo, SERENISSIME DELPHINE, virum pariter nobilem, doctum et sanctum, regiam ingredi, cæteris auctoribus tuis annumerari, et inter illas, quas in litteris feliciter consumis, operas tibi audiendum proponi; sanctitatem hic cum doctrina, utramque cum nobilitate sic animadvertes conjunctam, ut quidquid ibidem erit obvium, id augusta tua haud indignum origine, et ad tuam scientiam augendam et ad coronam æternam, cui reges omnes studere debent, consequendam conducere plurimum possit. Cadomi cal. Novemb. anno Domini 1679.

PRÆFATIO.

Inter plurima Boetii nostri opera, præstantissimum a celeberrimumque est illud quod inscribitur *Consolatio philosophiæ*. Sed quę hactenus edita sunt hujus operis commentaria, hæc tam imperfecta fuerunt, ut non immerito ad usum Serenissimi Delphini nova institui mandentur. De antiquis novisque pauca præloquar.

I.

Antiqua, inquam, consolationis philosophicę, aut potius minus recentia commentaria sunt imperfecta: quę enim commendes? eane quę S. Thomę tribuuntur? an ea quę sunt Raymundi Palasini Albiensis dicti Valderici? an quę Jodoci Badii Ascensii? an quę Joannis Bernartii Belgę? an quę Theodori Sitz-

mani Thuringi? an quę Renati Vallini Nonnetensis? Plura, etiam diligentissime conquisita, videre non potui. Sed hæc omnia aut ridicula sunt, aut ad patefaciendas Boetii cogitationes minime idonea.

Primum enim quę S. Thomę tribuuntur in hanc Consolationem philosophiæ commentaria, hæc ridicula sunt: nam, ut infinita omitam, quis temperet a risu, legendo hæc lib. I, pros. 1: *Eleys, inquit, est civitas Gręcię, in qua studuit Aristoteles: unde studia sua dicuntur Eleatica. Academia autem fuit civitas vel villa, in qua studuit Plato; unde studia sua dicuntur Academica*; aut hæc lib. II, met. 5, ad ista verba, Tyrio miscere veneno: *Thürus, ait, est vermis venenosus, in cujus sanguine intingitur purpura*; aut hæc

lib. III, pros. 8: *Alcibiades*, inquit, *mulier fuit pulcherrima, quam videntes quidam discipuli Aristotelis duxerunt eam ad Aristotelem, ut ipsam videret; quæ visa dixit: Si homines lynceos oculos haberent, ut quæque obstantia penetraret, introspectis visceribus, corpus quod appareret pulcherrimum, turpissimum videretur; aut hæc ejusdem lib., met. 8. ad hæc, Asperis echinus: echinus, inquit, est piscis parvus semipedalis, qui adherendo videtur retinere navem: ubi ἔχωνος, Latinis remora, cum echinus confunditur. Infinitus sim, si omnes hujus commenti potius quam commentarii in grammaticam, poesim, historiam, et mentem ipsius Boetii errores contendam enumerare. Quare hoc opus non crederim esse S. Thomæ.*

Videtur autem hoc opus esse Thomæ cujusdam, natione Angli, patria Walensis, ordine Dominicani cui etiam tribuitur Summa logicæ, quæ vulgo S. Thomæ Aquinatis nomine impressa legitur: quod enim Thomas ille diceretur *Anglicus*, et Dominicanus esset, propter eundem ordinem et quamdam appellationis similitudinem, errore typographorum dici potuit primum *Angelicus*, postea S. Thomas. Hinc ab isto commentore lib. II, met. 1, citatur Alanus, qui non floruit nisi sæculo decimo quarto, cum tamen S. Thomas vixerit anno 1274. Hinc puto hunc Thomam Anglice locutum lib. I, pros. 5, ubi, *Comptio*, inquit, est institutio super aliqua portione danda de re emenda vel vendenda, et vocatur vulgariter UNGELT, quanquam forte, errante typographo, sermo fuit depravatus Gallice dicimus *monopole*. Nescio etiam quomodo a S. Thoma dici potuisset ad finem 2 metri lib. I, hæc *Marquardus*.

Ac ne putes me hæc temere fingere, consulere poteris cum Vallium, tum etiam Ascensium, qui pariter negant S. Thomam esse horum commentariorum auctorem. *Non tamen continuo sancti Thomæ crediderim*, inquit Ascensius præfatione in hos Boetii libros, cum neque phrasim ejus redoleant, neque fecunditatem illam mirabilem, quæ in cæteris doctrinis ejus est, assequantur, neque temporì congruant; nam Alanus opuscula, quem pluculos annos post ipsum sanctum Thomam obiisse tradunt earum rerum periti, nonnunquam allegant.

Deinde commentaria Raymundi Pelasmi Albiensis dicit Valderici in tribus præsertim versantur: 1º in brevissimis quibusdam nonnium aliquot obscuriorum interpretationibus, margine libri inscriptis: 2º in longiori quadam lectione astronomica, ad exponendas vices Hesperii occidentem modo sequentis, modo orientem præeuntem solem: *Pro quorum intellectu*, inquit ad metr. 5 lib. I, est opus archimedæ, id est conficere figuras, quarum inventor Archimedes fuit. *Notetur quid circulus, quid centrum, quid area, quid circumferentia?* Egregiæ adnotationes! 3º in questionibus, quas vocat *Cratonicas* circa quintum librum: *Quarum*, inquit, hæc principalis voluit questio, videlicet utrum, divina providentia existente, liberum arbitrium sit hominibus. Ubi interpret ille videtur sententias Boetii animo non comprehendisse.

Quamobrem ex his tribus primum nobis videtur non sufficere, secundum redundare, tertium impedimento esse ad mentem Boetii hic percipiendam.

Postea Ascensius, ut ipse jactat prædicta præfatione, docuit carminum leges, et veritates; fabellas quoque et historias diligentius recitavit; et Latinis aut servatæ aut neglectæ virtutem aperuit, dolens quod Græcæ verba subinde incerta reperire nusquam potuisset.

At interpres iste, quanquam sibi magnopere placeat, apud alios tamen male audit: Ascensius *Badus*, inquit Theodorus Sitzmanus, de quo statim dicetur, hanc aliosque optimos auctores quisquillis merisque affavit inquinare, impudenter dicam, an imprudenter, non abstinuit. Quod Ascensii vitium quamvis non constaret, idem nihilominus Ascensius ipsos non excessit grammaticæ limites, ultra quos ad accuratam horum librorum intelligentiam aliquid majus desideratur.

Subit Joannes Bernartius, qui, paucis in solutam, paucioribusque in strictam hanc Boetii orationem notatis, seipsum videtur illustrandum ornatumque ita suscepisse, ut ubi primum vel minimam nanciscitur occasionem eorum quorum recordatur dicendorum, hæc sive ad institutum conducant, sive non, congerat, suam potius eruditionem quam auctoris mentem expositurus. Hic, inquit prædictus Sitzmanus, *librum hanc nobis tradidisset multo tersiorem, si licuisset: sed immatura morte sublatus in rationem Liblinæ venit, telamque, quam erat exorsus, imperfectam reliquit*.

Succedit ipse Theodorus Sitzmanus, qui totus est in componendis variis lectionibus, ut quam melius exponere sensa Boetii existimaverit, hanc expunctis cæteris moneat retinendam. « Quibus tamen, ut ipse de semetipso ait, non raro inspergit alia quædam, vel ex philologia, cui uoce baccæus fuerat addictus: vel ex jurisprudentiæ politicæve penâ; vel ex orbe illo disciplinarum, quæ studio sapientiæ famulantur, petita. Quod profecto, addit, non aliam ob causam feci, quam ut grata vice nunc prodessent, nunc delectarem, hoc est, utile dulce miscerem. »

Fidemne liberaverit suam hic interpret, æquus lector judicet. Ego vero existimo, primum quidem ipsum orationis Boetianæ contextum, quem recensuit, aliis perspicacioribus oculis indiguisse; deinde hunc interpretem alios veterum librorum interpretes imitatum, non tam aliorum quam sui gratia scripsisse: unde ita citavit alios sive oratores sive poetas, qui more Boetii locuti fuerant, ut cum unum auctorem suscepisset explicandum, plures, nullo exposito, nobis proponat interpretandos, homo felicitis memorie.

Denique Vallinus, nostro judicio, omnium optime de Boetio meritus est: contextum enim sæpissime corruptum emendavit: quamobrem, ut ipse de se ait, optimos quoque codices consulimus contextumque ex eorum plerumque consensu recensuimus. *Ita autem fuisse duo manu eæcarati Sancti Victoris; duo ex bibliotheca Thuana idemque vetustissimi; ex regia unus; itemque duo mei, sed recentiores. Græcus quoque eorundem*

librorum codex, quos Græce interpretatus est Maximus Planudes ex eadem bibliotheca regia. Ex editis vero Florentinus anni 1513 et alius quivis optimus. Quæque idem Vallinus quosdam hujus opusculi locos, quos obscuriores putavit, suis notis illustrare conatus est. Propterea quæ Lugduni Batavorum, novem abhinc annis, typis mandata sunt, Variorum in hanc philosophiæ Consolationem commentaria, hæc Joannis Bernartii, Theodori Siltmani, et Renati Vallioi notis, velut cæmentum sine calce, constant.

Ipsæ tamen Vallinus, ommissa omni verborum interpretatione, tacitaque Beotiana disputandi ratione, notas adhibuit tam raras tamque breves, ejus ut labor, alioqui utilis, ad perfectam hujus operis cognitionem habendam sufficere non possit. Et hæc antiqua sunt, sive potius minus recentia Consolationis philosophicæ commentaria.

II.

Predicta commentariorum in Consolationem philosophicam vitia optime animadvertit vir ut gente, sic doctrina omniq[ue] virtutum genere præstantissimus, Carolus Sancta-Maurus, Montauserii dux, Serenissimi Delphini moderator, et pro singulari sua in rebus principum consulendis prudentia, ægre tulit, facta prudentissimi illius Aulici, cujus consiliis quandiu usus est rex Theodericus, tandiu vitam optimo imperatore dignam egit, obscurioribus verbis velata latere. Idipsum etiam novit illustrissimus Ecclesiæ princeps Jacobus Benignus Bossuetus. Condomensis episcopus, ejusdem Serenissimi Delphini præceptor, et pro eximia sua in divinis mysteriis sapientia doluit, cogitata sapientissimi illius theologi, quo docente humana libertas cum divina providentia conciliatur, compressorum quodam disserendi modo occultata ignorari. Id quoque vidit clarissimus vir Petrus Daniel Huetius, nostræ quondam Cadomensis academiæ alumnus; cujus etiam opera idem *Serenissimus princeps* ad litterarum et sapientiæ studia utitur, et pro incredibili sua in omnibus disciplinis eruditione ingemuit, elegantia excellentissimi hujus cum oratoris, tum poetæ, in quo tanquam in ultimo Romanorum hæredite dices purioris Latinitatis reliquæ servabantur recondite, dicta inter obscuros barbari sui sæculi auctores permista contemni. Illa, inquam, præclara Galliæ nostræ lumina improbam hanc querebantur Boetii, hujusque Consolationis philosophicæ sortem, cum jussi sumus hos Boetii libros ad usum Serenissimi Delphini interpretatione et notis adornare. Meliorne, an deterior præteritis videbitur noster hic labor non possumus divinare: sed præscriptas nobis has, quæ sequuntur, leges ea qua potuimus diligentia observare studuimus, ad perpetuum singularis in Deum pietatis; in regem observantiæ; et in litteris amoris monumentum.

1. Usi sumus lectione quam, consultis sanioribus libris, recensuit Renatus Vallinus, exceptis paucis vocibus quas, ut ibidem monuimus, validissimis conjecturis convicti mutandas existimavimus. Quoniam vero parum interest, lectorem veterum errores

A nosse, ideo proposita nova lectione vera, arbitrati sumus omitti posse veterem falsam, et quidem eo lubentius, quod cum nullus fere fuerit hujus operis locus, qui aliquando non fuerit corruptus, ad fastidium usque repetendæ fuissent variæ lectiones. Quamquam ne huic etiam officio dedissemus, ad finem nostri operis varias lectiones Vallini retulimus ad numeros hujus libri accommodatas.

2. Proposuimus duplex genus argumentorum, ut una veluti cogitatione lector animadvertere possit, quid in toto illo opere et qualibet ejus parte contineatur. Primum est idea totius operis: ubi formatis quibusdam argumentationibus, mentem lectoris efficacius commovendo, Boetii sensa magis demonstrare sumus conati. Alterum est summarium uniuscujusque capituli; in quo non solum dicenda, sed dicendorum ordinem breviter complexi sumus.

3. Quamvis hi tituli, *Metrum. Prosa*, a recentioribus horum librorum interpolatoribus fuerint inventi, et jovandæ duntaxat memoriæ causa adpositi, iisque omnes veteres libri, et optima editio Florentina careant, ut advertit prædictus Vallinus, hos tamen non omittoendos esse duximus: quoniam nunc ita in usu sunt, ut quoties laudatur Boetius de Consolatione philosophiæ (laudatur autem sæpissime), toties hi tituli nominentur. Quid vero has notas neglexisse noceat, expertus est ipse Vallinus: cum hujus editione non sine magno temporis dispendio, ad fidem auctoris Boetium appellantis probandam uti valeamus: unde contemnuntur.

4. Genera versuum, quibus hic usus est Boetius, propositis eorum legibus, ante nominavimus, quam eorumdem interpretationem et notas aggredieremur: quod ex his plura sint minus usitata, tyronibus præsentium, quorum gratia Græcas quoque dictiones, quibus hi versus significari solent utpote obscuriores, vitavimus. Versus hi multiplicis sunt generis, nec interest numerari; sed carmina, quæ ex his versibus constant, ad sex et viginti genera revocantur.

5. Subjecimus interpretationem, strictæ quidem orationis continuationem, solutæ vero interruptam; eorum more, qui ante nos jussu Ludovici Magni, ad usum Serenissimi Delphini in poetas scripserunt, aut oratores Latinos; ut qui adolescentes litteris operam navant, his nihil desideretur eorum, quæ ad majorem in artibus ingenius profectum possint conferre.

6. Notas nostras addidimus; non illas quidem longiores, ne inanem eruditionem viderentur ostentare; neque etiam breviores, ne nostrorum commentariorum alia quærenda essent commentaria: sed ad juventutis usum aptatas: id quippe unum optarunt viri sapientissimi, quorum curis commissa fuit regia Serenissimi Delphini institutio. Sic principi instituendo studentes, reliquæ juventuti informandæ laboraverunt, ad summum reipublicæ litterariæ commodum, regniq[ue] Galliæ decus.

7. Operæ pretium existimavimus, integrum hoc

opus interpretatione et notis illustratum duobus hinc inde interponi indicibus; quorum prior est rerum præcipuarum, quæ in toto hoc opere explicato occurrunt; posterior vocabulorum, quæ in his quinque Consolationis philosophicæ libris leguntur: ubi curavimus vocabula quæ nobis visa sunt barbara, aut saltem minus Latina, diversis characteribus formari: ut lector id Latinitatis vitium moneretur, nec nostra tamen commentaria frequentioribus ejusmodi notis turgerent. Si nostrum hoc ausum doctiores excitaverit ad absolvendum, prolata auctoritate, aliquod ex ejusmodi vocabulis, id non ingratum erit nostræ te-

A meritatis præmium. Non omnia novimus, doceri semper paratissimi.

Nihil denique istorum omnium prius attingendum arbitrati sumus, quam instar aliorum Severissimi Delphini scriptorum proproserimus, 1° Vitam Boetii: 2° testimonia variorum cum de Boetio tum de ejusdem scriptis; 3° generalem librorum Consolationis philosophicæ ideam; 4° aliquam ejusmodi librorum censuram: hæc enim quilibet horum scriptorum de suo auctore præfari consuevit; si exceperis generalem operis ideam, cujus exemplum etsi non habeamus, ex ipsa tamen, uti speramus, non mediocris utilitas erit.

AN. MANL. SEVERINI BOETII VITA.

I.

Boetius natus est Romæ (a), circa annum Domini quadringestesimum septuagesimum quintum, æquævus Joanni summo pontifici; Justio imperatori; Fulgentio, Ennodio et Cassiodoro doctoribus ecclesiasticis. Nomen genusque matris non scimus; sed pater ejus fuit Anicius Manlius Flavius Boetius, vir ipse consularis, filius Boëtii illius, qui (b) præfecturam prætorii gerens, imperante Valentiniano tum interemptus fuit, cum Aetius patricius, dux fortissimus, cujus ut laborum sic victoriarum ille semper fuerat particeps, ejusdem imperatoris manu interfectus est.

II.

Hic autem, de quo nunc agimus, auctor vocatur (c) *Anicius Manlius Severinus Boetius*, prænomine scilicet nomini cognominique postposito. Nimirum hoc erat in usu apud antiquiores Romanos, ut idem homo tribus aliquando donaretur appellationum generibus, quæ dicebantur (d) prænomen, nomen et cognomen. Prænomen, ut vox ipsa sonat, est appellatio, quæ appellationi gentis præponi solet: qualia sunt nomina quæ apud nos vocantur propria, ut *Ludovicus*; nomen, appellatio gentis, ut *Hectorides*; cognomen, appellatio familiæ ejusdem gentis, ut *Borboides*. Ut autem sæpe prænomen nomini, et nomen cognomini olim anteponebatur, sic non raro, (e) inverso ordine, ut nunc positus nomine et cognomine, prænomen subiciebatur. Sic ergo auctor noster nomine gentis dicitur *Anicius*; quod ex (f) antiquissima nobilissimaque Aniciorum gente esset prognatus. Sic nomine familiæ dicitur *Manlius Severinus*, quia ex Manliis Severinis ortus erat: sive fuerint duæ fami-

B liæ, quarum alteram, nimirum Manliorum per patrem, alteram videlicet Severinorum per matrem attigerit: sive eadem fuerit familia cognomine altero dicta Severinorum, propter illam severitatem, qua T. Manlius, qui ob deductum Gallorum duci a se occiso *torquem*, inde *Torquali* cognomen in familiam intulit, filius (g) securi cædi jussit, quod contra edictum, ductorem Tusculanorum singulari certamine provocantem interfecerit. Sic proprio nomine dicitur *Boetius*, sive ut quibusdam scribitur *Boethius*, aut aliis *Boethus*, ab auxilio, quod primus, cui istud prænomen fuit impositum, tulit: βουθης quippe Græcis est *adjutor*: propterea plures olim, ut apud (h) Laertium, Plutarchum (i), ipsum nostrum (j) auctorem hoc prænomine donati sunt.

III.

Cum vero noster Boetius (k) duodecim saltem annis natus amisset patrem, hic: (l) amicorum propinquorumque curis commissus, Romæ primum, postea (m) Athenis studuit: ubi in grammatica, philosophia, mathematicisque disciplinis tantum profecit, ut plura non solum Euclidis, Nicomachi, Pythagoræ, Ptolemæi et Archimedis, verum etiam ipsius Aristotelis (n) Græca opera Latine reddiderit, reliqua ejusdem philosophi opera similiter reddidit, ipsamque cum magistro suo Platone conciliaturus, si fata tulissent.

Neque vero vir ille doctissimus in exponendis modo auctorum operibus versatus est, sed plura ipse excogitavit, excogitataque ad felicem exitum perduxit. Testis est admirabile hoc philosophicæ Consolationis opus: ubi Ciceronem de animorum immortalitate, quo filix desiderium levaret, disputantem imitatus, in hoc Ciceronem superavit, quod, cum Cicero

(a) Consolat. Philos. l. 1, p. 5: *Tux civitatis antiquissimam legen.*

(b) Cassiodorus in Chronico ad consulatum Aetii et Studii anno Christi 434.

(c) Sic inscribantur libri Consolationis Philosophicæ.

(d) Valerius Maximus sive probus libello de prænomine.

(e) Ut Flavius Vespasianus, et Flavius Sabinus fratres, apud Suetonium.

(f) S. Hieron. ep. ad Demetriadem: *Illustris sanguinis. genus, in quo aut nullus aut rarus est qui non meruerit consulatum.*

(g) Virgil. vi Aeneidos, v. 824: *Sævumque securi Aspicit Torquatium.*

(h) In Vita Zenonis.

(i) In Symposiaciis.

(j) Comment. in Porphy.

(k) Elapso, scilicet anno Christi 487; siquidem ejus pater consul fuit hoc ipso anno.

(l) Consol. philos. l. II, Pros. 3: *Desolatum parente summorum te virorum cura suscepit.*

(m) Cassiodor. l. I. Var., ep. 43: *Atheniensium scholas longe positus introisti.*

(n) S. Antoninus citans Siebertum, 2 part. Hi t. tit. II, cap. 15.

carmine tunc non utatur, Boetius utramque orationem ita permiscet, ut quidquid eruditionis, aut grammaticæ, aut a rhetorica expectari potest, illud ibidem mirum in modum eluceat. Testis illa Boetii Logica, ubi præter antiquas Porphyrii, Aristotelisquæ opinionas, suam ipse proposuit de *Categoriis, divisione, definitione et syllogismis* doctrinam, quæ ratio bene disserendi plurimum promovere potest. Testis opus illud in septem partes distributum, quod propterea, Varronis exemplo, *Hebdomades* inscribitur, in quo, quoad superest, mathematicorum more propositis quibusdam effatis, multa docet de eo quod *bonum* est, et *unum*. Testes libri quinque de Musica, cujus ita peritus fuit, ut instrumenti musici, vulgo (*a*) *chilerni* inventor habeatur. Testis singulare illud (*b*) externis etiam regibus notum expetitumque inventum duorum horologiorum; quorum alterum (*c*) *aquis sub modulo fluentibus temperabatur*; alterum *solis immensi comprehensa illuminatione distinguabatur*.

Quin etiam Boetius de theologis optime meritus, scripsit cum de mysterio sanctissimæ *Trinitatis* ad Symmachum, et ad Joannem Ecclesiæ Romanæ diaconum; tum de *Incarnatione*. De (*d*) *Trinitate* quidem non suspectus foret Christianis, quod ex synodo contra hæreticos congregata sese subduxisset, veritus ne sibi propter suam eloquentiam causa committeretur agenda: de (*e*) *Incarnatione* vero, ut *extremi sibi que contrarii Nestorii atque Eutychis submoverentur errores*.

IV.

Sed quanto doctior Boetius, tanto majori studio coluit virtutem, suo erga Deum et homines officio diligentissime functus. Quales fuerint illius in divinam majestatem cogitationes vel ex eis patet, quæ inspirante philosophia in aureo illo philosophicæ Consolationis opusculo (*f*) protulit: nihil enim tum docuit, nisi quod ipse (*g*) fecerit, nec tanta facilitate tunc prestare potuit, nisi quod a teneris annis continuata pietate exercuerit. At singularis benevolentia Boetii in omnes homines, miseros præsertim, ex hoc etiam est manifesta, quod cum (*h*) ingenti salutis suæ periculo senatum populosque omnes cum gravissima oratione, tum etiam objecta periculis auctoritate protexerit: quodque (*i*) fuerit in pauperes liberalis.

(a) In supplem. Chronic.

(b) Cassiodor, l. i Var., ep. 43.

(c) Ibid.

(d) Madgdeburgenses centuria 6, c. 10, et ante hos S. Antoninus 2 part. Hist., tit. 44, cap 13, ex Vincentio.

(e) Sic loquitur ipse Boetius l. de Duab. Natur. et una persona Christi.

(f) Præsertim ab initio libri tertii.

(g) Ennodius episcop. Ticinensis, l. vii, ep. 43, Boetio.

(h) Consol. Phil. l. i, pros. 4: *Inde cum improbis graves, etc.*

(i) Madgdeburgenses ex Procopio l. i de Bello Goth., etc., cent. 6, c. 10.

(j) Consol. philos. lib. ii, pros. 3: *Cum tanto splendore socerorum.*

V.

Atque propter has præclaras animi dotes factum, ut Festus (*j*) senatus princeps filiam suam Helpen Siciliæ alumnam Boetio propriam dicaverit, stabilique junxerit connubio. *Ea autem Helpes*, inquit Vallinus (*k*), *dotibus animi longe corporis fortunæque bona superavit: scripsit enim versus emendatissimos, scribentique marito suavissimus genius adsedit. Desideravit autem ex ea liberos: quancum nonnulli dicant, Boetium ex ea duos filios Patritium et Hypatium suscepisse. Addunt eundem Boetium amatam hanc suam uxorem hoc ultimo carmine prosecutum fuisse:*

Helpes dicta fui, Siculæ regionis alumna,
Quam procul a patria conjugis egit amor:
Quo sine mæsta dies, nox anxia, flebilis hora,
Nec solum caro, sed spiritus unus erat.
Lux mea non clausa est, tali remanente marito,
Majorique animæ parte superstes ero.
Porticibus sacris jam nunc peregrina quiesco
Judicis æterni testificata thronum.
Ne qua manus bustum violet, nisi forte jugalis
Hæc iterum cupiat jungere membra suis,
Ut thalami tumulphque comes nec morte revellar,
Et socios vitæ nectat uterque cinis.

Sed hæc venustam Boetii poesim non redolent: saltem maximam partem.

Propter eadem doctrinæ virtutisque ornamenta (*l*) Symmachus, princeps quoque senatus, defuncta Helpe, Rusticianam filiam suam eidem Boetio dedit uxorem, ex qua, inter alios liberos, duos suscepit filios, quorum alter avito nomine Symmachus, alter paterno Boetius dictus fuit; quique adhuc pueri (*m*) consules facti sunt: ideo enim hi filii a suo patre dicuntur (*n*) *viri consulares, quorum jam ut in id ætatis pueris vel paterni vel aviti specimen elucet ingenii.*

VI.

At vero singulari cum doctrinæ, tum etiam virtutis Boetii referri debet acceptum, quod ille vel ab adolescentia summis dignitatibus ornatus fuerit. Primum quidem adhuc juvenis (*o*) in patrum senatorumque ordine positus, patricius fuit. Deinde anno suæ ætatis circiter trigesimo quinto fuit (*p*) consul. Postremo ætate provecior magister fuit (*q*) officiorum: quas quidem dignitates ut non suscepit, sic non gessit, nisi (*r*) communi bonorum omnium studio: hinc iniquis improborum omnium consiliis sese semper opposuit: hinc (*s*) Conigastum exactorem, miserorum civium fortunas invadentem, sæpius repræsit:

(k) In Vita Boetii. Eadem dicit Lilius Gregorius Gyraldus de Poetar. Hist. dial. 5.

(l) Consol. phil. l. i, pro. 4: *Socer etiam Symmachus sanctus.*

(m) Ibid., lib. ii, pros. 3: *Duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate vidisti.*

(n) Ibid., pros. 4.

(o) Consol. philos. l. ii, pros. 3: *Præterea sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates.*

(p) Ennodius l. viii, epist. 4.

(q) Consol. philos. l. iii, pros. 4: *Cum Decorato gerere magistratum.*

(r) Ibid., lib. i, pros. 4: *Nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium, delulisse.*

(s) Ibid.

hinc (a) Triguillam regiæ domus præfectam, ab incepta jamque perpetrata prorsus injuria revocavit: hinc pro (b) Campania contendens, ne injusta coemptio exigeretur, effecit: hinc (c) Paulinum consularium virum, Albinum, pluresque alios cum plebeios, tum etiam patricios viros non sine magno sui periculo protexit.

VII.

Quamobrem Boetius tantis, improborum præcipue, in se concitavit inimicitias, ut, unde laudandus erat, inde accusatus fuerit apud Theodericum, qui immoderato tam supremæ auctoritatis, quam Arianae religionis amore Boetium perdere statuit.

Boetius quidem propter (d) prædictas animi dotes, gravissimas in se concitavit, improborum præsertim, inimicitias: quidam enim (e) Aulici, qui quo majori pollerent auctoritate, eo majori sese credebant injuria lædi a Boetio, quem (f) sibi injusta molientibus semper experiebantur adversari, summo eundem Boetium odio prosequiebantur: hinc tres improbi delatores (g) Gaudentius, Opilio, et Basilius, quorum duo priores (h) ob fraudes innumeras exsilio destinati; tertius regio ministerio depulsus, obæratuque plurimum, sive suo sive perditiorum pariter hominum consilio (i), Boetium apud regem Theodericum accusarunt.

Verum idem Boetius, unde laudandus erat, inde accusatur: quod enim non plebeios solum, sed patricios quoque viros tueri studuisset, hinc inferebant ipsum læsæ majestatis reum, (j) pro senatu contra regem stetisse. Sed quod idem in omni doctrinarum omnium, mathematicarum præcipue genere præstaret, inde (quæ sæculorum ignarorum sors fuit) (k) magicis artibus sive, ut nostri loquuntur, *sortilegio* mentem polluisse mentiebantur.

Denique Theodericus sua partim, partim religionis Arianae causa, ex prædictis delatoribus oblatam perdendi Boetii occasionem ultro accepit. Audivit nimirum ille Arianus princeps, Justinum imperatorem optimum non solum (l) subjectos sibi populos paterno amore prosequi; sed hæreticos omnes Ariana lue pollutos, exceptis saltem Gothicis, Constantinopoli totoque Oriente egredi jussisse. Hic veritus ne, asserta reli-

gione catholica, Romani Justino additiores cum populum tum semetipsum Arianum expellerent, ad reliquorum terrorem, Boetium sibi suspectum puniri curavit. Propterea (m) quo die ipse rex Theodericus edixerat, ut Opilio, et Gaudentius, ni intra præscriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigniti frontibus pellerentur ni exsiliium; hoc ipso iidem improbi delatores, in gratiam regiam revocati, Romam ab ipso rege missi sunt, absentem Boetium delaturi. Delationi injustæ acquievit senatus, suoque (n) decreto innocentem, nescientem, indefensumque suum patronum (o) et morti damnavit et proscriptioni, quas Theodericus, sibi metuens ab imperatore Justino, bonisque omnibus, exsilio, saltem per aliquod tempus, permutandas putavit.

VIII.

Boetius ergo, anno reparatæ salutis circiter quingentesimo vigesimo secundo, adeoque ætatis suæ circiter quadragesimo septimo, (p) imperante Theodereo, in exsiliium missus, in agrum Mediolanensem, sive, ut alii volunt, Ticinum relegatus est: quod quidem exsiliū tempus videtur posse colligi ex primo Consolationis philosophicæ carminæ (q): ibi enim ipse Boetius ait suam senectutem, quam vocat inopinam, venisse molis properatam, canitiemque intempestivam suo capite diffundi: sed inopina senectus canitiesque intempestiva homini non accidunt, nisi ante annum ætatis suæ quinquagesimum. Quocunque tandem, et quando exsulaverit Boetius, hujus exsiliium non profugium portusque supplicii, sed supplicium (r) fuit: huic etenim circumscriptus fuit brevis (s) habitandi locus: ubi nefas illi erat, propinquos, amicos, familiares (t), libros ipsos videre. Hic autem Boetius suam vitæ morumque integritatem posteris demonstraturus (u), tristemque suam cogitationem grata cum suæ mentis, tum etiam ipsius Dei cogitatione fugaturus, admirabile hoc philosophicæ consolationis opus cogitavit, cogitatumque scriptis mandavit. Sed dum sanctissima illa distinctur occupatione vir illustrissimus, alterum prodit Justinus imperatoris edictum, quo Arianos omnes, ne exceptis quidem Gothicis, aggressus, jubet episcopos omnes hæreticos a suis sedibus dimoveri, eorumque Eccle-

frontibus pellerentur.... Atqui eodem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est.

(m) Ibid.: An optasse illius ordinis salutem nefas vocabo? Ille quidem suis de me decretis, uti hoc nefas esset, effecerat.

(o) Ibid.: Ob studium propensius in senatum morti proscriptionique damnatur.

(p) Id inferri potest ex veteri Boetii statua marmorea, de qua infra.

(q) Consol. philos. l. I, metro. 4, v. 9:

Venit enim properata malis inopina senectus,

Et dolor ætatem jussit inesse suam:

Intempestivi funduntur vertice cani.

(r) Ibid., pros. 4: Per se satis eminet fortunæ in nos savientis asperitas.

(s) Ibid.: Nihil ne te ipsa loci facies movet.

(t) Ibid.: Hæcæne est bibliotheca.

(u) Ibid.: Cujus rei seriæ atque veritatem, ne latere posteros queat stylo etiam memoriæque mandavi.

(a) Consol. philos. l. I, pros. 4.

(b) Ibid.

(c) Ibid.

(d) Ibid.: Inde cum improbis graves inexorabilesque discordiæ.

(e) Ibid.: Palatini canes.

(f) Ibid.: Nihil apud aulicos reservari.

(g) Ibid.

(h) Ibid.

(i) Ibid.: Quibus deferentibus percussus sumus.

(j) Ibid.: Senatum dicimus atum esse voluisse.

(k) Ibid.: Sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt.

(l) Sabellius, lib. II, ennead. 8.

(m) Consol. phil., lib. I, pros. 4.: Opilionem atque Gaudentium cum ob innumeras multiplicesque fraudes in exsiliū regia censura decretisset, cumque illi parere nolentes sacrarum sese ædium defensione tuerentur, compertumque id regi foret, edixit ut ni intra præscriptum diem Ravenna urbe decederent, notas insigniti

sias Romanæ religionis ritu consecrari. Theodericus Arianis ad se confugiens id novit: quare missis Constantinopolim (a) legatis, Joanne nempe Thusco episcopo Romano, et episcopo Ravennatensi; Agapeto et Patricio consulibus Romanis; atque Theodoro et Importuno senatoribus, viris præstantissimis, postulare ab Justino jussit, ut Ariani episcopi et sacerdotes loco suo moti restituerentur: quod nisi fieret, fore ut brevi Roma et tota Italia cædibus et incendiis quoque adversum orthodoxos repleatur. (b) Cum autem legati in itinere opinione diutius morarentur, Theodericus rabie iniquitatis suæ stimulatus, Symmachum et Boetium exconsules, viros catholicos gladio cruciavit. (c) Deinde Joannem papam ex legatione reversum, eo quod honorifice ab orthodoxo imperatore exceptus, et muneribus donatus fuisset, cum sociis, Ravennæ in vincula conjectum pœdere. siti et inedia necavit: sed (d) rex impius dignam quoque factis suis invenit vitam exitum: nam ex eo tempore, quo Symmachum, Boetium, Joannem Thuscum episcopum Romanum, et alios injuste interfecit, in summam animi mœrorem incidit, ita ut oblatos in mensa pisces imaginaretur interfectorum capita esse. Tandem vero nonagesimo die a morte Joannis papæ subitanea morte periit.

IX.

Modus porro quo Boetius interfectus est non ita constat: sed (e) Ticini monstratur turris lateritia, Boetii carcer, quo Ticini incolæ a majoribus suis docti asserunt missos a Theoderico tribunalum et satellitem; illum, ad monendum Boetium, ut, si salvus esse vellet, quicquid erat conjurationis aperiret; hunc ad interficiendum, si renueret aperire. Addunt satellitem, ubi Boetius se nullis in regem facti consensum esse dixisset, ejusdem Boetii cervicem ita detruncasse, hanc ut ipse Boetius utraque manu divulsam sustinuerit; deinde interrogatus a quonam se percussum existimaret, responderit ab impiis; tum profectus in vicinum templum, flexis ad aras genibus, sacra perciperit; tandemque æternam gloriam consecutus expiraverit.

Hinc Boetius (f) in numero sanctorum martyrum habitus, ejusque memoria Ticini decimo calendis Novembris quotannis celebratur: non secus ac Ra-

(a) Sabelliens, l. II, enneade 8.

(b) Sabellius, ibid. Pantus Diaconus, l. xv, c. 5.

(c) Vetus Boetii statua marmorea, quæ Romæ servatur in ædibus Justiniani v. c. indicat Boetium sublatum fuisse circa annum vitæ suæ quinquagesimum.

vennæ memoria Symmachi quinto calendis Junii; quod uterque pro fide contra Arianos mortem oppeterit.

Hinc etiam (g) ejusdem Boetii sepulchrum, quod Ticini in æde S. Augustino sacra, etiamnum visitur, pluribus elogiis decoratum fuit: olim quidem sic:

Ecce Boethius adest in cœlo magnus, et omni
Perspectus mundo, mirus habendus homo.
Qui Theodorico regi delatus iniquo
Ticini senium duxit in exsilio.
In qua se moestum solans dedit urbe libellum;
Post ictus gladio, exiit e medio.

Nunc vero sic:

Mœonia et Latia lingua clarissimus, et qui
Consul eram, hic perii missus in exsillum,
Et quia mors rapuit, probitas me vexit ad auras,
En nunc fama viget maxima, vivit opus.

B Suis igitur Boetius notabilis est majoribus, eruditione, virtutibus, uxoribus, liberis, dignitatibus, inimicis et morte. 1º Majores ejus, Antii fuerunt, et Manlii, viri inter antiquos nobilesque Romanos tanti, paucos ut habuerint pares, superiores certe nullos. 2º Eruditio ejusdem singularis, qua ut ultimus omnium ex antiquis Romanis aliquid litterarum monumentis consecravit, sic primus omnium Aristotelicam disciplinam Latinis litteris illustrare cœpit: tantæ cæterum apud posteros auctoritatis, ut ab ejusdem sententia nulla ferme sit provocatio. 3º Virtus illius in tempestate quieta fuit: luxit in tenebris; pulsa loco mansit tamen atque hæsit in patria; splenduit per sese semper, nec alienis unquam sordibus C obsolevit. 4º Uxores, soceris Festo et Symmacho, patriciis omni laude majoribus, similes; quarum altera versificando imitata est; altera pulchra prole parentem fecit maritum. 5º Duo filii, paternæ avitæque virtutis hæredes, frequente senatu, populisque lætantibus, proveci sunt pariter consules ex adibus paternis in curiam, ubi pater, iisdem curules insidentibus, regie laudis orator, ingenii gloriam facundieque meruit. 6º Dignitates hinc familiæ credideris innatas: has quippe, etiam senibus negatas, Boetius ipse habuit ab adolescentia. 7º Nec inimici fuerunt nisi improbi, magnum eximie virtutis argumentum. 8º Denique Boetius Deum unice diligens, pro avita religione sanguinem fudit; circa annum Christi 523, ætatis suæ 50.

D

(d) Paulus diaconus l. xv; Procopius lib. I de Bello Gothico; Pomponius Lætus, etc.

(e) Julius Martianus Rota, in Vita Boetii.

(f) Ibid.

(g) Ibid.

TESTIMONIA VARIORUM

DE BOETIO ET EJUS SCRIPTIS

AB IPSA BOETII ÆTATE AD NOSTRA USQUE TEMPORA, NON INTERRUPTA SECLORUM SERIE, CONTINUATA.

Quamvis non idem fuerit sæculorum, quæ a Boetio ad nos usque fluxerunt, in litteras amor, sæpiusque idcirco interrupta fuerit virorum litteratorum memo-

ria, singulari tamen Dei privilegio factum, ut sua sint quibuslibet his sæculis de meritis Boetii testimonia. Præcipua seligemus.

QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM A NATO NOTOQUE BOETIO AD ANNUM CHRISTI 500.

Priscianus Grammaticus, patria Cæsariensis, vir non solum in grammaticis et rhetoricis, verum etiam in philosophicis mathematicisque versatissimus, libro de Ponderibus et Mensuris, Boëtius, inquit, *probatiss et omnium scientiarum verticem attingit.*

SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 500 AD AN. 600.

Ennodius, sive ut quibusdam legitur, Evodius, episcopus Ticinensis, vir cum stricta tum etiam soluta oratione sua clarissimus, libro septimo epistolarum, epistola decima tertia Boetio. Tu, inquit, *in me emendatissime hominum, dignaris prædicare virtutes, quem in annis puerilibus sine ætatis præjudicio, industria fecit antiquum: qui per diligentiam implet omne quod cogitur; cui inter vitæ exordia ludus est lectionis assiduus, et delicæ sudor alienus. In cujus manibus duplicato igne rutilat, qua veteres face fulserunt. Nam quod vitæ majoribus circa extremitatem vitæ contigit, hoc tibi abundat in limine.*

Ejusdem episcopi, libro octavo epistolarum, epistola prima eidem Boetio consuli facta. *Optimæ spei plenus, inquit, cui factum cupio, ad curam officii epistolæ aspiro. Decet enim vestris fascibus hoc præfectione delibari; et inter purpuræ possessoris luce crescentes, quæcumque non abstinere colloquio. Nunquid solius doctrinæ beneficii amor agnoscitur, nec fas esse credendum est, prodire in medium desideria rusticantis? Simplicius innotescunt vota nullo peritæ velata præstigio. Ergo vos hoc sumus ore, quod pectore. Non amara præcordiorum delencificis possumus mutare sermonibus. Pudens laudator est, cui in concinnatione blundimenti dicenda mens suggerit. Deo ergo omnipotenti gratias, cui in vobis, dum vetera familiae vestræ bona custodit, nova multiplicat; et quod plus est apice dignitatis, dignos facit esse culminibus. Redditur quidem vestræ gloria ista origini, sed quod est clarius, merito impetrante personæ. Fuerit in morem veteribus, curulum celsitudinem campi sudore mercari, et contemptu lucis honorum luce fulgere: sed aliud genus virtutis queritur, postquam præmium factu est Roma victorum. Noster candidatus post manifestam decertationem, debitum triumphum, dum nunquam viderit bella, sortitur. Judicio exigit laureas, et congregi non necessariam duxit armatis. Inter Ciceronis gladios et Demosthenis enituit, et utriusque propositi acuminâ, quasi natus in ipsa artium pace, collegit. Nemo dissonantiam Atticæ perfectionis metuat et Romanæ; nec præcipua gentium bona in societatem dubitet convenire. Unus es qui utrumque complecteris, et quidquid viritum distributum poterat satis esse, avidus maximarum rerum possessor includis. Eloquentiam veterum, dum imitaris, exsuperas. Dicendi formam doctissimis tribuis, dum requiris. Est apud me epistolæ vestræ, quæ hujus rei fidem faciat, veneranda compositio. Utinam quæ a vobis diriguntur, tam essent crebra quam suavia! Dicaris forsitan, Par fuit propinquum laudare, in commune augmentum laborantem: quia non est proprium, quod*

A quasi singulariter videtur palmata conferre. Venit ad me equidem portio de curuli; sed si mihi conceditis, plus erigor de genio et studiis sublimate. Interdum accesserunt ista de casibus, soli contigerunt illa virtuti. Prope inops ad scipionem adducitur suffragii consularis, qui tantum de parentibus gloriatur. Tibi utrumque in peculio est, Latiaris scientia, et vena purpurarum.

II.

Cassiodorus, qui intelligentiam sacrorum cum notatione profanorum, utramque cum summa sanctitate conjunxit, nomine regis Theoderici, cujus cancellarius erat, plures ad Boetium misit epistolas. Una est quadragesima quinta libri primi epistolarum Cassiodori, sicque effertur:

B Boetio viro illustri Patricio Theodericus rex:

Spernenda non sunt, quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulante: dum plerumque res paræ plus prævalent præstare, quam magnæ possunt obtinere divitiæ. Frequenter enim quod arma explere nequeunt, oblectamina suavitate imponunt. Sit ergo pro republica et cum ludere videamur. Num ideo voluptuosa quærimus, ut per ipsa, seriæ compleamur. Burgundiorum itaque dominus a nobis magnopere postulavit, ut horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum, ei transmittere deberemus. Quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis est quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito si quidem respicere cupimus, quod

C legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te, multa eruditione saginatum, ita nosse didicimus, ut artes, quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholæ longe positus introisti; sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim, qua profunditate cum suis partibus speculativa cogitetur: qua ratione activa cum sua divisione discatur; deducens ad Romuleos senatores, quicquid Cæcropidæ mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagores musicus, Ptolemæus astronomus leguntur Italiam. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audiuntur Ausoniis. Plato theologus, Aristoteles logicus Quirinali voce discipant: mechanicum etiam Archimedes Latiale Siculis reddidisti. Et quoscunque disciplinas vel artes secunda Græcæ

D *edidisti, te uno auctore patrio sermone Roma suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, ut potuissent et illi opus tuum præferre, si utrumque didicissent. Tu artem prædicant, ex disciplinis nobilibus natam, per quadrifarias Mathesis januas introisti. Tu illam in naturæ penetralibus consistentem, auctorum libris invitantis cordis lumine cognovisti: cui ardua nosse usus miracula, monstrare propositum est, molitur ostendere, quod obstupescant homines evenisse: miroque modo naturis conversis facti detrahit fidem, cum ostendet ex oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes, præcipites cadere, ignem ponderibus currere, organa ex ranæis vocibus insonare; et peregrinis flatibus*

ealamos complet, ut musica possint arte cantare. Videmus per eam defensiones jam nutantium civitatum, subita tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus invenitur. Madentes fabricæ in aqua marina siccantur: dura cum fuerint ingeniosa dispositione solvantur; metalla mugiunt: Diomedis in ære græves bucciant: æneus anguis insibilat: aves simulate frinunt; et quæ propriam vocem nesciunt, ab ære dulcedinem probantur emittere cantilenæ. Purva de illa referimus, cui cælum imitari fas est: hæc enim fecit secundum solem in Archimedis sphaera decurrere: hæc alterum zodiacum circum humano consilio fabricavit. Hæc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit: parvamque machinam, gravidam mundo, cælum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ, ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate volutavit. Sic astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis, prodire non cernemus. Stans quidam in illis transitus est: et quæ velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicis. Quale est, hoc homini etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicanda notitia, horelogia nobis, publicis expensis, sine vestro dispendio, destinate. Primum sit, ubi stylus diei index per umbram exiguum horas consuevit ostendere. Radius itaque immobilis et parvus, peragens quod tam miranda magnitudo solis discurrit, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Inviderent talibus si astra sentirent, et meatum suum fortasse deflexerent, ne tali ludibrio subjacerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium, singulare miraculum, si has et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hoc et metalla peragunt, quæ situ perpetua continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividit: quod ut nihil deberet astris, rationem cæli ad aquarum potius fuenta convertit: quorum motibus ostendit, quod cælo volvitur: et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit, universæ disciplinæ cunctus prudentium labor naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirat. Mechanisma solum est, quod illum ex contrariis appetit imitari: et si fas est dicere in quibusdam etiam nititur velle superare. Hoc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare. Hoc ferreum Cupidinem in Dianæ templo sine aliqua alligazione pendere. Hoc hodie facit muta cantare, insensata vivere, immobilia moveri. Mechanica, si fas est dicere, pene socius est naturæ: occulta reserans, manifesta convertens, miraculis ludens; ita pulchre simulans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstimetur. Hæc quia studiosus te legisse comperimus, prædicta nobis horelogiæ quantumvis transmittere maturabis. Ut te notum in illa parte mundi facias, ubi aliter pervenire non poteris. Agnoscant per te exteræ gentes: tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri qui viderint? quoties hanc veritatem lusoria somnia pu-

tabent? et quando fuerint a stupore conversi, non audebunt se æquales nobis dicere, apud quos sciunt sapientia talia cogitasse.

Altera epistola ejusdem Cassiodori est quadragesimo libri secundi, quæ sic se habet:

Boetio patricio Theodericus rex.

Cum rex Francorum, convivii nostri fama plectectus, a nobis citharædum magnis precibus expetisset, sola ratione complendum esse promisimus, quod te eruditionis musicæ peritum esse noveramus. Adjacet enim vobis doctum eligere, qui disciplinam ipsam in arduo collocaam, potuistis attingere. Quia enim illa præstantius, quæ cæli machinam sonora dulcedine modulatur, et naturæ convenientiam ubique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit. Et paulo post: Sed quoniam nobis facta est voluptuosa digressio (quia semper gratum est de doctrina colloqui cum peritis) citharædum, quem a nobis dicimus postulatum sapientia vestra eligat præsentit tempore meliorem, facturus aliquid Orphei, cum dulci sono gentiliùm fera corda domuerit. Et quantæ nobis gratiæ fuerint actæ, tantæ vobis ex nostra æquabili compensatione referentur, qui et imperio nostro parentis, et quod vos clarificare possit, efficitis.

Idem Cassiodocus ad finem libri Dialecticæ de eodem Boetio ita loquitur: Illud, inquit, competens judicavimus recapitulare breviter, quorum labore in Latium eloquium res istæ pervenerint: ut nec auctori-bus gloria sua pereat: nobis plenissime rei veritas innotescat. Isagogen transtulit patricius Boetius, commentaque ejus gemina derelinquens. Categorias idem transtulit patricius Boetius, cujus commenta tribus libris ipse quoque formavit: Perihermenias supra memoratus patricius Boetius transtulit in Latinum, cujus commenta ipse duplicia minutissima disputatione tractavit... Supra memoratus patricius Boetius de syllogismis hypotheticis lucidissime pertractavit, etc.

III.

Procopius, Cæsariensis ex Palæstina, rhetor et sophista inter varias suas historias scripsit de Bello Gothorum libros tres, in quorum primo quod Græce dixit de Boetio, sic Latine redditur:

Symmachus et ejus gener Boetius patriei, alto majorum sanguine, principes vero senatus Romani, et consules fuere, philosophiæ et æquitati supra cæteros mortales studuerant, multisque egenis tum Romanorum, tum externorum opibus suis subvenere. Hi ad ingentem gloriam eveci, deterrimos quoque in sui invidiam conitarunt: quibus delatoribus Theodericus rex persuasus, viros clarissimos perinde ac res novas molientes occidit, eorumque bona omnia publicavit. Sed paucis post diebus cœnanti illi cum ingentis piscis caput ministri apposuisent, illud Theoderico visum est caput esse Symmachi nuper occisi, dentibus quidem in inferius labrum impactis, oculis vero torve et furibunde intuentibus minari sibi plurimum videbatur. Unde prodigii novitate perterritus, membrisque præter modum tremebundus et horrens, in lectum citato gradu se recepit identidemque sibi togarum vim magnam ingeri jubendo paulum quievit. Elpedio deinde medico omnibus, quem-

admodum accidissent, explicatis, in Symmachum Boetiumque patratum a se scelus debebat: quo denique deplorato ex accepta calamitate dolore ingenti affectus, haud longe post moritur: cum primum hoc et ultimum injuriæ exemplum in sibi subjectos idcirco exercuisset, quia non, uti conseruerat, diligenter peruestigata causa, in tantos viros animalverterat.

Idem auctor libro tertio prædictæ historiæ de uxore Boetii superstitæ locutus hæc ait. *Unde vel Rusticianæ Boetii quondam uxor et Symmachi filix, id reliquum fuit ad vitam et ad miseriarum cumulum ut seruili et rustico habitu induta, quæ egentibus facultates suas erogauerat, panem cæteraque ad victum necessaria ab hostibus mendicaret: domos enim circumeundo forresque oppulsendo, cibum dari sibi suppliciter precabatur nil propterea huic ignominix ea re afferente. Et certe Gothi in Rusticianæ mortem conspirauerant, illi obijcientes quod exercitus Romani ducibus pecunias largiens, Theoderici status disturbasset, eadem Symmachi patris Boetiique mariti ulta. Totitas tamen nulla hanc affici injuria permisit, sed eam aliasque omnes ab contumelia immunes conseruauit.*

SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 600 AD AN. 700.

Beda, venerabilis dictus propter vitæ sanctitatem morumque gravitatem, tanti fecit Boetium ejusque doctrinam, ut commentarios scripserit in Boetii librum de Trinitate. De eodem Boetio honorate et honorifice multa passim hic auctor prædicat.

OCTAVUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 700 AD AN. 800

Paulus diaconus, qui rogatu Adelburgæ filix Desiderii regis multa ad Eutropii historiam addidit, libro septimo hujus appendicis, postquam dixisset Joannem papam, Theodorum, Importunum et Agapitum et Agapitum consulares viros, aliumque Agapitum patricium ad Justinum legatos in itinere demoratos fuisse, addit: *Theodericus rabie suæ iniquitatis stimulatus, Symmachum exconsulem ac patricium, et Boetium seniorem et exconsulem catholicos viros gladio trucidauit.*

NONUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 800 AD AN. 900.

I.

Ado, Viennensis archiepiscopus, qui breuiarium chroniconum ab origine mundi ad sua usque tempora productum composuit, loquens de Joanne summo pontifice ait: *Cum rediens Rauennam venisset, Theodericus eum cum comitibus cæteris carceris afflictione peremit, inuidia ductus, quia catholix pietatis defensor Justinus eum honorifice suscepisset. Quo tempore Symmachum atque Boetium consulares viros pro catholica pietate idem Theodericus occidit.*

II.

Anastasius apostolicæ bibliothecæ custos et instaurator, qui propterea dicitur Bibliothecarius, in sua pontificum Historia ad Joannem I hæc de Boetio scribit: *Eodem, inquit, tempore, cum hæc superscripta, id est papa Joannes cum senatoribus Theodoro exconsule, Importuno exconsule, Agapito exconsule (Agapito patricio defuncto*

A Thessalonica) positi essent Constantinopoli, Theodericus rex hereticus tenuit duos senatores præclaros et exconsules, Symmachum et Boetium, et occidit interficiens gladio.

DECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 900 AD AN. 1000.

Cum ossa Boetii multis abhinc sæculis jacerent neglecta temporum minus honorata, Otho tertius imperator eadem marmore includi iussit: inscripto elogio, quod composuit Gerbertus Rauenas archiepiscopus, magister olim Augusti, is qui summus pontifex creatus, Sylvester secundus dictus est, quique non secus ac Boetius ob exquisitam reconditam rerum scientiam magus falso est habitus ab imperitis. Elogium autem illud his versibus expressit:

*Roma potens dum jura sua declarat in orbe,
Tu pater et patriæ lumen, Severine Boeti,
Consulis officio rerum disponis habenas,
Infundis lumen studiis et cedere necis
Græcorum ingentiis, sed mens diuina coeret
Imperium mundi. Gladio lacchante Gothorum
Libertas Romana perit: tu consul et cæsul
Insignes titulos præclara morte relinquis.
Nunc decus imperii, summas qui prægrauat artes
Tertius Otto sua dignum te iudicat aula;
Æternumque tui statuit monumenta laboris,
Et bene promeritum meritis exornat honestis.*

UNDECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1000 AD AN. 1100.

Sigebertus monachus Gemblacensis, ordinis S. Benedicti, qui inter historicos non ultimum locum habet in suo de scriptoribus illustribus opere, dubitat num Boetius conferendus, an præferendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis. *Boetius, inquit cap. 37, vir consularis confendus, vel præferendus philosophis et sæcularibus et ecclesiasticis; quia nos ambiguus esse facit, an inter seculares, an inter ecclesiasticos scriptores fuerit illustrior? Laudent eum seculares, quod Isagogas, quod Perihermenias, quod Categorias transtulerit de Græco in Latinum, et exposuerit; quod Topica Ciceronis exposuerit, quod Antepredicamenta, quod libro de Topicis Differentiis, de Cogitione dialecticæ et rhetoricæ, et Distinctione rhetoricorum locorum, de Comuni Prædicatione potestatis et possibilitatis, de Categoricis et Hypotheticis Syllogismis libros et alia multa scripserit, quod Arithmeticam et Musicam Latinis scripserit. Nos ecclesiastici laudamus eum quod librum de Sancta Trinitate scripserit, quod casiliatus a Theodorico Gothorum et Italorum rege, pro eo quod tueri volebat libertatem Romanæ urbis, scripsit librum de Consolatione philosophiæ. Hic ab eodem rege Theodorico occisus est.*

II.

Honorius Augustodunensis Ecclesiæ presbyter in Chron.: *Boetius, ait, patricius vel consul scripsit librum de Sancta Trinitate, et alium de Consolatione, et quadrivium de Græco transtulit, id est Arithmeticam, Musicam, Geometriam, Astronomiam. Dialecticam vero explanauit. A Theodorico Gothorum rege Mediolani interficitur.*

DUODECIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1100 AD AN. 1200.

I.

Joannes Saresberiensis natione Anglus, episcopus Carnotensis, qui inter alia opera scripsit Policraticum sive de Nugis curialium et Vestigiis philosophorum, in hoc eodem opere, libro septimo, capite decimo quinto, hunc Boetii librum de Consolatione philosophicæ plurimum commendat. *Si inquit, mihi non credas, liber de Consolatione philosophicæ revolvo te attentius, et planum erit hæc in contrarium cedere. Et licet liber ille Verbum non exprimat incarnatum, tamen apud eos qui ratione nituntur, non mediocri auctoritatis est; cum ad reprimendum quemlibet exulceratæ mentis dolorem, congrua cuique medicamento conficiat. Nec Judæus quidem nec Græcus sub prætextu religionis medicinæ declinet usum, cum suspicibus in fide et in perfidia desipientibus sic vividæ rationis confectio proficiat artificiosa, ut nulla religio quod miscet abominari audeat, nisi quis rationis expers est. Sine difficultate profundus est in sententiis, in verbis sine levitate conspicuus, orator vehemens, efficax demonstrator. Ad id quod sequendum est, nunc prolabitur suadens, nunc quasi stimulo necessitatis impellens.*

II.

Huic addi potest auctor libri de Spiritu et Anima, qui inter opera S. Augustini refertur: si tamen vera est conjectura Vincentii in Speculo historiali, et abbatibus Trithemii, qui asserunt hunc auctorem esse Hugonem a sancto Victore, quippe qui florebat anno Christi 1130: hic enim auctor, quisquis sit, non solum ducit honori referre cogitationes et verba Boetii capite undecimo dicens: *Mens nunc caput summis inserit, nunc desidit in infima*, et cætera quæ habentur metro 4 libri quinti Consolationis philosophicæ; sed capite trigesimo septimo ejusdem Boetii auctoritate utitur: *Boetius, inquit dicit intelligentiam solius Dei esse admodum paucorum hominum.*

DECIMUM TERTIUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1200 AD AN. 1300.

Sanctus Thomas omni nostra prædicatione major, nimirum in modum commendat merita Boetii, non quidem suis in libros de Consolatione philosophicæ commentariis: siquidem hæc, ut probavimus, germana non sunt sancti Thomæ opera, sed sua potius frequentii hujus auctoris laudatione, qua Boetium æquans summis Ecclesiæ doctoribus, ejusdem auctoritate utitur ad faciendam fidem. Sic I p. q. 10, a. 1, æternitatis definitionem, quam ipse dicit a Boetio positam, cæteris posthabitis, particulatim explicat: *Æternitas, inquit, est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio, ut habetur v de Consol., prosa 2, circa principium.* Sic q. 29 ejusdem partis in argumento *Sed contra*, affert personæ definitionem quam dicit esse Boetii lib. de Duab. Nat., hancque particulatim exponit: *Persona, inquit, est rationalis naturæ individua substantia.* Et sic de cæteris.

A

DECIMUM QUARTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1300 AD AN. 1400.

I.

Philippus Pulcher, Francorum rex, ut refert Petrus Bertius præfatione in libros Boetii de Consol., tanti fecit hos Consolationis philosophicæ libros, ut quamvis ipse Latine intelligeret, tamen pro beneficio habuerit, quod ipsi Joannes Magdunensis, poeta, at tunc ferebant tempora, eruditus eos Gallicè a se redditis inscripsisset: asservatur ejus operis exemplar adhuc hodie Lutetiæ in bibliotheca Augustinianorum.

II.

Maximus Planudes, monarchus Constantinopolitanus, nihil moratus superbem Græcorum consuetudinem, qui Latinos libros Græcè reddere non solent, tanti habuit libros Boetii de Consolatione philosophicæ, illos at Græco sermone fuerit interpretatus. Et hoc exemplar servatur in bibliotheca regis.

DECIMUM QUINTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1400 AD AN. 1500.

I.

Laurentius Valla, patricius Romanus, vir ipse eruditissimus, non modo ait Boetium Latine loqui, quem admodum refert Julius Scaliger, verum eundem Boetium vocat eruditorum ultimum, præfatione in libros suos Dialecticos. *Nec, inquit, aliter sentit eruditorum ultimus Boetius, magis, ut mihi videtur, Platonius quam Aristotelicus: quos auctores parum inter se distare docturum se quodam loco promisit.*

II.

Sanctus Antonius archiepiscopus Florentinus, ordinis Prædicatorum 2 parte Hlistor., titul. 11, cap. 2, § 4, de Boetio honorificentissime scripsit. *Cum, inquit, Theodorius rex Gothorum rempublicam in Italia opprimeret temporibus prioribus, Boetius senator clarissimus, ut infra dicitur de sapientia ejus, amator rempublicæ in multis regi se pro justitia opponebat, cumque et propter generis nobilitatem et eloquentiam apud omnes de eo magna esset opinio, etiam ab ipso rege timebatur: quare ut creditur subornatis quibusdam ad ipsam erinine læsæ majestatis accusarent, dixerunt quod ipse prodita civitate Romana Anastasium principem in Italiam evocaverat, ut rempublicam de manu Theodorici liberaret: quomobrem sumpto occasione ipsum cum quibusdam aliis Romanis nobilibus apud Papiam exsilio relegavit, ubi in carcere positus librum de philosophicæ Consolatione scripsit: ubi demum ab eo interfecit.*

Et capite 15, citans Sigbertum: *Eo tempore, inquit, Symmachus patricius rempublicam Romanam illustravit, et cum eo gener ejus Boetius vir consularis, conspicuus in utraque lingua, eruditione omnium artium liberalium, quos pene omnes e Græco in Latinum transulit eloquium.*

III.

Jacobus Philippus Bergomensis ordinis Eremitarum S. Augustini in supplem. Chronic. ad ann. Christi 500. *Boetius, inquit, Anitius Manlius Severinus Christianissimus vir et consulari dignitate insignitus, poetaque ac philosophus celeberrimus, Symmachique*

patricii generi isdem temporibus Romæ clarissimus fuit. Hunc quidam Manilium vocant, eo quod a Manilio Torquato originem duxisse tradant. Qui cum vere catholicus esset, nec Arianis etiam persæpe rogatus obtemperare vellet, et ipse a Theoderico rege sub velamento affectatæ libertatis post soecrum suum Ticini exsulare iubetur, et postmodum instigantibus hæreticis perpetuo carceri damnatur: in qua quidem calamitate constitutus ad recreandum animum suum, cum in mathematicis doctissimus esset, chiterinum e nervo primus excoegitavit et occidit, quod quidem modernis temporibus, musicis celebre instrumentum habetur. Ibidem quoque constitutus ad multorum utilitatem præclarissima atque immunerabilia quasi edidit opuscula, et quæ ad manus devenere hæc ipsa sunt. Et postea: Hunc denique virum optimum et sanctum Theodericus rex cum in sententiam suam omnino flecti non posset, Arianorum rabie concitatus, post longam carceris squalorem, imperante Justino seniore Augusto, anno scilicet Domini nostri 520 apud Papiam pro catholica fide occidi iussit: cuius corpus ibidem in divi Augustini templo adhuc habetur conditum. Et sunt qui dicant cum in catalogo sanctorum eam ob rem fuisse relatum, et sanctum Severinum vocitatum.

IV.

Hermolaus Barbarus, patricius Venetus, archiepiscopus et patriarcha Aquilegiensis, in sua præfatione quam habuit, cum libros Aristotelis domi cepit prælegere. Qui, inquit, putant, hunc aditum patere nemini qui scholas illas philosophiæ nunquam intraverit, in magno versantur errore: quandoquidem tales scholas nec Marcus Varro, nec Brutus, nec Plautius, nec Chalcedius, nec Boetius ingressi: non Alexander, non Themistius, non Porphyrius, non Jamblichus, non Simplicius, philosophi tamen eminentissimi, et Aristotelis interpretes juratissimi fuerunt.

V.

Angelus Politianus, qui excellens cum poeta, tum orator, multa tam Græce quam Latine edidit opera, in suis Miscellaneis, cap. 4, de Boetio sic loquitur: Quis Boetio vel in dialecticis acutior? vel subtilior in mathematicis? vel in philosophia locupletior? vel in theologia subtilior? Quam tanti iuniores etiam philosophi longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam, divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorem (Deus bone, quos viros!) habere meruerit enarratores: nimirum in his, inquit Vallinus, quæ sanctus Thomas in Boetii libros de Trinitate et de Hebdomadibus scripsit; quod commentaria in libros Boetii de Consolatione philosophiæ, quæ vulgo sancto Thomæ tribuuntur, hujus sanctissimi doctoris non sint.

DECIMUM SEXTUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1500 AD AN. 1600.

I.

Joannes Tritenhemius abbas Spanheimensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum. Boetius, inquit, Manlius Severinus, consul ordinarius Romæ, philosophus, orator, et poeta insignis, in divinis Scripturis

A doctus, et in sæcularibus litteris omnium suo tempore eruditissimus, gener Symmachii patricii fuit. Vir Græco et Latino copiosissime imbutus eloquio, quippe qui multa volumina tam Aristotelis quam aliorum philosophorum de Attica lingua transtulerit in Latinam: ingenio subtilis, sensu promptus, atque catholicus; sermone nec Tullio inferior, quem sancti Benedicti constat amicitiam habuisse, et in monte Cassino cum Tertulio Placidi monachi patre senatore in ejus mensa comedisse. Scripsit nulla præclara volumina, de quibus ego reperi subjecta.

Ad Symmachum soecrum suum Romanæ urbis patricium de Sancta Trinitate lib. 1, incipit: Investigatam diutiss., etc.

A De Unitate Trinitatis lib. 1, incipit: Quæro au Pater et Filius, etc.

De Duabus Naturis in Christo lib. 1, Anxie te quidem, etc.

De Fide ad Joan. diaconum lib. 1, Christianam fidem novi.

De Unitate et Uno lib. 1, Unitas est qua, etc.

De Eisagogis Porphyrii lib. 11, Hiemantis anni temp.

In secundam ejusdem editionem lib. 1, Secundus hic. In Categorias Aristotelis lib. 11, Expeditis his, etc.

In Perihermeneias ejusdem lib. 1, Magna quidem libri.

In editionem ejusdem secundam lib. vi, Alexander in.

De Divisionibus lib. 1, Quam magnos studiosos.

C De Definitionibus lib. 1, Dicendi ac disputandi.

Ad Categoricos Syllogismos introduct. lib. 1, Multa veteres philosophi.

In Topica Cicronis lib. vi, Exhortatione tua, etc.

De Differentiis topicis lib. iv, Omnis ratio disserendi.

De Syllogismo categorico lib. 11, Multa Græci veteres.

De Syllogismo hypothetico lib. 11, Cum in omnibus.

De Hebdomadibus lib. 1, Postulas ex hebdom.

De Arithmetica lib. 11, Inter omnes priscae.

De Musica lib. v, Omnium quidem perceptio.

De Philosophica Consolatione lib. v, Carmina qui quondam.

D De Geometricam Euclidis lib. 11, Qui vero, mi Patriti.

De disciplina scholarum, ut aliqui volunt, lib. 1. Vestra. Indignus est ille liber, qui tanto viro tribuatur, nec etiam docti hunc Boetio tribuunt.

De Locis rhetoricis lib. 1.

De Prædicatione potestatis lib. 1.

Epistolarum ad diversos lib. 1.

Alia quoque nonnulla scripsisse dicitur: sed ad notitiam meam non venerunt. Moritur eodem anno quo Symmachus patricius, et Joannes papa sub Anastasio imperatore, jussu Theoderici regis ad Ravennam post diuturnum exilium in carcere jugulatus, anno Domini 524, indict. 2, et sub nomine Severini catalogo sanctorum insertus dicitur.

II.

Julius Cæsar Scaliger, vir in republica litteraria celeberrimus, Boetium sæpissime laudat: ut in Ilypercritico. *Boetii Severini, inquit ingenium, eruditio, ars, sapientia facile provocat omnes auctores, sive illi Græci sint, sive Latini. Sæculi barbarie ejus oratio soluta deterior invenitur: at quæ libuit luere in poesi, divina sane sunt, nihil illis cultius, nihil gravius: neque densitas sententiarum venerem, neque acumen abstulit candorem.* Equidem censeo paucos cum illo comparari posse. Valla docet illum Latine loqui: at Vallam Boetius bene sapere. Hinc idem Scaliger de eodem Boetio canit in Divis:

Divinæ enumeres ingentia semina mentis:

Dotibus accedat Curia, lingua, lares.

Haut satis est: adpone polum, pars esse Boeti

Cæperit: at nondum munera tota capis.

III.

Lilius Gregorius Gyraldus etiam inter doctos notissimus Boetium pariter summis laudibus extollit, de Poetar. Histor. dial. 5. *Sed, inquit, hujus ætatis alios afferamus, quos inter Boetius Anicius Manlius Severinus, Romanus patricius et exconsul, qui a nostris plerisque in martyrum catalogo ascribitur. Hic cum Symmacho et ipso patricio, Boetii, ut plerique omnes tradunt, socero a Theodorico Gothorum rege primum Ticinym relegati, deinde necati sunt, quod in libertatem populum Romanum viderentur velle vindicare. Fuit Boetius, ut scitis, in omni disciplina egregie doctus, quod vobis liquido ex ejus monumentis constare potest. Sed quod ad præsentem materiam attinet, in pangendis versibus mira usus est facilitate. De illo plura colligere, supervacaneum, quando ejus volumina nota sunt omnibus. Ejus certe ingenium ad eas artes, quæ supra litteras sunt, mirum in modum celebratur ab ejus occisore Theodorico rege.*

IV.

Magdeburgenses, centuria 6, cap. 40 de Episcopis et Doctoribus, *Boetius, inquit, Anius Manilius Severinus, patricius et consul, vir Græce et Latine doctissimus fuit, et multo in philosophia aliisque disciplinis, tum soluta tum ligata oratione conscriptos libros posteris reliquit.*

A

Justus Lipsius, qui cum oh eximiam suam doctrinam, tum maxime oh ingenuum animi candorem doctis pariter ac probis omnibus colitur, non solum laudat Boetium in civili sua doctrina aliisque suis operibus, sed scribens ad Janum Bernartium cognatum suum, de Consolatione ab hoc illustrata et emendata, hos protulit Phaleucos:

En Boetius ille, qui sophorum

In primis sophus esse gloriatur:

Qui doctum nimis, et satis disertum

Scriptum hoc edidit, omnium bonorum

Bonum judicio. Sed id tenebras

Evo aut ingenio suoapte, habebat;

Quas Bernartius ille, flos meorum

Belgarum pepulit, facemque claram

A se protulit: hanc sequere, quisquis

Doctrinæ sapientiæque cultor

Non audire, sed esse, concupiscis.

B

DECIMUM SEPTIMUM SÆCULUM,

NIMIRUM AB ANNO 1600 AD HANC NOSTRAM ÆTATEM 1779.

Infinitor sim, si quæ hoc nostro sæculo in laudem Boetii dicta sunt, hæc omnia recensendo enumerare velim; nullus enim est aut historiographus, aut theologus, qui de illustrissimo illo auctore non fuerit ornate et honorifice locutus. Consule si placet Baronium, Annal. ecclesiast. tom. VII, ad an. 522; D. Petrum a Sancto Romualdo in Thesaurio chronologico, tom. II, ad an. 510; aliosque omnes historiographos; vide reverendum Patrem Caussinum in libro quem inscripsit *la Cour sainte*, ubi proponendo ideam viri quem vocat *homme d'Etat*, pluribus agit de nobilitate, de doctrina, de consiliis, de morte Boetii. Lege etiam, si lubet, Gerardum Joannem Vossium de Poetis Latinis cap. 5: *Quibus, inquit, temporibus in Oriente Zeno posteaque Anastasius, in Italia Odoacer, et exinde Theodericus rexit, claruit Anicius Manlius Boetius Severinus, vir Latine et Græce doctissimus, in omni disciplinarum genere excellens quoque Roma a Varronis temporibus non habuerit undecunque doctiorem. Quantum idem carmine valuerit, ostendunt libri quinque de Consolatione philosophiæ, quos exsul Ticini scripsit. Omnino nihil in poesi venustius habuit illud ævum, vel*

D

IDEA LIBRORUM BOETII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Opus hoc, mole parvum, doctrina maximum, est series argumentorum naturali lumine cognitorum, quibus mens humana adversis casibus suscitata, ad primam causam ultimamque finem attentione sic erigit, ut hæc exultis præjudiciis veritati assequendæ virtutique colendæ aptior efficiatur. Propterea hoc opus incribitur Consolatio philosophiæ, distribuiturque in tres partes, quarum prima complectitur afflictionem Boetii: secunda Consolationem philosophiæ; tertia contraria, quæ illius consolationis vim minuere videntur, argumenta cum responsionibus.

AFFLICTIO BOETII.

LIB. I. — Boetius suarum miseriarum (*Metro 1*) ut conscius, sic impatiens, contrarias undique exquirat cogitationes, quibus mæror possit si non fugari, saltem minui: hinc animum convertit (*Prosa 1*) ad præsides carminum musas sibi quondam familiares: sed harum remedia, seu nova tristitiæ irritamenta, excipit fugatque cogitatio philosophica; cujus ope Boetius animadvertit se in summa rerum omnium, non (*Metro 2*) ignorantie modo, sed etiam (*Prosa 2*) inertia versari. (Tum aucto sensim Philosophiæ (*Me-*

tro 3) lumine, recognoscit primum quidem ipsam A ut ad veritatem et virtutem, adeoque (Metro 8) amorem divinum excitet.

(Prosa 3) Philosophiam; deinde cum antiquos, tum recentiores philosophos similibus miseriis impug-natos quidem, sed non (Metro 4) expugnatos: ita ut ta-men veteri præiudicio ductus, non desistat cum Phi-losophia (Prosa 4) de suo exsilio conqueri, causatus solum (Metro 5) hominem videri divinis legibus solu-tum, et præpostero veluti ordine pœnas præmiaque accipere.

CONSOLATIO PHILOSOPHIÆ

Postquam Philosophia præmonuit, 1° (Prosa 5) exsiliium adversamque fortunam Boetii male sic vocari; 2° (Metro 6) mentem Boetii nondum posse va-lidioribus remediis curari; 3° (Prosa 6) se deinceps usuram illa, quæ est in Boetio, cum sui tum Dei no-tione, quamquam (Metro 7) perturbationibus obscu-rata; eadem Philosophia tria proponit, ad consolan-dum Boetium, argumentorum genera; quorum pri-mum minoris; secundum majoris; tertium maximi dicit esse ponderis.

Primo, inquit, qui sese commisit arbitrio dominæ, quam novit tam inconsistentem, quam allicientem, et mali non rarius quam boni parentem, is cum ea non debet conqueri de malo sibi illato, præsertim si plus boni quam mali ab eadem acceperit: dominus enim et domina absque ulla mancipii injuria suo jure uti possunt: nec mancipium, quod male excipere poterat, conqueri tum potest, cum bene excipitur.

LIB. II. — Atqui tu, o Boeti, te commisisti arbitrio (Prosa 1) fortunæ quam nosti (Metro 1) naturaliter tam (Prosa 2) inconstantem, quam (Metro 2) allicien-tem boni malique dominam, et a quapuis boni (Prosa 3 et Metro 3) accepisti quam mali: cum, eadem for-tuna duce, acceperis, puer optimam educationem, adolescens summos honores, vir optimum socerum, optimam uxorem, optimos liberos, et, quod præstan-tissimum est, optimum semper animum, quibus dis-cere potuisti, pari prudentia et summas et infimas condiciones homini esse fugiendas.

Secundo, inquit, nec est justa conquerendi ratio de amissis iis, quæ tantum abest, ut bona sint, ut potius sint mala humanæ mentis: bonum quippe est, adeoque gratiæ potius, quam querelæ causa, privari malis.

Atqui quæ amisisti, o Severine, divitias nimirum, D et cætera id genus quæ vocas bona, hæc (Prosa 5) mala potius sunt animi, quam bona; miseriæ potius quam felicitatis causæ: propterea enim (Metro 5) ætas majorum nostra fuit felicior; quod illi minori, quam nos, horum cupiditate teneretur: propterea (Prosa 6) potentia in improbo magistratu sedem nacta plurimas edit strages quod nimis patet exem-ple (Metro 6) Neronis: propterea (Prosa 7) fama ipsa, qua optimus quisque videtur duci, tanquam altera vita, (Metro 7) mortem gemiat tandem aliquando fatiscens: propterea (Prosa 8) fortuna, quæ vulgo dicitur prospera, mentem involvens tenebris, eandem inducit cum in errorem, tum in vitium, a quibus fortuna, quæ vulgo habetur adversa, sic liberat, hæc

ut ad veritatem et virtutem, adeoque (Metro 8) amo-rem divinum excitet.

LIB. III. — At nisi hæc concesseris esse mala, fa-tearis necesse est, in his non esse nisi falsam felici-tatem (Prosa 1 et Metro 1), quæ ante pellenda est, quam vera felicitate fruaris: unde.

Tertio, inquit, non etiam juste conqueritur ille, qui amissis iis duntaxat, in quibus falsa assumptione felicitas versari creditur, tanto aptior est ad assequen-dam veram felicitatem: hic enim tanto liberior est a miseriis, quæ unica conquestionis causa.

Atqui tu, o Manli, amissis iis duntaxat, in quibus falsa assumptione felicitas versari creditur, tanto aptior es ad assequendam veram felicitatem.

B Primum quidem ea duntaxat amissis, in quibus falsa assumptione creditur esse felicitas: tale enim est generatim (Prosa 2) omne bonum creatum, ad quod male applicatur (Metro 2) ingenita nobis summi boni cogitatio. Tales sunt (Prosa et Metro 3) divitiæ. Tales (Prosa 4 et Metro 4) magistratus. Talis (Prosa 5 et Metro 5) potestas. Talis (Prosa 6 et Metro 6) gloria. Talis (Prosa 7 et Metro 7) voluptas cor-poris. Talia (Prosa 8 et Metro 8) omnia bona ca-duca.

Deinde aptior (Prosa 9) es propterea ad assequen-dam veram felicitatem, nimirum veram summi boni cogitationem, aspirante tamen Deo, qui idcirco (Me-tro 9) invocandus est: aliquod enim est (Prosa 10) summum bonum, videlicet Deus, cui cogitando omnis homo (Metro 10) vacare debet, tanquam (Prosa 11) ultimum rerum omnium fini: quod ut doceatur homo (Metro 11), suam mentem attentius meditetur: hæc (Prosa 12) quippe meditatione discet, omnia esse facta a Deo regi, et ad Deum esse referenda: hæc cogitatione (Metro 12) felices sumus, nec infelices, nisi inspectis rebus caducis eadem cogitatio aut deleatur, aut saltem obscuretur.

ARGUMENTA CONSOLATIONI PHILOSOPHICÆ

CONTRARIA CUM RESPONSIONIBUS.

Quo antiquiora sunt præiudicia, eo difficiliora hæc exuuntur; propterea Boetio prædictis commoto plura suppetunt, quæ adversus illam philosophiæ doctrinam opponant; sed suæ non desunt Philosophiæ res-ponSIONES.

LIB. IV. — I. Si (Prosa 1) Deus, inquit Boetius, mun-dum regeret, nec virtus præmia, nec vitium sna careret pœna: cum tamen contrarium experiamur.

Nec (Ibid.) virtus præmiis, inquit Philosophia, nec suis caret vitium suppliciis. 1° Enim (Metro 1) probi Deo adherentes cogitatione, humana sunt in patria, a qua improbi exulant. 2° (Prosa 2) Probi sunt po-tes, improbi impotentes, ex eo (Metro 2) præsertim, quod illi moderentur, hi suis obsequantur per-turbationibus. 3° (Prosa 3) Probi in deos, improbi in (Metro 3) bestias mente convertuntur: hinc im-probi (Prosa 4) miserissimi sunt, quorum idcirco (Me-tro 4) præstat misereri.

II. Sua sit probis felicitas, sua improbis miseria, dicit Boetius, cur præterea, Deo mundum regente

(*Prosa* 5), et prohi incommotis, et commodis inpro-
bi afficiantur?

Plura, dicit *Philosophia*, responderi possunt. Pri-
mum enim quamvis (*Ibid.*) germana tantæ dispositio-
nis causa ab homine ignoraretur, eidem tamen ho-
mini non propterea dubitandum, quin omnia recte
fierent (*Metro* 3) : admirari id homo potest, ut vulgus
miratur effecta cælestia. Deinde hæ (*Prosa* 6) vices
non minus providentiæ divinæ sunt, quam fati ; quare
ut (*Metro* 6) cætera in quodam circuitu versantur :
sic (*Prosa* 7) fortuna, etiam adversa, utpote quæ a
Deo oritur, ad Deum referenda, ut (*Metro* 7) homo
non nisi post susceptos labores fruatur optatis.

LIB. V — III. Quod (*Prosa* 1) omnia providenti, in-
quit *Boetius*, nihil possit esse inopinatum, nullus, Deo
mundum regente, in mundo erit casus : quidquid in
contrarium doceat experi entia.

Nullus, reponit *Philosophia* (*Ibid.*), erit casus Deo :
sed casus erit hominibus : sicut duæ (*Metro* 1) naves
constanti duorum fluminum cursu abreptæ, suo quæ-
libet casu sibi invicem occurrere possunt.

IV. Posita (*Prosa* 2) divina providentiæ, instat
Boetius, non stabit humana libertas, cujus tamen
unusquisque homo conscius est.

Ut sua (*Ibid.*) cuilibet menti stat libertas, respondet
Philosophia, sic sua humanæ stabit : saltemque (*Me-*

tro 2) Deus, cujus est omnia cernere, novit modum,
quo humana libertas cum divina providentiæ possit
conciliari.

V. (*Prosa* 3) Quomodo, querit *Boetius*, providentiæ
divina, utpote certissima, conciliari poterit cum hu-
mana libertate. quippe quæ est expers necessitatis?
(*Metro* 3) an quia ut in cæteris, sic in hoc mens hu-
mana nec omnia nescit, nec omnia novit, ut a notis
progredi nitatur ad ignota?

Hæc (*Prosa* 4) concordia, *Philosophia* refert, id-
circo videtur difficilis, quia divina prænotio huma-
nam infinite superans, mente humana non capitur.
Sic quidquid Stoici (*Metro* 4) putent, plures sunt in
eodem homine cognoscendi modi, quorum alii alios
ita transcendunt, ut quod intelligere possumus, illud
non propterea possumus imaginari. Sicut (*Prosa* 5)
ergo ex imbecillitate nostræ imaginationis non debet
negari nostra intelligentia, sic ex imbecillitate intelli-
gentiæ humanæ, divina futurorum liberorum præno-
tio neganda non est. Non, inquam, propterea negari,
debet intelligentia humana, quæ idcirco data videtur
homini, (*Metro* 5) præ cæteris animantibus, hic ut ad
cæli conspectum excitetur. (*Prosa* 6) Deus igitur utpote
æternus, futura libera, ceu præsentia, illæsa hominis
libertate, novit.

CENSURA LIBROSUM BOETHII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

Suos hi libri habuerunt adversarios, quorum alii
adjuncta esse, alii ommissa hoc in opere quædam con-
queruunt. Utrisque respondere jam conabimur.

I.

Henricus Glareanus, qui nonnulli astipulantur,
existimat, *Præfatione in opera Boethii*, solutam hujus
operis orationem, quod hæc barbarior sit, a *Boetio*
non fuisse scriptam : ex quo non solum dubitat, sed
inficiatur, quidquam hujus operis germanum esse
Boethii fetum.

Ad quod respondeo, primum solutam strictamque
hujus operis orationem ejusdem auctoris est : deinde
auctorem hunc esse *Boetium* ; postremo *Boetium* non
abs re gemino philosophici oratoris, et poetæ officio
functum, modo barbære, modo Latine locutum
foisse.

Primum quidem stricta solutaque Consolationis
philosophicæ oratio ejusdem auctoris est : quando-
quidem, dempta alterutra hac oratione, nullus est
superstitis nexus : vide enim (ne plura hic describamus)
quomodo sine prosa primi carminis ultimus
hic versus,

Qui cecidit, stabili non erat ille gradu

cohæreat cum hoc secundi carminis primo versu,

Heu quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet!

Vide etiam quantum disjungantur sine versibus in-
terjectis postrema primæ, et prima secundæ prosæ
hæc verba : *Philosophia his versibus de nostræ mentis*

C *perturbatione conquesta est : sed medicinæ, inquit,*
tempus est, non querelæ, etc.

Deinde auctor ille est *Boetius* : cum omnes scri-
ptores, quorum supra mentionem fecimus, quinque
libros Consolationis philosophicæ inter germana *Boe-
thii* opera recenseant : nullo enim alio argumen-
to convinceris, *Æneida* legitimum esse *Virgillii*
opus.

Postremo non abs re *Boetius* in toto hoc opere
barbara verba miscuit Latinis. Voluit quippe philo-
sophici oratoris officio functus, verbis ad sensum
vulgi tunc barbari accomodatis uti, ut philosophi-
ca ejus cogitatio facilius auditorum animis compre-
henderetur : in philosophia enim, quod optime notat
Tullius, *res spectantur non verba penduntur*.

D Voluit vero poete personam sustinens lingua, ut aiunt,
deorum loqui : non solum ut eorumdem auditorum
animi gravioribus sententiis lassati recrearentur :
hanc etenim ob causam idem *Boetius*, *Platonem*
pluresque alios veteres imitatus, suos libros in dispu-
tatione et dialogo scripsit : verum etiam ut Latinitatem
rudiori suo sæculo jam senescentem et ad inter-
ritum properantem veluti e faucibus mortis eriperet ;
ut cum barbaris armis ab Italia prohibere consul
non posset, barbariem ab Europa suis saltem versi-
bus doctus ejicere conaretur. Propterea in aliis ejus
operibus cum philosophicis, tum etiam theologicis
prædicta barbaries aliquando occurrit : at ejusdem
versus tersi sunt, elegantes et prope divini ut fa-
tetur ipse *Glareanus*.

II.

Petrus Bertius, cui etiam video plures assentiri, arbitratur, *Præfationis in hos Boetii libros*, Boetium totum hoc Consolationis philosophicæ opus, prout instituerat, non absolvisse, eidemque fuisse propositum ex doctrina quoque Christiana, ea superiori- bus addere, quibus ad considerationem æternæ vitæ animus humanus attolli possit : tum quia *Non est verisimile, inquit partem illam a Christiano homine mortem ob oculos habente fuisse præteritam eumque, qui de sancta Trinitate in carcere scripsit, consolationem in adversis non petiisse ex disciplina Christi et doctrina rerum credendarum ac sperandarum Libris sacris explicata. Tum etiam quia idem Boetius passim promisit, incæpit, festinavit absolvere majora, viamque qua mens in patriam evehatur, aperire.*

At tanta quidem fuit Boetii pietas, ut nemini dubium esse possit, quin vir ille sanctissimus, sicut in prosperis, sic [in adversis Christum cogitaverit. Sed quicumque animo complexus fuerit eam, quam proposuimus, hujus operis ideam, hic certe opus hoc absolutum esse fatebitur : huc enim deductum est, quo lumen naturale sive philosophia, quæ, ut cum Tertulliano loquar, mens est *naturaliter Christiana*, poterat tendere. Propterea quamvis in toto opere multiplex sese obtulerit sacri textus citandi occasio, id non fecit Boetius nisi semel, usus his sapientiæ verbis : *Disponit omnia suaviter.*

Potuisset ergo Boetius de sua Consolatione philosophica locutus dicere, quod Justus Lipsius postmodum de sua *Constantia* dixit. *Si mihi, inquit, Theologum agere propositum, aberravi ; si philosophum, cur culpant ? Haurimus enim e lacunis, inquirunt, quæ licet e purissimo divinarum Litterarum fonte. Huene me vocant ? At ego ex animo testor et respondeo non aliam me viam salutis nosse, quam hanc, quæ per unum illum et directum limitem ducat : ad quem tamen percurrendum humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censeam, imo adjumenti. Augustini consilium esse scio quæ a philosophis scripta sunt, colligere, et in usum nostrum vindicare, possessoribus illis injustis erepta » Hoc sequi volui, et peccavi. Peccassem, fateor, si purum hunc et mysticum religionis nostræ liquorem corrupissem veteri aliqua et olenti fœce. At contra institi : et sordentem per se parumque mundam doctrinam depurgare atque illustrare aggressus sum novo isto sole. Cui bono autem id non bonum sit ? In pugna, equitum aut statarii militis præcipuum operam esse scimus :*

A spernis ideo sagittarios et funditores ? In domo extruenda architecti maximam laudem et usum : tollesne operas igitur et ministros ? Idem hic cense. Divina illæ Litteræ veri roboris, veræ virtutis et constantiæ solidæ effectrices : nec temen humanum prorsus sapientiam sperne. Eam dico, quæ non se effert, sed servit placide et ancillatur. Lapidei, cæmenta, calcem ex veteri et diu lapsò ædificiò illo philosophiæ comportamus : ne invade lucellum hoc architecto, et patiare materiam hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis abstinendum fuit ? Meliora fateor : sed adde etiam graviora. Lacertos meos expendo et artus artesque libro : cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo ? Theologis, id est magnis altisque viris (et eximios multos hæc ætas tulit) magna ista et alta relinquo : mea cymba leget littus. Philosophum ego agam, sed Christianum.

Quidquid vero Lipsius intenderit, noster Boetius hac sua philosophiæ Consolatione, suis non solum, sed alienis etiam cæterorum hominum morbis, perturbationibus nimirum, apta quærit remedia. Quæ autem duci potuissent argumenta ex sacra doctrina, et exemplis cum Christi, tum sanctorum Patrum, hæc Christianis quidem, aut forte etiam Judæis, nequaquam vero paganis prodesse potuissent : cum philosophica quibus utitur, argumenta utpote naturali lumine omnibus hominibus insito fundata, omnibus omnino hominibus ad curandos perturbationum morbos maximo usui esse possint.

Neminem porro movere debet, quod Boetius *passim promiserit, incæperit, festinaverit absolvere majora* : cum enim prædictum lumen naturale nihil aliud sit quam notio menti humanæ divinitus impressa, sive cogitatio, qua Deus utpote magister non minus quam principium et finis humanæ mentis, eamdem mentem docet viam salutis æternæ ; cumque ipsa ejusdem mentis attentio, quædam sit interrogatio sive precatio, qua ipsa mens Dei discipula majorem eruditionem poscit rogatque suum præceptorem Deum, magis illustrare paratissimum ; propterea aucta nostra ad hanc primam veritatem attentione, prædictum lumen ita crescere potest, ut viam qua mens in patriam revehatur, aliquo modo possit aperire : quanquam, ut religio christiana docet, hanc viam feliciter obire non possimus, nisi, monstrante, præeunte et adjuvante Christo, qui est *via, veritas, et vita.*

A. M. SEV. BOETII

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

LIBER PRIMUS.

I METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — Boetius observato discrimine, 1º inter

priores et præsentis suos versus ; 2º inter prosperam et adversam suam fortunam ; 3º inter florentem et

* Quod vocatur elegiacum. Est autem elegia carmen

constans ex duplici genere versuum alternorum, quo-

caducam suam ætatem : 4° inter accessum et recessum suæ mortis ; ex inconstantia suis amicis probat non fuisse felicem rerum suarum statum.

2. *Carmina* qui quondam studio florente peregi, Flebilis, heu ! mæstos cogor inire modos.

Ego, qui olim perfecti poemata, dum studia mea florent. Heu ipse afflictus compellor aggredi versus tri-

rum prior hexameter heroicis, sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquis indiscriminatum spondeum vel dactylum habet ; posterior pentameter elegiacus quinto quartoque loco anapestos ; tertio spondeum ; duobus primis promiscue spondeum aut dactylum obtinet.

1. *Carmina.*] Carmen a canendo dictum, ut sicut, auctore Vossio, a *geninen* est *germen* ; sic a *canimen* sit *carmen*, n in r converso, quemadmodum in pluribus aliis. Hinc carmen est stricta oratio, ex pluribus versibus composita, quam poeta canere dicitur ; sicut Virgilius *Aneida* incipiens ait, *Arma virumque cano* : carmen enim vocatur longius quoddam vatis opus : ut epigramma ; sic Catulli epigrammata inscribuntur *carmina* ; ut ode ; sic odæ Horatii appellantur *carminum libri* : quodlibet poema ; sic liber primus Lucretii ab eodem dicitur *carmen*, l. vi :

Commemorate quod in primo quoque carmine claret.

At unicus versus non solet appellari *carmen* : nisi forte hoc, sententia inclusa. poemati non impar videatur : sicut Virgilius, in *Æn.*, v. 287, canit :

Postibus adversis inq̄ etrem carmine signo :
Æneas hæc de Danaïis victoribus arma.

2. *Modos.*] *Versus.* Modus enim generatim est mediocritas, quam ultra citraque non est rectum : quemadmodum docet Horatius, lib. i serm., sat. 1 :

Est modus in rebus : sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Hinc moderatus idem quod temperatus ; modestus, quasi modum servans ; commodum, quasi cum modo. Si autem alicubi, maxime in sensu, mediocritas servanda, præsertim vero in eo qui fit auribus, quarum iudicium, auctore Tullio, est superbissimum : ex quo fit, ut musica et poësis, que in hoc saltem cognata dicuntur, quod eodem auditu percipiuntur, in quibusdam modis versentur : In *Musiciis*, inquit Tullius ide Or., *numeri, et voces, et modi* ; Horatius vero carm., l. n, od. 1, v. ult. : *Quere modos levioere plectro* : od. 12, v. 4 : *Aptari citharæ modis* ; l. iii, od. 3, v. ult. : *Magna modis tenuare parvis* : od. 9, v. 10 : *Dulces docta modos et citharæ sciens* : et de Arte poet.

Accessit numerisque modisque licentia major.

Propterea qui versus conponit, hic Virgilio, Ovidio, Horatio, et cæteris dicitur *modulari* ; sicut Cicero in de Nat., *Tibiæ dicuntur modulate canentes et fiducite numerose sonantes*.

Sicut autem carmen non dicitur, nisi in integro quodam poemate, ita *modus* non videtur dici nisi de versibus, hujus operis partibus : unde Boetius, qui verba hæc inter se opposuerat in duobus his primis versibus : *peregi, et cogor inire ; studio florente, et flebilis, arribera* continuans nunc opponit etiam *carmina et modos mæstos* ; sicque lectorem docet, qualis erat afflictus, quantumque mutatus a Boetio sive seipso florente.

3. *Camænæ.*] *Musæ*, quæ dicuntur *Carminæ*, non a cantu amœno, ut quidam aiunt, sed non secus ac carmen, a canendo, ita ut prius dicerentur *Camææ* : quod nimirum, Musis veluti inspirantibus, fiant carmina sive cantus ; aut quod, inquit Festus, canent Musæ antiquorum laudes : quamobrem scribendum *Camænæ*, non *Camænæ*. Hæc autem Musæ nunc perhibentur *lacræ*, quod sortis Boetianæ participes, illo florente florere, eodemque afflicto affligi, pannosæ et

Ecce mihi lacræ dictant scribenda Camænæ,

Et veris elegi fletibus ora rigant.

Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

INTERPRETATIO.

stes. En Musæ laceratæ suggerant mihi, quæ oportet scribere ; versusque flebiles aspergunt vultum meum

NOTÆ.

laceris similes viderentur : antiquus enim erat afflictorum mos, vestes scindere : unde lib. Job. cap. 1, v. 20, *Tunc surrexit Job et scidit vestimenta sua* ; et lib. I Reg., cap. iv, v. 12, *Vir de Benjamin ex acie venit in Silo in die illa, scissa veste et conspersus pulvere caput.* Ipse Virgil. *Æn.* xii, v. 609 :

Demittunt mentes : it scissa veste Latinus,
Conjugis attonitus fais urbisque ruina.

Hæc tandem Musæ *dictare* dicuntur Boetio *scribenda* ; quod poeta fingant, nihil a se sive ore sive scriptura amitti, nisi quod sibi fuerit, inspirantibus Musis, cognatum : quare hi magnam quoddam carmen non solent aggredi, nisi iisdem Musis invocatis : sic Homerus $\alpha \beta$: *Dicite nunc, inquit, mihi, Musæ, quæ domos calestes incolitis : vos enim Deæ estis, et adestis, et omnia novistis. Nos autem famam duntaxat accepimus ; neque quidquam scimus* ; sic Horatius, l. i, sat. 5, *Musa vetim memores* ; sic Virg. *Æn.* vii, v. 644 :

Pandite nunc Heliconæ deæ, cantusque moveat...
Et meministis enim, divæ, et memorare potestis :
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.

4. *Elegi.*] *Versus flebiles* sive *miserabiles* : elegus enim, unde elegia, est carmen versusum hexametrorum pentametrorumque alternis dispositorum ad tristitiam præsertim significandam : hinc Horatius, l. de Arte poet. :

Versibus impariter junctis querimonia primum ;
Post etiam inclusa est voti sententia compos
Quis tamen exiguus elegos emiserit auctor
Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est

Idem carm. l. i, od. 33 :

Albi ne doleas plus nimio memor
Immitis Glyceræ, neu miserabiles
Decantes elegos.

Unde Ovidius l. ii Fast., in initio ;

Nunc primum velis elegi majoribus itis :
Exiguam, memini, nuper eratis opus.

Sicilicet versus illi idcirco vocantur elegi, quod iidem in funeribus præsertim adhiberentur : $\epsilon \lambda \epsilon \gamma \omega \varsigma$ enim *fletus* dicitur $\alpha \pi \omicron \tau \omicron \upsilon \tau \omicron \upsilon \epsilon \epsilon \lambda \epsilon \gamma \epsilon \upsilon \nu$, quæ fletium vox est apud Aristophanem : quamobrem Ovidius in de Arte, eleg. 1, ait,

Flebilis indignos elegeia solve capillos,
Heu nimis ex vero nunc tibi nomen inest.

Quemadmodum fletus elegorum nunc a Boetio vocantur *veri* ; quod nimirum ex tristitia, quæ solita est elegorum materia, oriuntur, hisque *elegi* dicitur *ora rigare*, sicut a Virgilio vi, *Æneid.*, v. 699 :

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

5. *Has saltem.*] *Musæ* : nam ex omnibus bonis, quibus homo affici potest, quæque sunt vel exteriora, ut divitiæ, honor, amici, liberi et parentes ; vel interiora, sive corporis, ut robur, pulchritudo et sanitas ; sive mentis, ut scientia, et virtus ; sola mentis bona hostium incurisibus non sunt obnoxia : quare Ovid. iii Trist., el. 7 :

Nempe dat et quodennque libet fortuna rapitque,
Irus et est subito, qui modo Cresus erat.
Singula quid referam ? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingenique bonis.
En ego cum patria caream, vobisque domoque
Raptaque sint, ad mi quæ potuere mihi :
Ingenio tamen ipsa meo comitorque fruorque :
Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.

- 4 Gloria felix olim viridisque juvenæ,
Solantur mosti nunc mea fata senis.
- 5 Venit enim properata malis inopia senectus,

INTERPRETATIO.

lacrymis sinceris. Nullus metus potuit adducere has saltem musas, ut non comitarentur meum viam. Eaedem Musæ, quæ fuerunt gloria meæ juvenæ quondam fortunatæ et vivida, consolantur nunc adversam fortunam senis tristis. Nam senectus festinata ærumnis accessit mihi improvisa, et mæror effecit, ut ætas sua esset in

Id expertus est Boetius, qui agente Theodorico, non solum opes, dignitates, bonamque valetudinem amisit, sed a suis etiam desertis amicis, quippe qui terrore imperatoris, qui Romam quoque non dubitavit evertere, victi fugerunt: quamobrem Boetius solis animi bonis in suo exsilio comitatus est, scientia videlicet et virtute, sed cum de sua virtute aperte loqui non ita deceret virum modestissimum, nominatis Musis, scientiæ saltem comitis meminit. Sic Ovid. iv Trist., el. 1 :

Me quoque Musa levat, Ponti loca jussa petentem :
Sola comes nostræ perstitit illa fuge.
Sola nec insidias inter nec militis ensem,
Nec mare nec ventos, barbariamque timet.

Non omitam quod grammatici docent, saltem natum esse a captivis, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt.

7. *Gloria.*] Honos, bona fama et gloria ita inter se differunt, ut honos quoddam sit genus, cui subjiciatur primum quidem bona fama; deinde gloria: quare sicut honos, sic gloria generatim est bona virtutis alienæ existimatio, signo aliquo manifestata: sed honos potest esse unius; bona fama, non nisi multitudinis; et gloria, etiam optimalium bene de te existimantium: hinc, auctore Scaligero, gloria dicitur quasi *glosia*: quomodo ara, lares, arena, quasi *asa*, *lases*, *asena*: *glosia* autem oritur ex *γλῶσσα*, id est lingua, quod gloria sit fama ingens de aliqujus virtute ac meritis. Hinc de se Ennius,

Volto vivu' per ora virum.

Quod imitatur Virgil. Æneid. xii, v. 235 :

Succedit fama, vivusque per ora feretur.

Fama autem non alia de causa habetur ingens, nisi quod hæc per mentes et per ora quoque optimum vagatur: huc respiciens Tullius pro Mar.: *Gloria*, inquit, *est illustris et pervagata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritum*. Atquæritur hic scientiæ, an virtutis fuerit ingens illa Boetii fama? qui pro virtute Boetii sentiant, hi legendum putant *solutur*, quod syntaxis aliqui non staret: quasi Boetius laudator temporis. acti se puero, dixerat se senem ea consolatione sustentari, quod per juventam, et virtute et gloria virtutis præmio, affectus fuerit. Nos autem, pro scientia pugnantis arbitramur gloriam hanc fuisse Musarum, de quibus in versu ultimo agitur: unde legendum putamus, sicut in omnibus antiquis codicibus legitur *solutur*: quasi ab eodem Boetio dicatur: *Musæ ob quas dum juvenis florere, gloriam consecutus sum, nunc afflictum senem me consolantur*. Et certe cum meus humana pluribus simul cogitationibus vehementer affici nequeat, propterea dum in jucundam cogitationem sedulo incumbit, sæpius tristi cogitatione, veluti hujus immemor, non videtur affici: sic qui perfecto scelere conscientiæ stimulis vexantur, iidem ludo, colloquis aut qualibet alia exercitatione, tanquam consolatione tristem hanc cogitationem permulcent: sic pater inopinata filii dilectissimi morte afflictus, diligenti venationis labore tanquam consolatione luctum ita abstergit, ut hujus immemor videatur. Ovidius iv Trist., el. 1, canit :

Exsul erant, requiesque mi i, non fama petita est :
Mens intenta suis ne foret vultus malis,
Hoc est cur cantet vincetus quoque compede fossor,

- A Et dolor ætatem jussit inesse suam.
Iatempetivi funduntur vertice cani,
Et tremitt effeto corpore laxa cutis.

NOTÆ.

Indocili numero cum grave mollit opus.
Cantat et inuitens limosæ pronus arena,
Adverso tardam qui trahit amne ratem.
Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus ut incubit baculo saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulet oves.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis.
Fallitur ancilla decipiturque labor.
Fertur et abducta Lyrnesside tristes Achilles
Hæmœonia curas atleuasse lyra.
Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
Saxa his amissa conjuge mœstus erat.

Sic ergo Musa levat Boetium: Verum tria hic supersunt observanda. Primum quidem observanda vis cæsura in his verbis, *felix olim*: cæsura enim, quæ nihil aliud est in versu, quam residua prioris *sean-sionis* syllaba, qua posterior *sean-sio* incipitur, syllabam alias brevem producere potest; quod nimirum, veluti initium sequentis vocabuli, ita elevari debet pronuntiando, ut reliquis ejusdem vocabuli syllabis sustinere possit: exempla sunt cæque obvia: Virg. Æn. iv, v. 64 :

Pectoribus inhians spirantia consult exta.

Deinde observandum discrimen, quod nonnulli ponunt inter *juventus*, *juventas*, et *juventa*: nam *juventus*, inquit, est multitudo juvenum, *juventas* est dea, et *juventa* ætas: sed hæc non constant: nam Sallustius *juventum* vocavit ætatem. Postremo observanda ætas Boetii, qui quamvis hic seipsum dicat senem, tum tamen, cum hæc scriberet, nondum attingerat quinquagesimum ætatis sue annum: propterea addit se non tam annorum, quam ærumnarum serie senuisse sic.

9. *Venit... senectus.*] Rationem affert Boetius cur se dixerit senem. Senectus vipe, quæ, auctore Tullio, definitur potest *occasus* quæ, ex eo contingit quod fibræ, ex quibus solidæ corporis animati partes constant, retardant, eadem partes solidæ ad tantam duritiem perveniunt, ut non modo non crescant, sed nec nutrirî possunt. Hinc canities, rugæ et tremor oriuntur. Canities quidem a senectute oritur quod succus ex quo fiunt capilli, minus actus corpusculorum rotouderum figuram induit: propterea enim albescent nix, ova, charta, ipsum etiam atramentum in spumam conversum: propterea candescunt lineæ rori solique exposita: hinc si eadem capillorum materia, recuperato suo pristino motu, hanc figuram mutet, canities exiunt: ut in iis aliquando contingit qui valetudinis vitio canuerant. Rugæ etiam a senectute oriuntur: quod fibræ cutis, quæ antea motu tendebatur, moratæ aliis suis incumbant, ut sulcum mentis, vultum arare videantur. Denique senes tremere solent, propter inopiam spirituum a cerebro per nervos diffusorum.

Duplex autem est senectus, nempe naturalis et violenta: prior annorum, posterior ærumnarum longa serie accidit: unde Ovid. l. i de Pont., el. 3 :

Jam mihi deterior canis aspergit ætas,
Jamque meos vultus ruga senilis arat...
Confiteor facere hoc annos: sed et altera causa est,
Anxietas animi continuisque labor...
Me quoque debilitat series immensa laborum :
Ante meum tempus cogor et esse senex.
Atqui Boetius non de annosa sua senectute conque-

G Mors hominum felix, quæ se nec dulcibus annis A
 Inserit, et mœstis sæpe vocata venit.
7 Eheu! quam surda miseris avertitur aure,
 Et flentes oculos claudere sæva negat!
 Dum levibus malefida bonis fortuna faveret,

Pene caput tristis merserat hora meum.
 Nunc quia fallacem mutavit nubila vultum,
 Protrahit ingratas impia vita moras.
S Quid me felicem toties jactastis, amici?
 Qui cecidit, stabili non erat ille gradu.

INTERPRETATIO.

obstruere oculos lacrymantis! Cum fortuna ob inconstantem gratiam tenere credita, mihi aspiraret, non multum abfuit, quin dies mœsta terminaret meam vitam: jam vero, quoniam fortuna adversa convertit

aspectum mendacem, anima mea improba producit meos dies injucundos. O amici, quare dixistis tam sæpe, me esse beatum? qui lapsus est, ille non stabat vestigio firmo.

NOTÆ.

ritur: si quidem hæc non incipit ante annum vitæ quinquagesimum, quem nondum attigerat Boetius, quando hæc scripsit; sed de ærumnosa solum sua senectute hic loquitur, quam idcirco dicit, 1° *prope ratam malis*, quod ærumnæ fuerint illius senectutis cause; 2° *inopinam*, quod hæc ante tempus adfuerit; 3° *ætatem doloris*, quod cum ætas senilis dolorem afferre soleat, dolor Boetio attulerit ætatem senilem: hinc canities Boetii vocatur *inlempestiva*, quod exsilio carcere, cæterisque calamitatibus acciderit: quemadmodum Scaliger, Exercit. 312 in Cardan., narrat quemdam subito mortis terrore correptum unius notis spatio canissee.

Cum porro canities, rugæ et tremor senectutis non minus ærumnosæ quam annosæ sint comites, propterea horum fit mentio versibus 11 et 12 quasi fuerit effecti corporis effecta. Nempe effecta vocatur primum quidem parens quæcunque, quæ fetum edidit, deinde parens, quæ frequenti partu lassata parere tandem desit, denique res quævis, quæ exhaustis viribus ita languet, nihil ut possit producere. Sic Virgil. 1 Geor., v. 81:

Effetus civerem immundum jactare per agros.

13. *Mors hominum felix.*] Cum locutio sit cogitationis interpres, qualis est cogitatio, talis esse debet hominis locutio: vere enim Christus Matth. xii. 34, ait: *Ex abundantia cordis eius loquitur.* Sic Dido, Æneid. iv, pro diversis, quibus in Aeneas afficitur, cogitationibus diversa loquitur, ut hunc modo a diis, modo a feris genitum dicit:

Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum...
 Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor
 Perdidit: sed duris genitæ te cautibus horreus
 Cæcæus, Hyrcanæque admorunt ubera tigris.

Cum igitur Boetius nondum consulerit Philosophiam non intelligentia sed præjudicio ductus loquitur. Non, inquam, loquitur duce intelligentia: diceret enim in prospera fortuna cum Tullio mortem propter incertos casus quotidie imminere, et propter vitæ brevitatem nunquam longe abesse: in adversa vero eandem mortem moras compensare æternitate melioris vitæ, in quam introducit. At idem Boetius loquitur suadente præjudicio, voluptate nimiam et ægritudine, quibus mens humana in prospera adversaque fortuna afficitur: quoniam voluptate afficitur, huic mors illa videtur felix, quæ se dulcibus annis non inserit: qui vero ægritudine animi laborat, eidem mors, quæ sæpe vocata venit, ita felix videtur, ut eo crudelior sit, quo veluti surda, vitam sinit duci longiorem. Atque inde Boetius colligit, ne quidem his legibus mortem sibi fuisse felicem: cum mors in prospera præcepit voluerit, in adversa autem fortuna tarda noluerit vitam auferre: quod satis manifestum erit observatis quibusdam quæ sequuntur vocabulis.

15. *Surda aure.*] Surdus dicitur homo, qui aure impedita non audit: quare cum auris insitis præsertim sordibus impediatur, propterea *surdus* sive, ut veteres loquebantur, *sordus* videtur dici per contractionem quasi *sordidus*. Sed, nomine hinc ad solam mentem translato, ille etiam dicitur mente surdus, qui quodam affectu contrario impeditus orantem non audit: unde: Stat. u. Silv.:

Odistique chelyn surdaque averteris aure.

Mors autem a poetis fingitur veluti quædam persona, quæ, pro diversis suis affectibus, invocantes possit exaudire, sed non exaudire.

B 16. *Claudere oculos.*] Tantum est oculorum in vita hominis servanda momentum, ut vita in motu, mors in quiete oculorum versari vulgo dicatur: propterea is censetur vivere qui fruitor, mori vero qui caret luce, quæ oculis percipitur. Hinc Æneid. iv, vers. 450:

Tum vero infelix, fatis exteriora Dido
 Mortem orat: lædet cæli convexa tueri:
 Quo magis inceptum peragat lucemque relinquit...

17. *Fortuna malefida.*] Cui male credatur: cum enim fortunæ insana sit, cæca, bruta, globosique saxi instar volubilis, sicut perhibent philosophi, propterea quos attollit, eosdem statim deprimit. Unde Horatio, Carm. l. i, od. 35, fortuna est

Præsens vel ima tollere de gradu
 Mortale corpus, vel superbos
 Vertere funeribus triumphos.

C 18. *Hora merserat caput.*] Tempus poetis dicitur causa rerum: unde aliud prosperum quod favet, aliud adversum quod nocet. Hora autem quædam est temporis pars, quæ quod fere mergat Boetium, idcirco vocatur *tristis*.

20. *Impia vita.*] Impius est, qui de Deo, parentibus aut his qui parentum vices gerunt, male meretur: unde herba quædam, quæ quod nata parentes surculos suffocet, *impia* appellatur. Vita autem, quam hactenus Boetius instar cujusdam parentis, fovere studuerat, de eodem videtur male mereri in hoc, quod recessum suum procrastinans, ejusdem Boetii ærumnas producat. Sic Quintilianus in Proem. l. vi Instit., *impium* vocat *vivacitatem*.

D 21. *Amici.*] Boetius alloquitur suos amicos, utpote qui cum antea Boetium felicem dixissent, ipso exitu nunc sui erroris convinci possunt. Scilicet hominum animus insita est felicitatis et miseræ notio: unde miseriam fugimus, felicitatem prosequimur naturaliter. Cum autem ut illa notio, sic hæc propensio sit Dei illustrantis moventisque manus, propterea utraque illa cogitatio ratione sui ita recta est et uniusmodi in omnibus hominibus, ut non nisi propter perversam hominis male applicantis voluntatem iniqua sit et multiplex. Hinc, pro vario perturbationum impetu, alius dives, alius potentes, alius aliis bonis creatis affectos putat esse felices. Sic ergo ex amicis Boetii, dum hic floreret, nonnulli ipsum dixerant beatum, quod opibus abundaret; cæteri, quod magistratum gereret; sed omnes nunc exitu convincuntur, Boetium non propterea dici debuisse felicem: lapsus quippe certum est instabilitatis argumentum, et miseria præsens probat nullam fuisse præteritam felicitatem: si quidem cum metus amittendæ prosperitatis quædam sit miseria, idcirco nulla hominis prosperitas haberi potest felicitas, nisi hæc fuerit particeps constantiæ, cujus ille sit conscius; jactata autem illa Boetii prosperitas constans non fuit: quandoquidem ille de gradu dejectus est: hincque manifestum est aliquem potuisse cadere, quod idem ceciderit.

§ PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Describitur Philosophia, quæ fugatis poeticis Musis, ad Boetium in lectulo jacentem accedit, magnam mentis ejus perturbationem deploratura.*

Hæc dum tacitus mecum ipse ^a reputarem, querimoniamque lacrymabilem ¹ ^b styli officio designarem, ² astitisse mihi supra ^c verticem visa est mulier reverendi admodum vultus, ³ ^d oculis ardentibus, et ultra ^d communem hominum valentiam perspici-

^a Recogitare.

^b Calami ope notare.

^c Caput meum.

^d Communes hominum vires videndi.

^e Antiqua.

⁴ *Styli officio.*] Stylus est graphium quo veteres in cera exarabant: hoc autem veluti calamo se usum dicit Boetius ad scribendos versus prædictos, quos vocat *querimoniam lacrymabilem*, quod sint elegi: elegi enim sunt versus miserabiles.

² *Astitisse.*] Est hoc in more positum, non modo apud poetas, verum etiam apud oratores, ut quod sensu percipi non potest, id objecta quadam re sensibili, sibi primum, deinde auditoribus suis cogitandum proponant: ut quæ veritas primum hic latere videtur, hæc difficultate invenienda magis arideat inventa. *Hinc familiaris est Syris et maxime Palæstinis*, inquit S. Hieron. in cap. xviii Mathæ. *ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per similitudinem præceptum teneri ab auditoribus non potest, per similitudinem exemplaque teneatur.* Hinc vulgata apud auctores *symbola* quæ vel rebus, vel verbis, vel picturis sive rerum imaginibus fiunt. Qua de re doctius nihil dici potest quam quod a nihilissimo Huetio, conquisitis undique exemplis, dicitur in opusculo *de Origine Romanensium*, quod, si placet, consules. Atqui philosophia, utpote quæ in quadam mentis cogitatione versatur, sensu percipi non potest: quamobrem hanc, objecta quadam re sensibili, Boetius arbitratus est sibi primum, deinde nobis esse proponendam. Philosophiæ autem hic proponuntur, 1° origo, 2° natura, 3° subjecta materies, 4° voces, 5° species, 6° usus.

1. Igitur origo philosophiæ in hoc proponitur, quod *mulier visa sit Boetio astitisse supra verticem*: cum enim philosophia nihil aliud sit quam lumen naturale paulo longius diffusum, hæc a Deo, a quo lumen naturale est, oritur: nude Tullius i Tuscul. i. *Philosophia, inquit, omnium mater artium, donum et inventum decorum.* Quare hæc philosophia non nisi in sublimi loco et supra caput videri debuit, tanquam de cælo lapsa. Hinc autem philosophia videtur *reverendi admodum vultus* sive honorandi: id quippe reverendum sive honorandum putamus, quod aut origine, aut ætate, aut sapientia, aut virtute, aut quacunque dignitate cæteris præstare judicamus. *Philosophia, inquit Cicero, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam, quam qui proficetur, gravissimam sustinere personam videtur.*

³ *Oculis ardentibus.*] II. Natura philosophiæ hic proponitur: nam in eo versatur ipsa philosophiæ natura, quod sit cognitio clara et distincta, qua mens humana, vitatis præcipitatione et præjudicio, quibus homines vulgo falluntur, veram certamque de rebus subjectis ferat sententiam: *omnis enim, inquit Tullius in de Or. optinarum rerum cognitio atque in vis exercitatio philosophia nominatur.* Atqui quod philosophia nunc dicitur *oculis ardentibus et perspiciacibus*, inde intelligitur cognitio esse clara et distincta: quod dicitur *ultra communem hominum valentiam*, intelligitur hæc vitari præcipitatione et præjudicium, quibus

A bus, colore vivido, atque inexhausti vigoris, quamvis ita ^e ævi plena foret, ut nullo modo nostræ crederetur ætatis. ⁴ ^f *Statura discretionis ambigua.* Nam nunc quidem ad communem sese ^g (5) hominum mensuram ^g cohibebat; nunc vero pulsare cælum summi verticis acuminè videbatur: quæ cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat, respicientiumque hominum ^h frustrabatur intuitum. ⁵ ^h *Vestes erant tenuissimis filis, subtili artificio, ⁱ indisso-*

INTERPRETATIO.

^f *Altitudo ejus erat variaz differentiaz.*

^g *Continebatur.*

^h *Fugiebat aspectum.*

ⁱ *Individua.*

NOTE.

B homines in errorem induci consueverunt; quod dicitur *colore vivido et inexhausti vigoris*, intelligitur philosophia esse veri certique iudicii procreatrix et quasi parens; sed quod, quamvis ævi plena, *inexhausti vigoris* dicitur esse, intelligitur eadem philosophia continuata meditatione ita firmari, vires ut acquirat eundo.

Quædam hic observare poterit grammaticus: primum quidem hanc verborum constructionem, *reverendi vultus, oculis ardentibus*: quamvis enim Valla dicat rarum esse in una locutione utrumque hunc casum reperi, id tamen vitiosum non est: quandoquidem Plinius, teste eodem Valla, ita loquitur: et Cicero dicit *Lentulum eximia spe, summæ virtutis adolescentem*. Vid. Nov. Meth. Deinde nomen hoc *valentiam*, quod Boetius vititer quoque l. iii, pros. 9, et l. iv, pros. 2, noa videri ita usitatum apud Latinos. Idem valet quod potentia *Ψωρα*: hinc Romanæ urbis interpretatione nonnulli inferunt, auctore Sotino,

C. 2: *Sunt, inquit, qui videri velint Romæ vocabulum ab Evandro primum natum, cum oppidum ibi offendisset quod exstructum antea Valentiam dixerat juvenis Latina: servataque significatione impositi prius nominis Ψωρα Græce, Valentiam Latine nominatam.*

⁴ *Statura discretionis ambigua.*] III. Proponitur subjecta philosophiæ materies: philosophia enim primum versatur circa ipsum hominem, considerando mentem et corpus, ex quibus homo constat: notio quippe hominis omnium videtur prima: propterea prædicta *mulier nunc ad communem sese hominum mensuram cohibebat*. Deinde philosophia, cognito humano corpore, versatur circa reliqua corpora, etiam circa cælum: quatenus horum corporum cognitio ad vitam hominis conservandam conducere potest: unde eadem *mulier nunc pulsare cælum summi verticis acuminè videbatur*. Postremo philosophia, cognita præsertim mente humana, versatur circa mentem omnium perfectissimam Deum: a quo ita docemur intrinsecus, ut quando non cognoscitur summe verax, tandiu ignoretur prima veritatis regula: hinc ista *mulier, cum caput altius extulisset, ipsum etiam cælum penetrabat*. Verum quod Deus percipi nequeat sensu quo homines vulgo percipere dicuntur, idcirco eadem *mulier cogitando Deum respicientium hominem frustrabatur intuitum.*

⁵ *Vestes erant.*] IV. Voces philosophiæ mira hic arte proponuntur: nam 1° voces philosophiæ sunt ipsius philosophiæ *vestes*: quia voces sunt integumenta et involuera cogitationum: philosophia autem, utpote cognitio, quoddam est cogitationis genus. 2° Voces philosophiæ sunt *tenuissimis filis, subtili artificio, indissolubilique materia perfectæ*: quoniam hæc dictiones sunt humiles, ad intelligentiam potius, quam ad pompam accommodatæ, et individua inter se necessitudine conjunctæ; quas cum philosophi ipsi

* Numeri intra parentheses inclusi lineas editionis ad usum Delphini representant, quo facilius utriusque index alphabeticus consulari. Emr.

lubiliq; materia perfectæ; quas, uti post eadem A
prodeæte, cognovi, suis manibus ipsa texuerat. Qua-
rum^a speciem, veluti fumosas imagines solet, caligo
quædam neglectæ vetustatis obduxerat.¹ Harum in
extremo (5) margine η, in supremo vero Θ legebatur
in extum. Atque inter utrasque litteras, in scalarum
modum, gratus quidam^b insigniti videbantur, quibus
^c ab inferiore ad superius elementum esset ascensus.
Eadem tamen vestem violentorum quorundam sci-
derant manus, et particulas, quas quisque potuit, abs-

INTERPRETATIO.

^a Formam.

^b Inscripti.

^c Ab ima ad summam litteram.

^d Præsides carminum.

^e Lecto.

^f Oculis.

^g Theatralis.

^h Sterilibus.

ⁱ Secundam.

NOTÆ.

maximam partem iovenierint, ideo philosophia has
suis manibus texuisse ipsa perhibetur, earumque pro-
pterea speciem veluti fumosas imagines solet, caligo
quædam neglectæ vetustatis obduxisse. Quo lit ut Boe-
tius, cujus etiam Latinitas in versibus emicat, barba-
ras quasdam dictiones, non nisi apud philosophos usi-
tatas, in soluta sua oratione usurpare non dubitaverit.

¹ Harum in extremo margine.] V. Species philoso-
phiæ nunc proponitur. Est enim, inquit noster Boe-
tius præfat in Porphyro, philosophia genus : species
vero ejus duæ una, quæ θεωρητικὴ dicitur : altera,
quæ πρακτικὴ, id est speculativa et activa. Prior illa
species, quæ littera Θ significatur, in mera veritatis
contemplatione ; posterior autem, quæ littera η, in
exercitatione virtutis versatur, ut docet S. Aug. I.
VIII de Civ. Dei, cap. 4 ubi Socrates, inquit, in acti-
va excelluisse memoratur. Pythagoras vero magis con-
templativæ quibus potuit intelligentiæ viribus instituisse.
Profunde Plato utrunque jungendo philosophiam perfe-
ctissimè laudatur.

Theoria quidem in supremo, praxis in extremo
margine legebatur, quod iudice ipso Aristotele, con-
templativa præstet actuosæ : gradus tamen sunt,
quibus ab ima ad alteram ascensus fiat et descen-
sus : quia nec exercitatio virtutis sine veritatis con-
templatione potest, nec contemplatio veritatis sine
exercitatione virtutis debet esse. Tandem manus
hominum violentorum, qui scilicet præcipitatione aut
præiudicio philosophati, neque veritati consideran-
dæ, neque virtuti exercendæ studuerunt, voces phi-
losophicas partitæ sunt, et particulas, quas quisque
potuit, abstulerunt. Rom. 1 : Qui, cum cognovissent
Deum non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias ege-
runt, sed evanuerunt in cogitationibus suis et obscura-
tum est insipientis cor eorum : dicentes enim se esse sap-
ientes, stulti facti sunt.

² Dextera... libellos... sceptrum sinistra gestabat.]
VI. Denique philosophiæ usus proponitur : nam phi-
losophia utilis est ad cæteras disciplinas capessendas
et ad regendos animos, quod libellis sceptroque sig-
nificatur. Primum quidem philosophia utilis est ad
cæteras disciplinas capessendas : quatenus hinc er-
roris vitandi, inde vero veritatis inveniendæ leges
præscribit : unde Tullius sope, Philosophia, inquit,
omnium mater artium : laudandarum omnium artium
procreatrix et quasi parens : nec vero sine philosopho-
rum disciplina genus uti speciem cuiusque rei cernere,
neque eam definiendo explicare nec tribuere in partes
possumus, nec iudicare quæ vera quæ falsa sunt, neque
cernere consequentia repugnantia videre, ambigua dis-
tinguere : quod philosophiæ officium libellis signifi-
tur : libellus enim dicitur a liber : liber autem, auctore
Isidoro, lib. VI, c. 12, est interior tunica corticis, quæ
ligno coheret in qua antiqui scribebant ; unde Plin.
I. XIII, c. 11, In palmaram, inquit, foliis primo scri-
psitatum, deinde quorundam arborum libris ; quod et
Cassiodorus indicat I. XI, Var., ep. 38, ubi de charta :

tulerant. ¶² Et dextera quidem ejus libellos, sce-
ptrum vero sinistra gestabat. ³ Quæ ubi^d poeticas
Musas vidit, nostro assistentes^e toro, fletibusque
meis verba dictata, commota paulisper, ac torvis
inflammata^f luminibus : Quis, inquit, has^g scenicas
meretriculas ad hunc (5) ægrum permisit accedere ?
quæ dolores ejus non modo nullis remediis foverent,
verum dulcibus insuper alerent venenis ? Itæ sunt
enim quæ^h infructuosus affectuum spinis, ⁱ uberem
fructibus rationis segetem necant, hominumque men-

B ex quo factum est ut liber et libellus ea significarent
quæ in iis scripta continerentur. Deinde eadem phi-
losophia utilis est ad regendos animos : animi quippe
reguntur, cum sedatis perturbationibus, tum veritate
detecta, quibus philosophia vacat : hinc, ut postea
dicitur, Plato docuit tum beatas fore republicas cum
aut philosophi regerent, aut reges philosopharentur :
quod alterum philosophiæ officium sceptrum signifi-
cat : sceptrum enim imperii signum est ; unde Lu-
cretius I. v :

Ergo regibus oecisis subversa jacebat
Pristina majestas soliorum, et sceptras superba.

Quod porro dextera sit sinistra agilior, ut philoso-
phia ad docendum paratior quam ad regendum,
propterea dextera quidem ejus libellos, sceptrum vero
sinistra gestabat.

³ Quæ ubi poeticas Musas.] Musæ feruntur esse
virgines quædam, quæ Phæbo præside, carminibus
operantur. Itæ Boetio sunt duplicis generis nempe
poeticæ, et philosophicæ ; illæ perturbatione, hæ no-
tione clara et distincta ductæ judicant.

Poeticæ musæ dicuntur, quæ perturbationibus ob-
cæcæte quidquid perturbationis est, illud probant et
loquuntur : unde pro diverso genere aut perturbatione
aut eorum quibus perturbationes excitari pos-
sunt, hæ Musæ vulgo novem numerantur. Hinc eas
Plato, I. x de Rep., putat e sua civitate esse expel-
lendas. Recte, inquit Tullius II Tusc., a Platone edu-
cuntur poeticæ ea civitate quam finxit ille cum mores
optimos et optimum reipublicæ statum exquireret : cui
consentiens S. Aug. I. II de Civ. Dei, c. 14, Platoni,
inquit, potius palma danda est, qui cum ratione for-
maret qualis esse civitas debeat, tanquam adversarios
civitatis poetas censuit urbe pellendos. Homo quippe
seu veritati seu virtuti studeat, exuere potius debet
veteres quam novas induere perturbationes. Hinc
Musæ istæ nuocientur assistentes toro Boetii, illius-
que fletibus verba dicentes : quia nunc Boetius videtur
perturbatione obrui, nihilque aliud quam quod per-
turbatio dicat, proferre. Hinc eodem Musæ torvis
philosophiæ luminibus aspicit feruntur : quoniam ver-
ritas, cui inveniendæ philosophia studet, perturba-
tionibus, quibus hæ indulgent Musæ impeditur.
Vetus est, ait Plato I. x de Rep., philosophiæ et
poeticæ dissensio. Hinc ipsæ Musæ nunc vocantur
meretriculæ scenicæ et Seirenes usque in exitum dul-
ces, quod blanditis, rebus fictis et cantibus suis in
errorem vitioque inducant : Seirenes enim quibus-
dam sunt meretrices, quæ deceptos navigantes ad
summam egestatem redigant : aliis sunt monstra ma-
rina mulieribus partim similia, quæ vocis suavitate
prætereuntes nautas sopiant, sopitosque devorent :
unde Ovid. III de Art. :

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora
Quaslibet admissas detinere rates.

Propterea eodem Musæ dicuntur dolores Boetii

tes assuefaciunt morbo, non liberant. ¶¹ At si quem profanum, ^a uti vulgo solitum vobis, blanditiæ vestræ detraherent, minus moleste ferendum putarem, nihil quippe in eo nostræ ^b operæ læderentur. ¶² Hunc vero^c Eleaticis atque Academicis studiis innutritum? Sed abite potius^d Seirenes usque in exitum dulces, meisque cum Musis curandum sanandumque relinquitte. His ille ^d chorus increpitus, dejecti humi moestior vultum, confessusque rubore verecundiam, limen (5) tristis excessit. At ego, cujus acies lacrymis mersa caligarat, ne dignoscere possem quænam hæc

A esset mulier tam imperiosæ auctoritatis, obstupni, visuque in terram delixo, quidnam deinceps esset actura, exspectare tacitus cœpi. Tum illa propius accedeus, in extrema lectuli mei parte cedit, meumque intuens vultum luctu gravem, (10) atque in humum morore dejectum, his versibus de nostræ mentis perturbatione conquesta est.

¶⁴⁵ METRUM · II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia mentis Boetianæ perturbationem descriptura, veterem ejus de celo, et de omni natura scientiam cum ea confert, quæ nunc videtur ejusdem de rebus omnibus ignoratione.*

INTERPRETATIO.

^a Extraneum et vulgare.
^b Labores.

^c Dialecticis et Platonis.
^d Turba objurgata.

NOTÆ.

dulcibus insuper alere venenis; affectuum spinis rationis segtem necare; mentes assuefacere morbo, non liberare.

Philosophicæ autem Musæ dicuntur, quæ perturbationibus exatæ, ut clare distincteque cognoscunt, sic judicant: unde nunquam falluntur: has Plato, l. x de Rep., laudans vocat *divinum genus*, easque in sua civitate admittit. Hæ, fugatis Musis poeticis, Boetium deinceps ducunt.

¹ *At si quem profanum.*] Profanum dicitur et locus et homo; ^{1o} locus profanum is vocatur qui quasi procul a fano positus, sacer non est: quo modo Æn. xii, v. 778:

Tuque optima ferrum
Terra tene: colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

^{2o} Homo profanum ille habetur qui quasi etiam a fano procul, sacris non est initiatus: quemadmodum Æneid. vi, v. 258:

Procul, o procul este profani,
Conclamat vates, totoque assistite lucto.

Philosophia ergo nunc eum hominem vocat profanum, qui præceptis philosophicis non imbutus, ab ipsa philosophia alienus est: sic Horatius imperitos homines et a Musis alienos, a suis carminibus, tanquam profanos a sacris, arcens, canit l. iii Carm. od. 1:

Odi profanum vulgus, et arceo:
Favete linguis: carmina non prius.
Audita, Musarum sacerdos
Virginibus puerisque canto.

Quare philosophia, quæ nunc utitur hac loquendi forma, quæ Græcis *ἀποσιτισσις*, Ciceroni reticentia dicitur, quæ videlicet oratio sic contrahitur, ut vix appareat quid dicturus fuerit orator, ita videtur loqui: Si, o Musæ poetice, aliquem philosophiæ ignarum, ut vester mos est, a ratione ad perturbationis obsequium detraheretis, id minus molestum mihi videretur: sed Boetium in omni philosophiæ genere versatissimum... cætera reticentur. Sic Juvénalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit aut illud quod dicere nolo.

Sic Virgilius versu notissimo:

Quos ego... sed motus præstat componere fluctus.

² *Hunc vero Eleaticis atque Academicis.*] *Dialecticis et Platonis*: studia enim dialectica vocantur *Eleatica*: quia dialectica fertur inventa a Zenone, qui, quod ortus sit ex Elea, vocatur Eleates. Est vero Elea, auctore Strabone l. vi, civitas Lucaniæ a Phocensibus condita, Parmenidis et Zenonis Pythagoricorum patria. Studia autem Platonica appellantur *Academica*, quod Plato primus in Academia philosophiam professus sit. Est vero Academia nemorosus extra et prope Athenas locus, qui prius dictus fuit

B *ἐκδοξία* ab *Ecademo* Heroe: unde Horat. Epist. l. ii, epist. 2:

Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Ecademi querere verum.

Atqui Boetius in *dialecticis et Platonis* doctrinis exercitissimus fuit: in *dialecticis* quidem: quia dialecticos libros Aristotelis (qui, judicio Ciceronis, l. i de Orat., de ratione disserendi multo plura quam omnes magistri multoque meliora dixit) transtulit et commentarius illustravit. In *Platonis* vero: progressu enim patebit Boetium Platoniorum opiniones recte intellexisse, iisque fuisse addictissimum.

³ *Seirenes usque in exitum dulces.*] Seirenes, Græcæ, *Σειρῆνες* unde et per *ei* et per *i* longum scribitur, duplicis sunt generis, nempe terrestres, et marinæ. Terrestres, furorum genus, nostris physicis dicuntur *ἀπό τοῦ σειρῆσαι*, quod bestiolæ illæ contracta membrana curvatæ jaceant: de his loquitur Plinius l. vi, cap. 16: sed de his nunc non agit. Marinae sic dictæ vel *ἀπό τῆς σειρῆς*, a vinculo, vel *ἀπό τοῦ σειρῆναι*, a decipiendo, quod cantu suo imprudentes advepas devinciant decipiantque, feruntur Acheloi fluvii et Calliopes filię: superne virginibus, inferne piscibus similes. Tres numerantur, Parthenope, Leucosia, Ligea, quarum una voce, altera tibi, tertia lyra canat, omnes tanta cantus dulcedine, ut nautas sopitos naufragio perdant. Ovid. iii de Art.:

Monstra maris Seirenes erant, quæ voce canora
¶⁴⁵ Quaslibet admissas detinere rates.

Ex quo factum est ut quidquid animos hominum corrumpit, illud *Siren* vocetur, sicut Horatio, Serm. l. ii, sat. 3, *vitanda est improba Siren desidia*. Sic igitur Musæ poetice perturbationum parentes, aut saltem nutrices nunc vocantur *Seirenes ad exitum* sive ad perniciem *usque dulces*: hinc eadem Musæ jubentur abire subeuntibusque Musis philosophicis locum cedere, non ante tamen quam ab ipsa philosophia pergraverit reprehensæ, suamque tristitiam testatæ: unde *chorus ille* dicitur *increpitus* (increpari idem quod verbis aliisve signis gravibus reprehendi) et *dejectis hæmi mastior vultum*. Abiit tandem chorus ille et *limen tristi excessit*: optimis enim philosophiæ institutis non prius imbuti possumus, quam Musas illas, similesque perturbationum veritati inveniendæ contrariarum causas valere jusserimus. Quanquam illæ perturbationes sæpe remotis his causis adhuc perseverant: unde philosophia de mentis Boetianæ perturbatione sic conquesta est.

⁴ Quod generatim *lyricum* a lyra, utpote lyrae sive fidibus aptatum, speciatim *Alcmanium* ab inventore dicitur. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet componitur ex quatuor ultimis versus heroici pedibus, ita ut post secundum pedem syllaba supersit.

Heu, quam præcipiti mersa profundo
Mens hebet, et, propria luce relicta,
Tendit in externas ire tenebras;
Terretris quoties flatibus aucta,
Crescit in immensum noxia cura |

A Hic quondam cœlo liber aperto
Suetus in ætherios ire meatus,
Cernebat rosei lumina solis,
Visebat gelidæ sidera lunæ,
Et quæcunque vagos stella recursus.

INTERPRETATIO.

Heu quantum mens humana immersa perturbationum mari rapido altoque obtunditur, suoque lumine posthabito, nititur rueren caliginem exteriore, cum sollicitudo nocens, aspirationibus terrestribus turgida, augetur summo

incremento! Hic Boetius olim non impeditus cœlo patente, solitus sua cogitatione ascendere ad regiones cœlestes, aspicebat radios solis purpurei, intuebatur formam lunæ frigidæ, et quotquot stellæ habent reversiones errantes

NOTÆ.

1. Præcipiti mersa profundo mens.] Quæ mens suis perturbationibus, præsertim vero nimia rerum caducarum sollicitudine afficitur, hæc ab iis immergitur, veluti quodam mari, quod sit et profundum et præceps. Profundum quidem; quod illa affectio menti sit altissimis radicibus infixæ; præceps vero, quod eadem affectio, instar eujusdam furie concitata, præcipitem mentem in errorem vitiumque abripiat.

2. Hebet.] Hebere proprie dicitur gladius, ejus acies retusa est, translatione vero illud omne, ejus motus languet. Sic Virgil. Æn. v, vers. 395:

Sed enim gelidus tardante senecta

Sanguis hebet, frigentque effætæ in corpore vires.

Sic Tullius t, Tuscul., Quemadmodum inquit, qui acutis oculis deficientem solem intuentur, aspectum omnino amittunt, sic mentis acies seipsam intuens nunquam hebescit. Atqui mens humana quanto magis perturbationibus obruitur, tanto minus veritatem contemplari potest: adeoque hebet. Hinc S. Gregor., prol. 2, part. in Ezechielem, mens, inquit, quanto circa terrena plus satagit, tanto in his quæ sunt cœlestia minus videt.

2. Propria luce relicta.] Menti nostræ insitum est ab ipso nostræ mentis auctore Deo quoddam lumen, quo ipsa se mens erroribus vitiosis exutam cognoscere conjunctaque cum divina mente sentire possit: sed hoc lumen frui nolumt ii qui suis obsequuntur perturbationibus.

3. In externas ire tenebras.] Licet quædam menti nostræ insita vel potius innata sit cognitio, quod tamen mens eadem finita sit suisque perturbationibus obnoxia, propterea duplici subiacet tenebrarum generi, domestico videlicet et externo. Domestica tenebræ versantur in ignoratione eorum que necopiosum nos debemus cognoscere: de his tenebris vulgo dicitur,

Nescire quædam magna pars sapientiæ.

Externæ vero tenebræ sunt ignorantia eorum que cum possimus debemusque cognoscere, perturbationibus obsecati nescimus: sic quidam in summa sui Deique ignoratione versantes, quas cogitationes in solum Deum conferre deberent, has in res creatas conferunt. Ut autem cæteris perturbationibus, sic nimia præsertim rerum caducarum sollicitudine obsecamur: unde nunc mens humana dicitur in externas ire tenebras, quoties in immensum ejusmodi cura crescit. Cum porro eadem mens humana ex ignoratione illa in errorem, ex errore in vitium, ex vitio in penas æternas lapsa cadat, propterea auctor noster hæc scribens posuit ea cogitare que referuntur Matthæi xiii. Ligatis manibus et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores: ubi S. Gregor., Interiores tenebræ, ait, sunt excitas cordis; exteriores tenebræ æternæ damnationis nox.

4. Aucta terrenis flatibus.] Voluptate nimirum et hominum, quibuscumque vivimus, existimatione, quibus, ut ignis flatibus, nostra perturbatio alitur. Nimirum cum mens humana conjungatur primum quidem cum corpore, deinde cum illis sive rebus, sive personis, quibus prima illa conjunctio videtur servari, propterea hæc rerum caducarum cura, agente corpore, nascitur, agentibusque cum rebus tum personis corroborata crescit: res quidem agunt suo contactu: personæ vero suade rebus istis existimatione, quam exemplo demons-

trant: sed hac crescente cura minuitur virtus mentis: unde divinus præceptor Christus, Matth. vi hæc, sollicitudinem pluribus confuta argumentis, summam Dei providentiam commendaturus unde S. Paul. ad Philip. iv, Nihil, inquit, solliciti sitis; unde S. Petrus ep. I. c. v, Omnem, ait, sollicitudinem vestram projicientes in Deum: quoniam ipsi cura est de vobis; quibus positus, nihil mirum si hæc cura hic dicitur noxia.

6. Hic quondam.] Boetius. Nimirum a quæstione infinita, quam Græci *ἄπειρον* appellant, ad definitam controversiam, quam idem dicunt *ὑπέροχρον*, progressa philosophia, commendat eam, quæ quondam fuit in Boetio, rerum naturalium notitiam, præsertim ejusdem ignorationem statim dicitur. Præsertim autem Boetii notitia, ut nunc dicitur, magna fuit tam de cœlo quam de terra. Primum enim Boetius cœli sciens, cognovit, 1º solem, lunam et stellas; 2º ventos, quæ a sideribus velut affectus a causis oriuntur; 3º Spiritum Universi, a quo, velut a causa ipsa sidera moventur. Deinde vero idem Boetius terræ sciens, cognovit varias anni tempestates, 1º vernam, 2º autumnalem variasque naturæ causas. Hinc idem Boetius nunc dicitur *liber cœlo aperto*; quatenus ejus mens, veluti excusso corporis jugo factoque sibi per aditias ipsius ætheris plagas itinere, cogitatione non modo attingit, sed etiam pervadit cœlum: quare additur, Suetus in ætherios ire meatus. Quæ omnia seorsum exponenda.

8. Cernebat rosei lumina solis.] I. Boetius cognovit solem; ejus doctrinæ, ut et sequentium melior testis esse non potest, quam ipse Boetius de se sub persona philosophiæ locutus. Sol autem, inquit Tullius, i de Nat. deor., dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum exortus est obscuratis cæteris sideribus solus apparet: quare qui hujus sideris naturam perspectam habuerit, hic in cogitatione rerum cœlestium versatissimus haberi potest.

9. Visebat gelidæ sidera lunæ.] II. Boetius cognovit lunam: sicut ipse etiam testatur. Luna autem, inquit Tullius ii de Nat. deor., a lucendo nominata: ea est enim Lucina: itaque ut apud Græcos Dianam eamque Luciferam, sic apud nostros Lucinam in pariendo invocant, quæ eadem Diana. Scilicet ut sol per diem solus, sic luna per noctem sola lucere videtur, unde vocatur noctiluca: unde etiam ejus notitia magnam astrologia Boetii affert accessionem. Sed cur Philosophia hic vocat sidera lunæ? cum luna unica sit, sidus autem videatur signum ex pluribus stellis compositum, ut Aries, Andromeda, etc., quia, inquam, sidus dicitur corpus omne, quod splendida sua forma a communi cæterorum turba distinguitur: sic enim eleganter dicitur: et habet sua sidera tellus: sidus quippe dicitur ab *σῖδος*, forma sive species, Spiritu, in ξ mutato, quod rarum non est. Cur vero luna vocatur gelidæ? nisi quod luna præest nocti, quæ, absente sole, vicino die est frigidior.

10. Et quæcunque vagos stella recursus.] III. Boetius se etiam teste, cognovit pariter stellas: non solum quod spectat earum qualitatem, quod magnum esset verum etiam, quod majus est quod atinet ad earumdem quantitatem. Stellæ autem duplicis sunt generis, nempe inerrantes et vage. Stellæ inerrantes,

Exerces, varios flexa per orbes,
Comprehensam in numeris victor habebat.
¶ Quin etiam causas, unde sonora
Flamina sollicitent æquora ponti;

A Quis volvat stabilem spiritus orbem,
20 Vel cur Hesperias sidus in undas
Casurum, rutilo surgat ab ortu :
Quid veris placidas temperet horas,

INTERPRETATIO.

conversæ per circuitus diversos, has summa collectas peritus tenebat. Præterea consueverat inquirere causas quibus venti frementes turbent planitiem maris æquatam, easque reddere : non secus ac quisnam spi-

ritus convertat cælum constans, aut quare astrum in aquas vespertinas lapsurum emineat ab oriente purpureo; quid moderetur diebus tranquillos veris, ut decorat terras floribus purpureis : quid fecit, ut autumnus abund-

NOTE.

quæ vulgo dicuntur *flacæ*, sunt sidera lucida, quæ eandem inter se distantiam, sensu arbitro, semper servare videntur : hæc autem stellæ innumerabiles sunt : unde Genes. xv, *Numeras stellas, si potes* : et S. Aug. xvi de Civ. Dei, c. 23, *Nec inquit, omnes eas videri posse credendum est : nam quanto quisque acutius intuetur, tantoplures videt* : quin omnes philosophi fatentur in lactea via innumeram esse ejusmodi stellarum multitudinem : quare hanc multitudinem perspectam habere non potuit Boetius. Stellæ autem vagæ, quæ vulgo dicuntur *planetæ*, sunt sidera opaca, quæ invicem modo accedunt, modo recedunt : quare inter illa sol, ut pote sidus lucidum, a recentioribus philosophis non recensetur. Illi vero planetæ alii sunt majores, qui palam ante oculos omnium versantur, nempe Saturnus, Jupiter, Mars, Venus, Mercurius, Luna : et hos numero comprehendere potuit Boetius : alii sunt minores, qui non nisi summo cum labore animadvertuntur : quales sunt prope Saturnum, Jovem et Martem, qui propterea dicuntur satellites Saturni, Jovis et Martis. Imo, ut cum Seneca loquar, multi præter hos per secretum eunt, nunquam humanis oculis euntes : neque enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quod tandem Philosophia hic non loquatur nisi de planetis, isque majoribus vel ex eo patet quod dicat has *stellas vagos recursus exercere* ; quatenus recurringdo ab eo quod primum tenuerunt iter, recedunt, et *varios per orbes flecti*, quatenus sui sunt singulis, quos animadvertimus, planetis circuitus. Denique *victor* idem est quod *voti* compositus : sic enim, auctore Servio, intelligendus est Virgil. in Georg., v. 8 :

Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.

13. *Unde sonora flamina.*] IV. Boetius se quoque fatetur cognovisse ventorum causas. Ventus enim generatim est motus aeris huc et illuc effluentis : hinc *ventus* Scaligero de Caus. l. 1., c. 67, pluribusque aliis dicitur *veniendo* ; quod *venire* sit *moveri*, *ventus* autem aeris motus. At ventus duplicis est generis pro duplici modo, quo aer huc illucque effluere potest. Alter ventus sit nube corruente, non secus ac videmus casu arboris, turris, aut cujusdam alterius ingentis corporis ventum excitari, nimirum, propter illum corporum motorum circuitum, sine quo nullus in mundo fieri potest motus. Hoc modo oriuntur tempestates sæpe quidem in terris, sed sæpius in mari. Alter ventus sit vaporibus a sole per aera rarecentibus, quemadmodum videmus ventum fieri in pomo, ligno viridi et vulgato vase, quod *Æolipilam* vocant, dum hæc igni admoventur. Atqui Boetius cognitis sideribus præsertim vero sole, ejusmodi ventorum causas cognovit : quandoquidem sole movente aliquando fit, ut aut nubes corruat, aut vapor rareseat per aera, quod cum frequentius contingat in mari quam in terris propter majorem aut nubium imminuentium aut vaporum exsurgentium copiam, idcirco *sonora flamina* nunc perhibentur *æquora ponti sollicitare* : mare enim appellatur et *æquor* et *pontus* : *æquor* quidem, quod aquæ superficies æquatis undique ponderibus, planissima sit : unde Tullius, in Acad. qd., *Quid tam planum videtur, inquit, quam mare? ex quo etiam æquor illud poëta vocant.* Pontus vero, si quibusdam credamus, ab Euxino : nisi tamen ipse Euxinus di-

B *sollicitare* sive turbare *æquora ponti* : cum æquor proprie non tam mare notat, quam ejus planitiem, quæ flantibus ventis turbatur.

13. *Quis volvat stabilem spiritus orbem.*] V. Boetius addit se cognovisse illum Universi spiritum, quem Plato, Aristoteles, Cicero, Virgilius pluresque ex antiquis auctoribus agnovissent : qui quidem spiritus nihil est aliud quam corpus quoddam subtilius, quod per cætera corpora diffusum hæc juxta leges motus a Deo ipso statutus movet. Virgil. Æn. vi, v. 724 :

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alii : totanique infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Ignes est ollis vigor, et cælestis origo
Seminibus : quantum non noxia corpora tardant
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque : nec

C Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Hinc Philosophia nunc docet spiritum illum *volvere stabilem orbem* et causam esse non solum cur sidera orientur et occidant, verum etiam cur *rutilus* sit eorumdem ortus. Primum quidem *volvit stabilem orbem* : quia convertit cælum, quod cum eadem semper magnitudine, figura, et motione, sensu iudice, afficiatur, idcirco dicitur *stabile* : propterea enim terra ipsa, mare et aer, in quibus tamen magna est formarum vicissitudo, *stabilia* corpora vocantur. Deinde causa est cur sidera orientur et occidant : sicut enim navis ab ea qua circumfunditur aqua abripitur, ita sidera, præsertim opaca, cujusmodi sunt planetæ, et cometæ ab eo quo circumfunduntur, spiritu converti possunt. Poeta autem ortum oblitumque astrorum describentes, hæc et ab aquis emergere, et in aquas peracto cursu reverti fingunt : sic aiunt : *Eois qua sol exsurgit ab undis. Sese alto qua gurgite tollunt solis equi. Croceum liquens Aurora cubile. Ruit Oceano noc.* Sol quoque et *caerens* et *cum se condit in undas*, etc., iidemque aquas illas in quas sidera se condunt, vocat *Hesperias* ab ea stella quæ vocatur *Hesperus* : *Infama enim*, inquit Tull. in de Nat. deorum, *quinque errantium terraque proxima stella Veneris quæ Φωσφόρος Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem : cum subsequitur autem, Hesperus.* Unde Virgil., ecl. x, v. 77 :

Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Denique idem spiritus efficere potest cur *ortus* siderum *sit rutilus*, densando scilicet vel relaxando nubes, quibus, lumine varie modificato, varii exhiberi possunt colores.

18. *Quid veris.*] VI. Boetius subjungit se tempestatem vernam cognovisse. Ver, ut ait Varro, l. iv de l. 1., sic dicitur, *quod tum virore incipiunt virgulta ac*

Ut terram roseis floribus ornet :

¶ Quid dedit ut pleno fertilis anno

Autumnus gravidis influat uvis,

Rimari solitus, atque latentis

Naturæ varias reddere causas.

¶ Nunc jacet effelo lumine mentis,

Et pressus gravibus colla catenis,

Declivemque gerens pondere vultum,

dantur fecundata instillet vinum racemis tumidis, sicut scrutari et occultæ naturæ causas diversas referre. Ille, inquam, B oetius cœli quondam terrarumque peritus, Nunc luce mentis debilitata jacet stupidus, et veluti con-

^a Philosophia.

^b Tempus est sanandi, non invehendi.

vertere se tempus anni, nisi quod Iones dicunt βῆρ Tempus omnibus notum, quod hic commendatur cum a propria ratione, tum ab affectibus suis. A propria quidem ratione, quæ in hoc versatur quod ver sit placida tempestas, quæ nimirum tunc dies noctibus æquate : unde dicitur : Quid veris placidas temperet horas : ab affectibus vero nempe a horibus, quibus moderata illa anni tempestas terram ornat, quique, quod rosarum colores referant, vocatur rosei ut eleganter explicat Virgil. II Georg., v. 123 :

Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis :

Verè tument terræ, et genitalia semina poscunt.

20. *Quid dedit... autumnus. VII. Boetius concludit se pariter cognovisse autumnum. Autumnus autem sive, ut nonnulli scribere malunt, Auctumnus, quibusdam, referente Festo, sic appellatur, quod tunc maxime augetur hominum opes, coactis agrorum fructibus : unde Virgil. II Georg., v. 320 :*

Glande sues læti redeunt : dant arbuta silvæ

Et varios ponit fetus autumnus : et alte

Mitis iu apricis coquitur viudemia saxis.

Unde etiam autumnus nunc a Philosophia dicitur pleno fertilis anno gravidis influere visis : plenus enim hic idem quod refertur : sicut Virgil. II Georg., v. 4 :

Huc pater, o Leuæe : tuis hic omnia plena

Muneribus, tibi pampineo gravidus autumnus

Floret ager, spumat plenis viudemia labris.

Influere vero idem quod abundare : sicut Seneca ait fortunæ influentis dona.

22. *Rimari.] Perscrutari, penitus inquirere : qui enim naturæ causas penitus inquiri, is instar canis venatici omnia debet lustrare : unde Physicus, inquit Orator. I de Nat. deorum, est speculator venatorque naturæ.*

23. *Naturæ varias reddere causas.] Natura a nu cor dicitur, ut φυσικῆς a φύσις : quare natura, in genere causæ efficientis, est causa, a quares, præsertim sensilis, nascitur : in genere vero formæ, natura dicitur iusta cujuslibet corporis forma, qua illud a cæteris distinguatur. Sic conciliari possunt discrepantes philosophorum opiniones : Namque, inquit Tullius II de Nat. deorum, alii naturam censent esse vim quendam sine ratione cientem motus in corporibus necessarios : alii autem vim participem rationis atque ordinis... Sicut autem qui omnia naturæ nomine appellant, ut Epicurus, qui ita divulgat omnium, quæ sint, naturam esse corpora et inane, quæque his accidunt. Scilicet natura in genere causæ, duplex est, nimirum prima, nempe Deus, cuius solertiam, inquit idem orator ibid., nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando : et secunda, videlicet quoddam corpus divinitus motum : hoc enim vis est sine ratione cientis motus in reliquis corporibus necessarios. At natura in genere formæ est unumquodque corpus, et si ita placet Epicuro, atomi et inane. Quidquid sit, non agitur hic nisi de natura, in genere formæ. Hæc autem natura obscura quidem est, sed suas habet causas,*

A Cogitur, heu, stolidam cernere terram.

¶ PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia medicæ personam suscipiens, Boetio attentius considerato, eundem interrogat ; sed eodem tacente, conjicit ipsum laborare lethargo, quem ut curet, illius oculos mortalium rerum nube caligantes sua veste detergit.*

Sed ¹ medicinæ, inquit ^a, ^b tempus est, non querelæ. ² Tum vero totis in me intentâ ^c luminibus :

INTERPRETATIO.

strictius vinculis ponderosis circa collum, habensque faciem depressam propter gravitatem vinculorum proh dolor ! cogitur spectare terram parentem tanti stuporis.

^c Oculis.

NOTE.

B quibus ut physici student inquirendis, sic inquisivit eas, inventivæ Boetius. Hæc, inquam, natura obscura est : quia non generalit duntaxat, sed singulari debet percipi cogitatione, quæ utpote ab infinitis propemodum adjunctis pendens, difficillime obtineri potest. Suas tamen natura, hæc habet causas : nihil enim fit sine sua causa. His causis inquirendis student physici, ut quædam, qua a cæteris hominibus secernantur, felicitatem sibi possint comparare : nam

Felix qui potuit rerum cognoscere causas.

Has denique causas perspectas habuit Boetius, quippe qui rimari solitus cœlum terramque, consueverat latentis naturæ varias reddere causas. Sed heu !

24. *Nunc jacet.] Mens humana sic media est inter Deum, a quo condita conservatur, et corpus, cuius est forma, ut quo magis Deo, aut corpori moventi obsequitur, eo magis gnara sit, aut ignara : Corpus enim, ut dicitur Sap. ix, quod corruptivum, aggravat animam, et terrena habitatio deprimit sensum nulla cogitantem. Deus vero, Joan. I, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Hinc perturbatio recte nunc perhibetur reddere effectum lunæ mentis et instar gravium catenarum vultum ad terram deprimere : sed Boetius dicitur catenis pressus colla, supple secundum : Sicut Virgil. Os humerosque Deo similis.*

¹ *Medicinæ tempus est.] Ut corporis sic mentis suæ sunt ægritudines, quamobrem sua est utriusque medicina : unde Cic. III Tusc. qq., Medicinæ animi, inquit, cur non tum desiderata, tam culta, tam grata, et probata, quam corporis ? Philosophia autem, utpote quæ in cogitatione versatur, mentis exercet medicinam ; observatis tamen iis quæ a medicis corporum observari solent : hi enim, ² ægros attentius considerant : nam medico diligenti, inquit Tullius II de Or., priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbus ejus, cui mederi voluit, sed etiam consuetudo valentis et natura corporis cognoscenda est ; ³ ægros alioquantur, ut quod sua meditatione cognoscere non poterant tam de morbo quam de consuetudine valentis et natura corporis, id peruncetando et interrogando eliciant : ³ ægris præsertim silentibus manum admovent, ut tactu judicæ, prædicta evidentius cognoscantur : inventa enim morbi causa curationem esse inventam medici putant ; ⁴ ægros consolantur, causati aut nullum esse morbum, aut curationem ejus esse facilem : Medici enim inquit Orator. II de Div., quamquam sæpe intelligant, tamen nunquam ægris dicunt, eo morbo eos esse morituros. Atqui ita Philosophia nunc se gerit erigæ Boetium.*

² *Tum vero totis in me intentâ luminibus.] I. Philosophia Boetium attentius considerat : ut facta attentior e non solum morbum Boetii, cui mederi vult, sed etiam consuetudinem valentis, et naturam mentis cognoscant : attentio quippe animi ita propria est philosophiæ, ut hæc præcipitatio et præjudicium, infensissimi veritatis invenienda hostes, vitentur :*

21¹ Tunc ille es, ait, qui nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras? Atqui talia contuleramus arma quæ nisi prius abjecisses, invicta te firmate tuerentur. Agnosce me? Quid taces? pudore, an stupore siluisti? (3) Mallem pudore; sed te, ut video, stupor oppressit. Cumque me non modo tacitum, sed elinguem prorsus mutumque vidisset, ² admovit

A pectori meo leniter manum, et, ²⁵ nihil, inquit, periculi est, ^c lethargum patitur, communem illusarum mentium morbum. Sui paulisper oblitus est, recordabitur facile, ^d si quidem nos ante cognoverit. ⁴ Quod ut possit, paulisper ^e lumina ejus, ^f mortalium rerum nube caligantia, tergamus. Hæc dixit, oculosque meos fletibus undantes, contracta in rugam veste siccavit.

INTERPRETATIO.

^a Puer primum; deinde adolescens; postea vir philosophus.

^b Tibi dederamus.

^c Lethargia sopitus est.

^d Dummodo.

^e Oculos.

^f Caducarum.

NOTÆ.

Mens porro dicitur totis in aliud intentâ luminibus, cum aliud ita cogitat, nihil ut ei supersit virium ad aliud cogitandum. Sic Virg. iv Æn., v 400:

Habes tota quod mente petisti.

¹ Tunc ille es] II. Philosophia Boetium alloquitur, ut quod attenda meditatione de statu mentis Boetii videtur non potuisse cognoscere, illud ab eodem Boetio percunctando et interrogando eliciat. Ac primum quidem philosophia Boetium interrogat de præterito mentis Philosophiam doctæ statui, cuius initium, progressum et perfectionem optime comparat cum homine, qui virilem ætatem adepturus lacte primum, postea cibo graviore alitur: Nostro quondam lacte nutritus, nostris educatus alimentis, in virilis animi robur evaseras, Sic S. Paulus similis Christianæ vitæ periodos describens, I Cor. iii ait: Tanquam parvulus in Christo lac vobis potum dedi non escam: nondum enim poteratis; et Hebr. v: Fucti estis, quibus lacte opus sit, non solido cibo; ad quod respiciens S. Petrus ep. I, cap. ii: Sicut modo geniti infantes, inquit, rationale sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescat in salutem. Lac autem Philosophiæ sunt principia, quæ sola animi attentione innotescent: cibus autem gravior, sunt conclusiones, quæ ex ejusmodi principiiis majori quodam labore inferuntur. Deinde eadem Philosophia Boetium interrogat de presenti statu illius mentis, quæ non ob aliam causam dicitur cecidisse, perturbationibus victa, quam quod abjectis armis philosophicis, his noluerit uti. Arma autem illa sunt præcepta philosophica.

Sed Philosophiæ interroganti non respondet Boetius, non pudore quidem, qui teste Horatio aliquando infans prohibet profari sed stupore, qui quod sit veluti durities mentis, quæ etiam sollicitata non sentit, propterea et cogitationem et locutionem, cogitationis signum, impedit: hinc Boetius stupore oppressus dicitur non modo tacitus, sed elinguis prorsus, et mutus: quasi tacitus intelligatur qui linguam habens lingua non utitur; elinguis, qui lingua captus saltem habuitur potest; mutus denique qui nullatenus potest loqui. Sic Tullius dixit mutum forum, elinguem curiam et tacitam civitatem. De stupore locutus Virgilius, iii Georg., v. 520, canit de tauris:

Non umbræ altorum memorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit annis: at ima
Solvuntur latera atque oculos stupor urget inertes.

² Admovit pectori meo manum.] III. Philosophia Boetio admovet manum, ut evidenter percipiat morbi illius causam. Sicut autem medici cognito corde, bonam vel malam corporis valetudinem cognoscunt, quod cordis motus causa sit reliquarum corporis affectionum: ita Philosophia, cognita hominis voluntate, rectam aut pravam mentis cogitationem percipit, quod voluntas causa sit reliquarum cogitationum tam laudabilium quam vituperabilium, ita ut non ante in errorem aut vitium labi possimus, quam voluerimus: propterea Philosophia nunc manum dicitur admovere pectori: pectus enim significat volu-

tatem: quemadmodum apud Ciceronem: Amicus B per se amatur toto pectore.

³ Nihil periculi est.] IV. Philosophia consolatur Boetium, ut ipse Boetius, spe salutis concepta, quæ illi deinceps proponitur remedia, his utatur lubentius: propterea Philosophia ait 1° nihil esse periculi: quia cum mens nostra sit immortalis, hæc nullis nisi errorum vitiorumque est obnoxia periculis: hic autem nihil advertitur nisi oblivio quædam, quæ imminet erroris aut vitii nota non est; 2° mentem Boetii generatim pati lethargum: nam lethargus est violenta cerebri compressio, unde torpor et inextinguibilis fere somni necessitas, rerum omnium oblivio, et mentis defectio nascitur: hinc qui hoc morbo afficiuntur, hos medici tandiu curant percuti, pungi, uri, aliisque modis cruciari, donec, relaxato cerebro, vigilia, attentio et memoria in isdem renovata nascatur: mens igitur propter quædam similitudinem tum dicitur pati lethargum, cum rerum ante cognitarum immemor hebere videtur: quod communis dicitur illusarum mentium morbus, quatenus mentes nonquam errant, nisi immemores primorum veritatis principiorum, præcipitatione et præiudicio judicent; 3° mentem Boetii speciatim esse oblitam sui: est enim vel maximum, inquit Tullius i Tusce, animo ipso animum videre: et nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut staturam figuramve noscamus, neque nos corpora sumus, neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico: cum igitur, nosse te, dicit, hoc dicit, nosse animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc aerio-
ris cuiusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est seipsum posse cognoscere. Ex quibus sequitur mentem humanam non prius posse philosophari quam seipsam noscat, ut quæ oblitâ sui est, hæc speciatim lethargo laborare merito dicatur; 4° mentem Boetii paulisper tantum esse oblitam sui, quod anteepta animo suo sit innata: unde ad primam Philosophiæ admonitionem eadem mens recordabitur sui.

⁴ Quod ut possit.] Denique Philosophia Boetium deinceps curatura, ejusdem oculos, mortalium rerum nube caligantes, fletibusque undantes contracta in rugam veste abstersit, et siccavit: quæ continuato prædicto Philosophiæ symbolo, non tam de corpore, quam de mente intelligenda sunt.

Primum igitur oculi Boetii mortalium rerum nube caligantibus, quod ejus mens caducarum rerum perturbationibus, amore, v. g., aut desiderio obscurata videbatur.

Deinde iidem oculi fletibus undabant; quod ejusdem mens propter amissas res caducas afficeretur tristitia, cujus signa sunt fletus.

Præterea Philosophia oculos Boetii contracta in rugam veste abstersit, siccavitque. Abstersit quidem et siccavit, quia mentem exuit perturbationibus præcipuis, unde prædicta tenebræ et tristitia: contracta

☉ METRUM * III.

ARGUMENTUM. — *Boetius canit se, aspirante Philosophia, sic illustratum fuisse sicut nubibus vento fugatis, terra pristinam recuperat lucem.*

Tunc me discussa liquerant nocte lenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor :

Tunc, inquit Boetius tenebræ discesserunt a me,
caligine dissipata et lux pristina revertit oculis meis :
quemadmodum quando stellæ involvantur a Coro

vero in rugam veste, hoc est, verbis philosophicis oratione conjunctis : usu quippe cogitationes cum verbis, quibus significari solent, ita conjunctæ sunt, ut sæpissime hæc cogitationes, non, nisi verbis in memoria revocalis, recordemur : supra autem dictum est vestes Philosophiæ esse voces philosophicas.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter heroicus ; posterior tetrameter, cujus quatuor pedes imitantur quatuor primos heroici versus pedes, frequentiore tamen dactylo.

1. *Tunc me.*] Mens Boetii perturbationibus obscurata sum prius lumen amiserat : non secus ac oculi corporis, accedente nocte, tenebris involvuntur. Sed vix Philosophia, cœu novum sidus, emicuit, cum ejusdem Boetii mens, perturbationibus sedatis, suo priori lumine recreata cœpit, ut ante consueverat, videre.

3. *Ut cum.*] Eximia similitudo, sive oratio traducens ad mentem ex corpore dispari simile : hic autem terra refert mentem ; sol, philosophiam ; nubes, perturbationes ; venti, spiritus perturbationum parentes ; nox et dies alterni alternas ignorantem et intelligentiam referunt.

3. *Glomerantur sidera.*] *Glomero* dicitur a *glomus*, *un peloton de fil*, quare cum *glomus* ex eo fiat, quod filum filo circumactoinvolvatur, *sidera* nunc dicitur *glomerari*, quod hæc nubibus circumfundentibus involvantur : neque enim putandum est, Boetium existimasse stellas posse ventis ita moveri, ut iisdem ad se invicem accedentibus quoddam fiat stellarum agmen. Hoc fere modo Virgil. *Georg.*, v, 323, canit :

Et fœdam glomerant tempestatem imbris atris
Collectæ ex alto nubes.

3. *Coro.*] *Corus* sive *Caurus* ventus est flans ab occasu æstivo : unde hic ventus sic contrarius est motui, quo aer ab ortu in occasum cietur, ut nubes contrariis hinc et inde motibus compressæ cogantur copiosum imbrem, nisi aliter dissolvantur, emissuræ. Virg. v. *En.*, v. 125 :

Quo tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi sidera Cori.

4. *Nimbosisque imbris.*] Imbres nimboi dicuntur, quod hi nube tanquam sua materia inclusi continentur : nimbus enim non secus ac nubes generatim illud dicitur quod nubis sive operit : unde *nimbus*, inquit Isidorus I. xix, c. 31, est *fasciola transversa ex auro assuta limbo, quod est in fronte feminarum*. Ex quo Plautus *nimbata* meretricem dixit. Scilicet nubes, quæ nihil est aliud quam vapor caliginosus, in sublimi aeris circumfundentis pondere libratus, deorsum ferri potest duobus modis, et pro diverso descensu sui modo, diversos habere effectus : vel enim nubes integra descendit, vel frustatim ; si integra descendat, fulguris, fulminis, tonitruï, præsertim vero tempestatis parens esse potest. Si autem frustatim descendat, hujus tres esse solent formæ : nimirum nix, pluvia, et grando ; nam villosi nubis globuli cadendo vel servant vel mutant suam formam : si servant, nungit : si vero mutant, hi aut liquescunt tantum, tumque pluit ; aut durescunt liquati, tumque cadit grando.

A Ut cum præcipiti glomerantur sidera Coro,
27 Nimbosisque polus stetit imbris,
5 Sol lalet, ac nondum cœlo venientibus astris,
Desuper in terram nox funditur.
Hauc si Threicio Boreas emissus ab antro
Verberet, et clausum reseret diem,

INTERPRETATIO.

Utrumque occiduo, et cœlum velatur nubibus pluviarum fecundis, sol absconditur, et nox irrumpit ex sublimi in humum. Si Boreas ventus ex spelunca Thraciæ or-

NOTÆ.

4. *Polus stetit.*] Cœlum obductum fuit. Sic enim Virgilius. *eccl.* 7, v. 54 :

Stant et juniperi et castaneæ hirsuta.

Aeneid. vi, v. 300, de Charonte, cujus oculi a flamma tegi videbantur.

Canities inculca jacet, stant lumina flamma.

Aeneid. xii, v. 407, de cœlo quod pulvere obductum erat.

Jam pulvere cœlum

Stare vident.

Hinc additur vers. 5. *Sol lalet.*

3. *Nondum cœlo venientibus astris.*] Nox enim poetis præsertim, duplicis est generis. Altera nascitur occidente sole, emicantibusque cæteris astris, quæ propterea oriri dicuntur : de hac nocte loquitur Virg. i *Æn.*, v. 250 :

Vertitur interea cœlum et ruit Oceano nox,
Involvens umbra magna terramque polumque.

Altera oritur, etiam ante solis occasum, ipso cæterisque astris latentibus, de qua loquitur idem Virg. i *Æn.*, v. 94 :

Eripunt subito nubes cœlumque diemque
Teneborum ex oculis : ponto nox incubat atra

C Et de hac nocte nunc agitur : unde dicitur *fundi in terram desuper nondum cœlo venientibus astris, quæ scilicet occidente sole emicare solent.*

7. *Boreas.*] Boreas est ventus flans ab ortu æstivo : quamobrem simili motu, quo aer ab ortu ad occasum circumactus, cietur. Hinc autem omnia quæ de isto vento dici solent possunt inferri. Primo enim ventus hinc regione Cori spirat : quia Corus flat ab occasu æstivo : unde utriusque hujus venti noster auctor nunc meminit. Secundo idem ventus vehemens est : quoniam una cum aere fertur ad occasum : cum autem omnis ventus vehemens sit frigidus, propterea Virgilius, *eccl.* 7, v. 51, canit :

Hic tantum Boreæ curam frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrenlia flumina ripas.

D Atque hinc forte nominis istius interpretatio : *βόρξ* enim videtur dici a *βόρξ*, *clamo*, et *πέω*, *decurre*, quod ventus ille, ut pote vehementior, cum sonitu currat. Tertio ille ventus serenus est, quod cum aere concurrens nubes coactas, materiam imbrium, dissipet. Unde Ovid, vi *Metam.* :

Apta mihi vis est, qua tristia nubila petto,
El freta concutio, nodosaque robora verto.

Unde etiam nunc dicitur *clausum reseret diem*, hoc est fugare nubes, quibus, etiam ante solis occasum, nox facta est.

7. *Emissus ab antro.*] Optime Boreas, aut quilibet alius mundi ventus, a tempestate diversus, *ab antro emitti* dicitur, ut i *Æn.*, v. 64 :

Sed pater omnipotens speluncis abdidiit atris.

Quemadmodum enim ventus pomorum, castanearum, ligni viridis, imo et globi ænei, quem *Eolipūm* vocant, moveat igne, ex quibusdam veluti antris, vaporibus scilicet, qua data porta, rarescendo reuentibus oritur : sic prædictus mundi ventus ex circumstantibus terra, montibus et nubibus, veluti ex magnis quibusdam speluncis, agente sole, vaporibus

29 Emicat, et subito vibratus lumine Phœbus. A

30 Mirantes oculos radii ferit.

30 PROSA III.

ARGUMENTUM. — Boetius, cognita tandem parente Philosophia, ab eadem percunctando accipit, ut antiquos sic recentiores philosophos ab ignavis improbitaque vacatos fuisse.

tus flagget hanc terram et aperiat lucem absconditam, sub apparet, et emissis luce repentina, perstringit splendore suo oculos stupentes.

^a Simili modo.

INTERPRETATIO.

^b Respiravi.

^c Animum erexi.

^d Domesticis penetralibus.

^e Ego Boetius.

NOTÆ.

nimirum, qua minus resistitur, rarescendo currentibus flare consuevit : unde Virgil. I Æn., v. 55 :

Nimborum in patriam, loca feta furentibus austris Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro Luctantes ventos tempestatesque sonoras Imperio premit, ac vincis et carcere frenat. Illi indignantes magno cum murmure montis Circum claustra fremunt.

7. Threicio] Sive Thracio : quod Boreas quidam eodem, quo ventus hic, nomine donatus, fuerit Thrax : vel quod ventus hic comparatione loci ubi scribebat Boetius, ex Thracia videretur flare : Sic Virg. XII Æneid., v. 365 :

Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto Insonat Ægeæ, sequiturque ad littora fluctus Qua venti iacubare, fugam dant nubila cælo.

Edoni enim Græcæ Ἐδωνοί. Straboni gens est Thracia. Porro reserare idem est quod aperire : reserare enim contrarium est seris : sicut claudo et recludo, velo et revelo, tego et retego, sunt contraria : seræ autem sunt, quibus remotis fores panduntur, ut ait Varro, velut ait Festus, fustes, qui opponuntur foribus : Ovid. I. VI Amor., Excute poste seram. Hinc Virg. XII Æn. 584 :

Urbem altius reserare iubent, et pandere portas.

9. Phæbus.] Phœbus sive Apollo fertur Jovis et Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo. Medicinæ inventor, divinandi, cantandi et versificandi adeo peritus, ut harum artium Deus habitus sit. Poetis, ut nunc, sæpius solem significat, ut ipsius nominis interpretatio probat : *φωβός* enim Græcæ, Latine est *splendidus*, hinc dicitur *emicare* et *subito vibratus lumine* : *emicare* quidem dicitur, quatenus fulget : *mico* enim est *a mica*, quatenus hæc dicitur de arenulis fulgentibus : at dicitur *subito vibratus lumine*, quatenus sol continuato lumine ad terras usque emittitur. Sic Virgil. Æn. VII, v. 524 :

Namque improvise vibratus ab æthere fulgor.

10. Mirantes oculos.] Admiratio non nisi mentis est : quandoquidem admiratio in quadam mentis cogitatione versatur : sed hac mentis affectione laxi oculi etiam mirari dicuntur. Scilicet *arguti nimis oculi*, inquit Tullius, *quemadmodum animo affecti sumus, loquuntur*. Claudian. carn. 24, v. 69 :

Quantum profueris, quantum servaveris urbem Attoluit metire oculis.

¹ Haud aliter.] Non secus ac nubibus, afflatu Boreæ dissolutis, sol emicat, snoque lumine oculis spectantium in sui admirationem convertit, ego Boetius nebulis perturbationum, præsertim vero tristitiæ meæ instinctu Philosophiæ, fugatis, cœpi paululum respirare, animumque erigere ad contemplandam eam, que quod extrahat errores et vitia radicitus, medicis officium exercere videtur, Philosophiam. Sua autem hæc verba Boetius videtur mutuatus a Virgil. Æn. X, v. 898 :

Contra Tyrrenus ut auras

Suscipiens hausit cælum, mentemque recepit.

Ubi haurire cælum idem quod respirare ; mentem

^{1a} Haud aliter tristitiæ nebulis dissolutis, ^b hausit cælum, et ad cognoscendam medicantis faciem ^c mentem recepi. Itaque, ubi in eam deduxi oculos ² intuitumque defixi, respicio ³ nutricem meam, ^{3a} ⁴ in cuius ab adolescentia ^d Laribus observatus fueram ; Philosophiam. Et quid, inquam, ^e tu ⁵ in has exsiliis nostri solitudines, ^o ⁶ omnium magistra vir-

vero *recipere* idem quod *animum erigere* : respirare enim proprie corporis est, quatenus hoc pulmonem ^B ope per asperam arteriam spiritum alternis excipit ac reddit : sed propter quandam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus notionum, quas a rebus cognoscendis accipit, conscia assensionem et quoddam votum emittere videtur : sic Tullius pro Sest. : *Respirasse homines videbantur, nondum re, sed spre republicæ recuperandæ.*

² *Intuitum defixi.*] *Attenta cogitatione consideravi* : ut enim cognitio clara et distincta quedam est veritatis, cui inveniendæ vacat philosophia, norma ; ita nec philosophicas res nec ipsam philosophiam cognoscendo assequi possumus, nisi attentiori eaque frequenti mentis meditatione : qui secus fecerit, hic in præcipitationem et præiudicium, præcipua errorum vitiolorumque capita, labatur necesse est.

³ *Respicio nutricem meam* *Mæx* nimirum *mentis* : cum enim vita humanæ mentis, sit cogitatio ; propterea philosophia, cuius ope cogitatio fovetur auctisque viribus adolescit, non immerito mentis humanæ *nutricæ* vocatur : sic Ovidio *næx* dicitur *curarum nutritrix*.

⁴ *In cuius... laribus.*] Id est, *scholis* : lar enim focus est : hinc Laræ poetis sunt dii patrii sine domesticæ, et, si credamus Apuleio, mentes parentum, qui quod olim domi humarentur, suam putabantur semper curare familiam : unde Tullius, *Di, inquit, quos Græci δαιμόνες appellant, nostri, opinor Laræ.* Atqui *sejoræ* philosophicæ, non abs re dicuntur ejusdem philosophiæ focus : quandoquidem ubi lumen naturale, quod potest dici quedam mentis humanæ vita ab ipsis præcipitationis præiudicium incursum tutum, curantibus optimis præceptoribus, fovetur. Quare cum Boetius infans missus fuerit Athenas, ubi annos decem et octo cum aliorum philosophorum, tum Platonis præsertim et Aristotelis lectioni vacavit, recte dicitur *Laribus philosophiæ ab adolescentia observatus* : propterea Philosophia supra ægre ferebat *Musas poeticas* eidem Boetio assidere.

⁵ *In casillis nostri solitudines.*] Theodericus Ostrogothorum rex, cui Boetium antea fuerat dilectissimus, tantam impiis quibusdam, Boetius falso accusantibus, adhibuit fidem, ut ille hunc Ticinum vulgo *Papiam* relegarit, tanquam in exilium : quam in solitudinem idecirco accedit Philosophia, quod in solitudine præsertim mens ab omni hominum commercio liberata, suis cogitationibus formandis nichil vacare posset : sic Plato philosophaturus non Athenas, sed Academiam, suburbanum Gymnasium, elegit : Sic Musæ desertissimos montes incolere linguntur.

⁶ *Omnium magistra virtutum.*] Philosophia enim auctore Tullio, *virtutis continet et officii et bene vivendi disciplinam, quam qui proficetur gravissimam sustinere personam videtur.* Et certe virtus generatim, juxta ipsius Aristotelis mentem, definiri potest affectio mentis ut voluntaria sic recta. Duplis est generis, nempe *dinœtica* et *moralis*. Prior est affectio mentis notioni claræ et distinctæ consentientis. Posterior affectio ejusdem mentis mediocritatem laudabilem in humanis cogitationibus, locutionibus

tutum. ⁴ ^a supero cardine delapsa venisti? an ut tu quoque ³ ^b mecum rea falsis criminationibus agiteris? An, inquit illa ^b; te, alumne, desererem, nec ^c sarcinam, quam mei nominis invidia sustulisti, communicato tecum labore partirem? Atqui Philosophiæ ^d fas non erat, ^e incommittam relinquere iter innocentis. Meam scilicet ^f criminationem (³) vere-

A rer, et, quasi novam aliquid acciderit, per horrescerem? ³ Nunc enim ^g primum censes apud improbos mores lacessitam periculis sapientiam? ⁴ Nonne apud veteres quoque, ³ ^h ante nostri Platonis ætatem, magnum sæpe certamen cum stultitiæ temeritate certavimus ^h? eodemque superstitute ⁶ præceptor ejus Socrates injustæ victoriam mortis, me astante ⁱ, prome-

INTERPRETATIO.

^a A celo.

^b Philosophia.

^c Onus.

^d Non licebat.

^e Solum.

^f Accusationem.

^g Putasne nondum.

^h Nos Philosophia.

ⁱ Philosophia.

NOTÆ.

operibusque constituentis : quare prior prudentia ; posterior temperantia a Cicerone vocatur : utriusque autem præcepta præscribit Philosophia adeoque omnium est magistra virtutum.

¹ Supero cardine delapsa.] Divinitus data : lumen enim naturale, ut pote, quod ab ipso mentis humane conditore ortum est, divinitus est datum. Philosophia autem nihil est aliud quam lumen naturale modificatum : lumen quidem, hoc est notio, quæ sola est mentis lumen : naturale vero, id est ab ortu divinitus datum sive a natura insitum ingenitumque : modificatum denique, quatenus est primum clarum et distinctum; deinde paulo longius diffusum; postremo veri certique judicii norma. Sic Socrates, referente Themistio orat. I, philosophiam in hominum genus divina duntaxat sorte delapsam fuisse testatus est. Sic Cicero passim : Philosophia, inquit, donum et inventum deorum; quo bono nullum optabilium, nullum præstantius, neque datum est mortalium generi deorum concessu atque munere, neque dabitur.

² Mecum rea falsis criminationibus.] Gaudentius, Opilio et Basilus apud Theodericum regem falso accusarunt Bætiū, ¹ quod hic impedivisset, quominus senatus læsæ majestatis convinceretur; ² quod de vindicanda in libertatem Italia scripsisset; ³ quod ad obtinendas dignitates suffragia corrupisset, quod crimen Latinis ambitus, Græcis δειμοσπονία vocabatur, latiusque legibus puniebatur; aut saltem quod ad hunc finem impius artibus usus fuisset.

Atque hæc, teste ipsa Philosophia, sunt sarcina, quam Boetius nominis philosophici invidia sustulit, quamque propterea eadem Philosophia communicato cum Boetio labore partiri cupit, ejusmodi criminationibus assueta. Sunt, inquam, hæc criminationes sarcina : nam sarcina onus est quod homo ad vestem victumque secum solet deferre profecturus : ex quo factum est, ut quodlibet onus inutile et molestum sarcina diceretur : unde Ovid. ep. 3 :

Non ego sum classi sarcina magna tum.

At easdem criminationes Boetius philosophici nominis invidia sustulit : quod philosophicis præceptis addictissimus, talis esset, qualis ab Horatio describitur Carm. I. m, od. 3 :

Justum et tenacem propositi virum

Non civium ordo prava jumentum,

Non vultus instanti tyranni

Mente quatit solida : neque Auster.

Quare, continuatis ejusdem Philosophiæ præceptis, eo majori cum patientia Boetio hæc criminationes ferendæ sunt, quo antiquior est illa philosophiæ et philosophorum sors.

³ Nunc enim primum censes.] Interrogatio, quasi dicat, Censesne? modus loquendi Latinis non insuetus. Notandum non extinctam, sed lacessitam duntaxat dici sapientiam : extinctis enim sapientibus non propterea extinguitur sapientia, quippe que versatur in cogitatione, cui vel tyrannorum furor nocere non potest : in hoc similis virtuti, quæ, ut ait Claudian., carm. 17, v. 1 :

Pretium sibi solaque late
Fortunæ secreta nitet.

^B Lacessitur tamen : quoniam dictis factive improbis provocatur : quod lacessiri est : unde Virgil., ecl. 3, v. 51 :

Efficiam posthæc ne quemquam voce lacessas.

Sicque lacessita fuit primum quidem apud veteres, deinde apud recentiores philosophos.

⁴ Nonne apud veteres.] I. Sapientia, quæ ab ipsis Pythagoræ temporibus, dici cæpit Philosophia, apud veteres sapientes et philosophos ex eo lacessita fuit, quod præstantissimi inter illos exsilio et morte ipsa a stultis improbisque hominibus affecti fuerint. Notari potest hic loquendi modus : certamen certavimus : non enim id Græcis duntaxat familiare est, ut nonnulli aiunt, sed etiam Latinis : sic Terentius dixit vivere vitam ; gaudere gaudium ; Cicero servire virtutem ; Horatius ludere ludum : ut noster auctor infra dicit ludere ludum, ornare ornamentis.

⁵ Ante nostri Platonis ætatem.] Plato natus est Athenis circa annum mundi 3626. Hic in omni doctrinarum genere, sed in philosophia præsertim excellit : unde Philosophia nunc vocat suam, illumque statuit tanquam notissimum philosophum, in quo, ante quem, et post quem sapientia sive philosophia male excepta fuit. In ipso quidem Platone sapientia male excepta fuit : nam ipse Plato iniquitate Dionysii Siciliæ tyranni, cui se ille commiserat, inquit Cicero, in maximis periculis insidiisque versatus est. Ante eundem Platonem sapientia male etiam excepta fuit : si quidem Solon Atheniensis, Anaxagoras et Pythagoras in exsiliū acti fuerant : Zeno vero Eleates alicui optimi viri morte damnati : sed ejusdem Platonis præceptor Socrates : ut statim diceret, eodem supplicio affectus fuit. Denique post eundem Platonem sapientia male excepta fuit in Canis, in Senecis, in Soranis, in ipso Boetio : quæ omnia seorsum probanda sunt.

⁶ Præceptor ejus Socrates.] In Socrate, inquam, ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit : nam Socrates, cujus tanta sapientia fuit, ut hinc præceptor Platonis fuerit, inde vero Epicurei ac Stoici ab illius partibus stare gloriarentur, ob suam sapientiam morte damnatus est. Primum quidem Socrates circa annum mundi 3600 natus adeoque ante Platonis ætatem florens, fuit sapientissimus : nam a rebus occultis et ab ipsa natura involutis avocavit philosophiam, ut de virtutibus et vitiis quæreret, cautus que supra nos, nihil ad nos pertinere : is non solum verbo, sed exemplo etiam ad honeste vivendum suos auditores hortabatur : tantam quippe in omni vita servavit æqualitatem, ut sive in prosperis sive in adversis rebus, eundem semper vultum, nec hilarem magis, nec magis turbatum ostenderit. Deinde idem Socrates præceptor fuit Platonis : unde Cui. lius, in de Orat., Socrates, inquit, cujus ingenium variosque sermones immortalitati scriptis suis Plato tradidit, litteram nullam reliquit. Postea idem Socrates accusatus, quod de diis male sentiret, capite damnatus est ; sed injustissime : si quidem, auctor

ruit? Cujus ^a hæreditatem cum deinceps Epicureum vulgus, ac Stoicum, cæterique pro (5) sua quisque parte raptum ire molientur, meque reclamantem, renitentemque, velut in partem prædæ, traherent, vestem, quam meis texueram manibus, disciderunt, abreptisque ab ea panniculis, totam me sibi cessisse credentes, abiere. In quibus, quoniam quædam nostri habitus vestigia videbantur, meos esse ^b familiares imprudentia rata, (40) nonnullos

^a *Doctrinam.*

^b *Domesticos.*

^c *Aliena.*

^d *Remota loco et tempore.*

A eorum ^e profanæ multitudinis errore perverti. Quod si nec ¹ Anaxagoræ fugam, nec ² Socratis venenum, nec ³ Zenonis tormenta, quoniam sunt ^d peregrina, novisti; at ⁴ Canios, ⁵ at ^e Senecas, ⁶ at Soranos, quorum nec pervetusta, nec ^f incelebris memoria est, scire potuisti. Quos nihil aliud in cladem detraxit, nisi quod nostris moribus ^g instituti, ⁷ studiis improborum dissimillimi videbantur. Itaque

INTERPRETATIO.

^e *Senecam et Soranum philosophos.*

^f *Indicta.*

^g *Philosophicis.*

NOTÆ.

ipso Tullio, i de Or., *omnium sapientissimus sanctissimeque vivit* : propterea populus mortem ejus ita doluit, ut ejusdem accusatores partim morte, partim exilio puniret, ipsique Socrati statuum æream posuerit : *obit tamen astante philosophia* : nam, ut ait Tullius, *ibid., elegantissimam Lyxæ orationem, qua pro se in judicio uteretur, respuit, et ita in judicio capitis pro se ipse dicit, ut non supplex aut reus, sed ut magister sui dominus videretur esse judicium.* In quo *victoriam mortis promeruit* : quod, judicio ipsius Ciceronis, mors illa, quæ naturæ debita, non solum pro patria, sed etiam pro veritate est potissimum reddita, aut meliorem quam qui est in vita, aut certe non deterorem affert statum. Denique ipsius Socratis doctrinam, quæ quoniam instar pecuniæ ejus morte ad aliquos pervenit, idcirco vocatur ejusdem hæreditas, partiti sunt Epicurei ac Stoici, quorum illi Epicuro, hi Zenone duce philosophantur. Nam duæ præcipuæ sunt philosophorum antiquorum sectæ, a quibus cæteræ promanarunt : nempe *Ionica*, cujus auctor dicitur Thales Milesius; et *Italica*, cujus caput fuit Pythagoras. *Ionica* duæ celeberrimæ exstiterunt familiæ, nempe Academicorum et Peripateticorum; *Italica* pariter duæ, nimirum Stoicorum et Epicureorum, qui, ut loquitur S. August. l. viii, de Civ. Dei, c. 7, *posuerunt judicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidus et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt*; quique propterea reclamantem renitentemque philosophiam experti, philosophicam vestem, id est dictiones, quibus tegebantur, disciderunt verosque philosophos mentiti sunt.

¹ *Anaxagoræ fugam.*] In Anaxagora etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Anaxagoras enim ipso Socrate antiquior, docente Tullio, dixit materiam infinitam, sed ejus particulas similes inter se minutas, eas primum confusas, postea in ordinem adductas mente divina. Ex quo confecti, solem non esse Deum, sed lampadem ardentem : ac propterea in exilium pulsus, aut potius libenter profectus est : fertur quippe agros et patrimonia sua reliquisse, ut discendi quærendique divinæ delectationi toto se animo dederet. Consule Diogenem Laertium.

² *Socratis venenum.*] De Socrate jam dictum est : superest genus mortis illius : decessit autem hausto sacco cicuta venenato, quo Athenienses ad publicum mortis supplicium utebantur : hinc *Socrates*, inquit Cicero, *cum pene jam in manu mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in calum videretur ascendere* : et Seneca, epist. 67, *Gallicæ, inquit, venenatus, qui Socratem transiit te carcerem in calum.*

³ *Zenonis tormenta.*] In Zenone etiam ante Platonis ætatem sapientia male excepta fuit. Propter enim ipso quoque Socrate antiquior multa propter suam sapientiam tormenta passus est : sed quænam illa fuerint, quisve illorum auctor non constat. Probabilis est Zenonem, dum hic Eleam patriam in liber-

tatem vindicare conaretur, Nearchi tyranni jussu cruciatum, inter tormenta linguam dentibus præcidisse et in Cyprii regis interrogantis faciem expressisse. *Anaxarchum, Democritum a Cyprio tyranno excarnificatum accepimus*, inquit Tullius, *Zenonem Eleatem in tormentis necatum*, nempe a Nearcho tyranno. Sicque apud veteres philosophos læcessita est sapientia.

⁴ *At Canios.*] II. Eadem sapientia etiam apud recentiores philosophos læcessita fuit : nam Julius Canius sive, ut vult Lipsius, Canus eodem quo Seneca sæculo natus, præstantissimus philosophus, a Caio, cum quo diu altercatu fuerat, morte damnatus, hanc cum incredibili animi constantia subiit, ut refert ipse Seneca l. de Tranq., c. 14.

⁵ *At Senecas.*] Seneca philosophus, S. Paulo aquævus, primo a Christi nativitate sæculo floruit, præceptor Neronis, a quo cum ingentibus divitiis cumulat fuisset, morte damnatus est : *Quumvis, ut ait Snetonius in Vita Neronis, sæpe commeatum petenti, bonisque cedenti persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei. Illic philosophus sibi venas præsecans*, inquit vetus interpres Juvenalis, *sat. 5, currumque venas abrumpens, et durante tractu lentitudineque mortis, hausto veneno, et postremo calidæ aquæ stagnum introiens, exanimatus est.* Nimirum, ut ipse Seneca amicos admirabili constantia, antequam moreretur, allocutus ait : *Neroni sapienti nihil aliud supererat, post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adijceret.*

⁶ *At Soranos.*] Bares Soranus, præstantissimus item philosophus, Senecæ æqualis, justitia atque industria offensiones ejusdem Neronis ita auxit, ut ad mortem actus fuerit ab eodem tyranno, qui magnitudinem imperatoriam cæde insignium virorum, quasi regio facinoræ ostentare videbatur, ait Corne-lius Tacit. *Annal. l. xvi.*

Ne putes hic *Canios, Senecas, et Soranos* significare imitatores et sequaces ejusmodi philosophorum, quemadmodum arbitratur Thomas Anglicus : ipsi sunt philosophi, qui propter majorem *εὐραστὴν* numero plurali exprimiuntur : Sic dicimus *Alexandros, Augustinos, etc.*

⁷ *Studiis impiorum dissimillimi.*] Idcirco enim improbi odio habent probos, eisque nocent, quia horum illorumque cogitationes, locutiones et opera inter se sunt contraria : quemadmodum docentur Sapientia, n : *Circumventioniam ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impropere nobis peccata legis, et diffinat in nos peccata disciplinæ nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, et immutata sunt viæ ejus. Tanquam nugaces æstimati inimus ab illo : et abstinet se a viis nostris tanquam ab immunditiis, et præfert novissima justorum, et gloriatur patrem se habere Deum.*

nihil est quod admirare, si in hoc ¹ vitæ (5) ^a salo, circumflantibus agitemur procellis, quibus hoc maxime propositum est, ² pessimis displicere. ☞ Quorum quidem tametsi ³ numerosus exercitus, spernendus tamen est, quoniam nullo duce regitur, sed errore tantum temere ac passim ^b lymphante raptatur. Qui si quando contra nos ^c aciem struens valentior incubuerit, nostra quidem dux ^d copias suas in arcem contrahit; (5) illi vera circa diripiendas inutiles ^e sarcinulas occupantur. At nos desuper irridemus,

^a Mari.

^b Bacchante.

^c Militans.

^d Ratio.

¹ *Vitæ salo.*] Salum est mare, sic dictum a salis sapore : hinc *Salacia* poetis, quod salum ciet, et *insula*, quæ in *salo*, dicitur. Cæsar., l. iii Bell. civ., *Multitudine*, inquit, *navium perterriti et salo nauseaque confecti*. Vita autem hominis quoddam mare est, quod ut hoc, sic illa *circumflantibus agitur procellis*. Propterea Cicero, orat. in Pisonem, *Altos*, inquit, *ego vidi ventos, alias prospæxi animo procellas : aliis invidentibus tempestatibus non cessi*.

² *Pessimis displicere.*] Philosophorum enim propositum sive votum in hoc versatur, quod virtuti student : virtus autem, ut pote qua improborum vita damari videtur, pessimis displicet.

³ *Numerosus exercitus.*] Stultorum major est, quam philosophorum numerus, juxta illud Eccl. i, *Perversi difficile corriguntur, et stultorum inficitus est numerus*. Nimirum philosophorum est vitare præcipationem et præjudicium ad inveniendam veritatem, quod ut difficile, sic paucorum est. Stultorum vero præcipatione et præjudicio in errorem primum, deinde in vitia labi, quod ut infinitis lere modis fieri potest, sic et facillimum et plurimorum est. Sed multitudo non absolvit stultitiam, nec minus sunt vituperabiles, quod plures sint stulti.

Hinc illa stultorum turba *spernenda est; nullo duce regitur, sed errore temere lymphante*, adeoque circa diripiendas inutiles sarcinulas occupatur. ¹ *Spernenda est* : nam virtus veræ sapientiæ omnes individua et semper et sola libera est, quæ, etiamsi corpora capta sunt armis et vinculis constricta, jus tamen suum atque omnium rerum impunitam libertatem tenet. ² *Nullo duce regitur* : in hoc enim vitii et virtutis assecta differunt, quod hi certis, illi nullis teneantur legibus, quod virtus uno modo, vitium infinitis haberi possit : norma enim unica sit, necesse est. ³ *Errore lymphante raptatur*; hoc est errore in furorem agente : *lymphatus enim dicitur*, qui, ceu a Nymphis lympharum præsidibus actus, in furorem abreptus est : ita Virgil. vii Æn., v. 377 :

Immensam sine more fuerit lymphata per urbem.

⁴ *Circa inutiles sarcinulas occupatur* : suis quippe obscena perturbationibus, omnes suas curas cogitationesque ponit in caducis rebus, quæ velut pondus inutile mentem ita opprimunt, hanc ut non sinant veritatem virtutemque colere. Contra vero sapientia, quæ ratione tanquam duce regitur, spretis caducis rebus, veritati virtutisque sic vacat, ut non modo instar sideris emicet, sed turris instar inexplugnabilis ab omnibus stultitiæ telis sit tuta.

* Quod vocatur *phalacum* a poeta qui dicebatur *φάλακος*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet *endecasyllabus* constat spondeo, dactylo et tribus trochæis.

¹ *Serenus.*] *Serenus* dicitur a Græco *ζῆρὸς*, quod est *siccus*. Hinc a *serum* est *sero*; a quo *serescere*, quod est *siccari* : unde Lucretius l. i :

A vilissima rerum quæque rapientes, securi lotius furiosi tumultus, eoque vallo muniti, quo grassanti stultitia: aspirare fas non sit.

☞ METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Homo metus spicque liber, inquit Philosophia, non movetur; aut periculis maris, terræ et cæli; aut tyrannorum furoribus; quibus spei metusque servus, oppressus jacet.*

Quisque composito serenus ævo,

☞ Fatum sub pedibus dedit superbum,

Fortunamque tuens utramque rectus,

INTERPRETATIO.

^a *Onera.*

Quicunque, composita sua vita, tranquillus contempsit mortem imperiosam, et inspiciens constanter fortunam prosperam adversamque, valuit, servare faciem

NOTÆ.

^B Denique fluctifrago suspensæ in littore vestes Uvescunt, eadem dispansæ in sole serescunt.

Propterea quæ nubes in aura vanescentes terram sicari sinunt, hæ vocantur serenæ Virgilio, i Georg., *serenas ventus agit nubes*. Ex quo factum est, ut Irons excussis rugis *serena* diceretur Martiali et aliis. A fronte denique vox illa tranelata est ad ipsam mentem, quatenus hæc libera est a perturbationibus, quibus turbari solet. Sic nunc accipitur : sicut a Latinis auctoribus accipi solet. Lucret. lib. ii :

Quæ placidum ducunt ævum, vitamque serenam.

¹ *Ævo.*] Id est, *vita*. *Ævum* enim dicitur a Græco *αἰών*, hoc autem quasi *αἰὼν ὅς* semper existens : sed res vivens non censetur existere, nisi quatenus vita sua afficitur : hinc pro diverso genere vitæ, ævum aliud est perpetuum, quod mentium est : aliud certo definitum tempore. Hic agitur de ævo sive vita hominis : quemadmodum ab Horatio dicitur homo *ævi brevis* : C et a Virgilio de apibus, iv Georg., vers. 206 :

Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi

Excipiat : neque enim plus septima ducitur æstas.

Ævum autem sive vita hominis tum dicitur *componi*, cum secundum ipsam Dei voluntatem, quæ prima est morum regula, regitur : ex quo summa oritur animi tranquillitas.

² *Fatum.*] Id est *mortem* : *fatum* enim a *fundo* videtur dici, quasi *voluntas, decretum, jussum et dictum Dei* : nam *quid aliud est fatum*, inquit Minutius Felix in Octavio, *quam quod de unoquoque nostrum Deus fatus est?* quamobrem cum divina voluntate sit *statutum omnibus hominibus mori*, Hebr. ix; ideoque mors etiam Christianis vocari potest *fatum* : ut nunc vocatur : *fatum* autem sive *mortem sub pedibus dare* videtur, qui commissus Dei arbitrio, nec petit vivere nec metuit mori : *Libera te*, inquit Seneca, ep. 80, *primum metu mortis; illa nobis primum jugum imponit; deinde metu paupertatis*. Sic Virgil. ii Georg., D v. 490 :

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,

Atque metus omnes et innoxarabile fatum

Subjecit pedibus strepitumque Acherontis avari.

³ *Fortunamque tuens utramque rectus.*] *Fortuna* ethnicis erat numen, a quo illud omne putabant procedere, cuius causam ignorabant : nam *Fortuna*, inquit Tullius i Acad., *efficit multa improvisa nobis propter obscuritatem ignorantemque causarum*. Hinc illam saxi instar globosi prædicabant volubilem, quod globosi circuitus non citius quam eventus, quorum causas ignoramus, sese excipiant. Hinc illam fecere duplicem, secundam scilicet, a qua bona saltem exteriora ; et adversam, a qua mala contraria proficierecuntur : quod ignorata causa sæpius ab uno ad alterum statum transeamus. Rejecto autem falso illo numine, hic intelliguntur res prosperæ et adversæ, quas qui virtutem colit, sic intuetur *rectus* ut neque deprimatur afflictarum pondere, neque vento prospere

Invictum potuit tenere vultum;
 5 Non illum rabies minæque ponti
 Versum fonditus excitantis æstium,
 Nec ruptis quoties vagus æminis
 25 Torquet fumificos Vesevus ignes,

A Aut celsas soliti ferire turres
 10 Ardentis via fulminis movebit.
 15 Quid tantum miseri ferens tyrannos
 Mirantur sine viribus ferocite?

INTERPRETATIO.

indomitam; hunc non sollicitabit aut furor terrorque maris agitantis summos inosque fluctus suos aut mons Vesevius, cum inconstans emittit flammam fumosque facto exitu, aut iter fulminis accensi, quod consuevit

percutere alta ædificia. Cur infelices ita stupent tyrannos crudelēs, accensos furore inani. Nihil optes, nihilque metuas, tumque exarmabis furorem effrenati infir-

NOTÆ.

rarum erigatur : legitur ex *vultu*, qui cum nec tristor adversis, nec hilarior secundis fiat, *invictus* manet. Non possum tacere verba Horatii, in *Carm.*, od. 3, quamvis omnibus nota,

Justum et tenacem propositi virum,
 Non civium ardor prava jubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida, neque Auster
 Dux inquieti turbidus Adriæ,
 Nec fulminantis magna Jovis manus :
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferient ruinæ.

5 *Non illum rabies minæque ponti.*] I. Mare ventis præsertim agitata turbatumque adeo terribile est, ut viris etiam fortissimis metum incutere posse videatur : unde Horatius, *Carm.* l. 1, od. 3 :

Illi robur et æs triplex
 Circa pectus erat, qui fragilem truci
 Commisit pelago ratem
 Primum, nec timuit præcipitem Africum
 Decertantem aquilonibus
 Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti.

Hinc dicuntur *rabies minæque maris* : *rabies* quidem, quod more rabidi furientis canis huc et illuc rapiatur : *minæ* vero, quod sublimes fluctus mortem intentent. Sic enim Virgil. l. *Æn.*, v. 166 :

Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
 In cœlum scopuli.

Atqui *quisquis pedibus subjecti fatum*, ille his maris periculum non movetur : quod hæc nihil aliud sint, quam præsentia mortis, quam ille contemnit. Mare autem vocari *pontum* jam diximus *met.* 2, v. 44

8. *Vesevus*] II. Terra etiam, ea præsertim quæ e suo sinu emittit ignes, terribilis est : neque tamen banc, propter prædictam rationem, metuit qui *sub pedibus dedit fatum*. Hujusmodi est Vesevus. Vesevus autem qui et Vesuvius, mons est Campaniæ prope Nolam, ex cujus cacumine sæpius erumpunt ignes, morte præsertim Plinii infames : aiunt enim celeberrimum hunc antecorem, qui cognoscendi hujus ignis studio eo se contulerat, fumo flammisque inde emissis extinctum fuisse. Hujus montis meminit Virgilius in *Georg.*, v. 224, ubi ejus fertilitatem commendat.

Talem dives arat Capua et vicina Vesevo
 Ora jugo.

Ignes quidem Vesevi sunt *fumifici* : quia oriuntur ex terrestri exhalatione, quæ quandiu terris inclusa constringitur, fumus est, at liberius per aera iter nacta flammam concipit, statim propter majorem partium concretionem pristinam formam resumptura : propterea *ex eo* monte, ut aiunt Coniubric. *Meteor.* tract. 12, cap. 3, *aliquando nubes ascendere visa est, quæ pini similitudinem et formam referebat*. At ignes hi non emicant, nisi *ruptis caminis*, sive exitu sibi facto : quoniam si exhalatio, prædicta ignis subterranei materia, viam invenisset factam; in auras potius abisset, quem in ignem : quod cum fiat, interruptis vicibus, propterea mons ille nunc vocatur *vagus*.

10. *Via fulminis.*] III. Cœlum, præsertim fulminans, adeoque fulgurans, et tonans maxime terribile est; quod præsentem intentare mortem videatur.

Hinc qui malæ conscientiæ stimulis sive potius furis agitantur, hi fulmina præcipue, adeoque fulminum præsentia, fulgura et tonitrua metunt : sicut C. Cæsar Caligula, qui, ut loquitur Suetonius, *deos tantopere contemneret, ad minima tonitrua et fulgura conivere, caput obvolvare : ad vero majora proripere se estrato, sub lectumque condere solebat* : sicut etiam quilibet impius, judicio Juvenalis l. v, sat. 43, fulmine terretur :

Hi sunt qui trepidant et ad omnia fulgura pallent
 Cum tonat : exanimis primo quoque murmure cœli :
 Non quasi fortuitus nec ventorum rabie, sed
 Iratus cadat in terras et judicet ignis.

Fulmen autem et fulgur non solum origine, verum etiam natura conveniunt. Conveniunt quidem origine, quod utrumque, Varronis arbitrio in iv de l. 1, a *fulgore* dicitur. Conveniunt etiam natura, quod utrumque sit exhalatio accensa. At differunt, quod fulgur viam natum, perit : fulmen non prius extinguitur, quam ad terras usque pervenerit, simile his stellis, quas inquit Virgil. l. *Georg.*, v. 363 :

Vento impendente videbis
 Præcipites cœlo labi notisque per umbras
 Flammarum longos a tergo abescere tractus.

C. Propterea nominatur hic *via fulminis ardentis*, diciturque fulmen *solum celsas ferere turres*. Nimirum accensa illa exhalatio nubibus excessa, aut per nubium latera emittitur, aut per inferiorem nubis subjectæ partem. Si primum : fulminis via sic obliqua est, illud ut sublimia potius quam humilia sibi obviam habeat. Si vero alterum : quemadmodum mensa erio supposita, corum reddit perforata facilius, sic corpus sublime nubi subjectum, nubem, qua illud huic respondet, reddit fragiliorem, adeoque viam sibi parat, qua fulmine ruente percutiatur. Verum nec fulmen illud potest malum inferre gravius morte, quam cum non metuat ille, de quo nunc agitur; idcirco nec fulmine movetur. Senec. in *Thyest.* v. 347 :

Rex est qui posuit metus...
 Quem non concutiet cadens.
 Obliqui via fulminis...
 Qui tuto positus loco,
 Infra se videt omnia,
 Occurritque suo libens
 Falto : nec queritur mori.

D 11. *Quid ferus tyrannus.*] Denique qui neque fluctum marinarum furoribus, neque ignium subterraneorum incendiis, neque Jovis fulminantis ictibus terretur, hic multo minus metuit tyrannos, quorum minor esse videtur nocendi potestas. *Tyrannus* apud veteres idem erat quod *rex* sive *princeps* : atque ita forte vocatus a turribus sive sublimibus ædificiis, in quibus manere solent reges : unde floratus pauperum tabernas regnumque turres oppone l. i *Carm.*, od. 4 :

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas
 Regumque turres; o beate Sexi.

Sic Virgilius de tyranno loquitur vii *Æn.*, v. 266 :
 Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Sed apud recentiores antores tyrannus ille solum dicitur princeps qui suprema sua potestate abutitur : quo modo idem Virgil. ix *Æn.*, v. 363.

Nec speres aliquid nec extimescas,
Exarmaveris impotentis iram :

¶ **¶** At quisquis trepidus pavet, vel optat,
Quod non sit stabilis, suiq; juris,
Abjicit clypeum, locoq; motus
Necit, qua valeat trahi, catenam.

¶ **¶** PROSA IV.

ARGUMENTUM. — Boetius de intelligentiã prædictorum suoque vulnere a Philosophia interrogatus, memoratis primam quidem loco, habitu et vultu, quibus non ita pridem excipere solebat Philosophiam, deinde vero

mique tyranni : sed quicumque metuit tremens, aut sperat, is, quoniam non est constans et compos sui, deposuit scutum, et sua sede disiectus componit vincula, quibus rapi possit.

¶ Philosophia.

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni.
Aut metus acer erat.

Neque vero ejusmodi tyrannos timet, qui magnitudinem et fortitudinem animi præditus, nihil a rebus creatis aut sperat aut metuit : *Harum enim virtutum, inquit Cic. iii de Offic., est proprium nil extimescere, omnia humana despiciere nihil quod hominibus accidere possit intolerandum putare.* Ex quo idem orator conficit fortitudinem esse [dolorum laborumque contemtionem. Quare magnanimis viris ferri tyranni habentur sine viribus furentes. Igitur

13. *Nec speres aliquid nec extimescas.]* Hæc est sententia Platonis, quam sibi deinceps usurpaverunt Stoici, unanimitè consensu approbatur omnes cum oratores tum poetæ. Plato enim in Philebo ait *oportere eum qui intelligendi sapientie vitam elegit, nullatenus gaudere vel dolere.* Seneca ille Stoicus, de Beata Vita c. 5 potest, inquit, *beatus dici qui nec cupit nec timet, beneficio rationis.* Cicero, versu 11, et Virgilius, versu 2, hujus metri citatus : quibus addi potest *quibus Martialis l. x, ep. 47 :*

Quod sis, esse velis, nihilque malis :
Summum nec metuas diem, nec optes.

Scilicet mens caducarum rerum spei metusque libera, hinc a corpore errorum vitorumque fonte liberatur, inde vero Beo veritatis virtutisque principio conjungitur : quare *exarmat iram*, cuius est duntaxat aut auferre bonum quod optes, aut inferre malum quod timeas ; quique tibi irascitur, hic *impotens* est : sive quia quo ira libidose rapiunt, sequitur, talis enim homo, etiam Ciceroni *impotens* dicitur ; sive quia nocere non potest.

15. *Quisquis... pavet vel optat.]* E contrario quicumque metu aut spe caducarum rerum afficitur, is, 1° non est stabilis, quod vel supplicio vel præmio mens ejus a prima veritatis virtutisque norma recedere sit parata ; 2° sui juris non est, quod mancipia non tam servi dominorum, quam ille cupiditatum vel timorum ; 3° abjicit clypeum, quod magnitudo fortitudoque animi, quam abjicit, sit ipsius animi robur et tutela ; 4° loco motus, ut miles extra suum agmen ; quod tranquillitas animi, a qua recessit, propria sit ejusdem animi sedes ; 5° necit catenam quam valeat trahi ; quod spem metumque, quibus ut cæteris perturbationibus mens humana rapitur, conceperit conceptosque fovere studuerit.

Neque aliud nobis hic videtur adnotatione dignum, nisi forte interpretatio, et usus hujus vocis *clypeus*, v. 17. *Clypeus autem, clipeus clipeus, clypeum, clipeum, et clipeum*, neque origine neque usu nobis differre videntur. Origine quidem *clypeum* (idem dicas de cæteris), dicitur Salmasio, dicitur κατὰ μετὰβασιν ἐκ κύβητος in orbem actum sive ovatum ; quod ea sit figura hujus corporis. Usu vero *clypeus* sive *clypeum* est textum rotundum, quod ad pompam,

A præceptis, quæ et a Philosophia acceperat, et diligenter exsecutus fuerat, injustas refert sui exsilii causas.

1 Sentisne, inquit, hæc, atque animo illabuntur tuo? Esne ὄνος λύρας? Quid fles? Quid lacrymis manas? Ἐξῆσθα μὴ καυθεύσῃς : Si operam medicantis expectas, oportet vulnus detegas. ¶ Tum a ego collecto in vires animo : o Anne adbuç eget admonitione, nec per se satis eminet fortunæ in nos sævientis asperitas? Nihilne te ipsa loci facies movet?

INTERPRETATIO.

1 *Asinus lyrae.*

2 *Dic, neque mente tegas.*

3 *Boetius.*

4 *Respondeo.*

5 *O Philosophia.*

NOTÆ.

B insculptis cælatur imaginibus, et adpugnam, lævam militis partem tegit : unde a corpore ad mentem translatum id nomen, nunc magnitudinem fortitudinemque animi, ut dictum est, significat.

¶ *Sentisne hæc.]* I. Boetius interrogatur a Philosophia de intelligentiã prædictorum : cum enim auctore Tullio, i Acad., *neque hoc quidquam sit turpissimum quam cognitionis assertionem approbationemque præcurrere ;* propterea Boetius non ante debuit de prædictis ferre judicium, quam illa animo illapsa suo perceperit : hinc Philosophia rogat Boetium, sitne istorum, sicut *asinus est lyrae*, auditor tantum, ὄνος λύρας? Nimirum tanta est tanque nota asini stupiditas, hic ut Græcis Latinisque hominibus in proverbio sæpius fuerit ad significandum hominis ignorationem. Sic dicitur ὄνος ἐν πύθιας, *asinus inter simias ;* ὄνος ἐν μελίτταις, *asinus inter apes*, dum stultus inter calidos, aut piger inter sedulos occurrit. Sic ὄνος κεραλὸν μὴ πλάγην νίτρον, *asini caput ne laves nitro*, dum prohiberis operam perdere in docendis rudibus : quemadmodum Horatius ait l. i Sat., sat. 4 :

Intelix operam perdas : ut si quies asellum
In campo docent parentem currere frenis.

Sic ὄνος πρὸς ἀλλόν, *asinus ad tibiam ;* ὄνος λύρας, *asinus lyrae*, suppl. auditor ; sive ut alii legunt, ὄνος πρὸς λύραν, *asinus ad lyram* : prior lectio non solum est nostri auctoris, sed ipsius etiam Varronis in satyra quæ testamentum inscribitur apud Agellium, l. iii, c. 16 : *Liberi, inquit, si erunt ὄνοι λύρας, excederes sunt.* Alteratrum autem ex his dicitur ad significandum hominem, qui quamvis voces patulis auribus excipiat, verborum tamen significationem non percipit.

Præterea idem Boetius interrogatur de causa suorum fletuum, suarum lacrymarum : *Quid fles? Quid lacrymis manas?* quod vocatur ejus vulnus, quodque medicanti philosophiæ oportet detegere : morbus enim non sanatur indicta ignorantia ejus causa. Hinc Philosophia Boetium ad loquendum hortatur his Homeri verbis, Ἐξῆσθα μὴ καυθεύσῃς, *Fare nec occultes animo.*

¶ *Locis facies.]* II. Boetius meminit adjunctorum, quibuscum ante et tunc excepti philosophiam ; ut ex utriusque status discrimine fortunæ in ipsum sævientis asperitas cognoscatur ab ipsa philosophia, cuius natura et species, quibus Boetius instructus fuerat, proponuntur. Primum quidem adjuncta hæc, sunt locus, habitus et vultus Boetii. Locus autem fuit bibliotheca sive locus librarium cuius parietes, ad infra dictum, erant ebore ac vitro compositi : quales esse consueverant ædes divitum, teste Horatio l. ii Carm. od. 18. *Locus tunc est sordidus et obscurus carcer.* Habitum autem bona ; tunc mala corporis animique affectio. Vultus qui ut mentis sic reliqui corporis sermo quidam tacitus est, ante hilaris, tunc tristis.

Hæccine est bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in a Laribus ipsa delegeras? in qua (3) tecum scæpta residens, de divinarum humanarumque rerum scientia disserebas? b Talis^c habitus, talisque vultus erat, cum tecum a naturæ secreta rimarer, cum mihi e siderum vias radio describeres, cum f mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formares? 1.1.1 Hæccine præmia referimus tibi obsequentes? Atqui tu hanc sententiam Platonis ore sanxisti, beatas fore respublicas,

A si g eas vel studiosi sapientiæ regerent, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset. Tu ejusdem viri ore hanc sapientibus h capessendæ reipublicæ necessariam (3) causam esse monuisti, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent. Hanc igitur, auctoritatem secutus, quod a te inter secreta otia didiceram, transferre in actum publicæ administrationis optavi.² Tu mihi, et qui te sapientium mentibus

INTERPRETATIO.

- a Domo nostra.
b An.
c Habitudo.
d Physicam.
e Astronomiam.

i Moralem.

g Philosophi regerent aut reges philosopharentur.

h Administrandæ.

i Studendo.

NOTÆ.

Deinde natura philosophiæ aperitur, antiqua hæc philosophiæ definitio, divinarum humanarumque rerum scientia: Philosophus enim, inquit Tullius, i de Orat., is est qui omnium rerum divinarum atque humanarum naturam causasque noscitur. Sed non una est apud auctores horum vocabulorum interpretatio: nostro iudicio hic res divinx sunt mentes: res vero humanæ sunt corpora: cum enim mens omnis sit aut Deus aut Deo similis, non abs re vocabitur res divina: similiter cum corpus omne sit aut humanum aut humano simile, poterit etiam dici res humana. Omnis autem philosophia versatur in scientia mentis et corporis, eorumque, quibus duæ illæ res affici possunt, modorum. Denique philosophiæ species, quibus Boetius instructus dicitur, hic numerantur tres, nempe physica, quæ naturæ secreta rimatur, hoc est valde quærit vel in rimis quoque: sicut hoc verbum interpretatur Festus; astronomia, quæ siderum vias radio describit; hoc est virga, qua descriptis quibusdam figuris varie terrarum cælestis partes ob oculos ponuntur; et ethica sive moralis, quæ mores nostros totiusque vitæ rationem ad cælestis ordinis exemplar formatur; hoc est ad voluntatem divinam, quæ sicut est prima omnium causa, sic prima est actionum humanarum regna. Hinc propheta rex, psal, cxlii, Doce me facere voluntatem tuam quia Deus meus es tu. Hinc S. Paulus Act. ix: Domine quid me vis facere? hinc etiam noster auctor l. ii, met. ultimo: O felix hominum genus, si vestros animos amor, quo cælum regitur, regat.

4 Hæccine præmia.] III. Boetius meminit præceptorum philosophicorum, quorum tanta est ad rempublicam optime administrandam utilitas, ut idem Boetius cum ipsa Philosophia merito conqueri videatur de suis calamitatibus: hæccine, inquit, præmia referimus tibi obsequentes? Summa, inquam, est præceptorum philosophicorum ad rempublicam optime regendam utilitas, quod his veluti principiis nititur virtus, ut præsentis sic futuræ felicitatis semen. Hinc Plato, l. v de Repub., suggerente ipsa philosophia, ait, beatas fore respublicas; si eas vel studiosi sapientiæ regerent; quatenus philosophi in magistratum veniunt, vel earum rectores studere sapientiæ contigisset: quatenus qui in magistratum venerunt, philosophi fiunt. Hinc ejusdem viri, nimirum Platonis dialogo 6 de Repub., ore hæc sapientibus capessendæ reipublicæ necessariam causam esse monuit philosophia, ne improbis flagitiosisque civibus urbium relicta gubernacula, pestem bonis ac perniciem inferrent: ut enim optimi moderatores suis præceptis exemplisque subditos ad virtutem ducunt; sic mali suo saltem exemplo ad vitium. Nam ita profecto est, inquit Lipsius in præfatione Politicorum, arcta quadam catena devincti sumus qui imperamur cum imperante. Et ut in corpore mens sana aut insana non esse potest, nisi ut pariter vigeant

B aut languent ejus functiones: non item in hac societate princeps. Ad virtutem ille prævit! Sequimur: ad vitia? inclinamus. Bene beateque agit? floremus impropre? labimur aut ruimus cum illo. Atque ut a sole in subjecto hoc orbe lux aut tenebræ: sic a principe apud subditos prava plerumque auctrecta. Caesar illenon animose magis quam vere dixit:

Procerum motus hæc cuncta sequuntur.

Humanum paucis vivit genus.

Hinc ipse Boetius hæc auctoritatem secutus quod a philosophia inter secreta otia, sive cæterorum hominum colloquiis et interpellationibus non impeditus, didicerat, transferre in actum publicæ administrationis optavit, a theoria, ut loquuntur, ad praxim progressus.

2 Tu mihi.] IV. Boetius addit se præcepta philosophica diligenter executum fuisse, sequæ eo duntaxat finem ad magistratum accessisse. Vallinius monet scribendum hic esse *magisterium*; quod Boetius fuerit magister officiorum, quæ dignitas passim *magisteria* appellatur, quodque ea, quæ Boetius præciare a se facta mox recenset, in ea dignitate constitutus fecerit. Sed hæc ita fuerint, nihil hic mutandum arbitramur, quod generalis hic loquendi modus aptior sit ad probandum Boetium præceptis philosophicis semper fuisse addictissimum, ita ut ad unam quidem dignitatem, nisi communi bonorum omnium studio impulsus perveniret: qua de re ut nullus superesset dubitandi locus, jusjurandum, affirmationem religioisam adhibet: Tu mihi et Deus conscit. Sic S. Paulus Rom. i, et ad Philipp. i, jurat: Testis mihi est Deus. Sic jurat Nisus Æneid. ix, v. 428:

O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste, nec ausus,
Nec potuit: cælum hoc ei conscia sidera testor.

Optime tandem Deus dicitur philosophiam sapientium mentibus inseruisse: nam philosophia cogitatione et amore optimarum rerum continetur: sicut autem Deus creando materiam, eidem figuram et motum sic impressit, ut quidquid subinde huic materiæ accedit figuræ et motus, id nihil aliud sit quam quidam prioris figuræ et motus modus, sive ut loquuntur *determinatio*: haud aliter Deus creando mentem humanam, eidem notionem et inclinationem de eo quod est sive de ipso Deo ita impressit, ut quidquid postea in eadem mente oriatur notionis et inclinationis, saltem optimarum rerum, id nihil aliud sit quam quidam prioris notionis et inclinationis modus sive, ut aiunt, *determinatio*. Hinc Lucretius lib. v:

Nam si, ut ipsa petit majestas cognita rerum,
Dicendum est: Deus ille fuit, Deus, inquit Memmi
Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc appellatur sapientia; quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris
In tam tranquillo et tam clara luce locavit.

inseruit Deus, a conscii, nullum me (10) ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse. 15 ^a Inde cum improbis graves ^c inexorabilesque discordiæ, et quod conscientiæ libertas habet, pro tuendo jure, spreta potentiorum semper ^d offensio. ² Quoties ego Conigastum in imbecillis cujusque fortunas impetum facientem ^e obvius excepi! ³ Quoties Trigullam ^f regiæ (5) præpositum domus, ab incepta perpetrataque jam prorsus injuria dejeci! ⁴ Quoties miseris, quos inluitis calumniis ^g impu-

nita ^g barbarorum semper avaritia vexabat, objecta periculis auctoritate protexi! Nunquam me ab jure ad injuriam quisquam detraxit. Provincialium fortunas tum privatis rapinis, tum publicis ^h vectigalibus pessumdari, non aliter (5) quam qui patiebantur, indolui. ⁷ Cum, acerbæ famis tempore, gravis atque inexplicabilis ^h indicta ⁱ coemptio [profligatura inopia Campaniam provinciam videretur, certamen adversum ^j præfectum prætorii, communis commodi ratione suscepi, rege ^k cognoscente contendi, et ne

INTERPRETATIO.

^a Testes estis.

^b Procuracionem muneris publici.

^c Implacabiles.

^d Inimicitia.

^e Occurrens.

^f Vulgo intendant de la maison royale.

^g Gothorum.

^h Tributis iniquis.

ⁱ Vulgo monopole.

^j Vulgo capitaine des gardes.

^k Theoderico.

B

NOTÆ.

¹ *Inde cum improbis.]* Quod videlicet præceptis philosophicis addictus non nisi communi bonorum omnium studio ad magistratum accesserit Boetius, eidem fuerunt cum improbis graves, inexorabilesque discordiæ: hinc enim diversæ Boetii et improborum cogitationes: hinc pro tuendo jure spreta potentiorum semper offensio: quæ est conscientiæ libertas: conscientia enim hic nihil est aliud quam mens veri bonique ut conscia sic convicta: tanta est autem hujus conscientiæ libertas, ut ab omnibus hominum injuriis sit tuta. Hinc plurima fuerunt Boetii in suos cives beneficentia, de quibus seorsum dicendum est.

² *Quoties ego Conigastum.]* Primum Boetii in suos cives meritum. Conigastus, sive ut scribit Cassiodorus, l. viii, ep. 28, Athalaricus rex ad eum scripsit, eumdemque illustrem appellari. Hic autem Conigastus ea qua apud Theodericum pollebat, auctoritate abusus, in imbecillis cujusque fortunas faciebat impetum, quem Boetius pro sua virtute sæpius repressit magister officiorum obvius: hujus quippe magistratus erat præfectus provincialium judicare, et, querelis provincialium acceptis, de iis ad principem, cujus in aula versabatur, referre.

³ *Quoties Trigullam.]* Secundum Boetii meritum, primo tanto majus, quanto Trigulla Conigasto non impar improbitate, eodem erat Conigasto potentior: Trigulla enim erat regiæ Theoderici domus præfectus.

⁴ *Impunita barbarorum avaritia.]* Tertium Boetii meritum prioribus eo majus, quod plus si turbæ, quam unus improbi malis consiliis resistere. Barbarus autem antiquitus ille quilibet genti dicebatur qui quod extraneus, vulgare loquendi modum non tam pronuntiare quam murmurando confundere videbatur: hinc nonnulli conjunctum vocem hanc, barbarus, esse de numero eorum vocabulorum quæ quod rem a se significanti æmulari videantur, περιουμένα sive factitia vocari solent, ut balare, boare, hânire: alii, ejus originem inferunt ex Arabico barbar murmurum. Hinc Græcis quicunque Græci non erant, barbari dicebantur: sicut Latinis, quicunque non erant Latini. Unde Horatius Epod. ix:

Sonante mistum tibiis carmen lyra,
Hæc Doriùm, illis barbarum?

Quod unum extranei illi, ut pote moribus dissimiles, in cives suam crudelitatem exercere conseruant, fieri potuit usu, ut barbarus idem esset quod crudelis: hic autem barbari et extranei et crudelis sunt: si quidem intelliguntur Gothi, quorum impunita avaritia cives semper vexabat, nisi hæc Boetii curis reprimere-
tur: cives autem illi dicuntur provinciales, quia alienis vivebant legibus ac insuper vectigales erant sive sti-

pendiarii. Nimirum cum provincia proprie sit regio a populo Romano ut distans sic armis devicta aut quomodocumque in potestatem adducta quam magistratus suo administrandam subjecerat (provincia enim sic dicitur quasi regio procul vincenda aut potius victa), propterea Romanis alii erant socii, alii provinciales; sociis suis, provinciales alienis vivebant legibus: inde Cicero, Verr. 6 et in Manliana, hinc merito distinguit: *Bellum, inquit, grave et periculosum vestris vectigalibus atque sociis.* Atque hæc provinciales Boetius tanta animi magnitudine protexit, ut nemini ullam passus fuerit inferri injuriam: *Nunquam me, inquit, ab jure ad injuriam quisquam detraxit;* aut si, non obstante ejus diligentia, contingerit, provincialium fortunas tum privatis rapinis (ut a Conigasto et Trigulla), tum publicis vectigalibus (ut ab ipso Theoderico, qui apud Cassiodorum, Var. v, ep. 39, ad sum commodum amplius festinat exigere) pessumdari, non aliter quam qui patiebantur, indoluerit: velut Job, qui, cap. xxix, *pater fuit pauperum et causam quam nesciebat, diligentissime investigabat: conterebat molas iniqui et de dentibus illius auferebat prædam.* Denique vectigal sic dicitur quo de vectura pendatur, tributum erat quod provinciales Romanis solvebant pro commercio, pro agris, pro silvis, nec non etiam pro sale: unde quatuor erant vectigalium genera; nempe portorium, decumæ, scriptura et salinarum reditus.

⁵ *Indicta coemptio.]* Quartum Boetii meritum prædictis idcirco majus, quod Boetio tunc pugandum fuit, non solum adversus quosdam privatos, verum etiam adversus præfectum prætorii, et adversus ipsum principem; sine cujus auctoritate hæc coemptio non fiebat. Coemptio autem Romanis certa erat connubii forma, qua uterque conjux alterius bona ita emebat, ut alter alterius hæres fieret: *Juriconsultorum ingenio, inquit Cicero pro Mur., senes ad coemptiones faciendas interviendendum sacrorum causa reperti sunt.* Hinc coemptio dicitur etiam illud commercium quo provinciales etiam inviti urbi vel exercitui annonam parvo nullove pretio snppeditare coguntur. Sic, auctore Suida, *onus illud quod Justinianus Bithyniæ, Phrygiæ et Thraciæ incolis frumenti Byzantium perferendi conditione durissima imposuit, coemptio, Græcis συναφή vocatum fuit.* Ex quo rursus fieri potuit ut commercium illud, quo omnibus speciebus ab uno coemptis omnes species non nisi ab uno vendi possunt, coemptio diceretur, vulgo monopolum. Constat hic non intelligi coemptionem conjugum: sed non æque constat, inquit Sitzmann, utrum provinciales a fisco species annonarias emere cogentur? an eas fisco vendere forensibus pretiis compellerentur? Verum cum coemptio hæc indicta fuerit acerbæ famis tempore; cum dicatur gravis atque inexplicabilis; cum profligatura inopia Campaniam provinciam videretur; cum commune commodum hæc læderetur; propterea arbi-

coemptio exigeretur, evici. **48**¹ Paulinum^a consularem virum, cuius opes b Palatini canes jam spe atque ambitione devorassent, ab ipsis c hiantium faucibus traxi. Ne Albinum consularem virum d præjudicate accusationis pœna corripere, odiis me Cypriani delatoris opposui. Satisne in me magnas

A videor (5)^e exacerbasse discordias? Sed esse apud cæteros f tutior debui, qui mihi amore justitiæ nihil apud aulicos, quo² magis essem tutior, reservavi. **49**³ Quibus autem deferentibus g percussi sumus? h quorum⁴ Basilius, olim regio ministerio depulsus. in delationem nostri nominis, i alieni æris necessi-

INTERPRETATIO.

^a Quæ alias consul fuit.

^b Aulici canibus impudentiores.

^c Virorum cupidius optantium.

^d Falsæ.

^e Exacuisse.

^f Eos præsertim quibus opem tuleram.

^g Exsulavimus.

^h Viris scilicet iniquis, inter quos.

ⁱ Vulgo accablé de dettes.

NOTÆ.

tramur hac coemptione utrumque significari, et provinciales prædictas species fisco vendere minori pretio, et ab ipso eadem majori pretio emere cogendos: hinc Boetius adversus præfectum prætorii certamen suscepit, rege Theoderico cognoscere contendit, et ne coemptio exigeretur, evici, Sed quid Campania? quid præfectus prætorii? Campania regio Italiæ fertilissima: hanc post Plinium describit Florus l. 1, c. 16: Omnium, inquit, non modo Italia, sed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius cælo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalis mari: hic illi nobiles portus, Caieta, Misenum et tepentes fontibus Baia: Lucrinus, et Avernus, quædam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus, Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesuvius Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romani Carthaginæque numerata. Præfectus autem prætorii ut ait Rosinus, dicitur, qui militibus us præerat, quos imperatores in sui custodiam allegerant. Nimirum apud Romanos, regibus exactis, iidem qui quod consulerent senatum, consules; quod judicarent iudices, sunt appellati; prætores quoque sunt dicti, quod populo præirent: sed crescente populi Romani imperio, magistratus ita multiplicati sunt, ut qui in urbe præessent, consules, qui vero in exercitu, prætores dicebantur: a prætore autem est prætorium.

¹ Paulinum consularem.] Quintum Boetii meritum omnibus prædictis tanto præferendum, quanto apud Romanos socii præstant provincialibus: non enim hic de provincialibus tantum, sed de sociis, imo et de consularibus viris Paulino et Albino, quos Palatini canes et Cypriani delator impugnabant, bene meritis est Boetius. Primum quidem Paulinus, qui quod ex Deciorum familia fuerit, vocatus est Decius, consul fuit anno Christi 498, unde nunc appellatur consularis: consularis enim vir est qui aliquando consul fuit, apud Tullium. Deinde Albinus, qui quod ex eadem Deciorum familia fuerit, etiam dictus est Decius, consul fuit anno Christi 493, quare nunc quoque dicitur vir consularis: hunc Albinum oderat Cyprianus frater Opilionis, de quo statim dicebat: quamobrem ipsum accusavit, dictisque propterea delator: deferre quippe in foro, accusare est. At Paulinum insectabantur quidam aulici, qui nunc vocantur Palatini canes: Palatini quidem, quod palatium sive domum principis habitant aut saltem frequentant: domus autem principis ex eo dicta fuit palatium, quod ab Octavii Augusti temporibus imperatores omnes Romani habitant in monte Palatino. Canes vero vocantur, sive quia præfecti custodie, instar canum, ad fores assistunt: sive quia, canibus impudentiores, eos a quibus læsi non sunt, mordent, eorumque opes, si non reipsa, saltem spe atque ambitione devorant hiantes. Postremo utrumque hunc consularem virum Boetius a tantis periculis liberavit, in quo præsertim præcepta philosophica exsecutus est: quamobrem merito nunc suas exaggerat discordias hæc interro-

gatione: Satisne in me magnas videor exacerbasse discordias? ubi non legendum, ut plures legent, exacerbasse: quandoquidem verbum hoc (quod sciam) B Latinum non est: sed potius exacerbasse, ut legunt Valdericus, Bernartius, Sitzmann, qui ait, in manuscriptis Rittershusii legi exacuisse: quod verbum idem est quod exacerbasse.

² Magis essem tutior.] Pleonasmus, quo usus est Plautus cum dixit: Magis majores nugas agere: hoc magis est dulcius; Valerius Maximus: Magis invidia quam pecunia locupletior; Cicero: se ab omnibus desertos potius quam abs te defensos esse malunt: et auctor calicis apud Virgilium,

Quis magis optato queat esse beator ævo.

Nisi tamen magis construat cum optato potius quam cum beator. Ex his omnibus constat quanta diligentia Boetius exsecutus fuerit præcepta philosophica.

³ Quibus autem deferentibus.] V. Boetius injustas refert sui exsilii causas. Exsilii quidem sui meminit his verbis, percussi sumus neque enim legendum, C ut quidam recentiores legunt, percussi; sed potius ut veteres, percussi: sic autem Cornelius Tacitus, Annal. l. xiv, n. 37: Perculso Seneca, promptum fuit Rufum Fenium immingere. At injustas memorat ejusdem exsilii causas; primum quidem ex parte accusantium, quos nunc vocat deferentes: defero quippe in foro idem est quod accuso, in causa capitali, iudice Tullio: deinde ex parte criminis, quod aut non allegator, aut allegatum nullatenus probatur: sicut deinceps probatur.

⁴ Quorum Basilius.] Primum igitur delator sive accusator in causa capitali, ipsius Ciceronis iudicio, verus esse debet: quamobrem si aliquo præjudicio actus videatur, omnino audiendus non est: hinc Tullius pro Mur., Nolo, inquit, accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam: cum igitur iudicium ex ipsa perturbatione ante captum sit præjudicium veritati maxime contrarium, quicumque non nisi quadam perturbatione actus videbitur deferre sive accusare, ille, ut pote falsus delator accusatorve, ita rejici debet, ut quæ inde sequeretur pœna, hæc iniqua habenda esset. Atqui delatores Boetii ita se habuerunt: Hi enim tres duntaxat numerantur, nimirum Basilius, Opilio, et Gaudentius, quorum Basilius alieni æris necessitate: Opilio et Gaudentius fraudibus, ob quas in exsilium ire jussi sacrum sese ædium defensione tuebantur, Boetium detulerunt.

Basilius apud Cassiodorum modo laudatur, modo vituperatur. Laudatur quidem l. ii Variar. et epistola decima, in qua de ejus uxore Agapita, quæ dicitur spectabilis femina, agitur, et epistola undecima, in qua legitur: Basilius vir spectabilis datis precibus intimavit Agapitam conjugem suam de propriis penatibus a quibusdam vitio sollicitationis, abductum. Et certe in his versata rebus firmum docetur perdidisse consilium. Quid enim facere potuit probo, quæ nullis culpis eamstantibus reliquit maritum? Vituperatur vero Variar. l. iv, tum epist. 22, ubi ipse Theodericus di-

tate compulsus est, ¹ Opilionem vero, atque ² Gaudentium, cum ob innumeras multiplicisque fraudes ire in exilium ³ regia censura decrevisset, cumque ille parere nolentes, ⁴ sacrarum sese ædium defensione tuerentur, compertumque ⁵ ad regi foret, ⁶ edixit ut ni intra præscriptum diem ⁷ Ravenna urbe decederent (5), ⁸ notas insigniti frontibus

A pellerentur. Quid huic severitati posse astrui videntur? Atqui eodem die deferentibus eisdem, nominis nostri delatio suscepta est. Quid igitur? nostræ artes ita meruerunt? an illos accusatores justos fecit præmissa damnatio? Itane nihil fortunam puduit, si minus accusatæ innocentiæ, at accusantium vililitatis? ⁹ At cujus criminis ¹⁰ arguimur summam

INTERPRETATIO.

¹ Edictum principis.

² Templis velut asylis.

³ Theodorico.

⁴ Statuit.

⁵ Stigmatici.

⁶ Infamiae.

⁷ Accusamur.

NOTÆ.

cit Basilium et Prætextatum artis sinistrae jam diu contagione pollutos, tum. ep. 23, ubi idem princeps Præfectum urbis declarasse Basilium atque Prætextatum magicis artibus involutos scribit. Si autem Basilium hic idem fuerit qui nunc a Boetio nominatur, potuit propter magicæ criminis regio ministerio depelli: unde alieni aris necessitas, qua Boetium injuria detulit.

¹ Opilionem.] Fuit Opilio pater, et Opilio filius. Prior, ut ait Sirmondus, comes sacrarum largitionum fuerat sub Odoacre, quod indicare videtur Theodericus apud Cassiodorum Variar. l. v, ep. 41: *Gloriatur, inquit, Cyprianus etiam non extrema luce natalium: nam pater huic, sicut meministi, Opilio fuit, vir quidem abjectis temporibus ad exæcubias tamen Palatinas electus. Qui multo amplius crescere potuit, nisi fides sub avidissima remunerationis sterilitate jaccisset.* Posterior vero, frater hujus Cypriani non secus ac pater fraterque ad idem sacrarum largitionum calmen evectus est: sed post mortem Boetii, nimirum sub Athalarico anno Christi 528. Unde idem Athalaricus apud Cassiodorum, Var. l. viii, ep. 16, quæ inscribitur *Opilioni comiti sacrarum*, sic loquitur: *Secure tibi credimus quod totius tuo generi commissum fuisse gaudemus. Pater his fascibus præfuit, sed et frater eadem respiciunt claritate: quod non obstat quin hic Opilio filius, a Theodorico, ob innumeras multiplicisque fraudes ad exilium damnatus fuerit, una cum Gaudentio.*

² Gaudentium.] Gaudentius homo vix notus nisi suis fraudibus, atque hac iniqua Boetii delatione.

³ Sacrarum ædium defensione.] Ut quadam apud ethnicos, sic omnia apud Christianos templa semper fuerunt asyla; loca scilicet adeo sacra, ut nemo, qui ad ea confugisset, inde ad supplicium trahi posset: *Ἄσυλον* quippe dicitur quasi, *ubi spoliare nefas.* Nonnulla, inquam, templa apud ethnicos asyla fuerunt: Nam Virgilius canit *Æn.*, v. 761:

Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,
Custodes lecti Phoenix et durus Ulysses
Prædam asservabant.

Similiter *Æn.* vi, p. 342:

Hinc lucum ingentem quem Romulus acer asyllum
Rettulit et gelida monstrat sub rupe Lupercal.

At omnia apud Christianos templa asyla semper fuerunt, ut constat ex codice Theod. l. ix, tit. 47, *De his qui ad ecclesias confugiunt*, et consilio Toletano i, can. 12. Hinc Cassiodorus, Var. l. ii, ep. 44, et lib. iii, ep. 47, eorum meminit qui *consci facti sui intra ecclesiæ septa refugientes declinare se crediderunt præscriptam legibus ultionem: non secus ac Opilio atque Gaudentius, de quibus nunc agitur.*

⁴ Ad regi foret.] Theodorico regi Italiae postquam enim hic Odoacrem Italorum regem vicisset interfecissetque, Italiae rex factus est, anno Christi 409.

⁵ Ravenna urbe.] Ravenna urbs est Italiae: in ora littoris Adriaticæ, quæ exundante mari non medio-crem accipit cœni palustris partem. Unde Silius l. vi:

Lenia paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.

Hinc orti feruntur plures illustres viri, ut Cassiodorus senator; sancti Apollinaris, Vitalis, Gervasius et Protasius, nec non Petrus ille Ravennas in sacra theologia celeberrimus. In hac autem urbe regni sui sedem Theodericus post Odoacrem constituit, eandemque successores quoque reges Gothi incoluerunt: sed in eadem urbe Opilio et Gaudentium manere sic constituerant, ut hinc notarum, quas Threicias vocat Cic., pœna excedere jussi fuerint.

⁶ Notas insigniti frontibus.] Supplicium hoc primum quidem fuit servorum; deinde quorumlibet reorum infamium viliumque. Supplicium fuit servorum: cum enim Domini in servos tanquam in homines, quos occidere potuissent, servatos jus vitæ necisque habere se putarent, propterea in eosdem servos quod placuisset supplicium exercere se posse arbitrabantur. Unde Juvenalis l. v, sat. 14, v. 21:

Tum felix, quoties aliquis, torture vocato,
Uritur ardenti duo propter lintea ferro.

C Et Martialis l. ii, epig. 29:

Et numerosa linunt stellantem splenia frontem:
Ignoras quis sit? splenia tolle, leges.

At supplicium idem reorum postea infamium viliumque fuit; Seneca enim, l. iii de Ira, cap. 3, *Variarum*, inquit, *vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis, et bestiarum immanium cavæ: inter hos Cucujas* Observ. l. vii, cap. 13, recenset *calumniatores*. Hi porro dicuntur *notas insigniti*: sicut Horatio, *Quodlibet indutus*; et Virgil., *Flores inscripti nomina regum*, more Græcorum intelligendo *πρόβα, secundum, per, etc.*

Ex his autem omnibus patet delatores Boetii injustos audiendos non fuisse: unde addit: *Quid huic scœritati posse astrui videtur?* quasi dicat: Cum in ejusmodi homines tam severe actum fuerit, cognitis eorumdem vitiiis, isdem deferentibus fides non debuit adhiberi, et tamen *quo die nos detulerunt*, inquit Boetius, *eodem nostri nominis delatio*, veluti justissima, suscepta est. *Nostræ artes ita meruerunt?* non certe, cum veritatem virtutemque semper colere studuerimus. *An illos accusatores justos fecit præmissa damnatio?* Nullatenus: imo vero damnati, suo crimine id saltem meruerunt, ut ipsis, etiam verum dicentibus, fides nulla adhiberetur: quare si fortuna cœca non foret, *hanc puduisset si minus accusatæ innocentie, at accusantium vililitatis.* Injusta ergo hæc exsilii causa ex parte accusantium.

⁷ At cujus criminis arguimur? Deinde injusta est prædicti exsilii causa ex parte criminis; quippe quod allegatum non est, aut non probatum: *Summa enim sive numerus criminum quæ Boetio objicebantur, in his versatur: 1º quod senatum voluerit esse salvum; 2º quod ejusdem senatus delatorem impediverit; 3º quod ad restituendam rempublicam Romanam litteras composerit; 4º quod sacrolegio conscientiam polluerit.* Sed hæc omnia ut crimina non sunt, aut a Boetio aliena: sicut deinceps demonstrabitur.

quæris? ¹ Senatum dicimur salvum esse voluisse. A tem, vel concessisse mendacium. **53** Verum id quoquo modo sit, tuo sapientiumque judicio æstimandum relinquo. Cujus rei seriem atque veritatem ne latere posterose queat ² stylo etiam memoriaræque mandavi. Nam de ³ compositis falso litteris, quibus libertatem arguo sperasse Romanam, quid attinet ⁽⁵⁾ dicere? Quarum fraus aperta patuisset, si nobis ipsorum confessione delatorum, quod in omnibus negotiis maximas vires habet, ut liquisset. Nam quæ sperari reliqua libertas potest? Atque utinam posset ulla! Respondissem Canii verbo, qui cum a ⁴ C. Cæsare Germanici filio conscius contra se factæ

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.
^b Negabimusne.
^c Cura objecta.

^d Senatus.
^e Calano.

NOTÆ.

¹ Senatum dicimur salvum esse voluisse.] Primum Boethii crimen. Senatus apud Romanos erat consilium constans ex senioribus : unde Tullius in Catone : *Consilium et ratio et sententia nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri senatum appellarent.* Apud Lacedæmonios quidem *ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam appellantur senes* : quare Ovid. v. Pastorum :

Magna fuit quondam capitis reverentia cani
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus juvenes, animosaque bella gerebant.
Et pro diis aderant in statione suis.
Viribus ille senex, nec habendis utilis armis,
Consilio patriæ sæpe ferebat opem.
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros,
Nomen et ætatis mite senatus habet.
Jura dabat populo senior finitæque certis
Legibus est ætas, unde petatur honor.

Scribit autem Plutarchus Romulum ex optimatibus centum creasse senatores, eorumque collegium ex ætate senatum appellasse : quod, forma saltem continuata, usque ad ipsa Boethii tempora perseveravit : primumque Boethii crimen dicitur, quod voluerit amplissimum hunc ordinem esse salvum, tunc scilicet, cum innocenter senatum *majestatis crimine* accusatum defendit ac liberavit : quod non negat Boethius a se factum : *Volui, inquit, nec unquam velle desistam, sed negat esse crimen : an optasse illius ordinis salutem nefas vocabo?* quanquam enim ipse senatus *svs* de Boetio decretis effecit ut qui perturbatione judicaret, is nefas putaret optasse illius ordinis salutem : Boethius tamen, ratus aliorum in se peccatum sibi non dare peccandi licentiam, nefas putavit sibi, vel occuluisse veritatem, silendo bona quæ in senatu noverat, vel concessisse mendacium, loquendo mala quæ de senatu fingebantur. Optime Socrates apud Platonem l. vi de Repub., oportet odisse mendacium, diligere veritatem.

² Delatorem ne documenta deferret, quibus senatum *majestatis reum*, etc.] Secundum Boethii crimen, quod tamen cum primo ita conjunctum est, ut si illud crimen non fuerit, quemadmodum crimen non fuisse dictum est, hoc etiam crimen esse non possit : quare si fatebimur, inquit Boethius, nos voluisse senatum esse salvum, impediendi delatoris opera cessabit. Sed ut hoc percipiatur, dicendum quid *majestas*, et quid *majestatis crimen*.

Majestas est supremus honos, quo populus tenetur afficere principem, velut spirantem Dei imaginem : *Subjecti estote*, inquit S. Petrus epist. I, cap. n, omni humanae creaturæ propter Deum : sive regi quasi præcellentis : sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum : quia sic est voluntas Dei... Deum timeate, regem honorificate.

B Quod autem honos, cujus *majestas* est quædam pars sive species, sit honorantius, reverentia vero circa quam eadem *majestas* versatur, honorati principis ; propterea poetæ fixerunt *Majestatem* filiam esse *Honoris* et *Reverentiæ* : audi Ovidium, l. v. Fast. :

Donec Honor, placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimus imposuere toris.
Hinc nata *Majestas*, quæ mundum temperat omnem,
Quaque die partu est edita, magna fuit.
Nec mora, consedit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Crimen ergo *majestatis* illud dicitur, quod est adversus honorem principibus debitum : quare cum forma imperii Romani aliquando fuerit *populi status*, ideo crimen *majestatis* apud jurisconsultos est quod adversus populum Romanum vel securitatem ejus committitur : et rei *majestatis* d. l. 4. ff. ad leg. Jul. maj. dicuntur qui ejusmodi crimen committunt : quanquam enim honor sit genus *majestatis*, sermone tamen communi, ut loquitur Vives, honor et *majestas* ita distinguuntur, ut *majestas* dicatur persona ipsa quam supremo honore afficimus : sicut Cicero n. de Natura deorum, *Sustinendi*, inquit, *muieris propter imbecillitatem difficultas minime cadit in majestatem deorum* : sicut etiam nos Galli loquendo de rege dicimus : *Sa Majestè*. Senatus porro Romanus temporibus Boethii accusatus fuit, quod adversus Theodericum Italiæ regem, honoremque illi debitum aliquod molitus fuerit : sed hunc innocenter defendit liberavitque Boethius, quod crimini eidem vertitur : *Delatorem*, inquit, *ne documenta deferret, quibus senatum majestatis reum faceret, impedisse criminamur*.

³ De compositis falso litteris.] Tertium Boethii crimen in hoc versatur, quod feratur compositisse litteras quibus Romanam libertatem sperasset : sed litteras istas non a Boetio, sed ab ejus inimicis scriptas probasset vel ipsa delatorum confessio, si eidem Boetio data fuisset delatorum interrogandorum facultas.

⁴ C. Cæsare Germanici filio.] *Germanicus*, ex Suetonio in Caligula, *Drusi et minoris Antonie filius, omnes corporis animique virtutes habuit, et quantas nemini cuiquam contigisse satis constat.* A Tiberio patruo adoptatus, quæsturam quinquentium antequam per leges liceret, et post eam consulatum statim gessit. *Habit in matrimonio Agrippinam, ex qua novem liberos tulit, inter quos fuit Caius Cæsar, qui quia manipulario habitu inter milites educabatur, Caligulæ nomen castrensi loco traxit.* Hic autem non minore livore ac malignitate, quam superbia sævitique pene adversus omnis ævi homines grassatus est : sed eundem bacchantem atque grassantem non defuit plerisque animus adoriri : una vero alteraque conspiratione detecta, aliis per ino-

conjuratiōnis fuisse diceretur: Si ego (10), inquit, scissem, tu nescisses. ¹ Quā in re non ita sensus nostros mōror lebetavit, ut impios scelerata contra virtutem querar molitos: sed quæ speraverint, effecisse vehementer admiror. Nam deteriora velle, ² nostri fuerit fortasse defectus: posse vero contra innocentiam, quæ sceleratus quisque conceperit, ³ inspectante Deo, monstri (13) simile ^a est. ⁵⁻¹ Unde ^b haud injuria ⁴ tuorum quidam familiarium ^c quæsiuit: si quidem Deus, inquit, est, unde ^d mala? bona vero unde, si non ^e est? Sed ⁵ fas fuerit ^e nefarios homines, qui honorum omnium, totiusque

A senatus sanguinem petunt, nos etiam, quos ⁷ pro pugnare bonis (5) senatuique viderant, ⁸ perditum ire voluisse. Sed num idem ⁹ de ^f patribus quoque merebatur? Meministi, ut opinor, ⁹ quoniam me dicturum quid facturumve præsens semper ipsa dirigeras. Meministi, inquam, ⁵⁵ ¹⁰ Veronæ ¹¹ cum ^b rex avidus communis exitii, ¹² majestatis crimen in Albinum delatum, ad cunctum senatus ordinem transferre moliretur, universi innocentiam senatus ¹³ quanta mei ¹ securitate periculi defenderim. Scis me hæc et vera proferre, et in nulla unquam mei (5) laude jactasse. Minuit enim quodam modo ¹⁴ se

INTERPRETATIO.

^a Et veluti paradoxum.

^b Non immerito.

^c O Philosophia.

^d Quippe quæ a Deo esse non possunt.

^e Cum bona sine Deo esse nequeant.

^f Senatoribus ipsis.

^g O Philosophia.

^h Theodericus.

ⁱ Contemptus.

NOTE.

*piam occasionis cunctantibus, duo consilium communi-
caverunt perfecturum.*

¹ *Qua in re.*] Accusatione sive nominis delatione in Boetium facta.

² *Nostri defectus.*] Cur bonum meliusve velimus, causa querenda extra nos, quippe qui II Corinth. in non sumus sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. At cur malum deteriusve velimus, causa est in nobis, quorum utpote infirmorum est posse peccare.

³ *Inspectante Deo.*] Quod Deus sit summe bonus, admiratione videtur dignum, probos ab improbis, Deo inspectante, opprimi: unde id *monstri simile* videtur, quasi præter ordinarium naturæ ordinem,

⁴ *Tuorum quidam familiarium.*] Plato quidem, x de Leg., et post illum Seneca hoc argumentum traxerunt. Quisquis autem fuerit auctor hujus dilemmatis: *Si Deus est, unde mala? ut si non est, unde bona?* melior videtur conditio ejus qui ex bonis ait, quam illius qui ex malis negat Deum existere: quoniam quod bona, tot sunt Dei existentis argumenta: nullo autem malo conjici potest Deum non existere.

⁵ *Fas fuerit.*] Id est, licet: fas enim, inquit Festus, dicitur a fando, quasi fatum a diis vel saltem a deorum ministris sacerdotibus: sicut *jus a jubeo*, quasi jussum a magistratu; unde Virgil. I Georg. v. 268:

Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas et jura sinunt.

Cum igitur nihil magis licitum sit quam quod a Deo jussum dictumque fuerit, idcirco *fas fuerit* idem quod *licet*.

⁶ *Nefarios homines.*] *Improbos.* Nefandum, inquit Asconius Pedianus in 3 contra Verrem, est non *fandum*: nefarium, quod sacra pollutit farre pio solita celebrari: ergo nefarii sacrilegi. At putaverim *nefarium* ab eadem esse origine a qua *nefandum*, quod vir improbus dignus non sit qui fando celebretur: sic dicitur detestabilis quem testari nefas.

⁷ *Pro pugnare bonis senatuique.*] Id est *pro bonis et pro senatu*: Sic Terentius: *Mihi peccat, si quid peccat*: sic vulgatum illud, *Tibi militat æther*.

⁸ *Perditum ire.*] *Non perditos ire*: quoniam, ut grammaticæ loquar, *supina* sunt nomina *substantiva*, quare nec *genus* mutant pro diverso genere alterius nominis *substantivi*: ait enim Tullius *madefactum iri Græciam sanguine*; nec etiam *numerum*: cum Livius dicat, *latrocinia iri sublatum*: sed nemo hæc nescit.

⁹ *De patribus.*] *Senatoribus*: senatores enim dicuntur patres et ætate et officio, ut docet Sallust. initio Belli Catilinarii: *Hi, inquit, vel, ætate vel curæ*

B *similitudinè, patres appellabuntur.* Ætate quidem, quod instar patrum sint natu grandes: sic quippe ab ætate senili dicti sunt senatores, ut jam monuimus, Officio vero, quod sicut patres filios suos, ita illi rempublicam curent: hos enim, inquit Festus, *initio urbis conditæ Romulus centum delegit, ut agrorum partes attribuerent tenuioribus præiude ac liberis, ac pecunias dividerent.* Vide ut crescat injuria Boetio illata: nam magna est injuria innocentem Boetium odio haberi ab improbis, major eundem ab his re vera opprimi; maxima, ab iis qui et ætate et officio tenebantur ipsum tueri: sed incomprehensa et inefabilis, ab iisdem] de quibus ipse Boetius *dictis factisve* optime meritis fuit.

¹⁰ *Veronæ.*] Verona est civitas Venetiæ quæ a Gallis condita, duce Brenno, a qua *Brenona* primum, deinde *Verona*, auctore Justino, l. xx, dicta est. Ex hac urbe præstantes viri orti sunt; ut Catullus, Julius Scaliger et, ut quibusdam placet, Plinius.

¹¹ *Cum rex.*] Theodericus, qui erat rex Italiae.

¹² *Majestatis crimen in Albinum.*] De crimine majestatis dictum est in hac prosa adnotatione 19, de Albino vero adnot. 10, sicut et de senatu adnot. 20.

¹³ *Quanta securitate periculi.*] *Securitas*, inquit philosophi, est recta placidaque mentis, mala impendenda non eurant, constitutio: ut enim a cura dicitur *curiosus* qui *cura præter modum utitur*, teste Varone, v de L. I., sic a cura est *securus*, qui est *sine cura*. Hinc securitas hic est periculi incuria sive contemptus. Sic. Virg. Æn. vii, v. 302:

Quid Syrtas, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profiuit? optato conduntur Tibridis alveo.
Securi pelagi atque mei.

¹⁴ *Se probantis conscientie secretum.*] *Conscientia* generatim nihil aliud videtur quam mens cum sui tum suæ cogitationis sciens: unde Tullius, in de Off., *Cum jurato*, inquit, *dicenda sententia sit, meminerit Deum se habere testem, id est, ut ego arbitror, mentem suam: unde etiam ut clara distinctaque cognitione, sic conscientia convincimur: quare Quintil., Ins. orat. l. v, conscientia, ait, mille testes: sensus interprete non eget.* Hinc autem conscientia duplcis generis est, nempe bona et mala: *Conscientiæ in utramque partem magna vis est*, ait Cic. pro Mil., *ut neque timeant qui nihil commiserunt, et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.* *Conscientia bona*, recte factorum convincimur: unde recordatio jucundissima, quæ nunc dicitur *conscientiæ se probantis secretum*, quod ut laude sui communicatur sic minuit, utpote minus secretum: propterea stantunt Stoici ne te *quæsieris extra*: et Macrobius, in Somn. Scip. l. ii c. 10. *Virtutis, inquit, fructum*

probantis conscientiae secretum, quoties ostentando quis factum, recipit famae pretium. Sed innocentem nostram a quis ¹ exceperit eventus, vides. Pro vera virtutis praemiis falsi sceleris poenas subimus. **56** Et cujus unquam ² facinoris manifesta confessio ita iudices habuit ³ in severitate concordēs, ⁴ ut non aliquos vel ipse humani error ingenii, vel fortunae conditio cunctis mortalibus incerta submitteret? ⁵ Si inflammare sacras aedes voluisse; si sa-

A cerdotes impio jugulare (5) gladio; si bonis omnibus necem struxisse diceremur: ⁶ praesentem tamen sententia confessum convictumve punisset. **57** Nunc ⁷ quingentis fere passuum millibus procul moti, ⁸ atque indefensi, ob studium propensius in senatum ⁹ mortis proscriptionique damnatur. ¹⁰ O meritos de simili crimine neminem posse convinci! cujus dignitatem reatus ipsi etiam, qui detulere, viderunt: quam (5) uti alicujus sceleris admi-

INTERPRETATIO.

^a Quisnam fuerit exitus et finis nostrae integritatis.
^b Gravioris alicujus sceleris.
^c Ut ne unus quidem iudex a communi reliquorum sententia, aut humano errore, aut misericordia discederet.

^d Ab iis iudicibus, a quibus damnatur.
^e O nostri iudices: nullus vestrum potest convinci simili crimine; quod nimirum ipsis etiam delatoribus nullum ita videtur, illud ut facti sacrilegii scelere larvatum proponere studuerint.

NOTE.

sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Sed divine magis Spiritus sanctus, cum Proverb. xxvii: *Laudet te alicuius, et non os tuum; extraneus et non labia tua*: tum etiam Matthaei vi: *Cum facis elemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocritae faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus*. Conscientia vero mala, malefactorum convincimur: unde recordatio tristis: *Suum enim quemque scelus agitat amentioque afficit*, inquit Tullius pro Sext. Ros., *sua mala cogitationes conscientiae animi terrent*.

¹ Exceperit eventus.] *Interceperit exitus*: nam excipere inter plures alias significationes idem est atque incautum comprehendere; ut apud Ciceronem ad Att., *Adnoniti sumus, inquit, ut caveremus ne exciperemur a Caesare, quod is in eadem loca quae nos petebamus, celerius etiam, quam nos possemus, eo quo intenderat venturus esset*. Et apud Virgil. *Aen. x. v. 386*:

Nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum, crudeli morte sodalis
Excipit: atque ense tumido in pulmone recondit.

Eventus autem Ciceroni i de Juv. est alicujus exitus negotii: unde n de Orat., *Consilia*, inquit, *primum, deinde acta, postea eventus*: propterea quidquid sive boni sive mali casu accidit, id eventus solet dici: quare idem orator: *Qui sciunt, ait, quid aliis acciderit, facile ex aliorum eventibus, suis rationibus possunt providere*: Virgil. *Aen. x, v. 459*:

Hic magnus sedet Aeneas, secumque volutat
Eventus belli varios.

Et Ovid. n de Ponto:

Nam timor eventus deterioris abest.

² Facinoris.] *Grandioris alicujus criminis*: facinus enim a verbo facio deducitur: quomobrem est insigne aliquod factum sive bonum sive malum: in bonam quidem partem accipitur a Sallustio in Bello Jugur. *Multa, inquit, et praecleara rei militaris facinora fecerat*: in malam vero a Tullio n Offic., *Ab hoc, ait, nulla fraus, nullum facinus aberit*: atque hoc ultimo modo nunc accipitur.

³ In severitate concordēs.] *Severitas* proprie iudicis est, quatenus hic nihil de supplicio, aut levitate aut affectu animi remittit: propterea severitatis, et facilitatis et misericordia opponuntur: propterea etiam qui in sua sententia permanet, is *perseverare* dicitur. At concordēs ii habentur qui inter se consentientes unius videntur esse animi: quod enim, iudice Tullio i Tusc., quibusdam cor ipsum animus videtur, ex hoc *excordes, ve cordes, concordēsque dicuntur*. Sic Virg. *ecl. iv, v. 46*:

Talia saecula suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcae.

⁴ Ut non aliquos.] Voluit auctor hic notare et fa-

B cilitatem et misericordiam quibus severitas iudicis mutari potest. Facilitas quidem notatur *humani errore ingenii*, quod innata sua infirmitate, errantis instar, modo haec, modo illic inclinatur: error enim proprie eorum est qui viae ignari extra institutum iter deflectunt: unde Virgil. v. *Aen., v. 590*:

Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indepensus et irremediabilis error.

Misericordia vero notatur *fortunae conditione cunctis mortalibus incerta*: nam misericordia est affectio hominis adversas alterius res, cum casus, quibus propter maximam fortunae inconstantiam ipse obnoxius sit, dolentis.

⁵ Si inflammare, etc.] In enumerandis sceleribus haec crescit oratio: nam grave scelus, *inflammare sacras aedes*; gravius, sacerdotēs *impio jugulare gladio*; gravissimum, *bonis omnibus necem struxisse*.

⁶ Praesentem tamen sententia confessum convictumve punisset.] Homo iudex sententiam non fert, nisi auctoritate Dei, cujus vires agit: quomobrem ille sententiam Deo dignam ferat necesse est: sicut ergo Deus neminem nisi convictum damnat: sic homo pariter neminem nisi convictum dampnare debet. Convincitur autem reus vel sua confessione, vel aliis testimoniis, quibus satisfacere nequit: quod cum non possit fieri, nisi reo praesente, propterea res imprimis citandus, deinde interrogandus, audiendusque, quod tamen Boetio negatur: usque adeo injusta est ea, qua afficitur, poena.

⁷ Quingentis fere passuum millibus.] Tantum ab urbe in qua damnatus est Boetius, distabat Ticinum, ubi idem Boetius inclusus detinebatur. Est autem Ticinum Insubriae civitas, quam recentiores *Papiam* vocant, a Ticino fluvio praeterlabente nomen habens.

⁸ Morti, proscriptionique.] Proscriptio duplicis generis etiam apud Ciceronem. Alia est proscriptio rerum, quatenus haec, inscriptis quibusdam tabulis, venales significantur. Sic Tullius pro Flacco dixit *praediorum proscriptiones*. Alia proscriptio personarum, quatenus haec scriptura in exilium ita relegantur, ut hic tuta non sit earum salus: sic idem Tull., pro Rosc., *Caveat, inquit, per deos immortales, ne nova et multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur*. Cum autem hic Boetius *mortis proscriptio-nisque* meminerit, idcirco locutus videtur de ultimo hoc proscriptio-nis genere. Ex quo patet Eunodium in Panegyrico regis Theoderici, oratoric magis haec quam vere dixisse: *Nullus incommoda proscriptio-nis ingensit*.

⁹ O meritos, de simili crimine neminem posse convinci.] Quasi dicat: O senatores hujus in nos latae sententiae conscios (vos enim jam nostra compellat oratio), o meritos neminem vestrum posse convinci simili crimine; quod nimirum propensius haberit

stione fuscarent, ¹ ob ambitum dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentiti sunt. 58 Atqui et ² tu ^a insita nobis, omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellebas, et sub tuis oculis sacrilegio locum esse fas non erat: instillabas enim auribus cogitationibus quotidie meis Pythagoricum illud ^b $\pi\sigma\upsilon\ \Theta\epsilon\acute{\omega}\nu$. Nec conveniebat vilissimo-

A rum me spirituum (⁵) præsidia captare, quem tu in hanc excellentiam componebas, ut consimilem Deo faceres. 59 ³ Præterea ^c penetrali innocens domus, honestissimorum ^d cœtus amicorum, socer etiam Symmachus sanctus, et æque ac tu ipsa reverendus, ab omni nos hujus criminis suspicione defendunt.

INTERPRETATIO.

^a O philosophia
^b Sequere Deum.

^c Locus interior secretiorque.
^d Societas.

NOTÆ.

studium in sonatum: quo nihil elegantius esse possit ad exaggerandam hinc magnanimitatem Boetii, inde omnium senatorum ignaviam.

² *Ob ambitum dignitatis sacrilegio.*] Quartum Boetii crimen est sacrilegium; sed in quo versetur hoc sacrilegium, non ita manifestum est. Gallicus Boetii interpres de *la Boucherie* id vitii in hoc versari arbitratur, quod Boetius suffragia ad magistratum consequendum necessaria dolo sibi conciliaverit; quod Latini *crimen ambitus*, a circumumdo supplicandoque, Græci *ἀγορανομία* vocant, quodque latis legibus puniebatur. Alii vero, ut Thomas et Ascensius, id vitium putant fuisse, quod vulgo dicimus *sortilegium*, quo nomine videtur uti ipse Plinius l. xxviii. c. 4, ad significandas quasdam magicas superstitiones: unde forte pro *sacrilegio* legendum *sortilegio*: quæ quidem opinio his rationibus confirmari potest: 1º enim ipsis Boetii temporibus, qui arte quadam, ut præstabat Boetius, cæteris præstare videbantur, hi non raro *artis magicæ* accusabantur, testis Cassiodorus l. iv Var., ep. 22 et 23, ubi Basilii et Prætextati hujus criminis accusatorum causa quinque senatorum iudicio committitur, *ut nec opprimantur innocui, nec leges evadant criminosi*; 2º quibus argumentis se Boetius de ejusmodi crimine purgat, hæc tantam non habent pro *democopia*, quantum pro *sortilegio* virtutem, ut statim videbitur; 3º non tam *ambitus* quam *sortilegii* crimen in philosophiam refundi potest: quandoquidem prius etiam ignarorum, posterius non nisi doctorum dicebatur esse. Atqui *hoc ipso*, inquit Boetius postea, *videbimur affines fuisse maleficio, quod tuis imbuti discipulis, tuis instituti moribus sumus.*

Verum, inquis, *crimen ambitus* recte dicitur *sacrilegium*: quod hoc violentur leges, et sacramentum, sine quo ad magistratus antiqui non perveire solebant. Crimen vero *magicæ* non ita bene dicitur *sacrilegium*. At, inquam, primum si legendum fuerit pro *sacrilegio sortilegium*, ut forte legendum, hæc difficultas nulla est. Deinde *sortilegii* non minus quam *ambitus* crimine violantur leges et sacramentum, quo nimirum aquis lustralibus initiati malos genios ejuravimus: hinc Cassiodorus, prædicta epist. 22, *Versari, inquit non licet in magicis artibus, temporibus Christianis.* Postremo sacrilegus, unde sacrilegium, dicitur quasi sacra legens sive furans: legere enim etiam furari est: unde Virg. ecl. 9. v. 21:

Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper.

Sed qui prædictæ superstitioni vacat, is cultum Deo debitum furatur. Nunc videnda argumenta quibus illud crimen Boetius purgat.

² *Tu insita nobis.*] Primum argumentum quo Boetius se a prædicto purgat crimine, desumitur ex parte ipsius philosophiæ quæ menti humanæ insita, hanc ita sejungit a rebus caducis, ut eandem conjungat cum rebus perpetuis, non iis quidem *vilissimis*, sed earum uni et primæ, nimirum Deo, cujus similitudinem habet. Est quidem philosophia menti humanæ, id est *nobis insita*, quia tota versatur in cogitatione, cognitione scilicet clara et distincta, et iudicio quod hoc cognitione fundatur: cogitatio autem optime dicitur qualitas mentis humanæ, sive

nobis insita. Eadem philosophia mentem humanam sejungit a rebus caducis, hoc est *omnem rerum mortalium cupidinem de nostri animi sede pellit*: quoniam omnibus moderatur mentis affectibus, adeoque huic præsertim rerum caducarum cupiditati, quæ et *hominem reddat cæcos* apud Ciceronem, et *radix omnium malorum est* apud Apostolum, I Tim. vi. Ipsa philosophia mentem humanam conjungit cum rebus perpetuis: ut videlicet parte illa cum qua mens humana, instinctu philosophiæ, societatem init, æternum perseverante, æternus esse possit amor, æternaque idcirco illa, quæ illius amoris comes est individua, voluptas. At philosophia non sinit mentem humanam sic adhærere rebus perpetuis creatis, quas malos genios vocamus, ut *sub ejus oculis sacrilegio locus sit: instillat enim auribus cogitationibusque quotidie nostris Pythagoricum illud $\pi\sigma\upsilon\ \Theta\epsilon\acute{\omega}\nu$* , sequere Deum, quod etiam habetur Deuteron. xii: *Domînium Deum vestrum sequimini, et ipsum time, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi servietis, et ipsi adhærebitis.* Denique cum philosophia hominem faciat Deo consimilem, non quidem corpore, quemadmodum expressit Virgilius: *Os humerosque deo similis.* Deus quippe est corporis expers, sed mente, efficiens scilicet ut mens nostra instar Dei cogitans, nec erroribus nec vitiis indulget, propterea eadem philosophia mentem nostram ita conjungit cum Deo tanquam cum primo veritatis virtutisque magistro, ut *non conveniat vilissimorum nos spirituum præsidia captare.* Vilissimi autem illi spiritus sunt mali geni, quorum opo homines quidam perdit mira præstare creduntur, non solum a Christianis, docente sæpius sacro textu; sed etiam ab ipsis paganis. Unde Virg. ecl. 8, v. 69:

Carmina vel cælo possunt deducere lunam:
Carminibus Circe suos mutavit Ulysses:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Horat. Epod. od. 17:

An quæ movere cereas imagines,
Ut ipse nosti curiosus, et Polo
Deripere lunam vobis possim meis.
Possim crematos excitare mortuos
Desiderique temperare poculum.

^D Ovid. et alii.

³ *Præterea penetrali.*] Alterum argumentum quo Boetius se purgat a prædicto crimine, accipitur ex virtute præstanti domesticorum, amicorum et affinium, cum quibus idem Boetius antiquam habuit necessitudinem. Cum enim virtus et vitium ita sint contraria, ut nulla esse possit virtutis vitiique societas, si arcta fuerit inter quemdam virum, et probos domesticos, amicos, affinesque societas, certe vir ille non debet esse suspectus illius præsertim criminis quod illis familiaribus nec ignotum esse potuit nec irreprehensum. Cum ergo crimen *sortilegii*, ut pote quod ut gravius, sic et frequentius et manifestius est crimine *ambitus*, non possit non cognosci et non reprehendi a sanctissimis familiaribus, si Boetius arcissimam habuerit familiaritatem cum probis domesticis, amicis et affinis, is certe reus esse nequit criminis *sortilegii*: habuit autem Boetius hanc familiaritatem: 1º quidem cum probis domesticis:

60 Sed o nefas! illi vero¹ de te^a tanti criminis A fidem capiunt, atque hoc ipso videbimur affines fuisse maleficio, ² quod tuis imbuti disciplinis, tuis instituti moribus sumus. Ita non est satis nihil mihi profuisse tuam reverentiam, nisi ultra tu meam potius offensione lacereris. (3) At vero hic etiam nostris malis cumulus accedit, ³ quod ^b existimatio plurimorum non rerum merita, sed fortunæ spectat eventum, eaque tantum judicat⁴ esse provisā, quæ felicitas commendaverit. Quo fit, ut existimatio bona

prima omnium deserat infelices. 61 Qui nunc populi rumores, ^c quam dissona^d multiplicesque sententia, piget reminisci. Hoc tantum dixerim, ultimam esse adversæ fortunæ ^e sarcinam, quod dum miseris aliquod crimen affingitur, quæ ⁵ perferunt, meruisse creduntur: et ego si quidem bonis omnibus (5) pulsus, dignitatibus exutus, existimatio fœdatus, ob beneficium, supplicium tuli. Videre autem videtur nefarias ⁶ sceleratorum ^f officinas ⁷ gaudium lætitiæque fluitantes: ⁸ perditissimum quemque

INTERPRETATIO.

^a Tu, o Philosophia, nostræ es criminationis occasio.

^b Plures fortunæ veluti assentientes, non ut judicandum, sed ut a fortuna judicari videtur, judicant de merito.

^c De Boetio.

^d Aliis damnantibus defendentibus aliis de plebe viris.

^e Onus.

^f Domos.

NOTE.

nam, ut dicitur prosa 3, lib. II, felicissimus fuit cum conjugis pudore tum masculæ probris opportunitate, ita ut duas pariter consules liberos suos domo proveli sub frequentia patrum, sub plebis acacritate viderit: hinc nunc dicitur penetrat innocens domus: penetrat quippe est locus interior, dictus a penu: penus autem, inquit Festus, vocatur locus intimus in æde Vestæ, tegebitur septus: unde Virgil. I Georg., v. 379:

Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter.

² Cum probis amicis: adfuit enim semper illi honestissimorum cæsus amicorum; ³ cum probis affinis: nam socer ejus Symmachus sanctus, et æque ac ipsa Philosophia reverendus fuit. Quantus autem fuerit ille socer Symmachus, colligi potest tum ex Cassiodoro, qui ait Var. I. IV, ep. 6. Theodoricum regem ad ipsum ut virum patricium scripsisse, petenti non concedatur licentio recedendi de urbe, et ep. 22, eundem regem voluisse ut idem Symmachus cum quatuor aliis senatoribus de causa prædictorum Basili et Prætextati iudicium ferret; et ep. 31, eundem regem Symmacho iterum scribentem dixisse Symmachum Romam decorasse domum pulchritudine; tum etiam ex Prisciano Casariensi, I. de Ponderibus et Mensuris, et Ennodio, quibus dicitur ille Symmachus omni virtutis luce fulgere, et cæteris tanquam virtutum exemplar proponi posse. Propterea Philosophia, infra I. II, pros. 4, viget, inquit, incolumis pretiosissimum generis lumant decus, Symmachus socer.

¹ De te criminis fidem capiunt.] Id est, propter te, o Philosophia, tantum illud crimen de me credunt: sic enim Seneca: Majora monstra veris vix capiunt fidem; sic ipse Virgil. Æn. v, v. 604:

Hic primum fortuna fidem mutata novavit.

² Quod tuis imbuti disciplinis.] Solent nimirum ii qui ut præcipitatione aut præiudicio judicant, temerarium de iis, quæ ipsi ignorant, proferre iudicium: quemadmodum S. Judas in sua Epist. his expressit verbis: Quæcumque ignorant, blasphemant. Sic ignara plebecula insolitos motus eorum quos aut sortarios aut lycanthropos vocat, qui sæpius perturbati cerebri aut læsæ imaginationis sunt, malis geniis refert acceptos. Sic nonnulli existimarunt artem conficiendi auri a demonibus esse, ut ait Delrio Disquis. mag. I. I. Sic Galenus, II de Diff. feb. c. 7, et cap. 10 de Simpl. med. fac., de semetipso locutus ait se propter singularem suam eruditionem positum fuisse in numero eorum qui malorum geniorum artibus adjuvi morbos depellant. Sic ergo Boetius, qui, ut loquitur Theodericus rex apud Cassiodorum I. I Var., ep. 45, multa eruditio saginatus fuit, ut artes, quæ exercent vulgariter nescientes in ipso disciplinarum fonte potaverit, propter summam suam eruditionem visus est huic affinis fuisse maleficio. Quare cum

B nemo dici possit ex eo esse affinis crimini ambitus, quod sit eruditissimus, sicut de crimine sortilegii dicitur: inde concluditur Boetius non ambitus, sed sortilegii crimine accusatus fuisse; sed immerito, sicut ex prædictis demonstratur: hinc tamen non desinit ipsa Boetii existimatio apud plurimos minui.

³ Quod existimatio plurimorum, etc.] Scilicet plurimi judicando, non cogitatione clara et distincta, quæ in nobis est prima veri iudicii regula, sed præcipitatione et præiudicio feruntur: sic quod amore divitiarum, odio paupertatem prosequantur, de divitiarum bonam, de pauperibus vero malam habent existimationem: sic amici Job, quod hunc viderent calamitatibus oppressum, eundem judicant improbum: quo fit, ut existimatio bona prima omnium deserat infelices: hinc vulgus, quæ felicitas commendaverit, ea tantum judicat esse prudentis.

⁴ Esse provisā.] Ab homine: Solet quippe vulgus ab eventu prudentiam hominis ita inferre, ut cuius videt exitum infelicem, hunc male adeoque imprudenter incipisse negotium concludat: id quidem sibi objicit Ovidius, sed id ipsum statim refutat.

Exitus acta probat: caret successibus, opto
Quisquis habet ab eventu facta notanda putat.

⁵ Quæ perferunt, meruisse creduntur.] Quod nimirum prædicti homines viderint quosdam propter sua scelera iuste punitos fuisse, idcirco hoc præiudicio ducti, quoscunque vident propter delatum crimen affligi, hos judicant quæ perferunt, meruisse. Sed id temeritatis est: cum enim homo iudex tam injustitiæ quam justitiæ possit esse particeps, idcirco sustinenda assensio de causis miseriarum, ne præcipitet iudicaturus.

⁶ Sceleratorum officinas.] Officina, sic dicta quasi officina, quædam est domus pars, in qua opus fit: unde differt ab apotheca, in qua servatur, et a taberna, in qua venditur opus jam factum. Domus igitur vel etiam mentes impiorum hominum, in quibus causa adversus Boetium per summam malitiam ficta est, non abs re vocantur officinæ.

⁷ Gaudio lætitiæque fluitantes.] Sicut enim vas præ liquoris copia effluere: sive exundare dicitur, sic mens præ gaudii copia fluitare dici potest: nam animus, inquit Terentius, luxuria et lascivia diffuit; quodque latius atque uberius exerescit, id effluere dicitur Virgilio, II Georg., v. 367:

Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierit, tunc stringe comas, tunc brachia tonde;
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia et ramos compesce fluentes

⁸ Perditissimum fraudibus imminentem.] Impunitas enim perditorum, similium hominum fraudes parit.

novis delationum fraudibus^a imminetentem :¹ jacere bonos, nostri² discriminis terrore prostratos : flagitiosum quemque ad (10) audendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis invitari :^b insonites autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Itaque libet exclamare

☉ METRUM V.

ARGUMENTUM. — Boetius, considerata lege constantissima, qua Deus alternas luxu, Veneris, dierum tempestatumque vices regit, miratur solum hominem

A ita videri legibus solum, ut præpostero veluti ordine et impiis prospera, et piis adversa contingant. tum rogat Deum ut his tandem dare velit finem.

O stelliferi conditor orbis,
Qui perpetuo nixus solio,
☉ Rapido cœlum turbine versas
Legemque pati sidera cogis,
☽ Ut nunc pleno lucida cornu,
Totis fratris et obvia flammis,
Condat stellas luna minores :

INTERPRETATIO.

^a Intenitum.

^b Innocentes.

O Deus, creator cœli stellati, qui considens in solio

sempiterno, convertis ipsum cœlum vertigine celeri et adis astra subire tuum imperium, gita ut luna modo integro orbe illuminata cunctisque ignibus fratris sui

NOTE.

¹ *Jacere bonos.*] Quia, ut dicitur Lucæ XXIII, *si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet?* si tantus tantique virtute præditus Boetius tam male excipiat, quid sperare possint cæteri virtutum cultores?

² *Discriminis terrore.*] Discrimen idem est quod periculum : sicut enim crinis est a Græco *κρίσις*, quod proprie est *dirinere*; sic discrimen est a *διζωρίσις*, quod etiam *dirinere* est sive ☉ *separare* : unde capillos a se invicem distinctos vocamus *discriminatos*. Claudian. de Nupt. Hon. :

Hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat.

Atqui quo periculo aliquis jactatur, hoc a cætero- rum hominum costu videtur jungi.

Cæterum Boetius paucis hic resumit suas calamitates, earum causam, et quæ ex his consequuntur mala. Calamitates sunt, 1° quod bonis omnibus sit *pulsus*; 2° quod *dignitatis exutus*; quod *existimatione fœdatus*. Causa calamitatum est multiplex ejusdem Boetii, in senatum præcipue *beneficium*, pro quo *supplicium tulit*. Mala quæ ex his consequuntur, sunt primum quod *sonites impunitate*, non modo *ad male defendendum*, sed etiam *ad audendum* imo *ad efficiendum quodlibet facinus* ferantur : insonites vero *et severitate et defensione* priventur. Itaque libet exclamare.

Quod a Pindaro vocatur *Pinlaricum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter, sæpius spondeum anapestam, dactylum et spondeum habet : sed his legibus neglectis, id unum curat Boetius, ut sint quatuor pedes.

1. *Stelliferi orbis.*] Cœli : cœlum enim, etiam iudice Tullio, duplicis est generis : alterum aerium, in quo nubes, imbres, ventique coguntur; alterum stelliferum, quod, a domiciliis nostris altissimum, omnia cingit et coerces, extrema ora et determinato mundi. De hoc autem secundo cœli genere ideo nunc loquitur Boetius, quod dicitur sit de legibus quæ cum in inferioribus corporibus, tum etiam in astris observantur, quas quidem leges Deus ipse statuit a primo momento, quo hæc corpora condidit : propterea Deus nunc cogitatur, *ut conditor*.

2. *Qui perpetuo nixus solio.*] Solium generatim est sedes, in qua plures simul considerare nequeunt : *Solia*, enim, inquit Festus, *appellantur seditia in quibus non plures singuli possunt sedere* : quasi solium dicatur quod solum unum capit. Speciatim vero solium est sedes regia, vulgo *un trône*; sic accipitur a Virgil, sæpius, ut VII. *Æneid.*, v. 169 :

Imperat et solio medius consedit avito.

Deus autem nunc spectatur quatenus est rex : unde versu 27 dicitur *merito rector cohibere modo*; et vers. 46, *Rapidos rector comprime fluctus*; in hoc autem regnum Dei differt a cæteris, quod hæc mutationi sint obnoxia, illud vero æternum sit et immuta-

b bile : quare nunc dicitur *perpetuum* : cui favet illa vocis interpretatio, qua *solum* dicitur *sedes solida*; ut terra, quod solida sit, appellatur *solum*.

3. *Rapido turbine.*] Turbo, Gallice un *tourbillon*, a turbando dicitur, quod factu quodam circuitu materia sic turbetur, ut summa imis, anteriora posterioribus, dextra sinistris succedant. Sic ventus quidam, qui Lucretio vocatur *versobundus*, quique corpora obvia circumagat, vocatur *turbo* : unde Virgil. II. *Æn.*, v. 416 :

Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt.

Sic trochus, vulgatum puerorum ludibrium, appellatur *turbo*. Virg. Sic fusi pensilis circuitio Catullo dicitur *turbo*. Sive autem cœlum credatur solidum, sive liquidum, ibi perennis est materiam motæ circuitio, adeoque *turbo*.

4. *Legemque pati sidera cogis.*] Ut corpus primum non movetur, nisi ab ipso Deo, a quo conditum est; sic idem corpus non movetur nisi secundum eas quas ipse Deus statuit immotasque servat motus leges : optime enim Ovidius,

Nil ita sublime est supraque pericula tendit;
Non sit ut inferius suppositumque Deo.

Sic corpus quod movetur, ab aliquo alio moveatur, necesse est : sic corpus immotum, non movet, etc., ejusmodi de quibus, in philos. Hinc Sapientia æterna Proverb. viii : *Quando Deus, inquit, preparabat cœlos, aderam : quando certa lege et gyro vallabat abyssos, quando æthera firmabat sursum, et librabat fontes aquarum : quando circumdabat mari terminum suum, et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos, etc.*

Cum igitur sidera corpora sint, hæc non solum a Deo sunt, sed legibus ab ipso Deo constitutis servatisque moventur, adeoque Deus *cogit sidera pati* : propterea Deus nunc dicitur regere alternas Lunæ, D Veneris, Dierum, Tempestatumque annuarum vices, sicut deinceps explicandum.

5. *Ut nunc pleno lucida cornu.*] I. Quidem agitur de luna, cujus vices in hoc versantur, quod modo sit plena, modo curvata in cornua. Plena, est luna, sive pleno lucida cornu, cum soli, interjecta terra, e diametro opposita lumen solare media sui parte ad nos remittit : hoc est *totis fratris obvia flammis* : poetis enim Diana, quæ alio nomine dicitur Luna, et Apollo, qui alio quoque nomine dicitur Sol, sunt soror fraterque ab Jove ex Latona eodem partu progeniti. Tunc autem *una condit stellas minores* : quia minus lumen obscuratur offunditurque majori lumine : quamvis autem stellæ, maximam partem, magnitudine lunam superent, stellæ tamen, ut pote magis dissitæ, minus luminis quam luna ad nos diffundunt : hinc luna ut ait Varro IV de L. I., dicitur quasi *lucina*, quod sola noctu lucet : hinc etiam luna vocatur majus sidus, et stellæ minora sidera, non solum in sacro textu, sed

Nunc obscuro pallida cornu,
Phœbo propior lumina perdat.
40 65 Et qui primæ tempore noctis
Agit argentes Hesperus ortus,
Solitas iterum mutet habenas,
Phœbi pallens Lucifer ortu.

A 66 Tu frondifluæ frigore brumæ
Stringis lucem brevior morâ :
Tu, cum fervida venerit æstas,
Agileis noctis dividis horas.
67 Tua vis varium temperat annum,
Ut quas Boreæ spiritus aufert,

INTERPRETATIO.

solis opposita occultet parva sidera; modo obducto orbe
pallens amittat lucem vicinior soli. Ut etiam Hesperus,
qui ortus primo noctis spatio ducere videtur agmen
stellarum frigidarum, idem lucifer mutet rursus frenu

consueti in ortu solis pallidus. Tu contrahis diem in
minus spatium frigore brumæ detondentis frondes : tu
distinguis horas noctis promptas tum cum æstas calida
accessit. Virtus tua sic moderatur annum diversum ut

NOTÆ.

etiam vulgo, et apud Latinos auctores. Horat. Carm.
l. 1, od. 12.

Crescit occulto velut arbor ævo.
Fama Marcelli : micat inter omnes
Julium sidus, velut inter ignes
Luna minores.

Eadem vero luna curvatur in cornua, sive obscuro
est pallida cornu, cum a prædicto plenilunii loco re-
cedens, ad solem ita accedit, ut hinc decrescendo ad
interlunium, inde crescendo ad plenilunium redeat :
propterea Phæbo propior lumina perdit : non omnino
si quidem semper media lune pars a sole illuminatur,
sed qua nos respicit : unde melius homo quam luna
diceretur lumen solare perdere.

10. Et qui primæ tempore noctis.] II. Agitur de Vene-
re, cujus vires in eo consistunt, quod modo subse-
quatur solem occidentem, Hesperus, modo eundem
solem orientem antegrediator, Lucifer, sed ad clari-
orem hujus sideris intelligentiam sua ad grammati-
cos, historicos, poetas et philosophos de hac stella
referenda est doctrina.

Grammaticis Hesperus, Hesperugo; Vesper Ves-
perugo; Lucifer, Φωσφόρος; stella tam serotina quam
matutina, idem sunt Veneris sidus : nam Cicero, II
de Nat. deor., Infima est, inquit, quinque errantium
terræque proxima stella Veneris, quæ Φωσφόρος, Latine
Lucifer dicitur, cum antegreditur solem cum subsequi-
tur autem, Hesperus : unde Martialis Epig. l. VIII, ep.
21, Phosphore, redde diem. Et Virgil. ecl. 10, v. 77 :

Itē domus saturæ, venit Hesperus, ite capellæ.

Historici Hesperus, Atlantis peritissimus astronomi
frater, astronomiæ pariter studiosissimus, qui cum
altissimum montem, eum forte quem a fratre Atlan-
tem nominaverunt, conscendisset, ut inde sidera di-
ligentius contempleretur, seu morte, seu morbo, seu
quodam alio casu impeditus, in patriam nunquam
restitit : unde plebeula, superstitioni dedita, ipsum
interastra in cælo collocatum fuisse existimavit, ipsi-
que propterea divinos honores exhibuit : hinc duæ
Hesperia, altera Hispania, altera Italia. Prior Hes-
peria dicitur a sidere cognomine, quod regnum hoc
Græcis, instar hujus sideris, sit occidentale : de hac
loquitur Horatius I Carm., od. 36 :

Qui nunc Hesperia sospes ab ultima.

Posterior Hesperia vocatur a prædicto Hespero
Atlantis fratre, qui a germano pulsus, Italiam tenuit,
etique nomen sive a se sive a sua patria desumptum
impositum. De hac Virg. En. 1, v. 534 :

Est locus, Hesperiam Græci cognomine dicunt.

Poëta Hesperus in stellam conversus, quæ quibus-
dam Venus, aliis Auroræ filius. Cum autem iisdem
poëtis Sol quadrigis, Luna bigis vehatur, Hesperus
uno seorsum equo utitur, sed hunc ita alternat, ut
mane album, sero fuscum ascendat : propterea Hes-
perus nunc dicitur solitas iterum mutare habenas.

Philosophis denique Hesperus sive Venus est pla-
neta, qui per cœlum liquidum, ut paleæ per aquas
abrupti solent, raptus modo supra, modo infra solem
sic movetur, ut, emendicatio solis lumine, relucens eas-
dem fere quas luna luminis vicissitudines subeat.

Fatentur autem hanc stellam modo antegredi orien-
tem, modo subsequi occidentem solem : sed id di-
verso modo explicat, pro diverso mundi systemate,
B de quo dicere non vacat.

Constat ergo apud omnes Hesperum subsequi oc-
cidentem solem : unde nunc merito dicitur primæ
tempore noctis agere argentes ortus; sive ducere no-
cturna sidera, quibus regnantibus terra frigescit.
Constat pariter Luciferum, idem sidus est quod
Hesperus, antegredi orientem solem : unde nunc
optime dicitur solitas iterum mutare habenas in ortu
phæbi sive solis. Pallet tamen propter majus solis
orientis lumen.

14. Tu frondifluæ frigore brumæ.] III. Agitur de
diebus, quorum præcipue vices in hoc versantur,
quod hieme breviores, æstate longiores sint. Nimirum
dies hic est mora solis supra nostrum horizontem ab
ortu ad occasum progredientis : quare non huic diei
opposita est mora ejusdem solis infra nostrum hori-
zontem ab occasu in ortum regredientis. Cum igitur
sol non æquali semper intervallo a duobus polis di-
stans terram circumat, sed nonnunquam ad austrum
magis aliquando magis ad aquilonem accedat, secu-
tus orbem, qui zodiacus dicitur, propterea dies modo
brevior est, modo longior. Brevior est sole accedente
ad austrum, quod fit ab æquinoctio autumnali ad
solstitium hibernum, scilicet vigesimo tertio Sep-
tembris ad vigesimum secundum Decembris : quo
tempus vulgo appellatur bruma, a brevitate dierum,
ut ait Vossius post Varronem et Festum; quæ propter
recessum solis et frigida est, et arbores frondibus
exiit. Hinc dicitur, Tu frondifluæ frigore brumæ
Stringis lucem brevior morâ. Longior autem est sole
accedente ad aquilonem, quod fit ab æquinoctio ver-
no ad solstitium æstivum, videlicet a vigesimo primo
Martii ad vigesimum secundum Junii, quo tempore
incipit æstas calida, adeoque noctes brevissimæ sunt :
propterea nunc dicitur : Tu cum fervida venerit æstas,
Agiles noctis dividis horas. Sic Ovidius Trist. l. v, el.
11 :

Nec mihi solstitium quidquam de noctibus aufert,
Efficat angustus nec mihi bruma dies.

D Hic quo observari poterunt. Primum quidem vocem
hanc, frondifluæ, quamvis non ita fuerit in usu apud
antiquos auctores, aptissimum tamen esse ad signifi-
candum id quod pluribus expressit Virgil. Eneid.
VI, v. 309 :

Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia

Deinde horas, ex quibus sive dies sive nox brevior
componitur, vocari agiles sive promptas : quia horæ
duplicis sunt generis : aliæ æquales, aliæ inæquales
inter se. Æquales dicuntur illæ quæ sive hieme sive
æstate sexaginta semper, ut aiunt, minutis æqualibus
constant : qua ratione dicimus solem per viginti qua-
tuor horas ab uno cœli puncto ad idem regressum
totam circuire terram. Inæquales vero dicuntur
quæ, cum sint duodecima tantum sive diei sive noctis
pars, crescentibus decrescentibusque sive diebus sive
noctibus crescere debent et decrescere.

18. Tua vis varium temperat annum.] IV. Agitur de

Revehat mitis zephyrus, frondeis;

Quæque Arcturus semina vidit,
Seirius altas urat segetes.

☞ Nihil antiqua lege solutum
Linqvit propriæ stationis opus

25 Omnia certo fine gubernans,

A

Hominum solos respisus actus

Merito, rector, cohîbere modo.

Nam cur tantas lubrica versat

Fortuna vices? premit insontes

Debita sceleri noxia pœna.

☞ At perversi resident celso

INTERPRETATIO.

quæ folia fluit boreæ tollit, hæc zephyrus tenuis reddat, et quas segetes Arcturus sidus, inspicit satas, easdem canicula sidus alterum comburat messes altulas. Nihil liberum a veteri lege omittit operam suæ conditionis. Tu moderatus omnia stabili modo, dedignaris tantum continere actiones hominum: ut decet, instar sapientis-

simi moderatoris: quare enim fortuna instabilis alternat tam magnas varietates? suppliciumcerimini debitum vocat innocentes. Sed mores improbi sedent in summa tribunali, et sotes iniqua vicissitudine proterunt capita pia. Virtus splendida delicescit abscondita caligine opaca, et plus habet infamiam impio debitam. Perjuria non

NOTÆ.

ipsis anni tempestatibus, quarum vices in hoc versantur, quod ut ver reddi frondes, quas autumnus abstulerat, sic æstas maret, quas hiems vidit seri, segetes; due priores, tempestate, significantur ventis, qui tunc temporis regnare solent, autumnus quidem borea, ver vero zephyro: due autem aliæ tempestate signis exhibentur cœlestibus; hiems Arcturo, æstas Seirio.

Boreas ἀπὸ τῆς βοῆς dictus, quod sit turbulentus ac sonorus, ventus est (apud eos quidem qui octo duntaxat ventos agnoscebant, quorum unus a meridie, alter a septentrione, tres ab ortu totidemque ab occasu flarent) ab ortu spirans; sed (apud eos qui duodecim vel plures ventos posterunt) septentrionalis: quare propter accessum solis ad septentrionem per æstatem, quam excipit autumnus, ventus ille per autumnum flare consuevit, adeo nō illi referri possit acceptum, quod arbores frondibus exuantur, quodque tunc oriuntur procellæ: unde Virg. I Georg., v. 311:

Quid tempestates autumnī et sidera dicam?

Zephyrus sic dictus quasi ζωαφόρος sive τὸ ζῆν φέρων, vitam ferens; quod eo plantæ rediivæ germinant pululente: unde Plinio dicitur genitilis mundi spiritus; est ventus ab occasu æquinoctialis flans. Hic, inquit Plinius l. xviii, c. 34, ver inchoat aperitque terras, tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugesque curandi, arbores ferendi, poma inserendi, oleas tractandi jus dabit, afflatusque nutritium exercebit: propterea Latinis vocatur favonius, a favendo, quia faveat genitoræ: Lucretius l. ii:

Viget genitabilis auri favoni.

Et Catullus carm. de Nupt. Pelei et Thet.:

Quos propter flumini undas.

Aura parit flores tepidi fecunda favoni,

Arcturus quasi ἄρκτου οὐρά, ursæ cauda, est stella in signo Boetis præpe caudam majoris Ursæ. Observant autem sidus illud ortu suo comitari solem orientem a mense Octobri, quo tempore terra semina suo sinu infusa fovere solet: propterea nunc dicitur: quæque Arcturus semina vidit. Sic Virgilius I Georg., v. 67:

At si non fuerit tellus fecunda sub ipsam
Arcturum tenni sat erit suspendere sulco.

Et versu 204:

Prætera tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi.

Seirius denique sive, ut alii scribunt, Sirius, sic dictus a σείρω, casivico: unde et sol, teste Suida, σείρω vocatur, est stella fulgentissima in ore majoris Canis, quæ ortu suo solem orientem comitatur a mense Julio, quo tempore seges matura arescere videtur. Quod autem stella hæc in ore majoris Canis appareat, idcirco vulgo appellatur Canicula: sed quod tunc sol, cujus orientis comes est, majori suo æstu, terras urat, propterea sidus hoc tanti caloris accusatur ita ut Seirius a poetis dicatur Æstifer. Sic noster auctor: Sei-

B riu s altas urat segetes. Sic Virgilius IV Georg., v. 425:

Jam rapidus torrens sitientes Seirius Iudos
Ardebat cæto, et medium sol igneus orbem
Hæuserat: arebant herbe, et lava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant.

Et Æneid. III, v. 14:

Tum steriles exurere Seirius agros:
Arebant herbe et victum seges ægra negabat.

Optime autem notat Gassendus caniculam falso accusari ejusmodi æstus: quemadmodum canities falso accusaretur mortis quam obierunt senes castæ Susannæ delatores. Scilicet tantum abest ut canicula causa sit hujus æstus, ut potius apud populos quibus per nostram æstatem imminet, frigus magis vigeat: quare, ait idem philosophus, meliori jure populi illi caniculam accusare possent sui frigidis, quam nos nostri caloris: si virtus de cælo lapsa, quam barbari influentium vocant, id effecti, ut vulgo præstare creditur, reipsa præstaret.

23. Nihil antiqua lege solutum.] Prædicta corpora, ad quorum exemplum de cæteris judicandum est, certis ita continentur legibus, ut quo modo legitimis sese habuisse apud majores nostros, eodem hæc nunc videamus se habere: Deus quippe omnium hæc certo sine gubernat: sive, ut dicitur Sap. vii attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

26. Hominum solos respisus actus.] Quasi dicat: Cum cætera divina providentia ita administrantur, ut suæ singulis vicibus respondeant vices, unus tamen homo ita videtur a Deo derelictus, ut res humane temere ac fortuito agi videantur, si quidem cum bonis prospera, malis adversa debeantur, contra bonis adversa, malis prospera accidunt: unde nonnulli de divina providentia dubitant: Claudianus lib. I in Rufinum, v. 1:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, et inserto fluereit mortalia casu.

Hinc noster auctor: Nam cur tantas lubrica versat fortuna vices. De fortuna dictum est metro I.

29. Premit insontes debita sceleri noxia pœna.] Ut supremum omnium moderator Deus infinite justus est, sic sua quibuslibet vitis, Deo ita statuente, cæbentur supplicia, quæ quia nocent seu corpori seu menti, propterea vocantur pœna noxia. At pœna hæc insontes premit, quatenus hi nocentium imperio subditi, ab insidem injusta patiuntur. ita ut eorum virtus pœna vitis debita veluti involuta lateat. Sic Claudian. loco cit.:

Sed cum res hominum tanta caligine volvi
Aspicerem, lætosque cū florere nocentes
Vexarique pios: cursu labefacta cadebat
Religio.

31. Perversi mores.] Modus hic nominatur pro re modificata: non enim tam mores perversi, quam qui moribus perversis afficiuntur homines in celso solo resident, ornati nimirum primis dignitatibus,

Mores solio, sanctaque calcant
Injusta vice colla nocentes.
Latet obscuris condita virtus
Clara tenebris, justusque tulit
Crimen iniqui.

Nil perjuriam, nil nocet ipsis
Fraus, mendaci compta colore.
☉ Sed cum libuit viribus uti,
40 Quos innumeri metuunt populi,
Summos gaudet subdere reges.
O jam miseram respice terras,
Quisquis rerum fœdera necis.

nocent ipsis nocentibus; fraus velata specie fallaci non nocet isdem. At ubi placuit ipsis, uti suis viribus, tum gestunt subjicere sibi principes magnos quos gentes innumerabiles timent. O Deus, qui moderaris necessitudines rerum, nunc intueere terras calamitasas. Nos homines, portio non abjecta operis tui tam magni, ja-

32. *Sanctaque colla.*] Similiter pars hic ponitur pro toto: si quidem sanctos potius homines quam illorum colla calcant nocentes. Sed ut posterior hic, sic ille prior loquendi modus poetis præsertim usitatissimus est.

33. *Injusta vice.*] Quod injustum videatur probos ab improbis premi: vicem enim dicimus quod alternis facinus patiturve: hinc vicissim, et vicarius.

34. *Latet obscuris condita virtus clara tenebris.*] Paradoxum videtur virtutem claram obscuris conditam tenebris latere: hæc tamen ex eo possunt conciliari, quod virtus obscura sit aliis hominibus; clara vero cum menti ejus qui virtutem colit, tum Deo qui virtutem ipsi menti infudit. Sic virtus, ait Tullius pro Sest., in tempestate quæta est, et luce in tenebris, et pulsa luce manet tamen atque hæret in patria splendete que per sece semper, nec alienis unquam sordibus obsolescit.

35. *Justusque tulit crimen iniqui.*] Crimen hic non significat culpam, quippe quæ solis inest nocentibus; sed potius infamiam, quæ culpam sequi debet, ut honos virtutem. Sic Tullius in Verrem ait laudem imperatorum criminibus avaritiæ obtuleri. Nimirum crimen generatim est omne est, quo aliquis a cæteris distinguitur separaturve: unde *discrimen*. Cum autem infamia hæc improborum esse deberet, hæc proborum nunc esse dicitur, additurque modos quibus nocentes cæteros affligere solent, videlicet *perjurium, fraudem et vim*, nihil ipsis nocentibus nocere.

36. *Nil perjuriam.*] I. Perjurium est, aut falsum jurare, aut quod ex animi sententia juraveris, id non facere: hinc in perjurio, auctore Tullio, fides jusjurandumque negligitur: hinc sua est, eodem auctore, in de Leg., perjurio poena, divina quidem, exitium; humana vero, dedecus. Nocentibus tamen, inquit Boethius, *nil nocent perjuriam; usque adeo injusta sunt vires.*

37. *Nil nocet ipsis fraus.*] II. Fraus dicitur adulatio dolosa: propterea nunc dicitur *mendaci compta colore*. Scilicet homo, vulpeculam imitatus, quod vi obtinere nequit, id mendacibus factis dicitive assequi conatur: quod, iniquebant veteres, odio dignum majore: adeoque suo afflicendum supplicio: nihilominus, ait Boethius, ordu rerum ita præposterus videtur, ut ipsis fraudulentis fraus nil nocent.

39. *Cum libuit viribus uti.*] III. Vis, inquit Romanus orator, pro Cec., est quæ periculo, aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere: et hoc a ratione eo magis alienum est, quod, mutatis rerum vicibus, etiam illi, quibus debetur obsequium, vi subiciantur, ut nunc dicitur: *Quos innumeri metuunt*

A Operistanti pars non vilis
45 Homines, quatimur fortunæ salo.
Rapidus, rector, comprime fluctus,
Et, quo cœlum regis immensum,
Firma stabiles fœdere terras.

¶ I PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia cum Boetio partim dissentiens, consentiens partim, hunc arguit, quod et se easulem dixerit, et fortunam adversam fuerit conquestus: laudat vero, quod ut locutus est, sic bene egerit, remedium interim ad perturbationes sedandas quaesitura.*

Hæc ubi continuato dolore ¹ a deblateravi, ² illa ^b

INTERPRETATIO.

ctamur æstu fortunæ: compesce, moderator, procellas violentas fortunæ, et qua lege gubernas ingens cœlum, eadem confirma firmatas terras.

^a Stulte locutus sum.

^b Philosophia.

B

NOTÆ.

populi, summos gaudent subdere reges: quamobrem neque id crimen impunitum esse debeat: cum tamen prædictis nocentibus nihil videatur nocere.

42. *O jam miseram respice terras.*] Ad Deum, a quo carmen incæperat, revertitur poeta, ipsumque rogat, ut miseram respiciat terras, quas nimirum incolunt homines, indigna ferentes.

43. *Quisquis rerum fœdera necis.*] Prædictas scilicet causarum effectorumque naturalium vicissitudines.

44. *Operis tanti pars non vilis homines.*] Homo quidem pars est rerum a Deo conditarum, si quidem: neque a semetipso, neque a nihilo fieri potuit: sed indest homo pars est non vilis, quod ea etiam a quibus cogitari non potest, ipse cogitet.

45. *Quatimur fortunæ salo.*] Ut poetis sic oratoribus salum est mare, quod nimirum in mari multus sit salis sapor; hinc *salacia* et *venilia* apud poetas usitantur ad significanda ea maris decremента et incrementa, quibus his in die detumere et tumere solet Oceanus. *Salacia* quippe sunt fluctus maris a litore ad salum redeuntis; *venilia* autem fluctus ejusdem maris ab alto salo ad litus venientis. Non immerito autem dicitur *fortunæ salum* cum ab aliis auctoribus, quod sicut a mari sic a fortuna plura sunt bona et mala, sed inconstantissime: tum præsertim a nostro auctore, quod hic amarus experitur fortunæ casus.

46. *Rapidus, rector, comprime fluctus.*] Id est *violentus motus fortunæ*, quæ est veluti insanum mare.

47. *Quo cœlum regis fœdere, firma terras.*] *Homines sic moderare*, ut quemadmodum non solum in cœlo, sed in reliquis operibus tuis, suæ suis respondent vicibus vices, sic apud homines, et virtutibus præmia et vitii supplicia reddantur.

¹ *Deblateravi.*] Alii legunt *delatravi*, sive *dilatravi*; sed vox qua ultimum tam apta est ad significandam eam quam nunc Boethius habet de prædictis cogitationem, tamque facile potuit propter similem pronuntiationem in vulgatas voces mutari, ut hæ illam obliterasse videantur, quod attendenti patebit. Nimirum *deblaterare*, inquit Festus, est *stulte loqui*, nam βλατα; stultos vocant Græci: hinc blaterones sunt homines in verba projecti, inquit Agellus l. 1, c. 15, *importuni locutores, qui nullo rerum pondere innixi verbis humidis et lapsantibus diffuunt*. Normani vocant *bavards*; nec ita inepte: qui enim præcipientes sic loquuntur, hi infamium instar, saliva effluente buccas et vestes aspergere solent!

² *Ille vultu placido.*] *Philosophia* scilicet; quippe quæ omnium rerum moderatrix est. Hinc *sapiens* sive *philosophus*, Ciceroni vi Tusc., *is est qui moderatione et constantia quietus animo, est sibi ipse placatus,*

vultu placido, nihilque meis questibus mota : ¹ Cum te, inquit, ² mœstum lacrymantemque vidissem, illico ³ miserum, ²² ³ exulemque cognovi. Sed ⁴ quam id longinquum esset exsilium, nisi tua prodidisset oratio, nesciebam. Sed tu procul a patria non quidem pulsus es, sed aberrasti. At si te pulsam

A existimari mavis, te potius ipse pepulisti. Nam id e quidem de te nunquam cuiquam fas fuisset. (3) Si enim ⁴ cujus oriundus sis patriæ reminiscaris, ⁴ non uti Atheniensium quondam multitudinis imperio regitur, sed ⁵ εις κοιρανός εστιν, εις βασιλεύς, qui frequentia civium, non depulsione lætatur : ²³ ⁵ ejus

INTERPRETATIO,

¹ O Boeti.

² Quantum hoc exsilium distaret.

³ Nemo potuisset te pellere.

⁴ Tua patria non regitur imperio multitudinis; olim Athenæ regebantur: sed hujus.

⁵ Unus est dominus, unus rex.

NOTE.

ut neque tabescat molestiis, neque frangatur timore, nec sitienter quid appetens ardeat desiderio nec alacritate fatuli gestiens deliquescat.

¹ Cum te mœstum lacrymantemque vidissem.] Inquit B Philosophia. Lacrymæ quidem seipos producit : tristitia autem et lacrymis et oculorum situ nascitur : Oculi enim sunt, inquit Orator ut de Or., quorum tum intentione, tum remissione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum significamus.

² Miserum cognovi.] Miser, ut Cujacio pluribusque aliis placet, dicitur a μισῶ, odi, quod misera conditio omnibus sit exosa. Miseram autem illam Boetii conditionem Philosophia cognovisse potuit ex lacrymis et tristitia prædictis : hæ enim sunt miseriæ comites.

³ Exulemque.] Exsul sive, ut veteres legebant, easul ille dicitur qui ex solo deturbatus abest : hinc aiunt scribendum easul, non exul : sed id tanti non est, cum littera e ex litteris c et s componatur. Cognovit autem Philosophia hoc Boetii exsilium non ex tristitia et lacrymis tantum : his quippe non exsilium potius quam quælibet alia miseria significatur ; sed ex ipso, in quo Boetius lacrymabatur, loco, qui, ut pote Boetio conjunctus, potuit et ab auctore reticeri et a lectore facile intelligi.

Verum cum exsilium dicatur patriæ privato, cumque hominis patria alia dicatur corporis, alia mentis, propterea exsilium non solum de corporibus a natali solo expulsus, sed etiam de mentibus a cælo sive potius a Deo remotis intelligi potest : unde quamvis Boetius in prædictis suis carminibus de priori duntaxat exilio locutus fuerit, Philosophia tamen, occasione accepta, de posteriori exilio loquitur, simulataque sua ignorance, innuit exsilium non adeo longinquum esse ; quod nimirum mens hominis, quæcumque is incolat terrarum regionem, nec longiori propterea, nec breviori intervallo a cælesti patria distet : bene quippe Anaxagoras querentis nulla patriæ ipsi esset cura : Mihi, inquit, patriæ cura et quidem summa est, digitum in cælum intendens. Optime S. Paulus, II Cor. v, monet nos habere domum æternam in cælis : quod apud Christianos est vulgarissimum. Propterea ab hæc patria nemo pellitur : tu procul a patria non quidem pulsus es : nam hoc est discrimen inter patriam corporis et patriam mentis, quod etiam invitè possimus a patria corporis expelli : a patria vero mentis, nimirum a cælo sive potius ab ipso Deo, non nisi volentes recedamus : huc enim tendimus, hic commemoramus affectibus mentis, quorum sumus domini. A patria tamen cælesti aberramus aliquando, sed aberrasti : quatenus libere voluntas nostra deficit a divina voluntate, quæ ut est prima rerum omnium causa, sic prima est actuum humanorum regula : quamobrem si te pulsam existimari mavis, te potius ipse pepulisti, tua scilicet voluntate, tuo consensu cujus ita dominus es, ut id de te nunquam cuiquam fas fuisset. Tanta quippe est mentis humanæ libertas, ipsa ut nec errore nec vitio, quibus a cælesti patria arcemur, nisi eadem libere volerit, contamini possit.

⁴ Cujus oriundus sis patriæ reminiscaris.] Inceptus

de patria cælesti sermo continuatur : hujus autem patriæ reminisci duntaxat Boetium oportet : quia Boetius sive a Deo, sive suo Marte, sive etiam magistrorum adminiculis instructus, multas abbinne novoverat cælum suam esse patriam : sed notio hæc affectibus forte obscurata : hinc illud non tam scire primum quam reminisci debebat.

⁵ Non uti Atheniensium.] Triplex est patriæ regendæ modus, sive triplex imperii forma, videlicet principatus, status optimatum, et status populi : nam cunctas nationes et urbes, ait Cornel. Tacit. l. xi, populus, aut primores, aut singuli regunt. Atheniensis quidem ab optimatibus primum, a populo deinde leges acceperunt, unde non solum depulsione civium bene meritorum lætati, sed mori eos aliquando cogisse feruntur. At cælestis nostra patriæ neque populo, neque optimatibus, sed uno duntaxat principe regitur : ut enim ait Homerus Iliad. v :

εις κοιρανός εστιν
εις βασιλεύς.

Herus unicus est
Unicus et princeps.

Scilicet ut solus Deus est mentis humanæ conditor, sic solus Deus est ejusdem mentis moderator : propterea Deus, I Timoth. vi et alibi, dicitur Rex regum et Dominus dominantium. Rex autem ille supremus lætatur frequentia civium ; propterea enim humanum genus condidit, perditumque Uigeniti Filii morte reparavit : hinc Christus, Joan. x, Alius, inquit, oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, et illas oportet me adducere ; et vocem meam audient et fiet unum ovile et unus pastor. Idem Rex supremus non lætatur depulsione civium : nam I Timoth. ii. Salvator noster Deus omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire. Vivo ego, dicit Dominus Deus, Ezechielis xxxiii, nolo mortem impij, sed ut convertatur impius a via sua et vivat. Convertimini, convertimini a viis vestris pessimis, et quare moriemini, domus Israel. Hujus denique summi Regis voluntate regi, summa libertas est : sed id longiori quadam interpretatione videtur indigere.

⁶ Cujus agi frenis atque obtemperare justitiæ, summa libertas est.] Libertas, inquit Tullius id de Off. et Parad., 3, est potestas vivendi ut velis ; non solum extrinsecus, inquam, motibus scilicet corporis ; sed etiam intrinsecus, nimirum cogitationibus mentis, Duobus autem modis homo potest velle, adeoque vivere. Primum quidem sequendo divinam voluntatem, quæ ut prima causa, sic prima est nostræ voluntatis regula : et hæc est summa libertas, quæ est in nobis, dum volumus esse felices, quæ fuit in Christo, cum æterni Patris mandata viator implevit, quæ erit in omnibus beatis Deum æterna felicitate necessitate amaturis. Deinde deflectendo a divina voluntate sive peccando : et hæc est infirma libertas, quam optentur felici quadam necessitate Dei semper amandi permutteri. Quoniam autem divinam voluntatem sequi possumus et vitando malum et faciendo bonum, juxta illud psal. xxxvi, Declina a malo et fac bonum, hinc summa libertas hominis est non solum in hoc quod declinet a malo, sive Dei frenis agatur, sed in hoc

agi a frenis, atque obtemperare^b justitiæ, summa libertas est. An ignoras illam^c tuæ civitatis antiquissimam legem, qua sancitum est, ei jus exulare non esse, quisquis in ea sedem fundare maluerit? **¶** Nam^d qui^e vallo ejus ac munimine continetur, nullus metus est, ne exsul esse mereatur. At^f quisquis inhabitare eam velle desierit, pariter desinit etiam mereri.^g Itaque non^h tam me loci hujusⁱ quam tua facies movet.^j Nec bibliothecæ potius comptos ebore ac vitro (3) parietes, quam tuæ men-

A tis sedem requiro. In qua non libros, sed id quodlibris pretium facit, librorum quondam meorum sententias collocavi. **¶** Et tu quidem⁷ de tuis in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum^g tibi pauca dixisti.⁸ De objectorum^h tibi vel honestate vel falsitate, cunctis nota memorasti.

De sceleribus fraudibusque delatorum recte tu quidemⁱ strictim attingendum putasti, (3) quod ea melius uberiusque; recognoscentis omnia vulgi ore

INTERPRETATIO.

^a Habentis, id est imperio.

^b Legibus.

^c Romæ et cæli.

^d Præsidio.

^e Ticiui, ubi te dicis exulare.

ⁱ Philosophicorum.

^g A te.

^h Eorum quæ vitio vertebantur.

ⁱ Compressius.

^j Consideranti.

NOTE.

etiam quod faciat bonum sive *divinæ justitiæ obtemperet*, servans nimirum legem Dei honesta imperantis et prohibentis contraria. *Lex Domini*, psal. xviii, *immaculata convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis; justitiæ Domini rectæ.*

¹ *Tuæ civitatis antiquissimam legem.*] Philosophia duplici significatione hujus vocis *civitas* utens, id notat quod et Romæ et cælo, unde oriundus Boetius, possit convenire. Scilicet antiquissimæ Romæ leges neminem exsilii damnabant; unde Tullius pro Cæcinnâ: *Exsilium, inquit, non supplicium est sed, perfugium, portusque supplicii: nam qui volunt penam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt; hoc est sedem et locum mutant: itaque nulla in lege nostra reperietur, ut apud cæteras civitates maleficium ullum exilio esse multatum.* Ad cælestis patriæ leges multo minus quemque exsilii damnant; quicunque enim intra regni cælestis limites voluerit permanere, summo illius Regi obsecraturus, hic nunquam exulabit; siquidem nemo ab illo regno nisi voluntaria rerum caducarum contrariarumque affectione arceatur. Porro de civitate cælesti passim loquitur S. Augustinus in libro quem inscripsit de *Civitate Dei*.

² *Qui vallo ejus ac munimine continetur.*] Vallum est murus et terra, ad fossæ oram aggestus, crebris sudebus sive palis munitus. Munimen vero generatim illud omne castrorum præsidium quo hosti aditus præcludatur: hæc autem nunc accipiuntur non solum proprie, quatenus intelliguntur de patria corporis; sed etiam quadam loquendi translatione, quatenus de cælesti mentis patria intelligi possunt. Cum autem Boetius Christianissimus fuerit, is nominato civitatis cælestis vallo Christum cruci affixum, munimine vero gratiam quam Christus sua morte nobis promeruit, potuit intelligere; quicunque enim hoc præsidio munitur, huic non est metuendum ne patriæ cælestis exsul esse mereatur. Hac fere ratione locutus S. Paulus ad Ephes. vi: *Confortamini, inquit, in Domino et in potentia virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.*

³ *Quisquis inhabitare eam velle desierit, desinit etiam mereri.*] Non enim patriam cælestem inhabitare mereretur nisi bona voluntate: totum habet, inquit S. Aug. l. I. Homil. homil. 8, qui bonam voluntatem habet. *Ipsa est quæ potest sufficere, si cætera non sunt. Si autem sola desit, nihil prodest quidquid habitum fuerit. Sola sufficit, si adsit: cætera omnia nihil prosunt, nisi sola charitas desit.*

⁴ *Itaque.*] Facta mentione duplicis patriæ, duplicisque propterea exsilii, positoque horum omnium discrimine, Philosophia iis omnibus, de quibus Boetius prosa 4 hujus lib. conquestus fuerat, responsura, optimas quasdam infert conclusiones.

⁵ *Non tam me loci hujus quam tua facies movet.*]

B I. Boetius quæsierat: *Nihilne te ipsa loci facies movet?* respondet Philosophia: *Non tam, inquit, quam tua facies, in qua, velut in speculo, mentis tuæ dejectio videtur: quod tanta Philosophiæ non sit cura terrenæ, quanta cælestis patriæ; nec tanta corporis, quanta mentis a natali solo exsulantis.*

⁶ *Nec bibliotheca potius.*] II. Boetius quæsierat: *Hæcne est bibliotheca quam certissimam tibi sedem nostris in Laribus ipsa delegeras?* Reponit Philosophia: *Non tam, ait, bibliothecæ, quam mentis tuæ ornamenta, sententias scilicet philosophicas requiro.* Conserveant autem olim potentes ornare suas domos auro, ebore, aut saltem vitro, eo scilicet fine quo nunc plures magnificas habere ædes, sumptuosâ parare convivâ, numerosa satellitum turba comitari student, ut in cæteris hominibus admirationem, honorem, timorem et cæteras ejusmodi cogitationes excitent. Sic Virg. 1. Æn., v. 729:

C Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant Atria: dependunt lychni laquearibus aureis Incensi: et noctem flammis funatâ vincunt.

Sic Horatius, Carm. l. II, od. 18, seipsum a Potentibus secernit,

Non ebur, neque aureum
Mea residet in domo lacunar.

⁷ *De tuis in commune bonum meritis.*] III. Boetius dixerat nullum se ad magistratum nisi commune bonorum omnium studium impulsisse. *Tu mihi, inquit, et qui te sapientium mentibus inseruit Deus, conscii, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium detulisse: respondens Philosophia id non fatetur modo, sed etiam exaggerat: De tuis, ait, in commune bonum meritis vera quidem, sed pro multitudine gestorum tibi pauca dixisti.*

⁸ *De objectorum tibi vel honestate, vel falsitate.*] IV. Boetius addiderat sibi objecta fuisse cum honesta, tum falsa: honesta quidem, ut quod innocenter senatum majestatis crimine postulatam defenderit ac liberaverit: *Senatum, inquit, dicimus salvum esse voluisse: falsa vero, ut quod magicis artibus studeret: Ob ambitum, ait, dignitatis sacrilegio me conscientiam polluisse mentis sunt: quibus respondens Philosophia asserit neminem latere illa et honesta et falsa: Cunctis, inquit, nota memorasti.*

⁹ *De sceleribus fraudibusque delatorum.*] V. Boetius dixerat se injuste delatum a Basilio, Opilione et Gaudentio, quorum primus in delationem alieni æris necessitate compulsus est: duo alii ob innumeras fraudes ad exsilium damnati sacrorum sese ædium defensionem tuebantur: respondet Philosophia recte hæc strictim attingi, quod ea melius uberiusque recognoscentis omnia vulgi ore celebrantur. Scilicet cum loquamur non solum verbis, sed et nutu et gestu, et cæteris ejusmodi vocis humanæ adjunctis, ipsum etiam vulgi silentium aliquando eloquens plura significat, quam

celebrentur. ^a Increpuiſti etiam vehementer ¹ injuſti factum ſenatus. ² De noſtra etiam ^b criminatioe doluiſti. ³ ³ Læſæ quoque ^c opinionis damna fleviſti. ⁴ Poſtremus adverſus fortunam dolor ^d incanduit, conqueſtusque ea non æqua meritis præmia penſari. ^e In extremo Muſæ ſævientis, uti quæ cœlum, terras quoque pax regeret, vota poſuiſti. Sed quoniam plurimus tibi affectuum tumultus (5) incubuit, diverſumque te dolor, ira, mœror diſtrahunt, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia ^f contingunt. Itaque ⁵ lenioribus pauliſper utemur, ut quæ in tumorem perturbatiõibus influentibus indu-

A ruerunt, ad acrioris vim medicaminis recipiendam, tactu blandiore molleſcant.

☿ METRUM * VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia incæptum ſermonem continuans, ex eo probat mentem Boetii nondum poſſe validioribus remediis curari, quod ſua ſint ſingulis rebus, ut meſſi, floribus et vindemiæ divinitus præſcripta tempora.*

Cum Phœbi radiis grave
Cancri ſidus inæſtuat,
☿ Tum qui larga negantibus
Sulcis ſemina credidit,

INTERPRETATIO.

^e Denique.

^f Commovetur.

B Quando ſignum cœleſte Cancri inardescit pernicioſum lumine ſolari, tunc qui mandavit terris ſterilibus se-

NOTÆ.

^a Redarguiſti.

^b Accuſatione noſtri.

^c Exiſtationis.

^d Efferbit.

multa loquacitas, quæ tamen his de rebus vulgo non deficit.

¹ *Injuſti factum ſenatus.*] VI. Boetius meminerat ſenatum uſque adeo ingrati animi fuiſſe, ut ſua in ipſum Boetium decreta emiſerit. *Suis*, inquit, *de me decretis, uti hoc nefas eſſet, effecerat*; reſpondet Philoſophia probatque Boetium increpiſſe etiam vehementer injuſti factum ſenatus.

² *De noſtra etiam criminatione.*] VII. Boetius conqueſtus fuerat quod cujus maleficii ipſe accuſaretur, idem in ipſam Philoſophiam refunderetur: *De te*, inquit, *tanti criminis ſilem captum, atque hoc ipſo videbimur affines fuiſſe maleficio, quod tuis imbuti diſcipulis, tuis inſtituti moribus ſumus*; Philoſophia autem, veluti memor hujus Boetii in ſeipſam affectus, queſtum probat: *De noſtra*, ait, *etiam criminatione doluiſti.*

³ *Læſæ quoque opinionis damna fleviſti.*] VIII. Boetius ſubjunxerat ſe immerito bonam apud multos exiſtimationem amiſiſſe: *Quod*, inquit, *exiſtimatione plurimorum non rerum merito, ſed fortunæ ſpeetulo evenit*. Et hoc immerito fieri annuit Philoſophia.

⁴ *Postremus adverſus fortunam dolor.*] IX. Boetius præteritum conqueſtus fuerat de injuſtia fortuna, *non æqua meritis præmia rependitis*: *Videre*, inquit, *videor nefarias ſceleratorum officinas gaudii lætitiæque fluitantes; inſontes autem non modo ſecuritate, verum ipſa etiam deſenſione privatos*. Hinc idem Boetius Deum compoſitis verſibus rogavit, ut qua pace cœlum regit, eadem terras regere dignaretur: *Musa* autem hæc nunc dicitur *ſævientis*, quod ne ipſi quidem Deo videatur parere, dicens metro 5 hujus libri,

Omnia certo fine gubernans
Hominum ſolos reſpuiſ actus
Merito, rector, cohobere ſodo.

Quibus querelis deinceps reſpondebit Philoſophia; ſed antea ipſius Boetii mens quibuſdam præjudiciis exuatur neceſſe eſt. Præjudicia autem illa naſcuntur ex affectibus, v. g., dolore, ira, mœrore et cæteris, quibus idcirco remedium aliquod adhibendum eſt: *Quoniam*, inquit Philoſophia, *plurimus tibi affectuum tumultus incubuit, diverſumque te dolor, ira, mœror diſtrahunt, uti nunc mentis es, nondum te validiora remedia contingunt.*

⁵ *Lenioribus utemur.*] Egregia comparatio ex corporibus deſumpta: quemadmodum enim corporis tumor ex eo accidit, quod humoribus alicubi quiſcentibus corpus illic dureſcendo inflatur, eoque magis quo major humorum copia illic affluens motum quiete permuſtat: ſic tumor mentis ex eo contingit, quod perturbatiõibus illic inſitis mens veluti dureſcendo inflatur, eoque magis, quo major perturbatio-

nium copia eodem affluerit ibidem permansura. Quare ſicut tumor corporis non prius auferitur quam, hoc in molliem quamdam blandioribus remediis redacto, prædicti humores majori corporum ſubventium motu abripiantur: ita mens tanto perturbatiõnum agmine non prius liberatur, quam, ipſa creſcentibus paulatim argumentis veluti mollita, prædictæ affectiones majori cogitationum ſanctarum virtute procul pellantur: hoc et illud prudentis eſt medici.

* Quod ab inventore dici ſolet *Glyconicum*. Eſt autem carmen conſans ex uno genere verſuum, quorum quilibet trimeter unum ſpondeum et duos dactylos pedes habet.

² *Cancri ſidus.*] I. Exemplo meſſis probatur ſuum cuiſlibet rei tempus venire: ut uægatis ſegetibus ad glandes confugas. Cancer igitur hic eſt unum e duodecim ſignis zodiaci, quæ exprimi ſolent hiſ verſibus

Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo;
Libraque, Scorpius, Arcitenens, Capri, Amphora,
[Pisces.

Quæque ſol, annuum curſum efficiens, unum quolibet mense percurrere dicitur. Cancer autem in ea eſt cœli parte quam ubi ſol verſus ſeptentrionem profectus attingit exeunte Junio, tum uobis diem æſtatis longiſſimum ita efficit, ut non ulterius verſus ſeptentrionem progrediens, ad meridiem deflectere incipiat: hinc circulus, quem aſtronomi ponunt per primum hujus ſigni gradum transire, vocatur *tropicus Canceri*, ubi ſolſtitium æſtivum: unde Manil. l. II:

Cancri cum ſidere Phœbus
Solſtitium fuit, et ſummo verſatur Olympo.

Atqui hoc *Canceri ſidus* nunc dicitur *inæſtuare*, quod terræ tunc maximo ignis cœleſtis motu ſive æſtu commoveatur: Sic Horat. Epod. od. I I:

Quod ſi meis inæſtuat præcordiis
Libera bilis.

Dicitur etiam *grave radiis Phœbi*, quod ſole illud ingreſſo vix ferri poſſit cum corpore propter nimium æſtum; tum etiam mente propter eam quam urendo ſegetes ſtatim perhibebitur afferre ſterilitatem. Silii l. I. I:

Æſtifero Libye torquetur ſubdita Cancro.

Grave enim generatim illud habetur quod geri vix poteſt, ſive corpore, ſive etiam mente: exempla ſunt cuique obvia.

⁴ *Sulcis ſemina credidit.*] Sulcus, un *ſillon*, judicio Varronis, dicitur a *ſuſtollo*, quod aratri vomer terram ſuſtollat: ſicut arvum et arationes ab *arando*; et porca, *le rayon ſur lequel on ſème*, quod terra por-

5 Elusus Cereris fide,
Quernas pergat ad arbores.
Nunquam purpureum nemus
79 Lecturns violas petas,
Cum sævis aquilonibus

A 10 Stridens campus inhorruit.
Nec quæras avida manu
Vernos stringere palmites,
Evis si libeat frui;
Autumno potius sua

INTERPRETATIO.

mentem copiosam, deceptus promisso Cereris numinis frugum, is tendat ad quercus glandiferas. Nunquam adeas silvam pulehram ad colligendas violas, ubi ager

turbatus fuerit erepitans aquilonibus erudelibus. Neque tentes verno tempore vincire aut putare vites manu veluti cupida, si possis potiri raecenis: nam Bacchus dedit

NOTÆ.

recta sive jacta utrinque. Quidquid autem sit de interpretationibus nominum istorum, poetis agricola qui serit dicitur semina sive anni spem sulcis vel terræ credere: adeo ut, si semina, injuria temporum, ante messem evanuerint, dici possit *elusus Cereris fide* sive promisso. Sic Virg. n Georg., v. 221:

Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur
Gnosiaque ardentis decedat stella coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Luvitæ properes anni spem credere terræ.
Multi autè occasum Maïæ cœpere: sed illos
Expectata seges vanis elusit avenis.

Sic Tibullus l. II, eleg. ult.

Spes sulcis credit aratis
Semina quæ magno fœnore reddat ager.

Sic ergo propter nimium *Canceri inæstantis ardorem qui larga negantibus sulcis semina credidit*, hic.

5. *Elusus Cereris fide.*] Ceres poetis est Saturni et Opis filia, ex qua Jupiter Proserpinam suscepisse fertur: sed hanc Cereris filiam Pluto postea rapuit: unde Ceres accensis in Ætna monte tædis totum orbem peragravit filiam quæsitura: in laborioso autem illo itinere Triptolemum Eleusii regis filium serendorum seminum rationem docuit: hic vero orbem pariter peragrans, eandem artem cæteris hominibus communicavit. Philosophis autem, si Tullio II de Nat. deor. Credamus, Ceres nihil est aliud quam ipsa terra, sic dicta vel a *gerendo* quasi *Gerēs* immutata litera, a gerendis frugibus; vel a *creando*, quasi frugum creatrix. Qui porro id voluerit attentius considerare, is causam inveniet cur terra dicatur Saturni et Opis filia, et cur Jove fecundata genuerit Proserpinam, a Plutone postea raptam. Sed hæc nostri non sunt instituti.

6. *Quernas pergat ad arbores.*] Hoc est *ad quercus glandiferas*, tanquam ad primas hominum altrices confugiat. Quercus arbor cuique nota. Hæc ante inventas fruges populis quibusdam dicitur victum suppeditasse: unde Virgil. I Georg., v. 459:

Concessaque famem in silvis solabere quercu.

Quare cum glans, hujus arboris fructus, non nisi post segetum messem adolescat, hæc diversis temporibus ita astricta sunt, ut si te seges expectata fellit, a quernis arboribus olim glandiferis fruges sperare possis. Sic ergo exemplo messis probatur, sua esse singulis rebus tempora, divinitus præscripta.

7. *Nunquam purpureum nemus.*] II. Exemplo Horum probatur etiam, suum cuique rei convenire tempus: significatur enim, flores, qui sponte nasci consueverunt, quique nunc nominatis *violis* intelliguntur, non esse querendos tempore hiemali, quo sæviunt *aquilones*, per *purpureum nemus*: quare aliquid dicendum de purpureo nemore, de violis et de aquilonibus.

Purpureum dicitur a purpura. Est vero purpura conchæ genus, cujus liquore olim vestes tingebantur. Quod autem jam a longo tempore veterum purpura desiderit, propterea inducta hujus vocis ambiguitate, purpureus vocatur nunc quidem *nigror*, ut apud Ciceronem mare nigricans purpureum; apud Ovidium

nævæ nigrae, purpureæ; et apud Homerum mors atra dicitur purpurea: nunc *candor*, sicut Horatio olores purpurei, et Ovidio nix vocatur purpurea: nunc *rubor*, ut omnibus poetis genæ purpureæ, et sanguis purpureus: nunc *color caruleus*, ut apud Virgilium *violæ subluet purpura nigra*: nunc *color quilibet*, quique ex illo nasci solet *decor*: pulchritudo enim, judice Tullio IV Tusc., est *quædam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate*. Sic Virgil. ecl. 9, v. 40.

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit homus flores: hic candida populus antro
Imminet, et lentæ textit umbracula vites.

Atque hoc ultimo modo credimus, *nemus* nunc vocari *purpureum*.

Violarum duo sunt genera, ut colligitur ex Plinio, l. XXI, cap. 6. Aliæ natura, aliæ arte nascuntur: posteriores in hortis; priores etiam in silvis: de iis autem agitur quæ, ut ait idem Plinius, *sponte apriets et maris locis proveniunt purpureæ latiore folio*.

Aquilo denique est ventus qui, teste Plinio, l. II, c. 47, inter septentrionem et ortum solstitialem e regione Cauri fiat. Ventus autem ille frequens est hieme: quare hiems Plinio dicitur *aquilonia*, et poetis, *rigidis aquilonibus horrens*: unde sævis *aquilonis* nunc significatur, violas in silvis non esse querendas hieme: usque adeo exemplo florum probatur, suum cuique rei convenire tempus.

11. *Nec quæras avida manu.*] III. Exemplo vindemiæ probatur, sua singulis rebus tempora convenire: cum enim vindemia autumnum fiat, frustra hoc tempore *quæras vernos stringere palmites*: quibus verbis distincta veris et autumnii officia proponuntur. Primum quidem verno tempore alii palmites amputantur, alii vincuntur tantum: quod utrumque dum præstat agricola, *stringere* dicitur: *stringit* enim et frondes quas colligit, ut I Georg., v. 305:

Sed tamen et quernas glandes tunc stringere tempus
Et lauri baccas, oleamque cruentaque myrta.

Et ramos quos ligat, ut *ibid.*, v. 317:

Agricola et fragili jam stringeret hordea culmo.

Atque idipsum dicitur fieri *avida manu*: cum enim homo aliquid valde appetit quadam sui corporis parte exsequi, tum translata quadam significatione pars illa dici solet *avida*. Sic aures Ciceroni dicuntur *avidæ*: *Demosthenes*, inquit de Orat., *non semper implet aures meas: ita sunt avidæ et epapæes, et semper aliquid immensum infinitumque desiderant*. Sic manus ipsæ Horatio dicuntur *avidæ*, Carm. l. IV, od. 7:

Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.

Quicunque autem vernos palmites stringit, hic ita appetit stringere, ut videatur timere ne desiatur stringere. Deinde autumnus sic visis colligendis accommodatur, his ut ille a poetis soleat describi, quod vulgatissimum est, Lucret. l. I:

Præterea cur vere rosam, frumenta calore,
Viteis autumnum fundi sudante videmus,
Si non certa suo quia tempore semina rerum,
Cum confluxerunt, patet quodcumque creatur.

Hinc *autumno sua Bacchus munera contulisse* dici-

15 Bacchus munera contulit.

☉ Signat tempora propriis

Aptans officiis Deus,

Nec quas ipse coercuit,

Misceri patitur vices.

20 Sic quod præcipiti via

Certum deserit ordinem,

Lætos non habet exitus.

☉ PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia Boetium interrogans,*

INTERPRETATIO.

sua hæc dona autumno potius quam verno tempore. Deus notat momenta omnia, sua singulis numeribus accommodans, neque sinit ordinem, quem ipse instituit, turbari. Propterea quidquid inconsiderata ratione inquit ordinem præscriptum, id non obtinet jucundos eventus.

tur, potius quam verno tempore: quod enim Bacchus inventor vini habeatur, munus Bacchi est vinum, vinum autem non vere, sed autumno compressis uvis effluere consuevit: usque adeo messe, floribus, et vindemia constat, sua singulis rebus præscripta esse divinitus tempora.

16. *Signat tempora propriis aptans officiis Deus.*] Deus enim est prima causa non solum rerum cæterarum sed modorum etiam omnium quibus res illæ recte se habent, adeo ut nihil eorum contingat, nisi secundum leges divina voluntate statutas: propterea Ecclesiastæ iii: *Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub cælo. Tempus nascendi et tempus moriendi. Tempus plantandi et tempus evellendi quod plantatum est,* etc. Hinc quas vices Deus coercuit sua nimirum constantissima voluntate, hæc non patitur misceri sive turbari: Sic Phædrus I, 1, fab. 2, loquitur:

Athenæ cum florent æquis legibus,
Procax libertas civitatem miscuit

Hinc philosophi eruere potuerunt quædam principia quibus innitantur demonstrationes quas de materia philosophiæ subiecta conticiant.

20. *Sic quod præcipiti via,* etc.] Præcipitatio alia est corporis, alia mentis. Præcipitatio corporis, inquit S. Thomas, 2-2, q. 53, a. 3, in hoc versatur, quod corpus a superiori in ima pervenit secundum impetum quemdam proprii motus alicujus impellentis non ordinate descendendo per gradus. Præcipitatio vero mentis est inconsideratum de ignoto iudicium: interior quippe veri certique iudicii regula, est evidentia: sine ☉ qua si sententiam ferat, aut errabit aut errandi periculum subdit philosophus adeoque præcipiti via certum deserens ordinem lætos non habebit exitus. Illic porro agitur non de priori sed posteriori duntaxat præcipitatione: quærit enim philosophia remedia quibus hæc mederi possit menti Boetii laboranti: laborat autem errore, qui sanari non potest, nisi veritate contraria. Cum igitur primum veritatis invenienda impedimentum, adeoque prima erroris causa sit præcipitatio, optime monet Philosophia non esse præcipitandum, sed a levioribus primum remediis incipiendum.

¹ *Rogationibus.*] I. Philosophia interrogat Boetium: quia homo interrogans (nisi hic fuerit præceps et amantissimus, quemadmodum loquitur Cicero) animo attendit ad eam, quam habet de materia proposita, notionem, suamque, cuius ipse conscius est, hæc de re sententiam profert: unde auditur potest quædam alia conficere. Sic Socrates, qui parens philosophiæ jure dici potest, ut loquitur Tullius i de Fin., percontando atque interrogando elicere solebat eorum opiniones quibuscum disserebat, ut ad ea quæ ii respon-

A *eundem cogit fateri se Deum, et scmetipsum partim cognoscere partimque ignorare: unde illo lumine ad pellendas has animi tenebras se doinceps usuram monet, ut scilicet a notis ad ignota; a persuasissimis ad non persuasa fiat progressus.*

Primum igitur paterisne me^a pauculis¹ regationibus statum tuæ mentis attingere, atque tentare, ut, qui modus sit tuæ curatioris, intelligam? ^b Tu vero arbitrato, inquam, tuo^c quæ voles, ut responsurum rogato. ^d Tum illa, ☉² Huncine, inquit, mundum temerariis agi fortuitisque casibus putas, an ullum

^a *Quibusdam quæstionibus.*

^b *Inquit Philosophia.*

^c *Quare quod placuerit, inquit Boetius, tibi respondebō.*

^d *Tunc Philosophia ait.*

B

NOTÆ.

dissent, si quid videretur, diceret; qui mos cum a posterioribus non esset retentus, Arcesilus eum revocavit; instituitque, ut ii qui se audire vellent, non de se quærent, sed ipsi dicerent quid sentirent, quod cum dixissent, ille contra. Hac arte nunc Philosophia statum mentis Boetii attingit et tentat, ipsum videlicet revocando ad primas, quas in se experiri possit, notions; quarum beneficio et ab errore veteri liberari et in novam veritatem introduci queat: qui modus est curatioris: sed huic arti consentit ipse Boetius: arbitrato, inquit, tuo quæ voles, ut responsurum rogato.

² *Huncine mundum temerariis.*] II. Philosophia cogit Boetium fateri, se Deum partim cognoscere, viso saltem ordine quo hic mundus regitur. Scilicet quemadmodum amici alias cogniti recordamur, auxilia ejus voce, vel visa ejus scriptura: non quod vox vel scriptura hujus amici notionem inferat, sed potius quod adjuncta hæc veterem amici ideam veluti sopitam excitando revovent: ita Dei naturali lumine jam cogniti reminiscimur viso hoc mundo spectatoque ordine quo universa etiam corpora reguntur: hinc nullo existimaverim, inquit Boetius, modo ut fortuita temeritate tam certa moveantur: verum operi suo conditorem præsidere Deum scio: hinc quod evidens ejusmodi notio optima sit veritatis sive iudicii veri certique norma, propterea nec inquam fuerit dies, addit Boetius, qui me ab hac sententiæ veritate depellit: hinc paulo ante, metro scil. 5, v. 25, cecinit Boetius:

Omnia certo fine gubernans
Hominum solos respicius actus
Merito rector cobibere modo

III. Philosophia, prolata hominis mira subito accipientis interjectione, vehementer admiratur, cur positus ejusmodi principii Boetius in erroris tenebras præcipit, aut instar languentis in veram sententiam ire dubitet de Deo rebus, etiam humanis, providente: Pape, hæc est interjectio hominis mira subito accipientis, vehementer admiror, cur in tam salubri sententiæ locutus, de Deo res cæteras regente, agrotas, aut negando, aut saltem dubitando circa ipsum Deum res humanas summa sua providentia administrantem. Nimirum cum duæ aut plures sententiæ arcta quadam necessitudine conjunguntur cum priori quadam sententiâ, quæ propterea habere possit rationem principii, mirum est, hominem præstanti ingenio præditum, cujusmodi erat Boetius, concessa priori illa sententiâ, posteriores in dubium revocare.

Qui enim convenit, inquit Tullius i de Nat. deor., signum aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem, cumque procut cursum navigii videris, non dubitare quàm id ratione atque arte moveatur: aut

credis ei regimen inesse a rationis? Atqui, inquam b, nullo existimaverim modo, ut fortuita temeritate tam certa moveantur. Verum operi suo conditorem præsidere Deum scio, nec unquam fuerit (3) dies, qui me ab hac sententiæ veritate depellat. Ita est, inquit c, nam id etiam paulo ante cecinisti d, hominesque tantum divinæ exsortes curæ esse deplorasti. Nam de cæteris, quin ratione regerentur, nihil movebare. Papæ autem vehementer admiror, cur, in tam e salubri sententia locatus ægrotes. ¶ Verum f altius perscrutemur; † nescio quid abesse conjecto. Sed dicis mihi, quoniam a Deo mundum regi non ambigis, quibus etiam gubernaculis regatur, advertis? ‡ Vix, inquam, rogationis tuæ sententiam nosco, ne dum ad

A inquisita respondere queam. Num me, inquit h, (3) fefellit i abesse aliquid, per quod velut j hiante valli robore, in animum tuum perturbationum morbus k irrepserit? Sed dic mihi, meministine quis sit rerum finis? quove totius naturæ tendat intentio? Audieram, inquam l, sed memoriam mæror hebetavit. At m qui scis, unde cuncta processerint n? Novi, inquam o, Deumque (10) esse respondi. Et qui fieri potest, ut principio cognito, quis sit rerum finis, ignores p? Verum hi perturbationum mores sunt, ea q valentia est, ut movere quidem loco hominem possint: convellere autem, sibi que totum extirpare non possint. ¶ Sed hoc quoque respondeas velim, a ho-

INTERPRETATIO.

a *Mentis ratione præditæ.*

b Ipse Boetius.

c Philosophia.

d *Lib. 1, met. 3, v. 25.*

e *Sana opinione versatus.*

f *Penitus inspiciamus.*

g *Tantum abest ut tuæ quæstioni respondere possim, ut quæstionem vix intelligam, inquit Boetius.*

h Philosophia.

B i *Nome recte judicavi.*

j *Rimas agente.*

k *Error.*

l *Ego Boetius.*

m *Quomodo*

n *Inquit Philosophia.*

o *Ego Boetius.*

p *Inquit Philosophia.*

q *Virius.*

NOTE.

cum solarium vel descriptum, aut ea: aqua contemplere, intelligere declarari horas, arte non casu: mundum autem, qui et has ipsas artes, et earum artifices, et cuncta complectatur, consilium et rationis esse expertem putare. Quod si in Scythiam, aut in Britanniam spheram aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Possidonius, cujus singula conversiones idem efficiunt in sole et luna et in quinque stellis errantibus quod efficitur in caelo singulis diebus et noctibus: quis in illa barbarie dubitet quin ea sphaera sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo oriuntur, et fiunt omnia, casu ipse sit effectus an necessitate aliqua, an ratione, an mente divina: et Archimedeum arbitramur plus valuisse in inventendis sphaeræ conversionibus, quam naturam in efficiendis, præsertim cum multis partibus sint illa perfecta, quam hæc simulata solertius, etc.

Quid tam furiosum est, ait Salvianus l. iv de Gubern. Dei, quam ut aliquis, cum Deum creatorem omnium non neget, gubernatorem neget, et cum factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit?

† Nescio quid abesse conjecto.] III. Philosophia cogit eundem Boetium fateri se Deum partim ignorare. Nimirum mens nostra Deum inter corpus nostrum media, et a Deo et a corpore nostro quibusdam cogitationibus informatur. A Deo quidem accipit primam notionem veritatis, primumque felicitatis appetitum, ita ut Deus primus sit mentis humanæ magister et moderator. A corpore vero accipit cum sensum, tum perturbationes; quibus mens ipsa ita aliquando obæcatur, hæc ut illis in errores et vitia, quæ voluntarii sunt mentis humanæ morbi, deducatur. Propterea hi perturbationum, ut nunc dicitur, mores sunt, ea valentia est, ut movere quidem loca hominem possint, obscurando prædictas cogitationes, convellere autem sibi que totum hominem extirpare non possint, extinguendo omnino prædictas cogitationes: quæ enim mens humana a Deo, a quo primum condita informataque fuit, conservabitur, tandiu naturali et lumine et appetitu afficietur. Hinc Boetius a Deo mundum regi, ut etiam dicitur, non ambigit, vigente adhuc illo lumine; non advertit vero quibus gubernaculis mundus regatur, perturbationibus tenebras inducentibus: idem scilicet unde cuncta processerint, Deumque esse respondit: affluente prædicto naturali lumine: non

meminit quis sit rerum finis, quove totius naturæ tendat intentio, perturbatione, præsertim vero mærore memoriam hebetante. Propterea nescio quid abest clara scilicet et distincta cognitio Dei, quatenus Deus ultimus est ut cæterarum sic humanarum rerum finis, cujus quidem finis maximum est in moribus momentum: quod quidquid est virtutis aut vitii in nobis, illud a bono vel malo fine cuius gratia agimus oriatur: atque per hoc quod abest, veluti hiante valli robore, ut etiam dicitur, in animum Boetii, perturbationum morbus irrepit. Ille enim animi morbus nihil est aliud quam error et vitium, quæ ex his tenebris sive ignoratione nascuntur. — De hoc nomine, valentia, dictum et prosa 1, not. 3 (col. 357).

‡ Hominemne te esse meministi.] IV. Philosophia addit Boetium semetipsum partim cognoscere, ipsumque ad hanc sui ipsius memoriam revocat, quod homo imprimis de semetipso convinci debeat: hinc præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. Verum id ultro præstat Boetius, non dubitans se esse rationale animal atque mortale: quæ quidem hominis definitio et veterum et recentiorum philosophorum est: nihilominus ut animadverti potest, sic a nostro auctore videtur rejici. Animadverti quidem potest illa hominis definitio non solum quod obscurissima sit, ut attendenti patet: sed etiam quia si bestię cogitare dicantur, quemadmodum dicuntur ab ipsis hujus definitionis patronis, quippe qui putant bestias non inadæquate, solum sed adæquate uti loquantur, sentire adeoque cognoscere, ejusmodi definitio etiam bestiis conveniet: canis enim, v. g., fatentibus istis philosophis est animal mortale: si vero, ut volunt, idem canis sentiendo cognoscat, negari non potest, quoniam rationis sit particeps proinde vocandus rationalis: si quidem ratiocinari quidam est cognoscendi modus, et quidem minus perfectus, quam clare et distincte percipere: propterea enim Deus, qui clare et distincte percipit, negatur ratiocinari: quamobrem cognitio canina, ut pote quæ divinæ similibus erit, humana erit perfectior, si propagandæ definitionis causa, dicatur canis cognoscere quidem, nec tamen ratiocinari. At vero eadem hominis definitio a nostro auctore videtur rejici: aut potius ab ipsa Philosophia, quæ Boetium nunc alloquitur: postquam enim Philosophia

minime te esse meministi? Quidni, inquam ^a, A meminerim? Quid igitur homo sit, poteris proferre ^b? Illoccine interrogas ^c, an esse me sciam rationale animal atque mortale? Scio, et id me esse confiteor. Et illa ^d: Nihilne te (5) aliud esse novisti? Nihil ^e. Jam scio, inquit ^f, morbi tui, aliam vel maximam causam, ^g quid ipse sis nosse desisti. ^h Quare ² plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ ³ sospitatis inveni. Nam ⁴ quoniam tui oblivione confunderis, et exsulem te, et expoliatum propriis bonis esse doluisti. ⁴ Quoniam vero, quis sit rerum finis, ignoras, nequam homines atque nefarios, (3) potentes felicesque arbitraris.

^a Ego Boetius.

^b Inquit Philosophia.

^c Inquam ego Boetius.

^d Ait.

^e Inquam ego Boetius.

^f Philosophia.

^g Salutis.

INTERPRETATIO.

B ^h *Fortunæ prosperæ et adversæ.*

ⁱ *Salutis.*

^j *Habendæ sunt.*

^k *Auctor naturæ Deus.*

^l *Rudimentum.*

^m *Evortietur.*

ⁿ *Imbuantur.*

NOTÆ.

a Boetio quævisset: *Nihilne te aliud esse novisti?* et Boetius respondisset: *Nihil: jam scio, inquit, morbi tui aliam vel maximam causam, quid ipse sis, nosse desisti.* Igitur

¹ *Quia ipse sis, nosse desisti.*] V. Philosophia cogit Boetium fateri se semetipsum partim ignorare: nam, ut eleganter ait Tullius in Tusculanarum, *Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: ut nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat: non enim credo id præcipit, ut membra nostra aut statuarum figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cum igitur, Nosce te, dicit; hoc dicit, Nosce animum tuum: nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquid animi receptaculum; ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te: hunc igitur nosse nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum Deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere.* Atqui Boetius, quod quibusdam præjudicium occupatus esse a bestiariarum conditione non satis scerenebat, animum sive mentem suam non satis videbatur cognoscere: hinc in varios lapsus est erroris, quos Philosophia hic suscipit enumerandos.

² *Plenissime vel ægritudinis tuæ rationem, vel aditum reconciliandæ sospitatis inveni.*] VI. Philosophia ex eo, quod Boetius Deum et semetipsum partim cognoverit partimque ignoraverit colligit, primum quidem causas ægritudinis Boetii, deinde modum recuperandæ sanitatis ejusdem: causæ morbi sunt ignorantia; modus vero recuperandæ salutis, notio cum Dei tum sui ipsius: sicut jam dicendum.

³ *Quoniam tui oblivione confunderis.*] Primum enim quod Boetius suam mentem partim ignorans, hujus suæ mentis veluti oblitus fuerit, propterea se et exsulem et expoliatum propriis bonis esse doluit, prosa 4, qui enim mentem suam optime novit, hic et mentis patriam cœlum, a quo nemo exsulat nisi volens, et ejusdem mentis bona, scientiam et virtutem, hostibus inaccessa esse cognoscit.

⁴ *Quoniam quis sit rerum finis, ignoras.*] Deinde quod idem Boetius Deum partim ignorans, Deum non cogit ultimum rerum omnium fidem; idcirco nequam homines atque nefarios, potentes felicesque arbitratur: qui enim sui finis memor, Deum justum cogitat, hic propter amplexum fortunam miseriam æternam potius, quam ullius felicitatis argumentum esse non dubitet. Ignorato autem ultimo rerum omnium fine, ignorantur necesse est modi, quibus Deus res omnes

A Quoniam vero quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has ^b fortunarum vices existimas sine rectore fluitare. Magnæ non ad morbum modo, verum ad interitum quoque causæ. Sed ¹ sospitatis auctori grates, quod te nondum totum ^k natura destituit. ² Habemus maximum tuæ ^l fomitem salutis, veram de mundi gubernatione sententiam, quod eam non casuum temeritati, sed divinæ rationi subditam credis. ³ Nihil igitur pertimescas, Jam tibi ⁶ ex hac minima scintilla vitalis calor ^m illuxerit. Sed quoniam fimiorebus remediis nondum tempus est, et ⁷ eam mentium constat esse naturam, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus ⁿ induantur.

B ^h *Fortunæ prosperæ et adversæ.*

ⁱ *Salutis.*

^j *Habendæ sunt.*

^k *Auctor naturæ Deus.*

^l *Rudimentum.*

^m *Evortietur.*

ⁿ *Imbuantur.*

ad suos fines destinata: qui vero modos illos ignorat, hic perspicua negans quod obscura animo non comprehendat, ipsum mundi rectorem negat: propterea nunc additur: *Quoniam vero, quibus gubernaculis mundus regatur, oblitus es, has fortunarum vices existimas sine rectore fluitare.*

Verum illa cum mentis humanæ, tum etiam Dei ignorantio principium est erroris et vitii: non secus ac clara distinctaque mentis humanæ et Dei cognitio principium veritatis et virtutis: unde tenebræ illæ nunc dicuntur *magnæ non ad morbum modo, videlicet errore, verum ad interitum*, nimirum vitium, quoque causæ.

² *Habemus maximum tuæ fomitem salutis.*] Postremo quod Boetius mentem suam præsertimque Deum supremum mundi moderatorem agnoscat, ideo modum recuperandæ salutis, sive ut mius Latine dicitur, sospitatis obtinet: quod optime explicatur exemplo fomitis: nam fomes est materiæ ignescere sic apta, et una ejus parte ignita cæteræ facillime ignescant: sicut expressit Virgil. i. Æn., v. 478:

Ac primum silicis scintillam excudit Achates.

Suscipitque ignem foliis, atque arida circum

Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Cum igitur mens humana aliqua notione sive lumine affecta, facillime possit pervenire non solum ad perfectiorem scientiam, quæ nihil est aliud quam lumen naturale paulo longius diffusum, verum etiam ad veritatem, virtutemque excolendam, in quo tota ejusdem mentis humanæ salus versatur idcirco *vera de mundi gubernatione sententia naturali lumine fundata maximus est salutis humanæ fomes.*

⁶ *Ex hac minima scintilla vitalis calor.*] Ex hoc minimo mentis tuæ lumine veritas virtusque, quæ prima sunt æternæ vitæ semina.

⁷ *Eam mentium constat esse naturam, etc.*] Modus enim sive corporis sive etiam mentis non nisi contrario modo fugatus obliteratur: quamobrem ut vera opinio a mente nostra non recedit, nisi falsa accedente, sic falsa opinio recedente, vera mentem subit. Ea autem est inter perturbationes et falsas opiniones necessitudo, ut sicut falsæ opiniones ex perturbationibus, ita perturbationes ex falsis opinionibus oriuntur: propterea nunc dicitur *ea mentium natura, ut quoties abjecerint veras, falsis opinionibus induantur*, aut, ut alii legunt, *imbuantur: ex quibus orta perturbationum caligo*. Quocirca autem modum oriuntur perturbationes, his mens humana offunditur: ita ut recte nunc

tur, ex quibus orta perturbationum caligo (5) verum A illum confundit intuitum ^a, ¹ hanc paulisper lenibus, mediocribusque ^b fomentis attenuare tentabo, ut dimotis fallacium affectionum tenebris, splendorem veræ lucis possis agnoscere.

§§ METRUM • VII.

ARGUMENTUM. — *Ut lumen siderum, nubibus; perspicuitas aquæ, cæno; et cursus fluminis, rupe opposita: sic cognitio veritatis impeditur perturbationibus, quæ idcirco pellendæ.*

Nubibus atris
Condita nullum
Fundere possunt
Sidera lumen.

5 § Si mare volvens
Turbidus auster

Misceat æstum,
Vitrea dudum,
Parque serenis
10 Una diebus,
Mox resolutio
Sordida cæno
Visibus obstat.
Quique vagatur
13 Montibus altis
Defluus amnis,
Sæpe resistit
Rupe soluti
Objice saxi.
20 ☉ Tu quoque si vis
Lumine claro

INTERPRETATIO.

^a Mentis.

^b Remedii.

Astra involuta caligine nigra nequeunt mittere ullam lucem. Si auster turbulentus, versans æquora, turbet

dicatur perturbationum caligo verum mentis intuitum confundere.

¹ *Hunc paulisper lenibus.*] Evanescente quidem perturbationum caligine, vera lux menti affligebit: sed ut in corporibus, sic in mentibus mediocria primum, deinde firmiora remedia adhibenda sunt: sicut jam dictum est.

* Quod ab Adone filio regis Cypriorum vocatur Adonium. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet dimeter componitur ex dactylo et spondeo.

Mens nostra veritatem assecutur, primum ab aliquo veluti sole informetur, necesse est, quod ipsa sui luminis origo esse nequeat: deinde hujus informationis eadem sit proxime conscia; quod auctor hujus informationis non informet nisi monendo; postremo ipsa informationis evidentia convicia, quo auctor hujus luminis ducit, eo proprio nutu feratur consentiens: quod in hoc consensu versetur ipsis veritatis forma. Atque perturbationes hæc omnia impediunt; sicut triplici exemplo deinceps demonstrabitur: quamobrem recte concludit Philosophia, veritatis assequendæ causa, mentem exuendam esse ejusmodi perturbationibus.

1. *Nubibus atris.*] I. Igitur sicut nubes atræ cælum inter et terras interjectæ impediunt, quominus sidera suos radios ad terras usque emittant: quod nimirum nubes illæ corpora sint opaca, quorum est lumen remittere: ita perturbationes Deum inter et mentem humanam veluti interjectæ impediunt, quominus Pater ille luminum Deus suos radios ad mentem usque humanam emittat: quod prædictæ perturbationes, ceu opaca quædam corpora, lucem cælestem remittant. Huc referri potest quod dicitur Sap. ix: *Etsi quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur... Mitte illum de cælis sanctis tuis et a sede magnitudinis tuæ, ut necum sit et mecum laboret, ut sciam quid acceptionem sit apud te... Quis enim hominum poterit scire consilium Dei; aut quis poterit cogitare quid velit Deus? cogitationes enim mortalium timidæ et incertæ providentiæ nostræ: corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.*

5. *Si mare volvens.*] II. Sicut aqua marina, prius instar viri pellucida, cæno postea ventis resoluta ita sordescit, ut lumini sit impervia, proindeque immita corpora occultet: non aliter mens humana cæ-

B fluctum, aqua prius perspicua, et similis luci claræ, statim disperso loco impura, impedit aspectum. Et qui fluxius discurrit et locis sublimibus fluens; hic non raro sistitur scopulo opposito montis fracti. Similiter si tu

NOTE.

lesti prius lumini penetrabilis, commotis postmodum perturbationibus ita obscuratur, ut nullo se lumine videat perfundi, et familiaria proinde ignoret.

Neque vero absre et aqua marina cæteris aquis, et auster reliquis ventis hic præfertur; nam aqua marina ut pote quæ salsa, rectam luminis trajectionem magis quam dulcis aqua juvat, cæteris paribus, est quæcunque alia aqua pellucidior. Auster vero ventus a meridie flans, quod calidior, sit, aquam marinam, commoto cæno, magis videtur perturbare.

14. *Quique vagatur.*] III. Quemadmodum flumen et montibus altis præcipitans, opposita montis soluti rupe sistitur: ita mens humana magno quodam naturæ impetu ad assensionem veritatis propensa, opposita perturbatione retardatur.

Hic autem grammaticis observari possunt hæc voces, *amnis defluus, obex, et saxum.* 1º Enim *amnis*, teste Varrone i de l. I., est flumen, quod circuit aliquid; quasi dicitur ex *æppi* et *æno*, vel potius ex *am*, circum, et *no*, hoc est *nuto*: quum forte ob causam Oceanus, quod orbem ambiat universum, poetis vocatur *amnis*. Sic Tibull. l. iii, el. 4:

Jam nox æthereum nigris emensa quadrigis
Mludum cæruleo laverat æmna rotas.

2º *Defluus* idem quod *labens*: antiquiorem tamen auctorem, qui hac voce, *defluus*, usus fuerit, invenire non potui: hanc excitare potuit Virgil. iii Georg., v. 446:

Udisque aries gargite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni.

D 3º *Obex* dicitur ab *objiciendo* quia foribus objiciatur: hinc apud poetas sæpius scribitur *objice*, et, mutata etiam hac scriptura, prima syllaba producit, ut apud Virgil. iv Georg., v. 422:

Intus se vasti Proteus tegit obice saxi.

Et Claudian. l. i de Raptu Proserpinæ:

Sive quod obicibus discurrrens ventus opertis.

4º *Saxum* hic montem significat: ut ii Æneid., v. 307:

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

20. *Tu quoque si vis.*] Cum ergo prædictæ perturbationes tantum sint impedimentum ut claræ distinctæque cogitationis, sic etiam veræ sententiæ habendæ, si cupias et evidenti cogitationis veritatem percipere, et quo evidentia illa recta ducere potest, judicando sequi, tu mentem præjudicii sic exue, ut neque gaudio, neque timore, neque spe, neque dolore,

Cernere verum,
Tramite recto
Carpere callem :
25 Gaudia pelle,
Pelle timorem,

A Spemque fugato,
Nec dolor adsit,
Nubila mens est,
Vinctaque frenis,
Hæc ubi regnant.

INTERPRETATIO.

cupis intueri veritatem notione evidenti, et tenere judicando iter tritam semitam rectam, removere lætitiã, removere metum, expelle spem, neque ægritudo pertineat ad tuam

mentem : cum enim hæc perturbationes dominantur menti, tum eadem mens obscuratur, et detinetur, veluti totidem vinculis.

NOTÆ.

neque qualibet alia perturbatione ductus sententiam feras : ut enim his affectionibus, veluti quibusdam nebulis, mens perceptura obscuratur, sic iisdem tanquam frenis recte judicatura cohibetur. Propterea Virgilius significatur animum his affectibus obscuratum suæ etiam originis oblivisci, canit vi Æn., v. 833 :

Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque : nec Respiciunt clausæ tenebris et carcere cæco. [auras

25. *Gaudia pelle.*] Perturbatio versatur in quadam commotione mentis a corpore oritur : quomobrem cum commotio illa infinitis prope modis fieri possit, delinuit esse non potest perturbationum numerus. Hic tamen numerantur quatuor perturbationum genera, quod novum non est : nam Cicero passim docet perturbationes esse quatuor, nempe *lætitiã, libidinem, metum et ægritudinem* : ex quibus duas priores ait nasci ex duobus opinatis bonis, lætitiã quidem ex presentibus, libidinem ex futuris ; duas vero posteriores ex duobus malis opinatis, metum quidem

futuris, ægritudinem presentibus. Sic Horatius Epist. l. i, epist. 6 :

Gaudeat, an doleat, cupiat, metuatve : quid ad rem ?

B Eiusdem numeri meminit S. Augustinus, S. Hieronymus, pluresque alii post Virgilium loco mox citato. Et certe quemadmodum quatuor principalibus ventis, reliqui venti ; sic quatuor principalibus perturbationibus reliquæ perturbationes possunt significari ; quod non nemo, testimonio Conimbricensium, sic expressit :

Spes levat arrectos metus alto a vertice fluctus
Deiicit i hæc animum pulsat furibunda voluptas :
Inde dolor : fluctus ceu fracti fluctibus altum
Clamorem ingeminant : picis abscondita nimbis
Nec radios fudit ratio nec vela gubernat.

29. *Nubila mens est.*] Mens enim humana prædictis perturbationibus commota aut veritatem non percipit ; aut si illam percipiat, ab assensione veritati perceptæ danda prohibetur : quomobrem, veritatis ejusdem gratia, mens humana ejusmodi perturbationibus, ut reliquis præjudiciis liberetur necesse est.

LIBER SECUNDUS.

¶ PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, præfata causam ægritudinis Boetianæ esse fortunæ prioris affectum, rhetorico more Boetium persuadere conatur, ipsum non debere affligi de inconstantia fortunæ quam noverat naturaliter inconstantem quamque ut dominam sibi proposuerat, quo ipsa ducere vellet sequendam.*

Posthæc paulisper obicitur^a, atque ubi^b attentio-

C nem meum modesta taciturnitate collegit, sic exorsa est : ¶ Si penitus² ægritudinis tuæ causa habitumque cognovi, ³ fortunæ prioris affectu, desiderioque tabescis ; ea tantum^b animi tui statum, sicuti tu tibi fingis, mutata pervertit. Intellego^c multiformes illius⁴ prodigii fucos, ⁵ a et eo usque cum iis, quos eludere nititur, (5) blandissimum familiaritatem, dum

INTERPRETATIO.

^a *Philosophia.*

^b *Fortuna.*

^c *Varias hujus monstri præstigiã.*

^d *Novi fortunam eo usque blandiri familiariter.*

NOTE.

¹ *Attentionem meam collegit.*] Quicumque enim voluerit mentem non solum præjudiciis exuere, sed etiam veris informare disciplinis, is animo attendat necesse est : primum quidem ad causas præjudiciorum : deinde ad viam veritatis inveniendam : hæc enim attentio, veluti prece quadam, Auctorem luminis veritatisque Deum rogamus, ut mentem nostram, qua in nos propendet, benevolentia instruat. Hæc autem mentis attentio non auditoris solum, sed ipsius etiam loquentis silentio excitari solet : *modesta, ut nunc dicitur, taciturnitate.*

² *Ægritudinis causas habitumque.*] Hoc est, id a quo sit, idque in quo versetur illa ægritudo, qua mens Boethii afflicta jacet.

³ *Fortunæ prioris affectu desiderioque tabescis.*] Cum jam constet ex prædictis causam hujus ægritudinis esse perturbationem, superest dumtaxat dicendum quemnam sit illa perturbatio. Optime autem profertur fortunæ prioris affectus et desiderium. Boetius enim videtur, hæctenus fortunam prosperam expertus, hanc temere credidisse immutabilem : unde tanto nunc illius desiderio tenetur, ut dissipatis solidioribus ejus corporis partibus, ut metallum igne solet, liquefieri et solvi videatur, quod *tabescere est.*

⁴ *Prodigii fucos.*] Prodigium si credamus Ciceroni id vocatur quod prædicifuturum : *prædictiones enim inquit ii de Nat. deor., et præsentiones rerum futura rum quid aliud declarant nisi hominibus ea quæ sint ostendi, monstrari, portendi, prædici : ex quo illa ostentata, monstra, portenta, prodigia dicuntur.* Cum igitur fortuna ita sit inconstans ut prospera adversam, adversa prosperam veluti prædicere videatur, idcirco fortuna potuit hic vocari *prodigium*. Fucus vero herbae marinæ genus, quo vestes tinguntur : unde Horatius Carm. l. iii, od. 5 :

Ne que amissos colores
Lana referet me dicata fucis.

Quod autem mulieres præsertim illius herbae colore uti soleant ad muniendum oris colorem, inde fieri potuit, ut quodcumque mendacium vocaretur *fucus* : sicut simulata apis *fucus* appellatur. Varia autem sunt mendacia fortunæ, quippe quæ, hominis fallendi causa instar Protei, formis se vertit in omnes : quocirca Philosophia dicere merito potest *hic multiformes fortunæ fucos.*

⁵ *Et eo usque, etc.*] Locus hic nonnullis ita videtur obscurus, ut gratia hujus intelligendi, putaverint addendam esse, *ævercet, aut saltem ævercere.* Sed nihil

intolerabili dolore confundat, quos a insperata reliquerit. Cujus si^a naturam, mores, ac meritum reminiscere, nec habuisse te in ea^b pulchrum aliquid, nec amissis cognoscere. Sed, ut arbitrator, haud multum tibi hæc in memoriam revocare laboraverim. ¶ Solebas enim præsentem quoque, blandientemque^c virilibus^d incessere verbis, eamque^e de nostro adyto prolatis insectabare sententiis. Verum^f omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi fluctu contingit animorum. Sic factum est, ut

^a Ex inopinato.

^b Grande.

^c Generosis.

^d Reprehendere.

^e Philosophicis.

^f Animo.

g Mentis.

h Remediis.

INTERPRETATIO.

¹ Recte dissertit.

j Philosophica.

k Rhetorica.

^l Ars componendi canendique carminis.

m Mancipium philosophiæ.

n Carmina cantet.

o Forte.

NOTE.

addendum putamus : sic enim reddi potest : *Intelligo B fortunæ fucos, et familiaritatem cum iis quos etudere nititur eo usque blandissimum, dum, etc.* Blandus autem ille dicitur qui suavibus, sed fallacibus, utitur verbis : quo nomine nullum aptius imponi potuit fortunæ, [quippe quæ si non verbis, saltem factis non minus fallacibus quam suavibus uti consuevit : ut intolerabili dolore confundat, quos insperata reliquerit.

¹ *Naturam, mores ac meritum.*] Philosophia adhuc loquitur de fortuna, ethnicorum more, veluti de quodam nomine : unde quemadmodum de quadam mente diceret, sic de fortuna nunc dicit *naturam, mores et meritum.* *Natura* hujus falsi nominis esset res cogitationis particeps : *mores* ejusdem, modus cogitandi ; *meritum* denique, bonum vel malum quod ab hoc nomine sit : quem enim fortuna erigit prospera, eundem adversa deprimit.

² *De nostro adyto prolatis.*] Id est *philosophicis.* C Adytum enim est sacer locus quo nulli, præterquam sacerdoti, adire fas est : *adytum* quippe nomen Græcum ab a quo dicitur vocat *privaticum* et *δῶν*, quod est *ingredior*, ortum : quamobrem ethnici locum ex quo oracula reddebantur, vocabant *ἀδυτοί* : En. II, v. 114 :

Suspensi Enrypilum scitatum oracula Phœbi.

Mittimus : isque adytis hæc tristia dicta reportat

Cum igitur suum dicitur esse Philosophiæ templum, sua oracula : suum etiam erit Philosophiæ *adytum*, ex quo suas sententias proferat : quibus sententiis Boelius, dum prosperitatem haberet, cæterorum oratorum more, uti *solvebat ad incessendam præsentem blandientemque fortunam.*

³ *Omnis subita mutatio, etc.*] Mens humana tanta necessitudine conjuncta est, primum quidem cum humano corpore, deinde cum rebus externis, his ut mutatis illa mutetur cogitando : sic corpore male affecto mens dolet ; sic non sine quadam animi ægritudine avellimur a patria, ab amicis, ab opibus ; atque hæc mutatio tanto magis sentitur, quanto magis subita : nam, ut ait S. Gregor. homil. 33, *minus jacula ferunt quæ prævidentur* : gravius nocet quodcumque inexpertum accidit.

⁴ *Tempus est.*] Continuatæ ea, quam Philosophia supra adhibuit, comparatione, a corporibus notis ad mentes cognoscendas eadem Philosophia nunc progreditur. Scilicet quemadmodum gustus organa, haustus primum tenuioribus mollioribusque cibis, ipso usu ita disponuntur, ut gravioribus postea sustinentis fiant apta, juxta illud Martialis, Epigram. I, v, epigr. 77 :

Profacit pote Mithridates sæpe veneno,

A tu quoque paulisper (5) a tua tranquillitate discesseris. Sed ⁴ tempus est, haurire ^f te aliquid ac degustare molle, atque jucundum, quod ad interiora ^s transmissum, validioribus haustus ^h viam fecerit. Adsit igitur rhetoriæ suadela dulcedinis, quæ tum tantum ^l recto calle procedit, quam nostra instituta j non deserit ; cumque hæc ^k musica ^l, ^m Laris nostri vernula, (10) nunc leviores, nunc graviore ^r modos succinat. ¶ Quid est igitur ^o O homo, quod te in moestitiam luctumque dejecit ? ⁶ novum ^e credo ali-

Textica ne possent sæva nocere sibi.

Tu quoque cavisti conando tam male semper.

Ne posses unquam, Cinua, perire fame.

Sic mens humana auditis primum levioribus argu. mentis, aptior redditur ad percipienda graviora argumenta, quibus ab erroribus suis possit liberari. Propterea Philosophia firmiora deinceps argumenta propositura nunc incipit a levioribus, quæ soluta partim, partimque stricta oratione exponit. Leviora autem hæc argumenta dicit esse et *suadela* ^e *rhetoricæ dulcedinis* : *suadela* quidem : *suadela* enim sive *suada* est virtus persuasionis, quæ antiquis dicebatur *Dea* : hinc Græcis vocatur *πυθώ*, id est persuasio ; *rhetoricæ* vero *dulcedinis* : quia rhetores, ut pote qui latius loquuntur ad discrimen dialecticorum, qui compressius, præsertim placere student : nec persuadent, nisi clara distinctaque notione, quam philosophicis præceptis acceptam referimus, utantur : hinc Tullius ait *sine philosophia non posse fieri eum, quem quærimus, eloquentem* : hinc ipsa Philosophia nunc asserit, *suadela* tum *tantum recto calle procedere* cum philosophica *instituta non deserit*. Denique quod Philosophia rhetorica hæc argumenta propositura sit stricta oratione, idcirco *musica Laris* philosophici *vernula* *modos succinat*, necesse est. Musica enim est ars non solum canendi, sed etiam componendi carminis : *musica* quippe non secus ac *museum* dicitur a musis ; ad musica est Laris philosophici *vernula* : quoniam *vernula* sive *verna* est mancipium ex mancipio natum : in quo differt a servo, qui non nascitur, sed fit alterius juris : musica autem dici potest mancipium ex mancipio philosophiæ natum : si quidem musica orta est a Musis, quæ philosophiæ, veluti ancillæ quædam famulantur. De Laribus vide I, I, prof. 3, not. 4.

⁵ *O homo.*] Modus iste loquenæ est superioris, aut ejus saltem qui significat, se nullam cum eo, quem alloquitur, familiaritatem habere. Sic Terentius in *Proh juppiter*, inquit, *tu homo adigis me ad insaniam*. Sic Petrus Lucae xxii : *O homo non sum, Mon ami, je n'en suis point*. Hinc autem Philosophia incipit suas ratiunculas rhetorice proponere, quas si ad dialecticam formam revocare conatus fueris, nonnullas animadvertere poteris repetitiones ; nec mirum : notum quippe, quod Zeno dixit, rhetoricam palmæ, dialecticam pugno similem esse, quod latius loquentur rhetores, dialectici autem compressius : sic loquitur Seneca. Quidquid sit, duas præsertim hic advertimus ejusmodi ratiunculas.

⁶ *Novum credo.*] Prima rhetoriæ ratiuncula, quæ sic videtur posse contrahi. Cum mens humana, quemadmodum et corpus veteribus usitatique non commoveatur, tua mens, o Boeti, non debuit fortunæ

quid, inusitatumque vidisti. Tu, fortunam putas erga te esse mutatam? erras. Hi semper ejus mores sunt, ista natura. Servavit circa te propriam potius in ipsa sui mutabilitate constantiam (5). Talis erat cum blandiebatur, cum tibi falsæ illecebris felicitatis alluderet. Deprehendisti a cæci numinis ambiguous vultus. Quæ sese adduc aliis velat, tota tibi prorsus innouit. Si probas b, utere moribus c, ne queraris. Si perfidam perhorrescis, sperne atque abjice perniciose ludentem. Nam quæ nunc tibi est tanti causa mœroris, (10) hæc eadem tranquillitatis esse debuisset. Reliquit enim te, quam non felicituram nemo unquam poterit esse securus. An vero tu pretiosas æstimas abituram felicitatem? et cara tibi est fortuna præsens nec manendi fida, et cum discesserit, allatura mœrorem? Quod si nec ex arbitrio retineri potest, et calamitosos fugiens facit, quid est (15) aliud fugax, quam futuræ quoddam calamitatis indicium? Neque enim quod ante oculos situm est, suffecerit intueri. Rerum exitus prudentia metitur: eademque in alter-

A utro mutabilitas, nec formidandas fortunæ minas, nec exoptandas facit esse blanditias. ¶ Postremo æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur, cum semel jugo ejus colla submiseris. Quod si manendi abeundique scribere legem velis ei, quam tu dominam sponte elegisti, nonne o injuriosus fueris, et impatientia sortem exacerbēs, (5) quam permutare non possis? Si t ventis vela committeres, non quo voluntas peteret, sed quo flatus impellerent, promoveris. Si arvis vincere crederes, feraces inter se annos, sterilesque pensares. Fortunæ te regendum dedisti, dominæ moribus oportet obtemperes. ¶ Tu vero 2 volentis rotæ impetum retinere conaris? Ad omnium mortalium stolidissime: si manere incipit, g fors esse desistit.

B

¶ METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Fortuna instar Euripi instabilis, non solum plures, sed eundem hominem unius horæ spatio erigit deprimitque.*

Hæc cum superba verterit vices dextra,
Exæstuantis more fertur Euripi;

INTERPRETATIO.

a Fortunæ varias formas.

b Fortunam.

c Eiusdem fortunæ.

d Regnum.

e Injuriousus.

f Navigares.

g Fortuna.

Ubi hæc fortuna alternaverit vices manu imperiosa eadem rapitur instar Euripi exaudantis; fortuna crudelis conculcat subito principes metuendos, et statim

NOTÆ.

eventu commoverit, nisi hic novus fuerit et inusitatus. Atqui nihil hic novi, nihil inusitati: cum semper et ubique fortuna fuerit in sua mutabilitate constans, ut nunc experiris. Quare tantum abest, ut fortuna hæc debuierit tibi esse tanti causa mœroris, ut potius eadem tranquillitatis causa esse debuisset: reliquit enim te, quam non relicturam nemo unquam poterit esse securus: imo quam esse abituram certus esse debet prudens, quippe qui etiam futura prospicit. Hic porro addendum duntaxat, cur Philosophia nunc dicat cæci numinis ambiguous vultus?

Fortuna nimirum antiquis erat. 1º quidem nomen, quod ignoratis plurimum effectorum causis, hæc non nisi a fortuna, quam propterea nomen vocabant, oriri posse arbitrabantur. 2º Numen cæcum, sive quod temere nunc probos malis, nunc improbos bonis afficeret; sive etiam quod eos plerumque efficeret cæcos quos complecteretur. 3º Numen gereus ambiguous vultus, quod saxi instar globosi, cum idecirco insistere fingebatur, volubilis quos paulo ante benigno vultu exererat ad gloriam, eosdem severo ad infamiam traderet. Sic Horat. de Gyge cecinit Carm. l. II, od. 5:

Quem si puellarum insereres choro
Mire sagaces falleret hospites,
Discrimen obscurem solutus
Cribibus ambiguoque vultu.

1 Postremo æquo animo, etc.] Altera rhetoricæ ratiuncula, quæ sic videtur posse exprimi. Quicumque sese alterius jugo sponte submisit, is mores ejus patienter ferat, necesse est: injuriosus alioqui fuerit cum sibi, tum suo principi: principi quidem, si eidem manendi abeundique legem velit scribere: sibi vero, si impatientia sortem exacerbat, quam permutare non possit. Sic navigantes et seminatores, quod se suaque elementis commiserint, ad nutum non appellunt, meluntque. Cum igitur, o Boeti, te fortunæ jugo sponte submiseris: cum tu fortunam dominam sponte clegeris: cum fortunæ te regendum dederis, æquo animo toleres oportet, quidquid intra fortunæ aream geritur: dominæ moribus oportet obtemperes.

Area autem dicitur locus vacuus: quasi exaruerit nec possit quidquam generare. Sic vicinitas ædium ædibus vacans dicitur area. Sic etiam locus frumentis terendis destinatus vocatur area. Potuit autem Philosophia propter hujus ultimi loci similitudinem, mundum hunc appellare fortunæ aream quod sicut in area frumentum a tritore, sic in mundo homines a fortuna nunc hæc nunc illuc prosperitate vel adversitate versentur.

2 Volentis rotæ.] Fortunæ: Veteres quippe fortunam, non modo cæcam et furenti similem, verum etiam volubilem saxo pendente effluerem, quod fortuna iisdem videretur omnia non solum temere et cæco impetu administrare bonis adversa, malis hominibus prospera, sed instar globi vaga, necessitate quadam naturæ volvi: adeo ut non minoris esset stultitiæ, fortunæ, quam siderum reluctari conversionibus. Propterea Baptista Mantuan.:

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis
Non manet.

* Quod vocant iambicum Hypponactium. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedibus constans, paribus quidem iambum, imparibus vero spondeum sapius habet.

1. Verterit vices.] Quæ alternis fieri solent, hæc appellamus vices: hinc vicissim idem quod alternis. Fortuna autem propter nativam suam inconstantiam omnia alternis mutat, modo pluribus, modo uni prospera et adversa: quod ita frequens et notum, ut Latini fortunam appellent vicem: ita Cicero passim, mihi, inquit, necesse est et meam et aliorum vicem pertinescere: velle et me m e vestrum vicem dolo.

1. Dextra superba.] Pars pro toto: fortuna autem Horatio et aliis dicitur superba; quod hominibus altior, hos ad nutum videatur regere. Sic Seneca in Med., v. 205:

Sceptra superbas quisquis admovit manus.

2. Exæstuantis Euripi.] Euripus vox Græca significans fretum. Duplicis est generis: alius arte, alius natura factus. 1º Euripus artificiosus, alycus est ma-

¶¶ Dudum tremendos sæva proterit reges,
Humilemque victi subleuat fallax vultum;
5 Non illa miseros audit; haud curat fletus,
Ultrò que gemitus, dura quos fecit, ridet.
Sic illa ludit, sic suas probat vires,
¶¶ Suique magnum monstrat ostentum, si quis
Visatur una stratus ac felix hora.

A

I¶¶ PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia introducit fortunam, quæ opes dignitatesque sui juris esse causata, exemplo cæli, terræ et maris probat, se potuisse hæc, absque ullius injuria, ad arbitrium ut Cræso, cæterisque, sic Boetio et dare et auferre.*

Vellem autem pauca tecum ¹ fortunæ ipsius verbis

INTERPRETATIO.

mendax erigit caput abjectum hominis subacti. Hæc non audit afflictos: non flectitur lacrymâs, et ridet sponte questus, quorum ipsa crudelis est causa. Sic

fortuna ludit, sic probat vires suas, et ostentat ingens miraculum suæ virtutis quando hæc agente, idem homo videtur simul miser et beatus eadem hora.

NOTE.

gnifico opere aquas in morem fluvii deducens, qui in hoc differt a Nilo pariter artificioso, quod Nilus hic sit major, Euripus vero minor: de utroque loquitur Tullius II de Leg. *Ductus, inquit aquarum, quos isti Nilos et Euripos vocant, quis non, cum hæc videat, irriserit?* ² Euripus naturalis est pars maris inter Aulidem Bœotie portum, et Eubœam insulam, ejus meminit Strabo I. IX, et Plin. I. II. Hoc mare non instar Oceani æstuat, sed septies sæpiusque, unius diei et noctis spatio, tanto impetu recurrit, ventos etiam ac plenis velis navigia frustretur: quod nimirum aquæ huc præcipites objicibus insulis undique remittantur: propterea nunc dicitur *exæstians*. Atque inde factum est ut fortuna, cogitatio humana, aut quælibet alia res mutationi valde obnoxia, diceretur instar Euripi inconstans.

Philosophia demum eam, quam soluta oratione incæperat, fortunæ inconstantis probationem versibus continuans, ejusdem inconstantiam ostendit etiam in regibus.

3. *Proterit reges.*] *Fortuna aliquando ipsos etiam reges et imperatores imperio et potestate exiit. Sic Lacedæmoniæ, ut ait Elianus, cum Thebanorum domini essent, adeo rursus ab illis fuerunt subacti, ut Thebani non solum Peloponnesum pervenirent, verum etiam Eurotam transirent, et Lacedæmoniorum terram devastarent.* Sic, referente Ammiano Marcellino, Dionysius gentium quondam terror, Corinthi litterario ludo præfectus fuit.

4. *Victi subleuat vultum.*] *Eadem fortuna victos nonnunquam erigit. Sic Amyntas Macedo, ex prædicto Eliano, cum ab accolis finitimisque barbaris victus regnum perdidisset, statuebat apud animum suum regionem etiam in universum relinquere, tantum ut vitam salvam et incolumem servare posset. Dum in his anxius ageret, quidam ad eum dictum Hellopidæ protulit. Itaque occupato illo loco collectisque militibus, recuperavit imperium.* Sic ex eodem auctore, Dion Hipparini filius in exilium missus a Dionysio cum bis mille militibus uno rursus expugnavit. Ita effecti, ut in quo statu ipse fuisset antea, in eum jam suæ calamitatis auctorem detruderet. Atque hæc fortunæ vicissitudo tantum malum videtur, hanc ut inter cæteras calamitates imprecetur Megæra apud Senecam in Thyeste, v. 33:

Dubia violenta domus
Fortuna reges incertos labet.
Miser ex potente fiat, ex misero potens,
Fluctuque regnum casus assiduo ferat.

5. *Non illa miseros audit.*] *Fortunam quippe insanam esse et cæcam et brutam perhibent philosophi, ex Cicerone.*

6. *Ultrò gemitus, dura quos fecit, ridet.*] *Dudum est te ridere eum præsertim qui ex beato factus est miser: tuam enim misericordiam potius quam risum ille deberet provocare: durius eum, ejus miseriæ injustus auctor fueris: tanti enim criminis te potius oporteret ponere: sed durissimum id sponte exsequi: necessitas enim qua aliquando etiam inviti ridemus, posset ejusmodi risus atrocitatem minuere:*

cum igitur fortuna ultro rideat miseros, quos ipsa fecit inique, merito nunc vocatur *dura*.

7. *Sic illa ludit.*] *Ludere ille dicitur, qui temere B hic illicque discurret; verbum enim a Lydis, qui ex Asia, Tyrreno duce, in Hetruriam concesser, ibique extraordinarios illos motus, quos postea ludos sive circenses, ejus theatrales vocaverunt, invexere. Hinc ludiones sive ludii, nimirum pueri puberes, elegantibus tunicis iuduti, galea insuper, ense, et parma armati, qui circensibus et theatralibus pompis includere solebant, veluti pompæ duces, Saliis similes: quorum meminit Ovid. I de Art:*

Dumque rudem præbente modum tibicinis Tusco
Ludius æquatam ter pede pulsat humum.

Propterea Horatius bellum vocat ludum Martis I. Carm., od. 2:

Hæc nimis longo satiate ludo,
Quem juvat clamor, galeaque læves,
Acer et Mauri peditis creumentum
Vultus in hostem.

Quamobrem cum fortuna non solum rideat, ut jam dictum est, sed etiam temere nunc huc, nunc illic discurret, instar Martis, prospera modo, modo adversa optime perhibetur ludere. Sic fortunæ accessum recessumque idem Horatius vocavit ludum Carm. I. II, od. 4:

Motum ex Metello consule civium
Bellique causas, et vitia, et modos
Ludumque fortunæ gravesque
Principium amicitias et alia.

Sicut Virgil. Æn. XI, v. 426, eecinit:

Multos alterna reversus
Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.

Sic suas probat vires.] *Continuatur prædicta similitudo: qui enim ludunt, hi suas certando experiunt vires.*

8. *Ostentum.*] *Opus tantum ut dignum videatur, quod veluti ad mirabile digito ostendatur.*

9. *Una stratus ac felix hora.*] *Maximum sane levis inconstantisque fortunæ argumentum. Putant nonnulli horum hic significare diem; sed quo brevius temporis spatium hora notabit, eo magis mentem loquentis Philosophiæ manifestabit.*

¹ *Fortunæ verbis.*] I. Philosophia loquentem fortunam introducit: nam *in omnibus rebus*, inquit Cicerone I de Inv., *similitudo est satietatis mater*: quam Philosophia varietate occurrens satietati, deinceps utitur illo loquendi modo quem rhetores vocant *conformationem*, quæ tunc est, cum aliqua, quæ non adest persona, constringitur quasi adsit. Et certe cum injustum videatur, quempiam damnari inauditum, non immerito fortuna nunc introducitur, suam in Boetium de ipsa fortuna graviter conquestum causam defensora: at Philosophia vult, se præside, verba fortunæ a Boetio attentius considerari, ne hic aut præcipitatione aut præjudicio actus sententiam iniquam de ipsa fortuna ferat. Potest autem hic fortunæ sermo sic contrahi. Si iniquum est, inquit, te de eo conquiri numide, a quo non modo nullam injuriam, sed

agitare. Tu igitur an^a jus postulet, animadvertete. Quid tu, ^a homo ^b, ream me ^c cotidianis agis querelis? Quam tibi fecimus injuriam? Quæ tua tibi detraximus bona? **102** ^d Quovis giudice de opum, dignitatumque mecum ^e possessione contende. Et, ^f si cujusquam mortalium proprium quid horum esse monstraveris, ego jam tua fuisse, quæ repetis, sponte concedam. Cum te matris ex utero natura produxit, ^g nudum rebus omnibus, inopemque ^h suscepti, meis opibus fovi, et, quod te nunc impatientem nostri facit, ⁱ favore prona indulgentius educavi, et omnium, quæ mei sunt juris, ^j affluentia et splendore circumdediti. Nunc mihi retrahere manum ^k libet, ^l habe gratiam, ^m velut usus alienis: non habes jus querelæ, tanquam prorsus tua perdidideris. Quid igitur ingemiscis? nulla ⁿ tibi a nobis est allata violentia. ^o Opes, honores,

A cæteraque talia mei sunt juris. Dominam famulæ cognoscunt; mecum veniunt, me abeunte discedunt. Audacter affirmem, si tua forent, quæ amissa conquereris, nullo modo perdidisses. **102** ¹⁰ An ego sola meum jus exercere prohibeor? ¹¹ Licet cælo, proferre lucidos dies, eosdemque tenebrosis noctibus condere. ¹² Licet anno, terræ vultum nunc floribus frugibusque redimere, nunc nimbis frigidibusque confundere. ¹³ Jus est mari, nunc ¹⁴ strato æquore blandiri, ¹⁵ nunc procellis ac fluctibus inhorrescere. Nos ad constantiam nostris moribus alienam, ¹⁶ inexplata hominum cupiditas alligabit? Hæc nostra vis est, hunc continuum ludum ludimus. Rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege, uti ne, ¹⁷ cum ¹⁸ ludieri mei ratio poscet, descendere ¹⁹ inju-

INTERPRETATIO.

^a *Æquum sit.*^b *Dicit fortuna.*^c *Officiosissima.*^d *Abundantia.*^e *Placet.*^f *Placido.*^g *Insatiabilis.*^h *Ludi.*

NOTÆ.

quodcuque habueris bonum, accepisti, injustæ sunt prorsus et iniquæ illæ, quibus me quotidie afficis, querelæ: si quidem non modo nullam tibi intuli injuriam; opes et dignitates, ut pote meas, auferendo: verum etiam quidquid habueris boni, op^m videlicet et dignitatum, illud totum mihi, tanquam illarum dominæ debes: quemadmodum cælo, unde nox, debetur dies; terræ, unde sterilitas, debetur fertilitas; mari, unde tempestates, tranquillitas; Jovi ipsi, unde mala, bona debentur. Sic Cresum, sic regem Persarum, absque ulla eorum injuria, excepit. *Tu igitur an jus postulet, animadvertete.*

¹ *O homo.*] Jam monuimus, nos sic compellere eos cum quibus volumus videri nullam nos habere familiaritatem. Pros. 1 hujus libri.

² *Cotidianis.*] Alii scribunt *quotidianis*: pro diversa scilicet hujus vocis interpretatione: si enim *quotidianum* dicatur a *quot* sive *singulis diebus*, ut placet Cornuto apud Cassiodorum; quemadmodum dicitur *quot calentes, quot mensibus, quot annis*, optime scribitur *quotidianum*: si vero dicatur a *continenti die*, sicut dicit patet Marius Victorinus l. 1, scribendum erit *cotidianum*.

³ *Quovis giudice.*] Cum nemo iudex fuerit in sua causa, bene fortuna ad iudicem provocat: sed ad quemlibet melius, ne ulla sit anteoccupationis suspicio.

⁴ *Possessione.*] Possessio hic jus est possidendi. Sicut Tull. pro Quin. *honorum possessio spectatur*, inquit, *non in aliqua parte, sed universis quæ teneri et possideri possunt*.

⁵ *Si cujusquam mortalium.*] Fieri posset ut quæ Boetii non sunt bona, hæc quorundam aliorum hominum essent; tamen ne ullus supersit conquerendi locus, fortuna ponit nullius hominis propria esse, quæ deinceps enumerabit bona.

⁶ *Nudum rebus omnibus.*] II. Fortuna causatur, sua esse bona, quæ Boetius conqueritur se amisisse. Cum homo ex duplici parte constet, mente nimirum et corpore, propterea bonum hominis, quod vulgo definitur id *quod homini est conveniens*, duplicis est generis: alterum mentis, alterum corporis. Bonum mentis versatur in cogitatione, ea præsertim cujus homo dominus est: atque in ejusmodi bonum fortuna nihil potest. Bonum vero corporis in hoc præsertim consistit, quod homo ex utero suscipiatur: susceptus fovetur; fatus educatur; educatus opibus et dignitatibus cumuletur; quæ omnia fortunæ esse dicun-

tur: unde fortuna hic. *Cum te, inquit, matris ex utero natura produxit, nudum rebus omnibus inopemque suscepti, meis opibus fovi, indulgentius educavi, et omnium quæ mei juris sunt, affluentia et splendore circumdediti.*

⁷ *Habe gratiam.*] Habere, agere, et referre gratiam sæpius sic differunt, ut habere sit cogitationis, agere sit verbi, et referre sit operis boni in eum a quo beneficium accepimus. Propterea Tullius, pro Corn., *Omnibus, inquit, amicis salutem meam, si minus ad referendam gratiam satisfacere potui, ad prædicandam certe et habendam satis sum facturus, et alibi passim.*

⁸ *Velut usus alienis.*] Bona enim animi, ut jam diximus, nostra sunt; cætera aliena, et ipsis, si placet, fortunæ nutibus subjecta.

⁹ *Opes, honores, cæteraque talia mei sunt juris.*] Jam fortuna probat, prædicta corporis bona sua esse: id autem probat argumento vulgari: effectum censetur illius causæ, quæ accedente aut recedente, effectum illud adest aut abest: propterea dies censetur effectus solis, quod præsentem aut absente sole, dies est aut non est: sed illa est, inquit fortuna, inter me et prædicta bona necessitudo: si quidem *mecum veniant, me abeunte discedunt*. Adde quod hæc bona aut tua sunt, inquit, aut mea: sed tua non esse ex hoc est evidens, quod *si tua forent, eadem nullo modo perdidisses*: quandoquidem bonorum, quæ tua sunt, ita dominus es, hæc ut, nisi prius volueris perdere, non perdas: hæc autem bona, quæ amissa conquereris, nunquam voluisti amittere.

¹⁰ *An ego sola.*] III. Fortuna probat exemplis, se prædicta corporis bona jure posse dare et auferre: quod deterior esse non debeat fortunæ, quam cæterarum causarum conditio. Exempla autem ista sunt quatuor.

¹¹ *Licet cælo.*] Primum fortunæ exemplum. Cælum sole, quem continet, præsentem diem lucidum facit; sed idem cælum, sole absente, noctem facit tenebrosam: de die gratulantur, de nocte non queruntur homines.

¹² *Licet anno terræ vultum.*] Secundum fortunæ exemplum. Terræ vultus, juvantibus astris, nunc floribus frugibusque redimitur; nunc nimbis frigidibusque confunditur: de floribus frugibusque gratias homines habent: de nimbis et frigidibus querelas non proferunt.

¹³ *Jus est mari.*] Tertium fortunæ exemplum. Mare nunc strato æquore blanditur: nunc procellis ac fluctibus inhorrescit, tranquillitatem homines arbitrantur

riam putes. An tu ^a mores ignorabas meos? ⁴ Nesciebas Cræsum regem Lydorum Cyro paulo ante formidabilem, mox deinde miserandum rogi flammis traditum, misso cœlitus imbre defensum? **103**
² Num te præterit Paulum Perses regis a se capti ^b calamitatibus piis impendisse lacrymas? ³ Quid tragediarum clamor aliud deflet, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem? Nonne adolescentulus ^c ἄνο τῶν πῖθους, τὸν μὲν ἕνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον καλῶν, in Jovis (5) limine jacere didicisti? Quid si uberius de bonorum parte sumpsisti? Quid si

A a te non tota discessi? Quid si hæc ipsa mei mutabilitas justa tibi causa esse sperandi meliora? Tamen ^d ne animo contabescas, et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere desideres.

METRUM • II.

105 ARGUMENTUM.—*Quo major, inquit fortuna, opum honorumque accessio, eo magis, crescente eorumdem cupiditate, homo videtur egere.*

Si quantas rapidis flatibus incitus
 Pontus versat arenas,

INTERPRETATIO.

^a Meam ludendi consuetudinem.
^b Miserias flevisse non sine pietate.
^c Duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum.

^d Quidquid sit.
 Quamvis maxima ubertas offerat tam multas divitias,
 B manu nunquam cessante fundere, quam multas arenas
 mare commotum vehementibus ventis volvit; aut quam

NOTÆ.

favorem : sed procellam non putant injuriam : quare ergo, inquit fortuna, nos ad constantiam nostris moribus alienam, inexpleta hominum cupiditas attigabit? De *tudo* et de *rola* fortunæ jam dictum est hoc libro. Hic autem fortuna dicitur *ludum ludere*; sicut Terentius dixit *gaudere gaudium*, Cicero *servire servitutem*; vulgus *vivere vitam*.

⁴ Nesciebas Cræsum.] Cræsus ultimus rex Lydiæ, ditissimus, a Cyro rege Persarum victus fuit; cumque iterum rebellasset, iterumque victus esset, ignibus addictus, de pyra clamavit, o Solon, Solon, Solon; interrogante Cyro, quis ille Solon esset, ait Cræsus: Solon vir sapientissimus olim me monuit neminem esse in hac vita felicem, quod nunc experior. Tunc Cyrus varietatem fortunæ cogitans, ignem quem jusserat exstingui, vidit cœlo famulante reprimi: quod Ausonius sic expressit lib. de Ludo septem sap.

Clamore magno ter Solonem nuncupat.
 Qua voce Cyrus motus exstingui jubet
 Grym per omnem, et destrui ardentem pyram :
 Et commodum profusus imber ignibus
 Reppressit ignem.

² Num te præterit Paulum Perses regis.] Perse Philippii filius, ultimus Macedonum rex, victus fuit apud Samothracas a Paulo Emilio, Romano consule, et cum filiis in triumphum ductus: hunc ut captum ad se rapi vidisset Paulus, ejus fortunam miseratus flevit, et assidere sibi jussit. Plutarchus in vita Emiliæ addit, victum Persen inedia se confecisse, aut certe ob ereptum somnum interisse.

³ Quid tragediarum clamor.] Tragedia est carmen gravissimum, quæ principum virorum calamitates luctuoso quodam exitu terminatæ depinguntur: quomobrem tragedia differt a comœdia, quæ tranquillo lætoque exitu continetur: unde Horat. in Carm., od. 1:

Paulum severæ Musa tragediæ
 Desit theatris.

Hinc tragedias movere deicuntur illi qui tumultus quosdam excitant: cui favet nominis interpretatio: aiunt enim nonnulli tragediam dici quasi *τραγωδιαν* a *τραγός* asper, quod agat de rebus duris atque asperis, uti de cadibus ac mortibus heroum. Propterea nunc merito dicitur *tragediarum clamor* nihil aliud deflere, nisi indiscreto ictu fortunam felicia regna vertentem.

^c ἄνο τῶν πῖθους, etc., duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem bonorum. Nimirum Platonicæ videntes hominum mentes, quas conditas longe prius, quam corporibus conjunctas arbitrabantur, miseram unas, alias felicem vitam agere, linxerunt, duo ante fores Jovis esse vasa plena, unum quidem bonorum, alterum malorum, quorum alterutro potæ mentes in corpora infunderentur, felicem propterea aut mise-

ram in terris sortem habituræ: quod Homerus *Iliad.* sic expressit:

Præterea posuisse Jovem duo vasa loquuntur
 Ante fores primoque domus in limine cœli.
 Quæ sint muneribus daodis mortalibus ægris
 Plena, bonis aliud, pejoribus illud abundet
 E quibus, ut voluit, Deus, omnia sortibus æquis
 Distribuit generi humano, simul omnia miscens.
 Nunc bona, nunc mala; nunc læva, nunc lance secun-
 Cui mala contigerint, curæ hunc exponit inique. (da;
 Tribibus ærumnis, miserieque laboribus ævi :
104 Vivet enim neque diis gratus, neque gentibus
 (ullis.

Doctrinam hæc *didicerat* Boetius *adulescentulus*: sine quia Athenis, ubi ab adolescentia studuerat, vasa hæc in templo Jovis descripta proponebantur: sive quia placita Platonicorum doctus fuerat.

^C Quartum porro illud est exemplum, quo fortuna utitur ad probandum se merito potuisse Boetio prospera et adversa inferre: ex quo concludit, se propter boua, gratia potius quam propter mala, injuriis debere affici. Præsertim cum nullum sit tempus, quo fortuna non videatur Boetio magis favere quam nocere: præterito enim, quo opibus et dignitatibus donatus fuit, plus boni accepit quam mali: *Uberius*, inquit fortuna, *de bonorum parte sumpsisti*: præsentii, quo constantes saltem amicos lubet, etiam aliquid boni obtinet: *A te*, inquit eadem fortuna, *non tota discessi*: futuro denique, quo pristinas suas opes dignitatesque recuperare potest; felicior forte erit: *Hæc ipsa mei mutabilitas*, inquit fortuna, *justa tibi causa esse sperandi meliora*. Quamquam autem nihil horum esset durandum: quælibet enim societatis alieujus pars communiibus tenetur suæ societatis legibus: *no igitur animo contabescas et intra commune omnibus regnum locatus, proprio jure vivere non desideres*.

^a Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum prior *Asclepiadeus* spondeo, dactylo cum syllaba, et duobus dactylis constat, posterior *Pherecratus* spondeo, dactylo, et spondeo. Excipiunt tamen versus decimus octavus, cujus primus pes est anapæstus: *sitis ardescit habendi*: nisi, ut conjicit Ascensius, legi debeat, *vis ardescit habendi*.

1. *Pontus*.] Speciatim Euxinus est, generatim mare, quod frequentissimum est apud poetas: vide metr. 2 lib. 1, v. 14.

2. *Arenas*.] Quid sit arena, nemo nescit: sed alii *arenam*, alii *harenam*, pro duplici nominis hujus interpretatione, scribunt: vel enim vox ista oritur ab *arendo*, quod arida bibulaque sit: sicut Horatius *arenas* sæpius vocat *arentes*; tumque scribitur *arena*; vel oritur ab *hærendo*, quod aquas hauriens hæreat, fu-

Aut quot stelliferis edita noctibus
 Cœlo sidera fulgent;
 5 Tantas fundat opes, nec retrahat manum
 Pleno copia cornu :
 100 Humanum miseris haud ideo genus
 Cesset flere querelas.
 Quamvis vota libens excipiat Deus
 10 Multi prodigus auri,
 Et claris avidos ornet honoribus,
 Nil jam parta videntur :
 Sed quæsitæ vorans sæva rapacitas
 Altos pandit hiatus.
 15 Quæ jam præcipitem frena cupidinem
 Certo fine retentent,
 Largis cum potius muneribus fluens.

A Sitis ardescit habendi?
 107 Nunquam dives agit qui trepidus gemens
 20 Sese credit egentem.

108 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quidquid haclenus sive soluta, sive stricta oratione dictum, illud leve quoddam esse doloris remedium confessæ, bona commemorat, quæ, duce fortuna, Boetius a curatoribus, populo, uxore, et liberis, puer, adolescens, maritalus, et pater accepit, quæque propter fortunæ varietatem, quod abierint, abituræ pariter hujus miserie argumentum esse possunt.*

His igitur^a si pro se tecum fortuna loqueretur, quid profecto contra^{1b} hisceres non haberes. Aut si quid est, quo querelam toam jure tuearis, proferas oportet; dabimus dicendi locum. Tum ego^c; ²Spe-

INTERPRETATIO.

multa astra, producta noctibus stellatis, in cœlo micant : Homines tamen non propterea desident queri misere. Etiamsi Deus plurimæ pecuniæ largus, annuit libenter hominum precibus, decoratque homines cupidus honoribus illustribus; bona nihilominus ante acquisita flocci penduntur. Quin cupiditas crudelis, absumens parta, aperit profundas voragines. Quales nunc habentæ con-

B *tinent stabili termino, avaritiam inconsideratam : quandoquidem ardor habendi amplis domis cumulatus crescit magis ac magis. Quicumque pauidus et suspirans sese existimat pauperem hic nunquam vivit dives.*

a Verbis.
 b Reponeres.
 c Boetius.

NOTE.

gato nimirum liquido alio corpore, quo insito mollescebat : et tunc scribitur *harena* : quemadmodum in veteribus libris legitur.

3. *Stelliferis edita noctibus.*] Nox poetis mater siderum habetur : sicut Tibullo lib. II, el. I :

Ludite : jam nox jungit equos, enrumque sequuntur
 Matris lascivo sidera fulva choro.

Propterea sidera nunc dicuntur *edita* sive *producta noctibus stelliferis*, id est stelliferentibus.

6. *Pleno copia cornu.*] Cornu copię *κίρας ὑπαρτίας*, est summa ubertas. Nimirum Diodorus scribit, Hammonem perambulantem juxta Ceraunios montes conspectam a se virginem forma pulcherrimam, Amaltheam nomine, adamasse, filiamque ex ea genuisse, specie ac robore corporis insignem, Amaltheam vero propinquare præfessisse oræ, quæ, quia referebat cornu bovis, occiduum cornu nominata fuit. Quoniam vero regio illa vineis cæterisque fructiferis arboribus referta erat, factum est ut ager omnis frugum abundans, mensa variis cupediis instructa, liber multo doctrinæ genere fertur, epistola plurimi commodi parens, homo ipse multiplici virtute præditus dicatur *cornu copię*. Horatius passim, ut Carm. I. I, od. 17 :

Di me teneant : dis pietas mea
 Et musa cordi est. Hinc tibi copia
 Manabit ad plenum benigno
 Ruris honorum opulenta cornu.

8. *Flere querelas.*] *Nova phrasis*, inquit Sitzmanus, *quam non facile apud alios invenias auctores. Neutrum active ponitur, addito nomine cognatæ significationis.* Sed nihil hic novi : *neutrum* enim semper regere potest *accusativum nominis cognatæ significationis* : quemadmodum dicitur, *vivere vitam, gaudere gaudium; ludere ludum; servire servitutum; peccare peccata.* Quin etiam nomina hæc quoties supprimuntur, toties debent veluti expressa intelligi.

12. *Nil jam parta videntur.*] Tantus est mentis humanæ in consors corpus amor, ut divitias et dignitates, quibus veluti totidem propugnaculis nutna corporis mentisque conjunctio videtur servari posse, mens ipsa cupiat non modo, sed verbis cogitationem referentibus Deum sæpius roget : quare virtutis fuit, et quidem Deo gratissimæ; quod Salomon, optione ejusmodi bonorum sibi delata, iisdem contemptis sapientiam a Deo petierit, III Reg. cap. III, quare

C etiam Christus Dominus pluribus argumentis illud desiderium reprimat Matth. VI. *In toto Evangelio, inquit interpretes, nullus animi affectus tanto studio ac tot argumentorum machinis a Christo oppugnatur et evellitur.* At amor ille, adeoque bona existimatio hominis in divitiis et dignitatibus non versatur nisi circa ejusmodi bona, quæ noudum habentur : postquam enim homo, facto experimento, novit, hæc bona angere potius, quam minuere miserias, habita temnit, mutataque subjecta suæ existimationis sui que amoris materia, nondum habita similis desiderio prosequitur : *nil jam parta videntur.* Juvenalis :

Interea pleno dum crescit sæculus ære,
 Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Propterea avaritia, quæ nunc dicitur *sæva rapacitas*, instar ejusdam monstri insatiabilis, perhibetur *quæsitæ vorare et altos hiatus pandere.* Propterea etiam *nulla frena* possunt præcipitem cupidinem certo *fne retinere*; quod nimirum *sitis habendi, acceptis muneribus crescens ardescit.*

19. *Nunquam dives agit.*] *Fortuna ex dictis inferit, eos, qui haberi solent divites, revera divites non vivere (agere enim hic, ut apud Terentium, idem est quod vivere), quod, inquit, ejusmodi dives, præterquam quod sese credit egentem, et gemit amissas opes, et timet, ne presentes amittat : trepidus gemens.* Id prius exposuerat Claudianus libro I in Ruff., v. 196 :

D Quo vesane ruis? tueas utrumque licebit
 Oceanum, laxet rutilos tibi Lydia fentes,
 Jungantur solim Cræsi Cyrique tatiar;
 Nunquam dives eris, nunquam satiare questu :
 Semper inops quicumque cupit.

Sciicet cum dives, ut ait Varro IV de l. I., a *divo* dicatur, ille tantum dives, qui, tanquam Deus, et aliis et sibi nihil indigere videtur.

¹ *Hisceres.*] *Hiscere* dicitur ab *hiare* : *hiare* autem proprie est spiritum aperto ore emittere : quare *hiscere* is proprie dicitur, qui loquendi gratia, diductis labris, os aperit. Hinc Tullius v Philip., *Respondere ad hæc aut omnino hiscere audebis?* et Virgil. III Æn., v. 313 :

Implet clamore locum; vix pauca furenti
 Subjicio, et raris turbatus vocibus bisco.

² *Speciosa.*] Quæ sciicet a fortuna introducta, sive soluta sive stricta oratione dicta sunt, hæc si non vera

ciosa quidem ista sunt, inquam, ^a obliataque rhetorica (5) ac ^b musicae melle dulcedinis; tum tantum, cum audiuntur, oblectant. Sed miseris malorum altior sensus est. Itaque cum hæc auribus insonare desiderint, insitus animum moror prægravat. ¶ Et illa ^c, ¹ ita est, inquit. Hæc enim nondum morbi tui remedia, sed adhuc contumaciæ adversus curationem doloris fomenta quædam sunt. Nam quæ in profundum sese penetrent, cum tempestivum fuerit, admovebo. Verumtamen ne te existimari miserum velis, ² an numerum (3) modumque tuæ felicitatis oblitus es? Taceo quod ^d ³ desolatum parente, summorum te virorum cura suscepit; ⁴ delectusque in

A affinitatem principum civitatis, quod pretiosissimum propinquitatis genus est, prius carus, quam proximus esse cœpisti. ¶ Et quis non te felicissimum cum tanto splendore sacerorum, ⁵ cum conjugis pudore tum ⁶ masculæ quoque prolis opportunitate prædicavit? Prætereo (libet enim præterire communia) ⁷ sumptas in adolescentia negatas senibus dignitates: ad singularem felicitatis tuæ cumulum venire (3) delectat. Si quis rerum mortalium fructus ullum beatitudinis pondus habet, poteritne illius memoria ⁸ lucis quantalibet ingruentium malorum mole deleri? cum duos pariter consules liberos tuos domo provehi sub frequentia ^f patrum, sub plebis alacri-

INTERPRETATIO.

^a Et illita.^b Poeseos.^c Philosophia.^d Defuncto patre.B ^e Dici.^f Senatorum.

NOTE.

sunt, saltem quandam veri speciem habent. Sic Horatius de Arte :

Interdum speciosa locis, morataque recte
Fabula.

Et Ovid. :

Speciosaque nomina culpæ
Imponis Medea tuæ, quin aspice quantum
Aggrediare nefas.

Speciosus enim est a *specie* : *species* ab antiquo verbo *specio* video : unde *aspicio*, *inspicio*, etc., quomobrem *species* Latinis, Græcis *ἰδέω*, nihil est aliud quam notio. Hinc quod obscura confusave alterius notione proponitur, id aliena specie propositi dicitur : sicut philosophi aiunt, malum specie boni amari : sicut etiam dicta fortunæ nunc dicitur *oblita rhetoricæ ac musicæ melle dulcedinis* : ita ut, ut pote voce, nutu, gestu cæterisque adjunctis grata, tum tantum, cum audiuntur, oblectent, statim propter graviores morioris sensum e memoria pellenda : nam *malorum altior sensus est : insitus animum moror prægravat.*

¹ *Ita est inquit.*] I. *Philosophia* fatetur, quidquid hactenus sive soluta sive stricta oratione dictum est, illud nullum, aut leve quoddam esse doloris remedium : *Nondum*, inquit, *morbi remedia*, sed *adhuc contumaciæ adversus curationem doloris fomenta*. Ubi, ¹ *Remedium* est corpus, quod morbo contrarium, morbum expellit : propterea *remedium* dicitur a *re* quod est *contra* et *mederi* : propterea etiam Ciceronis *nulla remedia quæ vulneribus adhibentur, tam faciunt dolorem, quam quæ sunt salutaria*. Ad remedium a corporibus transferitur etiam ad mentes, quæ contrariis quoque sanantur. ² *Contumax* dicitur, quod contracto quodam sive animi sive corporis tumore, et difficultus disjicitur, et majori impetu incurrit commotum : sicut enim ab *audæo*, *audax* ; a *teneo*, *tenax* ; sic a *contumeo*, *contumax* : hinc etiam oritur *contumelia*, quod hæc sit injuria ab animo, qui fastu tumeat ac turgeat, profecta. ³ *fomentum* illud appellatur, quod doloris causam leviter movendo, tumorem videtur fovere ac mollire. Hæc autem *Philosophia* fidem suam liberat : promiserat enim fore ut Boetio curando leviora primum, deinde graviora adhiberet. Propterea, quæ in profundum sese penetrent, inquit, cum tempestivum fuerit, admovebo.

² *An numerum modumque tuæ felicitatis.*] II. *Philosophia* enumerat bona quæ Boetius, veluti duce fortunæ, videtur, acceperit, afferens eorum *numerum et modum* ; sive ut loquuntur, *quantitatem et qualitatem* : nimirum quot, et qualia fuerint.

³ *Desolatum parente.*] Primum quidem Boetius puer habebat felix fuisse curatioribus. Nimirum Boetius hujus nostri Boetii alius fuit avus, pater. Avus, cum præfecturam prætorii gereret, a Valentiniano imperatore unacum Actio patricio innocens in Palatio interfectus est anno Christi 455 : ait enim Cassiodo-

rus in Chronico : *Actio et Studio consulibus, Actius patricius in Palatio manu Valentiniani imperatoris extinctus est : Boetius vero præfectus prætorii amicis ejus circumstantibus interemptus. Pater vero eodem Boetio puero, obiit. Hinc noster Boetius dicitur desolatus parente* : at ejusmodi amicum cura puer Boetius educatus, et Athenas, disciplinarum omnium notitiam adepturus, missus est.

⁴ *Delectus in affinitatem principum civitatis.*] Deinde Boetius dicitur felix sociis, Festo nimirum, et Symmacho, principibus civitatis. Festus quidem, et Symmachus fuerunt principes civitatis Romanæ : nam *Patricii Festus et Symmachus*, inquit Ennodius Pærenesi didascalica, *omnium disciplinarum materia et constantes forma sapientiæ, ab urbe sacratissima non recedunt. In ipsis est nobilis curiæ principatus, quos vidisse, erudiri est. Idem fuerunt socii Boetii*, quippe qui duxerat Elpidem filiam Festi, et hæc defuncta Rusticianam, Symmachi filiam ; quarum uxorum prior dicitur non probitatis tantum, sed etiam litterarum laude celebris, imprimisque Musarum amans. Tantis demum sociis Boetius felix fuit : siquidem felicitatis est honorari ab honoratissimis viris : *maxima jucundissimaque laus est*, inquit Tullius pro Mur., *quæ ab ipsis proficitur, qui ipsi in laude vixerunt*. Boetius autem ex eo honoratus fuit præsertim ab his honestissimis viris, quod ab isdem primis fuit dilectus, deinde *delectus in affinitatem : prius carus, quam proximus : quis ergo Boetium non prædicet felicissimum cum tanto splendore sacerorum.*

⁵ *Cum conjugis pudore.*] Prætereo Boetius dicitur felix conjuge : quod utraque ejus conjux, Elpis videlicet, et Rusticana, summa fuerit virtute prædita : quod *pudore* optime significatur : *pudor* enim, ait Tullius in de Fin., *est moderator cupiditatis*. Cum autem *Philosophia*, quæ numero plurali dixerat *socios*, nunc singulari tantum dicat *conjugem*, idcirco crediderim, non fieri hic mentionem, nisi unius ex uxoribus Boetii, nempe Rusticiænæ, quæ sola tunc superstes erat, cum hæc scriberentur.

⁶ *Masculæ prolis opportunitate.*] Insuper Boetius commemoratur felix liberis ; *mascula* præsertim prole. Filii enim Boetii, si non Paritius et Hypatius, saltem Symmachus et Boetius consules facti sunt : propterea hic *consules*, et infra *consulares liberos* vocat *Philosophia* : propterea eadem *Philosophia* nunc addit, *Memoriam hujus dicit*, quo nimirum Boetius vidit duos pariter consules liberos domo provehi sub frequentia patrum, sub plebis alacritate, quo idem regis laudis orator, ingenii gloriam facundiaque meruit, quo circumfusa multitudinis expectationem triumphali largitione satiavit, non posse quantalibet ingruentium malorum mole deleri.

⁷ *Sumptas in adolescentia dignitates.*] Boetius, ante quam videret suos liberos consules, ipse, adhuc ado-

tate vidisti; cum eisdem in cura ⁴ curules ^a insidentibus tu regiæ laudis orator, ingenii (10) gloriam, faciundæque meruisti: ■■■ cum ² in circo ³ duorum medicum consulum circumfusa multitudinis expectationem, triumphali largitione satiasti. Dedisti ^b, ut opinior, verba fortunæ, dum te illa demulcet, dum te, ut delicias suas, fovet. ⁴ Munus, quod nulli unquam privato commodaverat, abstulisti. (3) Visne igitur cum fortuna ^c calculum ⁵ ponere? ⁶ Nunc ^d te primum liventi oculo perstrinxit. Si numerum modumque lætorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis. Quod si idcirco te fortunatum esse non existimas, quoniam quæ tunc læta videbantur, abierunt; non est quod te miserum putes, quoniam, quæ (10) nunc creduntur mœsta, præter-

^a *Sellas, supra quas in curru insident.*

^b *Fortunam tui tibi faventem laudavisti.*

^c *Repetere rationes a fortuna, comperit avec la fortune.*

^d *Incipit te iniquo oculo intueri.*

lescens, fuit patricius, et forte etiam consul: quæ dignitas raro ante annum trigessimum conferebatur: quamobrem populi etiam suffragiis felix nunc significatur.

¹ *Curules insidentibus.*] Curules vocantur non solum homines, qui jus habebant ponendæ imaginis; sed etiam sellæ, supra quas illi in curru insidentur, quæ sellæ propiæea videntur a curru dictæ *curules*; sicut ab eboræ cælato vocantur aliquando *ebur*: unde Horat. l. I Epist., ep. 6:

Cailliet hie fasces dabit: eripietque curule,
Cui vollet, importunus ebur.

Et Ovid. iv de Pont., el. 9:

Sigua quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

² *In circo.*] Circus Græcæ κύκλος generatim est omnis ambitus, gyrus, orbis, circulus: unde Cicero in Arat.:

Vidisti magnum candentem serpente circum
Lacteus hic nimio serpens candore notatur.

Hic autem circus est locus ovatus, in quo, auctore Tarquinio prisco, Romani ludos faciebant: quamobrem ludi illi a loco dicti sunt *circenses*. Usu vero receptum erat, ut quicumque consul creatus fuisset, hic profusus opibus ejusmodi ludos institueret: alioqui nec populo gratus nec amplissimi magistratus personam, ut par est, sustinere videbatur.

³ *Duorum medicum consultum.*] Nempe *filiorum*. Primum apud Romanos locus, inquit Lipsius, est medius; proximus, dexter. Inter consulares vero non qui sapius, sed qui prius fuerat consul, alteri præferebatur: quare Boetius non solum ut pater, sed etiam ut consul *medius* sedere debuit.

⁴ *Munus quod nulli privato.*] Nullus enim, etiam princeps, eo felicitatis pervenit, ut eodem anno duos filios, ætate solito nondum provectos, consulum dignitatibus ornatos videret: quemadmodum vidit Boetius. Vidit quidem Roma eodem anno, videlicet 395, Olybrium et Probinum, duos Probi filios, in consularum collegas: sed hi puerum exuerant: unde possumus exclamare cum Claudiano carm. i, v. 72:

Quis Deas ambobus tanti sit muneris auctor?

⁵ *Calculum ponere.*] Calculus generatim lapillus est: speciatim vero signum notissimum, quo computantes utimur: hinc Plinius Jun. l. II Ep., epist. 14, *In conditionibus*, inquit, *diligendis ponendus est calculus*: Juvénalis sat. 9:

A eunt. ■■■ An tu in hanc ⁷ vitæ ⁸ scenam nunc primum subitus, hospesque venisti? ullamne humanis rebus inesse constantiam reris, cum ipsum sæpe hominem ⁹ velox hora dissolvat? Nam etsi rara est fortuitus manendi fides, ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam ¹⁰ (3) manentis. Quid igitur referre putas? Tunc illam moriendo deseras, an te illa fugiendo?

■■■ METRUM * III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, alternantibus die et nocte; zephyro et austro; tranquillitate et tempestate maris, probat nihil genitum esse constans.*

Cum polo Phebus roseis quadrigis

Lucem spargere cœperit,

Pallet albentis hebetata vultus.

INTERPRETATIO.

B ⁰ *Theatrum.*

¹ *Brevissimum tempus.*

² *Constantis.*

Ubi primum sol rubeo curru quadrijugo vectus incipit diffundere diem per cælum, nocturna sidera re-

NOTE.

Ponatur calculus, adsint

Cum tabula pueri

Cum fortuna igitur calculum dicitur ponere, qui facta bonorum malorumque a fortuna acceptorum comparatione, digitis, articulis, lapillis, aut quibuslibet aliis notis computat, utrorum major sit summa.

⁶ *Nunc te primum liventi oculo perstrinxit.*] Innuit Philosophia, adversitatem præsentem Boetii longe minorem esse præterita ejusdem prosperitate: quasi dicat: fortuna a teneris annis prospera, nunc adversa esse incipit, eaque non factis, sed oculo tantum invidente, nec graviter quidem, sed perstringendo leviter; quin si quid intolerabile videatur, illud citius evanesceat: quare *si numerum modumque lætorum tristiumve consideres, adhuc te felicem negare non possis.*

⁷ *Vitæ scenam.*] Scena, Græcis σκηνή, *umbraculum*, primum fuit camera ex arborum in se cubantium ramis ac frondibus sive natura sive arte composita, in qua verno præsertim tempore a pastoribus carmina diversis sonis cantabantur: unde Virgil. I Æn., v. 166.

Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur

In æquora scopuli: quorum sum vertice late

A quæcuna tuta silent: tum silvis scena cornicis

Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.

Deinde scena fuit occultus theatri locus, in quo actores sive aulæ sive aliis quibusdam velis tecti latere solebant: postremo brevis sed integra theatri actio, in qua sæpius idem homo diversas personas, tristes modo, modo lætas agit: qua ratione vita hominum dici potest *scena*: cum *ipsum sæpe hominem velox hora dissolvat*, et in vita humana lætis succedant tristitia; et in mundo, diel nox, zephyro auster, tranquillitati tempestas succedit: qua de re sequitur carmen.

* Carmen constans duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Supplicius* ex coreo, spondeo, dactylo, et duobus coreis: posterior *Glyconicus* ex spondeo sæpius, et duobus dactylis componitur.

1. *Polo.*] Polus, Græcæ πόλος, generatim est omnis circulus: nam dicitur *ἀπό τῶν πόλων*, quod est *vertere*: speciatim vero est cælum, quod cælum vertatur; quare immota axis extremitas, non nisi *κκῆ ἀντιρροῦς* ab astronomis vocari potuit *polus*.

1. *Phæbus.*] Sol: de Phæbo l. I, met. 3, v. 9. Sic Lucretius lib. v:

Dum rosea face sol inferret lumina cælo.

1. *Roseis quadrigis.*] Sol a poetis fingitur curru

- Flammis stella prementibus :
 5 ■■■ Cum nemus flatu zephyri tepentis
 Vernis irruit rosis,
 Spiret insanum nebulosus auster,
 Jam spinis abeat decus :
 Sæpe tranquillo radiat sereno
 10 Immotis mare fluctibus;
 ■■■ Sæpe ferventeis aquilo procellas

- A Verso concitat æquore.
 Rara si constat sua forma mundo,
 Si tantas variat vices,
 15 Crede fortunis hominum caducis,
 Bonis crede fugacibus.
 Constat, æterna positumque lege est
 Ut constet genitum nihil.

INTERPRETATIO.

*tusa ignibus intantibus solis, contracto candore, pal-
 lent : Ubi sibva spiritu zephyri placide calentis purpu-
 ravit rosas vernæ tempestatis; si auster caliginosus flet
 petulantur, statim ornatumque a rosarum recedat, ne-
 cesse est. Non raro pelagus quiescentibus undis splen-
 det serenitate tranquilla; nec raro aquilo excitat tem-*

*pestates vehementes, turbato mari. Si ergo in universo
 terrarum orbe eadem forma est infrequens, si mundus
 mutat tantas vicissitudines, ito nunc, confide divitiis
 fragilibus mortalium; confide bonis fluxis. Statutum
 est, et sempiterno Dei decreto stabilitum, ut nihil, quod
 genitum fuerit, constanter perseveret.*

NOTE.

vehi quadriiugo, sive quem rapiant quatuor equi : B
 nempe Pyrois, Eous, Æthon et Phlegon, quibus ignis,
 lux, ardor et flamma, quatuor præcipua solis ef-
 fecta; nec non etiam quatuor præcipua diei horæ
 significantur. Ovidius in Metam., v. 153 :

Interea volucres Pyroeis, Eous, et Æthon
 Solis equi, quartasque Phlegon binatibus auras
 Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Sol autem oriens majori lumine suo dicitur hinc
 diem spargere, inde vero stellas minores, quæ per
 noctem regnabant, fugare : propterea sol nunc per-
 hibetur lucem spargere; et stella secundum abentes
 suos vultus hebetata prementibus solis ipsis flammis
 pallere : quæ est vicissitudo noctis et diei; de qua
 hic primum agitur.

5. Zephyri.] Secunda vicissitudo, de qua hic agi-
 tur, est ventorum, zephyri nimirum et austri, quorum
 hic illum ita excipit, ut quod prioris flatu oritur,
 hoc spirante posteriore intereat.

Zephyrus ergo est ventus flans ab occasu æquino-
 ctiali : unde lenis est et tepens, terrasque propterea
 dicitur fecundare : Hinc Græcis dicitur Ζεφυρος
 quasi Ζωφωρος vitam ferens; Latinis vero favonius,
 quasi genialis mundi spiritus, a fovendo, inquit Plinius
 l. xvi. c. 23. Virgil. in Georg., v. 330 :

Parturit alnus ager zephyrique tepentibus auris
 Laxant arva sinus.

Propterea nemus nunc dicitur vernis rosis irrubuisse,
 flatu zephyri tepentis.

Auster vero est ventus a meridie flans : unde quibus
 populis mare est ad meridiem, hinc auster vocatur
 transmarinus. Hic autem ventus et humidus et
 calidus habetur. 1º Humidus habetur, quod humores,
 quos septentrio disjicit, colligat : Sic Virgilio
 humidus; Horatio udus; Ovidio aquaticus; Claudiano
 madidus; S. Augustino pincerna pluviarum, et Boetio
 nebulosus est. 2º Calidus habetur, quod a meridie
 flet. Sive autem humore suo, sive calore, sive utroque
 ventus hic animalibus, plantis, præsertimque
 floribus dicitur nocere : unde Virgil. in Georg., v. 444 :

Arboribusque satisque notus pecorique sinister.

Et Ecl. ii, v. 38 :

Eheu quid volui misero mihi; floribus astrum
 Perditus et liquidis immisi fontibus apros.

Præsertim vero rosis auster noxius : hinc Statius iii,
 sylv. 3 :

Pubentesque rosæ primos moriuntur ad austros.

Propterea auster hic dicitur spirare insanum, hoc est,
 insanò modo; et hoc eodem vento spirante per-
 hibetur decus abire spinis : hoc est rosa interire : rosa
 enim, florum regina, spinarum ut progenies sic
 decus est : quamobrem Antonius Hallæus nostræ
 universitatis Normanæ quondam decus in carmine de
 rosa cecinit, ut solebat, elegantissime !

Ortus tamen ipsa memento
 O rosa pulchra tui : informis te spina creavit

9. Sæpe tranquillo.] Tertia vicissitudo, quæ hic
 adducitur in exemplum, est tranquillitatis tempesta-
 tisque maris. Primum quidem tranquillitas maris de-
 scribitur, 1º serenitate tranquilla sive tranquillitate
 serena (tranquillum enim et serenum grammaticis
 sunt nomina substantiva) quod mare tranquillum sit
 ventorum expers; 2º immotis fluctibus : quod absen-
 tibus ventis mare solito duntaxat motu actum non
 turbetur; 3º radiis, quos mare tranquillum remittit :
 mare enim pro diverso modo, quo radios præsertim
 solares remittit, nunc luminis, nunc coloris et qui-
 dem varii videtur particeps : unde Tullius Acad.,
 Mare, inquit, illud quod nunc favonio nascente, purpu-
 reum videtur, nobismetipsis cæruleum videbatur, mare
 flavum, quodque nunc, quia a sole collucet, albescit,
 et vibrat, dissimileque est proximo ei continenti. Lu-
 men igitur incurrens in fluctus tranquillios sive qui-
 etos, ab his eo fere modo, quo a speculo remittitur :
 quare sicut speculum, ita aqua placida potest et oculo-
 bus perstringere et adversis oriens ora referre pro
 diversa ratione, qua lumen his corporibus remissum
 oculis afficit : hic autem non agitur nisi de radiatione :
 quippe quæ longius quam alter effectus speculi diffun-
 di potest. Ita describitur tranquillitas maris.

11. Sæpe ferventeis.] Deinde ejusdem maris tem-
 pestas versatur in vehementi motu, quo mare a ven-
 tis, præsertim ab aquilone, cietur. Aquilo autem, Græ-
 cis boreas, ventus est ab ortu æstivo spirans. Hic
 ventus vehementior est : forte quod eodem quo aer
 ob ortu in occasum ferri solet, motu feratur : hinc,
 auctore Festo, Aquilo vocatur, quod instat aquilæ ve-
 hementissimo volatu feratur : hinc iudice S. Augusti-
 no, terrarum scopæ est. Notari potest hæc antithesis
 marinæ tranquillitatis et tempestatis : iterata enim
 hac voce, sæpe aquilo opponitur tranquillo; ferventes
 procellæ, sereno; versum æquor, immotis fluctibus.

13. Constat mundo.] Sic Plinius Jun., Constat ma-
 gistratibus reverentia. Et Virgil. Æn. v, v. 748 :

Quæ nunc animo sententia constet.

15. Crede fortunis.] Faceta et elegans dissimulan-
 tia, quam Græci εἰρωνεία vocant, qua Philosophia,
 aliud quam sentiat dicens, eo magis de bonis cadu-
 cis detrahit, quo magis eisdem videtur tribuere fidei.
 Sic Seneca in Medea v. 221 :

Confide regnis, cum levis magnas opes
 Huc ferat et illic casus.

17. Constat, æterna positumque lege est.] Lex est
 voluntas principis honesta imperantis et prohibens
 contraria : quamobrem quot voluntatum principum,
 et legum genera esse possunt. Duplex autem est
 ejusmodi voluntas, divina scilicet, et humana; quare
 etiam duplex est lex, nimirum divina, et humana.
 De humana hic non agitur. At lex divina pro triplici

117 PRŌSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia rursus propositis socio, uxore, liberis; animo quoque, quorum Boetius est compos, probat eundem felicem magis quam infelicem esse habendum.*

Tum ego ^a, vera, inquam, commemoras o ¹ virtutum omnium nutrix, nec ² infitriari possum prosperitatis mee velocissimum cursum. Sed hoc est quod ^b recolentem vehementius ^c coquit. Nam in omni adversitate fortunæ infelicissimum **IGS** ⁴ genus est infortunii, fuisse felicem. Sed quod tu, inquit ^d, ⁵ falsæ

A opinionis supplicium luis, id rebus jure imputare non possis. Nam si te hoc « inane nomen fortuitæ felicitatis movet, quam plurimis maximisque abundes, necum reputes licet. Igitur si quod ^e in omni fortunæ (3) tuæ censu pretiosissimum possidebas, id tibi divinitus illæsum adhuc, involatumque servatur, ⁷ poterisne meliora quæque retinens, de infortunio jure ^f caussari? Atqui viget incolumis, illud pretiosissimum generis humani decus, ⁸ Symmachus socer, et, quod vitæ pretio ^g non segnīs emerēs, vir totus ex sapientia virtutibusque factus, ^h (10) suarum se-

INTERPRETATIO.

^a Boetius.

^b Memorem.

^c Affligit.

^d Philosophia.

^e Inter omnia fortunæ tuæ bona.

^f Accusare calamitatem.

^g Lubens.

B ^h Nihil injuriarum sibi timens.

NOTÆ.

modo, quo considerari potest, triplicis rursus est generis, videlicet æterna, naturalis, quæque vulgo vocatur *positiva*. Lex æterna, est divina voluntas, quatenus hæc non secus ac Deus, cujus est ex omni æternitate fuit: de hæc lege locutus Cicero II de Legibus: *Hanc video, inquit, sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingenis excoogitant, nec scitum aliquod esse populorum, sed æternam quoddam, quod universum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia.* **IIIG** Lex naturalis, est eadem divina voluntas, quatenus, insita atque innata specie, hominibus innotescit: de hac loquitur idem Tullius I de Leg. *Lex, inquit, est ratio insita in natura, quæ jubet ea quæ facienda, prohibetque contraria.* Lex quæ vulgo dicitur *positiva* est eadem Dei voluntas, quatenus hæc signo manifestata innotescit: sed hæc Christianis alia est vetus, alia nova. Cum igitur nihil fiat, nisi illa Dei æterni voluntate, nihil etiam fit, nisi æterna lege. Sed apud philosophos eorum quæ fiunt quædam dicuntur *creari*, quædam *generari*. *Creantur* ea, quorum nulla est, nisi exterior causa; nimirum *res*. *Generantur* vero ea quorum præter exteriorem causam, quædam est materia; nempe *modi*. Res perseverant, sed modi mutantur: *æterna positivumque lege est, ut constat genitum nihil.* Unde Seneca in Hercule OEtæo, v. 1099:

Quod natum est poterit mori.

¹ *Virtutum omnium nutrix.*] *Philosophia*: cum enim philosophia sit cognitio clara distinctaque eorum, quæ ad optimam vitæ morumque rationem pertinent, cumque evidentiâ sit veri et certi iudicii norma, propterea eadem philosophia instar prudentissimæ matris ad bene iudicandum primo, deinde ad honeste vivendum auditores alumnos inducit. Hinc, iudice Tullio philosophia est *mater omnium benefactorum et benedictorum*; est *cultura animi quæ extrahit vitia radicemque: virtutis continet et officii et bene vivendi disciplinam.*

² *Infitriari.*] Vel ut alii malunt, *inficiari*, pro diversa nimirum nominis interpretatione, idem est quod *negare*. *Inficior* enim oritur ab *in* et *facio*, quasi fecisse negem: tuncque scribendum per *c* *inficior*: aut potius oritur ab *in* et *fateor*, quasi *non fateor*: Latini enim dixerunt aliquando, *infiteor*, sicut etiam hodie dicunt, *confiteor*: tuncque scribendum per *t* *infiteor*: mallem hoc ultimum.

³ *Recolentem vehementius coquit.*] *Memorem magis affligit: recolere* enim dicitur *colere*: *colere* autem proprie est *dare*: sed quod terra arando versetur, factum est, ut verbum illud translatum fuerit ad significandum eam, qua mens nostra veluti commoveatur, cogitationem: hinc cultus parentum, qui in cogitatione præsertim versatur: hos quippe ex eo dicimur *colere*, quod eosdem mente præsertim veneramus: hinc etiam *recolere* idem est, quod iterata

meditatione cogitare, in memoriam revocare, reminisci. Exempla passim occurrunt. *Coquere* vero idem quod *angere* sive etiam *coagere*: similitudo sumitur a corporibus; quod quemadmodum corpora, quæ coquantur cogunturque, partibus ad sese invicem accedentibus, magis comprimī adeoque ad minores loci angustias redigi solent, ita mens tristi sua cogitatione ita constringi videtur, ut cæteris rebus cogitandis minus apta, ulterius difflendi nequeat cogitando.

⁴ *Genus infortunii fuisse felicem.*] Non quidem re (quod enim præterit, id non est amplius, adeoque, ceu nihilum, te non potest reipsa affligere), sed cogitatione: sicut enim memoria malorum præteritorum recreamur: *Hæc olim meminisse juvabit*, Virg., quod hac de quadam nostra potestate, industria aut quadam alia bona qualitate admonemur: sic bonorum præteritorum memoria affligimur, quod hæc nostræ infirmitatis convincamur: quemadmodum enim placet potuisse, sic displicet homini gloriæ avido non posse.

⁵ *Falsæ opinionis supplicium.*] Est quidem supplicium sive pœna mentis, memoria præteritæ prosperitatis: siquidem, ut dictum est, mens hæc memoria affligitur: sed supplicium illud falsæ opinionis est: cum ex hoc oriatur, quod mens præcipitatione et præiudicio acta falso iudicaverit præteritam illam prosperitatem constantis alicujus boni rationem obtinere, Quamobrem *id supplicium rebus jure imputare non possis*: nemo quippe errat nisi volens.

⁶ *Inane nomen fortuitæ felicitatis.*] Cum metus amittendæ ejus, quæ inconstans foret, felicitatis sit vera miseria, idcirco nulla reipsa est felicitas, nisi constans: quod igitur fortuita felicitas instar fortunæ, a qua oriri dicitur, sit inconstans, propterea hæc nihil habet felicitatis nisi *inane nomen*.

⁷ *Poterisne meliora retinens de infortunio jure caussari.*] Sed esto, inquit Philosophia, quæ fortuita, sit vera felicitas: cum maximam partem bonorum, quæ fortunæ accepta referri debere arbitrarīs, retinens, felix potius quam infelix de *infortunio jure non potes caussari*. *Caussari*, vel ut nunc a pluribus scribitur, *causari*, proprie nihil est aliud quam causam alicujus effecti quærere aut afferre: Sic Virgil. eclog. 9. v. 56:

Caussando nostros in longum ducis amores.

Quare Boetius, qui hactenus de adversa fortuna conquestus, ah ea videtur tantæ inconstantiæ causas quæsisisse, non male nunc dicitur *caussari*: quamvis immerito *caussetur*; ut jam Philosophia demonstrabit, enumerando bona meliora, quæ Boetio supersunt, nempe socerum, uxorem, liberos, ipsum quoque animam.

⁸ *Symmachus socer.*] I. Philosophia commendat Symmachum socerum Boetii. Plures fuerunt Symma-

curus, tuis ingemiscit injuriis. **¶** **¶** Vivit uxor **A** ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, et, ut omnes ejus dotes breviter includam, **b** patri similis. Vivit, inquam, tibi que tantum, vitæ hujus exosa, spiritum servat, quoque uno felicitatem minui tuam, vel ipsa concesserim, tui desiderio lacrymis ac dolore (**5**) tabescit. **¶** Quid dicam liberos **c** consulares, quorum jam, ut in id ætatis pueris, vel **d** paterni, vel **e** aviti specimen elucet ingenii? **¶** Cum igitur præcipua sit mortalibus vitæ cura retinendæ, o te si tua bona cognoscas, felicem, cui suppetunt etiam nunc quæ vita nemo dubitat esse cariora? Quare sicca jam lacrymas. Nondum est (**10**) ad unum omnes **f** exosa

^a Rusticiana.

^b Symmacho.

^c Qui jam consules fuerunt.

^d Boetii.

^e Symmachi.

^f Ancoras.

INTERPRETATIO

B ^a Ego Boetius.

^b Eademus.

ⁱ Philosophia.

^j Aliquem fecimus progressum.

^k Mollitiem tui animi.

^l Perfectæ.

NOTÆ.

chi, quorum stemma, si placet, legere poteris apud Jacob. Sirmondum ad vii lib. epist. Ennodii. Illic autem agitur de Symmacho qui consul fuit sine collega sub Odoacre anno Christi 483, quique a Theoderico rege inter alios delectus est iudex in causa Basilii et Prætextati, qui magicarum artium accuabantur: ut refert Cassiodor. l. iv, Var., ep. 22. Hujus enim Symmachi duæ fuerunt filiae, nempe Galla, de qua præter Fulgentium loquitur Gregor. Magnus iv, dial. 13, et Rusticiana Boetii uxor, ex qua alter Symmachus natus est, Boetii parentis collega in consultatu, et prædicti Symmachi nepos. Neque vero præstantissimus ille vir suarum injuriarum securus ita erat, ut videbatur Boetio propter eam, qua apud Theodericum valere videbatur, gratiam et auctoritatem: inconstans enim ille rex impii delatorum eriminationibus incitatus, Symmachum socerum una cum Boetio genero occidi jussit, auctore Procopio l. 1, de Bello Goth.

¹ Vivit uxor. [II. Philosophia laudat uxorem Boetii, eam scilicet, quæ vocabatur Rusticiana, Symmachi filia. Duæ quippe fuerunt alternis Boetii uxores: prima Festi filia, dicta Elpis; mulier doctissima, quæ absque liberis decessit: altera filia Symmachi, vocata Rusticiana; ingenio modesta, pudicitia pudore præcellens, uno verbo patri Symmacho similis.

² Quid dicam liberos. [III. Philosophia celebrat liberos Boetii, memor cum dignitatis, tum etiam ingenii, quod prædicti fuerunt. Mementi quidem dignitatis, qua instructi fuere; nimirum consulatus: nam consularis apud Latinos dicitur vir qui aliquando consul fuit: hos autem Boetii liberos nunc Philosophia vocat consulares. Mementi etiam ingenii, quod in his etiam pueris, tantum erat, ut in his vel paterni videlicet ipsius Boetii, vel aviti nimirum Symmachi specimen eluceret ingenii. Quod demum dicitur, in id ætatis pueris, modus est loquendi Tullio etiam familiaris: Ita vicinias, inquit l. vi Epist., ep. 20, et id ætatis jam sumus, ut omnia quæ non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus.

³ Cum igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia concludit Boetium adhuc esse felicem; quasi dicat: cui-cunque suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora, ille felix haberi potest: felix enim qui summo fruitur bono; quale esse videtur illud quod est ipsa vita carius: si quidem vitæ retinendæ, ut pote præstantissimo bono præcipua est mortalibus cura. Atqui tibi Boetio suppetunt ea quæ vita nemo dubitat esse cariora; socer videlicet, uxor et liberi

fortuna, **¶** nec tibi nimium valida **4** tempestas incubuit, quando tenaces hærent ancoræ, quæ nec præsentis solamen, nec futuri spem temporis abesse patiantur. Et hæreant, inquam **5**, precor: illis namque manentibus, utrumque res se habeant, **h** enatabimus. Sed **6** quantum decus (**5**) ornamentis nostris decesserit, vides. Et illa, **g** promovimus, inquit **l**, aliquantum **j**. **7** si te nondum totius tuæ sortis piget. Sed **8** delicias **k** tuas ferre non possum, qui abesse aliquid tuæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueraris. Quis est enim tam **l** compositæ felicitatis, ut non aliena ex parte cum status sui qualitate

omni virtutum genere præstantissimi. Crediderim hæc verba, o te si tua bona cognoscas, non fuisse dicta sine memoria istorum Virgilio, in Æneid., v. 458:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas!

4 Tempestas.] Allegoria ipsi Ciceroni usitatissima: ubi nominata tempestate intelligi debet fortunæ sævientis impetus, quod utroque homines videantur obrui: nominatis ancoris tenacibus, familiares constantissimi, quod utrisque et præsentis solamen, et futuri spem temporis adesse possit. Quamobrem sicut, manentibus ancoris, nautis remanet spes enatandi; sic, remanentibus prædictis familiaribus, Boetius meliorem sperare potest fortunam.

5 Quantum decus ornamentis nostris decesserit.] Amissis videlicet opibus dignitatibusque nostris.

6 Promovimus aliquantum.] Aliquem in tui consolatione profectum fecimus, inquit Philosophia: promovere enim aliquando idem quod proficere: ut apud Terent in Hecyr., abibo hinc; præsens quando promoveto parum.

7 Si te nondum totius tuæ sortis piget.] Si nondum te omnino infelicem putas: differunt pudet et piget; quod prius turpitudinem, posterius noxam rei videatur potius significare: unde Cicero pro Dom., me non solum piget stultitiæ mox, sed etiam pudet.

D **8** Delicias.] Hoc est, animi mollitiem. Deliciae enim ab eo videntur dicte, quod animus his alliciat, dicuntur enim ab de et lacio, traho: inde lactat, illeclat, delectat, oblectat, alliciat, illiciat, elicit. Sic Lucret. lib. v:

Quæ lacere in fraudem possent vinctosque tenerent.

Unde forte nostrum Gallicum lacer, un lacet. Hinc quod animus qualibet perturbatione, sed amore præsertim et voluptate allicitur, propterea quælibet perturbatio, sed amor præsertim et voluptas deliciae vocantur: quo fit ut deliciae modo in bonam, modo in malam partem accipiantur: sicut ergo mollities corporis in hoc versatur, quod illud facile possit in quemcunque locum versari; sic delicatus dicitur ille animus, qui contrariæ affectioni obnoxius undique potest facile flecti: qualis Philosophiæ videtur Boetius, utpote qui abesse aliquid suæ beatitudini tam luctuosus atque anxius conqueratur.

¹ a rixetur? ² b Anxia (10) enim res est humanorum A felix; orbis liberis, alieno ^f censum nutrit heredi. **¶** ³ c Alius prole lætatus, filii, filiæve ^g delictis mœstus illacrymat. Ideo nemo facile cum fortunæ suæ conditione concordat; in est enim singulari, quod inexpectus ignoret, expertus exhorreat: Adde quod felicissimi ejusque delicatissimus sensus est, et, nisi ^h ad

INTERPRETATIO.

^a Disceptet.

^b Acerba.

^c Utinus opibus abundat, sed cum pudet suæ ignobilitatis.

^d Alter nobilis est, sed paupertate premitur.

^e Tertius ad dives et nobilis se conjugæ carere dolet.

^f Opes parat.

^g Vitiis.

NOTE.

¹ Rixetur.] Disceptet. Rixa, lis est sive contentio inter duos pluresve homines, quorum alter repetit quod alter reddere renuit: quare nisi lux divina affulgeat, in omni hominum genere perpetue sunt rixæ: quod homo et status ejus ceu quædam partes ita opponantur, ut ille homo quædam videatur a suo statu repetere, quæ status hic renuit reddere: nemo hic ex omni parte beatus.

² Anxia res est humanorum conditio bonorum.] Anxium dicitur illud quod sollicitudine mœsta premitur: enim dicitur ab *ango*: hoc a Græco *ἀνγος* suffoco, constringo, primum quidem fauces, deinde mentem: hinc *angustus* et *angustia*, cum quis tantis difficultatibus premitur, ut quo se vertere debeat, ignoret. Atqui humanorum conditio bonorum sollicitudine mœsta animum premit: quod enim humana hæc conditio aut nunquam absoluta fuerit, aut nunquam perennis, semper locum relinquat aut appetendæ absentium bonorum adeptionis, aut timendæ præsentium jacturæ: unde animi anxietas: ut pluribus exemplis deinceps confirmabit Philosophia.

³ Huic census exuberat.] Primum exemplum est de divilibus, iis scilicet, quibus, quod hi opibus abundant, census dicitur exuberare. Census enim a *censendo* dicitur opes significat: unde Claudian. *carm.* 17, v. 231:

Addictoque hominum cumulant araria census
Exuberare autem abundare est, quasi extra ubera
profluere. Sic Virgil. 1 Georg., v. 191:

At si luxuria foliorum exuberat umbrae.

Et Georg. II, v. 516:

Nec requies quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum.

Atqui ejusmodi divites in hoc sibi videtur infelices, quod quibus sanguine conjuncti sunt, hi nobiles non sunt: sed est pudori degener sanguis.

⁴ Hunc nobilitas notum facit.] Secundum exemplum est de nobilibus viris: hic autem Philosophia videtur vim facere in verbo, dum dicit, *nobilitas notum facit*: nobilitas enim a *notum*, sicut a *notum nobilitatis* dicitur, ut nobilis sit, quasi nominis claritate notus. Atqui et his nobilibus sua esse potest paupertas supplicium: *angustia rei familiaris inclusus, esse mallet nobilis quidam ignotus*: optime autem paupertas vocatur *angustia rei familiaris*: Nam sicut dives suis palatiis, agris, vitibus, nummis, armentis hominibusque subditis, quibus veluti circumfunditur, eo auctoritatis potestatisque videtur dilatatus, ut se facile credat inexpugnabilem, juxta illud Proverb. VIII: *Substantia divitis urbs roboris ejus*; sic pauper sua taberna, agello, viticula, et puerorum sarcina veluti obrutus coangustatur: hinc Horatius *carm.* I. III, od. 2, pauperiem vocat *angustam*:

Angustam, amici, pauperiem pati
Robustus acri militia puer
Condiscat.

⁵ Ille utroque circumfluus.] Tertium exemplum est de iis qui pariter divites sunt et nobiles; sed qui in

hoc se putant infelices, quod vitam ducant conjugii expertem: *vitam calibem deflent*: vita enim conjugii expertes vocatur *calibis*: forte quia celestis similis.

⁶ Ille nuptiis felix.] Quartum exemplum est de eo qui uxore felix est: quod prædictis nuptiis optime significatur: quamvis enim nuptiæ non sint sine utroque conjugæ, melius tamen nuptiæ dicuntur de uxore quam de marito: quod cum illa sponsa deduceretur ad maritum, faciem flameo nubere sive velaret: hinc *nupta*, *connubium*, etc. Magna porro felicitas mariti, cujus est optima uxor: donum celeste est. Proverb. XIX: *Domus et divitiæ dantur a parentibus, a Domino autem proprie uxor prudens*. At felicitas hæc sæptus orbitate turbatur: *orbis liberis, alieno censum nutrit heredi*: Seneca in Hypolyto, v. 1248:

O triste fractis orbitas annis malum!

Heres ab heredo dicitur, quasi is sit bonorum dominus, apud jurisperitos duplicis est generis: nempe suus et externus. Sui heredes, ut dicitur Instit. I. II, tit. C. 19, § 2, *ideo appellantur quia domestici heredes sunt et vivo quoque patre quodammodo domini existimantur, veluti filius, filia, nepos, neptisve ex filio, et deinceps cæteri liberi*. Extranei vero, qui hic vocantur *alieni heredes dicuntur cæteri*, ait Vinnius, *qui non sunt sui et domestici*. At quantum homo se suosque amans suis heredibus lætatur, tantumdem de extraneis sive alienis afflictorum. Ecclesiaste IV: *Considerans reperi et aliam vanitatem sub sole. Unus est et secundum non habet, non fratrem, non fratrem, et tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis, nec recogitat dicens: cui laboro et fraudo animam meam bonis: in hoc quoque vanitas est et afflictio pessima*.

⁷ Alius prole lætatus.] Quintum exemplum est de eo qui prole nata lætatur. Quod homo ad Dei imaginem conditus eternitatem appetat, quodque hanc in terris assequi non valeat, hinc fit ut pacens uterque orta prole, veluti magna sui parte sibi olim successura lætetur: Joan. XVI: *Mulier non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum*. At quanta lætitia parentes perfunduntur matris liberis isdemque virtutem colentibus, tanta iidem afficiuntur tristitia, si hos liberos viderint vitis indulgere: parens filii filiæve delictis mœstus illacrymat: ut tunc dicitur: Proverb. X: *Filius sapiens lætificat patrem: filius vero stultus mœstus est matris suæ*. Nimirum quod liberi videantur sanior pereniorque parentum pars, hos parentes optant semetipsis meliores.

⁸ Ad nutum.] Ad voluntatem. Nutus a *nuendo* sive *movendo* dicitur proprie motum corporis significat: sic *movendo caput oculose dicimur annuere et abnuere vel renuere*. Quoniam vero ille corporis nostri motus nostram voluntatem consuevit indicare; hinc factum est, ut, signo pro re significata accepto, nutus non modo humanam, sed divinam quoque voluntatem significaverit: ex quo etiam *numen ipsam Dei voluntatem notat*, ut apud Virg. XI Æn., v. 336:

Numine divum
In flammas et in arma feror.

^a *nutum cuncta* (5) ¹ suppetant, ² *omnis adversitatis insolens*, minimis quibusque proster-nitur, ^c adeo perexigua sunt, quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt. ¶ ¶ ¶ ³ *Quam multos esse d* conjectas, qui sese ^e *cælo proximos arbitrentur*, si de fortunæ tuæ reliquiis pars eis mi-nima contingat? Hic ipse locus, quem tu exsilium vocas, incoletibus patria est. Adeo nihil est misere-rum, nisi cum putes ^f : contraque ⁴ *beata g* sors omnis est æquanimitate (5) tolerantis. Quis est ille tam felix, qui cum ^h *dederit impatientiæ manus*,

^A *6* *statum suum mutare non optet?* ⁷ *Quam multis ama-ritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est!* quæ si etiam fruenti jucunda esse videatur, tamen, quò minus, cum velit, abeat, retineri non possit. ¶ ¶ ¶ ⁸ *Liquet igitur quam sit mortalium rerum misera beatitudo, quæ nec apud æquanimos perpetua perdurat, nec anxios tota delectat.* ⁹ *Quid igitur, o mortales, extra petitis intra ¹ vos positam felicitatem?* Error vos inscitiam confundit. Ostendam breviter tibi ^j *summæ cardinem felicitatis.* (5) ¹⁰ *Estne aliquid tibi ^k te ipso pretiosius?* ¹¹ *Nihil, inquires.* ¹² *Igitur si*

INTERPRETATIO.

^g *Felix quælibet conditio, si æquo animo feratur.*

^h *Pulaverit impatientem.*

ⁱ *Vestram mentem.*

^B ^j *O Boeti.*

^k *Tua mente.*

NOTÆ.

et versu 777 :

Non hæc sine numine divum
Eveniunt.

¹ *Suppetant.*] *Adsint* : quia enim quod petitur, id sæpius impetratur, usus obtinuit, ut *suppetere* idem ait quod *adesse*, quasi totas impetratum Hinc *suppetiæ*, quas sibi suppetere rebus adversis periclitantes expetunt.

² *Omnis adversitatis insolens.*] *Nulli adversitati assuetus.* *Insolens* enim quasi *non solens* : solens autem is dicitur qui id in quo totas est facit, quasi in solo unoque hoc negotio versatus : quare *insolens adversitatis* is est qui adversitati non est assuefactus. Atque hic, ut nunc additur *minimis quibusque proster-natur* adversitatibus ; quod mens ejus his motibus non assueta, minimo turbetur : ut enim *ab assuetis non fit, sic ab insuetis fit passio* : quemadmodum lo-quuntur philosophi : usque adeo *perexigua sunt quæ fortunatissimis beatitudinis summam detrahunt.* Summa arithmeticeis est universitas quedam quæ ex pluribus minoribus addendo concititur, aut ex qua minorem subtrahendo quedam restat : quamobrem *summa beatitudinis* hic nihil est aliud quam beatitudinis fastigium, *le comble du bonheur.*

³ *Quam multos.*] Sextum exemplum est de ipso Boetio, de cujus *fortunæ reliquiis si pars minima* plu-ribus aliis hominibus *contingeret*, hi felices, *sese cælo proximos arbitrantur* : cum tamen ipse Boetius sese putet infelicem.

⁴ *Beata sors.*] *Beatus* homo cujus mens cogitando ita constans est, ut instar libræ æqualis ponderibus firmata nec erigatur prosperis, nec adversis depri-matur. Sed homo ille rarus est in terris : nam qui est ille tam felix, qui cum

⁵ *Dederit impatientiæ manus.*] *Impatientia vinci se passus fuerit* : sic loquitur Tullius de Amic. : *Atque, inquit, ad extremum dat manus, vinci se patitur* : ni-mirum cum manibus præsertim homo sese tueri soleat, ubi primum intelligitur victas manus dedisse, hic intelligitur victus.

⁶ *Statum suum mutare non optet.*] Instar hominis ægri, qui cujuslibet situs impatiens, partes se vertit in omnes.

⁷ *Quam multis amaritudinibus, etc.*] Jam monui-mus, mentem humanam veluti mediam inter Deum humanumque corpus, quatenus est opus Dei et forma hujus corporis, et a Deo et a corpore humano com-moveri : hinc autem putamus oriri amaritudinem et dulcedinem humanæ felicitatis ; dulcedinem quidem a Deo commovente, amaritudinem vero a corpore : quare cum homo quandiu perseverat, ab utraque hac causa afficiatur : idcirco nihil homini dulce est nisi

cum amaro conjunctum : quamobrem de quacunque corporis voluptate dici potest quod Lucretius de amore dixit l. IV :

Eximia veste, et victu, convivia, Iudi.

Pocula crebra, unguenta, corona, sarta parantur :
Nequidquam : quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Quin ipsa etiam dulcedo in hoc amara, quod invito ipso homine, qui illa affici videtur, abeat irrevoca-bilis ; *nec retineri possit ad nutum, quo minus abeat* : ut hic dicitur.

⁸ *Liquet igitur, etc.*] Philosophia ex prædictis exemplis concludit, quod probandum susceperat a nota 18, felicitatem hominum præsentem nec adeo absolutam esse, ut *non anxios tota delectet*, nec adeo perennem, ut *apud æquanimos perpetua perduret.* Jam ipsa Philosophia ad id, unde digressa fuerat, reversa ipsum Boetii animum considerabit.

⁹ *Quid igitur, etc.*] IV. Philosophia commendat animum Boetii, atque primum *mortales frustra extra se petere*, ut in amicis, uxore, liberis, uno verbo in corpore quo habent *intra se*, videlicet in mente, *positam felicitatem* : deinde addit eosdem mortales *errore inscitiam confundi* : quod nimirum extra se quærant, quam intra se habent, felicitatem : ubi no-tandum errorem et inscitiam differre cum in aliis, tum in hoc quod error omnis ab inscitia oriatur, ita ut possit esse inscitia sine errore, sed non error sine inscitia : postea promittit se ostensuram Boetio sum-mæ cardinem felicitatis ; sive id in quo præcipue ve-setur summa felicitas : quod enim cardo sit, in quo janua vertitur, in usu est, ut id in quo negotium ali-quod vertitur, vocetur cardo. Virgil. I. Æneid., v. 670 :

Haud tanto cessabit cardine rerum.

^D ¹⁰ *Estne aliquid tibi teipso pretiosius?*] Quanam Boetius, ut quilibet alius homo, corpore constet et mente conjunctis, nihilominus relicto corpore Philo-sophia Boetium ad unam mentis suæ considerationem revocat, quasi ad primum beatitudinis, quam quærit, fontem : idque vocat totum Boetium : *Tibi teipso* : sicut Apostolus Roman. VII : *Infelix homo, inquit, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* *Estne igitur, inquit Philosophia Boetio, aliquid tibi teipso pretiosius?*

¹¹ *Nihil.*] Inquit Boetius : quidquid enim divinitus factum naturali lumine novi, id aut mea mens est, aut corpus quod vulgo dicitur materia : sed mea mens vel ex ipso, est corpore sive materia pretiosior, quod materiam hanc, a qua ipsa cogitari nequit, cogitit ipsamque ad arbitrium huc illucque, sæpius cogitando, ver-set.

¹² *Igitur si tui compos fueris.*] Si tuæ mentis tantam

tu tu idem es, cui persuasum atque insitum permultis demonstrationibus scio, mentes hominum nullo modo esse mortales : cumque clarum sit, fortuitam felicitatem corporis morte finire : dubitari nequit, si hæc auferre beatitudinem potest, quin omne mortalium (5) genus in miseriam, mortis fine, labatur. Quod si multos scimus beatitudinis fructum non morte solum, verum etiam doloribus supplicisque quæsisse, quoniam modo præsens vita facere beatos potest, quæ miseris transacta non efficit?

¶ 27 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, exemplo ædium, quæ perennes non sunt, si aut sublimiores, ventis percutiantur, aut depressiores, arenis immergantur, docet pari prudentia et summas et infimas conditiones homini esse fugiendas, ut quietus tutusque vivat.*

Quisquis volet perennem

INTERPRETATIO,

^a *Tuæ mentis.*

^b *Mentis ratione præditæ.*

^c *Fortuna inconstans esse non possit beatitudo.*

^d *Præterea.*

^e *Qui hac felicitate mortali affectur, hic.*

^f *Etiamsi.*

^g *Mors.*

Quicumque optat tutus locare domum perpetuam, quique studet constans, et non disjici flammâus stre-

NOTE.

habueris et notionem et potestatem, ut illa notione ductus hac potestate nunquam abutaris : *compos* enim et *impos* dicuntur a *potis* : unde dicimus *compotem* et *impotem* : sicut ratiocinatur Varro ; *potis* autem dicitur vel a *pateo* quod pateat illi quidquid velit, vel a *Dorica* præpositione *πоти*, *iuxta*, quod quæ juxta nos sunt, in nostra censentur potestate, ut placet Vossio : nam, inquit Servius ad ecl. 9 Virg., *Quomodo victores dicimus viti compotes, qui quod volunt faciunt; sic victus et contrario vocamus impotes, qui non possunt* C *facere quod volunt.*

¹ *Possidebis.]* In tua potestate erit.

² *Quod nec tu amittere unquam velis.]* Crescente enim tuæ mentis adeoque tuæ originis notione, crescit et tuus in tuam mentem tuamque originem amor : cum exteriora bona tanto minus amentur, quanto magis cognoscuntur.

³ *Nec fortuna possit auferre.]* Mens enim tua tuaque proinde cogitatio ita sunt tui juris, nihil ut in casu inconstans fortuna possit. Potest quidem fortuna quam jactat suam felicitatem tibi optandam proponere : sed persuadendo te fallere non potest nisi volentem : non prius autem id volueris, quam inmemor tuæ mentis ejusque originis, specie caducorum bonorum veluti obæcatus fueris.

⁴ *Atque ut agnoscas, etc.]* Philosophia tandem, proposita mente humana bonisque externis, quibusdam argumentis probat veram felicitatem in mente potius quam in cæteris bonis versari : quæ quidem argumenta ut percipiuntur, notandum apud philosophos morales summum bonum duplicis esse generis : aliud quidem in genere rei : aliud in genere modi. Prius est res summe perfecta : unde nihil est aliud quam Deus : quare propheta rex psal. cxxlii descriptione facta potentum, quorum filii, inquit, *sicut novellæ plantationes in juventute sua; filix compositæ, circumornatæ sicut similitudo templi : promptuarium plena eructantia ex hoc in illud; oves fetosæ abundantes in egressibus suis; boves crasse; in quorum plateis non est ruita maceræ, neque transitus neque clamor; quos denique beatos diaerunt, addit : Beatus populus cujus Dominus Deus ejus.* Posterius vero, quod aliter vocatur *felicitas* sive *beatitudo*, nobis videtur posse definiri cogitatio mentis Deo constanter adherentis : quod huic solum cogitationi convenire possit, quidquid naturali lumine cognoscitur convenire felicitati : sicut fusiis alibi probavimus. Hic autem non agitur

de priori, sed tantum de posteriori summo bono, quippe quod dicitur *naturæ ratione degentis*, hoc est mentis humanæ modus.

⁵ *Si beatitudo, etc.]* Primum argumentum, quod potest sic proponi. Quod bonum eripi potest, hoc est, invito eo ejus est, amitti, illud non est summum bonum; ne quidem in genere modi : quandoquidem in hoc ipso genere melius est illud quod eripi non potest. Atqui omne fortunæ bonum eripi potest : propterea eorum fortuna instabilis est. Contra vero bonum mentis cujusmodi est virtus, non potest eripi, hoc est, invito eo ejus est, amitti.

⁶ *Ad hæc.]* Secundum argumentum, quod potest sic institui. Quicumque, fortuna dante, felix habetur, hic vel scit vel nescit, se invito, hanc fortunæ felicitatem esse mutabilem; sed quovis modo se habeat, revera felix non erit : si enim nescit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, hic versabitur in ignorantie cæcitate, qua stante nulla *beata sors* esse potest. At si scit, hanc fortunæ felicitatem sic esse mutabilem, idem hanc felicitatem aut timebit amittendam, aut dolebit; aut saltem negliget amissam, sed ut timor, sic dolor non sinit esse felicem, nec magui faciendum, *quod æquo animo feratur amissum.*

⁷ *Et quoniam, etc.]* Tertium argumentum quod sic disponi potest. Quæcumque felicitas morte finire potest, hæc non nisi nomine tenus felicitas est : si quidem felicitas vera, non secus ac ipsa crens humana, cujus est, quamque ut *insitum sic multis demonstrationibus persuasum est esse immortalæ*, immortalis esse debet. Atqui felicitas fortunæ, ut pote quæ corporis est, morte finire potest : unde plures alterius beatitudinis fructum, non morte solum, verum etiam doloribus supplicisque quæsierunt; idque eo potius quod vita hæc temere credatur felicitas : si enim vita hæc felicitas vera fuerit, necesse est, ut mors, quæ est hujus felicitis vitæ privatio, vera miseria habeatur.

* Carmen constans duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Anacæontius* post primum pedem, qui potest esse vel iambus, vel spondeus, vel etiam anapæstus, duos iamhos habet cum syllaba superstitite; posterior *Phæcratius* spondeum, dactylum, et spondeum : excipitur tamen versus octavus, cujus primus pes est anapæstus.

1. *Perennem sedem.]* Domum per annos plures du-

Cautus ponere sedem,
 128 Stabilisque, nec sonori
 Sterni flatibus euri,
 5 Et fluctibus minantem
 Curat spernere pontum;
 Montis cacumen alti,
 Bibulas vitet arenas.
 Illud protervus auster.

A 10 Totius viribus urget;
 129 Hæ pendulum solutæ
 Pondus ferre recusant.
 Fugiens periculosam
 Sortem sedis amœnæ,
 13 Humili domum memento
 Certus figere saxo.
 Quamvis tonet ruinis

INTERPRETATIO.

pentis euri, et temere mare exundans veluti intentans rumam suis æstibus, ille pariter fugiat verticem montis elati, et arenas bibaces. Auster impetuosis omni conatu vexat illum verticem: hæ vero arenæ disjunctæ

renuunt portare omnis suspensum. Sic tu vitans eventum incertum conditionis, ut videtur, gratæ, recogita stabilis fundare ædem petra depressa. Tum licet ventus reboet, turbans maria naufragiis, tu abditis muni-

NOTÆ.

raturam: sedes enim apud Latinos auctores, præsertim poetas, significat domum: perenne vero a pluribus annis, per quos durat, dicitur: hinc perennare idem quod diu perseverare: hinc Anna Perenna, cui veteres vota faciebant, ut annare perennareque comode liceret, auctore Ovidio iii Fast.

2. *Cautus.] Tutus: nam cautus a cavere: cavere autem iudicio Varronis a cavo; quod prisca illi, inquit Pontanus, qui Latium etiam ante Aborigines tenere plerique in cavernis habitabant, quæ a cavando essent dictæ; iis autem et æstus cavebant et frigora, plerique etiam alia incommoda, in illisque se et sua cautius tuebantur:] hinc cavere, cautio, cautior a jurisconsultis dicitur de iis, quibus divitiæ tute: fiunt et securæ. Quoniam vero vir prudens, cogitationibus suis veluti prospiciens, se suaque tuetur, idcirco cautus, catusque vocari solet. Horat. de Arte:*

An omnes
 Visuros peccata putem mea, tutus et extra
 Spem veniæ cautus? Vitavi denique culpam.

Et lib. i. carm., od. 10:

Mercuri facunde nepos Atlantis,
 Qui feros cultus hominum recentum
 Voce formasti catus, et decora
 More palaestrae.

3. *Stabilisque.] Immutus et constans, suis videlicet, sedibus. Cum autem corpus quiete semel donatum æternum quiescat, donec ab alio de sua quiete dimoveatur, idem duobus duntaxat modis donum fundata potest ruere: primum quidem motu sensili corporum incurrentium v. g. vento: deinde proprio pondere, fluentibus scilicet iis quibus domus nititur, debatur, fundamentis:] Hinc nunc fit mentio ventorum, fluctuum marinorum, cacuminis montis, et bibularum arenarum.*

4. *Flatibus euri.] Eurus, inquit Agellius, ventus est ab oriente verno, id est æquinoctiali veniens. Latinus dicitur subsolanus. Hic non abs re dicitur sonorus: quod enim vehementiori impetu feratur, solitum aeris ab ortu ad occasum fluentis cursum secutus, propterea sonum ingentem edit. Unde Virgil. ii Georg., v. 441:*

Quos animosi euri assidue franguntque feruntque.

6. *Pontum.] Pontus generatim quodlibet mare, speciatim Euxinum: forte quia utrumque plenum laboris: πόνος enim labor potuit esse origo του πόνου: quidquid sit.*

7. *Montis cacumen alti.] Cacumen, vertex est cum arborum tum montium: quod plures ejusmodi corporum partes surgendo in unum cacumen coeant: cacumen autem nunc dicitur montis alti: quia quo mons altior est, eo prædictis ventorum flatibus magis impellitur, adeoque domus hic fundata ruinæ magis foret obnoxia.*

8. *Bibulas vitet arenas.] Quæ videlicet aquas sorbere possint: quod enim his arenis intercipiatur aer vel*

C quodlibet aliud corpus quod aquæ subeunt, ut pote graviori, locum cedat, propterea si arenis istis imponantur ædificia ipsis aquis longe graviora, eadem ædificia fatiscitibus fundamentis statim corruent. Lucretius, l. ii, arenam dixit bibulam,

Littoris incurvi bibulam lavit æquor arenam.

9. *Illud protervus auster urget.] Illud montis cacumen auster impetit. Quod est ventus ex plaga cæli meridiana flans. Quod autem auster ex terris in sublimem sæpius flet, quemadmodum boreas oppositus et contrario ex sublimi in terras; idcirco auster rectum iter, quoad potest, insistens in summis montium verticibus sæpius videtur incurrere: et propterea nunc appellatur protervus a proterendo, quia altiora corpora sibi objecta solet proterere. Seneca in Agam., v. 90:*

Nubibus ipsis
 Inserta caput turris pluvio
 C Vapulat austro: densasque nemus
 Spargens umbras annosa videt
 Robora frangi.

11. *Hæ pendulum solutæ pondus ferre recusant.]*

Hæ arenæ a se invicem disjunctæ impositum pondus non possunt sustinere. Nimirum sicut libræ, duæ sunt lances alternis sic mobiles, ut si altera graviori ponderis onusta deorsum deprimitur: altera sursum attollatur necesse sit: ita in terra, aqua et aere quem spiramus, corpora adeo sese sustinent æquatis ponderibus, ut si alterum fuerit gravius, id propendat, altero depresso: sicut infuitis exemplis demonstrari possent. Ades autem arenis impositæ longe graviores sunt eo liquore, quo interposito arena mollescunt.

Hoc eodem exemplo usus est Christus Dominus Math. vii: Omnis, inquit, qui audit verba mea hæc et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam: et descendit pluvia et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna.

D 13. *Fugiens periculosam sortem sedis amœnæ.] Haud aliter qui vitare cupit eventum incertum conditionis, quæ videtur jucunda: Sors quippe, inquit Tullius l. ii de Divin., idem propendit quod micare, quod talos jacere, quod tesseras: in quibus temeritas et casus, non ratio et consilium valet. Hinc sortilegi dicebantur, qui ductis, pueri manibus, sortibus prædicent futura. Hinc etiam quod in unam vel oppositam partem flecti potest incertum, illud sors dici consuevit: hujusmodi autem est sedes amœna, quam idcirco Philosophia hic vocat periculosam.*

15. *Humili domum memento certus figere saxo.]* Loca domum in saxo humili: in saxo quidem, ut firmo domus nitatur fundamento. humili vero, ut tempestatibus minus sit obnoxia.

17. *Quamvis tonet ruinis miscens æquora ventus.]* Ventus tonat, cum tonitruo similis magnum excitat sonitum. Miscet autem æquora ruinis, cum naufragas naves cæteraque corpora mari imposita prosternit.

Miscens æquora ventus,
Tu conditus quieti
20 Felix robore valli,
 ¶¶¶ Duces serenus ævum,
Ridens ætheris iras.

¶¶¶ PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia jam validioribus utens argumentis probat, generatim divitias, speciatim pecuniam, gemmas, agros, vestes, famulos cæteraque id genus, quamvis constarent, mentis humanæ bona non esse, sed potius mala, quibus quanto cupidius eadem mens fruitur, tanto minus felix est.*

Sed quoniam rationum jam in te mearum fomenta ^a descendunt, paulo validioribus utendum puto. ⁴ Age enim, si jam ² caduca et ³ ^b momentaria fortunæ dona non essent, quid in eis est, quod aut vestrum

A unquam fieri queat, aut non perspectum consideratumque (3) ^c vilescat? ⁴ Divitiarum vel vestri ^d, vel sui natura pretiosæ sunt? **¶¶¶** Quid aurum ^e potius, ⁵ aurumne, an vis congestæ pecuniæ? Atqui hæc effundendo magis, quam coacervando melius nitent: siquidem avaritia semper odiosus, claros largitas facit. Quod si manere apud quemquam non potest, quod transfertur in alterum: tunc est pretiosa (3) pecunia, cum translata in alios, largienti usu desinit possideri. At eadem si ^f apud unum, quanta est ubique gentium, congeratur, cæteros sui inopes fecerit. Et vox quidem tota pariter multorum replet auditum; vestræ vero divitiæ, nisi committantur, in pluribus transire non possunt. Quod cum factum est, pauperes necesse est faciant (10), quos reliquant. O

INTERPRETATIO.

mine constantis aggeris, cris beatus, contemptisque B
caeli furoribus, ages vitam tranquillam.

^a Mentem subeunt.

^b Fluxa.

^c Sordescat.

^d O homines.

^e Pretiosus.

^f Tanta.

NOTE.

19. *Conditus.*] *Absconditus*: quemadmodum Virgil. 1 Georg., v. 441: .

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum

Conditus in nubem.

20. *Felix robore.*] Robur quamcumque corporis fortitudinem significat: unde quod querens silvestris inter cæteras arbores fortissima videatur, idcirco hæc *robur* appellatur.

20. *Valli quieti.*] Vallum murus est e terra ad fossæ oram aggestus, crebris vallibus sive palis munitus: quamobrem duæ sunt valli partes, nempe agger sive terra, et pali sive sudes, quare vallum quietum est.

21. *Duces serenus ævum ridens ætheris iras.*] *Vitam duces tranquillam contempto cæli impetu.* *Ævum* enim significat vitam, ut apud Virg. iv Georg., v. 206: .

Ergo ipsas quamvis angustus terminus ævi

Excipiat.

Et *iras*, quippe quam insolitus corporis motus comitari solet, non raro violentos non solum hominis, sed et bestiarum, imo etiam inanimatorum corporum motus significat.

Et hoc etiam exemplo usus est Christus, prædico cap. vii Math... *Omnis, inquit, qui audit verba mea et fecit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram; et descendit pluvia, et venerunt flumini, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit: fundata enim erat supra petram.*

¹ *Age.*] *Age adverbium* dici solet: sed nobis videtur *imperativum* verbi *ago*: non secus atque *fac* verbi *facio*: propterea si uni tantum loquamur, dicimus, *age*; si pluribus, *agite*: hinc voce hæc exhortamur auditorem ad cogitandum, loquendum, aut faciendum. Ad cogitandum quidem ut apud Virgil. Georg. iii, v. 24: .

Te siue nil altum mens iocuat; en age segnes
Loque moras.

Ad loquendum: ut Æneid. vi, v. 343: .

Dic age: namque mihi fallax hand ante repertus.

Ad faciendum: ut Georg. i, v. 63: .

Ergo age terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus auni
Furtus invertant tauri.

² *Caduca.*] *Caducum a cadendo* dictum: unde id significat, quod aut lapsum est, aut labitur, aut lapsurum est. Sic Virgil. Æn. vi, v. 481, de lapso,

Belloque caduco

Dardanidæ.

Georg. i, v. 368, de labente,

Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas.

Et Æn. x, v. 622, de lapsuro,

Si mora præsentis leti tempusque caduco

Orator juveni.

³ *Momentaria.*] *Fluxa*: hac voce utitur S. Ambrosius: sed eadem non potui invenire apud Latinos auctores, quos vocant *classicos*.

⁴ *Divitiarum vel vestri, vel sui natura pretiosæ?*] I. *Philosophia* probat generatim divitas non esse ali-quod mentis humanæ bonum, non solum quod omne fortunæ bonum, ejusmodi sunt divitiæ, extra mentem est attentiusque consideratum sordescit, ut jam dixit; sed etiam quod nullæ divitiæ pretiosæ sunt. Pretiosum ergo nobis id dicitur; quod in nostra existimatione versatur: hac enim nostra existimatione fit, ut illius comparandi causa, quod a nobis poscitur, pretium solvamus: unde *pretiosum* dictum est. Duobus autem modis aliquid versari potest in nostra existimatione, pro duplici modo, quod sese habere possunt idææ, ex quibus veluti ex quadam materia illa existimatio, ut pote judicium, constat. Primum quidem propter *sui naturam*: quando scilicet prædictæ idææ ita claræ sunt et distinctæ, nihil ut involvant præter id quod a rebus cogitationi subjectis, ut pote earumdem causis, accepterunt. Deinde vero propter *vestri*, o hoc ines, *naturam*: cum videlicet illæ idææ, præter id quod a rebus cogitationi objectis habent, ipsum judicantis præjudicium involvant. Optime igitur Philosophia quærit an *divitiæ pretiosæ* sint *vestri, vel sui natura*; tum pro comperto potens divitias *sui natura pretiosas* in numero bonorum non esse, sequenti pecuniæ, gemmarum, agrorum, vestium, et famulorum enumeratione probat easdem divitias nequidem *vestri natura pretiosas* inter bona esse recensendas.

⁵ *Aurumne, an vis congestæ pecuniæ?*] II. *Philosophia* speciatim dictura, de quibusdam divitiarum generibus, nimirum de pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, incipit a pecunia: quam idcirco dicit non haberi posse pretiosam, quod nec diffundi possit, juxta ejus institutum, quin largiendi usu desinens possideri ipsum dantem pauperet: nec congeri avaritia, quin cæteros sui inopes faciat, in hoc ipsa voce, rerum omnium tenuissima, tenuior, cum *vox tota pariter multorum repleat auditum*; nec mirum: quandoqui-

igitur angustas, inopesque divitias, qua nec habere totas pluribus licet, et ad quemlibet sine cæterorum paupertate non veniunt! **§§§** ¹ An gemmarum fulgor oculos trahit? Sed si quid est in hoc splendore præcipui, gemmarum est lux illa, non hominum: quas quidem mirari homines vehementer admiror. Quid est enim carens animæ motu atque membro compage, quod animatæ rationabilique ⁽⁵⁾ naturæ pulchrum esse jure videatur? quæ tametsi conditoris opera, suique distinctione postremæ aliquid pulchritudinis trahunt, infra vestram tamen excellentiam collocatæ, admirationem vestram nullo modo merebantur. ² An vos agrorum pulchritudo delectat? Quid ni? ³ Est enim pulcherrimi operis pulchra portio. Sic quondam sereni maris facie ⁽¹⁰⁾ gaudemus: sic cælum, sidera, solem, lunamque miramur. Num te horum aliquid attingit? num audes alicujus talium splendore gloriari? An vernis floribus ipse distingueris! aut tua in æstivis fructus intumescit ubertas? Quid inanibus gaudiis raperis? quid externa bona pro tui amplexaris? Nunquam tua faciet esse

A fortuna, quæ a te ⁽¹⁵⁾ natura rerum fecit aliena. Terrarum quidem fructus, animantium procul dubio debentur alimentis. Sed si, quod naturæ satis est, replere indigentiam velis, nihil est quod fortunæ affluentiam petis. Paucis enim minimisque natura contenta est: cuius satietatem si superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiet, aut noxium. **§§§** Jam vero ³ pulchrum variis fulgere vestibus putas? quarum si grata intuitu ⁶ species est, aut materię naturam, aut ingenium mirabor artificis. ⁴ Au vero te longus ordo famulorum facit esse felicem? Qui si vitiosi moribus sunt, pernicioosa domus ^d sarcina, et ipsi domino vehementer ⁽³⁾ inimica: sin vero probi, quoniam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Ex quibus omnibus nihil horum, quæ in tui computas bonis, tuum esse bonum li- quido monstratur. Quibus si nihil inest appetendæ pulchritudinis, quid est, quod vel amissis doleas, vel læteris retentis? Quod si natura pulchra sunt, quid id tua refert ⁽¹⁰⁾? Nam hæc per se a tuis quoque

INTERPRETATIO.

^a Dicit Boetius.

^b Ait Philosophia.

^c Forma.

^d Onus.

NOTE.

dem vox, ut pote sonus, versatur in quodam tremore aeris, qui quod liquidus sit, ab uno homine loquente undique commoveri potest: pecunia autem est nummus ex ære primum, deinde ex auro argentove confectus, quo status legibus res propter facilius commercium permutari possunt: licet autem plura corpora simul moveri possint, idem tamen corpus non potest pluribus simul locis circumscribi.

¹ An gemmarum fulgor oculos trahit? III. Philosophia gemmas dicit menti humanæ non debere esse pretiosas, quod lumen, quo gemmæ splendent, non sit hominum, sed illorum duntaxat affectio corporum, quæ cum inanimata sint, sic infra mentis humanæ excellentiam collocata sunt, ut hominis admirationem nullo modo mereantur. Nimirum gemma est lapis qui, instar vitri pellucens, lumen ideo transmittit, quod ante liqueatus fuerit, quam lapidesceret. Hinc si aliquid metalli, alteriusve corporis opaci, gemmæ adhuc liquescenti infundatur, gemma pellucere minus apta coloratur: hinc snus est gemmarum sive pellucendum, sive relucendum fulgor, quo oculi ita moventur, ut mens ipsa ad gemmas primum spectandas, deinde admirandas, et aliquando etiam amandas excitetur, donec exuta omni præjudicio, advertat hic nihil aliud esse quam motum, non solum ipsa mente, a qua cogitatur, inferiorem: sed ipsi etiam corporum vitæ, quæ in peregrini continuataque motione versatur, longe postponendum.

² An vos agrorum pulchritudo delectat? IV. Philosophia addit, neque etiam agros prædicte menti esse debere pretiosos: quia cum ager dicatur territorium, quod diligentius cultum fruges affert, ager pretiosus menti haberi nequit, nisi aut sua magnitudine, quatenus terminis longissimis circumscribitur; aut sua figura, quatenus tumoris experts, ceu cylindro æquatus fuerit; aut suo motu, quatenus non modo fertilis, sed etiam fructuosus fuerit: Agro bene culto, inquit Tullius, nil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus. Atqui nullo ex his modis ager menti humanæ pretiosus esse potest. Non sua magnitudine: nam luna, sol, sidera, cælum, quæ tamen ipsi menti pretiosa non videntur, pulcherrimi operis portio sunt quolibet agro major. Non etiam sua figura plana:

siquidem mare: quod nihilominus tanto in pretio non est, dum tranquillum est et serenum, aquis æquali pondere libratis, non solum agro, sed quolibet alio corpore plano planius est: quid enim tam planum videtur, ait Tullius in Acad., quam mare? ex quo etiam æquor illud poeta vocant. Non denique suo motu, sive florens, sive etiam fructuosus: quoniam flores fructuosus agrorum extra hominem sunt; aut si horum pars quædam ipsum hominis corpus instar alimenti subeat, hæc tam parva esse debet, ut si naturæ satietatem superfluis urgere velis, aut injucundum, quod infuderis, fiat, aut noxium. Lucretius l. v.:

Quod si quis vera vitam ratione gubernet

Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce,

Æquò animo: neque enim est unquam penuria parvi.

³ Pulchrum variis fulgere vestibus.] V. Philosophia pariter demonstrat famulorum turbam prædicte menti non esse pretiosam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretiosi sint, ut potius pernicioosa domus sarcina, et domino vehementer inimica, quippe qui lege divina tenent famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promovere. Hebr. xiii: *Ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animabus reddiduri*. Si vero probi: Quoniam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Quare Philosophia merito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis abundet. Horat. Carm. iv, od. 9:

Non possidentem multa vocaveris

Recte beatum: rectius occupat

Nomen beati, qui deorum

Muneribus sapienter uti,

Duramque callet pauperiem pati

⁴ An te longus ordo famulorum.] VI. Philosophia pariter demonstrat famulorum turbam prædicte menti non esse pretiosam: quia famuli isti vel improbi sunt, vel probi. Si improbi, tantum abest ut domino pretiosi sint, ut potius pernicioosa domus sarcina, et domino vehementer inimica, quippe qui lege divina tenent famulum et a vitio retrahere et ad virtutem promovere. Hebr. xiii: *Ipsi enim domini pervigilant, quasi rationem pro animabus reddiduri*. Si vero probi: Quoniam modo in tuis opibus aliena probitas numerabitur? Quare Philosophia merito concludit beatum hominem non esse, quod pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis abundet. Horat. Carm. iv, od. 9:

Non possidentem multa vocaveris

Recte beatum: rectius occupat

Nomen beati, qui deorum

Muneribus sapienter uti,

Duramque callet pauperiem pati

opibus ¹ a sequestrata placuissent. Neque enim idcirco sunt pretiosa, quod in tuas venere divitias: sed quoniam pretiosa videbantur, tuis ea divitiis annumerare maluisti. **§ 35.** Quid autem ^b tanto fortunæ strepitu desideratis? ² Fugare, credo, indigentiam copia quæritis. Atqui hoc vobis in contrarium cedit. ³ Pluribus quippe administriculis opus est ad tuendam pretiosæ ⁴ suppellectilis varietatem: verumque illud est, permultis eos indigere, qui ⁽⁵⁾ permulta possideant; contraque minimo ^c, qui abundantiam suam naturæ necessitate, ⁵ non ambitus superfluitate metiantur. Itane autem nullum est proprium vobis, atque insitum bonum, ut in externis, ac sepositis rebus bona vestra quæritis? ⁶ Sic rerum versus conditio

INTERPRETATIO.

^a *Sejuncta.*

^b *Fortunam tuam frequenter appellando tantoque concursu quærendo.*

^c *Indigere eos.*

Pejusque leto flagitum timet,
Non ille pro caris amicis,
Aut patria timidus perire.

¹ *Sequestrata*] *Sejuncta.* *Sequestratus* autem dicitur a *sequestro*, hoc a *sequester*, qui est arbiter inter utramque partem sic medius, ut neutrius præjudicio actus judicet: quemadmodum *Æn.* xi, v. 133:

Bis senos pepigere dies et pace sequestra.

Sed vox ista, *sequestratus*, qua Arnobius, l. v Adv. gent., et Cassiodorus, l. i Var., cap. 3, utuntur, purioris Latinitatis non videtur.

² *Fugare indigentiam copia quæritis.*] Id unum prætexunt quicunque vehementiori prædictorum studio afficiuntur. Scilicet unusquisque homo suæ tenuitatis conscius, pecunia, gemmis, agris, vestibus et famulis, veluti totidem satellitibus circumdatus, his putat se posse ab omni hostium injuria liberari: sed fallitur:

³ *Pluribus quippe administriculis opus est. Administriculum* est auxilium, quod ad manum, sive præsto est: quod autem prædicta bona perpetuè sint corruptioni obnoxia, ideo quo plura possidemus, eo ad illa conservanda plura nobis ad manum esse debent auxilia.

⁴ *Suppellectilis.* Supellex proprie est ornaamentum aulae, cujusmodi sunt aulae, sedilia, lintea, vasa, exteræque domus utensilia, quod nimirum hæc pellibus involuta, a militibus et forte etiam a legatis ad suos usus portarentur: hic autem suppellectilis varietas est prædictorum honorum externorum multitudine nomine partis ad totum translato.

⁵ *Non ambitus superfluitate.*] Non solum præsidii causa, ut dictum est, sed ambitu etiam prædictis divitiis studemur comparandis, rati nimirum nos eo majorem de nobis existimationem in mente cæterorum hominum excitaturos, quo pluribus majoribusque ejusmodi bonis fruemur: atque id ex eo evidens est, quod, si arbitraremur fore ut a nullo unquam homine videremur, nec gemmis, nec vestibus, nec ullis ejusmodi bonis ita inhareamus.

⁶ *Sic rerum versus conditio.*] Mens quippe mea mei corporis forma est, sed a Deo et propter ipsum Deum creata: quæ obrem veluti media inter Deum conditorem, corpusque consors, ab utroque sic informatur notionibus, ut ab utroque in suas trahatur partes: sed heu! cum Deo unice diligendo vacare deberet, infelici cum propriæ infirmitatis, tum perturbationis pondere ad corpus primum, deinde ad cætera corpori famulantia traditur, qua quidem in re homo, *animam merito rationis animal*, cæteris rebus creatis insipientior, injuriam facere videtur et Deo et sibi.

A est, ut ⁷ divinum ^d merito rationis animal, non aliter sibi splendere (10), nisi inanimata suppellectilis, possessione videatur? **§ 36** Et ⁸ alia quidem suis contenta sunt: vos autem ^e Deo mente consimiles, ab rebus infimis excellentis naturæ ornamenta captatis; nec intelligitis, quantum conditori vestro faciatis injuriam. ⁹ Ille genus humanum terrenis omnibus præstare voluit: vos dignitatem vestram (5) infra infima quæque detruditis. Nam si omne ejusque bonum, eo cujus est, constat esse pretiosius, cum vilissima rerum vestra bona esse judicatis, eisdem vosmetipsos vestra existimatione submittitis ¹⁰ quod quidem haud immerito ^f cadit. ¹¹ Humanæ quippe naturæ ista conditio est, ut tum tantum cæteris re-

B ^d *Titulo.*

^e *Homines.*

^f *Contingit.*

NOTÆ.

Primum quidem homo est.

⁷ *Divinum merito rationis animal.*] Homo enim ut nemo nescit, constat ex mente et corpore mutuo conjunctis: mens ratio; corpus animal non raro appellatur; sed mente homo similis est Deo: sicut statuitur Genes. i. *Faciamus, inquit Deus, hominem ad imaginem et similitudinem nostram*: quatenus videlicet mens nostra res est, instar Dei, cogitans: unde homines, II Petri, *divinæ consortes naturæ* dicuntur: propterea nunc homo vocatur *animal merito* sive titulo *rationis divinum*. *Homines*, inquit Tullius de un., *Deorum immortalium quasi gentiles sunt, et divini generis appellantur et omnium animantium tenent principatum*. Deinde idem homo est cæteris rebus creatis insipientior: quandoquidem.

C ⁸ *Alia quidem suis contenta sunt.*] Nam corpora inanimata, plantæ, bestię ipsæ finibus sibi divinitus præscriptis ita continentur, ut nec pecuniæ, nec gemmarum nec agrorum, nec vestium, nec famulorum desiderio teneantur. Præterea idem homo injuriam videtur facere Deo:

⁹ *Ille genus humanum, etc.*] Cum enim Deus, ut pote cujus sapientia infinita est, quolibet homine etiam sapientissimo sit sapientior, propterea ille homo injuriam facit Deo, qui ausus suum judicium divino anteponeat, quam dignitatem Deus terrenis omnibus præstare voluit, hæc infra infima quæque detrudit. Atqui homo prædictis bonis inhians ita se habet. Bonum enim ita in perfectione versatur, ut quod erique bonum, illud eadem, semetipso videatur perfectius, ut pote a quo perlici possit: neque etenim perlici potest, nisi a perfectiori. Quamobrem cum pretiosum, ut supra dictum est, illud habeatur, quod in nostra est existimatione, cumque hæc existimatio non, nisi crescente rei subjectæ perfectione, crescere debeat, idcirco quidquid alicui bonum videtur, illud eidem pretiosius videatur, necesse est: quare homo summo famulorum, vestium, agrorum, gemmarum, pecuniæ et cæterarum ejusmodi rerum abjectissimarum desiderio occupatus, res istas sua etiam mente pretiosiores, perfectioresque esse existimat, adeoque suo conditori facit injuriam suo illo falso judicio.

¹⁰ *Quod quidem haud immerito cadit.*] Quod quidem falsum judicium nec sine aliqua causa est, nec sine aliquo effectu: oritur quippe ex voluntaria humanæ mentis ignoratio, quæ ignoratio, percutebit illo judicio, crescentibusque adjunctis illi perturbationibus erescit.

¹¹ *Humanæ quippe naturæ, etc.*] Homo in hoc differt a cæteris animantibus, quod ille possit, cæteræ

bus, cum se cognoscit, excellat: eadem (10) tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Nam cæteris animantibus sese ignorare, natura est: hominibus vero, vitio venit. ¶ Quam vero late patet vester hic error, qui ornari posse aliquid ornamentis existimatis alienis. At id fieri nequit. Nam si quid ex appositis luceat, ipsa quidem, quæ sunt apposita, laudantur: illud vero his tectum, atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat (3). ² Ego vero nego illud esse bonum, quod nocet habenti. Num id mentior? Minime, inquires. Atqui divitiarum possidentibus persæpe nocuerunt, cum pessimus quisque eoque alieni magis avidus, quidquid auri usquam, gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum

^a Longum fustem.

^b Semitam

Ætas prima hominum priscorum erat nimis beata,

vero animantes non possint cogitare: quare quod cæteræ animantes *sese ignorent*, hoc illarum *natura*, est: quod vero homo *se ignoret*, id ejus *vitium* est quatenus præcipitationi et præjudicio obsecutus, ad suam mentem animo non vult attendere: unde justo Dei iudicio fit ut *infra bestias redigatur: Nolite fieri*, inquit David psal. xxxi, *sicut equus et mulus, quibus non est intellectus*: ut nimirum sui immemor, instar bestia, huc feratur, quo corpus rapit.

¹ *Quem late patet vester hic error.*] Est quidem hic error sive falsum iudicium, quatenus homo arbitratur, mentem suam ornari posse ornamentis alienis, videlicet pecunia, agris, gemmis, etc., ipsa enim quæ sunt apposita laudantur quod vero his tectum atque velatum in sua nihilominus fœditate perdurat: cadavera putes pulchris condita sepulchris: stercora nivibus obducta. At ille error late patet, non solum ratione multorum hominum, qui illo inclinantur verum etiam ratione diversorum motuum cum animi tum corporis, quorum error ille est causa: quamobrem homo hoc ipso errore non modo Deo, ut probatum est, sed et sibi ipsi facit injuriam.

² *Ego vero nego illud esse bonum, quod nocet habenti.*] Hæc Philosophia rationis interpretatione non indiget. Qued, inquit, nocet habenti, illud habentis bonum esse non potest: bonum quippe favere debet, non nocere. Atqui prædicta divitiarum nocent habentibus, cum in aliis, tum in hoc præsertim, quod pessimus quisque eoque alieni magis avidus quidquid auri usquam gemmarumque est, se solum, qui habeat, dignissimum putat: sua videlicet perturbatione præsertimque avaritia obcæcatus: unde per fas et nefas opibus studet acquirendis. Plautus in Captiv., act. II, scen. 2:

Odi ego aurum: multa multis suasit perperam.

³ *Qui nunc contum, etc.*] Philosophia alludit ad hos versus Juvenal. sat. 18, l. iv, v. 19:

Pauca licet portas argenti vascula puri
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

Latro autem nunc ille dicitur qui, vias obsidens, viatoribus aufert opes, sæpe etiam vitam. Nimirum latro olim erat miles conductus sive satelles, sic dictus quasi *latero*, quod stiparet principis sui latas. Quoniam vero ejusmodi homines sæa apud reges auctoritate abosi, viatores aggredi pecuniamque auferre non dubitabant, factum est, ut quicumque viarum obessores, dicti fuerint latrones.

^a Carmen constans uno genere versuum, quorum

putat. To igitur, ^a qui nunc ^a contum gladiumque sollicitus pertimescis (10), si vitæ hujus ^b callem vacuus viator intrasses, coram latrone cantares. O præclara opum mortalium beatitudo, quam cum adeptus fueris, securus esse desistis!

¶ METRUM V.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, posito discrimine inter vetera novaque tempora, ait, idcirco ætatem majorem nostra fuisse feliciorum, quod illi minori, quam nos, victus, vestitus, auri et regni cupiditate teneantur.*

Felix nimirum prior ætas,

Contenta fidelibus arvis,

¶ Nec inerti perdita luxu:

Facili quæ sera solebat

INTERPRETATIO.

B contenta suis arvis fertilibus, neque dissoluta intemperie ignava quæ consueverat post longa jejunia pasci glande expedita. Hi nesciebant vina, Liberi sive Bucchi

NOTE.

quilibet tribus constat pedibus cum syllaba superstita: tertius pes semper anapæstus: primus et secundus indiscriminatim spondeus, aut anapæstus.

1. *Prior ætas.*] I. Philosophia ponit discrimen inter vetera et nova tempora. Poetis quippe quatuor sunt mundi ætates, nempe aurea, argentea, ærea et ferrea, quod quemadmodum ferrum ab ære, æs, ab argento, argentum ab auro, sic nepotes a virtute majurum degenerant: unde Horat. l. iii Carm. od. 6:

Damnosa quid non imminuit dies?

Ætas parentum pejor avis tulit

Nos nequiores mox daturos

Progeniem vitiosiorum.

Hic autem agitur de ætate aurea, quæ idcirco vocatur prior: de qua ætate quæ nunc dicuntur, hæc maximam partem dicta fuerunt a Virgil. i et iii Georg., Tibullo l. i, el. 3, Lucretio l. v, Horatio Epod. od. 16. Ovid. i Metam., Juvenali sat. 6, etc.

2. *Contenta fidelibus arvis.*] II. Philosophia tractatura de victu, nimirum cibo potaque aureæ illius sive prioris ætatis, incipit ab ipsa ejusmodi victus causa, nempe ab arvis fidelibus, quibus veteres illi contenti erant. *Arvum* autem, inquit Festus, *ager est necdum satus*: fidele vero id dicitur, quod votis respondens, expectationem possessoris non frustratur: atqui aurea illa ætate agri nec arati nec sati idipsum præstant. Lucret. l. v:

Nec robustus erat curvi moderator aratri

Quisquam: nec scibat ferro molirier arva,

Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis,

Arboribus veteres decidere falchibus ramos:

Quod sol atque imbres, dederat, quod terra crearat

Sponte sua, satis id placabat pectora donum.

Ovid. i Metam., v. 409:

Mox etiam fruges tellus inarata ferebat.

3. *Nec inerti perdita luxu.*] Luxus hic vitium est dissoluti animi, quod hic variis suis cogitationibus, in contrarias veluti partes distractus, instar liquoris motu evanescentis dilui videatur: ut enim a fluo est fluxus; sic a luo est luxus: unde luxuries: sic Terentio adolescens dicitur *luxu perditus*. Ille autem luxus non abs re vocatur *iners*: nam *iners* quasi sine arte generatim significat rem omnem que est motus expertus: sicut Ovidio, *nec quidquam nisi pondus iners*. Atqui ille animi luxus primam quidem cogitationem, deinde corporis ipsius humani motus rectos impedit.

5 Jejunia solvere glande.
Non Bacchica munera norant
Liquido confundere melle,
¶ Nec lucida velleræ Serum
Tyrio miscere veneno.

A 10 Somnos dabat herba salubreis,
Potum quoque lubricis amnis,
Umbras altissima pinus.
¶ Nondum maris alta secabat,
Nec mercibus undique lectis,

INTERPRETATIO.

donâ, permiscere cum melle fluido; neque inficere lunas candidas Serum populorum succo purpureo Tyri. Gramen iisdem tribuebat soporem salutariferum; fluuius liquidus tribuebat potum; pinus procerâ tribuebat umbras. Nondum ullus homo secabat navi mare pro-

fundum, neque peregrinus, opibus undequaque quasitis, conspexerat oras ante ignotas. Tunc cornua belli crudelia silebant, nec sanguis gravibus inimicitias effusus, consperserat arma horrenda: quare etenim ira hostilis tentasset a primis illis temporibus tractare ulium fer-

NOTÆ.

5. *Jejunia solvere glande.*] III. Philosophia commendans cibum prioris illius ætatis, breuiter notat ea quæ nostram inter et præcam victus rationem animadverti possunt discrimina, quorum alia ad ipsa cibaria; alia ad horum modum pertinent. Primum enim nostra cibaria exquisita esse solent et arte parata; prisca erant *facilia* et ab ipsa natura suppeditata. Deinde nostra cibaria frequenter sumuntur, et sæpius nulla insigante fame: prisca non nisi post *jejunia* eaque *sera* sive ad ultimum usque diem servata. Postremo nostra cibaria esse solent carnes, pisces et optimum quodque fructuum terrestrium genus: prisca erant *glandes*, ignobile frugum vulgus; quod pluribus aliis cum oratorum, tum poetarum testimoniis confirmari potest. Virgil. 1 Georg., v. 8: Cbaoniam pingui glandem mutavit arista.

Et v. 159:

Concussaque famem in silvis solabere queru.

Lucretius l. v.

Glandiferas inter curabant corpora quercus...
Ast odium cœpit glandis.

Ovidius 1 Metam., fab. 3, v. 403:

Contentique cibus nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus montanaque fraga legabant,
Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis,
Et qua deciderant patula Jovis arbore glandes.

Hinc primi homines vocabantur βαλανοφάγοι καὶ ὑδροπόται, glandis edaces et aquæ potiores: hinc etiam communi adagio antiquitus dicebatur εἰς δρυός, satis quercus.

6. *Non Bacchica munera.*] IV. Philosophia meminit potus aureæ illius ætatis, quem dicit verso undecimo fuisse aquam, *Potum quoque lubricis amnis*: unde præmittit hos veteres nec vinum *Bacchica munera*, nec mulsum *vinum melle mistum* novisse. Vinum enim dicitur minus Bacchi, quod Dionysius vini inventor dictus fuerit Bacchus sive βακχος; ab *βακχ*, quod clamorem notat; quia forte vinum ad loquendum primum, deinde etiam ad clamandum potiores excitet. Horat. Epist. l. 1, ep. 5:

Quid non ebrietas designat? aperta recrudit,
Spes jubet esse ratas: in prælia tradit inermem;
Solllicitis animis onus eximit; addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum?

Mulsum autem est potio ex vino et melle permistis facta: unde Græcis οἶνόςμιξτε et μελικρατος appellatur. Nimirum quemadmodum vino recens invento aqua, prior hominum potio, infusa fuit, juxta illud Virg. 1 Georg., v. 9:

Poculaque inventis Achelœia miscuit avis.

Sic crescente gulonum libidine, eidem vino mel fuit immistum, sive ad voluptatem, sive etiam ad producendam vitam: potus quippe ille venas vacuas sua lenitate mulcere fertur: ex quo forte a *mulcendo* dicitur *mulsum*. Hinc Cælius apud Horatium reprehendit Aufidium, non quod mel Falerno misceret, sed quod Falerno ansiero,

Aufidius forti miscet mella Falerno

Mendose, quoniam vacuis committere venis

Nil nisi lenè decet, leni præcordia mulso
Proliuris melius.

¶ Hinc etiam Asinius Pollio centesimum excedens ætatis annum, cum ab Augusto hospite rogaretur quam maxime ratione illum corporis animique vigorem servasset, respondit, *Intus mulso, foris oleo.*

8. *Nec lucida velleræ Serum.*] V. Philosophia transit ad primas majorum vestes, quas designavit nominatis illorum toris et tentoris: tori, erant herbæ; *somnos dabat herba salubris*; tentoria, arbores, *umbras altissima pinus*: quamobrem prius dixit, hos veteres non novisse *vestes sericæ*, aut *purpuram*, qua tingerentur. Seres ergo sunt populi, quos inter duos amnes Hydaspem et Indum constitutos Orosius scribit l. 1, c. 23. Apud hos quædam sunt arbores tenuissima quadam lana onustæ: sicut plurimis gravissimorum auctorum testimoniis probatur: ut Virgilio 11 Georg., v. 121:

Velleræque ut foliis depectant tenuia Seres.

Senecæ in Oct., v. 667:

Nec Mæonia distinguit æcu
Quæ Phœbeis subditus curis
Legit eis ser arboribus.

C

Claudianus carm. 1, v. 179:

Stamine quod molli tondent de stipite Seres.

Sed gravis est disputatio de origine ejusmodi lanæ, an hæc ab arboribus, an potius a vermiculis illis degenitibus? hoc ultimum videtur probabilius, ut homines apud istos populos, veluti apud nos stamen ab alvo gravida ducat. Eleganter rugosum ac sordidum illum vermem descripsit grande nostræ universitatis decus Antonius Hallæus, his versibus:

Est illi mater sanies, dat frondea auxilium
Pabula, Thyshæo Morus polluta cruore.
Quævis avidam ut clausus latebrosus in carcere pavit
Illuviem, totoque satur jam corpore turget,
Viscera tum vacuans paulatim hinc molle figurat
Lanicium; illuviemque modis in tinea miris
Net fila, et feretum glomerans convolvit in orbem.
Ut vero emeritis perfecti nobile pensum
Exaumo similis, pretiosa an conditus urna
Hic jacet: at luci mox redditur; induit alas,
Jamque avis, et vernis, neutrumque, et denique
[moustrum est.

D

Purpura autem, qua vestes sericæ tinguntur, vocatur *venenum Tyrium*: *venenum* quidem, quia liquor est et concha eductus, qui lanas, instar veneni viscera et venas subeuntis, ingressus hæc inficit: *Tyrium* vero, quod Tyrus urbs Phœnicæ, muricis, prædictæ conchæ, piscatu fuerit celebris. Virg. 11 Georg., v. 465:

Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.

13. *Nondum maris alta secabat.*] VI. Philosophia commemorat, aurum, quod commercio præsertim comparatur: commercium autem sit præcipue ope famulantis maris, de quo nunc agitur. Sic Lucretius l. v:

At non multa virum sub signis millia ducta
Una dies dabat exitio: nec turbida ponti
Æquora lædebant naves ad saxa virosque.

Sic Tibullus l. 1, el. 5:

- 15 Nova littora viderat hospes.
Tunc classica sæva tacebant,
¶¶ Odiis neque fuscis acerbis
Cruor horrida tinxerat arma.
Quid enim furor hosticus ulla
- 20 Vellet prior arma movere,
Cum vulnera sæva viderent,

- A Nec præmia sanguinis ulla ?
Utinam modo nostra redirent
In mores tempora prisceos !
- 25 Sed sævior ignibus Ætnæ
Fervens amor ardet habendi.
¶¶ Heu, primus quis fuit ille,
Auri qui pondera tecti

INTERPRETATIO.

rum? quandoquidem primi illi homines animadvertente fore ut infligerentur plagæ crudeles, absque mercede ulla cruoris effusi. Utinam nostra ætas nunc revertatur ad antiquum illum modum vivendi. Verum

ætusnus libido bonorum caducorum, asperior flammis Ætnæis fervet apud nos. Heu, quisnam ille fuit omnium primus, qui eruit pondera auri absconditi, et

NOTÆ.

Nondum cæruleas pinus contemperat undas
Effusum ventis præbueratque sinum.
Nec vagus ignotis repetens compendia terras
Presserat externa navita merce ratem.

Sic Ovidius i Metam.

Nondum cæsa suis peregrinum ut viseret orbem
Montibus in liquidas pinus descendere undas :
Nullaque mortales præter sua littora norant.

Triâ supersunt hic notanda vocabula, videlicet *alta*, *mercibus*, et *hospes*. *Alta maris* significant mare profundum et a terris remotius. Sic Virgil. i Æn., v. 38 :

Vix e conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Et Æn. ii, v. 203 :

Ece autem gemini a Tenedo tranquilla per alta.

Mercæ sive, ut antiqui loquebantur, *mercis* a *mercendo* dicitur : unde rem venalem significat eamque præsertim quam nostri *mobilem*, *du meuble*, vocant, qualis vendi emique solet in mundis hinc et inde lecta. Propterea nomen, quod veteri superstitione credebatur Inero rebusque istis emendis vendendisque præesse, dicebatur *Mercurius*, nec aliam forte ob causam hic pingebatur sinistra virgulam, dextra sacculum numarium tenens, nisi quod mercatores his instructi, proficisci solent. *Hospes* denique sive ut primi Latinitatis auctores dicebant, *hostis* is est quem nunc peregrinum dicimus, Gallice *un hôte*.

16. *Tunc classica sæva tacebant.*] VII. Philosophia agit de regno, cujus obtinendi vel amplificandi causa buccinæ inflantur, arma sumuntur, multusque sanguis funditur. *Classica* igitur quasi *calassica* ab antiquo *calo*, *voco*, inquit Isidorus l. xviii, c. 4, sunt cornua que convocandi causa erant facta : quemadmodum *classis* ab origine eadem dicta, eam significat hominum multitudinem, que sive mari, sive terra, sive domi, sive militiæ signo aliquo solet convocari : sic nostræ etiam scholæ, quod sint cætus discipulorum convocati, vulgo *classes* appellantur. Hic autem *classica* sunt signa militiæ, ut apud Virgil. ii Georg., v. 538 :

Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat,
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

Cruor vero sanguis est non solum qui corde ruit, sicut quibusdam placet (quandoquidem sanguis omnis e corde egressus ruit), sed qui extra venas effusus ut quiescit sic friget : *cruor* quippe dicitur a *κρός*, *frigus* : unde *κροσπός*, *frigidus*. Quod cum horrorem incutere solet, sanguis propterea et *acerbis* duntaxat *odiis fundi*, et *fusus arma quæ tingit*, *facere horrida* nunc perhibetur : propterea etiam nemo, sanguinis fundendi gratia, *arma primum voluerit movere*, nisi aliquod videatur sanguinis fundendi præmium : ut nunc dicitur, non fuisse in illa priori ætate aurea. Ovid. i Metam. :

Non galeæ, non ensis erat : siue militis usus
Mollia securæ peragebant otia geutes.

Scilicet ut canit Lucretius l. v :

- B Sic alia ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis :
Inque dies belli terribioris addidit æmen.

23. *Utinam nostra redirent*, etc.] Ita quidem prior ætas moderata fuit circa victum, vestitum, aurum et regnum, sed nostra in his omnibus cupendis nullum videtur modum tenere : hinc minus felicem vitam ducimus, iustissimumque est illud Philosophiæ votum.

25. *Sævior ignibus Ætnæ amor ardet habendi.*] Mens quippe humana, hinc sui suæque perfectionis amans : inde vero suæ tenuitatis conscia naturaliter, non modo suum corpus, sed externas etiam res amore prosequitur, adeo ut ex se cæterisque ejusmodi rebus quædam sibi videatur fieri societas, cujus ipsa sit pars non ultima. Hinc cæteris hisce rebus studet aut conservandis, si habeat ; aut comparandis, si isdem careat, ita ut si contingat, hanc aliqua ejusmodi rerum aut possessione aut spe spoliari, veluti de parte suæ societatis detracta doleat, magis aut minus, prout pars illa pluris aut minoris habeatur. Nec immerito amor ille nunc dicitur *ignibus Ætnæ sævior* : nam Ætna mons Siciliæ, vulgo *mont Gibel* perpetuo clarus incendio, frequentique strage a pœlis crebatur. Virgil. i Georg., v. 472 :

Vidimus uudentem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos liquæfactaque volvere saxa.

Ilia autem perturbatio, quæ non minus perennis est, quam ignis Ætnæus, longe plures gravioreque inducit calamitates. Virgil. viii Æn., v. 324 :

Aureaque, ut perhibent, illo sub rege fuere
Sæcula : sic placida populos in pace regabat :
Deterior donec paulatim ac decolor ætas
Et belli rabies, et amor successit habendi.

Ovid. i Metam., v. 128 :

Protinus erupit venæ peioris in ævum
Omne nefas : fugere pudor, verumque, fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidiæque et vis et amor sceleratus habendi.

27. *Primus quis fuit ille.*] Elegans locutio ad significandam viam prædictæ perturbationis. Sic Tibullus l. i, el. 40 :

Quis fuit horrendos primus qui protulit cuses ?

Sic Horatius l. i Carm., od. 3 :

Illic robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem
Primus nec timuit præcipitem Africum
Decertantem aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem noti.

28. *Auri qui pondera tecti.*] Recte aurum suo notatur *pondere*, non solum quia aurum omnium metallorum est gravissimum : sed etiam quia est omnium præstantissimum, recte quoque aurum dicitur *tectum*, præsertim inventori, de quo nunc agitur ; siquidem aurum intra viscera terræ incolum formatum.

Gemmasque latere volentes,
36 ¶. ¶. ¶. Pretiosa pericula fudit?

¶. ¶. ¶. PROSA VI.

ARGUMENTUM. -- *Philosophia spectatura potentiam ex parte potentis, subditi et ejusdem proprietatis, videt potentiam, 1º in improbo magistratu viluperii, in proba non laudis majoris esse causam; 2º in sola corpora sine valere, ut potens non minus laedi possit quam laedere; 3º nec vitia fugare posse nec infirmitatem: ex quibus concludit potentiam, non nisi abusu nominis, in numero bonorum poni.*

Quid autem 4 de dignitatibus potentiaque disseram, ques vos, veræ dignitatis ac potestatis inscii, a cælo

INTERPRETATIO.

gemmas abscondi natas; quæ] ambo sunt pericula cara?

a Ad cælum usque laudando attollitis.

b Igne voraciores.

c Aqua rapidiores.

B

NOTE.

29. *Gemmasque latere volentes.]* In gemmis, ut pote quæ cogitationis sunt expertes, neque voluntas est, neque illius appetitus: Sed si gemmarum originem naturamque advertas attentius, hac crederis *velle latere*. Primo quidem gemmæ sua origine videntur *velle latere*: hæ enim oriuntur in locis aditis, in aquis scilicet et in terra, ubi instar vitri liquescunt primum, deinde in fragilitatem duratæ perlucent. Secundo eadem gemmæ sua natura videntur *velle latere*: hæ enim aut transmissio lumine pellunt, aut remisso eodem lumine relucunt. Si pelluceant, hæ æra, quem spiramus, referentes, minus sunt aspectabiles. Si vero reluceant, eadem oculorum aciem ita perstringunt, ut fixis oculis undique non possunt aspici.

30. *Pretiosa pericula.]* Aurum et gemmæ pretiosa quidem sunt, saltem propter illud, quod homo de his habet præjudicium. At sunt *pericula*, non modo quoadiu inclusa latent in natali sede, ex qua non sine magno fodiendis periculo possunt erui: sed etiam postquam effossa ab hominibus aut tenentur, aut quærantur: quippe quæ ut corpori sic menti mortem sæpius afferunt. Virg. in Æn., v. 37:

Quid non mortalia pectora cogis,

Auri sacra fames?

4 *De dignitatibus potentiaque.]* Dignitates et potentia sive potestas hic conjunguntur: quoniam non differunt nisi nomine: Dignitas autem, inquit Tullius in de Inv., est *alicujus honesta auctoritas quæ cultu, honore et verecundia digna est*. Nimirum dignitas dicitur a *digno*: dignus sive, ut veteres scribebant, *dignus* a nomine Græco *δῖον* jus, ut dignus sit ille, cui æquum est obsequi: cum autem homo homini sit par, æquum non potest esse hominem homini obsequi, nisi Deo, omnium hominum conditore et rege, jubente: hinc omnis dignitas ita a Deo est, ut regi magistratibusque imperantibus, tanquam personis vices Dei gerentibus subditi teneantur obsequi: Joannis xix: *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Omnis anima, inquit Apostolus ad Rom. xiii, potestatis sublimioribus subdita sit: non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, etc.*

Dignitas ergo sive potestas est quædam veluti forma, que prouterea spectari potest ex parte potentis, ex parte subditi, et ex parte proprietatis, quæ philosophis minus Latine loquentibus dicitur *effectus formalis*: atque ex triplici hoc capite philosophia deinceps probat non solum divitias, de quibus jam egit, sed ipsam etiam *potentiam* non ita habere rationem boni, ut qui his caruerit, ille propterea habendus sit infelix.

2 *Quæ si in improbissimum.]* I. Philosophia agit de

A *exæquatis? ¶. ¶. 2* Quæ si in improbissimum quemque ceciderit, quæ b flammis Ætænæ eructantibus, quod c diluvium tantas strages dederit? Certe, ut meminisse te arbitror, consulare imperium, quod libertatis principium fuerat, ob superbiam consulum vestri veteres abolere cupierunt, (3) qui ob eandem superbiam prius regium de civitate nomen abstulerant. At si quando, quod perrarum est probis honoribus deferatur, quid in eis aliud quam probitas utentium placet? Ita fit ut non virtutibus ex dignitate, sed ex virtute dignitatis honor accedat. ¶. ¶. 3 Quæ

viro potente, sive, ut aiunt philosophi, *de subjecto potestatis*. Potens autem ille recens factus vel improbus est, vel probus. Si improbus fuerit, tantum abest ut hic accedente potestate melior fiat ut potius, instar ignis vehementissimi et aquæ rapidissimæ, idem magnas strages edat, abusus nimirum sua auctoritate: testes sunt reges consulesque Romani. Si autem fuerit probus, non propter potestatem probitas hujus; sed propter probitatem potestas laudatur: verum ad intelligendum id quod nunc dicitur *de regibus et consulibus Romanis*, aliquid dicendum de imperio et de varia ejus forma apud Romanos.

Imperium, Græcis *πολιτεία*, auctore Lipsio I. in Polit., cap. 1, *est certus ordo in jubendo et parendo, Triplex est, inquit, principatus, optimatum et populi status. Misceantur inter se, fateor, et remittuntur ut intenduntur: sed sic ut propendat et præponderet semper aliqua pars, a qua jure ei nomen*. Principatus est imperium unius, qui propterea vocatur rex aut princeps. Status optimatum est imperium plurium, qui quod vitute ceteris videntur præstare, electione adipiscuntur magistratus. Status denique populi est imperium plurium, qui sorte solum magistratus obtinent.

Has omnes imperii formas experti sunt Romani. Primum enim habuerunt reges, quorum *postremus*, inquit Florus l. 1, c. 7, *fuit Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit quam aspersare, immissi quæ i eum percussoribus, scelere pariam potestatem non melius egit quam acquisierat*. Deinde habuerunt consules: nam, inquit idem cap. 9 *Bruto Collatinoguo ducibus et auctoribus, quibus ultione sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac publicitatis decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in coslem libertatis suæ vindicis transfert, mutat tamen et jure et nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex: ne potestas solitudine vel mora corrumpere: consulesque appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminisset*. Denique ut imperii Romani forma ab regibus ante ad consules venerat, sic, auctore Livio, iterum mutatur ad consules ad decemvros. Scilicet crescente prædictorum consulum superbia, aut potius nondum domita illa populi Romani, quæ ex pastoribus originem duxerat, feritate, tandem aliquando consulibus successerunt decemviri, qui, quod multa tyrannice agerent, damnati sunt, eorumque potestas, tertio, ex quo in rempublicam introducta fuisset, anno sublata est.

3 *Quæ vero est ista præclara potentia? II.* Philosophia tractat de subditi, sive de materia circa quam prædicta potestas exerceri potest: quod philosophis vocari solet *objectum potentie*. Subjecta autem illa

vero est ista vestra ^a expetibilis ac præclara potentia? Nonne o _b terrena animalia consideratis, quibus qui præsidere videamini? Nam si inter mures videres unum aliquem jus sibi ac potestatem præ cæteris vindicantem, ^c quanto movereris cacinno! ⁴ Quid vero si (5) corpus spectes, imbecillus homine reperire queas, quos sæpe ^d muscularum quoque vel morsus, vel in secreta quæque reptantium necat introitus? Quo vero quisquam jus aliquod in quempiam, nisi in solum corpus, et quod infra corpus est, fortunam loquor, possit exercere? Num quidquam unquam libero imperabis animo? Num (10) mentem firma sibi ratione coherentem de statu propriæ quietis amovebis? ¹⁻¹⁸ ² Cum liberum quemdam ^e virum supplicii se tyrannum adacturum putaret, et adversum se factæ conjurationis conscios proderet, linguam ille momordit atque absceidit, et in os tyranni sævientis abjecit: ita cruciatus, quos putabat tyran-

nus materiam crudelitatis (5), vir sapiens fecit esse virtutis. ³ Quid autem est, quod in alium facere quisquam potest, quod sustinere ab alio ipse non possit? Busiridem accipimus necare hospites solitum, ab Hercule hospite fuisse mactatum. Regulus plures f Pænorum bello captos in vincula coniecerat: sed mox ipse ^g victorum catenis manus præbuit. Ullamme igitur (10) ejus hominis potentiam putas, qui, quod ipse in alio potest, ne id in se alter valeat, efficere non possit? ¹⁻¹⁹ ⁴ ^h Ad hæc, si ipsis dignitatibus ac potestatibus inesset aliquid naturalis ac proprii boni, ⁱ nunquam pessimis provenient. Neque enim sibi solent adversa sociari. Natura respuit ut contraria quæque jungantur. Ita cum pessimis plerumque dignitatibus fungi dubium non (5) sit, illud etiam liquet, ^j natura sui bona non esse, quæ se pessimis hæerere patiantur. Quod quidem de cunctis fortunæ muneribus dignius existimari potest, quæ ad impro-

INTERPRETATIO.

^a desiderabilis.

^b Homines.

^c Quantum videres.

^d Muscarum vel minimarum.

^e Zenonem, ut quidam aiunt; Anaxarchum, ut alii.

^f Carthaginiensium.

^g Ab ipsis victis in vincula coniectus est.

^h Præterea.

ⁱ Hæc.

^j Secundum suam naturam.

NOTE.

potentiæ materia neque absolute subest potenti, neque tanta est, ut propterea potentia sit maximi faciendæ. Non, inquam, materia illa absolute subest potenti; quandoquidem omnes homines, utpote ab eadem causa et propter eundem finem conditi, ita sunt pares, ut seclusa divina voluntate, qua alii aliis præsumt, non minus sit *ridiculum* hominem sibi arrogare auctoritatem in alios, quam si *mus* in *navem* suam videres exercere imperium: quod hic dicitur. At hæc subjecta materies tanta non est: licet enim subditus ex mente et corpore constet, non secus ac vir potens, tamen sicut potens suam non exercet potentiam, nisi corpore, verbo nimirum aut facto; sic homo viro potenti non subest nisi corpore: quemadmodum Christus docuit Lucæ xii: *Ne terremini ob his qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant*: posse autem in corpus humanum tanti non est: partim quia corpore humano nihil imbecillus; partim etiam quia quod superior potest in corpus inferioris, idipsum inferiori esse potest materia virtutis; aut in injuria tamen potest inferior in ipsum superioris corpus exercere.

¹ Quid, si corpus spectes, imbecillus homine? Primum enim corpore humano imbecillus nihil reperiri potest: quandoquidem musca, exiguum animal, humano corpori mortem afferre potest, sive pungendo; sicut apes, præsertim vero crabrones, vulgo *frebros*. Virg. iv Georg., v. 236:

Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.

Sive etiam viscera subeundo, ut cantharides, de quibus Cicero, Epist. l. ix, ep. 21, *Caius*, inquit, *accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur*.

Notari possunt hic duo hæc nomina, *expetibilis* et *muscularum*, quorum testem Latinum non novi: mihi diceretur *desiderabilis* et *muscarum*. Tu videris.

² Cum liberum quemdam virum etc.] Deinde cruciatus, quos superior in corpus inferioris exercet, quædam esse possunt materia virtutis: sicut contigit Anaxarcho philosopho, Democriti sectatori, de quo nunc philosophia mentionem facit. Anaxarchus enim ille, ut ait Cicero in Tuscul., cum in manus Cyprii

C Nycareontis regis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque recusavit. Hic autem in pilam saxeam coniectus, ibique ferreis maleis contusus: Tunde, inquit, tunde Anaxarchi follem: Anaxarchum enim non tundis: tyranno porro amputationem linguæ minitante, linguam denubus abscissam in tyrannum expuit.

³ Quid autem est quod in alium, etc.] Postremo quod superior potest in corpus inferioris, idipsum non raro inferior in corpus superioris potest: ejus rei multa sunt exempla; meminit Philosophia *Busiridis* et *Reguli*.

Busiris Neptuni ex Libya Epaphi filia natus, crudelissimus fuit Ægyptiorum tyrannus: hic enim hospites suos Jovimolabat, ne illiquidem vati, a quo id consilii acceperat, parcens: sed cum easdem insidias Herculi pararet, ab eodem Hercule, una cum Amphidamante filio, præcone Chalbe, et ministris ad ipsas aras interfectus est. Virg. in Georg., v. 5:

Quis aut Eurystea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

Claudian. carm. 3, v. 234:

O mites Diomedis equi! Busiridis aræ
Clementes!

D Idem, carm. 18, v. 159:

Sic multos fluvio vates arente per annos.
Hospite qui cæso monuit placare tonantem,
Juventas primus Busiridis imbuti aras
Et cecidit sævi, quod dixerat, hostia sacri.

Regulus vero consul, qui, ut ait Plinius, fuis Salentinis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, ab ipsis Carthaginiensibus (quos hic Philosophia vocat Pænos), quas vice-rat, resecis palpebris interfectus est.

⁴ Ad hæc, etc.] III. Philosophia, consideratis *subjecto* et *objecto*, transit ad *effectum formalem* potentie, quemadmodum loquuntur philosophi. Sic autem contrari potest hæc ipsis Philosophiæ ratiocinatio. Quidquid natura sua bonum est, illud habentem facit bonum, atque adeo ab eodem contrarium malum fugat: *ayit enim cujusque rei natura quod proprium est, nec contrarium rerum miscetur effectibus, et ultro, quæ sunt adversa, depellit: sic fortitudo fortem, velo-*

bissimum quemque uberiora proveniunt. De quibus illud etiam considerandum puto, quod nemo dubitat esse fortem, cui fortitudinem inesse conspexerit : et cuiuscunque (10) velocitas adest, manifestum est esse velocem. Sic musica quidem musicos, medicina medicos, rhetorica rhetores facit. Agit enim cuiusque rei natura quod proprium est, nec contrariarum rerum miscetur effectibus, et ultro, quæ sunt adversa, depellit. ⁴ Atqui nec opes inexpletam restinguere avaritiam queunt, nec potestas sui compotem (15) fecerit, quem vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis; et collata improbis dignitas non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos. ² ^a Cur ita provenit? Gaudetis enim res sese aliter habentes falsis compellere nominibus, quæ

^a Cur res ita se habet?

^b Proprie.

Scimus quam magnas strages Nero fecerit, qui Roma accensa, senatoribus interfectis, et fratre occiso, olim

citata velocem, musica musicum, medicina medicum, rhetorica rhetorem facit. Atqui non solum potentia, de qua nunc agitur, sed etiam cuncta fortunæ munera, habentem non faciunt bonum, nec ab eo contrarium malum fogan: *cum pessimos plerumque dignitatibus fungi dubium non sit, et cuncta fortunæ munera ad improbissimum quemque uberiora proveniunt.*

¹ Atqui nec opes, etc.] Quin etiam prædicta fortunæ bona nequidem illud cuius speciem nomenque imprimis gerunt, præstare videntur: cum neque divitiæ divitem, neque potestas potentem, neque dignitas dignum faciunt. Non quidem divitiæ faciunt divitem: quia hæc *inexpletam restinguere avaritiam nequeunt*: quippe quæ avaritiæ crescentibus divitiis crescit: ita ut copia faciat inopem. Non etiam potestas potentem facit: quoniam hæc cum quem potentem dicant, utpote quem sæpius vitiosæ libidines insolubilibus astrictum retinent catenis, sui compotem non facit. Non denique dignitas dignum facit: siquidem *dignitas improbis collata non modo non efficit dignos, sed prodit potius et ostentat indignos.* Juvenal. sat. 8, v. 140.

Omne animi vitium tanto conspectius in se

Crimen habet, quanto major, qui peccat, habetur.

² Cur ita provenit?] IV. Philosophia ex dictis concludit, prædicta male cum peculiari, tum etiam generali nomine ab hominibus donari: *Gaudetis, inquit, o homines, res sese aliter habentes, falsis compellere nominibus, quæ facile ipsorum rerum redurguantur effectus.*

³ Nec illæ divitiæ, etc.] Primum enim prædicta male peculiari suo nomine donantur: quandoquidem quæ vocantur divitiæ, potentia et dignitas, contrariis potius nominibus, ut dictum est, notari deberent.

⁴ Nihil expetendum, nihil nativæ bonitatis, etc.] Deinde vero prædicta male quoque generali nomine vocantur bona: *cum nec se bonis semper adjungant, nec eos, quibus fuerint adjuncta, bonos efficiant, sicut etiam dictum est.*

* Quod vocatur *Sapphicum* a muliere quæ illud invenit. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quinque pedes habens, coreum, spondeum, dactylum et duos coreos obtinet.

1. *Novimus.*] Neminem quippe latet, et ut ait Horat. 1, serm. 7 :

Opinor

Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

A facile ipsarum rerum redarguntur effectus: ¹⁵⁰ itaque ³ nec illæ divitiæ, nec illa potentia, nec hæc dignitas jure appellari potest. Postremo idem de tota concludere fortuna licet, in qua ² nihil expetendum, nihil ^b nativæ bonitatis inesse manifestum est, quæ nec se bonis semper adjungit, et bonos, quibus fuerit adjuncta, non efficit.

151 METRUM • VI.

ARGUMENTUM. — *Nero, inquit Philosophia, cujus potestas tanta fuit, ut populus ab ortu ad occum, a septentrione ad austrum diffusos regeret, eo devenit improbitatis, ut Roma inflammata, plures senatores, fratrem, matremque ipsam interfecerit: usque adeo exitiosum est improbum fieri potentem.*

Novimus quantas dederit ruinas,

152 Urbe flammata patribusque cæsis,

INTERPRETATIO.

B immanis, fuit tinctus sanguine suæ matris quam ipse occidit; et hustrans oculis cadaver frigidum matris, non rigavit genas ullis fletibus; at non erubuit esse censor majestatis intemptæ. Nihilominus hic tyrannus mo-

NOTE.

1. *Quantas dederit ruinas.*] Nero. Hic Romanis imperavit anno a nativitate Christi circiter quinquagesimo septimo. Quamdiu Senecæ, cujus præceptis instructus fuerat, consiliis usus est, tamdiu optimus habitus est imperator. At præceptore remoto, in omnia probra ac dedecora lapsus est: suæ quippe dignitatis immemor, inaudita dedit infamiam, luxus, avaritiæ et crudelitatis argumenta. Primum enim in scenam non tragædus modo, verum etiam citharædus prodit. Deinde nullam vestem bis induit; nunquam carrucis minus mille iter fecisse traditur, soleis quidem molorum argenteis; aureo rete, purpura coccoque funibus nexis piscabatur. Præterea omnium opibus inhians, solus optabat videri dives. Postremo Romæ, quam incendi jusserat, culpam pœnamque transtulit in Christianos, quorum principes Petrum et Paulum apostolos morte multavit: quin Senecam magistrum, Antoniam amitam, Britannicum fratrem, Octaviam conjugem, Agrippinam matrem, seipsum tandem, dignum tantæ crudelitatis facinus, interfecit. Vide Suetonium l. vi. Præcipua hujus tyranni facinora deinceps exponuntur.

2. *Urbe*] Urbe est oppidum muro cinctum. Sic vocatur, inquit, ab *orbe*, quod urbem conditori, taurum et vaccam futuræ fecunditatis spe jungere solent, et aratro circumducto designare sulcum, intra quem urbem ædificaverit. Sed quod inter omnia oppida mœnibus cincta, Roma quondam principem locum obtinuerit, ideo Roma *xxx' εὐχρησθ' urbs dicta fuit*, iudice Quintiliano. Virg. ecl. 1, v. 20 :

Urbum quam dicunt Romam, Melibæe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere foetus...
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum tenta solent inter viburna cressis.

2. *Flammata*] Pars accipitur pro toto: non enim integra Roma flammis absorbpta fuit, sed ea tantum urbis istius pars quæ obsecnis ædibus videbatur informis: quam per ludum accendit Nero, ut Trojæ representaret incendium. *Per sex dies, inquit Suetonium l. vi, septemque noctes ea clade sævitum est ad monumentorum bustorumque diversaria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus prætorum ducum arserunt, hostilibus adhuc spoliis adornatæ; deorumque ædes ab regibus ac deinde Principibus ac Gallicis bellis vota dedicatæ, et quilibet visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat.*

2. *Patribusque cæsis.*] *Stella enim crinita, inquit*

Frate qui quondam ferus interempto,
Matris effuso maduit cruore.

- 5 **¶¶¶** Corpus et visu gelidum pererrans,
Ora non tinxit lacrymis, sed esse
Censor extincti potuit decoris.
Hic tamen sceptrum populos regebat,
Quos videt condeus radios sub nudas
- 10 Phœbus, extremo veniens ab ortu :
Quos premunt septem gelidi triones :
Quos notus sicco violentus aestu
Torret, ardentem recoquens arenas.
¶¶¶ Celsa num tandem valuit potestas

- A 15 Vertere insani rabiem Neronis?
Heu gravem sortem, quoties iniquus
Additur sævo gladius veneno!

¶¶¶ PROSA VII.

ARGUMENTUM. — Boetio Philosophiam testanti de modo quo ad dignitates ipse pervenerat, respondet Philosophia, famam, qua optimus quisque magistratus videtur duci, quod hæc brevioribus eum loci, tum temporis angustiis conteneatur, flocci esse faciendam, animo præsertim hujus sui exsili, suæque immortalitatis conscio.

Tum ego a, ' scis, inquam, ipsa minimum nobis ambitionem mortalium rerum fuisse dominatam : Sed

INTERPRETATIO.

derabatur imperio gentes quas sol oriens occidensque cernat, quos septem triones urgent suo frigore, quasque auster calore arido vehemens urit, magis ac magis coquens arenas ferventes. An porro potentia sublimis po-

tuit mutare fivorem Neronis amentis? o miseram hominum conditionem, quando auctoritas injusta conjungitur cum crudelitate fera!

a Boetius.

NOTE.

Suetonius, quæ summis potestatibus exitium portendere vulgo putatur, per continuas notes oriri cæperat. Anxius ea de re, ut ex Babilo astrologo didicî, solere reges taha ostenta cæde aliqua illustri expiari atque a semet in capita procerum depellere, nobilissimo cuique exitum destinavit. Constat quosdam cum pædagogis et capsariis uno prædio pariter necatos : alios diurnum victum prohibitis quære. Nullus posthac adhibitus detectus aut modus interimendi quoscumque libuisset, quacumque de causa, etc.

3. Fratre interempto.] Britannico scilicet, quem Claudius ex Messalina, ut Neronem ex Agrippina susceperat, quemque, ut ait Suetonius, non minus amulatione vocis, quæ illi jucundior suppctebat, quam metu, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est. Et cum ad primum gustum concidisset, comitalis morbo ea consuetudine correptum apud convivis ementitus, postero die raptim inter maximos imbres translatitio extulit fuvære.

4. Matris effuso cruore.] Matrem dicta factaque sua exquirentem acerbius et corrigentem, ait idem Suetonius, ita gravatam ut manû ejus ac violentiâ territus hunc perire staturit. Et cum veneno pertentasset sentiretque antidotis præmunitam, lacrimaria, quæ noctu super dormientem, lacata machina, deciderent, paravit, quod pluraque alia cum videret votis non respondere, pugione matrem occidit : unde illi versus :

Quis negat Æneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem. sustulit ille patrem.

5. Corpus et visu gelidum pererrans.] Adhuc prædictis atrociora, inquit Suetonius, nec incertis auctoribus, Neronem scilicet ad visendum interfectæ matris cadaver accurrisse, contractasse membra, alia vituperasse, alia laudasse, sitque interim oborta bibisse. Hinc nunc dicitur censor extimuli decoris, quod quemadmodum censor de minuscujusque facultatibus facere solebat, Nero singulas materni corporis partes lustrare, et de singulis sententiam ferre non dubitaverit; non lacrymatus, quod mirum : conscientia enim illa, qua confessus est exagitari se veluti verberibus furiarum ac lædis ardentibus, quaque agente sitis prædicta oborta fuit, eundem ad lacrymas fundendas cogere debuisset : sed vox conscientie tuæ propter majorem perturbationis impetum, credo, ab ipso vix audiebatur.

8. Hic tamen, etc.] Scelestinissimus tamen ille Nero, utpote Romanorum imperator, populos ab ortu ad occasum, et a septentrione ad austrum regebat. Nimirum Romanum imperium longe lateque diffusum ad quatuor præcipuas mundi partes, ortum, occasum, septentrionem, et meridiem pervenerat : unde Virg. Æn. vi, v. 784 :

Eu hujus, Nate, auspiciis illa incluta Roma
Imperium terræ, animos æquabit Olympo...

Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Casar. divum genus : aurea conde
Secuta qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam : super et Garamantem et Indos
Proferet imperium : jacet extra sidera tellus,
Extra anni solisque vias, ubi cœleber Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Hæ autem quatuor mundi partes hic optime notantur : ortus quidem et occasus, Phæbo qui veniens ab extremo ortu, condit radios sub undas. Sic Virgil. i Georg., v. 438 :

Sol quoque et exoriens, et cum se condat in undas
Signa dabit : solem certissima signa sequentur.

Septentrio vero et merides, Septem trionibus et noto torreate arenas : nam Septem triones sunt constellatio borealis, quæ vulgo Major Ursu dicitur, quæque ex septem præcipuis stellis constans, referre videtur plaustrum, boves trahentes, et bobulcum ducentem ; boves quippe ab officio olim dicebantur triones, quia solum terunt, aut trionnes, quia terram arant, aut striones, quia striam faciunt. Notus autem ventus est a meride flans, qui ideo enim magno calore conjunctus dicitur.

14. Celsa num tandem valuit potestas?] Hoc præsertim Neronis exemplo probatur potestas habentem non efficere meliorem, quod præsens est philosophiæ institutum : si qua enim magna unquam fuerit inter homines potestas, quæque adeo poterit potentem reddere meliorem, hæc fuit potestas Neronis, quippe qui universam terrarum orbem imperio suo regebat ; hæc tamen potestas, quanta quanta fuit, insani Neronis rabiem non potuit vertere. Rabies proprie morsus caninus, quo scilicet canis huc illicque raptus obvia quæque aggreditur : sic Nero omnium tyrannorum crudelissimus,

D 16. Heu gravem sortem] Sic Virgil. Æneid. vii, v. 293, dixit :

Heu stirpem invisam et fatis contraria nostris
Fata Phrygum!

Sic optime dicitur : O me perditum! Proh deum atque hominum fidem!

16. Quoties iniquus additur sævo gladius veneno.] Quoties potestas iniqua cum crudeli voluntate reperitur conjuncta : nam signum hic accipitur pro re significata. Sic proverbii instar dici solet : Gladium acutum avertas : Ne puero gladium, ut ostendatur potestas iis quibus noceat non esse committenda.

1 Scis, inquam, ipsa.] I. Quidem Boetius testatur Philosophiam, ut pote conscientiam omnium cogitationum, quas Boetius habuerit, de modo quo Boetius ipse ad dignitates pervenerit, atque se optasse materiam gredendis rebus, non ambitione, sed ne virtus tacita consensere.

materiam gerendis rebus optavimus, quo a ne virtus tacita consenseret. Et illa b : 356 Atqui c hoc unum est e, quod præstantes quidem natura mentes, sed nondum d ad extremam manum virtutum perfectione productas allicere possit, gloriæ scilicet cupido, et optimorum in reipublicam fama peritorum : que quam sit exilis, et totius vacua ponderis, sic considera : (3) 2 Omnem terræ o ambitum, sicuti a astrologicis demonstrationibus accepisti, ad cœli f spatium puncti constat obtinere rationem : id est, ut si g ad cœlestis globi magnitudinem conferatur, nihil spatii prorsus habere judicetur. 357 Hujus igitur tam exiguæ in mundo regionis quarta fere portio est.

INTERPRETATIO.

a Ut non.

b Philosophia,

c Inquit.

d Perfecta virtute præditas.

e Circumscriptionem.

f Magnitudinem.

B g Terra.

h Quæ habitetur ab iis animalibus, quæ a nobis cognoscantur.

i Portioni.

j Loca deserta patent.

NOTE.

Ambitio et ambitus ab eadem origine procedunt, nimirum ambe circum, et itio itusque a verbo eo : quamobrem de corporibus primum, postea de mentibus propter quamdam similitudinem dicuntur : ambitus sive ambitio in corporibus est locus duorum pedum et semipedis, quo interjecto vicinæ ædificia ad circumcendi facultatem inter se distant : in mentibus vero est circumducta quædam cogitationum primum, deinde verborum, factorumque series ad consequendum honorem. Hæc erit ambitio, inquit Tertullianus de Hab. mul. c. 4, unde et nomen ejus interpretandum, quod concupiscentia apud animam ambiente, nascatur, ad gloriæ votum. Hanc ambitionem Boetius ait sibi nunquam fuisse dominatam.

Verum cum virtus in bona præsertim versetur cogitatione, quam cæteri homines non vident, quamque tamen aliquando decet cæteros homines cognoscere : Matth. v : Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est ; propterea putavit Boetius sibi optandam materiam gerendis rebus, ne virtus tacita consenseret.

1 Hoc unum est, etc.] II. Philosophia respondet hæc fama duci mentes, quæ natura videntur præstare, sed quæ perfecta virtute nondum præditæ sunt. Præstant quidem natura ille mentes : quoniam corporum, quibus conjunguntur, motibus, instar voluptuariorum, non obsequuntur. At eadem mentes nondum perfecta virtute sunt præditæ, nam Matth. vi : Attendite, ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum, qui in cælis est ; unde Apostolus ad Gal. 1 : Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.

2 Omnem terræ ambitum, etc.] III. Philosophia addit famam hanc flocci faciendam esse propter breviores loci, quo contineri possit, angustias. Nimirum cum fama hæc nihil sit aliud quam optima alterius hominis in tua merita cogitatio, dictio aut actio, propterea fama hæc latius diffandi non potest, quam hominum sic cogitantium, loquentium et agentium genus. Atqui illud Lominum genus angustissimis coarctatur loci limitibus : non enim diffunditur ultra terram, quæ collata cum cœlo instar puncti est : non ultra terram habitabilem, quæ est quarta duntaxat pars illius puncti : non ultra eam hujus quartæ partem, in qua mores nostri vigent : non denique ultra eam morum nostrorum portionem, ad quam tuum nomen tuæque merita pervenerint, quæ quam sit exigua ex eo poteris conjicere, quod ipsum Romanum no-

A sicut Ptolemæo probante didicisti, quæ h a nobis cognitiss animantibus incolatur. 5 Huic quartæ ; si quantum maria paludesque premunt, quantumque j siti vasta regio distenditur, cogitatione subtraxeris, vix (5) angustissima inhabitandi hominibus area relinquetur. In hoc igitur minimo puncti quodam puncto circumsæpti atque conclusi, de pervulganda fama, de proferendo nomine cogitatis ? At quid habet amplum, magnificumque gloria, tam angustis exiguisque limitibus aretata ? Adde quod 6 hoc ipsum brevis habitaculi septem plures incolunt (10) nationes, lingua, moribus, totius vitæ ratione distantes : ad quas tum difficultate itinerum, tum loquendi diversitate, tum

men, quod tamen longe tuo celebrius est, pluribus ignotum sit, quam motum ejusmodi terræ portionibus : quæ quidem omnia seorsum probanda sunt.

3 Astrologicis demonstrationibus accepisti.] Primum quidem globus ex terra et aqua constans, non modo cum extrema ora ac determinatione cœli, sed etiam cum illo cœlesti, cui stellæ fixæ inhærent vulgo cogitantur, orbe collatus instar puncti ad sensum se habet : quia cum punctum, auctore Euclide, dicatur illud, cujus pars nulla est, ideo ille orbis instar puncti se habebit, cujus diametri immotæ utraque extremitas, et medium ab uno extraneis alterius globi puncto æqualiter distabunt : iste quippe globus simplex videbitur et ejuscurvæ partis expertus. Atqui prædictus terræ et aquæ globus cum prædicto stellarum fixarum orbe comparatus ita se habebit : cogita enim diametrum hujus terrestris globi, quæ a nostris pedibus ad antipodas pro centrum ducatur, quo spatio observabimus a nostris, eodem observabant antipodas a suis pedibus distare stellæ fixas, et utrique videbimus hujus cœli medietatem, non secus ac si in centro orbis terrarum versarenur. Propterea Cicero, lib. 1. Tusc., Persuadent, inquit, mathematici terram in medio mundi sitam ad universi cœli complexum, quasi puncti instar obtinere, quod κέντρον illi vocant.

4 Hujus regionis quarta fere portio.] Deinde quamvis istæ terræ et aquæ globus ita exiguus sit, ut puncti rationem habeat, integrum tamen fama non potest occupare : siquidem non major quam quarta ejus portio, Ptolemæo probante, ab iis, quæ a nobis cognoscantur, animalibus terrestribus, hominibus videlicet et bestiis incolitur. At si major quam quarta pars hujus orbis incolatur, ut nautis longius in dies progredientibus novæ terræ habitabilesprehenduntur ; hæc tamen portio non definit minima haberi : nam

5 Huic, si quantum maria, etc.] Præterea pars illa non potest integra ab hominibus incoli : sunt enim ibi maria profunda ; sunt plures paludes ; sunt plura loca deserta.

6 Hoc septem plures incolunt nationes, etc.] Adde quod brevissimum illud, terræ habitata punctum, tantum est, ut ad illud, ne urbium quidem celeberrimarum, fama perveniri queat. Nam ex his ipsis cultis notisque terris, inquit Tullius in Somnio Scipionis, num aut tuum aut cujusquam nostrum nomen ultra Caucasum hanc, quem cervis, transcendere potuit, vel illam Ganges transnatare ? Est autem Caucasus mons Asiæ, inter mare Euxium et Caspium, vulgo mont de Circassie.

commercii insolentia, non modo fama hominum singulorum, sed ne urbium quidem pervenire queat. Etate denique Marci Tullii, sicut ipse quodam loco ^a significat, nondum Caucasum montem Romanæ reipublicæ fama (15) transcenderat, et erat tunc adulta ^b, Parthis etiam cæterisque id locorum gentibus formidolosa. Videsne igitur quam sit angusta quam compressa gloria, quam ^c propagare ac dilatare laboratis? ⁴ Quid, quod diversarum gentium mores inter se, atque instituta discordant, ut quod apud alios laude, apud alios supplicio dignum iudicetur. Quo fit, ut (20) si quem famæ prædicatio delectat, huic, in plurimos populos nomen proferre, nullo modo conducatur. Erit igitur pervagata inter suos gloria quisque contentus, et intra unius gentis terminos præclara illa famæ immortalitas coarctabitur. ¶ 25 Sed ² quam multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops delevit obliquo! Quanquam quid ipsa scripta proficiant, quæ ^d cum suis auctoribus premit longior atque obscura vetustas? Vos autem immortalitatem vobis propagare videmini, cum futuri famam temporis (5) cogitatis. Quod si ad æternitatis infinita spatia ^e portractæ, quid habes, quod de tui nominis diuturnitate læteris? Unius ete-

animam mora momenti, si decem millibus conferatur annis, quoniam utrumque spatium delinitum est, minimam licet, habet tamen aliquam et portionem. At hic ipse numerus annorum, ejusque quantumlibet multiplex, (10) ad ^g interminabilem diuturnitatem ne comparari quidem potest. Etenim finitis ad se invicem fuerit quædam, infiniti vero atque finiti, nulla unquam poterit esse collatio. Ita fit, ut h² quantumlibet prolixo temporis fama, si cum inexhausta æternitate cogietur, non parva, sed plane nulla esse videatur. Vos autem, nisi ad populares auras, inanesque (15) rumores ¹, recte facere nescitis, et relicta conscientie virtutisque præstantia de alienis præmia sermonibus postulatis. Accipe in hujusmodi arrogantie levitate quam festive aliquis illuserit. Nam cum quidam ^j adortus esset hominem contumeliosus, qui non ad veræ virtutis usum, sed ad superbam gloriam falsum sibi philosophi nomen induerat, (20) adjecissetque jam se sciturum, an ille philosophus esset, siquidem illatas injurias leniter patienterque tolerasset. Ille patientiam paulisper assumpsit, acceptaque contumelia velut insultans, jam tandem, inquit, intelligis me esse philosophum? ¶ 25 Tum ille nimium mordaciter, intellexeram, inquit, ³ si tacuisses

INTERPRETATIO.

- a In somnio Scipionis
 b Romana respublica.
 c Vos homines.
 d Non secus ac suos auctores.
 e Proferas conferendo.

- i Proportionem.
 g Infinitum.
 h Quantumlibet longi.
 i Concitandos.
 C j Affecisset.

NOTE.

¹ Quid quod diversarum gentium mores, etc.] Denique quamvis tantum foret alienius nomen, hoc ita pervenire posset ad omnes mundi populos, non propterea ejusdem gloria tanta esset: quoniam quod apud alios laude, id apud alios supplicio dignum iudicatur: quod nimirum populi præiudicii potius et præcipitatione, quam evidenti ratione ducti iudicent: sic quæ nobis placent vestes, epulæ, cæteræve agendi patiendique formæ, hæc exteris nationibus displicent sæpius.

² Quam multos, etc.] IV. Philosophia subjungit, prædictam famam nihili putandam esse propter breviores temporis, quo durare possit, limites. Cum enim fama hæc ab aliena de tuis meritis existimatione pendeat, tandem duntaxat ista fama durabit, quando in aliis hominibus vigeat meritum tuorum memoria: atqui hæc memoria perennis esse dequit: nam vel deerunt scriptores, quibus cerebrum montemque hominum identidem commoventibus, impressa tuorum meritum vestigia renoventur: vel aderunt.

Si defuerint scriptores, te, non secus ac plures suis temporibus clarissimos viros delevit, obliquo delebit. Sic Romanorum merita veluti sepulta jacuerunt, auctore Sallustio in bello Catilinario, quod prudentissimus quisque maxime negotiosus erat: ingenium nemo sine corpore exercebat: optimum quisque facere quam dicere, et sua ab aliis benefacta laudari quam ipse aliorum narrare malebat. Sic virorum fortium, qui ante Agamemnona vixerint, quod hi caruerint scriptoribus poetis, virtus eclata latet, iudicio Horatii lib. iv Carui., od. 9:

Vixere fortes ante Agamemnona
 Multi: sed omnes illicrymabiles
 Urgentur; ignotique longa
 Nocte: careat quia vago sacro.

Si vero adfuerint scriptores, quod eorum libri aut injuria temporum, aut hominum ipsorum negligentia sæpius pereant, nondum constare poterit tibi, tuam famam horum beneficio fore perpetuam. Sed maneat libri, maneatque scriptorum memoria, ita ut de tuis meritis dicere possis, quod Ovidius cecinit de suis carminibus xv Metam.:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
 Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.

Tua nihilominus fama, ipsi etiam mundo æquæva, brevior esset, quam ut propter eam obtinendam agere possis: præsertim si illa famæ diuturnitas conferatur cum æternitate, quam mens humana duratura est. Nam si brevissima unius momenti mora cum decem millibus annis collata, parva est diuturnitas, certe integra non modo vite hominis senioris, sed ipsius quoque mundi diuturnitas cum æternitate comparata, minima, imo nulla est diuturnitas: quandoquidem inter priores diuturnitates, ut pote ambas finitas, est aliqua; sed inter posteriores, quarum altera infinita, nulla est proportio; sive ut nunc dicitur portio: sic enim loquitur Curtius: Præmium, inquit, erit ei qui primus occupavit verticem, talenta decem. Uno minus accipiet qui proximus ei venerit, cademque ad decem homines servabitur portio. Vox interminabilis, quam non semel adhibet Boetius, minus Latina videtur: Cicero diceret interminatam; sicut i de Nat. deor.: Si immensam, inquit, et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.

³ Si tacuisses.] Simile est illud Ciceronis pro Arch. Philosophi, inquit, in libros, de contentenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt, et in eo ipso, in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt.

159 Quid autem est, quod ad ^a præcipuos viros (de A his enim sermo est) qui virtute gloriam petunt; quid, inquam, est, quod ad hos de fama post resolutum morte suprema corpus attingat? Nam si, quod ¹ nostræ rationes (3) credi vetant, toti moriuntur homines, nulla est omnino gloria, cum is, cujus ea esse dicitur, non exstet omnino. Sin vero bene mens sibi conscia ^b, terreno carcere resoluta, cœlum libera petit, nonne omne terrenum negotium spernet, quæ se, cœlo fruens, terrenis gaudet exemptam.

160 METRUM * VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia stricta oratione quod statim dixerat soluta repetens, exemplis probat famam, quæ per vitam non nisi exigua esse potest, morte finire: ita ut quibus hæc videitur attera vita, his gemina mors subeunda sit.*

^a Præstantes.

^b Suarum cogitationum.

¹ *Nostræ rationes credi vetant.*] Plures enim sunt rationes, quibus Philosophia probat mentem humanam esse immortalem, adeoque hominem totum non mori unquam proferimus ex ipsa mentis natura desumptam. Omnis res sive substantia, cujus nulla est nisi exterior causa, est perennis et perpetua, Deo nimirum, a quo est, sum agendi modum, quo illa substantia condita est, continuante: sic genios tam malos quam bonos perpetuos fore credimus: sic ipsa materia, quæ vulgo dicitur *prima*, ab omnibus habetur perpetua. Atqui mens humana ita se habet. Est quidem substantia, quæ alteri non 160 in hærens, suis subiacet qualitatibus: at ejusdem nulla est nisi exterior causa, efficiens et finis, quandoquidem ex materia non pendet. Atqui hujusmodi immortalitatis mens humana ita conscia est, hanc ut semper appetat, quamque sibi tantum deberet attribuere, hanc temeraria quadam assumptione caducis etiam rebus, cum quibus se quamdam putat habere necessitudinem, tribuat: sic parentes in liberis, auctores in scriptis, omnes in superbioribus sepulcris immortalem quamdam vitam habituros sperant; quare Tullius, de Senect., *Optimi*, inquit, *cujusque animus maxime ad immortalem gloriam nititur.*

* Carmen constans duplici genere versuum alterorum, quorum prior iambicus sex, posterior pariter iambicus quatuor habet pedes, sæpius locis imparibus spondeis, paribus iambos.

1. *Mente præcipiti.* | Sive *precipitatione*. Est autem præcipitatio inconsideratum de ignoto iudicium: prima erroris adeoque vitii origo.

1. *Petit.*] Petere aliquo, proprio corporis est ab una in alteram viciniam translari: sed propter quamdam similitudinem dicitur etiam de mente, quatenus hæc voluntate sua aliquo inclinat.

2. *Summumque credit gloriam.*] *Summum* scilicet bonum: cum enim omne quod expetitur, id quamdam habeat boni speciem, propterea necesse est, ut quod præ omnibus expetitur, illud summi boni speciem habeat: fieri autem non potest ut gloria mortalis videatur summum bonum, nisi iis qui præcipites, notionem obscura aut confusa ad iudicandum ducuntur: iis nimirum, qui innata notionem, qua omnes volumus esse felices, inducti, falsa assumptione homini potius quam Deo unice adherent.

3. *Late patentes ætheris cernat plagas.*] Tanta est ætheris sive cœli undique diffusæ magnitudo, hanc ut imaginatione assequi non possimus, quo fit ut cœlum a quibusdam philosophis non *infinitum* quidem, sed *indefinitum* vocetur: hoc est, latius diffusum, quam

Quicumque solam mente præcipiti petit
Summumque credit gloriam,

Late patentes ætheris cernat plagas,
160 Arctumque terrarum situm:

3 Brevem replere non valentis ambitum
Pudebit aucti nominis.

Quid o superbi colla mortali jugo
Frustra levare gestiunt?

Licet remotos fama per populos means

10 Diffusa, linguas explicet,

Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors spernit altam gloriam,

Involvit humile pariter, et celsum caput,
Æquatque summis infima.

INTERPRETATIO.

Quisquis inconsiderato animo tendit tantum ad gloriam, et illam putat esse summum bonum; is conside-

NOTÆ.

ut mens nostra imaginando illud possit definire. Hinc cœlo attentius considerato, homo poterit suæ infirmitatis convinci, maxime si cum cœlo veluti immenso conferat exiguum, cujus ille sit minima portio, terram, sive

4. *Arctum terrarum situm.*] Ut enim integer terræ et aquæ globus cum cœlo collatus rationem puncti habet, quemadmodum diximus; sic terræ habitabilis portio, in qua privati alicujus hominis merita cognoscantur laudenturque ab hominibus, comparata cum reliquo terrarum orbe, in quo idem homo nec cognosci nec laudari potest, exiguum est puncti illius punctum: quare hunc hominem tum *pudebit aucti nominis, quod tamen non valet replere brevem ambitum.* Sic Alexander magnum puduit ex mundis, quos putavit innumerabiles, ne unicum quidem subegisse.

7. *Superbi colla mortali jugo levare.*] *Immortalitatem sui nominis sibi in terris comparare;* hoc enim desiderio, ut dictum est, tenentur illi qui famæ apud posteros acquirendæ student.

9. *Fama per populos means linguas explicet.*] Fama poëtis fingitur habere rationem personæ, quæ pennis instructa per loca etiam remotissima cîtissime feratur, et solutis ore linguaque populi, hunc ad loquendum excitet. Virg. i *Æneid.* v. 461:

Bellaque jam fama totum vulgata per orbem.

11. *Titulis fulgeat.*] Titulus idem quod honor: oritur enim a Græco *τιτὸς*. hoc *ἀπὸ τοῦ τίτῳ*, honorare: unde *τιτῶς*, honor, hinc stemmata, imagines, aut quæcunque alia honorum signa *tituli* solent appellari. Claudian. *carm.* 26, v. 144:

Et duplices signat titulos commune trœpæum.

12. *Mors spernit altam gloriam, etc.* Nam *statutum est hominibus semel mori*, ad Hebr. ix. Horatius l. i *D Carm.*, od. 28:

Sed omnes una manet nox,

Et calcanda semel via lethi,

Dant alios furia torvo spectacula Marti:

Exitio est avidis mare navitis.

Mista senum ac juvenum densantur funera: nullum

Sæva caput Proserpina fangit.

Et eodem lib., od. 4:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tarbenas

Regnumque turres, o beate Sexti,

Quod feliciter vertit noster Malherbaeus, lib. vi:

La mort a des rigneurs à uille autre pareilles:

On a beau la prier,

La cruelle qu'elle est se bouche tes oreilles,

Et nous laisse crier.

Le pauvre en sa cabane, où le chaume le couvre

- 15 **163** Ubi nunc fidelis ossa Fabricii jacent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
164 Signat superstes fama tenuis pauculis
Inane nomen litteris.
Sed quod decora novimus vocabula
- 20 Num scire consumptos datur?
Jacelis ergo prorsus ignorabiles,
Nec fama notos efficit.
Quod si putatis longius vitam trahi
Mortalis aura nominis,
- 25 Cum sera vobis rapiet hoc etiam dies,
Jam vos secunda mors manet.

A **165** PROSA VIII.
ARGUMENTUM. — *Adversa fortuna, inquit Philosophia, in hoc prosperè præstat, quod prospera mentem involens tenebris, eandem inducat eum ad errorem, tum ad vitium; adversa vero mentem exuens præjudiciis, hanc veluti manu ducat et ad veritatem et ad virtutem.*

Sed ne me a inexorable contra fortunam ¹ gerere bellum putes, est aliquando cum de hominibus fallax illa nonnihil ² bene mereatur, tum scilicet, cum se aperit, cum frontem detegit moresque profitetur. Nondum forte quid loquar intelligis. Mirum est, quod dicere gestio, (3) ^b etque sententiam verbis explicare vix queo. Etenim ³ plus hominibus ^c reor ad-

INTERPRETATIO.

ret hinc quidem spatia cæli ingentia, inde vero positionem terræ angustam, certe eundem pudebit rumoris dispersi, qui non potest occupare parvam circumscriptionem terrarum. Proh! quare homines arrogantibus ambiunt incassum liberare corpus suum a servitute mortis? Quamvis fama undique dispersa per gentes dissitas explicet linguas omnium istarum gentium; grandisque familia splendete illustribus honoribus, mors tamen tenet hanc summam gloriam, includit eodem similiter tumulo abjectas sublimesque cervices et æquat ima supremis. Ubi ossa Fabricii fidi nunc jacent? Quid nunc est Brutus, aut Cato severus? Levis eorum memo-

ria notat vanum nomen paucis litteris. At quia cognoscimus nomina hæc pulchra, nonne ex eo fas est nobis nosse homines, quorum sunt ista nomina, extinctos? Ergo, homines, jacetis omnino incogniti, nec fama reddit vos cognitos. Quod si existimatis vitam vestram magis produci favore humanæ existimationis; quandoquidem ætas tandem aliquando ventura abripiet vobis hanc quoque existimationem, nunc altera mors vobis est expectanda.

^a Implacabile.

^b Ideoque.

^c Puto.

NOTE.

Est sujet à ses lois;
Et la garde qui veille aux barrières du Louvre,
N'en défend pas nos rois.

15. *Fidelis Fabricii.*] Fabricius consul Romanus apud plurimos, cum oratores, tum poetas, suam præsertim ob fidem celeberrimus, merito nunc vocatur fidelis. Primum quia a Pyrrho Epirotarum rege magnis muneribus, etiam quarta regni parte promissa tentatus, adduci non potuit ut patriam desereret. Deinde quia medicum Timocharem contra ejusdem Pyrrhi regis sui caput spe præmii venenum deferentem ad dominum suum reduci curavit, quod admiratus rex ait Fabricium difficilium ab honestate quam solem a suo cursu averti. Unde Claudian. *carm.* 26, v. 130 :

Et nulli pervia culpæ

Pectora Fabricii donis invicta vel armis.

16. *Quid Brutus.*] L. Brutus, sic dictus propter stupiditatem, quam metu Tarquini simulabat. Ille Tarquiniis ob violatam Lucretiam expulsis, libertatem Romanis asseruit, una cum Collatino : unde populus Romanus imperium in eosdem libertatis suæ vindices transtulit, mutato tamen et jure et nomine : quippe ex perpetuo anuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumpere, consulque appellavit pro regibus, ut consuleret se civibus suis debere meminissent. De hoc Bruto sæpissime loquitur Claudianus, ut *carm.* 22, v. 322 :

Sit trabeis ultor Stilicho. Brutusque repertor.

Libertas populi primo tunc consule Bruto

Reddita per fasces : hic fascibus expulit ipsis

Servitium; instituit sublimem Brutus honorem.

19. *Rigidus Cato.*] Sicut *Brutus* a simulata stultitia, sic *Cato* a vera prudentia cognomentum est : *catus* quippe, unde *Cato*, est sapiens. Ausonius in *Mosella legumque catos fandique potentes*. Propterea plures a sua sapientia dicti sunt *Catonæ*. Juvenal. *sat.* 2, v. 40:

Tertius e cælo cecidit Cato.

Duo tamen sunt præstantissimi viri, qui hoc cognomine donati fuerint, quosque Philosophia hic potuit intelligere; Major videlicet, et Minor; ambo, sed diversis temporibus, et Portia, gente Tusculi obscura orti. Cato Major, qui Censorius dictus est, florebat

anno Urbis conditæ 570 et ad extremam usque senectutem pervenit. Cato autem Minor, qui vocatus est Prætorius, vivebat ipso belli Casariani tempore : de hoc Lucanus impudenter cecinit,

Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.

C Et Horatius l. ii *Carm.*, od. 1 :

Audire magnos jam video duces

Non indecoro pulvere sordidos

Et cuncta terrarum subacta

Præter atrocem animum Catonis,

17. *Signat superstes, etc.*] Mortuo homine superest hujus cadaver; quo corrupto nomen superstes, paucis litteris comprehensum scribitur ab iis saltem qui memoria præstant, sed absque ullo defunctorum sensu aut commodo : quare hoc non immerito inane vocatur.

19. *Sed quod decora, etc.*] Quod nomina hæc superbis sepulcris inscripta videamus, argumenta sunt non esse amplius eos, quorum sunt nomina : prescriptum quippe legitur : HIC JACET. Unus est Christi tumulus, cui fas fuerit inscribere : NON JACET HIC : *Matth.* xxviii.

23. *Quod si putatis, etc.*] Si in superlitate illo nomine vitam aliquam versari existimatis, cum illud etiam nomen tandem aliquando, inducta oblivione, perire debeat, secunda morte afficiemini. Sic Sulpicius Carthaginiensis de Virgilio Eneide, quæ ab auctore flammis destinata fuisse fertur :

Infelix gemino cecidit prope Pergamou igni,

Et peue est alio Troja crenata rogo.

¹ *Gerere bellum.*] Declamando in fortunam.

² *Bene mereatur.*] Mereri est id agere propter quod præmium aut pœna rependi debet : hinc cibus prandio posterior, cœna autem prior, quod hic debeatur mercenariorum laboribus, *merenda* appellatur : hinc etiam qui propter crimen aliquod punitur, pœnas dicitur dare, quasi debent reddens. Sic Cic., iii de *Leg.*, *Perniciöse, inquit, merentur de republica vitiosi principes.*

³ *Plus hominibus reor adversam quam prosperam prodesse fortunam.*] Homo, ut sæpius dictum est, constat ex mente et corpore, quorum illa hoc longe nobilior est : quare quod menti prodest, illud præstat

versam quam prosperam prodesse fortunam. ¹ Illa A
² enim semper specie felicitatis, cum videtur blanda
 lenitur; **¶ 66** ³ hæc ⁴ semper vera est, cum se in-
 stabilem mutatione demonstrat. Illa ⁵ fallit, hæc ⁶ in-
 struit; illa ⁷ mendacium specie bonorum mentes
 fruentium ligat, hæc ⁸ cognitione fragilibus felicitatis
 absolvit. Itaque illam ⁹ videas ventosam, fluentem,
 suique semper ignaram; hæc ¹⁰ sobriam, (5) succin-
 ctamque, et ipsius adversitatis exercitatione pruden-
 tem. Postremo ¹¹ felix, a vero bono devios blanditiis
 trahit; adversa plerumque ad vera bona ¹² reduces
¹³ unco retrahit. ¹⁴ An hoc inter minima æstimandum
 putas, quod amicorum tibi fidelium mentes hæc
 aspera, hæc horribilis fortuna detexit, hæc tibi cer-
 tos sodalium vultus, ¹⁵ ambiguosque (10) secrevit;
 discedens, suos abstulit, tuos reliquit ¹⁶? Quanti
 hoc ¹⁷ integer, et, ut videbaris tibi, fortunatus emis-
 ses? Desine nunc et amissas opes quærere, quod pre-
 tiosissimum divitiarum genus est, amicos invenisti.

¶ 67 METRUM * VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia a simulacro amoris ad
 verum amorem, humanum primum, deinde divinum,
 progressa, ostendit mundum, elementa, cælum, mare,*

A *populos, conjuges et sodales amore contineri: unde
 concludit felices fore homines, si amore divino re-
 gantur.*

Quod mundus stabili fide
 Concordes variat vices,
¶ 68 Quod pugnancia semina
 Fœdus perpetuum tenent,
 5 Quod Phœbus roseum diem
 Curra provehit aureo,
 Ut quas duxerit Hesperus
 Phœbe noctibus imperet,
 Ut fluctus avidum mare
 10 Certo sine coerceat,
 Ne terris liceat vagis
 Latos tendere terminos,
 Hanc rerum seriem ligat
 B Terras ac pelagus regens,
 15 Et cœlo imperitans amor.
 Hic si frena remisertit,
 Quidquid nunc amat invicem
 Bellum continuo geret,
 Et quam nunc socia fide
 Pulchris motibus incitant

INTERPRETATIO.

^a Prospera fortuna.

^b Adversa fortuna.

^c Prospera.

^d Adversa.

^e Prospera.

^f Adversa.

^g Prosperam.

^h Adversam.

ⁱ Prospera.

^j Reducites.

^k Pedito, sive baculo retorto.

¹ Incertosque.

^m Familiares.

ⁿ Incolanis.

Amori debetur quod mundus constanter mutat vices
 concordēs; quod elementa contraria habent inter se pa-
 cem æternam; quod sol desert lucem splendidam curru
 C aureo; quod lunæ dominatur tenebris, quas Hesperus
 egit; quod mare cupidum aquarum contineat fluctus
 limite præscripto: ne iisdem diffusis liceat per terras
 latius extendi. Amor imperans cœlo, mari et terræ,

NOTE.

alteri, quod alterum si menti non noceat, soli dum-
 taxat corpori prodest. Atqui fortuna adversa menti
 prodest; prospera vero, si menti non noceat, ipsi
 tantum corpori prodest: quod deinceps probandum.

¹ Illa enim specie felicitatis.] Prospera enim for-
 tuna notione obscura confusaque, qua mentem infor-
 mat, eamdem mentem inducit, primum quidem ad
 errorem, quo judicet bona caduca summi boni ratio-
 nem habere, deinde ad vitium, quo eadem mens,
 contempto Deo, iisdem bonis unice adhæreat.

² Hæc semper vera.] Adversa autem fortuna no-
 tione, quam aut invenit, aut facit evidentem, mentem
 ipsam inducit, primum quidem ad veritatem, qua ju-
 dicet solum Deum habere rationem summi boni;
 deinde ad virtutem, qua, cæteris posthabitis, Deum
 unice diligit. Sic dicitur Proverb. xxix: *Virga atque
 correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur
 voluntati suæ, confundit matrem suam.*

³ An hoc inter minima, etc.] Quemadmodum inter
 bona exteriora amici præcipuum locum obtinent, sic
 quod amicorum mentes, alias tibi occultas, delegit,
 id bonorum saltem exteriorum pretiosissimum potest
 haberi; hoc quippe veri a falsis amicis discernuntur.
 Atqui fortuna adversa id præstat; quandoquidem,
 fortuna favente, falsi una cum veris amicis adsunt;
 sed eadem fortuna indignante, amicis veris remanen-
 tibus, falsi recedant. Notissimum illud Ovid.:

Donec eris felix, multos numerabis amicos:

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

* Quod vocatur *Glyconicum*. Est autem carmen cons-
 tans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex
 uno spondeo et duobus dactylis componitur.

Occasione accepta ex ultimis verbis *prose* superio-
 ris, quibus Philosophia significavit, amicos Boetii
 fortuna adversa probatos, ipsi Boetio adesce, eundem
 Boetium excitat ad spectandum amorem, ejusque ef-
 fecta. Amor autem non secus ac quelibet hominis
 affectio spectari potest duobus modis. Primo quidem,
 ut loquantur philosophi, *inadequate*, quatenus qui-
 dam corporis modus est, v. g. commotio sanguinis,
 spirituum, cæterarumque corporis humani partium
 ad conservandam societatem naturaliter instituta.
 Secundo, ut aiunt idem philosophi, *adequate*, quate-
 nus præter prædictum corporis modum, versatur in
 D voluntate hominis adhærentis rei, velut alteri socie-
 tatis, cujus ipse homo reliqua pars sit, parti. Hinc
 pro triplici genere opinionis, quam homo habere po-
 test de parte illa (pluris scilicet, tanti, vel minoris,
 quam seipsum, faciendo hanc partem), amor triplicis
 est generis, videlicet pietas, amicitia et amor sim-
 pliciter dictus. In corporibus non est amor, nisi quate-
 nus hic est modus corporis. In Deo non est amor,
 nisi quatenus est modus mentis. In homine est amor,
 quatenus est modus et corporis et mentis. Agitur hic
 primo de amore corporis, qui non tam amor, quam
 amoris simulacrum; secundo de amore hominis;
 tertio de amore Dei.

1. *Quod mundus stabili fide, etc.]* 1. Agitur de si-
 mulacro amoris, quod in corporibus animadverti po-
 test: huicque refertur acceptum, ^{1o} quod mundus,
 qui nihil est aliud quam universitas corporum mate-
 ria quidem convenientium, forma autem discrepan-
 tium, in sua varietate concors perseveret; ^{2o} quod
 elementa, quæ nihil sunt aliud quam corpora primo
 formata, ex quibus cætera consent, fœdus perpetuum

Certent solvere machinam.
Hic sancto populos quoque
Junctos fœdere continet;
Hic et conjugii sacrum
25 Castis necit amoribus;

A Hic fides etiam sua
Dictat jura sodalibus.
☩☩☩ O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
30 Quo cœlum regitur, regat!

INTERPRETATIO.

necit hanc seriem rerum: hoc cessante, quæ consentiunt nunc, statim dissentient, et tentabunt destruere machinam, quam nunc constanter cient præclaris motibus. Amor continet populos inter se conjunctos pace

incorrupta, amor confirmat sacramentum conjugiale flammis pudicis: amor denique reddit fidelibus amicis quod suum est. O vos beatos homines, si idem amor Dei, quo cœlum gubernatur, gubernet vestras mentes.

NOTÆ.

teneant, sive intra sive extra corpora, quæ quod ex elementis constent, vocantur *mista*; 3° quod cœlum sidera suis temporibus, et mare fluctus suis locis contineat. De *Phæbo* et *Hespero* jam diximus.

22. *Hic sancto populos.*] II. Agitur de amore humano. Hic multiplicis est generis: triplicis duntaxat nunc meminit Philosophia, nempe, 1° amoris, qui est inter populos, quo populi æterna in pace continentur; 2° amoris, qui est inter conjuges, quo sacrum sive sacramentum conjugiale confirmatur; 3° amoris, qui est inter amicos, quo amicus, *amico tanquam alter idem*, inducitur ad beneficiendum amico, cogitatione, verbo et opere: hæc quippe sunt *sodalium jura*.

28. *O felix hominum genus, etc.*] III. Agitur de amore divino, quo non modo cœlum, sed omnia etiam corpora sic reguntur, ut hæc a divina voluntate ne latum quidem unguem discedant. Una est mens humana quæ, quod ab ipso Deo sic fuerit dilecta ut libertatis sit particeps, a prima volendi amandique norma, voluntate divina, recedat. Quare id unum esse debet Philosophiæ votum, ut eadem mens humana, contempta propria voluntate, proprioque amore, ad voluntatem amoremque Dei sese accomodet, ut sanctos viros imitata, voce cogitationeque submissa, dicat cum propheta rege: *Doce me facere voluntatem tuam*, et cum Apostolo: *Domine, quid me vis facere?*

LIBER TERTIUS.

☩☩☩ PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. -- *Philosophia rursus a levioribus ad validiora argumenta progrediens Boetium prædictis rationibus ad majora percipienda commotum paratamque monet, fore ut ipsum, initio a notioribus sumpto, ad veram felicitatem ducat.*

Jam ^a tantum illa finierat, cum ^b me ^c audiendi avidum, stupentemque arreclis adhuc auribus carminis mulcedo defixerat. Itaque paulo post: O, inquam ^d, summum lassorum solamen animorum ^e, quantum me vel sententiarum pondere, vel canendi etiam jucunditate refovisti! (3) adeo ut jam me posthac ^f imparrem fortunæ ictibus non arbitrer. Itaque remedia,

quæ paulo acriora esse dicebas, non modo non perhorresco, sed audiendi avidus vehementer efflagito. ☩☩☩ Tum illa e, Sensi, inquit, cum verba nostra tacitus attentusque rapiebas, ² eumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfecti: talia sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant. Sed quod tu te audiendi cupidum (3) dicis, quanto ardore flagrares, si quonam te ducere aggredimur agnosceres. Quonam, inquam ³? ⁴ Ad veram, inquit ^g, felicitatem, ⁴ quam tuus quoque somniat animus, sed, occupato ad imagines visu, ipsam illam non potest

INTERPRETATIO.

^a Carmen.

^b Ego Boetius.

^c Philosophia.

^d Vinci posse.

^e Philosophia.

^f Ego Boetius.

^g Philosophia.

NOTÆ.

¹ *Me audiendi avidum, etc.*] I. Boetius prædictis rationum philosophicarum momentis commotus dicitur cum corpore, tum etiam mente. Corpore quidem: quod carmen instar mulsi suave eum *deflexerat studentem arreclis adhuc auribus*, hoc est immotis et relicto corpore et auribus, ad facilius audiendum; qui loquendi modus a canibus, leporibus, aliisque bestiis, quarum aures sponte moventur, translatus est ad hominem, cujus aures non ita moventur: prædictæ enim bestię ad sonum melius excipiendum et sistere et aures erigere consueverunt. Mente etiam; quod hæc vel *sententiarum pondere vel canendi etiam jucunditate* ita recreata sit, *ut jam se posthac imparrem fortunæ ictibus non arbitretur*: quo fit ut remedia quæ Philosophia supra dixit esse acriora, non modo non perhorrescat, sed audiendi avida vehementer efflagitet.

² *Eum tuæ mentis habitum, etc.*] II. Idem Boetius prædictis rationibus paratus dicitur, ab ipsa Philosophia. Paratus quidem prædictis rationibus, quibus

D sensim tolluntur præjudicia, propter quæ, dicenda ingrata displicerent, non secus ac palato male affecto cibus etiam suavissimus displicet: *taliam sunt quippe quæ restant, ut degustata quidem mordeant, interius autem recepta dulcescant*. At ab ipsa Philosophia paratus est: cognitio enim philosophica, utpote quæ clara et distincta, principium est, a quo omne non modo judicium, sed etiam desiderium legitimum oritur: *cumque tuæ mentis habitum vel exspectavi, vel, quod est verius, ipsa perfecti*, inquit Philosophia.

³ *Ad veram felicitatem.*] III. Philosophia promittit fore ut Boetium ducat ad felicitatem, cum enim hic agatur de moribus instituendis; cumque optima morum institutio a fine præsertim pendeat, propterea Philosophia tractionem suscipit de felicitate, quæ morum recte formandorum finis est: hujus autem felicitatis notio animis hominum insita est: idcirco eadem Philosophia addit

⁴ *Quam tuus quoque somniat animus.*] Mens enim tum dicitur somnare, cum sopitis exterioribus orga-

intueri. Tum ego ^a : Fac, obsecro, et quæ illa vera A sit, sine ^b cunctatione demonstra. Faciam, inquit illa ^c, (10) tui causa libenter : 1122 sed ^d quæ tibi causa notior est, eam prius designare verbis, atque informare conor : ut ea perspecta, cum in contrariam partem flexeris oculos ^d, veræ specimen beatitudinis possis agnoscere.

1123 METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplo corporum; nimirum agri, palati, nec non acris, male et bene alternis affectorum, probat, mentem humanam prius exuen-*

^a Boetius repono

^b Mora.

^c Philosophia.

^d Mentis.

Quicunque cupit seminare campum liberum, ille imprimis purgat fundum arbutis, rescinditque falce

nis sensuum, spiritibus impressa cerebro vestigia relegendibus commovetur, juxta illud Claudian. *carm.* 27, v. 1 :

Omnia quæ sensu volvantur vota diurno,
Pectore sopito reddit amica quies.
Veuator defessa toro cum membra reponit,
Mens tamen ad silvas et sua lustra redit.

Quare in somniis hominum, ut sæpe est aliquid falsi, ita semper est aliquid veri. In his, inquam, sæpe est aliquid falsi; quod sæpe mens somniis exterioribus corporibus tribuat quod illis non convenit. At in iisdem semper aliquid veri est, v. g. somniantem cogitare : sicut ergo homo non somniat nisi ante captus ab ipso corpore speciebus, sic mens quæ nullum peculiare bonum appetit, nisi duce felicitatis notione, ab ortu divinitus insita, non male dicitur hanc felicitatem somnare : quamobrem, sicut per somnum contingit, illa insita felicitatis notio alienis imaginibus ita obscuratur, ut ipsa felicitas ab ipsa mente, cui est insita, clare et distincte non percipitur : hinc falsa assumptione in divitias, aut quodlibet aliud a Deo diversum, velut in summum bonum summeque ultimam finem, inclinata tendit. Propterea quærenda.

¹ *Quæ tibi causa notior est.*] IV. Eadem Philosophia monet sibi initium sumendum esse a notioribus : in omni quippe methodo semper fit progressus a notioribus ad minus nota : ut nimirum hac evidenti notione ducamur et ad investigandum, et ad discernendum id quod queritur, ab eo de quo non est questio.

* Quod vocatur *Phaliscum*. Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet ex tribus dactylis et uno pyrrichio componitur. Quare observari poterit quartus, versus, in quo contra communem usum ultima syllaba hujus nominis *Ceres* contrahitur, ut horum *miles, seges, pedes*.

1. *Serere volet agrum.*] I. Philosophia utitur exemplo agri, qui non prius potest esse ferax, quam extractis virgultis cultus fuerit.

4. *Ingenuum.*] *Ingenuus* fit ex præpositione *in* et verbo *geno*, quo usi sunt Varro, Lucretius, pluresque alii pro *gigno* : quare *ingenuus* idem videtur esse quod *ingenitus* : quemadmodum *ingenium* sæpius usurpatur pro natura cuiusque rei : sicut Virg. II *Georg.* v. 177 : *Nunc locus arborum ingenis*. Sic fontes dicuntur *ingenui* sive nativi a Lucretia I. 1. Sic homo dicitur *ingenuus*, cum a primo ortu, nullo servitutis iugo pressus liber est. Similiter ergo *ager* ille dici potest *ingenuus* qui nullis plantis consitus sic liber est, ut ad quodlibet semen concipiendum videatur aptus; quemadmodum a primo ortu fuisse crediderim. Sic gula, quam nulli sapes præoccupaverunt, *ingenua* vocatur Martiali Epigr. I. vi, ep. 11.

dam esse falsa, quam induatur vera opinione bonorum.

Qui serere ingenuum volet agrum,

Liberat arva prius fruticibus,

Falce rubos, filicemque resecat,

Ut nova fruge gravis Ceres eat.

5 1171 Dulcior est apium mage labor,

Si malus ora prius sapor edat.

Gratius astra nitent, ubi notus

Desinit imbriferos dare sonos.

Lucifer ut tenebras pepulerit,

INTERPRETATIO.

spinas et filicem, ut Ceres recens procedat, onusta fructu. Mel opus apium videtur multo suavius, si palatum ante imbutum sapore ingrato. Sidera fulgent jucundius, cum notus ventus meridianus cessat edere fragores pluvios. Postquam stella referens lucem fugavit noctem, dies formosa ducit equos rubentes solis. Sic tu,

NOTÆ.

Non minus iugenua est et mihi, Marce, gula.

2. *Liberat arva.*] *Arvum*, inquit Festus, *dicimus agrum nondum satum* : in agro autem nondum sato nasci solent filix, rubi et frutices, de la fougère, des ronces et toutes sortes de broussailles; quæ propterea rescandanda sunt.

4. *Ut nova fruge gravis Ceres eat. Ut terra sit fecunda.* Ceres enim terra est, quod, ut omnes sciunt, frugum inventrix habetur et nutrix. Virg. I *Georg.* v. 147 :

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit, cum jam glandes atque arbuta sacra
Defecerent silvæ, et victum Dodona negaret.

5. *Dulcior est apium mage labor.*] II. Philosophia utitur exemplo palati, aut cujuslibet alterius gustus organi, cui dulce eo magis aridet, quod amarum gustaverit : ut nimirum significet, veritatem fugato errore fieri gratiorem. Hic autem *labor apium* est mel : apes enim liquentia mella stipant, auctore Virgilio. Non modo dicitur *apum*; sed etiam *apium* quandoquidem illud est ex hoc contractum : sic dicitur *Quiritium* et *Quiritum*; loquentium et loquentium. Sed *labor mage dulcior* modus est loquendi, quem grammatici vocant *pleonasmus* : sic Plautus dixit *magis majores nugas agere*.

6. *Si malus ora prius sapor edat.*] Forma elocutionis, quæ Græcis *ὀπαιστική* vocatur : qua propter mutuam partium necessitudinem, quod de una dici solet, id aliquando de altera quoque dicitur. Sic Virgilius dixit *dare classibus austris* : alius dicere potuisset *dare classes austris*. Ea autem est intersaporem et ora necessitudo, ut, sicut sapor partes oris penetrans, has veluti partitur, ita eadem oris partes saporem admittentes hunc dividant : vel (ut cum philosophis loquar), si organa gustus modificentur ab escis, sic escæ ab organis gustus modificentur. Optime tandem post amara mel dicitur dulcius : quemadmodum in musica concordia brevem discordiam excipiens videtur suavior : quod nimirum ingrato illo motu quoddam organo sensifero infligatur vulnus, quod excipiente grato alio motu reparatur.

7. *Gratius astra nitent*, etc.] III. Philosophia utitur exemplo aeris, quatenus hic contrarias vices duplicis generis alternis subit. Primum quidem quatenus pluviam excipit tempus serenum : ubi *notus*, idem qui auster, ventus est a meridie flans, qui quod cogat nubes in aquam abituras, idcirco *imbriferos* sive pluvios sonos dicitur emittere. Atqui quod cadente pluvia lumen impeditum, sit minus idque interruptis vicibus oculos feriens, nativam oculorum temperiem turbet; idcirco lumen cessantem notum excipiens turbatam oculorum complexionem se reparat, ut idem lumen gratius videatur. Deinde quatenus dies succedit nocti : ubi *Lucifer* est stella matutina, quæ vocatur Venus.

10 Pulchra dies roseos agit equos.

175 Tu quoque falsa tuens bona prius,
Incipe colla jugo retrahere ;
Vera dehinc animum subierint.

176 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, proposita summi boni notione, ostendit generatim homines culibet bono creato unice studentes falsa assumptione decipi.*

Tum ¹ defixo paululum visu, et velut ² in ³ augustam suæ mentis sedem recepta, sic cœpit: ⁴ Omnis mortalium cura quam multiplicum studiorum labor exercet, diverso quidem ⁵ calle procedit, sed ad unum

A tamen beatitudinis finem nititur pervenire. ⁴ Id autem (5) est bonum quo quis adepto nihil ulterius desiderare queat. Quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se bona continens: cui si quid ⁶ abforet, summum esse non posset, quoniam relinquere⁷ extrinsecus quod posset optari. Liquet ⁸ igitur esse beatitudinem statum bonorum omnium congregatione perfectum. 177 ⁵ Hunc, uti diximus, ⁶ diverso tramite mortales omnes conantur adipisci. ⁶ Est enim mentibus hominum veri boni naturaliter ⁷ inserta cupiditas, sed ⁷ ad falsa ⁸ devius error abducit. ⁸ Quorum quidem alii summum

INTERPRETATIO.

o Boetii qui antea animo attendebas ad bona ementita, incipias tandem subducere animum ab eorum tyrannide, tum vera bona intrabunt saltem notione mentem tuam. B

o Abeset.

d Patet.

o Variis modis.

f Insiat.

g Aberrans.

^a Regiam.

^b Diversa quidem via.

NOTÆ.

Intima est quinque errantium, inquit Cic. II de Nat. deor. terræque proxima stella Veneris, quæ Φωσφόρος; Græce, Lucifer Latine dicitur cum antegrediatur solem, cum autem subsequitur, Hesperus. Virgil. ecl. VIII, v. 17: *Nascere, præque diem veniens age Lucifer abum.* Sol porro diei parens, poetis fingitur veli quadrigis equis, quos dies, utpote solem antecedens, nunc fingitur ducere.

11. *Tu quoque.* Quæ cum ita se habeant, cum arva non serantur tiberes fructus allatura, nisi prius fructibus avulsis; cum mel post saporem amarum sit dulcius; cum sidera cessantibus ventis pluvisque jucundius fulgeant; cum denique dies non oriatur, nisi fugatis tenebris; propterea tu, o Boeti, non nisi depositis præjudiciis asequi poteris de bono veritatem: sed hæc eo tibi gratior erit, quod errorem excipiat: ergo

12. *Incipe colla jugo retrahere.* Ut corporis, sic etiam mentis quænam est captivitas: sed in hoc mens differt a corpore, quod corpus possit, mens vero non possit, invito homine, cuius est, quibusdam vinculis detineri: propterea non abs te Philosophia hortatur Boetium, ut *incipiat colla jugo retrahere*: Jugum enim illud mentis est.

Verum duobus modis mens humana intelligi potest vinculis detineri. Primum quidem ratione notionis, quatenus hæc obscura est, aut confusa; deinde ratione suæ voluntatis, quatenus ignoratio ducta in errorem aut vitium labitur. Nondum agitur de posteriori hoc vinculorum genere, sed tantum de priori. Cum autem eadem mens ita sit particeps cogitationis, hæc ut nequeat exui obscura, quin clara notione induatur, propterea Philosophia nunc ait fore ut mens Boethii, si hæc bona falsa desinat intueri, vera inscipiat.

Tu quoque falsa tuens bona prius,
Vera dehinc animum subierint.

¹ *Defixo visu.* Sicut oculi huc illucque voluti inconstantem, sic fixi constantem mentis ad aliquid attendentes cogitationem significant.

² *In augustam sedem.* Quod enim Philosophia sit quædam regina, idcirco hæc deest *augusta* sive regia sedes. Verum Philosophia instar philosophi sive, ut loquuntur, *in concreto* considerata et corpore et mente videtur constare. Quandiu autem mens corpore abrepta, pro hujus suasionem, cogitat, tandiu errat, aut saltem errandi periculo subest, quod præcipitatione aut præjudicio ducatur. Quamobrem si mens philosophica voluerit optime cogitare, necesse est ut ipsa, corpore veluti valere jussu, ad se redeat, suasque cogitationes attentius meditetur.

³ *Omnis mortalium cura, etc.* Hæc est propositio quam Philosophia nunc suscipit probandam, videlicet omnes homines ad beatitudinem tendere sed diversa via, quod ut exsequatur, primum proponit summi boni notionem.

⁴ *Id autem est bonum.* Bonum generatim vocatur illud quod beare videtur: bonum quippe ut censet Ulpianus, a *beando* dicitur: unde antiqui pro *bonus* dixere *bonus*; ex quo in usu remansit *bene* et *bellus*. Sed quod beare videtur, philosophis duplicis est generis: nunc dicitur *res*, alterum vocatur *modus*: prius *beatitudo objectiva*, posterius *beatitudo formalis* iisdem appellatur: utrumque hic definit Philosophia. Prius sic; *bonum, quo quis adepto, nihil ulterius desiderare queat*; atque hoc dicit *summum bonum*; nimirum in genere rei. Posterius vero sic: *statum bonorum omnium congregatione perfectum*: et hoc vocat *beatitudinem*. Prius, nobis dicitur Deus; posterius, cogitatio mentis Deo constanter adherentis. Sed de his postea.

⁵ *Hinc diverso tramite mortales.* Deinde Philosophia probat homines diversa via tendere ad beatitudinem; quod innatam summi boni notionem male applicent.

⁶ *Est enim mentibus hominum, etc.* Ut enim Deus mentem humanam propter semetipsum condidit; sic eidem menti statim ab ortu indidit non solum notionem, sed etiam voluntatem summi boni, quod nihil est aliud quam ipse Deus.

⁷ *Ad falsa devius error abducit.* Quandiu mens humana Deum et magistrum audit, et ducem sequitur, tandiu et erroris et vitii est expertus: sed vix eadem mens divina illa lege soluta est, cum consors corpus, imperari impatiens, in ipsa mente plures excitat perturbationes, quibus obscuritas primum et confusio; deinde multiplex error ejusdem mentis oritur. Ille autem error dicitur *devius*: non solum quod ille sit cogitatio mentis a vera judicandi norma aberrantis: sed etiam quod idem causa sit, cur appetitio, iudicii antecedentes comes, a sua etiam lege aberret: hinc dicitur *abducere ad falsa*; falsa scilicet assumptione ut jam probandum est de divitiis, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus, primum quidem seorsum, postea comparate spectatis.

⁸ *Quorum quidem alii, etc.* I. Agitur de divitiis: qui his inhiant, sic argumentari videntur: summum bonum est *nihil indigere*: quæ propositio est verissima: sed qui divitiis affluunt, hi nihilo indigent quæ est assumptio falsissima: imo quod ditior est homo, eo pluribus indiget.

esse bonum nihilo indigere credentes, ut divitiis affluant, (5) elaborat: ¹ alii vero bonum, quod sit dignissimum veneratione, iudicantes, adeptis honoribus, ² reverendi civibus suis esse nituntur. ³ Sunt qui summum bonum in summa potentia esse constituent: hi vel regnare ipsi volunt, vel regnantibus adhaerere conantur. ¶ 78. ³ At quibus optimum quiddam claritas videtur; hi vel belli, vel pacis artibus gloriosum nomen propagare festinant. ⁴ Plurimi vero boni fructum gaudii, lætitiæque meliuntur: hi felicissimum putant voluptate diffluere, ⁵ Sunt etiam, qui horum fineis, causasque alterutro (5) ^b permutant: ut, qui divitiis ob potentiam, voluptatesque desiderant; vel qui potentiam seu pecuniæ causa, seu proferendi nominis petunt. ⁶ In his igitur cæterisque talibus humanorum actuum, votorumque versatur ^a intentio; veluti nobilitas, favoreque popularis, quæ videntur quamdam claritudinem comparare; uxor ac liberi, qui (10) jucunditatis gratia petuntur. Amicorum vero, quod ^d sanctissimum quidem genus est, non in fortuna, sed in virtute

numeratur. Reliquum vero vel potentie causa, vel delectationis assumitur. Jam vero corporis bona ^e promptum est, ut ad superiora referantur. Robur enim magnitudoque videntur ^f præstare valentiam: pulchritudo atque (15) velocitatis celebritatem: salubritas, voluptatem. Quibus omnibus solam beatitudinem desiderari liquet. Nam quod quisque præ cæteris petit, id summum esse iudicat bonum. Sed summum bonum beatitudinem esse definitivum. Quare beatum esse iudicat statum, quem præ cæteris quisque desiderat. Habes igitur ante oculos ^g propositam fere (20) formam felicitatis humanæ, opes, honores, potentiam, gloriam, voluptates. ¶ 79. ⁷ Quæ quidem sola considerans Epicurus, consequenter sibi summum bonum voluptatem esse constituit; quod cætera omnia jucunditatem animo videantur afferre. Sed ad hominum studia revertor: quorum animus, et si ^h caligante memoria, tamen bonum summum (5) repetit, sed ⁸ velut ebrius, domum quo tramite revertatur, ignorat. ⁹ Num enim videntur errare hi qui nihilo indigere nituntur? Atque non est aliud,

INTERPRETATIO.

^a Honorabiles.

^b Ex prædictis bonis.

^c Summa.

^d Bonorum.

^e Omnibus patet.

^f Efficere ut valeas.

^g Mentis.

^h Obscurata.

NOTÆ.

¹ *Alii bonum quod sit dignissimum veneratione, etc.* Agitur de dignitatibus sive honoribus, quibus qui student sic videntur ratiocinari: summum bonum est veneratione dignissimum: vera propositio: sed veneratione dignissimus homo non est, nisi is magistratu deoretur: falsa assumptio: si quidem ipse magistratus non colitur, nisi fuerit cum virtute conjunctus

² *Sunt qui summum bonum in summa potentia, etc.* Agitur de potentia, quam qui appetit, sic videtur argumentari: summa potentia est individua comes summi boni: vera propositio: sed homo non habet summam potentiam nisi regnando, aut regnantibus adhaerendo: falsa assumptio: quandoquidem ipsi reges non sunt potentes, nisi suis imperent perturbantibus.

³ *At quibus optimum quiddam claritas, etc.* IV. Agitur de fama, quam qui desiderant, sic videntur ratiocinari. Summi boni est esse clarum: quod verum est: sed clarus homo esse nequit nisi vel belli vel pacis artibus; quod falsum est: cum hæc artes sapius sint vitiorum materies.

⁴ *Plurimi boni fructum gaudii, etc.* V. Agitur de voluptatibus, quibus qui indulgent, hi vere proponunt summum bonum non esse sine lætitia: sed falso assumunt hanc lætitiæ accipi posse a rebus caducis. Sicque actum est seorsum de bonis caducis.

⁵ *Sunt etiam qui horum fineis, etc.* VI. Agitur de prædictis omnibus inter se comparatis: quibus modo pluribus, modo paucioribus; modo his, modo illis homo adheret, pro diversa assumptione quam facit: quod ex solo orationis contextu videtur nobis notissimum.

⁶ *In his humanorum actuum votorumque versatur intentio.* Summa sive quicquid est desiderii operisque humani: sicut enim opus humanum sequitur humanum desiderium; sic desiderium humanum sequitur prædictam mentis assumptionem propositionemque: siquidem non agimus extrinsecus, nisi quod intrinsecus volumus, nec volumus, nisi quod iudicavimus præstare; nec iudicamus nisi quod sic visum est sive

obscure, sive evidenter: quod Philosophia confirmat exemplis primum quidem quotidianis; deinde antiquioribus, ut Epicuri.

⁷ *Quæ quidem sola considerans Epicurus, etc.* Epicurus, philosophus satis notus. Ille in Physica quidem docuit, corpora ex atomis et inani componi: in Ethica vero, summum bonum in voluptate versari statuit, quasi sic argumentatus: cum nulla alia sint bona præter opes, honores, potentiam, gloriam et voluptates, quod bonum inter hæc omnia cæteris præstat, illud summum censi debet. Atqui voluptas inter hæc omnia cæteris præstat: quod hæc omnia non querantur, nisi quia jucunditatem animo videantur afferre. Hinc homines voluptarii dici consueverunt Epicuri.

⁸ *Velut ebrius.* Optima similitudo ad exponendam prædictam uniuscujusque hominis bono caduco adherentis ratiocinationem. Sicut enim ebrius homo, 1° quamdam habet suæ domus ideam, quam, antequam egressus fuisset vinum bibiturus, ab ipsa domo acceperat; 2° hujus ideæ semper memor domum suam cæteris præfert, etiam sepultus vino: nude eandem repetere studet; 3° vino turbante memoriam, viam solommodo, qua revertatur, ignorat; 4° tenebris sensum crescentibus, alienis ædibus, ut suis, adheret immotus: ita mens humana, 1° quamdam habet sui principii suique finis, nimirum Dei ideam, quam, antequam ab eo recessisset, corporeas voluptates haustura, ab ipso suo Auctore acceperat; 2° hujus ideæ nunquam omnino immemore, Auctorem suum cæteris rebus præferendum putat, etiam voluptatibus corporis indulgens: unde ad eundem reverti cupit; 3° corpore impediante notionem officii, viam, qua ad Deum redeat, nescit; 4° caligine sensim aucta externis caducisque rebus, ut suo principio suoque proinde fini adheret immota: quamobrem et ebrius, sic mens humana non errat nisi assumptione præcipiti.

⁹ *Num enim videntur errare hi, etc.* Philosophia denique seorsum expendit prædictas propositiones de opibus, honoribus, potentia, gloria et voluptatibus,

quod æque perficere beatitudinem possit, quam copiosus bonorum omnium status, nec alieni egeus, sed sibi ipse sufficiens. Num vero labuntur a hi qui quod sit optimum, id etiam reverentiæ (10) cultu dignissimum putant? minime. Neque enim vile quiddam, contemnendumque est, quod adipisci omnium fere mortalium laborat intentio. An in bonis non est numeranda potentia? Quid igitur? Num imbecillum ac sine viribus æstimandum est, quod omnibus rebus constat esse præstantius? An claritudo nihili pendenda est? Sed ^b (15) sequestrari nequit, quin omne quod excellentissimum sit, id etiam videatur esse clarissimum. Nam non esse anxiam tristemque beatitudinem, nec doloribus molestiisque subjectam quid attinet dicere, quando in minimis quoque rebus ^B ⁵ id appetitur, quod habere fruique delectat? **¶** **§** **¶** Atqui hæc sunt, quæ adipisci homines volunt, eaque de causa divitias, dignitates, regna, gloriam voluptatesque desiderant, quod per hæc sibi sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiâque

A credunt esse venturam. Bonum est igitur quod tam diversis (5) ^e studiis homines petunt: in quo quanta sit ¹ naturæ vis, ² facile monstratur, cum ³ licet variæ dissidentesque sententiæ, tamen ⁴ in deligendo ^d boni fine consentiant.

¶ § METRUM * II.

ARGUMENTUM. — *Quamvis naturalem legum, avium, plantarumque indolem expellas, hæc, instar solis ab occasu ad ortum remeantis, recurrit, finem principio junctura.*

Quantas rerum flectat habenas
 Natura potens, quibus immensus
 Legibus orbem provida servet
 Stringatque ligans irresoluto
 Singula nexa, placet arguto
 Fidibus lentis promere cantu.
¶ **§** **¶** Quamvis Pæni pulchra leones
 Vincula gestent, manibusque datas
 Captent escas, meluantque truem,
 Soliti verbera ferre, magistrum,

INTERPRETATIO.

tiones rerum natura potens vertat, et quibus legibus eadem natura prospiciens tutetur mundum ingentem, continetque omnia connectens vinculo indissolubili. Licet leones Africanæ gerant catenas splendidas, et capiant cibos porrectos manibus domini, et timeant ipsum do-

NOTÆ.

^a Judicando, idest errant.

^b Negari.

^c Affectionibus.

^d Summo bono.

Volo argute canere chordis tardis, quantas inclina-

hasque probat esse veras: ex quo conficit homines hic non errare, nisi assumptione. De verbo *sequestrari* supra dictam est.

¹ *Vis naturæ.*] Nempè *ideâ naturaliter insitâ* ^C ⁵ *mentibus humanis: in qua unusquisque videt comprehensum, quod prædictis propositionibus assertitur.*

² *Facile monstratur.*] Sattem a consequentibus, sive, ut philosophi loquuntur, a posteriori.

³ *Licet variæ dissidentesque sententiæ.*] Prædictæ nimirum assumptiones.

⁴ *In deligendo boni fine consentiant.*] Propter prædictam summi boni ideam unicuique insitam, ratione cujus prædictæ propositiones fiunt: ut sæpius dictum est: usque adeo ut in cæteris, sic in homine linis ad ortum debet recurrere.

* *Quod dicitur Pindaricum.* Est autem carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet quatuor pedes habet, sed tanta libertate dispositos, ut unusquisque nunc spondeus, nunc dactylus, nunc anapæstus, nunc trochæus esse possit.

1. *Habenas.*] Habenas proprie dicuntur de equis, quippe quos his instrumentis ad nutum habemus trahamusque. Quod autem equi habenis huc illicque flectantur, factum est ut habenæ dicantur modo de legibus, quibus res cæteræ reguntur; modo de ipsis rerum inclinationibus, quibus tanquam frenis, res ipsæ flectuntur. Sic Tullius, de Amic. *commodissimum est, inquit, quam laxissimas habenas habere auctoritatæ, quas vel adducas cum velis, vel remittas.* Sic etiam Virg. *Æneid.* xii, v. 498:

Terrilibus sævam nullo discrimine cædem
 Suscitât, irarumque omnes effundit habenas.

2. *Natura potens.*] Natuâ, quod dicitur a nasci idem est quod principium: quare ut principium sic natura multiplicis generis. Hic Deus est, a quo prima rerum omnium inclinationes, ut a primo principio oriuntur. Sic Tullius ii, de Nat. deor: *Natura, inquit, est quæ continet mundum omnem cumque tueatur.* Sic Lucret. l. 1:

Denique ni minimas in partem cuicta resolvit

Cogere consuesset rerum natura creatrix.

2. *Quibus legibus.*] Ut enim corporibus ad movendum, sic mentibus ad cogitandum suæ sunt leges, ab eo, a quo res istæ habent primum ut moveantur et cogitent, Conditor constitutæ: quare ut Deus est immutabilis, sic leges istæ firmæ sunt, dignæ propterea, quæ tanquam propria philosophicæ meditationis materies, ab ipsa Philosophia considerentur, suisque auditoribus seu stricta seu etiam soluta oratione proponantur. *Arguto* autem hoc *cantu* Philosophia, ad probandum id quod sibi proposuit, quatuor adhibet argumentorum genera: primum a leonibus, secundum a volucribus, tertium a plantis, quartum ab ipso sole desumitur.

7. *Pæni leones.*] I. Philosophia probatura, perpetuum esse cujuslibet rei ad suum principium remeantis circuitum, argumentatur a leonibus, quos vocat *Pænos* sive *Africanos*, quod ut populi, sic leones Africæ ferociores esse soleant. Virg. i *Æneid.* v. 306:

Et jam jussa facit, pouuntque ferocia Pæni
 Corda, volente Deo.

Seneca in Hippol. v. 347:

Pæni quantiunt colla leones,
 Cum movit amor; tum silva genit
 Murmure sævo.

Quasi dicat: quemadmodum leones feroces, vinculis, escis et verberibus mansuefacti statim atque sanguinem missum, oculis, præsertim naribus, perciperunt, veluti immemores, suæ captivitatis, prioris vero suæ indolis memores, fremunt, vincula rumpunt, et ipsum domitorem lacerant: sic homo suæ originis memor ad suum principium conatur regredi. Sic Martial. epigram. 75, lib. ii, ait, leonem cicurem sanguine ferarum gladiatorumque in arena amphitheatri effuso commotum pueros invasisse et miserabiliter in conspectu omnium laceravisse.

Verbera securi solitus leo ferre magistri
 Insertaque pati blandus in ora manum,
 Deditic pacem, subito feritate reversa.

Si cruor horrida tinxerit ora,
Resides olim redeunt animi,
Fremituque gravi meminere sui,
Laxant nodis colla solutis,
15 Primusque lacer dente cruento
Domitior rabidas imbuit iras.
163 Quæ canit altis garrula ramis
Ales, caveæ clauditur antro :
Huic licet illita pocula melle,
20 Largasque dapes dulci studio
Ludens hominum cura ministret,
Si tamen, arcto saliens tecto,

A Nemorum gratas viderit umbras,
Sparsas pedibus proterit escas,
25 Silvas tantum mœsta requirit,
Silvas dulci voce susurrat.
164 Validis quondam viribus acta
Pronum flectit virga cacumen :
Hanc si curvans dextra remisit,
30 Recto spectat vertice cœlum.
Cadit Hesperias Phœbus in undas ;
Sed secreto tramite rursus
Currum solitos vertit ad ortus.

INTERPRETATIO.

minum terribilem, soliti ab eodem vapulare : si tamen sanguis, verberibus præsertim fusus, imbuerit vultus, eorum horrendos, spiritus jam pridem otiosi recurrunt, et leones memores sui, murmure ingenti, liberant sua colla, vinculis ruptis, et ipse dominus, primus discerpit ore crudeli, satiat furores sævos eorumdem. Si volueris, quæ loquax cantare solet in summis arboribus, includitur cavea, veluti carcere : quamvis homo diligens illic suppeditet eidem potum melle conditum et

escas copiosas, animi causa ; eadem nihilominus volucris, si angusta in domo sua saltans, conspexerit umbras jucundas silvarum, conculeat dapes dispersas, tristis repetit solum silvas, et suavi garrulitate murmurat silvas easdem. Qui ramus olim coactus forti robore, demittit ad terras verticem curvatum, hic, statim atque manus flectens laxavit illum, respicit cœlum cacumine erecto. Sol labitur in aquas vespertinas : at iterum detorquet plaustrum ad orientem consuetum occulta via.

NOTÆ.

Quanta nec in Libycis debuit esse jugis :
Nam duo de tenera puerilia corpora turba
Sanguineam rastris quæ renovabat humum,
Sævis et infelix furiali dente perennit :
Martia non vidit majus arena nefas.

12. *Resides olim redeunt animi.*] Illa scilicet corpuscula, quæ sunt pars sanguinis subtilior, quæque cerebrum ingressa nervos hinc exortos subeunt, ut ventus organa musica : hæc quippe corpuscula propter quamdam similitudinem, quam habent cum vento ejusque motu, animi vocantur et *spiritus*. Virgil. I Georg., v. 415 :

Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum lato prudentia major :
Verum ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutavere vias : et Juppiter humidus austris
Densat, erant quæ rara modo ; et quæ densa, relaxat
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Conspiciunt : hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovanæ gutture corvi.

Similiter ergo illi spiritus in leonibus cicuribus propter vincula, escas et verbera a solito itinere ita deflectuntur, ut otiosi et quasi residues videantur. At novo sanguinis fusi seu colore, seu odore, seu utroque via hæctenus obstructæ aperiantur : unde hi spiritus, quæ data porta ruentes iter a natura sibi præscriptum tenent, leonemque insolito quidem, sed non minus naturali motu commovent : hinc leones fremunt, rumpunt vincula, et ipsum domitorem lacerant : ita ut hic dicatur illorum *iras imbuere* : Sicut Virgil. ait vii Æneid., v. 341 :

Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuat et primæ commisit funera pugnæ.

17. *Quæ canit . . . ales.*] II. Philosophia propter prædictum finem argumentatur a volucris, quæ caveis includæ, quamvis ibi summa hominum cura nutrantur, omni quo possunt modo silvas requirunt. Ales ergo hic, ut pote quæ ab alis vocatur, est avis alis utens ; quippe quæ ad altissima usque loca ascendere solita, difficilium cæteris mores alienos induit.

18. *Caveæ clauditur antro.*] Cavea generatim est quilibet locus cavatus obscurusque, hic autem *caveæ* sunt carceres, quibus aves præsertim includere solemus, vulgo *des cages* : voluit vero Philosophia ramis altis, in quibus ales garrive solet, opponere *caveæ antrum*, quo ales includitur, ut magis denotaret, quantum hic altis status a naturali distet.

22. *Arcto saliens tecto.*] In tecto, inquam, non e tecto saliens : alioquin nec *sparsas pedibus proterere escas, nec mœsta, nec silvas voce susurrare*, sed potius deseruisse escas, læta, et silvis adesse diceretur. Nimirum cavea cæteraque corpora, quibus ales inclusa circumdatur, sic mutant vias, quibus animi sive spiritus diffundi solent, ut hi spiritus otiosi videantur. At ubi recens aut color, aut sonus, aut odor umbrosi memoris ad cerebrum usque diffusus aut raram densavit, aut relaxavit densum, tunc mutatis meatibus vertuntur cursus animorum, ita ut his et alæ ad saltandum, et pedes ad proterendas escas, et fames ad susurrandas silvas commoveantur. Ovid. I. II de Ponto, eleg. 4 :

Cum heu sit clausæ cavea Pandione natæ,
Nitiitur in silvas quæque redire suas.

27. *Validis viribus acta virga.*] III. Philosophia prædictum ob finem argumentatur a plantis, quibus inest vis illa, quam philosophi *elasticam* vocant, *virtu de ressort* ; quæque in hoc versatur, quod corpus compressum tensumve ultro citroque qua minus resistitur, facta libertate resiliat. Hæc virtus occurrit non solum in quibusdam metallis, verum etiam in pluribus plantis : quare si virga hujus generis *recto spectans vertice cœlum*, ad terram majori *dexteræ* virtute curvetur, eadem, facta redeundi facultate, ad cœlum recurrit.

31. *Cadit hesperias Phœbus in undas, etc.*] IV. Philosophia hanc ob causam argumentatur a sole, quem poætæ fabulantur occidentem sese in undas æthereas condere, ut pulvere cæterisque sordibus, quas per diem contraxerit, purgatus, mane purior oriatur. Hesperia undæ sive vespertinae dicuntur ab Hespero, sive stella, quæ prima post occasum solis nobis apparet. Phœbus vero, sol dicitur a Græco *φαιβος, splendidus*, ut sæpius diximus.

32. *Secreto tramite.*] Via quippe, qua sol ab occasu ad ortum remeat, ignota est, omnibus quidem hominibus, quos sibi ex adverso stantes antipodas cæteri homines habent : quod sol his illis hominibus simul non appareat, sed præsertim poetis, qui et occidentem solem in aquas præcipitare, et orientem ab iisdem aquis consurgere mentiuntur.

33. *Currum solitos vertit ad ortus.*] Nam sol ab iisdem poetis vehi fingitur curru, cujus sint axis, rotæ, equi. Ovid. II Metam., v. 63 :

- 185 Repetunt proprios quæque recursus,
 35 Redituque suo singula gaudent.
 Nec manet ulli traditus ordo,
 Nisi quod fini juxerit ortum,
 Stablemque sui fecerit orbem.

186 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, quod hactenus generaliter probavit, id deinceps speciatim probatura de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus, tam soluta quam stricta oratione, de his scilicet, veram propositionem, at falsam assumptionem fieri, incipit a divitiis, quas demonstrat non esse summum bonum, propter anxietatem, timorem, cæterasque perturbatio- nes quibus comitantur.*

Vos quoque o¹ a terrenis animalia, b tenui licet imagine, c vestrum [tamen principium e somniatis, d verumque illum beatitudinis finem, e licet minime perspicaci, qualicumque tamen cogitatione prospicitis, eoque vos, et f ad verum bonum naturalis ducit intentio, 187 et g ab eodem multiplex error abducit. Considera namque an pereaquebus se homines adepturos beatitudinem putant, ad destinatum finem valeant

A pervenire? Si enim vel pecunia, vel honores, cætera- que tale quid afferunt, cui nihil honorum abesse videatur, nos quoque (3) fateamur fieri aliquos horum adeptione felices. Quod si neque id valent efficere quod promittunt, bonisque pluribus carent, nonne d liquido falsa in eis beatitudinis species deprehenditur? e Primum igitur te ipsum, qui paulo ante divitiis affluabas, interrogo. f Inter illas abundantissimas opes numquamne animum tuum concepta ex qualibet (10) injuria confudit anxietas? Atqui, inquam, tam libero me fuisse animo, quin aliquid semper e angeret, reminisci nequeo. Nonne quia vel aberat, quod abesse non velles; vel aderat, quod adesse non- luisses? Ita est, inquam. Illius igitur præsentiam, hujus absentiam desiderabas. Confiteor, inquam. Eget vero, inquit, eo quod quisque (15) desiderat. Eget, inquam. Qui vero eget aliquo, num est usque- quaque sibi ipse sufficiens? Minime, inquam. Tu itaque hanc insufficientiam plenus, inquit, opibus sustinebas? Quid ni? inquam. Opes igitur nibilo in-

INTERPRETATIO.

Omnia requirunt regressus suos, et cuncta delectantur recursum suo. Ordo unicuique rei præscriptus non servatur, nisi hæc conjunxerit suum finem cum suo principio et fecerit circulum sui constantem.

a Homines.

b Obscura quamvis cogitatione.

c Cogitata.

d Evidenter.

e Crucietur.

NOTÆ.

Ardua prima via est, et qua vix mane recentes
 Enituntur equi; medio est altissima celo...
 Ultima prona via est, et eget modamine certo.
 Tunc etiam quæ me subiectis excipit unclis
 Ne ferar in præceps Tethys solet ipsa vereri.

34. *Repetunt proprios quæque recursus, etc.*] Singula conatur ad eum, unde digressa sunt, statum recurrere, hocque statu recuperato veluti gaudent: sic bestia priores mores, plantæ priores situs, sol ipse priorem locum appetere et quantum in se est repetere videtur. Horatius Epist. l. i, ep. 10:

Naturam expellas furca, tamen usque recurrit.

38. *Stabilemque sui fecerit orbem.*] Ut unus sit cujuslibet rei in suum principium remeantis circuitus. Sic Ecclesiastæ i: *Oritur sol et occidit, et ad locum suam revertitur; ibique renascens gyrat per meridiem, et spectat ad aquilonem. Lustrans universa in circuitu pergit spiritus, et in circuitus suos revertitur. Omnia flumina intrant in mare et mare non redundat, ad locum, unde eceint, flumina revertuntur, ut iterum fluant.*

Atque ex his omnibus Philosophia concludendum relinquit homines a Deo tanquam a principio ortos, quemdam sui orbem facturos, instar cæterorum, ad Deum tanquam ad suum finem recurrere.

¹ *Terrena animalia.*] *Homines rebus terrenis addicti.*

² *Tenui imagine.*] *Specie sive idea ingenita, quæ corporis consortis impressionibus obscuratur.*

³ *Vestrum principium somniatis.*] *Deum obscure, instar somniantium, percipitis, sicut jam explicuimus.*

⁴ *Verumque finem.*] *Ut homo instar cæterarum rerum stabilem sui faciat orbem, necesse est ut quod fuit illi principium, idem sit finis cogitandi: quomobrem si homo, obscure saltem, suum agnoscat principium, idem homo, obscure pariter, suum finem cognoscat necesse est.*

⁵ *Licet minime perspicaci, qualicumque tamen cogitatione.*] *Prædicta scilicet obscuraque specie sive idea,*

quæ quod sit in nobis et hujus proxime conscii sumus, merito vocatur cogitatio.

C ⁶ *Ad verum bonum naturalis ducit intentio.*] Quod enim mens nostra divinitus informetur prædicta specie, in qua quædam attributa naturaliter videt comprehendi, propterea eadem nostra mens judicando veras naturaliter format de summo bono propositiones, quas propter necessitudinem, quæ est inter judicium appetitumque boni, *naturalis intentio* sequitur.

D ⁷ *Ab eodem multiplex error abducit.*] Nimirum dum eadem mens prædictis propositionibus convicta, præjudiciis ita deflectitur, ut falsis assumptionibus judicium intentionemque habeat de eo cui ante captæ summi boni proprietates non conveniunt: sicut de unoquoque seorsum probandum est, videlicet de divitiis, dignitatibus, regno, gloria et voluptatibus; ac primo quidem de divitiis.

⁸ *Primum te ipsum qui paulo ante divitiis affluabas, interrogo.*] Boetius quippe, priusquam apud Theodeticum male audiret, ditissimus fuit: unde expertus novit, quomodo homo afficiatur erga amissas, amittendas et præsentis quoque divitiis, potestque propterea interroganti Philosophia respondere, divites nec anxietate animi, nec metu, nec pluribus aliis affectibus vacare.

⁹ *Inter illas, etc.*] I. Ergo argumentatur Philosophia ab anxietate animi. *Anxietas quasi anxietas a supino anctum; hoc autem ab angu, quod est constringo. Quomobrem anxietas hic idem quod animi angor: sed angor, teste Tullio, est aegritudo premissa: ita ut animus, instar partium corporis compressi, videatur confundi propter aliquam injuriam: unde sic argumentari videtur philosophia. Ubi est animi anxietas, ibi felicitas non est: anxietas enim illa, ut pote animi aegritudo, est felicitati contraria. Atqui in divitiis semper quædam est animi anxietas: quod his vel absit, quod abesse non vellent, vel adsit quod adesse nollent: sicut Boetius expertus fatetur. In sufficientia vos Latina non videtur.*

digentem, sufficientemque sibi facere nequeunt, et hoc erat quod promittere videbantur. ¶ Atqui hoc quoque maxime considerandum puto, quod nihil habeat suapte natura pecunia, ut his, a quibus possidetur, invitis nequeat auferri. Fateor inquam. Quidni fateare, cum eam quotidie valeant aliquis eripiat invito? Unde enim a forenses querimoniarum, nisi quod (3) vel vi, vel fraude a nolentibus pecuniarum reptantur ereptæ? Ita est, inquam. Egebit igitur, inquit, extrinsecus, petito presidio, quo suam pecuniam quisque tueatur. Quis, inquam, neget? Atqui non egeret eo, nisi possideret pecuniam, quam posset amittere. Dubitari, inquam, nequit. In contrarium igitur relapsa res est; nam quæ sufficientes (10) sibi facere putabantur opes, alieno potius presidio faciunt indigentes. ¶ Quis autem modus est, quo pellatur divitiis indigentia? Num enim divites escire nequeunt? num suture non possunt? num frigus hibernum pecunio-

rum membra non sentiunt? sed adest, inquit, opulentis, quo famem satient; quo sitim frigusque depellant. Sed (15) hoc modo consolari quidem divitiis indigentia potest, auferri penitus non potest. Nam si hæc chians semper, atque aliquid poscens, opibus non expletur, maneat necesse est, quæ possit expleri. Taceo quod nature minimum, quod avaritiæ nihil satis est. ¶ Quare si opes nec submovere indigentiam possunt, et ipsæ suam faciunt, quid est quod eas sufficientiam præstare credatis?

¶ ¶ ¶ METRUM III.

ARGUMENTUM.— *Copia pecuniæ, gemmarum et agrorum, inquit Philosophia, homines nec superstitis curis excitat, nec defunctos solatur.*

Quamvis fluente dives auri gurgite

Non expleturas cogat avarus opes,
Oneretque baccis colla Rubri littoris,

¶ ¶ ¶ Ruraque centeno scindal opima bove,

INTERPRETATIO

^a Lites.

^b Hominibus.

^c Indigentia.

Etiamsi dives auri flumine manante avidus congreget

divitias non satiaturas ipsum; etiamsi idem gravet suum collum unionibus maris Rubri; etiam si colat agros pinguis bobus innumeris; hæc divitiæ ut mordaces an-

NOTE.

¹ *Hoc quoque maxime considerandum puto.*] II. Eadem philosophia argumentatur a timore, cujus divites nunquam sunt expertes, hæc fere ratione. Ubique est timor, ibi non est felicitas quod timere sit malum; felicitas autem omne malum expellat. Atqui in divitibus semper est timor; saltem ne ipsi a potentioribus spolientur invidi: cum pecuniam vel vi vel fraude invito domino quotidie eripiantur, ut forenses querimoniarum probant, et ipse Boetius expertus est: quare tantum abest, ut divitiarum satisfacere possint, ut alieno potius presidio faciunt indigentes.

² *Quis autem modus, etc.*] III. Philosophia argumentatur a pluribus aliis affectibus, quos opes impedire nequeunt, imo sæpius excitant, augentque: quod potest sic contrahi. Ubi est fames, sitis, frigus, cæteraque ejusmodi affectiones menti incommoda; ibi non est felicitas: quod bonum his malis contrarium absit. Atqui in divitibus, non secus ac in pauperibus, est fames, sitis, frigus, et cætera hujusmodi, quæ quamvis opibus possint differri, opibus tamen omnino auferri non possunt.

³ *Consolari.*] Verbum hoc sæpius actionem significat: sed in contrarium etiam partem dictum invenies apud optimos auctores. Asinius in epist. Cic., *Consolabar ob ea quæ tenui.*

⁴ *Nature minimum, avaritiæ nihil satis.*] Natura hic corpus est, avaritia est mens appetens: corpori autem minimum sufficere potest: sicut minimum cibis famem, minimum potus sitim; minimum calor frigus expellere potest: at menti appetenti nihil satis est: nam, ut ait Juvenalis,

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

⁵ *Quid est, quod eas, etc.*] Quare, o homines, arbitrari divitias instar summi boni vobis posse sufficere: vere quidem proponitis, illud esse summum bonum quod sufficere potest: sed falso assumitis divitias posse sufficere.

Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior iambicus senis pedibus, dominante tamen iambo, constat: posterior est pentameter elegiacus.

1. Fluente dives auri gurgite.] I. Agitur de pecunia. Hic autem primus versus tanta industria compositus

est: ut duplex esse possit legitima illius significatio. Primum enim recte intelligitur *dives auri*: sicut apud Virgilium dicitur *dives pecoris*, et apud Horatium, rerum multarum *dives*. Deinde non male intelligitur *fluente auri gurgite*, cogitato quodam auri flumine, quemadmodum Pactolus et Tagus dicuntur auro fluere: gurgites enim a sono sic dictus, significat profundiores quendam locum, in quem aqua, altiusve similis liquor affluens volendo murmurat. Sic suprema faucium extremitas vocari solet *gurgulio*: unde qui abdomini natus helleucinibus indulget, hic *gurgites* et vorago patrimonii dicitur ipsi Tullio. Sic etiam mare et flumen apud poetas nomine gurgitis significatur. Virgil. i. Æneid., v. 122:

Apparent rari nantes in gurgite vasto.

² *Avarus.*] Avarus quasi avidus aeris; ex quo antiquitus pecunia fiebat, non satiatur opibus: quod expertus presentes parvi faciat; inexpertus vero absentibus magni ducat.

³ *Oneretque baccis colla.*] II. Agitur de gemmis: *bacca* enim primum est minutus rotundusque arboris fructus, cujusmodi sunt olive, ut *baccæ* distinguantur a pomis, quæ majores sunt arborum fructus. Virg. ecol. 10, v. 27:

⁴ Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.

Deinde *bacca* est gemma rotunda, sive unio, sic vocata quod instar *baccæ* arboreæ rotunda aut saltem ovata, figuræ sit uniusmodi: propterea enim *cepa* gallis vocatur *ogron*. Horatius Epod. od. 8:

Nec sit marita quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.

Mare autem Rubrum, quod Græcis dicitur *Ἐρυθραῖον*, ejusmodi uniones magnitudine, figura et colore præstantissimos ferre asserunt inter alios Plinius l. IX, cap. 35, et Tibullus l. IV, carm. 2:

Quascunque niger Turo de littore conchas
Proximus Eois colligit ludus aquis.

⁵ *Ruraque centeno.*] III. Agitur de agris, quorum eximia tum *quantitas*, tum etiam *qualitas* exprimitur: *quantitas* quidem centeno numero boum quibus agri colantur: centum enim apud auctores numerus magnus est. Horat. l. II Carm., od. 16:

5 Nec cura mordax deserit superstem,
Defunctorumque leves non comitantur opes.

102 PROSA IV

ARGUMENTUM. — *Honor dignitates consequens, inquit Philosophia, sic ab opinione vulgi pendet, ut nec ubique nec semper magistratibus exhibetur: unde falsa pariter assumptione credideris, summum, quod naturaliter cognoscis et amas, bonum in dignitatibus versari.*

Sed ¹ dignitates ^a honorabilem, reverendumque, cui provenerint, reddunt. ² Num vis ea magistratibus ^b ut utentium mentibus virtutes inserant, vitia depellant? ^c Atqui non fugare, sed illustrare potius nequitiam solent, quo fit, ut indignemur eas sæpe

gunt viventem, sic constantes non comitantur mortuum.

^a Objicit Boetius.

^b Reponit Philosophia.

Te greges centum Siculaeque circum
Mugiunt vacuæ.

Qualitas vero agris opimis.

5. *Nec cura mordax, etc.*] Quamvis, inquit Philosophia, dives abundet pecunia, gemmis et agris opimis, non propterea felix erit: nam vel superstes vita aget, vel vita defunctus morietur. Si vivat, anxiferis cruciabitur curis, sive ad conservandas veteres, sive ad comparandas novas opes. Si vero moriatur, quidquid ex suis opibus sperare poterat consolationis, illud ipsum non comitabitur: opes enim, ut pote caducæ vitæ famulantes, hac recedente recedunt, transiunt ad hæredem, quem similibus curis ita afficiunt, ut si te tangat illius amor, opes novum tibi esse debeant doloris argumentum: falso igitur assumes eam, quam naturaliter cognoscis appetisque felicitatem, in divitiis reperiri. Videamus dignitates.

¹ *Dignitates honorabilem reverendumque reddunt.*] Id quidem objicit Boetius Philosophiæ: sed hæc reponit, has dignitates non tam ratione sui, quam opinione vulgi honorabilem reverendumque magistratum reddere; ex quo fit, ut nec ubique nec semper magistratus honore afficiantur.

² *Num vis ea magistratibus, etc.*] I. Philosophia reponit dignitates ratione sui non reddere hominem honorabilem et reverendum. Cum enim honor et reverentia sit intrinsecus quidem cogitatio, extrinsecus vero nota optima meriti alieni, idcirco honor et reverentia ita comitantur virtutem, ut quidquid ratione sui hominem reddit honorabilem et reverendum illud si virtus ipsa non sit, *virtutem mentibus inserere* debeat adeoque *vitia depellere*. Atqui dignitates sive magistratus non ita se habent: quandoquidem *illustrare potius nequitiam solent quam fugare, quo fit ut indignemur eas sæpe nequissimis contigisse*: sicut Catullus Nonium, et ipse Boetius Decoratum ægre tulit magistratum gerere.

³ *Unde Catullus.*] Poeta notissimus, qui, quod in versibus ita fuerit mordax, ut ne Caesari quidem pepercit, non dubitavit Nonium magistratum, sive, ut nunc dicitur, in curuli sedentem, ejusdem cognominis alludens, convicio consecrari. Carm. 53:

Quid est, Catulle, quid moraris emori?

Sella in curuli strama Nonius sedet:

Per consulatum pejerat Vatinianus.

Quid est, Catulle, quid moraris emori?

⁴ *Licet in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat.*] Plures hic putant Boetium ignorasse strumam esse cognomen Nonii: Boetius allucinatur, inquit Josephus Scaliger ad prædictos versus Catulli,

A nequissimis hominibus (5) contigisse: ³ unde Catullus **103** licet ^d in curuli Nonium sedentem, strumam tamen appellat. Videsne quantum malis dedecus adjiciant dignitates? Atqui minus eorum patebit indignitas, si nullis honoribus inclearescant. Tu quoque num tandem tui periculis adduci potuisti, ut ⁵ cum Decorato gerere (5) magistratum putares, cum in eo mentem nequissimi ^e scurræ, delatorisque respiceres? Non enim possumus ob honores reverentia dignos judicare, quos ipsis honoribus judicamus indignos. At si quem sapientia præditum videres, num posses eum reverentia, vel ea, qua præditus est, sapientia, non dignum putare? Minime. Inest (10)

INTERPRETATIO.

^e Non certe.

^d Magistratum.

B ^e Sannionis, qui videlicet omnibus modis risum movere nititur.

NOTE.

qui strumam non cognomen Nonii putat, sed convicium. Unde Sitzmannus hic: *Notanda, ait, hoc loco convicium nostrum Boetii, in eo quod strumam non cognomen Nonii putat.* Et Bernardus hic quoque *videamus, inquit, ne guttulum hauserit e flumine lethæ vir maximus.* Idem putat Murmelius. At Boetius, pace tantorum virorum, accusandus non est hic aut ignorantia aut erroris: quamvis enim *struma* cognomen fuerit Nonii, Nonius tamen a Catullo instar convicii *struma* vocari potuit. Scilicet quod cognomen ab aliquo sive corporis sive mentis vitio desumitur, illud potest veluti convicium proponi, iis præsertim quibus primo impositum: ut ei qui primum dictus est Servius a servo, un esclave; Spurius a spurio, un bâtard; Brutus a bruto, un stupide, cognomen tanquam convicium objici potest. Imo id cognominis nunquam reperias apud veteres Romanos cum nomine eorum in quos invehuntur conjunctum, nisi convicii causa. Sic Marrucinus quo cognomine donatur Asinius Asini Pollionis frater, judice prædicto Scaliger, ut convicium eidem Asinio objicitur a Catullo Carm. 12:

Marrucine, Asini manu sinistra

Non belle uteris in joco atque viuo,

Sic Superbus, cognomen Tarquinii, ut convicium ipsi Tarquinio proponitur a Propertio l. m. eleg. 10:

Quid nunc Tarquinii fractas juvat esse secures,

Nomine quem simili vita superba notat?

Atqui *struma* cognomen est Nonii, et quidem ipsi primo datum, quod cognomen ex vitio corporis, strumam videlicet, Gallie des écroelles, desmitur. Adde quod ad strumas, hujus cognominis originem, eo potius alludere visus est Catullus, quod Nonio prætori in prædicto carmine Catullus conjungat Vatinium consulem, qui, quod strumis laboraret, ab ejus inimico Cicero sæpius *strumæ* aut *strumosi tumoris* nomine denotatur. Pro Sestio: *Meditur civitati, qui exsecrat pestem aliquam tanquam strumam*: in Vatin., *strumæ denique elore improbo demigrarunt*; et alibi: *Tumidum habemus oratorem.* Hæc de Nonio.

⁵ *Cum Decorato.*] Decoratus hic est ille ad quem Theodericus apud Cassiodorum Var. l. v. ep. 31, scribit, ut compellat quosdam pecuniam solvere postulatam, si revera eos forte constiterit debitores: quod adjutor magistro officiorum judicanti adesset: et propterea, solito officii nomine, ibidem vocatur *devotus, devotio tua*: quod non obstat qui vere nunc dicitur *nequissimus scurræ et delator.* (Scurræ quidem quod potentes secutus, dieteris sibi victum aut aliud commodum aucuparetur. Juvenal.

Mimum agit ille,

Urbani qualem facundus curia Catulli.

enim dignitas propria virtuti, quam protinus in eos quibus fuerit adjuncta, transfundit. ¶ Quod quia ^a populares facere nequeunt honores, liquet eos propriam dignitatis pulchritudinem non habere. In quo illud est animadvertendum magis : nam si eo abjectior est, quo magis a pluribus quisque contemnitur, cum ^b reverendos facere nequeat, quos pluribus ostentat (3), ^c despectiores potius improbos ^d dignitas facit. Verum non ^e impune : reddunt namque improbi parem dignitatibus vicem, quas sua contagione commaculant. ^f Atque ut agnoscas veram illam reverentiam per has umbratiles dignitates non posse contingere ; si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, venerandumne (10) barbaris honor faciet ? Atqui si hoc naturale munus dignitatis foret, ab officio suo, ^g quoque gentium, nullo modo cessaret : sicut ignis ubique terrarum, nunquam tamen calere desistit. Sed quoniam id eis non propria vis, sed hominum fallax adnectit opinio, valescent illico, cum ad eos venerint, qui dignitates

A eas esse (15) non aestimant. Sed hoc apud exterarum nationes : inter eos vero, apud quos ortæ sunt, num perpetuo perdurant ? ¶ Atqui ^h prætura, magna olim potestas, nunc inane nomen est, et senatorii census gravis ⁱ sarcina. ^j Si quis quondam i populi curasset annonam, magnus habebatur, nunc ea præfectura quid abjectius ? Ut enim paulo ante diximus, quod nihil habet proprii decoris, opinione (5) utentium nunc splendorem accipit, nunc amittit. Si igitur reverendos facere nequeunt dignitates, si ultro improborum contagione sordescunt, si mutatione temporum splendere desinunt, si gentium aestimatione vilescunt, quid est quod in se expetendæ pulchritudinis habeant, nedum aliis præsentent ?

B 106 METRUM * IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplo miseri Neronis dignitates conferentis, confirmat dignitates neminem posse beare.*

Quamvis se Tyrio superbus ostro,

INTERPRETATIO.

^g Minime vero.

^h Dignitas prætoris.

ⁱ Onus.

^j Præfectus annonæ.

Etiamsi Nero se adornaret, insignis purpura Tyria, gemmisque candidis, idem nihilominus imperator luxus

NOTÆ.

delator vero, quod alios calumniatus occulte accusaret), ejusmodi enim homines puniri jussit Domitianus. *Prænepe*, inquebat hic imperator apud Suetonium, *qui delatores non castigat, irritat*. Propterea Boetius convictus magistratum non efficere meliores, adduci, etiam periculum, non potuit, ut cum illo Decurato magistratum generet.

¶ ^a Quod quia populares facere nequeunt honores.] II. Eadem Philosophia innuit, honorem dignitatum ab opinione vulgi pendere : unde nunc vocatur popularis sive a populo exhibitus. Scilicet honor et reverentia, ut jam monuimus, nihil est aliud quam intrinsecus quidem cogitatio; extrinsecus vero nota optima meriti alieni : unde sive illa cogitatio, sive hæc nota ita honorantis est, ut honoratum nequeat reddere honorabilem et reverendum : solius virtutis est honoratum reddere honorabilem : unde sola virtus est propria dignitatis pulchritudo.

¶ ^b Despectiores improbos dignitas facit.] Contemptus enim, ut pote honori contrarius, intrinsecus quidem est cogitatio, extrinsecus vero nota pessima meriti alieni : quare cum improbus eo vitiosior videatur quo sublimiori dignitate affectus est, sicut dictum est pros. 6, II lib. : propterea dignitas improbos facit abjectiores despectioresque.

¶ ^c Atque ut agnoscas, etc.] III. Inquit Philosophia, si dignitates ratione sui potius quam vulgi opinione hominem redderet honorabilem et venerandum, sicut ignis semper et ubique terrarum calet, sic quicumque dignitatibus afficerentur, hi semper et ubique essent honorabiles. Sed res non ita se habet : primum enim qui dignitatibus afficiuntur, hi non sunt ubique honorabiles : nam si quis multiplici consulatu functus in barbaras nationes forte devenerit, non propterea his videbitur honorabilis : sed is solum qui quodam præjudicio consulatum honore dignum existimant. Beinde qui dignitatibus decorantur, hi non semper videntur honorabiles : si quidem apud easdem gentes quæ uno tempore magni, hæc alio parvi penduntur dignitates : nam

^c Prætura magna olim potestas, nunc inane nomen. Prætores Romani, ut docent jurisperiti, ab initio, jure magistratus edicta tantum proponebant, de quibus rebus, et quomodo jus dicturi essent : progressu autem temporis, non obtinente populo, hoc simul usurparunt, ut edicendo etiam jus constituerent : sed tandem suis sumptibus circenses et scenicos duntaxat ludos exhibebant : unde inane nomen et gravis sarcina tunc erat illa prætoris dignitas. Similiter

^d Si quis populi curasset annonam, etc.] Præfectus annonæ tantus olim erat apud Romanos, ut Augustus ipse acceptam a populo annonæ præfecturam, quoad vixit, tenuerit, aut certe paulo ante mortem substituerit sibi C. Turrianum, qui inter primos in verba Tiberii curavit, quasi inter præcipuos magistratus : sed Boetii temporibus præfectus annonæ nullam nisi in pistores urbis negotiatoresque sarios censuram et animadversionem habebat : ut colligitur ex formula hujus præfecturæ quam refert Cassiodorus l. vi Variar., form. 18.

^e Falluntur ergo sua assumptione qui summum bonum putant versari in dignitatibus sive magistratibus.

* Carmen constans ex duplici genere versuum altertorum, quorum prior *Phalæcus* quinque pedes habet, nempe spondeum, dactylum et tres trochæos : posterior *Archilochius* duos dactylos totidemque trochæos.

1. *Tyrio superbus ostro.*] *Ostrum* ab *ostreo*, dicitur. *Ostreum* autem, Græcis ὀστρεον, generatim illud omne animalis genus significat quod testa inclusum latet. At inter ista conchylia unum est, inquit Plinius, ex cujus concha incisa colligitur succus tingendis vestibus expetitus; et hoc proprie dicitur *ostrum*. Hinc *ostrum* accipitur non solum pro concha, sed etiam pro colore purpureo, qui ex conchæ istius sanie conficitur, imo pro vestibus, quæ hoc colore imbuuntur. Tyrus autem urbs Phœniæ ejusmodi conchylia piscato celeberrima fuit : quare *ostrum* dicitur Tyrium

Comeret et niveis lapillis,

197 Iuvisus tamen omnibus vigeat
Luxurie Nero sævientis.

5 Sed quondam dabat improbus verendis
Patribus indecores curules.
Quis illos igitur putet beatos,
Quos miseri tribuunt, honores?

198 PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Regna, inquit Philosophia, regumque familiaritas, ut pote quæ nec perpetua, nec immensa.*

furentis, vivebat odiosus cunctis. At idem imperator sceleratus olim tribuebat fasces infames senatoribus venerandis. Quis ergo credat, dignitates illas quas homines infelices dant, offerre felicitatem?

INTERPRETATIO.

^a Dicit aliquis.

^b Inquit Philosophia.

^c Eorum hominum.

^d Causa.

NOTÆ.

ab urbe, et Phœniceum a provincia. Est porro purpuræ alia rubra, alia violacea. Virgil. Georg. II, v. 506 :

Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.

Et in Georg., v. 17 :

Illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro.

Et Aneid. I, v. 643 :

Arte laboratæ vestes ostroque superbo.

2. *Comeret*] *Comere* ornare est, generatim quidem corpus; speciatim vero capillos : dicitur enim a Græco κομῆν unde comtus, ornatus, et coma, capilli studio exculiti. Id autem merito dicitur de Nerone, quippe qui, ut ait Suetonius, circa cultum habitumque adeo pudendus, ut comam semper in gradus formatam, peregrinatione Achaica etiam pone verticem submiserit : ac pterunquam synthesin indutus, ligato circa collum sudario proderit in publicum sine cinctu, et discalceatus.

2. *Niveis lapillis.*] Hoc est, gemmis pretiosissimis. Si enim, ut de eo loquitur Suetonius, nullam vestem bis induit ; si piscatus est rete aurato purpura coccoque fimbriis nervis ; si nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis ; si divitiarum et pecuniæ fructum non aliam putabat, quam profusionem ; certe credibile est, ipsum oneratum fuisse gemmis et margaritis quarum, auctore eodem Suetonio, per omnes dies singula quotidie millia populo spargebat.

3. *Iuvisus tamen omnibus vigeat.*] Id patet non solum ex maledictis conviciisque, quæ dum viveret, patientius tulit, sed etiam ex eo quod mors illius tantum gaudium publicæ præbuit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.

4. *Luxurie Nero sævientis.*] Summa fuit Neronis luxuria, ut jam diximus : sed non minor ejus crudelitas : nam parricidia et cædes a Claudio exorsus est. Britannicum non minus amulatione vocis, quæ illi juveniorum suppetebat, quam meli, ne quandoque apud hominum gratiam paterna memoria prævaleret, veneno aggressus est : matrem, amitam, uxores, et conjunctissimos occidit.

5 et 6. *Dabat patribus curules.*] Curulis erat sella eburnea celataque, curvæ, quæ præstantiores magistratus in curiam vehi solebant, imposita, supra quam iidem magistratus considerent. Hinc ebur curule, sella curulis, et curulis, substantivè sæpe, ut nunc, majorem senatoris dignitatem significant. Horatius epist. I, 1, ep. 6 :

Cuilibet hic fasces dabit : eripietque curule,
Cui volet, impertunus ebur. frater, pater, adde.

Ovid. I, IV de Pont., el. 9 :

Signa quoque in sella nossem formata curuli
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.

Lucanus I, III.

Prætor adest vacuæque loco cessare curules.

A *nec securâ, potentiam, quam naturali notione ductus naturaliter appetit, præstare non possunt.*

¹ Au vero regna regumque familiaritas ² efficere potentem valent? Quidni ^a, quando eorum felicitas perpetuo perdurat. Atqui ³ plena est exemplorum vetustas ^b; plena etiam præsens ætas ^c, qui reges felicitatem calamitate mutaverint. O præclara potentia, quæ ne (5) ad conservationem quidem sui satis efficac invenitur! 199 Quod si hæc regnorum ⁴ potestas beatitudinis ^d auctor est, nonne si qua parte defuerit, felicitatem minuat, miseriam importet? Sed

INTERPRETATIO.

^a Dicit aliquis.

^b Inquit Philosophia.

^c Eorum hominum.

^d Causa.

NOTÆ.

B Has autem senatorum dignitates Nero iis qui magis placerent, patribus conferendat, causatus quemquam principum non scisse quid sibi liceret : sed hæc dignitates nequissimi imperatoris arbitrio potius quam meritis delatæ ipsis magistratibus erant indecores.

7 et 8. *Quis putet beatos, quos miseri tribuunt, honores?*] Beatum nunc dicitur quod beatitudinem afferre potest : quemadmodum rus et arva beata ab Horatio ; comoda beata a Catullo ; terra beata ab Ovidio ; et opes beate a Statio vocantur. Atqui tales non sunt magistratus, quos Philosophia nunc appellat honores ; præsertim si hos miseri tribuunt : causa enim non dat, nisi quod ipsa aliqua ratione in se contineat : fallitur ergo quisvis temeraria assumptione, quam naturaliter sibi proponit amatque summi boni proprietatem, hanc magistratibus sive dignitatibus attribuit. Videamus utrum melius judicetur de regno?

¹ An regna regumque familiaritas.] Inter omnes C imperii formas præstantissima et potentissima ea est quæ principatus sive regnum appellatur : quandoquidem cætera plurium, hæc unius duntaxat est : et vis collecta seipsa dispersa major est : quare si quæ naturaliter cognoscitur appetiturque summi boni potentia cuiquam hominum imperio merito attribui possit, maxime regno atque iis qui regni aliquatenus sunt participes. Sed neque regno neque regni participibus id convenit : quia nullatenus

² Efficere potentem valent.] Eo scilicet modo, quo naturali summi boni notione et iudicamus et appetimus potentiam : hæc enim potestas et perpetua, et immensa, et securâ esse debet : perpetua quidem, ne aliquando fatiscens infirmitate mutetur : immensa, ne finibus circumscripta majoribus vincatur, aut impediatur æqualibus ; securâ denique, ne quibus præest, mutatis vicibus, metuat subesse. Atqui neque regno neque regni participibus id convenit : ut seorsum probandum est.

D ³ Plena est exemplorum vetustas, plena præsens ætas.] I. Regnum perpetuum non esse et antiquioribus et recentioribus demonstratur exemplis. Antiquioribus quidem : nam Diomedes rex Thraciæ, dum equos suos humana carne aleret in Tyrida oppido trecentulis, ab Hercule equis ipsis ad devorandum objectus est. Agis Lacedæmoniorum rex, qui cum Atheniensibus cruentissima bella gessit, a suis tandem civibus in carcere necatus est. Perses Macedonum rex ab Emilio victus Romamque ductus perit in carcere. Croesus Lydorum rex a Cyro in servitutem redactus est, etc. Recentioribus vero quæ mirum circa tempora Boetii contigerunt. Alaricus Tolosensium rex a Francis : Syagrius Romanorum rex a Clodoveo : aliique ab aliis occisi sunt. Sic mirum, inquit Vallinus hic, mortales agi sint Deus, et moribus principum popularumque offensus urbes affligit, provincias pessumdat, regna evertit.

⁴ Potestas beatitudinis auctor.] Id est, causa. Sic

¹ quamvis late humana ^a tendantur imperia, plures necesse est gentes relinqui, quibus regum quisque non imperet. Qua vero parte beatos (5) faciens desinit potestas, hæc impotentia subintrat, quæ miseros facit : hoc igitur modo majorem regibus inesse necesse est miseræ portionem. ² Expertus sortis suæ periculorum tyrannus ^b, regni metus pendentis supra verticem ^c gladii terrore simulavit. Quæ est igitur hæc potestas, quæ sollicitudinem morsus expellere, quæ formidinum (10) aculeos vitare nequit? Atqui vellent ipsi vixisse securi, sed nequeunt : dehinc de potestate gloriantur. An tu potentem censes, quem videas velle, quod non possit efficere? Potentem censes, qui satellite latus ambit; qui quos ter-

A ret, ipse plus metuit, qui ut potens esse videatur, in servientium manu situm est? ²⁰⁰ Nam ³ quid ego de regum familiaribus disseram cum regna ipsa tantæ imbecillitatis plena demonstrem? quos quidem regia potestas sæpe incoluntis, sæpe autem lapsa prosternit? ⁴ Nero Senecam familiarem, præceptoremque suum ad eligendæ mortis coegit arbitrium. ⁵ Papinianum (3) diu inter aulicos potentem, militum gladiis Antoninus objecit. Atqui uterque potentia suæ renuntiare voluerunt, ^d quorum Seneca opes etiam suas tradere Neroni, seque in otium conferre conatus est. ²⁰⁰ Sed dum ruituros ⁶ moles ^e ipsa trahit, neuter, quod voluit, effecit. Quæ est igitur ista potentia quam pertimescunt habentes, quam, nec,

INTERPRETATIO.

^a Proferantur.

^b Dionysius Siciliæ rex.

^c Damocles ex ejus assentatorum numero.

^d Inter quos aulicos.

^e Divitiarum et potestatis.

NOTE.

Plautus dixit auctorem habere rem : quamvis Servius malit dicere auctricem. Hanc controversiam videtur dirimere Valerius Probus : Auctor, inquit, si sit tractum a verbo augeo, auctrix facit : si non venit a verbo, sed significat principem, quod nomen non venit a verbo. etiam feminino genere auctor facit : sicut Virgilius ex persona Junonis. Auctor ego audendi princeps : non quæ augeat, nam auctrix diceret. Scilicet triplex est sententia de origine hujus vocis, auctor. Alii putant hanc oriri a Græco αὐτός, ut auctor idem sit quod αὐτοβροτος : alii ab inusitato supino verbi aueo; ut ab autum dicitur auctor; sicut a cautum, cautor, et a factum, fautor : quomodo auctor is erit qui avel ac cupit aliquid fieri sive a se sive ab alio : alii denique arbitrarentur oriri ab auggendo : ita ut primum auctor dictus fuerit ille qui rem ab alio cœptam promoveret, deinde ille etiam qui inciperet ac suaderet : cui ultimæ sententiæ favent antiquiores inscriptiones, in quibus non auctor, sed auctor scribitur. Quidquid sit : potestas regia non potest esse beatitudinis auctor sive efficax : quoniam hæc certis continetur finibus : nam

¹ Quamvis late, etc.] II. Regnum hominis immensum non est, quod, quamvis rex vel maximus multis gentibus imperet, pluribus tamen non imperat : quare si felicitatem imperio meliariis, plus in hoc rege miseræ inest, quam felicitatis.

² Expertus sortis suæ.] III. Regnum hominis securum non esse satis evincit notissima Dionysii Tyranni historia : Nam, inquit Cicero v Tusc., cum quidam ex ejus assentatoribus, Damocles, commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominantiam, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negareque unquam beatiorum quemquam fuisse : Visne igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, et fortunam experiri neam? Cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo textili stragulo, magnificentis operibus picto : abacosque complures ornavit argento auroque calato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ : incendebantur odores : mensæ conquisitissimis epulis exstruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari seta equina appensum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspicebat, nec plenum artem gentium, nec manum porrigebat in mensam : jam ipsæ defuebant coronæ : denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei bea-

B tum, cui semper aliquis terror impendat? Id respiciens Horatius I. in Carm., od. 1, canit :

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabat saporem,
Non avium citharæque cantus
Somanum reducent.

Falsa igitur illa assumptio, qua judicæ summum bonum versari in regno. Sed felicius non est regum familiaritas.

³ Quil de regum familiaribus disseram, etc.] Regum familiares majorem habere non possunt potestatem adeoque felicitatem quam ii quorum familiares sunt, reges, quorum tamen, ut probavimus, potestas infirma est. Imo multo minorem habent : vel enim regia potestas incoluntis perseverat, vel labitur, si lahatur, hæc regum familiares sua secum ruina involvit. Si vero stet, eadem prædictos familiares sæpe prosternit. Testis Seneca, testis Papinianus : nam

⁴ Nero Senecam familiarem.] Nero, inquit Suetonius, Senecam præceptorem ad necem compulit : quamvis sæpe commeatum petenti bonisque cedenti persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius, quam nociturum ei. Postquam enim unus ex centurionibus, ait Tacitus, necessitatem ultimam Senecæ denuntiasset : neque aliud inquit superesse post matrem fratremque interfectos, quam ut educatoris præceptorisque necem adiceret, post quæ Seneca, et uxor ejus eodem ictu brachia ferro exsolvent : Seneca, quoniam senile corpus et parvo victu tenuatum, lentu effugia sanguini præbebat, crurum quoque et poplitum venas abruptit.

⁵ Papinianum Antoninus.] Papinianus legum ita peritus, ut omnes ante pariter et post se Romanos jurisconsultos superasse dicitur. Hic præterquam quod Scævola, ejus discipulus fuerat, in advocacione fisci successit, Severo imperatori per secundam uxorem affinis, et eidem adeo familiaris et amicus, ut Severus moriens huic suos filios commendaverit. At Antoninus cognomine Caracalla, qui post Severum tenuit imperium Romanum, occiso Geta fratre, prædicto Papiniano mandavisse fertur, ut in senatu et apud populum facinus dilueret : Papinianus renuit, causatus parricidium facilius fieri, quam velari, aliudque esse parridi genus, accusare innocentem occisum : quod Antoninum Papiniano infestum adeo irritavit, huac ut ille a militibus occidi imperaverit : gladione an securi, cujus poena gravior ignominiosiorque censetur, peractum facinus, incertum. Non dicitur hic interfectus, sed tantum ab Antonino objectus militum gladiis.

⁶ Moles.] Hoc est ingens cum divitiarum tum potestatis sarcina, quæ ruentes sua ruina Senecam et Papinianum prostraverunt.

cum habere velis, tutus sis, et eum deponere cupias, vitare non possis? ¹ Au praesidio sunt amici ^a, quos non virtus, sed fortuna conciliat? (3) Sed quem felicitas amicum fecit ^b, infortunium faciet inimicum. ^a Quae vero pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus?

202 METRUM • V.

ARGUMENTUM. — *Domitor mundi, inquit Philosophia, nisi suis dominetur perturbationibus, potens non est.*

^a Nomine tenus.

^b Tibi.

Quicumque cupit haberi potens, hic subigat suos spiritus contumaces, neque subjiciat se voluptati superiorum imperis turpibus. Nam quamvis India procul

INTERPRETATIO.

A Qui se volet esse potentem,
Animos domet ille feroces,
Nec victa libidine colla
Foedis submittat habenis.
3 202 Etenim licet Indica longe
Tellus tua jura tremiscat,
Et serviat ultima Thule;
Tamen atras pellere curas,
Miserasque fugare querelas
40 Non posse, potentia non est.

dissita metuat tuam ditionem, et Thule ultima imperii Romani insula pareat tibi; nihilominus non eris potens, quantum non poteris removere libidinem funestam et repellere querimonias miserarum.

NOTÆ.

¹ An praesidio sunt amici, etc.] Amicorum duplex genus hic notatur, pro duplici nimirum modo, quo alius et aliena aestimari amarique possunt, amicus scilicet virtutis, et amicus fortunæ. Prior cætera bona flocci faciens solam virtutem alterius aestimat et amat: unde hic æquo semper animo est erga amicum virtute præditum. Posterior virtutem parvi ducentes cætera quae vulgo habentur bona aestimat et amat: quamobrem hic inconstantis instar fortunæ est volubilis: adeo ut quem felicitas amicum fecit, eidem infortunium faciat inimicum: eoque magis nocet.

² Quae pestis efficacior ad nocendum.] Quod enim familiaris sit, hinc novit modum, quo tibi nocere possit, inde vero tu non cogitas, quomodo ejusdem insidias vitare possis. Usque adeo falsa est assumptio, quo putas, regnum regumque familiaritatem habere rationem summi boni.

* Quod dicitur Parthenicum. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter ante tertium pedem anapestum, quem sequitur syllaba superstes, primum et secundum pedem habet spondeum vel anapestum indiscriminatum.

1. Qui se volet esse potentem.] Præcipua sui parte, nimirum mente, haberi potentem.

2. Animos domet ille feroces.] Animus prima significatione ventus est, non secus ac Græca vox ἀνεμος, unde videtur oriri. Quare quemadmodum ventus, quatenus hic a tempestate differt, nihil aliud est quam tenuis aquæ vapor huc illucque, qua minus resistitur, discurrens; ita animus prima significatione nihil est aliud quam subtilior sanguinis vapor e cerebro per nervos, qua data porta, egressurus. Sic Virg. 1 Georg., v. 420:

Venturus species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiant.

Et Georg. iv, v. 86:

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.

Sic etiam nunc potentia dicitur versari in animis domandis: quod nimirum mens nostra nihil possit in nostrum corpus, nisi ope spirituum illorum: at quod idem spiritus iter tritum facto agmine subire contendentes, instar ferarum difficilium regi et veluti mansuefieri possint, ideo nunc dicuntur feroces, ita ut ipsorum moderamen majus sit fortitudinis et potentiae argumentum.

3 Nec victa libidine colla.] Similitudo desumpta ex captivis, qui colla catenis vincula solent gerere: quamobrem colla hic intelliguntur et de mente et de

B corpore, libidine, sive mala voluntate victis: libido quippe generatim est mala voluntas, quasi mens malo libitu a recta via deflectens labatur. Omne, quod male libet, libido est, inquit S. August. lib. iv Hypogon.

3. Indica tellus.] India ab Indo flumine sic dicta. Est autem vasta terrarum regio Asiam ad ortum terminans: quamobrem hic accipitur pro ortu.

6. Tua jura tremiscat.] Jus, sicut docet Sanctius, prima sua significatione signat olera aut pullem: sed quia in conviviis pares unicuique partes dabantur, ideo jus translatum ad significandum quod cuique suum est: ex quo societas hominum instituta ad reddendum unicuique quod suum est, jus forense dicitur: ita ut homo dicitur vocari in jus. Quoniam vero principes præsertim a Deo constituti sunt, ut populi suum quique haberent, propterea principum voluntas et edictum appellatur jus et ad hujus similitudinem aliae leges jura dicuntur: hinc jura hic cujuslibet potentis jussa sunt.

7. Serviat ultima Thule.] Thule insula terrarum, quas Romani olim noverint, ultima, et maxime septentrionalis versus occidentem: unde hic notat oceanum. Virgo dicitur Islandia. De hac regione loquitur Virg. 1 Georg., v. 29.

An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule.

8. Atras pellere curas.] Cura atra nunc vocatur prædicta libido. Est quidem libido cura, quod mens libidine præsertim saucia uratur; unde Virg. iv Æneid., vers. 1:

At regina gravi jam dudum saucia cura,
Vultus alit venis, et cæco carpitur igni.

D At eadem libido est cura atra sive damnosa: nam apud antiquos candor boni, nigror mali ominis est: unde Æthiopsis occursum infortunium credebatur portendere: hinc melancholia, quæ pluribus malis effectibus infans est, atrabilis appellatur: prædicta autem libido non solum corpori, sed etiam menti est damnosa.

9. Miserasque fugare querelas.] Querelæ nunc dicuntur miseræ et a causa et ab effectu, quod a miseriis ortæ producant novas miseriis.

10. Non posse potentia non est.] Mens enim ex eo solum potens est, quod sui domina perturbationibus moderatur: quod nisi præsent reges regumque familiaris, falso assumunt se esse felices. Sequitur gloria.

201 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit, nec falsam, nec veram gloriam, propriis alienisve meritis fundatam, habendum esse summum bonum.*

¹ Gloria vero ² quam fallax sæpe, quam turpis est! Unde non injuria tragicus ^a exclamat ^b: *ὦ δόξα, δόξα, μυρίαὶ δὴ βροτῶν, οὐδὲν γρηῃσι, βίωτον ἀρχαίας μέγας.* Plures enim magnam sæpe nomen falsis vulgi opinionibus abstulerunt, quo quid turpius excogitari potest? (3) Nam qui falso prædicantur, suis ipsi necesse est laudibus erubescant. 205

³ Quæ si etiam meritis acquisitæ sint, quid tamen sapientis adjecerint conscientiæ, qui bonum suum non ^c populari rumore, sed conscientiæ veritate metitur? ⁴ Quod si hoc ipsum propagasse nomen, pulchrum videtur; consequens est, ut fœdum non extendisse judicetur. (5) Sed cum, uti paulo ante disse- rui, plures gentes esse necesse sit, ad quas unius fama hominis nequeat pervenire, fit, ut quem tu astimas gloriosum, pro maxima parte terrarum vi-

^a Euripides in *Andromacha*.

^b O gloria, gloria, fecisti millibus mortalium, nul- lum meriti magnam vitam.

^c Vulgi.

^d Inhonoratus.

¹ Gloria.] Gloria est honos cum laude pervagatus alienorum meritorum. Primum quidem gloria est honos: videlicet judicium significatum de excellentia alterius: *Summa enim et perfecta gloria*, inquit Tul- lius in *Offic.*, *constat ex tribus his, si diligit multitudo, si fidem habet, si cum admiratione quadam honore nos dignos putat*: quamobrem metro 1, v. 7, primi libri, diximus honorem esse genus gloriæ: videsis. Deinde eadem gloria est honos cum laude conjunctus: nam *gloria*, inquit Cic. in *Tusc.*, *est consentiens laus hono- rum incorrupta vox bene judicantium de excellenti vir- tute.* Atque in hoc gloria differt ab honore simpliciter dicto, qui non est semper cum ista laude conjunctus. Postremo honor ille qui dicitur gloria, debet esse cum laude pervagatus ita ut etiam ad optimates per- venerit: in quo gloria differt a fama, quæ vulgi so- lius esse potest. Hinc gloria alia est falsa, quæ est dissentanea, alia vera, quæ consentanea est meritis sive propriis sive externis ejus, qui prædicatur. At- qui neque falsa neque vera gloria, sive hæc propriis sive externis tuis meritis fundetur, rationem habet summi boni: sicut seorsum probandum est.

² Quam fallax sæpe.] I. Agitur de gloria falsa: hæc autem, quod meritis sit dissentanea, tantum abest ut habeat rationem summi boni, ut potius sit error adeoque malum: unde non injuria poeta *tragi- cus*, scilicet Euripides ab Archelao Macedonum rege summo in honore habitus in *Andromacha* cecinit: *ὦ δόξα, δόξα, etc.*, hoc est, *o gloria, gloria, fecisti milli- bus mortalium nullius meriti, magnam vitam.*

³ Quæ si etiam meritis.] II. Agitur de gloria vera meritis propriis fundata, quæ ideo non habet rationem summi boni, quod hæc, ut pote extra eum qui honoratur, nihil boni adjiciat menti sive conscien- tiæ sapientis; qui tamen, utpote peritus suæ mentis, nihil sibi esse bonum existimat, nisi quod in sua mente fuerit, et cujus eadem mens sit conscia.

⁴ Quod si propagasse nomen, pulchrum videtur.] At demus, quod tamen non est, inquit Philosophia, ipsi etiam sapienti videri bonum, et extrinsecus laudari et intrinsecus magni fieri a populis, necesse erit secundum legem contrarium, non laudari et

A deatur ^d inglorius. Inter hæc vero ^e popularem gra- tiam, ne commemoratione quidem dignam puto, quæ nec judicio provenit, nec unquam firma perdurat. Jam vero (10) quam sit inane, quam ^f futile nobil- itatis nomen, quis non videat? quæ ^g si ad claritu- dinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas, quedam de meritis veniens laus parentum. Quod si claritudinem prædicatio facit, illi sint clari necesse est, qui prædicantur. Quare splendendum te, si tuam non habes, aliena claritudo non efficit. (15) Quod si quid est in nobilitate bonum, id esse arbi- tror solum, ut imposita nobilibus necessitudo videatur, ne a majorum virtute degenerent.

206 METRUM * VI.

B ARGUMENTUM. — *Quicumque virtutem colit, inquit Phi- losophia, is Dei nobilissimi parentis proles non de- generat, revera nobilis est.*

Omne hominum genus in terris

Simili surgit ab ortu :

INTERPRETATIO.

^e Vulgi.

^f Leve.

^g Nobilitas.

Universum genus humanum in terris oritur ab eo- dem principio: nam unus est parens rerum omnium

NOTE.

non magni fieri a populis, eidem sapienti esse ma- lum: quare cum ex dictis longe plures sint homines, a quibus ille sapiens ignoratur, quam a quibus cog- noscatur laudabilis honorabilisque, idem sapiens plus habebit mali quam summi boni.

⁵ Futile nobilitatis nomen.] III. Agitur de gloria vera meritis alienis, nempe genere fundata: quæ vulgo dicitur nobilitas; quæque unce delinquit *qua- dam de meritis veniens laus parentum*; sed hæc inane et futile nomen est, nisi quorum sanguinem partici- pas, horum imititer virtutem. Juvenal. sat. 8, v. 19 :

Tota licet veteres exorant undique ceræ
Atria, nobilitas sola est atque unica, virtus.
Paulus, vel Cossus, vel Drusus moribus esto :
Hos aut effigies majorum pone tuorum :
Præcedant ipsas illi te consule virgas :
Prima mihi debes animi bona : sanctus haberi
Justitiæque tenax factis dictisque mereris?

* Carmen constans ex duplici genere versuum al- ternorum, quorum prior *Alemanicus* habet tres pe- des versus heroici cum ultima syllaba superstate, ita D tamen ut non fiat ex meris spondeis: posterior *Phre- recreatus* habet etiam tres pedes, nempe spondeum vel anapestum, dactylum et spondeum.

1. *Omne hominum genus.*] Homo non est corporeus solum, ut bestia, neque solum incorporeus, ut bonus malusve genius; sed admirabilis quedam est animi corporisque conjunctorum compositio, quæ in terris surgit, ubi cum corpore instar cujusdam hospitii para- rato mens divinitus infusa jungitur, et quidem *simili ab ortu*: cum idem sit principium non solum mentis et corporis istius, verum etiam mutæ utriusque con- junctionis. Idem, inquam, est principium corporis et mentis hominis, videlicet Deus: cum enim tam hæc, quam illud res sit; cumque res non possit nisi a Deo creari; propterea idem Deus mentis corporisque homi- nis principium sit, necesse est. At Deus etiam est principium mutæ mentis corporisque illius con- junctionis: quod neque corpus et mentem, neque mens in corpus, nisi Deo dante, agat. Atque hæc omnia speciatim nunc dicit Philosophia, postquam genera- tim dixerit omnia esse a Deo.

Unus enim rerum pater est,
 Unus cuncta ministrat.
 5 **207** Ille dedit Phœbo radios,
 Dedit et cornua lunæ.
 Ille homines etiam terris
 Dedit, et sidera cœlo.
 Hic clausit membris animos
 10 Celsa sede petitos.

A **208** Mortales igitur cunctos
 Edit nobile germen.
 Quid genus, et proavos strepitis?
 Si primordia vestra,
 15 Auctoremque Deum spectes,
 Nullus degener exstat,
 Ni vitii pejora fovens
 Proprium deserat ortum.

INTERPRETATIO.

Dens, unus gubernat omnia. Hic dedit splendorem soli, et lunæ vultum crescentis decrescensque. Hic quoque dedit homines terris, et astra cœlo. Hic inclusit corporibus humanis mentes ortas ex loco sublimi. Nobile ergo semen emittit omnes homines. Quare jactatis ori-

ginem majoresque vestros mortales? si consideretis vestrum principium et vestrum conditorem Deum, nemo ante degenerat, quam peccando recedat a Deo suo principio.

NOTÆ.

3. Unus rerum pater est.] I. Generatim omnia ita sunt a Deo, ut Deus sit omnium pater: pater quippe idem est quod causa non solum producens, sed etiam conservans: Deus vero est omnium causa producens et conservans. Hinc Deus vocatur Pater a Christianis, Judæis, et ipsis etiam ethnicis: Christiani enim orando dicunt, Pater noster qui es in cœlis, Matth. vi. Judæis dicitur Deuteronomio. xxxii: Numquid non ipse est Pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te. Denique Horatius ait: Gentis humanæ pater atque custos: et Virg., Pater ipse colendi haud facilem esse viam voluit.

5. Ille dedit Phæbo radios.] Sol poësis vocatur Phæbus a specie et nitore: *φειδος* enim adjectivum est splendidus, lucidus, purus. Soli autem Deus dedit radios: quamvis enim a corporibus obviis sol videatur habere, quod hoc vel illo modo luceat, idem tamen a solo Deo habet, quod luceat. Scilicet duo observari possunt in mundo effectorum genera: generalia quædam; alia, ut barbare loquuntur philosophi, particularia: priorum generalis, posteriorum vero peculiaris causa quærenda est. Sic quærenti cur me loquentem auditor moveatur, non generalis, sed peculiaris causa afferenda, ut quod aer a meo ore ad illius aures continuatus meis pulmonibus, lingua, dentibus, et labris sic moveatur, ut eodem aures auditoris commoveantur. At quærenti cur commoto auditoris cerebro cogitationes in ejusdem auditoris mente excitentur: non peculiaris, sed generalis causa responderi debet. Similiter quærenti cur iris mille trahat varios adverso sole colores, causa peculiaris, nempe pluvia cadens respondetur: sed quærenti cur sol radios mittat, causa generalis, nimirum Deus optime redditur. Sis Deus

6. Dedit et cornua lunæ.] Luna, quod hæc sit corpus opacum, lumen a sole acceptum ita remittit, ut modo crescens, modo decrescens, modo silens, modo plena videatur: sive ut ait Plinius, modo curvata in cornua, modo æqua portione divisa, modo sinuata in orbem, maculosa eademque subito prænitens immensa orbe pleno ac repente nulla. Virg. iii. Æn., v. 645:

Tertia jam lunæ se corona lumine complent.

Verum quod corpus illud opacum lumen sic remittat hoc ut pote effectum generale Deo tanquam causæ generali acceptum referri debet.

7. Ille homines terris dedit.] II. Speciatim homo a Deo tanquam a patre oritur, primum quidem ratione corporis, quod ex terra formatum in terris collocavit Deus (Genes. i: Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ), non secus ac sidera ex cœlo formata in cœlo posuit: Genes. i: Fecitque Deus duo luminaria magna, luminare majus, ut præesset diei, et luminare minus, ut præesset nocti, et stellis. Hinc psal. cxiii: Cælum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Quin ipse Tullius, in de Nat. deorum, Homines, inquit, humo excitati quasi cultores terræ constituti sunt.

B 9. Hic clausit memoris animos.] III. Idem homo a Deo tanquam a patre oritur etiam ratione mentis, quippe quæ, cum hujus nulla sit, nisi exterior causa, judicio philosophorum creatur: solius autem Dei est creare: hinc philosophia nunc dicit animos celsa sede petitos. Neque vero corpus et mens humana a Deo solum creantur, sed a Deo veluti a causa generali mutuo conjunguntur: quærenti enim cur mens humana aliquando et aliquandiu cum corpore humano conjungatur, nulla alia generalis afferri potest causa, nisi voluntas Dei, qui omnia quæcunque voluit, fecit in cœlo et in terra, psal. cxiii. Hinc Deus, judicio philosophiæ, clausit membris animos. Lactantius, l. i Div. Instit., cap. 21: Corpusculum hoc, inquit, quo induti sumus, hominis receptaculum est. Nam ipse homo neque tangi, neque aspicere, neque comprehendere potest, quia latet intra hoc quod videtur. Claudian. l. i de Raptu Proserp., v. 53, inducit Lachesim sic loquentem:

O maxime noctis

Arbiter, umbrarumque potens, cui nostra laborant
 Stamina; qui finem cunctis et semina præbes,
 Nascentium vices alterna morte rependis;
 Qui vitam lethumque regis: nam quidquid ubique
 Gignit materies, hoc te donante creatur,
 Debeturque tibi, certisque ambagibus ævi
 Rursus corporeos animæ mittuntur in artus.

11. Mortales cunctos edit nobile germen.] Quod germen sit et prænitens effectum, et subeuntis causa corporis, idcirco video duplicem esse hujus textus interpretationem. Prima est Theodori Sitzmani, qui arbitrat germen hoc significare sobolem, ait nobile germen esse appositionem, ut significetur Deus, de quo in superioribus versibus agitur, edere cunctos mortales, qui mortales sunt nobile germen, quod potest confirmari ex eo quod germen quasi germen, dicitur id quod semine genitur. Altera est aliorum, qui putantes germen hic significare principium dicunt esse syntaxim, quam grammatici dicunt nominativi et verbi, ut significetur nobilis oratio mortaliū: quod potest confirmari etiam ex eo quod germen quasi germen dicitur quod sobolem gerit: sed quidquid sit de utraque hac nominis hujus interpretatione, posterior sententia nobis videtur rectius et concludi ex dictis, et statui pro principio statim dicendorum. Quasi dixerit Philosophia: Cum homines omnes cum ratione corporis mentisque, tum etiam ratione mutæ harum partium conjunctionis a Deo orientur, propterea homines omnes a nobilissimo parente oriuntur: quare iidem homines contemptis genere et proavis terrestribus, nobilissimi sunt, nisi vitii proprium deserant ortum. Falsa ergo assumptione falluntur, qui quam summi boni naturaliter norunt appetuntque, nobilitatem, hanc in sola majorum mortalium nobilium serie versari putant; supersunt voluptates corporis.

209 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Voluptates corporis, inquit Philosophia, quod effectus habeant penitendos, idcirco rationem summi boni habere non possunt.*

¹ Quid autem de corporis voluptatibus loquar, ² quarum ^a appetentia quidem plena est ^b anxietatis, ^c satietas vero penitentia? Quantos illæ ^d morbos, quam intolerabiles dolores, quasi quemdam fructum nequitia fruentium solent referre corporibus! quarum motus (⁵) quid habeat jucunditatis, ignoro. Tristes vero esse voluptatum exitus, quisquis reminisci libidinum suarum volet, intelliget. **210** Quæ si beatos ^e explicare possunt, ³ nihil causæ est quin pecudes quoque beatæ esse dicantur, quarum omnis ad explendam corporalem ^f lacunam festinat intentio. ⁴ Honestissima quidem conjugis foret, liberorum-

INTERPRETATIO.

^a Appetitio.

^b Angoris.

^c Usus.

^d Voluptates.

^e Demonstrare.

^f Indigentiam.

^g Experientia rerum naturalium nimis probat.

¹ *Quid de corporis voluptatibus.*] Voluptas est cogitatio, cujus mens conscia, jucunditate quadam perfunditur: *In eo enim, inquit Tullius* II de Fin., *voluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quæ sensum [aliquem] moveat jucunditas.* Quare quod mens nostra et effectum Dei, et forma nostri corporis, jucundam cogitationem habere possit dupliciter, primum quidem ab ipso Deo, a quo et propter quem condita est; deinde a corpore, cum quo conjungitur, propterea voluptas duplicis est generis. Una animi, de qua hic non agitur; altera corporis, in qua rationem summi boni non versari sic Philosophia videtur probare. Hæc corporis voluptas vel lege prohibetur, vel non. Si lege prohibeatur, et desiderii antecedentibus, et doloribus consequentibus ita circumfunditur, ut plus amari quam jucundi admistum habeat. Si vero lege permittitur, hujus fructus liberi parentibus sæpe adeo sunt infensi, ut carens liberis suo videatur infortunio felix: quæ omnia seorsum nunc exponuntur.

² *Quarum appetentia.*] I. Agitur de illicita corporis voluptate, cujus futuræ concipitur appetentia: *Duplex enim, inquit Tullius* I Offic., *est animorum vis atque natura. Una pars in appetitu posita est, quæ est opus Græcæ, quæ hominem huc atque illuc rapit. Altera in ratione quæ docet et explanat quid faciendum fugiendumque.* Illa autem voluptatis illicitæ appetentia plus mali admistum habet quam boni: quoniam plena est anxietatis, illius nimirum cogitationis, qua mens veluti compressa angitur: sicut ejusdem satietas penitentia. Penitentia enim a penitendo dicta, est cogitatio mentis, ea que suo consilio et voluptate facta sunt, dolentis: quæ quidem tristic cogitatio individua est voluptatis illicitæ comes, quod Deus tum hominem de peccato commisso moneat. Neque vero in sola mente versantur penitendi hujus voluptatis fructus; sed in corpus etiam diffunduntur: hinc morbi, dolores, mortes, et cætera id genus.

³ *Nihil causæ est quin pecudes.*] Præterea beati ita videtur proprium hominis, ut nemo putet beatitudinem versari in eo quod bestiis etiam convenire potest: vacare autem iis unde voluptates corporis nascuntur, homini et pecudibus commune est, quandoquidem huc omnes pecudum motus videntur tendere, ut satisficiant corpori; quod idcirco nunc appellatur

A que jucunditas, sed et nimis e natura dictum est, nescio quem filios (⁵) invenisse tortores: quorum hanc quam sit mordax quæcunque conditio, neque alias expertum te, neque nunc anxium necesse est admonere. In quo ² Euripidis ¹ mei sententiam probo, qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem.

211 METRUM VII.

ARGUMENTUM. — *Voluptas omnis, inquit Philosophia, apud similes: quos melle pavit, hos aculeo pungit.*

Habet omnis hoc voluptas,

Stimulis agit fruentes,

Apiunque par volantum,

Uhi grata mella fudit,

5 Fugit, et nimis tenaci

Ferit icta corda morsu.

B ^h *Quorum liberorum conditio quantas excitet in parentibus curas.*

¹ *Philosophi.*

Voluptas omnis id oblinet, quod pungit aculeis eos, qui huic indulgent, et similes apibus abeuntibus, postquam emisit mella jucunda, evolat, et dente tenaciori lacerat pectora, quæ tetigit.

NOTE.

lacuna quia, quemadmodum lacuna aquam continet, sic corpus nihil aliud sit quam plurimum vas suum quodlibet liquorem continens. Nisi dicas lacunam hic esse indigentiam, ut apud Tullium 4 in Verr., ut illam lacunam rei familiaris experient.

⁴ *Honestissima conjugis, etc.*] II. Agitur de licita corporis voluptate, nimirum conjugii: hæc autem honestissima dicitur quatenus voluntate divina, quæ est prima morum regula, capitur: *Pertinet quippe ad virtutis officium, inquit S. Ang.* I. XIX de Civ. Dei, cap. I, *et vivere patriæ et propter patriam filios procreare; quorum neutrum fieri potest sine corporis voluptate.* Illa tamen voluptas sæpius etiam tristifica est: quandoquidem liberi non raro sunt parentum tortores; si non quod spectat corpus, quemadmodum aiunt Œdipum octa inter Phocenses seditione ignarum occidisse patrem Laium Thebanorum regem, qui tumultum conabatur reprimere; saltem quoad mentem atinet, quatenus parentes propter liberos perpetuis cruciantur curis, quibus ceu quibusdam canibus videntur morderi: unde *mordax conditio* nunc appellatur. Hinc apud Plutarchum:

Tristitia ex nato tempus in omne patr.

⁵ *Euripidis mei sententiam probo.*] Euripides, poeta licet, fuit tamen philosophus, teste Tullio, Anaxagoræ discipulus: unde non immerito Philosophia nunc suam vocat, ejusque probat sententiam quam in Andromacha exponit, scilicet *carentem liberis infortunio esse felicem*: quia, inquit, habere liberos dulce inexpertis, expertis triste.

⁶ *Quod dicitur Anacreontium.* Est carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter aut tertium pedem iambum, quem sequitur syllaba redundans, primo anapæstum, deinde iambum habet.

Pulcherrima hæc allegoria, in qua similitudinem habes cum translatione conjunctam: nam et voluptates apibus similes peribentur, et voces apibus propriæ transferuntur ad voluptates: quemadmodum Ciceroni pro Mur. major dicitur *comitorum quam Euripi inconstantia*. Voluptates, inquam, apibus dicuntur similes in hoc, quod sicut apes sic voluptates jucunditatem et tristitiam eidem homini afferant. Voces vero apibus propriæ, videlicet *stimulis, volan-*

212 PROSA VIII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia predictam de divitiis, dignitatibus, potestate, gloria, et voluptate doctrinam summam repetens, hæc ait malis adeo implicita, adversariorumque telis adeo exposita, ut rationem summi boni habere non possint.*

Nihil igitur dubium est quin hæc ad beatitudinem viæ^a devixæ quædam sint, nec perducere quoquoquam eo valeant ad quod se perducturas esse promittunt. Quantis vero implicitæ malis sint, brevissime monstrabo, Quid enim? pecuniam congregare conaberis? (5) Sed eripies habenti. Dignitatibus fulgere velis? danti supplicabis; et qui præire cæteros honore cupis, poseendi humilitate vilescis. Potentiamne desideras? subjectorum insidiis obnoxius, periculis subiacabis. Gloriam petis? sed per aspera quæque distractus, securus esse desistis. Voluptariam vitam degas. Sed quis non spernat, atque (10) abiciat vilissimæ fragillissimæque rei^b corporis, servum? Jam vero qui bona præ se corporis ferunt, quam exigua, quam fragili possessione nituntur! Num enim elephantos mole, tauros robore superare poteritis? num tigres velocitate præbitis? Respice cæli spatium, firmitudinem, celeritatem, et aliquando desinite vilia mirari. Quod (15) quidem cælum non his potius est quam sua qua regitur^c ratione mirandum. Formæ

^a Aberrantes.

^b Cujusmodi est corpus.

^c Arte.

^d Vernorum.

^e Liber ille Aristotelis nunc videtur desiderari.

hum, grata mella tenaci morsu, transferuntur ad voluptates: præsertim vero observabis hæc verba: *ferit icta corda*: his quippe et modus, quo aculeus corpora, et modus, quo voluptas corporea mentem pungit, optime videtur significari: sicut enim illic continuato motu apud carnem; ita hic continuata cogitatione voluptas mentem, repelitis veluti ictibus, videtur lanciare: unde ut prior motus corporis, sic posterior cogitatio mentis haberi potest. Quano brevis fallitur quisquis præcipitatione et præiudicio assumens, putat summum bonum versari in voluptate corporis.

¹ *Lynceis oculis.*] *Lynceis oculis videre*, *Lynceus perspicacior*: proverbium est ex eo, ut arbitramur, ortum, quod lynceus primus feratur reperiisse fodinas metallorum, æris, argenti, et auri: hinc enim fabulati sunt lynceum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pervideret. *Quis est tam lynceus*, inquit Tullius, *qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam incurrat*. Horatius Epist. l. i, ep. 1:

Non possis oculo quantum contendere lynceus

Non tamen idcirco contemtuas lippus iatangi.

² *Alcibiadis pulcherrimum corpus.*] Alcibiades non fuit mulier pulcherrima, quemadmodum ait Thomas Anglicus, auctor commentariorum Boethii, sed imperator Atheniensium, ingenio præstans, et corpore pulcherrimus, qui vitis primum, deinde, docente Socrate, virtutibus studuit.

³ *Oculorum infirmitas.*] Si enim tanta esset oculorum perspicacitas, ut etiam viscera iisdem paterent, corpus propter majorem deformum, quam formosarum partium multitudinem, deforme potius, quam formosum haberetur: et eo quidem certius, quod

A vero nitor ut rapidus est, ut velox, et^d vernalium florum mutabilitate fugacior! Quod si, ut Aristoteles^e ait, ¹ lynceis oculis homines uterentur, ut eorum visus substantia penetraret, nonne introspectis visceribus, ² illud² Alcibiadis superficie pulcherrimum corpus, turpissimum videretur? Igitur^f te pulchrum videri, non tua natura, sed³ oculorum spectantium reddit infirmitas. Sed æstimate, quam vultis nimio corporis bona, dum sciatis hoc quodcumque miramini, ⁴ triduanæ febris igniculo (5) posse dissolvi. Ex quibus omnibus illud redigere in summam licet: quod hæc; quæ nec præstare, quæ polliceantur, bona possunt, nec omnium honorum congregatione perfecta sunt, ea nec ad beatitudinem, quasi quidam^g calles, ferunt, nec beatos ipsa perficiunt.

213 METRUM VIII.

ARGUMENTUM. — *Errant homines, cavet Philosophia, qui cum terrena in terris, aquatilia in aquis, volatilia in aere, suo quaque loco reposita, quærant, proprium summi boni sedem veluti ignorantes, felicitatem inde expectant, unde oriri non possit.*

Eheu, quæ miseros tramite devios

Abducit ignorantia!

Non aurum in viridi quæritis arbore,

Nec vite gemmas carpitis,

Non altis laqueos montibus abditis,

INTERPRETATIO.

¹ Quod pulcher videaris, id.

^g Viæ.

Hæc qualis ignorantia avertit vos infelices a via recta aberrantes! Non quæritis aurum in arbore viridi, neque C accipitis uniones ex vinea. Non absconditis retia in

NOTÆ.

pulchritudo non nisi integra perfectione, deformitas vel minimo defectu oriatur.

⁴ *Triduanæ febris igniculo.*] Quæcumque enim fuerit corporis amplitudo, quodcumque robur, quæcumque agilitas, quæcumque pulchritudo, hæc corpore per triduum æstu febrique jactato evanescent. Usque adeo verum est rationem summi boni, quod homo naturaliter cognoscit appetitque, non versari in ullo ex prædictis bonis, quibus homines falsa assumptione ducti adherent.

^{*} Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Asclepiodus* spondeum, dactylum cum syllaba, et duos alios dactylos habet: posterior iambicus quatuor pedes, sæpius locis imparibus spondeos, paribus iambos.

1 et 2. *Tramite devios abducit ignorantia.*] Errant quidem homines præcipiti assumptione putantes summum bonum versari in divitiis, voluptatibus corporis, et cæteris ejusmodi, ut sæpius dictum est: sed causa istius erroris ignorantia est: ut enim, præsertim in Philosophia, cognitio clara et distincta ita est veritatis regula, ut si hæc sequamur, nunquam erremus; sic ignorantia ita est erroris principium, ut nunquam erremus, nisi qui ignoramus.

3. *Non aurum in viridi quæritis arbore.*] Aurum in visceribus terræ, non in arboribus, præsertim virentibus, generari solet, quod nec semen auri huic adduci, nec adductum formari possit.

4. *Nec vite gemmas carpitis.*] Uniones in terris aut in aquis, non in plantis consueverunt reperiri, propter prædictam de auro rationem.

5. *Non altis laqueos, etc.*] Homines non piscantur in aere, nec apros venantur in mari. Hæc ab omni hominum cogitatione adeo aliena sunt, ut adagii loco usurpentur ad significandos eos, inquit Erasmus, qui

Ut pisce ditetis dapes.

215 Nec vobis capreas si libeat sequi,
Tyrrhena captatis vada.

Ipsos quin etiam fluctibus abditos

10 Norunt recessus æquoris,
Quæ gemmis niveis unda feraciis,

Vel quæ rubentis purpuræ,
Nec non quæ tenero pisce, vel asperis
Præsent echinis littora.

15 216 Sed quonam lateat, quod cupiunt bonum,
Nescire cæci sustinent,

Et, quod stelliferum trans abiit polum,
Tellare demersi petunt.

Quid dignum stolidis mentibus imprecet?

INTERPRETATIO.

montibus altis, ut addatis piscem epulis. Neque ingredi-
mini mare Tyrrhenum, si vultis venari capreas. Imo
vero homines cognoscunt ipsos recessus maris abscon-
ditos aquis: cognoscunt quoniam aqua abundantior sit
unionum candidiorum, aut quoniam abundantior pur-
puræ rubræ, cognoscunt quoniam maria antecellant
piscibus mollibus, aut echinis crustatis At cæci homi-

præpostere ibi quærent aliquid, ubi ne sperari quidem
possit: ut si quis in magistratibus vitam tranquillam,
in voluptatibus beatam, in opibus felicem quærat. Ita-
que Libanus servus (apud Plautum in Asinaria) ab
hero suo Demæneto jussus, ut uxorem ipsius argento
defraudaret, significans nulla ratione fieri posse, ut a
muliere tenacissima quidquam auferretur: Jube, in-
quit, una me opera piscari in aere, venari autem jaculo
in medio mari.

8. Tyrrhena vada.] Mare Tyrrhenum: est autem illa
maris Mediterranei pars, quæ meridionale Italiæ lat-
tus, sicut sinus Adriatici septentrionale alluit: unde
hoc Superum, illud Inferum mare vocatur. De hoc lo-
quitur Virgil. 1. Æn., v. 71:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

11 et 12. Gemmis feracior vel rubentis purpuræ.]
Valla quidem ait rari esse duos casus, licet ab eod-
dem seorsum regi possint, cum eodem simul con-
jungi: ut hic conjunguntur, gemmis et purpuræ fer-
acior: id tamen vitiosum non est; quod in syntaxi,
quam figuratam vocant, non tam voces conjunguntur,
quam earum sensus. Sic Tullio dicitur: emi centum
aureis et pluris. Est vero purpura proprie cochæe ge-
nus, cujus liquore vestes olim tingebantur: hunc li-
quorem nigrantis rosæ colore subnecere docet Plin-
ius l. ix, c. 36, unde nunc vocatur rubens: cæruleus
tamen, violaceus, et quicunque formosus color non
raro dicitur purpureus: sic fluctus, violæ, et ge-
neratim flores omnes vocantur purpurei: sicut jam
dictum est.

13 et 14. Quæ tenero pisce vel asperis præsent echin-
is.] Quomodum canente Virgilio, non omnia fert
omniu tellus, sic non omnia littora omnes ferunt
piscis; illic molles, hic felices veniunt crustati
piscis. Echinus generatim est bestia asperis undique
capillis armata: hinc propter quamdam similitudi-
nem spinosum castaneæ operculum, nec non etiam
asperum quoddam architecturæ opus appellatur echin-
us. Sed bestia, quæ vocatur echinus, alia est ter-
restris, alia marina. Echinus terrestris capite pedi-
busque implexis globi speciem ita induit aliquando,
ut anteriores posterioresque ejus partes distingui
non possint. Marinus autem echinus, judicio ipsius
Aristotelis, in eubum apponi solet: Thomas Angelicus
hic piscem hunc male vocat remoram, quæ dicitur
echenais, deceptus videlicet similitudine vocabulorum:
melius Horatius Satir. l. 11, sat. 4:

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.

A 10. Opes, honores ambient,
Et cum falsa gravi mole paraverint,
Tum vera cognoscant hona.

217 PROSA IX.

ARGUMENTUM. — *Philosophia nunc utens transi-
tione, qua et dicta recordari, et dicenda prævidere videtur,
addit, copiam, potentiam, reverentiam, celebritatem,
et jucunditatem summæ boni proprietates esse adeo
individuas, ut pote plures unus ejusdemque rei mo-
dos, ut quicumque assumendo has illasve rebus di-
versis attribuit, hic præcipitatione vel præjudicio de-
lusus fallatur.*

¹ Haectenus mendacis formam felicitatis ostendisse
suffecerit, quam si ² perspicaciter intueris, ordo est
deinceps, quæ sit vera monstrare. Atqui video, in-

B nes non indignantur se ignorare, ubinam occultetur
bonum, quod desiderant; quodque transcendit olympum
stellantem, illud in terris involuti quærent. Quid in-
fausti petam, dignum stultis mentibus? Utinam quæ-
rant undique divitias et honores, cumque accumulave-
rint bona falsa magno labore, tum agnoscant bona
vera.

NOTÆ.

Murice Bajano melior Luerina Peloris:
Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis jactat se molle Tarentum.

17. Stelliferum trans abiit polum.] Est enim Dens.

18. Tellure demersi petunt.] In rebus caducis ani-
mus ex altissimo domicilio depressus et quasi demersus
in terram, at loquitur Iulius, falsa assumptione putat
versari summum bonum.

19. Quid imprecet.] Imprecari est aliquid mali
in caput alicujus precari. Sic Virgil. iv Æneid.,
C. v. 628.

Littora littoribus contraria, fluctibus nudas
Imprecor, arma armis: pugnet ipsique nepotes.

20. Opes, honores ambient.] Circumundo suppli-
cent: ambo enim dicitur ab ambe circum. et eo, quod
Romani undique irent populorum, aut etiam judicium
captaturn suffragia: et hoc est malum, quod Philoso-
phia in caput hominum stolidiorum precatur: sed
quia non decet Philosophiam, magistram illam vir-
tutum, imprecari malum, nisi propter bonum, quod
ex hoc oritur possit, addit.

21. Et cum falsa paraverint, tum vera cognoscant
bona.] Exemplo sicut Salomonis, qui postquam
omnibus predictis bonis impiam operam dedisset,
tandem aliquando ad Deum reddidit, exclamans,
Vanitas vanitatum et omnia vanitas. Gravi mole inter-
pretatur magno labore: nam, ut puto me jam monuisse,
moles primum dicitur de corporibus, quæ ob insitam
plurimarum partium quietem difficulter moveri pos-
sunt: unde non inepte moles derivatur a Græco
μολεσις, vectibus submoveo: hinc lapis ingens diu solet
moveri: hinc etiam moliri idem est quod viribus col-
lectis aliquid movere. Deinde moles propter quam-
dam similitudinem dicitur de omni negotio difficili:
sicut Virg. i Æn., v. 37:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

¹ Haectenus.] I. Quidem Philosophia nunc utitur
transiitione, cuius frequens est et utilis usus apud
oratores et poetas. Sic Tullius: Quoniam, inquit,
de genere belli dicit, nunc de magnitudine pauca dicam.
Sic Virgil. ii Geor., v. 1:

Haectenus arvorum cultus et sidera cæti,
Nunc te, Bæcche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta et prolem tarde crescentis olivæ.

² Perspicaciter.] An vox ista Latina est? dicerem,
perspicue, evidenter.

quam a, nec opibus sufficientiam, nec regnis potentiam, nec reverentiam dignitatibus, nec celebritatem gloria, (5) nec lætitiã voluptatibus posse contingere. An etiam causas, cur id ita sit, deprehendisti b ? Tenui quidem veluti rimula c mihi videor intueri, sed ex te d cognoscere malim apertius. Atqui promptissima ratio est e. f Quod enim simplex est, indivisumque natura, id error humanus separat, et a vero atque perfecto ad falsum imperfectumque (10) traducit. An tu arbitraris, quod nihilo indigeat, egere potentia ? Minime, inquam f. ¶ Recte tu quidem g : nam si quid est, quod in ulla re imbecillioris h valentiã sit, in hac præsidio necesse est egere alieno. Ita est, inquam i. Igitur sufficientiã potentiãque una est eademque natura. Sic videtur. Quod vero hujusmodi sit, spernendumne esse censes, an contra (5) rerum omnium veneratione dignissimum ? At hoc, inquam, ne dubitari quidem potest. Addamus igitur sufficientiã potentiãque reverentiam, ut hæc tria unum esse judicemus. Addamus, siquidem vera volumus confiteri. Quid igitur ? inquit, obscurumne hoc atque ignobile censes esse, an omni celebritate clarissimum ? Considera vero, (10) ne, quod nihilo indigere, quod potentissimum, quod honore dignissimum esse concessum est, egere claritudine, quam tibi præstare non possit, atque ob id aliqua ex parte videatur abjectius. Non possum, inquam, quin hoc uti est, ita etiam celeberrimum esse confitear. Consequens igitur est, ut claritudinem superioribus tribus nihil differre (5) fateamur. Consequitur, inquam. Quod igitur nullius egeat alieni, quod suis cuncta viribus possit, quod sit clarum, atque reverendum, nonne hoc etiam constat esse lætissimum ? Sed unde huic j, inquam, tali mœror ullus obrepat, ne cogitare quidem possum. Quare plenum esse lætitiã, siquidem superiora manebunt, necesse est confiteri. Atqui (20) illud quoque per eadem necessarium est k, sufficientiã, potentiã, claritudinis, reverentiã, jucunditatis nomina quidem esse diversa, nullo vero modo discrepare substantiam. Necesse est, inquam. Hoc

A igitur, quod est unum, simplexque natura, l pravitas humana dispertit, et, dum rei, quæ partibus caret, partem conatur adipisci, nec portionem, (25) quæ nulla est, nec ipsam, quam minime affectat, assequitur. Quoniam, inquam, modo ? Qui divitias, inquit, petit, penuriã fuga, de potentia nihil laborat : vilis, obscurusque esse mavult, multas etiam sibi naturales quoque subtrahit voluptates, ne pecuniam, quam paravit, amittat. Sed hoc modo ne sufficientia quidem contingit ei, quem (30) m valentia deserit, quem molestia pungit, quem vilitas abjicit, quem recondit obscuritas. Qui vero solum posse desiderat ; profligat opes, despiciit voluptates, honoremque potentia carentem, gloriam quoque ¶ nihil pendit. Sed huic quoque quam multa deficiant, vides. Fit enim ut aliquando necessariis egeat, ut anxietatibus mordeatur ; cumque hæc depellere nequeat, etiam id quod maxime petebat, potens esse desistit. Similiter ratiocinari de honoribus, gloria, voluptatibus licet. (3) Nam cum unumquodque horum idem, quod cætera, n sit, quisquis horum aliquid sine cæteris petit, ne illud quidem, quod desiderat, apprehendit. Quid igitur ? inquam, si quis cuncta simul cupiat adipisci ? summam quidem ille beatitudinis velit : sed num in his eam reperiet, quæ demonstravimus, id, quod pollicentur, non posse conferre ? (10) Minime, inquam. In his igitur, quæ singula quæque expetendorum præstrare creduntur, beatitudo nullo modo investiganda est. Fateor, inquam, et hoc nihil dici verius potest. C Habes igitur, inquit, et formam falsæ felicitatis, et causas : deflecte nunc in o adversum mentis intuitum ; ibi enim veram, quam promissimus, statim videbis. Atqui (15) hæc, inquam, vel cæco perspicua est, eamque tu paulo ante monstrasti, dum falsæ beatitudinis causas aperire conabaris. Nam, ni fallor, ea vera est, et perfecta felicitas, quæ sufficientem, potentem, reverendum, celebrem, lætumque perficiat. Atque ut me interius p animadvertisse cognoscas, quæ unum horum, quoniam idem cuncta sunt, (20) veraciter præstare potest, hanc esse plenam beati-

INTERPRETATIO.

a Ego Boetius.

b Inquit Philosophia.

c Inquit Boetius.

d O Philosophia.

e Inquit Philosophia.

f Ego Boetius.

g Inquit Philosophia.

h Virtutis.

i Ego Boetius.

j Nulla tristitia videtur inesse posse rei, quæ ejusmodi est.

k Ista omnia esse unicam rem pluribus affectam modis.

D

l Male judicando.

m Vis.

n Unica res pluribus modis se habens.

o Cogita contrarium.

p Ipsa mentis attentione.

NOTÆ.

4 Quod simplex est, etc.] II. Philosophia proponit, copiam, potentiam, et cætera ejusmodi esse modos summi boni, non partes, ut vulgo putantur : quare ut hæc et sequentia intelligantur, animadvertendum discrimen quod occurrat inter partem et modum. In hoc autem differunt, quod pars possit, modus non possit sua seorsum idea clare et distincte cogitari. Sic mens et corpus sunt partes hominis, quod mens sine corpore, et corpus sine mente, sua quodlibet idea clare et distincte cogitari possit. Sic figura, quies, et motus sunt modi corporis. quod neque

figura, neque quies, neque motus possit clare et distincte cogitari, non cogitato corpore. Sic etiam notio et voluntas, quartum neutra potest, non cogitata mente, clare et distincte cogitari, sunt modi mentis. Atqui prædicta bona, quæ homines falsa assumptione tribunt rebus creatis non possunt clare et distincte cogitari non cogitata aliqua re superiori, videlicet Deo, ut seorsum Philosophia probat et quidem ita evidenter, ut nulla alia interpretatione videatur indigere.

tudinem sine ambiguitate cognosco. O te, alumne, a quacumque opinione felicem, siquidem hoc inquit, adjeceris. Quidnam? inquam. Essene aliquid in his mortalibus caducisque rebus putas, quod huiusmodi statum possit afferre? Minime, inquam, puto; idque a te, nihil ut amplius desideretur, (23) ostensum est. Hæc igitur vel imagines veri boni, vel imperfecta quædam dare bona mortalibus videntur: verum autem, atque perfectum bonum conferre non possunt. Assentior, inquam. Quoniam igitur agnovisti, quæ vera illa sit, quæ autem beatitudinem mentiantur, nunc superest, ut unde veram hanc petere possis, agnoscas. (30) Id quidem, inquam, jam dudum vehementer expecto. Sed cum, ¹ uti in Timæo Platoni nostro placet, in minimis quoque rebus divinum presidium debeat implorari, quid nunc faciendum censes, ut illius summi boni sedem reperire mereamur? Invo-

andum, inquam, rerum omnium patrem, quo pretermisso, nullum rite fundatur (35) exordium. Recte, inquit; ac simul ita modulata est.

220 METRUM * IX.

ARGUMENTUM. — *Philosophia precatur Creatorem mundi ut sicut immotus movet corpus omne generatum primum, deinde speciatim, ita mentem humanam disjectis tenebris dignetur illustrare, eandemque clara summi boni notione informare.*

O qui perpetua mundum ratione gubernas

Terrarum cœlique sator, qui tempus ab ævo

221 Ire jubes, stabilisque manens das cuncta
[moveri;

Quem non externæ pepulerunt fingere cause

5 Materię fluitantis opus, verum insita summi

B Forma boni, livore carens: tu cuncta superno

Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse

INTERPRETATIO.

O creator cœli et terræ, qui regis mundum lege immutabili, qui imperas tempus fluere a prima ætate mundi, et

constanter immotus facis omnia moveri, quem cause exteriores non induxerunt ad formandam machinam materię.

¹ Uti in Timæo, Platoni nostro placet.] Timæus inter sua carmina hoc retulit Pythagoræ præceptum,

Finem dein ante precatu

Numina, opus facito.

Ex quo Plato ait in libro qui inscribitur *Timæus*: *Omnes qui vel minimam sanæ mentis partem habent, cum aliquid sive parvum, sive magnum aggrediuntur, semper solent Deum invocare*: quo nihil melius dici, fieri, cogitari potest.

* Quod dicitur *Heroicum*. Carmen est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet hexametrum sexto loco spondeum, quinto dactylum, quatuor reliquos spondeum, vel dactylum indiscriminatim habet.

1. O.] Est hæc precatio et Philosophiæ et materiæ tractandæ dignissima. Est quidem precatio; cogitatio scilicet mentis aliquid recte desideratum petentis a Deo: hinc quæ a S. Thoma, 1-2, q. 83, art. 17, probantur esse precatiois partes, videlicet *ascensus intellectus in Deum, gratiarum actio, et petitio*, hæc animadvertuntur: O enim interjectio ut admirantis sic invocantis, notat primum: enumeratio rerum conditarum, et modorum quibus reguntur, secundum; lux rogata, tertium. Est etiam precatio hæc Philosophiæ dignissima: cum enim Philosophia sit naturale lumen, tenebrissensim recedentibus, elucens, nihil aliud nunc petitur, quam aliquod Philosophiæ incrementum. Est denique eadem precatio materiæ nunc tractandæ dignissima: ut enim decet mentem sui finis notionem rogare, sic decet hanc notionem rogare mundi Conditorum, quippe qui et prima causa et primus doctor ejusdem mentis est. *Nolite putare*, inquit S. August. in Joann., *quemquam hominem aliquid discere ab homine; admonere possumus per strepitum vocis nostræ: si non sit intus qui doceat, inanis fit strepitus noster.*

2. *Terrarum cœlique sator.*] Philosophia precatur Creatorem mundi. Sator enim sive seminator primum est ille qui parato effecti semine sive materia ejusdem effecti auctor est; qua ratione *mundus ipse*, iudice Tullio in de Nat., *omnium rerum sator et seminator est*, deinde est quicumque auctor: Deus autem est primus auctor cœli et terræ. Virg. 1 Æn., v. 258:

Olli subridens hominum sator atque deorum.

Sed quod Deus sit mundi creator, propterea mundus legibus a Deo constitutis regitur: unde nunc dicitur: *perpetua mundum ratione gubernas.*

2 et 3. *Tempus ab ævo ire jubes.*] Differunt apud philosophos æternitas, ævum, et tempus, quæ dicuntur quædam genera diturnitatis, sive ut loquuntur *duratio-*

tionis, Gallicè *durée*, quæ nihil est aliud quam perseverantia rei existentis. Æternitas est rei sine principio et sine fine existentis, nimirum Dei. Ævum est rei sine fine quidem, sed non sine principio existentis: nimirum rei creatæ, qualis est mens et corpus, quorum nulla est nisi exterior causa: hoc enim et illa a Deo aliquando creatæ æternum perseverabunt. Tempus est rei nec sine principio, nec sine fine existentis: formæ videlicet corporeæ, qualis est forma bestię, forma plantæ, et forma corporum inanimatorum: hæc enim formæ ut fugatis contrariis aliquando inceperunt, ita aliquando a contrariis formis fugatæ evanescent. Atqui vix materia mundi facta est ævum habitura, cum hæc quibusdam formis per aliquod tempus duraturis iuxta leges divina voluntate sancitas, affecta fuit: quomobrem Deus *tempus ab ævo ire jubet.*

3. *Stabilisque manens das cuncta moveri.*] Deus etenim immotus omnia movet. Primum quidem omnia quæ moventur, a Deo moveantur necesse est: cum enim motus nihil sit aliud quam corpus quod sua extremitate extremitatem tangit majorem, ab eo habent omnia ut moveantur, a quo habent quod et extremitatibus circumscribantur, et extremitatibus suis majores tangant extremitates: sed id non possunt habere nisi ab eo a quo ut creantur sic conservantur, ejusmodi est solus Deus. Deinde Deus movendo omnia immotus manet: siquidem Deus est mens perfectissima. Malachiæ III: *Ego Dominus et non mutor*; Jacobi I: *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obmutatio.*

4. *Non externæ pepulerunt causæ.*] Philosophis vulgo quatuor sunt causæ, nimirum finis, efficiens, materia, et forma, quarum duæ priores, exteriores, duæ vero posteriores, interiores appellantur. Corpora quæ vocantur physica, ejusmodi est cœlum et terra, et interiores et exteriores habent causas; mentes creatæ non habent quidem interiores, sed habent exteriores. Deus vero neque interiores neque exteriores habet: unde neque fine neque efficiente *pellii* potuit ad creandum mundum; sive

5. *Materię fluitantis opus.*] Mundus quippe recte dicitur *materia fluitans*. Materia quidem, cum mundus sit res quoque versus extensa, ejusmodi est materia. *Fluitans* vero, quandoquidem cœlum, terra, et cætera corpora, ex quibus constat mundus, perpetuis motibus cidentur, si non ratione omnium, saltem ratione plurimum suarum partium.

5 et 6. *Verum insita summi forma boni.*] Licet Dei natura simplex sit et uniusmodi, non solum quatenus

Mundum mente gerens, similique imagine for- A
[mans,
222 Perfectasque iubens perfectum absolvere
[partes.
10 Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,
Arida convenient liquidis : ne purior ignis

Evolet, aut mersas deducant pondera terras.
223 Tu triplicis mediam naturæ cuncta moven-
[tem
Connectens animam per consona membra resolvit ;
45 Quæ cum secta duos motum glomeravit in orbes,
In semet reditura meat, mentemque profundam

INTERPRETATIO.

riaæ mote, sed potius species tibi insita summi boni, expers invidia : tu producis omnia ab exemplari summo, habens in mente mundum præclarum ipse præclarissimus, quem mundum simili imagine formas, et præcipis eundem perfectum perficere suas partes. Tu concitias elementa talibus modis, ut frigida cum calidis, et siccis

cum liquidis convenient, ne ignis purior sursum abeat, aut gravitas ferat deorsum terram depressam. Tu conjungens animam inter mentes insensiles et corpora sensilia mediam, moventemque omnia, distribuis eandem per membra consentanea, quæ anima instar corporis liquidi divisa in minutas partes, postquam perfecti

NOTÆ.

est expers partium, instar cujuslibet alterius mentis, sed etiam quatenus ne pluribus quidem cogitationibus sibi succedentibus afficitur, mens tamen humana, ut pote Deo comprehendens impar, Deum veluti quibusdam affectum cogitationibus adeoque formis, idea nimirum et voluntate cogitat : adeo ut nulla alia sit causa materæ fluitantis, præter ideam et voluntatem Dei : hæc rationem habent non solum finis, et efficien- tiam, verum etiam exemplaris causæ. S. Thomas, 1 q. p. 15, a. 1, *Mundus, inquit, non est casu factus, sed est factus a Deo per intellectum agente, unde necesse est quod in mente divina sit forma, ad similitudinem cujus mundus est factus, et in hoc consistit ratio index... Deus secundum essentiam suam est similitudo omnium rerum : unde idea in Deo nihil est aliud quam Dei essentia. Quod autem Deum, ad creandum mundum, exterræ non pepulerunt causæ, sed insita summi boni forma, sive infinita Dei sapientia et voluntas, præterea recte Deus dicitur livore carens : cum enim, effectu pro causa posito, livor hic nihil sit aliud quam invidia, ille recte dicitur livore carere, qui non habet, cui invidere possit : Dens autem (ut pote summum bonum), a quo et propter quem mundus factus est, non habet, cui invidere possit : quandoquidem summo bono melius nihil excogitari potest. Hinc etiam Deus cuncta superno ducit ab exemplo videlicet a divina idea et voluntate, quæ cum sit Deus, hæc nihil superius esse potest. Hinc Deus mundum mente gerit, similique imagine format. S. August. lib. LXXXIII Quæst., q. 46 : *Singula propriis sunt creata rationibus. Hinc autem rationes, ubi arbitrandum est esse nisi in ipsa mente creatoris. Non enim extra se quiddam posuit intuebatur, ut secundum id constitueret quod constituerat, nam hoc opinari sacrilegum est. Nonnulli putant hic legendum similique in imagine propter verum. Sed a pluribus omititur vox illa in, qua sublata rectius significabitur, ideam esse modum, quo Deus mundum format, et stabit versus, ut apud Virgil. 1 Georg., v. 281 :**

Ter sunt conati imponere Pelio Ossam.

9. *Perfectasque iubens perfectum absolvere partes.]*

Ut enim divina sapientia, divinaque voluntate mundus primo formatus est ; sic eadem divina sapientia, et voluntate mundus perfectus, suas partes perfectas videtur absolvere, servatis scilicet quibusdam legibus corporum divinitus constitutis. Sic ex eo quod materia, ratione quarundam partium, ab initio fuerit in orbem mota, servatis quibusdam legibus motus, oriri poterunt primum quidem elementa, deinde generalis quædam anima universi, postea peculiare quædam anima corporeæ, de quibus omnibus deinceps tractabitur.

10. *Tu numeris elementa ligas] 1. Agitur de elementis : quæ enim corpora ex materia fluitante primum oriuntur, hæc vocantur elementa, quoniam ex his insitis reliqua corpora, quæ propterea dicuntur mista, componuntur : hæc autem elementa cum multitudine, tum etiam qualitativis sive modis ita inter se aptantur, ut et frigida cum calidis, et dura cum liquidis inveniant, nec levia a gravibus inani quodam histu*

separentur : ubi Philosophia videtur facere mentionem qualitatum, quas philosophi vulgo agnoscunt in elementis, quas minus Latine vocant *alterativas et motrices*. *Alterativæ*, inquit, *sunt calor et frigus, siccitas et humiditas*, quæ significantur his verbis, *ut frigora flammis, arida convenient liquidis*. *Motrices vero sunt levitas et gravitas*, quarum effecta merito hic time- rentur, nisi elementa miro quodam modo a Deo certis locis continerentur ; præsertim juxta vulgatum Peripateticorum opinionem. Si enim, ut Peripatetici op- tant, quatuor hæc elementa, nimirum ignis, aer, aqua, et terra, sive appetit, sive inclinatione, sive quali- tate naturali ita afficiantur, ut aer et ignis sursum sua levitate ; aqua et terra deorsum sua gravitate tendant, quid obstat, nisi Deus perpetuo quodam miraculo, quin quatuor hæc elementa, quantumlibet permista, tandem aliquando a se invicem liberata, si non in- tercepto quodam inani hiatu, saltem suis quæque locis contineantur : quemadmodum aqua et oleum, quantumlibet permista ita a sese invicem liberantur, ut aqua deorsum subjiciatur, oleum vero sursum emi- neat : quomobrem recte Philosophia addit : *Ne purior ignis evolet, aut mersas deducant pondera terras.*

13. *Tu triplicis mediam naturæ, etc.] 11. Agitur de spiritu Universi, qui positus ipsis naturæ legibus, statim post producta mundi elementa nasci debet. Hic autem spiritus, de quo plura diximus in physica, merito hic dicitur, 1º anima 2º triplicis naturæ mediæ, 3º cuncta movere, 4º a Deo connecti, 5º per consona membra resolvit, 6º secta circuire, primum quidem per majores, deinde per minores mundi vortices, et tandem ad suum reverti principium, ut hoc exemplo demonstraretur, hominem, qui a Deo tanquam a princi- pio processit, ad Deum tanquam ad finem, facto quodam circuitu, revocandum esse : quæ omnia postquam exposita fuerint, illa suscepti operis pars, non erit, sicut Vallino videtur, difficilissima.*

Primum quidem spiritus de Universi agnoscitur non solum a sacris auctoribus Ecclesiastæ 1, *Lustrans universa in circuitu pergit spiritus et in circulos suos re- vertitur* ; sed etiam a profanis, ut Platone, Aristotele, pluribusque aliis. Citabo unum Virgilium, qui vi *Aneid.*, v. 721, canit :

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titanique astra
Spiritus intus alit : totamque infusa per artus
Mens agit molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecundumque genus, viteque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus
Igneus est ollis vigor et cælestis origo
Semiitibus : quantum non noxia corpora tardant

221 Terrenique hebetant artus, moribundaque mem-
[bra.

Hinc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque : nec
[auras

Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Deinde idem spiritus recte dicitur *anima* : cum enim *anima* dicitur ab *animus*, hic ab *ἀνιμος, ventus* : cum- que ventus quædam sit occulta plurium motuum causa, propterea usus obtinuit, ut instium occultumque pe-

Circuit, et simili convertit imaginæ cœlum.

225 Tu causis animas paribus, vitasque minores
[res

A Provehis, et levibus sublimes curribus aptans

20 In cœlum, terramque seris : quas lege benigna
Ad te conversas reduci facis igne reverti.

INTERPRETATIO.

duplicem circuitum, per suum corpus iterum movetur, reversura in semetipsam, et circuit animam infamam, et circumagil cœlum forma uniusmodi. Tu producis animas et vitas minores simili modo, accommodansque altas corporibus levibus, easdem disseminas per cœlum et

terram; quas animas blandu lege facis ad te conversas redire, instar ignis, ad locum unde venerat, redeuntis. Da, pater, da menti nostræ assurgere in solum tuum regale; da quærere originem boni; da, lumine detecto, defigere in te claros conspectus mentis. Expelle

NOTÆ.

rennis et continuatæ motionis principium vocaretur *anima* : prædictus autem spiritus ita se habet, non solum in plantis et bestiis, sed in ipso quoque homine, in quo mens sine illo spiritu famulante, manus et pedes ad nutum movere non potest.

Præterea hæc anima dicitur *triplicis naturæ media* : non quod ex insitis tribus elementis constet, quemadmodum putare possent illi philosophi, quos ex arte vocant *Chymicos*, aut alii quos propter ducem appellant *Cartesianos*, quibus tria sunt mundi elementa, sed potius quod ex tribus rebus, quas naturali lumine cognoscere possumus, hæc anima una sit, et quidem media : quandoquidem hæc media est inter mentem insensibilem, et corpus sensibile, ut et instar corporis sensibilis, sit res quoquo versus extensa, capax figuræ, quietis, et motus, et instar mentis insensibilis, sensuum fugiens plurimumque effectorum principium : propterea a Virgilio supra vocatur *spiritus et mens*. Hic enim dici potuit *anima media triplicis naturæ*, sicut lib. II, prosa 3, dicitur *duorum medius consulum* et a Cicerone, *duorum fratrum medius*; et ab Horatio *belli pacisque medius*; et potuitque anima illa hæc *triplicis naturæ* enumerationem instar partis subire, quemadmodum Capua subivit ternum maximarum urbium numerum, cujus tamen numeri ipsa fuerit pars : *Capua*, inquit Florus supra citatus pag. 47, *quondam inter tres maximas Romanæ Carthaginiensque numerata*.

Insuper ista anima perhibetur *cuncta movere* : non quod cuncta corpora ab hac anima moveantur : plura enim solida sunt, quorum ideoque partes quiescunt : sed quod nulla corpora, nisi hæc anima movente, moveantur : sic Joan. I, *omnia per Deum facta* dicuntur, non quod omnia simul facta fuerint a Deo, sed quod quæcunque facta sunt, hæc non nisi ab ipso Deo facta sint. Scilicet ut videmus quædam corpora sensilia moveri ab aliis corporibus sensibilibus, v. g. baculum a manu, sic hæc sensilia ab insensibilibus, v. g. manum a spiritibus commoveri concipimus, a notis ad minus nota progressi : donec aliquid primum invenimus corpus quod ab ipso Deo moveatur, juxta illud philosophorum effatum : corpus quod movetur, ab alio moveatur necesse est.

Adde quod eadem anima dicitur a Deo *connecti* : cum enim corpus non moveat nisi contactu, hæc anima non posset movere, nisi cum corpore movendo connecteretur : connectitur autem a Deo, a quo primum facta movetur, iis, quas ipse Deus constituit, natura: legibus.

Quin etiam hæc anima divinitus *per consona membra resolvitur* : resolvitur, inquam, per membra : anima enim illa corpus est liquidissimum, cujus partes ut moventur, sic in varia loca resolutæ varia subeunt corporis informati membra. Sed membra hæc sunt consona, sive convenientia cum inter se, tum cum ipsa anima, a qua movenda sunt : ut scilicet minima primum ab anima, deinde majora et a minoribus et ab ipsa quoque anima moveantur : sic sal a mari, navis ab utroque contrita fatiscit.

Imo prædicta anima *secta circuit*, ita ut finem jungens principio suæ motionis, motum videatur *glomerare in orbem, en faire comme un peloton de fil* : glomus enim Gallicè est *un peloton de fil*. Est quidem illa anima *secta* : quia instar aquæ, aeris, et ipsius ignis liquida, est congeries plurimum corpusculorum, quæ ut

moveantur, sic separantur a sese invicem. At ipsa anima *circuit* per corpus, in quo reperitur : quoniam generatim corpus omne, qua minus resistitur, suum continuat motum : sic succus arboris ad summum potius arboris verticem ascendit, quam per tenuiorem corticem exeat : sed eidem animæ, corporibus diversis undique resistentibus, facilius est intra suum corpus circuire ; quam extra idem corpus egredi : Eccl. I,

B *Lustrans universa*, inquit Spiritus sanctus, *in circuitu pergit spiritus, et in circulos suos revertitur* : quare ut nunc dicitur, hæc anima *in semet reditura meat*. Verum hæc anima, habita ratione machinæ, quam informatur, duplicis est generis : major una, quæ per majorem mundi verticem ; altera minor, quæ per minorem ejusdem mundi verticem diffusa circuit : atque inter minores una est, circa quam cœlum, veluti rota circa axem convertitur, quamque nunc Philosophia *mentem profundam* vocat; mentem quidem, sicut ipse Virgilius *mentem* nominavit, quoniam hæc, instar mentis, insensibile est motus principium : *profundam* vero, quia *centri* locum habet : in globo autem nulla pars est *centro* profundior. Forte hæc machina, quæ profunda illa mente nunc significatur informari, terra est : quamvis enim nulla demonstratione probari possit terra esse mundi *centrum*, terra tamen dici potest *centrum* illius vorticis, quem incolimus : ita ut major

C anima circa terram *simili imagine convertat cœlum* : nam aer saltem, qui sæpius tam apud sacros quam apud profanos auctores vocatur cœlum, terram circuit, nec ab alio corpore quam ab isto spiritu aerem circumagit, satis probabile est : sicut simili semper imagine converti videtur : licet enim in isto aere sine cœlo nubes, imbres, ventique cogantur, constans tamen est et uniusmodi hujus cœli circa terram circuitus, constansque ejusdem cœpuleus color, qui nihil est aliud quam lumen obvis vaporibus exhalationibus modificatum. At nisi profunda illa anima fuerit terra, alia erit ex minoribus animabus, de quibus jam locutura est ipsa Philosophia.

18. *Causis animas paribus vitasque minores.*] III. Philosophia agit seorsum de animabus corporeis, quas dicit, 1° *animas vitasque minores*; 2° *causis paribus a Deo protractas*; 3° *levibus curribus aptatas*; 4° *per cœlum terramque dispersas*; 5° *ad cœlum conversas reverti*.

D Primum agitur hæc duntaxat de animabus corporeis, ut pote quæ similes sunt spiritui, de quo statim agebatur, aut quædam illius portio : ut enim spiritus Universi, sic animas hæc adducuntur in exemplum, ut his cognitius mens humana suis cogitationibus ad Deum, unde egressa est, revertatur.

Deinde hæc vocantur *animæ vitæque minores*; quod minoribus machinis inclusæ, minores circuitus absolvant, ut in plantis, in bestiis, et in ipso homine : cum hoc tamen discrimine, quod in homine præter hunc spiritum corporeum, sit mens sive res cogitans, cui spiritus ille famulatur : quo fit ut spiritus ille corporeus, ut pote formæ principali famulatus, in homine nomen dignitatemque animæ amittat, dicaturque propterea in homine una duntaxat esse anima, eaque ratione prædicta. Virgil. v Georg. v. 220.

Esse apibus partem divinæ mentis et haustus Ætherios dixere : Deum namque ire per omnes Terrasque tractantes maris cœtumque profundum.

226 Da, Pater, augustam menti consendere se- A
[dem,

Da fontem lustrare boni, da luce reperta
In te conspicuos animi defigere visus.

25 Disjice terrenæ nebulas et pondera molis,
Atque tuo splendore mica; tu namque serenum,
Tu requies tranquilla piis; te cernere finis,
227 Principium, vector, dux, semita, terminus
[idem.

228 PROSA X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia demonstrat, aliquid esse summum bonum, et hanc qualitatem ita solius Dei esse, hanc ut a se indistinctam nec ab ullo acceperit, nec cum ullo communicet: ea quo colligit eum qui summo bono fruitur hinc Deum esse participatione,*

nubem et gravitatem machinæ terrestriis: et corrosa tuo fulgore: nam tu serenitas es, tu quies tranquilla probis; et nostra de te notio finis; quod sis principium, vector, dux, via, et terminus.

inde participem potentia, reverentia, claritatis et voluptatis.

a Quoniam igitur quæ sit imperfecti, quæ etiam perfecti boni forma, vidisti: nunc demonstrandum reor, quoniam hæc felicitati perfectio constituta sit. In quo illud primum arbitror inquirendum an aliquod hujusmodi bonum, quale paulo ante definisti, in (3) rerum natura possit existere, ne nos præter rei sub-
jectæ veritatem^b cassa cogitationis imago decipiat.

4 Sed quin existat, sitque hoc veluti quidam omnium fons bonorum, negari nequit. Omne enim quod imperfectum esse dicitur, id imminutione perfecti imperfectum esse perhibetur. Quo fit, ut si in quolibet genere imperfectum quid (10) esse videatur, in eo
INTERPRETATIO.

a Cognito modo tam imperfecti, quam perfecti boni, B
demonstranda est res illa quæ sit summe bona.

b Inanis.

NOTE.

Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum, Quemque sibi tenes nascentem accersere vitas.

Postea hæc minores animæ iisdem causis, quibus prædictus spiritus Universi, fiunt, videlicet ex eadem materia fluidante, et ab ipso Deo, servatis iisdem naturæ legibus.

Præterea eadem animæ dicuntur aptatæ levibus curribus, hoc est corporibus, quibus includuntur, quæque ipsæ movere et regere videntur, ut vector movere et regere currum solet: anima enim plantæ v. g. diversa est ab anima bestia: et anima bestia: pro diversis bestiarum generibus iterum diversa est. Sic animæ apum, de quibus jam loquebatur Virgilius, dici possunt levibus curribus aptatæ.

Insuper his, prædictæ animæ per cælum terramque dispersæ sunt: nam præterquam quod etiam in cælo stellifero forte occurrere potest similis quidam spiritus, qui per corpus in quo includitur, prædictos circuitus agat; minores illæ animæ sunt in bestiis, quarum alia in terris, alia in cælo aërio vivunt.

Tandem hæc animæ ad cælum conversæ revertuntur: hæc enim animæ, ut pote quæ generali corporum motorum lege, quæ nunc vocatur benigna, quia minus resistitur, tendunt, in cælum, quia minus resistitur iisdem, nituntur, veluti igne reduci: maxima quippe est similitudo inter has animas et ignem: unde Virgilio prædictus spiritus appellatur igneus vigor. Quoniam vero cælum habetur altissimum Dei domicilium: Matth. v., Non jurandum per cælum, quia thronus Dei est; propterea Deus nunc dicitur facere, has animas ad se conversas reverti: et propterea nunc in exemplum ducuntur.

22. Da Pater.] Sic vocatur Deus non solum a Christianis, sed etiam ab ethnicis, ut jam notavimus. Hæc est autem petitio Philosophiæ, cujus gratia prædicta præmissa. Rogat vero Deum, ut hinc liberet mentem tenebris ab ipso corpore ortis: Corpus enim, Sap. ix, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem: inde vero informat cognitione summi boni, ejusque amore.

26. Tu namque serenum.] Serenans mentes: ut quemadmodum tempus serenum fingitur fugare nubes: sic Deus mentis tenebras pellat.

27. Tu requies tranquilla piis.] Dans cogitationes tranquillas; iis nempe, qui, dante Deo, suo erga Deum officio funguntur.

27. Te cernere finis.] Mens humana eo fine a Deo creata est, ut cogitet, adeoque ut cognoscat Deum. Joan. xvii, Hæc est vita æterna ut cognoscant te Deum verum.

28. Principium.] Non minus necessarium est, mentem nostram sicut principium, quam semetipsam cognoscere: ut videlicet primi beneficii a suo con-

ditore accepti non immemor, se suaque eidem suo conditori devoteat. Deus autem ita mentis nostræ principium est, ut quavis mens posset dubitare, utrum Deus foret principium corporum, eadem tamen suæ tenuitatis conscia, semper convincatur, se non ab alio quam ab ipso Deo fuisse creatam. Hinc Deus dixit Apocal. i, Ego sum α et ω principium et finis.

Vector.] Quia Deus conservat nostram mentem: cum enim conservatio nihil sit aliud quam continuata productio, Deus conservando nostram mentem, hanc videtur portare sive vehere. Ad Hebr. i Deus dicitur portans omnia verbo virtutis suæ.

Dux.] Deus enim mentem humanam non tantum creat conservatque, sed eandem, etiam ab ortu, quibusdam informat cogitationibus, nimirum intelligentia et inclinatione, quas si, neglecto corporis impetu, mens ipsa sequatur, nunquam aberrabit.

Semita.] Nam semita mentis alia in genere formæ, alia in genere causæ efficientis. Prior est cogitatio qua mens a rebus caducis recedens ad Deum accedit: Sic Proverb. iv: Pistorum semita, quasi lux splendens, procedit, et crescit usque ad perfectum diem. Posterior est ipse Deus rectæ cogitationis auctor. Sic Christus Joan. xiv: Ego, inquit, sum via, et veritas, et vita.

Terminus.] Id vocatur terminus, ultra quod res, eodem finita, non diffunditur: sicut cæcis nationibus, rudis informisque lapis, ultra quem ager, hoc lapide finitus, non diffunditur, vocabatur deus Terminus. Atqui Deus est id ad quod mens humana cogitando diffundi debet; sed ultra quod eadem mens cogitando versari non potest. Joan. vi: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æterna habes.

Sicut autem omnia hæc recte dicuntur de Deo, ut jam expositum est, ita non male dicerentur de ipsa cognitione Dei, menti nostræ insita, quæ notatur his verbis, Te cernere. Primo enim illa de Deo insita cognitio recte dicitur finis: quoniam eo fine facti sumus a Deo, ut Deum ipsum cognitemus. Secundo eadem cognitio recte dicitur principium; quia ut omne nostrum bonum opus a bona nostra cogitatione; sic omnis nostra bona cogitatio ab ipsa Dei cognitione, velut a principio oritur: Ignoti nulla cupido, quod vulgo dicunt. Tertio eadem Dei cognitio recte dicitur vector, dux, et semita; quod hæc nostras cogitationes, nostraque omnia tam dicta, quam facta ad Deum videatur ferre, movere, et ducere. Denique hæc Dei nostra cognitio recte dicitur terminus: siquidem comparata ea, qua defuncti frui speramus, perfecta Dei cognitione, veluti comparato vitæ nostræ termino quiescimus. Joan. xvii: Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.

4 Quin existat, negari nequit.] I. Philosophia demon-

perfectum quoque aliquid esse, necesse sit. Etenim perfectione sublata, unde illud, quod imperfectum perhibetur, exstiterit, ne fingi quidem potest. Neque enim ab diminutis, ^a inconsummatisque natura rerum cepit exordium, sed ab integris, absolutisque procedens, in hæc extrema atque ^b effleta dilabitur. Quod si, uti (15) paulo ante monstravimus, est quædam boni fragilis imperfecta felicitas : esse aliquam solidam perfectamque ^c non potest dubitari. Firmissime, inquam ^d, verissimeque conclusum est. **229** ^e Quo vero, inquit, ^f habitat, ita considera. Deum rerum omnium principem, bonum esse, communis humanorum ^g conceptio probat animorum. Nam cum nihil Deo melius excogitari queat, id, quo melius nihil est, bonum esse quis dubitet? ita vero bonum esse Deum ratio (3) demonstrat, ut perfectum quoque bonum in eo esse convincat. Nam ni tale sit, rerum omnium princeps esse non poterit : erit enim eo præstantius aliquid, perfectum possidens bonum, quod hoc prius, atque antiquius esse videatur : omnia namque perfecta ^h minus integris priora esse claruerunt, quare ne in infinitum ratio prodeat, confitendum (10) est summum Deum, summi, perfectique boni esse plenissimum. Sed perfectum bonum veram esse beatitudinem constituimus. Veram igitur beatitudinem in summo Deo sitam esse, necesse est. Accipio, inquam ⁱ, nec est quod contradicere illo modo queat. Sed quæso, inquit ^j, te, vide quam id sancte

atque inviolabiliter probes, (13) ; quod boni summi summum Deum diximus esse plenissimum. Quoniam, inquam ^k, modo ? ² Ne 1 hunc rerum omnium patrem illud summum bonum, quo plenus esse perhibetur, vel extrinsecus accepisse, vel ita naturaliter habere præsumas, quasi, habentis Dei, habitæque beatitudinis diversam cogites esse substantiam. Nam si extrinsecus acceptum (20) putes, præstantius id quod dederit, eo quod acceperit, existimare possis. **230** Sed hunc esse rerum omnium præcellentissimum, dignissime confitemur. Quod si natura quidem inest, sed est ratione diversum, cum de rerum quidem loquamur Deo,ingat qui potest, [quis hæc diversa conjunxerit? Postremo quod a qualibet re [diversum est, id non est (5) illud, a quo intelligitur esse diversum. Quare quod a summo bono diversum est sui natura, id summum bonum non est : quod nefas est de Deo cogitare, quo nihil constat esse præstantius. Omnino enim nullius rei natura suo principio melior poterit existere, quare quod omnium principium sit, id etiam ^m sui substantia summum esse bonum (10) verissima ratione concluderim. Rectissime, inquam. Sed summum bonum beatitudinem esse concessum est. Ita est, inquam. Igitur, inquit, Deum esse ipsam beatitudinem, necesse est confiteri. Nec propositis, inquam, prioribus ⁿ refragari queo, et ab illis hoc illatum consequens esse perscipio. ³ Respice, inquit, an hinc quoque idem (15) firmius

INTERPRETATIO.

^a Imperfectis.^b Debilia.^c Felicitatem.^d Ego Boetius.^e Cuiam rei insit illa felicitas, ait Philosophia.^f Notio Dei omnibus humanis mentibus insita.^g Imperfectis.C ^h Ego Boetius.ⁱ Philosophia.^j Deum habere rationem summi boni.^k Ego Boetius.^l Inquit Philosophia.^m Ratione sui.ⁿ Adversari.

NOTE.

strat, aliquid esse summum bonum : quia cum ex dictis constat summum bonum idem esse quod perfectum, si existat aliquid perfectum, necesse est, ut aliquid summum bonum existat : existere autem aliquid perfectum hac probatur demonstratione. Imperfectum in aliquo genere existere nequit, nisi in eodem genere aliquid perfectum existat : quandoquidem illud imperfectum nec dicitur, nec cogitur, nec est nisi facta comparatione cum hoc perfecto, cujus illud dicitur cogiturque immunito et a quo cepit exordium. Atqui in genere boni existit aliquid imperfectum : illud scilicet quod fragile est et caducum, de quo hætenus disputatum est.

¹ Quo vero habitat.] II. Philosophia demonstrat, hanc summi boni qualitatem, Dei esse : quoniam rerum omnium princeps rationem sive qualitatem summi boni habeat necesse est : alioquin erit aliquid eo melius, perfectius, prius, atque antiquius, adeoque ille non erit princeps. Atqui Deus est rerum omnium princeps : ut communis humanorum conceptio probat animorum : cum enim hæc conceptio nec de nihilo, nec a nihilo esse possit, si conceptio illa fuerit in omnibus mentibus humanis (ut revera esse unusquisque hujus conscius experitur), necesse est ut existat Deus, ille rerum omnium princeps, de quo et a quo sit illa communis univocorum humanorum conceptio.

² Ne hunc rerum omnium patrem.] III. Philosophia demonstrat, hanc summi boni rationem sive qualitatem esse ab ipso Deo indistinctam : quia cum philo-

sophiæ nefassit iudicare nisi præeuntibus notionibus, quas iudicando inter se jungat aut separet, hæc non potest iudicare rationem summi boni esse a Deo distinctam, nisi et summum bonum, et Deum, sua quemlibet seorsum notione, clare et distincte cogitare possit : ita ut vere cogitare possit summum bonum non esse Deum, et Deum non esse summum bonum ; propterea enim eadem philosophia iudicat mentem nostram esse distinctam a nostro corpore : ex quo sequeretur rationem summi boni, quam Deus haberet, esse extrinsecus acceptam, adeoque esse aliquam Dei causam, quæ Deum et summi boni rationem inter se conjunxerit : non secus ac mens humana, quæ corpus informat, est extrinsecus accepta, agnoscitque aliquam sui causam, quæ mentem ipsam et corpus inter se conjunxerit. Atqui philosophia non potest summum bonum et Deum sua quemlibet seorsum notione clare et distincte cogitare : quandoquidem ut Deus, sic summum bonum cogitur, quo nihil constat esse præstantius, melius, prius.

³ Respice an hinc quoque.] IV. Philosophia demonstrat, aliquid non posse cum Deo communicare prædictam summi boni rationem, sive, quod idem est, non posse esse duo summa bona : quia ex jam dictis quod habet rationem summi boni, sive quod est summum bonum, illud perfectum sit, necesse est. Atqui fieri non potest ut sint duo absolute perfecta : cum perfectum absolute nec dici nec cogitari nec esse possit, nisi illud cui nihil deest : cumque ex duobus

approbetur, quod duo summa bona, quæ a se diversa sunt, esse non possunt. Etenim quæ discrepant bona, non esse alterum, quod sit alterum, liquet: quare neutrum poterit esse perfectum, cum alterutri alterum deest. Sed quod perfectum non sit, id summum non esse manifestum est: nullo modo igitur quæ summa sunt bona, ea possunt (20) esse diversa. Atqui et beatitudinem, et Deum, summum bonum esse collegimus: quare ipsam necesse est summam esse beatitudinem, quæ sit summa Divinitas. Nihil, inquam, nec re hac verius, nec ratiocinatione firmitus, nec Deo dignis concludi potest. **231** Super hæc, inquit, igitur veluti geometræ solent, demonstratis propositis, aliquid inferre, ¹ quæ ² *περίγραμμα* ipsi vocant, ita ego quoque tibi veluti corollarium dabo. ³ Nam quoniam beatitudinis adeptioe fiunt homines beati, beatitudo vero est ipsa Divinitas, Divinitatis (3) adeptioe fieri beatos, manifesta est. Sed uti iustitiæ adeptioe iusti, sapientiæ sapientes fiunt, ita Divinitatem adeptos, deos fieri simili ratione necesse est. Omnis igitur beatus, Deus; sed natura quidem unus, participatione vero nihil prohibet esse quam plurimos. Et pulchrum, inquam, hoc, atque pretiosum, sive *πρίσμα*, sive corollarium (10) vocari mavis. ⁴ Atqui hoc quoque pulchrius nihil est, quod his annectendum esse ratio persuadet. Quid? inquam. Cum multa, inquit, beatitudo continere videatur, utrumne hæc ⁵ omnia unum veluti corpus beatitudinis quadam partium varietate conjungant, an sit eorum aliquid, quod beatitudinis substantiam compleat, ad hoc vero (15) cætera referantur? Vellem, inquam, id ipsarum rerum commemoratione patefaceres. Nonne, inquit, beatitudinem bonum esse cen-

A semus? Ac summum quidem, inquam. Addas, inquit hoc omnibus licet. Nam eadem sufficientia summa est, eadem summa potentia, reverentia quoque, claritas, et voluptas beatitudo esse iudicatur. Quid (20) igitur? Hæccine omnia, bonum, sufficientia, potentia, cæteraque veluti quædam beatitudinis membra sunt, an ad bonum, veluti ad verticem cuncta referuntur? Intelligo, inquam, quid investigandum proponas: sed quid constituas, audire desidero. Hujus rei discretionem sic accipe. Si hæc omnia beatitudinis membra forent, a se quoque invicem (25) discrepant. Hæc est enim partium natura, ut unum corpus diversa componant. Atqui hæc omnia idem esse monstrata sunt. **232** Minime igitur membra sunt: alioquin ex uno membro beatitudo videbitur esse conjuncta, quod fieri nequit. Id quidem, inquam, ^B ubi non est: sed id, quod restat, expecto. Ad bonum vero cætera referri palam est. Idcirco enim sufficientia petitur, quoniam bonum esse (3) iudicatur; idcirco potentia quoniam id quoque esse creditur bonum. Idem de reverentia, claritudine, jucunditate, conjectare licet. Omnium igitur expetendorum summa atque causa bonum est. Quod enim neque re, neque similitudine ullum in se retinet bonum, id expeti nullo modo potest. Contraque etiam, ⁴ quæ natura bona non (10) sunt, tamen si esse videantur, quasi vera bona sint, appetuntur. Quo fit, uti summa, cardo, atque causa expetendorum omnium, bonitas esse jure credatur. ⁵ Cujus causa vera quid expetitur, id maxime videtur optari. Veluti si salutis causa quispiam velit equitare, non tam equitandi motum desiderat, quam salutis effectum. Cum igitur omnia (15) boni gratia petantur non illa potius quam bonum ipsum desideratur ab

INTERPRETATIO

^a Consectaria.

^b Consectarium.

^c An hæc omnia sint unum et unum; an potius unum pluribus modis se habens.

NOTE.

summis bonis, si adessent alterutrum alteri deesset.

¹ Quæ *περίγραμμα*.] V. Philosophia more geometriæ ex demonstratis quædam inferit, quæ Græcis *περίγραμμα* Latinis consectaria vocantur, sive etiam corollaria, quænam scilicet præter debitum data, Normanis le *repiquet*.

² Nam quoniam, etc.] Primum consectarium est, homines adeptioe beatitudinis fieri deos: quod quidem sic inferitur. Est Deus natura; est Deus participatione. Deus natura, est res summe perfecta: unde cum ex dictis non possit esse multiplex res summe perfecta, idcirco Deus natura ita unicus est, ut non possit esse multiplex. Deus vero participatione dicitur illa mens, quæ cogitatione divinæ simillima prædita est: sic ps. LXXXI: *Ego Dixi: dii cæstis et filii cælestis omnes*. Sic Il Petr. I: *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*. Atque hoc modo beati fiunt dii: quoniam cogitatione divinæ simillima afficiuntur; quia quidem cogitatione dii fiunt participatione: sicut *justus, justitia, et sapiens, sapientiæ adeptioe fit*.

³ Atqui hoc quoque, etc.] Secundum consectarium est, hominem qui Dei adeptioe beatus, adeoque Deus participatione est, divitiis, potentia, claritate et voluptate emolari: quod sic inferitur. Si divitiis, potentia, et cætera id genus quædam essent summi boni membra, hæc possent ita a summo bono separari, ut summum bonum esse posset sine illis: ut enim partes

sive membra, sua quælibet seorsum idea cogitari possunt, sic a se invicem separari et separatim conservari possunt: quemadmodum constat de mente et corpore, quæ sunt hominis partes: quin si hæc prædicta essent de genere modorum, sine quibus res, cujus sunt, potest existere: sicut corpus potest existere sine quiete; potest etiam summum bonum existere sine prædictis, adeoque non sequeretur eum qui frueretur summo bono, frui propterea prædictis: sed prædicta neque sunt membra summi boni; neque etiam modi, sine quibus esse possit summum bonum; quandoquidem summum bonum ex dictis nec partes habet, nec modo afficitur, quo possit carere; alioquin non esset absolute perfectum: quare necesse est, ut qui summo bono fruatur, hic et voluptate, et claritate, et cæteris ejusmodi fruatur. Imo neque divitiis neque alia ejusmodi expetimus nisi quia videntur habere rationem summi boni, sive beatitudinis.

⁴ Quæ natura bona non sunt.] Quidquid ab homine expetitur, id aut re ipsa aut specie saltem bonum est: unde aiunt philosophi *nee bonum qua bonum est, odio haberi, nec malum, qua malum amari*.

⁵ Cujus causa quid expetitur, etc.] Hoc est axioma, quod a philosophis solet sic exprimi: *Propter quod unumquodque tale, illud magis tale est*; quod etiamsi in aliis forte causarum generibus fallere possit; in genere tamen finis, in quo genere nunc adhibetur, constat.

omnibus. Sed propter quod cætera optantur, beatitudinem esse concessimus : quare sic quoque sola quæritur beatitudo. Ex quo ^a liquido apparet ipsius boni et beatitudinis unam atque eandem esse substantiam. Nihil videtur cur dissentire quispiam possit. Sed Deum (20) veramque beatitudinem unam atque idem esse monstravimus. Ita, inquam. ^b Secure igitur concludere licet, Dei quoque in ipso bono, nec usquam alio, sitam esse substantiam,

☞☞☞ METRUM * X.

ARGUMENTUM. — *Philosophia invitât homines perturbationibus obsecratos ad prædictam summi boni notionem, quod hæc non solum sit tenebrarum expers, sed ipsa solis luce præstantior, et placidæ quietis parens.*

Huc omnes pariter venite capti,

^a Evidenter.

^b Certo.

Convenite huc omnes decepti, quos libido mendax, occupans mentes terrestres, constringit vinculis crudelibus. Hic quies laborum erit vobis : hic statio fruens tranquillitate perpetua : hoc unum refugium apertum

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior *Phaleucus* spondeum, dactylum, et tres coreos habet, posterior *Sapphicus* coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos : nisi quod pro *Sapphico*, cuius erat alternare in secundo versu, repetitur *Phaleucus*. Corrigitur fuisse facillimum, sed id forte neglexit auctor, quod atque verus endecasyllabus est.

1. *Huc.*] Ad prædictam summi boni notionem.

1. *Omnes pariter venite capti.*] Pariter intelligi potest jungi vel cum verbo *venite*, ut significetur, *convenite*; vel cum participio *capti*, ut significetur, *similiter decepti* : *captus* enim generatim is dicitur, qui in alterius potestate est : unde *captivus* : speciatim vero is est qui corpori suo morem generis suis ducitur perturbationibus. Virg. iv. *Æneid.*, v. 191 :

Regnorum immemores turpique cupidine captos.

Hinc *libido*, quæ merito dicitur *fallax*, perhibetur *ligare mentes terrenas improbis catenis*. *Libido*, inquam, quæ nihil est aliud quam cogitatio mentis motibus corporeis obsequentis, merito dicitur *fallax*, quia mentem a Deo, qui est prima veritas primaque bonitas, abducens in errorem vitiumque ducit. Eadem libido *ligat mentes improbis catenis*; quia mentem impedit, quominus hæc ad summi boni, quod naturaliter cognoscit appetitque, adeptionem perveniat. *Ad mentes*, quas *libido habitat*, sive ut sæpius auctor noster loquitur, *hebetat*, sunt *terrenæ*; quod terreno corpori obsequantur. 1. Cor. xv. : *Primus homo de terra, terrenus; secundus homo de celo, cælestis. Qualis terrenus tales et terreni : et qualis cælestis, tales et cælestes.*

4. *Hic erit vobis etc.*] Evidens enim summi boni notio, utpote principium cum veritatis tum virtutis, mentem liberabit a procellis errorum, vitiatorumque : unde erit *requies, partus, et asylum*.

7. *Tagus aureis arenis.*] *Tagus* est fluvius Lusitaniæ qui, in Celtiberis ortus, Lusitaniam dividit, et ultra Ulyssiponem, *Lisbonne*, in Oceanum prorumpit. Hic non secus ac *Pactolus* et *Hermus* aureas arenas fertur volvere : unde hic versus :

Aurifer est annis *Tagus*, et *Pactolus* et *Hermus*.

Juvenal. :

Quod *Tagus* et *rutila Pæctolus* volvit arena.

8. *Aut Hermus.*] *Hermus* est fluvius Minoris Asiæ,

Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas habitans libido mentes.

☞☞☞ Hic erit vobis requies laborum,

5 Hic portus placida manens quiete,

Hoc patens unum miseris asylum.

Non quidquid *Tagus* aureis arenis

Donat, aut *Hermus* rutilante ripa,

Aut *Indus* calido propinquo orbi.

10 Candidis miscens virides lapillos,

Illustrant aciem, magisque cæcos

In suas condunt animos tenebras.

Hoc quidquid placet, excitatque mentes,

Infirmis tellus aluit cavernis.

15 ☞☞☞ Splendor, quo regitur vigetque cælum,

Vitat obscuras animæ ruinas.

INTERPRETATIO.

B miseris. Nec Tagus suis arenis aureis, nec Hermus suo littore rutilo, nec Indus, vicinis regioni calidæ : suis gemmis candidis viridibusque illuminant mentes, quin eas magis obsecratos involvunt in suam caliginem. Terra nutrit in suis antris inferioribus hæc corpora, quæ delectant commoventque animos. At vero lumen,

NOTE.

qui juxta *Dorylaum Phrygiæ* civitatem ortus, *Pactolus* junctus *Smyrnæ* campos irrigat, tandemque in *Phocæam* sinum illalitur. Hic etiam aureas arenas trahere fertur : unde Virg. ii. *Georg.*, v. 137 :

Nec pulcher *Ganges*, atque auro turbidus *Hermus*.

9. *Aut Indus.*] *Indus* fluvius Orientis, qui *Indiam* ab occasu definiens, ei nomen dedit : hic autem fluvius, aut saltem tellus, cui nomen dedit, gemmis abundat : quamobrem *Claudius* significatur vestem gemmis contextam *arm.* 8, v. 584, canit :

Asperat *Indus*

Velementa lapis.

Gemmæ porro aliæ sunt candidæ, aliæ virides, aliæ cæruleæ, aliæ alterius coloris, pro varia luminis modificati ratione : unde *Indus* hic dicitur *miscere virides lapillos candidis* : et *Lucret.* l. ii :

Interdum quodam sensu fit, uti videatur
Inter cæruleum virides miscere smaragdos.

11. *Illustrant aciem.*] Nempe mentis.

11. *Magisque cæcos.*] Alludere videtur ad oculos, qui nimio auri, gemmæ, alteriusve corporis lucentis relucens splendore offunduntur, nec non inducta caligine aliquando excæcantur : anrum enim et gemmæ, quamvis multo splendore oculis videantur splendere, mentis nihilominus aciem non illustrant, imo potius inducta perturbationum caligine mentem ita excæcant, ut hanc in obscura terræ, unde hæc corpora eruta sunt, viscera condere videantur ; quatenus mens horum amore capta nil nisi terram cogitat.

15. *Splendor.*] Summum bonum, sive Deus, qui ad Heb. i dicitur *Splendor gloriæ*, et Sap. viii, *candor lucis æternæ*.

15. *Quo regitur vigetque cælum.*] Deus enim non solum corpora, sed mentes omnes creat, conservat et regit. Speciatim vero cælum viget regiturque motu, cuius Deus ita auctor est, ut hic non incipiat continuaturque nisi statutis ab ipso Deo legibus.

16. *Vitat obscuras animæ ruinas.*] Mentis utpote immortalis nulla est ruina, quoad rem spectat, sed duntaxat quoad modum, nimirum cogitationem. Est autem cogitatio mentis ruina tum, cum mens a recta iudicandi et eligendi norma recedens, in errorem et vitium labitur. Vitium mentis nullum sine errore, error nullus sine obscuritate ; quamobrem ruina men-

Hanc quisquis poterit notare lucem,
Candidos Phœbi radios negabit.

236 PROSA XI.

ARGUMENTUM. — *Postquam Philosophia proposuit bonum esse unum, quod omnia, suo quæque modo appetunt, eadem concludit rerum omnium finem esse bonum.*

Assentior, inquam. Cuncta quantum firmissimis nexa rationibus constant. Tum illa : Quam inquit, æstimabis, si ¹ bonum ipsum quid sit, agnoveris ? Infiniti, inquam : si quidem mihi pariter Deum quoque, qui bonum est, continget agnoscere. Atqui hoc verissima, (5) inquit, ratione patefaciam, ² maneat modo quæ paulo ante conclusa sunt. ³ Manebunt, inquam. Nonne, inquit, ⁴ monstravimus ea quæ appetuntur a pluribus, idcirco vera perfectaque ⁵ bona non esse, quoniam a se invicem discrepant, cumque alteri abesset alterum, plenum, absolutumque bonum afferre non posse ? tum autem verum (10) bonum fieri, cum in unum veluti formam, atque efficientiam colliguntur, ut quæ sufficientia est, eadem sit potentia, reverentia, claritas, atque jucunditas : nisi vero unum, atque idem omnia sint, nihil habere, quo inter ex-

^A petenda numerentur ? Demonstratum est, inquam, nec dubitari ullo modo potest. Quæ igitur, cum discrepant (5) minime bona sunt ; cum vero unum esse cœperint, bona sunt : nonne hæc ut bona sint, unitatis fieri adeptione contingit ? Ita, inquam, videtur. Sed omne quod bonum est, boni participatione bonum esse concedis, an mioime ? Ita est °. Oportet igitur idem esse unum, atque bonum simili ratione concedas. 237 ⁴ Eadem namque substantia est eorum, quorum naturaliter non est diversus effectus. Negare, inquam, nequeo. ⁵ Nostine igitur, inquit, omne quod est, tam diu manere atque subsistere, quam diu sit unum ; sed interire atque dissolvi pariter, atque unum esse destitit ? (5) Quoniam modo ? Ut in animalibus, inquit, cum in unum cœunt, ac permanent anima corpusque, id animal vocatur. Cum vero hæc unitas utriusque separatione dissolvitur, interire, nec jam esse animal liquet. Ipsum quoque corpus cum in una forma, membrorum conjunctione, permanet, humana visitur species. At si distributæ, segregatæque (10) partes corporis distraxerint unitatem, desinit esse quod fuerat. Eoque modo percur-

INTERPRETATIO.

quo cælum gubernatur et viget, cavet lapsus caliginosos mentis : quare : quicunque valebit animalvertere hoc lumen, ille negabit radios solis esse æque puros.

^a Si memor prætoriorum, hæc concesseris.

^b Hæc ita erunt.

^c Quod bonum est, id bonitate afficitur.

NOTE.

ita illa obscura est, ut ab hac Lux æterna Deus longius distare, hancque propterea vitare dicatur : unde Deus efficit, ut quos illuminat, hi ejusmodi ruinam etiam vitent.

17. *Hanc quisquis poterit notare lucem.*] Deum qui est summum bonum.

18. *Candidos Phœbi radios negabit.*] Candor, color est omnium luci similissimus : hinc sive corpora sive mentes eo majori candore affici dicuntur, quo majori perfunduntur luce : sicut stella, scriptio, ipsa cogitatio, oratio, Ciceroni, Ovidio dicitur modo magis, modo minus candida. Radii autem solares, quantumvis lucidi videntur : tantum nihilominus non lucent, quantum Deus, qui, Inde Tim. vi, *lucem inhabitat inaccessibilem.*

¹ *Bonum ipsum quid sit.*] Bonum simpliciter, de quo nunc agitur, est summum : id sufficit dixisse semel per toto isto capite.

² *Monstravimus.*] Prosa 9 hujus libri.

³ *Bona non esse quoniam a se invicem discrepant.*]

1. Philosophia proponit, bonum (quo nomine intelligitur summum) esse unum hoc fere modo. Cum inter unum et multa nullum excogitari possit medium, necesse est ut summum bonum sit unum aut multiplex. Atqui summum bonum non potest, esse multiplex : idcirco enim probatum est divitias, potestatem et cætera ejusmodi non habere rationem summi boni, quia sunt multa.

⁴ *Eadem substantia est quorum naturaliter non est diversus effectus.*] Non judicamus de causa nisi per ejusdem effectus : unde quorum non videmus diversos effectus, nullum argumentum habemus, quo judicemus hæc esse res diversas.

⁵ *Nostine igitur, omne quod est.*] II. Philosophia proponit, omnia, suo quæque modo, summum bonum appetere, sic. Cum unum et bonum sint eadem substantia, quidquid appetit unum, illud etiam appetat bonum necesse est. Atqui omnia appetunt unum : siquidem appetunt esse ; ut videre est in animalibus, in plantis, in corporibus inanimatis. Quæ omnia tam

clara proponuntur, ut explicacione nostra non indigeant. Moneo solum duplicem hic distinguendum esse appetitum ; voluntarium unum, alterum naturalem.

Appetitus voluntarius est ipsa mentis cognoscentis voluntas, cujus ita sumus conscii, docente ipso nostræ mentis voluntatisque auctore, majorem ut hujus intelligentiam a nullo homine accipere possimus. Talis est ille appetitus, quo volumus esse beati : talis est iste appetitus, quo, inquit nunc Philosophia, sæpe mortem cogentibus causis quam natura reformidat, mens humana amplectitur ; aut gignendi opus interdum coeret. Sed ait Philosophia, se nunc non de his voluntariis animæ cognoscentis motibus tractare.

Appetitus autem naturalis, est instinctus rei etiam inscie ad ipsius conservationem divinitus impressus. Primum quidem hic appetitus dicitur instinctus : est enim impulsio ; et quælibet impulsio recte dicitur instinctus : cum instinctus dicatur ab *instigando*, hoc ab *instando* ; quod qui instigat, hic instat et urget. Deinde idem appetitus est rei etiam inscie ; quandoquidem in corporibus inanimatis, in quibus nulla potest esse cognitio, locum habet. Præterea hic appetitus divinitus impressus est : non secus ac voluntarius : Deus enim movet omnia. Denique idem appetitus est ad rei conservationem : *Dedit enim divina providentia, ut hic dicitur, creatis a se rebus hanc vel maximum manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter manere desiderent.* Hoc appetitu, ut quodam naturæ principio animalia manere amant. Eodem semper appetunt gignendi opus, quo solo mortalium rerum durat diuturnitas. Hoc appetitu acceptas escas sine cogitatione transigimus. Eodem, in somno spirituum ducimus nescientes. Hoc denique appetitu cuncta quæ sunt, appetunt naturaliter constantiam permanendi, devitant perniciem. Sic in ove, viso lupo, spiritus a cerebro per nervos fluere soliti ad eas declinant ovis partes quæ ad fugam destinantur : in formica vero, viso frumento, idem spiritus deturbantur ad eas formicæ partes, quæ ad capiendam dispositæ sunt.

renti cætera procul dubio patebit subsistere unumquodque, dum unum est: cum vero unum esse desinit, interire. Consideranti, inquam mihi plura, minime aliud videtur. Est ne igitur, inquit, quod in quantum naturaliter agat ^a, relicta subsistendi appetentia, (13) venire ad interitum, corruptionemque desideret? Si animalia, inquam, considerem, quæ habent aliquam volendi nolendique naturam, nihil invenio, quod ^b, nullis extra cogentibus, adiciat manendi intentionem, et ad interitum sponte festinet. Omne namque animal tueri salutem laborat: mortem vero perniciemque devitat. Sed **238** quid de herbis, arboribusque, quid de inanimatis omnino consentiam rebus, prorsus dubito. Atqui non est quod de hoc possis ^c ambigere, cum herbas atque arbores intuearis primum sibi convenientibus innasci locis, ubi quantum earum natura queat, cito exarescere. atque (5) interire non possint. Nam aliæ quidem campis, aliæ montibus oriuntur, alias ferunt paludes, aliæ saxis hærent, aliarum fecundæ sunt steriles arenae, quas si in alia quispiam loca transferre conetur, arescant. Sed dat ^d cuique natura quod convenit, et, ne, dum manere possunt, intereant, elaborat. Quid dicam, quod omnes, velut in terras ore (10) demerso, trahunt alimenta radicibus, ac per medullas robur, corticemque diffundunt? Quid, quod mollissimum quodque, sicuti medulla est, interiore semper sede reconditur, extra vero quadam ligni firmitate tegitur: ultimus autem cortex adversum cœli intemperiem, quasi ^e mali patiens defensor opponitur? Jam vero quanta est naturæ diligentia, (15) ut cuncta semine multiplicato propagentur, quæ omnia non modo ad tempus manendi, verum generatim quoque, quasi in perpetuum permanendi, veluti quasdam machinas esse quis nesciat? Ea etiam quæ inanimata esse creduntur, nonne quod suum est, quæque simili ratione desiderant? Cur enim flammæ quidem sursum levitas (20) vehit, terras vero deorsum pondus deprimit, nisi quod hæc singulis loca, motionesque conveniunt? Porro autem quod cuique consentaneum est, id unumquodque conservat: sicuti ea quæ sunt inimica corrumpunt. Jam vero quæ dura sint, ut lapides, adhærent tenacissime partibus suis, et, ne facile

A dissolvantur, resistunt. Quæ vero liquentia **239** ut aer atque aqua, facile quidem dividendis cedunt, sed cito in ea rursus a quibus sunt abscissa relabuntur. Ignis vero omnem refugit sectionem. Neque nunc nos de voluntariis animæ cognoscendis motibus, sed de naturali intentione tractamus. Sicuti ^f, quod exceptas (3) escas sine cogitatione transigimus, quod in somno ^g spiritum ducimus nescientes. Nam ne in animalibus quidem manendi amor ex animæ voluntatibus, verum ex naturæ principis venit. Nam sepe mortem cogentibus causis, quam natura reformidat, voluntas amplectitur: contraque illud quo solo mortalium rerum durat diuturnitas, (10) gignendi opus, quod natura semper appetit, interdum coeret voluntas. Adeo hæc sui ^h caritas non ex animali motione, sed ex naturali intentione procedit. Dedit enim Providentia creatis a se rebus hanc vel maximam manendi causam, ut quoad possunt, naturaliter inanere desiderent: quare nihil est quod ullo modo queas dubitare, cuncta, (15) quæ sunt, appetere naturaliter constantiam permanendi, devitare perniciem. Confiteor, inquam, ⁱ nunc me indubitato cernere, quæ dudum incerta videbantur. Quod autem, inquit, subsistere ac permanere appetit, id unum esse desiderat, hoc enim ^j sublato, ne esse quidem cuiquam permanebit. Verum est, inquam. Omnia igitur, inquit, (20) unum desiderant. Consensi. Sed unum idipsum monstravimus esse, quod bonum est. Ita quidem. Cuncta igitur bonum petunt: quod quidem ita describas licet, ipsorum bonum esse, quod desideretur ab omnibus. ^k Nihil, inquam, verius excogitari potest. Nam vel ad nihilum ^l cuncta referuntur, et uno, veluti vertice destituta, (25) sine rectore, fluitabunt, aut si quid est, ad quod universa festinent, id erit omnium summum bonorum. Et illa, Nimium inquit, o alumne, lætor: ipsam enim ^m mediæ ⁿ veritatis notam mente fixisti: sed in hoc patuit tibi, quod ignorare te paulo ante dicebas. Quid? inquam. **240** Quis esset, inquit, ^o rerum omnium finis? Id est enim profecto, quod desideratur ab omnibus: quod quia bonum esse collegimus, oportet, rerum omnium finem bonum esse fateamur.

INTERPRETATIO.

^a Fugata suæ conservationis appetitione.

^b Absque ulla causarum exteriorum vi atque violentia.

^c Dubitare.

^d Validius resistens.

^e Respiramus.

D ^f Amor erga semetipsum.

^g Me jam animadvertere tam evidentur, ea de quibus antea dubitabam, ut de his non possim amplius dubitare.

^h Manifestæ.

NOTE.

¹ Nihil verius.] Nam prædictus naturalis appetitus vel est a nihilo, vel est ab aliquo summo rectore, ad quem propterea veluti ad primum principium et ultimum finem revocandus est. Atqui fieri non potest ut iste appetitus sit a nihilo: siquidem nihilum non potest esse ullius rei causa.

² Mediæ veritatis.] Manifeste: sic enim, interprete

Servio. Virgil. II. Æneid., v. 533:

Hic Priamus quanquam in media jam morte tenetur.

³ Rerum omnium finis.] III. Philosophia concludit rerum omnium finem esse bonum et quidem summum: quia quod ab omnibus rebus desideratur id rerum omnium finis est. Atqui ex dictis summum bonum ab omnibus rebus desideratur.

211 METRUM * XI.

ARGUMENTUM. — *Philosophus, inquit Philosophia, unam attentius, consideret mentem: huic summe lumen ingenitum, quod, magistro docente, summæ etiam veritatis possit esse principium.*

Quisquis profunda mente vestigat verum,
Cupitque nullis ille devius falli,
In se revolvat intimi lucem visus,

Qui inquirat veritatem alto animo, idemque optat nullis decipi erroribus, hic revocet lumen interioris aspectus ad suam mentem, et convertens cogitationum longam seriem disponat in circuitum, et instruat mentem habere reconditum in suis thesauris id omne, quod

* Quod dicitur *iambicum*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet sex pedes habet, sæpe imparibus locis spondeum, paribus iambum.

1. *Quisquis.*] *Philosophus*: nam philosophus, spectata nominis interpretatione, is appellatur qui *tota mente vestigat verum*, sapientiæ studiosus. Nimirum inquit Tullius v Tusc., *Phytagoræ ingenium et eloquentiam cum admiratus esset Leon, quæsit ex eo, qua maxime arte conficeret? Ille artem quidem se scire nullam respondit, sed esse philosophum... raras esse quasdam, qui cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiose intuerentur, hos se appellare sapientiæ studiosos id est enim, philosophos.*

1. *Profunda mente.*] Profundum dicitur primum quidem de corpore cujus porro fundus dimensionem terminat: sic profundum pelagus dicimus. Deinde vero propter quamdam similitudinem de ipsa mente, cujus cogitatio penetrans est: sic consilium vocatur profundum a Quintil., decl. 2.

1. *Vestigat verum.*] Verum sive veritas duplex est generis, nempe res, et modus. Res vera est extra, modus verus est intra mentem: unde posterius hoc verum sive veritas definitur potest cogitatio mentis recte percipientis aut judicantis. Agitur autem hic de hoc posterius vero; unde statim dicitur vers. 6 *Animum id suis retrusum possidere thesauris.*

3. *In se revolvat, etc.*] Suam mentem inspiciat: mens enim humana in his quæ naturali lumine cognoscenda sunt, nullum potest habere iudicium verum certumque (quod nunc dicitur verum investigandum) nisi præeunte et regente evidencia quæ nihil est aliud quam cognitio clara et distincta; evidencia autem hæc non ante haberi potest, quam mens seipsam cognoverit: unde illud, nosce teipsum, de quo jam locuti sumus.

4. *Longosque in orbem, etc.*] Habeat cogitationem cogitationis, ipsiusque secundæ cogitationis tertiam cogitationem, et sic deinceps, ita ut fiat veluti circuitus cogitationum: hæc enim solum ratione præcipitatur et præjudicium, quo veritatis inveniendæ impedimenta, vitari possunt.

5. *Animumque doceat.*] Animum docere proprie solius Dei est, a quo animus conditus conservatusque primum informatur: frequentiam tamen meditatione mens humana suas cogitationes attentius cogitans, ipsum etiam animum eo putatur docere, quod, mente veluti Deum interrogante, Deoque eidem respondente, naturale lumen sic diffundatur, ut quod ante latebat, id fugata caligine animadvertatur. Inter alia autem mens nostra, attenta hæc suarum cogitationum meditatione, docetur, se in se possidere thesaurum, quem extra se invenire tentabat: unde additur

5 et 6. *Quidquid extra molitur suis retrusum possidere thesauris.*] *Molitur* dicitur a *mole*: *mole* forte a *μολύνειν, vectibus submovere*: quare quidquid majori sive corporis sive mentis virtute agimus, illud dicimus *moliri*: sic corpore iter, mente insidias; utroque arcem dicimus *moliri*. Mens ergo extra se tum

A

212 Longosque in orbem cogat inflectens motus,
Animumque doceat, quidquid extra molitur,
Suis retrusum possidere thesauris:
Dudum quod atra textit erroris nubes,
Lucebit ipso perspicacius Phæbo.
Non omne namque mente depulit lumen.
213 Obliviosam corpus invehens molem.
Hæret profecto semen introrsum veri,

INTERPRETATIO.

extra se quærit: tum quod jam pridem caligo nigra erroris velavit, id clarius ipso sole fulgebit. Nam corpus, quamvis machina oblivionis parens, non fugavit ex animo omnem lucem. Certe semen veritatis intus manet, quod diffunditur, agente magistro. Quomodo enim in-

NOTE.

B Intelligitur moliri verum, cum spretis suis cogitationibus, subjectam ipsis cogitationibus materiam considerat attentius: quod quidem vitium non est: cum nostra cogitatio, ut pote quæ non est nihili, a rebus exterioribus pendeat, velut effectus a causa, nec vitiosum sit, cognoscendi effecti gratia, causam considerare. Verum cum plura esse possint in causa, quam in effecto, nihil vero in effecto, quod non sit in causa, propterea mens humana, inveniendi veritatem, melius suas cogitationes, quam subjectam cogitationum materiam primum contemplantur: sicque in se, sive suis in thesauris cognoscat, se possidere, quod extra se reperire tentabat: sic inveniet evidenciam sive claram distinctamque cogitationem, qua inventa non solum *atram nubem*, hoc est ignorantiam, erroris causam, fugabit, sed ipsum etiam errorem vitabit. Nimirum.

9. *Non omne mente depulit lumen corpus.*] Homo non est sola mens, neque solum corpus; sed compositio mentis et corporis in sese invicem agentium. hinc corpus sua in mentem actione innatum ipsius mentis lumen non extinguit quidem sed offundit. Non extinguit, inquam: ut enim Dens, huius luminis naturalis auctor, constantissimus est, sic lumen illud tandiu, quandiu mens durabit, duraturum perpetuum est. At offundit: *Corpus enim quod corrumpitur Sapientiæ ix, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*: hinc corpus nunc dicitur.

10. *Obliviosam invehens molem.*] Cujus propositionis explicandæ duplex est modus: alter Platonius et falsus: alter philosophicus et verus. Platonius quidem existimant, omnes hominum mentes, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas fuisse, omnique doctrinarum genere instructas: sed propter aliquod suum crimen in corpora immixtas infelici commercio omnia, veluti hausto oblivionis poculo, oblitæ fuisse, ita ut et corpus oblivionis causa, et mens ipsa deinceps addiscens reminisci dicatur: sed sententia hæc falsa est cum mens humana non prius creata, quam ipsius corporis forma fuerit. Philosophi vero, saltem ii qui præjudicium non ducunt, putant, mentem humanam inter Deum, cujus ipsa est effectus, et corpus, cujus eadem est forma, mediam a Deo quidem statim: ab ortu optimis informari cognitionibus affectibusque de summo bono, sed a corpore adversis cogitationibus ita turbari, his ut ille aut pellantur aut saltem obscurantur: tamen.

D 11. *Hæret semen introrsum veri.*] Semen, illud dicitur ex quo insito aliquid fit: quare semen veri, introrsum sive intra nostram mentem existens, nihil est aliud quam cogitatio, ex qua insita fit verum iudicium: cogitatio autem illa est notio; siquidem iudicium verum non fit nisi ex præcipientibus notionibus: quamobrem si non obstante impetu corporis, in mente nostra supersit semper aliqua notio sive idea, hæret profecto semen introrsum veri: at ejusmodi notio semper superest, ea saltem quam ab ortu divi-

Quod excitatur ventilante doctrina,
Nam cur rogati sponte recta censetis,
Ni mersus alto viveret fomes corde?

13 214 Quod si Platonis Musa personat verum
Quod quisque discit, immemor recordatur.

215 PROSA XII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prænotione Boetii utens, Boetium veluti memorem docet, Deum tanta bonitate et potentia mundum regere, ut omnia, dempto peccato, quod nihil est, ad Deum, facto quodam circuitu, sponte convertantur, nec sit aliquid quod summo hinc bono vel velit vel possit obistere.*

Tum ego, ¹ Platonis ^a, inquam, vehementer assentior: nam me ² horum ^b jam secundo commemoras. Primum, quod memoriam corporea contagione, dehinc cum mœroris mole pressus, amisi. Tum illa, Si superiora, inquit, concessa respicias, ne illud quidem longius (3) aberit, quin recorderis, quod te dudum nescire confessus es. Quid? inquam. Quibus ait illa, gubernaculis mundus regatur. Memini, 214 inquam, me inscitiam meam fuisse confessum; sed quid afferas, licet jam prospiciam, planius tamen ex te audire desidero. Mundum hunc, inquit, a Deo regi paulo

INTERPRETATIO.

terrogati recte responderetis proprio Marte, nisi fomes veritatis menti profundè insitus vigeret? Quod si Musa Platonis dicit verum: quod unusquisque addiscit, hujus reminiscitur ante oblitus.

A ante minime dubitandum putabas. Ne nunc quidem arbitror, inquam; nec unquam dubitandum putabo, (3) quibusque in hoc rationibus accedam, breviter exponam. ³ Mundus hic ex tam diversis contrariisque partibus in unam formam minime convenisset, nisi unus esset qui tam diversa conjungeret; conjuncta vero naturam ipsa diversitas, invicem discors, dissociaret atque divelleret; nisi unus esset qui quod nexuit, contineret. Non tam vero (10) certus naturæ ordo procederet, nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret, nisi unus esset qui has mutationum varietates manens ipse diserneret. Hoc quidquid est, quo condita maudent atque agitantur, usitato cunctis vocabulo Deum nomino. Tum illa, Cum hæc, inquit, ita sentias, parvam (15) tibi restaret operam puto, ut felicitatis compos, patriam ^c sospes revisas: sed quæ proposuimus, intueamur. ⁴ Nonne in beatitudine sufficientiam numeravimus, Deumque beatitudinem ipsam esse concessimus? Ita quidem. Et ad mundum igitur, inquit, regendum nullis extrinsecus adminiculis indigebit: alioquin si quo egeat, plenam (20) sufficientiam non habebit. Id, inquam, ita est neces-

^a Citato versu 15 metri superioris.

^b Hæc iterum in meam memoriam revocas.

^c Incolumis.

NOTÆ.

nitos accepimus, ab eo et de eo quod est; nimirum Deo: hinc verum iudicium excitatur ventilante doctrina, quatenus, Magistro momento, naturale illud lumen instar ignis aura commoti, paulo longius diffunditur. Seneca epim gerunt, quæ admonitione excitantur, non aliter quam scintilla flatu levi adjecta ignem suum explicat.

13. *Cur rogati, etc.*] Cur quicumque litteris operam non dedistis, interrogati de iis quæ vulgo vocantur axiomata, ut an totum sit sua parte majus? ut alteri faciendum quod tibi fieri non vis? recte responderetis? sic Socrates et Plato feruntur, pueros de mathematicis interrogasse, quibus pueri, ceu periti, responderint.

14. *Ni mersus, etc.*] Nisi in mente ipsa quædam præesset notio, quæ sit veluti fomes et materia hujus veri rectique iudicii: quod enim in mente ejus, qui cæcus natus est, nulla præsit talis colorum notio sive idea, ideoque frustra ejusmodi cæcum docebis frustraque interrogabis de coloribus, nunquam verum rectumque de his feret iudicium. Propterea logici docent, in omni methodo semper fieri progressum a notioribus ad minus nota.

[5. *Platonis musa.*] Non approbat quidem Philosophia sententiam Platonis, in hoc quod docuerit, mentes humanas conditas fuisse, antequam hæc conjunctæ fuerint cum corporibus; siquidem id naturali lumine cognosci non posse videtur: sed in hoc quod putaverit, cognitionem philosophicam ita ab innata oriri, ut philosophica nihil aliud sit quam modus innatæ, sive innata modificata: quemadmodum appetitio libera divitarum, nihil aliud est quam modus necessaria appetitionis circa bonum generatim. Propterea

⁴ *Platonis vehementer assentior.*] Prædicta Platonis sententia de recordatione in duobus versatur. Alterum est mentes humanas, antequam hæc corporibus jungerentur, fuisse conditas et rerum omnium doctrina præditas: sicut Aristoteles ait in de Gen. Alterum,

easdem mentes propter suum cum corporis commercium præterite suæ doctrinæ oblitus fuisse, donec suo magistrorumque labore discentes antiquæ suæ eruditionis veluti memores recordarentur. Primum quibusdam etiam Christianis placuit, ut Origeni: sed refutatur cum epist. Leonis 1 ad Turibium Asturicensem episcopum, tum concil. Bracharensi 1, c. 6. Alterum vero a Boetio potuit approbari, quatenus mens humana in omni methodo semper a notioribus ad minus nota progreditur, ita ut quæcunque notio recens habeatur, illa sit alicujus prænotionis modus: quemadmodum quælibet nova appetitio priorissemper est appetitionis modus. Et certe cum cogitatio sit ipsa mentis humanæ vita, cumque mens eadem non puterit creari nisi vitæ participes, consequens videtur mentem humanam a primo suo ortu prædictis cogitationibus, generali scilicet notione et appetitione summi boni, affectam fuisse.

² *Horum commemoras.*] Quasi dicat; horum memoriam commemoras: hæc enim dantaxat lege verba recordationis grammaticis dicuntur genitivum regere.

³ *Mundus hic.*] I. Boetius probat mundum a Deo regi hoc argumento, Cum contrariorum aut nullus, aut brevis, aut saltem inæquabilis esse debeat concursus, si mundus sit perpetuus æquabilisque contrariorum concursus, ut revera est, necesse est ut mundus regatur a Deo, a quo illa contraria conjungantur, conjuncta contineantur, contentaque suis quælibet officiis dententur.

⁴ *Nonne in beatitudine.*] II. Philosophia utens prænotione Boetii ipsum Boetium docet, bonitatem esse veluti clavum atque gubernaculum quo mundana machina regatur: sic autem videtur argumentari. Cum summum bonum, utpote sibi sufficiens, alieno presidio non indigeat ad aliquid molliendum, cumque Deus sit summum bonum, Deus alienæ opis non indigus, per se solum adeoque per suam bonitatem faciat necesse est, quod ab ipso sit. Si ergo mundus a Deo regatur, ut regi fateris, mundus divina bonitate regatur necesse est.

sarium. Per se igitur solum cuncta disponit. Negari, inquam, nequit. Atqui Deus ipsnm bonum esse monstratus est. Memini, inquam. Per bonum igitur cuncta disponit: si quidem per se regit omnia, quem bonum esse concessimus; et hic est veluti quidem clavus atque gubernaculum, (25) quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur. Vehementer assentior, inquam, et id te paulo ante dicturam, tenui licet suspicione, prospexi. Credo, inquit: jam enim, ut arbitror, vigilantius ad cernenda vera oculos ^a deducis: sed quod dicam non minus ad ^b contuendum patet. Quid? inquam. ^c Cum Deus, inquit, omnia bonitatis clavo gubernare jure credatur, eademque omnia, sicuti docui, ad bonnm naturali intentione festinent, num dubitari potest, quin voluntarie regantur, seque ad disponentis ^e nutum, veluti convenientia, temperataque rectori, sponte (3) convertant? Ita, inquam, necesse est: nec beatum regimen esse videretur; siquidem detractantium jugum foret, non obtemperantium salus. Nihil est igitur, quod naturam servans, Deo ^d contraire conetur. Nihil, inquam. ^e Quid si conetur, ait, non tandem proficiet quidquam adversus eum, quem ^e jure beatitudinis potentissimum esse concessimus? (10) Prorsus, inquam, nihil valerit. Non est igitur aliquid

A quod summo huic bono vel velit vel possit obsistere. Non, inquam, arbitror. Est igitur, inquit, summum bonum, quod regit cuncta fortiter, suaviterque disponit ^f. Tum ego, Quam, inquam, me non modo ea, quæ conclusa est, summa rationum, verum multo magis hæc (15) ipsa verba ^g, quibus uteris, delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat. Accepisti, inquit, in fabulis lacescentis cœlum ^h Gigantes: sed illos quoque, uti condignum fuit, benigna fortitudo ⁱ deposuit. Sed visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione ⁱ pulchra quædam veritatis scintilla ^j dissiliet. j Tuo, inquam, arbitratu. Deum, inquit, esse ^k omnium potentem nemo dubitaverit. l Qui quidem, inquam, mente consistat, nullus prorsus ambigat. Qui vero est, inquit, omnium potens, nihil est quod ille non possit. Nihil, inquam. Num igitur Deus facere (3) malum potest? Minime, inquam. ^m Malum igitur, inquit, nihil est, cum id facere ille non possit, qui nihil non potest. Ludisne, inquam, me, ⁿ inextricabilem labyrinthum rationibus texens, quo nunc quidem, qua egrediaris, introeas; nunc vero qua introieris, egrediare: an mirabilem quemdam divinæ simplicitatis orbem complicas? (10) Etenim paulo ante a beatitudine incipiens, eam

INTERPRETATIO.

^a Mentis.^b Prospicere potest.^c Voluntatem.^d Adversari.^e Quia beatitudo est.^f Ut dicitur Sapientiæ viii.^g Utpote sacri textus.^h Deturbavit.ⁱ Velut ex mutuo corporum duriorum attritu.^j Ut voluerit.^k Omnipotentem.C ^l Hac de re nemo mente prædicta dubitabit.

NOTÆ.

¹ Cum Deus omnia bonitatis clavo.] Ex prædicta propositione inferit Philosophia, omnia voluntarie et sponte regi: quia quæcunque summo bono sive bonitate reguntur, hæc voluntarie et sponte reguntur: eum omnia ad bonum naturali intentione festinent. Sed omnia summo bono sive bonitate reguntur: siquidem Deus, a quo omnia reguntur, et summum bonum sunt una eademque res.

² Quid si conetur.] Quin etiam quod summum bonum sit potentissimum, quodque omnia summo bono regantur, propterea omnia etiam summa potestate reguntur: adeoque, ut nihil est quod velit, nihil etiam est quod possit obsistere Deo rectori, sive summo huic bono. Hinc illud Sapientiæ viii: Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter: quæ verba nunc retulit Philosophia, estque unica sacri textus auctoritas, quam in toto hoc opere adhibuerit disertis verbis. Nec mirum: Philosophia, enim lumine duntaxat naturali nititur: quanquam Boetium hæc Sapientiæ, Verba delectant, ut tandem aliquando stultitiam magna latrantem sui pudeat: stultitia enim non instar sapientiæ, quidquid illa jactitet, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter:

³ Gigantes] Fabulantur Gigantes homines fuisse ab irata tellure procreatos in eorum perniciem; hinc eo usque crevisse feruntur, ut congestis montibus cœlum armis invadere tentarent. Jovemque et superos de sui sedibus deturbare. Sed addunt hos in campis Phlegæis cum diis congressos partim Jovis fulmine, partim Apollinis et Dianæ telis confixos cecidisse, aliosque sub Ætna monte, alios sub Mycone et Lycopara insulis sepultos esse: nonnullos etiam in Tartarum detrusos impietatis suæ pœnas luere. Ovid. i Metam.:

Neve foret terris securior arduus æther
Affectasse ferunt regnum cœlestis Gigantes
Attaque congestos struxisse ad sidera montes.

Vide si placet Claudiani Gigantomachiam cum notis doctissimi Pylrthonis, qui ut in omnibus ingenuis artibus, sic in Poetica ita versatus est, ut de quacunque re nata tam stricta quam soluta oratione dicere semper sit paratissimus; dignissimus propterea, cui, ad usum serenissimi Delphini, cura explicandi Claudiani fuerit commissa.

⁴ Malum nihil est.] III. Philosophia addit, malum nihil esse quod Deus, qui hic dicitur mens omnipotens, malum facere non possit. Scilicet philosophis distinguitur materia et forma mali. Materia est ipsa voluntas sive potius mens volens, quæ certe aliquid est: forma vero, uti loquuntur, est privatio sive negatio; hoc est ipsa voluntas quatenus non tendit ad Deum, ad quem debet tendere. Nemo ergo, inquit S. Aug. l. xii de Civ. Dei, cap. 7, querat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens: qui nec illa effectio est sed d'fectio, deficere namque ab eo quod summe est, ad id quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam. Causas porro defensionum istarum, cum efficiens non sint, ut dicit, sed deficientes, velle invenire, tale est ac si quispiam velit videre tenebras vel audire silentium.

⁵ Inextricabilem labyrinthum.] Labyrinthus locus est tantis viarum ambagibus inflexus, ut altera alteram excipiente, ingressus egredi nescias: unde vocatur inextricabilis, quod in eum si quis improperet, sine glomere lini exitum invenire nequeat. Similitudine autem hinc accepta, oratio aut quælibet alia res, unde sese expedire sit difficilimum, vocari solet, ut nunc oratio philosophica vocatur, labyrinthus inextricabilis.

summum bonum esse dicebas, quam in summo Deo sitam loquebare : ipsum quoque Deum summum esse bonum, plenamque beatitudinem disserebas : ex quo neminem beatum fore, nisi qui pariter Deus esset, quasi munusculum dabas. Rursus ipsam boni formam, Dei ac beatitudinis (15) loquebaris esse substantiam : ipsumque unum id ipsum esse bonum dicebas, quod ab omni rerum natura peteretur : Deum quoque bonitatis gubernaculis universitatem regere disputabas, volentiaque cuncta parere, nec ullam mali esse naturam : atque hæc nullis extrinsecus sumptis, sed altero ^b ex altero fidem trahente, insitis, domesticisque probationibus ^c explicabas. Tum illa, Minime, inquit, ludimus; remque omnium maximam Dei munere, quem dudum deprecabamur, exegimus. Ea est enim divinæ forma substantiæ, ut neque in externa dilabatur, nec in se externum aliquid ipsa suscipiat; sed, sicut de ea Parmenides (3) ait : *Ἄνθρωπον εὐκλείδου σφαιρᾶς ἐναλίχμου ὄγκου*, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobilem ipsa conservat. Quodsi rationes quoque non extra petitas, sed intra rei, quam tractabamus, ambitum collocatas agitavimus, nihil est quod admirare, cum Platone ^d sanciente didiceris, cognatos, de quibus

A loquimur, rebus oportere (10) esse sermones.

250 METRUM * XII.

ARGUMENTUM. — *Quam primum habes summi boni notitiam felix, inquit Philosophia, hanc infelix amittis, inspecta terra : sicut Orpheus, conversis ad inferos luminibus, conjugem carmine emptam perdidit.*

Felix, qui potuit boni

Fontem visere lucidum :

Felix, qui potuit gravis

Terræ solvere vincula.

3 251 Quædam funera conjugis

Vates Threicius gemens,

Postquam flebilibus modis

Silvas currere mobiles,

Amnes stare coegerat,

10 Junxitque intrepidum latus

Sævis cerva leonibus,

Nec visum timuit lepus

Jam cantu placidam canem,

Cum fragrantior intima

15 Fervor pectoris ureret,

Nec qui cuncta subegerant,

Mulcerent dominum modi,

INTERPRETATIO.

Ille est felix qui potuit videre fontem luminosum boni, felix item qui potuit se expedire a laqueis corporis ponderosi. Olim Orpheus, poeta Thracicus, defrens mortem suæ uxoris, postquam carmine tristi coegit arbores motas currere, et flumina stare immota; postquam eodem carmine cerva sociavit leonibus diris latus suum impavidum, neque lepus metuit canem aspectum,

NOTE.

^a Obedire.

^b Alterum probante.

^c Divinum numen est simile moti spheræ undique rotundæ.

^d In *Timæo*, ubi sermones, inquit, iis rebus, quarum nuntii et interpretes sunt, cognatione atque affinitate quadam conveniant.

¹ *Ἄνθρωπον*, etc.] Hoc est, *divinum numen est simile moti spheræ undique rotundæ*; ut sicut huic spheræ, sic Deo nihil possit addi vel detrahi, illæsa ejus natura, et idea.

* Quod dicitur *Glyconium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet spondeum et duos dactylos habet.

1 et 2. *Felix qui potuit boni fontem visere lucidum.*] Id est, *Deum*. Primum enim Deus est *fontis boni*: quandoquidem ex dictis Deus est summum bonum. Deinde fons ille boni Deus, est *lucidus* sive lumen emittens: Deus enim non cognoscitur nisi lumine, quod Deus ipse menti cognoscenti dederit. Postremo *felix* est, qui notione Dei præditus est: quia notio illa Dei aut felicitas est aut saltem origo cujuscunque cogitationis, in qua felicitas versari possit: cum felicitas sit cogitatio mentis Deo sive summo bono constanter adherentis: unde

3 et 4. *Felix qui potuit gravis terræ solvere vincula.*] Id est *corporis humani*. Primum enim corpus humanum *terra* est, quod ex terra tanquam ex sua materia factum fuerit, Eccli. x. *Quid superbit terra et cinis?* Deinde idem corpus est *grave*, quod suo pondere mentem ad ima deprimat, Sapientiæ ix, *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam*. Præterea sua sunt corporis istius vincula, quibus mentem constringat, videlicet perturbationes, aut Roman. vii, *Infelix homo, quis ne liberabit de corpore mortis hujus?* Denique nemo aut felix, quam hæc vincula solverit: siquidem prædicta Dei cogitatio, in qua felicitas versatur, his vinculis veluti totidem contrariis impeditur, Sapientiæ ix: *Terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*.

6. *Vates Threicius.*] *Orpheus Thracæ*. Hic Apollinis et Calliopes filius, lyram a patre Apolline, aut a Mer-

curio acceptam ita suaviter impellebat, illius ut cantus silvas et saxa movere; lumen cursum inhiberet; ferasque reddere mitiores dictus fuerit. Euridicen habuit uxorem, quæ cum Aristæum illius amore captum per avia fugeret, serpentis morsu læsa interit, quod maritus ægerrime ferens inferos adiit, inferosque tyrannos suo carmine ita demulsit, ut illi uxorem reddiderit, ea tamen lege, ut Orpheus non prius intueretur uxorem, quam ad superos redissent: quam legem cum Orpheus nimio amore correptus non observasset, Euridice iterum mortua ad inferos rediit. Hæc fabula nunc eleganter describitur: sed a Virgilio prius descripta fuerat iv *Georg.*, v. 434 et seqq. Hic Orpheus dicitur suis carminibus vicisse primum corpora, deinde mentes: corpora quidem iam inanimata, quorum quietem motu, et motum quiete mutavit, quam animata, nimirum bestias, quibus ut crudelibus mansuetudinem, sic timidis inspiravit generositatem; mentes vero infernas.

16. *Nec qui cuncta subegerant, mulcerent dominum modi.*] Hoc est: carmina quæ omnia vicerant, non vincebant ipsum Orpheum horum carminum auctorem: sive quia major erat illius dolor, sive etiam quia, ut loquuntur philosophi: *Ab assuetis non fit passio*. Scilicet nullum corpus sentimus, nisi quatenus hoc, organum sensiferum, vel potius quasdam hujus organi particulas movet. Corpora autem, quæ rarius sensui obijciuntur, hanc prædicto organo mutationem inferre possunt: quæ vero sensui sunt obvia, hæc organi ejusdem particulas a primo concursu, eo omni quo poterunt, modo ita mutaverit, ut solas resistentes, quarum ope nequaquam sentimus, particulas reliquerint: hinc nativum cordis nostri calorem, nostrique corporis, imo et vestis consuetæ pondus sensu non percipimus.

- 252 Immiteis superos querens,
Infernas adiit domos.
20 Illic blanda sonantibus
Chordis carmina temperans,
Quidquid præcipuis deæ
Matris fontibus hauserat,
Quod luctus dabat impotens,
25 Quod luctum geminans amor,
Dellit, Tænara commovens,
Et dulci veniam prece
253 Umbrarum dominos rogat.
Stupet tergeminus novo

- A 30 Captus carmine janitor.
Quæ sontes agitant metu
Ultrices scelerum deæ
Jam læstæ lacrymis madent.
Non Ixionium caput
33 Velox præcipitat rota,
Et longa site perditus
Spernit flumina, Tantalus,
Vultur dum satur est modis,
Non traxit Tityi jecur.
40 Tandem, vincimur, arbiter
Umbrarum miserans ait :

INTERPRETATIO.

tunc placatum eodem carmine, cum flamma amoris ardentior consumeret interiora præcordia hujus vatis, nec carmina, quæ vicierant omnia, pacarent auctorem sum hic, questus superos crudeles, penetravit ades infernas. Illic componens cantus suos cum fidibus citharæ blandæ sonantibus promittit gemens quidquid hauserat ex fontibus præstantibus divinæ Calliopes suæ matris, et quidquid dolor effrenatus amorque dolorem duplicans suppeditabat, excitans aditum inferorum, oratuque sua-

48 et 49. *Immities superos quasi infernas adiit domos.* Poetæ ponunt duplex genus deorum, superos scilicet et inferos, quorum si priores videant inexorabiles, ad posteriores confugiunt. Virg. vii. Æneid. v. 312 :

Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.

ita finxit hic vates : sed ad majorem sequentium intelligentiam, necesse est novisse quomodo inferi describantur a poetis : sic autem describuntur a Virgilio, vi Æn., v. 273, 1° ante ipsum inferorum vestibulum et in primo aditu luctus et curæ vindices jacent, habitantque morbi, senectus, metus, fames, egestas, mors, labor, somnus frater mortis, mala mentis gaudia, bellum, furia et discordia ; 2° in medio eorumdem vestibulo nimis magna et umbrosa explicat ramos et frondes, sub quibus inania sunt somnia ; 3° ad portas eorumdem stabulant Centauri, Scyllæ bifformes, Briareus centum manibus instructus, Hydra Lænæ bellua, Chimæra ignivoma, Gorgones, Harpyæ, et umbra tricorniporis Geryonis ; 4° inde incipit iter ad Acherontem fluvium, qui in Cocytum arenas exonerat : has fluminum aquas servat vector Charon, senex quidem, sed crudus adhuc, qui relictis inhumatis, sepultos transportat ; 5° trans fluvium canis est triceps, dictus Cerberus quasi *χρησέρος, carnivorius* ; 6° undique occurrunt qui dignas criminibus pœnas luunt : ut Tityus, qui quod Latonæ vim parasset, ab Apolline sagittis interfectus, et ab vulture, renatis fibris, æternum corroditur : Ixion, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ alligatus perpetuo convertitur : Pirithous, qui quod Proserpinam ex inferis rapere voverit, tum timore saxi imminentes, cum fame mediis in epulis conficitur : Sisyphus, qui latrociniis infamis saxum ingens volvit, etc.

20. *Blanda sonantibus.] Blanda sonans dicitur ; sicut a Virgilio ix Æn., v. 125, dicitur *rauca sonans*, intelligendo *negotia*, modo loquendi auctoris, sed præsertim poetis usitato ; vocatur *ellipsis*.*

22. *Præcipuis deæ matris fontibus.] Calliopes, quæ habetur, 1° dea, 2° mater Orphei, 3° regina musarum quibus fontes Castalii sunt sacri.*

24. *Luctus impotens.]* Quod mentem impotentem reddat : sic lætitia a Cicerone, v. Tusc., vocatur impotens.

26. *Tænara commovens.] Aditum inferorum : nam Tænarus, vel Tænarum, unde plural. Tænara, quod-*

B *vi possit veniam a principibus tenebrarum.* Tum Cerberus ostiarius triceps, captus cantu inauditio admiratur. Deæ vindices criminum, quæ timore concutiunt nocentes, tristes hancet fletibus. Rota præceps non rapit caput Ixionis, Tantalusque siti longa confectus temnit aquas. Vultur carmine satiatus non laetavit jecur Tityi. Denique tyrannum inferorum miserus dixit : superamur : damus marito sociam uxorem acquisitam suo cantu : at conditio restringat munera ; ne scilicet liceat illi con-

NOTÆ.

dam est Peloponnesi promontorium, quo Messeniacus a Laconico sinu dividitur. Illic non solum urbs et sinus, sed antrum etiam, quod aditum inferorum fabulantur, hoc eodem nomine donantur. Unde Virg. iv Georg., v. 467, de ipso Orphee locutus canit :

C Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adit, regemque tremendum
Nesciaque humanis precibus manescere corda.

28. *Umbrarum dominos.] Principes inferorum : sive quia hic nihil est luminis, sive etiam quia dominantur mentibus defunctis, quæ non raro dicuntur *umbræ*.*

29. *Tergeminus janitor.] Cerberus canis, qui, inquit Apuleius, l. vi Metam., prægrandis trijugo et satis amplo capite præditus, et ante ipsum limen et atra atria Proserpinæ semper excubans servat vacuam Ditis domum.*

32. *Ultrices scelerum deæ.]* Vulgo *Eumenides*, *χαριτιπράσσει*, quod minime benevolæ sint : *εὐμενής* enim *benevolus* significat : sic *Parcæ* vocantur, quod minime parcant.

33. *Jam læstæ lacrymis madent.]* Usque adeo magna est vis carminum Orphei ; utpote quibus Eumenides flecti nesciæ, tanta commiseratione commoventur, ut illis plurimæ lacrymæ manare videantur : sic sistitur Ixionis rota : sic Tantalus famis sitiisque oblitus nec poma carpere, nec aquas potare curat : sic vultur non vellicat jecur Tityi.

34. *Non Ixionium caput.]* De Ixionis supplicio jam diximus. Ovidius :

Volvitur Ixion et se sequiturque fugitque.

36. *Site.]* Pro siti : sicut dicitur *mare pro mari* : ait mare vates : dubito utrum alius Latine sciens dixerit *sile* : quanquam legatur *vespere et vesperi* ; tempore et tempori ; luce et luci : igne et igni in ablativo.

37. *Tantalus.]* Tantalus Agamemnonis et Menelai, qui propterea *Tantalidæ* dicuntur, avus, quod inquit, filium membratum discerptum diis manducandum apposuerit, propositis pomis aquisque sibi inaccessis, fame sitiique perpetuis cruciatur.

40. *Arbiter umbrarum.] Pluto.* Saturnus enim ex Ope conjuge tres habuit filios, nempe Jovem, Neptunum et Plutonem, qui mundi imperium partiti sunt, Jovi cœli, Neptuno maris, Plutoni inferorum imperium obtigit.

Donamus comitem viro
Emptam carmine conjugem :
Sed lex dona coerceat,
45 Ne, dum Tartara liquerit,
Fas sit lumina flectere.
Quis legem det amantibus?
Major lex amor est sibi.
Heu! noctis prope terminos
50 Orphens Euridicen suam

A Vidit, perdidit, occidit.
Vos hæc fabula respicit,
Quicunque in superum diem
Mentem ducere quæritis.
55 Nam qui tartareum in specus
Victus lumina flexerit,
Quidquid præcipuum trahit,
Perdit, dum videt inferos.

INTERPRETATIO.

vertere oculos, postquam egressus fuerit ex inferis. Quis imponat legem amantibus? amor ipse sibi est major lex. Heu! non procul a finibus umbrarum Orpheus vix respicit suam uxorem Euridicen, cum illam amisit exspectantibus. Hæc fabula spectat vos, quicumque vultis

attollere animum ad Deum supremum lumen: quicumque enim fatiscens converterit oculos ad infernas cavernas, hic dum respicit loca inferna, amittit quidquid habet præcipuum cogitationis.

NOTÆ.

44. *Lex dona coerceat.*] Princeps tenebrarum nihil voluptatis concedit, nisi sub conditionibus, quæ aut nou possunt, aut non debent impleri. Sic Matth. iv Christo ostendit omnia regna mundi et gloriam eorum, et dicit: Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris, me.

52. *Vos hæc fabula respicit.*] Fabula est exemplum fictum ad persuadendam veritatem: propterea, auctore Varrone, theologia antiquis, alia erat physica, alia fabulosa: illa naturalibus, hæc commentitiis effectis, quod de diis credendum videbatur, persuadebat. Nimirum quanto obscurior et inventu difficilior veritas his velata, tanto magis inventa placet, huicque

B propterea ardentius mens adhæret: 255 hinc in sacro textu frequentes sunt *parabolæ* apologis similes: hinc Horatius l. i Satyr., sat. i:

Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? imutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians, et tanquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.

Ut ergo Orpheus, dum inferos respicit, perdit conjugem, qua empta videbatur felix; sic præcipiti rerum caducarum cogitatione, ipsa summi boni cogitatio aut exstinguitur, aut extinctæ similis obscuratur.

LIBER QUARTUS.

556 PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Boetium mirantem, quod Deo mundum regente non solum mala sint et impunita, sed virtus et præmiis careat, et sceleratorum pedibus subjecta calcetur, docet Philosophia, nec vitia sine pœnis, nec virtutem sine præmio esse.*

Hæc cum Philosophia, ¹ dignitate vultus, et oris gravitate servata, leniter suaviterque cecinisset, tum ego, nondum ² penitus insiti mœroribus oblitus, intentione dicere adhuc aliquid parantis ³ abrupti. 257 Et o, inquam, ² veri prævia luminis ⁴, quæ usque adhuc tua fudit oratio, ⁴ cum sui ³ speculatione

C divina, tum tuis rationibus invicta patuerunt; eaque mihi, et si ob injuriæ dolorem nuper oblita, non tamen antehac prorsus ignorata dixisti. Sed ea ipsa est vel maxima ⁴ nostri (5) causa mœroris, quod cum rerum bonus rector existat, vel esse omnino mala possint, vel impunita prætereant. Quod solum quanta dignum sit admiratione, profecto consideras. At huic aliud majus adjungitur: nam imperante florenteque nequitia, virtus non solum præmiis caret, verum etiam sceleratorum pedibus subjecta calcatur, et in locum (10) facinorum supplicia luit. Quæ fieri ⁵ in

INTERPRETATIO.

^a Interius.
^b Interpellavi.

^c Philosophia.
^d Et clara et certa.

NOTÆ.

¹ *Dignitate vultus et oris gravitate servata.*] Cum enim homo suas significaturas cogitationes, non modo lingua, sed etiam oculis, fronte, nutu, gestu, cæterisque ejusmodi sic loquatur, ut pro diversis horum omnium modis diversas et loquentis sui significet, et audientis alterius excitet cogitationes: propterea Philosophia humanam formam induta aptis illis signis veritatem feliciter persuadet, in quo differt a *musis poeticiis*, quas supra vocavit *meretriculas usque in exitum dulces*, quæque quod alio vultu loquantur, alias etiam commoveant in auditoribus cogitationes.

² *Veri prævia luminis.*] *Philosophia*, quæ quod sit cognitio clara et distincta adeoque errori non obnoxia, ipsa verum lumen est; sed quod attendenti lumen luminis sit origo, propterea eadem Philosophia dicitur *veri luminis prævia*. Nisi dicas, *verum lumen*

D hic appellari illud, quo mens sperat, ruptis ipsius corporis nexibus, aliquando frui: hoc enim lumen lumine philosophico prævenitur.

³ *Speculatione.*] *Speculatio*, vox minus Latina videtur.

⁴ *Nostri causa mœroris.*] Ut summa animi lætitia perfunditur ille, qui ex quibusdam principiis positis, conclusiones, quas aliunde scit esse verissimas, improviso colligit; sic tristitia afflictor, quid quod experientia probatur, cum suis non potest conciliare principiis: ut enim prius a lumine, quod amamus; sic posterius a tenebris, quas odio habemus, oritur.

⁵ *In regno scientis.*] Si Deus non sciret omnia; aut si sciens, non posset omnia; aut si sciens et potens, sola bona non vellet, nihil mirum, quod mala essent: hæc enim aut scientiam præterire, aut potentiam su-

regno scientis omnia, potentis omnia, sed bona tantummodo volentis Dei, nemo satis potest nec admirari, nec conqueri. Tum illa, [†]Et [†]esset, inquit, infiniti [†]stuporis, omnibusque horribilibus monstris, si, uti tu existimas, in tanti veluti patrifamilias dispositissima domo, vilia vasa coleretur, (13) pretiosa sordescerent : [†] sed non ita est. [†]258 Nam si ea quæ paulo ante conclusa sunt, [†]c inconvulsa servantur, [†]3 ipso, de cuius nunc regno loquimur, auctore cognosces, semper quidem potentes bonos esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles; nec sine pœna unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes; (5) bonis felicia, malis semper infortunata contingere, multaque id genus, quæ sopitis querelis firma te soliditate corroborarent. Et quoniam veræ formam beati-

A tudinis me [†]d dudum monstrante vidisti, quæ etiam sita sit agnovisti, decursis omnibus, quæ præmittere necessarium puto, [†]4 viam tibi, quæ te [†]e domum revehat, ostendam.⁵ Pennas (10) etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affligam, ut perturbatione depulsa, [†]6 sospes in patriam, [†]7 meo ductu, mea semita, meis vehiculis revertaris.

259 METRUM PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Me juvante, inquit Philosophia, mens humana res omnes creatas transcendens pervenit ad Deum; quo cognito, conversa ad terras hic videt etiam principes exulare.*

Sunt etenim pennæ volucres mihi,

Quæ celsa conscendant poli :

Quas sibi cum velox mens induit,

260 Terras perosa despicit,

INTERPRETATIO.

B Nam ego habeo alas celeres, quæ ascendant loca sublimia cœli, quas ubi mens prompta sociavit sibi, hæc odio habens terras, eas contemnit; transcendit orbem aeris vasti; cernit nubes post se; et transgreditur fastigium ignis, qui calet motu rapido ætheris; quoadusque

NOTÆ.

^a Philosophia.

^b Summæ admirationis.

^c Constant.

^d Jam.

^e In patriam caelestem.

perare, at voluntatem divinam consequi viderentur; sed quod Deus nec ignarus, nec impotens mala, quæ odio habet, permittit, hoc mirum.

[†]4 *Esset infiniti stuporis.* Stupor est vehemens admiratio, qua qui afficitur, hic spiritibus cohibitis, voce motuque omni, instar stîpitis vel trunci privatur. Virgil. II *Æn.*, v. 774 :

Obstupni steterantque comæ et vox faucibus hæsit.

Cui favet interpretatio nominis : stupor enim et stupere a stipes videtur dici : unde in antiquis Virgilii Horatii, Terentii, aliorumque libris legebatur *stîpet*, et *obstîpuit*.

[†]2 *Sed non ita est.*] Nam virtus nunquam est sine suo præmio, nec vitium sine suo supplicio, sicut ex dictis manifestum est.

[†]3 *Ipsa, de cuius regno loquimur, auctore.*] Deo docente : tum autem Deus hominem docet, cum mente præjudicis exuta ipsæ duntaxat mentis cogitationes attentius considerantur; quod ut sciat Deus tunc interrogatur, sic solus menti interroganti respondeat.

[†]4 *Viam tibi quæ te domum revehat ostendam.*] Homini cognoscendi suum ultimum finem, nihil superest quam ut cognoscat modum, quo ad ejusmodi finem pervenire possit : Matth. vi : *Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus.* Quare cum Philosophia jam docerit ultimum hominis finem, instituti ejus ratio postulat, ut de modo hujus finis consequendi tractet : quod nunc vocatur *via*, quæ domum revehat : propterea promittit pennas.

[†]5 *Pennas affligam.*] Cogitationes videlicet, quibus si mens bene utatur, eadem his veluti pennis, hinc quidem præjudicia veritati contraria fugare, inde vero ad veritatem ipsam pervenire poterit.

[†]6 *Sospes.*] *Salvus et incolumis* : Sospes enim dicitur, cui vires sint quolibet uœandi et remeandi.

[†]7 *Meo ductu, mea semita, meis vehiculis.*] Philosophica cognitio recte dicitur *dux*, semita et vehiculum, quibus homo sospes ad Deum, unde egressus fuit, regrediatur. Est quidem *dux*, quia hac utpote ingenita præœunte mens ad judicandum ducitur. Est *semita*, quia sicut in ea clare et distincte comprehensum, sic judicandum. Est *vehiculum*, quia hac mens veluti constricta ita rapitur, ut penes eam non sit contrarium sentire. Propterea eadem Philosophia nunc canit.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior dactylicus quatuor primos

versus heroici pedes habet; posterior iambicus quatuor pariter pedes, sæpe locis imparibus spondeos, paribus iambos.

1. *Sunt pennæ mihi.*] Pennæ, sunt avium partes, quibus aves in aera subvectæ sua repetunt loca : unde propter quamdam similitudinem pennæ tribuuntur sagittis, navibus, et cæteris ejusmodi corporibus, quæ æquatis veluti ponderibus rectius moventur. Sic ergo clare distinctæque notiones, dicuntur philosophicæ pennæ, quod his veluti librata Philosophia rectius a terris ad cœlum, ex quo orta est, regreditur.

C 1. *Volucres.*] *Volucer a volatu* dicitur : quare ut volatus motus est velox, sic *volucer* idem est, quod *velox* sive *celer* : quemodo Tullius pro Plancio : *nihil tam volucere, inquit, quam maledictum : nihil facilius emittitur; nihil certius excipitur; nihil latius dissipatur.* Virg. *Æn.* v. v. 242 :

Ille nota citius volucrique sagitta

Ad terram fugit, et portu se condidit alto.

Cum igitur prædictæ Philosophiæ cogitationes tam celeres sint, ut vel celerrimus corporis motus cum illis collatus, tardissimus sit, propterea non immerito dicuntur *pennæ volucres*.

2. *Celsa poli.*] *Celsa poli* nunc dicuntur, sicut a Virgilio *convexa cœli*; ah Horatio *acuta belli*; a Lucretio *aperta cœli, serena cœli, abdita terre*, intelligendo *loca* sive *spatia*. Pennæ autem philosophicæ, in hoc omnibus avium pennis fortiores, ad summum usque cœli verticem, quatenus hic a Philosophia cognoscitur, pertingunt.

3. *Velox mens induit.*] Mens quidem humana velox est : quia quo momento veluti extra se raptâ ad terras, ad maria, ad cœlum ipsum dissitissimum pervenit, eodem ad se regressa cogitationem sibi insitam contemplatur, ita ut hujus suæ circuitiois ne menti quidem ipsi liceat initium, progressum et finem distinguere. In quo mens humana ita divinam videtur exprimeret, ut inde veteres collegerint mentem humanam et a Deo ortam, et instar Dei immortalem esse. At eadem mens induit pennas philosophicas, clare et distincte cognoscendo.

4. *Terras perosa despicit.*] Continuatür translata loquendi ratio : ut sicut aves volando a terris recedunt; sic mens pennis philosophicis instructa intelligitur terras exosa despiceret. Nec ah re : nam quo magis mens terros adhereret, eo crassioribus involuta tene-

- 5 Aeris immensi superat globum,
Nubesque post tergum videt:
Quique agili motu calet ætheris,
Transcendit ignis verticem,
Donec in astriferas surgat domos,
10 ☉☿ Phæboque conjungat vias,
Aut comitetur iter gelidi senis,
Miles coruscæ sideris,

- A Vel quoecunque micans nox pingitur,
Recurrat astri circumlum.
15 Atque ubi jam exhausti fuerit satis,
Polum relinquat extimum,
Dorsaque velocis premat ætheris
Campos verendi luminis.
☉☿ Hic regum sceptrum dominus tenet,

INTERPRETATIO.

ascendat ad orbés stellatos, et jungat suum iter cum sole eunte, aut comitetur viam Saturni senis frigidæ, aut fiat veluti miles Martis astri splendidi, aut repetat orbem ejuscunque stellæ, quæ nox coruscans distinguitur [sic postquam suffecerit vidisse corpora inferiora, deserat supremum hoc cælum, conculetque loca

convexa ætheris celerrimi, particeps lucis augustæ colendæque. Hic rex regum tenet sceptrum, et moderatur reginina mundi, immotusque gubernat currum mobilem, moderatur præclaris rerum. Si tuum iter reportet te huc reversum, quam patriam nunc oblitus quæris, hæc, dices, recorder, est mea patria: hinc ortus hic

NOTE.

bris minus apta est, quæ Deum auctorem suum contempletur.

5. *Aeris immensi superat globum.*] Aer quidem suis definitur limitibus : sed quoniam ita diffunditur, ejus ut dimensio in nostro cerebro non distinctius, quam quælibet alia longe etiam majoris corporis amplitudo exprimitur, propterea nobis imaginantibus aer immensus habetur : at mens nostra, quæ terra concipere potest quam imaginari, aerem, quo plura undequaque circumfunditur, in orbem diffusum sic cogitat, ut aliud ultra considerandum sibi proponat : unde fit ut eadem mens veluti post tergum relinquat nubes; quæ in aere, non secus ac naves in aquis, libratis line et inde ponderibus, sustententur.

8. *Transcendit ignis verticem.*] Si Philosophia hic agnoscat ignem, hic certe ignis multum differt ab eo quem Peripatetici vulgo aiunt *existere in concavo lunæ propter ordinem et bonum Universi* : nam hoc Peripateticorum elementum calore non afficitur, quod rarius sit : aut si incalcescat, id motu non habet ; aut si motu calefiat, id a se potius, quam ab alio corpore motu obtinet. Cum tamen ille Philosophia ignis *agili motu ætheris calorem concipiat*. Quare hic ignis nihil forte aliud est quam pars ætheris, qui Cicero in l. de Nat. deor. nominatur : *ardor ultimus, est que tenuis, ac perlicens, et æquabili colore suffusus* : quo ætheris vertice considerato, prædicta mens altius evecta contemplantur primum quidem planetas sole inferiores, postea ipsum solem, deinde plauetas sole superiores ; tum stellæ fixæ et tandem ipsum Deum, ut deinceps dicitur.

9. *Donec in astriferas surgat domos.*] I. Mens humana contemplantur planetas Sole inferiores, cuiusmodi sunt Luna, Venus, Mercurius, et si qui alii, illic fuerint plauetæ : qui cum partes cœli stelliferi infimas, terræque viciniores teneant, potuerunt significari per nominatas astriferas domos. Nemo nescit, D astrorum situs ab astronomis vocari domos.

Quid tibi prodest

Aeris tentasse domos animoque rotandum
Percurrisse potum ?

10. *Phæboque conjungat vias.*] II. Eadem mens contemplantur solem : sol enim, ut sæpius diximus, propter speciem nitoremque vocatur Phæbus : nam *φαιβος, adject.*, idem quod *splendidius*. Via autem solis duplex, diurna una, quæ ab ortu ad occasum spatio viginti quatuor horarum absolvitur : altera annua, quæ auctore Tullio de Nat. quinque diebus et quinquaginta et tracentis, quarta fere diei parte addita : quam utramque solis viam mens contemplantur suas dicitur vias cum viis solaribus conjungere.

11. *Comitetur iter gelidi senis.*] III. Mens contemplantur planetas sole superiores, inspicit primo Saturnum, usque iter comitetur. Saturnus astronomis omnium planetarum altissimus. poetis antiquis *senex gelidus* : senex quidem, quod fingatur antiquissimus

B deorum, et seni similis lento gradu feratur : *gelidus* vero, quod, utpote omnium planetarum altissimus, terras minimo calore afficiat : unde Cic. *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat*. Iter denique Saturni in hoc versatur, quod suum circuitum absolvat triginta annis.

12. *Miles coruscæ sideris.*] Deinde ipsa mens Martem, alterum planetam sole superioriorem contemplantur, ipsiusque propterea *miles* nunc vocatur : Mars quippe, antiquis deus belli, quos habet comites, hi ejus milites appellantur. Mars porro dicitur *coruscum sidus*, quod Saturno magis splendeat : unde Tull. ii de Nat. *Summa*, inquit, *Saturni stella refrigerat, media Martis incendit*.

13. *Vel quoecunque, etc.*] IV. Mens contemplantur stellæ fixæ, quibus scilicet *nox micans* pingitur, earumque circuitus, sua pariter cogitatione circum-eundo, absolvit.

C 15. *Exhausti fuerit satis.*] Id est : ubi prædicta satis cogitata fuerint : Sic enim Cicero ad Qu. frat., *Exhaustus est*, inquit, *sermo hominum* : quasi dicit : *ea de re jam loqui est desitum* : sic etiam Virgil. ii Georg., v. 397 :

Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est.

16. *Polum relinquat extimum, etc.*] V. Mens consideratis omnibus sideribus, et ipso etiam æthere veloci, quo sidera circumfusa, ut naves aquis, deferuntur, ascendit ad considerandum cælum quod vocant *empyreum*, quod præcipua sedes Dei vocatur. quodque ætheris commotis vulgo dicitur immotum : unde doctissimus noster Antonius Hallæus in epigrammate, cuius illud est argumentum :

At sola empyrei moles altissima cœli,
Sancto Dei divinæ domus, vertiginis ætheris
Stat firma, et motu nunquam turbante eiurus ;
Congrua nam ratio vult, alta ut pace fruentum,
D Atque quiescentum, sedes immota quiescat.

Deus, qui nunc appellatur *regum Dominus*, juxta illud Apoc. xix : *Rex regum et Dominus regnantium* ; et *coruscus rerum arbiter*, ut a Seneca in Hercule fur., v. 204, vocatur *magnus Olympi rector et mundi arbiter*, hic perhibetur *sceptrum tenere, orbis habenas temperare, et volucrum currum stabilis regere* : quia quamvis Deus ubique sit, ubique agendo : Deus tamen, utpote qui peculiari modo agit in hoc cælo, peculiari etiam modo in hoc cælo videtur existere. Psal. cxlviii, *Confessio et gloria ejus super cælum et terram*. Quin etiam ipse Aristoteles l. de Mundo : *Summa*, inquit, et *primam sedem mundi sortitus est Deus*. Hæc est nostræ mentis patria, adeo ut vel ipsi reges, quatenus hi in terris habitant, *exsules* haberi possint : sicut hic dicitur.

19. *Sceptrum.*] Sceptrum, ipsa nominis origine, est baculus sive virga regalis ; unde signo pro re significata posito, sceptrum idem est quod imperium homi-

- 20 Orbisque habenas temperat,
Et volucrem curttum stabilis regit,
Rerum coruscus arbor.
Huc te si redcem referat via,
Quam nunc requiris immemor,
25 Hæc dices, memini, patria est mihi,
Hinc ortus, hic sistam gradum.
Quod si terrarum placeat tibi
Noctem relictam visere,
26 Quos miseri torvos populi timent,
30 Cernes tyrannos exsules.

261 PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Ex prædictis Philosophia demonstrat, et probos potentes, et improbos impotentes esse.*

Tum ego, ¹ *papa*, inquam, ^a ut magna promittis! nec dubito quin possis efficere: tu modo quem excitaveris, ne ^b moreris. ² Primum igitur, inquit, bonis semper adesse potentiam, malos cunctis viribus esse desertos, agnoscas licet: quorum alterum demonstratur (5) ex altero. Nam cum bonum malumque contraria sint, si bonum potens esse constiterit, liquet imbecillitas mali: at si fragilitas clarescat mali, boni firmitas nota est. Sed uti nostræ sententiæ, fides abundantior sit, alterutro calle procedam, nunc hinc, nunc inde proposita confirmans. ³ Duo sunt, quibus omnis humanorum (10) actuum constat effectus; voluntas scilicet, ac potestas: quorum si alterutrum desit, nihil est quod explicari queat. Deficiente etenim voluntate, ne aggreditur quidem quisque quod non vult: at si potestas absit, voluntas

A frustra sit. Quo fit; ut si quem videas adipisci velle, quod minime adipiscatur, huic obtinendi quod voluerit, defuisse ^c valentiam (15) dubitare non possis. Perspicuum est, inquam, nec ullo modo negari potest. Quem vero effecisse quod voluerit, videas, nunc etiam potuisse dubitabis? Minime. Quod vero quisque potest, in eo validus; quod vero non potest, in hoc imbecillus esse censendus est. 265 Fateor, inquam. Meministine igitur, inquit, superioribus rationibus esse collectum, intentionem omnem voluntatis humanæ, quæ diversis studiis agitur, ad beatitudinem festinare? Memini, inquam, et quoque esse demonstratum. Num recordaris beatitudinem ipsum esse bonum, (3) eoque modo cum beatitudo petitur, ab omnibus desiderari bonum? Minime, inquam, recorder, quoniam id memorie fixum teneo. Omnes igitur homines boni pariter, ac mali, indiscreta intentione ad bonum pervenire nituntur? Ita, inquam, consequens est. Sed certum est, adoptione boni, bonos fieri. Certum. Adipiscuntur (10) igitur boni, quod appetunt? Sic videtur. Mali vero si adipiscerentur, quod appetunt bonum, mali esse non possent. Ita est. Cum igitur utriusque bonum petant, sed hi quidem adipiscuntur illi vero minime; non dubium est bonos quidem potentes esse, qui vero mali sunt, imbecilles. Quisquis, inquam, dubitat, nec rerum (15) naturam, nec consequentiam potest considerare rationum. ⁴ Rursus inquit: Si duo sint quibus idem ^d secundum naturam propositum sit, eorumque unus naturali officio idipsum agat atque perficiat; alter

INTERPRETATIO.

*quiescam. Ex qua sedo si volueris convertere oculos ad C
tenebras terrarum, quas deseruisti, videbis tyrannos,
quos gentes afflictæ metuant sibi insensos, ex hac patria
ejectos exsulare.*

- ^a Quanta.
^b Retardes.
^c Potestatem.
^d Ex instinctu naturæ.

NOTÆ.

nis, a quo etiam ad Deum propter quamdam impetrandi similitudinem transfertur.

20. *Orbis habenas.*] Similitudine sumpta ab equis, quos habenis huc illucque ad nutum flecillimas: Deus quippe omnia sic regit, ut omnia, quocunque voluerit, moveantur.

21. *Volucrem currum.*] Auctor videtur speciatim intelligere omnem mobilis cœli orbem, generatim tamen universus mundus corporeus dici potest *volucre currus*: quia cum mundus ille sit moles adeo conferta; nihil ut sit illi vacui, propterea nullus fit in mundo motus, quin inibi fiat materiæ motæ circuitus.

29 et 30. *Torvos tyrannos.*] Torvus, a torquendo dictus, ille est qui vultu vel potius oculis tortis interiorum furoris motum ita significat, ut tuentibus sit terribilis: hinc tanrus præsertim torvus habetur, quod animal illud sæpius hanc formam induat. Virg. *Georg. iii*: *Optima torvæ forma bovis.*] Porro cum exsul. in ut nonnulli scribunt, *exsol* dicatur quasi ex solo sive patria pulsus, cumque tyranni in terris habitantes ex solo sive potius cœlo, patria sua veluti expulsi sint, ideo videri possunt exsules. Ad Hebr. xii: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.*

¹ *Papa.*] *Papa*, sive ut loquitur *Plantus babæ*, est interjectio hominis mira subito accipientis; quod, ut dicimus, hæc voces primæ sint, quas pueri omnia ut ignorantés sic admirantes proferre soleant.

² *Primum igitur,* etc.] Philosophia proponit quod sibi in hac oratione probandum incumbit, videlicet et probos potentes et improbos impotentes: id autem probat triplici argumentorum genere, quæ contrahere conabimur.

³ *Duo sunt,* etc.] I. Argumenti genus. Quicunque homo id adipiscitur quod vult, is potens est: quicunque vero vult aliquid, quod non adipiscitur, is est impotens: quod effectus humanus, unde quis iudicatur esse vel non esse potens, necessitudinem habeat cum voluntate et potestate, quarum utraque est in primo, et altera tantum in secundo illo homine. Atqui homo probus id adipiscitur quod vult: improbus vero quod vult non adipiscitur: cum uterque suam velit beatitudinem, quam probas, non improbus adipiscitur: siquidem ut bonus non dicitur nisi adoptione boni summi, ita malus non dicitur nisi privatione ejusdem boni.

⁴ *Rursus si duo sint,* etc.] II. Argumenti genus. Ex duobus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est aliquo tendere, si alterum officio parens, illic tendat; alterum ab officio decedens aut moretur, aut certe alio deflectat, prius potens, posterius impotens haberi debet: cum enim potentia nihil sit aliud, quam instinctu illic ab auctore naturæ acceptus, potentia est pervenire, imbecillitas non pervenire quo Deus vocat: sic ex duobus hominibus, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est pedibus ambulare, si alter officio functus ambulet, alter

vero naturale illud officium minime administrare queat, alio vero modo, quam naturæ convenit, non quidem impleat propositum suum, (20) sed imitetur implentem; quemnam horum ^a valentiorum esse docernis? ^b Elsi conjecto, inquam, quid velis, ^c planius tamen audire desidero. Ambulandi, inquit, motum secundum naturam esse hominibus, num negabis? Minime, inquam. Ejusque rei pedum officium esse naturale num dubitas? Ne hoc quidem, inquam. Si quis igitur pedibus (25) incedere valens ambulet, aliusque, cui hoc naturale pedum desit officium manibus nitens, ambulare conetur, quis horum jure valentior existimari potest? Contexte, inquam, cætera: nam quin naturalis officii potens, eo, qui idem nequeat, valentior sit, nullus ^d ambigit, ¶ Sed summum, inquit, bonum, quod æquo malis bonisque propositum, boni quidem naturali officio virtutum petunt: mali vero variam per cupiditatem, quod adipiscendi boni naturale officium non est, idem ipsum conanter adipisci. An tu aliter existimas? Minime, (3) inquam ^e nam etiam, quod est consequens, patet. Ex his enim quæ concesseram, bonos quidem potentes, malos vero esse necesse est imbecilles. Recte, inquit, præcurris, idque, uti medici sperare solent, iudicium esse erectæ jam, resistentisque naturæ. ^f Sed quoniam te ad intelligendum promptissimum esse conspicio, ^g crebras concervabo rationes. (10) Vide enim quanta vitiosorum hominum pateat infirmitas, qui ne ad hoc quidem pervenire queunt, ad quod eos naturalis ducit, ac pene com-

A pellit intentio. Et quid? si hoc tam magno ac pene invicto præeuntis naturæ desererentur auxilio? Considera vero quanta sceleratos homines habeat impotentia. Neque enim levia, aut ludicra (15) premia petunt, quæ consequi atque obtinere non possunt: sed circa ipsam rerum summam, verticemque delinunt, nec in eo miseris contingit effectus, quod solum dies, noctesque moliantur: in qua re honorum vires eminent. Sicut enim eum qui pedibus incedens, ad eum locum usque pervenire potuisset, quo nihil ulterius pervium jaceret incessui, (20) ambulandi potentissimum esse censeres: ita eum, qui expetendorum finem, quo nihil ultra est, apprehendit, potentissimum necesse est judices. Ex quo tū, ^g quod huic objaacet, ut iidem desecti, iidem viribus omnibus videantur esse deserti. ¶ Cur enim relicta virtute vitia sectantur? ^h inscitiane honorum? sed quid ⁱ enervatus ignorantia cæcitate? An sectanda noverunt? sed ^j transversos eos libido præcipitat, sic quoque intemperantia fragiles, qui ^k oblectari vitio nequeunt. ^l An scientes, volentesque bonum (3) deserunt, ad vitia deflectunt? Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt. Nam qui communem omnium, quæ sunt, finem reliquant, pariter quoque esse desistunt. Quod quidem cuiquam mirum forte videatur, ut malos, qui plures hominum sunt, eosdem non esse dicamus: sed ita sese res habet. Nam qui mali sunt, (10) eos malos esse non abnuo: sed, eosdem esse, pure atque simpliciter nego. Nam uli cadaver hominem mortuum

INTERPRETATIO.

^a Potentiorum.

^b Quamvis conjectura assequor.

^c Clarus.

^d Dubitat.

^e Quin.

C ^f Frequentes.

^g Econtrario.

^h Infirmitas.

ⁱ Resistere.

NOTÆ.

ab officio discedens aut quiescat aut manibus tantum nitens ambulet; prior potens, posterior imbecillis habendus est. Atqui ex bono et malo homine, quibus ab ipso naturæ auctore constitutum est ad summum bonum ea, quam Deus utrique ab ortu impressit, propensione tendere; bonus officio suo finelms ad summum bonum tendit, malus vero a suo officio decedens aut gradum sistit, aut variis cupiditatibus abreptus ad bona caduca deflectit. Igitur bonus potens, malus vero imbecillis habeatur, necesse est.

¹ Sed quoniam te, etc.] III. Argumenti genus. Si quo spectet intentio, consideraveris, hinc quædam tam bonorum, quam malorum patebit infirmitas; sed malorum major. Ulrorumque, inquam, patebit infirmitas: quoniam cum utriusque ad summum bonum aspirant, huc neutri pervenire possunt, nisi præeunte, ducente, aut fero compellente intentione, magno illo ac pene invicto præeuntis naturæ vel potius Dei auxilio, quam intentionem a Deo ad Deum ipsum adipiscendum acceperunt: quo autem majori opus est auxilio ad progrediendum, eo minores videntur progrediendi vires. Ad major malorum patebit infirmitas: sicut enim ex duobus proficiscentibus ille potentior, qui incedens ad eum usque pervenit tecum, ultra quem progredi non licet, ille vero infirmior, qui ab eo, ad quem pervenire intendit, loco deflectens ne illum quidem attingit locum ad quem errore suo videbatur duci: ita boni, utpote qui ad

ultimum finem, compellente tamen Deo, accedunt, potentiores; mali vero, utpote qui, nihil obstante insita propensione, ab ultimo fine aberrantes ne hæc quidem attingunt bona, quibus noctes diesque inhiant, infirmiores sunt: quod attendenti ad causas hujusmodi erroris magis ac magis patebit: nam vel mali recedunt ab eo, quo insita illorum inclinatio ferre videtur, ignoratione, vel perturbatione, vel scientia voluntateque.

D ² Inscitiane? Sen boni veri, a quo recedunt; seu boni eminenti ad quod accedunt? Sed ignoratione, ut pote que nihil est, nihil infirmius. An.

³ Transversos eos libido præcipitat? Hoc est, an perturbatione? at hoc magnum est argumentum infirmioris mentis, quippe quæ mancipii corporis motibus victa obsequitur.

⁴ An scientes volentesque bonum deserunt, ad vitia deflectunt? Sed hoc modo non solum potentes esse, sed omnino esse desinunt, non quidem quoad rem spectat: improbi enim illi semper ex mente et corpore, duabus rebus inter se conjunctis, constant: sed quoad modum attingit: cum enim Deus non minus sit finis ultimus mentis humanæ, quam ejusdem est prima causa; ut mens humana dicatur esse secundum modum, hæc ad Deum debet tendere ut notione, sic voluntaria propensione, quo modo improbi ad Deum non tendunt.

dixeris, simpliciter vero hominem appellare non possis : ita vitiosos, malos quidem esse concesserim, sed esse absolute nequeam confiteri. Est enim, quod ordinem retinet, servatque naturam : quod vero ab hac deficit, esse etiam, (15) ^a quod in sua natura situm est, derelinquit. Sed possunt, inquires, mali : nec ego quidem negaverim ; sed hæc eorum potentia non a viribus, sed ab imbecillitate descendit. Possunt enim mala, qua minime valerent, si in bonorum efficientia manere potuissent. Quæ possibilitas eos evidentius nihil posse, demonstrat. ¹ Nam si, uti paulo ante (20) collegimus, malum nihil est, cum tantummodo possint, nihil **☉☉** posse improbos liquet. Perspicuum est. Atque ut intelligas, quænam sit hujus potentia vis, summo bono nihil potentius paulo ante definivimus. Ita est, inquam. Sed idem inquit, facere malum nequit. Minime. Est igitur, inquit, aliquis, qui omnia posse homines (5) putet? Nisi qui insaniat, nemo. Atqui iidem possunt mala. Utinam quidem, inquam, non possunt. Cum igitur ; bonorum tantummodo potens, possit omnia ; non vero queant omnia potentes etiam malorum : eosdem qui mala possunt, minus posse manifestum est. Huc accedit, quod omnem potentiam inter expetenda numerandam, (10) omniaque expetenda referri ad bonum, velut ad quoddam naturæ suæ eacumen, ostendimus. Sed ^b patrandi sceleris possibilitas referri ad bonum non potest. Expetenda igitur non est. Atqui

A omnis potentia expetenda est. Liquet igitur malorum possibilitatem non esse potentiam. Ex quibus omnibus bonorum quidem potentia, malorum vero (15) minime dubitabilis apparet infirmitas. Veramque illam ^c Platonis esse sententiam liquet, solos, quod desiderant, facere posse sapientes : improbos vero exercere quidem quod libeat, quod vero desiderant, explere non posse. Faciunt enim quælibet dum per ea, quibus delectantur, id bonum, quod desiderant, se adepturos putant ; sed minime (20) adipsiscuntur, quoniam ad beatitudinem ^d probra non veniunt.

☉☉ METRUM II.

ARGUMENTUM. — *Philosophia prædictam improborum infirmitatem exemplo confirmans, ostendit tyrannos sede, veste, armis, vultu, affectuque terribiles, quot perturbationibus, totidem dominis subditos opprimi.*

B Quos vides sedere celsos
Soli culmine reges,
Purpura claros nitente,
Septos tristibus armis,
5 Ore torvo comminantes
Rabie cordis anhelos ;
Detrahat si quis superbis
Vani tegmina cultus,
Jam videbit intus arctas
10 Dominos ferre catenas.
☉☉ Hinc enim libido versat

INTERPRETATIO.

Quos principes cernis sedere sublimes in fastigio sedis regæ, splendidos ostro fulgente, stipatos armis crudelibus, minaces vultu aspero, percitos furore cordis, ab his arrogantibus si quis auferat velamina ornamenta inanis, statim animadvertet hos principes intrinsecus

^a Quoad potest.

^b Potentia peccandi.

^c In Gorgia et Alcibiade primo; unde Boetius videtur sua hæc rationum momenta hausisse.

^d Quam tamen improbi, etiam peccando, expetunt.

¹ Nam si malum nihil est, etc.] Prædicta improborum infirmitas confirmari potest ex natura ipsius mali, ex potestate Dei, et ex appetitu ipsius hominis : 1° quidem ex natura ipsius mali : nam qui nihil potest, ille non potens sed potius impotens haberi debet : sed improbus nihil potest : quandoquidem malum, quod posse dicitur, ex dictis nihil est ; 2° ex potestate Dei : quia quidquid est potentia, illud Deo convenit siquidem Deus est summum bonum, quod supra probatum est esse omnipotens. Sed Deo non convenit, quod improborum est, posse malum : alioqui non esset summum bonum : igitur nihil est potentia in malo adeoque nec in improbo homine, quatenus hic improbus est ; 3° ex appetitu ipsius hominis : nam quidquid habet rationem potentia, illud habet rationem boni adeoque expeti potest, et ad summum bonum, cujus gratia expetuntur omnia, potest referri. Atqui patrandi sceleris facultas, qua sola gloriari potest improbus, nullam habet rationem boni, adeoque expeti non potest, nec ad summum bonum referri : ut cuique attendenti patet.

Quæ omnia confirmantur auctoritate Platonis, qui in Gorgia et Alcibiade maximam partem eorum, quæ in hac oratione dicta sunt, docuisse videtur.

* Carmen constans ex duplici genere versuum alterorum, quorum prior ex quatuor trochæis, spondeo aliquando permutandis ; posterior ex tribus pedibus, nempe spondeo vel anapæsto, dactylo et spondeo constat.

1 et 2. *Quos vides reges.*] Philosophia amplius probatura malos esse infirmos, ostendit etiam principes qui vulgo habentur fortissimi, in hoc impotentes,

NOTÆ.

C quod perturbationibus suis victi his subjiciantur : propterea eorumdem principum potestatem primum commendat ; deinde enumerat eorumdem perturbationes.

2. *Soli culmine.*] Primum regum potestas commendatur, 1° ab eorum sede, *culmine solii*; 2° a vestibis, *purpura claros*; 3° ab armis sive satellitibus, *septos tristibus armis*; 4° a vultu, *ore torvo comminantes*; 5° ab affectu mentis, *rabie cordis anhelos*. Ubi nihil videtur notandum ; cum jam explicuimus *solum, purpuram, os torvum*.

11. *Hinc enim libido versat.*] Deinde enumerantur perturbationes præcipua, quibus reges victi obsequuntur ; nimirum libido, ira, tristitia et spes, ab undecimo versu, ad decimum septimum.

1° Quidem nominatur *libido*, sive effrenata cupiditas : cum enim sola auctoritate nutuque *leyum*, teste, Tullio 1 de Orat., *doceamur domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates*: princeps, qui nullis credit se teneri legibus, libidini maxime obnoxius est. Hæc autem cupiditas nunc dicitur *avidis venenis corda versare* : quoniam sicut venenum corpus est, quod venas ingressum et circumfuso sanguine delatum ita discurret, ut animum exstinguat, sic predicta perturbatio menti infusa tandem aliquando bonam voluntatem, præcipuum ejusdem mentis vitam, fugat.

2° Nominatur *ira*, sive ut loquitur Tullius, *libido, puniendi ejus, qui videatur læsisse injuria*, quia cum ejusmodi perturbatio ex opinione contemptus oriatur, cumque princeps, quanto major est, tanto facilius opinari possit se contemni, idcirco ira sæpius ob-

Avidis corda venenis,
 Hinc flagellat ira mentem
 Fluctibus turbida tollens,
 15 Mæror aut captos fatigat,
 Aut spes lubrica torquet.
 Ergo, cum caput tot unum
 Cernas ferre tyrannos,
 Non facit, quod optat, ipse
 20 Dominus pressus iniquis.

271 PROSA III.

ARGUMENTUM. — *Philosophia addit probos præmiis, improbos suppliciis ita affici intrinsecus, ut et probi in deos et improbi in bestias convertantur.*

Videsne igitur ^a quanto in ^b cœno probra volvantur, qua probitas luce resplendet? in quo perspicuum est, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia. ¹ Rerum etenim quæ geruntur, illud propter quod unaquæque res geritur ejusdem rei, (3) præmium esse ^c non injuria videri potest: uti currenti in stadio, propter quam curritur, jacet præmium corona. Sed beatitudinem esse idem ipsum bonum, propter quod omnia geruntur, ostendimus. Est igitur humanis actibus ipsum bo-

INTERPRÆTATIO.

premi vinculis tenacibus: nam hinc cupiditus agitatur illorum pectora morbis insatiabilibus, inde ira turbata verberat eorum mentem, excitans tumultus; nunc tristitia frangit victos, nunc spes incerta cruciat eosdem. Cum igitur, ut vides, unus princeps subjiciatur tot tyrannis affectibus, ipse vacatus dominis injustis, non agit quod vult.

^a O Boeti.

^b Luto.

^c Merito.

^d Participem.

^e Consecrabit.

^f Obscurabit.

C

NOTE.

noxios est. Atque hæc regis ira tanto majores fluctus tollet turbida; quanto major est irati auctoritas.

³⁰ Nominatur *tristitia* sive mæror: quoniam perturbatio hæc est flebilis quædam ægritudo, orta ex malis quæ nequeant repelli; unde eo major videtur esse in principe, quod suæ auctoritatis conscius facile credat sibi nulla accedere debere mala, quæ non possint fugare

⁴⁰ Nominatur *spes*, sive expectatio boni: quod enim rex divitiis subditisque stipatus, omnia se posse putet, se facile allicietur.

17 et 18. *Cum caput tot unum cernas ferre tyrannos.*] Cum videas, unum principem tot perturbacionibus, veluti totidem tyrannos, subjici.

19. *Ipse.*] Cuidam videbitur dicendum *ipsam*; nempe quia videtur referri ad prædictum, *caput*: sed hæc est *syllapsis*, sive compositio sensus, potius quam verborum: sicut dicitur Terentio: ubi est scelus qui me perdidit? Ciceroni: duo importuna prodigia, quos egestas: Horatio: daret ut catenis fatale monstrum, quæ generosus perire quærens, etc.

¹ *Rerum etenim quæ geruntur, etc.*] I. Probi afficiuntur præmiis: quia cum præmium id dicatur honorarium, quo afficiebantur ii qui primi ac principes aliquid prædari gesserant (unde Scaligero pluribusque aliis præmium dicitur quasi *præmiatum* a *præ* et *emo capio*), idcirco illud propter quod unaquæque res geritur, ejusdem rei præmium esse, non injuria, videri potest: siquidem est honorarium quo actor victorque afficitur: sic currenti in stadio illa, propter quam curritur corona est præmium, quemadmodum S. Paulus 1 Cor. ix ait: *Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt sed unus accipit bravium.* Atqui viri probi idassequantur, propter quod omnes homines tam probi quam improbi agunt: nimirum beatitudinem sive summum bonum: alioquin boni non essent: cum bonus non sit, qui careat bono.

A num, veluti præmium commune propositum. ² Atqui hoc a bonis non potest separari. Neque enim bonus (10) ultra jure vocabitur, qui careat bono; quare probos mores sua præmia non relinquunt. Quantum libet figitur sæviant [mali, sapienti tamen corona non decidet, non arescet. Neque enim probis animis proprium decus, aliena decerpit improbitas. Quod si extrinsecus accepto lætaretur, poterat hoc vel alius quispiam, vel ipse etiam, qui contulisset, ²⁷² auferre. Sed quoniam id sua cuique probitas confert, tum suo præmio carebit, cum probus esse desierit. Postremo [cum] omne præmium idcirco appetatur, quoniam bonum esse creditur, quis boni ^d compotem, præmii judicet expertem? ³ At cujus præmii? omnium (3) pulcherrimi, maximique. Memento etenim corollarii illius ^e, quod paulo ante præcipuum dedi, ac sic collige. Cum ipsum bonum beatitudo sit, bonos omnes eo ipso quod boni sint, fieri beatos liquet. Sed qui beati sunt, deos esse convenit. Est igitur præmium honorum, quod nullus deterat dies, nullius [minuat] potestas, nullius ^f fuscet (10) improbitas, deos fieri. Quæ cum ita sint, ⁴ de malorum quoque inseparabili pœna dubitare sa-

B

B

C

D

² *Atqui hoc a bonis, [etc.]* II. Præmium, quo probi afficiuntur, est illis insitum: quia quod præmium versatur in cogitatione hominis, illud homini insitum credi potest: siquidem cogitatio est qualitas menti insita. Sed illud, quo probi afficiuntur, præmium versatur in cogitatione: alias præmium bonum non crederetur: cum nemo boni compotem, præmii judicet expertem: hinc quantumlibet sæviant mali, ut non contulerant, sic auferre nequeunt, illud proborum præmium, quod, non nisi mala ipsius possidentis voluntate, amitti potest.

³ *At cujus præmii, [etc.]* III. Probi in deos ^e convertuntur: quicumque enim beati sunt, his deos esse convenit: non quidem natura, sed necessitudine, qua nimirum eorum mens, non cognoscendo solum sed etiam volendo fit unum aliquid cum Deo: sicut corollarii instar ex prædictis supra illatum est. Atqui boni omnes, quatenus hi, ut probavimus, præmio afficiuntur intrinsecus, sunt beati sive cum summo bono sua cogitatione conjuncti.

⁴ *De malorum quoque inseparabili pœna, [etc.]* IV. Improbi et contrario supplicii ita afficiuntur intrinsecus, ut in bestias convertantur: nam contrariorum, inquit Tullius, contraria sunt consequentia: atqui bonum et malum sunt contraria antecedentia, præmium vero et supplicium contraria consequentia, sive, quod idem est *adversa fronte dissident.* Igitur ut bonis præmium, sic malis suum est supplicium. Quin sicut bonorum præmium, bonis mentibus insitum, versatur in eorum cogitatione, ita malorum supplicium, malis mentibus insitum, versatur pariter in eorum cogitatione: nimirum in conscientia: *magna enim conscientia vis est in utramque partem,* inquit Cicero pro Milone: *ut neque timeant ii qui nihil admiserunt, et panam semper ante oculos versari putent, qui peccaverunt.* S. Ambros., 1 Offic., *Impius, inquit,*

piens nequeat. Nam cum bonum malumque, item pœna atque præmium adversa fronte dissideant, quæ in boni præmio videmus accidere, eadem necesse est in mali pœna contraria parte respondeant. Sicut igitur probis probitas ipsa fit præmium; (15) ita improbis nequitia supplicium est. Jam vero quisquis afficitur pœna, malo se affectum esse non dubitat. Si igitur sese ipsa æstimare velint, possunt ne sibi supplicii expertes videri, quos omnium malorum extrema nequitia non afficit modo, verum etiam vehementer inficit? Vide autem ex adversa parte bonorum, quæ improbos (20) pœna comitetur. Omne namque, quod sit, unum esse, ipsumque unum bonum esse paulo ante didicisti. Cui consequens est, ut omne quod sit, id etiam bonum esse videatur. Huc igitur modo quidquid a bono deficit, esse desistit: quo fit, ut mali desinant esse quod fuerant. Sed fuisse homines, adhuc ipsa humani corporis reliqua species (25) ostentat. Quare versi in militiam, humanam quoque amisere naturam. Sed cum ultra homines

A quemque provehere sola probitas possit, necesse est, ut quos ab humana conditione dejecit, infra hominis meritum detrudat improbitas. Evenit igitur, ut quem transformatum vitibus videas, hominem æstimare non possis. 273^b Avaritia fervet alienarum opum violentus ereptor? lupi similem dixeris. ° Ferox, atque iniquus, linguam litigiis exerceat? cani comparabis. ^d Insidiator occulit surripuisse fraudibus gaudet? vulpeculis exæquetur. ° Iræ intemperans fremit? leonibus animum gestare credatur. (3) ^f Pavidus ac fugax non metuenda formidat? cervis similis habeatur. ^g Segnis, ac stupidus torpet? ² asinum vivit. ^h Levis atque inconstantis studia permutat? nihil ab avibus differt. ⁱ Fœdis immundisque libidinibus immergitur? sordidæ suis voluptate detinetur. Ita fit, ut qui, probitate deserta, homo esse desierit, cum in divinam conditionem (10) transire non possint, vertatur in bellum.

274 METRUM III.

ARGUMENTUM. — *Quin mali mores, inquit Philosophia, Circeis carminibus potentiores non instar horum,*

INTERPRETATIO.

Navis, qua dux Ulysses cum sociis ferebatur, post varios errores in mari, ventis adducta est ad insulam in qua Circe, dea pulchra, a Sole nata, habitans propinat calices incantatos advenis novis. Quos ubi Circe, potens herbis, mutavit in formas diversas, unus induit vultum apri; alter factus leo Africanus crescit dentibus unguibusque: hic annumeratus lupis ululat, cum conatur lugere; ille velut tigris Indiæ circuit domos, clemens

E

NOTE.

ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia, ut utris que aut bonorum aut malorum operum merces ex seipso solvatur. Denique sicut bonus sua bona cogitatione fit deus; sic malus sua mala cogitatione fit bestia. Nimirum mens humana ita media est inter Deum auctorem, et corpus consors, ut pro varia sua cogitatione, bona scilicet vel mala, vel cum Deo, vel cum corpore, contracta quadam necessitudine, fiat aliquid nnum. Quamobrem cum tanta sit similitudo inter corpus hominis et corpus bestię, ut prius a posteriori non differat, nisi penes mentem, qua informatur idcirco homo ratione malæ suæ cogitationis fit bestia: quod propheta rex, psal. xxxi: *Nolite, inquit, fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.*

¹ *Avaritia fervet, etc.]* Sic avarus similis est lupo: quia lupo est animal voracissimum: unde meretricis, quod luporum instar, sint rapaces, teste Isidoro, dictæ sunt lupæ: ferox atque iniquus sive inquietus, cani, quo nihil impudentius est: insidiator, vulpeculæ, quæ est bestia callidissima, vitæ conservandæ causa: iræ obnoxius, leoni, qui Ovidio vocatur iracundus, quod, ut ait Lucretius, l. iii, *Calidi plus est illi: pavidus, cervis, quibus nullum animal est timidius: propterea cervinus vir olim dicebatur formidolosus et fugæ magis, quam viribus fidens: quod, auctore Lucretio l. iii, cervis plus sit frigidus: segnis ac stupidus, asino, qui est animal tardissimum: levis atque inconstantis, avibus, quæ huc illicque discurrunt: libidinosus, sibus, qui, inquit Festus, ex omni mansueti pecore immundissimi sunt, et ardentissime libidinis; ita ut opprobrium mulieribus inde tractum sit, cum subare et survive dicuntur.*

² *Asinum vivit.]* Modus loquendi satis usitatus, dicitur *ellipsis*: ubi intelligi debet particula quædam tacita: hic autem intelligitur *secundum*; ut cum dicitur: *magnam partem mentitur: cætera prudens: et sic de aliis.*

* Quod dicitur *Glyconicum*, carmen constans ex

uno genere versuum, quorum quilibet ex trochæo et duobus dactylis componitur: in quo hoc genus differt ab alio carmine Glyconico, de quo jam locuti sumus, in quo spondeus præcedit duos dactylos.

Carmen hoc non ante intelliges quam in memoriam revocaris ea quæ a poetis dici solent cum de Circe, tum etiam de Ulyse. Circe, inquit, Solis et Perses Nymphæ filia, veneficiorum peritissima fuit. Hæc Sarmatarum regi nupsit, quo venenis occiso in Italiam fugit ad montem, qui quoniam quibusdam cingitur paludibus, ideo insulæ formam habere videtur, quique a sua hospite postea dictus est Circeus. Hic saga crudelis homines in bestias, oblati quibusdam poculis, verhisque quibusdam prolatis, convertere ferebatur; alios quidem in leones, alios in lupos, alios in tigres, alios in sues, alios in alias bestias: quod eleganter sic expressit clarissimus noster Antonius Hallæus ex Homero:

D

Quis hominum abstulerat faciem dederatque ferarum Diva salax. Hic namque lupi curvatus in artus, Est qui ululat, seseque pavit; qui deinde sed insons Crescit et ungue leo, aut videtis nigrantibus ursus, Quique amplas tigris maculosa perambulat ædes.

Ulysses vero ortus est ex Nerito monte Ithacæ, patre Laërta, vel, ut alii volunt, Sisypho, matre vero Anticlea: fingitur ab Homero vir multa præditus facultate nec minore experientia, vafer consilio, egregius bello, laborum patientissimus. Hic, capta Troja, navim descendit, in patriam rediturus, sed post varios errores, de quibus hic non agitur, ventis adductus est ad montem Circeum, ubi Circe ejus exploratores in sues mutavit, ipse vero, sumpta ea, quam Mercurius docuit, herba, Moly vocata, illasam servavit suam formam, quod sic descripsit prædictus Hallæus contiuanus:

Quas simul intravit nova turba, haud immemor artis Colchicæ, attonitis medicatos Saga propinat Hospitibus calices; vertedusque apta figuris Carmina Titanis demurratur. Ordine et omnes

corpora convertunt in apros, leones, lupos, tigres, A
sues, sed in ipsam mentem sæviunt.

275 Vela Neritii ducis,

Et vagas pelago rates

Eurus appulit insulæ.

Pulchra qua residens dea

5 Solis edita semine

Miscet hospitibus novis

Tacta carmine pocula.

276 Quos ut in varios modos

Vertit herbiopotens manus :

10 Hunc apri facies tegit,

Ille Marmaricus leo

Dente crescit et unguibus ;

Hic lupis super additus

Flere dum parat, ululat :

15 Ille, tigris ut India,

Tecta mitis obambulat,

Sed licet variis malis

Numen Arcadis alitis

Obsitum miserans ducem

20 Peste solverit hospitibus :

277 Jam tamen mala remiges

Ore pocula traxerant :

INTERPRETATIO.

tamen. At quamvis Mercurius, Deus aliger arcadiæ, miseratus liberaverit a veneno suæ hospitibus Ulysses jactatum diversis casibus, nihilominus remiges ejusdem ducis jam ore hauserant potiones malas ; jam facti sues mutaverant glande panem, Cereris munus, amissisque loquela et forma corporis nihil supererat

B integrum. Una mens superstes dolet prodigia quæ ipsa subit O dexteram Circes imbecilliorum, o herbus sagæ invalidas, quæ quamvis possunt mutare corpus, non tamen possunt mutare mentem : id virtutis est hominibus insitæ, quæ in mente velut in arce occulta includitur, morum videlicet perversorum : hæc venena sæva ab-

NOTE.

Ut portentificæ percussit cuspidē virgæ,
Haud mora, procubere solo, et lugere parantes
Se raucum porcos grunnare, et tergora densis
Jam setis horrere vident ; subque ilice proni
Excussas mandunt, Cereris pro munere glandes.
Unicus humana sub imagine restat Ulysses...
Carminaque obtundit raræ vis addita plantæ,
Numina Moly vocant : artes tutamen ad istas
Donarat Deus heroi, Deus æera plantis
Qui tranat, superoque Jovi famulatur et imo.

1. *Vela Neritii ducis.*] Naves Ulyssis, qui dicitur *Noritius* a monte Nerito, unde ortus ; et *dux*, quod eo nomine ad bellum Trojæ profectus, utilissimam Græcis operam navaverit ; quamquam si credamus Ajaci apud Ovid. xiii Metam., v. 25 :

Hæc sine teste gerit, quorum vox conscia sola est.

2. *Vagas pelago rates.*] Ulysses decem annis erravit in mari.

3. *Eurus appulit.*] Eurus speciatim ventus est ab ortu verno sive æquinoctiali spirans : sed hic dicitur accipi pro quocunque vento validiori. Nisi dicitur Ulysses ab ortu ad occasum navigasse profecturum ad littus infandum Circes ; quod a Læstrigonibus immanissimis ad Circæum montem accedens solvit a Formiis : Formiæ autem supra Cajetanæ vetus promontorium sunt magis ad orientem quam vetus Circes promontorium, quod est infra Tarracinam.

3. *Insulæ.*] *Monti Circæo*, qui insulæ quamdam formam habet. Virgil. iii Æneid., v. 386 : *Ææque insula Circes.* Et Æn. vii, x. 10.

Proxima Circææ raduatur littora terræ.

5. *Solis edita semine.*] *Circe, filia Solis*, Ovid. xiv D Metam., v. 10 : *Sole satæ Circes* ; et versu 33 :

En ego cum dea sim, nitidi cum filia Solis,
Carmine cum tantum, tantum quoque gramine possim,
Ut tua sim voveo.

Virgil. vii Æneid., v. 11 :

Dives iuaccessis ubi setis filia lucos
Assidu resonat cantu.

7. *Tacta carmine pocula.*] Brevissime significantur virga, carmen, et gramen, quibus Circe homines in bestias mutare solebat. Virgil. eclog. 8 :

Carminibus Circe socios mutavit Ulysses.

Et Æneid. vii, v. 19 :

Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

10. *Hunc apri, etc.*] Ex hospitibus novis hic convertitur in aprum, ille in leonem, hic in lupum, ille in tigrim ; sed leo Marmaricus, tigris India vocatur, quod Maritima Africa regio versus Ægyptum for-

tes leones, India vero tigres ferre consuevit. Harum etiam formarum meminit Ovid. l. xiv Metam., v. 260 :

Mille lupi, mistique lupis ursique læque
Occursu fecere metum : sed nulla timenda
Nallaque erat nostro factura in corpore vulnus :
Quiu etiam blandas movere per æera caudas
Nostraque adulfantes comitant vestigia donec
Excipiunt famulæ.

18. *Numen Arcadis alitis.*] *Mercurius*, sic dictus a mercibus, quod feratur præesse lucro, rebusque emendis ac vendendis : unde pingi solet, sinistra virgulam, dextra sacculum nummarium tenens. Mercurius autem nunc vocatur *numen*, quia Jovis et Maiæ filius, instar cujusdam numinis, præsidere credebatur non solum lucro tam injusto quam iusto, sed etiam faciendi : unde deorum nuntius habetur : quatenus mentes faciendo sermone innotescunt. Sed dicitur *numen alitis* ; quoniam alas ut in pedibus, sic in capite gerere ex eo fingitur, quod sermo, cui præsidet, per æera velociter feratur. Dicitur etiam *numen alitis Arcadis* ; quia ab Arcade Jovis et Calistis filio Arcades originem nomenque duxerunt : Mercurius autem natus est in Arcadia : unde Virgilius Arcades allocutus vii Æn., v. 130 :

Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit.

Denique Mercurius Ulyssi variis casibus jactato herbam dederat, cujus ope liberatus est ab insidiosis poculis Circes. Ovid. xiv Metam., v. 296 :

Pacifer huic dederat fœdem Cyllenius albus,
Moly vocat superi : nigra radice teoetur.
Totus eo, monitisque simul celestibus intrat.
Ille domum Circes, et insidiosa vocatus
Pocula conantem virga mulcere capillos
Reppulit, et stricto pavida deterruit ense.

24. *Jam tamen mala remiges, etc.*] *Remex* a remo dictus, ille est qui remo per aquas promovet navim : cujusmodi erant illi Ulyssis milites, quippe qui eadem qua Ulysses nave vecti, hanc movebant (nam hæc servata manebat *Sola ipsum, sociosque ferens.*) Ille autem Ulyssis milites sive socii a suo ductore præmissi fuerant ad Circen explorandi causa, a qua antequam ipse Ulysses advenisset, jam hausto poculo in sues conversi fuerant, et panem sive pabula Cerealia glande verterant. Ovid. xiv Metam., v. 281.

Accipimus sacra data pocula dextra
Quæ simul areni sitientes hausimus ore,
Et tetigit virga summos Dea dira capillos.
Et pudet et referam, setis horrescere cæpi
Nec jam posse queri, pro verbis edere raucum

Jam sues Cerealia

Glande pabula verterant.

25 Et nihil manet integrum
Voce, corpore, perditis.
Sola mens stabilis, super
Monstra, quæ patitur, gemit.

O levem nimium manum,
30 Nec potentia gramina,
Membra quæ valeant licet,
Corda vertere non valent,
Intus est hominum vigor
Arce conditus abdita.

35 Hæc venena potentius
Detrahunt hominem sibi
Dira, quæ penitentia meant,
Nec nocentia corpori
Mentis ulcere seviunt.

279 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia improborum miseriam amplius confirmatura, hoc eos esse miseriore ostendit, quod cupita perficiant diutius: impuniti vivunt; ceterisque inferant injuriam.*

Tum ego ^a Fateor, inquam, nec ^b injuria dici video vitiosos, tametsi humani corporis speciem servant, in belluas tamen animorum qualitate mutari. Sed quorum atrox sceleratiorque mens bonorum pernicie sævit, idipsum eis licere noluissem. Nec licet, inquit, (5) uti convenienti monstrahibur loco: sed tamen si idipsum quod eis licere creditur, auferatur, magna ex parte sceleratorum hominum pœna ^c relevatur. ¹ Etenim quod incredibile cuiquam forte

A videatur, infeliciores esse necesse est malos, cum cupita perfeecerint, quam si ea, quæ cupiunt, implere non possint. Nam si miserum est voluisse prava, (10) potuisse miserius est, sine quo voluntatis miserae langueret effectus. Itaque cum sua singulis miseria sit, tripliciter infortunio necesse est urgeantur, quos videas scelus velle, posse, perficere. Accedo, inquam: sed uti hoc infortunio cito careant, ^d patrandi sceleris possibilitate deserti, vehementer exopto. Carebunt, inquit, ^e ocyus, quam (15) vel tu forsitan velis, illi sese existiment esse carituros. Neque enim est aliquid in tam brevibus vitæ metis ita ^f serum, quod expectare longum immortalis præsertim animus patet: quorum magna spes et excelsa facinorum machina repentino atque insperato sæpe hinc destruitur; quod quidem illis miseriæ ^g modum statuit. 280 ² Nam si nequitia miseros facit, miserior sit necesse est diuturnior nequam: quos infelicissimos esse judicare, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret. Etenim si de pravitate infortunio vera conclusimus, infinitam liquet esse miseriam, quam esse constat æternam. (5)

B Tum ego, Mira quidem, inquam, et concessu difficilis ^h illatio; sed his eam, quæ prius concessa sunt, nimium convenire cognosco. Recte, inquit, existimas: sed qui conclusioni accedere durum putat, æquum est vel falsum aliquid processisse demonstrat, vel collationem propositionum non esse efficacem necessariæ conclusionis ostendat: (10) alioquin ^C concessis præcedentibus, nihil prorsus est, quod de ¹ illatione causeatur. ³ Eam hoc quoque quod dicam,

INTERPRETATIO.

ducunt hominem efficacius a semetipso, quippe quæ penetrant in mentem, et dum parcunt corpori affligunt mentem gravi vulnere.

^a Boelius.

^b Immerito.

^c Minuitur.

^d Peccare nescii.

^e Citius.

^f Tardum.

^g Finem imponit.

^h Consequentia.

¹ Consecutione conqueratur,

NOTÆ.

Murmur, et in terram toto præcumbere vultu
Osque meum sensi pando occallescere rostro,
Colla tumere toris, et qua modo pœnula parte
Sumpta mihi fuerant, illa vestigia feci.

27. *Sola mens*, etc.] Circe instar Solis, cujus erat filia, vi herbarum, verborum, 278 et virgæ, quibus utebatur, corpora quidem mutare poterat, non mentes, quippe quæ ut a solo Deo create conservantur, sic a solo Deo mutari possunt; nisi quod eidem menti quædam virtus divinitus insita est; voluntas scilicet sui domina, quæ perturbationibus obscata corpori quidem parere videtur, sed mentem, a Deo sic retrahit, ut eandem ad infamam bestiarum conditionem deprimitur videatur.

¹ Etenim quod incredibile, etc.] I. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod cupita perficiant: nam velle scelus, magna miseria est, posse, major, perficere, maxima: quandoquidem defectives sunt, quæ tanto crescunt, quanto a Deo sive summo bono magis ac magis recedunt: quamobrem si improbi non solum velint, et possint, sed etiam perficiant scelus, hi eo ipso erunt miseriore: atqui improbi cupita perficiendo, perficiunt scelus: cum enim improbi sint, hi nihil nisi malum adeoque scelus perficere conantur.

² Nam si nequitia miseros facit, etc.] II. Eadem

philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod diuturniorem vitam agentes cupita perficiant diutius: quia cum miseria sic miserum faciat, ut felicitas felicem, quemadmodum eo aliquis felicior est, quo ejus felicitas est diuturnior; sic eo aliquis est miserior, quo ejus miseria diuturnior est: utraque enim tantas vires acquirit eundo, ut quo antiquior, eo difficilius alterutra suo destruaturo contrario. Atqui quo diutius improbi, diuturniorem vitam agentes, cupita perficiunt, eo diuturnior est eorum miseria: cum, ut diximus, miserissimum sit scelus perficere: quare infelicissimi essent, si non eorum malitiam saltem mors extrema finiret: quod mors, licet non sit ejuslibet illorum miseriæ meta, est tamen sceleris ab iisdem perficiendi linis.

³ Nam hoc quoque quod dicam, etc.] III. Philosophia probat improbos hoc esse miseriore, quod impuniti vivunt: non solum quia pœnis et sentes deserunt et insontes vitant crimina, verum etiam quia cum miseria crescat accessione mali, non secus ac felicitas accessione boni (quod ut bonum felicitas sic malum miseria sit ex dictis), propterea cuiusque misero accidit aliquid mali, ille hoc ipso miserior est: quemadmodum cuiusque felici accidit aliquid boni, ille eo ipso est felicior. Atqui improbo, ex eo quod hic impunitus vivat, accidit aliquid mali: cum

non minus mirum videatur, sed ex his quæ sumpta sunt æque est necessarium. Quidnam? inquam. Feliciores, inquit, esse improbos supplicia luentes, quam si eos nulla iustitiæ pœna coerceret. Neque id nunc^a motior, quod cuivis (15) veniat in mentem, corrigi ultione pravorum mores, et ad rectum supplicii terrore deduci, cæteris quoque exemplum esse culpando fugiendi: sed alio quodam modo infeliciores esse improbos arbitror impunitos, tametsi nulla ratio correctionis, nullus respectus habeatur exempli. Et quis erit, inquam, præter hos alius modus? Et illa, Bonos, (20) inquit, esse felices, malos vero miseris nonne concessimus? Ita est, inquam. Si igitur, inquit, miseriam ejusquam bonum aliquid addatur, non felicius est eo, ejus pura ac solitaria sine ejusquam boni admisione miseria est? Sic, inquam, videtur. Quid si eidem SSI misero, qui cunctis careat bonis, præter ea, quibus miser est, malum aliud fuerit annexum, nonne multo infeliciore esse censendus est, ejus infortunium boni participatione^b relevatur? Quid ni? inquam. Habent igitur improbi, cum puniuntur, boni quidem aliquid annexum, (5) pœnam ipsam scilicet, quæ ratione iustitiæ bona est: iidemque cum supplicio carent, inest eis aliquid alterius mali, ipsa impunitas, quam iniquitatis merito malum esse confessus es. Negare non possum. Multo igitur infeliciores improbi sunt injusta impunitate donati, quam justa ultione puniti. Sed poni improbos, justum; impunitos vero^c ela-

A bi, (10) iniquum esse manifestum est. Quis id neget? Sed ne illud quidem, ait, quisquam negabit bonum esse omne quod justum est: contraque quod injustum est malum liquere esse. Tum ergo: Ista quidem consequentia sunt eis quæ paulo ante conclusa sunt. Sed quæso, inquam, te, nullane animarum supplicia post defunctum morte corpus (15) relinquis? Et magna quidem, inquit: 'quorum [alia penali acerbitate, alia vero purgatoria clementia exerceri puto. Sed nunc de his disserere consilium non est. Id vero haecenus egimus, ut, quæ indignissima tibi videbatur, maiorum potestas, eam nullam esse cognoscere: quosque impunitos querebare, videres nunquam improbitatis snæ (20) carere supplicii: licentiam quam cito tui precabar, nec longam esse disces: infelicioremque fore, si distinueris; infeliceisimam vero, si esset æterna: post hæc miserriores esse improbos, injusta imponente dimissos, quam justâ ultione punitos. Cui sententiæ consequens est, ut tum demum gravioribus suppliciis urgeantur, cum impuniti esse (25) credantur. Tum ego, Cum tuas, inquam, rationes considero, nihil dici verius puto. SSS At si ad hominum judicia reverti, quis est ille est, cui hæc non credenda modo, sed saltem non audienda videantur? Ita est, inquit illa. Nequeunt enim oculos tenebris assuetos ad lucem perspicuam veritatis attollere, ² similesque^d avibus sunt, quarum intuitum nox illuminat, (5) dies cæcat: dum enim non rerum ordinem, sed

INTERPRETATIO.

^a Contendo.^b Movetur.

C c Abbe.

^d Noctuis.

NOTÆ.

enim puniri et non puniri sint contraria, eumque puniri sit aliquid boni etiam improbo, necesse est ut non puniri eidem improbo sit aliquid mali, quamvis magna animarum supplicia post defunctum morte corpus supersint.

¹ Quorum alia pœnalis acerbitate, alia vero purgatoria clementia.] Malos, inquit Vallinus, hic agnoscit non Christianis modo, sed et catholicos Boetius, alios quidem æternis pœnis damnari; alios vero pro peccatis longo dolore cruciatum emundari et purgari diu igne. Quod agnoscunt ipsi Magdeburgenses, cent. 6, cap. 4, cogitatur a Boetio. Nisi tamen Philosophia, quæ nunc loquitur, voluerit hic exprimere sensa Platoniorum, vel etiam Pythagoreorum, quibus quædam mentes, quod earum scelera nulla purgatione elui possent, æternis afflictebantur suppliciis: alia vero, quarum minora erant crimina, aut æternis Elysiis voluptatibus fruebantur, omni purgatione perfunctæ, aut partim purgatæ ex Elysiis in nova etiam bestiarum corpora detrudebantur. Virgil. vi Æn., v. 739:

Exercentur pœnis veterumque malorum
Supplicia expendunt: alia panduntur iuvenes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exurit igni.
Quisque suos patimur manes. Exinde per amplum
Mittimur Elysiis, et pauci læta arva tenemus.

² At si ad hominum judicia, etc.] Mens nostra Deum inter et corpus humanum media; utpote Dei effectus, et corporis humani forma, ab utroque patitur, a Deo illuminanda, a corpore obscuranda: quamobrem eadem mens non ante apta est verum

certumque de rebus propositis ferro iudicium, quam spretis ipsis corporis motibus, solum præcælorem Deum interrogaverit, iustusque respondentem intellexerit attentus: optimo enim S. August. 1 de Genes. ad lit., c. 5; Principium, ait, creaturæ intellectualis est æterna sapientia, quod principium manens in se incommutabiliter, nullo modo cessat occulta inspiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium est, ut convertatur ad id ex quo est: quod aliter formata ac perfecta esse non possit. Ubique, inquit idem sanctus doctor l. x Conf., c. 26, Veritas præses omnibus consulentibus te simulque respondes omnibus etiam diversa consulentibus. Liqvide tu respondes, sed non liqvide omnes audiunt: quis enim, ait idem sanctissimus pater, de lumort. animæ, c. 10, bene se inspicere non expertus est tanto se aliquid intellexisse sincerius, quanto removere atque subducere intentionem mentis a corporis sensibus potuit. Atqui maxima pars hominum precipitatione et præiudicio potius quam his legibus iudicant: unde

³ Similes avibus sunt, etc.] Vespertilionibus scilicet et noctuis, quæ quod nobilitioribus afficiantur oculorum libris lunæisque, idcirco minimo noctis lumine illuminari, majori vero diei splendore offundi possunt: unde non nisi vespere et nocte, a quibus nomen habent, volitare consueverunt, Ovid. l. iv Metam., fab. 12:

Janque dies exactus erat, tempusque subibat
Quod tu in te tenebras, nec possis dicere lucem,
Sed cum luce tamen habito confinia noctis...
Teetæque non silvas celebrant lucemque perosa
Nocte volant, sero quo tenent a vespere nomen.

suos intuentur affectus, vel licentiam, vel impunitatem scelerum putant esse felicem. Vide autem quid aeterna lex sanciat? Melioribus animum conformaveris; nihil opus est iudice praemium deferente: tu te ipse excellentioribus addidisti. Studium ad peiora deflexeris; extra ne quaesieris ultorem; (10) tu te ipse in deteriora detrusisti: veluti si a vicibus sordidam humum, caelumque respicias, cunctis extra cessantibus, ipsa cernendi ratione nunc ceno, nunc sideribus interesse videaris. At vulgus ista non respicit. Quid igitur? his ne accedamus, quos belluis similes esse monstravimus? Quid, si quis amisso penitus visu, ipsum etiam se habuisse (15) oblivisceretur intuitum, nihilque sibi ad humanam perfectionem deesse arbitraretur, non videntes eadem caecos putaremus? ¶¶¶¶ Nam ne illud quidem acquiescent, quod aequae validis rationum nititur firmamentis, infeliciores eos esse, qui faciunt, quam qui patiuntur injuriam. Vellem, inquam, has ipsas audire rationes. Omnem, inquit, improbum num supplicio dignum negas? Minime. Infelices (3) vero esse, qui sint improbi, multipliciter liquet. Ita est inquam. Qui igitur supplicio digni sunt, miseros esse non dubitas? Convenit, inquam. Si igitur cognitor, ait, resideres, cui supplicium inferendum putares, eum qui fecisset, an qui pertulisset injuriam? Nec ambigo, inquam, quin perpesso satisfacerem dolore facientis. (10) Miserior igitur tibi injuriae illator, quam acceptor esse videretur. Consequitur, inquam. Ilac igitur aliiisque de causis ea radice nitentibus, quod turpitudine saepe natura miseris faciat, apparet, illatam cuilibet injuriam non accipientis, sed inferentis esse miseriam. Atqui

^a Alternis.

^b Judea.

^c Dubito.

^d Advocati.

^e Aliquo modo.

Quid prodest vobis excitare motus tantos odii et ur-

¹ Nam ne illud quidem acquiescent, etc.] IV Philosophia probat improbos eo esse miseriores, quod injuriam caeteris inferant: quia cum improbus ¶¶¶¶ omnis sit miser, eumque improbus sit quicumque supplicio dignus est, propterea quo aliquis supplicio est magis dignus, eo magis improbus adeoque magis miser haberi debet: sic cognitor existimans esse deterius inferre quam pati injuriam, statuit supplicium inferendum non ei qui pertulit, sed ei qui fecit injuriam. Ude Christus, Math. v. Beati, inquit qui persecutionem patiuntur: quo respiciens S. Chrysost. ait *neminem laedi nisi a seipso*. Atqui improbus eo magis dignus est supplicio, quod alteri intulerit injuriam: reipublicae quippe interest, ut improbi puniantur.

Atque ex his omnibus sequitur, improbos sive aegros animo, non secus ac aegros corpore non odio, sed miseratione potius dignos esse: quare

* Carmen constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior phalaeus, spondeum, dactylum, et duos trocheos habet, unde quinto versu legi debet *apri non oper*; posterior est pentameter elegiacus, de quo supra.

1. *Tantos motus.*] Ut perturbationes motibus cor-

A nunc, ait, contra faciunt oratores. Pro his enim qui grave quid, acerbumque (15) perpessi sunt, miserationem iudicum excitare conantur, cum magis admittentibus justior miseratio debeatur: quos non ab iratis, sed a propitiis potius, miserantibusque accusatoribus ad iudicium, veluti aegros ad medicum duci oportebat, ut culpa morbos supplicio reserarent; quo pacto defensorum opera, vel tota frigeret, vel si prodesse (20) hominibus mallet, in accusationis habitum verteretur. Ipsi quoque improbi, si eis aliqua rimula virtutum relictas fas esset aspicere, vitiorumque sordes poenarum cruciatibus se deposituros viderent, compensatione adipiscenda prohibita, nec hos cruciatus esse dicerent, defensorumque operam repudiarent, ac se totos accusatoribus (25) iudicibusque permitterent. Quo fit, ut apud sapientes nullus prorsus odio locus relinquatur. Nam bonos qui nisi stultissimus oderit? malos vero odisse ratione caret. Nam si, uti corporum languor, ita vitiositas quidam est quasi morbus animorum; cum aegros corpore minime dignos odio, sed potius miseratione iudicem, multo magis (30) non insequeendi, sed miserandi sunt, quorum mentes omni languore atrocior urget improbitas.

¶¶¶ METRUM IV.

ARGUMENTUM. — *Cum mors imminet, aut sponte veniens, aut a feris aliisque hominibus accelerata, inquit Philosophia, praestat te diligere probos et misereri improborum, quam ullos odisse et armis laessere.*

Quid tantos juvat excitare motus

Et propria fatum sollicitare manu?

Si mortem petitis, propinquat ipsa

Sponte sua, volucres nec remoratur equos,

INTERPRETATIO.

gere mortem vestris manibus? Si quaeritis mortem, haec appropinquat ulro neque tardat equos suos praecipites: Sollicit homines sese perimunt gladio, quos serpens, leo, tigris, ursus, et apri perimunt, dentibus. Num idcirco instruant exercitus iniquos, parant arma crudelia cupiuntque occumbere telis reciprocis, quod

NOTAE.

poris concipiuntur: sic eadem concepta diversos producent ejusdem corporis motus. Sed nulla perturbatio tantos motus, quantos odium parit: qui enim odio commovetur, hi in amicos, fortunas, famam, vitam denique ipsam adversariorum erumpunt.

2. *Fatum sollicitare manu.*] Sollicitare proprie dicitur ille qui corpus de suo loco movet, quasi hoc de suo solo movendo, vicinum a quo recedit, relinquat solum, ut ipsum solum abeat. Hinc propter quamdam similitudinem sollicitare dicimus meum, cum eam spe, metu, aut qualibet alia ratione de sua sententia moverententamus. Sic ergo qui duello pugnant, quod mortem veluti de suis sedibus pulsam ad semetipsos movere videantur, hi mortem dicuntur propria manu sollicitare, quemadmodum Seneca in *Hercol. fur.*, v. 807, canit:

Quid juvat durum properare fatum,
Omnis haec magis vaga turba terris
Ibit ad manes facieque inertis
Vela Cocytio.

3. *Si mortem petitis, etc.*] Philosophia videtur deinceps afferre causas mortis. Causa autem mortis duplex. Una interior, sive naturalis elementorum,

5 **¶¶¶** Quos serpens, leo, tigris, ursus, aprī
 Dente petunt, iidem se tamen ense petunt.
 An distant quia, dissidentque mores,
 Injustas acies, et fera bella movent,
 Alternisque volunt perire telis?
 Non est justa satis sævitia ratio.
 Vis aptam meritis vicem referre?
 Dilige jure bonos, et miserescere malis.

¶¶¶ PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Boetium, ut sibi videbatur, more sapientis mirantem, Deo mandum regente, bonis adversa, malis prospera accidere, Philosophia monet, non ideo homini dubitandum, cuncta recte fieri, quod causam tantæ dispositionis ille ignoret.*

Hic ego, Video, inquam, quæ sit vel felicitas, vel miseria in ipsis proborum atque improborum meritis constituta. Sed in hac ipsa fortuna^a populari, non nihil bono, malive inesse perpendo.¹ Neque enim sapientum quisquam exsul, inops, ignominiosusque (3) esse malit potius, quam pollens opibus, honore reverendus, potentia validus, in sua permanens urbe florere. Sic enim clarius, b testatiusque sapientia

eorum mores inter se differunt ac dissentiant? hæc causa sæviendi non est satis æqui. Optasne rependere meritum simile merito simili? ama, ut æquum est, bonos, et miserere improborum.

A tractatur officium, cum in contingentes populos regentium quodam modo beatitudo transfunditur : cum præsertim carcer, c nexus, cæteraque legalium tormenta pœnarum perniciosius potius (10) civibus, propter quos etiam constituta sunt, debeantur. Cur hæc igitur versa vice mutantur, scelerumque supplicia bonos premant, præmia virtutum mali rapiant, vehementer admittor, quæque tam injustæ confusio-nis ratio videatur, ex te scire desidero. ¶¶¶² Minus etenim mirarer, si misceri omnia fortuitis casibus crederem. Nunc stuporem meum Deus rector^d exaggerat, qui cum sæpe bonis jucunda, malis adversa, contraque bonis dura tribuat, malis optata concedat, nisi causa deprehendatur, quid est quod a fortuitis casibus differre (3) videatur? ³ Nec mirum, inquit, si quid ordinis ignorata ratione, temerarium confusumque credatur. Sed tu quamvis causam tantæ dispositionis ignores, tamen quoniam bonus mundum rector temperat, recte fieri cuncta ne dubites.

¶¶¶ METRUM * V.

ARGUMENTUM. -- *Idcirco, inquit Philosophia, vulgus*

INTERPRETATIO.

^a Vulgari.
^b Apertiusque.
^c Vincula.
^d Auget.

NOTÆ.

ex quibus homo constat, compositio : et hæc notatur his verbis, *propinquat ipsa sponte sua*. Altera exterior, quæ rursus ponitur in duplici discrimine : hæc enim mors est vel a feris, cujusmodi sunt *serpens, leo, tigris, ursus, aper*; vel ab aliis hominibus, qui, veluti indignantes, mortem predictis causis accelerant longiores moras agere, hanc conversis in sese invicem armis advocant.

5. *Aprī.*] Sic legitimus cum Vallino, non *aper* : quod hujus prima syllaba semper corripitur : alioquin *aprī* non haberet primam syllabam communem : sicut *matris* et *fratris* priores syllabæ non sunt communes, quod *mater* et *frater* primis syllabis producantur.

10. *Non est justa satis sævitia ratio.*] Alterius cogitationes tuis cogitationibus contrariæ nullum tibi dare possunt jus necis in alterum hominem : cum vita humana ita in summa solius Dei potestate versetur, ut neque iudici, neque ipsi regi, nisi quatenus hic vice Dei gerit, fas sit hominem interficere : *Ad imaginem quippe Dei, inquit Deus Genes. ix, factus est homo.*

11. *Vis aptam meritis vicem referre.*] Par pari cogitando referre, sive cogitationes cogitationibus compensare.

12. *Dilige jure bonos.*] Quod enim amor nequeat nisi amore compensari, justitiæ est bonos, a quibus diligimur, a nobis diligi. Neque tamen sequitur odium odio compensandum : sed

12. *Miserescere malis.*] Nihil quippe rationi magis consentaneum quam miserorum misereri : mali autem omnes miseri sunt, eorum propter rationes predictas, tum maxime quia peccando deficiunt : miser quippe, si credamus Varroni l. vi de l. i., dicitur a *minus*, ut pote cui cum opus est, minus nullo est, vel, ut placet Cujacio, a Græco *μῖστος*; scelus.

¹ *Neque enim sapientum quisquam, etc.*] I. Boetius, ut sibi videtur, more sapientis miratur, bonis adversa, malis prospera accidere, duplici de causa. Prima

C est, quod populi sapientibus ducibus facilius credent, eorumdemque præcepta observarent religiosius, si sapientum ducum felicitatem una cum sapientia populis infundi viderent. Altera quod supplicia non nisi improbis videantur constituta. Supplicia autem hic dicuntur *carcer* et *nexus*. *Nexus* quidem sive, ut alii legunt *lex*, quoniam vinculis premi supplicium est. Carcer verò etiam a Lucretio inter alia suppliciorum genera numeratur lib. iii :

*Sed metus in vita pœnarum pro malefactis
 Est insignibus insignis, scelerisque luella,
 Carcer et horribilis de saxo jactu deorsum,
 Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tedæ.*

² *Minus etenim mirarer, etc.*] II. Boetius eo magis miratur bonis adversa, malis prospera accidere, quod Deus infinite sapiens, bonus et potens, mundum regat : Deus enim accusari non potest aut ignorantia, qua nesciat has vices ; aut malitia, qua velit ; aut impotentia, qua sciens volensque has vices bene potest mutare. Id miratur etiam David psal. LXXII : *Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns.* Id etiam mirabatur Jeremias cap. xii : *Quare via impiorum prospera, bene est omnibus qui prævaricantur et inique agunt?*

³ *Nec mirum, etc.*] III. Philosophia respondet hanc admirationem, ut cæteras, oriri ex ignoracione causæ ; sed ignoracionem hanc non esse legitimum argumentum ex quo concludi possit, Deum non esse bonum mundi rectorem, aut omnia non recte fieri : sicut deinceps eadem Philosophia probabit.

* Carmen, quod dici potest constare duplici genere versuum tetrametricorum alternorum, quorum prior trochæo, posterior spondeo incipit : uterque autem post primum pedem, spondeum, vel iambum, vel dactylum habens cum syllaba superstitite, quam vocant cæsuram, dactylo et spondeo finitur. Excipitur tamen vigesimus versus, cujus primus pes est iambus et secundus tribrachus.

*miratur effecta cælestia, terrestria autem non mira- A
tur quod horum noscat, illorum ignoret causas.*

Si quis Arcturi sidera nescit
Propinqua summo cardine labi,
Cur regat tardus plaustra Bootes,
Mergatque seras æquore flammæ,
5 Cum nimis celeres explicet ortus,
Legem stupebit ætheris alti.
290 Palleant plenæ cornua lunæ
Infecta metis noctis opacæ,
Quæque fulgenti texerat ore
10 Confusa Phœbe, detegat astra :

*Si quis ignoret, stellas Ursæ verti prope supremum
potum, hic admiratur vehementer legem cæli sublimis,
qua Bootes, qui habet ortum velociorem, lentus agit
currum suum et nunquam demittit ignes suos tardos
in mare. Si orbita lunæ plenæ palleat, fodata terminis
noctis obscuræ, et quæ luna velaverat vultu splendido
stellas minores, hæc obscurata revelet easdem stellas,
hinc error communis turbat populos, qui propterea re-*

1. *Arcturi.*] Arcturus dicitur ab ἄρκτος *ursa*, et οὐρά *cauda*, quasi *ursæ cauda*, est stella omnium, ex quibus major *Ursa* constat, maxime polo vicina : unde dicitur *stella polaris* : quare cum polus arcticus ab hæc *Ursa* sic vocatus nobis semper appareat, ut pote nostro horizonte sublimior, idcirco stella hæc, ceu antipodas hæreat, nunquam occidit : hinc Virgil. 1 Georg., v. 246 :

Arctos oceanii metuentes æquore tingi.

Scilicet propter odium Junonis, ut fingunt poetæ, quæ quod majorem *Ursam* in cælum admissam ægre ferret, Tethyn rogavit, ne suis hanc pellicem sineret quasi lavari. Idem *Arcturus* vocatur etiam *Arctophylax* et *Bootes*, de quo fit sermo in 3 versu. *Arctophylax* quidem sive *custos Ursæ*, sive, ut loquitur Ovidius, *custos Erimanthidos ursæ*, quod videatur *ursam*, quam semper comitatur, custodire. *Bootes* vero sive *bulbulus*, quia stellis formam boum curvæque referentibus instar ejusdam bulbulci adhæret : hinc Propertio dicitur *versare boves et plaustra Bootes*. Juvenal. sat. 5, v. 22 :

Aut illo tempore, quo se

Frigida circumagunt pigri sarraca Bootæ.

Illud porro sidus triplici hoc nomine donatum, recte dicitur *summo cardine*, cui *propinquum est, labi* : adeoque hinc *tardum seras flammæ in æquore mergere*, inde vero *celeris explicare ortus*. Primum quidem sidus illud summo cardine labitur : quia vertitur ad partem septentrionalem, qui nobis semper apparet et in quo tanquam in altero mundi cardine orbis cælestis verti fingitur. Deinde idem sidus tardum seras in mari mergit flammæ, quoniam nunquam infra nostrum horizontem descendens, nunquam occidit. Denique idem sidus celeres explicat ortus, quod majori duntaxat solis lumine occultatum statim atque lumen solare, objecta terra, minutum est, emicat. Ille autem qui hanc causam ignorat prædicta miratur.

7. *Palleant plenæ cornua lunæ.*] Luna, quæ etiam dicitur *Phœbe*, quod per noctem splendeat, est corpus cælestis opacum, quod solari lumine ita reluet, ut modo angulatam, modo rotundam splendoris formam exhibeat. Contingit autem aliquando ut inter solem et lunam plenam sive rotundum splendore refulcentem, terra ita interjaceat ut luna umbris terrestribus obscurata rotundum suum splendorem statim amittat, et stellæ, quæ majori lunæ lumine offusæ ante latebant, incipient emicare. Tum veteres, qui falsa superstitione existimabant hinc quidem lu-

Commovet gentes publicus error,
Lassantque crebris pulsibus æra.

Nemo miratur flamina cori
Littus frementi tundera fluctu,
15 291 Nec nivis duram frigitur molem
Fervente Phœbi solvier æstu.

Hic enim causas cernere promptum est
Illic latentes pectora turbant
Cuncta ; quæ rara provehit ætas
20 Stupetque subitis mobile vulgus.
Cedat insciti nubilus error,
Cessent profecto mira videri.

INTERPRETATIO.

petitis iocibus fatigant cymbala. Nemo miratur, ventos cori ferire oras marinas undis tumultuantibus, neque cumulum nivis frigitur induratum liquari calore vehementi solis : nam hic facile est cognoscere causas : illic causæ occultæ perturbant admiratione omnes mentes. Plebecula inconstans miratur ea quæ raro et subito eveniunt. Error obscurus ignari vulgi facessat ; hæc certe desinent videri admirabilia.

NOTÆ.

nam carminibus pati hoc deliquim, inde vero tintu æris vel cymbalorum liberari, ad æra lunæ auxiliariæ, ut vocat Tibullus, confugiabant : idem Tibullus,

Cantus et e curru lunam deducere tentat

Et faceret si non ærarepulsæ sonent,

Juvenalis sat. 6, l. 11, v. 440 :

•Tot pariter pelves, tot tintinnabula dicas

Pulsari : jam nemo tubas, nemo æra fatiget

Una laboranti poterit succurrere lunæ.

Nemo nescit vulgatum illud Virgilii ecl. 8, v. 69 :

Carmina vel cælo possunt deducere lunam.

Hæc autem omnia, quæ sex prædictis versibus elegantè describuntur a Philosophia, ideo miratur vulgus, quia horum causam nescit.

13. *Nemo miratur, etc.*] Postquam Philosophia quædam protulit quæ homines propter ignorantiam causarum mirari solent, contraria refert quæ idem homines non mirantur, quod illorum causas norint. Primum quidem homines non mirantur *corum* sive *caurum*, ventum ab occasu æstivo spirantem *fluctu frementi tunderæ* oras marinas, quod iisdem notum sit ventum hunc esse corpus commotum, corpusque commotum naturaliter tunderæ corpora obvia. Deinde idem homines non mirantur molem nivis frigore induratum fervente solis æstu liquefieri, quod sciant quietas nivis duræ partes moveri posse a commotis solari æstus particulis.

19 et 20. *Quæ rara provehit ætas stupetque subitis.*] *Ignara plebecula admiratur quæcumque et raro et subito contingunt.* Nimirum admiratio est subita commotio mentis attentius spectantis ea quæ nova videntur et magna : unde causa hujus perturbationis est res et rara et subita. Rara quidem ; nam, ut barbari loquuntur, *ab assuetis non fit passio*. Subita vero ; quoniam, ut recte ait S. Gregorius, *jacula quæ prævidentur minus feriunt*. Verum, inquit grammaticus, quo jure hic variatis casibus dicitur vulgus stupere *rara et subitis* ? num conjunctio pares optat casus ?

Optat, inquam, pares casus : sed non raro, posthabita verborum constructione, sensa duntaxat junguntur : sic Cicero dixit : *Eni centum aureis et pluris* : quanquam hic constructio solita non mutatur, sed verbum quoddam tacitum debet intelligi ; quasi diceretur *stupet quæ rara sunt et stupet subitis* : sicut enim Tullius dixit, 11 de Fin : *Nos Varrones stupeamus* : sic Horatius l. 1 Satyr., sat. 4, cecinit,
Hunc capit argenti splendor : stupet Albius ære.

21. *Cedat insciti.*] *Ignari* : quanquam omnes hic le-

292 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia, indicata materia deinceps tractanda, et modo qua disputabitur, ponit cum providentiæ divinæ, tum fati definitionem: unde hoc illi ita subiecti demonstrat, ut non minus providentiæ divinæ, quam fati sit, et probos tristibus et improbos optans nunc officii.*

Ita est, inquam. Sed cum tui muneris sit latentium rerum causas evolvere, velatasque caliginæ explicare rationes, quæso ^a uti hinc decernas et, quoniam hoc me miraculum maxime perturbat, ^b edisseras. Tum illa paulisper arridens: Ad rem me, inquit, omnium quesitu (3) maximam vocas, cui vix ^c exhausti quidquam satis sit. Talis namque materia est, ut, una dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, velut ^d hydræ capita, succrescant: nec ullus fuerit modus, nisi quis eas vivacissimo mentis igne coerceat. ¹ In hac enim de Providentiæ simplicitate, de fati serie, de repentinis casibus, de cognitione, ac prædestinatione (10) divina, de arbitrii libertate

A quæri solet: quæ quanti oneris sint ipse perpendis. Sed quoniam hæc quoque te nosse, quædam medicinæ tuæ portio est, quanquam angusto limite temporis septi, tamen aliquid ^e delibare conabimur. Quod si te musici carminis oblectamenta delectant, hæc oportet paulisper differas voluptatem, dum (13) nexas sibi ordine contexo rationes. Ut libet, inquam. ²⁹³ ² Tum velut ab alio orsa principio, ita disseruit. Omnium generatio rerum, cunctisque mutabilium naturarum progressus, et quidvis aliquo movetur modo, causas, ordinem, formas ex divinæ mentis ^f stabilitate sortitur. Hæc in suæ simplicitatis arce composita, multiplicem (3) rebus gerendis modum statuit. Qui modus cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentiæ nominatur: cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatum est. Quæ diversa esse facile liquebit, si quis utriusque vim mente conspexerit. ³ Nam Providentiæ est illa ipsa divina ratio (10) in

INTERPRETATIO.

^a Ut hac de re dicas tuam sententiam.

^b Exponas.

^c Dicit potest aliquid satis accuratum.

^d Serpentis plurimam capitum.

^e Leviter attingere.

^f Constantia.

NOTE.

gnant, *inscitæ*; existimavimus tamen, deleta ultima syllaba, quæ scriptorum incitæ facile introduci potuit, legendum esse *insciti*, hoc est *ignari vulgi*: leges enim hujus carminis ferre non possunt *inscitæ*, cujus secunda syllaba producat Horatio Satyr. l. II, sat. 2:

Illam aut nequities aut vafri incitæ juris.

¹ In hac enim de Providentiæ simplicitate, etc.] I. Philosophia indicat materiam deinceps sibi tractandam, in qua, una dubitatione succisa, innumeræ aliæ oriuntur: hujusmodi sunt divina Providentiæ, fatum, concordia libertatis humanæ cum divina præratione. *Hydræ* autem, cujus similitudine nunc utitur Philosophia, quinquaginta vel, ut alii volunt, centum habebat capita, quorum, uno abscisso, duo renascebantur, donec Hercules, amputato unoquoque capite, vulnere ignem admovent. De Lernæa hæc bestia infra dicitur metro 7 hujus lib., v. 22.

² Tum velut ab alio orsa principio] II. Philosophia indicat modum quo deinceps disputabitur. Nimirum cum Deus non minus sit causa prima, quam finis ultimus rerum omnium, Philosophia ad suum institutum probandum argumenta desumere potest a Deo in utroque hoc genere causæ: quæ autem hactenus expositæ sunt rationes, hæc a Deo veluti fine acceptæ sunt, quare quæ deinceps afferentur, ipse a Deo velut a causa efficiente prima accipiuntur; hinc Philosophia incipit: Quidquid, inquit, creatur, conservatur et aliquo modo afficitur, illud a Deo velut a prima causa creatur, conservatur, et modificatur: quod enim in eodem eoque simplici semper modo fiat, propterea ab una eaque simplici mente, nimirum Deo fiat, necesse est. Sic divina mens multiplicem rebus gerendis modum statuit, qui modus, cum in ipsa divinæ intelligentiæ puritate conspicitur, Providentiæ nominatur; cum vero ad ea quæ movet atque disponit refertur, fatum a veteribus appellatur.

Sitne puritas vox Latina, dubitatur. Alii aiunt, alii negant. Scæpius in animadversionibus in Vossium, suum huic dictioni jus Latinitatis restituere conatus, ait: *Sic autem impuritate Vossius Latinum esse ascensitum propter Ciceronis auctoritatem, ipsius quoque judicio duritas minime barbarum videri debet. . . .* Meo ergo judicio potest jam Vossius securo esse animo, et

quamvis in veterum auctorum libris qui sunt reliqui (cum maximam eorum partem interis, coque innumerarum vocum Latinarum jacturam factum esse constet) puritatis vocabulum non invenerit: quia tamen impuritate in Cicerone legitur, non habet cur seipsum unaque secum alios doctissimos homines in vulgi barbari C turbam conjiciat.

At quamvis Cicero dixerit *infinitem, infirmitatem, Terentiusque infortunium*, non inde sequitur, *infinitem, firmitatem, fortunium* voces esse Latinas.

³ Nam Providentiæ, etc.] III. Philosophia affert definitionem divinæ Providentiæ: Est, inquit, illa ipsa divina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit. Quæ quidem definitio, quia ab omnibus theologis propugnatur, ideo diligentius videtur exponenda. Igitur

Dicitur, 1° ratio: cum enim ratio dicatur a *reor*, cumque *reor* idem sit quod *puto* sive *cogito*, propterea cogitatio omnis recte dicitur ratio: hinc autem factum arbitror, ut ratio etiam Tullio sit mens, intelligentia, consilium, judicium, argumentatio, institutum et cætera id genus. Omnis autem providentiæ quædam est cogitatio; quandoquidem quædam est qualitas menti insita, cujus mens ipsa proxime conscia est. Igitur Providentiæ est ratio.

Verum cum cogitatio duplicis sit generis, nimirum notio et voluntas, quæstio est inter theologos, utrum Providentiæ sit notio tantum, utrum voluntas tantum; utrum notio simul et voluntas: quod ultimum video pluribus probari, quanquam idem inter se disputent, utra ex his duabus cogitationibus præcipua sit in ipsa Providentiæ? Hinc providentiæ divina a Ludovico Vives definitur, voluntas Dei consilio universa gubernantis.

Dicitur 2° divina: nam providentiæ dici potest de omni mente, sive divina, sive etiam creata: imo cum Providentiæ, auctore Tullio, sit per quam futurum aliquid videtur antequam factum sit; cumque menti divinæ nihil futurum sit, contra vero mentibus creatis plura sint futura, idcirco Providentiæ melius rectiusque dicitur de cæteris mentibus, quam de divina. Hic tamen non agitur nisi de Providentiæ divina, quæ propterea debuit dici ratio divina, sive cogitatio divinæ mentis.

summo omnium principe constituta, quæ cuncta disponit : 291¹ fatum vero inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam Providentia suis quæque necit ordinibus. Providentia namque cuncta pariter, quamvis diversa, quamvis infinita, complectitur : fatum vero singula digerit in motum locis, formis, ac temporibus distributa : ut (3) hæc temporalis ordinis explicatio, in divinæ mentis adunata^a prospectu, Providentia sit : eadem vero adunata digesta atque explicata temporibus fatum vocetur. Quæ, licet diversa sint, alterum tamen pendet ex altero. Ordo namque fatalis ex Providentiæ simplicitate procedit. Sicut enim artifex faciendæ rei formam mente percipiens, (10) movet operis effectum, et quod simpliciter, ^b præsentarieque prospexerat, per temporales ordines ducit ; ita Deus Providentia quidem singulariter, stabiliterque faciendæ disponit : fato vero hæc ipsa, quæ disposuit, multipliciter ac temporaliter administrat. 295² Sive igitur, famulantibus quibusdam Providentiæ divinis spiritibus, fatum exercetur, seu anima, seu tota inservientem natura, seu cælestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu dæmonum varia solertia, seu aliquibus horum,

A seu omnibus fatalis series textitur ; illud certe (5) manifestum est, immobilem, simplicemque gerendam formam rerum esse providentiam : fatum vero eorum quæ divina simplicitas gerenda disposuit, mobilem nexum, atque ordinem temporalem. ³ Quo fit, ut omnia quæ fato subsunt, Providentiæ quoque subiecta sunt ; cui ipsum etiam subjacet fatum. Quædam vero, quæ sub Providentia (10) locata sunt, fati seriem superent. Ea vera sunt, quæ primæ propinqua divinitati stabiliter fixa, fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Nam ut orbium circum eundem cardinem sese vertentium, qui est intimus, ad simplicitatem medietatis accedit, cæterorumque extra locatarum veluti cardo quidam, circa quem versentur, existit : B (15) extimus vero majore ambitu rotatus, quanto a puncti media individualitate discedit, tanto amplioribus spatiis explicatur : si quid vero illi se medio connectat et societ, in simplicitatem cogitur, diffundique ac diffilure cessat. Simili ratione quod longius a ^c prima mente discedit, majoribus fati nexibus implicatur, ac tanto aliquid fato liberum est (20), quanto illud rerum cardinem vicinus petit. Quod si supernæ 296³ mentis hæserit firmitati, motu carens,

INTERPRETATIO.

^a Notione.

^b Et imaginando.

^c Deo.

NOTÆ.

Dicitur 3° in summo omnium principe constituta : quia Providentia divina est attributum Dei, quatenus Deus est summus omnium princeps ; summi quippe principis est, providere omnibus. Sapientiæ vi : *Æqualliter cura est illi de omnibus* ; et cap. viii : *Attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter*.

Dicitur 4° quæ cuncta disponit : quoniam providentiæ mentis est, pro eo quem sibi proponit fine materiam sibi subjectam suo quamque ordine et loco ponere. Hinc Providentia divina definitur a S. Thoma *ratio ordinis rerum in finem*.

¹ *Fatum vero inhærens, etc.*] IV. Philosophia subjicit definitionem fati : *fatum, inquit, est inhærens rebus mobilibus dispositio per quam Providentia suis quæque necit ordinibus* : quod etiam clarius interpretari conabimur.

Primum igitur fatum, interpretatione nominis, nihil est aliud quam divinæ voluntatis signum, sive dictum divinum ; nam judicio Varronis, quod Parca constituerunt nascenti, a fando fatum est dictum : atque hoc modo S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, ait, apud Christianos esse fatum : *Non enim, inquit, abnuere possunt esse scriptum in Litteris sanctis : semel locutus est Deus . . . quod enim dictum est, semel locutus est ; intelligitur immobiliter, hoc est, incommutabiliter est locutus, sicut novit incommutabiliter omnia quæ futura sunt, et quæ ipse facturus est. Lucanus in nono :*

Non vocibus ultis

Numen eget, dixit semet nascentibus auctor,
Quiddid scire tiacet.

Deinde fatum est *dispositio* : quia est ipsa res creata, corpus nimirum, aut mens suo tempore, loco, aut quocumque alio modo affecta : id quippe est Dei voluntis jussum dictumque.

Præterea dispositio hæc *inhæret rebus mobilibus* : est enim fatum, modus rei duntaxat creatae : ut pote quæ nec fieri nec conservari, nec quocumque modo affici, nisi divina voluntate, cujus illa dispositio est signum, potest.

^C Insuper per hæc dispositionem rebus mobilibus inhærentem divina Providentia suis quæque necit ordinibus : nam eundem, inquit Q. Curtius, *æterna constitutione crediderim necque causarum latentium et multo ante destinatarum suam quæque ordinem immutabili lege percurrere*. Uno verbo fatum est ipse patiendi agendi que modus, quo res mobilis ab immobili Deo sapientissime afficitur : quod evidentius patebit consideranti sequentia Providentiæ et fati discrimina, quæ deinceps a Philosophia proponuntur veluti quædam prædictæ utriusque definitionis consecutaria.

² *Sive igitur famulantibus, etc.*] Etiamsi constet, fatum quædam esse rei mobilis modum, constetque præterea, modum hunc esse a Deo, tanquam a prima causa, dubitari tamen potest, utrum fatum sit a Deo proxime, an famulantibus quibusdam aliis rebus : hinc Philosophia quasdam philosophorum hac de re perstringit opiniones, quarum nullam cæteris anteponeat, quod quamvis Deus utatur genis cum bonis tum malis ; spiritu universi ; elementis ; corporibus cælestibus ; et aliis ejusmodi rebus ad fatum aliquod exercendum, nulla tamen est ex his rebus qua Deus utatur generatim ad movendas reliquas res creatas, sive ad omne fatum.

³ *Quo fit, etc.*] Ex dictis Philosophia conficit, providentiam divinam latius patere fato, quatenus quæcunque fato subsunt, hæc etiam Providentiæ subjiciuntur, sed quæcunque subjiciuntur Providentiæ, hæc non ita fato subsunt ; non quod res ulla creata possit, Deo non modificante, modificari ; sed quod non omnis res creata æque sit mutabilis : cum enim fatum sit *dispositio rebus mobilibus inhærens*, ex rebus creatis quædam magis, quædam minus fato subijci dicuntur, prout magis aut minus a prima mente discedentes magis aut minus obnoxie sunt mutationi : quod Philosophia exponit exemplo plurimum orbium circa immotum eundem axem ita actorum, ut quo ad axem magis aut minus accedunt eo minori aut majori motu cæantur.

fati quoque a supergreditur necessitatem. ¹ Igitur uti est ad ^b intellectum ratiocinatio; ad id quod est, id quod gignitur, ad æternitatem tempus, ad puncti medium circulus; ita est fati series mobilis ad Providentiæ stabilem simplicitatem. (5) Ea series cælum ac sidera movet, elementa in se invicem temperat, et alterna commutatione transformat. Eadem ^c nascentia, occidentiaque omnia persimiles fetuum, seminumque renovat progressus. Hæc actus etiam, fortunasque hominum indissolubili causarum connexionem constringit: quæ cum ab immobilis Providentiæ profleiscantur exordiis, (10) ipsas quoque ^d immutabiles esse necesse est. Ita enim res optime reguntur, si manens in divina mente simplicitas, indeclinabilem causarum ordinem promat; hic vero ordo res mutabiles, et aliqui temere futiuras propria ^e incommutabilitate coerceat. Quo fit, ut tametsi vobis hunc ordinem minime considerare valentibus, confusa omnia (15) perturbataque videantur, nihilominus tamen suus modus ad bonum dirigens cuncta disponat. Nihil est enim quod mali causa ne ab ipsis quidem improbis liat: quos, ut ^f uberrime demonstratum est, bonum quærentes pravus error avertit, ^g ne dum ordo de summi boni caridine profleiscens, a suo quemquam deflectat exordio. ² Quæ vero (20) inquires, potest ulla iniquior esse confusio, quam ut bonis tum **297** adversa, tum prospera, malis etiam tum optata, tum odiosa contingant? Num igitur ea mentis integritate homines degunt, ut quos probos improbosve censuerit, eos quoque, uti existimant, esse necesse sit? Atqui qui in hoc hominum iudicia ^h depugnant et quos alii præmio, alii (5) supplicio dignos arbitrantur. Sed concedamus, ut aliquis possit bonos malosve discernere; num igitur poterit

A intueri illam intimam temperiem, veluti in corporibus dici solet, animorum? Non enim dissimile est miraculum nescienti cur sanis corporibus, his quidem dulcibus, illis vero amara convenient. Cur ægri etiam quidam lenibus, (10) quidam vero acribus adjuvantur. Ad hoc medicus, qui sanitatis ipsius, atque ægritudinis modum temperamentumque dignoscit, minime miratur. Quid vero aliud animorum salus videtur esse, quam probitas? quid ægritudo, quam vitia? Quis autem alius vel servator honorum, vel malorum depulsor, quam rector ac medicator mentium (15) Deus? Qui, cum ex alta providentiæ ⁱ specula respicit, quid unicuique conveniat agnoscit, et, quod convenire novit, accommodat. Hinc jam fit illud fatalis ordinis insigne miraculum, cum ab sciente geritur, quod stupeant ignorantes. Nam ut pauca, quæ ratio valet humana, ^j de divina profunditate perstringam, ^k de hoc, quem tu justissimum (20) et æqui servantissimum putas, omnia scienti Providentiæ diversum videtur. Et victricem quidem causam diis, victam vero Catoni placuisse ^l familiaris noster Lucanus admonuit. Hic igitur ^m quidquid citra spem videas geri, rebus quidem rectus ordo est, opinioni vero tuæ perversa confusio. Sed sit aliquis ita bene moratus, (25) ut de eo divinum iudicium pariter, humanumque consentiat; sed est animi viribus infirmus: cui, si quid eveniat adversi, desinet colere forsitan innocentiam per quam non potuit retinere fortunam. Parcit itaque sapiens dispensatio ei quem deteriori facere possit adversitas, ne cui non convenit laborare patiatur. Est alius cunctis virtutibus (30) absolutus, sanctusque ac Deo proximus: hinc contingi quibuslibet adversis nefas Providentia iudicat, adeo, ut ne corporeis quidem morbis

INTERPRETATIO.

^a Transcendit.

^b Intelligentiam.

^c Series.

^d Fortunas.

^e Constantia.

^f Abundantissime.

^g Tantum abest ut.

^h Inter se opponuntur.

ⁱ Vigilia hoc est loco; unde vigiles longius prospiciunt.

^j De Deo incomprehenso.

^k Quod tu putas æquum, id ipsum Deus scientissimus iniquum videt.

^l Philosophiæ peritus.

^m Omnia quidem recte fiunt, sed de eorum eventu male iudicas.

NOTÆ.

¹ Igitur uti est ad intellectum, etc.] Nimirum ut ex intellectu sive intelligentia (quæ nihil est aliud quam cognitio clara et distincta, quæque est norma ut sententiæ sic ratiocinationis veræ certæque) constante et veluti immota oritur ratiocinatio, quæ est veluti progressus mentis unum iudicium ex pluribus aliis probantis vel improbantis: ut ex materia eadem manente, diversa generantur corpora, v. g. seges, triticum, panis, sanguis, caro: ut ab æternitate, quæ est diuturnitas rei sine principio et sine fine existentis, procedit tempus quod est diuturnitas rei cum principio et fine existentis ut centro immoto movetur circulus, ita providentiæ Dei immotæ subjicitur fati series mobilis.

² Quæ vero, inquires, potest ulla, etc.] IV. Philosophia ex prædictis principiis infert, non minus Providentiæ quam fati esse quod bonis etiam adversa, et malis etiam prospera contingant, sive quia quos probos improbosque homines censent, hi tales non sunt, Deo iudice, sive etiam quia ut corporum sic mentium

diversa est temperies.

D Primum quidem quod homines ignorent, Deus vero perfectissime noscat omnium hominum cogitationes fieri potest ut humanum divinumque iudicium de bonis perversisque hominibus differat: ut quos Deus probat, hos homines improbant, quosque homines probant, hos Deus improbat: sic quo tempore amici Jobi ipsum damnabant, eodem Jobum Deus absolvent. Quin etiam hæc in re contraria sunt hominum iudicia, et quos alii præmio, alii supplicio dignos arbitrantur.

Deinde mentium sic diversa est temperies, saltem habitate ratione corporis, cum quo junguntur, ut quædam ipso corpore sint infirmiores, quædam fortiores, quædam veluti libratis viribus æquales: quibus omnibus, Deo providente, modo prospera, modo adversa contingunt, prout hæc conducunt ad vitia removenda, vel ad virtutes promovendas: quod tam ignotum est hominibus, quam illa intima temperies animorum.

agitari sinat. 298¹ Nam ut quidam a me quoque excellentior ait, b Ἄνδρὸς ἰεροῦ σώμα θυνάμεις οἰκροδομοῦσι Fit autem sæpe, uti bonis summa rerum gerenda deferatur, ut c exuberans retundatur improbitas. Aliis mista quædam, pro animum qualitate, distribuit: quosdam d remordet, ne longa (5) felicitate luxurient: alios duris agitari sinit, ut virtutes animi, patientiæ usu atque exercitatione, confirmet. Alii plus æquo metuunt, quod ferre possunt: alii plus æquo despiciunt quod ferre non possunt. Hos, in experimentum sui, tristibus ducit. Nonnulli e venerandum sæculi nomen, gloriose præstio mortis, emerunt. Quidam (10) supplicii inextinguibiles exemplum cæteris præteruntur invidiam malis esse virtutem. Quæ quam recte atque dispositæ et ex eorum bono, quibus accidere videntur, fiant, nulla dubitatio est. Nam illud quoque, quod improbis nunc tristitia, nunc optata proveniunt, ex eisdem ducitur causis. Ac de tristibus quidem nemo miratur quod (15) eos male meritis omnes existimant. Quorum quidem supplicia, tum cæteros ab sceleribus deterrent, tum ipsos, quibus involuntur, emendat: læta vero magnum bonis argumentum loquuntur, quid de hujusmodi felicitate debeant judicare, quam famulari sæpe improbis cernant. In qua re illud etiam f dispensari credo, quod est forsitan alienjus (20) tam præcepta atque importuna natura, ut eum in scelera potius g exacerbare possit rei familiaris inopia: hujus morbo Providentiæ collatæ pecuniæ remedio medetur. Hic fœdatam probis conscientiam spectans, et cum fortuna sua comparans, forsitan pertimescit, ne cuius ei jucundus usus est, sit tristis amissio. Mutabit igitur (25) mores, ac, dum fortunam metuunt amittere, nequitiam derelinquit. 299 Alios in cladem meritam præcipitavit indigne acta felicitas. Quibusdam permissum puniendi jus, ut exercitii hominis, et malis esset causa supplicii. Nam ut probis

atque improbis nullum fœdus est, ita ipsi inter se improbi nequeunt convenire. Quidni? cum a semet (5) ipsis discerpentibus conscientiam vitii quique dissentiant, faciuntque sæpe, quæ cum gesserint, non fuisse gerenda decernant? Ex quo sæpe summa illa Providentiæ protulit insigne miraculum, ut malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi a pessimis quidam perpeti videntur, noxiorem odio flagrantes ad virtutis frugem rediere, dum se eis (10) dissimiles student esse, quos oderant. Sola est enim divina vis, cui mala quoque bona sint, cum eis competenter utendo, alicujus boni elicit effectum. 2 Ordo enim quidam cuncta complectitur, ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit, hoc licet in alium, tamen in ordinem relatur, ne quid in regno Providentiæ B liceat temeritati. (15) h Ἄγαλλόν δ' ἐμὲ ταῦτα θεὸν ὡς πάντ' ἄγορεύσειν. Neque enim fas est homini cunctas divini operis machinas vel ingenio comprehendere, vel explicare sermone. Hoc tantum perspexisse sufficiat, quod naturarum omnium i proditor Deus, idem ad bonum dirigens cuncta disponit: dumque ea quæ protulit, in sui similitudinem retinere festinat, (20) malum omne de reipublicæ suæ terminis per fatalis seriem necessitatis g eliminat. Quo fit, ut quæ in terris abundare creduntur, si disponentem Providentiæ spectes, nihil usquam esse perpendas. Sed video jam dudum te et pondere quæstionis oneratum, et rationis prolixitate fatigatum, aliquam carminis exspectare dulcedinem. Accipe (25) igitur k haustum, C quo refectus, firmior in ulteriora contendas.

300 METRUM VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia exemplis confirmatura divinam Providentiam, hæc est, inquit, lex divinitus constituta, ut pace invita inter sidera, elementa, anni tempestates, omniaque corpora videntia, hæc perpetuos repellant circuitus ad illud a quo prodierunt, reditura boni cujuslibet principium.*

Si vis celsi jura tonantis

INTERPRETATIO.

a Forte Hermes Trismegistus.

b Viri sacri corpus virtutes ædificant.

c Grassata.

d Affigit.

e Posteritatis famam illustri morte consecuti sunt.

f Ideo feri.

g Commovere.

h Difficile autem est me hæc omnia velut deum eloqui.

i Creator.

j Expellit.

k Pocutum.

Si desideras advertere providentiam Dei summi, mente diligenter et pura, considera vertices cæli sublimis

NOTÆ.

¹ Nam ut quidam me quoque excellentior ait.] *Cre-* datur *Hermes Trismegistus*, inquit *Ascensius*, quem *Deum* effectum fabulatur gentilitas. Græca autem illa verba ἄνδρὸς ἰεροῦ, etc., sic reddi debent: *viri sacri corpus virtutes ædificant*: quanquam enim, teste *Apostolo*, *II Cor. XII Virtus, in infirmitate perficitur*, salus tamen corporis, divitiæ, et cæteræ ejusmodi prosperitates non raro conducunt ad virtutem colendam: sic *Deo* dicenti *Johum* esse virum justum et colentem *Deum*, respondit *malus genius* non esse mirum, cum omnia illi prospera essent. *Lib. Job.*

² Ordo enim quidam, etc.] Ut enim rerum omnium creatarum unum est principium unusque finis, sic necesse est unus sit earundem rerum ordo, una Providentiæ, quam ut pote infinitam neque animo comprehendere, neque verbis explicare possumus: optime enim *Homerus*, *Iliad. M. Ἄργαλλόν δ' ἐμὲ,*

D etc., hoc est: *difficile autem hæc omnia me tanquam deum eloqui.*

³ Quod quibusdam vocatur *spondaicum*. *Carmen* est constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter tertio loco dactylum et quarto spondeum sæpius habet: alii vero locis, præter hos pedes, etiam anapestum.

[*Jura tonantis.*] *Providentiæ Dei*: nam cum hæc *Providentiæ* ex dictis sit *divina ratio in summo omnium principie constituta quæ cuncta disponit*, hæc non immerito vocatur *jus divinum*, sive *lex divina*. Deinde vero *tonans* est *Deus*: cum enim causæ peculiare fulguris, tonitruum, et fulminis vulgo non innotescant, hæc effecta ita soli *Deo* tribui consueverunt, ut poetæ præsertim nominando *fulgurantem, tonantem, et fulminantem, Deum* intelligi velint.

Pura solers cernere mente,
 Aspice summi culmina cœli.
301 Illic justo fœdere rerum
 5 Veterem servant sidera pacem.
 Non sol rutilo concitus igne
 Gelidum Phœbes impedit axem.
 Nec quæ summo vertice mundi
 Flectit rapidos Ursa meatus,
 10 Nunquam occiduo lota profundo,
 Cætera cernens sidera mergi,
 Cupit Oceano tingere flammis.
 Semper vicibus temporis æquis
 Vesper seras nuntiat umbras,
 15 Revelatque diem Lucifer alium.
 Sic æternos reficit cursus
 Alterius amor : sic astrigeris
 Bellum discors exsulat oris.

A Hæc concordia temperat æquis
 20 Elementa modis, ut pugnancia
 Vicibus cedant humida siccis,
 Jungatque fidem frigora flammis,
 Pendulus ignis surgat in altum.
 Terræque graves pondere sidant.
 25 ~~302~~ Iisdem causis vere tepenti
 Spirat florifer annus odores,
 Ætas Cererem fervida siccac,
 Remeat pomis gravis autumnus,
 Hiemem defluus irrigat imber.
 30 Hæc temperies alit, ac profert
 Quidquid vitam spirat in orbe :
 Eadem rapiens condit, et aufert,
 Obitu mergens orta supremo.
 B Sedet interea conditor altus,
 35 Rerumque regens flectit habenas,

INTERPRETATIO.

Hic astru retinēt concordiam antiquam rerum, certo fœdere. Sol raptus flamma splendida non impedit currum frigidum lunæ. Neque Ursa, quæ vertitur circa summum polum mundi, licet hinc nunquam ablata fuerit oceano occiduo, inde vero videat cætera astru abluī, studet abluere suos ignes hoc eodem mari. Semper alterna sed iusta successione temporis stella vespertina indicat tenebras nocturnas, eademque stella matutina refert lucem fecundam. Sic amor reciprocos reparat motus perpetuos; sic bellum discors ejectum est e regio-

nibus stelliferis. Concordia ista moderatur elementa iustis legibus, ut humida contraria alternis cedant siccis, et frigida ineant pacem cum calidis; ignis suspensus evolat sursum et terra ponderosa subsistat deorsum sua gravitate. Hic legibus annus florum parens emittit odores tempestate tepida veris, ætas calida coquit messem, autumnus revertitur onustus pomis, pluvia cadens aspergit hiemem. Hæc temperies nutrit producitque corpus omne quod agit vitam in mundo; sed eadem temperies tollit et occultat idem corpus vivens,

NOTÆ.

2. *Pura solers cernere mente.*] *Mente omnibus præjudiciis exuta clare et distincte cognoscere, divinam nimirum Providentiam, hujus autem Providentiæ, iudice Philosophia, argumenta sunt ipsæ naturæ leges, quas videmus observari, primum quidem in sideribus, deinde in elementis, postea in ipsis anni tempestatibus, denique in omnibus corporibus viventibus; de quibus seorsum Philosophia dictura est.*

3. *Servant sidera pacem.*] I. Prædictæ Providentiæ leges observantur in sideribus, nimirum in sole, luna, Ursa, Lucifero et cæteris stellis. Nam, quamvis sol ita sit corpus lucidum, ut ignis haberi possit, juxta illud Eccli. xliii: *Sol exurens montes, radios igneos exsufflans*; luna vero ita corpus opacum ut nisi alieno lumine reluceat, frigida potius quam calida haberi debeat, sol tamen ita movetur, ut lunæ circuitum non impediatur. Similiter Ursa polo, cui nomen dedit, vicina ita movetur circa eundem polum, ut occidentibus cæteris sideribus nunquam occidat. Nec secus Venus, quæ alternis noctem diemque prænuntiat mane Lucifer, sero Vesper, nihil obstantibus cæteris astris constantissime suas alternat vices. Usque adeo verum est sidera præscriptas Providentiæ leges observare. Sed de Lucifero metro 3 lib. 1, de Ursa metro 3 lib. iv, et de sideribus, quæ cum occidunt, poetis dicuntur oceano mergi, passim dictum est.

19. *Hæc concordia, etc.*] II. Eadem leges Providentiæ servantur in elementis. Elementum dicitur corpus dividuum, quod ita formatum est, ut ex ipso cætera componantur. Vulgo quatuor admittuntur elementa, nempe ignis, aer, aqua et terra; quæ tum qualitatibus, quas vocant *alteratrices*, cum qualitatibus, quas dicunt *motrices* inter se pugnare perhibentur. Qualitates *alteratrices*, inquit, sunt calor, frigus, humor et siccitas. Qualitates autem *motrices* sunt levitas et gravitas. Non agitur hic nisi de concordia ejusmodi elementorum, sive ratione qualitatum *alteratricium*, quæ sic exprimitur (*cedant humida siccis, jungantque fidem frigora flammis*) sive ratione quali-

tatum *motricium*, quæ ita notatur (*Pendulus ignis surgat in altum, Terræque graves pondere sidant*).

24. *Iisdem causis, etc.*] III. Iisdem Providentiæ legibus quatuor anni tempestates, nimirum ver, ætas, autumnus et hiems sibi invicem succedunt. Ver suo tempore flores odoresque emittit. Ætas suo fervore messes siccac. Autumnus pomis onustus subit; tandemque hiems ab imbribus, sive *από τοῦ ὕδατος*, pluvie, dicta, pluvius agros irrigat: quæ omnia evidentissime hic proponuntur.

30. *Hæc temperies, etc.*] IV. His etiam divinæ Providentiæ legibus corpora viventia primum quidem in utero formata aluntur, deinde in auras prodeunt, tandemque peracto vitæ cursu moriuntur: quod admirabile quidem est generatim, sed longe admirabilius speciatim spectatum.

34. *Sedet interea, etc.*] V. Philosophia docet, illas corporum vicissitudines oriri a Deo providente. Hinc Deus ab eadem Philosophia vocatur *conditor, moderator, rex, dominus, fons, origo, lex et sapiens arbiter*: ut scilicet his nominibus eam quam insitam habemus Deo ideam notionem, sed perturbationibus obscuratam, et veluti sopitam illustret, susciteturque: hac quippe idea seu potius Deo ipso docente, tandem aliquando cognoscemus solum Deum esse proprie causam prædictorum motuum quos miramur, sive in sideribus, sive in elementis, sive in aliis ejusmodi corporibus: sicut non minus pie quam docte demonstravit auctor libri de Inquisitione veritatis. Hinc eadem Philosophia nunquam docet, non solum quietem, sed etiam motum corporum, imo et modos quibus corpora moventur, esse ab ipso Deo providente. *Sistit retrahens ac vaga firmat*: ecce quietem, *motu concitat ire*: ecce motum ipsum; *rectos revocans itus, flexuos iterum cogat in orbem*: ecce modos motus. Atque ne putares Deum id officii commississe naturæ cuidam forme, qualitatibus, accidentibus et cæteris ejusmodi, Philosophia addit, fore ut, nisi Deus ipse hæc præstaret, quæ nunc stabilitis continet ordo, dissepta suo fonte futescant.

Rex et dominus, fons et origo,
Lex et sapiens arbiter æqui,
Et quæ motu concitat ire,
Sistit retrahens, ac vaga firmat.

48 ☉☉ Nam nisi rectos revocans itus,
Flexos iterum cogat in orbem,
Quæ nunc stabilis continet ordo,
Dissepia suo fonte fatiscent.

43 ☉☉ Hic est cunctis communis amor,
Repetuntque boni fine teneri.
Qua non aliter durare queunt,
Nisi converso rursus amore
Refluant causæ, quæ dedit esse.

☉☉ PROSA VII.

ARGUMENTUM. — *Sic ergo, inquit Philosophia, omnis fortuna, sive hæc prospera fuerit, sive adversa, ut pote quæ a Deo providente oritur, ad ipsum Deum refertur, ut sit bona, nec nisi abutentium vitio mala: sic probos prospera remunerare, adversa exercere; improbos vero adversa punire, prospera emendare debet.*

Jamne igitur vides, quid hæc omnia, quæ diximus, consequatur? Quidnam? inquam. ^a Omnem, inquit, bonam prorsus esse fortunam. Et ^b qui, inquam, fieri potest? Attende, inquit, cum omnis fortuna vel jucunda, vel aspera, tum remunerandi exercendive ⁽³⁾ bonos, tum puniendi corrigendive improbos causa deferatur; omnis bona est, quam vel justam constat esse, vel utilem. Nimis quidem, inquam, vera ratio:

INTERPRETATIO.

illud delens morte ultima. Interim Deus, summus omnium creator, sedet, et disponens moderatur veluti frenis res omnes, ipse princeps, dominus, principium, origo, lex et prudens moderator æqui; ac quæcumque dat motu cieri, hæc continens moratur firmatque commota. Nisi enim Deus prohibens itiones rectas, rursus promoveret circuitiones, ea quæ jam coherent serie firma, a suo principio avulsa perirent. Hoc est studium commune omnibus, omnia student teneri fine boni: quoniam quæ Deus condidit, hæc non possunt aliter perseverare, nisi amore iterum converso quidam fiat

A et, si quam paulo ante docuisti Providentiam fatumve considerem, firmis viribus nixa sententia. Sed eam, si placet, inter eas quas ¹ e inopinabiles paulo ante posuisti. (10) numeremus. ^d Qui? inquit. Quia e id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorumdam malam esse fortunam. Visne igitur, inquit, paulisper vulgi sermonibus accedamus, ne nimium velut ab humanitatis usu recessisse videamur? Ut placet, inquam. ☉☉ ² Nonne igitur bonum censens esse, quod prodest? Ita est, inquam. Quæ vero aut exercet, aut corrigit, prodest. Fateor, inquam. Bona igitur. ^f Quidni? Sed hæc eorum est, qui vel in virtute positi, contra aspera bellum gerunt, vel a vitis declinant, virtutis iter arripiunt. (5) Negare, inquam, nequeo. Quid vero jucunda, quæ in præmium tribuitur bonis, num vulgus malam esse decernit? Nequaquam: verum uti est, ita quoque esse optimam censet. Quid reliqua, quæ, cum sit aspera, justo supplicium malos coercet, tum bonam populus putat? Imo omnium, inquam, quæ excogitari possunt, judicat (10) esse miserissimam. Vide igitur ne opinionem populi sequentes quiddam valde ^e inopinabile ^b confecerimus? Quid? inquam. Ex his enim, ait, quæ concessa sunt, ⁱ evenit eorum quidem, qui vel sunt in possessione, vel in propectu, vel in adptione virtutis, omnem, quæcumque sit, bonam; in improbitate vero manentibus, omnem pessimam esse (15) fortunam. Hoc, inquam, verum est, tametsi nemo audeat

C circuitus causarum.

^a Utramque fortunam, nempe prosperam et adversam esse bonam.

^b Quomodo.

^c Incredibiles.

^d Quare.

^e Ita homines vulgo loquuntur, et quidem sæpius.

^f Quare non?

^g Incredibile.

^h Intrulerimus.

ⁱ Consequitur.

NOTÆ.

44. *Hic est cunctis communis amor.*] Amor proprie non est nisi mentis, hæc, quo Deus saltem generatim impellit, propendens; sed, propter quamdam similitudinem, amor dicitur etiam corporum, quatenus illa hæc etiam, quo Deus impellit, sed mente humana rectius tendunt. Quare cum Deus non agat nisi propter semetipsum, hæc corpora Deus non impellit nisi ad se: unde eadem corpora ut pote quæ student hoc pacto *boni fine teneri*, ad Deum pariter tendunt. Sicque fit circuitus causarum primæ scilicet causæ et finis ultimi; quatenus omnia, quæ oriuntur a Deo tanquam a causa prima, revertuntur ad ipsum Deum tanquam ad finem ultimum; ita ut sine illo cum amoris tum causarum circuitu quæ Deus dedit esse, hæc aliter durare non possent.

¹ *Inopinabiles.*] *Incredibiles*, et, ut loquitur Cicero, *paradoxas*. Scilicet vulgus præcipitatione et præjudicio judicans, id putat incredibile, quod sapientibus clara et distincta cognitione judicantibus verissimum certissimumque videtur: cuius rei plura sunt exempla apud philosophos, ut de lumine, de coloribus, et cæteris ejusmodi. Sic ergo *id hominum sermo communis usurpat, et quidem crebro, quorumdam malam esse fortunam.* Quare Philosophia, ipsius vulgi sermonibus utens, probat omnem fortunam esse bonam, nec nisi

abutentium vitio malam aliquam esse.

² *Nonne igitur bonum, etc.*] I. Philosophia probat vulgo omnem fortunam esse bonam argumento, quod vocat *ad hominem*. Cum utile, quoddam sit genus boni, etiam vulgo, cui familiare est, bonum aliud honestum, aliud jucundum, aliud utile censi, ideo quidquid utile est, illud, etiam vulgo, bonum habeatur necesse est. Ita rei fortuna utraque utilis est, quippe quæ aut exercet aut corrigit. Nimirum fortuna omnis vel proborum est vel improborum; quæ rursus vel adversa solet haberi vel prospera. ¹ Si hæc fortuna adversa fuerit proborum, eorum videlicet qui virtutem colunt, hæc isdem prodest, aut ad ipsos absolvendos a peccatis præteritis, aut ad ipsos a futuris servandos, aut ad eosdem ad virtutem majorem promovendos. ² Si eadem fortuna prospera fuerit eorumdem proborum, hæc vulgi etiam opinione optima est, non solum quia merces est virtutis præterite, sed etiam quia ejusdem virtutis futura materia est. ³ Si fortuna adversa fuerit improborum, hæc justum est vitiorum supplicium præteritorum et futurorum frenum. ⁴ Si fortuna prospera fuerit ipsorum improborum, hæc non nisi illorum vitio mala est: nam

confiteri. Quare, inquit, ita vir sapiens moleste ferre A non debet, quoties in fortunæ certamen adducitur, ut virum fortem non deceat indignari, quoties increpuit bellicus tumultus. Utrique enim, huic quidem gloriae propagandæ, illi vero confirmandæ sapientiæ difficultas ipsa, materia (20) est. Ex quo etiam a virtus vocatur, quod suis viribus nitens non superetur adversis. Neque enim vos in b provecto positi virtutis, c diffluere deliciis, et d emarcescere voluptate venistis, prælium cum omni fortuna nimis acre e conseritis, ne vos aut tristis opprimat, aut jucunda corrumpat: firmis f medium viribus occupate. Quidquid autem (23) infra subsistit, aut ultra progreditur, habet contemptum felicitatis, non habet præmium laboris. ¶ In vestra enim situm manu, qualem vobis fortunam formare malitis. Omnis enim, quæ videtur aspera, aut nisi exercet, aut corrigit, punit.

INTERPRETATIO

a Virtus a viribus est appellata.

b Progressu.

c Abundare.

d Putrescere.

e Committitis.

f Mediocritatem, in qua virtus versatur, tenete.

Agamemnon Atrei filius postquam militavit in Tro-

307 METRUM * VII.

ARGUMENTUM. — *Philosophia probat exemplis Agamemnonis, Ulyssis et Herculis, homines optatis non frui, nisi post exantlato multos labores.*

Bella bis quinis operatus annis
Ultor Atreides, Phrygiæ ruinis
Fratris amissos Ithacus piavit.
Ille dum Graiæ dare vela classi
5 Optat, et ventos redimit cruore,
Exiit patrem, miserumque tristis
Foderat gnatæ jugulum sacerdos.
308 Flevit amissos Ithacus sodales,
Quos ferus, vasto recubans in antro,
10 Mersit immani Polyphemus alvo.
Sed tamen, cæco furibundus ore,
Gaudium mœstis lacrymis rependit.
Herculem duri celebrant labores;
Ille Centauros domuit superbos,

B Janos decem annis, vastata Troja ulciscendo piavit uxorem sui fratris Menelai raptam a Paride; sed ante idem Agamemnon volens dare vela navibus Græcis redimensque ventos (qui ipsi negabantur propter cervum Dianæ ab ipso occisum) sanguine effuso, deposuit pietatem paternam, et ipse sacerdotis officio functus, jugulavit mœstus Iphigeniam suam miseram filiam.

NOTE.

¹ In vestra situm manu, etc.] II. Philosophia ostendit, fortunam nullam esse malam nisi abutentium vitio: quia quæ bona, sunt extra hominis voluntatem, hæc pro bona, aut mala ejusdem hominis voluntate, bona censi possunt aut mala. Voluntas quippe in moribus præcipue spectatur. Atqui fortuna, sive prospera, sive adversa, ut patet ex dictis, bonum est extra hominis voluntatem existens. Hæc igitur fortuna ita bona, ut nisi abutentium mala voluntate, aut vitio nunquam sit mala: quare cum improbi, quatenus in sua improbitate perseverant, sua semper abutantur prospera fortuna, idcirco Philosophia concludit omnem improborum fortunam esse pessimam: proborum vero semper bonam: quia omnis fortuna, quæ probis videtur aspera, hos, nisi exercet aut corrigit, punit: neque hi etiam probi, ad æternam felicitatem nisi fortuna, quæ iisdem videtur aspera, perveniunt: siquidem

* Quod dicitur Sapphicum. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet coreum, spondeum, dactylum, et duos coreos habet. Clauditur tamen hoc carmen versu Adonio, qui dactylo et spondeo constat, quique post tertium quemque versum Sapphicum, poni solet.

1. *Bella bis quinis, etc.*] I. Philosophia probat exemplo Agamemnonis, hominem non frui optatis, nisi post susceptos toleratosque multos labores. Nimirum Paris, Priami, regis Trojanorum filius, instructa classe in Græciam profectus ad Menelaum Sparte regem pervenit, Helenamque ejus uxorem rapuit: quod inique ferens Agamemnon Atrei filius et prædicti Menelai frater, convocatis Græciæ principibus transfretavit in Phrygiam. Trojam obsedit, eamque post decennale bellum dolo captam, ferro et igne populatus est. Sed idem Agamemnon Trojam obsessurum, cum ad Aulidem Boeotiæ portum venisset, ibique suum exercitum recenseret, Dianæ cervum ignarus occidit: quoniam Diana irata, immissa pestilentia, ventos suppressit. Consuluerunt oraculum, a quo responsum est, non ante pacificatos fore deos, quam Iphigenia Agamemnonis ipsius filia immolata fuisset. Obsequitur pater, ipsiusque sacerdotis officio functus,

filiam jugulavit: sicque post multas calamitates multosque labores tandem aliquando ausis potitus est. Virgil. Æneid. II, v. 108:

Sæpe fugam Danaï Troja cupiere relicta
Moliri: et longo fessi discedere bello,
Fecissentque utinam! Sæpe illos aspera ponti
Iterulsi hiems, et terruit auster euntes.
Præcipue, cum jam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristitia dicta reportat:
Sanguine placatis ventos, et virgine cæca
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad auras.

8. *Flevit amissos Ithacus sodales.*] II. Eadem Philosophia probat exemplo Ulyssis, hominem non esse perfundi lætitia, quam tristitia affectus fuerit. Scilicet Ulysses rex Ithacæ et Dulichii insularum, de quo jam locuti sumus metro 3 hujus libri, inter alios suos casus in Siciliam delatus est, et antrum ejusdem Cyclopiis una cum sociis suis ingressus. Cyclops ille Polyphemus dictus, ferebatur Neptuni filius, ingenti corpore præditus, sed uno duntaxat oculo, quem in fronte habebat. Devoraverat jam quosdam ex comitibus Ulyssis, reliquos eodem mortis genere premerpturus, cum Ulysses sibi non minus quam superstitibus sociis metuens, Polyphemum inebriavit altoque sopore obrutum clava, aut adusto stipite, excæcavit; tum socios et semetipsum sub aristeo villis implicuit, tandemque omnes una cum grege ex antro egressi tantam habuerunt lætitiâ, quantam tristitiâ ex morte sociorum, et suo periculo conceperant.

13. *Herculem duri celebrant labores.*] III. Philosophia exemplo Herculis, probat non comparari cœlum nisi post superatos plures terræ labores. Hercules quippe Jovis, et Alcmenæ filius, Junoni propterea sic invidus fuit, ut novis periculis semper, agente eadem Junone, luerit objectus. Ut ab aliis, sic a Philosophia nunc referuntur duodecim Herculis labores, sed alio et genere et ordine.

14. *Ille Centauros, etc.*] Primus Hercules labor. Centaursi Thessaliæ populi secus Pelion montem habitantes, qui quod primi equos domare, et ex illis pugnare coperint, aliis gentibus eum monstra,

- 309** Abstulit sævo spoliū leoni,
 Fixit et certis volucres sagittis :
 Poma cernenti rapuit draconi,
 Aureo lævam gravior metallo :
 Cerberum traxit triplici catena.
20 Victor immitem pouisne fertur
 Pabulum sævis dominum quadrigis.
310 Hydra sævo combusto perit veneno,

- A** Fronte turpatus Achelous amnis,
 Ora demersit pudibunda ripis.
25 Stravit Antæum Libycis arenis,
 Cacus Evandri satiavit iras,
 Quosque pressurus foret altus orbis
 Setiger spumis humeros notavit.
 Ultimus cœlum labor irreflexo
30 Sustulit collo, pretiumque rursus

INTERPRETATIO.

Ulysses rex Ithacæ doluit socios perditos, quos Polyphemus crudelis, incolens cavernam magnam, demisit in suam ventrem ingentem : attamen hic Polyphemus, vultu cæcæo furiosus, restituit lætitiā pro stertibus tristibus eidem Ulyssi. Labores molesti commendant Herculem ; hic vicat centauros arrogantes, abstractit pellem a leone crudeli, transfodit aves Stymphalides telis inevitabilibus : abstulit poma serpenti vigili, generis manu metallum aureum. Duxit Cerberum triplicitem tribus vinculis. Perhibetur victor præbuisse Diomedem crudelem devorandum suis equis crudelibus.

Victore eodem Hercule serpens multorum, capitum oc-
 cubuit, ejus veneno extincto flammis, Achelous fluvius,
 infamatus facie propter cornu avulsum involvit vultum
 pudendum suis littoribus. Idem Hercules interfecit
 Antæum in agris Libyæ, Cacus ab eodem Hercule occi-
 sus compescuit iras Evandri sui adversarii. Aper maculavit sua spuma humeros Herculis, quos cœlum
 sublimè erat pressurum. Ultimus tandem labor Hercu-
 lis, in hoc versatur, quod idem portaverit cœlum collo
 immoto : unde iterum meruit cœlum, veluti mercedem

NOTÆ.

quæ partim homines partim equi forent, cogitaban-
 tur : unde etiam *hippocentauri* dicti sunt, et propterea
 nunc vocantur *superbi*. Hos autem idcirco aggressus
 occidit Hercules, quod iidem ad antrum Pholii, qui
 Herculem susceperat hospitiū, quasi injuriam illaturū
 accurrissent.

15. Abstulit sævo spoliū leoni.] Secundus Herculis
 labor. In silva Nemæalico erat magnitudinis inusitate,
 neque ferro, neque ære penetrabilis : unde hunc de
 cœlo lapsum dicebant : eundem persecutus Hercules
 sola manuum vi interfecit, interfecitque pelle telis
 impervia vestitus, quoad vixit, inaccessi.

16. Fixit et certis volucres sagittis.] Tertius Hercu-
 lis labor. Aves a Stymphalo urbe, monte, aut lacu
 dictæ Stymphalides tantæ magnitudinis ferebantur,
 ut radios solis obumbrarent, tantaque rapacitatis
 ut totam Arcadiam devastarent. Hæc Hercules, ut ait
 Diodorus Siculus l. iv, constructo æneo crepitaculo
 et ingente per id sonitu excitato abegit ; aut potius,
 ut Catullus suis versibus exponit, sagittis suis con-
 fixit. De his avibus Lucretius l. v :

Uncisque timendæ

Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes.

17. Poma cernenti rapuit draconi, etc.] Quartus
 Herculis labor. Hesperides filiæ Hesperii, qui frater
 Atlantis fuit ; videlicet Egle, Arethusa, et Hesperethusa, ad Lixum Mauritanicæ oppidum feruntur heros
 incoluisse aureis arboribus pretiosos, et a vigili
 dracone custoditos. Sed draconem interfecit Hercules,
 fructusque ablatis ad vitricum Eurystheum delatit.
 Ex illo Hesperidum horto Venus fertur accepisse
 mala aurea, quibus dispersis Hippomenes Atalantam
 cursu superavit. *Lævam gravior* : intellige hanc particu-
 lam, secundum ; sicut Virgilius dicitur i Æn., v.
 593, *os humerosque deo similis*.

19. Cerberum traxit triplici catena.] Quintus Hercu-
 lis labor. Pirithous Ixionis filius, mortua Hippo-
 dame uxore, convenit cum Theseo, nullam ut uxorem
 nisi ex Jove natam ducerent. Hinc Theseus Helenam
 rapuit : Pirithous vero meditatus, Proserpinam
 Plutonis conjugem rapere, comitantibus Theseo et
 Hercule, ad inferos descendit. Verum Pirithous primo
 impetu a Cerbero interfectus est, cui cum Theseus
 opem ferre conaretur, vivus in ditis potestatem per-
 venit, et ab eo victus, donec Hercules Cerberum
 triplicitem triplici catena vinctum teneret. De Cerbero
 diximus metro 42 lib. iii.

20. Victor immitem, etc.] Sextus Herculis labor.
 Diomedes rex Thraciæ sic parvus hordei fuit, inquit
 Apuleius l. vii Met., *ut edacium jumentorum famem*

corporum humanorum largitione sedaret : Unde Ovid.

Non tibi succurrat crudi Diomedis imago,
 Efferus humana qui dape pavit equos?

Sed tyrannum hunc Hercules iisdem equis devorandum
 obiect.

22. Hydra combusto perit veneno.] Septimus Hercu-
 lis labor. Hydra serpens non solum in terra vivax,
 verum etiam in aquis : unde illi nomen ab ἵδρω, aqua,
 in Lerna palude inter Mycenæ et Argos habitabat :
 quare dicitur Lerna pestis. Septem aut, ut aliis
 placet, quinquaingenta habebat capita, quorum si quæ-
 dam abscessa fuerant, alia duplicato numero renasce-
 bantur. Hercules autem, admoto ad singula vulnera
 igne, bestiam tandem interfecit.

23. Fronte turpatus Achelous amnis.] Octavus Hercu-
 lis labor. Achelous filius Oceani et Tethyos cum
 Hercule pugnavit pro Dejanira filia Œuei regis Calio-
 doniæ : sed Achelous viribus impar se vertit primum
 quidem in serpentem, deinde in taurum, cui Hercules
 amputavit, cornu, quod Copiæ comiti fortunæ datum
 est : unde Achelous uno turpis cornu sese occultavit
 in fluvio cognomine. Non opus est, me monere hic
 turpatus ultimam producere propter vim cæsurae : eu-
 jus rei infinita sunt exempla apud poetas.

25. Stravit Antæum Libycis arenis.] Nonus Herculis
 labor. Antæus Neptuni ex terra filius tanto corpore
 præditus, ut in quadraginta cubitis excreverit. Hic
 cum Hercule congressus, quoties membra deficiebant,
 toties, tacta terra, recreabatur, quod animadvertens
 Hercules, eundem in aere pressum interfecit.

26. Cacus Evandri satiavit iras.] Decimus Herculis
 labor. Cacus Vulcani filius, qui Latium undique la-
 trociniis suis infestabat, ne ipsi quidem Herculi pe-
 percit : hujus quippe boves noctu cauda versisque
 propterea vestigiis in antrum suum traxit : sed boum
 mugitu admonitus Hercules, receptis bobus, Cacum
 exstinxit, ultus injuriam Evandri, cujus Cacus hospes
 fuerat, aut, ut alii volunt, servus.

28. Setiger spumis humeros notavit.] Undecimus
 Herculis labor. Aper Erymanthus in Arcadia, quod
 hic immensus molis erat, regionem undique vastabat :
 hunc Hercules adduxit ad Eurystheum ; sed quia
 tunc aper ille ab Hercule non fuerit interfectus, id-
 circo nunc dicitur duntaxat humeros Herculeo spu-
 mis notasse, quos humeros pressurus erat altus orbis :
 quoniam Hercules fertur suis humeris cœlum por-
 tasse : unde

29. Ultimus cœlum labor irreflexo.] Duodecimus
 Herculis labor. Atlas rex Mauritanicæ cœlum humeris
 sustinuisse fertur, quem ut tanto onere liberaret

Ultimi cælum meruit laboris.

III Ite nunc fortes, ubi celsa magni
Ducit exempli via, cur inertes

A Terga nudatis ? superata tellus
35 Sidera donat.

INTERPRETATIO.

ultimi præsertim sui laboris. Ergo agite, generosi homines : quandoquidem magnum exemplum vobis mon-

strat iter sublime : quare desidiosi ostenditis dorsum fugiendo ? terra victa dat cælum.

NOTÆ.

Hercules, hic suos humeros cælo supposuit, quo ultimo præsertim labore meruit cælum, et in deorum collegium translatus, Martis, ut quidam putant, stella.

Porro omnium istorum Herculis laborum descriptiones ita frequentes sunt apud poetas, ut nullius poetæ hæc de re conscripta carmina referenda esse putaverimus. Sed omittere hic non debemus, quod doctissimus Huetius in aureo suo Demonstrationis evangelicæ libro de Hercule nuper edidit, nempe propos. 4 de lib. Josue, n. 13 : *Pervulgata, inquit, hæc est doctorum hominum sententia, plures fuisse Hercules, et gesta omnium a Græcis fuisse in unum Thebanum collata, seu potius fortibus quibusque viris Herculis nomen fuisse impositum. Tres statuit Diodorus : Ægyptium, Creticum, et Thebanum. Tres Arrianus lib. II de Exped. Alexandri : Ægyptium, Tyrium, et Græcum ; quibus Indium præterea addit in Indicis ex Megasthene. Herculeum alii antiquissimum arbitrantur Phœnicum, secundum Ægyptium, postremum ac recentiorum Thebanum. Quidam Ægyptios duos agnoscunt, Herodotus duos Græcos, Deum alterum, alterum Heroem ; Cicero sex ; duodecim alii ; quidam etiam longe plures. Ergo omnino unicum, eumque Josuam fuisse statuo ; nam quæ tribuantur aliis, ad Josuam omnia commode referri posse vides.*

32. *Ubi.*] Non locus hic significatur : alias dicendum fuisset *quo ducit* : sed potius causa cur fortibus viris sit eundem, quemadmodum Cicero dixit : *Ubi semel quis pejeravit, ei credi postea non oportet.*

33. *Ducit exempli via.*] Agamemnonis, Ulyssis, et Herculis, quorum laboribus duemur, vitii quidem facile iter, sed amarum finem ; virtutis vero difficilem viam, sed dulcem exitum. Seneca in Hercule Cætæo, v. 1983 :

Nunquam Stygias fertur ad umbras
Inclya virtus : vivite fortes,
Nec Lethæos sæva per amnes
Vos fata trahent : sed cum summus
Exiget horas consumpta dies
Iter ad superos gloria pandet.

34. *Terga nudatis.*] Similitudine desumpta a militibus, quibus turpe est propositis magnis præmiis, et ducibus generosis præeuntibus, terga vertere in prælio, significatur turpe pariter menti humane, ipsam proposita vita æterna, pluribusque sanctis viris exemplum monstrantibus, averti a Deo et ad res cæteras converti : hinc additur : *Superata tellus sidera donat*, quasi dicatur : quæ mens inconcussa corpus vicerit, hæc Deo æternum adhærebit. Matth. xi : *Regnum cælorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.*

LIBER QUINTUS.

III PROSA PRIMA.

ARGUMENTUM. — *Quod omnia providenti nihil possit esse inopinatum, quodque casus eventum sit inopinatum, propterea Boetius objicit fore ut posita divina Providentia nullus esset casus : sed huic respondet Philosophia, quæstionem de casu ita esse de nomine, ut, pro diverso nominis usu, casus negari possit et asseri.*

Dixerat ^a, orationisque cursum ¹ ad alia quædam tractanda atque expedienda vertebat. Tum ego, Recta quidem, inquam, exhortatio, tuaque prorsus auctoritate dignissima. Sed quod tu dudum de Providentia quæstionem pluribus implicitam esse dixisti, re ^b ex-
terior. (5) Quæro enim an esse aliquod omnino, et

C quidnam esse casum arbitrere. III Tum illa : Festino, inquit, debitum promissionis absolvere, viamque tibi, qua ² patriam reveharis, aperire. Hæc autem etsi perutilia cognita, tamen a a propositi nostri tramite paulisper aversa sunt : verendumque est, ne ^c devii fatigatus, ad emetiendum rectum iter sufficere (3) non possis. Ne id, inquam, prorsus vereare. Nam quietis mihi loco fuerit ei, quibus maxime delector, agnoscere. Simul cum ³ omne disputationis tuæ latus indubitata fide constiterit, nihil de sequentibus ⁴ ambigatur. Tum illa : ^b Morem, inquit, geram tibi ; simulque sic ¹ exorsa est. ⁴ Si quidem, inquit, aliquis eventum temerario (10) motu, nullaque

INTERPRETATIO.

^a Philosophia.

^b Reipsa.

^c In patriam reducaris.

^d Ab instituto nostro aliquatenus aliena.

^e Extraneis quæstionibus.

D ^f Omnis circumspectio tuæ quæstionis.

^g Dubitetur.

^h Obsequar.

ⁱ Incœpit.

^j Quod si.

NOTÆ.

¹ *Ab aliena quædam tractanda.*] Quæ enim jam dicenda sunt de casu, hæc non pertinet ad præsens institutum, nisi iustar ejusdam appendix accessio-
nise, et, sicut loquuntur, *per accidens*. Quocirca statim dicit Philosophia, hæc, etsi perutilia cognita, tamen a propositi sui tramite paulisper aversa esse.

² *Patriam reveharis.*] *Usurpation ab auctoribus, inquit Servius, ut in quæstione quo vel addant vel detrahant propositionem.* Sic Virgil. 1 Æn., v. 6 :

Italiam fato profugus Lavinaque venit
Littora.

³ *Omne disputationis latus.*] Ut antecedentia, comitantia, consequentia, vulgo dicimus *facies* quæstionis : *Les choses que nous considérons*, dit l'auteur du livre de la Recherche de la vérité, *ne nous paraissent jamais entièrement évidentes que lorsque l'entendement en a examiné tous les côtés et tous les rapports.*

⁴ *Si quidem aliquis eventum, etc.*] Deinceps Philosophia varios usus exponit hujus nominis, *casus*, doctetque quo modo *casus* rejici debeat et admitti. Scilicet *casus* dicitur a *cadere*, ea notione qua *cadere* idem est quod *evenire* : quamobrem *casus* generatim

causarum connexione productum, casum esse definiat, nihil omnino casum esse confirmo, et ^a præter subjectæ rei significationem inanem prorsus vocem esse decerno. Quis enim, coercente in ordinem cuncta Deo, locus esse ullus temeritati reliquus potest? Nam nihil ex nihilo existere, vera sententia est; cui nemo (15) unquam veterum ^b refragatus est, ^c quamquam id illi non de ^e operante principio, sed de materiali subjecto, hoc est, de natura omnium rationum, quasi quoddam jecerint fundamentum. At si nullis ex causis aliquid oriatur, id de nihilo ortum esse videbitur. Quod si hoc fieri nequit, neccasum quidem hujusmodi esse possibile est, qualem paulo (20) ante definivimus. Quid igitur, inquam, nihilne est, quod vel casus, vel fortuitum jure appellari queat? An est aliquid, tametsi vulgus lateat, cui vocabula ista convenient? Aristoteles ^d meus id, inquit, in *Physicis*, ^e et brevi, et veri propinqua ratione definivit. Quoniam, inquam, **311** modo? Quoties, ait, aliquid ejuſpam rei gratia geritur, aliudque quibusdam de causis, quam, quod intendebatur, obtingit, casus vocatur: ut si quis colendi agri causa fodiens humum, defossi auri pondus inveniat. Hoc igitur fortuito quidem creditur accidisse; verum (5) non de nihilo est. Nam proprias

A causa habet: quarum improvisus, inopinatusque concursus casum videtur operatus. Nam nisi cultor agri humum foderet, nisi eo loci pecuniam suam depositor obruisset, aurum non esset inventum. Hæ sunt igitur fortuiti causæ ^f compendii, quod ex obviis sibi et confluentibus causis, non ex gerentis intentione (10) provenit. Neque enim, vel qui aurum obruit, vel qui agrum exercuit, ut ea pecunia reperiretur, intendit, sed, uti dixi, quod ille obruit, hunc fodisse ^g convenit atque concurrat. Licet igitur definire casum esse inopinatum, ex confluentibus causis, in his, quæ ob aliquid geruntur, eventum. Concurrere vero atque confluere causas facit ordo ille inevitabili (15) connexione procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis, temporibusque disponit

B **315** METRUM * PRIMUM.

ARGUMENTUM. — *Sicut, inquit Philosophia, fortuitus esse potest navium constanti duorum fluminum cursu abrepturæ occursus, ita casus constantibus divinæ Providentiæ legibus regitur.*

Rupis Achæmæniæ scopulis, ubi versa sequentum
Pectoribus figit spicula pugna fugax,

316 Tigris et Euphrates uno se fonte resolvunt,
Et mox abjunctis dissociantur aquis.

INTERPRETATIO.

^a Quæ nullam rem subjectam significet.

^b Contradixit.

^c Non de causa efficiente, sed de materia tantum sive de re quæ modificatur: quasi dixerint modum sive rationem non esse nihili.

^d Philosophus.

^e Lib. 11, cap. 5.

^f Quæstus sive utilitatis.

^g Contingit.

Quemadmodum Tigris et Euphrates profuunt, veluti ex eadem origine, ex saxo montis Persici, ubi Parthus dimicans fugiendo infigit sagittas conversas cordibus

NOTÆ.

nihil est aliud quam eventus. Verum eventus ille duobus modis dici potest: primum quidem nulla; deinde aliqua causarum connexione productus. Si casus dicatur *eventum temerario motu, nullaque causarum connexione productum*, certe casus nihil præter inanem vocem: cum enim nihil non possit esse ullius rei causa, eventum omne aliquam habeat causam, saltem exteriori, necesse est. Si vero casus dicatur eventum aliqua causarum connexione productum, sed præter notionem voluntatemque agentis, distinguendum est. Vel enim causa hæc, præter ejus notionem voluntatemque eventum dicitur fieri est prima, nimirum Deus; vel est secunda, nempe, homo. Si causa hæc fuerit prima, nullus omnino casus est: quandoquidem nullum eventum producit præter notionem voluntatemque Dei: cum concurrere ac confluere causas, ut nunc dicitur, facit ordo ille inevitabili connexione procedens, qui de Providentiæ fonte descendens, cuncta suis locis temporibusque disponit. At si prædicta causa fuerit secunda, casus potest admitti; quia sæpe eventum producit præter notionem et voluntatem hominis: ut si quis colendi agri causa fodiens humum defossi auri pondus inveniat: quamquam enim causa aliqua fuerit, quæ aurum obruerit, quamquam etiam aliqua causa sit quæ exercendo terram aurum detexerit, quia tamen, aurum præter notionem voluntatemque agricolæ invenitur ab ipso agricola, ideoque eventum illud casus appellatur: ex quo conficitur hæc casus definitio, *Inopinatum ex confluentibus causis, in his quæ ob aliquid geruntur, eventum*. Quare cum bestię, plantę et corpora inanimata non habeant proprie notionem voluntatemque, præter quas eventum producat ideo his nullus est casus.

* Quod vocatur elegia. Elegia autem est carmen

C constans ex duplici genere versuum alternorum, quorum prior hexameter, posterior pentameter, sicut dictum est in 1^a met. lib. 1.

1. *Rupis Achæmæniæ scopulis.*] *Ex monte Persico.* Achæmænia enim Persis est, aut saltem ipsius Persidis pars sic dicta ab Achæmene, qui, apud Herodotum l. Hist. iv, primus Persarum rex, a quo omnes reges usque ad Darium descendunt. Hinc Horatius l. 11 Carm., od. 12, *Nam tu quæ tenuit divos Achæmenes, id est Persarum rex, et lib. 11, od 4, Achæmeniumque costum, hoc est unguentum Persicum.* Achæmænia autem hic quibusdam est Armenia, mons vero ille est mons Taurus: quod *Salustius, auctor certissimus, ut legitur in fragmentis Historiæ ejusdem Sallustii, asserit Tigrim et Euphratem uno fonte manere in Armenia, qui per diversa cuntes longius dividantur, spatio medio relicto, multorum millium quæ tamen terra, quæ ab ipso ambitur, Mesopotamia dicitur.*

D 1. *Ubi versa sequentum, etc.*] *Hic agitur de Parthis, iis scilicet populis, qui e Scythis oriundi ad eas usque Asiæ regiones, quæ Tigri et Euphrate fluminibus alluuntur, suum protulerunt imperium. Hi autem populi erant formidolosi suis præsertim sagittis, quas inter fugiendum in insequentis ita retorquebant, ut in versa hostium pectora has vibrant: tum versis subito equis pugnam instaurant: unde Virgil. 11, Georg., v. 31:*

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis,

3. *Tigris et Euphrates.*] *Tigris a celeritate sic dictus propter sagittam Persica lingua cognominem, flumen est, quod oritur in Armenia, si non ex eodem fonte, quemadmodum ait prædictus Sallustius, saltem ex eodem monte, ex quo Euphrates: tum fluctibus Mesopotamiam alluentibus influit in Euphratem, cum*

5 Si coeant, cursumque, iterum revocentur in A

[unum

Confluat alterni quod trahit unda vadi :

Conveniant puppes, et vulsi flamine truncti,

Mistaque fortuito impulsi unda modos :

Quos tamen ipsa vagos terræ declivia casus,

10 Gurgitis et lapsi defluus ordo regit,

¶ Sic, quæ permissis fluitare videtur habe-
[nis,

INTERPRETATIO.

insequentium, statimque duo illa flumina separantur suis aquis divisis. Si conveniant et rursus redigantur in unum cursum, tum quod aqua utriusque fluvii defert, illud coibit, quare naves truncique abrepti fluvio coibunt et aquæ permixtæ confundent suos fluctus fortuitos,

Fors patitur frenos, ipsaque lege meat.

¶ PROSA II.

ARGUMENTUM. — *Dubitante Boetio, an propter prædicta, neganda sit mentis humanæ libertas, docet Philosophia suam esse cuiuslibet menti libertatem; variorum hujus genera exponit.*

Animadverto, inquam, idque uti tu dicis ita esse consentio. Sed ¹ in hac cohærentium sibi serie causarum, estne ulla nostri arbitrii libertas, an ipsos quoque humanorum motus animorum fatalis catena

quos tamen incertos eventus ipsa terra declivis, et series fugax fluminis labentis moderatur; similiter casus, qui videtur contingere nullo duce et veluti laxatis habenis, regitur ceu passus frenos, idemque accidit imperio Dei providentis.

NOTE.

quo in sinum Persicum influit. De hoc fluvio loquitur B Virg. I ecol., v. 62 :

Ante pererratis amborum finibus exsul
Aut Ararim Prætoribus libet, aut Germania Tigrim.

Euphrates vero sic vocatus propter lætitiâ quam incolis affert sua inundatione agros fecundans, est aliud flumen, quod ex prædictis Armeniæ montibus pariter oritur, Mesopotamiam, ut Nilus Ægyptum, exundans fecundat et, adjunctis Tigris fluctibus in Persicum sinum labitur. De hoc locutus Virgilius, ut significaret bellum Parthorum, quorum terminus erat Euphrates, I Georg., v. 509 :

Hinc movet Euphrates, istinc Germania bellum.

Nec possum omittere quod Q. Curtius, l. v, dicit de utroque hoc flumine : *Isti amnes, inquit, ex Armeniæ montibus proficiunt, et magno deinde aquarum divorcio iter, quod capere, percurrunt, duo milia et quingenta stadia emensi sunt, qui amplissimum intervalum circa Armeniæ montes notaverunt. Idem cum Mediæ et Gordianorum terras secare cæperunt, paulatim in ardens coeant : et quo longius manant, hoc angustius inter se spatium terræ relinquunt. Vicini maxime sunt, quos incolæ Mesopotamiam vocant. Mediâ namque ab utroque latere concludunt. Eadem per Babilonicorum fines in Rubrum mare prorumpunt.*

6. *Unda vadi.*] Vadum dicunt aquam, quæ littoribus non ita dissitis, pede, aut equo, aut saltem cymba facilis quam mare transiri potest : unde a *vadendo*, vel a Græco *βάδος*, locus per quem vaditur, vadum putant oriri. Gallice dicimus le gué, à passer gué : inferiores Normani dicunt, le grand et le petit vè. Alternum ergo illud vadum sine flumine, utpote quod ipsis naturæ legibus fluit, tam noto tamque certo cursu fertur, ut ab ipsis hominibus prævideri et intendi possit : cum tamen puppes, trunci, et cætera ejusmodi corpora, quæ ejusmodi aquis circumfusa vehuntur, fortuito sive inopinato eventu conveniant.

9. *Terræ declivia.*] Intelligi possunt loca. Hæc est autem lex corporis moti divinitus constituta, ut corpus motum, qua minus resistitur, pergat : sed loca declivia minus resistant.

11. *Permissis habenis.*] Similitudo sumitur ab equis, qui, laxatis habenis, huc illucque temere currunt.

12. *Fors.*] Id est casus : causa pro effectu sumpta : antiquis enim fors dicitur causa, quæ temere fert aliquid : unde Virgil. II Æn., v. 94 :

Et me fors si qua tulisset.

12. *Patitur frenos.*] Continuantur similitudo equorum, qui frenis reguntur : Virg. III Georg., v. 182 :

Primæque labor est animos atque arma videre
Bellantem, litosque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes.

Hinc quiddam regitur, id vulgo dicitur frenos pati : quemadmodum ab eodem Virgilio Æneid. XI, v. 567 :

Urbem hodie causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere victi parere fatentur
Eruam et æqua solo fumantia culmina ponam.

12. *Ipsaque lege meat.*] Divina scilicet Providentia quæ, ut jam dictum est, attingit a fine ad finem fortiter et disponit omnia suaviter.

¹ *In hac cohærentium sibi serie causarum, etc.]* Boetius videtur inducere personam eorum, qui humanam, libertatem conciliare non potuerunt cum divina Providentia, arbitrati alternum ex his duobus esse necessarium, aut Deum non providere futura, aut hominis nullam esse libertatem : sic Cicero et plures alii veteres. Verum cum homo quilibet suæ sit libertatis conscius, magis quam divinæ Providentiæ, Cicero, et quidam illi veteres, posita humana libertate, negaverunt divinam Providentiam : Cicero, inquit S. Aug. l. v de Civit. Dei, cap. 9, *ut vir magnus et doctus et vitæ humanæ plurimum ac peritissimè consulens, ex his duobus elegit liberum voluntatis arbitrium. Quod ut confirmaretur, negotii præsentiam futurorum : aique ita dum vult facere liberos, facit sacrilegos ; religiozus autem animus utramque eligit, utramque confitetur, et fide pietatis utrunque confirmat.* Ut igitur ea quæ a Philosophia deinceps proponuntur de hac materia, clarius intelligantur, proposita ipsis libertatis definitione, eandem, Philosophia duce, libertatem propugnabimus variorum hujusgenera declarabimus.

1. Libertas generatim definitur potest Mens quæ, cognitione duce, semetipsam, volendo, agere potest.

Dicitur ¹ mens : quia libertas quidam est mentis modus ; modus autem mentis, ut pote qui, instar cæterorum modorum, sua seorsum idea cogitari nequit, cognosci non potest, nisi facta mentione mentis : sic figuram, quietem, et motum non cognoscimus, nisi D facta mentione corporis : *Modi*, inquit philosophi, *melius in concreto noscuntur quam in abstracto.*

Dicitur ² quæ semetipsam agere potest, sive ut nonnulli loquuntur *movere ac determinare* : optime enim a Græcis, nonominibus ab intelligentia experientiaque communi derivatis, mens libera vocatur *αὐτοβελήτος* ; *movens seipsam, et αὐτοεργαής, sibi ipsi imperans.* Hæc libertatis notione usus est S. Augustinus cum alibi, tum præsertim initio tertii libri de Libero Arbitrio, ubi agit, ut hic agitur, de concordia liberi arbitrii cum divina Providentia : *Motus, inquit, quo hæc atque illuc voluntas convertitur, nisi esset voluntarius, atque in nostra positus potestate neque laudandus cum ad superiora, neque culpandus homo esset, cum ad inferiora detorquet quasi quemdam cardinem voluntatis : neque omnino monendus nisi istis neglectis æterna vellet adipisci, atque ut nollet male vivere, vellet autem bene.*

constringit? Est ^a, inquit. 319¹ Neque enim fuerit A
ulla rationalis natura, quin eidem libertas adsit arbi-
trii. Nam quod ratione uti naturaliter potest, id habet
iudicium, quo quodque discernat. Per se igitur fu-
gienda, optandave dignoscit. Quod 320² vero, quis
optandum esse iudicat, petit : refugit vero, quod
existimat esse fugiendum. Quare quibus inest ratio,
ipsis etiam inest volendi, nolendique libertas. ² Sed

INTERPRETATIO.

^a Nostri arbitrii libertas.

¹ Contemplatione.

NOTE.

Dicitur 3° *volendo* : nam, ut ait S. Ang. l. 11 Re-
tract., c. 4, *non dicimus esse in potestate nostra, nisi*
quod cum volumus, fit, ubi prius et maxime est ipsum
velle. Propterea omnes philosophi docent, sedem li-
bertatis esse voluntatem; unde duplex agnoscunt ge-
nus actus liberi : alterum vocat *elicium*, qui est
ipsum velle; alterum dicunt *imperatum*, qui est obse-
quium corporis ad nutum mentis.

Dicitur 4° *duce cognitione* : qua, quemadmodum
aiunt iidem philosophi *voluntas non fertur in incogni-
tum : ignoti nulla cupido*.

Ut autem mens generali hac libertate prædita se
ipsam agat moveatque, non est necesse ut veluti
media et indifferens constituatur inter duo contraria,
vel etiam contradictoria : quandoquidem theologi
docent hanc generalem libertatem reperiri, etiam
ubi nulla est ejusmodi *indifferentia*; siquidem S.
Thomas, q. 10 de Potentia, art. 2 ad 5, post S. Au-
gustinum docet, et Deum libere amare seipsum, et
Spiritus sanctum a Patre Filioque, quamvis non
possibilitate, libere tamen procedere : nemo autem
dixerit aut Deum ad seipsum amandum, aut Patrem
Filiumque ad producendum Spiritum sanctum esse
indifferentem. Quinetiam idem S. Thomas in 111 Sent,
dist. 18. q. 1 art. 2 ad 5, videtur hanc libertatem
in Christo Domino agnoscere : *Etiamsi liberum Chri-
sti arbitrium, inquit, esset determinatum ad unum nu-
mero, sicut ad diligendum Deum, quod non facere non*
*potest, tamen ex hoc non amittit libertatem, aut ratio-
nem laudis sine meriti, quia in illud non coacte, sed*
sponte tendit, atque ita est actus sui dominus. Ex quibus
sequitur potestatem peccandi non pertinere ad rati-
onem hujus libertatis, si quidem Deus et Christus,
in quibus nulla fuit peccandi potestas, hac saltem
libertate afficiuntur. Sequitur etiam, Deum moventem
nostram mentem ad semetipsum tanquam ad sum-
mum bonum, sive dum nostra mens cum nostro cor-
pore conjuncta, sive etiam dum eadem ab eodem
corpore sejuncta est, augere potius quam auferre ge-
neralem hanc mentis nostræ libertatem : *Voluntas*
enim nostra, inquit S. Ang. l. 111 de Lib. Arb., c. 3,
nec voluntas esset, nisi esset in nostra potestate. Porro
quia est in potestate, libera est nobis. Non enim est
nobis liberum, quod in potestate non habemus, aut potest
non esse quod habemus.

Quamvis autem mens generali hac libertate præ-
dita, non propterea sit indifferens; id tamen non ob-
stat, quin in nobis mortale hanc vitam agentibus
libertas sit facultas ad utrumlibet vite indifferens;
unde apud nos duplex est libertas : altera contradi-
ctorious, qua possumus agere vel non agere : altera
contrarietatis, qua possumus agere hoc vel illud :
sicut fusiis philosophi docent. *Liberum arbitrium*,
inquit S. Aug. l. de Cor. et Gr., cap. 1, *et ad*
malum et ad bonum faciendum, confitendum est nos
habere.

¹ *Neque enim fuerit illa rationalis natura, quin*
eidem libertas adsit arbitrii.] II. Posita prædicta liber-
tatis definitione facile potest, Philosophia duce,
eadem libertas propugnari hac ratione : cum libertas

hanc non in omnibus æquam esse constituo. Nam su-
pernis, divinisque substantiis et perspicax iudicium,
et incorrupta (5) voluntas, et efficax optatorum præ-
sto est potestas. Humanas vero animas libiores qui-
dem esse necesse est, cum se in mentis divinæ ¹ spe-
culatione conservant : minus vero, cum dilabuntur
ad corpora, minusque etiam, cum terrenis artibus
colligantur. Extrema vero est servitus, cum vitis de-

nihil sit aliud, quam mens, quæ cognitione duce se-
metipsam, volendo, agere potest, quæcumque mens,
B cognitione duce, semetipsam agit, volendo, hæc li-
bertate afficitur, necesse est. Atqui mens omnis ita
se habet; nam mens omnis non solum cognoscit, et
iudicando discernit quod fugiendum est et optan-
dum; sed quod optandum esse iudicat petit, refugit
vero quod existimat esse fugiendum : quod unusquisque
in semetipso experitur.

² *Sed hanc non in omnibus æquam esse constituo.*
III. Posito discrimine inter mentem divinam, angeli-
cam et humanam, Philosophia docet diversam esse
in his mentibus libertatem. Nam quod spectat divi-
nam et angelicam mentem, quas Philosophia nunc
vocat *supernas, divinasque substantias* de his sic vi-
detur ratiocinari eadem Philosophia : quæ mens,
C cognitione duce, semetipsam, volendo, efficacius
agere potest, hæc liberior censi debet : siquidem
libertas versatur in hac potestate; sed prædicta
mentes supernæ. Deus videlicet et angelus, semet-
ipsas cognitione duce, volendo, efficacius agere pos-
sunt; nam in unaquaque mente quatuor considerari
possunt, videlicet perceptio, iudicium, electio et exe-
cutio, quæ ita inter se connexa sint, ut nec exe-
cutio sine electione, nec electio sine iudicio, nec
iudicium sine perceptione esse debeat : quare pro
varietate perceptionis cætera variantur; in supernis
autem divinisque substantiis, magis quam in cæteris,
est *perspicax iudicium, incorrupta voluntas, et efficax*
optatorum potestas. Quod vero pertinet ad mentem
humanam, hujus distinguere possunt quatuor status,
qui prout sunt sublimiores aut humiliores, majorem
habent aut minorem libertatem. Primus status est
mentis a corpore seperatæ, quæ scilicet *se in mentis*
divinæ speculatione conservat, et hæc mens liberrima
est; quod præstantissima, cognitione duce, semet-
ipsam, volendo amandoque Deum, maxime agere
potest. Secundus status est mentis conjunctæ cum
corpore, quod illi ad nutum obsequitur : qualis erat
mens primi parentis, antequam peccasset; hæc enim
dilapsa est ad corpus; atque hæc mentis humanæ
libertas, non est quidem tanta, quanta est beatarum
mentium : sed reliquarum tamen maxima : siquidem
Adamus majori cognitione præditus melius semet-
ipsam, volendo, agere poterat. Tertius status est
mentis perturbationibus quidem afflicta, sed isdem
non consentientis : qualis erat mens S. Pauli dicentis
ad Roman. vii : *Video aliam legem in membris meis*
repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege
peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo :
quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei
per Jesum Christum Dominum nostrum. Et hæc hu-
manæ mentis terrenis artibus conjunctæ libertas an-
tecedente minor, est subsequente major : quod mens
nondum victa fatiscat. Quartus denique status est
mentis perturbationibus obsequentis; quæ libertas
tum exigua est, ut servitutis potius rationem habere
videatur : *Extrema vero libertas, inquit Philosophia,*
est servitus, cum vitis deditæ mentes rationis propriæ
possessione ceciderunt.

ditæ, rationis propriæ possessione ceciderunt. **321 A**
 1 Nam ubi oculus a summæ luce veritatis, ad inferiora, et tenebrosa dejecerint, mox inscitia nube caligant, perniciosius turbantur affectibus, quibus accedendo consentiendoque, quam invexere sibi, adjuvant servitute, et sunt quodam modo propria libertate captivæ. Quæ tamen (3) a ille, ab æterno cuncta prospiciens, Providentiæ cernit intuitus, et suis quæque meritis prædestinata disponit, ² πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

322 METRUM * II.

ARGUMENTUM. — Quod ab Homero dicitur de sole, inquit Philosophia, id solius Dei est, omnia cernere.

Puro clarum lumine Phœbum
 Melliflui canit oris Homerus :
 Qui tamen intima viscera terræ
 Non valet, aut pelagi, radorum

^a Deus providens.

^b Omnia cernit et omnia audit.

Homerus, poeta eloquentia dulcis, canit solem præstantem luce pura, quæ sol nihilominus non potest pervadere viscera interiora terræ, aut maris, splendore imbecilli suorum radorum, Non ita Deus creator magni mundi : terræ etiam crassissimæ non resistunt ei quippe

Infirmâ perrumpere luce.
323 Haud sic magni conditor orbis :
 Huic ex alto cuncta tuenti
 Nulla terræ mole resistunt
 Non nox atris nubibus obstat,
 Quæ sint, quæ fuerint, veniantque
 Uno mentis cernit in ictu.
 Quem, quia respicit omnia solus,
 Verum possis dicere solus.

321 PROSA III.

ARGUMENTUM — Boetius, cognitis divina providentiâ et libertate humana utriusque concordiam difficilem ostendit, primum quidem generatim, deinde speciatim, cum ex parte ipsius Providentiæ, quæ non potest esse incerta, tum ex parte ipsius libertatis, quæ videtur necessitatis capers.

B Tum ego a : En, inquam, ¹ difficiliori rursus ambiguitate confundor. Quænam, inquit, ista est? Jam

INTERPRETATIO.

qui cernit omnia ex sublimi : nox obscuris suis tenebris non impedit ejusdem aspectum : videt uno intuitu mentis, præsentia, præterita et futura. Quoniam igitur Deus solus videt omnia, potes dicere Deum esse solem verum.

^a Deus.

NOTÆ.

¹ Nam ubi oculus, etc.] Admirabilis prædictorum ratio lectori potius attendenda, quam mihi exponenda.

² Πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.] Hoc est, omnia cernit et omnia audit, ut de sole ait Homerus Iliad. γ.

³ Quod nonnulli vocant Archilochium. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetrameter quatuor habet ultimos versus heroici pedes.

2. Homerus.] Homerus poeta celeberrimus, sic dictus, quod captus oculis dnce indigeret. Hujus etsi incerta sunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum : Colophonii esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salamini hunc repetunt, Smyrnæi suum esse contendunt, unde delirum eidem in suo oppido constructum dedicaverunt. Quidquid sit de ejus patria, tam facundus fuit vates, ut Alexander magnus in hoc præsertim dicatur fortunatus, quod suæ virtutis præconem Homerum noctem ejus fuerit. Homerus autem sæpius commendat actus ejusque lumen, sed occasione horum versuum Philosophia nobis videtur sumpsisse ex Iliad. γ : unde ultima verba prosæ superioris desumpta sunt, et ubi Homerus solem allocutus sic canit :

Ἥλιος θ' ὅς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

Sol quoque qui omnia videt et omnia audis.

Quasi Homerus putaverit solem, instar ejusdam numinis, omnia videre et audire. Plinius l. xi. cap. 6 : Hic (sol) inquit, suum lumen cæteris quoque sideribus fenerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens ut principi litterarum Homero placuisse in uno eo video.

3. Qui tamen, etc.] Quamvis sol ab Homero dicatur tanto præstans lumine, ut omnia videat, sol tamen lumine adeo debili est, ut remissis cum a terra, tum etiam a mari ejusdem radiis, sol nequeat illustrare, adeoque nec videre intima aut terrarum aut maris viscera : hæc videre solus est Dei, a quo hæc omnia creata conservantur.

6. Magni conditor orbis.] Deus, qui revera est creator non solum hominis qui dicitur parvus mundus, sed reliquorum omnium, quorum congeries vo-

catur magus mundus.

7. Ex alto cuncta tuenti.] Si Deus eam, quam habet rerum creaturarum, notionem ipsis rebus creatis referret acceptam, cum ejusmodi res sint Deo longe inferiores, Deus diceretur res istas ex humili tueri. Quare cum Deus alienæ opis nihil indigus ut ad volendum sic ad cognoscendum, harum rerum notionem ex semetipso habeat, optime dicitur res istas ex alto tueri.

10. Quæ sint quæ fuerint veniantque.] Præsentia, præterita, et futura : nam cum cognitio Dei infinita sit, hæc nullis præsentis, præteriti, aut futuri temporis differentis circumscribi potest. Quin etiam, quod eadem Dei cognitio sit infinita, hæc multiplex esse nequit ; unde Deus omnia uno mentis cernit in ictu.

12. Quia respicit omnia solus, etc.] Videtur Philosophia respexisse cum ad prædictam Homeri sententiam, tum etiam ad hæc Ciceronis verba r de Divin. et n de Nat. deor., Sol, inquit, dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus vel quia cum exortus est, obscuratis cæteris sideribus solus apparet : quasi sic argumentata esset Philosophia : quicumque omnia respicit et quidem solus, ille, judicio Homeri et Ciceronis, verus sol dici potest. Atqui Deus omnia respicit et quidem solus. Ergo Deus verus sol dici potest, judicio tantorum virorum.

¹ Difficiliori ambiguitate.] Ambiguitas versatur in hoc quod proposita multiplici via dubitetur quæ eundem sit : ambiguum enim dicitur ab ambigo : ambigo autem ab ambe circum, et ago ; quasi ille qui ambigit, circum agatur. Hinc ambiguitas dicitur primo de corporibus, quæ paribus hinc inde virtutibus acta, neque hæc potius quam illæ moventur : secundo de mentibus, quæ paribus utrinque argumentis impulsæ, non uni potius, quam alteri questionis parti consentiunt. Quo magis autem Boetius Philosophiam disserentem intelligi, eo ejus mens libratis argumentorum momenti incerta videtur circa divinam Providentiæ libertatemque humanam, de quibus hæc omnia Philosophia disseruit, quæque ita videntur pugnare, ut altera alteram destruat. Hinc idem Boetius proponit argumenta quibus putat destrui posse concordiam divinæ Providentiæ et libertatis humanæ.

enim, quibus perturbare, conjecto. Nimum, inquam, adversari ac repugnare videtur, prænoscere universa Deum, et esse ullum libertatis arbitrium. Nam si cuncta (3) prospicit Deus, neque falli ullo modo potest, evenire necesse est quod Providentia futurum esse præviderit. Quare si ab æterno non facta hominum modo, sed etiam consilia, voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrii libertas: neque enim vel factum aliud ullum, vel quælibet existere poterit voluntas, nisi quam nescia falli Providentia divina præsenserit. ¶ 25 Nam si res aliorum quam provisæ sunt, detorqueri valent, non jam erit futuri firma præscientia; sed opinio potius incerta, quod de Deo credere nefas iudico. Neque enim illam probationem, qua se quidam credunt hunc quæstionis nodum posse dissolvere. Aiunt (5) enim, non esse ideo quid eventurum, quoniam id Providentia futurum esse prospexerit, sed e contrario potius, quoniam quid futurum est, id divinam Providentiam latere non posse, eoque modo necessarium hoc in contrariam relabi partem. Neque enim necesse esse contingere, quæ providentur: sed necesse esse, quæ futura sint, provideri. (10) Quasi vero, quæ eujusque rei causa sit, præscientiane futurorum necessitatis; an futurorum necessitas, Providentiæ, laboretur. At nos illud demonstrare nitamur, quoquo modo sese habeat ordo causarum, necessarium esse

eventum præcitarum rerum, etiam si præscientia futuris rebus eveniendi necessitatem non videatur inferre. (15) Etenim si quispiam sedeat, opinionem quæ eum sedere coniectat veram esse necesse est: atque e converso rursus, si de quopiam vera sit opinio, quoniam sedet, eum sedere necesse est. In utroque igitur necessitas inest: in hoc quidem sedendi, at vero in altero veritatis. Sed non ideo quisque sedet quoniam vera est opinio, sed hæc potius (20) vera est quoniam quempiam sedere præcessit. Ita cum causa veritatis ex altera parte procedat, inest tamen communis in utraque necessitas. ¶ 26 Similia de Providentia, futurisque rebus ratiocinari oportet. Nam etiam si ideo quoniam futura sunt providentur, non vero ideo quoniam providentur eveniunt; nihilominus tamen a Deo vel ventura evideri, vel provisæ evenire necesse est. quod ad perimendam (3) arbitrii libertatem solum satis est. Jam vero quam præposterum est, ut æternæ præscientiæ temporalium rerum eventus causa esse dicatur? Quid est autem aliud arbitrari, ideo Deum futura, quoniam sunt eventura, providere, quam putare quæ olim acciderunt, causam summæ illius esse providentiæ? Ad hæc, sicuti, cum quid esse (1) scio, id ipsum esse necesse est; ita cum quid futurum novi, id ipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur ut eventus præcitarum rei nequeat evitari. Postremo si quid ali-

INTERPRETATIO.

^a Præsentio divina et humana libertas videntur sibi invicem contradicere.

^b Non ideo aliquid futurum quod Deus id præsenserit, sed contra Deum id præsensisse quoniam futu-

rum erat.

^c Sed hoc non solvit.

^d Id ipsum tamen probare conemur.

^e Perversum.

NOTE.

¹ Nam si cuncta prospicit Deus, etc.] I. Generatim probatur prædicta concordia non posse stare: quia cum libertas hominis viatoris, ut jam dictum est, et experientia quotidiana, ipsi Cicero cæterisque paganis nota confirmatur, sit facultas ad utrumlibet, propterea quod ita necessarium est, ut aut nullatenus, aut non alio, quam quo existit modo, existere possit, illud homini non est liberum; adeoque circa illud nulla est ipsius hominis libertas. Atqui posita divina Providentia, omnia facta, dicta, cogitataque hominis ita se habebunt: eum enim divina Providentia sit horum omnium non solum præteritorum, presentiumque, verum etiam futurorum cognitio, si hæc possunt aut non existere aut alio, quam quo existunt, modo existere, divina providentia non erit præsentio evidens, adeoque firma et falli nescia, sed potius obscura, incerta et errori obnoxia; quod de Deo cogitare nefas.

² Neque illam probatio rationem, etc.] Boetius sibi objicit, quod nonnulli responderent solent ad tuendam prædictam concordiam, videlicet non divinam Providentiam futurorum eventuum sed futuros eventus divinæ Providentiæ esse causam: ex quo sequitur, divinam providentiam potius quam futurum eventum, esse necessarium. Sed idem Boetius hanc responsionem refutat, primum ex eo quod non solvit difficultatem, deinde ex eo quod præposterum est, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ.

³ Quasi vero, etc.] Primum, inquit, hæc responsio non solvit difficultatem, quandoquidem non quaeritur, ultra sit alterius causa, an Providentia rei future, an res futura Providentiæ? nec minus, utavis

sit necessaria, sequitur alterius necessitas: quemadmodum ex eo quod vere iudicem te sedere, sequitur necessario te vere sedere; aut ex eo quod moles lignea fuerit æqualis cum decempeda, sequitur necessario, decempedam esse æqualem cum hæc mole lignea; licet decempeda hujus æqualitatis, aut tuus situs illius iudicii dicatur causa.

⁴ Jam vero quam præposterum, etc.] Deinde præposterum, est sive perversum, mutato scilicet rerum ordine, eventus futuros esse causam divinæ Providentiæ; quia eum omnis causa sit suo effectu prior, præposterum est illud quod a certo duntaxat tempore existit, esse causam ejus quod ex omni æternitate existit: id aulem se haberet, si eventus futurus esset causa divinæ Providentiæ; quæ olim acciderunt, verbi gratia, Romana moenia, cum hæc antea futura essent, essent causæ divinæ Providentiæ quæ æterna est.

⁵ Si quid aliquis aliorum, etc.] II. Probatur prædictam concordiam non posse stare, quia quæ mentis qualitas a philosophis vocatur scientia, hæc debet esse non modo evidens, verum etiam vera et certa, saltem ratione iudicii quod sibi habet annexum: adeo ut nec instar erroris sit falsa, nec instar opinionis sit incerta: cum igitur Providentia divina sit scientia et quidem meliori jure, quam quælibet humana cognitio, propterea Providentia divina debet esse modo evidens, verum etiam vera et certa; atque eorum, quæ libertate humana futura essent, nulla posset esse Providentia evidens, vera et certa; quod hæc non sit nisi de iis quæ necessaria sunt.

quis ^a aliorum, atque sese res habet, existimet, id nou modo scientia non est, sed est opinio fallax, ab scientiâ veritate longe diversa. Quare si quid ita futurum est, ut ejus (13) certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præsciri qui poterit? Sicut enim scientia ipsa ^b impermixta est falsitati: ita id quod ab ea concipitur, esse aliter, atque concipitur, nequit. Ea namque causa est, cur mendacio scientia careat, quod se ita rem quamque habere necesse est, uti eam sese habere scientia comprehendit. Quid (20) igitur? Quonam modo Deus hæc incerta futura præscit? Nam si inevitabiliter eventura censet, quæ etiam non evenire possibile est, fallitur: quod sentire non modo nefas est, sed etiam voce proferre. At si, uti sunt, ita ea futura esse decernit, ut æque vel fieri ea, vel non fieri posse cognoscat, quæ est hæc præscientia, quæ nihil certum, (23) nihil stabile comprehendit? 327 Aut quid hoc ^c refert ^d vaticinio illo ridiculo Tiresiæ? ^e Quidquid dicam, aut erit, aut non. ^f Quid etiam divina providentia humana opinione præstiterit, si, uti homines, incerta iudicat, quorum est incertus eventus? Quod si apud illum rerum omnium certissimum fontem nihil (3) incerti esse potest, certus eorum est eventus, quæ futura firmiter ille præscierit. Quare nulla est humanis consiliis, actionibusque libertas: quas divina mens sine falsitatis errore cuncta prospiciens, ad unum alligat et constringit eventum. ^g Quo ^h semel recepto, quantus ⁱ occasus humanarum rerum

consequatur, liquet. Frustra enim bonis, malisque (10) præmia, pœnæve proponuntur, quæ nullus meruit liber ac voluntarius motus animorum. Idque omnium videtur iniquissimum, quod nunc æquissimum iudicatur, vel puniri improbos, vel remunerari probos: quos ^h ad alterutrum non propria mittit voluntas, sed futuri cogit certa necessitas. Nec vitia igitur, nec virtutes quidquam fuerint, sed (15) omnium meritorum potius mista atque ⁱ iudicreta confusio. Quoque nihil sceleratius excogitari potest, cum ex providentia rerum, omnis ordo ducatur, nihilque consiliis liceat humanis, fit, ut vitia quoque 328 nostra ad bonorum omnium referantur auctorem ^j. Igitur nec sperandi aliquid nec ^k deprecandi ulla ratio est. Quid enim vel speret quisquam, vel etiam ^l deprecetur, quando optanda omnia series ^m inflexa connectit? Aufertur igitur unicum illud inter homines Deumque (5) commercium, sperandi scilicet ac ⁿ deprecandi. Si quidem ^o iustæ humilitatis pretio inæstimabilem vicem divinæ gratiæ promeremur: qui solus modus est, quo cum Deo colloqui homines posse videantur, illique inaccessæ luci prius quoque quam impetrent, ipsa supplicandi ratione conjungi: quæ si, recepta futurorum necessitate, nihil virium habere (10) credantur, quid erit, quo summo illi rerum principi ^p connecti atque adherere possimus? Quare necesse erit humanum genus, uti ^q paulo ante cantabas, ^q disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscere.

INTERPRETATIO.

^a Non perinde.

^b Est expers erroris.

^c Differt a divinatione.

^d Apud Horatium, l. II Serm., sat. 5.

^e Quomodo divina providentia major erit opinione humana.

^f Quod si concesseris, nullam scilicet osse in ipsis hominibus libertatem.

^g Ineritus.

^h Ad utrumlibet.

^C ^l Confusa perturbatio.

^j Deum.

^k Rogandi.

^l Roget.

^m Inmutabilis.

ⁿ Rogandi.

^o Recta nostri abjectione meremur] Dei gratiam, quæ non potest satis æstimari.

^p Deo.]

^q Separatum a suo principio perire.

NOTE.

^l Vaticinio illo ridiculo Tiresiæ.] Et certe si divina providentia esset de futuris istis liberis, sive de iis quæ æque possint non fieri ac fieri: eadem opinio foret similis vaticinationi illi ridiculæ Tiresiæ: quidquid dicam aut erit aut non. Tiresias fuit vates Thebannus, qui fertur a Junone læsa obsecatus, et a Jove miserante donatus facultate vaticinandi. Horat. l. II Serm., sat. 5:

Hoc quoque Tiresia, præter narrata petenti
Responde quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis...

O nulli quidquam mentite vides, ut
Nudus inopsque domum redeam te vate...

Hic autem vates, instar cæterorum, ambigne locutus, solebat dicere: quidquid dicam, aut erit, aut non: intelligens, sua dicta fore aut non fore vera; cum tamen aliis intelligendum præberet sua dicta sive aiendo sive negando semper fore vera. Horatius prædicto loco:

O Laertiade, quidquid dicam aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.

² Quo semel recepto.] III. Probatur speciatim, ex parte ipsius libertatis humanæ, prædicta concordia non posse stare: quia ubi non est potestas ad utrumlibet, ibi non est hominis vioris libertas. Sapientissime enim Ecclesia damnavit hanc propositionem: Ad merendum et demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate; sed sufficit a coactione: optime etiam nunc dicitur hæc potestate sublata fore ut, ¹ nec virtus esset nec vitium, adeoque nec præmium, nec supplicium; ² Deus esset auctor omnium vitiorum; ³ nec sperandi nec deprecandi ratio esset, adeoque auferretur unicum illud inter homines Deumque commercium, sperandi scilicet ac deprecandi; ⁴ denique humanum genus disceptum atque disjunctum suo fonte fatiscet. Atqui posita divina providentia, nulla erit in homine viatore potestas ad utrumlibet: siquidem divina providentia, ut dictum est, ut pote quæ evidens est, vera, et certa scientia, non est nisi de necessariis, atque, ut loquuntur philosophi, ad unum determinatis.

³ Paulo ante cantabas.] Libro videlicet quarto, metro 6, versu 45, ubi Philosophia loquebatur.

329 METRUM * III.

ARGUMENTUM. — Unde, canit Boetius, *præsentio divina, et humana libertas, quæ seorsum stant, conjunctim pugnare videntur? Scilicet ut in cæteris, sic in hoc, mens humana nec omnia nescit nec omnia novit, ut a notis progredi nitatur ad ignota.*

Quænam discors fœdera rerum
Causa resolvit? quis tanta Deus

330 Veris statuit bella duobus,
Ut, quæ carptim singula constant,

A 5 Eadem nolint mista jugari?

An nulla est discordia veris,
Semperque sibi certa coherent?
Sed mens, cæcis obruta membris,
Nequit oppressi luminis igne

10 Rerum tenues noscere nexus.

331 Sed cur tanto flagrat amore
Veri tectas reperire notas?
Scitne quod appetit anxia nosse?
Sed quis nota scire laborat?

INTERPRETATIO.

Quænam causa discors dirimit concordiam rerum? quis genius ponit tantam pugnam inter duas istas res veras divinam scilicet providentiam, et libertatem humanam, ut cum unaquæque seorsum subsistat, ambæ repugnant consistere simul? Nonne est aliqua discordia inter ea quæ vera sunt, semperne hæc certa conveniunt inter se? Est discordia, nec semper hæc convenire videtur menti humane, quippe quæ oppressa corpore

* Quod vocari potest *Pindaricum*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet tetramete nullis videtur teneri legibus: modo enim constat ex quatuor ultimis versus heroici pedibus; modo hos mutat anapæstis. Hoc tamen carmen clauditur versu Adonico, qui dactylum et spondeum habet.

1. *Quænam discors causa.*] I. Boetius, facta divina præsentio et libertatis humane comparatione, miratur quod hæc et illa seorsum firmis demonstrari videantur argumentis, conjunctim vero altera ab altera destrui: hinc causam tanti mysterii inquit. Causa autem hæc vocatur *discors*, quia videtur fœdus inter divinam prænotionem libertatemque humanam factum, aut saltem faciendum dirimere.

2. *Quis Deus.*] Cum effectum non sit sine sua causa, prædicta divina providentiæ et libertatis humane discordia, cujus Boetius jam conscius est, causam aliquam abeat, necesse est: quæ causa, ut pote ignota, dubitatur an sit Deus aliquis. Sic antiquis dicebatur *Deus ex machina*, sive ex improvise apparens: quod, inquit Tullius¹ de Natura deorum, *Quia quemadmodum natura effecere sine aliqua mente possit, non videtur, ut tragici poetæ cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad Deum, cujus operam profecto non desideraretis, si immensum et interminatam in omnes partes magnitudinem regionum videretis.* Quod Tullius accepisse videtur ex Platonis Cratylo, ubi: *Nisi sane, inquit, quemadmodum tragicarum scriptores, sicubi hæserint, ad machinas confugiunt, deos sustollentes.*

3. *Veris duobus.*] Nempe *divinæ providentiæ, et libertatis humane*: ut enim verum est, Deum omnia prænoscere, sic etiam verum est, hominibus inesse arbitrii libertatem: alterum tamen ita videtur cum altero pugnare, ut quavis seorsum stent, conjunctim sese destruere videantur.

6. *An nulla.*] Quasi an non ulla? An enim quæstio est, qua ita interrogatur, ut tamen interrogans videatur postulare id sibi concedi quod querit. Sic Terentius: *An non hoc dixi esse futurum? N'ai-je pas bien dit que cela arriverait?* Sic ergo Boetius ait: *Nullane etiam inter ea, quæ vera sunt occurrit discordia? num semper vera omnia ita inter se conveniant, ut neutrum cum altero pugnet? non certe, nec semper ita conveniunt*: quod eleganter exprimitur hac particula proxime sequenti *sed*. Nimirum si insitum menti nostræ lumen esset infinitum, quæ seorsum menti nostræ, ut pote clare et distincte cognita, sunt vera: hæc etiam conjunctim eidem menti viderentur vera: quandoquidem infinitam lucem nihil latet: sic Deo quæ seorsum vera sunt, etiam conjunctim sunt vera. Verum quod idem mentis nostræ lumen suis, et quidem brevissimis continetur terminis, idcirco fieri

cæcæ ante non potest splendore luminis sopiti percipere minimos etiam nexos rerum familiarium. Quare vero eadem mens accenditur tanto studio inveniendi signa occulta veritatis? cognoscine illud quod sollicita desiderat cognoscere? non: quis enim nititur cognoscere ea quæ jam sibi nota sunt? Sed si ignorat, quid ignara querit? nam quis desiderat id cujus ignarus est? aut quis possit prosequi ignota? quo modo aliquis in-

NOTÆ.

potest, ut quæ a nostra mente clare et distincte cognoscuntur, adeoque illi sunt vera seorsum, hæc ab eadem mente ignorentur, adeoque illi non sint vera conjunctim: neque tamen ullum ex his quæ clare et distincte cognoscuntur, propterea negandum est: nam non sunt neganda perspicua ex eo quod obscura animo comprehendi nequeant. S. Aug. l. ii de *Dono persev.*, c. 14: *Nunquid, inquit, ideo negandum est quod apertum est, quia comprehendi non potest, quod occultum est? Nunquid, inquam, propterea dicturi sumus, quod ita esse perspicuum, non ita esse, quantum cur ita sit non possumus invenire.*

8. *Sed mens cæcis obruta membris, etc.*] Præterquam quod mens nostra finita est, hoc insitum menti humane lumen corpore, cum quo mens humana conjungitur, ita obscuratur, juxta illud sacri textus oraculum Sap. ix: *Corpus quod corrumpitur aggravat animum, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*, ut eadem mens non possit vel tenues rerum nexos (in quo veritas judicii versatur) noscere: quomodo igitur eadem mens sublimes divinæ providentiæ et libertatis humane nexus comprehendet? *Difficile æstimamus, continuat Sapiens prædicto loco, quæ in terra sunt et quæ in prospectu sunt, invenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt, quis investigabit?* Ecce quæstionem Boetii, quam ut solvat, statuit primum mentem nostram non omnia scire; deinde eandem non omnia etiam nescire, ut ex notis transeat ad ignota.

11. *Sed cur tanto flagrat amore, etc.*] II. Boetius probat, mentem humanam non omnia scire: quia cum desiderium non sit nisi ejus quod non habetur, si mens humana anxie appetat aliquid nosse certe mens humana non habet illud, quod nosse, appetit notionem: adeoque illud certe mens humana non scit. Atque experientia probat, mentem humanam anxiam ap petere *veritetas reperire notas*: has igitur notas nescit.

14. *Nota scire.*] Observari potest quantitas hujus vocis nota, cujus ultima syllaba alioqui brevis, hic longa est, ut aiunt, *positione*, propter duplicem litteram consonantem quæ sequitur: quamvis enim utraque hæc littera consonans ab antecedente vocali dictione separetur, non desinit tamen eandem vocalem producere, ut apud Virgil. *Æn.* ix, vers. 37, *tela*: Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros.

Et sæpissime apud Catullum et Martialem: hinc autem factum puto, ut veteres poetæ diligentius vitaverint concursum vocalis alias brevis, et plurium ejusmodi consonantium, quamvis hæc omnes consonantes in dictione sequente occurrant: præsertim si utriusque hujus litteræ sonus distincte percipiatur auribus, quarum iudicium est superbissimum: ut omnia stringunt, omnia spernunt, omnia scribunt, etc.

15 At si nescit, quid cæca petit?
Quis enim quidquam nescius optet?
Aut quis valeat nescita sequi?
Quove inveniat, quisve reperatam
Queat ignarus noscere formam?

20 **332** An cum mentem cerneret altam,
Pariter summam et singula norat?
Nunc membrorum condita nube,
Non in totum est oblita sui,
Summamque tenet singula perdens.

25 Igitur quisquis vera requirit,
Neutro est habitu : nam neque novit,
Nec penitus tamen omnia nescit.

333 Sed, quam retinens meminit, summam

A Consulti, alte visa retractaus,
30 Ut servatis queat oblitus
Addere partes.

331 PROSA IV.

ARGUMENTUM. — *Philosophia causata, prædictam divinæ providentiæ humanæque libertatis concordiam idcirco videri cum antiquis, tum recentioribus difficilem, quod divina prænotio humanam infinite superans, mente humana non capiatur; explicatisque iis, quibus Boetius movebatur, argumentis, probat, quidquid cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum cognoscens potius comprehendendi facultatem.*

Tum illa a, Vetus, inquit, hæc est de Providentia querela, ¹ Marcoque Tullio, ^b cum divinaionem distribuit, vehementer agitata, tibi que ipsi res diu pro-

INTERPRETATIO.

veniat, aut dignoscere possit formam inventam, hujus ignarus? Nomen cum mens humana videret mentem supremam, ipsa cognoscebat res tam singulatim quam generatim? nunc vero velata tenebris corporis, etsi non est omnino immemor sui, cætera non singulatim quidem, sed generatim cognoscit. Quicunque ergo investigat veritatem, is non afficitur omnino aut ignorantie aut scientia : siquidem ille neque cognoscit omnia, ne-

B *que tamen omnino ignorat omnia : sed consulit summam cujus memor recordatur, recognoscens ea quæ divinitus novit, ut cognoscendo possit addere rebus, quas meminit, res quarum oblitus est.*

^a Philosophia.

^b Lib. 11 de Divinat., ubi divinaionem, quam Quintus frater asseruerat, nititur tollere.

NOTÆ.

15 At si nescit, etc.] III. Boetius probat mentem humanam non omnia nescire : quia præterquam quod mens humana optat nosse veritatem ut jam dictum est, nemo vero optat nescius : *ignoti nulla cupido*; præter hoc, inquit Boetius, primum quidem nemo valet nescita sequi; cum inquisitio illa, ut pote prima mentis cogitatio, quædam sit cognitio sive perceptio. Deinde quamvis ignarus posset inquirere, hic tamen non posset invenire : *quo modo inveniat?* quandoquidem non invenitur nisi notione : ut autem color caeco, sic res omnino ignota menti ignare nullam dabit sui notionem. Postremo licet ignarus posset ignotum et inquirere et invenire, hic tamen non posset ignotum dignoscendo a cæteris distinguere. *Quis reperatam queat ignarus noscere formam?* Sic argumentatur Plato sub persona Socratis in Menone : *Ponamus, inquit, servum fugitivum ab alio servo, a quo omnino prior ignoratur, donâno utriusque imperante, quæri : frustra hic servus quæret : quamvis enim idem in servum fugitivum quem quærit, incurrat, eundem se invenisse ignorans ipsum non poterit dignoscere, sive a cæteris distinguere.*

20. An cum mentem, etc.] Plures putant, Boetium in reliquo hoc carmine sequi sententiam Platonis qui ut ex ipsis Menone, pluribusque aliis libris constat, existimavit mentes humanas, antequam hæc cum corporibus conjungerentur, conditas, perfecta omnium intelligentia fuisse divinitus instructas; sed hanc intelligentiam commercio corpore ita amisisse, ut non nisi multo labore, eorum quæ antea noverant, recordationem sibi comparent : quam quidem Boetii interpretationem admitti posse non inferior : sed quæ nunc ab eodem Boetio dicuntur, hæc etiam refutata illa Platonis sententia, possunt intelligi : posito eo, in quo credimus Adamum conditum fuisse, *innocentiæ statu* : in hoc enim statu mens humana peculiari quodam modo *cernebat mentem altam*, nempe Deum : unde maximam partem rerum cognoscendarum non solum generatim, sed etiam singulatim cognoscebat : *Pariter summam et singula norat.* At ejus posterius, in penam peccati hujus sui primi parentis, perturbationibus ita afficiuntur, ut eorum mens, nondum tamen omnino oblita sui, plura non singulatim sed generatim solum cognoscat : *summam enim tenet singula perdens* : quatenuset enim Dei sive *ejus qui est notione informatur*, omnia generatim novit : sed quatenus corpore consortie impeditur, plura non percipit singulatim.

25 Vera requirit.] *Philosophus* : Philosophia enim,

interpretatione nominis, est studium sapientiæ; sive inquisitio veritatis.

26. *Neutro est habitu.*] *Habitus*, auctore Tullio 2 de Inv. in aliqua perfecta et constanti animi aut corporis absoluteione consistit : quamobrem habitus generatim, prout hic dici potest et de cogitatione, et de opposita ejus privatione, intelligi potest modus in suo genere absolutus : qua ratione mens nunc dicitur *neutro habitu*; quod videlicet mens humana, neque in absoluta rerum omnium notitia, neque in absoluta rerum omnium ignorantie versetur : nam

26 et 27. *Neque novit nec penitus tamen omnia nescit.*] Contra Academicos et Dogmaticos. Academicis enim, illi videlicet Platonis discipuli, qui ab Academia, collegio Atheniensis, ita vocati sunt, nihil ab hominibus evidenter sciri, adeoque nullum ab hominibus verum, certumque judicium haberi posse arbitrabatur : quod etiam Pyrrhones, quæ Græci *επιεικῶδες*, contemplatores, appellabant, placuit. Dogmatici vero, uti loquuntur, e contrario arbitrantur, omnia tam evidenter ab homine cognosci, nullus ut sit de quacunque materia dubitandi locus.

28. *Quam retinens meminit, summam consulit.*] *Institam* videlicet et innatam nobis Dei notionem. Primum enim hanc notionem mens humana semper *retinens meminit* : quandoquidem notio hæc exstingui nescia, tandiu durat, quandiu mens humana, nempe æternum. Deinde eadem notio recte dicitur *summam cæterorum*, quæ ab humana mente cognosci possunt : siquidem notio mentis, notio corporis, notio rei, imo notio *entis* generatim, ut loquuntur logici, nihil aliud est, quam ingenta hæc Dei notio, sive simpliciter, sive modificata. Denique mens humana generalem hanc notionem prius *consulit*, ut quid in hac clare et distincte comprehensum, prius cognoscatur, quam judicium ferat : quod nimirum illa notio, prima sit veri, certique judicii norma : sicut fusiis alibi probatur. Quin etiam hanc notionem mens humana magis ac magis attendendo *retractans* doctior fit, et oblita aut a primo parente, aut ab unoquoque homine momento *creationis*, ut putat Vallinus hic, veluti recordatur. *Oblita* porro dicuntur *passive* etiam a Virgil., eclog. ix, v. 53 :

Nunc oblita mihi tot carmina

¹ Marcoque Tullio.] I. Philosophia meminit veteres quibus hæc divina providentiæ libertatis concordia visa est difficilis : inter hos autem excellunt

sus multumque quæsitâ; sed haud quaquam ab ullo vestrum haecenus satis diligenter ac firmiter expedita.

¹ Cujus ^a caliginis (3) causa est, quod humanæ ratiocinationis motus ad divinæ præscientiæ simplicitatem non potest admoventi: quæ si ullo modo cogitari queat, nihil prorsus relinquetur ^b ambigui: quod ita deum patefacere, atque ^c expeditare tentabo, si prius ea quibus moveris, ^d expendere. ¶¶¶ ² Quæro enim cur illam solventium rationem ^e minus efficacem putes: quæ quia præscientiam non esse futuris rebus causam necessitatis existimat, nihil impediri præscientiæ arbitrii libertatem putat. Num enim tu aliunde argumentum futurorum necessitatis trahis, nisi quod ea (3) quæ præsciuntur, non evenire non possunt? Si igitur prænotio nullam futuris rebus adjicit necessitatem, quod tu etiam paulo ante fatebare; quid est, quod voluntarii exitus rerum ante certum cogantur eventum? Etenim positionis gratia, ut quid consequatur advertas, statuamus nullam esse præscientiam. Num igitur, quantum ad hoc attinet, (10) quæ ex arbitrio eveniunt, ad necessitatem coguntur? Minime. Statuamus iterum esse, sed nihil rebus necessitatis injungere, manebit, ut opinor, eadem voluntatis integritas atque absoluta libertas. Sed præscientia, inquit, tametsi futuris eveniendi necessitas non est, signum tamen est, necessario ea esse ventura. Hoc igitur modo, etiam si præcognitio (13) non fuisset, necessarios futurorum exitus esse constaret. Omne etenim signum, tantum quid sit, ostendit, non vero efficit quod designat. Quare demonstrandum prius est, nihil non ex necessitate contingere, ut prænotionem signum esse hujus necessitatis appareat. Alioquin si hæc nulla est, nec illa quidem ejus rei signum poterit esse, quæ (20) non est. Jam vero probationem firma ratione subnixam constat, non ex signis neque petitis extrinsecus argumentis, sed ex

A convenientibus necessariisque causis esse ducendam. Sed ^f qui fieri potest, ut ea non proveniant, quæ futura esse providentur? Quasi vero nos ea, quæ providentia futura esse prænoscit, non eventura credamus: ac non illud (25) potius arbitremur, licet eveniant, nihil tamen, ut evenirent, sui natura necessitatis habuisse: quod hinc facile perpaldas licebit. Plura etenim dum fiunt, subjecta oculis intuemur: ut ea qui in ^g quadrigis moderandis atque flectendis facere spectantur aurigæ: atque ad hunc modum cætera. Num igitur quidquam illorum ita fieri necessitas (30) ulla compellit? Minime. Frustra enim esset artis effectus, si omnia coacta moverentur. Quæ igitur cum fiunt; carent existendi necessitate, eadem priusquam fiunt, sine necessitate futura sunt. Quare sunt quædam eventura, quorum exitus ab omni necessitate sit absolutus. ¶¶¶ Nam illud quidem nullum arbitror esse dicturum, quod quæ nunc fiunt, priusquam fierent, eventura non fuerint. Hæc igitur etiam præcognita liberos habent eventus. Nam sicut scientia presentium rerum nihil [his quæ fiunt, ita præscientia futurorum nihil his quæ ventura (5) sunt necessitatis ^h importat. Sed hoc, inquis, ipsum dubitatur, an earum rerum quæ necessarios exitus non habent, ulla possit esse prænotio. ¹ Dissonare etenim videntur: putasque, si prævideantur, consequi necessitatem: si necessitas desit, minime præsciri, nihilque scientia comprehendendi posse nisi certum. Quod si quæ incerti sunt (10) exitus, ea ² quasi certa providentur, opinionis id esse; caliginem, non scientiæ veritatem. Aliter enim ac sese res habeant, ^k arbitrari, ab integritate scientiæ credis esse diversum. ³ Cujus erroris causa est, quod omnia quæ quisque novit, ex ipsorum tantum vi atque natura cognosci existimat quæ sciuntur, quod totum contra est. Omne ¹ enim (13) quod cognoscitur, non secundum sui vim, sed secundum

INTERPRETATIO.

^a Obscuritate.

^b Dubii.

^c Explicare.

^d Explicare.

^e Quæ habetur prosa 3 hujus lib., not. 3.

^f Quomodo.

^g Curribus.

^h Infer.

¹ Pugnare.

^j Obscuritatem.

^k Judicare.

¹ Quod cognoscitur, id non ad modum cogniti, sed ad modum potius cognoscentis cognoscitur.

NOTE.

Marcus Tullius Cicero, qui hinc negata divina providentia, inde vero stabilita humana libertate, dum *dei homines facere liberos*, inquit S. Aug. v de Civ. Dei, c. 9, eosdem *facit sacrilegos*. Argumentum Tullii illud est quo supra usus est Boetius, quod nimirum posita humana libertate, quemadmodum experientia probatur ponenda, providentia divina nequeat esse (qualis est, aut nulla), evidens, vera et certa scientia.

¹ Cujus caliginis causa.] II. Philosophia ait, adeo veteres recentioresque non posse conciliare providentiam divinam cum humana libertate, quia eorum mens infirmior est quam ut possit divinam prænotionem percipere: unde præcipitatione et præjudicio judicans, negat divinam providentiam, quod eadem philosophia promittit se demonstraturam, postquam argumentis, quibus antea Boetius movebatur, responderit.

² Quæro enim, etc.] III. Philosophia respondet argumentis quibus supra usus est Boetius; hoc fere

D pacto: si, posita humana libertate, providentia divina possit esse non modo evidens, verum etiam vera et certa futurorum scientia, certe divina providentia recte conciliabitur cum humana libertate: siquidem prædicta omnia argumenta contraria hac propositione continentur, sicut attendenti patebit. Atque res ita se habet: cum enim notio presentium et prænotio eorumdem futurorum sint idem cogitandi modus, nec differant nisi tempore, cui Deus non subest, propterea ut notio presentium, sic prænotio futurorum liberorum potest esse evidens, vera et certa, nullamque ipsis afferat necessitatem.

³ Cujus erroris causa.] IV. Philosophia ostendit prædicti erroris causam in eo versari, quod cum ad cognoscendum necessaria sit cum mens cognoscentis, tum materia cognoscenda, prædicti providentiæ divinæ adversarii prænotionem divinam accipiant secundum naturam materiæ cognoscendæ, cum tamen

cognoscentium potius comprehenditur facultatem. Nam ut hoc brevi liqueat exemplo, eandem corporis rotunditatem aliter visus, aliter tactus agnoscit ^a. Ille eminens manens, totum simul jactis radiis intuetur: hic vero cohærens orbi atque conjunctus, circa ipsum motus ambitum, (20) rotunditatem partibus comprehendit. Ipsum quoque hominem ¹ aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia contuetur. Sensus enim figuram in subjecta materia constitutam. Imaginatio vero solam sine materia judicat figuram. Ratio vero hanc quoque transcendit, speciemque ipsam, quæ singularibus inest, universali ~~con-~~ consideratione perpendit. ^b Intelligentiæ vero celsior oculus existit. Supergressa namque universitatis ambitum, ipsam illam simplicem formam pura mentis acie contuetur, In quo illud maxime considerandum est: quod superior comprehendendi vis amplectitur inferiorem; (⁵) inferior vero ad superiorem nullo modo consurgit. Neque enim sensus aliquid extra materiam valet, vel universales species imaginatio contuetur, vel ratio capit simplicem formam: sed intelligentia quasi desuper spectans, concepta forma, quæ subsunt etiam cuncta dijudicat; sed eo modo quo formam ipsam, quæ nulli alii nota esse poterat, (10) comprehendit. Nam et rationis universum, et imaginatio figuram, et materiale sensibile cogno-

A scit, nec ratione utens, nec imaginatione, nec sensibus, sed illo ictu mentis formaliter, ut ita dicam, cuncta prospiciens, Ratio quoque cum quid universale respicit, nec imaginatione, nec sensibus utens, imaginabilia vel sensibilia (15) comprehendit. Hæc est enim quæ conceptionis suæ universale ita definit: homo est animal bipes rationale. Quæ cum universalis notio sit, tum imaginabilem, sensibilemque esse rem nullus ignorat, quod illa non imaginatione, vel sensu, sed rationali conceptione considerat. Imaginatio quoque tametsi ex sensibus visendi, formandique figuras (20) sumpsit exordium, sensu tamen absente sensibilia quæque collustrat, non sensibili, sed imaginaria ratione judicandi. Videns igitur, ut in cognoscendo cuncta, sua potius facultate, quam eorum ^B quæ cognoscuntur, utantur? ~~con-~~ Neque id ^c injuria: nam cum omne judicium judicantis actus existat, necesse est ut suam quisque operam non ex aliena, sed ex propria potestate perficiat.

§§§ METRUM * IV.

ARGUMENTUM.—*Quantum inquit Philosophia, Stoici existimaverint, mentem humanam, nihil nisi a corporibus informatam, percipere, hæc tamen ab efficatori principio informatam et insensibilia sine ministerio corporum, et sensilia, famulantibus ipsis corporibus, percipit.*

Quondam Porticus attulit
Obscuro nimium senes,

INTERPRETATIO.

^a Corpus rotundum visu absens, tactu præsens solummodo percipitur.

^b Intelligentia sublimior est cognoscendi modus.

^c Inmerito.
Porticus Atheniensis produxit olim philosophos indoctiores, qui existimabant sensus notionesque omnes,

C ortas ex corporibus exterioribus imprimi mentibus: quemadmodum veteres solebant calamo veloci imprimere litteras in charta æquabili, nullisque antea characteribus insignita. At si mens nostra nihil evolvi propria sua cogitatione, sed obnoxia impressionibus corporum ab his solum patitur, et refert imagines inutiles

NOTE.

accipienda sit secundum naturam mentis cognoscens: sicut Philosophia probat primum pluribus exemplis, deinde ratione.

¹ *Aliter sensus, etc.*] Primum quidem exempla ista sunt sensus speciatim, sensus generatim, imaginatio, ratio, et intelligentia, quæ ita accipi debent ex parte ipsius cognoscentis, ut quamvis sint de eadem materia subjecta, v. g. de eodem corpore rotundo, differant. Nimirum mens humana, quæ non nisi ab alio informari potest, duobus generatim modis informatam cognoscit, nimirum a Deo, cujus ipsa est effectum; et a corpore, cujus eadem est forma. Mens humana a Deo informatam rursus dupliciter dicitur cognoscere, nempe prima et continuata attentione: prima attentione vocatur *intelligentia*: continuata vero dicitur *ratio*, ut *ratio* nihil aliud sit quam innata notio paulo longius diffusa. Mens autem humana ab ipso corpore informatam duobus pariter modis cognoscere potest. Primo quatenus mens ipso duntaxat cerebro, cujus est forma, movente percipit: ut cum per somnum mens venatoris silvas et lustra cogitat; idque vocatur *imaginatio*. Secundo quatenus eadem mens ab ipsis etiam aliis corporibus cum interioribus, tum etiam exterioribus commota percipit: quod vocatur *sensus* hic autem vel est interior, ut fames et sitis; vel est exterior, nempe visus, auditus, odoratus, gustus, et tactus. Atque hi omnes cognoscendi modi ita inter se disponuntur, ut quo a paucioribus causis pendent, eo, ut pote ad divinam sapientiam propius accedentes, sicut perfectiores: sic gustus tactu, odoratus gustu, auditus odoratu, visus auditu, imaginatio sensu, ratio imaginatione, intelligentia ratione est perfectior: sic

probatur exemplis, modum cognoscendi accipi secundum naturam cognoscentis.

² *Neque illi injuria.*] Deinde id ipsum probatur ratione: nam modus rei, ut pote qui non distinguitur a re modificata, accipi debet potius secundum naturam rei modificatæ, quam secundum naturam alterius etiam modificantis. Atqui notio non secus ac judicium est modus ipsius mentis cognoscentis et judicantis. Et certe

* Quod vocatur *Glyconicum*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet trimeter sæpius unum spondeum et duos dactylos habet. Dico sæpius: modo enim idem sit numerus syllabarum, prædicta illarum quantitas aliquid negligitur.

¹ *Porticus.*] Nimirum *Atheniensis*. Erat enim Athenis quædam porticus, in quam nonnulli ad disserendum de quacunque materia convenire solebant: sic suus Cadomi, Bajocarum, cæterarumque minorum urbium locus, in quem plures dicendarum audiendarumque rerum novarum causa convenire consueverunt. Zeno autem inter veteres Philosophos celeberrimus nactus hanc occasionem, hic instituit docere Philosophiam, illiusque discipuli ab isto loco vocati sunt Stoici: *στοία* enim Græcis est *porticus*. Hos Philosophia nunc vocat *senes obscuros*: *senes* quidem, quod virtutem præsertim, in qua una vitam beatam versari arbitrabantur, colerent instar sapientissimorum senum: *obscurus* vero, quod hic erraverint; error enim ex obscuritate nascitur. Quia vero iidem Stoici dialecticæ, cujus princeps eorum Zeno fertur esse inventor, præcipue studebant, idcirco Philosophia nunc exposito illorum errore, eosdem refutat

310 Qui sensus et imagines
E corporibus extimis
5 Credant mentibus imprimi,
Ut quondam celeri stylo
Mos est æquore paginae,
Quæ nullas habeat notas,
Pressas figere litteras.
10 Sed mens si propriis vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantum patiens jacet,
Notis subdita corporum.

A Cassasque in speculi vicem
15 Rerum reddit imagines;
Unde hæc sic animis viget
Cernens omnia notio?
Quæ vis singula prospicit,
Aut quæ cognita dividit?
20 Quæ divisa recolligit,
Alternumque legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc desidit in infima,
Tum sese referens sibi,

INTERPRETATIO.

rerum objectarum instar speculi, cur cognitio universalis omnium, est adeo perspicua in mentibus humanis? quomodo singula cognoscuntur? quomodo cognita dividuntur? quomodo divisa resumuntur? quomodo alterius, modo ab imis ascenditur ad summa, modo a sum-

mis descenditur ad ima? quomodo mens sese compcuenis secum, veritate refutat errorem? Causa istorum omnium est multo magis efficax, et magis potens quam mens humana, quæ instar materiae putitur formas impressas. Ipsa tamen corporis viventis impressio præ-

NOTE.

argumentis ex dialectica desumptis; tum quid sentientium sit, declarat.

3. *Qui sensus et imagines,* etc.] I. Philosophia exponit errorem Stoicorum, qui in hoc versatur, quod putarent, non modo sensus, sed omnes notiones, quas hic Philosophia vocat *imagines*, quasque ipsi Stoici, auctore Tullio in Top. appellabant *ἐννοίας καὶ προλήψεις*, a corporibus etiam externis imprimi mentibus: non secus ac litteræ currente calamo imprimuntur chartæ. Hinc Stoici, inquit S. Aug. l. vii de Civ. Dei, c. 7, *posuerunt iudicium veritatis in sensibus corporis, eorumque infidis et fallacibus regulis omnia quæ discuntur, metienda esse censuerunt.*

10. *Sed mens si propriis,* etc.] II. Philosophia refutat Stoicorum hunc errorem argumentis ex dialectica, cui illi plurimum studebant, desumptis: nam in dialectica præter notionem tam universalem quam singularem, tractatur divisio, definitio, methodus, et ipsa **311** veritatis norma: quæ omnia fieri non possunt, si mens humana omnes suas notiones corporibus acceptas referat. Primo enim nulla erit notio universalis: sive *cernens omnia notio*: siquidem notio universalis non acquiritur sensibus, quibus quidquid percipitur, illud certo tempore, certoque, loco ita circoscribitur, ut sit singulare. Secundo nulla etiam erit notio singularis, quæ mens *singula prospicit*: quia præterquam quod mens humana seipsam singularem non prospicit famulante corpore, qui tactu visusque percipi creditur, triangulus circulusve singularis, hic revera triangulus circulusve non est: quandoquidem triangulus singularis non constat nisi tribus lineis, quæ ita inter se coeant, ut ex his fiant tres anguli æquales duobus rectis: circulus vero non constat nisi una linea circa unum punctum ita circumducta, ut omnes illius partes ab hoc puncto æqualiter distent: cum tamen omnis triangulus circulusve sensilis, sicut exquisitis perspicillibus sive, ut loquuntur, *microscopis* animadvertere possumus, infinitis prope constat lineis, quarum alie egressæ, alie ingressæ prædictam anguli circuleve notionem singularem impediunt. Tertio nulla quoque erit divisio, quæ mens *cognita dividit*: cum hæc non fiat nisi mente ea quæ sensibus videtur conjuncta separante, sive ut loquuntur logici, *abstractione*. Quarto nulla erit definitio quæ mens *divisa recolligit*: nam, inquit Crassotius, l. ii, Post. Anal., cap. 1, art. 1, *si machinalis horologii partes omnes dissolvuntur, et post dissolutionem singulæ spectanda exhibeantur, tum videtur esse quasi specimen divisionis, et partitionis logicæ. Si partes eas omnes clare et distincte apprehendas, sed suo quamque loco et ordine in toto, tunc videtur esse definitionis specimen: ex quo sequitur vim, quæ non potest cognita*

B dividere, non posse etiam *divisa recolligere*, sive definire. Quinto nulla erit methodus quæ scilicet monti valli que similis nunc a speciebus subjectis ad genus supremum ascendit; nunc a genere supremo ad subjectos species descendit, suis quæque ordinibus disponendo: nam, ut jam dictum est, genus, species, illorumque ordo sensibus non percipitur. Sexto denique nulla erit veritatis norma, quæ mens *falsa redarguit*: [nam regula veritatis Græcis *κατὰ μέρος* illud est quod tanquam dnce fallere et falli nescio, mens humana ita persuadetur, hæc ut verum omnisque dubitationis expers iudicium format: talis autem non potest esse sensus, de quo nunc agitur: siquidem hoc sæpius fallimur: quare Stoici putantes, omnem notionem oriri a sensibus, omnem etiam veritatis normam abieciabant: ut monuit S. Aug. prædicto lib. viii de Civit., c. 7, ubi etiam ait: *Cum pulchros dicant non esse nisi sapientes, quibus sensibus corporis istam pulchritudinem viderint, quilibet oculis carnis, formam sapientia decessu conspexerint?*

Hanc vero veritatis normam indicat Philosophia dicens mentem *sese referentem sibi*: nam duplex est ejusmodi veritatis norma: una exterior et in genere causæ efficientis, videlicet Deus, qui quod sit infinite sapiens et bonus, idcirco falli et fallere non potest: altera interior et in genere formæ, nempe evidentiæ, hoc est notio clara et distincta, quam sicuti nunquam errabimus, ut pote ab ipso præceptore Deo docti. Mens ergo nostra *sese referens sibi*, attendat animo ad hanc suam evidentiæ sive notionem claræ et distinctam: ut quandiu ipsa evidenter, sive clare et distincte, in rebus ad mysteria fidei non pertinentibus, non noverit, tandiu *ascensionem sustineat, ne præcipitet si temere processerit*, ut loquitur Tullius: *turpe enim est, inquit idem orator cognitioni et perceptioni assertionem approbationemque præcurrere*. At ubi eadem mens claræ distinctamque suam notionem clare et distincte preceperit, D remota omni dubitatione iudicium proferat certa non ab hominibus, sed ab ipso Deo intrinsecus doceri: *Si intellexistis, inquit S. Aug. in Joan. xl, dictum est et cordi vestro. Munus Dei est intelligentia.*

Notandum in libro de Spiritu et Anima, qui vulgo recensetur inter opera S. Augustini, cap. 11, reperiri hæc verba: *Mens nunc caput summis inserit: nunc decidit in infimis; nunc sese inferens sibi veris falsa redarguit*; cum his etiam scripturæ erroribus *decidit, infimis, inferens*; ex quo, ut ex pluribus aliis argumentis optime Lovanienses concludunt, librum hunc non esse S. Augustini opus, sed ejusdam multo recentioris, forte Hugonis a S. Victore; quippe qui capite 33 ejusdem libri Boetium nominat.

25 Veris falsa redarguit?

¶ Hæc est efficiens magis

Longe causa potentior,
Quam quæ materiæ modo
Impressas patitur notas.

30 Præcedit tamen excitans,
Ac vires animi movens,
Vivo in corpore passio.
Cum vel lux oculis ferit,
Vel vox auribus instrepit :

56 Tum mentis vigor excitus,
Quas intus species tenet,
Ad motus similes vocans,
Notis applicat exteris,
Intorsumque reconditis

40 Formis miscet imagines.

¶ PROSA V.

ARGUMENTUM. — *Sicut ergo, inquit Philosophia, neque ex imbecillitate sensus, imaginatio; neque ex imbecillitate imaginationis ratiocinatio; neque ex imbecillitate ratiocinationis, intelligentia humana : sic neque*

INTERPRETATIO.

excitans commovensque vires mentis : ut cum lumen verberat oculos, aut vox insonat auribus : deinde vis illa mentis commota, confersus species sibi insitas cunctismodi motibus, sive speciebus adventitiis; conjungit utrasque.

^a Organa.

26. Hæc est efficiens magis, etc.] III. Philosophia declarat quid sit sentiendum. Primum quidem nisi mens humana informaretur a Deo, qui non minus est ejus præceptor quam conditor, eadem mens non posset cognoscere, neque generatim, neque singulatim; non posset dividere, definire, aut in ordinem redigere; nullam etiam haberet normam veritatis : quandoquidem hæc omnia sunt aut ingenta notio Dei qui est, aut quidam ejusmodi notionis modus : propterea hæc est efficiens magis longe causa potentior. Deinde eadem mens, ut pote quæ est corporis forma, ipso corpore commoto etiam afficitur sentiendo : sensus enim, docente S. Augustino l. de Quant. an., c. 25, est *passio corporis per seipsam non latens animam* : idcirco præcedit excitans vivo in corpore passio : ubi observabis hanc vocem, *passio*, non esse ita Latinam, sed aptiorem nullam esse ad significandam hanc Philosophiæ cogitationem. Sic *lux* nihil est aliud quam motus oculi a sole aut aliquo alio simili corpore commoti : commoto oculo nervus hinc ad cerebrum usque productus movetur; unde movetur et cerebrum, quo moto ipsa mens cerebro præsertim conjuncta ita commovetur, ut non modo sentiat, sed etiam videat. Sic etiam *vox* commovet aures. Postremo mens conferens hanc ideam adventitiã, cum priori idea innata, tanta libertate judicat, ut possit non modo jungere consentaneas, et dissentaneas separare, verum etiam omnem assensionem sustinere.

¹ *Animus non passione insignitur.*] Tali scilicet, quali corpus cum animo conjunctum insignitur, videlicet figura, quiete, et motu, quibus etiam corpus afficitur, non propterea mens afficitur. Sed id non obstat, quin mens sentiendo dicatur pati, auctore ipso Aristotele; quatenus videlicet *non latet mentem, corpus pati* : sicut docet S. August.

² *Sensus.*] Aliter quidem judicamus de sensu; aliter noster auctor : sed hoc nihil facit ad præsens institutum. Primo enim nobis sensus videtur debere

A *ex imbecillitate intelligentiæ humanæ, divina futurorum liberorum prænotio neganda est.*

Quod si in corporibus sentiendis, quamvis afficiantur a instrumenta sensuum ^b forinsecus objectæ qualitates, animique agentis vigore passio corporis antecedit, quæ in se actum mentis provocet, excitetque interim quiescentes intrinsecus forma : si in sentiendis, inquam, (3) corporibus ⁴ animus non passione insignitur, sed ex sua vi subjectam corpori judicat passionem, quanto magis ea quæ ^c cunctis corporum affectionibus absoluta sunt, in discernendo non objecta extrinsecus sequuntur, sed actum suæ mentis expediunt? ^d Hæc itaque ratione multiplices cognitiones diversis ac differentibus cessere substantiis. (10) ² Sensus enim solus cunctis aliis cognitionibus destitutus, immobilibus animantibus cessit : quales sunt conchæ maris, quæque alia saxis hærentia nutriuntur. Imaginatio vero mobilibus belluis, quibus jam inesse fugiendi, appetendive aliquis videtur affectus. Ratio vero humani tantum generis est, sicuti intelligentia sola divini : quo fit ut (15) ea notitia cæteris præstet, quæ ^e suapte natura non modo,

B *Extrinsecus.*
^c A corporum commercio libera sunt.
^d Hoc modo diversis rebus diversa insunt cognoscendi genera.
^e Et suam propriam et cæteris cognitionibus subjectam materiam percipit.

NOTÆ.

C *definiri, sicut* [a S. Aug. *definitur : Passio corporis per seipsam non latens animam* : unde sensus accipi potest dupliciter, nimirum *inædæquate*, ut loquuntur philosophi, quatenus est *passio corporis* : quo modo sensus reperitur in bestiis etiam; et *adæquate*, ut aiunt iidem philosophi; quatenus est *passio corporis per seipsam non latens animam* : qua ratione sensus solius hominis est : quippe qui solus constat ex corpore et mente. Secundo noster auctor ponit *sensum* etiam proprie dictum in bestiis, cum hoc tamen discrimine, ut in conchis sit *sensus sine imaginatione* : in bestiis mobilibus etiam *imaginatio sine ratione* sicut in homine *sensus, imaginatio et ratio*, sed sine *intelligentia*, quam dicit *divinæ generis*. At, inquam, si *sensus* est in conchis, cur non in iisdem fuerit *imaginatio*? cum *sensus* et *imaginatio* non differant, nisi quod *sensus* suo quilibet organo, *imaginatio* organo communi, videlicet cerebro perficiatur : quod cerebrum etiam in conchis occurrit. Si *imaginatio* fuerit in aliis bestiis, v. g. in vulpe, cur non in his fuerit *ratio*? quandoquidem ab his plurima fiunt, ad quæ necessaria fuerit quædam cognitio, etiam illa quæ *sensus* vocatur et *imaginatio*, certe *ratio* necessaria erit, hoc est progressus cognoscentis a notis ad ignota. Si denique *ratio* fuerit in homine, ut revera est, cur non eodem fuerit *intelligentia*? cum *ratio* non sit sine iudicio, nec iudicium sine *intelligentia*. Nisi tamen nominata intelligentia Philosophia voluerit intelligi notionem a nullo acceptam et infinitam : hæc enim intelligentia solius Dei est. Tertio hæc eo liberius notavimus, quod ad præsentem Philosophiæ demonstrationem nihil faciunt; sive enim bestię proprie sentiant sive non; modo unus homo sentiat, id satis erit ad animadvertendum discrimen ordinemque prædictorum. Similiter quamvis homo intelligentia afficiatur, intelligentiam tamen divina, ut pote iniuncta, intelligentiam humanam ita superat, ut quæ intelligentia humana capi non possunt, hæc intelligentia divina recte comprehendatur.

D

proprium, sed cæterarum quoque notitiarum subjecta cognoscit. 3-1-1 Quid igitur, si ratiocinationi sensus imaginatioque a refragentur, nihil esse illud universale dicentes, quod sese intueri ratio putet? quod enim sensibile, vel imaginabile est, id universum esse non posse: aut igitur rationis verum esse iudicium, nec quidquam esse sensibile: aut (5) quoniam sibi notum sit plura sensibus, [et imaginationi esse subjecta, inanem conceptionem esse rationis, quæ quod sensibile sit, ac singulare quasi quiddam universale consideret. Ad hæc, si ratio contra respondeat, se quidem et quod sensibile et quod imaginabile sit in universitatis ratione conspiciere; illa vero ad universitatis cognitionem (10) aspirare non posse: quoniam eorum notio corporales figuras non possit excedere: de rerum vero cognitione, firmiori potius, perfectiorique iudicio esse credendum. In huiusmodi igitur lite, nos, quibus tam ratiocinandi, quam imaginandi etiam, sentiendique vis inest, nonne 3-1-5 rationis potius causam probaremus? Simile est, quod humana ratio divinam intelligentiam futura, nisi ut ipsa cognoscit, non putat intueri. Nam ita disseris, si quæ certos ac necessarios habere non videantur eventus, ea certo eventura præsciri nequeunt. Harum igitur (5) rerum nulla est præscientia, quam si etiam in his esse credamus, nihil erit, quod non ex necessitate proveniat. Si igitur, uti rationis participes sumus, ita divinæ iudicium mentis habere possemus, sicut

A imaginationem sensumque rationi cedere oportere iudicavimus, sic divinæ sese menti humanam summittere rationem justissimum censeremus. (10) 2 Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, si possumus, erigamus; illic enim ratio videbit, quod in se non potest intueri. Id autem est, quoniam modo etiam quæ certos exitus non habent, certa tamen videat, ac definita prænotio; neque id sit opinio, sed summæ potius scientiæ nullis terminis inclusa simplicitas.

316 METRUM • V.

ARGUMENTUM EX CICERONE, I DE LEGIBUS. — *Natura, inquit Philosophia, cæteras animantes abiecit ad pastum solum hominem erexit, ad cælique quasi cognationis, et domicilii pristini conspectum excitavit.*

B Quam variis terras animalia permeant figuris!
Namque alia extento sunt corpore, pulveremque
[verrunt,
Continuumque trahunt vi pectoris incitata sul-
[cum.
Sunt quibus alarum levitas vaga verberetque
[ventos,
3-1-7 Et liquido longi spatia ætheris enatet vo-
[latu;
Hæc pressisse solo vestigia gressibusque gaudent
Vel virides campos transmittere, vel subire sil-
[vas.

INTERPRETATIO.

a *Adversentur.*

Quam diversis figuris præditæ animantes percurrunt terras: aliæ enim habent corpus longum, quæ serpentum virtute sui pectoris verrunt pulverem et ducunt sulcum continuatum: aliæ errantes pennis levibus percu-

tiant ventos, et longe volatu transeunt magna intervalla aeris liquidi: aliæ gestiunt gradiri per terram: sive hæc passibus transeunt agros virides: sive ingrediantur silvas. Quæ animantes, licet omnes, ut cernis, differant inter se pluribus modis, in hoc tamen conveniunt,

NOTÆ.

1 Quid igitur si ratiocinationi, etc.] Accedit tandem Philosophia ad eam, propter quam longa fuerunt præludia, comparisonem, quam *proportionis* vocant quasi dicat: ut se habet sensus collatus cum sua subjecta materia ad imaginationem, collatam cum sua materia: aut ut se habet imaginatio collata cum sua materia ad rationem collatam cum sua materia: ita se habet ratio collata cum sua materia ad intelligentiam collatam cum sua materia: sicut ergo ex imbecillitate sensus non est neganda imaginatio, aut ex imbecillitate imaginationis non est neganda ratiocinatio, sic ex imbecillitate ratiocinationis aut intelligentiæ humanæ non est neganda divinæ futurorum liberorum intelligentiæ sive prænotio.

2 Quare in illius summæ intelligentiæ cacumen, etc.] Studeamus accedere ad intelligentiam divinam: cum enim hæc intelligentia divina perfecte comprehendatur prædicta divinæ providentiæ humanæque libertatis concordia, quanto propius ad divinum intelligendo modum accedemus, tanto magis hæc concordia nobis innotescet: sed ad Deum accedere non possumus nisi diligenti ad ipsum Deum facta attentione: ad quod ipsa etiam nostri corporis figura nos videtur hortari: siquidem.

3 Quod vocatur *Archilochium*. Carmen constans ex uno genere versuum, quorum quilibet heptameter habet, primum quatuor primos, versus heroici pedes deinde tres trochaos.

4. *Quam variis, etc.*] Hominem solum erecto, cætera vero animalia prono vultu incedere dixerunt

C plurimi tam oratores quam poætæ: audivisti Tullium, audi Ovidium I. 1 Metam., fab. 2.

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cælumque videre
Jussit et erectos ad sidera tollere vultus.

Hic tamen distinguendum videtur inter situm corporis, situmque vultus tam hominis, quam cæterorum animalium: nam erectus homo, cætera vero animalia prona sunt corpore: vultus autem adeoque aspectus tam hominis, quam cæterorum animalium: (saltem si excipiat piscis ille, qui *ὄφρανοσκόπος* vocatur, quod oculos in superna corporis parte habens, cælum veluti invitus spectet) non sublimis, sed ad horizontem plus, minus est directus: unde diversa in omnibus animalibus est cerebri constitutio: quod discrimen videtur hic observari: non enim dicitur bestias terram, hominem vero cælum conversis deorsum sursumve oculis videre: sed tantum cætera animalia prono, hominem vero recto stare corpore: quod sufficit, ut mens humana peculiari sui corporis figura exciteatur ad cogitandum Deum. Bestiæ autem quæ hic numerantur, sunt 1 serpentes, 2 volucres, 3 pedetes: quæ vel campos percurrunt, vel silvas ingrediuntur: de quibus nihil occurrit adnotatione dignum.

5. *Liquido longi ætheris volatu.*] Confusio verborum, quæ grammaticis vocatur *hyperbate*: siquidem æther liquidus et volatus longus dici debet. Sic Virgil, *ibant obscuri sola sub nocte: Sceleratam intorsit hastam: Dure classibus austros.*

Quæ variis videas licet omnia discrepare formis, A
Prona tamen facies hebetes valet ingravare sen-

[sensus]

10 Unica geus hominum celsum levat altius cacu-

[men,]

Atque levis recto stat corpore, despicitque ter-

[ras.]

Hæc, nisi terrenus male desipis, admonet fi-

[gura,]

Qui recto cælum vultu petis, exerisque frontem,
In sublime feras animum quoque, ne gravata

[pessum]

15 Inferior sidat mens corpore celsius levato.

§ 19 PROSA VI.

ARGUMENTUM. — *Philosophia tandem concludit, cognitionem divinam instar Dei cognoscentis æternam, ita* B

esse totam simul, ut sicut notio presentium, sic prænotio divina futurorum liberorum libertati humanæ non noccat.

Quoniam igitur, uti paulo ante monstratum est, omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehendentiâ natura cognoscitur, intueamur nunc quantum fas est ^a, quis sit divinæ substantiæ status, ut quænam etiam scientia ejus sit, possimus agnoscere. ¹ Deum (³) igitur æternum esse, cunctorum ratione ^b degenitum commune judicium est. Quid sit igitur æternitas, consideremus. ^c Hæc enim naturam nobis pariter divinam, scientiamque patefecerit. ² Æternitas igitur est, ^d interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio. Quod ex ^e collatione temporalium clarius ^f liquet. Nam quidquid vivit in (10) tempore, id præsens a præteritis in futura procedit : nihilque est in tem-

INTERPRETATIO.

quod facies illarum, inclinata ad terram, deprimat earumdem sensus obtusos. *Sola gens hominum erigit altius caput suum sublime, levisque stat corpore erecto, et contemnit terras. Hæc figura te monet, nisi obrutus terra stulte deliras, ut qui tendis ad cælum vultu recto, et erigis frontem, tu extollas etiam mentem tuam in altum, ne mens oppressa jaceat deorsum inferior ipso corpore altius erecto.*

^a Philosophis.

^b Viventium.

^c Æternitate cognita, divina cum natura, tum etiam scientia cognoscatur necesse est.

^d Infinita.

^e Comparatione.

^f Patet.

NOTE.

9. *Prona facies hebetes valet ingravare sensus.*] Sensus enim non vigent nisi spiritibus a corde ad cerebrum, et a cerebro per nervos ad reliquas corporis partes diffusis : hi autem spiritus minus libere in pronum, quam in erectum capti a corde diffluunt.

12. *Admonet figura.*] Si corpora generatim possunt esse quædam mentium exempla, ut certe sunt, corpus humanum præcipuum quoddam esse debet mentis consortis exemplum, ut quemadmodum corpus humanum, veluti servatis corporum levium legibus, ad cælum recta tendit, ita mens humana ad Deum cogitando aspirat : sed est alia ratio : nimirum

14. *Ne gravata pessum, etc.*] Ne mens humana victa perturbationibus ejus, cujus domina esse debet, corporis fiat mancipium. Nam ad Philipp. III : *gloria in confusione ipsorum, qui terræ sapiunt.*

¹ *Deum æternum esse commune judicium est.*] Nam æternitas clare et distincte comprehensa cognoscitur in clara distinctaque Dei notione, quam omnes homines divinitus insitam habent : non secus ac tres anguli cognoscuntur comprehendi in idea trianguli : quare sicut omnes homines judicant, triangulum constare tribus angulis : sic omnes judicant, Deum esse æternum.

² *Æternitas est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio.*] Hæc æternitatis definitio a S. Thoma et cæteris Theologis admittitur : quare particulatim videtur exponenda.

Dicitur ¹ *possessio* : quia æternitas est propria Dei perfectio. Nimirum possessio a corporibus ad mentes transfertur : *possessio* autem corporum in hoc versatur, quod illorum ita domini sumus, ut in iis et pedem ponere et sedem figere potes simul : *possidere* quippe videtur dici quasi *potens*, vel *potis*, vel etiam *pos* sedere : cum *pos* pro *potis* vel *potens* remanserit in *compos* et *impos*. Quamobrem *possessio* in mentibus optime vocabitur individua mentis perfectio : æternitas autem est individua Dei perfectio : quandoquidem res summe perfecta cogitari non potest nisi æterna. Sanctus Thomas, I p. q. 10, a. 1 ad 6 : *Illud quod possidetur, inquit, firmiter et quiete habetur : ad*

designandam ergo immutabilitatem et indeficientiam æternitatis Boetius usus est nomine possessionis.

C Dicitur ² *vita* : ut enim æternitas quidam est modus, sic æternitas, alicujus dici debet æternitas : nullius autem melius æternitas dici potest quam *vita*, quippe qua non solum animata corpora ab inanimatorum, sed etiam mentes a corporibus, imo et ab aliis mentibus differunt. *Vita* autem cujus æternitas veluti modus est, nihil aliud esse videtur, quam cogitatio : quod æternitas non possit esse nisi mentis, cujus vivere est cogitare. Hinc Aristoteles I. XII Metam., c. 7, *Mentis, inquit, cogitatio vita est, unde Philosophus ille ibid., ait S. Thom., I p., q. 18, a. 3, ostenso quod Deus sit intelligens, concludit quod habent vitam perfectissimam et sempiternam, quia intellectus ejus est perfectissimus et semper in actu.*

Dicitur ³ *tota simul* : quia vita illa, cujus æternitas dicitur modus, nihil successioni habet : in quo differt a tempore, quod dicitur diuturnitas rei, quæ ut incæpit sic desinet esse, cujusmodi est forma equi : differentia enim temporis, nimirum præsens, præteritum, et futurum nunquam sunt simul, sed sibi invicem succedunt.

Dicitur ⁴ *interminabilis* : quia æternitas illius est vita, quæ neque principio neque fine circumscibitur. in quo etiam differt ab ævo, quod dicitur diuturnitas rei, quæ habuit quidem principium, sed nunquam habita est finem : cujusmodi est mens mea : ævum quippe illud saltem uno termino circumscibitur, videlicet principio, ex quo incæpit.

Dicitur ⁵ *perfecta* : quia cum æternitas sit mentis adeoque vitæ perfectæ modus, hæc etiam perfecta sit necesse est, quamobrem hæc nullam agnoscere debet sui causam : in quo æternitas differt adhuc a mundo, si hic ut somniavit Aristoteles, ex æterno existisset.

Ex his porro omnibus, in quibus ratio æternitatis versari dicitur a Philosophia, unum est quod eadem Philosophia præsertim explicat, nempe quod sit *tota simul*, atque cæteras diuturnitates videlicet ævum, et tempus, hanc æternitatis proprietatem, quoad possunt, imitari : ut, si non possunt habere, saltem habere videantur manentem illam præsentiam.

pore constitutum, quod totum vitæ suæ spatium pariter possit amplecti. Sed crastinum quidem nondum apprehendit : hesternum vero **349** jam perdidit. In hodierna quoque vita non amplius vivitis, quam in illo mobili ^a transitorioque momento. Quod igitur temporis patitur conditionem, licet illud, sicut de mundo censuit Aristoteles, ^b nec cœperit unquam esse, nec desinat, vitæque ejus cum temporis infinitate tendatur, (³) nondum tamen tale est, ut æternum esse jure credatur. Non enim totum simul, infinitæ licet vitæ spatium comprehendit, atque complectitur : sed futura nondum transacta jam non habet. Quod igitur interminabilis vitæ plenitudinem totam pariter comprehendit, ac possidet, cui neque futuri quidquam absit, nec præteriti fluxerit, id æternum esse jure perhibetur : idque (⁴) necesse est, et sui compos præsens sibi semper assistere, et infinitatem mobilis temporis habere presentem. Unde non recte quidam, qui cum audiunt visum Platoni, mundum hunc nec habuisse initium temporis, nec habiturum esse defectum, hoc modo conditori conditum mundum fieri cœternum putant. Aliud est enim per interminabilem duci vitam, quod mundo (⁵) Plato tribuit : aliud interminabilis vitæ totam pariter complexam esse præsentiam, quod divinæ mentis proprium esse manifestum est. Neque enim Deus conditis rebus antiquior videri debet temporis quantitate, sed simplicis potius proprietate naturæ. Hunc enim vitæ immobilis præsentiarum ^c statum, infinitas ille temporalium rerum motus imitatur ; cumque eum effingere (²⁰), atque æquare non possit, ex immobilitate deficit in motum, ex simplicitate præsentiae decrescit in infinitam futuri ac præteriti quantitatem ; et, cum totam pariter vitæ suæ plenitudinem nequeat possidere, hoc ipso, quod aliquo modo nunquam esse desinit, illud, quod implere atque exprimere non potest, aliquatenus videtur æmulari, alligans se ad qualemcunque **350** præsentiam hujus exigui volu-

A crisque momenti : quæ, quoniam manentis illius præsentiae quamdam gestat imaginem, quibuscumque contigerit, id præstat, ut esse videantur. Quoniam vero manere non potuit, infinitum temporis iter arripuit : eoque modo factum est, ut continuaret eundo vitam, (³) cujus plenitudinem complecti non valuit permanendo. Itaque si digna rebus nomina velimus imponere, Platonem sequentes, Deum quidem æternum, mundum vero dicamus esse perpetuum. ^d Quoniam igitur omne judicium secundum ^e sui naturam, quæ sibi subjecta sunt, comprehendit : est autem Deo semper æternus, ac præsentarius status : scientia quoque ejus, omnem (¹⁰) temporis supergressa motionem, in suæ manet simplicitate præsentiae, infinitaque præteriti ac futuri spatia complectens, omnia, quasi jam ^B gerantur, in sua simplici cognitione considerat. Itaque si præsentiam pensare velis, quæ cuncta dignoscit, non esse præsentiam quasi futuri, sed scientiam nunquam deficientis instantiæ rectius æstimabis. Unde non prævidentia (¹⁵), sed Providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Quid igitur postulas, ut necessaria fiant, quæ divino luminae lustrentur, cum ne homines quidem necessaria faciant esse, quæ videant? Num enim quæ præsentia cernis, aliquam eis necessitatem tuas addit intuitus? Minime. Atqui (²⁰), si est divini humanique præsentis digna ^e collatio, uti vos vestro hoc temporario præsentia quædam videtis, ita ille omnia suo cernit æterno ^f. Quare hæc divina prænotio naturam rerum, proprietatemque non mutat, taliaque ^C apud se præsentia spectat, qualia in tempore olim futura provenient : nec rerum judicia confundit, unoque suæ mentis intuitu ^g tam necessarie (²⁵), quam non necessarie, ventura dignoscit. Sicuti vos cum pariter ambulare in terra hominem et oriri in cœlo solum videtis, quanquam simul utrumque conspectum, tamen ^h discernitis, et hoc ⁱ voluntarium, ^j illud esse

INTERPRETATIO.

^a Fluxo.

^b Lib. 1 de Cælo.

^c Qui sit totus simul.

^d Mentis judicantis.

^e Comparatio.

^f Deus.

^g Et ea quæ necessario, et ea quæ non necessario ventura sunt, cognoscit.

^h Ponitis discrimen.

ⁱ Hominem ambulare.

^j Solem oriri.

NOTE.

¹ Quoniam igitur, etc.] Ex prædictis Philosophia sic nobis videtur argumentari. Cum judicandum sit de notione secundum naturam mentis cognoscentis ; cumque Deus cognoscens futura libera, de quibus nunc agitur, natura sua sit æternus, hoc est semper cogitans semperque vivens sine ulla differentia præsentis, præteriti, et futuri ; idcirco notio Dei ita cogitari debet æterna sive tota simul, ut eodem modo se habeat circa futura libera, quomodo circa præsentia : quo fit ut illa Dei notio non præscientia quasi futuri, sed scientia nunquam deficientis instantiæ rectius æstimetur : unde non prævidentia, sed providentia potius dicitur, quod porro ab rebus infimis constituta, quasi ab excelso rerum cacumine cuncta prospiciat. Atqui notio liberorum præsentium, nullam illis imponit necessitatem : non enim quæ præsentia cernis, aliquam eis

^D necessitatem tuas addit intuitus : similiter si Deus ignarus futurorum illa non cognosceret nisi dum adsunt præsentia, notio hæc Dei nullam illis afferret necessitatem : essetque idem discrimen quod nunc animadvertimus, inter ortum solis et meam locutionem quod ille necessario, hæc libere fiat. Quamobrem sicut ex notione præsentium, sic ex prænotione divina futurorum liberorum, non potest inferri hæc esse necessaria nisi sub conditione : sicut etiam notio præsentium (licet in homine tunc libere agant, illæsa remaneat potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certa scientia, sic etiam prænotio divina futurorum (quamvis in homine olim acturo intemerata perseveret potestas ad utrumlibet) est evidens, vera, et certascientia. Atque id eo potius, quod quamvis mea locutio sit causa notionis, quæ nunc cognoscis me loqui ; nulla

necessarium judicatis. Ita igitur cuncta despiciens divinus intuitus, qualitatem rerum minime perturbat apud se quidem præsentium, ad conditionem vero temporis futurarum. Quo fit, ut hoc non sit opinio, sed a veritate potius nixa cognitio, cum existiturum quid esse cognoscit, quod idem existendi necessitate carere non nesciat. Illic si dicas, quod eventurum Deus videt, id non evenire non posse: quod autem non potest non evenire (3), id ex necessitate contingere, meque ad hoc nomen necessitatis astringas: Fatebor rem quidem b solidissimam veritatis, sed cui vix aliquis nisi divini speculator accesserit. Respondebo namque idem futurum, cum ad divinam notionem refertur, necessarium: cum vero in sua natura penditur, liberum prorsus atque obsoletum videri. Duæ sunt etenim necessitates; (10) simplex una, veluti quod necesse est omnes homines esse mortales; altera conditionis, ut si aliquem ambulare scias, eum ambulare necesse est. Quod enim quisque novit, id esse aliter ac notum est, nequit. Sed hæc conditio minime secum illam simplicem c trahit. Hanc enim necessitatem non propria natura, sed conditionis adjectio. Nulla enim necessitas (15) cogit incedere voluntarie d gradientem, quamvis eum tamen, cum e graditur, incedere necessarium sit. Eodem igitur modo, si quid providentia præsens videt, id esse necesse est, tametsi nullam naturam habeat necessitatem. Atqui Deus ea futura, quæ ex arbitrii libertate proveniunt, præsentia contuetur. Hæc igitur, ad intuitum relata divinum, necessaria fiunt (20) per conditionem divinæ notionis: per se vero considerata, ab absoluta naturæ f suæ libertate non desinunt. Fient igitur procul dubio cuncta, quæ futura Deus esse prænoscit, sed eorum quædam de libero profiscuntur arbitrio: quæ quamvis eveniant, existendo tamen propriam naturam non amittunt; quæ priusquam fierent, etiam non evenire potuissent. Quid (25) igitur refert non esse necessaria, cum propter divinæ scientiæ conditionem modis omnibus, necessitatis instar, eveniant? Hoc scilicet, quod ea quæ paulo ante proposui, sol oriens, et g gradientis homo, quæ dum fiunt, non fieri non possunt: eorum tamen unum prius quoque quam fieret, necesse erat existere: alterum vero minime. Ita etiam quæ præsentia Deus habet, (30) dubio procul existunt: sed eorum hoc

A quidem de rerum necessitate descendit: illud vero de potestate facientium. h Naud igitur injuria diximus, hæc, si ad divinam notitiam referantur, necessaria; si per se considerentur, necessitatis esse nexibus absoluta. Sicuti omne quod sensibus patet, si ad rationem referas, universale est: si ad seipsum respicias, singulari. Sed si in mea, B iniqui, potestate situm est mutare propositum, i evacuabo Providentiam, cum, quæ illa prænoscit, forte mutavero. Respondebo, Propositum te quidem tuum posse deflectere, sed, quoniam et id te posse, et an facias, quoque convertas, præsens Providentiæ veritas intuetur, divinam te (5) præscientiam non posse vitare; sicuti præsentis oculi effugere non possis intuitum, quamvis te in varias actiones libera voluntate converteris. Quid igitur, inquires? Ex meane dispositione scientia divina mutabitur, ut cum ego nunc hoc, nunc illud velim, illa quoque noscendi vices alternare videantur? Minime. Omne namque futurum divinus præcurrit intuitus, et (10) ad præsentiam propriæ cognitionis retorquet ac revocat. Nec alternat, ut existimas, nunc hoc, nunc illud prænoscenti vices; sed uno actu mutationes suas manens prævenit atque complectitur. Quam comprehendendi omnia visendique præsentiam, non ex futurarum, proventu rerum, sed ex propria Deus simplicitate sortitus est. Ex quo illud quoque resolvitur, quod (15) paulo ante posuisti, indignum esse, si scientiæ Dei causam futura nostra præstare dicantur. Hæc enim scientiæ vis presentaria notione cuncta complectens, rebus omnibus modum ipsa constituit, nihil vero posterioribus k debet. Quæ cum ita sint, manet intemerata mortalibus arbitrii libertas. Nec iniquæ leges, solutis omni necessitate voluntatibus, præmia pœnasque (20) proponunt. Manet etiam spectator desuper cunctorum præscius Deus, visionisque ejus præsens semper æternitas cum nostrorum actuum futura qualitate concurrir, bonis præmia, malis supplicia dispensans. Nec frustra sunt in Deo posita spes precesque; quæ cum rectæ sunt, inefficaces esse non possunt. Aversamini igitur vitia, colite virtutes, ad rectas spes (25) animum sublevate, humiles preces in excelsa porrigite. l Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas indicta prohibitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis l.

INTERPRETATIO.

a Certa scientia.

b Rem quidem esse verissimam, sed ei solum menti perviam, quæ rebus divinis contemplandis assueta est.

c Necessitatem.

d Ambulantem.

e Ambulat.

f Non privantur absoluta libertate suæ naturæ.

g Ambulans.

h Non immerito.

i Destruam.

j Eventu.

k Refert acceptum.

l Dei.

NOTÆ.

tamen res, sive præsens, sive futura est causa divinæ seu notionis, seu prænotionis: nam comprehendendi omnia visendique presentiam, non ex futurarum proventu rerum, sed ex propria Deus simplicitate sortitus est: nunc dicitur.

l Magna vobis est necessitas indicta prohibitatis, etc.] Nam, ut loquitur S. Basilius in Regul. brevioribus, respondens, 2, Mens iners ex eo efficitur seque justo plus

dedit otiosæ securitati, quod Deum adesse non credit, qui scrutetur corda et renes. Si enim hoc crederet prorsus illud facere, quod dictum est: providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commovear.... Quis est enim, inquit respons. 29, alterius potestati subjectus, qui in oculis principis sui aliquid ausurus sit unquam eorum quæ ipsi non placent?

VARIÆ LECTIONES.

(Ex recensione Renati Vallini.)

Prior numerus paginam, posterior lineam notat.

- 4, 2, *Solantur*. Sic omnes veteres codices : non A *travi* : sed minus bene.
- solatur.
- 11, 1, *indissolubiliq̄ue*. *Indissolubili* legunt duo codices Victorini; prior est e bibliotheca S. Victoris Parisiensis.
- 11, 9, *abstulerant*. *Abstulerat* legit codex Victorinus secundus.
- 14, 1, *innutritum*. Hic variantibus libris, *innutritum* potius quam *enutritum* retinuimus; quod eodem quo hic sensu ab antiquis sæpius videamus usurpatum : Velleio Patereulo, lib. 11, a quo scribitur Tiberius *innutritus cælestium præceptorum disciplinis* : Apuleio, *virgo delictis omnibus innutrita*. Et ante Plinius Junior *hominis mari innutritis* dixerit.
- 14, 2, *abite potius*. *Abite* legit codex Thuanæus primus, e bibliotheca amplessimi viri.
- 14, 5, *Caligarat, ne. Caligarat nec, non male*.
- 17, 2, *aucta*. *Acta* legit Florentina editio.
- 18, 6, *in numeris*. Id est *in numero* habebat : quæ lectio est omnium codicum.
- 24, 3, *prius*. Prior, omnes codices, excepto Florentino.
- 31, 1, *obversatus*. Solus Florentinus, *versatus*.
- 32, 2, *nec sarcinam*. *Ne sarcinam*, Regius codex, qui e bibliotheca Regia.
- 32, 5, *Et quasi novum*. Sic Victorinus secundus, et Florentinus : reliqui legunt *novi*.
- Ibid., *perhorrescerem*. Codex Reg. et Vict. secundus legunt sic *perhorrescerem*.
- 38, 6, *excitantis æstum*. Codex Th. primus, Reg. et uterque Vict. legunt *exagitantis æstum*; sed male, et contra rationem versus.
- 40, 1, *feros tyrannos*. Th. primus et uterque Vict. habent *sævos tyrannos*; item male.
- 42, 3, *Oportet vulnus detegas*. Sic Th. primus, Reg., Flor. et uterque Vict. codex.
- 44, 5, *inferrent*. Th. primus, Reg. et Flor. codex habent *ferrent*.
- 45, 2, *potentiorum*. Flor. habet *potentum*.
- Ibid., 4, *Triguillam*. Codex Vict. secundus habet *Trigguillam* : et is fortasse est quem apud Theodericum gratia pollentem vocat Ennodius *Trigguam*, epist. 21, lib. ix.
- Ibid., 5, *perpetrataque*. Reg. et Vict. secundus habet et *perpetrata*; sed optime Vict. primus, *imperataque jam*.
- 48, 1, *Palatini*. Th. primus et uterque Vict., *Palatinæ*.
- 49, 1, *quorum Basilium, olim*. Ita omnes libri. Solus Flor. una voce auctor. *Basilium unus*.
- 50, 1, *innumeras multiplicisque*. Codex Flor., *injurias atque multiplices*.
- Ibid., 4, *ut ni*. Uterque codex Vict., *uti ni*.
- Ibid., 6, *eodem die*. Codex Vict. primus, *eo die* Codex Vict. secundus, *in eo die*.
- Ibid., 9, *vilitatis*. Th. primus et uterque Vict., *vilitas*. Flor., *utilitatis* : male.
- 52, 9, *concessisse mendacium*. Th. primus, *concessisse mendacio*.
- 53, 13, *posse vero contra*. Th. primus, et uterque Vict., *posse contra*.
- 55, 4, *nulla unquam mei laude*. Flor. editio, *nullam unquam mei laudem*.
- 59, 2, *ac tu ipsa*. Deest *ipsa* in codice Vict. primo.
- 61, 3, *affingitur*. Th. primus, Flor. et Vict. secundus, *affigitur*.
- Ibid., 6, *supplicium tuli*. Vict. primus, *supplicium pertuli*.
- 71, 1, *deblateravi*. Alii legunt *delatravi*, sive *dila-*
- Ibid., 2, *inquit, mæstum*. Vict. primus, *inquit, atumne, mæstum*.
- 76, 6, *itaque levioribus*. Th. primus, *itaque levioribus*.
- 78, 3, *elusus*. Vict. primus, *illusus*.
- 83, 4, *conditorem*. Vict. primus, *creatorem*.
- 84, 2, *a Deo*. Vict. uterque, *Deo*.
- Ibid., 11, *Verum hi perturbationibus sunt, ea*. Vict. secundus optime, *verum hi perturbationum mores sunt, ea*.
- 87, 3, *veras*. Vict. primus, *vera*; ut lib. 111. *vera de hinc animam subierint*.
- 92, 5, *familiaritatem, dum*. Codex Reg. *familiaritatem exercet, dum*.
- 93, 4, *contingit*. Reg. *contigit*.
- Ibid., *vernula*. Th. primus, Vict. uterque, Reg. et Flor., *vernacula*.
- 94, 2, *tu fortunam*. Flor., *tu si fortunam*.
- Ibid., 3, *mores sunt, ista natura*, Reg., *mores, hæc natura est*.
- Ibid., 8, *perfidam*. Vict. secundus, Th. primus, Reg. et Flor., *perfidiam*.
- 95, 4, *sortem exacerbans*. Th. primus et Reg., *sortem exacerbatis*.
- Ibid., 6, *promovereris*. Th. primus et Vict. primus, *promoveres*.
- 97, 2, *exæstantis*. Sic a Pomponio Mela scribitur *Garumna, obvis Oceani exæstantis accessibus adaugeri* : proprium quippe oceani est exæstuaré. Vict. uterque, Reg. et Flor., *et æstantis*.
- 98, 4, *haud curat*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *aut curat*.
- 99, 1, *siquæ magnum*. Sic, inquit Vallinus, *ex conjectura repositum* : cum id ratio Scæzonis necessario postularet : nec mihi dubium quin sic scripserit Boetius.
- 181, 4, *matris ex utero*. Vict. uterque et Flor., *matris utero*.
- Ibid., 6, *et omnium*. Vict. uterque, *omniumque* : Th. primus et Reg., *omnium*.
- Ibid., 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*.
- Ibid., 8, *habe gratiam*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *habes gratiam*,
- Ibid., 10, *est allata Flor., illata est*.
- 102, 6, *alligabit*. Vict. uterque, *alligavit*.
- 106, 8, *altos pandit*. Th. primus, Vict. uterque, et Reg., *altos pandit*.
- 107, 1, *dives agit*. Vict. secundus, *dives erit*.
- 111, 1, *medius consubum*. Reg., *medius considens* : male.
- Ibid., 6, *perstrinxit*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *præstrinxit*.
- 118, 2, *luis*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *luas*.
- 120, 4, *quantum decus ornamentis*. Vict. secundus et Reg., *quantum ornamentis*.
- Ibid., 8, *compositæ*. Vict. secundus, *copiosæ*.
- 125, 5, *quod ad beatitudinem*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *quin ad beatitudinam*.
- Ibid., 8, *cæcitate*. Vict. secundus, *cæcitati* : que et forsàn vera lectio est : iudicent docti.
- 126, 4, *auferre*. Vict. primus et Flor., *afferre*.
- 131, 3, *momentaria*. Suaserunt sic edere codices Vict. primus, Th. primus et Reg.
- Ibid., 4, *perspectum*. Th. primus, *prospectum*.
- Ibid., 5, *vestri, vel*. Th. primus, Reg. et Vict. primus, *vestra, vel*.
- 132, 1, *congesta pecuniæ*. Th. primus, Reg. et Flor., *congesta pecuniæ*.
- 133, 4, *atque membrorum compage*. In Thuanæo

primo et utroque Victorino deest membrorum.
 134, 6, *quæ in tuis*, Th. primus, Reg. uterque Vict. et Flor., *quæ tu in tuis*.
 135, 5, *contraque minime*. Th. primus et uterque Vict., *contraque minimum*.
 136, 7, *æstimatione*. Uterque Vict., *existimatione*.
 Ibid., 11, *hominibus vero*. In Th. primo, Reg. et utroque Vict. deest *vero*.
 137, 5, *nego illud esse*. Reg. et Vict. primus, *nego ullum esse*.
 Ibid., 6, *minime, iniquis*, Th. primus, Reg. et uterque Vict., *minime iniquis*.
 Ibid., 7, *eoque alieni*. Vict. secundus, *atque alieni*.
 139, 4, *munera norant*. Th. primus et Flor., *munera norat*.
 142, 2, *arma* Th. primus, Reg. et uterque Vict., *arva*.
 Ibid., a, *hosticus*, ita omnes codices.
 143, 1, *primus quis*. Flor., *quis primus*.
 146, 1, *Quæ flammis Ætna eructantibus*. Ea lectio fuit veterum omnium codicum, quæ et vera est: tantum pro *Ætnæ*, legendum est *Ætna*.
 Ibid., 4, *cupierunt*. Vict. secundus, *cupiverunt*. Th. primus et Reg., *cupivere*.
 147, 3, *Nam si*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *Nunc si*.
 Ibid., 9, *Num quidquam unquam*. Th. primus, *Num quid unquam*. Vict. uterque, *Num quidquam libero*.
 149, 6, *proveniunt*. Vict. secundus, *perveniunt*.
 154, 2, *insani*. Th. primus, Reg. et uterque Vict., *pravi*: sed male.
 157, 2, *quæ a nobis*. Uterque Th. et Reg., *quæ a nobis*. Vict. secundus, *quæ nobis cognitæ ab animalibus*.
 Ibid., 17, *propagare ac dilatare*. Uterque Th. et Vict. uterque, *dilatate ac propagare*.
 158, 9, *ejusque quantumlibet*. Uterque Th. et Reg., *ejusque quantumlibet*.
 Ibid., 10, *nec comparari*. Uterque Th. et Flor., *nec comparari*.
 Ibid., 11, *etenim finitis*. Vict. secundus, *etenim si finitis*.
 159, 5, *credi velant*. Vict. secundus *credi prohibent*.
 Ibid., 8, *spernet*. Uterque Th. et Reg., *spernat*. Vict. primus, *sperneret*.
 163, 1, *jacent*. Uterque Th. Reg. et Vict. primus, *manent*.
 166, 12, *nunc amissas*. Vict. secundus, et Reg., *nunc et amissas*.
 170, 1, *finierat*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *finiverat*.
 Ibid., 3, *quantum me*. Th. primus, *quam tu me*.
 Ibid., 6, *paulo acriora*. Flor., *paulo ante acriora*.
 174, 1, *apium*. Th. secundus et Reg., *apun*.
 178, 5, *permutant*. Uterque Th., *permutent*.
 Ibid., 10, *quæ jucunditatis* Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *quæ jucunditatis*.
 Ibid., 18, *definivimus*. Reg., *decrevimus*.
 179, 4, *bonum suum repetit*. Uterque Vict., *bonum suum repetit*.
 Ibid., 10, *dignissimum putant*. Vict. secundus, *dignissimum putant*.
 Ibid., 12, *Num imbecillum*. Th. primus et Vict. secundus, *Numquid imbecillum*.
 187, 3, *vel pecunia, vel honores*. Th. primus, *pecunia vel honores*.
 Ibid., 11, *angeret*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *angeret*.
 Ibid., *nequeo*, Reg. et Vict. secundus, *non queo*.
 188, 8, *posset amittere*. Uterque Vict., *possit amittere*.
 Ibid., 17, *opibus non expletur*. Vallinus ait se edendum putasse non expletur, ut ex serie orationis stet Boetii sententia: licet libri repugnent: quanquam, ait, et sensus aliquis esse potest disjuncta negativa dictione.

A 191, 2, *deserit superstitem*. Reg. et Vict. primus: *deseret superstitem*. Vict. secundus: *deserut*.
 193, 2, *adjuvant*. Th. primus, *adjuvant*.
 Ibid., 4, *adducti potuisti*. Vict. secundus, *abduci potuisti*.
 191, 8, *contingere; si quis*. Flor., *contingere, sic colligere; si quis*.
 195, 1, *prætura*. Ea lectio fuit codicis Thuanæi secundi: male alii omnes, *præfectura*, quod nomen nihil, tempore quidem Boetii, significabat.
 199, 14, *situm est*. Vict. secundus et Flor., *situs est*.
 200, 5, *Antoninus*. Sic Vict. secundus, recte.
 205, 6, *æstimas gloriosum*. Uterque Th. Reg. et Vict. secundus, *æstimas esse gloriosum*.
 Ibid., 7, *pro maxima parte*. Hactenus editi et uterque Th. habebat *proxima*: sed lectionem codicis Victorini secundi et Regii sequi maluit Vallinus, ut B e quibus bauriretur sensus præstantior.
 210, 2, *lacrimam*. Sic omnes libri.
 212, 8, *gloriam petis*. Uterque Th. et Reg., *gloriam petas*.
 Ibid., 10, *corporis servum*. Sic omnes veteres et recentiores libri,
 219, 7, *si quis*. Sic locum hunc restituit Vallinus ex conjectura, quam postea libri confirmantur.
 Ibid., 16, *conabaris*. Th. secundus, *conaris*.
 228, 12, *ab imminutis*. Th. primus, *ab imminutis*: uterque Vict. et Reg., *deminutis*.
 230, 2, *sed ratione*. Reg. et Vict. secundus, *sed est ratione*.
 Ibid., 13, *et ab illis*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *et illis*.
 231, 2, *quæ πόρισμα*. Reg., *quod πόρισμα* bene.
 232, 10, *tamen si*. Uterque Vict., *tamen est*.
 Ibid., *vera bona sint*. Th. primus, et Vict. primus, *vere bona sint*.
 C Ibid., 21, *secure igitur*. Uterque Th. Reg. et Vict. uterque, *seculo igitur*.
 233, 3, *habitan libido*. Regius, *hebetans libido*: quod verbum quia Boetio familiare est, hæc genuina Vallino loci hujus videtur esse scriptura.
 236, 7, *appetunt a pluribus*. Vict. secundus, *appetuntur pluribus*.
 Ibid., 13, *quæ inter expetenda*. Th. primus et Vict., secundus, *quod inter expetenda*.
 237, 4, *postquam unum*. Reg., *cum unum*.
 238, 9, *Quid, quod, Flor., quid dicam, quod*.
 Ibid., 11, *mollissimum quodque*. Uterque Th. et Vict. uterque, *mollissimum quidque*.
 Ibid., 13, *tegitur*, abest in Th. et Vict. utrisque, necnon in Flor. et tuto expungi potest.
 239, 5, *sine cogitatione*. Vict. secundus, *sine cogitatione*.
 240, 1, *is est enim*. Th. primus, *id est enim*.
 243, 3, *si superiora*. Uterque Th., Reg. et Vict. D uterque, *si priora*.
 246, 3, *a Deo regi*. Vict. uterque et Flor., *Deo regi*.
 Ibid., 17 et 24, *esse concessimus*. Uterque Th., Reg. et Vict. uterque, *esse consensimus*, bene.
 Ibid., 19, *extrinsecus, deest in Vict. primo et Reg.*
 247, 3, *voluntarie regantur*. Uterque Vict. et Reg., *voluntaria regantur*.
 Ibid., 10, *valeat*. Reg. et Vict. secundus, *valebit*.
 Ibid., 16, *magna lustrantem*. Uterque Th. et Reg., *magna lacerantem*.
 Ibid., 18, *deposuit*. Reg. et uterque Vict., *disposuit*.
 248, 8, *quæ nunc quidem*. Sic totum locum Vallinus emendavit, veterum codicum ope: tantum pro quo introieris ex conjectura reposuit qua introieris.
 249, 9, *loquimur rebus*. Omnes recte, *loquuntur rebus*.
 253, 9, *longa site*. Omnes *longa siti*.
 254, 2, *donamus*. Reg., Flor. et Vict. secundus, *donemus*.

- 257, 3, *tamen ante hac*. Vict. secundus, *tamen ha-*
ctenus.
- Ibid., 9, *locum facinorum*. Reg. et Vict. secundus,
loco facinorum: longe melius. Nisi legas *in locum*.
- 258, 8, *præmittere*. Uterque Th. et Vict. primus,
prætermittere: male.
- Ibid., 12, *revertaris*. Reg. et Vict. secundus, *reve-*
haris.
- 259, 2, *conscendant*. Vict. secundus, *conscendunt*.
- 264, 16, *quem vero effecisse*. Reg. *quem vera*, *inquit*,
effecisse.
- 263, 3, *id quoque*. Th. uterque, uterque. Vict. et
Reg., *illud quoque*.
- Ibid., 9, *certum*. Adipiscuntur. Reg., *certum, in-*
quam, adipiscuntur.
- Ibid., 27, *ambigit*. Th. primus et Vict. secundus,
ambigat.
- 266, 7, *præcurris*. Uterque Th., *percurris*.
- Ibid., 19, *incessui*. Vict. secundus, *incessu*.
- Ibid., 22, *selesti idem viribus*. Vict. secundus et
Flor., *selesti, viribus*.
- 267, 3, *deflectuntur*. Vict. secundus, *deflectunt*.
- Ibid., 13, *sui natura*. Vict. secundus, *sua natura*.
- 268, 4, *minime*. Est. Th. primus, *minime inquam*.
Est.
- 272, 19, *infitit*. Vict. secundus, *infectit*.
- 273, 3, *insidiator occultis*. Uterque Th. Reg. et
uterque Vict., *insidiator occultus*.
- Ibid., 7, *ab avibus*. Uterque Th., Vict. primus et
Reg., *avibus*.
- 277, 19, *mentis ulcere*. Non *vulnere*: sic exigente
metro, et adstilpante non uno codice.
- 279, 12, *velle posse, perficere*. Hac distinctione,
inquit Vallinus, restituitur locum.
- 281, 12, *liquare esse*. Th. primus, et Reg., *liquare*
respondi.
- 282, 2, *saltem non audienda*. Uterque Th. et Vict.
uterque, *saltem audienda*.
- 283, 2, *faciunt*. Vict. secundus, et Reg., *faciant*.
- Ibid., *patiuntur*. Vict. secundus, et Reg., *patientur*.
- Ibid., 11, *hac igitur*. Th. primus et Reg., *hinc*
igitur.
- Ibid., 23, *esse dicerent*. Uterque Vict., *esse duce-*
rent: bene.
- Ibid., 27, *Nam si, uti*, etc. Corruptum antea lo-
cum, *inquit* Vallinus, in omnibus impressis, juvenibus
partim antiquis libris, sic tandem restituitur
suae integritati.
- 286, 1, *aperi*. Sic, licet repugnent etiam veteres
libri, scripsisse videtur potius Boetius, quam immani
illa licentia usus, si retinueris, *aper*, quam non ad-
mittunt hendecasyllabi.
- 293, 13, *delibare*. Omnes, *deliberare*.
- 294, 4, *digerit in motum*. Th. secundus, *digerit im-*
motum, Th. primus, et Reg., *in motu*: recte.
- 296, 3, *puncti medium*. Th. uterque, Reg. uterque
Vict. et Flor., *punctum medium*.
- Ibid., 9, *profiscantur*. Vict. uterque et uterque
Th., *profiscatur*.
- Ibid., 10, *ipsas quoque immutabiles*. Vict. secundus,
ipsam quoque immutabilem.
- Ibid., 19, *suo quemquam*. Th. uterque, Reg. et
Vict. secundus, *suo quoquam*: bene.
- 297, 3, *consuerit*. Vict. secundus, *consuerunt*.
- Ibid., 13, *respicit*. Vict. secundus et Reg., *respexit*.
- 298, 2, *regenda*. Th. uterque et Vict. primus *re-*
genda.
- Ibid., 5, *agitari sinit*. In omnibus deest *sinit*: male.
- Ibid., 22, *consentiam spectans*. Uterque Th. Reg.
et Vict. uterque, *consentiam expectans*.
- 299, 1, *acta felicitas*. Vict. secundus, *auctu felici-*
tas.
- Ibid., 2, *ut exercitii*. Th. primus, *ut exercitium*.
- Ibid., 5, *quique dissentiant*. Th., uterque Reg. et
uterque Vict., *quisque dissentiant*: male.
- Ibid., 13, *ab assignata*. Reg., *a signati*, forte *ab as-*
signati: recte.
- Ibid., *discesserit*. Th. uterque, Vict. secundus et
Flor., *decesserit*.
- Ibid., 16, *divini operis*. Reg. et Vict. primus, *divi-*
næ operæ.
- 301, 9, *tingere flammæ*. Uterque Th. et Reg., *tin-*
guere flammæ.
- 303, 7, *durare queant*. Vict. secundus, *durare*
queunt.
- 304, 3, *qui? inquit*. Th. primus et Vict. primus, *Et*
qui? inquit.
- 305, 19, *confirmandæ sapientiæ*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *confirmandæ sapientiæ*.
- Ibid., 24, *quidquid autem*. Th. uterque et Reg.,
quidquid ut: bene.
- 306, 2, *nisi aut exerceat, aut corrigit, punit*. Sic omnes
libri: Planudes quoque. Victorini vero, verbo
auctiores, *nisi aut exerceat, aut corrigit, aut damnat,*
punit: sed male.
- 314, 4, *hoc igitur fortuito*. Th. uterque, Reg. et
uterque Vict., *hoc igitur fortuito*.
- Ibid., 7, *eo loci*. Reg., *eo loco*. Th. secundus, *in eo loco*.
- Ibid., 11, *quo ille obruit*. Reg. et Vict. secundus,
quod ille obruit.
- 316, 5, *convenient*. Th. secundus, Reg. et Vict. sec-
undus, *convenient*.
- 319, 3, *quodque discernat*. Ambo tam Th. quam
Vict., *quidque discernat*.
- 320, 2, *quibus inest ratio*. Uterque Th., Reg. et
Vict. uterque, *quibus in ipsi inest ratio*.
- Ibid., 9, *ceciderrunt*. Uterque Th., Reg. et Vict. sec-
undus, *ceciderrunt*. Flor., *cecidere*.
- 321, 2, *inscitiæ*. Reg. et Vict. secundus, *inscientiæ*.
- 323, 5, *quæ sint, quæ fuerint, veniantque uno*. Sic
ambo tam Th. quam Vict. et Flor.; recte: nemo
enim non videt transpositionem factam in aliis editio-
nibus omnibus.
- 325, 1, *si res aliorum*. Uterque Th., Reg. et uter-
que Vict., *si aliorum*: bene.
- Ibid., 12, *at nos*. Uterque Th. et Vict. secundus,
ac non. Reg., *ac nunc*.
- 326, 12, *atque sese res*. Reg. et Vict. secundus,
quam sese res: bene.
- 327, 2, *humana opinione*. *Humanæ opinione*; for-
tasse *humanæ opinioni*.
- 328, 2, *speret quisquam*. Uterque Th., Reg., Vict.
secundus et Flor., *speret quisque*.
- 332, 5, *at si nescit*. Th. secundus, *aut si nescit*.
- 335, 10, *arbitrio eveniunt*. Uterque Th. Reg. et Vict.
secundus *arbitrio veniunt*.
- 336, 9, *quæ incerti*. Th. secundus, *quibus incerti*:
non male.
- Ibid., 10, *opinionis constat id*. Uterque Th., Reg.
et Vict. secundus, *opinionis id*.
- 337, 10, *imaginativis*. Vict. secundus, *imaginis*.
- Ibid., 13, *ita definit*. Th. secundus, et Reg., *ita de-*
finivit.
- Ibid., 18, *non imaginatione*. Th. secundus, *non in*
imaginatione.
- Ibid., *sed rationali*. Th. secundus, *sed rationabili*.
- 340, 21, *desidit*. Uterque Th. et Vict. primus, *de-*
cedit.
- 344, 7, *quoddam universale*. Uterque Th. et Vict.
primus, *quoddam universale*.
- Ibid., *consideret*. Uterque Th., *considerat*.
- 345, 5, *nulla est præscientia*. Th. secundus, *nullam*
esse præscientiam.
- Ibid., 7, *habere possemus*. Vict. secundus, *habere*
possimus.
- 348, 7, *patefecerit*. Uterque Vict., *patefacit*: et
uterque Th., *patefecit*.
- 349, 16, *presentiam*. Sic emendavit Vallinus ex
consensione omnium veterum codicum.
- 350, 24, *necessaria, quam non necessaria*. Uterque

Th., Leg. et Vict. secundus, *necessarie quam non necessarie.*

351, 11, *aliquem ambulare.* Th. primus, *aliquem hominem ambulare.*

Ibid., 13, *voluntarie gradientem.* Uterque Th., Reg. et Vict. secundus, *voluntate gradientem.*

Ibid., *eum tamen.* Vict. primus et Reg., *eum tum.*

Ibid., 24, *quæ prius.* Uterque Th., *quæ prius.*

Ibid., 27, *proposui.* Th. primus, *posui.*

352, 5, *divinam te præsentiam.* Th. secundus et

A Reg., *divinam te præsentiam.*

Ibid., 8, *nunc illud velim.* Uterque Th. et Vict. secundus, *nunc aliud velim.*

Ibid., 16, *scientiæ vis.* Th. secundus, *scientia ejus.*

Ibid., *cuncta complectens.* Reg., *cuncta prospiciens vel complectens.*

Ibid., *posterioribus debet.* Th. secundus, *dedit posterioribus.*

Ibid., 23, *rectæ sunt.* Th. primus, *receptæ sunt.*

Ibid., 26, *indicta.* Vict. secundus *indita.*

APPENDIX

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

VARIA MONUMENTA LITTERARIA

QUÆ LIBRIS DE CONSOLATIONE IN GLAREANI EDITIONE PRÆFIGUNTUR.

JOANNES MURMELLIUS RURÆMUNDENSIS

RODOLPHO LANGIO MONASTERIENSIS ECCLESIE CANONICO

S. P. D.

Tandem meas in Boetii Severini de Philosophiæ Consolatione, cum primis fructuosum opus enarrationes, Rodolphe Langi, vir omnium (quos novi) humanissime, disertissime, pientissime, studiosorum usui in lucem emitto, tuoque clarissimo nomini dico: non quod ei meis nugis aliquid splendoris accedere posse confidam, sed ut auctoritatis tuæ præstantissimæ tutela, quasi Ajacis clypeo munitæ, sub hominum vultus prodeant tutiores, nec vituperationum linguas cote livoris (ut eleganter ait quidam) naturaliter acuminatas, et aspidum morsu nocentiores reformident. Dignus est profecto Boetius, ut ingenue verum fatear, qui me longe meliorem aliquando commentatorem sortiatur. Verum tantum abest ut in hac commentariorum editione tanto scriptori satisfactum putem, ut vel hoc modo doctores ad juvandum studiosorum studia maximopere cupiam excitari. Porro de hæcenus editis in eundem enarrationibus nihil attinet dicere: quæ si placerent hominibus eruditiss, sane quam libens (ut qui trivialibus olim quotidie prælectionibus, et scholæ moderandæ curis supra modum distringar) hoc lucubranda labore, et hominum judicia subeundi periculo supersedissem. Cæterum candido lectori operam meam probatum iri confido, non ob hoc solum, quod obscuris lucem intulerim, verum etiam quia Græcis quæ desiderabantur, loco suo repositis (quæ Joannes Cæsarius utriusque linguæ doctissimus, et philosophiæ medicinæque professor egregius ex Italia, Joannes Adicollus bonarum artium magister, dubium litterator an humanior, Daventria superiori ad me anno dederunt) mendus complusculas, tum et prosa oratione, tum e versibus sustulerim. Qua quidem in re tua quondam non parum me fuit industria, multijungaque eruditio: super cujus amplissimis laudibus (id quod Salustius de Carthagine ait) silere melius puto quam parum dicere, quoniam alio properare tempus monet. Præmissi autem quædam nostris, quæ diligens lector haud quaquam aspernabitur, spero. Vale,

B moque (ut facis) ama. Alemariæ tertio nonas Aprilis, anno a Christi Salvatoris ortu 1514.

JOANNES CÆSARIUS JULIACENSIS

IN QUADAM AD MURMELLIUM EPISTOLA.

Quod scribis te commentaria parare in quinque Boetii libro de Consolatione philosophiæ, nihil sane jucundius audire potui: quod id certe diu jam optaveram, ut videlicet ab aliquo docto homine, et in bonis litteris rite instituto (qualem te et judico et certo scio) talia ederentur commentaria, quæ digna esse possent tanto auctore, ac tantæ etiam rei convenire.

NICOLAUS CRESCIUS FLORENTINUS

MONACHUS CISTERCIENSIS, ANTONIO LANFREDINO FLORENTINO CIVI ILLUSTR.

Nulla quidem sunt, Antoni Lanfredine, et in philosophia et in theologia, cum obscure dicta, tum ad cognoscendum difficilia. Illæ tamen imprimis celebres de fato, de beata vita, de divina prænotione, atque Providentia quæstiones, ancipiti intellectu legentium plebsque in deteriorem sensum transversos agunt. Quæ quanquam sunt a nonnullis ita accurate disputata, atque copiose illustrata, ut nullus videatur relictus dubitandi locus, iis tamen de rebus accuratius, gravius, lucidius nemo quam Severinus Boetius disseruit, vir (me quidem judice) omnium suæ ætatis doctissimus. Qui cum in multiplici disciplinarum genere non pauca scripserit, voluit etiam tum in hoc libro, quem de philosophiæ Consolatione, tum in iis quos de Trinitate et de Duabus Naturis Christi inscripsit, bono periculo experiri, quantum in sacris Litteris profecisset. Sed erat hic liber adeo sæculorum incuria jam depravatus, ut nullus sui auctoris nitor, nullusque prope cultus agnosceretur. Qui cum superioribus annis restitutionem sui posceret, multo pluribus vulneribus affectus est. Namque mutilus, inversus, et a se plurimum mutatus prodiit ab impressoribus in manus hominum, cum commentarii qui falso divo Thomæ Aquinati ascribuntur. Rogatus itaque ut hunc ipsam Boetii librum emendarem, ac pristinæ integritati quoad possem restituerem. Id eo libentius feci, quod materia de qua agebatur ea

perfecto est quæ religiosum virum maxime deceat. Usus est autem in hoc opere Boetius eo dicendi genere, quod non minus ornatum quam grave et philosophiæ maxime accommodatum videatur. Et præterea varium eoque jucundum, quod nunc soluta oratione gravissime disputat, nunc metro elegantius ludit. Id igitur opus nostra cura ac diligentia, quæcunque est, emendatum, tibi Lanfredine vir ornatissime nuncupamus, non ea ratione, ut existimem ejus lectionem posse multum tuæ eruditioni adjuvare, sed ut tuo patrocinio in Enchiridii typum astrictum, honestius ac tutius in vulgus exiret: ut inde facile judicari possit, quantum inter priorem illum et hunc nostrum librum intersit. Quod si tu probaveris, satis a me omnibus factum esse judicabo. Vale.

PRÆLECTIO

JACOBI BONONIENSIS IN BOETIUM SEVERINUM.

Constitueram viri clarissimi hoc anno præfatione abstinere, ne semper in eodem vestigio hærerem. Assiduitas enim, ut ait Cicero, fastidium parit et satietatem. Verum ut consilium mutarem, partim vos nimis officiosi et amantes nostri profectis (me namque quotannis vestro ornatissimo conspectu honestissimæque præsentia condecoratis) partim illustris et magnifici senatus nostratis magnificentia ac liberalitas, qui me proxime impensorii salario censendum putavit, nec non collegam viro eruditissimo humanissimoque me adjuvans, honestiori titulo exornavit. Tutorum igitur meritorum memor (quoniam ingrato homine nihil pejus terra creat, ut ait Menander) recordatus etiam Amyclæ tacendo perisise, quodque nemo silens placuit, ut inquit Ausonius, cogor impellorque aliquid novi in præsentia vobis recitare, quod ipsa saltem varietate aures vestras permulceat et oblectet.

Quid frontem contraxistis? quod me recitaturum sum pollicitus? Non meum est exemplum, si recito. Sed hoc veteres aliquin eruditissimi factitarunt. Novum autem illi appello, quod ante me nullus sic contexit. Habebunt itaque docti, quæ facile cognoscant: indocti, quæ condiscant et admirentur. Hodie igitur verba sum facturus de erroribus pene innumeris, quibus plerique omnes fallimur: nec solum imperiti et profani, quod minus ægre ferendum esset: sed (quod dolorem meum exulcerat) eruditi et, ut ita dicam, Musarum sacerdotes. Cæterum cum morbos et ulcera refricero, medicinam auditor expecta. Favete ergo omnes, et adeste æquo animo. Nam, ut ait Hieronymus, beatus est qui loquitur in aures audientis. Omnis mortalium cura et intentio ad unum quietis statum, diverso tamen calle nititur pervenire. His itaque se totum fortunæ committit, eam dicens nec humanas pro arbitrio flectere et versare. Eandem observat et veneratur, tanquam numen salutare, maximum omnipotensque. Illectusque primum blanditiis et lenociniis hujus pellacis et versipellis deæ, cum tandem reflantem videt et adversam, quæritur, suspirat, gemitque, lubricam, inconstantem, eæcam et vagam appellans, nullique convicio parens. Stultus, inquam, ne dicam insanus, qui vult ut nil intra sit oleam, nil extra in nucle duri. Quoniam enim mentis proposito vitam et spem illi credere esse ausus, quæ ab antiquis et

A veteribus nostris ob mobilitatem sedere in pila fingebatur, et quam rotula insistentem, quod loco stare nequirit, sapienter dixit et lepide Ausonius. Fortunæ ergo si te regendum dedisti, dominæ moribus, oportet obtemperes. Alius congerendis opibus, cumulandisque divitiis inhæat, totusque incubat, ratus per has solidam felicitatem, et omnia mortaliibus comoda et compendia importari, juxta illud:

Nam si aliqua casus lecto te affixit, habes qui Assideat, fomenta paret, medicum roget ut te Suseitet, ac reddat natis charisque propinquis.

Frequenterque illud habet in ore,

Scilicet uxorem cum dote, fidemque et amicos, Et genus et formam regina pecunia donat,

B Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.

Hic etiam putat cælum deosque auro venales, motus hoc Tertulliani versiculo:

Non licet deos nosse gratis.

Hocque Petronii disticho,

Magna loquor, quidvis nummis præsentibus opta, Et venit, clausum possidet arca Jovem.

Sed contra reputando, nihil improbius, nihil perniciosius, nihilque quod magis humanum genus vexet et inquietet, quam opes et pecuniam, invenies. Verum hanc primum si struere cupies, eripies habenti. Unde improbas crescere divitiis dixit Flaccus. Hieronymusque, Dives, ait, aut iniquus, aut iniqui hæres. Noxia igitur est et inutilis pecunia, quando inhonesta: vitiosæ verbum est, Male parita, male dilabuntur. Perniciosæ sunt et opes, quarum opera homines evigorantur et emollescunt, morbi gliscunt et ægritudines, pudor, leges, jura, turres, aeres, propugnacula, et oppida multissima expugnantur. Pecuniæ enim (ut ait Cicero) omnes vias norunt. Diogenes ille Cynicus viam virtutis adeo angustam, difficilem et arduam esse aiebat, ut eam vix nudi superare possent ac transmittere, nedum pondere aliquo impediti et auro suffarcinati. Lucretius etiam scriptum reliquit, defunctos vita, nudos et inopes inferna subire. Ex quo Ausonius facte congressum Diogenis et Cræsi apud inferos hoc carmine lusit:

Effigiem, rex Cræse, tuam ditissime regum,

Vidi apud manes Diogenes Cynicus.

Constitit, utque procul, solito majore cachinno

Concussus, dixit: Quid tibi divitiæ

D Nunc prosunt, regum rex o ditissime, cum sis

Sicut ego, solum me quoque pauperior?

Nam quæcunque habui, mecum fero, cum nihil ipse

Ex tantis tecum, Cræse, feras, opibus.

Alius per gradus magistratum discurrere contendit: sieque ad honores obrepit, ut postea fascibus conspicuus, illustris ac reverendus appareat. Habet enim (ut ait Cicero) justam venerationem quidquid excolit, et hunc hiantem trigeminus plausus tollit et inflat: sieque populari auro erectus, cæum se scalpere putat, quem gloria subsequitur dulcis magistratum et laborum comes, alimentumque ejusque animi generosi. Trahimur enim omnes laudis studio, et optimus quisque maxima gloria saginatur. Pulchrum est digito monstrari, et dicier hic est. Verum quoniam hujusmodi dignitates si-

tae sunt in arbitrio profanae multitudinis, idcirco A minus exceptandae videntur. Ut enim praecipit *Anneus Seneca*:

Vitate quaecumque vitio placent.

Quam vero inprobum sit, et praeposterum populi examen et iudicium, ut alia praetermittamus, nonne unico *Catonis* et *Vatini* exemplo licebit agnoscere? *Cato* enim ille vivax imago virtutum, praeturae candidatus, repulsam passus est. *Vatinius* vero homo levis et nequam illam est assecutus, stupente eodem popello, qui hoc fecerat, et admirante. Hunc vero splendorem livor plerumque comitatur. Nam, ut inquit *Emilius Probus*, est hoc commune vitium in magnis liberisque civitatibus, ut invidia gloriae sit comes, et libenter his homines detrahant, quos videant alius emergere. *Gloria* vero quam fallax, quam turpis et inanis sit, ostendit *Euripides* in *Andromache*, in hanc sententiam exclamans: O gloria, gloria, nihil aliud es quam aurium inflatio magna. Hujus vero gloriae et splendoris cupidum plerique cum hoc in pulvere viriliter desudassent, pro munere tandem exsiliium, carcerem, aut mortem subiere. Alius stemmate et nobilitate gloriatur, tunc scitque, cum fumosas majorum suorum imagines in atrio conspiciat, quarum simile nihil habet ipse praeter colorem, ut cum *Cicerone* loquar. Has ergo frequenter suspicit et admiratur, praetenditque, perinde ac proavorum tituli et elogia eum forte degenerem sordidumque tegere possint et honestare. Contra vero evenit, ut plerumque per haec monumenta hominis improbitas ac vilis magis magisque elucescat. Non possunt omnes esse patrii, ut inquit *Cicero*. Ille vero omni commendatione dignus est, qui sua virtute posteris praeiuvit. Nam si nobilitas est quaedam laus veniens ex meritis parentum, me hercule! aliena est. Miserum vero est, ut ait ille, aliorum incumbere famae. Unde graviter dixit *Boetius*:

Quid genus et proavos strepitis?
Si primordia nostra
Auctoremque Deum spectes,
Nullus degener exstat,
Ni vitium peiora fovens
Proprium deserat ortum.

Alius in summa potentia summum bonum collocat. *Hicque* aut regnare cupit, aut regibus adhaerere: regnum ex Deo esse, hoc *Homericus* admonitus: Neque D Polide, velis contendere cum rege, cui ab ipso *Iove*, qualis nunquam alteri, collata est dignitas. *Hic* igitur ut excellat et imperet, nil intentatum, nilque inausum linquens, per fas et nefas ad votum improbus properat, illud *Euripidis* usurpans: Si violandum jus est, gratia imperii violandum, caeteris rebus pietatem colas. Reges enim proximi sunt diis immortalibus, ut ait *Cesar*. *Cicero* quoque regum nomen sanctum appellat. At vos, terreni homines, nonne consideratis quibus praesidere videamini? Num si inter naves videretis aliquem jus sibi ac potestatem vindicantem,

Spectatum admissi risum teneatis amici?

Si vero corpus hominis pensatur, quid eo imbecillus, quid fragilis, cum saepenumero et hora et

PATROL. LXIII.

A momento temporis dissolvatur et intereat? Quam vero sollicitus et miserabilis sit status tyrannorum et principum, rex ille patefecit, qui diadema priusquam capiti suo apponeret, considerans, ait: O nobilem magis quam felicem panem, quem si quis introspicat, quam multis periculis et miseris sit refertus, ne humi quidem jacentem tollere vellet. Et *Dionysius* ille Siciliae tyrannus, qui mectus et pericula regum principumque expressit ense illo levi filo suspensus, plurimorumque per ora vulgato. Scietur vero exemplis innumeris vetustas, plena est nostri temporis aetas, qui reges et principes felicitate calamitate mutaverint. Infelicissimum autem genus infortunii est fuisse felicem, ex quo dixit *Horatius*:

B Fuge magna, licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praevertere amicos.

Quid de regum et principum familiaribus loquar? Nonne *Tiberius Sejanus* illi semper proximam et intimam unco trahi et excarnificari impravit? Nonne et *Domitius Nero* Senecam praepotorem ad mortem compulsi? *Papinianum* etiam diu inter aulicos potentem, *Antonius* militum gladiis objecit? propter quod eleganter dixit idem *Flaccus*:

Dulcis inexpertis cultura potentis amici,
Expertus metui.

Alius claritatem optimum iudicans, gloriosum nomen propagare festinat, in primisque re militari clarescere gestit, *Ciceronis* memor ita scribentis: Militaris virtus praestat rebus omnibus. Haec nomen populo Romano, haec haec urbi aeternam gloriam peperit. Haec orbem terrarum parere huic imperio coegit, omniaque urbana sunt in praesidio et tutela bellicae virtutis. *Hic* ergo inglorios et sine nomine brutis annuerandos putat, cum praesertim vel pace vel bello clarum fieri liceat, ut ait ille. Sed complures etiam sui temporis clarissimi, ignotis tamen mortibus perierunt, nullos sortiti rerum suarum scriptores. Quid quod scripta et monumenta tempore tabescent et intereunt? Unde illud est:

Miremur perisse homines, monumenta fatiscent:
Mors etiam saxis nominibusque venit.

Ituc adde quod si toti moriuntur homines, quod tamen a nostris institutis et legibus longe abhorret, nulla est claritas et gloria, cum si omnino non exstet. Si vero bene mens sibi conscia recti, terreno carcere reclusa, caelum libera petit, nonne omne negotium terrenum spernet? et caelo fruens, gaudebit sese his exemptam? Unde illud est:

Nec vixit male, qui moriens natusque sefellit.
Et ille *Vergilianus* ait,

...Pulcherrima primum

Dii moresque dabunt vestri.

Alius gaudio laetitiae bonum metitur. *Hic* felicissimum putat voluptate distuere, ad quam nos propensos natura impellit, imo praecipites agit. Quod autem secundum naturam est, ut ait *Aristoteles*, id suave contingit: sequunturque omnia animalia eam voluptatem quae secundum naturam est. *Hic* ergo asserit deos propterea esse sempiternos, quod securi voluptate jugiter et conti-

menter perfruantur. Libens ergo illud Persianum A ponam discrimine, ut cum Livio loquor. Atii enim in litteris et syllabis sint occupati: Tu sententias quære, ut ait Hieronymus. Est qui dialecticam petat, sophismata quædam et gryphos, captionisque labyrintho et Menandro similes tantum percurrentes, semperque in veri, et falsi questione occupatus. Quod dum facit, tanto fit a veri cognitione remotior, quanto Simonides ille a Dei scientia repellitur. Qui cum ab Hierone tyranno cogereur rimari et quærere, qualis Deus esset, primum diem, dehinc biduum, postea tempus duplicari postulabat. Quod cum tyrannus miraretur, philosophus illud respondit: Quanto enim diutius considero, tanto res videtur obscurior. Est qui ad rhetoricam deflectat, eam reginam rerum omnium appellans, quæ rucos homines et agrestes et dispalantes in unum congregavit, B et ad civilis obsequii pellicem disciplinam, et quæ fora, gymnasia, porticus, theatra, tam Athenis quam Romæ pro arbitrio domuit flexitque. Hic tamen seipso usus pessimo (ut dicitur) præceptore, nulla observans rhetorices catholica ac præcepta, orator vult appellari. Cumque ante omnia apertis ac lucidis nominibus sit utendum, hic majore in litteris jactantia, et *σοφιστικῆ*, id est elatione, quam opera, verbis jam pridem solentibus, obsolete, et penitus reconditis abutitur, cacozelariis dici cupiens et antiquariis, ostentator magis doctrinæ quam verus possessor, in quem convenit illa de oratore factu definitio: Orator est vir malus dicendi imperitus. Orator enim perfectus adhuc desideratur. Alius (ut ad mathematica, id est, ad altiores disciplinas vela dirigam) C ad astrologiam contendit, illum judicans ad unguem beatum, supraque vota felicem, qui astrorum siderumque motus, cæli itinera, occasus et ortus signorum, deliquitæ solis ac lunæ calleat. Hicque Hercule et Atlante emeritis, jamque fatigatis, supposito vertice, cælum fulcire cupit. Sic enim petitur cælum, ut ait Ovidius, Anaxagoram forte demiratus, qui lapidem casurum et sole prædixit. Verum quoniam innumere sunt stellæ, quæ nondum in cognitionem mortalium devenerunt, idcirco astrologus plerumque fallitur, et ab arte deseritur. Diogenes, ob hoc. cum quemdam de solis natura ac potestate disserentem, et omnibus persuadentem vidisset, quando, inquit, de cælo descendisti? Cæterum si reliquos humanæ vitæ errores in cæteris disciplinis enarrare vellem, tertius fortasse Cato, et octavus sophos, nonusque D magister morum dicerer, et subsannarer, mihi que satisfactionem, vobis autem fastidium ac nauseam conflarem. Eæ quo referam pedem, et ad medicinum (quam me daturum promisi) paucis me convertam. Ante omnia, emittentissimi auditores, necesse est hoc prætere, nihil apud Deum fieri sine ratione, ut ait Hieronymus. Deus autem qui summa ratio est, hominem hac fine plasmasit, ut magistra ac duce ratione, vitam in terris ageret cælestem. Hanc vero si omitteret, in præceptis collaberetur: unde sapienter dixit Persius:

Nil tibi concessit ratio, digitum exere, peccas.

Quod vivis, cinis et manes, et fabula fies.

Cæterum si homines voluptates abeuntes considerarent, solamque facti penitentium superesse, eas magis declinarent atque effugarent, quam navitæ blandas Sirenes et asperas sympegales. Quis enim non libens spernat et abiciat vilissimæ fragillissimæque rei corporis servitium? Solitus erat dicere Antisthenes Socraticus: Insanivem potius quam oblectarer. Dicebat etiam Diogenes: Si non ebrui essetis, Socrati pareretis: et aut per omnes ætates continentia studeretis, aut suspensio vitam finiretis. Cato quoque in oratione quadam ita homines a voluptate deterret: Si qua per voluptatem nequiter feceritis, voluptas cito abibat, nequiter factum illud apud vos semper manebit. Alius formam et dignitatem corporis præstantissimum putans: Hæc inquit, dos est quæ conciliat homines, quæque deos allicit et invitat, imprudens atque inmemor, quid Hippolyto, quid Bellerophonit, quid Hyacintho, quid Hylæ et aliis id genus acciderit, quibus species dispendiosa fuit et noxia? Huc adde quod formæ nitor rapidus est et velox, vernoliumque florum mutabilitate fugacior. Unde Salustius formæ gloriam fluxam et fragilem dicit: et Calphurnius:

Donum forma breve est, nec se tibi commodat annis.

Quamobrem Spirina ille Hetruscus non mediocrem laudem est apud posteros assecutus, quod cum specie sua illustri complurimæ matronarum oculos sollicitaret, faciem propriam multis inhonestis vulneribus ac fædis cicatricibus deformavit, ut veram animi pulchritudinem retineret. Verum si (ut inquit Aristoteles) lyceis oculis homines terentur, sic ut eorum visus obstantia transmitteret, et penetraret: nonne introspecti Alcibiadis corpus superficie pulcherrimum, turpissimum videretur? Pulchrum enim aliquid videri non sua natura, sed oculorum spectantium reddit infirmitas. Alius in virtute verum animi quietem, tranquillitatemque mentis reponeus grandi passu, omnique impetu ad eam defertur, arbitratus ei omnia inesse, quem penes sit virtus, memor hujus hymni: Virtus, optima venatio vitæ es mortalibus omnibus. Talem tu jacis in pectora nobilem fructum, perpetuo tempore qui manet. Auro tu melior. Nocturnis hic igitur chartis pallescere cupit. Zenonis exemplo stimulatus, qui cum Apollinem consulisset, quo pacto optime vivere posset, responsum accepit: Si mortuis colore concors esset, hoc est, si ad legendos antiquorum libros magno studio sese contulisset. Cæterum cum varix sint artes et disciplina, est qui grammaticam sectetur: quæ cum in duas partes dividatur, ut inquit Fabius, in bene loquendi scientiam et poetarum enarrationes, posthabitis his et omissis, quæ ad solidam frugem pertinent, levia et ludæria morosus et delicatus scire gestit: exempli causa. Quoties an quotiens sit dicentium, conjunx an conjux, et an amice numero multitudinis per e et i sit scribendum, ut censebat Nigidius: et an viris et onneis in plurali e assumat, ut asserit Terentianus, aliæque id genus, quæ in Plauto subtilis et ceter offendet. Quippe quæ haud equidem in magno

quisquis igitur duce ratione ambulaverit, in primis for-

tantam quæ apud prudentes nullum nomen habet) calcabit, et fatum subieciat pedibus, divitias et opes aspernabitur, contemsetque tanquam intemperantiæ et nequitiae materiam, omniumque scelerum seminarium: dolium ac peram Diogenis concupiscet, ad naturam vivens, quæ paucis et minimis contenta est. Idem ambillosa nomina, et inutiles magistratus, tanquam blandos insidiatores reformidabit, conscientia benefacti munus: hisque lonis gaudens, quæ in ipso sunt, externa despiciens, et non assis faciens, virtute sola contentus. *Ul enim Horatius:*

Virtus repulsæ nesciit sordidæ.

Intaminatis fulget honoribus.

Nec ponit aut sumit secures

Arbitrio popularis auræ.

Et Claudianus:

Ipsa quidem virtus pretium sibi, solaque late

Fortunæ secura nitet, nec fascibus ullis

Ecigitur, plausuque petit clarescere vulgi,

Nil opus externa cupiens, nil indiga laudis.

Gloriam rem inanem, et bullæ repente tumescens comparandam, necnon nobilitatem tanquam rem alienam ridebit. Genus suum cæleste, necnon originem sideream hominis contemplatus, dicit illud Anaxagoræ: illa patria mea est, cælum intuens. Potentiam principumque familiaritates refugiet, juxta illud Lucani:

Exeat aula,

Qui vult esse pius: virtus et summa potestas

Non coeunt.

A voluptate deflectet, tanquam ab hoste blando, quæ C
suavibus illecebris clanculum omnem succum exsorbet. Voluptas enim veluti hirudo est, quæ non est missura cutem, nisi plena cruoris. Formam contemnet, quæ morbis et ætate deflorescit, quæque horæ momento intercidere potest et evanescere. Quoniamque vera virtus est vitium fugere, ob hoc idem grammaticæ, dialecticæ, rhetoricæ, astrologiæ, et aliis mathematicis hoc animo incumbet et inquirat, ut per hos leviores gradus sit ad philosophiam aditus, philosophiam, inquam, omnium virtutum magistram. Quippe quæ hominem impellit et cogit rimari secretum naturæ, eumque ad mores cælestes componens et conformans, Deum ex homine facit. Cumque philosophia sit quædam meditatio mortis, per hanc, inquit Diogenes, solum anima a corpore disparatur. Cum enim videt, audit, olfacit, gustat, adest corpus. Dicebat idem Diogenes: Cum mente non meditamur, molestus vitæ finis est expectandus: anima namque deliciis amissis morere afficitur. Verum ubi optimam meditati erimus meditationem, et vita suavis est, et mors minime molesta. Sed ut semel et opere alioque ipsa verba sanciamus (oli enim hominem ignava opera, philosophica sententia) constitui, auditores clarissimi, diebus festis philosophiam Boetii publice profiteri, ut aliquando opus pene divinum et cæleste relicto situ et squalore, nitidum et emaculatum prodeat in lucem, festis, inquam, diebus. Nam (ut ait Macrobius) si per sacra solemnia rivo deducere nulla religio prohibet, si salubri fluvio mersare oves fas et jura sinunt, cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus

A sacrum studium litterarum? Hoc ergo Boetii opus quis perlegerit, aut (quod melius est) audierit (plenus enim alit viva vox, ut dicitur) jucunde et feliciter cum ratione docebitur vivere, calcato expinetque omni mentis affectu, mortique præludens, eam postea vere venientem non solum non formidabit, sed lætus (uti Socrates) occurret, camque corde intrepido et hilaris fronte suscipiet. Dixi.

JOANNIS MURMELLI PRELIBATIO

IN BOETHII SEVERINI DE PHILOSOPHIE CONSOLATIONE
OPUS.

Enarraturo mihi quinque Boetii de philosophiæ Consolatione libros, quædam prælibanda sunt, quibus studiosorum animi ad ea quæ tractanda sunt, non incongrue præparentur. Sunt autem hæc: Boetii vita, titulus operis, styli qualitas, scribentis intentio, numerus librorum, quæ sit operis utilitas, et ad quam id philosophiæ partem referatur.

I. Severini Boetii vita.

Vita Boetii hæc est: Severinus Boetius Romanus, ex nobilissima Torquatorum familia progenitus, generis claritudinem honestissimis a pueritia studiis, virtutumque ac doctrinarum nobilitate superavit. Cum enim non minus Græcæ quam Latine sciret, universamque philosophiam cum arte oratoria et poetica conjunxisset, se non sibi soli, sed humanæ societati natum arbitratus, rei civilis administrationem suscepit, perque honores amplissimos consul evasit, justitiæ rebus in omnibus cultor maximus, assertorque singularis. Unde et proborum benevolentiam adeptus est, et improborum adversus se odia concitavit. Uxor ei fuit nobilissimi generis femina, insignis tum modestiæ tum pudicitiae, Rusticiana, Symmachi senatoris et consularis viri filia, ex qua liberis suscepti: habitusque duos filios paterni, ætlique ingenii specimen præferentes, quos pater ipse aliquando consulatu honoratos domo provehi sub frequentia patrum et plebis alacritate vidit. Constat autem certis auctoribus, Boetium divi Benedicli amicum fuisse, et in monte Cassino cum Tertullio, Placidi monachi patre Romano senatore, illius mensæ accubuisse. Cum vero jam compertus annos tum divitiis, tum honoribus florisset, et incredibilem virtutum ejus splendorem improborum hominum malitia ferre diutius non posset, iniquis pessimum delatorum criminiibus circumventus, a Theodorico Gothorum rege, Ticinum in exilium pulsus est, ubi ne inertis otio mororisque tædio contabesceret, hoc divinum philosophiæ consolationis opus composuit, et ad postremum ineredescente tyranni veordia, cum Symonacho scœro suo interemptus est, anno ab ortu Christi quingentesimo vicesimo quarto, vel ob suspensionem affectatæ libertatis, vel quod in Arianos invehctus esset, quorum labe Theodorici rex erat inquinatus. Qui in crudelitatibus suis ultionem apoplexi, vel (ut vult Agnellus) ventris profluvio interitit, nonagesimo octavo die postquam ejus jussu Joannes pontifex et Romani consules ac senatores aliquot Ravennæ, famis cruciatus in carcere moriem obierant, atque anno duodequadragésimo, postquam Italiæ domino potitus erat. Quamquam Procopius in belli Italici adversus Gothos princi-

pío refert, Theodorico post occisos Boetium et Symmachum cavanti, cum esset caput piscis oblatum, horrendam in illo visam Symmachi faciem, quæ labro inferiori mordicus apprehenso, sibi torvis oculis minaretur: eoque consternatum pavore regem incidisse in ægritudinem, in qua levitatem suam confessus fuit, quod scilicet pontificem sanctum virum et cum eo alios illustres Romanos, et tunc præstantissimos viros Symmachum ac Boetium ad perditorum hominum suggestionem occidit, et paulo post eam confessionem illico expiravit. Simile certiusque testimonium subitæ mortis infictæ regi Theodorico ad penam iniquitatis affert sanctus ecclesiæ doctor Gregorius in Dialogo, ubi scribit: solitarium magnæ virtutis virum apud Liparem insulam in cremo habitantem, qua die defunctus est Ravennæ Theodoricus, Gotho cuidam nobili tunc dicitur, visam a se Theodorici regis animam, quæ a Joanne Romano pontifice et Symmacho, quos per id temporis occiderat, in ollam Vulcani mergenda portaretur. Ejus autem filia fuit Amalasiuntha, teste Casiodoro gravissimo auctore, inter primarias rarissimasque feminas annumeranda, Græcis et Latinis litteris egregie imbuta, mullarum linguarum perita, quam ille dicit, videre venerandum, audire loquentem, fuisse miraculum. Hæc, Theodorico patre suo mortuo, Boetii et Symmachi filiis bona paterna in fiscum delata restituit. Aliquot autem annis post, cum Totilas Gothorum rex urbem Romam cepisset, accusata fuit a Gothis Rusticiana Boetii quondam uxor, quod statuas Theodorici regis confringi delerique curasset ob vindictam Boetii mariti ac Symmachi patris, quos Theodoricus interfeci fecerat. Quod objiciebatur mulieri de status, verum fuisse putabatur: sed excusabat eam justus dolor, quod magnos illos viros injuste necatos fuisse constabat. Qua ratione Totilas eam absolvit, et ab impetu Gothorum tutam servavit.

II. Boetii opera quæ nunc exstant hæc sunt.

In Porphyrii Isagogen Enarrationes duæ, prima et secunda.

In Aristotelis Prædicamenta commentariorum libri duo.

In ejusdem librum de Interpretatione prima editio, et secunda in sex libros distributa.

Liber de Divisionibus.

Liber de Diffinitionibus.

Introductio ad Categoricalos Syllogismos.

In Ciceronis Topica commentariorum libri sex.

De Differentiis topicis libri quatuor.

De Syllogismo categorico libri duo.

De Syllogismo hypothetico libri duo.

De Trinitate libri duo.

De Hebdonadibus liber unus.

De Unitate et uno liber unus.

De Duabus naturis et una persona Christi, liber unus.

De Arithmetica libri duo.

De Musica libri quinque.

De Geometria libri duo ex Euctide translati.

De Consolatione philosophiæ, hoc opus divinum.

Scripsit et alia cum earminè, tum soluta oratione, quæ

A nunc desiderantur. Porro liber ille qui vulgo Boetii de Disciplina scholarium inscribitur, non est ejus, sed barbari nescio cuius, quod cum alia pleraque coarquant, tum stylus facile indicat, a Boetii cum eruditione tum elegantia sane quæ alicuius. Non ignoro tamen Pium Baptistam Bononiensem aliter sentire, sed cum facile alius refellemus. Transtulit item Boetius noster in Latinam linguam complures Aristotelis libros, et nonnullos Platonis dialogos, pollicitus etiam utriusque horum philosophorum concordiam se scripturum: quod an præstiterit, compertum non habemus. At hac tempestate nulla Boetii interpretatio castat, ut bene testatur Leonardus Aretinus in quarto Epistolarum libro, præter quam Porphyrii et Prædicamentorum, et *περί ἐρμηνείας* librorum. Quos si accurate leges, videbis summum illum virum sine ulla ineptiis libros illos translulisse. Tertius est nitidus et planus, et Græco respondens. Ab eodem Leonardo in quinto epistolarum volumine. Boetius vir doctissimus merito dicitur, de cuius præstantia et aliarum honorifica quædam testimonia his apponere libitum est.

Baptista Mantuanus

Baptista Mantuanus in Apologetico Boetium appellat gravissimum sanctissimumque virum, et omnium scientiarum peritissimum ac præstantissimum veritatis inquisitorem et inventorem.

Angelus Politianus.

Angelus Politianus in Miscellaneis: Nam quis, inquit, Boetio vel in dialecticis acutior, vel subtilior in mathematicis, vel in philosophia locupletior, vel in theologia sublimior? Quem tanti juniores etiam philosophi, longe (arbitror) omnium perspicacissimi fecerunt, ut Aquinatem Thomam divum hominem, magnumque illum Thomæ præceptorum (Deus bone quos viros!) habere meruerit enarratores, et ab ipsius sententia ne sit ulla quidem pene provocatio.

Platina.

Platina in Hormisdæ pontificis maximi Vita, litterarum monumentis hæc prodidit: Boetium et Symmachum Theodoricus ob suspicionem affectatæ libertatis exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate constitutus Boetius, multa scripsit quæ adhuc leguntur, Transtulit et pleraque ex Aristotele, eademque commentatus est. In mathematicis doctissimus est habitus, quod ejus Musica et Arithmetica ostendunt. Postremo vero cum Symmacho senatore Theodorici jussu necatur. Sunt autem qui scribent Boetium tantam calamitatem subisse, quod in Arianos invehetur, ad quos Theodoricus declinaverat. Suprior sententia mihi verior videtur.

Raphael Volaterranus in Anthropologia.

Boetius, Zenone imperante, ob affectatæ libertatis suspicionem a Theodorico rege exilio damnatur: deinde custodiæ traditus, plura conscripsit. Tandem simul cum Symmacho senatore socio suo, aliisque præstantibus viris, interficitur. Ejus deinde statuas Amalasiuntha restituit, et hæredibus patrimonium incolome reddidit. Vir omnium unus, qui et doctissimus, et sine genio fuerit in scribendo.

Matthæus Palmerius Florentinus in Chronicis.

Boetius senatorius vir, ob suspicionem affectatæ libertatis a Theodorico exsilio damnatus, moxque in carcerem trusus, plura conscribit.

Idem paulo post.

Boetius jam pridem exsilio revocatus, et prætorio præfectus, Theodorici jussu simul cum Sgimnacho senatore et cum aliis præstantibus viris interfecit.

Marcus Antonius Sabellicus Eneæadis octavæ libro secundo.

Boetii septa longius durant, variæque versatum est illud ingenium per omnes philosophiæ partes tam copiose et eleganter, ut nescias utrum ultimus fuerit eorum qui Romane loculi sunt, an primus qui inclinatum eloquentium in integrum restituere sit adortus. Scripsit in divinis quædam, sed in mathematicis multo plura. Exstant in dialecticæ commentarij, castat et carmen. Cæterum cum utrumque sit ab altero diversum, jure dubitari possit utrum fuerit illi natura magis proprium. In cunctis tam castus et elegans, ut cum quolibet majorum certet.

Apud Cassiodorum in libris variarum rerum aliquot eruditæ, et cum primis, honorificæ Theodorici Gothorum regis ad Boetium epistolæ leguntur, quarum unam hoc potissimum loco ascribendam putavi :

« Boetio viro illustri patricio, Theodoricus rex Salutem.

Sperndum non sunt quæ a vicinis regibus præsumptionis gratia postulantur, dum plerumque res parvæ plus prævalent præstare quam magnæ possunt obtinere divitiæ. Frequenter enim quod arma expleere nequeant, oblectamenta suavitatis imponunt. Sit ergo pro republica, et cum ludere videtur. Nam ideo voluptuosa quarimus, ut per ipsa seria compleamus. Burgundionum itaque dominus a nobis magnopere postulavit ut horologium, quod aquis sub modulo fluentibus temperatur, et quod solis immensi comprehensa illuminatione distinguitur, cum magistris rerum ei transmittere deberemus. quatenus impetratis delectationibus perfruendo, quod nobis quotidianum, illis videatur esse miraculum. Merito siquidem respicere cupimus, quod legatorum suorum relationibus obstupescunt. Hoc te multa eruditione saginatum ita nosse didicimus, ut artes quas exercent vulgariter nescientes, in ipso disciplinarum fonte potaveris. Sic enim Atheniensium scholas longe positus introisti, sic palliatorum choris miscuisti togam, ut Græcorum dogmata doctrinam feceris esse Romanam. Didicisti enim qua profunditate cum suis partibus speculative cogitetur, qua ratione activa cum sua divisione discatur, deducens ad Romulos senatores, Quidquid Cæropide mundo fecerant singulare. Translationibus enim tuis Pythagoras musicus, Ptolemæus astronomus leguntur Itali. Nicomachus arithmeticus, geometricus Euclides audivatur Ausonij. Plato theologus, Aristoteles logicus, quirinati voce discipiant. Mechanicum etiam Archimædem Latialem Siculis reddidisti, et quas-cunque vel disciplinas vel artes fecunda Græciæ per singulos viros edidit, te uno auctore, patrio sermone Romæ suscepit. Quos tanta verborum luculentia reddidisti claros, tanta linguæ proprietate conspicuos, ut potuis-

A sent et illi opus tuum præferre, si utramque plenius didicissent. Tu artem prædictam ex disciplinis nobilibus natam per quadrifarius mathesis januas introisti. Tu illum in naturæ penetralibus considentem auctorum libris imitantibus, cordis lumine cognovisti. Cui ardua nosse usus, miracula monstrare propositum est. Molitur ostendere, quod obstupescant homines se invenisse, mirropæ modo naturæ conversis facti detrahit fidem, cum ostendet et oculis visionem. Facit aquas ex imo surgentes præcipientes cadere, ignem, ponderibus currere, organa extraneis vocibus insonare, et peregrin flutibus calamos complet, ut in anima possint arte cantare. Videmus per eam defensionis jam nutantium civitatum subito tali firmitate consurgere, ut machinamentorum auxiliis superior reddatur, qui desperatus viribus invenitur.

B Malentes fabricæ in aqua marina siccantur. Dura cum fuerint, ingeniosa dispositione solvantur. Metalla mugiant. Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus anguis insibilat, aves simulate frinnunt, et quæ vocem propriam nesciant habere, dulcedinem probantur emittente cantilenæ. Parva de illa referimus, cui cælum imitari fas est. Hæc fecit secundum solem in Archimedis sphaera decurrere. Hæc alterum zodiacum circum humano consilio fabricavit. Hæc lunam defectu suo reparabilem artis illuminatione monstravit, parvamque machinam gravidam mundo, cælum gestabile, compendium rerum, speculum naturæ ad speciem ætheris incomprehensibili mobilitate volavit. Sic astra, quorum licet cursum sciamus, fallentibus tamen oculis prodire non cerimus. Stans quidam in illis transitus est, et quam velociter currere vera ratione cognoscis, se movere non respicis. Quale est hoc homini, etiam facere, quod vel intellexisse potest esse mirabile? Quare cum vos ornet talium rerum prædicandæ notitia, harologia nobis publicis expensis sine vestro dispendio destinata. Primum sit, ubi stylus diei index per unbram exiguum horas consuevit ostendere: radius itaque immobilis et parvus peragens, quod miranda solis magnitudo discurret, et fugam solis æquiparat, quod motum semper ignorat. Invidenter talibus si astra sentient, et meatum suum fortasse defecerent, ne tali ludibrio subjacerent. Ubi est illud horarum de lumine venientium singulare miraculum, si hæc et umbra demonstrat? Ubi prædicabilis indefecta rotatio, si hæc et metalla pervungunt, quæ situ perpetuo continentur? O artis inæstimabilis virtus, quæ dum se dicit ludere, naturæ prævalet secreta vulgare. Secundum sit, ubi præter solis radios hora dignoscitur, noctes in partes dividens: quod ut nihil deberet astris, rationem cæli ad aquarum potius fluentia convertit: quorum motibus ostendit, quod cælo volvit, et audaci præsumptione concepta ars elementis confert, quod originis conditio denegavit. Universu disciplinæ, cunctus prudentium labor, naturæ potentiam, ut tantum possint nosse, perquirunt. Mechanema solum est, quod illa ex contrariis appetit imitari, et (si fas est dicere) in quibusdam etiam nutitur velle superare. Hæc enim fecisse dignoscitur Dædalum volare, hæc ferreum cupidinem in Dianæ templo sine atiqua illigatione pendere. Hæc hodie facit muta cantare, insensata

vivere, immobilia moveri. Mechanicus (si fas est dicere) A pene socius est naturæ, occulta reserans, manifesta convertens, miraculis ludens, ita pulchre similans, ut quod compositum non ambigitur, veritas æstinctur. Et quia te studiosius legis cognovimus, prædicta nobis horologia oculis transmittere maturabis, ut te notum in illa mundi parte facias, quo aliter pervenire non poteris. Agnoscant per te exætere gentes, tales nos habere nobiles, quales leguntur auctores. Quoties non sunt credituri, quæ viderint? Quoties hanc veritatem lutoria somnia putabunt? et quando fuerint ab stupore conversi, non audebunt se æquitate nobis dicere, apud quos scient sapientes talia cogitasse. Vale.»

III. Operis titulus.

Titulus operis hic in perisque exemplaribus habetur: B Anitii Manlii Severini Boetii viri clarissimi et illustris, e consulum ordine, de Consolatione philosophiæ libri quinque. Anitius Manlius Torquatus et Severinus nomina sunt ex familia generis Boetii desumpta. Quandoquidem Anitiorum genus nobilissimum fuisse Romæ, et divus Hieronymus in epistola ad Demetriadem testificatur his verbis: Scilicet nunc mihi Proborum et Olibiorum clara repetenda sunt nomina, et illustris Anitii sanguinis genus, in quo aut nullus aut rarus erit, qui non meruerit consulatum. Et Prudentius poeta in libro adversus Symmachum secundo, hunc in modum cecinit:

Pertur enim ante alios generosus Anitius Urbis
Illustrasse caput: sic se Roma inclitya jactat.

Videtur mihi hæc Anitiorum familia ex Manliis gente ducisse originem, cujus auctor fuit Manlius Capitolinus. Torquatus autem cognomen ex Titi Manlii virtute accessit, qui Sulpitio dicatore tribunus militum Gallum provocatorem occidit, torquem ei detractum cervici suæ indidit. Ab eodem propagatum est in posteris Severini cognomentum. Fuit enim tam severus, ut bello Latino consul filium suum quod contra patris imperium pugnasset, licet hostis victorem, securi percusserit. Unde Virgilius:

sævumque securi
Aspicit Torquatian.

Porro peculiarem et prope genuinam hujus gentis fuisse severitatem, ostendit Cicero in 1 de Finibus libro. Proinde ridiculum est quod indocti aiunt Boethium eo dictum Severinum, quod Theodorico regi se opposuisset. Multo autem magis illud quod Boethium tradunt a vescaenda boum carne fuisse agnominatum, cum eruditiores a nomine prisci cujusdam philosophi quod est Boethius, censeant Boethium fuisse appellatum. Quod si ita est per th aspiratum hoc nomen scribendum est. Interpretatur autem βοηθής, futor, adjutor, auxiliator. Cæterum quod hoc opus de Consolatione philosophiæ inscribitur, sciendum est formas sæpe fingi ab illustribus auctoribus et personarum fieri descriptionem: quare Græcis βοηθητικός dicitur. Quemadmodum Prodicus sophista virtutem ac voluptatem apud Herculem inter se decertantes facit, ut auctor est Xenophon. Et mortem ac vitam, teste Fabio, contententes in satyra tradit Ennius.

IV. Styli qualitas.

Jam ut styli qualitas immolescat, Boetius in his libris, tum versibus utitur, tum oratione soluta, ut jucunda vicissitudine lectoris tædium levetur. Fecerunt hoc ante Boethium cum alii, tum præclare Petronius Arbitr, et Martianus Capella. Belle autem prius utitur carmine quam prosa: quod (auctore Strabone) primum ante omnia apparatio ipsa poetica processit in medium, et approbata complacuit. Deinde metrum solverunt Cudmus, Pherecydes et Hecateus. Huc accedit, quod Boetius animo nimium perturbatus, Elegis fortunæ mutationem deplorans, et animi sui patefaciens ægritudinem, peropportunum philosophiæ in soluta oratione ad consolationem inducendæ locum parat. Sciendum orationis duas esse species, metricam et solutam. Metrorum quidem variis generibus in hoc opere usus est, quæ loco suo reddentur. Soluta autem oratio prosa dicitur, quod sit recta, et non certo numero reflexa. Nam prosium veteres rectum dixerunt. Fabius: Facilius versus ediscimus, quam prosam orationem. Sunt qui prosam dictam velint, se quo sit profusa, vel quod spatiosius prodeat et excurrat, nullo sibi termino præfinito. Stylus est mediocris, et philosophicus magis quam oratorius, non fucatus quidem aut phaleratus, sed qui veritatis inquisitori nequaquam improbetur.

V. Scribentis intentio.

Stylo hujus operis indicato, nunc auctoris intentionem et, ut Græci dicunt, σκοπον videamus. Quemadmodum M. T. Cicero per bellicos humultus a senatu forensibusque negotiis semotus, totum se ad philosophiæ studia, librorumque (quibus juvaret posteros) scripturam contulit; ita et Boetius exul ac in carcerem coniectus, cum bene consulendo et agendo prodesse hominibus nequirit, ut et ipse res adversas æquiori animo ferret, et detecta fortunæ inconstantia, summoque bono patefacto posteritati consuleret, philosophia consolatrice advocata, divinum hoc opus in dialogi morem composuit.

VI. Librorum numerus.

Est autem id in quinque volumina ad Ciceronis, qui libros quinque de Finibus bonorum et malorum, totidem Tusculanarum disputationum, non admodum dissimili argumento composuit (ni fallor) imitationem distributum. Quorum primo Boethius Philosophiæ lamentationis et ægritudinis suæ causas exponit. In secundo, Philosophia Boetio leviora quædam fomenta prudenter applicat, eumque molliter consolatur, docens fortunæ bona non esse in bonis nostris numeranda. Tertius liber acriora continet remedia, falsæque felicitatis specie rejecta, veram beatitudinem ostendit. Quartus disputatio hæc est, omnes malos infelices et impotentes esse, bonos vero contra felices, volorumque omnium suorum composites. Quinto denique disserit acutissime de casu, liberoque hominis arbitrio ac providentia divina.

VII. Que sit operis utilitas.

Porro que sit horum voluminum utilitas, ex his que jam dicta sunt facile perspicere posse nemini dubium est, cum ea non possint non esse longe utilissima, ex quibus

dicamus vera bona discernere a falsis, et contemptis fallacissimæ fortunæ donis, ad solidam perpetuamque beatitudinem bene honesteque vivendo pervenire.

VIII. Ad quam philosophiæ partem hoc opus referatur.

Reliquum est, ut ad quam philosophiæ partem hoc opus pertineat, dicamus. Philosophia trifariam a plerisque dividitur, in moralem, naturalem, rationalem. Prima componit animum, secunda rerum naturam scrutatur, tertia proprietates verborum exigit et structuram.

Aram. Diluicitur et philosophia in contemplativam et activam, quarum hæc quidem in virtutum actionibus versatur, illa vera in contemplatione veritatis. Hoc itaque (ni fallor) opus polissimum ad activam moralemque philosophiam refertur. Nam in eo maxime versatur, ut animum hominis perturbationibus repurgatum, virtutibusque excultum ad summam boni contemplationem perducatur. In postremo autem libro sublimius exurgit disputatio, et metaphysicæ theologianque quodammodo attingit. Sed hæc hactenus: nunc aspirante Spiritu sancto primi carminis enarrationem auspicemur.

JOANNIS MURMELLI ET RODOLPHI AGRICOLÆ

IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ

* COMMENTARIA

LIBER PRIMUS.

IN METRUM PRIMUM.

Expositurus hoc primo volumine Boetius lamentabiliter ægritudinis suæ causas opportune in elegiacos versus erumpit, quibus fletus potissimum luctusque exprimitur: unde et nomen eis inditum *ἔλεγος* namque luctus interpretatur. Unde mos inolevit, ut epitaphia et nœniæ fere id genus versibus componantur. Vetustissimi sanæ nihil aliud nisi lamentationes suas elegiæ effuderunt. Procedente dein tempore, versus eo res aliæ quoque scribi cœptæ sunt. Unde Horatius:

Versibus impariter junctis quærimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Et Terentianus:

Ios elegos dixere, solet quod clausula talis
Trisibus (ut tradunt) aptior esse modis.

De eorum autem inventione Horatius hæc ait:

Quis tamen exiguos elegos emisit auctor.
Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.

Terentianus quoque:

Pentametrum dubitant, quis prius fixerit auctor:
Quidam non dubitant dicere Callinonem.

Pentameter hexametro ita adnectitur, ut vix separatum invenias. Apud unum æquidem (quod meminimus) Martianum Capellam libro nono carmen ex meris pentametris legi. Boetius autem noster in hujus operis tertio pentametrum senario iambico subjecit. Hæc de carminis genere: jam quid eo sibi velit narremus. Dejectus ex amplissima opum dignitatumque conditione Boetius, animo nimium perturbato fortunæ mutationem lamentabundus, et gravissimum inde conceptum dolorem exponit, ægre ferens vitam rebus prospere succedentibus pene amissam: nunc adversis, cum mors præoptetur, in miseriarum dolorumque incrementa prolongari.

Carmina] Lyricas odas, et lætitiæ versus. Non enim simpliciter pro quibuslibet accipiendæ, sed pro lyricis hilarique animo compositis, quemadmodum Horatius quatuor libros carminum scripsit.

* In his commentariis, quæ nomine carebunt noverit

B Florente] Vigente per fortunatum otium, et mentis tranquillitate.

Peregr[?] Composui, perfecti.

Flebilis] Dolens, luctuosus. Ovidius in v Tristium:

Flebilis ut noster status est, ita læbile carmen,

Materiæ scripto conveniente suæ,

Integer et lætus læta et juvenilia lusi;

Ille tamen nunc me composuisse piget.

Est et flebilis, dignus qui beatur. Horatius in Odis:

Multis ille bonis flebilis occidit,

Nulli flebilior quam tibi, Virgili.

Mistos modos] Tristes et elegiacos versus.

Inire] Inchoare.

Ecce] Ubicumque ponitur ecce, necessario sequitur aliquid, quod vel metum afferat, vel admirationem: propriumque Ciceronis hoc est in rebus im-

B provisus, quod accurate Virgilius et legit et transtulit. Auctor Aconius. Bene igitur et nunc eo adverbio utitur Boetius, repentinam mirabilemque cum fortunæ, tum studiorum mutationem significans.

Lacerat] Perturbatæ, luctuosæ, et quasi ob animi dolorem laceratis vestibus. Nam poetæ Musas tanquam feminas sibi assistentes inducunt.

Dictant] Sugerunt, et ut excipiam scribamque, dicant. Ovidiana Sappho:

At mihi Pegasides blandissima carmina dictant.

Dictare est id dicere, quod alius excipiens notet Hieron.: Non enim eodem lepore dictamus, quo scribimus. Significat et suggerere. Fabius: Nobis autem et tutissimum est auctores plures sequi, et ita videtur ratio dictare.

D Carvenæ] Musæ.

Veris] Non simulatis, sed ex animi dolore provenientibus.

Rigan] Madefaciunt. Seneca in Octavia:

Rigat et læstis fletibus ora.

Virgilius in sexto:

Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.

Idem in nouo:

Et vultum lærymis atque ora rigabat.

lector Joanni Murmello esse tribuenda.

Hæc] Camœnas.

Saltem] Quasi dicat, Tametsi cætera me deseruerint, Musæ tamen nullo terrore a me abstrahi potuerunt. Sic Ovid. in iv Tristium :

Me quoque Musa levat Ponti loca jussa petentem.
Sola comes nostræ perstitit illa fugæ.

Sola nec insidias inter, nec militis ensem,
Nec mare, nec ventos, Barbariamque timet.

Subditque non multo post :

Jure denique voveor mala nostra levantes,
Sollicitas comites ex Helicone fuge,
Et partium pelago, partium vestigia terræ,
Vel rate dignatas, vel pede nostra sequi.

Gloria] Repetatur nominativus pluralis Camœnæ, ut sit appositio, Camœna gloria felicitis et viridis juventutis olim, Solantur nunc mea fata mœsti senis : hoc est, Musæ quæ mihi olim non mediocri et ornamento et decori fuerunt, pariter tum juvenuta, tum lætis fortunæ successibus florenti, nunc rebus adversis perturbato, afflicto, et ante legitimum tempus dolore consensescenti, consolationem afferunt. M. Tullius in oratione pro Archia : « Nam cætera, inquit, res neque temporum sunt, neque ætatum omnium, neque locorum. Hæc studia adolescentiam agunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugiunt ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. »

Mea fata mœsti senis] Laurentio Vallensi, qui unus omnium de Latina lingua multo meritis est optime, hæc Boetii locutio vix tolerabilis videtur, eo quod participium desit : quod tamen meo judicio [haud difficulter subauditur, puta facti, ut sit sensus. Musæ solantur nunc mea fata, qui ob fortunæ iniquitatem factus sum mœstus senex. Et hoc est quod subjicit.

Inopina] Id est, inopinata senectus, et [quæ clanculum mihi opinione citius obrepit.

Venit properata] Hoc est, propere et festinanter inducta.

Malis] Hoc est, ob mala et fortunæ adversitates. Est enim septimi casus. Apud Erasmum singulare nostri sæculi decus, proverbium est, Mala senium accelerant, desumptum ex illo Homérico :

Quippe repente homines curisque malisque senescunt.
Ovidius in primo de Ponto :

Me quoque debilitat series immensa laborum,
Ante meum tempus cogor et esse senex.

Ætatem suam] Senectutem. Ut enim juvenuta lætitiæ, sic doloris æstas est senectus.

Intempestivi] Ante justum tempus nati.

Vertice] Per verticem, in capite.

Canis] Capilli cani. Valerius Maxim. lib. ii : Pubertas canis suum honorem reddebat.

Effecto] Viribus exhausto, et ob animi dolorem debilitato.

Mors hominum felix] Ut animi perturbati homo, totus ex fortuna pendet, citra cujus successum mortem magis quam vitam optat.

Mors hominum felix] Subaudi est. Felices, inquit, sunt homines quibus cum fortuna permanet et vita, illaque recedente, pariter finitur. Antisthenes ille

A Cynicus rogatus quidnam apud homines esset beatius : Felicem, inquit, mori.

Dulcibus] Fortunatis.

Inserit] Immittit, ingerit.

Mœstis] Ab hominibus mœstis, id est tristibus.

Maximianus non omnino contemnendus poeta :

O quam dura premit miseros conditio vitæ.
Nec mors humano subiacet imperio.

Dulce mori miseris, at mori optata recedit,
At cum tristis erit, præcipitata venit.

Obiter his in versibus notanda secunda, dictionis conditio, syllaba, quæ licenter producta est. Miror autem sciolos quosdam Gallo poetæ Virgilio amico elegias, quæ Maximiani sunt, ob leviculum suspicionem tribuere. Verum de hoc alias latius.

Heu heu quam surda] Heu dolentis est interjectio, sicut probatissimi grammatici docent. Eheu Latina dictio non est : quod sola partium orationis interjectio nunquam componitur, sed geminatione facta dicendum, heu heu. Tibullus :

Heu heu divitibus video, gaudere puella.

Idem :

Ferrens est, heu heu, quisquis in urbe manet.

Invenitur et heheu, teste Perotto. Potest si versus sic recte legi : Heu quam surda. Servius in secundo Æneidos commentario : Heu modo est una syllaba, sed interdum propter metrum duæ fiunt, ut est,

Heu quam pingui macer est mihi taurus in arvo.

Avertitur] Spernit, aversatur mors a miseris invocata.

Et flentes oculos] Ordina sic, Et sæva mors negat, hoc est, non permittit, miseros subaudi, claudere flentes oculos. Ant hunc in modum, Sæva mors negat flentes, hoc est, homines ob hujus vitæ calamitatem lacrymantem, claudere oculos, id est mori. Alludit autem ad veterum morem, quo propinquiores mortuorum oculos claudere solebant. In libro Tobie, capite ultimo, hæc scripta sunt : Post obitum matris suæ Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis, et filiorum filiis, et reversus est ad soceros suos, invenitque eos incolumes in senectute bona : et curam eorum gessit, et ipse clausit oculos eorum, et omnem hereditatem domus Raguels ipse percepit. Valerius Maximus de muliere Assana : Filiarum manus ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit. Silius Italicus in nono :

D Atque in fine laborum
Hac condas oculos dextra precor.

Ovidius in tertio de Tristibus :

Nec mandata dabo, nec cum clamore supremo
Labentes oculos condet amica manus.

Levibus] Mutabilibus, fluxis, caducis.

Malefida] Infida, inconstans.

Favere] Deest mihi.

Nam levibus bonis] Septimus casus est.

Pene caput tristis] Id est, pene mortuus eram.

Nubila] Obscura et adversa. Sic Ovidius :

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Ingratus] Injucundus : subaudiendum mihi.

Impia vita] Crudelis in me miserum mori cupientem. Publius Mimographus :

O vita misere longa, felicitibus brevis.

Seneca in Hercule Ætheo ;

Par ille superis, cui pariter dies
Et fortuna fuit, mortis habet vices,
Leute cum trahitur vita gementibus.

Idem in eodem :

Felices sequeris mors, miseris fugis.

Quid me felicem] His versibus ostendit non esse felicem appellandum eum cujus conditionem fortuna mutare potest. Vera namque felicitas finem non habet.

Quid] Propter quid, ad quid, cur. Convertit autem cum quadam animi indignatione sermonem ad amicos.

Jactastis] Insolenter et cum quadam superba ostentatione prædicastis.

Qui cecidit] Verissima hæc est sententia, et ex eo quod contrarium est, facile sic ostenditur : Qui stabili gradu est, is cadere non potest.

IN PROSAM PRIMAM.

Hac prosa tanquam præmio totius operis argumentum aperit, sane quam pulchra descriptione philosophiam inducens sibi apparuisse, tametsi ob animi perturbationis minus notam, ejectisque levioribus musis, agrum ejus animum suis gravioribusque curandum ac sanandum suscepisse. Sciendum autem est hoc opus dialogo compositum inter philosophiam per quam recta ratio accipitur, et Boetium, hominem fortunæ adversitatibus afflictum, variisque perturbationibus obnoxium. Dialogus est (ut Laertio placeat) ex interrogatione et responsione compositus de ea re, quæ vel philosophiam, vel reipublicæ partes attingit, cum decenti et congrua expressione personarum quæ assumuntur, accurataque compositione verborum.

Hæc] Elegis jam descripta.

Tacitus] Tacens.

Reputarem] Meditarem.

Lacrymabilem] Ad lacrymandum aptam.

Officio styli] Scriptione, litterarum exaratione.

Designarem] Describerem.

Supra verticem] Supra caput.

Mulier] Aptè philosophia mulier inducitur, cum sit generis feminini, et formæ nomen : quemadmodum virtus et voluptas a Prodicio sophista mulieres finguntur, non viri. Mulier tam virgo quam nupta dicitur, auctore Servio in ix Æneidos commentario, cujus hæc sunt verba : Usus obtinuit, ut innuptas, virgines : nuptas, mulieres vocemus. Nam apud majores indiscrete virgo dicebatur et mulier. Utrumque enim sexum tantum significabat.

Reverend] Venerabilis. Quidquid enim sapientia præditum est, imprimis est reverentia et honore dignum.

Ardentibus] Ignea vi præditis, et penetrabilibus.

Valentiam] Facultatem. Valentia est potestas, robur, vires. Titianius : Sapientia gubernator navem torquet, non valentia.

Perspicacibus] Acutis. Perspicax, qui visus acuminè res perspicere, perfectæque inspicere potest.

A Philosophiæ ignei sunt oculi, et supra communem mortalium valentium perspicaces : quia sapientiæ studium intellectus oculis intima quæque penetrat, et res vulgo persus ignotas latentium causarum investigatione perscrutatur.

Colore vivido] Naturali et sanitate roborque præferenti. Philosophia enim cum sit optime constituta, vividum nimirum coloris esse dicitur, et egregiæ pulchritudinis.

Inexhausti] Infiniti, nunquam deficientis.

Ævi] Ætatis.

Plena] Abundans.

Nostræ ætatis] Sæculi nostri ; quamvis (inquit) philosophia ita esset annosa, ut multo ante nostram ætatem floruisse crederetur, erat tamen vigoris inexhausti, minimeque consumpti. Sapientia enim nunquam senescit, nunquam vim suam amittit. Et quo plura ejus studio consecutus fueris, eo plura superesse cognoscenda deprehendes. Priscis profecto sæculis apud Hebræos, Ægyptios, Græcos, Latinos, aliasque gentes philosophi existerunt, aliisque successerunt alii, neque vim philosophiæ potuerunt unquam exhaurire, nec ad finem discendi pervenire. Hieronymus ad Nepotianum : Amplexetur me modo sapientia, et Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu (III Reg. 1). Impolluta est, virginitatisque perpetuæ, et quæ in similitudinem Mariæ cum quotidie generet, semperque parturiat, incorrupta est.

C *Statura discretionis ambigua]* Mulier (inquit) quæ mihi apparuit, erat statura discretionis ambigua, hoc est, eam staturam præferbat, quam nemo facile certa discretionem cognosceret. Cujus rei hanc subjicit causam : Nam nunc quidem ad communem sese hominum mensuram cohibebat, id est aliquando non excedebat communem hominum staturam. Hoc autem dicitur ob eas philosophiæ partes in quibus de iis rebus agitur, quarum capax est humanum ingenium, et quas intellectus hominum certis rationibus assequi potest. Cujusmodi sunt tres philosophiæ rationalis partes, grammatica, dialectica, rhetorica, et mathematicæ disciplinæ præter astronomiam, item physica majori ex parte, et tota moralis philosophia.

D *Nunc vero pulsare cælum summi verticis cacumine videbatur]* Hoc dictum videtur ob astronomiam, et eam physices partem, in qua de cælo et mundo agitur.

Quæ cum caput altius exulisset] His verbis significat primam philosophiam, cujus speculatio versatur circa res divinas et causas altissimas, quarum non facile capax est mortalium intellectus, dicente philosopho : Nam ut vespertilionum oculi sese habent ad lucem diei sic et nostræ animæ mens ad ea sese habet, quæ manifestissîma omnium sunt natura.

Respicientium] Visum retrorsum flectentium.

Vestes erant tenuissimis filis] Per vestes accipe divinarum humanarumque rerum tractatus, disputationesque ac præcepta philosophorum. Per tenuis-

sima fila, voces simplices et argumentationum elementa. Per subtile artificium, solertem disserendi artem, quæ dialectice nuncupatur. Per indissolubilem materiam, intellige verarum propositionum, assumptionum, conclusionumque congruitatem, quibus philosophicæ disputationes coherent. Hæc enim materia indissolubilis est. Nam si dissolveris, et disputationis, in utramque partem factæ particulam arripueris, falsum fortasse pro vero crederis affirmaverisque. Quod cum aliis permultis accidit, tum imprimis Aristippo, qui cum audivisset Socratis super corporis voluptate disputationem, relictis veris, apprehendit falsa: hoc est, ea argumenta, quæ voluptatem corporis esse summum bonum ostendere videbantur.

Uti post eadem prædente cognovit] Parenthesis est.

Uti] Quemadmodum.

Post] Postea.

Eadem] Philosophia.

Prædente] Indicante. Hoc videbitur in hujus libri prosa tertia.

Suis manibus] Cogitationibus et elocutionibus philosophicis. Manus philosophiæ sunt rerum divinarum et humanarum meditationes, ac elocutiones, quibus philosophiæ vestis contextitur, hoc est, disputatio, falsa reprobanda, et approbanda vera, componitur.

Quarum] Vestium.

Speciem] Formam.

Veluti fumosas imagines solet] Parenthesis est.

Fumosas] Fumo obductas. Seneca: Non facit nobilem, atrium plenum fumosis imaginibus.

Solet] Subaudi caligo neglectæ vetustatis obducere.

Caligo] Obscuritas.

Obducerat] Obtexerat. His verbis significatur philosophiæ studium diu neglectum jacuisse in tenebris.

Harum] Vestium.

In extremo margine] In ima extremitate.

II] Per hoc accipitur *Πρακτικὴ*, id est activa philosophia.

In supremo] Subaudi margine.

Θ] Per hoc significatur *θεωρητικὴ*, id est contemplativa. Sunt enim duæ philosophiæ partes, contemplativa, et activa: quod homo ad duas potissimum res natus est, puta ad agendum et contemplandum Aristoteles secundo libro primæ philosophiæ: Nam finis quidem contemplativæ veritas est, activæ autem opus.

Inter utrasque littæas] II et Θ.

Insigniti] Notati.

Quibus] Gradibus.

Ab inferiore] Elemento II

Ad superius elementum] Θ Ex Platonica disciplina hoc sumptum est, ut centum alia Boetii. Platonici enim docent tribus gradibus animum hominis pervenire ad divinam intellectum; virtutibus primo civilibus, secundo purgatoris, tertio animi jam purgati.

A *Eandem tamen vestem*] Disputationem philosophicam integra veritate coherentem.

Violentorum quorundam] Epicureorum et Stoicorum, qui (ut in tertia hujus libri prosa dicitur) post Socratis mortem philosophiæ vim intulerunt et cum totam comprehendere non potuissent, dilacerata ejus veste, particulas quas quisque potuit, abstulerunt. Lactantius in libro de divino præmio, capite septimo docet, quare philosophi nequiverint comprehendere veritatem integre, quam tamen particulatim comprehenderunt.

Libellos] Per hos contemplationem significat, quos recte in dextra collocat, quod philosophia contemplativa longe præstantior est activa, ut docet Aristoteles in secundo libro primæ Philosophiæ.

B *Sceptrum*] Per hoc accipe reipublicæ administrationem et politicam gubernationem.

Ubi] Postquam.

Dictantes] Suggestentes.

Paulisper] Parvo tempore. Non enim decuit philosophiam diu ira commoveri, dicente Horatio:

Ira foror brevis est, animum rege.

Paulisper] Parumper, tantisper, quantisper, et aliquid tantisper compositæ figuræ sunt, ut ait Priscianus, et temporis mensuram significant. Exponuntur autem sic: Paulisper, per paululum temporis. Tantisper, per tantum temporis. Pomponius in *Dotata*: Possum exorare te, ut decedas a me paulisper modo, quantisper sat est?

C *Torvus*] Terribilitibus.

Luminibus] Oculis, Ovidius:

Jam morior, cara lumina conde manu.

Has scenicas meretriculas] Musas poeticas, in scenis et theatris lucri gratia prostare solitas. Scena ex usu magis quam ratione diphthongum habet: Græcæ namque *σκηνη* tentorium, fraus, tabernaculum interpretatur. Accipitur pro ea parte theatri quæ ab uno ejus cornu ad alterum docebatur in hemicycli formam. In qua binis pluribusve contignationibus constrata, fabulas poeticas histriones recitabant. Hinc fit *scenicus*, a, um. Unde nunc musas philosophia scenicas, meretriculas, ignominiose vocat. Dedit autem hic locus plerisque minus eruditis insectandi poetas ansam, non animadvertentibus duo esse eorum genera, quorum alterum quidem jure philosophia expuldit et eliminat, alterum vero libens amplectitur sumque agnoscit. Est enim illud leve, græculum, meris nugis refertum, et tantum ad animum spectans voluptatem. Quod genus vulgares sunt versificatores animi perturbacionibus succumbentes, amatoriam impudicæ carmina meditantibus: quorum ut vita, sic et versus a philosophia sunt alieni, et (ut recte Flaccus ait) inopes rerum nugæque canoræ. De hujusmodi poetica dixit Cato in carmine de Moribus: Poeticæ artis honos non erat, si quis in ea re studebat, aut sese ad convivia applicabat, Grassator vocabatur. Et divus Hieronymus de filio prodrigo ad Damianum scribens: Dæmonum, inquit, cibus est carmina poetarum, secularis sapientia, rhetoricorum pompa

D

verborum. Hæc sua omnes suavitate delectant, et A Martialis eleganter Sirenas vocat bilarem navigantium pœnam, et crudele gaudium. Dino Clitarchi pater affirmat in India Sirenas esse volucres, mulcærique earum cantu, quos stratos somno lacerant. Poetæ fabulantur tres Sirenes fuisse, quarum una voce, tibiis altera, tertia lyra concineret. Secundum veritatem autem meretrices fuisse creduntur, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, fictæ, sicut illis inferre naufragia.

Usque in cœlitum dulces] Simile hoc est illis proverbii. Lethæe mulsum, Melle litus gladius, et Mellitum venenum : quæ dicuntur de eo quod ita jucundum est, ut idem sit perniciosum.

Mis musis] Philosophicis, gravibus et sanctis carminibus. Vide, diligens lector, ut philosophia et suas Musas habeat. Taceant igitur scioli theologistæ, qui cum sint a Musis alienissimi, earum studiosos temerario ausu vocant hæreticos.

Ille chorus] Musarum impudicarum, et pravos affectus excitantium.

Dejecit vultum] Sic Maro in tertio Æneid. : Dejecit vultum, et demissa voce locuta est.

Hum] Terram versus.

Mæstior] Valde mœstus, aut mæstior quam antea : fuit enim et ab initio mœstus unde illud, Lacera dicta scribenda Camæna.

Tum imperiosæ] Imperiosus dicitur nimis severe imperans, crudus, et quasi ostentator imperii.

Auctoritatis] Auctoritas est ex mentis bonis et corporis quædam conflata dignitas, quæ efficit cum sua presentia, tum etiam oratione, ut cæteri ipsi reverentiam præstent et sequantur exemplum.

In extrema lectuli mei parte] Medicorum morem expressit agrotò assidentium.

IN METRUM II.

Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ.] *Infructuosus spinis*] Translatio est ab re rustica. *Profanum*] Sacris nostris non initium. *Uti vulgo solitum*] Parenthesis est. *In eo*] In ea re, in detrahendo profano. *Nostræ operæ*] Labores nostri. *Hunc*] Boetium. *Eleaticis studiis*] Dialecticis. Elea, urbs Græciæ in Æolica regione, ubi natus est Zeno, dialectices inventor. Hinc Eleatica studia dicuntur dialectica. Atticus Platonius in eo libro quem adversus eos scripsit, qui Aristotelicam habentes scientiam, Platoniam profiteri non audent. Zeno autem et omnes Eleatica disciplina logicæ solummodo studuerunt.

Academicis] Platonici. Academia locus fuit nemorosus, ab Athenis mille passibus distans, Platonis gymnasio nobilis. Hinc Academici dicti, ejus sectam tenentes.

Enutritum] Educatum, saginatum, exultum. Hic autem subintellige, vestræ blanditiæ nobis detrahere conantur, aut simile quidpiam : et est ἠποσιώπις figura, vehementer iratæ philosophiæ conveniens, quam Cicero reticentiam, Celsus obtinentiam, nonnulli interruptionem, alii præcisionem appellant. Sic apud Virgilium loquente irato deo :

Quos ego... sed motus præstat componere fluctus. Deest puniam, vel simile verbum.

Scalabile] Graviter increpans musas eiecit animi perturbationibus servientes.

Sirenas] Græce scribitur Σειρήν. Fallantur igitur qui per ὄ scribunt. Nec a σῆρω id est traho, sed vel a σῆω vel (quod magis probant) ἀπό τῆς σειρῆς derivatur. De Sirenibus fabula notissima est, quas poetæ tradunt suavitate cantus pellexisse navigantes in perniciem. Ovidius :

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canora Quaslibet admissas detinere rates.

Martialis eleganter Sirenas vocat bilarem navigantium pœnam, et crudele gaudium. Dino Clitarchi pater affirmat in India Sirenas esse volucres, mulcærique earum cantu, quos stratos somno lacerant. Poetæ fabulantur tres Sirenes fuisse, quarum una voce, tibiis altera, tertia lyra concineret. Secundum veritatem autem meretrices fuisse creduntur, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, fictæ, sicut illis inferre naufragia.

Usque in cœlitum dulces] Simile hoc est illis proverbii. Lethæe mulsum, Melle litus gladius, et Mellitum venenum : quæ dicuntur de eo quod ita jucundum est, ut idem sit perniciosum.

Mis musis] Philosophicis, gravibus et sanctis carminibus. Vide, diligens lector, ut philosophia et suas Musas habeat. Taceant igitur scioli theologistæ, qui cum sint a Musis alienissimi, earum studiosos temerario ausu vocant hæreticos.

Ille chorus] Musarum impudicarum, et pravos affectus excitantium.

Dejecit vultum] Sic Maro in tertio Æneid. :

Dejecit vultum, et demissa voce locuta est.

Hum] Terram versus.

Mæstior] Valde mœstus, aut mæstior quam antea : fuit enim et ab initio mœstus unde illud,

Lacera dicta scribenda Camæna.

Tum imperiosæ] Imperiosus dicitur nimis severe imperans, crudus, et quasi ostentator imperii.

Auctoritatis] Auctoritas est ex mentis bonis et corporis quædam conflata dignitas, quæ efficit cum sua presentia, tum etiam oratione, ut cæteri ipsi reverentiam præstent et sequantur exemplum.

In extrema lectuli mei parte] Medicorum morem expressit agrotò assidentium.

Carmen hoc dicitur *Alcmanium*, dactylicum, tetrametrum, hypercatalectum. Alcmanium, ab Alcmane inventore, Ἀλκμῆν poeta lyricus, Laconicus sive Messenius, inventor amatorii carminis, scripsit lingua Dorica. De hoc Papinius in Silvis :

Obsitus, et tetricis Ataman cautatus Amyelis.

Ridiculus igitur est eorum error a quibus Alcman tribus syllabis profertur. Dactylicum, a pede principali : tetrametrum, a numero pedum : hypercatalectum dicitur, quod syllaba post duos priores pedes in medio superest. Constat cæsura semiquinaria heroica, et dactylo ac spondeo. Simile est illi quod Terentianus affert ex versa Virgilii conciso :

At regina gravi sæucia cura. Ejusmodi est et apud hymnographum :

O quam glorifica luce coruscas.

Indigne fert Philosophia mortalium animis tantam ex perturbatione, veri ignorationem accidere, ut contemplationis rerum cœlestium luce relicta, et honestissimarum artium meditatione posthabita, toto in res terrenas ferantur appetitu.

Heu quam præcipiti mersa profundo] Ordina hunc in modum : *Heu quam*, id est quantum ; *mersa* hoc est obruta, præcipiti ; *profundo*, profunditate perturbationum, unde non sit facile emergere. Aut sic,

Mersa, immersa; *præcipiti profundo*, id est præceps A profundum.

Quam, inquam hebet] Obtusa est, et veræ sapientiæ obliata.

Et propria luce] Id est rationis usu, et gemina sibi veritatis speculatione relicta.

Reddit] Id est contendit et nititur.

Ire] Ferri.

In externas tenebras] In res terrenas ac corporeas illecebras spiritum sua contagione obtenebrantes.

Quoties] Quotiescunque.

Cura] Cupiditas rerum externarum.

Noxia] Intelligentiæ nocens, eamque retardans.

Acta] Excitata.

Flatibus terrenis] Fortuitis casibus, et divitiarum illecebris. B

Crescit] Augetur.

In immensum] Ultra modum. Sciendum est hominem interiore, hoc est, spiritum suapte natura per Dei gratiam ferri in rerum cœlestium contemplationem: verum ex terreni corporis contagione, et temporalium rerum appetitu, variis perturbationibus affici, et ab officio suo retardari. Spiritus quidem promptus, est, caro autem infirma (*Matth.* xvi). Danda igitur imprimis homini est opera, ut depulsis pravaram affectionum nubibus, spirituale lumen effulgeat, et appetitus jugiter, recte rationi subjugetur. Hoc autem est quod nunc philosophia ie Boetii consolationem insituit. Præceps compositum est, ex præ et caput. Proprie enim præceps dicitur, qui ita cadit, aut deorum mittitur, ut caput præcedat. Hinc et locus altius dicitur præceps, quod inde quis facile præcipitari potest: et rursus id quod profundum est, præceps dicitur, quod in id potest quid præcipitari. Virgilius in undecimo:

Pars in præcipes fossas urgente ruina,
Volvitur.

Et sic dictum accipe, præcipiti profundo. Item præceps, festinus, inconsultus, temerarius. Sed de hoc nunc satis.

Cura terrenis flatibus acta] Sane quam eleganti metaphora dictum hoc est. Cum enim cura quasi ignis sit, cor urens, recte terrenis flatibus agi incitarique dicitur. Nam ut ille dicit,

Nutritur vento, sed aqua restinguitur ignis;
Lenis alii flammæ, grandior aura negat.

Hic quondam cœlo liber aperto] Peculiariter super immutata Boetii mente graviter indigaatur, et e cuiusmodi status excellentia dejectus sit, docet.

Hic] Boetius.

Liber quondam] Cum nondum passionibus animi serviret.

Suetus] Solitus.

Ire] Ferri contemplatione in æthereos meatus, hoc est, in motus corporum cœlestium, idque cœlo aperto et intellectui patefacto, cernebat lumina rosei, id est rubicundi aut pulchri et lucidi solis. Maro in xi:

Ni roseus fessos jam gurgite Phœbus thro
Tingat equos, noctemque die labente reducat.

Visebat] Intuebatur.

Sidera] Lumina.

Gelidæ lunæ] Quæ frigidis humidisque noctibus præest. Sol dictus est, vel quia solus ex omnibus sideribus est tinctus. vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus, solus apparet. Luna a lucendo nominata est. Eadem est enim Lucina. Cicero auctor in secundo de Natura deorum.

Et victor] Id est voti compos, habebat omnem eam stellam numeris comprehensam, quæcunque, hoc est quæ flexa, mota per varios orbis, quos astrologi ponunt, exercent vagos recursum, id est erraticos motus. Præter eas stellas quæ octavo cœlo infixæ dicuntur, quarum numerus incognitus est astronomis, septem aliæ sunt non in octavo cœlo, ut illæ, sed singulæ in singulis septem cœlis inferioribus, ut in septimo sit Saturnus, in sexto Jupiter, in quinto Mars, in quarto Sol, in tertio Venus, in secundo Mercurius, in primo Luna. Et hæ stellæ planetæ dicuntur, id est, erratiles (nam *πλανήτοιμα* Græce erro significat: unde *πλάνη* error et *πλάνης πλάνητος*, planes, planeta, et *πλανήτης*, vagus, erro), quia et cursu suo feruntur et contra cœli impetum contrario motu ad orientem ab occidente volvuntur. Elinius, Historia mundi lib. secundo, cap. sexto, septem ea sidera tradit ab incensu vocari errantia, cum errent nulla minus illis. Unde et Ciceronis existant versus:

Quæ verbo et falsis Græjorum vocibus errant,
Revera certo lapsu spatioso feruntur.

Idem in secundo de Natura deorum: Maxime vero admirabiles sunt motus earum quinque stellarum, quæ falso vocentur errantes. Nihil enim errat, quod in omni æternitate conservat progressus et regressus, reliquosque motus constantes et raros. Porro planetarum medius sol fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque, sed siderum etiam ipsorum cœlique rector: hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras, hic reliqua sidera occultat, hic vices temporum annumque semper renascentem ex usu naturæ temperat, hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat: hic suum lumen cæteris quoque sideribus generatur. Hujus annuus cursus spatiis menstribus luna consequitur, ejus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quique plenissimum. Neque solum ejus species ac forma mutatur, tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonaris, tum australis. Saturni stella, quæ *Φαίνων* a Græcis nominatur, a terra abest plurimum, et triginta fere annis cursum suum conficit. Infra autem hanc propius a terra Jovis stella fertur, quæ *Φαέθων* dicitur, eaque eundem duodecim signorum orbem annis 12 conficit. Hinc autem Martis inferiorem orbem tenet *Πυρόεις*, quæ stella Martis appellatur, eaque quatuor et viginti mensibus, sex (ut opinatur Cicero) diebus minus eundem lustrat orbem quam quæ superiores. Infra hanc autem sole interposito stella Veneris est, quæ *Φωσφόρος*. Græce, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur solem: cum subsequitur autem *Έσπερος*,

Latine vesper. Ea anno cursum conficit, et latitudinem lustrans signiferi orbis et longitudinem: neque unquam a sole duorum signorum intervallo longius discedit, tum antecedens, tum subsequens. Hinc Mercurii stella lunæ proxima. Ma *Ετιλλων* appellatur a Græcis, quæ anno fere vertente signiferum lustrat orbem, neque a sole longius unquam unius signi intervallo discedit, tum antevergens, tum insequens. De his septem planetis eleganter Lucanus in ix Pharsaliæ:

Sideribus, quæ suta fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est, soli tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn terrena miscet.
Frigida Saturno glacies, et zona nivalis
Cessit habet ventos incertaque fulmina Mavors:
Sub Jove temperies et nunquam turbidus aer.
Ad fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet, immensæ Cyllenius arhiter undæ est.

Per varios orbis] Varios circos accipe. Saturnus enim, Jupiter, Mars et Venus ternos orbis habent cum epicyclo, per quos ex astronomorum doctrina varie moventur; Mercurius autem orbis quinque et epicyclum. Est autem epicyclus circulus parvus per cuius circumferentiam defertur corpus planetæ. Orbis vero nomen est ambiguum, teste Macrobio. Modo enim circulum significat. Cicero: Erat autem his splendidissimo candore inter flammam elucens circulus, quem vos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Modo sphaeram. Idem: Novem tibi orbibus, vel potius globis connexa sunt omnia. Accipitur et nonnunquam orbis pro regressu et conversione ab eodem loco, in eundem postemansam ambitum. Idem: Quæ rotundæ et globosæ divinis animatæ mentibus, circulos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Virgilius:

Redit agricolis labor actus in orbem.

Nonnunquam pro mensa figuræ orbicularis. Juvenalis:

Grande eburn. Latos nisi sustinet orbis,

Quin etiam causas] Ordo est: Quin etiam solitus rimari causas, atque reddere varias causas naturæ latentis.

Unde] Hoc est, quibus de causis.

Sonora flumina] Id est, sonori ventorum flatus.

Sollicitent] Inquietent, exagitent, commoveant.

Æquora] Æquales et planas ante ventorum flatus superficies.

Ponti] Maris. Ventus, aer est commotus et agitated, sicut flabello brevi potest approbari. Nec aliud ventus intelligitur quam fluctus aeris, qui (ut Clemens ait) ex quibusdam montibus excelsis velut compressus et coangustatus ordinatione Dei cogitur, et exprimitur in ventos ad exercitandos fluctus, æstusque temperandos. Pro diversis autem partibus cæli, nomina diversa sortitur.

Quis spiritus volvat] Id est circummagat.

Orbem] Mundum, id est cælum.

Stabilem] Perpetuo tenore, et certissima optimi ordinis observatione constantem. Orbis cœlestes (ut

A opinantur nonnulli) a suis formis substantialibus moventur. Verum, ut alii rectius sentire videntur, intelligentiæ, qui et spiritus dicuntur, cœlis divinitus assistentes, eos circummagunt. Platonici Deum opinati sunt toti mundo permistum, omnibusque ejus partibus insitum, tantam molem circummagere, quorum opinionem secutus poeta, cecinit:

Principio cælum, ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titanique astra
Spiritus intus alit, lotosque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Et Manlius in primo Astronomico:

Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversa condita forma
Aeris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis;
Vis animæ divina regit, sacroque meatu
Conspirat Deus, tacita ratione gubernat,
Et multa in cunctas dispensat fœdera partes,
Altera, ut alterius vires, faciatque feratque,
Summaque per varias maneat cognata figuras.

Vel cur sidus surgat ab ortu rutilo, casurum in undas

Hesperias] Sensus: Boetius, solitus scrutari et reddere causas naturales, quare stellæ orientantur in oriente, et in occidente occidunt, juxtaque vulgi opinionem occiduo immergantur Oceano. Hujus autem reicausa est motus circularis primi cœli mobilis, omnes stellas tam erraticas quam fixas secum corripens ab ortu in occasum, et rursus ab occasu in ortum.

In undas Hesperias] In Oceanum occidentalem. Ab Hespero enim hesperius occidentalis dicitur, et Hesperia ultima Hispania in fine occidentis, cum Hesperia simpliciter accipitur pro Italia.

C *Quis temperet placidas horas veris*] Id est verni temporis.

Ut] Subintellige id.

Ornet roseis] Purpureis floribus terram.

Deus] Profecto id efficit solis ministerio, qui dum ad superiora conscenderit, ver temperat: Ubi autem ad summum cœli venerit, æstivos accendit calores: descendens rursus autumnu, temperiem reddit. Ubi vero ad inferiorem redit circulum, ex glaciali compage cœli rigorem nobis hiberni frigris derelinquit.

Pleno] Variis frugibus abundantanti.

Gravidis] Vineo liquore distentis.

Rimari] Inquirere, scrutari.

Effeto] Debilitato, viribus destituto.

Lumine] Intellectu.

D *Pressus colla*] Habens collum depressum.

Gravidus catenis] Rerum terrenarum cupiditatibus.

Declivem] Pronum, humi inclinatum.

Pondere] Terrestri sollicitudine.

Stolidam] Stolidos facientem. Sic et satyroglyphus exclamavit:

O curvæ in terras animæ, et cœlestium inanes.

IN PROSAM II.

Hac prosa Boetius refert quidam Philosophia, lamentabili carmine finito, circa eum tentaverit, utque primum molli sermone languentem fuerit allocuta: deinde contracta in rugam veste, oculos ejus lacrymis undantes desiccarit.

Luminibus] Oculis.

Atquæ] Sed, dictio est Boetio usitata.

Talia contuleramus arma] Valerius Maximus lib. III : A
Est et illa vehemens et constans animi militia, litteris pollens, venerabilium doctrinæ sacrarum antistes Philosophia, quæ ubi pectore recepta est hominum, inhonesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento confirmat, potentiusque metu ac dolore facit. Antisthenes Cynicus dixit virtutem arma esse quæ tolli non possint.

Nisi prior abjecisses] Virtus enim et philosophia hominem non deserit : nisi prior ipse eam voluntario peccato abiciat.

Pudore] Pudor est timor justæ reprehensionis. Stupor vero est quædam sensuum alienatio.

Lethargum] Lethargus, Græcè *λήθαργος*, est marcor et inexplugnabilis penesomni necessitas, cum alienatione mentis, in quo a phrenitide, non loco, sed materia distat. Phrenitim sanguis, aut bilis flava conciliat, lethargum pituita humidior, et frigidior, qua cerebrum diluitur. Accidit in eo morbo rerum omnium oblitio.

IN METRUM III.

Carmen est *dicolon distrophon*, constans altero versu heroico, altero Alemano, dactylico, tetrametro. acataleto : qui componitur quatuor dactylis, interdum tamen præterquam in quarta regione, spondæum admittit. Hoc autem Boetius ostendit se mox detersis ab ea suis oculis, philosophiam nutricem suam libenter agnovisse. Quod quidem rectissime dictum est. Nemo enim philosophiam ipsam id est sapientiam, qua intellectus veritatem contempletur, distulsa prius perturbationum caligine et purgatis animi oculis potest intueri.

Tunc] Ubi Philosophia veste sua oculos meos detersit.

Discussa] Disjecta, dissipata.

Nocte] Veri ignoratione, et pravaram affectionum caligine.

Tenebræ] Animi cæcitas et mentis obtenebratio.

Luminibus] Oculis animi.

Rediit] Redditus est, ac restitutus.

Vigor] Vis et facultas veri cognoscendi.

Ut cum præcipiti] Sane quam eleganti congruaque comparatione ostendit pristinam sibi intelligendi vim restitutum esse, quemadmodum obscureto nubibus aere, si flet aquilo, et propellantur, nubes aeris serenitas, solisque lumen continuo reductur.

U] Velut.

Cum] Quando.

Præcipiti] Rapido.

Glomerantur] Involvuntur, obducuntur, et quasi conglobantur.

Coro] Vento occiduo adversus aquilonem flanti.

Folus] Cælum.

Stetit] Stare videtur præteritum tempus pro præsentis positum.

Sol latet] Non apparet.

Non dum cælo venientibus astris] Id est, ante legitimum noctis tempus.

Desuper] Superne.

Nox] Noctis obscuritas.

Hanc] Noctem.

Thraciæ ex antrō] Quia boreas Italis ex antris Thraciæ videtur emitti. Thracius autem, Thracius, et Threicius in eodem significato dicuntur. Laccanus :

Quantus piniferæ boreas cum Thracius Ossæ.

Boetius in hujus operis tertio :

Vates Thracius gemens.

Horatius in primo carminum :

Quod si Threicio blaudius Orpheo.

Reseret] Aperiat, patefaciat.

Diem] Lucem.

Emicat] Apparet.

Subito] Repentino.

Vibratus] Motus, agitatus.

Perit] Percutit.

Mirantes oculos] Id est, hominum mirantium repentinam serenitatem. Brevior sum circa hoc carmen enarrandum, quod visum sit non ab re fore, si Augustini Dathi epistola quædam (qua idem non minus erudite cum eleganter exponitur) hoc loco fuerit apposta, idque illius titulo, com (qua sum ingenuitate) aliena mihi nolim arrogare :

Est igitur illius hæc epistola.

Ne si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus.

Augustinus Dathus Bernardino salutem.

Cupis, Bernardine (ut ipse ais), eorum expositionem versum, quos Severinus Boetius libro de Philosophiæ Consolatione modulatus est, non multo post operis initium, cum ait : Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ. Et reliquam deinceps poema : Laudo te atque ingenium tuum, et quod Severini legendis gaudeas, te, Bernardine, vehementer probo. Fuit enim e nostris, singulari vir doctrina, ac nullius disciplinæ rudis, Lutinum eloquium non solum percussit, sed etiam plurimum illustravit. Quod indicant cum alii libri ejus complures, tum vel is maxime, qui de Philosophiæ Consolatione inscribitur. Quo certe in loco summam ipsius philosophiæ vim et laudem patefacit, quando illa oculo, ignorantia tenebræ propelluntur, et veritatis splendor et claritas eluocescit. Nam cum homo perturbationum cæcatus caligine magnis implicetur erroribus, philosophia ipsa accedente, quodammodo resipiscit, et ad humanæ naturæ revertitur dignitatem. Duplex namque est veræ sapientiæ gradus, ac primus quidem impedimenta tollit : secundus veritatis cognitionem inducit, qua nulla est homini suavior alimonia. Bene igitur qui antea in maximis ignorationis tenebris versaretur, philosophiæ (quæ sapientiæ studium profertur) clarescente luce, illa dicit, quæ in proposito poemate continentur :

*Tunc me discussa liquerunt nocte tenebræ,
Luminibusque prior rediit vigor.*

Primus sapientiæ gradus est, impedimenti remotio : hæc dicitur. Tunc discussa nocte, id est obscuritate sublata, liquerunt me tenebræ, quod est, ignorantia

cæritas, ac mentis caligo. Secundus gradus infertur sapientia, cum additur :

*Lionibusque prior rediit vigor,
Lumina sunt hoc loco, animi ac mentis acies. Vigor est veritatis cognitio, per quam viget animus, nec viget solum, sed etiam altius, crescit, ac vehementissime roboratur. Si quidem nullus animo suavior eibus est, quam veritatis cognitio. Quod autem animi est, et id luteus atque invisibile, visibili et pulcherrima similitudine declaratur :*

*Ut cum præcipiti glomerantur sidera coro.
Nam glomerantur astra per nubium coactionem, præcipue coro occiduo spirante, vento quem caurum appellat Gellius, solentque argestem nominare Græci, qui adversus aquilonem perflat, atque idem (ut nonnulli tradunt) iapix dicitur. Nam venti alii agunt, alii propeflunt nubes :*

*Nimbosique polus stetit imbribus,
Sol latet.*

Polus pars cæli est, et pro cælo usurpari solet, præsertim pro ea parte, quæ iuxta arcticum vel antarcticum polum vertitur. Cælum autem stare non dicitur, quod rapidissimo semper cietur motu : sed illum nequaquam sentiunt, nec percipiunt homines, nisi per astrorum cursum, quorum motus facile cernitur. Itaque latentibus sideribus, et interpositis nubibus, ac defluentibus in terram imbribus, cælum stare videtur, sol latere, et ante etiam quam cælo astra veniant, eripi dies, quem efficit solis præsentia, et nos desuper in terram fundi. Quale et illud apud Maronem est :

Eripiunt subito nubes cælumque diemque.

Sol significat rationis lucem, atque intelligentiæ claritatem. Corus nimbus ventus, adversantis fortunæ impetum ac sævissima tela. Nubes atram noctem obducens, graviorem animi perturbationem, atque ægritudinem, quæ obductis tenebris quibusdam, mentis ipsius lumen ac rationem obscurat.

*Hanc si Thracia boreas emissus ab arcto
Verberet.*

Nam boreas (ita Græci appellant, quem Latini aquilonem dicunt) flans nubes solvit, et eandem verberando dispellit, atque ita clausum reserat diem. Alii legunt antro Thracia, quod in antris et cavis ejus regionis speluncis venti creati, spirant exinde vehementiores, ac nubes pellunt. Alii ab arcto legunt potius. Arctus autem septentrionalis plaga est, ut illud in sexto Æneidos :

Gelidus enavit ad arctos.

Græci enim βορρῆν orientem, δύσην occidentem, μερῖδην μεσημβριαν, septentrionem ἀρκτον vocant. Igitur rejectis ac depulsis ab aquilone nubibus,

*Emicat, et subito vibratus lumine Phæbus,
Mirantes oculos radiis ferit.*

Phæbus, idem qui et Sol, quemadmodum Luna Phæbe. Sol autem fons luminis est, ut Cicero inquit, ac subito emicat, non solum cum aurora præcunte cunctas complevit lumine terras, sed et cum abscisso nubium repente diffunditur, et orbem universum sua luce complet. Vibratus, crispatus dicitur, et tam vibratus quam feriens oculos dicitur, a telo translatione sumpta; et fulgenti gladio cuius utrumque proprium est, tum vi-

brari, tum etiam ferire. Itaque non gladii solum, sed etiam oculorum acies dicta est. Nostra vero acies ab objecti solis luce circumfunditur, ut solem intuentes diutius, hanc oculorum amittant, et ab excellentiore luce penitus obruantur. Sed (ut redeat ad rem propositam sermo) tota auctoris in poemate circa duplicem sapientiæ gradum versatur intentio, ut primum impedienda faecessant, quæ sunt animi perturbationes, et fortunæ ferientis jacula: deinde perspicua succedat veritatis cognitio, quam philosophia et sapientiæ studium invehit: cum sit illa quidem rerum omnium et divinarum et humanarum cognitio, lux veritatis, atque idcirco lux vitæ, virtutum venatrix, vitiorum expultrix. Animus noster cælo comparatur, quod nunc nubibus tenebrescit, nunc serena tempestate nitet. Et animus noster nunc perturbationibus confunditur, et magnis implicatur erroribus, nunc sincera et perspicua veri cognitione claret. Quibus contrariis ex rebus contraria quoque miseria et felicitatis oritur ratio. Quod si queris quid sit luminibus priorem redire vigorem, id non absurdum sit interpretari secundum Platonis sententiam, qui animum divinum et æternum asserit, et rerum omnium cognitione perfectum, carcere vero corporis et carnis ergastulo confundi, atque immemorem fieri, sed studio et exercitatione pristinam recuperare notitiam.

Aut (si id non probatur) hominem intelligit Severus antea in philosophiæ versatum studiis, et idcirco lux veritatis illustratum, sed per animi perturbationem atque mærorem oblitum prioris claritatis, rursus philosophiæ studia repetentem, pristinam quoque veri cognitionem recipere. Utrum sit probabilis, tuo relinquo iudicio. At mea sententia utrumque non injuria probari possit, et præcipuum philosophantis utilitatem ostendit.

Nos divinum fatemur animum, et id nobis cum Plutone convenit. Sed divinum, hoc est a Deo creatum intelligimus atque infusum corpori, semper vero fuisse negamus, futurum semper non inficiamur. Postremo, ut brevius quæ dicta sunt omnia præstringamus, scito ergo quod dividitur hoc poema in duas partes. In prima declarat Boetius philosophiæ accedentis effectum, in secunda eundem per similitudinem patefacit. Effectus advenientis philosophiæ duplex est, ignorantia tenebras depellere, et lucem inducere veritatis. De primo dicitur: Tunc philosophia interveniente, tenebræ scilicet ignorantia liquerunt me, discussa nocte, obscuritate sublata.

De secundo dicitur: Et prior vigor, id est certus et veri notitia, rediit, recuperatus est luminibus, quod est mentis oculis. Deinde additur similitudo. Animus noster cælo comparatur. Cælum nunc tenebrescit nubilo, nunc sereno nitet. Et animus noster nunc perturbationibus et erroribus implicatur atque confunditur, nunc veri cognitione nitescit. Ut, id est velut cum sidera conglobantur, præcipiti, rapido. Coro, vento ab occidente flante: et POLUS, id est cælum hac in parte stetit, stare visus est: cum astrorum cursus maxime ostendat cæli motum, ut latentibus astris stare cælum videatur. NIMBOSIS IMBRIBUS, id est, impetuosioribus pluvius. SOL LATET, absconditur, nondum cælo venientibus astris, quod fieri solet post solis occasum. Nox, id est nocti,

obscuritas desuper in terram funditur, emittitur, ante tempus nox terris incubat. AT, sed *ve* contrario, si boreas emissus ab arcto, *æa* septentrionali plaga, vel Thracio antro, quod ex cavis antris venti proficeantur. VERBERET, scilicet cælum et nubes : et RESERET, aperiat, clausum, scilicet per nubium obscuritatem diem, diei claritatem, PHOEBUS, sol. EMICAT splendescit : et VIBRATUS crispatus ; SUBITO, repentino lumine, fulgore ; FERIT, verberat ; MIRANTES, aspectantes oculos ; RADII, suæ luce claritatis. Sed hæc delibavisse satis sit hactenus. Tu vale, et studiis incumbere, et te hujusmodi exercitationibus vehementer oblecta.

IN PROSAM III.

Narrat nunc Boetium quemadmodum pristino sibi vigore restituto, agnitam Philosophiam sit allocutus, eaque benevolentissime responderit, docueritque olim ita comparatum esse, ut improbis odio sint virtutum ac sapientiæ studiosi ; proinde magis gaudendum illi quam dolendum esse, si ob morum dissimilitudinem pessimo cuique displiceat, et sapientiæ vallo munitus incassum profanæ multitudinis armis impetantur.

Haud aliter] Non alio modo, quam serenitate reducta solis aspectus redditur.

Hausi] Inspexi.

Medicantis] Oculorum caligini remedium afferentis.

Diduci] Aperui. Diducere enim dividere est, aut aperire. Deducere vero, deorsum ducere. Cave ne hic deduci legas, nisi intelligas Boetium in editiore lectuli parte cubantem deduxisse (hoc est deorsum duxisse) oculos in Philosophiam ejusdem lectuli extrema in parte consistentem.

Ab adolescentia] Ea namque ætas inchoandis philosophiæ studiis est idonea.

O omnium magistra virtutum] Cicero in quinto libro Tusculanarum Questionum : O vitæ philosophia dux, o virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum. quid non modo nos, sed omnino vitæ hominum sine te esse potuisset ? Tu urbes peperisti, [tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti, tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugis, tum litterarum et vocum communione junxisti ; tu inventrix legum, tu magistra morum et disciplina fuisti. Ad te confugimus, a te opem petimus. Tibi nos ut antea magna ex parte, sic nunc penitus totosque tradimus. Hactenus Cicero.

Super cardine] De cælo.

An] Subaudi ideo in has exsilii nostri solitudines venisti.

Quoquo] Etiam.

Rea agiteris] Accuseris. Reum agere, est accusare. Peragere vero reum, condemnare.

Illam] Philosophiam.

Alumne] Boeti, quem alui.

Sarcinam] Onus.

Partitorem] Partitam susciperem, aut ultro potius ejus partem subirem.

Quam mei nominis invidia sustulisti] Eo enim im-

probi Boetium et exosi sunt et criminati, quod philosophus esset et justitiæ cultor.

Scilicet] Q. d. Minime.

Censes] Nunquid censes ? hæc enim per interrogationem sunt legenda.

Lacessitam] Provocatam, impetitam.

Nostri Platonis] Philosophorum principis, et quem tu quoque in isto opere potissimum imitaris. Plato Atheniensis philosophorum gentilium præstantissimus, Socratis discipulus, Aristotelis præceptor, cuius vitam memoriæ prodidit Diogenes Laertius, deinde Guarinus Vercenensis, et Marsilius Ficinus. Plato et ipse in maximis periculis, eo quod philosophus esset, versatus est, super quo M. Tullius in oratione pro C. Rabirio. Virum, inquit, unum totius Græciæ facile doctissimum Platonem, iniquitate Dionysii Sicilia tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis insidiisque esse versatum accepimus. Calisthenem doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum. Demetrium et ex republica Athenis, quam optime digesserat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem loco, Ægyptio regno, aspide ad corpus admota, vita esse privatam. Hactenus Cicero.

Certamen certavimus] Elegans locutio, qualis illa Lucilii :

Pugnâ pugnâvimus magnam.

Eodem] Platone.

Superstite] Adhuc vivente.

Socrates] Hic Atheniensis philosophus clarissimus, filius Sophronisci marmorarii et Phanaretæ obstetricis, moralem philosophiam abunde tractavit. Hic cum aliquando Anytum Atheniensem virum locupletem et factiosum rideret ob ejus ineptias, Aristophanes comicus doctus quidem, sed homo parum probatus, accepta grandi pecunia ab Anyto, contra Socratem comœdiam scripsit, cujus inscriptio est *Νεφέλαι*, id est nubes seu nebula : qua quidem inter ceteras criminationes illud confinxit, ab eo nebulas coli, et Atheniensium religiones obtrectari, et præter hoc juvenum mentes sic imbui, ut parentibus manus inferre pie et officiose possent. Quæ res accusantibus Anyto, Lycone, et Melito (ut Plato in Apologia pro Socrate scribit) cum universum populum in Socratem concitasset, furore quodam et ira, morte damnatus est, qui pateram cicutæ publicitus datam intrepide hausit, tantumque abfuit, ut ultionem quæreret, ut contenderit semper illum miseriorem esse qui faciat quam qui afficitur injuria. Populus autem Atheniensis mortem ejus mox ita doluit, ut accusatores illius vel morte vel exilio plecteret, et ipsi Socrati statuum æream dedicaret. Græce scribitur *Σωκράτης* : hinc prima semper est producenda. Quare obiter studiosum lectorem admonemus, ut emendet vesiculam in libro nostro Epistolarum moralium, sic impressum epistola decima :

Mortuus est Socrates, mortuus estque Plato.

Sic enim legendum scripsimus :

Mortuus Isocrates mortuus estque Plato.

Imitati enim sumus Catonem Majorem Ciceronis, ubi et Isocratis et Platonis meminuit, quorum uterque longævus fuit. In eadem epistola perperam legitur :

Valida solvit in orbe manu,

pro sævit. Item in secunda epistola. Quamvis parum, pro quamque parum. Sed nunc non erat hic locus : quare hæc missa faciamus, ad institutum revertentes.

Promerit victoriam injustæ mortis me astante] Nam philosophicis disputationibus approbata animorum immortalitate, intrepide venenum bibit, mortemque injustam vicit, et innocentia sua iniquam sui condemnationem in accusatores retorsit juste condemnatos.

Cujus hæreditatem cum deinceps Epicureum vulgus ac Stoicum, cæterique] Magna laus Socratis, qui veram philosophiæ possessionem habuisse dicitur, unde plerique discipulorum ejus tantum sibi particulas diripuerunt. Socrates enim primus omnium philosophorum de vita et moribus disputavit, sed mira quadam ironia, et singulis de rebus ita vehementer in utramque partem, ut singuli pene ejus discipuli (ut sunt diversi humanorum ingeniorum captus), non quod ille sentiret, sed quod sibi maxime consentaneum videretur, ex hujusmodi disputationibus sibi arripere. Hinc exortæ sunt variæ diversæque philosophorum sectæ. Disputavit quandoque Socrates de corporis voluptate, sed in utramque partem disputavit. Hi igitur, quorum ingenium in eam fuit propensius, non quæ ille assereret, sed quæ sibi magis placerent, inde sumentes, suavem in sensibus motum, id est voluptatem, summum bonum esse dixerunt. Zeno autem Cittiæus, et qui ab eo sunt exorti Stoici, in sola virtute felicitatem posuerunt. Alii vero alia sensere, ut erudite Beroaldus explicat in eo quem de Felicitate conscripsit, libello

Epicureum vulgus] Epicurus Atheniensis philosophus, dialecticæ contemptor, corporis voluptatem dixit esse summum bonum. Hinc Epicurei ejus sectatores. Bene autem dixit Epicureum vulgus, quia plurimi sunt. Unde Lactantius in libro de falsa Sapientia, cap. 17 : Epicuri disciplina multo celebrior semper fuit quam cæterorum : non quia veri aliquid afferat, sed quia multos ad populare nomen voluptatis invitat. Nemo enim non in vitia pronus est.

Stoicum] Stoici nomen sortiti sunt a Porticu Atheniensi, in qua Zeno Cittiæus, ab oppido Cyprî Citti dictus, disputavit. *Στωά* enim Græcè, Latine dicitur porticus, fornix, testudo. Hinc *στωϊκός*, o parvo in magnum mutato, Stoicus.

Pro sua parte] Secundum vires suas.

Quisquis] Figurate subaudiendum moliretur.

Ruptum ire] Incipere rapere.

Molirentur] Tentarent, niterentur.

Reclamantem] Recusantem, refragantem contraque eos clamantem.

Vestem] Philosophi eam disputationem solida veritate coherentem, de qua supra in prima prosa.

Disciderunt] Hoc ideo quod in multas sectas phi-

losophia divisa est.

Panniculis] Fructulis, particulis.

Nostri habitus] Id est vestis nostræ.

Vestigia] Signa.

Imprudencia] Stultitia quæ philosophiæ semper adversatur.

Nonnullos eorum] Puta Cyrenaicos, Epicureos, et id genus aliquos.

Profanæ] Indoctæ et philosophiæ sacris non initiatæ.

Errore] Falsa opinione, quod voluptas sit summum bonum et quod divina providentia mundus non gubernetur.

Pervertit] Depravavit, et a veritate alienavit.

Quod si nec Anaxagoræ fugam] Exemplis convincit semper philosophos indoctæ multitudini fuisse invisos atque exosos.

Anaxagoræ] Illic Clazomenius genere, philosophus insignis fuit. Qui Athenis impietatis accusatus, quod solem candentem dixerit laminam, ac penitus ignitam, fuga judicio se subtraxit, ut quidam tradunt. Sunt tamen qui dicunt eum in judicium venisse, et misericordia judicis fuisse relaxatum. Lampsacum postea profectus, illic diem suum obiit, ubi rogantibus eum principibus civitatis nunquid fieri mandaret, jussisse ferunt, ut pueri quotannis quo mense defecisset ludere permitterentur, servarique hactenus eam consuetudinem. Auctor Laertius.

Zenonis] Zenones octo fuisse tradit Laertius : horum duo illustres philosophi, alter de quo dicimus Stoicæ disciplinæ auctor Zeno Cittiæus ; alter vero (de quo supra dicendum) Eleates dialectices inventor, ut et supra diximus. Is cum Nearchum tyrannum sive Diomedontem, vel (ut alii tradunt) Phalarim dejicere ac profligare voluisset, comprehensus est. Quo tempore cum de conscis inquireretur, omnes illius amicos conjurationis esse conscios dixit. Deinde cum quidpiam se in aurem tyranni clam loqui velle significasset, eam mordicus correptam non ante dimisit, quam rapta eam populatam caput reliquisset. Valerius Maximus : patientiæ exempla duobus Zenonibus assignat. Laertius et alii, uni Zenoni Eleatæ. Cicero in secundo Tusculanarum Quæstionum : Zeno proponatur Eleates, qui perpassus est omnia potius quam conscios defendendæ tyrannidis indicaret. Idem in tertio de Natura deorum : Anarchum Democriteum a Cyprî tyranno excaruificatum accepimus, Zenonem Eleæ in tormentis necatum. Tertullianus in Apologetico : Zeno Eleates consultus a Dionysio, quidnam philosophia præstaret, cum respondisset : contemptum mortis, impassibilibus flagellis tyranni objectus, sententiam suam ad mortem usque servavit. Apud Suidam sic est : Zeno Teleutagoræ filius, Eleates, assessor et æqualis Pythagoræ Democritique (nam floruit olympiade 78) Zenonæus auditor fuit. Is cum tentasset a tyrannide Nearchi, vel (ut alii) Diomedontis Eleam patriam liberare, comprehensus, et indicare conscios jussus, linguam suam mordicus amputavit atque in tyranni

faciem exspuit. Demum coniectus in mortarium, crebris ictibus contusus, expiravit.

Peregrina] Externa.

At] Sed, vel saltem. Est autem hæc particula hoc loco ter legenda, pro qua inducti legunt *aut*. Sic enim repetita, plus ponderis adjicit orationi.

Cantios] Plurali numero propria nomina expressa, majorem in oratione vim habent. Quippe non ii tantum significantur quorum illa nomina sunt, sed etiam alii qui similes illorum fuere. Canius Gaditanus poeta fuit, facundiæ lenis et jucundæ, de quo Martialis libro primo Epigrammatum :

Gaudent jocose Canio suo Gades.

Hunc tradunt quidam reprehensum a Livio Patavino, gravi et nobili historiographo, quod multarum ganderet amoribus, his verbis : Nostram philosophiam participare non poteris, dum a tot participaris. Non enim eo jecore Latonam amat Tityus, quod multi vultures multum divellunt. Cui Canius : Si quando labor, resurgo cantius ; si paululum opprimor, alacrius resumo aerem. Vices noctium dies reddunt leniores. Sed tenebrarum perpetuitas, instar inferni est. Sic lilia primæva, verni solis delicata temporibus, varietate tum euri, tum noti, tum zephyri lætitiâ effusiore lasciniunt, quibus uno spiritu fulminans Lybs incumbens, occasum facit. Sic Mars ruptis tendiculis in mensa celesti recumbit conviva superum, a qua uxorius Mulciber suo fure longe religatur. Sic levius ligant multa fila, quam sola catena. Sic mihi sit, a philosophia tibi solatiû. Hunc igitur in modum jocose ferunt Canium Livio respondisse. Verum nunc quod ad rem institutam pertinet, referamus. Canium eo quod ab improborum moribus dissentiret, a Caio Cæsare Germanici filio, conscius contra se factæ conjurationis dictus est. Cui sic respondit : Si ego scissem, tu nescisses. Nichilo tamen scius ab illo crudeliter est necatus. De hoc eodem in proxima prosa.

At Senecas] M. Anneus Seneca Cordubensis, Romanam venit declamator egregius, quamvis opera ejus ad posterum non pervenerint. Hic statim eques factus, honores meruit, habuitque liberos, quos in Hispania susceperat ex Elbia uxore, L. Annetum Senecam, Junium Annetum Gallionem, et Anneum Noleam : Seneca philosophus simul et declamator, et poeta insignis evasit. Sub Nerone mortuus est. solutus venis. De hoc plura dicentur infra. An autem hic idem fuerit qui tragœdias quæ exstant, scripsit, necne, inter doctissimos nondum convenit : tametsi quid super hoc Sidonius Apollinaris scriptum reliquerit, non ignorem.

At Soranos] Valerius Soranus poeta summopere fanrigeratus fuit. Qui primus de Deo maximo vera commentatus est, atque ob id creditur ab impiorum manibus in crucem sublatus.

Pervetusta] Nimis antiqua.

Incelebris] Infrequens, non celebris.

In cladem] In perniciem.

In hoc vitæ salo] Id est mari. Sane quam elegans

A metaphora. Quid enim aliud hoc sæculum quam mare procellosum? Divus Ambrosius in epistola ad Constantium : Suscepisti munus sacerdotii, et in puppe Ecclesiæ sedens, navim adversus fluctus gubernas. Tene clavum fidei, ut te graves hujus sæculi turbare non possint procellæ. Mare quidem magnum et spatiosum, sed noli vereri : quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina præparavit eam. Itaque non immerito inter tot mundi freta Ecclesia Domini tanquam supra apostolicam ædificatam petram immobilis [manet, et inconcusso adversum impetus sævientis sali perseverat fundamine. Alluitur undis, non quatitur. Salum dicitur mare a sapore salis. Virgil. :

Perque undas superante salo.

Quorum] Pessimorum.

Numerosus] Frequens.

Temere] Inconsulte, sine consilio, absque prudentia.

Passim] Modo huc, modo illuc, nullo certe fine proposito.

Lymphante] Furore vexante.

Lympho] Furore vexo, Vale. Sta. Flaccus :

Lymphaverat urbem.

It lymphante Deo.

Unde lymphati sive lymphatici dicuntur furiosi, vesani, bacchabundi, qui vitium ex aqua contraxerunt, quod est huc atque illuc discurrere.

Qui] Exercitus pessimorum.

Actiæm] Ordinem et instructionem militarem ad jam dicendum.

Struens] Instruens.

Nostra dux] Recta ratio : ea enim dux est philosophorum.

Copias suas] Exercitum suum ex virtutibus scientiisque compositum.

In arcem] In animi intellectum, quem Platonicus in cerebro tanquam in arce constituunt. Pulchre autem perstat in metaphora.

Contrahit] Colligit, congregat.

Illi] Pessimi philosophorum hostes.

Inutiles sarcinulas] Bona externa et corporis.

At] Sed.

Desuper] Ex arce contemplationis.

Vilissima quæque rerum] Corporis et fortunæ bona, quæ præ bonis animi sordidissima sunt.

Securi] Nullam curam habentes, contemptores. Scurus, tranquillus, qui sine cura est, quasi securus a cura. Interdum contemptor. Maro :

[Scurus amorum

Germanæ.

Vallo] Monumento virtutum.

Quo] Ad quod vallum.

Grassanti] Gradiendo sævienti.

Aspirare] Juxta accedere, adire.

Fas non sit] Id est non liceat. Valerius Maximus. Bonæ mentis usurpatio, nullum tristioris fortunæ recipit incursum.

IN METRUM IV.

Cum vigesimum ætatis annum agens, in frequenti eademque ornatissima Saxonum urbe (cui Monaste-

rio nomen est,) bonas artes audaci (ut inquit Horatius, paupertate impulsus, non infeliciter profiteri cepissem beneficio Joannis Grovii, Monasteriensis, viri sane quam litterati, et omnibus liberalibus apprime disciplinis eruditi, plurimorumque doctoris laudatissimi, ac vel longiore vita, vel minus miserabili mortis genere digni, pervenerunt in manus meas aliquot paginæ Rodophi Agricolæ Frisii, viri tum doctissimi, tum eloquentissimi, in subsequentem primi hujus libri partem (ultimo carmine excepto) enarrationes autographas continentes, quas ille quodam Groningæ scripserat rogatu Lambertus Groningensis, medicinæ doctoris, singulari et doctrina præditi et experientia, cum (ut ex eo fando familiariter accepi) in patria sua librorum de Philosophiæ Consolatione explanationem auspicatus, ad hoc carmen pervenisset. Quisquis composito serenus ævo. Quo factum est, ut hinc eruditissimus Agricola sumpserit initium, reliqua tractaturus opportuniori tempore si per alias occupationes, et immaturam mortem licuisset. Scripsit aliquanto plura in Boetium, quam ad me pervenerunt, quæ receperat mihi Lambertus idem, cujus modo memini, se commodaturum, ut ea quoque mihi studiosisque exseriberem : commodassetque sane quam libens, nisi repentina ejus transmigratio quominus id fieret, obstitisset. Cum autem hæc quæ transcripta sunt, talia mihi videantur, ut studiosorum Boetii lectione sint dignissima, non possum ea non hoc loco subicere, ne quid gloriæ mihi credulus lector ex alieno tribuat labore, neve candidissimæ margaritæ diutius in mea dactylotheca sine honore dilitescant. Adnam autem quibusdam locis mea /qualiacunq; eaque paucis perstricta, ne forlasse prolixitas tedium pariat, nauseamque lectori delictato.

Quisquis composito] Metrum est hendecasyllabum, id est undecim syllabarum. Phaleucium, dictum a Phaleuco auctore ejus, pentametrum, constans spondeo, dactylo, tribus trochæis. Sententia ejus dependet ex eo quod prædixit sub persona Philosophiæ sapientem eo virtutum munimento tutum et defensum esse, quod nulla stultorum aut improborum hominum vis et injuria possit perumpere. Subdit ergo : Quisquis animum suum recte composuit, et casus rerum humanarum contempsit, illum nihil potest deinde perturbare animo, aut mentem ejus commovere : non pericula maris, non terrarum motus aut incendia, non aeris turbines aut perturbaciones, nec etiam sævitia aut violentia humana, sed omnia negligit, et pro nihilo ducit. Contra vero, qui non est composito et firmo animo, sed timet aliquid vel optat, ille, quia non est sui juris, sed ex metu alieni mali, vel spe alieni boni pendet, abjecit clypeum, id est munimentum virtutis suæ, et depulsus a loco suo in quo stabat, et quem defendere debebat, necit catenam, qua valeat trahi, id est, via præbet qua possit sibi noceri : secundum sententiam enim Stoicorum, nemo læditur nisi a seipso. Alii enim res nostras, hoc est divitias vel honores, vel famam, vel reliqua

A hujus generis, lædere possunt; nos vero, hoc est mentem nostram, quem est præstantissima pars nostri, lædere non possunt. AGRICOLA.

Quisquis] Id est quicumque; hujusmodi enim dictiones geminatæ hoc ipsum significant. quod cum hac particula cunq; conjunctæ. Ut Terentius in Eunucho. Tu quantus quantus es, id est quantuscunq; es : et in eadem comœdia. Ubi ubi est, id est ubicunq; est. AGRICOLA.

Composito] Componere aliquando ordinare, vel recte instituire significat, ut hoc loco : et Virgilius in primo Æneidos :

Et tandem placida compositus pace quiescit.

Aliquando significat pacare. Virgilius in Bucol.

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

B Aliquando comparare. Idem in Bucol. :

Sic parvis componere magna solebam.

Aliquando conjungere. Persius :

Compositum jus fasque animi.

Sic dicimus componere librum, et componere ignem.

AGRICOLA.

Serenus] A serendo dictum est, quasi tempus accommodatum sationi. Nam de tempore proprie dicitur serenum, sicut amœnum quod aptum amari, et egenum ab egendo, et plenum a plere inusitato verbo dicitur. AGRICOLA.

Ævum] A Græco αἰών dicitur, quod Latine sæculum significat : id alii tempus quinquaginta, alii centum annorum esse volunt. Capiunt hic per synecdochē pro vita, quam hic peragimus. AGRICOLA.

C *Fatum*] Dicitur est quia Deus id fatus est, id est dixit, hoc est jussit ut fieret. AGRICOLA.

Sub pedibus dedit] Legendum est non egit, sicut plurimi libri habent. Neque enim aliter stabit versus, cujus tertium pedem trochæum esse oportet : qui si egit, et non dedit dicitur, iambus fiet. Fuit autem dicendum Boetio, sub pedes dedit, et non pedibus, ex natura præpositionis subjunctæ cum verbo quod motum ad locum significat. Legendum ergo est figurate, ut sit una dictio sub et dedit, et per tmesin figuram quæ sectio Latine intelligitur, interpositum sit pedibus, ut sit sub pedibus dedit, id est subdit pedibus. AGRICOLA.

Fortunam] Fortuna a fors dicitur, quem a ferendo dicta est : quia res humanas ferat, hoc est agitet et regat. Dicimus autem singulariter fortunam vel deam (ut vetustas putavit) vel casum, per quem res hominum voluntur /instabiles et incertæ, pluraliter vero pro nobis fortunæ et præcipue pro divinis dicimus fortunam. AGRICOLA.

Vultum] Vultus a facie differt, quia facies est habitudo naturalis insita cuique. Vultus ex gaudio sive tristitia mutatur, sicut voluntas. Nam a volendi verbo vultus descendit. Facies a faciendo dicta est, quia res sic sit facta : dicimusque non solum hominis, sed et pecudis et loci faciem, hoc est formam vel figuram. Vultus solius est hominis. AGRICOLA.

Pontus] Apud poetas plerumque pro mari accipitur per synecdochē, estque pars maris quedam

ultra Constantinopolim posita, quam hodie naturæ vocant mare Leonis, a qua vicinæ gentes Ponticæ vocantur. Græcum nomen est pontus, dictum quasi laboriosus, quia semper tempestatibus agitur : nam πόντος Græcè laborem significat. AGRICOLA.

Æstum.] Æstus, a quo æstas dicta est, fervorem significat, unde et motus ille maris qui fit per fluxum et refluxum, æstus ab auctoribus Latinis dicitur, quia mare æstare et tanquam ebullire videtur. Itaque Plinius æstuarium dixit locum in quem se æstus maris effunderet. Ego etiam crediderim (quam hodie barbæ stufam vocamus, secundum sonum Germanicæ lingue) ejus nomen ab æstuario corruptum et depravatum esse, eam Plinius caldarium vocavit. Nam ubi lavamur, balneum proprie dicitur. AGRICOLA.

Caminus] A καίωμαι Græcè, quod est ardeo, dicitur ; eum Latine Martialis fumarium vocavit : hoc loco per metaphoram accipitur pro antro vel caverna, per quam Vesevus flammam emittit. Vesevus mons est in Campania, non longe a Neapoli semper ardens, qui nonnunquam tantis ardoribus agitur et æstuat, ut omnia vicina terræ motibus maximis concutiantur, agri tegantur cineribus. Est et alius immensæ altitudinis in Alpibus, qui Vesulus, non Vesevus (ut nonnulli indocti dicunt) vocatur. AGRICOLA.

Celsas] A cello inusitato verbo dicitur, unde percello, excello, antecello dicuntur. AGRICOLA.

Turris] Quasi terris, quia hostes terreat, dicta est. AGRICOLA.

Fulmen] Sicut fulgur a fulgendo dictum est. AGRICOLA.

Tyrannos] Græcè principem significat. Inde Virgil. dixit in VII Æneid.

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni

Quia vero Græci semper cupierunt esse liberi et sine regibus, idcirco tyranni nomen apud eos, et hinc apud omnes inter detestanda est habitum. AGRICOLA.

Exarmaveris] Pro exarmabis, ut fere vult Priscianus accipi in hujusmodi locis conjunctivum pro indicativo, quanquam tamen forte rectius interpretabimur per poteris exarmare vel, est ut exarmes. AGRICOLA.

Impotens] Impotens dicitur plerumque in malam partem, et non sit idem quod debilis vel imbecillis, sed qui non potens sui, et sunt plerumque homines in magna fortuna positi. Ita dicit Plinius in epistolis : Scio quam sit amor impotens semper. Sic etiam dicimus impatientem amoris, impatientem iræ, non quia non patiat, sed quia non commode patiat. AGRICOLA.

Abjecit clypeum locoque motus] Periphrasis, id est circumlocutio est desertoris, qui locum in acie sibi a duce assignatum relinquit. Non enim licebat instituto militiæ veteris moveri loco, nisi ferendi hostis causa, vel servandi civis, vel resumendi teli. Quod dicit autem, abjecit clypeum, allusit ad Græcum nomen

A desertoris, quod est ῥήσπασις, id est projector clypei. AGRICOLA.

Metrum quod Agricola et alii non pauci Phaleucium vocant, plerique per æ diphthongon potius Phalæcium dicunt : nonnulli Phalecinum, alii Phalenticum : sed cavendum omnino, ne more indoctorum per n falenicum vocetur.

Serenus] Nubibus perturbationum vacuus ; quemadmodum contra in ultimo hujus carmine nubila mens dicitur, pravis affectionibus obducta. Ovid. :

Carmina proveniunt animo deducta sereno.
Marsilius Ficinus in lib. Plotini de Beatitudine, capite 12 : Serenus autem semper est probus, statusque ejus quietus, affectioque sufficiens, quam nullum omnino eorum, qui mala dicuntur, si modo probus ille sit, perturbat.

Factum] Quid sit infra in IV lib. dicitur. Hic autem per fatum accipe, ex fato venientia. Videtur autem imitatus, illud Virgil. in II Georg. :

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, et inexorabile fatum
Subject pedibus, strepitumque Acherontis avari.
Et illud Senecæ tragici in Hercule Oetheo :

Quisquis sub pedibus fata rapacia,
Et puppem posuit luminis ultimi,
Non captiva dabit brachia vinculis,
Nec pompæ veniet nobile ferculum.

Item ejusdem versus elegantissimos, qui sunt in ea tragœdia, cui titulus Thyestes :

Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris,
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet,
Non quidquid fodit occidens,
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo,
Non quidquid Libycis terit
Fervens arena messibus
Quem non concutit cadens
Obliqui via fulminis,
Non eurus rapiens mare,
Aut sævo rapidus freto
Ventosi tumor Adriæ.
Quem non lancea militis,
Non strictus domuit chalybs,
Qui tuto positus loco,
Infra se videt omnia,
Occurritque suo libens
Fato, nec queritur mori.

Egit] Optime placet, quod Agricola sentit, dedit restituendum, ut versus constet.

Fortunam utramque] Et prosperam et adversam. *Tuens*] Intuens.

Rectus] Inflexus. Cleobulus : Dum secunda fortuna aridet, superbiere noli : adversa persirepente, noli frangi. Fortunæ mutationes fortiter disce. Perianther : Inter secundas res esto moderatus, inter adversas prudens.

Invicium] Constantem, fortunæ mutationibus non succumbentem.

Non illum rabies, etc.] Sic Horatius in III lib. Carm. :

Iustum et tenacem propositi virum,
Non civium ardor prava jubentium,
Non vultus iustantis tyranni
Mente quatit solida, neque anster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Jovis manus,

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.

Excitantis] Sic legendum, ut rectissime sentit Rodolphus Langius, non exagitantis, ut vulgo contra metri rationem legitur in exemplaribus depravatis.

Vesuvius] Illic prope Neapolim mons est in Campania, qui mutato priori nomine Summa dicitur. Is aliquando conflagravit, ut Plinius in epistolis refert, Suetonius et Eusebius, imperante Tito tantum ex se iacendii emisit, ut vicinas regiones, et cum hominibus urbes exureret. Divus Hieronymus in quadam epistola: Non etenim ignes, non Vulcania tellus, non Vesuvus et Olympus tantis ardoribus aestuant, ut juveniles medullæ vino plenæ et dapibus inflammatae. Dicitur et Vesuvius. Illic Vesuvius. Papi-

nius: Non adeo Vesuvius apex, et flammea diri Montis hiems trepidas exhausit civibus urbes.

Celsas terras] Horatius:

Sæpius ventis agitur iugens
Pinus, et celsæ graviore casu
Ducuntur turres, feriantque summos
Fulgura montes.

Feros tyrannos] Sic legendum est, non sævos, ut Rodolphus Langius duodecim abhinc annos a me consultus, se in exemplari quodam legisse respondit.

Abjicit clypeum] Auctore Philostrato libro secundo, Apollonius ad Damidem comitem suum sic locutus est: Quod si tuis rationibus persuasus hujusmodi pecunias acciperem, nonne me avarum et Philosophiæ contemptorem diceres ac etiam deteriorem quam milites, qui in pugna clypeum abijciunt? Abijcienti enim clypeum dari rursus potest alius nihilo priore deterior (ut inquit Archilochus) philosophia vero quo pacto recuperari potest ab eo qui semel illam contempserit aut abjecerit? Horatius in epistolis:

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.

Est autem translatio a re militari. Nam militi cum primis ignominiosum erat, sit aut locum in acie deseruisset aut viventi sibi arma ab hoste forent erepta.

IN PROSAM IV.

Sentisne, inquit] Hoc loco Boetius, ut ordine quodam ad consolationem malorum suorum perveniat, exponit et deplorat casum suum, ostenditque quam in justam hanc et gravem adversitatem fortunæ patiat, ut qui iniquissime condenuatus sit: quod quidem sic factum esse omni ex parte colligitur: primum ex persona sua, deinde ex persona accusatorum, postea ex criminibus, quæ falso aut injuste objiciebantur: tum ex persona judicum et senatus, præterea ex modo iudicii: jam etiam ex falso crimine aut magiæ, aut deorum culturæ confictio; tum demum velut per modum epilogi, ostendit non modo graviter hæc de eo conficta esse, sed etiam ab imperitis credi, et pro veris haberi, et omnibus deinde bonis ex suo casu simile periculum imminere, partes omnes suis loci dicentur. Primo igitur Philosophia, ut evocet que-

A relam Boetii, et elicit ex eo causam doloris, ex more dialogorum interrogat eum an intelligat ea quæ dixit ipsa superius, hortatur quoque ut plane dicat quid doleat. Illic Boetius, sumpto initio, dicit nihil opus esse verbis, cum ipsa facile possit ex aspectu loci, hoc est carceris in quo erat, causam doloris sui percipere: quod eo indignius accidit sibi, cum ad rempublicam administrandam velut jussu Philosophiæ accesserit, et omnia pro æquo et bono in ea conatus sit, nec cujusquam odium timeret: itaque Conigasto et Terguillæ, et reliquis barbaris semper obstitisse se, ne ubique pro libidine sua imbecilliores opprimerent. Campaniam itidem dicit, ut defenderit ab exitio, cum famis tempore præfectus prætorii omne frumentum coemere voluisset. Sic etiam B ut defenderit Paulinum et Albinum viros consulares ab injuria accusatorum, quibus rebus propter amorem justitiæ odium improborum in se concitaverit. AGRICOLA.

Sentis] Sentire proprie dicitur aliquo quinque sensuum percipere: transfertur autem plerumque ad omnem cognitionis perceptionem. Sic Juvenalis, inquit, quem nequeo monstrare, et sentio tantum, id est intelligo tantum. Quandoque accipitur, ut sit judicare. Persius:

De Jove quid sentis?

Id est judicas. Juvenalis:

Quid sentire putas omnes Catvine recenti
De scelere?

AGRICOLA.

Illabuntur] Ornate dixit, duplex enim translatio. Nam et verba illabi, et illabi animo utrumque per translationem dicitur: nam corporeæ rei proprium est labi. AGRICOLA.

Ἄρα εἰ ὄνος πρὸς λύρα] Græcum proverbium est, quod apud eos vulgo dicitur eis quorum rudes animi parum apti sunt ad ea quæ dicuntur percipiendæ: significat autem, An es asiurus ad lyram? AGRICOLA.

Quid fles] Sic, quid tristis es? quid rides? dicitur per eclipsim, id est prætermissionem vel defectum præpositionis propter, ut sit, propter quid fles? AGRICOLA.

Lacrymas manas] Similiter Hieronymus noster dixit ad Titum Livium lacteo eloquentiæ flumine manantem. Aliter Horatius in epistolis de vino dicit:

Quod cum spe divite manet
In venas, animumque meum.

Sic et in eodem:

Licet illi plurima manet
Lacryma.

Aliter in eodem.

Fidis enim manare poetica mella

Te solum.

Ita videntur posse dicere: mauro lacrymis, manant mihi lacrymæ, et mauro lacrymas. AGRICOLA.

Ἐξομολόγησαι τὸ σὲ λυπεῖν] Id est confitere quid te contristet. AGRICOLA.

Operam] Inter opus et operam quid intersit, commoissime videtur Terentius in Heautontimoroumeno explicare:

Si quod operæ consumis in opere faciundo :
ut sit opera labor, opus vero fructus et finis
operæ, id est laboris. Horatius in primo Epistola-
rum :

Odiunque libellis
Sedulus importes opera vehemente minister.

Virgilius in primo Æneidos :

Pendent opera interrupta.

AGRICOLA.

[*Expectas*] Expectare quandoque desiderare si-
gnificat. Cicero ad Curionem : Quam expectationem
tui concitasti, eam sustinere ut possis. Quandoque
attendere. Ovidius in III Metamorph.

Ultima semper

Expectanda dies homini.

AGRICOLA.

[*Vulnus*] Id est, quod vi fit, et recens est. Virgilius
in duodecimo :

Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.

Hulcus quod vetustate computruit, abitur vulnus ve-
tustate in hulcus, quod recte Seneca in consolatione
ad Martiam significavit. Nam vulnere quoque san-
titas facilis est, dum a sanguine recentia sunt. Sub-
dit : Ubi corrupta in malum hulcus verterunt, diffi-
cilius curantur : id enim quod nos vulgo hulcus
dicimus, quod Græci apostema vocant, Latine fu-
ruculus vocatur. Plinius in Epistolis videtur clavum
dixisse. Erit, inquit, ei natus clavus insanabilis :
sique Gallice nunc etiam vocatur. AGRICOLA.

[*Vires*] Vis in singulari et robur significat. Sallustius
in Catilina : Magna vi animi et corporis : significat et
violentiam. Martialis in IV :

Non de vi, neque cæde, nec veneno lis est mihi.

In plurali robur tantum significat. Cornelius Tacitus
autem in genitivo protulit in lib. de Causis corruptæ
eloquentiæ, magnæ vis, qua ratione videretur per
omnes casus singularis numeri posse declinari. AGRICOLA.

[*Eminet*] Hic posuit pro apparet, quanquam emi-
nere significat proprie supra alia exstare, ab e et ma-
neo. Virgilius in primo Æneid. :

Gradiensque deas supereminet omnes.

AGRICOLA.

[*Sævientis*] Sævire quandoque significat crudelem
esse. Juvenalis :

In chorum atque curum solitus sævire flagellis.

Quandoque non pati rectorem. Livius in XXI : Si
quando bellæ sævirent. AGRICOLA.

[*Asperitas*] Asperum, quod absque spe, sicut pro-
sperum quod pro spe, id est secundum spem evenit,
dicitur utrumque a sperando. AGRICOLA.

[*Hæcæne*] Veteres, ut ait Servius in Donatum,
hicce, hæcæ, hocce dicebant, inde mutato e in i hic-
cine pro licce dicitur. AGRICOLA.

[*Bibliotheca*] Repositorium librorum : βιβλιον enim
Græce librum significat, et βιβλιον reconditorium :
quare libri utriusque Testamenti non *Biblia*, *Bibliæ*,
dici debent, quod nomen nec Græcum nec Latinum
est, sed *Biblia, orum*, ab eo quod biblion diximus.
AGRICOLA.

[*Sedem*] proprie locum dicimus in quo quis residet.

A Salustius in Catilina. Qui Ænea duce profungi sedibus
incertis vagantur. Virgilius in primo Æneid. :

Sedes ubi fata quietas

Ostendunt.

Id vero instrumentum, cui insidemus, sella rectius
dicitur. Virgil. in IV :

Et sellam regni trabeamque insignia nostri.

AGRICOLA.

[*Laribus*] Lar dicitur Deus domesticus, qui et pena-
tes dicuntur : quia peni præsent, vel quia penitus,
hoc est intra domum coluntur. Virg. in IV Æneid. :
Et sparsos fraterna cæde penates.

Plautus in Anularia :

Ego sum lar familiaris ex hac familia.

Juvenalis :

Laribus cristam promittere Galli
Non audent

Accipitur et per synecdochen hic pro domo. Horatius
in I Epistolarum :

Gaudentem pravisque sodalibus et lare certo.

AGRICOLA.

[*Habitus*] Non proprie vestis, sicut vulgo dicitur,
sed tota velut forma hominis, in quam se compos-
uit. Plinius in Epistolis : Compositus in habitum
studentis. Unde Terent. in Eunucho dixit, Si qua
paulo habitior, pugilem dicunt, id est paulo corpul-
entior. Cicero in primo Tusculanar. : Quod si tanta
vis est ad habitum mentis in his, quæ gignantur in
corpore. AGRICOLA.

[*Rimarer*] Id est, tanquam per rimas diligenter scru-
tari. AGRICOLA.

[*Sidus*] Nonnulli per γ Græcam scribi volunt ; ego
Latinum a sidendo dictum credo, quia firmiter insi-
dat cælo. Differuntque stella et sidus : stella enim
quasi stilla dicta est, unum singulare lumen cælestis.
Virg. in I Georg. :

Frigida quo sese Saturni stella receperit.

At sidus quandoque pro stella capitur. Lucanus in I :
Venerisque salubre

Sidus hebet.

Quandoque pro signo cælesti, quod ex multis stellis
constat, ut sidus Arietis, Tauri, et cæterorum. Virg.
in Bucol. :

Æthiopum versemus oves sub sidere Cancr.

Astrum autem Græcum est, quod sidus significat,
sicut et ἀστὴρ, quod stellam. AGRICOLA.

[*Radium*] Puto pro eo quod circinum dicimus, poni
a similitudine, a qua radios etiam diximus rotarum.
Virgilius in Bucol. :

Descripsit radio totum qui gentibus orbem.

Cicero : Excitabo tibi senem a pulvere et radio. AGRICOLA.

[*Exemplar*] Ab eximo dictum est, quia ab eo aliquid
eximatur, estque exemplar res ad cujus similitudinem
aliquid fit. Exemplum vero hæc ipsa similitudo, quæ
exprimitur. AGRICOLA.

[*Beatas fore*, etc.] Hæc sententia Platonis ab omni-
bus decantata in eo libro qui Alcibiades prior inscri-
bitur, colligitur. Fore, confore, affore, futura semper
sunt significationis. Horatius in primo Sermonum.

Neque se fore posthac
Tam facilem dicat.

Forem autem sicut essem, ejusdem significationis. A gistratibus suis, sub magistratibus et legibus Romanis tenebatur. Unde Suetonius in Vita Tiberii: Cujus et regnum in formam provincie redegit. Dicta est provincia quasi porro, id est prorsus victa. AGRICOLA.

Publicas] Id est, populicas, quæ populi sunt dicimus. AGRICOLA.

Studere] Favere significat, quandoque jungitur dativo. Horatius in primo Epistoliarum:

Ne studio nostri pecces.

Id est favore: quandoque conari. Terent. in Eunuch.:

Dum studeo tibi sororem reddere.

Et jungitur accusativo, quandoque discere significat. Cicero in quinto de Finibus bonorum et malorum vel illud ipsum quod studet, facere possit ornatus, sique promiscue accusativo, et dativo jungitur. AGRICOLA.

Autoritate] Autoritas proprie dicitur honestior aut dignior de homine aliquo opinio, per quam facile quid suadere aut dissuadere potest: sicut auctoritas dicitur, cujus imperio aliquid fit, cujus nominis multiplex origo apud diversos recensetur. Alii ab augeo scribendum per c, quod nominis proprietati parum convenit, Alii ab αὐτόν Græco deducunt, quod ipsum significat; sed et hoc longius quæsitam videtur. Alii aliunde. Mihi sine c scribendum videtur, et sicut a faveo factum, sic ab aveo autum, quod est extra usum: et inde autor descendere videtur, quoniam is sit qui rem factam aveat, hoc est cupiat. AGRICOLA.

Magistratum] Magistratus et magisterium differunt, magistratus potestas dicitur, magisterium, artificium. Consciis et conscientia, apud veteres plerumque in malam partem dicuntur. Juvenalis:

Quis nunc diligit nisi consciis?

Horatius in primo Epistoliarum:

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Sallustius in Jugurtha: Ne quis modestiam in conscientiam deduceret. Contra Virgilius dixit: Conscia virtus: et Quintil. in matris infamia: O bonæ conscientie incauta simplicitas. AGRICOLA.

Imbecillis] Quasi sine baculo, id est sine adminiculo aut robore. AGRICOLA.

Calumniis] Dicit Priscianus a veleri verbo *calvo*, quod est decipio, calumniam dictam esse quod modo significat falsam accusationem, modo vexationem alicujus in litibus per fraudem et frustrationem. AGRICOLA.

Barbarorum] Omne humanum genus a Græcis in barbaros et Græcos dividi solebat: post hoc Itali quoque humanitate et eruditione a barbaris exempti. Christiani scriptores plerumque nunc pro gentilibus accipiunt barbaros. AGRICOLA.

Vectigalibus] Vectigal tributum dicitur, quod penditur de rebus quæ vehuntur: consuetudo tenuit ut pro omni tributo, deinde pro omni censu accipiatur. Unde vectigalis ager, ex quo redditus capiuntur, vocatur. AGRICOLA.

Campaniam] A Capua urbe fit, dicitur civis Campanus. Unde et Campania, quidquid sub ditone Capuæ olim fuit. Provincia dicitur pars aliqua terrarum quæ subjugata a Romanis, remotis vel principibus vel ma-

gistratibus suis, sub magistratibus et legibus Romanis tenebatur. Unde Suetonius in Vita Tiberii: Cujus et regnum in formam provincie redegit. Dicta est provincia quasi porro, id est prorsus victa. AGRICOLA.

Prætorii] Prætorium in castris dicitur locus ubi tendebat imperator, et inde in urbibus, ubi prætor vel summus magistratus habitabat publice. Præfectus autem prætorii, qui loco imperatoris in prætorio versabatur, et militibus præerat. Consularem eum dicimus, qui fuit consul. Consules enim duo semper in singulos annos creabantur Romæ, qui præerant senatui, hoc est concilio publico, cujus qui particeps erat, senator vocabatur. AGRICOLA.

Palatinos canes] Avidos ministros palatii vocat. AGRICOLA.

Ambitione] Hic posuit in propria significatione, quam etymologia nominis reddit, non quomodo more communi Latine loquentium capitur. Ambitio enim cupido honoris est: quia qui petebant honores et magistratus, ambiant et circuibant cives, orantes ut sibi faverent: unde ambitus significat id quod hodie vulgus simoniam vocat. Hic autem dixit, quoniam ambibant iudices et sententias emebant. AGRICOLA.

Aulicos] Proprie dicimus eos qui in aulis principum vivunt, quos hodie barbære curiales vocant, Virgil. in II Georg.:

Penetrant aulas et limina regum.

Nam curia a cura dicitur locus, ubi publicum concilium habetur. AGRICOLA.

Esne óνος πρός λύραν] Sic legere est in exemplari quod Joannes Cæsarius homo doctissimus mihi commodavit: quod interpretatur, Asinus es ad lyram. In ejusdem imagine hæc habentur ascripta: ἢ πρός λύραν óνος τελεῖς, id est, An ad lyram asinus es? In epistola vero ab Ædicollio ad me data, An es óνος λύρας? subaudi, ἀκρόατης, id est, es asinus lyræ auscultator. Rodolphus Agricola exaravit Græca Latinis litteris, forsitan eo quod is cujus usui scriberet Græca nesciret. Sunt autem hæc: Ἄρα εἰ óνος πρός λύραν; id est, An es asinus ad lyram? Dicitur hoc adagium in eos qui hebeti sunt ingenio, crassis auribus, nullisque iudicii, ita ut ea quæ dicuntur minus intelligant. Divus Hieronymus ad Marcellam:

D Asino quippe lyra superflue canit. Idem ad adversus Vigilantium: Quanquam stulte faciam, magistro cunctorum magistratos quærere, et ei modum imponere, qui loqui nescit, et tacere non potest, Verum est illud apud Græcos proverbium. "Óνος λύρας. Lucianus de iis qui mercede serviunt: Quid commercii asino cum lyra? ἔξάουδα, μὴ κέρθῃ νόρῳ. In Cæsarii libello hæc Græca sunt, quæ sic interpretantur: Eloquere, ne occultes intellectui. Quam dedit Ædicollius ad me epistolam hæc habet: Ἐξομολόγησαι, τί τίς λυπέει, τίς τίς πειθῶ, quæ sic licet interpretari, Expone Rodolphus mihi, in incerto quidem poni non suadeo. Rodolphus legit hæc Græca: Ἐξομολόγησαι, τί τίς λυπέει, id est, Confitere quæ te contristet.

Bibliotheca, Græce βιβλιοθήκη, repositorium libro-

rum. *Βεβλος* enim interpretatur papyrus, juncus co- A dex, liber, bombyx. Nonnulli scribunt per *υ*, maxime Theodorus Gaza. Invenitur et *Βεβλος* urbs Phœnicia, quæ per *υ* semper scribitur : differentia ejus perli- que *βεβλος* pro codice per *ι* scribi affirmant, per mutationem dichroni in dichrono, ut Isaccius in Lycophronis interpretatione testatur. Per diminutionem neutro genere dicitur *βεβλιον* volumen, libellus ; *θηκη* autem Latine dicitur theca, vagina, sepulcrum, locus, repositorium. M. Tullius in XII Epistolarum familiarium : Dionysius servus meus, qui meam bibliothecam multorum numerorum tractavit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit. Latine libraria dicitur, quod etiam nomine significatur locus ubi libri venales reponuntur. Aulus Gellius libro Noctium Atticarum quinto, capite quarto : Apud sigillaria forte in libraria ego et L. Paulus poeta, vir memoria nostra doctissimus, consideramus.

Ad cælestis ordinis exemplar] Sicut enim cælestia certissimo dirigitur ordine, perpetuo constant tenore summaque conservantur concordia : et in homine corpus est animi imperio subjugandum, et appetitus recta ratione moderandus, atque in omnibus convenientia, ordo, temperamentum, concordiaque diligenter observanda.

Beatas fore respublicas] Valerius Maximus libro septimo : Jam Platonis verbis astricta, sed sensum prævalens sententia : qui tum demum beatum terrarum orbem futurum prædicavit, cum aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent. Julius Capitolinus in Vita M. Antonii Philosophi Romani imperatoris : Sententia Platonis semper in ore illius fuit, Florere civitates, si aut philosophi imperarent, aut imperatores philosopharentur. Prudentius in Symmachum oratorem :

Nimirum pulchre quidam doctissimus esset
Publica res, inquit, tunc fortunata satis, si
Vel reges saperent, vel regnarent sapientes.

Tu ejusdem viri ore] Exstat Platonis epistola ad Architam Tarentinum, quam Marsilius Ficinus hunc in modum interpretatus est : Plato Architæ Tarentino bene agere. Venerunt ad nos Archippi Philonidisque familiares, ferentes epistolam quam eis dederas, ac de rebus tuis quæ oportuit nuntiantes. Publica quidem civitatis negotia absque difficultate peregerunt. Neque enim admodum laboriosa erant. Te vero narraverunt permoleste ferre, quod a publicis civitatis occupationibus te liberare non valeas. Quod igitur dulcissimum vitæ genus sit agere sua, præsertim si quis talia elegerit faciendi, qualia tu, omnibus ferme est manifestum. Sed illud quoque te considerare oportet, nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patriam vindicare, partem parentes, partem amicos : multa insuper pro temporum diversitate nobis accidere, quibus vita nostra occupata est. Vocante igitur te patria ipsa ad rempublicam gubernandam, absurdum forsitan esset non parere, præsertim cum simul accidat, ut aditus pravis hominibus relinquatur : qui nulla ipsius quod optimum est, ratione proficiscuntur ad publica. De

his ergo jam satis. Checratis autem curam habemus in presentia, habebimusque in posterum, et tui gratia, et patris ejus Phrynonis, et propter ipsum adolescentem.

Quibus autem deferentibus] Colligit gravitatem casus ex indignitate accusatorum, e quibus Basilium cum esset amotus e domo regis, propter inopiam coactus est eum accusare. Opilio et Gaudentius, cum essent jussi ire in exsilium propter scelera sua, et postea se præsidio locorum sacrorum tuerentur, iterumque statuisset rex, nisi intra certum diem abirent ab urbe Ravenna, stigmata inurerentur frontibus eorum : eodem tamen die quo jusserat ista rex, cum proliferentur accusatores se Boetii, factus est reus ipse, et illi auditi sunt. Quid ergo indignius potuit fieri, quam si nec Boetius meruit accusari, et illi indigni erant qui accusarent. AGRICOLA.

Deferentibus] Deferre proprie significat apportare. Virgil. in IV. Æneid. :

Eadem impia fama furenti

Detulit armari classem.

Deinde detortum consuetudine id verbum in pejorem significationem, ut significet criminari quemquam, et occulte insimulare. Juvenalis :

Stoicus occidit Boream delator amicum.

AGRICOLA.

Percussus] Melius erit percussi ut legatur. Sic Cornelius Tacitus : Perculso Seneca, promptum fuit Senium Rufum imminuere. AGRICOLA.

Ministerio] Differunt servitium et ministerium. C Servitium enim sicut et servitus, conditionem vitæ significat, qua quis libertatem amittit. Tibullus :

Illic mihi servitium video, dominamque paratam,
Jam mihi libertas illa paterna vale.

Ministerium vero omnem operam quæ etiam vel mercede vel quavis conditione præbetur. AGRICOLA.

Alieni æris] Æs alienum apud veteres debitum vocatur. Inde et Horatius in II Epistolarum dixit :

Meo sum pauper in ære.

Quasi diceret, Ipse parum æris, hoc est pecuniæ habeo ; sed non habeo æs alienum, hoc est, nulli sum debitor. AGRICOLA.

Fraudes] Aliquando fraus dolum malum, id est deceptionem, significat. Virgil. in VI :

Et fraus innoxia clienti.

D Aliquando delictum significat, ut hic. Plinius in primo Naturalis Historiæ : Nemini fraudi fuit, quocunque modo posset deos colere. AGRICOLA.

Censura] Proprie significat magistratum, quem gerit censor. Erant autem duo censores Romæ, qui censendo populo. hoc est numerandis civibus Romanis, et ejusque censui, hoc est divitiis æstimandis, præerant et moribus : unde et magistri morum dicebantur. Unde Juvenalis :

Dat veniam corvis, vexat censura columbas.

Ubi tamen per synecdochen pro censoribus accipitur, hic itidem per synecdochen pro cognitione vel iudicio censoris dicitur. AGRICOLA.

Ædium] Ædes singulari numero pro sacra æde ponitur : sic dicebant veteres : ædem Vestæ, ædem Concordiæ pro templis ; plurali vero numero tantum

profertur, quando domum significat : tantumque nobilium domus aedes dicuntur : credo utraque dicta ita, quia templa et domus nobilium editae, id est altae sunt. AGRICOLA.

Ravenna urbe] Hoc est, contra superslitionem grammaticorum nostrorum, qui docent in appositione semper communius praecedere debere : hic enim urbe quod communius est, sequitur. AGRICOLA.

Notas insigniti frontibus] Figura loquendi Graeca est, quam tamen melius et significantius expressisset, si dixisset, notis insigniti frontibus. Nota enim quod velut instrumentum huius verbi insigniti significat, prorsus illi in ablativo jungi debuit : deinde insignitus frontem, sicut albus pedem, flavus comam, usitatus et intellectus fuisset. AGRICOLA.

Severitati] Severum interpretatur, quasi sequens verum, cujus contrarium proprie est indulgentia : unde et alibi sicut sanctos, ita severos iudices in laude ponit. Horatius :

Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis.

Astrui, id est adjungi, ab *ad* et *struo*. AGRICOLA.

Suscepta] Accepta commodius dictum fuisset. Nam delationes proprie suscipiunt, id est, subeunt aut sustinent accusationem, iudex accipere rectius dicitur. AGRICOLA.

Artes] Artes quandoque pro moribus accipiuntur. Juvenalis :

Quando artibus (inquit) honestis
Nullus in urbe locus.

Quandoque pro doctrinis, ut Juvenalis :

Artem sciens Theodori.

Et Terentius :

Quod forte cecidit, id arte ut corrigas.

Quandoque astum aut dolum. Ovidius in 1 de Arle :

Tunc aperit mentes aëo rarissima nostro
Simplicitas, artes excutiente Deo.

AGRICOLA.

Itane nihil fortunam pudit? Itane nullius rei pudit fortunam? Nihil pudit, locutio est Graecanica. Sic, teste Prisciano, Terentius in Adolphis novo more secundum Graecos dixit :

Quem neque pudet quidquam.

Et iterum :

Hei mihi, non te hoc pudet.

Si minus] Si non, subaudi pudit fortunam. Innocentiae, subintellige meae.

At accusantium vitilitas] Haec est vera lectio quae habetur in emendatis exemplaribus, subaudiendum est puidisset eam.

Vilitatis] Improbitalis et impuritalis. Accusantium eorum qui me accusarunt.

At cujus criminis arguimur? Hoc loco ostendit indignitatem damnationis ex eis quae illi ab accusatoribus obijcebantur usque ad eum locum. Sed fas fuerit nefarios homines. Ponit itaque duo crimina : unum erat quod dicebatur impedivisse nuntium ne ad regem perferret litteras quibus continebatur senatum sentire contra regem, ut sic propter hoc senatus fieret laese majestatis regiae reus. Alterum crimen erat, quod dicebatur litteras scripsisse qui-

bus continebatur conari eum ut populum Romanum iterum in libertatem restitueret. His utriusque ordine respondet. Primum fatetur, sed dicit recte se fecisse. Secundum negat. Dicit ergo sublevando et contemnendo crimen, quod obijcitur sibi. Quale, inquit, est crimen quod obijcitur mihi, si vis scire summam, hoc est, totum paucis verbis comprehensum : hoc est crimen nostrum, quod dicimus nos cupivisse ut senatus non damnaretur. Si vis scire quomodo istud fecerimus : dicimus eum qui ibat ad regem impedivisse ne perferret documenta et probationes ad regem, quibus conabatur docere senatum laesisse majestatem regis. Interrogat igitur Philosophiam quid illa jubeat, an debeat negare istud ut maneat salvus, et in persona sua non faciat aliquod dedecus Philosophiae, sed dicit voluisse se istud facere, et semper velle. Contra tamen si fateatur istud, delator jam perficit hoc quod cogitavit, et non poterit impediri ab accusatione. Subdit deinde rectum esse quod voluit senatum salvum esse : quantum senatus decretis suis (hoc est statutis) tam male de eo meruerit, ut non deberet amplius merito salutem ejus optare, tamen imprudentia senatus, qui male de eo statuerat: non posse mutare merita rerum, hoc est, ut id quod rectum fieret propter suam sententiam iniquum; deinde etiam ex consuetudine societatis putabat non licere sibi aliter dicere quam res haberet. Verumtamen utrum ista recte an secus facta sint caeteri docti et sapientes debent

estimare : quia rem scriptam reliquit, orationem videlicet qua defensionem scripsit. Deinde, *Nam de compositis*, respondet secundo crimini, dicens nihil opus esse dicere de hoc quod litterae falsae erant compositae, quibus dicebatur ipse voluisse Romam in libertatem vindicare, quod facile potuisset ex verbis ipsis accusatorum, si potuissent illi contra eum audire. Deinde dicit istud se non fecisse, quia Roma jam sit tam oppressa, ut non possit ulla libertas amplius sperari : et si potuisset aliqua spes fuisse libertatis, se hoc tam occulte habiturum fuisse, ut id nequaquam debuisset ad notitiam regis pervenire, quemadmodum Canius, cujus supra fecit mentionem, qui et a Caio Caligula Caesare occisus est, respondit Caesari, cum diceret in quadam conjuratione contra Caesarem facta ipsum fuisse conscium, dicens : Si ego scivissem, tu nescivisses, hoc est tam prudenter rem gessissem, ut tu non potuisses percipere. Post ibi, *Qua in re arguimur*. Arguere quandoque reprehendere est, ut hic, et Virgil. in XI :

Meque timoris

Argue, tu Drance.

Quandoque probare significat, ut Juvenalis :

Molles quod in aure fenestrae

Arguerint, licet ipse negem.

Unde et argumentum definivit Cicero esse probabile inventum ad faciendum fidem. Ovid. in 1 Metamorph. :

Argumenta damus, qua simus origine nati.

AGRICOLA.

Summam] Summa dicitur collectio rei multiplicis

aut numerosæ in unum principium velut caput quo reliqua omnia continentur. Cornel. Tacitus : Flaccus summan rerum ei permisit ; sic et pecuniæ aut rationum numerus dicimus, hoc est, numerum collectum. Juvenalis :

Majorem tertius illo
Summam, quam patulæ vix ceperat angulus arcæ.

AGRICOLA.

Secundum] Dicimus concilium publicum, quem indocti nostri consulatium vocant. Consulatus est enim honor consulis, sicut prætura honor, quem gerit prætor : quem vulgus consultum vocat, dictus est senatus a senio, ut ait Sallustius in Catilina. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum reipub. consolebant. Majestatis reum illum dicunt qui accusatur aliquid, quod in perniciem reipublicæ aut principis vergat, tentasse : vel etiam quod in dedecus insigne, unde dicitur læsa majestas, et reus læsæ majestatis, et inde omissione verbi læsæ majestatis reus dicitur, quoniam sic satis intelligitur. Reum a reor videtur esse dictum, quia remur, id est suspicamur illum quod objicitur id fecisse, diciturque proprie qui in jus vocatus est. Ovid. in II de Arte :

Non tantum trepidos ut tueare reos.

Vocamus etiam quandoque reumeum qui jam obligatus, vel debitor : unde voti reus dicitur qui assecutus est id pro quo votum fecit, solvere cogitur : et jurisconsulti duos reos promittendi vocant, qui promittendo se quisque obligaverunt. AGRICOLA.

Impedisse] Impedire et expedire a pedibus ligandis et solvendis dicta sunt : deinde consuetudine solvere et ligare. Horatius in primo Carminum :

Nunc viridi eriuem decet impedire myrto.

Deinde impedire, retinere, vel resistere significat, ut hic. Cicero in primo Officiorum : De rebus ipsis utere tuo judicio, nihil enim impedio. AGRICOLA.

Cessabil] Cessare aliquando significat otiosum esse. Persius :

At si tu cesses, et figas in cute solem.

Sic horatius : Cessator Damus, id est otiosus, piger, cunctator Damus. Aliquando significat desinere, aut finem facere, ut hoc loco. Ovidius in I de Arte :

Sic ne perdidit, non cessat perdere lusor.

Estque frequentativum a cedo, quia cessator labori dedit. AGRICOLA.

Ordinis] Ordo est dispositio certa rerum, qua collocatur quid primum sit, quid secundum, et quid deinceps. Horatius :

Ordinis hæc virtus erit, et Venus.

Erant autem in populo Romano tres ordines, plebis, et patrum, id est senatus, et equester, qui medius erat inter plebem et patres. Equestris ordinis sunt, qui hodie ab indoctis milites vocantur. Nam miles omnem illum significat qui stipendium bello meretur, ergo dicit illius ordinis, id est senatorii.

Nefas] Fas et nefas, sicut damnas et inficias indeclinabilia sunt. Dicimus autem inficias eo, id est inficior vel nego, et jurisconsulti dicunt : Titius hæres meus Teio centum damnas esto, id est obligatus. Fas

A quidem et nefas a fando dicuntur. Unde Virgilius in I Æneid. pro utroque dixit :

At sperate deos memores fandi atque nefandi,
estque fas quod Deo auctore vel naturali æquitate
facimus : sicut jus, quod hominum jussu fit.

Meritu] Per translationem pro pretio dixit.

Socratico decreto] Quia Socrates, cum esset mos Athenis ut reo civi permitteretur æstimare pœnam quam se crederet meritum, idque accusato illi iudices permitterent, dixit meritum se ut publice sibi Athenienses victum darent. Noluit enim cum se sciret nihil pœna dignum fecisse, æstimare aut censere ulla pœna se dignum, quanquam ita esset iram iudicum placatiorem habiturus : quo tam libero responso illius commoti iudices, quasi, contemneret eos, ad mortem eum condemnaverunt.

Decreto] Id est, quod Græcè δόγμα dicitur, quod indocti pro doctrina accipiunt : cum apud Græcos etiam quidquid populus, statuit, dogma vocetur, sicut apud nos decretum populi, decretum principis.

Series] Series potest esse a serendo dicta, quasi ordo rerum a primo semine, id est origine. Statius in primo Thebaidos :

Longa retro series.

AGRICOLA.

Stylo] A Græco στυλος, id est columna venit, cui simili est stylus, accipiturque pro scriptura. Unde Cicero in I de Oratore dixit stylum optimum dicendi artificem. Prisci ceratis tabulis scribere solebant.

C Ovidius in primo de Arte :

Cera tuæ primum conscia mentis eat.

AGRICOLA.

Memoria] Id est commemorationi posteritatis.

Litteris] Littera litteræ in singulari numero apud oratores pro singulari figura aut characterè quo scribimus accipitur : ut est a, b, vel c. Pro epistola solum in plurali dicitur. Quare Cicero unas semper aut binas aut ternas litteras dicit. Poetæ tamen necessitate metri in singulari pro epistola accipiunt. Ovidius in Epistolis :

Quam legis, a rapta Breyside littera venit.

AGRICOLA.

Attinet] proprie adhibere vel applicare significat, ab ad et teneo. Plautus in captivis duobus :

Nunc cultros attinet.

Quandoque significat id quod opus est, ut hoc loco Quintil. in XII Institutionum : Quid attinet tam multis annis, etc.

Ut] Utor accusativo jungitur. Quintil. in I Institutionum : Utendum est cum sermone, hocque vetustius est, ut ablativo jungatur usitatius est. Juvenalis :

Modo sub Iodice relictis
Uteris in turba.

AGRICOLA.

Licuisse] Licere proprie dicitur id quod jure non vetatur. Persius :

Car mihi non liceat, jussit quodcumque voluntas ?
Accipitur etiam pro proso. Virgil. in IV Æneid. :

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ?

AGRICOLA.

Sperari] Sperare proprie significat boni alicujus futuri opinionem habere, ut hic. Virgil. in iv *Æneid.*:

Spero equidem mediis (si quid pia numina possunt)
Supplicia hausurum scopulis.

Quandoque pro eo quod est futurum quaecumque expectare. Virgilius in primo *Æneidos* :

At sperate deos memores faudi atque nefandi.

Terentius in *Heautontimor.* :

Una spes est, esurituros non satis.

AGRICOLA.

Cuius] Caius et Cneus, sicut curculio quod vermen significat, per *c* scribuntur, sed *per g* leguntur. AGRICOLA.

Cæsare] Hoc non est dignitatis nomen, sed familiæ quæ Romæ fuit, ex qua ortus fuit Julius Cæsar, qui primus libertatem Romanam oppressit : unde omnes qui secuti sunt imperatores hoc sibi nomen tanquam titulum legitimæ successione sumpsere : ad Neronem tamen usque aut cognatione aut adoptione imperatores huic familiæ annexi fuere : post Neronem reliqui solum usurpatione illud sumpsere. AGRICOLA.

Germanicus] Germanicus iste, Drusi Neronis filius, hunc Caium genuit, et Agrippinam Neronis matrem, præstera alios quos nihil attinet enumerare. Hic Caius cognominatus est Caligula, a caliga militari dictus, quam vulgus ocream vocat : quia in castris fuit educatus. Nam quod nos caligam vulgo vocamus, id est quod veteres bracam dicebant : unde bractæ Galliæ nomen fuit. Braca enim quod a nobis vocatur, id vetustas femorale, vel subligar vocabat. Inquit et inquam ponuntur in oratione duntaxat, quando eos ipsos fingimus loquentes, quibus ea tribuimus. Non recte enim dices : Ille inquit occupatum se esse, nec posse venire ; sed dicendum est : Ille inquit, occupatus sum, nec possum venire. Loquendum est enim semper eisdem verbis quibus ipsa persona (quam inducimur) esset locutura. Juvenalis :

Nit actum est (inquit) nisi Pæno milite portas
Frangimus, et media vexillum pono suburra.

Et alio loco :

Quando artibus (inquit) honestis
Nullus in urbe locus.

AGRICOLA.

At cuius criminis] Ordo est : At queris summam ejus criminis cuius arguimur.

At volui, nec unquam velle desistam] Subaudi, senatum salvum esse.

Socratico decreto] Decreto Socratis, cujus apud Platonem in *Theæteto* hæc ad hunc sunt verba : Mihi plane nefas esse videtur, admittere falsum, ac verum refellere.

Quoquo modo] Quoocumque modo.

Stylo etiam memoriæque mandavi] Hunc Boetii libellum nunc exstare non reor.

Qua in re] Ostendit hic indignitatem fortunæ suæ ex iudiciis suis, quibus condemnatus. Quia vero duplices sunt omnium rerum iudices, Deus et homines, de divino iudicio prius conqueritur, deinde de humano, id est senatus iudicio. Dicit itaque : Licet

A dolor adversitatis multum occupaverit et turbaverit mentem, nondum tamen ita expertis rationis, ut indigne feram improbos accusatores conatos esse nefandum contra me, quia velle pejora, est fere ex defectu et infirmitate humanæ naturæ ; sed illud magis puto mirandum, posse malos perficere ea quæ volunt contra bonos, cum Deus sine cuius permissu nihil potest fieri, id videat ; *monstri enim simile est*, hoc est, incredibile est id eum debere velle permittere, sicut quidam philosophus ait : Si est aliquis Deus, quomodo potest esse aliquid malum ? si non est Deus, unde proveniunt bona ? Post ibi, *Sed fas fuerit*, ostendit ex iudicio senatus indignæ se ab eo condemnatum, idque primum ex persona senatus, quem accusatum apud regem suo periculo servaverat : deinde ex ordine iudicii, quia absens non auditur, nec cogitata causa condemnatus est. Dicit ergo, placuerit licet Deo ut qui bonos omnes oderant, illi etiam me, qui bonos et senatum defendebam, cuperent perire, non tamen merebamur ita de senatu, ut is hoc ipsum vellet : quia cum Veronæ Theodericus rex cuperet crimen quo Albinus accusatus erat in senatum transfundere : seis tu Philosophia, quam magno periculo meo defenderim senatum, pro quo beneficio tamen falsa sententia a senatu condemnatus sum. Deinde, *Et cuius unquam facinoris* ? Colligit indignitatem iudicii ex modo illius, dicens : Nonquam in iudicando ita in apertissimis sceleribus iudices consentiant, ut non aliquis moveatur ad misericordiam ex his, vel propterea quod omnes homines proni sunt ad errandum et ad faciendum quæ non debeant fieri ; vel etiam quod fortuna communis est, et nemo certus est quid ipsi sibi possit obvenire. Ego etiam si quantumvis magna scelera voluissem facere, non tamen nisi aut confessus, aut convictus, debuissim puniri. Nunc non audita defensione mea, qui fui quingentis millibus passuum remotus ab orbe, ut pote Papiæ in carcere damnatus sum ad mortem. Exclamat ergo, O meritos patres ! hoc est senatum, ut nemo possit de simili crimine convinci, hoc vult dicere : Senatus meritus est ut nemo debeat eum defendere, quia propter hoc crimen quod volui eum defendere, convictus sum, et ab eo damnatus. Sequitur. Cuius indignitatem reatus. AGRICOLA.

Ita] Hodie omnes fere indocti pro adverbio affirmandi utuntur, quod prorsus corrupte fit : est enim similitudinis potius. Virgilius in undecimo :

Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens.

Ita dixi, id est taliter. AGRICOLA.

Hebetavit] Dixit metaphorice, nam proprie de ferro aut alio quovis ad secundum apto dicitur. AGRICOLA.

Contra virtutem] Per synecdochen dixit accidens pro subiecto, id est contra bonos. AGRICOLA.

Molitos] Moliri, id est cum magna mole, id est difficultate conari. Virg. in iv *Æneid.* :

Nec super ipse sua molitur taude laborem?

Effectisse] Facere et efficere manifestam habent differentiam. Nam facimus multa sæpe sine effectu : sed efficere, est aliquid quod facis assequi : sic me-

dicus sæpe facit omnia, ut sanet ægrotum, sed tamen non sanat: sed si efficit, ut sit sanus, jam sine dubio sanat. AGRICOLA.

Deteriora] Deterior, a detero verbo dicitur. Unde et Plautus in eadem significationem detritionem pro improbitate et detrimentum, noxam vel damnum vocamus. AGRICOLA.

Monstri] Monstrum a monstrando: quia veteres putabant quoties monstra proveniebant, ex eis magnum aliquod malum, aut cladem imminem monstrari, sicut et ostentum ab ostendendo, quod aliquid eo futurum ostendatur, et portentum, quia aliquid protendat, id est pronuntiet, et prodigium a procul agendo dicitur, quia solebant monstri partus, siquidem humani essent, deportari in deserta, in silvas: si cæterorum animalium, infodiebantur vivi. AGRICOLA.

Quidem tuorum familiarium] Carneadi claro imprimis auctori novæ Academiæ tribuitur hæc sententia. AGRICOLA.

Familiarium] Familia a famulatu dicta est et familiaris servus: obtinuit deinde consuetudo ut cognationem significaret familia, unde patresfamilias et matres et filiosfamilias. AGRICOLA.

Siquidem] Hic legendum est distinctim, ut sint duæ dictiones: quandoque enim junguntur et uno accentu proferuntur, tunc accipitur pro certe. Plinius in Naturalis Historiæ. Siquidem coloris mutant. AGRICOLA.

Sanguine petant] Per antonomasiam dictum est, id est exitium cupiunt. AGRICOLA.

Petunt] Peto significat quandoque posco: ut lloreat. in II Epist.].

Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

Aliquando adeo: sic Valerius in II: Rus petens redeunti in urbem narraverat. Aliquando oro, sicque jungitur accusativo cum ablativo interveniente præpositione. Quintilianus in matris Infamia: Illud a te civitas novissimis precibus peto. Dicimus etiam, peto illum ferro, peto lapidibus, id est jacio in eum, vel vim infero. Virgilius in Bucol.:

Malo me Galathea petit,

id est jacit in me malum. AGRICOLA.

Patribus] Patres vocabantur senatus. Sallustius. Hosque vel ætate vel curæ similitudine vocabant patres. AGRICOLA.

Præsens] Dicitur, qui coram est, dicitur et figurate præsens hoc, quod est efficax. Virg. in Bucol.:

Nec tam præsentem alibi cognoscere divos.

Quintilianus in Veneno effuso, Et virus præsentancum paro, quod subito, quod statim corrupat. AGRICOLA.

Veronæ] Verona oppidum est Italiæ transpadanæ, quod medium Athesis fluvius perfluit, in radicibus Alpium Vindelicarum positum. AGRICOLA.

Dicturum quid] Pro aliquid: et legendum est, traducto in præcedentem dictionem accentu, sicut, *que, ve, ne*, legitur. AGRICOLA.

Exitii] Exitium ab exeundo, sicut initium ab ineundo dicitur est figurate, sicut multa pro clade vel perni-

cie accipitur: quia exitus, hoc est preemptio, sit cuique summa clades. AGRICOLA.

Securitate] Id est neglectu vel contemptu: securus enim sine cura dicitur. AGRICOLA.

Proferre] Id est efferre hoc loco. Juvenal.

Profer Galta caput.

Aliquando significat differre. Plautus in captivis duobus:

Quando prolatis rebus rus homines eunt
Id est, dilatis negotiis vel litibus: significat etiam procul ferre. Virgilius in primo Æneidos:

Super Garamantes et Indos

Profert imperium.

AGRICOLA.

Jactasse] Jactare hic accipit pro eo quod est arroganter vel gloriando commemorare. Quintil. in matris Infamia: Magna pars voluntatis est jactatio. Quandoque significat verbis strepere, per metaphoram dicitur. Virg. in x Æneid.:

Nunc sera querelis.

Haud justa assurgis, atque irrita jurgia jactas

Proprie autem significat frequenter jacere. Ovid. in II de Arte:

Jactatas excutiatque faces.

AGRICOLA.

Ostentando] Ostentare sicut jactare dicitur, sed jactare magis verbis est, ostentare rebus. AGRICOLA.

Facinoris] Facinus a faciendo dictum est, et in peiorem partem nunc accipitur evincente consuetudine, apud veteres in utramque accipiebatur partem et bonam et malam. Sallust. in Catilina: Qui præclari facinoris aut artis bonæ famam querit.

Jugulari] Jugulare proprie significat jugulum percudere. Est autem jugulus dictus pars illa quæ proxima collo ab ossibus, quæ pectus determinat: quoniam ea ossa similitudinem jugi, id est summitatis montium, vel veri quod araturis bobus imponitur, habent. AGRICOLA.

Necem] Vulgus grammaticorum dicit hujus nominativum non inveniri. Cicero tamen pro Milone dicit: Insidiatori vero et latroni quæ potest injusta esse nex? Sic et prex etiam Phocæ grammaticus dixit. Differunt sane nex et mors quemadmodum necare et mori: ut nex sit mors vi illata, mors qualiscunque hominis interitus. AGRICOLA.

Quingentis passuum millibus] Latini itinera sua millibus passuum numerant, sicut Græci stadiis, Galli leucis. Quingentæ autem millia passuum tantum spatii efficiunt quantum apud Germanos quod illi milam vocant, quodque Ægyptii parasangam, Persæ schœnum. AGRICOLA.

Propensius] Id est diligentiùs, vel inclinatiùs, a pendendo, sicut in libra, qua parte plus appenditur, ea plus propendat: sic et nos pendere, et propensi dicimur in id cuius majori studio tenemur. AGRICOLA.

Proscriptioni] Proscriptionis nomen a bellis civilibus venit, quoniam in civilibus disensionibus, sicut fuerat Marii et Syllæ, Cæsaris et Pompeii et reliquorum, qui victores erant, nomina eorum qui diversarum partium fuere, in tabulis descripta ponebant,

datis præmiis, si quis eorum quemquam occidisset, et A bonis publicatis, postea obtinuit consuetudo, ut relegati in exsilium, proscripti dicerentur. AGRICOLA.

Contra virtutem] Contra homines virtute præditos *Tuorum quidam familiarium*] Philosophorum quidam.

Si quidem] Si.

Sanguinem] Sanguinis effusionem.

Propugnare bonis] Defendere bonos.

Quid] Aliquid.

Inuulla unquam mei laude jactasse] Tametsi vera sint, ea tamen nunquam se jactasse ait. M. Tul. in 1 Offic.: Deforme estiam est de seipso prædicare, falsa præsertim, et cum irrisione audientium imitari militem gloriosum. Divus Cyprianus ad Donatum : In proprias laudes odiosa jactatio est. Plinius ad Pompeium Saturninum : Etenim si alienæ quoque laudes parum æquis auribus accipi solent quam difficile est obtinere, ne molesta videatur oratio de se, aut de suis disserentis ?

Minuit enim] Ordo est, quis, id est aliquis, minuit quodammodo secretum conscientia præobantis se, id est, sibi per virtutem et benefacta placentis, quoties ostentando factum, recipit pretium, id est præmium famæ. Cic. in Tuscul.: Te autem, si in oculis sis multitudinis, tamen ejus judicio stare nolim, nec quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. Tuo tibi judicio est utendum : Tibi si recta probanti placebis, tunc non modo tu te viceris (quod paulo ante præcipiebam) sed omnes et omnia. Hoc igitur tibi propono, amplitudinem animi et quasi quandam exaggerationem quam altissimam animi (qui maxime eminent in contemnendis et despiciendis doloribus) unam esse omnium rem pulcherrimam, eoque pulchriorem, si vacet populo, neque plausum captans, se tantum ipsa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabilia videntur omnia, quem sine venditione, et sine populo teste fiunt, non quo fugiendum sit (omnia enim benefacta in luce se collocari volunt), sed tamen nullum theatrum virtuti conscientia majus est. Plinius ad Saturninum : Præterea meminimus quanto majore animo honestatis fructus in conscientia, quam in fama reponatur. Sequi enim gloria, non appeti debet : nec si casu aliquo non sequatur, ideoque quod gloriam meruit, minus pulchrum est. Hi vero qui benefacta sua verbis adornant, non ideo prædicare, quia fecerint, sed ut prædicarent, fecisse creduntur. Sic quod magnificum referente alio fuisset, ipso qui gesserit recente, vanescit. Homines enim cum rem destruere non possunt, jactationem ejus incessunt. Ita si silentia feceris, factum ipsum : si laudanda non sileas, ipse culparis. Macrobius in Somnium Scipionis, Conscientia ipsa factorum egregiorum, amplissimum virtutis est præmium. Idem in idem. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. Divus Ambrosius in quadam epistola : Abundat enim sibi locuples testis conscientia.

Pro vere virtutis præmiis falsi sceleris] Pulchrum antitheton est.

Et cujus unquam] Et, particula interrogationi nunc apta : sic apud Virgil. in Bucolicis :

Et que tanta fuit Romam tibi causa videndi ?

De simili crimine] Quod fuerit propensioris studii in senatum, eumque salvum esse voluerit.

Cujus indignitatem reatus] Ostendit nunc majorem indignitatem casus sui, quod cum perspicuum esset, nec ista crimina talia esse, quæ vel accusatores cum specie aliqua fidei possent objicere, vel iudices ullo colore justitiæ sua laude contra se petitem esse : quia enim Philosophus erat, insimulaverunt magum eum esse. Quia plerumque apud veteres philosophi hac suspitione premebantur. Unde et Apuleius Madaurensis magiæ accusatus fuit, ejus defensionis adhuc exstant libri, et Apollonius Tyaneus, et Menippus habitus sunt magi, et videri etiam voluerunt, cum uterique philosophus esset. Ergo dicit accusatores objecisse ei propter cupiditatem, ut consulatum et magistratum in urbe consequeretur, cum dæmonis eum babuisse commercium : quod falsum esse ostendit ex studiis suis, cum fuerit inquit deditus philosophiæ, quæ jussit Deo eum et non diis servire, verisimile non esse, ut se pessimis spiritibus jungeret aut eorum ministerio uteretur. Deinde indispnum coarguit ex modesta domus suæ et probitate amicorum suorum, et affinitate Symmachi : cujus filiam uxorem sibi habebat, qui non potuissent, si tam facinorosa vitæ fuisset, secum convenire. AGRICOLA.

Commistione] Commistio s littera, non x dicendum C est. Si enim mixeo in indicativo haberet, possemus mixtum dicere : nunc amisceo, quomodo fiet mixtum ? AGRICOLA.

Fuscarent] Fuscus color est, 2 qualis corporibus ex solo prevenit. Virgil. in Bucol.:

Quid tum si fuscus Amyntas ?

Ovidius in secundo de Arte :

Fuscentur corpora campo.

Ater, color est carbonum et vestium : unde et atramentum dicimus, et atratos eos qui luctus causa mutaverunt. Niger est obscurus ille ex rubro vel lucido ad atrum tendens : unde et nigra vina, et sanguinem nigrum dicimus. Virgilius nigrantem nubem dixit in 1 Æneid. Confunduntur tamen ista sæpe ab auctoribus. AGRICOLA.

Sacrilegio] Sacrilegium dictum est a legendis hoc est, furandis sacris : deinde et pro vi quæ sacris infertur, accipitur. Unde Seneca ad Serenum dixit : Nihil in rerum natura tam sacrum est quod sacrilegium non inveniatur. Deinde Boetius ad omnem sacrorum profanationem traducere hoc nomen videtur. Nam omnes incantationes, et ritus invocandorum spirituum sacra vocabantur. Boetius cum ab hoc nomine abhorret, maluit sacrilegium vocare : ea est quam proprie magiam vocamus, quæ est, qua homines mira, et omnem ordinem aut vim naturæ excedentia efficiunt, hoc est, quam indocti nigromantiam vocant : nam Græcè νεφρομαντία, vel communius νεκρομαντία dicitur : quæ solum divinationem faciebat ex anima-

bus defuactorum per incantationes invocantis. AGRICOLA.

Polluisse] Polluo a porro et lno, id est prorsus luo dicitur, id est maculo. AGRICOLA.

Insita] Id est indita ab inserto. AGRICOLA.

Instillabas] Stilla guttam significat : unde et stillicidium locus in quem guttæ pluvie de tectis decidunt. Inde iustilio. AGRICOLA.

Pythagoricum] Pythagoras ex Samo insula oriundus fuit, versatus est in ea Italiae parte quæ quondam magna Græcia dicta fuit, circa Tarentum et Crotonam : cumque interrogaretur an σοφός, id est sapiens esset, respondit non, sed φιλόσοφος, id est amator sapientiæ : et cum ante eum qui insigniori doctrina præditi essent, sapientes vocarentur, postea philosophi cœpti sunt vocari, et a Pythagora secta ea ducta est, quam philosophiam Italicam vocaverunt. AGRICOLA.

Θεῶν, ἀλλ' οὐ θεοῦς] Id est Deo et non diis. AGRICOLA.

Conveniebant] Convenire dicitur hic aptum esse vel accommodatum : aliquando consentire significat. Horat. :

Et vitæ disconvenit ordine toto,

id est discordat. Ovid. in 1 de Arte :

Conveniat nobis, ne quam nos ante rogemus.

Unde dicimus, Convenit nobis de hac re, et, Convenimus de hac re. Etiam significat congregari, idque proprium est ejus significatum. Sallustius : Postquam Catilina eos quos convocaverat, convenisse videt. Dicitur etiam, conveni illum apud forum, id est allocutus sum. AGRICOLA.

Penetrali] Interior pars domus dicitur a penetrando. Virgil. in 11 Æneid. :

Apparet Priami et veterum penetralia regum

Commodeque dixit Boetius penetrali innocens domus, quoniam solent recondi scelera, et ab hominum conspectu removeri. AGRICOLA.

Cotus] A coeundo, id est conveniendo dictus est. AGRICOLA.

Socer] Est uxoris vel mariti pater, itidem ut socrus mater, qui filiam tuam in matrimonium habet, gener, quæ filium tuum, nurus vocatur. AGRICOLA.

Affines] Hoc dixit impropria significatione, id est conjuncti. Nam consuetudine accipitur affinis pro eo, qui non est cognatus nobis, sed cognatis nostris matrimonio junctus. AGRICOLA.

Instituti] Id est compositi, vel assuefacti, vel formati. Quintil. in 1 Institut. : Ante palatum eorum quam mores institimus. Aliquando docere significat instituire. Juvenal. :

Instituitque rudes melior locusta propinquas.

Accipitur etiam pro eo quod est proponere vel velle, ut Cicer. in 11 de Orat. : Instituenti mihi, Quinte frater, id est est volenti vel paranti. AGRICOLA.

Lacereris] Figurate per translationem dictum est, id est carparis, reprehendaris. AGRICOLA.

Cujus dignitatem] Tametsi Rodolphus Agricola judicio vir alioquin acerrimo, legere videatur indignitatem, malim tamen legere (sicut et fere exemplaria

habet) dignitatem. Fuit enim magna dignitas honestasque ejus reatus, quo Boetius accusatus est studii in senatum propensioris, verum eam falso magis crimine fuscare denigrareque delatores conati sunt. Hanc lectionem præter exemplarium fidem astruunt ea quæ proxima prosa subjiciuntur. De objectorum quidem tibi vel honestate vel falsitate cunctis nota memorasti.

Ἐποθεῖν] Sequere Deum : legitur autem hoc Græcum in exemplari quod mihi commodavit Cæsarius, et in epistola Joannis Ædicollii ad me data. Habetur idem in 11 Chiliade Proverbiorum Erasmi, et apud Politianum in Prælectione Homerica. Refertur autem ad Pythagoram, qui Marsilio interprete, sic ait in symbolis : Linguam imprimis coerce, Deum imitans. Porro Rodolphus Agricola videtur hæc Græca ponere. *Θεῶν ἀλλ' οὐ θεοῦς*, id est, Deo, et non diis (subaudi) servias esse servierundum.

Consimilem Deo faceres] Seneca in epistola ad Lucilium 48 : Hoc enim est quod mihi philosophia promittit, ut parem Deo faciat.

Utro Insuper.

At vero hoe etiam] Ostendit nunc asperitatem calamitatis suæ ex eo quod sequitur communiter in omnes bonos. Dicit itaque non solum indignum esse hæc omnia, quæ gravissima enumeravit, se pertulisse, sed hoc etiam adhuc restare malis suis, ut ista merito pati videatur, et postquam omnia perdidit, etiam honestatem existimationis et famæ bonæ amittat. Vulgus enim imperitum ea solum credit, et prudenter facta esse, quæ prospere et feliciter eveniunt : nunc ergo quia sibi res omnes adversæ infelicitate cessarant, credetur dignus his esse, et ista meruisse. Possibi, *Videor autem videre* dicit, quia nunc innocentia nostra ab improbis victa est et oppressa, futurum est, ut scelerati omnes quibus ergo resistebam gaudeant et similes accusationes contra bonos parent cum videant impune omnia se facere posse : bonos vero non ausuros illis resistere, cum se videant non solum periculis expositos, sed etiam defensione privatos. Exclamat ergo : O stellifori, etc. AGRICOLA.

Cumulus] Id est explementum. Proprie enim dicitur cumulus, acervus rerum aut strues simul congestarum. AGRICOLA.

Merita] Id est vim vel pretium. AGRICOLA.

Provida] Dixit quasi providenter et recte facta : secundum philosophos enim, quidquid recte fit, prudenter fit : contra etiam, quidquid prudenter fit fit et recte. AGRICOLA.

Rumores] Rumor a ruendo dictus, quasi fremitus populi similis sono, quem ruina rerum facit, idem significat quod fama : sed fama Græcum est, fama tamen quæ a *φῆμι* Græco (quod apud nos for signi- fical) : dicitur, certius aliquid et constantius loqui significat : rumor incertius quiddam habet. AGRICOLA.

Affligitur] Alii affligitur legunt quod translatum quidem est, sed tamen aptius. AGRICOLA.

Perferunt] Juvenal. :

Lateque sonantem

Pertulit Ionium :

id est perpressa est. Aliquando apportare, ut apud Ciceronem : Litteras ad te perferendas dedi. AGRICOLA.

Officina] Officina, ab officio dicta, est locus in quo opifices officia, hoc est artes suas exercent. AGRICOLA.

Fluitantes] Id est sese agitantes vel trepidantes vel gestientes. Sic enim Cicero inconsultum gaudium, lætitiæ gestientem vocat, id est crebro se moventem et trepidantem, sicuti mos est lætis. AGRICOLA.

Perditissimum] Perditi dicuntur qui non mediocriter aut tolerabiliter sunt mali, et de quibus nulla est amplius spes boni, quos Græci et Cicero nonnunquam usus eo verbo, *ἀσώτους* vocant. AGRICOLA.

Insones] Insons a sons dicitur, quod etiam nunc usus habet, veteres tamen sæpius dixerunt : testimonium est Festi Pompeii, qui sonticam justum vult significare, ponens verba Nævii, dicentis :

Sonticam esse oportet causam, quamobrem perdas mulierem :

cum rectius dixisset Festus, gravem aut noxiam. Dictam sontem arbitror, de quo sonus fiat, id est qui in fama et sono hominum versatur. AGRICOLA.

Cumulus accedit] Cumulus malorum proverbialiter dicitur de ingentibus malis et calamitatibus : ut cumulus seu acervus honorum, de opibus ingentibus. Sunt et illa Ciceroni familiaria, cumulare officiis, cumulatissime satisfacere, cumulus meritorum.

IN METRUM V.

O stelliferi] Boetius hoc carmine deplorat conditionem humanæ nature, cum Deus omnia quæ in rerum natura sunt ad certam legem alligaverit, et omnia ita instituerit, ut errare aut peccare nequirent : soli homini dedit libertatem, ut posset bene et male facere, et ei permisit, ut hac libertate plerumque abuteretur, et mali premeret meliores. Genus metri est anapæsticum et Pindaricum. Anapæsticum a pede dictum, quoniam ille sit ei pes legitimus : recipit tamen et spondeum et dactylum. Pindaricum a Pindaro auctore ejus dicitur. Dicit ergo : *O Deus, qui in cælo habitans, convertis illud veloci cursu, et facis ut stellas semper ordinem suum servent, et luna plena opposita soli, lumine suo abscondat reliquas stellas : nunc vicina cursus soli, perdat lumen suum. Sic facis etiam ut Hesperus jam post occidentem solem luceat, jam mutato nomine Lucifer dicatur, et orientem solem præcedat : præterea hieme breves dies facis, æstate breves noctes. Nec solum vis tua cælum ordinem tenere cogit, sed terras etiam simili ratione regit, ut frondes autumno decedentes, vere renascantur, et quæ seruntur hieme, æstate maturescant. At eum hæc tunc certo cursu dirigas, soli opera hominum permittis errare. Unde enim nisi id ita esset, tanta vis fortunæ, ut ea nunc injustas pœnas innocentibus infligeret contra vero malos extolleret? Negligitur et contemnitur virtus, et accasatur, malis autem mala scelera non nocent : quin etiam quando placet fortunæ, potentissimi reges subduntur, et opprimuntur. Ergo etiam, o Deus, reges etiam res hominum, quæ sunt pars mundi non contemnenda, et ordi-*

A nem qui in cælo est, etiam in terram mitte. AGRICOLA.

Conditor] Condere quandoque facere significat, ut hic, et Virg. in Bucol. :

Pallas quas condidit urbes,

Ipsa colat.

Quandoque significat abscondere, sic infra dicitur.

Condant stellas una minores.

Proprie vero significat congerere aut colligere. Horat. in 1 Carm. :

Illum si proprio condidit horreo :

et idem in primo Epistolarum :

Condo et compono, que mox depromere possim.

AGRICOLA.

Orbis] Dicitur id quod undique rotundum est, quod etiam globum dicimus. Unde et mundum propter rotunditatem orbem vocamus, id est quod sphaeram vocant. AGRICOLA.

Nixus] Id est firmatus, vel insistens. Quintilian. in Milite Mariano : Ut vitam genæ nixus petat. AGRICOLA.

Solio] Solium, regia sella. Unde Seneca in lib. de Tranquillitate, significans mutabilitatem fortunæ : Momentum, inquit, interest intersolium, id est regnum et aliena genæ, id est captivitatem. Veteres etiam vas quoddam solium vocabant in balneo, quod implebatur aqua, in quo lavantes sedebant, et se abluebant. AGRICOLA.

Cælum] Alii quasi cælatum, id est scalptum propter varias stellarum imagines arbitrabantur : unde et mundus ab ornato dicitur videtur : quemodmodum apud Græcos etiam *κόσμος*, id est mundus, ab ornato dicitur ; alii cælum ab eo quod Græcè dicitur *κόσμος*, id est cavum. Si primum dicatur, scribendum erit per æ diphthongum ; si secundum, per œ. Nam quod vulgus dicit cælum quasi casam *ήλιου*, id est solis, ineptum est, sicut multa indoctorum. AGRICOLA.

Turbine] Id est impetu vel raptu, a turbando dicitur. Unde Virgil. in 1 Æneid. :

Et terras turbine perfrant.

Vocatur etiam turbo, quod Græci *τροχός* nos inde assumpto nomine trochum vocamus, a *τρέχω*, quod est curro, ob eandem causam, quia turbine, id est impetu, currit. Turbonis autem nomen erat proprium cujusdam gladiatoris. AGRICOLA.

Legem] Lex dicta est a legendo, quia prælegebatur ad populum : deinde consul interrogabat, vellet juberentne id ita fieri ; quod si populus affirmaret, lex fiebat : quod ipsum si tribunus plebis faceret, id quoque decretum erat, plebiscitum dicebatur : hic autem lex per translationem figurate pro certo ordine accipitur. AGRICOLA.

Pleno cornu] Id est impletis cornibus, quod in plenilunio fit, cum enim opposita est soli, tunc pars ejus quæ est ad nos versa, tota a sole illuminatur. Non enim ex se luna a sole illustrata, lumen habet, sed quod fieri videmus, ut vasa polita acceptum lumen refundant : sic luna a sole illustrata, lumen reddit. Unde cum rursus ad solem accedit, partes aversæ a nobis accipiunt lumen, quod propter rotunditatem ejus paulatim videtur extenuari in cornua. AGRICOLA.

Flammis] A *flagr*, o id est ardeo dicta est flamma. AGRICOLA.

Fratris] Id est, solis. Fabulæ enim tradunt Latonam Jovis concubitu prægnatam, Phœbum, id est solem a *φωβίζω*, id est ardeo, et Dianam peperisse. AGRICOLA.

Luna] A lucendo dicta videtur, quod inter sidera luceat : sicut solem, quod solus luceat, et omnia sidera lumine suo abscondat, dictum volunt. AGRICOLA.

Lumina perdat] Hoc ad nostrum conspectum videtur, cum nunquam sit magis illuminata luna, aut latius accipiat lumen, quam quando soli proxima est : quod enim ex mathematica ratione clarum est, minus luminosum corpus majori luminoso adhibitu, quanto ad id propius accedit, tanto plures ejus partes illuminantur. AGRICOLA.

Agit] Agere in variis significationibus dicitur. Nam et negotiosum esse, aut facere aliquid significat. Horatius in 1 Epist. :

Quid mihi celsus agit?

Quandoque significat ducere aut propellere. Virg in Bucol. :

Et potum pastas age.

Horatius in secundo Epistolarum :

Navem agere ignarus navis timet.

Quandoque in judicio experiri significat. Unde dicuntur in jure civili actiones, et actor qui reum persequitur : Dicitur etiam histrio agere, id est pronuntiare. Unde Cicero actionem pro pronuntiatione accipit : et agere animam, mori significat : sic Cicero pro Milone : Quem agentem animam reliquerat : et agere gratias dicimus, quod indocti regratiari dicunt. AGRICOLA.

Algentes] Algere Græcum est, sed apud eos dolere significat, apud nos vero frigere. Horat. in Arte :

Multa tulit, fecitque puer, sudavit et alsit

AGRICOLA.

Hesperus et Lucifer] Eadem stella est, Veneris appellata, dicitur *ἑσπερος* Græce ab eo quod illi hesperam, nos conversa aspirationem in v, vesperam vocamus : quoniam post occidentem luceat occidatque : Lucifer autem mane, cum præcedit orientem solem, et tanquam dux ejus ferat lucem. AGRICOLA.

Ortus] Quia varia nomina ortus et occasus astrorum apud auctores inveniuntur, locus videtur exposcere, ut paucis et quam brevissime possumus, eam rem aperiamus. Ante omnia ergo sciendum oportet, duplices esse ortus et occasus astrorum, quorum alii mundani vocantur, alii solares. Mundanus ortus est, quoties astrum voluto cælo incipit offerri supra terram, ut conspici a nobis nisi sol obstet, possit : contra occasus est, quando astrum occultitur rursus ad occidentem sub terra, et aspectui nostro subtrahitur et hi ortus et occasus omnibus astris quotidie propter integram cæli conversionem contingunt. Solaris autem ortus et occasus quales sunt, sic habeto : sol quandocunque aliquid astrum propius quindecim partibus, vel (ut vulgo loquimur) gradibus alicujus signi conjunctum illi est, tunc magnitu-

dine luminis sui occultit illud, ne possit videri, dicitur astrum sub radiis esse, deinde postquam sol progressus est ultra quindecim aut, ut Plinio placet, undecim gradus, tunc incipit emergere e radiis astrum et apparere mane ante orientem solem, isque vocatur exortus matutinus. Quando autem sol progressus est usque ad gradus centum octoginta ab astro, tunc oppositus dicitur astro, post id vero progressus quindecim gradus post occidentem solem incipit oriri astrum, isque vocatur exortus vespertinus. Rursus appropinquans astro, cum incipit ad quindecim gradus accedere, illud vocatur occasus vespertinus, quoniam occidentale sole id astrum proxime occidat. Postremo, cum incipit rursus sol quindecim gradus accedere ad oppositionem proximos, quia tunc oriente sole id astrum postremum videtur occidere, dicitur occasus matutinus. In Venere et Mercurio rectius quis ortus vespertinos et occasus matutinos, vocaverit emersiones et occultationes : quia semper prosequuntur ista duo solem, et illi adherent ; sed quando mane incipiunt emergere ex radiis et apparere, dicitur oriri ortu matutino : rursus quando redeunt mane ad solem, et parent occultari dicuntur occidere occasu matutino ; similiter et vespere emergentia, oriri et redeuntia sub radiis occidere dicitur : et hoc est quod hic dicit Boetius oriri Venerem vesperi, id est incipere apparere post occidentem solem, quam explicationem diligentius notato, quoniam crebra hujus rei mentio apud litteratos est, et raro satis exacte explicata. AGRICOLA.

Habenas] Habenas ab habendo, id est retinendo, dicuntur, quia equi illis cohibeantur et teneantur : hic figurate pro ordine aut cursu ponitur. AGRICOLA.

Frondisfluxus] Quia frondes ab arboribus fluant. AGRICOLA.

Brumæ] Bruma a brevitate dicta est, quoniam ea totius anni brevissima sit, sicut solstitium longissima dies, auctor est Plinius. AGRICOLA.

Æstas] Ab æstu, id est calore, dicta est. AGRICOLA.

Agiles] Proprie negotiosos dicimus, qui aliquid agunt. Horat. in 1 Epist. :

Nunc agilis fio, et versor civilibus undis.

Illic pro celeri ponitur. AGRICOLA.

Horas] Hora Græcum est. AGRICOLA.

Boreas] Ventus est inter septentrionem et ortum solis æstivum, qui Latine Aquilo dicitur. AGRICOLA.

Zephyrus] Quem Latine Favonium dicimus, illat ab occasu æquinoctiali. AGRICOLA.

Arcturus] Græce, interpretatur ursæ cauda, sidus est quod Novembri mense exortus matutinos facit quando agricolæ serunt. AGRICOLA.

Semina et segetes] Differunt, quoniam semina sunt ea que serendo in agros spargunt, segetes eæ sunt que ex seminibus in agro nascuntur. Persius :

Seges altera in herba est.

AGRICOLA.

Sirius] Stella ea est quam caniculam vocamus, quæ matutinos ortus in Julio facit, cum maturescunt segetes. AGRICOLA.

Stationis] *Statio locus in castris dicebatur* cujus-que, qui cuique tribatus aut ad excubandum aut defendendum erat. Quintilianus in *Militæ Mariano* : Et ab assignata statione miles abducitur, dicitur autem et locus, in quo quis homo vel res consistit. Virgilius in *Æneid.* :

Nunc tantum sinus, et statio malefida carinis.

AGRICOLA.

Omnia certo fine, etc.] *Indocti, quorum omnia semper sunt plena, hoc loco Boetium reprehendere solent, quasi non satis recte et digne Christiano viro senserit. Cum enim dicat Boetius, Hominum solos respicis actus, interpretantur quasi velit dicere Deum res humanas extra curam suam posuisse, neque regere opera hominum sua providentia : cum Boetius non id dicat, sed solum deploret, quod omnia recto ordine regantur, et non errent, neque peccent, soli homini data potestas est bene et male faciendi, idque non est difficile videre ex eo quod in fine hujus carminis dicit, et quo cælum regis, etc., cujus non est alius sensus, quam ejus quod quotidie oramus : Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra. AGRICOLA.*

Gubernas] *Guberno a Græco κυβερνάω dicit, quod idem significat. AGRICOLA.*

Respūis] *Id est recusas, spernis, renuis, estque sordidior translatio. AGRICOLA.*

Lubricum] *A luendo, id est lavando dictum, unde et delubra dicuntur, id est templa : quoniam quæ luta, id est madefacta sunt, lubrica sint. AGRICOLA.*

Noxiū] *A nocendo dicitur. AGRICOLA.*

Pœna] *A punio, sicut a munio mœnia. AGRICOLA.*

Resident] *Pro sedent metri causa. AGRICOLA.*

Celso] *A cello veteri verbo dicitur celsus, unde et excello excelsus, sed procello percussus facit : dictum, quæ celsus est, quia cellatur, id est alte concitetur, quemadmodum jaculum antelium missum. AGRICOLA.*

Justus] *A jure dicitur, quia facit id quod jure præcipitur. Jus autem a jubendo dicitur, quia jussu majoris potestatis jussum sit. Sanctus autem a sanciendo, quoniam quod sanctum sit, id violare non liceat, eumque dupliciter dicimus : nam sanctum vocamus inviolatum a vitibus. Juvenalis :*

Egregium sanctumque virum.

Aliquando dicimus, cui non licet vim fieri, sic sanctos legatos dicimus et Virgil. :

Sanctumque senatum.

et Juvenalis :

Præterea sanctum nihil est, aut inguine tutum.

AGRICOLA.

Nil] *A nihil per syncopam dictum : sicut mi a mihi, et prendo a prehendo. AGRICOLA.*

Compta colore] *Hæc translatio parum circumspecte a Boetio facta videtur, licet comere præ ornare apte transferatur ; tamen ut colore comptum dicamus, non convenit, fiuntque translata hæc pugnantly. aut dissidentia inter se, fuisset enim coherens si dixisset tincta colore, utrumque enim adhuc translatum fuisset ; nunc comi colore non magis convenit quam colorari pectine. Conatus est autem simile illius facere quod Virgilius dixit :*

Ferromque armare veneno.

Verum hoc modestius est : nam serpentem veneno armatum non inepte dicimus ; sed comptum quem colore, parum prudenter dixeris. Sane Theophrastus non sine ratione præcepit translationem verendam esse debere. AGRICOLA.

Sed cum libuit, etc.] *Plerique hos tres versus legunt, ut nocentes dicantur laedere subdere summos reges, fitque frigidus (ut videtur) et absurdus sensus : rectius erit ergo ut legatur, fortuna gaudet subdere summos reges, cum libuit ei uti viribus, scribaturque gaudet, non gaudet. Duplicem enim potentiam fortunæ ostendit : primum docet quantum possit fraudibus : deinde hic quantum viribus, demonstrat, quæ possit summos reges opprimere. AGRICOLA.*

Vilis] *Id est contemnendus, facile parabilis : sic dicimus frumentum vile, quando modico venditur. Horat. :*

Vilis amicorum est auna bonis, ubi quid deest.

AGRICOLA.

Salo] *Salum mare dicitur, a sale dictum est. AGRICOLA.*

Immensum.] *A metior, quod mensum facit. AGRICOLA.*

Carminis hujus reges alii Pindaricum dicunt, alii Archilochium. Est autem anapæsticum, dimetrum, acatalectum. Simile est illi :

Adytum Veneris fuge virgo sagax.

Et illi Senecæ :

Jam rara micant sidera prono
Languida mundo, nox victa vagos
Confrahit ignes : luce reuata,
Cogit nitidum phosphoros agmen.

Totis fratris] *Hic versus sic legendus est :*

Totis fratris et obvia flammis.

Nam in eo trochæus locum non habet. AGRICOLA.

Hesperus] *De lucifero et vespere aliud poetæ dicunt, aliud astrologi. Poetæ asserunt quo die Lucifer ante orientem solem apparuit, eodem occidentem solem subsequi. Hoc astrologi quidem eodem die fieri posse negant. Fatentur autem Luciferum modo præcedere mane solem, modo subsequi occidentem, sed diversis diebus. Et poetas fortassis eo potuisse decipi, quod mane Luciferum vidissent, Mercurium vero post solem occidentem. Cinna in Smyrna :*

Te matutinus flentem conspexit Eous,
Et flentem paulo vidit post hesperus idem.

Horatius :

Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademptum, nec tibi vespere
Surgente decidunt amores,
Nec rapidum fugiente solem,

Virgilius de rosis :

Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
Hanc rediens sero vespere vidit annum

Manlius in libro primo Astronomicum :

Nec matutinis fulgeret Lucifer horis,
Hesperus immerso dederat qui lumen Olympo

Seneca in Hippolyto :

Qualis est primas referens tenebras
Nuntius noctis, modo lotus undis
Hesperus, pulsus iterum tenebris
Lucifer idem.

Hominum solos respiciis actus] Loquitur ut homo perturbati nimis animi, non quod ita sentiat, cum ab Epicureorum opinione longissime absit, sed ut personæ suæ decorum servet, et philosophiæ reprehensionem locum parat. Videtur autem mihi diligenter imitatus tragicum Senecam, cujus hi sunt versus in Hippolyto sane quam elegantes :

O magna parens natura Deum,
Tuque igniferi rector Olympi,
Qui sparsa cito sidera mundo,
Cursusque vagos rapis astrorum,
Celerique polos cardine versas :
Cur tibi tanta est cura perennes
Agitare vias ætheris alti,
Ut nunc canæ frigora brumæ
Nudent silvas.

Nunc arbutis redeant umbræ,
Nunc æstivi colla leonias
Cererem magno fervore coquant
Viresque suas temperet annus ?
Sed cur idem qui tanta regis,
Sub quo vasti pondera mundi
Librata suos ducunt orbes,
Hominum nihilum securus ades,
Non sollicitus prodesse bonis,
Nocuisse malis ?

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitque manu
Munera cæca pejora fovens.
Vincit sanctos dira libido,
Fraus sublimi regnat in aula.
Tradere turpi fasces populus
Gaudet, eosdem colit atque odit.
Tristis virtus perversa tulit
Præmia recti, castos sequitur
Mala paupertas, vitioque potens
Regnat adulter,

Hactenus Seneca.

Crimen iniqui] Hic versus monometer est, similis illi Senecæ :

Regnat adulter.

Mendaci colore] Id est falso prætextu seu fuce. Cave ne legas mendacii.

IN PROSAM V.

Hæc ubi continuato] Hic Philosophia, postquam Boetius, querelis suis enarratis, ostendit qua parte adhibenda sibi esset consolatio, tam incipit ordiri consolationem, totumque id quod hinc ad finem usque primi libri est, est præmium consolationis. Ergo velut lege quadam præmii primum conciliat sibi auditorem, reprehendens errorem ejus, quod se esse putat in exilio, et per hoc animum ejus tristem et dolentem confirmat : deinde paucis verbis omnes querelas et causas doloris, quas paulo ante exposuit, repetit ibi. *Et tu quidem de tuis in commune bonum* ; hæcque velut confessione et consensu acceptarum injuriarum Boetium benevolam etiam reddit. Deinde ibi, *Sed quoniam plurimis*, docilem eum facit, ostendens ordinem rerum dicendarum, cui subdit carmen id quod sequitur, in eandem sententiam pertinens. Postremo quoque præparat eum sequentibus argumentationibus et documentis consolationis, inquirendo nonnullis de rebus mentem Boetii, ut illis concessis facilius et firmiter fiat aditus Philosophiæ ad consolandum eum : quod etiam ad partem docilitatis in præmio pertinet, partim etiam attentum facit. Sed sospitatis auctor, quoniam ostendit posse sanari eum, ostendit etiam qua ratione id fieri possit. Dicit ergo Boetius philosophiam, postquam querelas suas audi-

vit, respondisse sibi, statim cum flentem eum videret, intellexisse in exilio esse, sed id exilium non esse loci nec carceris in quo esset, sed potius a vera et recta sententia mentis suæ. Nam sicut Stoici sentiebant, viro bono totus mundus est patria, cujus Dominus et Rex unus est Deus, et illa neminem posse expelli, nisi qui errore mentis seipsum expellat. AGRICOLA.

Latravi] Id est, cum clamore dixi, per metaphoram dictum ab irrationali ad rationale, latrare enim proprium est canum. AGRICOLA.

Placido] Placidum dicitur, et quod placet : sic Ovid. in Epistolis Heroïdum :

Virtus est placidis abstinuisse bonis.

Virgilius in primo Æneïdos :

Nunc tandem placida compositus pace quiescit.

Dicitur etiam id cui aliquid placet, ut hoc loco, et Virg. in Bucolicis :

Quam placidum ventis staret mare.

Id est quietum esset, tranquillum, non turbatum. AGRICOLA.

Questibus] Questus quandoque querelam significat, ut hic, diciturque a queror. Quandoque significat lucrum, et tunc dicitur a quæro, et scribitur per æ diphthongon. Cicero in paradoxis. Sin autem per aviditatem pecuniæ nullum questum turpem putas. AGRICOLA.

Illico] Id est statim. AGRICOLA.

Exsullem] Exsul quasi extra solum dictus est, sicut extorris, qui extra terram suam est. AGRICOLA.

Prodidisset] Protere aliquando significat in apertum dare : sic dicimus memoriæ proditum est, id est traditum. Aliquando significat per perfidiam aliquid tradere : sic dicimus oppidum prodi. AGRICOLA.

Procul] Quasi porro ob oculis, id est longe dicitur. AGRICOLA.

Patria] Dicta est ab habitatione paterna, diciturque relative : ut hæc est mea patria, illa est tua : non bene autem dicitur, est Dominus multarum patriarum, sed multarum regionum vel provinciarum, vel (quo maxime veteres utuntur nomine) terrarum, sic terram Italianam, terram Atticam dicebant. Sane quod Virg. in 1 Æneïd. dicit :

Quæve hæc tam barbara morem

Permittit patria :

subintelligendum vestra : quemadmodum cum aliquem dominum vocamus vel servum, dicentes, O domine, aut o serve, intelligimus semper *mi*. AGRICOLA.

Enim] Neque Cicero, neque post eum quisquam in principio orationis ponit ; apud Terentium autem invenitur in principio in Andria : Etenimvero satis spectatum exemplum continentiæ. Sententia est hæc tota Boetii sumpta a Socrate, qui cum interrogaretur cujus esset, respondit esse se mundanum. AGRICOLA.

Quæ non uti Atheniensium, etc.] Dicit mundum non regi arbitrio multitudinis, sicut quondam Athenæ. Sunt enim tres status rerumpublicarum. Nam aliæ reguntur unius domiuato, quod regnum dicitur ; aliæ paucorum potentia, quam eptimatum statum dici-

mus; aliæ populi voluntate, quæ popularis status dicitur, qui ipse plerumque turbulentissimus et seditiosissimus est. Græcum quod scriptum est, sic est: Sed his, id est *unus*, kyrios, id est *dominus*, estin, id est est: his, id est *unus*, basileus, id est *rex*. AGRICOLA.

Frequentia civium] Id est multitudine: dicimus autem et homines frequentes, quando multi conveniunt: sic Salust. in Catilina: Quia nondum frequentes conveniunt: et loca frequentia, in quibus multi homines conveniunt; sic Livius in xxxii: Infrequentissima urbis loca occupat. AGRICOLA.

Cujus aqi frenis, etc.] Sententia est accepta a Cicero pro Cluentio, qui dicit, Legum servi sumus, ut liberi esse possimus. AGRICOLA.

An ignoras, etc.] Vulgus hunc locum non intelligit. Romæ lex, ut quisquis ibi habitaret, quanquam esset expulsus in exsilium e patria sua, tamen quoniam Romam commune domicilium volebant esse orbis terrarum, is non intelligitur fuisse exsul, cum Romæ esset: ad hanc similitudinem jam refert illud quod prædixit oriundum se esse ex mundo. AGRICOLA.

Exsulare] Nomen est exsularis, sicut insularis. AGRICOLA.

At quisquis] Est sententia, neminem posse a civitate sapientis depelli in exsilium, nisi voluerit. Itaque cum primum incipit nolle habitare in ea, tunc etiam incipit non habitare, et fit exsul. Sola enim voluntas est, qua Deo subditi sumus, et qua ab ejus subjectione recedimus. AGRICOLA.

Itaque non tamen, etc.] Hoc dicit Philosophia: Licet hic te videam in carcere extra patriam tuam, tamen non ideo te puto exsulem esse, sed quia ab animi tui constantia et tranquillitate recessisti. AGRICOLA.

Ebore ac vitro] Ita mos erat veterum accuratissime omnibus omnium generum imaginibus insignium virorum aut ducum bibliothecas suas exornare. Ebur autem dicitur dens elephanti, qui ex utraque oris parte singuli nascuntur, ad longitudinem nonnuncquam decem pedum, quod alii cornu elephanti vocant. AGRICOLA.

Sententias] Sententiam aliquando vocamus breve dictum universaliter aliquid pronuntians, quod ad vitam hominum pertineat, ut: talis quisque est, qualibus amicis gaudet; avaro tam deest quod habet quam quod non habet. Aliquando dicimus sententiam omnem cogitationem aut constitutionem animi nostri. Sic Virg.:

Nunc quæ te jurata, pater, sententia vertit.

Quandoque etiam sententiam vocamus sensum aut mentem verborum quæ dicimus diciturque sententia a sentiendo, quoniam ita sentiamus, id est judicemus. AGRICOLA.

Et tu quidem] Repetit breviter Philosophia querelam Boetii, et per capita commemorat, captatque (ut prædiximus) benevolentiam, cum fatetur vera esse ea quæ clare in textu patent. AGRICOLA.

In commune bonum] Id est in utilitatem publicam. AGRICOLA.

Pauca] Inter paucum et parvum hoc interest, quod paucum ad numerum magis pertinet, parvum ad quantitatem refertur. Duo enim gigantes pauci homines sunt, non parvi: contra vero mille pygmæi parvi sunt, non pauci. AGRICOLA.

Honestate] Quia pleraque abjiciebantur ei quæ fuisset Boetio turpe negare, ut quod voluerit senatum esse salvum, et reliqua ejus generis. AGRICOLA.

Strictim] Id est breviter, a stringendo, id est arcando vel colligando. AGRICOLA.

Vulgi] Vulgus masculini et neutri generis invenitur. Virgil. in II Æneid.:

Hinc spargere voces
Invulgum ambiguas.

Horatius in odis:

Odi profanum vulgus et arceo.

AGRICOLA.

Damna] Damnum a dando, id est expendendo dictum puto, sicut scamnum a scandendo, scribendumque est sine p, quemadmodum scamnum, somnus, temno: et ut semel dicatur, nunquam p inter m et n litteras in Latinis dictionibus intervenit. Ipsum m, teste Quintil. in I Institut., Latine loquendi more sonandum est tanquam esset n littera. AGRICOLA.

Postremo adversus, etc.] Hoc fecit Boetius in carmine:

O stelliferi conditor orbis.

AGRICOLA.

Incanduit] Id est exarsit. Candere proprie est album esse, et propemodum fulgorem reddere. Virgil. in I Æneid.:

Candentis vaccæ media inter cornua fudit.

Horatius in Odis:

Nube candentes humeros amictus

Augur Apollo.

Inde per translationem deductum est, ut quæ ignita sunt, eadentia dicantur. Horat.:

Ventres lamina candente nepotum
Diceret urendos.

Hinc demum sicut ardere ira, sic excandescere et incandescere dictum est. AGRICOLA.

Musæ] Id est carminis, per synecdochen, causam pro effectu posuit. AGRICOLA.

Pax] A veteri verbo pago dicta est, unde et compages et pactum, quod præteritum habuit pegi: unde et impigo, impegi dicendum esse videtur, et non impingo, quod impigi media brevi syllaba facere debet: sicut pepigi, a quo id componitur, facit. AGRICOLA.

Vota] Aliquando votum significat quod Deo promittitur alicujus rei impetrandæ vel exorandæ gratia, aliquando desiderium aut preces: sic dicimus rem evenisse ex voto, et hinc vota dicit, id est preces posuisti. AGRICOLA.

Sed quoniam plurimus] Hoc loco docilem facit Philosophia, ostendens quo ordine velit de rebus ad consolandum Boetium pertinentibus disserere, et quod primum, hoc est in secundo libro, velit uti lenioribus remediis, ut quasi præparet eum ad acriora remedia percipienda. Plurimus, id est valde multus, hocque

magis ex usu loquendi hominum, quam ex virtute verbi aut vera significatione dicitur. AGRICOLA.

Affectum] Affectus dicitur id quod Græci vocant πάθος, quod nostri hodie ignari Ciceronis et aliorum auctorum Latine loquentium, passionem animi vocant. Est autem affectus major quidam animi motus, desinens tandem : nam si daret, jam nomen affectus amittit, et consuetudo dicitur. Itaque ira affectus est, iracundia vero assuetudo : affectionem autem Cicero vocat omnem perturbationem non animi solum, sed et corporis, id quod dialectici nostri dispositionem vocant : quemadmodum quod illi habitum vocant, melius consuetudinem, vel usum, vel assuetudinem vocarent, ut sit affectio tremor, qui ex metu provenit, assuetudo vero tremor qui ex senio vel morbo relictus. AGRICOLA.

Incubuit] Per metaphoram dictum est, id est in-vasit : proprie enim super aliud jacere. Virg. :

Incubuitque toto.

AGRICOLA.

Uti nunc mentis] Dietum est ad illam figuram, sicut dicimus, sum lætæ mentis. Ovidius :

Et vultus melioris eris.

habetque gratiam non indecoram illa forma dicendi. AGRICOLA,

Nondum te validiora, etc.] Longe et crebræ translationes conjunctæ sunt, et prope in allegoriam vertitur oratio. AGRICOLA.

Non quidem pulsus es, sed aberrasti] Loquitur ex Stoicorum sententia, qui aiunt hominem sapientem civitate depelli non posse, nisi ipse pravis cupiditibus victus aberret ab ea. Cicero in Paradoxis : Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemplatione fortunæ, virtutibus denique omnibus ut mœnibus septus vincetur et expugnabitur, qui ne civitate quidem pelli potest ?

Ἄλλὰ εἰς βασιλεὺς ἔστιν, εἰς κείρανός] hæc verba sunt in exemplari quod doctissimus Cæsarius mihi commodavit. Interpretantur autem sic. Sed unus rex est, unus Dominus. habentur et sic in eodem margine ascripta, Ἄλλὰ εἰς κείρανός ἔστιν, εἰς βασιλεὺς : Sed unus dominus est, unus rex. In epistola vero Adicollii paulo aliter, Εἰς κείρανός ἔστω, εἰς βασιλεὺς : Unus dominus sit, unus rex. Agricola vero hunc in modum legit, εἰς κείρανός ἔστιν, εἰς βασιλεὺς. Sumpsum est ex Homero, qui in secunda Iliados rhapsodia sic inquit :

Ὁὐκ ἀγαθὸν πλοικαιρανίη, εἰς κείρανός ἔστω,

Εἰς βασιλεὺς :

id est, non bonum multorum dominatio ; unus dominus sit, unus rex, quod (ut Philippo Beroaldo placet) uno versu sic reddi potest,

Nou opus ut multi, sed princeps imperet unus, Rex unus.

Possumus et sic reddere,

Non bona multorum dominatio, sit dominus, sit Rex unus.

Tuæ civitatis] Civitatis sapientum. Cicero in III de Finib. de Stoicis hæc tradit : Mundum autem censent regi numine deorum, eumque esse quasi communem

A urbem, et civitatem hominum et deorum, et unumquemque nostrum ejus mundi esse [partem. Idem in Paradoxis : Mors terribilis est iis quorum cum vita omnia exstinguuntur, non his quorum laus emori non potest. Exsilium autem terribile his quibus quasi circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam urbem esse dicunt. Idem in Tusculanis Quæstionibus : Itaque ad omnem rationem Teucri vox accommodari potest : Patria est ubicunque est bene. Socrates quidem cum rogaretur cujatensem esse diceret, mundanum inquit. Totius enim mundi se incolam et civem arbitrabatur. Prosper, eruditus et Christianus poeta :

Nou metuo exsilium, mundus domus omnibus una est.

Divus Ambrosius in 6 epist. : Quocunque accesserit sapiens, ubique civis est, ubique sua omnia intelligit, nusquam se [peregrinum, nusquam hospitem judicat. Theophrastus dicere solebat doctum hominem, ex omnibus solum, neque in alienis locis peregrinum esse, neque inopem amicorum. Vetus adagium est : Quævis terra patria, quo admoneretur virum sapientem ac Locom, ubicunque gentium vixerit, felicem esse. Ovid. in Fastis :

Omne solum forti patria est, ut piscibus æquor.

Papinius in Thebaide :

Omne homini natale solum.

Ei jus exsulare non esse] Id est non licere ei exsulare esse, seu pati exsilium. Meo judicio exsulare hæc verbum est, tametsi secus sentiat Agricola. Potest et sic exponi, jus exsulare, hoc est jus exsulandi, ut apud Floratium :

Tempus abire tibi ; id est tempus abundi.

IN METRUM VII.

Cum Phæbi radiis] Carmen hoc ex præcedentibus pendet : quia enim prædixit Philosophia velle se primum mala et dolores Boetii mitioribus remediis mollire, ut sic deinde ad acriora medicamina percipienda aptior fieret. In hoc carmine velut, communi quadam sententia, ostendit in omnibus rebus ita debere fieri, ut quodque suo tempore peragatur : quod si ante tempus festinemus, vel extra tempus conerimus aliquid, frustra nos et sine effectu laboraturos esse. Metrum est Glyconium, dictum ab auctore Glycone : trimetrum, hoc est tribus pedibus constans, spondeo et duobus dactylis. Dicit qui per æstatem, cum omnia fervent caloribus, serere volet, frustra sperabit messem : sic etiam per hiemem violas non esse legendas, nec uvas colligendas vere ; Dens enim omnibus rebus tempora sua dedit, quæ qui non sequetur, non habebit lætum finem rerum suarum. AGRICOLA.

Cum Phæbi radiis grave, etc.] Totum periphrasis est, id est circumlocutio æstatis. AGRICOLA.

Cancer] Cancer est signum cæleste, in quo sol æstate facit solstitium, quo tempore fervidissima æstas est. AGRICOLA.

Negantibus] Negare dicitur et verbis abnuere, ut Terent. in Euncho :

Ait, aio ; negat, nego.

et opere non obsequi. Lucanus in primo :

Summisque negatum

Stare diu.

AGRICOLA.

Sulcis] Sulcus est cavitas oblonga illa quæ inter terram utriusque ab aratro disjecta in agris relinquuntur. AGRICOLA.

Credidit] Credere proprie significat [alicui fidem adhibere, unde eredere dicimus, aliquando committere alicui alteri, vel tradere, ut pecuniam vel secretum : quia cuius fidei non credimus, illi fere non tradimus ullam rem. AGRICOLA.

Quernas] Sic proprie facimus possessivum a quercu, non quercinas, ut vulgus barbare dicit. Est autem quercus arbor glandifera, ignota nostris regionibus : quod enim nos quercum vocamus, proprie robur dicitur. AGRICOLA.

Purpureum nemus] Non satis considerate posuit Boetius hoc adjectivum. Describitur enim hiemem, quo tempore dicit ad legendas violas purpureum nemus non esse petendum : verum eo tempore nunquam nemus est purpureum, quoniam nulli tunc sunt flores. Ergo parum circumspicte, cum orationem ad illud tempus referat, videtur dixisse purpureum nemus, nisi ad Græcam hujus verbi proprietatem alludit. Illi *πορφύρεον*, id est porro *πορφύρεον*, hoc est prorsus mistum et agitatam dicunt : inde etiam hic purpureum nemus dixerit hiemis velut ventis turbidum et inquietum. AGRICOLA.

Nemus] A Græco *νέμος* id est pasco, dicitur. Quoniam prisci per nemora, quemadmodum adhuc multis regionibus fit, armenta pascebant. AGRICOLA.

Lecturus] Lego proprie id quod colligo significat : unde et legere litteras dicimus : quoniam colligendo et conjungendo eas, verba, et ex his, sententias efficitur. AGRICOLA.

Inhorruit] Id est concussus est vel exasperatus. Horrere proprie est metu vel frigore concuti. Juvenalis :

Simplex ne furor, sestertia centum

Perdere, et horrenti tunicam non reddere servo ?

AGRICOLA.

Vernus] Ver sicut pleraque Latina a Græco *ἄρ* ductum est, præposita littera ; sicut illi *ἄρ*, nos vis dicimus. AGRICOLA.

Palmites] Dicuntur rami vitium, quoniam velut palpando adminiculis quibus sustentantur adhærent. AGRICOLA.

Autumno] Autumnum dictum credo, quod is auctor laborum omnium qui per totum annum colendæ terræ suscipiuntur, quia autumnus est qui fructum laborum refert. AGRICOLA.

Bacchus] Græcum nomen est quod Deum vini significat, et Latine Liber pater dicitur. AGRICOLA.

Tempora] Tempus a tendendo dictum videtur, quoniam per omnia tendatur, et complectatur omnia. AGRICOLA.

Aptans] Id est accommodans, dictum est a vetere verbo apo, apis, apere, quod significat connecto, unde et apiscor, a que adipiscor dicitur : sicut a facio faciscor, et tamen proficiscor. Hinc et apex di-

A ctus est, qui teste Festo Pompeio, filum erat laneum, quo flamen, caput circumligans, crines, ne spargerentur, continebat. AGRICOLA.

Officis] Officium aliquando meritum significat vel beneficium. Cicero in 1 Epistol. : Ego omni officio ac potius pietate cæteris erga te satisfacio omnibus. Unde et officiosus dicitur in hac significatione. Quandoque significat id quod quisque ex professione sua facit : sicut officium medici est sanare, officium fabri struere, officium boni viri recte facere. Sic Cicero librum Officiorum appellavit, quoniam illic de officii boni viri disserit. AGRICOLA.

Præcipiti] A præ et caput dictum est, diciturque mitti præceps, qui sic mittitur ab alto, ut caput ejus præcedat et sequatur pedes. Deinde et locus dicitur præceps, qui directo et ad perpendicularum in altum tendit, et non fastigiatur et molliter. AGRICOLA.

Via] Ut ait Varro, a vehendo dicta est, quasi veha, quia per eam res vehuntur, sicut iter ab eundo dicitur. AGRICOLA.

IN PROSAM VI.

Primum igitur] Hic Philosophia interrogationibus quibusdam præparat animum Boetii ad ea quæ in consolationem illius prolatura est, melius accipienda. Itaque quemadmodum geometræ solent positiones quasdam proponere, quibus concessis possint adversario id quod volunt ex illis demonstrare, ita hic Philosophia facit. Quia enim duo sunt præcipua ad ostendendum quod nihil debeamus moleste ferre, quidquid nobis accidat adversi, quorum primum est quia Deus mundum providentia sua regit, certum est nihil ab eo in mundo nisi benefici. Ergo quidquid ab illo nobis immititur, bonum est, nec debemus propter id, qualecunque fuerit, dolere. Secundum vero est quia homo est sortitus animam quæ immortalis est et ad æternam beatitudinem consequendam facta est ; non debet ergo quisquam dolere propter illa adversa, quia illa brevia sunt, et per illa ad beatitudinem aperitur nobis via. Sane Boetio horum utrumque concedendum fuit, non solum quia Christianus erat, sed etiam ex secta philosophiæ quam sequebatur, quæ erat vetus Academia ex institutione Platonis. Epicurei quidem utrumque et providentiam et animæ immortalitatem negabant, et item omnes fere physici veteres, quorum sententiam apud nos Lucretius in poemate copiose explicuit. Stoici providentiam Dei regentem mundum ponebant, immortalitatem animorum negabant. Ergo si cum his disputandum fuisset, utrumque earum quod alterum probandum ante erat, ne ex non confessis procederetur : nunc Boetium credentem ista satis fuit admoneri. Primum ergo horum Boetius celeriter concedit. Ad secundum vero cum Philosophia id multis interrogationibus conetur elicere, ut servet decorum persona Boetii, qui tristis et perturbato animo erat, nec poterat præ mœrore intelligere quid diceret Philosophia, nihil certum respondet, cum id etiam philosophia non aperte proponat, sed tamen elicere ex aliis interrogationibus cupiat. Et secundum quidem hoc in

duas partit suppositiones. Ex hoc enim quod anima immortalis est, conjuncto eum eo quod providentia regitur mundus, consequitur finem animæ Deum esse, hoc est beatitudinem, ad quam a Deo ordinata est. Interrogat igitur primum Philosophia Boetium an credat divina ratione mundum regi, quod quidem expedite Boetius fatetur, quemadmodum jam in proximo carmine cecinerat. Deinde perquirat Philosophia an sciat Boetius quibus gubernaculis mundus regatur. Ad quod respondet vix se intelligere quid dicat Philosophia; itaque non facile posse se respondere ad interrogata: quare subjicit Philosophia non mirum esse si in ea ignorantia aut errore perturbationes aliquæ animum ejus invaserint. Est autem (ut verum dicatur) post priorem interrogationem hæc posterior supervacua, neque videtur Boetius satis diligenter naturam questionum istarum distinguere. Nam si conceditur mundum non regi fortuitis casibus, sed divina ratione, quid opus erat deinde interrogare quibus gubernaculis mundus regeretur, cum certum jam sit ex priori confessione divina ratione, id est providentiam esse, per quam regitur mundus? Sane primum interrogandum erat an crederet esse ullum Deum, quod nonnulli omnino negabant: alii (ut Epicurus et sectatores sui) dicebant esse Deum, sed otiosum et non curantem res humanas, Utrique igitur isti ponebant, fortuitis casibus regi, ergo cum concessisset Boetius esse Deum, tamen inquirendum erat crederetne providentia illius regi mundum. Nemo enim omnium inventus est qui, cum crederet Deum conditorem præsidere mundo, qui putaret fortuitis casibus res agitari, sed credebant omnia providentia gubernari. AGRICOLA.

Sed dic mihi, meministi, etc.] Hic conatur elicere secundam suppositionem, quæ est, hominem ad beatitudinem consequendam factum esse: interrogat ergo Philosophia an meminerit Boetius quis sit finis rerum, quod quale sit Boetius dicit oblitum se esse. Id rursus tentat Philosophia alia percontatione elicere, quæritque an quod sit omnium principium sciat: qui respondit Deum esse, ut paulo ante dixit. Dicit ergo Philosophia mirum esse, cum sciat principium omnium rerum, ut finem ignoret. Hoc ideo est, quoniam enim scit Deum principium omnium esse, debet scire Deum omnia fecisse, ut essent bona, quia bonitas cujusque, beatitudo ejus est; ergo omnia voluit esse beata, quatenus natura uniuscujusque (ut ait Plato) capax beatitudinis esse poterat. Deinde ibi, *Sed hoc quoque,* etc., tertium de animi immortalitate perquirat. Quærit ergo an meminerit hominem se esse, deinde an sciat quis sit homo. Ad quod respondet Boetius, ex sententia Porphyrii, hominem esse animal rationale mortale, cum rectius definiisset hominem esse animal ex corpore et rationali immortalis anima compositum. Cum enim oblitus sit Boetius constare se ex anima immortalis, non est mirandum si brevibus istis adversitatibus perturbetur: dicit ergo hanc etiam esse vel præcipuam mali sui causam, quod sui oblitus sit, desideretque seipsam nosse. Colligit ergo has tres suppositiones more suo ab

A ultima incipiens. Quoniam enim oblitus est sui, hoc est, nescit ad immortalitatem se beatitudinem destinari, idcirco tanquam exsulem et bonis suis spoliatum se deslet. Quod fieri non potest, nam immortalis nihil mortale bonum vel malum esse potest. Deinde, quia ignoret finem rerum, decipi eum ut felices putet eos quorum prospera sunt scelera, cum potius infelicissimos eos putare deberet, ut quos gravissimæ pœnæ maneant scelerum suorum. Postremo, quia putet providentiam non esse quæ mundum regat, putat omnia incerta sorte et fortuito venire: qui errores ad omnem subversionem et perniciem mentis satis magni sunt. AGRICOLA.

Pateris] Patior quandoque significat permitto, ut hic, et Cicero in Catilinam: Non patiar, non feram, non sinam: quandoque significat male affici. Juvenal.:

Lateris vigili cum febre dolore
Si cœpere pati.

AGRICOLA.

Status] Status quandoque dicitur habitus corporis in pedes erecti, ut dicimus, status, sessio, accubatio: quandoque significat conditionem. Virgil.

Qui status antiquo Latio?

AGRICOLA.

Curationis] Curare proprie curam adhibere significat, inde quoniam præcipua est medici circa ægrotum sanandum cura; curare etiam pro sanare; quandoque non sanare, sed curam sanitatis habere: unde etiam ut non sanetur æger, medicus curare dicitur; tamen

C Horat. in II Epistol. ait:

Fugeres, radice vel herba
Proficiente nihil curarier.

Potest ergo curari radice nihil proficiente, sed nequaquam sanari. AGRICOLA.

Arbitrari] Id est voluntate vel judicio. Arbitrari veteres dicebant inspicere vel cognoscere, unde remotis arbitris loqui dicitur, qui solus cum aliquo loquitur, et arbiter judex vocatus. AGRICOLA.

Utum] Ab uno nonnulli ullus dictum volunt. AGRICOLA.

Conditor] Condere quandoque significat facere, ut hic et supra:

O stelliferi conditor orbis.

Quandoque colligere. Horatius in I Carminum:

Illum si proprio condidit horreo.

Quandoque abscondere. Virgil. in Bucolicis:

His ego sæpe lupum fieri et se condere silvis,

AGRICOLA.

Exsortes] Exsors ab ad et sors dicitur, quasi extra sortem, id est partem, qui prorsus privatus est re. AGRICOLA.

Pupæ] interjectio stupentis vel admirantis est, a Græco Βαβυι ducta. AGRICOLA.

Sententia locatus] Frigida et seguis videtur esse ista translatio, locari in sententia; rectius erat utique aut locatam in eum sententiam; melius utique et modestius erat, cur tam salubrem habens sententiam: aut fretus, aut præditus, vel nixus sententia ægrotet. AGRICOLA.

Conjecto] Id est suspicor : unde conjectores dicuntur somniorum, aut similibus rerum interpretes, quoniam suspitionibus futura colligunt. AGRICOLA.

Ambigis] Ambigere, ab am quod circum in compositione, et ago dictum per interpositionem *b* litteræ. AGRICOLA.

Num inquit, etc.] Sententia est. Non dubitabam quin error esset aliquis in te, qui causa esset ut dolor iste rerum adversarum posset intrare in animum tuum. AGRICOLA.

Hiante valli robore] Similitudo a munitionibus ducta est; quando enim aliquid deest vallo ut biez, id est apertum sit, datur aditus hostibus in munitionibus. AGRICOLA.

Morbis] hic per translationem dictus est : credo dictum a morte, quoniam morbus ad mortem ducat. AGRICOLA.

Eostirpare] A stirpe dicitur, quod masculino genere radicem significat, quasi stirpitus evellere. AGRICOLA.

Vel maximam] Vel hic non disjunctive ponitur, sed id fere quod etiam significat : sic Propertius :

Nocte una quisvis vel Deus esse potest.

AGRICOLA.

Reconciliandæ sospitatis.] Dura translatio, sicut Boetii pleræque, pro reparandæ vel recuperandæ est dictum. Reconciliantur enim proprie qui ex amicis inimici facti, rursus redeunt in gratiam. A concio enim concilium dictum est, id est, conventus hominum : unde conciliare homines ad consensum perducere. Fuit sane modestior aliquanto translatio, nec isti multum dissimilis tamen quam in Tyrone suo graviter castigat Cicero, quod ille dixerat, valetudini fideliter serviendo. AGRICOLA.

Nequam] Id est non cuiusquam, hoc est, qui nihili homo est et nullius pretii : cuius contrarium est, qui dicitur frugi, qui frugem aliquam bonam et utilitatem sui præbet. Itaque Plantus nummum nequam dixit, qui bonus non esset. AGRICOLA.

Vices] Id est, vicissitudines, permutationes. AGRICOLA. *

Reliqua Rodolphi Agricolæ quæ in [Boetium scripsisse fertur in manus meas non pervenerunt, quæ utinam pervenissent! Nam ut hæc, ita et illa sane quam libens tibi communicarem. Cæterum te, candide lector, oratum velim ut his nostris qualibuscumque tantisper contentus sis, dum fueris adeptus meliora.

Sed sospitatis auctori] *grates*] Attentum simul et benevolam reddit Boetium, dicens non omnino de ejus salute desperandum esse, sed Deo gratias agendas, quod elementa recuperandæ salutis sint relicta.

Sospitatis] Incolumitatis.

Auctori] Deo.

Grates] Gratias subaudi agamus.

Sed quoniam firmioribus] Ostendit qua ratione Boetii sanitas restitui possit.

Tempus uti] Pro utendi, figurata locutio est.

Hanc] Perturbationum caliginem.

Fomentis] Remediis. Duplicita autem remedia Boe-

tio Philosophia promittit. Primum quidem lævia et mediocria ad removendam perturbationum caliginem, quæ impedimento est animo quo minus queat speculari veritatem. Deinde vero acriora firmioraque, ut falsæ felicitatis specie perspecta, veræ beatitudinis formam possit intueri.

IN METRUM VII.

Carmen est adonium, dactylo constans et spondeo: quo docet Philosophia tribus pulcherrimis comparationibus ita mentem hominis perturbationum caligine confundi, et passionem vinculis obstringit, ut nunquam in servitutem redacta, veritatem minime possit intueri. Sciendum est quatuor principales esse animæ [perturbationes, quæ et affectiones dicuntur, et a junioribus passiones. Harum duæ quidem ex opinione boni nascuntur, gaudium et spes : duæ vero ex opinione mali, dolor et metus. Gaudium, quæ et voluptas gestiens (id est præter modum elata lætitia) dicitur, est animi affectio proveniens ex opinione presentis magni ejuspiam boni, rationi non obtemperans. Spes quæ et cupiditas vocatur, est animi affectio proveniens ex opinione futuri ejuspiam boni, rationi non obtemperans. Dolor seu ægritudo est animi affectio proveniens ex opinione magni mali præsentis rationi non obtemperans. Metus est animi perturbatio, accidens ex opinione magni mali impendentis, præter rectam rationem. Has perturbationes magnus poeta paucis complexus est, in Æneidos sexto :

Hunc metuunt cupiuntque, dolent gaudentque, nec

Respiciunt, clausæ tenebris et carcere cæco.

Ex his vitium omne nascitur : unde Francis. Philelp. in Satiris :

Dedecus omne audet mens perturbata nefasque.

Danda igitur cum primis opera est nobis ut eas vel extirpemus, vel certe rationis subdamus imperio, ut compotes beatitatis evadamus. Divus Ambrosius in II Epistolarum : Insurgit enim sapiens quasi, victor debellatis a se ac triumphatis, libidini, timori, ignavia, mæstitudini, cæterisque vitiis, donec ea de possessione suæ mentis eliminet, et omnibus terminis finibusque suis propulset, atque arceat. Joannes Boecius in Encolicis :

O Damou, Damou, quantum sibi quisque beavit,
Qui potuit mentis rabidos sedare tumores.

Baptista Mantuanus :

Ardua res, vicisse alios : victoria major

Est animi fluctus composuisse sui.

Subjecisse metus, et debellasse tumores

Gaudia, spemque gravi supposuisse jugo.

Nos quoque annos abhinc septem in Eclogis morali-

bus hunc in modum lusimus :

Fortibus bellis animos domate,
Vinculo pacis reprimatur ira,
Cura sit mordax procul, arceatur

Prava cupido.

Nemo captores rutilis in armis

Urbium jactet, celebres triumphos

Nemo miretur, quibus intumescunt

Sæpe tyranni.

Gestiens qui quis pepulit quiete

Gaudium et duros animo dolores,

Spes anhælantes, pavidumque vicit

Corde timorem

* Deficiunt Agricolæ commentaria : solus deinceps commentabitur Murmellius. EDIT.

Solus hic lauri meruit coronam,
Purpuram solus, placide triumphans.
Proximam sedem cui dat beato
Vera voluptas.

Et in quarto Elegiarum libro :

Splendida non faciunt fortunæ munera regem,
Blattea nec vestis, nec generosa domus.
Rex est qui sese, rectæ rationis habenis
Compescens animi noxia vota, regit.
Non merito fortis censetur, qui nimis audax
Tristia terribili corpore bella gerit.
Fortis eximio virtutis prædita dono
Mens pia, mens almæ conscia iustitiæ,
Quæ domat affectus recto moderamine pravos,
Corporeas vincens graviter illecebras.
Cujus ad imperium fugi illecebrosa voluptas,
Et dolor impigra spesque metusque fuga.

Volvens] Exagitans.

Turbidus auster] Turbulentus ventus, species pro genere posita.

Æstum] Maris motum.

Vitreæ] perspicua.

Par] Similis.

A *Visibus obstat*] Visum non transmittit.

Defluus] Deorsum fluens.

Resistit] Remoratur.

Obice] Objectione.

Sacri soluti rupe] Dissoluti a rupe.

Lumine] visu.

Cernere] videre.

Verum] Veritatem.

Carpere cætem] Ire. Sic Ovidius :

Si rota defuerit, tu pede carpe viam.

Nubila] Obscurata, perturbata.

Ubi] In qua mente.

Ilæ] Ilæ perturbationes, de quibus Philelphus in Satiris :

Hic timet, ille cupit, dolor hinc furit, inde voluptas,

B Et nos in primo Elegiarum :

Languida cœciant mordaces pectora curæ,
Hinc spes, inde metus, lætitiæ atque dolor.

Regnant] Dominantur.

LIBER SECUNDUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Superiori volumine Boetii querelæ dolorisque et ægritudinis causæ sunt expositæ, quibus penitus introspectis, Philosophia peritissima languentium animorum medica, nunc hæc in libro remedia confert (ut supra pollicita est) ea quæ sunt leviora, quo in subsequenti volumine commodius acriora possit adhibere. Tota autem disputatio nunc spectateo, ut ostendat fortunæ bonam inime nostris in bonis esse numeranda.

Post hæc] Post decantatum proximum carmen.

Ubi] Postquam.

Modesta] Moderata.

Collegit] Refecit.

Exorsa est] Cœpit loqui.

Habitum] Affectionem, disputationem.

Tabescis] Consumeris.

Pervertit] Perturbat.

Illius prodigiū] Molestosæ fortunæ.

Fraus] Fraudes. Terentius in Eunuch :

Per impluvium facum factum mulieri.

Quos eludere nititur] Joannes Campanus :

Dat fortuna manus quibus est nocitura secundas :
Ridet ut alliciat, porrigit ut capiat.

Seneca.

Fortuna cum blanditur, captatum venit.

Incessere] Impetere, insectari. Gellius : Cum me maledictis incesseret.

Adyto] Adytum locus est secretior templi, ad quem non nisi sacerdoti dabatur accessus. Virgilius :

Isque adytis hæc tristia dicta reportat.

Hic intellige Philosophiæ secretarium, quæ tanquam nomen sacra est, et veneranda.

Verum omnis subita mutatio rerum, non sine quodam quasi consuetu contingit animorum] Pulchra et verissima hæc est sententia, a qua non discrepat illa Senecæ :

Gravius nocet, quodeunque inexpertum accidit

Et ejusdem illa :

Grave est malum omne quod sub aspectu latet.

Conflitu] Commotione, cruciatio.

Tempus haurire] Pro hauriendi. Sic Horatius in epistolis :

Tempus abire tibi.

Propertius :

Nunc est discedere tempus.

Suadela] Vis et facultas suadendi.

Nostra instituta] Philosophiæ præcepta.

Musica] Poetica, quam et Terentius musicam appellavit.

Hæc natura] Ut sit mutabilis.

In ipsa sui mutabilitate constantiam] Ovid. in Tristibus :

Passibus ambiguis fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxque loco.

Sed modo læta manet, vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in levitate sua est.

Ambiguus vultus] Incertos, modo hilares modo tristes.

Cæci numinis] Fortunæ, quam veteres deam cæcam sunt fabulati. Plinius lib. II Naturalis Historiæ, capite 7 : Toto quippe mundo, et locis omnibus, omnibusque horis, hominum vocibus fortuna sola invocatur,

et una nominatur, una accusatur, una agitur rea, et una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur et cum convitiis colitur : volubilibusque, a plerisque vero et cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta,

varia, indignorumque faultrix. Hinc omnia expensa, hæc omnia feruntur accepta, et in tota ratione mortalium sola utramque paginam facit. M. Tullius in Lælio : Non enim solum ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos quos complexa est. Franciscus Petrarca in Bucolicis :

Cæca rotat fortuna fidem, rotat omnia fatum.

Auctore Cebete Thebano, Fortuna super lapide quodam rotundo consistere videtur, et non solum cæca, sed insana etiam et surda est. Obambulat quocunque gentium, et aliis quidem facultates eripit, aliis tradit, ab eisdemque rursus aufert illico quæ tradiderat, atque aliis temere instabiliterque concedit. Pacuvius :

Fortunam insanam esse et brutam perhibent philosophi, Sæxiæque ad iustar globos prædicant esse volubilem. Quia quo saxum impulerit fors, eo cadere fortunam au-

Cæcam ob eam rem esse vocant, quia nihil ^[tumultu] cœruat quoniam ^[sese applicet.]

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta instabilisque ^[sit;] Brutam, quia dignum aut indignum nequeat interuocare.

Apuleius in septimo de Asino anreo. Subibatque me non de nihilo veteris priscæque doctrinæ viros linxisse ac pronuntiassæ cæcam et prorsus exoculatam esse fortunam, quæ semper suas opes et malis et indignis conferat, nec unquam iudicio quemquam mortalium eligat; imo vero cum his potissimum diuersetur quos, procul si videret, fugere deberet; quodque cunctis est extremis, varias opiniones, imo contrarias nobis attribuat, ut et malus boni viri fama gloriætur, et innocentissimus contra noxiorum ore plectatur.

An vero tu pretiosam] Ostendit in fortunæ bonis veram felicitatem non consistere, quod illa minime stabilis sit, discessuque suo longe plus mœroris afferat, quam adventu lætitiæ secum attulerit.

Nec manenti fida] Valerius Max. lib. vi: Caduca nimium et fragilia puerilibusque consentanea crepidis sunt ista, quæ vires atque opes humanæ vocantur: affluunt subito, repente dilabuntur, [nullo in loco, nulla in persona stabilibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo flatu fortunæ huc atque illuc acta, quos sublime extulerunt, improvise recursu destitutos in profundo eladium miserabiliter immergunt. Itaque neque debent existimari, neque dici-bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui præcipiunt.

Allatura mœrorem] Baptista Mantuanus in prima Parthenice:

Tristem sperata, superbum
Jam presens, amissa facit fortuna dolentem.

Rerum exitus prudentia metitur] Memorabilis hæc est sententia, cui concordat illud Terentii in Adelphis:

Istuc est sapere, non quod ante pedes modo est
Videre, sed etiam illa quæ futura sunt
Prospericare.

In alterutro] Vel in adversitate, vel in prosperitate.

Nec formidandas fortunæ minas] Seneca tragicus:

Nemo confidat nimirum secundis,
Nemo desperet meliora lapsis.
Miscet hæc illis prohibetque Cloto
Stare fortunam, rotat omne fatum.
Nemo tam diviss habuit faventes,
Crastinum ut posset sibi polliceri.
Res Deus nostras celeri citatis.
Turbine versat.

Baptista Mantuanus in prima Parthenice:

Id quoque nonnunquam mentes solatur amaras,
Quod durare nihil patitur fortuna, vicesque
Mobilis alternat, ventoque simillima proram
Nunc premit, a puppi placida modo murmurat aura.

Postremo æquo animo] Aliud affert argumentum Philosophia, quo Boetio non esse de fortuna lamentandum ostendit hunc in modum: Quicumque semel fortunæ dominio se commisit, id æquo animo ferat necesse est. Acceptis autem ab ea opibus et dignitatibus, te fortunæ subdidisti, feras igitur patienter, si deponere coactus fueris ea quæ tibi tradita fuerunt

A ea conditione, ut non possent apud te perpetuo permanere.

Intra fortunæ aream] Intra locum ubi fortuna dominatur. Videtur translatio sumpta ab area in qua a bobus jugum gestantibus quondam tritura fieri solebat. Tametsi quidam non inconcinne legant aleam, prior tamen lectio magis mihi comprobatur.

Si ventis vela committeres] Probat aptissimis similitudinibus ferenda esse, non culpanda, quæ mutare non possumus.

Volentis] Circumagentis se, aut volubilis.

Conaris] Interrogative legendum hoc, et cum stormacho.

IN METRUM PRIMUM

Hoc carmine iambico quod $\sigma\alpha\lambda\lambda\acute{\omicron}\gamma\omicron\gamma$, id est claudicans appellatur, in superiorum confirmationem dicit fortunam sibi nunquam melius placere quam quoties una eademque hora potentissimum quempiam viderit, eundemque miserrimum. Carmen hoc simile est illi Persiano:

Nec fonte labra proliu caballino.

Hæc] Fortuna.

Cum] Postquam.

Vertevit] Mutaverit.

Vices] Rerum conditionumque permutationes.

Exæstuantis] Ultra modum fluctuantis. Vetus adagium est, $\tau\acute{\upsilon}\gamma\gamma\epsilon$ Εὐρώπης, fortuna Euripus, siue volubilis, seu æstuarina, quod vicissim nunc huic favere solet, nunc illi, a maris Euripi prodigiosa quadam reciprocandi celeritate ducta metaphora. Est autem Euripus maris pars inter Phocidem Bœotiae partem et Eubœam insulam, cuius meminit Plin. lib. ii. Et quorundam tamen, inquit, privata natura est, velut Taurominitani Euripi, sæpius et in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis, tam rapida conversione, ut (quemadmodum auctor est Pomponius Mela) ventos ac etiam plena ventis navigia secum portet. Neque dum hujus tam stupendæ rei causa satis idonea pervestigata est a scriptoribus, etiam si Titus Livius, secundi belli Punicæ lib. vii, a ventis quibusdam illic flantibus ita rapi credit. Seneca in Hercule OŒtheo:

Euripus undas flectit instabilis vagas,
Septemque rursus flectit et totidem refert,
Dum lassum Titan mergit Oceano jubar.

D Cicero pro Plancio: Quod fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, et quantos æstus habet ratio comitiorum? Euripus etiam lacus temporarios manu factos, in quibus navalem pugnam committebant veteres, quos etiam Nilos appellabant, notum est ex Tranquillo, Tacito, Seneca et aliis.

Dudum] Paulo ante.

Trenendos] Ob potentiam formidandos.

Proterit] Pessundat.

Sublevat] Sursum levat, et attollit.

Dura] Inexorabilis.

Probat] Ostendit.

Ostentum] Prodigium, miraculum.

Visatur] Videatur.

Stratus] dejectus, miser.

IN PROSAM II.

Hoc loco fortuna inducitur severe cum Boetio id expostulans, quod ob amissa doleat non secus ac si sua ipsius bona perdidisset : quæ si propria possedisset, nunquam sane potuisset amittere. Proinde fortuna sibi vindicat opes, honores, et id genus alia, secumque pariter advenire discedereque ait. Et quo minus justæ videantur Boetii querelæ, pollicetur ejus fuisse quæcunque abstulerit, se continuo concessuram, si ejusquam mortalium quidquam illorum proprium esse demonstrarit. Postea inconstantiam suam vires suas esse fatetur, a qua si prohibeatur, iniquissime secum agi. Postremo docet exemplis quibusdam sibi semper fuisse volubili orbe rotam circum-agere suoque arbitrio versare.

Agitare] Tractare, disputare.

Quid tu o homo] Verba fortunæ adversus Boetium.

Ream agis] Accusas. Reum agere est accusare. Per-agere vero, condemnare.

Quid] Aliquid.

Nudum rebus omnibus] Nudi enim nascimur, nudi morimur, Plinius in præmio septimi Naturalis Historiæ : Hominem tantum nudum et in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim et ploratum. Lucretius :

Tum porro puer, ut sævis projectus ab nudis
Navita, nudus humi jacet, infans, indignus omni
Vitali auxilio, cum primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit.
Vagituque locum lugubri complet, ut æquum est,
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Prona] Propensa.

Mei juris] Subditiōne mea.

Affluentia] Abundantia.

Habe gratias] Sis gratus animo.

An ego sola] Singulatim colligit unicuique licere jure suo naturali semper uti : cum igitur sui juris volubilem rotam assidue versare circumacta, iniquissime secum agere queritur, indignaturque inexplebili cupiditate mortales, qui ab eo cui naturalis sit inconstantia mutabilitasque constantiam et perpetuum prosperitatis tenorem requirant.

Condere] Componere, claudere, finire.

Vultum] Aspectum, faciem. Metaphora est satis audax ab homine ad rem inaniam, eamque gravissimam et immobilem.

Redimire] Ornare.

Confundere] Perturbare.

Strato] Composito.

Æquore] Planitie, æquali superficie.

Alligabilis] Inexplebilis, insatiabilis.

Inexpleta] Cum interrogatione et vultuose pronuntiam, quasi dicat, minime poterit unquam alligare, *Hæc nostra vis est*] Ut nullam servemus constantiam.

Continuum] Sine intermissione.

Rotam] Fortunæ simulacrum. Nonnulli veterum cum copia et gubernaculo fixerunt, tanquam hæc opes tribunal, et humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni et Virgilius assensit, qui fortunam omnipotens vocat. Et historicus qui ait: Sed profecto

A fortuna in omni re dominatur Alii eam super lapide quodam rotundo consistere lepide commenti sunt. Alii rotam illi volubilem versatilemque appingunt cum quatuor hominum imaginibus, primi jam sursum ascendentes, secundi summum tenentis, tertii rursus descendentes, quarti vero in rotæ imo depressi : super quibus hic est versiculus :

Reguabo, regno, regnavi, sum sine reguo.

Volubili orbe] Celeri conversione. Apud Baptistam Mantuanum in Epigrammatis ad Falconem hi sunt versus

Fidite virtuti, fortuna fugacior undis
Non manet, et certam nescit habere domum.
Gaudia dum simulat, subvertere cogitat orbem,
Insidias ridens exitiumque parat.

Ubi animadvertendum obiter perperam sciolos per orbem mundum accipere, cum hic sit sensus : Fortuna dum simulat gaudia, et dum videtur blanda, cogitat subvertere, id est clanculum et præter hominum spem vertere orbem, hoc est, rotam suam orbiculari figuræ.

Infima summis] Seneca tragicus :

Iua permutat brevis hora summis

Exstat carmen sane non illepidum, nescio cujus de fortuna, quod hoc potissimum loco subjiciendum putavi :

O fortuna potens! quam variabilis.
Quantum juris atrox, quæ tibi vindicas?
Evertis meritos, eligis improbos.
Nec servare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocens claudibus afficit.
Justos illa viris pauperie gravat.
Indignos eadem divitiis beat.
Hæc auferit juvenes, et retinet senes,
Injusto arbitrio tempora dividens.
Quod dignis admittit, transit ad impios.
Nec discrimen habet, rectaque judicat.
Inconstans, fragilis, perfidia, lubrica,
Nec quos clarificat perpetuo fovet.
Nec quos deseruit perpetuo premit.

Ausonius :

Fortuna nunquam sistit in eodem statu.
Semper movetur, variat ac mutat vices.
Et summa in imum vertit, ac versa erigit.

Ea lege] Ea conditione.

Ut nec] Ut non.

Descendere] Descensum, subaudi esse injuriam.

Cræsum] Cræsus rex fuit Lydiæ ditissimus, captus autem a Cyro rege Persarum; victus compedibus, super ingentem (quam struxerat) lignorum struem ab eo imponitur, ut vivus cremaretur. Cræso autem super pyram stanti venisse in mentem ferunt, quod sibi nutu Dei a Solone fuisset dictum : ex viventibus beatum esse neminem. Quibus auditis Cyrum tradunt pœnituisse, cum se quoque hominem esse cognosceret, qui alium hominem olim se non inferiorem vivum rogo traderet : præterea veritum ob id pœnam ac reputantem nihil esse in rebus humanis stabile, jussisse ignem celerrime extinguï jam incensum; qui cum ab hominibus adhibitis extingui non posset, Cræsus Apollinem invocasse dicitur, et magna vi pluvie coelitus effusa liberatus. Super hoc latius legatur Herodotus libro primo.

Paubum Persi] Perses ille rex Macedonum famigeratus, cui plus auri fuit quam animi, victus supe-

ratusque bello a Romanis, se Cn. Octavio dedit, A aller Pherecratius, tandem mortalium iniquis moribus graviter offensa fortuna, in eorum insatiabilem avaritiam invehitur, qui quo plura congesserint, eo longe plura concupiscant.

Quantas] Quot, vel quam magnas. Melius tamen est ut pro quot accipias. Silius Italicus in xv :
Quantas ipse Deus lætos generavit in usus,
Res homini

Claudianus :
Convenit animæ, quantas truculentior auster
Decuit arboribus frondes.

Terentianus :
Maurus item quantos potui cognoscere Graios.

Rapidis] Impetuosis.
Pontus] Mare.
Versat] Crebro vertit.

B

Troas reliquias Danaum atque immitis Achilli.

Tragædiarum] Tragædia est heroicæ fortunæ in adversis comprehensio. Hujus tristitia et frequens clamor propria sunt. Ideoque Euripides petente Archelao rege ut de se tragædiam scriberet, abnuvit, ac precatus est ne accederet Archelao aliquid tragædiæ proprium, ostendens nihil aliud esse tragædiam quam miseriarum comprehensionem. Nonne adolescentulus δὺς τοὺς πῖθους, τὸν μὲν ἓνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον ἀγαθῶν. Hæc Græca misit ad me Joannes Ædicollus ex pervetusto exemplari, quæ sic redduntur Latine. Duo dolia, malorum quidem unum, alterum autem honorum. In Cæsarii nostri libello hæc insunt, οὐ μετράκιον ἓν ἐτι δύο πῖθους, τὸν μὲν ἓνα κακῶν, τὸν δὲ ἕτερον ἀγαθῶν. Quæ ad verbum sic possumus interpretari : Non adolescentulus adhuc etiam duo dolia, unum quidem malorum, alterum autem honorum. Ubi animadvertendum est, non pro nonne positum, petereque sibi reddi affirmationem. Est autem hoc sumptum ex Homeri libro Iliadis ultimo, in quo hæc insunt, interprete Laurentio Valla : Duo enim dolia in Jovis limine sidunt plena munera, quæ nobis danda constituit, malorum alterum, alterum bonorum. Ex quibus Jupiter, nunc homini mala, nunc bona exhibet. Cui mala, eum ad injuriam exponit, ut in miseria vitam agat. Vivit enim neque diis, neque hominibus honoratus. Homericus versus Nicolaus Valla sic Latinos reddidit :

Binaque præterea Jovis esse in limine dicunt
Vasa, quibus sortem Deus ipse immetit utramque
Ille miser, cui sors fati contingit amara,
Hæc quantos etiam gemitas, quam dura videbit
Exitia, atque omnem mistam mœroribus atris
Vitam aget, hunc homines odio superique sequuntur.

Hanc Homeri opinionem Socrates apud Platonem in secundo de Republica libro graviter improbat, aiens non admittendum esse Jovem nobis pennarium esse bonorum atque malorum. Loquitur autem hoc loco Philosophia non ex sua, verum fortunæ persona, neque rem ita se habere, sed Boetium adolescentulum ex Homero didicisse refert.

Qui] Subaudiendum dices.
Sperandi meliora] Juxta illud Tragici,
Nemo desperet meliora lapsis.

IN METRUM II.

Hoc carmine, cujus alter versus est Asclepiadeus,

allert Pherecratius, tandem mortalium iniquis moribus graviter offensa fortuna, in eorum insatiabilem avaritiam invehitur, qui quo plura congesserint, eo longe plura concupiscant.

Quantas] Quot, vel quam magnas. Melius tamen est ut pro quot accipias. Silius Italicus in xv :

Quantas ipse Deus lætos generavit in usus,
Res homini

Claudianus :

Convenit animæ, quantas truculentior auster
Decuit arboribus frondes.

Terentianus :

Maurus item quantos potui cognoscere Graios.

Rapidis] Impetuosis.

Pontus] Mare.

Versat] Crebro vertit.

Edita] In lucem data.

Copia] Hanc fabulantur fertilitatis esse deam, cui cornu ab Hercule Acheloo in tauri speciem mutato detractum omnium fructuum primitiis refertum Naiades consecrarunt, unde apud Ovid. Achelous :

Rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncaque a fronte revellit
Naiades hoc pomis et odore flore repletum
Sacrarunt, divesque meo bona copia cornu est.

Lucianus de mercede servientibus : Et habebis copiam cornu, et lac gallinaceum emulgebis. Horatius :

Beata plena copia cornu.

Idem :

Aurea fruges

C Italia pleno diffudit copia cornu.

Ideo] Ob eam affluentiam opum.

Prodigus] Largus. Accipitur nunc in bonam partem. Clanculum tamen videtur alludere ad prodigi hominis mores, qui sæpe ultra modum pecuniam largitur indignis. Claudianus :

Munificus laudis, sed non es prodigus auri.

Nil jam parte videtur] Id est, ea quæ, dum desiderantur, magna cupiditis videbantur, postea quam in eorum venere possessionem, pro nihilo habentur, semper ulteriora sitienter inhiantibus.

Quæ frena] Quasi dicat nulla.

Relentent] Retinere possunt.

Sitis habendi] Ecclesiastes capite v : Avarus non implebitur pecunia : et qui amat divitiis, fructum

D non capiet ex eis. Juvenalis :

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Prudentius :

Auri namque fames parto fit major ab auro.

Horatius.

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames

Divus Ambrosius in tertio Epistolarum ad Simplicianum : Quis autem ante Deum dives, nisi quietus et modestus spiritus, qui nunquam corrumpitur? Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat, et nova quærat, et semper desiderando fiat in summis divitiis inops? Idem in eodem libro ad eundem : At vero insipientis et quod putat se habere nequa-

quam possidet. An putas illum possidere, qui thesaurum suo die et nocte incubans, avara et misera torquetur sollicitudine? Ille vero eget, et si alii dives videtur, sibi pauper est, qui non utitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Ubi enim nullus cupiditati modus qui fructus divitiarum? Nemo est dives, qui quod habet secum hinc auferre non potest. Quod enim hic relinquitur, etc. Idem non multo post : Duos finitimos vetus historia describit, regem Achab, et pauperem Nabuthan (*III Reg. XXI*), Quem horum pauperiorem, quem ditioem credimus? Alter regali fulcro divitiarum præditus, inexplebilis, insatiabilisque opibus suis, exiguam pauperis vineam desideravit. Alter aspiciens animo βασιλέως τὰς πολυάρτους τύχης, imperialesque gazas, suo erat contentus palmitē. Nonne videtur hic magis dives, hic magis rex, qui sibi abundabat, huc regebat cupiditates, ut nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, cui aurum suum vile, alienus palmas pretiosissimas fexistimabat. Idem in decimo Epistolarum : Quo plus unusquisque acquisierit, plus siti, et quasi quadam inardescit ebrietate cupiditatum suarum. Idem in libro de Nabutha : O dives, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipsi videaris, qui te divitem dicis. Quanto plus habueris, plus requiris : Et quidquid acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro avaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet, quo plures ascenderit, eo ad altiora festinat, unde fit gravis ruina lapsuro. Et paulo post hæc subjicit : Quis igitur tibi pauper videtur, qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper est affectu. Affectus dives egere non novit, census abundans nequit avari pectus explere. Ideoque dives cupidus. In invidiam possessionis, et paupertatis querelam, Ambrosii libro, ejus modo meminimus, nescio a quo adjectum est epigramma, non indignum sane quod et his apponatur :

Plurima habere cupit, qui possidet omnia dives,
Nempe inopes reddit copia magna viros,
Unde habeat cura est paucis, sed oportet habere
Per scelus atque nefas, pauper ubique jacet,
Hoc pater Ambrosii Nabuthæ testatur in umbra
Qui pro rure suo rege volente cadit.

Addidimus et nos aliquot ab hinc annos, cum idem opus discipulis enarrandum suscepissemus, hoc quædam

leconque carminis simulacrum :
Mens hominis dives, non gaza, nec arca putanda est,
Cui satis est nunquam, semper avarus eget.
Crescit ut indulgens potum sibi luridus hydrops,
Sic augetur opum, dum cumulantur, amor.
Fas et jura facit nihili vesana cupido,
Quoque libet, caeca mente licere putat.
Inter opes inopem noris ut, tector, avarum.
Hoc lege divini nunc opus Ambrosii.

Agit] Vivit.

Egentem] Horatius :

Magnas inter opes inops.

Periander : Præstat eum qui bonis non utitur mori, quam viventem egere.

IN PROSAM III.

Supra Boetii fortuna sic locuta est. Quid si uberius de bonorum parte sumpisti? Nunc igitur Philosophia recenset ea omnia quibus a fortuna fuerit

A ornatus, atque minus eum juste de illa queri, cum adhuc se felicem negare non possit, qui inita ratione plus honorum quam malorum tulisse convincatur atque retinere.

Hisceres] Loquereris. Hisco significat submisso loquor, sive os ad loquendum aperio. Plautus :

Ne hiscere quidem audet.

Accius :

Hem vereor plus quam fas est captivum hiscere.

Musicæ dulcedinis] Poeticæ delectationis.

Tum] Tunc.

Cum] Quando.

Altior] Profundior.

Mæror] Tristitia.

Contumaciis] Rebellis, inobedientis.

Fomenta] Mitigamenta, et quæ Græci vocant μαλάγματα.

Penetrent] Penitus immittant.

Desolatum] Orbatum.

Parente] Patre.

Quod] Prius carum esse quam proximum.

Carus] Ob præclaram indolem amatus.

Proximus] Affinis. Sensus est : Principibus civitatis ante carus fuisti ob virtutis studium, quam per affinitatem propinquus.

Socerorum] Symmachi et uxoris ejus, aut etiam fratrum filiorumve illius. Maro in *Æneidos* II :

Infelix quæ se dum regna manebant,
Sapientius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Asryanacta trahebat.

In libro Tobiasæ] Post obitum matris suæ Tobias abscessit ex Ninive cum uxore sua, et filiis et filiorum filiis et reversus est ad soceros suos. Socer nomen ad aliquid est : refertur enim ad generum. Unde Ovidius.

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero.

Cojunctis] Uxoris tuæ Rusticianæ.

Fructus] Usus cum quadam delectatione.

Lucis] Diei.

Quantalibet] Quantumvis magna.

Ingruentium] Imminentium.

Malorum] Adversitatum.

Consules] Fuerunt quondam apud Romanos leges annales, quibus non licebat consulatum inire, nisi tertium et quadragesimum annum agenti. At vero (ut in quinta dicit Cicero) apud antiquos Rulli, Decii, Corvini, multique alii, recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flaminus admodum adolescentes consules facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Proinde nemo miretur, si post imperii ruinam, barbaris jam tentibus Italiani, et plerisque legibus Romanorum abolitis, duo filii Boetii propemodum pueri, fortuna potissimum suffragante, pariter ob patriæ virtutis et sapientiæ meritum consules evaserint, idque jussu Theodorici Gothorum regis, qui diu in bonos viros bene fuit animatus.

Curules] Hæ sella fuerunt eboræ, quibus majores magistratus utebantur in curru, quo honoris gratia in curiam vehi soliti erant.

Insidentibus] Inseido sellæ et sellam dicimus, sed A hoc rarius.

Regiæ laudis] Laudis Theodorici regis.

In circo] Circus Romæ locus fuit admodum spaciosus, et turbæ capax, spectandis ludis idoneus, in quo et munera (quæ missilia dicebantur) ab ædilibus consuliſſe in populum, ad ejus favorem sibi magis conciliandum, spargebantur.

Duorum] Filiorum tuorum.

Medius] Medius quondam locus fuit honoratus, hodiæ apud nonnullos est. Unde Ovidius de seniore, Fastorum lib. quinto :

Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,
Ibat et anterior, si comes uvus erat.

Exstat apud Spartanum locus Hadriani dignus memorata, qui cum servum suum inter duos senatores medium ambulare vidisset, misit, qui ei colaphum daret, et diceret: Noli inter eos ambulare, quorum esse adhuc potes servus.

Triumphali largitione] Magnifica et consulari numerum donatione.

Dedisti verba fortunæ] Fortunam blandis verbis decepisti. Dare verba (ut vulgo notissimum) significat decipere, idque verbis et promissis inanibus. Martialis :

Cui nihil ipse dabas, is tibi verba dedit.

Ut suas delicias] Delicias alicujus dicimus, qui ei in deliciis est. Maro in Bucolicis :

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin
Delicias Domini.

Privato] Privatus dicitur is qui publico munere aut principatu non fungitur.

Calculum ponere] Rationem inire. Nam calculi fieri solet supputatio: unde Martiali dictus calculator.

Liventi oculo] Haclenus, inquit, tibi favit fortuna, nunc primum cœpit adversari. Quod autem ait liventi oculo, videtur alludere ad mulieres visu fascinant, quæ interimant quos diutius intueantur, iratus præcipue oculis, quod earum malum teneriori ætati magis nocet. Fortuna igitur, inquit, quæ hucusque indulgentissimæ matris more te suas delicias fovit, nunc te primum fascinavit more Africanæ vel thyræicæ mulierculæ.

Perstrinxit] Læsit, corrupit, vitiavit.

Liventi] Minime candido, pestifero, et lividos vapores emittenti.

In hanc vitæ scenam] Eleganti metaphora scenam vitæ dixit, cum hæc sit fabulæ simillima, quæ solet in scena ab histrionibus agi. Seneca epistola 77: Quomodo fabula, sic vita. Non quam diu, sed quam bene acta sit refert. Moria apud Erasmum in Encomio: Porro mortalium vita omnis quid aliud est quam fabula quæpiam, in qua atii aliis oblecti personis procedunt, aguntque suas quisque partes, donec choragus educat e proscenio, qui sepe tamen eundem diverso cultu prodire jubet, ut qui modo regem purpuratum egerat, nunc servulum pannosum gerat. Adumbrata quidem omnia, sed hæc fabula non aliter agitur, Cicero in Catone Majori: In hoc

sumus sapientes, quod naturam optimam ducent tanquam Deum sequimur, eique paremus, a qua non verisimile est, cum cæteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum tanquam ab inertii poeta esse neglectum. Idem in eodem: Quæ sunt igitur voluptates corporum cum auctoritatis præmiis comparandæ quibus qui splendide usi sunt, ii mihi videntur fabulam ætatis peregrisse, nec tanquam in exercitatu histriones in extremo actu corruisse. Rursus in eodem: Neque enim histrioni ut placeat peragenda est fabula solummodo. In quocumque fuerit actu, probetur. Nec sapiendi usque ad laudide videndum. Item sub finem ejusdem dialogi; Senectus autem peractio ætatis est tanquam fabulæ, cujus defatigationem fugere debemus, præsertim adjuncta satietate.

Subitus] Repentinus.

Hospes] Peregrinus.

Ullamne humanis rebus] Argumentator ab eo quod est magis. Homo ipse corruptionem effugere non potest, cum sæpe repentina morte dissolvatur. Multo igitur minus rebus humanis inest constantia. Horat. in Arte poetica :

Debemur morti nos nostraque.

Velox hora] Vetus est illud Varronis adagium. Homo bulla. Faustus :

Subdita sint certo mortalia corpora fato.

Cunctaque præcipiti tempora fluxa ruunt.

Tam nimis humanum celeri genus interitura,

Turgida quam pluvie bulla liquescit aquæ.

C Quid est homo? inquit Seneca. Quodlibet quassum vas, et quodlibet fragile jactatu. Quid est homo? imbecillissimum corpus et fragile, nudum suapte natura, inermis, alienæ opis indigenus, ad omnem fortunæ contumeliam projectum, frigoris est et laboris impatiens, ex infirmis fluidisque contextum. Odoz ibi saporque, et lassitudo, et vigilia, humor, et cibus, sine quibus vivere non potest, mortifera sunt. Quocumque se movet, infirmitatis suæ statim conscius tenuissimis causis atque offensivibus morbidus ac putris. Merito itaque cecinit sapientissimus poetarum :

Tale quidem genus est hominum, quale est foliorum.

Fortuitis] Bonis fortunæ. Valerius Maximus libro sexto, Caduca nimium et fragilia pueritibusque consentanea crepidis sunt ista, quæ vires atque opes humanæ vocantur. Afluunt subito, repente dilabuntur, nullo in loco, nulla in persona stabilitibus nixa radicibus consistunt, sed incertissimo flatu fortunæ huc atque illuc acta, quos sublimis extulerunt, improviso recurso destitutos in profundo cladum miserabiliter immergunt. Itaque neque debent existimari, neque dici bona, quæ inflictorum malorum amaritudinem desiderio sui duplicant.

Ultimus tamen vitæ dies mors quædam fortunæ est etiam manentis] Sic Prosper in epigrammatibus :

Terrenis opibus cum dives gaudet iniquus,

Veris se miserum nescit egere bonis.

Nam quid erit quod non momento temporis uno

Perdere mundana conditione queat,

Cum licet, adversis cessantibus, omnia parent,

Lege tamen mortis sit faciendus inops?

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans Sapphico et Glyconico, quo satis evidenter ostenditur non solum rebus humanis nullam inesse constantiam, ut jam dictum est, sed nihil fere in hoc mundo esse immutabile, cum omne id quod sit genitum necesse sit aliquando corrumpi.

Phœbus] Sol.

Roset] Rubicundis.

Hebetata] Majus enim lumen offuscat minus: unde et Ovidius:

Ecece vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas aurora fores, et plena rosarum
Atria, diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.

Flammis] Splendoribus solis.

Premetibus] Obscurantibus stellas.

Spiret] Deest si.

Insanum] Insalubriter, nomen pro adverbio.

Nebulosus auster] Hic ventus est flans a meridie, nebulosus atque humectus; unde et a Græcis dicitur *νέφος*, ab eo quod est *νέφος*, humiditas, humor, Latine auster, quod aures sternat habetaque, vel hauster, ab hauriendis aquis. De hoc Cornelius Celsus libro Medicinæ secundo, capite primo: Auster aures hebetat, sensus tardat, capitis dolores movet, alvum solvit, totum corpus efficit hebes, humidum, languidum. Horatius in Sermonibus:

Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus auster.

Ovidius in septimo Metamorphoseos:

Lætifera calidi spirarunt æstibus austri

Deus] Rosarum pulchritudo et ornamentum.

Tranquillo sereno] Tranquilla serenitate.

Immotis] Non motis.

Aquilo] Ventus est ab impetuoso aquilæ volatu nominatus, septentrionalis quidem et frigidissimus, quem Græci *βορρæας* appellant.

Ferventes] Æstuantes.

Versio] Subverso, diruto, exagitato.

Æquore] Aquarum planitie. Æquor enim ab æqualitate dictum esse constat.

Rara si constat sua forma mundo] Argumentum profert ab eo quod magis est. Magis enim mundo videtur inesse constantia, et perpetuus tenor, quam rebus mortalium fortunæ mutationique subjectis: sed mundo, ut ex particularibus exemplis collectum est, non inest semper eadem facies, perpetuaque constantia. Multo igitur minus mirandum est, si res humanæ casuum varietatem vicesque recipiant.

Crede] Ironia est, quasi deat: Minime tibi credendum est. Sic poeta:

I nunc, et verbis virtutem illud superbis.

Et Horatius:

I nunc et versus tecum meditare canoros.

Bonis] Iambus est, nam sicut Terentianus docet, Glyconicus versus quemadmodum et Phalæcius, pro spondeo modo iambum, modo trochæum admittit. Septimus:

Geritque intus in oppidum
Anhelos Panope greges.

Idem:

A Parpuræ leguli senes,
Iatus hic ubi consitum est.

Horatius in Odis:

Ignis Iliacas domos.

Catullus:

Dianæ sumus in fide
Puellæ et pueri integri.

Idem:

Metiens iter annum
Rustica agricolæ bonis
Tecta frugibus explæas.

Constat æternæ] Pulchra verissimaque conclusio, qua ostenditur omne id quod genitum est corruptioni esse obnoxium. Aristotelem in primo de Cælo et Mundo: Genitum enim et corruptibile sese mutuo consequuntur. Seneca epistola 88: Cui nasci contigit, mori restat. Idem alibi: Lex utilis est, quæ jubet nasci et mori.

Constat] Certum et firmum, hoc est, ut nihil genitum constet, id est perpetuo duret atque permaneat. Maximianus:

Ortus cuncta suos repetunt, matremque requirunt.

Baptista Mantuanus:

Unda, solum, pereunt, perit humidus æther, et ignis
Occidit, et quidquid quatuor ista creant.

IN PROSAM IV.

Superiori prosa Boetio Philosophia quantis a fortuna bonis præditus auctusque fuisset ostendit: quorum relatione facile probavit plura ei fortunam contulisse quam abstulisse. Nunc autem docet tanta illi superesse bona, ut si qua sit in fortunæ rebus felicitas, nondum eam perdidisse videatur. Deinde familiariter virum reprehendit, nimis animo conturbatum ob partem bonorum amissam, eum mortalium nemo sit omni ex parte fortunatus. Postea docet veram felicitatem in fortunæ bonis minime consistere. Proinde beatitudinem expetenti nulla ratione esse dolendum, quod amiserit ea quæ vere beatum efficere non possunt.

Recolentem] Reminiscentem, et animo repetentem.

Coquit] Angit. Ennius:

Curamve levasso,

Quæ nunc te coquit.

Infelicissimum genus est infortunii fuisse felicem.

Plautus in Rudentibus;

Miserum istuc verbum et pessimum est,
Habuisse, et nihil habere

T Maxiianus:

Dura satis miseris memoratio prisca bonorum,
Et gravius summo culmine mersa ruunt.

Igitur si] Memorare incipit bona Boetio etiamnunc reliqua.

Divinitus] A Deo.

Atque] Sed.

Incoluntis] Salvus.

Symmachus soer] Hic locus dilucide ostendit Boetium aliquanto prius in exilium fuisse missum quam Symmachus ejus soer fuerit captus, et in vincula conjectus quo tempore composuit hoc divinum opus. Fuit autem hic Symmachus vir disertissimus, et summis ornatus virtutibus, qui Boetio patre orbato, ob ejus summum ingenium et optimam indolem, Rusti-

cianam suam filiam uxorem dedit. Ad hunc Symmachum compluscula etiamnum exstant Boetii nostri scripta. Tollendus est autem multorum insignis error, opinantium hujus Symmachii esse epistolas, quæ exstant breves quidem et elegantes, sed ab impio homine et Christianorum inimico conscriptæ. Fuit enim alter Symmachus orator, et urbis Romæ præfectus, cujus illæ sunt epistolæ et oratio ad Valentinianum imperatorem, qua persuaderi conatus fuit aram Victoriam restituendam, cui Prudentius poeta Christianus, et divus Ambrosius, hic oratione, duobus ille poeticis libris responderunt. Boetii autem socer multis annis post, hoc est tempore Justinii majoris floruit, vir Christianissimus, et divi Gregorii pontificis testimonio sanctus. Quisquis igitur recte sentire super hoc vult, mecum sentiat oportet.

Quod] Decus humani generis pretiosissimum.

Non segnīs] Impiger et festinabundus.

Ea sapientia virtutibus factus] Huic contrarium est illud Ciceronis in oratione pro Cluentio : Et qui esset totus ex fraude et mendacio factus.

Suarum] Injuriarum.

Securus] nullam habens curam.

Uxor] Rusticiana Symmachii filia.

Pudicitia pudore præcellens] Hieronymus in Jovinianum : Doctissimi viri vox est, pudicitiam imprimis esse retinendam; qua amissa, omnis virtus ruit. In hac muliebrium virtutum principatus est. Hæc pauperem commendat, divitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram. Bene meretur de majoribus, quorum sanguinem furtiva sobole non vitiat; bene de liberis, quibus nec de matre erubescendum, nec de patre dubitandum est; bene imprimis de se, quam a contumelia externi corporis vindicat.

Vel] Etiam.

Tui desiderio] Eo quod te desiderat. Desiderantur enim ea quæ absunt.

Quid] Propter quid vel ad quid.

Liberos] Filios tuos.

Consulares] Qui consules (ut supra dictum est) fuerunt.

Quorum] Filiorum tuorum.

Specimen] Proprie est id quod de re venali ostenditur emptori ut inde possit cæteras merces æstimare : ut particulæ panni, aut parum frumenti, vel vini gustus.

Ingenii paterni] Boetiani.

Aviti] Symmachiani.

Ut] Ut pote.

In pueris id ætatis] Id est eam ætatem, agentibus, figurata locutio est. Id ætatis enim, sicut id genus cuilibet casui figurate apponitur, et significat per eam ætatem, seu ejus ætatis. Plantus in Asinaria :

Neque puduit eum id ætatis sycophantias struere.

Livius : Quem cum percontaretur Scipio, quis, et cujus, et cur id ætatis in castris fuisset, Numidam se esse ait, Massium populares vocare.

O te si tua bona cognoscas felicem] O, nunc interjectio est admirantis, et est imitatio illius Virgiliani

A in secundo Georgicorum :

O fortunatos nimium, sua si bona noriat,
Agricolæ.

Quæ vitæ nemo dubitat esse cariora] Symmachus socer, uxor, et liberi.

Ad unum omnis] Omnes, nemine excepto. Livius : Consul Romanus in Algido consecutus, ad unum omnes occidit.

Nimum] Ultra modum.

Valida] Impetuosa.

Quando] Quandoquidem.

Tenaces ancoræ] Pulchre permanet in metaphora, a navigantibus et tempestate laborantibus sumpta. Anchora. Græce dicitur ἄγκυρα. Vetus adagium est : Anchora domus pro familiae refugio. Quidquid enim illud est cui iunitur, cuiusque fulcimur fiducia, anchora vocatur : sumpta a navibus translatione, quæ cum anchoris fultæ sunt, veluti defensæ a fluctibus quiescunt. Euripides in Hecuba de Polydoro :

Qui jam solus generis superest anchora nostri.

Utunque] Quocunque modo.

Enatabimus] Evademus mortis periculum. Perstat in translatione.

Promovimus] Proficimus.

Ferre] Pati.

Quis est enim] Sententia est verissima, eleganter per interrogationem prolata. Cui concordat illa quæ est apud Hermogenem rhetorem : Non potest inveniri vita hominis carens molestia. Seneca : nulla est tam bona fortuna de qua nihil queri possit. Idem in lib. de Ira III : Nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti ubique respondeat. Horat. :

Nihil est ab omni

Parte beatum.

Erasmus et Græco :

Felix per omnia nullas est mortalium.

Eandem sententiam idem et sic extulit :

Haud vivit ullus omnibus felix modis.

Euripides :

Si quidem universis rebus in mortalium,
Nil continenter et undiquaque prosperum est.

Plinius lib. VII : Mortalium nemo est felix. Idem in eodem libro : Nemo mortalium omnibus horis sapit. Maharbal ad Annibalem apud Livium : Non omnia eidem dii dedere. Vincere scis, Annibal, victoria uti nescis. Ulysses apud Homerum, interprete Philepho.

Non uni dat cuncta Deus, formosus ut idem
Sit simul et prudens, ac multa laude disertus.
Qui specie caruit, Dens hunc venerabilis ornat
Viribus eloqui, quo fit mirentur et unum
Hanc alii suavis lingua dulcedine capti.
Hic autem fidens orat, lenique pudore
In cæcis excellit agens, quem numinis iustar
Suspiciunt (urbem quisquis patiere) loquentem.
Ast alium formæ bonitas, quem cominus æquat.
Cælitibus, penitus deficit gratia linguae

Claudius in Panegyrico Stiliconis :

Etenim mortalibus ex quo

Tellus cœpta coli, nunquam sincerâ bonorum
Sors ulli concessa viro : quem vultus honestat
Dedecorat mores; animus quem pulchrior ornat
Corpus destituit; bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat vitiiis; in publica felix,
Sed privata minus : paritæ singula quemque
Nobilitant, hunc forma decens, hunc robur in armis,

Hunc rigor, hunc pietas illum solertia juris,
Hunc soboles, castique tori.

Riæctur] Litiget, disconveniat, discrepet.

Huic census] Ostendit in hac vita nemini totam felicitatem provenire.

Begner sanguis] Generis ignobilitas.

Utroque] Et census et generis nobilitate.

Vitam exilitem] Lixore carentem. Horatius in primo Epistolarum :

Lectus genialis in aula est,
Nil aut esse prius, melius nil exilite vita.
Si non est, jurat bene solis esse maritis.

Inexpertus] Non expertus.

Adde quod felicissimi] Ostendit quo magis [sint fortunæ] successibus assueti, eo [minus] adversos casus ferre posse mortales.

Ad nubem] Ex animi sententia, et ad voluntatem. B

Insolens] Insuetus.

Prostermitur] Affligitur.

Ad eo] In tantum.

Per exigua] Valde exigua.

Summam] Perfectionem.

Caro proximis] Supra modum fortunatos. Proximum cælo seu in cælo esse, seu cælum digito attingere, significat supra modum fortunatum esse ac gloriosum. M. Tallius : Bibulus in cælo est, nec quare scio, sed ita laudatur. Idem : Nostri autem principis digito se cælum putant attingere, si nullis barbati in piscinis sint, qui ad manum accedant.

Adeo nihil est miserum, nisi cum putes] Sic Menander :

Nihil admodum alrox passus es,
Nisi id tu tibi fingis.

Æquanimitate] Patientia. Plautus :

In re mala animo si bono [utare, adjuval.

Horatius :

Sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Dederit manus] Submisit se. Translatum ab iis qui bello capti manus suas victori præbent vincientibus.

Quam multis amaritudinibus humanæ felicitatis dulcedo respersa est] Plautus in Amphitryone :

Ita cuique comparatum est in ætate hominum;
Ita iis placium voluptati ut minor comes consequatur.
Quin incommodi plus malique illico adsit, boni sit oblitigit quib,

Plato ex eodem vertice censet dulcedinem amaritudinemque deflere voluptatem et [dolorem. Apuleius in quarto Floridorum libro : Sed verum verbum est profecto quod aiunt : Nihil quidquam homini tam prosperum divinitus datum, quin etiam admistum sit aliquid difficultatis, ut etiam in amplissima quaque lætitia subsit quæpiam vel parva quærimonia, conjugatione quadam mellis et fellis. Ubi uber, ibi tuiel. Ovidius :

Usque adeo nulla est sincera voluptas,
Sollicitumque aliquid lætis intervebit.

Salomon Proverbiorum capite xiii : Risus dolore miscbitur, et extrema gaudii luctus occupat. Lucretius de libro Rerum Natura quarto :

Convivia, Iudi,
Pocula crebra, unguenta, coronæ, sarta parantur

A Ne quidquam quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat.

Extra] In rebus externis, hoc est extra vos positus.

Intra vos] In animis vestris. Cicero in Paradoxis : Nemo potest non beatissimus esse, qui est lotus aptus ex sese, quique in se uno sua ponit omnia.

Inscitia] Ignorantia. Persius :

Ut teneat vetitos iuscitia debilis actus.

Cardinem summa felicitate tibi] Id in quo vertitur et consistit maxima et vera beatitudo.

Cardo] Quasi cor janarum, id quo vertitur illa. Virgilius :

Foribus cardo stridebat æthenis.

Accipitur interdum pro opportunitate. Idem :

Hand tanto cessabit cardine rerum.

Et circa id verti cardinem dicimus, in quo summa rei consistit.

Si tui compos fueris] Sui compos est, qui compositis affectibus animi, rectæ rationi subjecti appetitum.

Si beatitudo] Argumentatur summum bonum in fortuitis rebus non esse positum, hoc modo : Quocumque præstantius aliud bonum est, id non est summum. Est autem fortunæ successu bonum præstantius, id puta quod cripi non potest. Non est igitur fortunæ successus summum bonum. Unde fit ut nec beatitudinem conferre possit, cum ea nihil sit aliud quam summum bonum naturæ ratione degentis.

Ad hæc] Addit aliam argumentationem in hunc sensum : Non potest summum bonum esse, quod nullo modo intelligitur : Sed bona fortunæ si intelligantur, fallacia fluxaque cognoscuntur; unde continuus amittendus timor nascitur, quæ felicitatem non recipit. Sin autem non intelligantur, rursus excluditur beatitudo, a qua procul abest ignorantia cæcitas, quæque potissimum in bonorum speculatione verorumque contemplatione consistit.

Et quoniam tu idem es] Superioribus aliam adjungit rationem, quia docet evidentissime felicitatem cum fortuna non coherere. Non est, inquit, summum hominis bonum, quod ab eo potest separari. Verum morte corporis ab immortalis hominis animo fortuita felicitas separatur. Aut igitur hæc non est summum hominis bonum, aut confitendum est omnem mortaliu genus in miseriam mortis sine prolabi. Sed hoc non ita esse præclara multorum facinora docuerunt, qui pro Christi nomine tyrannis alacriter reclamantes, doloribus supplicibusque beatitudinem sibi comparaverunt. Proinde in fortuitis hujus vitæ successibus vera felicitas consistere non potest.

Pernultis demonstrationibus] Non Platonice solum, sed et Christianis.

Hæc] Mors.

Multos] Non Stoicos, neque Cynicos, sed magis Christianos martyres accipe.

Doloribus] Baptista Mantuanus :

Pauca pari satius, brevisusque æterna parare
Gaudia supplicis, quam dum fugientia frustra
Complexi bona conatur retinere, laborem
Perdere et infernos demum descendere ad amnes.

Idem alio in loco :

Si genus humanum saperet, nec inertia tantum illecebris captum, vitæque fugacibus annis Corpora curaret, labentia regna, lutumque Casurasque habitare domos, et vile pudere Hospitium, quod cuncta sicut cœlique marisque Purgamenta legit, tristes ubi sidera casus, Assiduasque pluuat infesto lumine mortes.

IN METRUM IV.

Carmin est dicolon, distrophon, ejus primus versus est Anacreontius, dimeter, acatalecticus, iam-bicus, constans tribus pedibus et syllaba, similis illi Prudentiano :

Cultor Dei memento.

Secundus est Pherecratus, constans ex spondeo vel anapesto, dactylo et spondeo. Docet autem tutissimum esse minime bonis externis inhiare. Nam si fortuna magna conferre videatur, maximos quoque dolores discedens est allatura. Suae igitur vitandam esse nimiam claritatem, quod hæc invidia sit obnoxia, quemadmodum montium cacumina perpetuis ventis infestantur. Fugiendas quoque inopiæ sordes, quæ pondus arduæ virtutis sustinere nequit, ob idque bilulis arenis comparatur. Medium itaque optimum esse, quod per humile saxum significatum est, maxime persequi amplectendum est. Ut enim Aristotele auctor est Politicorum libro quarto, in omni civitate sunt tres hominum species : divites, pauperes et mediocres ; quorum optimi sunt mediocres, eo quod medium semper est optimum. Idem scribit mediocres civis magis salvari, quoniam nec insidias patiuntur, nec fraudes faciunt, ut alii, quapropter sine periculo vivunt. At et eodem in libro : Quanto magis aliquid accedit ad medium, tanto esse melius ; quanto magis distata medio, tanto pejor. Horatius Carminum lib. II :

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo, neque dum procellas
Cantus horrescis nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleto
Sordibus tecli, caret invidianda
Sobrius aula.
Sapientis ventis agitatur ingens
Pinus, et celsæ graviore casu
Decidunt turres, feriuntque summos
Fulgura montes.

Ovidius in tertio de Tristibus :

Visibus edocto si quidquam credis amico,
Vive tibi, et longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes prælustria vita,
Sævum prælustri fulmen ab arce venit.

Idem non ita multo post :

Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit, et intra
Fortunam debet quisque mauere suam.

Quisquis] Quicumque.

Perennem] Perpetuam, diuturnam, durabilem.

Ponere] Edificare.

Sedem] Habitaculum, habitandi locum.

Euri] Ventis.

Pontum] Mare.

Bibulas arenas] Siccas et humoris capaces. Apud Matthæum evangelistam (Matth. vi) Christus humani generis servator hæc loquitur : Omnis ergo qui audit verba mea hæc et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram ; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt

A venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit. Fundata enim erat super petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam ; et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina ejus magna. Rem eandem Juvencus hisce luculentis versibus explicavit :

Onisque meis monitis auresque et facta dicabit,
Hunc æquabo viro, solidis fundamina saxis
Ponenti, librata super quæ mœnia surgent :
Illa domus pluvias ventisque illesa manebit,
Torrentumque minus firmato robore vincet.
Hærent immoto quoniam fundamine petra.
Quivero auditu tantum mea jussa tenebit,
Diversisque procul factis per lubrica perget,
Hunc similem faciam volteri qui fudit arena
Fundamenta domus : cui mox ut flamma venti,
Et pluvia effusus cœpere incumbere rivis,
Omnis subverso procumbit pondere moles,
Insequiturque gravi tectorum strage ruina.

Græcum proverbium est : εις ψάρμους ειροδοποιεις, In arena ædificas : quo usus erit, ubi quis negotium aggreditur inutile futurum, utpote non recte jactis ante fundamentis.

Illud] Cacumen alti montis.

Protercus] Valde torvus et terribilis.

Auster] Ventus.

Urget] Infestat, concutit. Ovidius :

Summa petit livor, perlant altissima venti.

Seneca in Hippolyto :

Admota æthereis culmina sedibus,
Duros excipiunt notos,
Iusavi Borea minus,
Inbriferumque corum.

Humida vallis raro patitur fulminis ictus.

Hæ] Arenæ.

Pendulum] Pendens.

Ferre] Sustinere.

Periculosam sortem] Periculorum plenam conditionem.

Amantæ sedis] Voluptuosæ in montis summitate habitationis.

Figere] Condere, ædificare.

Tonet] Vehementer et terribiliter sonet.

Ruinis] Eversionibus.

Robore] Firmitate.

Inees] Ages.

Screnus] Quieta mente compositus.

Ævum] Tempus vitæ.

Rudens] Parvi facies.

Iras] Tempestates aeris.

IN PROSAM V.

Hactenus Philosophia disserit fortunæ bona apud unum eundemque perpetuo non permanere. Nam licet aliquando viventem non deserant, mortis tamen necessitate separantur. Nunc vero argumentatur etiamsi sint firma, stabiliæque, tamen hominis propria bona dici non posse, neque conferri humanæ dignitati, quæ longe præstantior est universis fortunæ divitiis.

Rationum] Argumentationum.

Fomenta] Remedia, medicamenta. Fomenta proprie dicitur applicationes rerum calidarum sive humidarum ad partes corporis læsas, idque medendi gratia.

Fomes dicitur assula ex arbore excussa dum cœditur. A
 Item quæcunque materia sicca, in qua facile ignis
 inflammatur. Per metaphoram autem fomitem appella-
 mus, quidquid accendit nos atque excitat ad aliquid
 agendum.

Validioribus] Efficacioribus rationibus.

Age] Nunc est adverbium captantis attentionem.

Rarum] Divitiarum.

Potius] Melius, præstantius.

Aurumne] An aurum, inquit, quod ab aura, id est
 fulgore, dictum est, potius est.

An vis] Id est multitudo pecuniæ.

Congestæ] Id est coacervatæ.

Atqui] Sed.

Hæc] Pecuniæ.

Nitent melius effundendo] Cum effunduntur.

Quam coacervando] Cum coacervantur.

*Siquidem avaritia semper odiosos, claros largitas
 efficit*] Præclara sententiâ est et philosophiæ gravitate
 digna.

Et vox quidem tota] Ostendit vocis naturam præ-
 stantior esse quam divitiarum; cum vox tota et
 integra pariter multorum repleat auditum, divitiæ
 vero nisi diminutæ et distractæ, in plures transire
 non possunt. Boetius noster in primo de Musica libro,
 capite 14: Nunc quis modus audiendi sit, disseramus.
 Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale
 cum paludibus, vel quicquid aquis jactum eminus mer-
 gitur saxum. Prius enim in parvissimum orbem un-
 dam colligit, deinde majoribus orbibus undarum
 globos spargit, atque eousque dum fatigatus motus
 ab eliciendis fluctibus conquiescat. Semperque pos-
 terior et major undula pulsu debiliore diffunditur.
 Quod si quid sit, quod crescentes undas possit offen-
 dere, statim ille motus revertitur, et quasi ad cen-
 trum, unde profectus fuerat, eisdem undulis rotun-
 datur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit
 alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum
 aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstan-
 tium simul ferit auditum. Atque illi est obscurior vox
 qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsi
 aeris unda pervenit.

An gennarum fulgor] Ut supra de auro, ita nunc
 de gemmis agit, easque nihil habere ostendit, quod
 sit hominibus vel mirandum vel expetendum.

Gemmarum est lux illa, non hominum] Sic divus
 Ambrosius in lib. de Nabutha: Non abnuo gratiam
 quamdam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen
 lapidum.

An vos agrorum pulchritudo] Docet itidem agrorum
 pulchritudinem minime hominum esse propriam.

Quidni?] Cur non, respondet Boetius.

Pulcherrimi operis] Muendi.

Pulchra portio] Pars speciosa.

Facie] Specie, forma, aspectu.

Vernis floribus] Divus Ambrosius in tertio lib.
 Operis sex dierum: Quid tibi describant purpurascen-
 tes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta
 rura, nunc aureis, nunc variis, nunc luteis floribus,

A in quibus nescias utrum species amplius florum, an
 vis odora delectet? Pascuntur oculi grato spectaculo
 longe lateque odor spargitur, cuius suavitate comple-
 mur.

Ubertas] Fertilitas.

Animantium] Animalium.

Alimentis] Nutrientis.

Quod naturæ satis est] Parenthesis est.

Quod] Replere indigentiam.

Paucis enim minimisque natura contenta est] Sententi-
 a est cum primis celebrata. Sex. Turpilii poeta
 comicus:

Profecto, ut quisque omnino contentus fuit,
 Ita fortunatam vitam duxit maxime,
 Ut philosophi aiunt isti, quidvis sat est.

B Seneca Philosophus epistola quarta: Parabile est
 quod natura desiderat, et appositum parvo constat,
 et ad supervacua sudatur. Illa sunt quæ togam con-
 terunt, quæ nos senescere sub tentorio cogunt, quæ
 in aliena littora impingunt; ad manum est, quod sat
 est. Qui cum paupertate bene convenit, dives est.
 Lucanus in quarto Pharsaliæ:

O prodiga rerum

Luxuries, nunquam parvo contenta parati,
 Et quæstorum pelago terraque ciborum
 Ambitiosæ fames, et lautæ gloria mensæ.
 Discite, quam parvo liceat producere vitam,
 Et quantum natura petat, non erigit agros
 Nobilis igtoto diffusus consule Bacchus.

Idem non multo post:

Satis est populis fluviusque Ceresque.

Id est panis et aqua. Euripides apud A. Gellium:

C Nam quid mortalibus sit usus præter duo illa modo.
 Cereris munus, et aquæ poculum, quæ adsunt,
 Ac nos queunt alere, quorum saties nunquam est?
 Luxus autem sunt cæterarum epularum indagines.

Cicero in quinto Tuscul. Quæstionum: Dies deficit,
 si velim paupertatis causam defendere. Aperta enim
 res est, et quotidie nos ipsa natura admonet quam
 paucis, quam parvis rebus egeat, quam vilibus. Divus
 Ambrosius in x libro Epistolarum: Satis enim dives
 omnibus naturæ lex est, cui cito invenias quod
 abundet. Cupiditatibus autem omnis divitiarum abun-
 dantia inopia est. Hieronymus in Jovinianum: Cito
 expletur naturæ necessitas, frigus et fames simplici
 vestitu et cibo expelli potest. Unde et Apostolus:
 Habentes, inquit, victum et vestitum, his contenti
 sumus. Prudentius in Psychomachia:

D Summa quies nil velle super quam postulat usus
 Debitus, ut simplex alimonia, vestis et una
 Infirmos tegat, ac recreet mediocriter artus,
 Expletumque modum naturæ non trahat extra.

Jam vero pulchrum] Vestium quoque pulchritudi-
 nem hominibus alienam esse, et vel materiæ vel
 artificii propriam docet; tametsi vetus sit illud si-
 mulacrum, vestes vir, et vulgo tritum sit. Vestitus
 virum reddit, qui habet, induat.

An vero te] Probat felicitatem non consistere in
 longo famulorum comitatu.

Sarcina] Proprie est utensilium et eorum quæ ad
 cultum pertinent, veluti fascis, quem quis in itinere
 faciendo portare possit. Hinc milites cum castra mo-
 vere volunt, sarcinulas colligere dicuntur, qui in aliam
 domum migrant, sarcinas suas componere. Per meta-

phoram tamen sarcinam pro inutili onere ponimus. Aurelius : Et hanc corporis sarcinam aliquando deponerem. Ambrosius : Quid enim aliud est peccatum, nisi sarcina?

Ex quibus omnibus] Per modum inductionis ex particularibus antecedentibus, colligit universalem conclusionem.

Quid id tua refert?] Quid ad te id pertinet? Ut in Vita Solonis a Laertio relatum est, aiunt quidam Cræsum, cum se exquisitissime omnium ornamentorum genere composuisset, sublimique in solio sederet, interrogasse Solonem an pulchrius unquam spectaculum viderit, illumque dixisse Gallos Gallinaceos, Phasianos atque Pavones. Naturali enim eos flore et incredibili speciositate vestiri.

Sequestrata] Separata, seposita.

Quid autem tanto] Increpat mortales tantopere fortunæ bonis inbiantes, ostenditque eos maximis laboribus pro sufficientia, quam dies et noctes affeclant, indigentiam reportare.

Admuniculis] Adjumentis.

Pernultis indigere eos] [Ecclesiastes capite quinto : Ubi multæ sunt opes, multi qui comedunt eas. Aulus Gellius libro octavo : Verum est profecto, quod observato rerum usu sapientes viri dixerunt : multis egere, qui multa habeat, magnamque indigentiam nasci, non ex inopia magna, sed ex magna copia : multa enim desiderari ad multa, quæ habeas, tuenda. Apud Xenophontem in Cyri Pædia libro octavo Pheraulas : Num enim ita, inquit, Saca, existimas me nunc eo vivere jucundius, quo plura possideo? An ignoras me et comedere, et bibere, et dormire nullo modo mihi jucundius, quam tunc cum eram pauper? Quod autem hæc sunt mihi permulta, tantum mihi est lucri, quod plura me oportet custodire, plura aliis tribuere et quo plura me oportet custodire, plura aliis tribuere et quo plura curo, eo mihi plura esse negotia. Nunc enim famuli multi cibum a me petunt, multi potum, multi amictus, alii egent medicis. Venit etiam aliquis, qui ferat pecudes a lupis absumptas, aut boves præcipitium passos, aut morbum pecora dices invasisse. Itaque mihi videor magis tristari, quod nunc plura possideam, quam antea, quod pauca haberem.]

Itane autem nullum est proprium vobis] Pulcherrima hæc sunt ad finem usque, et semper in memoria tenenda.

Merito] Per meritum.

Haud immerito] Merito, jure.

Tum] Tunc.

Cum se cognoscit] Velus est illud γινῶσθαι σεαυτὸν Cognosce teipsum. Divus Ambrosius in ultimo libro Hexaemeron. Nunc quoniam et elephantos vides tibi subditos, et leones esse subiectos, nosce teipsum, o homo. Quod (ut ferunt) Appollinis Pythii, sed Salomonis sancti est, qui ait : Nisi scias te formosam in mulieribus ; quanquam multo antea Moses [in Deuteronomio scripserit, Attende tibi, o homo. Attende tibi, ait lex. Et propheta ait : Nisi scias te.]

Ego vero nego illud] Syllogismum affert ad ostendendum divitias non esse bonas. Est autem hujus-

A modi : Quidquid habenti nocet, non est bonum. Divitiæ autem plerumque nocent habenti. Non sunt igitur bonæ. Assumptio quotidiana probatur experientia, et Juvenalis auctoritate. Valerius etiam Maximus, libro VII, hæc sane quam eleganter nobis scripta reliquit. Socratis humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultra petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quam ut bona tribuerent : quia hi demum scirent quid unicuique esset utile : nos autem plerumque votis id expetere quod non impetrasse melius foret. Etenim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentem errorem cæcas precesiones tuas spærgis? Divitiis appetis, quæ multis exitio fuerunt. Honores concupiscis, qui complures pessunderunt. Regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumero miserabiles cernuntur. Splendidis conjugii injicis manus, at hæc ut aliquando illustrent, ita nonnunquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare, teque totam cælestium arbitrio permitte ; quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissime possunt. Juvenalis satyra decima :

Sed plures nimia congesta pecunia cura
Strangulat, et cuncta excessuras patrimonio census,
Quanto Delphini balæna Britannica major.

Cum pessimus quisque] Ordo est : Cum pessimus quisque avidus magis æris alieni, id est alienæ pecuniæ, putat se solum dignissimum, qui habeat quidquid auri gemmarumque est usquam.

Contum] Hastam. Contus, sudēs, sive hasta longior duriorque, ad percutiendum apta. Virgilius :

Assueti longo muros defendere conto.

Accipitur et pro pertica ferrum in capite habenti, quam nautæ utuntur ad loca navibus opportuna exploranda. Idem :

Ipse ratem conto subito.

Pertimescis] Valde times. Proverbialiter δειλός; πλοῦτος dicitur, hoc est timidæ divitiæ. Nam in omni negotio formidolosior est dives quam pauper. Cautius munit aëdes furum metu. Metuit tempestates propter frumenta, quæ habet in agris ; propter merces, quas habet in mari. Metuit amicos, ne quid rogantibus donare cogatur. Metuit inimicos, ne quid noceant. D Timidius convitiatur metu mulctæ. Omnia circumspectus et facit et dicit metu calumniæ, quæ potissimum divitibus strui solet : quippe quibus est quod auferri possit. Si bellum immineat, dives in primis discruciat. Denique nec superstitione vacat, ne quod numen parum amicum damnum immittat. Hæc doctissimus vir Erasmus in Proverbiorum Chiliade prima.

Vacuis viator] Totus hic locus ex Juvenale sumptus est, cujus hi sunt versus :

Pauca licet portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium contumque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.

O præclara] Ironia est. Irridet enim opes caducas, et curarum molem secum trahentes, juxta illud :

Crescentem sequitur cura pecuniam,
Majorumque fames.

IN METRUM V.

Carmen est monocolon, anapæsticum, parthenia-
cum, dimetrum, catalecticum. In prima et secunda
regione anapæstum, recipit et spondeum, in tertia
solum anapæstum, postea superest syllaba. Simile
est illi :

Adytum Veneris fuge, virgo.

Laudat autem mores ætatis primæ, quam poetæ
ob morum præstantiam et virtutes auream voca-
verunt, idque in avaritiæ mortalium detestationem,
quæ nunquam satiari potest.

Prîor] Prima, de qua legatur in primo Metamor-
phoseos. Maro in Georgicis, et Tibullus.

Ætas] Subaudiendum fuit.

Fidelibus arvis] Quæ depositum semen fideliter et
cum fenore reddunt.

Facili] Parabili.

Sera] Diuturna et in vesperam durantia.

Solvere] Frangere.

Glande] Nam ante frumenti inventionem mortales
glandibus vescabantur; unde Ovidius :

Contentique cibus nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus, montanaque fraga legebant,
Cornaque et in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.

Bacchica numera] Vina.

Norat] Noverat, sciebat, perita erat.

Confundere] Miscere.

Melle] Ex vino et melle conficitur potionis genus,
quod Latine dicitur mulsum, Græcæ μέλιμαστον,

Lucida] Candida.

Serum] Hi populi sunt Asiæ Scythicæ, de quibus in
Georgicis poeta :

Velleraque foliis depeçant tenuia seres.

Solinus : Seres aquarum aspergine inundatis frondi-
bus, veller arborum adminiculo depeçant liquoris
et lanuginis teneram sublimitatem humore domant
ab obsequium. Hoc illud est sericum, in usum publi-
cum damno severitatis admissum, et quo ostentari
potius corpora quam vestire, primo feminis, nunc
etiam viris persuasit luxuriæ libido. Seres ipsi quidem
mites et inter se quietissimi, alios reliquorum mortali-
um cœtus refugiunt adeo, ut cæterarum gentium
commercium abnuant. Primum eorum fluvium mercato-
res ipsi transeunt, in cujus ripis nullo interpretis
linguæ commercio, sed depositarum rerum pretia
oculis æstimantes, sua tradunt, nostra non emunt.
Hæctenus ille. Singularis hujus dictionis nominativus
est, Ser. Sidonius :

Assyrius gemmas, Ser velleræ, thura Sabæus.

Ausonius :

Jam pelago volitat mercator vestifluus Ser.

Vermiculus et ipse (ut auctor est Pausanias) ser ap-
pellatur.

Tyrio veneno] Purpura, purpureo liquore. Tyrus,
urbis est Phœnicicæ, ubi optima est purpura. Venenum
pro colore ponitur, eo quod vestem ita perecurrat ut
venenum corpus. Nam Latini id venenum vocant,
quod Græci φάρμακον, Virgilius :

A Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.

Somnos salubres] Salutem conservantes. Alludit
autem ad medicinales herbas. Potest et salubris legi.
Maro :

Mollesque sub arbore somni.

* *Lubricus*] Fluens, mobilis.

Alta] Profunda. Tibullus :

Nondum cæruleas pinus contempserat undas,
Eflusum ventis præbueratque sinum :
Nec vagus ignotis repetens compendia terris,
Presserat externa navita merce ratem.

Undique] Omni ex parte.

Lectis] Collectis.

Nova littora viderat hospes] Ovid. :

Nullaque mortales præter sua littora norant.

Tunc] In aurea ætate.

B *Classica sæva*] Tubæ quibus sævi milites in prælium
excitantur.

Tacebant] Non resonabant. Classicum, auctore
Servio, tam tubam ipsam, quam ejus sonitum signifi-
cat. Maro :

Nec dum etiam audierat ioflari classica, nec dum
Impositos duris crepitare incudibus enses.

Horrida] Terribilia, horrorem incutientia. Tibullus
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses,
Immuli sævus duxerat arte faber.

Quid enim] Cur, propter quid.

Utinam] Optat antiquos mores, et prisecam illam
mortalibus vitæ integritatem reddi.

Ætna] Montis Siciliæ perpetuo ardentis incendio,
de quo Virgilius II; Claudianus multa.

C *Amor habendi*] Avaritia. Ovidius :

Et amor sceleratus habendi.

Heu primus quis fuit ille] Exsecratur auri invento-
rem, sicut Tibullus armorum :

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses ?
Quam ferus, et vere ferreus ille fuit.

Auri tecti] In terræ cavernis delitescentis, quod non
nisi maximis laboribus eruitur. De ejus inventione
si placet, vide Lucretium. Ovidius :

Eruius terra solidum pro frugibus aurum.
Possidet inventas saugine miles opes.

Plautus :

Odi ego aurum : multa multis sæpe suasit perperam

Tibullus :

Sæpe solent auro multa subesse mata.

Propertius :

Aurum omnes, victa jam pietate, colunt,
Auro pulsa fides auro vœvalia jura.
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.

Phocylides, interprete Aldo Manutio : Avaritia mater
malitiæ universæ. Aurum semper dolus est et argen-
tum hominibus : O aurum malorum princeps,
vitiperda, omnia minuens. Utinam non mortalibus
esses nocentium amabile. Tua enim causa pug-
næque, prædæque, cædesque. Inimici vero filii pa-
rentibus, fratresque Germanis. Diodorus Siculus libro
sexto de insulis Balearibus hæc memoria prodidit :
Aureo nummo aut argenteo non utuntur, quæ afferri
ad insulam prohibent causam afferentes. Geryonem
Chrysauro filium auro atque argento opulentissimum
quondam ab Hercule bello expugnatum. Existimant
enim eo pacto, eum auro atque argento careant, sese

facile omnes vitæ insidias evasuros, ut Solinus auctor est, a Suis Barbite oppidum centum trigenta quinque millibus passuum distat, in quo mortales universi odio auri coeunt hoc genus metalli, et abjiciunt in terrarum profunda. Ne polluti usu ejus avaritia corrumpant æquitatem. Silius Italicus libro primo :

Sed seclerum causas operit Deus, Astur avarus
Visceribus facera telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso coucolor auro.

Plinius libro Naturalis Historiæ xxxiii, capite primo : Utinamque posset e vita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi auctores dixere, proscissum conviciis ab optimis quibusque, et ad perniciem vitæ repertum.

Latere volentes] In terræ cavernis reconditas, in cujus (teste Plinio) viscera imus, et in sede manium opes quærimus. Pretiosa pericula, per appositionem : superioribus hoc addit, id est, res quidem pretiosas, sed periculorum causas, ob quas plurimi quidem mortales sæpe periclitantur. Ovidius :

Sed itum est in viscera terræ,
Quasque recondiderat, Stygiisque admoveat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.

Plinius lib. ii, cap. 65 : Penetramus in viscera, auri argentique venas, et æris ac plumbi metalla fodientes : gemmas etiam, et quosdam parvulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis viscera terræ extrahimus, ut digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, ut unus niteat articulus !

Ut hactenus docuit divitias non esse homini expectandas, ita nunc pulcherrimis verissimisque argumentis ostendit dignitates et potentiam nihil habere quod vel expectandum sit, vel veram beatitudinem conferre possit.

Inscii Ignari.

Cælo ææquatis] Summis rebus comparatis, æqualesque judicatis.

Quæ incendia] Quasi dicat nulla.

Eructantibus] Erumpentibus.

Strages] Calamitates, devastationes.

Dederit] Intulerit.

Uti] Quemadmodum.

Consulare imperium] Ostendit dignitatis hujus sæculi nullam inesse constantiam, cum rei Romanæ status sæpe sit immutatus. Primum enim Roma sub regibus fuit, quorum septimus Tarquinius, cui cognomen Superbo, ex moribus datum, regno exactus est, ubi ad ejus superbiam liberorum libido accessisset, quorum cum alter ornatissimæ feminae Lucretiæ stuprum intulisset, populus Romanus Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, rege repente destituito, imperium in eodem libertatis suæ vindicæ transtulit, consulisque appellavit pro regibus, ut consulare civibus suis debere meminissent. Postea tamen et consulare imperium cupivit abolere, et nunc dictatori, nunc decemviris, consulatu prorsus sublato, nunc tribunis plebis permisit principatum.

Quod perrarum est] Parenthesis est. Valde rarum est probis honores deferri. Ut enim apud Sallustium in Catilinario est : Inter Bonos et malos discrimen

A nullum est, omnia virtutis præmia ambitio possidet.

Quæ vero est ista vestra] Iridet mortalium potentiam, ut irritam et imbecillam.

Inter mures Alludere videtur ad Homericum poema, cui titulus Batrachomyomachia, quo describit ille ranarum et murium pugnam, et horum regem Troxarrem facit.

Quanto] Maximo.

Imbecillius homine] Proverbialiter dicitur homo fitilis, id est mollis, imbecillus, fragilis. Ductum est a visis testaceis, quæ facile comminuuntur. Homerus : Nihil homine enutrit tellus infirmius alma.

Homine quos] Notanda hæc locutio ; discordant enim numero anteedens et relativum. Sic supra in prosa hujus libri quinta : An vis congestæ pecuniæ, singulariter protulit. Deinde subjunxit pluraliter : Atqui hæc nitent. Sic et Catullus, ut alios nunc sileam :

Tum jam nulla viro juranti femina credat,
Nulla viri speret sermones esse fideles
Qui, dum aliquid cupiens animus prægestit apisci,
Nil metuunt jurare, nihil promittere parcent.

Quo vero quisquam] Ostendit tyrannis nihil juris esse in animi libertatem, nec eos ultra quam in corpus sævire posse, idque ejusdam philosophi exemplo memorabili comprobat.

Quo] Quæ re, quo modo, quo instrumento.

Imperabis] Aliquis imperabit.

Liberum quemdam virum] Anaxarchum significare videtur, qui Abderites genere, professione philosophus, inimicum habuit Nicocreonem Cypri tyrannum. Cum enim illum Alexander Magnus aliquando in convivio rogasset, quidnam de cœna illa sentiret, dixisse fertur : Cuncta permagnifice, o rex, verum oportebat jam caput satrapæ ejusdam apponi, Nicocreonem intuens. Hoc ille audito indignatus, post mortem regis cum navi ferretur Anaxarchus, invitusque applicuisset Cyprum, comprehensum eum in saxum concavum conjecit, jussitque ferreis malleis cædi. Illum poenæ suæ negligentem, celebre id dictum ingeminasse aiunt : Tunde, tunde Anaxarchi vasculum : nam Anaxarchum nihil teris. Jubente vero illo ipsius prædici linguam, fama est, præcisam mordicus in ejus faciem conspuisse. Rectius tamen hoc ad Zenonem Eleatem (de quo dictum est abunde in primo commentario) refertur eo quod conjurationis hic fit mentio, quæ ad Anaxarchum non pertinet. Eusebius quoque, libro de Præparatione evangelica, hæc tradit : Zenon Eleata, quem aiunt cum tyrannidem deponere conaretur, linguam, dum a tyranno, ut conscius diceret, torqueretur, dentibus abscissam, in faciem ejus spuisse.

Quid autem est, etc.] Argumentatur perexiguam esse mortalium potentiam, eo quod vim quam aliis inferunt, ne sibi quoque invicem ab aliis inferatur, prohibere non possunt.

Ab alio] Vetus apud Senecam sententia est : Ab altero exspectes, alteri quod feceris.

Busiridem] Busiris rex fuit Ægypti, qui cum susceptos hospites immolaret, ab Hercule interemptus

est, cum etiam eum voluisset occidere. Virgilius :

Quis aut Eriestha durum,
Aut illaudati nescit Bosiris aras?

Regulus] Marcus Attilius Regulus consul fuis Sallentinis triumphavit, primusque Romanorum ducum in Africam classem trajecit, quassatas de Amilicæ naves longas tres et sexaginta accepit. Oppida ducenta, et hominum ducenta millia cepit. Absente eo, conjugii ejus et liberis ob paupertatem sumptus publice datus. Mox arte Xantippi Lacedæmonii mercenarii militis captus, in carcerem missus, legatus de permutandis captivis Romam missus, dato jurejurando, ut si non impetrasset, ita demum rediret : in senatu conditionem dissuasi ejectis a se conjugii et liberis, Carthaginem regressus, ubi in arcam ligneam conjectus, clavis introrsum adactis, vigiliis ac dolore punitus est.

Ad hæc] Præterea. Probat alia ratione nihil naturalis ac proprii boni dignitatibus ac potestatibus inesse, eo quod plerumque pessimis proveniant.

Natura respuit] Id est, non admittit ut contraria quæque jungantur. Divus Cyprianus adversus Novatianum : Cohærere et conjungi non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluvia cum serenitate, pugna cum pace, cum fecunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Franciscus Philéplus in Satyris :

Tenebras lux respuit omnes,
Nec patitur secum vitium coalescere virtus,
Stultitiam semper ratio aspernatur, eodem
Nunquam stare loco pariter contraria possunt.

Quod quidem de cunctis] Ostendit fortunæ munera nulla recte dici bona, cum plerumque malis adhæreant, nec possint eos bonos efficere, quibus fuerint adjuncta. Redolet autem hoc, ut alia Boetii permulta, Platonis doctrinam, apud quem Socrates in Gorgia sic ait : Est autem voluptas, qua præsentem gaudemus : bonum vero, quo præsentem boni sumus. Prorsus boni vero sumus et nos, et quæcumque alia bona sunt, ob virtutem quamdam quæ adsit.

IN METRUM VI.

Carmen est Sapphicum, quo Philosophia Neronis exemplo docet, dignitates et potentiam malis quibus adjunctæ fuerint, mores non solum non corrigere sed plus truculentæ et turpitudinis afferre.

Novimus] Scimus.

Dederit] Intulerit hominibus.

Ruinas] Strages. Designat autem his versibus Neronem omnium mortalium longe crudelissimum. Hic natus est pater Domitio Enobarbo, matre Agrippina Germanici filia : quæ cum postea Claudio Cæsari nupsisset, ab hoc Nero adoptatus est. Nero fuit olim nomen laudis, quod ostendit in Tiberio Suetonius his verbis : Inter cognomina autem et Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabina fortis ac strenuus. Nunc autem summæ crudelitatis nomen est Nero qui rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interfecerit, equestrem ordinem pene destituerit, sed ne paricidiis quidem abstinuit, matrem, fratrem, sororem, uxorem, cæterosque cognatos et propinquos sine hæsitatione prostravit. Auxit hæc molem

A facinorum ejus temeritas impietatis in Deum. Nam primus Romæ Christianos supplicii et mortibus affecit, ac per omnes provincias pari persecutione ex cruciari imperavit, ipsumque nomen extirpare conatus, beatissimos Christi apostolos Petrum cruce, Paulum gladio occidit.

Urbe flammata] Incendiis consumpta. Nero, ut scribit Tranquillus, quasi offensus deformitate veterum ædificiorum, et angustiis flexurisque vicorum, palam incendit urbem. Per sex dies septemque noctes ea clade sævitum est, ad monumentorum bustorumque diversoria plebe compulsa. Tunc præter immensum numerum insularum, domus priscorum ducum arserunt hostilibus adhuc spoliis exornatæ, deorumque ædes ab regibus ac deinde punicis et Gallicis bellis votæ dedicatæque, et quidquid visendum atque memorabile ex antiquitate duraverat. Hoc incendium e turre Mæconatica prospectans, lætetusque flammæ (ut aiebat) plebitrudine, halosin Ilii decantavit in illo scenico habitu. Entropius et Eusebius tradunt Neronem incendisse urbem Romam, ut spectaculi ejus imaginem cerneret, qualis olim Troja capta arserat.

Patribusque cæsis] Senatoribus occisis. Multos enim ex senatoribus occidit, aperte etiam significans, ne reliquis quidem se parsurum, eumque ordinem sublatiurum quandoque e republica ac provincias et exercitus equiti Romano ac libertis permisurum.

Fratre] Britannico Claudii et Messalinæ filio. Fratre igitur per adoptionem, nam a Claudio, ut diximus, Nero adoptatus fuit non naturali.

Interempto] Veneno sublato : de quo lege Sueton.

Matris] Nero matrem Agrippinam, eo quod trux et minax esset, et dicta factaque ejus exquirere acerbis ac corrigeret, varie interficere tentavit, primum veneno : sed cum antidotis sentiret præmunitam, lacunaria quæ noctu super dormientem laxata machina deciderent, paravit. Hoc consilio per concios parum celato, solutilem navem, cujus vel naufragio, vel cameræ ruina periret, commentus est. Atque ita reconciliatione simulata, jucundissimis litteris Baias evocavit, ad solemnia quinquaginta simul celebranda, paratoque negotio trierarchis, qui liburnicam, qua advecta erat, velut fortuito concursu confringerent, protractis convivium, repententique Baulos, in locum corrupti navigii machinosum fillud obtulit : unde cum enatasset mater, impietissimus filius eam missis militibus occidi jussit. Quo nefando facinore non contentum quidam auctores scribunt, ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra, alia vituperasse, laudasse alia, sitique interim oborta bibisse. Lætius hæc a Tranquillo et Cornelio Tacito perscripta sunt.

Non tinuit] Non rigavit.

Censor] Arbitr, judex.

Decoris] Decoris corporis.

Extinctis] Mortui.

Condens radios] Occidens, significat autem totius orbis terrarum gentes, per quatuor ejus plagas.

Phæbus] Sol.

Triones] Prisca lingua triones boves dicebantur A aratorii. Septem autem stellæ ita in ea parte cæli sunt collocatæ, ut plaustrum cum bobus effingere videantur, quæ et septentriones vocantur, et illi regioni septentrioni nomen imposuerunt. Ovid. l. i Metam. :

Scythiam, septemque triones
Horrifer invasit boreas.

Notus] Auster.

Siccæ æstu] Calore. Sciendum est, teste Macrobio, quod auster ita in origine sua gelidus est, ut apud nos septentrioni, sed quia per flammam torridæ zonæ ad nos commeat, admistus igni calescit, et qui incipit frigidus, calidus pervenit.

Num] Nunquid.

Celsa potestas] Egregia potentia.

Vertere] Mutare. Hoc verbum producit hic ultimam positionem ob duas consonantes insequentis dictionis initio positas, tametsi negent id fieri scioli grammaticistæ, qui nec Juvenalem, nec Prudentium, nec hunc auctorem unquam diligenter evolverunt.

Rabiem] Efferatam truculentiam.

Heu gravem sortem] Pulchra exclamatio, nec minus vera. Heu asperam, inquit, et intolerabilem conditionem, quando iniquus gladius, id est, injusta potentia, et iniquum imperium additur sævo veneno, id est immani et truculento ingenio, moribusque corruptissimis. Seneca: Fulmen est, ubi cum potestate iracundia habitat. Aristoteles in i Politicorum: Ut enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat a lege et a iudiciis, pessimus est omnium animalium. Sævissima est enim injustitia habens arma. Lactantius lib. de Justitia, cap. 11: Quis Caucasus, quæ India, quæ Hyrcania tam immanes, tam sanguinarias bestias unquam aluit? quoniam ferarum omnium rabies usque ad ventris satietatem furit, fameque sedata, protinus conquiescit. Illa enim vera bestia, cujus una jussione

Funditur ater ubique cruor, crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago

Nemo hujus tantæ belluæ immanitatem potest pro merito describere, qui uno loco recubans, tamen per totum orbem dentibus ferreis sævit, et non tantum artus hominum dissipat, sed et ossa ipsa comminuit, et in cineres fundit, ne quis exstet insulturne locus. D Baptistæ Mantuanus in secunda Parthenice

Nulla sub indigno virtus est principe tuta,
Nulla sub incesto castis est gloria rege.

IN PROSAM VII.

Disputatum est hactenus, neque in divitiis, neque in dignitatibus et potentia veram felicitatem consistere: nunc quam inanis et irrita sit gloria, quam plerique omnes summopere sectantur, pulcherrimis verissimisque rationibus demonstrat. Quo autem convenientius ad id perveniat, Boetius ipse interloquitur, fateturque sese non tam mortalium rerum ambitione captum fuisse, quam famæ propagandæ, comparandæque gloriæ cupiditate inflammatum.

Tum] Ordinis adverbium est.

Minimum] Differunt minimum et minime: minimum enim quantitatis adv. est, minime vero negandi.

Ambitionem] Cupiditatem.

Gerendis] Administrandis.

Quone] Ut non. Horatius in Sermonibus:

Quone pervacuum Romano incurreret hostis.

Tucita] Ignota. Claudianus:

Major et utilior factio conjuncta potenti.

Vile latens virtus: quid eam submersa tenebris

Proderit obscuro, veluti sine remige puppis,

Vel lyra quæ reticet, vel qui non teuditur arcus?

Ad extremam manum] Ad absolutum finem. Extremam manum imponere, significat rem omnibus ejus partibus absolvere, metaphora ab artificibus translata: qui primum rude quoddam operis simulacrum effingunt, atque hanc primam appellat manum, deinde formant expressius, postremo summa cura expolunt, atque hanc extremam, supremam, seu summam manum vocant.

Gloriæ scilicet cupido] M. Tullius pro Archia: Trahimur omnes laudis studio, et optimus quisque maxime gloria ducitur. Ipsi illi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt in eo ipso in quo prædicationem nobilitatemque despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Idem in eadem: Nulla enim virtus aliam merecedem laborum periculorumque desiderat præter hanc laudis et gloriæ: qua quidem detracta, judices, quid est quod in hoc tam exiguo vitæ curriculum et tam brevi, tantis nos laboribus exerceamus? Loquitur autem Cicero nimis simplice, ut homo veræ religionis expertus et sapientia, cui spes æternæ vitæ, contemptusque inanis gloriæ non esset.

Omnem terræ ambitum] Ex summa totius mortalium habitationis angustia, quam sit exilis famæ divulgatio, quamque irritus proferendi nominis conatus sane evidenter ostendit.

Sicuti astrologiis demonstrationibus accepisti] Parenthesis est, astrologi respectu firmamenti terram puncti vicem habere sic demonstrant. Ubique enim existentibus nobis in terræ superficie, et considerantibus stellas diversis in locis, non videntur magnitudines, neque earum inter se distantia variari. Unde et eas æqualiter a terra remotas haberi comprobatur, sensu id æstimante. Terra igitur centrum est sphaeræ, sicut puncti sortietur officium. Idem accidet terræ ad solis sphaeram comparatæ, quod et aliis comperitur iudiciis. Nam corpora in centrâ instrumentorum circularium posita, umbras projiciunt, easque longe motas, qua et sol ipse radians motu primo circumfertur. Ex regularitate itaque motus umbræ, quam sensu deprehendimus, elicitur solem circa centrum instrumentorum regulariter moveri: ideoque centra hujusmodi instrumentorum centri mundi, circa quid motus primus, regulariter vicem obtinere. Cum itaque terræ crassitudo nihil in his rebus immittat varietatis, verum propositum videtur. Præterea horizon oculo in se existenti dimidium cæli occultat, dimidiumque videri sinit. Quod profecto nulli superficie planæ, nisi per centrum sphaeræ transeuntî proprium est. Secus autem eveniret si qua esset terræ respectu cæli magnitudo.

M. Tullius Quæstionum Tusculanarum libro primo : A Persuadent enim mathematici terram in medio mundo sitam ad universi cœli complexum, puncti instar obtinere, quod *κέντρον* illi vocant. Seneca : Punctum est, et adhuc puncto minus, quod incolimus. Lege Plinium libro II Naturalis Historiæ, cap. 70, cujus titulus est : Quæ portio terræ habitetur.

Puncti] Macrobius in somnium Scipionis hæc tradidit : Punctum dixerunt esse geometræ quod ob incomprehensibilem brevitatem sui in partes dividi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. Physici terram ad magnitudinem circi, per quem sol volvitur, puncti modum obtinere docuere.

Ptolemæo] Hic astrologus fuit Ægyptius genere, studuit Alexandriæ, et liberalium artium ac Græcarum litterarum studiis clarissimus evasit temporibus Antonia imperatoris, quod ipsemet in opere magno demonstrat. In astrologiæ scientia priorum nulli cessit. Primus enim apud Græcos cœli rationem omnem diligentius explicuit, inventaque ab Hipparcho instrumenta clarius monstravit. Edidit magnam illam compositionem, quam Almagestum vocant; opus item quatuor tractatum. Scripsit centiloquium super his quæ ad practicum pertinent astrorum prognosticam, centum videlicet canones, quos Græci *κάρποις* vocant, quod fructum et experimentum prognosticorum esse dicant. Sed et de musica tres composuit libros, deque geographia, quod astrologi more conscripsit. Enarratores habet præcipuos ex barbaris Haly et Albumazer, ex Græcis Tappum et Theonem. Sepulchri elogium tetrastichum ipse posuit Græcum, quod quidam sic interpretatus est :

Mortalem quamvis me norum sorte creatum,
Denu tamen astrorum scrutor in orbe vias,
Sum pedibus tellure procut, juxtaque Tonantem
Assideo divus, pascor et ambrosia.

Incolatur] Inhabitetur.

Siti] Siccitate.

Vasta] Deserta.

Area] Regiuncula.

Limitibus] Terminis.

Arctata] Cohibita, constricta.

Adde] Ostendit ex gentium diversitate distantiaque famam non longe propagari posse.

Ratione] Modo.

Distantes] Diferentes: Græcorum adagium est, *Νόμος καὶ χώρα*, Mos sive lex et regio, quod significat unicuique genti suas quasdam esse leges et instituta vivendi.

Sicut ipse quodam loco significat] Apud Ciceronem in Somnio Scipionis, Africanus ad nepotem sic inquit : Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum, aut ejusquam nostrum nomen vel Caucasum hunc (quem cernis) transcendere potuit, vel illum Gangem transnatare ?

Caucasum] Caucasus, Scythiæ mons est, dictus quasi graucasus, hoc est nive candidus, ut Plin. ait lib. VI. Caucasus mons est editissimus idemque

A asperrimus et inhospitalis, India a Scythia separans in finibus Assyriorum.

Parthis] Hi populi sunt Asiæ majoris prope Medos, Hyrcanos, Arios, et id genus vicinas gentes : fuerunt autem Scytharum exsules. Nam Scythico sermone Parthi, exsules dicuntur, primum quidem inter Orientales populos obscurissimi, postea per virtutem ad summam gloriam proveci sunt. Pugnans autem procurrentibus equis, aut terga dantibus; sæpe etiam fugam simulans, ut incautiones adversus vulnera insequentes habeant. Plura de his lege apud Justinum libro XLI, et apud Plutarchum in Vita Crassi.

Id locorum] Eo loco habitantibus. Eorum locorum, figurata locutio, similis illi supra positæ, ut in id ætatis pueris.

Formidolosa] Formidabilis. Formidolosus modo significat meticulosum. Terentius :

Egon' formidolosus?

Id est, egone sum qui timeam? modo eum qui aliis timorem infert. Sallustius : Regibus boni quam mali suspectiores sunt, semperque his aliena virtus formidolosa est.

Romani nominis] Romani hominis. Paronomasia est, quæ Latine dicitur agnominatio. Depromit autem argumentum ex loco qui dicitur ab eo quod magis est : quod et hunc in modum potest explicari. Magis videtur Romæ reipublicæ quam uniuscujuslibet hominis Romani, nomen ultra Caucasum progredi posse; sed non illud, proinde nec hoc.

Quid quod diversarum gentium] Probat ex discrepantia morum et institutorum, quibus diversæ gentes utuntur, non conducere cuiquam nomen in plurimos populos proferre, cum quod apud hos dignum laude apud illos supplicio dignum judicetur.

Mores atque instituta discordant] De his legatur Eusebii libro VI de Præparatione evangelica, capite octavo; Valerius Maximus libro secundo; Hieronymus in Jovinianum; Bessarion libro quarto, in calumniatorem Platonis, capite 3; Philippus Beroaldus in oratione proverbiali, et Erasmus noster in explicatione illius adagii : Lex et regio. Hæc mihi nunc indicasse studiosis earum rerum satis sit ad alia properanti.

Præclara illa] Irrisio est vanæ gloriæ.

Sed quam multos clarissimos] Arguit gloriam irritam esse, tum ob scriptorum defectum, tum ob eorum inconstantiam et minime durabilem infirmitatem.

Scriptorum inops] Multarum gentium et imprimis Germanorum pleræque laudes et res gestæ latent igno ranturæ, quod præcis illis temporibus, cum nondum mores externis deliciis essent emolliti, paulatim atque corrupti scriptores, qui præclara facinora litterarum monumentis proderent, defuerunt. Sed et nunc libri Plinii de Bellis Germaniæ et procul dubio permulta quondam scripta, quorum ne tituli quidem ad nos pervenere, desiderantur.

Vos vero, etc.] Argumentatur disertissime, quamlibet diuturni temporis famam, cum finem aliquando admittat, nulla ratione cum æternitate esse comparandam,

Quod] Tempus.

Pertractas] Intellectu perpendas, et animo re- A
volvas.

Decem millibus annis] Annorum decem millibus. Sciolis litteratoribus nonnullæ videntur orationes parum congruæ, quæ non congruè solum sunt, sed etiam cum primis elegantes et probatissimis scriptoribus usurpatæ. Cujusmodi est hæc: Decem millibus annis per appositionem. Sic Latine dicimus: Hic mercator decem millia debet aureos. Hieronymus cum alibi id genus abundat, tum in Jovinianum sic scripsit: Aliud est decem millia talenta debere, aliud quadrantem. Florus: Cum statim decem amplius millia coissent homines, non modo effugisse contenti, jam iudicari etiam volebant. Idem: Ex ipso equestris ordinis flore ac senatu duo millia electi qui mori iuberentur. Ubi subintelligendum est homines seu viri, ut desinant improbare illud in sacris Litteris: Duodecim millia sigati.

Ejusque quantumlibet multiplicæ] Et is numerus quantumlibet multiplicatus, ut millies mille annorum millia, vel plus minusve.

Collatio] Comparatio, proportio. Aristoteles i libro de Cælo et Mundo: Portio autem nulla est finiti ad infinitum.

Quantumcumque] Adverbium nunc est.

Prolia] Longi.

Inexhausta] Infinita, interminabili.

Vos autem nisi] Increpat mortalium stultitiam, qui eo fere sunt ingenio, ut magis hominum laudes et famæ celebritate, quam suæ conscientiæ puritatem, veramque virtutum securitatem sectentur. Nam, ut rectissime dictum est, Multi famam, eonscientiam pauci verentur.

Ad populares auras] Ad favores et applausus populi, quos, teste Donato, non quærunt sapientes. Aura splendorem significat. Horatius:

Tua ne retardet aura maritus.

Ponitur pro aere, statu ventorum, afflatu, aspiratione seu favore. Maro in Æneidos sexto:

Nunc quoque jam nimium gaudes popularibus auris.

Hieronymus: Plus debet Christi discipulus præstare, quam mundi philosophus gloriæ animal et popularis auræ atque rumorum venale mancipium.

Sermunculis] Rumusculis. Sermunculus parvus sermo, ut rumusculus parvus rumor. Hieronymus Nepotiano: Cave ne hominum rumusculos aucuperis, ne in offensam Dei populorum laudem commutes. Idem Paulino: Rumusculos et gloriolas et palantes adulatores quasi hostes fuge.

Accipe] Audi, cognosce.

In hujusmodi levitate] Vanitate: legitur et levitatem, quod placet, ut sic contra ejusmodi vanitatem superbiæ.

Quam festive] Quam jucunde, lepide et facete.

Illuserit] Jocatus sit.

Adortus esset] Legitur etiam adorsus: quod etiam apud Ambrosium et Hieronymum invenio.

Tolerasset] Passus fuisset.

Paulisper] Ad paucillum temporis.

Ira] Per iram.

Ille] Tentatur et falsi philosophi illusor.

Si tacuisses] Salomon in Proverbiis: Qui moderatur sermones suos, doctus et prudens est, et pretiosus spiritus vir eruditus. Stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur: et si compresserit labia sua, intelligens. Diogenes cuidam philosopho qui contentiosus aliquid disserebat, Miser, inquit, quod optimum est in vita philosophi, ac præcipuum verbis philosophando corrupis. Thales: Non multa verba, prudentis animi indicium sunt. Salomon Proverbiorum cap. x: In multiloquio non deerit peccatum. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. Ecclesiastes: Stultus verba multiplicat. Seneca: Tene semper vocis et silentii temperamentum. Tacere qui nescit, nescit loqui. Macrobius lib. vii Saturnalium: Cum orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tempore quam loquendo philosophatur. Valerius Maximus lib. vii: Quid Xenocratis responsum quam laudabile, cum maledico sermone quorundam summo silentio interesset, uno ex his quærente cur solus linguam suam cohiberet: Quia dixisse me, inquit, aliquando pœnituit, tacuisse nunquam. Lege, si placet, pulchram super hoc Maronis sententiam apud Donatum in ejus Vita.

Quid autem est] Ostendit gloriæ mortuis nihil prodesse. Unde quidam eleganter:

Post cineres gloria sera venit.

Quod] Totos et corpore et anima mori homines.

Nostræ rationes] Philosophicæ argumentationes. *Ventur*] Non permittunt.

Terreno carcere] Corpore, quod est quasi carcer, vel sepulcrum, vel vinculum animi.

Exemptam] Liberatam.

IN METRUM VII.

Carmen est dicolon distrophon, ejus primus versus est archilochius, iambicus, senarius, acatalectus: secundus iambicus dimeter et ipse acatalectus. Hortatur eo Philosophia mortales ad inanis gloriæ contemptum, quæ rerum omnium vanissima facile illis videbitur, si terrarum angustias contemplati, amplissimam cæli immensitatem suspexerint.

Præcipiti] Festina, inconsulta, temeraria.

Summum] Bonum summum, rem summam, bonorum finem.

Ætheris Cæli.

Cernat] Contempletur.

Plagas] Regiones.

Arctum] Angustum, constrictum. Africanus apud Ciceronem in Somnio Scipionis, unde fere hoc Carmen cum prosa jam enarrata desumptum est: Omnis autem terra quæ colitur a vobis, angustata verticibus lateribus latior, parva quædam insula est circumfusa illo mari quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides. Hinc Petrarca in ii lib. Africæ suæ:

Augustis arctatus finibus orbis
Insula parva situ est, curvis quam flexibus ambit.
Oceanus, viden' ut parvus coguomine magno?

Brevem replere] Ordo est, Pudebit, subaudi eum, qui terrarum angustias ac cœlorum immensa spatia contemplatus sit, nominis aucti, id est prolati et amplificati, non valentis tamen replere brevem ambitum, id est angustum terrarum habitaculum. Scipio apud Ciceronem lib. de Repub. vi: Jam vero ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret. In eodem avus sic eundem nepotem suum alloquitur: Igitur alte spectare si voles, atque hanc sedem et æternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dederis, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa virtus trahat ad verum deus. Quid de te alii loquantur ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnis, et angustiis cingitur his regionum, quas vides, nec unquam de ullo perennis fuit, obruitur omnium interitu, oblivione posteritatis, exstinguitur.

Quid] Ad quid.

O] Mirantis interjectio, vel miserantis et condolentis errori mortaliū. Ordo est: O quid superbi gestiunt frustra levare colla mortali jugo! hoc est: Quid superbi et fastu inflati homines conantur in vanum nomine suo divulgando se reddere immortales?

Levare colla jugo] Alludit ad Ioves jugum detrectantes ac abjicere non valentes, juxta illud:

Non juga taurus amat, quæ tamen odit habet.

Mortali jugo] Mortalitatē conditione, cui sunt obnoxii.

Licet] Quamvis, tametsi.

Means] Transiens.

Explicit] Interpretetur.

Domus] Gens, familia genus.

Mors spernit altam gloriam] Seneca epistola 91:

Æquat omnes cinis, impares nascimur, pares morimur. Idem epistola 99: In tanta volutatione rerum humanarum nil cuiquam, nisi mors, certum. Horatius in Odis:

Patida mors æquo putsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres.

Lucretius:

Scipiadas belli fulmen, Carthaginis error
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertoies doctrinarum atque leporum,
Adde Heliconiadum comites.

Idem:

Inde alii multi reges, rerumque potentes,
Occiderunt, magnis qui gentibus imperitarunt.

Idem:

Quæ mala nos subigit vitæ tanta cupido?
Certa quidem finis vitæ mortatibus adsit,
Nec devitari letum pote qui obeamus.

Fidelis Fabricii] Hic consul Romanus fuit, qui fidelis eo dicitur quod fidem vel hosti servandam putavit, nihilque per fraudem vel insidias agendum. Cumen enim (ut M. Tullii verbis utar) rex Pyrrhus populo Romano bellum intulisset, cumque de imperio certamen esset cum rege generoso ac potenti, perfuga ab eo venit in castra Fabricii, eique est pollicitus, si præmium ei proposuisset, se ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum et eum veneno necaturum. Hunc Fabricius reducendum curavit ad Pyr-

rhum, idque ejus factum a senatu laudatum est. Super hoc plura Valerius Maximus, Aulus Gellius, et in Vita Pyrrhi Plutarchus.

Jacent] Legitur etiam manent.

Quid Brutus] Subaudi nunc est. Junius Brutus primus Romanorum consul, exactis regibus urbem liberavit, filios suos, quod cum Aquiliis et Vitelliis ad rapiendos in urbem Tarquinius conjuraverunt, virgīs cæcos secure percussit. Deinde singulari certamine cum Arunte Tarquini filio congressus est, quo se ambo mutuis vulneribus occiderunt. Marcus Brutus, vir prætorius, tum scientia, tum virtute præditus ad recuperandam libertatem Julium Cæsarem occidit, postea victus in prælio ab Octavio sibi mortem conscivit.

Rigidus] Severus, inflexibilis.

Cato] Multi Romæ Catores fuerunt, verum duo præceteris illustrati sunt, Marcus Porcius Cato Censorius, et Cato Stoicus, qui post mortem quam sibi Uticæ conscivit, Uticensis dictus est. Horum uterque justitia, severitate, morumque summa gravitate fuit clarissimus.

Quid] Ad quid.

Decora vocabula] Pulchra nomina.

Novimus] Scimus, tenemus.

Nam] Nunquid.

Consumptos] Mortuos.

Jacentis] Subaudi vos homines post mortem.

Prorsus] Omnino.

Ignorabiles] Ignobiles.

Trahi] Protrahi.

Aura] Splendore.

Nominis mortalis] Morti et corruptioni subjecti.

Ausonius:

Miremur periisse homines, monumenta fatiscunt;
Mors etiam saxis, nominibusque venit.

Cum] Quando.

Sera dies] Tempus aliquando venturum.

Hoc] Nomen.

Secunda mors] Qua nomen exstinguitur, sicut prima morte vita exstincta est. Apud Petrarcam lib. Africae ii, Scipionem Africanum hunc in modum alloquitur:

Transibit que cito, quæ vos mansura putatis.

Una manere potest occasus nescia virtus.

Illa viam facit ad superos, hæc pergitur fortes,

Nec defessa gravi succumbant terga labori

Quod si falsa vagam delectat gloria mentem,

Aspice quid cupias, transibit tempora, corpus

Hoc cadet, et cedent indigno membra sepulcro.

Mox ruet et bustum, titulusque in marmore secus

Occidet, hic mortem patieris nate secundam.

IN PROSAM VIII.

Hactenus fortunæ inconstantiam, fraudulentiamque et perfidiam Philosophia detexit, et in eis muneribus nihil veri boni inesse demostravit: nunc ait adversam plus hominibus quam prosperam prodesse fortunam, cum hæc quidem blanditiis allectos a vero bono fallaciter abstrahat, illa vero plerumque errantes ad veram beatitudinem quærendam reducens, velut unco retrahat.

Incorabile] Quod nullis precibus componi possit.

Est] Evenit.
Ille] Fortuna.
Tunc] Tunc.
Cum] Quando.
Gestio] Cupio.
Etque] Et ob id.
Ille] Prospera fortuna. Hationes affert quibus id quod dixit verum esse probat.

Hæc] Adversa. Seneca Tragicus :
 Malam bonæ præferre fortunam licet.
Ventosam] Inconstantem. Horatius :
 Romæ Tibur amem, ventosus Tibure, Romam.
Pluentem] Luxuriantem, diffluentem, vagabundam.
 Ovidius :

Luxuriaut animi rebus plerumque secundis,
 Nec facile est æqua commoda mente pati.
Suique semper ignaram] Homines enim fortunæ successibus elati, nimis superbiunt, seque ipsos nequaquam cognoscunt.

Sobriam] Temperantem.
Succinctam] Cohibitam, non diffluentem.
Adversitatis exercitatione] Baptista Mantuanus lib. Silvarum secundo :

Rebus adversis agitata virtus
 Crescit, et robur cruciata longo
 Sumit attritu, meliusque terso
 Caudicat ore.

A vero bono] Divus Ambrosius in lib. de Interpellatione : Magna enim illecebra delinquendi est rerum affluentia secundarum. Supina extollit, oblivionem auctoris infundit. Mimographus :

Fortuna quem nimium fovet, stultum facit.
 Baptista Mantuanus in prima Palthenice :

Enervare solent securas olim mentes,
 Et vitis umbrare animas, ut pulvis aequoso
 Imbre coit, levibusque rapi jam nescit ab Euris,
 Sic adversa premit sensu fortuna rebelles,
 Et cogit parere Deo, morbosque latentes
 Pellit, et ardentem in pectore mitigat aestus.
 Ut sale consperso longos servarunt in usus
 Viscera, nec lædi sanie, nec tempore possunt,
 Sic duræ animi rebus firmantur, et omnem
 Abjiciunt pestis causam, sors aspera tutum
 Præbet iter, via sideræ hæc ducit in arces.

Amicorum fidelium] Ennius :
 Amicus certus in re incerta cernitur.
 Hinc nos hunc versiculum lusimus :
 Rebus in incertis cætus spectatur amicus.

Ovidius :
 Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
 Tempore sic duro est inspicienda fides.
Suos] Sodales, ii enim qui fortunam sequuntur non veri sunt amici, sed sodales et fortunæ comites.
Integeter] Nondum læsus, nondum rebus tuis spoliatus.

Desine] Pulchra conclusio est ex contrariis ornatum ducens.

Amicos invenisti] Nunc enim novercante fortuna veros tuos amicos cognoscis. Argumentum enim veræ amicitiae est, non deserere amicum tempore adversitatis.

IN METRUM VIII.

Carmen est Glyconicum, simile sexto primi libri. Eo docet, amore omnia conjungi, totiusque mundi constare concordiam : amore quoque populos fœ-

A dere conjunctos, amore conjuges, et amicos convenire. Franciscus Philephus in Satyris :

Omnia perpetuo firmat concordia nexa.
 Quidquid amor jungit, sæculum perdurat in omne
 Slandianus ad Honorium :

Non sic exubiæ, nec circumstantia pila.
 Quam tutatur amor, non extorquebis amari.
 Hoc alterna fides, hoc simplex gratia donat.
 Nonne vides operum qui se pulcherrimus ipse
 Mundus amore ligat ? nec vi connexa per ævum
 Conspirant elementa sibi, qui limite Phœbus
 Contentus medio, contentus littore Ventus,
 Et qui perpetuo terras, ambitque perhuc,
 Nec premat incubens overi nec cesserit aer ?

Ut Plato docet in Timæo, mundus seipsum amicitia concordia complectitur, atque ita apte cohæret, ut nequeat dissolvi ullo modo, nisi ab eodem a quo est colligatus. Mundus Latine a puritate vocatur, cælum

B a cælatura, Græce ab ornatu κόσμος. C. Plinius libro secundo : Quem κόσμον Græci nomine ornamentum appellaverunt, eum et nos a perfecta absolutaque elegantia mundum. Cælum quidem haud dubie cæli argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.

Stabili fide] Perpetua constantia.
Vices] Permutationes.

Semina] Elementa. Plinius libro secundo capite quinto : Nec de elementis video dubitari quatuor ea esse, ignium summum, inde tot stellarum collucantium illos oculos, proximum spiritus, quem Græci nostrique eodem vocabulo æra appellant, vitalem hunc, et per cuncta rerum meabilem, totoque conserutum. Cujus vi suspensam cum quarto aquarum elemento librare medio spatii tellurem. Ito mutuo complexu diversitatis effici nexum, et levia ponderibus inhiberi, quo minus evolent. Contraque gravia, ne ruant, suspendi, levibus in sublime tendentibus. Sic pari in diversa nisu, vi sua quaque consistere, irrequieto mundi ipsius stricta circuitu, quo semper

C in se currente, imam atque mediam in toto terram, eandemque inverso cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat. Ita solam immobilem, circa eam volubili universitate, eandemque ex omnibus necti, eidemque omnia inniti.

Pugnancia] Contraria.
Fœdus perpetuum] Perpetuam pacem. Ovid. :
 Dissociata locis concordia pæce ligavit.

Manlius Astronomicum libro primo :
 Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
 Membraque naturæ diversa condita forma
 Aeris, atque ignis, terræ, pelagique jacentis.
 Vis animæ divina regit, sacroque meatu
 Conspirat Deus, et tacita ratione gubernat,
 Et multa in cunctas dispensat fœdera partes,
 Altera ut alterius vires, faciatque feratque,
 Summaque per varais maneant cognata figuras.

Idem libro tertio :
 Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
 Longaque per certos signantur tempora cursus,

Phœbus] Sol.
Roseum] Pulchrum, fulgidum, rubicundum.
Aureo] Lucido, claro, illustri.
Quas] Noctes.

Duxerit Hesperus] Hesperus dux noctis est, nam eam præcedit, cum vesperi solis occasum subsequitur.

Phæbe] Luna.

Avidum] Cupidum et vorax.

Coerceat] Cohibeat.

Vagis] Præscriptum finem transeuntibus.

Tendere] Extendere.

Seriem] Connexionem, continuatam progressionem.

Pelagus] Mare.

Imperitans] Imperans.

Hic] Amor.

Frena remisit] Regimen et moderationem deseruerit. Translatio est sumpta ab iis qui frenis equos cohibent.

Continuo] Mox, absque dilatione.

Socia fide] Mutua concordia.

Inciant] Movenit.

Certent] Certatim contendant.

Solvere] Dissolvere, corrumpere.

Machinam] Mundi corpus.

Hic] Amor.

A *Sanctos*] Justos, pacis amantes, Christi sanguine confirmatos. Vel sanctos, factis sacris et juramentis præstitis consociatos.

Et] Etiam.

Conjugi] Matrimonii.

Sacrum] Sacramentum.

Castis amoribus] Pudicis affectibus amatoriiis.

Triplex est amor] Turpis quidem solam corporis voluptatem sequitur, ideoque brutorum passio est. Generoso vero mundum respicit animum, ad virtutis officia promptum. Medius utramque diligit, tum corporis, tum animi pulchritudinem.

Dictat] Præscribit, suggerit.

Fidis soda] Veris amicis.

B *O felix hominum genus*] Subintellige esses. Si amor quo cælum regitur, regat animos vestros, id est hominum animos. Felices (inquit) vos homines essetis, si per amorem tanta foret inter vos concordia, quanta est in rebus cælestibus. Verum, ut ait poeta,

Lege deum minimas rerum discordia turbat,

Pacem summa tenet.

LIBER TERTIUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Secundo volumine fallaces fortunæ mores Philosophia luculentis verbis aperuit, ejusque munera vera bona non esse demonstravit. Hoc autem tertio falsæ felicitatis formam describit, et deinde contrariam illi veræ beatitudinis pulchritudinem inducit, et ubi consistat, quodque unum sit summum bonum : item quod Deus beatitudo et summum bonum non differant, luculentis rationibus ostendit. Præterea docet eum qui beatitudinem sit assecutus, simul sufficientiam, reverentiam, potentiam, celebritatem, lætitiā esse consecutus. Ad hæc ostendit horum nomina, quamvis voce differant, sufficientia, reverentia, potentia, celebritas, lætitiā, tamen unam eandemque esse vim. Unde hominum error liquido deprehenditur, qui tanquam ea differant, unum illorum præter cætera ducunt expetendum. Et in diversis suam felicitatem constituunt, in quibus minime inveniri potest. Alii namque in opibus, alii in dignitatibus, alii in regnis, multi in gloria, plurimi in voluptate beatitudinem se adepturos existimant, sed falluntur: quandoquidem nec opibus sufficientia, nec dignitatus reverentia, nec regnis potentia, nec gloriæ nominis immortalitas, nec voluptati sincera lætitiā contingere potest. Sic cum longe diversa sentiant, et in felicitate investiganda mortales aberrant a vero bono, nibilo tamen minus in summo bono appetendo conveniunt omnes, atque consentiunt. Quo fit ut unus rerum sit omnium finis Deus, cum beatitudo summum bonum, et Deus, nomina quidem diversa, res vero sit una. Sic autem Boetio in mentem revocatur id quod ex tribus ante se confessus est ignorare, puta quis rerum finis sit omnium.

Avidum] Cupidum.

Stupentem] Mirantem.

Mulcedo] Suavitas, delinimentum, delectatio a mulcendo. Divus Cyprianus ad Donatum : Prolectet auris religiosa mulcedo : Usus est et hac dictione Sidonius Apollinaris in Epistolis suis.

Deflexerat] Attentum reddiderat.

C *Lassorum fatigalorum*] Curis est et doloribus confectorum.

Solamen] Consolatrix.

Refovisti] Recreasti.

Adeo] In tantum.

Imparem] Desistere non potentem.

Non perhorresco] Non reformido.

Efflagito] Expeto.

Sens] Cognovi te audiendi avidum acriora remedia vehementer efflagitare.

Habitum] Affectionem, dispositionem.

Quæ restant] Remedia quæ reliqua sunt.

Flagrantes] Arderes.

Quonam] Quo, ad quid.

Somnia] Veluti per somnium imaginatur, et con-

D jectat.

Ad imagines] Ad species felicitatis.

Ipsam illam] Veram felicitatem.

Sine cunctatione] Absque mora.

Specimen] Exemplum, formam, probationem.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est ityphallicum, dactylicum, tetrametrum, acatalectum, constans tribus dactylis et pyrrichio. Scanditur autem hoc modo :

Qui sere, ringenuum, volet, agrum.

Terentianus hoc metri genus phaliscum nominat, cum ait :

Talia dicta phaliscæ tegimus.

Quatuor autem similitudinibus, eleganter probat prius falsæ beatitudinis speciem verbis esse desi-

gnandam, ut postea veræ forma commodius possit agnosci.

Qui serere] Prius (inquit) noxiæ herbæ et frutes exstirpandi sunt, quam semina telluri credenda. Faustus Andrelinus :

Pessima sollicito vellenda est herba colono,
Ne pereat sola plurimo labe seges.

Divus Hieronymus : Ager spinosus nisi ante cultoris labore fuerit exstirpatus, non nutrit in se jacta semina, sed suffocatur.

Serere] Seminibus implere.

Ingenuum] Fertilem.

Fruticibus] Frutices medii sunt inter arbores et herbas. Nam et minores arboribus sunt, nec hieme ut herbæ arescunt.

Filicem] Filix herba est vulgo nota, segeti eum primis noxia. Horatius :

Neglectis urenda filix innascitur agris.

Ceres] Seges. Et licenter hic ultimam corripuit : ut Horatius in Arle poetica, palus, est enim natura longa : Virgil.

Flava Ceres alto nequiquam spectat Olympo.

Fortasse Boetius scriptum reliquit seges, cum ex altera dictione in alteram facilis sit prolapsus. Est autem ordo : Ut nova Ceres eat, id est proveniat gravis, id est plena fruge. Ceres dieta est frugum dea tanquam ges, prima littera mutata.

Apium labor] Mel.

Mage] Magis.

Malus sapor] Amaritudo. Sic Hieronymus : Amaritudo præcens doloris, commendat amplius gaudia secutura. Claudianus :

Semperque vicissim
Gaudia præmissi emulant inopina dolores,
Commendat placidum maris inclementia portum.

Edat] Mordeat, cruciet.

Astra] Stellæ.

Ubi] Postquam.

Notus] Auster.

Imbriferos] Imbrem afferentes.

Ut] Postquam.

Roseos] Rubicundos ob auroram.

Agit] Producit.

Tuens] Intuens.

Jugo] Servituti.

Retrahere] Subducere.

Vera] Subaudi bona.

Subierit] Subibunt.

IN PROSAM II.

Docet natura, mortales omnes summum bonum petere, et beatitudinem sectari viis quidem diversis, eoque variis erroribus ab illa turpiter abduci, dum in divitiis, dignitatibus, regnis, gloria et voluptatibus felicitatem se adepturos opinantur, quod fieri minime potest.

Tum] Deinde.

Deflexo] Exprimit gestum hominis rem quampiam penitissima speculatione meditantis.

Deflexo] Demisso, et in eundem locum conjecto. Virgilius.

Constitit et Libyæ defixit lumina regnis.

Mortalium] Hominum.

Multiplacium studiorum] Terentius :

Quot homines, tot sententiæ :
Suis cuique mos est.

Persius :

Mille hominum species, et rerum discolor usus.
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Horatius in Sermonibus :

Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
Pugnis : quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia.

Ideam primam omnium odam hujus argumenti sententiæ conscripsit, aliis studiis alios duci, aliis alia cordi esse. Enripides in Hippolyto Coronato :

Aliis alia placent.

B Homerus in Odyssea :

Namque aliis aliæ res ardentque placentque.

Plinius Junior : Varia sunt hominum judicicia, varie voluntates. Hermannus Buschius Pasiphilus noster amicus :

Nam hominum par est studium, non una voluntas,
Et fruitur voto quilibet usque suo.

Sed ad unum tamen beatitudinis finem nititur pervenire] Divus Aurelius Augustinus libro de Civitate Dei decimo, capite primo : Omnium certa sententia est, qui ratione quoquo modo uti possunt, beatos esse omnes homines velle. Qui autem sint, vel unde fiant, dum mortalium quærit infirmitas, multæ magnæque controversiæ concitate sunt, in quibus philosophi sua studia et oïa contriverunt. Hactenus Augustinus.

C Nos autem juvenia quondam satis audaces, hunc locum versuculis expressimus libro moralium Elegiarum quarto, quos hic apponere libitum est :

Clare Modersoni, qui consuetudine dulci

Docta simul mecum edere verba solent :

Cernis, ut ad finem cuncti contendimus unum

Quam variis vitæ consillique viis.

Hic inhiat gazis, congesto pauper in auro,

Divitiisque potat pulchris esse nihil.

Ille sibi magnos petit ambitiosus honores,

A venerandis gaudet ubique coli.

Sunt quibus esse bonum præclara potentia visa est,

Quos juvat innumeris imperitare viris :

Hi se vel reges optant, vel regibus addi,

Omnibus et votis plurima posse petunt.

Sunt quos dilatae delectat gloria fama,

Hi clarant nomen qualibet arte suum.

Implicat illecebris fallax plerisque voluptas,

Qui nimio studio deliciosa petunt.

D Pars hominum florent, quibus est sapientia cordi,

Et qui se rerum cognitione beant.

Nonnulli tanquam finem sectantur honestum,

Pro virtute quibus vix datur umbra boni.

Nam dum prudentes per se justique videri

Conantur, pereunt, præque tumore crepant.

Hic certe nemo dicitur jure beatus.

In cæli summum permanet arce bonum.

Illud in æterna pax est (ut sentio) vita,

Ipsæ vel exundans fons bonitate Deus.

Illuc justitiæ gradibus nitamur amice.

Qui fruitur tali, nil cupit ille, bono.

Id] Is finis beatitudinis.

Quis] Aliquis.

Adepto] Comparato.

Abforel] Deest.

Liquet] Constat, perspicuum est.

Beatitudinem statum] Pōnit beatitudinis definitionem hujusmodi : Bealitudo est status honorum omnium aggregatione perfectus. Speusippus in libro de

Platonis Definitionibus hæc tradit huic bene convenientia : Beatitudo est bonum ex horis omnibus accumulatum, potestas ad bene vivendum se ipsa sufficiens, perfectio secundum virtutem, sufficiens vitæ commoditas. Beatitudo et beatitas in eodem significato dicuntur. Ciceroni vero utrumque omnino durum visum est vocabulum, sed usu molliendum. Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite primo : Quoniam constat omnium rerum optandarum plenitudinem esse felicitatem. Quibus ex verbis sumitur hæc definitio. Felicitas est omnium rerum optandarum plenitudo. Philippus Beroaldus : Magna res est viri ornatissimi, et omnibus horis omnium votis expetita felicitas; huc tendunt cunctorum vota mortalium, hæc est summa rerum expetendarum; felicitate terminatur nostra desideria, Cui felicitas adest, huic nihil prorsus deest. Inveniuntur qui regna non optent, qui vero felicitatem repudiet, nullus existit : nemo enim non felix esse vult, nemo non felicitatem summam bonorum esse consentit. Cicero in v de Finibus : Beate enim vivendi cupiditate incensi omnes sumus. Divus Augustinus lib. de Civitate Dei quarto, capite 23 : Potior est felicitas regno. Nemo enim dubitat facile inveniri hominem, qui se timeat fieri regem. Nullus autem invenitur qui se velit esse felicem.

Naturaliter inserta] Per naturam seu a natura insita. Natura (ut ait Cicero Tusculanarum Quæstionum libro tertio) parvulus nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus opinionibusque depravatis sic extinguimus, ut nusquam naturæ lumen appareat. Sunt enim ingenii nostris semina innata virtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul atque editi in lucem suscepti sumus, in omni continuo privitate et in summa opinionum perversitate versamur, ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur.

Quorum quidem alii] Ponit diversa in summo bono quærendo mortalium studia.

Affluant] Abundent.

Adeptis] Comparatis. A verbo deponenti participium præteriti temporis passiva significatione posuit.

Regnantibus adhærere] Seneca in Hercule Cætæo :

Cupit hic regi proximus ipsi
Clarisque altis ire per urbes.

Claritas] Nominis celebritas, famæ nobilitas. Plinius Epistolarum libro octavo : Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bonæ mansuræque famæ præsumptione profuit, certusque posteritatis cum futura gloria vivit.

Propagare] Proferre, extendere.

Plurimi vero] In hanc sententiam agminatim pedibus eunt, docti pariter et indocti, voluptatem studiose sectantes. Legatur de his bonorum libris Aristoteles in primo Ethicorum, Cicero de Finibus bonorum et malorum, Augustinus libro de Civitate Dei decimo, et Philippus Beroaldus in opusculo de Felicitate.

Sunt qui etiam] Sensus est : Sunt qui quod ex his petunt, non ob id ipsam, sed propter alterum petunt : ut hi divitias ob potentiam aut voluptates concipiunt, illi potentiam propter pecuniam vel nominis claritudinem appetunt. Ovidius :

Creverunt et opes, et opum furiosa libido,
Et cum possident plurima, plura petunt.
Quærere ut absumant, absumpta requirere certant,
Atque ipsæ vitis sunt alimenta vices.

Sunt] Subaudi nonnulli.

Horum] Bonorum.

Alterutro] Ex duobus altero.

In his] Divitiis, dignitatibus, potentia, gloria, voluptate.

Cæterisque talibus] Reliquis ejusmodi, ut in nobilitate favoreque populari. re uxoria et liberis, amicis item ac bonis, quæ facile possunt ad superiora referri.

Votorum] Cupiditatum, optionum, appetitionum.

Nobilitas favorque popularis] Subintellige sunt. Potuisset autem ea ponere casu septimo, sed uti nominativo maluit, ob relativum quod eodem casu subjunxit.

Favor popularis] Populi favor.

Liberi] Proles.

Amicorum vero] Ut Aristoteles Ethicorum libro octavo docet : Tres sunt amicitiae species, honesta, utilis, atque jucunda. Amicitiae autem ob utilitatem atque voluptatem, non per se, sed per accidens sunt amicitiae, et facile dissolvi queunt. Bonorum vero amicitia, probitate virtuteque similium perfecta est amicitia et jugis atque permanens. Et hæc eadem maxime amicitia, atque optima amicitia est. Idem secundo libro Magnorum Moralium : Constantissima igitur ac stabilissima et honestissima quæ inest probis amicitia : quippe quod propter virtutem, ac per se bonum. Nam virtus incommutabilis, et quæ per eam conciliatur amicitia, constantissima est : at quæ ex commodo, stabilis non est amicitia, quippe quæ commodo elabitur, similiter etiam quæ propter voluptatem. Optimorum igitur amicitia, quæ per virtutem excitata est : multorum autem, quæ propter commodum, et quæ propter voluptatem, in oneribus quæque obveniunt.

Vel potentiam] Amicitia utilis, vel potentiam vel etiam divitiarum gratia assumitur; jucunda vero, delectationis gratia.

Jam vero corporis bona] Ostendit quemadmodum bona corporis ad superiora referantur. Academici, id est Platonici et Peripatetici, id est Aristotelici, tria genera bonorum esse tradiderunt, ex quibus felicitas perficeretur. Prima, animi bona, ut virtutes et doctrinas. Secunda corporis, ut sanitatem, robor, magnitudinem, pulchritudinem, velocitatem, sensuum integritatem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, ut divitias, honores, potentiam, auctoritatem, gloriam.

Præstare] Conferre.

Valentiam] Potentiam.

Pulchritudo] Corporis pulchritudo est partium con-

gruentia cum quadam coloris suavitate, ut docet Augustinus libro de Civitate Dei ultimo.

Celebritatem] Nominis præclaram frequentiam.

Salubritas] Sanitas.

Præ cæteris] Ante alia bona.

Epicurus] Philosophus Atheniensis summum bonum, non (ut Aristippus) in voluptate corporis, sed animi et doloris vacuitate ponebat, de quo lege Laertium.

Caligantem] Deficiente, et quasi caligine ac tenebris obducta.

Num enim videntur errare hi] Ostendit homines non falli in boni cupiditate, sed in ejus acquisitione, dum ibi quærunt ubi minime possunt illud invenire.

Atqui] Sed.

Labuntur] Errant.

Minime] Nequaquam.

In bonis] Inter bona.

Sequestrari] Segregari. Sequester est apud quem plures eandem rem, de qua controversia est, deposuerunt: dicitur (ut Gellius docet) quod ejus qui electus sit, utraque pars fidem sequatur. Est enim medius inter duos altercantes, apud quem aliquid seponitur. Hinc sequestro, apud sequestrum depono. Unde sequestrata res dicitur. Interdum significat separe, sepono, segrego. Divus Hieronymus: Quod petitis, ut vobis diversos psalmos per ordinem sequestrarem.

Sufficientiam] Sufficientia, teste Speusippo, est perfecta honorum possessio, habitus quo unusquisque sui ipsius dominus fit.

IN METRUM II.

Carmen est anapæsticum, simile illi,

O stelliferi conditor orbis,

quo quanta sit naturæ vis ostenditur multis eisdemque convenientissimis similitudinibus, et quod nihil suæ naturæ possit omnino oblivisci. Unde probat hominis originem cœlestem esse, et a summo bono profectam; nec quiescere, nisi eo fuerit reversa. Est autem ordo:

Placet] Subaudi mihi.

Promere] Proferre in lucem et evidenter enuntiare.

Lentis fidibus] Flexibilibus chordis lyræ.

Arguto] Hoc est, sonoro cantu.

Quantos habenas] Id est moderationes rerum.

Potens natura flectat] Id est dirigat, deest, etc.

Quibus legibus] Id est conditionibus et pactis.

Provida servet immensum orbem et ligans stringat] Id est connectat.

Singula irresoluto nexu] Hoc est indissolubili colligatione. Habena proprie est retinaculum equi, quod equus ea habeatur, id est teneatur.

Natura] Dicta est ab eo quod nasci aliquid faciat. Hanc quidam Deum esse dixerunt, a quo omnia sunt creata. Seneca lib. quarto de Beneficiis: Quid enim aliud est natura quam Deus, et divina ratio toti mundo et partibus ejus inserta? Accipitur interdum pro vi naturali, et pro genitalibus tam virilibus quam

femineis. Natura item pro forma seu essentia capitur. Philosophi naturam hunc in modum definiunt: Natura est principium et causa movendi et quiescendi, ejus in quo est primum, per se, et non secundum accidens. Definitur et sic: Natura est vis insita rebus, ex similibus similia procreans.

Quamvis Panii] Leonum exemplo, quanta sit vis nature demonstrat.

Panii] Libyci, Marmarici.

Truceum magistrum] Crudelem et plagosum mansuefactorem.

Ferre] Pati.

Horrida] Terribilia.

Ora] Leonum.

Resideres] Latitantes, quiescentes, segnes.

B *Reses*] Qui residet, quiescens, segnis, otiosus. Virgil. lib. vi:

Otia qui rumpet patriæ residuesque vocabit
Tullius in arma viros.

Olim] Jamdiu.

Animi] Feritatis impetus, naturales ad sæviendum effectus.

Frenitū] Rugitu.

Gravi] Horribili, magno.

Meminerē] Memores sunt.

Sui] Naturæ suæ.

Laxant] Liberant.

Nodis] Vinculis.

Lacer] Laceratus.

Domitor] Mansuefactor.

C *Inlucit rabidas iras*] Initium sæviendi præbet effectus ratis leonibus. Martialis lib. ii:

Verbera securi solitus leo ferre magistri,
Insertamque pati blandus in ora manum,
Dedidicit pacem subito feritate reversa,
Quanta nec in Libycis debuit esse jugis.

Quæ canit] Aviculæ in cavea conclusæ probat exemplo, naturæ vim esse maximam.

Ramis] Deest in.

Ales] Avis.

Cavæ] Cavea est fossa subterranea, superne tecta. Accipitur pro ferarum receptaculo. Martialis:

Exeat e cavea ne male pastus aper.

Cavæ item dicuntur septa ex ligno sive ebore aut alia materia, in quibus aviculas tenemus. Ovid, lib. i de Ponto:

D Cum bene sicut clausæ cavea Pondione natæ,
Nittur in silvas quæque redire suas.
Assuetos tauri saltus, assueta leones
(Nec feritas illos impedit) antra petunt.

Illic] Aliti.

Largas dapes] Abundantes escas. Dapes sunt magnifici et opipari apparatus. Martialis:

Illa quidem lauta est, dapibusque instructa superbis.
Dapes hominum, esca tam brutorum animalium quam hominum. Sed Boetius jam recte dixit dapes, ut rem vehementer augeret. Plerique enim tanto studio suis aviculis escam exquisitissimam ministrant, ut non avibus, sed hominibus delicatissimis servire videantur; nihilominus si facultas detur, malint illæ (tanta naturæ vis est) in silvas evolare.

Arcto tecto] In angusta cavea.

Mœsta] Tristis, quod inclusa non possit evolare.
Silvis] ad silvas. et silvarum desiderio.
Validis] Per virgæ naturalem vin ea quæ dixit confirmat.

Quondam] Aliquando.
Acta] Mota, incurvata.
Pronum] Inclinatam.
Flectit] Flecti patitur.
Hanc] Virgam.

Recto] Erecto ut ante incurvationem. Consimiliter dixit Iloratius in Epistolis :

Naturam expellas furca, tamen usque recurrit.

Ducta (ut videtur) a ramis metaphora, qui furca torquentur alio quam natura posuerat. Qua sublata, rursum vergunt eodem quo prius.

Cadit] Occidit. Addit solis exemplum, ex ortu in occasum tendentis, et rursus clam nobis per inferius hemisphærium in orientem recurrentis.

In Hesperias undas] In Occidentalem oceanum. Loquitur more poetarum ex vulgi opinione.

Repetunt] Concludit, universali sententia, res omnes in naturalem originem reverti, et suo quamque reditu delectari, ut dixit ille :

Ortus quæque suos repetunt, matremque requirunt.

Cum igitur hominis animus sit a summo bono creatus, beari non potest, nisi divina gratia ei reconcilietur, et in id per ipsum reducatur.

Nisi quod sui junxerit ortum] Nisi ei quod naturalem et originis suæ proprium finem fuerit assecutum.

Sui] Naturæ suæ.
Orbem] Circuitum.

IN PROSAM III.

Hactenus disseruit ab omnibus hominibus naturali intentione summum bonum peti, tametsi ubi positum sit, non omnes consentiant, aliis in dignitate, aliis in potentia, aliis in nominis celebritate, aliis in gaudio et lætitia. Nunc in horum nullo summum illud bonum, veramque beatitudinem inveniri disputat : primum luculentis rationibus docens, divitiis hominem beatum non efficere.

Vos quoque, o terrena] Proxime de sole dedit exemplum, quem cum cælis Platonici cœlestia dixerunt animalia. Continuas igitur sermonem, subdit :

Vos etiam, homines terrena animalia, somniatis] Id est, quasi per somnium videtis.

Vestrum principium] Id est Deum creatorem et summum bonum.

Licet] Quamvis.

Tenui imagine] Exigua cognitione.

Prospicitis] Procul aspiciatis.

Et] Ob id, quia summum bonum qualicunque cognitione prospicitis, sed non perspicacit.

Adeptione] Comparatione.

Liquido] Manifeste, evidenter.

Species] Apparentia.

Primum] Arguit opes non conferre beatitudinem, eo quod nec statum omnium bonorum congrega-

tionem perfectam præsentent : nec veram sufficientiam quam promittere videntur, cuiquam mortalium afferant.

Affluèbas] Abuudabas.

Confulit] Perturbavit.

Quin] Ut non.

Aliquid semper angeret] Ob aliquid semper turbaret. Divus Ambrosius in sexto libro Hexaameron : Divitiæ ut epulis ventrem, ita animum curis sollicitudinibusque distendunt.

Illius] Quod aberas.

Hujus] Quod aderat.

Usquequaque] Omnino. Usquequaque significat omnino, passim, assidue, semper, quasi in unoquoque loco, sive unoquoque tempore. Cicero Trebatio : Usquequaque sapere oportet.

Quidni] Cur non.

Atqui hoc quoque] Probat pecuniam facile invitis dominis auferri posse.

Valentior] Potentior.

Forenses querimonix] Querelæ quæ in foro iudicario fiunt; subaudi sunt.

Nisi] Subintellige ex eo quod pecuniæ ereptæ a nolentibus, vel invitis possessoribus vel vi, id est, violentia, ab fraude, dolo malo repetuntur.

Egebit igitur] Satyrographus :

Misera est magni custodia census.

Strabot lib. IX : Cum invidiosæ sint divitiæ, laboriosa est earum custodia, etiamsi cuiquam numini attributæ consecrataeque fuerint.

Quis autem modus] Ostendit divitiis non auferri indigentiam, sed tantum consolari, et relevari non nihil.

Consolari] Relevari. Consolor verbum commune est. Dicimus enim consolor te. Cicero Familiarium Epistolarum libro quinto : Etsi egomet qui te consolari cupio, consolandus ipse sum.

Taceo quod de naturæ] Pulcherrima sententia est. Seneca : Potius excitandus ex somno, et vellicandus est animus admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur dives, quisque erit in lucem, jussus est lacte et panno esse contentus. Idem : Panem et aquam naturæ desiderat. Ad hæc nemo pauper est, inter quæ quisque desiderium suum clausit, cum ipso Jove de felicitate contendat. Libitum est nobis hoc loco subjicere Claudiani poetæ versus in avaram Rufinum, non minus utiles quam luculentos :

Quo, Vesane, ruis ? teneas utrumque licebit

Oceanum, laxes rutilos tibi Lydia fontes,

Jungantur sotium Cyri Cresisque tioræ,

Nunquam dives eris, nunquam satiabere quæstus.

Semper iuops, quicumque cupit : contentus honesto

Fabricis parvo, spernebat munera regum,

Sudabatque gravi consut Seranus aratro :

Et casa pugnaces Curios angusta tenebat.

Hæc mihi paupertas angustior, hæc mihi tecta

Culminibus majora tuis : tibi quarit inanes

Luxuries nocitura cibos, mihi donat inemptas

Terra dapes, rapiunt Tyrios tibi veller a succos,

Et picturate saturantur murice vestes.

Hic radiat flores, et prati viva voluptas

Ingenuo variata suo, fulgentibus illic

Surgunt fulera toris : hic mollis paupitum herba

Sollicitum curis non abruptura soporem.

Turba salutantum lætas tibi prestreptit ædes.

Hic avium cantus labentis murmura rivi,
 Vivitur exiguu melius, natura beatis
 Omnibus esse dedit: si quis cognoverit uti
 Haec si nota forent, frueremur simplice cultu:
 Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret:
 Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Avaritia nihil satis est! Aristoteles primo Politico-
 rum: Omnes enim in infinitum argent, qui pecuniis
 student. Ecclesiastes: Avarus non implebitur pecu-
 nia, et qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.
 Seneca: Avaro tam deest quod habet quam quod non
 habet, Salomon Proverbiorum capite xii: Est quasi
 dives, cum nihil habeat; et est quasi pauper, cum in
 multis divitiis sit. Divus Ambrosius in primo de In-
 terpellatione: Modum non habet avaritia, nec ra-
 tiopendit expletur, sed incitatur: hoc egentior, quo
 plura quaesierit. Seneca: Quae sunt maxima divi-
 tia? Non desiderare divitias. Quis plurimum habet? B
 Qui minimum cupit.

IN METRUM III.

Carmen est dicolon, constans iambico senario et
 elegiaco pentametro. Taxat eo mortalium cupiditatem
 inexplabilem, docens opes, nec avarum dum vivit
 satiari, nec ubi mortuus fuerit, comitari.

Fluente] Affluente.

Auri gurgite] Aurifero fluvio, cujusmodi dicuntur
 in Lydia Pactolus et Hermus, Tagus in Lusitania,
 Durius in Hispania. Horatius in Epodo:

Sis pecore et multa dives tellure licebit,
 tibi que Pactolus fluat.

Non expleturas] Non satiaturas ejus animum.

Baccis] Gemmis, lapillis pretiosis. Bacca, fructus
 lauri, oleae, corni, myrti, et id genus arborum. Per
 similitudinem pro lapide pretioso accipitur. Sic dici-
 mus baccas succini vel coralii. Horatius in Epodo:

Nec sit marita, quae rotundioribus
 Onusta baccis ambalet.

Hinc baccula, parva bacca.

Rubri littoris] Littoris Erythraei maris. Rubrum
 mare dicitur, quod a Persico sinu in Arabiam exten-
 ditur. Nearchus et Onesicritus, Alexandri Magni co-
 mites, tradiderunt stulte persuasum esse vulgo, ru-
 bras alicubi esse maris aquas, quin ab Erythro rege
 nomeu pelago inditum credere se cujus sepulcrum
 ejus gentis litteris insignitum, in insula haud procul
 a terra intuiti essent. Alii aquam videri rubram, etsi
 non sit, affirmant, seu quia rubens sit area, qua le-
 viter commota, talis existat in fluctibus color: aut
 quod montium qui argillosi sint, repercussu pacata
 pelagi facies rufescat. Constat ibi plurimos lapides
 pretiosos conchasque inveniri. Tibullus:

Et quascunque niger Rubro de litore gemmas
 Proximus Eois colligit Indus aquis

Idem:

Quidve in Erythraeo legitur quae litore concha,
 Tinctaque Sidouio murice lana juvat?

Centeno bove] Centum bobus. Posuit autem nume-
 rum finitum pro infinito.

Scindat] Aratro proscindat.

Opima] Pinguia, fertilia.

Cura mordax] Cor assidue urens et quasi, morsu
 conficiens. Unde quidam:

PATROL. LXIII.

A Languida mordaces consumunt pectora curae.

Et alius: Vacuus viator et nudus non timet latronis
 insidias. Securus a nocturnis furibus dormit pauper,
 etiamsi claustra non munit: diviti vero opes suae
 latronis semper imaginantur occursum, jugi sollici-
 tudine noctium somnum adimunt. Claudianus:

Foedaque avaritiae complexae pectora matris,
 Insomnes longo veniunt examine curae.

Defunctum] Mortuum. Propertius:

Haud ulla portabis opes Acherontis ad undas.
 Nudus ab inferna stulte vehere rate,

Divus Ambrosius Hexaameron lib. ultimo: Nudi om-
 nes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter
 cadavera mortuorum, nisi forte quod gravius le-
 tendivivum corpora distenta luxurie. Ludovicius Bigus:

Nil secum moriens locuples, nil portat egenus.
 Morte relicti plusque minusque sumus.
 Tollit in immensum se divitis error avari,
 Nec se ubi pacifica mente reponat, habet.

Idem:

Huc nihil intulimus, nihil hinc auferre valeamus.
 Oppida rex moriens, frivola inquit inops.
 Exiguam natura petit, qui congruus illi
 Vixerat, haud unquam hic indigus esse potest.

IN PROSAM IV.

Quemadmodum jam docuit divitias veram suffi-
 cientiam non conferre, ita nunc argumentatur digni-
 tates eos quibus provenerint honorabiles reveren-
 dosque non reddere: quae saepe collatae improbis eos
 despectiores faciunt. dum illorum vitia pluribus ante
 ignota revelant.

Dignitates] Magistratus, honores. Dignitas modo
 significat honorem alicui propter merita vel impen-
 sum, vel debitum. Gellius: Cujus dignitas nec augeri
 laudibus, nec minui detractionibus potest. Accipitur
 interdum pro magistratum administratione et hon-
 ore. Cicero in rebus ei te commendes
 quoad fides dignitasque tua patietur. Interdum su-
 mitur pro virili pulchritudine. Idem libro primo Offi-
 ciorum: Pulchritudinis duo sunt genera: unum mu-
 liebre, quam venustatem appellamus: alterum virile,
 quam dignitatem dicimus.

Reddunt] Cum interrogatione legendum.

Num] Nunquid: quasi dicat minime.

Atqui] Sed.

Illustrare] Notam reddere, nobilitare.

Nequitiam] Improbiteriam.

Indignemur] Aegro et iniquo animo feramus.

D *Catullus]* Hic poeta, genere Veronensis, scripsit
 multa lepidissima carmina, quorum nonnulla desi-
 derantur, exstant alia: de quo dixit Ovidius:

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo.

Et Martialis:

Verona docti syllabas amat vatis.

Licet] Quamvis.

In Curuli] In sella eborea. Curulis sella erat ex
 ebore, qua majores magistratus utebantur in curru.
 Horatius in epistolis:

Cuilibet hic fasces dabit, eripietque curule,
 Cui volet, importunus ebur.

Nam senatores, qui curulem magistratum, id est
 majorem honorem gessissent, honoris gratia in cu-

riam veli soliti erant curru, in quo [erat eburnea A sella, super qua considerat.

[Nonium] Nonius Struma Romanus fuit, genere quidem nobilis, sed luxu et desidia notabilis, in quem et Vatinius exstant versus Catulliani :

Quid est, Catulle, quod moraris emori ?
Sella in curuli Struma Nonius sedet.
Per consulatum pejerat Vatinius.
Quid est, Catulle ? quid moraris emori ?

Loquitur autem poeta ad seipsum indignabundus, quod indignissimis hominibus tantæ a populo collatæ sint dignitates. Animam vertendum autem est id quod abhinc annos tredecim Rodolphus Langius canonicus Monasteriensis, vir genere, scientiis, virtutibus multo clarissimus, me tum adolescentem admonuit, non ideo Catullum, Nonium hunc Strumam appellare, quasi ignominia quodam elogio hoc eum nomine notet, ut Boetii verba prætendunt, sed cognomen Nonii, et ejus familiae Struma fuit : quod et Plinii verba in .xxxvii Naturalis Historiæ ostendunt, cum ait, de opalio gemma pretiosissima scribens : Siquidem exstat hodieque hujus generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Strumæ Nonii, quem Catullus poeta in sella curuli visum indigne tulit, avusque Servilii Novianii, quem consulem vidimus. Struma vero genus morbi est, tumor scilicet, in quo subtile concretæ quædam ex pure et sanguine quasi glandulæ oriuntur. Strumosi dicuntur qui id vitii patiuntur, et strumosa pars corporis quæ eo læsa est.

[Cum Decorato] Decoratus tempore Boetii scurra nequissimus et scyphanta fuit, cum quo Boetius magistratum gerere recusavit.

[Putares] Velles. Puto, teste Acrone, pro volo accipitur. Horat. in Sermonibus :

Ut vitales putes :
id est velis.

[Inest enim dignitas propria virtuti.] Horatius :
Virtus repulsæ nescia sordide
Intaminatis fulget honoribus.

[Despectiores potius improbus dignitas facit] Seneca :
Loco ignominia est apud indignum dignitas. Claudian. :
Sævit in auctorem prodigiosus honor.

Veteri proverbio dicitur, Simia simia est, etiamsi aurea gestet insignia.

[Verum non impune] Sed, inquit, quod dignitates improbus despectiores reddunt, id non impune, hoc est non sine noxa sua faciunt : nam vicissim illorum contagione maculantur. Divus Hieronymus in epistola consolatoria ad Paminachum : Quamvis clarus honor vilescit in turba, et apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Unde egregie de Cæsare Tullius : Dum quosdam, ait, ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turbavit. Cicero in secunda Philippica de Marco Antonio : In homine enim turpissimo obsolebant dignitatis insignia.

[Umbratiles] Inanes, nimbæ similes.

[Si quis multiplici] Pulchre ratiocinatur dignitates non facere quempiam ubique venerandum, neque id esse munus eis naturale. Quidquid rei naturale est,

ubique ei convenit. Facere autem quempiam reverendum non convenit ubique dignitatibus : non est igitur eis naturale. Propositionem quam multi majorem vocant, ostendit exemplo seu inductione imperfecta, quæ facile perfici possit. Calor tigni naturalis ubique inest ei : proinde quidquid rei naturale est nosquam eam deficit. Assumptionem vero quæ vulgo minor dicitur, hunc in modum veram esse docet. Si quis enim sæpius Romæ consulatu functus, devenerit forte in barbaras nationes, ubi fuerit ignotus, minime barbaris videbitur venerandus, qui nec virum norint, nec ejus mirati fuerint dignitates.

[Quoquo] Ubicumque.

[Sed hoc] Subaudi evenit, vel accidit, vel simile quiddam.

[Inter eos vero] Disserit nec apud quos ortæ sunt, perpetuo dignitates permanere, idque exemplis probat evidentior.

[Præfectura] Romulus unum elegit quem urbanis negotiis præfecit, ut Dionysius ait. Hunc præfectum Urbis fuisse satis constat. Longo post tempore tantum sibi juris præfectura vindicavit Cæsarum temporibus, ut crimina omnium in urbe cognosceret, et demum cum Cæsares ab Urbe abessent, præfectus velut alter Cæsar imperabat, de rebus omnibus quæ ad Urbem pertinebant, censebat. Tempore autem Boetii, Theoderico Gothorum rege Italiani tenente, præfectura non erat, nisi inane nomen, et senatorii census gravis sarcina, quod senatores sua pecunia præfectum Urbis alere cogebantur, qui titulo tenus erat præfectus, nec antiquam retinebat auctoritatem.

[Nunc ea præfectura] Dicunt quidam annonæ præfecturam habuisse initium 15 anno post exactos reges, Appio Claudio Sabino et P. Servilio Prisco consulibus ; sed verius constat anno 18, T. Secanio et P. Minutio consulibus, quo tempore annonæ maxima caritas fuit, missique in Siciliam fuere P. Valerius et L. Geganus pro advehendo frumento. Volunt et alii L. Minutium fuisse primum annonæ præfectum, satisque constat, non nisi ex indigentia frumenti hunc magistratum fuisse creatum.

[Propria decoris] Propria pulchritudinis.

[Nunc] Interdum.

[Si igitur reverendos] Brevi epilogo jam dicta repetit, et dignitatibus nihil expetendæ pulchritudinis inesse concludit.

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon, cujus primus versus est phalæcius hendecasyllabus, secundus almanius, vel (ut aliis placet) archilochius tetrameter catalectus, constans duobus dactylis et totidem trochæis. Docet Neronis exemplo dignitates sæpe corruptissimis moribus adherere, et honores cum a miseris tribuantur, beatitudinem conferre nemini posse.

[Tyrio ostro] Tyria purpura. Ostrum est purpura. Virgilius in Georgicis :

Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro.

[Comerct] Ornare.

[Niveis] Candidis.

[Vigebat] Vivebat.

Vim] Id est violentiam exercebat.

Luxuriæ Nero sævientis] Divus Augustinus libro de Civitate Dei quinto, capite 19: Qui autem contemptor gloriæ dominationis est avidus, bestias superat, sive crudelitatis vitii, sive luxuriæ. Tales quidam Romani fuerunt. Non enim cura existimationis amissa, dominationis cupiditate carnerunt. Multos tales fuisse proflit historia. Sed hujus vitii summitem et quasi arcem quamdam Nero Cæsar primus obtinuit: cujus fuit tanta luxuries, ut nihil ab eo putaretur virile metuendum: tanta crudelitas, ut nihil molle habere crederetur, si nesciretur.

Improbis] Sceleratissimus Nero.

Verendis] Reverendis.

Patribus] Senatoribus.

Indecores] [Inhonestas, turpes ob ejus qui dabat eas, summam improbitatem. Maro:

Cur indecores in limine primo
Deficitis?

Nominativus singularis est indecor, sive indecoris. Accius:

Cujus sit vita indecoris,
Mortem fugere turpem haud convenit.

Cursules] Dignitates.

Quis illos] Hujus versus primus pes iambus est. Utitur autem argumento dialectico, de prompto ex eo loco qui est a causa efficiente: Qui dant honores, et efficiunt dignitates, ob vitiorum colluviem plerumque miseri sunt. Dignitates igitur nec beatæ sunt, nec eos quibus proveniunt beatos reddunt.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit nec pecuniis sufficientiam, nec dignitatibus veram reverentiam comparari, nunc disputat in regnis quoque et regum familiaritate veram potentiam non consistere.

Quid nã] Cur non.

Quando] Quando quidem: et est ironia, quod facile indicat subsequentia.

Felicitatem calamitate mutaverint] Ex felicibus et fortunatis facti sint calamitosi.

O præclarã] Ironia est, irridet enim hujus sæculi infirmisimam potentiam, quæ ne se ipsam quidem conservare potest.

Quod si hæc regnorum potestas beatitudinis auctor est] Acute per locum a contrariis argumentatur, concluditque regibus plus impotentia quam potentia, et majorem miseria quam felicitatis inesse portionem.

Expertus sortis] Ordo est, Tyrannus expertus periculis suæ sortis simulavit, hoc est significavit, efflavit, expressit terrore gladii pendens supra verticem, id est caput assentatoris, metus regni, id est timores et sollicitudines regnantium. Hoc autem de Dionysio Syracusiorum tyranno intelligendum est, cui (ut refert Eusebius in Præparatione Evangelica) qui Siculam conscripserunt historiam, vel amantissimam uxorem adeo suspectam fuisse dicunt, ut tabulis biculturalum straverit, quæ major sonitus, cum ad eum iret, excitaretur, nudumque ita, ut nihil occulte ferre posset, aditumque ipsum fovea interceptis, ut vel saltibus, vel longis gradibus, vel ascensu de

A scensuque pergeundo, nullum posset telum occultare. Quot quantisque igitur animus hominis, qui vel uxorem ita suspectam habebat, malis refertus erat? Illis certe mihi simillimus videtur fuisse qui cum ad alta præcipitia, scandant, antequam nec altiora petunt jam fessi, nec descendere audent, cum ad hiatum et profunditatem despexerint. Tyrannidem nempe quasi divinam rem aggressus, cum pericula ejus cognovisset, et standi in proposito innumerabilia videbat in dies pericula, et ob ea mortem imminere non dubitabat, omnibus etsi non corporibus, sed animo tamen adversus eum armatis, quod et ipse Dionysius ita esse significavit. Nam cum quidam vitam tyrannorum apud eum, quasi beatam laudibus effretet, vocasse ad eam regio apparatu constructam, hominem dicitur, ac

B supra caput illius seditis acutum gladium tenuissimo filo suspendisse: quem posteaquam repente conviva ille respexit, nec surgere inde ausus timore tyranni, nec bibere, aut comedere potens, periculo percussus, cervice ac oculis ad pendentem gladium directis, mortem expectabat. Quod cum vidisset Dionysius, Num (inquit) intelligis quam beata sit vita nostra? Talis enim est nisi velimus nobismetipsi adulari. Omnium enim rerum copiam habentes propter frequentiam periculorum et impendentem formidinem, nulla frui possumus, illis similes qui a deformibus sæpe meretricibus decipiuntur, quæ veste atque auro valde ornata, et fuce faciei deformitatem occultantes quasi hamo pisces, his insidiis captos attrahunt adolescentibus. Hac infelicitate nos premimus, qui multis felices videmur: et sicut tormentis multi coguntur mentis suæ arcana pandere, sic interdum hujus vite molestia victi, verissimas voces de miseria nostra emittimus. Illisenim certe similes animalibus tyranni sumus, quæ saginantur, quibus comedendi bibendique non aliud quam ad perniciem suam copia seculo offerri Horat. Carminum lib. II:

Districtus ensis cui super impia.
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium, citareque cantus,
Somnum reducent.

Supra verticem] Supra caput Democlis seu Democlis assentatoris, de quo latius Cicero Tusculanarum Quæstionum libro ultimo.

An tu potentem censes] Plus vehementia habet interrogatio quam si simpliciter argumentum protulisset. *Satellite*] Stipatore.

Ambit] Circumdat.

Qui quos terret, ipse plus metuit?] Seneca in Oedipode:

Qui sceptris duro sævus imperio regit,
Timet timentes, metus in auctorem redit.

Laberius mimographus: Necessè est multos timeat quem multi timent. Claudianus:

Qui terret, plus iste timet, sors ista tyrannus.
Convenit, invident claris, fortesque trucidant
Moniti gladiis vivant, septique venenis.
Anepites habeant artes trepidique mimentur.

Divus Hieronymus: Antiqua sententia est, Quem metuit quisque, odit: quem odit, perisse cupit. M. Tullius libro Officiorum secundo: Rerum autem om-

nium nec aptius est quidquam ad opes tuendas ac tenendas quam diligere, nec alienius quam timere. Præclare enim Eanius :

Quem metuunt, oderunt : quem quisque odit, periisse Expedi.

Et post non multo : Etenim qui se metui volent, a quibus metuuntur, eosdem metuant ipsi, necesse est. Quid enim censemus superiorem illum Dionysium, quo cruciati timoris angustis, qui cultros metuentis tonsorios, candente carbone sibi adurebat capillum? Quid Alexandrum Phereum, quo animo vixisse arbitramur, qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admodum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum veniens, barbarum et eum quidem (ut scriptum est) compunctum notis Thraciis, districto gladio iubebat anteire, præmittebatque de stipulatoribus suis, qui perscrutarentur arculas mulieres, et ne quod in vestimentis occultarentur telum, exquirerent? O miserum, qui fidiorem barbarum et stigmaticum putabat, quam conjugem. Nec eum fefellerit opinio. Ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus.

Nam quid ego de regum Per locum ab eo quod magis esse videtur, argumentatur regum familiaritatem potentem neminem facere, cum reges ipsi tam sint imbecilles.

Nero Senecam] Suetonius de Nerone : Senecam præceptorem ad necem compulsi, quamvis sæpe commeatum petenti bonisque cedenti persancte jurasset, suspectum se frustra, periturumque potius quam nociturum ei.

Papinianum] Hic Servidii Scævola auditor, et libros ad Pandectas affert questionum triginta septem, responsionem undeviginti, definitionum duos, de adulteriis unum, ædilitium unum. Hic habitus est omnium juris conditorum acutissimus, eumque vocant historiae juris asyllum, doctrinae legalis thesaurum, sicut ab illo studiosi legum qui profecissent appellati Papinianistæ quandoque fuerint. Amicus et Severo principi, sed a condiscipulatu, neque non affinis per secundam uxorem, successor eidem quoque in administratione fisci. Denique moriens Severus, filios suos non alii magis quam Papiniano commendavit. Erat autem præfectus Urbis Papinianus, ac plus potens in aula quam volebat. Itaque sæpe deponere nocturnam potentiam frustra conatus, tandem ab Antonio Caracalla Severi filio, militum gladiis objectus, et securi percussus est, quod excusare parricidium nolisset.

Antonius] Aurelius Antonius Bassianus Caracalla, Severi filius, patri successit in imperio. Bassianus ex avi materni nomine dictus est. Caracallæ nomen accepit a vestimento quod populo dederat demisso usque ad talos, ut auctor est Spartianus. Hic fratrem suum Getam, et complures alios præclaros viros occidi iussit. Papinianus autem in ejus conspectu securi percussus, a militibus occisus est : quo facto, percussori dixit : Gladio te exsequi oportuit meum jussum.

Moles ipsa] Dignitatis et potentia nimia, et ob id

A noxia magnitudo.

Quæ] Quasi dicat nulla.

An præsidio sint amici] Supra dictum est utilem amicitiam potentia gratia nonnunquam assumi. Nunc igitur paucis ostendit fortunæ amicos facillime alienari, nec ullam esse pestem ad nocendum efficaciorum quam familiarem inimicorum.

Sed quem felicitas] Sententia est notissima, et ab Ovidio sæpius decantata, cuius versus ex primo de Tristibus libro passim omnibus litteratis sunt in ore :

Donec eris felix, multos numerabis amicos.
Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Idem in secundo de Ponto :

Diligitor nemo, nisi cui fortuna secunda est :
Quæ simul intonuit proxima quæque fugat.
En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flavit velis aura secunda meis :
Ut fera nimbo tumuerunt æquora vento,
In mediis lacera nave reliquor aquis.

Divus Hieronymus : Amicitia quæ desinere potest vera nunquam fuit.

Quæ vero pestis] Quasi dicat nulla. Divus Hieronymus : Levius est profectum inimicum cavere, quam hostem latentem sub amici nomine sustinere : sub amici nomine, inimici insidias deprehendi. Idem : Adulator quippe blandus inimicus est. Solon, auctore Laertio, præcipiebat hunc in modum : Cautè singulos observa, ne forte odium in corde tegant, dum blanda et ardentis facie te alloquantur, duplexque illis lingua atra ex mente sonet. Diogenes, interrogatus quanam perniciosissime morderet bellua, Ex feris (inquit) obtractator, ex mitioribus autem adulator. M. Tullius in Lælio, dixit nullam in amicitia pestem esse majorem quam adulationem, blanditias assuetionem.

IN METRUM V.

Carmen ejusdem rationis est cum quinto libri secundi. Admonet autem eo nos Philosophia veram potentiam nemini contingere posse, nisi, depulsis perturbationibus, animo suo dominetur, et, amotis vitiiis, sit virtutis regnum (quod unum stabile est, idemque liberrimum) invicta fortitudine feliciter consecutus. Seneca Lucilio : Si vis omnia tibi subjicere, subijce te rationi. Multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa discas quid et quemadmodum aggredi debeas. Apud Livium Scipio ad Massinissam. Non est, inquit, mihi crede, tantum ab hostibus armatis ætatis nostræ periculum, quantum a circumfusis undique voluptatibus, Qui eas sua temperantia victoriam sibi peperit, quam nos Syphace victo habuimus. Salomon Proverbiorum capite xvi : Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium. Horatius Carminum lib. ii :

Lætius reges avidum domando
Spiritus quam si Lybiam remotis
Gadibus jungas, et uterque Pœnus
Serviat tui.

Valerius Maximus libro quarto : Multo enim, multo seipsum quam hostem superare operosius est, nec adversa propra festinatione fugientem, nec secunda effuso gaudio apprehendentem. Baptista Mantuanus :

Dignior est qui se quam qui fortissima vincit
Oppida, nec virtus altius ire potest.

Seneca Tragicus in Thyeste :

Quis vos exagitat furor
 Alternum dare sanguinem,
 Et sceptrum scelere aggredi ?
 Ne sitis cupidi arcium,
 Quo regum jaceat loco.
 Regem non faciunt opes,
 Non vestis Tyriæ color,
 Non frontis nota regie,
 Non auro nitidæ trabes.
 Rex est, qui posuit metus,
 Et diri mala pectoris.

Et post aliquot versus subdit :

Mens regum bona possidet.

Et iterum :

Rex est, qui metuit nihil,
 Hoc regnum sibi quisque dat.

Animos] Animi affectus.

Feroes] Immoderatos, rectæ rationi non obtemperantes.

Donet] Mitiget, rectæ rationis imperio subjiciat.

Libidine] Immoderata cupiditate. Libido, teste Aurelio libro de Civitate Dei xii, est generale vocabulum omnis cupiditatis. Verbi gratia, est libido ulciscendi, quæ ita dicitur. Est libido habendi pecuniam, quæ avaritia. Est libido quomodocunque vincendi, quæ pervercacia ; est libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Idem libro undevigesimo ejusdem operis : Felicius servitur homini quam libidini, cum sævissimo dominatu vastet corda mortalium, ut alias omittam, libido ipsa dominandi.

Fædis habenis] Turpissimæ servituti. Macrobius Saturnalium libro i : Alius libidini servit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. Et certe nulla servitus turpior quam voluntaria. Divus Ambrosius libro Epistolarum secundo : Stulto et imperare servitus est, et (quod pejus est) cum paucioribus præsit, pluribus dominis et gravioribus servit. Servit enim propriis passionibus, servit cupiditatibus suis, quarum dominatum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominus habet, intra se servitium patitur intolerabile. Gemina enim servitus est, altera corporis, animarum altera. Domini corporis quidem homines : animarum autem malitiæ et passionibus, a quibus sola animi libertas sapientem vindicat, ut servitio ei liceat exire. Sidonius Apollinaris Epistolarum libro secundo : Nam dici nequit quantum per horas fert in hac vita miseriarum vita feliciam illorum, si tamen sic sunt pronuntiandi, qui sibi hoc nomen (ut Sylla) præsumunt : nimirum qui supergressi jus fasque commune, summam beatitudinem existiment summam potestatem, hoc ipso satis miseriore, quod parum intelligunt, inquietissimo se subjacere famulatu. Nam sicut hominibus reges, ita regibus dominandi desideria dominantur.

Submittat] Subjiciat.

Licet] Temesti. Claudianus Honorio :

Tu licet extremos late dominare per Iudos,
 Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorent :
 Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
 Servitii patiere jugum, tolerabis iniquas
 Alterius leges : tunc omnia jure tenebis,
 Cum poteris rex esse tui.

Tua jura] Potestatem tuam, imperium tuum.

Tremiscat] Timeat.

A *Serviat*] Subaudi tibi.

Ultima Thule] Hemistichium est Virgilianum Georgicorum libro primo :

Tibi serviat ultima Thule.

Ut Servius tradit, Thule insula est Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam ultra Britanniam et Orchades, quæ insula in Oceano ultima est, in qua cum sol in Cancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. Scribendum est per *u* post *th*, testibus Georgio, Merula, Christophoro Landino et Antonio Mancinello, tametsi vulgo Thyle per *ypsilon* scribatur. Græce enim Θουλή scribitur.

Atras] noxias. Alexander Hegius præceptor quondam mens in frequentissima nobilis Daventrianæ civitatis schola :

B Est ut perpetuis hominum mens anxia curis,
 Nec valet illa sui non meminisse mali.
 Hanc si tranquillare velis, fomenta relinque
 Curæ, nit æquo plus cupe, liber eris.

Idem :

Libertas summa est tua, Christe, facessere jussa,
 Nemo est ingenuus, nisi qui tibi servit Iesu.
 Nemo est qui regnat, famulus nisi fidus lesu.

IN PROSAM VI.

Docet quam fallax et inanis sit gloria, quam plerique mortales tanto studio petunt, et nominis celebritate beatum evadere posse neminem. Gloriam definit, Aurelio libro de Civitate Dei quinto, capite 12, his verbis : Gloria est judicium hominum bene de hominibus opinantium. Idem ejusdem libri cap. 19 : Virtutes habenti, magna virtus est contemnere gloriam. Ab auctore autem Rhetoricorum ad Hærennium sic finitur : Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. M. Tullius autem in oratione pro M. Marcello hunc e finem dedit : Gloria est illustris ac pervagata, vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.

Turpis] Indecora, inhonesta.

Non injuria] Jure.

Tragicus] Euripides, qui Andromacham sic exclamantem inducit :

Ω δόξα, δόξα κερύεισι δὴ βροτῶν
 Οὐδέν γε γὰρ βίτου ἀγκωσας μέγαν.

Id est, interprete Antonio Codro Urceo : O gloria, gloria, infinitis jam mortalibus nullius pretii vitam tumefecisti magnum ! Sunt tamen qui hæc paulo aliter legant et interpretentur sic : O gloria, gloria, decem millibus hominum, nihil aliud facta nisi tumor magnus seu inflatio magna. Sed quoniam nobis prope Germanici Britannique Oceani littora nunc vitam degentibus, Græcorum poetarum præter admodum paucos, codices non suppetunt, studiosos remittimus ad ipsum Euripidem et Græcæ linguæ professores.

Quo] Qua magni nominis ablatione per falsas vulgi opiniones.

Quid] Quasi dicat nihil.

Erubescant] Verecundentur, pudore et rubore afficiantur. Symmachus in Epistolis : Ut vera laus ornat, ita falsa castigat.

Quem] Laudes.

Quid] Quasi dicat nihil.

Adjecerint] Addiderint.

Non populari rumore] Non populi inani prædicatione,

Qui stultus honores

Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptus.

Sed conscientiæ veritate metitur] Sed definit et determinat bonum suum suæ conscientiæ veritate, qua contentus populares auras non quærit. Seneca Lucillio suo : Intus teipsum considera, non qualis sis, aliis credas. Persius :

Tecum habita, et noris quam sit tibi curta supellex.

Id est, tuapte supellectile te metire, ac tuis ipsius malis bonisve teipsum expendere. Horatius :

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

Eo monemur, ne nos ex assentatorum laudibus aut vulgi opinione verum propriis ac veris dotibus animique virtutibus æstimemus. Franciscus Philephus satyra quinta :

Atque hono lætare tuo, vulgique fugaces

Contemnens auras, ex te pendere memento.

Ludovicus Bigus :

Felix o nimium qui se scrutatur in imo,

Nec nisi vult proprio credere judicio,

Nec sua ab instabili probitas ut pendeat aura

Sustinet, et soli vult bonus esse Deo.

Quod si hoc ipsum] Argumentum depromit a contrariis, ei simile quod de potestate et impotentia supra protulit, vel potius ab oppositis secundum affirmationem et negationem. Si, inquit, *propagasse nomen suum videtur pulchrum et honestum, non propagasse id, turpe inhonestumque judicandum est. Oppositis enim opposita conveniunt. Sed multo plures sunt gentes, apud quas nomen cujuslibet ignotum est, quam apud quas notum. Proinde qui gloriosus creditur, magis inglorius est judicandus.*

Uti] quemadmodum.

Paulo [ante] Prosa septima libri secundi.

Bisserui] disputavi.

Inter hæc vero] Geminiis de causis ostendit popularem gloriam ne commemoratione quidem dignam, cum nec vero judicio proveniat, sed nimis corrupto, ut indoctæ et stultæ, ac (ut ita loquar) multipolæ multitudinis, quæ sæpe laudat nocentes, vituperat innocentes, nec unquam constans permaneat, verum levissimo hæc illuc que momento transferatur. Michael Ferrinus ad Sabinum :

Hei mihi ! quam vana est spes hæc et gloria famæ :

Pro fama morimur, docte Sabine, fane.

Stet sua per totum virtutis gloria mundum,

Recte vive Deo, cætera fumus erunt.

Jam vero quam sit inane] Dissertit generis nobilitatem non conferre veram et propriam claritudinem, quam sola virtus affert, juxta illud Satyrographi :

Nobilitas sola est atque unica virtus.

Sunt autem tria nobilitatis genera : nobilitas ex genere, nobilitas ex virtute, et nobilitas ex utroque. Est præterea nobilitas, seu potius famositas ex vitiiis, nam nonnulli sceleribus et fœdissimis facinoribus innotuerunt. Joannes Campanus : *Præcipua est nobilitas que propria ornata virtute et sua, cum majorum sit splendore, dignitate, gloria, vetustate conjuncta.*

Claritudinem] Claritatem et nominis splendorem.

Aliena] Non propria, cum clari sint illi, puta pa-

Arantes aut progenitores, qui ob virtutes suas et præclara facinora prædicantur : non is qui ex genere progenitus, eorum virtutes non æmulatur.

Videtur namque] Definit generis nobilitatem hoc modo : Nobilitas est quædam laus veniens de meritis parentum.

Aliena claritudo] Joannes Campanus : *Alienis laudibus nili nihil aliud est quam suam proferre non posse. Seneca : Quid enim stultius est quam aliquem eo sibi placere, quod non fecit. Idem : Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vivit, neque quo ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem cui ex quacunque conditione supra fortunam licet surgere.*

Quod si quid est] Ostendit cui sit usui generis nobilitas. Baptista Mantuanus : *Est profecto (ut videre videor) mognum virtutis adjumentum, claris ortum esse parentibus. Solent enim juvenes qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur majorum suorum dignitatem æmulari et ad patrum laudem aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic majoris Africani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Julii fama Octavium excitavit, sic denique Pyrrhus Achillides erat animosus imagine patris. Faustus Andrelinus :*

Est aliquid clarus magnorum splendor avorum :

Illud posteritas æmula calcar habet.

Gen tener instantem catulus cum vidit ursum,

In patrias vires æmula corda movet.

Scilicet ut nullus tantis sit degener actis,

Magnanimum pectus strenua facta movent.

IN METRUM VI.

Carmen est dicolon, cujus alter versus dicitur alcmianus, dactylico, trimeter, hypercatalectus, constans tribus pedibus heroici versus et syllaba : ita tamen ut non sit ex meris spondeis. Alter vero est Pherecrati, ex spondeo seu anapesto, dactylo et spondeo. Docet unum eundemque esse omnium patrem, a quo communis universi generis humani sit origo. Proinde neminem esse degenerem, nisi eum qui vitiiis deformatus, ab illo pulcherrimo optimo maximoque parente deficiat. Divus Hieronymus : *Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis : summa apud Deum nobilitas, clarum esse virtutibus.*

Ab ortu simili] Ex consimili origine.

Unus enim verum] Malachias propheta, capite 11 :

Nunquid non pater unus omnium nostrum ? Nunquid non Deus unus creavit nos ? Lactantius libro 'de Justitia, capite 13 : *Deus enim qui homines generat et inspirat, omnes æquos, id est parces, esse voluit. Eandem conditionem vivendi omnibus posuit, omnes ad sapientiam genuit, omnibus immortalitatem spondidit, nemo enim beneficiis ejus celestibus segregatur. Nam sicut omnibus unicum suum lumen æqualiter dividit, emittit omnibus fontes, victum subministrat, quietem somni dulcissimam tribuit, sic omnibus æquitatem virtutemque largitur. Nemo apud eum servus est, nemo dominus. Si enim cunctis idem pater est, æquo jure omnes liberi sumus. Nemo Deo pauper est, nisi qui justitia indiget : nemo dives, nisi qui virtutibus plenus est : nemo denique egregius, nisi qui bonus et innocens fuerit ; nemo clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter*

fecerit; nemo perfectissimus, nisi qui omnes gradus virtutis impleverit. Pindarus, ut refert Eusebius libro Præparationis Evangelicæ XIII: Unum, inquit, hominum genus est, et ab una matre cuncti, unum patrem creatorem summum atque optimum artificem habemus qui progressus singulis diversos secundum merita præbet.

Unus cuncta ministrat] Cave ne legas contra metri rationem, unus qui cuncta ministrat.

Clausit] Includit.

Membris] Corporibus.

Celsa sede] Cælo.

Edit] Producit.

Nobile germen] Nobilis origo, præclarum genus.

Streptis] Jactatis. Alloquitur autem homines generis nobilitate gloriabundos.

Primordia vestra] Tuam et cæterorum mortalium originem.

Spectes] Consideres, o Boeti. Indocti depravarunt hunc locum, legentes spectetis, in metri contaminationem pro spectes, idque videtur ortum ex eo quod dixit vestra. Timuerunt enim ut esset oratio congrua, non inadvertebant, spectes ad unum Boetium esse referendum, vestra vero primordia ad Boetium et alios homines.

Ni] Nisi.

Fovens] Amplectens.

Pejora] Mala, comparativum loco positivi.

Vitiis] Illic casus septimus est, verbo deserat subdendus, ut sit ordo: Deserat vitiis proprium ortum, hoc est, per vitia ab origine propria degeneret.

IN PROSAM VII.

Voluptates ait, non solum felicitatem non afferre, sed multarum etiam ægritudinum morborumque causas esse.

Quarum] Voluptatum.

Appetentis] Appetitas.

Anxietatis] Sollicitudinis. Joannes Pius Miranda: Quid enim optabile in voluptatibus mundi, quæ, dum quærentur, fatigant; cum acquiruntur, infatuant; cum amittuntur, excruciant? Bigus:

Quid præsentis habent optabile gaudia vitæ?

Quæ si quis pelago quærat terrave, fatigant,
Partaque cor hebetant, amissaque duriter angunt,

Horatius:

Sperne voluptates, uocet empta dolore voluptas.

Divus Hieronymus: Libido transacta semper sui relinquit penitentiam, id est penitentiam. Græcorum proverbium est, Voluptati soror est tristitias.

Quantos morbos] Anneus Seneca severissimus vitiorum castigatior, perorans in voluptatem gulonum, sic scripsit prope divinitus: Inde, inquit, pallor est, et nervorum vino madentium tremor, et miserabilior ex crudelitibus quam ex fame macies. Inde incerti labentium pedes, et semper qualis in ipsa ebrietate titubatio. Indo intra cutem humor admissus, distensusque venter, dum male assuescit plus capere quam poterat. Inde suffusio luridæ bilis, et decolor vultus, tubæque in se putrescentium, et retorti digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu jacentium torpor, aut palpitatio corporum sine intermissione vibrantium. Quid capitis

vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, et cerebri æstuantis verminationes, et omnia per quæ exoneremur internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu subeuntium, aliarum tenui peste repentiū, aliarum cum horrore et multa membrorum quassatione venientium. Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ?

Tristes vero esse] Voluptati morerem succedere cum norunt omnes, tum maxime libidinosi: nam, teste Philosopho, omne animal a coitu triste est. Seneca Lucilio: Voluptates præcipue extirpa, inter res vilissimas habe, quæ latronum more in hoc nos amplectuntur, ut strangulent. Aristotelis, teste Valerio Maximo, utilissimum est præceptum, ut voluptates abeantes consideremus, quæ quidem sic ostendendo minuit: fessas enim penitentiaque plenas animis nostris subjicit, quominus cupide repetantur.

Quæ si beatos explicare possint] Si (inquit) voluptates corporis beatitudinem afferrent, jam et pecudes beatæ forent, quibus eæ nobiscum sunt communes, sed indignissimum est summum bonum pecudibus tribuere. Proinde corporis voluptates, quæ, teste philosopho lib. Moralium III, pecuniæ sunt et ferales, nulla ratione quempiam beatum possunt efficere.

Quin] Cur non?

Corporalem lacunam] Ventrem. Lacuna fit a lacu, et est aquæ collectio. Servius: Lacunæ sunt fossæ in quibus collecta aqua stare consuevit. Maro:

Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.

C Per metaphoram sumitur pro ventre seu alvo quo cibi potusque congeruntur. Sunt exemplaria in quibus est legere lasciviam, et est sensus sat apertus.

Honestissima quidem] Supra dixit, uxor ac liberi, qui jucunditati gratia petuntur, quibus verbis significavit conjugia gratia voluptatis expeti. Nunc dicit quod voluptas ea foret honestissima, nisi et ipsa nimium sollicitudinis et dolorum secum traheret.

E natura] Contra naturam.

Nescio quem filios invenisse tortores] Baptista Mantuanus.

Sæpius in patris sævum pater educat hostem,
Cumque suo ignorans interfecitore jocat.
Sæpe sibi lacrymas, sperant dum gaudia matres,
Atque suæ pascent ventura opprobria genti.

D Mordax] curarum et sollicitudinis plena.

Quæcumque condidit] Eliam bona.

Alias] Alio tempore, subaudi necesse fuit admonere Te expertum] Qui lilios habes, et quanta sollicitudine sint educandi, vel experientia nosti.

Anxiam] Tristem et sollicitum. Non enim nunc anxietati tuæ plus addendum est, sed potius detrahendum.

Euripidis mei] Poetæ docti et philosophiæ peritissimi.

Qui carentem liberis infortunio dixit esse felicem] Nam qui liberis caret, tametsi videtur infortunatus, quod alieno censum servet, angeatque heredi, tamen eo infortunio felix est, quod ex liberis (ut alii plerique) nihil capiat molestiæ, nec ullum metuat opprobrium. Sophocles in Antigone, Erasmo interprete,

Inuites quicunque liberos serit,
Quid aliud hunc, quam sibi creare dixeris
Ipsi dolores, atque risum malevolis ?

Congressis olim Solone et Thalete Milesio, de re uxoria deque liberis ortus est sermo; cum utrumque ultra modum probaret Solon, mirareturque Thaletem eum esse qui nunquam procreationi operam dedisset, rem ille commentus est haud memoratu indignam. Hominem subornavit qui se Athenis illis ipsis diebus Miletum applicuisse diceret. Inde de civitatis statu appellatus, omnia ibi florere diceret, unum duntaxat sub id tempus quo inde solvisset lugubrem casum accidisse, quod clarissimi viri filius unicus, cujus pater peregrinari diceretur, adolescens præclaræ indolis, fato consumptus esset, cujus funus tota civitas magno esset luctu prosecuta. Tum demum de patris nomine rogatus, excidisse id sibi diceret: quod si subjiceretur, posse se facile reminisci. Postridie igitur cum frequenti foro ambo de more inambularent, obtulit se ille ex composito. Hic ad primam funeris mentionem, cum Solonis animum perculisset, moxque fabulæ progressu hospes ille eo pervenisset, ut tantum patris nomen reticeret, cætera haud dubie filii interitum Soloni nuntiarent: cum jam amenti similis ipse suum nomen subiecisset, atque ipsum esse nauta affirmasset, doloris magnitudine victus, personæ simul suæ atque loci oblitus, sese humi affligit, capillumque et barbam ululatu alternis manibus convellit, mugitu ejulatuque totum complet forum. Omnis multitudo fœditate rei confestim in eum unum conversa est. Thales vanæ illius conflictationis conscius, aliquandiu passus est hospitem insana illa muliebrique lamentatione debacchari. Postremo afflictum humo leviter attollens: *Sis inquit, bono animo, Solon, vivit filius tuus. At volui te non ignorare ad quod insanix liberorum amor parentes adigat, et quam non inepte faciant qui hæc animum vincula, cum honeste possint, effugiant.*

IN METRUM VII.

Carmen est Anacreontium, dimetrum, catalecticum, constans anapesto, duobus iambis et syllaba. Nonnunquam tamen habet spondeum pro iambo, ut esse videre in primo versu, qui tamen transpositis dictionibus sic recte legi potest:

Habet omnis hoc voluptas.

Nonnulli hoc metrum vocant anapæsticum, eo quod primus pes sit anapestus; mihi tamen potius iambicum dicendum videtur, posseque etiam vel iambum vel spondeum in prima regiuncula recipere, ut apud Prudentium:

Ades, pater supreme.

Significat voluptatis comites esse dolores, fastidium et anxietatem.

Stimulis] aculeis.

Agit] Afflicto, pungit.

Fruentes] Eos qui voluptate fruuntur.

Par] Similis.

Ubi] Postquam.

Fugit] Occissime abit

Tenaci] Diuturnum dolorem inferenti.

A *Ferit*] Percutit, lædit.

Icta] Tacta. Solon: *Voluptatem fuge: ipsa namque postremo dolorem parit.* Plato juventutem ad beatam vitam hac ratione sæpissime incendebat: *Contrariam virtutis ac voluptatis naturam animadvertite. Hujus enim momentaneam dulcedinem subita pœnitentia sequitur, dolorque perpetuus. Illius autem breves labores æterna voluptas.* Claudianus ad Stiliconem:

Nec te jucunda fronte felellit

Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper

Corporis arbitrius hebetat caligine sensus,

Membraque Circes effeminat ærius herbis.

Blanda quidem vultu, sed qua non tetrior ulla

Interior, fucata genas, et amicta dolosis

Ilecebris torvos aura circum ligat hydros.

Illa voluptatum multos innexuit hamis.

B Baptista Mantuanus:

Non insidiosa voluptas

Decipiat quemquam, blanda sub imagine semper

Ingreditur, nardi succos, unguenta, sapes

Mellifluis præfert, vultuque applaudit amico.

Sed nihil est sine fraude, latent sub melle venena.

Quæ postquam imprudens biberis, fugit illa repente

Læta dolis, manet infixum sub pectore vulnus.

Joannes Franciscus Picus in voto pro salute conjugis:

O miserum mortale genus, cui tristia rebus

Succedunt lætis, et amaro perita felle,

Pocula de calicis melliti margine manant.

Quidquid enim præsens dulci oblectavit amore,

Amissum querimus, et amaro verba dolore

Saucia mens fundit, renovatque in pectore vulnus.

Nos quoque quondam Elegiarum moralium lib. III sic lusimus:

C

Sane quam brevis est, quam mista dolore libido:

Aufugit hæc raptim, sed dolor usque manet.

Et post pauca:

Quid tibi blanditur tantum? quid dulce videtur,

Cui modicum mellis, sævus amaror inest?

Succedit saties, succedunt tædia, inæror,

Anxietas, culpam maxima pœna manet.

Continuo fugiunt, quæ sensus tempore parvo

Molliter efficiunt, nec remanere queunt,

Conscia mens miseris se moribus ipsa remordet,

Sanarique nequit, ni ferat auctor opem.

Item:

Lætiam carpit sollicitudo comes.

IN PROSAM VIII.

Hæc prosa prius summatis repetit ea quæ supra disputavit, aens voluptates, gloriam, dignitates et divitias, nec ad beatitudinem quasi quasdam vias ferre, nec beatos efficere. Deinde docet corporis

D

bona cum primis esse fragilia, nec magno prudentibus hominibus æstimanda.

Hæc via] Quas vulgus stulte ad felicitatem vias opinatur.

Quædam devia] Loca avia et a recta via nimis diversa.

Quid enim] Particula est interrogatoria, id est cur non?

et est comicum, teste Acrone. Faccus lib.

Sermonum I;

Militia est potior, quid enim? concurritur horæ

Momento.

Sensus est: quare non monstravero brevissime, quantis malis hæc viæ sint implicitæ. Potest et simpliciter accipi, ut sit præparatiuncula quædam futuræ interrogationi, quod et ipsum frequens est apud comicos et in sermone quotidiano.

Poscendi] Ambiendi et petendi magistratus.

Degens] Degere velis.

Corporis seruitium] Seneca Lucilio : *Major sum et ad majora genitus quam ut mancipium sim corporis mei : quod equidem non aliter aspicio quam pondus ac pœnam vinculumque libertati meæ circumdatum.*

Jam vero] Concinne transit ad corporis bona, quæ ad superiora (quemadmodum supra dictum est) facile referri possunt.

Præ se ferunt] Ostentant eisque quasi feliciores aliis præferri cupiunt.

Nun] Nunquid.

Elephantis] Animalium terrestrium, Plinio teste, maximum est elephas, proximumque humanis sensibus. Elephantes domiti militant et turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte Orientis bella faciunt. Prosterunt acies, proterunt armatos. Nascuntur in Africa ultra Syrticas solitudines, et in Mauritania, item in Æthiopia et apud Troglodytas, sed maximi in India, quos Afri pavent, nec contueri audent. Nam et major Judicis magnitudo est. Lege Plinium libro Naturalis Historiæ viii.

Taurus] Taurus bos ad procreandum reservatus. Accipitur et pro quocunque robusto bove. Maro :

Ergo age terræ
Pinguè solum primis extemplo a mensibus anni,
Fortes invertant tauri.

Tigres] Tigrin Hyrcani et Indi ferunt animal velocitatis tremendæ et maxime cognitæ, dum capitur. Totus ejus fetus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo quam maxime pernici atque in recentem subinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit feta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor, appropinquante fremitu, abijcit unum ex catulis. Tollit illa morsu, et pondere etiam ocior acta reameat, iterumque consequitur, et subinde, donec in navem regresso irrita feritas sævit in littore. Hæc ex Plinio. Plura ex aliis de eadem tradentur infra.

Respicite] Considerate.

Spatium] Amplitudinem.

Firmitudinem] Firmitatem.

Celeritatem] Velocitatem.

His] Spatio, firmitudine, celeritate.

Sua ratione] Spiritu divino.

Formæ vero nitor] Ostendit corporis pulchritudinem sane quam fluxam esse, et celerrime mutabilem.

Ut] Quantum.

Rapidus] Cito præteriens. Domitianus apud Suetonium : Scias nec gratius quidquam decore, nec brevius. Ovidius lib. de Arte amandi ii.

Ingenii dotes corporis adde bonis.

Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos.

Fit minor, et spatio carpitur illa suo,
Nec semper violæ, nec semper lilia florent.

Et riget amissa spina relicta rosa,

Et tibi jam venient cani formose capilli,

Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.

Jam molire animum, qui duret, et astrue formam.

Solus ad extremos permanet ille rogos.

Nec levis iugenas pectus coluisse per artes

Cura sit, et linguas edidicisse duas.

A Rursus idem :

Ergo age fallaci timide confide figuræ.

Quisquis es, atque aliquid corpore majus habe.

Isaias cap. lx : *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus quasi flos agri.* Merito forma hominis flori comparatur, eodem pene momento virescens et arescens. M. Varo : *Quem puerum vidisti formosum, hunc vides deformem in senecta.* Apuleius in Deo Socratis, significare volens nihil esse brevius decore, sic ait : *Formosus est, exspecta paulisper, et non erit.* Calphurnius in Bucolicis :

Donum forma brevè est, nec se tibi commodat annis.

Seneca in Hippolyto .

Auceps forma bonum mortalibus.

Exiguè donum breve temporis.

Ut velox celeri pede laberis.

B Rursus idem :

Ut fulgor teneris qui radiat genis,

Momento rapitur nullaque non dies

Fermosi spoliùm corporis abstulit.

Res est forma fugax : quis sapiens bono

Confidat fragili ?

Idem, vel ut quibusdam videtur, alius Seneca in

Octavia :

Sola perpetuo manent,

Subjuncta bulli mentis atque animi bonæ

Florem decoris singuli carpant dies.

Salustius : *Nam divitiarum et formæ gloria fluxa atque fragilis est : virtus clara æternaque habetur.* Divus Ambrosius in tertio Hexaemeron : *Surrexerat ante floribus immista teneris sine spinis rosa, et pulcherrimus flos sine ulla fraude vernabat : postea spinu sepsit*

gratiam floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ suavitate perfuctionis suæ finitibus curarum stimulis sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ, et quibusdam sollicitudinibus obseptæ, ut tristitia adjuncta sit gratiæ. Unde cum unusquisque aut suavitate rationis, aut prosperioris cursus successibus gratulatur, meminisse culpæ eum convenit, per quam nobis in paradisi amenitate florentibus, spinæ mentis, animique sentes jure condemnationis ascripti sunt. Irrutiles igitur, o homo, licet aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis, aut fulgore virtutis, semper inferiora tua respice, semper spinas germinas, nec proluxa gratia manet. Brevis unusquisque decurso ætatis flore marcescit. Aristoteles Stagerita Nicomachi medici filius, Platonis auditor, præceptor Alexandri Magni, plurima scripsit non solum nervose, sed et elegantè contra quorundam vulgo sordide philosophantium opinionem.

Lynceis oculis] Acutissimis et perspicacissimis. Sunt qui opinantur oculos lynceos appellari acutissimos a lynceibus, quæ ut Plinius testatur lib. Naturalis Historiæ xxxii; cap. 8) clarissime omnium quadrupedum cernunt. Aliis videntur potius dicti a Lynceo uno ex Argonautis, acutissima oculorum acie prædito qui (ut est in fabulis et tradit Hieronymus) dicebatur videre trans parietem : qui (ut historici ferunt) conspexit novissimam lunam primamque eodem die in signo Ariete : quod paucis mortalium contigit vidisse : et inde fabula orta est cernendi Lynceo, ut docet Plinius. De hoc ait Flaccus :

Solus transibit nubita Lynceus :

Hujus meminit Horatius in Epistolis et in Sermonibus dixit :

Ne corporis optima lyncæis
Contemplerè oculis.

Lyncæi mentio fit apud eruditos frequens, et imprimis apud Ciceronem et Apuleium et Senecam. Meminit et hujus Plato in epistola quadam. Aristoteles in primo de Generatione et Corruptione libro : *Nam quæ debilem visum habenti mista essent, acute videnti (ut lyncæum habenti oculum) non essent mista.* Aristophanes in Pluto :

Faxo videas vel lyncæo ipso acutius.

Lucianus in Hermotimo : *Tu vero nobis ipso etiam lyncæo perspicacior, qui (sicuti videtur) per pectus ipsum, quæ sunt intus cernis.* Sunt qui tradant Lyncæum primum reperisse fodinas metallorum æris, argenti, auri, et hinc vulgo natam fabulam, quod ea quoque videret, quæ sub terra forent. Apollonium in Argoauticis scribit hunc Lyncæum usque adeo fuisse perspicacem, ut etiam terram ipsam oculorum acie penetraret, quæque apud inferos fierent, pervideret. Versus ejus Erasmus vir doctissimus, idemque disertissimus sic interpretatus est :

At miro visus pollebat acumine Lyncæus,
Si modo vera est fama, virum quæ prædicat illum,
Perfacile inperxisse sub altis condita terris

Eusebius libro de Evangelica Præparatione octavo, capite quinto : *Ad hæc longe absis a veritate, si malorum aliquem felicem arbitraris, etiamsi Cræso ditior, aculior visu quam Lyncæus, majoribus corporis viribus quam Croniata ille Milo, Ganymede formosior sit, omnibusque aliis corporis exterioribus bonis abundet. Qui enim mentem suam plurimorum dominatui ac pessimorum subiecit, cupidinis, doloris, timoris, stultitiæ, inscitia, felix atque beatus esse nullo modo poterit, etiamsi vulgo beatus appelletur.* Nam si animi oculos parumper volueris elevare, atque (ut possibile homini est) de vero bono considerare, omnia quæ nunc admirari videris, magno risu prosequeris. Semper enim cum meliora lateant, in locum eorum mala irrumpentia laudantur. Cum vero in medium adsunt bona, tunc quæ contraria sunt, hæc luce dilucidius turpitudinem suam ostendunt. Si ergo divinum illud bonum mente conceperis, nihil eorum quæ divisti facile apud vitiosos inveniri, inter bona collocabis. Pretiosissima nempe illorum argenti atque auri metalla sunt, quæ a pessima terrarum parte solent prodire. Permultum namque profecto interest inter metallorum sterilitatem et fecunditatem terræ non metallosæ. Longe quippe abest argenti atque auri natura a bonitate frugum, sine quibus vivere nequimus : quod maxime in annonæ patet caritate. Omnes enim thesauros pro modici temporis alimento recte propter necessitatem judicantes libenter omnes projicere solent. Quando autem necessaria nobis cumulate affluunt, naturæ bonis abundantes, contenti esse non possumus, sed argento atque auro inhiantes, et quasi oculis capti, terreno pondere hæc alioque illuc propter avaritiam ferimur, continuoque pecuniæ gratia bello vexamur. Vestes etiam magnificas cupimus, quæ nihil aliud sunt quam textoriæ artis laudes et flos ovium, ut nonnulli poetæ dixerunt. Qui vero gloriæ adeo cupidus est, ut vel a

malis laudari cupiat, hunc improbum esse necesse est : quippe unum quodque suo simili gaudet. Bonam autem valetudinem aurum quæret, si didicerit, non parvos animi morbos ab auditu oriri. Qui viribus corporis cervicem elevat, atrocissimas ante oculos bellus ponat. Ita enim intelliget turpissimum esse ferarum viribus hominum gloriari. Formositate corporis jactare, mentis compos nemo poterit, quæ brevi adeo exstinguitur tempore, ut antequam florescant, defloruisse videatur : præsertim cum etiam inanimata artis opera picta, facta, teata non parva videat exstare pulchritudine. Quorum omnium nihil unquam apud Deum inter bona enumeratum est : quid dico apud Deum, cum neque periti homines, qui recte philosophantur, bona caducas has res, aut arbitrentur, aut appellent? Hactenus Eusebius.

Alcibiades] Alcibiades Atheniensis non solum dux inclutus, sed in dicendo etiam eloquentissimus fuit, ut Demosthenes et Theophrastus tradiderunt. Ut Probus ait, fuit omnium ætatis suæ multo formosissimus ad omnes res aptus, consiliis plenus, terra marique summus imperator, cujus tanta erat oris atque orationis commendatio, ut nemo ei dicendo posset resistere, dives, cum tempus posceret, laboriosus, patiens, liberalis, splendidus non minus in vita quam in victu, affabilis, blandus, temporibus callidissime serviens. Idem simul atque se remittebat, ita luxuriosus, dissolutus, libidinosus, intemperans reperiebatur, ut omnes admirarentur in uno homine tantam esse dissimilitudinem, atque tam diversam naturam. Multa de eo refert Thucydides. Vitam ejusdem habes apud Plutarchum, et quem modo citavi Probum et Emilium. Apud Marsilium Ficinum in Commentario Socratem inter alia diotima his alloquitur : *Si oculis tibi lyncæos natura dedisset, mi Socrates, ut aspectu quælibet occurrentia penetrares, formosissimum illud extrinsecus Alcibiadis tui corpus tibi turpissimum videretur.*

Triduanæ febris] Febris trium dierum. Sciendum, teste Servio, febrem, licet a fervore dicta sit, esse etiam frigidam. Per diminutionem dicitur febricula.

Dissolvi] Corrumpi. Divus Ambrosius libro Hexameron tertio : *Hodie videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentem, grata specie, suavi colore. Crastina die tibi facie et ore mutatus occurrit, et qui pridie tibi lautissimus decore formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet, ægritudinis alicujus infirmitate resolutus.* Divus Bernardus in libello de morum Institutione : *Qualis est ista pulchritudo, quam levis febricula, et rugosa senectus ita totam dissolvit, ut nec fuisse putetur?*

IN METRUM VIII.

Carmen dicolon est, constans altero versu Asclepiadeo, choriambico, altero dimetro iambico. Mortales ait cæteras res quonam loco quæsitura sint, probe callere : beatitudinem vero, ubi nancisci possint, prorsus ignorare.

Quæ ignorantia] Quanta. Sunt exemplaria, in

quibus legitur quanti, quantum vel miseros, vel devio A tatis ostendit. Jam causas reddit cur in his quæ mortales appetunt summum bonum non possit inveniri, atque inde maximum hominibus errorem accidere, quod pravitate sua id, puta summum, distinxerint, quod suapte natura simplex et individuum, nullam patitur sectionem. Nam vera beatitudo ea quæ separat stultum vulgus, omnia simul complexitior, sufficientiam, potentiam, reverentiam, celebritatem et lætitiã : quorum unum quilibet absque reliquis nemo unquam potest obtinere.

Capreas] Silvestres capras. Caprea dicitur silvestris capra. Martialis :

Pendentem summa caprena de rupe videbis.

Casuram speres, decipit illa cætes.

Tyrrhena vada] Mare Tuscum. Tyrrheni dicti sunt Hetrusci a Tyrrheno rege, cum quo ex Lydia quondam in Italiam transmigrarunt.

Recessus] Spatia.

Niveis] Candinis.

Feracior] Fertilior.

Tenero pisce] Molli piscium genere.

Asperis echinis] Convenienti usus est epithelo, echinus enim est pisciculus ex cancrorum genere, spinas habens, quibus pro pedibus utitur, de quo B Martialis :

Iste licet digitos testudine pungat acuta,
Cortice deposito mollis echinus erit.

Juvenalis :

Et semel aspecti littus decibate echini.

Horatius in Sermonibus :

Sed non omne mare est generosæ fertile testæ,
Murice Balano melior Lucrina peloris,
Ostrea Circeis, Miseno oriuntur Echini,
Pectinibus patulis jaclat se molle Tarentum.

Vetus adagium est, Echino asperior : quod dicitur in hominem intractabilem et insuavibus moribus. Sciendum autem est esse et terrestrem echinum, spinis undique obsitum.

Quonam] Quo loco, ubi.

Nescire] Subaudi se.

Sustinent] Patiuntur.

Stelliferum polum] Anastrophe est. Ludovicus C Bigus :

Contentus nemo vivit, meliora sed optat.
Hoc magis assequitur, quo meliora magis.
Ad summum natura bonum cum nostra feratur,
Hoc explere sitim mens nequit in pelago.
Ad superas opus est, ut libera transvolet arces,
Guttur se pleno si satiari cupit.
Natus ad æthereæ solatia spiritus aulae,
Terrena nunquam sede quietus erit.

Stulte igitur mortales rerum terrenarum cupiditate demersi, in tellure quærunt, quod supra cœlum stelliferum est collocatum.

Ambiant] Ambiendo appetant. Ambire, teste Nonio, significat interdum ambitionibus appetere. Divus Hieronymus : *Divitiarum non securitarum post hominis mortem amantur. Honor fascium, qui per successorem exolescat, ambitur.*

Cum] Postquam.

Falsa] Fallacia hujus sæculi bona.

Gravi mole] Summa difficultate et maximis laboribus.

Paraverint] Comparaverint.

Tum] Tunc, deinde. Vera bona, ut ita beatitudinem consequantur, a qua falsa bona mentes avocant et abducunt. Nam, teste Lactantio, sicut ad verum hominum per fallacia mala, sic ad verum malum per bona fallacia perveniunt.

IN PROSAM IX.

Hactenus Boetio Philosophia falsæ formam felici-

Hactenus] Hucusque.

Mendacis] Falsæ.

Perspicaciter] Acute.

Deinceps] Deinde, gradatim.

Veluti rimula] Pulchra translatio.

Malim] Malo, ut velim pro volo.

Atqui] Unde sit ortus error evidenter ostendit, et gradatim certis colligit argumentis unam eandemque esse naturam sufficientiæ, potentiæ, reverentiæ, celebritatis atque lætitiæ.

Egere claritudine] Subaudi videatur.

Abjectius] Contemptius.

Disperit] In partes dividit.

Rei] Veræ felicitatis.

Qua minime affectat] Atqui supra dictum est, omnes summum bonum veramque felicitatem appetere : quomodo igitur nunc dicit, aliquem rem ipsam minime affectare? Ut hic scrupulus exanimatur, nequem male forsitan habeat, animadvertendum est duplicem esse hominis appetitum, alterum quidem naturalem, confusum et inordinatum, eoque omnes mortales (quod supra dictum est) in summum bonum ferri, veramque beatitudinem appetere : alterum vero rationalem, discretum et ordinatum, eoque paucos in summum bonum divina gratia dirigi, puta eos duntaxat, qui norunt, ubi id et quomodo quærendum sit, reclaque via, fide, spe et caritate freti tendunt, ut illud tandem consequantur. Expone igitur quam minime affectat, id est appetit, et quærit appetitum proximo, directo et ordinato, eoque modo et via qua summum illud bonum est investigandum.

Qui divitiarum] Dilucide docet quemadmodum mortales, a recta via insipienter aberrantes, conentur ejus rei quæ partes non habet, partem unam quamlibet D cæteris neglectis adipisci.

Solum posse] Solum potentiam.

Profligat] Dissipat, prodigit, profundit.

Mordeatur] Contristetur.

Summam perfectionem] Absolutam integramque rationem.

In adversum] In contrariam mentis partem.

Hæc] Vera felicitas.

Vel] Etiam.

Perspicua] Patens. Perspicuum dicitur quod visui pervium est.

Ea vera est] Definitio est beatitudinis, verbis quidem differens ab ea quæ data est supra, re vero consentiens.

Ut] Quemadmodum.

In *Timæo*] In nobilissimo illo dialogo. Timæus Locrensis philosophus Pythagoræus, nobilitate et opibus præstantissimus, summis magistratibus et honoribus functus est, et ad summa totius philosophiæ fastigia feliciter ascendit. Hujus nomine Plato pulcherrimum librum suum inscripsit, in quo Socrates Timæum sic alloquitur : *Tua ergo interest, o Timæe, invocatis secun- dum legem diis, disputationem jam exordiri. Cui Timæus hunc in modum respondet : Probe disputatos Socrates. Nam cum omnes qui mentis quoquo modo compotes sunt, in operis cujuscumque vel magni, vel parvi principio invocare Deum soleant, quanto nos æquius est de universo, sive genitum sit, sive ingenitum disputaturos (nisi forte desipimus) invocare divinam open? Divus Augustinus libro Academicorum secundo : Imprimis divinum auxilium omni devotione atque pietate implorandum est. Plato in epistola ad Dionis propinquos et amicos : Omnibus enim in rebus et dicendis et cogitandis, principium semper a diis est faciendum.*

Rite] Recte, bene.

Modulata est] Cecinit.

IN METRUM IX.

Merito nunc et heroico carmine utitur, cum Deum invocet omnium rerum creatorem, conservatorem, patrem optimum, maximum, pulcherrimum, potentissimum, ac (ut semel dicam) inenarrabilem, et ab exclamatione sumit initium, quæ summam admirationis vim habet : qua quidem tum solemus uti, cum significare volumus tantas esse laudes ac merita cuiuspiam, ut ea pro dignitate nullis verbis consequi valeamus. Carmen autem hoc multo pulcherrimum eruditissimisque ex Platonis fere *Timæo* mirabili ingenio depromptum est.

O] Interjectio est admirantis immensam, infinitam et incomprehensibilem Dei majestatem.

Perpetua ratione Æterna dispositione, sempiterna providentia.

Sator] Creator.

Tempus ab ævo ire]ubes] Id est, post ævum tempus quasi ejus imaginem fluere imperas. Tria enim cum sint, æternitas, ævum et tempus, primum eorum solius Dei est, qui nec principium habet, nec finem, sed ipse principium et finis est omnium. Secundum angelis tributum est, qui principium habent et fine carent, quod et rebus omnibus permanentibus tribui quoque debere nonnullis placuit. Tertium, puta tempus, postremo loco statutum est, eorum quæ et generationi et corruptioni sunt obnoxia, tametsi ad alia quoque transferatur. Joannes Franciscus Picus hymno primo :

Longinquo primum tempus tunc fluxit ab ævo,
Ex motu fluitans nunquam cessantis Olympi.

Timæus apud Platonem : *Cum igitur (inquit) hoc a se factum sempiternum deorum simulacrum moveri et vivere pater ille qui genuit, animadverteret, delectatus est opere, et hac ductus lætitia, opus suum multo etiam magis primo illi exemplari simile reddere cogitavit. Itaque quemadmodum illud sempiternum animat est,*

ita universum hoc pro viribus tale facere statuit. Illius quidem animalis æterna natura est, quod genito operi congruere omnino non potest. Idecirco imaginem ævi mobilem effingere decrevit, ac dum cælum cœornaret, fecit æternitatis in unitate manentis æternam quandam in numero fluentem imaginem, quam nos tempus vocamus. Dies porro et noctes et menses et annos, qui ante cælum non erant, tunc, nascentes mundo, nasci jussit quæ omnia temporis partes sunt. Hæc Timæus. Jam quid sit tempus videamus. Auctore Speusippo, tempus a Platone hunc in modum definitum est. Tempus est solis notus, progressionis mensura. Teste Plutarcho in lib. de Placitis philosophorum, Pythagoras dixit tempus sphaeram extremi ambientis esse ; Plato ævi effigiem mobilem, vel mundanæ motionis intercapedinem ; Eratosthenes, solis ; iter Plato, essentiam temporis, cœli motum ; Stoicorum plerique, motionem ipsam. Macrobius lib. Saturnalium 1 : Tempus est, inquit, certa dimensio, quæ ex cæli conversione colligitur. Aristoteles lib. Physicæ auscultationis 4 :

Tempus est numerus motus secundum prius et posterius, Quæ quidem delinatio hunc in modum solet exponi : Tempus est numerus numeratus ipsius motus localis, non cuiuscumque, sed primi mobilis secundum partem priorem successione et posteriorem. Rodolphus autem Agricola Phrisis, acutissimo vir ingenio et eruditione singulari, volumine Dialecticorum primo : Tempus, inquit, defini solet esse numerus motus secundum prius et posterius. Nos apertius dicemus esse cæli solisque vertiginæ deductum spatium, quo rerum omnium agitationem vicissitudinemque metimur. Hæc Agricola. Divus Anrelius Augustinus, omnium mortalium longe doctissimus, lib. Confessionum 1 se ignorare quid sit tempus confitetur, tametsi videat id quandam esse distentionem. In eodem libro inter alia temporis Platoniam Aristotelicamque definitionem improbas : Nemo ergo, inquit, mihi dicat cælestium corporum motus esse tempora, quia et cujusdam voto cum sol stetisset, ut victor Josue prælium perageret, sol stabat, sed tempus ibat.

Stabilis] Marsilius Ficinus lib. Theologiæ 3 : *Deus per se movet, agitque omnia, ipse quidem stabilis per seipsum. Baptista Mantuanus in 11 Calamitatum libro :*

Sed solum videat patrem, et reverenter adoret.
Qui sedet et stabilis solo movet omnia nutu.

Divus Augustinus lib. Confessionum 1 : *Tu autem, Domine, qui et semper visis, et nihil moritur in te, quoniam primordium sæculorum, et ante omne quod vel ante dici potest, Tu es, et Deus es Dominusque omnium quæ creasti, et apud te rerum omnium mutabilium immutabiles manent origines et omnium irrationabilium et temporalium sempiternæ vivunt rationes. Psalmographus : Mutabis ea, et mutabuntur : tu autem idem ipse es. Divus Jacobus apostolus : Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et ipse apud Malachiam prophetam : Ego Dominus, inquit, et non mutor.*

Externæ causæ] Id est, causæ extra divinam men-

tem sitæ, cum nullæ forent, nec Deus ab ullo alio moveri possit. Aristoteles quatuor posuit causas, quibus omnia fiunt: primam, quæ movendi principium est; secundam, ex qua fit aliquid, quam materiam vocat; tertiam, rationem ac speciem, qua unumquodque formatur; quartam, finem, propter quem unumquodque efficitur. His quintam Plato adjicit, exemplar, quam εἰδῶν vocat, hoc est enim id ad quod respiciens opifex, id quod destinat, efficit. Deus autem intra se rerum omnium exemplaria habet. Hic autem mundum ex nihilo creavit, nullis externis causis excitatus, sed ad internum exemplar, et propter summam bonitatem. Et hoc est quod subdit.

Verum] Sed.

Forma] Idea, exemplar.

Summi boni insita] Interna, intus sita.

Livore carens] Expers invidia. Philo Judæus ex sententia Mosæ de mundi creatione scribens, ait opificem rerum omnium Deum bonum esse, nec ulli eorum quæ sunt invidere, propterea mundum condidisse. Timæus vero Platonius: *Dicamus*, inquit, *quam ob causam ille rerum auctor generationem et hoc universum constituit. Bonus erat. Bonus autem nulla unquam aliqua de re invidia tangitur. Ergo cum livor ab eo alienissimus esset, omnia sibi (quantum fieri poterant) simillima fieri voluit. Et post pauca: Totumque ita mundum constituit, ut pulcherrimum natura opus, optimumque foret.*

Ducis] Produceis.

Ab exemplo superno] Ex æterna idea. Sunt autem idæe principales quædam formæ, et æternæ, quæ divina intelligentia continentur, ut Augustinus ait in libro octoginta trium Questionum: quæ cum ipsæ nec oriuntur, neque intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne quod oriri et interire potest, et omne quod oritur et interit. Sunt autem hæ in mente divina et exemplaria dici possunt, auctore Thoma, qua (ut inquit) rerum factionis principia sunt: rationes vero habentur, qua dicuntur principia cognoscendi. Quandoquidem ipse Deus essentiam suam omni quo cognosci potest modo, perfecte cognoscit, et non solum qua in se est, sed qua participari similitudine quadam a rebus creatis potest: Quæcunque vero creata sunt, propriam habent speciem, qua similitudinem divinæ essentiae participant.

Pulchrum pulcherrimus ipse] Timæus Platonius: *Cum vero et mundus omnium gentiorum pulcherrimus sit, et ejus auctor causarum omnium optimus, dubium non est quin sempiternum sit secutus exemplum. Sic igitur generatus, ad id effectus, quod ratione et sapientia sola comprehendere potest, et immutabile permanet.*

Perfectasque jubens] Ordo est: Et jubes perfectum mundum absolvere, id est absolutas habere partes perfectas. Idem Timæus: *Quatuor igitur earum rerum quamlibet integram mundus accepit. Ex omni quippe igni, aere, aqua, terra, ipsius suber ita ipsum composuit, ut nullam cujusquam istorum partem aut*

A vim extra relinqueret. Idque ea ratione fecit; primum quidem, ut totum hoc animal quam maxime perfectum ex perfectis partibus esset: deinde ut esset unum, cum nihil extra relictum fuerit, ex quo alterum generetur; postremo, ne quis ipsum morbus, aut senectus attingeret.

Tu numeris elementa ligas] Timæus idem: *Quoniam vero corporeus, spectabilisque et tractabilis mundus erat futurus, ac sine igni videri nihil potest, nihilque sine solido tangi, et solidum absque terra nihil, ideo in operis hujus exordio Deus ignem primo terramque creavit, Sed duo sola absque tertio quodam commode coherere non possunt, mediumque aliquod vinculum utrorumque desiderant. Vinculum vero id est aptissimum atque pulcherrimum ex se et iis quæ astringit,*

B quam maxime unum efficit. Hoc maxime proportio ratioque alteræ comparationis assequitur. Quando enim in tribus numeris aut molibus, aut viribus medium ita se habet ad postremum, ut primum ad medium, vicissimque ut postremum cum medio, ita medium cum primo congruit, tunc quod medium est, et primum fit et postremum, postremum quoque et primum media fiunt. Ita necessitas cogit, ut omnia quæ sic devincta fuerint, eadem inter se sint. Eadem vero cum facta sint, efficitur, ut omnia sint unum. Quod si universi corpus latitudinem habere debuisset, nullam vero profunditatem, unum sane tum ad seipsum, tum ad extrinsecum vincendum interjectum medium suffecisset, Sed cum soliditatem mundus requireret, solida vero non uno, sed duobus semper mediis copulenter, inter ignem et terram Deus aerem aquamque locavit, eaque ita inter se invicem (quoad fieri poterat) comparavit, ut quemadmodum ignis ad aerem, ita aer ad aquam: ut aer ad aquam, sic aqua ad terram congrue conferatur. Quæ ex conjunctione ita constitutus est mundus, ut aspici tangique possit. Propterea ex hujusmodi rebus numero quatuor mundi corpus conflatum est, ea conexum comparatione, qua dici. Ex quo seipsum amicitia concordi complectitur, atque ita apte coheret, ut nequeat dissolvi ullo modo, nisi ab eodem a quo est colligatum.

C Severinus noster, lib. de Musica 1, cap. 2: Jam vero quatuor elementorum diversitates contrariasque potentias, nisi quædam harmonia conjungeret, qui fieri posset ut in unum corpus ac machinam convenirent? Sed hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructuum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) consonum quidquam servent. Et ut in gravibus chordis hic vocis modus est, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus, ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit contentaneum atque conveniens, ita etiam in mundi musica pervidemus nihil ita esse nimium posse, ut alterum propria nimicitate dissolvat. Verum quidquid illud est, ut suos afferat fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret æstas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferunt

D hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructuum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) consonum quidquam servent. Et ut in gravibus chordis hic vocis modus est, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus, ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit contentaneum atque conveniens, ita etiam in mundi musica pervidemus nihil ita esse nimium posse, ut alterum propria nimicitate dissolvat. Verum quidquid illud est, ut suos afferat fructus, aut aliis auxiliatur ut afferant. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret æstas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferunt

fructus, vel aliis, ut afferant, subministrant. De elementorum per numeros connexionem, plura lege apud Macrobiū sane quam jucunda in 1 lib. Commentariorum, quos in Scipionis Somnium composuit.

Numeris] Quaternario elementorum numero et ternario interstitiorum. Tribus enim interstitiis convenientissime quatuor connexa sunt elementa, quorum primum est a terra ad aquam, secundum ab aqua ad aerem, tertium ab aere ad ignem.

Frigora flammis] Frigida calidis.

Arida] Sicca.

Liquidis] Humidis.

Purior] Sincerior.

Evole] Extra locum præscriptum nimia gravitate.

Deducant] Deprimant.

Tu triplicis mediam] Ordo est : Tu connectens animam mediam triplicis naturæ moventem cuncta, resolvis, id est expandis, subaudi eam, et repete mediam per consona membra.

Triplicis naturæ] Quia (ut Platoni visum est) ex tribus rerum generibus, essentia, eodem et altero, Deus unam animæ mundi conflavit naturam, tam exacta commistione, ut in essentia ejus ubique idem inesset alterum, atque vicissim in ipso ejus eodem inesset et alterum, et essentia : rursus in ipso ejus altero et essentia lateret, et idem. Vel naturæ triplicis ideo, quod anima mundi sublimes causas cum infimis connectens effectibus, in seipsa manet, et declinat ad effectus, et ad causas ascendit.

Mediam] Ut Platoni placet, Deus animam in medio rerum constituit, protenditque eam inde per totum, et interim aliquid ejus eduxit extra mundum : quo videlicet dum provideret mundo, converteretur ad Deum. Ita anima est medius rerum gradus, atque omnes gradus tam superiores quam inferiores connectit in unum, dum ipsa et ad superos ascendit, et descendit ad inferos. Timæus apud Platonem : *Ex ea substantia quæ individua et semper eadem similisque est, et ex ea rursus quæ circa corpora dividua fit, tertiam substantiæ speciem commiscuit mediam : quæ rursus esset naturæ ipsius ejusdem, et naturæ ipsius alterius particeps, eamque per hæc mediam constituit inter individuam substantiam, et eam quæ circa corpus dividitur. Ea cum tria sumpsisset, in unam speciem omnia temperavit.*

Cuncta moventem] Virgilius Æneidos lib. vi :

Totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Per consona membra] Per mundi partes harmonia quadam conjunctas et congruentes. Timæus Platonius : *Postquam igitur secundum creatoris illius mentem tota animæ constitutio absoluta fuit, mox omne corporeum intra ipsam effinxit, mediumque mediæ accommodans, apto modulamine copulavit. At illa a medio per omne usque ad cœli extrema se porrigens, eique extrinsecus circumfusa, seque in seipsa convertens, ita sempiternæ sapientisque vitæ in universum tempus divinum dedit exordium. Et corpus quidem cœli specta-*

A bile factum est, anima vero oculorum effugit obtutum. rationis et modulaminis compos, ab auctore suo omnium, quæ semper sunt, et ad intelligentiam pertinent, optimo, ipsa quoque optima omnium quæ genita sunt effecta.

Quæ] Mundi anima.

Secta] Divisa in duo quæ refertur ad motum.

Glomeravit] Orbiculariter egit.

In orbis duos] In geminos circulos, puta in firmamentum non errans, et in orbis pervagantium planetarum. Anima mundi adeo processit perfecta, ut suam ferme ideam impleverit. Divisio in longum ostendit proprium animæ motum naturaliter esse rectum, scilicet in sensum, et vegetandi sive movendi naturam. Item ob id secat in duo, ut ostendat tum in anima duplicem esse rectum motum, scilicet ad sentiendum atque movendum, tum ab anima in corpora similiter esse geminum, scilicet uniformem atque multiforem. Intersecat vero lineas duas ad animam figurandam, deinde eas reflectit in gyrum, indicans naturam animæ ex se ad rectum motum procliviorē, ab ipso Deo per intelligentiæ munnis circulari motui prorsus accommodari, geminis, inquam, circulis, firmamento scilicet non erranti, ac post firmamentum orbibus pervagantium planetarum. Firmamenti quidem circuitus ipsam identitatis intelligentiæque naturam proprie refert. Anfractus autem multiplices planetarum proprie naturam alteritatis, inferiorumque animæ partium representant.

C. In semet] In seipsam.

Meat] Moveatur.

Mentem] Profundam intelligentiam. Revolutio enim animæ orbem intelligentiæ comitatur. Motus quidem animæ, si ab intelligentiæ penitus deseratur, statim tam in percipiendo quam in agendo, solum transibit in rectum. Quod autem repetat semetipsam, similesque per alia gyros glomeret, sortitur ab intellectu quodam superiore, qui et manens in se et subito conversus in causam, largitur intelligentiam animæ, per quam quasi porrectam manum sistit animam natura propria vagabundam, motumque ejus irrequietum, et ad rectam extra se lineam naturaliter proniorē, retorquet in orbem medium inter motum rectum atque quietem. Hinc anima :

In semet reditura meat, mentemque profundam
Circuit, et simili convertit imagine cœlum.

Tu causis animas paribus] Rationalem hominis animam ait Plato a Deo ex eisdem rerum generibus eodem in cratere commistis, atque mundi animam fuisse conflatum. Crater significat ipsam vitæ rationalis ideam, sed adjungit ex reliquis superioris commistionis fuisse confectam, significans particulares vitas universali vita inferiores esse. Tum vero Deus animas, id est singulos ordines animarum singulis stellis accommodat. Adhibet et vehicula, id est ætherea corpora. Docet et fatales leges, dum animabus infundit formulas idearum, per quas animæ in se quandoque conversæ, rationes rerum agnoscere possint. Timæi Platonici, Marsilio Ficino in-

terprete, hæc sunt verba : *Hæc fatus, in eodem rursus craterè, in quo mundi totius animam permiscens temperaverat, superioris temperationis reliquias miscendo perfudit, modo quodam eodem, non tamen perfectas similiter, sed et secundo et tertio gradu a primis deficientes. Denique cum universum constituisset, astris parè numerum distribuit animarum, singulis singulas adhibens, eisque tanquam vehiculis impositis monstravit universi naturam, ac leges fatales edixit.*

Animas] Hominum subaudi.

Causis paribus] Consimili ratione et causis, rerumque generibus eisdem quibus anima mundi facta est, *Vitasque minores*] Ignobiliores animas, ut brutorum animalium et plantarum.

Provehis] Producis.

Levibus] Celeriter mobilibus.

Sublimes] Præstantiores animas.

Curribus] Vehiculis. Ut enim Platoni visum est, Deus animis corpora, quasi vehicula subdidit.

Seris] Seminas, et hoc ex opinione Platonica dicitur, cui placuit Deum spirituum alios in terram, alios in lunam, alios in alia temporis instrumenta spargentem quasi vesisse.

Leges benigna] Ut homines violentas passiones ex corporis conjunctione in anima excitatas [superent, justeque vivant.

Reduci] Reduces facienti, reducenti. Reduces proprie dicuntur qui magna pericula evaserunt.

Ignè] Amore Marsilius Platonicus in Commentario, oratione quarta, cap. 6 : *Eternus igitur amor, quo semper in Deum afficitur animus, efficit ut Deo semper tanquam novo spectaculo gaudeat. Amorem hunc eadem Dei bonitas semper accendit in animo, quæ et beatum facit amantem. Tria igitur (ut brevi complectar) amoris beneficia collaudabimus, quod nos olim divisos in integrum restituendo, reducit in cælum : quod suis quemque collocat sedibus, facitque omnes in illa distributione quietos, quod omni expulso fastidio, suo quodam ardore oblectamentum quasi novum jugiter accendit in animo, reddique illum blanda et dulci fruitione beatum.*

Lectorem hoc loco, antequam ad alia progrediar enarranda, velim admonitum, Boetianum in hoc carmine Philosophiam, non solum diligenter, verum et caute Platonem imitari : cujus opiniones de anima mundi cæterisque, hominum puta, et pecudum, et arborum, non usquequaque Christianis hominibus probantur, tametsi nos Latinis fere singula ex Platonis doctrina non indiligenter exposuerimus. Porro cælestes sphaeras habere animas, non modo Platonici, sed omnes etiam Peripatetici confitentur. Quod Aristoteles docet lib. de Cælo II, rursus V et VII Natural., II de Anima, XI Divinorum, Theophrastus etiam discipulus Aristot. lib. de Cælo. Quod Avicenna et Algazelus summopere confirmarunt. Augustinus Aurelius in lib. cui titulus Enchiridion, et Thomas Aquinas in libro contra gentiles secundo, tradunt nihil (quantum ad Christianam doctrinam spectat) interesse, cælestia corpora animas habere, vel non

habere. Paulus Cortesius libro Sententiarum secundo. distinctione quarta : *Platone, inquit, principe multi sidera animantia esse voluerunt. Stoicis autem placet astris vim et mentem inesse divinam. At Anaxagoræ ab Atheniensibus est negotium exhibitum, quoniam solem flagrantem lapidem, nec Deum, nec animantem esse dixisset. Apud nostros vero Origenes a Platone non discedens, animantia sidera putavit, quem pedetentim et dubitanter subsequi videtur Hieronymus. Divus autem, Augustinus tanquam [arbitrè in re ambigua, dum medium persequi non potest, neutri sententiæ assentitur. A] *Apollò Christianorum, divus Thomas, scientius genus hoc totum ratione astringit, probat enim divisione operum animæ, nullam corporum cælestium animæ consentaneam esse operam, præter intelligentiam et motum. Dicitque animam corporibus, non ut formam annecti, sed virtutis impulsu, ut mobili agitatore applicari, quomodoamodum si lagenam in prono vi pedum impulsa moveatur.**

Da pater] Sic Martianus Capella ad solem :

Da, pater, æthereo menti conscendere cætus.

Augustam sedem] Sacram, divinam et majestatis plenissimam summi boni sedem. Augustum proprie, teste Servio, est tectum augurio consecratum. Abusive augustum nobile, quasi majestatis plenum. Virgil. lib. Georgicon IV :

Si quando sedem augustam, servataque mella
Thesauris relines.

C Sic enim Servius legit : *Alii quidam per angustam, et ita legunt etiam nonnulli hoc loco, ut dicat angustam sedem, ad quam non nisi angusta et arcta via pervenitur, sed meo judicio legendum est per u angustam.*

Terrenæ molis] Corporeæ contagionis.

Nebulas et pondera] Perturbationes ex gravitate corporis animo accidentes.

Tuo splendore] Tua tibi interna et ineffabili incomprehensibilique luce.

Tu] Subaudi es.

Serenum] Serenitas.

Te cernere] Contemplatio tui, subintellige est.

Finis] Summum bonum. Apud Joannem evangelistam, capite XV, Jesus Christus ad Patrem : *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Thomas Aquinas theologorum decus libro adversus gentes tertio : *Summa et perfecta felicitas intellectualis naturæ in Dei visione consistit.*

Principium] Joannes in Apocalypsi, cap. I *Ego sum α et ω, principium et finis, dicit Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens.* Deus est principium, medium et finis omnium : principium quidem, ut producit ; medium autem, ut producta retrahit ad seipsum ; finis, prout redeuntia perficit.

Vector] Provector ad felicitatem.

Dux] Ductor per iter angustum.

Semita] Sane quam angusta via, per quam pauci faciunt iter.

Terminus] Finis omnium.

asylum quasi *ἀσυρον*, quod inde per vim extrahi nullus posset. Nam in id fugientes, tuti erant, nec inde extrahi poterant : quod prius Athenienses, post Romulus construxit. Divus Augustinus libro de Civitate Dei primo : *Romulus et Remus asylum constituissent perhibentur, quo quisquis confugeret, ab omni noxa liber esset, augere quærentes creandæ multitudinem civitatis.* Hæc ille. Pulchra igitur translatione locum beatitudinis asylum vocat. Patens autem miseris haud eo dicit, quod id miseri possint ingredi ; sed subintelligendum alioqui, qui miseri forent manerentque, nisi in veræ felicitatis asylum ad evitandum miseriam se reciperet.

Tagus] Fluvius aurifer Lusitanæ.

Hermus] Fluvius Lydiæ aurifer. Virgilius :

Aut auro turbidus Hermus.

Rutilante] Aureis arenis resplendente.

Indus] Maximus Indiæ fluvius, variis gemmis abundans.

Calido orbe] Plagæ Orientali, ubi sol oritur.

Illustrant] Illuminant.

Aciem] Visum animi.

Cæcos] Prava cupiditate cæcatos.

In suas tenebras] Sibi proprias : nam metalla et lapilli plerumque in obscuris terræ cavernis delitescunt.

Viget] Vim habet.

Vitat] Non admittit.

Obscuras ruinas] Perturbationes, errores, in seclera per ignoratum vel imprudentiam prolapsus.

Notare] Videre.

Hanc lucem] Summi boni claritatem.

Candidos Phœbi radios negabit] Id est, præ ea solem nihil lucis aiet habere.

IN PROSAM XI.

Hactenus Philosophia disseruit summum bonum esse, et in quo consistat : jam docebit quid sit bonum concludens nihil esse bonum nisi idem sit unum. Sublata enim unitatis ratione, quidquid est, bonum esse desinit.

Infiniti] Suhaudiendum æstimabo.

Boni participatione] Socrates Platonicus in Gorgia : *Est autem voluptas, qua præsentem gaudemus : bonum vero, quo præsentem boni sumus. Prorsus boni vero sumus, et nos, et quæcunque alia bona sunt, ob virtutem quamdam quæ adsit.*

Simili ratione] Quia, ut concessum est, tum unitatis adeptio bona fiunt, quæcunque sunt bona, tum boni participatione. Quorumcumque naturaliter idem est affectus, eorum eadem est substantia. Unius autem et boni, naturaliter idem est affectus. Unius igitur et boni eadem est substantia.

Nostine igitur] Docet unumquodque subsistere, dum unum est : cum vero unum esse desinit, interire. Quod spectat eorum, ut ostendat omnia naturali intentione unum desiderare, et cum unum id ipsum sit quod bonum, bonum ab omnibus appeti. Et ita Boetio in mentem revocat, quod se paulo ante confitebatur ignorare, bonum esse rerum omnium finem.

Omne quod est, tandiu manere atque subsistere, quandiu sit unum] Exstat pulcherrimus et aureolus de unitate et uno Boetii nostri libellus, quem studiose lector (si habeas) ad hunc locum penitus intelligendum, lectita diligenter : ex quo et hæc nobis libitum est apponere, ut etiam librorum copiosa suppellectile carentibus industriæ nostræ labor prosit : *Unitas est quæ unaquæque res dicitur esse una : sive enim sit simplex, sive composita, sive spiritalis, sive corporea, res unitate una est, nec potest esse una nisi unitate, sicut nec alba nisi albedine, nec quanta nisi quantitate. Non solum autem unitate una est, sed etiam tandiu est, quidquid id quod est, quandiu in se unitas est. Cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est. Unde est hoc : [Quidquid est, ideo est, quod unum est. Quod sic ostenditur : Omne enim esse ex forma est in rebus creatis : sed nullum esse ex forma est, nisi cum forma materiæ unitas est. Esse enim non est, nisi ex conjunctione formæ cum materia. Unde philosophi dicunt illud describentes : Esse est existentia formæ in materia. Cum autem forma materiæ unitur, ex conjunctione utriusque necessario aliquid unum constituitur : in qua constitutione illud unum non permanet, nisi quandiu unitas formam cum materia tenet. Sed destructio rei non est aliud quam separatio formæ a materia. Sed separatio et unitio contraria sunt : igitur separatione si res destruitur, profecto in suo esse non nisi unitate contraria conservatur. Divus Aurelius Augustinus libro de Ordine rerum secundo : Lapis ut esset lapis, omnes ejus partes,*

omnisque natura in unum consolidata est. Quid arbor ? nonne arbor non esset, si una non esset ? Quid membra cujuslibet animantis, ac viscera, et quidquid est eorum quibus constat ? certe si unitatis patientur divortium, non erit animal. Omnia quid aliud, quam unum esse conantur ? Divus Bernardus libro ad Eugenium secundo : Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non habent, sed divisionem, recedentes ab unitate.

Atqui non est quod de hoc] Boetio dubitationis scrupulum eximit, id quod de animalibus confessus est, et de plantis quoque et inanimatis luce clarius ostendens.

Nam aliæ quidem campis] Maro libro Georgicon secundo :

Nec vero terræ ferre omnes omnia : possunt Flumibus salices, cassique paludibus alni Nascuntur ; steriles saxosis montibus orni. Littora myrtilis lætissima : denique apertos Bacchus amat colles, aquilonem et frigora taxi.

Ovidius Libro de Arte amandi primo :

Nec tellus eadem parit omnia : vitibus iila Convent, hæc oleis, hic bene farra vident,

Vtuti in terras ore demerso, trahunt alimenta radicibus] Aristoteles libro de Anima secundo : *Quod est os et caput in animali, radix est in arbore.*

Nobilissimum quidque] Legitur et mollissimum quidque.

Tuetur] Defenditur. Passive protulit verbum deponens.

Jam vero quanta] Docet summa diligentia naturam curare, ut propagatione rerum seminibus multiplica-

ta, cum singula subsistere nequeant, saltem species A
conserventur atque incolumes perdurent. Officiorum
vegetabilis animæ (aut auctor est Aristoteles libro de
Anima secundo) naturalissimum et præcipuum est,
sibi simile generare omnibus viventibus (modo sint
perfecta, non capta membris, non depravata, neque
spontaneam generationem habentia) conveniens, ut
animali animal simile generare, et plantæ similem
plantam. Sic enim semper secundum suum simile
(cum ea ipsa eadem in numero manere non possint)
perseverant, assimilationem conditionemque asse-
quuntur divinam, quantum eis conceditur, quam appetunt omnia, cujusque gratia agunt omnia quæ sunt
in natura.

Generatim] Per singula genera.

Neque nunc nos] Aut se non ne voluntariis animæ
cognoscens motibus, verum de naturali intentione
dixerunt.

Sed unum id ipsum] Descriptio boni ex libro Mora-
lium Aristotelis primo desumpta, ut supra relatum est.

Uno] Unitate.

Vertice] Capite.

Ipsam enim mediæ veritatis notam mente fixisti] Ele-
gantissima allusio seu metaphora a sagittariis sum-
pta: qui tum demum voti compotes fiunt, cum scopum
attigerunt.

Notam] Scopum, hoc est signum in medio propo-
situm, ut in id sagittæ coniciantur.

Mente] Non sagitta, sed animi conjectura et cogi-
tatione.

IN METRUM XI.

Carminis iambici genus est, quod scazon (id est
claudicans) appellatur. Habet enim in sexto regione
spondeum. Simile est illi Persiano:

Nec fonte labra prolii caballino.

Antequam Philosophia eo perveniret ut ostenderet
Boetio rerum omnium finem esse bonum, longiuscula
disputatione usa (veluti qui aurum in penitissimas
terre venas demersum tandem vix magno labore as-
sequitur) rem patefecit. Docet igitur nunc veritatem
obscuris ambagibus involutam, falsive sæpius opi-
nionibus demersam, non nisi exacta mentis contem-
platione comprehendi. Vult etiam eam non in externis
rebus esse frustra querendam, sed in intimis animi
thesauris diligenter (remotis impedimentis) investi-
gandam. Sunt enim animis nostris insita, tam virtu-
tum quam scientiarum semina.

Profunda mente] Penitissima contemplatione.

Vestigat] Inquirat.

Verum] Veritatem.

Inde] Sic legendum, non ille, ut vulgo legitur.

Inde] A veri investigatione.

Intimi visus] Intellectus.

Longos motus] Actus animæ in longum tendentes.

In orbem] In circulum.

Inflexens] Incurvans.

Retrusum] Ad se conversum.

Thesauris] Potentiis, memoria scilicet et intellectu.

Dudum] Paulo ante.

Atra] Obscura.

Texti] Obduxit.

Lucebit] Evidenter apparebit, dilucide emicabit.

Perspicacius] Clarius.

Phæbo] Sole.

Non omne namque mente depulit lumen] Platonicum
dogma est, animas e cælo descendentes, hauriendi
oblivionem rerum divinarum, quarum in cælo erant
consciæ, alias vero magis, alias minus. Et ideo in
terris non discere, sed reminisci, quod illic ante co-
gnoverint. Hinc est quod quæ apud Latinos lectio,
apud Græcos vocatur repetita cognitio; qua cum vera
discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nove-
ramus, antequam materialis influxio in corpus ve-
nientes animas ebriaret. Et ita Plato in dialogo de
virtute, qui inscribitur Menon a Menone cum Socrate
sermocinante: *Querere*, inquit, *ac discere, reminiscen-
tia est*: et Hieronymus testatur a philosophis dici,
discientias esse reminiscencias. Hanc Platonis opinio-
nem improbat, et confutat divus Aurelius lib. de
Trinit. XII, cap. 13.

Obliviosam molem] Gravitationem perturbationum et
oblivionem, non eorum quæ quis in alia vita novit
(nam homini antequam nasceretur, aliam vitam fuisse
sentire vanissimum est), sed eorum quæ apta esset
suapte natura (nisi corpori infunderetur, conjungere-
turque) anima cognoscere. Sapientiæ lib. I, cap. IX,
ita scriptum est: *Corpus enim quod corrumpitur, ag-
gravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum*
C *multa cogitantem.*

Hæret] Inest.

Profecto] Certe.

Semen] Principium et inchoatio quædam qua est
homo veritati percipiendæ et acquirendæ scientiæ
naturaliter aptus.

Introrsum] Interiora versus, intrinsecus, intus.

Quod] Semen.

Excitatur] Metaphora ab igni sumpta, qui ventila-
tione in fomentis excitatur.

Ventilante] Movente, discutiente. Ventilò, moveo
ad ventum captandum. Ventilare triticum, est purga-
re. Ventilare faciem, est ventulo refrigerare, et ven-
tilare aurum digitis sudantibus, dixit Juvenalis.

Doctrina] Doctoris actione.

Cur] Quare.

Rogati] Interrogati. M. Tullius libro Tusculanarum
Quæstionum primo: *Habet principum memoriam, et eam
infinitam rerum innumerabilem.* Quam quidam Plato
recreationem esse vult vitæ superioris. Nam in libro
qui inscribitur Menon, pusionem quemdam Socrates
interrogat quædam geometrica de dimensione qua-
drati. Ad ea sic ille respondet ut puer, et tamen ita
faciles interrogationes sunt, ut, gradatim respondens
eo perveniat quasi geometrica didicisset. Ex quo ef-
fici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit quam re-
cordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat
in eo sermone, quem habuit eo ipso die quo excessit
e vita. Docet enim quemvis, qui omnium rerum rudis
esse videatur, bene interroganti respondentem decla-

rare se non tum illa discere, sed reminiscendo reco- A
gnoscere : nec vero fieri ullo modo posse ut a pueris
tot rerum atque tantarum insitas et quasi consignatas
in animis notiones (quas *ἐννοίας* vocant) haberemus,
nisi animus (antequam corpus intrasset) in rerum
cognitione viguisset.

Recta] Vera.

Censetis] Opinamini, respondetis.

Nisi]. Nisi.

Mersus] Insitus.

Alto corde] In profunda mente.

Fomes] Semen et principium scientiæ.

Si Platonis musa personat verum] Recte dubitat in
re ambiguitatis plena, verumne an falsum dixerit
Plato. Musa autem ideo dicitur quod Plato usus est
summa et incredibili eloquentia, ob quam et Xeno-
phon Attica Musa cognominatus est. Vel per musam
Platonis accipe carmen ex Platonis doctrina compo-
situm, et hujus opinione imbutum.

Inmemor] Oblitus.

IN PROSAM XII.

Hæc ultima hujus tertii voluminis prosa continet
quibus gubernaculis mundus gubernatur, quod etiam
ante Boetius ignorabat. Unde opinabatur bonos sup-
plicis affici, malos vero præmiis ad flagitia invitari.
Nunc autem Philosophia docet bonitate divina mun-
dum regi, eumque qui summum bonum est, quia
Deum, nullius mali causam esse, nec id quidem posse.
Proinde malum nihil esse nisi a bono defectionem :
hujus is qui potest omnia, non possit malum. Quo fit
C Malum igitur nihil est. Beatus Augustinus libro de
Civitate Dei xi, cap. 9 : *Mali enim nulla natura est,
sed amissio boni mali nomen accepit.*

Vehementer] Valde.

Horum] Quod discere nostrum sit remitti, et quod
lumei animi corporis caligine sit obnubilatum.

Commemoras] Memorem facis. Et notanda est hæc
locutio.

Corporea contagione] Corporis cum anima conjun-
tione.

Mole] Gravitate.

Quin] Ut.

Dudum] Paulo ante.

Inscitiam] Ignorantiam.

Accedam] Assentiar.

Divelleret] Distraheret.

Sospes] Incolumis.

Revisus] Repetas.

Atioquin] Nisi hoc ita se habeat.

Vigilantius] Diligentius.

Diducis] Aperis.

Cum Deus inquit] Docet a Deo suaviter et conve-
nientissime omnia disponi, cum voluntarie divina
bonitati obtemperant sequæ subjiciant.

Detractantium jugum] Metaphora a bobus sumpta.
Unde poeta :

Non juga taurus amat, quæ tamen odit, habet.

Deo contraire] Contra Dei voluntatem.

Jure beatitudinis] Quæ ut cætera, sic et summam
potentiam complectitur.

Fortiter] Potenter.

Suaviter] Ordinare, bona contemperantia, conve-
nientissime.

Lacessentes] In bellum provocantes,

Cælum] Deos cælestes.

Gigantes] Ii, vatissimorum corporum fuisse dicuntur,
terræ filii, sine patre, qui cum deos cælo pellere
conarentur, ab Jove fulminibus missis sunt inter-
empti. Macrobius lib. Saturnalium primo : *Gigantes
autem (inquit) quid aliud fuisse credendum est quam
hominum quamdam impiam gentem, deos negantem, et
ideo existantiam deos pellere de cælesti sede voluisse.*
*Horum pedes in druconum volumina desinebant : quod
significat nihilo esse rectum, nihil superum cogitasse, to-
tius vitæ eorum ingressu atque processu in inferna mergente.*

Ut condignum fuit] Parenthesis, id est sicut decuit.

Benigna] Meritis benefica, male autem meritis infesta

Fortitudo] Potentia divina.

Rationis] Argumentationes.

Collidamus] Valde committamus, acriter conseramus.

Ex hujusmodi conflictatione] Ex ejusmodi philoso-
phico certamine.

Scintilla] Translatio ab iis qui, chalybe et silice
collis, ignis scintillam excutiunt, quam dissilentem
in fomite excipiunt ad lumen excitandum. *

Arbitratu] Arbitrio.

Malum igitur] Concludit malum nihil esse hujus
modi ratione : Quidquid est aliquid, Deus omnipotens
id potest. Malum autem Deus omnipotens non potest.

Malum igitur nihil est. Beatus Augustinus libro de
Civitate Dei xi, cap. 9 : *Mali enim nulla natura est,
sed amissio boni mali nomen accepit.*

Labyrinthum inextricabilem] Insolubilem, indepre-
hensibilem, unde nemo se facile possit expedire. La-
byrinth, locus est viarum ambagibus adeo implexus,
ut eum ingresso non pateat exitus. Hoc autem loco
metaphoricos posuit.

Orbem] Circulum.

Munusculum] Corollarium.

Dudum] Paulo ante.

Exegimus] Absolvimus. Ovidius :

Jamque optus exegi.

De ea] Divina substantia.

Parmenides] Hic Eleates Anaxagoræ discipulus, ut
D Suidas ait : ut vero Diogenes, Xenophanis : cuius me-
minit Plato, qui ejus nomine dialogum scripsit, vo-
cavitque Parmenidem, sive de Ideis. Hic carmine
physiologiam expressit, sicut Empedocles et Hesio-
dus, duplicemque eam esse dixit, unam quæ veritate
constaret, alteram quæ opinione. Emicuit Olympiade
LXVIII. Hujus Græcus versus est,

Πάνθ' ἔστι ἐν κύκλοις φέροις ἐναλίτωμον ὄγκον.

Id est, undique in circulari ducis similem acervum.
Quod autem in vulgatis exemplaribus additum est,
id est, rerum orbem mobilem rotat, dum se immobi-
lem conservat, non est Boetii, sed glossa nescio
cujus, prius in margine adjectum, deinde Boetii ver-
bis insertum. Parmenidis dictum famblicus Platonis
hunc in modum exponit : *Omnia ex Deo ita sunt,*

ut nusquam vel minima quæque deserantur a Deo. Ubi que enim divina viget unitas, per quam res quæque consistunt, ac perpetuo quodam, întimoque circulo ad Deum ipsum, a quo et in quo sunt, mirabiliter revolvuntur. Alioquin in nihilum repente proruerent.

Cum Platone sanieute didiceris Timæus apud Platonem : Rationes utique cum iis rebus quas exprimunt cognitionem quamdam habere videntur. Ergo cum de re firma et stabili, et mente comprehendenda disserit, stabiles similiter immutabilesque et quam maxime fieri potest, inæpugnabiles rationes esse oportet. Cum vero de ipsius rei firmæ stabilisque simulacro disputatur, verisimiles rationes sufficiunt : quæ ita se ad superiores habeant rationes, ut simulacrum ad exemplum. Nempè quod est ad generationem essentia, id ad finem est veritas.

IN METRUM XII.

Metrum est Glyconium, simile sexto primi voluminis. Hortatur Boetium Philosophia ut summi boni præstantiam contemplari perseveret, ne prava cupiditate victus, ad rerum terrenarum desideria relabatur. Nam ut quidam non ineganter ait, Deo mente defixus, a passionibus dum titillatur, a cælo in terram devolvitur. Ad hoc autem ostendendum lepidissime inducitur Orphei fabula, quæ a Diodoro Siculo copiose refertur, et elegantissime a Virgilio libro Georgicon ultimo, et a Nasone libro Metamorphos. decimo. Quam quidam sic interpretantur : Orpheus uxorem habuit Eurydice, quæ dum Aristeum fugeret per loca herbis floribusque ornata, latentem serpentem calcavit, cujus venenato morsu extincta, ad inferos descendit. Est autem Eurydice humana anima, quæ dicitur Eurydice, id est latum iudicium habens, propterea quod rationalis est. Hæc nubet Orpheo, cum corpori conjungitur, et amator ab Aristeo, id est ab optimo. Illa autem corporeis voluptatibus irretitur. Id enim sunt flores atque herbæ quæ terræ sunt pulchritudines. Optimum quod est Deus, per illa fugit, atque a serpente, id est a peccato, quod inter illas voluptates latet, interimitur, et ad inferos demergitur. Sed conceditur Orpheo, ut illum sono citharæ, id est actionum optima compositione, quæ maxima harmonia est, unde virtus exoritur, ab inferis revocet, id est a vitiis liberet, sed ea lege, ne respiciat, hoc est ne in vitia relabatur.

Felix] Beatus, subaudi est is.

Visere] Videre, ad videndum pervenire, inlueri.

Lucidum fontem boni] summum bonum, longe clarissimum.

Solvere] Abjicere, deponere.

Vincula] Nexus rerum terrenarum, quibus plerique nimis astringuntur.

Vates Thraicius] Orpheus Thrax, Apollinis et Calliopes, vel (ut alii scribunt, Æagri fluvii et Polymnie musæ filius, vates musicusque præstantissimus. Legitur autem recte, Thraicius per a, et more Ionico per e Threicius. Dicitur et Thracius et Thracensis in eodem significatu.

Flebilibus modis] Flebili cantu.

Silvas currere mobiles] Virgilius :

Mulcentem tigris, et agentem carmine quercus.

Seneca in Hercule furente :

Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos, et prece supplici
Orphæus, Eurydicen dum recipit suam.
Quæ silvas et aves saxaque traxerat.

Ars quæ præbuerat fluminibus inferos,
Ad cuius sonitum consiterant fera,

Muleet non solitis vocibus inferos,
Et surdis resonat clarius in locis.

Deflent et lacrymis difficiles dei
Deflent Eurydicen Thraicia nurus

Et qui fronte nimis crimina tetrica
Quærent, ac veteres excutiunt reos,

Fleutes Eurydicen juridici sedem.
Tandem mortis ait, vincimur, arbiter :

Evade ad superos, lege tamen data.
Tu post terga tui perge viri comes,

Tu non ante tuam respice conjugem,
Quam cum clara deos obtulerit dies,

Spartanice aderit janua Tænari.
Odit verus amor, nec patitur moras.

Munus dum proprat cernere, perdidit.

B

Idem in Hercule Œtæo :

Tunc solamina cantibus

Querens, flabilibus modis,

Hæc Orphæus cecinit Getis.

Perperam igitur in nonnullis exemplaribus legitur debilibus, pro flebilibus.

Amnes] Fluvios.

In repidum] Cerva ipsa intrepida. Figurate, quod totius est parti dedit. Seneca in Hercule Œtæo :

Juxtaque impavidum pecus

Sedit marmaricus leo :

Nec damæ trepidant lupos,

Et serpens latebras fugit

Tunc oblita veneni.

C

Flagrantiore] Ardentior.

Intima] Partes intimas.

Fervor] Ignis amoris.

Subegerant] Viserant.

Modi] Moduli, cantus.

Querens] Prima correpta, a deponendi queror, id est querimonia testificans superos subaudi esse immites, id est inexorabiles.

Illic] Apud inferos.

Chordis] Fidibus.

Deæ] Matris Calliopes.

Impotens] Non potens se cohibere, vel nimium et supra modum potens querimoniis et lamentis effundendis.

Deflet] Deflendo effundit.

Tænara] Inferos. Tænarus Laconia promontorium, per cuius horribilem specum fabulantur iter esse ad inferos, pro quibus interdum accipitur.

Veniam] Beneficium. Ovidius :

Quod si fata negant veniam pro conjuge.

Umbrarum dominos] Deos inferos.

Tergeminus] Triceps, id est trium capitum. Idem libro de amandi Arte tertio :

Saxa ferasque lyra movit Rodopeius Orpheus,

Tartareosque lacus, tergeminumque canem.

Tergeminus modo triformis. Maro :

Tergemiamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.

Modo tergemini dicuntur tres nati eodem partu.

Captus] Delectatus.

Janitor] Janua custos, qui vestibulum servat.

Cerberus] Typhonis filius et Echidnae, frater Hydræ ac Orthri, canis Geryonis, ut est apud Hesiodum qui

pro foribus Orci custos excubat. Tibullius :

Nunc niger in porta serpentum Cerberus ore
Stridet, et aeratas excubat ante fores.

Claudianus :

Latratum triplicem compescuit ingens
Janitor.

Sontes] Nocentes, qui turpia facinora perpetrarunt.

Agitant] Vexant, persequuntur.

Deæ] Furiae infernales. Furias tres Hesiodus et Epimenides, easque e sanguine pudendorum Saturni (quæ patri Jupiter amputavit) editas aiunt. Nocte genitas autumat Æschylus et Maro :

Huic mihi da proprium virgo sata nocte laborem.

Statius Acherontem patrem tribuit :

Totidemque satis Acheronte nefasto
Virginibus.

Non Ixionum caput] Ixion, ut Euripides ait, Phlegya patre natus : ut Pherecydes, Æthone, cum de medio sustulisset Eioneum, cujus filiam nomine Dian uxorem duxerat : quod ista genero debita promissaque munera veteri more flagitaret, atque supposito ligno in accensam foveam exceperisset, ab ea cæde cum cæteris nec aquæ aspersione, neque sufficionibus, aut dierum numero tolli posse videretur, ab Jove expiatus est. Sed is eam rem parum gratam habuit, ausus ad stuprum Junonem provocare. Dea communicato cum Jove consilio, immisit nubem, quam pro Junone complexus, Centauros genuit, et damnatus apud inferos assidua rotæ vertigine rapitur. Tibullus :

Illic Junonem tentare Ixionis ausi,
Versantur celeri noxia membra rota

Veloxæ] Celeri vertigine versatilis.

Præcipitat] Dejicit.

Siti] Siti. Perperam indocti legunt hoc loco siti, contra metri rationem, cum licentia poetica Boetius site conscripserit, ut libro Æneido vi Virgil. :

Gaude cognomine terra.

pro cognomini, teste Servio, et Ovid. in Fastis :

Estaque cæporea cruda bimestre tenet :

pro bimestri. Idem libro de Tristibus quinto :

Ægium pleno de mare demat aquæ.

pro mari.

Longa] Diuturna.

Perditus] Excruciat.

Spernit] Contemnit. Cantu enim musico delinitus, siti non laborat.

Tantalus] Hic Smyrnam Phrygiæ vel (ut alii tradunt) Sypilum tenuit. Is apud inferos (ut cavit Homerus) aquis ori allabentibus perpetua siti laborat. Supplicii causam non omnes eandem tradunt. Nam quidam dicunt eum penas luere, quod Pelopem filium diis hospitibus epulandum apposuerit. Nonnulli referunt canem templi Jovis in Creta custodem a Pandæreo Milesia surreptum, ad Tantalum pervenisse, quem cum repetenti Mercurio abjurasset, hac affectum pœna. Canis aureus erat et spirans. Ut Asclepiades ex Fabula refert, quoniam deorum secreta mortalibus revelarit. Ovidius ;

Quærit aquas in aquis, et poma fugacia captat
Tantalus, hoc illi garrula lingua dedit.

Euripides ait in aere suspensum impeditenti saxo

A torqueri. Sunt qui subjectum Sypilo moni tradant in Lydia. Petronius in Tantalum repræsentari avaros autumat, quibus opes usui non sunt, et siccis faucibus conditis pecuniis incubant. Versus ejus apud Fulgentium hi sunt :

Nec bibit inter aquas, nec poma patentia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt,
Divitis hæc magni facies erit, omnia late
Qui tenet, et sicco concoquit ore famem.

Modis] Cantu Orphei.

Tity] Hic (ut ait Pherecydes) Jovis et Elaræ filius fuit, ejus quam genuit Orchomenus. Telluris tamen dictus est, quod eo grava mater Elara, Junonis metu terræ cavernam subiens, illic puerum peperit. Indicat in Bœotia Strabo specum Elaram a re gesta nominatam. Alii sentiunt ideo terræ filium dici, quod ex hominum genere servos et immanes (cujusmodi Tityus fuit) fabulæ ex terra natos fingunt, et Callimachus atrocissimas quasque bestias terræ genus appellat. In novem jugera distentus apud inferos pascit vultures, ut auctor est Homerus, quoniam vim Latonæ inferre tentavit, vel (ut canit Euphoriion) Dianæ vitium intulit : quapropter Apollinis et Dianæ telis exstinctum refert Pindarus.

Vultur] Hæmerus geminos vultures admotos Tityo cavit, Ovidius et Claudianus num. Sic et Seneca in Hercule furenti :

Præbet volucri Tityus æternas dapes.

Veteres theologo (ut refert Macrobius in Somnium Scipionis) vulturem jecur immortale tudentem, nihil aliud intelligi voluerunt quam tormenta conscientie obnoxia flagitio, viscera interiora rimantis, et ipsa vitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis, semperque curas, si requiescere forte tentaverint, excitantis, tanquam fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcantis, lege hac qua se iudice nemo nocens absolvitur, nec de se suam potest vitare sententiam. Illos autem epulis ante ora positos excruciarî fame et inedia tabescere, quos magis magisque acquirendi desiderium cogit præsentem copiam non videre, et in affluentia inopes egestatis mala iu ubertate patiuntur, nescientes parta respicere dum egeat habendis. Illos radiis rotarum pendere districtos, qui nihil consilio prævidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, seque et actus suos omnes fortunæ permittentes, casibus et fortuitis semper rotantur. Saxum ingens volvere, inefficacibus laboriosisque conatibus vitam ferentes. Atram silicem lapsuram semper, et cadenti similem, illorum capitibus imminere qui arduas postestates et infaustam ambiunt tyrannidem, nunquam sine timore victuri, et cogentes subjectum vulgus odisse, dum metuunt, semper sibi videntur exitium (quod mereantur) excipere. Hic Macrobius.

Arbiter] Dominus, iudex.

Umbrarum] Animarum.

Viro] Orpæo.

Emptam] Redemptam.

Conjugem] Eurydicen.

Dum tartara liquerit] Dum inferorum sedem exierit.

Lumina flectere] Respicere.

Quis legem det amantibus] Quis (inquit) tam crudelis A est, ut amantibus legem imponat? Amor enim major lex est sibi quam ulla lex præscripta, ac si dicat, Tanta vis amoris est ut legem aliam non admittat.

Heu noctis prope terminos] Id est, sub ipsius lucis accessum. Sic Maro :

Eurydiceque suam jam luce sub ipsa

Immemor heu, victusque animi, respexit.

Perdidit] Amisit.

Occidit] Media contracta legendum. Sensus est.

Orpheus ipse Eurydiceas amissione una cum ea periiit.

Virgilius :

Ille. Quis et me, inquit, miseram et te perdidit, Orpheu.

In superum diem] In summi boni lucem.

LIBER QUARTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Dixerat primo volumine Boetius, Videre autem vi deor nefarias sceleratorum officinas gaudio lætitiæque fluitantes, perditissimum quemque novis delationum fraudibus imminemtem, jacere bonos nostri discriminis terrore prostratos, flagitiosum quemque ad audiendum quidem facinus impunitate, ad efficiendum vero præmiis incitari, insontes autem non modo securitate, verum ipsa etiam defensione privatos. Ita que libet exclamare :

O stelliferi conditor orbis.

In quo quidem carmine, ut animi nimium perturbatus, inter cætera et hæc subdit :

Premit insontes

Debita sceleri noxia pœna.

At perversi resident celso

Mores solio, sanctaque calcant

Injusta vice colla nocentes.

Et reliqua in eandem sententiam. Hoc igitur libro Philosophia (ut morbi radicem penitus exstirpet) eam Boetii opinionem graviter redarguit atque confutat, docens semper quidem potentes bonos esse, malos vero abjectos semper atque imbecilles, nec sine pœna unquam esse vitia, nec sine præmio virtutes; bonis felicia, malis semper infelicitata contingere. Super quibus lege Gorgiam Platouis, divi Gregorii Moralia, caput quintum octavi libri Cæsariensis Eusebii de Præparatione evangelica, Lactantii Firmiani de Justitia caput 23, epistolam divi Hieronymi ad virginem exsulem consolatoriam, et ejusdem alteram ad amicam ægrotum, et rursus aliam quæ inscribitur ad Oceanum, Baptistæ Mantuani lib. v de Patientia, et id genus alia.

IN METRUM PRIMUM.

Carmen est dicolon distrophon, constans altero versu Alcmæno dactylico tetrametro catalecto, altero Archilochio iambico dimetro catalecto. Pendet autem eo, quod proxima prosa dixit: *Pennas etiam tuæ menti, quibus se in altum tollere possit, affigam.* Nunc igitur ait Philosophia ad veram beatitudinem pervenire neminem posse, nisi animo virtutum alis sublato, terrenisque omnibus despectis cælos transcendat, et summo bono contemplatione se jungat.

Pennæ volucres] Vires mentis per veritatis speculationem sublevandæ.

Celsa] Altas partes.

Poli] Cæli.

Quas] Pennas.

Qui] Ignis.

Agili motu] Ob velocissimam conversionem.

Ætheris] Cæli.

Verticem] Summitatem.

In astriferas domos] In orbis planetarum.

Phæbo] Soli.

Conjungat vias] Appropinquet et sese applicet.

Aut comitetur] Ordo est: Aut donec mens ipsa miles, id est mixta et comes. Translatio inde sumpta, quod sicut miles ducem suum comitatur, ita mens divinarum rerum contemplationi philosophiæ studiis dedita, eas indefesso labore prosequitur. Corusci sideris, id est Jovis, cuius fulgor (M. Tullio teste) hominum generi prosperus est et salutaris; comitatur iter gelidi senis, id est Saturno se adjungat planetarum summo, qui apud priscos pingebatur homo senex, canus, proluxa barba, curvus, tristis, pallidus, tecto capite: et qui dextra falcem, et in eadem serpentis imaginem caudam suam ore mordentis, sinistra infantem filium ori devoraturus admovebat. Virgilius in Georg. :

Frigida Saturni sese quo stella receptat.

Vel quocunque] Ordo est: Vel recurat circum astra, quocunque micans nox pingitur.

Recurrat] Repetat, revisat. Recurrat autem ideo, quod animæ cælestis origo sit: itaque contemplatione in patriam suam recurrat, tametsi quidam legant *percurrat*. Per astra circum cælum significat stelliferum, quod et firmamentum dicitur.

Ubi] Postquam.

Exhausti] Exhaustionis, finitionis, exactæ speculationis. Imitatio est Virgiliana illius in libro Georg. II :

Cui nunquam exhausti satis est.

Perperam igitur indocilis legitur exhaustum.

Polum ætimum] Supremum cælum. Lucretius lib. de Rerum Natura I :

Ergo vivida vis animi pervicit, et extra Processit longe flammantia mœnia mundi, Atque omne immensum peragravit mente animoque.

Divus Hieronymus contra Jovinianum ex Theophrasto: *Sapiens autem nunquam solus esse potest, habet secum omnes qui sunt, quisque unquam fuerunt boni, et animum liberum quocunque vult transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectitur: et si hominum inopia fuerit, loquitur cum Deo. Nunquam minus solus erit quam cum solus fuerit.* Rodolphus Agricola in Protreptico: *Quæ potest autem major esse, quæ certior philosophiæ divinitas, quam nulli claudi terminis, nullo spatio contineri? Vadit enim sacer viri animus liber, solutus, nullisque coercitus metis: et quancunque rerum natura potest, vagatur: nec terras et maria solum, sed sidera ipsa cognatosque cælos pererrat. Non tenuissima resistunt: comprehendit, exsuperat, penetratque cuncta.*

Vereudi luminis] Divinæ lucis.
Hic] Ultra supremum cælum.
Regum] Omnium principum.
Sceptrum] Dominium, imperium.
Habenas] Moderamina.
Temperat] Dirigit.
Volucrum curram] Cælum quod certissima conversione circumagitur.
Rerum coruscus arbiter] Deus Dominus, inspector et iudex omnium longe illustrissimus.
Huc] Illuc, puta ad sedem veræ beatitudinis.
Reducem] lucolumem, salvum.
Referat] Reducat.
Quam] Patriam.
Inmemor] Corporea contagione oblitus.
Sistam] Stare faciam, nec ultra tendam.
Torvos] Terribiles.

Cernis tyrannos exsulos] A vera patria procul aberrantes. Seneca in Thebaide : *Regna cum scelere, omnibus sunt exsiliis graviora.*

IN PROSAM II.

Afert rationes pulcherrimas firmissimasque Philosophia, quibus arguit bonos et virtute præditos semper potentes esse : contra vero malos imbecilles et omnibus veræ potentiæ viribus destitutos.

Nam cum bonum malumque contraria sint] Teste Cicerone libro Tusculanarum Quæstionum quinto : Contrariorum contraria sunt consequentia.

Veramque illam Platonis] Hæc sententia est apud Platonem in Gorgia, ubi Socrates ad Polum hæc ait : *C Assero equidem, o Pole, tam rhetores quam tyrannos minimam in civitatibus habere potentiam, quemadmodum paulo ante dicebam. Nihil enim (ut ita dixerim) facere ex his quæ volunt, facere tamen, quod sibi opinantibus optimum videatur.*

IN METRUM II.

Carmen est dicolon, distrophon, altero versu constants Alcmæon trochaico dimetro catalecto, altero Pherecratio. Docet tyrannos, tametsi vulgo videantur iudicenturque, minime tamen potentes esse : cum gravissima cupiditatum suarum jugiter opprimantur servitute. Diogenes Cynicus recte servus quidem dominis, malos autem cupiditatis servire dixit. Teste Joanne evang. : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati* (Joan. VIII). Divus August. libro de Civitate Dei quarto, capite tertio : *Malorum vero regnum magis regnantibus nocet, qui suos animos vastant scelereum majore licentia.* Et non multo post subdit : *Proinde bonus, etiamsi serviat, liber est; malus autem, etiamsi regnet, servus est. Nec unius hominis, sed (quod est gravius) tot dominorum quot vitiorum.*

Septos] Circumdatos, constipatos.

Tristibus] Tristitiam inferentibus.

Torvo] Terrifico.

Rubie] Feritate.

Intus] In eorum conscientia.

Hinc] Ex una parte.

Versat] Exagitat.

Avidis venenis] Illecebrosis affectionibus.

A *Hinc*] Ex alia parte.

Flagellat] Verberat, concutit. Ordo est : Ira turbida tollens fluctus, flagellat mentem.

Fluctus] Motus et animi æstus.

Turbida] Turbulenta.

Tollens] Suscitans.

Capto] Vi tristitiæ victos.

Lubrica] Instabilis, inconstans, metui cedens.

Ergo] Ordo est : Ergo ipse pressus iniquis dominis non facit quod optat, cum cernas unum ferre tot tyrannos.

Unum caput] Unum flagitiosum hominem.

Tot tyrannos] Tot vitia ei dominantia.

Ferre] Pati.

B *Non facit quod optat*] Non efficit quod vult, eoque nec liber nec potens esse vincitur.

IN PROSAM III.

Acute et dilucide disserit, nunquam bonis præmia, nunquam sua sceleribus deesse supplicia : docetque virtutum splendore mortales eo præstantiæ pervenire ut ab improbis nihil neque detrimenti, neque offuscationis pati queant, et (quod longe plus est) deos evadere. Patet vero scelerum infectione adeo ab humanæ naturæ dignitate degenarare, ut in bestias transformentur.

In stadio] In curriculo. Stadium Græce στάδιον seu στάδιος, Latine curriculum, locus est in quo equi hominesque currunt, et certant athletæ, dictum ἀπό τοῦ στάδιος hoc est, a statione, quod Hercules eo spatio uno spiritu confecto constitisset. Stadium continet octavam mille passuum partem. Divus Hieronymus : *Stadium est hæc vita mortalibus. Hic contendimus, ut alibi coronemur.* Divus Ambrosius, libro Officiorum primo, capite decimo sexto : *Quid alibi poscis, quod alibi debetur ? Quid præpropere coronam exigis, antequam vincas ? Quid detergere pulverem, quid requiescere cupis ? Quid epulari gestis antequam stadium solvatur ? Adhuc populus spectat, adhuc athlete in stennate sunt, et tu jam otium petis ? Sed forte dicas, cur impii lætantur ? cur luxuriantur ? cur etiam mecum non ipsi laborant ? quoniam qui non subscripserint ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis. Qui in stadium non descenderint, non se perficiunt oleo, non oblinunt pulvere. Quos manet gloria, expectet injuria : unguentati spectare solent, non decertare ; non solent æstus, pulverem, imbresque perpeti. Dicant ergo et ipsi athlete : « Venite, nobiscum laborate. » Sed respondebunt spectatores : « Nos hic interim de vobis judicamus, vos autem sine nobis coronæ (si voveritis) gloriam vindicabitis. » Isti igitur qui in deliciis, qui in luxuria, rapinis, quæstibus, honoribus studia posuerunt sua, spectatores magis sunt quam præliatores. Habent lucrum laboris, et fructum virtutis non habent. Fovent otium astutia, et improbitate aggerant divitiarum coervos, sed exsolvent (seram licet) nequitia suæ panam.*

D *Neque enim bonus ultra jure vocabitur, qui caret bono*] Sententia est Socratis Platonicæ in Gorgia, quia bonum (inquit) est, quod præsentem boni sumus. Prorsus boni vero sumus et nos, et quæcunque alia bona sunt,

ob virtutem quamdam quæ adsit. Socraticæ Platoniceque sententiæ M. Tullius subscribit libro Tusculanarum Quæstionum quinto his verbis : *Omnes bonos semper beatos volumus esse. Quos dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim virtutibus instructos et ornatos, tum viros bonos dicimus. Videamus qui dicendi sint beati. Equidem hoc existimo, qui sunt in bonis, nullo adjuncto malo. Nec ulla alia huic verbo (cum beatum dicimus) subjecta notio est, nisi secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hactenus Cicero. At Laurentius Valla, vir alioqui doctissimus et acris tum ingenii tum iudicii, libro de Vero Falsoque Bono tertio, nimia cavillandi libidine percitus, nimis quam insipienter in Boetium nostrum fertur, ubi contendit eum in boni vocabulo errasse, quod tum virtutem tum felicitatem significet, perperamque ita collegisse : *Quicumque est bonus, is habet bonum. Verum (quod bona venia dictum sit) Valla ipse pudendo errore labitur, cum Boetium insectans, scribit virtutem ac vitium actiones esse, felicitatem vero atque infelicitatem qualitates, res etiam effectus ipso inter se longissime distantes. Non enim (ut ille somniat) virtus et vitium actiones sunt, sed qualitates et (quod plus est) in eodem qualitatibus genere cum felicitate et infelicitate, in eo scilicet, quod Aristoteli habitus et dispositio vocatur. Sed ne quis erret, animalvertendum est duplicem esse felicitatem, alteram quidem inchoatam, quam Dei gratia homo in hac vita virtutum studiis consequitur, et hanc dicimus esse in prima specie qualitatis : alteram vero perfectam et omnibus numeris absolutam, cujus nemo ante mortem compos sit, quæ et cum summo bono Deoque ejusdem est substantiæ, ut supra probatum est : eamque ob infinitatem sub nullo prædicamento collocandam censemus. Proinde recte dixit Boetius non bonum ultra jure vocari, qui careat bono, hoc est, quicumque bonus est, eum habere bonum, sive virtutem, sive malis felicitatem accipere, non perfectam quidem illam, sed inchoatam, quæ non differt a virtute, sed ei est eadem : quod et propheta testificans : *Beatus vir, inquit, cui, non imputavit Dominus peccatum nec est in spiritu ejus dolus (Psal. xxxi).* Et beatus Ambrosius libro de officiis secundo : *Certum est solum et summum bonum esse virtutem, eamque abundare solum ad vitæ fructum beatæ, nec externis aut corporis bonis, sed virtute sola vitam præstari beatam, per quam vita æterna acquiritur.* Et subdit idem eodem in libro : *In quo una virtus est, concurrunt cæteræ. Quod ideo apposui, ne quis forsans stultus et impius opinetur virtuti vitia, quæ miseris homines reddunt, coherere. Socrates apud Platonem : *Quamobrem omnino necessarium est, inquit, o Callicles, temperatum virum, cum (ut diximus) justus et fortis sit et pius, esse perfecte bonum. Bonum vero bene honesteque agere, quidquid agat. Eum autem qui bene agit, felicem esse atque beatum. Improbum vero ac male agentem, esse miserum.****

Quare protos mores sua præmia relinquunt] Divus Ambrosius Officiorum libro primo : *Ergo impius ipse sibi pœna est, justus autem ipse sibi gratia. Et utrique aut bonorum aut malorum operum merces ex*

A seipso solvitur. Silius Italiens libro decimo tertio :

Ipsa quidem virtus sibi met pulcherrima merces.

*Evenit igitur] Joannes Franciscus Picus in commentariis secundi hymni heroici : *Dicuntur in ea homines bruta converti, quorum affectus nimia voluntatis propensione, usuque rationis posthabito, consequuntur. Sic in leonem iracundus, in vulpem astutus, in suam venereus converti dicitur. Hinc apud Pythagoreos et Platonicos hominum transformationes in bruta, quas lepide quoque Severinus adnotans subindicavit. Antonius Codrus sermone primo : *Sicut anima rationalis et proba formam præstat homini, et illum divinitatis participem facit : sic irrationalis, et improba pecori formam tribuit, et hominem a recto discedentem transformat in belluam. Corpus ergo (ut vobis ostendo) non facit hominem, sed anima. Unde recte Plato (ut reor) dicere solebat, οὐκ ἔστιν ἀλόγιστος τὸ ὄραμενον, id est non est homo id quod videtur. Quare vos Codrum non videtis, sed faciem, sed manus et membra Codri. Ergo alienarum opum violentus ereptor, lupum se facit. Qui insidiator est et fraudulentus, astutus vapido portat sub pectore vulpem. Qui libidinosus est et spurcis voluptatibus immersus, in hircum se vel in suam transformavit. Qui linguam hunc et illum mordendo exercet, canis est. Ita et in alias belluas hominem mutari dicimus, cum deserta ratione irrationalem sumit appetitum.***

IN METRUM III.

Carmen est Glyconium, simile sexto primi voluminis, verum in hoc fere primus pes trochæus est, ultimo tantum vero excepto, ubi spondeus primam regionem tenet : quem si quis ita legerit. Mentis ulcere sævitur, ubique primæ regioni trochæum dederit, at ea communis est spondeo, trochæo, et iambo, ut et supra docuimus, et facile nobis astipulabitur, quicumque diligenter Catullum, Horatium, Senecam tragicum, Terentianum, et ex recentioribus Marullum legerit. Ait autem Philosophia, multo pestilentiora esse animi vitia Circes magicis incantationibus et veneficiis, quæ corporibus tantum, non etiam mentibus nocuisse traduntur. Vitia vero terribissima animis perniciem inferunt.

Neritii ductis] Ulyssis. Neritus (ut lib. x docet Strabo) mons est frondosus in insula Ithaca, quam tenuit D Ulysses, qui dicitur inde dux Neritius. Ovidius :

*Pro duce Neritio docti mala nostra poetæ
Scribite, Neritio nam mala plura tuli.*

Pelago] Mari, per mare.

Rates] Naves.

Qua] In qua insula.

Dea] Circe Hæc (ut Homerus scribit) filia fuit Solis ex Perse Oceani filia, soror Ætæ Colchorum regis, magicæ sapientiæ peritissima. Habitavit autem in Ææa insula editorii in loco, quem circum errabant et ursi et leones, quos illa veneficiis cibo et potui immistis ex hominibus feras fecerat, tamen in homines non sæviebant, sed veluti canes adulabantur Ille socios Ulyssis vertit in porcos, præter Eurylochum, qui fraudem in ædificio esse suspicatus, non intravit. Legatur Homerus libro Odysseæ x, Virgilius Ænei-

dos VII, Ovidius XIV *Metamorph.*, Diodorus vero Si- A
culus lib. V.

Solis edita semine] Vel filia Solis, ut ait Homerus,
cui Maro subscribit :

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu :

et Ovidius :

Venerat in silvas et filia Solis easdem

Vel (ut Diodoro placet) ex patre Solis neptis, ex
matre Hecate proneptis ejus.

Carmine] Incantatione. Virgilius :

Carmiuiibus Circe socios mutavit Ulysssei.

Quos] Hospites.

Ut] Postquam.

In varios modos] In diversas belluarum formas.

Vertit] Mutavit.

Herbipotens] Herbis potens.

Marmaricus] Ab Africae regione, ubi plurimi sunt
leones.

Dente crescit et unguibus] Majores sibi et dentes et
ungues transformatus in leonem accepit.

Superadditus] Perperam legunt indocti, nuper ad-
ditus.

Ubulat] Prima extenta positum, quam Maro con-
trahit :

Ac formæ magnorum ululare leonum.

Tigris Indica] Sic Juvenalis satyra 13.

Indica Tigris agit rabida cum tigride pacem.

Pomponius Mela libro tertio : *Silvæ alia quoque dira
animalia, verum et Tigres ferunt utique Hyrcaniæ sæ-
vum ferarum genus, et usque eo perviæ, ut illis longe C
quoque progressum equitem consequi, nec tantum se-
mel, sed aliquoties etiam cursu unde cæperit, subinde
repetito, solitum et facile sit. Causa ex eo est quod ubi
ille interceptos earum catulos citus cepit avehere, et
rabiem appropinquantium frustraturus, astu unum de
pluribus amittit, hæ projectum accipiunt, et ad cubilia
sua referunt, rursumque et sæpius remeant, atque idem
efficiunt, donec ad frequentiora, quam adire audeant,
profusus raptor evadat. Tigris (ut divus Ambrosius
libro Hexaëmeron sexto refert) ubi vacuum raptæ so-
bolis cubile reperit, illico vestigiis raptoris insistit. At
ille quamvis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate
feræ se posse præverti, nec evadendi ullum suppetere
sibi posse subsidium, technam hujusmodi fraude molit-
ur; ubi se contigum viderit, spheram de viro projici-
cit. At illa imagine sui luditur, et sobolem putat, revo-
cat impetum, colligere fetum desiderans. Rursus inani
specie retenta, totis se ad comprehendendum equitem
viribus fundit, et iracundiæ stimulo velocior, fugienti
imminet. Ille iterum spheræ objectu sequentem retar-
dat. Nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis
excludit. Cassam versat imaginem, et quasi lactatura
fetus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, et vin-
dictam emittit et prolem.*

Mitis] Nemini vim inferens. Sic ex Homeri sen-
tentia Ovidius :

Mille lupi, mistique lupis ursique læque
Occursu fecere metum, sed nulla timenda.
Nullaque erat nostro jaclura in corpore vulnus,
Quin etiam blandas movere per aera caudas.

Nostraque adulantes comitant vestigia.

Licet] Quamvis.

Nunc] Potentia.

Arcadis alitis] Mercurii in Arcadiæ monte Cyllene
geniti, qui lingitur a poetis alatus.

Ducem] Ulysssem.

Solverit] liberaverit.

Peste] Pernicie, in suam transformatione.

Hospitis] Circes. Mercurii enim tum consilio, tum
beneficio (ut fertur Homerus) Ulysses ne in bellum
transformaretur, servatus est. Unde Ovidius Home-
rum imitatus.

Pacifer huic dederat florem Cylleneus album,

Moly vocant superi, nigra radice tenetur

Tutus eo, montisque simul caelestibus intrat

Ille domum Circes.

B *Remiges*] Ulyssis socii.

Malæ] Noxia, venetica, perniciosa.

Traxerant] Biberant.

Cerealia pabula] Panes.

Glandæ] Porcorum pabulo.

Verterant] Mutaverant.

Voce] Loquela.

Corpore] Deest et.

Nihil] Subaudi præter mentem.

Super] Insuper.

Monstra] Transformationes. Virgilius :

Quæ ne monstra pii paterentur talia manes.

Levem] Parum efficacem.

Manum] Potentiam.

Licet] Quamvis.

Carda] Animos.

Hæc venena] Vitia.

Potentius] Efficacius quam Circes venena.

Sibi] Ei ipsi. Acyrologia est metri gratia.

Dira] Pestifera.

Penitus] Intra animum.

Mentis vulnere] Quod profecto maxime lædit homi-
nem. Divus Ambrosius libro Epistolarum quinto :
*Nullus enim major est dolor quam is qui peccati mu-
rone vulnerat conscientiam : neque ullum gravius est
onus quam peccatorum sarcina et pondus flagitiorum.
Deprimat animam, curvat usque ad terram, ne se erigere
possit. Gravia filii, gravia nimis delictorum pondera.
Idem libro de Officiis primo : Vides convivium pecca-*

*D toris, interroga conscientiam ejus. Nonne gravius om-
nibus fetet sepulchris? Intueris lætitiæ ejus, et salu-
britatem miraris corporis, filiorum atque opum abun-
dantiæ. Introspecte ulcera, et vivacis animæ ejus,
cordisque mœstitudinem. Rursus Officiorum III : Quæ
enim pena gravior quam interioris vulnus conscientia.*
Lodovicus Bigus :

Brevi damnosa voluptas

Nequitia transit, sed vulnerat ossa, medullas,
Mentem, animumque simul.

Idem :

Fallitur heu miseri, non est extrinsecus ullum

Flagitium : in medio pectore regna tenet.

Vulnus hiat lethale, tamen medicina paratur

Nulla, nec a nobis currit ad medicum.

Ilia si doleat, terris peragramus et æquor,

Curam animi nullus deficientis habet.

Nos quoque olim juvenes admodum, in elegiis mora-

libus sic lissimus super re minime ludicra :

Splendida magnifici certus convivæ regis,
 Astantes pueros, aurea vasa vides,
 Illius mentem si forte videre liceret,
 Ulcera perspiceres sordidiora luto,
 Innumeræ pœtes, et plurima monstra videres,
 Inferno longe plus fugienda cane.

IN PROSAM IV.

Hac prosa primum quidem fatetur Severinus vitiosus, tametsi speciem humani corporis retineant, animorum tamen qualitate in belluas transformari. Verum id sibi mirabile cum primis, indignumque videri ait, in tantam vilitatem abjectos in bonorum perniciem grassari posse, et male concupita perpetrare : cui verissimis rationibus occurrens Philosophia, duo disserit a vulgari quidem opinione longe aliena, nec tamen minus vera. Quorum alterum est, multo miseros improbos fieri, cum libidini suæ fecerunt satis, quam cum perperam appetita exsequi nequiverint. Alterum vero, minus miseros esse malos, facinororum suorum penas expedientes : tametsi nulla correctionis ratio, nullus exempli respectus habeatur, quam si eo impune ad tempus elabentes nulla justitiæ pœna coerceat.

Convenienti loco] In hujus libri prosa sexta.

Multo igitur infeliciores] Socrates apud Platonem in Gorgia : *Secundum vero sententiam meam, o Pole, qui injuriatur, injustusque est, omnino est ante alios miser : miserior autem, si injuriarum pœnas nunquam luat ; minus vero miser, si luat, suppliciumque jussum apud deos hominesque reportet.* Divus Augustinus libro de Civitate Dei XII, capite 3 : *Et cum in pœnis est natura vitiosa, cæcepto eo quod natura est, etiam hoc ibi bonum est, quod impunita non est : hoc enim est justum, et omne justum, procul dubio bonum.*

IN METRUM IV.

Carmen est dicolon distrophon, altero versu hendecasyllabo constans, altero elegiaco pentametro. Exsecratur eo Philosophia mores hominum efferatos, qui cum plurimis periculis sint obnoxii, nihilo secius invicem bellis gerendis mortem properant, et mutua strage desæviunt : cum boni jure sunt diligendi, mali vero magis miserandi, quam insequendi.

Fatum] Mortem.

Ense] Gladio. Legatur elegia Tibulli, cujus initium :

Quis fuit horreudos primus qui protulit enses ?

Miserescere] Miserere. Miseresco deductum est a misere, quod apud veteres fuit personale verbum. Ennius libro Annalium quinto :

Cogebant hosteis lacrymantes, ut misererent.

IN PROSAM V.

Hactenus disseruit malos omnes miseros esse et animorum qualitate degenerare in belluas, bonos autem beatos et deos evadere. Verum his Severinus nondum omni ex parte consolatus, pristinae suæ dignitatis memor, et exsilium acceptamque contumeliam etiamnum ægre ferens (quanquam ante probatum est fortunæ bona non esse vera) neminem tamen vel sapientum vivere dicit, qui non fortunæ bona calamitatibus et suppliciis anteponat, quæ passim ab improbissimo quoque virtute præditis intelligi lamen-

A tatur, ut vincula, ut carceres, squalores, ut verbera, quæ ex legum præscripto perniciosis constituta sunt. At hi impune evadunt, insontes autem plectuntur. Cujus causam confusiois admirabundus ex Philosophia Boetius sciscitatur.

IN METRUM V.

Exemplis colligit e causarum ignoratione admirationem oriri, quibus acceptis et penitus cognitis, hæc e medio tollitur, succeditque scientia. Carmen dicolon est distrophon, tametsi Nicolans Perottus vir alioqui doctissimus, parum perpensa versuum ratione, tradiderit hoc carmen esse dactylum, Alcanium tetrametrum hypercatalectum, cujusmodi est illud primi libri.

Heu quam præcipiti mersa profundo.

B Ab eo namque differt hoc (quantum ad primum versum pertinet) quod hic in prima regione semper trochæus, ibi non trochæus, sed spondeus vel dactylus est. Primus igitur hujus carminis versus mistus videtur ex Sapphico et Alcanio, constans primo trochæo, secundo spondeo vel dactylo, ac spondeo seu trochæo. Secundus autem versus Alcaicus est tetrameter, iambicus, constans pentemimeri iambica, dactylo et spondeo, differens ab illo Horatii tantum postremo pede :

Vides ut alta stet nive candidum.

Nam illic dactylus est, hic spondeus temporibus ei respondens. Quid si dixerimus et secundum versum compositum ex Alcaico dimidiato Alcanio ? Sed hæc nemini miranda videantur, si Severinus noster arti musicæ longe doctissimus, suo jure versibus novis utatur, qui apud alios Latinos poetas minime inveniuntur ; cum eum constet temporum proportionem diligenter observasse, et ex arte musica modulatos hos versus sane quam dulciter cecinisse.

Cardine] Cardini. Antiptosis est : casus enim pro casu ponitur. Sic Virgilius :

Et magno se corpore miscet :

pro corpori.

Legat] Prætereat.

Bootes] Arctophylax. Bootes oritur tertio idus Februarias, ut docet Ovidius in Fastis. Arctophylax autem interpretatur Ursi custos. Idem etiam appellatur Bootes. Manlius :

A tergo nitet Arctophylax, idemque Bootes.

D Et Cicero de Natura deorum Arati versum ita refert :

Arctophylax vulgo qui dicitur esse Bootes ;

Quod quasi temone adjunctam præ se quatit Arcton.

Dicitur etiam Arcturus, ut docet Lactantius grammaticus. Servius tamen scribit Arcturum proprie esse stellam in signo Boote, cujus ortus et occasus tempestates gravissimas facit. Bootes autem non oritur, aut occidit, ut alia signa. Sed cum plastro proximus sit, quod vertitur circa cardinem, in ipsa vertigine videtur occidere et, cum se elevat, oriri. Hujus manum sinistram (auctore Higino) circulus arcticus includit, ut neque occidere, neque oriri videatur. Ipse enim positus ab arctico circulo ad æstivum definitur, inclinatus in longitudinem dextro pede, æstivo circulo nixus. Hujus humeros et pectus a reli-

quo corpore dividit circulus, qui per utrosque polos transiens tangit Arietem et Chelas. Hic quidem cum Tauro, Geminis, et Cancro, et Leone occidit. Ideo sero occidere dicitur, quod magis erectus a pedibus pervenit ad terram. At exoriens citius, quam Chelæ videtur. Unde a poetis modo tardus, modo piger appollatur. Hujus enim occasus quatuor signorum zodiaci tempus absumit, ut diximus.

Palleant] Deest si vel cur.

Palleant] Obscurentur deliquio.

Infecta] Obscurata.

Metis] Objectu.

Noctis opacæ] terræ obscurantis. Deliquium enim lunæ fit ex interpositione terræ inter solem et lunam.

Quæque] Et quæ.

Fulgenti oræ] Clara facie.

Texerat] Oculuerat, considerat, offuscaverat. Natura enim fert, ut majus lumen offuscet minima.

Confusa] Defectione laborans.

Detegat] Splendere permittat.

Lassantque crebris pulsibus æra] Nam, ut scribit Plinius libro secundo, capite duodecimo : *Viri ingentes inter quos fuit Stesichorus, et Pindarus, crediderunt lunam eclipsim et quasi mortem pati ex cantationibus : unde ne id luna pateretur, dissono crepitu succurrebant.* Hinc de clamosa muliere satyra sexta Juvenalis :

Jam nemo tubas atque æra fatiget :
Una laboranti poterit succurrere lunæ.

Auctore Plutarcho, Aganice Ageloris Thessali filia, quod pleniluniorum defectuum esset gnara, tempusque prenosceret, quo lunam ab umbra terræ intercepti contingeret, mentem mulierum exturbabat, illisque se lunam dedecere persuadebat.

Cori] Venti.

Frementi] Graviter resonanti.

Tundere] Percutere.

Solvier] Solvi, liqueferi.

Latentes] Subaudiendum causæ.

Inscitiæ] Ignorantiæ Et animadvertendum in versu scansione per syneresim ex tetrasyllaba trisyllabam factam dictionem, ita ut *i* posterior sit consonans, ut apud Senecam tragicum in Sapphico :

Cuncta divitias metuique casus.

IN PROSAM VI.

Hæc prosa Philosophia causas eorum reddit quæ supra Boetius attigit, sibi que supra modum miranda videri dixit, nisi ratio deprehendatur. Ait autem hæc omnia a divinæ intelligentiæ providentia, seu fato progressus suos sortiri, et quid inter Dei providentiam, ac fatum intersit, docet.

Tui muneris] Officii tui.

Evolvere] Excutere.

Velatas] Obductas.

Catigine] Tenebris ignorantie.

Quæso] rogo. Petit sibi causas explicari eorum quorum admiratione tenetur.

Exhausti] exhaustionis.

Hydræ] Latine dicitur excetra, quam Simonides

A nonaginta capita habuisse canit, Alcæus quoque nonaginta, ex quibus si quod amputaretur, duo renascebantur. Hanc Hercules adjutus ab Iola superavit, qui recium continuo caput subjectis flammis inturebat Hercules jussu, ut est apud Hesiodum. De hac meminit Ovidiana Dejanira :

Quæque redundabat fecundo vulnere serpens
Fertilis, et damnis dives ab ipsa suis.

Seneca Tragicus :

Quid sæva Lernæ monstra numerosum malum,
Non igne demum vicit, et docuit mori ?

Quidam scribunt hydram in Lerna Argivorum palude existisse, aquas evomentem, quæ vastabant vicinas civitates, in qua uno meatu clauso, multi erumperebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, et sic aquæ meatus clausit. Socrates in Euthydemo Platonicum : Hercules quidem multo sum imbecillior, qui pugnare simul non valuit adversus hydram sophisticam, cui propter sapientiam pro uno sermonis capite amputato, multa repullulabant : ac etiam adversus Cancrum sobnistam quemdam ex mari adventantem, et nuper (ut arbitror) advectum navi, a quo cum Hercules ad sinistram angeretur, verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium imploravit, qui summopere illi succurrit.

Mentis igne] Intellectus vigore.

In hac] Materia.

De providentiæ simplicitate] Quinque quæstiones recenset, easque obscurrissimas, et nunquam satis explicatas, ad propositam materiam pertinentes.

Sed quoniam hæc quoque] Promittit Philosophia se explicaturam rei petitæ causas.

Septi] Circumdati tu et ego.

Omnium generatio rerum] Acutissima pariter et jucundissima dissertatio de divina providentia et fato.

Stabilitate] Constantia, immutabilitate.

Sortitur] Nanciscitur.

Hæc] Divina mens.

In arce] Summitate.

Gerendis] Administrandis, efficiendis.

Statuit] Præscribit.

Puritate] Simplicitate.

Conspicitur] Consideratur.

Quæ] Providentiam et fatum.

Nam providentiæ] Describit prius providentiam, deinde et fatum.

Fatum vero inhærens] Ex Chrysippi Stoici sententia, fatum est sempiterna quædam et indeclinabilis series rerum, et catena volvens semetipsa sese, et implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexa est. De facto qui plura nosse cupit, legat M. Tullium et Marcitium Ficinum Platonicum, Landinum in sexto Aeneidos Commentario, Gellium libro sexto, et Eusebium libro sexto de Preparatione evangelica.

Providentia namque] Ostendit quid intersit inter providentiam et fatum.

Quæ licet diversa sint, alterum tumem pendet ex al-

tero] Docet quo participant ea quæ modo diversa esse A
ersebat]

Quædam vero] Ait quædam tametsi divinæ provi-
 dentia subjecta sint, fatalem tamen seriem superare.

Nam ut orbium] Pulcherrima orbium similitudine
 docet alia majoribus fati nexibus implicari, alia mi-
 noribus, nonnulla vero fatalem supergredi necessi-
 tatem.

Extimus] Extremus orbis.

Illi] Puncto.

Cogitur] Constringi:ur.

Tanto] Subaudi *Magis*.

Igitur uti] Graphica comparatio. Quemadmodum
 (inquit) ratiocinatio est ad intellectum, et id quod
 gignitur, ad id quod est, et tempus ad aternitatem
 et circulus ad punctum medium: ita mobilis fati se-
 ries est ad stabilem et immobilem providentiæ sim-
 plicitatem.

Ea series] Quatenus fati vis se explicet ostendit.

Indeclinabilem] Inevitabilem.

Fluituras] Fluctuaturas.

Quo fit] Pulcherrima conclusio, et Philosophia
 sane quam digna.

Quæ vero inquit] Occurrit tacitæ objectioni, quam
 Boetii verbis subjicit, et ostendit longe aliter Deum
 atque mortales judicare, Deique judicia esse abys-
 sum multam, et sensibus nostris cogitationibusque
 inaccessam.

Num] Nunquid.

Degunt] Vivunt.

Censuerint] Existimaverint.

Uti] Quemadmodum.

Temperiem] Temperatam constitutionem.

Num enim dissimile] Pulcherrimam offert compa-
 rationem.

A scienti] Deo.

Ignorantes] Homines.

Pestringam] Colligam et breviter complectar.

Æqui] Æquitatis, imitatione Maronis

Lucanus] M. Anueus Lucanus natione Hispanus,
 patria Cordubensis fuit. Scripsit opus de bello Cæ-
 saris et Pompeii cui titulus Pharsalia, Saturnalia,
 Silvarum libros decem, tragœdiam Medeam, quam
 non absolvit, de Incendio Trojæ cum Priami cala-
 mitate, Orpheum, fabulas complures et epistolas.
 Ex libris Pharsaliæ tres primos emendavit cum
 uxore Argentaria, reliquos imperfectos, atque ine-
 mendatos reliquit propter intempestivum interitum
 a Nerone imperatum. Versus ejus sunt in lib. Phar-
 salia primo:

Nec quidquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
 Pompeiusve parem: quis justius induat arma,
 Scire nefas, magno se iudice quisque tuetur,
 Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni.

M. Tullius in oratione pro Quinto Ligario: Causa tam-
 en dubia, quod erat aliquando in utraque parte quod
 probari posset. Nunc melior certe judicanda est,
 quam etiam dii adjuverunt.

Familiiar noster] Veri enim poetæ de Philosophiæ
 familia sunt. Unde ait Horatius:

Scribendi recte sapere est et principium et fons.

Citra spem] Prætor spem et expectationem tuam.

Sed sit aliquis] Ostendit varias et diversas divinæ
 dispensationis rationes.

Quidam me quoque excellentior] Theologus Græcus,
 eoque philosophia præstantior. Nam quod aiunt in-
 docti, excellentior me, id est, per me, plane ridicu-
 lum est. Subjecti autem Græcum theologi, quem non
 dubito inter Christianos præstantem fuisse, versum:

Ἄνδρός ἱερῶν σώμα θνητῆς οἰκοδομοῦσι.

In quo animadvertendum est in dictione ἱερῶν pro-
 ducit ob liquidam sequentem, ut apud Homerum et
 Persium μέσος prima syllaba legitur extenta, tametsi
 quidam mutent ε in α, legentes ἱερῶν. Latine sic so-
 nat ad verbum facta interpretatio: Viri sacri corpus
 virtutes ædificaverunt. Versus autem hunc in modum
 reddi potest:

Sacri hominis corpus virtutes ædificaverunt.

Mista] Partim prospera, partim adversa.

Ne longa felicitate luxurient] Nam ut ait Ovidius:

Luxuriant animi rebus plerumque secundis,

Nec facile est æqua commoda mente pati.

Alios duris agituri sinit] Baptista Mantuanus libro
 Silvarum secundo:

Rebus adversis agitata virtus

Crescit, et robur cruciata longo

Sumit attritu, meliusque terro

Candicat ore.

Otium clari fugiunt honores.

Nobiles ducit labor ad triumphos,

Sudor insignes iter ad coronas

Monstrat apertum.

C *Tristibus*] Adversis.

Probris] Vitiis.

Exercitii] Subaudi *causa*.

Nam ut probis atque improbis] Pulchre ait improbos
 non solum a probis discordare, sed inter se quoque
 nullam habere convenientiam: at cum semetipsos
 discordare, vitiis conscientiam discerpentibus,

Ἀρχαίου δ' ἔμει ταῦτα θεῶν ὡς πάντ' ἀρχοῦσιν.

Græcus versus hereticus est (ni fallor) Homeri, qui
 ad verbum interpretatus sic sonat: Difficile autem
 est me sermone explicare, quemadmodum Deus
 omnia regat, et sua providentia disponat. Versus
 Latino sermone sic reddi potest:

Difficile est sic hæc me dicere cuncta deorum.

D *Proditor*] Productor, conditor.

Haustu] Metaphora ab iter facientibus sumpta,
 qui haustu vini accepto refecti, pergunt in itinere
 instituto.

IN METRUM VII

Carmen hoc ejusdem generis est cum quinto primi
 voluminis. Probat eo Philosophia id quod paulo ante
 dixit, omnia videlicet mala Deum omnium principem
 extra reipublicæ suæ terminos eliminare, et omnia
 in officio continere, ac res omnes alioqui temerariis
 motibus fluitaturas, optimo temperamento coercere.
 Revide supra eamdem propemodum materiam in ul-
 timo secundi voluminis carmine.

Celsi] Altissimi.

Jura] Potentiam.

Tonantis] Dei.

Pura] Perturbationibus et vitis purgata.
Solers] Ingeniosus, perspicax, acuta contemplatione utens.
Cernere] Videre.
Culmina] Sublimes partes.
Illic] In cælo.
Veterem pacem] Antiquam concordiam.
Phæbes] Lunæ.
Ærem] Currum, vehiculum.
Summo vertice] Apud polum septentrionalem, de quo poeta :

Hic vertex nobis semper sublimis, at illum
 Sub pedibus Styx atra videt, mauesque profundi.

Rapidos meatus] Veloces motus.

Ursa] Græce Ἄρκτος. Higinus scribit effigiem Ursæ stellis figuratam, non occidere. *Negant* (inquit) *Oceani* uxorem id recipere, cum reliqua sidera eo perveniunt in occasum, quod *Tethys Junonis sit nutrix, cui Calisto succubuerat, ut peller.* Idem etiam docet Ovidius libro secundo *Metamorph.* Ideo autem revera non occidit, quia cum supra nos sit polus arcticus, semper a nobis videtur. Sic Maro :

Arctos Oceani metuentes æquore tingi.

Oceano tingere flammam] Occidere.

Astrigeris] Cælestibus.

Vicibus] Per vices.

Sidant] Deorsum vergant, deprimantur.

Iisdem causis] Ex eadem mundi concordia.

Spirat] Spirando emittit.

Florifer] Flores ferens.

Annus] Hic æqualiter in quatuor dividitur partes, juxta illud poeticum :

Temporibusque parem diversis quatuor annum.

Sunt autem ver, æstas, autumnus, hiems. Utque Macrobius ait libro septimo : *Vcr Deus omnium fabricator calidum fecit et humectum ; siccæ est æstas et calida, autumnus siccus frigidus, hiems humida pariter et frigida est.*

Pomis] Ovidius libro de Remedio amoris primo :

Poma dat autumnus, formosa est messibus æstas.
 Ver præbet flores, igne levatur hiems.

Gravis] Plenus, abundans,

Defluus] Deorsum fluens.

Hæc temperies] Moderatio et concordia.

Vitam spirat] Vivit.

Eadem] Temperies.

Condit] Abscondit.

Obitu] Occasu, morte.

Mergens] Obruens.

Conditor] Creator.

Æqui] Æquitatis.

Concitat] Imperat, cogit.

Ire] Moveri.

Sistit] Stare jubet.

Retrahens] Ad se vocans.

Vaga] Mobilia.

Firmat] Stabilit.

Itus] Motus.

Iterum] Rursum.

In orbem flexos] Motus circulares, qui rectis longe

A sunt perfectiores.

Discepta] Separata.

Suo fonte] A Deo principio suo.

Fatiscunt] Dissolvantur.

Non aliter] Non alio modo.

Refluant] Revertantur.

Causæ] Ad causam primam.

Esse] Essentiam, Sic et supra libro tertio cecinit :

Repetunt proprios quoque recursus,
 Reditque suo singula gaudet,
 Nec manet ulli traditus ordo,
 Nisi quod fini junxerit ortum,
 Stabilemque sui fecerit orbem.

Marsilius Ficinus in Commentario, oratione secunda, capite primo : *Trinitatem Pythagorici philosophi omnium mensuram esse voluerunt, ob eam arbitror rationem, quod Deus ternario numero res gubernat, atque etiam res ipsæ ternario numero terminantur.* Hinc Maronis illud :

Numero Deus impare gaudet.

Nempe summus ille auctor primo singula creat, secundo capit, tertio perficit. Singula quoque imprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur ; deinde in eundem refluant, dum suam illam originem repetunt ; postremo perficiuntur, postquam in suum principium redierunt.

IN PROSAM VII.

Ex iis quæ supra eruditissime cum de divina providentia, tum de fatali serie disseruit, pulchram nec minus veram deducit illationem, aïens : Tametsi vulgo aliter videatur, omnem quidem fortunam esse bonam, cum vel justa sit, vel utilis. Proinde viro sapienti non esse graviter ferendum, si in fortunæ certamen adducatur, quo ejus exercitata virtus magis ac magis entescat,

Qui] Quomodo.

Nixa] Firmata, sustentata, suffulta.

Inopinabiles] Incredibiles, a vulgi opinione semotas.

Paulo ante] Prosa quarta et sexta hujus libri.

Qui] Cur, quomodo.

Ut] Quomodo, sicut.

Nonne igitur bonum censens] Syllogismus et tertii primæ figuræ modi. Quidquid prodest, bonum est. Fortuna autem exercens aut corrigens, prodest. Est D igitur bona.

Hæc] Fortuna, quæ vel exercet vel corrigit.

Inopinabile] Incredibile et alienum ab opinione sapientum.

Quare inquit] Ex jam dictis infert, viro sapienti minime dolendum, cum adversus asperam fortunam certare cogitur, sic enim virtus et probatur, et magis elucescit. Unde Ovidius :

Quæ læt, inque bonis cessat non cognita rebus,
 Apparet virtus, arguiturque malis.

Et Silius Italicus libro quarto de Romanis :

Juvat ire periclis

Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
 Quale dedit nunquam rebus fortuna secundis.

Rursus in eodem :

Explorat adversa viros, perque aspera duro
 Nititur, ad laudem virtus interrita clivo.

[*Gloriæ propria*] Faustus Andrelinus :

Fortia difficiles superantia pectora casus,
Incluta perpetuæ nomina laudis habent.

[*Virtus vocatur*] Unde virtus appellata sit ostendit, quod suis scilicet viribus nitens, non superetur adversis. M. Cicero libro Tusculanarum Quæstionum secundo : *Appellata est enim ex viro virtus. Viri autem propria maxime est fortitudo, eujus munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Utendum est igitur his, si virtutis compotes, vel potius si viri volumus esse, quoniam a viris virtus nomen est mutuata.* Lactantius libro de Opificio : *Vir, inquit, nominatus est, quod in eo major vis est quam in femina. Et hinc virtus nomen accepit.*

IN METRUM VII.

Trium fortissimorum exemplis ostendit, non nisi per difficilia et ardua iter esse ad virtutem et gloriam. Non igitur detrectandum est certamen, non recusandus labor, quo virtutis et sapientiæ nobis materia suggeritur, juxta poeticos illos versus :

Quisquis enim duros casus [virtutis amore
Vicerit, illi sibi laudemque decusque parabit.
At qui desidiam, luxumque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis, inopsque simul miserabile transit ævum.

[*Bis quinis*] Decem.

[*Ullor*] Vindex, raptor Helenæ.

[*Atrides*] Agamemnon Atræi filius. Horatius in Epist.

Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atridem.

[*Phrygiæ*] Trojæ.

[*Ruinis*] Excidio.

[*Fratris*] Menelai.

[*Amissos thalamos*] Ereptam conjugem Helenam, mulierum longe pulcherrimam.

[*Piavit*] Purgavit. Maro :

Et culpam miserorum morte piabant.

Sensus est, Raptum Helenæ quem libidinose Paris perpetravit, Agamemnon vindice bello et Trojæ subversione purgavit. Scelera enim vindicta purgantur emolianturque.

[*Ille*] Agamemnon. Hic ad bellum Trojanum proficiscens, cum apud Aulidem reliquos Græciæ principes exspectaret, imprudens Dianæ cervam occidit. Quare dea irata, in tantam tempestatem mare excitavit, ut Græcorum classis inde descendere non posset. Cum autem etiam peste laborarent, consultus Calchas, respondit : *Dianæ iram Agamemnonio sanguine esse placandam.* Tandem igitur Agamemnonis quoque consensu adducta Iphigenia, et mactata est. Virgil. *Æneidos* libro secundo :

Sanguine placastis ventos et virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Dauai venistis ad oras.

Alii tradunt Iphigeniam a Diana fuisse sacerdoti subreptam, ac illius loco cervam suppositam.

[*Græcæ classis*] Græcorum navibus.

[*Redemit*] Emit.

[*Ventos*] Subaudi prosperos.

[*Cruore*] Sanguine filiaæ suæ.

[*Exiit*] Deposuit.

[*Patrem*] Paternam pietatem. Sic Naso.

Postquam pietatem publica causa

A Rexque patrem vicit, castumque datura cruorem
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris.

[*Fœderat*] Fœdere facto incidit et mactat.

[*Natæ*] Iphigeniæ.

[*Itachus*] Ulysses.

[*Sodales*] Socios. Propertius :

Paulatim sociam jacturam flevit Ulysses.

[*Ferus*] Truculentus, ab humanitate nimis alienus.

[*Mersit*] Absorpsit, recondidit.

[*Polyphemus*] Hic fuit Neptuni filius ex Thoa Phorcii filia, ad quem cum Ulysses in Siciliam profectus cum duodecim comitibus pervenisset, tres cados optimi vini secum portans, admiratus est magnitudinem, formamque hominis unicum oculum in fronte habentis, qui solus sub antro tollebat lapidem, qualem viginti boum juga vix movere potuissent. Ab eo igitur sciscitatus est Ulysses quod genus hominum, qui mores essent, et per Jovem obsecravit ut liceret sibi tute abire. Ille vero superbe respondens, non timere Jovem dixit, duosque ex comitibus Ulyssis apprehendens, ritu fere immaniter devoravit, totidemque postridie absumpsit prima luce : idem etiam vesperi fecit. Quamobrem Ulysses sibi jam et reliquis timens, cadum optimi vini, quod secum tulerat Polyphemo obtulit, et ut sibi ac cæteris parceret, obsecravit. Quod Cyclops se facturum promisit, si rursus sibi vinum offerret. Oblato itaque tertio poculo mente alienatus, in medio antro immane corpus dormiturus extendit. Hunc igitur Ulysses vino somnoque sepultum animadvertens, immisso in oculum telo excecavit. Sed exurgens tandem Cyclops, cum aperire antri ostium gregibus cogeretur, immanem exinde lapidem amovit, verumtamen exeuntes pecudes manibus palpabat. Quod cum Ulysses cum comitibus animadvertisset, induti pecudum pelles, Cyclops manus effugere. Lege Homerum libro *Odysseæ* nono.

[*Herculem*] Hercules Jovis et Alcmenæ filius fuit, qui robore ac fortitudine cæteris hominibus supra quam credibile est, præstitit. Hujus variae res gestæ traduntur a Diodoro Siculo, Ovidio, Seneca Tragico, Nicolao Perotto in Cornucopiæ, et cæteris.

[*Duri labores*] Herculei labores proverbialiter celebrantur, de quo noster Erasmus abunde Adagiorum chiliade tertiâ, proverbio primo.

[*Centaurus*] Hi fuerunt Thessali ex anteriori parte viri, ex posteriori equi. Hercules optabat eos e Pæleo monte depellere, sed ipse prior injustum bellum nolebat inferre. Curavit igitur a Pholo susceptus hospitio, ut præstantissimi vini cadus promeretur. Odore tracti Centauri, vinum rapere tentaverunt. Hercules occasionem nactus, omnes aut interemit, aut inde fugavit.

[*Spolium*] Pellem, qua pro scuto usus est.

[*Leoni*] Vastus hic et immanis leo fuit, et qui armis domari non poterat. Hercules observato speluncæ aditu, egredientem comprehendit, et strangulavit.

[*Fixit*] Trajecit.

[*Certis*] Inevitabilibus.

[*Volucres*] Stympthalides. Claudianus :

Solus Amazonio cinctus Stymphalidas arcu
Appetit.

Hercules Stymphalides aves ab ipsis nubibus sagittis
petiit, eneetasque dejecit. Erant autem aves aqua-
ticae in Stymphalo palude Arcadiae, tantae magnitu-
dinis, ut solis radios obumbrare dicerentur.

Poma] Hercules mala aurea ex hortis Hesperidum
tulit, dracone, qui ea die noctuque pervigil custo-
diebat, interempto.

Cerventi] Vigilanti.

Lava] Sinistra manu.

Cerberum] Hercules audiens Pirithoum a Cerbero
infernali cane extinctum, et Thesea apud inferos
detentum, eo properavit, et capto Cerbero, tripli-
cique (quod tria capita haberet) catena devincto,
Thesea liberavit.

Victor immitem] Diomedem Thraciae regem, qui
equos suos advenarum carne pascere occidit: eum-
que jumentis comedendum objecit.

Hydra] De hac diximus supra: et Claudianus:

Non cadere Autaeo, non crescere profuit Hydrae.

Fronte] Cum Hercules et Achelous propter Dejaniram
certarent, Achelousque se in varias formas
transmutaret, tandem cum in taurum frustra se
transformasset, victus Achelous, alteroque cornu
mutilatus, pudore se in eum fluvium conjecit. Stau-
tius libro Thebaidos quarto:

Et Hercules turpatus gymnade vultus
Annis, adhuc imis vix truncam attollere frontem
Ausus aquis, glaucoque caput submersus in antro
Mœret, anhelantes ægrescunt pulvere ripae.

Antæum] Hic Neptuni filius ex terra susceptus,
sexaginta cubitis adolevit, ut auctor est Pherocydes.
Id diu fabulosum visum est, antequam suprema
ejus ossa Olympiam allata miraculo fidem fecissent.
Plutarchus ait Romanorum ducentem Sertorium apud
Tigennam oppidum Libyæ, effosso sepulchro, quod
incolæ Antæi dicitabant, humanum cadaver inusi-
tatae molis invenisse. Antæus (ut fabulantur (pro-

stratus, a terra matre vires accipiebat, et quidem
majores. Ea re cognita, a terra abstiuit Hercules,
et sublime domuit. Describit hoc certamen eleganter
Lucanus libro Pharsaliæ quarto.

Cacus] Hic secundum Fabulam Vulcani filius fuit,
ore ignem ac fumum vomens, qui vicina omnia popu-
labatur. Veritas tamen secundum philologos et
historicos hoc habet, hunc fuisse Evandri nequissi-
mum servum ac furem. Sunt qui dicunt eum, occu-
pato circa Vulturum et Campaniam regno, dum
tractat etiam ea quæ concesserant in Evandri Arca-
dum regis jura, duce Hercule, qui tum forte aderat,
oppressum fuisse. De hoc Virgilius libro octavo.

Setiger] Aper. Erymantheum aprum vivum cepit
Hercules astu, quod narrat Polyenus. Versabatur
(inquit) Erymantheus aper in quadam valle nivibus
oppleta: quod ubi animadvertit Hercules ex eo val-
lis supercilio, qua major nivium vis erat, feram
jactis lapidibus incessebat: ita irritata, dum in Her-
culem conatur irruere, incidens in altitudinem ni-
vium, demersaque nullo negotio ab Hercule capta
est, quam tergo impositam Mycenae detulit, et in
media concione dimisit, cum summa omnium trepi-
datione (ut caecit Apollonius) et in primis Eurysthei,
qui se conjecisse dicitur in vas æneum.

Ultimus cœlum] Hercules pro Atlante cœlum hu-
meris sustinuisse dicitur. Claudianus:

Te maximus Atlas
Horruit, imposito cum premerere polo.

C Ad Atlante profectus est Hercules, cum didicisset
a Nereo se malis Hesperidum potiri non posse sine
illius ope. Sed interim dum Atlas Herculi operam
navat, ipse cœlum subiit: eumque jam recepturus
Atlas non videretur, Herculis astu elusus est. Impe-
trat, ut ille tandiu cœlo succedat, quo affrendo
oneri pulvillum sibi aptet, atque ita correptis malis,
quæ humi jacebant, evestigio victor abiit.

Pretium] Præmium.

LIBER QUINTUS.

IN PROSAM PRIMAM.

Proximo volumine disseruit Philosophia solos qui-
dem bonos potentes esse, malos autem omnes imbe-
cilles, malum item nihil esse: cum optimi maximi
regis providentia, et fatalis necessitatis serie in bo-
num (ut in finem suum) omnia dirigantur. Ex quo fit
quod (uti Boetio perperam videbatur) bonis nunquam
mala accidant, quod adversitas eis potissimum vir-
tutis exercendæ materia est juxta Ovidianum:

Scilicet adversis probitas exercita rebus,
Materiam tristi tempore laudis habet.

Verum cum supra dictum sit fatum ab immobilis
providentiæ exordis proficisci, et ita ipsas quoque
fatales connexiones immobiles esse oportere, dubium
fit, quomodo stare possit humani libertas arbitrii,
cum inevitabili divini providentiæ fatique necessi-
tate. Frustra quoque credi videtur, casum quidpiam
esse: cum nihil cadere possit, quod Dei providen-

tiam non promeruerit. Toto igitur hoc libro de casu
liberoque hominis arbitrio disputatur. Primum autem
quid sit casus exponitur, idque hunc in modum:
D Casus est inopinatus ex confluentibus causis in his
quæ ob aliud geruntur eventus.

*Sed quod tu cœdum de Providentiâ dixisti, re expe-
rior*] Ita est legere in codicibus antiquis. Est autem
sensus. Sed experior re, id est, experientia verum
cognosco id quod tu dixisti dudum de Providentiâ,
puta talem esse materiam, ut una dubitatione suc-
cisa innumerabiles aliæ, velut hydræ capita sucres-
cant. In aliis exemplaribus, additis quibusdam, hæc
leguntur. Sed quod tu dudum de Providentiâ quæ-
stionem pluribus aliis implicatam esse dixisti, re ex-
perior.

Hæc] An casus aliquid sit, et quid sit.

Tramite] Methodo, via compendiosa.

Decerno] Statuo.

Nihil ex nihilo existere] Puta naturaliter et per causas particulares. Nam Deus universalis omnium causa ex nihilo mundum creavit.

De operante principio] De causa efficienti.

Rationum] Formarum.

In Physicis] Libro Physicorum secundo.

IN METRUM PRIMUM,

Hoc elegiaco pulchra quadam similitudine docet Philosophia, casum non esse de nihilo, tametsi non sit de agentis intentione. Quemadmodum enim, si duorum fluminum cursus jungatur, naves quoque et trunci in diversis adhuc alveis ab aqua recepti, necessitate fluviorum in unum tandem alveum deluentium conjunguntur, licet hoc præter spem intentionemque accidat: ita et casus, etsi non ex agentis animo fit, suas tamen peculiare causas habet.

Rupis Achemeniæ] Montis Armeniæ aut Parthiæ. Achemenem Parthorum regem Porphyrio voluit esse, et ex Achemenidarum progenie derivatos Persarum reges Herodotus scripsit. Hinc Achemenius Persicus, Parthicus, vel Armenius. Lucanus :

Passus Achemeniis longe decurrere campis.

Scopulis] Saxis prominentibus.

Ubi] Ordo est, Ubi pugna fugax versa figit spicula pectoribus sequentum. Sensus est, E monte majoris Armeniæ, cui juncti sunt Parthi, qui, teste Trogo, cominus in acie præliari, aut obsessas expugnare urbes nesciunt : pugnant itaque aut procurrentibus equis, aut terga dantibus, sæpe etiam fugam simulant, ut incautiores adversum vulnera insequentes habeant : plerumque in ipso ardore certaminis prælia deserunt, ac paulo post pugnam ex fuga repetunt. Unde poeta :

Fidentemque fuga Parthum, versisque sagittis ?

Uno eodemque fonte Tigris et Euphrates oriuntur.

Pugna fugax] Gens Parthorum fugiendo pugnant.

Tigris] Hic a celeritate et cursu nuncupatus est. Nam Tigris Medorum lingua (ut Solinus aliique tradunt) sagittam significat, omniumque fluviorum velocissimum canit Dionysius. Alii tamen a tigride animali dictum volunt Tigrim. Divus Hieronymus : *Tigris, inquit, fluvius de paradiso eiciens juxta Scripturæ fidem, pergensque contra Assyrios, et post multos circuitus (ut vult Josephus) in mare Rubrum effluens. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem, instar bestię nimia pernicitate currentis.* Hoc nomen, teste Francisco Pico, facit genitivum Tigris, Tigrisos, Tigridos, et Attice *Τίγριος*.

Euphrates] Nomen sumpsit ex eo quod bona ferret. De hoc Hieronymus : *Euphrates fluvius Mesopotamiæ, in paradiso oriens.* Porro Sallustius auctor certissimus assertit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari. Ex quo animadvertimus aliter de paradiso et fluminibus ejus intelligendum. Diodorus Siculus libro tertio : *Post Nilum enim et Gangem flumina totius Asiæ nobiliora, Euphrates ac Tigris ex Armeniæ montibus fontes habent. Distant autem ab invicem stadiis mille et quingentis, de latique per Mediam et Paretanos, descendunt in Mesopota-*

miam, quam undique circumdantes, regioni nomen indiderunt. Deinde per Babyloniam fluentes, in mare Rubrum deferuntur. Strabo lib. Geographiæ 11 : *Crescit Amanus mittum in latum et altum, et multifidus est. Pars australior est Taurus, qui Armeniam disternat a Mesopotamiâ. Hinc fluunt Tigris et Euphrates, qui Mesopotamiam circumdant, et apud Babylonios invicem coherent. Deinde in mare Persicum emittunt, quorum Euphrates major est, et plus regionis flexuoso alveo percurrit. Fontes habet in parte Tauri boreati, fluit ad occidentem per Armeniam (quæ major appellatur) usque in Armeniam minorem, quam a dextris habet, a sinistris vero Lisanam. Deinde ad austrum flexus confinis jungitur Cappadociam, quæ ad dextram relinquit, ad sinistram Comagenorum confinia, rursumque a Scisiana, etiam Sphina majoris Armeniæ ad sinistram relicta, progreditur in Syriam, atque iterum flexum alium capit in Babylonios, et Persicum sinum. Tigris ex eodem monte Seleuciam illatus, ad Euphratem accedit, ibique efficit Mesopotamiam : deinde in eundem sinum intrat. Euphratis ac Tyridis fontes inter se distant ad stadia duo milia et quinquaginta. Hactenus Strabo.*

Uno fonte] Fontibus unius et ejusdem Armeniæ montis, cui teste Strabone nomen est Tauro.

Abjunctis] Separatis.

Quos tamen] Ordo est, Quos vagos casus declivia, id est declivitates terræ, subaudi *tequunt*, et quos casus vagos defluus ordo gurgitis lapsi regit.

IN PROSAM II.

Dubitat hoc loco Boetius sciscitaturque, sitne ulla humani libertas arbitrii, an ipsos quoque animarum motus fatalis necessitas constringat. Cui Philosophia respondet, omni rationali naturæ libertatem adesse arbitrii, sed supernis divinisque substantiis majorem, deinde tametsi non æqualem, tamen proximam humanis animis se in divinitatis contemplatione conservantibus : minus vero liberæ eas esse, cum ad corpora dilabuntur, minusque etiam, cum terrenis artibus colligantur. Animadvertendum autem hoc totum ex Platonis opinione dictum, quasi animæ sint, antequam corporibus conjungantur. Extremam vero servitutem esse dicit earum quæ sceleribus mancipate propriam amiserint libertatem.

Insitiæ] Ignorantiæ.

Caligant] Obscurantur, tenebrescunt.

Πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπακούει.

Homerici versus pars est posterior ex Iliados libro tertio, id est, omnia videt, et omnia inaudit :

Aspicit omnia, et omnia inaudit.

IN METRUM II.

Carmen hoc ejusdem generis est cum penultimo quarti voluminis. Præfert eo Philosophia divinæ providentiæ perspicacitatem solis claritati, de quo Homerus :

Sol qui cuncta videt, quique omnia maximus audit.

Hic enim tametsi maximo splendore mirifice refulgeat, terrarum tamen intima penetrare nequit. Providentiæ vero lumen immensum cuncta non inspicit

solum, sed etiam penitissima quæque eorum perspicit. Neque ei ulla vel noctis caligo, vel terræ moles obistere valet.

Phœbum] Solem.

Mellifluum] Melle fluentis.

Canit] Carmine laudat, cum aliubi tum in Iliados tertio, ut et paulo ante dictum est: Et tu, sol, qui uiversa et vides et audis. Vide Plinium libro Naturalis Historiæ II, cap. 6.

Perrumpere] Penetrare.

Cuncta tuenti] Omnia intuenti. Prisca Sibylla in lib. Justini philosophi et martyris, interprete Francisco Pico:

Unus enim Deus est, solus non editus, ingens, Omnia conspiciens, non visibilis, imperator, Quem moritura caro potis est comprehendere nunquam.

IN PROSAM III.

Hac prosa dubitabundus Boetius de libero hominis arbitrio et Dei præscientia disserit, quæ quo modo simul possint consistere, ut alteri alterum non officiat, minime videt. Nam recepta divinæ præscientiæ necessitate, omnia serie quadam inflexa constrangi tenerique videntur. Quod si ita esset, frustra sperarent homines, aut deprecarentur, quæ futuræ necessitatis legibus implicata mutari alioque converti nequirent.

Aut quid hoc refert vaticinio illo ridiculo Tiresiæ? Sensus est, aut quid, quasi dicat, nihil hoc distat ab illo ridiculo Tiresiæ vaticinio, quod est apud Horatium libro Sermonum secundo:

O Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.

Tiresias Thebanus, cum forte duos angues coeuntes percussisset, in feminam fuit conversus, ac septem annos in eo sexu durasse fertur. Rursusque cum eodem serpentes verberasset, in pristinum sexum reversus est. Quod quidem ne quis omnino fabulosum putet, legat et Plinium in septimo Naturalis Historiæ, et divum Augustinum de conjugii veteris ac novæ, legis, qui asserunt quibusdam id accidisse. Cæterum Tiresias, ab Jove Junoneque contendentibus utrius major in coitu voluptas sit, maris an femine, judex electus, majorem esse femine voluptatem affirmavit. Qua sententia Juno irata, illum obcæcavit. Jupiter vero pro oculis ademptis ei,

Scire futura dedit, pœnamque levavit honore.

Callimachus et Propertius eo dicunt obcæcatum Tiresiam, quod Pallada nudato corpore se levantem in aquis aspexisset. Hinc proverbium, Τυφλόερος Τυφείων, Cæcior Tiresia, de eo qui supra modum cæcavit.

Uti paulo ante cantabas] Carmine sexto quarti libri.

IN METRUM IV.

Carmen est ejusdem generis cum proximo, quo Severinus admirabundus obstupescit, causam desiderans, cur ea duo vera, alterum de divina præscientia, alterum de arbitrii nostri libertate, separatim secretumque pensata, fidem admittant: eadem autem conjuncta minime nobis coherere videantur.

Carptim] Separatim.

PATROL. LXIII.

Jugari] Conjungi.

Sed mens] Ignorantiæ animi nostri imputat, quod rerum veritatem perspicere non valeamus.

Obruta] Oppressa.

Cæcis membris] Corpore caliginem oblivionemque animo inferenti.

Luminis] Intellectus.

Igne] Vigore.

Tenuis nexu] Subtiles conjunctiones.

Sed cur] Platonicum hoc est. In dialogo enim Platonis de virtute, qui Menon inscribitur, Socrates Menonem Aristippi et Georgiæ auditorem ad id perducit, quod impossibile est nos investigando aliquid cognoscere; aut si investigando assequimur cognoscimusque, illud alias cognovimus. Itaque id cognoscere non aliud esse quam reminisci et in memoriam revocare. *Quo enim tranite* (inquit Menon) *investigabis, o Socrates, quod quidem quid sit omnino ignoras, quale tibi proponens, id quod ignoras inquires; aut etiam si in illud incidas, quoniam signo id quod ignoraveras illud esse agnosces? Cui Socrates, Intelligo* (inquit) *quid velis, o Menon; at tu animadvertisne quam litigiosam argumentationem in medium adduxisti, quod scilicet homo neque quod nescit, neque quod ignorat, inquit: nam si nescit, nulla inquisitione opus est, sed neque quod nescit, id investigat. Non enim novit quid querat. Quare tandem colligit, nihil investigando nos discere posse, nisi quæ antea scivimus, etiam eodem modo.*

Mentem altam] Divinam.

Cernere] Contemplaretur.

Summam] Universalem propositionem.

Singula] Singularia.

Neuro est habitus] Boetius cum magis sit Platonicus quam Aristotelicus, medium tamen se præbet inter utrumque philosophum, et eorum concordiam se traditurum aliquando pollicitus est: quod an præstitit Deus novit. Aristotelis sententia est, nihil incommodi accidere, aliquo modo scire, quod quis discit, et aliquo modo ignorare. Nam nihil absurdi est, si scit quodammodo, ut in generali, quod peculiariter et proprie discit. Sed si hoc modo, ut quatenus discit, sic et scit, inconveniens est. Scit igitur in generali quod ignorat in particulari, et discit in particulari quod scit in generali.

Consulit] In consilium adhibet.

Alte] In divina mente.

Visa] Perspecta.

Retractans] Reminiscent.

Oblitas] Oblivioni traditas. Passive dixit. Sic Maro: Nunc oblita mihi tot carmina.

Addere partes] Adonius versus, cæteris in carminis fine subjectus.

IN PROSAM IV.

Diluit ea Philosophia quæ Severinus hæsitabundus objecit, et singularium objectionum nodos enodat, ostendens Dei præscientiam et humani arbitrii libertatem simul consistere. Divus Hieronymus in Jovinianum capite trigesimo secundo: *Liberi arbitrii nos*

condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas est, nec damnatio, nec corona est. Sicut in bonis operibus perfectior est Deus (non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis et adjuvantis Dei [Rom. ix]) ut pervenire valeamus ad calcem, sic in malis atque peccatis semina nostra sunt incensiva, et perfectio diaboli, cum viderit nos super fundamentum Christi edificare fenem, ligna, stipulam [I Corinth. iii], tunc supponit incendium.

Quod ita demum] Quod Boetius liberum arbitrium per Providentiam nobis auferri suspicabatur, ejusmodi ratione colligit : Quidquid est futurum, aut necessario est futurum, aut contingenter. Si necessario, perit libertas arbitrii. Si contingenter, qui potest esse præscientia, quia de contingenteribus non sit scientia, sed magis conjectura? Primum igitur incipit Philosophia ostendere præscientiam futuris rebus necessitatem non imponere, deinde probat de contingenteribus et incertis certam apud Deum esse posse præscientiam.

Quæro enim] Hoc loco Philosophia tuetur aliquo modo rationem eam quam supra Boetius omnino improbat, non eo futura evenire quod Deus ea prævidit, sed quia futura sunt, Deum prævidisse. Hæc ratio bona est in eo quod liberum arbitrium a necessitate vindicat ; verum in hoc falsa, quod futura præscientiæ causam ponit.

Quæ quia præscientiam] Sensus est, Quæro ex te, Severine, cur illam solventium rationem minus efficacem putes, an ideo quod præscientiam futuris rebus causam necessitatis esse non existimes : verum age modo si necessario res futuras sentis, unde trahis istius causam necessitatis, nisi ex præscientia? Si igitur tibi demonstravero hanc prænotionem divinam non imponere futuris necessitatem, [quod et tute paulo ante fatebaris, nihil erit quod liberum arbitrium impediri putes.

Quantum ad hoc attinet] Id est ad hanc conclusionem, quæ ait præscientiam esse necessitatis futurorum causam.

Sed præscientia, inquires] Tacitæ questioni occurrit, Si forte Severinus objecisset hunc in modum : Esto ut nulla sit futuris ex præscientia necessitas, est tamen signum ea necessario esse futura. Huic Philosophia sic respondet. Pari ratione etiam si nulla foret prænotio, necessarius futuri constaret eventus. Cujus rei ratio hæc est. Signum non efficit rem eam cujus est signum, sed tantum quid sit ostendit. Verbi gratia : Hedera ante cauponam suspensa vinum venale significat, non efficit ut id sibi venale habeatur.

Quasi vero] Sensus est, Non laboramus an eventura sint quæ præsciuntur, sed an suapte natura ut eveniant necessitatis aliquid patiantur.

Sed hoc, inquires] Solvit eam dubitationem Philosophia quam Severinus supra his verbis proposuit. Si quid ita futurum est, ut ejus certus ac necessarius non sit eventus, id eventurum esse præscribi qui poterit?

Cujus erroris causa] Nunc Philosophia tollendæ alteri

A Boetianæ dubitationi se accingit, quæ est, an de incertis ulla possit esse præscientia, cum scientia nihil nisi certum comprehendatur. Proinde si incerta pro certis prævideantur, id non esse præscientiam, sed opinionis caliginem putat. Diluens autem hæc objecta, Philosophia dicit hujus erroris causam esse quod opinamur omnia quæ cognoscuntur, suapte natura, non vi aut facultate cognoscuntium, comprehendendi, quod falsum est. Si enim cognitio rei quidem quæ cognoscitur, non autem cognoscentis facultatem sequeretur, res ab omnibus uno eodemque modo cognoscerentur, neque foret divinæ humanæque intelligentiæ discrimen ullum, quod quam sit falsum quis non videt?

B *Ille] Visus.*

Eminus] E longinquo.

Jactis] Emissis. Hoc loco Platonis opinionem sequitur, cui reclamant Aristoteles : quem impudentissima theologistarum turba contra veterum eorundemque doctissimorum theologorum sententiam nihil verita est in cælum recipere. Sed supra hoc alibi commodius. Stoici causas esse videndi dicunt, radiorum ex oculis in ea quæ videri queunt emissionem, aerisque simul intentionem. Democritus et Epicurus opinantur per imaginum insertus visualementiam accidere, radiosque quosdam ab oculis exertos, simul atque subjectæ rei institerint, rursus in eosdem redire insertarique. Aristoteles acutissimo vir ingenio, sed Platone inferior, existimat visionem fieri rei visibilis specierum intra oculos receptu. Empedocles imaginibus radios immiscuit, idque conjunctim imaginis radios vocavit. Hipparchus autumat ab utroque oculo ad corporum lineamenta exporrectos, perinde atque manuum admotu corpora summa pertractante apprehensionem eorum ad visuale vim referre. Plato per corradiantium visum fieri existimat, lumine ab oculis quidem exerto ad aliquantum intervalli per cognatum sibi aerem effluente, a corporibus vero illato occurrente illi, aeremque intermedium diffusum amolituque facilem cum visu ali igne intendente. Hæc enim dicitur corradiantia Platonica.

Hic] Tactus.

Orbi] Corpori rotundo.

D *Intelligentia] Intellectus incorporeus et a materia sejunctus. Exemplis ostendit in cognoscendo omnia suapte potius facultate quam eorum quæ cognoscuntur uti.*

IN METRUM V.

Hoc carmine Glyconico Stoicos erroris jam dicti seminators, puta quod res ex sua potius natura quam cognoscentium facultate comprehendantur, acriter incessit Philosophia, eorumque opinionem confutat. Aiebant ii cognitionem solum ab exteriorum corporum similitudinibus animo impressis perlici. Quod si verum foret, mens pateretur ab externis rebus, sed in confesso est apud omnes qui recte philosophantur, intellectum esse activum, mentemque, quando intelligit agere, non pati.

Porticus] Stoicos significat, de quibus in primo com- A
mentario diximus.

Obscuros] Ex quorum verbis implicatis vix potest
colligi sententia.

Qui] Stoici.

Sensus] Sensiones.

E corporibus extimis] Ex rebus exterioribus. Licen-
ter autem produxit, quæ corripienda est. Sed videtur
veteres imitatus, qui dixerunt corpus et corpor, sicut
decus et decor, algus et algor, frigus et frigor.

Ut] Quemadmodum.

Quondam] Aliquando.

Æquore] In planitie, superficie, plano spatio.

Notis] Prima contracta, id est signis qua corpora
extrinsecus imprimunt.

In vicem] Ad similitudinem.

Notio] Cognitio.

Quæ vis] Potentia. Sciendum tria esse genera intel-
lectionum, quorum primum dicitur simplicium apprehen-
sio: hinc est quod ait, Singula prospicit, hoc est,
singulatim et secretim rem unamquamque et simplici-
ter intelligit. Secundum, compositio aut divisio,
unde est: Aut quæ cognita dividit? Quæ divisa recol-
ligit? Tertium, ratiocinatio, qua ex notis ea quæ ignota
erant: assequimur. Hinc dicit Tum sese referens sibi,
Veris falsa redarguit.

Legens] Transiens, percurrrens.

Alternam iter] Modo ascendendo ab infimis ad su-
prema, modo descendendo a summis ad ima.

Desidit] Media externa, id est descendit.

Tum] Deinde.

Referens] Reducens, et quasi in orbem ratiocinando
recolligens.

Præcedit] Hoc loco, ut fere solet, Platonem expri-
mit, qui rerum species ab initio animæ insitas existi-
mavit, sed contagione terreni corporis eam sopitam
degravatamque non agere, nisi exteriorum sensuum
passione excitetur; excitatam vero specie, quam
sensus exterior impressit, evocari; et conjuncta spe-
cie interna cum ea quam extrinsecus accepit, tum
demum intelligere.

IN PROSAM V.

Ex eo quod supra tractatum est, cognitionem non
rei quæ noscitur naturam, sed cognoscens vim fa-
cultatemque sequi, ostenditur Deum incerti eventus
futura ut certa præscire, tametsi hoc humana ratio
minime concipiat. Nam si cognoscentis naturam se-
quitur, tenendum est diversis substantiis diversas
esse cognoscendi facultates, quarum alia præstet alii:
ita ut quæ perfectio sit, inferiores quoque in se ha-
beat, imperiores ad eam quæ præstantior est, aspi-
rare non queant. Neque enim sensus et imaginatio ad
rationis iudicium sese attollunt, neque ratio potest
comprehendere divinæ intelligentiæ modum, qui longe
est absolutissimus, et futura nobis incerta certissima
præsentia complectitur.

IN METRUM VI.

Carmen est Archilochium dactylicum constans
dactylico bucolico tetrametro, id est tribus dactylis,

vel spondeis, vel alternis, et quarto pede tantum da-
ctylo partem orationis finiente, deinde tribus tro-
chæis. Et Philosophia humanæ naturæ dignitatem
præstantiamque commemorat, atque hominem ex for-
tunæ habitudine staturaque ad cœlestium rerum amo-
rem contemplationemque admoneri, ut qui ex omni
animantium genere solus despectet humum, vultuque
sublato cœlum suspectet.

Alio extento] Ut serpentes et animalia reptilia.

Enatet] Evolet; metaphora est notissima.

Transmittere] Transire. Veteres dixerunt tramitto
pro transmitto.

Prona] Terram versus inclinata. Ovidius:

Pronaque cum spectent animalia cœtera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque videre
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

B M. Tullius Cicero libro de Legibus primo: *Artes
innumerabiles repertæ sunt docente natura, quam imi-
tata ratio res ad vitam necessarias solerter consecuta
est. Ipsum autem hominem de eadem natura non solum
celeritate mentis ornavit, sed et sensus tanquam satelli-
tes attribuit, figuramque corporis habitum atque aptam
ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes
abjecisset ad pastum, solum hominem erexit ad cœlique
quasi cognationis domicilium pristini conspectum exci-
tauit: tum speciem ita formavit oris, ut in ea penitus
reconditores effingeret.* Silius Italicus libro xv.

Nonne vides hominum ut celso ad sidera vultus
Susulerit Deus, ac sublimia finxit ora,
Cum peudeos, volucrumque genus, formasque ferarum
Segnem atque obscenam passim stravisset in alvum?
C Ad laudes genitum capiat si munera divum,
Felix ad laudes hominum genus.

Lactantius libro secundo de Origine erroris, capite
item secundo: *Juvat ergo vetut in aliqua sublimi spe-
cula constitutum, unde universi exaudire possint, Per-
sianum illud proclamare:*

O curvæ in terras animæ, et cœlestium inanes.

*Cœlum potius invemini, ad cuius spectaculum vos exci-
tavit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum
dedit, vos in terram curvamini. vos ultas mentes, et ad
patrem suam cum corporibus suis erectas, ad inferiora
deprimitis, tanquam vos pœniteat non quadrupedes
esse natos. Fas non est cœleste animal cum terrenis in
terranque vergentibus versari. Quid vos beneficiis cœ-
lestibus orbatis, pronique in terram vestra sponte pro-
cumbitis? Humi enim miseri volutaminis, cum deorsum
quæritis quod in sublimi quærere debuistis? Divus
Ambrosius, libro Hexaemeron sexto: Cave, o homo,
peculium more curvari, cave ne in alvum te non tam
corpore quam cupiditate defectus. Respice corporis
tui formam, et speciem congruentem celsi vigoris assume.
Si sola animalia pronas pascantur, cur te in edendo ster-
nis ipse, quem natura non stravit? Cur eo delectaris in
quo naturæ injuria est? Cur noctes et dies cibo intentus
pecorum more terrena depascaris? Cur illecebris cor-
poralibus deditus ipsum te inhonoras, dum ventri atque
cujus passionibus deservis? Cur intellectum tibi adimis,
quem tibi creator attribuit? Cur te juvenitibus comporas,
a quibus te voluit Deus segregari. dicens: Nolite fieri
sicut cœquus et mulus, quibus non est intellectus? Aut si*

te edacitas equi, intemperantiæque delectat, et adhuc inire ad feminas voluptati est, delectet in freno maxillas tuas chamogque constringi. Si crudelitate pasceris, ferarumque hæc rabies est, quæ propter sævitiam trucidantur, vile ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas.

IN PROSAM VI.

Hæc ultima hujus eruditissimi cultissimique operis prosa, docet ex Dei providentia consilii hominum actionibusque nihil necessitatis imponi, idque vel potissimum hæc ratione. Deum æternum esse, cunctorum ratione degentium commune est iudicium. Æternitas autem est interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio: in qua quidem nihil est præteritum, nihil futurum, verum præsentia sunt omnia. Cognitio vero (ut paulo ante disputatum est) modum sequitur et naturam cognoscens; at modus cognoscendi in Deo est tum æternus, tum præsentarius. Omnia igitur tanquam præsentia scit Deus: unde et providentia potius quam prævidentia dicitur, quasi ab excelso rerum culmine infima quæque prospiciat. Sed quæ præsentia videntur, nullam ab his a quibus conspiciuntur necessitatem accipiunt, cum nihil rebus, dum geruntur, necessitatis imponat intuitus. Proinde divina providentia res futuras, quas tanquam præsentem conspiciat, nulla necessitate astringit. Uti enim nos temporario hoc nostro præsentem quædam sine necessitate videmus, ita Deus omnia simul suo æterno contuetur, nec ob id vel rerum naturam proprietatemque mutat, vel iudicia confundit. Divus Gregorius libro Moralium x: *Præscire dicitur qui unquamque rem antequam veniat videt, et id quod futurum est prius quam præsens fiat prævidet. Quomodo Deus est præscius, dum nulla, nisi quæ futura sunt, præsciuntur? Et scimus quia Deo futurum nihil est, ante cujus oculos præterita non transeunt, futura non veniunt, quippe quia omne quod nobis fuit et erit in ejus prospectu præsto est, et omne quod præsens est scire potest potius quam præscire. Et quia ea, quæ nobis futura sunt videt, quæ tamen ipsi semper præsto sunt, præscius dicitur: quamvis nequaquam futurum prævidet, quod præsens videt. Nam et quæcumque sunt, non in æternitate ejus ideo videntur, quia sunt; sed ideo sunt, quia videntur. In illo enim nec præterita. nec futura reperiri queunt, sed cuncta mutabiliter immutabiliter durant: et quæ in seipsis simul existere non possunt, illi simul omnia assistunt, nihilque in illo præterit, quod transit quia in æternitate ejus modo quodam incomprehensibili cuncta volumina sæculorum transcuntia manent, currentia stant. Hæc ex Grægorii Moralibus carptim desumpta collegimus, eo quod ad hunc locum non nihil facere videbantur.*

Deum quidem æternum] Differunt æternum et perpetuum. Æternum enim dicitur quod interminabilis vitæ plenitudinem simul complectitur permanens. Perpetuum, quod vitam eundo continuat.

Scientia quoque ejus] Divo Aurelio auctore, libro de Civitate Dei undecimo, capite vigesimo primo: *Deus non more nostro vel quod futurum est prospicit, vel quod præsens est aspiciat, vel quod præteritum est respi-*

cit, sed alio modo quodam a nostrarum cogitationum consuetudine longe lateque diverso. Ille quippe non ex hoc in illud cogitatione mutata, sed omnino incommutabiliter videt, ita ut illa quidem quæ temporaliter sunt, et futura nondum sint, et præsentia jam sint, et præterita jam non sint: ipse vero hæc omnia stabili ac sempiterna præsentia comprehendat, nec aliter oculis, aliter mente. Non enim ex animo constat et corpore. nec aliter nunc, aliter antea, aliter postea: quoniam non sicut nostra, ita ejus quoque scientia trium temporum, præsentis videlicet et præteriti vel futuri varietate mutatur, apud quem non est immutatio, nec momenti obumbratio. Nec enim ejus intentio de cogitatione in cogitationem transit, in cujus incorporeo intuitu simul adsunt cuncta quæ novit: quoniam tempora ita novit nullis suis temporalibus notionibus, quemadmodum temporalia movet nullis suis temporalibus motibus.

Ille si dicas] Repetit objectionem supra motam, eamque diluit ejusmodi ratione, quam nemo nisi divinatorum speculator intelligat.

Dux sunt etenim necessitates] Dilutionem objecti, tum latius, tum planius exponit, ostendens duo esse necessitatis genera, alteram quidem simplicem et absolutam, alteram vero necessitatem conditionis.

Quia igitur refert] Id est interest.

Hoc scilicet] Subaudi refert, et diluit motam dubitationem.

Sed si in mea, inquires] Aliam affert objectionem, quam pro materiæ qualitate sat luculento sermone diluit.

Quid igitur, inquires] Rursus aliam proponit dubitationem, quam et mox removet, et refellit.

Quæ cum ita sint] Concludit humani libertatem arbitrii et divinam præscientiam simul consistere: super qua res latius lege et relege Dialogum Laurentii Vallæ, qui juste ne taxet Severinum nostrum, meliusque eo hanc materiam expedit, an sophisticis cavillis agat, et oratoriis fucis obducat veritatem, non est nunc meæ facultatis judicare. Verum id censuræ doctoribus relinquo.

Spectator] Salomon Proverbiorum cap. xv: *In omnî loco oculi Domini contemplantur bonos et malos, Hieronymus in quadam epistola: Omnium speculatore Deum crede, et cave ne quid quod divinis oculis indignum sit, aut opereris, aut cogites.*

Bonis præmia] Baptista Mantuanus:

Et scelus a superis, et habet sua præmia virtus.

Aversaminus] Pulcherrima adhortatio ad pulcherrimas virtutes sub hujus operis pulcherrimi finem.

Judicis cuncta cernentis] Aurelius Prudentius in Hymnorum libro:

Sic tota decurrat dies,
Ne lingua mendax, aut manus,
Oculive peccent lubrici:
Ne noxia corpus inquinet.
Speculator astat desuper,
Qui nos diebus omnibus
Actusque nostros prospicit
A luce prima in vesperum.
Ille testis, hic est arbiter.
Ille intuetur quidquid

Humana quod mens concepit.
Hunc nemo fallit iudicem.

Ludovicus Gibus ad Titum :

Vivere flagitio si vis, Tite, liber ab omni,
In desolato sit tua vita loco.
Atque ibi quidquid ages, fortunæ palamve, memento
Inspectatorem semper adesse Deum.

PROTESTATIO

In his Commentariis et cæteris quæ vel edidimus, vel
Dei gratia sumus edituri, nihil omnino approbamus nisi
quod a catholico tantum Ecclesia decretum atque
assertum fuerit, semper parati et verum a recte sentien-
tibus doceri, et superbis sophistis, veritate patrocinant,
refragari.

CATALOGUS
AUCTORUM TAM GRÆCORUM QUAM LATINORUM

QUORUM PULCHERRIMA DICTA IN HIS COMMENTARIIS MURMELLI IN LIB. BOETHI DE CONSOLATIONE
PHILOSOPHIE VEL RECITANTUR VEL EXPLICANTUR.

<p>A</p> <p>Accius. Acron. Emilius Probus. Agnellus. Alexander Heglius. Algates, Ambrosius. Anaxagoras. Angelus Politianus. Antonius Codrus Urceus. Antonius Mancinellus. Apollo Pythius. Apuleius. Aratus. Aristippus. Aristophanes. Aristoteles. Asconius. August. Dathus. Aulus Gellius. Aurelius Augustinus. Ausonius. Avicenna.</p> <p>B</p> <p>Baptista Mantuanus. Bessarion. Bocatius.</p> <p>C</p> <p>Callimachus. Catharinus. Cassiodorus. Cato. Catullus. Cebes Thebanus. Christoph. Laudinus. Cicero. Cinna. Claudianus. Clemens. Cleobulus. Cornelius Celsus. Cornelius Tacitus. Cyprianus.</p> <p>D</p> <p>David psalmographus. Democritus. Demosthenes Diodorus Siculus. Diogenes Cynicus. Diogenes Laertius. Donatus.</p> <p>E</p> <p>Ecclesiastes. Empedocles.</p>	<p>Ennius. Epimenides. Erasmus Roterodamus. Eratosthenes. Euripides. Eusebius. Eutropius.</p> <p>F</p> <p>Faustus Andrelinus, Festus Pompeius. Florus. Franciscus Petrarcha. Franciscus Philelphus. Fulgentius.</p> <p>G</p> <p>Georgius Merula. Georgius Valla. Georgius Magnus. Guarinus Veronensis.</p> <p>H</p> <p>Hermannus Buschius. Herodotus. Hesiodus. Hieronymus. Higinus. Hipparchus. Homerus. Horatius.</p> <p>I</p> <p>Isaccius. Isaias propheta.</p> <p>J</p> <p>Jacobus apostolus Jacobus Bononiensis. Jamblicus Platonius. Joannes Edicollius Joan. Casarius. Joan. Campanus. Joan. Evangelista. Joan. Franciscus Picius. Joan. Picius Mirandula. Josephus. Julius Cæsar. Julius Capitolinus. Justinus.</p> <p>Juvenalis. Juvenius.</p> <p>L</p> <p>Lactantius. Laurentius Valla. Leonardus Aretinus Lucanus. Lucianus. Lucilius. Lucretius.</p>	<p>Ludovicus Bigus.</p> <p>M</p> <p>Macrobius. Malochius propheta Manlius Antiochenus poeta. Mar. Antonius Sabellicus. Marcus Varro. Marsilius Ficinus. Martialis. Marianus Capella. Matthæus evangelista. Matth. Palmerius. Maximianus poeta. Menander. Michael Fernus. Moses.</p> <p>N</p> <p>Nicolaus Crescius. Nicolaus Perottus. Nicolaus Valla. Nigidius.</p> <p>O</p> <p>Origenes. Ovidius.</p> <p>P</p> <p>Pacuvius. Papinius. Permenides. Paulus Cortesius. Pausanias. Periander. Persius. Petronius Arbitr. Pherecydes. Philippus Beroaldus. Philo Judæus. Philostratus. Phocas grammaticus. Phocylides. Pindarus. Pius Baptista Bononiensis. Platina. Plato. Plautus. Plinius. Plutarchus. Poliemus. Pomponius Mela. Prisca Sibylla. Priscianus. Procopius. Prodicus sophista Propertius. Prosper. Prudentius.</p>	<p>Ptolemæus. Publius mimograph. Pythagoras.</p> <p>Q</p> <p>Quintilianus.</p> <p>R</p> <p>Raphael Volaterranus. Regum Historia sacra. Rudolphus Agricola. Rudolphus Langius.</p> <p>S</p> <p>Sallustius. Salomon. Sapientiæ liber. Seneca. Septimius. Serrivus. Sext. Turpilius. Sinodius Apollinarius. Silius Italicus. Simonides. Socrates. Solinus. Solon. Spartianus. Speusippus. Statius. Stesichorus. Strabo. Suetonius Suidas. Symmachus.</p> <p>T</p> <p>Terentianus. Terentius. Tertullianus. Theodoricus rex. Theophrastus. Thomas Aquinas. Thucydides. Tibullus. Titinnius. Titus Livius, Tobia liber. Tranquillus. Trogus.</p> <p>V</p> <p>Valerius Maximus. Virgilius.</p> <p>X</p> <p>Xenophon.</p> <p>Z</p> <p>Zeno.</p>
--	--	---	--

AN. MANL. SEV. BOETII DE UNITATE ET UNO.

Unitas est qua unaquæque res dicitur esse una : A unitas sibiipsi, creavit aliam unitatem quæ est infra sive enim sit simplex, sive composita, sive spiri- eam. Sed quia omne creatum diversum est a quo crea- tualis, sive corporea, res unitate una est, nec tum, profecto creata unitas a creatore omnino diversa esse debuit, et quasi opposita. Sed quia creatrix unitas non habet principium neque finem, nec permutatio- nec quanta nisi quantitate. Non solum autem unitate nem, nec diversitatem, ideo creatæ unitati accidit multiplicitas, et mutabilitas, ita ut in quadam materia sit habens principium, ut in genera- una est, sed etiam tandiu est quidquid id quod est, tandiu in se unitas est. Cum autem desinit esse unum, desinit esse id quod est ; unde est hoc : Quid- quid est, ideo est quod unum est, quod sic ostenditur. Omne enim esse ex forma est in rebus creatis, sed nullum esse ex forma est, nisi cum forma mate- riarum unita est. Esse enim non est nisi ex conjunctione formæ cum materia. Unde philosophi dicunt illud des- cribentes : Esse forma existentia formæ in materia. Cum autem forma materiæ unitur, ex conjunctione utriusque necessario aliquid unum constituitur. In qua constitutione illud unum non permanet, nisi quandiu unitas formam cum materia tenet. Sed destruc- tio rei non est aliud quam separatio formæ a materia ; sed separatio et unitio contraria sunt, igitur separatione si res destruitur, profecto in suo esse non nisi unitate conservatur. Unitio autem non fit nisi ab unitate qua est, ab unitione quod erat unum dissolvitur. Soluta autem unione, destruitur essentia ejus, quod ex earum unitione provenerat, et fit non unum. Quapropter sicut unitate res ad esse ducitur, sic et in illo esse custoditur. Unum esse et unum inseparabiliter comitantur se, et videntur simul natura, quia enim creator unus est, ideo rebus quas condidit hoc in munere dedit, ut unaquæque esset etiam una. Ac per hoc ex quo res habet esse, una est : ideo motus substantiarum est ad unum, et propter unum, et nihil eorum quæ sunt appetit esse, sed omnia sicut appetunt. Habere autem esse non possunt nisi unum, ideo omnia ad unum tendunt. Unitas enim est quæ unit omnia et tenet omnia diffusa in omnibus quæ sunt. Quapropter quia materia non habet esse nisi per unionem sui cum forma, forma autem non tenet unitatem cum materia, nisi unitas sit, ideo materia eget unitate ad uniendum se, et de natura sua habet multiplicari, dividi et spargi. Unitas vero retinet, unit et colligit, ac per hæc ne materia dividatur et spargatur, necesse est ut ab unitate retineatur. Quidquid autem per se non unitur, per se utique spargitur, quia omnis quæ facit aliquam rem contrariam agentis, facit contrariam factæ rei. Contrariorum enim contrarii sunt effectus : quia unitas facit unum, profecto materia facit divisionem, ac per hoc unitas per se retinet materiam. Sed quidquid per se retinet, non potest facere separationem. Forma ergo existens in materia est quæ perficit et custodit essentiam cu- juslibet rei. Unitas est descendens a prima unitate quæ creavit eam. Prima enim et una unitas, quæ est

B materia inseparabilis est, et ideo carent fine, quia perpetua sunt. In quibus vero materia fuerit spissa, debilis non æquatur eis unitas, sed debilitatur in uniendo eorum essentiam, et ob hoc dissolvitur es- sentia eorum, quia non retinetur ab unitate sicut in generatis quæ habent principium et finem. Quanto enim unaquæque unitas propinquior fuerit primæ et veræ unitati, tanto materia formata per illam erit magis una et simplex ; et e converso, quanto remotior fuerit a prima unitate, tanto erit multiplicior et compositior, et ob hoc unitas quæ duxit ad esse materiam intelligentiæ est magis una, et simplex, et non multiplex, nec divisibilis essentialiter : sed si divisibilis est, hoc siquidem accidentaliter est, et ideo

C hæc unitas simplicior, et magis una est omnibus unitatibus quæ ducunt ad esse cæteras substantias, eo quod immediate adhæret primæ unitati quæ creavit eam. Sed quia unitas subsistens in materia intelli- gentiæ est unitas simplicitatis, ideo necessario unitas subsistens in materia animæ, quia infra eam est, crescit et multiplicatur, et accidit ei mutatio et di- versitas, et sic paulatim descendendo a superiori per unum gradum materiæ inferior unitas augetur et mul- tiplicatur quousque pervenietur ad materiam quæ sustinet quantitatem, scilicet, substantiam hujus, quæ quia a prima unitate remotissima est, et propter spissitudinem crassitudine sua opposita substantiæ superiori quæ est subtilis et simplex, quoniam illa est subjectum principii et initii unitatis. Finis vero multum distat a principio, quoniam finis non est dictus nisi defectus virtutis principii et terminus, unde secundum descensum unitatis a superiore ad inferius fit degeneratio, sive simplicitatis et minorationis suæ virtutis, ad similitudinem aquæ quæ in ortu suo sub- tilis et clara nascitur, sed paulatim deorsum fluens in paludibus et stagnis inspissatur et obscuratur : sic paulatim variatur unitas propter varietatem materiæ quæ sustinet eam ; nam quia aliquid est materiæ,

D

spirituale et aliquid corporale, est aliquid ejus purum et lucidum et aliquid ejus spissum et obscurum, et hoc propter quantitatem, ejus partes in aliquibus sunt rariores, ut in aere; in aliquibus vero strictiores, ut in lapide. Ideo unaquæque res materiæ, secundum gradum suæ elongationis, a prima unitatis origiæ recipit unitatem, quæ dignior est ex sua aptitudine: inde est quod videmus partes ignis nimis unitas, simplices et æquales adeo, quod forma ejus videtur una, non habens in se diversitatem. Partes vero aeris et aquæ invenimus magis diversificatas et separatas, adeo quod partes eorum et unitates discerni possunt. In duris autem corporibus et spissis unitatis jam major diversitas et obscuritas est. Quia igitur materia in supremis formata est intelligentiæ forma, et forma rationalis animæ, deinde postea forma animæ sensibilis, deinde forma animæ vegetabilis, deinde forma naturæ, ad ultimum autem finis est forma corporis, hic non accidit ex diversitate virtutis agentis, sed ex aptitudine materiæ suscipientis. Forma enim est quasi lumen, eo quod sicut per lumen res videtur, sic per formam cognitio et scientia rei habetur, non per materiam; sed hoc lumen in quibusdam est clarius, in quibusdam obscurius, prout materia cui infunditur forma est clarior et obscurior. Quo enim materia fuerit sublimior, fit subtilior et penetratur tota a lumine, et ideo substantia ipsa sapientior et perfectior, sicut intelligentia et rationalis anima. Et e converso quo materia fuerit inferior, fit spissior, et obscurior, et non ita penetratur a lumine, quo materia magis descendit, sicut jam supra dictum est, constringitur, et spissatur et corpulentatur, et partes ejus mediæ prohibent ultimas perfecte penetrari a lumine. Non enim est possibile ut tantum luminis penetret secundam, quantum primam, nec ad tertiam tantum luminis perveniat quantum ad mediam, et sic paulatim donec pervenietur usque ad partem materiæ infimam. Quæ quia remotissima est a fonte luminis, lumen debilitatur in illa, nec tamen hoc, sicut dictum est, propter lumen in se, sed propter multam debilitatem et obscuritatem materiæ in se. Quemadmodum lumen solis, cum admiscetur tenebroso aeri, non est illius virtutis ejus est admistum claro aeri; vel quemadmodum pannus albus tenuissimus cum induitur a corpore nigro occultatur candor ejus propter abundantiam nigredinis; vel quemadmodum si tres vel plures fenestræ vitreæ una post aliam recte contra radium solis disponantur in ordine, constat siquidem quod secunda minus recipit luminis quam prima, et tertia minus quam secunda; et sic usque ad ultimam fit defectus luminis non propter lumen in se, sed propter elongationem fenestræ vitreæ a lumine: ita ut lumen formæ unitatis quod infusum est materiæ descendendo fiat debile et obscurum, ita primum ejus multum discrepet a medio, et medium ab ultimo, et propter hanc diversitatem formæ unitatis, non uno modo, sed pluribus, dicitur aliquid ab unitate unum. Unum enim aliud est essentiæ simplicitate

A unum, ut Deus; aliud simplicium cognitione unum, ut angelus et anima, quorum unumquodque est unum conjunctione materiæ et formæ. Aliud est continuitate unum, ut arbor et petra. Aliud est compositione unum, ut ex multis tabulis una arca, vel ex multis parietibus una domus. Alia dicuntur unum aggregatione, ut populus, grex, congeries lapidum, vel acervus tritici. Alia dicuntur propositione unum ut rector navis, et gubernator civitatis dicuntur unum, similitudine officii. Alia dicuntur unum accidente, ut diversa subjecta ejusdem qualitatis dicuntur unum in ea qualitate, sicut nix et cygnus unum sunt albedine. Alia dicuntur unum numero, ut diversa accidentia quæ eidem subjecto insunt dicuntur unum numero, id est in numerando, ut hoc dulce, et hoc ceruleum, vel hoc longum, vel hoc latum. Alia dicuntur unum ratione, sed hoc duobus modis, quia ratione consortii, ut ens, intellectus et res, aliquid et vocabulum unum genus; vel ratione unius sacramenti, ut spiritus, aqua et sanguis dicuntur unum. Alia dicuntur natura unum, ut participatio speciei plures homines unus. Alia dicuntur unum natione vel lingua, ut multi homines dicuntur una gens vel una tribus. Alia dicuntur unum more, sed hoc duobus modis, vel quia secundum consensum virtutis et dilectionis, ut multitudinis credentium erat cor unum et anima. Vel secundum consensum ejusdem vitii plures homines dicuntur unum, ut qui adhaeret meretrici unum corpus efficitur. Sic omnia unitatem appetunt, ut etiam ea multa sunt quæ unum dici volunt. Quæcumque enim sunt idem quod sunt ut vera unitate esse nituntur, ut eam simulando nituntur. Quidquid enim vel est unum, vel est plura. Pluralitas autem non est nisi ex aggregatione unitatum; quæ unitates si sunt disgregatæ, faciunt multitudinem; sin vero fuerint continuæ in materia, faciunt magnitudinem. Quapropter inter unitates quantitatis discretæ et unitates quantitatis continuæ subsistentis in materia nihil interest, quia illæ disgregatæ sunt et illæ continuæ. Continuum genus non est nisi ex discreto, quia intellectus continuitatis non est in continuo, nisi continuatio disgregatorum. At propter hoc necesse est ut continua quantitas non adveniat in substantia nisi ex unitatibus. Quando enim partem quantitatis signaveris, necesse est ut sit unum vel plura. Sed omnis pluralitas (ut dictum est) ex unitatibus est. Unde aperte datur intelligi quod discretæ et continuæ quantitatis radix una est, eo quod composita sunt ex una re, et resolvuntur ad unum. Et etiam quia corporis partes quo magis fuerint sibi conjunctæ et restrictæ, ipsum corpus erit spissius et magis quantum, ut lapidis: et e converso quo magis fuerint partes corporis dissolutæ et latæ, ipsum erit subtilius et levius et minus quantum, ut aer. Verum est igitur quod continua quantitas non venit in substantiam, nisi ex conjunctione et constructione unitatum in illa. Unitas igitur est quæ unaquæque res una est, et est id quod est.

AN. MANL. SEV. BOETII DE ARITHMETICA LIBRI DUO.

PREFATIO.

In dandis accipiendisque muneribus, ita recte officia, præcipue inter eos qui sese magnificiunt, æstimantur, si liquido constabit, nec ab hoc aliud quod liberalius offerret inventum, nec ab illo unquam, quod jucundius benevolentia complecteretur acceptum. Hæc ipse considerans, atuli non ignava opum pondera, quibus ad facinus nihil instructus est, cum habendi sitis incanduit. Ad meritum nihil vilius, cum ea sibi victor animus calcata subiecit, sed ea quæ ex Græcarum opulentia litterarum, in Romanæ orationis thesaurum sumpta convexi-mus. Ita enim mei quoque operis mihi ratio constabit, si quæ ex sapientiæ doctrinis elicit, sapientissimi iudicio comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus, tuum tantum exspectet examen, nec in aures prodire publicas, nisi doctæ sententiæ astipulatione nitatur. In quo nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiæ inventa persequitur, non auctoris sed alieno incumbit arbitrio. Suis quippe instrumentis res rationis expenditur, cum iudicium cogitur subire prudentis. Sed hæc munusculo, non eadem quæ cæteris imminent artibus munimenta constituo. Neque enim fere ulla, sic cunctis absoluta partibus, nullius indiga, suis tantum est scientia nixa præsidiiis, ut non cæterarum quoque artium adjumenta desideret. Nam in offigiandis marmore statuis, aliis excidendæ molis labor est, alia formandæ imaginis ratio. Nec ejusdem artificis manus, politici operis nitor exspectat. Ac depingendæ manibus tabulæ commissæ fabricorum, cære rustica observatione decerptæ, colorum fuci mercatorum solertia perquisiti, linteæ operosis elaborata tæxtrinis, multiplicem materiam præstant. Nonne idem quoque in bellorum visitur instrumentis? Hic spicula sagittis exacuit, illi validus thorax nigra gemit incude. Ast alius crudi umbonis tegmina, proprii laboris orbi infigenda mercatur, tam multis artibus ars una perficitur. Ast nostri laboris absolutio longe ad facilitorem currit eventum. Tu enim solus manum supremo operi impones, in quo nihil de decermentum necesse est laborare consensu. Quamlibet

A enim hoc iudicium multis artibus probetur excultum, uno tamen cumulatur examine. Experiare igitur licet quantum nobis in hoc studio longis tractus otiiis labor adjeceit. An rerum subtilium fugas exercitæ mentis velocitas comprehendat? Utrum jejuniæ macies orationis, ad ea quæ sunt caligantibus impedita sententis, expedienda sufficiat? Qua in re mihi alieni quoque iudicii lucra quærentur, cum tu, utrarumque peritissimum litterarum, possis Graicæ orationis expertibus, quantum de nobis iudicare audeant, sola tantum pronuntiatione præscribere. At non alterius obnoxius institutis, arctissima memetipse translationis lege constringo, sed paululum liberius evagatus, alieno itineri, non vestigis insisto. Nam et ea quæ de numeris a Nicomacho diffusius disputata sunt, moderata brevitate collegi. Et quæ trans-cursu velocius angustiorum intelligentiæ præstabant aditum, mediocri adjectione reseravi, ut aliquando ad evidentiam rerum, nostris etiam formulis ac descriptionibus uteremur. Quod nobis quantis vigiliis ac sudore constituerit, facile sobrius lector agnosceat. Cum igitur quatuor matheseos disciplinarum, de arithmetica, quæ est prima, præscriberem, tu tantum dignus eo munere videbare, eoque magis in errato opus esse intelligebam. Nam etsi apud te facilis venire locus esset, aliquando tamen ipsam formidabat venilitatem suspecta securitas. Arbitrabar enim nihil tantæ reverentiæ oblatum iri oportere, quod non elaboratum ingenio, perfectum studio, dignum postremo tanto otio videretur. Tu igitur ambigo quin pro tua in me benevolentia supervacua recesses, hiantia suppleas, erratu reprehendas, commode dicta, mira animi alacritate suscipias. Quæ res impulit pigram consilii moram. Nimios enim mihi fructus placitura restituent. Novi quippe quanto studiosius nostra quam cæterorum bona diligamus. Recte ergo quasi aureos Cereri culmos, et maturos Baccho palmites, sic ad te rudimenta novi operis transmisi. Tu tantum paterna gratia nostrum provehas manus, ita et laboris mei primitias doctissimo iudicio consecrabis, et non majore censebitur auctor merito quam probator.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Divisio mathematicæ.

Inter omnes prisicæ auctoritatis viros qui, Pythagora duce, puriore mentis ratione vignerunt, constare manifestum est haud quemquam in philosophiæ disciplinis ad cumulum perfectionis evadere, nisi cui talis prudentiæ nobilitas quodam quasi quadriverio vestigatur, quod recte solertiam intuentis non latebit. Est enim sapientia rerum quæ sunt suique immuta-

bilem substantiam sortiuntur comprehensio veritatis.

D Esse autem illa dicimus, quæ nec intentione crescent, nec retractione minuuntur, nec variationibus permutantur, sed in propria semper vi, suæ se naturæ subsidiis nixa custodiunt. Hæc autem sunt qualitates, quantitates, formæ, magnitudines, parvitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, loca, tempora, et quidquid adunatum quodammodo corporibus invenitur. Quæ ipsa quidem natura incorporea sunt,

et immutabilis substantiæ ratione vigentia, participatione vero corporis permutantur, et tactu variabilis rei, in vertibilem inconstantiam transeunt. Hæc igitur (quoniam ut dictum est, natura immutabilem substantiam vimque sortita sunt) vere propriæque esse dicuntur. Horum igitur, id est, quæ sunt propriæ, quæque suo nomine essentialiter nominantur, scientiam, sapientiam profitetur. Essentialiter autem geminæ partes sunt, una continua, et suis partibus junctæ, nec ullis finibus distributa, ut est arbor, lapis, et omnia mundi hujus corpora, quæ propriæ magnitudines appellantur. Alia vero disjuncta a se, et determinata partibus, et quasi acervatim in unum redacta concilium, ut grex, populus, chorus, acervus, et quidquid eorum quorum partes propriis extremitatibus terminantur, et ab alterius sine discretæ sunt. His, proprium nomen est multitudo. Rursus multitudinis alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel tetragonus, vel quilibet numerus, qui, ut sit, nullo indiget. Alia vero per seipsa non constant, sed ad quiddam aliud referuntur ut duplum, ut dimidium, ut sesquialterum, vel 'sesquiterium, et quidquid tale est, quod nisi relatum sit ad aliud, ipsum esse non possit. Magnitudinis vero, alia sunt manentia, motuque carentia, alia vero, quæ mobili semper rotatione vertuntur, nec ullis temporibus acquiescunt. Horum ergo, illam multitudinem quæ per se est, arithmetica speculatur integritas. Illam vero, quæ ad aliud, musici modulaminis temperamenta pernoescent. Immobiles vero magnitudinis, geometrica notitia pollicetur. Mobilis scientiam, astronomiæ disciplinæ peritia vindicavit. Quibus quatuor partibus si careat inquisitor, verum invenire non possit, ac sine hac quidem speculatione veritatis nulli recte sapiendum est. Est enim sapientia earum rerum quæ vere sunt, cognitio et integra comprehensio. Quod hæc qui spernit, id est, has semitas sapientiæ, ei denuntio non recte philosophandum. Siquidem philosophia est amor sapientiæ, quam in his spernendis ante contempserit. Illud quoque addendum arbitror quod cuncta vis multitudinis ab uno progressa termino, ad infinita progressionis augmenta concrevit. Magnitudo vero, a finita inchoans quantitate, modum in divisione non recipit. Infinitissimas enim sui corporis suscipit sectiones. Itane igitur naturæ infinitatem, indeterminatamque potentiam philosophia sponte repudiat. Nihil enim quod infinitum est vel scientia potest colligi, vel mente comprehendi. Sed hinc sumpsit sibi ipsa ratio, in quibus possit indagatricem veritatis exercere solertiam. Delegit enim de infinitæ multitudinis pluralitate, finitæ terminum quantitatis, et terminabilis magnitudinis sectione rejecta, definita sibi ad cognitionem spatia depoposcit. Constat igitur quisquis hæc prætermiserit, omnem philosophiæ perdidisse doctrinam. Hoc igitur illud quadriverium est, quo iis vandum sit, quibus excellentior animus a nobiscum procreatis sensibus, ad intelligentiæ certiora perducitur. Sunt enim quidam gradus certæque progressionum dimensiones, quibus ascendere progredi que possit, ut animi illum oculum, qui (ut

ait Plato) multis oculis corporalibus salvari constituiturque sit dignior, quod eo solo lumine vestigari vel inspicere veritas queat. Hunc, inquam, oculum demersum, orbatumque corpore sensibus, hæc disciplinæ rursus illuminent. Quæ igitur ex his prima discenda est, nisi ea quæ principium matrisque quodammodo ad cæteras obtinet portionem? Hæc autem est arithmetica. Hæc enim cunctis prior est, non modo quod hanc ille hujus mundanæ molis conditor Deus, primam suæ habitus rationationis exemplar, et ad hanc cuncta constituit, quæcumque fabricante ratione, per numeros assignati ordinis invenere concordiam; sed hoc quoque prior arithmetica declaratur, quod quæcumque natura priora sunt, his sublatis simul posteriora tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris substantiæ permutatur, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura deleta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit. Et contrario ea semper posteriora sunt quæ secum aliud quolibet inferunt, ea priora quæ, cum dicta sunt, nihil secum de posterioribus trahunt, ut in eodem quoque homine. Nam si hominem dixeris, simul quoque animal nominabis. Idem enim homo quod animal. Si animal dixeris, non speciem simul hominis intulisti. Non est enim idem animal quod homo. Hoc idem in geometrica vel in arithmetica videntur incurrere. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum, vel quidquid in geometria versatur? quæ omnia numerorum denominativa sunt. At vero, si quadratum triangulumque sustuleris, omnisque geometrica consumpta sit, tres et quatuor, aliorumque numerorum non peribunt vocabula. Rursum cum aliquam geometricam formam dixeris, est illi simul numerorum nomen implicitum. Cum numeros dixeris, nondum ullam formam geometricam nominavi. Musica vero quam prior sit numerorum vis, hinc maxime probari potest, quod non modo illa natura priora sunt, quæ per se constant, quam illa quæ ad aliquid referuntur, sed etiam ea ipsa mûsica modulatio numerorum nominibus adnotatur. Et idem in hæc evenire potest quod in geometrica prædictum est. Diatessaron enim et diapente et diatessaron ab antecedentis numeri nominibus nuncupantur. Ipsorum quoque sonorum adversus se proportio, solis neque aliis numeris invenitur. Qui enim sonus in diatessaron symphonia est, idem duplicis numeri proportionem colligitur. Quæ diatessaron est modulatio, epitrita collatione componitur. Quam diapente symphoniam vocant, hemetolia medietate conjungitur. Qui in numeris epogodus est, idem tenus in musica. Et ne singula persequi laborem, hujus operis sequentia, quanta prior sit arithmetica, sine ulla dubitatione monstrabunt. Sphæricam vero atque astronomicam tanto præcedit, quanto duæ reliquæ disciplinæ hanc tertiam naturam præcedunt. In astronomica enim, circuli, sphaera, centrum, parallelicque circuli, mediusque axis est, quæ omnia geometricæ disciplinæ curæ sunt. Quare est etiam ex hoc ostendere seniorem geometricæ vim, quod omnis motus est post quietem,

et natura semper statio prior est. Mobilium vero astronomica, immobilium geometrica doctrina est, vel quod harmonicis modulationibus motus ipse celebratur astrorum. Quare constat quoque musicæ vim, astrorum cursus antiquitate præcedere, quam superare natura arithmetica dubium non est, cum prioribus, quam illa est, antiquior videatur. Proprie tamen ipsa numerorum natura, omnis astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic defectus et multiples Lunæ variationes agnoscimus. Quare quoniam prior, ut claruit, arithmetice vis est, hinc disputationis sumamus exordium.

CAPUT II.

De substantia numeri.

Omnia quæcumque a primæva rerum natura constructa sunt, numerorum videntur ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar. Hinc enim quatuor elementorum multitudo mutata est, hinc temporum vires, hinc motus astrorum, cœlique conversio. Quæ cum ita sint, cumque omnium status numerorum colligatione fungatur, eum quoque numerum necesse est, in propria semper sese habentem æqualiter substantia, permanere, eumque compositum non ex diversis. Quid enim numeri substantiam conjungeret, cum ipsius exemplum cuncta junxisset? sed ex seipso videtur esse compositus. Porro autem nihil ex similibus componi videtur, nec ex his quæ nulla rationis proportionem junguntur, et a se omni substantia naturaque discreta sunt. Constat ergo quoniam conjunctus est numerus, neque ex similibus esse conjunctum, neque ex his quæ ad se invicem nulla ratione proportionis hærent. Erunt ergo, numeros, prima quæ conjungant, ad substantiam quidem quæ constant, semperque permaneant. Neque enim ex non existentibus effici quidquam potest, et sunt ipsa dissimilia et potentia componendi. Hæc autem sunt quibus numerus constat, par atque impar. Quæ divina quadam potentia cum disparia sint contrariaque, tamen ex una genitura profluunt, et in unam compositionem modulationemque junguntur.

CAPUT III.

De diffinitione et divisione numeri, et diffinitione paris et imparis.

Et primum quid sit numerus definiendum est. Numerus est unitatum collectio, vel quantitatis acervus ex unitatibus profusus. Hujus igitur prima divisio est in imparem atque parem. Et par quidem est, qui potest in æqualia duo dividi, uno medio non intercedente. Impar vero quem nullus in æqualia dividit quin in medio prædictus unus intercedat. Et hæc quidem hujusmodi diffinitio vulgaris est et nota.

CAPUT IV.

Diffinitio numeri paris et imparis secundum Pythagoram.

Illa autem secundum Pythagoricam disciplinam talis est. Par numerus est, qui sub eadem divisione

A potest in maxima parvissimaque dividi. Maxima spatium, parvissima quantitate, secundum duorum istorum generum contrarias passiones. Impar vero numerus est, cui hoc quidem accidere non potest, sed ejus in duas inæquales summas naturalis est sectio. Hoc est autem exemplar. Ut si quilibet latus par numerus dividatur, major quidem (quantum ad divisionis spatia pertinet) non inveniatur quam discreta medietas; quantitate vero nulla minor sit, quam in gemina facta partitio, ut si par numerus qui est 8, dividatur in 4 atque alios 4, nulla erit alia divisio, quæ majores partes efficiat. Porro autem nulla erit alia divisio quæ totum numerum minore dividat quantitate. In duas enim partes divisione, nihil minus est. Cum enim totum quis fuerit trina divisione partitus, spatium quidem summa minuitur, sed numerus divisionis augetur. Quod autem dictum est, secundum duorum generum contrarias passiones, hujusmodi est. Prædocuimus enim quantitatem in infinitas pluralitates accrescere, spatia vero, id est magnitudines, in infinitissimas minui parvitates, atque ideo hic contra evenit; hæc namque paris divisio, spatium est maxima, parvissima quantitate.

CAPUT V.

Alia secundum antiquiorem modum diffinitio paris et imparis.

Secundum antiquiorem vero modum, alia est paris numeri definitio. Par numerus est qui in duo æqualia, et in duo inæqualia partitionem recipit, sed ut in neutra divisione, vel imparitati paritas, vel paritati imparitas misceatur, præter solum paritatis principem binarium numerum, qui inæqualem non recipit sectionem, propterea quod ex duabus unitatibus constat, et ex prima duorum quodammodo paritate. Quod autem dico, tale est: si enim ponatur par numerus, potest in duo æqualia dividi, ut denarius dividitur in quinos. Porro autem et per inæqualia, ut idem denarius in 3 et in 7. Sed hoc modo, ut cum una pars fuerit divisionis par, alia quoque par invenitur, et si una impar, reliqua ab ejus imparitate non discrepet, ut in eodem numero qui est denarius. Cum enim divisus est in quinos, vel cum in 3 et in 7 utraque in utraque portione partes, impares exstiterunt. Si autem ipse vel alius numerus par dividatur in æquales, ut octonarius in 4 et in 4, et item per inæquales, ut idem octonarius in 5 et in 3, in illa quidem divisione utraque partes pares factæ sunt, et in hac utraque impares exstiterunt. Neque unquam fieri potest, ut cum una pars divisionis par fuerit, alia impar inveniri queat, aut cum una impar sit, alia par possit intelligi. Impar vero numerus est qui ad quamlibet illam divisionem, per inæqualia semper dividitur, ut utrasque species numeri semper ostendat, nec unquam altera sine altera sit, sed una pars paritatis, imparitatis alia deputatur, ut 7 si dividatur in 3 et in 4, altera portio par, altera impar est. Et hoc idem in cunctis imparibus numeris invenitur. Neque unquam in imparis divisione, præter se esse possunt

hæ gemmæ species, quæ naturaliter vim numeri A cum nomine ipso vocabuloque pariter par inveniantur, tum etiam quantitate. Sed ideo mihi videtur hic numerus pariter par vocatus, quod ejus omnes partes et nomine et quantitate pares pariter inveniantur. Quomodo autem et nomine et quantitate pares habeat partes hic numerus, post dicemus. Horum autem generatio talis est. Ab uno enim quocumque in duplici proportione notaveris, semper pares pariter procreantur. Præter hanc autem generationem ut nascantur aliter, impossibile est. Hujus autem rei tale videtur per ordinem descriptionis exemplum. Sint itaque cuncti duplices ab uno 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256, 512, atque hinc si fiat infinita progressio, tales cunctos invenies. Factique sunt ab uno in duplici proportione, et omnes sunt pariter pares. Illud autem non minima consideratione dignum est quod ejus omnis pars, ab una parte quacunque quæ intra ipsum numerum est denominatur, tantamque summam quantitatis includit, quæ pars est alter numerus pariter paris, illius qui eum continet quantitatis. Itaque fit ut sibi partes ipsæ respondeant, ut quæ pars una est, tantam habeat altera quantitatem, et quæ pars ista est, tantam in priore summam necesse sit multitudinis inveniri. Et primum fit, si pares fuerint dispositiones, ut duæ mediæ partes sibi respondeant, post vero quæ super ipsas sunt sibi invicem convertantur, atque hoc idem fiat donec uterque terminus extremitates incurrat. Ponatur enim pariter paris ordo, ab uno usque 128, hoc modo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, et ea sit summa maxima. In hoc igitur quoniam pares dispositiones sunt, una mediæ non potest inveniri. Sunt igitur duæ, id est 8 et 16, quæ considerandæ sunt, quemadmodum ipsæ sibi respondeant. Totius enim summæ, id est 128, octava pars est 16, sexta decima 8. Rursus super has partes quæ sunt, ipsæ sibi invicem respondebunt, id est 32 et 4. Nam 32 quarta pars est totius summæ, 4 vero trigesima secunda. Rursus super has partes 64, secunda pars est, 2 vero sexagesima quarta. Donec extremitates limitem faciant, quas dubium non est eadem responsione gaudere. Est enim omnis summa, semel 128, unus vero, centesimus vigesimus octavus. Si autem impares terminos ponamus, id est summas (idem enim terminos, quod summas, nomino) secundum imparis naturam, potest una mediæ inveniri, atque una sibi ipsa est responsura. Si enim ponatur hic ordo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, una erit sola mediæ, id est 8. Qui 8 summæ totius pars est octava, et sibi ipsi ad denominationem quantitatemque convertitur. Eodemque modo, sicut superius, circa ipsum qui sunt termini, donant sibi mutua nomina, secundum proprias quantitates, vocabulorumque permutant. Nam 4 sexta decima pars est totius summæ, 16 vero quarta. Et rursus super hos terminos, 32 secunda pars est totius summæ, 2 vero trigesima secunda, et semel tota summa 64 sunt, sexagesima quarta vero unitas invenitur. Hoc igitur est quod dictum est, omnes ejus partes et nomine et quantitate pariter pares inveniri. Hoc quoque multa consideratione,

CAPUT VI.

Diffinitio paris et imparis per alterutrum.

Quod si hæc etiam per alterutras species diffinienda sunt, dicitur imparem numerum esse, qui unitate differt a pari, vel incremento, vel diminutione. Item par numerus est, qui unitate differt ab impari, vel incremento, vel diminutione. Si enim pari unum dempseris vel unum adjeceris, et impar efficitur, vel si impari idem feceris, par continuo procreatur.

CAPUT VII.

De principalitate unitatis.

Omnis quoque numerus circum se positorum et naturali sibiomet dispositione junctorum medietas est. Et qui super duos illos sunt, qui medio junguntur, si componantur, etiam ipsorum supradictus numerus media portio est, et rursus illorum qui sunt super secundo loco junctos, cum ipsi quoque sint compositi, prior his numerus medietatis loco est, et hoc erit usque dum occurrens unitas terminum fecerit. Ut si ponat quis quinarium numerum, altrinsecus circa ipsum sunt, supra 4, inferius 6. Hi ergo si juncti sunt, faciunt 10, quorum 5 numerus medietas est. Qui autem circa ipsos, id est circa 6 et 4 sunt, 3 scilicet et 7; idem si juncti sunt, eorum quinarium numerus medietas est. Rursus istorum, qui altrinsecus positi sunt, si jungantur, etiam hi quinarium numeri dupli sunt. Nam super 3 sunt 2, super 7 sunt 8. Hi ergo si juncti sunt faciunt 10, quorum quinarium numerus medietas est. Hoc idem in omnibus numeris evenit usque dum ad unitatis terminum perveniri queat. Sola enim unitas circum se duos terminos non habet, atque ideo ejus, qui est prope se, solius est medietas. Nam juxta unum solus est binarius naturaliter constitutus, cujus unitas media pars est. Quare constat primam esse unitatem, conclarum qui sunt in naturali dispositione numerorum, et etiam rite totius quamvis prolixæ, genitricem pluralitatis agnosci.

CAPUT VIII.

Divisio paris numeri

Paris autem numeri species sunt 3. Est enim una quæ dicitur pariter par, alia vero pariter impar, tertia impariter par. Et contraria quidem, locaque obtinentia summitatum, videntur esse pariter par, et pariter impar. Medietas autem quædam quæ utrorumque participat, est numerus qui vocatur impariter par.

CAPUT IX.

De numero pariter pari ejusque proprietatibus.

Pariter par numerus est qui potest in duo paria dividi, ejusque pars in alia duo paria, partisque pars in alia duo paria, ut hoc totiens fiat, usque dum divisio partium ad indivisibilem naturaliter perveniat unitatem. Ut 64 numerus habet medietatem 32, hic autem medietatem 16, hic vero 8, hunc quoque quaternarius in æqua partitur, qui binarii duplus est, sed binarius unitatis medietate dividitur quæ unitas naturaliter singularis, non recipit sectionem. Huic numero videtur accidere, ut quæcumque ejus fuerit pars,

B non minima consideratione dignum est quod ejus omnis pars, ab una parte quacunque quæ intra ipsum numerum est denominatur, tantamque summam quantitatis includit, quæ pars est alter numerus pariter paris, illius qui eum continet quantitatis. Itaque fit ut sibi partes ipsæ respondeant, ut quæ pars una est, tantam habeat altera quantitatem, et quæ pars ista est, tantam in priore summam necesse sit multitudinis inveniri. Et primum fit, si pares fuerint dispositiones, ut duæ mediæ partes sibi respondeant, post vero quæ super ipsas sunt sibi invicem convertantur, atque hoc idem fiat donec uterque terminus extremitates incurrat. Ponatur enim pariter paris ordo, ab uno usque 128, hoc modo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, et ea sit summa maxima. In hoc igitur quoniam pares dispositiones sunt, una mediæ non potest inveniri. Sunt igitur duæ, id est 8 et 16, quæ considerandæ sunt, quemadmodum ipsæ sibi respondeant. Totius enim summæ, id est 128, octava pars est 16, sexta decima 8. Rursus super has partes quæ sunt, ipsæ sibi invicem respondebunt, id est 32 et 4. Nam 32 quarta pars est totius summæ, 4 vero trigesima secunda. Rursus super has partes 64, secunda pars est, 2 vero sexagesima quarta. Donec extremitates limitem faciant, quas dubium non est eadem responsione gaudere. Est enim omnis summa, semel 128, unus vero, centesimus vigesimus octavus. Si autem impares terminos ponamus, id est summas (idem enim terminos, quod summas, nomino) secundum imparis naturam, potest una mediæ inveniri, atque una sibi ipsa est responsura. Si enim ponatur hic ordo 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, una erit sola mediæ, id est 8. Qui 8 summæ totius pars est octava, et sibi ipsi ad denominationem quantitatemque convertitur. Eodemque modo, sicut superius, circa ipsum qui sunt termini, donant sibi mutua nomina, secundum proprias quantitates, vocabulorumque permutant. Nam 4 sexta decima pars est totius summæ, 16 vero quarta. Et rursus super hos terminos, 32 secunda pars est totius summæ, 2 vero trigesima secunda, et semel tota summa 64 sunt, sexagesima quarta vero unitas invenitur. Hoc igitur est quod dictum est, omnes ejus partes et nomine et quantitate pariter pares inveniri. Hoc quoque multa consideratione,

multaque constantia divinitatis perfectum est, ut ordinatim dispositæ minores summæ in hoc numero et super seipsas coæservatæ sequenti minus uno semper æquantur. Si enim unum jungas his qui sequuntur duobus, fiunt 3, id est, qui uno minus quaternario cadunt. Et si superioribus addas 4, sunt 7, qui ab octonario sequente sola unitate vincuntur. Sed si eosdem 8 supradictis adjunxeris, 15 fiunt, qui par 16 numeri existeret quantitati, nisi minor unitas impediret. Hoc autem prima etiam numeri progenies servat atque custodit. Namque unitas quæ prima est, duobus subsequentibus sola est unitate contractior. Unde nihil mirum est, totum summæ crementum proprio consentire principio. Hæc autem nobis consideratio maxime proderit, in his numeris cognoscendis quos superfluos vel imminutos imperfectosque monstrabimus. Illic enim coæservata quantitas partium numeri totius termino comparatur. Illud quoque nulla possumus oblivione transmittere, quod in hoc numero respondentibus sibi invicem partibus multiplicatis, major extremitas ejusdem numeri summæ conficitur. Et primum si pares fuerint dispositiones, medii multiplicantur, atque inde qui super ipsos sunt, usque ad supradictos extremitates. Si enim fuerint pares dispositiones, secundum naturam paris duos in medio terminos continebunt, ut in ea dispositione numerorum in qua extremus terminus 128 finitur. In hoc enim numero medietates sunt 8, scilicet, et 16 quæ in se multiplicatæ majoris summam crescente pluralitate conficiunt. Octies enim 16, vel sedecies 8 si multiplices, 128 summa concrevit. Atque hi numeri qui super eosdem sunt, si multiplicentur idem faciunt. Nam 4 et 32 in se si multiplices supradictam faciunt extremitatem, 16 enim trigies et bis, vel quater 32 ducti, 128 immutabili necessitate complebunt. Atque hoc usque ad extremos terminos cadit, id est 1 et 128. Semel enim extremus terminus 128 est. Centies vigies atque octies unitate multiplicata, nihil de priore quantitate mutabitur. Si autem impares fuerint dispositiones, unus medius terminus invenitur, atque ipse sibi propria multiplicatione respondet. In eo namque ordine numerorum, ubi extremus terminus 64 pluralitate concluditur, sola invenitur una medietas, id est 8. Quam si octis, id est in semetipsam multiplices 64 explicabit. Atque idem reddunt illi qui super hanc medietatem sunt, ut dudum hi qui super duas positi faciebant. Nam quater 46, 64 sunt, et sedecies 4 idem complent. Rursus bis 32, facti a 64 non discedunt, et trigies bis duo, eosdem cumulant, et semel 64, vel unitas sexagies quater multiplicata, eundem numerum siue ulla varietate restituent.

CAPUT X.

De numero pariter impari ejusque proprietatibus.

Pariter autem impar numerus est qui et ipse quidem paritatis naturam substantiamque sortitus est, sed in contraria divisione, naturæ numeri pariter paris opponitur. Docebitur namque quam longe hic dissimili ratione dividatur. Nam quoniam par est, in

A partes æquales recipit sectionem, partes vero ejus mox indivisibiles atque insecabiles permanebunt, ut sunt 6, 10, 14, 18, 22, et his similes. Mox enim hos numeros si in gemina fueris divisione partitus, incurris in imparē, quem secare non possis. Accidit autem his quod omnes partes contrarie denominatas habent, quam sunt quantitates ipsarum partium quæ dominantur. Neque unquam fieri potest ut quælibet pars hujus numeri ejusdem generis denominationem quantitatemque suscipiat. Semper enim si denominatio fuerit par, quantitas partis erit impar, et si fuerit denominatio impar, quantitas erit par, ut in 18. Secunda ejus pars est, id est medio, quod paritatis nomen est 9, quæ impar est quantitas. Tertia vero quæ impar est denominatio sex, cui par pluralitas est. Rursus si convertas, sexta pars quæ par est denominatio, tres sunt, sed ternarius impar est. Et nona pars, quod impar est vocabulum, 2 qui par numerus est. Atque idem in aliis cunctis qui sunt pariter impares invenitur. Neque unquam fieri potest, ut cujuslibet partis, sit ejusdem generis nomen et numerus. Fit autem horum procreatio numerorum, si ab uo disponantur, quicumque duobus differunt, id est omnibus imparibus naturali sequentia atque ordine constituitur. Namque hi si per binarium numerum multiplicentur, omnes pariter impares, rite pluralitas dimensa efficiet. Ponatur enim prima unitas, id est 1, et post hanc qui ab hac duobus differt, id est 3 et post hunc qui rursus a superiore duobus, id est 5, et hoc in infinitum. Et sit hujusmodi dispositio 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19. Hi ergo naturaliter sequentes impares sunt, quos nullus in medio par numerus distinguit: hos si per binarium numerum multiplices, efficias hoc modo, bis unum, id est qui dividitur quidem, sed ejus partes indivisibiles reperiantur propter insecabiles unitatis naturam. Bis 3, bis 5, bis 7, bis 9, bis 11, et deinceps, ex quibus nascuntur hi, 2, 6, 10, 14, 18 22. Quos si divides, unam recipiunt sectionem, cæteram repudiantes, quod secunda divisio ab imparis medietate partis excluditur. His autem numeris ad se invicem quaternarii sola distantia est. Namque inter 2 et 6 numeros, 4 sunt. Rursus inter 6 et 10, et inter 10 et 14, et inter 14 et 18, idem quaternarius differentiam facit.

D Hi namque omnes quaternaria sese numerositate transcendunt. Quod idcirco contingit, quoniam primi qui positi sunt, hoc est eorum fundamenta, binario se numero præcedebant, quos quoniam per binarium multiplicavimus, in quaternarium numerum crevit illa progressio. Duo enim per bis multiplicati quaternarii faciunt summam. Igitur in naturalis numeri dispositione, pariter impares numeri quinto loco a se distant, solis 4 se præcedunt, 3 in medio transeunt, per binarium numerum multiplicatis imparibus, procreati. Contrariæ vero esse dicuntur hæc species numerorum, id est pariter par et pariter impar, quod in numero pariter impari sola divisionem recipit major extremitas, in illo vero solus minor terminus sectione solutus est, et quod in forma pariter paris nu-

meri ab extremitatibus incipienti, et usque ad media progredienti, quod continetur sub extremis terminis, idem est illi quod continetur sub intra se positissummulis, Atque hoc idem usque dum ad duas medietates fuerit ventum, in dispositionibus scilicet paribus. Si autem fuerint impares dispositiones, quod ab una medietate conficitur, hoc idem sub altriussecus positiss partibus procreatur. Atque hoc usquedum ad extremitates processio fiat. In ea enim dispositione quæ est 2, 4, 8, 16, idem reddunt 2 per 16 multiplicati, quod 4 per octonarium numerum ducti. Utroque enim modo 32 fiunt. Quod si impar sit ordo, ut est 2, 4, 8, idem facient extremi quod medietas. Bis enim 8 sunt 16, quatuor quater sunt 16, qui numerus a quaternario in se ducto perficitur. In numero vero pariter impari, si fuerit unus in medio terminus, circum se positorum terminorum si in unum redigantur medietas est. Et idem eorum quoque qui super hos sunt terminos medietas est. Atque hoc usque ad extremos omnium terminorum, ut in eo ordine qui est pariter imparium numerorum 2, 6. 10 junctus binarius cum denario 12 explet, cujus senarius medietas invenitur. Si vero fuerint duæ medietates junctæ, ipsæ utraqæ æquales erunt super se terminis constitutis. Ut est in hoc ordine, 2, 6, 10, 14, Juncti enim 2 et 14, in 16 crescunt, quos senarius cum denario copulatus efficit. Atque hoc in numerosioribus terminis initio sumpto a mediis evenit, usque dum ad extrema veniatur.

CAPUT XI.

De numero impariter pari ejusque proprietatibus, et descriptionis ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis, expositio,

Impariter par numerus est ex utrisque confectus, et medietatis loco gemina extremitate concluditur, ut qua ab utroque discrepet, eadem ad alterutrum cognatione jungatur. Hic autem talis est qui dividitur in æquas partes, cujusque pars in alias æquas dividi potest, et etiam aliquando partes partium dividuntur, sed non ut usque ad unitatem progrediatur æquabilis illa distinctio, ut sunt 24 et 28. Hi enim possunt in medietates dividi, et eorum rursus partes in alias medietates, sine aliqua dubitatione solvuntur. Sunt etiam quidam alii numeri, quorum partes alias recipiunt divisiones, sed ipsa divisio ad unitatem usque non pervenit. Igitur in eo quod plus quam unam suscipit sectionem, habet similitudinem pariter paris, sed a pariter impari segregatur. In eo vero quod usque ad unam sectio illa non ducitur, pariter imparem non refutat, sed a pariter pari disjungitur. Contingit autem huic numero et utraqæ habere quæ superiores non habent, et utraqæ quæ illi recipiunt obtinere. Et habet quidem quod utrius non habent, quod cum in uno solus major terminus divideretur, in alio vero solus minor terminus non divideretur, in hoc neque solus major terminus divisionem recipit, neque minor solus terminus a divisione sejungitur. Nam et partes solvuntur, et usque ad unitatem

A sectio illa non pervenit, sed ante unitatem invenitur terminus, quem secare non possis. Obtinet autem quæ illi quoque recipiunt, quod quædam partes ejus respondent, denominanturque secundum genus suum ad propriam quantitatem, ad similitudinem, scilicet pariter paris numeri. Aliæ vero partes contrariam denominationem sumunt proprie quantitatis, ad pariter imparis scilicet formam. In 24 enim numero, par est quantitas partis a pari numero denominata. Nam quarta 6, secunda vero 12, sexta vero 4, duodecima 2, quæ vocabulo partium a quantitatis paritate non discrepant. Contrariæ vero denominantur, cum tertia pars octo, octava vero 3, vigesima autem quarta 1, quæ denominationes cum pares sint inveniantur impares quantitates, et cum sint pares summae, sunt impares denominationes. Nascentur autem tales numeri ita, ut substantiam naturamque suam in ipsa etiam propria generatione designent, ex pariter paribus et pariter imparibus procreati. Pariter enim impares, cunctis dudum ordinatim positiss imparibus, nascebantur, pariter vero pares ex duplici progressionem. Disponantur igitur omnes in ordinem naturaliter impares, et sub his a quatuor inchoantibus omnes duplices, et sint hoc modo:

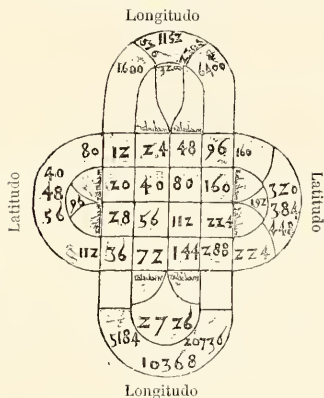
	3	5	7	9	11	13
	4	8	16	32	64	128

His igitur ita positiss, si primus primi multiplicatione concreseat, id est si quaternarii ternarius, vel si idem primus secundi, id est octonarii ternarius, vel si idem primus tertii, id est 16 ternarius, et idem usque ad ultimum, vel si secundus primi et secundi, vel si secundus tertii, et eadem usque ad extremum multiplicatio proferatur, vel si tertius a primo inchoans usque in extremum transeat. Atque ita quartus et omnes in ordinem superiores multiplicent eos qui sub ipsis in dispositione sunt, omnes impariter pares procreabunt. Hujus autem rei tale sumamus exemplum, si tres quater multiplices, 12 fiunt; vel si 5 quatuor multiplicant, 20 numerus excrescet; vel si item 7 multiplicant 4, 28 succrescet, atque hoc usque in finem. Rursus si 8 multiplicant 3, nascentur 24. Si 8 in 3, fiunt 40; si 8 in 7, colligentur 56. Atque ad hunc modum si omnes inferiores duplices, a superioribus multiplicentur, vel si superiores eisdem inferiores multiplicent, cunctos qui nati fuerint impariter pares invenies. Atque hæc est admirabilis hujus numeri forma, quod cum fuerit ipsa dispositio descriptioque perspecta numerorum, ad latitudinem pariter imparium, ad longitudinem pariter parium numerorum proprietates invenitur. Sunt enim in latitudinem duabus medietatibus æquales duæ extremitates, vel una medietate duæ duplices extremitates. In longitudinem vero, pariter paris numeri rem proprietatemque designat. Quod enim sub duabus medietatibus continetur, æquale est ei quod sub extremis conficitur, vel quod ab una medietate nascitur, æquale est illi quod sub utrisque extremitatibus continetur. Descriptio autem quæ supposita est, hoc modo facta est. Quantoscunque in ordine pariter parium nume-

rorum ternarius multiplicavit, quicunque ex eo procreati sunt, primo sunt versu dispositi. Rursus qui eosdem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco constituti sunt. Post vero quos septenarius cæteros multiplicando procreavit, eosdem tertio conscripsimus loco, atque idem reliqua descriptionis parte perfecimus.

In hac formula sequenti, similitudo pariter paris et pariter imparis, ad impariter parem, ostenditur.

3	5	7	9	Impares.
4	8	16	32	Dupli.

CAPUT XII.

Descriptio ad impariter paris, in latitudine, in longitudine, ad pariter paris naturam pertinentis expositio.

Superius igitur digestæ descriptionis hæc ratio est. Si ad latitudinem respicias, ubi est duorum terminorum una medietas, ipsosque terminos jungas, duplos eos medietate propria reperies, ut 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28, qui medius est inter eos terminus constitutus. Et rursus 28 et 12, si jungas, faciunt 40, quorum 20 medietas, medius eorum terminus invenitur. At vero ubi duas medietates habent, utræque extremitates junctæ, utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 cum junxeris fiunt 48, horum si medietates sibimet applicaveris, id est 20 et 28, idem erit, atque in alia parte latitudinis, eodem ordine qui fiant numeri, notati sunt. Neque ulla in re ratio utrisque latitudinis discrepabit, idemque in eodem ordine in cæteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri fit, in quo hanc proprietatem esse supra jam scriptum est. Rursum si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod fit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus suæ capiat pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 faciunt 576. Medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 376 procreabit. Et rursus si 24 in 96 multiplicentur, faciunt 2304. Quorum me-

dius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2304 procreatur. Ubi autem termini duo duas medietates includunt, quod fit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 96 multiplicatis 1152 procreantur, duæ vero eorum medietates, id est 24 et 40, si in semetipsas multiplicentur, eosdem 1152 restituent. Atque hoc est, ad imitationem cognationemque numeri pariter paris, a quo participatio tracta, hæc ei recognoscitur ingenerata proprietates. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descriptioque notata est. Quare manifestum est hunc numerum ex prioribus duobus esse procreatum, quoniam eorum retinet proprietates.

CAPUT XIII.

De numero impari ejusque divisione

Impar quoque numerus est, qui a paris numeri natura substantiaque disjunctus est. Siquidem illi in gemina membra æqua dividi potest, hic ne secari queat, unitatis impedit interventus. Tres habet similiter subdivisiones, quarum una ejus pars est is numerus qui vocatur primus et incompositus. Secunda vero, qui est secundus et compositus. Et tertia is qui quadam horum medietate conjunctus est, et ab utriusque cognatione aliquid naturaliter trahit, qui est per se quidem secundus et compositus, sed ad alios comparatus, primus et incompositus invenitur.

CAPUT XIV.

De primo et incomposito.

Et primus quidem et incompositus est, qui nullam aliam partem habet, nisi eam quæ a tota numeri quantitate denominata sit, ut ipsa pars non sit nisi unitas, ut sunt 3, 5, 7, 11, 13, 17, 19, 23, 29, 31. In his ergo singulis nulla unquam alia pars invenietur, nisi quæ ab ipsis denominata est, et ipsa tantum unitas, ut supra jam dictum est. In tribus enim una pars sola est, id est tertia, quæ a tribus scilicet denominata est, et ipsa tertia pars unitas. Eodemque modo quinarium sola quinta pars est, et hæc unitas, atque idem in singulis consequens reperietur. Dicitur autem primus et incompositus, quod nullus eum alter numerus metiatur, præter solam, quæ cunctis mater est, unitatem. Namque ternarium 2 non numerant, idcirco quoniam si solos duos contra tres compares, pauciores sunt. Si vero binarium bis facias, amplio rem tribus concrevit in 4. Metitur autem numerus numerorum, quoties vel semel, vel bis, vel tertio, vel quotieslibet numerus ad numerum comparatus, neque diminuta summa, neque aucta, ad comparati numeri terminum usque pervenit, ut duo si ad 6 compares, binarius numerus senarium tertio metietur. Primos ergo et incompositos nullus numerus metietur, præter unitatem solam, quoniam ex nullis aliis numeris compositi sunt, sed tantum ex unitatibus in semetipsis auctis multiplicatisque procreantur. Ter enim unus 3, et quinquies unus 5, et septies unus 7 fecerunt. Et alii quidem, quos supra descripsimus, eodem modo

nascuntur. Hi autem in semetipsos multiplicati faciunt alios numeros velut primi, eosque primam rerum substantiam vimque sortitos, cunctorum a se procreatorum velut quædam elementa reperies, quia scilicet, et incompositi sunt, et simpliciter generatione formati, atque in eos omnes quicumque ex his prolati sunt numeri resolvuntur, ipsi vero neque ex aliis producuntur, neque in alia reducuntur.

CAPUT XV.

De secundo et composito.

Secundus vero et compositus, et ipse quidem impar est, propterea quod eadem imparis proprietate formatus est, sed nullam in se retinet substantiam principalem, compositusque est ex aliis numeris, habetque partes, et a seipso et ab alieno vocabulo denominatus, sed a seipso denominatam partem, solam semper in his invenies unitatem, ab alieno vero vocabulo, vel unam, vel quodlibet alias quanti fuerint scilicet numeri quibus ille compositus procreatur, ut sunt hi, 9, 15, 25, 27, 33, 39. Horum ergo singuli habent quidem a se denominatas partes, proprias scilicet unitates, ut 9, nonam, id est 1; 15, quintam decimam, eandem rursus unitatem, et in cæteris quos supra descripsimus idem convenit. Habent etiam ab alieno vocabulo partem, ut 9, tertiam, id est ternarium, et 15, tertiam, id est 5, et quintam, id est, 3; 24 vero tertiam, id est 7, septimam, 3, et in omnibus aliis eadem consequentia est. Secundus autem vocatur hic numerus, quoniam non sola unitate metitur, sed etiam alio numero a quo scilicet conjunctus est. Neque habet in se quidquam principalis intelligentiæ. Nam ex aliis numeris procreatur, 9 quidem ex 3, 15 vero ex 3 et 5, et 24 ex 3 et 7, et cæteri eodem modo. Compositus autem dicitur, eo quod resolvi potest in eosdem ipsos a quibus dicitur esse compositus, in eos scilicet qui compositum numerum metiuntur. Nihil autem quod dissolvi potest incompositum est, sed omni rerum necessitate compositum.

CAPUT XVI.

De eo qui per se secundus et compositus, ad alium primum et incompositus est.

His vero contra se positus, id est primo et incomposito et, secundo et composito, et naturali diversitate disjunctis, alius in medio consideratur, qui ipse quidem compositus sit, et secundus, et alterius recipiens mentionem, atque ideo, et partis alieni vocabuli capax, sed cum fuerit ad alium ejusdem generis numerum comparatus, nulla cum eo communi mensura conjungitur, nec habebunt partes æquivocas, ut sunt 9 ad 25, nulla hos communis numerorum mensura metitur, nisi forte unitas quæ omnium numerorum mensura communis est. Et hi quidem non habent æquivocas partes. Nam quæ in 9 tertia est, in 25 non est, et quæ in 25 quinta est, in novenario non est. Ergo hi per naturam utriusque secundi et compositi sunt, comparati vero ad se invicem primi incompositique redduntur, quod utrosque nulla alia mensura metitur, nisi unitas quæ ab utrisque deno-

minata est. Nam in novenario nona est, in 25 vigesima quinta.

CAPUT XVII.

De primi et incompositi, secundi et compositi, et ad se quidem secundi et compositi, ad alterutrum vero primi et incompositi procreatione.

Generatio autem ipsorum atque ortus hujusmodi investigatione colligitur, quam scilicet Eratosthenes cribrum nomiabat, quod cunctis imparibus in medio collocatis, per eam quam traditur sumus artem, qui primi, quive secundi, quive tertii generis videantur esse, distinguitur. Disponantur enim a ternario numero cuncti in ordinem impares, in quamlibet longissimam porrectionem, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33, 35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49. His igitur ita dispositis considerandum primus numerus quem eorum qui sunt in ordine positi primum metiri possit, sed duobus præteritis, illum qui post eos est positus, mox metitur. Et si post eundem ipsum quem mensus est, alii duo transmissi sunt, illum qui post duos est rursus metitur. Et eodem modo si duos quis reliquerit, post eos qui est, a primo numero metiendus est. Eodemque modo relictis semper duobus, a primo in indefinitum pergentes metientur. Sed id non vulgo neque confuse. Nam primus numerus illum qui est post duos secundum se locatos per suam quantitatem metitur. Ternarius enim numerus tertio 9 metitur. Si autem post novenarium duos reliquero, qui mihi post illos incurrerit, a primo metiendus est, per secundi imparis quantitatem, id est per quinarium. Nam si post 9 duos relinquam, id est, 11 et 13, ternarius numerus 15 metitur per secundi numeri quantitatem, id est per quinarii, quoniam ternarius 15 quinquies metitur. Rursus si, a quindenario inchoans, duos intermisero, qui posterior positus est, ejus primus numerus, mensura est per tertii imparis pluralitatem. Nam si post 15 intermisero 17 et 19, incurrit 21, quem ternarius numerus secundum septenarium metitur, 24 enim numeri ternarius septima pars est. Atque hoc in infinitum faciens, reperio primum numerum, si binos intermisero, omnes sequentes post se metiri secundum quantitatem positurum ordine imparium numerorum. Si vero quinarius numerus, qui in secundo loco est constitutus, velit quis cujus prima ac deinceps sit mensura invenire, transmissis 4 imparibus, quintus ei, quem metiri possit, occurrit. Intermitantur enim 4 impares, id est 7 et 9 et 11 et 13, post hos est quintus decimus, quem quinarius metitur, secundum primi scilicet quantitatem, id est ternarii, quinque enim 15, tertio metiuntur. Ac deinceps si quatuor intermittat, eum qui post illos locatus est, secundus, id est quinarius quantitate metitur. Nam post quindecim intermissis 17 et 19 et 21 et 23, post eos 25 reperio, quos quinarius scilicet numerus sua pluralitate metitur. Quinquies enim quinario multiplicato, 25 succrescunt. Si vero post hunc quilibet 4 intermittat, eadem ordinis servata constantia, qui eosque metitur, secundum tertii, id est septenarii

numeri summam, a quinario metietur. Atque hæc est infinita processio. Si vero tertius numerus quem metiri possit exquiritur, sex in medio relinquentur, et quem septimum ordo monstraverit, hic per primi numeri, id est, ternarii quantitatem metiendus est. Et post illum sex aliis interpositis, quem post eos numeri series dabit, per quinarium, id est per secundum, tertii eum mensura percurret. Si vero alios rursus sex in medio quis relinquat, ille qui sequitur, per septenarium numerum ab eodem septenario metiendus est, id est per tertii quantitatem. Atque hic usque in extremum rursus ordo progreditur. Suscipient ergo metiendi vicissitudinem, quemadmodum sunt in ordinem naturaliter impares constituti. Metientur autem, si per pares numeros a binario inchoantes, positos inter se impares rata intermissione transiliant, ut primus 2, secundus 4, tertius 6, quartus 8, quintus 10. Vel si locos suos conduplicent, et secundum duplicationem terminos intermittant, ut ternarius qui primus est numerus et unus (omnis enim primus, unus est), bis locum suum multiplicet, faciatque bis unum. Qui cum duo sint, primus duos medios transeat. Rursus secundus, id est quinarium, si locum suum duplicet, 4 explicabit : hic quoque 4 intermittat. Item si septenarius, qui tertius est, locum suum duplicet, sex creabit : bis enim 3 senarium jungunt; hic ergo in ordinem sex relinquat. Quartus quoque si locum suum duplicet, 8 succrescent : ille quoque 8 transiliat; atque hoc quidem in cæteris perspiciendum. Modum autem mentionis secundum ordinem collocatorum ipsa series dabit. Nam primus, primum quem numerat, secundum primum numerat, id est secundum se, et secundum primum quem numerat, per secundum numerat, et tertium per tertium, et quartum item per quartum. Cum autem secundus mentionem susceperit, primum, quem numerat, secundum primum metitur, secundum vero quem numerat, per se, id est per secundum, et tertium per tertium, et in cæteris eadem similitudine mensura constabit. Alios ergo si respicias, vel qui alios mensi sunt, vel qui ipsi ab aliis metientur, invenies omnium simul communem mensuram esse non posse, neque ut omnes quemquam alium simul numerent, quosdam autem ex his ab alio posse metiri, ita ut ab uno tantum numerentur, alios vero ut letiam a pluribus, quosdam autem ut præter unitatem eorum nulla mensura sit. Qui ergo nullam mensuram præter unitatem recipiunt, hos primos et incompositos judicamus, qui vero aliquam mensuram præter unitatem, vel alienigenæ partis vocabulum sortientur, eos pronuntiemus secundos atque compositos. Tertium vero illud genus per se secundi et compositi, primi vero et incompositi ad alterutrum comparati, hac inquisitor ratione reperiet. Si enim quoslibet illos numeros secundum suam in semetipsos multiplices quantitatem, qui procreatur ad alterutrum comparati, nulla mensura communiione junguntur. Tres enim et 5 si multiplices, tres tertio 9 faciunt, et quinquies 5 reddent 25. His igitur nulla

A est cognitatio communis mensuræ. Rursus 5 et 7, quos procreant si compares, hi quoque incommensurabiles erunt. Quinquies enim quinque (ut dictum est) 25, septies 7 faciunt 49. Quorum mensura nulla communis est, nisi forte omnium horum procreatrix et mater unitas.

CAPUT XVIII.

De inventione eorum numerorum, qui ad se secundi et compositi sunt, ad alios vero relati, primi et incompositi.

Qua vero ratione tales numeros invenire possimus, si quis nobis eosdem proponat, et imperet agnoscere utrum aliqua mensura commensurabiles sint, an certe sola unitas utrosque metiatur, reperiendi ars talis est. Datis enim duobus numeris inæqualibus, auferre de majore minorem oportebit, et qui relictus fuerit, si major est, auferre ex eo rursus minorem, si vero minor fuerit, eum ex reliquo majore detrahere. Atque hoc eo usque faciendum, quoad unitas ultima vicem retractionis impediatur, aut aliquis numerus impar necessario, si utrique numeri impares proponantur. Sed eum qui relinquitur numerum, sibi ipsi videbis æqualem. Ergo si in unum incurrat vicissim ista subtractio, primi contra se necessario numeri dicentur, et nulla alia mensura nisi sola unitate conjuncti. Si vero ad aliquem numerum (ut superius dictum est) finis diminutionis incurrerit, erit ejus numerus qui remanserit dicemus utrorumque communem esse mensuram. Age enim duos numeros C propositos habeamus, quos jubeamur agnoscere an eos aliqua mensura communis metiatur. Atque hi sint 9 scilicet et 29, hoc igitur faciemus modo reciproam diminutionem. Auferamus de majore minorem, hoc est de 29 novenarium, relinquentur 20. Ex his ergo 20 rursus minorem detrahimus, id est 9, et relinquentur 11. Ex his rursus detraho 9, relictus sunt 2. Quos si detraho novenario, et relictus sunt 7. Quod si duo rursus septenario dempserim, supersunt 5, atque ex his alios duos, tres rursus exuberant, quos alio binario diminutos, sola unitas superstes egreditur. Rursus si ex duobus unum auferam, in uno terminus detractionis hærebit, quem duorum illorum numerorum, id est 9 et 29, solum neque alium constat esse mensuram. Hos ergo contra se primos vocabimus. Sed sint alii numeri nobis eadem conditione propositi, id est 21 et 9, ut quales hi sint investigentur cum sibi met fuerint invicem comparati. Rursus aufero de majore minoris numeri quantitatem, id est 9 de 21, relinquentur 12. Ex his rursus demo 9, supersunt 3. Qui si ex novenario retrahantur, senarius relinquetur. Quibus item si quis ternarium demat, 3 relinquentur, de quibus tres detrahi nequeunt, atque hic est sibi ipsi æqualis. Nam 3 qui detrahebantur, usque ad ternarium numerum pervenerunt, a quo, quoniam æquales sunt, detrahi minuique non poterunt. Hos igitur commensurabiles pronuntiamus, et est eorum qui est reliquus ternarius mensura communis.

CAPUT XIX.

Alia partitio paris secundum perfectos, imperfectos et ultra quam perfectos.

Ac de imparibus numeris, quantum introductionis permittebat brevitatis, expeditum est. Rursus numerorum parium sic fit secunda divisio. Alii enim eorum sunt superflui, alii diminuti, secundum utrasque habitudines inæqualitatis. Omnis quippe inæqualitas, aut in majoribus, aut in minoribus consideratur. Hii enim immoderata quodammodo plenitudine, proprii corporis modum, partium suarum numerositate præcedunt. Illos autem veluti paupertate inopes oppressesque, quadam nature suæ inopia, minor quam ipsi sunt partium summa componit, atque illi quidem quorum partes ultra quam satis est sese porrexerunt superflui nominantur, ut sunt 12 vel 24. Hi enim suis partibus comparati, majorem partium summam toto corpore sortiuntur. Est enim duodenarii medietas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta, 2, pars duodecima 1 est. Omnisque hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vicesima quarta 1, qui omnes triginta et sex rependant. In quare manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem quoniam compositæ partes totius summam numeri vincunt, superflui appellatur. Diminutus vero ille, cujus eodem modo compositæ partes totius termini multitudine superantur, ut 8 vel 9: habet enim octonarius partem mediam, id est 4; habet et quartam, id est duo; habet et octavam, id est unum quæ cunctæ in unum redactæ 7 colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus 14 habent medietatem, id est septenarium; habent septimam, id est 2; habent quartam decimam, id est 1, quæ in unum si collectæ sint, denarii numeri summa concrescit, toto scilicet termino minor. Atque hi quidem hoc modo sunt, ut prior ille quem suæ partes superant talis videatur, tanquam si quis multis super naturam manibus natus, ut centimanus Gigas, vel triplici conjunctus corpore, ut Geryon tergeminus. vel quidquid unquam monstruosum natura in partium multiplicatione surripuit. Ille vero ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta, aut minus oculo nasceretur, ut Cyclopæ frontis dedecus fuit, vel quo alio curtatus membro, naturale totius suæ plenitudinis dispendium sortiretur. Inter hos autem, velut inter æquales intemperantias, medii temperamentum limitis sortitus est ille numerus qui perfectus dicitur, virtutis scilicet æmulator, qui nec supervacua progressionem porrigitur, nec contracta rursus diminutione remittitur, sed medietatis obtinens terminum, suis æquis partibus, nec crassatur abundantia, nec eget inopia, ut sex vel 28. Namque senarius habet partem mediam, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, quæ in unam summam si redactæ sint, par totum numeri corpus suis partibus invenitur. 28 vero habet medietatem 14, et

A septimam 4, nec caret quarta, id est 7, possidet quartam decimam 2, et reperies in eo vicesimam octavam 1, quæ in unum redactæ, totum partibus corpus æquabunt, 28 enim junctæ partes efficiunt.

CAPUT XX.

De generatione numeri perfecti.

Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et vitii. Perfectos enim numeros raro invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati; at vero superfluos ac diminutos longe multos infinitosque reperies, nec ullis ordinibus passim inordinatæque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri, iutra denarium numerum 6, intra centenarium 28, intra millenarium numerum 496, intra decem B millia 8128. Et semper hi numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternatim in hos numeros, summarum fines perveniunt. Nam et primum sex, deinde 28. Post hos 496, idem senarius qui primum, post quem 8128, idem octonarius qui secundus. Generatio autem procreatioque eorum est fixa firmaque, nec quo alio modo fieri possint, nec ut si hoc modo fiant, aliud quiddam ullo modo valeat procreari. Dispositos enim ab uno omnes pariter pares numeros in ordinem quousque volueris, primo secundum aggregabis, et si primus numerus et incompositus ex illa coervatione factus sit, totam summam in illum multiplicabis, quem posterius aggregaveras. Si vero coervatione facta, primus et incompositus non inventus fuerit, sed compositus et secundus, hunc C transgredere, atque alium qui sequitur aggregabis. Si vero necdum fuerit primus et incompositus, alium rursus adjuuge, et vide quid fiat. Quod si primum incompositumque reperies, tunc in ultimæ multitudinem summæ coervationem multiplicabis. Disponentur enim omnes pariter pares numeri, hoc modo: 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128. Facies ergo ita: pones 1, eique aggregabis 2; tunc respicies ex hac aggregatione qui numerus factus sit: sunt 3, qui scilicet primus et incompositus est, et post unitatem ultimum binarium numerum aggregaveras. Si igitur ternarium, id est qui ex coervatione collectus est, per binarium multiplices, qui est ultimus aggregatus, perfectus sine ulla dubitatione nasceretur. Bis enim 3 D faciunt 6, qui habent unam quidem a se denominatam partem, id est sextam, tres vero medietatem secundum dualitatem, at vero duo secundum coervationem, id est secundum ternarium, quoniam coervati tres, multiplicati sunt. Viginti octo autem eodem modo nascuntur. Si enim super unum et duo, qui sunt tres, addas sequentem pariter partem, id est 4, septenariam summam facies; sed ultimum numerum quaternarium consequenter adjunxeras; per hunc igitur si illam coervationem multiplicaveris, perfectus numerus procreatur. Septies enim 4, 28 sunt qui est suis partibus par, habens unam a se denominatam, id est vigesimum octavam; medietatem vero secundum binarium 14, secundum quaternarium 7, septimam vero secundum septenarium 4, secundum

omnium collectionem, quartum decimum, duo, qui A
vocabulo medietatis opponitur. Ergo cum hic reperti
sint, si alios invenire sceleris, eadem oportet ratione
ut vestiges. Ponas enim unum licebit, et post hunc
2 et 4, qui in septenarium cumulantur, sed de hoc
dudum exstitit 28 perfectus numerus. Huic igitur qui
sequitur pariter par, id est 8, continens jungatur ac-
cessio, qui prioribus superveniens, 15 restituit. Sed
hic primus et incompositus non est. Habet enim generis
alterius partem super illam, quæ est a semetipsa
denominata, quintam decimam, scilicet unitatem.
Hunc igitur, quoniam secundus est compositus præ-
terito, et ad iungendum superioribus continentem pariter
parem numerum, id est 16. Qui cum 15 iunctus
unum ac 30 conficit. Sed hic primus rursus et incom-
positus est. Hunc igitur cum extremi aggregati sum-
ma multiplicata, ut fiant sedecies 31, qui 496 explicant.
Hæc autem est intra millenarium numerum perfecta,
et suis partibus æqua numerositas. Igitur prima uni-
tas virtute atque potentia, non etiam actu vel re, et
ipsa perfecta est. Nam si primam ipsam sumpsero de
proposito ordine numerorum, video primam atque
incompositam, quam si per seipsam multiplico, eam-
dem mihi unitas procreatur. Semel enim unum solam
efficit unitatem, quæ partibus suis æqualis est potentia
solum, cæteris etiam actu atque opere perfectis.
Recte igitur unitas propria virtute perfecta est, quod
et prima est et incomposita, et per seipsam multipli-
cata sese ipsa conservat. Sed quoniam de ea quanti-
tate quæ per se sit dictum est, operis sequentiam
ad illam quæ refertur ad aliquid transferamus.

CAPUT XXI.

De relata ad aliquid quantitate.

Ad aliquid vero quantitatis, duplex est prima divi-
sio. Omne enim, aut æquale est, aut inæquale, quid-
quid alterius comparatione metitur. Et æquale quidem
est, quod ad aliquid comparatur, neque minore summa
infra est, neque majore transgreditur, ut denarius
denario, vel ternarius ternario, vel cubitum cu-
bito, vel pes pedi, et his similia. Hæc autem pars
relatæ ad aliquid quantitatis, id est, æqualitas, natu-
raliter indivisa est. Nullus enim dicere potest quod
æqualitatis hoc quidem tale est, illud vero hujusmodi.
Omnis enim æqualitas unam servat in propria mo-
deratione mensuram. Illud etiam quod quæ ei quanti-
tatis comparatur, non alio vocabulo atque ipsa cui
comparatur edicitur. Nam quemadmodum amicus
amico amicus est, vicinusque vicino, ita dicitur
æqualis æquali. Inæqualis vero quantitatis gemina
divisio est. Secatur enim quod inæquale est in ma-
jus atque minus, quæ contraria sibi met denominatione
funguntur. Namque majus minore majus est, et
minus majore minus est, et utraque non eisdem
vocalibus, quemadmodum secundum æqualitatem
dictum est, sed diversis distantibusque signata sunt,
ad modum discentis scilicet, vel docentis, vel cæden-
tis, vel vapulantis, vel quæcunque ad aliquid relatæ,
aliter denominatis contrariis comparantur.

CAPUT XXII.

De speciebus majoris inæqualitatis et minoris.

Majoris vero inæqualitatis quinque partes sunt.
Est enim una quæ vocatur multiplex, alia superpar-
ticularis, tertia superpartiens, quarta multiplex su-
perparticularis, quinta multiplex superpartiens. His
igitur quinque majoris partibus, oppositæ sunt aliæ
quinque partes minoris, quemadmodum ipsum majus
minori semper opponitur, quæ minoris species, ita
singillatim speciebus quinque majoris his quæ supra-
dictæ sunt opponuntur, ut eisdem nominibus nunc-
centur, sola tantum sub præpositione distantes,
Dicitur enim submultiplex, subsuperparticularis, sub-
superpartiens, multiplex subsuperparticularis, et
B multiplex subsuperpartiens.

CAPUT XXIII.

De multiplici ejusque speciebus, earumque gene- rationibus.

Rursus multiplex est prima pars majoris inæquali-
tatis, cunctis aliis antiquior naturaque præstantior, ut
paulo post demonstrabimus. Hic autem numerus hujus-
modi est, ut comparatus cum altero, illum contra
quem comparatus est, habeat plus quam semel. Quod
primum in naturalis numeri dispositione convenit,
namque ad unum cuncti qui sequuntur, omnium ordi-
ne multiplicium sequentias varietatesque custo-
diunt. Ad primum enim, id est unitatem, 2 duplex,
3 triplus, 4 quadruplus, atque ita in ordinem progre-
dientes, omnes textuatur multiplicis quantitates.
C Quod autem dictum est, plus quam semel, id a bina-
rio numero principium capit, et in infinitum per ter-
narium quaternariumque et cæterorum ordinem se-
quentiamque progreditur. Contra hunc vero discrimi-
natus est ille qui vocatur submultiplex, et hæc
quoque prima minoris quantitatis species est. His
autem numerus hujusmodi est, qui in alterius com-
paratione productus, plus quam semel majoris nume-
rat summan, sua scilicet quantitate cum eo æquali-
ter inchoans, æqualiterque determinans. Idem autem
dico numerat quod metitur. Si igitur his solum majorem
numerum minor numerus metiatur, subduplus
vocabitur, si vero ter subtripulus, si quater subqua-
druplus, et fit per hæc in infinitum progressio, addi-
D tione eos semper subpositione nominabilis, ut unus
duorum subduplus, trium subtripulus, 4 subquadru-
plus appelletur, et consequenter. Cum autem natu-
raliter multiplicitas et submultiplicitas infinita sit,
eorum quoque species per proprias generationes in
infinita consideratione versantur. Si enim positus in
naturali constitutione numeris, singulos per suas con-
sequentias pares eligas, omnium ab uno parium atque
imparium sese sequentium duplices erunt, et hujus
speculationis terminus non deficit. Ponatur enim na-
turalis numerus hoc modo, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,
10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Horum
erit si primum sumas parem, id est 2, primi duplex
ergo, id est unitatis. Si vero sequentem parem, id est
4, secundi duplex est, id est duorum. Si vero tertium

parem sumas, id est 7, tertii numeri in naturali constitutione duplus est, id est ternarii. Si vero quartum parem inspicias, id est 8, quarti numeri, id est quaternarii duplus est. Idem in cæteris in infinitum sumentibus, sine aliquo impedimento procedit. Triplices autem nascuntur, si in eadem dispositione naturales duo semper intermittantur, et qui post duo sunt ad naturalem numerum comparentur, excepto ternario, qui ut unitatis triplus sit, solum binarium prætermittit. Post unum et duo, 3 sunt, qui triplus unius est. Rursus post 4 et 5, sunt 6, qui secundi numeri, id est duorum triplus est. Rursus post 6, sunt 7 et 8, et post hos 9, qui tertii numeri, id est ternarii triplus est. Atque hoc idem in infinitum si quis faciat, sine ulla offensione procedit. Quadruplorum vero generatio incipit, si quis tres numeros intermittat. Post unum quippe et 2 et 3, sunt 4, qui primi, id est unius, quadruplus est. Rursus si intermiserit quinarium, senarium, et septenarium, octonarius mihi quartus occurrit, tribus scilicet intermissis, qui binarii, id est secundi numeri, quadruplus est. At vero si post octo tres terminos intermiserit, id est 9 et 10 et 11, duodenarius qui sequitur ternarii numeri quadruplus est. Atque hoc idem in infinitum progressis necesse est evenire, semperque una terminorum intermissione si crescat adjectio, ordinatas te multiplicis numeri vices invenire miraberis. Si enim 4 intermittas, quicuplus invenitur, si quinque sexcuplus, si sex septuplus, semperque ipsius multiplicatis nomine uno minus intermissionis vocabulo procreantur. Nam duplus unum intermittit, triplus 2, quadruplus 3, quicuplus 4. Et deinceps ad eundem ordinem sequentia est. Et omnes quidem dupli secundum proprias sequentias parium numerorum pares sunt. Tripli vero, unus semper par terminus, impar alius invenitur. Quadrupli vero, rursus semper parem custodiunt quantitatem. Constituunturque a quarto numero, uno ex prioribus per ordinem positus paribus intermisso, primo pari binario, post hunc 8 intermisso senario, post hunc 12 transmissio denario. Atque hoc idem in cæteris. Quicupii vero propositio, secundum triplicis similitudinem, alternatim paribus atque imparibus positus, ordinatur.

CAPUT XXIV.

De superparticulari, ejusque speciebus, earumque generationibus,

Superparticularis vero est numerus ad alterum comparatus, quotiens habet in se totum minorem et partem ejus aliquam. Qui si minoris habeat medietatem, vocatur sesquialter, si vero tertiam partem, vocatur sesquitercius, si vero quartam, vocatur sesquiquartus, et si quintam, vocatur sesquiquintus. Atque his nominibus in infinitum ductis, in infinitum quoque superparticularium forma progreditur. Et majores quidem numeri hoc modo vocantur, minores vero qui habentur toti et eorum aliqua pars, unus subsesquialter, alter subsesquitercius, alius subsesquiquartus, alius vero subsesquiquintus, atque idem secundum majorum normam multitudinemque pro-

tenditur. Voco autem majores numeros duces, minores comites. Super particularium quoque infinita est multitudo, ob eam rem quod ejusdem species interminabili progressionem funguntur. Namque sesquialter habebit quidem duces omnes post ternarium numerum naturaliter triplices. Comites vero, omnes post binarium naturaliter pares, hoc modo, ut primus primo, secundus secundo, tertius tertio comparetur, et deinceps. Describantur enim longissimi versus triplicium naturalis numeri atque duplicium, et sit hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	6	9	12	15	18	21	24	27	30
2	4	6	8	10	12	14	16	18	20

Primus igitur versus continet numerum naturalem, secundus ejus triplicem, tertius vero duplicem, atque in eo si ternarius binario, vel si senarius quaternario, vel novenarius senario comparetur, vel omnes triplices superiores si duplicibus numeris consequentibus opponantur, hemiolia, id est sesquialtera proportio nascetur, tres enim habent intra se duo, et eorum mediam partem, id est 1, sex quoque continent intra se 4, et eorum medietatem, id est 2, et novem intra se senarium claudunt. et ejus mediam partem, id est 3, eodemque modo in cæteris. Dicendum vero si quis secundam speciem superparticularis numeri considerare desideret, id est sesquiterciam, quali ratione reperiat. Ac definitio quidem hujus comparationis talis est. Sesquitercius est, qui minori comparatus, habet eum semel et ejus tertiam partem ; sed hi inveniuntur si, omnibus a quaternario numero continuatim quadruplis constitutis, a ternario numero triplices comparentur, eruntque duces quadrupli, comites tripli. Sit enim in ordine hoc modo numerus naturalis, ut sub eo quadrupli, et sub eo tripli sint, supponatur sub primo quadruplo primus triplus, sub secundo secundus, sub tertio tertius, et eodem modo cuncti ejusdem primi versus tripli in ordinem dirigantur.

1	2	3	4	5	6	7	8
4	8	12	16	20	24	28	32
3	6	9	12	15	18	21	24

Igitur primum primo si compares, sesquitercia ratio continebitur. Nam si 4 tribus compares, habebunt in se 4, totum ternarium et ejus tertiam partem, id est 4, et si secundum secundo, id est octonarium senario compares, idem invenies: habebit enim octonarius senarium totum, et ejus tertiam partem, id est 2, et per eandem sequentiam usque in infinitum progrediendum est. Notandum quoque est quod 3 comites sunt, duces 4. Rursus 6 comites, duces 8, et in eodem ordine cæteri simili modo vocantur duces sesquitercii, comites subsesquitercii, et in cunctis secundum hunc modum posita convenit servare vocabula.

CAPUT XXV.

De quodam utili ad cognitionem superparticularibus accidente.

Hoc autem admirabile profundissimumque in istorum ordinibus invenitur, quod primus dux primus-

que comes ad se invicem nulla numeri intermissione copulantur. Nam primi se nullo in medio posito transeunt, secundi interponunt 1, tertii duos, quarti 3, et deinceps una semper minore quam ipsi sunt intermissione succrescunt. Atque hoc vel in sesquialteris vel in sesquiteriis, vel in aliis superparticularibus partibus necesse est inveniri. Namque ut quaternarius contra ternarium comparetur, nullum intermisimus, post 3 enim mox 4 sunt. At vero 6 contra 8, in secundo scilicet sesquitertio, una facta est intermissio. Inter 6 enim et 8 solus est septenarius qui transmissus est numerus. Rursus ut 9 contra 12 comparemus, qui sunt in dispositione tertii, duorum mediorum est facta transmissio. Inter 9 enim et 12 sunt 10 et 11; secundum hunc modum quarta dispositio 3, quinta 4 intermittit.

CAPUT XXVI.

Descriptio per quam docetur cæteris inæqualitatis spe-

		Tetragona				Longitudo				Secunda unitas			
Latitudo	Prima unitas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
		2	4	6	8	10	12	14	16	18	20		
	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30			
	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40			
	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50			
	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60			
	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70			
	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80			
	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90			
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100			
		Secunda unitas				Longitudo				Tetragona		Tertia unitas	

CAPUT XXVII.

Ratio atque expositio digeste formulæ.

Si igitur duo prima latera propositæ formulæ quæ faciunt angulum, ab uno ad 10, et 10 procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparentur, qui scilicet a 4 angulum incipientes, in vigenos terminum ponunt, duplex. id est prima species multiplicatis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, ut duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum, quaternarii numerositate transcendat, ut 8 quaternarium, et per eamdem cuncti sequentiam sese minoris pluralitate prætereant. Si vero tertius angulus aspiciatur, qui ab 8 inchoans, longitudinem latitudinemque tricenis altrinsecus numeris extendit, et

A *cibus antiquiorem esse multiplicem, et digeste formulæ ratio et expositio.*

Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam, multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat, hic quoque perstringentes id quod propositum planissime breviter doceamus. Sit enim talis descriptio, in qua ponatur in ordinem, usque ad denarium numerum, continui numeri ordo naturalis, et secundo versus, duplus ordo textatur, tertio triplus, quarto quadruplus, et hoc usque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum super particulari et superpartienti, et cunctis aliis princeps erit species multiplicis, et quædam alia simul inspicimus et ad subtilitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem mentis jucundissima.

C hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicatis occurrit, ita ut ista comparatio per X litteram fiat. Illic se numeri superabunt secundum paritatis factam naturaliter connexionem. Primus enim primum duobus superat, ut unum 3, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem cæteri modum progressionis augeantur.

Quam rem nobis, scilicet, et ipsa naturalis objicit integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis apparet. Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quantitate notatus est, et longitudinem latitudinemque in quadragenos determinat, velit superioribus comparare, per X litteræ formam proportionem collata, quadrupli mul-

titudinem pernotabit. Hisque est ordinabilis super se progressio, ut primus primum tribus superet, ut 4 unitatem. Secundus secundum senario vincat, ut octo binarium. Tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summulæ trium se semper adjecta quantitate transilient. Et si quis subteriores aspiciat angulos, idem per omnes multiplicitalis species, usque ad decuplum dispositissima ordinatione perveniet. Si quis vero in hac descriptione, superparticularis species requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cuius est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquialtera proportio declarabitur. Nam tertius secundi versus, sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad quatuor, vel 9 ad 6, vel 12 ad 8. Itemque in cæteris qui sunt in eadem serie numeri, si talis conjugatio misceatur, nulla varietatis dissimilitudo surripit. Eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque, quæ in duplicibus fuit. Primus enim primum, id est ternarius binarius uno superat, secundus vero secundum, duobus tertius, tertium tribus, et deinceps. Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem cæteros ordine consecuteris, sesquitertia comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, et 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquitertia comparatio conservetur? Præterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterutris comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticularis agnosces. Hoc autem in hac est dispositione divinum, quod omnes angulares numeri tetragoni sunt. Tetragonus autem dicitur, ut brevissime dicam, quod post latius explicabitur, quem duo æquales numeri multipliciant, ut in hac quoque descriptione est; unus enim semel, unus est, et deest potestate tetragonus. Item bis duo 4 sunt. Ter 3 9, quos in semetipsas multiplicationes primi ordinis perfecere. Circum ipsos vero qui sunt, id est circum angulares, longilateri numeri sunt. Longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multipliciant. Circum 4 enim 2 sunt et 6, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum bis multiplicaveris, sed unitas a binario unitate præceditur. Sex vero a duobus et tribus, bis enim tres senarium reddunt. Novenarium vero, sex et 12 claudunt, qui 12 ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 fiunt 12. Senarius vero, ex duobus et tribus, bis enim 3 faciunt 6. Qui omnes, uno majoribus lateribus procreati sunt. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, tres binarium numerum uno superant. Cunctique alii ejusdem modisunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreantur, ita ut quod nascitur ex duobus longilateris altrinsecus positus, ethis medio tetragono, tetragonus sit. Et rursum quod ex duobus altrinsecus tetragonis, et uno medio longilatero his facto nascitur, ipse quoque tetragonus sit. Et ut angularum totius descriptionis ad angulares tetragonos positorum unius anguli sit prima unitas alterius vero qui contra est tertia. Bini vero altrin-

secus anguli, secundas habeant unitates et duo angularium tetragonorum anguli, æquum faciunt quod sub ipsis continetur, illi quod fit ab uno illorum qui est altrinsecus angularum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possunt admirabilique perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitate ignota esse permittimus. Nunc vero ad sequentia propositum convertamus.

CAPUT XXVIII.

De tertia inæqualitas specie quæ dicitur superpartiens, deque speciebus ejus earumque generationibus.

Igitur post duas primas habitudines multiples et superparticulares, et eas quæ sub ipsis sunt submultiplices et subsuperparticulares, tertia inæqualitatis species invenitur, quæ a nobis superius superpartiens dicta est. Hæc est autem, quæ fit cum numerus ad alium comparatus, habet eum totum infra se, et ejus insuper aliquas partes, vel duas, vel 3, vel 4, vel quot ipsa tulerit comparatio. Quæ habitu incipit a duabus partibus tertiis. Nam si duas medietates habuerit, qui illum intra se totum coerces, duplus pro superpartiente componitur. Habebit autem vel duas tertias, vel duas quintas, vel duas septimas, vel duas nonas, et ita progredientibus si duas solas partes minoris numeri superhabuerit, per easdem partes imparibus numeris minorem major summa transcendit. Nam si eum habeat totum et duas ejus quartas, superparticularis necessario reperitur. Nam duæ quartæ medietas est, et fit sesquialtera comparatio. Si vero duas sextas, rursus est superparticularis. Duæ enim sextæ, pars tertia est. Quod si in comparatione ponatur, sesquitertiæ habitudinis efficiet formam. Post hos nascuntur comites, qui subsuperpartientes vocantur; hi autem sunt qui habentur ab alio numero, et eorum vel duæ, vel 3, vel 4, vel quotlibet aliæ partes. Si ergo numerus alium intra se numerum habens, ejus duas partes habuerit, superbipartiens nominatur; si vero tres, supertripartiens; quod si 4, superquadrupartiens, atque ita progredientibus in infinitum fingere nomina licet. Ordo autem eorum naturalis est, quoties disponuntur a tribus omnes pares atque impares numeri naturaliter constituti, et sub his aptantur alii qui sunt a quinario numero incipientes omnes impares. His igitur ita dispositis, si primus primo, secundus secundo, tertius tertio, et cæteri cæteris comparentur, superpartiens habitu procreatur. Sit enim dispositio hoc modo :

3	4	5	6	7	8	9	10
5	7	9	11	13	15	17	19

Si igitur quinarii numeri ad ternarium comparatio consideretur, erit superpartiens ille qui vocatur superbipartiens. Habet enim quinarius totos in se tres, et eorum duas partes, id est 2. Si vero ad secundum ordinem speculatio referatur, supertripartiens proportio cognoscetur, atque in sequentibus per omnes dispositos numeros omnes in infinitum species hujus numeri convenientes ordinatasque respicies. At vero quemadmodum singuli procreantur, si in infi-

nitum quis curet agnoscere, hic modus est. Habitu enim superbipartientis, si utrisque terminis duplicetur, semper superbipartientis proportio precreatur. Si enim quis duplicet 3, faciet 10; si tres, faciet 6; qui 10 contra senarium comparati, superbipartientem faciunt habitudinem, et hos ipsos rursus si duplicaveris, idem ordo proportionis accrescit. Idemque si in infinitum facies, statum prioris habitudinis non mutabit. Si vero supertripartientes invenire contendas, primos supertripartientes, id est 7 et 4 triplicabis, et hujusmodi nascentur. Si vero qui ex his nati fuerint, ternarii multiplicatione produceris, idem rursus efficient. Quod si superquadripartientes quemadmodum in infinitum progrediantur optes addiscere, primas eorum radices in quadruplum multiples licet, id est 9 et 3, et eos qui illa multiplicatione proferentur, rursus in quadruplum, et eandem fieri proportionem inoffensa nimirum ratione reperies. Et cæteræ species una semper plus multiplicatione crescentibus radicibus oriuntur. Radices autem proportionum voco, numeros in superiore dispositione descriptos, quasi quibus omnis summa supradictæ comparationis innittitur. In hoc quoque videndum est quoniam, cum duæ partes minore plus in majoribus sunt, tertii semper vocabulum subauditur. Ut superbipartientis qui dicitur, quoniam duas minoris numeri tertias partes habet, dicatur superbipartientis tertias; et cum dico supertripartientis, subauditur necesse sit supertripartientis quartas, quoniam tribus superquartis exuberat. Et superquadripartienti, subauditur superquadripartientis quintas, et ad eundem modum in cæteris, uno semper adjecto super habitas partes, subauditio faciendâ est, ut eorum germana convenientiaque his nomina hæc sint, ut qui dicitur superbipartientis, idem dicatur superbitertius. Qui dicitur supertripartientis, is sit supertriquartus, et qui dicitur superquadripartientis, idem dicatur superquadriquintus, eademque similitudine usque in infinitum nomina producantur.

CAPUT XXIX.

De multiplici superparticulari.

Igitur relatæ ad aliquod quantitatis, simplices et primæ species hæc sunt. Duæ vero aliæ, ex his velut ex aliquibus principiis componuntur, ut multiples superparticulares, et multiples superpartientes, horumque comites submultiplices superparticulares, et submultiplices superpartientes. Namque in his ut in prædictis proportionibus, minores numeri, et eorum quoque species omnes, addita *sub* præpositione, dicuntur. Quorum definitio talis reddi potest: multiplex superparticularis est, quotiens numerus ad numerum comparatus, habet eum plus quam semel et ejus unam partem, hoc est, habet eum aut duplum, aut triplum aut quadruplum, aut quotienslibet, et ejus quamlibet aliquam partem, vel mediam, vel tertiam, vel quartam, vel quæcunque alia partium exuberatione contigerit. Hic ergo et multiplici et superparticulari consistit. Quod enim comparatum

A numerum plus quam semel habet, multiplicis est. Hoc vero quod minorum in habenda parte transcendit, superparticularis. Ita ex utroque nomine facti vocabulo, est, speciesque illius ad illarum, scilicet, fiunt imaginem proportionum, ex quibus ipse numerus originem trahit. Nam prima pars hujus vocabuli quæ multiplicis nomine possessa est, multiplicis numeri specierum vocabulo nominanda est. Quæ vero superparticularis est, eodem vocabulo nuncupabitur, quo superparticularis numeri species vocabantur. Dicitur enim qui duplicem habuerit alium numerum, et ejus mediam partem, duplex sesquialter; qui vero tertiam, duplex sesquitercius; qui quartam, duplex sesquiquartus, et deinceps. Si vero ter eum totum contineat et ejus mediam partem, vel tertiam, vel quartam, dicitur triplex sesquialter, triplex sesquitercius, triplex sesquiquartus, et eodem modo in cæteris. Diciturque quadruplus sesquialter, quadruplus sesquitercius, quadruplus sesquiquartus, et quotiens totum numerum in semetipso continerit, per multiples numeri species appellatur, quam vero partem comparati numeri clauserit, secundum superparticularium comparationem habitudinem vocabitur. Horum autem exempla hujusmodi sunt: duplex sesquialter est, ut quinque ad duo, habent enim 5, binarium numerum bis et ejus mediam, id est 1. Duplex vero sesquitercius est septenarius ad ternarium comparatus. At vero novenarius ad quadruplex sesquiquartus. Et hi semper nascentur, dispositis in ordinem a binario numero omnibus naturaliter paribus imparibusque terminis, si contra eos omnes a quinario numero impares comparentur, ut primum primo, secundum secundo, tertium tertio, caute et diligenter apponas, ut sit dispositio talis:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	1
1	5	7	9	11	13	15	17	19	21	23	1

Si vero a duobus paribus omnibus dispositis terminis, illi qui a quinario numero inchoantes, quinario numero rursus sese transiliunt comparentur, omnes duplices sesquialteros creant, ut est subjecta descriptio.

1	2	4	6	8	10	12	1
1	5	10	15	20	25	30	1

D Si vero a tribus inchoent dispositiones, et tribus sese transilient, et ad eos aptentur qui a septenario inchoantes, septenario sese numero transgrediuntur, omnes duplices sesquitercii, habita diligenter comparatione, nascentur, ut subjecta descriptio monet.

1	3	6	9	12	15	18	21	1
1	7	14	21	28	35	42	49	1

Si vero omnes in ordinem quadrupli disponantur, hi qui naturalis numeri quadrupli sunt, ut unitatis quadruplus, et duorum, triumque et quatuor, atque quinarum, et cæterorum sese sequentium, ut ad eos aptentur a novenario numero inchoantes, semper sese novenario præcedentes, tunc duplicis sesquiquartæ proportionis forma textetur.

4	8	12	16	20	24
9	18	27	36	45	54

Ea vero species hujus numeri, quæ est triplex sesquialtera, hoc modo procreatur; si disponentur a binario numero omnes in ordinem pares, et ad eos septenario numero inchoantes. septenario sese supergredientes, solito ad alterutrum modo comparationis aptentur.

2	4	6	8
7	14	21	28

Si autem a ternario numero ingressi, cunctos naturalis numeri triplices disponamus, et eis a denario numero denario sese supergredientes ordine comparemus, omnes triplices sesquitercii in ea terminorum continuatione provenient.

3	6	9	12
10	20	30	40

CAPUT XXX.

De eorum exemplis in superiore formula inveniendis.

Horum autem eorumque qui sequuntur exempla integre planeque possumus pernotare, si in priorem descriptionem, quam fecimus cum de superparticulari et multiplici loqueremur, ubi ab uno usque in denarium multiplicationum summa concrevit, diligens velimus acumen intendere. Ad primum enim verum omnes qui sequuntur collati, ordinatas convenientesque multiplicis species reddent. Si vero ad secundum cunctos qui tertii sunt ordinis aptaveris, ordinatas species superparticularis agnosces. Quod si tertio ordini, quicunque sunt in quinto versu compares, superpartientis numeri species positas convenienter aspicias. Multiplex vero superparticularis ostenditur, cum ad secundum versum omnes qui sunt quinti versus serie comparentur, vel qui sunt in septimo, vel qui sunt in nono, atque ita si in infinitum sit ista descriptio, in infinitum hujus proportionis species procreabuntur. Manifestum autem etiam hoc est, quod horum comites semper cum *sub* præpositione dicentur, ut est subduplex sesquialter, subduplex sesquitercius, subduplex sesquiquartus, et cæteri quidem ad hunc modum.

CAPUT XXXI.

De multiplici superpartiente.

Multiplex vero superpartiens est, quoties numerus ad numerum comparatus habet in se alium numerum totum plus quam semel, et ejus vel duas, vel 3, vel quotlibet plures particulas, secundum numeri superpartientis figuram. In hoc quoque propter causam superioris dictam, non erunt duæ medietates, neque duæ quartæ, neque duæ sextæ, sed duæ tertiæ, vel duæ quintæ, vel duæ septimæ, ad priorem similem consequentiam. Non est autem difficile secundum priorum exempla positorum, hos quoque et præter nostra exempla numeros invenire. Vocabunturque hi, secundum proprias partes, duplex superpartiens, vel duplex supertripartiens, vel duplex superquadrupartiens. Et rursus triplex superbipar-

tiens, et triplex supertripartiens, et triplex superquadrupartiens, et similiter. Ut 8 ad 3 comparati faciunt duplicem superbipartientem, et 16 ad 6, et omnes quicunque ab 8 incipientes, octonario sese numero transgrediuntur, comparati ad eos qui a tribus inchoantes, ternarii sese quantitate præterent. Nec erit difficile alias ejus partes secundum prædictum modum diligentibus reperire. Hic quoque illud meminisse debemus quod minores et comites non sine *sub* præpositione nominantur, ut sit subduplex superbipartiens, subduplex supertripartiens.

CAPUT XXXII.

Demonstratio quemadmodum omnis inæqualitas ab æqualitate processerit.

Restat autem nobis profundissimam quamdam tradere disciplinam, quæ ad omnem naturæ vim rerumque integritatem maxima ratione pertineat. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas definita est et sub scientiam cadens, animoque semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et suæ substantiæ decore perpetua. Infinitum vero malitiæ dedecus est, nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans a boni definitione principii, tanquam aliquo signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus, pura intelligentia roboratus, astringit, et has quodammodo inæqualitatis formas, temperata bonitate constituit. Hoc autem erit perspicuum, si intelligentiam omnes inæqualitatis species, ab æqualitatis crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo æquitas, matris et radices obtinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque profundat. Sint enim nobis tres æquales termini, id est tres unitates, vel tres bini, vel tres terni, [vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere. Quod enim in unis tribus terminis evenit, idem contingit in cæteris. Ex his igitur, secundum præcepti nostri ordinem, videas primum nasci multiplices, et in his duplices prius dehinc triplos, deinde quadruplos, et ad eundem ordinem consequentes. Rursus, multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur, et ex duplicibus quidem, sesquialteri, ex triplicibus sesquitercii, ex quadruplis sesquiquarti, et cæteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis, superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superbipartiens, supertripartientem sesquitercius gignat, et ex sesquiquarto superquadrupartiens. Rectis autem positus, neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticulares oriuntur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiuntur. Præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundum vero primo et secundo, tertium primo, duobus secundis et tertio. Hoc igitur cum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascentur duplices erunt. De quibus duplicibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum om-

nes formas numeri multiplices explicabit. Jaceant A Rursus secunda species superparticularis numeri, id igitur 3 termini æquales.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Ponatur itaque primo primus æqualis, id est unus. Secundus vero, primo et secundo, id est 2; tertius vero primo, duobus secundis et tertio par sit, id est uni et duobus unis et uni, qui sunt 4, ut est descriptio :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Videsne ut duplici proportione sequens ordo textatur? Fac rursus idem de duplicibus, ut sit primus primo æqualis, id est uni; secundus primo et secundo, id est uni et duobus, qui sunt 4; tertius primo, id est uni, duobus secundis, id est 4, et tertio, id est quatuor, qui simul 9 fiunt, et venit hæc forma :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Rursus, si de triplicibus idem feceris, continuus quadruplus procreabitur. Sit enim primus primo æquus, id est unus; sit secundus primo et secundo æqualis, id est 4; sit tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 16.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Et in cæteris quidem ad hanc formam, tribus his præceptis utemur. Si vero qui ex æqualibus nati sunt multiplices, eos disponamus, et secundum hæc præcepta vertamus, ita ut converso sint ordine, sesquialter ex duplici procreabitur, sesquitercius ex triplici, sesquiquartus ex quadruplo. Sint enim 3 duplices termini, qui ex æqualibus creati sunt, et qui ultimus est, primus ponatur hujusmodi :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----

Et constituatur primo in hoc ordine, primus par, id est 4, secundus vero primo et secundo par, id est 6, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 9.

4	6	9	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60
---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ecce tibi illa sesquialtera quantitas ex termino dupliciter exoritur. Videamus nunc ad eundem modum ex triplici qui nascatur; disponantur enim triplices superiores, converso scilicet ordine sicut duplex, hic est quoque ordo dispositus :

9	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60	64	68
---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ponatur ergo primus primo æquus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 12; tertius primo, duobus secundis et tertio æquus, id est 16.

9	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60	64	68
---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

est sesquitercius procreatus est. Quod si idem de quadruplo quis facere velit, sesquiquartus continuus nascetur, ut monstrabit subjecta descriptio :

16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60	64	68	72	76
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ac si quis idem ne cunctis in infinitum paribus multiplicatis faciat, convenienter ordinem superparticularitatis inveniet. Quod si conversos superparticulares aliquis secundum hæc præcepta convertat, continuo videat superpartientes accrescere, et ex sesquialtero quidem superbipartientis, ex sesquitercio supertripartientis procreatur, et cæteri secundum communes denominationis species, sine ulla ordinis interpolatione nascentur. Disponantur igitur sic :

9	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60	64	68
---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Superioris igitur descriptionis, primo primus æquus numerus ascribatur, id est 9, secundus vero primo et secundo, id est 15, tertius vero primo, duobus secundis et tertio, id est 25.

9	15	25	36	49	64	81	100	121	144	169	196	225	256	289	324
---	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Si ergo sesquitercium eodem modo vertamus, ordo supertripartientis invenitur. Sit enim prima propositio sesquitercii.

16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60	64	68	72	76
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ponatur secundum priorem modum, primo par primus, id est 16; secundus primo et secundo, id est 28; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 49. Omnis ergo summa disposita supertripartientes efficiet.

16	28	49	64	81	100	121	144	169	196	225	256	289	324	361	400
----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Rursus si sesquiquartum eodem modo vertamus, superquadrupartientis statim quantitas procreabitur, ut est ea forma quam suppositam vides.

25	40	64	81	100	121	144	169	196	225	256	289	324	361	400	441
----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Restat quemadmodum ex superparticularibus et superpartientibus multiplices superparticulares et multiplices superpartientes nascentur, ostendere. Quorum binas tantum faciam descriptiones; namque si rectum et non conversum sesquialterum ponimus, duplex superparticularis exrescit; fit enim hoc modo :

4	6	9	12	16	20	24	28	32	36	40	44	48	52	56	60
---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Ponatur secundum superiorem modum primo, primus æqualis, id est 4; secundus primo et secundo, id est 10; tertius primo, duobus secundis et tertio æqualis, id est 25.

4	10	25	36	49	64	81	100	121	144	169	196	225	256	289	324
---	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Atque hæc quidem duplex sesquialtera summa producta est. Si vero sesquitercium non conversum ponamus, duplex sesquitercius invenitur, ut subjecta descriptio docet.

9	12	16
9	21	49

At vero si ad superpartientes animam convertamus, cosque ordinatim secundum superiora præcepta disponamus, multiplices superpartientes ordinatim progenitos reperiemus. Disponatur enim superpartientis hæc formula :

9	15	25
---	----	----

Ascribatur ergo primus, primo æquus, id est 9 ; secundus primo et secundo, id est 24 ; tertius primo, duobus secundis et tertio, id est 64.

9	15	25
9	24	64

A Videsne ut ex superbipartiente duplus superbipartientis exortus sit? At vero si supetripartientem ponam, duplex sine dubio tripartientis inventitur, ut in subjecta descriptione perspicuum est :

16	28	49
16	44	121

Sic ergo de superparticularibus vel de superpartientibus multiplices superparticulares vel multiplices superpartientes oriuntur. Quare constat omnium inæqualitatum æqualitatem esse principium, ex eadem enim inæqualia cuncta nascuntur. Ac de his quidem hæcenus disserendum esse credidimus, ne vel infinita sectemur, vel circa res obscurissimas ingredientium animos detinentes, ab utilioribus moraremur.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Quemadmodum ad æqualitatem omnia inæqualitas reducatur.

Superioris libri disputatione digestum est quemadmodum tota inæqualitatis substantia a principe sui generis æqualitate processerit. Sed quæ rerum elementa sunt, ex eisdem principaliter omnia componuntur, et in eadem rursus resolutione facta resolvuntur. Ut quoniam articularis vocis elementa sunt litteræ, ab eis est syllabarum progressa conjunctio, et in easdem rursus terminatur extremas, eandemque vim obtinet sonus in musicis. Jam vero mundum 4 corpora non ignoramus efficere. Namque (ut ait) ex imbrī terraque omnia gignuntur et igni; sed in hæc rursus ejus 4 elementa fit postrema resolutio. Ita igitur, quoniam ex æqualitatis margine cunctas inæqualitatis species proficisci videmus, omnia a nobis inæqualitas ad æqualitatem rursus, velut ad quoddam elementum proprii generis resolvatur. Hoc autem trina rursus imperatione colligitur, eaque resolvendi ars. Datis quibuslibet tribus terminis, inæqualibus quidem, sed proportionaliter constitutis, id est, ut eandem medius ad primum vim proportionis obtineat quam qui est extremus ad medium in qualibet inæqualitatis ratione, vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus, vel in iis quæ ex his procreantur, hoc est multiplicibus superparticularibus, vel multiplicibus superpartientibus. eadem atque una ratione indubitata constabit. Propositis enim tribus (ut dictum est) terminis, æquis proportionibus ordinatis, ultimum semper medio detrahamus, et ipsum quidem ultimum, primum terminum collocemus, quod de medio relinquatur, secundum. De tertia vero propositorum terminorum summa auferemus unum primum, et duos secundos eos qui de medietate relicti sunt, et id quod ex tertia summa relinquatur, tertium terminum constituemus. Videbis igitur hoc facto, in minorem modum summas reverti, et ad principalem habitudinem compara-

B tiones proportionisque reduci, ut si sit quadrupla proportio, primo ad triplam, inde ad duplam, inde ad æqualitatem usque remeare. Et si sit superparticularis sesquiquartus, primo ad sesquitergium, inde ad sesquialterum postremo ad tres æquales terminos redire. Hoc autem nos exempli gratia in multipliciantum proportionem docebimus. Solertem vero, in aliis quoque inæqualitatis speciebus id experientem, eadem ratio præceptorum juvabit. Constituatur enim tres ad se termini quadrupli.

8	32	128
---	----	-----

Aufer igitur ex medio minorem, id est ex triginta duobus, octonarium, reliquantur 24, et primum octonarium terminum pones, secundum vero, quod reliquum fuerit ex medio, id est 24, ut sint hi duo termini, 8 et 24. De tertio vero, id est 128, aufer unum primum, id est 8, et duos secundos qui sunt reliqui, id est bis 24, et relinquatur 72. His dispositis terminis, ex quadruplis propinquier æquitati proporio, tripla redacta est. Sunt eum termini :

8	24	72
---	----	----

Ex his autem ipsis idem si feceris, ad duplum rursus comparatio remeabit. Pone enim primum minori æquum, id est 8, et ex secundo aufer primum, 16 relinquatur. Sed ex tertio, id est 72, aufer primum, id est 8, et duos secundos, id est bis 16, et erit reliqua pars 32. Quibus positis, ad duplas proportionibus habitudo redigitur.

8	16	32
---	----	----

D Idem vero ex his si fiat, rem omnem ad æqualitatis summas eliquabimus. Pone enim primum minori æquum, id est 8, et aufer ex 16 octonarium, remanent 8, quibus dispositis, ex tertio, id est 32, sumptis primo, id est 8, et duobus secundis, id est duobus octonariis, supersunt 8. Quibus dispositis, prima nobis æqualitas cadit, ut subjectæ summulæ docent.

8	8	8
---	---	---

Hinc igitur si quis ad alias inæqualitatis species animum tendat, eandem convenientiam intubantem inveniet. Quare pronuntiandum est, nec ulla trepidatione dubitandum, quod quemadmodum per se constantis quantitatis unitas principum et elementum est, ita et ad aliquid relatæ quantitatis æqualitas mater est. Demonstravimus enim quod hinc et ejus procreatio prima foret, et in eam rursus postrema solutio est.

CAPUT II.

De inveniendō in unoquoque numero quot numeros ejusdem proportionis possit præcedere, eorumque descriptio, descriptionisque expositio.

Est autem quædam in hac re profunda et miranda speculatio, et (ut ait Nicomachus) ἐνοσιγόρατος θεορρημα B perficiens, et ad Platoniam in Timæo animæ generationem, et ad intervalla harmonicæ disciplinæ. Ibi enim jubetur perducere atque extendere tres vel quatuor sesquialteros, vel quotlibet sesquitercias proportionem, et sesquiquartas comparationes, eas quæ secundum propositum ordinem, sæpe continuas jubemur extendere. Ne autem hoc, labore quodam semper quidem maximo, frequentius inferaci fiat, hac nobis ratione, in quot numeris quanti possint esse superparticulares investigandum est. Omnes enim multiplices, tantarum similium sibi proportionum principes erunt, quot ipsi loco ab unitate discesserunt. Quod autem dico, sibi met similium tale est, ut dupli semper multiplicitas (ut superius dictum est) sesquialteros creet, et triplex sit dux sesquiteriorum, quadrupli sesquiquartis. Primus ergo duplex unum solum habebit sesquialterum, secundus duos, tertius tres, quartus quatuor, et secundum hunc ordinem eadem fit in infinitum progressio. Neque unquam fieri potest ut vel superet proportionum numerum, vel ab eo sit diminutio æqualis ab unitate locatio. Primus ergo duplex est binarius numerus, qui unum solum sesquialterum recipit, id est ternarium. Binarius enim contra ternarium comparatus sesquialteram efficit proportionem. Ternarius vero, quoniam medietatem non recipit, non est alter numerus ad quem in ratione sesquialtera comparatur. Quaternarius vero numerus, secundus duplex est, hic ergo duos sesquialteros præcedit. Est enim ad ipsum quidem comparatus senarius numerus, ad senarium vero, quoniam medietatem habet novenarius, et sunt duo sesquialteri, ad 4 scilicet 6, ad sex vero 9. Novenarius vero, quoniam medietatem caret, ab hac comparatione seclusus est. Tertius vero duplex est 8, hic ergo 3 sesquialteros antecedit. Comparatur enim ad ipsum duodenarius numerus, ad duodenarium 18, ad 18 rursus 27. At vero 27 medio caret. Idem quoque in sequentibus evenire necesse est quod nos cum propria ordinatione subdidimus. Semper enim hoc, divina quadam nec humana constitutione. speculationibus occurrit, ut quotienscumque ultimus numerus invenitur, qui loco duplicis ab unitate sit par, talis sit ut in medietates dividi secarique non possit.

Latitudo.

1	2	4	8	16	32
	3	6	12	24	48
An	9	18	36	72	
	gu	27	54	108	
		la	81	162	
			ris	143	

Idem contingit etiam in triplicibus, ex illis enim sesquiterciis procreantur. Nam quoniam primus triplex est ternarius numerus, habet unum sesquitercium, id est 4. Cujus quaternarii tertia pars non potest inveniri, atque ideo hic epitrito caret. Secundus vero, qui est novem, habet ad se duodenarium numerum sesquitercium. Duodenarius autem, quoniam habet tertiam partem, in sesquitercia proportione comparatur ad eum numerus sedecim, qui tertiæ partis sectione solutus est. Viginti septem autem, quoniam tertius est triplex, habet ad se sesquitercium triginta sex, et hic rursus ad quadraginta octo eadem proportione comparatur. Cui si sexaginta quatuor appositus fuerint, eandem rursus vim proportionis explebunt. Quos sexaginta quatuor ad nullum sesquitercium rursus aptabis, quoniam parte tertia non tenentur. Atque hoc in cunctis triplicibus invenitur, ut extremus ejusdem proportionis numerus, tantos ante se precedentes habeat, quanto primus eorum ab unitate discesserit. Et qui tot super se ejusdem proportionis habuerit numeros, quotus ab unitate primus eorum jacet, ejus pars qua illi comparatus numerus, possit eandem facere proportionem, inveniri nequeat. Et triplicis quidem hæc est descriptio :

Latitudo.

1	3	9	27	81	243
	4	12	36	108	324
An	16	48	144	432	
	gu	64	192	576	
		la	256	768	
			ris	1024	

At quadrupli secundum hanc formam descriptio est, ad quam scilicet, qui a prioribus instructus accesserit, nulla ratione trepidabit, et de cæteris quidem multiplicibus, eandem convenientiam pernotabit.

Latitudo.

1	4	16	64	256	1024
	5	20	80	300	1080
An	25	100	400	1600	
	gu	125	500	2000	
		la	625	2500	
			ris	2125	

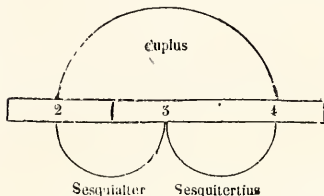
Hinc quoque perspicuum est, superparticularium (quemadmodum prius ostensum est) primos esse multiplices. Siquidem duplices sesquialteros, triplices sesquitercios, et cuncti multiplices cunctos in ordinem superparticulares creant. Est etiam in his hoc quoque mirabile. Namque ubi prima latitudo fuerit duplex, et sub eisdem qui sunt versus continui alternati positi, secundum seriem latitudinis duplices erunt. Si vero fuerint triplices et inferiores ordines,

triplica se in suis terminis multiplicatione superabunt A
 At in quadrupla, quadrupli, atque hoc infinita ductum speculatione non fallit. Angulares autem omnium multiplices evenire necesse est. Erunt autem duplicium quidem triplices, triplicium quadruplices, quadruplorum vero quincupli, et secundum eandem ordinis incommutabilem rationem, sibi met cuncta consentient, quibus expositis, ad sequentem operis seriem competens disputatio convertatur.

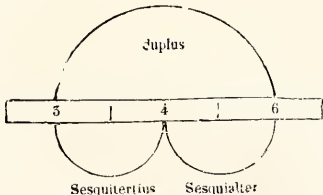
CAPUT III.

Quod multiplex intervallum ex quibus superparticularibus medietate posita, intervallis fiat, ejusque invenienda regula.

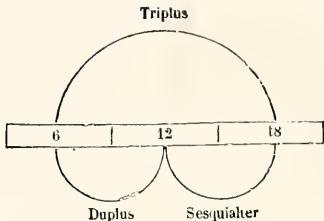
Si igitur duæ primæ superparticulares species conjungantur, prima species multiplicatis exoritur. Omnis autem duplex ex sesquialtero sesquitertioque componitur, et omnis sesquialter et sesquitercius duplicem jungunt. Nam ternarius, sesquialter est duorum, quatuor vero, sesquitercius ternarii, sed $\frac{1}{2}$ duplus duorum.

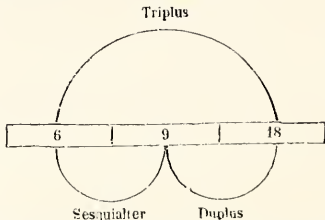
Sic igitur sesquialter et sesquitercius unum duplicem componunt. At vero si fuerit medietas et duplus, inter duplicem et medium potest una medietas talis inveniri, quæ ad alteram extremitatem sesquialtera sit, ad alteram sesquitercia. Altrinsecus enim positus senario et ternario, id est duplici et medietate, si quaternarius in medio collocetur, ad ternarium numerum sesquiterciam continet rationem, ad senarium vero sesquialteram.

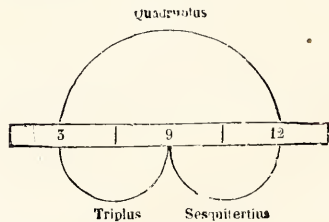
Recte igitur dictum est, et duplicem a sesquialtero sesquitertioque conjungi, et has duas superparticularis species duplicem procreare, id est primam speciem multiplicis quantitatis. Rursus ex prima multiplicis specie, id est ex duplici, et prima superparticulari, id est sesquialtera, continens multiplicis species, id est tripla conjungitur. Namque 12 senarii numeri duplus est, decem vero et octo, ad duodenarium sesquialter. qui ad senarium numerum triplus est.

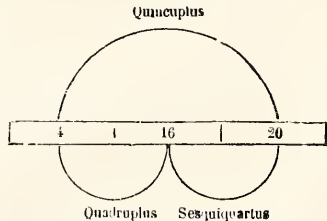
Et positus eisdem, 6 et 18, novenarius in medietate ponatur, erit ad senarium sesquialter, qui ad 18. Subduplus est, et ad senarium 18 triplus est.

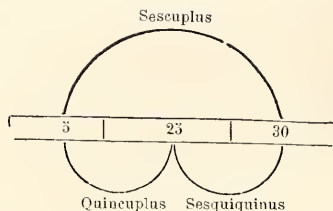
Ex duplici igitur et sesquialtero, triplex ratio proportionis exoritur, et in eas rursus resolutione facta revocatur. Si autem hic, id est triplus numerus, qui est species secunda multiplicis secundæ speciei superparticularis aptetur, quadrupli continuo forma contexitur, et in easdem rursus partes naturali partitione solvetur, secundum modum quem superius demonstravimus.

D Si vero quadruplus sese ac quinquartus agglomerent, quincuplus continuo fiet :

Et si quincuplus cum sesquiquinto, mox sescupli proportio conjungabitur.

Atque ita secundum hanc progressionem cunctæ multiplici- tatis species sine ulla rati ordinis permuta- tione nascentur. Ita vero ut duplus cum sesquial- tero triplicem creet, et triplus cum sesquiter- tio, quadruplus quadruplus cum sesquiquarto, quincup- lum, et cæteri eodem modo, ut nullus hanc conti- nuationem finis impediatur.

CAPUT IV.

De per se constante quantitate, quæ in figuris geome- tricis consideratur; communis ratio omnium magni- tudinum.

Hæc quidem de quantitate quam secundum ad ali- quid speculamur, ad præsens dicta sufficiant. Nunc autem in hac sequentia, quædam de ea quantitate quæ per seipsam constat, neque ad aliquid refer- tur, expediam, quæ nobis ad ea prodesse possunt, quæ post hæc rursus de relata ad aliquid quantitate tractabimus. Amat enim quodammodo mathe- seos speculatio alterna probationum ratione consti- tui. Nunc autem nobis de his numeris sermo futu- rus est, qui circa figuras geometricas et earum spatia dimensionesque versantur, id est de linearibus nu- meris, et de triangularibus vel quadratis, cæterisque quos sola pandit plana dimensio, nec non de inæ- quali laterum compositione conjunctis. De solidis etiam, id est cubis et sphaericis vel pyramidicis, later- culis etiam vel tignulis et cuneis, quæ omnia quidem geometricæ propriæ considerationis sunt. Sed sicut ipsa geometricæ scientia ab arithmetica velut qua- dam radice ac matre producta est, ita etiam ejus figurarum semina in primis numeris invenimus. Pla- num siquidem fecimus quod omnes disciplinas hæc interempta consumeret, quas minime constituta in- firmaret. Hoc autem cognoscendum est quod hæc signa numerorum posita quæ nunc quoque homines in summarum designatione describunt, non naturali institutione formata sunt; ut enim quinarum subjectam notulam signant de v. vel denarii, quam descripsimus de x, et alias hujusmodi, non natura posuit, sed usus affinxit. Quinque enim vel decem, vel quotlibet alios illis notulis pro compendio notare voluerunt, ne quotiens unitates quis monstrare vellet, totiens ei virgulæ ducerentur. Nos autem quotienscumque ali- quid monstrare volumus, in his præsertim formulis, ordinarum virgularum multitudinem non gravamur apponere. Cum enim quinque volumus demonstrare, facimus quinque virgulas, ducimusque eas hoc modo, 1 1 1 1 1, et cum 7 totidem, et cum 10 nihilominus quia naturalis est quemlibet numerum quantas in

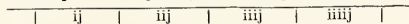
A se retinet, tot unitatibus designare quam notulis. Est igitur unitas vicem obtinens puncti, intervalli, lon- gitudinisque principium, ipsa vero nec intervalli, nec longitudinis capax, quemodmodum punctum principium: quidem lineæ est atque intervalli, ipsum vero nec intervallum nec linea. Neque enim punctum puncto superpositum ullum efficit intervallum, velut si nihil nulli jungas. Nihil enim est quod ex nullorum procreatione nascatur. Eadem quippe etiam circa æqualitates proportio manet. Nam si quotlibet fuerint termini pares, tantum quidem est a primo ad secundum, quantum a secundo ad ter- tium. Sed inter primum et secundum, vel secundum et tertium, nulla est intervalli longitudine vel spatium. Si enim tres senarios ponas hoc modo 6, 6, 6, quem- admodum primus est ad secundum, sic est secundus ad tertium. Sed inter primum et secundum nihil inter- est, 6 enim et 6 nulla spatii intervalla disjungunt. Ita etiam unitas in seipsa multiplicata nihil procreat. Semel enim in unum nihil aliud ex se gignit quam ipsa est. Nam quod intervallum caret, etiam vim gigen- di intervalla non recipit, quod in aliis numeris non videtur evenire. Omnis enim numerus in seipsum multiplicatus alium quemdam efficit majorem quam ipse est, idcirco quoniam intervalla multiplicata ma- jore sese spatii prolixitate distendunt. Id vero quod sine intervallo est, plus quam ipsa est, pariendi non habet postestatem. Ex hoc igitur principio, id est unitate prima omnium longitudo successit, quæ a binarii numeri principio in cunctos sese numeros explicat, quoniam primum intervallum linea est, duo vero intervalla sunt longitudo et latitudo, id est linea et superficies. Tria ergo intervalla sunt, lon- gitudo, latitudo, altitudo, id est linea, superficies atque soliditas. Præter hæc autem alia intervalla inveniri non possunt. Aut enim unum intervallum erit quod longitudo est, aut aliquid quod duobus inter- vallis expositum est, ut si qua res longitudinem habeat et latitudinem, vel tria intervalla dimen- sione porrigitur, si longitudine, altitudine, latitudi- neque censetur, supraque adeo nihil inveniri po- test, ut ipsorum sex motuum formæ ad interval- lorum naturas et numerum componatur. Unum enim intervallum duos in se continet motus, ut in tribus intervallis sex sese motuum summa conficiat hoc modo. Est enim in longitudine ante et retro. In latitudine sinistra et dextra, in altitudine sursum ac deorsum. Necesse est autem ut quidquid fuerit solidum corpus, hoc habeat longitudinem, latitudi- nemque et altitudinem, et quidquid hæc tria in se continet, illud suo nomine solidum vocetur. Hæc enim tria circa omne corpus inseparabili conjunctione versantur, et in natura corporum constituta sunt. Quare quidquid uno intervallo caret, illud corpus solidum non est. Nam quod duo sola intervalla reti- net, illud superficies appellatur. Omnis enim super- ficies sola longitudine et latitudine continetur, et hic eadem illa conversio remanet. Omne enim quod superficies est, longitudinem et latitudinem retinet,

et quod hæc retinet, illud est superficies. Hæc autem superficies uno tantum intervallo solidi corporis dimensione superatur, quæ uno rursus intervallo lineam vincit, quæ longitudinis naturam retinens, latitudinis expers est. Quæ linea eo quod unius est intervalli sortita naturam, a superficie uno intervallo, a soliditate duobus spatiis vincitur. Punctum igitur alio rursus intervallo a linea vincitur, ipsa scilicet quæ reliqua est longitudine. Quare si punctum uno quidem intervallo a linea supergreditur, idem a superficie vincitur duobus, tribus vero intervalli dimensionibus a soliditate relinquatur, constat punctum ipsum sine ulla corporis magnitudine vel intervalli dimensione, cum et longitudinis et latitudinis et profunditatis expers sit, omnium intervallorum esse principium, et natura insecabile, quod Græci atomon vocant, id est ita diminutum atque parvissimum, ut ejus pars inveniri non possit. Est igitur punctum primi intervalli principium, non tamen intervallum, et lineæ caput, sed nondum linea. Sicut linea quoque superficiei principium est, sed ipsa superficies non est, et secundi intervalli caput est, secundum tamen intervallum ipsa non retinet. Idem quoque et in superficie rationem cadit, quæ et ipsa solidi corporis et triplicis intervalli naturale sortitur initium, ipsa vero nec trina intervalli dimensione distenditur, nec ulla crassitudine solidatur.

CAPUT V.

De numero lineari.

Sic etiam in numero unitas quidem cum ipsa linearis numerus non sit, in longitudinem tamen distenti numeri principium est. Et linearis numerus cum ipse totius latitudinis expers sit, in aliud tamen spatium latitudinis extenti numeri sortitur initium. Superficies quoque numerorum cum ipsa solidum corpus non sit, addita tamen altitudinis solidi corporis caput est. Hoc autem planius his exemplis liquabit. Linearis numerus est a duobus inchoans, adjecta semper unitate in unum eundemque ductum quantitatis explicata congeries, ut est id quod subjecimus.

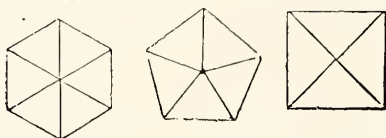

CAPUT VI.

De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus.

Plana vero superficies in numeris invenitur, quotiens a tribus inchoatione facta addita descriptionis latitudine, sequentium se naturalium numerorum multitudine anguli dilatantur, ut sit primus triangulus numerus, secundus quadratus, tertius qui sub quinque angulis continetur, quem pentagonum Græci nominant; quartus hexagonus, id est qui sex angulis includitur; quintus heptagonus, sextus octogonus, id est qui 7 vel 8 angulorum terminis dilatantur, et cæteri eodem modo singillatim per naturalem numerum angulos augeant, in plana scilicet descriptione figurarum. Hi vero idcirco a ternario numero inchoant, quod latitudinis et superficiei solus ternarius principium est. In geometrica quoque idem planius invenitur. Duæ enim lineæ rectæ spatium non

A continent, et omnis triangularis figura, vel tetragoni, vel pentagoni, vel hexagoni, vel cujuslibet qui pluribus angulis continetur, si a medietate per singulos angulos lineæ producantur, tot eum dividunt trianguli, quot ipsam figuram angulos habere contigerit. Quadratum enim ita ductæ lineæ in 4, pentagonum in 5, hexagonum in 6, heptagonum in 7, et cæteros in suorum angulorum modo mensuraque per triangulos partiuntur, ut est subjecta descriptio.

At vero triangula figura cum eam quis ita dividerit, in alias figuras non resolvitur nisi in seipsam, in tria enim triangula dissipatur.

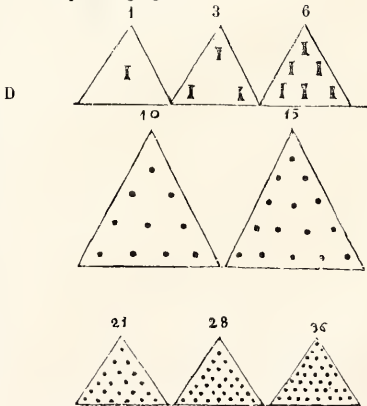

Adeo hæc figura princeps est latitudinis, ut cæteræ omnes superficies in hanc resolvantur, ipsa vero quoniam nullis est principiis obnoxia, neque ab alia latitudine sumpsit initium, in sese ipsa resolvatur. Idem autem et in numeris fieri sequens operis ordo monstrabit.

CAPUT VII.

Dispositio triangularum numerorum.

Est igitur primus triangulus numerus qui solis tribus unitatibus dissipatur, secundum superficiei positionem, triangulus scilicet descriptione, et post nunc quicumque æqualitatem laterum, in trina laterum spatia segregant.

CAPUT VIII.

De lateribus triangulorum numerorum.

Ad hunc modum infinita progressio est, omnesque ordine trianguli æquilateri procreabuntur, et primum omnium ponent, id quod ex unitate nascitur, ut hæc vi sua triangulus sit, non inde etiam opere atque actu. Nam si cunctorum est mater numerorum, quidquid in iis qui ab ea nascuntur numeris invenitur, necesse est ut ipsa naturali quadam potestate contineat, et hujus trianguli latus est unitas. Ternarius vero qui primus est opere et actu ipso triangulus, crescente unitate binarium numerum latus habebit. Vi enim et potestate primi anguli, id est unitatis, unitas latus est, actu vero et opere trianguli primi, id est ternarii dualitas, quam Græci dyada vocant. Secundi vero trianguli qui opere atque actu secundus est, id est senarii, crescente naturali numero in lateribus ternarius invenitur. Tertius vero, id est denarii, quaternarius latus continet, et quarti vero, id est 13, quinarius latus tenet, et quinti senarius. Idemque usque in infinitum.

CAPUT IX.

De generatione triangulorum numerorum.

Nascuntur autem trianguli disposita naturali quantitate numerorum, si prioribus semper multitudo sequentium congregetur. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9
---	---	---	---	---	---	---	---	---

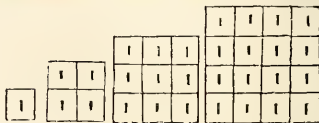
Ex his igitur si primum numerum sumam, id est unitatem, habeo primum triangulum, qui est vi et potestate, nondum etiam actu nec opere. Huic si secundum aggregavero, qui in naturali numerorum dispositione descriptus est, id est binarium, primos mihi triangulus opere et actu nascitur, id est ternarius. Si vero huic tertium ex naturali numero adjecero, secundus mihi opere et actu triangulus procreatur. Super unum enim et duo si tertium, id est ternarium, aggregavero, senarius extenditur, secundus scilicet triangulus. Huic vero si consequentem quaternarium superposuero, denarius explicatur, qui est tertius actu triangulus, quos per latera disponens, ad superioris descriptionis exemplar, cunctos triangulos numeros sine ullius dubitationis erroribus pernotabis, et quantas ultimus numerus in se unitates habet, quem superioribus aggregabis, tot ipse qui fit triangulus unitates habebit in latere. Nam ternarium, qui est primus actu triangulus, adjecto binario unitati feceramus; at hic duos habet in latere, et senarium his adjecta ternarii quantitate produximus, cujus latus soli tres continent, et idem in aliis cunctis quot unitates habentem numerum superioribus aggregabis, tot unitatibus ejus latera continebuntur.

CAPUT X.

De quadratis numeris.

Quadratus vero numerus est qui etiam ipse quidem latitudinem pandit, sed non in tribus angulis ut

A superior forma, sed quatuor. Ipse quoque æquali laterum dimensione porrigitur. Sunt autem hujusmodi :

CAPUT XI.

De eorum lateribus.

Sed in his quoque secundum naturalem numerum, laterum augmenta succedunt. Primus enim vi et potentia quadratus, id est unitas, unum habet in latere. Secundus vero, qui actu primus, id est 4, duobus per latera positus continetur. Tertius vero, id est novem, qui secundus est opere, tribus in latere positus aggregatur. Et ad eandem sequentiam cuncti procedunt.

CAPUT XII.

De quadratorum generatione, rursusque eorum lateribus.

Nascuntur autem tales numeri ex naturalis numeri dispositione, non quemadmodum superiores trianguli, ut ordinatis ad se invicem numeris congregentur, sed uno semper intermisso, qui sequitur, si cum superioris vel superioribus colligatur, ordinatis ex se quadratos efficit. Disponatur enim naturalis numerus hoc modo :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----

Ex his igitur si unum respiciam, primus mihi natus est potestate quadratus. Quod si uno relicto priori tertium junxero, secundus mihi quadratus efficitur. Nam si unum relicto binario quinarium apposuero, quaternarius mihi quadratus exoritur. Quod si rursus, relicto medio quaternario, quinarium similiter aggregavero, quadratus mihi tertius, id est novenarius procreatur. Unus enim et 3 et 5 novem colligunt. At vero si his, intermisso senario, septenarium jungam, tota in 16 ejus summa concrevit, id est quarti quadrati numerositas. Et ut breviter hujus forma procreationis appareat, si cuncti impares sibiem apponantur, collocato scilicet naturali numero, quadratorum ordo texetur. Est etiam in his hæc naturæ subtilitas et immobilis ordinatio, quod tot unitates unusquisque quadratorum retinebit in latere, quanti fuerint numeri ad conjunctionem propriam congregati. Nam in primo quadrato, quoniam ex uno fit, unus est in latere. In secundo, id est quadrato, quoniam ex uno et tribus procreatur, qui duo sunt termini, binario latus textitur, et in novenario, quoniam tribus numeris procreatur, latus ternario continetur. Atque idem in aliis videri licet.

CAPUT XIII.

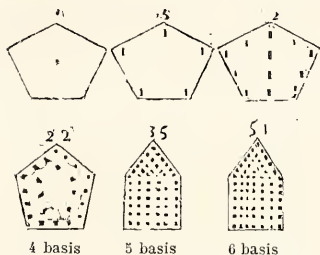
De pentagonis eorumque lateribus.

Pentagonus vero numerus est qui ipse quidem in

latitudinem secundum unitatem descriptis quinque A cum se binario superarent; pentagoni vero natura fuit ex duobus interpositis relictisque qui se ternario vincerent. Secundum quoque talia augmenta hexagonorum, vel octogonorum, vel 9 laterum figura, vel 10, vel quotlibet aliorum, competenti progressionem conficitur. Ut enim in pentagono, duobus intermissis eos jungebamus qui se ternario superarent, ita nunc in hexagono, tribus intermissis eos jungeamus qui se quaternario transeant, et erunt quidem eorum radices et fundamenta, ex quibus junctis omnes hexagoni nascuntur.

1	5	12	22	35	51	70
---	---	----	----	----	----	----

Eodem quoque modo eorum latera succrescunt. Nam primi potestate pentagoni, id est unius, idem unus spatium lateris tenet. Secundi vero per quinarii, qui est actu ipso atque opere primus pentagonus, bini per latera fixi sunt. Tertius vero, id est 12, tribus in lateris auctus est. Quartus 22, 4 numerorum in latere quantitate distenditur. Atque idem in cæteris secundum unitatis progressionem, in naturali scilicet numero, secundum superiorem figurarum incrementa tenduntur.

CAPUT XIV.

De generatione pentagonorum.

Nascuntur autem hi numeri qui extensi in latitudinem, quinque angulos pandunt, ab eadem naturalis numeri quantitate in sese coacervata, ita ut duobus semper interjectis numeris superiori vel superioribus, vincens ternario eum cui jungendus est aggregetur. Namque unitate, intermissis duobus et tribus, si quatuor jungas, qui tribus ipsam superent unitatem, quinarius pentagonus procreabitur. Post 4 vero si, intermisso quinario et senario, 7 agregges, duodenarium pentagonum procreabis. Namque 1 et 4 et 7 numeri 12 explebunt. Hoc etiam in aliis fiet. Nam si 10, vel 13, vel 16, vel 19, vel 22, vel 25 superioribus cunctis adjunxeris, eodem quo superius modo pentagoni fient, secundum superiorem descriptionem.

1	22	35	51	70	92	117
---	----	----	----	----	----	-----

CAPUT XV.

De hexagonis eorumque generationibus.

Hexagoni autem, qui sex angulis, et heptagoni, qui 7 rursus lateribus continentur, secundum hunc modum eorum laterum augmenta succrescunt. Namque in trianguli numeri natura procreanturque ipsos numeros jungebamus, qui sese in naturali dispositione sequerentur, et se tantum unitate transirent; quadrati vero numeri, id est tetragoni procreatio, fiebat ex numeris qui uno intermisso copulabantur,

cum se binario superarent; pentagoni vero natura fuit ex duobus interpositis relictisque qui se ternario vincerent. Secundum quoque talia augmenta hexagonorum, vel octogonorum, vel 9 laterum figura, vel 10, vel quotlibet aliorum, competenti progressionem conficitur. Ut enim in pentagono, duobus intermissis eos jungebamus qui se ternario superarent, ita nunc in hexagono, tribus intermissis eos jungeamus qui se quaternario transeant, et erunt quidem eorum radices et fundamenta, ex quibus junctis omnes hexagoni nascuntur.

1	5	9	13	17	21
---	---	---	----	----	----

Et ad eundem ordinem consequentes, atque ab his sexangulorum formæ nascuntur.

B

1	4	6	15	28	45	66
---	---	---	----	----	----	----

Quos ad superiorem modum, scilicet descriptos, in propriis ordinibus pernotabis.

CAPUT XVI.

De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum invenienda generationis regula, descriptionisque.

Septem vero angulorum figura est, cum ad eundem ordinem progressionis uno plus quam in sexangulorum figura numero intermisso superiori conjunxeris. Nam si quatuor interpositis, qui sese quinario vincant, aggregaveris, heptagoni continuo figura nascetur, ut hi numeri sint eorum radices, et (ut superius dictum est) fundamenta.

C

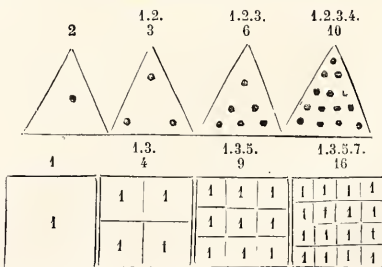
1	6	14	16	21
---	---	----	----	----

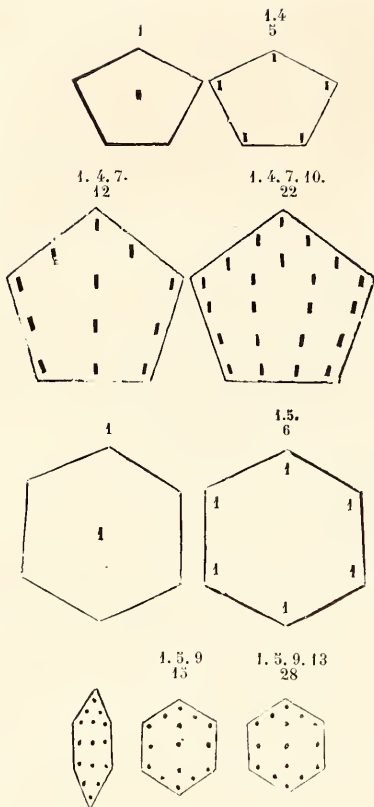
Qui vero ex his constant hi sunt.

1	7	18	34	55
---	---	----	----	----

Novem vero angulorum secundum eundem ordinem forma procreatur, ita ut secundum æqualem progressionem primi quoque eorum numeri distent. Nam in triangulo qui sunt numeri, quæ prima superficie figura est, uno sese tantum numeri præcedunt, qui scilicet eorum naturam descriptionemque perficiunt. In tetragono vero qui secundus est, duobus sese juncti numeri vincunt, et in pentagono 3, et in hexagono 4, et in heptagono 5, hujusque rei nullus est modus. Hoc autem nos subjectarum formarum descriptiones docebunt.

D

CAPUT XVII.

Descriptio figurarum numerorum in ordine.

Similiter autem licebit et aliarum formarum, quæ pluribus angulis continentur, quantitates ascribere. Sed quoniam facilius oculis subjecta retinentur, supradictarum formarum numerositas in subteriore descriptione ponatur.

Trianguli	1	3	6	10	15	21	28
Quadrati	1	4	9	16	25	36	49
Pentagoni	1	5	12	22	35	54	70
Hexagoni	1	6	15	28	45	66	94
Heptagoni	1	7	18	34	55	81	112

CAPUT XVIII.

Qui figurati numeri ex quibus figuratis numeris fiant atque quod triangulus numerus omnium reliquorum principium sit.

His igitur ita sese habentibus, quid in hac re sit consequens investigemus. Omnes enim tetragoni qui

A sub triangulis sunt naturali ordinatione dispositi, ex superioribus triangulis procreantur, illorumque collectione quadrati figura componitur. Quatuor enim tetragonus fit ex uno et tribus, id est ex duobus superioribus triangulis. Novem vero, ex tribus et 6, sed utriusque sunt trianguli. At 16 ex 6 et 10, et 25 ex 10 et 15. Idemque in sequenti ordine quadratorum constans atque immutabile reperitur. Pentagonorum vero summæ conficiuntur ex uno super se tetragono, et altrinsecus triangulo constituto. Namque 5 pentagonus, ex quatuor super se posito tetragono, et ex uno qui in triangulorum ordine ponitur, aggregatur. Duodecim vero pentagonus, ex novenario super se quadrato, et tribus secundo triangulo nascitur. Viginti

B duo vero ex 16 et 6, quadrato scilicet atque triangulo, et 35 ex 25 et 10, et in ordinem ad eundem modum intuentem nulla cunctatio contrarietatis impedit. At vero si hexagonos librata examinatione perspicias, ex eisdem triangulis et super se positus pentagonis procreantur. Namque sex hexagonus ex quinario pentagono et uno qui est in triangulorum ordine dispositus nascitur. Nec alia est origo 15 hexagoni, nisi ex duodenario pentagono et ternario triangulo. Quod si 28 rursus hexagonum ex quibus superioribus nascatur addiscas, nullos invenies nisi 22 pentagonum senariumque triangulum. Atque hoc in cæteris. Nec hunc genituræ ordinem heptagonorum procreatio refutabit. Namque ex super se hexagonis, et ex eminens positus triangulis procreantur.

C Septem enim heptagonus nascitur ex senario hexagono, et uno potestate triangulo, 48 vero heptagonus ex 15 hexagono et ternario triangulo conjungatur, et 34 ex 28, scilicet hexagono et senario triangulo, atque hoc in cunctis inoffensum reperire licet. Vides igitur ut primus omnium triangulus cunctorum summam efficiat, et omnium procreationibus misceatur?

CAPUT XIX.

Pertinens ad figurarum numerorum descriptionem speculatio.

Hi vero omnes si ad latitudinem fuerint comparati, id est trianguli tetragonis, vel tetragonis pentagonis, vel pentagoni hexagonis vel hi rursus heptagonis, sine aliqua dubitatione triangulis, sese superabunt. Namque si ternarium triangulum quaternario, vel quaternarium tetragonum quinario, vel quinario pentagonum senario hexagono, vel senarium septenario heptagono compares, primo se triangulo, id est sola transeunt unitate. At vero si senarius contra novenarium, vel hic contra 12, vel hic contra 15, vel 15 contra 18 pro inveniendis differentiis comparentur, secundo se triangulo, id est ternario, superabunt. Decem vero ad 16, et 19 ad 22, et 22 ad 28, et 28 ad 34 si componas, tertio se triangulo vincunt, id est senario. Atque hoc rite notabitur in aliis cunctis sequentibus esse perspectum, omnesque se triangulis antecedent. Quare perfecte, ut arbitrator, demonstratum est omnium formarum principium elementumque esse triangulum.

CAPUT XX.

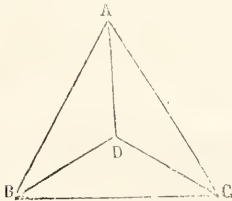
De numeris solidis.

Hinc vero ad figuras solidas facilius via est. Præcognito enim quid in planis numerorum figuris vis ipsa quantitatis naturaliter operetur, ad solidos numeros non erit ulla cunctatio. Sicut enim longitudini numerorum aliud intervallum, id est superficiem, ut latitudo ostenderetur, adjecimus, ita nunc latitudini si quis addat eam quæ alias altitudo, alias crassitudo, alias profunditas appellatur, solidum numeri corpus explebit.

CAPUT XXI.

De pyramide quod ea sit solidarum figurarum principium, sicut triangulus planarum et de speciebus

Videtur autem quemadmodum in planis figuris triangulus numerus primus est, sic in solidis qui vocatur pyramis profunditatis esse principium. Omnium quippe ratarum in numeris figurarum necesse est invenire primordia. Est autem pyramis alias a triangula basi in altitudinem sese erigens, alias a tetragona, alias a pentagona, et secundum sequentium multitudines angulorum ad unum cacuminis verticem sublevata. Posito enim triangulo atque disposito, si per tres angulos singulæ rectæ lineæ stantes ponantur, hæque tres inclinentur ut ad unum medium punctum vertices jungant, fit pyramis. Quæ cum a triangula basi profecta sit, tribus triangulis per latera concluditur hoc modo : Sit a, b, c, triangulum, si huic igitur triangula per tres angulos erigantur lineæ, et ad unum punctum convertantur, quod est d, ita ut d punctum non sit in plano sed pendens, illæ scilicet lineæ ad ipsum erectæ verticem, et quodammodo cacumen d facient, et erit basis a, b, c. unum triangulum, per latera vero, tria triangula, id est unum triangulum a, d, b, aliud vero b, d, c, tertium vero c, d, a.

CAPUT XXII.

De his pyramidis quæ a quadratis vel a cæteris multangulis figuris proficiuntur.

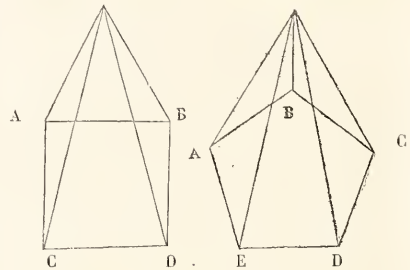
Item si a tetragona basi proficiatur, et ad unum verticem ejus lineæ dirigantur, erit pyramis quatuor triangulorum per latera, uno tantum tetragono in basi posito, super quam figura ipsa fundata est, et si a pentagono surgant quinque lineæ, quinque rursus

PATROL. LXIII.

A pyramis triangulis continebitur, et si ab hexagono, sex triangulis nihilominus, et quantoscunque angulos habuerit figura super quam pyramis residet, tot ipsa per latera triangulis continetur, ut in subjectis descriptionibus palam est.

Pyramis ex tetragono

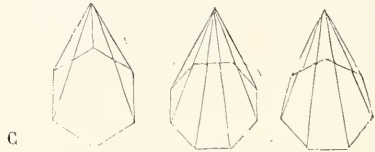
Pyramis ex pentagono

Pyramis ex hexagono

Pyramis ex octogono

Pyramis ex heptagono

CAPUT XXIII.

Solidorum generatio numerorum

Dicuntur autem hujusmodi pyramides hoc modo : Prima pyramis de triangulo, secunda pyramis de tetragono, tertia pyramis de pentagono, quarta pyramis de hexagono, quinta pyramis de heptagono. Idem in cæteris constat numeris. Nam quoniam lineares numeros esse diximus qui ab uuo profecti in infinitum current, ut sunt :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

His autem ordinatim compositis, et in se invicem cum distantia junctis, superficies nescabantur, ut si unum et duo jungeres, primus triangulus nasceretur, id est 3, et cum his adjungeremus tertium, id est ternarium, senarius triangulus rursus occurreret, et post hos, tetragoni, uno intermisso, pentagoni vero duobus, hexagoni tribus, heptagoni, relictis quatuor, nascebantur. Nunc vero ad solidorum corporum procreationem, ipsæ nobis superficies naturaliter figuratæ provenient, et ad faciendas quidem pyramidas a triangulo ipsi nobis trianguli componendi sunt. Ad procreandas vero pyramidas a tetragono, tetragoni, ad eas vero quæ sunt a pentagono, pentagoni copulandi sunt, et illæ quæ sunt ab hexagono vel heptagono, non nisi hexagonorum vel heptagonorum copulatione nascentur. Primus ergo potestate triangulus, unitas est, eandemque etiam ponemus virtute pyra

midem ; secundus vero triangulus est ternarius, quem si cum primo conjunxero, id est cum unitate, quaternaria mihi profunditas pyramidis exrescit. At vero si iis tertium senarium junxero, denaria pyramidis procreabitur altitudo. His si denarium junxero, 20 numerorum pyramidis veniet, atque ita in cunctis aliis eadem ratio copulationis est.

Trianguli.									
1	3	6	10	15	21	28	36	45	55
Pyramides a triangulis.									
1	4	10	20	35	56	84	120	165	220

In hac igitur conjunctione necesse est ut semper qui ultimus sit conjugatorum numerorum, is quasi quodammodo basis sit. Cunctis enim latior invenitur ; et qui ante ipsum numeri conjunguntur, minores esse necesse est, usque dum ad unitatem detractio rata perveniat, quæ puncti quodammodo et verticis obtineat locum. Namque in 10 pyramide super sex additi sunt 3 atque unus, qui senarius superat ternariam quantitatem, ipsi vero tres unum pluralitate transcendunt, qui unus extremum terminum progressionis offendit. Similis quoque ratio in cæteris prospici potest, si eorum procreations diligentius volueris perscrutari. Ille vero quæ sunt a tetragono pyramides, eadem tetragonorum super se compositione nascuntur. Descriptis enim cunctis tetragonis, id est :

1	4	9	16	25	36	49	64	81	100
---	---	---	----	----	----	----	----	----	-----

si unitatem primam ex hac dispositione præsumam, erit mihi potestate et vi pyramid ipsa unitas, nondum etiam opere atque actu. At si huic tetragonum superponam, id est 4, nascetur pyramis quinque numerorum quæ duobus tantum numeris per latera positis continetur. Sin vero his sequentes 9 adjecero, fiet mihi 14 numerorum forma pyramidis, quæ per latera tribus unitatibus concludatur. Atque huic si sequentem tetragonum 16 superponam, tricenaria mihi pyramidis forma producitur. In his quoque omnibus pyramidibus tot erunt unitates per latera quantæ in se fuerint numerorum aggregatæ quantitates. Nam unitas, quæ prima pyramis est, unum solum id est seipsam, gerit in latere. Quinque vero quæ constant ex 1 et 4, duobus per latera designatur, et 14, quæ ex tribus numeris compositis fit, ternario numero in latere posito constituitur. Ilanc autem pyramidum generationem monstrat subjecta descriptio :

Tetragoni.									
1	4	9	16	25	36	49	64	81	100
Pyramides a tetragonis.									
1	5	14	30	55	91	140	204	285	385

Et ad eundem modum cunctæ a cæteris multiangulis profectæ formæ, in altioris summæ spatia producantur. Omnis enim multorum angulorum forma, ex sui generis figura unitati superposita, ab uno ingredientibus ac pyramidum constituendas figuras usque in infinita progreditur. Et ex hoc equidem apparere necesse est triangulas formas cæterarum figu-

rarum esse principium, quod omnis pyramis a quacunque basi profecta, vel a quadrato, vel a pentagono, vel ab hexagono, vel ab heptagono, vel a quocunque similibus, solis triangulis usque ad verticem continetur.

CAPUT XXIV.

De curtis pyramidis.

Scire autem oportet quæ sunt curtæ pyramides, vel quæ bis curtæ, vel quæ ter curtæ, vel quater, et deinceps secundum numerorum adjectionem. Perfecta enim pyramis est quæ, a qualibet basi profecta, usque ad primam vi et potestate pyramidum pervenit unitatem. Sin vero, a qualibet basi profecta, usque ad unitatem altitudo illa non venerit, curta vocabitur. Recteque hujusmode pyramis tali nuncupatione signatur, si usque ad extremitatem punctumque non venerit. Hæc autem est, ut si quis 16 tetragono adjiciat 9, atque huic 4, et ab ulterioris sese adjectione unitatis suspendat, pyramis quidem figura est, sed quoniam usque ad cacumen verticis non excrevit, curta vocabitur, et habebit summitatem non jam punctum quod unitas est, sed superficiem, quod est quilibet numerus secundum basis illius angulos porrectus, atque ultimus aggregatus. Nam si tetragona fuerit basis, quadrata diminutione semper ascendit, et si pentagona basis similiter, et si hexagona, illa quoque ultima superficies erit hexagona. Ergo in curta pyramide, tot erit angulorum superficies quot fuerit basis. Si vero illa pyramis non solum ad unitatem extremitatemque non pervenit, sed nec ad primum quoque opere et actu multiangulum ejus generis cujus fuerit basis, bis curta vocabitur, ut si, a 16 tetragono proficiens, usque in 9 terminum ponat, neque exrescat ad 4, et quocunque tetragoni defuerint, totiens eam curtam esse dicemus. Ut si unitas defuerit primus quadratus, curtam, quam Græci koluron vocant. Si vero duobus tetragonis, deficit, id est unitate et eo qui sequitur, vocatur bis curta, quam Græci dikoluron appellant. Quod si tribus tetragonis, ter curta dicitur quam Græci tricoluron nominant, et quocunque tetragoni fuerint minus totiens illam pyramidem curtam esse proponimus. Hoc autem non solum a tetragono pyramidis, sed in omnibus ab omni multiangulo progredientibus speculari licet.

CAPUT XXV.

De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphericis et parallelipipedis numeris.

Ac de solidis quidem quæ pyramidis formam obtinent æqualiter crescentibus, et a propria velut radice multianguli figura progredientibus, dictum est. Est alia rursus quædam corporum solidorum ordinabilis compositio, eorum qui dicuntur cubi vel asseres, vel laterculi, vel cunei, vel spheræ, vel parallelipedi, quæ sunt quotiens superficies contra se sunt, et ductæ in infinitum nunquam concurrent. Dispositis enim in ordinem tetragonis.

1	4	9	16	25
---	---	---	----	----

quoniam hi solam longitudinem latitudinemque sortiti sunt, et altitudine carent, si per latera solam unam multiplicationem recipiant, æqualem provehant profunditatem. Nam quatuor tetragonus, duos habet in latere, et natus est ex his duobus. Bis enim duo quatuor faciunt. Hæc ergo duo ex ipsis latere si multiplices æqualiter, cubi forma nascetur. Nam si bis binos bis facies, octonaria quantitas crescit, et est prius hinc cubus. Novem vero tetragonus, quoniam 3 habet in latere, et factus est ex tribus in se multiplicatis, si enim unam lateris multiplicationem adjunxeris, rursus alius cubus æquali laterum formatione crescit. Ter enim tres si tertio duxeris, 27 cubi figura producitur. Et 16, qui est ex 4, si quater augeat, sexaginta quatuor cubus pari laterum dimensione crassabitur, et sequentes quidem tetragoni, secundum eundem modum, multiplicatione facta, provehantur. Tot autem necesse est unitates cubus habeat in latere, quot habuit primus ille tetragonus ex quo ipse productus est. Nam quoniam 4 tetragonus duos tantum numeros habet in latere, duos quoque habet octonarius cubus, et quoniam novem tetragonus tribus per latus unitatibus figurabatur, solo ternario 27 cubi latus urgetur. Et quoniam 16 tetragonus quatuor unitatum latus habebat, totidem 64 cubus in latere gestabit unitates. Quare etiam vi et potestate cubi, quod est unitas, unus erit in latere. Omnis enim tetragonus una quidem superficies est quatuor angulorum, totidemque laterum. Omnis autem cubus qui ex tetragonorum superficie in profunditatem corporis crevit, per tetragoni scilicet latus multiplicatus, habebit quidem superficies 6, quarum singula planitudo tetragono illi priori æqualis est. Latera vero 12, quorum unumquodque singulis his quæ superioris fuerit tetragoni æquum est, et, ut superius demonstravimus, tot unitatum est. Angulos vero 8, quorum singulus sub tribus hujusmodi continetur, quales priores fuerit tetragoni unde cubus ipse productus est. Ergo ex naturaliter profuso numero, qui in subjecta forma descripti sunt, subjecti tetragoni nascuntur, et ex his tetragonis qui subnotati sunt cubi provehantur.

Numerus naturalis.

1	2	3	4	5	6	7
Tetragoni.						
1	4	9	16	25	36	49
Cubi.						
1	8	27	64	125	216	343

Et quoniam omnis cubus ab æquilateris quadratis profectus, æquus ipse omnibus partibus est, nam et latitudini longitudo, et his duobus compar est altitudo, et secundum sex partes, id est sursum, deorsum dextera, sinistra, ante, post, sibi æqualem esse necesse est: hinc oppositum contrariumque esse oportebit, qui neque longitudinem latitudini, neque hæc duo profunditati gerat æqualia, sed cunctis inæqualibus, quamvis solida figura sit, ab æqualitate cubi longissime distare videatur. Hi autem sunt, ut si quis fa-

ciat his tres quater, vel ter quater quinquies, et alia hujusmodi, quæ per inæquales spatiorum gradus inæqualiter provehantur. Hæc autem forma Græco nomine scalenos vocatur, nos vero gradatam possumus dicere, quod a minore modo veluti gradibus crescat ad majus. Vocant autem eandem figuram Græci quidam spernison, nos autem cuneum possumus dicere. Etenim quos ad quamlibet illam rem constringendam cuneos formant, neque latitudinis, neque longitudinis, neque altitudinis habita ratione, quantum commodum fuerit, tantum vel altitudini minuitur, vel crassitudini profunditatis augetur. Atque ideo hos plerumque necesse est omnibus partibus inæqualibus inveniri. Quidam vero hos bomiscos vocant, id est quosdam arulas quæ in Ionica Græciæ regione (ut ait Nicomachus) hoc modo formatae fuerunt, ut neque altitudo latitudini, neque hæc longitudo convenirent. Vocatur autem aliis quibusdam nominibus, quæ nunc prosequi supervacuum iudicamus. Igitur cubi æqualibus spatiis se porrigentibus et hujus formæ, quam diximus, gradata distributione disposita, medietates sunt, quæ neque cunctis partibus æquales sunt, neque omnibus inæquales, quos Græci parallelepipedos vocant. Latini nomen hoc ita uniformiter compositum habere non possunt. Ut tamen idem pluribus dictum sit, ea namque hæc nomine vocatur figura, quæ alternatim positus latitudinibus continetur.

CAPUT XXVI.

De parte altera longioribus numeris, antelongioribus, eorumque generationibus.

Hujusmodi vero formas, quales sunt quæ vocantur a Græcis heteromikeis, nos dicere possumus parte altera longiores, quarum figurarum numerus quoque hoc modo diffiniendus est. Parte altera longior est numerus, quem si in latitudinem describas, et ipse quidem 4 provenit laterum et 4 angulorum, sed non cunctis æqualibus, sed semper minus uno. Namque nec latera lateribus, cuncta cunctis æqua sunt, nec longitudini latitudo, sed (ut dictum est) cum hinc altera pars major fuerit, uno tantum minorem præcedit ac superat. Si enim numerum naturalem disponas in ordinem, et secundum per primum multiplices, talis nascetur numerus; vel si secundum per tertium, vel si tertium per quartum, vel si quartum per quintum omnesque hi unitate tantum addita multiplicentur, nascuntur parte altera longiores. Disponatur enim numerus naturalis.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Et tunc quidem hæcenus. Si quis igitur faciat unum bis, faciet duo. Et rursus bis tres faciet 6, ter quater faciet 12, quater 5 faciet 20, et hoc modo ad eundem ordinem. Quicumque igitur ita facti sunt, procreabuntur parte altera longiores, ut subjecta descriptio docet. In qua, ex quibus numeris multiplicati nascuntur parte altera longiores, supra ascripti sunt. Qui vero nascuntur, subterius subnotati.

1	2	3	4	5	6
2		6		12	
	1	1	1	1	1
		1	1	1	1
			1	1	1
				1	1
					1

CAPUT XXVII.

De anteliongioribus numeris, et de vocabulo numeri parte altera longioris.

Ergo si ab unitate tantum discrepent qui multiplicanti, descripti superius numeri protendentur. Si vero aliquo numero, ut ter septem, vel ter quinque, vel aliquando modo alio, et non eorum latera sola discrepent unitate, non vocabitur hic numerus parte altera longior, sed anteliongior. Alterum enim apud Pythagoram vel sapientie ejus hæredes, nulli alii nisi tantum binario ascribebatur. Hunc alteritatis principium esse dicebant. Eandem autem naturam, et semper sibi similem consentientemque, nullam aliam nisi primævam ingeneratamque unitatem. Binarius autem numerus, primus est unitate dissimilis idcirco quod primus ab unitate disjungitur, atque ideo alteritatis cujusdam principium fuit, quod ab illa prima et semper eadem substantia, sola tantum est unitate dissimilis. Merito ergo dicentur hi numeri parte altera longiores, quod eorum latera unius tantum sese adjecta numerositate præcedunt. Argumentum est autem alteritatem in binario numero juste constitui, quod non dicitur alterum nisi e duobus ab his in quos bene loquendi ratio non negligitur. Amplius quod impar numerus, sola unitate perficij monstratus est, par vero sola dualitate, id est solo binario numero. Nam cujuscunque medieta est unus, ille impar est, cujus vero 2, hic paritate recepta, in gemina æqua disjungitur. Quare dicendum est imparem numerum, ejusdem atque in sua se natura tenentis, immutabilisque substantiæ esse participem, idcirco quod ab unitate formetur, parem vero, alterius plenum esse naturæ idcirco quod a dualitate completur.

CAPUT XXVIII.

Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores fiant.

At vero positus in ordinem ab unitate imparibus, et sub his a dualitate paribus descriptis, coacervatio imparium tetragonos facit, coacervatio parium superiores efficit parte altera longiores. Quare, quoniam tetragonorum hæc natura est, ut ab imparibus procreentur, qui sunt unitatis participes, id est ejusdem immutabilisque substantiæ, cunctisque partibus suis æquales sint, quod et anguli angulis, et latera lateribus, et longitudini compar est latitudo, dicendum est hujusmodi numeros ejusdem naturæ atque immutabilis substantiæ participes. Illos vero numeros, quos parte altera longiores paritas creat, alterius dicemus esse substantiæ. Nam quemadmodum unus a duobus uno tantum alter est, sic horum latera a se tantum uno sunt altera, et una tantum diffe-

rent unitate. Quare disponentur in ordinem omnes ab uno impares, et sub his omnes a binario numero pares.

1	3	5	7	9	11	13
2	4	6	8	10	12	14

Est ergo princeps imparis ordinis, unitas, quæ ipsa quidem efflectrix et quodammodo forma quædam est imparitatis. Quæ intantum ejusdem nec mutabilis substantiæ est, ut cum vel seipsam multiplicaverit, vel in planitudine, vel in profunditate, vel si alium quemlibet numerum per seipsam multiplicet, a prioris quantitatis forma nondiscrepet. Namque si unum semel facies, vel si semel unum semel, vel si duo semel, vel si tres semel, vel si quatuor semel, vel si quemlibet alium numerum multiplicet, a quantitate sua is quem multiplicat numerus non recedit, quod circa alium numerum non potest inveniri. Paris vero ordinis, binarius numerus princeps est, quæ dualitas cum in eodem ordine paritatis sit, tum principium totius est alteritatis. Namque si sese ipsam multiplicet, vel per latitudinem, vel etiam profunditatem, vel si quem numerum in suam conglobet quantitatem, continuo alter exoritur. Nam bis duo, vel bis duo bis, si facias, vel bis 3, vel bis 4, vel bis 5, vel quemlibet alium multiples, quisquis hinc nascitur, alius quam primo fuerat, invenitur. Nascuntur autem ex superiore descriptione, et ex primo ordine omnes tetragoni hoc modo: Unum enim si respexeris primus potestate tetragonus est, Sin vero unum tribus coacervaveris, 4 tetragonos exoritur. Huic si quinarium jungam, novarius rursus occurrit. Huic si copules 7, 16 quadrati forma se suggerit. Idemque si in cæteris facias, omnes competenter quadratos videas procreari. At vero ex secundo paritatis ordine, iidem cuncti parte altera longiores fiunt. Namque si duos primos respexero, hujusmodi mihi numerus occurrit qui fit ex bis uno. Cum vero duobus sequentes 4 junxero, parte altera longior rursus erit senarius, scilicet qui fit ex bis tribus. Cui si sequentem, aggregavero, nascetur mihi duodenaria forma quæ fit ex quater tribus. Quod si continuatim quæ faciat, cunctos hujusmodi numeros in competentiori ordine procreatos videbit. Quam descriptionem scilicet inferior forma demonstrat:

B
C
D

Radices.						
1	1, 3	1, 3, 5	1, 3, 5, 7	1, 3, 5, 7, 9		
Tetragoni, id est quadrati.						
1	4	9	16	25		
Radices.						
2	2, 4	2, 4, 6	2, 4, 6, 8	2, 4, 6, 8, 10		
Parte altera longiores.						
2	6	12	20	30		

CAPUT XXIX.

De generatione laterculorum, eorumque diffinitione.

Quos autem superius laterculos diximus, quæ sunt et ipsæ quidem solidæ figure, hoc modo fiunt. Quotiens æqualibus spatii in longitudinem latitudinemque prorectis, minor his additur altitudo. Ut sunt

hujusmodi 3 ter bis, qui sunt 18, vel 4 quater bis, vel alio quolibet modo, ut his in longitudinem, latitudinemque æquis, minor altitudo ducatur. Hi definiuntur hoc modo : Laterculi sunt, qui fiunt ex æqualibus æqualiter in minus. Asseres vero et ipsæ quidem figuræ sunt solidæ, sed hoc modo ut ex æqualibus æqualiter ducantur in majus. Nam si æqua fuerit latitudo longitudini, et major sit altitudo, illæ figuræ a nobis asseres, a Græcis clodices nominantur, ut si quis hoc modo faciat 4 quater novies, qui inde procreantur asseres nominati sunt. Sphenisci vero, quæ cuneolos superior appellavimus, hi sunt qui, ex inæqualibus inæqualiter ducti, per inæqualia crevere ; cubi vero, qui ex æqualibus æqualiter per æqualia producti sunt.

CAPUT XXX.

De circularibus vel sphaericis numeris.

Ipsorum vero cuborum quancumque fuerint ita ducti, ut a quo numero cubicæ quantitatis latus cœperit, in eundem altitudinis extremitas terminetur, numerus ille cyclicus vel sphaericus appellatur, ut sunt multiplicationes quæ a quinario vel senario proficiuntur. Nam quinquies quinquæ, qui fit 25, ab 5 progressus, in eosdem 5 desinit, Et si hos rursus quinquies ducas, in eosdem 5 eorum terminus veniet. Quinquies enim 25 fiunt 125, et si hos rursus quinquies ducas, in quinarium numerum extremitas terminabitur. Atque hoc usque in infinitum idem semper evenit. Quod in senario quoque convenit considerari. Hi autem numeri idcirco cyclici vel sphaerici vocantur, quod sicut sphaera vel circulus in proprii semper principii reversione formantur. Est enim circulus posito quodam puncto et alio eminus defixo, illius puncti qui eminus fixus est æqualiter distans a primo puncto circumductio, et ad eundem locum reversio unde moveri cœperat. Sphaera vero est semicirculi, manente diametro, circumductio et ad eundem locum reversio unde prius cœperat ferri. Unitas quoque, virtute et potestate, ipsa quoque circulus vel sphaera est ; quoties enim punctum in se multiplicaveris, in seipsum unde cœperat terminatur. Si enim faciat semel unum, unus redit, et si hoc rursus semel, idem est. Igitur si una fuerit multiplicatio, solum planitudinem reddit, et fit circulus. Si secunda, mox sphaera conficitur. Et enim secunda multiplicatio, effectrix semper est profunditatis. Ex 5 igitur et 6, paucas hujusmodi formas subscripsimus :

	1	5	6
	1	25	36
	1	125	216
	1	625	1296
	1	3125	7776

CAPUT XXX.

De natura rerum quæ dicitur ejusdem naturæ, et de ea quæ dicitur alterius naturæ, et qui numeri cui naturæ conjuncti sunt.

Ac de solidis quidem figuris, hæc ad præsens dicta sufficiant. Qui autem de natura rerum propinquis investigantes rationibus, quinquæ in matheseos dispu-

tatione versati, quid in quaque re esset proprium, subtilissime peritissimeque ediderunt, hi rerum omnium naturas in gemina dividentes, hæc speculatione distribuunt. Dicunt enim omnes omnium rerum substantias constare ex ea quæ propriæ suæque semper habitudinis est, nec ullo modo permutatur, et ea scilicet naturæ quæ variabilis motus est sortita substantiam. Et illam primo immutabilem naturam, unius ejusdemque substantiæ vocant, hæc vero alterius, scilicet quo a prima illa immobili discedens prima sit altera. Quod nimirum ad unitatem pertinet, et ad dualitatem, qui numerus primus ab uno discedens, alter factus est. Et quoniam cuncti secundum unitatis speciem naturamque impares numeri formati sunt, quoque ex his coæcervatis tetragoni fiunt, duplici modo ejusdem substantiæ participes esse dicuntur, quod vel ab æqualitate formantur tetragoni, vel coæcervatis ab unum numeris imparibus procreantur. Illi vero qui sunt pares, quoniam binarii numeri formæ sunt, quique ex his coæcervati collectivæ in unam congeriem, parte altera longiores numeri nascuntur hi secundum ipsius binarii numeri naturam, ab ejusdem substantiæ natura discessisse dicuntur, putanturque alterius naturæ esse participes, idcirco quoniam cum latera tetragonorum ab æqualitate progressa, in æqualitatem propriæ latitudinis ambitum tendant, hi adjecto uno ab æqualitate laterum discesserunt, atque ideo dissimilibus lateribus et quodammodo alteris a se conjunguntur. Quare nobis notum

est, quod ex his ea quæ sunt in hoc mundo, conjuncta sunt. Aut enim propriæ, immutabilis, ejusdemque substantiæ est, quod Deus, vel anima, vel mens est, vel quodcunque propriæ naturæ incorporalitate beatur, aut mutabilis, variabilisque naturæ, quod corporibus indubitanter videmus accidere. Unde nunc nobis monstrandum est, hæc gemina numerorum natura, quadratorum scilicet et parte altera longiorum, cunctas numeri species cunctasque habitudines, vel relatæ ad aliquid quantitatis, ut multiplicium vel superparticularium et cæterorum, vel ad seipsam consideratæ, ut formarum quas dudum in superiore disputatione descripsimus informari, ut quemadmodum mundus ex immutabili, mutabilique substantia, sic omnis numerus ex tetragonis, qui immutabilitate perficiuntur, et ex parte altera longioribus, qui mutabilitate participant, probetur esse conjunctus. Et primo quidem distribuendum est, qui sunt hi quos proemeas vocant, id est anteriore parte longiores, vel qui quos heteromikeis, id est parte altera longiores. Est enim parte altera longior numerus quicunque unitate tantum lateri crescit adjecta, ut sunt 6 scilicet bis 3, vel 12 tres quater, et consimiles. Anteriore vero parte longior est qui sub duobus numeris hujusmodi continetur, quorum latera non possidet unitatis differentia, sed aliorum quorumcunque numerorum, ut ter 5, vel ter 6, vel quater 7. Quodammodo enim longitudine in prolixiorum modum porrecta, merito anteriore parte longior dicitur. Cur autem parte altera longiores numeri

dicantur, supra jam dictum est. Quadrati vero quoniam æquam latitudinem longitudini gerunt, propriæ longitudinis vel ejusdem latitudinis aptissime vocabuntur, ut bis 2, ter 3, quater 4, et cæteri. Parte altera vero longiores, quod non eadem longitudine tendantur, alterius quodammodo longitudinis, et parte altera longiores vocantur.

CAPUT XXXII.

Quod omnia ex ejusdem natura et alterius natura consistunt, idque in numeris primum videri.

Omne autem quidquid in propria natura substantiæque est immobile, terminatum definitumque est, quippe quod nulla variatione mutetur, nunquam esse desinat, nunquam possit esse quod non fuit. At hæc unitas sola est, et quæ unitate formantur, comprehensibilis et determinate et ejusdem substantiæ esse dicuntur. Ea vero sunt, quæ vel ab æqualibus crescunt velut quadrati, vel quos ipsa unitas format, id est, impares. At vero binarius et cuncti parte altera longiores, qui a finita substantia discesserunt, variabilis infinitæque substantiæ nominantur. Constat ergo numerus omnis ex his quæ longe disjuncta sunt atque contraria, ex imparibus scilicet et paribus. Hic enim stabilitas, illic instabilis variatio; hic immobilis substantiæ robor, illic mobilis permutatio; hic definita soliditas, hic infinita congeries multitudinis. Quæ scilicet, cum sint contraria, in unam tamen quodammodo amicitiam cognationemque miscerentur, et illius unitatis informatione atque regimento, unum numeri corpus efficiunt. Non ergo inutiliter neque improvide qui de hoc mundo, deque hac communi rerum natura ratiocinabantur, hæc primam totius modi substantiæ divisionem fecerunt. Et Plato quidem in Timæo ejusdem naturæ, et alterius nominat, quidquid in mundo est, atque aliud in sua natura permanere putat individuum inconjunctumque et rerum omnium primum, alterum divisibile et nunquam in proprii statu ordinis permanens. Phyloaus vero: Necessè est, inquit, omnia quæ sunt vel infinita vel finita esse. Demonstrare scilicet volens omnia quæcumque sunt ex his duobus consistere, aut ex infinita, scilicet esse, aut ex finita, ad numeri sine dubio similitudinem. Hic enim ex uno et duobus, et impari atque pari conjungitur. Quæ manifesta sunt æqualitatis atque inæqualitatis, ejusdem atque alterius, definitæ atque indefinitæ esse substantiæ. Quod videlicet non sine causa dictum est, omnia quæ ex contrariis consistent, harmonia quadam conjungi atque componi. Est enim harmonia, plurimorum adunatio, et dissentientium consensus.

CAPUT XXXIII.

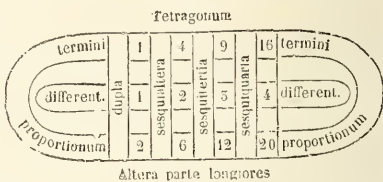
Ex ejusdem atque alterius numeri natura, qui sunt quadratus et parte altera longior, omnes proportionum habitudines constare.

Disponantur ergo in ordinem non jam pares atque impares, ex quibus quadrati vel parte altera longiores fiunt, sed hi ipsi qui illis coæcervatis in unumque redactis, et quadrati et parte altera longiores prodeunt. Ita enim videbimus istorum quendam con-

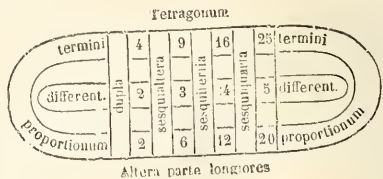
A sensum, et ad cæteras numeri partes procreandas amicitiam, ut non sine causa hoc in omnibus rebus ab numeri specie natura rerum sumpsisse videatur. Sinti igitur duo versus tetragonorum ab unitate omnium, et a binario numero parte altera longiorum.

1	4	9	16	25	36	49
2	6	12	20	30	42	56

Horum igitur si primum compares primo dupli quantitas invenitur, quæ est prima multiplicitalis species. Si vero secundum secundo, hemiolix quantitatis habitudo producitur. Si tertium tertio, sesquitertia proportio procreatur. Si quartum quarto, sesqui-quarta, et si quintum quinto, sesquiquinta. Et hinc superparticularium normam in quodvis longissimum spatium progrediens integram inoffensamque reperies. Ita ut in prima dupli proportione unitatis solius sit differentia. Duo namque ab uno sola semper discrepant unitate. In sesquialtera vero duorum est differentia, in sesquitertia trium, in sesqui-quarta 4, et deinceps, secundum superparticulares formas numerorum, quod ad differentias attinet, uno tantum crescit adjecto numerum explicans naturalem.

Sin vero secundum tetragonum primo parte altera longiori compares, et tertium secundo, et quartum tertio, et quintum quarto, easdem rursus proportionem effici pernotabis quas in superiore forma descripsimus. Sed hic differentix ab unitate non inchoant, sed a binario numero in infinitum per eosdem calculos progrediuntur. Eritque secundus primi duplus, tertius secundi sesquialter, quartus tertii sesquiter-tius, secundum eandem convenientiam quæ superius demonstrata est.

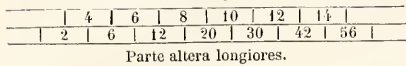
Rursus quadrati invicem imparibus differunt, parte altera longiores, paribus.

Differentiæ impares.

3	5	7	9	11	13	
1	4	9	16	25	36	49

Quadrati.

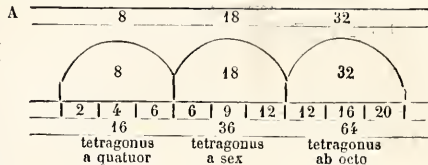
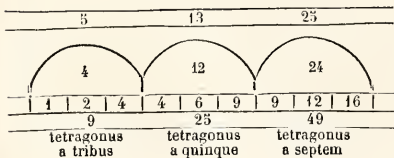
Differentiæ pares.

At vero si inter primum et secundum tetragonum, primum parte altera longiorem ponimus, ad utrosque eos una proportione conjungitur. In utrisque enim proportionibus dupli multiplicitas invenitur. Si vero inter secundum tertiumque tetragonum, secundum parte altera longiorem ponas, sesquialteræ comparationis ad utrosque forma componitur. Et si inter tertium et quartum tetragonum, tertium parte altera longiorem constituas sesquitertia species nascetur, et idem si in cunctis feceris, cunctas super particulares species invenire miraberis.

tetragonum	primus 1	parte altera longiores	primus 2	tetragonum	secundus 4	duplus
	secundus 4		secundus 6		tertius 9	sesquialter
	tertius 9		tertius 12		quartus 16	sesquitertius
	quartus 16		quartus 20		quintus 25	sesquiquartus

Et ad eundem modum in cæteris convenit intueri. Rursus si ponatur duo tetragoni ex superioribus descriptis, id est primus et secundus, et in unum colligantur, et medius eorum parte altera longior bis multiplicetur, tetragonus fit. Namque unus est 4, si jungantur, 5 faciunt, eorum binarius parte altera longior si bis ducatur, quatuor faciunt, qui juncti, 9 sine ulla dubitatione conficiunt, qui est numerus quadratus. Et ad eundem modum in aliis hoc modo dispositis numeris, quos supra descripsimus, idem constat intelligi. Si vero convertas, et inter duos primum et secundum parte altera longiores secundus est, sed actu et opere primus, ex duobus parte altera longioribus congregatis, et bis multiplicato medio tetragono, rursus tetragonus conficitur. Namque inter 6 et binarium numerum, qui sunt primus et secundus parte altera longiores, si ponatur quaternarius ordine secundus, primus actu tetragonus, et conjungantur duo et sex, faciunt 8. Tum si bis ducantur medii, quatuor faciunt rursus octonarium, qui cum superioribus juncti, sedecim tetragonum pandunt.

Illud quoque non oportet minore admiratione suscipere, quod secundum proprias naturas, ubi alitrinsecus duo tetragoni stant, et unus parte altera longior in medio ponitur, tetragonus qui nascitur, ille semper ab impari procreatur. Nam ex superioribus, uno et 4 et bis multiplicato binario, factus est novenarius tetragonus, qui scilicet a tribus procreatur. Ter enim tres 9 faciunt, qui ternarius impar est numerus. Et sequens qui ex quatuor et 9, et bis multiplicato senario conjunctus, est 25 tetragonus, et ipse ex impari quinario nascitur continenti post ternarium. Quinquies enim quinque 25 procedunt, et quinarius post ternarium impar est numerus. Et in sequenti quoque eadem ratio est. Nam qui ex 9 et 16 et bis ducto 12 quadratus 49 producit, ille a septenario impari fit post quinarium continenti. Septies enim septem 49 creant. At vero ubi duo alitrinsecus parte altera longiores unum medium tetragonum claudunt, omnes ex his qui fiunt tetragoni, a paribus producantur. Nam qui ex duobus et 6 parte altera longioribus et quaternario bis multiplicato, 16 tetragonus factus est, ille a quaternario numero, id est pari, producit. Quater enim quatuor 16 sunt. Et in sequenti quoque ordine ubi ex senario et duodecim, et bis in suam summam ducto novenario, 36 fiunt, ex continenti pari senario copulantur. Sex enim sexies 36 restitunt. Nec minus in eadem rationem cadet, ex 12 et 20 et bis 16 factus 64 tetragonus. Hic enim ex octonario continenti post senarium nascitur. Octies enim octo 64 tetragonum jungunt. Et in aliis quoque secundum eundem modum si idem facias, rationis ordo non discrepat.

CAPUT XXXIV.

Quod ex quadratis ex parte altera longioribus, omnis formarum ratio consistat.

Illud vero, quod ex his duobus tota omnium formarum videtur orta prolatio non minore consideratione notandum est. Namque trianguli qui cunctas alias formas, sicut superioribus docuimus, collecti producent, his junctis velut ex quibusdam elementis oriuntur. Namque ex uno primo tetragono, et binario primo parte altera longiore, ternarius triangulus copulatur. Et ex binario vel quaternario, id est ex secundo tetragono senarius triangulus procreatur. Ex quaternario quoque et senario, denarius triangulus nascitur. Et ad eundem ordinem, cuncta triangulorum ratio constabit. Dispoantur enim alternatim inter se tetragoni et parte altera longiores, qui ut melius pernotarentur, prius in duobus eos versibus disposuimus, post autem eosdem permiscuimus, et qui exinde trianguli nascerentur ascripsimus.

Tetragoni.

	4		4		9		16		25		36		49		64		81							
Parte altera longiores.																								
	2		6		12		20		30		42		56		72		90							
Tetragon' et altera parte longiores alternati.																								
	4		2		4		6		9		12		16		20		25		30		36		42	
	3		6		10		15		21		28		36		45		55		66		78			

Trianguli.

CAPUT XXXV.

Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis fiunt.

Omnis vero tetragonus si ei proprium latus addatur, vel eodem rursus dematur, parte altera longior fit. Namque 4 tetragono si quis duo jungat, vel duo detrahat, 6 addendo perficiet et duo detrahendo, ad uterque figuram continet parte altera longiore, quæ, scilicet magna, est alteritatis vis. Omnis enim infinita et indeterminata potentia, ab æqualitatis natura, et a suis se finibus continenti substantia discedens, aut in majus exuberat, aut in minima decrescit.

CAPUT XXXVI.

Quod principaliter ejusdem quidem sit substantiæ unitas, secundo vero loco impares numeri, tertio quadrati, et quod principaliter dualitas alterius sit substantiæ, secundo vero loco pares numeri, tertio parte altera longiores.

Constat igitur primo quidem loco, unitatem propriæ immutabilisque substantiæ ejusdemque naturæ, dualitatem vero primam, alteritatis mutationisque esse principium. Secundo vero loco, omnes impares numeros propter unitatis cognationem, ejusdem atque immutabilis substantiæ esse participes, pares vero ob binarii numeri consortium, alteritatibus esse permixtos. Tetragonos quoque ad eundem modum considerari manifestum est. Nam quod eorum compositio et conjunctio ex imparibus fit, immutabili eos naturæ pronuntiabo conjunctos. Quod vero parte altera longiores ex copulatione parium, procreantur, nunquam ab alteritatis varietate separantur.

CAPUT XXXVII.

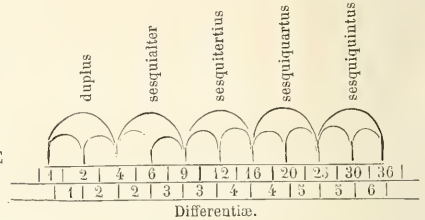
Alternatim positis quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus, in differentiis et in portione.

Illud igitur perspicendum est, quod si idem tetragoni et parte altera longiores disponantur, ita ut alternatim sibi permixti sint, tanta in his est conjunctio, ut alias sibi in eisdem proportioubus communiæent, discrepent autem differentiis. Alias vero differentiis pares sint, proportioubus distent. Disponantur enim in ordinem iidem illi superiores tetragoni, et parte altera longiores ab uno.

	1		2		4		6		9		12		16		20		25		30	
--	---	--	---	--	---	--	---	--	---	--	----	--	----	--	----	--	----	--	----	--

Ergo in superiore formula hoc maxime intuendum est. Namque inter unum, qui est tetragonus, et 2, dupla proportio est, inter 2 et 4 dupla. Hic ergo tetragonus, cum parte altera longiore, atque hic eum sequente tetragono, eodem proportione junguntur, differentiis pares sint, proportioubus distent. Namque duorum atque unius sola unitas differentia est, sed iidem duo a

A quaternario solo binario relinquuntur. Rursus, si 2 ad 4 specularis, dupla est proportio: si quatuor ad sex, habitudinem sesquialteram recognoscet. Hic ergo in proportioubus discrepant, in differentiis pares sunt. Namque et quatuor a duobus, et 6 a quatuor, eodem binario distant. In sequentibus etiam eodem modo sicut in primis fuit, ratio constat. Nam eadem proportio est differentiis non eisdem. Nam 4 ad 6 et 6 ad 9, sesquialtera proportione junguntur, 6 autem quaternarium duobus, 9 vero senarium tribus prætereunt. In sequentibus etiam eadem ratio speculabitur, et semper alternatim, nunc quidem eadem proportiones, aliæ differentiiæ sunt, nunc autem, ordine permutato, iidem differentiiæ aliæ proportiones. Semperque in quibus differunt, secundum naturalis numeri ordines tetragoni et parte altera longiores sese superabunt, tantum quod geminatis summulis naturalis numeri fit progressio. Quod mirum videri non debet, nos enim ipsas summas tetragonorum et parte altera longiorum geminamus ad primas secundasque proportiones.

Eædem quoque differentiæ, mirabilem in modum a toto per sequentes partes, et per easdem unitates quibus superioris creverunt, progrediuntur. Namque inter unum et duo tantum unitas intereedit, quæ unitatis cui æqualis est totum est, binarii vero, medietas. Eodem modo inter 2 et 4 tantum duo sunt, qui binarii totum sunt, quaternarii medietas. Inter quaternarium vero et senarium iidem duo sunt, ad quaternarium medietas, ad senarium pars tertia. Tres vero qui sequuntur, qui inter 6 et 9 constituti sunt medii, sunt quidem senarii dimidium, pars vero tertia novenarii. Et rursus ternarius, qui novenarii tertia pars est, duodenarii quarta est, et ad eundem modum usque in finem descriptionis, geminatis hujusmodi partibus, sicut ipsa quoque summarum comparatio geminata est, æquas partium progressiones aspicies.

CAPUT XXXVIII.

Probatio, quadratos ejusdem esse naturæ.

Illud autem apertissimum signum est, omnes tetragonos imparibus esse cognatos, quod in omni dispositione ab uno, vel in duplicibus, vel in triplicibus talis naturæ ordo conseritur, ut nunquam nisi secundum imparem locum tetragonus inveniat. Disponamus enim in ordinem numeros, primo quidem duplos, deinde triplos.

1	2	4	8	16	32	64	128	256
1	3	9	27	81	243	729	2187	6561

Si igitur in utrisque versibus primos aspicias, singulos quos invenis, quoniam tetragoni sunt, in impare loco sunt constituti, quoniam primi sunt. Si vero tertium locum respexeris, 4 et 9 notabis, quorum hic a duobus proficiscitur, illum ternarius creat, qui sunt loco impari constituti. Quintum deinde si videas locum, 16 et 81 respicies, sed unus a quaternario nascitur, alterum novenarius creat. Et si nonum locum rursus aspicias, tetragonos pernotabis 256, 6561, quorum superior fit a 16, inferior vero ab 81. Idem, si in infinitum facere libeat, indiscrepante incurrit.

CAPUT XXXIX.

Cubos ejusdem participare substantiæ quod ab imparibus nascantur.

Ipsi vero cubi, qui nascuntur tribus intervallis sublatis sunt, tamen propter æqualem multiplicationem participant immutabilis substantiæ, ejusdemque nature sunt socii, non aliorum quam imparium coærvatione productur, nunquam vero parium. Nam si omnes ab unitate impares disponantur, juncti figuras cubicas expalcabunt.

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19	21
---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----

In his igitur qui primus est potestate et virtute primum cubum faciet. Juncti vero duo qui sequuntur, ternarius scilicet et quiarius, secundum efficiunt cubum, qui est octonarius. Juncti autem 3 qui sequuntur, septenarius novenariusque et 11 cubum faciunt, qui 27 numero continetur, qui est tertius. Et sequentes quatuor, quartum, et qui sequuntur 5, quintum, et ad eundem modum quotus quisque cubus efficitur, tot conjunctione impares apponuntur. Hoc autem diligentius subjecta descriptio docet:

1	3	5	7	9	11	13	15	17	19
4	8			27			64		
primus ab uno	secundus a bis duobus bis			tertius a ter tribus ter.			quartus a quater quatuor quater		

CAPUT XL.

De proportionalitatibus.

Et de his quidem sufficienter dictum est. Nunc res admonet, quædam de proportionibus disputantes, quæ nobis vel ad musicas speculationes, vel ad astro-nomicas subtilitates, vel ad geometricæ considerationis vim, vel etiam ad veterum lectionum intelligentiam prodesse possint, arithmetica introductione commodissime terminare. Est igitur proportionalitas, duarum vel trium vel quotilibet proportionum, assumptio ad unum atque collectio. Ut autem communiter definiamus: Proportionalitas est duarum vel plurium proportionum similis habitudo, etiamsi non eisdem quantitibus et differentiis constitutæ sint. Differentia vero est, inter numeros quantitas. Proportio est duorum terminorum ad se invicem quædam habitudo, et quasi quodammodo continentia. Quorum com-

A positio quod efficit, proportionale est. Ex junctis enim proportionibus proportionalitas fit. In tribus autem terminis minima proportionalitas invenitur. Fit etiam in pluribus, sed longior, ut binarius ad unum, quoniam duo sunt termini, duplam obtinet proportionem sin vero quatuor contra 2 compares, et hic quoque dupla proportio est, quos tres terminos si continue consideres, ex duabus proportionibus fit proportionalitas. Est proportionalitas, unum ad duo, et duo ad quatuor. Est enim proportionalitas, ut dictum est, collectio proportionum in unumque reductio. Fit etiam et in longioribus. Nam si quatuor illis octo velis adjungere, et his 16, et his 32, et deinceps duplus qui sequuntur, fit in omnibus dupla proportionalitas ex proportionibus duplis. Igitur quoties unus atque idem terminus, ita duobus circum se terminis communicat, ut ad unum duo sit, ad alium comes, hæc proportionalitas continua vocatur, ut unus, duo, quatuor. Est enim æqualitas in his proportionis, et quemadmodum sunt 4 ad 2, sic sunt duo ad unum. Et rursus, quemadmodum unum ad duo, sic duo ad quatuor. Et secundum quantitatem quoque numeri, eodem modo est. Quantum enim tres superant binarium, tantum binarius unitatem, et quantum unus a duobus minor est, tantum binarius a ternario superatur. Sin vero alios ad unum refertur terminus, alius vero ad alium, necesse est habitudinem dis-junctam vocari. Ut ad æqualem quidem proportionis sunt, 1, 2, 4, 8; sic enim sunt quemadmodum

C duo ad unum, si octo ad quatuor, et conversim, quemadmodum unum ad duo, sic quatuor ad octo. Et permutatim, quemadmodum quatuor ad unum, sic octo ad binarium. Secundum quantitatem vero numeri, ut sunt 1, 2, 3, 4; quantum enim unus a duobus vincitur, tantum ternarius a quaternario superatur. Et quantum duo unum vincunt, tanto ternarius quaternarius transit. Permixtim etiam, quanto unus a tribus minor est, tanto binarius quaternario, vel quanto ternarius unitatem superat tanto binarium transgreditur quaternarius.

CAPUT XLI.

Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit et quas posterius addiderint.

D Confessæ quidem et apud antiquiores notæ, quæque ad Pythagoræ vel Platonis vel Aristotelis scientiam pervenerunt, hæc tres medietates sunt arithmetica, geometrica, harmonica. Post quas proportionum habitudines, tres aliæ sunt quæ sine nomine quidem feruntur, vocantur autem quarta, quinta, vel sexta, quæ superius dictis oppositæ sunt. At vero posterius propter denarii numeri perfectionem, quod erat Pythagoræ complacitum, medietates alias quatuor addiderunt, ut in his proportionalitatibus, denariæ quantitatis corpus efficerent. Secundum quem numerum et priores quinque habitudines comparationesque descriptæ sunt, ubi quinque majoribus proportionibus, quos vocavimus duces minores aptavimus alios terminos quos comites diximus. Inde etiam in Aristotelica atque Archylæ prius 10 prædicamentorum

descriptione, Pythagoricum denarium manifestum est inveniri. Quandoquidem et Plato studiosissimus Pythagoræ secundum eam disputationem dividit, et Archytas Pythagoricus ante Aristotelem (licet quibusdamsit ambiguum) decem hæc prædicamenta constituit. Inde etiam 10 membrorum particulae, inde alia permulta quæ omnia persequi non est necesse.

CAPUT XLII.

Quod primum de ea quæ vocatur arithmetica proportionalitate dicendum est.

Nunc vero de proportionalitatibus, deque medietatibus dicendum est. Et primum quidem de ea medietate tractabimus, quæ secundum quantitatis æqualitatem, neglecta proportionis parilitate, constitutorum terminorum habitudines servat. In his autem quantitatibus medietas ista versatur, inque his speculatione est, in quibus a seipsis termini differunt. Quid autem esset differentia terminorum superius definitum est. Hanc autem esse arithmetica medietatem, numerorum ipsa ratio declarabit, quoniam ejus proportio in numeri quantitate consistit. Quæ igitur causa est, hujusmodi terminorum habitudinem, id est arithmetica, cunctis aliis proportionalitatibus atoponere? Primum quod hanc nobis in principio ipsa numerorum natura, et vis naturalis quantitatis opponit. Hujusmodi enim proportionibus quæque ad terminorum differentias pertinent, ut paulo post demonstrabitur, in naturalis primum numeri dispositione cognoscimus. Deinde, quod superiore libro disputantibus nobis apparuit, arithmetica vim geometrica atque musica esse antiquiorem, et quod illata, has simul inferret, sublata vero perimeret. Quare ordine disputatio progreditur, si ab ea prius inchoandum sit medietate, quæ in numeri differentia, non in proportionis speculatione versatur.

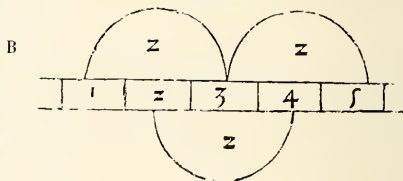
CAPUT XLIII.

De arithmetica medietate ejusque proprietatibus.

Arithmetica medietatem vocamus, quoties vel tribus vel quotibet terminis positus, æqualis atque eadem differentia inter omnes dispositos terminos invenitur. In qua, neglecta proportionis æqualitate, terminorum tantum differentiarumque speculatio custoditur, ut 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. In hac enim naturalis numeri dispositione, si quis continuatim differentias terminorum curet aspicere, secundum arithmetica medietatem, æqua terminorum inter se discrepantia est. Equales enim sunt differentie, sed eadem proportio atque habitudo non est. Si igitur in tribus terminis consideratio sit, continua proportionalitas dicitur. Sin vero hic alius dux et alius comes, illie vero utrique sint alii, vocabitur disjuncta medietas. Si igitur in tribus tantum terminis secundum continuam medietatem conspexeris, vel in quatuor, vel in quolibet aliis secundum disjunctam, easdem semper differentias terminorum videbis, tantum solis proportionibus permutatis. Id si in uno quis noverit, reliqua eum ratio non latebit. Si continua medietas 1, 2, 3. Hic unus a duobus, et duo a tribus, solis tantum singulis distant, et sunt eadem diffe-

A rentiæ, proportionibus vero aliæ. Namque duo ad unum duplus est, tres ad duo, sesquialter, et in cæteris idem videbis. Sin autem permiscens et aliquos præteriens eligas, et in his aliquam speculationem ponas, idem poterit evenire. Nam si æquales terminos intermittas, et sese in priore dispositione prætereant, si singulos intermittas, solius binarii notabitur differentia, sin vero duo prætereas, ternarii, si tres, quaternarii, et ad eundem modum uno plus quam intermiseris, erit illa quam quærimus differentia terminorum. Namque si in tribus terminis singuli relinquuntur, binarius semper intererit.

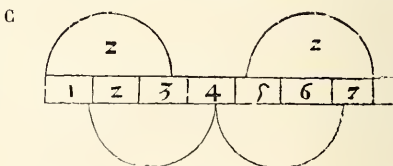
Differentiæ.

Intermissi.

Videsne ut eum superius in naturalis numeri dispositione se termini singulis prætererent prætermisiss duobus et 4, unus ad tres, et 3 ad quinarium comparati, binarius solum in differentia retinuerint. Nec non etiam in disjuncta eadem versabitur observatio.

Differentiæ.

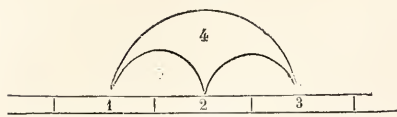

Intermissi.

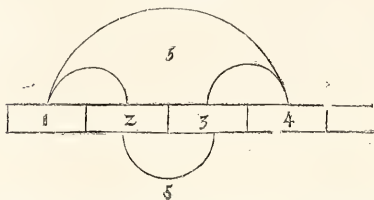
Talibus igitur vestigiis insistentem, nullus ab eadem similitudine error abducat. Namque si duos intermittas, ternarius differentiam continebit, si tres, quaternarius, si quatuor, quinarium, æque in continuis proportionibus atque disjunctis. Qualitas autem proportionis eadem non erit, quamvis sint æquis termini differentis distributi. Quod si conversim ponantur, ut non eisdem differentiis eadem qualitas proportionis eveniat, geometrica talis proportionalitas, non arithmetica nominatur. Est autem proprium hujus medietatis, quod si in tribus terminis speculatio sit, compositis extremitatibus, illa summa quæ inter extremitates est, non loco tantum, verum etiam fit quantitate medietas. Ut si ponantur 1, 2, 3, unus et tres quatuor reddunt. Duo, vero qui medius inter utrosque est, quaternarii medietas invenitur. Quod si bis medietatem ducas, æquus erit extremitatibus. Bisenim duo, quatuor creant. Sin vero disjuncta sit, quod fit ex utrisque extremitatibus compositis, hoc ex duabus medietatibus redditur. Si enim sunt 1, 2, 3, 4, unus et quatuor quinarium

creant, duo et tres medii in eundem rursus quinarium surgunt.

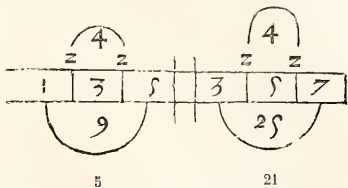
Continua

Discontinua

Est illi hoc quoque solida proprietate conjunctum, quod quemadmodum sunt omnes termini hujusmodi dispositionis ad seipsos, ita sunt differentie ad differentias constituta. Namque omnis terminus sibi ipsi æqualis est, et differentie differentiis sunt æquales. Illud quoque subtilius, quod multi hujus disciplinæ periti, nisi Nicomachus nunquam antea perspexerunt, quod in omni dispositione, vel continua, vel disjuncta, quod continetur sub duabus extremitatibus, minus est eo numero qui ex medietate conficitur, tantum quantum possunt duæ sub se differentie continere, quæ inter ipsos sunt terminos constituta. Ponamus enim tres terminos hujusmodi 3, 3, 7. Si igitur tres septies angeantur, in 21 numerum cadunt. Quod si medium terminum, id est 5, in semetipsum multiplicaveris, quinque quinque faciunt 25. Et hic numerus ab eo quem extremitates colligunt, quaternario major est, quem scilicet differentie conficiunt. Inter 3 enim et 5 et 7 bini intersunt, quos si in sese multiplices, 4 reddunt, bis enim duo, quatuor fiunt. Recte igitur dictum est, in hac hujusmodi dispositione quod continetur sub extremitatibus, minus esse illo numero qui fit ex medietate, tantum quantum differentie in se multiplicata restituant.

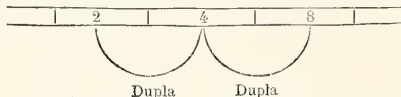
Quartum vero proprium hujusmodi dispositionis notatur, quod antiquiores quoque habuere notissimum, quod in hac proportionalitate vel medietate, in minoribus terminis majores proportiones, in majoribus

A minores comparationes necesse est inveniri. Namque in dispositione hac 1, 2, 3, minores sunt termini 1 et 2, majores 2 et 3, et 2 ad unum duplex est, 3 vero ad 2 sesquialter, sed major est proportio dupli quam sesquialtera. In harmonica autem medietate, e contrario evenire contingit. In minoribus enim terminis minores proportiones, in majoribus major proportionis quantitas custoditur. Harum vero medietatum, id est arithmetice atque harmonice, geometrica proportionalitas media esse notata est, quæ vel in majoribus vel in minoribus terminis, æquas numerorum qualitates in proportionalitate custodit. Inter majus vero et minus æqualitas loco ponitur medietatis. Et de arithmetica quidem medietate satis dictum est.

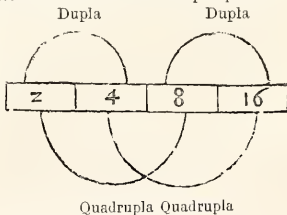
CAPUT XLIV

B De geometrica medietate ejusque proprietatibus.

Nunc vero quæ hanc sequitur geometrica medietas expediatur, quæ sola vel maxime proportionalitas appellari potest, propterea quod in ea eisdem proportionibus terminorum, vel in majoribus vel in minoribus speculatio ponitur. Hic enim æqua semper proportio custoditur, numeri quantitas multitudineque negligitur contrarie quam in arithmetica medietate, ut sunt 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64. Vel in tripla proportione 1, 3, 9, 27, 81. Vel si quadrupla, vel si quincupla, vel si in quamlibet multiplicatam numerorum sit constituta distensio. In his enim quotlibet terminos sumpseris, explebunt geometricam medietatem, quemadmodum ante prior ad sequentem, ita sequens ad alium. Et rursus, si permixte facias, idem erit. Si enim ponantur tres termini 2, 4 et 8, quemadmodum sunt 8 ad 4, ita 4 ad 2. Atque hoc si convertas, quemadmodum sunt 2 ad 4, ita erunt 4 ad 8.

Vel si in quatuor terminis, ut sunt 2 et 4, 8 et 16, quemadmodum est primus ad tertium, id est 2 ad 8, sic erit secundus ad quartum, id est 4 ad 16. Utraque enim proportio quadrupla est. Et conversim, quemadmodum quartus est ad secundum, ita tertius notatur ad primum. Hoc vero etiam disjuncte licet. Nam quemadmodum est primus ad secundum, id est 2 ad 4, sic tertius ad quartum, id est 8 ad 16; et conversim, quemadmodum secundus ad primum, id est 4 ad 2, ita quartus ad tertium, id est 16 ad 8, idque in omnibus raris consideratione perspicies.

Habet autem proprium hujusmodi medietas, quod in omni dispositione secundum hanc proportionalitatem terminorum differentia in eadem proportione contra se sunt, qua fuerint ipsi termino quorum sunt ipsae differentia. Sive enim dupli contra se sint termini, duplae erunt etiam differentiae sive triplae, sive secundum quamlibet multiplicatam, eadem in differentis multiplicitas erit, quam prima consideratio invenit in terminis, ut subiecta descriptio monet.

Differentiae duplae.

	1		2		4		8		16		32		64		128			
	1		2		4		8		16		32		64		128		256	

Termini dupli.

Nulli igitur dubium esse potest, quod cum omnes termini dupli sint, ita differentiae quoque eorum terminorum duplae esse videantur, ut uno minus termino in differentiis, omnes pene dispositos subter terminos quorum sunt ipsae differentiae, superior ordo reddiderit. Est etiam aliud proprium, quod omnis ad minorem major terminus comparatus ipsum minorem retinet differentiam. Namque binarius ad unitatem ipsa unitate differt, et quaternarius binario ipso binario, et octonarius quaternario ipso quaternario, et deinceps majores alii ipsis minoribus ab eisdem ipsis differunt quos numerositate praetereunt. Et hoc quidem in duplici proportione cadit. Sin vero sint triplices proportiones, major terminus a minore termino, duplicato minore termino differt. Ut si sint 4, 3, 9, tres ab uno, binario differunt, in quem unitas, id est minor terminus duplicatus exundat, et 9 a tribus senario differunt, quem ternarius duplicatus educit. Et in aliis cunctis ejusmodi ratio reperietur. Sin vero quadruplices sint, triplicato minore termino, major terminus a minore distabit. Et si quincupli, quadruplicato, et si sexcupli, quincuplicato, et una minus multiplicatione quam est ipsa minorum ad majores comparatio terminorum, minorem numerus major exsuperat.

Differentiae duplae.

	1		2		4		8		16		32		64		128			
	1		2		4		8		16		32		64		128		156	

Termini dupli.

Differentiae triplae.

	2		6		18		54		162		486		1458			
	4		3		9		27		81		243		729		2187	

Termini tripli.

Differentiae quadruplae.

	3		12		48		192		768		3072		12288			
	4		4		16		64		256		1024		4096		16384	

Termini quadrupli.

Haec autem proportionalitas et in aliis omnibus, vel superparticularibus, vel superpartientibus, invenitur, hujusmodi proprietate in omnibus conservata, ut in continua proportione, quod fit sub extremitatibus si tres fuerint termini, hoc a medietate multiplicata cousurgat. Si enim sint 2, 4, 8, quod fit ex bis 8, idem fit ex quater 4. Vel si sint in quatuor terminis disjuncta proportio, quod fit sub utrisque extremitatibus, id duarum medietatum multiplicatione con-

rescat. Ut si sint 2, 4, 8, 16, quod fit ex bis 16, id ex quater 8 reddatur. Exemplar autem nobis maximum certissimumque sit illud ubi ex aequalitate diximus omnes inaequalitatis species fundi. Illic enim, in omnibus vel multiplicibus, vel superpartientibus, vel superparticularibus, vel in caeteris junctis, geometrica proportionalitas custoditur, has omnes proprietates quas supradiximus continens. Quarta vero est proprietates hujusce medietatis, quod vel in majoribus vel minoribus terminis aequales semper proportiones sunt. Namque si ponantur 2, 4, 8, 16, 32, 64, inter hos omnes dupla proportio est. Apparet etiam haec proportionalitas in binis proportionibus, ab unitate alternatim parte altera longioribus quadratisque dispositis, a prima multiplicatatis habitudine, id est a duplici per cunctas superparticulares habitudines proportionisque discurrens, quod subiecta descriptione signatum est.

Tetragonus	1	Dupla
Parte altera longior	2	Dupla
Tetragonus	4	Dupla
Parte altera longior	6	Sesquialtera
Tetragonus	9	Sesquialtera
Parte altera longior	12	Sesquialtera
Tetragonus	16	Sesquialtera
Parte altera longior	20	Sesquialtera
Tetragonus	25	Sesquialtera
Parte altera longior	30	Sesquialtera
Tetragonus	36	Sesquialtera
Parte altera longior	42	Sesquialtera
Tetragonus	49	Sesquialtera

CAPUT XLV.

Quae medietates, quibus rerum publicarum statibus comparantur.

Atque ideo arithmetica quidem ei reipublicae comparatur quae paucis regitur, idcirco quod in minoribus ejus terminis major proportio sit. Musicam vero medietatem optimum dicunt esse rempublicam, idem quod in majoribus terminis major proportionalitas invenitur. Geometrica medietas, popularis quodammodo et ex aequalitate civitatis est. Namque vel in majoribus, vel in minoribus, aequali omnium proportionalitate componitur, et est inter omnes paritas quaedam medietatis aequum jus in proportionibus conservantis.

CAPUT XLVI.

Quod superficies una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duabus medietatibus in medio collocantur.

Post haec igitur tempus est ut expediamus nunc quiddam nimis utile in Platonica quadam disputatione, quae in Timaei cosmopoeia haud facili cuiquam vel penetrabili ratione versatur. Omnes enim planae figurae quae nulla altitudine crescunt, una tantum medietate geometrica continentur, alia quae jungat non potest inveniri; unde duo tantum in his intervalla sunt constituta, a primo scilicet ad medium, et a medio ad tertium. Si vero fuerint cubi, duas tantum habebunt medietates, ubi tertia inveniri non poterit.

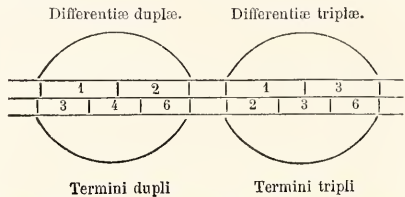
secundum geometricam scilicet proportionem. Unde A formæ solidæ tria intervalla dicuntur habere. Est enim unum intervallum a primo ad secundum, et a secundo ad tertium, et a tertio ad quartum, quæ est scilicet postrema distautia. Recte igitur et planæ figuræ duobus intervallis et solidæ tribus contineri dicuntur. Sint enim duo tetragoni, 4 scilicet et 9, horum igitur unus tantum medius in eadem proportionem constitui potest. Namque senarius ad 4 sesquialter est, et 9 ad senarium eodem modo sesquialter. Hoc autem idcirco evenit, quod singula latera, singulorum tetragonorum efficiunt senarium medietatem. Namque quateruarii tetragoni latus binarius est, novenarii ternarius; hi ergo multiplicati senarium perfece-
 runt. Bis enim tres senarius est. Et quotiens-
 que, datis duobus tetragonis, eorum medietatem volumus invenire, latera eorum multiplicanda sunt, et qui ex his procreabuntur, medietas est. Si autem cubi sint, ut 8 et 27, duæ tantum inter hos eadem proportionem medietates constitui queunt, 12 scilicet et 18, namque 12 ad 8, et 18 ad 27, sesquialtera tantum proportionem junguntur. In his quoque eadem laterum ratio est. Namque ex uno cubo qui propinquior est, una medietas duo latera colligit; ex altero namque ter posito, unum. In alia quoque medietate idem est. Ponatur enim duo cubi, et in medio eorum duæ medietates quas superiores diximus, 8, 12, 18, 27, octonarii igitur latus est binarius, bis enim bini bis octonarium fecerunt. Ternarius vero 27 cubi latus est. Ter enim tres ter 27 restitunt. Medietas igitur quæ juxta octonarium est, id est 12, mutatur duo latera ex propinquo sibi octonario. Et aliud unum latus ex altrinsecus posito 27 cubo. Bis enim bini ter 12 pandunt. Et 18 eadem ratione duo latera a propinquo sibi 27 cubo colligit, et unum ab altrinsecus posito octonario. Tres enim ter bis 18 concludunt. Hoc autem universaliter speculandum est, si tetragonus tetragonum multiplicet, sine dubio tetragonum provenit. Sin vero parte altera longior tetragonum multiplicet, vel tetragonus parte altera longiorem, nunquam tetragonus, sed semper antelongior crescit. Rursus si cubus cubum multiplicaverit, cubi forma conficitur. Si vero parte altera longiorem cubum, vel cubus parte altera longiorem, nunquam cubus procreabitur, hoc scilicet secundum similitudinem paris atque imparis. Par enim parem si multiplicet, semper par nascitur, et impar imparem si multiplicet, impar continuo procreatur. Si vero impar parem, vel si par imparem multiplicet, par semper exoritur. Hoc autem facilius cognoscitur ex lectione Platonis in libris de Republica, eo loco qui nuptialis dicitur, quem ex persona Musarum philosophus introducit. Sed nunc ad tertiam medietatem redeundum est.

CAPUT XLVII.

De harmonica medietate ejusque proprietatibus.

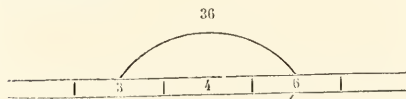
Harmonica autem medietas est quæ neque eisdem differentiis, nec æquis proportionibus constituitur, sed illa in qua quemadmodum maximus terminus ad parvissimum terminum ponitur; sic differentia ma-

ximi et medii contra differentiam medii atque parvissimi comparatur. Ut si sint 3, 4, 6, vel si 2, 3, 6. Senarius enim quaternarius sua tertia parte superat, id est duobus; quaternarius vero ternarius sua quarta parte supervenit, id est uno; et senarius lenarius sua medietate, id est tribus, ternarius vero binarius sua parte tertia, id est unitate transcendit. Quare in his neque eadem proportio terminorum est, neque sunt eadem differentia. Est autem quemadmodum maximus terminus ad parvissimum terminum, sic differentia maximi et medii ad differentiam medii atque postremi. Namque in hac proportionem, quæ est, 3, 4, 6, major terminus, id est senarius ad parvissimum terminum ternarius duplus est, et differentia maximi et medii, id est senarii et quaternarii, duo scilicet ad differentiam medii et ultimi, id est quaternarii atque ternarii, quæ est unitas, dupla perspicitur. Sed hoc quoque subjecta descriptione monstratur:

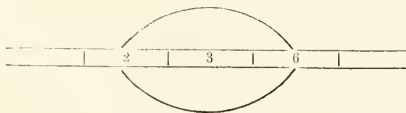

Ilabet autem proprietatem, quemadmodum dictum est, contrariam arithmetice medietati. In illa enim, in minoribus terminis major erat proportio, in majoribus minor; in hac vero, in majoribus quidem terminis major est proportio, in minoribus vero minor. Namque in hac dispositione 3, 4, 6, tres ad quatuor comparati sesquiterium habitudinem, sex vero ad quatuor sesquialteram reddunt; sed major est proportio sesquialtera a sesquiteria, tantum quantum pars tertia medietate transcenditur. Juste igitur medietas quædam geometrica proprieque esse proportionalitas judicatur, scilicet inter eam ubi in majoribus terminis minor est proportio, et minoribus major, et inter eam ubi in majoribus major est, in minoribus minor. Illa est enim vere proportionalitas quæ, medietatis quodammodo locum obtinens, et in majoribus et in minoribus, æqualibus proportionum comparationibus continetur. Hoc quoque signum est, duarum extremitatum mediam esse quodammodo geometricam proportionem. Namque in arithmetica proportione, medius terminus eadem sua parte, et minorem præcedit et a majore præceditur, sed alia parte minoris, alia vero parte majoris. Sit enim arithmetica dispositio 2, 3, 4. Ternarius igitur numerus binarium tertia sua parte præcedit, id est uno, et a quaternario tertia sua parte præceditur, id est uno. At vero ternarius non eadem parte minoris minorem vincit, vel majoris a majore superatur. Namque minorem, id est binarium, uno superat, id est ipsius medietate binarii, a quaternario vero uno relinquitur, quæ pars quaternarii quarta est. Recte

igitur dictum est medium terminum in hujusmodi A medietate eadem sui parte et minorem vincere et a majore superari, sed non eisdem partibus, vel minoris minorem transgredi, vel majoris a majore transcendendi. Contrarie harmonica medietas proportiones habet. Namque non eadem parte sua, medius terminus in hac proportione vel minorem vincit, vel a majore superatur, sed eadem parte minoris minorem superat, qua parte majoris a majore superatur. In hac enim dispositione harmonica, quæ est 2, 3, 6, ternarius binarium tertia sui parte vincit, idem ternarius a senario tota sui quantitate superatur, id est tribus. Idemque ipse ternarius, medietate minoris vincit minorem, id est uno, et medietate majoris a majore termino vincitur, id est tribus. Senarii enim medietas ternarius est. In geometrica vero medietate, neque eisdem suis partibus medius vel vincit minorem, vel a majore vincitur, neque eadem parte vel minoris minorem superat, vel majoris a majore relinquatur, sed qua parte sui medius terminus minorem superat, eadem parte sua major terminus medium vincit. Quod est ut medietas atque extremitas, æqualibus medietatem et extremitatem reliquam suis partibus supervadant. In hac enim dispositione, quæ est 4, 6, 9, tertia sui parte medius senarius quaternarium superat, id est duobus, et tertia sui parte rursus novenarius senarium vincit, id est tribus. Habet autem aliam proprietatem harmonica medietas, ut cum duas extremitates in unum reductas, medietas multiplicaverit, dupla quantitas colligitur, quam si se multiplicent duæ extremitates. Sint enim hi termini 3, 4, 6. Si igitur ternarium et senarium jungas, novenarium facies, qui per quaternarium ductus 36 efficit. Quod si se ipsæ extremitates multiplicent, et fiant tres sexies, 18 conficiunt, quod est prioris sum-mædimidium.

18

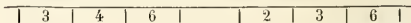

CAPUT XLVIII.

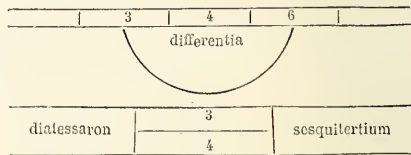
Quare dicta sit harmonica medietas ea quæ digesta est.

Considerandum forsitan videatur cur hanc harmonica medietatem vocemus. Cujus hæc ratio est, quoniam arithmetica dispositio æquas tantum per differentias dividit quantitates, geometrica vero terminos æqua proportione conjungit. At vero harmonica ad aliquid quodammodo relata consideratione,

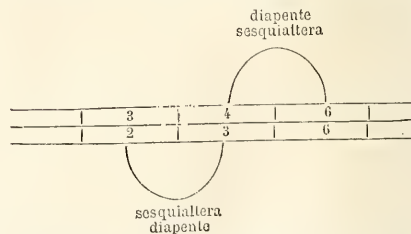
neque solum in terminis speculationem proportionis habet, neque solum in differentiis, sed in utrisque communiter. Quærit enim ut quemadmodum sunt ad se extremi termini, sic majoris ad medium differentia, contra differentiam medietatis ad ultimum. Ad aliquid autem, considerationem harmoniæ proprie esse, in primi libri rerum omnium divisione monstravimus. Ipsarum quoque musicarum consonantiarum quas symphonicas nominat proportiones, in hac pene sola medietate frequenter invenias. Namque symphonia diatessaron, quæ princeps est et quodammodo vim obtinens elementi, constituta scilicet in epitrita proportione, ut est quaternarius ad ternarium, in ejusmodi harmonicis medietatibus invenitur. Sint enim ejusmodi harmoniæ medietatis termini quorum extimi dupli sint, et rursus alia hujusmodi dispositio quorum extimi tripli.

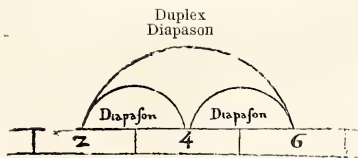
Senarius igitur ad ternarium duplus est. Idem autem in alia dispositione, senarius ad binarium triplus. Horum igitur si differentias colligamus et ad se invicem comparemus, epitrita proportio colligitur, unde diatessaron symphonia resonabit. Inter 3 enim et 6 ternarius est, et inter binarium et senarium quaternarius, qui, sibi met comparati, sesquiterciam efficiunt proportionem.

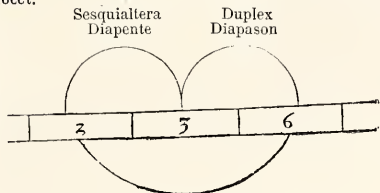
In eadem quoque medietate et diapente symphonia componitur, quam sesquialtero habitu do restituit. Nam in utrisque dispositionibus his quæ subjectæ sunt, in duplici senarius ad quaternarium sesquialter est, in triplici ternarius ad binarium, ex quibus utrisque, diapente symphonia conjungitur.

Post hanc autem diapason consonantia, quæ fit ex duplici, ut est in subjecta formula.

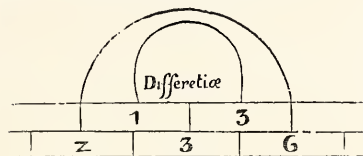
In triplici quoque dispositione, simul diapente et diapason symphonia componitur, servans sesquialteram et duplicem rationem: quod subjecta descriptio docet.

Triplex Diapente et diapason.

Et quoniam triplus duas continet consonantias, diapente scilicet, et diapason, in hujus triplicis positione in differentiis eundem rursus triplicem reperiemus, secundum subter descriptum modum.

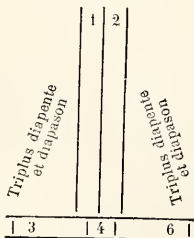
Triplus diapente et diapason.

Termini.

In dupla vero dispositione, major terminus ad medii terminus contra se differentiam, triplus est, et rursus minor terminus ad medii contra minorem terminum comparati differentiam, triplus est.

Differentia.

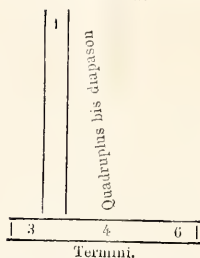

Termini.

Illa autem maxima symphonia quæ vocatur bis diapason, velut bis duplum, quoniam diapason symphonia ex duplici proportione colligitur, huic se juncturæ harmonicæ medietatis interserit. Nam in duplici proportione, medius terminus ad minoris sui que differentiam quadruplus invenitur.

A

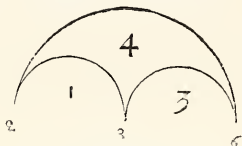
Differentia.

Termini.

In triplicibus quoque extremitatibus, major differentia ad minorem differentiam quadrupla est, et bis diapason symphoniam emittit. Namque in dispositione 2, 3, 6, extremorum differentia est, id est senarii et binarii, 4; minor vero differentia, id est ternarii et binarii, unus; 4 autem uno quadrupla major est relatione, quæ comparatio bis diapason consonantiam tenet.

Quadruplus bis diapason.

CAPUT XLIX.

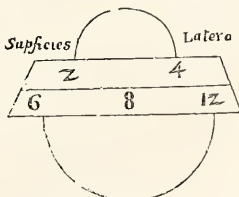
De geometrica harmonia.

C

Vocant autem quidam harmonicam hujusmodi medietatem, idcirco quod semper hæc proportionalitas geometricæ harmoniæ cognata est, harmonicam autem geometricam, cubum dicunt. Ita enim ex longitudine in latitudinem distentus est, et in altitudinis cumulum crevit, ut ex æqualibus proficiens, ad æqualia perveniens æqualiter totus sibi conveniens creverit. Hæc autem medietas, in omnibus cubis quæ est geometrica harmonia perspicitur. Omnis enim cubus habet latera 12, angulos 8, superficies 6. Hic autem ordo et dispositio harmonica est. Dissonantur enim 6, 8, 12; hic ergo quemodmadum est major terminus ad parvissimum, ita differentia majoris et medii ad parvissimum comparatur.

Differentia dupla.

D

Dupli termini.

Perpensi namque 12 ad sex dupli sunt, differentia vero 12 et octonarii quaternarius est, octonarii vero et

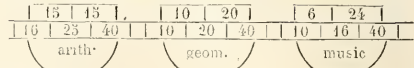
senarii duo, dupla autem ratione distabant duobus quatuor comparati. Rursus octonarius, qui medietas est, alia sua parte minorem præcedit, et alia sua parte a majore præceditur, eadem autem parte minoris minorem superat qua parte majoris a majore superatur. Rursus si extremitates in unum redigantur et a medietate octonario multiplicentur, duplus erit ab eo numero quem solæ extremitates multiplicatae perfecterint. Omnes autem in hac dispositione symphonias musicas invenimus. Diatessaron quidem est octo ad sex, quoniam proportio sesquialtera est. At diapente, 12 ad 8, quoniam ea quæ sesquialtera comparatio dicitur, in ea diapente consonantia reperitur. Diapason vero, quæ ex duplici nascitur, ex 12 ad sex compositione producitur. Diapason vero et diapente, quæ triplicis obtinet rationem, fit ab extremitatum differentia, ad differentiam minorem. Namque duodenarii et senarii sex differentia est; minor vero est differentia octonarii et senarii, id est 2. Qui senarius ad binarium triplis est, et diapason simul et diapente consonantia sonant. Illa vero major consonantia quæ est his diapason, quæ ex quadruplo fit in medii termini, id est octonarii, et ejus differentie comparatione perspicitur, quæ inter octonarium senariumque reperitur. Quare proprie atque convenienter hujusmodi proportionalitas harmonica medietas appellatur.

[CAPUT L.

Quemadmodum constitutus altrinsecus duobus terminis, arithmetica, geometrica, et harmonica inter eas medietas alternetur, atque de eorum generationibus.

Nos autem præstare debemus, quatenus quemadmodum dato calamo, extremis foraminibus manentibus musicis mos est, ut medius foramen permutantes, atque aliud aperientes, aliud digitis occultentes, diversos emittant sonos, vel cum duobus altrinsecus protensis chordis, medii nervi sonum musicus vel astringendo tenuat, vel remittendo gravat, ita quoque datis duobus numeris, nunc quidem arithmeticam, nunc vero geometricam, nunc autem harmonicam medietatem experiamur inserere, ut rectum propriumque medietatis momen sit, quod manentibus extremitatibus huc atque illic ferri permutarique videatur. Poterimus autem hanc in duobus altrinsecus positis terminis, vel paribus vel imparibus permutare, ita ut cum arithmetica ponimus medietatem differentiarum tantum ratio æqualitasque servetur. Cum vero geometricam, rata se proportionum junctura custodiat. Sin autem harmonica fiat differentiarum comparatio, ab terminorum proportione non discrepet. Et sint quidem primo pares positæ quedam extremitates, inter quas has omnes medietates oporteat internectere, 10 et 40. Prius igitur arithmetica medietas aptetur. Inter hos ergo si 23 posnero, erit mihi arithmetica proportio differentiarum quantitate immutabiliter custodita, in hujusmodi scilicet

A dispositione 10, 23, 40. Vides enim ut quindene sese summulæ quantitate transcendant.

B Omnesque proprietates, quas supra diximus in medietate arithmetica convenire ab hac hujusmodi dispositione non reperies alienas. Namque quemadmodum unusquisque eorum terminus ad seipsum est, quoniam sibi æqualis est, ita sunt ad se invicem differentie quoniam sibi sunt æquales, et quanto major terminus medium transit, tanto medius vincit minorem. Et extremitatum aggregatio duplex est medietate, et minorum terminorum proportio major est illa comparatione, quæ inter majores terminos continetur. Et tanto minor est numerus qui fit ex multiplicatis extremitatibus, ab eo qui fit ex multiplicata medietate, quantum eorum differentie multiplicatae restituant. Illud quoque quod medietas eadem sui parte et a majore vincitur, et minorem ipsa supernevit, non eadem autem parte minorem transit, vel majoris a majore relinquitur, quæ omnes scilicet proprietates non alterius nisi arithmeticæ medietatis sunt. Quod si superius dicta meminert lector, ita esse indubitanter intelliget. Rursus si inter eosdem 10 et 40 viginti constituam, statim geometrica medietas cum suis proprietatibus cunctis exoritur, arithmetica medietate pereunte. In hac enim dispositione 10, 20, 40, quemadmodum est major ad medium sic medius ad extremum. Et quod continetur ab extremitatibus, æquum est ei quod a multiplici medietate completur. Differentie quoque eorum in eadem sunt proportione qua termini. Crementum vero et imminutio proportionum secundum terminos non discrepat. Si vero harmonicam medietatem coadjungere velim, 16 mihi numerus inter extremitates utrasque ponendus est, ut sit hoc modo 10, 16, 40. Nunc igitur licet in hujusmodi dispositione omnes harmonicas proprietates agnoscere; qua enim maximus ad parvissimum terminus proportione jungitur, eadem proportione differentie ad se invicem comparantur. Et quibus partibus majoris a majore medius vincitur, eisdem partibus minoris præterit minorem. Suis vero non eisdem vel a majore vincitur, vel transit minorem. Et in majoribus terminis major est proportio, in minoribus minor. Et si in unum extremitates redigantur, et medietatis quantitate concrescant, duplus inde conficitur numerus ab eo qui ex solis multiplicatis extremitatibus procreatur. Atque hoc quidem in terminis paribus constitutum est. At vero si impares pronantur, ut sunt 5 et 43, aptatus medius 23, arithmetica proportionem medietatemque constituit. Nam si sint 5, 23, 43, eadem sese numerorum quantitate termini transcenduntur, et omnis superius dicta proprietates arithmeticæ medietatis in his terminis custoditur. Sed si 13 numerum medium ponam, ut

sint, 5, 12, 45, in geometricam medietatem termini relabuntur, æqualibus terminorum ad se invicem proportionibus custoditis. Novem vero si inter utroque terminos ponam, ut sint 5, 9, 4, 5, fit harmonica medietas, ut qua summa maximus numerus parvissimum præcedit, eadem major differentia minorem differentiam vincat. Qua vero disciplina hujusmodi medietates reperiri possumus, expediendum est. Datis duobus terminis, si arithmetica medietatem constituere oportebit, utraque est extremitas conjungenda, quodque ex ea copulatione colligitur dividendum, isque numerus qui ex divisione reductus est, arithmetica medietatem inter extremitates locatus efficiet: ut 10 et 40 si junxero efficiunt 50, quos si dividam, 25 redduntur. Hic erit medius terminus secundum arithmetica proportionem. Vel si illum numerum quo major minorem superat divides, eumque minori superponas, quodque inde concresecit medium ponas, arithmetica medietas informatur. Nam 40 denarium tricenarius superat; quem si divides 15 fiunt; hunc si minori, id est denario, superposueris, 20 et 5 nascuntur; quem si medium constituas, arithmetica medietatis ordo formatur. Geometricam vero si rationem vestiges, ejus numeri qui sub utrisque extremitatibus continetur, tetragonicum latus inquire, et hunc medium pone. Nam sub 40 et denario numero 400 continentur. Si enim denarium in 40 multiplices, hic numerus crescit. Horum igitur quadringentorum require tetragonicum latus, hi sunt 20. Vicies enim 20, 400 efficiuntur. Repertum ergo quia quadratum, medium constituit. Vel si eam proportionem quam inter se dati termini custodiunt divides, et id quod reliquetur medium terminum ponas. Namque 40 ad denarium quadruplus est. Igitur quadruplum si divides, duplum facies, qui est scilicet 20. Nam 20 ad denarium duplus est. Hunc si medium constituas, medietatem geometricam perferet. Harmonicam vero medietatem, tali modo reperies: differentiam terminorum in minorem terminum multiplica, et post junge terminos, et juxta eum qui inde confectus est, committe illum numerum qui ex differentis et termino minore productus est. Cujus cum latitudinem inveneris, addas eam minori termino, et quod inde colligitur medium terminum ponas, 10 enim et 40, 30 sunt; quem si multiplicas in denarium, id est in minorem, decies 30, oportet 300 efficias. Quos 300 juxta eum committe qui ex junctis utrisque confectus est, id est juxta 50, facient enim quinquages senos, et invenitur latitudo senarius. Hunc igitur si minori termino addas, facient 16, et hic numerus medius constitutus inter 10 et 40, harmonicam proportionem medietatemque servabit.

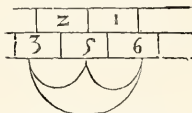
CAPUT LI.

De tribus medietatibus quæ harmonica et geometrica contrariæ sunt.

Hæ quidem sunt apud antiquiores inventæ probatæque medietates, quas idcirco longius enodatusque tractavimus, quod hæ maxime in antiquorum lectionibus inveniuntur, et ad omnem pene vim co-

gnitionis eorum versatur utilitas. Cæteras autem prætereundo transeurimus, idcirco quod non multum nobis in lectionibus prosunt, sed tantum ad implendam denarii numeri quantitatem. Quæ, ne lateant neve sint aliquibus ignoratæ, deprimimus. Videntur enim hæ supradictis medietatibus esse contrariæ, ex quibus originem trahunt. Ex his enim etiam istæ sunt constitutæ. Est autem quarta medietas quæ opposita videtur harmonicæ, in qua tribus terminis positus, quemadmodum est maximus terminus positus, quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic differentia minorum ad differentiam maximorum. Ut sint 3, 5, 6, sex ad ternarium duplus. Et sunt minores, 5, et 3, maximus vero hujus dispositionis 6 et 5. Differentia vero minorum, quinarium scilicet et ternarii 2 sunt, majorum, quinarium et senarii, 1, qui 2 ad unum comparati duplum faciunt. Ergo quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic minorum terminorum differentia est ad differentiam maximorum.

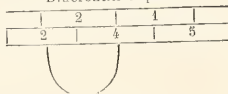
Differentiæ duplæ.

Termini extremi dupli.

Liquet autem oppositam et quodammodo contrariam esse hanc medietatem harmonicæ medietati, idcirco quod in illa quemadmodum est maximus terminus ad parvissimum, sic majorum terminorum differentia ad differentiam minorum. Hic autem e contrario. Est autem proprium hujus medietatis, quoniam quod continetur sub maximo termino et medio duplum est eo quod continetur sub medio atque parvissimo; sexies enim quinque 30 sunt, quinquies vero tres 15. Duæ vero aliæ medietates, quinta scilicet et sexta, geometricæ medietati contrariæ sunt, et eidem videntur oppositæ. Est autem quinta medietas, quotiens in tribus terminis, quemadmodum est medius terminus ad minorem terminum, ita eorum differentia ad differentiam medii atque majoris. Nam in hac dispositione 2, 4, 5, quaternarius ad binarium duplus est: sed inter quaternarium et binarium duo sunt, inter quaternarium vero et majorem terminum, id est quintum, 1, et duo ad unum dupli sunt.

Differentiæ duplæ.

Numeri dupli.

Contrarium autem geometricæ medietati in hac proportione est, quod in illa quemadmodum major terminus ad minorem esset, sic majorum differentia ad differentiam minorum. Hic vero contrarie, quemadmodum minores ad se termini sunt, sic minorum

differentia terminorum ad majorum differentiam comparatur. Est autem proprium in hac quoque dispositione, quod illud quod continetur sub majore termino et medietate duplum est, eo quod sub utrisque extremitatibus continetur. Nam quinquies quatuor sunt 20, quinquies vero 2 sunt 10, et 20 denarii duplus est. Sexta vero medietas est quando tribus terminis constitutis, quemadmodum est major terminus ad medium, sic minorum terminorum differentia ad differentiam maximorum. In dispositione enim quæ est 4, 6, 6, maximus terminus ad medium sesquialter est, differentia vero minorum, id est unius et 4, ternarius est, majorum vero, id est quaternarii et senarii, binarius.

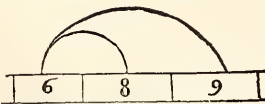
Ternarius autem binario comparatus, sesquialteram habitudinem proportionis efficit. Eodem autem modo hæc quoque medietas geometrica contraria est, quemadmodum et quinta propter proportionem differentiarum a minoribus ad majores terminos conversam.

CAPUT LII.

De quatuor medietatibus quas posteriori ad implendum denarium limitem adjeecerunt.

Et hæc quidem sunt sex medietates, quarum tres a Pythagora usque ad Platonem Aristotelemque manserunt. Post vero qui insecti sunt, has tres alias, de quibus supra disseruimus, suis commentariis addidere. Sequens autem ætas, quemadmodum diximus, ad implendam denarium quantatem, alias quatuor medietates apposuit, quas non adeo qui in veterum libris inveniat. Has igitur nos quam possumus brevissime disponamus. Prima enim quæ est earum, in ordine vero septima medietates, hoc modo conjungitur cum in tribus terminis, quemadmodum est maximus terminus ad ultimum, sic maximi et parvissimi termini differentia, ad minorum differentiam terminorum, ut in hac dispositione 6, 8, 9. Novenarius igitur ad senarium sesquialter est, quorum est differentia ternarius. Minorum vero terminorum, id est octonarii et senarii, binarius differentia est, qui ad superiorem ternarium comparatus, facit sesquialteram proportionem.

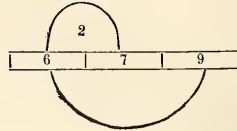
Differentia sesquialteræ.

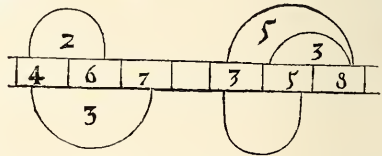
Terminus sesquialter.

Secunda vero inter quatuor, sed octava in ordine proportionalitas est, quotiens in tribus terminis, quemadmodum sunt extremitates ad se invicem comparatæ sic eorum differentia ad majorum terminorum

differentiam, ut sunt 6, 7, 9. Novem igitur ad 6 sesquialter est, et eorum differentia ternarius est, qui comparatus contra majorum differentiam, id est septenarii et novenarii, qui binarius est, reddit sesquialteram proportionem.

Tertia vero inter has sequentes quatuor, nona autem in ordine proportio est, quando tribus terminis positus, quam proportionem medius terminus ad parvissimum custodit, eam retinet extremorum differentia ad minorum differentiam comparata, ut 4, 6, 7. Etenim 6 ad 4 sesquialter est, quorum est differentia binarius; septenarii vero et [quaternarii, ternarius differentia est, quem [si ad superiorem binarium comparemus, sesquialtera proportione conjungitur.

Quarta vero, quæ in ordine decima est, consideratur in tribus terminis, cum tali proportione medius terminus ad parvissimum comparatur, quali extremorum differentia contra majorum terminorum differentiam proportione conjungitur, ut sunt tres, quinque, octo. Quinarius enim medius terminus, ad ternarium superbipartiens est. Extremorum vero differentia, octonarii scilicet et ternarii, quinarius, qui comparatus contra majorum terminorum differentiam, scilicet quinarii et octonarii, quies ternarius, et ipse quoque superbipartiens invenitur.

CAPUT LIII.

Dispositio decem medietatum.

Disponamus igitur cunctas medietates in ordinem, ut eujusmodi omnes sint, facillime possint intelligi.

Arithmetica	Prima	1	2	3
Geometrica	Secunda	1	2	4
Harmonica	Tertia	3	4	6
Contraria harmonica	Quarta	3	5	6
Contraria geometrica	Quinta	2	4	5
Contraria geometrica	Sexta	1	4	6
Inter 4 prima	Septima	6	8	9
Inter 4 secunda	Octava	6	7	9
Inter 4 tertia	Nona	4	6	7
Inter 4 quarta	Decima	3	5	8

CAPUT LIV.

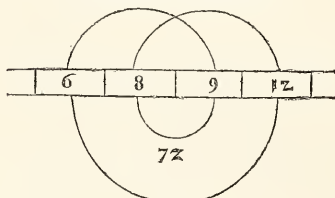
De maxima et perfecta symphonia, quæ tribus distenditur intervallis.

Restat ergo de maxima perfecta que harmonia dis-

serere, quæ tribus intervallis constituta, magnam vim A
 obtinet in musici modulaminis temperamentis et in
 speculatione naturalium questionum. Etenim perfectus
 hujusmodi medietate nihil poterit inveniri, quæ
 tribus intervallis producta, perfectissimi corporis
 naturam substantiamque sortita est. Hoc enim
 modo, eubum quoque trina dimensione crassatum,
 plenam harmoniam esse monstravimus. Hæc autem
 hujusmodi invenietur, si duobus terminis constitutis,
 qui ipsi tribus creverint intervallis, longitudine, lati-
 tudine et profunditate, duo hujusmodi termini medii
 fuerint constituti, et ipsi tribus intervallis notati, qui
 vel ab æqualibus per æquales æqualiter sint pro-
 ducti, vel ab inæqualibus ad inæqualia æqualiter, vel
 ab inæqualibus ab æqualia æqualiter, vel quolibet
 alio modo, atque ita cum harmonicam proportionem
 custodiant, alio tamen modo comparati, faciunt arith-
 metica medietatem, hisque geometrica medietas, quæ
 inter utrasque versatur, deesse non possit. In
 quatuor enim terminis si fuerit, quemadmodum pri-
 mus ad secundum, sic tertius ad quartum, propor-
 tionum ratione scilicet custodita, geometrica medietas
 explicatur. Et quod continetur sub extremitatibus
 æquum erit ei quod sub utraque medietate ad
 se invicem multiplicata conficitur. Rursus, si maxi-
 mus quatuor terminorum numerus ad eum qui sibi
 propinquus est talem habeat differentiam, qualem
 idem esse maximo propinquus ad parvissimum, hu-
 jusmodi proportio in arithmetica consideratione pro-
 ponitur. Et extremorum conjunctio duplex erit pro-
 pria medietate. Si vero inter quatuor qui est tertius
 terminus, a qua parte quarti, quartum terminum su-
 peret, et æqua primi a primo superetur, harmonica
 hujusmodi proportio medietasque perspicitur: et
 quod continetur sub extremorum aggregatione et
 multiplicatione medietatis, duplex est eo quod sub
 utraque extremitate conficitur. Sit autem quoddam
 hujus dispositionis exemplar hoc modo, 6, 8, 9, 12.
 Has igitur omnes solidas quantitates esse non du-
 bium est. Sex enim nascuntur ex uno his ter, 12 au-
 tem ex his duo ter. Horum autem medietates, octona-
 rius fit semel duo quater. Novenarius vero semel tres
 ter. Omnes igitur termini cognati sibi, et tribus in-
 tervallorum dimensionibus notati sunt. In his igitur
 geometrica proportionalitas invenitur, si 12 ad 8 D
 vel 9 ad 6 comparemus. Utraque enim comparatio
 sesquialtera proportio est, et quod continetur sub
 extremitatibus idem est ei quod fit ex mediis. Nam-
 que quod fit ex duodecies 6, æquum est ei quod fit
 ex octies 9: geometrica ergo proportio hujusmodi
 est; arithmetica autem est, si duodenarius ad nove-
 narium, et novenarius ad senarium comparetur. In
 utrisque enim ternarius differentia est, et junctæ ex-
 tremitates medietate duplæ sunt. Si enim junxeris
 senarium et duodecim facies 18, qui est novenario
 medio termino duplus. In his ergo geometricam
 arithmeticaque medietatem perspeximus. Hic quo-
 que harmonica medietas invenitur, si 12 ad 8 et
 rursus 8 ad 6 comparemus. Qua enim parte senarii

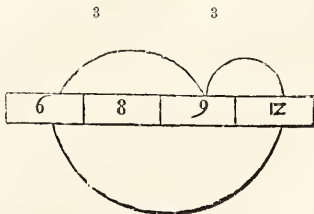
octonarius senarium superat, id est parte tertia, ea-
 dem duodenarii parte, octonarius superatur. Quatuor
 enim quibus octonarius a duodenario vincitur, duo-
 denarii tertia pars est. Et si extremitates jungas 6
 scilicet et 12, easque per octonarium medium multi-
 plices, 144 sunt. Quod si se extremitates multipli-
 cent, sex scilicet et 12, facient 72, quo numero 144
 duplus est. Inveniemus hic quoque omnes musicas
 consonantias. Namque 8 ad 6 et 9 ad 12 comparati ses-
 quitertiam proportionem reddunt, et simul diatessa-
 ron consonantiam. Sex vero ad 9 vel 8 ad 12 com-
 parati, reddunt sesquialteram proportionem, sed
 diapente symphoniam. Duodecim vero ad senarium
 considerati duplicem proportionem, sed diapason
 symphoniam canunt. Octo vero et 9 ipsi contra se
 medii considerati, epogdum jungunt, qui in musico
 modulamine tonus vocatur, quæ omnium musicorum
 sonorum mensura communis est. Omnium enim est
 sonus iste parvissimus. Unde notum est quod dia-
 tessaron et diapente consonantiarum, tonus differen-
 tia est, sicut inter sesquitertiam et sesquialteram
 proportionem sola est epogdous differentia. Ejus
 autem descriptionis, subter exemplar adjecimus

Proportionalitas geometrica.
 Sesquialtera proportiones.

Extremorum mediorumque multiplicationes.
 72

Proportionalitas arithmetica.
 Differentiæ æquales.

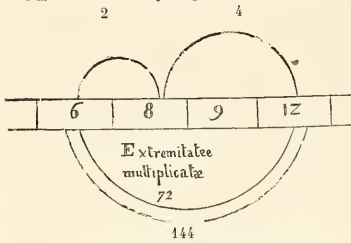

Extremitates junctæ ad novenarium medium duplæ sunt.
 18

A

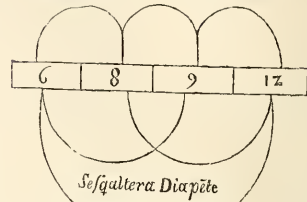
Consonantia musica.

Proportionalitas harmonica.
Partes minoris majorisque terminorum.

Junctæ extremitates et per medium multiplicatæ.

Sesquitertia Epogdous Sesquitertia
Diatessaron Diatessaron

Dupla
Diapason

B

AN. MANL. SEV. BOETII DE MUSICA LIBRI QUINQUE.

Quæ in margina Glareanæ editionis e regione textus notata sunt, nos ad columnarum nostrarum calcem exscripsimus.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

Musica naturaliter nobis esse conjunctam, et mores vel honestare vel evertere.

Omnium quidem perceptio sensuum, ita sponte ac naturaliter quibusdam viventibus adest, ut sine his animal non possit intelligi. Sed non æque eorumdem cognitio ac firma perceptio animi investigatione colligitur. Illaboratum est enim quod sensum percipiendis sensibilibus rebus adhibemus. Quæ vero sit ipsorum sensuum secundum quos agimus natura, et quæ rerum sensibilium proprietates, id non obvium neque cuilibet explicabile esse potest, nisi quem conveniens investigatio veritatis contemplatione direxerit. Adest cuius cunctis mortalibus visus, qui utrum venientibus ad visum figuris, an ad sensibilia radiis emissis efficiatur, inter doctos quidem dubitabile est, vulgus quoque ipsa dubitatio præterit. Rursus cum quis triangulum respicit, vel quadratum, facile id quod oculis invenitur agnoscit. Sed quænam trianguli vel quadrati sit natura, a mathematica necesse est petat. ^a Idemque de cæteris ^b sensibus dici potest, maximeque de arbitrio animum, quarum vis ita sonos captat, ut non modo de his iudicium capiat, differentiasque cognoscat, verum etiam delectetur sæpius, si dulces coaptatique modi sunt, angatur vero, si dissipati atque incoherentes ^c feriant sensum. Unde fit, ut

Cum sint quatuor matheseos disciplinae, cæteræ quidem ad investigationem veritatis laborent; musica vero non modo speculationi, verum etiam moralitati conjuncta sit. Nihil ^d est enim tam proprium ^e humanitati, quam remitti dulcibus modis astringique contrariis. Idque non modo sese in singulis vel studiis vel ætatis tenet, verum per cuncta diffunditur studia, et infantes ac juvenes, necnon etiam senes, ita naturaliter affectu quodam spontaneo modis musicis adjunguntur, ut nulla omnino sit ætas quæ a cantilenæ dulcis delectatione sejuncta sit. Hinc etiam internosci potest, quod non frustra a Platone dictum ^f est, mundi animam, musica convenientia fuisse conjunctam. Cum enim ^g ex eo quod in nobis est junctum convenienterque coaptatum, ilud excipimus, ^D quod in sonis apte convenienterque conjunctum est, eoque delectamur, nos quoque ipsos eadem similitudine ^h compactos esse cognoscimus. Amica est enim similitudo. Dissimilitudo ⁱ vero odiosa atque contraria. Hinc etiam morum quoque maxime permutationes fiunt. Lascivus quippe animus, vel ipse lascivioribus delectatur modis, vel sæpe eosdem audiens cito emollitur, ac frangitur. Rursus asperior mens vel incitatoribus gaudet. vel incitatoribus asperatur. Hinc est etiam quod modi musici gentium vocabulo designati sunt, ut Lydius modus, et Phrygius. Quo enim

^a Idem quoque. ^b Sensibilibus. ^c Ferient. ^d Est non legitur. ^e Humanitatis, ^f Sit. ^g Ex non legitur. ^h Comparatos. ⁱ Vero non legitur.

quasi unaquæque gens gaudet, eodem modo ipse A vocabulo nuncupatur. Gaudet enim gens modis morum similitudine. Neque enim fieri potest ut mollia duris, dura mollioribus adnectantur aut gaudeant. Sed amorem delectationemque (ut dictum est) similitudine conciliat. Unde Plato etiam maxime cavendum existimat, ne de bene morata musica aliquid permittetur. Negat enim esse ullam tantam morum in republica labem, quam paulatim de pudenti ac modesta musica invertere. Statim enim idem quoque audientium animos pati, paulatimque discedere, nullumque honesti ac recti retinere vestigium, si vel per lasciviores modos invercendum aliquid, vel per asperiores feroc atque immane mentibus illabatur. Nulla enim magis ad animum disciplinis via, quam auribus patet. Cum ergo per eas rhythmique ad animum usque descenderint, dubitari non potest quin æquo modo mentem atque ipsa sunt B efficiant atque conforment. Id vero etiam intelligi in gentibus potest. Nam quæ asperiores sunt Getarum, durioribus delectantur modis. Quæ vero mansuete, mediocribus, quamquam id hoc tempore pene nullum est. Quod vero lascivum ac molle est genus humanum, id totum scenicis ac theatralibus modis tenetur. Fuit vero pudens ac modesta musica, dum simplicioribus organis ageretur. Ubi vero varie permixtæ tractata est, amisit gravitatis atque virtutis modum, et pene in turpitudinem prolapsa, minimum antiquam speciem servat. Unde Plato præcipit minime oportere pueros ad omnes modos erudiri, sed potius ad valentes ac simplices. Atque hic maxime illud est retinendum, quod si quoquo modo per parvissimas mutationes hinc aliquid permutteretur, recens quidem minime sentiri, post vero magnam facere differentiam, et per aures ad animum usque delabi. Idcirco magnam esse custodiam reipub. Plato arbitratur musicam optime moratam pudenterque conjunctam, ita ut sit modesta ac simplex, et mascula, nec effeminata, nec fera, nec varia. Quod Lacedæmonii maxima ope servavere, dum apud eos Taletas Cretensis C Gortinus magno pretio accitus, pueros disciplina musicæ artis imbueret. Fuit enim id antiquis in a morem, diuque permansit. Quoniam vero eis Timotheus Milesius super eas quos ante repererat unum addidit nervum, ac multipliciorem musicam fecit, exegere de laconica. Consultumque de eo factum est. Quod quoniam insigne est Spartatarum lingua S litteram in R vertentium, ipsum de eo consultum eisdem verbis Græcis apposui.

Ἐπειδὴ Τιμοθεὸς ὁ Μιλήσιος, ἔλθων ἐπὶ τῶν ἀριστέρων πό-
λυ, τὴν παλαιὴν μελῶν ἀειμῶσδε, καὶ, τὴν διὰ τῆς
ἐπὶ χορδῶν καθαρίζου ἀποστρεφόμενος, πολυφωνίαν εἰσά-
γων λυμαίνεται τὰς ἀκούσας τῶν νέων, διὰ τὴν πολλὴν χορδῶν
καὶ τὰς καινότερον τῶ μελῶν, ἀγενῆ καὶ ποικίλων ἀντι-
ἀπλάων καὶ τεταγμένων ἀμφέρονται τὴν μουσικῶν, ἐπι χρώ-
ματος συνιστάμενος τὴν τῶ μελῶν διασκευὴν, ἀντι τῶν
ἑναρμονίῶν ποῶν ἀντιστροφῶν ἀρμόδιον παρακλαθεῖς δὲ

καὶ ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἐλευσινίων Δάματρον ἀπρὸς δια-
κῆσατο τὴν τῶ μελῶν διασκευὴν, τὰς γὰρ τὰς Σεμέλιαν
ὠδῶν αὐκ ἔνθεν τὴν νέαν διδάσκει. Δέδοκται ὑπὲρ τοῦ-
των τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἐφόρων μὲμψασθα Τιμόθεον.
κ. τ. λ.

Quod consultum id scilicet continet, idcirco Timotheo Milesio Spartiatas succensusse, quod multiplicem musicam reddens puerorum animis quos acceperat erudiendos, offereret, et a virtutis modestia præpediret, et quod harmoniam, quam modestam susceperat, in genus chromaticum, quod est mollius, invertisset. Tanta igitur fuit apud eos musicæ diligentia, ut eam animos quoque obtinere arbitarentur. Vulgatum quippe est, quam sape iracundias cantilena represserit, quam multa vel in corporum, vel in animorum affectionibus miranda perfecerit. Cui enim est illud ignotum, quod Pythagoras ebrium adolescentem Taurominitanum sub Phygii modi sono incitatum, spondeo succinente reddiderit mitiorem et sui comitem. Nam cum scortum in rivalis domo esset clausum, atque ille furens domum vellet amburere, cumque Pythagoras stellarum cursus (ut ei mos nocturnus erat) inspiceret, ubi intellexit sono Phygii modi incitatum, multis amicorum D admonitionibus a facinore noluisse desistere, mutari modum præcepit atque ita furentis animum adolescentis ad statum mentis pacatissimæ temperavit. Quod scilicet Marcus Tullius commemorat in eo libro quem de consiliis suis composuit, aliter quidem, sed hoc modo. Sed ut aliqua similitudine adductus, maximis minima conferam, ut cum vinolenti adolescentes tibiæ etiam cantu (ut fit) instincti, mulieris pudicæ fores frangerent, admonuisse tibiæ cantu ut spondeum caneret Pythagoras dicitur; quod cum illa fecisset, tarditate modorum et gravitate canentis, illorum furentem petulantiam consedasse. Sed ut similia breviter exempla conquiram. Terpander atque Arion Methymæus Lesbios atque Iones, gravissimis morbis, cantus eripere præsidio. Ismenias vero Thebanus Boetiorum pluribus, quos schiatici doloris tormenta vexabat, modis fertur cuncta abstersisse molestias. Sed et Empedocles cum ejus hospitem quidam gladio furibundus invaderet, quod ejus patrem ille accusatione damnasset, inflexisse dicitur modum canendi, itaque adolescentis iracundiam temperasse. In tantum vero prisæ philosophiæ f studiosis vis musicæ artis innotuit, ut Pythagorici, cum diurnas in somno resolverent curas, quibusdam cantilenis uterentur, ut eis lenis et quietus sopor irreperet. Itaque exacti, aliis quibusdam modis stuporem somni confusionemque purgabant. Id nimirum scientes, quod tota nostre animæ corporisque compago musica coaptatione conjuncta sit. Nam ut sese corporis habet affectus, ita etiam pulsus cordis motibus incitantur. Quod scilicet Democritus Hippocrati medico tradidisse fertur, cum eum quasi insanum cunctis Democriti vicibus id opinantibus, in custodia medendi

* Verò. b Afficiant. c Gortinius. d More. e Ad non habetur. f Studiosis.

causa viseret. Sed quorsum ista hæc? Quia non potest dubitari quin nostræ animæ et corporis status, eisdem quodammodo proportionibus videatur esse compositus, quibus harmonicas modulationes posterior disputatio conjungi copularique monstrabit. Inde est enim quod infantes quoque cantilena dulcis oblectat. Aliquid vero asperum atque immite, ab audiendi voluptate suspendit. Nimiram id etiam omnis ætas patitur, omnisque sexus. Quæ licet suis actibus distributa sint, una tamen musicæ delectatione conjuncta sunt. Quid enim fit, cum in fletibus luctus ipsos modulatur dolentes? Quod maxime muliebri est, ut cum cantico quodam dulcior a fiat causa flendi. Id vero etiam fuit ^b antiquis in morem, ut cantus tibiæ iucubus præiret. Testis est Papinius Statius hoc versu:

Cornu grave mugit adunco,

Tibia cui teneros suetum producere manes.

Et qui suaviter canere non potest, sibi tamen aliquod canit, non quod eum aliqua voluptate id quod canit afficiat, sed quod quamdam insitam dulcedinem ex animo proferentis quoquomodo proferat, delectantur. Nonne illud etiam manifestum est, in bellum pugnantium animos tubarum carmine accendi? Quod si verisimile est, ab animi pacato statu, quemquam ad furorem atque iracundiam posse proferri. Non est dubium, quod conturbatæ mentis iracundiam, vel nimiam cupiditatem modestior modus possit astringere. Quid quod cum aliquis cantilenam libentius auribus atque animo capit, ad illud etiam non sponte convertitur, ut motum quoque aliquem similem auditæ cantilenæ corpus effingat, et quod omnino aliquod melos auditum sibi memor animus ipse decerpit? Ut ex his omnibus perspicue nec dubitanter appareat, ita quidem nobis musicam naturaliter esse conjunctam ut ea ne si velimus quidem carere possimus. Quocirca intendenda vis mentis est, ut id quod natura est insitum, scientia quoque possit comprehensum teneri. Sicut enim in visu quoque non sufficit eruditus colores formasque conspiceret, nisi etiam quæ sit horum proprietatis investigaverint: sic non sufficit cantilenæ musicis delectari, nisi etiam quali inter se conjunctæ sint vocum proportionem discatur.

CAPUT II.

Tres esse musicas, in quibus de vi musicæ narratur.

Principio igitur de musica disserenti, illud interim dicendum videtur, quot musicæ genera ab ejus studiosis comprehensa esse noverimus. Sunt autem tria. Et prima quidem mundana est; secunda vero humana; tertia quæ in quibusdam ^c constituta est instrumentis, ut in cithara vel in tibiis, cæterisque quæ cantilenæ famulantur. Et primum ea quæ est mundana in his maxime perspicenda est quæ in ipso cælo, vel compage elementorum, vel temporum varietate visuntur. Qui enim fieri potest, ut tam velox cæli machina tacito silentique cursu moveatur? Et si ad nostras aures sonus ille non pervenit, quod

A multis fieri de causis necesse est, non poterit tamen motus tam velocissimus ita magnorum corporum, nullos omnino sonos ciere, cum præsertim tanta sint stellarum cursus coaptatione conjuncti, ut nihil æque compaginatam, nihil ita commixtum possit intelligi. Namque alii excelsiores, alii inferiores feruntur, atque ita omnes æquali incitatione voluntur, ut per disparēs inæqualitates ratus cursuum ordo ducatur. Unde non potest ab hac cælesti vertigine ratus ordo modulationis absistere. Jam vero [quatuor elementorum diversitates contrariasque potentias, nisi quædam harmonica conjungeret, qui fieri posset, ut in unum corpus ac machinam convenirent? Sed hæc omnis diversitas ita et temporum varietatem parit et fructuum, ut tamen unum anni corpus efficiat. Unde si quid horum, quæ tantam varietatem rebus ministrant, animo et cogitatione ^d discerpas, cuncta pereant, nec (ut ita dicam) quidquam consonum servant. Et ut in gravibus chordis is vocis est modus, ut non ad taciturnitatem gravitas usque descendat, atque in acutis ille custoditur acuminis modus ne nervi nimium tensi vocis tenuitate rumpantur, sed totum sibi sit consentaneum atque conveniens; ita etiam in mundi musica pervidemus, nihil ita nimium esse posse ut alterum propria nimietate dissolvat. Verum quidquid illud est, aut suos ^e affert fructus, aut aliis auxiliatur ut afferat. Nam quod constringit hiems, ver laxat, torret æstas, maturat autumnus, temporaque vicissim vel ipsa suos afferunt fructus, vel aliis ut afferant subministrant. De quibus posterior studiosius disputandum est. Humanam vero musicam, quisquis in sese ipsum descendit, intelligit. Quid est enim quod illam incorpoream rationis vivacitatem corpori misceat, nisi quædam coaptatio, et veluti gravium leviumque vocum, quasi unam consonantiam efficiens, temperatio? Quid est autem aliud quod ipsius inter se partes animæ conjungat, quæ (ut Aristoteli placet) ex rationabili irrationabilique conjuncta est? Quid vero quod corporis elementa permisceat, aut partes sibimet rata coaptatione contineat? Sed de hac quoque posterius dicam. Tertia est musica, quæ in quibusdam consistere dicitur instrumentis. Hæc vero administratur, aut intentione, ut nervis, aut spiritu, ut tibiis, vel his quæ ad aquam moventur, aut percussione quadam, ut in his quæ in concava quædam virga ærea feriuntur, atque inde diversi efficiuntur soni. De hac igitur instrumentorum musica primum hoc opere disputandum videtur. Sed præcæmii satis est. Nunc de ipsis musicæ elementis est disserendum.

CAPUT III.

De vocibus ac de musicæ elementis.

Consonantia, quæ omnem musicæ modulationem regit, præter sonum fieri non potest. Sonus vero præter quemdam pulsus percussioneque non redditur. Pulsus vero atque percussio nullo modo esse potest, nisi præcesserit motus. Si enim cuncta sint immobi-

^a Fit ^b In antiquis moris. ^c Instituta. ^d Decerpas ^e Effert.

ha, non poterit alterum alteri concurrere, ut alterum impellatur ab altero. Sed cunctis statibus motuque carentibus, nullum fieri necesse est sonum. Idcirco definitur sonus : Aëris percussio indissoluta usque ad auditum. Motuum vero alii sunt velociores, alii tardiores, eorundemque motuum alii rariores sunt alii spissiores. Nam si quis in continuum motum respiciat, ibi aut velocitatem aut tarditatem necesse est comprehendat. Sin vero quis moveat manum, aut frequentem eam motu movebit aut raro. Et sit tardus quidem fuerit ac rarior motus graves necesse, est sonos effici ipsa tarditate et raritate pellendi. Sin vero motus sint celeres ac spissi, acutus reddi necesse est sonos. Idcirco enim idem nervus si intendatur amplius, acutum sonat ; si remittatur, grave. Quando enim tensior est, velociorem pulsum reddit, celeriusque revertitur, et frequentius ac spissius aërem ferit. Qui vero laxior est, solutus ac tardos pulsus effert, rarusque ipsa imbecillitate feriendi, nec diutius tremat. Neque enim quotiens chorda pellitur, unus edidit tantum putandus est sonus, aut unam in his esse percussionem, sed toties aer feritur quotiens eum chorda tremebunda percusserit. Sed quoniam junctæ sunt velocitates sonorum, nulla intercapedo sentitur auribus. Et unus sonus sensum pellit vel gravis, vel acutus, quamvis uterque ex pluribus constet, gravis quidem ex tardioribus, et rarioribus, acutus vero ex celeribus ac spissis, veluti si conum, quem turbo-nem vocant, quis diligenter exornet, eique unam virgulam coloris rubri vel alterius ducat, et eum qua potest celeritate convertat, tunc totus conus rubro colore videtur infectus, non quod totus ita sit, sed quod partes puras rubræ virgæ velocitas comprehendat, et apparere non sinat. Sed de his posterius. Igitur quoniam acutæ voces spissioribus et velocioribus motibus incitantur, graves vero tardioribus ac raris, liquet additione quadam motuum ex gravitate acumen intendi, detractioe vero motuum laxari ex acumine gravitatem. Ex pluribus enim motibus acumen, quam gravitas constat. In quibus autem pluralitas differentiam facit, eam necesse est in quadam numerositate consistere. Omnis vero paucitas ad pluralitatem ita sese habet, ut numerus ad numerum comparatus. Eorum vero quæ secundum numerum conferuntur, partim sibi sunt æqualia, partim inæqualia. Quocirca soni quoque partim sunt æquales, partim vero sunt inæqualitate distantes. Sed in his vocibus, quæ nulla inæqualitate discordant, nulla omnino consonantia est, etenim consonantia est dissimilium inter se vocum in unum redacta concordia.

CAPUT IV.

De speciebus inæqualitatum.

Quæ vero sunt inæqualia, quinque inter se modis inæqualitatis momenta custodiunt. Aut enim alterum ab altero multiplicata transcenditur, aut singulis partibus, aut pluribus aut multiplicitate et parte, aut multiplicitate et partibus. Et primum quidem inæqualitatis genus multiplex appellatur. Est vero mul-

A tiplez ubi major numerus minorem numerum habet, in se totum, vel bis, vel ter, vel quater, ac deinceps nihilque deest, nihilque exuberat, appellaturque vel duplum, vel triplum, vel quadruplum. atque ad hunc ordinem in infinita progreditur. Secundum vero inæqualitatis genus est quod appellatur superparticulare, id est cum major numerus minorem numerum habet in se totum, et unam ejus aliquam partem, eamque vel dimidiam, ut tres duorum, et vocatur sesquialtera proportio, vel tertiam, ut quatuor ad tres, et vocatur sesquitertia. Ad hunc etiam modum in posterioribus numeris pars aliqua a majoribus super minores numeros continetur. Tertium vero genus inæqualitatis est, quotiens major numerus totum intra se minorem continet, et ejus aliquantas insuper partes, et si duas quidem supra continet, vocabitur proportio superbipartiens, ut sunt quinque ad tres. Sin vero tres super se continet, vocabitur supertripartiens, ut sunt septem ad quatuor. Et in cæteris quidem eadem similitudo esse potest. Quartum vero est inæqualitatis genus, quod ex multiplici et superparticulari conjungitur, cum scilicet major numerus habet in se minorem numerum, vel bis vel ter vel quotieslibet, atque ejus unam aliquam partem. Et si eum bis habet, et ejus dimidiam partem, vocabitur duplex sesquialter, ut sunt quinque ad duo. Sin vero bis minor continebitur, et ejus tertia pars, vocabitur duplex sesquitercius, ut sunt septem ad tres. Sin vero tertio continebitur, et ejus dimidia pars, vocabitur triplex sesquialter, ut sunt septem ad duo. Atque ad eundem modum in cæteris et multiplicatis et superparticularitatis vocabula variantur. Quintum est genus inæqualitatis, quod appellatur multiplex superpartiens, quando major numerus minorem numerum habet in se totum plusquam semel, et ejus plusquam unam aliquam partem. Et si bis major numerus minorem numerum continebit, duasque ejus insuper partes, vocabitur duplex superbipartiens, ut sunt tres ad octo, et rursus triplex superbipartiens, ut sunt tres ad undecim. Ac de his idcirco nunc strictim ac breviter explicamus, quoniam in libris quos de Arithmetica Institutione conscripsimus, diligentius enodavimus.

CAPUT V.

Quæ inæqualitatis species consonantiis aptentur.

D Ex his igitur inæqualitatis generibus postrema duo, quoniam ex superioribus mixta sunt, relinquamus. De tribus vero prioribus speculatio facienda est. Obtinere igitur majorem ad consonantias potestatem videtur multiplex, consequenter autem superparticularis. Superpartiens vero ab harmoniæ concinentia separatur, ut quibusdam præter Ptolemæum videtur.

CAPUT VI.

Cur multiplicitas et superparticularitas consonantiis deputentur.

Ea namque probantur comparationi consentanea, quæ sunt natura simplicia. Et quoniam gravitas et acumen in quantitate consistunt, ea maxime videbuntur servare naturam concinentiæ, quæ discretæ

^a Celerioribus. ^b Extornet. ^c Non est. ^d Exæquamur.

proprietatem quantitatis poterunt custodire. Nam cum sit alia quidem discreta quantitas, alia vero continua, ea quæ discreta est in minimo quidem finita est, sed in infinitum per majora procedit. Namque in ea minima unitas eademque finita est. In infinitum vero modus pluralitatis augetur, ut numerus qui cum a finita incipiat unitate, crescendi non habet finem. Rursus quæ est continua, tota quidem finita est, sed per infinita minuitur. Linea enim quæ continua est, in infinita semper partitione dividitur. Cum sit ejus summa, vel bipedalis, vel quæcumque alia definita mensura. Quocirca numerus semper in infinita concrescit, continua vero quantitas in infinita minuitur. Multiplicitas igitur quoniam crescendi finem non habet, numeri maxime servat naturam. Superparticularitas autem, quoniam in infinitum minorem minuit proprietatem servat continuæ quantitatis. Minuit autem minorem, cum semper eum continet, et ejus vel dimidiam partem, vel tertiam, vel quartam, vel quintam. Nam semper pars a majore numero denominata ipsa decrescit. Nam cum tertia a tribus denominata sit, quarta vero a quatuor, cum quatuor tres superent, quarta potius quam tertia minuitur invenitur. Superpartiens vero jam quodammodo a simplicitate discedit. Duas enim, vel tres, vel quatuor habet insuper partes, et a simplicitate discedens exuberat ad quandam partium pluralitatem. Rursus multiplicitas omnis in integritate se continet. Nam duplum bis habet totum minorem; triplum item tertio continet totum minorem, atque ad eundem modum et cætera. Superparticularitas vero nihil integrum servat, sed vel dimidio superat, vel tertia, vel quarta, vel quinta. Sed tamen divisionem singulis ac simplicibus partibus operatur. Superpartiens autem inæqualitas nec servat integrum nec a singulis admittit partes. Atque ideo secundum Pythagoricos, minime musicis consonantiis adhibetur. Ptolemæus tamen etiam hanc proportionem inter consonantias ponit, ut posterius ostendam.

CAPUT VIII.

Quæ proportionibus quibus consonantiis musicis aptentur

Illud tamen esse cognitum debet, quod omnes musicæ consonantiæ, aut in duplici, aut in triplici, aut in quadrupla, aut in sesquialtera aut in sesquitercia proportione consistunt. Et vocabitur quidem quæ in numeris sesquitercia est, diatessaron in sonis. Quæ in numeris sesquialtera, diapente appellatur in vocibus. Quæ vero in proportionibus dupla est diapason in consonantiis. Tripla vero diapente ac diapason. Quadrupla autem bisdiapason. Et nunc quidem universalius atque indiscrete dictum sit. Posterius vero omnis ratio proportionum lucebit.

CAPUT VIII.

Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinentia.

Sonus igitur est vocis casus, emmeles, id est aptus melo, in unam intensionem. Sonum vero non generale nunc volumus definire; sed eum qui græce dicitur phthongus, dictus a similitudine loquendi *φθῆγγος*. Intervallum vero est soni acuti gravisque

A distantia. Consonantia est acuti sonigravisque mixtura, suaviter uniformiterque auribus accideus. Dissonantia vero est duorum sonorum sibi inmixtorum ad aurem veniens aspera atque injucunda percussio. Nam dum sibi inmixti non volunt, et quodammodo integer uterque nititur pervenire, cumque alter alteri officit, ad sensum insuaviter uterque transmittitur.

CAPUT IX.

Non omne judicium dandum esse sensibus sed amplius rationi esse credendum in quo de sensuum fallacia.

Sed de his ita proponimus, ut non omne judicium sensibus demus, quanquam a sensu aurium hujusce artis sumatur omne principium. Nam si nullus esset auditus, nulla omnino disputatio de vocibus exstisset. Sed principium quodammodo, et quasi admonitionis vicem tenet auditus. Postrema ergo perfectio, agnitionisque vis in ratione consistit, quæ certis regulis sese tenens nullo unquam errore prolabitur. Nam quid diutius dicendum est de errore sensuum, quando nec omnibus eadem sentiendi vis, nec eidem homini semper æqualis? Frustra autem vario judicio quisquam committit, quod veraciter affectat inquirere. Idcirco Pythagorici medio quodam feruntur itinere. Nam nec omne judicium dedunt auribus, et quædam tamen ab eis non nisi auribus explorantur. Ipsas etenim consonantias aure metiuntur. Quibus vero inter se distantis consonantiæ differant, id jam non auribus, quarum sunt obtusa judicia, sed regulis rationique permittunt, ut quasi obediens quidem famulusque sit sensus, iudex vera atque imperans ratio. Nam licet omnium pene artium, atque ipsius vitæ momenta, sensuum occasione producta sint, nullum tamen in his judicium certum, nulla veri est comprehensio, si arbitrium rationis abscedat. Ipse enim sensus æque maximis minimisque corrumpitur. Nam neque minima sentire propter ipsorum sensibilibus parvitate potest, et majoribus sæpe confunditur. Ut in vocibus, quæ si minime sint, difficiliter captat auditus: si sint maximæ, ipsius sonitus intentione surdescit.

CAPUT X.

Quemadmodum Pythagoras proportionibus consonantiarum investigaverit.

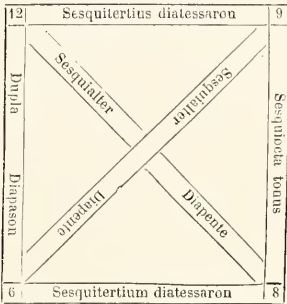
Hæc igitur maxima causa fuit cur, relicto aurium judicio, Pythagoras ad regularum momenta migraverit, qui nullius humanis auribus credens, quæ partim natura, partim etiam extrinsecus accidentibus permutantur, partim ipsis variantur ætatibus, nullis etiam deditus instrumentis, penes quæ sæpe multa varietas atque inconstantia nasceretur, dum nunc quidem si nervos velis aspicere, vel aer humidior pulsus obtunderet, vel siccorum exsiccaret, vel magnitudo chordæ graviorem redderet sonum, vel acumen subtilior tenuaret, vel alio quodam modo statum prioris constantiæ permutaret. Et cum idem esset in cæteris instrumentis, omnia hæc inconsulta minimæque aestimatione fidei, diuque æstuantem inquirebat quam ratione firmiter et constanter consonantiarum momenta

a Singulas. b Idcirco. c Erga. d Unquam ullo.

a perdisceret. Cum interea divino quodam motu præteriens fabricarum officinas, pulsos malleos b exaudivit, ex diversis sonis unam quodammodo concinentiam personare. Ita igitur ad id quod diu inquirebat attonitus, accessit ad opus: diuque considerans, arbitratus esse diversitatem sonorum ferientium vires efficere. Atque ut id apertius colligeret, c mutarent inter se malleos imperavit. Sed sonorum proprietates non in hominum lacertis hærebat, sed mutatos malleos comitabatur. Ubi igitur ad animadvertit, malleorum pondus examinavit. Et cum quinque essent forte mallei, dupli reperti sunt pondere qui sibi secundum diapason consonantiam respondebant. Eundem etiam qui duplus esset alio, sesquitercium alterius comprehendit, ad quem scilicet diatessaron sonabat. Ad alium vero quemdam, qui eidem diapente consonantiam jungebatur, eundem superioris duplum reperit esse sesquialterum. Duo vero hi, ad quos superior duplex sesquialterius et sesquialter esse probatus

A est, ad se invicem sesquioctavam proportionem perpensi sunt custodire. Quintus vero est rejectus, qui cunctis erat inconsonans. Cum igitur ante Pythagoram consonantiam musicæ, partim diapason, partim diapente, partim diatessaron, quæ est consonantia minima, vocarentur e primus Pythagoras hoc modo reperit, quæ proportione sibimet hæc sonorum chorda jungeretur. Et ut sit clarius quod dictum est, sint, verbi gratia, malleorum quatuor pondera, quæ subterscriptis numeris contineatur, 12, 9, 8, 6. Hi igitur mallei, qui 12 et 6 ponderibus vergebant, diapason in duplo d concinentiam personabant. Malleus vero 12 ponderum ad malleum 9, et malleus 8 ponderum ad malleum 6 ponderum, secundum epitritam proportionem diatessaron consonantiam jungebatur. Novem vero ponderum ad 6, et 12 ad 8 diapente consonantiam permiscebant. Novem vero ad 8, in sesquioctava proportione resonabant tonum.

Hæc ultima figura et in suprema calculi Arithmetice.

CAPUT XI.

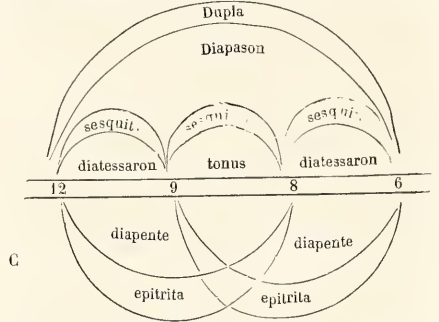
Quibusdam modis varie a Pythagora proportiones consonantiarum perpense sinit.

Hinc igitur domum reversus, varia examinatione perpendit in his proportionibus ratio symphoniarum tota consisteret. e Hunc quidem æqua pondera nervis aptans, eorumque consonantiam aure dijudicans; nunc vero in longitudine calamarum duplicitatem medietatemque restituens, cæterasque proportiones aptans, integerrimam fidem diversa experientia capiebat. Sæpe f et pro mensurarum modo cyathos æquorum ponderum acetabulis immittens; sæpe ipsa quoque acetabula diversis formatis ponderibus virga, vel ærea, ferreave percutiens, nihil esse diversum invenisse lætatus est. Hinc etiam ductus, longitudinem crassitudinemque chordarum ut examinaret aggressus est. Itaque invenit regulam, de qua posterius loquemur, quæ ex re vocabulum sumpsit, g non quod regula sit linea, per quam magnitudines chordarum sonumque metitur, sed quod regula quadam sit hujusmodi inspectio fixa firmaque, ut nullum inquirentem dubio fallat iudicio.

CAPUT XII.

De divisione vocum earumque explanatione.

Sed de his hæcenus; nunc vocum differentias col-

C

ligamus. Omnis enim vox aut συνεχής est, quæ continua, aut διασπικτική, quæ dicitur cum intervallo suspensa. Et continua quidem est, quia loquentes vel ipsam orationem legentes verba percurrimus. Festinat enim tunc vox non inherere in acutis et gravibus sonis, sed quam velocissimè verba percurrere, expediendisque sensibus, exprimendisque sermonibus continuæ vocis impetus operantur. Diastematis autem est ea quam canendo suspendimus, in qua non potius sermonibus, sed modulis inserimus. Estque vox ipsa tardior, et per modulandas varietates quoddam faciens intervallum, non taciturnitatis, sed suspensæ ac tardæ potius cantilenæ. His (ut Albinus autumat) additur tertia differentia, quæ medias voces possit includere, sed heroum poemata legitimus, neque continuo cursu, ut prosam, neque suspensio segniorique modo vocis, ut canticum.

CAPUT XIII.

Quod infinitatem vocum humana natura finierit.

Sed quæ continua vox est, et ea rursus qua decurrimus cantilenam, naturaliter quidem infinitæ sunt. Consideratione enim accepta, nullus modus vel evolvendis sermonibus fit, vel acuminibus attollendis gravitatibusque laxandis, sed utrisque natura humana fecit proprium finem. Continuæ enim voci terminum

a Perdisceret. b Exaudivit. c Mutari. d Concinentia. e Hæc. f Etiam. g Non quod lignea sit regula.

humanus spiritus fecit, ultra quem nulla ratione vales A
excedere. Tantum enim unusquisque loquitur conti-
nue, quantum naturalis spiritus sinat. Rursus diaste-
maticæ voci natura hominum facit terminum. quæ
acutam eorum vocem gravemque determinat. Tantum
enim unusquisque vel acumen valet extollere, vel
deprimere gravitatem, quantum vocis ejus naturali-
ter patitur modus.

CAPUT XIV.

Quis modus sit audiendi.

Nunc quis modus audiendi sit disseramus. Tale enim quiddam fieri consuevit in vocibus, quale cum paludibus vel quietis aquis jactum eminus mergitur saxum. Prius enim in parvissimum orbem undam colligit, deinde majoribus orbibus undarum globos spargit, atque eo usque dum fatigatus motus ab eliciendis fluctibus conquiescat. Semperque posterior et major undula pulsus debiliore diffunditur. Quod si quid sit, B
quod crescentes undas possit offundere, statim motus ille revertitur, et quasi ad centrum, unde profectus fuerat, eisdem undulis rotundatur. Ita igitur cum aer pulsus fecerit sonum, pellit alium proximum, et quodammodo rotundum fluctum aeris ciet. Itaque diffunditur et omnium circumstantium simul ferit auditum, atque illi est obscurior vox, qui longius steterit, quoniam ad eum debilior pulsus aeris unda pervenit.

CAPUT XV.

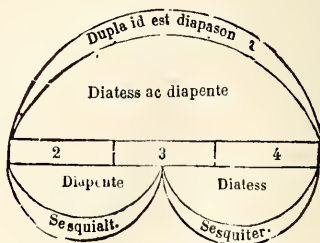
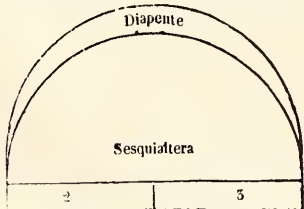
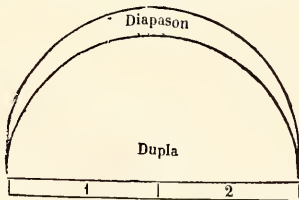
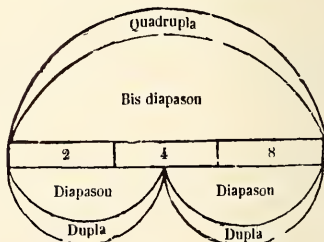
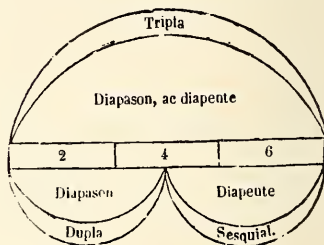
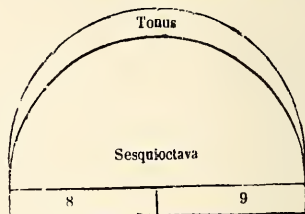
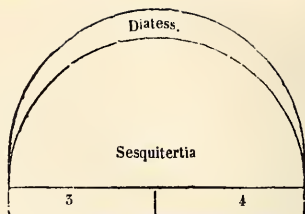
De ordine theorematum, id est speculationum.

His igitur ita propositis dicendum videtur quot generibus omnis cantilena texatur, de quibus harmoni-
cæ inventionis disciplina considerat. Sunt autem hæc diatonicum, chromaticum, enharmonicum. De quibus ita demum explicandum est, si prius de tetrachordis disseramus, et quemadmodum auctus nervorum numerus, ad id quo nunc a pluralitas est, usque perver-
nerit. Id autem fiet, si prius commemoremus quibus proportionibus symphonie musicæ misceantur.

CAPUT XVI.

De consonantiis proportionum, et tono, et semitono.

Diapason b consonantia est quæ fit in duplo, ut hæc est, 1, 2; diapente vero quæ constat his numeris, 2, 3; diatessaron vero est quæ in hac proportione consistit 3, 4; tonus vero sesquioctava proportione concluditur, sed in hoc nondum est consonantia, ut 8, 9; diapason vero et diapente tripla comparatione colligitur hoc modo, 2, 4, 6; bisdiapason quadrupla collatione perficitur, 2, 4, 8; diatessaron vero ac diapente unum perficiunt diapason hoc modo, 2, 3, 4.

a Pluralitatis. b Symphonia.

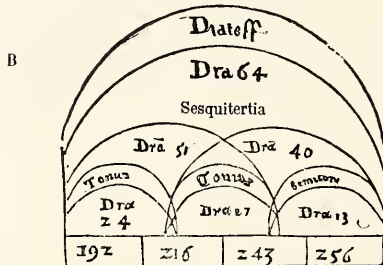
Nam si vox voci duplo sit acuta vel gravis, diapason consonantia fiet. Si vox voci sesquialtera proportione ^a sit, vel sesquitertia, vel sesquioctava, acutior graviorque diapente, vel diatessarum, vel tonum consonantiam reddet. Item si diapason, ut 2 et 4, et diapente, ut 4 et 6, conjungantur, triplam, et quæ est diapason et diapente, efficiant symphoniam. Quod si his diapason fiant, ut duo ad quatuor, et quatuor ad octo, quadrupla fiet consonantia, quæ est bisdiapason. Quod si sesquialtera et sesquitertia, id est diapente et diatessarum, ut duo ad tres, et tres ad quatuor conjungantur, dupla id est, diapason nimirum nascitur concinentia. Quatuor enim ad tres sesquitertertiam obtinent proportionem. Tres vero ad binarium sesquialtera collatione junguntur, et idem quaternarius ad binarium appositus dupla ei comparatione copulatur. Sed sesquitertertiam diatessarum, sesquialtera proportio diapente consonantiam creant. Dupla vero diapason efficit symphoniam. Diatessarum igitur ac diapente unam diapason consonantiam jungunt. Rursus tonus in æqua divisi non potest, cur autem posterior liquebit. Nunc hoc tantum nosse sufficiat, quod nunquam tonus in gemina æqua dividitur. Atque ut id facillime comprobetur, sit sesquioctava proportio 8 et 9. Horum nullus naturaliter medius numerus incidit. Hos igitur si binario multiplicemus, fiuntque bis 8 16, 9 18, inter 16 autem et 18 unus numerus ^b naturaliter ^c incidit qui est scilicet 17. Qui dispanantur in ordinem 16, 17, 18. Igitur 16 ac 18 collati, sesquioctavam retinent proportionem, atque idcirco tonum. Sed hanc proportionem 16 numerus medius non in æqualia partitur. Comparatus enim ad 16, habet in se totum 16, et ejus sextam decimam partem, scilicet unitatem. Si vero ad eum, id est 17, tertius, id est 18, numerus comparatur, habet eum totum, et ejus decimam septimam partem. Non igitur iisdem partibus et minorem superat, et a majore superatur. Est enim minor pars septima decima, major sexta decima. Sed utraque semitoniam nuncupantur. Non quod omnino semitoniam ex æquo sint media, sed quod semum dici solet, quod ad integritatem usque non pervenit. Sed inter hæc unum majus semitonium nuncupatur, aliud minus.

CAPUT XVII.

In quibus primis numeris semitonium constat.

Quod vero integrum sit semitonium, aut in quibus primis numeris constat, nunc evidentiis explicabo. Id enim quod de divisione toni dictum est, non ad hoc pertinet, ut semitoniorum modos voverimus ostendere. Sed ad id potius quod tonum in gemina æqua diceremus non posse disjungi. Diatessarum, quæ est consonantiam, vocum quidem est quatuor, intervallo- rum trium. Constat autem ex duobus tonis, et non integro semitonio. Sit enim subjecta descriptio 192, 216, 243, 256, Si igitur 192 numerus, 256 comparetur, sesquitertertiam proportio fiet, ac diatessarum concinentiam resonabit. Sed si 216 ad 192 comparemus,

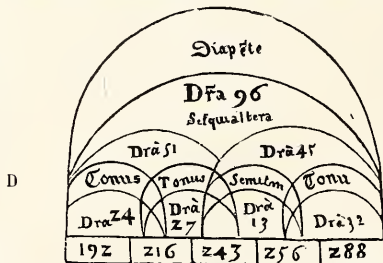
A sesquioctava proportio est; est enim eorum differentia 24, quæ est octava pars, 192 est igitur tonus. Rursus si 243 ad 216 comparetur, erit altera sesquioctava proportio. Nam eorum differentia 27, pars 216, probatur octava, restat comparatio 256 ad 243, quorum differentia est 13. Qui octies facti, medietatem 243 non videntur implere. Non est igitur semitonium, sed minus a semitonio. Tunc enim integrum esse semitonium jure putaretur, si eorum differentia, quæ est 13 facta octies, medietatem 243 numerorum potuisset æquare. Estque verum semitonium minus 243 ad 256 comparatio.

CAPUT XVIII.

Diatessarum a diapente tono distare.

Rursus diapente consonantiam, vocum quidem est quinque intervallorum quatuor, trium tonorum, et minore semitonio. Ponatur enim idem numerus 192, et ejus sesquialter sumatur, qui ad eum diapente faciat consonantiam. Sit igitur numerus 288. Igitur horum et superius deprehensorum 192, ponantur in medio numeri hi 216, 243, 256, et sit hoc modo formata descriptio, 192, 216, 243, 256, 288.

In superiore igitur descriptione, 192 et 256 duos tonos et semitonium contineri monstrati sunt. Restat igitur comparatio 256 ad 288, quæ est sesquioctava, id est tonus, eorumque differentia est 32, quæ est octava pars 256. Itaque monstrata est diapente consonantiam ex tribus tonis semitonioque ^d constare. Sed ^e dubium diatessarum consonantiam a centum nonaginta duobus numeris usque ad 256 venerat. Nunc vero diapente ab eisdem 192 numeris usque ad 288 distenditur. Superatur igitur diatessarum consonantiam a

^a Fit. ^b Naturalis. ^c Intercidit. ^d Consistere, ^e Dudum.

diapente, ea proportione quæ inter 236 et 288 numeros continetur, at est hic tonus. Diatessaron igitur symphonia a diapente tono transcenditur.

CAPUT XIX.

Diapason quinque tonis et duobus semitoniiis jungi.

Diapason consonantia constat ex quinque tonis et duobus semitoniiis, quæ tamen unum non impleant tonum. Quoniam enim monstratum est diapason ex diapente et diatessaron consistere, diatessaron vero probata est ex duobus tonis et semitono constare; diapente ex tribus tonis ac semitono simul juncta efficiunt quinque tonos. Sed quoniam illa duo semitonia non erant integræ medietatis, eorum conjunctio ad plenum usque non pervenit. Sed medietatem quidem superat, ab integritate relinquitur. Estque diapason secundum hanc rationem ex quinque tonis et duobus semitoniiis. Quæ sicut ad integrum tonum non aspirant, ita ultra integrum semitonium prodeunt. Sed quæ horum sit ratio, vel quemadmodum ipsæ musicæ consonantiæ reperiantur, postea liquidius explanabitur. Interea præsentî disputationi sub mediocri intelligentia ^a credulitatis adhibenda est: tunc vero firma omnis fides sumenda est, cum ^b propria unum quodque demonstratione claruerit. His igitur ita dispositis paulisper de cytharæ nervis, ac de eorum nominibus, quoque modo ^c sunt additi, disseremus, quaque eorum causa sit nominum. His enim primum ad notitiam venientibus facile erit scientia, quæ sequuntur, amplecti.

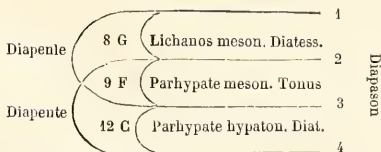
CAPUT XX.

De additione chordarum earumque nominibus.

Simplicem principio fuisse musicam refert Nicomachus, adeo ut quatuor nervis tota constaret. Idque usque ad Orpheum duravit, ut primus quidem nervus et quartus diapason consonantiam resonarent. Medii vero ad se invicem atque ad extremos diapente, ac diatessaron, ac tonum. Nihil vero in eis esset inconsonum, ad imitationem scilicet musicæ mundanæ, quæ ex quatuor constat elementis. Cujus quadrichordi Mercurius dicitur inventor.

Tetrachordum Mercurii,

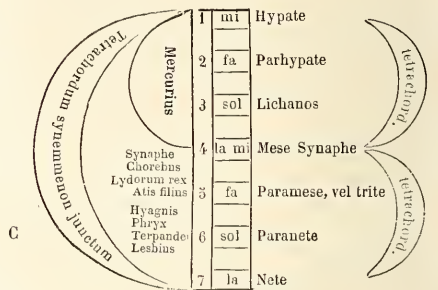
6 c Trite diezeugmenon

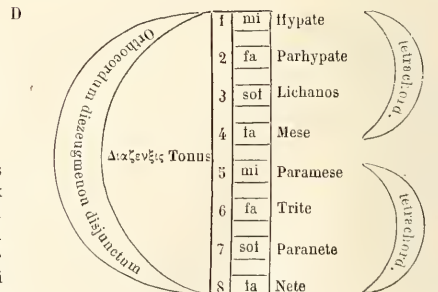
Quinta vero chordam post Chorebus Athylis filius adjunxit, qui fuit Lydorum rex. Hyagis vero Phryx sextum his apposuit nervum. Sed septimus^d nervus a Terpandro Lesbio adjunctus est, secundum septem scilicet planetarum similitudinem. Inque his quæ gravissima quidem erat, vocata est hypate, quasi major atque honorabilior. Unde Jovem etiam Hypa-

^a Credulitas. ^b Proprie. ^c Sint. ^d Sola.

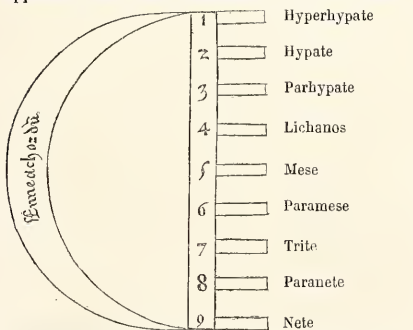
A ton vocant. Consulem eodem quoque nuncupant nomine propter excellentiam dignitatis, eaque Saturno est attributa propter tarditatem motus et gravitatem soni. Parhypate vero secunda, quasi juxta hypaten posita et collocata. Lichanos tertia idcirco, quoniam lichanos digitus dicitur, quem nos indicem vocamus. Græcus a lingendo lichanon appellat. Et quoniam in canendo ad eam chordam, quæ erat tertia ab hypate, index digitus, qui est lichanos inveniebatur, idcirco ipsa quoque lichanos appellata est. Quarta dicitur mese, quoniam inter septem semper est media. Quinta est paramese, quasi juxta mediam collocata. Septima autem dicitur nete, quasi neate, id est inferior. Inter quam neten et paramesen est sexta, quæ vocatur paranete, quasi juxta neten locata. Paramese vero quoniam tertia est a nete, eodem quoque vocabulo trite, id est tertia nuncupatur, ut sit descriptio hæc.

His octavam Samius Lichaon adjunxit, atque inter paramesen, quæ etiam trite dicitur, et paraneten nervum medium coaptavit, ut ipse tertius esset a nete. Et paramese quidem vocata est ^d solum, quæ post mediam collocabatur. Trites vero nomen perdidit, posteaquam inter eam atque paraneten tertius a nete locatus est nervus, qui digne trites nomen exciperet, ut sit octochordum [secundum Lichaonis additionem, hoc modo :

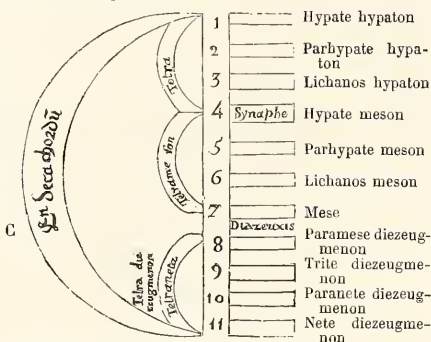
In superioribus igitur duabus dispositionibus heptachordi et octochordi. Heptachordum quidem dicitur synemmenon, quod est conjunctum. Octochordum vero diezeugmenon, quod est disjunctum. In heptachordo enim est unum tetrachordum, hypate, parhypate, lichanos, mese. Aliud vero mese, paramese, paranete, nete, dum mesen nervum secundo numeramus, atque ideo duo tetrachorda per mesen conjunguntur. In octochordo vero quoniam octo sunt chordæ, superiores quatuor, id est hypate, parhypate, lichanos, mese, unum tetrachordum explent. Ab hoc vero disjunctum atque integrum inchoat a paramese, progrediturque per triten et paraneten, et a finitum ad neten, et est disjunctio, quæ vocatur diezeugis. Tonusque est distantia meses et parameses. Hic igitur mese tantum quidem nomen obtinuit. Non enim est [media positione, quia in octochordo duæ quidem semper mediæ reperiuntur, sed una media non potest inveniri. Prophrastus autem periotes ad graviores partem unam addidit chordam, ut faceret totum enneachordum. Quæ quoniam super hypaten est addita, hyperhypate est nuncupata. Quæ prius quidem dum novem chordarum tantum esset cythara, hyperhypate vocabatur. Nunc autem lichanos hypaton dicitur aliis superadditis. In quo ordine atque instructione, quoniam ad indicem digitum venit, lichanos appellata est. Sed hoc posterius apparebit. Nunc vero enneachordi ordo sic se habet.

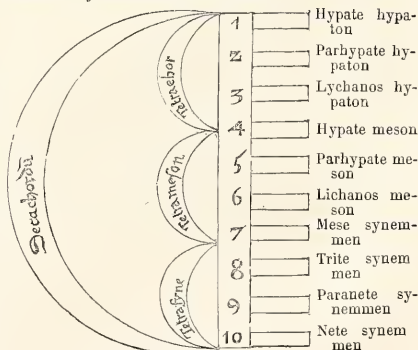
Hestius Colophonius decimam in graviores partem coaptavit chordam, Timotheus vero Milesius undecimam. Quæ quoniam super hypaten atque parhypaten sunt additæ, hypate quidem hypaton vocatæ sunt quasi maximæ magnarum et gravissimæ gravium, aut excellentes excellentium. Sed vocata est prima inter undecim hypate hypaton. Secunda vero parhypate hypaton, quoniam juxta hypaten hypaton collocata est. Tertia quæ dudum in enneachordo parhypate vocabatur, lichanos hypaton est nuncupata. Quarta vero hypate antiquum tenuit nomen. Quinta parhypate. Sexta lichanos antiquum scilicet habens vocabulum. Septima mese. Octava paramese. Nona triten. Decima paranete. Undecima nete. Est igitur unum tetrachordum hypate hypaton,

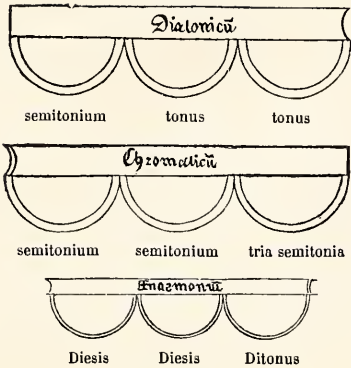
a Finitur. b Diezeugis.

A parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate. Aliud vero hypate, parhypate, lichanos, mese, et hæc quidem conjuncta sunt. Tertium vero est paramese, triten, paranete, nete. Sed quoniam inter superiores tetrachordum, quod est hypate hypaton, parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate meson, et inter infimum, quod est paramese, triten, paranete, fit positione medium tetrachordum, quod est hypate, parhypate. Lichanos, mese, totum hoc medium tetrachordum meson vocatum est, quasi mediarum, vocaturque cum additamento hoc hypate meson, parhypate meson, lichanos meson, mese. Quoniam vero inter hoc meson tetrachordum, et inferius, quod est netarum, disjunctio est, meses scilicet et parameses, inferius omne tetrachordum disjunctarum, id est diezeugmenon, vocatum est, cum additamento scilicet hoc : paramese diezeugmenon, triten diezeugmenon, paranete diezeugmenon, nete diezeugmenon, ut sit descriptio hoc modo :

Est igitur hic inter paramesen ac mesen disjunctio, atque ideo diezeugmenon tetrachordum hoc vocatum est. Quod si paramese auferatur, et sit mese triten, paranete, nete, tunc conjuncta, id est synemmena, erunt tria tetrachorda, vocabiturque ultimum tetrachordum synemmenon hoc modo :

CAPUT XXII.

De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus.

Nunc igitur ordo chordarum disponendus est omnium quæ per tria genera variantur, vel inconstanti ordine disponuntur. Prima est igitur proslambanomenos, quæ eadem dicitur prosmelodos; secunda, hypate hypaton; tertia parhypate hypaton; quarta vero universaliter quidem lichanos appellatur. Sed si in diatono genere ^a aptetur, dicitur lichanos hypaton diatonos. Si vero in chromate, dicitur diatonos chromaticæ, vel lichanos hypaton chromaticæ. Si autem in enharmonio, dicitur lichanos hypaton enharmonios, vel diatonos hypaton enharmonios. Post hanc vocatur hypate meson; dehinc parhypate meson; atque ^b hic lichanos meson simpliciter. In

A c diatonico quidem genere mesou. In chromate, lichanos mesou chromaticæ, vel diatonos meson chromaticæ. In enharmonio diatonos meson enharmonios, vel lichanos meson enharmonios. Has sequitur mese. Post hanc sunt duo tetrachorda partim synmennon, partim diezeugmenon. Et synmennon est quod post mesen ponitur, id est trite synmennon. Dehinc lichanos synmennon, eadem ^d in diatonico diatonos synmennon. In chromate vero vel diatonos synmennon chromaticæ, vel lichanos synmennon chromaticæ. In enharmonio vero vel diatonos synmennon enharmonios, vel lichanos synmennon enharmonios. Post has nete synmennon. Si vero mese nervo non sit synmennon tetrachordum adjunctum, sed sit diezeugmenon, est post mesen paramese. Dehinc trite diezeugmenon, inde lichanos diezeugmenon, quæ, in diatono, diatonos diezeugmenon. In chromate tum diatonos diezeugmenon chromaticæ, tum lichanos diezeugmenon chromaticæ. In enharmonio vero tum diatonos diezeugmenon enharmonios, tum lichanos diezeugmenon enharmonios. Eadem vero dicitur et paranete, cum additione vel diatoni, vel chromatis, vel enharmonii. Super has nete diezeugmenon, trite hyperboleon, paranete hyperboleon, nete hyperboleon, et quæ est paranete hyperboleon, eadem in diatono diatonos hyperboleon. In chromate vero chromaticæ hyperboleon; in enharmonio vero enharmonios hyperboleon. Harum ultima eæst quæ est nete hyperboleon, et sit descriptio ^c ejusmodi ut trium generum contineat dispositionem in quibus et similitudinem nominum et differentiam pernotabis, ut si nervi similes in omnibus, cum eis qui sunt dissimiles colligantur, fiant simul omnes octo et viginti. Hoc autem monstrat subjecta descriptio.

DIATONICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton diatonos.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson diatonos.
Mese.
Trite synmennon.
Paranete synmennon diatonos.
Nete synmennon.
Paramese.
Trite diezeugmenon.
Paranete diezeugmenon diatonos.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon diatonos.
Nete hyperboleon.

CHROMATICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton chromaticæ.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson chromaticæ.
Mese.
Trite synmennon.
Paranete synmennon chromaticæ.
Nete synmennon.
Paramese.
Trite diezeugmenon.
Paranete diezeugmenon chromaticæ.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon chromaticæ.
Nete hyperboleon.

ENHARMONICUM.

Proslambanomenos.
Hypate hypaton.
Parhypate hypaton.
Lichanos hypaton enharmonios.
Hypate meson.
Parhypate meson.
Lichanos meson enharmonios.
Mese.
Trite synmennon.
Paranete synmennon enharmonios.
Nete synmennon.
Paramese.
Paranete diezeugmenon enharmonios.
Trite diezeugmenon.
Nete diezeugmenon.
Trite hyperboleon.
Paranete hyperboleon enharmonios.
Nete hyperboleon.

CAPUT XXIII.

Quæ sint inter voces in singulis generibus proportionationes.

Hoc igitur modo per singula tetrachordo in generum proprietates partito facta est, ut omnia quidem diatonici generis quinque tetrachorda, duobus tonis ac semitonio partiremur. Diciturque in hoc genere

D tonus imcompositus, idcirco quoniam integer ponitur, nec aliquod ei aliud intervallum adjungitur. Sed in singulis intervallis integri insunt toni. In chromate vero semitonio, ac semitonio incompositoque trihemitonio posita divisio est. Idcirco autem incompositum hoc trihemitonium appellavimus, quoniam in uno collocatum est intervallo; potest^e autem ap-

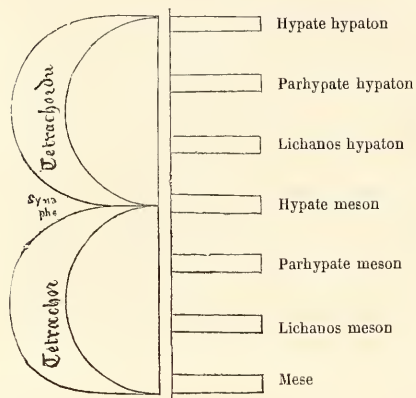
^a Cœpletur. ^b Hinc. ^c Diatono. ^d In diatono. ^e Enim.

pellari trihemitonium in diatono genere semitonium A ac tonus; sed non est incompositum, duobus enim id perficitur intervallis, et in enharmonio genere idem est. Constat autem ex diesi, et diesi, et a diatono incomposito, quod scilicet propter eandem causam incompositum nuncupamus, quoniam in uno collocatum est intervallum.

CAPUT XXIV.

Quid sit synaphe.

Sed in his ita dispositis constitutisque tetrachordis synaphe est. Quam conjunctionem dicere Latina significatione possumus, quotiens duo tetrachorda unius termini medietas continuat atque conjungit, ut in hoc tetrachordo.

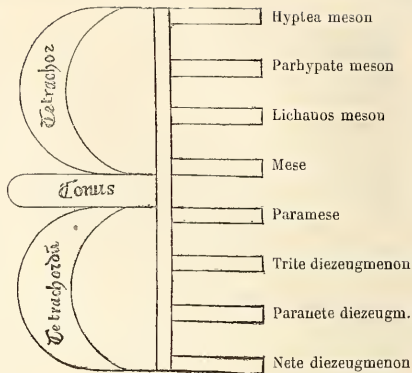

Hoc igitur est unum c tetrachordum hypate hypaton, parhypate hypaton, lichanos hypaton, hypate meson. Aliud vero hypate meson, parhypate meson, lichanos meson, mese. In utrisque igitur tetrachordis hypate meson annumerata est. Superiorisque tetrachordi ea est acutissima, posterioris vero gravissima. Estque ista conjunctio una eademque chorda hypate meson, duo tetrachorda conjungens, ut eadem hypaton ac meson tetrachorda in superiore descriptione adjunxit. Est igitur synaphe, quæ conjunctio dicitur, duorum tetrachordum vox media, superioris quidem acutissima, posterioris vero gravissima.

CAPUT XXV.

Quid sit diezeuxis.

Diezeuxis vero appellatur, quæ disjunctio dici potest, quotiens duo tetrachorda toni medietate separantur, ut in his duobus tetrachordis.

Duo igitur esse tetrachorda evidenter apparet, quoniam quidem octo sunt chordæ. Sed diezeuxis est, id est disjunctio inter mesen et paramesen, quæ inter se pleno differunt tono, de quibus evidentiis explicabitur, cum unumquodque studiosius explanandum posterior tractatus assumpserit. Sed diligentius intuenti quinque, non amplius tetrachorda reperiuntur, hypaton, meson, synemmenon, diezeugmenon, hyperboleon.

CAPUT XXVI.

Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus.

Albinus autem earum nomina Latina oratione ita interpretatus est, ut hypatas principales vocaret, mesas medias, synemmenas conjunctas, diezeugmenas disjunctas, hyperboleas excellentes. Sed nobis in alieno opere non erit immorandum.

CAPUT XXVII.

Qui nervi quibus sideribus comparentur.

Illud tamen interim de superioribus tetrachordis addendum videtur, quod ab hypate meson usque ad neten quasi quoddam ordinis disjunctionisque cœlestis exemplar est. Namque hypate meson Saturno est attributa, parhypate vero Joviali circulo consimilis est, lichanos meson Marti tradidere, Sol meson obtinuit, trite synemmenon, Venus habet, paranete synemmenon Mercurius regit, nete autem Lunaris circuli tenet exemplum. Sed Marcus Tullius contrarium ordinem facit. Nam in vi lib. de Republica sic ait: *Et natura fert ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent.* Quam ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cujus conversio est concitator acuto, et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus. Nam terra nona, immobilis manens, ima sede semper hæret; hic igitur Tullius terram quasi silentium ponit, scilicet immobilem. Post hanc b sui proximus a silentio est, dat Lunæ gravissimum sonum, ut sit Luna proslambanomenos. Mercurius hypate hypaton, Venus parhypate hypaton, Sol lichanos hypaton, Mars hypate me-

a Diatono. b Hic ergo. c Tetrachordorum. d Qui.

son, Jupiter parhypate meson, Saturnus lichanos meson, Cœlum ultimum mese. Quæ vero sint harum immobiles, quæ vero in totum mobiles, quæ autem immobiles mobilesque constant, cum de monochordi regulari divisione tractavero, erit locus apertior explicandi.

CAPUT XXVIII.

Quæ sit natura consonantiarum.

^a Consonantiam vero licet aurium quoque sensus diducet, tamen ratio perpendit. Quotiens enim duo nervi, uno graviore, intenduntur, simulque puls reddunt permixtum quodammodo et suavem sonum, duæque voces quasi conjunctæ in unum coalescunt, tunc fit ea quæ dicitur consonantia. Cum vero simul ^b puls, sibi quisque ire cupit, nec permiscet ad aërem suavem atque unum ex duobus compositum sonum, tunc est quæ dicitur dissonantia.

CAPUT XXIX.

Ubi consonantiæ reperiuntur.

In his autem comparationibus gravitatis atque acuminis has consonantias necesse est inveniri, quæ sibi commensurate sint, id est quæ notam possunt communem habere mensuram, ut in multiplicibus duplum, quod est, illa pars metitur, quæ inter duos est terminis differentia, ut inter duos et quatuor binarius utrosque metitur, inter duos atque sex quæ tripla est, binarius utrosque metiatur, inter novem atque octo eadem unitas est, quæ utrosque metiatur. Rursus in superparticularibus si sesquialtera sit proportio, ut quatuor ad sex, binarius est qui utrosque metiatur, qui scilicet utrorumque est differentia. Quod si sesquitertia sit proportio, ut si octo senario comparentur, idem binarius utrosque metitur; id vero non evenit in cæteris generibus inæqualitatum, quæ supra retulimus, ut in superpartiente. Nam si quinarium ad ternarium comparemus, binarius qui eorum differentia est, neutrum metitur. Nam si semel ternario comparatus, minor est, duplicatus excedit. Item bis quinario comparatus, minor est, tertio vero supergreditur. Atque idcirco hoc primum inæqualitatis genus a consonantiæ natura disjungitur ^c amplius quod in his quæ consonantias formant, multa similia sunt, in ^d his vero minime, id probatur hoc modo: namque duplum nihil est aliud nisi bis simplum. Triplum nihil aliud nisi tertio simplum. Quadruplum vero idem est quod quarto simplum. Sesquialterum, bis medietas. Sesquitercium vero ter pars tertia, quod haud facile in cæteris inæqualitatum generis invenitur.

CAPUT XXX.

Quomodo Plato dicat fieri consonantias.

Plato ^e vero hoc modo fieri in aure consonantiam dicit. Necesse est, inquit, velociorem quidem esse acutiorem sonum. Hic igitur cum gravem præcesse- rit, in aërem celer ingreditur, ^f ostensaque extrema

A ejusdem corporis parte quasi pulsus iterato motu revertitur. Sed jam segrior, nec ita celeri, ut primo impetu emissus eucurrit, quocirca gravior quoque. Cum igitur jam gravior rediens, nunc prius gravi sono venientis similis occurrit, miscetur ei, unamque, ^g ut ait Plato, consonantiam miscet.

CAPUT XXXI.

Quid contra Platonem Nicomachus sentiat.

Sed id Nicomachus non arbitratur dictam veraciter. Neque enim similem esse ^h consonantiam, sed dissimilem potius in unum eandemque ⁱ consonantiam venientium; gravior ^j vero gravi ^k miscetur, nullam facere consonantiam, quoniam hanc canendi concordiam similitudo non efficit, sed dissimilitudo. Quæ cum distet in singulis vocibus, copulatur in mixtis. Sed hinc potius Nicomachus consonantiam fieri putat. Non, inquit, unus tantum pulsus est, qui simplicem modum vocis emittat, sed semel percussus nervus sæpius aërem pellens multas efficit voces. Sed quia ea velocitas est percussio-^k, ut sonus sonum quodammodo comprehendat, distantia non sentitur, et quasi una vox auribus venit. Si igitur percussiones gravium sonorum commensurabiles sint percussio-^l nibus acutorum sonorum, ut in his proportionibus quas supra retulimus, non est dubium quin ipsa commensuratio sibi met miscetur, unamque vocum efficiat consonantiam.

CAPUT XXXII.

Quæ consonantia quam merito præcedat.

Sed inter omnes quas retulimus consonantias, habendum iudicium est ut in aëre, ita quoque in ratione quam harum meliorem oporteat arbitrari. Eodem namque modo auris afficitur sonis, vel oculus aspectu, quo animi iudicium numeris vel continua quantitate. Proposito enim numero vel linea, nihil est facilius quam ejus duplum oculo vel animo contineri. Item post dupli iudicium sequitur dimidii, post dimidium tripli, post ^l triplum partis tertiæ. Quæ ideo quoniam facilius est dupli descriptio, optimam Nicomachus putat diapason consonantiam, post hanc diapente, quæ medium tenet, hinc diapente ac diapason, quæ triplum. ^m Cæteraque secundum eundem modum formamque diducit. Non vero hoc Ptolemæus eodem modo, ejus omnem sententiam posterius explicabo.

CAPUT XXXIII.

Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt.

Omnia tamen quæ dehinc diligentius expedienda sunt, summam tunc ac breviter attentemus, ut interim in superficie quadam animum hæc lectoris assuefaciant, qui ad interiorem scientiam posteriore tractatione descendet. Nunc vero quod erat Pythagoricis in morem, ut cum quid a magistro Pythagora diceretur, hinc nullus rationes petere audebat, sed erat ei ratio docentis auctoritas, idque fiebat ⁿ quando discantis animus firmiore doctrina roboratus, ipse ^o eandem rerum rationem nullo etiam docente

^a Consonantius. ^b Pulsis. ^c Amplius dicam. ^d Illis. ^e Autem. ^f Offensaque. ^g Ut ait Plato non habetur. ^h Consonantias. ⁱ Concordiam. ^j Enim. ^k Ut sonus sonum comprehendat distantia. ^l Tripli. ^m Cæterasque. ⁿ Quoad. ^o Earumdem.

reperiret; ita etiam nunc lectoris fidei quæ propo-
nimus, commendamus. ut arbitretur diapason in du-
pla, diapente in sesquialtera, diatessaron in sesqui-
tertia, diapente ac diapason in triplici, bis diapason
in quadrupla propositione consistere. ^a Post vero et
hoc ratio diligentius explicabit, et quibus modis aurium
quoque iudicio consonantiæ musicæ colligantur,
cæteraque omnia quæ superius dicta sunt amplior
tractatus edisseret, et tonum sesquioctavam facere
proportionem, eumque in duo æqua dividi non posse,
sicut nullam ejusdem generis ^b proportionem, id est
superparticularis; diatessaron etiam consonantiam
duobus tonis semitonioque consistere, semitonia vero
esse duo, majus ac minus, diapente autem tribus
tonis ac semitonio minore contineri. Diapason vero
quingue tonis ac duobus minoribus semitonis expleri,
neque ad sex tonos ullo modo pervenire. Hæc
omnia posterius et numerorum ratione et aurium iudicio
comprobabo, atque hæc hæctenus.

CAPUT XXXIV.

Quid sit musicus.

Nunc illud est intuendum quod omnis ars, omnis-
que etiam disciplina honorabiliorem naturaliter habeat
rationem, quam artificium, quod manu atque
opere artificis exercetur. Multo enim est majus atque
^c altius scire quod quisque faciat, quam ipsum illud
efficere quot sciat; etenim artificium corporale,
quasi serviens famulatur. Ratio vero quasi domina
imperat, et nisi manus secundum id quod ratio sancit
efficiat, frustra lit. Quanto igitur præclarior est
scientia musicæ in cognitione rationis, quam in opere
efficiendi atque actu tantum, scilicet quantum corpus
mente superatur! Quod scilicet rationis expertus
servitio degit, illa vero imperat, atque ad rectum
deducit, quod nisi pareat ejus imperio, et expertus
rationis opus titubabit. Unde fit ut speculatio rationis
operandi actu non egeat. Manuum vero opera nulla

A sint, nisi ratione ducantur. Jam vero quanta sit gloria
meritumque rationis hic intelligi potest, quod
cæteri (ut ita dicam) corporales artifices non ex disciplina,
sed ex ipsis potius instrumentis cepere vocabula. Nam
citharædus ex cithara, vel ^d tibicen ex tibia,
cæterique suorum instrumentorum vocabulis nuncupantur.
Is vero est musicus qui, ratione pensata, canendi scientiam,
non servitio operis, sed imperio speculationis ^e assumit.
Quod scilicet in ædificiorum bellorumque opera videmus,
et in contraria scilicet nuncupatione vocabuli. Eorum namque
nominibus vel ædificia inscribuntur, vel ducuntur
triumphi, quorum imperio ac ratione instituta sunt.
non quorum opere servitioque perfecta. Tria sunt
igitur genera quæ circa artem musicam versantur:
B unum genus est quod instrumentis agitur, aliud fingit
carmina, tertium quod instrumentorum opus carmen-
que dijudicat. Sed illud quidem quod in instrumentis
positum est, ibique totam operam consumit, ut ^f sunt
citharædi, quique organo cæterisque musicæ instrumentis
artificium probant, a musicæ scientiæ intellectu
sejuncti sunt, quoniam famulantur (ut dictum est),
nec quidquam afferunt rationis, sed sunt totius
speculationis expertes. Secundum vero musicam
agentium est genus poetarum, quod non potius speculatione
ac ratione quam naturali quodam instinctu fertur
ad carmen, atque idcirco hoc quoque genus a musica
segregandum est. Tertium est quod judicandi peritiam
sumit, ut rhythmos cantilenasque eorumque carmen
possit perpendere. Quod scilicet quando totum
in ratione ac speculatione positum est, hoc proprie
musicæ deputabitur. Isque musicus est cui adest
facultas secundum speculationem rationemve propositam
ac musicæ convenientem, de modis ac rhythmis,
deque generibus cantilenarum, ac de permutationibus,
ac de omnibus de quibus posterius explicandum est,
ac de poetarum carminibus, judicandi,

^a Postvero et ratio diligentius explicabitur. ^b Proportionem. ^c Auctius. ^d Auledus ^e Assumpsit. ^f Sint.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

Præmium.

Superius volumen cunctas digessit, quæ nunc diligentius ^a explicanda esse proposui; itaque priusquam
ad ea veniam quæ propriis rationibus perdocenda,
sunt, pauca præmittam, quibus elucubrator animus
auditoris ad ea quæ dicenda sunt accipienda perve-
niat.

CAPUT II.

Quid Pythagoras esse philosophiam constituerit.

Primus omnium Pythagoras sapientiæ studium
philosophiam nuncupavit, quam scilicet ejus rei
notitiam ac disciplinam ponebat, quæ proprie vereque
esse diceretur. Esse autem illa putabat quæ nec intentione
crescerent, nec diminutione decrescerent,

^a Demonstranda.

D nec ullis accidentibus mutarentur. Hæc autem esse
formas, magnitudines, qualitates, habitudines, cætera
que per se speculata immutabilia sunt, juncta
vero corporibus permutantur, et multimodis variatio-
nibus mutabilis rei cognatione vertuntur.

CAPUT III.

*De differentiis quantitatis, et quæ cui disciplinæ sit
deputata.*

Omnis vero quantitas secundum Pythagoram vel
continua, vel discreta est. Sed quæ continua est mag-
nitudine appellatur, quæ discreta est multitudo. Quo-
rum hæc est diversa et contraria pene proprietas.
Multitudo enim a finita inchoans quantitate, crescens
in infinita progreditur, ut nullus crescendi finis oc-
currat. Estque ad minimum terminata, interminabilis

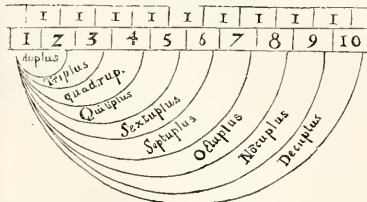
ad majus, ejusque principium unitas est, qua minus nihil est. Crescit vero per numeros atque in infinita^a protenditur, nec ullus numerus, quo minus crescat, terminum facit. Sed magnitudo finitam rursus suæ mensuræ recipit quantitatem, sed in infinita decrescit. Nam si sit ^b pedalis linea, vel cujuslibet alterius modi, potest in duo æqua dividi, ejusque medietas in medietatem secari, ejusque rursus medietatis in aliam medietatem, ut nunquam ullus secandi magnitudinem terminus fiat. Ita magnitudo quantum ad majorem modum terminata est, fit vero cum decrecere cœperit infinita. At contra numerus, quantum ad minorem modum finitus est, infinitus autem incipit esse cum crescit. Cum igitur hæc ita sint infinita, tamen quasi de rebus finitis philosophia pertractat, inque rebus infinitis reperit aliquid terminatum, de quo possit jure acumen propriæ speculationis adhibere. Namque magnitudinis alia sunt immobilia, ut terra, ut quadratum, vel triangulum, vel circulus. Alia^c sunt mobilia, ut sphaera mundi, et quidquid in ^d eo rata celeritate convertitur. Discretæ vero quantitatis alia sunt per se, ut tres vel quatuor, vel cæteri numeri; alia vero ad aliud, ut duplum, triplum, aliaque quæ ex ^e comparatione nascuntur. Sed immobilis magnitudinis geometria speculationem tenet. Mobilis vero scientiam astronomia persequitur. Per se vero discretæ quantitatis arithmetica auctor est. Ad aliquid vero relatæ musica probatur obtinere peritiam.

CAPUT IV.

De^f relatæ quantitatis differentiis.

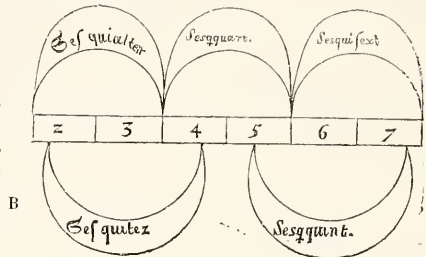
Ac de ea quidem quantitate discreta quæ per se est in arithmetica sufficienter diximus. Relatæ vero ad aliquid quantitatis simplicia quidem genera tria sunt: unum quidem multiplex, aliud vero superparticulare, tertium superpartiens. Cum vero multiplex superparticulari superpartientique miscetur, fiunt duæ aliæ ex his, id est multiplex superparticularis, et multiplex superpartiens. Horum igitur omnium talis est regula, si unitatem cunctis in naturali numero volueris compare, ratus multiplicis ordo texetur. Duo enim ad unum duplex est, tres ad eundem triplus, quatuor quadruplus, et in cæteris eodem modo, ut subjecta descriptio docet.

Differentiæ unius ab alio numero.
Ordo naturalis.

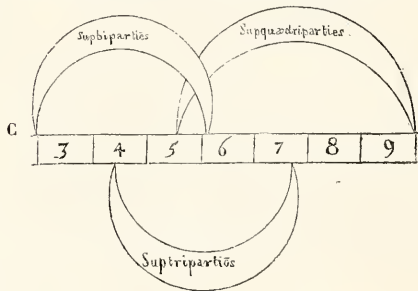

Si vero superparticularem proportionem quæras, na-

turalem sibi compara numerum, detracta scilicet unitate, ut tres duobus sesquialter est, quatuor tribus, qui sesquiertus est, quaternarius quaternario sesquiquartus est, et in cæteris eodem modo, quod monstrat subjecta descriptio.

Superpartientes autem tali modo reperies. Disponas naturalem numerum a ternario scilicet inchoantem. Si unum igitur intermiseris, superbipartientem effici pernotabis; quod si duo, supertripartientem; quod si tres, superquadrupartientem, idemque in cæteris.

Ad hunc ordinem spectans et compositas ex multiplici et superparticulari, et ex multiplici et superpartienti proportionem, lector diligens speculabitur. Sed de his tamen omnibus in arithmetica expeditius dictum est.

CAPUT V.

Cur multiplicitas antecellat.

Sed in his illud est considerandum quod multiplex inæqualitatis genus longe duobus reliquis videtur antiquius. Naturalis enim numeri dispositio, in multiplicibus unitati quæ prima est, comparatur. Superparticularis vero non unitatis comparatione perficitur sed ipsorum, qui post unitatem sunt dispositi numerorum, ut ternarii ad binarium, quaternarii ad ternarium, et in cæteris ad hunc modum. Superpartientium vero longe retro formato est, quæ nec continuus numeris comparatur, sed intermissis, nec semper æquali

^a Progreditur. ^b Bipedalis. ^c Vero. ^d Ea. ^e Relatione. ^f Relatiõæ.

intermissione. Sed nunc quidem una, nunc vero duabus, nunc tribus, nunc quatuor, atque ita in infinita succrescit. Amplius multiplicitas ab unitate incipit, superparticularitas a binario, superpartiens proportio a ternario initium capit. Sed de his hactenus; nunc quaedam quae quasi axiomata Graeci vocant, praemittere oportebit, quae tum demum quo spectare videantur^a intelligemus, cum de uniuscujusque rei demonstratione tractabimus.

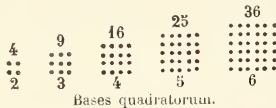
CAPUT VI.

Qui sint quadrati numeri et deque his speculatio.

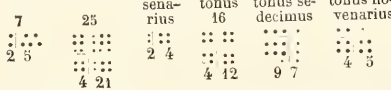
Quadratus numerus est qui gemina dimensione in aequa concreverit, ut bis duo, ter tres, quater quatuor, quinque quinque, sexies sex, quorum est ista descriptio :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	4	9	16	25	36	49	64	81	100

Superius igitur dispositus numerus naturalis, latus est quadratorum inferius descriptorum. Continuum enim naturaliter sunt quadrati, qui sese in subjecto ordine consequuntur, ut 4, 9, 16, et caeteri.

Si e igitur continuum quadratum minorem a continuo quadrato majore sustulero, quod relinquitur tantum erit quantum est quod ab utrorumque quadratorum lateribus jungitur; ut si quatuor auferam a novenario, quinque sunt reliqui, qui ex duobus et tribus, qui sunt utrorumque quadratorum latera, conjunguntur. Item si novenarium aufero de eo qui sedecim numeris ascriptus est, 7 sunt reliqui, qui scilicet ex ternario quaternarioque conjunctus est, qui^d praedictorum quadratorum latera sunt. Idemque est in caeteris.

Quod si uou sint continui quadrati, sed unus inter eos transmissus sit, fit ejus quod relinquitur medietas, id quod ex utriusque lateribus efficitur, ut si quaternarium de 16 quadrato auferamus, 12 relinquuntur, quorum 12 medietas est is numerus qui ex utrorumque lateribus conventi. Sunt autem utrorumque latera, duo et quatuor, quae senarium juncta perficiunt. Atque in caeteris idem modus est. Sin vero duo irremittantur, tertia pars erit ejus quod relinquitur, id quod utrorumque latera conjungunt, ut si quatuor de 25 auferam, intermissis duobus quadratis, reliqui 21 sunt. Eorum vero latera sunt 2 et 5 qui efficiunt 7, qui sunt pars tertia numeri 21. Atque haec regula est, ut si tres intermissi^e sint, pars quarta sit, id quod ex utrorumque lateribus efficitur ejus

A quod subtracto minore a majore relinquitur. Sin quatuor transmittantur, quinta, atque uno plus vocabulo numeri partes venient, quam sit intermissio numerorum.

CAPUT VII.

Omnem inaequalitatem ex aequalitate procedere, ejusque demonstratio.

Est autem quemadmodum unitas pluralitatis numerique principium, ita aequalitas proportionum. Tribus enim praecipis (ut in arithmetica dictum) multiplices proportionem ex aequalitate producimus, ex conversis vero multiplicibus superparticulares habitudines procreamus. Item ex conversis superparticularibus, superpartientes comparationes efficiamus. Ponantur enim tres unitates, vel tres binarii, vel tres ternarii, vel quotlibet aequi termini, et sit primus primo aequus in sequenti scilicet ordine constitutus. Secundus vero primo ac secundo, tertius primo, duobus secundis ac tertio, ita enim numero progresso, fit duplex multiplicitatis prima proportio, ut haec subjecta descriptio monet.

1	1	1	1
1	2	4	8

Nam unitas in secundo ordine constituta, aequa est primae unitati in superiore loco dispositae. Item binarius aequus est unitati primae ac secundae. Item quaternarius aequus est unitati primae, ac duobus unitatibus secundis atque unitati tertiae et est 1, 2, 4, dupla proportio. Quod si de his idem feceris, tripla comparatio procreabitur, ac de tripla quadrupla, de quadrupla quineupla, ac deinceps talis currit habitudinum procreatio. Rursus hisdem tribus praecipis superparticulares^f fiunt, ut uno probamus exemplo. Convertamus nunc, et priorem majorem numerum disponamus 4, 2, 1; ponatur igitur primus primo aequus, id est 4; secundus primo scilicet et secundo, id est 6; tertius primo, duobus secundi, et tertio, id est 9; quibus dispositis sesquialtera notatur esse proportio.

4	2	1
4	6	9
Sesquialtera		Sesquialtera

Atque id si de triplis fiat, sesquitertia; si de quadruplis sesquiquarta, consimilibusque in alterutra parte vocabulis proportionalitas ex multiplicitate nascentur, ex superparticularitate vero conversa ducitur superpartiens habitudo. Disponatur enim conversim sesquialtera comparatio, 9, 6, 4. Ponatur enim primus primo aequus, id est 9; secundus primo et secundo, id est 15; tertius primo duobus secundis ac tertio, id est 25; ac disponantur in ordinem hoc modo:

9	6	4
6	15	25
Superbipartiens		Superbipartiens

Superbipartiens igitur ex conversis sesquialteris ha-

^a Intelligimus. ^b Quae de iis. ^c Vero. ^d Utrorumque. ^e Sicut. ^f Fient.

bitudo producta est; quod si quis ad hanc speculationem diligens scrutator accedat, ex sesquiterciis conversis supertripartientem producit, cæterisque similibus vocabulis adæquatis cunctas ex superparticularitate superpartientes species procreari mirabitur. Ex non conversis autem superparticularibus, sed ita ut ex multiplici procreati sunt, manentibus, necesse est multiplices superparticulares creari. Ex manentibus vero superpartientibus, ita ut ex superparticularibus prodierunt, non alii nisi multiplices superpartientes procreabuntur. Ac de his quidem hætenus, diligentius enim in Arithmeticæ libris de hac comparatione est disputatum.

CAPUT VIII.

Regula quotlibet continuas proportiones superparticulares inventiendi.

Sæpe autem accidit ut tres, vel quatuor, vel quotlibet æquas superparticularium proportiones de musica disputator inquirat. Sed ne in casu atque inscitia facientes, error ullus difficultatis impediatur, hæc regula quotlibet æquas proportiones ex multiplicitate ducemus. Unusquisque multiplex ab unitate scilicet computatus, tot superparticulares habitudines præcedit, suæ scilicet in contrarium partem denominationis, quomus ipse ab unitate a discesserit. Hoc modo ut duplex sesquialteras antecedit, triplex sesquitercias, quadruplex sesquiquartas, ac deinceps in hunc modum. Sit igitur duplorum subjecta descriptio.

1	2	4	8	16	32
	3	6	12	24	48
		9	18	36	72
			27	54	108
				81	162
					243

In superiore igitur descriptione binarius primus multiplex, unum ad se ternarium habet, qui possit facere sesquialteram proportionem. Ternarius vero non habet talium qui ejus possit esse sesquialter, quoniam medietate deficit. Rursus quaternarius secundus est duplex, hic duos sesquialteros antecedit senarium et novenarium, qui medietate caret. Atque ideo nullus ei habitudine sesquialtera comparatur, et in cæteris idem est. Tripli vero eodem modo sesquitercias creant; sit enim similis in triplo descriptio.

Latitudo.

In latitudine et unoquoque ordine tripli.	1	3	9	27	81	Superiorum ad proximius inferiores sesquitercia.
	4	12	36	108		
	16	48	144			
		64	192			
			216			

Quadruplares omnes et diagoni

In superiore igitur descriptione sesquitercias proportionis ita natus videmus, ut primus ^b triplex unum sesquitercium antecedit, secundus duos, tertius tres,

A semperque pars tertia in ultimo numero naturali quodam fine claudatur. Quod si quadruplum statueris eodem modo, sesquiquartos invenies, si quincuplum sesquiquintos. Ac deinceps singuli ^c denominationis multiplices tot superparticulares præcedunt, quoto loco ipsi a se unitate discesserint. Unam vero tantum quadrupli dispositionem ponemus, ut in ea sicut in cæteris lector diligens acumen mentis exerceat.

Quadrupli in latitudine.	1	4	16	64	256	Sesquiquarti superni ad inferos proximos.
	5	20	80	320		
		25	100	400		
			125	500		

Quincupli omnes diagoni

Hæc igitur speculatio ad hanc utilitatem videtur inventa, ut quotienscunque 4 vel 5, vel quotlibet sesquialteros, vel sesquitercios, vel sesquioctavos, vel quotlibet alias proportiones quis investigare voluerit, nullo errore labatur, utique non ei numero primo tales proportiones quærat aptare, qui quanti ^d sint propositi, tot præcedere, et post se habere non possit. Sed disponat potius multiplices, videatque quantos superparticulares requirit, eumque multiplicem respiciat, qui eo loco ab unitate recesserit, ut est in superioribus descriptionibus, si tres ^e sesquialteros fortasse quæserit, non a quaternario ingrediatur investigationem. Hic enim, quoniam secundus est duplex, quos tantum præcedit, tertiumque ei aptare non poterit, sed ut ab octonario medietates tentet apponere. Hic enim quoniam tertius est, tres quas quærit sesquialteras proportiones efficiet, et in cæteris eodem modo. Est etiam alia augendi proportionem via hoc modo: Radices proportionum dicuntur in eisdem comparationibus minima proportionis. Disponatur enim numerus naturalis, unitate multiplicatus.

2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---

Minimæ igitur proportionem sunt, ut in sesquialtera 3 ad 2, in sesquitercia 4 ad 3, in sesquiquarta 5 ad 4, et deinceps in infinitum, et quæcunque se proportionem unitate præcesserint. Propositum igitur sit duas sesquialteras proportionem continua comparatione producere. Sumo radicem sesquialteram, eamque dispono, 2 et 3. Multiplico igitur binarium per binarium, fiunt 4. Item ternarius per binarium crescat, erunt 6. Rursus ternarius in semetipsum ducemns, fiunt 9, qui disponuntur hoc modo:

2	3	4	6	9
---	---	---	---	---

Invenimus igitur duas propositas sesquialteras proportionem 6 ad 4, et 9 ad 6. Sit nunc propositum tres invenire. Dispono eosdem numeros quos supra in ^f exquirendis duabus sesquialteris habitudinibus proposueram, ipsasque sesquialteras proportionem

^a Decesserit. ^b Ternarius. ^c Denomination multiplices. ^d Sunt. ^e Sesquialteras. ^f Inquirendis.

Multiplico binario quaternarium, fiunt octo. Rursus A
senarium binario, fiunt 12. Rursus novenarium bi-
nario, fiunt 18. Rursus novenarium ternario, fiunt
27. Disponentur igitur hoc modo :

	2	3			
	4	6	6		
	8	12	18	28	

Atque hic modus erit in cæteris, ut a¹ si sesquitercias
proportiones velis extendere, ponas sesquiterthorum
radices, quæ sunt quaternarius atque ternarius ad se
invicem comparati.

	3	4			
	9	12	16		
	27	36	48	64	

Atque ad hunc modum multiplices, quod si sesqui-
quartas sesquiquartorum dispones radices eademque
multiplicatione sesquiquartos quotlibet ^b extendes.
Quantum autem nobis hæ considerationes prosint,
sequens ordo monstrabit.

CAPUT IX.

De proportione numerorum qui ab aliis metiuntur.

Si duos numeros eorum differentia integre fuerit
permensa, in eadem sunt proportione numeri, quos
sua differentia mensa est, in qua erunt proportione
etiam hi numeri secundum quos eos sua mensa est
differentia. Sint enim numeri 50, 55; hi^c ergo ad
se invicem sesquidecima habitudine comparantur, et
est eorum differentia quinarius, qui scilicet est pars
decima 50. Hic igitur metietur quidem 50
numerus decies, 55 vero undecies; secundum de-
cem igitur atque 11 numeros 55 et 50 propria differ-
entia, id est quinarius, permietitur, et sunt 11 ad
10 sesquidecima comparatione [compositi]. In eadem
igitur sunt proportione numeri quos propria differen-
tia^d integra permensa est, in qua sunt hi secundum
quos eos propria differentia est permensa; quod si
qua differentia numerorum ita eos numeros quorum
est differentia metiatur, ut eandem mensuram nu-
merorum pluralitas excedat, idemque in utrisque
sit excessus, et sit diminutior differentie mensura,
quam est pluralitas numerorum, majorem obtine-
bunt proportionem ad se invicem numeri, si ei
illud quod relinquitur post mensionem, retractum
sit, quam fuerunt integri, cum eos propria differen-
tia metiebatur. Sint enim numeri duo 33, 58; hos
igitur quinarius, qui est eorum differentia,^e metia-
tur. Metitur igitur 33 quinarius decies usque ad 50,
relinquit vero ternarium. Rursus 58 numerum meti-
tur idem undecies usque ad 55, atque in eo iterum
ternarium derelinquit. Auferatur igitur ex utrisque
ternarius, fiunt 50 et 55, qui disponatur hoc
modo :

	33	38	50	55	
--	----	----	----	----	--

In hoc igitur manifestum est majoris esse proportio-
nis inter se 50 et 55 quam 33 et 58. In minoribus
enim numeris major semper proportio reperitur,

^a Qui. ^b Extendis. ^c Igitur. ^d Integre. ^e Metiebatur.
^f Vel.

A quod paulo posterius demonstrabimus. Sin vero illa
differentie permensio numerorum multitudinem su-
pervadat, eademque utrosque numeri pluralitate
prætereat, minores erunt proportionem numeri supe-
rius mensi cum additione ejus summæ quæ utros-
que metiens differentia supervadit, quam fuerunt
ante, cum eos propria differentia metiebatur. Sint
enim numeri 48 et 53, horum quinarius differentia
est. Metiatur igitur 48 numerum, quinarius decies
fiunt 50. Supervadit igitur 50 numerus 48 numerum
binario, idem quinarius 53 undecies metiatur fiunt
55, qui eisdem rursus duobus 53 numerum super-
vadit; addatur utrisque binarius et disponantur hoc
modo :

	48	53	50	55	
--	----	----	----	----	--

B Minores igitur sunt proportiones 50 ad 55 compa-
rati, cum additione scilicet binarii quo differentia
eos metiens supervadit, quam 48, et 53 numeri
quos eadem, quæ tamen in eis supercevit, quinarii
differentia permensa est. Majores vero et minores
proportiones hoc modo intelliguntur. Dimidia pars
major est quam tertia. Tertia pars est major quam
quarta. Quarta pars major est quam quinta, ac dein-
ceps eodem modo. Unde fit ut sesquialtera proportio
major sit sesquitercia, et sesquitercia sesquiquartam
vincat. Atque idem in cæteris. Hinc evenit ut in nu-
meris majoribus minor, et minoribus major semper
videatur proportio superparticularium numerorum.
C Quod apparet in numero naturali : disponatur enim
numerus naturalis 1, 2, 3, 4. Binarius igitur ad
unitatem duplex est. Ternarius ad binarium sesqui-
alter est. Quaternarius vero ad ternarium sesquiter-
tius. Majores vero sunt numeri ^f tres et 4. Minores
vero binarius et unitas : in majoribus igitur minor,
et in minoribus major proportio continetur : hinc ap-
paret quod si aliquid numeris proportionem conti-
nentibus superparticalem, æqua pluralitas addatur,
majorem esse proportionem ante æquæ pluralitatis
augmentum, quam posteaquam eis æqua sit addita
pluralitas.

CAPUT X.

*Quæ ex multiplicibus et superparticularibus
multiplicitate fiunt.*

D Illud etiam prætermittendum non videtur, quod
paulo post demonstrabitur, si multiplex intervallum
binario fuerit multiplicatum, id etiam quod ex illa
multiplicatione nasceretur multiplex esse. Quod si id
quod ex tali multiplicatione procreatum sit non fue-
rit multiplex, tunc illud non esse multiplex, quod
binario fuerit multiplicatum. Item si superparticu-
laris proportio binario multiplicetur, id quod fit ^h ne-
que superparticulare esse, ⁱ neque multiplex. Quod
si id quod ex tali multiplicatione nasceretur, neque
multiplex, neque superparticulare est, tunc illud quod
binario multiplicatum est, vel superparticularis vel
alterius generis est, non vero multiplicis.

^f Ternarius et quaternarius. ^g Multiplicatis. ^h Vel.

CAPUT XI.

Qui superparticulares quos multiplices efficiant.

His illud est addendum duos primos superparticulares primam efficere multiplicem proportionem, ut sesquialter et sesquitercius si conjungantur duplicem creant. Sint enim numeri 2, 3, 4, ^a 3 ad 2 sesquialter est, 4 ad 3 sesquitercius, quatuor ad duo duplicem. Rursus primus multiplex primo additus superparticulari secundum multiplicem creat. Sint enim numeri 2, 4, 6; $\frac{4}{2}$ namque ad 2 duplex est, primus scilicet multiplex. At 6 ad 4 sesquialter, qui est primus superparticularis; 6 ad duos triplus, qui secundus est multiplex; quod si triplum sesquitercio addas, quadruplus efficitur; si quadruplum sesquiquarto, quineplus. Atque in hunc modum junctis proportionibus multiplicium ac superparticularium, in infinitum multiplices procreantur.

CAPUT XII.

De arithmetica, geometrica, harmonica medietate.

Quoniam vero de proportionibus quæ erant interrim tractanda prædiximus, nunc de medietatibus est dicendum. Proportio enim est duorum ad se terminorum quædam comparatio, terminos autem voco numerorum summas. Proportionalitas est æquarum proportionum collectio. Proportionalitas vero in tribus terminis minimis constat. Constat autem plerumque in pluribus, ut in quatuor vel in sex terminis. Cum enim primus ad secundum terminum eandem retinet proportionem quam secundus ad tertium, dicitur hæc proportionalitas. Estque inter tres terminos medius, qui secundus est. Has igitur proportionem medii termini conjungentis, trina partitio est. Aut enim æqua est differentia minoris termini ad medium, et medii ad maximum, sed non æqua proportio, ut in his numeris 1, 2, 3; inter unum quippe ac duo et inter duo et tres tantum unitas differentiam tenet. Non est autem æqua proportio. Duo quippe ad unum dupli sunt, ternarius ad duo sesquialter. Aut est æqua proportio in utrisque, non vero æqualibus differentiis constituta, ut in his numeris 1, 2, 4. Nam duo ad unum ita sunt dupli, quemadmodum quaternarius ad binarium. Sed inter quaternarium binariumque binarius, inter binarium atque unitatem unitas differentiam facit. Est vero tertium medietatis genus, quod neque eisdem proportionibus neque eisdem differentiis constat. Sed quemadmodum se habet maximus terminus ad omnium, ita sese habet majorum terminorum differentia ad minorum differentiam terminorum, ut in his numeris 3, 4, 6. Nam sex ad 3 duplus est, inter sex vero 4 binarius interest. Inter quaternarium vero ac ternarium unitas. Sed binarius comparatus ad unitatem rursus duplex est; ergo ut est maximus terminus in numeris ad minimum, ita majorum differentia ad minorum differentiam terminorum. Vocatur igitur illa medietas, in qua æquæ sunt differentie, arithmetica. Illa vero in qua æquæ proportionem, geometrica. Illa autem quam

A tertiam descripsimus, harmonica. Quarum hæc subijciamus exempla:

Arithmetica			Geometrica			Harmonica		
1	2	3	1	2	4	1	3	6
æquæ differentie			æquæ proportionem			diversæ differentie et proport.		

Non vero ignoramus alias quoque esse proportionum medietates, quas quidem in arithmetica diximus; sed ad præsentem tractatum hæc sunt interim necessariae. Sed inter has tres medietates proportionalitas quidem proprie, et maxime geometrica nuncupatur, idcirco quoniam æquis proportionibus tota contextitur. Sed tamen eodem utemur promiscue vocabulo, proportionalitatis etiam cæteras nuncupantur.

CAPUT XIII.

De continuis medietatibus et disjunctis.

B Sed in his alia continua est proportionalitas, alia disjuncta. Continua quidem, ut superius disposuimus ^b. Unus enim idemque numerus medius, nunc quidem majori supponitur, nunc quidem minori præponitur. Quotiens vero duo sunt medii, tunc disjuncta proportionalitas nuncupatur, ut in geometrica hoc modo, 1, 2, 3, 6. Nam ut est binarius ad unitatem, ita senarius ad ternarium, et vocatur hæc disjuncta proportionalitas; unde intelligi potest continuam quidem proportionalitatem in tribus et ^c minimis terminis inveniri, disjunctam vero in 4. Potest autem in 4 et in pluribus continua esse proportionalitas, siquidem hoc modo sit, 1, 2, 4, 8, 16. Sed hic non erunt duæ proportionem, sed plures, semperque una minus quam sint termini constituti.

CAPUT XIV.

Cur ita appellatæ sint digestæ superius medietates.

Idcirco autem una ^d eorum medietas arithmetica nuncupatur, quod inter terminos, secundum numerum æqua est differentia. Geometrica vero secunda dicitur, quod similis est qualitas proportionum. Harmonica autem vocatur, quoniam ita est coaptata, ut in differentiis ac terminis æqualitas proportionum consideretur. Et de his quidem diligentius in arithmetis disputatum est, nunc vero ut commemoremus, tantum ista percurremus.

CAPUT XV.

D *Quemadmodum ab æqualitate supradictæ processerant medietates.*

Sed paulisper quemadmodum ista proportionalitates ab æqualitate ^e procreantur dicendum est. Prædictum est enim quod in numero valet unitas, idem in proportionibus æqualitatem valere, et sicut numeri caput est unitas, ita proportionum æqualitatem esse principium. Quocirca hoc modo arithmetica medietas ab æqualitate nascetur: positus enim tribus æquis terminis, hi duo modi sunt quibus hæc proportionalitas producat. Ponatur enim primus primo æquus. Secundus primo et secundo. Tertius primo secundo ac tertio, quod hoc monstratur exemplo: Sint unitates tres. Ponatur igitur primus primo æquus

^a Ternarius ad binarium. ^b In tribus constat terminis. ^c Minimam. ^d Earum. ^e Procreantur.

id est unus. Secundus primo ac secundo, id est duo. Tertius primo secundo ac tertio, id est tres, eritque dispositio ^a talis :

1	1	1	1	1
1	2	3	4	5

Rursus sint tres binarii inæqualitate constituti, 2, 2, 2 : ponatur primus primo æquus, id est 2. Secundus primo et secundo, id est 4. Tertius primo secundo ac tertio, id est 6, et erit dispositio hæc :

1	2	2	2	1
1	2	4	6	1

^b Sed in his hoc speculandum est, quod si unitas fuerit ad æqualitatis principium constituta, unitas etiam erit in differentiis numerorum, ipsi vero numeri inter se nullum intermittunt. ^c Si vero binarius teneat æqualitatem, binarius est differentia, et unus inter terminos semper numerus intermittitur. Sin vero ternarius idem differentia est, inter ^d terminos vero duo naturaliter constituti intermitterent, ac deinceps in hunc modum .

1	3	3	3	1
1	3	6	9	1

Est etiam alia proportionalitatem arithmetice procedendi via. Ponantur enim tres æqui termini, constituanturque primus primo ac secundo æquus, secundus primo ac duobus secundis, tertius primo et duobus secundis ac tertio, ut si sint tres unitates. Sit ^e primo primo ac secundo æquus, id est secundo, Secundus vero primo, ac duobus secundis, id est tertio. Tertius autem primo, duobus secundis ac tertio, id est quatuor,

1	1	1	1	1
1	2	3	4	5

Hic igitur terminorum differentiam unitas tenet; inter binarium enim et unitatem, atque inter ternarium ac binarium, unitas interest. Nullus vero naturalis numerus intermittitur. Post unitatem enim ^{no}x binarius est, ac post binarium ternarius naturaliter constitutus, idem rursus in binario fiat. Sintque tres binarii, et sit primus primo ac secundo æquus, id est quaternarius; secundus vero primo et duobus secundis, id est senarius; tertius autem primo, duobus secundis ac tertio, id est octonarius.

1	2	2	2	1
1	4	6	8	1

Hic quoque binarius tenet differentiam terminorum, uno inter eos naturaliter intermisso. Nam inter 4 et 6 quaternarius naturaliter intermittitur, inter 6 atque 8 septenarius collocatur. Quod si ternarius æqualitatis principium sit, fiet ternarius differentia; verbi gratia : Sint ^f termini tres ad regulas superiorum subtus.

1	3	3	3	1
1	6	9	12	1

In his ergo ternarius est differentia, et duo numeri intermissi, id est uno minus quam sit differentia sem-

^A per numeris intermissis, atque idem et in quaternario, quinarioque perspicitur, et quæ nos propter brevitatem tacemus, iisdem regulis ex semetipso diligens lector inveniet. Geometrica vero proportionalitas tunc quemadmodum inveniri ab æqualitate possit ostendimus, quando quemadmodum ab æqualitate omnis inæqualitas ^g profluit monstrabamus, nisi tamen fastidium est, nunc quoque breviter repetendum est. Constitutus enim binarius æquis terminis, ponatur primus primo æquus. Secundus primo ac secundo. ^h Tertio primo duobus secundis ac tertio. Idemque fiat continue atque ita ex æqualitate geometrica proportionalitas principium sumat. Sed de harum proportionum proprietatibus quam diligentissime in arithmetice diximus; quod si ad hæc illis instructus lector accedat, nullo dubitationis errore turbabitur. Harmonica vero medietas, de qua nunc paulo latius tractandum est, hæc ratione procreatur. Constituantur enim, siquidem duplices curamus effingere, tribus æquis terminis positus, primus primo ac duobus secundis æqualis. Secundus duobus primis et duobus secundis. Tertius semel primo, bis secundo, et ter tertio. Atque hoc modo sint unitates.

1	1	1	1	1
1	2	3	4	5

Constituatur igitur primus primo ac duobus secundis æqualis, id est ternarius. Secundus vero duobus primis et duobus secundis, id est quaternarius. Tertius vero primo ac duobus secundis et tribus tertiis, id est sex. Et si in binariis æqualitas ⁱ construatur, vel in ternariis eadem ratio medietatis apparet, duplo a se terminis differentibus distantibus, ut subjectæ descriptiones movent.

1	1	1	1	1
1	3	4	6	1
1	2	2	2	1
1	6	8	12	1
1	3	3	3	1
1	8	12	18	1

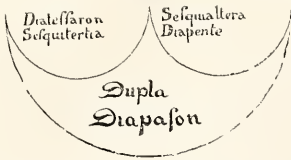
Quod si facienda est in extremitatibus tripla proportio, tribus æquis terminis constitutis, primus quidem faciendus est ex primo ac secundo, secundus vero ex primo ac duobus secundis, tertius autem ex primo, duobus secundis ac tribus tertiis, ut est subjecta descriptio.

1	1	1	1	1
1	2	3	6	1
1	2	2	2	1
1	4	6	12	1
1	3	3	3	1
1	6	9	18	1

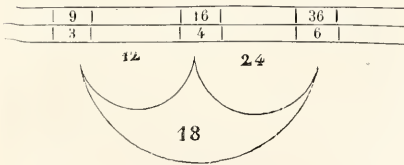
Sed ingressi harmonicam disputationem, quæ de ea diligentius dici possunt tacite præterenda esse non arbitror. Collocetur igitur harmonica proportionalitas, inque ea descriptione superiore ordine terminorum inter se differentie disponantur.

^a Hæc ^b Rursus idem de ternario. ^c Sin. ^d Numeros. ^e Primus. ^f Tres numeri. ^g Profluit monstrabimus. ^h Tertius. ⁱ Constituatur.

Diffa	1	2	reutiæ	A
Ter 3	1	4	6 mini	

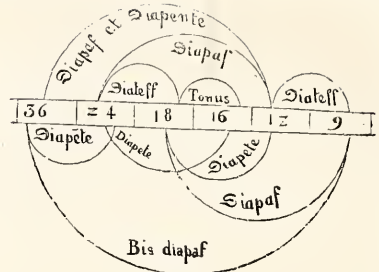

Videsne igitur ut quatuor ad tres diatesaron consonantiam prodant, sex ad quatuor diapente concordent; sex vero ad tres diapason misceant symphoniam, ipsæque earum differentie rursus eandem statuunt consonantiam. Binaris enim ad unitatem duplus est in diapason consonantia constitutus; quod si se extremitates multiplicent, itemque medius sui a multiplicitate succrescat, comparati numeri toni habitudinem concordiamque servabunt. Ter enim sex efficiunt 18, quater b fient 16. Sed 18 numerus, 16 numerum minoris parte octava transcendit. Rursus minimus terminus si se ipse multiplicet, efficiet 9. Quod si major terminus sui multiplicatione concreseat, efficiet 36, qui sibimet comparati, quadruplam, id est bis diapason, concinentiam servant. Quod si hæc diligentius inspicimus, hæc erit omnis rei differentiarum vel terminorum in se invicem multiplicatio. Minimus enim terminus, si medio multiplicetur, d fient 12. Item minimus terminus, si maximo multiplicetur, fient 18. Medius e vero terminus, si maximi numerositate augeatur, fiant 24. Rursus terminus minimus, si seipso concreseat, fient 9, f eodem modo si medius, fiant 16. Senarius vero, qui maximus est, si seipsum multiplicet, 36 reddet: hæc igitur in ordinem disponantur, 36, 24, 18, 16, 12, 9.

Sunt igitur diatesaron consonantiam resonantes 24 ad 18, et 12 ad 9, diapente vero 48 ad 12, et 24 ad 16, et 36 ad 24. Tripla autem quæ est diapason et diapente 36 ad 12. Quadrupla vero quæ est bis diapason 36 ad 9. Epogdous vero qui tonus est 18 ad 16 comparatione servatur.

a Multiplicacione. b Fiant. c Vel. d Fiunt. e Enim. f Eodemque. g Eaque. h Denario. i 40 et 10. Vigies. k Collocemus. l Multiplicamus. m De his. n Consentens.

CAPUT XVI.

Quemadmodum inter duos terminos supradictæ medietates vicissim collocentur.

Solent autem duo termini dari proponique, ut inter eos nunc quidem arithmetica, nunc vero geometricam, nunc harmonicam medietatem ponamus; de quibus in arithmetice quoque diximus, id tamen ipsum nunc etiam breviter explicemus. Si arithmetica medietas quæritur, datorum terminorum videnda differentia est, e eademque dividenda ac minori termino adjicienda. Sint enim decem et 40 altrinsecus termini constituti, horumque medietas secundum arithmetica proportionalitatem quæritur. Differentiam prius utrorumque respicio, quæ est 30; hanc divido, fiant 15; hanc minori termino, id est b decem appono, fiant 25. Si igitur hic inter i 10 et 40 medius collocetur, fit arithmetica proportionalitas hoc modo, 10, 25, 40. Item inter eosdem terminos medietatem geometricam collochemus. Extremos propria numerositate multiplico, ut 10 in 40 fiant 400; horum tetragonale latus assumo, fiant viginti. j Vicies enim viginti fiant 400. Hos igitur 20 medios inter 10 ac 40 si k collochem, fit geometrica medietas subjecta descriptione formata, 10, 20, 40. Si vero harmonicam medietatem quæramus, sibimetipsos copulamus extremos, ut 10 et 40 fiant 50. Eorum differentiam quæ est 30 in minorem terminum l multiplicemus, scilicet in 10, ut fiant decies 30, qui sunt 300; hos si secundum 50 partivim, fiant 6. Quos cum minori termino addiderimus, fient 16. Hunc igitur numerum si inter 10 ac 40 medium collochemus, harmonica proportionalitas expediatur 10, 16, 40.

CAPUT XVII.

De consonantiarum modo secundum Nicomachum.

Sed m his hactenus. Nunc illud addendum videtur quemadmodum Pythagorici probant consonantias musicas in prædictis proportionibus inveniri, in qua re scilicet eis Ptolemæus non videtur n assensus, de quo paulo posterius dicemus. Hæc enim ponenda est maxime esse prima suavisque consonantia, cujus

proprietas sensus apertius comprehendit. Quale A enim est unumquodque per semetipsum, tale et deprehenditur sensu. Si igitur cunctis notior est ea consonantia quæ in duplicitate consistit, non est dubium primam esse omnium diapason consonantiam, meritoque excellere, quoniam cognitione præcedat. Reliquæ vero hunc necessario secundum Pythagorico, ordinem tenent, quem dederit multiplicitas augmenta et superparticularis habitudinis detrimenta. Monstratum quippe est quod multiplex inæqualitas superparticulares proportionem meriti antiquitate transcendat. Quocirca naturalis numerus ab unitate usque ad quaternarium disponatur, 1, 2, 3, 4. Igitur unibinarus comparatus proportionem duplicem facit, et reddit diapason consonantiam eam, quæ est maxima, et ei simplicitate notissima. Si vero unitati ternarius comparatur, diapason ac diapente concordiam personabit. Quaternarius vero unitati comparatus quadruplam tenet, scilicet bis diapason efficiens symphoniam; quod si ternarius binario comparatur, diapente. Si vero quaternarius ternario diatessaron, consonantiam supplet, isque est horum ordo cunctis ad se invicem comparatis. Nam comparatio quæ restat, si quaternarium binario comparemus, cadet in duplicem proportionem, quam tenebat ad unitatem binarius comparatus; itaque maxime distant soni in bis diapason cum a se quadrupla intervalli dimensione discedunt. Minimum vero, cum acutior graviore tertia gravioris parte transcendit, ac stat deinceps concinentiarum modus, qui neque ultra quadruplam possit extendi, neque intra partem tertiam coarctari; et secundum Nicomachum quidem hic consonantiarum est ordo, ut sit prima diapason, secunda diapason et diapente, tertia bis diapason, quarta diapente, quinta diatessaron.

CAPUT XVIII.

De ordine consonantiarum sententia Ebulidis et Hippasi.

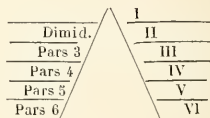
Sed Ebulides atque Hippasus alium consonantiarum ordinem ponunt: aiunt enim multiplicatis augmenta superparticularitatis diminutioni ratio ordine respondere. Itaque non posse esse duplum nisi dimidium, nec triplum præter tertiam partem. Quoniam igitur sit duplum, ex eo diapason consonantiam reddi. Quoniam verosimiliter dimidium, ex eo quasi contraria divisione sesquialteram, id est diapente, effici proportionem. Quibus mixtis, scilicet diapason ac diapente, triplicem procreari, quæ utramque contineat symphoniam, sed rursus triplicis partem tertiam contraria divisione partiri. Ex que rursus diatessaron symphonia nascetur. Triplicem vero atque sesquitertium junctos quadruplam comparisonem proportionem efficere; unde fit ut ex diapason et diapente quæ est una consonantia, et diatessaron una contineantia jungatur, quæ in quadruplo consistens bis diapason nomen accipit. Secundum hos quoque hic ordo est: Diapason, diapente, diapason ac diapente, diatessaron, bis diapason.

CAPUT XIX.

Sententia Nicomachi quæ quibus consonantiis opponantur.

Sed Nicomachus non eandem esse eis arbitratr contrariam positionem. Sed potius ut unitas in arithmetice crementi erat diminutionisque principium, ita etiam diapason symphoniam reliquarum esse principium, illas vero sibi contraria divisione posse constitui; id vero facilius erit cognitu si prius prævideatur in numeris. Constituatur igitur unitas, duæque partes ab ea fluant, una multiplicis, alia divisionis. Sitque hæc formula:

B

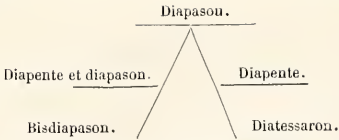

C

D

Et ad hunc modum ad infinita progressio est. Binarium enim unitatis duplex est. Contraria vero ejus pars eisdem dimidium unitatis ostendit. Tres triplus et contraria pars tertia. Quatuor quadruplus, parsque et contraria quarta. Atque ita crescenti et decrescenti in simplici est unitate principium. Idem igitur nunc ad consonantias convertamus. Est igitur diapason quæ dupla est supremi loco principii, quæ vero reliquæ sunt, in contraria divisione hoc modo. Sesquialter quidem triplus, sesquitertius vero quadruplo quod tali argumentatione probabitur. Idem enim; primum est sesquialter, qui primus triplus principalis, scilicet unitatis. Nam ternarius idem primus triplus est, scilicet unitatis. Idem primus sesquialter, si binario comparetur. Rursus idem ternarius ejusdem differentie quam ad binarium facit, cujus naturaliter positus probatur esse sesquialter, triplus est. Cum igitur jure sesquialter triplici opponatur, diapente consonantia, diapente ac diapason consonantie rationabiliter putatur opponi. Rursus quadruplus sesquitertii contrarium divisionem tenet. Nam qui est primus quadruplus; idem rursus primus sesquitertius invenitur hoc modo. Quaternarius quippe primus est quadruplus, si unitati primus sesquitertius, si ternario comparetur. Rursus ejus differentie, quam inter se ac ternarium tenet, ipse fit quadruplus. Unde fit ut sesquitertia proportio, quæ est diatessaron, quadruplæ proportioni, quæ est bis diapason, in contrarium dividatur. Dupla vero quoniam nullam habet oppositam proportionem, nec ullius ipsa sesquialtera est, aut exstat numerus cui possit binarius, qui primus est duplus, superparticulari proportione conjungi, talem formam contrarie proportionis excedit. Atque idcirco secundum Nicomachum diapason consonantiarum principium teneat hoc modo.

^a Et ^b Concinentiam. ^c Igitur. ^d Concinentia. ^e In. ^f Pervideatur. ^g Duplus. ^h Ejusdem. ⁱ Erit. ^j Primus. ^k Apponatur.

Sed quamvis ita sese habeat, inquit tamen omnes melius multiplices proportiones consonantiarum præcedere, superparticulares sequi, sicut paulo ante descripsimus. Cum igitur consonantia sit duarum vocum rata permixtio, sonus vero modulatæ vocis casus, una intentione productus, sitque idem minima particula modulationis, omnis vero sonus ^a constet impulsu. Pulsus vero omnis ex motu ^b fiat, cumque motuum ^c aliqui sint æquales, alii vero inæquales, inæqualium vero alii sint multo inæquales, alii vero minus, alii vero mediocriter inæquales. Ex æqualitate quidem nascitur sonorum æqualitas. Ex inæqualitate vero ^d ea quæ secundum mediocritatem distantia inæquales sunt, manifestæ, primæque ac simpliciores eveniunt proportiones, quæ sunt scilicet multiplices ^e aut superparticulares, dupli, tripli, quadrupli, sesquialteri, atque sesquiertii consonantiæ. Ex his vero ^f quæ in reliquis proportionibus, vel multimodis, vel non ita claris, vel longe omnino a se distantibus inæqualitates fiunt, dissonantiæ existunt. Nulla autem sonorum concordia procreatur.

CAPUT XX.

Qui oporteat præmitti ut diapason in multiplici genere demonstretur.

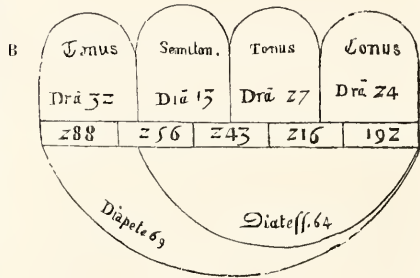
Hoc igitur ita distincto, demonstrabitur diapason consonantiam quæ cunctarum optima est in multiplici inæqualitate genere, et in duplicitalis habitudine reperiri. Ac primum quidem illud demonstrandum, quemadmodum in multiplicitalis genere diapason consonantia possit agnoscere. Præcurrendum est igitur ad breve quiddam, quo prius cogito facilius demonstratio fiat: ab omni superparticulari, si continuam ei superparticularem quis auferat proportionem; quæ est scilicet minor, id quod relinquatur minus est ejus medietate, quæ detracta est proportionis, ut in sesquialtera ac sesquiertia. Quoniam sesquialtera major est, sesquiertiam de sesquialtera detrahimus, relinquatur sesquioctava proportio quæ duplicata non efficit integram sesquiertiam proportionem sed ea distantia minor est quæ in semitonio reperitur; quod si duplicata sesquioctava comparatio non est integra ^g sesquiertia, simplex sesquioctava non est sesquiertia proportionis plena medietas; quod si sesquiquartum sesquiertio auferas, id quod relinquatur medietatem sesquiquarti non efficit, idemque in cæteris.

CAPUT XXI.

Demonstratio per impossibile diapason in multiplici genere esse.

Age nunc ad diapason consonantiam redeamus.

A Quod si ea non est in multiplici genere inæqualitatis, cadet in superparticularem inæqualitatis genus. Sit igitur superparticularis proportio diapason consonantia. Auferatur ab ea continua consonantia, id est diapente, relinquatur diatessaron. Bis igitur diatessaron minus est uno diapente, et ^h ipsum diatessaron non implet diapente consonantiæ medietatem, quod est impossibile. Monstrabitur enim bisdiatessaron tono ac semitonio consonantiam diapente transcendere. Quocirca nec diapason quidem in superparticulari inæqualitatis genere poni potest.

CAPUT XXII.

C *Demonstratio per impossibile diapente diatessaron et tonum in superparticulari esse*

Restat igitur ut diapente ac diatessaron, et tonum, in superparticularitate ponenda esse monstremus. Nam etsi id in prima quoque probatione ea qua diapason in superparticulari genere non esse ponenda monstravimus, id quoque quodam rationis modo perclaruit; sigillatim tamen de eo ac diligentius pertractemus. Nam si in superparticulari quis has habitudines ponendas esse non dixit, in multiplici genere fatebitur collocandas. Nam in superpartienti vel cæteris mixtis cur poni non possint, superius (ut arbitror) explanatum est. Ponantur igitur, si fieri potest, in multiplici genere. Et quoniam diatessaron consonantia minor est, diapente major, diatessaron duplici, diapente vero triplici proportioni multiplicitalis aptetur. Verisimile est enim ut est consonantia diatessaron consonantiæ, diapente continua. ita si diatessaron in duplici statuitur, diapente incontinua duplicis toni, id est triplici. Tonus autem quoniam in habitudinis musicis post diatessaron locatur, nimirum in ea proportione ponatur, quæ est minor duplici. Hæc autem in multiplicitalis genere non potest inveniri. Restat igitur ut in superparticularitatis habitudinem calet. Sit igitur prima, id est sesquialtera, toni proportio. Nam si duplicem auferamus, triplici, quod relinquatur, sesquialter est. Quod si diatessaron

^a Constat. ^b Sit. ^c Alii. ^d Hæc. ^e Ac. ^f Reliquisque. ^g Sesquiertia. ^h Ipsam.

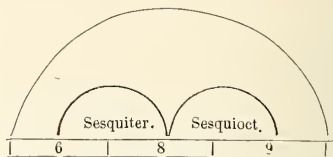
quidem duplex est, diapente vero triplum, ^a sublato diatessaron a diapente tonus reliquus fit, nullo modo dubitari potest quin tonus in sesquialtera debeat proportionem constitui. Sed duæ sesquialteræ proportionem duplicem vincunt, quemadmodum ex arithmeticiis instructis sibi potest quisque colligere. Duo igitur toni diatessaron superabunt, quod est inconveniens : diatessaron enim duos tonos semitonii spatio transcendit. Non igitur fieri potest ut non diapente ac diatessaron in superparticulari inæqualitatis genere collocetur. Quod si quis tonum quoque in multiplici genere esse ^b perscribat, quoniam quidem tonus minor est quam diatessaron. Diatessaron vero minus est quam diapente, diapente quidem ponatur in quadrupla, diatessaron in tripla, tonus in duplici. Sed diapente constat ex diatessaron et tono. Quadruplum igitur secundum hanc rationem constabit ex tripla ac duplo, quod fieri nequit. Rursus statuatur diatessaron quidem in triplici, et diapente in quadruplo. Si igitur auferamus triplum a quadruplo, sesquiertius relinquetur. Rursus si diatessaron diapente consonantiæ subtrahas, fit reliquus tonus. Tonus igitur secundum hanc rationem in sesquiertia proportionem constabit. Sed tres sesquiertii uno triplici sunt minores. Tres igitur toni unum diatessaron nulla ratione supplebunt, quod est falsissimum. Duo enim toni ac semitonium minus diatessaron consonantiam supplet. Ex his igitur demonstratur diatessaron consonantiam non esse multiplicem. Dico autem quoniam nec diapente consonantiam in multiplici genere poterit collocari. Nam si ^c in eo statuatur, quoniam est ei minor continua, id est diatessaron, non locabitur diapente in minimo multiplici, id est duplici scilicet ut si locus quo diatessaron consonantiam possit aptari. Sed diatessaron consonantiam multiplicis generis non est. Quocirca nec diapente, in majore habitudine multiplicis quam est dupla quæ minima est, aptari potest. Si igitur diapente in minima, scilicet dupla, diatessaron vero, quæ minor est, in multiplici quidem aptari non potest. Non est enim quidquam minus a se duplici. Sit igitur sesquialtera, tonus vero sesquiertius, in continua enim proportione locabitur. Sed duo sesquiertii ampliores sunt uno sesquialtero. Duo igitur toni unam diatessaron consonantiam vincunt, quod nulla ratione continget. Ex his igitur approbatur diapente ac diatessaron in multiplici genere collocari non posse : quocirca in superparticulari inæqualitatis genere jure ponentur.

CAPUT XXIII.

Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus collocari.

Illud quoque addendum ^d necessario est, quoniam si diapente ac diatessaron superparticulares proportionem tenent, in maximis superparticularibus proportionibus collocantur. Sunt autem maxime sesquialtera et sesquiertia. Hoc vero ^e approbabitur hoc modo. Nam si in minoribus proportionibus quam ses-

quialtera vel sesquiertia diapente ac diatessaron consonantiæ collocentur, non est dubium quin sicut alia quælibet proportionem superparticulares præter sesquialteram et sesquiertiam junctæ non efficiunt unum duplum, ita diapente ac diatessaron unum diapason nulla ratione concludunt. Quoniam enim diapason in duplici proportione esse monstratum est, duplex vero proportio ex sesquialtero sesquiertioque componitur; diapason vero ex diatessaron ac diapente copulatur, non est dubium quin, si totum diapason in duplici ^f statuatur, diapente et diatessaron in sesquialtera sesquiertiaque proportione sint locandæ. Aliter enim non poterunt diapason junctæ perficere, quæ consonantiam in duplici proportione consistit, nisi in his duabus proportionibus steterint sesquialtera scilicet ac sesquiertia. Aliæ enim proportionem superparticulares ^g hanc nulla ratione conjungunt.

CAPUT XXIV.

Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquiertia esse, tonum in sesquioctava

Dico autem quoniam proprie diapente in sesquialtera, et diatessaron in sesquiertia proportione consistit. Quoniam enim inter utrasque proportionem, sesquialteram scilicet et sesquiertiam, sesquialtera est major et sesquiertia minor, quoniamque in consonantiis diapente major diatessaron minor, apparet majorem proportionem majori, et minorem minori esse consonantiæ ^h aptandum. Erit igitur diapente quidem in sesquialtera, diatessaron vero in proportione sesquiertia collocanda. Quod si diatessaron a diapente consonantiam subtrahamus, relinquatur spatium, quod dicitur tonus. Sesquiertium vero si proportioni sesquialteræ minuamus, relinquatur sesquioctava proportio. Quo fit ut tonus in sesquioctava debeat ⁱ ratione constitui.

CAPUT XXV.

Diapason ac diapente in tripla proportione esse, bis diapason in quadrupla.

Sed quoniam demonstratum est diapason quidem duplam, diapente vero sesquialteram, junctas vero duplam ac sesquialteram triplicem proportionem procreare, ex his ^k etiam apparet diapente ac diapason in triplici proportione constitui. Sed si quis triplici proportioni sesquiertiam habitudinem jungat, quadruplam facit. Igitur si diapente ac diapason consonantiis diatessaron symphonia jungatur, sit quadruplum spatium vocum, quod bis diapason supra esse monstravimus,

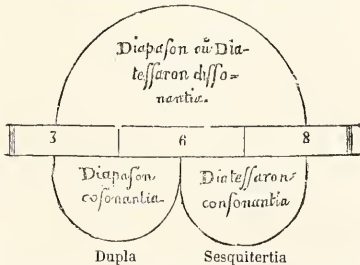
^a Sublatoque. ^b Præscribat. ^c In eo genere statuitur. ^d Necessarium. ^e Approbatur. ^f Statuimus. ^g Duplicem. ^h Aptandum. ⁱ Consonantiam. ^j Comparatione ^k Et illud.

CAPUT XXVI.

Diatesaron ac diapason non esse consonantiam secundum Pythagoricos.

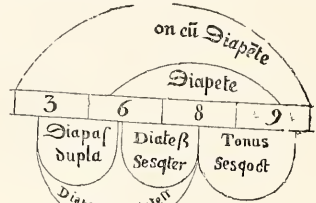
Sed in his illud diligens lector agnoscat, quod consonantiæ consonantis suppositæ alias quasdam consonantes efficiant. Nam diapente ac diatesaron junctæ, diapason (ut dictum est) creant; huic vero, id est diapason, rursus si diapente symphonia jungatur, fit consonantia, quæ ex utrisque vocabulis nuncupatur, diapason scilicet ac diapente. Cui si diatesaron addatur, fit bis diapason, quæ quadruplam proportionem tenet. Quid igitur si diatesaron ac diapason consonantias jungamus, ullamne secundum Pythagoricos efficiant consonantiam? Minime. Mox enim in superpartiens inæqualitatis genus cadit, nec servat vel multiplicatis ordinem, vel superparticularitatis simplicitatem. Age enim statuatur numeri quibus id facilius approbemus: sit enim ternarius, cujus sit senarius, duplus scilicet, in diapason proportionem consistens. Huic aptetur sesquitertia quam diatesaron esse prædiximus, ut octonarius. Is enim ad senarium diatesaron proportionem tenet, qui octonarius ad ternarium comparatus habet eum bis. Sed ne sit multiplex, habet etiam ejus aliquas partes, neque eas simplices. Duabus enim eum supervenit unitatibus, quæ sunt quæ tertiæ partes ternarii, quem primum terminum minimunque locamus. Sint igitur termini hi, 3, 6, 8.

Multiplex superbipartiens tertias.

Illud quoque quod inter duas sibi continuas consonantias cadit, etenim neque duplum est integrum, ut diapason consonantiam prodat, neque triplum, ut diapason ac diapente efficiat symphoniam. Cui si tonus addatur, mox triplum modum proportionis efficiet. Quocumque enim diapason ac diapente sibi junctæ efficiunt triplum, diatesaron vero et tonus diapente consonantiam jungunt, si diapason consonantia addatur diatesaron, inconsonum fit, quoniam inter duplicem ac triplicem nulla potest naturaliter proportio multiplicatis intelligi. Quod si ei adjicio tonum, fit diapason, diatesaron, et tonus, quod nihil distabit utrum diapason ac diapente sit. Diatesaron enim et tonus diapente constituunt. Sit enim diapason quidem 3 et 6; diatesaron 6 et 8; tonus 8 et 6; diapente 6 et 6; diapason ac diapente

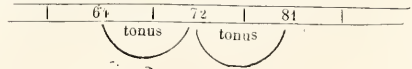
A 3 ac 9: erit igitur sic tripla proportio 3, 6, 8, 9. Sed quanquam de his multa Nicomachus, nos tamen qua potuimus brevitate partim ea ipsa quæ Pythagorici affirmant promentes, partim ex eisdem quædam consequentia argumentantes, probavimus, si diatesaron consonantiæ diapason addatur, consonantiam ex his conjungi non posse. Quid vero sentiat de his Ptolemæus, posteriori apponam. Sed de his hæc tenus nunc de semitonii considerandum est,

CAPUT XXVII.

De semitaniis in quibus minimis numeris constet.

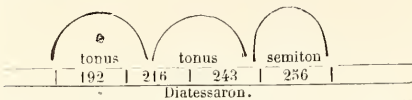
Videntur enim semitonianuncupata, non quod vere tonorum sint medietates, sed quod sint non integri toni. Hujusque spatii quod nunc quidem semitonium nuncupamus, apud antiquiores autem limma vel diesis vocabatur, hic modus est. Cum enim ex sesquitertia proportione quæ diatesaron est, duæ sesquioctavæ habitudines, quæ toni sunt, auferuntur, relinquitur spatium quod semitonium nuncupatur. Quæramus igitur duos tonos continua dispositione descriptos. Sed, quoniam hi (ut dictum est) in sesquioctava proportione consistunt, duas sesquioctavas proportionem continuas adhibere non possumus nisi multiplex ille, a quo hæc derivari possint, reperitur, sit unitas prima eique octonarius octuplus primus. Ad hoc igitur unum sesquioctavum potero derivare. Sed quia duos quærimus, fient octies octo, atque ex eo 64 explicentur. Erit igitur secundus octuplus a quo possumus duas sesquioctavas proportionem educere. Namque octo quæ est octava pars 64 unitatum eisdem additi totam summam 72 perficiunt; his vero si sua octava similiter opponatur, quæ est novenarius, 81 reddunt. Eruntque duo toni principali dispositione conscripti 64, 72, 81.

Nunc igitur 64 unitatum sesquitertium conquiramus. Sed quoniam 64 probantur partem tertiam non habere, si omnes hi numeri ternario multiplicentur, mox eis pars tertia contigit, et omnes in eadem proportione durabant, in qua fuerunt antequam his ternarius multiplicator accederet; fiant igitur ter 64, id est 192, horum tertia 64 eisdem addita 256 reddet, Erit igitur hæc sesquitertia proportio diatesaron

^a Consonantias ^b Ergo. ^c Sibimet. ^d Consonantiæ. ^e Fiet. ^f Sint. ^g Hæc. ^h Ejusque.

consonantiam tenens. Nunc igitur^a quas sesquioctavas A proportionem ad 192 duobus numeris continentes ratio ordine collocemus; fiant igitur ter 72, id est 216. Rursus ter 81, qui sunt 243, qui inter duos supra scriptos terminos collocentur hoc modo : 192, 216, 243, 256.

In hac dispositione proportionum, primus numerus ad postremum diatessaron constituit consonantiam. Idem vero primus ad secundum, et secundus ad tertium geminos^a constituunt tonos. Constat igitur spatium quod relinquitur ex 243 ad 256, in quibus minimi semitonii forma consistit.

CAPUT XXVIII.

Demonstrationes non esse: 243 ad 256 toni medietatem.

Approbo igitur 253 ad 256 distantiam non esse integram toni medii dimensionem. Etenim ducentorum quadraginta trium et ducentorum 56, differentia 13 tantum unitatibus continetur. Qui tredecim minus quidem quam minoris octavam decimam, plus vero quam nonam decimam obtinent partem. Si enim octies decies tredecim ducas, efficies 234, qui 243 nullo modo æquabit; si decies novies multiplices, supervadent, cum oporteat omne semitonium, si tamen integrum toni dimidium tenet, inter sextam decimam partem ac septimam decimam collocari. Quod posterius demonstrabitur. Nunc illud liquebit talem semitonii distantiam sibimet geminatam, unum toni spatium non posse complere. Age enim ut sese 256 ad 243 habent, tales duas sibimet continuas proportionem, secundum superius descriptam regulam disponamus; 200 enim 50 et 6 in semetipsos multiplicemus, et sit maximus terminus 65536. Item 243 propria numerositate concresecant, et sit minimus terminus 59049. Rursus igitur 256 ad ducentorum 43^b multitudinem concresecant. Erit igitur numerus 62208; hic igitur medius collocetur hoc modo :

65536	62208	59849
-------	-------	-------

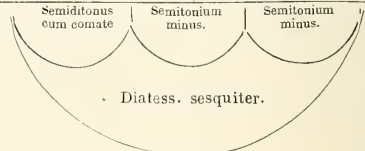
In eadem igitur sunt proportione ducenti 56 et 243. In qua 65536 ad 62208; et item 62208 ad 59049. Sed maximus eorum terminus, qui est 65536, ad minimum qui est 59049, unum integrum non^c efficit tonum. Quod si primi ad secundum proportio, quæ est æqua secundi ad tertium proportioni, integri esse semitonii probaretur, duo dimidia juncta unum necessario efficerent tonum. Nunc autem cum non sit extremorum terminorum sesquioctava proportio, manifestum est hæc duo spatia proprie tonorum dimidia non videri. Quidquid enim cujuscunque est dimidium, id si duplicetur illud efficit, ^d cujus dicitur esse dimidium. Si vero illud implere non possit geminata particula, minus est parte dimidia. Si vero

superfluat ac supervadat, plus est parte dimidia.^e Præterea probabuntur 95536 non facere sesquioctavam proportionem. Si 56049 unitatibus comparetur, si octava pars 59049, eisdem secundum eas quæ in arithmetiis dictæ sunt regulas aggeratur. Quæ quoniam integris numeris non consistit, idcirco eadem octavam partem relinquens lectorum diligentia computandam. Liqueat igitur eam proportionem quæ in 256 et 243 est constituta, non esse integrum dimidium toni; quocirca id quod vere semitonium nuncupatur, pars toni minor est quam dimidia.

Differentiæ

	13196	3328	3159
178732	65536	62208	59049

B

(Pinxissem totum spatium toni. At minimus terminus puta 59049 præcedentem sesquioctavam non habet, cum ipse sit quintus sesquioctavus, quinti octupli. Ut id in figurula ante picta comperies.)

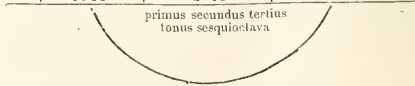
CAPUT XXIX.

De majore parte toni in quibus minimis numeris constat.

C

Reliqua igitur pars, quæ major est, apotome nuncupatur a Græcis, a nobis vero potest vocari decisio. Id enim natura fert, ut quotiens aliquid secatur, ita ut non æquis partibus dividatur, quanto minor pars dimidio minor est, tanto major pars eadem, quæ auctior est, dimidium vincat. Quantum igitur semitonium minus integro dimidio toni minus est, tanto apotome toni integrum superat dimidium et vincit. Et quoniam docuimus semitonium in 256 et 243 principaliter stare, nunc ea quæ apotome dicitur, in quibus possit minimis constare numeris approbemus. Si igitur 243 partem recipere octavam possent cum ad eum sesquioctavus numerus comparetur, tunc 256 habitu ad sesquioctavam summam minimi numeri comparata, apotomen necessaria ratione monstraret. Nunc vero quoniam ei pars octava deesse monstratur, utriusque numeri octies fiant. Et ex 243 quidem octies multiplicatis fit numerus 1944. Quibus si propria conferatur octava, qui sunt 243, fient 2187. Rursus 256 per octonarium crescant, fient igitur 2048. Atque hic suprascriptarum terminorum in medio collocetur.

Semitonium minus	Apotome	
104	139	
1944	2048	2187

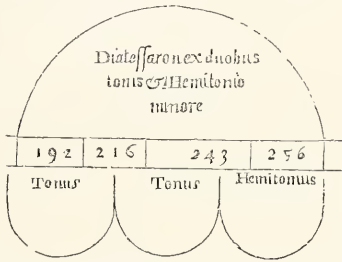
^a Constituit, ^b Multitudine. ^c Efficiet. ^d Ejus. ^e Propterea. ^f Henrici Glareani additio.

Tertius igitur terminus ad primum toni retinet proportionem. Secundus ad primum semitonii minoris. Apolomes vero tertius ad secundum. Atque in hisdem primis apolomes videtur constare proportio, cum semitonii in 256 et 243, minimis numeris spatium continueatur. Idecirco autem 1944 et 2048 in eadem proportione sunt qua 243 ad ducentos 36, quoniam 236 et 243 octonario multiplicati sunt. Si enim unus numerus duos quoslibet numeros multiplicet, qui ex ea multiplicatione nascuntur, in eadem erunt proportione qua fuerunt hi numeri quos prior numerus multiplicavit.

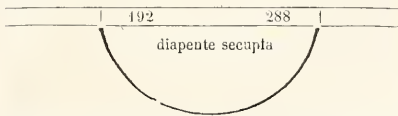
CAPUT XXX.

Quibus proportionibus diapente, diapason constant. et quomodo diapason sex tonis non constet.

Sed quoniam de diatessaron consonantia latius diximus, brevius et pene puris numeris de diapason ac diapente consonantibus disseramus. Diapente enim constat ex tribus tonis ac semitonio, id est ex diatessaron et tono. Disponantur enim quos superior descriptio comprehendit, 192, 216, 233, 236.

In hac igitur dispositione primus terminus ad secundum, et secundus ad tertium tonorum ^a retinet proportionem. Sed tertius ad quartum semitonii minoris, ut supra monstratum est. Si igitur 236 octava eisdem quorum octava est apponatur, fiet 288. Quibus 192 comparati, sesquialterum spatium proportionis efficiunt.

Quocirca tres quidem toni sunt, si primus ad secundum, secundus ad tertium, quintus conferatur ad quartum. Semitonium vero minus tertii ad quartum terminum comparatio tenet; quod si diatessaron quidem duorum tonorum est ac semitonii minoris, diapente vero trium tonorum ac semitonii minoris, junctæ vero diatessaron ac diapente unum diapason videntur efficere, erunt quinque toni et duo spatia semitoniorum minorum, quæ unum tonum non videantur implere. Non est igitur diapason consonantia constans sex tonis, ut Aristoxenus arbitratur, quod in numeris quoque dispositum evidenter apparet.

^a Retinet. ^b Ducitur. ^c Invenietur.

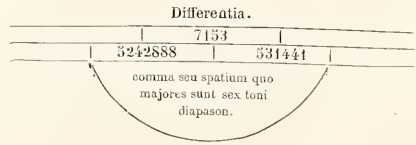
A Sex enim toni in ordinem disponantur, scilicet in sesquioctavis proportionibus constituti, sex vero sesquioctavæ proportionibus a sexto octuplo procreantur. Disponantur igitur sexoctupli hoc modo :

1	8	64	512	4096
32768		262144		

Ab hoc igitur ultimo numero, sex toni in sesquioctava proportione constituti locentur, hoc modo dispositis, primum octuplis terminis, ut octavæ terminorum partes ipsorum terminorum lateribus adjungantur; sit autem descriptio talis :

Sextoctupli	4	8	64	512
4096	32768	262144		
Sesquioctavi	Partes octavæ			
262144	32768			
294912	36864			
341776	41472			
373248	46656			
419904	52488			
472392	59039			
531441				

Hujus igitur dispositionis hæc ratio est. Continuus enim versus, qui limes ^b dicitur, octuplos numeros tenet. A sexto vero octuplo sesquioctavæ proportionibus ducuntur. Ubi vero octavas partes scripsimus, octavæ sunt eorum numerorum partes, quibus adjacent. Quæ si eisdem quibus adjacent apponantur, posteriores numeros creant, ut in primo, qui est 262144. Hujus octava 32768; hi sibimet si conjungantur posteriorem efficit numerum qui est 294912. Idemque in cæteris ^c invenitur. Si igitur ultimus numerus qui est 531441 duplus esset prioris numeri qui est 262144, recte diapason sex tonis constare videretur. Nunc autem si minimi numeri, id est prioris, duplicem conquiramus, minor erit eo numero qui est maximus ac supremus. Nam 262144 numeri duplus est qui ad eum scilicet diapason consonantiam tenet 524288; hic igitur minor est eo numero qui sextum retinet tonum, eo scilicet qui est 541441. Minor est igitur diapason consonantia sex tonis. Atque id quod sex toni diapason consonantiam supervadunt, voco ^D comma, quod constat in minimis numeris 524288 et 531441.

Sed de his quid Aristoxenus sentiat, qui auribus dedit omne iudicium, alias commemorabo. Nunc voluminis seriem fastidii vitator astringam.

1	8	64	512	4096	32768	262144
	9	72	576	4808	36864	294912
		81	648	5184	41472	331776
			729	5832	46656	373248
				6561	52488	419904
					59049	472392
						531441

Novemcupli omnes Diaconi

Omnes se quioctavi
inferni supernorum qui
sex tonos efficiunt.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Adversus Aristoxenum demonstratio superparticularem proportionem dividi in æqua non posse, atque ideo nec tonum.

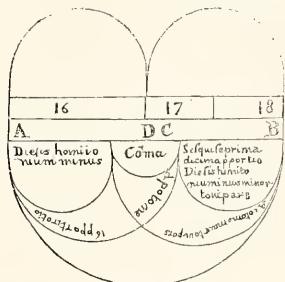
Superiore volumine demonstratum est diatessaron consonantiam ex duobus tonis ^a copulari ac semitonio, diapentes vero ex tribus tonis ac semitonio constare. Sed ea semitoniam dimidium toni integrum non posse perficere, si sigillatim considerata tractentur, atque ideo diapason ad sex tonos nullo modo pervenire. Sed quoniam Aristoxenus musicus, iudicio aurium cuncta permittens, hæc semitoniam non arbitratur esse secundum Pythagoricos contractiora dimidio, sed sicut semitoniam dicuntur, ita esse dimidietates tonorum, de ^b eisdem rursus paulisper est disputandum, demonstrandumque prius nullam superparticularem habitudinem noto numero posse dividi in integrum medietatem. Inter duos enim numeros superparticularem proportionem continentes, sive illi sint principales, quorum est unitas ^c differentia, sive posteriores, nullus ita poterit medius numerus collocari, ut quam minimam proportionem tenet ad medium, eam medius teneat ad extremum, scilicet ut in geometrica proportione, sed aut differentias æquas facere potest, ut sit æqualitas secundum arithmeticam medietatem, aut harmonicam inter eosdem terminos medius numerus collocatus faciet medietatem, aut quamlibet aliam, quarum in arithmetice fecimus mentionem. Quod si id demonstrabitur, nec illud quidem constare poterit, sesquioctavam proportionem, quæ tonus est in dimidia posse discerni, quandoquidem sesquioctava omnis insuperparticulari inæqualitatis genere consistit. Id vero melius inductione monstrabitur. Nam si per singulas proportionem consideratione deducta, scilicet superparticulares, nulla prorsus occurrit quæ, interposito medio termino, æquis proportionibus dividatur, non est dubium quod superparticularis comparatio non possit in æqua parti. Quod si videtur consonum auribus aliquid canere, cum cithiret

A voci duobus tonis ac semitonio integro distans vobula comparetur, id non esse consonum natura monstratur. Sed quoniam sensus omnis quæ minima sunt comprehendere nequeat, idcirco hanc differentiam, quæ ultra consonum procedit, sensum aurium non posse distinguere, fore autem ut deprehendatur, si frequentissime talis particula per eosdem crescat errores. Nam quod in minimo haud sane cernitur, compositum conjunctumque cum jam magnum esse cœperit pervidetur. A qua igitur proportione est ordiendum ^d an compendium dabimus quæstioni, si ab eo de quo quaritur ordiamur. Id vero est tonus, in duo æqua possit parti necne. Nunc igitur de tono est pertractandum, et quemadmodum non possit in duo æqua dividi demonstrandum est. Quam demonstrationem si quis ad reliquas superparticulares comparationes transferat, similiter demonstrabitur superparticularem in æqua noto atque integro numero separari non posse. Primi igitur tonum continentes numeri sunt 8 atque 9. Sed quoniam se isti ita naturaliter consequuntur, ut medius inier eos numerus non sit, eosdem binario, quo scilicet minimo possum, multiplico. Fiunt igitur 16 ac 18, inter hos vero ^d naturaliter numerus cadit qui est 17; igitur 18 ad 16 tonus est. Sed 10 et 8 ad 10 et 7, comparatus habet eum tonum, et ejus septimam decimam partem. Septima decima vero pars minor est sexta decima naturaliter. Major est igitur proportio quæ sub 16 ac 17 numeris continetur, quam ea quæ sub 17 ac 18. Qui disponantur hoc modo, et sit A 16, C 17, B 18. Medietas igitur ^f integra toni inter C ac B nullo modo cadet. Minor est enim C B proportio C A proportione. Ad majorem igitur partem medietas rata ponenda est. Sit vero medietas D. Quoniam igitur D B quidem proportio, quod est integrum dimidium toni, major est C B proportione, quæ est minor pars toni, A C autem proportio quæ est major pars toni A D proportione major est, quod est dimidium toni, est autem A C proportio sesquisextadecima, C B autem sesquiseptimadecima, non est dubium quin integra medietas inter sesquisextadecimam

^a Non habet. ^b His. ^c Distantia. ^d Ac. ^e Naturalis. ^f Integri.

ac sesquiseptimadecimam cadat. Sed hoc in integro numero nullo modo poterit inveniri.

Integra toni medietas. Integra toni medietas si dari queat.

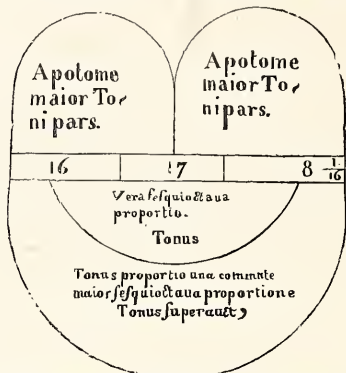

Tonus sesquioctava proportio. Totum hoc spatium.

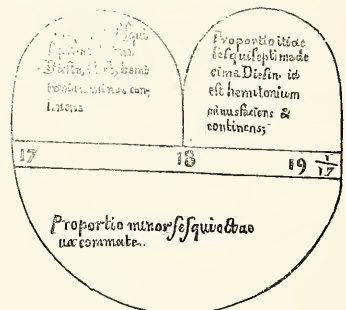
Quoniam vero ad 16 numerum 17 numerus comparatus, supersesquixtadecimam obtinet proportionem, si ejusdem 17 numeri sextam decimam requiramus, erit unitas, atque unitatis pars 16, hanc si eidem 17 numero conjungamus, fiunt 18 et pars sexta decima. Si igitur 18 et pars sexta decima a 16 numero comparetur, recte toni mensuram videtur excedere, cum ad eum solus 18 numerus sesquioctavam custodiat proportionem. Unde fit ut quoniam supersesquixtadecima proportio tonum bis aucta transcendit, non sit integrum toni dimidium. Quidquid enim bis ductum transcendit aliquid, id ultra dimidium illius esse videbitur quod transcendit. Quocirca super sesquixtadecima, non erit toni dimidium. Ac per hoc, nec alia ulla major sesquixtadecima proportione toni poterit esse dimidium, cum ipsa sesquixtadecima integro toni dimidio sit major. Sed quoniam, sesquixtadecimam proportionem continua sequitur sesquiseptimadecima, videamus an ea tonum bis multiplicata non impleat, 17 igitur numeri sesquiseptimadecimam partem tenet terminus 18. In eadem igitur proportione si ad 18 numerum alium comparemus, erit 19 et septimadecima pars. Quod si ad 17 terminum in sesquioctava proportione positum numerum comparemus, fient 19, et pars octava. Major vero est pars octava parte septima decima. Major igitur est proportio numerorum 17 ac 19 et octava quam ea quæ in 17 ac 19 et parte septima decima continetur, quæ sunt scilicet bis sesquiseptimadecimæ proportionibus. Duæ igitur sesquiseptimadecimæ unum tonum non videntur implere. Non est igitur sesquiseptimadecima toni dimidium, quoniam quæ duplicata non implet integrum non d continet dimidium. Semper enim dimidium duplicatum e cujus dimidium est coequalatur.

a 17. b Non habetur. c Implent. d Tenent.

Supersesquixtadecima proportio, Supersesquixtadecima proportio,

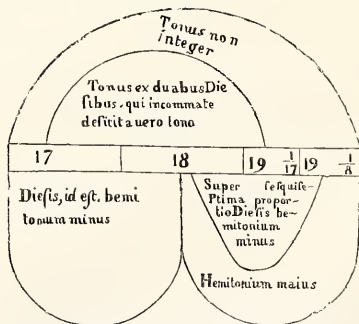

Totum hujus toni spatium ex duobus apotomis.

Tonus non integer ex duabus diesibus deficiens a tono integro comitate.

Proportio sesquioctava tonum integrum ex diesi et apotome habens. Tonus.

Supersesquixtadecima proportio. Proportio sesquioctava et 1/8 non sesquiseptimadecima.

CAPUT II.

Ex sesquitertia proportione sublatis duobus tonis, toni dimidium non relinquit.

Jam vero si eos numeros disponamus qui de sesquitertia proportione duobus tonis retractis relinquuntur, in his considerare possumus utrum ea proportio quæ post duos tonos relinquitur, integri loco semitonii censeatur; quod si ita repertum, sit, illud quoque est comprobatum diatessaron consonantiam duobus tonis atque integro semitonio copulari. Erat igitur superius terminus primus 192. Ad hunc sesquiterciam proportionem tenebant 256. Sed ad primum terminum 216 faciunt tonum. Ad 246 rursus 243 toni obtinent locum. Est igitur quod relinquitur ex diatessaron tota proportione, ea scilicet habitudo quæ in 242 et 256 unitatibus constat. Hæc igitur si probatur integri toni esse dimidium, dubitari non potest diatessaron ex duobus tonis semitonioque constare. Quoniam igitur demonstratum est toni dimidium inter sesquiseptimadecimam et sesquiseptimadecimam proportionem locari, ab hac proportione etiam hæc proportio metienda est. Ne enim longius progrediamur, sumo ex 243 octavam decimam partem, ea fit 13 et semis. Hanc si eisdem apposero, fiunt 256 et semis. Apparet igitur minorem proportionem esse 256 ad 243 sesquioctavadecima habitudine. Quod si dimidius tonus major quidem est in sesquiseptadecima, minor vero in sesquiseptima decima proportione, sesquioctavadecima vero minor est sesquiseptimadecima habitudine, ducentorum vero 56 ad ducentos 43 comparatio, quæ scilicet relinquitur ex diatessaron duobus retractis tonis, minor est sesquioctavadecima: non est dubium quin hæc duorum numerorum proportio semitonio longissime diminuitur sit.

CAPUT III.

Adversum Aristoxenum demonstrationes diatessaron consonantiam ex duobus tonis et semitonio non constare, nec diapason sex tonis.

Quod si (ut ait Aristoxenus) diatessaron consonantia ex duobus tonis semitonioque conjungitur, duæ diatessaron consonantiae necessario quinque tonos efficient, et diapente ac diatessaron junctæ, sicut num diapason jungunt, ita sex tonis continua proportione coæquantur. Et quoniam paulo ante sex disposuimus tonos, quorum minimus erat numerus 262144, ad hunc vero ultimus in sexto collocabatur tono numerus 531444, quintum vero retinebant tonum 472392, disponantur hoc modo:

A

Tonus primus	2 6 2 1 4 4
Tonus secundus	2 9 4 9 1 2
Tonus tertius	3 3 1 7 7 6
Tonus quartus	3 7 3 2 4 8
Tonus quintus	4 1 9 9 0 4
Tonus sextus	4 7 2 3 9 2
	5 3 1 4 4 1

B

262144	472392
262144	531441

Nunc igitur de minoribus numeris, id est quinque tonis, loquamur. Si ergo diatessaron duobus tonis ac semitonio, bis vero diatessaron quinque consisteret tonis, cum ex 262144 diatessaron intenderem, cumque de 472392 aliud diatessaron remitterem, idem inter utramque intentionem remissionemve numerus inveniretur. Id autem fit hoc modo: a numero qui est 262144 besse diatessaron intendo, id est sesquitercium, qui fit in 349323 et triente. Rursus de 472392 numeris remitto sesquiterciam proportionem, quæ sit in 354294, has igitur proportiones disponamus hoc modo, et sit primus quidem numerus A, secundus vero B, tertius C, quartus D.

D

A	B besse	C	D
262144	349323 ¹ / ₃	354294	472392
	4768 ² / ₃	Besse	

Quoniam igitur A terminus ab D termino quinque remotus est toni, quoniamque diatessaron in duobus tonis ac semitonio jungitur, ut Aristoxenus arbitratur, unumque diatessaron, inter A atque B, aliud vero inter C atque B positum est, B et C terminos non oportet esse diversos, sed unos atque eosdem,

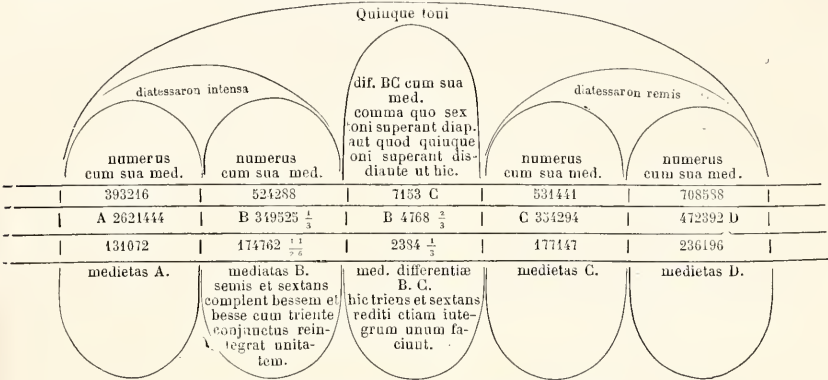
ut integre quinque toni ex duabus diatessaron consonantiis constare videantur. Nunc vero quoniam est differentia 4768 et besse, arguitur diatessaron minime tonis duobus ac semitonio conjungi.

CAPUT IV.

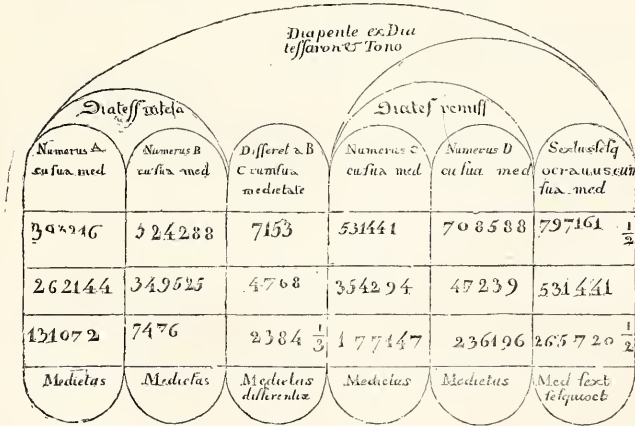
Diapason consonantiam a 6 tonis commate excedit, et qui sit minimus numerus commatis.

Sed hac si quærimus in integris numeris differentiam collocare, quoniam in ea parte quæ est besse pars tertia si addatur, plenam efficit unitatem, quæ pars tertia ejusdem besse dimidium est, si totius differentia dimidium eidem adjecero, quod est 2384 et riens sit omnis summa 7153. Quæ dudum commatis

A proportionem tenebat. Comma enim est quo sex toni superant diapason consonantiam, quod in primis 7153 unitatibus continetur. Ut igitur differentia dimidium proprium adjecimus, ut in 7153 exeresceret, ita etiam cunctis A B C D terminis medietates proprias adjungamus, eadem erit in omnibus quæ supra proportio, fietque eadem inter quinque tonos ac bis diatessaron differentia quæ est inter sex tonos ac diapason consonantiam differentia, scilicet 7153 unitates. Unde colligitur quinque tonos bis diatessaron, et sex tonos unum diapason tamen commate superare. Quod in primis 7153 unitatibus invenitur. Id autem patefaciet hæc subjecta descriptio :

Sex toni. — Excedit ergo sex toni diapason commate.

CAPUT V.

Quemadmodum Philolaus tonum dividat.

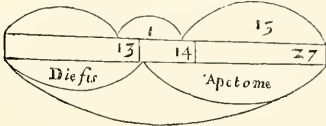
Philolaus vero Pythagoricus alio modo tonum dividere tentavit; statuens scilicet primordium toni ab

eo numero qui primus cubum a primo impari (quod maxime apud Pythagoricos honorabile fuit) efficeret. Nam cum ternarius numerus primus sit impar, trestre toni 9, atque id ter si duxeris, 27 necessario exsurgent

Non legitur 13 Invenietur.

qui ad 24 numerum tono distat, eamdem ternarii differentiam servans. Ternarius enim 24 summæ octava pars est. Quæ eisdem addita primum a ternario cubum 20 ac 7 reddit. Ex hoc igitur Philolaus duas efficit partes : nãm quæ dimidio sit maior, eamque apotomen vocat ; reliquam quæ dimidio sit minor, eamque rursus diesim dicit, quam posteri semitonium minus appellaverunt. Herum vero differentiam comma ac primum diesim in 13 unitatibus constare arbitrat, eo quod hoc inter 256 et 243 pervisa sit differentia. Quodque idem numerus, id est 13, ex novenario ternario atque unitate consistat, quæ unitas puncti obtineat locum. Ternarius vero primæ imparis lineæ. Novenarius primi imparis quadrati. Ex his igitur causis cum 13 diesim ponat, quod semitonium nuncupatur, reliquam 27 numeri partem quæ ex 14 unitatibus continetur, apotome esse constituit. Sed quoniam inter 13 et 14 unitas differentiam facit, unitatem loco commatis censet esse ponendam, totum vero tonum in 27 unitatibus locat, eo quod inter 246 ac 243 qui inter se distant tono 27 sit differentia.

Toni divisio secundum Philolaum.

CAPUT VI.

Tonum ex duobus semitoniis ac commate constare.

Ex quibus facile apparet tonum duobus semitoniis minoribus et commate constare. Nam si totus tonus ex apotome constat ac semitono, semitonium vero ab apotome differt commate ; nihil est aliud apotome nisi semitonium minus et comma. Si igitur duo semitonia minora de tono quis auferat, comma fit reliquum.

CAPUT VII.

Demonstratio, tonum duobus semitoniis commate distare.

Idem vero hoc quoque probabitur modo. Nam si dia-

A pason quinque tonis ac duobus minoribus semitoniis continetur, superantque sex toni diapason consonantiam uno commate, non est dubium quin tonis quinis ab utroque spatio sublatis fiant reliqua ex diapason quidem duo semitonia minora, de sex vero tonis tonus. Atque hic tonus hæc duo semitonia quæ relinquuntur vincit commate. Quod si duobus eisdem semitoniis comma reponatur, æquabunt tonum ; constat igitur unum tonum duobus semitoniis minoribus et commati, quod in 7153 primis unitatibus invenitur, æquari.

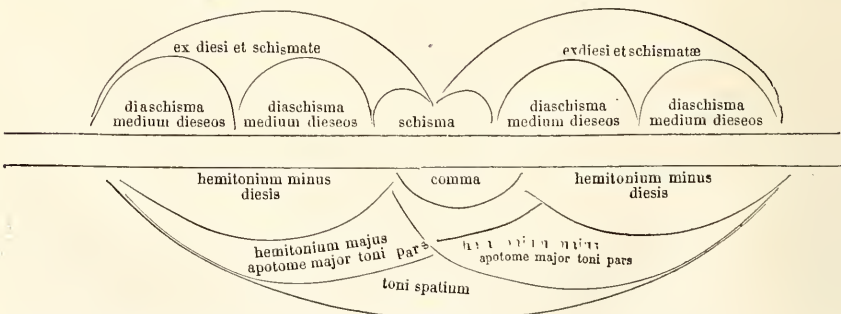
CAPUT VIII.

De minoribus semitonii intervallis.

B Philolaus igitur hæc atque his minora spatia talibus diffinitionibus includit. Diesis, inquit, est spatium quo major est sesquiertia proportio duobus tonis. Comma vero est spatium quo major est sesquioctava proportio duabus diesibus, id est duobus semitoniis minoribus. Schisma est dimidium commatis. Diaschisma vero dimidium dieleos, id est semitonii minoris. Ex quibus illud colligitur, quoniam tonus quidem dividitur principaliter in semitonium minus atque apotomen. Dividitur etiam in duo semitonia et comma, quo fit ut dividatur in quatuor diaschismata et comma. Integrum vero dimidium toni quod est semitonium, constat ex duobus diaschismatibus, quod est unum semitonium minus, et schismate, quod est dimidium commatis. Quoniam enim totus tonus ex duobus semitoniis minoribus et commate conjunctus est, si quis id integre dividere velit, faciet unum semitonium minus commatisque dimidium. Sed unum semitonium minus dividitur in duo diaschismata. Dimidium vero commatis unum schisma est. Recte igitur dictum est integre dimidium tonum in duo diaschismata atque unum schisma posse parti. Quo fit ut integrum semitonium a minore semitono uno schismate differre videatur, apotome autem a minore semitono duobus schismatibus differt, differt enim D commate ; sed duo schismata unum perficiunt comma.

Media toni pars

Media toni pars

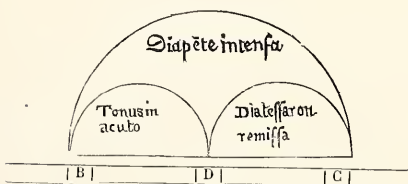
a Hæc. b Apotomen. c Vincet. d Non habetur. e Enim.

CAPUT IX.

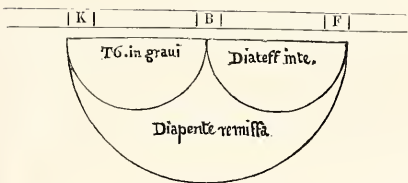
A

De toni partibus per consonantias sumendis.

Sed de his quidem hactenus. Nunc vero illud videtur esse dicendum, quemadmodum per consonantias musicas imperata possimus spatia nunc extendere, nunc vero remittere. Id autem ^a lineariter fiat, lineæque quas describimus vocis ^b accipiuntur loco. Sed sese jam ratio ipsa demonstret. Sit propositum toni spatium per consonantiam sumere, in acutum scilicet atque gravem. Sit sonus B, ab hoc intendo alium sonum qui diapente spatio ab eo quod est B distat ad eum qui est C. Ad hoc remitto diatessaron consonantiam ad id quod est D, et quoniam inter diapente ac diatessaron tonus differentiam facit, D B spatium tonus repertus est.

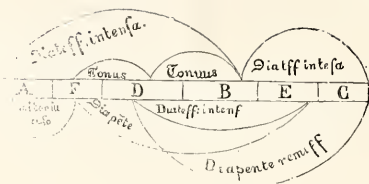

Ad graviorem vero partem ita modulabimur tonum. Ab eo quod est B diatessaron intendo ad F, et ab F diapente remitto ad K. Erit K B tonus. Animadvertet igitur diligens lector ad B quidem ad acutam partem effectum tonum, ad K B autem ad gravem.

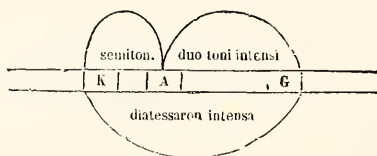

Sit propositum minorem toni partem per consonantiam sumere in acutam partem atque gravem. Minor vero toni pars est spatium quo duos tonos diatessaron consonantia transcendit. Sit enim sonus A, intendo ab A diatessaron ad B. Rursus intendo ab B diatessaron ad C, ab C remitto diapente ad D. Tonus est igitur B D. Rursus ab D intendo diatessaron ad E. Remitto iterum ad E diapente ad F. Tonus est igitur D F. Duo igitur sunt toni B D, D F. Et erat B A integrum diatessaron. Erit igitur F A minor toni pars, quod semitonium nuncupatur.

^a Lineariter. ^b Accipiantur. ^c Si igitur tribus. ^d Qui.

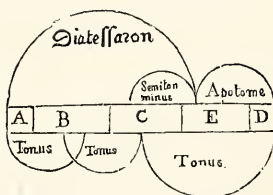

Ad graviorem vero partem hoc modo: sit sonus A, intendo duos tonos per consonantiam ad C, diatessaron vero ad G remitto ad K; erit igitur K A minor semitonii pars, quod oportebat efficere.

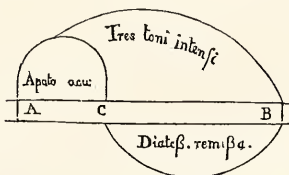
Si ergo a tribus tonis diatessaron auferamus, apotome fit reliqua. Sint enim tres toni A B, B C, C D; ab his auferatur A E diatessaron. Erit igitur E C semitonium minus; apotome igitur est E D.

C

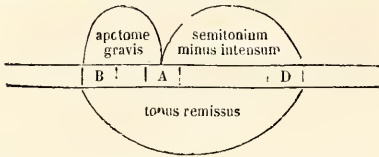
Hanc igitur apotomen si sit commodum sic sumemus. Ac primum quidem ad acutum intendo tres tonos, ab A eos qui sunt ad B, et ab eo quod est B ad C diatessaron consonantiam remitto, fit C A apotome reliqua.

D

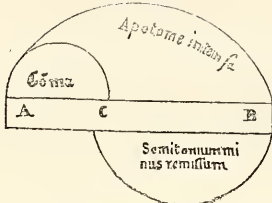

Quod si idem spatium ad gravem sonum velimus efficere fit hoc modo: sit sonus A, intendo semitonium

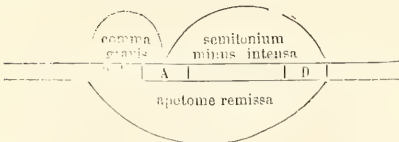
minus, id quod est A D, remitto ad D tonum qui est A spatio relinquitor. Rursus remitto diatessaron A G, intendo diapente G H. Erit igitur A H tonus. Sed erat A F semitonium. Erit igitur F H apotome. Rursus remitto diatessaron A K, intendo diapente K L : tonus igitur est H L. Erat autem tonus H A. Semitonium igitur minus est L B. Sed erat tonus B D. Erit igitur I D apotome. Rursus intendo diatessaron F M. Semitonium igitur est B M. Remitto diatessaron L N ; semitonium igitur est N A. Per consonantiam igitur sumpta sunt circa A B diatessaron, dua semitonia, B M quidem ad acutum ; N A vero ad gravem partem ; totumque M N minus est quam diapente. Constat enim ex quinque semitoniis, et apotome geminata ex duobus igitur tonis et tribus semitoniis minoribus ; et quoniam duo semitonia unum tonum implere nequeunt, sed relinquitor comma, totum M N spatium minus est spatio diapente consonantiam unum commate. Quod facillime diligens lector e intelligit.

Sit propositum a in acutam partem comma sumere, fit sonus A ; intendo apotomen A B, remitto semitonium minus B C, et quoniam semitonium apotome minus est commate, comma erit C A.

Rursus ad gravem partem hoc modo intendo : ab A sono semitonium minus, id quod est A D, ad D vero remitto apotomen, id quod est D E. Erit igitur comma C A.

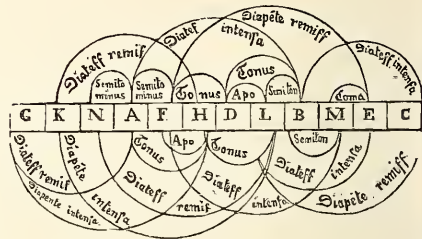

CAPUT X.

Regula sumendi semitonii.

Oportet vero has omnes consonantias rite esse animo atque auribus notas ; frustra enim hæc ratione et scientia colliguntur ; nisi fuerint usu atque exercitatione notissima. Ut vero id quod institutione musicæ adorsi sumus non mox auribus, quod jam provectorum in musica est, sed ratione interim censeatur, unum dabimus exemplum inveniendi spatii, quod videtur esse paulo difficilius, scilicet semitonii minoris, ut in utramque partem, acutam scilicet atque gravem, rato possit ordine reperiri. Sit diatessaron A B : oportet igitur circa A B^b consonam minus semitonium ad graviorem partem acutioremque deducere. Intendo igitur B C diatessaron. Remitto rursus diapente C D. Erit igitur tonus B D ; diatessaron enim consonantia a diapente consonantia tono superatur, et C B spatium ab C D spatio B D spatio transcenditur. Rursus intendo diatessaron D E, remitto autem diapente E F. Tonus est igitur D F. Sed D B tonus erat. Semitonium igitur minus est A F, quod, subtractis duobus tonis F D, B D ab A B diatessaron

B

Sed quoniam paululum de commatis ratione prædiximus, non est diffugiendum et in quali proportione idem ipsum comma contineatur ostendere. Est enim comma quod ultimum comprehendere possit auditus, dicendumque est semitonium minus ac semitonium majus, quantis silligatum commatibus constare videantur. Ipse quoque tonus quantis rursus commatibus^d conjungitur. Ac primum hinc conveniens sumatur initium.

D

CAPUT XI.

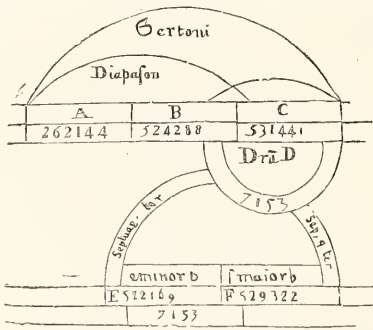
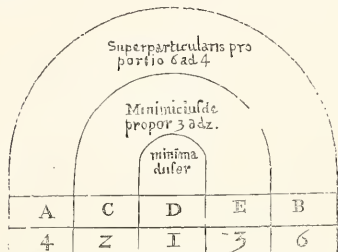
Demonstratio, Archytx superparticularem in æqua dividendi non posse, ejusque reprehensio.

Superparticularis proportio scindi in æqua medio proportionaliter interposito numero non potest. Id vero posterius firmiter demonstrabitur. Quam enim demonstrationem ponit Archytas, nimium fluxa est. Hæc vero est hujusmodi : Sit, inquit, superparticularis proportio A B. Sumo in eadem proportione minimos C E. Quoniam igitur sunt minimi in eadem

^a Ad. ^b Consonantiam. ^c Intelligit. ^d Conjungatur.

proportione C E, et sunt superparticulares, E numerus C numerum parte ^a una sua ejusque transcendit. Sit autem hæc D. Dico quoniam D non erit numerus, sed unitas. Si enim est numerus D et pars ejus est qui est E, ^b metietur D numerus E numerum. Quocirca et E numerum metietur. Quo fit ut C quoque metiatur, utrumque igitur C et E numerus metietur D numerus, quod est impossibile. Qui enim sunt minimi in eadem proportione quibuslibet aliis numeris, hi primi ad se invicem sunt, et solam differentiam retinent ^c unitatem; unitas igitur est D: igitur E numerus C numerum unitate transcendit. Quocirca nullus incidet ^d medius numerus, qui eam proportionem æqualiter scindat. Quo fit ut nec inter eos qui eandem hinc proportionem tenent, medius possit numerus collocari; qui eandem proportionem æqualiter scindat.

A atque C commatis proportio continetur. Afero igitur numerum de numero C, et relinquit D in 7153 unitatibus collocatus. ^e Quid numerus minor D est quam sit septuagesima tertia pars B numeri, major vero ^f est quam septuagesima quarta sit. Nam si eundem D numerum, qui est in 7153, septuagies ter multiplicem ^g fiet mihi E numerus in 322169 unitatibus constitutus. Si i eum septuagies quater multiplicem, fiet numerus F 329322. Quorum quidem E, qui per septuaginta tres auctus est, minor est B numero; F autem qui per 74, major est B numero. Recte igitur dictum est D, ejus quod est B, minorem quidem esse quam septuagesimam partem, majorem vero quam septuagesimam quartam. Quodecirca et C numerus B numerum ^j minore quidem parte ejus quod est B eundem D superat, quam septuagesima tertia, majore vero quam septuagesima quarta. Ejus igitur quod est C proportio ad id quod est B major quidem est quam 73 ad 74, minor vero quam 74 ad 73. Nam in priore unitas septuagesima quarta est minoris, in posteriore vero eadem unitas septuagesima tertia.

Et secundum Archytæ quidem rationem idcirco in superparticulari nullus medius terminus cadit, qui ^C æqualiter dividat proportionem, quoniam minimi in eadem proportione sola differunt unitate. Quasi vero non etiam in multiplici proportione minimi eandem unitatis differentiam sortiantur. Cum plures videamus esse multiples præter eos qui in radicibus collocati sunt, inter quos medius terminus scindens æqualiter eandem proportionem possit aptari. Sed hæc qui arithmeticos nostros diligenter inspexerit, facilius intelliget. Addendum vero est id ita evenire, ut Archytas putat, in sola superparticulari proportione. Non autem universaliter est dicendum. Nunc ^a autem ad sequentia convertamur.

CAPUT XII.

In qua numerorum proportio sit comma, et quoniam in ea quæ major sit quam 73 ad 74, minor quam ^D 74 ad 73.

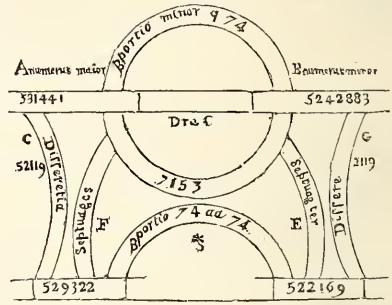
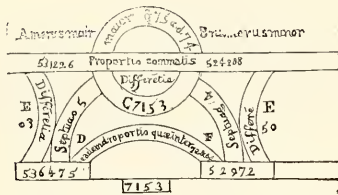
Primum igitur dico quoniam hi numeri qui comma continent majorem inter se retinent proportionem quam 73 ad 74, minorem quam 74 ad 73. Id vero ita demonstrabitur: ac primo quidem illud reminiscendum est, quod sex toni diapason commate transcendunt. Sit igitur A quidem 262144, B autem diapason ad eum contineat consonantiam in duplici scilicet constituta 524288, C vero sex tonis ab A numero discedat et sit 531441. Quæ omnia ex secundi voluminis tonorum dispositione sunt colligenda. Inter B igitur

Idem aliter explicandum, illo prius præsumpto, quod si cui proportioni propria numerorum differentia æqualiter augeatur, minor inter eos qui post additionem sunt proportio continebitur quam inter priores qui ante additionem illam quadam proportione distabant. Ut sex et quatuor si utrisque binarius, quæ est differentia sua apponatur, fiet 8 et 6, sed inter 6 et 4 sesquialtera, inter 8 et 6 sesquitercia proportio continetur, minor vero est proportio sesquitercia sesquialtera proportione; hoc igitur ita predicto, disponentur superiores numeri qui proportionem commatis continebant, id est 531441, et sit A. Sit etiam B 524288; horum differentia sit C 7153; C igitur numerus majorem numerum ^k eo qui est A septuagies quinques metiatur. Si igitur C numerum A septuagies quinques multiplicem, fiet mihi D qui est 536475. Igitur D numerus eum qui est A, numero eo qui est E antecedit, id est 5034. Rursus C numerus eum qui est B metiatur septuagies quater ^l multipliceturque, fiet igitur numerus F 529322. Qui F eo qui est B

^a Non habetur. ^b Metiatur. ^c Unitate. ^d Non habetur. ^e Non habetur. ^f Qui. ^g Non habetur. ^h Fiet. ⁱ Enim. ^j Minorem. ^k Non habetur. ^l Multipliceturque.

major est eodem E numero qui est 5034. Ergo D numerus eum qui est A transcendit E numero, B autem numerus ab eo qui est F vincitur eodem E numero. Si igitur A numero eundem E apponamus, fiet D. Si vero B numero eundem E apponamus, fiet F. Sed D numerus septuagies quinquies auctus est, per C scilicet multiplicatum. F autem septuagies quater multiplicato C crevit; obtinent igitur inter se proportionem D atque F quam habent 75 ad 74. Sed D atque F sunt A atque B uno eis addito E, majorem igitur a necessario est proportionem contineri inter A atque B quam inter D atque F. Namque A atque B numerus, uno E addito, effecti sunt D atque F. Minor igitur proportio est inter D atque F quam inter A atque B. Sed inter D atque F eadem proportio est quae inter 75 et 74. Inter A igitur atque B major proportio est quam inter 75 et 74. ^b Ac A atque B comma continent. Major igitur proportio est commatis quam 75 atque 74.

A C multiplicetur septuagies ter, efficiet numerum K, id est 522169. Qui comparatus B numero vincitur eodem G, scilicet 2119. Sublato igitur G de numeris A atque B, effecti sunt F atque K. Minorem igitur proportionem retinebit A atque B quam F atque K. Sed F atque K eam retinent proportionem quam 74 ad 73, hi enim multiplicato C effecti sunt. Minor est igitur proportio A atque B numerorum comma continentium quam 74 ad 73. Sed paulo ante monstratum est eandem commatis proportionem majorem esse quam 75 ad 74. Monstrati sunt igitur numeri qui comma continent, majorem quidem inter se habere proportionem quam 75 ad 74, minorem vero quam 74 ad 75, quod oportebat ostendere.

C

CAPUT XIII.

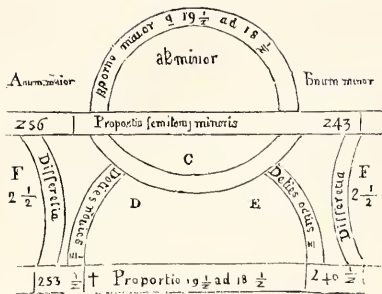
Quod semitonium minus majus quidem sit quam 20 ad 19, minus quam 19 1/2 ad 18 1/2.

Quod si ad semitonium minus talis speculatio convertatur, ejus quoque proportionem facillime reperiemus. Quae constat inter 256 et 243. Sit igitur 256 A, 243 B, horum differentia 13 C. Dico quoniam A ad B minorem retinet proportionem quam 19 1/2 ad 18 1/2; metiatur enim C 19 semis, id quod est A fiunt 253 1/2 quod sit D, qui scilicet comparatus ad A, eodem A duobus semisque transcendit. Sitque haec differentia F, scilicet et 1/2, rursus eadem C differentia B numerum metiatur octies decies semis, fiet 249 quod sit E. Igitur E comparatus ad B eodem F transcendit, id est duobus et semis. D igitur ab eo quod est A, et rursus E ab eo quod est B, eadem F differentia sunt minores. Subtracto igitur F ab eo quod est A atque B, facti sunt D atque E. Majorem igitur proportionem tenent inter se D atque E, quam A atque B. Sed D atque E eandem retinent proportionem inter se quam 19 1/2 ad 18 1/2. A igitur ad B minorem retinet proportionem quam 19 1/2 ad 18 1/2, quod oportebat ostendere.

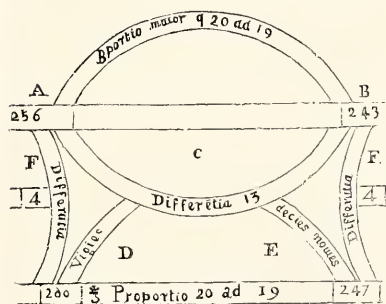
D

Quoniam igitur ostendimus commatis proportionem majorem esse quam eam quam 75 continent ad 74 comparati; nunc ostendendum est quemadmodum minorem inter se proportionem contineant numeri spatium commatis continentes, quam 74 ad 73 comparati. Id vero e monstrabitur hoc modo: reminiscendum prius est quod secundo volumine dixerimus, cum de mensura differentiae loquebamur. Si enim ex qualibet proportionem differentiam eorum numerorum, qui eam continent, auferamus, hi qui relinquuntur majorem obtinebunt proportionem his numeris qui erant ante differentiae diminutionem. Sint enim 8 et 6. Ab his propriam aufero differentiam, id est 2, sunt 6 et 4. Sed in superioribus sesquitertia, in hac sesquialtera proportio continetur. Major vero est sesquialtera proportio sesquitertia proportione. Sint igitur iidem A atque B. Qui sunt superius descripti, quorum est differentia C. Multiplico differentiam C numeri septuagies quater, sit mihi numerus, F, scilicet 529322. Qui A numero comparatus vincitur numero G, scilicet 2119. Rursusidem

a Necessè. b Al. † Minor proportio 74 ad 73. c Demonstrabitur. * Major 75 ad 74.

Videtur tamen eadem proportio 256 ad 243 major esse ab ea quam continent 20 et 19. Sint enim A B C idem qui superius descripti sunt. Metiatur igitur C differentia A terminum vigies, fiet 260, qui a sunt D, qui comparati ad id quod est A eundem quaternario transcendunt, hic sit F. Rursus idem C metiatur B decies novies, fiet 247, hic sit E, qui comparati ad B eodem F transcendunt. D igitur numerus, A numerus, et E numerus numerum B, eodem F transcendunt. Adjecto igitur F his qui sunt A atque B, facti sunt D atque E. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, quam eorum qui sunt D atque E. Sed D atque E vigies atque decies novies multiplicatus, C numerum efficit. Major igitur est proportio eorum qui sunt A atque B, qui scilicet semitonium continent, quam ea quæ est 20 ad 19. Demonstratum igitur est semitonium minus majorem quidem habere proportionem quam 20 ad 16, minorem vero quam 19 1/2 ad 18 1/2. Nunc idem minus semitonium commati comparemus quod est ultimum, auditui subjacens ultimaque proportio.

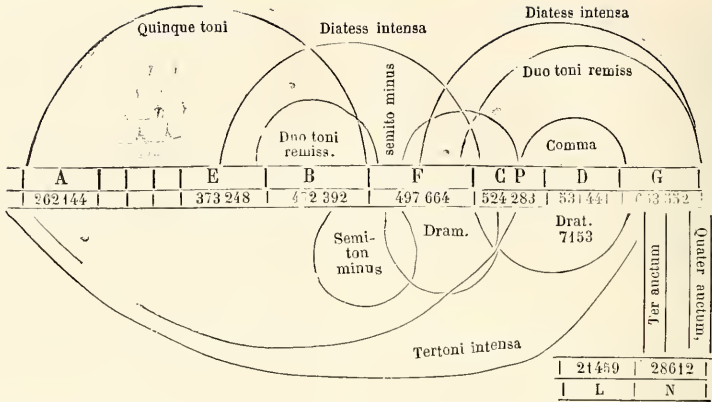
CAPUT XIV.

Semitonium minus majus quidem esse tribus commatibus, minus vero quatuor.

Igitur demonstrandum proponimus semitonium

† Major alias. a Sit. † Minor alias. b De. c Necessè. d Necessè

A minus, majus quidem esse commatibus tribus, minus vero quatuor, quod hinc facillime possis agnoscere. Sint tres numeri ita dispositi, ut inter se proportionem contineant diapason, et eam quæ dicitur sex tonorum. Sint enim A 262144. Intendantur igitur ab B quidem quinque toni continui, et sit B. 472392; ad C autem diapason consonantia referatur, et sit C 524288. Ad D autem sex toni intendantur, sitque D 531441. His ita dispositis et constitutis, manifestum est inter C atque D comma constitui, eorumque differentiam esse 7133; id autem sit K, remittantur igitur duo toni ab eo quod est B, ad id quod est E, et sit E 373248. Rursus ab eo quod est E intendo diatessarum ad id quo est F 497664. Quomam igitur inter E atque B duo sunt toni, inter E atque F diatessarum, inter B igitur atque F minus semitonium reperitur. Sublatis enim b a diatessarum consonantia duobus tonis, fit reliquum semitonium minus, quod in primis numeris constare prædixi 256 et 243. Quos eosdem numeros si millies noningentis quadragies quaterque multiples B atque F, numeros explicabis. Quos c necessarie est eandem proportionem superius dictis numeris continere, qui uno atque eodem numero, id est 1944 pariter multiplicati crevere. Item ab eo quod est F. intendo diatessarum, scilicet ad G, et sit G 663552. Rursus ab eodem G remitto ad P duos tonos, et fit P 524288. Quod p d necessarie est, ut eundem sonum quem C numerus exhibeat. Ad æqualitatem namque ejus tali ratione progressus est. Etenim ea quæ est A C diapason consonantia, quæ constat quinque tonis ac duobus semitonii minoribus, ab 6 tonis commate superatur. Ab eodem igitur A termino numerus P, quinque tonis ac semitonii duobus recessit hoc modo. Ab eo quod est A usque ad id quod est B quinque nimirum colliguntur toni; ab eo autem quod est B usque ad id quod est F minus esse semitonium pernotatur, F vero atque P, idem rursus semitonium minus includunt. A igitur usque ad P quinque tonos ac duo semitonia minora produxit. Jure igitur P atque C eisdem numeris conscribuntur. Sed quoniam inter F atque C semitonium minus est, videamus hæc quæ sit eorum differentia, ut eam commati comparemus. Est autem eorum differentia 26624, et sit hæc M. Igitur K commatis differentia est, M. autem semitonii minoris. Si igitur K D numerum tertio auverimus, fiet numerus 21439. Et sit hic L. Si vero quater eundem numerum K multiplicare voluerimus, fiet 28612, et sit hoc N. Igitur M major quidem est ab L; idem autem M minor est ab N. Sed N quater aucto commate succrevit; L autem tertio, M vero semitonii minoris obtinet differentiam. Jure igitur dictum est minus semitonium minus quidem esse quam quatuor commata, majus vero quam tria.

CAPUT XV.

A¹

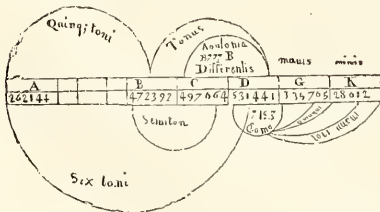
CAPUT XVI.

Apotome majorem esse quam 4 commata, minorem quam 5. Tonum majorem quam 8, minorem quam 9.

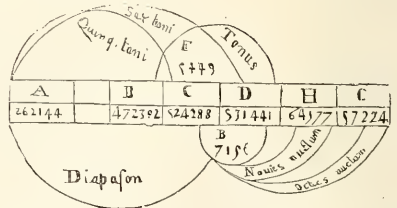
Eadem hac ratione et semitonium majus quod apotomen dici supra retulimus, quot commatum sit possumus invenire hoc modo: Sit A 262144. Quinque vero ab eo distans tonis sit B 472392. Sex vero distans tonis ab eo quod est A, sit D, scilicet 531441, inter B igitur atque D tonus est; B vero ab eo quod est C distat per semitonium minus, et sit C. 497664. Relinquitur ergo inter C atque D apotome proportio. Nam cum sit tonus BD, ex eo si auferas B C semitonium minus, CD relinquitur majus, quod apotomen esse supra retulimus, inter D igitur atque C est differentia 33777; hæc autem sit E, sed erat commatis differentia 7153, hæc sit F. Si igitur F, id quod est comma, quinque multiplicem, fiet mihi 35765, et sit hoc G. Si vero idem F quater multiplicem, fit K numerus qui est 28612. G igitur ab eo quod est E majus est, K minus. Sed G quinque auctum est comma. K vero quater, F autem apotomes differentia est. Jure igitur dictum est apotomen minorem quidem esse quam quatuor commata, majorem vero quam quatuor; ex hoc igitur comprobatur tonum majorem quidem esse quam sunt octo commata, minorem vero quam novem. Nam si minussemitonium, majus quidem est quam tria commata, minus vero quam quatuor, apotome autem major quidem est quam quatuor commata, minor vero quam quinque junctum semitonium minus semitono majori, quod est apotome, erit omne majus quidem 8 commatibus, minus vero quam 9; sed apotome atque semitonium minus unum efficiunt tonum. Tonus igitur major quidem est 8 commatibus, minor vero 9.

Superius dictorum per numeros demonstratio.

Sed quanquam per hæc a rationem demonstratum est quemadmodum tonus commatibus comparetur, non est tamen quasi segnibus delassandum, quo minus per se hanc contra commata comparisonem retinere tonus ipse monstretur. Sit igitur A quidem 262144, B autem quinque ab eo distans tonis 472392. C vero diapason ad id quod est A continens symphoniam, scilicet in b numeris 524288; D autem ab eo quod est A, sex totos differens tonos 531441. D igitur ab eo quod est C distat commate, sex toni scilicet ab diapason consonantia. Id autem sit E 7153. D autem ab eo quod est B tono integerrimo distat, 6 toni scilicet quinque tonis, id autem sit a F 590049. Si igitur E novies auxero, fiet mihi H 64377. Sin vero octies, fiet 37224, id sit G. Sed H quidem F numero comparatus superat, G vero superatur, et est F toni differentia. H autem novies multiplicatum comma, G vero octies. Demonstratus est igitur tonus minor quidem 900 esse commatibus, eisdem vero octo commatibus major.

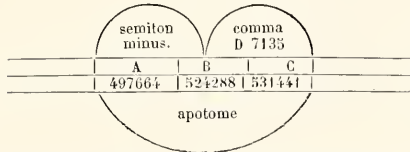
C

Ita his prmissis licet majus semitonium minore semitono commate distare monstratum sit, tamen idem quoque per se et per subjectos numeros tali ratione probabitur. Sit A¹ numerus 497664, ab eo vero semitonium minus distans sit B numerus, qui jam

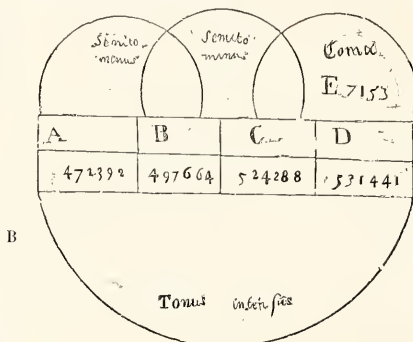
^a Ratiocinationem. ^b Non habetur. ^c 441. ^d F 59049.

supra quoque descriptus est 524288. Apotome vero distat ab eo quod est A. Is numerus, qui colligitur unitatibus 531441, et sit ^a hoc C. Quoniam igitur A B minus semitonium, A C majus, differentia ejus quod est B ab eo quod est C perquirenda est. Ea est 70153, id sit D. Sed hic numerus dudum comma monstrabat; inter majus igitur semitonium ac minus comma differentiam facit.

Rursus demonstrandum propono tonum duobus semitonii minoribus solo commate esse majorem. Sit A numerus 472392. Ab hoc intendatur tonus 531441, et sit hoc D ab eo vero quod est A intendatur semitonium minus, quod est B, ac sit B 497664. Item ab eo quod est B semitonium aliud intendatur minus, quod est C, et sit C 524288. Quoniam igitur A D tonus est, A C vero duo continent minora semitonia: videamus

A quæ sit differentia inter C alque D numeros constituta. Est autem E, scilicet unitatem 7133. Demonstratum est igitur tonum duobus semitonii minoribus commate esse majorem.

Sed quoniam omnia jam quæ probanda promissimus propria ratione monstrata sunt, nunc quod superest musicæ institutioni, regularis monochordi faciendæ est partitio. Quam rem quoniam longior tractatus extendit, in posterioris commentarii disputationem censuimus transferendam.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

Vocum differentias in quantitate consistere.

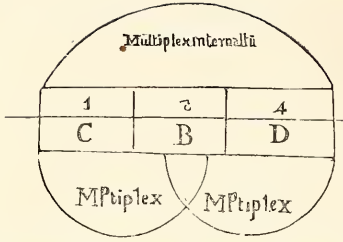
Etsi omnia quæ demonstranda erant superioris libri tractatione digessimus, non pœnitet tamen rursus eadem breviter memoriæ recolligenda præstare cum quadam diversitate tractatus, ut his rursus ad memoriæ redeuntibus ad regulæ divisionem, quo tota tendit intentio, veniamus. Si foret rerum omnium quies, nullus auditum sonus feriret. Id autem fieret, quoniam cessantibus cunctis motibus nullæ inter se res pulsum cierent: ut igitur sit vox, pulsu est opus. Sed ut sit pulsum, motus necesse est antecedat. Ut ergo sit vox, motum esse necesse est. Sed omnis motus habet in se tum velocitatem, tum etiam tarditatem. Si igitur sit tardus in pellendo motus, gravior redditur sonus. Nam ut tarditas proxima stationis est, ita gravitas contigua taciturnitati. Velox vero motus acutum voculam præstat. Præterea, quæ gravis est, intensio decrescit ad medium. Quæ vero acuta, remissione decrescit ad medium. Unde fit ut omnis sonus quasi ex quibusdam partibus compositus esse videatur. Omnis autem partium conjunctio quadam proportione committitur. Sonorum igitur conjunctio proportionibus constituta est. Proportiones autem principaliter in numeris considerantur, proportio vero simplex numerorum vel in multiplicibus, vel in superparticularibus, vel in superpartientibus invenitur. Secundum vero multiplices proportiones, vel superparticulares, consonæ vel

D dissonæ voces exaudiuntur. Consonæ quidem sunt quæ simul pulsæ suavem permixtum inter se conjungunt sonum; dissonæ vero quæ simul pulsæ non reddunt suavem neque permixtum sonum. His igitur ita prædictis, de proportionibus pauca dicamus.

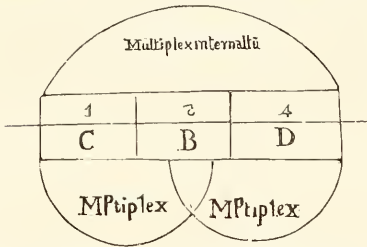
CAPUT II.

Diversæ de intervallis speculationes.

Si intervallum multiplex binario multiplicetur, id quod fit ex hac multiplicatione intervallum multiplex est. Sit multiplex intervallum B C, et B multiplex ejus quod est C, et fiat ut est C ad B, ita B ad D. Quoniam igitur B multiplex est, ejus quod est C metietur C terminus, id quod est B, vel bis, vel tertio, vel deinceps, et est ut C ad B, ita B ad D. Metietur igitur B terminus id quod est D. Quocirca quia C terminus id quod est B metietur, metietur etiam D. Multiplex est igitur D ejus quod est C, et est C D intervallum, effectum ex composito bis copulatoque sibimet et per binarium multiplicato B C intervallo. In numeris quoque idem probatur. Sit enim B ad C duplum, ut binarius ad unitatem, et fiat ut C ad B, ita B ad D. Erit igitur D quaternarius. Multiplex est autem B ad C, id est binarius ad unitatem. Multiplex est D ad B. id est quaternarius ad binarium. Multiplex est igitur D quaternarius ad C unitatem. Est autem quadruplus quaternarius unitatis, et binario multiplicata medietas quod est intervallum B C.

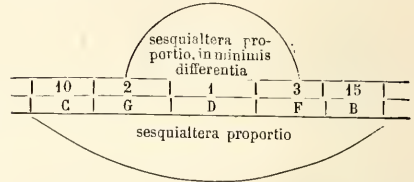
Si intervallum binario multiplicatum, multiplex effecerit, intervallum ipsum quoque multiplex erit. Sit intervallum B C, et fiat ut C ad B, ita ad D, et D sit ad C multiplex, Dico quia B ejus quod est C multiplex est. Quoniam enim D ejus quod est D multiplex est, metietur C id quod est D, metietur et B. Ostensum est vero quoniam ^a si sint termini proportionaliter constituti, cum primus fuerit ultimo comparatus, si primus ultimum fuerit mensus, metietur et medium. C igitur metietur id quod est B. Multiplex est igitur B ejus quod est C. Id rursus ex numeris, sit C unitas, D vero ex duplicata proportione, B C sit quaternarius, et est multiplex ejus quod est C. Est enim quadruplus. Quoniam igitur quadruplus ex duplicata B C proportione generatur, B C proportio dimidium ejus erit, igitur B C proportio dupla est. Sed duplum multiplex est: erit igitur B C proportio multiplex.

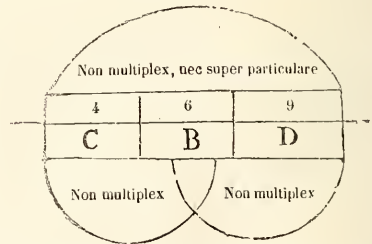
Superparticularis intervalli medius numerus, neque unus, neque plures proportionaliter intervenient. Sit enim B C proportio superparticularis, et in eadem proportione minimi sint D F et G. Quoniam D F et G minimi sunt in eadem proportione, sunt ejusdem proportionis primi. Quod ^b circa eos unitas metietur. Auferatur igitur G ab D F et relinquatur D, hic est igitur utrorumque mensura communis: hæc igitur erit unitas. Quocirca nullus inter F D atque G incidet numerus, qui sit ab F D quidem minor, major vero ab G. Sola enim interest unitas, quanti vero in superparticularibus proportionibus proportionaliter inter ejusdem proportionis minimos ^c intercedunt, tot etiam inter cæteros ejusdem proportionis incidunt. Sed nullus inter F D atque G minimos ejusdem proportionis intervenire potest. Nullus igitur inter B atque C proportionaliter cadet, et in numeris sit quæ-

^a Si sint proportionaliter numeri. ^b Sola. ^c Incident. ^d Eadem quæ utrosque. ^e In vetusto codice non est.

A libet superparticularis proportio, ut sesquialtera; hi vero sunt 10 et 15, in eadem vero proportione minimi 2 et 3, aufero de 3 binarium; fit reliqua unitas, ^d eadem utrosque metitur- Nullas erit igitur inter binarium ternariumque numerus, qui sit binario major, minor vero ternario. Alioquin unitas dividetur, quod est inconveniens. Quare ne inter 10 quidem atque 15 quisquam invenietur numerus qui talem ad 10 obtineat proportionem qualem ad eum tenent 15.

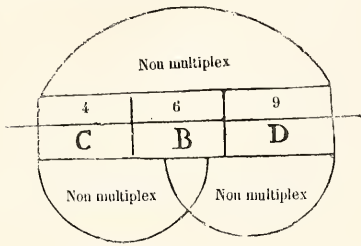

Si intervallum ^e non multiplex binario multiplicetur, id quod fit ex hac multiplicatione nec multiplex est nec superparticulare. Sit enim intervallum non multiplex B C, et fiat ut C ad B, sic B ad D. Dico quoniam E ejus quod est C, neque multiplex est, neque superparticularis. Sit enim, si fieri potest, primum D ejus quod est C multiplex, et quoniam cognitum est. Si intervallum binario multiplicatum sit, et multiplex intervallum creatum, id quod multiplicatum est bis intervallum esse multiplex. Erit igitur B C C multiplex, sed non est positum. Non igitur erit D ejus quod est C multiplex, nec vero superparticulare. Nam superparticularis proportionis medius proportionaliter terminus nullus intervenit. Inter D vero et B est proportionaliter terminus constitutus, id est B. Nam ut est C ad B, ita B ad D; impossibile igitur erit D ejus quod est C, vel multiplicem esse. vel superparticularem, quod oportebat ostendere. Et in numeris sit non multiplex intervallum 6 ad 6, fiatque ut sunt 4 ad 6, ita sex ad alium quemlibet numerum. Hic erit igitur novenarius, qui quaternarii neque multiplex neque superparticularis est.

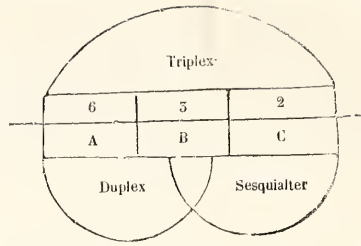

Si intervallum binario multiplicetur, atque id quod ex ea multiplicatione creabitur multiplex non fit, ipsum quoque non erit multiplex. Sit enim intervallum B C, fiatque ut C ad B, ita B ad D, et non fit D

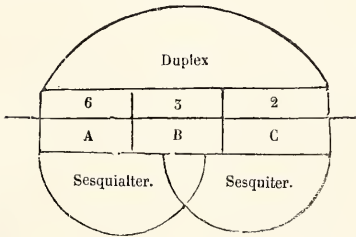
ejus quod est C multiplex. Dico quoniam nec B ejus A quod est C erit multiplex. Si enim est et D ejus quod est C, est multiplex. At non est, non erit igitur B ejus quod est C multiplex.

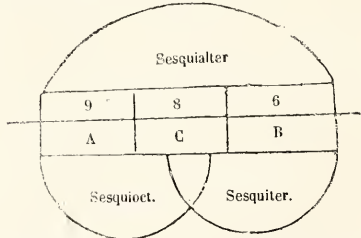
Duplex intervallum ex duobus maximis superparticularibus, conjungitur sesquialtero et sesquitercio. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, B vero ejus quod est C sesquitercius. Dico quoniam A ejus quod est C duplex est. Quoniam igitur sesquialter est A ejus quod est B, igitur A habet in se totum B ejusque dimidium. Duo igitur A æqui sunt tribus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquitercius est, a B igitur habet C, et ejus tertiam partem. Tres igitur B æqui sunt ad quatuor C. Tres autem B æqui erant duobus A. Duo igitur A æqui sunt ad quatuor C; unus igitur A æquus est duobus C. Duplex erit igitur A ejus qui est C, et in numeris. Sit enim sesquialter 12 ad 8, sesquitercius vero 8 ad 6 : ergo 12 ad 6 duplices sunt.

Si sesquialtero intervallo sesquitercium demptum fuerit intervallum, erit quod relinquitur sesquioctavum. Sit enim A quidem ejus quod est B sesquialter, at vero C ejus quod est B sesquitercius : dico quoniam A ejus quod est C sesquioctavus est. Quoniam enim A ejus quod est B sesquialter est, A igitur habet in se B et ejus dimidiam partem. Octo igitur A æqui sunt ad duodecim B. Rursus quoniam C ejus quod est B sesquitercius est, C igitur habet in se B et tertiam ejus partem. Novem igitur C æqui sunt ad duodecim B. Duodecim B æqui erant ad octo A; et octo igitur A æqui sunt ad novem C. Igitur A æquus est ei quod est C, et octavae ejus parti. A igitur ejus quod est C sesquioctavus est. Et in numeris sesquialterum quidem intervallum sit novenarius ad senarium, sesquitercium vero octonarius ad senarium. Novem igitur ad octo sesquioctava proportio est.

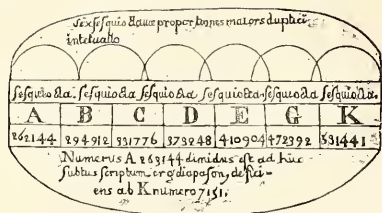

Ex duplici intervallo atque sesquialtero triplex nascitur intervallum. Sit enim A ejus quod est B duplex, B autem ejus quod est C sesquialter. Dico quoniam A ejus quod est C triplex est. Nam quoniam A ejus quod est B duplex est, A igitur æquus est duobus B. Rursus quoniam B ejus quod est C sesquialter est, B igitur habet in se totum C et ejus dimidiam partem. Duo igitur B æqui sunt tribus C. Sed duo B æqui erant uni A, et unus igitur A æquus est tribus C; igitur A uno C triplex est. Et in numeris sit duplex quidem senarius ternario, sesquialter vero ternarius, binario. Senarius igitur triplex est binario.

Sex proportiones sesquioctavae majores sunt uno duplici intervallo. Sit enim quidem numerus A, hujus autem sit sesquioctavus B, b hujus sesquioctavus C, et hujus sesquioctavus D, et hujus sesquioctavus F, ejusque sesquioctavus G, atque hujus sesquioctavus K. Id autem fiat secundum descriptum in Arithmetica modum, et sint numeri A B C D F G K, et sit A 262144, hujus autem sesquioctavus qui est B 294912, hujus autem sesquioctavus qui est C 331776, hujus autem sesquioctavus qui est D 373248, hujus autem sesquioctavus qui est F 419904, hujus autem sesquioctavus qui est G 472392, hujus autem sesquioctavus qui est K 531441. Et sunt 531441 quod est K, plus quam duplices e ad ducenta 60 duo millia 144 quod est A. Sex igitur sesquioctavae proportiones ampliores sunt uno duplici intervallo.

^a B igitur habet in se totum. ^b Hujus autem. ^c A ducentis sexaginta duobus millibus 144. Sed hæc lectio non placet Glareano.

CAPUT III.

*Musicarum per Græcas ac Latinas litteras notarum
nuncupatio.*

Restat quoniam sumus nervum secundum prædictas consonantias per regulam divisuri, quoniamque necessarios sonos tribus generibus cantilenæ exhibebit ista partitio, musicas interim notas apponere, ut cum divisam lineam iisdem notulis signaverimus, quod unicuique sit nomen, facillime possit agnosci. Veteres enim musici propter compendium descriptionis, ne integra semper nomina necesse esset apponere, excogitavere notulas quasdam quibus nervorum vocabula notarentur, easque per genera modosque divisere, simul etiam hac brevitate captantes, ut si quando melos aliquid musicus voluisset ascribere, super versum rhythmica metri compositione distentum, has sonorum notulas ascriberet, ita miro modo reperientes, ut non tantum carminum verba, quæ litteris explicarentur, sed melos quoque ipsum, quod his notulis signaretur, in memoriam posteritatemque duraret. Sed ex his omnibus modis unum interim Lydium ejusque notulas per tria genera disponamus, in reliquis modis idem facere in tempus aliud differentes. Sane si quando dispositionem notarum Græcarum litterarum nuncupatione descriperem, lector nulla novitate turbetur. Græcis enim litteris^b sunt in quamlibet partem imminutis, nunc etiam inflexis, lota hæc notarum descriptio constituta est. Nos vero cavemus aliquid ab antiquitatis auctoritate transvertere. Erunt igitur priores ac superiores notulæ dictionis, id est verborum, secundæ vero atque inferiores percussionis. Proslambauomenos qui acquisitus dici potest, Z non integrum et tau jacens ω , Hypate hypatou, quæ est principalis principalium, L conversum et Γ rectum $\bar{\Gamma}$. Parhypate hypaton, id est subprincipalis principalium, B non integrum, et Γ supinum $\bar{\Gamma}$. Hypaton enharmonios, quæ est principalium enharmonios, V supinum, et Γ conver-

A sum, retro habens virgulam $\bar{\Gamma}$. Hypate chromatica, quæ est principalium extensa, $\bar{\Gamma}$ supinum habens lineam et Γ conversum duas habens lineas $\bar{\Gamma}$. Hypaton diatonos, quæ est principalium extensa, $\bar{\Gamma}$ Græcum et digammon $\bar{\Gamma}$. Hypate meson, quæ est principalis mediarum, C et C $\bar{\Gamma}$. Parhypate meson, quæ est subprincipalis mediarum, P et C supinum $\bar{\Gamma}$. Meson enharmonios, quæ est mediarum enharmonios, II Græcum C et C conversum $\bar{\Gamma}$ Meson chromatica, quæ est mediarum chromatica, II Græcum habens virgulam, et C conversum per medium habens virgulam C. Meson diatonos, quæ est mediarum extensa, M Græcum II II Græcum ductum $\bar{\Gamma}$ Mese, quæ est media. I et A jacens $\bar{\Gamma}$. Tritæ synemmenon, quæ est tertia juncturarum, $\bar{\Gamma}$ et A supinum $\bar{\Gamma}$. Synemmenon enharmonios, quæ est juncturarum enharmonios, H Græcum et A jacens conversum per medium habens virgulam $\bar{\Gamma}$. Synemmenon chromatica, quæ est juncturarum chromatica H Græcum habens virgulam, et A conversum habens virgulam $\bar{\Gamma}$. Synemmenon diatonos, quæ est juncturarum extensa L et N $\bar{\Gamma}$. Nete synemmenon, quæ est ultima juncturarum, M quadratum supinum et Z $\bar{\Gamma}$. Paramese, quæ est sub media, Z et II Græcum jacens $\bar{\Gamma}$. Tritæ diezeugmenon, quæ est tertia divisarum est, E quadratum et II Græcum supinum $\bar{\Gamma}$. Diezeugmenon enharmonios, quæ est divisarum enharmonios, Δ et II Græcum jacens conversum $\bar{\Gamma}$. Diezeugmenon chromatica, quæ est divisarum chromatica, Δ habens virgulam et II Græcum jacens conversum, habens lineam angularem. $\bar{\Gamma}$ Diezeugmenon diatonos, quæ est divisarum diatonos, Ω quadratum supinum et $\bar{\Gamma}$. Nete diezeugmenon, quæ est ultima divisarum, $\bar{\Gamma}$ jacens et N inversum ductum $\bar{\Gamma}$. Tritæ hyperboleon, quæ est tertia excellentium, Γ deorsum respiciens dextrum et semi Δ sinistrum sursum respiciens $\bar{\Gamma}$. Hyperboleon enharmonios, quæ est excellentium enharmonios T supinum et semi A dextrum supinum $\bar{\Gamma}$. Hyperboleon chromatica, quæ est excellentium chromatica, T supinum habens lineam et semi A dextrum supinum habens retro lineam $\bar{\Gamma}$. Hyperboleon diatonos, quæ est excellentium extensa, M Græcum habens acutam et II diductum habens acutam $\bar{\Gamma}$. Nete hyperboleon, I habens acutam, et A jacens habens acutam $\bar{\Gamma}$.

^a Descriptio. ^b Non habetur. Principalis principalium.

Z ₁	Proslambanomenos. ^a	$\frac{M}{P}$	Lychanos meson diatonos.	$\frac{A}{B}$	Paranete diezeugmenon enharmonios.
J	Hypate hypaton.	$\frac{L}{\text{—}}$	Mese	$\frac{A}{\text{—}}$	Paranete diezeugmenon chromatica.
	Parhypate hypaton.	$\frac{\text{—}}{\text{—}}$	Trite synemmenon.	$\frac{Z}{\text{—}}$	Paranete diezeugmenon diatonos
$\frac{V}{\text{—}}$	Lychanos hypaton enharmonios.	$\frac{M}{\text{—}}$	Paranete synemmenon enharmonios.	$\frac{Z}{\text{—}}$	Nete diezeugmenon.
$\frac{V}{\text{—}}$	Lychanos hypaton chromatica.	$\frac{++}{\text{—}}$	Paranete synemmenon chromatica.	$\frac{V}{\text{—}}$	Trite hyperboleon.
$\frac{V}{\text{—}}$	Lychanos hypaton diatonos	$\frac{P}{\text{—}}$	Paranete synemmenon diatonos.	$\frac{V}{\text{—}}$	Paranete hyperboleon enharmonios.
$\frac{Z}{\text{—}}$	Hypate meson.	$\frac{L}{\text{—}}$	Nete synemmenon extensa.	$\frac{V}{\text{—}}$	Paranete hyperboleon chromatica.
$\frac{P}{\text{—}}$	Parhypate meson	$\frac{Z}{\text{—}}$	Nete synemmenon ultima.	$\frac{V}{\text{—}}$	Paranete hyperboleon diatonos.
$\frac{B}{\text{—}}$	Lychanos meson enharmonios.	$\frac{Z}{\text{—}}$	Paramese	$\frac{M}{\text{—}}$	Nete hyperboleon.
$\frac{A}{\text{—}}$	Lychanos meson chromatica.	$\frac{P}{\text{—}}$	Trite diezeugmenon.	$\frac{V}{\text{—}}$	

CAPUT IV.

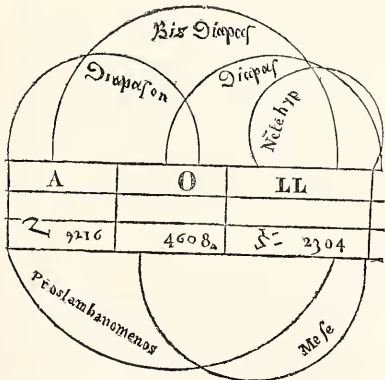
Monochordi regularis partitio in genere diatonico.

Sed jam tempus est ad regularis monochordi divisionem venire. De qua re illud est prædicendum, quod sive in mensura nervi, sive in numeris, atque in eorum proportionem statuatur describenda divisio, majus spatium chordæ et major numeri multitudo sonos graviore efficiet. At si fuerit nervi longitudo contractior, et in numeris æque non multa pluralitas, acutiores voces edi necesse est. Atque ex hac comparatione, quantum unaqueque fuerit vel longior vel plurium numerorum, aliaque vel contractior, vel paucioribus signata numeris, tanto vel gravior vel acutior invenitur. Nec lectorem res illa conturbet, quod intendentes sæpe spatia proportionum numero majore signavimus, remittentes vero minore, cum intensio acumen faciat, remissio gravitatem. Illic enim tantum proportionum spatia signabamus, nihil de gravitatis aut acuminis proprietate laborantes, atque ideo et in acumen majoribus numeris intendimus, et minoribus in gravitatem sæpe remisimus. Hic vero ubi chordarum spatia sonosque metiemur, naturam rerum sequi necesse est, majorique longitudini chordarum ex qua gravitas existit, ampliores, minori vero ex qua vocis acumen nascitur, dare breviores. Sit chorda intensa A B, huic æqua sit regula quæ propositis partitionibus dividatur, ut, ea regula chorda apposita, eadem divisiones in nervi longitudine signentur quas ante assignaveramus in regula. Nos vero nunc dividimus ita, quasi ipsam chordam et non regulam partiamur. Dividatur igitur A B in quatuor partes, per tria puncta quæ sunt C D E. Erit igitur tota quidem A B dupla ab his quæ sunt D B, A D; sigillatim vero A D, D B duplæ sunt ab his quæ sunt A C, C D, D E, E B. Erit igitur A B quidem gravis-

A sima, id est proslambanomenos, D B autem mese. Est enim dimidia totius, et sicut A B ab ea quæ est B D dupla est spatium, ita B D ab ea quæ est A B, dupla est acumine. Nam, ut superius dictum est, spatii et acuminis semper ordo conversus est. Nam tanto est chorda major in acumine, quanto fuerit minor in spatio, quocirca erit et E B nete hyperboleon quoniam E B ejus quæ est D B, dimidia quidem in quantitate, dupla vero in acumine. Rursus quoniam eadem E B ejus quæ est A B quarta pars est in spatio, quadrupla erit ab eadem in acumine. Erit igitur (ut dictum est) nete hyperboleon dupla in acumine ab ea quæ est mese. Mese autem dupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos. Nete vero hyperboleon quadrupla in acumine ab ea quæ est proslambanomenos, consonabit igitur proslambanomenos ad mesen diapason, mese ad neten hyperboleon diapason, proslambanomenos ad netem hyperboleon bis diapason. Rursus quoniam æquæ sunt partes A C, C D, D E, E B. Est autem A B quatuor earumdem partium, C B autem trium, A B sesquitertia est ab ea quæ est C B. Rursus quia trium est æqualium partium C B, sed D B duarum, erit igitur C B sesquialtera ejus quæ est D B. Rursus quoniam C B est trium partium æqualium, qualis est una E B, tripla igitur est C B ab ea quæ est E B; erit igitur C B lychanos hypaton diatonos, consonabitque proslambanomenos quidem ad lychanos hypaton diatonon diatessaron consonantiam. Eadem vero lychanos hypaton diatonos consonabit ad mesen consonantiam diapente. Eademque lychanos diatonos consonabit ad neten hyperboleon, diapason et diapente. Rursus si de tota A B nonam partem auferam, eam quæ est A F, erunt partes octo F B. Erit igitur F B hypate hypaton, ad quam sesquioctavam contineat proportionem A B, id est proslambanomenos, in musica vero tonum.

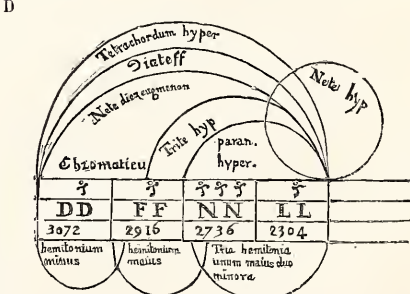
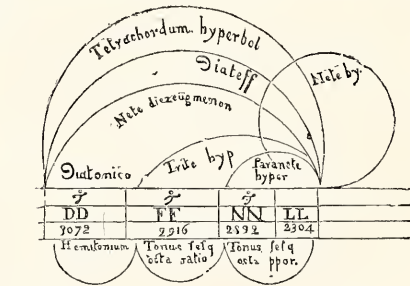
^a *Figura Henrici Glareani.*

ea quæ est O. Item O sit dupla ab ea quæ est LL, Erit igitur A quidem proslambanomenos, O autem mese, et LL nete hyperboleon; habebit igitur A quidem 9216, O vero horum dimidium, id est 4608, ut mese ad proslambanomenon diapason consonantia conveniat. Ea vero quæ est LL dimidium est meses, ut sit proslambanomenos ab ea quæ est nete hyperboleon quadrupla, et bis diapason ad eam consonet symphoniam, sitque LL 2304. Si igitur ex 2304 octavam ^a abstulero partem, id est 288, eisdemque adjectero, fient mihi 2592, eritque NN 2592 quæ sit paranete hyperboleon ad neten hyperboleon obtinens distantiam tonum. Rursus ejus quæ est NN, id est 2592, aufero octavam quæ est 324, eamque eis quorum est octava subjungo, erunt 2916, fietque mihi FF trite hyperboleon diatonos in diatonico scilicet genere 2916 totum quidem distans ab ea quæ est paranete hyperboleon, ^b diatonum vero ab ea quæ est nete hyperboleon, eadem vero FF erit in chromatico genere trite hyperboleon chromatica. In enharmonio vero paranete hyperboleon enharmonios, quod facilius agnosceretur cur veniat, cum trium generum tria prima tetrachorda a nete hyperboleon inchoantia descriperimus. Quoniam vero si A sequitertia proportione duas sesquioctavas abstulero, relinquatur mihi semitonium minus, sumo tertiam ejus quæ est LL, id est neten hyperboleon, et sunt 768. Hos eisdem adjicio, fient mihi 3072. Quorum est DD nete diezeugmenon continens ad triten hyperboleon semitonium minus. Nam quoniam nete diezeugmenon ad neten hyperboleon diatessaron continet consonantiam, trite autem hyperboleon diatonos ^c ab ea ditonium distat, relinquatur spatium quod est inter neten diezeugmenon et triten hyperboleon semitonii minoris.

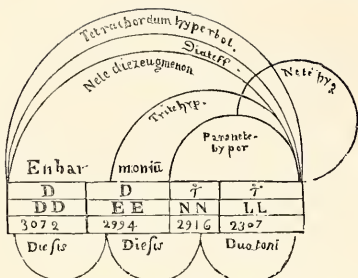

Quoniam igitur tetrachordum hyperboleon diatonici generis explevimus, nunc chromatici et enharmonii tetrachorda supplenda sunt hoc modo : quoniam enim paranete hyperboleon ad neten hyperboleon in diatonico quidem genere tono distat, in chromatico vero tribus semitonis, in enharmonio vero duobus

A tonis, si distantiam paranetes hyperboleon et netes hyperboleon diatonici generis sumpserimus, ejusque dimidium paranete hyperboleon, quæ est diatonici generis, apponamus, habebimus numerum tribus semitonis ab hyperboleon nete distantem, et erit hæc in chromatico genere paranete hyperboleon. Aufero igitur de 2592, id est de paranete hyperboleon diatonici generis 2304, id est nete hyperboleon, relinquuntur mihi 288, hos divido, erunt mihi 144, eodem adjicimus 2592, id est paranete hyperboleon diatonici generis, et erunt mihi 2736 : hæc erit paranete hyperboleon chromatica. Rursus quoniam trite hyperboleon, vel diatonica, vel chromatica, duos tonos distat a nete hyperboleon, et in enharmonio genere paranete hyperboleon duobus tonis distat ab ea quæ est nete hyperboleon^d eadem erit in enharmonico genere paranete hyperboleon, quæ est in diatonico vel chromatico trite hyperboleon. Sed quoniam trite hyperboleon diatonici generis et chromatici ad nete diezeugmenon minus semitonium servant, constat autem tetrachordum enharmonii generis ex duobus integris tonis, et diesi, ac diesi, quæ sunt dimidia spatia semitonii minoris, distantiam eam quæ est inter neten diezeugmenon et paranetem hyperboleon enharmonium sumo; sed quoniam nete diezeugmenon est 3072, paranete autem hyperboleon enharmonios 2916, horum distantia erit 156, horum sumo dimidium partem, qui sunt 78. Hos adjicio 2916, fient 2994, hæc erit E E trite hyperboleon enharmonios; descriptum est igitur secundum tria genera tetrachordum quod est hyperboleon, cujus formam subter adjecimus.

^a Extulero. ^b Non leguntur. ^c Ad neten hyperboleon. ^d Non habetur.

Tetrachordos hyperboleon.

Nete hyperboleon. Nete hyperboleon. Nete hyperboleon.

DIATESSARON Sesquitertia omnium tetrachordorum ratio	Tonus	2304	2304	2304
	Sesquioctava ratio	2692		
	Tonus	Paranote hyperbol.	2736	2916
	Hemitonium minus	Trite hyperboleon	3072	3072
	Hemitonium minus	Nete diezeugmenon. Genus diatonicum.		
	Hemitonium minus	Nete diezeugmenon. Genus diatonicum.		
Sesquialtera ratio	Triton	2916	2916	2916
Sesquialtera ratio	Triton	2916	2916	2916
Sesquialtera ratio	Triton	2916	2916	2916
Sesquialtera ratio	Triton	2916	2916	2916

Quæ hic late tribus figuris dicuntur, hac unica perspicacius conspiciuntur.

CAPUT VI.

Ratio superius digestæ descriptionis.

Tria igitur tetrachorda tali nobis ratione descripta sunt. Tetrachordum enim omne diatessaron a retinet consonantiam. Igitur nete hyperboleon, et nete diezeugmenon in tribus generibus, id est, vel in diatono, vel in chromate, vel in enharmonio diatessaron continent symphoniam. Diatessaron autem consonantiam constat duobus tonis et semitonio minore. Id hoc modo per tria genera in b supradictis tetrachordis divisum est. In diatonico enim genere quod est primum paranete hyperboleon, id est 2392, ad neten hyperboleon, id est 2304, obtinet distantiam tonum, quod tali notula inscripsimus T. Rursus trite hyperboleon diatonici generis, quæ est 2916, ad paraneten hyperboleon diatonici generis, quæ est 2392, rursus obtinet differentiam quam simili nota insignivimus T. Nete autem diezeugmenon ad trite hyperboleon, id est 3072 ad 2916, semitonium refert, quod tali notula signavimus T; hoc est totum spatium netes diezeugmenon, et netes hyperboleon duorum ton-

A rum ac semitonii. Sed idem duo toni ac semitonium in chromatico genere hac ratione divisi sunt. Secundum enim genus, quod est chromaticum, hoc modo descriptum est: paranete enim chromate hyperboleon, quæ est 2736, ad neten hyperboleon, quæ est 2304 comparata, continet spatium paranetes hyperboleon diatonici generis ad neten hyperboleon quod est unus tonus, id est, duo semitonia majus ac minus, et divisum rursus spatium paranetes hyperboleon diatonici, ad netes hyperboleon. Ita enim factum est, qui est dimidius tonus, sed non integre, quia (ut supra uberrime monstratum est) non potest tonus in duo æqua parti. Consignabimus igitur hoc spatium trium semitoniorum, id est toni ac semitonii, hoc modo. TTT Rursus paranete hyperboleon chromatica ad triten hyperboleon retinet partem toni, id est semitonium, quod reliquum fuit ex duobus tonis qui continentur inter triten hyperboleon diatonicam, et neten hyperboleon. Subtractis vero quatuor semitonii, reliquum ex toto tetrachordo spatium semitonii est, quod continetur inter neten diezeugmenon, et trite hyperboleon. Constat igitur hoc tetrachordum ex duobus tonis ac semitonio, divisum in uno quidem spatio tribus semitonii. In duobus autem spatiis, duobus semitonii. Tria vero spatia nervis quatuor continentur. In enharmonio vero genere summa est id perscendi d facultas, ab ea enim quæ est nete hyperboleon, id est 2304, paranete hyperboleon enharmonios, id est 2916, duos

B C tonos integros distat, quos hoc modo notabimus . Relinquitur e igitur ex totius tetrachordi duobus tonis ac semitonio unum quidem semitonium quod continetur inter neten diezeugmenon et paraneten hyperboleon enharmonion. Quod scilicet divisimus in duas dieses trite hyperboleon enharmonion. Media interjecta, spatiumque dieseos hoc modo signavimus o ita igitur nobis hyperboleon tetrachordum descriptum est. Quo peracto ad diezeugmenon tetrachordum veniamus. Nec immorandum est eisdem commemorationibus in cæteris. Cum ab hac descriptione etiam in aliis sumi possit exemplum.

CAPUT VII.

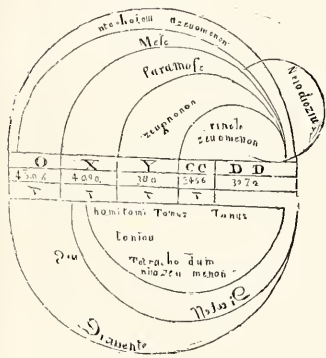
D Monochordi nectarum diezeugmenon per tria genera partito.

Netes igitur diezeugmenon, quæ est 3072, si dimidium sumam, erunt 1536. Qui eisdem additi fiunt 4608 quæ est mese, quam O littera designavimus; quod si eisdem netes diezeugmenon, id est DD, scilicet 3072, auferam tertiam partem, erunt 1024. Qui eisdem conjuncti facient 4096 quæ vocabitur paramese, X littera subnotata. Nete igitur diezeugmenon, id est 3072, ad mesen, id est 4608, quoniam in sesquialtera comparatione consistit, diapente consonabit symphoniam. Eadem vero nete diezeugmenon, id est 3072, ad paramesen, id est 4096, quæ ad eam in sesquitertia proportione composita est, diatessaron retinet consonantiam. Si igitur ab ea quæ est nete diezeugmenon 3072 octavam auferam par-

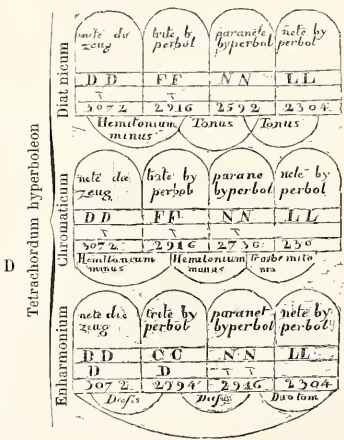
a Resonat. b Suprascriptis. c Qui. d Facultas. e Vero.

tem, id est 384, eisque adjiciam, fiet 3456, eritque paranete diezeugmenon^a diatonos, CC litteris pernotata, ad neten diezeugmenon obtinens tonum. Ab hac vero si octavam auferam partem, id est de 3456, quæ est 432, eosque eidem adjungam, erunt 3888. Eritque ea Y trite diezeugmenon diatonos. Sed quoniam nete diezeugmenon ad paramesen sesquiterciam obtinebat proportionem, trite autem diezeugmenon diatonos a nete diezeugmenon duos tonos abest, continebitur inter triten diezeugmenon et paramesen semitonium minus. Diatonicum igitur genus, in hoc quoque tetrachordo ac pentachordo ita expletum est, ut tetrachordi quidem ejus, quod est netes diezeugmenon ad paramesen, diatessaros consonantia sit. Pentachordi vero ejus quod est netes diezeugmenon ad mesen, diapente sit consonantia.

A vero chromaticam, id est 5888, semitonium reliquum ab eo tono, quod divisum est inter paraten diatonon diezeugmenon, et triten diatonon diezeugmenon, et sit reliquum aliud ex tetrachordo semitonium inter triten diezeugmenon chromaticam et paramesen, quod scilicet ex diatessaros consonantia reliquitur, ea quæ est inter neten diezeugmenon et paramesen subtractis duobus tonis, quod nete diezeugmenon chromatica, et trite diezeugmenon chromatica continebant. Quæ autem in diatonico genere trite diezeugmenon diatonica est. In chromatico autem diezeugmenon chromatica, ea in enharmonio genere paranete diezeugmenon enharmonios dicitur, integros enim duos tonos distat ab ea quæ est nete diezeugmenon et notetur AA. Et inter netes diezeugmenon et paraten enharmonio diezeugmenon nulla interest chorda, atque ideo parates vocabulo nuncupatur. Semitonium vero quod est inter paraten enharmonio diezeugmenon et paramesen, id est inter AA et X hac ratione partitur, ut fiant duæ dieses. Sumo differentiam parates enharmonii diezeugmenon et parameses, id est 3888 et 4096, ea est 208, hanc divido, fiet 104, hos appono 3888, fiet 3992. Ea erit trite diezeugmenon enharmonios Z littera pernotata. Hujus igitur tetrachordi per tria genera descriptionem subter adjeci, superiusque dispositum hyperboleon tetrachordum aggregavi, uti esset utrorumque una descriptio, et paulatim juncta dispositionis totius forma consurgeret.

C

D

Diatessaros in tribus generibus.

Enharmonium vero atque chromaticum genus hac ratione texemus: Sumo distantiam netes et paratenes diezeugmenon diatoni, id est 3072 et 3456, est eorum differentia 384; hanc divido, erunt 192; hanc si sumam et ei quæ est paranete diezeugmenon diatonos adjungam, id est 3456, fiet 3648, hæc erit paranete diezeugmenon chromatica, BB geminatis litteris adnotata b distans nete diezeugmenon tono et semitonio, id est tribus semitoniiis, continens ad triten diezeugmenon dudum quidem diatonicam. Nunc

^a Diatonos duabus CC litteris. ^b Distans a nete.

Tetrachordum diezeugmenon	Diatonicum			
	paramefe	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon	nete diezeugmenon
	X	Y	CC	DD
	†	‡	X	‡
	4096	3888	3456	3072
	Hemitonium minus		Tonus	
	Chromaticum			
	paramefe	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon chrom.	nete diezeugmenon
	X	Y	BB	DD
	†	‡	‡	‡
4096	3888	2648	3072	
Hemitonium minus		Tria hemitonia minus duo semitonia		
Enharmonicum				
paramefe	trite diezeugmenon	paranete diezeugmenon	nete diezeugmenon	
X	Y	AA	DD	
D	B	†	‡	
4096	2992	3888	3072	

CAPUT VIII.

Monochordi netarum synemmenon per tria genera partitio.

Duo quidem tetrachorda quae sibi met quidem conjuncta sunt, a mese vero disjuncta, trium generum superior descriptio, quemadmodum locarentur ostendit. Nunc ad aliud tetrachordum veniendum est, quod synemmenon vocatur, quod junctum est ei quae est mese. Quoniam enim inter neten diezeugmenon et mesen diapente consonantiam esse praediximus, est autem diapente consonantia trium tonorum ac semitonii. Tres vero sunt toni in hoc pentachordo, quorum unus quidem netes diezeugmenon ad paraneten diezeugmenon diatonon. Alter vero paranetes diezeugmenon diatonon ad triten diezeugmenon diatonon. Tertius autem parameses ad mesen, reliquumque semitonium trites diezeugmenon diatoni ad paramesen, quoniamque netes diezeugmenon et parameses tetrachordum ab ea quae est mese, eo tono disjunctum est, quod est inter paramesen ac mesen. Si ex eo pentachordo, quod est a nete diezeugmenon ad mesen, unum abstulerimus tonum, eum scilicet qui continetur inter neten diezeugmenon et paraneten diezeugmenon diatonon, poterimus aliud tetrachordum ad mesen jungere, ut fiat synemmenon, quod est conjunctum hoc modo. Nam quoniam paranetes diezeugmenon diatoni, quae est CC, numerus est 3456, horum tertia eisdem addita faciet mesen. Hic ergo numerus in diezeugmenon tetrachor-

A do CC litteris adnotatus, tono distabat a nete diezeugmenon in genere diatonico, et paranete diezeugmenon diatonos vocabatur, in synemmenon autem tetrachordo, id est, conjunctarum sit nete synemmenon in tribus generibus constituta Y littera pernotata, et ab ea octava pars auferatur quae est 432 eisque apponatur, fiet 3888 quae est paranete synemmenon et T littera pernotata. Hujus pars semitona octava ea quae est 486; haec summa si eisdem, quorum octava est, aggregetur, fiet 4374, quae est trite synemmenon diatonos, id est, E. Sed quoniam nete synemmenon ad mesen, id est 3456 ad 4608, sesquialteram obtinet proportionem quae est diatessaron, trite autem synemmenon, ad netem synemmenon, id est 4374 ad 3456, duorum tonorum obtinet proportionem, relinquunt trites synemmenon diatoni ad mesen proportio semitonii, et conjunctum est hoc tetrachordum cum mese, atque ideo synemmenon quasi continuum et conjunctum vocatur. Et diatonici quidem generis hoc modo est facta proportio. Chromatici vero talis divisio est: sumo netes synemmenon et paranetes synemmenon diatonici, id est 3456 et 3888 differentiam, ea est 432; hanc si divido ut semitonium fiat, sunt 216; hanc adicio ad 3888 ut tria semitonia fiant, erunt 414, quae est paranete synemmenon chromatica, cui littera S superapposita est. Ab hac igitur, id est, paranete synemmenon chromatica, ad triten synemmenon prius quidem diatonicum, nunc vero chromicum semitonium est. A qua trite synemmenon chromatica usque mesen aliud semitonium reperitur. Sed quoniam a nete synemmenon usque ad triten synemmenon diatonicum vel chromaticum duo toni sunt, quae est in diatonico vel chromatico generibus trite synemmenon diatonos vel chromatica, eadem in genere enharmonico paranete synemmenon enharmonios est, habens summam 4374, quae sit R, A, quae usque ad meson semitonium est, hoc partem in duas dies hoc modo: Sumo differentiam paranetes synemmenon enharmonii et meses, id est 4374 et 4608, facit 234; hanc divido, fiet 117; hanc adicio paranete synemmenon enharmonios, id est 4374, fiet 4491, quae P littera pernotatur, et sit ea trite synemmenon enharmonios. Eritque semitonium quod continetur inter paraneten synemmenon enharmonion et mesen, id est inter 4374 et 4608, divisum per triten synemmenon enharmonion eam, scilicet quae est 4491. Quocirca hujus quoque tetrachordi expedita ratio est. Nunc autem facienda est descriptio, juncta tamen cum caeteris tetrachordis, id est hyperboleon ac diezeugmenon, ut paulatim fiat descriptionis rata progressio.

a Illud. b Diatoni. c Non habetur. d Igitur. e Non leguntur. f Ea est. g Ea. h Non legitur.

E Hemitonium minus T Tonos A Tonus

Mese	4608 T	Triple system- meson	4374 T	Paratele sy- stemata-	5888 T	Nele sym- meson	5436	Diatonium							
Hemitonium minus		Hemitonium S majus		Tria hemitonia				Chromateum							
Mese	4608 T	Triple system- meson	4374 T	Paratele sy- stemata-	4104 T T T	meson	5436								
Diesis P		Diesis R		Diatonus				Enharmoniun							
Mese	4608 L	Triple system- meson	4491 D	hemitonium	4374 T T	meson	5436								
X		Y		CC		DD		FF		NN		LL			
Mese	4608 T	Paramese	4096 T	Triple die- zeugmenon	5888 T	Paratele die- zeugmenon	5436 T	Nele die- zeug- menon	5072 T	Triple hyper- bolon	6164 T	Paratele hy- perbolon	2392 T	Nele hyper- bolon	2504
Tonus		Hemit. minus		Tonus		Tonus		Hemitonium		Tonus		Tonus			
FB															
Mese	4608 T	Paramese	4096 T	Triple die- zeugmenon	5888 T	Paratele die- zeugmenon	5648 T T T	Nele die- zeug- menon	3072 T	Triple hyper- bolon	2916 T	Paratele hy- perbolon	2756 T T T	Nele hyper- bolon	2504
Tonus		Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.		Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.			
Z		AA		EE		NN									
Mese	4608 T	Parame- dies	5092 Die 4096 Triple diez	zeugmenon	5888 T T	Nele diez	5092 Die 3072 Triple hyper- bolon	perbolon	2916 T	Paratele hy- perbolon	2916 T	Nele hyper- bolon	2504		
Tonus		Diesis		Diatonus		Diesis		Diesis		Diatonus					

Diapas n tonus distantia duorum tetrachordorum, juxta diezeugmenon et hyperbolon in tribus modulandi generibus Quoniam ex duobus tetrachord s n n nisi disdiatesson, ubi tamen tonus appositus est. Qui est quidem a paramese u mesen ratio vera distantia dupla est, ut il pernotatur facillime

CAPUT IX.

Monochordi meson per tria genera partitio.

Ex his igitur quae praedicta sunt, in caeteris non arbitror diutius laborandum esse. Ad horum enim exemplar etiam reliqua tetrachorda meson atque hypaton texenda sunt. Ac primum quidem diatonici generis meson tetrachordon hoc ordine describemus. Meses enim quae est O 4608 sumo tertiam partem, ea est 1336; hanc eidem copulo, fiet 6144, ea sit H hypate meson diatessaron ad mesen continens consonantiam, haec duobus tonis ac semitonio ita dividitur: Sumo enim meses, id est 4608, octavam partem, quae est 376; hanc eidem adjungo, fiet 5184, ea est Iichanos meson diatonos, id est M. Cujus a interim pars b sumitur octava, ea est 648; hanc eidem adjungo, fiet 5832. Ea sit I parhypate meson diatonos tonum obtinens ad Iichanon meson diatonon, duobus autem tonis distans a mese. Relinquitur igitur semitonium inter hypaten meson diatonon

A et parhypaton meson diatonon constitutum, id est inter 6164 et 5832. Idem vero tetrachordum meses atque hypates meson in chromatico genere tali ratione partimur. Sumo meses differentiam ad Iichanon meson diatonon, id est 4608 ad 5184, ea est 576; hanc dimidiam partior, fiet 288; e eadem adjicio numero majori, id est 5184, fiet 5472, quae fit N Iichanos meson chromaticen. Relinquantur igitur duo semitonia, unum inter Iichanon mesen chromaticen et parhypaten meson chromaticen, id est inter 5472 et 5832, et aliud inter parhypate meson chromaticen et hypaten meson, id est inter 5832 et 6144. Enharmoniun vero genus hoc modo dividimus, quoniam ea quae erat parhypate meson diatonos, vel ea quae erat parhypate meson chromaticen, duos tonos distabat a mese obtinens numerum 5832, ea in enharmonio genere erit Iichanos meson enharmonios, L littera pernotata, duos nihilominus ad mesen obtinens tonos. Reliquum igitur semitonium

a Iterum. b Sumatur. c Eandem.

quod est inter lichanos meson enharmonion et hypaten meson, id est inter 5832 et 6144, in duas dieses hoc modo dividimus. Aufero differentiam 5832 ad 6144, ea est 312 : hanc dimidiam partior, fiet 156; hanc ad 5832 jungo, fiet 5888; et hæc sit K parhypate meson enharmonion. Duæ vero sunt dieses

A inier lychanon meson enharmonion et parhypate meson enharmonion, id est inter 5832 et 5988, et inter parhypaten meson enharmonion et hypaten meson, id est inter 5988 et 6144. Divisum est igitur meson tetrachordon. Quod ita in descriptione ponatur, ut superius descriptis tetrachordis aggregetur.

H		I		M		O		E		T		Y			
Hypate meson	6144 T	Parhypate meson	5832 T	Lichanos meson	5184 T	Mese	4608 T	Trile systemenon	4374 T	Paratelesy-nemnon	3888 T	Nete systemenon	3456		
Hemit. minus		Tonus		Tonus		Hemit. minus		Tonus		Tonus					
N															
Hypate meson	6144 T	Parhypate meson	5832 T	Lichanos meson	5472 TTT	Mese	4608 T	Trile systemenon	4374 T	Paratelesy-nemnon	4104 TTT	Nete systemenon	3456		
Hemit. minus		Hem. maj.		Tria hemit.		Hemit. minus		Hem. maj.		Tria hemit.					
K L															
Hypate meson	6144 Dies	Parhypate meson	5888 Dies	Lichanos meson	5832 TT	Mese	4608 Dies	Trile systemenon	4374 Dies	Paratelesy-nemnon	4374 TT	Nete systemenon	3456		
Diesis Dies		Ditonus		Diesis Dies		Ditonus		Ditonus		Ditonus					
X		Y		CC		DD		FF		NN		LL			
Mese	4608 T	Paramese	4096 T	Trile diezeugmenon	5888 T	Paratele diezeugmenon	5456 T	Nete diezeugmenon	5072 T	Trile hyperboleon	2916 T	Paratele hyperboleon	2592 T	Nete hyperboleon	2304
Hemit. minus		Tonus		Tonus		Hemitonium		Tonus		Tonus					
BB															
Mese	4608 T	Paratele	4096 T	Trile diezeugmenon	5888 T	Paratele diezeugmenon	5648 TTT	Nete diezeugmenon	5072 T	Trile hyperboleon	2916 T	Paratele hyperboleon	2756 TTT	Nete hyperboleon	2304
Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.		Hemit. minus		Hemit. majus		Tria hemiton.					
Z AA EE NN															
Mese	4608 T	Paran. diez	4096 T	Trile diezzeugmenon	5888 T	Paratele diezzeugmenon	5888 TT	Nete diezzeugmenon	5072 Dies	Trile hyperboleon	2916 Dies	Paratele hyperboleon	2916 T	Nete hyperboleon	2304
Tonus		Diesis Dies		Ditonus		Diesis Dies		Ditonus		Ditonus					

CAPUT X.

Monochordi hypaton per tria genera partitio, et totius dispositio descriptionis.

Nunc vero hypaton tetrachordum per tria genera dividendum est. Sumo hypates meson, id est 6144: dimidiam partem, quæ sit 3072, hanc eidem si adjeccero, fiet 9216, quæ est proslambanomenos ad hypaten meson-diapente consonantiam servans. Eiusdem autem hypaten meson a 6144. Si auferam tertiam partem quæ est 2048 eidemque adjeccero, fiet 8192. Et hac est B hypate hypaton, Igitur hypaten meson ad proslambanomenon diapente est consonantia, ad hypaten vero hypaton diatessaron. Ab hac igitur

B hypate meson, id est 6144, pars auferatur octava, erunt 768; hanc eidem si quis adjungat, fiet 6912. Quæ est E lychanos hypaton diatonos ad hypaten meson toni obtinens proportionem. Rursus de 6912, pars auferatur octava, erunt 864; hoc si eidem co-pletur, fiet 7776, quæ est C parhypate hypaton, diatonos ad lichanos hypaton diatonon toni, ad hypaten meson duorum tonorum distantiam servans. Relinquitur igitur semitonium inter parhypaten hypaton diatonon et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192, et diatonici quidem generis hypaton tale tetrachordum est, chromaticum vero tali ratione dividimus. Sumo enim differentiam hypaten meson, et

a 6144.

ejus quæ est lichanos hypaton diatonos, id est 6144 A et 6912, ea est 768; hanc dimidiam partior ut duo efficiam semilonia, fiet 384: hanc adjicio 6912 ut tria semitonia fiant, erunt 7296: hæc erit F lichanos hypaton chromaticæ ab ea quæ est hypate meson tribus semitonis distans. Relinquuntur ergo duo semitonia, unum quidem inter lichanos hypaton chromaticen et parhypaten hypaton chromaticen, id est inter 7296 et 7776. Aliud vero inter parhypaten hypaton chromaticæ et hypaten hypaton, id est inter 7776 et 8192. Restat enharmonium genus, cujus ad superius exemplar talis divisio est. Quoniam enim parhypate hypaton diatonos vel parhypate hypaton chromaticæ, qua 7776 unitatibus insignita est, duobus tonis distat ab ea quæ est hypate meson, eadem erit in genere enharmonio lichanos hypaton enharmonios, quæ ab hypate meson duobus integris a differat tonis. Restat igitur ex diatessarum consonantia semitonium quod est inter lichanos hypaton en-

harmonion et hypaten hypaton, id est inter 7776 et B inter 8192, hoc in duas dieses ita dividimus. Sumo differentiam ejus quæ est lichanos hypaton enharmonios, et hypaten hypaton, id est 7776 et 8192, ea est 416; hujus dimidiam sumo, sunt 208; hanc adjicio 7776, fiet e 7984 quæ sit D parhypate hypaton enharmonios. Sunt igitur duæ dieses: una quidem quæ est inter lichanon hypaton enharmonion et parhypaten hypaton enharmonion, id est inter 7776, et 7984; altera vero quæ est inter parhypaten hypaton enharmonion, et hypaten hypaton, id est inter 7984 et 8192. Tonus vero ultimus inter proslambanomenon et hypaten hypaton, id est inter 9216 et 8192, continetur. Divisum est igitur hypaton tetrachordum secundum tria genera diatonicum chromaticum enharmonion. Quod si superioribus tetrachordis hyperboleion diezeugmenon synemmenon meson adjungatur, fit integra perfecta que descriptio divisi per omnia monochordi regularis.

		Diatonicum			
Tetrachordos hypaton Diatonicæ	Proslambanomenos	A	9216	Tonus	Tetrachordos hypaton
	Hypate hypaton	B	8192	Hemitonium	
	Parhypate hypaton	C	7776	Tonus	
	Lichanos hypaton	E	6912	Tonus	
	Hypate meson	B	6144		
		Chromaticum			
Tetrachordos hypaton Chromaticum	Hypate hypaton	G	8192	Hemitonium minus Hemitonium majus Tria hemitonia	Tetrachordos hypaton
	Parhypate hypaton	C	7776		
	Lichanos hypaton	E	7296		
	Hypate meson	E	6144		
		Enharmonium			
Tetrachordos hypaton Enharmonicum	Hypate hypaton	B	8192	Diesis Diæsis Ditonus	Tetrachordos hypaton
	Parhypate hypaton	D	7984		
	Lichanos hypaton	F	7776		
	Hypate meson	E	6144		
		Diatonicum			
Tetrachordos meson Diatonicæ	Hypate meson	H	6144	Hemitonium minus Tonus Tonus	Tetrachordos meson
	Parhypate meson	I	6332		
	Lichanos meson	M	5194		
	Mese	O	4608		
		Chromaticum			
Tetrachordos meson Chromaticum	Hypate meson	H	6144	Hemitonium minus Hemitonium majus Tria hemitonia	Tetrachordos meson
	Parhypate meson	I	5832		
	Lichanos meson	N	5442		
	Mese	O	4608		
		Enharmonium			
Tetrachordos meson Enharmonicum	Hypate meson	H	6144	Diesis Diesis Ditonus	Tetrachordos meson
	Parhypate meson	K	5988		
	Lichanos meson	E	5832		
	Mese	O	4608		
		Diatonicum			
Tetrachordos synemmenon Diatonicæ	Mese	O	4608	Hemitonium minus Tonus Tonus	Tetrachordos synemmenon
	Trite synemmenon	E	4374		
	Paranete synemmenon	T	3888		
	Nete synemmenon	Y	3456		
		Chromaticum			
Tetrachordos synemmenon Chromaticum	Mese	O	4608	Hemitonium Hemitonium majus Tria hemitonia	Tetrachordos synemmenon
	Trite synemmenon	E	4374		
	Paranete synemmenon	S	4014		
	Nete synemmenon	Y	3456		
		Enharmonium			
Tetrachordos synemmenon Enharmonicum	Mese	O	4609	Diesis Diesis Ditonus	Tetrachordos synemmenon
	Trite synemmenon	P	4491		
	Paranete synemmenon	R	4374		
	Nete synemmenon	Y	3456		
		Diatonicum			
Tetrachordos diezeugmenon Diatonicum	Paramese	X	4096	Hemitonium Tonus Tonus	Tetrachordos diezeugmenon
	Trite diezeugmenon	Y	3888		
	Paranete diezeugmenon	CC	3456		
	Nete diezeugmenon	DD	372		

	Chromaticum			
Tetrachordos diezeugmenon Chromaticum	Paramese	X	4096	Hemitonium minus Hemitonium majus Tria hemitonía
	Trite diezeugmenon	Y	3888	
	Paranete diezeugmenon	BB	3648	
	Nete diezeugmenon	DD	372	
Tetrachordos diezeugmenon Enharmonicum	Enharmonicum			Diesis Diesis Diesis
	Paramese	X	4096	
	Trite diezeugmenon	Z	399	
	Paranete diezeugmenon	AA	388	
Tetrachordos hyperboleon Diatonicum	Diatonicum			Hemitonium minus Tonus Tonus
	Nete diezeugmenon	DD	372	
	Trite hyperboleon	FF	2916	
	Paranete hyperboleon	NN	2592	
Tetrachordos hyperboleon Chromaticum	Chromaticum			Hemitonium minus Hemitonium majus Tria hemitonía
	Nete diezeugmenon	DD	372	
	Trite hyperboleon	FF	2916	
	Paranete hyperboleon	KK	2736	
Tetrachordos hyperboleon Enharmonicum	Enharmonicum			Diesis Diesis Ditonus
	Nete diezeugmenon	DD	372	
	Trite hyperboleon	EE	2994	
	Paranete hyperboleon	NN	2916	
	Nete hyperboleon	LL	2034	

HENRICI GLAREANI SPECULATIO.

PLANA MONOCHORDI REGULARIS PARTITIO IN TRIBUS GENERIBUS.

Secupla ratio			
Tetrachordos bypatria cum prostantemtonitribus modulandi generibus	Diatess	Proslambanom enos	9216
	Diatess	Hypate hypaton	8192
	Diatess	Parhypate hypaton	7776
	Diatess	Lichanos hypaton	6912
	Diatess	Hypate meson	6144
	Diatess	Hypate hypaton	8192
	Diatess	Parhypate hypaton	7776
	Diatess	Lichanos hypaton	7296
	Diatess	Hypate meson	6144
	Diatess	Hypate hypaton	8192
Diatess	Parhypate hypaton	7984	
Diatess	Lichanos hypaton	7776	
Diatess	Hypate meson	6144	
Tetrachordos meson in yfiam	Diatess	Hypate meson	6144
	Diatess	Parhypate meson	5832
	Diatess	Lichanos meson	5184
	Diatess	Mese	4608
	Diatess	Hypate meson	6144
	Diatess	Parhypate meson	5832
	Diatess	Lichanos meson	5472
	Diatess	Mese	4608
	Diatess	Hypate meson	5144
	Diatess	Parhypate meson	5998
Diatess	Lichanos meson	5832	
Diatess	Mese	4608	

Sesquitertia ratio				
Tetrachord Syntème, in yfide tribus generib.	Diatess	Mese	4608	
	Diatess	Trite synemmenon	4374	
	Diatess	Paranete synemm.	3888	
	Diatess	Nete synemmenon	3456	
	Diatess	Mese	4608	
Tetrachord Syntème, in yfide tribus generib.	Diatess	Trite synemmenon	4374	
	Diatess	Paranete synemm.	4104	
	Diatess	Nete synemmenon	3456	
	Diatess	Mese	4608	
	Diatess	Trite synemmenon	4491	
Tetrachord Syntème, in yfide tribus generib.	Diatess	Paranete synemm.	4374	
	Diatess	Nete synemmenon	3456	
	Tetra, hyperboleon in tri bus modulandi generibus	Diatess	Nete diezeugmenon	3072
		Diatess	Trite hyperholeon	2916
		Diatess	Paranete hyperbol.	2592
Diatess		Nete hyperholeon	2304	
Diatess		Nete diezeugmenon	3072	
Tetra, hyperboleon in tri bus modulandi generibus	Diatess	Trite hyperholeon	2016	
	Diatess	Paranete hyperbol.	2736	
	Diatess	Nete hyperholeon	2304	
	Diatess	Nete diezeugmenon	3072	
	Diatess	Trite hyperholeon	2994	
Tetra, hyperboleon in tri bus modulandi generibus	Diatess	Paranete hyperbol.	2916	
	Diatess	Nete hyperholeon	2304	

Sequitentia ratio. Tetrachordis diezeugmenon in tribus.	Diatess		Paramese	4096
	Diatess		Trite diezeugmenon	3888
	Diatess		Paranete diezeugm.	3456
	Diatess		Nete diezeugmenon	3072
	Diatess		Paramese	4096
	Diatess		Trite diezeugmenon	3888
	Diatess		Paranete diezeugm.	3648
	Diatess		Nete diezeugmenon	3072
	Diatess		Paramese	4096
	Diatess		Trite diezeugmenon	3992
	Diatess		Paranete diezeugm.	3888
	Diatess		Nete diezeugmenon	3072

CAPUT XI.

Ratio superius dispositæ descriptionis.

In superiore igitur forma obtinet quidem consonantiam diapason proslambanomenos ad mesen, mese autem ad neten hyperboleon. Bis diapason autem proslambanomenos ad neten hyperboleon. Diatessarion autem consonantiam servat hypate hypaton ad hypaten meson. Hypate meson ad mesen mese, ad neten synmemnon, paramese ad neten diezeugmenon, nete diezeugmenon ad neten hyperboleon. Atque hoc ita ^a fit, ut his consonantiis integra tetrachorda numeremus. Atque ut clarius omnis in hac forma ^b respiciatur ordo nervorum, secundum tria genera ^c tantum notantur esse tetrachorda. Primum atque gravissimum hypaton, cujus est princeps hypate hypaton, ultima autem hypate meson, secundum vero meson cujus est princeps hypate meson, extrema vero mese. Tertium synmemnon, cujus est princeps mese, finalis nete synmemnon. Quartum diezeugmenon, cujus est ^e prima paramese, nete vero diezeugmenon extrema. Quintum vero est hyperboleon cujus est quidem princeps nete diezeugmenon, ad neten vero hyperboleon terminatur extrema.

CAPUT XII.

De stantibus et mobilibus vocibus.

Harum vero omnium vocum partim sunt in totum immobiles, partim in totum mobiles, partim vero nec in totum immobiles, nec in totum mobiles. In totum immobiles sunt proslambanomenos, hypate hypaton, hypate meson, mese, nete synmemnon, paramese, nete diezeugmenon, nete hyperboleon. Idcirco quoniam in omnibus tribus generibus eadem sunt, nec nomina nec loca permutantes, sive pentachorda, sive tetrachorda contineant. Pentachorda quidem ut proslambanomenos ad hypaten meson, et mese ad neten diezeugmenon. Tetrachorda vero ut hypate hypaton ad hypaten meson, hypate meson ad mesen. Mobiles vero sunt quæ secundum sin-

^A gua genera permutantur hoc modo ut paranete et lichanos diatonici et chromatici, trite et parhypate enharmonici. Alia est enim paranete hyperboleon diatonos, alia paranete hyperboleon chromatica, alia ^d trite enharmonios. Diversæ sunt etiam paranete diezeugmenon diatonos, atque chromatica. Nec est eadem quæ in generibus cæteris trite diezeugmenon enharmonios, neque eadem sunt paranete synmemnon diatonos et chromatica ^e et trite synmemnon enharmonios, his qui sunt in reliquis generibus trite. Distant etiam lichanos meson diatonos et lichanos meson chromatica, ^f et parhypate meson enharmonios nulli aliorum generum parhypate similis invenitur. Nec eosdem locos ac numeros servant lichanos hypaton diatonos et lichanos hypaton chromatica. ^g Nam parhypate hypaton enharmonios aliorum generum parhypatis reperitur esse dissimilis. Non in totum vero immobiles aut mobiles sunt, quæ in duobus quidem generibus manent, id est chromatico et diatonico, sed in enharmonio permutantur. Id autem sic consideratur trite hyperboleon, diatonos, et trite hyperboleon chromatica eadem in superiori forma descripta est, ^h hisdem numeris 2829. At vero cum enharmonium genus aspicimus trite aliam reperimus, id est 2916. Quæ igitur vox duobus fuit generibus communis, eadem in tertio permutata est. Idem est et in diezeugmenon tetrachordo. Nam trite diezeugmenon diatonos et trite diezeugmenon chromatica eadem sunt, sibi que consentiunt, trite autem diezeugmenon enharmonios a superiore distat, in synmemnonis etiam idem est. Trite enim synmemnon diatonos et trite synmemnon chromatica eadem sunt. Ted trite synmemnon enharmonios est diversa. Item parhypate meson diatonos, et parhypate meson chromatica eadem notantur. Sed in enharmonio genere sicut superioris trite ita hic parhypate juxta j hypates meson quidem inveniuntur, vi autem ac soni acumine diversæ sunt cæteris. Rursus parhypate hypaton diatonos et parhypate hypaton chromatica eadem est. Sed non eadem est cum in enharmonio genere queritur. Sed ut ^k harum non plena mutabilitas clarius colliquescat ad hyperboleon tetrachordum redeamus, in hoc igitur quæ in diatonico atque in chromatico genere trite hyperboleon est, eadem mutatur in enharmonio, et fit paranete. Item quæ trite diezeugmenon in diatonico vel chromatico genere vocabatur, paranete in enharmonio dicitur quæ trite synmemnoniu chromatico vel diatonico fuit, in enharmonio in paraneten transit. Quæ vero parhypate meson in chromatico vel diatonico videbatur, eadem lichanos meson in enharmonio reperitur. Quæ autem parhypate hypaton, vel in diatonico vel in chromatico dicebatur, lichanos hypaton in enharmonio nuncupatur. Sunt igitur quidem immobiles, proslambanomenos, hypate

^B

^C

^D

^a Non habetur. ^b Conspiciatur, ^c Princeps. ^d Paranete hyperboleon enharmonios, alia trite diatonos, et chromatica, alia. ^e Et enharmonios. ^f Et lichanos meson enharmonios. ^g Et lichanos hypate enharmonios. ^h Eisdem. ⁱ Superioribus. ^j Hypaten. ^k Hæc.

hypaton, hypate meson, mese, nete synemmenon, paramese, nete diezeugmenon, nete hyperboleon, mobiles vero quas lychanos, vel paranetas, vel diatonicas, vel chromatias, vel enharmonicas ^a nominamus. Non in totum mobiles aut immobiles, quas parhypatas tritas in diatonico vel chromate, lichanos autem vel paranetas in enharmonico genere dicimus.

CAPUT XIII.

De consonantiarum speciebus.

Nunc de speciebus primarum consonantiarum tractandum est; primæ autem consonantiæ sunt diapason, diapente, diatessaron. Species autem est quædam positio propriam habens formam secundum unum quodque genus in uniuscujusque proportionis consonantiam facientis terminis constituta, ut in diatonico genere. Nam si diezeugmenon tetrachordum inter hyperboleon tetrachordum ^b meseaque ponamus, subtracto scilicet synemmenon tetrachordo, erunt 15 nervi. At si ab his proslambanomenos detrahatur, erunt quatuordecim. Hi ergo disponantur hoc modo. Sit A hypate hypaton, B parhypate hypaton, C hypate ilchanos, D hypate meson, E parhypate meson, F lichanos meson, G mese, H paramese, I trite diezeugmenon, K paranete diezeugmenon, L nete diezeugmenon, M trite hyperboleon, N paranete hyperboleon, O nete hyperboleon. Ab hypate igitur ad paramesen diapason consonantia est. A mese vero ad hypaten meson diatessaron, ab eadem vero mese ad lichanon hypaton diapente. Erit igitur diapason quidem octo chordarum. Diatessaron vero quatuor, diapente autem quinque. Ac per hoc habebit diatessaron quidem species tres, diapente autem species quatuor, diapason vero species septem. Semperque una minus species erit quam fuerint voces, ut enim a mese cæteræ ^c ordinamus diatessaron consonantiæ species tres sunt, hoc modo: una quidem species erit ab G ad D; secunda vero ab F ad C; tertia vero ab E ad B, et huc usque diatessaron species progrediuntur. Idcirco quia huc usque species binos continet nervos ejusdem diatessaron, ut G D quidem eos qui sunt E F ^d contineat, F C eos qui sunt E D, et E B eos ^e continent qui sunt C D; si vero his adjecero diatessaron D A, diversa non erit ab ea quæ est G D, unum enim solum G D consonantiæ nervum continebit, id est D solum. Excessit igitur G D consonantiam, atque ideo diatessaron tres species habere perhibetur. Et in cæteris quidem consonantiis idem est. Diapente autem erunt species quatuor hoc modo: Una quidem est H ad D; alia vero ab eo quod est G ad C; alia ab eo quod est F ad B; alia autem ab eo quod est E ad A. Diapason vero consonantiæ 7 erunt species, hoc modo: prima ab eo quod est O ad G secunda ab eo quod est N ad F; tertia ab eo quod est M ad E; quarta ab eo quod

A est Lad D; quinta ab eo quod est K ad C; sexta ab eo quod est I ad B; septima ab eo quod est H ad A. Liqueat igitur ex his quæ dicta sunt, diatessaron consonantiam semel tantum in immobilibus ac statutis vocibus contineri. Nam si ab hypate hypaton incipiam, erit A D, id est ab hypate hypaton in meson hypaten ea quæ est in ordine prima. Nam cæteræ non statutis vocibus terminantur, ut B E C F. Nam f parhypate hypaton et parhypate meson, lichanos hypaton et lichanos meson mobiles esse monstratæ sunt. Quod si rursus ab hypate meson diatessaron consonantiam inchoemus, erit species diatessaron statutis vocibus terminata G D, ea quæ est prima, id est ab hypate meson in mesen. Reliquæ minime, ut E H et F I. Nam parhypate meson et lichanos meson et trite diezeugmenon non probantur immobiles. Rursus si eandem diatessaron paramese ^B inscripiat ordiendam, erit ^B quoque quæ statutis coerceatur sonis, diatessaron species H L, id est a paramese in nete diezeugmenon, quæ est prima. Nam cæteræ quæ sunt I M et K N mobilibus terminantur sonis. Nam triten diezeugmenon, et paraneten diezeugmenon, et triten hyperboleon, et paraneten hyperboleon mobiles voces esse prædiximus. Item diapente consonantia duas tantummodo species tenet, quæ statutis vocibus includuntur. Ut si ab hypate meson ordiamur, una quidem est D H, id est ab hypate meson in paramesen, ea quæ est prima. Altera vero G L, id est a mese in neten diezeugmenon, hæc vero est quarta. Reliquæ vero, id est E I et F K, minime statutis vocibus clausæ sunt. Nam parhypate, et lichanos, et trite, et paranete instabiles approbantur. Similis autem ratio erit si a nete diezeugmenon in graviorem partem, id est ad mesen, consonantiæ hujus species considerentur, eisdem enim immobilibus vocibus, quæ superius dictæ sunt, continebuntur. Sive autem ab hypate meson, seu a mese, seu a paramese, sive etiam a nete hyperboleon consonantiis ^C ad graviorem partem ducamus. Duarum quæ statutis vocibus coerceantur, non poterit esse ^C destructio. Diapason vero consonantiæ sive ab hypate hypaton in paramesen, sive a nete hyperboleon in mesen ordo sumatur, tres tantummodo species obtinebit, quæ immobilibus vocibus coerceantur. Nam ab hypaten hypaton ordientibus una est A B, ea quæ est prima ab hypate hypaton in paramese. Altera D L ea quæ quarta ab hypate meson in nete diezeugmenon. Deline G O hæc septima est, id est a mese in neten hyperboleon. Reliquarum vero specierum voces extimæ nullo modo ^D immobilibus vocibus constitutæ sunt. Nam parhypate, et lichanos, et trite, paranete (ut supra quodque dictum est) immobiles non sunt. Similiter autem et per easdem voces si ab hyperboleon nete ordiamur, specierum ordo contextitur, quorum omnium intelligentiam subjecta descriptio ^D docet.

^a Vocamus. ^b Mesonque. ^c Ordiamur. ^d Non habetur. ^e Non habetur. ^f Non legitur. ^g Non legitur. ^h In. ⁱ Distinctio. ^j Non legitur. ^k Faciet esse notioem.

A

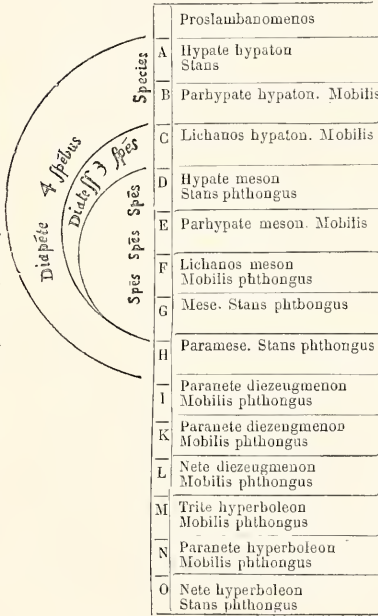
CAPUT XIV.

Stabiles	A	Hypate hypaton
Mobiles	B	Parhypate hypaton
Mobiles	C	Lichanos hypaton
Stabiles	D	Hypate meson
Mobiles	E	Parhypate meson
Mobiles	F	Lichanos meson
Stabiles	G	Mese
Stabiles	H	Paramese
Mobiles	I	Trite diezeugmenon
Mobiles	K	Paranete diezeugmenon
Stabiles	L	Nete diezeugmenon
Mobiles	M	Trite hyperboleon
Mobiles	N	Paranete hyperboleon
Stabiles	O	Nete hyperboleon

De modorum exorditiis, in quo dispositio notarum per singulos modos ac voces.

Ex diapason igitur consonantiæ speciebus existunt qui appellantur modi, quos eisdem tropos vel tonos nominant. Sunt autem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel gravitate, vel acumine differentes, constituto vero est plenum veluti modulationis corpus ex consonantiarum conjunctione consistens, quale est vel diapason, vel diapason et diapente ^a et diatessaron, vel bis diapason. Est enim diapason constituto, a proslambanomenos in meson cæteris quæ **B** sunt mediæ vocibus annumeratis, vel a mese rursus in neten hyperboleon cum vocibus interjectis, vel ab hypate meson in neten diezeugmenon, cum his quas extremæ voces medias claudunt. Diapason et ^b diatessaron vero constituto ea est que a proslambanomenos in neten synemmenon, cum his quæ mediæ sunt interjectæ constat. Bis diapason autem a proslambanomenon in neten hyperholeon, cum his quæ in medio sunt interpositæ consideratur. Has igitur constitutiones si quis totas faciat acutiores vel in gravius totas remittat, secundum supradictas diapason consonantiæ species efficiet modos septem, quorum nomina sunt hæc : hypodorius, hypophrygius, hypolydius, dorius, phrygius, lydius, mixolydius; horum vero sic ordo procedit. Sit in diatonico genere vocum ordo dispositus a prolambanomenone in neten hyperboleon, atque hic sit hypodorius modus. Si quis proslambanomenon in acumen intendat tono, hypatenque hypaton eodem tono attenuet, cæterasque phthongorum omnes faciat acutiores, acutior totus ordo proveniet, quam fuit prius quam toni susciperet intensionem. Erit igitur tota constitutio acutior effecta hypophrygius modus, quod si in hypophrygio toni rursus intensionem voces acceperint, hypolydii modulatio nascentur. At si hypolydium quis semitonio intendat, dorium faciet, et in aliis quidem similis est in acumen intensionemque processus. Quorum, non ut ^c intelligentiam solummodo ratio comprehendatur, verum oculis quoque forma possit agnosci, ab antiquis tradita musicis descriptio supponenda est; sed quoniam per singulos modos a veteribus musicis unaquæque vox diversis notulis insignita est, descriptio prius notarum videtur esse ponenda, ut his primum per se cognitum in modorum descriptione facilis possit esse descriptio.

Diapason septem speciebus et octophthongus

^a Non legitur. ^b Diapente. ^c Intelligentiæ.

Hypermixo-lydius	Mixolydius	Lydius	Phrygius	Dorius	Hypolydius	Hypophrygius	Hypodorius	
Λ	V	Z	V	N	Ο	ϑ	ϑ	Proslambanomenos
Φ Ε	ε	Τ	Z	Ι	W	ϑ	ε	Hypate hypaton
Ψ	Ψ	B	F	Α	V	Υ	b	Parhypate hypaton
Π	T	Φ	ε	V	Z	Ι	N	Lichanos hypaton
M	Π	C	Φ	ε	T	Z	Ι	Hypate meson
a	O	P	γ	ϑ	R	F	Α	Parhypate meson
H	K	M	Π	T	Φ	ε	Δ	Lichanos meson
Γ	Η	Ι	M	Π	C	Φ	ε	ΜΕΣΗ
B	Z	Φ	γ	O	P	Υ	†	Trite syuemmenon
) (a	Γ	H	IC	M	Π	T	Paranete syuemmenon
L) (ϑ	Γ	H	Ι	M	Π	Nete syuemmenon
ϑ	Γ	Z	Ι	M	O	C	Φ	Paramese
Α	B	Π	Φ	γ	ϑ	P	Υ	Trite diezeugmenon
L) (ϑ	Γ	N	Ι	M	Π	Paranete diezeugmenon
M'	L	Φ	ϑ	Γ	Z	Ι	M	Nete diezeugmenon
a	K	Λ	Ψ	R'	E	Φ	λ	Trite hyperboleon
N	K	M	T)ϑ	ϑ	Γ	Π	Paranete hyperboleon
Γ	Η	Γ	M'	L	Φ	ϑ	Γ	Nete hyperboleon

A
B
C
D
E
F
G
a
b
c
d
e
f
g
Aa

CAPUT XV.

Descriptio continens modorum ordinem ac differentias.

Superior igitur descriptio chordarum nomina tenet ascripta, notulas vero juxta positas, et quæ cujusque sit modi, sive lydi, sive phrygii, sive dori vocabu-

lorum signat adjectio. Sed quoniam hos modo diximus in speciebus diapason consonantiæ reperiri, age eosdem in diatonico tantum genere describamus, ut qui eorum ordo sit, sub aspectu cadens intelligentiam non moretur.

Acutissimus Tetrardus
Hypermixolydius

ω	φ	γ	Π	Μ	α	Π	Γ	Β	Ι	Ι	Τ	Μ	α	Π	Γ
							synnemmenon								
							Γ Β Ι Ι								
							Π Ι α								
							Ω α								
							paramese								
							Ζ γ								
Ν	Γ	Π	Ϟ	Π	γ	Ϟ	Π	γ	Ϟ	Π	γ	Π	γ	Ϟ	Ν

Plagis Tetrardi
Mixolydius

Δ	ω	φ	Τ	Π	Ο	Κ	Π	Ζ	α	Ι	Λ	Κ	Π
							synnemmenon						
							Γ Β						
							Ϟ -						
							α						
							paramese						
							Γ Β						
							Ϟ						
Ν	γ	Τ	Ϟ	Κ	Ϟ	Ϟ	Ν	α	γ	Κ	Γ	Γ	

Tritus Lydius

Ζ	Τ	Β	φ	Ϟ	Π	Μ	Ι	φ	Γ	Ι	Ϟ	α	Μ	Ι
							synnemmenon							
							Ζ =							
							γ Ν							
							paramese							
							Ζ =							
							γ Π							
Ν	Γ	Λ	Γ	Ϟ	Π	γ	Π	Ζ	Ϟ	Ν	γ	Π	γ	

Deuterus
Phrygius

Ζ	Γ	ω	φ	γ	Π	Μ	Ι	φ	Γ	Ι	Ω	α	Ζ	Μ
							synnemmenon							
							γ α							
							paramese							
							Ι =							
							Γ							
Ε	Γ	Τ	Ν	Γ	Ϟ	Π	Ν	Ζ	γ	Τ	Τ			

Ν	Α	Δ	ω	†	Τ	Κ	Ο	Κ	Π	Γ	Β	Ι	Λ	Δ
							synnemmenon							
							Κ Τ							
							paramese							
							Μ α							
							Ϟ γ							
Π	Ε	ω	Τ	Ζ	Ϟ	Ϟ	Π	Τ	Ν	α	γ	γ		

Dorius
Protus

ω	†	Ζ	Τ	Β	φ	Ϟ	Π	Μ	Ι	Ζ	Ε	Ω	φ
							synnemmenon						
							Ϟ Π						
							paramese						
							Ο						
							Κ γ						
Π	Π	Π	Τ	Γ	Λ	Γ	Ϟ	Π	Ζ	Ν			

Hypolydius
Plagi triti

ω	ω	Μ	Ζ	Ε	ω	φ	γ	Π	Μ	Ι	Ϟ	Γ	Ϟ
							synnemmenon						
							Γ Ϟ						
							paramese						
							Ϟ Π						
							Ϟ Π						
ω	Π	Π	Ε	Τ	Δ	Γ	Ϟ	Π	Μ	γ	Ν	Ζ	

Hypophrygius
Plagis deuteri

ω	ω	Μ	Ν	Γ	Δ	ω	†	Τ	Π	Μ	α	Π	Γ
							synnemmenon						
							Ζ Ϟ						
							paramese						
							φ γ						
							Ϟ Π						
γ	ω	Π	Ε	Δ	Τ	α	Γ	Π	Ϟ	Τ	Ν		

Hypodorius
Plagis proti

CAPUT XVI.

De superius disposita modorum descriptione.

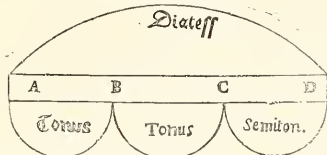
Septem quidem prædiximus esse modos, sed nihi videatur incongruum quod octavus super annexus est. Hujus enim adjectionis rationem paulo posterius eloquemur. Nunc illud est considerandum quod hæ paginulæ, quas inter se rectus linearum ordo distinguit, aliæ quidem habent notulas musicas, aliæ vero minime, velut in eo modo qui scribitur hypermixolydius. Prima quidem paginula ω tertia φ litteris adnotatur. Secunda ^a notula vacat. In hac igitur inter

A capedine notularum tonus interesse monstratur. Quod vero φ tertiæ atque γ quartæ paginæ notam non paginula dividit, sed versus recto ordine diductus, semitonium eas differre pronuntiat, quod probatur hoc modo: nam si ω proslambanomenos est, φ hypate hypaton, γ parhypate hypaton, necesse est inter proslambanomenon quod est ω et inter hypaten hypaton, quod est φ toni esse distantiam, inter hypaten autem hypaton quod est φ et parhypaten hypaton, quod est γ, semitonii differentiam contineri b jamque hoc regulariter in cunctis est considerandum, ut si vocum

^a Notulis. ^b Itaque.

notulas integra pagina disgregaverit, tōni inter eas sciamus esse distantiam. Sin versus notulas, ac non pagina distinguit, semitonii non ignoremus esse distantiam. His igitur ita præmissis, si duo ordines in bis diapason consonantia constituti sibi invicem comparentur, ut qui ordo sit gravior possit agnosci, si proslambanomenos^a proslambanomeno fuerit gravior vel quælibet alia vox ejusdem loci voce gravior pernotetur, in eodem scilicet genere constituta, totum quoque ordinem necesse est esse graviorem. Tamen id melius sumetur ad mediam quæ est mese. Duorum enim^b ordinum bis diapason consonantium ejus mese fuerit gravior, ejusdem totus ordo quoque gravior erit. Nam cæteræ singulæ singulis comparatæ nihilominus graviores inveniuntur, itaque si media ab alia media tono aut acutior videatur, aut gravior, omnes quoque nervi si id eodem genere sint, singuli^c sibi inter comparati tono acutiores aut graviores esse videbuntur. Quatuor autem mediis si prima ad quartam diatessaron distantiam servet, prima vero a secunda tono differat, secunda quoque a tertia eodem differat tono, tertia ad quartam semitonii faciet differentiam hoc modo: sint $\frac{1}{4}$ mediæ A B C D, et A ei quæ est D comparata servet ad eam sesquiterciam proportionem, quæ est diatessaron. Item A a B distet tono, B a C distet tono, relinquitur ut C ad D semitonii distantiam servet.

Sesquitercia ratio.

Et si quinque sint mediæ eodem modo. Si enim prima a quinta sesquialtera^d disteterit proportione, primaque a secunda, ac secunda a tertia, quartaque a quinta, singulis^e disteterint tonis, tertia ad quartam semitonii faciet differentiam. Item quæcumque mediæ aliorum modorum proslambanomenos accedunt hæc graviores modos operantur.^f Quæ netis, illæ acutiores efficiunt. Quoniam igitur in superiore pagina descriptis modis partem sinistram legentis proslambanomeni primi tenent. Dextera vero legentis extremis clauditur netis, erit omnibus quidem acutior^g modis, qui inscribitur hypermixolydius, omnibus vero gravioris qui hypodorius. Nos vero a gravissimo hypodorio inchoantes, cæteros quam inter se habent differentiam designabimus. Namque in hypodorio modo mese quæ est ω ab ea mese quæ est in modo hypophrygio tono^h distabit. Quod in hoc facile perspicietur, si quis ad mesen hypophrygii, quæ est φ ejusdem hypophrygii ω comparet, quæ est hypodorii quidem mese, in hypophrygia autem lichanos meson. Nam φ atque ω tono differunt, quod pagina interjecta

^a Non legitur. ^b Ordinem. ^c Singulis. ^d Destiterit ^e Distinguitur. ^f N. ^g N. ^h N. ⁱ N. ^o Hinc.

demonstrat. Item mese hypolydii ab ea quæ est mese hypophrygii toni differentiam facit. Namque C, quæ est mese hypolydii, tono distat a φ , quæ est hypolydii quidem lichanos mesen, in hypophrygio autem mese. Item mese hypolydii, quæ est C, ab ea quæ est mese dorii semitonio distat. Quod hinc poterit agnosci, quoniam ordinem sursum prodeuntem ejus meses, quæ est hypolydii, atque eum ordinem in sursum prodeuntem ejus meses quæ est dorii, unus versiculus ab ea mese quæ est dorii, integra diatessaron consonantia distet, idque probatur hoc modo: nam quæ est mese ω in hypodorio, eadem est ω in dorio; hypate meson est ab ea quæ est mese, quovis modo vel genere diatessaron consonantia differens. Item mese dorii quæ est π ab ea mese quæ est phrygii, id est M, distat tono. Nam quæ est mese in dorio, π eadem in phrygio lichanos meson. Rursus mese phrygii quæ est M, ab ea mese quæ est lydii, id est I distat tono. Nam quæ in phrygio est M mese, in lydio est lichanos mese. Rursus mese lydii modi ab ea mese quæ est myxolydii; id est H, semitonio distat. Etenim¹ si ordo qui rectus lydii continet mesen ei ordini qui rectus mixolydii mesen habet comparatus, non paginula, sed versu j disjungitur. Ea quoque mese quæ est myxolydii H ad eam mesen quæ est hypermixolydii, id est I, toni differentiam facit; idcirco quoniam H quæ est in mixolydio mese est eadem in hypermixolydio lichanos meson est. Unde fit ut mese dorii ab ea mese quæ est mixolydii diatessaron consonantia distet. Id probatur hoc modo: nam meson quæ est dorii id est κ π , eadem est mixolydii, id est λ π hypate meson, quæ ad cujuslibet modi mesen diatessaron consonantiam servat. Item mese dorii, id est μ π , ad eam mesen quæ est hypermixolydii quæ est ν diapente consonantiam servat. Ea enim mese quæ est dorii id est ν π , in ordine hypermixolydii lichanos hypaton est; lichanos autem hypaton ad mesem in diatonico genere in quolibet modo si comparetur, diapente consonantia distat. Cur autem octavus modus, qui est hypermixolydinus, adjectus est, ^o hic patet. Sit bis diapason consonantia hæc.

D | A | B | C | D | E | F | G | H | I | K | L | M | N | O | P |

CAPUT XVII.

Ratio superius dispositæ modorum descriptionis.

Diapason igitur consonantiam servat A ad id quod est H, octo enim vocibus continetur: primam igitur dicimus esse speciem diapason ea quæ est A H, secundam vero B I, tertiam C K, quartam D L, quintam E M, sextam F N, septimam G O. Relinquitur igitur extra H P, quæ ut totus ordo impleatur adjecta est, atque hic est octavus modus, quem Ptolemæus super annexit.

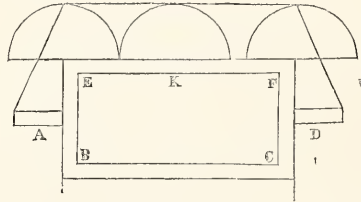
^o Destiterint. ^f Quæcumque. ^g Modus. ^h Distat. ¹ Is.

CAPUT XVIII.

Quemadmodum indubitanter musica consonantiae aures dijudicari possint.

Ut ^a vero indubitanter consonantiarum ratio colligatur, tali brevissimo ac simplici effici poterit instrumento. Sit igitur regula diligenter extensa A D, cui duo hemisphaeria, quas magadas Graeci vocant, insuper apponantur, ita ut ab ea quae est E curvatura ad id quod est B deducta linea rectos circa se angulos reddat: item ab ea quae est F curvatura ad id quod est C punctum deducta linea rectos circum se angulos efficiat. Sint vero hae aequaliter undique perpolitae ad eosdem usus, sint eisdem aliae aequales paratae, super has intendatur nervus aequalis undique, is qui est A E F D. Si ^b igitur diatessaron consonantiam qualis sit reperire voluero, hoc modo faciam: ab E puncto, quo nervus semisphaerium tangit, usque ad F punctum, quo rursus ab alia parte altero nervus semisphaerium jungitur, divido spatium quod est E F septem partibus, et ad partem quartam septimarum appono punctum quod est K; est igitur EK ad eam quae est K F sesquitertia. Si igitur ad K aequum vicioribus semisphaeris apposuero, atque alterutra vicissim EK et K F plectro adhibito pellantur, diatessaron distantiam consonabit. Sin vero simul partes idem C K et K F utrasque percussero, diatessaron consonantiam

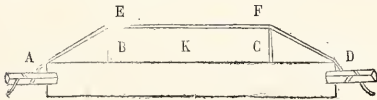
A nosco. Quod si diapente efficere volumus, quinque partibus totam chordam, id est spatium ab E ad B divido ac tres uni proportioni, duas vero reliquae dabo, atque ita posito semisphaerio, secundum superius dictum modum consonantias dissonantiasque perpendo; item si diapason consonantiam temptare voluero, totum tribus partibus seco, atque in unam duasque distribuens easdem simul vel alterutram pulsans ^c quid consonet, vel quod dissonet utraque cognosco. Tripla vero, quae ex permixtis consonantiis nascitur, ita redditur, ut si totum in quatuor partium divisionibus ^d partiamus, atque in tres et unam tota nervi prolixitas dividatur, ita semisphaerium tribus appositum triplae proportionis dissonantiam et consonantiam reddat.

LIBER QUINTUS.

Post monochordi regularis divisionem adjicienda arbitror esse ea in quibus veteres musicae doctores sententiae diversitate discordant, habendumque de omnibus subtile iudicium, atque id quod proposito deest operi, mediocri doctrinae ^e dispositione supplementum est. Potest enim alia quoque esse divisio, in qua non unus tantummodo nervus assumitur, qui positus proportionibus ^f dividat. Verum octo, atque ejusmodi cithara fiat, ^g aut in pluribus, et quantis necessariis sunt nervi, tota proportionum ratio quasi oculis subjecta cernatur.

C tione perpendens. Sensus enim ac ratio, quasi quaedam facultatis harmonicae instrumenta sunt. Sensus namque confusum quiddam ac proxime tale, quale est illud quod sentit, advertit. Ratio ¹ autem dijudicat integritatem atque unas persequitur differentias. Itaque sensus invenit quidem confusa ac proxima veritati, accipit vero ratione integritatem. Ratio vero ipsas quidem invenit integritatem, accipit vero; sensu confusam ac proximam verisimilitudinem. Namque sensus nihil concipit integritatis, sed usque ad proximum venit. Ratio vero dijudicat, velut si quis manu circulum scribat, fortasse eum circulum vere oculus arbitretur. Ratio vero nullo modo esse id quod simulatur intelligit. Hoc vero idcirco est, quoniam sensus circa materiam vertitur, speciesque in ea comprehenditur, quae ita sunt fluide atque imperfecte. ^k Neque determinate, et ^l usque ad unguem expolite, sicut est ipsa materia. Quare ^m ipsum quoque confusio sequitur, mentem vero atque rationem, quoniam materia non moratur, species quas praevidet, praeter subjecti communionem intuetur, atque idcirco eam integritas comitatur ac veritas, ⁿ potiusque in sensum quod peccatur, aut minus est, aut emendat, aut complet. Fortasse autem id quod sensus non integre, sed confuse, atque veritate minus quasi quidam incallidus aestimator agnoscit, in singulis minus

CAPUT PRIMUM.

De vi harmonicae et quae sint ejus instrumenta iudicii et quoniam usque sensibus oporteat credi.

Sed de his paulo post loquemur; nunc dicendum est quae sit vis harmonicae, de qua tractare instituentes, quatuor libros implevimus. Naturam vero ejus ^h unoque exprimendam in hujus quinti voluminis seriem distulimus. Harmonica est facultas differentias acutorum et gravium sonorum sensu ac ra-

^a Ergo. ^b Non legitur. ^c Quod. ^d Partiamur. ^e Dispensatione. ^f Dividatur. ^g Ut. ^h Vimque. ⁱ Vero. ^j Non legitur. ^k Nec. ^l Atque. ^m Sensum. ⁿ Potiusque quod in sensu aut peccatur.

habeat errati. Collecta vero multiplicantur in summam, atque idcirco ^a magnam faciunt differentiam. Nam si duas voculas tono sensus distare arbitretur, neque distent, rursusque ab una earum ^b tono putet distare tertiam, neque sit integra ac vera toni sit distantia. Item tertiæ quartæque toni sensus differentiam putet, atque in eadem quoque errent, neque sit differentia toni, ab hac etiam quarta, quintam distare semitonium putet, neque vere, neque integre aestimet, in singulis fortasse minus videatur erratum. Quod vero in primo tono sensus reliquit atque id quod in secundo et tertio atque in quarto semitonio peccatum est, in unum congregatum atque collectum efficit, ut prima vox ad quintam vocem dependente non contineat consonantiam, quod oportebat fieri si tres tonos ac semitonium sensus integre judicasset. Quod igitur in singulis tonis minus pervidebatur, id collectum in consonantiam evidenter apparuit. Atque ut pervideatur sensum quidem confusa colligere, nullo modo autem ad integritatem rationis ascendere, sic consideremus: Data enim lineæ majorem minorem ^c ne aliam reperire, nihil est difficile sensui. Proposita vero mensura in tanto majorem, tantove minorem reperiat, id non faciet sensus prima conceptio, sed solers rationis inventio. Vel si rursus datam lineam propositum sit vel duplicare, vel dimidiand scicare, id fortasse licet paulo difficilius quam confuse majorem minoremve reperire, poterit tamen sensus inventioe constitui. Si vero imperetur, ut propositæ lineæ tripla ponatur, vel ab ea pars tertia recidatur, vel quadrupla constituatur, vel pars quarta resecetur nonne impossibile sit sensui, nisi integritas rationis accedat, hoc ideo, quia per processus quidem rationi locus accrescit, deficit sensui. Si enim octavam partem propositæ lineæ auferre aliquis imperetur, vel ejusdem octuplam dare cogatur, totius quidem ^d dimidiam sumere compellitur, dimidiæque dimidiam, ut sit quarta, quartæ ^e quæ dimidiam, ut sit octava. Rursusque totius quadruplam, duplæque duplam, ut sit quadrupla, quadruplæque duplam, ut sit octupla. Itaque in tanta rerum numerositate nihil efficit sensus. Cujus omne iudicium subitum, atque in superficie positum integritatem persecutionemque non explicat. Idcirco non est aurium sensui dandum omne iudicium, sed exhibenda est etiam ratio quæ errantem sensum regat ac temperet, qua labens sensus deficiensque veluti baculo innitatur. Nam ut singulæ artes habent instrumenta quædam quibus partim confuse aliquid informent ut ^f asciculum, partim vero quod est integrum deprehendat, ut circinum. Ita etiam harmonica vis habet duas iudicii partes: unum quidem hujusmodi, per quod sensus comprehendit subjectorum differentias vocum, aliam vero per quam ipsarum differentiarum modum mensuramque considerat.

CAPUT II.

Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem

^a Maximam. ^b Tonum. ^c Ve. ^d Dimidietatem. ^e Non legitur. ^f Asciculum Calepinus: Ascicum e post ascendendo carpentorium instrumentum est. Hujus Pythagorei. ^h Ibid., Multa. ⁱ Tendendum. ^j Quia. ^k Arbitratur. ^l Aliquid. ^m Non legitur. ⁿ Divisit.

A harmonici s Pythagorici vel Aristoxenus, vel Ptolemæus esse dicere.

Hujusmodi igitur instrumentum in quo rationis adhibito modo, sonorum differentia perquiruntur, vocatur harmonica regula, in qua re ^h multorum doctorum sententiæ discordia fuit. Quidam enim qui Pythagoricis disciplinis maxime crediderunt, hanc intentionem harmonicae esse dicebant, ut cuncta rationi consentanea sequerentur. Sensum enim dare quædam quodam modo semina cognitionis, rationem vero perficere. Aristoxenus vero econtrario rationem quidem comitem ac secundarium esse dicebat, cuncta vero sensus iudicio terminari, et ad ejus modulationem consensumque esse ⁱ tenendum. A Ptolemæo autem quodam modo harmonicae definitur intentio, ea scilicet ut nihil auribus rationique possit esse contrarium. Id enim secundum Ptolemæum harmonicus videtur intendere, ut id quod sensus iudicat ratio quoque perpendat, et ita ratio proportionem inveniat ut ve sensus reclamet, duorumque horum concordia omnis harmonicae intentio miscetur. Atque in eo maxime Aristoxenum ac Pythagoricos reprehendit, quod Aristoxenus nihil rationi, sed tantum sensibus credit, Pythagoricos autem quod minimum sensibus, plurimum tamen proportionibus rationis invigilet.

CAPUT III.

In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemæus gravitatem atque acumen constare posuerunt.

Quoniam vero sonum esse omnes consentiunt aeris percussionem, gravitatis atque acuminis differentiam diversa ratione ponebant, Aristoxenum secuti et Pythagorici. Aristoxenus quippe sonorum differentias secundum gravitatem, atque acumen ^k arbitratur in qualitate consistere; Pythagorici vero in quantitate ponebant. Ptolemæus autem Pythagoricis propior videtur. Idcirco quoniam ipse quoque gravitatem atque acumen non in qualitate putat, sed in quantitate constituit. Etenim spissiora ac subtiliora corpora acumen, rariora et vastiora edere gravitatem, ut nihil nunc de intensionis relaxationisque modo dicatur. Quarquam etiam cum relaxatur ^l aliqua quasi sit rarius atque erassius, cum vero intenditur spissius redditur, subtiliusque tenuatur.

CAPUT IV.

De sonorum differentiis Ptolemæi sententia.

Illis ^m igitur ita expeditis, differentias sonorum Ptolemæus ⁿ dividit hoc modo: Vocum aliæ sunt unisonæ, aliæ minimæ. Unisonæ sunt, quarum unus sonus est, vel in gravi, vel in acuto. Non unisonæ vero; quando alia est gravior, alia acutior. Harum partim ita sunt, ut earum inter se differentia communi fine jungatur. Non enim discreta est, sed a gravi in acutum ita deducitur, ut continua videatur. Aliæ vero sunt non unisonæ, quarum differentia silentio interveniente distinguitur, ut vero voces communi fine jungantur, fit hoc modo: Sicut enim cum

^a Non legitur. ^f Asciculum Calepinus: Ascicum e post diminutivum asiola. Inde textum hic corruptum opinor. ^k Arbitratur. ^l Aliquid. ^m Non legitur. ⁿ Divisit.

in nubibus arcus aspicitur, ita colores sibimet sunt A
proximi: ut non sit certus finis, cum alter ab altero^a
disgregetur. Sed ita verbi gratia a rubro discedit ad
pallidum, ut per continuam mutationem in sequen-
tem vertatur colorem, nullo medio certoque interve-
niente, qui utrosque distinguat; ita etiam fieri solet
in vocibus, ut si quis percussit nervum eumque dum
percussit torqueat, evenit ut in principio pulsus gra-
vior sit, dum torqueatur vero vox illa tenuetur, conti-
nuique fiant gravis vocis sonitus et acuta.

CAPUT V.

Quæ voces enharmonia sunt aptæ.

Cum igitur non unisonarum vocum alia sint contin-
tinae, alia disgregate, continuæ quidem tales sunt, B
ut inter se earum differentia communi fine jungatur
nec habeat locum designatum vox acuta gravisque
quem teneant. Discretæ vero habent proprios locos,
vel uti colores impermixti, quorum differentia visitur
suo quodam loco constituta. Continuæ quidem non
unisonæ voces ab harmonica facultate separantur.
Sunt enim sibi ipsi dissimiles, nec unum aliquid
personantes. Discretæ vero voces harmonicae subji-
ciuntur arti. Potest enim distantium sibi que dissimi-
lium vocum differentia deprehendi, in quibus quæ
junctæ efficere melos possint, ἐμμελείς dicuntur,
ἐκμμελείς autem quibus junctis effici non potest.

CAPUT VI.

Quem numerum proportionum Pythagorici statuunt. C

Consonæ autem vocantur quæ copulatæ mixtos
suavesque efficiunt sonos. Dissonæ vero quæ minime.
Et hoc quidem est Ptolemæi de sonorum differentia
judicium. Nunc autem quid a cæteris musicis in con-
sonantiarum positione disteterit dicendum videtur:
Pythagorici enim consonantias diapente ac diatessa-
ron simplices arbitrantur, atque ex his unam diapa-
son consonantiam jungunt; esse etiam diapente ac
diapason, et his diapason, illam^b triplicis hanc qua-
drupli. Diapason vero ac diatessaron consonantiam
esse non estimant, idcirco quoniam non insuper par-
ticulari vel multiplici cadit comparatione, sed in
multiplici superpartiente. Est enim hæc proportio
vorum ut octo ad 3; si quis enim horum in medio
quatuor ponat, efficit terminos hos 8 4 3. Quorum
octo ad 4 diapason efficiunt consonantiam; 4 ad 3,
diatessaron; octo vero ad 3, in multiplici superpar-
tiente constituitur. Quæ autem sit multiplex super-
partiens comparatio ex arithmetis libris cogno-
scendum est, et ex his quæ secundo hujus institu-
tionis libro digessimus. Pythagorici autem consonan-
tias in multiplicibus ac superparticularibus ponunt,
sicut in eodem libro secundo quartoque prædictum
est. A superpartientibus vero ac multiplicibus super-
partientibus consonantiam separant. Quibus autem

A modis diapason quidem duplici, diatessaron vero
sesquitertio, ac diapente sesquialtero^c jungunt Py-
thagorici, ex secundo hujus institutionis Musicae libro
quarto petendum est.

CAPUT VII.

*Quod reprehendat Ptolemæus Pythagoricos in numero
propositionum.*

Reprehendit autem Pythagoricos Ptolemæus,
etiamque eam quam prædictis libris exposuimus
demonstrationem pluribus modis, in quo totum illud
etiam quod diatessaron ac diapente sesquialtero et
sesquitertio conjungunt, in reliquis vero superpar-
ticularibus, cum ejusdem sint generis, nullas omnino
applicent consonantias.

CAPUT VIII.

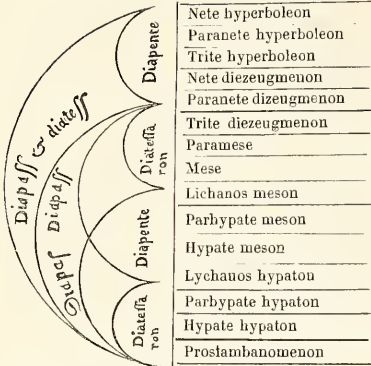
*Demonstratio secundum Ptolemæum diapason et dia-
tessaron consonantia.*

Probat autem ex diapason et diatessaron quam-
dam symphoniam fieri hoc modo. Quoniam^d enim
diapason consonantiam talem vocis efficit conjunctio-
nem, ut unus atque idem nervus esse videatur, idque
Pythagorici quoque consentiunt, quocirca si qua ei
consonantia fuerit addita, integra inviolataque serva-
tur. Ita enim diapason consonantiam additur tanquam
uni nervo. Sit igitur diapason consonantiam quæ con-
tineatur inter hypaton meson et neten diezeugmenon.
Utraque hæc ita sibi consentit,^e at conjungitur
sono, ut una vox quasi unius nervi, non quasi duorum
mixta pellat auditum. Quæcumque igitur huc dia-
pason consonantiam consonantiam junxerimus, ser-
vatur integra, quia ita jungitur tamquam uni voculæ
ac nervo. Si igitur hypate meson et neten diezeug-
menon duæ in acutum deatessaron fuerint junctæ,
f si conjungitur nete quidem diezeugmenon ea quæ
est nete hyperboleon, hypate autem meson ea quæ
est mese, utraque ad utramque consonabit, et mese
ad neten diezeugmenon, et eadem mese ad hypaten
meson. Item nete hyperboleon ad neten diezeugme-
non et ad hypaten meson. Item si ad graviorem
partem^g utriusque diatessaron consonantiam relaxen-
tur, erit ad^h meses quidem hypaton diatessaron re-
tinens consonantiam hypate hypaton, ad neten autem
diezeugmenon paramese. Consonabitque et hypate
hypaton ad hypaten meson, et adⁱ neten diezeugme-
non ad paramesen et nete diezeugmenon, et ad hyp-
pate meson. Sed eo modo ut gravior quæ est ad
sibi quidem proximam diatessaron retineat conso-
nantiam, ad ulteriorem vero diatessaron ac diapason,
ut hypate hypaton, ad hypaten meson diatessaron,
ad neten diezeugmenon diatessaron ac diapason.
Item nete hyperboleon, quæ est acutior, ad sibi proxi-
mam neten diezeugmenon diatessaron consonantiam,
ad hypaten meson diatessaron ac diapason.

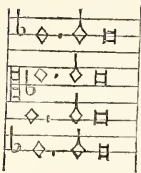
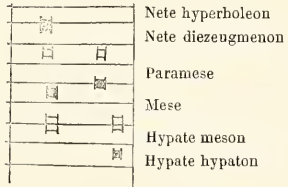
^a Disgregatur. ^b Triplici. ^c Conjungunt. ^d Non legitur. ^e Atque. ^f Sicut jungitur. ^g Utrisque. ^h Mesen.

ⁱ Anete.

Disci diapason systema immobile

Nete hyperboleon
Paranete hyperboleon
Trite hyperboleon
Nete diezeugmenon
Paranete diezeugmenon
Trite diezeugmenon
Paramese
Mese
Lichanos meson
Parhypate meson
Hypate meson
Lychanos hypaton
Parhypate hypaton
Hypate hypaton
Proslambanomenon

CAPUT IX.

Quæ sit proprietas diapason consonantiæ.

Hoc vero idcirco evenire contendit, quoniam diapason pene una vocula est, talisque consonantia est, ut unum quodammodo effingat sonum, et sicut denario numero, qui fuerit additus intra eum positus integer ^a inviolatus servatur; cum in cæteris ad ita minime eveniat, ita etiam in hac consonantia. Nam si duo tribus adjicias, quinque continuo reddis, et numeri species immutata est. Si vero eosdem denario addas, duodecim feceris, et binarius junctus denario conservatus est. Item ternarius junctus eodem modo : ita igitur symphonia diapason quamcumque aliam susceperit consonantiam servat, nec immutat, nec ex consona dissonam reddit. Nam sicut diapente symphonia juncta diapason consonantiæ in tripla scilicet proportione diapason ac diapente consonantiam servat, ita etiam diatessaron cum sit consonantia juncta cum diapason, aliam consonantiam reddit, et fit secundum Ptolemæum alterius consonantiæ additio ^b ejusque est diapason ac diatessaron

^a Inviolatusque. ^b Ejus quæ. ^c Aliæ consonæ. ^d Emmeles.

A in multiplici superpartiente constituta. Estque ea proportio dupla superbipartiens, ut octo ad tres; habent enim ternarium octo bis, duasque ejus partes, id est duas unitates.

CAPUT X.

Quibus modis Ptolemæus consonantias statuat.

Et de Pythagoricorum quidem opinione Ptolemæus ita djudicat : quibus vero modis ipse consonantiarum proportiones numerosque vestiget, hinc ordiendum est. Voces, inquit, inter se vel unisonæ sunt, vel non unisonæ. Non unisonarum autem vocum aliæ quidem sunt æquisonæ, ^e aliæ emmelis, aliæ dissonæ, aliæ emclis. Et unisonæ quidem sunt quæ unum atque eundem sigillatim pulsæ reddunt sonum. ^B Æquisonæ vero quæ simul pulsæ unum ex duobus atque simplicem quodammodo efficiunt sonum, ut est diapason, eaque duplicata quæ est bis diapason. Consonæ autem sunt quæ compositum permixtumque suavem tamen efficiunt sonum, ut diapente ac diatessaron. Emmelis autem sunt quæcumque quidem consonæ non sunt, possunt aptari tamen recte ad melos, ut sunt hæ quæ consonantias jungunt. Dissonæ vero sunt quæ non permiscunt sonos, atque insuaviter ferunt sensum. Emclis vero quæ non recipiunt in consonantiarum conjunctione, de quibus paulo posterius in divisione tetrachordorum dicemus. Quoniam igitur univocis quidem comparationibus proxime sunt æquivocæ, necessarie est ut æquis numeris ea numerorum inæqualitas adjungatur, quæ ^C est proxima æquis. Est autem juxta æqualitatem numerorum ea quæ est dupla. Nam et prima multiplicatis species est, et major numerus cum ^d minorem numerum supervenit, æquo cum ipsi minori transcendit, ut duo unum uno transgrediuntur, qui eidem unitati æqualis est; jure igitur duplex proportio æquisonis aptatur, id est diapason. Bis diapason vero bis duplici, id est quadruplo. Quæ autem proportiones dividunt duplicem proportionem primæ ac maximæ, his aptandæ sunt consonantiis quæ dividunt diapason ^e æquiconsonantiam. Unde fit ut diapente quidem sesquialteræ, diatessaron vero sesquiertiæ comparationi copulerentur. Junctæ vero ^f consonantiæ cum æquisonis alias efficiunt consonantias, ut diapente ac diapason in tripla, diatessaron ac diapason in ea proportione quæ est octo ad tres ^g Emmelis autem sunt quæ diapente ac diatessaron dividunt, ut tonus cæteræque proportiones, de quibus paulo posterius in divisione tetrachordorum loquemur, simplices earum scilicet partes.

CAPUT XI.

Quæ sint æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ emmelis.

Igitur æquisonæ quidem sunt diapason ac bis diapason, quoniam earum temperamento mixturaque unus atque simplex quodammodo efficitur sonus. Consonantiæ autem sunt, primæ quidem insuper particularibus sesquialtera et sesquiertia, id est diapente ac diatessaron, et diapason ac diapente, et

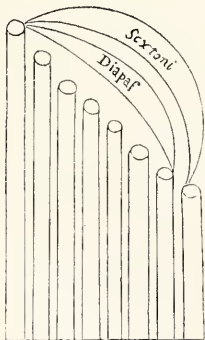
^d Minore ^e Æquiconsonantiam. ^f Consonæ. ^g Emmeles.

diapason ac diatessaron, hæ sunt compositæ atque conjunctæ ex æquisonis et consonantibus. ^a Emmelis autem reliqui inter has poni possunt, ut inter diatessaron ac diapente differentia tonus, jungunturque quodammodo æquisonæ quidem ex consonantibus, ut diapason ex diatessaron et diapente. Consonantiæ autem ex his qui emmelis soni vocantur, ut eadem diapente et diatessaron tonis cæterisque posterius dicendis proportionibus; sed quomodo quidem horum omnium proportio colligi possit, ex eo loco sumendum est quem quarto volumine in fine descripsimus, ubi ^b numerus super semisphæria, tendebatur. Ibi enim deprehenditur æquisonantia, diapason ac his diapason, et consonantiæ simplices diapente ac diatessaron, et consonantiæ compositæ, diapason ac diapente, et diapason ac diatessaron et qui sunt emmelis soni, ut in toni differentia consistentes.

CAPUT XII.

Quomodo Aristoxenus intervallum consideret.

Quid vero de his Aristoxenus sentiat breviter apeririendum est. ^c Ille enim quoniam minime tractatum rationi constituit, sed aurium judicio permittit, idcirco voces ipsas nullis numeris notat, ut earum colligat proportiones, sed earum in medio differentiam sumit, ut speculationem non in ipsis vocibus, sed in eo quod inter se differunt, collocet, nimis improvide, qui differentiam se scire arbitretur earum vocum, quarum magnitudinem nullam mensuramve constituat. Hic igitur et diatessaron consonantiam duorum tonorum ac semitonii esse proponit, et diapente trium tonorum ac semi onii, et diapason sex tonorum, quod fieri non posse superioribus voluminibus demonstratum est.

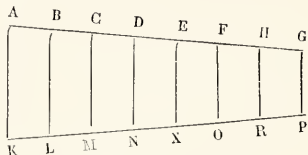
CAPUT XIII.

Descriptio octochordi, qua ostenditur diapason consonantiam minorem esse sex tonis.

Docet autem Ptolemæus per cujusdam octochordi.

^a Emmeles autem sunt reliqui. ^b Nervus. ^c Ipse. ^d Intra. ^e Ac. ^f Ejus, quæ. ^g Hæc non leguntur.

A divisionem diapason intra sex tonos cadere hoc modo: intendantur enim octo chordæ, id est A B C D E F G H, fiatque sesquioctava A K ejus quæ est BL, et BL ejus quæ est C M, et C M ejus quæ est D N, et D N ejus quæ est E X, et E X ejus quæ est F O, et FO ejus quæ est G P. Erunt igitur sex toni. Rursus inter F G et G P H ducatur medius nervus ad R. Erit igitur A K dupla ab eo quod est H R. Pulsæ igitur simul A K H R diapason æquisonantiam consonabunt. Si vero aliquis G P percutiat, semper erit paulo acutior quam est H R. Ac per hoc transcendunt sex toni diapason consonantiam. Si enim A K et G P diapason pulsati resonarent, tonorum sex esset diapason consonantia. Si vero his idem A K et G P non consonantibus A K et H R diapason consonarent, et H R acutior esset quam G P, diapason consonantia sex tonos excederet. Nunc vero quia consonantibus A [K et H R eadem H] K ab ea quæ est G P gravior invenitur, non potest dubitari quin sex toni diapason consonantiam excedant. Atque ita sensu quoque potest colligi diapason consonantiam ^d inter sex tonos cadere. Sic igitur Aristoxeni error sine dubitatione convincitur.

CAPUT XIV.

Diatessaron consonantiam tetrachordo contineri.

Nunc de tetrachordorum divisione dicendum est. Etenim diatessaron consonantia quatuor efficitur nervis; idcirco etiam diatessaron nuncupatur, ut igitur duobus nervis altrinsecus positis ^e ad diatessaron symphoniam consonantibus tetrachordum fiat, duos necesse est statui in medio nervos, qui ad ^f se invicem D atque ad extremos tres proportiones efficiant.

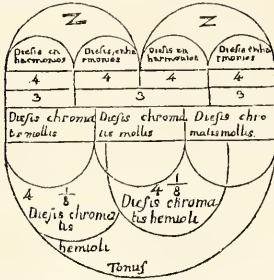
CAPUT XV.

Quomodo Aristoxenus vel tonum dividat, vel genera f ejusque divisionis dispositio.

Hoc igitur diatessaron Aristoxenus per genera tali ratione partitur. Dividit enim tonum in duas partes, atque id semitonium vocat. Dividit in tres partes, cujus tertiam diesin vocat chromatis mollis, dividit in 4, cujus quartam cum propria medietate, id est cum octava totius toni, appellat diesin chromatis hemiolii. ^g Rursus solam quartam ejus vocat diesin enharmonios.

FIGURA GLAREANI.

Semitonium, Toni medietas Semitonium.

Omnium intervallorum quæ in tono sunt secundum Aristoxenum divisio.

AD LECTOREM

Minutas divisiones pingere non potuimus, care lector. nam Aristoxenus tonum in duodecim partes scindit. Diesis ergo enharmonios habebit tres; diesis autem chromatis mollis habebit quatuor, demum hemitonium sex; diesis vero chromatis hemioli quatuor et semis obtinebit. Quod si dupletur spatium, ut paulo post Boetius, erunt quæ diximus intervalla omnia duplenda ad numeros commodiores, quod doctus facile videt. Vale.

Cum igitur hæc ita sint, cumque generum divisio secundum eum sit duplex, unum quidem genus est mollius; aliud vero incitatus. Et mollius quidem est enharmonium, incitatus vero diatonicum. Inter hæc vero consistit chromaticum incitatione mollitieque participans; fiunt igitur secundum hunc ordinem differentie permixtorum generum sex. Una quidem enharmonii, 3 autem chromatici, id est chromatici mollis, et chromatici hemioli, et chromatici thoniaei. Duæ vero reliquæ diatonici, mollis atque incitati. Quorum omnium talis secundum Aristoxenum divisio est. Quoniam enim quarta pars toni diesis enharmonios nuncupari prædicta est, quoniamque Aristoxenus non vocem ipsas inter se comparat, sed differentiam vocum intervallumque metitur, et secundum eum tonus est duodecim unitatum, hujus igitur erit pars quarta diesis enharmonios tres. Quoniam vero ex duobus tonis ac semitonio diatessaron consonantia jungitur, erit tota diatessaron ex his duodecim ac sex unitatibus constituta. Sed quoniam sæpe fit ut si usque ad octavas velimus deducere partes, non integros numeros, sed in aliquas particulas incurramus, ideoque a quidem faciendâ est tota diatessaron consonantia 60. At vero 24 tonus, semitonium duodecim, pars quarta, quæ diesis enharmonios dicitur, sex, octava autem tres; juncta vero octava cum quarta, sex scilicet cum tribus, ut faciat diesin chromatis hemioli, erunt novem. His igitur ita constitutis, tria genera, enharmonicum, chromaticum, diatonicum, hæc Aristoxeno videntur habere proprietates, ut alia eorum dicantur spissa, alia minime. Spissa sunt, quorum duæ graviore proportionibus: unam eam quæ ad acutum appositâ est magnitudine non

A vincunt. Non spissa vero quorum duæ proportionibus unam reliquam poterunt superare; est autem enharmonium et chromaticum spissum, diatonicum vero non spissum. Itaque enharmonium secundum Aristoxenum dividitur sic 6, 6, 48, ut inter gravem nervum ac prope gravem sit quarta pars toni, quæ dicitur diesis enharmonios, cum sit tonus 24 unitatibus constitutus. Item secundum intervallum a gravi nervo ad tertium, sit eadem quarta pars toni. Reliqui vero qui restant ex sexaginta qui totius proportionis sunt inter tertium a gravi nervo atque acutissimum quartum ponuntur 48, et duæ proportionibus ad gravem positæ, id est 6 ac 6, unam reliquam ad acutum locatam, id est 48, non vincunt. Chromatis vero mollis hanc facit divisionem 8, 8, 44, ut octo B atque octo sint tertiæ partes tonorum; est enim tonus (ut dictum est) 24 unitatum, et dicitur toni pars tertia diesis chromatis mollis. Item chromatis hemioli diatessaron ita partitur, 9, 9, 42. Est autem diesis chromatis hemioli pars octava toni cum quarta, id est ex 24 sex cum tribus. Item chromatis thoniaei talis secundum Aristoxenum partitio est, 12, 12, 36. Scilicet ut in duobus intervallis singula semitonium constituat, et quod reliquum est in ultimo. Atque in his omnibus duæ proportionibus, quæ graviori nervo sunt proximæ, reliquam quæ ad acutum posita est, magnitudine minime superant, sunt enim (ut dictum est) spissorum generum. Spissa quippe genera sunt enharmonium atque chromaticum. Diatonica vero divisio ipsa quoque est duplex. Et diatonici talis divisio est hoc modo, 12, 18, 30, ut 12 semitonium sit, decem et octo semitonium, et quarta pars toni, 32 vero quod reliquum est. Quorum decem et octo et 12 efficiunt 30, nec superantur ab ea parte quæ reliqua est. Item diatonici incitati talis partitio est, ut semitonium ac duos habeat integros tonos 12, 24, 24, ex quibus 24 et 12, id est 36, non superantur a reliqua parte quæ ad acutum est, sed potius vincunt. Est igitur secundum Aristoxenum tetrachordorum prædicta partitio, quæ subjecta descriptione monstratur.

Divisio diatonici incitati	Divisio diatonici mollis	Divisio chromatici thoniaei
Diatessaron	Diatessaron	Diatessaron

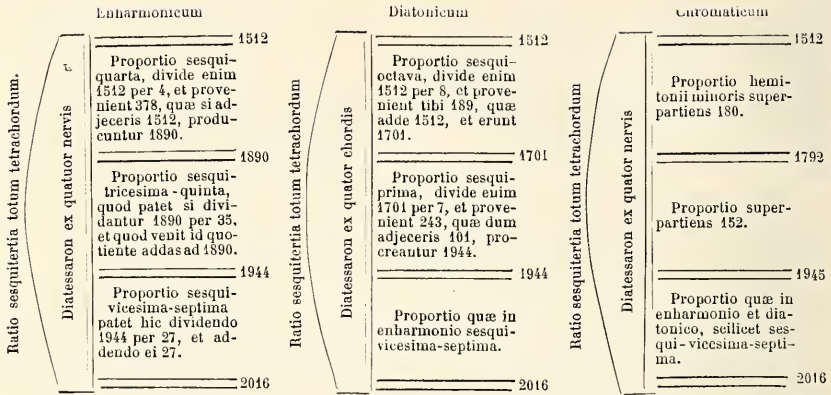
D

GLAREANUS AD LECTOREM.

Nos totum negotium in tetrachordis hyperboleon ita (ut spero) declaravimus, ut facile lector consideret quid me Deus voluit elaborare. Multa tamen ex superioribus præsupponenda sunt, ut quomodo se divisio generum habeat, alioqui inutilis erit labor. Cætera, mi lector,

a Non legitur. b Qua. c Qua. d G. e Enim. f Magnitudinem. g 30.

CAPUT XVII.

Quemadmodum Ptolemæus et Aristoxeni et Architæ tetrachordorum divisiones deprehendat.

Sed utrasque tetrachordorum divisiones Ptolemæus ita reprehendit. Architam quidem primo, quoniam secundus ab acutissimo nervus chromatico genere, id est 1792, ita est collocatus, ut nec ad acutissimum 1512, nec ad proximum graviori 1944, ullam superparticularem efficiat proportionem, cum Architas tantam superparticularibus comparationibus ^a hahuit dignitatem, ut eas etiam in consonantiarum ratione susceperit. Dehinc quod primam a gravissimo nervo proportionem in chromatico quidem ^b majorem sensus deprehendat quam fecit Architas, hic namque in chromatico genere 1944 ad 2016 distare fecit ^c sesquivesimam septimanam proportionem, cum secundum consuetam chromatici generis modulationem ^d sesquivesima prima esse debuerit. Item enharmonium genus ea proportio, quam primam a gravissimo secundum Architæ retinet divisionem, talis est, ut longe minor esse debeat quam in cæteris generibus invenitur; hic autem æquam eam cæteris generibus statuit, dum primas a gravi proportione in tribus generibus ^e sesquivesimas septimas ponit. Aristoxenum vero culpatur, quoniam in chromate molli et in chromate hemiolio tales posuerit primas secundasque a gravi nervo proportiones, quæ a se a minimo et quantum sensus non possit internoscere distarent. Est quippe proportio prima in chromatis

A mollis, ^f prima divisione secundum Aristoxenum octo, at in chromate hemiolio novem. Sed octo ad novem unitatis differentia distant. Est autem tonus totus $2\frac{1}{2}$ unitatibus secundum positionem vel propositionem quorum unitas $2\frac{1}{2}$ est. Primæ igitur a gravi inter se proportionem chromatis mollis, et chromatis hemiolii $2\frac{1}{2}$ parte toni distant, quod propter breviter differentiam nullo modo sentit auditus. Idem etiam Aristoxenum reprehendit cur diatonici generis duas tantum fecerit divisiones, ut in molle incitatumque divideret, cum possint aliæ quoque diatonici generis species inveniri.

CAPUT XVIII.

B Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere.

Ptolemæus ^g tetrachordo diversa ratione partitur, illud in principio statuens, ut inter duos altrinsecus sonos tales voculæ aptentur, quæ se superparticularibus proportionibus excedant, inæqualibus tamen, quoniam superparticularis proportio non potest in æqua dividi. Dehinc ut omnis comparatio, quæ fit ad eum nervum qui est gravissimus, in tribus minor sit cæteris, quæ acutis vocibus conjuguntur. Sed in his ea quæ spissa nominamus talia esse debent, ut duæ proportiones, quæ gravitatis sunt proximæ, minores sint ea proportione quæ relinquuntur ad acutum, ^h in non spissis vero ut in diatonicis generibus nusquam una.

EPISTOLA PRÆFATORIA.

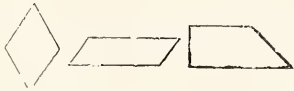
NICOLAUS JUDECUS Venetus DONATO CIVAELLO viro rhetorico salutem.

Recognoscens superioribus diebus, Donate Musurum cultor elegantissime, quosdam divi Boetii de Geometria libros, consulto Euclidis Græco exemplari, cujus ille

compuscula theoremata ad verbum Latina fecit animadverti eminentissimum geometram Euclidem a nostris et mendose admodum legi, et (ut mea quidem fert opinio), non satis recte exponi; sed prius illud fere traductoris culpa accidisse videtur. Is enim quicumque

^a Habuerit. ^b Sensus esse. ^c Sesquigesimam. ^d Sesquigesima. ^e Sesquigesimas. ^f Non legitur ^g Enim. ^h Non legitur.

tandem fuerit, e barbara lingua Græca volumina transferens semilatina reddidit. Nam vocabulu quædam ita ut jacent barbara demittit, cum tamen Latini sua habeant et quidem optimè ac probatissima. Quam enim quadrilateram figuram rhombum et Græci et nostri appellant, ille verbo quodam (ut ita dicam) exotico *helmum* vocat, et huic affinem, quam Græci rhomboidem dicunt, similem *helmum*. Sunt et aliæ quædam quadrilateræ figuræ, quas Græci *trapezia*, nostri *mesulas* nominant.

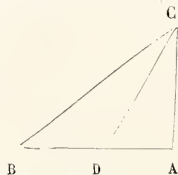
Has noster hic interpretis Latini atque Græci vocabulj peræque ignarus, *helmum* dicere non veretur. Sed sint sane hæc levia et non multa animadversione digna. Illud certe (ni fallor) defendi nulla excusatione potest, quod rerum definitiones, quibus ut principijs totius scientiæ utimur, et confundendo falsas facit, et quas Euclides minime somniavit in earum locum quæ illius erant, temerario quodam ausu supponit. Nam statim in initio operis lineam hujuscemodi definitionis termino claudit: *Linea est longitudo sine latitudine, cujus quidem extremitates sunt dua puncta.* Hæc vero finitio ei lineæ accommodari minime potest quam peripheriam Græci nominant, cum illa extremis nullis finiatur, quanquam quidam ex recentioribus falsa translatione decepti, hanc tanquam Euclidis veram definitionem defendere conantur, dicentes peripheriam quidem extremis et finibus actu carere, aptitudine vero (ut eorum utar vocabulo) fines et terminos agnoscere, quod perriodiculum est. Si quidem eodem exemplo lineam ipse definiam longitudinem citra latitudinem, quæ quidem extremis caret, quod si reclamabis et lineam obijcies rectam finitam, respondebo eam finibus habilitate potentiaque vocare, quamvis actu non valet. Quamobrem aut utraque definitio recipienda est, quo nihil potest esse absurdius, aut utraque rejicienda. Quod rectissima ratione fieri constabit, si quis animadvertat quam incuriose egregius iste interpretis duas rerum longe aliarum definitiones in unam quasi formam conjunxerit, atque ad unam tantum rem definiendam assumpserit. Nam Euclides cum lineam definiisset longitudinem citra latitudinem, essentque ex lineis quædam finitæ et terminatæ, mox declaravit qui essent lineæ fines et termini, inquit: *Lineæ vero extrema puncta sunt.* At hic noster tum lepida traductionis auctor ex duarum definitionum permixtione confusionisque unum quasi corpus definitionis collegit, ac soli lineæ congruere aptarique posse putavit. Ad plenam igitur lineæ definitionem nihil aliud corrogandum est, præter id quod dictum est lineam longitudinem esse citra latitudinem. Sic enim circumcurrentes lineas rectas, et flexuosas complectitur, item finitas pariter atque infinitas. Ex quibus quidem infinitas lineas prior nobis jam infirmatæ definitio manifestissime non recipiebat. Age ostendamus nunc etiam Euclidis definitiones ab hoc nostro interprete (ut est in

A omnibus æque diligentissimus) prætermitti quandoque, et alius quasdam pro illis adhiberi, in quo quidem non multum inquirendo laborabimus. Nam statim post dictas descriptiones lineam rectam his verbis definit: *Linea recta est ab uno puncto ad aliud brevissima extensio, in extremitates suas utrumque eorum recipiens.* Non ita Euclides, sed definitionem universissime colligit in hunc modum: *Recta linea est quæ ex æquo sua puncta interjacet. Non secus in definitione plane superficiei aberrat, nam cum Euclides sic definiat: *Plana superficies est quæ ex æquo suas lineas interjacet, ille quamdam longe aliam commentus est definitionem hoc modo: *Plana superficies est ab una linea ad aliam extensio in extremitates suas recipiens.***

B Sed hæc atque alia hujuscemodi plura partim inscite et indocte translata, partim etiam inmutata et inversa, si utrumque diligenter legere aliquando tibi contigerit, per te ipse facillime deprehendes. Nunc quæ in expositore Campano in primum elementorum librum notavi, explicare tibi aggredior. In qua quidem re ab omnibus viris doctis, quibus hæc nostra legere otium erit, petium impetratumque esse velim, ne eos viri auctoritas magis moveat, quam ratio ipsa et veritas. Leguntur itaque (ut ad rem ipsam jam veniam) apud Euclidem in primo elementorum libro duo theorematum, quorum alterum reciprocat atque recurrit ad alterum. Ambo vero deductione ad incommodum a Campano demonstrata sunt. Sed ut quid ordiatur planius intelligas, accipe primum theorematum ipsa cum eorum deductionibus, ita ut C illa legit atque astruit Campanus. Deinde quid fortasse peccaverit ille, quidque nos sentiamus, breviter audies, theorematum igitur hæc sunt.

Omnis trianguli longius latus majori angulo oppositum est.

Sit ut triangulo A B C, angulus A sit major angulo C. Dico quod latus C B majus erit latere A B; si enim sit æquale, erit per 5 angulus A æqualis angulo C, quod est contra hypothesim. Si autem A B sit majus, reserectur ad æqualitatem C B per 3. Sitque D B æquale C B, erit ergo per 5 angulus D C B æqualis angulo B D C; sed B D C est major angulo B A C per 16; ergo B C D est major B A C: quare multo fortius major A C B pars toto, quod est impossibile.

Omnis trianguli majori angulo longius latus oppositum est.

Sit ut in triangulo A B C latus B C sit majus latere A B. Dico quod angulus A erit major angulo C, et est conversa præcedentis. Si enim sit æqualis, tunc per 6 latus A B est æquale lateri B C quod est contra hypothesim. Si autem C sit major, tunc per præcedentem latus A B est majus latere B C quod est contra hypothesim: quare astruitur propositum.

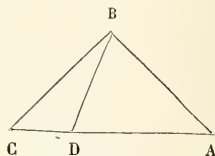

Sic Campanus. Sed ut in quo nobis minus recte sensisse videatur, facilius percipias, pauca quædam ex dialectica facultate partim prænotare, partim intermiscere oportet. Sunt igitur in omni questione (ut Philosopho in postremis Analyticis placet) duo, quorum alterum datum est, quæsitum alterum, ut si positum in questione fuerit an cælum, datum est, sed an rotundum sit quæritur. At Campanus proposita theorematum in datum quæsitum nequaquam recte solvisse videtur. Nam in priore theoremate majorem angulum sibi dari postulat, et subinde quærit an illi majus latus sit e regione constitutum. Contraque in posteriore majus quidem latus dari vult, an vero sit majori angulo obversum quærit, quod contra faciendum est. Nam quivis in dialectica, mea quidem sententia, vel mediocriter eruditus facile videre potest, in eo theoremate quo omnis trianguli longius latus majori angulo contra respondere proponitur, longius quidem latus trianguli dari subjicere oportere, an vero majori angulo sit e regione positum, quæri ac prædicari, contraque in converso theoremate majorem quidem angulum concedi, longius vero latus inquiri. Ob hoc vero peccatum consecutum est, et aliud longe majus. Nullum enim ex propositis theorematum assertoria demonstratione Campanus astruxit, sed utrumque ad incommodum ducente ostendit, quod in geometria, ubi fieri potest, vel maxime vitandum est, in qua solent demonstrationes afferri ex prioribus notioribus naturæ, non notis modo, quales sunt quæ assertoria rectæque appellantur. Hujus vero errati origo atque initium hujusmodi fuit. Nam Campanus priori theoremati prædicationem præter naturam dedit, majorem enim angulum trianguli subjicit, et prædicat longius latus: siquidem in omni questione subjicere terminus est, quod datur; prædicatus, quod quæritur. Est autem prius per naturam triangulum latera habere, quam angulos, nam ex laterum coitione anguli proficisci procrearique intelliguntur; qui igitur subjicit angulum trianguli, et latus prædicat, is illud quod alteri accidit, ejus prædicationi subjicit cui accidit, ac ob id prædicationem præposteram et naturæ contrariam facit. Quam Aristoteles aut modo prædicationem censet appellandam, aut prædicationem quidem non simpliciter, sed per accidens; ubi igitur prædicatio præter naturam habetur, aut difficile, aut certe impossibile est assertoriam demonstrationem accommodare. In hujusmodi namque demonstratione necesse est et majoris extremitatis quæ in conclusione prædicatur, et minoris extremitatis, quæ in eadem subjicitur, causam esse medium. At fieri nullo modo potest ut ei quod accidit ejus cui accidit quippiam causa esse statuatur. Hinc coactus est Campanus in priore theoremate, quod in datum atque quæsitum imperite secussit, demonstratione uti ad incommodum ducente, et quia illud putabat principale posterius, quod ad ipsum

commearet, non alia collectione quam ad incommodum ducente astruxit. Atque ita nullam demonstrationem rectam assertoriamque ad ea quæ dicimus theorematum colligenda Campanus adhibuit, quod tamen oportuit cum ipsa sit ad incommodum ducente potior. Hæc sunt, mi Donate, quæ quantum ad proposita theorematum attinet, in Campano reprehendenda censuimus; sed hæc quæ strictim disputavimus, illos non exacte subtiliterque intellecturos certo scio, qui postremos Analyticos Aristotelis non diligentissime legerint. Reliquum igitur est ut illa ipsa theorematum (quemadmodum polliciti sumus) demonstremus, tractata tamen prius, ut traducenda erant. Solvemus igitur et separabimus theorema principale in datum atque quæsitum, ut oportet, et ad ipsum astruendum assertoria demonstratione utemur. Posterius vero theorema, quod ad principale recurrit, cum prædicationem præter naturam sortiatur, cum demonstratione ad incommodum perducente breviter colligemus. Demonstrationes igitur ipsas aggredimur, intendere.

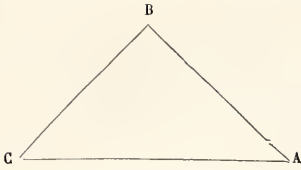
Omni trianguli majus latus sub majore angulo protenditur.

Sit enim triangulum ABC habens latus quod est AC majus eo latere quod est AB , aio angulum quoque ABC sub quo latus AC protenditur majorem esse angulo BCA , cui contra respondet latus AB ; nam quia majus est latus AC quam AB , constituatur ipsi AB æquale ipsum AD , et protrahatur ipsum BD latus, et quoniam trianguli quod est ADC exterior angulus est is qui est ADB , major utique erit interiore ex adverso constituto angulo DCB , æqualis vero est angulus ADB ipsi ADC angulo, nam latus quoque AB lateri AD æquum erat. Major itaque est angulus ADB ipso ACB angulo, multo igitur major erit angulus ABC angulo ACB . Omnis igitur trianguli majus latus sub majore angulo protenditur: quod oportebat demonstrare.

Omni trianguli sub majore angulo majus latus protenditur.

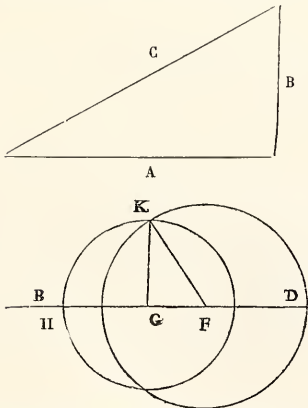
Sit triangulum ABC majorem habens ABC angulum eo qui est BCA . Aio latus quoque AC ipso AB latere majus esse; nam si majus non sit, aut æquale erit ipsum AC ipsi AB , aut minus: æquale sone non est ipsum AC ipsi AB , æqualis enim foret etiam angulus ABC angulo ACB : atqui non erat; non igitur æquale est ipsum AC latus ipsi AB lateri. Neque vero minus est ipsum AC ipso AB , minor enim foret angulus ABC angulo ACB : atqui non erat; si igitur minus est ipsum AC latus ipso AB latere, demonstratum autem est neque æquale illi esse, majus itaque erit ipsum AC latus ipso AB latere. Omnis igitur trianguli sub majore angulo majus latus protenditur, quod oportebat demonstrare.

Hæ sunt igitur hujuscemodi theorematum demonstrationes cum faciles, tum verissimæ et quæ maxime quaerantur. Sed antequam te dimittam, volo audias et aliud quoddam hujus hominis erratum leviusculum fortasse, turpe tamen et viro philosopho non negligendum. Habebatur enim in eodem Elementorum primo problema istiusmodi, ad datam rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere : [hoc vero sic legit [legens], deducit Campanus.

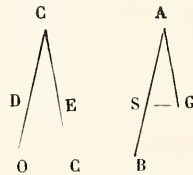
Data recta linea super terminum ejus cuilibet angulo proposito æquum angulum designare.

Sit data linea FE, et sint lineæ BA continentes angulum datum cui subtendam basim C. Super punctum F lineæ EF juberem facere æquum angulum dato, ad lineam EF adjungo FD æqualem lineæ A, et ex FE sumo FG æqualem B, et ex GE sumo GH æqualem C et super puncta F et G describo duos circulos DK et KH secundum quantitatem duarum linearum FD et GH, et intersectantes se in puncto K, sicut docuit præcedens, ductisque lineis KF et KG erunt æqualia duo latera KF et FG trianguli, KFG duobus lateribus A et B trianguli, ABC et basi GK æqualis basi C: ergo per octavam angulus KFG æqualis erit angulo contento ab A et B, quod est propositum.

Hæc descriptio primiore aspectu satis scite satisque sollicite facta videtur; sed si curiose attenteque lectites,

A invenies eam a seria doctrina philosopho probari non decere, nam cum artem naturæ æmulam esse oporteat, ipsaque natura supervacaneis non abundet, non artificiose describere judicandus est, qui plura in describendo congerit quam quibus ad demonstrationem uti necessarium sit, quod Campanus nescio quomodo non devitat, sed apertissime incurrit; quid enim sibi vult illa duorum circulum designatio, quid illa tot eadem quantitate linearum tam sollicita ductio. Nomen poterat, ac maxime debebat, dato angulo, qui A et B lineis contineretur, et basi C adjecta, anxietate illa, et quasi morositate descriptiois prætermissa, statim assumptis tribus lineis qua essent designatis æquales, triangulum constituere? Quod fieri licere ex superiore problemate abunde constabat. Quare qui istiusmodi problema diligentius pressiusque ostendere volet, is (ut opinor) sic demonstrabit :

Ad datam rectam lineam, datumque in ea punctum, dato angulo rectilineo æquum angulum rectilineum constituere.

C Sit data recta linea A B, datumque in ea punctum A, datus vero angulus rectilineus D C E: oportet igitur ad datam rectam lineam AB et ad datum in ea punctum A, dato angulo rectilineo D C E, æqualem angulum rectilineum constituere. Sumantur in lineis E D et C E puncta (si lubet) D' et E', et protrahatur D E, et ex tribus rectis lineis A F et A G et F G, quæ sunt datis rectis lineis tribus C D et C E et D E æquales, triangulum constituatur A F G, ita ut æqualis sit ipsa C D linea, ipsi A F, ipsa vero C E ipsi A G, postremo ipsa D E ipsi F G. Quoniam igitur duæ lineæ rectæ D C et C E duabus rectis lineis F A et A G æquales sunt altera alteri, et basi D E basi F G æqua habetur, angulus quoque D C E angulo F A G æqualis erit. Ad datam itaque rectam lineam A B datumque in ea punctum A, dato angulo rectilineo D C E, æqualis angulus rectilineus F A G constitutus est. Quod oportebat facere. Addidissim quoque alia plura longe etiam graviora errata nisi me epistolam scribere meminissem. Sed Euclidem ipsum aliquando fortasse una perlegemus, annotabimusque omnia in quibus nostri a recta ratione discedere videntur. Interim hæc pauca tibi, mi Donate, scripsimus, ut essent apud te ejus benevolentiae atque observantiae pignus qua te prosequerbar (et nunc quoque prosequor) cum nostræ Patavinæ philosophorum academiciæ rector hic ageres. Vale. Ex Patavinæ philosophorum palæstra.

EUCLIDIS MEGARENSIS GEOMETRIÆ LIBRI DUO AB AN. MANL. SEVERINO BOETIO TRANSLATI.

LIBER PRIMUS.

Quia vero, mi Patrici geometrarum exercitatis-
sime, Euclidis de artis geometricæ figuris obscure
prolata, te adhortante, exponenda sēt lucidiore aditu
expolianda suscepi, imprimis quid sit mensura defi-
niendum opinor.

De mensura.

Mensura vero est quidquid pondere, capacitate,
longitudine, altitudine, latitudine animoque fini-
tur. Principium autem mensuræ punctum vocatur.
Punctum est, cujus pars nulla est. Linea vero sine
latitudine longitudo est, lineæ vero fines puncta
sunt.

De generibus linearum.

Recta linea est quæ æqualiter in suis protenditur
punctis. Superficies vero est quod longitudine la-
titudineque censetur. Superficiæ autem fines lineæ
sunt.

Recta linea.

Plana superficies dicitur quæ æqualiter in rectis
suis lineis continetur.

Superficies plana.

De generibus angulorum.

Planus angulus est duarum linearum in plano in-
vicem sese tangentium, et non in directo jacentium
ad alterutram conclusio.

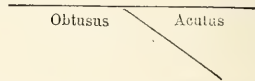
Planus angulus.

Quando autem quæ angulum continent lineæ
rectæ sunt, tunc rectilineus angulus nominatur.

Perpendicularis

Rectus | Rectus

Cum vero recta linea super rectam lineam stans
circum se æquos sibi invicem fecerit angulos, rectus
est uterque æqualium angulorum. Et linea super rec-
tam lineam stans perpendicularis dicitur. Obtusus
angulus major recto est, acutus autem angulus
recto minor est.

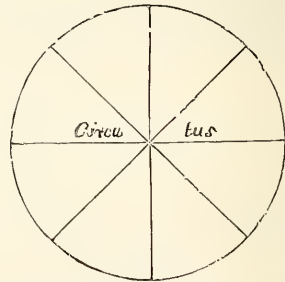

De modis figurarum.

Figura est quod sub aliquo vel a quibus terminis
continetur.

Terminus vero quod cujusque est finis.

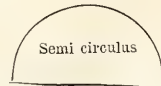
Circulus vero est figura quædam plana et circum-
ducta et sub una linea contenta, quæ circumfere-
ntia vocatur, ad quam a puncto quod intra figuram
positum est omnes quæ incidunt rectæ lineæ sibi
invicem sunt æquales; hoc vero punctum centrum
circuli nominatur.

Diameter autem circuli est recta quædam linea
per centrum ducta, et ab utraque parte in circum-
ferentia circuli terminata, quæ in duas æquas partes
circulum dividit.

Semicirculus vero est plana figura quæ sub dia-
metro, et ea quam diameter apprehendit, circumfe-
rentia continetur.

D

Rectilineæ figuræ sunt quæ sub rectis lineis con-
tinentur.

Trilatera quidem figura est quæ sub tribus rectis A lineis continetur.

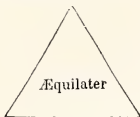
Quadrilatera autem, quæ sub quatuor.

Finitima vero mensuralis est linea quæ aut pro aliqua observationum, aut aliquo terminorum observatur.

Multilatera itaque figura est, quæ sub pluribus quam quatuor lateribus continetur.

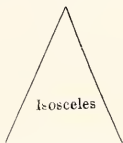
De triangulis.

Æquilaterum igitur triangulum est quod tribus æquis lateribus continetur ^a.

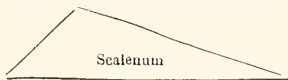
Æquilater

Isosceles autem est quod duo tantummodo latera habeat æqualia.

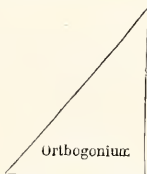
Isosceles

Scalenum vero quod tria latera habet inæqualia.

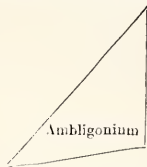
Scalenum

Amplius trilaterarum figurarum orthogonium, id est rectiangulom, triangulum quidem est quod habet angulum unum rectum ^b.

Orthogonium

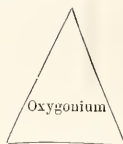
Amblygonium autem, quod Latine obtusiangulum D dicitur, est quod obtusum habet angulum.

Amblygonium

Oxygonium vero, id est acutiangulum, est in quo tres anguli sunt acuti.

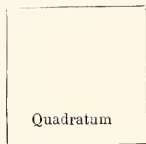
^a Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur secundum inæqualia latera.

Oxygonium

De quadratis.

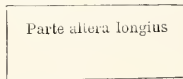
Quadrilaterarum vero figurarum quadratum vocatur quod est æquilaterum atque rectiangulum.

Quadratum

B

Parte altera longius vero est quod rectiangulum quidem est, sed æquilaterum non est.

Parte altera longius

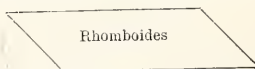
Rhombus vero est quod æquilaterum quidem est, sed rectiangulum non est.

Rhombus

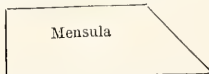
C

Rhomboides autem est quod in contrarium collocatas lines atque angulos habet æquales, non autem rectis angulis nec æquis lateribus continetur.

Rhomboides

Præter hæc autem omnes quadrilateræ figuræ trapezia, id est mensulæ nominantur.

Mensula

Parallelae, id est alternæ rectæ lineæ, nuncupantur, quæ eadem plana superficie collocatæ atque utrinque productæ in neutra parte concurrunt.

Parrallelae.

De petitionibus quæ sunt in geometria.

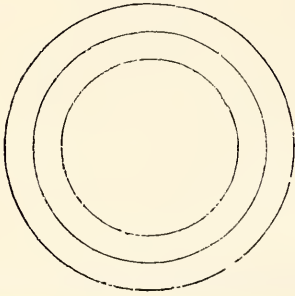
Petitiones vero quæ postulata (ut veteribus placuit) dicuntur, quinque sunt.

Prima, ut ab omni puncto in omne punctum recta linea ducatur postulat.

^b Hæ sequentes tres trigoni species distinguuntur secundum inæquales angulos.

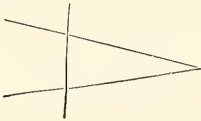
Secunda, ut definita recta linea in continuum rec-
tumque producat admonet.

Tertia, omni centro et omni spatio circulum desig-
nare præcipit.

Quarta, omnes rectos angulos sibi invicem æquos
esse vult.

Quinta autem, si in duas rectas lineas linea recta
incidens interiores duos angulos et in eadem parte
duobus rectis fecerit minores, rectas lineas in inti-
nitum productas ad eas partes in quibus duo interio-
res anguli duobus rectis minores sunt, concurrere jubet.

*De communibus animi conceptionibus quæ sunt in
geometrica.*

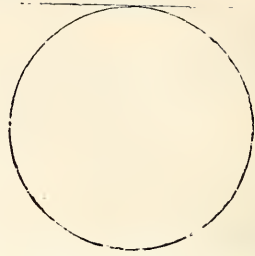
Communes igitur animi conceptiones sunt quæ a
Græcis κοινὰ ἐνοιαία vocantur: Cum spatia et inter-
valla eidem sunt æqualia, et sibi invicem sunt æqua-
lia; et si ab æqualibus æqualia auferantur, quæ relin-
quuntur, æqualia sunt; et si æqualibus æqualia ad-
dantur, tota quoque æqualia sunt; et quæ sibimet
ipsis conveniunt æqualia sunt.

Omne parallelogrammum rectiangulum sub iis dua-
bus rectis lineis quæ rectum ambiunt angulum dicitur
contineri.

Omnis vero parallelogrammi spatii unumquodque
eorum quæ circa eundem diametrum sunt paralle-
logrammorum cum duobus supplementis gnomon
nuncupatur.

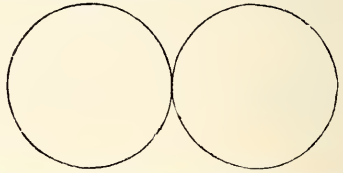
Circuli sunt æquales quorum diametri sunt æqua-
les, inæquales vero sunt qui sic se non habent.

Recta linea circulum contingere dicitur quæ cum
circulum tangat, in utraque ejecta parte non secat
circulum.

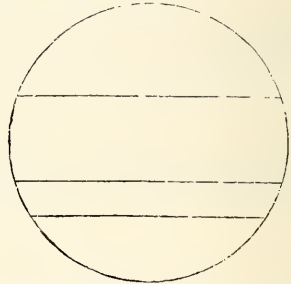
Circuli se invicem contingere dicuntur, qui tan-
gentes sese invicem non secant.

B

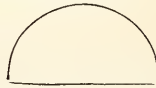
Rectæ lineæ in circulo a centro distare æqualiter
dicuntur, quando a centro in ipsas ductæ perpendi-
culares invicem sibi sunt æquales.

C

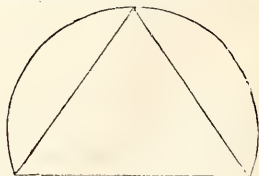
Plus vero a centro distare dicitur linea in quam
perpendicularis longior cadit.

D

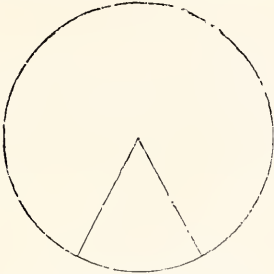

Portio circuli est figura quæ sub recta et circuli
circumferentia continetur.

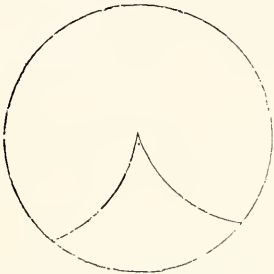
In portione circuli angulus esse dicitur, quando
in circumferentia portionis sumitur aliquod punctum,
et ab eodem puncto ad lineæ terminos duæ recte
inæ subjunguntur.

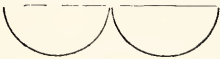
Angulus circuli dicitur qui sub duobus a centro A ductis lineis continetur. Quando lineæ quæ adjunguntur aliquam circumferentiæ comprehendunt particulam, in ea angulus consistere perhibetur.

Sector circuli est figura quæ sub duobus a centro ductis lineis, et sub circumferentiâ, quæ ab eisdem comprehenditur, continetur.

Similes circulorum portiones dicuntur quæ æquales suscipiunt angulos, vel in quibus qui inscribuntur anguli sibi invicem sunt æquales.

Igitur intra figuram dicitur inscribi, quando ea quæ inscribitur ejus in quam inscribitur latera unoquoque suo angulo ab interiore parte contingit.

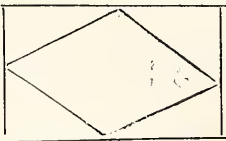
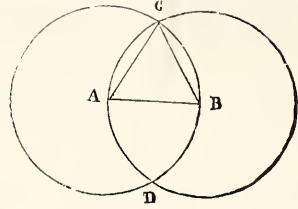

Figura vero figuræ circumscribi perhibetur, quotiens ea quæ circumscribitur suis omnibus lateribus omnes angulos ejus cui circumscribitur tangit.

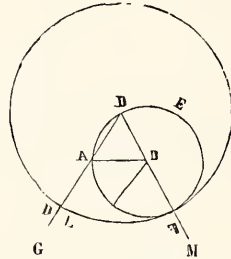
EXPLICIUNT PROLEGOMENA. INCIPIUNT SCHEMATA.

Supra datam rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere.

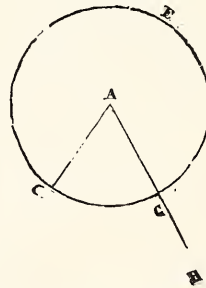
Ad datum punctum datæ rectæ lineæ æqualem rectam lineam collocare.

B

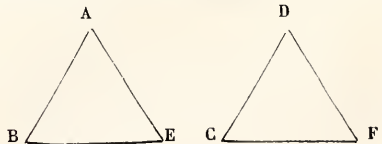

Duabus lineis rectis inæqualibus datis, a majore minori æquum rectam lineam abscondere oportet.

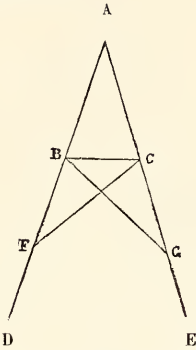
C

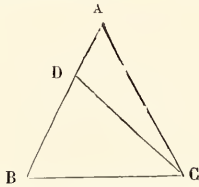
Si duo triangula duo latera duobus lateribus habent æqua, alterum alteri, et angulum angulo æquum eum qui sub æqualibus rectis lineis continetur, et basim basi æquam habebunt, et triangulum triangulo æquam erit, et reliqui anguli reliquis angulis erunt æquales, alter alteri sub quibus æqualia latera subtenduntur.

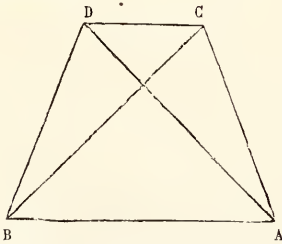
Triangulorum isoscelium anguli, qui ad basim sunt, A æqui sibi invicem sunt.

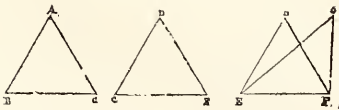
Si trianguli duo anguli, æqui sibi invicem sint, et quæ æqualibus angulis subtenduntur latera sibi invicem erunt æqualia.

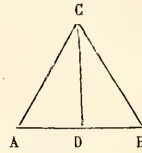
Super eandem rectam lineam duabus eisdem rectis lineis aliæ duæ rectæ lineæ æquales, altera alteri nullo modo constituentur, ad aliud atque aliud punctum ad easdem partes eosdem fines primis rectis lineis possidentes.

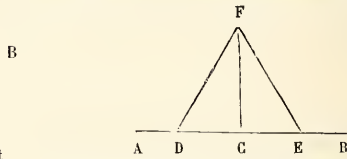
Omnium duorum triangulorum quorum duo latera unius duobus lateribus alterius fuerint æqualia, basisque unius basi alteri æqualis, duos angulos æquis lateribus contentos, æquales esse necesse est.

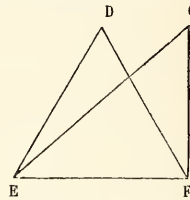
Datam rectam lineam terminatam in duas æquales dividere partes.

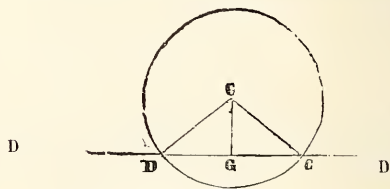
Data recta linea ab eo quod in ea est puncto, rectam lineam secundum rectos angulos elevare.

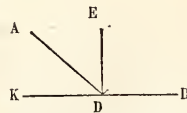
Si duo triangula duo latera duobus lateribus æqua possideant, alterum alteri, et basim basi habeant æquam, et angulum angulo habebunt æqualem, qui sub æqualibus rectis lineis continetur.

Supra datam rectam lineam infinitam ab dato puncto, quod ei non inest, perpendicularem rectam lineam ducere oportet.

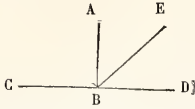

Quæcumque super rectam lineam recta consistens angulos fecerit, aut duos rectos faciet, aut duobus rectis reddet æquales.

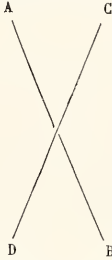

Si ad aliquam rectam lineam atque ad ejus punctum duæ rectæ lineæ non in eandem partem ducan-

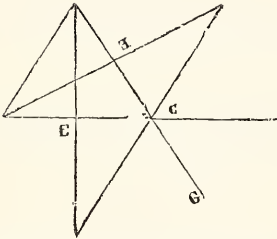
tur, et circum se angulos duobus rectis fecerint A
 æquos, in directum sibi eas lineas jacere necesse
 est.

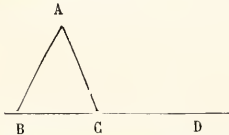
Si duæ rectæ lineæ sese dividant, ad verticem an-
 gulos sibi invicem facient æquos.

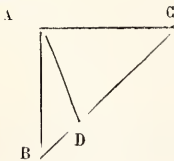
Omnium triangulorum uno latere producto, exte-
 rior angulus utrisque interioribus et ex adverso an-
 gulis constitutis major existit.

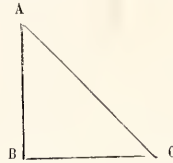
Omnium triangulorum duo anguli duobus rectis an-
 gulis sunt minores omnifariam sumpti.

Omnium triangulorum majus latus sub angulo ma-
 jore subtenditur.

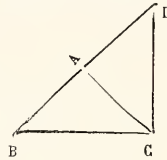

Omnium triangulorum major angulus sub latere
 majore protenditur.

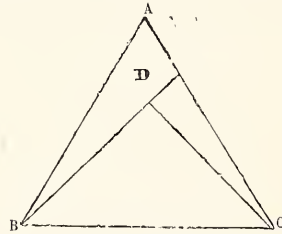
Omnium triangulorum duo latera cætero majora
 sunt in omnem partem suscepta.

B

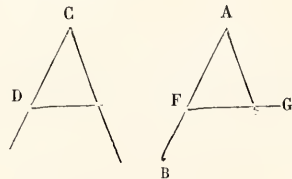
Si in uno quolibet triaanguli latere a finibus la-
 teris duæ rectæ lineæ interius constituantur angulum
 facientes, quæ constituuntur reliquis quidem trian-
 guli duobus lateribus minores erunt, majorem vero
 angulum continebunt.

C

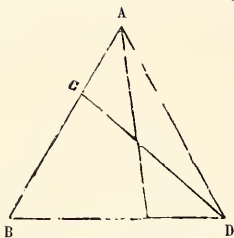

Ad datam rectam lineam, et datum in ea punctum
 dato rectilineo angulo æqualem rectilineum angulum
 collocare necesse est.

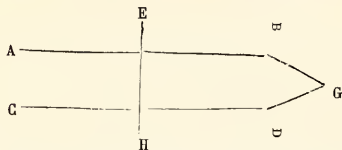
D

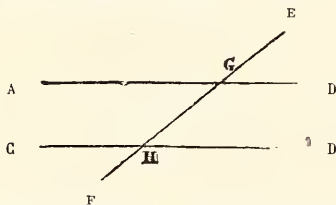
Si duo trianguli duos angulos duobus angulis ha-
 buerint æquos alterum alteri, unumque latus uni la-
 teri sit æquale, aut quod æquis adjacet angulis, aut
 quod sub uno æqualium subtenditur angulorum, et
 reliqua latera reliquis lateribus habebunt æqua alte-
 rum alteri, et reliquum angulum æqualem reliquo
 angulo possidebunt.

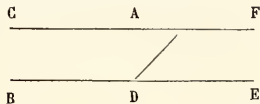
Si in duas rectas lineas linea incidens recta alternatim angulos fecerit æquos, rectas lineas alternas esse necesse est.

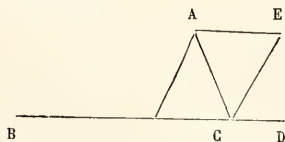
Si in duas rectas lineas linea incidens recta exteriorem angulum interiori, et ex adverso angulo constituto reddat æqualem, aut interiores et ad easdem partes angulos duobus rectis æquales faciat, rectas lineas sibi alternas esse conveniet.

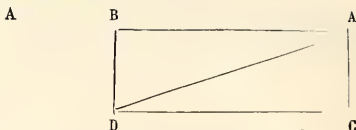
Per datum punctum datæ rectæ linæ alternam rectam lineam designare necesse est.

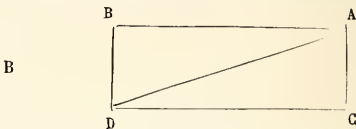
Omnium triangulorum exterior angulus duobus interioris et ex adverso constitutis angulis est æqualis, interiores vero trianguli tres anguli duobus rectis angulis sunt æquales.

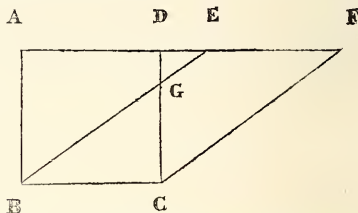
Quæ æquas et alternas rectas lineas ad easdem partes rectæ linæ conjungunt, ipsæ quoque alternæ sunt et æquales.

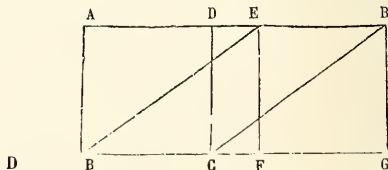
Eorum spatiorum, quæ alterius lateribus continentur quæ parallelogramma nominantur, et ex adverso latera atque anguli constituti sibi invicem æquales sunt, ea quoque diametris in duo æqua partitur.

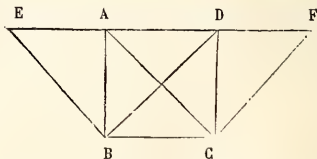
Omnia parallelogramma quæ in iisdem basibus et in eisdem alternis lineis fuerint constituta, sibi invicem probantur æqualia.

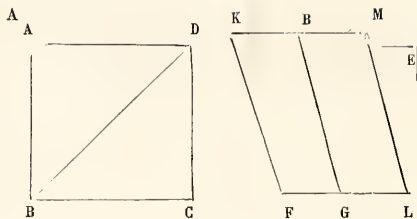
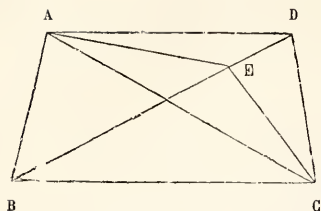
Omnia parallelogramma in basibus æqualibus et in eisdem alternis lineis constituta æqualia ea necesse est.

Æqua sibi sunt cuncta triangula quæ in æquis basibus et in eisdem alternis fuerint lineis constituta.

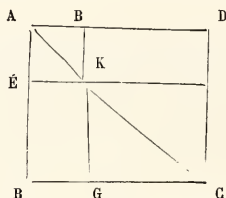
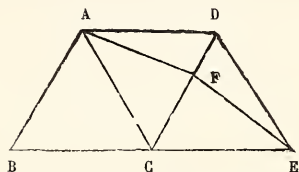

Æqua triangula, quæ in eadem basi et in eadem parte fuerint constituta, in eisdem quoque alternis lineis esse pronuntianda sunt.

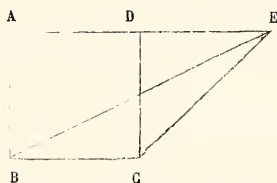
Omnis parallelogrammi spatii eorum quæ circa eandem diametrum sunt, parallelogrammorum supplementa æqua sibi invicem esse necesse est.

Æqua triangula in æquis atque in directum positis basibus constituta, et in eisdem partibus, et in eisdem quoque alternis esse necesse est.

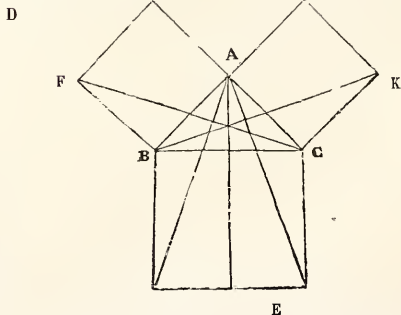
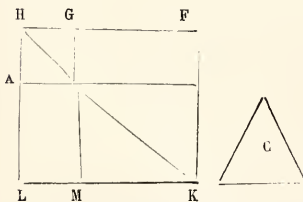
Quadratum ad datam rectam terminatam describendum est.

Si parallelogrammum, triangulumque in eadem basi atque in eisdem alternis lineis fuerint constituta, parallelogrammum triangulo duplex esse conveniet.

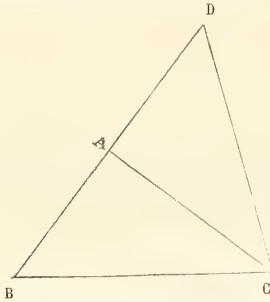
In his triangulis in quibus unus rectus est angulus, quæ rectangula nominamus, quadratum quod a latere rectum angulum subtendente describitur, æquum est his quadratis quæ a continentibus rectum angulum lateribus conscribuntur.

Juxta datam rectam lineam dato triangulo in rectilineo dato angulo parallelogrammum æquale prætendendum est.

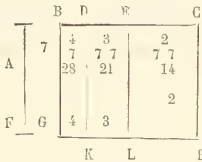
Dato rectilineo æquale parallelogrammum in dato rectilineo angulo collocare oportet.

Si ab uno trianguli latere quadratum quod describitur æquum fuerit his quadratis, quæ ab reliquis duobus lateribus describuntur, rectus est angulus, qui sub duobus reliquis lateribus continetur.

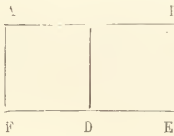

EX SECUNDO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

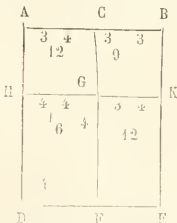
Si sunt duæ rectæ lineæ, quarum una quidem est indivisa, altera vero quotlibet divisionibus secta, quod sub duabus rectis lineis rectangulum continetur, æquum erit his, quæ sub ea quæ indivisa est. Et unaquaque divisione rectangula continetur.

Si recta linea secetur, quod sub tota et una portione rectangulum continetur, æquum est ei quod sub utraque portione rectangulum clauditur, et ei quadrato quod ad prædictam portionem describitur.

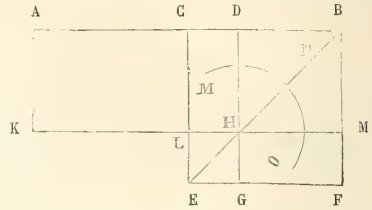

Si recta linea secetur, ut libet quod scribitur a tota, quadratum æquum est his quæ describuntur ab unaquaque portione quadratis, et eidem bis rectangulo quod sub eisdem est portionibus convenit.

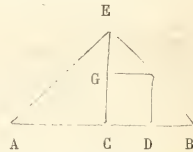

Si recta linea per æqualia ac per inæqualia secetur, quod sub inæqualibus totius sectionibus rectangulum continetur, cum eo quadrato quod ab ea

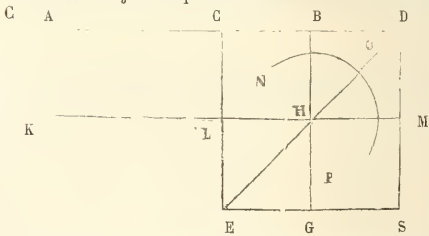
A scribitur quæ inter utrasque est sectiones, æquum est ei quadrato quod describitur ab dimidia.

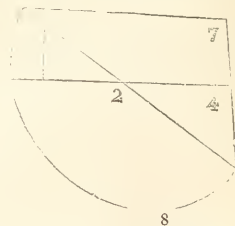
Si recta linea per æqualia ac per inæqualia secetur, quadrata quæ ab, inæqualibus totius portionibus describuntur, dupla sunt his quadratis quæ fiunt ab dimidia, et ab ea quæ inter utrasque est sectiones

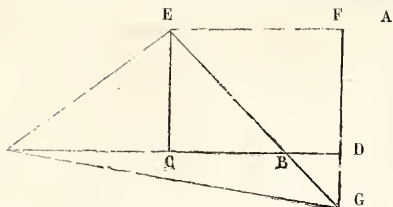
Si recta linea per æqualia dividatur, alia vero ei indirectum linea recta jungatur, quod sub tota cum adjuncta, et ea quæ adjuncta est, rectangulum continetur, cum eo quod describitur a dimidia quadrato æquum est, ei quadrato quod describitur ab ea quæ constat ex adjuncta atque dimidia.

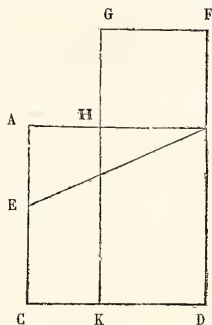
Si recta linea per æqualia secetur, eique in directum quædam linea recta jungatur, quadratum quod describitur a tota cum ea quæ adjuncta est.

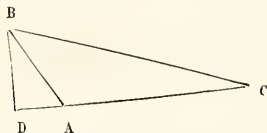
Utraque quadrata pariter accepta, quadrato quod describitur a dimidia, ac eo quadrato quod ab ea describitur, quæ ex dimidia adjunctaque consistit, utrisque quadratis pariter acceptis dupla esse necesse est.

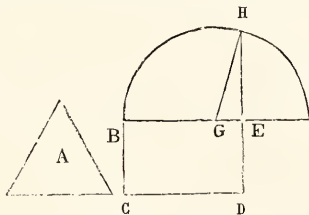
Datam rectam lineam sic secare convenit, ut quod sub tota, et una portione rectangulum continetur, æquum sit ei quod fit ex reliqua sectione quadratum.

In hac trianguli figura, quæ obtusum habet angulum, tanto amplius ea quæ obtusos obtinent angulos latera possunt, quam ea quæ obtusum obtinent angulum, quantum est, quod continetur bis sub uno eorum quæ circa obtusum angulum sunt, in quod protractum perpendicularis cadit, atque ea quæ ad obtusum angulum a perpendiculari extra deprehenditur.

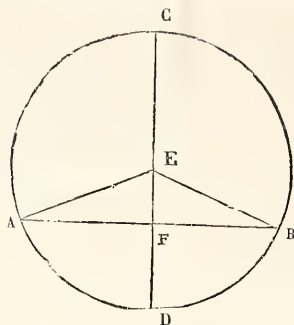

Dato rectilinearis æquum necesse est collocare quadratum.

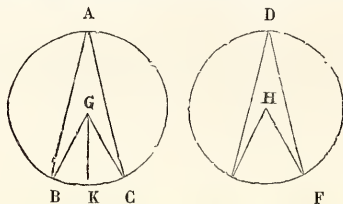
EX TERTIO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

Si in circulo per centrum lineam quædam dirigatur, ac quamdam lineam rectam non in centro positam in duas æquas partes secet, per rectos eam angulos secat. Et si per rectos eam angulos secat, in duas eam æquas dividet partes.

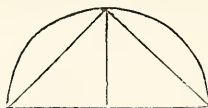

B

In æquis circulis, qui in circumferentiis æqualibus anguli consistunt, sibi invicem sunt æquales, seu ad centra sive ad circumferentias constituentur.

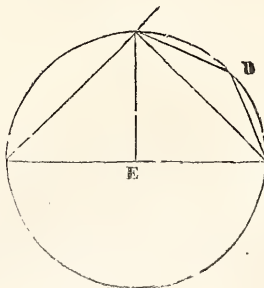

Datam circumferentiam in duo æqua dividere potis est.

In circulo quidem angulus qui in semicirculo est, rectus existit; qui vero in majore portione est angulus, minor est recto. Qui autem in minore portione est angulus, major est recto, et majoris quidem portionis angulus, recto major existit, minoris vero angulus recto minor.

D

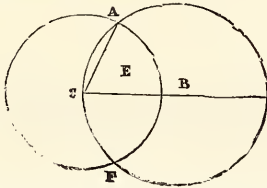

Si circulum linea recta contingat, a contactu vero in circumferentia quædam circulum secans, linea recta ducatur, quoscunque angulos facit, duo anguli quisunt in alternis circuli portionibus, sunt æquales.

Ex hoc igitur manifestum est, quoniam si a puncto circuli duæ lineæ rectæ sese contingant, et sibi invicem sint æquales, super datas rectas lineas circuli describere partes convenit.

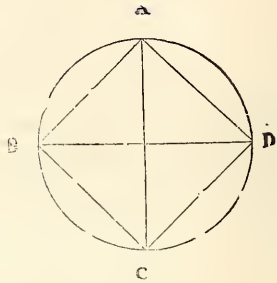
EX QUARTO LIBRO EUCLIDIS MEGARENSIS.

Intra datum circulum datæ rectæ lineæ, quæ diametro minime major existat, æquam rectam lineam coaptare oportet.

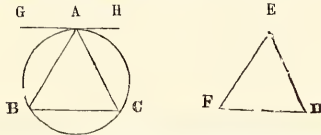
B

Intra datum circulum quadratum aliquod describere utile est.

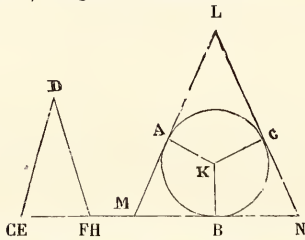
Intra propositum quadratum circulum designare.

Intra datum circulum, dato triangulo æquorum angulorum, triangulum collocare convenit.

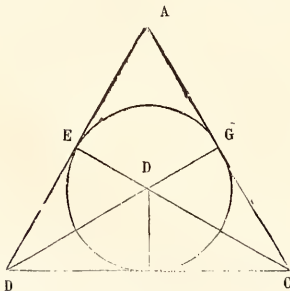
C

Circa datum circulum, [dato triangulo æqualium angulorum, triangulum designandum est.

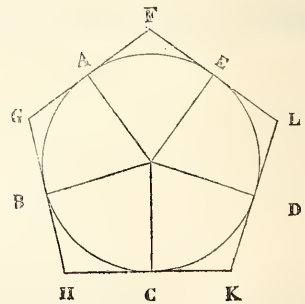

Intra datum triangulum circulum designare necesse est.

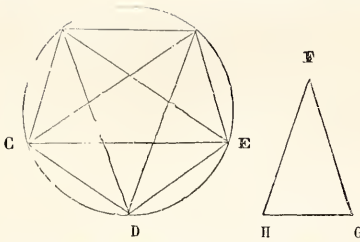
D

Circa datum circulum quinquangulum æquilaterum, et æquiangulum designare geometræ præcipiunt.

Intra datum circulum quinquangulum, quod est æquilaterum atque æquiangulum, designare non disconvenit.

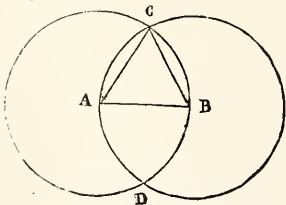

Nam omnia quæcunque sunt numerorum ratione sua constant. Et proportionabiliter alii ex aliis constituuntur circumferentiæ æqualitate multiplicationibus suis quidem excedentes, atque alternatim proportionibus suis terminum facientes.

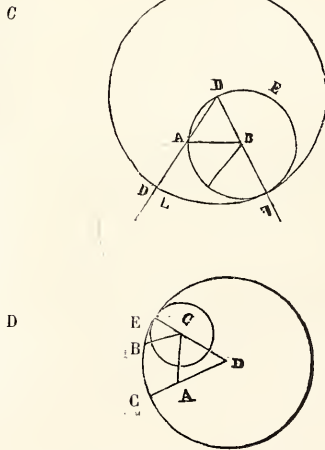
De figuris geometricis.

Supra positarum igitur speculationibus figurarum ab Euclide succincte obscureque prolatis, et a nobis verbum videlicet de verbo experimentibus strictim translatis, quædam iteranda repetendaque, ut animus lectoris non obscuritate deterreatur, sed a nobis potius alicujus exempli luce infusa delectetur, videntur. Sunt enim a nobis quædam huic operi inserenda, huic arti valde necessaria, et supradictis respondentia, et subsequentiis convenientia, ad quæ intelligenda quicumque in nostrorum arithmeticorum theorematibus instructus accesserit, expeditiori intelligentia ducitur.

Supradictum igitur est, supra datam rectam lineam terminatam triangulum æquilaterum constituere oportere, sed nimis involute, quæ de re hujus exempli notam subjecimus. Sit data recta linea terminata A B, oportet igitur super eam quæ est A B triangulum æquilaterum constituere, et centro quidem A, spatio vero A B, circulus scribatur B C E D. Et rursus centro B, spatio autem A B, circulus scribatur A C F D, et ab eo puncto quod est G, quo se circuli dividunt, ad ea puncta quæ sunt A B, adjungantur. Rectæ lineæ C A, C B. Quoniam igitur A punctum centrum est, B C E D circuli, æqua est A B ei quæ est A C. Rursus, quoniam B punctum est centrum, A C F D circuli æqua est B A ei quæ est B C. Sed et A B ei quæ est C A æqua esse monstrata est et A C A B ei quæ est B C erit æqualis. Tres igitur quæ sunt C A, A B, B C, quæ sibiinvicem sunt, æquilaterum igitur est C A B triangulum. Et constitutum est supra datam rectam lineam terminatam eam quæ est A B quod oportebat facere.

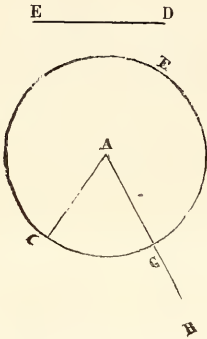

A In superioribus vero dictum est ad datum punctum datæ rectæ lineæ æqualem rectam lineam collocare oportere. Sed hujus artis expertibus obscure difficulterque. Sed nos animus lectoris quasi introducendo oblectantes hujus subsequentis figuræ explanationem positus litterarum linearumque notulis patefacimus. Sit quidem datum punctum A, data vero recta linea B C, oportet igitur ad punctum A rectæ lineæ B C æquam rectam lineam collocare; adjungatur enim ab A puncto ad B punctum recta linea ea quæ est A B, et constituitur super A B rectam lineam, triangulum æquilaterum quod est D A B, et ejiciantur in rectum D A, D B, rectæ lineæ, ad A G et B M, et centro quidem B, spatio autem B C, circulus describatur C F E, et rursus centro quidem D, spatio autem D E, circulus describatur F K L. Quoniam igitur B punctum centrum est, C F E circuli, æqua est C B ei quæ est B F. Rursus quoniam D punctum centrum est, F L K circuli, æqua est D L ei quæ est D F. Quarum æqua est D A ei quæ est D B, æquilaterum enim triangulum est id quod est D A B. Reliqua igitur A L reliquæ B F existit æqualis. Sed et B F ei quæ est B C æqua esse monstrata est. Et B C ei quæ est A L erit æqualis. Ad datum igitur punctum id quod est A datæ rectæ lineæ ei quæ est B C, æqua locata est ea quæ est A L, quod oportebat facere ut subjecta descriptio monet.

Tertio igitur loco superius ab Euclide prolatus est duabus rectis lineis in æqualibus propositis a majore minori æquam rectam lineam abscindere convenire, sed nimis strictim, et ob id confuse involuteque. Nos vero ut animus lectoris ad enodatoris intelligentiæ accessum, quasi quibusdam gradibus ducatur, hujus descriptionem formulæ subjecimus. Sint datæ duæ rectæ lineæ.

Inæquales A B C D, et sit major A B, oportet igitur a majore A B minori C D æquam lineam abscindere; collocetur enim ad A punctum ei quæ est C D æqua ea quæ est A E. Et centro A, spatio vero A E, circulus describatur E G F; quoniam igitur A punctum centrum est E G F circuli, æqua est A E ei quæ est A G. Sed et C D ei quæ est A E erat æqualis, et C D ei quæ est A G erit æqualis. Duabus igitur datis rectis lineis inæqualibus eis quæ sunt A B, C D, a majore quæ est A B, minori quæ est C D, æqualis abscisa est ea quæ est A G, quod oportet facere.

His etiam compendiosis, et tamen hujus artis rudibus pernecessariis introductionibus lector initiatus, si in aliquibus superius propositis vacillando abhorreat, per se similes figurarum descriptiones sine omni impedimenti reclamazione adinvenire potest et componere.

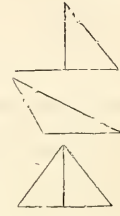
Sed jam opus est ad geometricalis mensæ traditionem ab Archyta non sordido hujus disciplinæ auctore Latino accommodatam venire, si prius præmiserò, quod sint genera angulorum, et linearum, et pauca dixerò de summitatibus et extremitatibus.

Rationabilium ergo angulorum genera sunt tria, hoc est rectum, hebes, acutum, et habens species novem: tres rectorum linearum, tres autem rectorum et circumferentium, et tres hebetis et circumferentium.

Rectus angulus est orthygrammos, id est rectis lineis comprehensus, Latine normalis appellatus. Quotiens vero recta linea super rectam lineam stans, pares angulos fecerit, et linea perpendicularis juncta fuerit, efficiet rectiangulum triangulum.

Hebes angulus est plus normalis, hoc est rectianguli positionem excedens, quia et si triangulus secundum hanc positionem constitutus fuerit, perpendicularis extra finitimas lineas habebitur.

A Acutus autem angulus est compressior recto, qui si a recta linea quæ sedis loco fuerit rectam lineam secundum suam inclinationem emisit, similique cohibitione rectam lineam in occursum exceperit, efficiet triangulum qui perpendicularem intra tres lineas habebit.

C

Linearum vero genera sunt tria, rectum, circumferens, flexuosum.

Recta linea itaque est quæ æqualiter in suis signis posita est, quæ æqualiter in planitie posita non concurrunt. Circumferens vero linea est cujus signa ex utraque parte curvata, et a se invicem distantia non concurrunt, quæ signa si convenerint, circulus non circumferens linea debet appellari. Flexuosa autem linea est, multiformis velut arborum aut fluminum, cæterorum signorum, in quorum similitudine et arcis inferiorum agrorum finitur extremitas, et multorum quæ similiter in æqua linea sunt formata naturaliter.

C

Summitatum igitur genera sunt duo, summitas et plana summitas. Summitas est secundum geometricam appellationem quæ longitudine latitudineque protenditur.

D

Summitatis autem fines lineæ sunt. Plana vero summitas est quæ æqualiter rectis lineis undique versum finitur.

Omnium autem summitatum in vinciendo duæ sunt observationes, enormis et liquis.

Enormis vero est, quæ per omne latus rectis lineis continetur.

Liquis autem est quæ minuendi laboris causa, et salva rectorum angulorum ratione, secundum ipsas extremitates subtenditur.

Extrematatum quippe genera sunt duo, unum quod pro rigore, et alterum quod servatur pro flexuoso. Rigor est quidquid inter duo signa veluti in modum lineæ directum prospicitur.

Flexuosum vero est quidquid secundum naturam A locorum curvatur. Nam quod in agro a messoris operis causa ad finem directum fuerit, rigor appellatur, quidquid ad borum imitationem in forma scribitur, linea appellatur.

Bini rigores sunt, quando singulis spatiis interve nientibus tendunt, ut itinera plerumque pergunt.

Nosse autem hujus artis despicientem, quid sint digiti, quid articuli, quid compositi, quid incompositi numeri, quid multiplicatores, quidve divisores, ad hujus formæ speculationem, quam sumus tradituri, oportet.

Digitos vero quoscunque infra primum limitem, id est omnes quod ab unitate usque ad denariam summam numeramus, veteres appellare consueverunt : B
1 2 3 4 5 6 7 8 9.

Articuli autem omnes deceno in ordine positi et in infinitum progressi nuncupantur compositi, quippe numeri sunt omnes a primo limite, id est a decem usque ad secundum limitem, id est 20 cæterique sese in ordine sequentes exceptis limitibus. Incompositi autem digiti omnes annumeratis et omnibus limitibus.

Multiplicatores igitur numeri mutua in semet replicationevolvuntur, id est interdum major minoris, interdum autem minor majoris multiplicator existit. Interdum vero numerus in se excrescens multiplicationis augmenta suscipit. Divisores autem majorum semper minores constituuntur numeri.

De ratione abaci

Priscæ igitur prudentiæ viri Pythagoricum dogma secuti, Platonicæque auctoritatis investigatores speculatoresque curiosi, totum philosophiæ culmen innumerorum vi constituerunt. Quis enim musicarum modulamina symphoniarum numerorum expertia censendo pernoscat? Quis ipsius firmamenti siderea corpora stellis compacta naturæ numerorum ignarusprehendat, ortusque signorum et occasus colligat?

De arithmetica vero geometrica quid attinet dicere, cum si vis numerorum pereat, nec in nominando appareat, de qua quia in arithmeticeis et in musicis sat dictum est, ad dicenda revertamur.

Pythagorici vero ne in multiplicationibus et partitionibus et in podismis aliquando fallerentur, ut in omnibus erant ingeniosissimi et subtilissimi, descripserunt sibi quamdam formulam quam ob honorem sui præceptoris mensam Pythagoream nominabant, quia hoc quod depinxerant magistro præmonstrante cognoverant, a posterioribus appellabatur Abacus, ut quod alta mente conceperant, melius si quasi videndo ostenderent in notitiam omnis transfundere possent, eamque subterius habita sat mira descriptione formabant.

		Longitudo.										
		2	4	6	8	10	12	14	16	18	20	
Compartio ad alienam Duple. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera. Sesquialtera.	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20		
	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30		
	4	8	12	16	20	24	28	32	36	40		
	5	10	15	20	25	30	35	40	45	50		
	6	12	18	24	30	36	42	48	54	60		
	7	14	21	28	35	42	49	56	63	70		
	8	16	24	32	40	48	56	64	72	80		
	9	18	27	36	45	54	63	72	81	90		
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100		

Comparatio ad primum
Duple ad eandem.
Tripla ad eandem.
Quadrupla ad eandem
Quincupla ad eandem
Sescupla ad eandem.
Septupla ad eandem.
Octupla ad eandem.
Noncupla ad eandem.
Decupla ad eandem.

Superius vero digestæ descriptionis formula hoc modo utebantur. Habebant enim diversæ formatos apices vel characteres. Quidam enim hujuscemodi apicem notas sibi conscripserant, ut hæc notula respondet unitati 1. Ista ut binario 2. Tertia vero tribus 3. Quarta autem quaternario 4. Hæc autem quinque ascriberentur 5. Ista vero senario 6. Septima autem septenario conveniret 7. Hæc vero octonario 8. Ista vero novenario jungerentur 9. Quidam vero in hujus formæ depictione ceu litteras alphabeti assumebant sibi hoc pacto, ut littera quæ esset prima unitati, secunda binario, tertia ternario, cæteræque in ordine naturali numero insignitas et inscriptas tantum modo sortiti sunt. Hos etenim apices, ita varie ceu pulverem dispergere in multiplicando et in dividendo consueverunt, ut si sub unitate naturalis numeri ordinem jam dictos characteres adjungendo locarent, non alii quam digiti nascerentur. Primum autem numerum, id est binacium, unitas enim (ut in arithmeticeis est dictum) numerus non est, sed fons et origo numerorum 10, inscripta ponentes 20, et ternarium 30, et quaternarium 40, cæterosque in ordine sese sequentes proprias secundum denominationes assignare constituerunt. Sub linea vero centeno insignita numero eosdem apices ponentes binarium 200, ternarium 300, quaternarium 400. Cæterosque certis denominationibus respondere decreverunt. In sequentibus vero paginularum lineis idem facientes nullo erroris nubilo obtenebantur.

Scire autem oportet et diligenti examinatione discutere in multiplicando et partiendo cui paginulae digiti et cui articuli sint adjungendi. Nam singularis multiplicator decem digitos in decenis, articulos in centenis. Idem vero singularis multiplicator centum digitos in centenis, articulos in millenis. Et multiplicator milleni, digitos in millenis, et articulos in decenis millenis, et multiplicator centeni milleni, digitos in centenis millenis, articulos autem in millenis millibus habebunt. Decenus autem, suimetipsius multiplicator digitos in pagina c inscripta, articulos

in millenis, et multiplicator centum, digitos in millenis, et articulos in decenis, et multiplicator milleni, digitos in decenis et articulos in centenis, et multiplicator centeni milleni, millia habebunt. Centenus vero, æque suimetipsius multiplicator, digitos in decenis et articulos in centenis et millenis. Multiplicans digitos in centenis et articulos in decenis centenis et centenum millenum multiplicans, digitos in decenis millenis * \bar{i} et articulos in centenis millenis * \bar{i} et decenum millenum multiplicans digitos in millenis * \bar{i} et articulos in decenis millenis * \bar{i} sub-tendent. Millenus itidem seipsum multiplicans, digitos in decenis et articulos in centenis. Et centeni milleni multiplicator digitos in centenis millenis * \bar{i} et articulos in millenis * \bar{i} et decenum millenum ex-crescere faciens digitos in decies mille millia, et articulos in centenis millenis * \bar{i} habere dinoscitur? Decenus autem millenus multiplicator centum mille-ni, digitos in millies mille millia, et articulos in decenis millenis itidem, seque ipsum adaugens, digi-tos in centenis millenis et articulos in mille millenis habere deprehendetur. Centenus autem millenus se-ipsam multiplicans, digitos in decenis millenis et articulos in centenis millenis itidem supponit.

De divisionibus rubrica.

Divisiones igitur, quantalibet jam experte lectoris animus introductus, facile valet dinoscere; breviter etenim de his et summotenus dicturi, si quæ obscura intervenerint, diligenti lectorum exercitio ad investiganda committimus. Si decenus per se, vel

A centenus per se, vel posteriores per semetipsos divi-dendi proponantur, minores a majoribus quoad usque dividantur sunt subtrahendi, singularem au-tem divisorem decem et centeni, aut milleni, aut ulteriorum, vel decenum divisorem se sequentium sumpta differentia eos dividere oportet. Compositus autem decenus cum singulari per secundas vel ter-tias. Et deinceps secundum denominationem parti-tium, decenum vel simplicem, vel compositum di-visurus est. Centenum vero millenum, vel posteriores per decenum compositum, si diligens investigator accesserit, sumpta differentia et primis articulis di-videndo, vel secundatis appositis, auctis autem divi-dendo suppositis, dividi posse pernoscet. Centenus autem \times singularis compositus, centenum vel millenum hoc pacto dividere cognoscitur. Sumpto igitur uno dividendorum, quod residuum fuerit, divisoni est cœquandum, et quod superabundaverit, sepositis reservandum. Singularis autem vel, ut alii volunt, munitum per cœquationem majorum est multipli-candum, et digitis quidem perfecta differentia suppo-nenda, articularis autem imperfecta est præponenda, et prius semoto integra adjungenda. Et hæc differ-entia et si forte aliquis seclusus sit significavit, quod residuum fit ex dividendis. Hæc vero brevi in-troductione prælibantes, si qua obscure sunt dicta, ne tædio forent prætermittimus, diligentis exercitio le-ctoris committimus, terminum hujus libri facientes, et quasi ad ulteriora sequentium nos convertentes.

LIBER SECUNDUS.

Superioris vero tractatu voluminis omnia geome-trica artis theorematata, quamvis succincte, tamen sunt dicta. Sed podismorum notitiam hic liber quas questionarius et omnium podismalium questionum scrupulositates inexcitantur absolvit enodando, veteres etenim agrimensores omnem mensuræ quadra-turam dimidio longiorem latioreque facere consue-verunt. Et quod in latitudine longius fuerit, scam-num, et quod in longitudine longius appellare vo-luerunt ut subjecta docet formula.

Scamnum

De mensuris rubrica.

Prisci igitur podismatici cautissimi dispectores duodecim mensurarum genera constituerunt, quibus cum vellent, formarum, agrorumque emetirentur areas. Quorum hæc sunt nomina miliarium, stadium, actus, decempeda, quæ eadem et pertica passus, gra-dus, cubitus, pes, semipes, palmus, uncia, digitus. Miliarium vero 5 millia pedum protensiones habere sancitum est. Stadium autem 25 pedes habere constat. Actus trifariam dividitur, in minimum, in qua-dratum, in duplicatum. Actus minimus quatuor tan-tum pedibus in latitudine, et 120 pedibus in longitu-

C dine protenditur. Actus vero quadratus ex omni latere 120 pedibus concluditur. Actus autem dupli-catus 240 pedes explicat; decempeda pedes decem colligit; passus 5; gradus 2 et dimid. Cubitus 1 et dimid. pedes habere dinoscitur. Pes autem palmos habet quatuor, semipes 2, palmus vero quatuor digi-torum protensione completur. De unciali vero et digi-tali mensura melius, cum de uncialibus et notis et nominibus in sequentibus disputaverimus, dicemus? enodatusque cum de elementorum minorumque subtilitatibus promiserimus, eloquemur, nunc ad se-quentis tractatus enarrationem redire nos convenit si prius quid pes porrectus, quid contractus, quid-que sit quadratus demonstraverimus. Pes autem por-rectus dicitur ubi tantum pedalis mensura in longo pernoscit. Contractus autem pes ille dijudicatur, in quo longitudo latitudoque consideratur. Quadratus vero pes habetur, ubi trinæ dimensionis considera-tio inæqualitate censetur, sed jam tempus est ad id quod instituimus accedere.

De mensura et tribus dimensionibus rubrica.

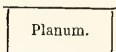
Quamvis etiam in superioris libri principio quid mensura designaremus, libet tamen specialiter hujus artis speculatoribus satisfaciendo secundum Julium

Frontinum geometricæ artis inspectorem providissimum quid sit mensura definire.

Mensura quippe est complurium, et inter se æqualium intervalloꝝ longitudo finita, geometricæ autem artis mensuralis speculatio, triæ dimensionis, id est longitudinis, latitudinis, crassitudinis, consideratione colligitur. Et ut enucleatius resolvatur, recto, plano solidoque dignoscitur. Rectum est quod longitudine solum mensurando censetur, ut lineæ porticus, stadia miliaria, fluminum latitudines, et alia quamplura longa protensione directa, ut lineæ infra depictæ descriptio notat.

Rectum.

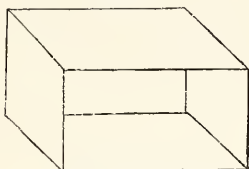
Planum est quod a Græcis dicitur epipedon, a nobis autem contracti pedes, quod per longitudinem latitudinemque consideratur, ut agrorum planities, et ædificiorum aræ absque tectoriis operibus et laquearibus ac tabulatis et his similibus, ut subjecta formula docet.

Planum.

Solidum etiam est quod Græci stereon vocant, nos autem quadratos pedes, quod et longitudinem et latitudinem crassitudinemque habere comprobatur. Ut ædificiorum, pilaram, pyramidumque, nec non etiam macerie lapidum, aliaque multa ut subjectæ notant formulæ.

Solidum.

De podismis rubrica.

Sed jam tempus est podismalium notitiam questionum, ut promissimus, narrando attingere, et de investiganda pedaturæ speculatione protinus dicere. De trigonis vero, qui sic ut ternarius naturaliter præcedit quaternarius, ita sunt præponendi tetragonis, et pentagonis, cæterisque imprimis dicendum esse censeo.

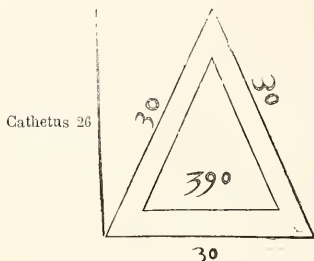
De trigonis rubrica.

Sunt autem trigonorum genera principalia sex, isopleurum, isosceles, scalenum, orthogonium, amblygonium, oxygonium, quorum omnium in sequentibus formas et pedaturas explanabimus.

De isopleuro rubrica.

Trigonus igitur isopleurus, qui præcedentis libri pene principio æquilaterus triangulus dictus est, paria latera habere comprobatur. Ponatur ergo isopleurus in singulis habens lateribus pedes 30, hujus embadum, id est area, tali modo est iustificanda. Summa etenim unius lateris per se multiplicata 900 numerum complet; ex iis si quingenta et 40 subtra-

hantur, relinquuntur 390, tot pedes hujus trigoni isopleuri embadum colligit. Nam cathetum pedibus 26 constat protendi. Qui si per unius lateris dimidium, id est per 15, multiplicati excreverint, embadum complet; aut si unius lateris pars tertia, per ternarium, et denarium, augetur, 300 nascentur: si vero summam lateris unius per eundem ternarium multiplicabuunt, nonaginta reddent, qui superioribus 300 juncti 390 facient, id est aræ supradicti trigoni: sit autem prædictorum infra facta depictio.

B
C

Ne autem lector in hujusmodi investigationibus aliquo erroris et insitiæ nubilo præpediatur. Ejusdem igitur trigoni isopleuri, id est paribus lateribus solidi manifestationis exemplar subjiciemus, esto age isopleurus cujus latera singula 28 pedes colligant. Quorum si unum per se augmentatum excreverit 784 summa consurgit. Cui si unius lateris numerum aggregaveris 812 nascentur, horum suprascripta medietate aræ supradicti isopleuri pernotabis, ut subjectæ descriptionis formula docet.

D

Hujus autem jam sæpe dicti trigoni, ut lateris unuscujusque mensuram inquisitis quis investigare valeat, et dicere, apertissimum dabimus rationis experimentum. Proponatur itaque si aræam 406 pedibus protendi constituerit, quot pedum planitudines latus unumquodque colligere pernoscat. Ducatur ergo suprascripta area octies, et in 3248 numerum consurgit; huic si unum addatur, fiunt 3249; hujus summæ latus si sumpsero, erit quinquaginta 7. Cui si unitas subducta fuerint 56 relinquuntur. Quorum si medium ad investigavero 28 fiunt. Tot itaque latus quodque isopleuri pedibus protenditur.

Isosceles autem, qui ab Euclide geometricæ peritissimo, duo tantum latera habens æqualia, est determinatus, secundus in ordine trigonorum constituitur. Cujus si latera bina imparibus numeris, scilicet 23, protendantur, pedibus quatuordecim pedalia

spatia basis habere pernotatur. Restat igitur ut quot pedes arealis cathetus colligat requiramus. Si enim medietas basis, hoc est 7, per se multiplicetur. 49 nascentur. Mensuram autem unius lateris, si per se, id est 23, multiplicaveris, 623 reddes, ex quibus si 49 seposueris, 576 relinquantur. Quorum si latus acceperis, 24 erunt, tot pedibus cathetum hujus trigoni constat protendi. Area autem quot pedes habeat, sic est faciendum ut inveniatur. Medietas rursus basis sumenda est, id est 7; quos 7 si per cathetum, id est per 24 multiplices, 168 efficies, tot pedum est supradicti trigoni area.

Basis 14
De scaleno rubrica.

Scalenus igitur ab Euclide tria habens latera inæqualia determinatus est. Sed nos numero ejus figuræ aperta dabimus exemplaria, proponatur ita scalenon trigonus, qui a Latinis cuneus appellatur, cujus minoris lateris declive 13 pedes colligat, basis autem 25 pedalia pernotetur habere lineamenta. Quot vero pedibus hujus trigoni cathetus, et embadum protendatur, restat ut quærat. Ducatur ergo minoris lateris summa multiplicando in se, fiunt 225. Item basis si per se multiplicetur, 625 exerceant, quibus in unum compactis 850 nascentur. Hanc igitur si movendo seclusam majoris lateris summam in se multiplicari concedet, quæ multiplicatio 400 numerum adducit. Quem videlicet 400 numerum si de prius seposita summa, scilicet de 850, abstuleris, 450 relinquantur. Horum si medium sumpseris, 225 explicabis: quibus si summa basis vel 25 pedes auferatur, novenarius erit, tot pedibus hujus trigoni continetur præcisura, vel ejectura minor. Restat ut cathetus quot habeat pedes requiratur. Multiplicetur ergo minus latus per se sicut supra, 23 prodeunt. Rursus et augmentata minoris præcisuræ per se summa, 81 producit; hos si auferes ex in se ducto latere, 144 supersunt. Quorum duodeuarius esse dinoscitur latus, tot pedes hujus trigoni cathetus colligere perhibetur. Aræ veropodismus tali modo reperitur. Metiatur ergo cathetus basin vel 12, 25; 300 consurgent. Quorum medietate sæpe dicti trigoni scaleni embadum podismatur, ut in subjecta figura notatur.

De orthogonio rubrica.

Quarto nimirum loco trigonius orthogonius ab Euclide inseritur, et unum rectum habens angulum consigna-

Pro hypotenusa, hic et infra ubique criptum erat *hypothemisa*. Cum vero in margine vox *hypothemisa* appouere tur, nos in textu inserere maluimus.

tur, inæqualia continens latera, quem nos ipso auditu difficiliorem cæteris, obscurio remque esse arbitramur. Et ideo prolixiorum in ejus explanatione moram facimus. Esto modo trigonus orthogonius, cujus cathetus pari numero insignitus, vel 8 pedibus mensuratus protenditur. Cujus si latera ignorantur, hoc modo investigari ab Archyta præcipiuntur. Sumatur ergo supradicti catheti medietas, id est 4, et per se multiplicetur, et 16 exrescent. Quibus si unitas subtrahatur, 15 apparent. Tot pedum hujus trigoni basis esse cognoscitur. Prædictæ autem per medietatem catheti summæ adauctæ, si unum addatur, erunt pedes hypotenusæ 17. Per eandem item summam, id est per 16, embadum est inveniendum; ducatur ergo hujus summæ medius per cathetum, et 64 consurgent, qui aræ complent supputationem, quod patenter in subjecta forma declaratur.

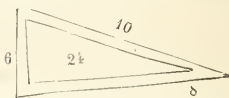
B

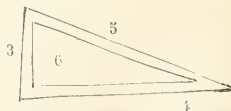
15
De eodem rubrica.

Conemur itaque hujus orthogoni apertam et ratam et per paris et imparis numeri quantitatem instituere descriptionem. Ascribatur ergo imprimis par numerus catheto, id est 6, cujus medietate in se augmentata, 9 proveniunt. Cui si secundum nostri præcepti C normulam superius designatam unum auferatur, octonarius erit basis hujus trigoni cujus medietas, scilicet quaternarius per cathetum multiplicata, secundum quod supradictum est, aream complet, per cathetum et basis est hypotenusæ pedaturam sine ullius reclamatione inquisitus, dicere facillimum et apertum nostræ auctoritatis exemplum dabimus; multiplicetur etenim per suam quantitatem medietas hujus trigoni catheti, et summæ quæ ex hac multiplicatione provenierit, unitas aggregetur, erit hypotenusæ pedatura; eidem autem si auferatur unum erit basis. Sitque hujus rei hæc facta descriptio.

D

Instituamus ergo hujus trigonii orthogonii per imparem numerum probabilem explanationem. Adnotetur cathetus impari numero, id est 3; quem si in se duxeris, 9 explicabis, quibus unitate subducta octo supersunt, quorum medium si sumatur, basis orthogonii hujus pedatura fore comprobatur.

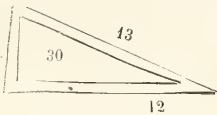

Huic vero basi vel medietati, vel 4 si unum ag- A
gregaveris, hypotenusam trigoni comprobabis, em-
badum, ut supra dictum est, reperiatur, id est
cathetus per medietatem hujus basis crescat, ut
infra cernitur pictura.

Ne autem hujus disciplinæ curiosum indagatorem
aliqua fallat obscuritas, de hoc eodem orthogonio
iterato disputare non pigeat. Est enim alia inve-
niendi cathetum et basim et hypotenusam ratio.
Ponatur ergo cathetus 5 pedibus protensus, quem
si multiplices per sui quantitatem, 25 notabis, basis
autem 12 habens pedes inscribatur, quæ si sicut
cathetus in se concreverit, 144 nascentur.

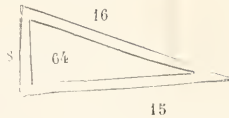
Illæ summæ, id est 25 et 144 copulatæ 169 resti-
tuent. Horum latus 13 esse manifestum, id est hy-
potenusam supradicti trigoni. Denique si hypotenusa
per se augendo duxeris, par supra copu-
latæ quantitati, id est 169 reddes. De quibus si
cathetum in se ductum subduxeris, 144 residui
sunt, quorum latus, id est 12, basim restituit. Ex
hypotenusa vero per se multiplicata, si quis basim
in se ductam, hoc est ex 169 144 subtraxerit, non
plus quam 25 remanent. Horum latus, id est 5,
cathetum constituit, arcam autem basis medietas et
cathetus commultiplicati metiuntur.

Item per cathetum basis edicere pedaturam in
hoc trigono concedet. Sit modo supra cathetus 5,
hic vero in se ductus 25 constituit. Huic si asem
abstulero, 24 progredientur, quorum medium ba-
sim efficit. Rursus autem si basis quantitati eam-
dem adjecero unitatem, hypotenusam explicabo;
si autem per cathetum basis multiplicetur 60, pro-
greditur summa. Horum medietas embadum complet.

Item de eodem rubrica.

Aliam insuper hinc vestigia gradienti normam
hujus trigoni obijciendo proponere curamus, qua-
tenus hanc caute indagantes cautissime ad id ad
quod desiderant accedere, iteritatis (sic) linea abs-
que dubio perducatur. Progrederit igitur ejusdem
orthogonii descriptio iisdem quantitatibus, quibus
est circumsignata, scilicet cathetus 8, hypotenusa
17, basis autem 15 pedibus designetur. Nunc vero
qua ratione per hypotenusæ pedismum, catheti et
basis summa pedalis reperiri valeat, demonstrare
studeamus: multiplicemus ergo summam hypotenusa
per se, et 289 numerus redundat. Cui si
quater embalidis quantitas subtrahatur, 49 relin-
quuntur; horum tetragonice latus si inquisieris,
7 esse experieris; quod, scilicet 7, si copulatis
catheto et basi aggreges, 30 efficies, quorum di-
midium basis constituit spatium; quindecim autem
si de aggregatis, id est 30, 25 abstuleris, 8 su-
peresse cathetum sine dubio comprobabis.

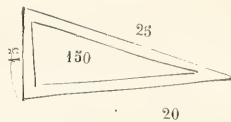

Item de eodem rubrica.

Designemus iterum jam dicti orthogonii formam
ex aliis numerorum quantitatibus, ut cum aliquis vel
per majorem vel per minorem numerorum hujus tri-
goni aptam tradere disciplinam cogatur, nullo er-
rore labatur. Esto age trigonus orthogonus, quem
circumstant par unus et duo impares numeri: par ba-
si, vel 20 impar unus catheto, hoc est 15, alter vero
B hypotenuse, id est 23, ascribatur. Embadalis autem
conclusio secundum supradicti nostri præcepti regu-
lam inquirenda est, hoc est per multiplicationem
dimidiæ basis et totius summæ catheti, continet enim
area septum 150 contractos pedes. Cathetus autem
et basis tali sunt indagandi ratione: ducatur ergo
hypotenusalis summa in se, et in 625 redundat; cui
si quatuor adjiciantur embada, 1225 nascentur; quo-
rum tetragonice latus, id est 33, si exceperis, sum-
mas utrasque basis et catheti comprobabis.

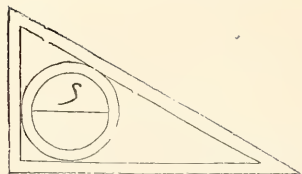
Scire autem oportet et investigare quo numero a
se invicem cathetus et basis distent. Hic vero quis
sit manifestemus. Si igitur hypotenusæ in se multi-
plicatæ quatuor, quæ adjeci superius, embada sub-
traham, in 25 summam regreditur, horum quinta
C pars differentiam tenet, id est 5. Quam si rursus
duabus junctis summis vel 20, et 13, 40 pernotabo-
horum medium complet basim.

Si autem eandem differentiam, hoc est 5, basi
auferam, cathetum constituam, ut cerni potest in
subjecta figura.

De orthogonio circulo inscripto rubrica.

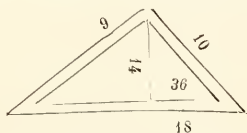
D Nunc etiam quod Archytæ judicio in hoc eodem
orthogonio approbatum est, et Euclidis diligentis-
sima perscrutatione prius est rationabiliter adinven-
tum, operæ pretium duximus non esse prætermittend-
um. Est etiam sæpe ut disputator in geometrica,
circulus si hoc orthogonio inscribatur, quot pedes
diametrus colligat, requirat; quod ne victus ignorantia
refutet aliquis se dicere, breviter insinuamus rem
hujusmodi: inscribatur itaque circulus orthogonio
omnes lineas ejus tangens; hoc nimirum facto cathetus
et basis aggregentur in unum; ex cujus summæ
copulatione si hypotenusæ exceperis quantitatem,
diametrum efficies; juncti enim 12 et 8, id est cathetus
et basis, 20 reddunt. Ex quibus si hypotenusa
abstulero, hoc est 15, diametrum 5 obtinere
constituam, quod subtus facta designat figura.

De amblygonio rubrica.

Quintus in ordine triangulorum amblygonius ab Euclide insertus obtusum angulum habens dictus est, quem nos succincte aperteque explicando aggredimur. Nam si diligens lector superioris nostri documenti præceptis et formulis instructus accesserit, minime in hoc lababit. Constituatur modo amblygonius cujus basis 18 numero, hypotensæ autem major 10, minor vero 9, inscribam, cathetus autem $\frac{1}{2}$ summa insigniatur.

Ducatur ergo basis per catheti dimidium, hoc est 18, per binarium, et 36 prodeunt, quæ summa embadalis spatii planitudinem adimplet. Sed Archytas in cunctis utens ratione, alio modo hujus amblygonii aream reperiri constituit, non hanc sumptam esse summam in hac aræ planitudine, sed minorem posse contineri existimans, astruxit enim cathetum per se et per binarium, vel per se et octonarium, duplo se superantes multiplicari oportere, et quantitatem quæ hac ex multiplicatione proveniret aream constituere, non ut 36, sed 32 in se colligere arealis illa contemplatio. Quisquis autem hujus jam dicti trigoni formas in plano designare disponat, a basis quantitate hujusmodi rem ingrediatur, tali ratione ut terminus minoris ac majoris hypotensæ copulatus, parvo vincat terminum basis, hoc est, si basis 28 mensuretur pedibus, major hypotenusæ 11, minor autem 10 insigniatur. Sed melius hoc quod numeris duximus ostendemus, si alicuius exempli formam subjiciemus.

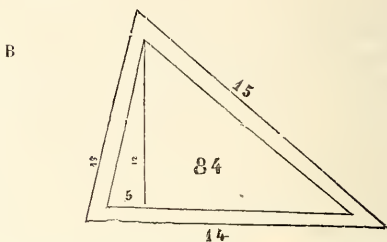

De oxygonio rubrica.

Restat ut dicamus de oxygonii speculatione, qui sextus in trigonorum descriptione ab Euclide non segni geometra ponitur acuti angulus determinatus. Esto igitur oxygonius, cujus minori lateris terminus, id est minor hypotenusæ 13 pedibus terminetur, major autem 15 et basis 14 mensuretur, cujus catheti et embadi summa si ignoratur, tali ratione colligetur.

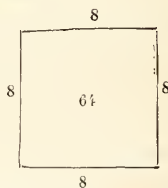
Ducatur ergo lateris minoris quantitas per se, 169 reddndat; basis item terminus si per se excreverit, 196 nascentur; quas videlicet summam si junxeris, 365 efficies. Quo facto multiplicetur etiam terminus hypotensæ per se, et exsurget 225 numerus; quem si de superius copulata summa secevero, fiunt

A residui 140; horum mediætas 70 esse pernotatur, quod per basim dispersum quinque ipsam in se retinet. Dominationis vero hujus summam minor obtinet præcisura, quæ per se adaucta 23 constituit. Hos si de minoris lateris summa per se multiplicata abtuleris, 144 supersunt, quorum tetragonale latus, quod 12 est, catheti summam explebit. Aræ conclusionem hoc modo investigare curato, basis medium ducito per cathetum, id est 7 per 12, et provenient 85. Hanc summam complere areales hujus trigoni pavimentum non ignora, describatur ergo hujusmodi de hoc figura.

Sed quia de trigonorum podismali consideratione in superioribus diligentium lectorum indagini explanavimus, superest ut ad tetragonorum speculationem transitum faciamus succinctum, de his habituri tractatum.

C Quadratorum enim cæteris facilior est collectio, et prius quidem de normali tetragono tali modo ordiamur. Omnis igitur tetragonus normaliter constitutus latitudine longitudine multiplicante arealem constituit planitudinem, et podismam sine dubio absolvit. Ponatur modo tetragonus pari numero consignatus, id est 8, quos per se latitudinem per longitudinem multiplicans, 64 efficiam, embadum videlicet subtus descripti tetragoni.

D

Idem vero si per imparem numerum feceris, attente obstaculo eadem ratio constabit, qui normalis tetragonus ab Euclide æquilaterus atque rectiangulus nominatur, a Nicomacho autem in arithmetice similiter appellatur.

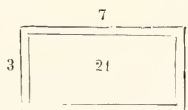
De parte altera longiori rubrica.

Tetragonus autem parte altera longior ab Euclide quidem rectiangulum. Sed non æquilaterum definitur, a Nicomacho autem heteromeres dicitur. Cujus quidem longitudo latitudinem multiplicans embadalis summæ pedaturam, sive sint pares seu impares termini, demonstrat, sit modo parte altera longior tetra-

gonus, cujus longitudo pedes 8, latitudo autem 4, vel A longitudo 9, latitudo autem 6, vel 5, vel 4, colligat.

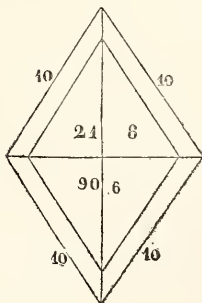

Multiplicet ergo latitudo longitudinem, id est 4 8, 32 nascentur, hoc est, area parte altera longioris tetragoni provenient, quæ hæ figurarum deformationes pari numero atque impari designatæ.

De rhombo rubrica.

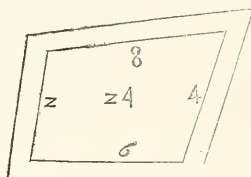
His vero jam dictis parallelogrammis adjiciendos rhombos et rhomboides tetragonos arbitramur; quamvis enim aut angulariter aut lateraliter a sopradictis parallelogrammis dissideant, tamen his sunt adnumerandi. Esto age rhombus quadrilaterus, singulis lateribus decenæ pedaturæ summa conscriptus, diagoni autem, hoc est angularis lineæ directio bis sena numeretur quantitate, cujus 6, si per se augmentabitur, 36 exsurgenti; quos si ex basi termino per se multiplicato subtraxeris, 64 remanet. Horum tetragonale latus, id est 8, hujus rhombi cathetum constituit. Diagonus autem per cathetum ductus embadalalis summæ spatium ostendit. Hic autem ab Euclide æqua habens latera, sed non angulos æquos nec rectos definitur. Sit vero de hoc hujus formæ processio.

De rhomboide rubrica.

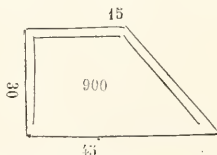
Euclides vero nec angulos æquos neque latera æqua habens rhomboides determinando proposuit, quem nos quoque patentiori aditu formando numerosque ascribendo reseramus. Esto age rhomboides cujus unum latus 8 pedes, secundum autem quatuor, tertium vero 6, quartum vero 2; harum vero summa-

rum maximos terminos longitudinem obtinentes si conjungas, 14 efficies, quorum medietatem septenarius constituit. Minores autem summolæ in unum redactæ senarium quantitatem perficiant, cujus medium ternarius adimplet, quæ videlicet medietate, 7 et 3 si per se multiplicabuntur, in 21 consurgent, id est pedes areales tetragoni hujus, ut infra apparet.

B

His etenim adjiciendum fore trapezium orthogonium non incongruum ducimus, dupla et sesquialtera numerorum proportione lateraliter consignatum. Ascribatur vertici summa quindenaria, catheto autem tricenaria, duplo etiam transcendens, basi vero ad hanc sesquialteram servans habitudinem terminus contradatur; per has ergo summas area hujus trapezii tali ratione constituenda est. Adjungatur vero vertex basi, id est 15, 45 et 60, terminus exuberat. Cujus pars dimidia si per cathetum multiplicabitur, area pandit protensionem ut in medio scripta patet figura.

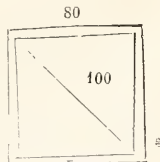

C

De diagono adveniendõ rubrica.

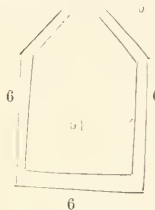
Sæpe autem evenire solet, ut in hujus artis speculatione, quod angularis lineæ protensio, horum scilicet tetragonorum pedes obtineat, requiratur. Quod ne ignoretur, facillimum apertissimumque hujusce rationis dabimus exemplar. Ponatur etiam parallelogrammus 60, orthogonius in longitudine 80, et in altitudine habens pedes 60, longitudo vero per se augmentata sexies 400 explicat, latitudo autem per se multiplicata ter 600 efficit, quæ videlicet sexies 400, et ter 600, in unum summæ redactæ 10 restituant, horum scilicet 10 tetragonale latus si sumpero, 100 pernotabo, hoc est diagonum hujus parallelogrammi orthogonii, ut infra scripta perspicitur potest forma.

D

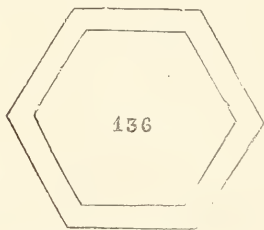

De multiangulis figuris rubrica.

Sed quia sufficienter breviterque de tetragonorum diximas rationibus, restat ut de pentagonis et hexagonis cæterisque disseramus. Omnis itaque pentagonus æquis habitis lateribus unius in se summa excrecente, ac ter ducta, rursusque eadem subducta, medietateque hujus summæ sumpta embadalis spatii pandit superficiem. Esto modo pentagonus singulis habens lateribus pedes senos; quos videlicet 6 si per se duxero, 36 restituam; hoc ter ductos in 107 numerum perstringam; cui si abstulero lateris unius summam, id est senarium, 102 explicabo; quorum dimidium si accipere, aream infra descripti pentagoni adimplebo.

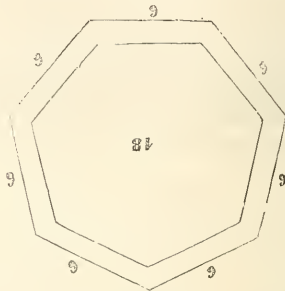
De hexagono rubrica.

Hexagonus autem ordine in subsequenti dicendus inferatur; describatur etenim hexagonus 8 lateraliter insignitus, quem videlicet octonarium per se multiplicans 64 efficiam; hæc summa, scilicet 64 quater ducta, in 256 redundat; his videlicet 256 si lateris unius quantitas, id est 8 bis ducta, adjiciatur, 272 apparent. Quorum medium si sumpseris, aream hujus hexagoni explicabis.

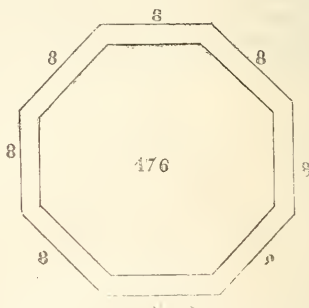
De heptagono rubrica.

Post hæc ut expediamus de heptagoni subsequentis ratione oportet, qui videlicet heptagonus tertio hic inseritur loco septenarius, quemadmodum in imparium numerorum tertius naturaliter ordine apparet collocetur, etenim heptagonus senaria quantitate circumscriptus, cui si lateris unius summam per se multiplicaveris, 36 pernotabis, quæ scilicet quantitas,

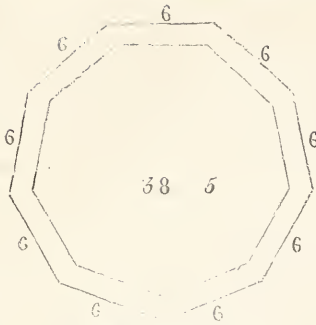
A hoc est 36, quinquies ducta, 180 adesse conducit. Quibus si senariæ quantitatis summam ter ductam subduxeris, 162 relinquuntur, horum medietas sumpta 81 pede embadum hujus heptagoni habere conducit.

De octogono rubrica.

Octogonus vero in naturali parium numerorum ordine quartus constitutus, in hoc disserendus loco naturaliter quartus assumatur. Esto age octogonus 7, per singula latera pedibus mensuratus. Hanc nimirum naturalem quantitatem, id est 8, in se si duxeris, 64 efficias; quos si per 6 multiplicaveris, 384 explicabis. Ex his si quater lateris unius summam deduxeris, non amplius quam 352 residui sunt. Quorum medietas si excipitur, area hujus octogonii pernotatur.

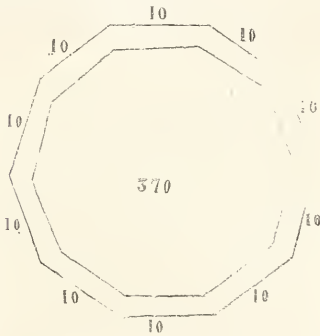
De hennagono (enneagono) rubrica.

Hennagonus autem singula per latera 6 circumscribatur, quem videlicet senarium, si secundum superius dictam nostræ institutionis regulam per se multiplicaveris, 36 efficias; qui septies ducti, 109 summam producent. His si lateris unius quantitatem quinquies subtraxeris, 79 reddes; horum medietas excepta si fuerit, hujus hennagoni embadum 38 semispedibus contineri manifestat.

D^k decagoni rubrica.

Restat ut de decagoni embadali dicamus podismo. Describatur itaque decagonus denario numero laterali limitatus. Cujus si lateris unius quantitas secundum jam sepe dictam nostræ præceptionis institutionem se multiplicando excreverit, 100 efficiet. Hi vero octies ducti, 800 adducunt. Horum vero medium si sumperis, arcam hujus decagoni 770 pedibus contineri absque dubio pernotabis.

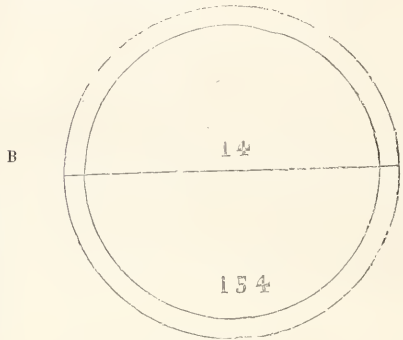

Idem vero de hendecagono cæterisque plurilateris figurarum descriptionibus si feceris, nullius erroris obstaculo lababis, hoc pacto ut in naturali ordine in multiplicanda unius lateris summa, et in hac quantitatē quæ ex hac laterali multiplicatione nascitur, naturaliter augmentanda, eademque laterali naturaliter subducenda procedas, embadumque tali ratione ex medietatibus scilicet adinvenias.

De circulo rubrica.

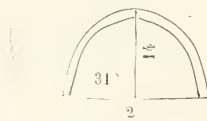
Sed quia de angularibus figuris studioso lectori sufficienter disputavimus, restat ut breviter de circumductione spheræ vel circuli explicemus. Ponatur circulus itaque 44 pedibus in circumductione designatus, diametrus autem 14 pedum protensionibus describatur. Cujus summa si per se excreverit, 195 na-

A scentur; hos per 11 multiplicans 2156 efficiet, quorum quarta decima pars, id est 154, arcam hujus cycli pandit, ut infra potest cerni. Est alia hujus cycli inveniendi embadali spatii ratio: sumatur etenim circumductivæ quantitatatis medietas, vel 22 quæ est medietas, et per medietatem diametri, id est per 7, multiplicetur, et quod ex hac multiplicatione provenit, embadum pandit.

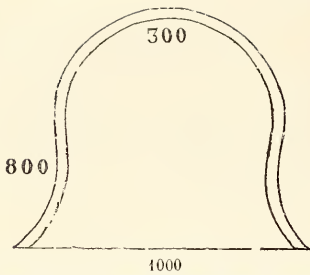

De enicyclo rubrica.

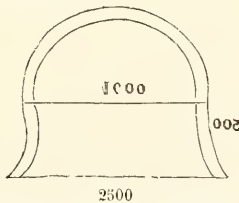
His vero brevibus initiamentis de circularibus theorematibus dicendum esse censuimus, de hemicyclo protinus dicturi. Conscribatur age hemicyclus 28 in basi, et in semidiametro 14 pedes habens, cujus si area podismus ignoretur, tali ratione adinvestigetur. Multiplicetur ergo summa basis per semidiametri summam, et in 392 pervenitur et hæc summa in decies 4211 producit, quorum sumpta quarta decima parte, id est 312, arealis completur superficies, ut propter apparet.

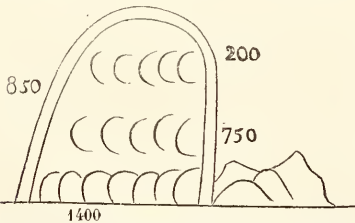
Hæc de epipedarum podismationibus figurarum ad præsens dicta sufficiant, restat ut de montuosa succinctius aliquid ratione tractemus. Inscribatur etiam mons in verticis circuitu 300 pedibus podismatus, a pede autem usque in summitatem 800 pedibus protentus, pes vero montis ejusdem in circuitu pedibus millenis consignetur. Proponatur modo inquisitum quot jugera in hoc monte habeantur. Quod tali cum ratione ordiendum jungantur, etenim pedis et cacuminis duo illi circuitus, id est 1300; quorum per medium si ascensus, hoc est 800, per 650 multiplicabitur, 520 pedes habere montis hujus spatium comprobabitur. Hanc igitur summam si in 28,800 disperiseris, 18 in hoc esse monte comprobabis, restantibus tantum millenis et sexcentis pedibus.

Si autem mons in pedis circuitu 2500 et medietatis circuitione 1600, in cacuminis autem circumductione centum, et in ascensu 500 pedes habens, fuerit. Hoc pacto jugera sunt adveniēda : jungantur trium supradictorum circuituum summæ, et 4200 nascuntur quorum tertia parte, id est 1400, montis ascensionem, hoc est 500, multiplicante, 790 prodeunt; quos per jugera dispartiens, 24 efficies, non plus quam ducentis pedibus residuis.

Mons autem strabus, id est inæqualis, si fuerit in pedis circumferentia 1400, et in verticis declivo 200, et in dextera partis ascensione 850, in levi lateris autem respectu 750 pedes habens, jugerale vero sita planitudo hoc modo est indaganda. Sumatur etenim duarum medietas circumferentiarum in unum collectarum, id est 800, et ascensuum compositorum pars media, hoc est 800, et hæc medietates per se multiplicatæ 640 producent, podisimum scilicet montis supradicti. Ex peditura autem jugeralem facile summam secundum quod dictum est supra inuenies.

Quia igitur de omnium huic arti inserendarum speculationum rationibus breviter enodateque sat disseruimus, reliquum est ut de unciali et digitali mensura, et de punctorum et minorum cæterisque minutiis, sicut promissimus, dicamus, mirabilem et arti huic, cæterisque matheseos disciplinis necessariam figuram, quam Archyta præmonstrante didicimus, edituri.

A Veteres igitur geometræ, indagatores subtilissimi, maximeque Pythagorici, cum omnia certis mensurarum dividentes rationibus, ad ea quæ natura renueret dividi et secari, usque pervenirent, ingenio præsignante ea quæ naturaliter erant indivisibilia, positis notis nominibus æque datis dispartiere. Cujus vero agros per actus, per peticas, id est per radios, per passus, per gradus, per cubitos, per pedes, per semipedes, et per palmos dispersissent, non habentes palmum per quod dividerent id quod palmo esset minus, digito autem majus, unciam vocare maluerunt, in secundo vero loco digitum subscripserunt, in tertio staterem, id est semiunciam, in quarto quadrantem, in quinto drachmam, in sexto scrupulum, in septimo obolum, in octavo semiobolum, quem Græci ceratem nuncupant, in nono siliquam, in 10 punctum, in 11 minutum, in 12 momentum nominando posuerunt. His ergo minutiis adinventis, nominibusque editis, multiformes eis notas indidere, quæ quia partim Græce, partim erant barbære, nobis non videbantur Latine orationi adjungendæ. Quapropter nos rem obscuram obscurisignotisque notarum signis involvere nolentes, loco earumdem notarum Latinorum elementorum notas ordine ponimus, ita ut A unciam respondeat, B digito, C stateræ, D quadrantem, E drachmæ, F scrupulo, G obulo, H semiobulo, I si liquæ, K puncto, L minuto, M momento ascribatur. Describatur itaque his litteris, quam diximus figuram unciarum, hoc modo.

C

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M
z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z	z
M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L
x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I	K
		c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H	I
		z	z	z	z	z	z	z	z	z	z
J	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G	H
		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F	G
		c	c	c	c	c	c	c	c	c	c
G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E	F
		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D	E
		cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc
E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C	D
		mc	mc	mc	mc	mc	mc	mc	mc	mc	mc
D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B	C
		xc	xc	xc	xc	xc	xc	xc	xc	xc	xc
C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A	B
		cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc	cc
B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	A

D

BOETHII LIBER DE GEOMETRIA.

Geometrica est disciplina magnitudinis immobilis, formarumque descriptio contemplativa, per quam uniuscujusque termini declarari solent, documentum etiam visibile philosophorum, quod Latine dicitur terræ dimensio. Quoniam per diversas formas ipsius disciplinæ primum Ægyptus fertur fuisse partita, pro necessitate terminorum terræ quos Nilus fluvius inundationis tempore infundebat, cujus disciplinæ magi-

stri menses ante dicebantur. Sed Varro peritissimus Latinorum hujus nominis causam sic exstitisse commemorat dicens: *Prius quidem dimensiones terrarum terminis positis, vagantibus ac discordantibus populis pacis utilia præstitisse. Deinde totius anni circum mensuali numero fuisse partitum. Tunc et ipsi menses quod annum metiuntur, dicti sunt. Tunc et dimensionem orbis terræ probabiliter refert ratione collectam, ideo factum est ut discipulina ipsa geometriæ nomen acciperet quod per sæcula longa constaret.*

De utilitate geometriæ rubrica.

Utilitas geometriæ triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam. Ad facultatem, ut mechanici et architecti. Ad sanitatem, ut medici. Ad animam, ut philosophi. Quam artem si arcte et diligenti cura atque moderata mente perquirimus, hoc quod prædictis divisionibus manifestum est, sensus nostros magis claritate dilucidat, et illud supra, quale est cælum animo subire, totamque illam machinam supernam indagabili ratione aliter discutere, et inspectiva mentis sublimitate, ex aliqua parte colligere et agnoscere mundi factorem qui tanta et talia arcana velavit. Nam mundus ipse spherica fertur rotunditate collectus, ut diversas rerum formas ambitus sui circulatione concluderet, unde librum Seneca consentanea philosophis disputatione formavit, cui titulus est de Forma mundi. Nam in geometria utique partem fatemur esse utilem teneri, et actibus agitari, in omnibus prodesse eam existimamus, nec sine causa summi viri etiam impensam huic scientiæ operam dederunt, cum sit geometria divisa in numeros atque formas numerorum. Nota non tantum oratori, sed cuique primis saltem litteris erudito necessaria est, quod ad subtilitatem constat tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem valde jucundissima. In causis vero frequentissime quaeritur, quia primum ordo est geometriæ necessarius. Nonne et eloquentiæ, ex prioribus geometria probat insequentia, et certis incerta, propter quod plures invenies, qui dialecticè similiter et rhetoricè ingrediantur hanc artem. Dialectico namque syllogismo, si res possit, utitur, et qui sunt potentissimi grammatici, qui apud Græcos dicuntur, idem probant, et certe entymemate, qui rhetoricus est syllogismus, quod Latine interpretatur *mentis conceptio*, quem imperfectum solent artigraphi nuncupare, et ipse denique probat cujus sit formæ circuitus, quot lineis rectis continetur. Quibus modis finitur, quæ illa circumcurrens linea si efficiat orbem, quæ forma est in planis maxima perfecta, in qua tot spatia complectitur. Et si quadratum paribus horis efficiat rursus quadrata, triangulus triangula, ipsa plus æquis lateribus quam inæqualibus, et alia forsitan obscuriora, quod etiam operis sequi oportet experimentum. Hæc in planis. Nam in montibus et collibus etiam imperito patet, quia per solum cursum et umbrarum motum comprehenditur, et per divergia aquarum segregatur. Nunc ad epistolam Julii Cæsaris veniamus, quod ad hujus artis originem pertinet, ut nec ipsius auctoris

A gloria pereat, ut nobis plenissime rei veritas ad notitiam veniat; quisquis ille tamen hanc epistolam studiose legere voluerit quibusdem compendiis introductus, lucidius majorum dicta in brevi percipiet.

Rubrica.

Divus Julius Cæsar, vir accerrimus et multarum gentium dominator, frequentia belli militem exercuit, ampliorum bellorum operibus agendæ rei causa illustrium virorum urbes ingressus est, gentium populos rogantes recepit, tyrannos gladio interemit, et postquam hostilem terram obtinuit, deletis hostium civitatibus, denuo novas urbes constituit, dato iterum coloniarum nomine cives ampliat.

B Milites colonos fecit, alios in Italia, alios in provinciis quibusdam. Hæc quæ divus Augustus assignatas urbes provinciarum exercitui jussit propter subitas bellorum acies, non solum eas civitates demum cingere muris, verum etiam loca aspera et confragosa satis alligari, ut ille maxime propugnaculo est, et ista loci natura, et ab agrorum nova dedicatione culturae colonias appellavit, quæ coloniarum his victoribus, quæ temporis causa arma cœpere, assignatae sunt.

C Ergo ne quid nos præterisse videamur, sed magis eorum exempla sequamur, sæpe erit ad formam respiciendum; et quia montium altitudines præesse oratio monstrabat, per accensum præcelsi cacuminis aciem laboriose signa ex lapidibus constructa reliquimus, et est munita discretaque locorum quantitas quæ permanet separatim per aquarum divergia in utraque parte valde nota partitio, alia loca riparum cursus servatur, proinde etiam si hostis nos infestare voluisset, eos ex proxima ripa poteramus expugnando rumpere. Nam circa regionem maritimam limites rectos censuimus ex lapidibus compactis, totam limitum recturam cursum demonstrabimus, quia coloniarum omnes quæ ad mare ponuntur littore maris terminantur. Agros convallium jure ordinario disposuimus, quos interseisivos nominavimus. In planitie vero limites recte cultellavimus.

D Plerumque sunt agri quam multi assignati, quorum mensura limitum licet diversa sit, tamen etiam distant a se alius ab alio in pedes 100, in pedes 150, in pedes 240, in pedes 300, in pedes 360, in pedes 420, in pedes 480, in pedes 600, in pedes 700, in pedes 840, in pedes 960, in pedes 1020, in pedes 10200, in pedes 10340, in pedes 10600, in pedes 10700, in pedes 10800, in pedes 20000, in conspectu tamen longo quo signis limitem agimus.

Si fuerit terminus crassus angustalis et ab alia parte longa crassus geminatus, hi duo limites maximi decimanus et cardo nominati sunt. Per multa millia pedum concurrunt, et nisi in Alpes finiunt dividunt agros dextra lævaque rectarum linearum inter se continentium.

Omnem mensuram hujus culture mediam longiorum latiore facere debes, quod latitudine longius fuerit scamnum est, quod vero in longitudinem longius fuerit striga.

Sunt fundi bene meritorum et pro aestimatione ubertatis angustiores assignati sunt.

Loca macra et arida ampliori termino conclusa sunt. Sunt loca subsicciva quæ ad jus ordinarium non pertinent, sed si convenerit inter possessores, possideant; si non convenerit, remanet potestati.

Alia loca perfectiora ad jus publicum pertineant; totidem si possessoribus convenit, possident.

Sunt autem loca publica hæc quæ scribuntur silva et pascua publica augustinorum quæ illo modo alienari nequeunt, et possident tutelam aut temporum publicorum, aut balnearum, quæ loco colliva appellant.

Ager extractus est, qui intra finitimam lineam et centurias interjaacet; ideo extractus, quia ultra finitimos limites clauditur.

De controversiis rubrica.

Controversiarum materiæ sunt duæ, finis et locus, harum altera continetur quidquid ex agro disconvenit. Sed quoniam his quoque partibus signatæ controversiæ diversas habent conditiones, ut potui ego comprehendere, propriæ sunt nominandæ.

Genera sunt controversiarum 14: De positione terminorum. De regione. De fine. De loco. De domus proprietate. De possessione. De alluvione. De jure territorii. De subsiccivis agris. De locis publicis. De locis relictis et extractis. De locis sacris ac religiosis. De aquæ pluvie accessu, et de itineribus.

Controversia est inter duos pluresque vicinos. Inter duos, an in rigore sit cæterorum ratione finis; inter plures trifinium facit, aliquibus locis et quadrifinium, secundum proximas possessiones: dum hoc nesciunt, non eis convenit, et diversas controversias ipsi possessores inter se faciunt. Alii de loco, alii vero de fine lineæ litigant, alii de fundis attendunt. Sed avido modo querendum est prius origo causæ. Natura per hereditates opinionis hujus generis controversiæ fiunt, quare jure ordinario litigatur. Prius tamen in judicio super possessionem quæstio finiat, et tunc agrimensur ad loca ire præcipiatur, ut patefacta veritate hujusmodi litigium terminetur.

Genera controversiarum ex flumine hæc sunt: non quod occupatis agris agitur, sed quod vis aquæ abstulerit, repetitionem non habebit; quæ res necessitate ripæ muniendæ sunt, sine alterius damno, quisquis ille faciat qui ripam suam munit. Quod si fluminis torrens aliquando tam violentus decurrit, ut alveum mutet suum, multorum agros trans ripam occupat, sæpe etiam insulas efficit. Sed Cassius Longinus prudentissimus juris auctor et iudex hoc statuit, ut quidquid aqua lambendo abstulerit possessor admittat, quoniam scilicet ripam suam sine alterius damno tueri debet. Si vero major vis decurrerit, et in fines alterius alveum mutat suum, et fiat insula in quo concurrerit, unusquisque modum fluminis majoris agnoscere debet, et eam insulam ipse sibi vindicabit, ejusque terram tempestative præoccupavit, quoniam non possessoris negligentia, sed tempestatis violentia apparet arreptum.

Ager subsiccivus secundum suas determinationes

A ascriptus est, in finibus suis tabulario Cæsaris inferimus, et quod beneficio concessa aut assignata coloniæ fuerint, sive in proximo, sive inter alias civitates, libros beneficiorum ascribimus, et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit ad solum coloniæ, sed ad tabularium Cæsaris manu conditoris subscriptum habere debet.

Ager est similis subsiccivus conditionis extractus et non assignatus, qui, si rei publicæ, populo Romano, aut ipsius coloniæ ejus fine circumdatur, aut ad populum Romanum pertinet, datus non est, in ejus qui assignare potuerit remanet potestate.

Signa limitum finalium in diversas regiones, sive vocabula, vicos, vel possessiones hæc sunt inter utroque possessores testimonia agralia dividenda.

In montibus loco arida et confragosa petras signatas invenimus.

Summa montium terminos agusteos, id est rotundos, in effigiem columnæ aliquos littera signatos, archas finales in partibus grumos, id est congeriem petrarum, arbores antemissas intactas a ferro, congeriem maceræ, id est ubi saxa collecta ab utrisque partibus limitem faciunt, item petras sacrificales aras, in quibus locis arbores intactæ stare videntur in quo loco veteres errantes sacrificium faciebant. Alio loco vici militares finem faciunt, qui termino muniuntur. Alia vero dextera montium, id est pro latere montis ripæcurrentes finem faciunt. Aliquando sepulera finem faciunt, ideo sepulera sequenda sunt quæ extremis finibus concurrentibus plures concursus agrorum expectant. Omnia enim monumenta dominos testantur.

Sunt termini cursorii in effigiem tituli constituti, certa loca rivi, finales cunabulæ vel novæ, quod regulis constructur, scorpiones ubi fines duos cuneati se jungunt. Si forte in campestria loca ubi agri in planitie sunt constituti in jugeribus assignata inveniuntur. Item inter voratos rupis arboribus ante missis intactis, ut supra dixi sacrificales, tumer terræ in effigiem limitis constitutos, petras molares foveas, vel metas, lacus et legonatus, et fabriciis constructos calaviones. Aliquotiens enim petras quadratas et scriptas, quæ indicant ejus agrum qui dominus, quot spatium tueantur. Non enim omnis titulus inscriptionibus est inductus, quoniam aliquibus locis non sunt lapides scripti, sed in effigiem terminorum positi sunt, quos cursorios vocamus. Nam et ipsi montes omnino loca determinant, termini vero non unam mensuram inter se continent, jubente Augusto Cæsare Balbo mensore, qui omnium provinciarum mensuras dixit ac declaravit, perque testimonia suprascripta fines locorum terminentur.

Sunt enim termini quibus fides non est adhibenda, isti dicuntur itinerarii. Omnes enim limites itineri publico servire debent, qui dextera ac sinistra fines

privatos dividunt, et in medio iter publicum : hi tales non sunt omnibus locis, utique sub omnibus terminis signum inveniri oportet; quod ergo inventum pro loco termini observetur et custodiri debeat, ut ab uno ad unum dirigatur, et si nocte sive a nota ad notam.

Sic enim sunt certæ legis consuetudines et observationes, semper signum in omnibus terminis positum est, aut aliquos cineres, aut carbones, aut testa, aut ossa, aut vitrum, aut massa ferri, aut æs, aut calcem, aut gypsum, aut vas fictile invenimus, quod etiam quibusdam saxorum fragminibus conculcabant atque diligenti cura confirmabant, ut firmiter staret. Tales ergo, signum inter dominos, inter quos fines terminabantur, faciebant. Termini vero non sunt omnibus locis, sed infinita sunt multa alia testimonia, lege feliciter et intelligere curabis; qui intelliget quod videt, agrorum intentionem et certamen tollere potest, prudentiam tamen hi mensores habere debent, qui iudicaturi sunt, et quos advocat, ut præstatores. In iudicando autem mensorem bonum virum, et iustum agere, ut nulla ambitione aut sordibus moveatur, servare opinionem metris et moribus debet. Omni enim artifici veritas custodienda est, exclusi sunt illi qui falsa pro veris opponunt. Quidam per imprudentiam, quidam per imperitiam peccant. Mutans ergo in professione quæ generaliter pro veris adiciuntur, per controversiam argumentaliter et conjecturaliter etiam superfine metiri artifices coguntur, sed tutum hoc iudicandi hominem artificem oportebit.

Nomina agrimensorum rubrica.

Hygini, Marci, Cæsaris Neronis jussu. — Julii Frontini, Junii, Claudii Cæsaris jussu. — Siculi. — Flacci, Nypsi, Higini, Euclidis, Cassi. — Ageni, Balbi, Tiberii Cæsaris jussu. — Urbici, Mensoris Longini. — Imp. Se veri et Antonini j. — Imp. Vespasiani j. — Imp. Adriani j. — Imp. Trajani j. — Imp. Augusti Cæsaris j. — Imp. Neronis j. — Imp. Valentiniani j. — Imp. Theodosii j. — Imp. Arcadii j. — Imp. Honorii j. — Imp. Constantini jussu.

Nomina lapidum finalium et arcarum positiones rubrica.

Orthogonius rectus rectum angulum mittit. Isopleurus rectus subconstitutus. — Isosceles. Terminus lineatus. — Exculeus sive hexagineus. Spatula cursoria. — Excultelatus lateribus. Terminus in inversum positus. — Sumbus sive trapeideus. Item spatula cursoria. — Isosceles. Quadrifinius. — Solus trigonus alia jactat. Item quadrifinius. — Parallelogrammus pentagonus. Terminus gamatus. Hexagineus. Terminus lineatus, id est quadrifinius. — Septagenus. Item quadrifinius. — Sinagonus, Noverca. — Terminus Græca littera scriptus. Simmatus. — Terminus in summo acutus. Centustatus. — Circulatus pyramus, item acuto similis. Trivortinus. — Item pyramus vitæ præcisæ similis. Amicirculus — Completus rhombus ambygineus. Varoberinus. — Amicirculus quadratus. Trudeus. — Terminus agusteus. Terminus augustus in summo acutus. — Terminus cursorius. Lapis molaris. — Terminus finitrius. Monumentum. — Sepulturam cum ossibus

finalem. Mauspleus. — Terminus in laterculis. Arca finalis. — Terminus quadrifinius. Lippus. Terminus rotundus. Kalasiones. — Terminus cui subjacet angulus. Terminus quadrifinius.

Tu qui vis perfectus esse geometricus, lege ista omnia quæ capitulata sunt subteritis. Nam imprimis scire oportet arithmeticam artem, quæ continet numerorum causas ac divisiones, id est : qualis est definitio ac divisio, de paribus imparibus numeris ; — qualis est compositus numerus, et qualis incompositus ; — qualis est perfectus numerus, et qualis imperfectus ; — qualis est divisibilis numerus, et qualis indivisibilis ; — qualis est particularis numerus, et qualis superpartiens ; — qualis est superfluus numerus, et qualis diminutivus ; — qualis est multiplex numerus, et qualis submultiplex ; — qualis est solidus est geometria ; — quid sit geometria ; — quæ utilitas ; — qui ordo præscriptionis ; — quæ sit ratio præpositionis ; — quæ dispositionis ; — quæ distributionis ; — quæ descriptionis ; — quæ demonstrationis ; — quæ conclusionis ; — qualis est recta linea ; — qualis est superficies lineæ ; — qualis est divitrica linea ; — quot sunt extremitatum genera ; — quot genera summitatum ; — quot genera angulorum ; — qualis est planus angulus ; — qualis est obtusus angulus ; — qualis est hebes angulus ; — qualis est rectus angulus ; — qualis est acutus angulus ; — qualis partita mensura sit ; — quantum trahit stadius ; — quid sit acus ; — quid sint climate ; — quid centua ; — quid leuca ; — quid arrappennis ; — quid jugerum ; — quid centuria ; — quid punctum ; — quid est diametrus ; — quid paralleogrammus ; — quid figura ; — quid circulus ; — quot in partes sit divisio.

Si scis ista omnia ad plenitudinem, nosti locorum segregationem. Nam qui ignorant regulam hujus artis nulla opponunt falsa pro veris.

D. Quomodo inventa est geometria ?

M. Inventam esse geometriam Ægyptii dicunt pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tempore infundebat.

D. Unde vocata sit geometria ?

M. Geometria nominata est a dimensione terræ, per quam uniuscujusque terræ termini declarari solent.

D. Quid sit geometria ?

M. Geometria est disciplina magnitudinis et figuræ quæ secundum magnitudinem contemplatur.

D. Quæ sit intentio ?

M. Intentio Euclidis duplex est, ad discipulum respiciens et ad naturas rerum. Ad discipulum respiciens, quia oportet eum ab his uti isagogicis incipere profacilitate, pro brevitate, et eo quod in quæstionibus ob hoc nulla sit difficultas. Pro rerum natura, eo quod physicæ scientiæ, et Timæi sive Platonis doctrina plurima geometricæ demonstrare noscuntur.

D. Quæ utilitas ?

M. Utilitas (ut supra præfati sumus) geometricæ triplex est, ad facultatem, ad sanitatem, ad animam : ad facultatem, ut mechanici ; ad sanitatem, ut medici ; ad animam, ut philosophi.

D. Qui ordo est geometriæ in disciplinis?

M. Aliquatenus post arithmetica servus (secundus?) est, aliquatenus tertius.

D. Tituli inscriptio quomodo intelligatur?

M. Est enim tituli præscriptio elementorum quæ figuræ simpliciores sunt, et ex his aliæ componuntur quæ in his etiam resolvuntur.

D. Si proprius codex?

M. Codex iste secundum dispositionem Euclidis esse dicitur, secundum demonstrationem vel inventionem, aliorum plerumque esse dicitur.

D. In quot partes dividitur?

M. Dividitur codex iste in quatuor partes: in epipedis, in arithmeticeis, in rationalibus et irrationalibus lineis, et in solidis.

D. Quæ sunt in demonstratione geometrica?

M. Propositio, dispositio, distributio, descriptio, demonstratio et conclusio.

Restat autem nobis profundissimam quamdam tradere disciplinam, quæ ad omnium naturæ, tum rerum integritatem maxime ratione pertinet. Magnus quippe in hac scientia fructus est, si quis non nesciat quod bonitas diffinita et sub scientia cadens animoque semper imitabilis et perceptibilis prima natura est, et suæ substantiæ decore perpetua, infinitum vero malitiæ dedecus nullis propriis principiis nixum, sed natura semper errans ab omni definitione principi tanquam aliquo signo optimæ figuræ impressa componitur, et ex illo erroris fluctu retinetur. Nam nimiam cupiditatem iræque immodicam effrenationem, quasi quidam rector animus pura intelligentia roboratus astringit. Nos tamen quæ de numeris a Nicomacho diffusius disputata sunt, vel a Varrone de mensuris ostensa sunt, moderata brevitate collegimus. Et quæ transcurra velocius angustiorum intelligentiæ præstabant aditum, medioeri adjectione reservavimus, ut aliquando ad evidentiam rerum nostris etiam formulis ac descriptionibus uteremur, quod nobis quantis vigilis ac sudore considerit, facile sobrius lector agnoscat. Et has quodammodo inæqualitatis formæ temperata bonitate laborando collegimus; ipse lector probabit, quæ nos ex Græcarum opulentia litterarum in Romanum orationis thesaurum contrahimus. Si quæ ex sapientiæ doctrinis emicuerunt, sapientissimi iudicio per nos comprobentur. Vides igitur ut tam magni laboris effectus tuum tantum lector, expectet examen, nec in aures prodire publicas nisi doctæ sententiæ astipulatione nitatur, quod nihil mirum videri debet, cum id opus quod sapientiæ inventa persequitur, non auctoris, sed alieno incumbat arbitrio. Est enim sapientiæ numerorum causas et divisiones earum quæ vera est cognitio et integra comprehensio, quod hæc qui spernit, id est semitam sapientiæ, ei denuntio non recte philosophandum. Hæc autem est arithmetica, hæc enim cunctis prior est, non modo quod hæc ille hujus mundanæ molis conditor Deus primam suæ habuit ratiocinationis exemplar, et ad hæc cuncta constituit, quæcunque fabricata ratione per numerum assignati ordinis in-

A venere concordiam, sed hoc quoque prior arithmetica declaratur, quod quæcunque natura priora sunt; his sublatis, simul posteriora tolluntur. Quod si posteriora pereant, nihil de statu prioris substantiæ permutat, ut animal prius est homine. Nam si tollas animal, statim quoque hominis natura deleta sit. Si hominem sustuleris, animal non peribit, proprie tamen ipsa numerorum natura cuncta præcessit. Omnia quæcunque a primæva rerum natura constructa sunt, videntur numerorum ratione formata. Hoc enim fuit principale in animo conditoris exemplar, hinc enim quatuor elementorum multitudo mutuata est, hinc temporum vices, hinc motus astrorum cœlicæ conversio. Proprie tamen ipsa numerorum natura omnes astrorum cursus, omnisque astronomica ratio constituta est. Sic enim ortus occasusque colligimus, sic tarditates velocitatesque errantium siderum custodimus, sic defectus et multiplices lunæ variationes agnoscimus, quia quouiam prior, ut claruit, arithmetice usus est, hinc disputationis sumamus exordium, hoc idem in geometria vel in arithmetica videtur incurrere. Si enim numeros tollas, unde triangulum vel quadratum comprehendere possumus, vel quidquid in geometria versatur, quæ omnia numerorum denominativa sunt? Hoc autem erit perspicuum si intelligamus omnes inæqualitates crevisse primordiis, ut ipsa quodammodo æqualitas matris et radicis obtinens vim, ipsa omnes inæqualitatis species ordinesque perfundavit. Sint enim nobis tres bini, vel tres terni, vel tres quaterni, vel quantos ultra libet ponere.

Quod enim in his tribus terminis evenit, idem contingit in cæteris. Ex his igitur secundum præcepti nostri ordinem videas primum nasci multiplices si convertantur, et in his duplices prius, dehinc triplos, inde quadruplos et ad eundem ordinem consequentes. Rursus multiplices si convertantur, ex his superparticulares orientur. Ex duplicibus quidem sesquialteri. Ex triplicibus sesquitercii. Ex quadruplis sesquiquarti, et cæteri in hunc modum. Ex superparticularibus vero conversis superpartientes nasci necesse est, ita ut ex sesquialtero nascatur superbi-partiens, supertripartientem sesquitercii gignat, ut ex sesquiquarto superquadrupartiens. Rectis autem positus neque conversis prioribus superparticularibus, multiplices superparticulares orientur. Rectis vero superpartientibus, multiplices superpartientes efficiunt; præcepta autem tria hæc sunt, ut primum numerum primo facias parem, secundo vero primum, et secundo tertium, primo duobus secundis et tertio.

Cum enim eum in terminis æqualibus feceris, ex his qui nascentur duplices erunt. De quibus duplicibus si idem feceris, triplices procreantur, et de his quadruplices, atque in infinitum omnes formas numeri multiplices explicabis. Illi quidem quorum partes ultra quam satis est sese porrexerint, superflui nominantur, ut sunt 12, vel 14. Illi enim suis partibus comparati, majorem partium summam toto corpore sortiuntur: est enim duodenarii mediætas 6, pars tertia 4, pars quarta 3, pars sexta 2, pars duodecima 1, omnisque

hic cumulus redundat in 16, et totius corporis sui multitudinem vincunt. Rursus 24 numeri medietas est 12, tertia 8, quarta 6, sexta 4, octava 3, duodecima 2, vigesima quarta 1, qui omnes 36 rependunt, in qua re manifestum est quod summa partium major est, et supra proprium corpus exundat. Atque hic quidem cujus compositæ partes totius termini multitudine superant, ut 8, vel 14, habet enim octonarius partem mediam, id est 4, habet et quartam quod est 2, habet et octavam 1, quæ cunctæ in unum reductæ septem colligunt, minorem scilicet summam toto corpore concludentes. Rursus quatuordecim habet medietatem, id est 7, habet septimam, id est 2, habet quartam decimam, id est 1, quæ si in unum collectæ sint denarii numeri summa succrescit, toto scilicet termino minor. At 2 qui hoc modo sunt ut prior ille quem suæ partes superant, tales videantur tanquam si quis multis super naturam manibus natus aut duplici conjunctis corpore, vel quid unquam monstruosum naturæ in partium multiplicatione subripuit.

Ille vero minoris, ut si naturaliter quadam necessaria parte detracta aut minus oculo nasceretur, vel alio curtatus membro, naturale totius suæ plenitudinis dispendium sortiretur; inter hos autem velut inter æquales intemperantias mediæ temperamentum limitis sortitus est ille numerus qui perfectus dicitur esse, virtutis scilicet æmulator, qui nec supervacua progressionem dirigitur, nec contracta rursus diminutione remittitur; sed medietatem obtinet, qui suis æquis partibus nec grassatur abundantia, nec eget inopia, ut 6 vel 28. Namque senarius habet partem mediam, id est 3, et tertiam, id est 2, et sextam, id est 1, quæ in unam summam si reductæ sint, id est 3, 2, 1, id est par totum numeri corpus suis partibus invenitur; 28 vero habet medietatem 14 et quartam 7, et septimam 4, et quartam decimam 2, vigesimam octavam 1, quæ in unum reducta totum partibus corpus æquabunt, in uno enim junctæ partes 28 efficiunt. Est autem in his quoque magna similitudo virtutis et vitii; perfectos enim numeros rare invenies, eosque facile numerabiles, quippe qui pauci sunt, et nimis constanti ordine procreati. At vero superfluos infinitos reperies, nec ullis ordinibus, passim inordinateque dispositos, et a nullo certo fine generatos. Sunt autem perfecti numeri intra denarium numerum 6, intra centenarium 28, intra millenarium 416, intra decem millia 800 et 128. Et semper hi numeri duobus paribus terminantur 6 et 8, et semper alternatim in hos numeros summarum fines provenient. Nam et primum 6, inde 28, post hos 416. Idem senarius qui primus, postquam 800 et 128, idem octonarius qui secundus.

Majoris vero inæqualitatis numeri quinque sunt partes: est enim una quæ vocatur multiplex, alia superparticularis, tertia superpartiens, quarta multiplex superparticularis, quinta multiplex superpartiens. His igitur quinque majoris partibus oppositæ sunt alia quinque partes, quæ minoris sigillatim speciebus iisdem nominibus nuncupantur, sola tantum præpo-

sitione distantes. Dicitur enim submultiplex, sub-superparticularis, subsuperpartiens, submultiplex, superparticularis, submultiplex, superpartiens. In prima parte si multiplicatur numerus, multiplex dicitur. In secunda parte superparticularis dicitur. In tertia superpartiens, id est quarta multiplex superparticularis. In quinta multiplex superpartiens. Minoris vero numeri aliqua parte unus subsistens atque idem per partes, secundam majorum normam multitudinemque protenditur.

De paribus et imparibus numeris rubrica.

Descriptio autem quæ supposita est hoc modo facta est: quantumcumque in ordine pariter parium numerorum ternarius numerus multiplicavit, quicumque ex eo procreati sunt primo sunt versus dispositi. Rursus qui eodem multiplicante quinario nati sunt, secundo loco sunt constituti. Post vero quos septenarius cæteros multiplicans procreavit, eosdem tertio constitutis loco, atque idem in reliqua descriptionis parte perficimus. Superius igitur digestæ descriptionis hæc ratio est: si ad latitudinem respicias, ubi est duorum terminorum una medietas, ipsosque terminos jungas, duplos eos propria medietate reperies, et 36 et 20 faciunt 56, quorum medietas est 28; et 12 si jungas, faciunt 150, quorum 20 medietati medius eorum terminus invenitur. Ac vero ubi duas medietates habent, ultræque extremitates junctæ utrisque medietatibus æquales fiunt, ut 12 et 36 dum conjunxeris fiunt 48; horum si medietates sibi applicaveris, id est 20 et 28 idem erit. Atque in alia parte latitudinis eodem ordine qui fiunt numeri notati sunt, neque ulla in re ratio utrisque latitudinis discrepavit. Idemque eodem ordine in cæteris numeris pernotabis, et hoc secundum formam pariter imparis numeri fit, in quo hanc proprietatem esse supra jam dictum est. Rursus si ad longitudinem respicias, ubi duo termini unam medietatem habent, quod fit ex multiplicatis extremitatibus, hoc fit si medius terminus suæ capiet pluralitatis augmenta. Nam duodecies 48 faciunt 576; medius vero eorum terminus, id est 24, si multiplicetur, eosdem rursus 576 procreabit. Et rursus si 24 in 96 multiplicetur, faciunt 2304, quorum medius terminus, id est 48, si in semetipsum ducatur, idem 2304 procreantur. Ubi autem duo termini duas medietates includunt, quod fit multiplicatis extremitatibus, hoc idem redditur in alterutram summam medietatibus ductis. Duodecies enim 576 multiplicatis in 752 procreantur, duæ vero eorum medietates, id est 24 et 48, si in semetipsas multiplicentur, eosdem in 152 restituent, atque hoc ad imitationem cognationemque numeri pariter paris, a quo participatione tracta, hæc ei cognoscitur ingenerata proprietas. Et in alio vero latere longitudinis, eadem ratio descriptioque notata est, qua in re manifestum est totum numerum ex superioribus duobus esse procreatum, quod eorum retinet proprietates. Quoniam autem naturaliter et secundum propriam ordinis consequentiam multiplicem inæqualitatis speciem cunctis præposuimus, primamque speciem esse

monstravimus, licet hoc nobis posterioris operis ordine clarescat, hic quoque perstringentes, id quod proponimus planissime breviter doceamus. Sit enim talis descriptio in qua ponatur in ordinem usque ad denarium numerum continui numeri ordo naturalis, et secundo versu duplus ordo textatur, tertio vero triplus, quarto autem quadruplus, et hoc usque ad decuplum. Sic enim cognoscemus quemadmodum superparticulari, et superpartienti, et cunctis aliis principis erit species multiplicis, et quedam alia simul inspiciemus, et ad subtilitatem tenuissima, et ad scientiam utilissima, et ad exercitationem valde ucundissima.

Si igitur *duo prima latera præpositæ formulæ, quæ faciunt angulum ab uno ad decem, et decem procedentia respiciantur, et his subteriores ordines comparantur, qui scilicet a 4 angulum incipientes in vicinis terminis ponunt, duplex, id est prima species multiplicis ostenditur, ita ut primus primum sola superet unitate, id est duo unum, secundus secundum binario supervadat, ut quaternarius binarium, tertius tertium tribus, ut senarius ternarium, quartus quartum quaternarii numerositate transcendat, ut octo quaternarium et per eandem cuncti sequantur sese minoris pluralitate prætereant.*

Si vero tertius angulus inspiciatur, qui ab novem inchoans, longitudinem latitudinemque tricenis altrinsecus numeris extendit, et hic cum prima latitudine et longitudine comparetur, triplex species multiplicis occurrit, ita ut ista comparatio per decimam litteram fiat, hi que se numeri superabunt, secundum parallelitatis factam naturaliter connexionem; primus enim primum duobus superat, ut unum tres, secundus secundum quaternario, ut binarium senarius, tertius tertium sex, ut ternarium novenarius, et ad eundem cæteri modum progressionis accrescent. Quam rem nobis scilicet et ipsa naturalis obicit integritas, nihil nobis extra machinantibus, ut in ipso modulo descriptionis apparet.

Si quis autem quarti anguli terminum qui sedecim numeri quidditate notatus est, et longitudinem quæ in quadragesimo terminat, velit superioribus comparare, per 10 litteræ formam proportionem collata, quadruplici multitudinem pernotabit, hisque est ordinibus super se progressio, et ut primus primum tribus superet, ut quatuor unitatem, secundus secundum senario vineat, ut octo binarium, tertius tertium novenario transeat, ut duodenarius ternarium, et sequentes summulæ trium se semper adjecta quantitate transiliant. Et si quis subteriores aspiciat angulos, idem per omnes multiplicis species usque ad decuplum dispositissima ordinatione provenient.

Si quis vero in hac descriptione superparticulares requirat, tali modo reperiet. Si enim secundum angulum notet, cujus est initium quaternarius, eique superjacet binarius, atque ad hunc sequentem quis accommodet ordinem, sesquialtera proportio declaratur. Nam tertius secundus versus sesquialter est, ut tres ad duo, vel sex ad 4, vel novem ad sex, vel 12

A ad 8, item et in cæteris qui sunt in eadem serie numeris talis conjugatio miscetur, nulla varietatis dissimilitudo subripit; eadem tamen summarum supergressio est in hoc quoque quæ in duplicibus fuit. Primum enim primum, id est ternarius binarium uno superat, secundus vero secundum duobus, tertius tertium tribus, et deinceps, Si vero quartus ordo tertio comparetur, ut 4 ad 3, et eodem cæteros ordine conserteris, sesquitertia comparatio colligitur, ut 4 ad 3, vel 8 ad 6, vel 12 ad 9, videsne ut in omnibus his sesquitertia conservetur? Præterea eos qui sub ipsis sunt, si idem faciens sequentes versus alterius comparaveris, omnes sine ullo impedimento species superparticulares agnosces, hoc autem in hac dispositione divinum, quod omnes angulares numeri tetragoni sunt. Tetragonus autem dicitur, ut brevissime dicam, quod etiam latius explicabitur, quem duo æquales numeri multiplicant, ut in hac quoque descriptione est: unus enim semel unus est, et est potestate tetragonus. Item bis duo 4 sunt, ter tres 9, quos in semetipsis multiplicationes primordiis perfecerunt. Circum ipsos vero qui sunt vel est circum angulares, longilateri numeri sunt; longilateros autem voco, quos uno se supergredientes numeri multiplicant; circum 4 enim duo sunt et sex, sed duo nascuntur ex uno et duobus, cum unum his multiplicaveris. Sed unitas a binario unitate præceditur, 6 vero ex duobus et tribus, bis enim tres senarium reddunt. Novenarium vero sex et duodecim claudunt, qui duodecim ex tribus nascuntur et 4. Ter enim 4 fiunt 12, senarius vero ex duobus et tribus, bis enim ter fiunt 6, qui omnes uno majoribus lateribus procreati sunt. Nam cum 6 ex binario ternarioque nascuntur, 3 binarium numerum uno superant, cunctique alii ejusdem modi sunt, ut primo et secundo ordine ad alterutrum multiplicatis terminis procreantur, ita ut quod nascitur ex duobus positus longilateris altrinsecus, et bis medio tetragono tetragonus sit. Et rursum quod ex duobus altrinsecus tetragonis et uno medio longilatero his facto nascitur, ipse quoque tetragonus sit, et ut angulorum totius descriptionis ad angulares tetragonos positurum unius anguli, sit prima unitas, alterius vero qui contra est, tertia; uni vero altrinsecus anguli secundas habent unitates, et duo angularium tetragonorum anguli æquum faciunt, D quod sub ipsis continetur, illi quod fit ab uno illo, qui est altrinsecus angulorum. Multa enim sunt alia quæ in hac descriptione utilia possint admirabiliaque perpendi, quæ interim propter castigatam introducendi brevitatem ignota esse permittimus, nunc vero ad sequentia propositum convertamus.

Finis lib. de Geometria Antii Manlii Severini Boethii. In quo opere si quid amplius requiri videbitur cuiquam boni æquique consulat, nam plurimos locos emendavimus, in quibusdam visum est cuique suum iudicium relinquere, nihilque temere mutare. Certe quantum diligentia, industria et impensis potuit fieri, a nobis nihil est omissum.

INDICES

AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIÆ.

INDEX RERUM PRÆCIPUARUM,
QUÆ IN HIS BOETHII COMMENTARIIS OCCURRUNT.

A

Achæmenia quid ? 315.
Admiraculum cur dicatur ? 135.
Admiratio quid, et unde, ? 291.
Alytum quid ? 93.
Æternitas definitur. 348.
Ætua mons. 143.
Ævum quid ? aliud perpetuum, aliud certo defuitum tempore. 37.
Differt ab æternitate, et tempore. 121.
Agamemnonis labores. 307.
Alcibiades non fuit mulier. 213.
Ambiguum quid ? 324.
Ambitio et ambitus. 165 et 216.
Amis unde dicatur ? 89.
Amor *inadequate* et *adæquate*. 167.
Anaxarchus linguam dentibus abscissam in tyrannum exspuit. 148.

Anxium quid ? 130.
Anxietas. 187.
Appetitus voluntarius et naturalis. 227.
Aquila ventus. 79.
Arcturus unde ? 67 et 289.
Area fortunæ. 95.
Arena vel harena quare ? 105.
Arvum quid ? 133 et 173.
Ab assuetis non fit *passio*. 251.
Attentione Deum precamur. 91.
Autumnus cur ita vocetur ? 21.

B

Bacchi munus vinum. 80 et 139.
Beatitudo alia res, alia modus. 176.
Boetius hene meretur de omnibus. 45.
Exsulat immerito. 49.
Objecta sibi crimina pluribus purgat. 58.
Ignem agnoscit *purgatorium*. 231.
Boreas ventus. 27.
Brutus Romanæ libertatis assertor. 163.
Busris ab Hercule interfectus. 148.

C

Casus aduitti potest et rejici. 313.
Catalus Nonium convicio consecratur, nec in hoc erravit Boetius. 192.
Cognitio impeditur perturbationibus. 88.
Cognoscimus intelligentia, ratiocinatione, imaginatione, et sensu. 336.
Criterion sive norma veritatis. 341.

D

Deus cognoscitur mundi ordine. 83.
Est causa orationum. 206.
Invocandus homini aliquid molienti. 219.
Hominem docet. 258.
Dii poetis paganus superi et inferi. 252.
Dolia duo in Jovis limine. 103.

E

Ebrio similis qui bonis adhæret caducis. 179.
Epicurus et Epicurei. *Ibid.*
Ἐπειρος Pythagoreis. 58.
Exsul alius corpore, alius mente ; hic nunquam exsulat invitus. 72.

F

Fabula quid ? 254.
Fama brevioribus loci temporisque angustiis semper continetur. 156.
Fatum definitur. 294.
Fortuna omnis bona est, nec nisi abutentium vitio mala continetur. 304.

G

Gratiam habere, agere, et referre. 101.

H

Habentæ ab equis ab alia transferuntur. 281.

Hæres alius suus, alius externus. 122.
Hesperus grammaticis, historicis, poetis et philosophis. quid ? 65.
Homero sol omnia cernit et audit. 322.
Homo rationale animal atque mortale. 85.
Animal bipes rationale. 337.
Erigitur corpore ad cœli conspectum. 346.

I

Immortalitas mentis humanæ probatur. 159.
Imperii forma triplex. 72 et 146.
Improbi misericordiam potius quam iram nostram debent excitare. 286.
Impunitas fraudes parit. 61.
Ingenuus dicitur fons, homo, ager. 173.
Insensilia sensibus vulgo proponuntur. 9.

L

Lethargus et corporis et mentis morbus. 25
Lex alia humana, alia divina, quæ æterna, naturalis, et *positiva*. 113.
Liberis carens infortunio felix. 210.
Libertas generatim definitur. 318.
Humana est facultas ad utrumlibet, 319.
Varia pro variis mentibus. 320.
Lumen mentis non exstinguitur, sed offunditur corpore. 242

M

Machinæ Boetio dicuntur corpora animata. 238.
Mel post amara dulcius. 174.
Mens humana iuter Deum et corpus media ab hoc et ab illo afficitur. 22.
Modus et pars differunt. 217.
Moliri iter, invidias, areem. 212.
Mulum quid ? 140.
Musæ Boetio aliæ poeticae, aliæ philosophicæ. 12.
Musica ars cum canendi, tum componendi carminis. 94.

N

Natura unde dicatur ? 21.
Alia in genere causæ, alia in genere formæ. *Ib.*
Cur obscura ? *Ibid.*
Natura vocatur Deus. 181.
Nero luxuria sævientis. 197.
Ejusdem cævitia. 151.
Nimbosi imbres quare ? 27.
Nobilis unde dicatur ? 121.
Nobilitas quid ? 205.
Nox duplicis generis : altera post, altera ante solis occasum. 17.
Natus voluntas est ; unde nomen est ipsius Dei voluntas. 122.

O

Obex unde dicitur ? cur scribitur *objice* et *obice*. 89.
Oculi fixi constantem mentis cogitationem significant. 176.
Ὀνομαζόμενος, asiinus Lyrae, auditor quare dicatur ? 42.
Orphei fabula, huiusque cantus vires. 251.
Ostium quid ? 99.
Ostrum quid ? 196.

P

Papæ ! interjectio admirantis quare ? 264.
Papinianus jurisconsultus ab Antonino Caracalla interfectus. 200.
Pars et modus quomodo differunt ? 217.
Parthus fugiendo pugnât. 315.
Paulus miseratus calamitatum regis a se capti flevit. 103.
Paupertas, angustia rei familiaris. 121.
Pectus significat aliquando voluntatem. 24.
Pereuna unde dicitur ? 127.
Perjurium quid ? 69.
Sua est perjurio pœna, *ibid.*

Perurbatiouem definitur non est numerus, quatuor la-
men apud antiquos, 90.

Vinci solent principes libidine, ira, tristitia, et spe, 270.
Philosophia describitur specie mulieris de celo lapsa, 9.
Ejus oculi ardentes, statura ambigua, vestes, quas ipsa
composuit, obscuræ, dextera libellos, sceptrum sinistra
gestabat, 9 et 11.

Magistra est omnium virtutum, 31.

Nutrix humanae mentis, 30.

Scientia diuinarum humanarumque rerum, 43.

Supero cardine delapsa sive diuinitus data, 31.

Vultu placido loquitur, 71.

Philosophus sapientia studiosus, 211.

Phœbus cur dicatur sol? 28.

U et Θ cur in vestibus philosophiæ, 11.

Piscari in aere, venari in mari paradoxa cur dicantur?
211.

Platonis sententia de recordatione, 213.

Poenitentia definitur, 210.

Pollus quid? 113.

Populorum suffragia, etiam tempore Boetii, contulisse
ad dignitates obtinendas, hinc patet, quod eadem Boethio
obijcerent, *ambitum dignitatis sacrilegio ipsam conscientiam
polluisse*, 31.

Præcipitatio quid? 109.

Alia corporis, alia mentis, 80.

Præfectus auiouæ magna olim dignitas apud Romanos,
293.

Premium definitur, 271.

Pretiosum quid et quomodo? 132.

Principium suum omnia repetunt, 182.

Præcipuum in deos, improbi in bestias convertuntur, 272.

Prodigium quid? 92.

Profanus dicitur cum locus, tum homo, 13.

Providentia diuina definitur, 293.

Hujus plura argumenta, 300.

Ejusdem cum libertate humana difficilis concordia, 321.

Purpura venenum Tyriam, 141.

Purpureus vocatur nigror, candor, rubor, et quilibet
alius color et decor, 79.

Q

Qualitates elementorum, quas vocant *alterativas et mo-
trices*, 223.

Quercus ante inventas fruges populis victum suppedita-
bat, 78.

R

Recolere dicitur etiam de mente, 117.

Regulus consul a Carthaginiensibus, quos vicerat, rese-
ctus palpebris, interfectus est, 148.

Reuedium quid? 109.

Rhetorica palma, dialectica pugno similis, 94.

Rimari quid sit? 21.

S

Sacrilegium, ejus accusator Boetius, 37.

Salum, mare, 35.

Sapientia a terra disponit omnia suaviter, 217.

Semen veritatis in mente, 243.

Seneectus alia naturalis, alia violenta, 6.

Serenus dicitur de corpore et de mente, 37.

Spiritus Universi, 20 et 223.

T

Tagus aurifer, 234.

Tigris et Euphrates ex eodem fonte, 316.

Tiresias vaticinatio: *aut erit aut non*, 327.

Tragedia et Comœdia quomodo differunt? 103.

I

Ulyssis casus, et Hercules labores, 308.

V

Vadium quid? 316.

Vestes scindere mos antiquus afflictorum, 3.

Victi e idem quod voti compos, 19.

INDEX VOCABULORUM OMNIUM

QUÆ IN QUINQUE LIBRIS BOETHI DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE LEGUNTUR.

Prior numerus paginarum, posterior lineam notat.

A
A, 44, 7, 33, 8, 72, 2, aliisque locis
13.
Ab, 11, 7, 20, 2, 27, 1, aliisque lo-
cis 13.
Abdita, 277, 14.
Abditus, 214, 3.
Abditos, 213, 3.
Abducit, 177, 3, 187, 1, 214, 2.
Abest, 144, 1, 123, 8.
Aberrat, 187, 12.
Aberrit, 243, 3.
Aberrasti, 72, 3.
Abhæso, 84, 1, 84, 3, 120, 2, aliisque
locis 3.
Abhæso, 236, 8.
Abhæsi, 93, 3.
Abhæsi, 104, 12.
Abhæsi, 176, 7.
Abhæsi, 33, 8.
Abhæsi, 111, 9.
Abhæsi, 11, 2.
Abhæsi, 94, 12.
Abhæsi, 87, 3.
Abhæsi, 24, 3.
Abhæsi, 11, 3, 118, 3.
Abhæsi, 194, 3.
Abhæsi, 193, 3, 218, 12.
Abhæsi, 238, 3.
Abhæsi, 94, 8.
Abhæsi, 218, 30.
Abhæsi, 212, 10, 237, 17.
Abhæsi, 316, 2.
Abhæsi, 267, 10.
Abhæsi, 146, 1.
Abhæsi, 33, 7.
Abhæsi, 236, 3.
Abhæsi, 148, 3.
Abhæsi, 239, 2.
Abhæsi, 337, 20.

Absentiam, 187, 13.
Absit, 264, 13, 319, 9.
Absolvere, 229, 1, 313, 1.
Absolvit, 166, 3.
Absoluta, 331, 12, 313, 7, 331, 33.
Absoluta, 351, 20.
Absolute, 267, 13.
Absolutis, 228, 13.
Absolutum, 236, 9, 331, 9.
Absolutus, 297, 30, 333, 33.
Abstulerant, 11, 9, 116, 5.
Abstulerunt, 204, 1.
Abstulisti, 114, 1.
Abstulit, 166, 10, 309, 1.
Abundantiam, 133, 3.
Abundantior, 264, 8.
Abundantissimas, 187, 9.
Abundare, 299, 21.
Abundes, 148, 4.
Ac, 12, 3, 27, 2, 33, 4, aliisque lo-
cis 63.
Academicis, 14, 1.
Accesum, 246, 3.
Accedamus *pro consentiamus*, 282,
13, 304, 12.
Accedat, 146, 8.
Accedendo, 321, 3.
Accedens, 14, 8.
Accedere, 12, 3.
Accedere *pro consentire*, 280, 7.
Accedit, 60, 3, 268, 9, 293, 13.
Accedo *pro consentio*, 279, 12.
Acceperit, 229, 20.
Accepisse, 229, 17.
Accepisti, 136, 3, 247, 16.
Accepta, 138, 22.
Accepto, 271, 13.
Acceptor, 283, 10.
Acceptum, 229, 19.
Accesserit, 331, 7.

Accidere, 272, 13, 298, 12.
Acciderit, 32, 3.
Acciderunt, 326, 8.
Accidisse, 314, 4.
Accipio, 138, 16, 231, 23, 299, 24.
Accipientis, 283, 13.
Accipimus, 148, 7.
Accipio, 229, 13.
Accipit, 193, 3.
Accommodat, 297, 16.
Accensantium, 30, 9.
Accensate, 30, 9.
Accensatiis, 48, 3, 283, 20.
Accensatoribus, 30, 8.
Accensatoribus, 283, 17, 283, 24.
Acerbas, 47, 1.
Acerbis, 142, 1.
Acerbitate, 281, 13.
Acerbum, 283, 14.
Achermentia, 313, 1.
Achelous, 313, 2.
Acho, 337, 3.
Aciem, 36, 3, 231, 8.
Acies, 14, 3, 286, 1.
Acquiescent, 283, 1.
Acro, 303, 23.
Acribus, 297, 10.
Acriora, 170, 6.
Acrioris, 76, 8.
Acta, 181, 1, 299, 1.
Actibus, 271, 8.
Actiones, 332, 6.
Actionibus, 327, 6.
Actum, 343, 3.
Actura, 14, 8.
Actus, 338, 1.
Actus, *actus*, 68, 1, 296, 8.
Actum, 44, 8, 343, 8.
Actum, 178, 7, 264, 10, 332, 21.
Actuosa, 199, 10.

- Ad, 10, 4, 41, 7, 12, 4, aliisque locis 119.
- Ad hunc modum cetera, 335, 28.
- Ad nutum, 122, 4.
- Ad tempus, 238, 16.
- Ad unum, 119, 30.
- Adiectura, 148, 1.
- Adianus, 218, 6, 218, 7.
- Adidas, 234, 17.
- Adidatur, 280, 22.
- Adide quod, 122, 3, 157, 9.
- Adidere, 333, 4.
- Adidisti, 282, 9.
- Adidit, 350, 19.
- Adidit, 154, 4.
- Adiduci, 194, 4.
- Adiducit, 305, 17.
- Adio ut, 170, 5, 297, 31.
- Adio pro usque adeo, 122, 6, 123, 3, 239, 11.
- Adeptione, 187, 5, 231, 3, 231, 5 bis, aliisque locis 3.
- Adeptis, 177, 6.
- Adepto, 176, 5.
- Adeptos, 231, 6.
- Adepturos, 187, 2, 268, 19.
- Adeptus, 137, 11.
- Aderat, 187, 12.
- Adesse, 187, 12, 264, 3.
- Adest, 149, 10, 188, 13.
- Adhaec, 125, 6, 149, 1, 326, 9.
- Adherent, 238, 23.
- Adherere, 177, 8, 328, 11.
- Adhuc, 43, 1, 94, 7, 109, 2, aliisque locis 5.
- Adiit, 252, 2.
- Adipiscantur, 265, 12.
- Adipiscantur, 264, 14.
- Adipiscendo, 283, 23.
- Adipiscenda, 266, 3.
- Adipiscerentur, 265, 10.
- Adipisci, 177, 1, 179, 11, 180, 1, aliisque locis 4.
- Adipiscantur, 265, 9, 268, 20.
- Aditum, 86, 1.
- Adjecerit, 205, 1.
- Adjeceris, 219, 23.
- Adjecisset, 158, 20.
- Adjectio, 551, 14.
- Adjiciant, 193, 2.
- Adjicit, 335, 6.
- Adjuncta, 150, 4, 193, 10.
- Adjungit, 150, 4.
- Adjungitur, 257, 7.
- Adjuvant, 321, 3.
- Adjuvantur, 297, 10.
- Adiuvantibus, 135, 3, 246, 19.
- Administrare, 265, 18.
- Administrat, 294, 13.
- Administrationis, 44, 8.
- Admirari, 257, 12.
- Admiratione, 297, 7.
- Admiracionem, 133, 7.
- Admirere, 35, 4, 249, 8.
- Admiror, 53, 12, 83, 8, 133, 3, 287, 12.
- Admittione, 57, 5, 280, 23.
- Admittentibus, 283, 16.
- Admodum, 9, 3.
- Adnocere, 210, 6.
- Admonet, 347, 8.
- Admonitione, 43, 1.
- Admonuit, 297, 22.
- Admoveho, 109, 3.
- Admoveri, 334, 6.
- Admovit, 24, 6.
- Adolescentia, 31, 1, 110, 3.
- Adolescentulus, 103, 3.
- Adortus, 158, 18.
- Adsit, 90, 3, 93, 7, 319, 1.
- Adversa, 149, 3, 149, 13, 166, 6, 296, 20.
- Adversa, 272, 12, 272, 19.
- Adversa, 61, 2.
- Adversari, 165, 6.
- Adversari, 324, 3.
- Adversi, 297, 26.
- Adversis, 297, 31, 305, 21.
- Adversitas, 297, 28.
- Adversitate, 117, 3.
- Adversitatis, 122, 5, 166, 5.
- Adversum, 47, 3, 219, 14.
- Adversum *propos.* 148, 2, 238, 13.
- Adversus *propos.* 76, 1, 109, 2, 247, 9.
- Advertas, 335, 8.
- Advertis, 84, 3.
- Adulta, 157, 15.
- Adunata, 294, 5.
- Adunatio, 294, 6.
- Adyto, 95, 2.
- Aedes, 56, 4.
- Aedum, 50, 3.
- Aegri, 297, 9.
- Aegritudinis, 86, 1, 92, 1, 297, 11.
- Aegritudo, 297, 13.
- Aegros, 283, 18, 283, 28.
- Aegrotus, 83, 9.
- Aegrum, 12, 5.
- Aemulari, 349, 24.
- Aequa, 76, 2.
- Aequum, 320, 3.
- Aequanimitate, 123, 4.
- Aequanimos, 124, 2.
- Aequare, 349, 20.
- Aequat, 162, 11.
- Aequa, 179, 6, 266, 1, 280, 12, 283, 1, 326, 23.
- Aequa ac, 59, 2.
- Aequi, 302, 13.
- Aequi servantissimum, 297, 20.
- Aequis, 301, 10, 301, 16.
- Aequissimum, 327, 12.
- Aequo, 95, 1, 125, 11.
- Aequora, 19, 2, 129, 8.
- Aequore, 162, 4, 115, 2, 284, 4, 340, 5.
- Aequoris, 215, 4.
- Aequum, 280, 8.
- Era, 290, 6.
- Eria, 49, 2.
- Aestas, 66, 3, 302, 3.
- Aestimabis, 236, 2, 350, 14.
- Aestimandum, 53, 1, 166, 7, 179, 13.
- Aestimul, 194, 15.
- Aestimare, 272, 16, 272, 29.
- Aestimans, 94, 12, 305, 6.
- Aestimato, 213, 3.
- Aestimatio, 195, 7.
- Aestivos, 133, 12.
- Aestu, 153, 8, 291, 2.
- Aestum, 38, 5, 89, 3.
- Atlas, 138, 1, 198, 3, 291, 5.
- Atate, 157, 13.
- Atatem, 5, 2, 33, 1.
- Atatis, 10, 3, 119, 6.
- Aterna, 281, 22, 282, 7.
- Aterna, 115, 7.
- Aterna, 326, 6.
- Aterna, 280, 4.
- Aternitas, 348, 6, 348, 7, 352, 21.
- Aternitate, 158, 13.
- Aternitatem, 296, 3.
- Aternit ubi, 158, 5.
- Aterno, 321, 5, 324, 6, 350, 21.
- Aternos, 301, 13.
- Aternum, 348, 5, 349, 5, 349, 9, 350, 6.
- Aeternus, 350, 9.
- Aetherios, 18, 1.
- Aetheris, 130, 2, 161, 3, 260, 4, 261, 8, 289, 6, 347, 1.
- Etiae, 142, 9, 116, 1.
- Evi, 10, 3.
- Evo, 37, 1, 220, 2.
- Eyum, 130, 4.
- Aer, 239, 1.
- Aeris, 260, 2.
- Affectat, 218, 25.
- Affectibus, 321, 2.
- Affectuibus, 343, 7.
- Affectuorum, 87, 6.
- Affectu, 92, 2.
- Affectum *adject.*, 272, 16.
- Affectus *subst.*, 282, §, 343, 13.
- Affectum, 12, 7, 76, 4.
- Afferas, 246, 1.
- Afferre, 179, 3, 219, 24, 236, 9.
- Afferunt, 187, 4.
- Afficiant, 343, 1.
- Afficitur, 272, 15.
- Affligit, 258, 10.
- Affluet, 60, 2.
- Affligitur, 61, 3.
- Affluentem, 109, 6.
- Affluentem, 101, 12.
- Affluant, 177, 4.
- Affluentibus, 187, 8.
- Affluentia, 101, 7.
- Affluentiam, 133, 17.
- Agat, 237, 14, 205, 17.
- Age, 131, 2.
- Agentis, 343, 2.
- Aggredimur, 171, 5.
- Aggreditur, 264, 12.
- Agg, 75, 1, 83, 1.
- Agiles, 66, 4.
- Agili, 260, 4.
- Agis, 100, 3.
- Agit, 65, 2, 107, 1, 149, 11, 174, 6, 211, 2.
- Agitant, 253, 4.
- Agitantur, 246, 13.
- Agitare, 169, 1.
- Agitatur, 297, 32, 298, 5.
- Agitatus, 334, 2.
- Agilavimus, 249, 8.
- Agitemur, 35, 5.
- Agiteris, 32, 1.
- Agitis, 352, 27.
- Agitur, 285, 3.
- Agnoscat, 125, 1, 194, 7, 219, 29, 264, 4.
- Agnoscere, 87, 7, 172, 3, 236, 4, 313, 6, 348, 4.
- Agnosceres, 171, 6.
- Agnoscat, 21, 4.
- Agnoscit, 297, 16, 336, 18.
- Agnovit, 230, 3.
- Agnovit, 219, 28, 258, 8.
- Agri, 314, 3, 314, 7.
- Agrorum, 133, 8.
- Agrum, 173, 1, 314, 10.
- Agri, 24, 1, 212, 11, 245, 6, aliisque locis 9.
- Agud, 325, 4.
- Aheritate, 110, 8.
- Ahrum, 346, 4.
- Albentes, 113, 3.
- Albium, 48, 3, 55, 2.
- Albiadibus, 213, 1.
- Aleant, 12, 6.
- Ales, 183, 2.
- Argentos, 65, 2.
- Alia, 346, 2.
- Alia *plur.*, 136, 1, 238, 7, 281, 13, aliisque locis 3.
- Alia, 238, 5 bis, 238, 6, 292, 6.
- Aliau, 85, 5.
- Aliaurum, 238, 6.
- Albas, 239, 6.
- Albas, 210, 6.
- Allicujus, 57, 5, 133, 15, 298, 19, 299, 11.
- Aliena, 133, 15, 134, 5, 205, 11, 205, 14, 271, 13.
- Aliena, 338, 2.
- Alienum, 102, 6.
- Alienarum, 273, 1.
- Alieni, 49, 2, 137, 7, 179, 8, 218, 15.
- Alienis, 101, 8, 137, 2, 158, 16.
- Alieno, 121, 4, 188, 10, 218, 2.
- Alii *dativ.*, 237, 9.
- Alii, 177, 3, 177, 5, 287, 4 bis, aliisque locis 2.
- Alis, 94, 7, 195, 9, 283, 11, aliisque locis 2.
- Alimenta, 238, 10.
- Alimentis, 24, 2, 153, 16.
- Alio, 148, 6, 148, 10, 232, 22, aliisque locis 3.
- Alioqui, 296, 12.
- Alioquin, 231, 1, 246, 19, 280, 10, 335, 15.
- Aliosum atque, 326, 12.
- Aliosum, quum, 325, 1.
- Alios, 132, 5, 157, 19 bis, 298, 5, 299, 1.

- Aliqua, 120, 9, 218, 12, 253, 21.
 Aliquam, 158, 8, 228, 16, 237, 16, 209, 24, 350, 19.
 Aliquando, 165, 9, 212, 14, 219, 2.
 Aliquantum, 120, 6.
 Aliquatenus, 349, 24.
 Aliquem, 147, 3, 351, 11.
 Aliquibus, 295, 4.
 Aliquid, 32, 5, 40, 3, 84, 5, *aliquis* locis 32.
 Aliquis, 158, 17, 188, 4, 268, 4, *aliquis* locis 6.
 Aliquo, 187, 15, 293, 3, 349, 23.
 Aliquod, 61, 3, 147, 7, 228, 4, 228, 10.
 Aliquos, 56, 2, 187, 5.
 Aliut, 302, 6.
 Aliuter, 30, 1, 46, 4, 135, 9, *aliquis* locis 10.
 Aliuter ac, 336, 11, 351, 12.
 Aliuter atque, 326, 17.
 Aliutis, 276, 11.
 Aliud, 35, 2, 85, 5, 94, 15, *aliquis* locis 10.
 Alium, 148, 5, 299, 13.
 Aliunde, 335, 4.
 Alius, 122, 1, 265, 25, 271, 14, *aliquis* locis 3.
 Allata, 101, 10.
 Allatura, 94, 13.
 Allidere, 156, 2.
 Alligabit, 102, 6.
 Alligans, 349, 24.
 Alligat, 327, 8.
 Alluderet, 94, 6.
 Alum, 304, 12.
 Alta *substant.*, 144, 1.
 Alta, 297, 15.
 Altam, 162, 9, 332, 1,
 Altas, 67, 5.
 Alte, 333, 2.
 Alter, 148, 11, 265, 17.
 Altera, 351, 11.
 Altera, 325, 21.
 Alteri, 236, 8.
 Alterna, 296, 6.
 Alternare, 352, 8.
 Alternat, 352, 10.
 Alterni, 316, 4.
 Alternis, 286, 5.
 Alternum, 340, 19.
 Alternus, 301, 14.
 Altero, 248, 19 bis, 264, 5, 294, 8, 525, 18.
 Alterum, 132, 4, 230, 16, 230, 17, *aliquis* locis 5.
 Alterutri, 230, 18.
 Alterutro, 94, 17, 178, 4, 264, 8.
 Alterutrum, 264, 10, 327, 13.
 Alti, 128, 5, 289, 6.
 Altior, 108, 6.
 Altis, 89, 3, 183, 4, 214, 5.
 Altissima, 140, 5.
 Altius *adverb.*, 10, 6, 85, 1, 347, 6.
 Alto, 243, 5, 323, 2.
 Altos, 106, 8.
 Altum, 258, 10, 501, 20.
 Altus, 302, 10, 310, 6.
 Aluit, 234, 11.
 Alumne, 32, 1, 219, 21, 239, 26, 308, 3.
 Alvo, 306, 8.
 Amantibus, 254, 8.
 Amara, 297, 9.
 Amaritudinibus, 123, 7.
 Amat, 168, 15.
 Ambient, 216, 6.
 Ambigat, 248, 3.
 Ambigatur, 313, 8.
 Ambigere, 238, 2.
 Ambigis, 84, 2.
 Ambigit, 265, 28.
 Ambigo, 283, 9.
 Ambigore, 10, 4.
 Ambigui, 334, 7.
 Ambiguitate, 219, 20, 324, 1.
 Ambiguos, 94, 6, 166, 9.
 Ambit, 199, 13.
 Ambitione, 48, 2.
 Ambitionem, 153, 1.
 Ambito, 295, 15.
 Ambitum, 57, 5, 156, 5, 162, *aliquis* locis 3.
 Ambitus, 135, 6.
 Ambulandi, 263, 22, 266, 20, 26, 351, 11 bis.
 Ambulare, 265, 26, 350.
 Ambulet, 265, 25.
 Amici, 8, 1, 201, 4.
 Amicorum, 95, 1, 166, 8, 178, 10.
 Amicos, 166, 12.
 Amicum, 201, 5.
 Amisere, 272, 25.
 Amiserit, 125, 10.
 Amisi, 245, 3.
 Amisisse, 92, 7.
 Amissa, 104, 12.
 Amissas, 166, 12.
 Amissio, 298, 24.
 Amissis, 134, 8.
 Amisso, 282, 14.
 Amissos, 307, 3, 308, 1.
 Amissum, 125, 11.
 Amittat, 125, 9, 218, 29.
 Amittere, 124, 6, 188, 8, 298, 25.
 Amittit, 125, 9.
 Amittit, 195, 5.
 Amittunt, 351, 24.
 Amnes, 251, 5.
 Amnis, 89, 4, 140, 4, 310, 2.
 Amœnæ, 129, 4.
 Amor¹, 142, 10, 168, 13, 169, 2, *aliquis* locis 5.
 Amore, 48, 6, 303, 8, 331, 1.
 Amoribus, 168, 23.
 Amovebis, 147, 10.
 Amplecti, 348, 12.
 Amplectitur, 239, 8, 337, 4.
 Amplexaris, 133, 14.
 Amplioribus, 295, 16.
 Amplius, 219, 24, 349, 1.
 Amplum, 157, 8.
 An, 24, 4, 31, 3, 32, 1, *aliquis* locis 18.
 Anaxagoræ, 34, 1.
 Ancoræ, 120, 2.
 Angelica, 295, 3.
 Angeret, 187, 11.
 Augusta, 157, 16.
 Angustas, 132, 10.
 Angustia, 121, 2.
 Angustis, 137, 8.
 Angustissima, 157, 5.
 Angusto, 292, 12.
 Anubelos, 269, 6.
 Anima, 237, 6.
 Anima, 295, 2.
 Animadvertere, 100, 2.
 Animadvertendum, 194, 2.
 Animadvertisse, 219, 18.
 Animadverto, 348, 1.
 Animæ, 133, 3, 235, 2, 239, 3, 239, 7.
 Animal, 85, 3, 135, 9, 237, 6, *aliquis* locis 3.
 Animal *adject.*, 239, 11.
 Animalia, 147, 2, 186, 1, 237, 15, 346, 1.
 Animalibus, 237, 5, 239, 6.
 Animam, 223, 2.
 Animantibus, 136, 11, 157, 2, 343, 11.
 Animantium, 133, 15.
 Animarum, 281, 14.
 Animas, 225, 1, 320, 6.
 Animatæ, 133, 4.
 Animi *singul.*, 24, 2, 58, 2, 92, 2, *aliquis* locis 5.
 Animi, *plural.*, 182, 6.
 Animis, 271, 12, 340, 14.
 Animo, 42, 1, 43, 1, 95, 1, *aliquis* locis 5.
 Animorum, 93, 4, 108, 7, 170, 3, *aliquis* locis 8.
 Animos, 169, 2, 202, 2, 207, 5, 234, 9.
 Animum, 84, 6, 175, 3, 187, 9, *aliquis* locis 5.
 Animus, 171, 7, 179, 4, 279, 17, 343, 5.
 Anne, 43, 1.
 Annectendum, 231, 11.
 Annectit *vel* adnectit, 194, 13.
 Annexum, 281, 4.
 Annis, 6, 1, 158, 7, 307, 1.
 Anno, 21, 1, 102, 3.
 Annonam, 195, 2.
 Annonum, 158, 9.
 Annos, 95, 7.
 Annuum, 67, 1.
 Annumerare, 134, 12.
 Annu, 302, 2.
 Antæum, 310, 4.
 Ante, 25, 3, 33, 1, 94, 16, 178, 19, 352, 26.
 Ante *sine regim.*, 83, 6, 102, 11, 187, 8, *aliquis* locis 24.
 Antecedat, 343, 3.
 Antebac, 257, 4.
 Antiqua, 68, 1.
 Antiquior, 349, 17.
 Antiquissimum, 73, 2.
 Antiquius, 229, 8.
 Antonium, 200, 5.
 Antro, 27, 4, 183, 2, 308, 2.
 Anxia, 120, 9, 331, 3.
 Anxiam, 179, 16.
 Anxietas, 187, 10.
 Anxietatibus, 219, 2.
 Anxietatis, 209, 2.
 Anxios, 124, 2.
 Anxium, 210, 6.
 Anxius, 120, 8.
 Aperire, 219, 16, 313, 2.
 Aperit, 165, 3.
 Aperta, 33, 5.
 Apertius, 217, 7.
 Aperto, 17, 4.
 Apium, 174, 1, 214, 3.
 Apparet, 335, 18.
 Apparet, 232, 18, 268, 15, 283, 12.
 Appellare, 267, 12.
 Appellari, 150, 1, 313, 21.
 Appellat, 193, 1.
 Appellatum, 293, 8.
 Appetatur, 272, 3.
 Appetendæ, 134, 8.
 Appetendi, 343, 13.
 Appetentia, 209, 1.
 Appetentia, 237, 14.
 Appetere, 239, 15.
 Appetit, 239, 10, 239, 18, 331, 3.
 Appetitur, 179, 18.
 Appetunt, 265, 10, 265, 11.
 Appetuntur, 232, 10, 236, 7.
 Applicat, 344, 13.
 Apposita, 137, 3.
 Appositis, 137, 2.
 Apprehendit, 219, 6, 266, 21, 348, 12.
 Approhetur, 230, 15.
 Appulit, 275, 3.
 Apri, 276, 3, 286, 1.
 Apriam, 286, 7.
 Aptans, 80, 2, 225, 2.
 Apud, 32, 6, 32, 7, 48, 5, *aliquis* locis 12.
 Aqua, 239, 1.
 Aquilo, 115, 1.
 Aquilonibus, 79, 2.
 Aquis, 316, 2.
 Arbitr, 254, 1, 262, 4, 302, 13.
 Arbitrantur, 297, 5.
 Arbitraretur, 282, 16.
 Arbitrari, 326, 7, 336, 11.
 Arbitraris, 86, 5, 217, 10.
 Arbitratur, 82, 3, 248, 1.
 Arbitremur, 335, 25.
 Arbitretur, 123, 1.
 Arbitrer, 170, 5.
 Arbitrere, 312, 6.
 Arbitrii, 292, 10, 318, 2, 319, 1, *aliquis* locis 5.
 Arbitrio, 94, 14, 335, 25.
 Arbitrium, 200, 4, 324, 4.
 Arbitror, 52, 8, 92, 8, 146, 3, *aliquis* locis 7.
 Arbore, 214, 3.
 Arborea, 78, 1, 238, 3.
 Arboribus, 238, 1.

- Arcadis, 276, 11.
 Arca, 277, 14, 293, 4.
 Arcem, 36, 4.
 Arcetas, 269, 9.
 Arctata, 137, 8.
 Arctio, 183, 6.
 Arctium, 162, 1.
 Arcturi, 289, 1.
 Arcturus, 67, 4.
 Ardentes, 153, 9.
 Ardentibus, 10, 1.
 Ardentis, 39, 3.
 Ardescit, 106, 12.
 Ardet, 142, 10.
 Ardore, 171, 5.
 Area, 157, 5.
 Aream, 85, 2.
 Arenæ, 238, 7.
 Arenas, 105, 2, 123, 6, 153, 9.
 Arenis, 234, 4, 310, 4.
 Arescant, 238, 7.
 Arescet, 274, 12.
 Arguimur, 51, 1.
 Argumentis, 335, 21.
 Argumentum, 298, 17, 335, 4.
 Arguor, 53, 4.
 Arguto, 181, 5.
 Arida, 222, 3.
 Aristoteles, 212, 17, 313, 22, 349, 3.
 Arma, 24, 3, 142, 2, 142, 4.
 Armis, 269, 4.
 Arrectis, 170, 2.
 Arridens, 292, 4.
 Arripiunt, 305, 4.
 Arripuit, 350, 4.
 Arrogantia, 158, 17.
 Artes, 50, 7.
 Artibus, 178, 2.
 Artifex, 294, 9.
 Artificio, 11, 1.
 Artificis, 134, 2.
 Artis, 335, 30.
 Artubus, 320, 8.
 Arva, 173, 2.
 Arvis, 95, 6, 138, 2.
 Ascende, 102, 8.
 Ascensus, 11, 7.
 Asinum, 273, 6.
 Aspera, 166, 8, 212, 8, 288, 3, aliisque locis 4.
 Asperis, 215, 7.
 Asperitas, 43, 2.
 Aspicere, 300, 3.
 Aspicere, 283, 21.
 Aspirare, 36, 7, 344, 10.
 Aspirare, 125, 6.
 Assentior, 219, 27, 236, 1, 245, 1, 246, 26.
 Assequitur, 218, 25.
 Assignata, 299, 13.
 Assistentes, 12, 2.
 Assistere, 349, 10.
 Assuefaciunt, 12, 8.
 Assuetos, 282, 3.
 Assumit, 178, 12.
 Assumpsit, 158, 22.
 Astilante, 33, 3.
 Astilisse, 9, 2.
 Astra, 174, 3, 290, 4.
 Astri, 261, 5.
 Astrictum, 149, 15.
 Astriferas, 260, 6.
 Astrigeris, 301, 14.
 Astringas, 351, 5.
 Astris, 27, 2.
 Astrologis, 156, 5.
 Astrui, 50, 6.
 Asylum, 234, 3.
 At, 13, 1, 14, 5, 54, 2, aliisque locis 32.
 At vero, 60, 5, 325, 18.
 Atheniensium, 72, 5.
 Atque, 10, 2, 11, 5, 14, 1, aliisque locis 100.
 Atqui, 24, 2, 32, 3, 41, 1, aliisque locis 38.
 Atra, 242, 4.
 Atras, 203, 4.
 Atreides, 307, 2.
 Atris, 88, 1, 323, 4.
 Atrocior, 283, 31.
 Atrox, 279, 3.
 Attende, 304, 3.
 Attentionem, 91, 1.
 Attentus, 171, 1.
 Attenuare, 87, 6.
 Attineat, 159, 4.
 Attinet, 53, 4, 179, 17.
 Attiungendum, 75, 4.
 Attiungere, 82, 2.
 Attigit, 133, 11.
 Attollere, 282, 4.
 Attulit, 339, 1.
 Aucta, 17, 2.
 Aucti, 162, 3.
 Auctor, 199, 1.
 Auctore, 258, 2.
 Auctorem, 208, 5, 323, 1.
 Auctori, 86, 8.
 Auctoribus, 158, 3.
 Auctoritate, 46, 2, 312, 3.
 Auctoritatem, 44, 7.
 Auctoritatis, 14, 6.
 Audacter, 101, 12.
 Audeat, 305, 15.
 Audendum, 61, 10.
 Audes, 133, 11.
 Audienda, 282, 2.
 Audiendi, 170, 1, 170, 7, 171, 4.
 Audieram, 84, 8.
 Audire, 231, 23, 246, 2, 265, 21, 283, 3.
 Audit, 98, 3.
 Auditum, 132, 8..
 Audiunt, 349, 11.
 Audiuntur, 108, 5.
 Auferatur, 279, 6.
 Auferetur, 328, 4.
 Auferre, 125, 1, 126, 4, 272, 1.
 Aufert, 67, 2, 302, 8.
 Augustam, 176, 4, 226, 1.
 Aulicos, 48, 6, 200, 5.
 Aura, 164, 8.
 Auras, 158, 14.
 Aure, 7, 1.
 Aureis, 234, 4.
 Aureo, 168, 4, 309, 4.
 Auri, 106, 4, 137, 8, 143, 2, 190, 1, 314, 3.
 Auribus, 58, 3, 108, 6, 170, 2, 341, 9.
 Aurigæ, 335, 28.
 Aurum, 132, 1, 214, 3, 314, 8, 314, 10.
 Auster, 89, 2, 114, 3, 128, 7.
 Aut, 39, 2, 105, 3, 108, 2, aliisque locis 29.
 Autem, 49, 1, 61, 6, 61, 11, 83, 8, aliisque locis 30.
 Autumnum, 79, 7.
 Autumnus, 21, 2, 302, 4.
 Auxilio, 266, 13.
 Avaritia, 46, 2, 132, 3.
 Avaritia, 273, 1.
 Avaritiæ, 188, 18.
 Avaritiam, 149, 14.
 Avarus, 190, 2.
 Aversa, 313, 3.
 Aversamini, 352, 24.
 Avertit, 296, 18.
 Avertitur, 7, 1.
 Avibus, 273, 7, 282, 4.
 Avida, 79, 4.
 Avidis, 270.
 Avidos, 106, 5.
 Avidum, 16, 2, 7, 170, 1.
 Avidus, 55, 8, 137, 7, 170, 7.
 Aviti, 119, 1.
 Axem, 301, 6, 4.
 B
 Bacchica, 139, 4.
 Bacchus, 79, 8.
 Baccis, 190, 3.
 Barbaras, 194, 9.
 Barbaris, 194, 10.
 Barbarorum, 46, 1.
 Beata, 123, 4, 125, 8.
 Beatæ, 210, 2.
 Beatas, 44, 2.
 Beati, 231, 4, 272, 8.
 Beatiudine, 246, 16, 248, 10.
 Beatiudinem, 125, 2, 125, 5, 126, 1, aliisque locis 25.
 Beatiudini, 120, 7.
 Beatiudinis, 110, 5, 122, 6, 126, 5, aliisque locis 17.
 Beatiudo, 124, 1, 125, 2, 137, 11, aliisque locis 8.
 Beatos, 126, 7, 197, 5, 199, 4, aliisque locis 4.
 Beatum, 178, 18, 247, 5, 248, 13.
 Beatus, 231, 7.
 Bella, 286, 4, 307, 1, 330, 1.
 Belli, 178, 1.
 Bellicus, 305, 18.
 Bello, 148, 8.
 Bellum, 273, 10.
 Bellus, 279, 2.
 Belluis, 282, 13, 343, 12.
 Bellum, 163, 1, 168, 16, 301, 15, 305, 4.
 Bene, 159, 6, 165, 2, 297, 24.
 Beneficium, 61, 5.
 Benigna, 247, 17.
 Benigna, 225, 3.
 Bestias, 136, 10.
 Bibliotheca, 43, 3.
 Bibliothecar, 74, 4.
 Bibulas, 128, 6.
 Bipes, 337, 16.
 Bis, 307, 1.
 Blanda, 165, 7, 252, 3.
 Blandiebatur, 94, 5.
 Blandientem, 93, 1.
 Blandiore, 76, 9.
 Blandiri, 102, 4.
 Blandissimam, 92, 5.
 Blanditia, 13, 1.
 Blanditias, 94, 18.
 Blanditiis, 166, 6.
 Bona *substant.*, 54, 2, 100, 4, 119, 8, aliisque locis 22.
 Bona *adject.*, 60, 8, 232, 9, 232, 10, aliisque locis 3.
 Bonam, 304, 2, 305, 8, 305, 14.
 Boni *substant.*, 149, 2, 177, 2, 178, 3, aliisque locis 26.
 Boni *adject.*, 265, 7, 265, 10, 266, 2, 272, 7.
 Bonis *substant.*, 7, 3, 61, 4, 86, 3, aliisque locis 8.
 Bonis *adject.*, 44, 6, 54, 4, 56, 5, aliisque locis 12.
 Bonitas, 232, 11.
 Bonitatis, 150, 3, 247, 1, 248, 16.
 Bono *substant.*, 166, 6, 230, 5, 232, 21, aliisque locis 5.
 Bonorum *substant.*, 103, 5, 120, 10, 166, 2, aliisque locis 13.
 Bonorum *adject.*, 44, 10, 53, 3, 266, 17, aliisque locis 3.
 Bonos, 61, 8, 150, 4, 258, 3, aliisque locis 11.
 Bonum *substant.*, 75, 1, 125, 3, 125, 4, aliisque locis 86.
 Bonus, 257, 5, 271, 9, 288, 7.
 Bootes, 289, 3.
 Boreas, 27, 4.
 Boreæ, 67, 2.
 Bove, 194, 1.
 Brevem, 162, 2.
 Brevi, 313, 23, 336, 16.
 Brevibus, 297, 16.
 Breviore, 66, 2.
 Brevis, 157, 9.
 Breviter, 119, 2, 124, 4, 212, 3, 246, 5.
 Brumæ, 66, 1.
 Brutus, 163, 2.
 Busiridem, 148, 6.
 C
 Cachinno, 147, 4.
 Cacumen, 128, 5, 184, 2, 268, 11, 345, 10, 347, 6.
 Cacumine, 10, 6, 350, 16.
 Cacus, 310, 5.

- Cadaver, 267, 11.
 Cadit, 136, 8, 184, 5.
 Caduca, 125, 6, 131, 2.
 Caduceis, 115, 5, 219, 23.
 Cæca, 331, 5.
 Cæcal, 282, 5.
 Cæci, 94, 6, 216, 2.
 Cæcis, 330, 6.
 Cæcitate, 125, 8, 267, 2.
 Cæco, 219, 45, 308, 4.
 Cæcos, 234, 8, 232, 16.
 Cælibem, 121, 3.
 Cæsure, 53, 8.
 Cæsis, 152, 1.
 Cætera, 101, 10, 179, 2, 187, 3, aliisque locis 9.
 Cæterarum, 343, 16.
 Cæteri, 33, 4.
 Cæteris, 83, 7, 136, 9, 136, 10, aliisque locis 9.
 Cæterorum, 132, 11, 295, 13.
 Cæteros, 48, 5, 132, 7, 212, 6, 298, 16.
 Calamitate, 198, 4.
 Calamitatibus, 103, 1.
 Calamitatis, 94, 15.
 Calamitosos, 94, 14.
 Calcant, 69, 2.
 Calcaturo, 257, 9.
 Calculum, 114, 5.
 Calere, 194, 12.
 Callet, 260, 4.
 Calido, 234, 6.
 Caligant, 321, 2.
 Caligante, 179, 4.
 Caligantia, 25, 4.
 Caligari, 14, 5.
 Caligine, 292, 2.
 Caliginem, 336, 10.
 Caliginis, 334, 4.
 Caligo, 11, 4, 87, 4.
 Calle, 93, 8, 176, 3, 264, 8.
 Callem, 90, 5, 137, 10.
 Calles, 213, 8.
 Calor, 87, 2.
 Calumnias, 46, 1.
 Camenæ, 2, 3.
 Caminis, 38, 6.
 Campaniam, 47, 2.
 Campis, 238, 5.
 Campos, 347, 3.
 Campus, 79, 3.
 Cancro, 77, 2.
 Candidis, 234, 7.
 Candidos, 235, 4.
 Canem, 251, 9.
 Canendi, 170, 4.
 Canes, 48, 1.
 Cani *capilli*, 5, 3.
 Cani *bestiæ*, 273, 2.
 Canii, 53, 8.
 Canios, 34, 2.
 Canit, 183, 1, 322, 2.
 Cantabas, 328, 12.
 Cantares, 137, 11.
 Cantu, 181, 6, 251, 9.
 Cantum, 170, 1.
 Capessendæ, 44, 4.
 Capit, 337, 7.
 Capita, 292, 7.
 Capiunt, 60, 1.
 Capreas, 215, 1.
 Captare, 58, 5.
 Captatis, 136, 2, 215, 2.
 Captient, 182, 3.
 Capli, 103, 1, 233, 1.
 Captivæ, 321, 4.
 Captos, 148, 8, 270, 5.
 Captus, 253, 3.
 Caput, 7, 4, 10, 6, 162, 10, aliisque locis 3.
 Cara, 94, 12.
 Carcer, 287, 8.
 Carcere, 159, 7.
 Cardine, 31, 3, 289, 2, 296, 18.
 Cardiuem, 124, 4, 296, 12, 295, 20.
 Cardo, 232, 11, 295, 11.
 Careant, 279, 13.
 Careat, 271, 10, 281, 1, 326, 18.
 Carebit, 272, 2.
 Carebunt, 279, 14.
 Carens, 183, 3, 221, 4, 296, 1.
 Carent, 187, 6, 281, 6, 335, 31.
 Carentem, 210, 7, 218, 32.
 Carere, 284, 20, 351, 3.
 Caret, 218, 24, 257, 9, 283, 27.
 Cariora, 119, 9.
 Caritas, 239, 11.
 Carituros, 279, 15.
 Carmina, 2, 1, 252, 4.
 Caruine, 253, 3, 254, 4, 275, 7.
 Carminis, 170, 2, 292, 13, 299, 24.
 Carpere, 90, 5.
 Carpit, 214, 4.
 Carptim, 330, 2.
 Carus, 109, 8.
 Casibus, 83, 1, 288, 4, 292, 2.
 Cassa, 228, 6.
 Cassas, 346, 12.
 Castis, 168, 23.
 Casum, 312, 5, 313, 10, 313, 11, aliisque locis 3.
 Casurum, 20, 2.
 Casus, 313, 20, 314, 3, 316, 7.
 Casuum, 86, 10.
 Catena, 318, 3.
 Catena, 309, 5.
 Catenam, 41, 4.
 Catenas, 269, 10.
 Catenis, 22, 2, 148, 9, 149, 15, 233, 2.
 Cato, 163, 2.
 Catoni, 297, 22.
 Catullus, 192, 5.
 Caucasum, 157, 14.
 Causa, 94, 9, 103, 7, 172, 1, aliisque locis 13.
 Causa, 171, 10, 178, 6, 178, 12, aliisque locis 6.
 Causæ, 86, 8, 210, 1, 221, 2, aliisque locis 2.
 Causam, 44, 5, 85, 6, 239, 13, 288, 6, aliisque locis 5.
 Causari, 118, 7.
 Causarum, 296, 8, 296, 11, 313, 10, aliisque locis 2.
 Causas, 19, 1, 21, 4, 92, 1, aliisque locis 9.
 Causetur, 280, 11.
 Causis, 225, 1, 239, 8, 233, 11, aliisque locis 7.
 Cautus, 127, 2.
 Cavæ, 183, 2.
 Cavernis, 234, 11.
 Ceciderint, 146, 1.
 Ceciderunt, 320, 9.
 Cecidit, 8, 2.
 Cecinisset, 256, 2.
 Cecinisti, 83, 6.
 Cedant, 304, 18.
 Cedat, 291, 7.
 Cedere, 345, 8.
 Cedit, 135, 2.
 Cedunt, 239, 1.
 Celeberrimum, 218, 13.
 Celebrant, 308, 6.
 Celebrem, 219, 18.
 Celebratur, 75, 5.
 Celebritate, 218, 9.
 Celebritatem, 178, 15, 180, 3, 217, 4.
 Celeres, 289, 5.
 Ceteri, 340, 4.
 Ceteritatem, 212, 14.
 Celsa, 154, 1, 259, 2, 311, 1.
 Celsa, 207, 6.
 Celsas, 39, 2.
 Celsi, 300, 1.
 Celsior, 337, 1.
 Celsius, 347, 11.
 Celso, 65, 1.
 Celsos, 269, 1.
 Celsum, 162, 10, 347, 6.
 Censemus, 231, 16.
 Censendus, 264, 18, 281, 2.
 Censeremus, 345, 9.
 Censes, 266, 20.
 Censes, 32, 6, 52, 3, 199, 11, aliisque locis 5.
 Censet, 305, 7, 326, 21.
 Censetis, 243, 4.
 Censor, 153, 3.
 Censu, 118, 5.
 Censuerint, 297, 5.
 Censuit, 349, 3.
 Censum, 121, 4.
 Censura, 50, 2.
 Census, 121, 1.
 Census, 195, 2.
 Centanros, 308, 7.
 Centeno, 191, 1.
 Cepit, 228, 13.
 Cerberum, 369, 5.
 Cerealia, 277, 3.
 Cereem, 302, 3.
 Cereris, 78, 3.
 Ceres, 175, 4.
 Cernant, 298, 18.
 Cernas, 270, 8.
 Cernat, 161, 3.
 Cernebat, 18, 2.
 Cernenda, 246, 28.
 Cernendi, 282, 11.
 Cernens, 301, 8, 340, 15.
 Cernenti, 309, 3.
 Cernentes, 352, 27.
 Cernere, 22, 4, 90, 3, 226, 6, aliisque locis 3.
 Cerneret, 332, 1.
 Cernes, 263, 2.
 Cernit, 321, 5, 323, 6, 350, 24.
 Certa, 83, 3, 327, 14, 330, 5, aliisque locis 2.
 Certamen, 33, 1, 47, 2, 305, 17.
 Certavimus, 33, 2.
 Certe, 146, 2, 295, 4.
 Certent, 168, 19.
 Certis, 309, 2.
 Certissimam, 43, 5.
 Certissimum, 327, 4.
 Certo *nomen*, 78, 3, 106, 10, 168, 8.
 Certo *adverb.*, 345, 4.
 Certos, 166, 9, 345, 3, 345, 12.
 Certum, 80, 6, 265, 9 bis, aliisque locis 3.
 Certus, 129, 6, 246, 10, 326, 15, 327, 5.
 Cerva, 251, 7.
 Cervis, 273, 5.
 Cessabit, 52, 5.
 Cessantibus, 282, 11.
 Cessarent, 194, 11.
 Cessat, 295, 18.
 Cessent, 291, 8.
 Cessere, 343, 9.
 Cesset, 106, 2.
 Cessisse, 33, 8.
 Cessit, 343, 11.
 Chordis, 252, 4.
 Chorus, 14, 3.
 Circa, 35, 5, 94, 4, 266, 15, aliisque locis 2.
 Circo, 111, 1.
 Circuit, 223, 5.
 Circulum, 261, 5.
 Circulus, 296, 3.
 Circum *præpos. cum accus.*, 295, 12.
 Circumdedi, 104, 7.
 Circumflantibus, 35, 5.
 Circumflus, 121, 3.
 Circumfusæ, 111, 4.
 Circumsepti, 157, 6.
 Cito, 238, 4, 239, 1, 279, 13, 281, 20.
 Citra, 297, 23.
 Civibus, 44, 5, 177, 5, 287, 10.
 Civitate, 146, 5.
 Civitatis, 73, 2, 109, 7.
 Civium, 72, 7.
 Cladem, 35, 2, 299, 1.
 Clamor, 103, 2.
 Clara, 69, 5.
 Clarescat, 264, 7.
 Claris, 106, 5, 162, 8.
 Clarissimos, 153, 1.
 Clarissimum, 179, 16, 218, 9.
 Claritas, 178, 1, 231, 19, 236, 11.
 Clarijudine, 218, 11, 232, 6.
 Clarijudinem, 178, 9, 205, 11, 205, 12, 218, 14.

- Claritudinis, 213, 21.
 Claritudo, 179, 14, 205, 14.
 Clarus, 287, 6, 348, 9.
 Claro, 90, 2.
 Claros, 132, 3, 269, 3.
 Clauerant, 229, 9.
 Claram, 126, 3, 322, 1.
 Classi, 307, 4.
 Classica *subst.*, 141, 4.
 Claudere, 7, 2.
 Clauditor, 183, 2.
 Clausit, 207, 5.
 Clausum, 27, 5.
 Clavo, 247, 1.
 Clavus, 246, 24.
 Clementia, 281, 16.
 Clypeum, 41, 3.
 Coacervabo, 266, 9.
 Coacervando, 132, 2.
 Coacta, 335, 31.
 Coaeternum, 349, 13.
 Coarctabitur, 157, 23.
 Coeant, 316, 3.
 Coegerat, 251, 5.
 Coegit, 200, 4.
 Coelestibus, 295, 2.
 Coelestia, 43, 8, 156, 7.
 Coeli, 156, 6, 212, 13, 220, 2, 238, 13, 300, 3.
 Coelitus, 102, 12.
 Caelo, 17, 4, 27, 2, 102, 1, alisque locis 7.
 Caelum, 10, 5, 10, 7, 30, 1, alisque locis 17.
 Coemptio, 47, 2, 47, 4.
 Coeno, 89, 8, 271, 1, 282, 12.
 Coeperint, 236, 15.
 Coeperit, 113, 2, 319, 3.
 Coepi, 14, 8.
 Coepisti, 109, 8.
 Coepit, 176, 2.
 Coerceat, 168, 8, 254, 5, 280, 14, alisque locis 2.
 Coerceatue, 313, 13.
 Coerceat, 239, 10, 305, 8.
 Coercuit, 80, 3.
 Coetus, 59, 1.
 Coeunt, 237, 5.
 Cogantur, 335, 7.
 Cogat, 190, 2, 242, 1, 303, 2.
 Cogentibus, 237, 17, 239, 8.
 Cogis, 64, 2.
 Cogit, 327, 13, 351, 15.
 Cogitare, 218, 18, 230, 7.
 Cogitari, 334, 6.
 Cogitatione, 157, 4, 186, 3, 239, 5.
 Cogitationibus, 58, 3.
 Cogitationis, 225, 6.
 Cogitatis *verbum*, 157, 7, 158, 5.
 Cogites, 229, 19.
 Cogitetur, 158, 13.
 Cogitur, 22, 4, 295, 17.
 Cognatos, 249, 9.
 Cognita, 340, 17.
 Cognition, 351, 2.
 Cognitione, 166, 3, 292, 9, 344, 11, 350, 12.
 Cognitionem, 344, 9.
 Cognitiones, 343, 9.
 Cognitionibus, 343, 10.
 Cognitionis, 352, 10.
 Cognitionis, 157, 2.
 Cognito, 84, 10.
 Cognito, 283, 7.
 Cogniti, 313, 3.
 Cognoscant, 216, 8.
 Cognoscas, 119, 8, 219, 19.
 Cognoscat, 326, 24.
 Cognoscendam, 30, 2.
 Cognoscendo, 337, 22.
 Cognoscente, 47, 4.
 Cognoscentis, 239, 3.
 Cognoscentium, 336, 15.
 Cognoscere, 217, 7.
 Cognosceres, 281, 18.
 Cognosces, 92, 7, 258, 2.
 Cognosci, 336, 14.
 Cognoscit, 136, 9, 337, 11, 343, 16, 45, 2, 351, 2.
 Cognoscitur, 336, 15, 348, 2.
 Cognosco, 219, 21, 280, 6.
 Cognoscut, 101, 11.
 Cognoscutur, 337, 22.
 Cognoverit, 25, 3.
 Cognovi, 11, 2, 72, 1, 92, 1.
 Cogor, 2, 2.
 Cognuntur, 335, 10.
 Cohærens, 336, 19.
 Cohærent, 330, 5.
 Cohærentem, 147, 10.
 Cohærentiam, 318, 1.
 Cohibebat, 10, 5.
 Cohibere, 68, 5.
 Colendi, 314, 3.
 Colere, 297, 26.
 Colerentur, 257, 14.
 Colite, 352, 24.
 Colla, 2, 2, 69, 3, 95, 2, alisque locis 5.
 Collata, 149, 46.
 Collatae, 298, 22.
 Collatio, 158, 21, 350, 20.
 Collatione, 348, 9.
 Collationem, 280, 8.
 Collecto, 43, 1.
 Collectum, 265, 2.
 Collegimus, 230, 21, 240, 2, 267, 20.
 Collegit, 91, 2.
 Collidamus, 247, 18.
 Colligantur, 320, 8.
 Collige, 125, 2, 272, 6.
 Colliguntur, 236, 10.
 Collo, 310, 9.
 Collocatæ, 133, 7.
 Collocatas, 249, 8.
 Collocavi, 74, 6.
 Colloqui, 328, 7.
 Coluistrat, 337, 20.
 Colore, 10, 2, 69, 8.
 Combusto, 310, 1.
 Comeret, 196, 2.
 Comitatur, 191, 3.
 Comitem, 254, 3.
 Comites, 3, 9.
 Comitetur, 261, 2, 272, 20.
 Commaculant, 194, 7.
 Commemoras, 117, 1, 245, 2.
 Commemoratione, 205, 8, 231, 15.
 Commendaverit, 60, 7.
 Commercii, 157, 11.
 Commercium, 328, 5.
 Committentes, 269, 5.
 Committunt, 132, 8.
 Committentes, 95, 5.
 Commoverant, 111, 4.
 Commodi, 47, 3.
 Commota *singul.*, 12, 3.
 Commovens, 252, 9.
 Commovet, 290, 5.
 Commune, 44, 10, 75, 1, 103, 8, alisque locis 2.
 Communem, 10, 1, 10, 4, 25, 1, 267, 6.
 Communia, 110, 3.
 Communicato, 32, 3.
 Communis, 47, 3, 55, 1, 229, 2, alisque locis 3.
 Commutatione, 296, 6.
 Compage, 133, 4.
 Comparabis, 273, 2.
 Comparans, 298, 23.
 Comparare, 178, 9.
 Comparari, 158, 10.
 Compellere, 149, 18.
 Compellit, 266, 11, 335, 30.
 Compendii, 314, 8.
 Compensatione, 283, 23.
 Compertum, 50, 3.
 Compenter, 299, 11.
 Compleat, 231, 14.
 Complectens, 350, 11, 352, 17.
 Complecti, 350, 5.
 Complectitur, 294, 3, 299, 12, 349, 6, 352, 12.
 Complexam, 349, 15.
 Complicas, 248, 9.
 Component, 231, 26.
 Componebas, 58, 5.
 Compos, 124, 6, 246, 15, 261, 9, 349, 10.
 Composita, 293, 4.
 Compositæ, 120, 8.
 Compositis, 53, 3.
 Composito, 37, 1.
 Compolet, 149, 14, 272, 4.
 Comprehendendi, 352, 12.
 Comprehendentium, 348, 2.
 Comprehendere, 299, 16.
 Comprehendi, 336, 9.
 Comprehendit, 326, 19, 326, 23, alisque locis 6.
 Comprehenditur, 336, 16.
 Comprehensam, 18, 6.
 Compressa, 457, 16.
 Comprimate, 70, 8.
 Compta, 69, 8.
 Comptos, 74, 4.
 Compulsus, 49, 3.
 Computas, 134, 7.
 Conabaris, 219, 16.
 Conaberis, 212, 4.
 Conabimur, 292, 13.
 Conahor, 172, 2.
 Conantur, 177, 1, 177, 8, 206, 4, 283, 15.
 Conaris, 96, 1.
 Conatur, 218, 24.
 Conatus, 200, 7.
 Concedam, 101, 3.
 Concedamus, 297, 5.
 Concedas, 336, 19.
 Concedat, 288, 3.
 Concedis, 236, 18.
 Conceperit, 53, 14.
 Concepta, 187, 9.
 Concepta, 337, 8.
 Conceptio, 229, 2.
 Conceptione, 337, 18.
 Conceptionem, 344, 6.
 Conceptionis, 337, 15.
 Concessa, 245, 4, 280, 6, 305, 12.
 Concesserant, 662, 6.
 Concesserim, 119, 4, 267, 12.
 Concessimus, 232, 17, 246, 17, 246, 24, alisque locis 2.
 Concessio, 250, 10.
 Concessisse, 52, 8.
 Concessu, 280, 5.
 Concessum, 218, 11, 230, 11.
 Concha, 343, 11.
 Conchiliat, 201, 4.
 Concipitur, 326, 17 bis.
 Concitat, 115, 2, 302, 14.
 Concitus, 301, 5.
 Concludere, 150, 2, 232, 21.
 Concludi, 230, 23.
 Conclusa, 236, 5, 258, 1, 231, 13.
 Concluserim, 230, 10.
 Conclusi, 157, 6.
 Conclusimus, 280, 3.
 Conclusiui, 280, 7.
 Conclusionis, 280, 9.
 Conclusum, 228, 17.
 Concordat, 122, 2.
 Concordes, 56, 2, 467, 2.
 Concordia, 301, 16.
 Concurrere, 314, 14.
 Concurrunt, 314, 12.
 Concursum, 314, 6.
 Condat, 64, 5.
 Condens, 153, 5.
 Condere, 102, 2.
 Condignum, 247, 17.
 Condit, 302, 8.
 Conditâ, 69, 4, 83, 2, 246, 13, 332, 3.
 Conditio, 56, 3, 120, 10, 125, 8, alisque locis 3.
 Conditione, 122, 2, 273, 27.
 Conditionem, 273, 9, 349, 2, 350, 29, alisque locis 2.
 Conditionis, 351, 11, 351, 14.
 Conditis, 349, 17.
 Conditor, 63, 1, 302, 10, 323, 1, 323, 10.
 Conditorem, 83, 4.
 Conditoris, 136, 3, 349, 13.
 Conditoris, 133, 5.
 Conditum, 349, 13.

- Conditus, 129, 9. 277, 14.
 Couducat, 157, 21.
 Coudunt, 324, 9.
 Conetur, 233, 7. 247, 7. 247, 8. 265, 26.
 Confecerimus, 305, 11.
 Conferatur, 156, 7. 158, 7.
 Conferre, 200, 7. 219, 9. 219, 27.
 Confert, 272, 1.
 Confessio, 56, 1.
 Confessione, 53, 5.
 Confessus, 14, 4. 245, 5. 201, 7.
 Confessum, 56, 6. 246, 1.
 Confirmanda, 305, 19.
 Confirmant, 264, 9.
 Confirmat, 298, 6.
 Confirmit, 313, 11.
 Confitear, 218, 13.
 Confitemur, 230, 1.
 Confitentium, 229, 9.
 Confiteor, 85, 4. 187, 14. 239, 16.
 Confiteri, 218, 8. 218, 19. 230, 12, alisque locis 2.
 Conflictatione, 247, 19.
 Confuait, 316, 4.
 Confuentibus, 314, 9. 314, 13.
 Confluere, 314, 14.
 Conformaveris, 282, 7.
 Confudit, 187, 10.
 Confundat, 92, 5.
 Confundere, 102, 4. 139, 5.
 Confunderis, 86, 2.
 Confundit, 87, 5. 124, 4. 350, 34.
 Confundor, 324, 4.
 Confusa, 290, 4. 296, 14.
 Confusio, 296, 20. 297, 24. 327, 15.
 Confusionis, 287, 13.
 Confusus, 288, 6.
 Congeratur, 132, 1.
 Congestæ, 132, 6.
 Congregare, 212, 4.
 Congregatione, 176, 9. 213, 7.
 Congistatum, 45, 3.
 Conjecerat, 148, 8.
 Conjectare, 232, 6.
 Conjectas *verbum*, 123, 1.
 Conjectat, 325, 15.
 Conjecto *verbum*, 84, 1. 265, 12. 524, 3.
 Conjugem, 254, 4.
 Conjugii, 168, 22.
 Conjugis, 110, 1. 210, 3. 251, 1.
 Conjuncta, 232, 2. 246, 7.
 Conjunctione, 237, 8.
 Conjunctus, 336, 19.
 Coniungant, 231, 13.
 Coniungat, 261, 1.
 Coniungeret, 246, 7.
 Coniungi, 328, 8.
 Coniunxerit, 230, 4.
 Coniurationis, 53, 9. 148, 2.
 Connectat, 295, 17.
 Connectens, 223, 2.
 Connecti, 328, 10.
 Connectit, 328, 4.
 Connectione, 296, 8. 313, 10. 314, 15.
 Conqueraris, 120, 8.
 Conquereris, 10, 12.
 Conqueri, 257, 12.
 Conquesta, 14, 11.
 Conquestus, 76, 2.
 Conquisitæ, 205, 1.
 Conscendant, 259, 2.
 Conscendere, 226, 1.
 Conscia, 159, 7.
 Conscientiæ, 45, 2. 55, 5. 158, 15. 205, 2 bis.
 Conscientiam, 57, 6. 298, 22. 299, 5.
 Conscii, 44, 9.
 Conscios, 148, 2.
 Conscius, 53, 9.
 Consedit, 14, 9.
 Conscensceret, 153, 3.
 Consensi, 230, 20.
 Consentaneum, 238, 21.
 Consentiam, 238, 1.
 Consentiat, 297, 25.
 Consentiendo, 321, 3.
 Consentio, 318, 1.
 Consentiant, 180, 7.
 Consequatur, 304, 1. 327, 9. 335, 8.
 Consequens, 205, 4. 218, 14. 230, 14, alisque locis 4.
 Consequenter, 179, 1.
 Consequentia, 281, 13.
 Consequentiam, 265, 13.
 Consequi, 266, 15. 336, 143.
 Consequitur, 218, 15. 282, 10.
 Conseritis, 305, 23.
 Conservant, 320, 7.
 Conservat, 238, 22. 249, .
 Conservationem, 198, 5.
 Considera, 156, 4. 187, 1. 218, 9. 229, 1. 266, 13.
 Considerandum, 149, 8. 188, 1. 337, 3.
 Considerans, 179, 1.
 Consideranti, 237, 12.
 Considerare, 265, 15. 296, 14.
 Consideras, 257, 7.
 Considerat, 337, 18. 350, 12.
 Considerata, 351, 20.
 Consideratione, 337, 1.
 Consideratis *verbum*, 147, 2.
 Consideratum, 131, 4.
 Considerem, 237, 16. 304, 8.
 Consideremus, 348, 6.
 Considerentur, 351, 32.
 Consideres, 111, 7.
 Consideret, 344, 7.
 Considero, 281, 25.
 Consilia, 324, 7.
 Consiliis, 327, 6. 327, 17.
 Consilium, 281, 17.
 Consimilem, 53, 6.
 Consimiles, 136, 1.
 Consistat, 248, 2.
 Consolari, 188, 15.
 Consonea, 233, 2.
 Conspectum *adject.*, 350, 27.
 Conspexerit, 149, 9. 293, 9.
 Conspicere, 344, 9.
 Conspicio, 266, 9.
 Conspicitur, 293, 6.
 Conspicuos, 226, 3.
 Constant, 236, 2. 330, 2.
 Constantiam, 94, 4. 102, 5. 112, 2. 239, 15.
 Constare, 125, 2.
 Constaret, 335, 15.
 Constat, 87, 3. 115, 115, 7, alisque locis, 9.
 Constet, 115, 8.
 Constiteri, 264, 6. 313, 7.
 Constituent, 177, 7.
 Constituas, 231, 23.
 Constitutumus, 229, 11.
 Constituit, 179, 2. 352, 17.
 Constituo, 320, 3.
 Constituta, 228, 3. 287, 2. 287, 10, alisque locis 2.
 Constitutam, 336, 22.
 Constitutum, 348, 11.
 Constringit, 296, 9. 318, 4. 327, 8.
 Consulare, 146, 3.
 Consularem, 48, 1. 48, 3.
 Consulares, 119, 5.
 Consulatu, 194, 9.
 Consules, 140, 7.
 Consulit, 333, 2.
 Consulum, 111, 1. 146, 4.
 Consumptos, 164, 4.
 Consurgit, 337, 5.
 Contabescas, 103, 7.
 Contagione, 194, 7. 195, 6. 245, 3.
 Contemnendum, 179, 10.
 Contemnitur, 194, 4.
Contemperata, 247, 4.
 Contemptum, 305, 25.
 Contendas, 299, 25.
 Contendi, 161, 1.
 Contendi, 47, 4.
 Contenta, 133, 18. 136, 1. 138, 2.
 Contentus, 157, 22.
 Contexæ, 265, 27.
 Contexo, 292, 15.
 Contigerit, 350, 2.
 Contigisse, 192, 5.
 Contigisset, 44, 3.
 Continens, 176, 7.
 Continere, 231, 12.
 Contineret, 246, 9.
 Continet, 168, 21. 303, 3.
 Continetur, 74, 1.
 Contingant, 297, 1.
 Contingat, 123, 2.
 Contingens, 287, 7.
 Contingere, 194, 8. 217, 5. 258, 5, alisque locis 3.
 Continget, 236, 4.
 Contingit, 297, 30.
 Contingit, 93, 4. 218, 29. 236, 16. 266, 16.
 Contingunt, 76, 6.
 Continuato, 71, 1.
 Continuo, 168, 16.
 Continuum, 102, 7. 346, 3.
 Contra, 36, 3. 53, 9. 53, 11, alisque ois 3.
 Contra sine *regimin.*, 108, 2. 123, 4. 135, 5, alisque locis, 7.
 Quod totum contra est, e *contrario*, 336, 14.
 Contracta, 25, 5.
 Contradiç, 229, 13.
 Contrahit, 36, 4.
Contracte, 247, 7.
 Contraria, 149, 3. 264, 5.
 Contraria, 272, 13.
 Contrarium, 172, 2. 325, 8.
 Contrarius, 246, 6.
 Contrarium, 135, 2. 188, 9.
 Contuendum, 246, 29.
 Contuetur, 336, 21. 337, 3. 337, 7. 351, 19.
 Contuleramus, 24, 2.
 Contulisset, 271, 14.
 Contulit, 79, 8.
 Contum, 137, 9.
 Contumacia, 109, 2.
 Contumelia, 158, 22.
 Contumeliis, 158, 18.
 Convellere, 84, 12.
 Conveniant, 222, 3. 297, 9. 313, 22. 316, 5.
 Conveniat, 297, 16.
 Conveniebat, 58, 4.
 Convenient, 279, 5.
 Convenientia, 247, 4.
 Conveniuntis, 238, 3. 335, 21.
 Convenire, 280, 6. 297, 16. 299, 4.
 Convenisset, 246, 7.
 Convenit, 238, 8. 265, 19. 272, 8, alisque locis 3.
 Conveniant, 238, 21.
 Conversas, 225, 4.
 Converso, 303, 8.
 Convertant, 247, 5.
 Convertas, 352, 4.
 Converteris, 352, 6.
 Convertit, 223, 5.
 Convictum, 56, 6.
 Convincat, 229, 5.
 Convinci, 57, 3.
 Copia, 105, 6.
 Copia, 133, 2.
 Copias, 36, 4.
 Copiosus, 179, 6.
 Coquit, 117, 3.
 Coram, 137, 10.
 Corda, 211, 6. 272, 2. 277, 12.
 Corde, 243, 5.
 Cordis, 269, 6.
 Cori, 290, 7.
 Cornu, 64, 3. 64, 6. 103, 6.
 Cornua, 207, 2. 290, 1.
 Coro, 26, 3.
 Corollarii, 979, 5.
 Corollarium, 231, 3. 231, 9.
 Corona, 271, 6. 271, 21.
 Corpora, 320, 7.
 Corporales, 344, 10.
 Corporalem, 210, 2.
 Corpore, 5, 4. 277, 6. 283, 28, alisque locis 4.
 Corporea, 245, 3.
 Corporea, 97, 231.

- Corpori, 277, 18. 343, 6.
 Corporibus, 209, 4. 297, 7. 297, 8,
 aliisque locis 3.
 Corporis, 126, 3. 178, 13. 209, 1,
 aliisque locis 8.
 Corporum, 283, 27. 340, 11. 343, 6.
 Corpus, 147, 5. 147, 8 *bis*, aliisque
 locis 9.
 Correctionis, 280, 18.
 Corrigendi, 304, 5.
 Corrigi, 280, 15.
 Corrigit, 305, 2. 306, 2.
 Corripet, 48, 3.
 Corroborant, 258, 6.
 Corrupt, 305, 24.
 Corruptus, 238, 23.
 Corruptionem, 237, 15.
 Cortex, 238, 13.
 Corticem, 238, 10.
 Corusci, 261, 3.
 Coruscus, 262, 4.
 Cotidie, *vide* Quotidie.
 Crastinum, 348, 12.
 Creatis, 239, 12.
 Crebras, 266, 9.
 Crebris, 290, 6.
 Crebro, 304, 11.
 Credamus, 335, 24. 345, 5.
 Credant, 340, 3.
 Credantur, 338, 10.
 Credatis, 189, 2.
 Credatur, 232, 12. 247, 1. 273, 4,
 aliisque locis 2.
 Crede, 115, 5. 115, 6.
 Credenda, 282, 1.
 Credendum, 344, 12.
 Credente, 33, 8. 177, 4.
 Credere, 325, 3.
 Crederem, 288, 1.
 Crederes, 95, 7.
 Crederetur, 10, 3.
 Credi, 150, 5.
 Credit, 78, 2.
 Credis, 83, 2. 86, 11. 336, 12.
 Credit, 107, 2. 161, 2.
 Creditor, 232, 5. 272, 3. 279, 6. 314,
 4.
 Credo, 94, 2. 135, 1. 246, 27. 298,
 19.
 Credunt, 180, 4. 325, 4.
 Creduntur, 61, 4. 111, 10. 219, 11,
 aliisque locis 3.
 Crescit, 17, 3. 276, 5.
 Crimen, 52, 3. 55, 1. 61, 3. 69, 6.
 Criminatur, 52, 2.
 Criminationem, 75, 7.
 Criminationem, 32, 4.
 Criminationibus, 32, 1.
 Crimine, 57, 3.
 Criminis, 51, 1. 59, 3. 60, 1.
 Cresum, 102, 11.
 Cruciatibus, 283, 22.
 Cruciatu, 148, 4. 283, 23.
 Crudelitate, 148, 4.
 Cruento, 182, 9.
 Cruor, 142, 2. 182, 5.
 Cruore, 152, 3. 307, 5.
 Cui, 149, 8. 126, 1. 149, 9, aliisque
 locis 17.
 Cuicunque, 149, 9.
 Cuilibet, 283, 12.
 Cuipiam, 267, 8.
 Cuiquam, 72, 4. 239, 19. 279, 7.
 Cuique, 238, 8. 238, 21. 272, 1.
 Cuius, 280, 14.
 Cuius, 14, 5. 31, 1. 33, 3, aliisque
 locis 20.
 Cuiuspiam, 280, 21. 314, 1.
 Cuiusquam, 101, 2. 280, 12.
 Cuiusquam, 45, 3. 122, 4. 136, 5. 149,
 11. 325, 10.
 Culmina, 300, 3.
 Culmine, 269, 2.
 Culpæ, 283, 18.
 Culpanda, 280, 16.
 Cultor, 314, 6.
 Cultu, 179, 10.
 Cultus, 269, 8.
 Cum, *propos.*, 33, 1. 451. 92, 4,
 aliisque locis 10.
 Cum *conjunct.*, 10, 6. 24, 5. 26, 3,
 aliisque locis 163.
 Cum *ante tum*, 257, 2.
 Cumulum, 140, 4.
 Cumulus, 60, 5.
 Cuncta, 84, 9. 122, 4. 176, 6. 206, 4,
 aliisque locis 39.
 Cunctas, 299, 16.
 Cunctatione, 171, 9.
 Cunctis, 56, 3. 75, 3. 149, 6, aliisque
 locis 8.
 Cunctorum, 348, 5. 352, 20.
 Cunctos, 298, 1.
 Cunctum, 55, 2.
 Cunctus, 293, 2.
 Cuias, 201, 3.
 Cuiat, 219, 7.
 Cupidinem, 58, 4. 106, 9.
 Cupiditas, 177, 2.
 Cupiditate, 266, 3.
 Cupido *subst.*, 156, 3.
 Cupidum, 171, 4.
 Cupierunt, 146, 4.
 Cupis, 212, 6.
 Cupit, 241, 2. 301, 9.
 Cupita, 279, 8.
 Cupiunt, 216, 1. 279, 9.
 Cur, 20, 4. 68, 6. 83, 8, aliisque
 locis 14.
 Cura, 17, 3. 109, 6. 119, 7, aliisque
 locis 3.
 Curæ, 83, 7.
 Curandum, 14, 3.
 Curas, 203, 4.
 Curasset, 195, 2.
 Curat, 98, 3. 128, 4.
 Curationem, 109, 2.
 Curationis, 82, 2.
 Curia, 110, 9.
 Curreui, 271, 5.
 Curres, 251, 4.
 Curribus, 225, 2.
 Curritur, 271, 6.
 Currus, 168, 4.
 Currum, 184, 7. 262, 3.
 Cursum, 301, 13.
 Cursum, 117, 2. 312, 1. 316, 3.
 Curvans, 184, 3.
 Curules, 110, 9. 197, 4.
 Curuli, 193, 1.
 Cutis, 5, 4.
 Cypriani, 45, 4.
 Cyro, 102, 11.
- D
- Da, 226, 1. 226, 2 *bis*.
 Dabas, 248, 14.
 Dabat, 140, 3. 197, 3. 252, 7.
 Dabimus, 108, 3.
 Dabo, 231, 3.
 Dæmonum, 295, 3.
 Damna, 76, 1.
 Damnamur, 57, 3.
 Damnaio, 50, 8.
 Danti, 212, 5.
 Dapes, 183, 4. 214, 6.
 Dare, 174, 4. 219, 26. 397, 4.
 Das, 221, 1.
 Dat, 238, 8.
 Datas, 182, 2.
 Datur, 164, 4.
 De, 14, 10. 43, 5. 52, 6, aliisque lo-
 cis 82.
 Dea, 275, 4.
 Deæ, 252, 5. 253, 5.
 Debeant, 298, 18.
 Debeantur, 287, 10.
 Debeat, 219, 32.
 Debeatur, 83, 16.
 Debeatur, 133, 16.
 Debet, 305, 16. 349, 17. 352, 18.
 Debita *adject.*, 68, 8.
 Debitum, 313, 1.
 Deblateravi, 71, 1.
 Debei, 48, 5.
 Debuisse, 94, 10.
 Decederent, 50, 4.
 Decem, 158, 7.
 Decernant, 299, 6.
 Decernas, 292, 3.
 Decernis, 265, 20.
 Decernit, 305, 6. 326, 23.
 Decerno, 313, 12.
 Decerpit, 271, 13.
 Decesserit, 120, 5.
 Decet, 305, 17.
 Decidet, 271, 12.
 Decipiat, 228, 6.
 Declinantes, 305, 4.
 Declivem, 22, 3.
 Declivia, 316, 7.
 Decora *adject.*, 164, 3.
 Decorato, 193, 4.
 Decoris *subst.*, 153, 3. 195, 4.
 Decrescit, 349, 21.
 Decretis, 52, 6.
 Decreto, 52, 8.
 Decrevissent, 50, 2.
 Decursis, 258, 8.
 Decus, 114, 4. 118, 8. 120, 4. 271,
 13.
 Dedecus, 193, 2.
 Dederint, 146, 2.
 Dederit, 123, 5. 151, 1.
 Dedi, 272, 6.
 Bedisti, 93, 8. 111, 2.
 Dedit, 21, 1. 38, 1. 207, 1, aliisque
 locis 4.
 Deditur, 329, 8.
 Deducant, 222, 4.
 Deduci, 280, 16.
 Deducis, 246, 28.
 Deduxi, 30, 3.
 Deesse, 271, 3. 22, 15.
 Deest, 230, 18.
 Defectum, 349, 13.
 Defectus, 53, 13.
 Defenderim, 55, 4.
 Defendunt, 59, 3.
 Defensione, 50, 3. 61, 11.
 Defensor, 238, 14.
 Defensorum, 283, 19. 283, 24.
 Defensum, 102, 12.
 Deferantur, 146, 6.
 Deferat, 298, 3. 304, 5.
 Deferente, 282, 8.
 Deferentibus, 49, 1. 50, 6.
 Deferret, 52, 1.
 Deficiant, 219, 1.
 Deficiente, 264, 11.
 Deficientis, 350, 14.
 Deficit, 267, 14. 272, 23. 349, 20.
 Deficiunt, 266, 3.
 Defigere, 226, 3.
 Definiat, 313, 11.
 Definire, 314, 12.
 Definisti, 228, 4.
 Definit, 337, 15.
 Definita, 345, 13.
 Definitum, 158, 8.
 Definivimus, 268, 3. 313, 20.
 Definivit, 313, 23.
 Defixerat, 170, 2.
 Defixi, 30, 3.
 Defixo, 14, 7. 176, 1.
 Deflectat, 296, 19.
 Deflecte, 219, 13.
 Deflectere, 352, 3.
 Deflectuntur, 267, 5.
 Deflet, 103, 2. 121, 3. 252, 9.
 Deflexeris, 282, 9.
Dehtus, 89, 4. 302, 5. 316, 8.
 Defossi, 314, 3.
 Defuere, 199, 2.
 Defuisse, 264, 14.
 Defunctum, 191, 3. 281, 14.
 Degas, 212, 9.
 Degener, 121, 1. 208, 6.
 Degenerent, 205, 16.
 Degentis, 125, 3.
 Degentium, 348, 5.
 Degunt, 297, 2.
 Degustare, 83, 6.
 Degustata, 171, 3.
 Dehinc, 175, 3. 199, 11. 245, 3.
 Dei, 229, 18. 232, 21. 248, 14, aliis-
 que locis 3.
 Dejecerint, 321, 2.

- Dejeci, 45, 6.
 Dejecit, 14, 4, 94, 1, 272, 27.
 Dejectum, 14, 10.
 Deinceps, 14, 7, 33, 4, 217, 2.
 Deinde, 102, 12.
 Delapsa, 31, 3.
 Delatio, 50, 7.
 Delationem, 49, 2.
 Delationum, 61, 8.
 Delatore, 52, 1.
 Delatoris, 48, 4, 25, 4, 193, 5.
 Delatorum, 53, 6, 75, 4.
 Delatum, 55, 2.
 Delectant, 247, 15, 292, 14.
 Delectantur, 268, 18.
 Delectat, 110, 5, 124, 2, 133, 8, 157, 20.
 Delectatiouis, 178, 12.
 Delectet, 179, 18.
 Delector, 313, 6.
 Delectus, 109, 6.
 Delgeras, 43, 4.
 Deleri, 110, 7.
 Delevit, 158, 2.
 Delibare, 292, 13.
 Delicatissimus, 122, 4.
 Delicias, 111, 3, 120, 6.
 Deliciis, 305, 22.
 Delicias, 122, 4.
 Deligendo, 180, 7.
 Demersit, 216, 4.
 Demersit, 316, 3.
 Demerso, 238, 10.
 Demonstra, 171, 9.
 Demonstrandum, 228, 2, 335, 17.
 Demonstrare, 325, 12.
 Demonstrat, 166, 1, 229, 5, 267, 19.
 Demonstratiouibus, 126, 1, 156, 5.
 Demonstratis, 231, 1.
 Demonstratum, 236, 15, 265, 4, 296, 17.
 17.
 Demonstratum, 264, 4.
 Demonstrativum, 219, 9.
 Demonstrum, 200, 2.
 Demonstrat, 280, 8.
 Demulcet, 111, 3.
 Damum, 281, 24, 334, 7.
 Danique, 157, 13.
 Donte, 182, 9, 276, 5, 286, 2.
 Deo, 53, 14, 58, 6, 83, 2, aliisque locis, 16.
 Deos, 231, 6, 272, 8, 272, 9.
 Depellant, 188, 14, 192, 3.
 Depellat, 83, 5.
 Depellere, 219, 3.
 Depellit, 149, 13.
 Deplostrasti, 83, 7.
 Deponere, 201, 3.
 Depositor, 314, 7.
 Deposituos, 283, 22.
 Deposuit, 247, 18.
 Deprecabamur, 249, 2.
 Deprecandi, 328, 2, 328, 5.
 Deprecatur, 328, 3.
 Deprehendatur, 388, 4.
 Deprehendisti, 94, 6, 217, 6.
 Deprehenditur, 187, 7.
 Deprimi, 238, 20.
 Depugnant, 297, 4.
 Depulsi, 242, 6.
 Depulsa, 258, 11.
 Depulsione, 72, 7.
 Depulsor, 297, 14.
 Depulsus, 49, 2.
 Derelinquit, 267, 15, 298, 25.
 Descendens, 314, 15.
 Descendere, 102, 9.
 Descendit, 267, 17, 351, 30.
 Descendunt, 131, 1.
 Describas, 239, 22.
 Describeres, 13, 7.
 Deseras, 112, 5.
 Deserat, 60, 8, 208, 8.
 Deserem, 32, 2.
 Deserentur, 266, 13.
 Deserit, 80, 6, 93, 9, 191, 2, 2
 Deserta, 273, 9.
 Deserti, 266, 23, 279, 14.
 Desertos, 264, 4.
 Deserunt, 267, 5.
 Desiderabas, 187, 14.
 Desiderant, 178, 5, 180, 2, 238, 10, aliisque locis 2.
 Desiderare, 176, 5.
 Desiderari, 178, 16, 265, 5.
 Desideras, 52, 1, 212, 7.
 Desiderat, 178, 19, 197, 15, 218, 34, aliisque locis 3.
 Desideratis *verbum*, 135, 1.
 Desideratur, 232, 15, 240, 2.
 Desiderent, 239, 13, 268, 16, 268, 17.
 Desideres, 103, 8.
 Desideret, 237, 15.
 Desideretur, 219, 25, 239, 22.
 Desiderio, 92, 2, 119, 4.
 Desidero, 234, 23, 246, 2, 265, 21, 287, 13.
 Desidit, 340, 21.
 Desierint, 108, 7.
 Desierit, 74, 2, 136, 10, 272, 2, 273, 9.
 Designare, 172, 1.
 Designarem, 9, 2.
 Designat, 335, 76.
 Desinant, 272, 23.
 Desinat, 349, 4.
 Desine, 166, 11.
 Desinet, 297, 26.
 Desinit, 74, 3, 132, 5, 174, 4, aliisque locis 4.
 Desinit, 212, 14.
 Desinunt, 195, 7, 267, 6, 351, 21.
 Desipis, 347, 8.
 Desistam, 52, 4.
 Desisti, 85, 6.
 Desistis, 137, 12, 222, 9.
 Desistit, 96, 2, 194, 12, 210, 3, 272, 23.
 Desistunt, 267, 7.
 Desit, 264, 11, 265, 25, 336, 8.
 Desolatio, 109, 5.
 Despectiores, 194, 5.
 Despiciens, 350, 28.
 Despicit, 218, 32, 260, 1, 347, 7.
 Despiciunt, 298, 7.
 Destinatum, 187, 2.
 Destiterit, 237, 4.
 Destituit, 86, 9.
 Destituta, 239, 24.
 Destitutus, 343, 10.
 Destruitur, 179, 18.
 Desuper, 27, 3, 36, 6, 337, 8, 352, 20.
 20.
 Det, 254, 8.
 Detegas, 42, 3.
 Detegat, 290, 4.
 Detegit, 165, 3.
 Deterat, 172, 9.
 Deteriora, 282, 10.
 Deteriorem, 297, 28.
 Deterrent, 298, 16.
 Detexit, 166, 9.
 Detinetur, 273, 8.
 Detorqueri, 325, 1.
 Detrahat, 269, 7.
 Detraherent, 13, 2.
 Detrahunt, 122, 7, 277, 16.
 Detraximus, 100, 4.
 Detraxit, 35, 2, 46, 3.
 Detrectantium, 247, 6.
 Detrudat, 272, 28.
 Detruditis, 136, 5.
 Detrusisti, 282, 10.
 Detulere, 57, 4.
 Detulisse, 44, 10.
 Deum, 83, 4, 84, 9, 208, 5, aliisque locis 18.
 Deus, 44, 9, 54, 2, 80, 2, aliisque locis 20.
 Devenerit, 194, 9.
 Devise, 212, 1.
 Deviis, 241, 2, 313, 4.
 Devios, 166, 6, 214, 1.
 Devitare, 259, 15.
 Devitat, 237, 19.
 Devius, 177, 3.
 Devorassent, 48, 2.
 Dextra, 12, 1.
 Dextra, 184, 3.
 Dextra, 97, 1.
 Die, 84, 1, 84, 6.
 Dicam, 119, 5, 246, 28, 280, 11.
 Dicamus, 267, 9, 350, 7.
 Dicantur, 210, 2, 352, 16.
 Dicas, 351, 3.
 Dicatur, 326, 7.
 Dicebas, 170, 6, 239, 28, 248, 11, 248, 15.
 Dicendi, 108, 3.
 Dicides, 344, 2.
 Dicere, 53, 5, 165, 4, 179, 17, aliisque locis 2.
 Diceremur, 56, 5.
 Dicerent, 283, 23.
 Diceretur, 53, 9.
 Dices, 262, 7.
 Dicit, 219, 12, 279, 1, 281, 26, 297, 7.
 Dicimur, 51, 1.
 Dicus, 171, 3, 318, 1.
 Dicitur, 159, 1, 228, 8, 350, 15.
 Dictant, 2, 3.
 Dictantes, 12, 3.
 Dictat, 168, 25.
 Dictum, 210, 4.
 Dicturam, 246, 26.
 Dicturum, 54, 6, 336, 1.
 Didiceram, 44, 7.
 Didiceris, 249, 9.
 Didicisti, 103, 5, 157, 2, 272, 21.
 Die, 50, 6.
 Diebus, 89, 6.
 Diem, 27, 5, 50, 4, 168, 3, aliisque locis 2.
 Dies, 83, 5, 10, 22, 112, 4, aliisque locis 5.
 Differas, 292, 14.
 Differaubus, 343, 9.
 Differre, 218, 14, 288, 4.
 Differi, 273, 7.
 Difficiliori, 324, 1.
 Difficilis, 280, 5.
 Difficilis, 305, 19.
 Difficultate, 157, 11.
 Diffurre, 178, 4, 293, 18, 305, 21.
 Diffundi, 295, 17.
 Diffundunt, 238, 11.
 Diffusa, 162, 7.
 Digerit, 294, 4.
 Digesta, 294, 6.
 Digna, 350, 5, 350, 20.
 Dignam, 205, 8.
 Dignissima, 312, 3.
 Dignissime, 230, 1.
 Dignissimum, 137, 8, 177, 5, 179, 10, aliisque locis 2.
 Dignitas, 449, 16, 150, 1, 193, 10, 194, 5.
 Dignitate, 446, 8, 256, 1.
 Dignitatem, 57, 4, 136, 4.
 Dignitates, 110, 4, 180, 2, 192, 1, aliisque locis 4.
 Dignitatibus, 61, 5, 145, 1, 146, 8, aliisque locis 6.
 Dignitatis, 57, 5, 145, 2, 194, 2.
 Dignitatum, 101, 1.
 Dignus, 230, 23.
 Dignus, 149, 6.
 Dignus, 149, 16, 193, 6, 283, 29, 297, 5.
 Dignoscere, 14, 6.
 Dignoscit, 297, 11, 319, 3, 350, 13, 350, 25.
 Dignum, 157, 19, 193, 9, 216, 5, aliisque locis 2.
 Diis, 297, 24.
 Dijudicat, 337, 8.
 Dilabatur, 249, 3.
 Dilabilur, 228, 14.
 Dilabuntur, 320, 7.
 Dilatare, 157, 17.
 Dilige, 286, 8.
 Diligentur, 334, 4.
 Diligentia, 238, 14.
 Diluvium, 146, 2.
 Diminutus, 228, 12.

- Dimissos, 281, 23.
 Dimotis, 87, 6.
 Dirā, 277, 17.
 Dirigebas, 54, 7.
 Dirigens, 296, 16. 299, 18.
 Diripiendas, 36, 5.
 Discedens, 166, 10.
 Discendi, 295, 16. 295, 18.
 Disceduat, 101, 12.
 Disceres, 281, 21.
 Discernat, 319, 3.
 Discernendo, 343, 7.
 Discernere, 297, 6.
 Discernitis, 350, 27.
 Discerpentibus, 299, 5.
 Discesseris, 93, 5.
 Discesserit, 94, 13. 299, 13.
 Discessi, 103, 6.
 Disciscerunt, 33, 7.
 Disciplinis, 60, 2.
 Discit, 244, 2.
 Discordant, 157, 18.
 Discordia, 330, 4.
 Discordiæ, 45, 1.
 Discordias, 48, 5.
 Discors, 246, 8. 301, 15. 329, 1.
 Discrepant, 230, 16. 236, 14.
 Discrepare, 218, 22. 347, 4.
 Discreparent, 231, 25. 236, 8.
 Discretionem, 231, 23.
 Discretionis, 10, 4.
 Discriminis, 61, 9.
 Discussa, 26, 1.
 Disjice, 236, 4.
 Disjunctum, 328, 12.
 Dispensans, 352, 22.
 Dispensari, 298, 19.
 Dispensatio, 297, 28.
 Disperit, 218, 23.
 Displicere, 35, 6.
 Disponat, 296, 16.
 Disponentem, 299, 21.
 Disponentis, 247, 3.
 Disponeret, 246, 12.
 Disponit, 246, 21. 246, 23. 247, 13, *aliique locis*, 6.
 Dispositæ, 298, 11.
 Dispositio, 294, 1.
 Dispositione, 352, 7.
 Dispositionis, 288, 7.
 Dispositissima, 257, 14.
 Dispositos, 246, 10.
 Dispositus, 294, 13. 295, 7.
 Disputabas, 248, 17.
 Disputatiōnis, 313, 7.
 Dissidentia, 299, 5.
 Dissentire, 232, 19.
 Disseptæ, 303, 4.
 Disseptum, 328, 12.
 Disseram, 145, 1. 200, 1.
 Disserebas, 43, 6. 248, 12.
 Dissere, 281, 17.
 Disservis, 345, 3.
 Disservit, 205, 5.
 Disservit, 293, 1.
 Dissideant, 272, 12.
 Dissident, 286, 3.
 Dissidentes, 180, 6.
 Dissiliet, 248, 1.
 Dissimile, 297, 8.
 Dissimiles, 299, 10.
 Dissimillimi, 35, 3.
 Dissimulare, 352, 26.
 Dissociantur, 316, 2.
 Dissociaret, 24, 8.
 Dissolvantur, 238, 24.
 Dissolvat, 112, 3.
 Dissolvere, 325, 4.
 Dissolvi, 213, 5. 237, 4.
 Dissolvitur, 237, 7.
 Dissolutis, 30, 1.
 Dissonæ, 61, 1.
 Dissonare, 336, 7.
 Distant, 286, 3.
 Distantes, 157, 10.
 Distenditur, 157, 4.
 Distinctione, 133, 6.
 Distingueris, 133, 12.
 Distractus, 212, 8.
 Distrahunt, 76, 5.
 Distraxerunt, 237, 10.
 Distribuit, 298, 4. 334, 2.
 Distributa, 294, 4.
 Distributæ, 237, 9.
 Ditetis, 214, 6.
 Diu, 200, 5. 334, 3.
 Divelleret, 246, 8.
 Diversa, 218, 21. 230, 3. 230, 15, *aliique locis* 7.
 Diversam, 229, 19.
 Diversarum, 157, 17.
 Diversis, 180, 4. 246, 6. 265, 2. 343, 9.
 Diversitas, 246, 8.
 Diversitate, 157, 11.
 Diverso, 176, 3. 177, 1.
 Diversum, 76, 5. 230, 5. 230, 4, *aliique locis* 4.
 Diversus, 237, 2.
 Dives, 107, 1. 190, 1.
 Dividentibus, 239, 1.
 Dividit, 66, 4.
 Dividit, 340, 17.
 Divina, 257, 2. 293, 9. 295, 6, *aliique locis* 5.
 Divina, 292, 10. 296, 11. 297, 19. 352, 7.
 Divinæ, 83, 6. 86, 11. 248, 9, *aliique locis* 13.
 Divinam, 273, 9. 325, 7. 345, 2, *aliique locis* 4.
 Divinarum, 43, 5.
 Divinationem, 334, 2.
 Divini, 299, 16. 343, 14. 350, 20. 351, 7.
 Divinis, 295, 1. 320, 4.
 Divinitas, 230, 22. 231, 4.
 Divinitatem, 231, 6.
 Divinitali, 295, 11.
 Divinitatis, 231, 4.
 Divinitus, 118, 5.
 Divino, 350, 17.
 Divinum, 135, 9. 219, 32. 297, 25. 351, 19.
 Divinus, 350, 28. 352, 9.
 Divisa, 340, 18.
 Divites, 188, 12.
 Divititæ, 131, 5. 132, 8. 137, 6. 150, 1.
 Divitiarum, 163, 12.
 Divitias, 132, 10. 134, 11. 178, 5, *aliique locis* 2.
 Divitiis, 134, 12. 177, 4. 187, 8, *aliique locis* 2.
 Diuturnior, 280, 1. 281, 21.
 Diuturnitas, 239, 9.
 Diuturnitate, 158, 6.
 Diuturnitatem, 158, 10.
 Dixerat, 312, 1.
 Dixerim, 61, 2.
 Dixeris, 267, 11. 273, 1.
 Dixi, 314, 11.
 Diximus, 177, 1. 195, 4. 229, 15, *aliique locis* 2.
 Dixisti, 75, 2. 257, 4. 312, 4.
 Dixit, 25, 4. 219, 8.
 Doceat, 242, 2.
 Doctrina, 243, 3.
 Docui, 247, 2.
 Docuisti, 304, 7.
 Documenta, 52, 1.
 Doleas, 134, 8.
 Dolor, 5, 2. 76, 2. 76, 5. 90, 3.
 Dolorē, 71, 1. 92, 5. 119, 4. 282, 9.
 Dolorem, 257, 3.
 Dolores, 12, 5. 209, 3.
 Doloribus, 126, 6. 179, 17.
 Doloris, 109, 2.
 Doluisti, 75, 7. 86, 3.
 Domesticis, 248, 19.
 Domet, 202, 2.
 Domine, 95, 8.
 Dominam, 95, 3. 101, 11.
 Dominatam, 155, 2.
 Dominis, 270, 10.
 Domino, 134, 4.
 Dominos, 253, 1. 269, 10.
 Dominum, 251, 13. 309, 7.
 Dominus, 262, 1. 302, 12.
 Domitor, 182, 10.
 Domo, 110, 8. 257, 14.
 Domos, 252, 2. 260, 6.
 Domuit, 308, 7.
 Domum, 129, 5. 179, 5. 258, 9.
 Domus, 59, 1. 162, 8.
 Domus, 45, 5. 134, 1.
 Dona *nomen*, 131, 3. 254, 5.
 Donamus, 254, 3.
 Donat, 234, 5. 311, 4.
 Donati, 281, 8.
 Donec, 260, 6.
 Dorsa, 261, 8.
 Dotes, 119, 2.
 Draconi, 309, 3.
 Duæ, 351, 9.
 Dubio procul, 351, 30.
 Dubitabilis, 268, 15.
 Dubitabis, 264, 17.
 Dubitandum, 246, 3. 246, 4.
 Dubitare, 239, 14. 264, 15. 272, 11.
 Dubitari, 126, 3. 188, 8. 218, 5, *aliique locis* 3.
 Dubitas, 265, 24. 283, 6.
 Dubitat, 119, 9. 125, 9. 149, 8, *aliique locis* 2.
 Dubitatio, 298, 12.
 Dubitatione, 292, 6.
 Dubitatur, 336, 5.
 Dubitaverit, 248, 2.
 Dubites, 288, 8.
 Dubitet, 239, 4.
 Dubito, 238, 2. 264, 1.
 Dubium, 149, 4. 212, 1. 232, 2. 263, 13.
 Ducatur, 327, 17.
 Duce, 36, 2.
 Ducem, 276, 12.
 Ducendam, 335, 22.
 Ducere, 171, 5. 254, 15.
 Duces *verbum*, 130, 1.
 Duci *verbum*, 283, 18. 349, 14.
 Ducimus, 239, 5.
 Ducis *nomen*, 275, 1.
 Ducis *verbum*, 221, 5.
 Ducit, 186, 4. 266, 11. 294, 11, *aliique locis* 2.
 Ducitur, 298, 4.
 Ductu, 258, 11.
 Dudum, 89, 4. 98, 1. 239, 16, *aliique locis* 5.
 Dulcedinem, 299, 24.
 Dulcedinis, 93, 8. 108, 5.
 Dulcedo, 123, 7.
 Dulces, 14, 2.
 Dulcescam, 171, 4.
 Dulci, 183, 4. 183, 10. 252, 10.
 Dulcia, 297, 9.
 Dulcibus, 6, 1. 12, 6.
 Dulcior, 174, 1.
 Dum, 7, 3. 9, 1. 61, 3. 92, 5, *aliique locis* 23.
 Duo, 230, 15. 264, 9. 265, 16.
 Duobus, 330, 1.
 Duorum, 111, 1.
 Duos, 110, 7. 223, 3.
 Dura, 98, 4. 238, 23. 288, 3.
 Duram, 291, 1.
 Durare, 303, 7.
 Durat, 239, 9.
 Duri, 308, 6.
 Duris, 298, 5.
 Durum, 280, 7.
 Durx, 36, 4. 237, 1.
 Duxerit, 168, 5.
 E
 E, 210, 4. 340, 2.
 E contrario, 325, 6.
 E converso, 325, 16.
 Ea *nomin. sing.*, 84, 12. 92, 2. 159, 6, *aliique locis* 9.
 Ea *nomin. plur.*, 213, 7. 230, 19. 238, 17, *aliique locis* 7.
 Ea *accus. plur.*, 60, 6. 75, 5. 134, 12, *aliique locis* 19.
 Ea, 33, 7. 92, 7. 102, 9; *aliique locis* 8.

- Eadem, 94, 10. 94, 17. 132, 6, aliisque locis 16.
Eadem *ablat.*, 11, 2.
Eam, 30, 3. 74, 2. 86, 10, aliisque locis 12.
Eadem, 11, 8. 146, 5. 232, 18, 336, 17.
Earum, 44, 3. 132, 1. 238, 4. 336, 6.
Eas, 44, 2. 189, 2. 192, 4, aliisque locis 3.
Eat, 173, 4.
Ehore, 74, 4.
Ehrius, 179, 5.
Ecce, 2, 3.
Echinis, 215, 8.
Edat, 174, 2.
Edisseras, 292, 3.
Edit, 208, 2.
Edita, 405, 3. 275, 5.
Edixit, 50, 4.
Educatus, 24, 2.
Educavi, 101, 6.
Efferat, 52, 6.
Efficuisse, 53, 12. 264, 16.
Efficuit, 201, 1.
Efficubus, 149, 13.
Effectu, 149, 19.
Effectum, 232, 14. 294, 10. 299, 12.
Effectus, 237, 2. 264, 10. 266, 17, aliisque locis 2.
Efieta, 228, 14.
Efieta, 5, 4. 22, 1.
Efficacem, 280, 9. 335, 1.
Efficacior, 201, 6.
Efficax, 198, 5. 320, 5.
Efficere, 148, 11. 187, 6. 198, 1. 264, 2.
Efficendum, 61, 10.
Efficens, 341, 2.
Efficentis, 246, 11. 267, 18.
Efficentiam, 236, 10.
Eficūt, 126, 8. 149, 16. 150, 4, aliisque locis 3.
Efiingere, 349, 19.
Eflagito, 170, 7.
Effugere, 352, 5.
Effundendo, 132, 2.
Effuso, 152, 3.
Egent, 218, 2. 218, 15. 219, 2. 246, 19.
Egebit, 188, 6.
Egens, 179, 8.
Egentem, 107, 2.
Egere, 217, 10. 218, 11.
Egeret, 188, 7.
Eget, 43, 1. 187, 14. 187, 15 *bis*.
Eginus, 281, 17.
Ego, 14, 5. 43, 1. 45, 5, aliisque locis 24.
Egrediare, 248, 9.
Egrediatis, 248, 8.
Eheu, 7, 1. 244, 1.
Ei, 73, 3. 83, 2. 95, 3, aliisque locis 4.
Eidem, 280, 23. 319, 1.
Eis, 123, 2. 131, 3. 146, 7, aliisque locis 10.
Eisdem, 50, 6. 110, 9. 136, 7. 298, 14.
Ejus, 12, 1. 12, 5. 25, 4, aliisque locis 12.
Ejusdem, 44, 4. 271, 4.
Eiabi, 281, 9.
Elaborant, 177, 5.
Elaborat, 238, 9.
Eiaticis, 14, 1.
Elegi *nomen*, 3, 1.
Elegisti, 93, 4.
Elementa, 222, 2. 296, 5. 301, 17.
Elementum, 11, 7.
Elephantos, 212, 12.
Elicui, 299, 12.
Eligendæ, 200, 4.
Eliminat, 299, 21.
Elinguem, 24, 6.
Elucet, 119, 6.
Eludere, 92, 4.
Elusus, 78, 3.
Emarescere, 305, 22.
Emendant, 298, 16.
Emeres, 118, 9.
Emerunt, 298, 9.
Emetiendum, 313, 4.
Emicat, 28, 1.
Eminent, 266, 18.
Eminet, 43, 2.
Eminus, 336, 18.
Emisses, 166, 11.
Emissus, 27, 4.
Emtam, 254, 4.
En, 324, 1.
Enatabimus, 120, 4.
Enatet, 347, 1.
Enervatus, 267, 2.
Enim, 5, 1. 12, 6. 33, 6, aliisque locis 117.
Ense, 286, 2.
Eo *nomen*, 43, 2. 36, 7. 136, 5, aliisque locis 18.
Eo *adverbium loci*, 186, 3. 212, 2.
Eo loci, 314, 7.
Eo quo magis, 194, 3.
Eo ipso quod, 272, 7.
Eo usque, 92, 4.
Eo, *pro ideo*, 137, 7. 165, 5.
Eodem, 33, 2. 50, 6. 187, 1. 351, 16.
Eorum, 33, 10. 193, 3. 198, 2, aliisque locis 16.
Eos, 135, 4. 193, 10. 194, 1, aliisque locis 10.
Eosdem, 102, 2. 267, 9. 267, 10. 268, 8.
Epicureum, 33, 4.
Epicurus, 179, 1.
Equitandi, 232, 14.
Equitare, 232, 13.
Equos, 174, 6. 285, 4.
Erant, 11, 1.
Erat, 8, 2. 32, 3. 43, 6, aliisque locis 5.
Ereclæ, 266, 8.
Ereptæ, 188, 5.
Ereptor, 273, 1.
Erga, 94, 3.
Ergo, 164, 5. 270, 7.
Erigamur, 345, 10.
Eripi, 125, 4.
Eripiat, 188, 4.
Eripiet, 212, 5.
Erit, 157, 24. 229, 6. 254, 1, aliisque locis 7.
Errare, 179, 6.
Erras, 94, 3.
Error, 56, 3. 124, 3. 137, 1, aliisque locis 6.
Errore, 33, 10. 36, 2. 327, 7.
Erroris, 242, 4. 336, 12.
Erubescant, 204, 5.
Eructantibus, 140, 2.
Es, 24, 1. 42, 1. 72, 3, aliisque locis 7.
Escas, 182, 3. 183, 8. 239, 5.
Esse, 33, 9. 44, 5. 48, 5, aliisque locis 324.
Essem, 48, 6.
Essent, 131, 3.
Esset, 11, 7. 14, 6. 14, 7, aliisque locis 15.
Est, 9, 3. 14, 11. 23, 1, aliisque locis 402.
Esurire, 188, 12.
Et, 3, 1. 5, 2. 5, 4, aliisque locis 193.
Et *in initio periodi*, 132, 7. 136, 1. 231, 8, aliisque locis 9.
Etenim, 158, 6. 158, 10. 165, 5, aliisque locis 17.
Etiam, 10, 7. 53, 3. 54, 4, aliisque locis 67.
Etiamsi, 323, 13. 326, 2. 335, 14.
Etiam, 112, 3. 179, 4. 257, 3, aliisque locis 2.
Eum, 14, 2. 171, 2. 193, 8, aliisque locis 8.
Eundem, 295, 12.
Eundo, 350, 4.
Euphrates, 316, 1.
Euri, 128, 2.
Euridicen, 254, 114.
Euripi, 97, 2.
Euripidis, 210, 7.
Eurus, 275, 3.
Evacuabo, 352, 1.
Evandi, 310, 5.
Evaseras, 24, 2.
Eveniant, 335, 25. 351, 23. 351, 26.
Eveniat, 297, 26.
Eveniendi, 325, 14. 335, 15.
Evenire, 324, 5. 326, 4. 326, 2, aliisque locis 4.
Evenirent, 335, 25.
Evenit, 272, 28. 306, 12.
Eveniunt, 326, 3. 335, 10.
Eventum, 60, 6. 313, 9. 314, 14, aliisque locis 3.
Eventura, 326, 8. 326, 21. 335, 24, aliisque locis 3.
Eventurum, 325, 5. 326, 15. 351, 3.
Eventus, 55, 7. 326, 6. 326, 11, aliisque locis 5.
Evidi, 74, 4.
Evidentis, 267, 19.
Evitari, 326, 12.
Evolet, 222, 4.
Evolvere, 292, 2.
Ex, 87, 1. 87, 4. 94, 14, aliisque locis 66.
Exacerbare, 298, 24.
Exacerbasse, 48, 5.
Exacerbes, 95, 1.
Exæquatis, 145, 2.
Exæquetur, 273, 3.
Exæstantis, 97, 2.
Exaggerat, 288, 2.
Exarescere, 238, 4.
Exarnaveris, 40, 4.
Excedere, 344, 11.
Excedunt, 295, 11.
Excellent, 136, 9.
Excellentiam, 58, 5. 133, 7.
Excellenter, 298, 1.
Excellentioribus, 282, 8.
Excellentis, 136, 2.
Excellentissimum, 179, 15.
Excelsa, 279, 18. 352, 25.
Excelso, 350, 16.
Exceperit, 55, 7.
Excepi, 45, 4.
Exceptas, 289, 4.
Excessit, 14, 5.
Excipiat, 100, 3.
Excitans, 341, 5.
Excitantis, 38, 5.
Excitatur, 283, 15. 285, 1.
Excitatur, 234, 10.
Excitatur, 243, 3.
Excitaveris, 264, 2.
Excitet, 343, 4.
Excitus, 341, 10.
Exclamare, 61, 12.
Exclamant, 204, 2.
Excogitari, 204, 4. 229, 3. 239, 23, aliisque locis 2.
Exegimus, 249, 2.
Exemplar, 43, 8.
Exempli, 280, 19. 311, 2.
Exemplo, 221, 5. 336, 17.
Exemplorum, 198, 3.
Exemplum, 280, 16. 298, 10.
Exemtam, 159, 9.
Exercendi, 304, 4.
Exercere, 102, 1. 147, 8. 268, 17.
Exerceri, 281, 16.
Exerret, 18, 5. 176, 3. 273, 2. 305, 2. 306, 2.
Exerretur, 295, 2.
Exercitatioe, 166, 5. 298, 6.
Exercitii, 299, 2.
Exercitus, 36, 1.
Exercuit, 314, 10.
Exeris, 347, 9.
Exhausti, 261, 6. 292, 5.
Exhorreat, 122, 3.
Exhortatio, 312, 2.
Exigeretur, 47, 4.
Exigua, 212, 11.
Exiguæ, 157, 1.

- Exigui, 350, 1.
 Exiguus, 157, 8.
 Exilis, 156, 4.
 Existat, 228, 6. 237, 5. 338, 1.
 Existendi, 335, 31. 351, 3.
 Existendo, 351, 23.
 Existere, 228, 5. 230, 8. 313, 14, alii-
 que locis 2.
 Existimant, 297, 3. 298, 15.
 Existimare, 229, 20.
 Existimari, 72, 3. 109, 4. 149, 7.
 265, 27.
 Existimas, 86, 6. 111, 8. 257, 13, alii-
 que locis 3.
 Existimat, 320, 1. 335, 3. 336, 11.
 Existimatio, 60, 5. 60, 8.
 Existimatio, 61, 5. 136, 7.
 Existimatis, 157, 2.
 Existimaverim, 83, 3.
 Existiment, 279, 15.
 Existimet, 326, 13.
 Existit, 295, 14. 337, 1.
 Existit, 351, 30.
 Exitii, 55, 1.
 Exitus, 80, 7. 94, 16. 209, 5, alii-
 que locis 4.
 Exoptandas, 94, 18.
 Exopto, 279, 14.
 Exordiis, 296, 9.
 Exordio, 269, 19.
 Exordium, 219, 35. 228, 13. 337, 20.
 Exorsa, 91, 2. 313, 9.
 Exosa, 119, 3. 119, 10.
 Expedienda, 312, 2.
 Expedire, 334, 8.
 Expedita, 334, 4.
 Expediunt, 343, 8.
 Expellere, 199, 9.
 Expendero, 334, 8.
 Experimentum, 298, 8.
 Experior, 312, 4.
 Expertem, 272, 4.
 Expertes, 272, 17.
 Expertum, 210, 6.
 Expertus, 123, 3. 199, 7.
 Expetenda, 236, 13. 268, 9. 268, 10.
 268, 12. 268, 13.
 Expelenda, 195, 8.
 Expelendorum, 219, 10. 232, 7. 232,
 11. 266, 20.
 Expelendum, 150, 2.
 Expeti, 232, 9.
 Expetibilis, 147, 1.
 Expetit, 232, 12.
 Expelendam, 210, 2.
 Explere, 268, 17.
 Expleri, 188, 47.
 Expleret, 188, 47.
 Expletur, 188, 47.
 Explaturas, 190, 2.
 Explicabas, 249, 1.
 Explicare, 163, 5. 210, 1. 292, 2.
 299, 17.
 Explicaret, 246, 11.
 Explicari, 264, 11.
 Explicat, 340, 9.
 Explicata, 294, 6.
 Explicatio, 294, 5.
 Explicator, 295, 16.
 Explicet, 162, 7. 289, 5.
 Exponam, 246, 3.
 Exprimere, 349, 23.
 Exsili, 31, 2.
 Exsilium, 50, 1. 72, 1. 123, 3.
 Exsortes, 83, 6.
 Exspectare, 14, 8. 279, 16. 299, 21.
 Exspectas, 42, 3.
 Exspectationem, 111, 2.
 Exspectavi, 171, 2.
 Exspecto, 219, 30. 232, 3.
 Exspoliatum, 86, 3.
 Exstat, 208, 6.
 Exstet, 159, 6.
 Exstincti, 153, 3.
 Exstipare, 84, 13.
 Exstiterit, 228, 12.
 Exstitorium, 351, 2.
 Exsul, 74, 2. 287, 4.
 Exsulare, 73, 3.
 Exsulat, 301, 15.
 Ensulem, 72, 1. 86, 3.
 Ensules, 263, 2.
 Entendisse, 205, 4.
 Extento, 346, 2.
 Exteros, 194, 15.
 Exteris, 341, 13.
 Externa, 133, 13. 219, 3.
 Externe, 221, 2.
 Exteruas, 47, 1.
 Externis, 135, 7.
 Externum, 249, 4.
 Extimeas, 40, 3.
 Extimis, 340, 2.
 Extinuum, 261, 7.
 Extimus, 295, 15.
 Extra cum regimine, 337, 6.
 Extra sine regim., 124, 3. 237, 17.
 238, 12, alii-que locis 5.
 Extrema, 228, 14. 272, 18. 280, 3.
 320, 8.
 Extrema ablat., 14, 8.
 Extremam, 156, 2.
 Extremo, 11, 4. 76, 3. 153, 6.
 Extrinsecus, 176, 8. 188, 6. 229, 17,
 alii-que locis 6.
 Extulisset, 10, 6.
 Exuberans, 298, 3.
 Exuberat, 121, 1.
 Exuit, 307, 6.
 Exutus, 61, 5.
 F
 Fabricii, 163, 1.
 Fabula, 254, 13.
 Fabulis, 247, 16.
 Fac, 171, 8.
 Facere, 126, 7. 148, 5. 128, 15, alii-
 que locis 11.
 Facerent, 299, 8.
 Faceres, 58, 6.
 Faceret, 52, 2.
 Faciam, 171, 9.
 Faciant, 132, 9. 299, 5. 350, 18.
 Facias, 352, 4.
 Faciat, 283, 12.
 Facialis, 136, 3.
 Facie, 133, 9.
 Faciem, 30, 2.
 Facienda, 294, 12.
 Facienda, 294, 9.
 Faciendum, 219, 32.
 Faciens, 199, 5.
 Facientem, 45, 4.
 Facientis, 283, 9.
 Facientium, 351, 31.
 Facies nomen, 43, 3. 74, 4. 276, 3.
 347, 5.
 Faciet, 133, 14. 194, 10. 204, 5.
 Facile, 25, 2. 122, 2. 149, 18, alii-
 que locis 5.
 Facili, 139, 2.
 Facinoris, 56, 1.
 Facinorum, 257, 10. 279, 18.
 Facinus, 61, 10.
 Facis, 225, 4.
 Facit, 74, 6. 94, 14. 94, 18, alii-
 que locis 12.
 Faciunt, 188, 10. 189, 1. 268, 18,
 alii-que locis 2.
 Facta, 324, 6.
 Factas, 53, 9. 148, 2.
 Factum, 55, 6. 75, 6. 93, 4, alii-
 que locis 3.
 Factorum, 54, 7.
 Factus, 118, 9.
 Facultate, 337, 22.
 Facultatem, 336, 16.
 Facundia, 110, 10.
 Falce, 173, 3.
 Fallacem, 7, 5.
 Fallacium, 87, 6.
 Fallax, 98, 2. 165, 2. 194, 13, alii-
 que locis 2.
 Falli, 241, 2. 324, 5. 324, 9.
 Fallit, 166, 2.
 Fallitur, 325, 22.
 Fallior, 219, 16.
 Falsa, 175, 1. 177, 3. 187, 7, alii-
 que locis 2.
 Falsæ, 94, 5. 118, 1. 219, 13. 219, 16.
 Falsi, 55, 8.
 Falsis, 32, 1. 87, 4. 149, 18. 204, 3.
 Falsitate, 75, 3.
 Falsitati, 326, 16.
 Falsitatis, 327, 7.
 Falso adverb., 53, 4. 204, 5.
 Falsum, 158, 19. 217, 9. 280, 8.
 Fama, 156, 3. 157, 12. 157, 14, alii-
 que locis 4.
 Fama, 157, 7. 159, 3.
 Fame, 55, 6. 157, 20. 157, 22.
 Famam, 158, 4.
 Famem, 188, 14.
 Familiarem, 200, 3.
 Familiare, 33, 9.
 Familiaribus, 200, 1.
 Familiaris, 121, 2. 201, 6. 297, 22.
 298, 21.
 Familiaritas, 198, 1.
 Familiaritatem, 92, 5.
 Familiarium, 54, 1.
 Famis, 47, 1.
 Famula, 101, 11.
 Famulantibus, 295, 1.
 Famulari, 298, 18.
 Famulorum, 134, 3.
 Fas, 32, 3. 36, 8. 52, 8, alii-
 que locis 7.
 Fata, 4, 2.
 Fatalis, 294, 8. 295, 4. 295, 11, alii-
 que locis 3.
 Fateamur, 187, 5. 218, 15. 240, 3.
 Fateare, 188, 3.
 Fatebare, 335, 6.
 Fatebimur, 52, 4.
 Fatebor, 351, 6.
 Fateor, 188, 3. 219, 11. 265, 1, alii-
 que locis 2.
 Fati, 292, 9. 295, 10. 295, 19, alii-
 que locis 2.
 Fatigat, 270, 5.
 Fatigatum, 299, 24.
 Fatigatus, 313, 4.
 Fatiscant, 303, 4.
 Faiscere, 328, 12.
 Fato, 294, 12. 295, 8. 295, 19.
 Fatum, 38, 1. 285, 2. 293, 7, alii-
 que locis 7.
 Faucibus, 48, 2.
 Faveret, 7, 3.
 Favor, 178, 8.
 Favore, 101, 6.
 Febris, 213, 4.
 Fecerit, 93, 7. 132, 7. 149, 15. 185,
 5.
 Fecimus, 100, 3.
 Fecisset, 283, 8.
 Fecit, 50, 8. 98, 4. 133, 15. 148, 5.
 201, 5.
 Fecundæ, 238, 6.
 Fefellit, 84, 5.
 Fefelicem, 8, 1. 111, 7. 118, 1, alii-
 que locis 6.
 Felices, 86, 5. 187, 5. 280, 20.
 Felicia, 103, 3. 258, 5.
 Felicior, 280, 22.
 Feliciores, 280, 13.
 Felicis, 4, 1.
 Felicissimi, 122, 3.
 Felicissimum, 110, 1. 178, 3.
 Felicitas, 60, 7. 125, 7. 198, 2, alii-
 que locis 5.
 Felicitate, 298, 5. 298, 18.
 Felicitatem, 94, 12. 119, 3. 124, 3,
 alii-que locis 4.
 Felicitatis, 94, 5. 109, 5. 110, 4,
 alii-que locis 12.
 Felix, 6, 1. 99, 2. 121, 3, alii-
 que locis 7.
 Fera, 286, 4.
 Feraces, 95, 7.
 Feracior, 215, 5.
 Feras verbum, 347, 10.
 Feratur, 125, 11.
 Fere, 57, 1. 157, 1. 178, 19. 179, 11.
 Ferendum, 13, 22.
 Ferire, 39, 2.
 Ferit, 29, 1. 211, 6. 341, 8.

- Feroces, 202, 2.
 Ferros, 40, 1.
 Ferrox, 273, 2.
 Ferre, 120, 7. 129, 2. 182, 4, aliisque locis 5.
 Fertilis, 21, 1.
 Fertur, 97, 2. 309, 6.
 Fernū, 212, 11. 213, 8. 238, 6.
 Ferus, 152, 2. 308, 2.
 Fervens, 142, 10.
 Fervente, 291, 2.
 Ferventes, 145, 1.
 Fervet, 273, 1.
 Fervida, 66, 3. 302, 3.
 Fervor, 251, 11.
 Festinant, 178, 2.
 Festinare, 265, 3.
 Festinat, 210, 3. 299, 19.
 Festinent, 239, 25. 247, 2.
 Festinet, 237, 18.
 Festino, 313, 1.
 Festive, 158, 17.
 Fetuum, 296, 7.
 Fiant, 298, 12. 335, 32. 350, 17.
 Fiat, 296, 17.
 Fida manendi, 94, 13.
 Fide, 78, 3. 167, 1. 168, 17. 313, 7.
 Fidelibus, 138, 2.
 Fidelis, 163, 1.
 Fidelium, 166, 28.
 Fidem, 60, 1. 248, 19. 301, 19.
 Fides, 142, 4. 264, 8.
 Fidibus, 181, 6.
 Fidis, 168, 24.
 Fient, 351, 21.
 Fierent, 336, 2. 351, 21.
 Fieret, 351, 28.
 Fieri, 84, 10. 131, 4. 137, 2, aliisque locis 18.
 Fiet, 133, 19.
 Fingere, 129, 6. 340, 7.
 Figit, 315, 2.
 Figura, 347, 8.
 Figuram, 336, 22. 336, 23. 337, 10.
 Figurās, 337, 19. 314, 10.
 Figuris, 346, 1.
 Filiae, 122, 1.
 Filicem, 173, 3.
 Filii, 122, 1.
 Filio, 53, 9.
 Filios, 210, 4.
 Filis, 11, 1.
 Fine, 68, 3. 106, 10. 126, 5, aliisque locis 4.
 Finem, 176, 4. 186, 2. 187, 3, aliisque locis 3.
 Fines, 178, 4.
 Fingat, 230, 3.
 Fingere, 221, 2.
 Fingi, 228, 12.
 Fingis, 92, 3.
 Fini, 185, 4.
 Fimierat, 170, 1.
 Fimiret, 280, 3.
 Finiri, 1226, 3. 281, 10.
 Finis, 84, 7. 84, 11. 86, 4. 226, 6. 240, 1.
 Finiti, 158, 11.
 Finitis, 158, 11.
 Firma *nomen*, 205, 9. 325, 2.
 Firma, 147, 10. 258, 6. 335, 20.
 Firma *verbum*, 70, 10.
 Firmamentis, 283, 2.
 Firmat, 302, 15.
 Firmior, 299, 25.
 Firmiori, 344, 11.
 Firmioribus, 87, 2.
 Firmis, 304, 8. 305, 24.
 Firmissime, 228, 16.
 Firmissimis, 236, 1.
 Firmitas, 264, 7.
 Firmitate, 24, 3. 238, 12.
 Firmitati, 296, 1.
 Firmiter, 327, 5. 334, 4.
 Firmitudinem, 242, 13.
 Firmius, 230, 23.
 Firmius, 230, 15.
 Fit, 60, 7. 146, 7. 158, 1, aliisque locis 8.
 Fiunt, 231, 4. 231, 6. 236, 15, aliisque locis 6.
 Fixa, 295, 11.
 Fixisti, 239, 27.
 Fixit, 309, 2.
 Fixum, 265, 6.
 Flagellat, 270, 3.
 Flagitiosis, 44, 5.
 Flagitosum, 61, 9.
 Flagrantes, 299, 9.
 Flagrantior, 251, 10.
 Flagrantes, 471, 5.
 Flagrat, 331, 1.
 Flamma, 19, 2. 290, 7.
 Flammās, 238, 19. 289, 4. 301, 9.
 Flammata, 452, 4.
 Flammis, 64, 4. 102, 12. 113, 4, aliisque locis 3.
 Flatibus, 17, 2. 105, 1. 128, 2.
 Flatu, 114, 4.
 Flatus, 95, 6.
 Flebilibus, 251, 3.
 Flebilis, 2, 2.
 Flectat, 181, 1.
 Flectendis, 335, 28.
 Fleclere, 254, 7.
 Flectit, 184, 2. 301, 6. 302, 11.
 Flentes, 7, 2.
 Flere, 106, 2. 276, 7.
 Fles, 42, 2.
 Fletibus, 3, 1. 12, 2. 25, 5.
 Fletus, 98, 3.
 Flevisti, 76, 1.
 Flevit, 308, 1.
 Flexa, 18, 5.
 Flexeris, 172, 2.
 Flexerit, 254, 17.
 Flexos, 303, 2.
 Florente, 2, 1. 237, 8.
 Florere, 287, 6.
 Floribus, 20, 4. 102, 3. 133, 12.
 Florifer, 302, 2.
 Florum, 212, 17.
 Fluctibus, 182, 5. 114, 6. 128, 3. 215, 3.
 Fluctu, 93, 4. 290, 8.
 Fluctus, 70, 8. 270, 4.
 Fluens, 106, 11.
 Fluente, 490, 1.
 Fluentem, 166, 4.
 Fluitabant, 239, 25.
 Fluitantes, 61, 7.
 Fluitantis, 221, 3.
 Fluitare, 86, 7. 317, 1.
 Fluituras, 296, 13.
 Flumina, 253, 10.
 Flumine, 316, 5.
 Fluxerit, 349, 9.
 Foderet, 314, 7.
 Fodiens, 314, 3.
 Fodisse, 314, 12.
 Fodit, 144, 1.
 Fœdatam, 298, 22.
 Fœdatus, 61, 5.
 Fœdera, 70, 5. 329, 1.
 Fœderat, 307, 7.
 Fœdere, 70, 10. 168, 21. 301, 1.
 Fœdis, 202, 4. 273, 7.
 Fœditate, 137, 4.
 Fœdum, 205, 4.
 Fœdus, 168, 2. 299, 3.
 Fomenta, 109, 2. 131, 1.
 Fomentis, 87, 6.
 Fomes, 243, 5.
 Fomitem, 86, 9.
 Fons, 228, 7. 302, 12.
 Fonte, 303, 4. 314, 15. 316, 1. 328, 12.
 Fontem, 226, 2. 250, 2. 327, 4.
 Fontibus, 252, 6.
 Fore, 44, 2. 248, 13. 281, 21.
 Forenses, 188, 4.
 Foreat, 101, 12. 231, 24.
 Foret, 10, 3. 50, 4. 194, 11, aliisque locis 3.
 Forinsecus, 343, 2.
 Forma, 145, 3. 221, 4. 228, 2. 232. 7. 249, 3.
 Forma, 237, 8. 337, 8.
 Formæ, 212, 16.
 Formaliter, 337, 12.
 Formam, 178, 20. 217, 1. 219, 12, aliisque locis 10.
 Formandi, 337, 19.
 Formans, 211, 6.
 Formare, 306, 1.
 Formares, 43, 9.
 Formas, 293, 3. 343, 4.
 Formidabilem, 102, 11.
 Formidandas, 94, 17.
 Formidat, 273, 5.
 Formidium, 199, 9.
 Formidolosa, 157, 16.
 Formis, 294, 4. 341, 15. 347, 4.
 Fors, 96, 2. 517, 2.
 Forsitan, 247, 18. 279, 15. 297, 27. 298, 19. 298, 23.
 Fortasse, 53, 13.
 Forte, 163, 4. 194, 9. 267, 8. 279, 7. 352, 2.
 Fortem, 149, 9. 305, 17.
 Fortes, 311, 1.
 Fortiter, 247, 12.
 Fortitudinem, 149, 9.
 Fortitudo, 247, 48.
 Fortuita, 83, 3.
 Fortuita, 118, 3.
 Fortuitam, 126, 3.
 Fortuiti, 314, 8.
 Fortuitis, 83, 1. 142, 3. 125, 1. 288, 1. 288, 4.
 Fortuito, 314, 4.
 Fortuitos, 316, 6.
 Fortuitum, 313, 21.
 Fortuna, 7, 3. 68, 7. 94, 12, aliisque locis 7.
 Fortuna, 111, 5. 150, 2. 478, 11, aliisque locis 3.
 Fortuna, 43, 2. 56, 3. 60, 6, aliisque locis 20.
 Fortunam, 38, 2. 50, 8. 76, 1, aliisque locis 11.
 Fortunarum, *adversæ et prosperæ*, 86, 6.
 Fortunas, 45, 3. 46, 3. 296, 8.
 Fortunatissimis, 122, 6.
 Fortunatum, 111, 8.
 Fortunatus, 166, 11.
 Fortunis, 105, 5.
 Fovens, 208, 7.
 Foverent, 12, 6.
 Fovet, 111, 3.
 Fovi, 101, 5.
 Fragiles, 267, 3.
 Fragili, 212, 11.
 Fragilis, 166, 3. 228, 45.
 Fragilissime, 212, 10.
 Fragilitas, 264, 6.
 Fratres, 152, 2.
 Fratris, 64, 4. 307, 3.
 Fraude, 188, 5.
 Fraudes, 50, 1.
 Fraudibus, 61, 8. 75, 4. 273, 3.
 Fraus, 53, 5. 69, 8.
 Frenenti, 290, 8.
 Frenit, 273, 4.
 Frenita, 182, 7.
 Frena, 106, 9. 168, 14.
 Frenis, 73, 1. 90, 5.
 Frenos, 317, 2.
 Frequentia, 72, 7. 110, 8.
 Frigeret, 283, 19.
 Frigora, 222, 2. 301, 19.
 Frigore, 66, 1. 291, 1.
 Frigoribus, 152, 4.
 Frigus, 188, 12. 188, 14.
 Froudes, 67, 3.
 Frondifera, 66, 1.
 Fronte, 272, 12. 310, 2.
 Frontem, 165, 3. 347, 9.
 Frontibus, 50, 5.
 Fructum, 126, 6. 178, 3. 209, 4.
 Fructus, 110, 5. 133, 12. 133, 15.
 Fruens, 159, 8.
 Fruentes, 211, 2.
 Fruenti, 123, 8.
 Fruentium, 166, 3. 209, 4.
 Fruge, 173, 4.
 Frugem, 299, 9.

- Frugibus, 102, 3.
 Frui, 79, 6. 119, 18.
 Frustra, 162, 5. 264, 13. 327, 9, 335, 30. 332, 23.
 Frustrabatur, 10, 7.
 Fruticibus, 173, 2.
 Fucos, 92, 4.
 Fudit, 211, 4. 237, 1.
 Fueram, 34, 1.
 Fuerant, 272, 23.
 Fuerat, 146, 4. 237, 10.
 Fuerint, 323, 5. 327, 14. 336, 2.
 Fueris, 95, 4. 124, 6. 137, 12.
 Fuerit, 53, 13. 54, 3. 83, 4, aliiſque locis 9.
 Fuga, 218, 26.
 Fugacibus, 115, 6.
 Fugacior, 212, 17.
 Fugam, 34, 1.
 Fugare, 133, 1. 192, 3. 203, 5.
 Fugato *verbum*, 90, 2.
 Fugax, 94, 15. 273, 5. 315, 2.
 Fugienda, 319, 3.
 Fugiendi, 288, 16. 343, 13.
 Fugiendo, 112, 6.
 Fugiendum, 320, 2.
 Fugiens, 94, 14. 129, 3.
 Fugit, 211, 5.
 Fuisse, 53, 9. 60, 2. 101, 3, aliiſque locis, 7.
 Fuisse, 72, 4. 335, 15.
 Fuit, 143, 1. 247, 17.
 Fulgeat, 162, 8.
 Fulgent, 105, 4.
 Fulgenti, 290, 3.
 Fulgere, 134, 1. 212, 5.
 Fulgor, 133, 1.
 Fulminis, 39, 3.
 Fumificos, 39, 1.
 Fumosas, 11, 3.
 Functus, 194, 9.
 Fundamentum, 313, 17.
 Fundare, 73, 3.
 Fundat, 105, 5.
 Fundatur, 219, 34.
 Fundere, 88, 3.
 Funditur, 27, 3.
 Funditus, 38, 5.
 Funduntor, 5, 3.
 Funera, 251, 1.
 Fungi, 149, 4.
 Furentes, 40, 2.
 Furibundus, 308, 4.
 Furiosi, 36, 7.
 Furor, 142, 3.
 Fuscarent, 57, 5.
 Fuscet, 272, 9.
 Fusus, 142, 1.
 Futile, 205, 10.
 Futura, 325, 9. 326, 2. 326, 7, aliiſque locis 12.
 Futurae, 94, 15. 352, 22.
 Futurarum, 351, 1. 352, 13.
 Futuri, 120, 2. 158, 4. 325, 2, aliiſque locis 5.
 Futuris, 325, 14. 326, 1. 325, 2, aliiſque locis 2.
 Futurorum, 325, 10. 325, 11. 328, 9, aliiſque locis 3.
 Futurum, 324, 6. 325, 5. 325, 6, aliiſque locis 5.
 G
 Garrula, 153, 1.
 Gaudemus, 102, 8. 133, 10.
 Gaudet, 70, 3. 185, 2. 347, 2.
 Gaudentium, 50, 1.
 Gaudet, 159, 8. 273, 3.
 Gaudetis, 140, 17.
 Gaudia, 90, 6.
 Gaudiis, 133, 13.
 Gaudio, 61, 7. 178, 3.
 Gaudium, 308, 5.
 Gelidæ, 18, 3.
 Gelidi, 153, 7. 261, 2.
 Gelidum, 153, 1. 301, 4.
 Gemens, 107, 1. 251 2.
 Geminans, 252 8.
 Gemit, 277, 8.
 Gemitus, 98, 4.
 Gemmarum, 133, 1. 133, 2. 137, 8.
 Gemmas, 143, 3. 214, 4.
 Gemmis, 215, 5.
 Generatim, 238, 16.
 Generatio, 203, 1.
 Genere, 228, 9.
 Generis, 118, 8. 343, 14.
 Genitum, 115, 8.
 Gens, 347, 6.
 Gentis, 199, 3. 205, 5. 290, 5.
 Gentius, 157, 16.
 Gentis, 157, 22.
 Gentium, 157, 18. 195, 7.
 Genus, 106, 1. 109, 7. 118, 1 aliiſque locis 8.
 Geometre, 231, 1.
 Geram, 343, 8.
 Gerantur, 350, 11.
 Gerenda, 295, 8. 298, 2. 299, 6.
 Gerendarum, 295, 5.
 Gerendis, 153, 2. 293, 5.
 Gerens, 22, 1. 221, 6.
 Gerentis, 314, 9.
 Gerere, 163, 1. 193, 4.
 Geret, 163, 16.
 Geri, 297, 23.
 Geritur, 95, 2. 271, 4. 297, 18. 314, 1.
 Germaucis, 53, 8.
 Germen, 208, 2.
 Gerunt, 305, 4.
 Geruntur, 271, 4. 271, 7. 314, 13.
 Gesserint, 299, 6.
 Gestabat, 12, 1.
 Gestare, 273, 4.
 Gestat, 350, 2.
 Gestent, 182, 2.
 Gestorum, 75, 2.
 Gestio, 165, 4.
 Gestium, 162, 5.
 Gigantes, 247, 17.
 Giguendi, 239, 10.
 Giguiter, 296, 3.
 Gladii, 199, 8.
 Gladiis, 200, 5.
 Gladio, 56, 5.
 Cladium, 137, 9.
 Gladius, 154, 4.
 Glanæ, 139, 3. 277, 4.
 Globi, 156, 7.
 Globum, 260, 2.
 Glomerantur, 26, 3.
 Glomeravit, 223, 3.
 Gloria, 4, 1. 157, 8. 157, 17. 159, 5. 204, 1.
 Gloria, 157, 21. 217, 4. 219, 4.
 Gloriz, 156, 3. 305, 18.
 Glorium, 110, 10. 158, 19. 150, 3, aliiſque locis 6.
 Gloriantur, 199, 11.
 Gloriar, 133, 11.
 Gloriosæ, 298, 9.
 Gloriosum, 178, 2. 205, 7.
 Gnate, 307, 7.
 Gradiens, 351, 27.
 Gradientem, 351, 15.
 Graditur, 351, 15.
 Gradu, 8, 2.
 Gradum, 262, 8.
 Gradus, 11, 6.
 Grajæ, 307, 4.
 Gramina, 277, 10.
 Grassandi, 36, 7.
 Grata, 134, 1. 211, 4.
 Gratas, 183, 7.
 Grates, 86, 8.
 Gratia, 178, 10. 232, 15. 314, 1.
 Gratie, 328, 6.
 Gratiam, 101, 8. 205, 8.
 Gratius, 174, 3.
 Gravata, 347, 10.
 Grave, 77, 1. 283, 14.
 Gravem, 14, 9. 154, 3.
 Graves, 45, 1. 301, 21.
 Gravi, 182, 7. 216, 7.
 Gravidus, 22, 2.
 Gravidis, 21, 2.
 Gravior, 309, 4.
 Graviore, 93, 10.
 Gravioribus, 281, 24.
 Gravis, 47, 1. 173, 4. 195, 2. 250, 3. 302, 1.
 Gravitate, 256, 1.
 Gressibus, 347, 2.
 Gubernacula, 44, 6.
 Gubernaculis, 84, 2. 86, 5. 245, 6, 248, 17.
 Gubernaculum, 246, 24.
 Gubernans, 68, 3.
 Gubernare, 247, 1.
 Gubernas, 220, 1.
 Gubernatione, 86, 10.
 Gurgite, 190, 1.
 Gurgitis, 316, 8.
 H
 Habe, 101, 8.
 Habeant, 120, 4. 195, 8. 336, 11.
 Habeat, 137, 8. 188, 1. 209, 5, aliiſque locis 4.
 Habeatur, 273, 5. 280, 18.
 Habebat, 18, 6.
 Habebatur, 195, 3.
 Habebit, 246, 20.
 Habemus, 86, 9.
 Habenas, 65, 3. 181, 1. 262, 2. 302, 11.
 Habendi, 106, 12. 142, 10.
 Habeois, 202, 4. 317, 1.
 Habent, 237, 16. 281, 3. 336, 3. 336, 6. 345, 12.
 Habentes, 149, 18. 201, 2.
 Habenti, 137, 5. 212, 5.
 Habentis, 229, 18.
 Habere, 132, 10. 156, 8. 179, 18, aliiſque locis 9.
 Haberes, 103, 2.
 Habes, 101, 8. 158, 6. 178, 19, aliiſque locis 3.
 Habet, 45, 2. 53, 6. 80, 7, aliiſque locis 12.
 Habitaculi, 157, 9.
 Habitæ, 229, 18.
 Habitans, 233, 3.
 Habitet, 229, 1.
 Habitu, 331, 7.
 Habitum, 92, 1. 171, 2. 283, 20.
 Habitus, 43, 6.
 Habitus, 33, 9.
 Habiturum, 349, 12.
 Habuisse, 92, 7. 282, 14. 335, 26. 329, 12.
 Habuit, 56, 1.
 Hac, 83, 5. 87, 1. 93, 9, aliiſque locis 10.
 Hactenus, 217, 1. 281, 17. 334, 4.
 Hac, 12, 6. 129, 1. 212, 1. 314, 8.
 Hac *singular.*, 14, 6. 94, 10. 97, aliiſque locis 38.
 Hac *nomin. neut.* 90, 6. 108, 6. 109, 1, aliiſque locis 18.
 Hac *accus. neutr.*, 9, 1. 25, 4. 42, 1, aliiſque locis 19.
 Hæcine *singul.*, 43, 3.
 Hæcine *plur. nomin.*, 131, 20.
 Hæcine *plur. accus.*, 44, 1.
 Hærent, 110, 3.
 Hærent, 12, 1. 238, 6.
 Hærentia, 343, 12.
 Hærene, 149, 5.
 Hæret, 213, 2.
 Hæserit, 296, 1.
 Hanc, 27, 4. 44, 1. 44, 4, aliiſque locis 15.
 Harum, 11, 4. 345, 4.
 Has, 3, 2. 12, 4. 31, 2, aliiſque locis 4.
 Haud, 30, 1. 54, 1. 92, 8, aliiſque locis 5.
 Haudquaquam, 334, 3.
 Haurire, 93, 5.
 Hauserat, 252, 6.
 Hausi, 30, 1.
 Haustibus, 93, 7.
 Hanstum, 299, 25.
 Hebet, 16, 2.
 Hebetata, 113, 3.
 Hebetavit, 33, 11. 84, 8.
 Hebetes, 347, 5.
 Herba, 140.

- Herbas, 238, 3.
Herbipotens, 276, 2.
 Herbis, 238, 1.
 Hercule, 148, 7.
 Herculeum, 308, 6.
 Heredi, 121, 4.
 Hereditatem, 33, 3.
 Hermus, 204, 5.
 Hesperias, 20, 1. 184, 5.
 Hesperus, 65, 2. 168, 5.
 Hesternum, 348, 12.
 Heu, 2, 2. 16, 1. 22, 4, aliisque locis 3.
 Hi, 84, 11. 94, 3. 177, 7, aliisque locis 5.
 Hians, 188, 16.
 Hiante, 84, 5.
 Hiantium, 48, 2.
 Hiatus, 106, 8.
 Hic, 17, 4. 60, 5. 123, 2, aliisque locis 15.
Hic adverb. loci, 234, 1. 234, 2. 262, 1, aliisque locis 5.
Hinc, 230, 14, 262, 8. 264, 8, aliisque locis 5.
 His, 14, 3. 14, 10. 108, 1, aliisque locis 22.
 Hisceres, 108, 2.
 Hoc, 35, 5. 52, 6. 61, 2, aliisque locis 53.
 Hoc ipsum, 336, 5.
 Hoc est, 313, 16.
Hoc ablat. 35, 4. 133, 157, 5, aliisque locis 19.
 Hoc ipso, quod, 60, 2. 319, 22.
 Hocius, 85, 3.
 Hodierna, 349, 1.
 Homerus, 322, 2.
 Homine, 147, 5.
 Hominem, 84, 12. 85, 1. 142, 3, aliisque locis 7.
 Homines, 54, 3. 70, 7. 83, 6, aliisque locis 20.
 Homini, 299, 16.
 Hominibus, 136, 11. 157, 5. 165, 2, aliisque locis 4.
 Hominis, 148, 10. 205, 6. 272, 27.
 Hominum, 6, 1. 10, 1. 10, 5, aliisque locis 24.
 Homo, 85, 2. 94, 1. 100, aliisque locis 3.
 Honestate, 75, 3.
 Honestissima, 210, 3.
 Honestissimorum, 50, 1.
 Honor, 146, 8. 194, 10.
 Honorabilem, 192, 1.
 Honore, 212, 6. 218, 10. 287, 5.
 Honorem, 218, 32.
 Honores, 101, 10. 146, 6. 178, 20, aliisque locis 5.
 Honoribus, 106, 5. 177, 6. 193, 3, aliisque locis 2.
 Hora, 7, 4. 142, 3.
 Hora, 99, 2.
 Horas, 20, 3. 66, 4.
 Horribilis, 166, 9.
 Horribilius, 257, 13.
 Horrida, 142, 2. 182, 5.
 Horum, 101, 2. 133, 11. 134, 6, aliisque locis 9.
 Hos, 159, 3. 280, 19. 298, 8.
 Hospes, 142, 1. 141, 3.
 Hospite, 148, 7.
 Hospites, 148, 7.
 Hospitibus, 275, 6.
 Hospitis, 276, 13.
 Hosticus, 142, 3.
 Hue, 233, 1. 262, 5. 268, 9.
 Huic, 50, 5. 121, 1. 157, 3, aliisque locis 10.
 Hujus, 59, 3. 74, 3. 119, 3, aliisque locis 8.
 Hujusmodi, 158, 16. 218, 4. 219, 23, aliisque locis 5.
 Humana, 199, 3. 218, 23. 237, 9, aliisque locis 2.
 Humane, 272, 27. 327, 2.
 Humanæ, 123, 7. 136, 8. 178, 29, aliisque locis 2.
 Humanam, 272, 25. 282, 15. 345, 9.
 Humanarum, 43, 5. 327, 9.
 Humanas, 320, 5.
 Humani, 56, 2. 118, 8. 272, 24, aliisque locis 3.
 Humanis, 112, 2. 271, 8. 327, 6. 827, 17.
 Humanitatis, 304, 13.
 Humanorum, 120, 10. 178, 7. 229, 2, aliisque locis 2.
 Humanum, 106, 1. 136, 4. 297, 25. 328, 11.
 Humanum, 217, 8.
 Humeros, 310, 7.
 Humi, 4, 4.
 Humida, 301, 18.
 Humide, 162, 10.
 Humilem, 98, 2.
 Humiles, 352, 25.
 Humili, 129, 5.
 Humilitate, 212, 6.
 Humilitatis, 328, 6.
 Humum, 14, 10. 282, 10. 314, 3. 314, 7.
 Hunc, 12, 4. 14, 1. 102, 7, aliisque locis 12.
 Huccine, 83, 1.
 Hybernum, 188, 13.
 Hydra, 310, 1.
 Hydræ, 292, 7.
 Hyemem, 302, 5.
 I
 Ibi, 219, 14.
 Icta, 211, 6.
 Ictibus, 170, 5.
 Ictu, 103, 3. 323, 6. 337, 12. 352, 11.
 Id, 50, 3. 53, 1. 72, 1, aliisque locis 18.
 Id ætatis *pro, ejus ætatis*, 119, 6.
 Id genus, *pro, ejusmodi*, 258, 5.
 Id locorum, 157, 15.
 Idcirco, 111, 8. 122, 1. 134, 11, aliisque locis 6.
 Idem, 126, 1. 219, 5. 219, 19, aliisque locis 12.
 Idem *eandem rem*, 54, 5. 150, 2. 232, 6.
 Idem ipsum, 266, 4. 271, 6.
 Ideo, 106, 1. 325, 5. 326, 3. 326, 7.
 Idipsum, 239, 20. 248, 15. 365, 17, aliisque locis 4.
 Igitur, 14, 7. 82, 1. 85, 2, aliisque locis 143.
 Ignaram, 166, 4.
 Ignarus, 331, 9.
 Igne, 225, 4. 292, 8. 301, 3. 330, 7.
 Ignis, 39, 1.
 Ignibus, 142, 9.
 Iguiculo, 213, 4.
 Iguis, 194, 12. 232, 3. 239, 2. 260, 5. 301, 20.
 Ignobile, 218, 9.
 Ignominiosus, 287, 4.
 Ignorabas, 102, 10.
 Ignorabiles, 164, 5.
 Ignorantes, 297, 18.
 Ignorantia, 214, 2.
 Ignorantia, 125, 8. 267, 2.
 Ignorare, 136, 11. 239, 28.
 Ignoras, 73, 2. 86, 4.
 Ignorat, 179, 5. 337, 17.
 Ignorata, 257, 4.
 Ignorata, 288, 5.
 Ignores, 84, 11. 288, 7.
 Ignoret, 122, 3.
 Ignoro, 209, 5.
 Ignorus, 121, 2.
 Idem, 266, 22 *bis*. 268, 5. 281, 5. 286, 2.
 Iis, 92, 4.
 Iisdem, 302, 1.
 Illa *singular.*, 14, 8. 32, 1. 71, 1, aliisque locis 39.
 Illa *plural.*, 232, 15.
 Illa ipsa, 293, 9.
 Illabuntur, 42, 1.
 Illacrymat, 122, 1.
 Illæ, 150, 1. 209, 3.
 Illesum, 118, 5.
 Illam, 73, 2. 112, 5. 166, 4, aliisque locis 7.
 Illas, 187, 9.
 Illatam, 283, 12.
 Illatas, 158, 20.
 Illatio, 280, 5.
 Illatione, 280, 10.
 Illator, 283, 10.
 Illatum, 230, 13.
 Ille, 8, 2. 14, 3. 24, 1, aliisque locis 29.
 Illecebris, 94, 5.
 Illi *singul.*, 293, 16. 305, 19. 328, 7. 528, 10.
 Illi *plura*, 36, 5. 50, 2. 60, 1, aliisque locis 4.
 Illic, 252, 3. 291, 4. 301, 1. 345, 11.
 Illico, 71, 3. 194, 14.
 Illis, 120, 3. 230, 13. 279, 19. 297, 9.
 Illia, 183, 3.
 Illius, 52, 5. 92, 3. 110, 6, aliisque locis 6.
 Illo, 327, 1. 337, 12. 349, 2.
 Illorem, 335, 29.
 Illos, 50, 8. 197, 5.
 Ilud, 58, 4. 118, 7. 125, 3, aliisque locis 38.
 Ilum, 38, 4. 87, 5. 186, 2, aliisque locis 2.
 Illuminat, 282, 4.
 Illusarum, 25, 1.
 Illuserit, 158, 17.
 Illustrat, 234, 8.
 Illustrare, 192, 3.
 Illuxerit, 87, 2.
 Imaginabile, 344, 3. 344, 8.
 Imaginabilem, 337, 17.
 Imaginabilia, 337, 14.
 Imaginandi, 344, 13.
 Imaginaria, 337, 21.
 Imaginatio, 336, 21. 336, 22. 337, 6, aliisque locis 3.
 Imaginatione, 337, 11. 337, 14. 337, 18.
 Imaginationem, 345, 7.
 Imaginatiois, 344, 5.
 Imaginationis, 337, 10.
 Imagine, 186, 1. 221, 6. 223, 5.
 Imaginem, 359, 2.
 Imagines, 11, 3. 171, 7. 219, 25, aliisque locis 3.
 Inaigo, 228, 6.
 Imbecilles, 258, 3. 265, 14. 266, 6.
 Imbecillioris, 218, 1.
 Imbecillis, 45, 3. 264, 18.
 Imbecillitas, 264, 6.
 Imbecillitate, 267, 17.
 Imbecillitatis, 200, 2.
 Imbecillius, 147, 5.
 Imbecillum, 147, 5.
 Imber, 302, 5.
 Imbre, 102, 12.
 Imbribus, 27, 1.
 Imbriferos, 174, 4.
 Imbut, 182, 10.
 Imbuti, 60, 2.
 Imitatur, 349, 19.
 Imitetur, 265, 20.
 Inmani, 308, 3.
 Inmemor, 244, 2. 262, 6.
 Immensis, 260, 2.
 Immensum, 17, 3. 70, 9. 181, 2.
 Immergitur, 273, 8.
 Immerito, 136, 8.
 Imminentem, 61, 8.
 Imminutione, 228, 8.
 Immitem, 309, 6.
 Immites, 262, 1.
 Immo, 305, 9.
 Immobilem, 249, 6. 295, 5.
 Immobilibus, 343, 10.
 Immobilis, 296, 9. 349, 18.
 Immobilitate, 349, 20.
 Immortalis, 279, 17.
 Immortalitas, 157, 23.
 Immortalitatem, 158, 4.
 Immotis, 114, 6.
 Immundis, 273, 7.
 Immutabiles, 296, 10.
 Immutare, 52, 7.

- Imparem, 170, 5.
 Impatientem, 101, 5.
 Impatientia, 95, 4.
 Impatientiæ, 123, 5.
 Impediendi, 52, 4.
 Impediri, 335, 3.
 Impedisse, 52, 2.
 Impedit, 301, 4.
 Impellere, 95, 6.
 Impendisse, 103, 2.
 Imperabis, 147, 9.
 Imperante, 257, 8.
 Imperet, 168, 6, 199, 4.
 Imperfecta, 219, 25, 238, 16, 238, 15,
 Imperfecti, 228, 1.
 Imperfectum, 247, 9, 228, 8 *bis*, 228,
 9, 228, 11.
 Imperia, 199, 3.
 Imperio, 72, 6.
 Imperiosa, 14, 6.
 Imperitans, 168, 13.
 Imperium, 146, 3.
Impermista, 326, 16.
 Impetrent, 328, 8.
 Impetum, 45, 4, 96, 1.
 Impia *singul.*, 7, 6.
 Impio, 56, 4.
 Impios, 53, 11.
 Impleat, 265, 19.
 Impletem, 265, 20.
 Implere, 279, 9, 349, 23.
 Implicare, 295, 19.
 Implicet, 316, 6.
 Implicitæ, 212, 3.
 Implicitam, 312, 4.
 Implorari, 249, 32.
 Implorare, 350, 6.
 Imporlat, 336, 5.
 Importet, 199, 2.
 Importuna, 298, 20.
 Imposita, 205, 15.
 Impotens, 252, 7.
 Impotentia, 199, 5, 266, 14.
 Impotentis, 40, 4.
 Imprecor, 216, 5.
 Impressas, 341, 4.
 Imprimi, 340, 3.
 Improbi, 194, 6, 281, 4, 181, 8, *aliis-*
que locis 3.
 Improbis, 44, 5, 45, 1, 149, 16, *aliis-*
que locis 6.
 Improbissimum, 146, 1, 149, 7.
 Improbitas, 271, 43, 272, 10, 272,
 18, *aliisque locis* 2.
 Improbitate, 305, 14.
 Improbitalis, 281, 19.
 Improborum, 35, 3, 195, 6, 287, 2.
 Improbus, 32, 6, 194, 5, 268, 4, *aliis-*
que locis 9.
 Improbum, 283, 4.
 Improbus, 197, 3.
 Improvisus, 314, 5.
 Imprudentia, 33, 9, 52, 7.
 Impune, 194, 5.
 Impuuita, 46, 1, 257, 6.
 Impunitas, 281, 6.
 Impunitate, 61, 10, 281, 8, 281, 29.
 Impunitatem, 282, 6.
 Impuniti, 281, 24.
 Impunitos, 280, 17, 281, 9, 281, 19,
 Imputare, 118, 2.
 In *cum accusat.*, 11, 6, 14, 2, 14, 7,
aliisque locis 114.
 In locum, 257, 9.
 In orbem, 242, 1.
 In perpetuum, 238, 16.
 In præmium, 305, 5.
 In quantum, 237, 14.
 In totum *omnino*, 332, 4.
 In vicem *instar*, 340, 12.
 In *cum ablat.*, 11, 4, 11, 5, 43, 2,
aliisque locis 150.
 In cognoscendo, 337, 21.
 In discernendo, 343, 7.
 Inaccessæ, 328, 8.
 Inaccessibiles, 328, 6.
 Inestuat, 77, 2.
 Inane, 118, 3, 164, 2, 195, 1, 205, 10,
 Inanem, 313, 12, 344, 6.
 Inanes, 158, 14.
 Inanibus, 133, 13.
 Inanimata, 258, 18.
 Inanimata, 135, 10.
 Inanimatis, 238, 1.
 Incaudit, 76, 2.
 Incedens, 266, 18.
 Incedere, 265, 25, 351, 15, 351, 16.
 Incelebris, 35, 1.
 Incepta, 45, 5.
 Incerta, 56, 3, 239, 17, 325, 2, 326,
 20, 327, 3.
 Incerti, 327, 5, 336, 9.
 Incertus, 327, 3.
 Incessare, 93, 1.
 Incessui, 266, 19.
 Incipe, 175, 2.
 Incipiens, 248, 10.
 Incipit, 96, 2.
 Incitant, 168, 18.
 Incitata, 346, 3.
 Incitus, 105, 1.
 Incalescant, 493, 3.
 Includam, 149, 2.
 Inclusa, 345, 14.
 Inklusus, 121, 2.
 Incolatur, 157, 3.
 Incolentibus, 123, 3.
 Incolumis, 118, 7, 200, 3.
 Incolunt, 157, 9.
 Inconitatum, 32, 4.
Inconmutabilitate, 296, 13.
 Inconstans, 273, 6.
Inconsummatis, 228, 12,
Inconvulsa, 258, 1.
 Incorrupta, 246, 25, 320, 4,
 Incredibile, 279, 7.
 Increpitis, 14, 2.
 Increpuit, 75, 6.
 Increpuit, 305, 18.
 Incubuerit, 36, 4.
 Incubui, 76, 5, 120, 41.
 Inde, 45, 1, 264, 8.
 Indeclinabilem, 296, 11.
 Indecores, 197, 4.
 Indefens, 57, 1.
 Indeflexa, 328, 3.
 Indica, 203, 1, 276, 8.
 Indicium, 94, 15, 266, 8.
 Indicta, 47, 1, 352, 26.
 Indigeat, 217, 10.
 Indigebit, 246, 19.
 Indigentem, 187, 18.
 Indigentia, 188, 11.
 Indigentia, 188, 11, 188, 15.
 Indigentiam, 153, 17, 135, 2, 189, 1.
 Indigere, 135, 5, 177, 4, 179, 6,
 248, 10.
 Indignari, 305, 17.
 Indigne, 299, 1.
 Indiguemur, 192, 4.
 Indignissima, 281, 17.
 Indignitas, 193, 3.
 Indignos, 149, 17, 193, 7.
 Indignum, 352, 15.
 Indiscreta, 327, 15.
 Indiscreta, 265, 7.
 Indiscreto, 103, 3.
 Indissolubili, 11, 1, 296, 8.
Individuitate, 295, 15.
 Indivisum, 217, 8.
 Indolui, 46, 5.
 Induantur, 87, 4.
 Indubitata, 313, 7.
 Indubitato, 239, 16.
 Induerat, 158, 19.
 Induit, 259, 3.
 Indulgentius, 101, 6.
 Induerunt, 76, 8.
 Indus, 234, 6.
 Inefficaces, 352, 23.
 Inertes, 314, 2.
 Inerti, 139, 1.
 Inesse, 5, 2, 112, 2, 149, 9, *aliisque*
locis 4.
 Inesset, 149, 1.
 Inest, 122, 2, 134, 8, 193, 9, *aliisque*
locis 8.
 Inevitabili, 314, 11.
Inevitabiliter, 326, 21.
 Inexhausta, 150, 13.
 Inexhausti, 10, 2.
 Inexorabile, 165, 1.
 Inexorabiles, 45, 1.
 Inexpertus, 122, 3.
 Inexpleta, 102, 6.
 Inexpletam, 149, 43.
 Inexplicabilis, 47, 1.
 Inexpugnabiles, 298, 10.
 Inextricabilem, 248, 7.
 Infecta, 290, 2.
 Infelices, 60, 8, 283, 4.
 Infelicio, 281, 2.
 Infeliciosem, 281, 21.
 Infeliciores, 279, 7, 280, 17, 281, 8,
 283, 2.
 Infelicissimam, 281, 21.
 Infelicissimos, 280, 2.
 Infelicissimum, 117, 4.
 Inferendum, 283, 8.
 Inferentis, 283, 13.
 Inferior, 337, 5, 347, 11.
 Inferiora, 324, 1.
 Inferiore, 11, 7.
 Inferiorem, 337, 4.
 Infernas, 252, 2.
 Inferos, 254, 19.
 Inferre, 231, 2, 325, 14.
 Inferrent, 44, 6.
 Inficiamur, 52, 3.
 Inficiari, 147, 2.
 Inficit, 272, 19.
 Infirma, 102, 8, 136, 5, 162, 11, 340, 21,
 Infimis, 102, 8, 136, 2, 234, 11, 350,
 15.
 Infinita, 158, 5, 294, 3, 350, 11.
 Infinitæ, 349, 6.
 Infinitam, 280, 4, 349, 21.
 Infinitate, 349, 4.
 Infinitatem, 349, 10.
 Infiniti, 158, 11, 236, 3, 257, 12.
 Infinitis, 46, 1.
 Infinitum, 229, 9, 350, 3.
 Infinitus, 349, 19.
 Infirma, 322, 5.
 Infirmitas, 213, 3, 266, 10, 268, 15.
 Infirmus, 297, 26.
 Inflammare, 56, 4.
 Inflammata *singul.*, 12, 3.
 Infectens, 242, 1.
 Influat, 21, 2.
 Influidentibus, 76, 7.
 Informare, 172, 1.
 Infortunata, 258, 4.
 Infortunii, 118, 1.
 Infortunio, 118, 7, 210, 7, 279, 11,
aliisque locis 2.
 Infortunium, 201, 5, 281, 3.
 Infra, 133, 6, 136, 5, 136, 10, *aliis-*
que locis 3.
 Infractio, 12, 7.
 Infuderis, 133, 19.
 Ingemiscis, 101, 9.
 Ingemiscit, 118, 10.
 Ingenii, 56, 3, 110, 9, 119, 6.
 Ingenio, 119, 1, 299, 16.
 Ingenium, 134, 2.
 Ingenuum, 173, 1.
 Inglorius, 205, 7.
 Ingratas, 7, 6.
 Ingravare, 347, 5.
 Ingruentium, 110, 6.
 Inhabitanti, 157, 5.
 Inhabitare, 74, 2.
 Inhabens, 294, 1.
 Inhorrescere, 102, 5.
 Inhorruit, 79, 2.
 Inimica, 134, 5, 238, 22.
 Inimicum, 201, 5.
 Inimicus, 201, 6.
 Iniqua, 299, 8.
 Iniquæ, 352, 19.
 Iniqui, 69, 6.
 Iniquior, 296, 20.
 Iniquis, 270, 10.
 Iniquissimum, 327, 11.
 Iniquitatis, 281, 7.
 Iniquum, 281, 10.

- Iniquus, 454, 3.
 Inire, 2, 2.
 Initium, 349, 12.
 Injucundum, 133, 19.
 Injungere, 335, 14.
 Injuria, 45, 3. 54, 1. 187, 10, aliisque locis 5.
 Injuria, 257, 3. 283, 10.
 Injuriarum, 46, 3. 100, 3. 102, 10, aliisque locis 4.
 Injurias, 158, 21.
 Injuriis, 118, 40.
 Injuria, 95, 4.
 Injusta, 69, 3. 281, 8. 281, 22.
 Injustæ, 33, 3. 287, 12.
 Injustas, 286, 4.
 Injusti, 75, 6.
 Injustum, 281, 12.
 Innasci, 238, 3.
 Innocens, 59, 1.
 Innocentia, 50, 9.
 Innocentiam, 53, 13. 55, 3. 55, 7. 297, 27.
 Innocentis, 32, 4.
 Innuit, 94, 7.
 Innumerabiles, 292, 6.
 Innumeras, 50, 1.
 Innumeri, 70, 2.
 Innutritum, 14, 1.
 Inopem, 101, 4.
 Inopes, 132, 7. 132, 10.
 Inopia, 298, 21.
 Inopia, 47, 2.
 Inopina, 5, 1.
 Inopinabile, 305, 11.
 Inopinabiles, 304, 9.
 Inopinatum, 314, 13.
 Inopinatus, 314, 6.
 Inops, 158, 1. 287, 4.
 Inquam, 31, 2. 54, 8. 82, 3, aliisque locis 136.
 Inquires *nomen*, 273, 2.
 Inquires *verbum*, 124, 5. 137, 6. 188, 13, aliisque locis 5.
 Inquirendum, 228, 3.
 Inquis, 336, 5.
 Inquisita, 84, 4.
 Inquit, 12, 4. 23, 1. 25, 1, aliisque locis 87.
 Inrubuit vel irrubuit, 114, 2.
 Insani, 154, 2.
 Insauari, 268, 5.
 Insanum, 114, 3.
 Insclii, 145, 2.
 Inscliti, 291, 7.
 Insclitia, 124, 4.
 Insclitia, 267, 1.
 Insclitia, 321, 2.
 Insclitiam, 246, 4.
 Insectare, 93, 2.
 Inseparabili, 272, 4.
 Insequendi, 283, 30.
 Inserant, 192, 3.
 Inserit, 6, 2. 340, 20.
 Inserita, 177, 2.
 Inserviente, 293, 2.
 Inseruit, 44, 9.
 Insidentibus, 110, 9.
 Insidiator, 273, 3.
 Insidiis, 212, 7.
 Insigne, 297, 17. 299, 7.
 Insigniti, 11, 6. 50, 5.
 Insiguitur, 343, 5.
 Insita, 58, 1. 221, 3.
 Insiti, 256, 2.
 Insitiis, 248, 49.
 Insutum, 135, 7.
 Insutus, 108, 7.
 Insolentia, 157, 11.
 Insolubilibus, 149, 15.
 Insonare, 108, 6.
 Insonates, 61, 11. 68, 7.
 Inspectantes, 53, 14.
 Insperata, 92, 6.
 Insperato, 279, 18.
 Instabilem, 166, 1.
 Instabilitas, 125, 6.
 Instantia, 350, 14.
 Instar, 351, 26.
 Instillabas, 58, 3.
 Instituta *substant.*, 93, 9. 157, 18.
 Instituti, 35, 3. 60, 3.
 Instrepti, 344, 9.
 Instruit, 166, 2.
 Instrumentum, 343, 1.
 Insufficientiam, 187, 16.
 Insulae, 275, 3.
 Insultans, 158, 22.
 Itsuper, 12, 6.
 Integer, 166, 11.
 Integra, 335, 12.
 Integris, 228, 13. 229, 8.
 Integritate, 297, 2. 356, 12.
 Integrum, 277, 5.
 Intellectum, 296, 2.
 Intellexeram, 159, 1.
 Intelligam, 82, 3.
 Intelligas, 268, 1.
 Intelligendum, 266, 9.
 Intelligentia, 336, 21. 337, 7. 343, 14.
 Intelligentiæ, 293, 6. 337, 1. 345, 10.
 Intelligentiã, 345, 3.
 Intelligis, 158, 23. 165, 4.
 Intelligit, 209, 6.
 Intelligitis, 136, 2.
 Intelligitur, 230, 5.
 Intelligo, 92, 3. 231, 22.
 Intemerata, 352, 18.
 Intemperans, 273, 14.
 Intemperantia, 267, 3.
 Intemperiam, 238, 13.
 Intemperstivi, 5, 3.
 Intendebatur, 314, 2.
 Intendit, 314, 11.
 Intenta, 23, 2.
 Intentio, 84, 7. 178, 8. 179, 11, aliisque locis 3.
 Intentionem, 237, 18. 256, 3. 265, 2.
 Intentione, 239, 4. 239, 11. 247, 2, aliisque locis 2.
 Inter, 11, 5. 44, 7. 95, 7, aliisque locis 13.
 Interdum, 239, 10.
 Interea, 302, 10.
 Intereant, 238, 9.
 Intereptio, 152, 2.
 Interesse, 282, 12.
 Interm, 343, 4.
 Interiora, 93, 6.
 Interiore, 238, 12.
 Interire, 237, 4. 237, 7. 237, 12. 238, 5.
 Interitum, 86, 7. 237, 15. 237, 18.
 Interius, 171, 4. 219, 18.
 Interminabilem, 158, 10. 349, 14.
 Interminabilis, 348, 8. 349, 7. 349, 15.
 Interrogas, 85, 3.
 Interrogo, 187, 8.
 Intextum, 11, 5.
 Intima, 251, 10. 332, 3.
 Intimam, 297, 6.
 Intimi, 241, 3.
 Intimus, 295, 13.
 Intolerabiles, 209, 3.
 Intolerabili, 92, 5.
 Intra, 50, 4. 95, 1. 103, 8, aliisque locis 4.
 Intrasses, 137, 10.
 Intrepidum, 251, 6.
 Intrinsecus, 343, 3.
 Introas, 248, 8.
 Introieris, 248, 8.
 Introitus, 147, 7.
 Introrsum, 243, 2. 341, 14.
 Intrapectis, 212, 19.
 Intueamur, 246, 16. 348, 3.
 Intuearis, 238, 3.
 Intuemur, 363, 27.
 Intuens, 14, 9.
 Intuentur, 282, 5.
 Intueri, 94, 16. 171, 8. 217, 7, aliisque locis 4.
 Intueris, 217, 2.
 Intueur, 336, 18. 352, 4.
 Intuitu, 134, 1. 350, 24.
 Intuitum, 10, 8. 30. 3. 87, 5, aliisque locis 5.
 Inuitus, 321, 5. 350, 19. 350, 28. 352, 9.
 Intumescit, 133, 12.
 Intus, 269, 9. 277, 13. 341, 11.
 Invehens, 243, 1.
 Invehuntur, 298, 16.
 Inveni, 86, 2.
 Inveniat, 314, 4. 331, 8.
 Invenio, 237, 17.
 Invenisse, 210, 5.
 Invenisti, 166, 13.
 Invenitur, 198, 5.
 Invenitum, 314, 8.
 Investiganda, 219, 11.
 Investigandum, 231, 22.
 Invenere, 321, 3.
 Invicem, 158, 11. 168, 15. 231, 24, aliisque locis 4.
 Invicta, 257, 2.
 Invicta, 21, 3.
 Invictam, 298, 10.
 Invicto, 266, 12.
 Invictum, 38, 3.
 Invidia, 32, 2.
 Inviolabiliter, 229, 14.
 Inviolatum, 118, 6.
 Invisus, 197, 1.
 Invitari, 61, 11.
 Invito, 188, 4.
 Invidis, 188, 2.
 Invocandum, 219, 33.
 Involvit, 162, 10.
 Inusitatum, 94, 2.
 Inutiles, 36, 5.
 Ipsa *singul.*, 11, 3. 45, 3. 45, 4, aliisque locis 22.
 Ipsa *abl.*, 61, 11. 94, 4. 282, 11, aliisque locis 3.
 Ipsa *neutr. nomin.*, 185, 3. 200, 4. 243, 8, aliisque locis 3.
 Ipsæ, 189, 1.
 Ipsam, 171, 8. 218, 25. 230, 12, aliisque locis 8.
 Ipsam *illam*, 337, 2.
 Ipsarum, 149, 19. 231, 15.
 Ipsas, 247, 18. 238, 3. 296, 10.
 Ipse, 9, 1. 56, 2. 72, 4, aliisque locis 18.
 Ipsi *dat.*, 134, 4. 334, 3.
 Ipsi *plural.*, 57, 4. 177, 8. 199, 12, aliisque locis 5.
 Ipsis, 48, 2. 69, 7. 149, 1, aliisque locis 4.
 Ipsius, 100, 1. 166, 5. 232, 18. 297, 10.
 Ipsos, 232, 21. 242, 5. 258, 3.
 Ipsorum, 52, 5. 336, 13.
 Ipsos, 215, 3. 298, 16. 318, 3.
 Ipsum, 10, 6. 112, 2. 157, 9, aliisque locis 17.
 Ira, 76, 5. 270, 3.
 Iræ, 273, 4.
 Iræ, 40, 4.
 Iras, 130, 2. 182, 10. 310, 5.
 Iratis, 283, 16.
 Ire, 17, 1. 18, 1. 33, 5, aliisque locis 4.
 Irreflexo, 310, 8.
 Irreperit, 84, 6.
 Irresoluto, 181, 4.
 Irredimem, 36, 6.
 Irrigat, 302, 5.
 Irrubuit, 114, 2.
 Is, 159, 6.
 Ista, 94, 3. 108, 4. 125, 7, aliisque locis 8.
 Ita, 10, 2. 50, 7. 53, 10, aliisque locis 70.
 Itaque, 50, 8. 135, 6.
 Itaque, 30, 2. 35, 4. 61, 42, aliisque locis 13.
 Itæ, 311, 1.
 Item, 272, 12.
 Iter, 3, 3. 32, 4. 261, 2, aliisque locis 4.
 Iterum, 65, 3. 303, 2. 316, 2. 335, 11.
 Itachus, 308, 1.
 Itinerum, 157, 11.

- itus, 303, 1.
 Ixionium, 253, 7.
 J
 Jacent, 163, 1.
 Jaere, 61, 8. 103, 5.
 Jaceret, 266, 19.
 Jaet, 22, 1. 274, 6. 340, 10.
 Jaectis, 164, 5.
 Jactasse, 55, 5.
 Jactastis, 8, 4.
 Jactis, 356, 18.
 Jam, 45, 5. 48, 1. 70, 4, aliisque locis 40.
 Jam dudum, 219, 30. 299, 23.
 Jam vero, 272, 15. 326, 5. 335, 20.
 Jauitor, 253, 3.
 Jecerut, 313, 17.
 Jecur, 253, 12.
 Jenumia, 139, 3.
 Jovis, 103, 4.
 Jubens, 222, 1.
 Jubes, 221, 1.
 Jucunda, 12, 8. 288, 2. 304, 4, aliisque locis 2.
 Jucunditas, 210, 4. 236, 12.
 Jucunditate, 170, 4. 232, 6.
 Jucunditatem, 179, 2.
 Jucunditatis, 178, 10. 209, 5. 218, 21.
 Jucundum, 93, 6.
 Jucundus, 298, 24.
 Judicamus, 193, 7.
 Judicaudi, 337, 21.
 Judicautes, 177, 6.
 Judicantis, 338, 4.
 Judicare, 193, 7. 298, 18.
 Judicarem, 280, 2.
 Judicat, 60, 7. 178, 17. 178, 18, aliisque locis 6.
 Judicatis, 136, 7. 350, 28.
 Judicatur, 231, 19. 232, 5. 327, 12.
 Judicavimus, 345, 8.
 Judice, 104, 1. 282, 8.
 Judicemus, 218, 7. 283, 20.
 Judices *nomen*, 56, 1.
 Judices *verbum*, 266, 22.
 Judicet, 272, 4.
 Judicet, 272, 4.
 Judicetur, 156, 8. 157, 19. 205, 4.
 Judicia, 282, 1. 297, 4. 350, 24.
 Judicibus, 283, 25.
 Judicio, 53, 1. 205, 9. 344, 12.
 Judicis, 352, 27.
 Judicium, 203, 17. 297, 25. 319, 2, aliisque locis 6.
 Judico, 325, 3.
 Judicum, 283, 15.
 Jugari, 330, 3.
 Jugo, 95, 2. 162, 4. 175, 2.
 Jugulare, 56, 4.
 Jugulum, 307, 7.
 Jugum, 247, 6.
 Junctos, 168, 21.
 Jungant, 301, 19.
 Jungantur, 149, 3.
 Junxerit, 185, 4.
 Junxit, 251, 6.
 Jura, 268, 25. 293, 2. 300, 4.
 Jure, 45, 2. 46, 3. 103, 8, aliisque locis 14.
 Juris, 41, 2. 101, 7. 101, 11.
 Jus, 73, 3. 100, 2. 101, 8, aliisque locis 5.
 Jussit, 5, 2.
 Justa, 103, 6. 286, 6.
 Justa, 281, 9. 281, 23.
 Justæ, 328, 5.
 Justam, 304, 6.
 Justi, 231, 6.
 Justior, 283, 16.
 Justissimum, 297, 19. 345, 9.
 Justitia, 48, 6. 73, 1. 231, 5, aliisque locis 2.
 Justo, 301, 1. 305, 8.
 Justos, 50, 8.
 Justum, 281, 9. 281, 11.
 Justus, 69, 5.
 Juvat, 285, 1.
 Juventæ, 4, 4.
 L
 Labatur, 126, 5.
 Labi, 289, 2.
 Labor, 174, 1. 176, 3. 310, 8,
 Laborare, 297, 29.
 Laborat, 179, 11. 210, 27. 237, 19, 331, 4.
 Laboratis *verbum*, 157, 17.
 Laboraverim, 92, 9.
 Labore, 32, 3.
 Labores, 308, 6.
 Laboretur, 325, 11.
 Laboris, 305, 26. 310, 10.
 Laborum, 234, 1.
 Labuntur, 179, 9.
 Labyriuthum, 248, 9.
 Lacer, 182, 9.
 Laceræ, 2, 3.
 Lacereris, 60, 4.
 Lacescentes, 247, 16.
 Lacesitam, 32, 6.
 Lacrymabilem, 9, 1.
 Lacrymantem, 71, 2.
 Lacrymas, 103, 2. 119, 9.
 Lacrymis, 14, 5. 42, 2. 119, 4, aliisque locis 3.
 Lacte, 24, 1.
 Lactuum, 210, 2.
 Lacterentur, 13, 3.
 Læse, 76, 1.
 Læta, 114, 8. 298, 17.
 Lætaretur, 271, 4.
 Lætat, 72, 7.
 Lætat, 132, 1.
 Læteris, 134, 9. 158, 6.
 Lætissimum, 218, 17.
 Lætitia, 61, 7. 178, 3.
 Lætitie, 218, 19.
 Lætitiam, 180, 3. 217, 5.
 Lætor, 239, 27.
 Lætorum, 111, 6.
 Lætos, 80, 7.
 Lætum, 219, 18.
 Lævam, 309, 4.
 Langueret, 279, 10.
 Languor, 285, 27.
 Languore, 283, 30.
 Lapidis, 238, 23.
 Lapillis, 196, 2.
 Lappilos, 234, 7.
 Lapsa, 200, 3.
 Lapsi, 316, 8.
 Laqueos, 214, 5.
 Larga, 78, 1.
 Largas, 183, 4.
 Largiendi, 132, 5.
 Largis, 106, 11.
 Largitas, 132, 3.
 La-gitione, 114, 2.
 Laribus, 31, 1. 43, 4.
 Laris, 93, 9.
 Lassant, 290, 6.
 Lassorum, 170, 3.
 Late, 137, 1. 161, 199, 3.
 Lateat, 216, 1. 313, 21.
 Latentes, 291, 1.
 Latentis, 21, 3.
 Latentium, 292, 1.
 Latere *verbum*, 53, 2. 143, 3. 323, 7.
 Latet, 27, 2. 69, 4.
 Latos, 168, 10.
 Latrantem, 247, 16.
 Latrone, 137, 10.
 Latrus *nomen substant.*, 199, 12. 251, 6. 313, 7.
 Laudantur, 137, 3.
 Laude, 55, 5. 157, 19.
 Laudibus, 204, 5.
 Laudis, 110, 9.
 Laus, 205, 12.
 Laxa *nomen*, 5, 4.
 Laxant, 182, 8.
 Lectis, 141, 2.
 Lectuli, 14, 9.
 Lecturus, 79, 1.
 Legalium, 287, 9.
 Lege *nomen*, 68, 1. 102, 9. 115, 7, aliisque locis 2.
 Legebatur, 11, 5.
 Legem, 64, 2. 73, 2. 95, 3, aliisque locis 2.
 Legens, 340, 19.
 Leges, 352, 19.
 Legibus, 181, 3.
 Lenibus, 87, 5. 297, 9.
 Lenioribus, 76, 6.
 Leniter, 24, 7. 158, 21. 256, 2.
 Lentis, 181, 6.
 Leo, 276, 4. 286, 1.
 Leones, 182, 1.
 Leoni, 309, 1.
 Leonibus, 251, 7.
 Leonis, 273, 4.
 Lepus, 251, 8.
 Lethargum, 25, 1.
 Levare, 163, 5.
 Levat, 347, 6.
 Levato, 317, 11.
 Levem, 277, 9.
 Leves, 191, 3.
 Levia, 266, 14.
 Levibus, 7, 3. 225, 2.
 Leviores, 93, 10.
 Levis, 273, 6. 347, 7.
 Levitas, 238, 19. 346, 4.
 Levitate, 158, 17.
 Lex, 254, 5. 254, 9. 282, 7. 302, 13.
 Libeat, 79, 6. 215, 1. 268, 17.
 Libellos, 12, 1.
 Libens, 106, 3.
 Libenter, 171, 10.
 Liber *adject.*, 17, 4. 367, 10.
 Libera, 352, 6.
 Libera, 159, 7.
 Liberaut, 142, 8.
 Liberal, 173, 3.
 Liberi *subst.*, 178, 9.
 Liberores, 320, 6.
 Liberic *subst.*, 121, 4. 210, 7.
 Libero *nomen adject.*, 147, 9. 187, 10. 351, 22.
 Libero *subst.*, 210, 3.
 Liberos *substant.*, 110, 7. 119, 5.
 Liberos *adject.*, 356, 3.
 Libertas, 45, 2. 53, 7. 73, 1. aliisque locis 7.
 Libertate, 292, 10. 321, 4. 351, 18. 351, 21.
 Libertatem, 53, 4. 326, 5. 335, 3.
 Libertatis, 146, 3. 324, 4.
 Liberum, 148, 1. 295, 19. 351, 9.
 Libet, 61, 12. 101, 8. 110, 3. 292, 15.
 Libidine, 202, 3.
 Libidines, 149, 15.
 Libidinibus, 273, 8.
 Libidinum, 209, 6.
 Libido, 233, 3. 267, 3. 270, 1.
 Libris, 74, 6.
 Librorum, 74, 6.
 Libros, 74, 5.
 Libuit, 70, 1.
 Libycis, 310, 4.
 Liceat, 160, 9. 299, 14. 327, 17.
 Licebit, 264, 4. 335, 26.
 Licentiam, 281, 20. 282, 6.
 Licere, 279, 4. 279, 25.
 Licet *verbum*, 103, 1. 102, 2. 118, 4, aliisque locis 10.
 Licet *conjectio*, 158, 8. 162, 6. 180, 6, aliisque locis 15.
 Licuisset, 53, 6.
 Ligans, 181, 1.
 Ligas, 222, 2.
 Ligat, 166, 3. 168, 11. 233, 2.
 Ligni, 238, 12.
 Limen, 14, 4.
 Limne, 103, 5.
 Limite, 292, 12.
 Limitibus, 157, 8.
 Lingua, 157, 10.
 Linguam, 148, 2. 273, 2.
 Linguas, 162, 7.
 Linqvit, 68, 2.
 Liqueat, 336, 16.
 Liquebit, 293, 8.
 Lipientia, 238, 24.
 Liquere, 281, 12.

- Liquecit, 254, 6.
 Liquerunt, 26, 1.
 Liquet, 124, 1. 449, 5. 176, 8, alii-
 que locis 13.
 Liquidis, 222, 3.
 Liquido, 139, 5. 347, 1.
 Liquido, 134, 7. 137, 7. 232, 17.
 Lite, 344, 42.
 Litigiis, 273, 2.
 Litteras, 11, 6. 340, 7.
 Litteris, 53, 4. 164, 2.
 Littora, 141, 3. 215, 8.
 Littoris, 190, 8.
 Littus, 290, 8.
 Liventi, 111, 6.
 Livore, 221, 4.
 Loca, 238, 7. 238, 21.
 Locata, 295, 10.
 Locatorem, 295, 14.
 Locatus, 83, 9. 103, 8.
 Loci, 43, 3. 74, 3.
 Locis, 238, 5. 246, 10. 294, 4, 314,
 16.
 Loco, 41, 3. 84, 12. 137, 13, alii-
 que locis 2.
 Locum, 58, 2. 108, 3. 266, 19.
 Locus, 123, 3. 283, 26. 313, 13.
 Longa, 253, 9. 298, 4.
 Longam, 281, 20.
 Longe, 203, 1. 326, 14. 341, 2.
 Longi, 347, 1.
 Longinquum, 72, 1.
 Longior, 158, 3.
 Longius, 164, 7. 245, 4. 295, 18.
 Longos, 242, 1.
 Longum, 279, 17.
 Longus, 134, 3.
 Loquamur, 230, 3.
 Loquar, 165, 4. 209, 1.
 Loquebare, 248, 11.
 Loquebaris, 248, 15.
 Loquendi, 157, 11.
 Loqueretur, 108, 1.
 Loquimur, 249, 9. 258, 2.
 Loquor, 147, 8.
 Loquantur, 298, 17.
 Lota, 301, 7.
 Lubrica, 68, 6. 270, 6.
 Lubricus, 140, 4.
 Lucanus, 297, 22.
 Luce, 16, 2. 226, 2. 271, 2, alii-
 que locis 2.
 Luceat, 137, 3.
 Lucebit, 242, 5.
 Lucem diem, 66, 2. 113, 2.
 Luceum splendorem, 235, 3. 241, 3.
 282, 3.
 Luci, 328, 8.
 Lucida, 64, 3. 141, 1.
 Lucidos, 102, 2.
 Lucidum, 250, 2.
 Lucifer, 65, 4. 174, 5. 301, 12.
 Lucis, 87, 7. 110, 6.
 Luctu, 14, 9.
 Luctum, 94, 1. 252, 8.
 Luctuosus, 120, 7.
 Luctus, 252, 7.
 Ludens, 183, 5.
 Ludentem, 94, 9.
 Ludicra, 266, 14.
 Ludicri, 102, 9.
 Ludimus, 102, 7. 249, 1.
 Ludis verbis, 248, 6.
 Ludit, 98, 5.
 Ludum, 102, 7.
 Luentes, 280, 13.
 Luis, 118, 2.
 Luit, 257, 10.
 Lumen, 88, 4. 242, 6.
 Lumina, 18, 2. 64, 7.
 Lumina oculos, 25, 3. 254, 7. 254,
 17.
 Lumine, 22, 1. 38, 1. 90, 2, alii-
 que locis 2.
 Luminibus oculis, 12, 4. 23, 2. 26, 2.
 Luminibus, 257, 1. 261, 9. 330, 7.
 Luna, 64, 5.
 Lunæ, 48, 3. 207, 2. 290, 1.
 Lunam, 133, 10.
 Lupi, 273, 1.
 Lupis, 276, 6.
 Lustrare, 226, 2.
 Lustrantur, 350, 17.
 Lux, 133, 2. 341, 8.
 Luxu, 139, 4.
 Luxuria, 197, 2.
 Luxurient, 298, 5.
 Lydorum, 162, 11.
 Lymphante, 36, 3.
 Lynceis, 212, 17.
 M
 Machina, 246, 25. 279, 18.
 Machinam, 168, 19.
 Machinas, 238, 17. 299, 16.
 Mactatum, 148, 7.
 Madent, 253, 6.
 Maduit, 152, 3.
 Mage, 174, 1.
 Magis, 48, 6. 132, 2. 137, 7, alii-
 que locis 5.
 Magistra, 31, 2. 52, 2.
 Magistratibus, 192, 2.
 Magistratum, 44, 10. 193, 5.
 Magistrum, 182, 4.
 Magna, 162, 8. 195, 1. 247, 16, alii-
 que locis 4.
 Magna ex parte, 279, 6.
 Magnæ, 86, 7.
 Magnas, 48, 4.
 Magni, 311, 1. 323, 1.
 Magnificum, 157, 8.
 Magnitudinem, 156, 7.
 Magnitudo, 178, 14.
 Magno, 226, 12.
 Magnum, 33, 1. 99, 1. 204, 3. 298, 17.
 Magnus, 195, 3.
 Majestatis, 52, 2. 55, 1.
 Major, 254, 9.
 Majore, 295, 15.
 Majorem, 199, 6.
 Majoribus, 205, 19.
 Majorum, 205, 16.
 Majus, 257, 7.
 Mala *substant.*, 54, 2. 257, 6. 267, 17,
 alii-que locis 4.
 Mala *adject.*, 277, 1.
 Malam, 304, 11. 305, 6.
 Male, 298, 15. 347, 8.
 Maleficio, 60, 2.
 Malefida, 7, 3.
 Mali *substant.*, 248, 14. 248, 18. 264,
 6, alii-que locis 5.
 Mali *adject.*, 265, 7. 265, 10. 265,
 11, alii-que locis 7.
 Malim, 217, 7.
 Malis *nomen substant.*, 5, 1. 60, 5.
 212, 3, alii-que locis 3.
 Malis *adjectivum*, 193, 2. 258, 5. 266,
 alii-que locis 6.
 Malit, 287, 5.
 Malitiam, 272, 25. 280, 2.
 Malitiis, 306, 1.
 Mallem, 24, 5.
 Mallet, 121, 2. 283, 20.
 Mallo *nomen substant.*, 272, 16.
 Malorum *substant.*, 108, 6. 110, 7.
 268, 8, alii-que locis 4.
 Malorum *adject.*, 281, 18. 297, 14.
 Malos, 258, 3. 254, 3. 266, 6, alii-
 que locis 8.
 Maluerit, 73, 3.
 Maluisti, 134, 12.
 Malum *substant.*, 248, 5 bis. 264, 5.
 267, 20, alii-que locis 5.
 Malus, 174, 2.
 Manas, 42, 2.
 Mandavi, 53, 3.
 Maneant, 236, 5.
 Maneat, 188, 17.
 Manebit, 335, 11.
 Maneunt, 218, 19. 236, 6.
 Manendi *idea*, 94, 13.
 Manendi, 95, 2. 112, 3. 237, 17,
 alii-que locis 3.
 Manens, 221, 1. 234, 2. 246, 12, alii-
 que locis 3.
 Manent, 246, 13.
 Manentibus, 120, 3. 305, 14.
 Manentis, 112, 5. 350, 1.
 Manere, 96, 2. 132, 3. 237, 3, alii-
 que locis 4.
 Manet, 164, 10. 183, 3. 277, 5, alii-
 que locis 3.
 Manibus, 11, 2. 33, 7. 182, 2. 265,
 26.
 Manifesta, 56, 1.
 Manifestum, 125, 5. 149, 10. 150, 5,
 alii-que locis 6.
 Manu, 79, 4. 199, 14. 285, 2. 306, 1.
 Manum, 24, 7. 101, 8. 104, 5, alii-
 que locis 2.
 Manus *singul.*, 276, 2.
 Manus *plural.*, 11. 8. 123, 6. 148, 9.
 Marci Tullii, 157, 13.
 Marco Tullio, 324, 1.
 Mare, 89, 1. 114, 6. 168, 7.
 Margine, 11, 5.
 Mari, 102, 4.
 Maria, 157, 3.
 Maris, 133, 9. 141, 1. 343, 11.
 Marmaricus, 276, 4.
 Masculæ, 110, 2.
 Materia, 292, 6. 305, 19.
 Materia *ablat.*, 11, 2. 336, 22. 336,
 23.
 Materie, 134, 2. 221, 3. 341, 3.
 Materie, 337, 11.
 Materiali, 313, 16.
 Materiam, 148, 4. 155, 2. 337, 6.
 Matris, 101, 4. 152, 3. 252, 6.
 Mavis, 72, 3. 231, 10.
 Mavult, 218, 27.
 Maxima, 257, 4.
 Maxima, 205.
 Maximam, 85, 6. 239, 13. 249, 2,
 292, 5.
 Maximas, 53, 6.
 Maxime, 35, 5. 188, 1. 219, 3, alii-
 que locis 4.
 Maximi, 272, 5.
 Maximis, 148, 3.
 Maximum, 86, 9.
 Me, 8, 1. 23, 2. 24, 4, alii-que locis
 39.
 Mea, 4, 2.
 Mea *ablat.*, 60, 4. 258, 11. 352, 4,
 352, 7.
 Meæ, 117, 2.
 Meam, 30, 3. 32, 4. 91, 246, 1.
 Means, 162, 6.
 Meant, 277, 17.
 Meatum, 131, 1.
 Meat, 223, 4. 317, 2.
 Meatus, 18, 1. 301, 5.
 Mecum, 9, 1. 32, 1. 43, 5, alii-que
 locis 3.
 Medetur, 298, 22.
 Media, 295, 15.
 Media, 239, 27.
 Mediam, 223, 1.
 Medicaminis, 76, 8.
 Medicantis, 40, 2. 42, 3.
 Medicator, 297, 14.
 Medici, 266, 7.
 Medicina, 149, 11.
 Medicinæ, 23, 1. 292, 12.
 Medicos, 149, 11.
 Medicum, 283, 18.
 Medicus, 973, 10.
 Medietatis, 295, 13.
 Medio, 295, 17.
 Mediocribus, 87, 5.
 Medium, 296, 3. 305, 24.
 Medius, 111, 1.
 Medulla, 238, 11.
 Medullas, 238, 10.
 Mei, 14, 9. 32, 2. 55, 3, alii-que lo-
 cis 6.
 Meis, 12, 3. 13, 2. 33, 6, alii-que
 locis 4.
 Melior, 230, 8.
 Meliora, 103, 7. 118, 6.
 Melioribus, 282, 7.
 Melius, 229, 3 bis.
 Melius, 75, 5. 132, 2.
 Mella, 241, 4.
 Melle, 108, 5. 139, 5. 183.

- Mellifluis*, 322, 2.
 Membra, 188, 13. 223, 2. 231, 21,
 aliisque locis 3.
 Membris, 207, 5. 330, 6.
 Membro, 232, 1.
 Membrorum, 133, 4. 237, 8. 332, 3.
 Memento, 129, 5. 272, 5.
 Meminere, 182, 7.
 Meminerim, 85, 2.
 Memini, 245, 6. 246, 22. 262, 7.
 265, 3.
 Meminisse, 146, 3.
 Meministi, 54, 6. 54, 7. 84, 7, aliis-
 que locis 2.
 Meminiſi, 333, 1.
 Memorasti, 75, 3.
 Memoria, 35, 2. 110, 6.
 Memoria, 179, 4.
 Memoriae, 53, 3. 265, 6.
 Memoriam, 84, 8. 92, 8. 243, 2.
 Mendaci, 69, 8.
 Mendacio, 326, 18.
 Mendacis, 217, 1.
 Mendacium *substant.*, 52, 9.
 Mendacium *adject.*, 166, 2.
 Mens, 16, 2. 90, 4. 139, 6, aliisque
 locis 7.
 Mensuram, 10, 5.
 Mente, 136, 1. 161, 1. 221, 6, aliis-
 que locis 9.
 Mentem, 30, 2. 147, 10. 193, 4, aliis-
 que locis 5.
 Mentis, 12, 8. 126, 2. 156, 1, aliis-
 que locis 5.
 Mentis, 226, 1. 238, 10. 345, 9.
 Mentiantur, 219, 29.
 Mentibus, 44, 9. 177, 2. 192, 2, aliis-
 que locis 2.
 Mentiens, 52, 7.
 Mentior, 137, 6.
 Mentis, 14, 11. 22, 1. 74, 5, aliisque
 locis, 21.
 Mentiti, 57, 6.
 Mentitur, 165, 7.
 Mentium, 25, 2. 87, 3. 297, 14.
 Meo, 24, 7. 258, 11.
 Meorum, 74, 6.
 Meos, 25, 5. 33, 9. 102, 10.
 Mercibus, 141, 2.
 Mereamur, 219, 33.
 Mereatur, 74, 2. 163, 2.
 Merebamur, 54, 6.
 Merebantur, 133, 7.
 Mereri, 74, 3.
 Meretriculas, 12, 4.
 Mergat, 289, 4.
 Mergens, 302, 9.
 Mergi *verbum*, 301, 8.
 Merita *substant.*, 52, 7. 60, 6.
 Meritam, 299, 1.
 Meritis *substant.*, 75, 1. 76, 2. 205,
 1, aliisque locis 4.
 Merito *substant.*, 135, 9. 281, 7.
 Merito *adject.*, 68, 5.
 Meritorum *substant.*, 156, 3. 327,
 15.
 Meritos, 57, 3. 298, 15.
 Meritum *substant.*, 92, 6. 272, 27.
 Mersa, 14, 5. 16, 1.
 Mersas, 222, 4.
 Mersat, 7, 4.
 Mersit, 308, 3.
 Mersus, 243, 5.
 Meruerunt, 50, 7.
 Meruisse, 61, 4.
 Meruisti, 110, 10.
 Meruit, 310, 10. 327, 10.
 Metaſo, 309, 4.
 Metiantur, 135, 6.
 Metis *nomen*, 279, 16. 290, 2.
 Metitur, 94, 17. 205, 3.
 Metiuntur, 178, 3.
 Metu, 253, 4.
 Metuant, 182, 3.
 Metuat, 125, 8.
 Metuenda, 273, 5.
 Metuit, 199, 13. 298, 25.
 Metus, 74, 1. 199, 7.
 Metuunt, 70, 2. 298, 6.
 Meum, 7, 4. 14, 9. 102, 1. 288, 2.
 Meus, 313, 22.
 Mica, 226, 5.
 Micans, 291, 4.
 Mihi, 2, 3. 9, 2. 43, 7, aliisque locis,
 14.
 Miles, 251, 3.
 Militum, 200, 5.
 Millibus, 57, 1. 158, 7.
 Minae, 38, 4.
 Minantem, 128, 3.
 Minas, 94, 18.
 Minima, 123, 2. 166, 7.
 Minima, 87, 1.
 Minuam, 158, 8.
 Minime, 137, 6. 179, 10. 186, 3, aliis-
 que locis 37.
 Minuimus, 122, 5. 133, 10. 179, 18.
 219, 31.
 Minimo, 135, 5. 157, 6.
 Minimum, 188, 18.
 Minimum, 153, 1.
 Ministerio, 49, 2.
 Ministat, 206, 4.
 Ministret, 183, 5.
 Mioueres, 64, 5. 225, 1.
 Minuat, 199, 2. 272, 9.
 Minui, 119, 4.
 Minuit, 55, 5.
 Minus *adverb.*, 13, 2. 50, 9. 123, 8,
 aliisque locis 9.
 Mira, 280, 5. 291, 8.
 Mirabilem, 248, 9.
 Mirabor, 134, 2.
 Miraculum, 292, 3. 297, 8. 287, 17.
 299, 7.
 Miramini, 213, 4.
 Miramur, 133, 10.
 Miraudum, 212, 16.
 Mirantes, 29, 1.
 Mirantur, 40, 2.
 Mirarer, 288, 1.
 Mirari, 133, 3. 212, 14.
 Miratur, 290, 7. 297, 12. 298, 14.
 Mirum, 163, 4. 267, 8. 280, 11.
 288, 5.
 Miscet, 89, 3.
 Miscens, 129, 8. 231, 7.
 Miscere, 140, 2.
 Misceri, 80, 4. 288, 1.
 Miscet, 275, 6. 341, 13.
 Miscetur, 149, 12.
 Miser, 281, 1.
 Misera, 124, 1.
 Miseriae, 279, 10.
 Miserandi, 283, 30.
 Miserandum, 102, 12.
 Miserans, 254, 2. 276, 12.
 Miserantibus, 283, 17.
 Miseras, 70, 4. 106, 1. 203, 5.
 Miseratio, 283, 16.
 Miseratione, 283, 29.
 Miserationem, 283, 15.
 Miseresce, 286, 8.
 Miseri, 40, 1. 197, 6. 263, 1.
 Miseria, 279, 11. 280, 23. 287, 1.
 Miseriae, 199, 6. 279, 19. 280, 21.
 Miseriam, 126, 5. 199, 2. 280, 4.
 283, 13.
 Miserior, 280, 1. 283, 10.
 Miseriores, 281, 22.
 Miseris, 61, 3. 108, 6. 234, 3. 266,
 16.
 Miserius, 279, 10.
 Misero *nomen*, 281, 1.
 Miseros, 7, 1. 46, 1. 98, 3, aliisque
 locis 7.
 Miserrimam, 305, 10.
 Miserum, 71, 3. 109, 4. 111, 9, aliis-
 que locis 3.
 Misso, 102, 12.
 Mista, 298, 3. 316, 6. 327, 15. 330,
 3.
 Mitis, 67, 3. 276, 9.
 Mitui, 327, 13.
 Mobile, 291, 6.
 Mobilem, 240, 6. 295, 8.
 Mobiles, 251, 4.
 Mobili, 349, 2.
 Mobilibus, 294, 1. 343, 12.
 Mobilis, 296, 4. 349, 11.
 Mobilitatis, 295, 11.
 Moderandis, 335, 28.
 Modesta, 119, 1.
 Modesta, 91, 1.
 Modi, 251, 13.
 Modis, 281, 3. 253, 11. 301, 17. 351,
 26.
 Modo *nomen*, 10, 3. 68, 5. 83, 3, aliis-
 que locis 46.
 Modo *adverb.*, 12, 5. 24, 6. 61, 11,
 aliisque locis 12.
 Modos, 2, 2. 93, 10. 276, 1. 316,
 6.
 Modulata, 219, 35.
 Modum, 11, 8. 52, 1. 109, 5, aliis-
 que locis 5.
 Modus, 82, 2. 188, 11. 280, 19, aliis-
 que locis 4.
 Mœror, 53, 10. 76, 5. 84, 8, aliisque
 locis 3.
 Mœrore, 14, 10.
 Mœrorem, 94, 13.
 Mœroris, 94, 9. 245, 3. 256, 3.
 257, 5.
 Mœsta, 111, 10. 183, 9.
 Mœstæ, 253, 6.
 Mœsti *genit.*, 4, 2.
 Mœstior, 14, 4.
 Mœstis, 6, 2. 308, 5.
 Mœstium, 94, 1.
 Mœstos, 2, 2.
 Mœstum, 71, 2.
 Mœstus, 122, 1.
 Mole, 110, 7. 212, 12. 216, 7, aliis-
 que locis 2.
 Molem, 24, 1. 291, 1.
 Moles, 201, 1.
 Molestæ, 13, 2. 305, 16.
 Molestia, 218, 30.
 Molestiis, 179, 17.
 Molior, 280, 14.
 Molirentur, 33, 5.
 Moliretur, 55, 2.
 Molis, 236, 4.
 Molitos, 53, 11.
 Molitur, 242, 2.
 Moliuntur, 266, 17.
 Mollis, 93, 6.
 Molliscant, 76, 9.
 Mollissimum, 238, 11.
 Momentarum, 131, 3.
 Momenti, 138, 7. 350, 1.
 Momento, 349, 2.
 Momiordit, 148, 3.
 Momiura, 277, 8.
 Monstrabitur, 279, 5.
 Monstrabo, 212, 4.
 Monstrante, 278, 7.
 Monstrare, 217, 3.
 Monstrasti, 19, 15.
 Monstrat, 99, 1.
 Monstrata, 231, 26.
 Monstratum, 348, 1.
 Monstratur, 134, 7. 180, 6.
 Monstratus, 246, 22.
 Monstraveris, 101, 2.
 Monstravimus, 228, 15. 232, 20. 236,
 6, aliisque locis 2.
 Monstri, 53, 14.
 Monstris, 257, 13.
 Montem, 257, 14.
 Montibus, 89, 3. 214, 5. 238, 5.
 Montis, 128, 5.
 Monuisti, 44, 5.
 Mora, 158, 6.
 Mora *abl.*, 66, 2.
 Moras, 7, 6.
 Moratus, 297, 24.
 Morbi, 85, 5. 109, 1.
 Morbis, 297, 32.
 Morbo, 12, 8. 298, 21.
 Morbos, 283, 18.
 Morbum, 25, 2. 86, 7.
 Morbus, 84, 6. 283, 28.
 Mordaciter, 159, 1.
 Mordax, 191, 2. 210, 5.
 Mordeant, 171, 3.

- Mordeatur, 249, 2.
 More, 97, 2.
 Morem geram *obsequar.*, 313, 8.
 Moreris, 264, 2.
 Mores, 32, 6. 43, 8. 69, 2, alisque
 locis, 11.
 Moribus, 35, 3. 60, 3. 93, 8, alisque
 locis 4.
 Moriendo, 142, 5.
 Moriuntur, 159, 5.
 Mors, 6, 1. 112, 4. 162, 9, alisque
 locis 2.
 Morsu, 211, 6.
 Morsus, 147, 6. 199, 9.
 Mortale 85, 4.
 Mortales *homines*, 124, 3. 177, 1.
 208, 1.
 Mortales *adject.*, 126, 2. 351, 10.
 Mortali, 162, 4.
 Mortalibus *substant.*, 56, 3. 119, 7.
 219, 26. 325, 18.
 Mortalibus *adject.*, 219, 23.
 Mortalis, 164, 8.
 Mortalium *substant.*, 126, 4. 176, 2.
 179, 11.
 Mortalium *adject.*, 25, 4. 58, 1. 96,
 1, alisque locis, 6.
 Morte, 126, 3. 126, 6. 159, 4. 281,
 14.
 Mortem, 237, 19. 239, 8. 285, 3.
 Morti, 57, 2.
 Mortis, 33, 3. 126, 5. 200, 4. 298, 9.
 Mortuum, 267, 11.
 Mos, 340, 5.
 Mota, 71, 2. 302, 14.
 Moti, 57, 1.
 Motibus, 168, 18. 239, 4, alisque
 locis 2.
 Motione, 237, 11.
 Motionem, 350, 10.
 Motiones, 238, 21.
 Motu, 133, 4. 260, 4. 296, 1. 313, 10.
 Motum, 223, 3. 232, 14. 265, 22, alisque
 locis 2.
 Motus, 41, 3. 209, 4. 242, 1, alisque
 locis 8.
 Moveantur, 83, 3.
 Movebare, 83, 8.
 Movebit, 39, 3.
 Movens, 341, 6.
 Movent, 286, 4.
 Moventem, 223, 1.
 Movere, 84, 12. 142, 4.
 Moverentur, 335, 31.
 Movereris, 147, 4.
 Moveri, 221, 1.
 Moveris, 334, 8.
 Movet, 43, 3. 74, 4. 118, 3, alisque
 locis 3.
 Movetur, 293, 3.
 Mox, 89, 7. 102, 11. 148, 9, alisque
 locis 2.
 Mulcedo, 170, 2.
 Mulcreant, 251, 13.
 Mulier, 9, 3. 14, 6.
 Mulia, 231, 11. 258, 5.
 Multas, 218, 27.
 Multi, 106, 4.
 Multifformes, 92, 3.
 Multiplex, 158, 9. 187, 1.
 Multiplicato, 238, 15.
 Multiplicem, 293, 4.
 Multiplices, 50, 1. 61, 1. 343, 9.
 Multiplici, 194, 9.
 Multipliciter, 283, 5. 294, 13.
 Multiplicium, 176, 3.
 Multitudine, 75, 2.
 Multitudinis, 53, 10. 72, 6. 111, 1.
 Multo, 281, 2. 281, 7.
 Multo magis, 247, 14. 283, 20.
 Multorum, 132, 7.
 Multos, 126, 5.
 Multum, 92, 3. 334, 3.
 Muudana, 246, 25.
 Muudi, 86, 10. 301, 5.
 Mundo, 115, 3. 157, 1. 349, 3. 349,
 14.
 Mundum, 83, 1. 84, 2. 220, 1, alisque
 locis 7.
 Mundus, 86, 6. 167, 1. 245, 6. 246, 5.
 Munera, 79, 8. 139, 4.
 Munera, 249, 2.
 Muneribus, 136, 11. 149, 6.
 Muneris, 292, 1.
 Munimine, 74, 1.
 Munii, 36, 7.
 Munus, 111, 4. 194, 10.
 Munusculum, 248, 13.
 Mures, 147, 3.
 Musa, 244, 1.
 Musas, 76, 3.
 Musas, 12, 2.
Muscularum, 147, 5.
 Musica, 93, 9. 149, 10.
 Musica, 108, 5.
 Musici, 292, 13.
 Musicos, 149, 10.
 Musis, 14, 2.
 Mutabilem, 125, 7.
 Mutabiles, 296, 12.
 Mutabilitas, 94, 17. 103, 6.
 Mutabilitate, 94, 4. 212, 17.
 Mutabilium, 293, 2.
 Mutabit, 298, 24.
 Mutabitur, 352, 7.
 Mutare, 103, 8. 123, 6. 352, 1.
 Mutari, 279, 3.
 Mutat, 350, 23.
 Mutata, 92, 3.
 Mutatam, 94, 3.
 Mutatio, 93, 3.
 Mutatione, 166, 1. 195, 7.
 Mutationes, 352, 11.
 Mutationum, 246, 12.
 Mutaverint, 198, 4.
 Mutavero, 352, 2.
 Mutavit, 7, 5.
 Mutentur, 287, 11.
 Mutet, 65, 3.
 Mutum, 24, 6.
- N
- Nam, 10, 4. 63, 3. 53, 7, alisque
 locis, 82.
 Nanque, 120, 3. 187, 1. 194, 6, a-
 lisque locis, 15.
 Nascuntia, 296, 6.
 Nationes, 157, 10. 194, 9. 194, 15.
 Nativa, 150, 3.
 Natura, 86, 9. 94, 3. 101, 4, alisque
 locis, 19.
 Natura, 131, 5. 134, 9. 149, 5, alisque
 locis, 19.
 Nature, 21, 4. 43, 6. 84, 7, alisque
 locis 19.
 Naturale, 194, 10. 265, 18. 265, 23,
 alisque locis 2.
 Naturales, 218, 28.
 Naturali, 239, 4. 239, 11. 247, 2,
 alisque locis 2.
 Naturalis, 149, 1. 186, 4. 265, 27.
 266, 11.
 Naturaliter, 177, 2. 229, 18, alisque
 locis 5.
 Naturam, 87, 3. 92, 6. 134, 2, alisque
 locis 12.
 Naturarum, 246, 8. 293, 2. 299, 17.
 Ne ut non, 3. 3. 14, 5. 44, 5, alisque
 locis 30.
 Ne *interrog.*, 24, 1. 24, 4. 42, 1 bis,
 alisque locis 46.
 Ne *pro non*, 94, 8. 103, 7. 109, 4,
 alisque locis 5.
 Ne dum *pro tantum abest, ut*, 84, 4,
 195, 9. 296, 18.
 Ne quidem, 157, 12. 158, 10. 198, 4,
 alisque locis 17.
 Nebulas, 226, 4.
 Nebulis, 30, 1.
 Nebulosus, 114, 3.
 Nec, 6, 1. 32, 2. 21, 1 ter, alisque
 locis 128.
 Necnon *pro, et*, 215, 7.
 Necant, 12, 8.
 Necare, 148, 7.
 Necat, 147, 6.
 Necem, 56, 5.
 Necessaria, 350, 17. 350, 48. 351,
 9, alisque locis 2.
 Necessaria, 280, 9.
 Necessarium, 44, 4.
 Necessarie, 350, 24. 350, 25.
 Necessarius, 219, 2. 335, 22.
 Necessario, 335, 14.
 Necessarios, 335, 15. 335, 6. 343, 3.
 Necessarium, 218, 20. 246, 20. 253,
 8, alisque locis 68.
 Necessarius, 326, 15.
 Necesses, 129, 9. 132, 9. 188, 17,
 alisque locis 40.
 Necessitas, 325, 11. 325, 17. 325, 21,
 alisque locis 6.
 Necessitate, 49, 3. 135, 6. 328, 9,
 alisque locis 9.
 Necessitatem, 296, 1. 325, 14, 335,
 6, alisque locis 5.
 Necessitates, 351, 9.
 Necessitatis, 299, 20. 325, 11. 335,
 2, alisque locis 8.
 Necessitudo, 205, 16.
 Nectis, 70, 5.
 Nectit, 41, 4. 168, 23. 294, 2.
 Nefarius, 61, 6.
 Nefarios, 54, 3. 86, 4.
 Nefas, 52, 5. 52, 6. 60, 1, alisque
 locis 4.
 Negabit, 265, 23.
 Negabit, 235, 4. 281, 11.
 Negantibus, 78, 1.
 Negare, 111, 7. 237, 2. 284, 7. 305, 5.
 Negari, 228, 7. 246, 21. 264, 16.
 Negas, 283, 4.
 Negat, 7, 2.
 Negatas, 110, 4.
 Negaverim, 267, 16.
 Neget, 188, 7. 281, 10.
 Neglecta, 114, 4.
 Negligendum, 125, 10.
 Nego, 137, 5. 267, 11.
 Negotiis, 53, 6.
 Negotium, 159, 8.
 Neminem, 57, 3. 218, 13.
 Nemo, 94, 11. 119, 9. 122, 2, alisque
 locis 8.
 Nemorum, 183, 7.
 Nemus, 78, 5. 114, 1.
 Nequam, 86, 4. 280, 1.
 Nequaquam, 305, 6.
 Neque, 94, 13. 134, 11. 142, 4, alisque
 locis 31.
 Nequeam, 267, 13.
 Nequeat, 125, 5. 188, 2. 194, 4
 alisque locis 6.
 Nequeo, 187, 11. 237, 2. 305, 5.
 Nequeunt, 187, 18. 188, 12. 194, 1,
 alisque locis 6.
 Nequissimi, 193, 5.
 Nequissimis, 192, 4.
 Nequit, 126, 4. 137, 2. 179, 15, alisque
 locis 10.
 Nequitia, 272, 15. 272, 18. 280, 1.
 Nequitia, 257, 8.
 Nequitie, 209, 4.
 Nequitiam, 192, 4. 298, 25,
 Nertii, 275, 4.
 Nero, 197, 2. 200, 3.
 Neroni, 200, 7.
 Neronis, 154, 2.
 Nescia, 324, 9.
 Nesciat, 238, 47. 351, 3.
 Nesciebam, 72, 2.
 Nesciebas, 102, 10.
 Nescientes, 239, 6.
 Nesciente, 297, 8.
 Nescio quem, 210, 4.
 Nescio quid, 84, 1.
 Nescire, 215, 2. 245, 5,
 Nescisses, 53, 10.
 Nescit, 125, 7. *bis*. 289, 1. 331, 5.
 332, 8.
 Nescita, 331, 7.
 Nescitis, 128, 15.
 Nescius, 331, 6.
 Neuter, 201, 1.
 Neutro, 332, 7.
 Neutrum, 230, 17.
 Nexa, 236, 1.
 Nexas, 292, 15.

- Nexibus, 205, 19. 351, 33.
 Nexu, 181, 5.
 Nexuit, 246, 9.
 Nexum, 295, 8.
 Nexus, 287, 9. 330, 8.
 Ni, 50, 4. 208, 7. 219, 16, *alisque*
locis 2.
 Nihil, 13, 2. 25, 1. 35, 2, *alisque*
locis 86.
 Nihil ex nihilo, 313, 14.
 Nihili, 179, 14.
 Nihil non omne, 248, 6. 335, 17.
 Nihilo, 177, 4. 179, 6. 187, 18, *alisque*
locis 4.
 Nihilominus, 137, 4. 296, 15. 326, 3.
 Nihilum, 239, 24.
 Nil, 69, 7 *bis*. 106, 6.
 Nimbis, 102, 3.
 Nimbosis, 27, 1.
 Nimus, 210, 4. 211, 5. 289, 5, *alisque*
locis 2.
 Nimum, 120, 1. 138, 1. 159, 1, *alisque*
locis 6.
 Nisi, 24, 3, 33, 3, 44, 10, *alisque*
locis 32.
 Nitamur, 325, 12.
 Nitens, 265, 26. 305, 20.
 Nitent, 132, 2. 174, 3.
 Nitente, 269, 3.
 Nitentibus, 283, 11.
 Nititur, 92, 4. 178, 4. 283, 1.
 Nitor, 212, 16.
 Nituntur, 177, 6. 179, 6. 212, 12,
 65, 8.
 Niveis, 196, 2. 215, 5.
 Nix, 291, 1.
 Nixa, 304, 8. 351, 2.
 Nixus, 203, 2.
 Nobilis, 268, 2.
 Nobilibus, 205, 16.
 Nobilitas, 121, 1. 178, 8. 205, 11.
 Nobilitate, 205, 15.
 Nobilitatis, 205, 10.
 Nobis, 53, 5. 58, 4. 101, 10, *alisque*
locis 3.
 Noceat, 157, 5.
 Nocendum, 201, 6.
 Nocentia, 277, 18.
 Nocentes, 69, 3.
 Noceat, 69, 7.
 Nocte, 26, 4.
 Noctem, 262, 10.
 Noctes, 266, 17.
 Noctibus, 102, 2. 105, 3. 168, 6.
 Noctis, 65, 1. 66, 4. 253, 10. 290, 2.
 Noecerunt, 137, 6.
 Nodis, 182, 8.
 Nodum, 323, 4.
 Nolendi, 257, 16. 320, 3.
 Nolentes, 50, 2.
 Nolentibus, 188, 5.
 Nolint, 330, 3.
 Nollissem, 279, 4.
 Nollisses, 187, 12.
 Nomen, 118, 3. 146, 5. 157, 20,
alisque *locis* 9.
 Nomina, 218, 21. 350, 6.
 Nominatur, 293, 6.
 Nomiine, 157, 7.
 Nominibus, 149, 18.
 Nominis, 32, 2. 49, 2. 50, 6, *alisque*
locis 4.
 Nomino, 246, 14.
 Non, 8, 2. 12, 5. 12, 8, *alisque* *locis*
303.
 Nondum, 27, 2. 76, 6. 86, 8, *alisque*
locis 12.
 Nonium, 195, 1.
 Nonne, 32, 7. 95, 4. 103, 3, *alisque*
locis 17.
 Nonnihil, 165, 2. 287, 2. 287, 3.
 Nonnulli, 298, 8.
 Nonnullos, 33, 10.
 Norant, 139, 4.
 Norat, 332, 2.
 Norunt, 215, 4.
 Nos, 25, 3. 36, 3. 36, 6, *alisque* *locis*
10.
 Noscedi, 352, 8.
 Noscere, 330, 8. 331, 9.
 Nosco, 84, 4.
 Nosse, 85, 6. 136, 10. 292, 11. 331,
 3.
 Noster, 297, 22.
 Nosti, 237, 2.
 Nostra, 36, 4. 95, 8. 102, 7, *alisque*
locis 4.
 Nostra, 75, 7.
 Nostrae, 10, 3. 13, 3. 14, 10, *alisque*
locis 3.
 Nostram, 55, 7.
 Nostris, 31, 2. 33, 1. 33, 8, *alisque*
locis 10.
 Nostris, 24, 1. 35, 3. 43, 4, *alisque*
locis 3.
 Nostro, 12, 2. 24, 1. 93, 2. 219, 31.
 Nostrorum, 352, 21.
 Nostrous, 43, 8. 53, 10.
 Nostrum, 3, 3.
 Nota *adject.*, 75, 3. 264, 7. 331, 4,
 337, 9.
 Notam *substant.*, 239, 27.
 Notare, 235, 3.
 Notas *subst.*, 50, 5. 331, 2. 340, 6,
 341, 4.
 Notavit, 310, 7.
 Notio, 337, 16. 340, 15. 344, 10.
 Notione, 352, 16.
 Notionem, 351, 8.
 Notionis, 351, 20.
 Notior, 172, 1.
 Notis, 340, 11. 341, 13.
 Notitia, 343, 15.
 Notitiam, 351, 32.
 Notitiarum, 343, 16.
 Notos, 164, 6.
 Notum, 121, 2. 344, 5. 351, 12.
 Notus *substant.*, 153, 8. 174, 3.
 Nova, 341, 3. 173, 4.
 Noverunt, 267, 2.
 Novi *verbum*, 84, 9. 326, 10.
 Novimus, 151, 1. 164, 3.
 Novis, 61, 8. 275, 6.
 Novisti, 34, 2. 85, 5.
 Novit, 297, 16. 332, 7. 336, 13. 351,
 12.
 Novo, 253, 2.
 Novum, 32, 5. 94, 2.
 Nox, 27, 3. 264, 4. 282, 4. 323, 4.
 Noxia, 17, 3. 68, 8.
 Noxiarum, 299, 9.
 Noxium, 133, 19.
 Nube, 25, 4. 321, 2. 332, 3.
 Nubes, 242, 4. 260, 3.
 Nubibus, 88, 1. 323, 4.
 Nubila, 7, 5. 90, 4.
 Nubilus, 291, 7.
 Nudatis *verbum*, 311, 3.
 Nudum, 101, 4.
 Nulla, 101, 9. 158, 11. 158, 14, *alisque*
locis 12.
 Nulla, 53, 4. 313, 10. 323, 3.
 Nullam, 281, 18. 335, 6. 335, 9. 351,
 17.
 Nullas, 340, 6.
 Nulli, 111, 4. 337, 9.
 Nullis, 12, 5. 193, 3. 237, 17, *alisque*
locis 5.
 Nullius, 218, 15. 230, 8. 272, 9 *bis*.
 Nullo, 10, 3. 36, 2. 83, 2, *alisque*
locis 10.
 Nullum, 44, 9. 88, 2. 135, 7, *alisque*
locis 3.
 Nullus, 3, 2. 74, 1. 208, 6, *alisque*
locis 7.
 Num, 54, 5. 84, 4. 103, 1, *alisque*
locis 38.
 Numen, 276, 11.
 Numerabitur, 134, 6.
 Numeranda, 179, 12.
 Numerandam, 268, 9.
 Numeratur, 178, 11.
 Numeravimus, 246, 17.
 Numeremus, 304, 10.
 Numerentur, 236, 13.
 Numeris, 18, 6. 223, 2.
 Numerosus, 36, 1.
 Numerum, 109, 4. 111, 6.
 Numerus, 158, 9.
 Nummius, 94, 6.
 Numquam, 46, 2. 72, 4. 78, 5, *alisque*
locis 13.
 Nunc, 4, 2. 7, 5. 10, 4, *alisque* *locis*
64.
 Nuntiat, 301, 11.
 Nuper, 257, 3.
 Nuptis, 121, 3.
 Nutricem, 30, 3.
 Nutrit, 121, 4.
 Nutritus, 24, 1.
 Nutritur, 343, 12.
 Nutrix, 117, 1.
 Nutum, 122, 4. 247, 4.
 O
 O, 31, 2. 52, 2. 57, 3, *alisque* *locis*
21.
 Ob, 50, 1. 57, 2. 57, 5, *alisque* *locis*
8.
 Obambulat, 276, 9.
 Obduserat, 11, 4.
 Obitu, 302, 9.
 Objaet, 266, 23.
 Objecit, 200, 5.
 Objecta, 343, 7.
 Objecta, 46, 2.
 Objectae, 343, 2.
 Objectorum, 75, 2.
 Objice, 89, 7.
 Obiectament, 292, 13.
 Oblectant, 108, 5.
 Oblita *penult. corr.*, 108, 4.
 Oblita *penult. prod. et passive*, 257, 3.
 Oblita *act.*, 332, 4.
 Oblitas *passive*, 333, 3.
 Oblitus, 25, 2. 86, 6. 109, 5. 256, 3.
 Obvivo, 158, 2.
 Obvivione, 86, 2.
 Obviviosam, 243, 1.
 Obvivisceretur, 282, 15.
 Obluctari, 267, 4.
 Obnoxius, 212, 7.
 Obrepat, 218, 18.
 Obruisset, 314, 7.
 Obruit, 314, 10. 314, 11.
 Obruta, 330, 6.
 Obscura, 158, 3.
 Obscuras, 235, 2.
 Obscuris, 69, 4.
 Obscuritas, 218, 31.
 Obscuro, 64, 6.
 Obscuros, 339, 2.
 Obscuram, 218, 8.
 Obscurus, 218, 27.
 Obscuro, 171, 8.
 Obsequentes, 44, 1.
 Obsistere, 247, 11.
 Obsitum, 276, 12.
 Obstantia, 212, 18.
 Obstat, 89, 1. 323, 4.
 Obstupui, 14, 7.
 Obtemperantium, 247, 6.
 Obtemperare, 73, 1.
 Obtemperes, 95, 8.
 Obfucit, 91, 1.
 Obtinendi, 264, 14.
 Obtinere, 156, 6. 266, 15.
 Obtingit, 314, 2.
 Obversatus, 34, 1.
 Obvia, 64, 4.
 Obvius, 314, 9.
 Obvius, 45, 4.
 Occasus, 327, 8.
 Occidentia, 290, 6.
 Occidit, 254, 12.
 Occiduo, 301, 7.
 Occultis, 273, 3.
 Occuluisse, 52, 8.
 Occupantur, 36, 5.
 Occupate, 305, 24.
 Occupato, 171, 7.
 Oceano, 301, 9.
 Ocius, 279, 14.
 Oculi *singul.*, 352, 5.
 Oculis, 10, 1. 58, 2. 212, 18. 335, 27.
 Oculo, 111, 6.
 Oculorum, 213, 2.
 Oculos, 7, 2. 25, 5. 29, 1, *alisque*

- locis 10.
 Oculus, 337, 1.
 Oderant, 299, 10.
 Oderit, 283, 26.
 Odiis, 48, 4. 142, 1.
 Odio, 283, 26. 283, 29. 299, 9.
 Odiosa, 297, 1.
 Odiosos, 132, 3.
 Odisse, 283, 27.
 Odores, 302, 2.
 Offensio, 45, 3.
 Offensione, 60, 4.
 Officii, 265, 28.
 Officis, 80, 2.
 Officinas, 61, 7.
 Officio, 9, 2. 194, 11. 265, 17. 266, 2.
 Officium, 265, 18. 265, 23. 265, 26,
 aliisque locis 2.
 Olim, 4, 1. 49, 2. 182, 6, aliisque
 locis 3.
 Omne, 126, 4. 136, 5. 159, 7, aliis-
 que locis 20.
 Omnem, 58, 1. 156, 5. 239, 2, aliis-
 que locis 7.
 Omnes, 149, 2. 119, 10. 177, 1, aliis-
 que locis 6.
 Omni, 59, 3. 117, 3. 118, 4, aliisque
 locis 5.
 Omnia, 179, 2. 229, 8. 231, 12, aliis-
 que locis 30.
 Omnia accus., 68, 3. 75, 5. 275, 10,
 aliisque locis 8.
 Omnibus, 53, 6. 56, 5. 64, 4, aliisque
 locis 21.
 Omnino, 159, 5. 159, 6. 230, 7. aliis-
 que locis 5.
 Omnis, 93, 3. 422, 5. 123, 4, aliis-
 que locis 10.
 Omnium, 31, 2. 44, 10. 54, 3, aliis-
 que locis 36.
 Omnium potens, 248, 3.
 Omnium potentem, 248, 1.
 Oneratum, 299, 23.
 Oneret, 190, 3.
 Oneris, 292, 10.
 Opacae, 290, 2.
 Opera femin., 52, 4. 283, 19.
 Opera, 133, 5.
 Operae, 13, 3.
 Operam, 42, 3. 246, 15. 283, 24.
 338, 2.
 Operante, 313, 15.
 Operatus, 387, 1. 344, 6.
 Operi, 83, 4.
 Operis nomen singul., 70, 6. 133, 9.
 294, 10. 299, 16.
 Opes, 48, 1. 104, 10. 105, 5, aliisque
 locis 12.
 Opibus, 101, 5. 134, 5. 134, 10, aliis-
 que locis 4.
 Opilionem, 49, 3.
 Opima, 171, 1.
 Opinio, 194, 13. 325, 2. 325, 17,
 aliisque locis 4.
 Opinionem, 195, 4. 219, 21. 327, 2.
 Opinionem, 305, 10. 325, 15.
 Opinioui, 297, 24.
 Opinionibus, 87, 4. 204, 4.
 Opinionis, 76, 1. 118, 2. 336, 10.
 Opinor, 54, 6. 111, 2. 335, 12.
 Oportebat, 283, 18.
 Oportere, 249, 9. 345, 8.
 Oportet, 42, 3. 95, 1. 95, 8 aliisque
 locis 4.
 Opponitur, 238, 14.
 Opportunitate, 110, 2.
 Opposui, 48, 4.
 Oppressi, 330, 7.
 Oppressit, 24, 5.
 Opprimat, 305, 23.
 Optanda, 319, 3. 328, 3.
 Optandum, 320, 1.
 Optantur, 232, 16.
 Optari, 176, 8. 232, 13.
 Optasse, 52, 5.
 Optat, 41, 1. 270, 9. 307, 5.
 Optata, 288, 3. 297, 1. 298, 13.
 Optatorum, 320, 5.
 Optavi, 44, 8.
 Optavimus, 155, 2.
 Optet, 123, 6. 331, 6.
 Optimam, 305, 7.
 Optime, 296, 10.
 Optimorum, 156, 3.
 Optimum, 178, 4. 179, 9.
 Opulentis, 188, 14.
 Opum, 101, 1. 137, 11. 273, 1.
 Opus, 68, 2. 221, 9. 239, 10.
 Opus est, 135, 3. 282, 8.
 Ora accus. plur., 3, 1. 153, 3. 174, 2,
 aliisque locis duobus.
 Oratio, 72, 2. 257, 2.
 Orationis, 342, 1.
 Orator, 110, 9.
 Oratores, 283, 14.
 Orbe, 102, 7. 302, 7.
 Orbem, 19, 3. 181, 3. 185, 5, aliis-
 que locis duobus.
 Orbes, 18, 5. 223, 3. 303, 2.
 Orbi, 234, 6. 336, 19.
 Orbis, 63, 1. 292, 2. 310, 6. 323, 1.
 Orbium, 295, 12.
 Orbis, 121, 3.
 Ordine, 292, 15.
 Ordinem, 55, 2. 80, 6. 267, 13 aliis-
 que locis 8.
 Ordines, 294, 11.
 Ordinibus, 294, 2.
 Ordinis, 43, 8. 52, 5. 288, 5, aliisque
 locis 3.
 Ordo, 134, 3. 185, 3. 217, 2, aliisque
 locis 11.
 Ore, 44, 2. 44, 4. 75, 5, aliisque lo-
 cis 5.
 Oriatur, 313, 18.
 Oriens, 351, 27.
 Origo, 302, 12.
 Oriri, 350, 26.
 Oris ab, os, 256, 1. 322, 2.
 Oris plur., 301, 15.
 Oriundus, 72, 5.
 Oriuntur, 238, 5.
 Ornamenta, 136, 2.
 Ornamentis, 120, 5. 177, 1.
 Ornari, 137, 1.
 Ornet, 20, 4. 106, 5.
 Orpheus, 254, 11.
 Orsa, 293, 1.
 Orta, 87, 4. 302, 9.
 Ortae, 194, 16.
 Ortu, 20, 2. 65, 4. 153, 6. 206, 2.
 Ortum, 185, 4. 208, 8. 313, 18.
 Ortus, 262, 8. 289, 5.
 Ortus accus., 65, 2. 184, 7.
 Os vultum, 148, 3.
 Ossa, 163, 1.
 Ostendam, 124, 4. 258, 9.
 Ostendat, 280, 9.
 Ostendimus, 268, 11. 271, 7.
 Ostendisse, 217, 1.
 Ostendit, 335, 16.
 Ostensum, 219, 25.
 Ostentando, 55, 6.
 Ostentat, 149, 17. 149, 4. 272, 25.
 Ostentum, 99, 1.
 Ostro, 196, 1.
 Otia, 44, 7.
 Otium, 200, 7. P
 Pabula, 277, 4.
 Pabulum, 309, 2.
 Pacem, 301, 2.
 Pacis, 178, 1.
 Pacto, 283, 19.
 Paginæ, 340, 5.
 Palam est patet, 232, 4.
 Palatini, 48, 1.
 Palleant, 290, 1.
 Pallens, 65, 4.
 Pallet, 113, 3.
 Pallida, 64, 6.
 Palmites, 79, 5.
 Paludes, 157, 3. 238, 6.
 Pandit, 106, 8.
 Panniculis, 33, 7.
 Papæ, 83, 8. 264, 1.
 Papinianum, 200, 4.
 Par, 89, 5. 211, 3.
 Parantis, 256, 3.
 Parat, 276, 7.
 Paraverint, 216, 7.
 Paravit, 218, 28.
 Parcit, 297, 27.
 Parem, 194, 6.
 Parente, 109, 5.
 Parentum, 205, 12.
 Parere, obedire, 50, 2. 248, 17.
 Paribus, 225, 1.
 Parietes, 74, 5.
 Pariter, 74, 2. 110, 7. 132, 7, aliis-
 que locis 16.
 Parmenides, 249, 4.
 Pars, 70, 6. 123, 2.
 Parata, 106, 6.
 Parte, 14, 9. 33, 5. 103, 5, aliisque
 locis 8.
 Partem, 33, 6. 172, 2. 210, 21.
 325, 8.
 Partes, 222, 1. 237, 10. 333, 4.
 Parthis, 157, 15.
 Partibus, 218, 24. 238, 24. 246, 6.
 336, 20.
 Participacione, 231, 8. 236, 17.
 281, 3.
 Participes, 345, 6.
 Particulas, 11, 9.
 Partirer, 32, 3.
 Partium, 231, 13. 234, 25.
 Parva, 158, 13.
 Parvam, 246, 14.
 Passim, 36, 2.
 Passio, 341, 7. 343, 3.
 Passione, 313, 5.
 Passionem, 343, 6.
 Passuum, 57, 1.
 Pateat, 266, 10.
 Patebit, 193, 3. 237, 11.
 Patefacere, 334, 7.
 Patefaceres, 234, 16.
 Patefaciam, 236, 5.
 Patefecerit, 348, 7.
 Patens, 234, 3.
 Patentes, 161, 3.
 Pater, 206, 3. 226, 1.
 Pateris, 82, 1.
 Paterni, 149, 6.
 Patet, 137, 1. 246, 29. 266, 5. 351,
 33.
 Pati, 64, 2.
 Patiatur, 120, 3. 149, 6.
 Patiatur, 297, 29.
 Patebantur, 46, 5.
 Patiens, 238, 14. 340, 10.
 Patienter, 158, 21.
 Patientiam, 158, 21.
 Patientiæ, 298, 5.
 Patitur, 25, 1. 80, 4. 277, 8, aliisque
 locis tribus.
 Patiuntur, 283, 2.
 Patrandi, 268, 11. 279, 13.
 Patrem, 219, 34. 229, 16. 307, 6.
 Patri, 149, 2.
 Patria, 123, 3. 262, 7.
 Patria, 72, 2.
 Patriæ, 72, 5.
 Patriam, 246, 15. 258, 11. 313, 2.
 Patribus, 54, 5. 152, 4. 197, 4.
 Patrifamilias, 257, 14.
 Patrum, 110, 8.
 Patuerunt, 257, 2.
 Patusset, 53, 5.
 Patuit, 239, 28.
 Pauca, 75, 2. 100, 1. 297, 18.
 Pausis, 133, 17.
 Pausis, 82, 1. 164, 1.
 Pavet, 41, 1.
 Pavidus, 273, 5.
 Paulinum, 48, 1.
 Paulisper, 12, 3. 25, 2. 25, 3, aliis-
 que locis 9.
 Paulo, 83, 6. 102, 11. 131, 2, aliisque
 locis 27.
 Paululum, 176, 1.
 Paulum, 103, 1.
 Pauperes, 132, 9.
 Panperate, 132, 11.
 Pax, 76, 4.

- Pectora, 291, 4.
 Pectori, 24, 7.
 Pectoribus, 345, 2.
 Pectoris, 251, 11, 346, 3.
 Pecudes, 201, 1.
 Pecunia, 132, 5, 187, 3, 188, 2, 314, 11.
 Pecuniæ, 132, 1, 178, 6, 188, 5, 298, 22.
 Pecuniam, 188, 7, 188, 8, 212, 4, alisque locis 2.
 Pecuniosorum, 188, 15.
 Pedibus, 38, 1, 183, 8, 257, 9, alisque locis 2.
 Pedum, 265, 23, 265, 25.
 Pejora, 208, 7, 282, 9.
 Pelagi, 322, 4.
 Pelago, 275, 2.
 Pelagus, 168, 12.
 Pellatur, 188, 11.
 Pelle *verbum*, 90, t. 90, 6.
 Pellebas, 58, 2.
 Pellere, 203, 4.
 Pellerent, 50, 5.
 Pendenda, 179, 14.
 Pendentis, 199, 8.
 Pendet, 294, 8.
 Pendet, 219, 1.
 Pendulum, 129, 1.
 Pendulus, 301, 20.
 Pene, 7, 4, 266, 12 *bis*.
 Penetrabat, 10, 7.
 Penetrat, 39, 1.
 Penetraret, 212, 18.
 Penetrent, 109, 3.
 Penitus, 92, 1, 188, 15, 256, 2, alisque locis 3.
 Pennæ, 259, 1.
 Pennas, 258, 9.
 Pensare, 350, 12.
 Pensares, 95, 7.
 Pensari, 76, 3.
 Penuriæ, 218, 26.
 Pepererit, 174, 5.
 Pepererunt, 221, 2.
 Peperulisti, 72, 4.
 Per, 18, 5, 43, 2, 84, 5, alisque locis 24.
 Percipiendam, 125, 5.
 Percipiens, 294, 9.
 Perculsi, 49, 1.
 Percurrenti, 237, 11.
 Perdat, 64, 7.
 Perdens, 332, 5.
 Perdidit, 101, 9.
 Perdidisses, 101, 13.
 Perdidit, 254, 12, 349, 1.
 Perdit, 254, 19.
 Perdita, 139, 1.
 Perditis, 277, 6.
 Perditissimum, 61, 7.
 Perditum, 54, 5.
 Perditus, 253, 9.
 Perducere, 212, 2.
 Perductas, 156, 2.
 Perducturas, 212, 3.
 Perdurant, 194, 16.
 Perdurat, 124, 2, 137, 4, 198, 2, 205, 9.
 Peregi, 2, 1.
 Peregrina, 34, 2.
 Perennem, 127, 1.
 Pererans, 153, 1.
 Perexigua, 122, 6.
 Perexile, 125, 11.
 Perfecerint, 279, 8.
 Perfeci, 171, 3.
 Perfecta, 213, 7, 219, 17, 229, 8, alisque locis 2.
 Perfectæ, 11, 2.
 Perfectam, 228, 16.
 Perfectas, 222, 1.
 Perfecti, 228, 1, 228, 8, 229, 10.
 Perfectio, 228, 3.
 Perfectione, 156, 2, 228, 11.
 Perfectionem, 232, 15.
 Perfectiori, 344, 11.
 Perfecto, 217, 9.
 Perfectum, 176, 9, 219, 27, 222, 1, alisque locis 6.
 Perferunt, 64, 4.
 Perficere, 179, 6, 279, 12.
 Perficiat, 216, 18, 265, 17, 338, 3.
 Perficiunt, 213, 8.
 Perfidam, 94, 8.
 Pergat, 78, 4.
 Perhibetur, 228, 9, 228, 11, 229, 17, 349, 9.
 Perhorrescerem, 32, 5.
 Perhorrescis, 94, 8.
 Perhorresco, 170, 6.
 Pericula, 144, 1.
 Periculi, 25, 1, 55, 3.
 Periculis, 32, 6, 46, 2, 193, 3, 218, 7.
 Periculorum, 199, 7.
 Periculosam, 129, 3.
 Periiit, 310, 1.
 Perimendam, 326, 4.
 Perire, 286, 5.
 Perjuria, 69, 7.
 Permanebit, 239, 19.
 Permanendi, 238, 17, 239, 15.
 Permanendo, 350, 5.
 Permaneus, 257, 6.
 Permanent, 237, 6.
 Permanere, 239, 17.
 Permanet, 237, 9.
 Permocat, 346, 1.
 Permisit, 12, 5.
 Permissis, 317, 1.
 Permissum, 299, 2.
 Permitterent, 283, 25.
 Permulta, 135, 5.
 Permultis, 126, 1, 135, 4.
 Permutant, 178, 5.
 Permutare, 95, 5.
 Permutat, 273, 7.
 Pernicie, 279, 4.
 Perniciem, 44, 6, 237, 19, 239, 15.
 Perniciosa, 94, 9, 134, 1.
 Perniciosus, 287, 9, 321, 2.
 Perosa, 260, 1.
 Perpendas, 299, 22, 335, 26.
 Perpendis, 292, 11.
 Perpendit, 337, 1.
 Perpenditur, 351, 8.
 Perpendo, 287, 3.
 Perpessi, 283, 15.
 Perpresso, 283, 9.
 Perpelli, 299, 8.
 Perpetrata, 45, 5.
 Perpetua, 120, 11, 124, 2.
 Perpetua, 220, 1.
 Perpetuo, 63, 2.
 Perpetuo, 194, 16, 198, 2.
 Perpetuum, 168, 2, 350, 7.
 Perrarum, 146, 6.
 Perrumpere, 322, 5.
 Persæpe, 137, 6.
 Perscrutemur, 84, 1.
 Perses, 103, 1.
 Personat, 244, 1.
 Perspecta, 172, 2.
 Perspectum, 131, 4.
 Perspexisse, 299, 17.
 Perspicaci, 186, 3.
 Perspicacibus, 10, 1.
Perspicaciter, 217, 2.
 Perspicacius, 242, 5.
 Perspicax, 320, 4.
 Perspicio, 230, 14.
 Perspicua, 219, 15.
 Perspicuæ, 282, 3.
 Perspicuum, 264, 15, 268, 1, 271, 2.
 Perstringam, 297, 19.
 Perstringit, 114, 6.
 Persuadet, 231, 11.
 Persuasum, 126, 1.
 Pertimescas, 87, 1.
 Pertimescis, 137, 9.
 Pertimescit, 298, 23.
 Pertimescunt, 201, 2.
 Pertractas, 158, 5.
 Pertulisset, 283, 8.
 Perturbat, 292, 3, 350, 29.
 Perturbata, 296, 14.
 Perturbatione, 14, 11, 258, 11, Perturbationibus, 76, 7.
 Perturbationum, 84, 6, 84, 11, 87, 4.
 Perturbere, 324, 2.
 Perutilia, 313, 2.
 Pervagata, 157, 21.
 Pervenire, 157, 13, 176, 4, 187, 3, alisque locis 4.
 Perversa, 297, 24.
 Perversi, 69, 1.
 Pervertit, 33, 10, 92, 3.
 Pervetusta, 35, 1.
 Pervincere, 3, 2.
 Pervincere, 3, 2.
 Pervium, 266, 19.
 Pervulganda, 157, 6.
 Pessimam, 305, 14.
 Pessimis, 35, 6, 149, 2, 149, 5, 299, 8.
 Pessimos, 149, 4.
 Pessimus, 137, 7.
 Pessum, 347, 10.
 Pessumdari, 46, 4.
 Peste, 276, 13.
 Pestem, 44, 6.
 Pestis, 201, 6.
 Petant, 265, 12.
 Petantur, 232, 15.
 Petas, 79, 1.
 Petebat, 219, 3.
 Petere, 219, 29.
 Peteret, 95, 6.
 Peteretur, 248, 16.
 Petis, 133, 17, 212, 8, 347, 9.
 Petii, 159, 7, 161, 1, 178, 17, alisque locis 5.
 Petiias, 249, 7.
 Petiis *verbum*, 124, 3, 285, 3.
 Petiis *adject.*, 335, 21.
 Petitio, 188, 6.
 Petitos, 207, 6.
 Pettitur, 232, 4, 265, 5.
 Petunt, 54, 4, 159, 3, 178, 7, alisque locis 7.
 Petuntur, 178, 10.
 Philosophi, 158, 19.
 Philosophia, 256, 1.
 Philosophia, 32, 3.
 Philosophiam, 31, 1.
 Philosophum, 158, 23.
 Philosphus, 158, 20.
 Phœbe, 168, 6, 290, 4.
 Phœbes, 301, 4.
 Phœbi, 65, 4, 77, 1, 235, 4, 291, 2.
 Phœbo, 64, 7, 207, 1, 242, 5, 261, 1.
 Phœbum, 322, 1.
 Phœchus, 28, 1, 113, 1, 133, 6, alisque locis 2.
 Phrygia, 307, 2.
 Physicis, 313, 23.
 Pias, 103, 1.
 Piavit, 307, 3.
 Piget, 61, 2, 120, 6.
 Pius, 226, 6.
 Pingitur, 261, 4.
 Pinus, 140, 5.
 Pisce, 214, 6, 245, 7.
 Placet, 102, 7, 146, 7, 181, 5, alisque locis 5.
 Placida, 234, 2.
 Placidas, 20, 3.
 Placido, 71, 1.
 Placidum, 251, 9.
 Placuisse, 297, 22.
 Placuisse, 134, 10.
 Plagas, 161, 3.
 Plane, 158, 13.
 Planius, 216, 2, 265, 21.
 Plato, 349, 15.
 Platone, 249, 8.
 Platonem, 350, 6.
 Platoni, 249, 31, 245, 1, 349, 12.
 Platonis, 33, 1, 44, 2, 244, 1, 268, 15.
 Plautra, 289, 3.
 Plebis, 110, 8.
 Plena, 10, 3, 198, 3, 200, 2 *bis*, 209, 2.
 Plenæ, 290, 1.
 Plenam, 219, 20, 246, 19, 248, 12.
 Plenissime, 86, 1.

- Plenissimum, 229, 10. 229, 15.
 Plenitudinem, 349, 8. 349, 22. 350, 5.
 Pleno, 24, 4. 64, 3. 105, 6.
 Plenum, 218, 18. 526, 9.
 Plenus, 187, 17. 229, 17.
 Plerumque, 149, 4. 166, 6.
 Plura, 237, 13. 335, 26. 344, 5.
 Plures, 132, 8. 148, 8., 157, 6, aliisque locis 4.
 Pluribus, 132, 11. 135, 3. 187, 6, aliisque locis 4.
 Plurimi, 178, 2.
 Plurimimis, 118, 3.
 Plurimorum, 60, 6.
 Plurimos, 157, 20.
 Plurimus, 76, 4.
 Plus, 165, 5. 199, 13.
 Plus æquo, 298, 6. 298, 7.
 Pocula, 183, 3. 275, 7. 277, 2.
 Pœna, 48, 3. 68, 8. 272, 20, aliisque locis 2.
 Pœna, 258, 17. 272, 11. 272, 13. 272, 16.
 Pœnæ, 272, 12. 327, 10.
 Pœnali, 284, 15.
 Pœnam, 284, 5.
 Pœnarum, 283, 22. 287, 9.
 Pœnas, 55, 8. 352, 19.
 Pœni, 182, 1.
 Pœnitentiæ, 209, 2.
 Pœnorum, 148, 8.
 Poeticas, 12, 2.
 Poli, 259, 2.
 Pollens, 287, 5.
 Pollicentur, 213, 6. 219, 9.
 Polluisse, 57, 6.
 Polo, 113, 4.
 Polum, 216, 3. 261, 7.
 Polus, 27, 1.
 Polyphemus, 308, 3.
 Poma, 309, 3.
 Pomis, 302, 4.
 Pondera, 143, 2. 222, 4. 226, 4.
 Pondere, 22, 3. 170, 4. 299, 23. 301, 21.
 Pontis, 156, 4.
 Pondus, 110, 6. 129, 2. 238, 20. 314, 4.
 Ponere, 111, 5. 127, 2.
 Ponti, 19, 2. 38, 4.
 Pontum, 128, 4.
 Pontus, 105, 2.
 Popularem, 205, 8.
 Populares, 158, 14. 194, 1.
 Populari, 205, 2. 287, 3.
 Popularis, 178, 8.
 Populi *genit.*, 61, 1. 195, 2. 305, 10.
 Populi *plur.*, 70, 2. 293, 1.
 Populos, 153, 4. 157, 20. 162, 6, aliisque locis 2.
 Populus, 305, 8.
 Ποπυλῶν, 231, 9.
 Ποπυλῶν, 231, 9.
 Porrigite, 252, 25.
 Porro, 238, 21. 350, 15.
 Porticus, 339, 1.
 Portio, 133, 9. 157, 1. 292, 12.
 Portionem, 158, 8. 199, 6. 218, 24.
 Portus, 234, 2.
 Poscendi, 212, 6.
 Poscens, 188, 16.
 Poscet, 102, 9.
 Positæ, 352, 23.
 Positam, 124, 3.
 Positi, 305, 3. 305, 21.
 Positionis gratia, 335, 8.
 Positum, 115, 7.
 Posse, 58, 6. 52, 13. 55, 3, aliisque locis 25.
 Possem, 11, 6. 217, 5. 218, 31. 236, 9.
 Possemus, 345, 7.
 Possent, 265, 11. 268, 6.
 Posses, 193, 8.
 Possessio, 348, 8.
 Possessione, 181, 1. 135, 10. 212, 11, aliisque locis 2.
 Posset, 53, 7. 176, 7. 176, 8. 188, 8.
 Possibile, 313, 19. 326, 21.
 Possibilitas, 267, 18. 268, 11.
 Possibilitate, 279, 13.
 Possibilitatem, 268, 13.
 Possideant, 135, 5.
 Possidebas, 118, 5.
 Possidebis, 124, 6.
 Possidens, 229, 7.
 Possidentibus, 137, 6.
 Possidere, 242, 3. 349, 22.
 Possideret, 188, 8.
 Possideri, 132, 5.
 Possidet, 349, 8.
 Possidetur, 188, 2.
 Possimus, 328, 11. 348, 4.
 Possint, 84, 12. 84, 13. 238, 5, aliisque locis 3.
 Possis, 87, 7. 95, 5. 111, 7, aliisque locis 13.
 Possit, 25, 3. 123, 9. 125, 1, aliisque locis 26.
 Possum, 117, 2. 120, 7. 218, 12, aliisque locis 2.
 Possumus, 193, 6. 345, 10.
 Possunt, 88, 3. 132, 9. 188, 12, aliisque locis 18.
 Post, 159, 3. 260, 3. 281, 14.
 Post, *deinde*, 11, 2. 170, 3.
 Posterioribus, 352, 17.
 Posteros, 53, 2.
 Posthac, 170, 5.
 Posthæc, 91, 1. 281, 22.
 Postquam, 251, 3.
 Postremæ, 133, 6.
 Postremo, 95, 1. 160, 2. 166, 6, aliisque locis 3.
 Postremus, 76, 1.
 Postulas, 350, 17.
 Postulatis, 158, 16.
 Postulet, 100, 2.
 Posuisse, 309, 6.
 Posuisti, 76, 4. 304, 9. 352, 15.
 Potens, 181, 2. 219, 3. 264, 6, aliisque locis 2.
 Potentem, 498, 1. 499, 11. 499, 12, aliisque locis 4.
 Potentes, 86, 5. 258, 3. 265, 13, aliisque locis 3.
 Potentia *substant.*, 147, 1. 150, 1. 179, 12, aliisque locis 10.
 Potentia, 145, 1. 177, 7. 217, 10, aliisque locis 3.
 Potentia *adject.*, 277, 10.
 Potentiæ, 178, 12. 200, 6. 218, 3, aliisque locis 3.
 Potentiam, 148, 10. 178, 5. 178, 6, aliisque locis 7.
 Potentior, 341, 2.
 Potentiorum, 45, 2.
 Potentis, 257, 11.
 Potentissimum, 218, 10. 247, 9. 266, 20. 266, 21.
 Potentius *nomen*, 268, 2.
 Potentius *adverb.*, 277, 15.
 Poterat, 271, 14. 337, 9.
 Poteris, 85, 2. 118, 6. 199, 13.
 Poterit, 94, 11. 110, 6. 158, 12, aliisque locis 8.
 Poteritis, 212, 13.
 Potest, 52, 7. 53, 7. 84, 10, aliisque locis 49.
 Potestas, 149, 14. 154, 1, aliisque locis 10.
 Potestale, 199, 11. 338, 2. 351, 31. 352, 1.
 Potestatem, 147, 3.
 Potestatibus, 149, 1.
 Potestatis, 145, 2.
 Potius *adject.*, 132, 1.
 Potius *adverb.*, 14, 2. 60, 4. 72, 3, aliisque locis 28.
 Potuisse, 264, 17. 279, 10.
 Potuissent, 267, 18. 351, 24.
 Potuisset, 266, 19.
 Potuisti, 35, 2. 193, 4.
 Potuit, 3, 2. 11, 9. 38, 3, aliisque locis 5.
 Potum, 140, 4.
 Præ, 147, 3. 178, 16. 178, 18. 212, 11.
 Præbuil, 148, 9.
 Præcedentibus, 280, 10.
 Præcedit, 341, 5.
 Præcellens, 119, 1.
 Præcellentissimum, 230, 1.
 Præclit, 125, 4.
 Præceps, 298, 20.
 Præceptor, 33, 2.
 Præceptorum, 200, 4.
 Præcessisse, 280, 8.
 Præcessit, 325, 20.
 Præcipital, 253, 8. 267, 3.
 Præcipitavit, 299, 1.
 Præcipitem, 106, 9.
 Præcipiti, 16, 1. 26, 3. 80, 5. 161, 1.
 Præcipua, 119, 7.
 Præcipui, 133, 2.
 Præcipuus, 252, 5.
 Præcipuos, 159, 2.
 Præcipuum, 254, 18. 272, 6.
 Præclara, 137, 11. 147, 1. 157, 22. 198, 4.
 Præcognita, 336, 3.
 Præcogitio, 335, 14.
 Præcurris, 266, 7.
 Præcurrit, 352, 9.
 Prædæ, 33, 6.
 Prædestinata, 321, 6.
 Prædestinatione, 292, 9.
 Prædicantur, 204, 5. 205, 13.
 Prædicatio, 157, 20. 205, 13.
 Prædicavit, 110, 2.
 Præditum, 193, 8.
 Præditus, 193, 9.
 Præduis, 266, 13.
 Præfectum, 47, 3.
 Præfectura, 195, 3.
 Prægravat, 108, 7.
 Præiudicis, 212, 13.
 Præire, 212, 6.
 Præjudicatæ, 48, 3.
 Prælium, 305, 22.
 Præmia, 44, 1. 76, 2. 142, 6, aliisque locis 8.
 Præmiis, 272, 4 *bis*.
 Præmiis, 55, 8. 61, 10. 237, 8.
 Præmio, 258, 4. 272, 2. 272, 13. 297, 4.
 Præmissa, 50, 8.
 Præmittere, 258, 8.
 Præmium, 271, 5. 271, 6. 271, 8, aliisque locis 6.
 Prænoscendi, 352, 11.
 Prænoscere, 324, 7. 326, 20. 335, 24, aliisque locis 2.
 Prænothi, 335, 5. 336, 7. 345, 13. 350, 22.
 Prænotionem, 335, 18.
 Præpositum, 45, 5.
 Præposterum, 326, 5.
 Præscientia, 325, 2. 325, 10. 325, 14, aliisque locis 4.
 Præscientia, 335, 3.
 Præscientia, 326, 6. 334, 5.
 Præscientiam, 335, 2. 335, 9. 350, 13. 352, 5.
 Præscierit, 327, 6.
 Præsciri, 326, 15. 336, 8. 345, 4.
 Præscitæ, 326, 11.
 Præscitum, 325, 13.
 Præsciantur, 335, 5.
 Præscius, 332, 20.
 Præscriptum, 50, 4.
 Præsens, 54, 7. 94, 12. 126, 7, aliisque locis 6.
 Præseuserit, 324, 9.
 Præsentiaria, 352, 16.
 Præsentiaria, 294, 10.
 Præsentiarium, 349, 18.
 Præsentiarius, 350, 9.
 Præsentes, 56, 5. 93, 1. 349, 11.
 Præsenti, 350, 21.
 Præsentiæ *adject.*, 350, 18. 350, 23. 351, 18. 351, 29.
 Præsentiæ, 349, 21. 350, 2. 350, 10.
 Præsentiæ, 187, 13. 349, 16. 350, 4, aliisque locis 3.
 Præsentiis, 120, 2. 350, 20. 352, 5.

- Præsentium, 336, 3. 350, 29.
 Præsertim, 279, 17. 287, 8.
 Præsidiere, 83, 4. 147, 2.
 Præsidia, 58, 5.
 Præsidiō, 188, 6. 188, 10. 201, 4.
 217, 2.
 Præsidium, 219, 32.
 Præstantes, 156, 1.
 Præstantius, 158, 15.
 Præstantius, 179, 14. 229, 7. 229,
 20. 230, 7.
 Præstare, 136, 4. 178, 14. 189, 2,
 aliisque locis 5.
 Præstat, 350, 3.
 Præstent, 195, 9. 215, 8.
 Præstet, 343, 15.
 Præstiterit, 327, 3.
 Præstio, 320, 5.
 Præsumas, 229, 18.
 Præster, 228, 5. 280, 19. 281, 1. 313,
 11.
 Prætereā, 59, 1.
 Prætereant, 257, 6.
 Prætereo, 110, 3.
 Prætereunt, 111, 10.
 Præterire 110, 3.
 Præterit, 103, 1.
 Præteriti, 349, 9. 349, 21. 350, 11.
 Præteritis, 348, 10.
 Prætermisso, 219, 34.
 Prætorii, 47, 3.
 Prætulērunt, 298, 10.
 Prætura, 195, 1.
 Prævenit, 352, 12.
 Prævia, 257, 1.
 Prævideantur, 336, 7.
 Prævidentia, 350, 14.
 Præviderit, 324, 6.
 Prava, 279, 9.
 Pravitas, 218, 23.
 Pravitatis, 280, 3.
 Pravus, 280, 15.
 Pravus, 296, 18.
 Precabarīs, 281, 20.
 Prece, 252, 10.
 Preces, 352, 23. 352, 25.
 Precor, 120, 3.
 Premant, 287, 11.
 Premat, 261, 8.
 Prementibus, 113, 4.
 Premit, 68, 7. 158, 3.
 Premunt, 155, 7. 157, 3.
 Pressas, 340, 7.
 Pressisse, 347, 2.
 Pressurus, 310, 6.
 Pressus, 22, 2. 245, 3. 270, 10.
 Pretio, 118, 8. 298, 9. 328, 6.
 Pretiosa, 132, 4. 134, 11. 134, 12,
 aliisque locis 2.
 Pretiosae, 131, 5. 135, 3.
 Pretiosam, 94, 11.
 Pretiosissimum, 109, 7. 118, 5. 118,
 7. 166, 12.
 Pretiosus, 124, 5. 136, 6.
 Pretiosum, 231, 9.
 Pretium, 55, 6. 74, 6. 310, 9.
 Prima, 60, 8.
 Prima, 295, 18.
 Primæ, 65, 4. 295, 41.
 Primordia, 208, 4.
 Primum, 245, 2.
 Primum, 32, 6. 82, 1. 111, 6, aliis-
 que locis 5.
 Primus, 143, 1. 182, 9.
 Princeps, 229, 6.
 Principe, 230, 3. 293, 10.
 Principem, 229, 2.
 Principi, 328, 10.
 Principiis, 239, 7.
 Principio, 84, 10. 230, 8. 293, 1.
 313, 16.
 Principium, 146, 3. 186, 2. 227, 1.
 230, 9.
 Principum, 109, 7.
 Prior, 26, 2. 138, 1. 142, 4.
 Priora, 229, 9.
 Prioribus, 230, 13.
 Prioris, 92, 2.
 Priscos, 142, 8.
 Privatis, 46, 4.
 Privato, 111, 4.
 Privatos, 61, 12.
 Prius, 229, 7.
 Prius, 24, 3. 109, 8. 146, 5. aliisque
 locis 8.
 Priusquam, 335, 32. 336, 2. 351, 24,
 351, 28.
 Pro, 33, 4. 45, 2. 55, 7, aliisque lo-
 cis 6.
 Proavos, 208, 3.
 Probante, 157, 2.
 Probantis, 55, 5.
 Probaremus, 345, 1.
 Probas, 94, 7.
 Probat, 98, 5. 229, 2.
 Probationem, 335, 20.
 Probationibus, 248, 19.
 Probes, 229, 14.
 Probi, 134, 5.
 Probis, 146, 6. 271, 12. 272, 14.
 299, 3.
 Probitas, 134, 6. 146, 7. 271, 1,
 aliisque locis 4.
 Probitate, 273, 9.
 Probitatis, 283, 23. 352, 26.
 Probo *verbum*, 210, 7. 325, 3.
 Proborum, 287, 2.
 Probos, 271, 10. 297, 2. 327, 12.
 Proba, 268, 20. 271, 1.
 Probris, 298, 22.
 Probus, 272, 2.
 Procedam, 264, 8.
 Procedat, 325, 21.
 Procedens, 228, 14. 314, 15.
 Procederet, 246, 10.
 Procedit, 93, 8. 176, 3. 239, 12,
 aliisque locis 2.
 Procellas, 115, 1.
 Procellis, 35, 5. 102, 5.
 Processerit, 84, 9.
 Procul, 57, 1. 72, 2.
 Proculdubio, 133, 16. 237, 11. 351,
 21.
 Prodeat, 229, 9.
 Prodeute, 11, 2.
 Proderet, 148, 3.
 Prodesse, 165, 6. 283, 19.
 Prodest, 305, 1. 305, 2.
 Prodidisset, 72, 2.
 Prodigii, 92, 4.
 Prodigius, 106, 4.
 Prodit, 149, 17.
 Proditori, 299, 18.
 Productum, 313, 10.
 Produxit, 101, 4.
 Profana, 33, 10.
 Profanum, 13, 1.
 Profecto, 108, 1. 240, 1. 243, 2,
 aliisque locis 2.
 Proferas, 108, 3.
 Proferendi, 178, 6.
 Proferendo, 157, 7.
 Profferre, 85, 3. 102, 1. 157, 21.
 326, 22.
 Profert, 302, 6.
 Proficiant, 158, 2.
 Proficiet, 247, 8.
 Proficiscantur, 396, 9.
 Proficiscens, 296, 19.
 Proficiscuntur, 351, 22.
 Profitetur, 165, 3.
 Profligat, 218, 31.
 Profligatura, 47, 2.
 Profuisse, 60, 3.
 Profunda, 241, 1.
 Profundam, 223, 4.
 Profunditate, 297, 19.
 Profundo *substant.*, 16, 1.
 Profundum, 109, 3.
 Progreditur, 305, 25.
 Progressus, 293, 1. 296, 7.
 Prohibebor, 102, 1.
 Prohibet, 231, 8.
 Prolatis, 93, 2.
 Prole, 122, 1.
 Prolis, 110, 2.
 Prolixi, 158, 12.
 Prolivitate, 299, 23.
 Promat, 296, 12.
 Promere, 484, 6.
 Promeremur, 328, 6.
 Promeruit, 33, 3.
 Promissimus, 219, 14.
 Promissionis, 313, 1.
 Promittere, 187, 19.
 Promittis, 264, 1.
 Promittunt, 187, 6. 212, 3.
 Promoveris, 95, 6.
 Promovimus, 120, 5.
 Promplissima, 217, 7.
 Promplissimum, 66, 9.
 Promplum, 178, 13. 291, 3.
 Prona, 101, 6. 347, 5.
 Pronum, 184, 2.
 Propaganda, 305, 19.
 Propagare, 157, 17. 158, 4. 178, 2.
 Propagasse, 205, 3.
 Propagentur, 238, 15.
 Prope, 254, 10.
 Propensius, 57, 2.
 Properala, 5, 1.
 Propinqua, 289, 2. 295, 11.
 Propinqua, 313, 23.
 Propinquat, 285, 3.
 Propinquitatis, 109, 7.
 Propinquis, 234, 6.
 Propior, 64, 7.
 Propitiis, 283, 17.
 Propius, 44, 8.
 Proponas, 231, 22.
 Proponunt, 352, 20.
 Proponuntur, 327, 10.
 Proposita, 264, 9.
 Propositam, 178, 19.
 Propositi, 313, 3.
 Propositionum, 280, 9.
 Propositis, 230, 13. 231, 4.
 Propositum *substant.*, 265, 19. 352,
 1. 352, 2.
 Propositum *adject.*, 35, 6. 265, 16.
 265, 1. 271, 8.
 Proposui, 351, 27.
 Proposuius, 246, 16.
 Propria, 193, 10. 194, 13. 327, 13.
 351, 14.
 Propria *ablat.*, 16, 2. 285, 2. 296,
 13, aliisque locis 3.
 Proprie, 68, 2. 147, 10. 320, 9. 352,
 10.
 Propriam, 94, 4. 194, 1. 351, 23.
 Proprias, 314, 5.
 Proprietate, 349, 18.
 Proprietatem, 350, 22.
 Proprii, 149, 2. 195, 4.
 Propriis, 80, 1. 86, 3. 340, 8.
 Proprio, 103, 8.
 Proprius, 185, 4.
 Proprium, 101, 2. 135, 7. 149, 12,
 aliisque locis 4.
 Propriet, 232, 16. 271, 4.
 271, 3, aliisque locis 3.
 Propugnare, 54, 4.
 Proprus, 24, 6. 45, 5. 94, 7, aliisque
 locis 16.
 Proscriptioni, 57, 2.
 Prosequenter, 3, 3.
 Prospectu, 294, 5.
 Prospera, 297, 1.
 Prosperam, 165, 6.
 Prosperitatis, 117, 2.
 Prospexerat, 294, 10.
 Prospexerit, 325, 6.
 Prospexi, 246, 27.
 Prospiciam, 246, 2.
 Prospicat, 350, 16.
 Prospiciens, 321, 5. 327, 7. 337, 13.
 Prospicit, 324, 5. 340, 16.
 Prospicitis, 186, 3.
 Prostratos, 61, 9.
 Prosternit, 200, 3.
 Prosternitur, 122, 5.
 Proterit, 98, 4. 183, 8.
 Protervus, 128, 7.
 Protexi, 46, 2.
 Protrahit, 7, 6.
 Protinus, 193, 10.
 Protulit, 299, 7. 299, 19.

- Propectu*, 305, 13. 305, 24.
 Provehere, 272, 26.
 Provebi, 110, 8.
 Provehis, 225, 2.
 Provehit, 168, 4. 294, 5.
 Provenerint, 192, 1.
 Proveniant, 335, 23.
 Proveniat, 120, 11. 345, 6.
 Provenient, 350, 23.
 Provenirent, 149, 2.
 Provenit, 149, 17. 205, 9. 314, 10.
 Proveniunt, 149, 7. 288, 13. 351, 18.
 Proventu, 352, 13.
 Provida, 181, 3.
 Providentia, 239, 12. 293, 6. 293, 9, aliiſque locis 13.
 Providentia, 294, 11. 295, 9. 312, 4, aliiſque locis 3.
 Providentia, 292, 8. 294, 8. 295, 1, aliiſque locis 11.
 Providentiam, 295, 6. 299, 22. 304, 7, aliiſque locis 2.
 Providentur, 325, 9. 326, 2. 326, 3, aliiſque locis 2.
 Provide, 326, 8.
 Provideri, 325, 9. 326, 1.
 Provincialium, 46, 3.
 Proviuciam, 47, 2.
 Provisa, 60, 7. 326, 4.
 Provisa, 325, 1.
 Provoce, 343, 3.
 Proximos, 123, 1.
 Proximus, 109, 8. 297, 30.
 Prudentem, 166, 5.
 Prudentia, 94, 17.
 Ptolomæo, 157, 1.
 Publicæ, 44, 8.
 Publicis, 46, 4.
 Publicis, 290, 5.
 Pudeat, 247, 16.
 Pudebit, 162, 3.
 Pudibunda, 310, 3.
 Pudicitia, 119, 1.
 Pudore, 24, 4. 24, 5. 110, 2. 119, 1.
 Pudori, 52, 3. 124, 1.
 Puduit, 50, 9.
 Pueris, 119, 6.
 Pagna, 315, 2.
 Pugnancia, 168, 1. 304, 17.
 Pulcherrima, 133, 9. 272, 5.
 Pulcherrimum, 213, 1.
 Pulcherrimus, 221, 7.
 Pulchra, 133, 9. 134, 9. 174, 6, aliiſque locis 3.
 Pulchris, 168, 18.
 Pulchritudinem, 194, 2.
 Pulchritudinis, 133, 6. 134, 8. 195, 8.
 Pulchritudo, 133, 8. 178, 14.
 Pulchrius, 231, 10.
 Pulchrum, 92, 7. 133, 5. 134, 1, aliiſque locis 4.
 Pulsare, 10, 5.
 Pulsibus, 290, 6.
 Pulsus *adject.*, 72, 3.
 Pulsus, 61, 5. 72, 3.
 Pulverem, 316, 2.
 Puncti, 156, 6. 157, 6. 295, 15. 296, 3.
 Puncto, 157, 6.
 Pungit, 213, 30.
 Puniendi, 299, 2. 304, 5.
 Puniri, 281, 9. 327, 12.
 Puniſſet, 56, 6.
 Punit, 306, 2.
 Puniti, 281, 9.
 Punitos, 281, 23.
 Punitur, 281, 4.
 Puppes, 316, 5.
 Pura, 280, 22.
 Pura, 300, 2. 337, 3.
 Pure, 267, 10.
 Purgatoria, 281, 16.
 Purior, 222, 3.
 Puritate, 293, 6.
 Puro, 322, 4.
 Purpura, 269, 3.
 Purpuræ, 215, 6.
 Purpureum, 78, 5.
 Putabantur, 188, 10.
 Putabas, 246, 3.
 Putabat, 148, 4.
 Putabo, 248, 4.
 Putant, 178, 3. 179, 10. 187, 2, aliiſque locis 3.
 Putarem, 13, 2.
 Putaremus, 282, 16.
 Putare, 193, 9. 326, 8.
 Putares, 193, 5. 283, 8.
 Putaret, 148, 2.
 Putas, 83, 1. 94, 3. 134, 1, aliiſque locis 5.
 Putaſti, 75, 4.
 Putal, 125, 11. 137, 9. 280, 7, aliiſque locis 3.
 Putalis *verbum*, 164, 7.
 Putes, 102, 10. 111, 9. 123, 4, aliiſque locis 3.
 Pule, 197, 5. 268, 5. 279, 17. 344, 2.
 Pulo, 131, 2. 149, 8. 188, 1, aliiſque locis 6.
 Pythagoricum, 58, 3.
 Qua, 41, 4. 43, 4. 53, 10, aliiſque locis 13.
 Qua, *adverb. loci*, 248, 8 *bis*.
 Quadam, 231, 13. 238, 12.
 Quadrigis, 113, 1. 309, 7. 335, 27.
 Quæ *singulari*, 6, 1. 10, 6. 12, 2, aliiſque locis 77.
 Quæ *plur. femin.*, 12, 5. 12, 7. 120, 2, aliiſque locis 14.
 Quæ *plur. neut. nomin.*, 76, 7. 101, 6. 106, 9, aliiſque locis, 76.
 Quæ *plur. neut. accus.*, 24, 3. 53, 12. 53, 14, aliiſque locis 52.
 Quæcunq; *ſingul.*, 18, 4. 210, 5. 305, 13.
 Quædam *ſingul.*, 11, 4. 112, 4. 158, 11, aliiſque locis 4.
 Quædam *plur. femin.*, 212, 2. 325, 33.
 Quædam *plural. nomin. neut.*, 33, 8. 109, 2. 230, 16, aliiſque locis 4.
 Quædam *plural. accus.*, 219, 26. 298, 3. 312, 1. 350, 21.
 Quælibet, 268, 18. 324, 8.
 Quænam, 14, 6. 125, 8. 268, 1, aliiſque locis 3.
 Quæſque *nomin. plur. neutr.*, 149, 3. 185, 1. 238, 18.
 Quæſque *accus. plur.*, 36, 6. 118, 6. 136, 5, aliiſque locis 6.
 Quæras, 79, 4.
 Quæreatis, 135, 8.
 Quærare, 166, 12.
 Quæri, 292, 10.
 Quæris, 51, 1.
 Quæritis, 135, 2. 214, 3. 254, 5.
 Quæritur, 232, 17.
 Quæro, 312, 5. 335, 1.
 Quæſieris, 282, 9.
 Quæſiſſe, 126, 7.
 Quæſita, 106, 7. 334, 3.
 Quæſitu, 292, 4.
 Quæſivit, 54, 1.
 Quæso, 229, 14. 281, 13. 292, 2.
 Quæſtionem, 342, 4.
 Quæſtionis, 290, 23. 325, 4.
 Quale, 228, 4.
 Qualem, 306, 1. 313, 19.
 Qualemunque, 349, 24.
 Quales, 343, 11.
 Qualia, 350, 23.
 Qualibet, 187, 9. 230, 4.
 Qualicunq;, 186, 3.
 Qualitate, 120, 9. 279, 3. 298, 4. 352, 22.
 Qualitatem, 350, 29.
 Qualitates, 343, 2.
 Qualitatibus, 246, 11.
 Quam, 32, 2. 33, 5. 43, 3, aliiſque locis 37.
 Quam diu, 237, 3.
 Quam multa, 219, 1.
 Quam multis, 123, 6.
 Quam multos, 123, 1. 158, 1.
 Quam plurimos, 131, 8.
 Quam vullis nimio, 213, 3.
 Quam quantum, 7, 1. 16, 1. 51, 1, aliiſque locis 21.
 Quam post aliud, 94, 15. 146, 7. 179, 6, aliiſque locis 4.
 Quam post alius, 297, 14.
 Quam post alio modo, 265, 19.
 Quam post aliter, 46, 5.
 Quam post magis plus et comparat, 132, 2. 165, 6. 201, 6, aliiſque locis 10.
 Quam post potius, 74, 5. 212, 15. 232, 15. 287, 5. 337, 22.
 Quam post iam, 74, 3. 232, 14. 350, 25.
 Quam post prius, 109, 8. 328, 8, aliiſque locis, de quibus supra.
 Quamdã, 178, 9. 350, 2.
 Quamlibet pro quantumlibet, 158, 12.
 Quamque, 326, 18.
 Quamvis, 10, 2. 106, 3. 129, 7, aliiſque locis 11.
 Quando, 120, 1. 179, 17. 198, 2.
 Quandoquã, 158, 2. 292, 12. 313, 15. 350, 26.
 Quanta, 132, 6. 180, 5. 238, 15, aliiſque locis 2.
 Quanta, 55, 3. 257, 6.
 Quantumlibet, 140, 6.
 Quantas, 105, 1. 151, 1. 181, 1.
 Quanti, 166, 10. 236, 2. 292, 10.
 Quantis, 212, 3.
 Quantitate, 349, 21.
 Quantilatem, 349, 17.
 Quanto, 147, 4. 171, 5. 271, 1.
 Quanto ante tanto, 295, 15.
 Quanto magis, 343, 6.
 Quantos, 209, 3.
 Quantum, 120, 4. 193, 2.
 Quantum ad hoc attinet, 335, 9.
 Quantum, 136, 3. 157, 3. 157, 4, aliiſque locis 3.
 Quantumlibet, 158, 9. 271, 11.
 Quantus, 327, 8.
 Quare, 86, 1. 119, 9. 125, 9, aliiſque locis 23.
 Quarta, 157, 1.
 Quartæ, 157, 3.
 Quarum, 11, 3. 53, 5. 134, 1, aliiſque locis 5.
 Quas, 11, 2. 11, 9. 67, 2, aliiſque locis 13.
 Quasdam, 298, 17.
 Quasi, 32, 5. 93, 3. 209, 3, aliiſque locis 14.
 Quasi vero, 325, 10. 335, 23.
 Quatinus, 70, 7.
 Que, 4, 1. 9, 1. 10, 7, aliiſque locis 392.
 Queam, 84, 4.
 Queant, 268, 7.
 Queas, 147, 5. 239, 14.
 Queat, 53, 3. 131, 4. 157, 13, aliiſque locis 9.
 Quem, 13, 1. 57, 5. 123, 3, aliiſque locis 24.
 Quemdam, 148, 1. 209, 3. 248, 9.
 Quemlibet, 132, 11.
 Quemnam, 265, 20.
 Quempiam, 147, 7. 325, 20.
 Quemquam, 132, 4. 212, 2. 296, 19.
 Quemque, 61, 8. 61, 9. 146, 1, aliiſque locis 2.
 Queo, 165, 5. 230, 13.
 Querar, 53, 11.
 Queraris, 94, 8.
 Querebare, 281, 19.
 Quereba, 334, 1.
 Quereba, 23, 1. 104, 8.
 Querebam, 108, 2.
 Querebas, 106, 2. 203, 5.
 Querebas, 100, 3. 258, 6.
 Querebas, 252, 1.
 Querebas, 296, 18.
 Querimonie, 188, 4.
 Querimoniam, 9, 1.
 Quernas, 78, 4.

- Questibus, 71, 2.
 Queunt, 149, 14. 266, 11. 303, 7.
 Qui *singul.*, 2, 1. 8, 2. 24, 1, aliisque locis 69.
 Qui *plural.*, 46, 5. 54, 3. 57, 4, aliisque locis 39.
 Qui *quamod.*, 84, 9. 84, 10. 204, 5, aliisque locis 3.
 Qui *quare*, 304, 10.
 Quia, 7, 5. 187, 12. 194, 1, aliisque locis 6.
 Quibus, 11. 7. 33. 8. 35, 5 aliisque locis 39.
 Quibuscumque, 350, 2.
 Quibusdam, 293, 1. 299, 2. 314, 2.
 Quibuslibet, 297, 30.
 Quibusque, 122, 5.
 Quicunque, 161, 1. 254, 14.
 Quid *aliquid*, 101, 2. 108, 1. 108, 2, aliisque locis 23.
 Quid aliud? *interrog.*, 103, 2. 146, 6.
 Quid? *quæ res?* 20, 3. 21, 1. 50, 5, aliisque locis 23.
 Quid *quantlibet* res, 54, 7.
 Quid *quam rem*, 135, 1, 157, 7. 158, 5, aliisque locis 14.
 Quid *quare*, 8, 1. 24, 4. 31, 2, aliisque locis 15.
 Quid? *interrog.*, 266, 12. 285, 1. 297, 12, aliisque locis 10.
 Quid si, 103. 5. 103, 6 *bis*. 247, 8, aliisque locis 2.
 Quid dicam quod, 238, 9.
 Quid est, quod, 134, 8. 189, 2. 288, 4. 335, 7.
 Quid proficiant? 158, 2.
 Quid referre putas, 112, 5.
 Quid id tua refert, 134, 9.
 Quid hoc refert? 327, 1. 351, 24.
 Quid quod, 157, 17. 238, 11.
 Quid igitur? 50, 7. 52, 2. 179, 12, aliisque locis 10.
 Quid enim? 212, 4.
 Quid attinet, 53, 4.
 Quidam *singul.*, 54, 1. 158, 17. 228, 7, aliisque locis 5.
 Quidam *plural.*, 11, 6. 213, 8. 297, 9, aliisque locis 5.
 Quiddam, 178, 1. 179, 10. 305, 10, 314, 7.
 Quidem, 10, 4. 12, 1. 25, 3, aliisque locis 90.
 Quidnam, 14, 7. 219, 22. 280, 12, aliisque locis 2.
 Quid ni? 85, 2. 133, 8. 187, 17, aliisque locis 5.
 Quidquam, 147, 8. 247, 8. 292, 5, aliisque locis 5.
 Quidquid, 95, 1. 137, 7. 168, 15, aliisque locis 12.
 Quiescentes, 343, 4.
 Quiete, 234, 2.
 Quietii *adject.*, 129, 9.
 Quietis *substant.*, 147, 10. 313, 5.
 Quin, 83, 7. 126, 4. 179, 15, aliisque locis 11.
 Quinetiam, 19, 1. 215, 3.
 Quingentis, 57, 1.
 Quinis, 307, 1.
 Quippe, 13, 2. 135, 3. 136, 8. 171, 3.
 Quique *plural.*, 299, 5.
 Quis, 12, 4. 19, 3. 55, 6, aliisque locis 46.
 Quispiam, 232, 13. 232, 19. 238, 7, aliisque locis 2.
 Quisquam, 46, 3. 147, 7. 148, 6, aliisque locis 3.
 Quisque, 11, 9. 33, 5. 53, 14, aliisque locis 15.
 Quisquis, 37, 1. 41, 1. 70, 5, aliisque locis 10.
 Quo, 36, 7. 48, 6. 60, 7, aliisque locis 46.
 Quo fit ut, 157, 19. 192, 4. 228, 9, aliisque locis 10.
 Quo *quomodo*, 147, 7. 331, 8.
 Quo *adverb. interrog. ad locum*, 81, 7.
 Quo *suppl. loco*, 314, 11.
 Quo, *quem in scopum*, 95, 5. 95, 6. 332, 4.
 Quo *pro ut*, 123, 8. 153, 3. 248, 7.
 Quo *magis*, 194, 3.
 Quo ad possunt, 239, 13.
 Quo *conque ablat.*, 261, 4.
 Quod *quæ res*, 53, 6. 80, 5. 94, 16, aliisque locis 30.
 Quod *quam rem*, 25, 3. 44, 7. 43, 1, aliisque locis 32.
 Quod *quodnam*, 146, 2.
 Quod *cum antecedente*, 35, 4. 74, 6. 84, 5, aliisque locis 166.
 Quod *conunctio*, 34, 1. 35, 3. 41, 2, aliisque locis 43.
 Quod si, 94, 13. 95, 2. 111, 7, aliisque locis 23.
 Quodam, 93, 3. 157, 6. 157, 13. 280, 17.
 Quodammodo, 55, 5. 287, 8. 321, 4.
 Quodcumque, 213, 4.
 Quoddam, 94, 15. 268, 10. 313, 17.
 Quodque, 238, 11. 319, 3.
 Quolibet, 228, 9.
 Quonam, 126, 7. 134, 5. 216, 1, aliisque locis 7.
 Quoquam *adverb. loci*, 171, 5. 171, 6.
 Quondam, 2, 1. 17, 4. 24, 1, aliisque locis 10.
 Quoniam, 33, 8. 34, 2. 36, 2, aliisque locis 47.
 Quopiam, 325, 16.
 Quoquoque, 31, 3. 32, 7. 34, 6, aliisque locis 73.
 Quoquoque *gentium pro ubique*, 194, 11.
 Quoquoquomodo, 53, 1. 325, 12.
 Quorum, 35, 1. 36, 1. 49, 1, aliisque locis 15.
 Quorumdam, 11, 8. 304, 11.
 Quos, 35, 2. 46, 1. 54, 4, aliisque locis 38.
 Quosdam, 298, 4.
 Quot, 103, 3.
 Quotidianis, 100, 3.
 Quotidie, 58, 3. 188, 3.
 Quoties, 17, 2. 38, 6. 43, 3, aliisque locis 8.
 Quoquis, 101, 1.
- R
- Rabidas, 182, 10.
 Rabie, 269, 6.
 Ratiem, 154, 2.
 Rabies, 38, 4.
 Radiat, 114, 5.
 Radice, 283, 11.
 Radicibus, 238, 10.
 Radiis, 29, 1. 77, 1. 336, 18.
 Radio, 43, 7.
 Radiorum, 322, 4.
 Radios, 135, 5. 207, 1. 235, 4.
 Ramis, 183, 1.
 Rapacitas, 106, 7.
 Raperis, 133, 13.
 Rapiant, 287, 12.
 Rapidis, 105, 1.
 Rapido, 64, 1.
 Rapidos, 70, 8. 301, 6.
 Rapidus, 212, 16.
 Rapietas, 171, 1.
 Rapiens, 302, 8.
 Rapietas, 36, 6.
 Rapiet, 164, 9.
 Rapius, 46, 4.
 Raptatur, 36, 3.
 Raptum, 33, 5.
 Rapuit, 309, 3.
 Rara, 112, 3. 115, 3. 291, 5.
 Rata, 33, 9.
 Rates, 275, 2.
 Ratio, 182, 9. 217, 7. 229, aliisque locis 18.
 Ratiocinandi, 344, 13.
 Ratiocinari, 219, 4. 326, 1.
 Ratiocinatio, 296, 2.
 Ratiocinationem, 230, 22.
 Ratiocinationis, 341, 1.
 Ratiocinationis, 334, 5.
 Rationabili, 133, 4.
 Rationale, 85, 3. 337, 16.
 Rationali, 337, 18.
 Rationalis, 319, 1.
 Ratione, 47, 3. 83, 7. 125, 3, aliisque locis 24.
 Rationem, 43, 8. 86, 1. 156, 6, aliisque locis 4.
 Rationes, 159, 4. 247, 18. 249, 6, aliisque locis 5.
 Rationi, 86, 11. 345, 8.
 Rationibus, 236, 1. 246, 5. 248, 7, aliisque locis 2.
 Rationis, 12, 8. 83, 2. 135, 9, aliisque locis 7.
 Rationum, 131, 1. 247, 14. 265, 15, aliisque locis 2.
 Ravenna, 50, 4.
 Re, 53, 10. 218, 1. 230, 4, aliisque locis 5.
 Rea, 32, 10.
 Ream, 100, 2.
 Reatus, 57, 4.
 Rebus, 101, 4. 112, 2. 118, 2, aliisque locis 23.
 Recepti, 30, 2.
 Recepta, 171, 4. 176, 2.
 Recepta, 328, 9.
 Recepto, 327, 8.
 Reecessisse, 304, 13.
 Reecessus, 215, 4.
 Reicipendam, 76, 8.
 Reicipit, 55, 6.
 Reclamantem, 33, 5.
 Recognoscens, 75, 5.
 Recondentem, 117, 3.
 Recondit, 340, 18.
 Reconciliandæ, 86, 1.
 Recondit, 248, 31.
 Reconditis, 341, 14.
 Reconditur, 238, 12.
 Recoquens, 153, 9.
 Recordabitur, 25, 2.
 Recordaris, 263, 4.
 Recordatur, 244, 2.
 Recorderis, 245, 5.
 Recordor, 263, 6.
 Recta, 243, 4. 312, 2.
 Rectæ, 352, 23.
 Rectas, 352, 24.
 Recte, 75, 4. 128, 15. 218, 1, aliisque locis 6.
 Rectissime, 230, 10.
 Rectus, 350, 14.
 Recto, 90, 4. 93, 8. 184, 4, aliisque locis 2.
 Rector, 68, 5. 70, 8. 257, 5, aliisque locis 3.
 Rectore, 86, 7. 239, 25.
 Rectores, 44, 3.
 Rectori, 247, 4.
 Rectos, 303, 1.
 Rectum, 280, 15. 343, 4.
 Rectus, 38, 2. 297, 23.
 Recubans, 308, 2.
 Recurrat, 261, 5.
 Recursus, 18, 4. 185, 1.
 Redcraunt, 129, 2.
 Redarguit, 340, 23.
 Redarguuntur, 149, 19.
 Reddere, 21, 4.
 Reddit, 213, 3. 340, 13.
 Reddunt, 192, 2. 194, 6.
 Redunt, 182, 6.
 Rediere, 299, 9.
 Redigatur, 136, 10.
 Redigere, 213, 5.
 Rediit, 26, 2.
 Redimere, 102, 3.
 Redimit, 307, 5.
 Redirent, 142, 7.
 Reditu, 185, 2.
 Reditura, 223, 4.
 Reducem, 262, 5.
 Reduces *nomen*, 166, 7.
 Reduci *nomen*, 225, 4.
 Refectus, 299, 25.
 Referantur, 178, 13. 231, 15. 328, 1. 351, 32.
 Referas, 351, 34.

- Referat, 262, 5.
 Referens, 340, 22.
 Referimus, 44, 1.
 Referre, 209, 4. 286, 7.
 Referri, 232, 3. 268, 10. 268, 11.
 Refertur, 205, 11. 293, 7. 351, 8.
 Referuntur, 231, 22. 239, 24.
 Reficit, 301, 13.
 Refluant, 303, 9.
 Reformidat, 239, 8.
 Refovisti, 170, 4.
 Refragari, 230, 13.
 Refragatus, 343, 45.
 Refragentur, 344, 1.
 Refugit, 239, 2. 320, 1.
 Regantur, 247, 3.
 Regat, 169, 3. 289, 3.
 Regatur, 84, 3. 86, 6. 243, 6.
 Rege, 47, 4.
 Regebat, 153, 4.
 Regem, 102, 11.
 Regendum, 95, 8. 246, 18.
 Regens, 168, 12. 302, 11.
 Regentium, 287, 7.
 Regere, 248, 17.
 Regerent, 44, 3.
 Regeretur, 83, 7.
 Regeret, 76, 4.
 Reges, 70, 3. 98, 1. 198, 4. 269, 2.
 Regi *nomen*, 50, 3.
 Regi *verbum*, 84, 2. 246, 3.
 Regia *adject.*, 50, 2. 200, 2.
 Regiæ *adject.*, 45, 4. 110, 9.
 Regibus, 199, 6.
 Regimen, 83, 2. 247, 5.
 Regio *substant.*, 157, 4.
 Regio *adject.*, 49, 2.
 Regionis, 157, 1.
 Regis *nomen*, 103, 1.
 Regis *verbum*, 70, 9.
 Regit, 246, 23. 247, 12. 262, 3.
 316, 8.
 Regitur, 36, 2. 72, 6. 169, 3, *alisque locis* 2.
 Regium, 146, 5.
 Regna *nomen*, 103, 2. 108, 2. 198, 1, 200, 1.
 Regnant, 90, 6.
 Regnantibus, 177, 8.
 Regni, 199, 7.
 Regnare, 177, 8.
 Regnis, 217, 3.
 Regno *nomen*, 257, 10. 258, 2. 299, 14.
 Regnorum, 199, 1.
 Regnum, 103, 8.
 Regulus, 148, 8.
 Regum, 198, 1. 199, 4. 200, 1. 262, 1.
 Reguntur, 296, 11.
 Rei *nomen substant.*, 53, 2. 121, 2.
 149, 12, *alisque locis* 15.
 Reipublicæ, 44, 4. 157, 14. 299, 20.
 Relabatur, 299, 14.
 Relabi, 325, 8.
 Relabuntur, 239, 2.
 Relapsa, 188, 9.
 Relata, 351, 19.
 Relevaltur, 279, 7. 281, 3.
 Relicta *abl.*, 46, 2. 158, 15. 237, 15, 267, 1.
 Relicta *plur.*, 44, 6.
 Relictum, 262, 10. 283, 21.
 Relicturam, 94, 11.
 Relinquat, 261, 7.
 Relinquantur, 283, 26.
 Relinquere, 32, 4.
 Relinqueretur, 176, 8.
 Relinquetur, 157, 5. 334, 7.
 Relinquit, 199, 4.
 Relinquis, 281, 15.
 Relinquitte, 14, 3.
 Relinquo, 53, 2.
 Relinquant, 132, 10. 267, 7. 271, 11.
 Reliqua, 53, 7. 272, 24. 305, 7.
 Reliquerit, 92, 6.
 Reliquis, 123, 2.
 Reliquit, 94, 10. 166, 10.
 Reliquum, 178, 11.
 Reliquus, 313, 13.
 Rem, 249, 1. 292, 4. 326, 18, *alisque locis* 2.
 Remeat, 302, 4.
 Remedia, 76, 6. 109, 1. 170, 6.
 Remediis, 12, 5. 87, 2.
 Remedio, 298, 22.
 Remiges, 277, 1.
 Reminiscare, 92, 7.
 Reminiscaris, 72, 5.
 Reminisci, 61, 2. 187, 11. 209, 6.
 Remiserit, 168, 14.
 Remisit, 484, 3.
 Remoratur, 285, 4.
 Remordet, 298, 4.
 Remotos, 162, 6.
 Republicum, 156, 3.
 Remunerandi, 304, 4.
 Remunerari, 327, 12.
 Remitentem, 33, 5.
 Renovat, 296, 7.
 Renuitiare, 200, 6.
 Reor, 163, 6. 228, 2.
 Rependit, 308, 5.
 Repentinis, 292, 9.
 Repentino, 279, 18.
 Reperiet, 219, 8.
 Reperire, 147, 5. 219, 33. 331, 2.
 Reperiretur, 314, 11.
 Reperta, 226, 2.
 Repertam, 334, 8.
 Repetis, 401, 3.
 Repetit, 179, 5.
 Repetunt, 183, 1. 303, 6.
 Repetuntur, 188, 5.
 Replere, 133, 16. 162, 2.
 Replet, 132, 7.
 Reptantium, 147, 6.
 Repudiarent, 283, 24.
 Repugnare, 324, 3.
 Reputarem, 9, 1.
 Reputes, 118, 4.
 Requies, 226, 6. 231, 1.
 Requiris, 262, 6.
 Requirat, 183, 9. 332, 6.
 Requirō, 74, 5.
 Reris, 112, 2.
 Rerum, 25, 4. 36, 6. 43, 5, *alisque locis* 68.
 Res *singul.*, 120, 10. 188, 9. 267, 9, *alisque locis* 3.
 Res *plural.*, 120, 4. 149, 18. 296, 10, *alisque locis* 3.
 Resecarent, 283, 18.
 Resecat, 173, 3.
 Reseret, 27, 5.
 Reservari, 48, 7.
 Residens, 43, 5. 273, 4.
 Resident, 69, 1.
 Resideres, 283, 7.
 Resides, 182, 6.
 Resistentis, 266, 8.
 Resistit, 89, 5.
 Resistunt, 238, 4. 323, 3.
 Resolvit, 223, 2.
 Resolvit, 329, 2.
 Resolvitur, 352, 14.
 Resoluta, 159, 7.
 Resolutio, 89, 7.
 Resolutum, 159, 3.
 Resolvunt, 316, 1.
 Respectus, 280, 18.
 Respensa, 123, 7.
 Respice, 70, 4. 230, 14.
 Respiceres, 193, 6.
 Respicias, 245, 4. 282, 11. 351, 31.
 Respicientium, 40, 7.
 Respicio, 30, 3.
 Respicit, 254, 13. 282, 12. 297, 15, *alisque locis* 2.
 Respicite, 212, 13.
 Resplendeat, 271, 2.
 Respondeant, 272, 14.
 Respondeas, 85, 1.
 Respondeat, 344, 8.
 Respondebo, 351, 7. 352, 2.
 Respondere, 84, 4.
 Respondi, 84, 10.
 Respondissem, 53, 8.
 Responsurum, 82, 3.
 Respublicas, 44, 2.
 Respus, 68, 4.
 Respuit, 149, 3.
 Reslant, 171, 3.
 Restare, 246, 15.
 Restat, 232, 3.
 Reslinguere, 149, 14.
 Retentent, 106, 10.
 Retentis, 134, 9.
 Retineudæ, 119, 7.
 Retinens, 118, 6. 333, 1.
 Retinent, 149, 15.
 Retinere, 96, 1. 297, 97. 299, 19.
 Retineri, 91, 14. 123, 9.
 Retinet, 232, 8. 267, 14.
 Retorquet, 352, 10.
 Retractans, 333, 2.
 Retrahatur, 105, 5.
 Retrahens, 302, 15.
 Retrahere, 101, 7. 175, 2.
 Retrahit, 166, 7.
 Retrahitur, 242, 3.
 Retundatur, 298, 3.
 Reveharis, 313, 2.
 Revehat, 67, 3. 258, 9.
 Revehit, 301, 12.
 Reverendij, 9, 3. 177, 6.
 Reverendos, 194, 4. 195, 5.
 Reverendum, 192, 1. 218, 16. 219, 17.
 Reverendus, 59, 2. 287, 5.
 Reverentia, 231, 18. 236, 11.
 Reverentia, 193, 6. 193, 8. 232, 6.
 Reverentia, 179, 9. 218, 21.
 Reverentiam, 60, 4. 180, 3. 194, 7, *alisque locis* 2.
 Revertar, 282, 1.
 Revertaris, 258, 12.
 Revertatur, 179, 5.
 Reverti, 225, 4.
 Revertor, 179, 3.
 Revisas, 246, 16.
 Reum, 52, 2.
 Revocas, 303, 1.
 Revocare, 92, 8.
 Revocat, 352, 10.
 Revocentur, 316, 3.
 Resolvat, 241, 3.
 Rex, 55, 1. 302, 12.
 Rhetores, 149, 11.
 Rhetorica, 149, 11.
 Rhetoricæ, 93, 7. 148, 4.
 Rhidens, 130, 2.
 Ridet, 98, 4.
 Ridiendo, 327, 1.
 Rigidus, 163, 2.
 Rimari, 43, 7.
 Rimari, 21, 3.
 Rimula, 247, 6. 283, 21.
 Ripa, 234, 5.
 Ripsis, 310, 3.
 Rite, 219, 34.
 Rixelur, 120, 9.
 Robore, 84, 5. 129, 10. 212, 12.
 Robur, 24, 2. 178, 13. 238, 10.
 Rogat, 253, 1.
 Rogati, 243, 4.
 Rogationibus, 82, 1.
 Rogationis, 84, 3.
 Rogato, 82, 4.
 Rogi, 102, 12.
 Romanæ, 157, 14.
 Romanam, 53, 4.
 Rosci, 18, 2.
 Roseis, 20, 4. 113, 1.
 Roseos, 174, 6.
 Roseum, 168, 3.
 Rosis, 114, 2.
 Rota, 253, 8.
 Rotæ, 96, 1.
 Rotam, 132, 7.
 Rotat, 249, 6.
 Rotatus, 295, 15.
 Rotunditatem, 336, 17. 336, 29.
 Rubentis, 215, 6.
 Rubore, 14, 4.

- Rubos, 173, 3.
 Rubri, 190, 3.
 Rugam, 25, 5.
 Ruinas, 151, 1. 235, 2.
 Ruinis, 129, 7. 307, 2.
 Ruituros, 201, 1.
 Rumore, 205, 2.
 Rumores, 61, 1. 158, 15.
 Rupe, 89, 6.
 Rupis, 315, 1.
 Ruptis, 38, 6.
 Rura, 191, 1.
 Rursus, 184, 6. 248, 14. 265, 15, 13.
 alisque locis 4.
 Rutilante, 234, 5.
 Rutilo, 20, 2. 301, 3.
- S
- Sacerdos, 307, 7.
 Sacerdotes, 56, 4.
 Sacrarum, 50, 2.
 Sacras, 56, 4.
 Sacrilegio, 57, 5. 58, 2.
 Sacrum *substant.*, 168, 22.
 Sæculi, 298, 9.
 Sæpe, 6, 2. 33, 1. 43, 5, aliisque locis 17.
 Sæva, 7, 2. 98, 1. 106, 7, aliisque locis 25.
 Sæviant, 271, 11.
 Sævientis, 43, 2. 76, 3. 148, 3. 197, 2.
 Sævior *nomen*, 142, 9.
 Sævius *nomen*, 79, 2. 251, 7. 309, 7.
 Sævit, 279, 4.
 Sævitiæ, 286, 6.
 Sæviant, 277, 19.
 Sævo, 154, 4. 309, 1.
 Sagittis, 309, 2.
 Saliens, 183, 6.
 Salo, 35, 5. 70, 7.
 Saltem, 3, 2. 280, 2. 282, 2.
 Salubres, 140, 3.
 Salubri, 83, 8.
 Salubritas, 178, 15.
 Salus, 247, 6. 297, 12.
 Salutem, 52, 5. 237, 19.
 Salutis, 86, 10. 232, 13. 232, 14.
 Salvum, 51, 2.
 Sanandum, 14, 3.
 Sanciat, 282, 7.
 Sanciente, 249, 9.
 Sancitum, 73, 2.
 Sancta, 69, 2.
 Sancte, 229, 14.
 Saucissimum, 178, 10.
 Saucio, 168, 20.
 Sanctus, 59, 2. 297, 30.
 Sanguinem, 54, 4.
 Sanguinis, 142, 6.
 Sanguis, 121, 1.
 Sanis, 297, 8.
 Sanitatis, 297, 10.
 Sanxisti, 44, 2.
 Sapiens, 148, 5. 272, 11. 297, 28, 13.
 alisque locis 1.
 Sapientes, 231, 6. 268, 16. 283, 25.
 Sapienti, 271, 11.
 Sapientia, 118, 9. 193, 8. 193, 9.
 Sapientie, 44, 3 *bis*. 231, 6. 287, 7.
 Sapientium, 32, 7.
 Sapientibus, 44, 4.
 Sapientis, 203, 1.
 Sapientum, 44, 9. 53, 4.
 Sapientium, 287, 4.
 Sapor, 174, 2.
 Sarcina, 195, 2.
 Sarcinam, 32, 2. 61, 3.
 Sarcinulas, 36, 5.
 Satellite, 199, 12.
 Satiasti, 111, 2.
 Satiavit, 310, 5.
 Satiens, 188, 14.
 Satietas, 209, 2.
 Satietaem, 193, 18.
 Satis, 43, 2. 48, 4. 60, 3, aliisque locis 8.
 Satisfacerem, 283, 9.
 Sator, 220, 2.
 Satur, 253, 11.
- Saxi, 89, 7.
 Saxis, 238, 6. 343, 11.
 Saxo, 129, 6.
 Scalarum, 11, 6.
 Scelera, 298, 20.
 Scelerata, 53, 11. 279, 3.
 Sceleratius, 327, 16.
 Sceleratorum, 61, 6. 257, 9. 279, 6.
 Sceleratos, 266, 13.
 Sceleri, 68, 8.
 Sceleribus, 75, 3. 271, 3. 298, 16.
 Sceleris, 55, 8. 57, 5. 268, 11. 179, 13.
 Scelerum, 253, 5. 282, 6. 287, 11.
 Scelsti, 266, 22.
 Scelus, 79, 12.
 Scenam, 112, 1.
 Scenicas, 12, 4.
 Sceptro, 153, 4.
 Sceptrum, 12, 1. 262, 1.
 Sciam, 85, 3.
 Scias, 351, 11.
 Sciatis, 213, 4.
 Sciderant, 11, 8.
 Sciente, 297, 17.
 Scientes, 267, 4.
 Scienti, 297, 20.
 Scientia, 326, 13. 326, 16. 326, 18, 13.
 alisque locis 5.
 Scientia, 43, 5. 336, 9.
 Scientiæ, 326, 14. 336, 11. 336, 12, 13.
 alisque locis 4.
 Scientiam, 348, 7. 350, 13.
 Scientis, 257, 10.
 Scilicet, 32, 4. 156, 3. 165, 3, aliisque locis 4.
 Scimus, 426, 5.
 Scindat, 191, 1.
 Scintilla, 247, 19.
 Scintillula, 87, 1.
 Scio, 83, 4. 85, 4. 85, 5, aliisque locis 2.
 Scire, 35, 2. 164, 4. 287, 13. 331, 4.
 Scis, 55, 4. 84, 9. 155, 1.
 Scissem, 53, 10.
 Scit, 125, 7. 425, 8. 331, 3.
 Scitur, 348, 2.
 Scitrum, 158, 20.
 Sciantur, 336, 14.
 Scopulis, 315, 1.
 Scribenda, 2, 3.
 Scribere, 95, 3.
 Scripta *substant.*, 158, 2.
 Scriptorum *substant.*, 158, 1.
 Scurræ, 193, 5.
 Se, 6, 1. 43, 2. 53, 9. 55, 5, aliisque locis 63.
 Secabat, 141, 1.
 Secreta, 43, 7. 44, 7. 147, 6.
 Secreto, 184, 6.
 Secretum, 55, 6.
 Secrevit, 166, 10.
 Secta, 223, 3.
 Sectanda, 267, 2.
 Sectionem, 239, 2.
 Secum, 351, 13.
 Secunda, 164, 10.
 Secundo, 245, 2.
 Secundum *præpos. cum regimine*, 265, 16. 265, 22. 336, 15 *bis*. 350, 8.
 Secure, 232, 21.
 Securi, 36, 6. 199, 10.
 Securitate, 55, 3. 61, 11.
 Secururus, 94, 11. 118, 10. 137, 12. 212, 8.
 Secutus, 44, 7.
 Sed, 14, 1. 23, 1. 24, 5, aliisque locis 235.
 Sede, 58, 2. 207, 6. 238, 12.
 Sedeat, 325, 15.
 Sedem, 43, 4. 73, 3. 74, 5, aliisque locis 4.
 Sedendi, 325, 18.
 Sedentem, 193, 1.
 Sedere, 260, 1. 325, 15. 325, 17. 325, 20.
 Sedet, 302, 10. 325, 17. 325, 19.
 Sedis, 129, 4.
 Segetem, 12, 7.
 Segetes, 67, 5.
 Seguis, 118, 9. 273, 6.
 Segregate, 237, 9.
 Seipsum, 351, 34.
 Seirenes, 14, 2.
 Seirius, 67, 5.
 Semel, 95, 2. 327, 8.
 Semen, 248, 2.
 Semet, 223, 4.
 Semetipsis, 299, 4.
 Semina, 67, 4. 78, 2. 95, 6. 168, 1.
 Semine, 238, 15. 275, 5.
 Seminum, 296, 7.
 Semita, 227, 1.
 Semita, 258, 12.
 Semper, 45, 2. 46, 1. 52, 6, aliisque locis 20.
 Senatorii, 195, 1.
 Senatui, 54, 5.
 Senatium, 51, 1. 52, 1. 57, 2.
 Senatus, 54, 4. 53, 2. 53, 3. 75, 6.
 Seneca, 200, 6.
 Senecam, 200, 3.
 Senecas, 35, 1.
 Senectus, 5, 1.
 Senes, 339, 2.
 Senibus, 110, 4.
 Senis *substant.*, 4, 2. 261, 2.
 Sensi, 171, 1.
 Sensibile, 337, 11. 344, 3. 344, 4, 13.
 alisque locis 2.
 Sensibilem, 337, 17.
 Sensibili, 337, 21.
 Sensibilia, 337, 14. 337, 20.
 Sensibus, 337, 12. 337, 14. 337, 19, 13.
 alisque locis 2.
 Sensu, 337, 18. 337, 20.
 Sensum, 345, 8.
 Sensus, 53, 10. 108, 6. 122, 4, aliisque locis 6.
 Sensuum, 343, 2.
 Sententia, 56, 6. 304, 8. 313, 14.
 Sententia, 83, 8.
 Sententiæ *singul.*, 83, 5. 264, 7. 281, 23.
 Sententiæ *plur.*, 61, 1. 180, 6.
 Sententiam, 44, 1. 84, 3. 86, 10, 13.
 alisque locis 3.
 Sententiarum, 170, 4.
 Sententias, 74, 6.
 Sententis, 93, 2.
 Sentias, 246, 14.
 Sentendi, 344, 13.
 Sentendis, 343, 1. 343, 4.
 Sentire, 326, 22.
 Sentis, 42, 1.
 Sentium, 188, 13.
 Separari, 171, 9.
 Separat, 217, 9.
 Separatione, 237, 7.
 Sepsit, 135, 8.
 Septem triones, 153, 7.
 Sepii, 292, 12.
 Septos, 269, 4.
 Septum, 157, 9.
 Sequentes, 305, 10. 350, 6.
 Sequentibus, 313, 8.
 Sequentium, 313, 1.
 Sequestrari, 179, 14.
 Sequestrata, 134, 10.
 Sequi, 215, 1. 331, 7.
 Sequuntur, 343, 8.
 Sera, 139, 2. 164, 9.
 Seras, 289, 4. 301, 11.
 Sereni, 133, 9.
 Serenis, 89, 5.
 Sereno *substant.*, 114, 5.
 Serenum *substant.*, 226, 5.
 Serenus, 37, 1. 130, 1.
 Serere, 173, 1.
 Serie, 292, 9. 318, 2.
 Seriem, 53, 2. 168, 11. 295, 10. 299, 20.
 Series, 293, 4. 296, 4. 296, 5. 328, 3.
 Seris *verbum*, 225, 3.
 Sermo, 159, 2. 304, 10.
 Sermone, 299, 17.
 Sermones, 249, 10.

- Sermonibus, 304, 12.
 Sermunculis, 158, 16.
 Serpens, 286, 1.
 Serum *substant.*, 140, 1.
 Serum *adject.*, 279, 16.
 Servans, 247, 7.
 Servant, 279, 2. 301, 2.
 Servantissimum, 297, 20.
 Servantur, 258, 1.
 Servat, 119, 3. 257, 14.
 Servata, 256, 1.
 Servatis, 333, 3.
 Servator, 297, 13.
 Servatur, 118, 6. 246, 25.
 Servavil, 94, 4.
 Servet, 181, 3.
 Serviat, 203, 3.
 Servientium, 199, 14.
 Servitus, 320, 8.
 Servitatem, 321, 3.
 Servum, 212, 10.
 Sese, 10, 4. 50, 3. 94, 7, aliisque locis 16.
 Seliger, 310, 7.
 Seu, 178, 6 *bis*. 295, 2 *ter*. 295, 3 *bis*. 295, 4 *bis*.
 Severitate, 56, 2.
 Severitati, 50, 5.
 Si, 13, 1. 25, 2. 27, 4, aliisque locis 203.
 Sibi, 33, 8. 52, 6. 84, 13, aliisque locis 28.
 Sic, 80, 5. 91, 2. 93, 4, aliisque locis 26.
 Sica *verbum*, 119, 9.
 Siceat, 302, 3.
 Siccavit, 25, 5.
 Siccis, 301, 18.
 Siccus, 153, 8.
 Sicut, 157, 1. 157, 13. 194, 12, aliisque locis 8.
 Sicuti, 92, 3. 156, 5. 238, 11, aliisque locis 8.
 Sidant, 301, 21.
 Sidat, 347, 11.
 Sidera, 18, 3. 26, 3. 64, 2, aliisque locis 9.
 Sideribus, 282, 12.
 Sideris, 261, 3.
 Siderum, 43, 7. 295, 3.
 Sidus, 20, 1. 77, 2.
 Signat, 80, 1. 164, 1.
 Significat, 157, 14.
 Significationem, 313, 12.
 Signis, 335, 21.
 Signum, 335, 13. 335, 16. 335, 18. 335, 19.
 Silusti, 24, 4.
 Simile, 53, 15. 345, 1.
 Similem, 273, 1.
 Similes, 282, 3. 282, 13. 296, 7. 341, 12.
 Simili, 57, 3. 206, 2. 221, 6, aliisque locis 5.
 Similia, 326, 1.
 Similis, 119, 2. 273, 5.
 Similiter, 219, 4.
 Similitudine, 232, 8.
 Similitudinem, 299, 19.
 Simplex, 217, 8. 218, 23. 351, 10.
 Simplicem, 295, 5. 337, 2. 337, 6. 351, 13.
 Simplicis, 350, 12.
 Simplicis, 349, 17.
 Simplicitas, 295, 6. 296, 11. 345, 14.
 Simplicitate, 292, 8. 294, 8. 349, 20, aliisque locis 2.
 Simplicitatem, 295, 13. 295, 17. 296, 4. 334, 6.
 Simpliciter, 248, 9. 293, 4.
 Simpliciter, 267, 10. 267, 11. 294, 10.
 Simul, 219, 7. 219, 35. 313, 8, aliisque locis 4.
 Simul cum *statim atque*, 313, 6.
 Simulavit, 199, 8.
 Simus, 52, 3.
 Sin, 134, 5. 159, 6.
 Sicut, 297, 32.
 Sine, 40, 2. 86, 7. 93, 3, aliisque locis 13.
 Singula, 181, 5. 185, 2. 219, 10, aliisque locis 5.
 Singulare, 344, 6. 351, 34.
 Singularem, 110, 4.
 Singularibus, 336, 24.
 Singulariter, 294, 12.
 Singulis, 122, 2. 238, 20. 279, 11.
 Singulorum, 157, 12.
 Sinistra *manus*, 12, 1.
 Sinit, 125, 10. 298, 5.
 Sinit, 205, 1. 205, 13. 212, 2, aliisque locis 16.
 Siquando, 36, 3. 146, 6.
 Siquidem, 61, 4. 132, 2. 158, 20, aliisque locis 8.
 Sis, 72, 5. 85, 6. 201, 3.
 Sistam, 262, 8.
 Sistit, 302, 15.
 Sit, 36, 8. 41, 2. 53, 1, aliisque locis 76.
 Sita, 258, 8.
 Sitam, 229, 12. 232, 22. 248, 11.
 Site, *ablat.*, 253, 9.
 Siti, 157, 4.
 Sitim, 188, 14.
 Sitire, 188, 12.
 Sitis, 106, 12.
 Situm, 94, 16. 162, 4. 199, 14, aliisque locis 3.
 Sive, 231, 9 *bis*. 295, 1.
 Sobriam, 166, 4.
 Socer, 59, 2. 118, 8.
 Socerorum, 110, 1.
 Socia, 168, 17.
 Sociari, 149, 3.
 Societ, 295, 17.
 Socrates, 33, 2.
 Socratico, 52, 8.
 Socraticis, 34, 1.
 Sodales, 308, 1.
 Sodalibus, 168, 25.
 Sodalium, 166, 9.
 Sol, 27, 2. 301, 3. 351, 27.
 Sola, 102, 1. 179, 1. 232, 17, aliisque locis 4.
 Solam, 16, 1. 178, 16. 336, 23.
 Solamen, 120, 2. 170, 3.
 Solantur, 4, 2.
 Solebas, 93, 1.
 Solebat, 139, 2.
 Solem, 133, 10. 323, 8. 350, 26.
 Solent, 149, 3. 192, 4. 209, 4, aliisque locis 2.
 Solers, 300, 2.
 Solertia, 205, 3.
 Solet, 11, 4. 292, 10. 297, 7.
 Solidam, 228, 16.
 Solidissimæ, 351, 6.
 Soliditate, 258, 6.
 Solii, 269, 2.
 Solio, 63, 2. 69, 2.
 Solis *subst.*, 18, 2. 275, 5.
 Solitaria, 280, 22.
 Solitas, 65, 3.
 Soliti, 39, 2. 182, 4.
 Solitos, 184, 7.
 Solitudines, 31, 2.
 Solitum, 13, 1. 148, 7.
 Solitus, 21, 3.
 Sollicitare, 285, 2.
 Sollicitent, 19, 2.
 Sollicitudinem, 199, 9.
 Sollicitus, 137, 9.
 Solo, *subst.*, 347, 2.
 Solo *adject.*, 239, 9.
 Solos, 68, 4. 268, 16.
 Solventium, 335, 1.
 Solvere, 139, 3. 168, 19. 250, 4.
 Solverit, 267, 13.
 Solvier, 291, 2.
 Solum *adject.*, 137, 8. 147, 8. 218, 31, aliisque locis 4.
 Solum, 126, 6. 205, 15. 257, 8. 267, 5.
 Solut, 323, 7. 328, 7. 343, 10.
 Solutæ, 129, 1.
 Soluti, 89, 6.
 Solutis, 182, 8. 352, 19.
 Solutum, 68, 1.
 Somniat, 171, 7.
 Somniatis, 186, 2.
 Somno, 239, 5.
 Somnos, 140, 3.
 Sonantibus, 252, 3.
 Sonora, 19, 1.
 Sonori, 128, 1.
 Sonos, 174, 4.
 Sontes, 253, 4.
 Sopotis, 248, 6.
 Soranos, 35, 1.
 Sordes, 283, 22.
 Sordescunt, 257, 15.
 Sordescunt, 195, 6.
 Sordida, 89, 8.
 Sordida, 273, 8.
 Sordidam, 282, 10.
 Sors, 123, 4. 125, 8.
 Sortem, 95, 4. 129, 4. 154, 3.
 Sortis, 128, 6. 199, 7.
 Sortitur, 293, 4.
 Sortitus, 252, 14.
 Sospes, 246, 15. 258, 11.
 Sospitatis, 86, 2. 86, 8.
 Spargere, 113, 2.
 Sparsas, 183, 8.
 Spatia, 158, 5. 347, 1. 350, 11.
 Spatii, 156, 7.
 Spatiis, 246, 11. 295, 16.
 Spatium, 156, 6. 158, 8. 212, 13, aliisque locis 2.
 Spe, 48, 1.
 Specie, 165, 7. 166, 2.
 Speciem, 11, 3. 279, 2. 336, 24.
 Species, 134, 2. 187, 7. 237, 9, aliisque locis 3.
 Specimen, 119, 6. 172, 3.
 Speciosa, 108, 4.
 Spectans, 298, 23. 337, 8.
 Spectantium, 213, 2.
 Spectantur, 335, 28.
 Spectat, 60, 6. 184, 4. 350, 23.
 Spectator, 352, 20.
 Spectes, 147, 5. 208, 5. 299, 22.
 Specula, 297, 15.
 Speculatione, 257, 2. 320, 6.
 Speculator, 351, 7.
 Speculi, 340, 12.
 Specus, 254, 16.
 Spem, 90, 2. 120, 2. 297, 23.
 Sperandi, 103, 7. 328, 1. 328, 5.
 Sperare, 266, 7.
 Sperari, 53, 7.
 Sperasse, 53, 4.
 Speraverint, 53, 12.
 Speres, 40, 3.
 Speret, 328, 2.
 Spernat, 212, 9.
 Sperne, 94, 8.
 Sperendum, 218, 4.
 Sperendus, 36, 1.
 Spernere, 128, 4.
 Spernet, 159, 8.
 Spernit, 162, 9. 253, 10.
 Spes *singul.*, 270, 6. 279, 17. 352, 23.
 Spes *plural.*, 352, 24.
 Spicula, 315, 2.
 Spinis, 12, 7. 114, 4.
 Spirat, 302, 2. 302, 7.
 Spiret, 112, 3.
 Spiritibus, 295, 1.
 Spiritum, 119, 3. 239, 5.
 Spiritus, 19, 3. 67, 2.
 Spiritus, 58, 4.
 Splendere, 135, 9. 195, 7.
 Splendidum, 205, 14.
 Splendor, 235, 1.
 Splendore, 101, 7. 110, 1. 133, 1, aliisque locis 2.
 Splendorem, 87, 7. 195, 5.
 Spolium, 309, 1.
 Sponte, 95, 3. 101, 3. 237, 18, aliisque locis 3.
 Spreta, 45, 2.
 Spumis, 310, 7.

- Stabile, 326, 25.
 Stabilem, 19, 3. 185, 5. 296, 4.
 Stabiles, 70, 40.
 Stabili, 8, 2. 167, 1.
 Stabilis, 41, 2. 128, 1. 221, 1, aliisque locis 4.
 Stabilitate, 293, 4.
Stabilitate, 294, 12. 295, 11.
 Stadio, 271, 5.
 Stare, 251, 5.
 Stat, 347, 7.
 Statim, 219, 14.
 Stationis, 68, 2.
 Statu, 147, 10.
 Statuamus, 335, 8. 335, 11.
 Statuit, 279, 19. 293, 5. 330, 1.
 Statum, 82, 1. 92, 2. 123, 6, aliisque locis 4.
 Statura, 10, 3.
 Status, 179, 8. 348, 3. 350, 9.
 Status, 120, 9.
 Stella, 18, 4. 113, 4.
 Stellae, 64, 5.
 Stelliferi, 63, 1.
 Stelliferis, 105, 3.
 Stelliferum, 216, 3.
 Steriles, 95, 7. 238, 6.
 Sterni, 128, 2.
 Stetit, 27, 1.
 Stimulis, 211, 2.
 Stoicem, 33, 4.
 Stolidam, 22, 4.
 Stolidis, 216, 5.
 Stolidissime, 96, 2.
 Strages, 146, 2.
 Strato, 102, 4.
 Stratus, 99, 2.
 Stravit, 310, 4.
 Strepitis, 208, 3.
 Strepitu, 135, 1.
 Strictum, 75, 4.
 Stridens, 79, 3.
 Stringat, 181, 4.
 Stringere, 79, 5.
 Stringit, 66, 2.
 Struens, 36, 3.
 Strumam, 193, 1.
 Struxisse, 56, 5.
 Student, 299, 10.
 Studere, 44, 3.
 Studia, 179, 3. 273, 7.
 Studiis, 14, 1. 35, 3. 180, 5. 265, 3.
 Studio, 2, 1. 183, 4.
 Studiornm, 176, 3.
 Studiosi, 44, 2.
 Studium, 44, 10. 57, 2. 282, 9.
 Stultissimus, 283, 26.
 Stultitiae, 33, 1. 36, 7.
 Stultitiam, 247, 15.
 Stupeant, 297, 18.
 Stupebit, 289, 6.
 Stupentem, 170, 1.
 Stapel, 253, 2. 291, 6.
 Stupidus, 273, 6.
 Stupor, 24, 5.
 Stupore, 24, 4.
 Stuporem, 288, 2.
 Stuporis, 257, 13.
 Styli, 9, 2.
 Stylo, 53, 3. 340, 4.
 Sua, 79, 7. 115, 3. 168, 24, aliisque locis 4.
 Sua, 33, 5. 137, 4. 194, 6, aliisque locis 10.
 Suae, 93, 7.
 Snae, 122, 2. 176, 1. 199, 7, aliisque locis 12.
 Suam, 5, 2. 135, 5. 188, 6, aliisque locis 4.
 Suae, 188, 2. 283, 12. 343, 15.
 Suarum, 118, 10. 209, 6.
 Suas, 36, 4. 98, 5. 111, 3, aliisque locis 2.
 Snaviter, 247, 13. 256, 2.
 Sub *cum accusativo*, 153, 5.
 Sub *cum ablativo*, 38, 1. 58, 2. 110, 3. 295, 9.
 Subdere, 70, 3.
 Subdita, 340, 11.
 Subditam, 86, 11.
 Subegerant, 251, 12.
 Subierint, 175, 3.
 Subimus, 55, 8.
Subintrat, 199, 5.
 Subire, 347, 3.
 Subita, 93, 3.
 Subitis, 291, 6.
 Subito, 28, 1.
 Subitus, 112, 4.
 Subjacebit, 212, 7.
 Subjacet, 295, 9.
 Subjecta *substant.*, 343, 16.
 Subjecta *adject.*, 257, 9. 295, 8. 335, 27, aliisque locis 2.
 Subjecta, 336, 22.
 Subjectae, 228, 5. 313, 11.
 Subjectam, 179, 17. 343, 5.
 Subjectorum *adject.*, 212, 7.
 Sublata, 228, 11.
 Sublato, 239, 18.
 Sublevat, 98, 2.
 Sublevate, 352, 25.
 Sublime, 347, 10.
 Sublimes, 225, 2.
 Submiseris, 95, 2.
 Submittat, 202, 4.
 Submittere, 345, 9.
 Submitteret, 56, 3.
 Submittitis, 136, 7.
 Submovere, 189, 1.
 Subnixam, 335, 20.
 Subripuisse, 273, 3.
 Subsistat, 120, 11.
 Subsistendi, 237, 14.
 Subsistere, 237, 3. 237, 11. 239, 17.
 Subsistit, 305, 25.
 Substantia, 237, 1.
 Substantia, 250, 9.
 Substantiae, 249, 3. 348, 3.
 Substantiam, 218, 22. 229, 18. 231, 14, aliisque locis 2.
 Substantiis, 320, 4. 343, 9.
 Subsunt, 295, 8. 337, 8.
 Subtili, 11, 1.
 Subtrahit, 218, 28.
 Subtraxeris, 157, 4.
 Succinat, 93, 10.
 Succinctam, 166, 5.
 Succisa, 292, 6.
 Succersent, 292, 7.
 Sues, 277, 3.
 Suetus, 18, 1.
 Suffecerit, 94, 19. 217, 1.
 Sufficere, 313, 3.
 Sufficit, 299, 17.
 Sufficiens, 179, 8. 187, 16.
 Sufficientem, 187, 18. 219, 17.
 Sufficientes, 188, 9.
Sufficientia, 218, 29. 231, 16. 231, 20, aliisque locis 2.
Sufficientiae, 218, 3. 218, 6. 218, 20.
Sufficientiam, 180, 3. 189, 2. 217, 3, aliisque locis 2.
 Sui, 25, 2. 41, 2. 94, 4, aliisque locis 23.
 Suis *nomen*, 273, 8.
 Suis *pronomen*, 11, 2. 52, 6. 136, 1, aliisque locis 11.
 Sulecum, 346, 3.
 Sulcis, 78, 2.
 Sunma, 73, 1. 102, 8. 230, 15, aliisque locis 8.
 Summa, 177, 7.
 Summae, 124, 4. 321, 1. 325, 9, aliisque locis 2.
 Summam, 51, 1. 122, 6. 243, 5, aliisque locis 6.
 Summi, 10, 5. 219, 33. 221, 3, aliisque locis 4.
 Summis, 102, 8. 162, 11. 340, 20.
 Summo, 229, 12. 330, 5. 230, 22, aliisque locis 7.
 Summorum, 109, 6.
 Summos, 70, 3.
 Summum, 125, 3 *bis*. 161, 2. 170, 3, aliisque locis 22.
 Sumpsisti, 103, 5.
 Sumpsit, 337, 20.
 Sumpta, 280, 3.
 Sumptas, 110, 3.
 Sumplis, 248, 18.
 Sumus, 49, 1. 60, 3. 345, 7.
 Sunt, 12, 6. 34, 2. 57, 6, aliisque locis 76.
 Suo, 83, 4. 185, 2. 194, 11, aliisque locis 6.
 Suos, 457, 21. 166, 10. 282, 5.
 Supellectilis, 133, 3. 135, 10.
 Super, 251, 1. 277, 7.
 Superadditus, 276, 6.
 Superare, 212, 12.
 Superat, 260, 2.
 Superata, 314, 3.
 Superbia, 97, 1.
 Superbam, 158, 19.
 Superbi, 162, 4.
 Superbiam, 146, 4. 146, 5.
 Superbis, 269, 7.
 Superbos, 308, 7.
 Superbum, 38, 1.
 Superbus, 196, 1.
 Superent, 295, 10.
 Superest, 219, 29.
 Superetur, 305, 21.
 Superficie, 213, 1.
 Superfluis, 133, 18.
 Superfluitate, 135, 6.
 Supergreditur, 296, 1.
 Supergressa, 337, 2. 350, 10.
 Superior, 337, 4.
 Superiora, 178, 13. 218, 19. 215, 4.
 Superiorem, 337, 5.
 Superioribus, 218, 14. 265, 1.
 Superius *nomen*, 11, 7.
 Supernae, 295, 20.
 Supernis, 320, 4.
 Superno, 221, 4.
 Supero, 31, 3.
 Superos *substant.*, 252, 1.
 Superstes, 164, 1.
 Superstite, 33, 2.
 Superstitem, 191, 2.
 Superum *adject.*, 254, 14.
 Suppetant, 122, 5.
 Suppetunt, 119, 8.
 Supplicabit, 212, 5.
 Supplicandi, 328, 8.
 Supplicia, 237, 10. 274, 3. 280, 13, aliisque locis 4.
 Supplicii, 272, 17. 280, 16. 299, 3.
 Supplicis, 126, 6. 148, 1. 291, 20, aliisque locis 2.
 Supplicio, 157, 19. 281, 6. 283, 4, aliisque locis 4.
 Supplicium, 61, 6. 118, 2. 272, 15. 283, 7.
Supra cum regim., 9, 2. 199, 8.
 Suprema, 159, 4.
 Supremo, 11, 5. 302, 9.
 Surda *ablat.*, 7, 1.
 Surgat, 20, 2. 260, 6. 301, 20.
 Surgit, 206, 2.
 Sursum, 238, 19.
 Suscepi, 47, 3. 101, 5.
 Suscepit, 109, 6.
 Suscepta, 50, 7.
 Suscipiat, 249, 4.
 Suspensio, 59, 3. 246, 27.
 Sustinebas, 187, 17.
 Sustinent, 216, 2.
 Sustinere, 148, 6.
 Sustulisti, 32, 2.
 Sustulit, 310, 9.
 Susult, 183, 10.
 Suum, 123, 6. 200, 4. 205, 2, aliisque locis 2.
 Suis, 296, 15.
 Sylvas, 183, 9. 183, 10. 251, 4. 347, 3.
 Symmachus, 59, 2. 118, 8.
 T
 Tabescis, 92, 2.
 Tabescit, 119, 5.
 Tacebant, 141, 4.
 Taceo, 109, 5. 188, 17.
 Tacita, 155, 3.
 Tacitum, 24, 6.

- Taciturnitate, 91, 2.
 Tacitus, 9, 1. 14, 8. 171, 1.
 Tacta, 275, 7.
 Tactu, 76, 8.
 Tactus *substant.*, 336, 17.
 Tacuisses, 159, 1.
 Tænara, 252, 6.
 Tagus, 234, 4.
 Tale, 187, 4. 229, 6.
 Tale, ul, 349, 5.
 Tall, 218, 18.
 Talia, 24, 2. 101, 10. 171, 3. 350, 23.
 Talibus, 178, 7.
 Talis, 43, 6 *bis*. 94, 5. 262, 5.
 Talium, 133, 11.
 Tam, 14, 6. 74, 3. 83, 3, *alisque locis* 17.
 Tam, quam, 344, 13. 350, 24.
 Tamén, 11, 8. 36, 1. 56, 6, *alisque locis* 51.
 Tametsi, 36, 1. 133, 5. 279, 2, *alisque locis* 7.
 Tandem, 154, 1. 158, 22. 193, 4, *alisque locis* 2.
 Tandem aliquando, 247, 15.
 Tandiù, 237, 3.
 Tanquam, 101, 9.
 Tanta, 329, 2.
 Tante, 200, 1. 288, 6.
 Tantalus, 253, 10.
 Tantas, 68, 6. 105, 5. 115, 4. 146, 2.
 Tanti, 60, 1. 70, 6. 94, 9. 257, 14.
 Tanto, 110, 1. 135, 1. 331, 1.
 Tanto *cum, quanto*, 295, 16. 295, 19.
 Tantos, 285, 1.
 Tantum, 36, 2. 40, 1. 60, 7, *alisque locis* 13.
 Tantummodo, 257, 11. 267, 20. 268, 6.
 Tardus, 289, 3.
 Tartara, 254, 6.
 Tartareum, 254, 16.
 Tauros, 212, 12.
 Te, 24, 3. 24, 5. 32, 1, *alisque locis* 74.
 Te ipso, 124, 5.
 Tecla *substant.*, 276, 5.
 Teclas, 331, 2.
 Teci *adject.*, 443, 2.
 Tectio *substant.*, 183, 6.
 Tectum *adject.*, 137, 4.
 Tecum, 32, 3. 43, 6. 100, 1. 108, 1. 108, 1.
 Tedit, 276, 3.
 Tegitur, 238, 13.
 Tegmina, 269, 8.
 Telis, 286, 5.
 Tellure, 246, 4.
 Tellus, 203, 2. 231, 11. 311, 3.
 Temerarius, 83, 1.
 Temerario, 313, 9.
 Temerarius, 288, 6.
 Temere, 36, 2. 296, 12.
 Temeritate, 33, 2. 83, 3.
 Temeritati, 86, 11. 299, 14. 313, 13.
 Temperamentum, 297, 11.
 Temperans, 252, 4.
 Temperat, 67, 1. 262, 2. 288, 7, *alisque locis* 2.
 Temporet, 20, 3.
 Tempერიem, 297, 7.
 Temperies, 302, 6.
 Tempestas, 120, 1.
 Tempestivum, 109, 3.
 Tempora, 80, 1. 142, 8.
 Temporalem, 95, 7.
 Temporales, 294, 11.
 Temporales, 294, 5.
 Temporaliter, 294, 13.
 Temporalium, 326, 6. 348, 9. 349, 19.
 Temporario, 360, 21.
 Tempore, 47, 1. 65, 1. 348, 10, *alisque locis* 2.
 Temporibus, 158, 1. 246, 10. 294, 4, *alisque locis* 2.
 Temporis, 120, 2. 158, 4. 158, 12, *alisque locis* 10.
 Temporum, 195, 7.
 Tempus, 23, 1. 87, 2. 93, 5, *alisque locis* 2.
 Tenaces, 120, 1.
 Tenaci, 211, 1.
 Tenacissimo, 238, 23.
 Tendantur, 199, 3.
 Tendat, 84, 7.
 Tendatur, 349, 4.
 Tendere, 168, 10.
 Tendit, 17, 1.
 Tenebræ, 26, 1.
 Tenebras, 17, 1. 174, 5. 234, 9.
 Tenebris, 69, 5. 87, 7. 282, 3.
 Tenebrosa, 321, 1.
 Tenebrositas, 102, 2.
 Tenent, 168, 2.
 Teneo, 265, 7.
 Teucro, 38, 3.
 Teneri, 303, 6.
 Tenero, 215, 7.
 Tenet, 262, 1. 332, 3. 341, 11.
 Tentabo, 87, 6. 334, 8.
 Tentare, 82, 2.
 Tenues, 330, 8.
 Tenui, 186, 1. 217, 6. 246, 26.
 Tennis, 164, 1.
 Tenuissimus, 11, 1.
 Tepenti, 301, 1.
 Tepentis, 114, 1.
 Terga, 311, 3.
 Tergamus, 25, 4.
 Tergeminus, 253, 2.
 Tergum, 260, 3.
 Terminis, 299, 20. 345, 14.
 Terminos, 157, 22. 168, 10. 254, 10.
 Terminus, 227, 1.
 Terræ, 182, 3. 156, 5. 250, 4, *alisque locis* 4.
 Terram, 14, 7. 20, 4. 22, 4, *alisque locis* 2.
 Terrarum, 133, 15. 162, 1. 205, 7, *alisque locis* 2.
 Terras, 70, 4. 70, 10. 76, 3, *alisque locis* 7.
 Terreua, 146, 2. 186, 1.
 Terrena, 226, 4.
 Terrenas, 235, 3.
 Terrenis, 17, 2. 136, 4. 159, 8. 320, 8.
 Terreno, 459, 8.
 Terrenum, 159, 8.
 Terrenus, 347, 8.
 Terret, 199, 13.
 Terras, 168, 9. 206, 1. 207, 3. 299, 21.
 Terror, 3, 2.
 Terrore, 61, 9. 199, 8. 280, 10.
 Testatus, 287, 6.
 Texens, 248, 7.
 Texerat, 290, 3.
 Toxii, 242, 4.
 Texitur, 295, 4.
 Texueram, 33, 6.
 Texuerat, 11, 3.
 Thalamos, 307, 3.
 Thesauris, 242, 3.
 Threicis, 27, 4.
 Threicius, 251, 2.
 Thule, 203, 3.
 Tibi, 43, 4, 44, 1. 52, 3, *alisque locis* 33.
 Tigres, 212, 13.
 Tigris *bestia*, 276, 8. 286, 1.
 Tigris *fluvius*, 316, 1.
 Timæo, 219, 31.
 Timent, 261, 1.
 Timor, 123, 10.
 Timorem, 90, 1.
 Timuit, 251, 8.
 Tingere, 301, 9.
 Tinxerat, 142, 3.
 Tinxerit, 182, 5.
 Tinxit, 153, 2.
 Tiresias, 327, 1.
 Titulis, 162, 8.
 Tityi, 253, 12.
 Tolerantis, 123, 5.
 Tolerasset, 158, 21.
 Toleres, 95, 1.
 Tollens, 270, 4.
 Tollere, 258, 10.
 Tonantis, 300, 1.
 Tonet, 129, 7.
 Tormenta, 34, 2. 287, 9.
 Toro, 12, 2.
 Torpet, 273, 6.
 Torquet, 39, 1. 270, 6.
 Torret, 153, 9.
 Tortores, 216, 5.
 Torris, 12, 3.
 Torvo, 269, 5.
 Torvos, 263, 1.
 Tot, 193, 4. 270, 7.
 Tota, 94, 7. 103, 6. 120, 16, *alisque locis* 4.
 Tota, 150, 2. 295, 2.
 Totam, 33, 7. 349, 8. 349, 15. 349, 22.
 Totas, 132, 11.
 Toti, 159, 5.
 Toties, 8, 1.
 Totis, 23, 2. 64, 4. 128, 8.
 Totus, 36, 6. 43, 8. 54, 3, *alisque locis* 4.
 Totos, 283, 24.
 Totum, 84, 13. 86, 9. 330, 48, *alisque locis* 2.
 Totus, 118, 9.
 Tractabamus, 249, 7.
 Tractamus, 239, 4.
 Tractanda, 321, 1.
 Tractatur, 287, 7.
 Trudere, 200, 7.
 Traditum, 102, 12.
 Praditus, 185, 3.
 Traducit, 217, 10.
 Tragicus, 204, 2.
 Tragœdiarum, 103, 2.
 Trahente, 248, 19.
 Traherent, 33, 6.
 Trahi, 41, 4. 164, 7.
 Trabis, 335, 4.
 Trahit, 133, 1. 166, 6. 201, 1, *alisque locis* 3.
 Trahit, 133, 6. 238, 10. 346, 3.
 Tramite, 90, 4. 177, 1. 179, 5, *alisque locis* 3.
 Tranquilla, 226, 6.
 Tranquillitate, 93, 5.
 Tranquillitas, 94, 10.
 Tranquillo, 114, 5.
 Transabiit, 216, 3.
 Transacta, 126, 8. 349, 7.
 Transcenderat, 157, 15.
 Transcendit, 260, 5. 336, 24.
 Transferre, 44, 8. 35, 2. 238, 7.
 Transfertur, 132, 4.
 Transformat, 290, 6.
 Transformatum, 272, 28.
 Transfundit, 193, 11.
 Transfunditur, 287, 8.
 Transigimus, 239, 5.
 Transire, 132, 8. 273, 10.
 Transitorio, 349, 2.
 Translata, 132, 5.
 Transmissum, 93, 6.
 Transmittere, 347, 3.
 Transversos, 267, 3.
 Traxerant, 277, 2.
 Traxi, 48, 2.
 Traxit, 253, 12. 309, 5.
 Tremendos, 98, 1.
 Tremiscat, 203, 2.
 Tremi, 5, 4.
 Trepidus, 41, 1. 107, 1.
 Tria, 218, 7.
 Tribut, 288, 3.
 Tribut, 349, 15.
 Tributur, 305, 6.
 Tribus, 218, 14.
 Tribuunt, 197, 6.
 Triduana, 213, 4.
 Triguillam, 45, 4.
 Triones, 153, 7.
 Triplici, 279, 11. 309, 5.
 Triplicis, 223, 1.
 Tristem, 179, 16.
 Tristes, 209, 5.
 Tristitia, 298, 13.

- Tristibus, 279, 4. 298, 8. 298, 14.
 Tristis, 7, 4. 14, 5. 298, 24, *aliquae*
locis 2.
 Tristitia, 30, 1.
 Tristium, 111, 7.
 Triumphali, 111, 2.
 Truncem, 182, 3.
 Truncit, 316, 5.
 Tu, 24, 1. 31, 2. 31, 3, *aliquae locis*
 60.
 Tua *singul.* 67, 1. 72, 2. 74, 4, *aliquae*
locis 3.
 Tua *nomin. plur.*, 101, 12.
 Tua *accus. plur.*, 100, 3. 101, 3.
 101, 9, *aliquae locis* 3.
 Tua, 99, 5. 312, 3.
 Tuae, 73, 2. 74, 5. 82, 1, *aliquae*
locis 16.
 Tuam, 60, 4. 108, 3. 119, 4. 205,
 14.
 Tuas, 120, 7. 134, 11. 281, 25. 352,
 12.
 Tuearis, 108, 3.
 Tueatur, 188, 7.
 Tuendam, 135, 3.
 Tuendo, 45, 2.
 Tuens, 38, 2. 175, 1.
 Tuenti, 323, 2.
 Tuerentur, 24, 3. 50, 3.
 Tueri, 237, 19.
 Tui, 85, 5. 86, 2. 92, 2, *aliquae locis*
 6.
 Tuis, 58, 2. 60, 2. 60, 3, *aliquae*
locis 8.
 Tuli, 61, 6.
 Tulit, 69, 5.
 Tum, 14, 8. 23, 1. 43, 4, *aliquae*
locis 50.
 Tum *post. cum*, 257, 2.
 Tum, tum, 298. 15. 304, 4.
 Tumorem, 76, 7.
 Tumultus, 76, 4. 305, 18.
 Tumultus, 36, 7.
 Tunc, 26, 1. 111, 8. 132, 4, *aliquae*
locis 2.
 Tundere, 290, 8.
 Tuo, 42, 1. 53, 1. 82, 3, *aliquae locis*
 2.
 Tuorum, 54, 1.
 Tuos, 110, 7. 166, 10.
 Turbant, 291, 4.
 Turbantur, 321, 2.
 Turbida, 270, 4.
 Turbidus, 89, 2.
 Turbine, 64, 1.
 Turpatus, 310, 2.
 Turpis, 204, 1.
 Turpissimum, 213, 1.
 Turpitude, 283, 12.
 Turpius, 204, 4.
 Turres, 39, 2.
 Tutor, 48, 3. 48, 6.
 Tutus, 201, 3.
 Tuum, 84, 6. 134, 7. 187, 9. 332, 3.
 Tuus, 171, 7. 350, 19.
 Tyranni, 148, 3.
 Tyrannos, 40, 1. 263, 2. 270, 8.
 Tyrannus, 148, 1. 148, 4. 199, 7.
 Tyrio, 140, 2. 196, 1.
 Tyrrhena, 215, 2.
- U
- Uberem, 12, 7.
 Uberiora, 149, 7.
 Uberius, 75, 5. 103, 5.
 Uberrime, 296, 17.
 Ubertas, 133, 13.
 Ubi *interrogative*, 163, 1.
 Ubi *slatim atque*, 12, 2. 30, 2. 71, 1.
 91, 1.
 Ubi *ad verbum loci*, 238, 4. 313, 1
 Ubi *quando*, 90, 6. 174, 3. 211, 4,
aliquae locis 3.
 Ubique gentium, 132, 6.
 Ubique ferrarum, 194, 12.
 Ulcere, 277, 19.
 Ulla, 53, 8. 142, 3. 142, 6, *aliquae*
locis 5.
 Ulla, 218, 1.
 Ullam, 148, 9. 248, 18.
 Ulli, 185, 3.
 Ullo, 125, 4. 229, 13. 236, 14, *aliquae*
locis 5.
 Ullum, 83, 2. 110, 5. 112, 2, *aliquae*
locis 3.
 Ullus, 218, 18. 292, 7. 313, 13.
 Ulteriora, 290, 25.
 Ulterius, 178, 5. 266, 19. 281, 6.
 Ultima, 203, 3.
 Ultimam, 61, 2.
 Ultimi, 310, 10.
 Ultimus, 112, 4. 238, 13. 310, 8.
 Ullione, 280, 15. 281, 9. 281, 23.
 Ultor, 307, 2.
 Ultozem, 282, 9.
 Ultra, 10, 1. 272, 26. 305, 25.
 Ultra *sine regimine*, 266, 21. 271,
 10.
 Ultrices, 253, 5.
 Ultro, 60, 4. 98, 4. 149, 13. 195, 6.
 Ululat, 276, 7.
 Umbrarum, 253, 1. 254, 2.
 Umbras, 140, 5. 183, 7. 301, 11.
 Umbratiles, 194, 8.
 Una, 218, 3. 351, 10.
 Una, 99, 2. 237, 8. 292, 6.
 Unam, 232, 18. 236, 10. 246, 6.
 Unaqueque, 271, 4.
 Unco, 166, 7.
 Unda, 89, 6. 215, 5. 316, 4. 316, 6.
 Undantes, 25, 5.
 Undas, 20, 1. 153, 5. 184, 5.
 Unde, 19, 1. 54, 1. 54, 2 *bis*, *aliquae*
locis 10.
 Undique, 144, 2.
 Unguibus, 276, 5.
 Unica, 317, 6.
 Unicuique, 297, 15.
 Unicum, 328, 4.
 Unitas *substant.*, 237, 6.
 Unitatem, 237, 10.
 Unitatis, 236, 16.
 Universa, 230, 25. 324, 4.
 Universale, 337, 13. 337, 15. 344,
 2, *aliquae locis* 2.
 Universales, 337, 6.
 Universelli, 336, 24.
 Universalis, 337, 16.
 Universi, 55, 3.
 Universitatem, 248, 17.
 Universitatis, 337, 2. 344, 9 *bis*.
 Universum, 337, 10. 344, 3.
 Unius, 157, 22. 158, 6. 205, 6.
 Uno, 119, 3. 232, 1. 239, 24, *aliquae*
locis 5.
 Unquam, 52, 4. 53, 4. 56, 1, *aliquae*
locis 12.
 Unum, 132, 6. 147, 3. 156, 1, *aliquae*
locis 27.
 Unumquodque, 219, 5. 237, 11. 238,
 22.
 Unus, 206, 3. 206, 4. 231, 8, *aliquae*
locis 4.
 Urat, 67, 5.
 Urbe, 50, 4. 152, 1. 287, 6.
 Urbium, 44, 5. 157, 12.
 Ureret, 251, 11.
 Urgeantur, 279, 12. 281, 24.
 Urgere, 133, 19.
 Urget, 128, 8. 283, 31.
 Ursa, 301, 6.
 Ursus, 286, 1.
 Usitato, 246, 13.
 Usquam, 137, 8. 232, 22. 299, 22.
 Usque, 14, 2.
 Usque ad, 266, 19.
 Usque adhaec, 257, 1.
 Usquequaque, 187, 15.
 Usu, 132, 5. 298, 6. 304, 13.
 Usum, 158, 19.
 Usurpat, 304, 11.
 Usus *substant.*, 298, 24.
 Usus *adject.*, 104, 8.
 Ut, 10, 3. 20, 4. 21, 1, *aliquae locis*
 110.
 Ut ita dicam, 337, 12.
 Ut *sicut*, 24, 5. 26, 3. 54, 6, *aliquae*
locis 28.
 Ut *postquam*, 174, 5.
 Ut *quantum*, 212, 16 *bis*, 264, 1.
 Utatur, 337, 23.
 Utenuque, 120, 4.
 Utemur, 76, 7.
 Utendo, 299, 11.
 Utendum, 131, 2.
 Utens, 337, 11. 337, 14.
 Utentium, 146, 7. 192, 2. 195, 5.
 Utere, 94, 7.
 Uteretur, 212, 18.
 Uteris, 247, 15.
 Utero, 101, 4.
 Uterque, 200, 6.
 Uti *verbum*, 53, 6. 70, 1. 319, 2.
 Uti *conjunct.*, 11, 2. 13, 1. 52, 6,
aliquae locis 36.
 Utilem, 304, 6.
 Utinam, 53, 7. 142, 7. 263, 5.
 Utramque, 38, 2.
 Utraque, 325, 21.
 Utrasque, 14, 6.
 Utrique *plural.*, 265, 12. 305, 18.
 Utriusque, 237, 7. 293, 8.
 Utroque, 121, 3. 325, 17.
 Utrum, 231, 12.
 Utrumque, 158, 7. 350, 27.
 Uvis, 21, 2. 79, 6.
 Uxor, 119, 1. 178, 9.
- V
- Vaena, 156, 4.
 Vacuus, 137, 10.
 Vada, 215, 2.
 Vadi, 316, 4.
 Vaga, 302, 15. 346, 4.
 Vagas, 275, 2.
 Vagatur, 89, 2.
 Vagus, 168, 9.
 Vagos, 18, 4. 316, 7.
 Vagus, 38, 6.
 Valde, 303, 11.
 Valeant, 187, 3. 212, 2. 277, 11.
 Valeat, 41, 4. 148, 11. 331, 7.
 Valens, 265, 25.
 Valent, 187, 6. 198, 1. 277, 12.
 325, 1.
Valentia substant., 84, 12. 218, 30.
Valentia, 218, 1.
Valentiam, 10, 1. 178, 14. 264, 14.
 Valentibus, 296, 14.
 Valentior, 36, 4. 188, 3. 265, 26.
 265, 28.
 Valentiorem, 263, 20.
 Valentis, 162, 2.
 Valerent, 267, 18.
 Valeret, 247, 10.
 Valet, 297, 18. 322, 4. 337, 6.
 347, 5.
 Valida, 120, 1.
 Validiora, 76, 6.
 Validioribus, 93, 7. 131, 2.
 Validus, 181, 1. 283, 1.
 Validus, 204, 18. 287, 6.
 Valli, 84, 5. 129, 10.
 Vallis, 36, 7. 74, 1.
 Valuit, 154, 1. 350, 5.
 Vanescunt, 194, 14.
 Vani, 269, 8.
 Varia, 295, 3.
 Varias, 180, 6.
 Variam, 266, 2.
 Varias, 21, 4. 332, 6.
 Variat, 115, 4. 167, 2.
 Varietate, 231, 13.
 Varietatem, 135, 4.
 Varietates, 246, 12.
 Variis, 131, 1. 276, 10. 346, 1.
 347, 4.
 Varios, 18, 5. 276, 1.
 Varium, 67, 1.
 Vasa, 257, 14.
 Vasta, 157, 14.
 Vasto, 308, 2.
 Vates, 251, 2.
Vaticinio Tiresiae aut est aut non,
 327, 1.
 Ve, 54, 7. 56, 6. 84, 7, *aliquae locis*
 14.
 Vectigalibus, 46, 4.
 Vector, 237, 1.

- Vehementer, 53, 12, 75, 6, 83, 8, alisque locis 10.
 Vehementius, 117, 3.
 Vehiculis, 258, 12.
 Vehit, 125, 7, 238, 20.
 Vel, 20, 1, 41, 1, 44, 2, alisque locis 99.
 Vel pro etiam, 185, 5, 119, 4, 125, 10, alisque locis 3.
 Vela nomen, 95, 5, 275, 1, 307, 4.
 Velat, 94, 7.
 Velatas, 292, 2.
 Velatum, 137, 4.
 Velum, 85, 1, 352, 8.
 Velimus, 350, 6.
 Velint, 272, 17.
 Velis verbum, 195, 3, 109, 4, 124, 7, alisque locis 7.
 Velit, 123, 8, 219, 8, 232, 13, 247, 11.
 Velle, 52, 4, 53, 13, 74, 2, alisque locis 2.
 Vellem, 100, 1, 231, 15, 283, 3.
 Vellent, 199, 10.
 Vellera, 140, 4.
 Velles, 187, 12.
 Vellet, 142, 4.
 Velocem, 149, 10.
 Velocis, 261, 8.
 Velocissimum, 117, 2.
 Velocitas, 149, 10, 178, 15.
 Velocitate, 212, 13.
 Velox, 112, 3, 212, 16, 253, 8, 259, 3.
 Velut, 33, 6, 84, 5, 101, 8, alisque locis 8.
 Veluti, 11, 3, 178, 8, 217, 6, alisque locis 19.
 Venena, 277, 15.
 Venenis, 12, 6, 270, 2.
 Veneno, 140, 2, 154, 4, 310, 1.
 Venenum, 34, 1.
 Venerandum, 194, 9, 298, 8.
 Veneratione, 177, 5, 218, 5.
 Venere, 134, 11.
 Venerint, 194, 14.
 Venerit, 66, 3.
 Veniam nomen, 252, 10.
 Veniant, 323, 5.
 Veniat, 280, 15.
 Veniens, 153, 6, 205, 12.
 Venientibus, 27, 2.
 Venire, 110, 4, 237, 15.
 Venisti, 31, 3, 112, 1.
 Venistis, 305, 22.
 Venit presens, 6, 2, 136, 11, 239, 7.
 Venit prateritum, 5, 1.
 Venite, 233, 1.
 Veniunt, 101, 11, 132, 12, 268, 20.
 Ventilante, 243, 3.
 Ventis, 95, 5.
 Ventos, 307, 5, 346, 4.
 Ventosam, 166, 4.
 Ventura, 326, 4, 335, 14, 336, 4, 350, 25.
 Venturam, 180, 4.
 Ventus, 129, 8.
 Vera, 55, 4, 75, 1, 117, 1, alisque locis 19.
 Veraciter, 219, 20.
 Veræ, 55, 7, 87, 7, 145, 1, alisque locis 3.
 Veram, 86, 10, 171, 6, 194, 7, alisque locis 7.
 Veras, 87, 3.
 Verba, 12, 3, 111, 3, 171, 1, 217, 15.
 Verbera, 182, 4.
 Verberet, 27, 5, 346, 4.
 Verbis, 93, 2, 100, 1, 165, 5, 172, 1.
 Verbo, 53, 8.
 Vere nomen substant., 302, 1.
 Vereare, 313, 5.
 Verecundiam, 14, 4.
 Verendi, 261, 9.
 Verendis, 197, 3.
 Verendum, 313, 3.
 Vereror, 32, 5.
 Veri, 177, 2, 219, 25, 243, 2, alisque locis 3.
 Veris substant., 20, 3.
 Veris adject., 3, 1, 230, 1, 330, 4, 340, 13.
 Verissima, 230, 10, 236, 4.
 Verissime, 238, 17.
 Veritas, 352, 4.
 Veritate, 83, 5, 205, 3, 326, 14, 351, 1.
 Veritatem, 52, 8, 53, 2, 228, 5, 336, 11.
 Veritalis, 239, 27, 247, 19, 282, 3, alisque locis 4.
 Verius, 171, 2, 219, 12, 130, 22, alisque locis 2.
 Vernaculum, 212, 16.
 Vernis, 114, 2, 133, 12.
 Vernos, 79, 5.
 Vernula, 93, 9.
 Vero, adject., 166, 6, 217, 9.
 Vero 10, 5, 11, 5, 12, 1, alisque locis 142.
 Veronæ, 55, 1.
 Verrunt, 346, 2.
 Versa, 287, 11.
 Versa, 135, 8, 315, 1.
 Versamus, 102, 8.
 Versat verbum, 64, 1.
 Versat, 68, 6, 105, 2, 270, 1.
 Versatur, 178, 8.
 Versentur, 295, 14.
 Versi, 272, 25.
 Versibus, 14, 10.
 Verso, 115, 2.
 Versum adject., 38, 5.
 Vertatur, 273, 10.
 Verteat, 312, 2.
 Vertentem, 103, 3.
 Vertentium, 295, 12.
 Verterant, 277, 4.
 Vertere, 134, 2, 277, 12.
 Verteretur, 283, 20.
 Vertit, 97, 1.
 Vertice, 5, 3, 184, 4, 239, 24, 301, 5.
 Verticem, 9, 2, 199, 8, 231, 21, 260, 5, 266, 16.
 Verticis, 10, 6.
 Vertit, 184, 7, 276, 2.
 Verum substant., 90, 3, 241, 4, 244, 7, 1.
 Verum adject., 87, 5, 135, 4, 186, 2, alisque locis 7.
 Verum conjunctio, 12, 7, 53, 1, 61, 11, alisque locis 11.
 Verum etiam post, non solum, modo, etc., 126, 6, 238, 16, 257, 9, 272, 18.
 Verumtamen, 109, 1.
 Vesevus, 39, 1.
 Vesper, 301, 11.
 Veste, 25, 3.
 Vestem, 11, 8, 33, 6.
 Vester, 137, 1.
 Vestes, 11, 1.
 Vestibus, 134, 1.
 Vestigat, 241, 1.
 Vestigia, 33, 9, 347, 2.
 Vestra singul., 147, 1.
 Vestra, 136, 7, 306, 1.
 Vestra plur., 135, 8, 136, 6, 208, 4.
 Vestræ, 13, 1, 132, 8.
 Vestram, 133, 6, 133, 7, 136, 4.
 Vestri, 131, 5, 146, 4.
 Vestro, 136, 3, 350, 20.
 Vestros, 169, 2.
 Vestrum, 131, 4, 186, 1.
 Vestrum genit., 334, 4.
 Vetant, 159, 5.
 Veterem, 301, 2.
 Veteres, 32, 7, 146, 4.
 Veteribus, 293, 7.
 Veterum, 313, 15.
 Vetus, 334, 1.
 Vetusias, 158, 3, 198, 3.
 Vetustatis, 11, 4.
 Vexabat, 46, 2.
 Vi, 188, 5, 336, 13, 343, 5, 346, 3.
 Via, 39, 3, 262, 5, 311, 2.
 Via, 80, 5.
 Viæ, 212, 1.
 Viam, 93, 7, 258, 9, 313, 1.
 Vias, 43, 7, 261, 1.
 Viator, 137, 10.
 Vibratus, 28, 1.
 Vice, 69, 3, 287, 11.
 Vicem, 194, 6, 286, 7, 328, 6.
 Vices, 68, 7, 80, 4, 86, 6, alisque locis 5.
 Vicibus, 282, 10, 301, 10, 301, 16.
 Vicinius, 295, 20.
 Victa, 202, 3.
 Victam, 297, 21.
 Vieti, 98, 2.
 Victor, 18, 6, 309, 6.
 Victoriam, 33, 3.
 Victorum adject., 148, 9.
 Victricem, 297, 21.
 Victus, 254, 17.
 Vide, 229, 14, 266, 10, 272, 19, alisque locis 2.
 Videamini, 147, 2.
 Videamur, 304, 13.
 Videant, 350, 18.
 Videantur, 179, 3, 232, 10, 266, 23, alisque locis 5.
 Videaris, 282, 12.
 Videas, 166, 4, 199, 11, 264, 13, alisque locis 5.
 Videat, 205, 10, 345, 13.
 Videatur, 123, 8, 133, 5, 135, 10, alisque locis 18.
 Videbantur, 11, 7, 33, 9, 35, 4, alisque locis 4.
 Videbaris, 166, 11.
 Videbatur, 10, 6, 281, 18.
 Videbimur, 60, 2.
 Videbis, 219, 14.
 Videbit, 269, 9, 345, 11.
 Videbitur, 232, 1, 313, 18, 327, 11.
 Videmini, 158, 4.
 Videmus, 272, 13.
 Videntes, 282, 16.
 Videntur, 106, 6, 178, 9, 178, 14, alisque locis 5.
 Video, 24, 5, 217, 3, 232, 19, alisque locis 3.
 Videor, 49, 4, 61, 6, 217, 6.
 Videant, 54, 5.
 Viderat, 141, 3.
 Videre, 61, 6.
 Viderent, 142, 5, 283, 22.
 Videres, 147, 3, 193, 8, 281, 19.
 Videretur, 47, 2, 123, 1, 247, 5, 283, 10.
 Videri, 213, 2, 271, 5, 272, 17, alisque locis 3.
 Viderit, 183, 7.
 Viderunt, 57, 4.
 Vides, 55, 7, 120, 5, 157, 16, alisque locis 6.
 Videt, 153, 5, 234, 19, 260, 3, alisque locis 2.
 Videtis, 350, 21, 350, 26.
 Videtur, 50, 6, 165, 7, 178, 1, alisque locis 16.
 Vidisset, 71, 3.
 Vidisset, 24, 6.
 Vidisti, 94, 2, 110, 8, 228, 2, 258, 7.
 Vidit, 12, 2, 67, 4, 254, 12.
 Videbat, 197, 1.
 Vigen, 340, 8.
 Viget, 118, 7, 233, 1, 340, 14.
 Vigilantius, 246, 27.
 Vigor, 26, 2, 277, 13, 314, 10.
 Vigorem, 313, 3.
 Vigoris, 10, 2.
 Vile, 179, 10.
 Vilescat, 131, 5.
 Vilescas, 212, 6.
 Vilescunt, 195, 8.
 Villa, 212, 14, 257, 14.
 Villis, 70, 6, 218, 27.
 Villissimæ, 36, 6, 136, 6.
 Villissimæ, 213, 10.
 Villissimum, 58, 4.
 Villitas, 218, 30.
 Villitatis, 50, 9.
 Vini, 76, 8, 293, 9, 336, 15.

- Vincimur, 254, 1.
 Vineta, 90, 5.
 Vincula, 148, 8. 182, 2. 250, 4.
 Vindicantem, 147, 4.
 Violas, *nomen*, 79, 1.
 Violentia, 101, 10.
 Violentorum, 11, 8.
 Violentus, 153, 8. 273, 1.
 Vir, 118, 9. 148, 5. 305, 16.
 Vires, 43, 1. 53, 6. 98, 5. 266, 18.
 141, 6.
 Virga, 184, 2.
 Viri, 44, 4.
 Viribus, 40, 2. 70, 1. 128, 8, aliisque locis 10.
 Virides, 234, 7. 347, 3.
 Viridi, 214, 3.
 Viridis, 4, 1.
 Virilibus, 93, 1.
 Virilis, 21, 2.
 Virium, 328, 9.
 Viro, 254, 3.
 Virorum, 109, 6.
 Viros, 158, 1. 159, 2.
 Virtus, 69, 4. 155, 3. 201, 4, aliisque locis 2.
 Virtute, 146, 8. 159, 3. 178, 11, aliisque locis 4.
 Virtutem, 53, 11. 283, 21. 298, 11.
 Virtutes, 192, 2. 258, 4. 298, 5, aliisque locis 2.
 Virtuti, 193, 10.
 Virtutibus, 118, 9. 146, 7. 297, 29.
 Virtutis, 55, 8. 148, 5. 158, 15, aliisque locis 5.
 Virtutum, 31, 3. 117, 1. 156, 2 aliisque locis 2.
 Virum, 48, 1. 48, 3. 148, 1. 305, 17.
 Vis *nomen*, 67, 1. 102, 7. 132, 1, aliisque locis 9.
 Vis *verbum*, 90, 1. 111, 5. 247, 18, aliisque locis 3.
 Visa, 9, 3. 333, 2.
 Visatur, 99, 2.
 Viscera, 322, 3.
 Visceribus, 212, 19.
 Visebat, 18, 3.
 Visendi, 337, 19. 352, 13.
 Visere, 250, 2. 262, 10.
 Visibus, 89, 1.
 Visionis, 352, 21.
 Visitur, 237, 9.
 Visu, 14, 7. 153, 1. 171, 8. 176, 1. 282, 14.
 Visum *adject.*, 251, 8. 349, 12.
 Visus *substant.*, 212, 18. 226, 3. 336, 17.
 Visus, 241, 3.
 Vita, 7, 6. 126, 7. 349, 4.
 Vita, 119, 8. 349, 1.
 Vitæ, 35, 4. 43, 8. 112, 1, aliisque locis 14.
 Vitalis, 87, 1.
 Vitam, 121, 3. 164, 7. 212, 9, aliisque locis 3.
 Vitare, 199, 10. 201, 3. 352, 5.
 Vitas, 225, 1.
 Vitat, 235, 2.
 Vite, 214, 4.
 Vitet, 128, 6.
 Vitia, 192, 3. 258, 4. 267, 1, aliisque locis 5.
 Vitilis, 208, 7. 272, 29. 299, 5, aliisque locis 2.
 Vitio, 136, 11. 267, 4.
 Vitiorum, 283, 22.
 Vitiosæ, 149, 15.
 Vitiosi, 134, 4.
 Vitiositas, 283, 27.
 Vitiosorum, 266, 10.
 Vitiosus, 267, 12. 279, 1.
 Vitrea, 89, 4.
 Vitro, 74, 4.
 Vivacissimo, 292, 8.
 Viveret, 103, 8.
 Viveret, 243, 5.
 Vivido, 10, 2.
 Vivit, 119, 1. 119, 2. 273, 6. 318, 9.
 Vivitis, 349, 1.
 Vivo, 341, 7.
 Vix, 84, 3. 157, 4. 165, 5, aliisque locis 2.
 Vixisse, 199, 10.
 Vobis, 13, 1. 135, 2. 135, 7, aliisque locis 7.
 Vocabitur, 271, 10.
 Vocabo, 52, 5.
 Vocabula, 164, 3. 313, 22.
 Vocabulo, 246, 13.
 Vocans, 341, 12.
 Vocant, 231, 2.
 Vocari, 231, 10.
 Vocas, 123, 3. 292, 5.
 Vocata, 6, 2.
 Vocatur, 237, 6. 305, 20. 314, 3.
 Voce, 183, 10. 277, 6. 326, 22.
 Vocem, 313, 12.
 Vocetur, 291, 7.
 Volantum, 211, 3.
 Volatu, 347, 1.
 Volendi, 237, 16. 320, 2.
 Volentes, 143, 3. 267, 4.
 Volentia, 248, 17.
 Volentis, 257, 11.
 Voles, 82, 3.
 Volet, 127, 1. 173, 1. 202, 1. 209, 6.
 Volvantur, 271, 1.
 Volvat, 19, 3.
 Volubilis, 102, 7.
 Volucrum, 260, 3.
 Volucres *substant.*, 309, 2.
 Volucres *adject.*, 259, 1. 285, 4.
 Volucris *adject.*, 350, 1.
 Volvens, 89, 1.
 Volventis, 96, 1.
 Volnerit, 264, 14. 264, 16.
 Volnerunt, 200, 6.
 Volui, 52, 3.
 Voluisse, 51, 2. 54, 5. 56, 4. 279, 9.
 Voluit, 136, 4. 201, 1.
 Volumus, 218, 8.
 Voluit, 177, 8. 180, 1. 286, 5.
 Voluntarie, 247, 3. 351, 15.
 Voluntarii, 335, 7.
 Voluntarius, 359, 3.
 Voluntarium, 350, 27.
 Voluntarius, 317, 10.
 Voluntas, 95, 5. 239, 8. 239, 10, aliisque locis 5.
 Voluntate, 264, 11. 352, 6.
 Voluntates, 324, 7.
 Voluntatibus, 209, 1. 239, 7. 352, 19.
 Voluntatis, 265, 2. 279, 10.
 Voluptariam, 212, 9.
 Voluptas, 211, 1. 231, 19.
 Voluptate, 178, 3. 273, 8. 305, 22.
 Voluptatem, 178, 15. 179, 2. 292, 14.
 Voluptates, 178, 5. 178, 20. 180, 2, aliisque locis 2.
 Voluptatibus, 217, 5. 219, 4.
 Voluptatum, 209, 5.
 Vorans, 106, 7.
 Vos, 124, 3 bis. 133, 8. 136, 1, aliisque locis 12.
 Vosmetipsos, 137, 7.
 Vota, 76, 4. 106, 7.
 Votorum, 178, 8.
 Vox, 132, 7. 341, 9.
 Vulgi, 75, 5. 204, 4. 304, 12.
 Vulgo, 13, 1.
 Vulgus, 33, 4. 282, 12. 291, 6, aliisque locis 2.
 Vulnera, 142, 5.
 Vultus, 42, 3.
 Vulpeculis, 273, 3.
 Vulsis, 316, 5.
 Vult, 264, 12.
 Vultis, 352, 26.
 Vultu, 71, 1. 347, 9.
 Vultum, 7, 5. 14, 9. 22, 3, aliisque locis 3.
 Vultur, 253, 11.
 Vultus *nomin. sing.*, 43, 6.
 Vultus *genit.*, 9, 3. 256, 1.
 Vultus *accus. plur.*, 94, 6. 113, 3. 166, 9.
 Z
 Zenonis, 34, 1.
 Zephyri, 114, 1.
 Zephyrus, 67, 3.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

<i>ENNODIUS.</i>			
Prolegomenon.		— XVII. Ennodius Fausto.	29
EPISTOLARUM LIBER PRIMUS.		— XVIII. Ennodius Avieno.	30
EPISTOLA PRIMA. Ennodius Joanni.		— XIX. Ennodius Deuterio.	<i>Ibid</i>
— II. Ennodius Floro.	13	— XX. Ennodius Fausto.	31
— III. Ennodius Fausto.	15	— XXI. Idem eidem.	32
— IV. Ennodius eidem.	17	— XXII. Ennodius Opillioni.	<i>Ibid.</i>
— V. Idem eidem.	18	— XXIII. Ennodius Senario.	33
— VI. Idem eidem.	20	— XXIV. Ennodius Asturio.	<i>Ibid.</i>
— VII. Idem eidem.	22	— XXV. Ennodius Olybrio et Eugeneti.	34
— VIII. Ennodius Firmino.	23	— XXVI. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Olybrio.	<i>Ibid.</i>	LIBER SECUNDUS.	
— X. Ennodius Joanni.	24	EPISTOLA PRIMA. Ennodius Armenio consolatoriam.	
— XI. Ennodius Castorio et Floro.	25	— II. Ennodius Speciosæ.	35
— XII. Ennodius Avieno.	26	— III. Ennodius eidem.	38
— XIII. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>	— IV. Ennodius Olybrio.	<i>Ibid.</i>
— XIV. Ennodius Fausto.	27	— V. Ennodius Laconio.	39
— XV. Ennodius Floriano.	28	— VI. Ennodius Pomerio.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>	— VII. Ennodius Firmino.	40
		— VIII. Ennodius Apollinari.	41

— IX. Ennodius Olybrio.	41
— X. Ennodius Fausto.	42
— XI. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XII. Ennodius Astyrio.	43
— XIII. Ennodius Olybrio.	44
— XIV. Afris.	45
— XV. Ennodius Euprepia.	46
— XVI. Ennodius Fausto.	47
— XVII. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Ioanni.	48
— XIX. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
— XX. Idem eidem.	51
— XXI. Ennodius Albino.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXIII. Domino suo Fausto Ennodius diaconus.	52
— XXIV. Eidem idem.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Fausto quæstori Ennodius diaconus.	53
— XXVI. Ennodius Liberio.	<i>Ibid.</i>
— XXVII. Honorato Ennodius.	54
— XXVIII. Avieno Ennodius.	<i>Ibid.</i>

LIBER TERTIUS.

EPISTOLA PRIMA. Senatori episcopo Ennodius.

— II. Eugeneti Ennodius.	55
— III. Domino suo Fausto Ennodius.	56
— IV. Ennodius abbati Stephano.	<i>Ibid.</i>
— V. Ennodius Maximo.	58
— VI. Ennodius Laurentio.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Adeodato presbytero.	<i>Ibid.</i>
— VIII. Ennodius Avieno.	59
— IX. Ennodius Marcelliano.	<i>Ibid.</i>
— X. Ennodius Luminoso.	<i>Ibid.</i>
— XI. Ennodius Senario.	60
— XII. Ennodius abbati Stephano.	61
— XIII. Ennodius Apollinari.	<i>Ibid.</i>
— XIV. Ennodius Promoto.	62
— XV. Ennodius Euprepia.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Laconio.	63
— XVII. Ennodius Stephano episcopo.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Eulalio episcopo.	64
— XIX. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XX. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXI. Idem eidem.	65
— XXII. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXIII. Ennodius Marcelliano.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Mascatori.	66
— XXV. Ennodius Eugeneti.	67
— XXVI. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— XXVII. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXVIII. Ennodius Euprepia.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Ennodius Eugeneti.	68
— XXX. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— XXXI. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXXII. Ennodius Passivo.	69
— XXXIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXXIV. Ennodius Senario.	70

LIBER QUARTUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Symmacho papæ.

— II. Ennodius Aliconi.	70
— III. Ennodius Eulalio episcopo.	71
— IV. Exemplar epistolæ quam ipse dictavit, Fratri soror.	<i>Ibid.</i>
— V. Ennodius Fausto.	72
— VI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Juliano V. I. C. P.	73
— VIII. Ennodius Symmacho papæ.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Fausto.	74
— X. Ennodius Trasimundo V. I.	75
— XI. Ennodius Luminoso.	<i>Ibid.</i>
— XII. Ennodius Joanni.	<i>Ibid.</i>
— XIII. Ennodius Constantio V. I.	76
— XIV. Ennodius Fausto.	77
— XV. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Agapito.	78
— XVII. Ennodius Decorato.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Apollinari.	79
— XX. Ennodius Juliano V. I.	<i>Ibid.</i>
— XXI. Ennodius Constantio episcopo.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Symmacho papæ.	80
— XXIII. Ennodius Dominatori.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Ennodius Basso.	81
— XXVI. Ennodius Eugeneti V. I.	<i>Ibid.</i>
— XXVII. Ennodius Senario.	82
— XXVIII. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Ennodius papæ.	83
— XXX. Ennodius Eugeneti V. I.	<i>Ibid.</i>

— XXXI. Ennodius Avito.	<i>Ibid.</i>
— XXXII. Ennodius Eugeneti.	84
— XXXIII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— XXXIV. Ennodius Hormisdæ.	85
— XXXV. Ennodius Apronio.	86

LIBER QUINTUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Liberio patricio.

— II. Ennodius Marciano.	85
— III. Ennodius Opilioni V. I.	87
— IV. Ennodius Helisæ.	<i>Ibid.</i>
— V. Ennodius Avito.	89
— VI. Leontio abbati Ennodius.	<i>Ibid.</i>
— VII. Euprepia Ennodius.	90
— VIII. Ennodius Petro.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Fausto.	92
— X. Symmacho papæ Ennodius.	<i>Ibid.</i>
— XI. Ennodius Luminoso.	93
— XII. Ennodius Fausto juniore.	<i>Ibid.</i>
— XIII. Ennodius Hormisdæ.	94
— XIV. Ennodius Seruilioni.	<i>Ibid.</i>
— XV. Ennodius Senario.	95
— XVI. Ennodius Paufronio.	<i>Ibid.</i>
— XVII. Ennodius Avieno.	96
— XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Parthenio.	<i>Ibid.</i>
— XX. Ennodius Avito.	97
— XXI. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Venantio.	98
— XXIII. Ennodius Constantio.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Laconio.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Ennodius Avito.	99
— XXVI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
— XXVII. Ennodius Eugeneti.	100

LIBER SEXTUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Parthenio.

— II. Ennodius Fausto.	101
— III. Ennodius Euprepia.	<i>Ibid.</i>
— IV. Ennodius Fausto.	102
— V. Ennodius Aureliano.	103
— VI. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Avieno.	104
— VIII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— X. Idem eidem.	105
— XI. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— XII. Ennodius Liberio, Agapito, Senario, Albino.	<i>Ibid.</i>
— XIII. Ennodius Avito.	106
— XIV. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Luminoso.	107
— XVII. Ennodius Marcellino episcopo.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Dominicæ.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Fausto.	108
— XX. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXI. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Eugeneti.	109
— XXIII. Ennodius Parthenio.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Archotamiae.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXVI. Ennodius Euprepia.	110
— XXVII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— XXVIII. Ennodius Gudilevo.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Ennodius Fausto.	111
— XXX. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXXI. Ennodius domno papæ.	<i>Ibid.</i>
— XXXII. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— XXXIII. Ennodius Hormisdæ et Diocoro.	112
— XXXIV. Ennodius Fausto Alho.	<i>Ibid.</i>
— XXXV. Ennodius Dominicæ.	113
— XXXVI. Ennodius Adeodato presbytero.	<i>Ibid.</i>
— XXXVII. Ennodius Joanni.	114
— XXXVIII. Ennodius Firmina.	<i>Ibid.</i>

LIBER SEPTIMUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Juliano.	115
— II. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— III. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— IV. Ennodius Aguello.	116
— V. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— VI. Ennodius Floro et Decorato.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Elpidio diacono.	117
— VIII. Ennodius Euprepia.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Avieno.	118
— X. Ennodius Floro et Decorato.	<i>Ibid.</i>
— XI. Ennodius Agnello.	119
— XII. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>

— XIII. Ennodius Boetio.	
— XIV. Ennodius Archotamiae.	
— XV. Ennodius Aguello.	
— XVI. Idem eidem.	
— XVII. Ennodius Avieno.	
— XVIII. Ennodius eidem.	
— XIX. Ennodius Stimpliciano.	
— XX. Ennodius Maximo.	
— XXI. Idem eidem.	
— XXII. Idem eidem.	
— XXIII. Idem eidem.	
— XXIV. Ennodius Stephano.	
— XXV. Ennodius Symmacho.	
— XXVI. Ennodius Aguello.	
— XXVII. Ennodius Probo.	
— XXVIII. Ennodius Adeodato presbytero.	
— XXIX. Ennodius Beato.	
— XXX. Ennodius Fausto.	
— XXXI. Ennodius Parthenio.	

LIBER OCTAVUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Boetio.	131
— II. Ennodius Avieno.	133
— III. Ennodius Messalæ.	<i>Ibid.</i>
— IV. Ennodius Aratori.	134
— V. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— VI. Ennodius Avieno.	135
— VII. Ennodius Senario.	<i>Ibid.</i>
— VIII. Ennodius Elpidio diacono.	<i>Ibid.</i>
— IX. Ennodius Messalæ.	136
— X. Ennodius Maximo V. S.	<i>Ibid.</i>
— XI. Ennodius Aratori.	137
— XII. Ennodius Floro.	<i>Ibid.</i>
— XIII. Ennodius Aureliano presbytero.	<i>Ibid.</i>
— XIV. Ennodius Fausto.	138
— XV. Ennodius Elasio.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Barbaræ.	<i>Ibid.</i>
— XVII. Ennodius Stephanæ.	139
— XVIII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius eidem.	<i>Ibid.</i>
— XX. Ennodius Aguello.	140
— XXI. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— XXII. Ennodius Floro.	141
— XXIII. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXIV. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXV. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXVI. Ennodius Avieno.	142
— XXVII. Ennodius Barbaræ.	<i>Ibid.</i>
— XXVIII. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— XXIX. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXX. Ennodius Adeodato presbytero.	143
— XXXI. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
— XXXII. Ennodius Symmacho papæ.	144
— XXXIII. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>
— XXXIV. Ennodius Portiano abbati.	<i>Ibid.</i>
— XXXV. Ennodius Aureliano presbytero.	<i>Ibid.</i>
— XXXVI. Ennodius Boetio.	145
— XXXVII. Idem eidem.	<i>Ibid.</i>
— XXXVIII. Ennodius Symmacho papæ.	147
— XXXIX. Ennodius Hormisdæ diacono.	<i>Ibid.</i>
— XL. Ennodius Boetio.	<i>Ibid.</i>
— XLI. Ennodius Agapito.	<i>Ibid.</i>
— XLII. Ennodius Avieno.	148
— XLIII. Ennodius Messalæ.	<i>Ibid.</i>

LIBER NONUS.

EPISTOLA PRIMA. Ennodius Aratori.	147
— II. Ennodius Fausto.	149
— III. Ennodius Meribaud.	150
— IV. Ennodius Probio.	<i>Ibid.</i>
— V. Ennodius Hormisdæ diacono.	151
— VI. Ennodius Beato.	<i>Ibid.</i>
— VII. Ennodius Avieno.	<i>Ibid.</i>
— VIII. Ennodius Victori.	152
— IX. Ennodius Camille.	<i>Ibid.</i>
— X. Ennodius Celso.	153
— XI. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XII. Ennodius Messalæ.	154
— XIII. Ennodius Paufonio.	155
— XIV. Ennodius Elpidio diacono.	<i>Ibid.</i>
— XV. Ennodius Stephanie.	<i>Ibid.</i>
— XVI. Ennodius Adeodato.	156
— XVII. Ennodius Apodemie.	<i>Ibid.</i>
— XVIII. Ennodius Stephanæ.	<i>Ibid.</i>
— XIX. Ennodius Aguello.	157
— XX. Ennodius Mascari.	<i>Ibid.</i>
— XXI. Ennodius Elpidio.	158
— XXII. Ennodius Fausto.	<i>Ibid.</i>
— XXIII. Ennodius Liberio.	<i>Ibid.</i>

<i>Ibid.</i>	— XXIV. Ennodius Avieno.	160
120	— XXV. Ennodius Agnellæ.	<i>Ibid.</i>
121	— XXVI. Ennodius Messalæ.	<i>Ibid.</i>
<i>Ibid.</i>	— XXVII. Ennodius Aureliano episcopo.	161
122	— XXVIII. Ennodius Agapio.	<i>Ibid.</i>
<i>Ibid.</i>	— XXIX. Ennodius Liberio.	162
123	— XXX. Symmacho papæ.	163
124	— XXXI. Ennodius Avieno.	164
<i>Ibid.</i>	— XXXII. Ennodius Adeodato presbytero.	165
125	— XXXIII. Ennodius Casario episcopo.	166
126	— XXXIV. Ennodius Avieno.	167
<i>Ibid.</i>	— XXXV. Ennodius Messalæ.	168

OPUSCULA MISCELLA DECEM.

OPUSCULUM PRIMUM. — Panegyricus dictus Clementissimo regi Theodorico.	167
OPUSCUL. II. — Libellus adversus eos qui contra synodum scribere præsumserunt.	183
OPUSCUL. III. — Vita deatissimi viri Epiphani episcopi Ticinensis Ecclesie.	207
OPUSCUL. IV. — De vita beati Antonii monachi Lerinensis.	239
OPUSCUL. V. — Eucharisticum, de vita sua.	245
OPUSCUL. VI. — Parænesis didascalica ad Ambrosium et Beatum.	249
OPUSCUL. VII. — Præceptum, quando jussi sunt omnes episcopi cellulanos habere.	255
OPUSCUL. VIII. — Petitorium quo absolutus est Gerontius puer Agapiti.	257
OPUSCUL. IX. — Benedicto cerei.	<i>Ibid.</i>
OPUSCUL. X. — Benedicto cerei.	261
DICTIONES.	263

CARMINA. LIBER PRIMUS.

CARMEN PRIMUM. — Itinerarium Brigantium castelli.	309
CARM. II. — Dicitur data Deuterio V. S. grammatico, nomine ipsius Eugeneti V. I. mittenda.	310
CARM. III. — Præfatio nepolibus Proculi.	312
CARM. IV. — Epithalamium dictum Maximo V. S.	314
CARM. V. — Itinerarium Padi.	315
CARM. VI. — Dicitur Ennodii diaconi quando Roma rediit.	316
CARM. VII. — Ad Faustum, de carminibus ejus.	318
CARM. VIII. — Ad Olybrium, de ejus eloquentia.	320
CARM. IX. — Dicitur habita in natali sancti papæ Epiphani.	322
CARM. X. — Hymnus Vespertinus.	326
CARM. XI. — Hymnus II. In tempore tristitiæ.	327
CARM. XII. — Amnis III. De S. Cypriano.	<i>Ibid.</i>
CARM. XIII. — Hymnus IV. De Pentecoste.	328
CARM. XIV. — Hymnus V. De S. Stephano.	329
CARM. XV. — Hymnus VI. De S. Ambrosio.	<i>Ibid.</i>
CARM. XVI. — Hymnus VII. De Ascensione Domini.	330
CARM. XVII. — Hymnus VIII. De S. Euphemia.	331
CARM. XVIII. — Hymnus IX. De S. Nazario.	<i>Ibid.</i>
CARM. XIX. — Hymnus X. De S. Maria.	332
CARM. XX. — Hymnus XI. De S. Martino.	333
CARM. XXI. — Hymnus XII. De S. Dionysio.	334
LIBER SECUNDUS — EPIGRAMMATA.	334
APPENDIX.	361
Dicitur Ennodii in natali Laurentii.	361

HORMISDA PAPA

Notitia.	363
----------	-----

EPISTOLÆ ET DECRETA.

EPISTOLA PRIMA (ad S. Remigium). — Post acceptas ab eo gratulatorias litteras eidem, ob præclaram meritorum excellentiam et nobilissimæ sedis prerogativam, vicarium sedis apostolicæ prefeturam in Gallia delegavit.	367
Epistola Anastasi ad Hormisdam.	369
EPIST. II (ad Anastasium imp.). — Laudat eum quod Ecclesie paci studeat, et cum causam cur concilium cupiat congregari cognoverit, scribit se illi responsum datum.	370
Epistola Dorothei ad Hormisdam.	371
EPIST. III (ad Dorotheum). — Laudat ejus pietatem et studium in Romanam sedem.	372
Epistola Anastasi Augusti ad Hormisdam.	373
EPIST. IV (ad Anastasium imp.). — Imperatoris zelum commendat; quoad concilium, per legatos se responsum pollicetur.	374
INDICULUS qui datus est Ennodio et Fortunato episcopis, Venantio presbytero, Vitali diacono, et Hilario notario, legatis apostolicæ sedis Constantinopolim, ab Hormisda papa.	374
EPIST. V (ad Anastasium imp.). — Novum esse Romanum pontificem ab imperatore ad concilium vocari; se tamen iturum, si Chalcedonensis concilii decreta non revocentur in dubium.	379

- Epistola Anastasii imp. ad Hormisdam.* 381
Epistola ejusdem eidem. 383
 EPIST. VI (ad Anastasium Aug.). — Fraude Anastasii nondum detecta, laudat ejus studium de pace concilianda, monetque ut tandem damnatis hæresibus Ecclesiæ multas sortiatur effectum. *Ibid.*
Epistola Anastasii ad senatum urbis Romæ. 385
Rescriptum Senatus urbis Romæ ad Anastasium August. 386
Epistola Joannis episc. Nicopolitani ad Hormisdam. 387
 EPIST. VII (ad Joannem episc.). — Commendat illius religionem; Nestorium et Eutychem damnandum, et quomodo qui ad fidem revertuntur recipiendi sint, per iudicium se significatur scribit. 388
Epistola synodica Synodi Epiri veteris ad Hormisdam. 389
 EPIST. VIII (ad Synodum Epiri veteris). — Eutychetis errorum sectatores damnat; episcopos Epiri veteris ut nominatim hæreticos anathematizent hortatur. 391
 EPIST. IX (ad Joannem episc.). — Cum per litteras Epiri veteris episcopi nominalim hæreticos non damnasset, mittitur libellus cui debeant subscribere. 392
 Regula fidei. 393
 INDICULUS.—Quid in Nicopolitana Ecclesia sit ageudum. 394
Epistola Aviti episc. Viennensis ad Hormisdam. 394
 EPIST. X (ad Avitum Viennensem episc.). — Laudat in eo studium cognoscendi de statu Ecclesiæ Orientalis; a legatis autem ob peritiam Græcorum nihil perfectum fuisse scribit; in animo sibi esse alteram ad illos legationem destinare. 394
 EPIST. XI (ad Anastasium August.). — Pacem Ecclesiæ non nisi damnato Acacio posse restitui. 397
 EPIST. XII (ad Timotheum Constantin. episc.). — Pro unitate Ecclesiæ laborandum. 399
 EPIST. XIII (communitoria ad univers. hærel. episcopos Orientis). — Unitas catholica fidei custodienda. 400
 EPIST. XIV (ad episcopos Orient. orthodoxos). — Laudat eorum in fide constantiam, et ad pacem conciliandam a se legatos denno Constantinopolim missos esse scribit. 401
 EPIST. XV (ad Possessorem episc.). — In fide catholica perseverandum. 403
 EPIST. XVI (ad populum et monachos Constantinopol.). — Abstinentium a consortio hæreticorum in catholica fide perseverandum. *Ibid.*
 EPIST. XVII (ad Eanum et Peregrinum episc.). — A Joanne Nicopolitano, quæ contra eum Thessalonicensis, episcopus tentaverit, se cognovisse scribit, novamque causam sedi apostolicæ ingestam, iisdem cognoscendam per litteras hæc commisit. 404
 EPIST. XVIII (ad eosdem). — Quid in causa Nicopolitana cum Thessalonicensi agendum sit præscribit. 405
 EPIST. XIX (ad Anastasium August.). — Joannem Nicopolitanum ei commendat. 406
 EPIST. XX (ad Joannem episc.). — Equo animo ærumnas pro fide sustinendas, et ideo provinciales episcopos ad fidei unitatem ab eo confirmandos. 406
 EPIST. XXI (ad eundem Joannem). 407
 EPIST. XXII (ad Dorotheum episc. Thessalonicensem). 408
Epistola Anastasii ad Hormisdam. 409
Exemplum relationis minorum archimandritarum et cæterorum monachorum secundæ Syriæ. 410
 EPIST. XXIII (ad archimandritas Syriæ). — Illos solatur, hortaturque ut in fide catholica perseverent. 413
 EPIST. XXIV (ad Joannem Tarracensem episc.). — Libenter de ejus in Italiam adventu audivisse, litteras ad Hispanenses de ecclesiasticis institutis ab eo datas probat, eique vices suas committit. 421
 EPIST. XXV (ad universos episcopos Hispaniæ). — I. De sacerdotibus juxta statuta canonum ordinandis. II. Ut pro episcopatu præmium non accipiatur. III. De concilio per annos singulos celebrando. 423
 EPIST. XXVI (ad Sallustium). — Sallustius apostolicæ sedis vicarius constituitur per Bæticam et Lusitaniam (provincias). 425
Epistola Justinii imperatoris ad Hormisdam. 426
 EPIST. XXVII (ad Justinium). — Illo imperante sperat fore ut Ecclesiæ pax restitatur. 427
Epistola Justinii ad Hormisdam. *Ibid.*
 EPIST. XXVIII (ad Justinum August.). — Commendat ejus de concilianda pace sollicitudinem, et ceptis monet insistendum, nomenque Acacii abolendum esse. 428
 Exemplum relationis Joannis episcopi Constantinop. 429
 EPIST. XXIX (ad Joannem Constantinop. episc.). — Commendat Joannem episcopum, et gaudet concilium Chalcedonense et divi Leonis epistolam ab eo complexas. Ad Ecclesiæ communionem admittendum pollicetur, si nomen Acacii et dytichis sacris expunxerit. 430
Epistola Justiniani ad Hormisdam. *Ibid.*
 EPIST. XXX (ad Casarium Arelatensem). — Docet Darauiam et Illyrici episcopos ad sedis apostolicæ communionem, Eutychiana hæresi damnata, rediisse, et de legatione in Orientem missa. 431
 EPIST. XXXI (ad Justinianum August.). Ad pacem assequendam, Acacium damnandum, legatos mitti significat. 433
 INDICULUS quem acceperunt legati sedis apostolicæ. — Legatos instruit. *Ibid.*
 EPIST. XXXII (ad Justinum Augustum). — Ab his qui, admissis Chalcedonensis concilii decretis, Acacium damnare recusabant, evadendum; legatosque ob pacem et unionem Orientalis Ecclesiæ missos commendat. 435
 EPIST. XXXIII (ad Euphemium Augustam). — Augustum ad pacem Ecclesiæ restituendam cohortandum. 437
 EPIST. XXXIV (ad Joannem Constantinopolit. episcop.). — Acacium damnandum, et in legatorum manibus fidei professionem emitendum. 438
 EPIST. XXXV (ad eundem). — Cum jam fidem catholicam proficere, illi potissimum de stabilienda pace cogitandum, pro qua ipse legatos destinavit. 439
 EPIST. XXXVI (ad archidiceum et clerum Constantinopolitanum). — Catholicis hæreticorum molestia liberatis, legati ad pacem confirmandam mittuntur. *Ibid.*
 EPIST. XXXVII (ad Justinianum domesticorum comitem, postea Justinii successorem). — Sperat fore ut ejus opera pacem Ecclesiæ adipsatam, et missa ab eo munera se accepisse nuntiat. 440
 EPIST. XXXVIII (ad Celereum et Patricium). — Legatos in causa pacis coadjuvandos. *Ibid.*
 EPIST. XXXIX (ad præfectum prætorio Thessalonicensem). Eadem quæ in superiori. 441
 EPIST. XL (ad Anastasium et Palmatiam clariss. feminas senator.). — Eadem quæ in superiori. *Ibid.*
Exemplum suggestionis secundæ Germani et Joannis, etc. *Ibid.*
Item tertia suggestio legatorum supranominatorum. 442
Exemplum relationis Andrea episc. 443
Exemplum libelli Joannis episcopi Constantinop. *Ibid.*
Item suggestio Germani et Joannis episc., etc. 446
Suggestio Dioscori diaconi. 446
Epistola Justinii ad Hormisdam. 448
Exemplum relationis episc. Constantin. ad Hormisdam. 449
Exemplum epistolæ Justiniani ad Hormisdam. 450
Exemplum epistolæ Pompeii ad Hormisdam. 451
Exemplum epistolæ Julianæ Aniciæ ad Hormisdam. *Ibid.*
Exemplum epistolæ Anastasii ad Hormisdam. *Ibid.*
Exemplum epistolæ Theodoriti episc. Ligidensis ad Hormisdam. 452
 EPIST. XLI (ad Germanum cæterosque legatos). — De eorum incolunitate et rebus gestis certior fieri cupit. 452
 EPIST. XLII (ad eosdem legatos). — De his quæ agant vult se moneri Stephano commendat. 453
 EPIST. XLIII (ad Justinum August.). — Gratulatur cum ejus opera Constantinopoli pax vigeat, hoc ipsum Antiochiæ et Alexandriæ faciendum curet. 454
 EPIST. XLIV (ad Joannem episc. Constantin.). — Laudat Joannem ad unitatem Ecclesiæ rediisse; hortatur ut Alexandriæ et Antiochiæ Ecclesiæ unionem procurent, legatosque ei commendat. 456
 EPIST. XLV (ad Justinianum). — Commendat eum quod Justinio adjumento fuerit in pace Ecclesiæ reddenda, ad quam perfecte inenandum hortatur. 457
 EPIST. XLVI (ad Pompeium). — Laudat Pompeium quod se pacis studiosum ostenderit; hortatur ad operam navandam ut perfecta Ecclesiæ tranquillitas reddatur. *Ibid.*
 EPIST. XLVII (ad Julianam Aniciam). — Eadem quæ in superiori. 458
 EPIST. XLVIII (ad Anastasiam). — Eadem quæ in superiori. *Ibid.*
 EPIST. XLIX (ad Gratium). — Gratium salutem, ab eoque certior fieri de ejus salute postulat. 459
 EPIST. LI (ad omnes episcopos Hispaniæ). — Joannis Constantinopolitani episcopi professionem dirigit, propter Orientales episcopos (clericos) qui eorum communionem poposcerunt. *Ibid.*
 (EPIST. LII (ad Germanum cæterosque legatos). — Monet ut cum imperatore ejusque conjuge agant, ut omnes Ecclesiæ, præcipue vero Alexandria et Antiochena, ad apostolicæ sedis communionem revertantur. 461
 EPIST. LIII (ad Dioscorum diaconum). — Ut cogitet quomodo si qui Chalcedonense concilium scripto damnaverant, et ad Ecclesiam redire cupiebant, recipiendi sint. Thoman, Nicostratum et Joannem episcopos ei commendat. *Ibid.*
 EPIST. LIV (ad eundem). — Laudat ejus de firmanda pace sollicitudinem. Ad imperatorem se litteras daturam, ut

eum Alexandrinæ Ecclesiæ præficiendum curet. Thomam et alios ei commendat, et hortatur ne pro reductis festinatione quidquam indispositum relinquat. 462

Epist. LV (ad Thomam et Nicostrotram). — Se de eorum salute esse sollicitum. Joanni et Dioscoro per litteras eos commendasse. 463

Epist. LVI (ad Joannem et Dioscorum legatos). — Thomam et Nicostrotram Constantinopoli congruo honore dolet non fuisse receptos. 464

Epist. LVII (ad Justinum August.). — Ut suis sedibus Heliam, Thomatem et Nicostrotram restitutos crearet. 464

Epist. LVIII (ad Euphemiam Augustam). — Perpetuas pro Euphemia et ejus viri salute ad Deum se preces effundere. Thomam et alios commendat. 464

Epist. LIX (ad Justinianum). — Justiniani studium erga ecclesiasticam pacem laudat, eique Heliam, Thomatem et Nicostrotram episcopos commendat. 465

Epist. LX (ad Germanum virum illustrem). — Eadem quæ in superiori. 464

Epist. LXI (ad Heliam, Thomam et Nicostrotram). — Ad imperatorem et alios se pro illorum causa scripsisse significat. 466

Epist. LXII (ad legatos). — De iis quæ Thessalonice gesta per famam audiverat, Dorotheum et Aristidem Romanum venire compellendos. 467

Suggestio Germani episcopi, Felicis, etc. 468

Epist. LXIII (ad legatos). — Dolet Joannem occisum; et Dorotheo ab episcopatu remoto, alium, Aristide excepto, in ejus locum substitui præcipit. Thomam et Nicostrotram suis Ecclesiis restitutos. Monachos Scythas Romæ usque ad legatorum adventum detineri. 469

Epist. LXIV (ad Joannem Melitanum episcopi). — Constantinopolitanam Ecclesiam ad sedis apostolicæ communionem rediisse. 470

Epist. LXV (ad episcopos Hispaniæ). — Gratulatur de pace Orientalis et Ecclesiæ. 471

Suggestio Dioscori diaconi. 471

Suggestio Germani et Joannis episcopi, etc. 473

Suggestio legatorum ad Hormisdam. 474

Exemplum epistolæ Justiniani ad Hormisdam. 475

Exemplum epistolæ ejusdem. 476

Exemplum epistolæ ejusdem eadem. 476

Epist. LXVI (ad Justinianum). — Monachos Scythas ante legatorum adventum Roma non discessuros. Apostolorum sanctuarium transmittit. 477

Epist. LXVII (ad eundem). — Scythas monachos ante legatorum adventum Roma non discessuros. 477

Suggestio Dioscori diaconi ad Hormisdam. 478

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 479

Relatio Joannis episcopi Constantinopoli. 480

Suggestio Germani episcopi, Felicis, etc. 481

Indiculus directus a Joanne episcopi, etc. 481

Suggestio Dioscori diaconi ad Hormisdam. 482

Relatio synodi Constantin. de ordinatione Epiphanius episcopi. 483

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 485

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 486

Epistola Euphemiæ Augustæ ad Hormisdam. 487

Epistola Celeris ad Hormisdam. 487

Epistola Julianæ ad Hormisdam. 488

Epist. LXVIII (ad legatos suos). De eorum salute et rebus gestis certior fieri cupit. 488

Epist. LXIX (ad eosdem). — Cum eorum litteras non acciperet, monet ut scribant. 489

Relatio Possessoris episcopi Africæ, etc. 489

Epist. LXX (ad Possessorem episcopi). — Scythas monachos, suos errores damnare volentes, ut hæreticos ab Urbis impulsos. Fausti librum a Romana Ecclesia non recipi. 490

Epist. LXXI (ad Epiphanium Constantinum, episcopi). — Epiphanium episcopum ordinatum nec scripsisse nec legatos misisse nuntiat. 493

Epist. LXXII (ad eundem). — Queritur Eliam, Thomam et Nicostrotram suis sedibus non restitutos; ad Epiphanium

spectare ut hæc executioni mandentur. 493

Relatio episcopi Constantinopoli. 494

Eremphum epistolæ Justiniani V. I. ad Hormisdam. 495

Relatio Epiphanius episcopi Constantinopoli. 497

Sacra Justiniani Augusti. 499

Relatio Dorothei episcopi Thessalon. 499

Epist. LXXXII (ad Dorotheum Thessalonicensem episcopum). — Romanum veniendum ad catholicam doctrinam præcipit, et obiectum crimen purgat. 500

Epist. LXXXIV (ad Justinum August.). — Accipiese ejus litteras, et de ejus fide et pietate nunquam dubitatum. 500

Epistola Justiniani ad Hormisdam. 501

Exemplum precum. 503

Epist. LXXXV (ad synodum Constantinopoli). — Gratulatur Epiphanium pontificem electum. 505

Epist. LXXXVI (ad Epiphanium episcopum Constantinopoli). — Quod quæ deicit vi ad sacerdotium pervenerit. In unione Ecclesiæ perseverandum. Et de acceptis muneribus. 505

Epistola Epiphanius ad Hormisdam. 506

Relatio Epiphanius episcopi Constantinopoli. 507

Eremphum epistolæ Justiniani V. I. ad Hormisdam. 508

Eremphum epistolæ Justiniani eos ad Hormisdam. 508

Epist. LXXXVII (ad Justinianum). — Commendat Justinianum de reverentia sibi exhibita. Promissam legationem se expectare. Sanctissimæ Trinitatis mysteria explicat. 509

Epistola Justiniani V. I. ad Hormisdam. 510

Epist. LXXXVIII (ad Justinum August.). — Ad evitandum discordiam nihil innovandum; et de his qui ad communionem admitti possunt Epiphanius scriptum. 510

Epist. LXXXIX (ad Justinum August.). — Divinitatis et incarnationis mysterium exponitur. 512

Epist. LXXX (ad Epiphanium). — Ipsi vicariam sedis apostolicæ præfecturam in recipiendis lapsis delegat. 515

Epistola Justiniani imperator ad Hormisdam. 521

Relatio Epiphanius episcopi Constantinopoli. 523

Epist. LXXXI (ad Remigium Rheum, episcopi). — Vices suas illi deputat in regno Clodovei Francorum regis, nuper ad fidem conversi. 524

DECRETA.

DECRETUM PRIMUM. — Qui ad poenitentiam agendam in monasterio recluditur, presbyter non ordinetur. 525

DECRET. II. Nuptias occultas celebrare non licet. 525

DECRET. III. — Pæla. Idem Eusebio episcopi. 526

DECRET. IV. — Absque episcopi permisso in ecclesia consecrata non erigatur altare. 526

APPENDIX AD EPISTOLAS HORMISDÆ.

Admonitio collectoris. 527

Incipit epistola Hormisdæ papæ per universas provincias. 527

Epistola prima Joannis papæ I ad Zachariam archiepiscopi. 529

Epist. II. ad episcopos Italiæ. 531

TRIFOLIUS PRESBYTER.

Notitia. 533

EPISTOLA Trifolii presbyteri ad B. Faustum senatorem contra Joannem Scytham monachum. 537

ELPIS UXOR BOETHII.

HYMNI duo in honorem SS. apostolorum Petri et Pauli. 537

A. M. SEV. BOETIUS.

PROLEGOMENA.

Prefatio. 537

Epistola nuncupatoria. 541

OPERUM PARS PRIMA. OPERA PHILOSOPHICA. DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE LIBRI V. — PROLEGOMENA.

Epistola dedicatoria. 547

Prefatio. 549

Boetii vita. 555

Testimonia variorum de Boetio et ejus scriptis. 561

Idea librorum Boetii de Consolatione Philosophiæ. 573.

Censura librorum Boetii de Consolatione Philosophiæ. 577

DE CONSOLATIONE PHILOSOPHIE.

LIBER PRIMUS.		LIBER SECUNDUS.	
Metrum primum.	579	Prosa v.	640
Prosa prima.	587	Metrum vi.	646
Metrum II.	592	Prosa VI.	649
Prosa II.	598	Metrum VII.	655
Metrum III.	601		
Prosa III.	603	Prosa prima.	657
Metrum IV.	610	Metrum primum.	662
Prosa IV.	613	Prosa II.	664
Metrum V.	633	Metrum II.	668
		Prosa III.	670
		Metrum III.	674
		Prosa IV.	677
		Metrum IV.	686
		Prosa V.	689
		Metrum V.	696
		Prosa VI.	701
		Metrum VI.	706
		Prosa VII.	708
		Metrum VII.	713

Prosa vii.	716	Metrum viii.	732	Prosa v.	809
Metrum viii.	717	Prosa ix.	754	Metrum v.	
LIBER TERTIUS.					
Prosa prima.	719	Metrum ix.	758	Prosa vi.	813
Metrum primum.	721	Prosa x.	763	Metrum vi.	820
Prosa ii.	723	Metrum x.	769	Prosa vii.	823
Metrum ii.	728	Prosa xi.	771	Metrum vii.	826.
Prosa iii.	731	Metrum xi.	775	LIBER QUINTUS.	
Metrum iii.	734	Prosa xii.	777	Prosa prima.	829
Prosa iv.	735	Metrum xii.	782	Metrum primum.	832
Metrum iv.	738	LIBER QUARTUS.			
Prosa v.	739	Prosa prima.	785	Prosa ii.	834
Metrum v.	743	Metrum primum.	788	Metrum ii.	837
Prosa vi.	745	Prosa ii.	791	Prosa iii.	838
Metrum vi.	746	Metrum ii.	796	Metrum iii.	843
Prosa vii.	749	Prosa iii.	797	Prosa iv.	846
Metrum vii.	750	Metrum iii.	800.	Prosa v.	850
Prosa viii.	751	Prosa iv.	803	Prosa v.	853
		Metrum iv.	808	Metrum v.	856
				Prosa vi.	857
Variae lectiones.	863				
APPENDIX AD LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ.					
VARIA MONUMENTA LITTERARIA quæ libris de Consolatione in Glareani editione præfigurant.					
Joannes Murnellius Rodolpho Langio.	869				
Joannes Cæsarius Juliæensis in quadam ad Murnellium epistola.	<i>Ibid</i> 870				
Nicolaus Crescius Antonio Lanfredino C. I.	<i>Ibid.</i> 871				
Prælectio Jacobi Bononiensis in Boetium.	871				
Joannis Murnellii prælibatio in Boetii de Philosophiæ Consolatione opus.	<i>Ibid.</i> 878				
JOANNIS MURNELLI ET RODOLPHI AGRICOLÆ IN LIBROS DE CONSOLATIONE PHILOSOPHÆ COMMENTARIA.					
LIBER PRIMUS.	885				
LIBER SECUNDUS.	951				
LIBER TERTIUS.	991				
LIBER QUARTUS.	1043				
LIBER QUINTUS.	1061				
CATALOGUS auctororum, tam Græcorum quam Latinorum, quorum pulcherrima dicta in Commentariis Murnellii in lib. de Consolatione Philosophiæ vel recitantur vel nominantur.					
	1073				
SEV. BOETHI DE UNITATE ET UNO.					
	1075				
SEV. BOETHI DE ARITHMETICA LIBRI DUO.					
Præfatio.	1079				
LIBER PRIMUS					
CAPUT PRIMUM. — Divisio mathematicæ.					
	1079				
Cap. II. — De substantia numeri.	1083				
Cap. III. — De diffinitione et divisione numeri, et diffinitione paræ et imparis.	<i>Ibid.</i>				
Cap. IV. — Diffinitio numeri paræ et imparis secundum Pythagoram.	<i>Ibid.</i>				
Cap. V. — Alia secundum antiquiorem modum diffinitio paræ et imparis.	1084				
Cap. VI. — Diffinitio paræ et imparis per alterutrum.	1085				
Cap. VII. — De principalitate unitatis.	<i>Ibid</i>				
Cap. VIII. — Divisio paræ numeri.	<i>Ibid.</i>				
Cap. IX. — De numero pariter pari ejusque proprietatibus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. X. — De numero pariter impari ejusque proprietatibus.	1087				
Cap. XI. — De numero impariter pari ejusque proprietatibus.	1089				
Cap. XII. — Descriptio ad impariter paræ, in latitudine, in longitudine, ad pariter paræ naturam pertinentis expositio.	1091				
Cap. XIII. — De numero impari ejusque divisione.	1092				
Cap. XIV. — De primo et incomposito.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XV. — De secundo et composito.	1093				
Cap. XVI. — De eo qui per se secundus et compositus, ad alium primus et incompositus est.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XVII. — De primi et incompositi, secundi et compositi, et ad se quidem secundi et compositi, ad alterutrum vero primi et incompositi procreatione.	1094				
Cap. XVIII. — De inventione eorum numerorum qui ad se secundi et compositi sunt, ad alios vero primi et incompositi.	1096				
Cap. XIX. — Alia partitio paræ secundum perfectos, imperfectos et ultra quam perfectos.	1097				
Cap. XX. — De generatione numeri perfecti.	1098				
Cap. XXI. — De relata ad aliquid quantitate.	1099				
Cap. XXII. — De speciebus majoris inæqualitatis et minoris.	1100				
Cap. XXIII. — De multiplici ejusque speciebus, earumque generationibus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XXIV. — De superparticulari ejusque speciebus earumque generationibus.	1011				
Cap. XXV. — De quodam utili ad cognitionem superparticularibus accidente.	1102				
Cap. XXVI. — Descriptio per quam docetur cæteris inæqualitatis speciebus antiquiorem esse multiplicem, et digestæ formulæ ratio et expositio.	1103				
Cap. XXVII. — Ratio atque expositio digestæ formulæ.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XXVIII. — De tertia inæqualitatis specie quæ dicitur superpartiens, deque speciebus ejus earum generationibus.	1106				
Cap. XXIX. — De multiplici superparticulari.	1107				
Cap. XXX. — De eorum exemplis in superiore formula inveniendis.	1109				
Cap. XXXI. — De multiplici superpartiente.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XXXII. — Demonstratio quemadmodum omnis inæqualitatis ab æqualitate processerit.	1110				
LIBER SECUNDUS.					
CAPUT PRIMUM. — Quemadmodum ad æqualitatem omnis inæqualitas reducatur.					
	1113				
Cap. II. — De inveniendi in unoquoque numero quot numeros ejusdem proportionis possit præcedere, eorumque descriptio, descriptionisque expositio.	1115				
Cap. III. — Quod multiplex intervallum ex quibus superparticularibus medietate posita intervallis fiat, ejusque inveniendi regula.	1117				
Cap. IV. — De per se constante quantitate, quæ in figuris geometricis consideratur; communis ratio omnium magnitudinum.	1119				
Cap. V. — De numero lineari.	1121				
Cap. VI. — De planis rectilineis figuris, quodque earum principium sit triangulus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. VII. — Dispositio triangulorum numerorum.	1122				
Cap. VIII. — De lateribus triangulorum numerorum.	1123				
Cap. IX. — De generatione triangulorum numerorum.	<i>Ibid.</i>				
Cap. X. — De quadratis numeris.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XI. — De eorum lateribus.	1124				
Cap. XII. — De quadratorum generatione, rursusque eorum lateribus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XIII. — De pentagonis eorumque lateribus.	<i>Ibid</i>				
Cap. XIV. — De generatione pentagonorum.	1125				
Cap. XV. — De hexagonis eorumque generationibus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XVI. — De heptagonis eorumque generationibus, et communis omnium figurarum inveniendæ generationis regula descriptioisque.	1126				
Cap. XVII. — Descriptio figurarum numerorum in ordine.	1127				
Cap. XVIII. — Qui figurati numeri ex quibus figurati numeri fiunt, atque quod triangulus numerus omnium reliquorum principium sit.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XIX. — Pertinens ad figuratorum numerorum depiptionem speculatio.	1128				
Cap. XX. — De numeris solidis.	1129				
Cap. XXI. — De pyramide, quod ea sit solidorum figurarum principium, sicut triangulus planarum, et de speciebus.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XXII. — De his pyramidis quæ a quadratis vel a cæteris multiangulis figuris proficiuntur.	1129				
Cap. XXIII. — Solidorum generatio numerorum.	1130				
Cap. XXIV. — De curtis pyramidis.	1132				
Cap. XXV. — De cubis, vel asseribus, vel laterculis, vel cuneis, vel sphericis et parallelipipedis numeris.	<i>Ibid.</i>				
Cap. XXVI. — De parte altera longioribus numeris, antelongsioribus, eorumque generationibus.	1134				
Cap. XXVII. — De antelongsioribus numeris, et de vocabulo numeri parte altera longioris.	1135				

CAP. XXVIII. — Quod ex imparibus quadrati, ex paribus parte altera longiores fiant. 1135
 CAP. XXIX. — De generatione laterculorum, eorumque distributione. 1136
 CAP. XXX. — De circularibus vel sphericis numeris. 1137
 CAP. XXXI. — De natura rerum quæ dicitur ejusdem nature, et de ea quæ dicitur alterius nature, et qui numeri qui nature conjuncti sunt. *Ibid.*
 CAP. XXXII. — Quod omnia ex ejusdem natura et alterius natura consistunt, imò in numeris primum videri. 1139
 CAP. XXXIII. — Ex ejusdem atque alterius numeri natura, qui sunt quadratus et parte altera longior, omnes proportionum habitudines constare. *Ibid.*
 CAP. XXXIV. — Quod ex quadratis ex parte altera longioribus, omnis formarum ratio consistat. 1142
 CAP. XXXV. — Quemadmodum quadrati ex parte altera longioribus, vel parte altera longiores ex quadratis fiant. 1143
 CAP. XXXVI. — Quod principaliter ejusdem quidem sit substantie unitas, et quæ. *Ibid.*
 CAP. XXXVII. — Alternatim positos quadratis, et parte altera longioribus, qui sit eorum consensus in differentia et in proportione. *Ibid.*
 CAP. XXXVIII. — Probatio quadratos ejusdem esse nature. 1144
 CAP. XXXIX. — Cubos ejusdem participare substantiæ quod ab imparibus nascentur. 1145
 CAP. XL. — De proportionalitatibus. *Ibid.*
 CAP. XLI. — Quæ apud antiquos proportionalitas fuerit, et quas posteri addiderint. 1146
 CAP. XLII. — Quod primum de ea quæ vocatur arithmetica proportionalitate dicendum est. 1147
 CAP. XLIII. — De arithmetica medietate ejusque proprietatibus. *Ibid.*
 CAP. XLIV. — De geometrica medietate ejusque proprietatibus. 1150
 CAP. XLV. — Quæ medietates, quibus rerum publicarum status comparantur. 1152
 CAP. XLVI. — Quod superficies una tantum in proportionalitatibus medietate jungantur, solidi vero numeri duobus medietatibus in medio collocantur. *Ibid.*
 CAP. XLVII. — De harmonica medietate ejusque proprietatibus. 1153
 CAP. XLVIII. — Quare diæta sit harmonica medietas ea quæ digesta est. 1155
 CAP. XLIX. — De geometrica harmonia. 1158
 CAP. L. — Quemadmodum constituit altrinsecus duobus terminis, arithmetica, geometrica et harmonica inter eos medietas alteretur, atque de eorum generationibus. 1159
 CAP. LI. — De tribus medietatibus quæ harmonice et geometricè contrariæ sunt. 1161
 CAP. LII. — De quatuor medietatibus quas posteri ad implendum denarium limitem adjecerunt. 1163
 CAP. LIII. — Dispositio decem medietatum. 1164
 DE MUSICA LIBRI QUINQUE. — LIBER PRIMUS.
 CAPUT PRIMUM. — Musicum naturaliter nobis esse conjunctum, et mores vel honestare vel evertere. 1167
 CAP. II. — Tres esse musicas, in quibus de vi musicæ narratur. 1171
 CAP. III. — De vocibus ac de musicæ elementis. 1172
 CAP. IV. — De speciebus inæqualitatum. 1173
 CAP. V. — Quæ inæqualitas species consonantiis aptentur. 1174
 CAP. VI. — Cur multiplicitas et superparticularitas consonantiis deputentur. *Ibid.*
 CAP. VII. — Quæ proportionibus quibus consonantiis musicis aptentur. 1175
 CAP. VIII. Quid sit sonus, quid intervallum, quid concinentia. *Ibid.*
 CAP. IX. — Non omne judicium dandum esse sensibus, sed amplius rationi esse credendum, in quo de sensuum fallacia. 1176
 CAP. X. — Quemadmodum Pythagoras proportionibus consonantiarum investigaverit. *Ibid.*
 CAP. XI. — Quibus modis varie a Pythagora proportionibus consonantiarum perpense sint. 1177
 CAP. XII. — De divisione vocum earumque explanatione. *Ibid.*
 CAP. XIII. — Quod infinitatem vocum humana natura finierit. 1178
 CAP. XIV. Quis modus sit audiendi. 1179
 CAP. XV. De ordine theorematum, id est speculationum. *Ibid.*
 CAP. XVI. — De consonantiis proportionum, et tono, et semitonio. *Ibid.*

CAP. XVII. — In quibus primis numeris semitonium constet. 1181
 CAP. XVIII. — Diatessaron a diapente tono distare. 1182
 CAP. XIX. — Diapason quinque tonis et duobus semitonis jungi. 1183
 CAP. XX. — De additione chordarum earumque nominibus. *Ibid.*
 CAP. XXI. — De generibus cantilenarum. 1188
 CAP. XXII. — De ordine chordarum nominibusque in tribus generibus. 1189
 CAP. XXIII. — Quæ sint inter voces in singulis generibus proportionibus. *Ibid.*
 CAP. XXIV. — Quid sit synaphe. 1191
 CAP. XXV. — Quid sit dieuxis. *Ibid.*
 CAP. XXVI. — Quibus nominibus nervos appellaverit Albinus. 1192
 CAP. XXVII. — Qui nervi quibus sideribus comparantur. *Ibid.*
 CAP. XXVIII. — Quæ sit natura consonantiarum. 1193
 CAP. XXIX. — Ubi consonantiæ reperuntur. *Ibid.*
 CAP. XXX. — Quemadmodum Plato dicat fieri consonantias. *Ibid.*
 CAP. XXXI. — Quid contra Platonem Nicomachus sentiat. 1194
 CAP. XXXII. — Quæ consonantia quam merito præcedat. *Ibid.*
 CAP. XXXIII. — Quo sint modo accipienda quæ dicta sunt. *Ibid.*
 CAP. XXXIV. — Quid sit musicus. 1195
 LIBER SECUNDUS.
 CAPUT PRIMUM. — Proœmium. 1195
 CAP. II. — Quid Pythagoras esse philosophiam constituerit. *Ibid.*
 CAP. III. — De differentiis quantitatis, et quæ cui disciplinæ sit deputata. 1196
 CAP. IV. — De relatæ quantitatis differentiis. 1197
 CAP. V. — Cur multiplicitas autecellat. 1198
 CAP. VI. — Quid sint quadrati numeri, deque his speculatione. 1199
 CAP. VII. — Omnem inæqualitatem ex æqualitate procedere, ejusque demonstratio. 1200
 CAP. VIII. — Regula quotlibet continuas proportionibus superparticulares inveniendi. 1201
 CAP. IX. — De proportione numerorum qui ab aliis metiuntur. 1203
 CAP. X. — Quæ ex multiplicibus et superparticularibus multiplicitates fiant. 1204
 CAP. XI. — Qui superparticulares quos multiplices efficiant. 1205
 CAP. XII. — De arithmetica, geometrica, harmonica medietate. *Ibid.*
 CAP. XIII. — De continuis medietatibus et disjunctis. 1206
 CAP. XIV. — Cur ita appellatæ sint digestæ superiores medietates. *Ibid.*
 CAP. XV. — Quemadmodum ab æqualitate supradictæ processerant medietates. *Ibid.*
 CAP. XVI. — Quemadmodum inter duos terminos supradictæ medietates vicissim collocentur. 1210
 CAP. XVII. — De consonantiarum modo secundum Nicomachum. *Ibid.*
 CAP. XVIII. — De ordine consonantiarum sententia Euclidis et Hippasi. 1211
 CAP. XIX. — Sententia Nicomachi quæ quibus consonantiis apponantur. 1212
 CAP. XX. — Quid oporteat præmitti ut diapason in multiplici genere demonstretur. 1215
 CAP. XXI. — Demonstratio per impossibile diapason in multiplici genere esse. *Ibid.*
 CAP. XXII. — Demonstratio per impossibile, diapente, diatessaron, et tonum, in superparticulari esse. 1214
 CAP. XXIII. — Demonstratio diapente et diatessaron in maximis superparticularibus collocari. 1215
 CAP. XXIV. — Diapente in sesquialtera, diatessaron in sesquitercia esse, tonum in sesquiquarta. 1216
 CAP. XXV. — Diapason ac diapente in tripla proportione esse, bis diapason in quadrupla. *Ibid.*
 CAP. XXVI. — Diatessaron ac diapason non esse consonantiam secundum Pythagoricis. 1217
 CAP. XXVII. — De semitonio in quibus minimis numeris constet. 1218
 CAP. XXVIII. — Demonstrationes non esse 243 ad 256 toni medietatem. 1219
 CAP. XXIX. — De majore parte toni in quibus minimis numeris constet. 1220
 CAP. XXX. — Quibus proportionibus diapente, diapason, constant, et quoniam diapason sex tonis non constet. 1221

LIBER TERTIUS.

- CAPUT PRIMUM. — Adversus Aristoxenum demonstratio superparticularem proportionem dimidii in æqua non posse, atque ideo nec tonum. 1223
- CAP. II. — Ex sesquitertia proportione, sublati duobus tonis, toni dimidium non relinquunt. 1227
- CAP. III. — Adversum Aristoxenum demonstrationes diatessarum consonantiam ex duobus tonis et semitono non constare, nec diapason sex tonis. *Ibid.*
- CAP. IV. — Diapason consonantiam, a 6 tonis commate excedi, et qui sit minimus numerus commatis. 1229
- CAP. V. — Quemadmodum Philolaus tonum dividat. *Ibid.*
- CAP. VI. — Tonum ex duobus semitonis ac commate constare. 1231
- CAP. VII. — Demonstratio tonum duobus semitonis commate constare. *Ibid.*
- CAP. VIII. — De minoribus semitonis intervallis. 1232
- CAP. IX. — De toni partibus per consonantias sumendis. 1233
- CAP. X. — Regula sumendi semitonii. 1235
- CAP. XI. — Demonstratio Archite superparticularem in æqua dividi non posse, ejusque reprehensio. 1236
- CAP. XII. — In qua numerorum proportione sit comma, et quoniam in ea quæ major sit quam 75 ad 44, minor quam 74 ad 75. 1237
- CAP. XIII. — Quod semitonium minus majus quidem sit quam 20 ad 19, minus quam 19 1/2 ad 18 1/2. 1240
- CAP. XIV. — Semitonium minus majus quidem esse tribus commatibus, minus vero quatuor. 1241
- CAP. XV. — Apotome majorem esse quam 4 commata, minorem quam 5. Tonum majorem quam 8, minorem quam 9. 1243
- CAP. XVI. — Superius dictorum per numeros demonstratio. 1244

LIBER QUARTUS.

- CAPUT PRIMUM. — Vocum differentias in quantitate consistere. 1245
- CAP. II. — Diverse de intervallis speculationes. 1246
- CAP. III. — Musicarum per græcas ac latinas litteras notatum nuncupatio. 1251
- CAP. IV. — Monochordi regularis partitio in genere diatonico. 1253
- CAP. V. — Monochordi notarum hyperboleon per tria genera partitio. 1256
- CAP. VI. — Ratio superius digestæ descriptionis. 1259
- CAP. VII. — Monochordi notarum diezeugmenon per tria genera partitio. 1260
- CAP. VIII. — Monochordi notarum synemmenon per tria genera partitio. 1263
- CAP. IX. — Monochordi meson per tria genera partitio. 1265
- CAP. X. — Monochordi hypaton per tria genera partitio, et totius dispositio descriptionis. 1267
- HENRICI GLAREANI SPECULATIO. — Plana monochordi regularis partitio in tribus generibus. 1271

- CAP. XI. — Ratio superius dispositæ descriptionis. 1273
- CAP. XII. — De stantibus et mobilibus vocibus. *Ibid.* 1275
- CAP. XIII. — De consonantiarum speciebus. 1275
- CAP. XIV. — De modorum exordis, in quo dispositio notarum per singulos modos ac voces. 1276
- CAP. XV. — Descriptio continens modorum ordinem ac differentias. 1279
- CAP. XVI. — De superius disposita modorum descriptione. 1281
- CAP. XVII. — Ratio superius dispositæ modorum descriptionis. 1284
- CAP. XVIII. — Quemadmodum indubitanter musicæ consonantiæ aure diducari possint. 1285

LIBER QUINTUS.

- CAPUT PRIMUM. — De vi harmonicæ, et quæ sint ejus instrumenta judicii, et quonam usque sensibus oporteat credi. 1285
- CAP. II. — Quid sit harmonica regula, vel quam intentionem harmonicis Pythagorici vel Aristoxenus vel Ptolemæus esse dixere. 1288
- CAP. III. — In quo Aristoxenus vel Pythagorici vel Ptolemæus gravitatem atque acumen constare posuerunt. *Ibid.*
- CAP. IV. — De sonorum differentis Ptolemæi sententia. *Ibid.*
- CAP. V. — Quæ voces enharmonicæ sunt aptæ. 1289
- CAP. VI. — Quem numerum proportionum Pythagorici statuunt. *Ibid.*
- CAP. VII. — Quod reprehendat Ptolemæus Pythagoricos in numero propositionum. 1290
- CAP. VIII. — Demonstratio secundum Ptolemæum diapason et diatessarum consonantiæ. *Ibid.*
- CAP. IX. — Quæ sit proprietas diapason consonantiæ. 1291
- CAP. X. — Quibus modis Ptolemæus consonantias statuat. 1292
- CAP. XI. — Quæ sint æquisonæ, vel quæ consonæ, vel quæ emicæ. *Ibid.*
- CAP. XII. — Quemadmodum Aristoxenus intervallum consideret. 1293
- CAP. XIII. — Descriptio octochordi, qua ostenditur diapason consonantiam minorem esse sex tonis. *Ibid.*
- CAP. XIV. — Diatessarum consonantiam tetrachordo contineri. 1294
- CAP. XV. — Quomodo Aristoxenus vel tonum dividat, vel genera, ejusque divisionis dispositio. *Ibid.*
- CAP. XVI. — Quomodo Architas tetrachorda dividat eorumque descriptio. 1297
- CAP. XVII. — Quemadmodum Ptolemæus et Aristoxeni et Archite tetrachordorum divisiones reprehendat. 1299
- CAP. XVIII. — Quemadmodum tetrachordorum divisionem fieri dicat oportere. 1300
- Epistola præfatoria.* *Ibid.*
- TRANSLATIO LIBRORUM II GEOMETRIÆ EUCLIDIS, AUCTORE BOETIO.

FINIS TOMI SEXAGESIMI TERTII.

BOSTON COLLEGE

3 9031 01364410 9

77766

THIS BOOK MAY NOT BE
TAKEN FROM THIS ROOM

77766

Author Migne - Patrologia

Title Latina - t. 63

Boetius - t. 1

Migne

BR60

M4

Boston College Library
Chestnut Hill 67, Mass.

Books may be kept for two weeks unless a shorter period is specified.

If you cannot find what you want, inquire at the circulation desk for assistance.

